

3

Chief Reporter
Punjab
Chandigarh

Sabha

Punjab Vidhan Sabha Debates

2nd March, 1956.

Vol. I—No. 1

OFFICIAL REPORT

Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

Chief Minister
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

CONTENTS

Friday, the 2nd March, 1956

	PAGES
References to the death of the late Shri G. V. Mavalankar	1—9
References to the deaths of the late Acharya Narendra Dev and late Dr. Megh Nad Saha.	9—17

Price :

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, 2nd March, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10,

Chandigarh Capital at 2 p. m. of the Clock. Mr. Speaker

(Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

REFERENCE TO THE DEATH OF LATE SHRI G. V. MAVALANKAR

Mr. Speaker : The hon. Chief Minister.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੇਠੇ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਹ ਬੜੇ ਦੁਖ ਵੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮੈਂਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਕਾਇਮ ਹੋਈ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪਾਰਲਿਆਮੈਂਟ ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ rulings ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਕੀਆਂ conventions ਭਵਿਖ ਲਈ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੇ ਵਿੱਛੜ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਜੀ ਇਕ ਮੰਨੇ ਹੋਏ ਤੇ ਤਜਰਬਾਕਾਰ ਅਦਮੀ ਸਨ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਖੀਰ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ House of the People ਅਰਥਾਤ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕੇਵਲ ਲਿਆਕਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਮੇਵਾ ਲਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਇਕ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਵਲਕਿ ਦੇ ਚਾਰ ਦਫਾ ਜੇਲ ਗਏ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਮਾਨ ਸੀ, ਸਰਦਾਰ ਪਟੇਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਤ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Father of Parliament ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਦੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ parliamentary sphere ਵਿਚ ਅਗੇ ਵਧਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਵਾਂਗੇ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੁਨੀਆ ਸਾਡੇ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਲੋਕ ਰਾਜ ਜਾਂ ਪਾਰਲਿਆਮੈਂਟਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚਲਾ ਸਕਾਂਗੇ ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਡੇ ਵਲ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਜੀ ਨੇ ਪਾਰਲਿਆਮੈਂਟ ਦਾ ਕੰਮ ਐਨੇ ਚੰਗੇ ਵੰਗ ਨਾਲ, ਐਨੇ ਸੋਹਣੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਤੇ ਸਿਆਣਫ ਤੇ ਵਿਦੁਤਾ ਭਰੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਸ ਵਿਵੇਨ parliamentary ਦੀਆਂ rulings ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਅਸ਼ਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਖਹਿਸ ਸੀ ਕਿ States Assemblies ਅਤੇ Councils ਤੇ Council of States ਵਿਚ ਸਪੀਕਰ ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਦਾ status ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਮੁਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਇਆਂ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਯਕਤੀ ਨੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਐਨੇ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Lower House ਦਾ ਕੰਮ ਬੜੀ ਛਾਵਲੀਅਤ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਿਆ ਦੇ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬੜਾ ਰੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Kasturba Fund ਤੇ Gandhi Memorial Fund ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ Fund ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਨਾਸਿਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ—ਕਿਉਂਕਿ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਆਣਵ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਉੱਚਾ ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਚਲਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗ਼ਮ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਸ ਰੰਜ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਰੰਜ ਸਮਝਣਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸਚ ਮੁਚ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਧੱਕਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ parliamentary procedure ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਵਲੰਕਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਰਜੀਤ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਵਖਰ ਨਾਲ ਲੈਣਗੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮਿਆਂ ਤੇ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਸਬਕ ਸਿਖਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਤੇ ਗਹਿਰੇ ਰੰਜ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਜਗਰਾਓ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਮੈਂ ਬੜੇ ਦੁਖ, ਅਫ਼ਸੋਸ ਤੇ ਰੰਜ ਨਾਲ Leader of the House ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਖਿਆਲਾਤ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਸਾਹਿਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਬਿਹਤਰੀਨ parliamentarian ਸਨ ਤੇ ਬੜੇ ਨੇਕ ਤੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਮੁਲਕ ਦੀ ਹਰ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਬੜੇ ਗ਼ਮ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਅਸੰਬਲੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰੀਬੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਬਈ ਲੋਜਿਸਲੇਟਿਵ ਅਸੰਬਲੀ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਮੁਨਤਖਿਬ ਹੋਏ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਿਆਕਤ ਤੇ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਿੱਕਾ ਬਿਠਾਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Central Assembly ਦਾ ਸਪੀਕਰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ Parliament ਅਰਥਾਤ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਪੀਕਰ ਮੁਨਤਖਿਬ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਜਿਸ ਕਾਬਲੀਅਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਧਾਕ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ Commonwealth countries ਵਿਚ ਵੀ ਬੇਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ conventions ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Parliament ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ rulings ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਿਰਫ ਨਵੀਂ ਦਿਲੀ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੀਆਂ States ਲਈ ਇਕ ਰੇਸ਼ਨੀ ਦੇ ਮੁਨਾਰੇ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਦੇਣਗੀਆਂ।

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਟਸਟਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਵੇਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂਪੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਖਿਆਲਾਤ Leader of the House ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਹਿਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰੀਵਾਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇਵੇ।

ਸਰਦਾਰ ਅਛੋਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਚੰਦ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵਡੀਆਂ ੨ ਹਸਤੀਆਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਇਕ ਬੜੀ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਖਿਆਲਾਤ ਸਾਡੇ Leader of the House ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅੜਵਨ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਡਾਕਟਰ ਸਵਿਅਪਾਲ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਪੁਛਣੇ ਆ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਹਲ ਦਸਾਂਗਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੋਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਏ ਹੋ ਅਤੇ parliamentary procedure ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲੈਕੇ ਆਏ ਹੋ। ਅੱਜ ਇਹ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਵੇਲੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕਏ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਅਚਾਹੀਆ ਨਹਿੰਦੂ ਦੇਵ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬੜੇ progressive ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਨ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਮੇਖ ਨਾਦ ਸਹਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵੱਡੇ scientist ਸਨ ਅਤੇ social problems ਵਿਚ ਬੜੇ progressive views ਰਖਦੇ ਸਨ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਉਪਰ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ (ਬਹਾਦੁਰਗੜ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ! ਆਜ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਮੇਂ ਹਮਾਰੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਕੇ ਸਪੀਕਰ ਕੀ ਮ੍ਰਤ੍ਯੁ ਪਰ ਬੇਹੁਦ ਅਫਸੋਸ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਕਹਿ ਏਕ ਏਸੀ ਹੁਸਤੀ ਥੇ ਜਿਸ ਕੀ, ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਜ ਹਮਾਰੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈ, ਅਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕੋ ਸਖ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਥੀ। ਨਏ ਵਿਧਾਨ ਕੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਆਜ ਕਲ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਅਸੈਂਬਲੀਆਂ ਬਨੀ ਹੁਵੀ ਹੈਂ। ਇਸ ਸਮਯ ਤਨ ਕੇ ਪੁਰਾਨੇ ਤਜਰਬੇ ਕੀ ਹਮੇਂ ਬੇਹੁਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਥੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਘਰਸਾ ਪਾਲਿਯਾਮੈਂਟ ਕਾ ਮੈਂਬਰ ਰਹਾ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਨੇ ਦੇਖਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਲਿਯਾਮੈਂਟ ਕਾ ਹਰ ਏਕ ਮੈਂਬਰ, ਚਾਹੇ ਕਹਿ ਕਿਸੀ ਪਾਰਟੀ ਕਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋ, ਧਹ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਤਾ ਥਾ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਸ ਪਰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਮੇਹਰਬਾਨ ਹੈਂ। ਜਬ ਕਮੀ ਕੇ ਤਨ ਕੇ ਪਾਸ ਜਾਤੇ ਥੇ ਤੋ ਕੇ ਏਸਾ ਮਹਸੂਸ ਕਰਤੇ ਥੇ ਕਿ ਜੈਸੇ ਕੇ ਕਿਸੀ ਬਜੁਗ ਕੇ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਹੋਂ। ਮੈਂ ਨੇ ਕਵੀ ਬਾਰ ਦੇਖਾ ਕਿ ਪਾਲਿਯਾਮੈਂਟ ਮੇਂ ਰੀਲਾ ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਕਜੂਦ ਆਰ awkward position ਹੋਨੇ ਕੇ ਕਾਕਜੂਦ ਮੀ ਕੇ ਕਮੀ temper lose ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ਥੇ। ਪਾਲਿਯਾਮੈਂਟ ਕਾ ਹਰ ਏਕ ਮੈਂਬਰ, ਖਾਹ ਕਹਿ ਕਿਸੀ ਮੀ ਪਾਰਟੀ ਕਾ ਹੋ, ਤਨ ਕੀ ਕਹੁਤ ਨਾਜ਼ੀਮ ਕਰਤਾ ਥਾ। ਏਸੇ ਸਪੀਕਰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

[श्री श्री चंद]

मैं तो क्या सारी दुनिया में एक या दो ही होंगे। वे बहुत ऊंचे पाए के स्पीकर थे। इसी लिये आज यह हाऊस बल्कि तमाम हिन्दुस्तान उन के लिये बेहद अफसोस में है। उन के जो रिश्तेदार पीछे हैं उन के साथ हमें बहुत हमदर्दी है। इन शब्दों के साथ मैं परमात्मा से प्रार्थना करता हूँ कि वह उन को शान्ति प्रदान करें:—

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पीकर साहब, मैं लीडर आफ़ दी हाऊस के ख्यालात से मुत्तफिक हूँ। यकीनन अल्लामा इकबाल ने ऐसी ही बुजुर्ग हस्तियों के लिये कहा है :—

हजारों साल नगंस अपनी बेनूरी पे रोती है,

बड़ी मुश्किल से होता है चमन में दीदा वर पैदा।

श्री मावलंकर यकीनन एक बहुत बड़ी हस्ती थे। स्वर्गीय वल्लभभाई पटेल ने सारी दुनिया में हिन्दुस्तान का, भारत का नाम रोशन किया था। उसी तरह श्री मावलंकर ने भी सारी दुनिया में पार्लियामेंटरी लाईफ को बहुत ऊंचा किया, बुलन्द किया और उसे एक ऊंचा रुतबा दिया। वह एक बहुत ही ठंडे दिमाग के मालिक थे और एक जबरदस्त काबलियत के मालिक थे। Official party तो official party होती है लेकिन उन्होंने पार्लियामेंट में Opposition को भी कभी यह ख्याल तक पैदा नहीं होने दिया कि अपोजीशन का दर्जा किसी तरह भी official party से कम है। उन्होंने हमेशा अपोजीशन को उभारा। उन के विचार में जहां official party की मेहनत और काबलियत हिन्दुस्तान की तरक्की के लिए जरूरी थी वहां Opposition की constructive नुक्ताचीनी की भी अजहद जरूरत थी। यही वजह थी कि मावलंकर जी की इज्जत व तकरीन न सिर्फ़ अकसरीयत वाली पार्टी के मੈम्बर साहिबान करते थे बल्कि इतनी ही Opposition के मੈम्बर साहिबान भी करते थे। मैं श्री श्री चंद के ख्यालात से इत्तफाक करता हूँ कि अगर वह एक दफा पार्लियामेंट में “order” कहते थे तो एकदम सन्नाटा छा जाता था। न सिर्फ़ उन लोगों को ही जो कि पार्लियामेंट के मੈम्बर हैं बल्कि मेरा यकीन है कि भारत में हर नुक्ता निगाह के उस आदमी को जिस का किसी भी पार्टी से ताल्लुक हो जरूर मावलंकर जी की मृत्यु के लिए दुःख है, शोक है और वह काफी परेशान है कि इतना काबिल आदमी उस वक्त देश से छीना गया जिस वक्त कि भारत को उस की बहुत ज्यादा जरूरत थी। वह चाहते थे कि भारत असली मायनों में उस democracy पर अमल पैरा हो जिस democracy का कि वह अलमबरदार है और democracy खूब चमके। स्पीकर साहब, मैं छीना साहिब के साथ भी इत्तफाक करता हूँ कि आचार्य नरेन्द्र देव जो मुल्क के बहुत बड़े विद्वान थे और जिन्होंने पार्लियामेंटरी लाईफ में बहुत ज्यादा हिस्सा लिया था.....

अध्यक्ष महोदय : उन के लिए अलहदा reference होगा । (A separate reference will be made in regard to him.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : खैर जनाब मैं Leader of the House के साथ मुत्तफिक हूं । मैं समझता हूं कि हम सब इस शोक में शामिल हैं ।

अध्यक्ष महोदय : मैम्बर साहिबान ! आज श्री मावलंकर जी के गुजर जाने पर हमारे लीडर आफ दी हाऊस ने और Opposition की तरफ से श्री श्री चन्द, सरदार गोपाल सिंह, सरदार अच्छर सिंह और मौलवी साहिब ने जिस अफसोस का इजहार किया है मैं भी उस में पूरी तरह शामिल हूं । खास तौर पर इस लिये कि वह एक ऐसी हस्ती थे जिन का इस देश की Parliamentary Democracy से बड़ा गहरा सम्बन्ध है । ऐसी हस्तियां चन्द दिनों, चन्द हफ्तों या चंद महीनों में पैदा नहीं होतीं । मावलंकर साहिब की जिन्दगी लगातार निष्काम सेवा, तामीरी काम और समाज सुधार की जिन्दगी रही है । असल में जब आप ने वकालत शुरू की तो साथ ही आप का सियासी जीवन भी शुरू हो गया । सन् 1921 ईस्वी में आप सरगर्म तौर पर सियासत में आए और 1930 में अहमदाबाद म्युनिसिपल कमिटी के President मुन्तखिब हुए । इस के साथ साथ 1931 में All India Congress Session के General Secretary भी रहे और गुजरात कांग्रेस वर्किंग कमिटी के General Secretary भी रहे । देश की आजादी के सिलसिले में तामीरी काम में एक कानूनदान होने के साथ २ वे सब से आगे थे और बड़े २ लीडरों के शाना बशाना काम करते रहे ।

No tax campaign शुरू हुई तो आप जेल में गए । इनफ़रादी सत्याग्रह सन् 1939 में शुरू हुआ तो उस में भी आपने हिस्सा लिया और जेल गए । सन् 1942 में "हिन्दुस्तान छोड़ो" का नारा बुलन्द हुआ तो आप उस में हिस्सा लेने में भी किसी से पीछे नहीं रहे और तीन साल के बाद जेल से वापस आए । उन के जीवन पर सब से ज्यादा असर महात्मा गान्धी जी का था और साबरमती आश्रम में उन का जीवन कई साल तक उनकी संगत में गुजरा ।

जब आप का पार्लियामेंटरी जीवन शुरू हुआ तो आप सन् 1937 में बम्बई लेजिस्लेटिव असेम्बली के प्रधान मुन्तखिब हुए । 1946 में आप सेण्ट्रल लेजिस्लेटिव असेम्बली के स्पीकर चुने गए । देश के आजाद होने के बाद वह लोअर हाऊस के स्पीकर चुने गए और नए विधान के मुताबिक बनी लोक सभा के पहिले स्पीकर होने का फ़खर भी उन्हीं को हासिल हुआ । उन का जीवन एक शानदार और कामयाब जीवन था । मैं कहूंगा कि वह हिन्दुस्तान में सही मायनों में पार्लियामेंटरी डेमोक्रेसी के जन्म दाता थे । वह सही मायनों में एक मेमार थे जिन्होंने लगातार मेहनत और मुतालिया, फाबलियत, सयानप और अपने जाति

[अध्यक्ष महोदय]

प्रोसाफ़ से वहां निहायत बुलन्द कायदे और खास तौर पर पार्लियामेंटरी practice और procedure में इतने अच्छे precedents, traditions और conventions कायम किए जो न सिर्फ़ सारी दुनिया के parliamentary system में एक खास अहमियत रखते हैं बल्कि हमारे हिन्दुस्तान के नए आईन के मुताबिक भी अहम और जरूरी थे। आप को याद होगा कि आए साल हमारे हाऊस में जितनी मुश्किलात आती थीं तो हम स्पीकरज कांफ्रेंस में उन्हें रखा करते थे। यह Speakers' Conference बुलाने वाले श्री मावलंकर थे। उस कांफ्रेंस में वह हम सभी को बुलाते थे। हम कितनी दफ़ा उन्हें वहां मिलते, उनके दर्शन करते और कई संजीदा मामलों में उन से बहस मुबाहिसे के बाद तसल्ली से इस जगह आते। हमारे मन की जो मुश्किल दशा होती थी—सेशनज में, और खास तौर पर आईनी नुकते दूढ़ने में, जिस का हल मैं और आप किसी बहस से भी नहीं कर सकते थे, उस में वह हमारी रहनुमाई करते थे। पहले पांच सात सालों में Parliamentary Practice और procedure में जिस कदर तबदीलियां कीं उनके बुनियादी असूल हमें श्री मावलंकर जी ने ही बताए। वह हमें कहा करते थे कि जब से तुम स्पीकर बनते हो तो तुम किसी पार्टी और धड़े के नुमाइन्दे नहीं रहते क्योंकि स्पीकर के लिए चलने के लिए एक बड़ा मुश्किल रास्ता होता है और उस रास्ते पर चलते हुए तो स्पीकर को जरूरी तौर पर अपनी आज़ादी रखनी चाहिए। मुश्किल वहां आ जाती है जहां इस आज़ादी को रखना नामुमकिन हो जाता है। तो इस तरह से श्री मावलंकर साहिब सही रास्ते पर हमारी guidance के लिए बुनियादी तौर पर एक असूल कह गये हैं कि जब भी हाऊस में कोई position पैदा हो तो आप को देखना है कि ऐसी पोजीशन में आप की जो ruling है वह किसी तरह democracy के असूल के खिलाफ़ तो नहीं जाती, किसी तरह सोचने की, बोलने की आज़ादी को बन्द तो नहीं करती, किसी तरह से अपोजीशन को यह ख्याल तो नहीं हो जाता कि यह जो parliamentary democracy है यह एक majority की है, minority का इस में काम नहीं चल सकता। इस ख्याल को लेकर ही वह हमें सभी चीजें बताया करते थे और Speakers' Conference में जितने भी फैसले हुआ करते थे वह इसी बुनियादी असूल की नींव पर हुआ करते थे।

प्रधानमंत्री पण्डित जवाहर लाल जी ने पार्लियामेंट में उन्हें खिराजे तहसीन अदा करते हुए कहा था कि वह इस लोकसभा के father थे। मैं यह कह सकता हूं कि वे सही मायनों में मुल्क की सभी legislatures के एक सब से बड़े guide और father थे। जहां हमें मुश्किलात पैदा होतीं, वहां वे बड़ी खुशी से स्टेट लेजिस्लेचर्ज को भी guide किया करते थे। इस से ज्यादा फ़खर किसी देश को क्या हो सकता है कि एक नेता जो अपने सूबे की लेजिस्लेटिव असैम्बली का स्पीकर रहा हो, जो अपने देश की लोकसभा का स्पीकर रहा हो, Commonwealth में भी वह Commonwealth Parliamentary Association का प्रधान

चुमा जाए। इस से ज्यादा हिन्दुस्तान के लिए, हमारे लिए और democracy में थकीन रखने वालों के लिए और क्या बात बाइसे फ़ख़र हो सकती है? उन्होंने हमारा नाम ऊंचा किया, उन्होंने संसार में हिन्दुस्तान का मस्तक ऊंचा किया, उन्होंने ने पालियामेंटरी डेमाक्रेसी को दुनिया में ऊंचा किया। जब हमारे मुल्क में democracy का अभी वचपन ही था तो यह श्री मावलंकर का ही काम था कि उसको मुश्किल हालत से निकाल कर कामयाबी की तरफ़ ले गए।

इसके अलावा बड़े बड़े funds को चलाने में भी उन्होंने बड़ा जोरदार काम किया। जैसे गान्धी मेमोरियल फंड, कस्तूरबा फंड वगैरा। मुझे याद है कि जब वह देहली जाते थे तो एक तरफ़ जहाँ पालियामेंट का काम करते थे, सैक्रेटेरियेट में काम करते थे वहाँ इन बड़े 2 funds की छोटी से छोटी बात को भी attend किया करते थे और इस काम के लिए वक्त निकालते थे।

उन्होंने अपनी जिन्दगी में जो निहायत बड़े काम किए उनमें एक यह भी था कि गुजरात में गांधी जी ने जो विद्यापीठ कायम किया उस में वह बतौर Honorary Professor of Law भी रहे। उन्होंने "My Life at the Bar" नामक जो किताब लिखी वह एक "नैशनल किताब" का दर्जा रखती है। इस से पता चलता है कि उन्होंने Law के profession को कितनी बुलन्द तौर पर समझा और उसकी सतह को कितना ऊंचा किया।

आज उन के हमारे दरमियान से चले जाने पर एक नाकाबले तलाफ़ी नुकसान हुआ है। Parliamentary Democracy का एक सच्चा और महान् रहनुमा यहां से चला गया है। उनकी याद, उनकी बड़ाई, उनकी देश भक्ति, उनकी सेवा, और भारतीय समाज के साथ जो उन्होंने एहसान किया वह उन्हें हमेशा के लिए अमर रखेगा। जो 2 अहिम फैसले उन्होंने Speakers' Conferences में किए जो precedents, conventions और traditions उन्होंने कायम किए वह Parliamentary History में हमेशा के लिए उनका नाम अमर रखेंगे। मैं इस मौके पर अपने आप को भी आप के साथ शामिल करता हूँ और आप से अर्ज करूंगा कि उनकी मृत्यु के शोक में खड़े होकर अपने दुःख का इजहार करें।

(Hon. Members, I wholeheartedly associate myself with the sentiments of grief expressed by the Leader of the House and from the Opposition Benches by Shri Sri Chand, Sardar Gopal Singh, Sardar Achhar Singh and Maulvi Sahib on the sad demise of Shri Mavalankar. I mourn his death specially because he was a great personality and was intimately connected with the Parliamentary Democracy of this country. Such great personalities are not born in days or weeks or months. Shri Mavalankar's life was one devoted to selfless public service, constructive work and social reform. As a matter of fact as soon as he started his life as a lawyer his political life also started. Since 1921 he entered politics actively. In

[अध्यक्ष महोदय]

1930 he was elected President of the Municipal Committee, Ahmedabad. At the same time he worked as the General Secretary of the All India Congress Session in 1931 and was also the General Secretary of the Gujarat Congress Working Committee. During the struggle for independence, in constructive work, in addition to being a legal luminary, he was in the forefront and worked shoulder to shoulder with other great leaders. He courted arrest during the 'No-tax campaign'. He participated in the 'Individual Satyagraha' started in 1939 and went to jail. He was behind none in taking part in the 'Quit India' Movement in 1942 for which he was jailed for three years. His life was greatly influenced by Mahatma Gandhi and he lived in Sabar-mati Ashram with Mahatamaji for several years.

His parliamentary career began when he was elected the Speaker of the Bombay Legislative Assembly in 1937. He was elected Speaker of the Central Legislative Assembly in 1946. He became the Speaker of the Lower House after the attainment of Independence and he also had the unique honour of being the first Speaker of the Lok Sabha under the new Constitution.

He had a very successful and remarkable life. I would say that he was in the correct sense the father of parliamentary democracy in India. He was indeed a builder who by his continuous hard work, study, ability, sagacity and personal qualities set up very high traditions—particularly, in parliamentary practice and procedure where he established many valuable precedents, traditions and conventions which not only possess a special importance in parliamentary practice anywhere in the world, but also are very important and necessary in India under the new Constitution.

You may recall that we used to place all the difficulties which we experienced in our Houses before the Speakers' Conferences which were convened by Shri Mavalankar. We all used to be invited to these Conferences, where we used to have frequent discussions with him on different intricate problems and come back fully satisfied. He used to guide us in constitutional problems and many other controversial issues which arise in a House from time to time and which are not easy to settle. During the first five or seven years all the changes that were made in parliamentary practice and procedure owe their origin to the fundamental principles which were laid down by Shri Mavalankar. He used to say that a Member when he is elected as a Speaker, no longer remains the representative of any party or Group because the Speaker's path is a difficult one and to tread that path he must maintain his independence. Awkwardness arises when it becomes difficult to maintain this independence. Shri Mavalankar, however, gave us a fundamental rule in this connection.

He used to say that in judging whether your ruling is independent or not you must consider the following : Does it go against the principles of democracy, does it stifle the free expression or thinking of Members, does it lead the opposition to feel that this democracy is only that of the majority and that the minority has no place in it?

He used to guide us with these criteria in mind and in the Speaker's Conferences all the decisions that were taken, were based on these very fundamental basis.

The Prime Minister Pandit Jawahar Lal Ji while paying a tribute to him said that Shri Mavalankar was the "Father of the Lok Sabha". I can say that he was in the true sense of the word the greatest guide and father of all the legislatures in the country. He was always happy to guide the State Legislatures when they had any difficulties. What greater pride can a country have than that a leader who was first the Speaker of his Provincial Legislature, and later was the Speaker of his country's Lok Sabha, should in the Commonwealth become the President of the Commonwealth Parliamentary Association. It is a matter of great pride for India, for us and for all those who have faith in democracy. He raised high our prestige. He raised the honour of India in the world. He raised high the standard of parliamentary democracy in the world. When democracy was still in its infancy in our country it was given to Shri Mavalankar to steer its course clear of difficulties and lead it to success.

Besides, he did great work in the management and supervision of various large funds such as Gandhi Memorial Fund, Kasturba Fund etc. I remember that in Delhi where he attended to the work of Parliament and his Secretariat he also found time to go into even the minor matters relating to these Trusts.

Among the many great things he did in his life was one of working as Honorary Professor of Law in the Vidyapeeth in Gujarat which was established by Gandhiji. His book entitled 'My Life at the Bar' is of national importance. That book tells us the high conception he had about the legal profession and the high standard to which he raised it.

Today, his death has caused an irreparable loss to the country. A true and great leader of parliamentary democracy has passed away. His memory, his greatness, his patriotism, his devoted service to the nation will live for ever. The important decisions taken by him in the Speakers' Conferences and the precedents, conventions and traditions set up by him will keep his name alive for ever in Parliamentary History. I associate myself with the sentiments expressed by you and request you to stand in silence for two minutes to express our grief on his sad demise)

(Then the Members stood in silence for two minutes)

REFERENCES TO THE DEATHS OF THE LATE ACHARYA NARENDRA DEV AND LATE DR. MEGH NAD SAHA.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਅਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਨ ਨਾਲ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਇਮਪੀਰੀਅਲਿਜ਼ਮ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਤਲਾ ਸ਼ਰੀਰ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿ ਕੇ ਤੇ ਉਥੇ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਸਹਿ ਕੇ ਅਤੇ ਜੇਲ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਕੇ ਨਾ ਮੁਕਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਬੜਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਚੁਕ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਿਉਂ ੨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ ਤਿਉਂ ੨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਉਚੀ ਚੋਟੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਨੌਖਾ ਮਸਲਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਲ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਖਿਆਲ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਟਕਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਉਸ ਨਿਰਬਲ ਸ਼ਰੀਰ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਕਿੰਨੀ ਉਚੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰ ਕੇ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਗਲ ਉਹ ਸਭ ਸਜਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰ ਹਨ। ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਆਚਾਰੀਆ ਜੀ ਇਕ ਬੜੇ ਵਡੇ ਫਿਲਾਸਫਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਗਲ ਨੂੰ ਇਕ ਫਿਲਾਸਫਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜੰਗੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਪ੍ਰਜਾ ਮੈਜਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਨ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਬਲਕੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਡਾ ਧੱਕਾ ਲਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ imperialism ਦੇ ਪੰਜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ socialistic pattern of society ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅਗੇ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਇਕ socialist ਸਮਾਜ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਛੜ ਜਾਣਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਬੜਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਬੜਾ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤਦ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਢੰਗ ਦੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਗਰੋਂ ਇਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ programme ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ; ਇਸ ਹਾਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਦੇ ਵਿਛੜ ਜਾਣ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਉਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਉਚਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣੀਆਂ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਜੇਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਢੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਘਟ ਪੈਸਾ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬੜੀਆਂ ਘਟ facilities ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਕਢੀਆਂ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਕ ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਵੰਡਣ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਉਠਾਵਾਂਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਉਚੀ ਪਦਵੀ ਦਿਲਾਈ ਹੈ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਜਗਰਾਉਂ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਇਹ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਬਦ ਕਿਸਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਧੇ ਜਾਂ ਪੌਣੇ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਲੀਡਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਜੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੂਜਾ ਤੇ ਤੀਜਾ reference ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਦਾ ਹੋਸ਼ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਿਆਸੀ ਲੀਡਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਉਹ ਇਕ ਬੜੇ ਵੱਡੇ intellectual ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪਰਾਈਮ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨਹਿਰੂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ organisation ਇਹ ਇਲਾਨ ਕਰ ਚੁਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਅੰਦਰ Socialistic Pattern of Society ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਸ idea ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਅਲਮਬਰਦਾਰ ਸਨ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਮੁਹਿੰਬੇਵਤਨ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਜਾ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਾਵਾਂ ਕਵੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ honour ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇਜ਼ਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ scientists ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਵਿਛੜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ Leader of the House ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਅਪਣੇ ਖਿਆਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਪਰ ਹੋਰ ਵੀ ਕੁਝ ਲਫਜ਼ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ progressive ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਬੀਮਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Lungs ਨੂੰ oxygen gas ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਇਕ ਬੜੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ lungs ਨੂੰ oxygen ਦੇਣ ਵਾਲਾ apparatus ਨਾਲ ਲੈਕੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹ ਗਏ ਸਨ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ party meeting ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ।

[ਸਭਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਫਿਰ ਦੂਸਰੇ ਡਾਕਟਰ ਮੇਘ ਨਾਦ ਸਾਹਾ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ House ਦੇ Leader ਨੇ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਸਨ। ਕਈ ਸਾਇੰਸਦਾਨ laboratory ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ laboratory ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ social problems ਬਾਰੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਬੜੇ progressive views ਰਖਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਗੁਜਰ ਜਾਣ ਨਾਲ progressive ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਧੱਕਾ ਲਗਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਹਮਦਰਦੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਕੁਝ ਬੜੀਆਂ ਉਚੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਅਲੋਹਦਗੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਸ਼ੋਕ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਤਨੀਆਂ ਭਾਰੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇ ages ਅੰਦਰ ਯੁਗਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਇਤਨੇ ਬੁਲੰਦ character, ਇਤਨੇ ਬੁਲੰਬ ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਵਲੰਕਰ ਅਤੇ ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਬੜੇ ਉਚੇ ਪਾਏ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਅਰਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ 'ਆਲਮ ਬਾ ਅਮਲ'—ਆਲਮ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਕਾਮਲ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮਾ ਸੀ। ਉਹ Laws of Adjustment ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤਾ ਹੈ। ਆਚਾਰੀਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ character ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਖਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ sedateness ਦੀ ਬੜੀ ਖੂਬੀ ਸੀ, ਉਹ ਬੜੇ ਸੰਜੀਦਾ ਸਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ seriousness ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਗਾ, sedateness ਦੇ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਬੜਾ ਥੋੜਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਉਚੀ ਗਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਤਨੇ ਉਚੇ character ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਉਹ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਦਮੀ ਵੀ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਖਿਆਲ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਬੜੇ ਥੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ socialistic ਖਿਆਲ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਸਨ। ਜਿਸ ਵਕਤ ਉਹ Lucknow University ਦੇ Chancellor ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮੈਨੂੰ ਉਥੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ socialistic views ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨਾਰਾਇਣ ਸਨ ਬਲਕਿ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ socialistic ਸਨ। ਫਿਰ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹੀ ਖਿਆਲ ਅਜ ਨਹਿਰੂ ਜੀ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਰ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਨਹਿਰੂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਿਲਕੇ ਇਸ ideology ਨੂੰ ਅਗੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਜਲਦੀ

ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਬਦਰਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਹ ਅਜ ਸਾਥੋਂ ਵਿਛੜ ਗਏ ਹਨ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੁ ਤੇ ਉਹ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਨਹੀਂ ਜਾਹਰ ਕਰ ਰਹੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਆਮ ਉਚੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ exceptional ਜੀਵਨ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਝਲਕ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਾਹਬਤ, ਇਕ ਉਚ ਵਿਅਕਤੀ ਯਾਨੀ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ socialistic ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ spiritual ਝਲਕ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਚਾਹੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ materialistic ਸਨ ਮਗਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ idea spiritualism ਤੇ based ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੁਹਾਨੀਅਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਤ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਖੂਬੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ culture ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਨ। ਅਜ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜੋ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ culture ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੱਡੀ ਜਲਦੀ socialist ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾਂ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ ਦੀ ਝਲਕ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤਾਲੀਮੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ, ਸਿਆਸੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਅਤੇ ਕਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ Socialist Party ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਸਨ, socialistic ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਜਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਹਮਦਰਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਇਤਨੇ ਉਚੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿਖਾਂਗੇ।

ਮਾਲ ਤਥਾ ਸਿੰਚਾਈ ਸੰਤ੍ਰੀ (ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਭੋਰ ਸਿੰਹ) : ਅਧਯਕ ਸਹੋਦਯ, ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕਾ ਧਹੁ ਬਡਾ ਦੁਖਮਾਧ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਏਕ ਸਾਸ ਮੇਂ ਹਮਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਸੇ ਤੀਨ ਬਹੁਤ ਬਡੀ ਵਿਅੁਤੀਯਾਂ ਵਿਦਾ ਹੁਏਂ। ਆਚਾਰਯ ਨਰੇਂਦ੍ਰ ਦੇਵ ਜੀ, ਜਿਨ ਕਾ ਅਮੀ ਯਿਕੁ ਕੀਯਾ ਗਯਾ ਹੈ, ਨੇ 40 ਸਾਲ ਤਕ ਨਿਰਨ੍ਤਰ, ਅਪਨੇ ਸ਼ਰੀਰ ਕਾ ਧਯਾਨ ਨ ਰਖਤੇ ਹੁਏ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕੀ। ਸਵਤਨ੍ਤਰਤਾ ਕੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮ ਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਕੇ ਜੋ ਨਾਧਕ ਥੇ, ਨੇਤਾ ਥੇ, ਤਨ ਮੇਂ ਤਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹਸ਼ਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਜੋ ਸਬ ਸੇ ਬਡੀ ਸੰਸਥਾ ਥੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਕੀ ਸਵਤਨ੍ਤਰਤਾ ਕੇ ਲਿਏ ਬਹੁਤ ਬਡਾ ਧਯਾਗ ਕੀਯਾ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀ, ਬਹੁਤ ਤਨ ਮੇਂ ਅਮੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਗੂਵਾ ਰਹੇ ਆਰ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਖੇਤ੍ਰ ਮੇਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਸਾਧ ਸਾਧ ਤਨ੍ਹੋਂਨੇ ਸਿਕਸ਼ਾ ਕੇ ਖੇਤ੍ਰ ਮੇਂ, ਸਾਹਿਤਯ ਕੇ ਖੇਤ੍ਰ ਮੇਂ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਕੋ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦਿਯਾ। ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਧਾਪੀਠ, ਜੋ ਸਿਕਸ਼ਾ ਕੇ ਖੇਤ੍ਰ ਮੇਂ ਏਕ ਬਹੁਤ ਬਡੀ ਸੰਸਥਾ ਮਾਨੀ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਤਨ ਮੇਂ ਜਾਂ ਕਾਮ ਹੁਆ ਆਰ ਜੋ ਦਰਜਾ ਤਨ ਸੰਸਥਾ ਕੋ ਮਿਲਾ, ਤਨ ਮੇਂ ਅਮੀ ਆਚਾਰਯ ਨਰੇਂਦ੍ਰ ਦੇਵ ਜੀ ਕਾ ਬਹੁਤ ਬਡਾ ਹਾਥ ਥਾ। ਲਖਨਯ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਯਾਲਯ ਆਰ ਬਨਾਰਸ ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਯਾਲਯ ਮੇਂ ਅਮੀ ਤਨ੍ਹੋਂਨੇ ਏਕ ਸਿਕਸ਼ਾ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਕੇ ਨਾਤੇ ਬਹੁਤ ਬਡੀ ਸੇਵਾ ਕੀ। ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਯ ਕੇ ਅਨ੍ਦਰ ਜੋ ਕੁਝ ਤਨ੍ਹੋਂਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਯ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਨ ਕੋ ਮੂਲ ਨਹੀਂ ਸਕਤੇ।

[माल तथा सिचाई मन्त्री]

बहुत बड़ीं देन हैं उन की । अपने जीवन के अन्तिम दिनों में भी, जिस समय कि वह मृत्यु शैया पर पड़े हुए घड़ियां गिन रहे थे, तो उन के सामने एक पुस्तक थी जिसे वह लिख रहे थे और शायद मृत्यु के दो चार दिन पहले ही उन्होंने इस पुस्तक को समाप्त किया । इस तरह हिन्दी साहित्य के अन्दर उन की बहुत बड़ी contribution है, बहुत बड़ी देन है ।

इसी तरह से हमारे राष्ट्र की एक और विभूति जिन्होंने विज्ञान के क्षेत्र में, science के क्षेत्र में, बहुत ऊंचा नाम पैदा किया, राष्ट्र को भौतिक ज्ञान पेश किया, चल बसी । संसार के अन्दर जो प्रमाणु शक्ति की खोज चलती थी atom शक्ति की खोज चलती थी, उस में उन की बहुत बड़ी contribution थी । सारे संसार के विज्ञान वेत्ता उनकी इज्जत करते थे । जिस ने शांति की खोज में और ज्ञान पथ के राहों के तौर पर चलते चलते संसार के सुख सुविधा को तिलांजलि देकर हमारी सेवा की हो और इस पथ पर चलते चलते राष्ट्र का मस्तक ऊंचा किया हो और उस के बाद फिर राज्य सभा में आ कर भी जिन्होंने उलझे हुए प्रश्नों पर राष्ट्र के सामने निर्भयता से विचार प्रकट किए हों, ऐसी विभूति का हमारे बीच में से उठ जाना राष्ट्र का दुर्भाग्य ही है । हमारे राष्ट्र से इस पिछले मास में एक बहुत बड़े साहित्य सेवा और एक बहुत बड़े विज्ञान के पंडित और राजनैतिक क्षेत्र में हमारा जो संसदीय काम चलता है, उस के पिता का इस तरह से उठ जाना, राष्ट्र की एक बहुत बड़ी हानि है । राष्ट्र अपने आप को उन के बिना बहुत निर्बल महसूस करता है । यह हानि में समझता हूं राष्ट्र के एक एक युवक, वृद्ध, पुरुष, स्त्री सभी इसको महसूस करते हैं । यह सदन भी अपने यह विचार, अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा उनके परिवारों तक पहुंचाना चाहता है और राष्ट्र तक पहुंचाना चाहता है ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, मुझे बहुत सद्मा है कि इस मौके पर जब कि हम भारत के एक ऐसे नज़ाम को कामयाब बनाना चाहते हैं जिसे socialistic pattern कहा जाता है, एक रोशनी का मीनार बुझ गया खास तौर पर इस मौका पर जबकि दो तरह के ख्यालात देश में चलते हों एक वह लोग हैं जो यह चाहते हों कि गरीब और अमीर का इमत्याज़ ज्यादा न रहे और वम से कम हो और इस तरह के नज़ाम में कोई खून खराबा न हो, और दूसरे यह ख्याल कि दो दो आने का रजिस्ट्रेशन का दर बढ़ा कर और इस तरह के दूसरे छोटे मोटे टैक्स लगा कर मुल्क की आमदनी को बढ़ाया जाए । आचार्य नरेन्द्र देव इस ख्याल के थे कि मुल्क को ऊंचा उठाया जाए ।

हमारे देश में सब से बड़ी export जो होती है वह चाय की होती है । वह तो चाय को nationalise करना चाहते थे । क्योंकि विदेशी लोग जो चाय के ज़रिए हमारे देश से करोड़ों रुपया कमाते थे nationalise होने से वह रुपया देश के काम आ सके ।

ਅਚਾਰ्य ਨਰੇਂਦਰ ਦੇਵ ਕਾਂ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇਹਰੂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨ ਸਿਰਫ਼ ਸਹਾਇਤਾ ਗਾਂਧੀ ਬਲਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇਹਰੂ ਵੀ ਅਚਾਰੰ ਨਰੇਂਦਰ ਦੇਵ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਸੁਲਕ ਕਾ ਏਸਾ ਤਰਕਾ ਜਿਸੇ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਕਹਦੇ ਹਨ ਅਚਾਰੰ ਜੀ ਤਨਕੇ ਨੇਤਾ ਸਨ । ਤਨਕੀ ਅਨੁਮਾਨ ਕੇ ਚੇਧਰਮੰਨ ਸਨ । ਤਨਕੇ ਲਿਏ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਾ ਮੀਨਾਰ ਸਨ ਐਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਵੀ ਧਕੀਨਨ ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕੀ ਸਹਜ਼ੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਆਜ ਵਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹਮਸੇ ਲਿਜ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ Leader of the House ਕੇ ਇਸ ਤਰਫ ਪੇਸ਼ ਕੀਏ ਗਏ ਲਘਾਲਾਤ ਸੇ ਐਰ ਦਦਨਾਕ ਅਪੀਲ ਸੇ ਅਪਨੇ ਆਪਕੀ ਸ਼ਰੀਕ ਬਨਾਤਾ ਹੂੰ ਐਰ ਦਸ਼ਮੀਦ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਹਮਾਰੇ ਲਘਾਲਾਤ ਤਨਕੇ ਲਕਾਹਕੀਨ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਂਗੇ ।

ਹਮਾਰੇ ਕਭੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਡਾਕਟਰ ਮੇਘਨਾਦ ਸਾਹਾ ਜੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਰੋਸ਼ਨ ਚਿਰਾਗ ਸਨ ਰਹਲਤ ਫਰਮਾ ਗਏ ਹੈ । ਤਨਕੇ ਲਿਏ ਵੀ ਮੈਂ ਸਦਕ ਰੰਜ ਕ ਅਫ-ਸੋਸ਼ ਕਾ ਅਯੁਧਾਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਸ਼੍ਰੀ ਅਚਾਰਿਆ ਨਰਿੰਦਰ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਮੇਘਨਾਦ ਸਾਹਾ ਬਾਰੇ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਸ਼ਲਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਦੀ ਖੋਜ ਲੋੜ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਨਾਜ਼ਕ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਤਬਦੀਲੀ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਅਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਅਤੇ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਹੈ । ਅਚਾਰਿਆ ਜੀ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ । ਸਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1931 ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਂਗਰਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਤੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਯੂ. ਪੀ. ਕਾਂਗਰਸ ਪਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਕੰਮ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਸੰਬੰਧ ਕਾਂਸ਼ੀ ਵਿਦਿਆਪੀਠ ਨਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਸਮੇਂ ਲਖਨਊ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਦੇ ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ ਵੀ ਰਹੇ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਸੋਹਿਤ ਵਿਚ ਕਿਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਸਨ ਪਰ ਤਾਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਯੋਗ ਨੇਤਾ ਜਾਣਕੇ ਜੋ cultural ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਚੀਨ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਗਿਆ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ । ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਚੀਨ ਲੈ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਡੈਲੀਗੇਸ਼ਨ ਨੇ ਜੋ ਕੰਮ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਲ ਵਸ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਸੋਗ ਮਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਇਕ ਵਡੇ ਨੇਤਾ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਇਕ ਕਾਬਲ ਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਨੇਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਲਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਿਆਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਇਕ ਲਈ ਸਾਂਝੇ ਸਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਹਾਰਦਿਕ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

[ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ]

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਮੋਖਨਾਦ ਸਾਹਾ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਵਡੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਉਚਿਆਂ ਕੀਤਾ, ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਮੈਂ ਦਿਲੀ ਅਫਸੋਸ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਾਬਲ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਇਲਮ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਐਟਮ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਕੀਤੇ ਡਾਕਟਰ ਸਾਹਾ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਲਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਇਥੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿਨ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਸੰਮਤੀ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵਾਂ, ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਦੋ ਮਿੰਟਾਂ ਲਈ ਚੁਪ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ

(I fully associate myself with the sentiments expressed by the Leader of the House and the hon. Members of the Opposition on the sad demise of Acharya Narendra Dev and Dr. Megh Nad Saha. Such personalities with their rich experience were greatly needed by the country at this critical, transitional and revolutionary period.

Acharya ji had been working for the cause of the country for a long period of 50 years in different capacities. First of all in 1931 he joined the Congress as a soldier. Later, he became the President of the U. P. Congress. His activities in the literary field were also remarkable. He was intimately associated with the Kashi Vidyapith and was at one time the Vice-Chancellor of Lucknow University. Despite his weak health he was serving the country in different fields. Considering him to be the fittest person, he was sent to China as a Leader of a Cultural Delegation that went there. The work of the delegation in China was praised all over the world.

His death is also being mourned for the reason that he was a great leader of the socialist movement in India. His death has caused a great loss to the Socialist Party. He was an able leader and I would say that he was not only leader of the Socialist Party; he was a leader of all, being loved by them.

I feel sad at his death. I also feel sad at the death of Dr. Meghnad Saha, who was an eminent scientist and who raised the name of our country high in the world by his ability and zeal for scientific research. He was one of the great scientists of the world. He used his scientific knowledge for the benefit of the country and thus raised its name. Whereas some of the other great scientists of the world have devoted their energies in the research of atomic powers and other destructive forces of nature, Dr. Saha used his knowledge for the welfare of the common man.

REFERENCES TO THE DEATHS OF THE LATE ACHARYA NARENDRA (1)17
DEV AND LATE DR. MEGH AND SAHA

I also associate myself with the sentiments expressed by the hon. Members on the passing away of the three great personalities. As desired by the Members, I will convey the feelings of the House to their bereaved families. We will now stand to pay our homage to the departed souls.

(The Members then stood up in silence for two minutes.)

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move,

That the House be adjourned as a mark of respect to the memory of late Shri G. V. Mavalankar.

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਤਜਵੀਜ਼ ਲੀਡਰ ਆਫ ਦੀ ਹਉਸ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਮਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਈ ਹਸਤੀ ਦੇ ਆਦਰ ਵਜੋਂ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਹਿਮਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਹਉਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਕਲ ਦੇ ਵਜੇ ਦਿਨ ਤਕ ਮੁਲਤਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(I think all the hon. Members would agree with the motion moved by the Chief Minister for the adjournment of the House as a mark of respect to the memory of the great departed leader).

(The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Monday, the 5th March, 1956.)

Punjab Vidhan Sabha Debates

3rd March, 1956

Vol. I No. 2

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Saturday, the 3rd March, 1956

	Pages
Starred Questions and Answers ..	1—46
Unstarred Questions and Answers ..	46—105
Adjournment Motions ..	106
Observations by Speaker ..	107
Governor's Address (Laid on the Table) ..	108—118
Announcements— ..	119
Panel of Chairmen ..	119
Committee on Petitions ..	
Papers laid on the Table —	
Presentation of the Supplementary Estimates (Second Instalment), 1955-56 ..	119
Presentation of the Report of the Estimates Committee on the Supplementary Estimates (Second Instalment), 1955-56 ..	119
Discussion on Governor's Address ..	119—182

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1956

Price :

PUNJAB VIDHAN SABHA

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I,
NO. 2, DATED 3RD MARCH, 1956.

<i>Read</i> matter	<i>for</i> matte	on page (2)51, line 40
<i>Read</i> tehsil	<i>for</i> tehsi	on page (2)53, line 1
<i>Read</i> Jagdev	<i>for</i> Jadgev	on page (2)85, line 11
<i>Read</i> Scale	<i>for</i> scae	on page (2)103, line 6
<i>Read</i> Perhaps	<i>for</i> ehaps	on page (2) 107, line 25
<i>Read</i> movement	<i>for</i> m vement	on page (2)132, line 7
<i>Read</i> ठे	<i>for</i> ठे	on page (2)150, line 29
<i>Read</i> के	<i>for</i> क	on page (2)154, line 7
<i>Read</i> इतने	<i>for</i> इतन	on page (2)175, line 13
<i>Read</i> लड़के	<i>for</i> लड़क	on page (2)175, line 31
<i>Read</i> कहते	<i>for</i> कहत	on page (2)176, line 10
<i>Read</i> जाते	<i>for</i> जात	on page (2)178, line 8
<i>Insert</i> वा	between ऐड्रेस & कागज	on page (2)179, line 13
<i>Read</i> चाहीसा	<i>for</i> चरिहा	on page (2)181, line 10

One	..	Karnal
Two	..	Batala

Original with
Punjab Sahitya Akademi
Digitized by
Panjab University Library

PUNJAB VIDHAN SABHA

Saturday, 3rd March, 1956

The Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

APPOINTMENT OF GAZETTED OFFICERS DURING 1954-55

***5934. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of Gazetted Officers appointed by the State Government department-wise, during the year, 1954-55 together with the names of the Tehsils to which each one of them belongs ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : 117 on the basis of the information which has been collected so far. A statement showing the appointments made department-wise together with the names of Tehsils (or District and State other than Punjab in certain cases) to which each officer appointed belongs, is laid on the Table. Information in respect of the other departments is still being collected and will be supplied in due course.

STATEMENT

Name of Department	Number of officers appointed during the year, 1954-55	Name of Tehsil to which they belong
1	2	3
Capital Project (1) ..	One ..	Madras State
Welfare Department (1) ..	One ..	Phagwara (Pepsu)
P.W.D., Electricity Branch (34)	Two ..	Moga
	One ..	Hoshiarpur
	One ..	Sonepat
	Two ..	Jullundur
	One ..	Ambala
	One ..	Thanesar
	One ..	Kangra
	One ..	Panipat
	One ..	Karnal
	Two ..	Batala

[Minister for Public Works and Education]

Name of Department	Number of officers appointed during the year 1954-55	Name of Tehsil to which they belong
1	2	3
3. P. W. D. Electricity Branch (34)—contd	One ..	Phillaur
	One ..	Sirsa
	Five ..	Delhi
	One ..	Patiala (Pepsu)
	One ..	Jind (Pepsu)
	One ..	Kanpur (U.P.)
	One ..	Sitapur (U.P.)
	One ..	Lucknow (U.P.)
	Two ..	Agra (U.P.)
	One ..	Saharanpur (U.P.)
	One ..	Malabar (Madras)
	One ..	Calcutta (West Bengal)
	One ..	24-Parganas (West Bengal)
	One ..	Srinagar
	One ..	Indore (M.B.)
	One ..	Jaipur (Rajasthan)
4. Rehabilitation Department (6)	One ..	Jullundur
	One ..	Amritsar
	One ..	Ambala
	Two ..	Ludhiana
	One ..	Karnal
5. High Court (1) ..	One ..	Ambala
6. P.W.D., Irrigation (14) ..	One ..	Baroda
	One ..	Rama Nagram (District Bangalore)
	One ..	Jabalpur
	One ..	Dhuri (District Barnala)
	One ..	Tumkur
	One ..	Rampur
	One ..	Allahabad
	Two ..	Simla

Name of Department	Number of officers appointed during the year 1954-55	Name of Tehsil to which they belong
1	2	3
6. P. W. D., Irrigation (14) .. <i>concl'd</i>	One ..	Dehradun
	One ..	Hirakud (Orissa)
	One ..	Jagadhri
	One ..	Delhi
	One ..	Ludhiana
7. P.W.D., Buildings and Roads Branch (20)	(one each from the places mentioned)	{ Delhi Amritsar Ferozepore Simla Moga Sonapat Panipat Rohtak Ambala Hoshiarpur Garhshankar Ludhiana Chakwal Khushab
	Two ..	Jullundur
		{ Sirinagar
	4 (One each) ..	{ Patna Patiala Karkalataluk (Madras)
8. Jail Department (5) ..	One ..	Karnal
	One ..	Ludhiana
	Three ..	West Punjab and not yet settled
9. Director of Agriculture (9)	One ..	Una
	One ..	Ludhiana
	One ..	Patti
	One ..	Hoshiarpur
	One ..	Garhshankar
	One ..	Gurdaspur
	One ..	Kharar
	One ..	Rohtak
	One ..	Dasuya
10. Punjab Civil Secretariat (3)	One ..	Amritsar
	Two ..	West Punjab. Not settled any where in India.

[Minister for Public Works and Education]

Name of Department	Number of officers appointed during the year 1954-55	Name of Tehsil to which they belong
1	2	3
11. Industries Department (5)	One ..	Jhajjar
	One ..	Ludhiana
	One ..	Dhariwal
	Two ..	West Punjab and not yet settled permanently anywhere in India
12. Commissioner, Jullundur Division, Revenue Department (3)	One ..	Gurdaspur
	One ..	Jullundur
	One ..	Phillaur
13. Director of Election (Local Bodies), Punjab (1)	One ..	Pathankot
14. Co-operative Department (5)	One ..	Nawanshahr
	One ..	Zira
	One ..	Sonepat
	One ..	Garhshankar
	One ..	Displaced person from West Punjab
15. Office of the Financial Commissioner, Revenue and Rehabilitation, Punjab, (5)	One ..	Patti
	One ..	Amritsar
	One ..	Karnal
	One ..	Tarn Taran
	One ..	Gujrat in West Pakistan.
16. Animal Husbandry and Fisheries Department (2)	One ..	Una
	One ..	Displaced person from West Pakistan belonging to Jhang District.
17. Transport Department (2)	One ..	Zira
	One ..	Displaced person from Shahpur Tehsil and settled at Jullundur.
Total ..	117	

श्री तेग राम : जो स्टेटमेंट मुझे दी गई है उस में लिखा हुआ है कि 1954-55 में 117 Gazetted Officers में से 35, 36 के करीब पंजाब से बाहर के रखे गए हैं। क्या मंत्री महोदय कृपा कर के बतायेंगे कि इस का क्या कारण है ?

मंत्री : जब इन अफसरों को recruit किया जाता है तो इस बात का ख्याल नहीं किया जाता कि वे पंजाब के हैं या पंजाब के बाहर के हैं। जो आदमी requisite qualification रखता हो और condition पूरी करता हो Public Service Commission उसे recruit कर लेती है।

श्री तेग राम : तो क्या इस का यह मतलब लिया जाये कि पंजाब में योग्यता के लोग बहुत कम हैं ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा ही नहीं होता। (This supplementary question does not arise.)

DISPOSAL OF REVENUE AND CONSOLIDATION PETITIONS

***6141. Professor Mota Singh Arandpuri :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether it is a fact that additional staff is being appointed to clear the arrears of cases and petitions pending before the Financial Commissioner and other officers in the State ; if not, the steps that are being taken to clear the arrears as expeditiously as possible ;

(b) whether any Additional Commissioners have been appointed or are proposed to be appointed as appellate-authorities to dispose of pending Revenue and Consolidation petitions; if so, the posts held by these Additional Commissioners before being appointed as such, together with the dates of their appointment in each case ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) *First part.*—Yes, so far as the arrears with Assistant Directors, Consolidation of Holdings and Commissioners of Divisions are concerned. There are no arrears with the Financial Commissioner.

Second part.—Does not arise.

(b) *First part.*—Yes. One Additional Commissioner is proposed to be appointed to clear of the appeal work accumulated with Commissioners, Ambala and Jullundur divisions. Similarly, two Assistant Directors, Consolidation of Holdings are being appointed for six months to clear of the arrears with the existing Assistant Directors, Consolidation of Holdings.

Second part.—This information cannot be supplied at this stage because the officers have not been actually appointed so far.

CORRUPT OFFICIALS IN THE STATE

***6143. Professor Mota Singh Arandpuri :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the total number of officials, their names along-with their designations who have been punished by courts or against whom departmental action has been taken in the State as a result of the anti-corruption measures during the year 1954-55 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The required information is available for the calendar year 1954 and for the quarter ended the 31st March, 1955 and is given in the statement which is laid on the Table.

It is not in the public interest to disclose the names of the officials concerned.

STATEMENT

Serial No.	PERIOD		Designation
	Year 1954	1st January 1955 to 31st March, 1955	
(i) No. of public servants convicted and sentenced to imprisonment	(a) 19 (10 were acquitted on appeal)	(b) 4 (1 acquitted on appeal)	<p>(a) of public servants convicted and sentenced to imprisonment during the year 1954</p> <p>1 Assistant Controller (acquitted on appeal) of Stores</p> <p>1 Women Assistant Surgeon Ditto</p> <p>1 Naib Tehsildar Ditto</p> <p>1 Assistant Ditto</p> <p>1 Storekeeper Ditto</p> <p>1 Dak Moharrir Ditto</p> <p>3 Sub-Divisional Clerks Ditto</p> <p>5 Clerks Ditto</p> <p>3 Patwaris Ditto</p> <p>1 Assistant Sub-Inspector of Police Ditto</p> <p>1 Game Watcher Ditto</p> <p>(b) of public servants convicted and sentenced to imprisonment during the quarter ending the 31st March, 1955</p> <p>1 Overseer ..</p> <p>1 Expert Weaver ..</p> <p>1 Clerk ..</p> <p>1 Patwari (acquitted on appeal)</p>
(ii) No. of public servants against whom Departmental action was taken	(c) 317	(d) 37	<p>(c) Of public servants against whom departmental action was taken during the year, 1954</p> <p>2 Executive Engineers</p> <p>11 Assistant Surgeons</p>

Serial No.	PERIOD		Designation
	Year 1954	1st January, 1955 to 31st March, 1955	
(ii) No. of Public servants against whom Departmental action was taken. <i>contd—</i>	(c) 317	(d) 37	1 Veterinary Assistant Surgeon 1 Deputy Warden of Fisheries 2 Panchayat Officers 1 P.C.S. Officer 1 Head Instructor 1 Supervisor 2 Inspectors of Weights and Measures. 4 Drivers. 1 Driver, P.W.D. 151 Conductors 1 Cleaner 1 Fitter 1 Sweeper 56 Patwaris 11 Kanugos 6 Assistant Consolidation Officers 1 Sub-Inspector, Consolidation 1 Court Clerk 2 Moharrirs 1 Dispenser 2 Naib-Tahsildars 1 Assistant Sub-Inspector of Police 8 Constables 5 Canal Patwaris 1 Overseer 1 Instructor 1 Food Inspector 1 Road Inspector 1 Mate

(Minister for Public Works and Education)

Serial No.	PERIOD		Designation
	Year 1954	1st January, 1955 to 31st March, 1955	
(ii) No. of Public servants against whom Departmental action was taken. <i>concl'd</i> —			1 Watcher of Fisheries 11 Forest Guards 2 Daroghas 1 Supervisor 1 Forester 2 Meter Inspectors 1 Convassor 2 Warders 1 Junior Auditor 1 Excise Inspector <i>(d) of public servants against whom departmental action was taken during the quarter ended the 31st March, 1955.</i> 1 Excise Inspector 2 Overseers 2 Assistant Surgeons 1 Watcher of Fisheries 1 Forest Guard 1 Warder 12 Patwaris 1 Dispenser 1 Field Kanugo 2 Peons 1 Constable 1 Driver 7 Conductors 1 Junior Lecturer Assistant 2 Clerks 1 Expert Weaver

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : लेकिन अफसरों के नाम बताने में क्या हर्ज है ?

लोक कार्य विभाग तथा शिक्षा मंत्री : क्या आप ने नाम भी पूछे हैं ?

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : जी हाँ ।

Minister : The names of the officials if required, will be supplied to the hon. Member later.

Pandit Shri Ram Sharma : Why not now ?

Minister : The names have not been supplied to me and it is, therefore, not possible for me to supply those to the hon Member at this time.

Pandit Shri Ram Sharma : Then, this is your fault.....

Mr. Speaker : Order, order. Next question please.

REALISATION OF CHULAH TAX IN CERTAIN VILLAGES

***5933. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the total number of houses at present situated in villages Sabuvana, Nihal Khera and Churhi Wala Dhanna in Police Station Khuyan Sarwar of Tehsil Fazilka, district Ferozepore ;
- (b) the year from which and the rate at which the existing Gram Panchayats of each of the aforesaid villages collected Chuhla Tax ;
- (c) whether the said Chulah Tax has been realised from all the residents of the houses of the villages stated in part (a) above, by the Panchayats of each of the said villages ;
- (d) if the reply to part (c) above be in the negative, the number of houses in each of the said villages in respect of which Chulah Tax is still due and the respective year thereof ;
- (e) the nature of effective steps proposed to be taken by the Government for realising the remaining Chulah Tax due to the Panchayats ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 761.

(b) (i) Sabuvana since October, 1952. Nihal Khera since June, 1952. Churhi Wala Dhanna since May, 1950.

(ii) Information in regard to rate of Chulah Tax is being collected and will be communicated to the member as soon as ready.

(c) Yes, with the exception of certain number of houses detailed in (d) below:—

	1953-54	1954-55
(d) (1) Sabuvana ..	2	176
(2) Nihal Khera .	42	163
(3) Churhi Wala Dhanna	78	243

(e) The respective Panchayats have been advised to intimate the names of defaulters for taking action under Section 87 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952.

श्री तेग राम : जो उत्तर मुझे दिया गया है उस से पता चलता है कि 3 गांवों में 761 घर हैं और उन में से 1954-55 में 582 घरों से चूल्हा टैक्स नहीं वसूल किया गया। क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि इस का क्या कारण है कि इतनी बड़ी तादाद में घरों से चूल्हा टैक्स नहीं लिया गया ?

मंत्री : अगर आप ने वजूहात पूछनी हैं तो उस के लिये नोटिस चाहिये ।

श्री तेग राम : जो लोग चूल्हा टैक्स नहीं देते उन के खिलाफ सरकार क्या action लेती है ?

मंत्री : कानून के मुताबिक जो कार्रवाई हो सकती है वह की जाती है ।

श्री तेग राम : कानून के अनुसार क्या कार्रवाई होती है ?

मंत्री : उस के लिये rules को पढ़ने की जरूरत है ।

श्री तेग राम : जो लोग पंचायतों को चूल्हा टैक्स नहीं देते क्या उन के खिलाफ वह कार्रवाई नहीं की जा सकती जो कि लगान न देने वालों के खिलाफ की जाती है ?

मंत्री : मैंने बता दिया है कि "The respective Panchayats have been advised to intimate the names of defaulters for taking action under Section 87 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952."

ARRESTS OF SARPANCH AND MEMBERS OF GRAM PANCHAYAT SABRAON, DISTRICT AMRITSAR.

*6001. **Sardar Sarup Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether any Sarpanch and members of the Gram Panchayat at Sabraon, tehsil Patti, District Amritsar were arrested by Patti Police under section 188, I.P.C., and under Section 9 of the Punjab Security of the State Act, 1953, between 1st April, 1955 and 30th June, 1955 ; if so, their list and the dates of their arrest ;
- (b) the names of the persons who lodged the complaint with the police and when ;
- (c) (i) whether the accused were sent up for trial in the court of law ; if so, when ;
(ii) the details of punishments awarded in each case ;
(iii) the dates on which the cases were decided and the accused released, respectively ;
- (d) (i) whether any of the persons referred to in part (a) above were suspended under section 102 of the Punjab Gram Panchayat Act, 1953 by the Director, Gram Panchayats, Punjab, after their release ; if so, the date when the suspension order was passed in each case ;
(ii) the reasons for suspension in each case ;
- (e) whether any opportunity was given to the persons referred to above to put up their defence by the Director of Panchayats, during the period of their suspension; if so, the date when their defence evidence was recorded ;
- (f) whether any final orders have so far been passed by the Director of Panchayats, Punjab in the cases of persons referred to in part (a) above; if so, the nature of the orders so passed ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes. Shri Boota Singh and Shri Gurbux Singh, Panches, on 15th May, 1955.

(b) Shri Naranjan Singh son of Shri Parja Singh, Jat of Sabhraon on 15th May, 1955.

(c) (i) Yes, on 25th May, 1955.

(ii) Both the accused were discharged.

(iii) Shri Boota Singh discharged on 19th July, 1955 and Shri Gurbux Singh discharged on 21st July, 1955.

(d) (i) Yes, Sarvshri Boota Singh and Gurbux Singh, Panches of Gram Panchayat were suspended on 6th December, 1955.

(ii) For taking part in unlawful activity in defiance of lawful orders of the Government.

(e) They have since been asked to submit their explanations in this respect through Panchayat Officer, Patti.

(f) No final orders have so far been passed.

ARRESTS OF MEMBERS OF GRAM PANCHAYATS IN AMRITSAR DISTRICT

***6002. Sardar Sarup Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) whether any members of the Gram Panchayat of Amritsar District were arrested under Section 188 I.P.C., and under Section 9 of the Punjab Security of the State Act, 1953, in connection with the recent Akali Agitation between 10th April, 1955, and 4th July, 1955; if so, their village-wise list ;

(b) whether cases against any one of them were withdrawn; if so, the dates of withdrawal in each case ;

(c) (i) whether any of the members referred to above was suspended from his membership of the Gram Panchayats under Section 102 of the Punjab Gram Panchayats Act, 1953, by the Director of Gram Panchayats, Punjab; if so, the date and the reason of suspension in each case ;

(d) the nature of the final orders passed by the Director of Panchayats, Punjab in the cases of persons referred to above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The answer is laid on the Table.

Serial No.	(a) Yes. Names of Panches arrested in connection with Akali Agitation	(b) Yes. On the dates noted against each below	(c) Date of suspension *	(d) Final Order	REMARKS
1	Hira Singh Sarpanch, Gram Panchayat Talwandi Guman (Amritsar)	..	6th December, 1955	Explanation still awaited.	..
2	Jarnail Singh, Panch, Gram Panchayat Talwandi Guman (Amritsar)	..	Ditto	Ditto
3	Udham Singh, Sarpanch, Gram Panchayat, Shahzada (Amritsar)	..	Ditto	Ditto
4	Ajit Singh, Sarpanch, Gram Panchayat, Rasulpur Ka'an (Amritsar)	..	Ditto	Ditto

[Minister for Public Works and Education]

Serial No.	Names of Panches arrested in connection with Akali agitation	(b) Yes On the dates noted against each below	(c) Date of suspension *	(d) Final Order	REMARKS
5	Shamir Singh, Panch, Udhoke Kalan (Amritsar)	..	6th December, 1955.	Explanation still awaited.	..
6	Santa Singh, Panch, Gram Panchayat, Chogawan Rupohwali (Amritsar)	..	Ditto	Ditto
7	Charan Singh, Panch, Jawandpur (Tarn Taran)	..	Ditto	Ditto
8	Santa Singh, Panch, Sangwan (Patti)	6th September, 1955.	Ditto	Ditto
9	Udham Singh, Panch, Valtoha	..	Ditto	Ditto
10	Inder Singh, Panch, Kirtowal, (Patti)	..	Ditto	Ditto
11	Gurbux Singh, Panch, Sabhrai (Patti)	..	Ditto	Ditto
12	Buta Singh, Panch, Sabhrai (Patti)	..	Ditto	Ditto
13	Avtar Singh, Panch, Makowal (Ajnala)	26th August, 1955.	Ditto	Ditto
14	Boota Singh, Panch, Jhandar (Ajnala)	..	Ditto	Ditto	..
15	Ajit Singh Panch, Mananwala (Amritsar)	12th September, 1955	..	Removed on 6th September, 1955.	..
16	Rattan Singh, Panch, Rana Kala (Amritsar)	20th August, 1955.	..	Removed on 6th September, 1955.	..
17	Harjinder Singh, Sarpanch, Behla (Tarn Taran)	Removed on 1st July, 1955.	..
18	Beant Singh, Panch, Dhure Gill Ajnala	Removed on 29th June, 1955.	..
19	Darshan Singh, Panch Ajnala	Removed on 29th June 1956.	..
20	Wasawa Singh, Panch, Gaggo Mahal (Ajnala)	26th August, 1955.	..	Removed on 29th June, 1955.	..
21	Tarlok Singh, Panch, Bhittehwad (Ajnala)	6th September, 1955.	..	Removed on 29th June, 1955.	..

Serial No.	Names of Panches arrested in connection with Akali agitation	On the dates noted against each below	(c) Date of suspension *	(d) Final Order	REMARKS
22	Tahl Singh, Panch, Jauns (Ajnala)	6th September, 1955.	..	Removed on 29th June, 1955	..
23	Surat Singh, Panch, Fattewal (Ajnala)	Removed on 29th June, 1955.	..
24	Nazir Singh, Panch, Dalla (Ajnala)	..	6th December, 1955	Explanation still awaited.	..
25	Hardit Singh, Panch, Dalla (Ajnala)	..	Ditto	Ditto
26	Hazara Singh, Panch, Panchayat Talwandi Guman (Amritsar)	..	Ditto	Ditto
27	Dharam Singh, Panch, Panchayat Talwandi Guman (Amritsar)	..	Ditto	Ditto
28	Rattan Singh, Panch, Gram Panchayat Jhite Kalan	..	Ditto	Ditto .	..
29	Jiwan Singh, Panch, Bulle-Nangal (Amritsar)	..	26th May, 1955.	Ditto
30	Inder Singh, Sarpanch, Dharike (Amritsar)	..	6th December, 1955.	Ditto
31	Gian Singh, Panch, Dharike (Amritsar)	..	Ditto	Ditto
32	Nihal Singh, Sarpanch, Chaudhriwala (Tarn Taran)	..	Ditto	Ditto
33	Hakam Singh, Panch, Dhonke (Tarn Taran)	Action against him is under consideration.
34	Kundan Singh, Panch, Fazalpur (Tarn Taran)	Ditto
35	Shanghara Singh, Panch, Khadur Sahib (Tarn Taran)	Ditto
36	Narain Singh, Panch, Kang (Tarn Taran)	Ditto
37	Santa Singh, Panch, Bhakna Khurd	Ditto
38	Bhag Singh, Panch, Kang (Tarn Taran)	Ditto

*Note :—All Panches were suspended for taking part in unlawful activity in defiance of lawful orders of the Government.

TOURS BY DEPUTY COMMISSIONERS AND SUPERINTENDENTS OF POLICE

***6059. Shri Jagdish Chander :** Will the Chief Minister be pleased to state the dates on which Deputy Commissioners and Superintendents of Police of each district remained on continuous tours in villages in their respective districts situated at least 10 miles from the Pacca Road during the period from 1st January, 1954, to 1st January, 1956 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement giving the necessary information is laid on the Table.

Statement showing the dates on which the Deputy Commissioner of each district remained on continuous tour in villages situated at least 10 miles from pacca roads during the period 1st January 1954 to 1st January, 1956.

Ambala	.. 3rd September, 1954, 12th November, 1954 to 14th November, 1954, 10th December, 1954, 23rd September, 1955-18th November, 1955 to 19th November, 1955, 2nd December, 1955.
Karnal	.. 15th January, 1954 to 18th January, 1954, 21st April, 1954 to 23rd April, 1954, 8th June, 1954 to 11th June, 1954, 8th December, 1954 to 9th December, 1954, 13th January, 1955 to 14th January, 1955, 18th February, 1955, 28th March, 1955 to 31st March, 1955, 6th April, 1955 to 7th April, 1955, 20th November, 1955 to 22nd November 1955.
Rohtak	.. 30th January, 1955 to 1st February, 1955, 31st October, 1955, 13th December, 1955 to 16th December, 1955.
Hissar	.. 14th January, 1954, 22nd January, 1954 to 23rd January, 1954, 15th February, 1954 to 16th February, 1954, 23rd March, 1954, 28th March, 1954 to 30th March, 1954, 31st August, 1954, 1st September, 1954, 20th October, 1954 to 23rd October, 1954, 1st November, 1954 to 3rd November, 1954, 11th November, 1954, 8th December, 1954 to 9th December, 1954, 17th January, 1955 to 18th January 1955, 7th February, 1955 to 8th February, 1955, 16th February, 1955 to 18th February, 1955, 28th February, 1955, 1st March, 1955, 11th March, 1955, 17th March, 1955, 23rd March, 1955, 12th July, 1955, 4th August, 1955, 29th August, 1955, 21st September, 1955, 13th December, 1955 to 22nd December, 1955.
Simla	.. No such villages in this district.
Gurgaon	.. 21st January, 1954 to 24th January, 1954, 28th January, 1954 to 31st January 1954, 6th February, 1954 to 10th February, 1954, 12th February 1954 to 13th February, 1954, 22nd February, 1954 to 26th February, 1954, 11th March 1954 to 14th March, 1954, 18th March 1954, 29th March, 1954 to 31st March, 1954, 2nd April, 1954, 24th April, 1954, 27th April, 1954 to 29th April, 1954, 28th May, 1954, 30th May, 1954, 7th June, 1954, 8th June, 1954, 26th July, 1954, 28th July, 1954, 27th August, 1954, 28th August, 1954, 16th September, 1954, 19th September, 1954, 20th September, 1954, 6th October, 1954, 31st October, 1954, 1st November, 1954, 4th November, 1954, 9th November, 1954, 14th November, 1954, 20th November, 1954, 1st December 1954, 12th December 1954, 16th December, 1954, 20th December, 1954, 25th December, 1954, 26th December, 1954, 5th January, 1955, 6th January 1955, 11th January, 1955, 12th January, 1955, 16th January 1955, 30th January, 1955, 6th February, 1955, 9th February 1955, 25th February, 1955, 6th May, 1955, 26th

Gurgaon—*Concd*

May, 1955, 6th June, 1955, 15th June, 1955, 24th June, 1955, to 27th June, 1955, 13th July, 1955, 14th July, 1955, 16th July, 1955, 19th July, 1955, 12th August, 1955, 13th August, 1955, 16th August, 1955, 3rd September, 1955, 18th October, 1955, 20th October, 1955, 8th November, 1955, 9th November, 1955, 19th December, 1955.

Jullundur

. Nil.

Amritsar

. 6th January, 1954, 7th January, 1954, 25th March, 1954, 26th March, 1954, 22nd April, 1954, 23rd April, 1954, 13th May, 1954, 14th May, 1954, 10th June, 1954, 11th June, 1954, 12th August, 1954, 13th August, 1954, 26th August, 1954, 27th August, 1954, 27th November, 1954, 28th November, 1954 to 30th November, 1954, 1st December, 1954, 16th February, 1955, 17th February, 1955, 18th February, 1955, 20th February, 1955, to 22nd February, 1955, 28th February 1955, 1st March, 1955, 2nd March, 1955, 4th March 1955, 5th March, 1955, 6th March, 1955, 11th March, 1955, 12th March, 1955, 13th March, 1955, 26th November, 1955, 27th November, 1955.

Hoshiarpur

.. 8th January, 1954, 16th January, 1954, 27th January, 1954, 20th February, 1954, to 23rd February, 1954, 3rd April, 1954, 20th May, 1954, to 24th May, 1954, 2nd June, 1954, 20th June 1954, 29th June, 1954, 12th August, 1954, 13th August, 1954, 16th September, 1954, 17th September, 1954, 8th October, 1954, to 15th October, 1954, 6th November, 1954, to 8th November, 1954, 11th November, 1954, 12th November, 1954, 18th November, 1954, to 23rd November, 1954, 19th December, 1954, 27th February, 1955, 7th March, 1955, 11th April, 1955, 21st May, 1955, 27th May, 1955, 11th June, 1955, 24th June, 1955, 25th June, 1955, 15th July, 1955, 16th July, 1955, 21st August, 1955, 26th August, 1955, 1st September, 1955, 11th October 1955, 13th October, 1955, 14th October, 1955, 16th October, 1955, 2nd November, 1955, 2nd December, 1955, 17th December, 1955 to 19th December, 1955.

Ferozepore

.. 20th January, 1954, 21st January, 1954, 3rd April, 1955, 4th April, 1955.

Ludhiana

.. Every village in this district is situated at a distance of less than 10 miles from the pucca roads.

Gurdaspur

.. 2nd January, 1954, 16th January, 1954, 4th February, 1954, 11th February, 1954, 17th February, 1954, 21st February, 1954, 22nd February, 1954, 23rd February, 1954, 24th February, 1954, 28th February, 1954, 1st March, 1954, 5th March, 1954, 8th March, 1954, 10th March, 1954, to 13th March, 1954, 14th March, 1954, to 17th March, 1954, 17th March, 1954 to 26th March 1954, 27th March, 1954, 29th March, 1954, 1st April, 1954, 2nd April, 1954, 4th April, 1954, 7th April, 1954, 14th April, 1954, 9th May, 1954, 11th May, 1954, 10th June, 1954, 26th September, 1954, 29th September, 1954, 12th November, 1954, 13th November, 1954, 14th November, 1954 to 16th November, 1954, 27th December, 1954, 28th March, 1955, 31st March, 1955, 6th October, 1955, 10th October, 1955, 19th October, 1955, 27th November, 1955, 30th November, 1955.

Kangra

.. 22nd January, 1954, 23rd January, 1954, 8th February, 1954, 9th February, 1954, 21st February, 1954, 8th March, 1954, 9th March, 1954, 10th March, 1954, 15th March, 1954, 16th March, 1954, 17th March, 1954, 28th May, 1954, 30th May, 1954 to 1st June, 1954, 2nd June, 1954, to 9th June, 1954, 12th July, 1954, 19th September 1954 to 24th September, 1954, 12th October, 1954 to 16th October,

[Minister for Public Works and Education]

Kangra—*Concl'd*

1954, 21st October, 1954, 22nd October, 1954, 28th October, 1954 to 30th October, 1954, 6th November, 1954 to 13th November, 1954, 22nd November, 1954 to 29th November, 1954, 7th December, 1954 to 15th December, 1954, 23rd December, 1954, 11th January, 1955, 19th January, 1955, 21st January, 1955 to 25th January, 1955, 8th February, 1955, 16th February, 1955 to 19th February 1955, 25th February, 1955, 4th March, 1955, 5th March 1955, 21st March, 1955 to 28th March, 1955, 4th April 1955, 7th April, 1955, 8th April, 1955, 13th April, 1955 14th April, 1955, 4th May, 1955 to 6th May, 1955, 28th May, 1955 to 31st May, 1955, 1st June, 1955, 8th June 1955 to 10th June, 1955, 15th June, 1955, to 27th June 1955, 10th July, 1955 to 23rd July, 1955, 7th September 1955 to 10th September, 1955, 20th September, 1955 to 23rd September, 1955, 8th October, 1955 to 11th October 1955, 7th November, 1955 to 8th November, 1955, 10th November, 1955 to 12th November, 1955, 28th November 1955, 7th December, 1955 to 12th December, 1955, 15th December, 1955, 21st December, 1955 to 24th December, 1955.

Statement showing the dates on which the Superintendents of Police of each district remained on continuous tour in villages situated at least 10 miles from pacca road during 1st January 1954 to 1st January, 1956

Hissar

.. 14th February, 1954, 15th February, 1954, 22nd March, 1954 to 24th March, 1954, 6th June, 1954, 7th June, 1954, 20th June, 1954, 24th June, 1954 to 26th June, 1954, 5th July, 1954 to 8th July, 1954, 23rd July, 1954, 26th July, 1954, 27th July 1954 1st August, 1954, 9th August 1954, 11th August, 1954, 12th August, 1954, 21st August, 1954 to 27th August, 1954, 31st August, 1954, to 2nd September, 1954, 13th September, 1954 to 15th September, 1954, 1st October, 1954 to 2nd October, 1954, 5th October, 1954, 8th October, 1954, 14th October, 1954 to 19th October, 1954, 11th November, 1954 to 15th November, 1954, 21st November, 1954 to 22nd November, 1954, 29th November, 1954 to 30th November, 1954, 26th December, 1954, to 28th December, 1954, 7th January, 1955, 8th January, 1955, 2nd February, 1955, 8th February, 1955, 12th February 1955, 17th February, 1955 to 19th February 1955, 2nd March, 1955, 3rd March, 1955, 6th March, 1955, to 8th March, 1955, 24th March, 1955, 28th March, 1955 to 1st April, 1955, 9th May, 1955 to 11th May, 1955, 2nd June, 1955, 14th June, 1955, 14th July, 1955, 24th July, 1955 to 25th July, 1955, 8th September, 1955, 9th September, 1955 19th September, 1955, 21st September, 1955, 21st October, 1955 to 23rd October, 1955, 27th October, 1955 to 28th October, 1955, 4th November, 1955, 5th November, 1955 22nd November, 1955, 23rd November, 1955, 6th December 1955, 22nd December, 1955.

Rohtak

.. Nil.

Gurgaon

.. 21st January, 1954 to 25th January, 1954, 3rd November, 1954 to 6th November, 1954, 11th March, 1955 to 13th March, 1955, 23rd March, 1955 to 26th March, 1955.

Karnal

.. 22nd March, 1954, 23rd March, 1954, 27th March, 1954, 28th March, 1954, 29th March, 1954, 9th April, 1954, 10th April, 1954, 25th August, 1954, 14th November, 1954, 15th November, 1954, 16th November, 1954, 27th December, 1954, 28th December, 1954, 11th January, 1955,

- Karnal—concl d** 12th January, 1955, 13th January, 1955, 24th February, 1955, 25th February, 1955, 14th March, 1955, 15th March, 1955, 16th March, 1955, 17th March, 1955, 18th March, 1955, 19th March, 1955, 27th March, 1955, 28th March, 1955, 29th March, 1955, 6th April, 1955, 7th April, 1955, 8th April, 1955, 15th April, 1955, 16th April, 1955, 13th May, 1955, 14th May, 1955, 21st September, 1955, 22nd September, 1955 to 25th September, 1955, 26th September, 1955, 29th December, 1955, 30th December, 1955, 31st December, 1955.
- Ambala** .. Nil.
- Simla** .. Nil.
- Kangra** .. 3rd January, 1954, 6th June, 1954, 8th June, 1954, 13th, July, 1954, 7th November, 1954, 9th November, 1954-11th November, 1954, 17th November, 1954, 18th November, 1954, 20th November, 1954, 25th December, 1954, 8th February, 1955, 9th February, 1955, 10th February, 1955, 11th February, 1955, 13th April, 1955, 17th April, 1955, 18th April, 1955, 22nd April, 1955, 11th July, 1955, 12th July, 1955, 13th July, 1955, 14th July, 1955, 15th July, 1955, 17th July, 1955, 18th July, 1955, 19th July, 1955, 20th July, 1955, 21st July, 1955, 7th August, 1955, 21st September, 1955, 19th October, 1955, 12th December, 1955, 13th December, 1955, 26th December, 1955, 29th December 1955, 30th December, 1955.
- Hoshiarpur** .. 16th February, 1954 to 17th February, 1954 and 20th February, 1954 to 22nd February, 1954.
- Jullundur** .. 12th/13th April, 1954, 27th February, 1955, 13/14th June, 1955 and 15th June, 1955.
- Ludhiana** .. Nil. (No village is situated beyond 10 miles from the Pacca Road).
- Ferozepore** .. 17th February, 1954, 19th February, 1954, 20th February, 1954, 8th December, 1954, 9th December, 1954, 10th December, 1954, 9th February, 1955, 10th February, 1955 11th February, 1955.
- Amritsar** .. 2nd January, 1954, 6th January, 1954, 6th March, 1954, 24th March, 1954, 26th March, 1954, 9th April, 1954, 10th April, 1954, 12th April, 1954, 28th July, 1954, 24th August, 1954, 25th August, 1954, 16th September, 1954 17th September, 1954, 19th October, 1954, 20th October 1954, 21st October, 1954, 24th October, 1954, 4th November, 1954, 23rd November, 1954, 25th November 1954, 26th November, 1954, 28th November, 1954, 29th November, 1954, 1st December, 1954, 8th December, 1954, 19th December, 1954, 11th January, 1955, 12th January, 1955, 16th February, 1955, 7th March, 1955, 28th April, 1955, 23rd June, 1955, 22nd August, 1955, 20th September, 1955, 23rd October, 1955, 27th October, 1955, 28th October, 1955.
- Gurdaspur** .. Nil.

ARRESTS UNDER THE PUNJAB SECURITY OF STATE ACT, 1953.

***6118. Shri Wadhawa Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of persons arrested under, Section 9 of the Punjab Security of State Act, 1953, during the years 1954 and 1955, district-wise in the State together with the number of those among them who were convicted and discharged separately ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A district-wise statement showing number of persons arrested during 1954 and 1955 under Section 9 of the Punjab Security of State Act, 1953, together with the number of those among them who were convicted and discharged is laid on the Table.

Statement showing number of persons arrested, convicted and discharged under Section 9 of the Punjab Security of State Act, 1953, during the years 1954-1955.

District			Persons arrested	Persons convicted	Persons discharged or acquitted	Pending in Court
Hissar	{	1954 ..	22	14	5	3
		1955 ..	27	24	3	..
Rohtak	{	1954 ..	14	2	12	..
		1955 ..	13	..	13	..
Gurgaon	{	1954	—
		1955 ..	1	1
Karnal	{	1954
		1955 ..	16	6	10	..
Ambala	{	1954
		1955 ..	31 31
Simla	.. {	1954
		1955
Hoshiarpur	.. {	1954 ..	1	1
		1955 ..	19	1	18	..
Jullundur	{	1954 ..	1	..	1	—
		1955 ..	11	..	5	6
Ludhiana	{	1954 ..	14	1	5	8
		1955 ..	451	16	411	24
Kangra	{	1954
		1955	—
Ferozepore	.. {	1954	—
		1955 ..	9	..	8	1
Amritsar	{	1954 ..	25	9	15	1
		1955 ..	34	..	17	17
Gurdaspur	{	1954 ..	3	..	3	..
		1955 ..	— .. 2	..	2	..

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜਿਹੜਾ ਜਵਾਬ ਮੇਜ਼ ਉਪਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿੱਠੀਆਂ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹਨ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਯਹ ਸਕਾਲ ਆਪ ਨੇ ਪੁੱਛਾ ਹੀ ਨਹੀਂ (The hon. Member has not asked this question.)

TRANSPORT ROUTES

***5944. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

- the present rate of bus fare per mile on Panipat-Delhi, Karnal-Delhi, Ferozepur-Jhirka-Delhi, Gurgaon-Delhi and Sohna-Ferozepur Jhirka routes ;
- the names of Transport Companies and the number of permits granted to each one of them on Gurgaon-Delhi, Delhi-Rewari, Delhi-Ujina, Delhi-Nagina-Palwal-Gurgaon, Gurgaon-Hassanpur—Palwal-Tohana, Nuh-Palwal and Delhi-Palwal routes together with the fare at present being charged by them per mile ;
- the total number of accidents that occurred on the routes mentioned in parts (a) and (b) above during the year 1955-56 up to 31st January, 1956 and the total loss of property, human life and total number of persons injured ;
- the total income accrued to the Ambala Roadways from Delhi-Alwar and Delhi-Gurgaon routes during the year 1955-56 (up to 31st January, 1956) ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The rate of fare on these routes varies from five to seven pies per mile per passenger.

(b) The information required is laid on the Table.

(c) Total number of accidents	.. 69
Total loss of property	.. Rs 1,550
Total loss of human life	.. 20
Total number of persons injured	.. 61
(d) Delhi-Alwar	.. Rs 2,03,861-3-0
Delhi-Gurgaon	.. Rs 12,656-7-6.

(Route started on 21st October, 1955.)

STATEMENT

Name of route	Name of Transport Company	No. of permits	Fare rate per mile per passenger
i) Gurgaon-Delhi ..	(i) Gurgaon Co-operative Transport Society Ltd.	1	7 pies
	(ii) Gurgaon District Ex-service-men Transport Co-operative Society Ltd.	1	Ditto
(ii) Delhi-Rewari ..	(i) Modern Gurgaon Co-operative Transport Society Ltd., Gurgaon	6	Ditto

[Minister for Public Works and Education]

Name of route	Name of Transport Company	No. of permits	Fare rate per mile per passenger
(iii) Delhi-Ujina ..	(i) Gurgaon Co-operative Transport Society Ltd., Gurgaon.	1	7 pies and 9 pies on pacca and katcha roads, respectively
(iv) Delhi-Nagina ..	(i) Gurgaon Co-operative Transport Society Ltd.	3	Ditto
(v) Palwal-Gurgaon ..	(i) Gurgaon Co-operative Transport Society Ltd., Gurgaon.	1	7 pies
	(ii) Modern Transport Co-operative Society Ltd., Gurgaon.	1	Ditto
	(iii) Gurgaon-Palwal Transport Co-operative Society Ltd., Gurgaon.	4	Ditto
	(iv) Gurgaon District Ex-service-men Transport Co-operative Society Ltd.	1	Ditto
(vi) Gurgaon-Hassanpur	There is no direct route between Gurgaon and Hassanpur. Services are operated on Gurgaon-Palwal and Palwal-Hodel-Hassanpur routes. Gurgaon Co-operative Transport Society, Ltd., Gurgaon, holds one permit for Gurgaon-Palwal route and one permit for Palwal-Hodel-Hassanpur route. The Gurgaon-Palwal route is also operated by other concerns. The fare is charged on both the routes at the rate of 7 pies per mile per passenger.		
(vii) Palwal-Tohana ..	There is no such route in Gurgaon District.		
(viii) Nuh-Palwal ..	Gurgaon-Palwal Transport Co., Ltd., Gurgaon, holds two permits for Nuh-Palwal-Hodel-Punhana route. The fare rate is 7 pies per mile per passenger.		
(ix) Delhi-Palwal ..	Capital Bus Service Ltd., Delhi.	12	7 pies
	(A Delhi Registered Company holding permits from State Transport Authority, Delhi and countersignatures from Regional Transport Authority, Ambala).		

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैंने जनाब से पूछा था कि पानीपत और दिल्ली के दरमियान क्या किराया चार्ज किया जाता है और दिल्ली और करनाल के दरमियान क्या किराया चार्ज किया जाता है । जनाब ने यह बताने की तकलीफ गवारा नहीं की ।

मंत्री : मैंने अर्ज किया है कि the rate of fare on these routes varies from five to seven pies per mile per passenger.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या जनाब बतायेंगे कि पानीपत और गुड़गांव डिस्ट्रिक्ट के दरमियान किराये का फर्क क्यों है ?

मंत्री : मेरे पास इस वक्त यह information नहीं है इस लिये पता करके बता सकता हूँ ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब मेहरबानी करके बतायेंगे कि इन दोनों जिलों में जो किराये का फर्क है और जो excess चार्ज होता रहा है वह हटाया जाएगा ?

मंत्री : अगर कोई खास वजह न हुई तो वह हटाया जाना चाहिये ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या आप मेहरबानी करके बतायेंगे कि गवर्नमेंट ने maximum और minimum किराया क्या मुकर्रर किया है ।

मंत्री : पता कर के बताऊंगा ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या आप मेहरबानी करके बतायेंगे कि बावजूद इस बात के कि गवर्नमेंट ने maximum किराया भी मुकर्रर किया है फिर भी उस limit से किराया ज्यादा चार्ज किया जा रहा है तो क्या ज्यादा किराया चार्ज करने वाले अफसरों को गवर्नमेंट कोई सजा देगी ?

मंत्री : अगर वाकई किराया ज्यादा चार्ज किया जाता होगा तो जरूर action लिया जायेगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : गुड़गांव-देहली और गुड़गांव-करनाल के routes पर किराये की शरह में फर्क क्यों है ? क्या वहां की सड़कें ज्यादा आरामदेह या तकलीफदेह हैं या गाड़ियां अच्छी या बुरी हैं ? अगर ऐसी बात नहीं तो किस basis पर यह mileage charge किया जाता है और इस ratio में फर्क क्यों है ?

मंत्री : उस के लिये मैंने पहिले ही अर्ज किया है कि आप नोटिस दें । और अगर कोई खास वजह न हुई तो आप की बात ठीक है कि उसी basis पर क्यों न किया जाये जैसा किसी और route का किराया लिया जाता है ।

पंडित श्री राम शर्मा : तो आप पता करेंगे ?

मंत्री : जरूर ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर मुतअल्लिका फरमायेंगे कि आया उन को इल्म है कि जब 5 पाई minimum है तो देहली-पानीपत के दरमियान इस से भी कम किराया वसूल किया जाता है ?

मंत्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this question arise ?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जब maximum और minimum किराये के लिये 7 और 5 पाई fixed है तो क्या मिनिस्टर साहिब को इल्म है कि देहली-पानीपत के दरमियान 5 पाई से भी कम चार्ज किया जाता है और गुड़गांव-देहली के route पर maximum से भी ज्यादा लिया जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : अगर आपने इस के लिये अलहदा नोटिस दिया होता तो आप के सवाल का जवाब दिया जाता । तो अब आप नया सवाल पूछ रहे हैं । (This question would have been replied to if the hon. Member had given a separate notice for that. Now he is asking a new question.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : आखिर यह सवाल तो पैदा होता ही है कि maximum से ज्यादा और minimum से कम क्यों लिया जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : आपने किराया पूछा, उन्होंने बता दिया । इस का basis क्या है, इस variation की क्या वजूहात हैं, शायद उस चीज को देखने के लिये दूसरी ही files हों । इस लिये आप उस के लिये नोटिस दें तो माननीय मंत्री इस के बारे में आप को इत्तलाह दे सकेंगे । (The hon. Member asked about the fare and the Minister gave him the information. As regards the basis of the fare and the reasons for its variation, perhaps there may be different files for looking into that thing. So he should give a separate notice for this question and the hon. Minister will furnish him with the necessary information.)

PURCHASE AND REPAIRS OF GOVERNMENT BUSES

***5945. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the total number of buses purchased by the Government during the year 1955-56 (up to 31st January, 1956);
- (b) the total number of buses owned by Government which became useless during the period referred to in part (a) above;
- (c) the total amount spent on the repairs of buses referred to in part (b) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 75.

(b) 31.

(c) Rs. 58,283-14-1.

WORKSHOP OF THE TRANSPORT DEPARTMENT

***5946. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the names of places where workshops of the Transport Department are situated together with the locality where the workshop at Delhi is situated ;
- (b) the number of rooms and the number of Mistries working in the Delhi Workshop ;
- (c) whether any separate residential quarters have been constructed for the employees of the Delhi Workshop ;
- (d) the total number of persons employed during the year 1955-56 (up to 31st January, 1956) and the total number of woollen liveries supplied to them with the dates thereof ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) (i) The main Workshops of the Punjab Roadways are situated at Amritsar, Jullundur and Ambala. Small Workshops also exist at Tarn Taran, Moga, Ferozepore, Chandigarh and Kalka.

(ii) No regular Workshop has been set up at Delhi for want of suitable accommodation. However, a skelet on staff consisting of 3 Workmen on regular strength and 2 on daily wages, is posted to look after running repairs, who work in a tent on Church Mission Road, Delhi. Apart from this, arrangements for washing, servicing and lubrication of vehicles have been made with M/s India Garage, Hamilton Road, Delhi, as these facilities are not available on Church Mission Road.

(b) Does not arise.

(c) As at (b) above, except that the staff is allowed to stay in a retiring room hired by the Department in Royal Hotel, Delhi.

(d) The total number of persons employed was 77 and the total number of woollen liveries supplied was 71 on the dates mentioned below. Liveries to the remaining 6 employees could not be issued due to the fact that (i) 2 of them remained on extraordinary leave and due to (ii) shortage of cloth in the case of the four others.

<i>Date</i>	<i>No. of liveries issued</i>
17th September, 1955	1
5th October, 1955	1
12th October, 1955	1
15th October, 1955	3
17th October, 1955	1
21st October, 1955	1
22nd October, 1955	1
24th October, 1955	1
27th October, 1955	1
1st November, 1955	4
2nd November, 1955	3
4th November, 1955	1
5th November, 1955	4
7th November, 1955	3
8th November, 1955	4
10th November, 1955	1

[Minister for Public Works and Education]

<i>Date</i>	<i>No. of liveries issued</i>
12th November, 1955	1
15th November, 1955	1
16th November, 1955	1
17th November, 1955	1
18th November, 1955	1
19th November, 1955	1
21st November, 1955	3
22nd November, 1955	1
23rd November, 1955	1
25th November, 1955	1
28th November, 1955	1
14th December, 1955	1
17th December, 1955	1
24th December, 1955	2
25th December, 1955	1
26th December, 1955	1
29th December, 1955	1
30th December, 1955	2
2nd January, 1956	1
4th January, 1956	3
7th January, 1956	1
10th January, 1956	1
17th January, 1956	1
23rd January, 1956	1
31st January, 1956	2
1st February, 1956	3
2nd February, 1956	2
8th February, 1956	1
23rd February, 1956	1
24th February, 1956	1

मौलवी अब्दुल गनी डार : वजीर साहिब ने फरमाया है कि देहली में हमारी स्टेट का जो Transport Department का वर्कशाप है वह एक तम्बू में लगा हुआ है। क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि ऐसा क्यों है ?

Minister : For want of accommodation.

मौलवी अब्दुल गनी डार : इस से क्या हमारी स्टेट की बदनामी नहीं होती कि देहली जैसी जगह पर पंजाब का वर्कशाप ऐसी हालत में हो ?

मंत्री : Accommodation नहीं थी। इस लिये ऐसा किया गया।

EXPENDITURE INCURRED ON NATIONAL EXTENSION BLOCK, MOGA,
DISTRICT FEROZEPUR

***5994. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure so far incurred by the Government on National Extension Service Block, Moga, district Ferozepur, in each village Police Station-wise on the (i) Welfare of Harijans, (ii) Establishment of Libraries (iii) Opening of children's parks and the supply of Radio sets, (iv) Provision of Nurses and (v) Construction of Roads ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement furnishing the requisite information is enclosed.

Statement showing the expenditure incurred on each item required in respect of Community Development Block, Moga, up to 20th February, 1956.

Serial No.	Name of the Police Station/Name of the village	Welfare of Harijans	Establishment of libraries	Opening of Children Parks and Radio Sets	Provision of Nurses	Construction of roads/culverts
1	2	3	4	5	6	7
	MOGA POLICE STATION	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.		Rs A. P.
1	Chotian Kalan ..	486 6 0
2	Talwandi Bhangerian ..	721 15 0	275 0 0
3	Jogewala ..	696 14 6
4	Duneke ..	857 11 3	370 0 0
5	Darapur ..	862 11 0	..	149 11 0
6	Daulatpura Ucha ..	996 2 0	..	149 11 0
7	Daulatpur Niwan ..	794 8 3
8	Dhalleke ..	1,062 3 9
9	Dosanj ..	295 13 3	..	149 11 0	..	2,298 0 0
10	Dagru ..	1,535 7 6
11	Daroli Bhai ..	3,181 4 9	518 12 0	149 11 0	..	406 0 0
12	Rattian ..	270 2 3
13	Sadasinghwala ..	582 2 6
14	Salina ..	375 6 0	600 0 0
15	Singhanwala ..	1,306 9 6	518 12 0	180 0 0
16	Safuwala	290 0 0
17	Kaliawala ..	323 1 3
18	Kahansinghwala	140 0 0
19	Khosa Pando ..	644 13 9
20	Ghall Kalan ..	1,319 9 0	..	149 11 0
21	Landeke ..	1,124 11 6	..	149 11 0

Serial No.	Name of the Police Station/Name of the village	Welfare of Harijans	Establishment of libraries	Opening of Children Parks and Radio Sets	Provision of Nurses	Construction of roads/culverts
1	2	3	4	5	6	7
	MOGA POLICE STATION—CONCLD					
		Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.		Rs. A. P.
22	Mahestri ..	986 6 0	..	149 11 0	..	412 0 0
23	Nidhanwala ..	322 14 9	270 0 0
24	Nahal	270 0 0
	MEHNA POLICE STATION					
25	Ajitwal ..	1,793 14 3	1,556 0 0
26	Dhulkot Charat Singh	805 0 0
27	Ramuwala Kalan	1,040 0 0
28	Ramuwala Khurd	1,156 0 0
29	Puranewala	670 0 0
30	Kokri Kalan ..	1,771 11 9	..	149 11 0	..	1,588 0 0
31	Kokri Heran	310 0 0
32	Kokri Phula Singh ..	904 8 0	518 12 0	149 11 0	..	647 0 0
33	Buttar ..	2,720 7 9	518 12 0	149 11 0
34	Bughipura ..	190 2 3
35	Bahona ..	54 5 0	..	149 11 0
36	Tatariawala ..	369 6 0	416 0 0
37	Jhandiana ..	456 7 6	430 0 0
38	Ghogawan	534 0 0
39	Chuharchak ..	3,869 3 6
40	Daodhar	518 12 0	149 11 0	..	125 0 0
41	Dala	149 11 0
42	Dhudike ..	790 5 0	518 12 0	149 11 0	..	1,380 0 0
43	Raoli ..	1,534 5 0
44	Kapure	149 11 0
45	Kili Chahla ..	641 9 6
46	Mutwani	120 0 0
47	Mehron	290 0 0
48	Madoke	670 0 0
49	Mehna ..	540 9 9	518 12 0	149 11 0
50	Nathuwala ..	551 4 0	438 0 0

Serial No.	Name of the Police Station/Name of the village	Welfare of Harijans	Establishment of libraries	Opening of Children Parks and Radio Sets	Pro. vision of Nurses	Construction of roads/ culverts
1	2	3	4	5	6	7
	BAGHAPURANA POLICE STATION					
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.		Rs A. P.
51	Baghapurana ..	1,021 13 3	518 12 0	149 11 0
52	Panj Gurain Khurd	384 3 6	..	149 11 0
53	Rajiana ..	256 1 3
54	Rode ..	597 3 9	..	149 11 0		556 0 0
55	Smalsar ..	615 13 6	..	149 11 0
56	Lande ..	308 3 0	..	149 11 0	..	380 0 0
57	Bhekha ..	775 3 0	518 12 0	149 11 0	..	380 0 0
58	Mandir	540 0 0
59	Jaimalawala ..	431 10 6
60	Jaisinghwala ..	151 11 6	518 12 0
61	Chand Nawan ..	170 2 3
62	Chotian Thoba ..	537 0 0	928 0 0
63	Gajjanwala	149 11 0
64	Langiana Purana ..	369 13 0	..	149 11 0
65	Budhsinghwala	546 1 0
66	Sidhwanwala ..	270 0 0
66 (a)	Jhandwa'a	149 11 0
	NIHALSINGH-WALA POLICE STATION					
67	Badhni Kalan ..	1,088 9 0	518 12 0	149 11 0	..	540 0 0
68	Badhni Khurd ..	2,074 1 0	518 12 0	149 11 0	..	536 0 0
69	Burj Duna	420 0 0
70	Lopon ..	142 3 0	..	149 11 0	..	1,480 0 0
71	Rania ..	1,668 10 9	..	149 11 0
	Total ..	44,941 6 0	6,225 0 0	4,490 10 0	..	22,462 0 0

SHAMILAT LANDS AND GRAM PANCHAYATS IN TEHSIL FAZILKA

***5935. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the total number of villages in Tehsil Fazilka, District Ferozepore together with the area of Shamilat land in each of the said villages at present ;

[Shri Teg Ram]

(b) the names of such villages in Tehsil Fazilka where land has been mutated in the names of their respective Gram Panchayats up to 31st December, 1955 ;

(c) the reasons, if any, for the said Shamilat land not being mutated in favour of the Gram Panchayats in villages other than those mentioned in part (b) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it is collected.

श्री तेग राम : मंत्री महोदय ने बताया कि जवाब दिया जायेगा "as soon as it is collected" क्या मैं पूछ सकता हूँ कि इस के लिये कितनी देर लगेगी ? पहले भी जब यह सवाल पूछा गया था तो यही जवाब दिया गया था ।

अध्यक्ष महोदय : यह पहली बार ही नहीं जब यह सवाल उठाया गया है, यह सवाल आगे भी कई बार इस हाऊस में उठाया जा चुका है । (This is not the first time that this question has been raised. It has already been raised so many times in this House.)

श्री तेग राम : इस सवाल को पूछे कितना अरसा हो चुका है । आखिर यह पता दें कि कितनी देर तक इस की information इकट्ठी की जाएगी ?

श्री अब्दुल गफार खां : On a point of Order, Sir. ज़नाब के सामने वजीर साहिबान की तरफ से बहुत से सवालात पर इसी तरह के जवाबात दिये जाते हैं । क्या इन का इस तरह से ऐसा करना हाऊस के साथ मज़ाक नहीं ? हम बहुत देर से देखते आए हैं कि "information is being collected and will be supplied as soon as it is available" इस तरह के जवाब दिये जाते हैं और मैम्बरान को टाल दिया जाता है ।

मंत्री : ज़रा सवाल तो पढ़ लीजिये ।

एक आवाज़ : क्यों नहीं directly कहते कि मिनिस्टर बना दो ?

MEMORANDUM OF REVENUE PATWARIS

***6013. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any memorandum containing their demands from the Revenue Patwaris was received by the Government in August-September, 1955 ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *First part.*—Yes.

Second part.—The matter is receiving the attention of Government.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि पटवारियों की तनखाहों को बढ़ाने का मामला कितनी देर से ज़ेरे गौर है ?

मंत्री : इस के मुतल्लिक तो मेरे पास information नहीं कि कितनी देर से चला हुआ है । अलबत्ता है ज़रूर और इस पर गौर हो रहा है ।

अध्यक्ष महोदय : जब से वह मिनिस्ट्री में आए हैं उसी वक्त से ही यह मामला ज़ेरे गौर है (हंसी) । (This matter is under consideration ever since he became a Minister.) (laughter)

Note.—The Chief Minister being away, all the starred questions standing in his name, were replied to by the Minister for Public Works and Education.

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि कितनी देर से यह केस जेरे गौर है और कितनी देर और इस पर गौर होता रहेगा ?

मंत्री : जितनी जल्दी हो सकगा उस पर फैसला कर दिया जायेगा ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि पटवारियों की तनखाहों के बारे में वह मांग क्या थी ? उन की representation क्या थी ?

मंत्री : अगर आप चाहें तो उस की एक कापी आप को भेज दी जायेगी ।

GRANT OF GRATUITOUS RELIEF TO FLOOD SUFFERERS IN HOSHIARPUR DISTRICT

***6037. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue, Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the total amount of money by way of gratuitous relief so far granted to flood sufferers as a result of recent rains and floods in Hoshiarpur District ;
- (b) the amount of money allotted to each tehsil of Hoshiarpur District as gratuitous relief ;
- (c) whether he is aware of the fact that in Una Tehsil persons whose houses got demolished on account of the rains did not get the sum of Rs. 100 like the sufferers in adjacent tahsils of Kangra District ; if so, the reasons therefor ;
- (d) whether he is aware of the fact that the flood sufferers in Una Tehsil, District Hoshiarpur, have not received any loan so far for building their houses ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Rs. 27,50,000.

(b) Tehsil-wise disbursements are :—

	Rs.
1. Hoshiarpur Tehsil	.. 6,70,000
2. Dasuya Tehsil	.. 12,10,000
3. Garhshankar Tehsil	.. 5,92,000
4. Una Tehsil	.. 1,22,000

(c) Amounts varying up to Rs. 100 were given to the owners of affected houses in Una Tehsil dependent upon the extent of damage caused to one's house.

(d) Applications from the flood sufferers of Una Tehsil for loans have been scrutinized and loans have been sanctioned in a number of cases. The last date for such applications was extended up to the 31st January 1956.

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि ऊना तहसील में बाकी तहसीलों के मुकाबले में बहुत कम मदद क्यों दी गई ?

मंत्री : जितनी assessment वहां के नुकसान की की गई उसी के मुताबिक वहां पर लोगों की मदद की गई । यह assessments वहां के Deputy Commissioner ने की और उसी के मुताबिक वहां पर मदद पहुंचाई गई ।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि ऊना में कितने मकान गिरे और दूसरी तहसीलों में कितने और हर तहसील में कितना कितना नुकसान हुआ ?

मंत्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

Khan Abdul Ghaffar Khan : Is it not an evasive reply ?

Mr. Speaker : No, it is a very clear reply.

श्री मोहन लाल दत्त : जब बाढ़ आए थे और जब इस मामला पर यहां इस हाऊस में सोचविचार किया गया था तो उस वक्त यह बताया गया था कि जिस का कोई नुकसान हुआ होगा, जिन के मकान गिरे होंगे उन्हें कम से कम या ज्यादा से ज्यादा 100 रुपया फी आदमी मदद दी जायेगी। क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि ऊना तहसील में 45 रुपये से ज्यादा किसी को क्यों नहीं मदद दी गई ?

मंत्री : जो मदद दी गई है वह उस मिकदार तक मुनहसर है जो कि नुकसान की हुई हो। जिस का कम नुकसान हुआ उसे कम और जिस का ज्यादा नुकसान हुआ उसे ज्यादा रुपयों की मदद दी गई होगी। जिस का मकान सारा गिर गया उसे सौ रुपये, जिस का कम उसे कम और जिस का इस से भी कम नुकसान हुआ होगा उसे मुकाबलतन कम रुपयों की मदद दी गई होगी।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या आप के पास इतलाह मौजूद है कि कोई भी मकान पूरे तौर पर नहीं गिरा ?

मंत्री : इस वक्त मेरे पास मौजूद नहीं। अगर होगी तो D. C. के पास होगी।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री महोदय इस बात की तहकीकात कराएंगे कि वहां कितने मकान साफ तौर पर गिरे।

अध्यक्ष महोदय : आप इस के लिये अलग नोटिस दें। इस से यह सवाल असल सवाल से पैदा नहीं होता। (The hon. Member should give a separate notice for this. This supplementary does not arise out of the main question.)

राय रघुवीर सिंह : मंत्री महोदय ने बताया है कि एक सौ रुपया उन लोगों के लिये compensation के लिये तजवीज किया गया जिन के मकानात गिर गये हों। क्या वह यह बताने की कृपा करेंगे कि क्या यह उन्हें नहीं दी गई जिन के मकान नाका बिले रिहायश हो गये हों या जिन के मकानों की छत्ते हवा की वजह से ऊड़ गई हों। यह compensation किन लोगों के लिये था ?

मंत्री : यह compensation नहीं बल्कि मदद थी। Local officers को यह हुक्म दिया गया था कि वह इस बात की assessment करें कि किस का कितना नुकसान हुआ है और किस को कितनी मदद दी जानी चाहिये।

राय रघुवीर सिंह : तो क्या नाकाबिले रिहायश मकानों की सूरत में लोगों को यह मदद नहीं दी गई ?

मंत्री : मैंने पहले ही कहा है कि जिस का जितना नुकसान हुआ उसे उसी हिसाब से मदद दी गई होगी।

पंडित श्री राम शर्मा : सवाल के पार्ट सी में पूछा गया है कि जब कि कांगड़ा जिला में उन लोगों को सरकार की तरफ से सौ रुपये दिये गये हैं जिन के मकानात बिल्कुल गिर गये थे लेकिन ऊना तहसील में ऐसे लोगों को सौ रुपये नहीं दिये गये, इस की क्या वजह है ?

अध्यक्ष महोदय : इस के जवाब में मिनिस्टर साहिब की तरफ से कहा गया है कि वहां मौके पर गिरे हुए मकानों की हालत देख कर assessment कर के रुपया दिया गया है।

(In reply to this question it has been stated by the Minister that amounts were given to the people according to the assessments, made at the spot, after examining the conditions of demolished houses.)

पंडित श्री राम शर्मा : वजीर साहिब ने बताया है कि कांगड़ा जिला में जो मकान गिरे थे वह बिल्कुल गिर गए थे। लेकिन जो मकान ऊना तहसील में गिरे थे वह बिल्कुल नहीं गिरे थे इस लिये कांगड़ा में सौ रुपये दिये गये थे और ऊना तहसील के लोगों को कम दिये गये थे। क्या इसी basis पर ऊना के लोगों को 45,45 रुपये दिये गये थे ?

Minister : Each case was decided on its merits.

पंडित श्री राम शर्मा : सवाल में पूछा गया है कि कांगड़ा जिला में तो सौ रुपये आम तौर पर ऐसे sufferers को दिये गये हैं जिन के मकान बिल्कुल गिर गये थे लेकिन ऊना तहसील में यह grant 45 रुपये से बढ़ी ही नहीं है। तो मैं पूछना चाहता हूं कि क्या पंजाब के अंदर वर्षा इसी अंदाज से हुई थी कि कांगड़ा जिला में मकान बिल्कुल गिर गये और वहां के लोगों को सौ रुपये दिये गये लेकिन ऊना तहसील में जो मकान गिरे वहां के sufferers को 45 रुपये से ज्यादा grant नहीं दी जा सकती थी ?

Mr. Speaker : Reply to this part of the question has already been given.

पंडित श्री राम शर्मा : वजीर साहिब ने यह कहा था कि कांगड़ा जिला में मकान बिल्कुल गिर गये होंगे इस लिये उन्हें सौ २ रुपये दिये गये हैं और ऊना में बिल्कुल नहीं गिरे होंगे जो उन्हें कम grants दी गई हैं। तो मैं पूछता हूं कि क्या परमात्मा ने बारिश इस तरीके से बरसाई थी कि कांगड़ा के मकान बिल्कुल गिर गये और ऊना तहसील के बिल्कुल नहीं गिरे ? (Laughter)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि अगर किसी जिला में जो इमदाद की रकम मुकर्रर की गई थी वह कहीं न दी गई हो तो.....

Mr. Speaker : It does not arise.

राए रघुबीर सिंह : जो मकान पहाड़ी इलाकों में बारिशों की वजह से गिर गये हैं और नाकाबिले रिहायश हो गये हैं क्या सरकार उन को दोबारा बनाने.....

Mr. Speaker : This is only a suggestion.

राए रघुबीर सिंह : मैंने तो अपना सवाल अभी मुकम्मल नहीं किया।

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल suggestive है।

(The hon. Member's question is suggestive.)

राए रघुबीर सिंह : मेरा सवाल यह है कि उन जगहों पर जहां मकान कुछ गिर गये हैं वहां तो grants दी गई हैं पर उन जगहों पर जहां गांवों के गांव पानी में बह गए हैं वहां.....

Mr. Speaker : It is a different question. The hon. Member should give a separate notice of this question.

राए रघुबीर सिंह : यह सवाल के part (a) में आता है :—

अध्यक्ष महोदय : Part (a) में है:—

“the total amount by way of gratuitous relief so far granted to flood sufferers as a result of recent rains and floods in Hoshiarpur District;”

The hon. Member is asking a definite question about another district. This is not permissible.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि ऊना तहसील में कहीं भी किसी को सौ रुपये grant के तौर पर नहीं दिये गये ?

Mr. Speaker : This does not arise.

Pandit Shri Ram Sharma : It does arise, Sir.....आप ज़रा कृपा करके सवाल के हिस्सा (c) को देखें। यह यूँ है :

“whether he is aware of the fact that in Una Tehsil persons whose houses got demolished on account of the rains did not get the sum of Rs 100 like the sufferers in adjacent tahsils of Kangra district ; if so, the reasons therefor ;”

तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या यह अमर वाकिया है कि ऊना तहसील में एक भी आदमी को मकानात के गिरने की वजह से सौ रुपये नहीं दिये गये ?

Minister : And my reply to that part of the question is this—

“Amounts varying up to Rs 100 were given to the owners of affected houses in Una tehsil dependent upon the extent of damage caused to one's house.”

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਨਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਮੈਂ ਰੁਪਏ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या यह अमर वाकिया नहीं है कि ऊना तहसील में किसी को भी मकान गिरने पर सौ रुपये grant के तौर पर नहीं दिये गये ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो वह कह रहे हैं कि इस में भी इस तहसील के कई ऐसे लोग होंगे जिन्हें इतने रुपये मिले होंगे। (This is what he is saying that there must be some people of this tehsil who might have received this much amount.)

I am sorry I cannot allow this question to be put.....

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जहाँ कांगड़ा जिला में मकानात के गिरने पर सौ रुपये दिये गये हैं और ऊना तहसील में इतने रुपये नहीं दिये गये तो क्या एक भी ऐसी मिसाल है जहाँ ऊना तहसील में भी किसी case में सौ रुपये दिये गये हों ?

Mr. Speaker : Please see reply to part (c) of the question. It runs thus :

“Amounts varying up to Rs 100 were given to the owners of affected houses in Una tehsil dependent upon the extent of damage caused to one's house.”

The question has already been answered. Even the supplementary question put by the hon. Member has been answered.

RESTORATION OF SURPLUS LAND TO EJECTED TENANTS.

*6081. **Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) the total area of land, district-wise declared as surplus under the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955 ;
- (b) the total area of land referred to in part (a) above which has been allotted to ejected tenants ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Nil so far.

(b) Does not arise.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਲ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਵੀ ਇਹ ਰੁਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤਾਈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਗਏ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ rule ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤਾਈਂ finalise ਨਹੀਂ ਹੋਏ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਜਾਯੋਗੇ ਕਿ ਕੜਾ ਸੇ ਇਸ ਸਮਾਲੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ? ਕੜਾ ਸੇ ਧਹ ਰੁਲ ਬਨਾਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਏ ਹੁਏ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਰੁਲ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤਾਈਂ finalise ਨਹੀਂ ਹੋਏ । ਇਹ ਕੰਮ ਰੁਲਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੋਣਾ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਧਹ ਪੂਰਨਾ ਚਾਹੁਣਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਹ ਰੁਲਜ਼ ਬਨਾਨੇ ਕਾ ਕਾਮ ਕੜਾ ਸੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਪਨੇ ਹਾਥ ਮੈਂ ਲਿਆ ਹੁਆ ਹੈ ਜੋ ਅਮੀਂ ਤਕ ਸੁਕਸਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁਏ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਦ ਦਾ ਇਹ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰੁਲ ਤਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਤਾਈਂ ਬਣਾਏ ਨਹੀਂ ਗਏ ਤਾਂ ਫ਼ਾਇਲਕਾ ਤਹਸੀਲ ਦੇ S.D.O. ਦੀ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਛੁਤਾਉਣ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਬੱਲੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਕੇ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਕਥਾ ਸੰਤ੍ਰੀ ਸਹੋਦਧ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸੈਸ਼ਨ ਮੈਂ ਅੀ ਧਹੀ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿਆ ਥਾ ਕਿ rules ਅਮੀਂ ਬਨਨੇ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਰੁਲ ਤਾਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਗੜਟ ਹੋਣੇ ਹਨ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਕਥਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਹੈ ਜੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਸਵਾਲਾਂ ਕੇ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਧਾ ਕੈਸੇ ਹੀ ਕਹੁ ਦਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ ਕਿ ਧਹ ਚੀਜ਼ ਅਮੀਂ ਤੈਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ । ਕਥਾ ਹਾਊਸ ਕੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਇਲਾਜ ਹੈ ?

CONSOLIDATION OF HOLDINGS IN THE STATE

***5991. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total area of land consolidated so far in the State together with the total consolidation fees realised by the Government ;
- (b) the total expenses so far incurred by Government for consolidation work ;
- (c) the extent of increase in area brought under cultivation as a result of consolidation of holdings ;
- (d) the target date for the completion of consolidation work in the State ;
- (e) the time by which urban agricultural lands are likely to be consolidated ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The total area repartitioned in the State up to the 31st December, 1955, was 46,20,565 acres while total consolidation fee realised up to that date was Rs. 159.49 lacs.

(b) Rs. 235.64 lacs up to the 31st December, 1955.

(c) 1,59,223 acres up to the 30th September, 1955.

(d) The 31st March, 1961.

(e) Consolidation of those urban areas where the evacuee area is small and is in a compact block will be completed by the 31st March, 1961, but the consolidation of those urban areas where evacuee area is large or is not in a compact block will be taken up as soon as the Government of India allow us to do so.

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤਾਲਿਕਾ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਜੋ ਮਤਰਕਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਸਕੇ interests ਕੌਨ watch ਕਰਤਾ ਹੈ ਜਬ consolidation ਹੋਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਆਦਮੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ allot ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ interests ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ।

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਮੁਤਾਲਿਕਾ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਜੋ evacuee ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੀ ਕੋ allot ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਸ ਕੇ interests ਕੌਨ watch ਕਰਤਾ ਹੈ ? ਕੀ ਏਸੀ ਮਤਰਕਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੀ ਕੋ allot ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਯਾਨੀ ਉਨ ਕਾ Custodian ਸੇ ਤਾਲਜ਼ੁਕ ਹੈ । ਮੈਂ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕੀ representation ਕੌਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਯਹ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲਗ ਸਵਾਲ ਹੈ । [This is absolutely a different question.]

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ information ਨਹੀਂ ।

STRAY AND USELESS CATTLE

***6011. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any census of the useless and stray cattle in the State has been taken ; if so, the number of such cattle, respectively, at present together with the steps, if any, taken by the Government for the protection of crops against and control or domestication of the stray cattle ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (i) No.

(ii) For the segregation of infirm and unproductive cattle two gosadans, one at Mattewara, District Ludhiana, and the other at Government Live-stock Farm, Hissar, were established in 1954-55. 338 and 74 animals were admitted in these two gosadans up to 31st December, 1955 and 31st January, 1956, respectively. Moreover, three more gosadans are proposed to be set up during the Second Five-Year Plan of the Animal Husbandry Department. It is hoped that these Gosadans will ultimately be able to provide for all useless and stray cattle.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री सहोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि यह जो दो गोसदन खुले हुए हैं इन में useless और stray cattle का अलग अलग number क्या है ?

मंत्री : में दੱसਿਆ ਹੈ ਕਿ 338 ਅਤੇ 74 ਪਸ਼ੂ ਹਨ ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री सहोदय बतायेंगे कि यह जो 338 और 74 नम्बर बताया गया है क्या यह दोनों गोसदनों में पशुओं के सुताल्लिक है या कि पशुओं की kinds का है ?

मंत्री : ਦੋਨਾਂ ਗੋਸਦਨਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ।

श्री तेग राम : क्या मंत्री सहोदय बतायेंगे कि यह जो गोसदन गवर्नमेंट ने खोल रखे हैं क्या यह गवर्नमेंट के खर्च पर खोल रखे हैं या पब्लिक की सहायता से चल रहे हैं ?

अध्यक्ष सहोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । (This supplementary question does not arise.)

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री सहोदय बतायेंगे कि क्या इन गोसदनों में domestication का कोई काम होता है ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : सवाल यह है कि '.....control or domestication of the stray cattle.'

मंत्री : ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ stray cattle ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ । ਜਦ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿਸ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : The answer to this question is also strange. इन का जो सवाल है उस का जवाब नहीं है ।

(The answer to this question is also strange. There is no reply to his question.)

मंत्री : ਜਿੰਨੇ ਅਜਿਹੇ ਪਸ਼ੂ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੋਸਦਨਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि वहां पर पशुओं के control या domestication में से कौन सी बात की जाती है और क्या वह इन गो सदन में अब हो रही है या नहीं ?

मंत्री : अभी इन पशुओं में कुछेक रॉकल का इंतजाम करते हैं । कुछेक domestication कुछेक हो जाती है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यदि कोई useless या आबारा cattle इन गोसदनों के अन्दर चला जाए तो क्या यह खुद बखुद ठीक हो जाता है ?

मंत्री : इनमें अंदर रॉकल का इंतजाम है, पड़ाव का नहीं ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि क्या इन गोसदनों में पशुओं को domesticate करने या control करने के लिये कोई इंतजाम है या नहीं ?

मंत्री : कुछ सिवाये इनमें रॉकल के बड़ी इंतजाम नहीं है ।

पंडित श्री राम शुभा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि गो सदन की और Ministry की domestication में क्या फर्क है ?

मंत्री : डक के मुतलिक आप में ही पता है ।

श्री बाबू बखल : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि एक गो सदन के अन्दर 338 और दूसरे के अन्दर 74 पशु हैं । मैं उन से पूछना चाहता हूँ कि क्या यह stray cattle उसी जिले के होते हैं जहां गो सदन हैं या सारे पंजाब के होते हैं ?

मंत्री : Stray cattle के लिखा नहीं है कि यह किस जिले का है अथवा ना ही यह आपका पता दस सके हन । (हंसा)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि बाकी जितने जिले हैं जहां कि गो सदन नहीं, क्या वहां कोई stray cattle और useless cattle नहीं ?

मंत्री : अगले पंजाब साला पलेन विच तिन गेव गेसदन धेलेट का इंतजाम है । हर जिले के आसपास cattle कुछेक भेजे जाते हैं ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : मंत्री महोदय ने बताया है कि गो सदन जो हैं उन में से एक में 338 और दूसरे में 74 stray और useless cattle हैं । क्या वह यह बताने की कृपा करेंगे कि इन में से फसलों के लिये कौन से पशु ज्यादा खतरनाक हैं ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise.

REPRESENTATION FROM PEASANTS OF SUB-TEHSIL PATAUDI AND TEHSIL
REWARI, DISTRICT GURGAON

*6040. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether Government has received a number of representations from the peasants of Sub-Tehsil Pataudi and Tehsil Rewari, District Gurgaon, in connection with the destruction of their crops by wild cows ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. No action could be taken on these representations as the scheme regarding destruction of wild animals including capture and domestication of wild cows was not in existence during 1955-56. It is under consideration to operate the scheme during 1956-57.

ELECTIONS TO MUNICIPAL COMMITTEES IN THE STATE

***6012. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the dates if any fixed by the Government for the next general elections to Municipal Committees in the State ;

(b) whether any Municipal Committee/Committees are likely to remain unaffected by these elections ; if so, their names together with the reasons therefor in each case ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No.

(b) *Part (i) :* Yes.

Part (ii) : Municipal Committee, Ludhiana.

Municipal Committee, Khanna.

Municipal Committee, Jullundur.

Municipal Committee, Ballabgarh.

Municipal Committee, Hodel.

Municipal Committee, Kaithal.

Municipal Committee, Thanesar.

Municipal Committee, Uklana Mandi.

Part (iii) : Because their elections were held in June, 1955 and their normal term of office is 3 years.

TEACHERS OF DISTRICT BOARD SCHOOLS, GURGAON

***6041. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether he is aware of the fact that teachers of the District Board Schools of Gurgaon have not been receiving their salaries for the last several months ; if so, the action, if any, taken by the Government in this respect ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The required information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is complete.

श्री बाबू दयाल : क्या जनाब मेरे सारे सवालों का यही जवाब है ?

अध्यक्ष महोदय : आप सवाल ही ऐसे करते हैं ? [The hon. member asks such questions.]

ELECTIONS TO MUNICIPAL AND SMALL TOWN COMMITTEES

***6070. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the names of Municipal and Small Town Committees in the State where elections have not been held since 15th August, 1947, together with the reasons therefor in each case ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A statement is laid on the Table.
Statement showing the names of Municipal Committees where elections have not been held since 15th August, 1947 with reasons thereof in each case:

<i>Name of Municipal Committee</i>	<i>Reasons</i>
1. Municipal Committee, Hissar	The delimitation of constituencies on geographical basis has been finalised and elections will be held shortly.
2. Municipal Committee, Rohtak	The delimitation of constituencies is being finalised and elections will be held as soon as the final notification in that behalf has issued.
3. Municipal Committee, Sonapat.	The proposal in respect of alteration of the limits of this Municipality has been finalised recently. The delimitation of constituencies has been undertaken and as soon as this has been done election to this Committee will be held.
4. Municipal Committee, Jagadhri	The final notification with regard to the inclusion of certain areas within the limits of Jagadhri Municipality is under consideration. Election to this Committee will be held after the said notification has issued and the constituencies delimited.
5. Municipal Committee, Gharaunda	This Committee was constituted as a Town Committee in 1953 and subsequently converted into Municipal Committee from the 1st April, 1955. The delimitation proposal pertaining to this Municipality has been finalised and dates for holding elections thereto would be fixed shortly.
6. Municipal Committee, Narot Jaimal Singh	This Local Body was abolished in 1953 but was re-constituted in May, 1954. Delimitation of constituencies of this Municipality has been finalised and dates for holding elections thereto would be fixed shortly.

Elections to the aforesaid Committees could not be held earlier because of unavoidable delay in the alteration of boundaries in certain cases and in the delimitation of constituencies on a geographical basis, which involves a pretty long process.

Note.—All Town Committees have acquired the status of Municipal Committees Class III with effect from the 1st April, 1955.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वज्जीर मुताल्लिका बतायेंगे कि यह जो हिसार Municipality के मुताल्लिक लिखा है “has been finalised,” रोहतक के मुताल्लिक लिखा है “is being finalised” और सोनीपत के मुताल्लिक लिखा है “finalised recently,” मैं यह मालूम करना चाहता हूं कि finalise करने के लिये आखिर वक्त की कोई हद मुकर्रर है या नहीं ?

मंत्री : Delimitation करने के लिये पहले नोटिस दिये जाते हैं; इस के ऊपर एतराज आते हैं उन्हें सुनना होता है, फिर कई मेंबर साहिबान representations कर देते हैं उन्हें सुनना पड़ता है, क्योंकि कई जायज एतराजात होते हैं उन्हें देखना पड़ता है; इन सब कामों में देरी लग जाती है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह मालूम कर सकता हूं कि इस काम में कितना वक्त लगता है ? क्या कोई time limit मुकर्रर है जिसमें कि इस तरह के जवाबों को पूरा किया जा सके ? आखिर इस काम में पांच साल का अरसा तो लग नहीं जाता । मैं तो यह पूछना चाहता हूं कि notify करने के लिये ordinarily कितना period लगता है ?

मंत्री : इस काम के लिये पांच साल नहीं लगते । Time मुकरर होता है लेकिन कई बार नए सिरे से census करने पड़ते हैं और वोटर्स को नए सिरे से बांटना पड़ता है इस लिये देर लग जाती है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि पहले constituencies को votes के लिहाज से delimit किया गया था और अब geographical basis पर finalise किया गया है ?

Mr. Speaker : जवाब में लिखा है "it is being finalised."

[It is stated in the reply that, "it is being finalised"].

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि पहले constituencies को votes के लिहाज से delimit किया गया था और अब geographical basis पर finalise किया गया है ?

अध्यक्ष महोदय : आप information दे रहे हैं । आप सवाल नहीं पूछ रहे हैं ।

(The hon. Member is giving information and not asking a question.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मैं तो यह सवाल पूछ रहा हूं कि constituencies बनाने में ordinarily कितना वक्त लगता है और कायदा के मुताबिक कितने time में यह सारा काम dispose of हो जाता है ?

मंत्री : Time के बारे में कोई खास provision न तो law में है और न ही rules में लेकिन जितना वक्त ऐसे काम के लिये चाहिये वह जरूर लग जाता है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूं कि Municipal Committee, Hissar की constituencies की delimitation में कितना वक्त लगा और Rohtak और Jagadhri की कमेटियों में कम से कम कितना वक्त लगा ।

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल तो यह न था । आप इस के लिये fresh नोटिस दें ।

(This was not your question. The hon. Member should give a fresh notice for it.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मेरा सवाल यह था कि कौन कौन सी कमेटियों में कितना कितना वक्त लगा । क्या कोई भी सरकार की इस inefficiency को बरदाश्त कर सकता है कि 20, 20 साल से elections न कराई जायें ।

अध्यक्ष महोदय : आप ने since 1947 information मांगी थी और यह इतलाह दे दी गई है ।

(The hon. Member asked for the information since 1947 and this information has been given.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब इसका जवाब यह दिया गया है कि "is being finalised and elections will be held as soon as the final notification in that behalf has issued."

तो मैं यह पूछ रहा था कि finalise करने का क्या तरीका इस्तिधार किया गया है ?

मंत्री : इस का जवाब दिया जा चुका है ।

श्री राम कुमार विश्वात : क्या यह अमरेवाक्या है कि गवर्नमेंट यह सोच रही है कि हिसार की म्युनिसिपैलिटी को बनाया ही न जाये ?

अध्यक्ष महोदय : Municipality के बनाने का सवाल पैदा नहीं होता ।

(The question of forming a municipality does not arise)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमरे बाकया है कि सोनीपत में कमेटी की limits को बदलने का काम अभी तक शुरू नहीं किया गया ।

Mr. Speaker : This question does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : मेरा सवाल था—

“Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the names of Municipal and Small Town Committees in the State where elections have not been held since 15th August, 1947, together with the reasons therefor in each case.”

अध्यक्ष महोदय : Reasons तो वह ब चुके हैं (The reasons have already been given by him.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब रोहतक के बारे में reason दिया गया है कि “delimitation of constituencies is being finalised”. तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि यह “being finalised” कब से शुरू किया गया ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब वह दे चुके हैं । (The Minister has already replied to this.)

मंत्री : इस के बारे में notification हो चुका है ।

पंडित श्री राम शर्मा : कब से ?

मंत्री : अगर आप नोटिस दें तो तारीख बता दी जायेगी । मगर notification हो चुका है और एतराजात सुने जा रहे हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : यह काम किस तारीख तक खत्म हो जायेगा ?

Mr. Speaker : This does not arise.

CASE AGAINST SECRETARY, MUNICIPAL COMMITTEE, SUJANPUR, DISTRICT GURDASPUR

***6090. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Secretary, Municipal Committee, Sujanpur, District Gurdaspur, was arrested by the Police last year under Section 409, I.P.C., on a complaint by the Municipal Committee ;

(b) whether the case referred to in part (a) above has been withdrawn under instructions of the Deputy Commissioner, Gurdaspur ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes, but on a complaint by the President himself and not by the Municipal Committee as such.

(b) Yes, because, on representations made by some members of the public, the Deputy Commissioner got an enquiry made into the matter by the S.D.O., who reported that the Secretary was innocent. The Municipal Committee, Sujanpur, also passed a resolution to the effect that the case against the Secretary be withdrawn.

**MEETING OF 29TH AUGUST, 1955, OF THE MUNICIPAL
COMMITTEE, SUJANPUR, DISTRICT GURDASPUR**

***6091. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) whether any meeting of the Municipal Committee, Sujampur, District Gurdaspur, was held on 29th August, 1955; if so, the business transacted therein;
- (b) whether he is aware of the fact that the meeting referred to in part (a) above was convened and presided over by the Vice-President of the said Municipal Committee; if so, the reasons therefor;
- (c) whether it is a fact that the President of the said Municipal Committee was present in the meeting referred to in parts (a) and (b) above;
- (d) whether any representation from the President of the Municipal Committee regarding the holding of the said meeting was received by the Deputy Commissioner, Gurdaspur; if so, the action, if any, taken thereon?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) to (d). Information is being collected and will be supplied to the Member when received.

REPRESENTATION FROM PUNJAB BOARD TEACHERS' UNION

***6142. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any representation from the Punjab Board Teachers' Union has recently been received by the Government containing their demands relating to:—

- (i) implementation of grades;
- (ii) revision of Junior Teachers' grades;
- (iii) removal of efficiency bars in Junior Vernacular Teachers' grades, etc.

If so, the action, if any, taken thereon?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. In so far as demands Nos. (i) and (ii) are concerned, the District Boards in the State are being pressed to implement the commitments made in the case of District Board Teachers. With regard to demand No. (iii) Government have taken a decision for removing pauses and *not* efficiency bars in the scale of pay of Junior Teachers.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतला सकते हैं कि गवर्नमेंट के pressure का असर डिस्ट्रिक्ट बोर्डों पर क्यों नहीं हो रहा है और वह उन टीचरों को जिन के grades का फैसला हो चुका है ग्रेड क्यों नहीं दे रहे हैं और इन ग्रेडों का फैसला कब हुआ था?

Minister : I think some 2 years back.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमरेवाकया है कि गवर्नमेंट अरसा दो साल से District Boards को press कर रही है और District Boards ऐसे हैं जो इस को implement नहीं कर रहे हैं?

Mr. Speaker : This is a suggestion. You are giving information rather than seeking it.

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब में तो यह बता नहीं रहा, मैं तो सवाल कर रहा हूँ ।

अध्यक्ष महोदय : आप तो जवाब दे रहे हैं । सवाल कैसे बन गया ? (The hon. Member is giving information. How can it be a question?)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछ रहा था कि अरसा दो साल से गवर्नमेंट District Boards पर जोर दे रही है कि टीचरों को ग्रेड दिये जायें लेकिन District Boards इस पर अमल नहीं कर रहे हैं, क्या इसी तरह District Boards गवर्नमेंट की हिदायतों की कदर करते हैं ? क्या यह अमरेवाक्या नहीं है कि District Boards सरकारी हैं और उन के incharge D.Cs हैं ?

अध्यक्ष महोदय : एक सवाल का जवाब तो अभी तक दिया नहीं गया और आपने दूसरा सवाल भी कर लिया ।

(The first question has not as yet been replied to and the hon. Member has put another one?)

पंडित श्री राम शर्मा : मैंने समझा कि दोनों सवालों का इकट्ठा जवाब दिया जायेगा ।

क्या यह अमरे वाक्या है कि अरसा दो साल से D.Cs पर जोर दिया जा रहा है कि टीचरों को ग्रेड नहीं दिये गये लेकिन कोई कार्रवाई नहीं की गई ?

मंत्री : Finances की तंगी की वजह से कई जगहों पर इस फैसले पर अमल नहीं किया जा सका । अब हम finances को पूरा करने के लिये ways & means निकाल रहे हैं ताकि ग्रेड दिये जा सकें ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि कौन कौन से District Boards हैं जहां funds को बढ़ाने की इजाजत नहीं दी गई है ?

Mr. Speaker : The hon. Member has raised a new point. It is not covered by the main question. Moreover, he wants to have definite information in regard to that point. He should, therefore, give a separate notice of this question.

PUNJAB CO-OPERATIVE UNION

***6101. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the dates when the Punjab Co-operative Union was organised and registered respectively and the number of general meetings held by it so far ;
- (b) whether any rule governing the said Union provides that intervals between the general meetings of the Union shall not exceed 18 months ;
- (c) if the answer to part (b) above be in the affirmative, whether the said rule has been observed, if not, the reasons therefor, and the action taken in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) (i) 30th November, 1951.

(ii) 30th April, 1952.

(iii) No general meeting has been held after its registration on 30th April, 1952.

(b) No. However the bye-laws provide that a general meeting shall be held annually as soon after the annual audit as may be found practicable.

(c) No general meeting has been held since the taking place of audit in March, 1955, as there are schemes under consideration for the re-organisation of the Union.

SECRETARY, PUNJAB CO-OPERATIVE UNION

***6102. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the names and qualifications of the Secretary, Punjab Co-operative Union, and the Editor of the Journal brought out by the Union ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

	<i>Name</i>	<i>Qualifications</i>
Secretary, Co-operative Union	Shri Chet Ram	Matric. 20 years' service of Punjab Co-operative Union.
Editor of the Journal (Punjab Co-operation)	Shri Chanan Singh Talib	Adib-i-Alam and has got about 20 years' experience as a journalist.

EXPLORATORY TUBE-WELLS IN UNA SUB-DIVISION, DISTRICT HOSHIARPUR

***6039. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the steps, if any, so far taken by the Government to expedite the programme of exploratory tube-wells in the Sub-Division of Una, District Hoshiarpur ;
- the name of the place chosen in the said sub-division for the purpose of trial boring together with the time by which the work is expected to be started ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The work on exploratory tube-wells in the State is to be undertaken by the Government of India Agency and is scheduled to be started by the middle of this year. The Government of India were requested to start this work earlier or to allow the Punjab State to undertake it, but they have not agreed to the proposal as the agreement with U.S. Government specifically provides that the programme should be executed through the agency set up for the purpose by the Government of India.

(b) Nurpur Bedi. The work is expected to be started during the year.

BHAKRA DAM WATER-SUPPLY TO DISTRICT GURGAON

***6042. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the survey of Gurgaon Project in connection with Bhakra Dam water-supply to Gurgaon District has been completed; if so, the area of the district likely to be irrigated by the said project ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. Survey of Gurgaon Canal Project in Gurgaon District has been completed. The total culturable commanded area proposed to be irrigated from this canal in Gurgaon District is 156,646 acres by flow and about 350,000 including lift in final stages of the Project. This area lies in Palwal, Nuh, Ferozepore Jhirka and Ballabhgarh Tehsils.

श्री बाबू दयाल : मैं मिनिस्टर साहिब से पूछना चाहता हूँ कि यह Gurgaon Project जिस का survey खत्म हुआ है कहां से शुरू किया जायेगा और यह नहर कहां जायेगी ? यहां बताया गया है कि survey complete हो गया है मगर मैं पूछता हूँ कि यह नहर कहां से निकलेगी ?

मंत्री : किसी दरिया से ही निकाली जायेगी ।

श्री बाबू दयाल : कौन से दरिया से निकाली जायेगी और यह कहां पड़ेगी ?

मंत्री : जो दरिया नज़दीक होगा उस में से निकाल ली जायेगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या सतलुज का पानी जिला गुड़गांव में पहुंचाया जा रहा है ?

मंत्री : जी हां, बोटलों में बन्द कर के । (Laughter)

पंडित श्री राम शर्मा : यह जो वज़ीर साहिब ने कहा है कि survey पूरा हो गया है तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या यह पानी भाकड़ा डैम स्कीम के मातहत ही पहुंच रहा है ?

मंत्री : वह स्कीम एक ही जगह नहीं चल रही है बल्कि कई जगह चल रही है ।

पंडित श्री राम शर्मा : तो क्या जो भी पंजाब भर में पानी जाता है वह भाकड़ा स्कीम से ही जाता है ?

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह जो Gurgaon Project है क्या वह खरीफ channel है और क्या इस के केवल एक भाग यानी flow का survey ही complete हुआ है ?

Mr. Speaker : Next question, please.

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मैं पूछना चाहता हूँ कि

अध्यक्ष महोदय : मैं ने तो next question call किया है ।

(Now I have called the next question.)

NARROWING OF CANAL OUTLETS

*6071. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that under some new scheme old canal outlets are made narrower and the percentage of actual irrigated area is reduced; if so, the details of instructions on the subject and the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : There is no new scheme according to which canal outlets are made narrower or percentage of irrigated area is reduced. No new instructions have been issued in this respect.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब को पता है कि मोरियों को कुछ तंग करने या ज्यादा चौड़ा करने की स्कीम बनी है ? क्या स्कीम पर अमल हो रहा है ?

मंत्री : मैं तो कहता हूँ कि स्कीम बनी ही नहीं है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या कोई ऐसी कार्रवाई की जा रही है कि जिस से मोरियां तंग की जा रही हों ?

मंत्री : मेरे इत्तम में तो नहीं है ।

COMPENSATION FOR LANDS REGARDING BHAKRA DAM

***6092. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Senior Sub-Judge of Dharamsala has been appointed to determine the compensation to be paid to those whose lands are going to be submerged under water when Bhakra Dam is completed ;
- (b) if the answer to part (a) be in the affirmative, the distance which the claimants of compensation have to travel to Dharamsala to appear before the said Senior Sub-Judge and the number of times so far that each one of them has had to appear?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No.

(b) Does not arise.

SUNDAR BRANCH OF WESTERN JUMNA CANAL

***6115. Shri Ram Kumar Bidhat :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether Sundar Branch of the Western Jumna Canal and its minors have been made perennial ; if not, the approximate date by which the said branch and its minors are likely to be made perennial ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Sundar Branch and distributaries and minors (old channels) were made perennial with effect from Rabi 1953-54. The new extension channels will be made perennial in due course when additional supplies are available.

श्री राम कुमार बिघाट : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि additional supply कब तक मिल जायेगी ?

मंत्री : भाकड़ा डैम पूरा हो जाने के बाद मिल जायेगी ।

श्री धर्म वीर बासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि इस planning के ज़माना में कब तक इन नहरों को perennial किया जायेगा ?

मंत्री : Programme बना हुआ है और हम ने सब स्कीम बना रखी है । जिन जगहों को अब यह सैराब करती हैं वहां भाकड़ा की नहरें जायेंगी । जिस वक्त वह नहरें चालू हो जायेंगी और पानी फ़ालतू हो जायेगा फिर इन सारी distributaries को perennial किया जायेगा ।

श्री राम कुमार बिघाट : जनाब मेरा सवाल और अर्ज यह है कि कब तक इन को perennial किया जायेगा ?

मंत्री : मैं ने तो पहले ही अर्ज कर दिया है कि ऐसा तभी किया जायेगा जब पानी ज्यादा मिल सकेगा । पानी तभी ज्यादा मिल सकेगा जब भाकड़ा की नहरें चालू हो जायेंगी ।

श्री धर्मवीर बासिष्ठ : यह कब तक हो जाने की संभावना है और इन के चालू होने की कब तक आशा है ?

मंत्री : उम्मीद है कि 1959 या 1960 तक हो जायेगा ; I cannot say definitely when it will be done.

BHURTANA MINOR

***6116. Shri Ram Kumar Bidhat :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether he has received any representation from the zamindars who are receiving water for their lands from the Bhurtana Minor (Sundar Branch) to the effect that the tail of the said minor which is near village Alakhpura is unsuitable for those of them who own recognised area beyond the tail and that the water-supply from the said minor is insufficient, if so, the action, if any, taken by Government in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. The scheme for extension of irrigation facilities to new areas at the tail is under preparation.

SUPPLY OF ELECTRICITY IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***6038. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue, Irrigation and Power, be pleased to state the rates per unit at which the power generated at Ganguwal and Kotla Power Houses is being supplied to the consumers in Tehsil Una, District Hoshiarpur at present ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : At the Standard Tariffs of the Electricity Branch applicable to respective classes of consumers e.g. Domestic, Commercial, Industrial, Agricultural and Street Lighting for the State as a whole.

पंडित मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो पिछड़े हुए इलाके हैं क्या उन को बिजली के rates में कोई concession दी जाएगी ?
मिसाल के तौर पर जैसे कि ऊना का इलाका है जहां कि power house है और पिछड़ा हुआ इलाका है, मैं पूछता हूं कि क्या ऐसे इलाके को बिजली में concession दिया जाएगा ?

मंत्री : अभी तक तो कोई स्कीम सामने नहीं है। मैं कह नहीं सकता कि बाद में कोई ऐसी स्कीम बन जाए।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

EDUCATIONAL FACILITIES IN THE STATE

764. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

- (a) the educational facilities that are provided by Government at district headquarters in the State;
- (b) whether the facilities referred to in part (a) above are also provided in other towns in the State ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b) The attention of the Member is invited to the list of Government educational institutions in the State corrected up to 1st May, 1955, a copy of which is available in the Punjab Vidhan Sabha Secretariat. The Government has been trying to provide such facilities at as many places as possible subject to availability of funds.

MEDICAL FACILITIES IN THE STATE

765. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) The medical facilities that are provided by Government at district headquarters in the State ;
- (b) whether the facilities referred to in part (a) above are also provided in other towns in the State ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Arrangements for the treatment of patients suffering from medical, surgical, gynaecological diseases etc., as also for X-Ray examination, giving of anaesthesia, laboratory tests and blood transfusion exist at all the district headquarters hospitals in the State except the Civil Hospital, Hissar (which is maintained by the local Municipal Committee) where facilities for X-Ray, anaesthesia, laboratory tests and blood transfusion do not exist. Specialists as indicated below are available at the following district headquarters hospitals :—

(i) Civil Hospital, Jullundur	(1) Surgical Specialist.
	(2) Medical Specialist, and
	(3) Eye and E.N.T. Specialist.

Note : The Minister for Revenue and Irrigation being away, all the starred questions standing in his name were answered by the Minister for Public Works and Education.

- (ii) Civil Hospital, Ambala .. (1) Surgical Specialist and
(2) Eye and E.N.T. Specialist.
- (iii) Civil Hospital, Karnal .. (1) Surgical Specialist and
(2) Eye and E.N.T. Specialist.
- (iv) Civil Hospital, Ludhiana (1) Medical Specialist.
- (v) Civil Hospital, Rohtak .. (1) Surgical Specialist.
- (vi) Civil Hospital, Simla .. (1) Medical Specialist.

Facilities for the treatment of dental diseases also exist at the following places :—

- (a) Civil Hospital, Jullundur.
(b) Ripon Hospital, Simla.
(c) Health Centre-cum-Hospital, Chandigarh.

All the medical facilities referred to at (a) above do not exist in other towns of the State but the following facilities are available at the hospitals noted below :—

(i) Civil Hospital Bhiwani ..	{ Medical, surgical, gynaecological diseases, X-Ray examination, giving of anaesthesia, laboratory tests and blood transfusion.
(ii) Civil Hospital Fazilka	
(iii) Civil Hospital Moga	
(iv) Civil Hospital, Rupar ..	Laboratory tests.
(v) Civil Hospital, Muktsar	Ditto
(vi) Civil Hospital, Giddarbaha	Ditto
(vii) Civil Hospital, Ajnala ..	Ditto
(viii) Civil Hospital, Dalhousie	Ditto
(ix) Civil Hospital, Pathankot	Ditto
(x) Civil Hospital, Jalalabad	Ditto
(xi) Civil Hospital, Zira ..	Ditto
(xii) Civil Hospital, Kahnuwan	Ditto
(xiii) Civil Hospital, Siri Hargobindpur	Ditto
(xiv) Civil Hospital, Dera Baba Nanak	Ditto
(xv) Civil Hospital, Sonapat ..	Giving of anaesthesia and laboratory tests.
(xvi) Civil Hospital, Rewari ..	Giving of anaesthesia and X-Ray examination.
(xvii) Civil Hospital, Batala ..	X-Ray examination.
(xviii) Civil Hospital, Abohar ..	X-Ray examination and laboratory tests.
(xix) Civil Hospital, Sirsa ..	X-Ray examination, laboratory test and blood transfusion.
(xx) Civil Hospital, Nakodar	X-Ray examination and laboratory tests.

It has not been possible to provide such facilities in other towns of the State due to paucity of funds. Efforts are being made to provide such facilities in the remaining towns gradually as funds permit.

OPEN AIR CINEMAS IN THE STATE

767. Shri Abhai Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the policy of the Government with regard to the grant of permission to start open air cinemas in the State and the considerations that have been kept in view in framing it ;
- (b) whether permission has been given to the establishment of permanent open air cinemas in large park areas of those towns where local municipalities have permitted the location of factories ;

[Shri Abhai Singh]

- (c) whether permission to the establishment of open air cinemas has been given in those areas which are outside the limits of municipalities ;
- (d) whether it is a fact that Government have permitted the exhibiting of cinema shows in the open to—
 - (i) the Open Air Cinema, Faridabad ;
 - (ii) the Frontier Theatre located just outside the limits of Faridabad Township ;
 - (iii) the Cinema at Palwal ;
 - (iv) Messrs Burmah Shell Co., throughout the State, and
 - (v) the Public Relations Department all over the Punjab ; if so, the considerations kept in view while granting permission in each of these cases ?

Sardar Partap Singh Kairon: The reply is laid on the Table of the House.

(a) The policy of Government is not to permit the starting of open air cinemas. This has been done in public interest more particularly the interest of the residents of the place. In such a cinema, the audience would be subject to vagaries of weather. Roofless cinemas are, no doubt, better from the point of view of ventilation but from all other points of view they create more problems than a cinema housed in a building with a roof. The noise from a roofless cinema would also disturb the general public.

(b) No.

(c) No.

(d) (i) Yes. Permission was given as a special case as the cinema was to be run by Faridabad Development Board and was not a commercial concern.

(ii) The Frontier Theatre located just outside the limits of Faridabad township has not been granted any license by the Government. It is a touring talkie.

(iii) No.

(iv) Yes. For a period of six months. Two of the conditions on which permission was given were that the exhibitions would be given free of any charge and that only films dealing with products of Burma-Shell and scientific films, films intended for educational purposes, films dealing with news and current events and documentary films would be shown.

(v) Yes. The shows are given free of any charge by means of cinema vans. Only films of educational character and the like are shown.

PENALTIES FOR LATE PAYMENTS OF INSTALMENTS REGARDING HOUSES IN MODEL TOWNS

768. Shri Abhai Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether any penalties are imposed in different districts of the State on the buyers of houses in Model Towns, constructed for displaced persons for late payments of the instalments due from them ; if so, the details thereof ;
- (b) whether there are any differences in the penalties imposed in different districts ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes ; in case of default in the payment of any instalment on the stipulated date, the Deputy Commissioner can impose penalty under section 10 of the East Punjab Refugees Rehabilitation (Buildings and Building Sites) Act, 1948, read with rule 9 of the Rules framed under the said Act, which may extend to 10 per cent of the instalment payable.

(b) The aforesaid law applies equally to all the Model Towns (New Townships) in the Punjab. The penalties can, of course, differ according to the circumstances of each case subject, however, to the maximum of 10 per cent of the instalment payable.

CONSTRUCTION OF SYPHON OR AQUEDUCT IN VILLAGE KALSIAN KALAN, DISTRICT AMRITSAR

769. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) whether any Syphon or aqueduct in the area of village Kalsian Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar was constructed on the Kasur Branch escape between January, 1948 and December, 1953; if so, when and the purpose for which it was constructed ;
- (b) the total cost incurred on the construction of the said Syphon or aqueduct ;
- (c) whether any part of the cost was borne by the public ; if so, the amount thereof ;
- (d) the names of villages benefited by the construction of the above-mentioned syphon or aqueduct ;
- (e) whether the flood water of village Kalsian Kalan was discharged through this syphon or aqueduct during and after the floods of 1955 ; if so, the period for which it remained working ?

Professor Sher Singh : The information is being collected and will be supplied to the member as soon as possible.

DISTRIBUTION OF SEED TACCARI IN AMRITSAR DISTRICT

770. Sardar Sarup Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any seed taccari was distributed by the Amritsar District authorities in the sub-tehsil of Patti during the Kharif of 1948 ; if so, the total amount of this Taccari ;
- (b) the total amount recovered in connection with this Taccari up to 31st December, 1955 ;
- (c) the total amount still to be recovered up to now and the reasons therefor in each case ;
- (d) (i) the list of persons of Town Patti to whom this Taccari was distributed along with the amount given in each case ;
(ii) the date of recovery of this Taccari from each of the persons referred to in part (i) above ;
(iii) the difference, if any, between the amount given and that recovered ;
- (iv) the list of persons of village Gharyala, tehsil Patti, District Amritsar to whom this Taccari was given together with the amount given to each one of them ;
- (e) (i) the date when the Taccari was recovered from each of the persons referred to in part (d) (iv) up to 31st December, 1955 ;
(ii) the difference, if any, between the amount given and that recovered together with the reasons for the same ;
- (f) (i) whether any Taccari was got deposited by the Patti tehsil authorities on 8th May, 1951 in the sub-treasury at Patti; if so, the list with the full addresses of the depositors ;
(ii) the dates on which the Taccari referred to in part (f) (i) was given to the depositors and their receipts taken ?

Professor Sher Singh : The requisite information is given below serially :—

- (a) Rs. 9,000.
- (b) Rs. 5,290.

[Minister for Revenue and Irrigation]

- (c) Rs. 3,710 (The loanes have been shifted from this Tehsil to other Tahsils due to quasi permanent allotment and their accounts have also been transferred).
- * { (d) (i) List attached.
(ii) Mentioned in the attached list.
(iii) Mentioned in the attached list.
(iv) List enclosed.
(e) Mentioned in the enclosed list.
- (f) (i) No rehabilitation taccavi was got deposited in the sub-treasury, Patti.
(ii) Question does not arise.

REPRESENTATION FROM NON-REFUGEE TENANTS EVACUEE PROPERTY ASSOCIATION,
HOSHIARPUR

771. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether the Government has recently received any representation from the Non-refugee Tenants Evacuee Property Association, Hoshiarpur for realisation of the cost of buildings occupied by them in easy instalments ; if so, to what result ?

Shri Mohan Lal : Yes. A copy of the representation was forwarded to the Regional Settlement Commissioner, Government of India, Ministry of Rehabilitation, Jullundur on 11th February, 1956 as the subject related to the Settlement Organisation. The Association was also informed on the same date.

IRRIGATION BY JHALLAR AT BASARKE DISTRIBUTARY IN VILLAGE SUR SINGH,
DISTRICT AMRITSAR

772. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) the total area of land in acres irrigated by the Jhalar situated at Basarke Distributary in village Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar, during the years 1951, 1952, 1953, and 1954 respectively ;
- (b) the total amount of abiana recovered during each of these years from the cultivators of the area of land referred to in part (a) above ;
- (c) The R. D. number of the Jhalar referred to in part (a) above as entered in the records of the Canal Department ;
- (d) the date when the Jhalar was started ;
- (e) whether the said Jhalar is still in existence and is being worked by the cultivators ;
- (f) whether the area of land referred to in part (a) above has been charged at full rate (Tore) during the Rabi and Kharif crops of 1955; if so, the reasons therefor ;
- (g) whether any representation dated 22nd October, 1955, from Sardar Kartar Singh and other cultivators of village Sur Singh, District Amritsar was received by the Superintending Engineer, Upper Bari Doab Canal Circle, Amritsar on or about 24th October, 1955 and acknowledged by him,—vide post card, dated 8th November, 1955 regarding the recovery of the Abiana at full (Tore) rate of the area of land under reference; if so, the action, if any, taken thereon ?

* The lists are kept in the Library.

Professor Sher Singh :—(a) Total area of land irrigated during the years—

1951	..	147.78 acres
1952	..	167.01 acres
1953	..	250.84 acres
1954	..	128.64 acres

		Rs.	As.	P.
(b) Total amount of Abiana recovered during the years	1951	458	12	0
	1952	505	12	0
	1953	772	0	0
	1954	406	5	0

(c) Being not a sanctioned Jhalar of Irrigation Department, there is no number entered in record.

(d) No record is available.

(e) Yes.

(f) The area of land in question is being charged at full rates for irrigation by flow because lift rates are chargeable on sanctioned Jhalars only.

(g) Yes. On receipt of representation the records were examined and it was found that the said Jhalar was not a sanctioned one. Irrigators were asked to give any proof if the Jhalar had ever been sanctioned but none was produced. Under the circumstances stated above, the assessment could not be otherwise than at flow rates as per rules on the subject.

CANAL OUTLETS IN VILLAGE MAKHI KALAN, DISTRICT AMRITSAR

773. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- the list of the canal outlets which irrigate the land of village Makhi Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar ;
- the authorised and actual discharge of each of the above outlets during the year 1954 ;
- (i) whether any of the outlets referred to in part (a) above were reconstructed under the remodelling scheme ; if so, their list and the date of reconstruction in each case ;
(ii) the authorised discharge of each of these outlets after reconstruction ;
(iii) the actual discharge of each of these outlets recorded by the canal authorities between 1st May, 1955 and 31st January, 1955 ;
- whether any representation from S. Karnail Singh and other cultivators of village Makhi Kalan, was received by the Executive Engineer, Jandiala Division, Upper Bari Doab, Canal Circle, Amritsar on 4th July, 1955 about the shortage of water-supply in these outlets, if so, the action taken by the authorities concerned in the matter ?

Professor Sher Singh : (a) (b). List of outlets giving authorised and actual discharge of village Makhi Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar is given below :—

Sl. No.	R. D. of outlet	Authorised discharge in 1954	Actual discharge in 1954
1	14037-R, of Makhi Distributary	.. 1.0 Cs	1.84 Cs.
2	14537-L	.. 0.24 Cs	0.61 Cs.
3	16265-R	.. 1.18 Cs	1.84 Cs.
4	18775-L	.. 0.78 Cs	0.8 Cs.
5	21945-L	.. 0.27 Cs	0.41 Cs.

[Minister for Revenue and Irrigation]

(c) (i) Yes. Outlet R.D. 14037-R, 14537-L and 16265-R were adjusted during first week of May, 1955. No remodelling of distributary has been done. Due to continuous shortage and complaints from tail, adjustment of overdrawing outlets was done to reduce part of excess being taken by them.

(c) (ii) and (iii). The required information is given below :—

S. No.	R. D. of outlet	Authorised Discharge	Actual discharge recorded in June, 1955
1	14037-R	1.0 Cs	1.45 Cs.
2	14537-L	0.24 Cs	0.45 Cs.
3	16256-R	1.18 Cs	1.50 Cs.

(d) Yes, but as there is no shortage of water-supply in the adjusted outlets, no action was called for.

GRANT OF FINANCIAL RELIEF TO POLITICAL SUFFERERS OF AMRITSAR DISTRICT

775. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the conditions required to be fulfilled by the political sufferers to be eligible to get financial help from the Government ;

(b) (i) whether any financial help has been given by the Government to any of the political sufferers of Tehsils Patti, and Tarn Taran of Amritsar District up to 31st December, 1955; if so, their tehsil-wise list with full home addresses ;

(ii) the nature of the financial help given in each case up to 31st December, 1955 ;

(c) the total imprisonment suffered by each of the persons referred to in part (b) (i) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The conditions required to be fulfilled by a political sufferer to be eligible to get financial help from the Government are as under :—

(i) He should have suffered during the freedom movement of the country.

(ii) He should not be in Government service.

(iii) He should not have been allotted land under the scheme for rehabilitation of political sufferers ; and

(iv) His income from all sources should be less than Rs. 75 per mensem.

(b) (i) and (ii) A statement containing the requisite information is laid on the Table.

(c) It is being collected and will be conveyed to the hon. Member as soon as it is ready.

Statement showing the names and addresses of political sufferers of tehsil Patti, district Amritsar, together with the amount of financial assistance paid to each political sufferer up to 31-12-1956.

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955
1	2	3
1	Shri Babu Ram, Social Worker, son of Shri Bhagat Ram Brahman, Village Mari Gohar Singh, Tehsil Patti, District Amritsar ..	Rs 270
2	Shri Dalip Singh C/o Vir Singh, Village Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
3	Shrimati Dalip Kaur, widow of S. Teja Singh, son of S. Ram Singh, Village Ghukewali, Post Office Sansara, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
4	Shri Bishan Singh, son of S. Ram Singh, Village Dasuwal, Post Office Manke, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
5	Shri Harnam Singh, son of Roda Singh, Village Uhoke, Tehsil and Post Office Patti, District Amritsar ..	135
6	Shri Inder Singh, son of S. Kapur Singh, Village Valtola, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
7	Shri Pala Singh, son of S. Jagat Singh, Village Varnala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
8	Shri Thakar Dass, son of Shri Puran Chand, House No. 377/1, Patti, District Amritsar ..	270
9	Shri Teja Singh, son of S. Sadhu Singh, Village Bopa Rai, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90
10	Shri Darbara Singh, son of S. Charan Singh Orara, Village Daudpura, Post Office Mahmudpura, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
11	Shrimati Gulab Kaur, widow of S. Chanan Singh Orara, Village Daudpura, Post Office Mahmudpura, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
12	Shri Chagat Singh, son of S. Jawand Singh, Village Boor Chand, Police Station Bhikiwind, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
13	Shri Charan Singh, son of S. Harnam Singh, Village Kairon, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
14	Shrimati Gulab Kaur, mother of Shri Kartar Singh, son of S. Harnam Singh, Secretary Thana Congress Committee, Khalra, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
15	Shrimati Ram Labhai, Daughter of Pt. Tara Chand Shori, Village and Post Office Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
16	Shri Bhagwan Singh, son of Shri Beek Singh, Village Bahmniwala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955.
1	2	3
		Rs
17	Shri Dyal Singh Azad, son of S. Hukam Singh, House No. 481/5, Patti, District Amritsar ..	270
18	Shri Rama Nand, son of Shri Kishan Chand, Village Kote Budha, Post Office Sabhrai, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
19	Shri Santa Singh, son of Kesar Singh, Village Manakpura, Post Office Kacha Pacca, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
20	Shri Sunder Singh, son of S. Natha Singh, Village Pringri, Post Office Sarhali, Tehsil Patti, District Amritsar ..	225
21	Shri Wasan Singh, son of S. Vir Singh, Village Varnala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
22	Shri Banta Singh, son of Shri Kundan Singh, Village Bopa Rai, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
23	Shri Dalip Singh, son of Shri Hira Singh, Village Gharyala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
24	Shri Geja Singh, Ramgarhia, son of Shri Hukam Singh, Ward No. 4, House No. 69, Patti, District Amritsar ..	180
25	Shri Gehal Singh, son of S. Thakar Singh, Village Maluwala, Post Office Bhakna Kalan, via Khasa, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
26	Shri Gur Sahai, son of Pt. Ram Chand, Village and Post Office Adda Bhikiwind, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90
27	Shri Harnam Singh, son of S. Jawala Singh, Village and Post Office Narli, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
28	Shri Harkishan Das, son of Pt. Pala Ram, Railway Road, Patti, District Amritsar ..	180
29	Shri Jagir Singh, Jahman, son of Shri Ujagar Singh, Village and Post Office Mehdipur, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
30	Shri Kala Singh, son of Shri Sher Singh, Village Kalsian Kalan, via Patti, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90
31	Shri Kaka Singh, son of Shri Kishan Singh, Village Ahmadpura, Post Office and Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
32	Shri Kapur Singh, son of Shri Chet Singh, Village Bahmniwala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
33	Shri Mota Singh, son of S. Sodagar Singh, Ward No. 2, Patti, District Amritsar ..	180
34	Shri Narain Singh, son of S. Kesar Singh, House No. 320, Ward No. 8, Patti, District Amritsar ..	180
35	Shri Pritam Singh, son of S. Pala Singh, Village and Post Office Valtaha, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955
1	2	3
		Rs
36	Shri Udharn Singh, son of Shri Tara Singh, Village Daliri, Post Office Khalara, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
37	Shri Uttam Singh, son of S. Kapur Singh, Village Margindpura, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
38	Shri Bishan Singh <i>alias</i> Dalip Singh, son of Shri Gurdit Singh, Village Rajokee, Tehsil Patti, District Amritsar ..	225
39	Shri Banta Singh, son of S. Harnam Singh, Village Algon Sarja Mirza, Post Office Valtaha, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
40	Shri Dayal Singh, son of S. Narain Singh, now at Sabhra, Post Office Sabhra, via Patti, Tehsil Patti, District Amritsar ..	225
41	Shri Gopal Singh, son of S. Hakim Singh, Village Manakpura, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
42	Shri Hukam Singh, son of Wasakha Singh, Village Manakpura, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
43	Shrimati Inder Kaur, widow of late Shri Suba Singh Akali, son of S. Kishan Singh, Village Bundala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90
44	Jathedar Jodh Singh, son of Shri Shamer Singh, Village Khara, Police Station Sarhali, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
45	Shri Kharak Singh, son of S. Rattan Singh, Jat, Village Margindpur, Post Office and Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
46	Shri Kundan Singh, Village and Post Office Bopa Rai, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
47	Shri Kishan Singh, son of S. Ishar Singh Jat, Village Bhora, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90
48	Shrimati Kartar Kaur, widow of S. Harnam Singh, Caste Harijan, Village Van, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
49	Shri Lachhman Singh, son of S. Kahan Singh, Village and Post Office Nawab Kot (Khemkaran), Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
50	Jathedar Labh Singh, Village Khara, Post Office via Sarhali, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
51	Shri Mahendar Singh, son of Jathedar Ishar Singh, Jat, Dasuwal, Tehsil Patti, District Amritsar ..	135
52	Shri Pritam Singh, son of Shri Santa Singh, Jat, Village Manakpur, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
53	Shri Pala Singh, son of S. Saman Singh, Village and Post Office Kharyala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955
1	2	3
		Rs
54	Shri Piara Singh, son of S. Jagir Singh, Village and Post Office Khara, via Sarhali Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
55	Shri Rattan Singh, son of late Shri Tara Singh Surma, c/o S. Joginder Singh Sokhi, Village and Post Office Sarhali, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
56	Shri Saudagar Singh, son of S. Prem Singh, Jat Sikh, Village Lokhe, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
57	Shri Sadhu Singh, son of Chet Singh, Village and Post Office Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar ..	180
58	Shri Teja Singh, son of S. Jhanda Singh Ghumar, Village Baenala, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
59	Shrimati Tej Kaur, C/o Sarmukh Singh, Village and Post Office Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270
60	Shrimati Takhat Kaur, widow of S. Natha Singh, Jat, Village Dhun, Tehsil Patti, Police Station and Post Office Khalra, District Amritsar	270
61	Shri Ujagar Singh, son of S. Santa Singh, Village and Post Office Khebaya Rajputan, Tehsil Patti, District Amritsar ..	225
62	Shri Tulsi Ram, son of Pt. Ralla Ram, House No. 26, Ward No. 2, Patti, District Amritsar ..	180
63	Sathi Daulat Ram, son of Pt. Shanker Dass, House No. 587, Patti, District Amritsar ..	990
64	Shri Sucha Singh, son of S. Waryam Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar ..	990
65	Shri Bishan Dass, son of Pt. Ishar Dass, Village Sirhali Khurd, Post Office Sakhira, Tehsil Patti, District Amritsar ..	990
66	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Bishan Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar ..	495
67	Shri Salig Ram, son of Shri Anant Ram, House No. 85, Ward No. 5, Patti, District Amritsar ..	990
68	Shri Balli Singh, son of Shri Ganda Singh, Village Sadia, Post Office and Tehsil Patti, District Amritsar ..	990
69	Shri Bahadur Singh, son of S. Lachman Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar ..	495
70	Shri Kesar Singh, son of S. Nihal Singh, Village Nurpur, Post Office Shekh, Tehsil Patti, District Amritsar ..	495

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955
1	2	3
71	Shri Piara Singh, son of S. Bisa Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar ..	Rs 495
72	Shri Baghel Singh, son of S. Bali Singh, Village Boor Chand, Tehsil Patti, District Amritsar ..	990
73	Shrimati Durga Devi, widow of L. Haveli Ram, Chowk Kazian, Ward No. 5, Patti, District Amritsar ..	840
74	Shri Sarmukh Singh son of S. Bishan Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar ..	990
75	Shrimati Kartar Kaur, widow of Pt. Harnam Singh, son of Pt. Kanshi Ram, House No. 458, Ward No. II, C/o Bawa Harbans Singh, Patti, District Amritsar ..	1,650
76	Shri Hari Singh Kirti Vaid, son of Ganda Singh, Village and Post Office Khalra, Tehsil Patti, District Amritsar ..	90
77	Shri Daljit Singh, son of S. Wazir Singh, Mazbi Sikh, Village and Post Office Rajoke, Tehsil Patti, District Amritsar ..	270

Statement showing the names and addresses of political sufferers of tehsil Tarn Taran, district Amritsar, together with the amount of financial assistance paid to each political sufferer up to 31-12-1956.

Tehsil Tarn Taran, District Amritsar

1	Shri Achar Singh, son of Shri Sunder Singh, Village Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
2	Shri Harnam Singh, <i>alias</i> Lal Singh, son of S. Avtar Singh, Village and Post Office Taragarh, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
3	Shri Lal Singh Granthi, Village and Post Office Sanghe, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
4	Shri Ram Parkash, son of Shri Labhu Ram, Village and Post Office Jalalabad, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
5	Shri Sujjan Singh, son of Shri Uttam Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
6	Shrimati Veran Devi, widow of late Shri Jagdish Chander, care of Gyani Surinder Singh Kanwal, Tarn Taran, District Amritsar ..	180
7	Shrimati Ram Kaur, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
8	Shrimati Narinder Kaur, widow of S. Pritam Singh, Village Nagokey, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
9	Shri Ravail Singh, son of S. Mohan Singh, Village Bhuchar Kalan, via. Jhabal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955
1	2	3
		Rs
10	Shri Harbans Singh <i>alias</i> Buta Ram, Granthi Gurdwara, Village and Post Office Pakhokey, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
11	Shrimati Jai Kaur, widow of S. Hukam Singh, Village and Post Office Virowal, Bawian, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
12	Shri Lachhman Singh, Son of Wasawa Singh, Village and Post Office Kot Dharam Chand, Police Station Jhabal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
13	Shri Teja Singh, son of S. Dula Singh, Village Alowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
14	Shri Boor Singh, son of S. Pal Singh, Village Bhail Dhaiwala, Police Station Bhail, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
15	Shri Bhagat Singh, son of Shri Surjan Singh, Village Sarhali, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
16	Shri Darshan Dass, son of Shri Mahant Sunder Dass, Village Tarn Taran, District Amritsar ..	270
17	Shri Gurmukh Singh, son of S. Kala Singh, Village Sarli Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
18	Shri Ghasita Ram, son of Pt. Ganpat Ram, Village Chabbal Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
19	Shri Harnam Singh, son of S. Natha Singh, Village and Post Office Sheron, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
20	Shrimati Karam Kaur, wife of S. Khem Singh, Village and Post Office Sohal, Tehsil, Tarn Taran, District Amritsar ..	180
21	Shri Narain Singh, son of S. Suba Singh, Village Kairowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
22	Shri Nehal Singh, son of Shri Natha Singh, Village Khadur Singh, Sahib, Tehsil Tarn Tarn, District Amritsar ..	180
23	Shri Puran Singh, son of S. Nihal Singh, Village Tarn Taran, District Amritsar ..	270
24	Shri Sheikhan Singh, son of S. Sohail Singh, Village Bhail Dhaiwala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
25	Shri Sohan Singh and Shri Ajit Singh, sons of S. Lakha Singh <i>alias</i> Santa Singh, Village Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
26	Shri Santa Singh Granthi, son of S. Ram Singh, Village Vain Poin, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance up to 31st December, 1955
1	2	3
		Rs
27	Shri Uttam Singh, son of S. Hakam Singh, Village Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
28	Shri Acchar Singh, son of S. Teja Singh, Village and Post Office Rasulpur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
29	Shri Amar Singh, son of Buta Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
30	Shri Atma Singh, son of Shri Jodh Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
31	Shri Bhagat Singh, son of Shri Gurditta Singh, Village Allowal, Post Office Bhorchhi, Rajputan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
32	Shri Banta Singh, son of S. Mewa Singh, Village and Post Office Chabhal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
33	Shrimati Banti, widow of S. Kishan Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
34	Shri Buta Singh, son of S. Massa Singh, Patti Masandan, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
35	Shri Buta Singh, son of Shri Dasunda Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
36	Shri Chanda Singh, son of S. Fateh Singh, Village and Post Office Chohla Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
37	Shri Dalip Singh, son of S. Gurdit Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
38	Shri Dalip Singh, son of S. Dayal Singh, Village Sanger Kot, Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
39	Shri Dharam Singh, son of S. Jawala Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
40	Shrimati Harnam Kaur, wife of Labh Singh, Ramgarhia, Village Sanger Chanda Singhwala, Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
41	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Dogar Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
42	Shri Harnam Singh, son of S. Sham Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
43	Shri Jagjit Singh, son of S. Kala Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid up to 31st December, 1955
1	2	3
		Rs
44	Shri Joga Singh, son of S. Gurmukh Singh, Village and Post Office Nagoke, District Amritsar ..	135
45	Shri Kesar Singh, son of S. Bhola Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
46	Shri Labh Singh, son of S. Nand Singh, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
47	Shri Labh Singh, son of Naurang Singh, Village and Post Office Pandori Takhtmal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
48	Shri Makhan Singh, son of S. Ram Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
49	Shri Nazar Singh, son of S. Maghar Singh, Village and Post Office Aikalgaddah, via Jandiala Guru, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	180
50	Shri Natha Singh, son of S. Jhanda Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
51	Shri Puran Singh, son of S. Narain Singh, Village and Post Office Chahal, Tehsil Tarn Taran, , District Amritsar ..	90
52	Shri Ram Ditta, son of Shri Kirpa Ram, Village and Post Office Chabhal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
53	Shri Randhir Singh, son of S. Wasawa Singh, Patti Phalian, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	180
54	Shri Darshan Singh, son of S. Ranjodh Singh, Village Alowal, Post Office Rajputan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
55	Shri Ram Narain Joshi, son of Pt. Karam Chand, Village Sanghe, Post Office and Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	180
56	Shri Sadhu Singh, son of S. Jewan Singh, Village Sanger Kot, Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
57	Shri Mewa Singh, son of S. Sant Singh, Village Aikalgaddah, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
58	Shri Shiv Singh, son of S. Pala Singh, Village Burj, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
59	Shri Sohan Singh, son of S. Mangal Singh, Pati Phalian, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
60	Shri Soba Singh, son of S. Ujagar Singh, Village Gandhi Ward (Sarai Amanat Khan), Post Office Gandhi Wind, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar .	180

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid upto 31st December, 1955
		Rs
61	Shri Sunder Singh, son of S. Gurmukh Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
62	Shri Tehal Singh, son of S. Ganda Singh, Village and Post Office Raniwala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
53	Shri Dalip Singh, and Bakhshish Singh, sons of S. Sunder Singh, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	90
64	Shri Anokh Singh, son of S. Gujar Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
65	Shri Ainchal Singh, son of S. Ganda Singh, Village and Post Office Naushehra Panuan, Patti, Manoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
66	Shri Raj Singh, son of S. Massa Singh, Village Bhular, Post Office Bath, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
67	Shri Bhag Singh <i>alias</i> Sarmukh Singh, son of S. Ganda Singh, Village Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
68	Shri Udham Singh, son of S. Naggar Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
69	Shri Bachan Singh, son of S. Vir Singh, Village and Post Office Jethuwal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
70	Shri Dogar Singh <i>alias</i> Bhan Singh, son of S. Kesar Singh, Village Sarali Mandi, Police Station Sarhali, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
71	Shri Dalip Singh, son of S. Isar Singh, Village Rampur (Bhoot Wind), Post Office Wairowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
72	Shri Deva Singh, son of S. Hardit Singh Jat, Village and Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
73	Shri Fauja Singh, son of S. Lall Singh, Village and Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
74	Shri Gurdit Singh, son of S. Gopal Singh, Caste Sikh, Deed Writer, Tarn Taran, District Amritsar ..	90
75	Shri Gurmukh Singh, son of Bhai Inder Singh, Jat, Village Johal Dhariwala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
76	Shri Hazara Singh, son of S. Jawand Singh, Village Chaudhriwala, Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
77	Shri Harnam Singh, son of S. Natha Singh, Village Sheron, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
78	Shri Jalwant Singh, son of S. Chet Singh, Jat Sikh, Village and Post Office Johal Dhariwala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid upto 31st December, 1955
		Rs
79	Shri Jagjit Singh, <i>alias</i> Pritam Singh, son of S. Gopal Singh, Village and Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
80	Shrimati Kesar Kaur, widow of S. Santa Singh <i>alias</i> Lakha Singh, Patti Hasoki, Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
81	Shri Kotjap Singh, <i>alias</i> Ujagar Singh, son of S. Sunder Singh, Village and Post Office Chohla Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
82	Shri Karam Singh, son of S. Nihal Singh, Village and Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
83	Shri Lal Singh, son of S. Natha Singh, Village Hadokala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
84	Shri Mela Singh, son of K. Katha Singh, Village and Post Office Sarli Khurd, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
85	Shri Mahan Singh, Bhagwant Singh Minor sons of S. Surain Singh Jat, C/O S. Pritam Singh <i>alias</i> Jagjit Singh, Village Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
86	Shri Maluk Singh, son of S. Prem Singh, Village and Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
87	Shri Pal Singh, son of Shri Sehal Singh, Village Chola Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	180
88	Shri Partap Singh, son of S. Chainchal Singh, Village and Post Office Naushehra Panuan, Patti Manoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
89	Shri Hukam Singh, son of S. Suba Singh, C/O Jathedar Kar Sewa Gurdwara, Village Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
90	Shri Sohan Singh, son of S. Sur Singh, Village and Post Office Kasail, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	135
91	Shri Sant Ram, son of Shri Mukand Lal, Ex-Secretary, Congress Panchayat, Fatehabad, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
92	Shri Tara Singh, Granthi, son of S. Harnam Singh, Village Jhabal Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	225
93	Shri Ujagar Singh, son of S. Bur Singh, Village Burewal, Post Office Bhurshi, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
94	Shri Vir Singh, son of S. Lehna Singh, Village and Post Office Chhibal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
95	Shri Vir Singh, Village and Post Office Fatehabad, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270

Serial No.	Name and full address of political sufferer	Amount of financial assistance paid upto 31st December, 1955
		Rs
96	Shri Mangal Singh, son of Shri Sewa Singh, Village Dhuna, Post Office Chamba, via Tarn Taran, District Amritsar ..	180
97	Shri Thakar Singh, son of Shri Bhagat Singh, Village Sarli Kalan, Post Office Sarli Khurd, via Beas, Tarn Taran, District Amritsar ..	180
98	Shri Hukam Singh, son of S. Vir Singh, Village and Post Office Ekal-gada, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
99	Shri Bishan Singh, son of S. Ram Singh, Village and Post Office Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	270
100	Shri Joginder Singh, son of Shri Jowala Singh, Village and Post Office Bhullar, via. Khasa Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	990
101	Shri Narinder Singh, son of Jathedar Teja Singh, Village Bhuchar Khurd, Post Office Jhabbal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	990
102	Shri Bhan Singh, son of S. Lal Singh, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	495
103	Shri Sohan Singh, son of S. Jowand Singh, Patti Basi Zaildaran, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	495
104	Shri Chanan Singh, son of S. Attar Singh, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	495
105	Shri Mangal Singh, son of Santa Singh, Village Khadur Sahib, Police Station Verowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	495
106	Shri Naurang Singh, son of S. Santa Singh, Village Khadur Sahib, Police Station Verowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	495
107	Shri Narinjan Singh, son of S. Gurdit Singh, Village Chaudhri Wala, Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	420
108	Shri Gajjan Singh, son of Shri Kala Singh, Village Thathgarh, Post Office Sahngna, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar ..	495

REJECTION OF APPLICATIONS OF POLITICAL SUFFERERS OF AMRITSAR DISTRICT

776. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether any applications of political sufferers of Amritsar District have been rejected till now ; if so, their list with their full home addresses and the reasons for rejection in each case ;
- the total imprisonment suffered by each one of the political sufferers mentioned in part (a) above during the struggle for the Country's Freedom and the movements in which these imprisonments were suffered by each of them ;
- whether any verification was made by the Government of the statements contained in the applications or affidavits of political sufferers referred to in part (a) above; if so, by whom ;

[Maulvi Abdul Ghani Dar]

- (d) whether the persons referred to in part (a) above were given any chance to prove the statements made by them in their applications; if so, the dates on which each of them was served with notices through peons or post office to appear before the investigating Officer ;
- (e) the date and place where the evidence of each was recorded by the investigating Officer;
- (f) if the answers to parts (d) and (e) above be in the negative, the reasons therefor together with other procedure ; if any, adopted by the Government to verify their cases ;
- (g) the procedure adopted to verify their monthly income :
- (h) the monthly income of each political sufferer as reported by the investigating Officer ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A list containing the required information is laid on the Table. The applications were rejected as the political sufferers did not fulfil the required conditions i. e. having suffered imprisonment in the cause of freedom.

(b) The question does not arise as they themselves have not mentioned any imprisonment or suffering.

(c) The contents of the applications are checked and, if necessary, verified through the district authorities concerned.

(d) and (e) No such procedure was followed.

(f) As the applicants had not mentioned in their applications that they have suffered any imprisonment, the question of verification or investigation did not arise.

(g) and (h) In view of what has been stated above, the question does not arise.

List showing the names and addresses of political sufferers of Amritsar District whose requests for financial assistance had been rejected.

Serial No.	Name and address of political sufferers
1	Shri Durga Prakash Bhushan, son of Pt. Sant Ram, Rashtarya Aushadhalya Darshni Bazar, Jandiala Guru, District Amritsar.
2	Shri Mal Singh Bhalla, son of Shri Bawa Ram Narain Singh, House No. 184/ Jailkhana Street, Inside of Ram Bagh Gate, Amritsar.
3	Shri Hazara Singh, son of Shri Allaha Singh, President, Abadi Makbulpur, near Octroi post, Amritsar.
4	Shri Chuni Lal, Malhotra, son of Shri Des Raj, 771 Katra Chanian, Amritsar.
5	Shri Muni Lal Bhalla, son of Shri Bawa Hukam Singh C/o Amritsar Sports House, Hall Bazar, Amritsar.
6	Shri Amar Nath, son of Pt. Hari Ram Hari, Village and Post Office Shuhura, Tehsil Ajanla, District Amritsar.
7	Shri Hira Lal, son of Shri Nihal Chand, Mohalla Rajan, Ward No. 5, Patti, District Amritsar.
8	Shri Behari Lal, son of L. Ram Chand, Inside Bhagtanwala Gate, Gali, No. 1, House No. 152/91, Amritsar.

Serial No.	Name and address of political sufferers
9	Shri Mohan Singh, son of S. Atma Singh, Village and Post Office Fatehabad, Tahsil Tarn Taran, District Amritsar.
10	Shri Bachitar Singh, son of Narinder Singh, Village and Post Office Raja Sansi, District Amritsar.
11	Shri Pritam Singh, son of S. Lakha Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar.
12	Shri Surjan Singh, son of S. Bhagat Singh, Village and Post Office Khadur, Sahib Patti Hasoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
13	Shri Bishan Singh, son of S. Asa Singh, Village and Post Office Brahmpur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
14	Shri Teja Singh, son of S. Santa Singh, Village Dahli, Post Office Patti, District Amritsar.
15	Shri Kartar Chand Sharma, son of Pt. Ganga Ram, Gali Aroria, Katra Karam Singh, Amritsar.
16	Shri Pritam Singh, son of S. Gurdit Singh, Village and Post Office Raja Sansi, District Amritsar.
17	Shri Dalpat Singh Sandhwalia, son of S. Narinder Singh, Village Raja Sansi, District Amritsar.
18	Shri Surjit Singh, son of S. Bahadar Singh, Village and Post Office Khadur Sahib, District Amritsar.
19	Vaidraj Hari Ram Sharma of Lahore 2544/1, Katra Mohan Singh, Amritsar.
20	Shri Nand Lal, Honorary Secretary, Society for Prevention of Cruelty to Animals, Tarn Taran, District Amritsar.
21	M/s. Harbans Singh and Udham Singh, sons of S. Amar Singh, Patti Masandar, Village khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
22	Shri Jagdish Chander Shastri, 4, Sarvanpura, Amritsar.
23	Shri Manak Chand, Retired Civil Nazir, 341/11, Dugglan Street, Amritsar.
24	Shri Jaishi Ram, Bazar Bakarwana, Kucha Pratap Singh, House No. 2057/21, Amritsar.
25	S. Hazara Singh, Village Vadala, Amritsar.
26	Shri Khushi Ram c/o Principal, Talwar High School, Street No. 3, Azad Nagar, Putlighar, Amritsar.
27	Shrimati Lal Devi Sehgal, Village Khem Karan, District Amritsar.
28	Shri Mangal Sain, Member Congress Panchayat, Ramdas, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
29	Shri Mangal Dass, son of Wasakhi Ram, House No. 162, Mohalla Qazian, Ward No. 5, Patti, District Amritsar.
30	Shri Ranjit Singh, son of Shri Sadhu Singh, Village Dadehar, Tehsil Patti, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferers
31	Shri Raja Ram Sharma, V. J. Hospital Bed No. 3, General Ward, West Amritsar.
32	Shri Surat Singh, son of S. Sham Singh, Village and Post Office Kairon, District Amritsar.
33	Shrimati Shanti Devi Sharma, widow of Shri Hans Raj, Kothi of S. Bhagwan Singh, Majitha Road, Amritsar.
34	Shri Bawa Singh, son of S. Waryam Singh, Village Mananwala, Post Office Bardo Maure, District Amritsar.
35	Shri Jagat Singh, son of S. Nikoo Singh, Village Ghukewali, Via Raja Sansi, Post Office Sansra Kalan, District Amritsar.
36	Shri Jagat Singh, son of Shri Bhagat Ram, Petition Writer, Tarn Taran, District Amritsar.
37	Shri Kotu Ram Prasher, Village Kot Mehtab, Via Beas, District Amritsar.
38	Shri Karnail Singh Dillon, Village and Post Office, Jhubala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
39	Musafir Ladho Ram Banparasti, retired Patwari, Village Jagdev Kalan, Tehsil, Ajnala, District Amritsar.
40	Shri Suka Singh, Village and Post Office Subrai, Tesil Patti, District Amritsar.
41	Shri Waryam Singh, son of Santa Singh, Village Gharka Patti Jaman ki, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
42	Shri Puran Singh, son of Shri Narain Singh, Village Kalair Ghuman, Post Office Vadala Kalan, Tehsil and District Amritsar.
43	Shri Sulakhan Singh, son of S. Teja Singh, Village Bandala, Tehsil and District Amritsar
44	Shri Bawa Singh, son of Shri Hira Singh, Village Mohan Bhandari, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
45	Shri Dalbag Singh, son of Jathedar Khem Singh, Village and Post Office Sohal, District Amritsar.
46	Shri Darshan Singh, son of Shri Bela Singh, Village Dhianpur, Post Office Vadala Khurd, Tehsil and District Amritsar.
47	Shri Gopal Singh, son of Shri Sham Singh, Village Mohan Bhandari, Post office Mohan Bhandari, District Amritsar.
48	Shri Gurmukh Singh, son of S. Mangal Singh, Village and Post Office Jaddev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
49	Shri Gurdial Singh <i>alias</i> Dayal, son of Shri Jewan Singh, Village Nawan Pind, Tehsil and District Amritsar.
*50	Shri Hans Raj Bhatia, son of Shri Mango Ram Bhatia, C/o Shri Isher Dass, Workshop, Model Town, Mani Majra, Tehsil Kharar, District Ambala.
51	Shri Hari Singh, son of Shri Jaimal Singh, Village Buda Theh, Tehsil and District Amritsar (Thana Beas).
52	Shri Inder Singh, son of Shri Kishan Singh, Village Nawanpind, Post Office Bal Bawa, District Amritsar.

*of district Amritsar.

Serial No.	Name and address of political sufferers
53	Shri Kapur Singh, son of Shri Bhag Singh, Village Algon Chanan, Post Office Valtho, Tehsil Patti, District Amritsar.
54	Shri Karam Singh, son of S. Lakha Singh, Village and Post Office Manochahal Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
55	Shri Mehar Singh (deceased) son of Jath Khan Singh, Village and Post Office Sohal District, Amritsar.
56	Shri Mula Singh, son of Shri Roda Singh, Village Sangar, Post Office Kang Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
57	Shri Mangal Singh, son of Bhagat Singh, Village and Post Office Jagdev Kalan Tehsil Ajnala, District Amritsar.
58	Shri Nazar Singh, son of Shri Maghar Singh, Village and Post Office Mahana, District Amritsar.
59	Shri Widhawa Singh, son of Shri Chanda Singh, Village and Post Office Mohan Bhandari, District Amritsar.
60	Shri Anup Singh, son of Shri Buta Singh, Lambardar, Village and Post Office Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
61	Shri Chuhan Singh, son of Shri Buta Singh, Jat, Village Bhalojala, Post Office Mehtab Kot, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
62	S. Mangal Singh, son of Shri Ishar Singh (Mazhbi Sikh) Village and Post office Ghanupur Kala Tehsil and District Amritsar.
63	Shri Surinder Ram, Harijan, Congress Worker, Village Jalalanbad, Teshil Tarn Taran, District Amritsar.
64	S. Udham Singh, son of S. Hukam Singh, Jat, Village Nagoke, District Amritsar.

GRANT OF RELIEF TO DAUGHTERS OF DECEASED POLITICAL SUFFERERS

777. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether any financial help has so far been sanctioned to the daughters of the deceased political sufferers in the State, if so, a list of such political sufferers and their daughters with full home addresses be laid on the Table ;
- the nature of financial help given in each case up to 31st December, 1955;
- whether any enquiry about the income of the beneficiaries was made, if so, by whom ;
- whether any distinction between married and unmarried daughters was made; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) Yes. A list containing the required information is laid on the Table.

(c) No enquiry was made, but their statements were scrutinised by the Sub-Committee of the State National Workers' (Relief and Rehabilitation) Board. Affidavits were also taken from them.

(d) No. The financial assistance was given only to those daughters who were poor, destitute, needy and whose income from all sources was less than Rs. 75/-.

[Chief Minister]

Statement showing the names and addresses of daughters who have been given financial assistance in recognition of the political services of their deceased fathers together with the financial help given in each case up to 31st December, 1955.

Serial No.	Names and addresses of daughters who have been given financial assistance in recognition of the political service of their deceased fathers	Financial Aid sanctioned	Amount paid up to 31st December, 1955
		Rs	Rs
1	Shrimati Rup Rani, daughter of Shri Ghan-shayam Dass, Katra Ahluwali, Kucha Tarkhana, Amritsar	30/-/- P.M.	990/-/-
2	Shrimati Ram Lubhai daughter of Shri Tara Chand Shori, Village and Post Office Sur Singh, District Amritsar.	20/-/- P.M.	180/-/-
3	Shrimati Parkash Kaur daughter of Shri Makhan Singh, House No. 3644, Guru Ram Das Nagar, Outside Sultanwind Gate, Amritsar.	30/-/- P.M.	270/-/-

GRANT OF RELIEF TO WIDOWS OF POLITICAL SUFFERERS IN AMRITSAR DISTRICT

778. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) (i) whether any relief has so far been granted by the Government to the widows of political sufferers in Amritsar district, if so, their names together with their full home addresses (ii) the conditions, if any, required to be fulfilled by each one of them to get this relief;
- (b) the full home addresses of the deceased husbands of the widows referred to in part (a) above and the term of imprisonment suffered by each one of them;
- (c) whether widows having sons who had inherited more than 8 acres of land or property yielding income of more than Rs. 75/- p. m. have been granted any relief ; if so, their names and the reasons therefor ;
- (d) whether any enquiry was made by the Government as to the number of sons of each widow and the nature of property inherited by them from their deceased fathers ; if not, what other procedure was adopted by the Government to verify the source of income of the widow applicants ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A list containing the information regarding financial relief is laid on the Table. The following conditions were required to be fulfilled :—

- (1) Her husband suffered during the freedom movement of the country.
- (2) She is not in Government service.

- (3) she has not been allotted land under the scheme for rehabilitation of political sufferers ;
- (4) her income from all sources is less than Rs. 75/ p. m.
- (b) (*First part*) : The requisite information is given in the list laid on the Table.
- (*Second part*): It will take long before the reply would be made available.
- (c) No. Does not arise.
- (d) No. The widows were required to produce affidavits about their monthly income from all sources.

Statement showing the names and addresses of widows who have been granted financial relief, in recognition of the political activities of their deceased husbands.

Serial No.	Name and address of the widow
1	2
1	Shrimati Bimla Vati, widow of late Pt. Devki Nandan Chaman, House No. 2792, Abadi Mohan Nagar, Sultanwind Gate, Amritsar.
2	Shrimati Dalip Kaur, widow of Teja Singh son of S. Ram Singh, Village Dhukewali, Post Office Sansara, District Amritsar.
3	Shrimati Balwant Kaur, widow of S. Mangal Singh Shahid, C/o Darbar Sahib Committee, Amritsar.
4	Shrimati Veran Devi widow of late Shri Jagdish Chander C/o Gyani Surinder Singh Kanwal, Tarn Taran, District Amritsar.
5	Shrimati Ram Kaur widow of Shri Mangal Singh, village Jadjev Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
6	Shrimati Narinder Kaur, widow of S. Pritam Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
7	Shrimati Gulab Kaur, widow of S. Chanan Singh Orara, Village Daudpura, Post Office Mahmudpura, Tehsil Patti, District Amritsar.
8	Shrimati Aas Kaur, widow of S. Visakha Singh, Village Basarka, Tehsil and District Amritsar.
9	Shrimati Rangjit Kaur, widow of S. Boota Singh, Village Tandail, Teshil and District Amritsar.
10	Shrimati Sewa Devi, widow of Shri Uttam Chand son of Beli Mal, Tobacco Merchant, Kucha Telian, Nimak Mandi, Amritsar.
11	Shrimati Aut Kaur, widow of S. Wadhawa Singh, Village Tunnel, Post Office Ram Dwali Musalmanan, District Amritsar.
12	Shrimati Bishan Kaur, widow of S. Bhagat Singh, Village Tandail Khurd, Post Office Ramdwali, Tehsil and District Amritsar.
13	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Phagga Singh, Village Tandail Khurd, Post Office Ram Dwali, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of the widow
1	2
14	Shrimati Jai Kaur, widow of S. Hukam Singh, village and Post Office Virowal Bargaha, via Beas, District Amritsar.
15	Shrimati Gulab Kaur, mother of Shri Kartar Singh, widow of S. Hukam Singh Secretary Thana Congress Committee, Khalra, District Amritsar.
16	Shrimati Sukhdev Kaur, widow of S. Jagat Singh, Village Tunnel, Post Office Ram Dwali, Musalmanan, District Amritsar.
17	Shrimati Banti, widow of S. Kishan Singh, Village and Post Office Nagoke District Amritsar.
18	Shrimati Budhan, widow of S. Chanda Singh, Village Tandail Khurd, Post Office Ram Dwali, District Amritsar.
19	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Dogar Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
20	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Labh Singh Ramgarhia, Village Sangar Chanda Singh Wala, Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
21	Shrimati Harnam Kaur, wife of S. Ujagar Singh, Village Nawan Pind, Post Office Fatehpur Rajputan, District Amritsar.
22	Shrimati Sant Kaur, widow of S. Mangal Singh, Village Tandail Khurd, Post Office Ram Dwali, district Amritsar.
23	Shrimati Raj Kaur, widow of S. Ganda Singh C/o S. Dayal Singh, Village and Post Office Kakkar, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
24	Shrimati Balwant Kaur, widow of S. Harnam Singh, Village and Post Office Khisla, Tehsil Ajnala, District, Amritsar.
25	Shrimati Basant Kaur, widow of S. Uttam Singh, Jat Village and Post Office Chogawan, via Preet Nagar, District Amritsar.
26	Shrimati Keso, alias Isher Kaur, widow of S. Lal Singh alias Harbans Singh, son of S. Ganga Singh, Gold Smith, Village Varpal, District Amritsar.
27	Shrimati Isher Kaur, widow of S. Boota Singh, Village Chhadan, Post Office Thurenda, Police Station Lopoki, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
28	Shrimati Inder Kaur, widow of Suba Singh Akali, C/o S. Kishan Singh, Village Bundala, Post Office Bundala, District Amritsar.
29	Shrimati Kesar Kaur, widow of S. Santa Singh alias Lakha Singh Batti Hasaki Khadoor Sahib, District Amritsar.
30	Shrimati Kartar Kaur, widow of S. Ujjagar Singh, Village and Post Office Chogawan, via Preet Nagar, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
31	Shrimati Karam Kaur, widow of S. Sudha Singh, son of S. Jewan Singh Haripur, C/o Kartar Singh, House No. A-409, Amritsar.
32	Shrimati Kartar Kaur, widow of S- Harnam Singh, Caste Harijan, Village Van, Tehsil Patti, District Amritsar.

Serial No.	Name and address of the widow
1	2
33	Shrimati Parsin Kaur, widow of Jathedar Tilm Singh, Village and Post Office Kotla Gujran, Tehsil and District Amritsar.
34	Shrimati Tej Kaur, widow of S. Inder Singh, son of S. Mula Singh, Village and Post Office Sur Singh, District Amritsar.
35	Shrimati Takhat Kaur, widow of S. Natha Singh, Jat, Village Dhun, Tehsil, Patti, Police Station and Post Office Khalra, District Amritsar.
36	Shrimati Harbans Kaur, widow of Shri Sohan Singh, Sewak, C/o District Congress Committee, Amritsar.
37	Mai Malan, widow of S. Labh Singh, Village Jaguev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
38	Shrimati Tara Rani w/o L. Amolak Ram Sethi of Rawalpindi, House No. 410/10, Dhabi Khatikan, Amritsar.
39	Shrimati Kartar Kaur w/o Pt. Harnam Singh, House No. 458, Ward No. III, Patti, District Amritsar.
40	Shrimati Sarasri Devi, widow of L. Wazir Chand, C/o Dr. Manohar Lal, Tara Near Gole Masjid, Shalifpura, Amritsar.
41	Shrimati Dharam Kaur, widow of Dr. Jai Ram Singh, C/o Duni Chand-Surjan Singh, Bazar Tahli Sahib, Amritsar.
42	Shrimati Durga Devi, widow of L. Haveli Ram, Chowk Kazian, Ward No. 5, Patti, District Amritsar.
43	Shrimati Vidya Wati, widow of Ch. Diwan Chand Datta of Amritsar, at present C/o Bakhshi Mulkh Raj Chhibbar Advocate, Chandigarh.

GRANT OF RELIEF TO SONS OF POLITICAL SUFFERERS IN AMRITSAR DISTRICT

779. **Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Chief Minister be pleased to state:—

- the conditions required to be fulfilled by the sons of political sufferers to be eligible to get political relief from the Government;
- whether any sons of the political sufferers in Amritsar District have been sanctioned financial help upto 31st December, 1955; if so, their names with their full home addresses together with the nature of relief granted to each one of them ;
- the nature of the sufferings undergone by their fathers in each case ;
- whether any of the persons referred to in part (b) above are major if so, their names ;
- whether any enquiry was made by the Government as to the nature of the property inherited by each of the persons referred to in part (b) above from their fathers and their monthly income before granting them financial help or land?

- Sardar Partap Singh Kairon :** (a) (i) His father should have suffered during the freedom movement of the country;
 (ii) he should not be in Government service ; and
 (iii) his income from all sources should be less than Rs 75/- p. m.
 (iv) he has not been allotted land under the scheme for rehabilitation of political sufferers.
 (b) (c) and (d). It will take a long time before the reply would be given.
 (e) No enquiry was made by Government as to the nature of the property inherited by each one but an affidavit to the effect that his income from all sources was less than Rs 75/- /-p. m. was obtained.

**GRANT OF RELIEF TO POLITICAL SUFFERERS THEIR DESCENDANTS
AND WIDOWS**

780. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state:—

- (a) whether any applications from the political sufferers of Amritsar District, their descendants or widows were received by the Chief Secretary to Government, Punjab, between 1st December, 1955 and 5th January, 1956, if so, their names with their full home addresses ;
 (b) the action so far taken by the Government on the said applications?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A list containing the required information is laid on the Table.
 (b) No action has been taken as these applications were received after 8th September, 1955—the last date fixed for entertaining such applications.

Statement showing the names and addresses of political sufferers, their descendants and widows of Amritsar District whose applications for financial assistance were received during the period from. 1-12-55 to 5-1-56.

Serial No.	Name and full address of political sufferers
1	Shri Buta Singh, son of Shri Hari Singh, Chhajjalwadi, District Amritsar.
2	Shri Khem Singh Jathedar, Delegate of Hindustan of 1942 Village Sohal, Tehsil Tarn Taran , District Amritsar.
3	Shrimati Karam Kaur, w/o Shri Inder Singh, Village and Post Office Naushehra Panwan, Path Manoki, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
4	Shri Sadhu Singh Phagwaria, Village and Post Office Sui Singh, District Amritsar.
5	Shri Nazer Singh, son of Shri Samund Singh, Jat, Pangota, Tehsil Patti District Amritsar.
6	Shri Babu Ram, son of Shri Bhagat Ram, Village Mari Gohar Singh, Tehsil Patti District Amritsar.
7	Shri Sunder Singh Hakim of Gujranwala, Now at Village Ramdas.
8	Shrimati Gulab Kaur, w/o Shri Chanan Singh, Village Davar Pura, Post Office Mahmud Pura, Tehsil Patti, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferers
9	Shrimati Lal Devi Sehgal, w/o Shri Chuni Lal Sehgal, Village Nawankot, Post Office Khem Karan, District Amritsar.
10	Shri Puran Singh, son of Shri Sunder Singh Mehra, Village Ugoroulakh, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
11	Shrimati Karam Kaur, w/o Shri Inder Singh, Village Chaudhariwala, Post Office Naushehra Panwan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
12	Shri Tarlochan Singh, son of Shri Hakam Singh, Village Jabhowal, Tehsil and District Amritsar.
13	Shri Santa Singh Granthi, Village Jalowal, Post Office Dolonaujal, Tehsil and District Amritsar.
14	Shri Hazari Lal, son of Shri Raj Roop Kochar, Village and Post Office Bainka, District Amritsar.
15	Shri Sohan Singh, Son of Shri Kharak Singh, Jat, Village Dhukla, Tehsil and District Amritsar.
16	Shri Sardool Singh, son of Shri Boota Singh, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
17	Shri Hazara Singh, son of Shri Hem Singh, Jat, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
18	Shri Hazara Singh son of Shri Wasawa Singh, Jat, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
19	Shri Bahadur Singh, son of Shri Khushal Singh, Jat, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
20	Shri Karnail Singh, son of Shri Lal Singh, Jat, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
21	Shri Randhir Singh, C/o Mistri Hardit Singh, Ramsar Road, Amritsar.
22	Shri Tehal Singh, son of Shri Wasawa Singh. Jat, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
23	Shri Sohan Singh, son of Shri Jhanda Singh, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
24	Shri Ujagar Singh, son of Shri Ishar Singh, Jat, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
25	Shri Sohan Singh, son of Shri Massa Singh. Jat, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
26	Shrimati Basant Kaur, w/o Shri Sohan Singh, Jat, Village Alipur, Tehsil Patti, District Amritsar.
27	Shri Ram Ditta Mal Sood, Village and Post Office, Chahhal, District Amritsar
28	Shrimati Bishan Kaur, w/o Shri Gurdit Singh Jat, Village Alipur, Tehsil Patti, District Amritsar.
29	Shri Bela Singh, son of Shri Prem Singh, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
30	Shri Ujagar Singh, son of Shri Sataya Singh, Tank Khashatri, Village and Post Office Naushehra Panuan, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferers
31	Shri Bhagat Singh, son of Shri Boota Singh, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
32	Shri Chanda Singh, son of Shri Sher Singh, Jat, Village Nagoke Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
33	Shri Harbans Singh, son of Shri Amar Singh, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
34	Shrimati Inder Kaur, w/o Shri Amar Singh Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
35	Sarvshri Makhan Singh, Wasan Singh and Surjit Singh sons of Shri Basant Singh, Village Jethuwal, Tehsil and District Amritsar.
36	Shri Kartar Singh, son of Shri Uddham Singh, Village Verake, Post Office Preet Nagar, District Amritsar.
37	Shri Achhar Singh, opp. Gurdwara Babeksar near Guru Ramdas Khalsa High School, Amritsar.
38	Shri Pritam Singh, son of Shri Ganda Singh, Jat, Village Bhutta Khurd, Post Office Buttar Kalan.
39	Shri Darshan Singh, son of Shri Santokh Singh alias Mula Singh, Jat, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
40	Shri Mahan Singh, adopted son of Shri Sunder Singh, Jat, Village and Post Office Kallah, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
41	Shri Sadhu Singh, son of Shri Bhagat Singh, Jat, Village and Post Office Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
42	Shri Ujagar Singh, son of Shri Chanda Singh, Jat, Village Butari, District Amritsar
43	Shri Banta Singh, son of Shri Mangal Singh, Jat, Village Khan Chhapri, Post Office Fatehabad, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
44	Shri Pall Singh, son of Shri Ram Singh, Jat, Village Rahol Chahal, Post Office Brahampura, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
45	Shri Mangal Singh, son of Shri Sunder Singh, Village and Post Office Tarsika, Via Jandiala Guru, District Amritsar.
46	Shri Bhagwan Singh, son of Shri Kishan Singh, Village and Post Office Vallah, District Amritsar.
47	Shri Pritam Singh, son of Shri Bela Singh, Village Matti Nangal, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
48	Shri Gurdip Singh, son of Shri Bhagal Singh, Village Manhala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
49	Shri Gurbax Singh, son of Shri Ganda Singh, Village Mandhala, Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
50	Shri Tara Singh, son of Shri Nand Singh, Jat, Village and Post Office Muchhal, Tehsil and District Amritsar.
51	Shri Rai Singh, son of Shri Ala Singh, Ramgarhia, Village Ralapur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferers
52	Shri Balwant Singh, son of Shri Kala Singh, Village Jagdeo Kalan, District Amritsar.
53	Shri Sher Singh, Amritsar.
54	Shri Chuni Lal Arya, House No. 383/9, Street Jatam, Inside Lahori Gate, Amritsar.
55	Sarvshri Sewa Singh and Chanchal Singh sons of Shri Bhagat Singh, Akali worker Village Bahmniwala, Tehsil Patti, District Amritsar.
56	Shri Dalip Singh, Katra Karam Singh, Bazar Munshian, House No. 2491/9, Amritsar.
57	Shri Kartar Singh, son of Shri Natha Singh, Jat, Village Sohainan Kalan, District Amritsar.
58	Shri Waryam Singh, son of Shri Sunder Singh, Village and Post Office Bundala, Hundlam, District Amritsar.
59	Shri Sajan Singh, Village Baba Bakala, Via Beas, District Amritsar.
60	Shri Lachhman Singh, son of Shri Mihan Singh, Jat, Village Lidhar, Post Office Raya, Police Station Beas, Tehsil and District Amritsar.
61	Shri Pal Singh, son of Shri Bhagat Singh, Village Bahadurpur, Post Office Beas, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
62	Shrimati Kartar Kaur, w/o Shri Ganda Singh Jat, Village Mahneke, Tehsil Patti, District Amritsar.
63	Sarvshri Masa Singh, Kishan Singh, Tara Singh and Sardara Singh, sons of Shri Chuhan Singh, Village and Post Office Chajal Din, Police Station Jandiala Tehsil and District Amritsar.
64	Shri Jagat Singh, Teacher, Khalsa High School, Nawanpind, Tehsil and District Amritsar.
65	Shri Kahan Singh, son of Shri Kesar Singh, Jat, Village Baba Bakala, Tehsil and District Amritsar.
66	Shri Bachan Singh, son of Shri Santa Singh, Jat, Village Kala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
67	Shri Bachittar Singh, son of Shri Maharaj Singh Jat, Village Lidhar, Tehsil and District Amritsar.
68	Shri Karnail Singh, son of Shri Lachhman Singh, Jat, Village Lodhar, Post Office Riya, Police Station Beas, Tehsil and District Amritsar.
69	Shri Jagat Singh son of Shri Wasakha Singh, Village and Post Office Nawanpind, Via Jandiala Guru, Tehsil and District Amritsar.
70	Shri Rattan Singh, son of Shri Hukam Singh, Village Matia, Post Office Uggar Aulekh, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
71	Shrimati Harbhajan Kaur, w/o Shri Daljit Singh, Village Chogawan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
72	Shrimati Lachhman Kaur, w/o Shri Surain Singh, Village Veroke, Post Office Preet Nagar, Tehsil Ajnala, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferers
73	Shri Jemal Singh, son of Shri Wasawa Singh, Village Jethuwal, Tehsil and District Amritsar.
74	Shrimati Rajinder Kaur, w/o Shri Harbans Singh, Village and Post Office Kang, District Amritsar.
75	Shri Sohan Lal, son of Shri Beli Ram (Hakim) Village and Post Office Naushehra Panuan, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
76	Shri Darshan Singh son of Shri Pal Singh, Jat, Village and Post Office Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
77	Shri Gurdit Singh, son of Shri Nihal Singh, Village Khela, Post Office Chhajal wadhi, Tehsil and District Amritsar.
78	Shri Bhagwan Singh, alias Wazir Singh, son of Shri Uttam Singh, Jat, Village Fatehagarh Shukar Chak, Tehsil and District Amritsar.
79	Shri Havela Singh, son of Shri Uttam Singh, Tank Chhatri, Mauza Mehnian Kaharan, Post Office Jethuwal, Tehsil and District Amritsar.
80	Shri Teja Singh, son of Shri Partap Singh, Village and Post Office Warpal, Patti Puraneki, Tehsil and District Amritsar.
81	Shrimati Inder Kaur widow of Shri Harnam Singh, Village and Post Office Kasail, District Amritsar.
82	Shri Banta Singh son of Shri Natha Singh, Village and Post Office Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
83	Shri Sujjan Singh, son of Shri Bur Singh, Village and Post Office Wadala Kalan, District Amritsar.
84	Shri Sohan Singh, son of Shri Jawala Singh, Jat, Village and Post Office Mudhal, Police Station Majitha, Tehsil and District Amritsar.
85	Shri Harnam Singh, son of Shri Labh Singh, Jat, Village and Post Office Katla Gujran, Tehsil and District Amritsar.
86	Shri Teja Singh, son of Shri Kesar Singh, Jat, Village Algon, Tehsil Patti, District Amritsar.
87	Shri Shamsher Singh, son of Shri Gurdit Dass, Village Pitti Mallehki, Post Office Sarhali Kalan, District Amritsar.
88	Shrimati Attar Kaur, wd/o Shri Harnam Singh, Village and Post Office Kaleke Tehsil and District Amritsar.
89	Shri Pritam Singh son of Shri Boota Singh, Village and Post Office Warpal Patti Dhirdeki, Tehsil and District Amritsar.
90	Shri Charan Singh, son of Shri Suram Singh, c/o Gurdwara Mahant Sohan Singh Gali Phatwali, Chhauni, Nihangan, Amritsar.
91	Shri Dhanna Singh, son of Shri Ganga Singh Jat, Village and Post Office Harsa Chhina, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
92	Shri Kartar Singh son of Chanda Singh, Village Babolval, Tehsil and District Amritsar.
93	Shri Arjun Singh alias Sucha Singh, son of Atma Singh, Patti Resal, Village and Post Office Nausheba, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferers
94	Shrimati Harnam Kaur, widow of Banta Singh, Jat, Village Mamilapur, Post Office Patti, District Amritsar.
95	Shri Bishan Singh, son of Baishakha Singh, Jat, Village and Post Office Harsachina, Tehsil Ajnala District Amritsar.
96	Shri Harnam Singh, son of Kehar Singh Jat, Village and Post Office Jhabbal Kalan Patti Sabaiki, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
97	Shri Bachitra Singh, son of Chanda Singh, Village and Post Office Baba Bakala, Via Beas, District Amritsar.
98	Jathedar Seva Singh, son of Basan Singh, Village and Post Office Bhagwan Pura, District Amritsar.
99	Shri Lachhman Singh, son of Shri Ganda Singh, Village Mehdipura, Tehsil and District Amritsar.
100	Shri Mahi Singh, son of Sucha Singh, Village Kaliki, Tehsil and District Amritsar.
101	Shri Bhoor Singh, son of Harnam Singh, Village and Post Office Chogawan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
102	Shri Kartar Singh Village Dhardeo, District Amritsar.
103	Shri Hazara Singh, son of Shri Hari Singh, Village Tanel, Tehsil and District Amritsar.
104	Shri Ujagar Singh, son of Trilok Singh, Village and Post Office Khappar Kheri, Tehsil and District Amritsar.
105	Shrimati Satya Devi alias Kartar Kaur, widow of Santa Singh, House No. 16/1, Abbert Road, Opposite Canal Department, Amritsar.
106	Shri Sujjan Singh Mergindpuri Organiser, P. S. P. Sub Division, Patti, District Amritsar.
107	Shri Sunder Singh, Village Basarke Dhillon, Post Office Chhearta District Amritsar.
108	Shri Pooran Singh Giani, Village Udho Nangal, District Amritsar, Head Pracharak Shiromani Gurdwara Prabandhak Committee. Amritsar.
109	Shri Pal Singh, son of Jowind Singh Jat, Village Naushere Panuan, Patti Manuki Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
110	Shri Ishawar Singh, son of Santa Singh, Bhagga, District Amritsar.
111	Shri Kishan Singh, son of Swan Singh, Village Rajukai, Tehsil Patti, District Amritsar.
112	Shri Masa Singh, son of Fateh Singh, Village Rajukai Khas, Tehsil Patti, District Amritsar.
113	Shri Moola Singh, son of Shri Ram Singh, Patti Shahpur, Village and Post Office Dhulka District Amritsar.
114	Shri Jiwan Singh, son of Hardit Singh, care of Messrs Ram Singh and Sons Kucha Jai Singh Chowk Baba Atal Sahib, Amritsar.
115	Shri Inder Singh, son of Shri Ganda Singh, Village and Post Office Bachwind, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
116	Shri Kaka Singh, son of Asa Singh, Jat, of Bitewad, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
117	Shri Genda Singh, son of Baga Singh, Village and Post Office Harsa China, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
118	Shri Sulekhan Singh, son of Shri Vir Singh, Jat, Village and Post Office Harsa China, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
119	Shrimati Gurbachan Kaur widow of Nand Singh, Village and Post Office Harsa China, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
120	Shri Hardit Singh, son of Inder Singh, of Tanel Tehsil and District Amritsar.
121	Shri Hari Singh, son of Mal Singh, Village Kaloke Tehsil and District Amritsar.
122	Shrimati Tara widow of Sunder Singh Jat, of Gandhi Wind, Dhatai Post Office same Police Station Sarhali Kalan, Tehsil Patti. District Amritsar.
123	Shri Kishan Singh, son of Atar Singh of Khuhala Tehsil and District Amritsar.
124	Shri Daya Singh, son of Ram Singh, Granthi Gurdwara, Village Bopa Rai, Post Office Patti, District Amritsar.
125	Mst., Banto widow of Jagat Singh son of Vadhawa Singh of Village Bammniwala, Post Office Patti, District Amritsar.
126	Shri Karam Singh alias Achhar Singh, son of Boota Singh Jonsmohar Post Office Biggi, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
127	Shri Rood Singh, son of Sher Singh Jat, Village and Post Office Harsa China, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
128	Shrimati Jaswant Kaur wife of Gurdit Singh, care of Mangal Singh, member Panchyat Village Chowdhry wala Post Office Naushar, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
129	Shri Mangal Singh member Panchayats son of Nihal Singh, Jat, Village Chowdhry wala, Post Office Naushera Panuan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
130	Shri Moola Singh, son of Asa Singh Village Bamniwala, Tehsil Patti, District Amritsar.
131	Shri Basant Singh son of Janda Singh, Jat, Village and Post Office Jama Rai, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
132	Shrimati Harnam Kaur widow of Swarn Singh, c/o Swarn Singh son of Basant Singh, Malual, Post Office Kathu Nangal, Tehsil and District Amritsar.
133	Shri Hem Singh, son of S. Ram Singh Jat, Village Dullolpur, Post Office Pheloki, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
134	Shri Kishan Singh, son of Sher Singh Jat, c/o Gopal Singh, son of Ram Singh Jat, Village Rehal Chahel, Post Office Brahma Pura, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
135	Shri Ram Parkash, son of Panna Lal, Village Sarangdeo, P. S. and Tehsil Ajnala, District Amritsar.
136	S. Mohan Singh, son of Kala Singh, Ramgarhiya, village Dilolpur, Post Office Pheloki, Tehsil Tarn Taran, District, Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
137	Shri Hari Singh, son of Hardit Singh Jat, Village Rahel Chahil, Post Office Brahmpura, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
138	Shri Bahadur Singh, son of Shri Basawa Singh (2) Teja Singh and Narain Singh sons of Pal Singh, Phoola Singh, son of Boar Singh Jat, through Teja Singh, son of Bahadur Singh, Village and Post Office Whitewad, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
139	Shrimati Taro, widow of Partap Singh Jat, Village Bhorchi Rajputa, Post Office, Tehsil and District Amritsar.
140	Shri Narain Singh, son of Hakim Singh Ramgarhiya, Village Manik Pura, Tehsil Patti, District Amritsar.
141	Shri Mastan Singh, son of Sher Singh, Village Kamoki, Post Office Butala, Via Bias, District Amritsar.
142	Shri Badhwa Singh, son of Boor Singh, Village and Post Office Gaggomahil, District Amritsar.
143	Shrimati Mohinder Kaur, widow of Jagat Singh of Mehnia Khera, Post Office Jathowal, Tehsil and District Amritsar
144	Shri Kishan Singh, son of Ishar Singh, Granthi, Gurdwara, Village Bupa Rai, Post Office Patti, District Amritsar.
145	Shri Santa Singh, son of Hira Singh, Village Kolkhera, Tehsil and District Amritsar.
146	Shrimati Balwant Kaur, widow of Ganda Singh Jat, Village and Post Office Ghumanpur, Tehsil and District Amritsar.
147	Shri Bachitra Singh son of Maharaj Singh Talsahib, Village Lidhar, Post Office, Tehsil and District Amritsar.
148	Shrimati Mohendra Kaur, widow of Santa Singh alias Tara Singh, Village Mehnia Kaharain, Post Office Jathobal, Tehsil and District Amritsar.
149	Shri Gian Chand, son of L. Kirpa Ram Mahajan, Amritsar Shop No. 1982/13, Chowk Chunara, inside Pulwari Gali, Amritsar.
150	Shri Gujjan Singh, son of Bhagat Singh, Ghaggar Bahano , Post Office same, District Amritsar.
151	Shri Raghubir Singh Rai, Village Bopa Rai, Post Office Khasa, District Amritsar.
152	Shri Amar Singh of Asandh, District Karnal through Rup Chand, Permanent Secretary, P.P.C. Committee, Camp Majitha House, Amritsar.
153	Shri Surain Singh, son of Jawala Singh, Village Patti Dhunel, Village and Post Office Sarhali Kalan, District Amritsar.
154	Shri Thakar Singh, son of Gujar Singh, Village Jaura, District Amritsar.
155	Shri Tara Singh alias Badhawa Singh, son of Nihal Singh Jat, Village Bamniwala, Post Office Patti, District Amritsar.
156	Shri Tirlok Singh, son of Sohan Singh Patti Dhira, Village and Post Office Sarhali Kalan, District Amritsar.
157	Shri Sadhu Singh, son of Bhagat Singh Jat, Granthi. Dulka, Tehsil and District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of the political sufferer
158	Shri Santa Singh, son of Nand Singh, Village Akalgadda, Via Jandiala Guru, District Amritsar.
159	Shri Surjan Singh, son of Senda Singh Jat Sikh, Village Muchhal, District Amritsar.
160	Shri Sunder Singh, son of Jiwan Singh, Village and Post Office Khulra Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
161	Shri Tirlochan Singh, son of Kirpal Singh of Village China Patti, Varnaili, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
162	Shri Gopal Dass, son of Lala Kahan Chandra, Post Office Bhilowal Pakka via Proontagor, District Amritsar.
163	Master Gurbux Singh Gill, son of S. Pala Singh Jat, resident of Jagdeo Kalan, District Amritsar.
164	Shri Ujagar Singh, son of Pal Singh, Village Jhanger, Tehsil and District Amritsar.
165	Shrimati Harbhajan Kaur, widow of Daljit Singh, Village and Post Office Chhogowan via Preetnagar, District Amritsar.
166	Sant Trilok Singh Granthi, Mauja Bababakala, District Amritsar.
167	Shri Tara Singh, son of Lehna Singh, Village Benia, Post Office Baring Suba Singh Bari Ilaka Berobal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
168	Shri Mota Singh, son of Rai Singh, Village Upal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
169	Shri Trilok Singh, son of Sahuja Singh Patti, Dhira, Village and Post Office Sarhali Kalan, District Amritsar.
170	S. Shamsher Singh, son of Gurdita Dass, Patti Mallekhi, Post Office Sarahali Kalan District Amritsar.
171	S. Udham Singh, son of Inder Singh, Village and Post Office Bal Khurd, Tehsil and District Amritsar.
172	Mst. Dyal Kaur, widow of Vadbhag Singh, Village Sarli Kalan, Post Office Sarli Khurd, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
173	S. Hazara Singh alias Kharak Singh, son of Pal Singh, Village Mehrian Kaharan, Post Office Jetuwal, Tehsil and District Amritsar.
174	S. Gian Singh, son of Gopal Singh Jat, Village Moghalwala, Post Office and Tehsil Patti, District Amritsar.
175	Mst. Paseri, widow of Mahandu, Caste Sansi, Village Gumanpura, Tehsil and District Amritsar.
176	S. Chanchal Singh son of Chanda Singh Jat, Village and Post Office Pandori Gola Patti Bhagu Ki, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
177	S. Jagat Singh, son of Jawala Singh, Village Tapialla, Post Office Bhullar, Via Khasa Distillery, District Amritsar.
178	S. Tara Singh alias Iqbal Singh, son of S. Bahadur Singh, Village Khadaur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
179	Mst. Bishan Kaur w/o S. Tara Singh Jat, Village Rahal Chahel, Post Office Brahampur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
180	S. Dayal Singh, son of S. Sher Singh, Jat, Village Doburjee, Post Office Thathi, Khara, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
181	S. Gurmukh Singh, son of Kesar Singh, Village Dubli, Post Office Patti, District Amritsar.
182	S. Suja Singh, son of Bagga Singh, Jat, Village Barwala, Post Office Patti, District Amritsar.
183	S. Sher Singh, son of S. Bagga Singh Jat, Village Barwala, Tehsil Patti, District Amritsar.
184	S. Sher Singh, son of S. Ram Singh Jat, Village Kohaska, Post Office Kairon, Tehsil Patti, District Amritsar.
185	S. Surain Singh Gill, son of Jaba Singh, Village Chhichhrewal, Post Office Gagolwa, District Amritsar.
186	S. Man Singh, son of S. Sadhu Singh of Chhatiwind, now at Adda Amritsar, Kucha Bhai Man Singh, Tarn Taran, District Amritsar.
187	Mst. Dhano widow of late Suba Singh, Mazhbi Sikh, Village and Post Office Dhulaka via Khalchian, District Amritsar.
188	S. Mohan Singh, son of Sardar Sunder Singh Jat, Village Saidpur, Post Office Patti, District Amritsar.
189	S. Dayal Singh, son of S. Wasawa Singh, Jat, Village Barwala, Tehsil Patti, District Amritsar.
190	S. Narain Singh, son of S. Sunder Singh, Jat, Village Barwala, Post Office Patti, District Amritsar.
191	S. Shivdev Singh, son of S. Harnam Singh Sandhawalia, Raja Sansi, District Amritsar.
192	S. Amar Singh son of Budh Singh, Village and Post Office Muchhal, District Amritsar.
193	S. Uttam Singh, son of Nihal Singh, Village Pathan Nangal, Post Office Chananpura Tehsil Ajnala, District Amritsar.
194	Mst. Achhar Kaur, widow of Thakkar Singh Jat, Village Thatian Mahantan, Tehsil Patti, District Amritsar.
195	S. Achhar Singh son of S. Karnail Singh, Village and Post Office Gandiwind via Khasa, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
196	S. Udhām Singh, son of Natha Singh Jat, Village Lohgarh, Tehsil and District Amritsar.
197	S. Inder Singh Jat, Village Nathupura Dhattal, Post Office Gandiwind, Dhattal Tehsil Patti, District Amritsar.
198	Bhai Charan Singh, son of Chanda Singh, Village Sadoke now at Sarai Bolara, Post Office Tarsika Via Jandiala Guru, District Amritsar.
199	S. Amar Singh, son of Gurdit Singh Jat, Village Muchal, Tehsil and District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
200	S. Hazara Singh son of S. Sulakhan Singh, Village Vadali Guru, Tehsil and District Amritsar.
201	S. Santa Singh, son of S. Gopal Singh, Village Kandowali, Post Office Chetanpur, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
202	S. Bhola Singh, son of S. Ram Singh, Village Gandiwind Dhathal, via Sarhali, District Amritsar.
203	S. Gurbux Singh, Village Tapiala, Post Office Bhuller, Tehsil Ajnala, District, Amritsar.
204	S. Surjan Singh son of Ishar Singh Jat, Village Nadohar, Tehsil Patti, District Amritsar.
205	Mst, Tej Kaur, widow of Sant Singh, son of Narain Singh, Village Torian, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
206	S. Gurmukh Singh, son of Vir Singh, Village and Post Office Khabai, Rajputan Tehsil and District Amritsar.
207	S. Surain Singh, son of Isher Singh, Village and Post Office Muchhal, District Amritsar.
208	S. Tara Singh, son of Ganda Singh Jat, Village Lohgarh, Tehsil and District Amritsar.
209	S. Bachittar Singh, son of Ujjagar Singh, Village Dhariwal, Police Station Ajnala, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
210	Shri Hukam Singh son of Buta Singh, Village and Tehsil Patti, District Amritsar.
211	Shri Ujjagar Singh, son of Jawala Singh, Village Pherooman, District Amritsar.
212	Shri Surat Singh, son of Ganga Singh Village Kakartreen, Post Office Salorian, (Via) Ajnala, District Amritsar.
213	Shri (i) Mehar Singh, son of Bahan Singh, (ii) Makhan Singh, son of Ram Singh, Post Office Muchhal, Police Station Jandiala, District Amritsar.
214	Shrimati Basant Kaur, w/o Rupa Singh, Village Talwandi Nahar, Post Office Mohan Bhandarian, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
215	Shri Sohan Singh, son of Kahan Singh (Jat), Village Kamirpura (Baijuowala) Tehsil Ajnala, District Amritsar.
216	Shri Asa Singh, son of Buhar Singh (Jat), Village Tarsika, Post Office Tarsika, (Via) Jandiala Guru, Tehsil and District Amritsar.
217	Shri Narain Singh, son of Lehna Singh, Village Nagain Pura, Post Office Nowabanda (via) Jandiala, Tehsil and District Amritsar.
218	S. Sawan Singh, son of Mohar Singh (Jat Bhandal) Village Tarsika, Post Office Tarsika, Tehsil and District Amritsar.
219	Shri Ishwar Singh, son of S. Sawan Singh, Jat, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
220	Shri Teja Singh (alias) Jiwan Singh, son of Johar Singh of Rattoki Gurdwara, Tehsil and District Amritsar.
221	Shri Hem Singh, son of Ladha Singh Rattoki Gurdwara, Post Office Rattoki Gurdwara, Tehsil and District Amritsar.
222	Gyani Inder Singh care of S. Balwant Singh Shiromani Gurdwara Parbandhak Committee, Amritsar.
223	Shri Jawand Singh, son of S. Ishwar Singh, Jat, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
224	Shri Gursharan Singh, son of Bishan Singh, Political Sufferer Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
225	Shri Kartar Singh, son of Akali Chhakkar Singh, Village Sarali Kalan, Post Office Sarali, Via Beas, District Amritsar.
226	Shri Hari Singh Granthi, son of Jiwan Singh, Badla Kalan, District Amritsar.
227	Shri Harbans Singh, son of Bhai Narain Singh, Jat, Village Tarsika, Post Office Tariska, District Amritsar.
228	Shri Mohan Singh, son of Shri Lehna Singh, Jat Mandala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
229	Shri Ganga Singh, son of Desa Singh, Village Manak Pura, Tehsil Patti, District Amritsar.
230	Shri Ladha Singh, son of S. Jel Singh (Melra Sikh), Village Aliwal, Post Office Goral, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
231	Shri Bhagat Singh, son of Kharak Singh, Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
232	Shri Babu Ram, Village Mari Gohar Singh, Post Office Bhagwan Pura, Tehsil Patti, District Amritsar.
233	Shri Surjan Singh, son of S. Partap Singh (Jat), Mahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
234	Shrimati Harnam Kaur, widow of Udham Singh, Jat, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
235	Shri Tara Singh, son of S. Suba Singh Jat, Village and Post Office Bottari, Tehsil and District Amritsar.
236	Shri Waryam Singh, son of Santa Singh, Jat, Ghurka, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
237	Shri Puran Singh, son of Mangal Singh, Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
238	Shri Ujjagar Singh, son of Sarmukh Singh, Village Pattan Nangal, Post Office Chetan Pura, Tehsil Ajnala, District Amritsar,
239	Shrimati Naraini, M/o Anokh Singh, Teja Singh, son of Jeet Singh Alias Hajam Rajput, Village Pakhupura, Post Office Pakhu Pura, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
240	Shri Buhar Singh, son of Santa Singh alias Baba Mal Sarah Wala, Hal Sarwat, Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
241	Shri Major Singh, son of Boor Singh, Jat, Village Burwala, Post Office Patti, District Amritsar.
242	Shri Pal Singh, son of Ganda Singh, Village Chhider, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
243	Shri Karam Singh, son of Birhan Singh (Jat) House No. 4773/37, Chawk Tahaliwala, Que No. 7, Sardar Pura, Darwaza Sultanwind, Nai Abadi, Amritsar.
244	Shri Chainchal Singh, son of Natha Singh Jat, Village Barwala, Tehsil Patti, District Amritsar.
245	Shri Tara Singh (alias) Sadaugar Singh, son of Sehna Singh, Jat, Village Harrir Khurd, Post Office Ajnala, District Amritsar.
246	Mst. Pasari, widow of Mahaudu, Caste Sansi, Village Guman Pura, Tehsil and District Amritsar.
247	Shri Jowand Singh, son of Alla Singh Jat, Village Bal Khurd, Tehsil and District Amritsar.
248	Shri Nihal Singh, son of Sunder Singh, Jat, Di Kalan.
249	Shri Jowand Singh, son of Alla Singh, Jat, Village Bal Khurd, Tehsil and District Amritsar.
250	Shri Ram Singh, son of Shri Jit Singh, Jat of Baba Bakala, District Amritsar.
251	Shri Baj Singh, son of Shri Hira Singh, Village and Post Office Kang, Tehsil and District Amritsar.
252	Shri Massa Singh, son of Narain Singh Jat, Village and Post Office Tarsika, Tehsil and District Amritsar.
253	Shri Mangal Singh, Village Pakhupur, District Amritsar.
254	Shri Samand Singh, son of Wasawa Singh, Village Jaimalwandi, Tehsil and District Amritsar.
255	Shri Inder Singh, son of Wasawa Singh of Padhri Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
256	Mst. Jawal Kaur, widow of Shree Boota Singh Jat, Village and Post Office Tarsika, Via Jandiala Guru, District Amritsar.
257	Shri Udharn Singh, son of Shri Narain Singh, Village Deriwala, District Amritsar.
258	Mst. Charnu, Daughter of Shri Boor Singh, Village Baga, Via Raja Sansi, District Amritsar.
259	Mst. Jato, w/o Narain Singh Jat, Village Tariska, Via Jandiala Guru, District Amritsar.
260	Mst. Jas Kaur, widow of Shree Chanan Singh Jat, Village Mazakloda, District Amritsar.
261	Shri Mangal Singh, son of Jhanda Singh, Village Alipur, Tehsil Patti, District Amritsar.
262	Jathedar Amar Singh, Jat, Village Baba Bakala, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
263	Shri Baga Singh, son of Kesar Singh, Village and Post Office Katoki Gurdwara, Tehsil Patti.
264	Bahadur Singh, Nazir Singh, sons of Sunder Singh, Village and Post Office Bhorchhal, District Amritsar.
265	Shri Labh Singh alias Manjit Singh, son of Shri Lehna Singh, Jat of Village Shudra Post Office Shudra, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
266	Mst. Rattan Kaur, widow of S. Teja Singh Jat, Village Kobadara, District Amritsar.
267	Shri Dayal Singh, son of Shri Taba Singh, Village Tashkari Nangal, Post Office Jagdev Kalan, District Amritsar.
268	Shri Bhagat Singh, son of Hakam Singh, Village Jadgev Kalan, District Amritsar.
269	Shri Mehan Singh, son of Banta Singh, Jat, of Jagdev Kalan, District Amritsar.
270	Shri Wadhwa Singh alias Waryam Singh, son of Shri Amar Singh, Mazahbi Sikh, Village Bhoma now at Baba Bakala, District Amritsar.
271	Shri Tulsi Ram, son of Atma Ram of Ghawindwala, Khalra Mandi, Tehsil Patti, District Amritsar.
272	Mst. Bhani, widow of Amar Singh, Jat, Village Barwala, Post Office Patti, District Amritsar.
273	Shri Sadhu Singh, son of Shri Wadhwa Singh, Village Kakartarian, Post Office Subran, District Amritsar.
274	Mst. Attar Kaur, widow of No. 2534 Sawar Amar Singh (deceased), Village and Post Office Butala, Via Beas, District Amritsar.
275	Shri Thakur Singh, son of Shri Khushal Singh, Jat, of Waryah Jadid, Post Office Sarhali Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
276	Shri Tarlok Singh Khanda, Village Rattoki Gurdwara, Tehsil Patti, District Amritsar.
277	Shri Sobha Singh, son of Chanda Singh, Village Lakara, Via Sarhali, District Amritsar.
278	Shri Lachhman Singh, son of Sher Singh of Jahangir, Post Office Majitha Tehsil and District Amritsar.
279	Gyani Amar Singh alias Harnam Singh, son of Wadhawa Singh, Jat, Village Muchhal, Tehsil and District Amritsar.
280	Shri Achhar Singh, son of Surain Singh, Jat, Village Khara, Via Sarhali, District Amritsar.
281	Shri Gurbax Singh, son of Shri Buta Singh, Jat, Village and Post Office Tarsika, Via Jandiala Guru, District Amritsar.
282	Shri Bhagat Singh, Leader, son of Shri Jhanda Singh, Mazhabi Sikh of Khalra Mandi, District Amritsar.
283	Gurdit Singh, son of Jatha Singh, Jat of Piddi, Post Office Tarn Taran, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
284	Shri Teja Singh, son of Dayal Singh Jat, Village and Post Office Bhikhiwind, at present at Ada Bhikhiwind, District Amritsar.
285	Shri Bhagwan Singh, son of Lehna Singh Jat, Village and Post Office Warpal, Tehsil and District Amritsar.
286	Shri Jowala Singh, son of Sunder Singh Jat, Village Mall Chak, Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
287	Shri Bhan Singh alias Narain Singh, son of Ganga Singh, Village and Post Office Wain Poin Patti, Pathanki, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
288	Shri Bachan Singh, son of Teja Singh Jat, Village Chogawan District, Amritsar.
289	Mst. Tej Kaur, widow of Bishan Singh, Village Toba Nangal, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
290	Shri Baga Singh, son of Gora Singh, Village Bachhiwind, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
291	Shri Jagir Singh Jahman, Village and Post Office Mehdiपुर, Tehsil Patti, District Amritsar.
292	Shri Mohan Singh, son of Makhan Singh, Village and Post Office Padri Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
293	Shri Mohan Singh, son of Jowala Singh, Village and Post Office Mudhal, Tehsil and District Amritsar.
294	Shri Thakar Singh, son of Buta Singh, Village Nangal Wanjanwala, Tehsil Ajnala District Amritsar.
295	Shri Suba Singh, son of Mangal Singh, Village Mohkampura, Post Office Tung Pain, Tehsil and District Amritsar.
296	Shri Sham Singh, son of Tek Singh, Village Jate Shah, Post Office Patti, District Amritsar.
297	Shri Gurdit Singh, son of Hakam Singh, Village and Post Office Sadhpur Chogwan District Amritsar.
298	Shri Rowal Singh, son of Desa Singh Jat, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala District Amritsar.
299	Shri Arjan Singh, son of Ujagar Singh Jat, Village and Post Office Margindpura, District Amritsar.
300	Shri Kartar Singh, son of Inder Singh, Village Bachiwind, District Amritsar.
301	Shri Bhagel Singh, son of Mall Singh Ramgarhia, Village Manakpura, Post Office Patti, District Amritsar.
302	Shri Dara Singh, son of Lal Singh, Village Chamba Kalan, Dhaiwala, District Amritsar.
303	Shrimati Chandi, widow of Bhan Singh Tang Kachhatri, Village Patti, Bareki, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
304	Shrimati Jaswanti Kaur, widow of Surain Singh , Village Tarsika, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
305	Shri Thakar Singh, son of Mastan Singh, Village Alipur, Tehsil Patti, District Amritsar.
306	Shri Ujjagar Singh, son of Khushal Singh, Village and Post Office Kalika, Tehsil and District Amritsar.
307	Shri Udham Singh, son of Sant Singh, Village and Post Office Kotla Gujran, Tehsil and District Amritsar.
308	Shri Chanan Singh, son of Surain Singh Jat, Village and Post Office Margindpura, District Amritsar.
309	Shrimati Ass Kaur, widow of Sunder Singh, Village and Post Office Kotla Gujran, District Amritsar.
310	Shri Kapur Singh, son of Bhag Singh, Village and Post Office Algon, District Amritsar.
311	Shri Hari Singh, Granthi, son of Jiwan Singh, Village Wadala Kalan, District Amritsar.
312	Shri Raja Singh, son of Sher Singh Namdhari, Village and Post Office Margindpura, District Amritsar.
313	Shri Teja Singh, son of Wadhawa Singh, Village Algon, District Amritsar.
314	Shri Gian Singh, son of Sunder Singh, Village Thatha Rawal, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
315	Shri Narain Singh, son of Khushal Singh, Village Rayya Khurd, Post Office Rayya Kalan, District Amritsar.
316	Shri Jaimal Singh, son of Gurdit Singh, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala District Amritsar.
317	Shri Jassa Singh, son of Mangal Singh, Village Kotli Korotna, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
318	Shri Jaimal Singh, son of Chattar Singh, Village Bachiwind, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
319	Shri Surain Singh, son of Hira Singh, Village Tarsika, Tehsil and District Amritsar.
320	Shri Ladhoo Ram Retired Patwari, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
321	Shrimati Jiwni, widow of Nanak Singh, Village Mandhala, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
322	Shri Karnail Singh, son of Anokh Singh Jat, Village Khara, Post Office Sarauli, District Amritsar.
323	Shri Bhagwan Singh, son of Phola Singh, Village Kotli, Korotana, District Amritsar.
324	Shri Sawan Singh son of Lal Singh, Village and Post Office Bachiwind, Tehsil Ajnala, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
325	Shri Jarnail Singh, son of Phauja Singh, Village Begewal, Tehsil and District Amritsar.
326	Shri Lachhman Dass, son of Buta Singh, Village Wanjanwala, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
327	Shri Gehna Singh, son of Isar Singh, Jat, Assal Autar, Qila Khudpur, District Amritsar.
328	Shri Ujjagar Singh, son of S. Bishan Singh, Village Dinawal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
329	Shri Beant Singh, son of S. Uttam Singh, Village Vehdev, Police Station Beas, Tehsil and District Amritsar.
330	Shri Murari Lal, Village and Post Office Sarang Dev, Via Ajnala, District Amritsar.
331	Shri Sukha Singh, son of S. Hira Singh, Village Baba Bakala.
332	Shri Mit Singh, son of S. Wisiwa Singh, Village Manakpura, District Amritsar.
333	Shri Kehar Singh, alias Udham Singh, son of S. Hari Singh, Village and Post Office Bhikhiwind, Tehsil Patti, District Amritsar.
334	Shri Udham Singh, son of S. Pal Singh, Village and Post Office Margindpura, District Amritsar.
335	Shri Fauja Singh, son of S. Wadhawa Singh, Village and Post Office Kot Dharam Chand Kalan, District Amritsar.
336	Shri Harbans Singh, son of S. Harnam Singh, Village and Post Office Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
337	Shri Khushal Singh, son of S. Nihal Singh, Village Baba Bakala, Tehsil and District Amritsar.
338	Shrimati Ishar Kaur, widow of S. Thakur Singh, son of S. Hakam Singh, Village and Post Office Jagdev Kalan, District Amritsar.
339	Shri Amar Singh, nephew of S. Jawahar Singh, Village Tarsika, Via Jandiala Guru, District Amritsar.
340	Shri Buta Singh and Chanan Singh, sons of Shrimati Harnam Kaur, Village Thethera Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
341	Sarvshri Lakhbir Singh, Nabi Singh, sons of Bishan Singh, Village Begay Rishal, District Amritsar.
342	Shri Mangal Singh, Village Thatha, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
343	Shri Sardul Singh, son of S. Harbans Singh, Village Jagdev Kalan, District Amritsar.
344	Shri Gurbachan Singh, son of S. Budha Singh, Village Margindpura, Tehsil Patti, District Amritsar.
345	Shri Mehtab Singh, son of S. Surain Singh, Village Muchhal, Tehsil and District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
346	Shri Sulakhan Singh and Vasan Singh, sons of S. Atma Singh, Village Bhujak Lal, Post Office Jatowali, District Amritsar.
347	S. Niranjn Singh, son of Bogh Singh, Sindhu Jat, of Village and Post Office Machhal, Tehsil and District Amritsar.
348	Mai Basant Kaur, (Qilawali) widow of Late Narain Singh, son of Fateh Singh, Village and Post Office Padri Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
349	S. Jorawar Singh alias Harnam Singh son of Asa Singh Mazhabi, Ward No. 3, Village and Post Office Sur Singh, Tehsil Amritsar.
350	S. Atma Singh, son of Sunder Singh of Village Kandowali, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
351	Shri Ranjodh Singh, son of S. Sher Singh, Village Muchhal, Tehsil and District Amritsar.
352	S. Makhan Singh, son of Ram Singh, of village Muchhal, Tehsil and District Amritsar.
353	S. Ram Singh, son of Nanda, Caste Sikh, of Village Satowal, Post Office Jamalpur, Tehsil and District Amritsar.
354	S. Jagat Singh, son of Amar Singh, caste Jat, of village Gariala, Tehsil Patti, District Amritsar.
355	S. Ganda Singh alias Naranjan Singh, son of Jawala Singh, Jat, of Village and Post Office Sultanwind, District Amritsar.
356	S. Mohan Singh, son of Santa Singh Caste Jat, now resident of Village Thalian, Tehsil and District Amritsar.
357	S. Kartar Singh, son of Tehal Singh, Caste Jat, Village and Post Office Vadala Kalan, Patti Wassan Ki, Via Baba Bakala, District Amritsar.
358	S. Ghamanda Singh, son of Deva Singh Caste Mehra, of village Viram Post Office Bhikhiwind, Tehsil Patti, District Amritsar.
359	S. Karam Singh, son of Buta Singh Jat, resident of Patti, House No. 128/4, Tehsil Patti, District Amritsar.
360	S. Charan Singh, son of Surain Singh, care of Gurdwara Mahant Sohan Singh Gali Phatwali, Chhauni Nihangar, Amritsar.
361	S. Kishan Singh, son of Buta Singh Jat, Village Pididi, Post Office Tarn Taran, District Amritsar.
362	S. Santa Singh, son of Kesar Singh Jat, Village Sangam, Tehsil Patti, District Amritsar.
363	S. Bachan Singh, son of Ganda Singh Jat of Village Surja, Police Station Jandiala Tehsil and District Amritsar.
364	S. Hari Singh, son of Santa Singh, Caste Jat, resident of Chhazzalwadhi, Tehsil and District Amritsar.
365	S. Buta Singh, son of Narain Singh, care of Makhan Singh, Kambo, Akhara Kaloo, Gate Bhagtanwala Gali No. 1, House No. 117/9, Amritsar.
366	S. Santa Singh, son of Lahena Singh of Kalika, Tehsil and District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
367	S. Inder Singh, son of Wasawa Singh, of Village Padhu Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
368	S. Dhara Singh, son of Budha Singh, Village and Post Office Margindpura, Tehsil Patti, District Amritsar.
369	S. Sadhu Singh, son of Mehar Singh, Village Chidan, Post Office Gharanda, District Amritsar.
370	S. Inder Singh, son of Kahan Singh, Caste Jat, of Village Nangal, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
371	S. Gurbux Singh, son of Subedar Hakim Singh of Village and Post Office Ghanupur Kali, Tehsil and District Amritsar.
372	S. Mangal Singh, son of Nihal Singh of Choudharwala, near Noshera Panwan, Post Office Noshera Panwan, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
373	Shrimati Jaswant Kaur, wife of Gurdit Singh, care of Mangal Singh, Member Panchayat, Chaudariwala, Post Office Noshera Panwan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
374	S. Teja Singh, son of Jamal Singh, of Vadali Guru, Tehsil and District Amritsar.
375	S. Naranjan Singh, adopted son of Jawala Singh, Jat, Village and Post Office Algon Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
376	S. Dalel Singh, son of Naurang Singh, Jat, of Village Bopa Rai, Madal, Tehsil Patti, District Amritsar.
377	S. Arjan Singh, son of Wasawa Singh, Village and Post Office Dhulka, Tehsil and District Amritsar.
378	S. Banta Singh, son of Chanda Singh of Village and Post Office Algon, District Amritsar.
379	S. Darshan Singh, son of Achhar Singh Granthi at Gurdwara Kaleke, Tehsil and District Amritsar.
380	S. Tehal Singh, son of Ladha Singh, Village Chhidden Post Office Gharenda, Tehsil Ajnala District Amritsar.
381	S. Mal Singh alias Ranga Singh, son of Buta Singh, caste Ghuman resident of Patti, Ward No. 4 near Octroi Imliwala, Tehsil and District Amritsar.
382	S. Pritam Singh, son of Ram Singh scheduled caste Mazhbi Sikh, Village and Post Office Behrampur, via Saihali Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
383	S. Machhar Singh, son of Sarup Singh, Village and Post Office Chola Sahib, District Amritsar.
384	S. Bhagat Singh, son of Santa Singh, Caste Jat Sikh, Village Kot Khua, Police Station Jandiala Guru, Tehsil and District Amritsar.
385	S. Santokh Singh and Avtar Singh, sons of Banta Singh of Dhulka, District Amritsar.
386	Shri Gian Singh, alias Hazara Singh, son of Nihal Singh, Jat Village, Kirtewal, Tehsil Patti, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
387	Shri Lakha Singh, son of Shri Prem Singh, Village Chohla Sahib, District Amritsar.
388	Shri Lachhman Singh, son of Shri Attar Singh, Caste Tank Chhatri, Village Khem Karan, Tehsil Patti, District Amritsar.
389	Shri Mehar Singh, son of Kirpal Singh, son of Shri Bhan Singh Village and Post Office Muchhal, Tehsil and District Amritsar.
390	Shri Ganga Singh, son of Shri Bhagel Singh Jat, Village Rajoke, Tehsil Patti, District Amritsar.
391	Shri Dalip Singh, son of Shri Thakar Singh, Village Sansara Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
392	Shri Tehl Singh, son of Shri Bhagat Singh, Jat, Village and Post Office Sheron, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
393	Shri Mewa Singh, son of Shri Lal Singh Rajput, Village and Post Office Sheron, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
394	Sarvshri Gurmukh Singh, Harbans Singh, Mohinder Singh, sons of Shri Rupa Singh, Village Talwandi Nahr, Tehsil Ajnala Post Office Mohan Bhandarian, District Amritsar.
395	Shrimati Harnam Kaur, widow of Shri Surain Singh son of S. Swarn Singh, Village Mallowal, Post Office Kathu Nangal, Tehsil and District Amritsar.
396	Shri Kartar Singh and Sohan Singh, sons of Deva Singh, now at Village Bhojjan, Post Office Jhupal, District Amritsar.
397	Shri Lal Singh, son of Gurdit Singh, Jat, Village Kote Dharam Chand Kalan, District Amritsar.
398	Shrimati Har Kaur, widow of late S. Suba Singh, Jathedar, Village Kote Dharam Chand Kalan, District Amritsar.
399	Shri Kishan Singh, son of Shri Thakar Singh, Village Awan, Post Office Ramdas District Amritsar.
400	Shri Wasan Singh, son of Shri Jowala Singh, Jat, Village Tarsika, via Jandiala Guru, District Amritsar.
401	Shri Lal Singh, son of Shri Massa Singh, Village Tarsika, via Jandiala Guru, District Amritsar.
402	Shri Deva Singh, son of Shri Vir Singh House No. 472/13, Gali No. 2, Islamabad, Amritsar.
403	Shri Vir Singh, son of Shri Mahya Singh Granthi, care of Shri Mal Singh son of Gujar Singh, Ward No. 3, House No. 428, Patti, District Amritsar.
404	Shri Sadhu Singh, Sewadar, Shri Baba Sahib, care of Despatcher Shri Darbar Sahib Committee, Amritsar.
405	Shri Kundan Singh, son of Ujagar Singh, Village Salehwali, Tehsil Patti, District Amritsar.
406	Shri Hargopal Vaid, Jagdeo Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
407	Shri Uttam Singh, son of Partap Singh, Jat, Village Chak Kmal Khan, Post Office Saurian, Tehsil Ajnala, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No	Name and full address of political sufferer
408	Shri Bhag Singh, son of Shri Santa Singh, Village and Post Office Kang, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
409	Shri Harnam Singh, son of Wassan Singh, Village Jadar, Police Station Raya, District Amritsar.
410	Shri Fauja Singh, son of Bishan Singh, Mazhabi Sikh, of Village Rajoke, now at Hosle war, Tehsil Patti, District Amritsar.
411	Shri Lachhman Singh, son of Nand Singh, Jat, Village Khiala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
412	Shri Sohan Singh, son of Saudagar Singh, Village Khiala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
413	Shri Bhola Singh, son of Sher Singh, Village Baba Bakala, Tehsil and District Amritsar.
414	Shri Lachhman Singh, son of Natha Singh, Village Pindian, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
415	Shrimati Banto, widow of Dalip Singh, Jat, Village Baba Bakala, Tehsil and District Amritsar.
416	Shri Mohan Singh, son of Gurdit Singh, Pindian, Tehsil and District Amritsar.
417	Shri Harnam Singh, care of Harnam Singh, son of Wassan Singh, Village Laddar Via Bias, District Amritsar.
418	Shri Mit Singh and Shri Mala Singh, Village and Post Office Sur Singh, Patti Chandoke, District Amritsar (Tehsil Patti).
419	Shri Chanan Singh, son of Nihal Singh Jat, Village Patti Baloki, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
420	Shrimati Nihal Kaur, widow of S. Chanda Singh, Patti Kelwan Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
421	Shri Shangara Singh, son of Shri Tehl Singh, Jat, Village and Post Office Algon Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar.
422	Shri Dara Singh son of Tehl Singh, Post Office Algon Kalan, Tehsil Patti District Amritsar.
423	Shri Tara Singh, son of Wadhawa Singh, Village Nandpur, Post Office Sinhali Tehsil Patti, District Amritsar.
424	Shri Bhagat Singh, son of Khushal Singh, Jat, Village Burchand, Tehsil Patti, District Amritsar.
425	Shrimati Datu, widow of Udham Singh, son of Bela Singh, Village Chetanpura, Thana Majitha, District Amritsar.
426	Shri Gurdial Singh Man, son of Shri Hakam Singh Ramgaria, Village and Post Office Verka, District Amritsar.
427	Shri Manna Singh, son of Shri Bakhshish Singh, Jat, Village Jagdeo Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
428	Shri Teja Singh, son of Wassan Singh, Village Laddar, Tehsil and District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer.
429	Shri Narain Singh, son of Tehl Singh, Village Kang, Post Office Kang, Tehsi Tarn Taran, District Amritsar.
430	Shri Lal Singh, son of Buta Singh, Jat, Village Nangal Wanjanwala, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
431	Shri Ujagar Singh, son of Hukam Singh Village Nangal Wanjanwala, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
432	Shri Gurmej Singh, son of Kehr Singh, Village Nangal Wanjanwala, Tehsil Ajnala, District Amritsar,
433	Shri Pritam Singh, son of Sher Singh Village Sarai, Post Office Ajnala, District Amritsar.
434	Shri Nazar Singh, son of Shri Gyani Puran Singh, Village Pheruman, District Amritsar.
435	Shri Amar Singh, son of Kehr Singh, Village Wanjanwala Nangal, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
436	Shri Mangal Singh, son of Puran Singh, Jat, Village Nangal Vanwanjanwala, Post Office and Tehsil Ajnala, District Amritsar.
437	Shri Arjan Singh, son of Puran Singh, Village, Nangal van wajanwala, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
438	Shri Hajar Singh, son of S. Deva Singh, Jat, Matiala Jai Singh Tehsil Patti, District Amritsar.
439	Shri Lakha Singh, son of Mala Singh Jat, care of Teja Singh, son of Sher Singh Jat Margindpura, Tehsil Patti, District Amritsar.
440	Shri Puran Singh, son of Mangal Singh, Village Jagdoe Kalan, District Amritsar.
441	Shri Saudagar Singh, son of Shri Uttam Singh, Chachowali, Post Office Sialka, Tehsil and District Amritsar.
442	Shrimati Attar Kaur widow of Bhai Harnam Singh, Village Kaleke, Tehsil and District Amritsar.
443	Shri Hari Singh, son of Shri Mal Singh, Village Kaleke, Tehsil and District Amritsar.
444	Shri Mahi Singh, son of Sucha Singh, Village Kaleke, Tehsil and District Amritsar.
445	Shri Bishan Dass, son of Pars Ram, Congress Worker, Village Karmunwala Ratta Khera Bhai Gulab Singh Wala, District Amritsar.
446	Shri Tara Singh, son of Thakur Singh Jat, Village and Post Office Jalalusman, Tehsil and District Amritsar.
447	Shri Om Parkash, son of Chuni Lal, Rajput, Village and Post Office Ramdas, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
448	Shri Bela Singh, son of Wasawa Singh, Jat, Village Baba Bakala, Tehsil and District Amritsar.
449	Shri Ajaib Singh Gill, Second Year Student, Roll No. 451, Khalsa College, Amritsar.
450	Shri Buta Singh, son of Pala Singh, Sandhu Jat, Village Kotla Saddar, Police Station Ramdas, Post Office Kotla Gujran, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer.
451	Shri Pala Singh, Village Bhakhe Tara Singh, Post Office Ajnala, District Amritsar.
452	Shri Bhagal Singh, son of Rur Singh of Kakh, now at Bhorshi Rajputan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
453	Shri Gopal Singh, son of Bali Singh, Jat, Village Saido, Tehsil Patti, District Amritsar.
454	Shri Jawala Singh, son of Bhag Singh of Lyallpur, now at Kot Mohdkhan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
455	Shri Kapur Singh, son of Natha Singh Village and Post Office Mahhana, Via Sahali Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
456	Shri Des Raj, son of Shri Jas Mal Wahi, of Bainka, Tehsil Patti, District Amritsar.
457	Shri Kishan Singh, son of Santa Singh, Jat, of Jagdeo Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
458	Shri Baldev Singh, son of Shri Thakar Singh, Pandori Takhat Mal, Tehsil Tarn Taran, Police Station Jhabal, District Amritsar.
459	Shri Kirpal Singh, son of Bachittar Singh, Jat Sikh, Village and Post Office Sohian Kalan, District Amritsar.
460	Shri Lakha Singh, son of Saudagar Singh, Village Sangwan, Post Office Patti, District Amritsar.
461	Shri Amar Singh, son of Haqiqa Singh alias Pala Singh, Jat, Village Bhagupura, Tehsil Patti, District Amritsar.
462	Shrimati Lachhman Kaur, Village Bahadurpur, Post Office Raya, District Amritsar.
463	Shri Sohan Singh, son of Uddham Singh alias Mangal Singh, Jat, Village Jandiala Guru, Ward No 2, District Amritsar.
464	Shri Surain Singh son of Shri Gurbachan Singh, Tank Chhatri, Resident of Patti, House No. 308, Ward No. 3 District Amritsar.
465	Shri Kapur Singh, son of S. Nand Singh, Patti Shabazpura, Village and Post Office Harsa Chhina, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
466	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Banta Singh, Jat, Village Manakpura, Post Office Patti, District Amritsar.
467	Shri Sohan Singh, son of S. Prem Singh, Pathi, Shri Akal Takhat Sahib, Golden, Temple, Amritsar.
468	Shrimati Nihal Kaur, widow of late S. Jagat Singh alias Uttam Singh, Village and Post Office Sanghe, District Amritsar.
469	Shri Indher Singh, son of S. Wasawa Singh of Pandhari Kalan, Tehsil Patti, District Amritsar
470	Shrimati Gurcharan Kaur, widow of S. Harbans Singh Chhina son of S. Vir Singh, Village Harse Chhina, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
471	Shri Sohan Singh, son of S. Kharak Singh, Jat, Village and Post Office Pakhokey, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
472	Shri Piara Singh, son of S. Bhagwan Singh, Village Bachinwind, Tehsil Ajnala, Police Station Lopoke, District Amritsar.
473	Shri Bhagat Singh, son of S. Nihal Singh, caste Kamboy, Village Nabipur, Post Office Patti, District Amritsar.
474	Shri Ujagar Singh, son of S. Santa Singh, Village Nabipura, Post Office Patti, District Amritsar.
475	Shri Sardara Singh, son of S. Buta Singh, Village Nabipura, Post Office and Tehsil Patti, District Amritsar.
476	Shri Lachhman Singh, son of S. Nand Singh, Village Mahanala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
477	Shri Teja Singh, son of S. Jagat Singh, Village and Post Office Bachiwind, Police Station Lopoki, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
478	Shri Banta Singh, son of S. Udham Singh, Village and Post Office Manhala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
479	Shrimati Man Kaur, widow of S. Nazar Singh, Jat, Village and Post Office Gandiwind Dhattal, Tehsil Patti, District Amritsar.
480	Shri Sohan Singh, son of S. Sudagar Singh, Village and Post Office Manahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
481	Shri Jhanda Singh, son of S. Gujar Singh, Village Nizampur, Post Office Fattehpur Rajputan, Tehsil and District Amritsar.
482	Shri Gura Singh, son of S. Assa Singh Village Jagatpur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
483	Shri Sohan Singh, son of S. Nihal Singh, Village Bhalojla, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
484	Shri Karan Singh, son of S. Santa Singh, Jat, Village Burj Deva Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
485	Shri Sundar Singh, son of S. Jhanda Singh, Village and Post Office Mallian, Tehsil and District Amritsar.
486	Shri Arjan Singh, Chanan Singh, Teja Singh, Gurmej Singh, sons of late Dyal Singh, through Arjan Singh Kamboy, Village Nabipur, Post Office Patti, District Amritsar
487	Shri Gurcharan Singh, son of S. Surain Singh, Caste Jat, Village Nizampur, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
488	Shri Randhir Singh Jathedar, son of S. Moti, caste Jat, Village Jhabhal Kalan Tehsil Amritsar.
489	Shri Jodh Singh, son of S. Shamir Singh, Village and Post Office Khara, District Amritsar.
490	Shri Atma Singh, Bharthu son of S. Puran Singh Abadi Hari Pura, House No. 402, Gali No. 8, Amritsar.
491	Shri Santokh Singh, alias Desa Singh son of S. Samund Singh Jat, Village Mughal Chak Panuan, Post Office Tarn Taran, District Amritsar.
492	Shri Bachan Singh, son of S. Naurang Singh, Jat Village and Post Office Gandiwind Dhattal, Tehsil Patti, District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
493	Shri Joginder Singh, son of S. Harnam Singh, Village Malilpur, Post Office Wadala Johal, Tehsil and District Amritsar.
494	Shri Umraon Singh, Ex-No. A 4736, Village Tapiala, Post Office Bhillar, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
495	Shri Mohan Singh, son of S. Gurdit Singh, Village, Jandian, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.
496	Shri Labh Singh, son of S. Bahadur Singh, Village Manahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
497	Shrimati Harkaur, widow of Jathedar Surain Singh, Jat, Village Shafipur, Post Office Tarn Taran, District Amritsar.
498	Shri Bahadur Singh, son of S. Ganda Singh, Jat, Village and Post Office Gandiwind Dhattal, Tehsil Patti, District Amritsar.
499	Shri Ram Singh, son of S. Khushal Singh, Ramgharia, Village Nabipur, Post Office Patti, District Amritsar.
500	Shri Piara Singh, son of S. Sundar Singh, Village Manahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
501	Shri Ram Singh, son of S. Bela Singh, Village and Post Office Dhardeo, Tehsil and District Amritsar.
502	Shri Arur Singh Giani son of S. Sunder Singh Mehoka, Post Office Mananwala Khurd, Tehsil Amritsar, District Amritsar.
503	Shri Teja Singh, son of S. Labh Singh, Mazhbi Sikh, Village and Post Office Chetanpura, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
504	Shri Makhan Singh, son of S. Hakam Singh, Village Chhidan, Post Office Gharinda Via Khasa, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
505	Shri Chanchil Singh, son of S. Lal Singh, Political sufferer, Village and P.O. Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
506	Shri Swaran Singh, and Harbhajan Singh, son of S. Harnam Singh, Village and Post Office Takhtoo Chak, Via Beas, District Amritsar.
507	Shri Dalip Singh, son of S. Nihal Singh, caste Mazhbi Sikh, Village and Post Office Chetanpura, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
508	Shri Mohindar Singh, son of S. Gopal Singh, caste Jat, Village Valla, Tehsil and District Amritsar.
509	Shri Lakha Singh, son of S. Sarmukh Singh, Village Nazal, Tehsil Patti, District Amritsar.
510	Shri Jeon Singh, son of S. Sumand Singh, Village and Post Office Gandhiwind Dhattal, Tehsil Patti, District Amritsar.
511	Shri Tara Singh, son of S. Wadhawa Singh, Jat, Village Bathe Bheni, Tehsil Patti, District Amritsar.
512	Shri Inder Singh, Village Satwal, Post Office Jamalpur, Via Beas, Post Office Kot Dharam Chand Kalan, District Amritsar.

Serial No.	Name and full address of political sufferer
513	Shri Banta Singh, Village Kot Dharam Chand Khurd, Post Office Kot Dharam Chand Kalan, District Amritsar.
514	Shri Dharam Singh, son of S. Nand Singh, Village Jhangir, Post Office Majitha, District Amritsar.
515	Shri Hazara Singh, son of S. Mehar Singh, Village and Post Office Kot Kapura Tehsil Ajnala, District Amritsar.
516	Shri Vir Singh, son of S. Jawala Singh, Caste Mehra, Patti Sahiki, Village and Post Office Lopoke, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
517	Shri Inder Singh, son of S. Saudagar Singh, Village Manahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
518	Shri Bhagat Singh, son of S. Ram Singh, Village Manahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
519	Shrimati Sujana Kaur, widow of Jathedar Takhat Singh, Village and Post Office Pandori Takhat Mal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
521	Shri Lachhman Singh, son of S. Jhanda Singh, Village Chhidan, Post Office Gharinda, Tehsil Ajnala, Via Kharsa, District Amritsar.
522	Shri Budh Singh, son of S. Bhagat Singh, Village and Post Office Sabhrai, Tehsil Patti, District Amritsar.
523	Shri Boor Singh, son of S. Mula Singh, Caste Mehra Sikh, Village Chetan Pura, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
524	Shri Surat Singh, son of S. Sant Singh, Village Chhiddan, Post Office Gharinda Via Kharsa, District Amritsar.
525	Shri Harbans Singh, son of S. Narain Singh, Village and Post Office Bachiwind, Via Attari, District Amritsar.
526	Shri Thakar Singh, son of S. Jhanda Singh, Village Chhiddan, Post Office Gharinda, District Amritsar.
527	Shri Mohana Singh, son of Jamadar Bhagat Singh, Village Mahsampur, Kalan, Post Office Mahsampur Khurd Tehsil and District Amritsar.
528	Shri Jiwan Singh, son of S. Tek Singh, Village Sabhrai, Tehsil Patti, District Amritsar.
529	Shri Nikka Singh, Jathedar Village and Post Office Bachiwind, Via Attari, District Amritsar.
530	Shri Makhan Singh, son of S. Hakam Singh, Kamboj, Village Nabipur, Post Office Patti, District Amritsar.
531	Shri Balwant Singh, son of S. Bakhshish Singh, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
532	Shri Ajaib Singh, son of S. Mewa Singh, Village and Post Office Chetanpura, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
533	Shri Sardar Singh, son of S. Ram Chand care of S. Sundar Singh, Fatehsingh Market, inside Chattiwind Gate, Amritsar.
534	Shrimati Attar Kaur, widow of S. Kalla Singh, caste Jat Sikh, village and Post Office Timmowal, Tehsil and District Amritsar.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and full address of political sufferer
535	Shri Teja Singh, son of S. Jhanda Singh, Village Chhiden, Post Office Gharinda, via Khasa, Distillery, District Amritsar.
536	Shri Sohan Singh, son of S. Vir Singh, Village Khajala, Post Office Guru Ka, Jandiala, District Amritsar.
537	Shri Ujagar Singh, son of S. Inder Singh, Village and Post Office Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
538	Shri Hira Singh, son of S. Jemal Singh, Village Chhidan, Post Office Gharinda, Tehsil Ajnala, via Khasa, District Amritsar.
539	Shri Bhagat Singh, son of S. Nidhan Singh, Village Tipiala, Tehsil and District Amritsar.
540	Shri Ujagar Singh, son of S. Santa Singh Village Kauryala, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
541	Shri Charan Singh, son of S. Buta Singh, Village Pandori Waraich, Post Office Amritsar, District Amritsar.
542	Shri Chanan Singh Lambardar, son of S. Lal Singh, Village Tung Pain, Tehsil and District Amritsar.
543	Shri Santa Singh, son of S. Madad Singh, Village Jagdev Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
544	Shri Lachhman Singh, son of S. Gurdit Singh, Village Bhojjan, Post Office Jhabbal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
545	Shrimati Gujjar, widow of S. Santa Singh, Tank Chhatri House No. 306 Ward No.3, Patti, District Amritsar.
546	Shri Bishan Singh, son of S. Chet Singh, Village Akal Garh Dhapai, Tehsil and District Amritsar.
547	Shri Bal Kishan, son of L. Gopi Chand, House No.4014/9, Kucha Gobind Ram, Katra Khazana, Amritsar.
548	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Jagat Singh, Village Thethara Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
549	Shri Bahadur Singh, son of S. Deva Singh, Jat, Village and Post Office Jalal usman, Tehsil and District Amritsar.
550	Shrimati Surjit Kaur, widow of S. Anup Singh, Village and Post Office Jagdev Kalan, District Amritsar.
551	Shri Suba Singh, son of S. Sunder Singh, Village Gill Kaler, Post Office Mianwind District Amritsar.
552	Shrimati Balwant Kaur, widow of S. Gurmukh Singh Village Chhidan, Post Office Gharinda, via Khasa, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
553	Shri Kishan Singh, son of S. Sher Singh, Village Jhangir, Post Office Majitha, District Amritsar.
554	Shri Makhan Singh, son of S. Mal Singh Village Jhangir, Post Office Majitha, District Amritsar.

Serial No	Name and full address of political sufferer
555	Shri Hardit Singh, son of S. Maja Singh, Village Pandori Waraich, Post Office and District Amritsar.
556	Shri Pala Singh, son of S. Gurdit Singh, Village Pandori, Waraich, Post Office and District Amritsar.
557	Shri Bhagwan Singh, son of S. Ganda Singh, caste Sikh, Village Kaleke, Tehsil and District Amritsar.
558	Shri Amar Singh, son of S. Ganga Singh, caste Kamboj, Village Boor Chand, Tehsil Patti, District Amritsar.
559	Shri Karam Singh alias Jagjit Singh, son of S. Khushal Singh, Village Pheruman, District Amritsar.
560	Shri Dewan Chand, son of L. Devi Dass, House No. 4117/9, Gali Dai Wali, Katra Khazana, Amritsar.
561	Shri Samund Singh, son of S. Prem Singh, Village and Post Office Udho Nangal, District Amritsar.
562	Shri Dhanna Singh, son of S. Lehna Singh, Caste Jat, Village Bania, Post Office Waring, illaqa Warrowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
563	Shri Sadhu Singh, son of S. Jowand Singh, now Sewadar Bazar Tutian Wala, Tarn Taran, District Amritsar.
564	Shri Dalip Singh, son of S. Ram Singh, Village Manahala Jai Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
565	Shri Lakhmir Singh, son of S. Harnam Singh, Attariwala, Village and Post Office Sur Singh, Tehsil Patti, District Amritsar.
566	Shri Atma Singh, son of S. Wasawa Singh, Village Bharowala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.
567	Shri Kartar Singh, Dara Singh and Atma Singh, sons of S. Lachman Singh, Village Bahmniwala, Tehsil Patti, District Amritsar.
568	Shri Nand Singh alias Teja Singh, son of S. Mangal Singh, Village Bachiwind, District Amritsar.
569	Shri Kartar Singh, son of Jathedar Teja Singh, Village Sultanwind, Tehsil and District Amritsar.
570	Shri Surain Singh, son of S. Surjan Singh, Village Lopoke, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
571	Shri Atma Singh, son of Shri Rur Singh, Village Gandhiwind, Police Station Jhabal, District Amritsar.
572	Shri Atma Singh, son of Shri Mian Singh, Village Veggewal, Tehsil and District Amritsar.
573	Shri Chanan Singh, son of S. Labh Singh, Village Bachiwind, Tehsil Ajnala, District Amritsar.
574	Shri Bachan Singh, son of S. Bur Singh, Village Jaonsmahar, Post Office Bagga, District Amritsar.
575	Shri Achhar Singh, son of S. Karnal Singh, Village Gandiwind, Tehsil Tarn Taran District Amritsar.

MUSLIM GRAVE YARDS IN AMRITSAR DISTRICT

781. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) The list of the Muslim Qabrastans (Grave yards) in each town of Amritsar District ;
- (b) whether in any of the places referred to in part (a) above graves have been demolished and the Qabarstan brought under cultivation ; if so, their names and the action taken by the authorities concerned against them and the steps taken by the Government to keep the grave-yards in tact ?

Shri Mohan Lal : (a) List of Muslim Qabarstans (Grave-yards) town-wise is enclosed.

(b) No graves have been demolished nor has any grave-yard been brought under cultivation.

List of Grave-Yards in Amritsar District

Serial No.	Name of the town	Name of Grave-Yard
1	Amritsar ..	Nawankot outside Kot Baba Dip Singh.
2	Patti ..	Bahawal Sher outside Abdullah Shah Ghah Naria-wala, Rayanwala Qabarstan, Choudhrianwala, Tehsil Jattan, Qabarastan Kassian.
3	Khem Karan ..	Five Grave-Yards.
4	Rajasansi ..	Three Grave-Yards.
5	Majitha ..	Three Grave-Yards.
6	Ramdas ..	Four Grave-Yards.

GRANT OF LOAN TO VILLAGERS AFFECTED BY FLOODS IN AMRITSAR DISTRICT

782. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) whether any applications were received by the Deputy Commissioner, Amritsar, from the villagers affected by floods for the grant of loans to construct or repair their houses upto 31st January, 1956 ; if so, their village-wise list together with the amount asked for by each applicant ;
- (b) the amount granted in each case ;
- (c) whether any of the applications referred to in part (a) above have been rejected ; if so, the reasons therefor in each case ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 15,373 applications have been received from villagers in the flood affected areas of Amritsar district up to the 31st January, 1956, for loans under the Low Income Group Housing Scheme. In the time available it has not been possible to prepare detailed village-wise Lists of these.

(b) The labour involved in the preparation of village-wise lists for such a large number of applications does not seem to be commensurate with the value of the information.

(c) A list of applications rejected is, however, given below, with reasons or rejection:—

Serial No.	Name of applicant	Reasons for rejection
1	Shri Narain Singh of Jharunangal	Income of the applicant exceeds Rs 6,000/-
2	Shri Saudagar Singh of Budha	Ditto
3	Shri Rup Lal of Chabba ..	Ditto
4	Shri Harnam Singh of Sohian Khurd	Ditto
5	Shri Dalip Singh of Sohian Khurd	Ditto
6	Shri Vachan Singh of Vachari ..	Ditto
7	Shri Dhanna Singh of Ghonewal	Ditto
8	Shri Gurdip Singh of Mudhal ..	Ditto
9	Shri Gurbachan Singh of Chung	Ditto
10	Shri Dalip Singh of Mehta ..	Ditto
11	Shri Dyal Singh of Kamoke ..	Ditto
12	Shri Balwant Singh of Jalalabad	The applicant gave wrong statement.
13	Shri Bhagwan Singh of Tangra	The applicant has no income at all.
14	Shri Fauja Singh of Tangra ..	Ditto
15	Shri Chattar Singh of Sarai ..	Ditto

RECOVERY OF RENT OF EVACUEE CULTURABLE LAND IN VILLAGE DAUDPURA,
DISTRICT AMRITSAR

783. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) whether any rent of the evacuee culturable land of village Daudpura, tehsil Patti, District Amritsar, was assessed and recovered from the allottees and other occupants during Rabi Crop of 1953 ; if so, the amount assessed and recovered respectively from each of the allottees and other occupants ; if not, the reasons therefor ;
- (b) the circumstances under which the recovery of the rent due has not so far been made ;
- (c) the action proposed to be taken against the officials responsible, for their failure to recover the rent ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes, a sum of Rs 43-12-0 and Rs 52-8-0 was assessed and recovered from Sarvshri Bahal Singh and Chanan Singh sons of Lal Singh, respectively.

- (b) Does not arise.
- (c) Does not arise.

PAYMENT OF ARREARS OF PAY DUE TO GAUGE READERS OF UPPER BARI DOAB
CANAL CIRCLE, AMRITSAR

784. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any staff for the preparation of bills relating to arrears due to the employees of the Upper Bari Doab Canal Circle, was appointed during the year 1954 or 1955 ; if so, when ;
- (b) the total strength of the staff referred to in part (a) above and its cost per mensem ;
- (c)(i) whether the arrears on account of increments and other allowances due to the Gauge Readers of the Upper Bari Doab Canal Circle, Amritsar were paid in full upto 31st December, 1955 ; if not, the division-wise lists of the Gauge readers to whom such arrears of pay have not been paid ;
- (ii) the amount of arrears due to each one of them ;
- (iii) the date since when these arrears are due, together with the reasons for non-payment of these arrears ;
- (d) the steps, if any, being taken by the Government for the early payment of these arrears ?

Professor Sher Singh : (a) Yes, from August, 1955, to clear all kinds of arrears including this item.

(b) The staff appointed for clearing all kinds of arrears is one Accountant, one Accounts Clerk and one Assistant Clerk.

Cost for the staff utilized for this particular item is roughly Rs 10 per mensem only as there are many items of arrears to be dealt by this arrear staff.

(c)(i) There is no case of arrears of increment and other allowances due to Gauge Readers.

(ii) and (iii) The arrears on account of revision of scale of pay could not be paid in full up to 31st December, 1955 because bills were not received duly pre-audited from Accountant-General, Punjab. Division-wise List of Gauge Readers to whom such arrears are due, showing the amount of arrears of each and the dates since when the arrears are due and the reasons for non-payment of these arrears, is enclosed.

(d) Bills have, already been sent to the Accountant-General, Punjab, for pre-audit for early settlement of the dues.

List of the Gauge Readers to whom arrears of pay, etc. due to refund of pay in the New time-scale have not yet been paid.

Serial No.	Name of Gauge Reader	Amount due	Date since when arrears were due	Reasons for non-payment
1	2	3	4	5

JANDIALA DIVISION

		Rs.	A.	P.		
1	Shri Hari Chand ..	155	0	0	4-54	.. The scale of pay of the Gauge Readers was revised by the Government and the pays were re-fixed and sent to A. G. Punjab, for pre-audit and are awaited.
2	Shri Munshi Ram ..	155	0	0	Ditto	
3	Shri Jagat Ram ..	149	0	0	Ditto	
4	Shri Diwan Chand, son of Shri Ganda Singh	155	0	0	Ditto	
5	Shri Shangara Singh ..	86	0	0	Ditto	
6	Shri Gopal Dass ..	86	0	0	Ditto	
7	Shri Amar Nath ..	80	0	0	Ditto	
8	Shri Udham Singh ..	111	0	0	Ditto	
9	Shri Sucha Singh ..	124	0	0	Ditto	
10	Shri Dewan Chand, son of Shri Chiba Mal	124	0	0	Ditto	
11	Shri Geja Singh ..	61	0	0	Ditto	
12	Shri Ram Lal ..	61	0	0	Ditto	
13	Shri Rattan Kumar ..	36	0	0	Ditto	
14	Shri Rattan Singh ..	76	0	0	Ditto	
15	Shri Charan Dass ..	86	0	0	Ditto	

MAJITHA DIVISION

1	Shri Khushi Ram Jamadar ..	26	0	0	6-53
2	Shri Nanak Singh ..	104	8	0	Ditto
3	Shri Kishori Lal ..	172	0	0	Ditto
4	Shri Jai Singh ..	182	8	0	Ditto
5	Shri Suran Singh ..	172	0	0	Ditto
6	Shri Hans Raj ..	89	0	0	Ditto
7	Shri Rup Lal ..	156	8	0	Ditto
8	Shri Bhag Singh ..	89	0	0	Ditto
9	Shri Ghaya Singh ..	184	0	0	Ditto
10	Shri Maila Ram (i) ..	170	14	0	Ditto
11	Shri Khushi Ram, Gauge Reader	52	8	0	Ditto
12	Shri Lachhman Singh ..	30	0	0	Ditto
13	Shri Badri Dass ..	156	12	0	Ditto
14	Shri Mela Ram (ii) ..	63	0	0	Ditto

INCREASE IN THE SALARIES ETC. OF WORKCHARGE ESTABLISHMENT OF IRRIGATION DEPARTMENT

785. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any increase in the salaries or allowances of the workcharge establishment of the Irrigation Department was sanctioned by the Government between 1st April, 1953 and 31st March, 1955, if so, when ;
- (b) the rate at which and the date from which the increase has been sanctioned,
- (c) whether the arrears of pay due to the workcharge establishment have been paid till now ; if not, the reasons therefor ;
- (d) the details of the arrears of pay due to each beldar (workcharge establishment) up to 31st December, 1955, in Jandiala Division of Amritsar District ;
- (e) the steps being taken by the Government for the early payment of these arrears ?

Professor Sher Singh : The requisite information is being collected and it will be supplied to the member when ready.

APPLICATIONS FROM THE RESIDENTS OF VILLAGE MARGINDPURA, DISTRICT AMRITSAR, FOR GRANT OF LOAN

787. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any applications from certain residents of village Margindpura, district Amritsar were received by the Deputy Commissioner Amritsar, on 28th November, 1955, under a registered post for the grant of loans for the construction of houses ; if so, their list and the action taken in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Three loan applications from the following residents of village Margindpura were received on 28th November, 1955 by registered post :—

- (i) S. Lachhman Singh, son of Dulla Singh of village Margindpura.
- (ii) S. Karnail Singh, son of Wadhwa Singh of village Margindpura,
- (iii) S. Udham Singh, son of Paul Singh of village Margindpura.

These applications are still pending for sanction.

REPRESENTATION FROM EVACUEE PREMISES COMMERCIAL OCCUPANTS ASSOCIATION, KARNAL

788. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Finance be pleased to state—

whether any representation from the Evacuee Premises Commercial Occupants Association, G. T. Road, Karnal in connection with the occupation of such premises was received by the Government ; if so, the recommendation, if any, made by the State Government to the Central Government in this behalf.

Shri Mohan Lal : No representation has been received from the Evacuee Premises occupants Association, Karnal in connection with the occupation of such premises. A representation from Shri Sunder Lal Dhawan, President District Refugee Allottee Association, Sadar Bazar, Karnal addressed to Deputy Commissioner, Karnal was however, received in the office of the District

Rent Officer, Karnal on 15th February, 1956. A copy thereof was forwarded to the Regional Settlement Commissioner, Government of India, Ministry of Rehabilitation, Jullundur on the same day by the District Rent Officer, Karnal for such action as may be deemed fit, as the subject related to the Settlement Organisation.—

WATER RATES REALISED DURING RABI 1954-55 IN DISTRICT ROHTAK

789. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total amount of water rate realised on wheat crop and wheat sarson mixed crop respectively during Rabi, 1954-55 in District Rohtak,
- (b) the ratio of water rates for two crops in Part (a) above.

Professor Sher Singh :

- (a) (i) Wheat Crop Rs 29,662
- (ii) Wheat Sarson mixed Crop Rs 7,90,740
- (b) 1 to 26.

Detailed information regarding water Rates in force

- (a) Wheat .. Rs 5-13-6 per matured acre.
- (b) Wheat Sarson .. Rs 6-6-0 per matured acre.
- (c) Ratio of a to b .. 1 : 1.09

Amounts realized during Rabi 1954-55

- (d) Wheat .. Rs 29,662
- (e) Wheat Sarson .. Rs 7,90,740
- (f) Ratio of d to e .. 1 : 26.

CORRECTION TO WRONG GIRDAWARIS

790. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state with reference to the reply to Starred Question No. 5504 the total number of corrections of wrong girdawaris made, district-wise by the staff detailed for this purpose ?

Professor Sher Singh : The information is being collected and will be supplied as soon as possible.

NOTICES TO PANCHAYATS UNDER THE EAST PUNJAB UTILISATION OF LAND ACT, 1949

791. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the information asked for in unstarred Assembly Question No. 737 put on the 3rd October, 1955 has so far been collected and if so, a copy thereof may be laid on the Table ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information in respect of Assembly Question No. 737 (Unstarred) has been completed and is laid on the Table.

NOTICES TO PANCHAYATS UNDER THE EAST PUNJAB UTILIZATION OF LANDS ACT, 1949

***731 Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Development be pleased to state whether any notice under the East Punjab Utilization of Lands Act, 1949, are being issued to the Panchayats to turn the unculturable into culturable land; if so the number of Panchayats which have deposited the necessary security for this purpose ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (i) Yes
(ii) 15.

ADJOURNMENT MOTIONS

अध्यक्ष महोदय : इस समय मेरे पास पंडित श्री राम शर्मा की तरफ से *Adjournment Motion का एक नोटिस आया है और एक *Adjournment Motion का नोटिस

3 p.m.

सरदार हरकिशन सिंह सुरजीत और सरदार अच्छर सिंह छीन्ना ने दिया है। आप को याद होगा कि इस से पहले भी Budget Session में Adjournment Motions के नोटिस आते रहे हैं और उन पर मेरी ruling और मुझ से पहले Speakers की यही rulings हुआ करती थीं कि Budget Session में Adjournment Motions आम तौर पर admit नहीं की जा सकतीं। इस हाऊस में यह procedure बड़ी देर से चला आ रहा है और मैं समझता हूँ कि इन मामलों पर Governor's Address पर discussion के दौरान में बहस हो सकती है इस के इलावा Demands for Grants पर बहस के दौरान में मੈम्बर साहिबान को काफी मौका मिल जायेगा। इसलिये मैं इन Adjournment Motions को admit नहीं कर सकता

(I have received notices of two adjournment motions one from Pandit Shri Ram Sharma and another from Sardar Harkishan Singh Surjit and Sardar Achhar Singh Chhina. You will remember that such notices were often received during the previous Budget Sessions also and my rulings and those of my predecessors were to the effect that adjournment motions could not ordinarily be admitted during the Budget Sessions. This procedure has been in vogue in this House since long. I think that the matters contained in these adjournment motions can easily be discussed during the course of discussion on the Governor's Address. Besides this, the hon. members would have ample opportunity to discuss these matters at the time of discussing the Demands for Grants. I, therefore, rule these adjournment motions out of order.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरिथापत कर सकता हूँ.....

अध्यक्ष महोदय : माननीय मੈम्बर इस बारे में पिछली debates देख सकते हैं (The hon. Member. can see the previous debates in this connection)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं कोई ऐसी बात नहीं कहूंगा जिस से कोई घबराहट हो।

अध्यक्ष महोदय : घबराहट की कोई बात नहीं। आप तशरीफ रखिये (There is no question of becoming restive; please resume your seat.)

*Pandit Shri Ram Sharma, M.L.A. : to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance namely, the action of the Government in shielding the Municipal Executive Officer, Sonapat, against the grave charges of corruption as reported by the entire official agency from the Enquiring Magistrates up to the Secretary of the Department concerned, while the Executive Officer is the same person who was previously dismissed from the post of Municipal Executive Officer, Ambala.

*Sardar Harkishan Singh Surjit, M.L.A., Sardar Achhar Singh Chhina, M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, the more than a month old strike of 500 Metal Workers of Jullundur City in protest against the violation of factory laws by the owners of Metal Factories and their refusal to provide to the workers all the facilities and benefits in accordance with labour laws.

The owners withdrew the facilities enjoyed by workers and refused to settle the dispute by negotiations. The Labour Department has refused to intervene and settle the dispute even when approached. The Labour Department has even refused to interpret the legal point under dispute between workers and the owners. The prolonged strike of so many workers is not only resulting in severe hardships to workers and their families but is also adversely affecting production.

OBSERVATIONS BY THE SPEAKER

अध्यक्ष महोदय : इस से पहले कि हाऊस की कार्रवाई को शुरू किया जाये आप को याद होगा कि पिछले साल जब मैं Presiding Officers की कान्फ्रेंस से वापस आया था तो मैं ने मैम्बर साहिबान को बताया था कि Constitution के मुताबिक गवर्नर की as Head of the State क्या पोजीशन है और मैं ने यह भी ध्यान किया था कि जब वह यहां दोनों हाऊसिज़ के इजलास में ऐंड्रेस पेश करने के लिये तशरीफ लाते हैं तो हमारे क्या फरायज़ हैं। मैं ने आप से अपील की थी कि हमें उन का as Head of the State पूरा एहताराम करना चाहिये क्योंकि वह किसी पार्टी से ताल्लुक नहीं रखते।

(Before we proceed with the business of the House, I think you will recollect that last year when I returned from the Presiding Officers' Conference, I explained to you the position of the Governor which he enjoys as the Head of the State under the Constitution. I also explained at that time as to what our duties are in this House when he comes here to address the members of both the Houses. I made an appeal to you all that you should show full respect to him in this House which he deserves as Head of the State because he owes no allegiance to any party.)

पंडित श्री राम शर्मा : इस साल तो कुछ नहीं हुआ।

अध्यक्ष महोदय : मैं ने आप से अपील की थी कि ऐसी बातें इस हाऊस में नहीं होनी चाहियें। democratic principles के मुताबिक काम करने के लिये मैं आप का हार्दिक धन्यवाद करता हूं। इस दफ़ा शायद ज़माना अच्छा आ गया है कि मेरी अपील का असर हो गया है।

(I had made an appeal to you that such things should not happen in this House. I sincerely thank you for your acting upon these democratic principles perhaps good times have now come that my appeal has had the desired effect).

पंडित श्री राम शर्मा : आप अब ज्यादा अच्छे हो गये हैं।

अध्यक्ष महोदय : मुझे यह कहना पड़ेगा कि आप मुझ से भी ज्यादा अच्छे हो गये हैं [हंसी]। इस साल आप ने हाऊस का decorum maintain किया है और ऐसा करने से democracy के असूलों को कायम रखा है। मैं आप का इस के लिये दिली शुक्रिया अदा करता हूं।

(I must say that you have become better than myself (Laughter). This year you have maintained the decorum of this House and by doing so you have upheld the principles of democracy. I wholeheartedly thank you for all this.)

GOVERNOR'S ADDRESS

[Copy Laid on the Table]

Mr. Speaker : In pursuance of Rule 18 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have to report that the Governor was pleased to address both the Houses of the Legislature assembled together on the 1st March, 1956, under Article 176(1) of the Constitution.

A copy of the Address is laid on the Table of the House.

GOVERNOR'S ADDRESS**DEAR FRIENDS,**

I have great pleasure in welcoming you all to the annual Budget Session which starts from today. I notice that the term of the present Vidhan Sabha expires early next year and, therefore, you and through you, the public at large will naturally expect to know of my Government's achievements during the last four years. Before I take this subject, I would like to mention one very significant fact which has taken place only recently, and it is, that I have now a new Council of Ministers headed by Sardar Partap Singh Kairon. I have no doubt that the new Ministry will enjoy your confidence to the fullest and that with his determination and your unstinted support, Sardar Partap Singh Karion will be able to carry out his, now well known, nine-point programme.

2. I may also make a mention here of the visit to our State of such high personalities as the King and Queen of Nepal, the Russian leaders Sarvshri Bulganin and Khrushchev, the King of Saudi Arabia and only a short while ago of the Shah and Queen of Iran. These visits have made our State and our nation-building projects known all over the world, to the lasting glory of our people who are known far and wide for their hospitality and boundless spirit of enterprise and adventure.

3. Another happy feature of which I would like to make a mention to you is of increased social intercourse between the peoples of the two Punjabs as evinced by tens of thousands of visitors, who crossed the border on either side to witness the test cricket and hockey matches.

4. As you all know, last year was, in many ways, a very difficult year for the Punjab and I am glad to record that my Government acquitted itself well throughout. The claims and counter-claims regarding re-organisation of this State aroused feelings and passions which gave added importance to the task of maintenance of law and order. With that object in view and much against our wishes, some restrictions had to be placed on individual liberty, which I need not dilate upon here. Although the communal atmosphere remained tense for a good part of the year and we had some extremely awkward and tense situations, the peace of the State was, by and large, well-preserved. The annual sessions of the All-India Congress, the Akalis and the Maha Punjab Front simultaneously held at Amritsar during the second week of February, 1956, presented a very difficult law and order problem because of the conflicting ideologies of the last

two parties, but I am glad to record that all possible precautions against a breach of the peace were taken and our magistracy and Police did commendable work in dealing with the situation successfully.

5. Besides the law and order problems, we were called upon to deal, almost suddenly and without any preparation, with the situation created by a calamity unprecedented in its magnitude. I am referring to the wide spread havoc caused by rain and floods in the first week of October last. What great disaster they meant for us is known to all. In that hour of gloom and desperation, I am happy to record that our people, our military and civil administration rose to the occasion and rendered invaluable help. Their splendid work has made us proud of them. And how my Government with unified mind and undivided attention immediately devoted itself to adopting speedy and effective measures, in organising evacuation and relief and in putting the stricken people again on their feet will be another saga for a long time to come. Where financial help was needed, it was given fully and without any reservation. Cement, coal for bricks, iron and steel and other building materials were obtained quickly. Rs 23 lakhs were given for immediate relief to the stricken people on a gratuitous basis ; Rs 10 lakhs were given for repairs to school buildings ; Rs 580 lakhs were sanctioned for free grants in rural and urban areas for the repair of damaged houses or reconstruction of those which had completely collapsed. Rs 200 lakhs were sanctioned for loans as *taccavi* for purchase of bullocks, fodder and seed, as also for repair of wells, tube-wells, tractors, etc. Recovery of *taccavi* loans was suspended and large-scale remissions of land revenue and *abiana* were announced. Tens of thousands of blankets, quilts and other garments were distributed free. My Government is grateful to the Red Cross Society, the United Christian Council of India, the UNICEF and other private bodies and individuals, who spontaneously and generously contributed in this behalf. My Government feels specially thankful to the Prime Minister of India who donated a sum of Rs 5,25,000 out of his Relief Fund. Including this amount, my Chief Minister's Relief Fund came to nearly Rs 7 lakhs. Works estimated to cost over Rs 270 lakhs have been sanctioned. They will provide ample opportunities for employment. They also include relief works as such for the flood-stricken areas. A Superintending Engineer has been appointed to make a scientific study of the problem and suggest remedies against future recurrence of such calamities by rain or floods.

Soon after assumption of office by the new Ministry, the position was examined afresh. It was felt that in view of the magnitude of the calamity resulting in total destruction of standing crops over large tracts, more liberal relief in the way of remission of land revenue and *abiana* was necessary than that already announced. It was accordingly decided that for areas where the damage to the crops exceeded 50 per cent, there would be total remission of land revenue and *abiana*, except in the case of *abiana* on sugarcane crop, in which case the remission would be 50 per cent. For areas, where the damage to the crops was between 25 per cent and 50 per cent remission of land revenue and *abiana* to the extent of 75 per cent was announced. Even in the latter case *abiana* on Til, chillies and Mash and on maize sown in the month of August was to be remitted in full. But no remission on sugarcane crop in the case of these areas was considered necessary. The procedure for the demarcation of areas was made simpler than before and telegraphic instructions were issued to the Deputy Commissioners to give immediate effect to the new decisions.

I am glad to say that as a result of the measures taken by us the village and the town dweller is again up and doing, full of hope for the future. Our constant endeavour has been to see that relief and other aid given by Government reached the person whom it was meant for and in that my Government has achieved a very large measure of success, the secret of it being the active association of non-official agencies with the officials and by insisting on the distribution of free grants, loans, etc., on the spot in the presence of the affected people, the Lambardars and the village Panchayat concerned.

6. Apart from the extraordinary situation which my Government had had to deal with, as I have just now mentioned, steady progress in all directions has been maintained during the year. In the matter of incidence of crime during 1955, there was an over-all fall to the extent of 308 cases, though increased detection brought to notice 695 cases under the Excise Act. The number of dacoities was 13 as against 18 in 1954; robberies fell from 183 to 151 and burglaries recorded a fall of 339. Almost all types of crime were less during this year as compared with the previous year, except in the case of murders which were about the same, there being 477 in 1955 as compared to 470 in 1954. In the matter of crime it is creditable to note that the Punjab figures compare favourably with the crime figures in the other Part A States, and as compared with the pre-partition figures of 1942-46 all types of serious crime have generally shown a decrease. During 1955 the Police were able to destroy or arrest a large number of outlaws; 28 were shot dead while 33 were arrested in armed encounters in addition to a large number of those who were arrested otherwise.

I am glad that the police devoted itself whole-heartedly to the maintenance of law and order as well as suppression and detection of crime. It also rendered commendable help to the flood stricken people.

A few words about the P.A.P. are also necessary. This fine force which is now known for its efficiency and high morale continued to keep a good and effective watch on our border with the result that as compared to nine border incidents in 1954, there was only one such incident during 1955.

7. In the sphere of general administration my Government has continued the useful experiment of decentralisation in order to bring the administration as near to the average citizen as possible. New Sub-Divisions were created at Una, Patti and Muktsar and steps are being taken to start others at Hamirpur, Nuh, Dasuya and Naraingarh. More sub-divisions in the State are likely to be opened as buildings are ready.

You all know that my Government is attempting to separate the judiciary from the executive in accordance with the directive principle of State policy enunciated by Article 50 of the Constitution of India, and by executive orders the beginnings of this separation have been made during the year in the districts of Gurgaon, Ambala, Simla, Hoshiarpur and Jullundur.

During the year a revenue school was set up at Chandigarh to train Assistant and Extra Assistant Commissioners, Tahsildars and Naib-Tahsildars in the duties of Revenue Officers, etc.

8. As a part of its policy to tone up the administrative machinery, the Government has set up an Anti-Corruption Department in place of the

erstwhile Anti-Corruption Committee. This Department will be broad-based and attend to all types of corruption which hinder the progress of society and the functioning of the administration. I am glad to point out that during the year this Department of Government has done good work in the detection of cases of serious malpractices in Departments where corruption appeared to have gained ground due to temptations offered by large-scale capital expenditure. As you all know, some high officers have been placed under suspension and enquiries are proceeding.

9. Efforts have been made to bring about reformation of prisoners in the Punjab Jails and in pursuance of this policy, where as the prisoners have been taught handicrafts and imparted industrial knowledge, more and more attention is being paid to the release of those of good conduct in order that they may prove useful members of the society. Industries in the Jails are being expanded and put on commercial lines. For this purpose a Director of Jail Industries is being appointed.

10. In the field of Local Government commendable progress has been made in the association of the common man with affairs affecting his welfare. For example, over 9,000 Panchayats have now been established under the Gram Panchayat Act, 1952, and they enjoy a large measure of autonomy. Ten per cent of the land revenue has been made over to them and I am glad to note that on the whole this institution of self-government in the rural areas has been educating the citizens well in the discharge of their duties in a welfare democratic State. In the urban areas, Notified Area Committees with a few exceptions have been replaced by Municipal Committees or merged in contiguous Municipalities. A Committee known as the Local Government (Urban) Enquiry Committee set up under the chairmanship of Minister for Local Government has recently completed its all-India tour and its report is expected shortly. My Government has also set up a separate Housing Department and a number of housing schemes, such as Low-Income-Group Housing Scheme and Industrial Housing Scheme, etc., have been undertaken and are being executed to meet the housing shortage.

11. More marked success has been achieved in the sphere of our executing projects aimed at improving the material welfare of the people. As you know, the largest multi-purpose project under construction in the world today, that is, Bhakra Dam, lies in our State. On its completion the flood waters of the Sutlej River, now running waste to the sea, will be harnessed for the lasting benefit of the people, and the stored supplies will not only irrigate 6.5 million acres of new area and improve the existing irrigation facilities of 3.16 million acres, but will also supply 3.65 lakhs kW. of firm power. This will usher in a new era of industrialisation and production. The work on the Bhakra Project has gone on ceaselessly. Numerous preliminaries involving intricate and complex problems were completed in time and the work of concreting of Bhakra Dam started on 17th November, 1955, when the Prime Minister of India, Shri Jawaharlal Nehru, placed the first bucket of concrete on the dam site. With it the Bhakra Dam has reached its final stage of construction and I am happy to say that the work on this gigantic project is now well set. Partial storage is expected to start by 1958 and concreting will be completed in 1959-60.

12. Along with the Bhakra and Nangal Project, many minor irrigation projects have been undertaken, with the result that whereas in 1951-52 the annual irrigated area was 40 lac acres, in 1955-56 it was 50 lac acres. While areas lying favourably in the river basins and easily commanded

have received the first attention as they give quick results, irrigation schemes have also been taken up in districts not within easy reach of rivers, namely, Kangra and Gurgaon. In the former, over Rs. 25 lacs have so far been spent on the improvement of old and construction of new *Kuhls*, which consist of very difficult and expensive irrigation channels and which are never financially self-supporting. In the Gurgaon District schemes for small storage *bunds* have been expanded and up-to-date, over Rs. 12 lacs have been spent on them. These storage bunds will provide irrigation to about 30,000 acres of land. Besides them the scheme for Gurgaon canal project from river Jumna is being pushed on.

Where agricultural land cannot be irrigated with water from canal or storage *bunds*, efforts have been made to sink tube-wells. During the period of the First Five-Year Plan about a thousand tube-wells have been sunk and there is a proposal for another 1,000 in the Second Five-Year Plan. Forty-six exploratory tube-wells in different parts of the State are being tried and wherever suitable underground water is found, tube-wells for irrigation will be sunk.

13. Closely linked up with the Bhakra Project and Tube-well Irrigation is the question of supply of electric power to the town and village dweller. The Ganguwal Power House has added 24,000 kilowatts of firm power to our resources and the Kotla Power House will be producing the same quantity in another few months. The completion of the Bhakra will, to a great extent, meet the needs of urban and rural Punjab for electrification.

The conditions of supply of electricity in rural areas have already been liberalised. The number of villages electrified so far is about one thousand and during the Second Five-Year Plan, four to five hundred villages will be added to this list every year. This will be in addition to electrification of almost all of our towns and cities. By the end of 1960-61, i.e., the Second Five-Year Plan, the benefits of electricity will have been extended to about 50 per cent of the total population of the State and the *per capita* consumption of electricity in the Punjab which is now just under 10 kilowatt-hours will have risen to 50 kilowatt-hours.

14. My Government is rightly proud of its achievements in the field of agrarian reforms. Full ownership rights have been conferred on occupancy tenants and *Adna Maliks* have also become full proprietors. Tenants who till well can no longer be ejected or, if ejected, have to be provided with alternate land; and tenants bent upon depriving the landlord of his due share of the rent fixed by legislation can no longer do so. Common lands in the villages now vest in the Panchayats for the benefit of all the inhabitants. Attention is also now being given to the Bhoodan Movement and it is expected that you will be shortly taking into consideration the Bhoodan Yagna Bill. You will be again considering the Abolition of Jagirs Bill, which has been amended in the light of the advice received from the President, in so far as a provision has now been made in it for the payment of compensation to jagirdars for the extinguishment of their rights.

15. As regards the Co-operative Movement, it has its own difficulties to overcome. These difficulties are inherent in our way of living. Our average villager is still very individualistic in his outlook and what he is prepared to do for himself, he would be reluctant to do as a member of a

Co-operative Society. But I am glad his outlook is now gradually changing and he is thinking more and more on corporate lines. This has been our basic achievement and on it is based the progress which the Co-operative Movement has been able to record during the past few years. The Punjab Co-operative Societies Act has been amended to do away with outmoded provisions. In rural areas, the response towards the co-operative movement has been encouraging and this accounts for our setting up three sugar mills on a co-operative basis at Bhogpur, Panipat and Rohtak. The response from the public in buying shares of these mills has been encouraging. I am also glad that five Cold Stores on co-operative basis have been set up in the important potato-growing areas of Hoshiarpur, Rupar, Jullundur, Karnal and Amritsar. I have no doubt that once we are able to effectively enthuse the people with the Co-operative idea, a great battle will have been won in bringing about better conditions in the rural areas.

16. In the industrial sphere you will be glad to note that the Cycle Factory at Sonapat is now manufacturing over one lakh cycles every year. The factory at Faridabad makes hurricane lanterns worth Rs 30 lacs annually. With the availability of electric power from the Bhakra-Nangal Project the village industries are destined to play an important role in the future set-up of rural Punjab, and in anticipation of it a comprehensive survey of small industries in the State has been undertaken by the Industries Department.

17. The tempo of development activity in the State has yielded major results in the production of foodgrains. They were produced to the tune of 24 lakh tons in 1951-52 and now the production is 37.9 lakh tons as against the target of 32 lakh tons set forth under the State's First Five-Year Plan. The targets have also been exceeded in the case of cotton, raw sugar and oilseeds production. As a result of the various minor irrigation schemes and with the completion of the Bhakra-Nangal Project our production of foodgrains will be greatly stepped up and I have no doubt the Punjab will in no distant future again become the granary of the country.

18. Towards this end another revolutionary step taken by my Government is making an effective contribution. It is the consolidation of holdings. Out of 159 lakh acres to be consolidated in the whole State, 41.57 lakh acres had been re-partitioned up to March, 1955, 15.41 lakh acres were to be re-partitioned in 1955-56, 18.17 lakh acres during 1956-57 and the rest by 1960-61. In this connection the State has attracted a number of distinguished visitors even from foreign countries, besides parties from other sister States, for ours is the pioneer State in the Indian Union which has taken up this work of consolidation of holdings on a State-wide basis. What advantages the consolidation of holdings means to the peasant can be judged from the fact that the scheme was never so popular as now and there is a regular rush for getting one's village lands consolidated at the earliest.

19. In order to provide proper outlet for agricultural produce which happily is on the increase, my Government has also given attention to Killa-bandi operations and a scheme for the establishment of Mandis, townships and industrial colonies in the Bhakra-Nangal Project areas, where no such facilities exist at present. The schemes for them have been formulated and are now being implemented. Culturable waste lands are being made full use of and in order that the backward sections of the society may not lag behind, Harijan cultivators have been allotted those lands under the Utilisation of Lands Act. So far an area of 50,102 acres has been allotted to 5,422 Harijan cultivator families.

An up-to-date Agricultural College is being set up near Ludhiana. Its foundation was laid some months ago by the Union Minister for Food and Agriculture. The Punjab College for Veterinary Science and Animal Husbandry at Hissar had had to go into double shift because of increased number of students. A new College building is being constructed.

20. The Forests have also received adequate attention. The area under them is not sufficient and in consequence the State is short of timber, firewood and fodder. During the First Five-Year Plan a sum of Rs 50 lacs has been spent on afforestation, soil conservation and reconstruction of eroded lands and it is hoped with proper effort more will be done in this connection to achieve 20 per cent of the area in the plains and 60 per cent in the hills required in the shape of forests.

21. In the matter of road transport my Government has achieved marked success. The total fleet strength of our buses has increased to 270 during the current year as against 246 in 1954-55. The financial results have been outstanding and all previous records surpassed. Well-equipped workshops have been provided at Jullundur, Amritsar and Ambala. Through services have been introduced on a number of routes. During the days of two Solar Eclipse Fairs at Kurukshetra, and now recently during the All-India Congress Session at Amritsar, our Transport Department acquitted itself with credit and handled very large volumes of traffic with speed and efficiency.

22. Significant progress has been made in the construction of the State Capital at Chandigarh. The targets stipulated during the First Plan period have been substantially achieved. This is evident from the fact that camp offices of all Departments of State Government as also the High Court in full strength are now functioning at Chandigarh. Many important buildings have been completed and are now in use. It is hoped that the move down of the remaining offices from Simla, which depends on the completion of the Secretariat building, will be effected by the end of 1956-57. Private construction, shy at one time, is now showing brisk activity and plots valued at Rs 355 lakhs have already been sold. During the Second Five-Year Plan Rs 5.55 crores more will be spent on the Capital with a view to make up vital deficiencies in its amenities. It is hoped that besides being the administrative headquarters, slowly and steadily, Chandigarh will become the nerve centre of the State in the economic and cultural fields as well. As you all know the inauguration ceremony of the air-field at Chandigarh was performed by the Union Minister for Communications some days ago. Besides placing our Capital on the map of India, this points to its increasing importance.

23. The food position in the beginning of 1955 was easy and practically all controls on purchase, storage and movement of foodgrains had been withdrawn earlier. However, with a view to stabilise the prices, Government launched a programme of price support so that the grower could be assured of an economic rate for his products. My Government purchased nearly 20,000 tons of wheat at Rs 10 per maund and nearly 1,200 tons of gram at Rs 6 per maund. The situation, however, changed as a result of unprecedented floods during October, 1955, which caused immense damage to the kharif crops and also sent up the prices of foodgrains. 10,000 tons of wheat were released for purposes of seed. Arrangements have been

made for the distribution of wheat at a fair rate in the interest of the consumer. Through a policy of gradual and steady releases of stocks, an effective check is being kept on the rise in the price of wheat. There is no doubt that my Government is fully prepared to meet all requirements of the consumer until the next rabi harvest.

24. Public Health has received adequate attention during the year 1955, as it did during the previous years and after the recent floods, the Public Health Department did a useful job, to safeguard the health of the people from epidemics, etc.

25. Much progress has been made in the field of education and especially after the last general elections. In a democratic set up with adult franchise, great responsibility devolves on Government to educate the common man and I am glad to note that my Government has discharged that responsibility well. Education Department's grants have been rapidly increasing and whereas in 1950-51 provision was made for only Rs 185 lakhs, in 1955-56 it rose to Rs 442 lakhs. The number of recognised educational institutions rose from 6,000 in 1950-51 to 11,000 in 1955-56 and the number of students from 7½ lakhs to 15 lakhs. In 1950-51 the number of primary schools was 4,315 ; now it stands at 10,000 ; the number of high schools has risen from 429 to 766 and that of Arts and Science Colleges from 39 to 58. Considerable attention has been paid to the matter of basic education and the number of basic institutions in the State has grown from 132 to over 300 during the last two years. At the same time, the number of schools which provide basic training for teachers has risen from 13 to 66. In the field of secondary education also, far-reaching reform has been envisaged : a start has been made to convert selected high schools into multi-purpose schools with diversified courses of study to give vocational bias to education. The education of girls has received special attention of my Government and the number of high schools for girls during the last 5 years has risen from 41 to 97, the number of middle schools for girls from 88 to 187 and during the next few years all the middle schools for girls are proposed to be raised to high schools. The Harijan students pay no tuition fee from the first primary class up to M.A. and in addition they are paid suitably graded stipends.

My Government is now finalising a scheme to establish a University at Kurukshetra. This University will try to bring about a healthy fusion of the East with the science of the West and will provide facilities for the study of Indian Philosophy and Sciences besides offering Graduate, Post-Graduate and Doctorate courses in Sanskrit, Pali, Prakrits, Hindi and Punjabi.

The National Cadet Corps has become a part and parcel of the educational set-up of the State and the strength of the Corps has risen steadily. The A.C.C. scheme has also covered much ground and my Government proposes to further strengthen the N.C.C. and the A.C.C. organisations during the coming years.

26. In the matter of social welfare, I would like to draw your attention to the Social Welfare Department created during the year. This Department has been charged with physical education, women and child welfare, youth welfare, welfare of the handicapped, the juvenile delinquents, family welfare, research in social welfare and training in civic sense, etc. Apart from this a probe is being made into the working of the various voluntary

organisations engaged in the social welfare activities in the State. Adequate grants will be made to such deserving institutions as are handicapped in their activities for want of funds. For industrial workers steps are being taken to provide amenities in the way of better housing. 324 houses have been built at Amritsar and Ludhiana under the Subsidised Industrial Housing Scheme and the work of construction of 800 tenements at Chandigarh, Amritsar, Batala, Dhariwal, Ambala and Bhiwani will commence shortly. Mobile cinema units have also been provided to the districts. They move from place to place exhibiting useful information for the social and intellectual advancement of the people.

27. My Government has continued to take special interest in the welfare of Scheduled Castes and Backward Classes and various measures have been taken towards that end. Rs 25 lakhs are provided in the current year for their education. Their children are exempt from the payment of tuition and examination fees. Further facilities have been offered to them in joining Government service and towards that end the existing concession of 3 years has been raised to 5 years beyond the maximum age fixed for others for appointment both to non-gazetted and gazetted posts. Those who are agriculturists by profession are being settled on land and, as I have already mentioned, over 50,000 acres of land have so far been allotted to 5,422 Harijans cultivator families. The so-called criminal tribes, now known as 'Vimukt Jatis' are receiving similar attention for their intellectual, economic and social advancement.

28. Closely linked up is the welfare of Scheduled Tribes and development of Scheduled Areas. Rs 5.76 lakhs were spent on them in 1954-55 and Rs 9.29 lakhs are expected to be utilised during 1955-56. For 1956-57 the Planning Commission have approved schemes amounting to Rs 17.31 lakhs. Much emphasis is being rightly placed on the development of communications and setting up of *serais* and rest-houses. Attention is also being given to the development of agriculture, forests, irrigation facilities, industry, education and health. For the Second Five-Year Plan, schemes costing Rs 78.75 lakhs have been prepared and they cover all aspects of life in the Scheduled Areas.

29. Something, I think, should be said about the language problem in the State. My Government has accepted that regional languages to be used officially in the Punjab are Hindi and Punjabi in *Devnagari* and Gurmukhi scripts respectively. For purposes of official languages, the State will be divided into Hindi-speaking, Punjabi-speaking and bi-lingual regions, and at and below the district level the official language in Government offices would be the regional language. A separate Department has been set up as a part of the portfolio of the Chief Minister, firstly, to undertake the translation of all laws, rules and orders into regional languages within a period of five years, secondly, to train the entire staff in Hindi and Punjabi and, thirdly, to take all other steps to pave the way for a switch-over to these languages at the end of four years, that is, by 1960.

30. As regards the National Workers Relief Fund, it was created to assist political sufferers who had suffered in various ways during the struggle for national liberation and their dependents, widows and minor children. The Government contribution to this fund rose from Rs 30,000 in 1951-52

to Rs 2 lakhs in 1953-54, Rs 3 lakhs in 1954-55 and Rs 5.57 lakhs during 1955-56. Donations to the tune of about Rs 9,000 from the public have been added to the Fund.

Besides giving financial assistance to political sufferers, Government has relaxed the age-limit in their case up to and including the age of 45 years for entry into Government service. This concession originally granted in 1950 holds good up to the end of the present calendar year. The Government has also refunded the fines imposed on, and restored the properties, jagirs, pensions confiscated from political sufferers. Refund of fines, amounting to over Rs 80,000 has been sanctioned to 351 such persons during the last 5 years. In addition, land has also been restored to all of them. This work of my Government, I am glad to note, has led to deep satisfaction among all sections of the public.

31. I shall now turn to the major subject of the Five-Year Plans—the First and the Second. The First Plan, which is drawing to a close, has met a large measure of success and the foundations of the country's economic prosperity have been laid. The basic necessities of food, shelter and cloth are being provided to the people in ever increasing measure and the State has been placed beyond the pale of scarcity and shortages. The Second Plan, the blue prints of which have already been prepared, will carry the process of reconstruction and stabilisation still further, and go a long way in mitigating unemployment. The total development expenditure during the First Plan period works out to Rs 136.3 crores and, as previously mentioned, the targets in the production of foodgrains, cotton, raw sugar and oil-seeds have already been exceeded. The progress made in other fields during the First Plan period has been mentioned separately. The position regarding education will be that 40 to 45 per cent of the children in the age-group 6 to 11 and 25 per cent in the age-group 11 to 14 will be studying in schools. In order to meet the problem of unemployment created by the floods in October, 1955, my Government has commenced some of the road schemes in the Second Five-Year Plan and they will involve an expenditure of Rs 32.64 lacs and the work is likely to be completed before the next monsoon. The total size of the Second Plan may be set down at Rs 148.10 crores. The Plan aims at all-round economic and over-all betterment of the people, increase in their income and expansion of employment.

32. It must be conceded that Government can never do enough in the way of development through its own resources. Its greatest achievement is the energising of the people themselves. An 'aided' programme of self-help has been launched in the State since October, 1952 in the form of Community Projects Schemes. It is in operation at present in 5 Projects, 9 Community Blocks and 16 National Extension Service Blocks covering one-fourth of the total area of the State. According to the present schedule the remaining three-fourth would be covered by 136 blocks to be started during the Second Plan period. The success of these Projects and the enthusiasm aroused by them can be assessed by the fact that voluntary contributions made by the people in these areas in terms of money amounted to Rs 3.75 crores up to the end of October, 1955.

33. During this Session you will be closely examining my Government's actions and policies. The Budget for 1956-57 will be soon before you. I trust you will find the proposals satisfactory in the matter of development, spread of educational, medical and other facilities, meeting the distress created by the unprecedented rains and floods, gearing the administrative

machinery and particularly in starting new Departments and undertaking ventures to bring about equality among different sections of the public.

34. As I take an objective view of the State it appears to be at cross-roads with the forces of reaction pitched against the dynamic urges making a frantic bid to hold back and retard the wheels of progress. I have no doubt that this is a passing phase. To be a homogeneous, integrated nation has been our aspiration and we shall succeed in achieving it. We are now embarked upon the building up of our internal economy which in Gandhi Ji's words is "the strongest bulwark against aggression". We are determined to establish a socialistic society and the multi-directional activities of my Government are a proof of its sincerity of purpose. The First Five-Year Plan has set us on the road to progress and the Second will place our economic life on a sound footing. In all its plans and policies my Government has kept in view the welfare of the common man as its fundamental objective. What I have already mentioned represents concrete steps for the realisation of the socialistic ideal. But that is not enough. What is needed above all is a reorientation of outlook. Ideas are mighty things. They lend charm and meaning to our very existence. They are the precursors of achievement and necessary companions of progress. We must keep the ideal of a Socialistic Society constantly before us and strive seriously to realise it. This should be the acid test of every governmental activity. Everyone of us is an equal partner in the huge enterprise of national reconstruction.

We have talked much, in the past, in terms of the majority and minority communities. I must confess I hate* a majority or minority which is based on language, or caste, or religion. These terms are perfectly intelligible on lines of an economic or social programmes for whosoever has a better programme with more appeal to the people will eventually constitute the majority. Conceived on these lines, a minority of today may be a majority of tomorrow and vice versa. Let us, therefore, change the very mental outlook of our people and shed away divergent pulls which only make for internal weakness. Let us not think in terms of our rights, but in terms of our duties, and duties well performed, as Gandhiji said, will become our well deserved rights.

35. Before I finish I would like to refer to the States Re-organisation Bill which will soon be receiving consideration at your hands. Let us so conduct ourselves that we give a true lead to the rest of the country in making India a united, strong and dynamic nation.

36. I have taken good bit of your time and shall now leave you to the important work which lies ahead. I have no doubt that my Government can depend on you for all the help you can give in so devising its policies as to achieve the ideal of a secular socialistic State in no distant future. I am confident your deliberations will truly guide my Government in effectively handling the various problems affecting the welfare of the Punjab.

JAI HIND

* Note. The Governor used the word "dislike" for the word 'hate' printed in the Address.

ANNOUNCEMENTS

PANEL OF CHAIRMEN

Mr. Speaker : Under Rule 13 (1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I have nominated the following four Members as members of the Panel of Chairmen—

- (1) Shrimati Dr. Parkash Kaur.
- (2) Dewan Jagdish Chandra.
- (3) Khan Abdul Ghaffar Khan.
- (4) Principal Iqbal Singh.

COMMITTEE ON PETITIONS

Mr. Speaker : Under Rule 293 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following members as members of the Committee on Petitions—

- (1) Chaudhri Sarup Singh, Deputy Speaker. Ex-Officio Chairman:
- (2) Shri Amir Chand Gupta.
- (3) Sardar Waryam Singh.
- (4) Shri Dharam Vir Vasisht.
- (5) Principal Iqbal Singh.

Mr. Speaker : Now the Secretary will lay some document on the Table of the House.

PAPERS LAID ON THE TABLE

Secretary : Sir, I beg to lay on the Table a statement showing the Bills which were passed by the Punjab State Legislature during its 11th Session held in October, 1955, and assented to by the President.

STATEMENT

1. The Motor Vehicles (Punjab Amendment) Bill, 1955.
2. The Punjab Municipal (Amendment) Bill, 1955.

PRESENTATION OF THE SUPPLEMENTARY ESTIMATES (SECOND INSTALMENT), 1955-56

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to present the Supplementary Estimates (Second Instalment), 1955-56. The demands therein have been made on the recommendation of the Governor.

PRESENTATION OF THE REPORT OF THE ESTIMATES COMMITTEE ON THE SUPPLEMENTARY ESTIMATES (SECOND INSTALMENT), 1955-56

Sardar Hari Singh : Sir, I beg to present the Report of the Committee on Estimates on the Supplementary Estimates (Second Instalment); 1955-56.

DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

Shri Mool Chand Jain (Sambhalka) : Sir, I beg to move :—

That the members of this House assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the address he has been pleased to deliver to both the Houses assembled together.

[श्री मूल चन्द जैन]

अध्यक्ष महोदय ! मैं यह प्रस्ताव पेश करने के लिये खड़ा हुआ हूँ :—

कि इस अधिवेशन में इस सभा के इकट्ठे हुए सदस्यगण राज्यपाल महोदय के अभिभाषण के लिये बड़े अभारी हैं जो उन्होंने दोनों सदनों के मੈम्बरों के सम्मुख देने की कृपा की है।

अध्यक्ष महोदय, राज्यपाल के इन ऐड्रेसों को बाज़ दफा रसमी कहा जाता है और इन पर शुक्र गुज़ारी के जो प्रस्ताव पेश किये जाते हैं उन को और भी ज्यादा रसमी समझा जाता है। मैं समझता हूँ कि ऐसा समझना बिल्कुल मुनासिब नहीं है। यह ऐड्रेस बड़े महत्वपूर्ण होते हैं क्योंकि इन ऐड्रेसों द्वारा राज्य की समस्याओं पर और जो राज्य सरकार की कारगुज़ारियाँ होती हैं उन पर रौशनी डाली जाती है और इस तरह से इस ऐवान के मੈम्बरों को मौका मिलता है कि वह राज्य की समस्याओं पर अपने विचार प्रकट कर सकें और अगर हकूमत की तरफ से उन समस्याओं को सुलझाने में कोई खामियां रह गई हैं तो वह उन पर अपने मुनासिब सुझाव पेश कर सकें। स्पीकर साहिब, इस साल का अभिभाषण और भी ज्यादा महत्वपूर्ण इस लिये है कि पहली पंच वर्षीय योजना खत्म होने वाली है और दूसरी पंच वर्षीय योजना शुरू होने वाली है। इन हालात में इस ईवान के मੈम्बरान को मौका मिलता है कि वह एक ही नजर में देख सकें कि हमारी राज्य सरकार ने किस किस काम किये हैं और उन लक्ष्यों को जो कि हमारे देश के नेताओं ने हमारे सामने रखे हैं कहां तक पूरा करने की कोशिश की है। स्पीकर साहिब, मैं समझता हूँ कि इस मुअज़िज़ ईवान के मੈम्बरों ने गवर्नर साहिब के ऐड्रेस को ग़ौर से सुना होगा और फिर ग़ौर से पढ़ा भी होगा। वह इस बात से ज़रूर इत्तफाक करेंगे कि हमारी राज्य सरकार की जो कार गुज़ारियाँ हैं और जो policies हैं उन को चलाने में हमारी सरकार को बहुत कामयाबी हुई है। खास तौर पर हिंदुस्तान की सैकड़ों वर्षों की गुलामी के कारण हमारे समाज में जो ऊंच नीच की भावनाएं हैं, जो पूँजीवाद के विचार हैं उन के बावजूद भी जो तरक्की हुई है उस को देखते हुए हम इस तरक्की को और भी ज्यादा शानदार कह सकते हैं।

स्पीकर साहिब, किसी भाषण को परखने के लिये, गवर्नर साहिब के भाषण को परखने के लिये हमारे सामने क्या कसौटी है ? मैं अर्ज़ करूंगा कि किसी भी भाषण को परखने के लिये चार कसौटियाँ होती हैं। पहली यह है कि आया राज्यपाल महोदय ने अपने Address में हमारे देश का कोई लक्ष्य बताया है ? दूसरी कसौटी यह है कि क्या उस लक्ष्य को प्राप्त करने के लिये तरीकों की तरफ भी इशारा किया है। तीसरी कसौटी यह है कि इस लक्ष्य को हासिल करने के लिये पिछले सालों में और साबिका साल में किस हद तक तरक्की हमारी राज्य सरकार ने की है ? चौथी कसौटी यह है कि भविष्य में—आइंदा वर्षों में—उसी लक्ष्य को हासिल करने के लिये क्या जो तजवीज़ अख्तियार की जाने वाली है, उन के बारे में Address में रौशनी डाली गई है कि नहीं ? स्पीकर साहिब, इस Address को इन कसौटियों पर परखा जाए तो हमारे दिल में शान्ति होगी और हम यह महसूस करेंगे कि जब इन गज़ों से Address को नापते हैं तो हम देखते हैं कि यह Address पूरा उतरता है। पहली कसौटी यह है कि आया हमारे देश के सामने जो लक्ष्य है, objective है, aim है उस का ज़िक्र इस Address में है। मैं अर्ज़ करूंगा कि Address के पैरा 34 में गवर्नर

साहिब ने साफ तौर पर जिक्र किया है कि "We are determined to establish a Socialistic Society...." तो यह बात साफ है कि यह लक्ष्य हमारे देश का है, हमारे राज्य का है। और इस ईवान का हर मੈम्बर और राज्य की जनता इस लक्ष्य से इत्फाक करेगी। दूसरी कसौटी जो इस Address को परखने की है वह यह है कि इस लक्ष्य को हासिल करने के लिये, इस objective को हासिल करने के लिये गवर्नर साहिब ने कोई तरीका Address में बताया है? तो स्पीकर साहिब इस सम्बन्ध में Address के Paras 33, 34 की तरफ इशारा करूंगा। वहां उन तरीकों की झलक साफ लफजों में नजर आती है यह तो मैं नहीं कह सकता लेकिन इतना जरूर कहूंगा कि झलक जरूर नजर आती है। जो Socialistic Pattern of Society का आदर्श है उस को हासिल करने के तरीके क्या हो सकते हैं? पहला यह कि इस देश में धन और दौलत की पैदावार ज्यादा हो और फिर उस दौलत की तकसीम या बंटवारा कैसे हो। अगला यह है कि देश में तरक्की के जो मौके हैं वह इस समाज में सब के लिये बराबर हों। आज ये मौके हमारी समाज में बराबर नहीं हैं—बिसी को कम है, बिसी को ज्यादा है और बिसी को बिल्कुल नहीं है। हम ने यह देखना है कि जो लक्ष्य हमारे सामने रखा गया है उस को हासिल करने के लिये वह मौके भी सब के लिये बराबर होते जा रहे हैं या नहीं? इन तरीकों की झलक पैरा 33 और 34 में नजर आती है। तीसरी कसौटी, रफ़्तार साहिब, हमारे सामने इस Address को परखने की यह है कि पिछले साल और साबिका सालों में इस लक्ष्य को हासिल करने के लिये हमारी राज्य सरकार ने क्या कुछ बिचा है। इस सम्बन्ध में मुझे इस Address के Para 11 से 26 और 27 का हवाला देना होगा। मैं उन तमाम तफ़्सील का जिक्र तो नहीं करना चाहता लेकिन चन्द बातों का जिक्र जरूर करूंगा। हमारे राज्य में प्रथम पंच वर्षीय योजना के टारगेट को न सिर्फ़ पूरा कर लिया गया है बल्कि और भी हर तरह से तरक्की हुई है। खुराक की बमी को न सिर्फ़ हम ने पूरा ही बिचा है और हमारा सूबा खुद कफ़ैल हो गया है बल्कि दूसरे प्रान्तों को export करने के काबिल भी हो गया है रूई वगैरा की पैदावार भी बहुत बढ़ गई है। और हमारा पंजाब जिसे कि पहले भी हिंदुस्तान की ग्रैनरी होने का credit हासिल था फिर उस credit को हासिल कर चुका है। इस लिये हमारे राज्यपाल महोदय मुबारिक के हक्दार हैं। तालीम के फैलाव में और Co-operative Societies की तहरीक में भी हमारे राज्य ने बहुत तरक्की की है। 1951-52 में irrigated area 40 लाख acres था लेकिन 1955-56 में वही area 50 लाख acres हो गया है। इस्तेमाल अराजी तो हमारे राज्य का निहायत ही शानदार कारनामा है और इस लिहाज से हमारी स्टेट हिंदुस्तान की तमाम स्टेटों की रहनुमाई करती है। इस के बाद जो काम हमारी सरकार ने पसमान्दा जातियों, Backward Classes और Scheduled Classes के लिये बिचे हैं वह सब के सब काबिले तारीफ़ है और इस बात के साक्षी है कि जो लक्ष्य हमारे देश के नेताओं ने मुकर्रर किया था उस को प्राप्त करने के लिये हमारी राज्य सरकार ने शानदार काम उठाए हैं। इस से भी ज्यादा तफ़्सील में मैं जो जिक्र करना चाहता हूँ वह यह है कि पिछले साल जब गवर्नर साहिब ने Address दिया था तो बाज मੈम्बर साहिबान ने नुक्ता चीनी की थी कि हमारे राज्य में मुजारे महफूज नहीं हुए थे। अगर हम पिछले साल के

[श्री मूल चन्द जैन]

debates उठाकर देखें तो ज्यादातर यही नुक्ताचीनी की गई थी कि बेदखलियां जारी हैं। तो मैं इस सम्बन्ध में यह अर्ज करना चाहता हूं कि हमें इस बात की खुशी है कि पिछले साल Security of Land Tenure (Amendment) Act के पास होने के बाद हमारे मुजारे महफूज हो गए हैं। 50 standard acres और 30 standard acres की जो permissible limit रखी है उस से अलावा जमीन के मालिकों के मुजारे तो बेदखल हो नहीं सकते उन पर मेयाद की पाबन्दी नहीं रही वे हमेशा के लिये अपनी जमीन पर बैठे रहेंगे। अलबत्ता यह जरूर है कि उन को लगान देना होगा। लगान देने में वे कोताही नहीं करेंगे। छोटे मालिकान के मुजारों के लिये भी आइंदा कानून में एक शानदार बात रखी गई है और बिना खौफे तरदीद कहा जा सकता है कि वे भी बेरोजगार नहीं होंगे, बेदखल नहीं होंगे। और वे बेदखल हो भी कैसे सकते हैं? जब तक कि हकूमत उन के लिये 5 standard acre जमीन का इन्तजाम नहीं करेगी वे लोग बेदखल नहीं होंगे। जहां तक मुझे मालूम है पिछले साल में हमारे पंजाब में ऐसे मुजारे बेदखल नहीं हुए। अगर कोई हुआ है तो वह किसी और कारण से हुआ होगा लेकिन उस को कानून या सरकारी अदालतों ने बेदखल नहीं किया।

इस के साथ साथ पिछले साल जो मैम्बरान साहिब ने Address पर नुक्ताचीनी की वह थी बेरोजगारी के बारे में। जहां तक इस का ताल्लुक है मैं मानता हूं कि हमारे राज्य में तालीमयाफता नौजवानों की बेरोजगारी का बड़ा अहम मसला है। लेकिन यह बात भी बिना खौफे तरदीद कही जा सकती है कि अगर दूसरे प्रान्तों से मुकाबला किया जाए तो पंजाब में बेरोजगारी दूसरे प्रान्तों से कम है और इस के बारे में जो भी कदम उठाए जा सकते थे वे उठाए जा रहे हैं। और नई स्कीमें जो Second Five-Year Plan के मातहत चालू होंगी उन से बेरोजगारी का मसला और भी ज्यादा हल हो जायेगा।

इस से अगली बात जो Address के मौके पर की गई थी वह थी शहरी आजादी के बारे में। इस सम्बन्ध में पिछले साल तो कुछ ऐसे हालात हो गये थे लेकिन आज हालात कुछ और हैं। अभी 5,7 रोज हुए हैं कि नए चीफ मिनिस्टर साहिब ने एलान किया है कि जो लोग political मामलों में जेल गये हैं उन सब को रिहा कर दिया जाए। इस तरह हम शहरी आजादी के बारे में भी फखर कर सकते हैं। इस के इलावा मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि हमारी राज्य सरकार ने मौरसी मुजारान को भी मालिक बना दिया और वे लोग लाखों एकड़ जमीन के मालिक बन गए। शामलात जमीन पर जो पाबन्दी थी उस को दूर किया गया और कई लाख एकड़ जमीन में देहात के रहने वाले गरीब लोगों को हक मिल गया है। शामलात में गरीब लोगों को पंचायत के जरिये बराबर के हकूक दिये गये और इस तरह सामाजिक ऊंच नीच को खत्म करने के लिये भी जहां हरिजन भाइयों की सौ से ज्यादा आबादी है उन्हें वहां के गांव का लम्बरदार बना दिया गया है। इस तरह से जो जो इकदाम उठाए गए हैं वह उसी लक्ष्य को पूरा करने के लिये थे—वह हमारे Socialistic Pattern of Society के लक्ष्य को पूरा करने के लिये कदम थे। मैं मानता हूं कि और भी ज्यादा तेज कदम उठाए जा सकते थे। उस तरफ और भी ज्यादा तेजी से हम आगे जा सकते थे। यह ठीक शिकायत है और

में इस से इत्तफाक करता हूँ। मैं खुद उन लोगों में से हूँ जो यह कहते हैं कि जिस रफतार से यहां तरक्की हुई है, उस से भी ज्यादा रफतार इस तरक्की की होनी चाहिये थी। आखिर यही तो देश की तरक्की की निशानी है। जब कोई देश अपनी तरक्की पर सन्तुष्ट हो जाता है तो इस का यह मतलब होता है कि उस देश की तरक्की रुक जाती है। दर असल असंतुष्ट होना ही देश की तरक्की की निशानी है। स्पीकर साहिब, हमारे राज्य में इस से भी ज्यादा तरक्की के काम होते, मगर पिछले साल के नागहानी सैलाबों ने हमारी इस तरक्की के रास्ते में बड़ी जबरदस्त रुकावट डाली। लेकिन फिर भी मुझे खुशी होती है यह बात कहने में कि सैलाब के काम में, सैलाब ज़दगान को relief पहुंचाने में हमारी सरकार ने जो शानदार कदम उठाए उन के लिये उस की जितनी ज्यादा तारीफ की जाए थोड़ी है। न सिर्फ शहरों में ही लोगों को relief पहुंचाई गई बल्कि दूर देहातों में और गांव में रहने वालों, झोंपड़ियों में बसने वालों के लिए भी बड़ी तेज़ी और बड़े अच्छे तरीके से मदद का इंतज़ाम किया गया है। मालिया और आबियाना की माफ़ी की गई। और भी निहायत काबले तारीफ बात यह है कि जब से यह नई मिनिस्ट्री बनी है उस ने और भी मज़ीद relief उन लोगों को दी है। आबियाना और मालगुज़ारी जहां पहले कम माफ़ की गई थी वहां अब और भी ज्यादा माफ़ी दी गई है। लेकिन अपनी हकूमत से मैं एक बात कहना चाहता हूँ। वह यह है कि जहां मालगुज़ारी और आबियाने की माफ़ी हुई, जहां तकावियों की वसूलियों को मुअत्तल कर दिया गया वहां Professional Tax जो कि हमारी आवादी के सब से ज्यादा गरीब तबके से वसूल किया जाता है उस के बारे में कोई relief नहीं दी गई और न ही इस साल में इस Professional Tax को माफ़ किया गया है। मैं चाहूंगा कि हकूमत इस सवाल पर भी गौर करे और इस सम्बन्ध में फ़ौरी तौर पर हुकम जारी करे ताकि इन गरीब लोगों को भी relief मिले।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, एक और मामले में भी पिछले साल हमारी स्टेट बड़े नाज़ुक हालात में से गुज़री है। यह स्टेट में अमनोअमान कायम रखने का सवाल था। उस सूरत हालात को काबू में रखने का मामला था जो States Reorganisation के मामले में पैदा हुई। इस मसले पर मुस्तलिफ तबकों के मुस्तलिफ ख्यालात हैं। लेकिन इस मुअज़िज़ ईवान के मੈम्बर साहिबान मेरे साथ इस बात पर इत्तफाक करेंगे कि जिस हिम्मत और जिस tact से हमारी पुलिस और administration ने situation को काबू में रखा वह यकीनन काबले तारीफ है। एक और चीज़ जिस का जिक्र हमारे गवर्नर साहिब ने किया है वह है अमृतसर में किया गया इन्तज़ाम। अमृतसर की तरफ सारे हिंदुस्तान की आंखें लगी हुई थीं। मुस्तलिफ ख्यालात की जमातों के बड़े बड़े जलूस अमृतसर शहर में निकले। लेकिन जिस हिम्मत और तनदेही से उन को काबू में रखा वह निहायत काबले तारीफ है। स्पीकर साहिब, अर्गाचि हमारी पुलिस इस कदर नाज़ुक हालात को काबू में रखने में मशगूल थी, फिर भी पिछले सालों की निसबत इस साल ज़राइम की तादाद कम रही। इस बारे में आंकड़े इस Address में दिये गये हैं। मुझे उन्हें दोहराने की ज़रूरत नहीं। लेकिन इन सभी बातों से पता लगता है कि जहां तक स्टेट का ताल्लुक है, अमनोअमान कायम रखने के लिये, शहरी आज़ादी को बरकरार रखने के लिये और जो सैलाब की नागहानी आफत आई थी,

[श्री मूल चन्द जैन]

उस का मुकाबला करने के लिये जिस तरह से हमारी राज्य सरकार ने काम किया वह निहायत ही काबले तारीफ है।

अब, स्पीकर साहिब, चौथी कसौटी के मुताल्लिक मैं जिक्र करता हूं कि किसी Address को परखने के लिये इस बात को भी देखना जरूरी होता है कि उस Address का आगे का क्या प्रोग्राम है। इस चीज को देखना होता है कि राज्य सरकार के सामने और जनता के सामने उस सरकार ने क्या प्रोग्राम रखा है। इसका भी इस Address में जिक्र आया है। अगर हम इसे जरा गौर से पढ़ें तो पता लगता है कि इस में इस पहलू पर सब से ज्यादा जोर दिया गया है। उन्होंने हमारी तबज्जुह उन बुनियादी बातों की तरफ दिलाई है जिन की तरफ हमारी तबज्जुह का होना निहायत जरूरी है। इस बात का जिक्र करने से पहले, स्पीकर साहिब, मैं एक और चीज का जिक्र कर देना जरूरी समझता हूं। वह यह है कि अपने लक्ष्य को हासिल करने के रास्ते में बाज दफा राज्य सरकार के सामने या जनता के सामने कुछ ऐसी आरजी रुकावटें आ जाती हैं कि जिन से उन लक्ष्य के हसूल में देर लग जाती है। इसी तरह की ही एक रुकावट हमारा ज़बान का मसला है। कुछ interested आदमियों ने इस समस्या को बहुत ही पेचीदा बना रखा था। लेकिन इस का जो हल हमारे गवर्नर महोदय ने अपने इस Address में पेश किया है मेरा ख्याल है कि उस से सब तबके इत्तफाक करेंगे। इस के मुताबिक हमारी स्टेट को तीन हिस्सों में बांट दिया गया है। एक वह जहां पंजाबी बोली जाती है, दूसरा वह जिस की बोली हिंदी है और तीसरा हिस्सा वह है जहां मिले जुले लोग रहते हैं यानी हिंदी और पंजाबी दोनों भाषाएं बोलने वाले। यही नहीं। इस में साफ तौर पर यह दर्ज है कि इस को implement करने के लिये एक महकमा भी खोला गया है। जनता के कुछ तबकों को इस बात की शिकायत थी कि पुराने फार्मूले पर अमल नहीं किया गया। लेकिन अब उस सारी चीज पर अमल करने का विश्वास दिलाया गया है और इस मकसद के लिये एक महकमा कायम किया गया है और यह विश्वास दिलाया गया है कि अगले पांच सालों के अरसे में यानी सन् 1960 तक जिलों के सदर मुकामों पर और उन से नीचे level पर इन ज़बानों में काम होना शुरू हो जायेगा।

इस के अलावा एक और आर्जी रुकावट जो हमारे राज्य के सामने ही नहीं सारे देश के सामने रूनुमा हुई वह हृदबन्दी कमीशन की रिपोर्ट थी। गवर्नर साहिब ने बजा तौर पर इस मामले पर ज्यादा रौशनी नहीं डाली क्योंकि इस मामले पर देहली में सेंट्रल कैबिनेट और कुछ पार्टियों के मੈम्बरान के साथ बात चीत चल रही है और जब वह बातचीत खत्म होगी तो कुदरती तौर पर इस मसले का भी फैसला हो जायेगा। उन्होंने ख्याल जाहिर किया है कि पंजाब इस मामले में सारे देश की रहनुमाई करेगा। मैं इस बात पर बहुत खुश हूं और मोअज़िज़ मੈम्बरान मेरे साथ इस बात में इत्तफाक करेंगे कि पंजाब ने इस मामले में, इस नाज़ुक मामले में सारे हिंदुस्तान की रहनुमाई की है। जहां पर States Reorganisation के मामले पर हिंदुस्तान के कई दूसरे सूबों में काफी गड़बड़ हुई वहां हमें इस बात पर नाज़ है कि पंजाब में पूर्ण शान्ति और अमन की फ़ज़ा रही है। हालांकि Reorganisation के सवाल पर दूसरे सूबों के मुकाबला में पंजाब का मसला कोई कम नाज़ुक और पेचीदा नहीं

लेकिन इस मरहले पर पंजाब की जनता ने जिस बरदाश्त का सबूत दिया है वह बजा तौर पर काबले तारीफ है। मेरा विश्वास है कि आने वाले वक्त में पंजाब की जनता और भी ज्यादा सब्र और बरदाश्त का सबूत देगी। यही बात हिंदुस्तान के बाकी प्रान्तों के लिये राहुनुमाई का कारण है।

अब स्पीकर साहिब में राज्यपाल महोदय के Address के उस हिस्से की तरफ आता हूँ जहाँ कि उन्होंने हमारे राज्य सरकार के पिछले कारनामों की ओर इशारा किया है। जहाँ उन्होंने Socialistic Pattern of Society के लक्ष्य का जिक्र किया है और इस बात का जिक्र किया है कि हमारी सरकार ने पिछले सालों में जितने कदम उठाए हैं वह उसी लक्ष्य को हासिल करने के लिये उठाए हैं वहाँ साथ ही इस का जिक्र करते हुए गवर्नर महोदय ने कहा है.....

"What I have already mentioned represents concrete steps for the realization of the socialistic ideal."

But that is not enough. What is needed above all is reorientation of outlook. Ideas are mighty things. They lend charm and meaning to our very existence. They are the precursors of achievement and necessary companions of progress. We must keep the ideal of a Socialistic Society constantly before us and strive seriously to realise it."

स्पीकर साहिब, अब मैं अपना बाकी समय गवर्नर साहिब के Address के इस पहलू की तरफ लगाना चाहता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : आप का टाईम खत्म हो गया है। मेहरबानी करके जल्दी खत्म करें।
(The hon. Member's time is over. He should please wind up soon.)

श्री मूल चन्द जैन : जब आप चाहेंगे, मैं आप के हुक्म का एहतसाम करता हुआ बैठ जाऊंगा। मैं कोई तीस चालीस मिनट लेना चाहता हूँ। जितना वक्त आप मुझे दे सकते हैं कृपा करके मुझे बता दीजिये। मैं उसी में अपनी बात को खत्म कर दूंगा।

अध्यक्ष महोदय : तीन चार मिनट और (Three or four minutes more.)

श्री मूल चन्द जैन : जनाब, मैंने तीन बज कर दस मिनट पर तो शुरु किया था। खैर, मैं यह गुजारिश कर रहा था कि जिस चीज की तरफ गवर्नर महोदय ने इशारा किया है, वह बड़े महत्व की बात है। क्यों है यह महत्व की चीज ? इस लिये कि यह हमारा लक्ष्य है। हम अपने देश में Socialistic Pattern of Society के लक्ष्य को हासिल करना चाहते हैं। लेकिन, स्पीकर साहिब, मैं समझता हूँ कि यह आदर्श उस वक्त तक पूरा नहीं हो सकता, यह लक्ष्य उस वक्त तक पूरा नहीं हो सकता जब तक कि उस की पूर्ति के साधन और उस लक्ष्य का कारण कि क्यों वह लक्ष्य जरूरी है खुले तौर पर जनता के सामने नहीं आते। ठीक है कि जाहिरा तौर पर हमने अपना लक्ष्य बना लिया है लेकिन अन्दरूनी तौर पर हम में से अकसर, हमारे intellectual तबके में से अकसर, जो लोग समाज को राहुनुमाई करने का दम भरते हैं उन में से अकसर, लोगों की विचारधारा उसी पुरानी पूंजीवादी प्रवृत्ति से चिमटी हुई है जो कि आज के युग में—प्रजातन्त्र के युग में—देश के लिये घातक है। मैं तो यह समझता हूँ

[श्री मूल चन्द जैन]

कि अगर हमारी विचारधारा साफ हो, हमारा social objective साफ हो, उस social objective को हासिल करने के लिये हमारे अन्दर तड़प, लगन और वलवला पैदा हो तभी हम उस लक्ष्य के हसूल में कामयाबी हासिल कर सकते हैं। स्पीकर साहिब, हम अंग्रेजों को अपने देश से निकालने में क्यों कामयाब हुए? जब यहां पर अंग्रेजों का राज था तो उस वक्त जो हमारा objective था वह बिल्कुल साफ था। वह क्या था? यह कि हमने गुलामी की जंजीरों से अपना पिंड छुड़ाना है। उस objective को हासिल करने के लिये देश के लोगों ने बगैर किसी हिचकिचाहट के अनेकों कुरबानियों की जिस का नतीजा यह हुआ कि हम अपने लक्ष्य की तरफ आगे बढ़ते गये और एक दिन—एक शुभ दिन आया जब कि हिंदुस्तान के आसमान पर आज़ादी का सूर्य चमक उठा। क्यों? इस लिये कि हमारा जो objective था उस वक्त का उस से हम सब इत्तफाक करते थे, उस की ज़रूरत को महसूस करते थे और उसे हासिल किये बिना अपनी ज़िन्दगी को अधूरी और पापमयी समझते थे। उस सूरते हालात को बदलना, क्रांति लाना ही देशवासियों ने अपना धर्म समझा! इस लिये राजनैतिक क्रांति सफल हुई।

आज देश की आज़ादी के बाद जो लक्ष्य हमारे सामने हैं, और जिस की तरफ गवर्नर साहिब ने अपने Address में इशारा किया है वह लक्ष्य हालांकि हमारे सामने है लेकिन हम ने समझना है कि इस नये लक्ष्य की ज़रूरत क्या है। इस लक्ष्य से पहले हमारा जो नज़रिया था वह क्यों गलत था, नया नज़रिया क्या है? और नए नज़रिये को हमारे देश को क्यों अपनाना चाहिये। जब तक इन तीन बातों की बाबत हमारा दिमाग साफ नहीं होता हम इस लक्ष्य को प्राप्त नहीं कर सकते। स्पीकर साहिब! किसी भी देश का विकास तब तक नहीं हो सकता जब तक उस देश के सामाजिक लक्ष्य की रूप रेखा साफ नहीं खिंची होती। जब लक्ष्य की रूप रेखा साफ होती है तब ही उस की मंज़िल साफ होती है और वह देश मंज़िल की तरफ बढ़ता चला जाता है यदि उस के लक्ष्य की रूप रेखा धुंधली होती है तो उस की मंज़िल भी साफ दिखाई नहीं देती और उस के लिये मंज़िल तक पहुंचना मुश्किल हो जाता है। यही सब से बड़ी सेवा देश की है कि हम अपनी मंज़िल की रूप रेखा को साफ करें। जब हमारा देश आज़ाद है तो हमारे नेताओं के लिये ज़रूरी हो गया है कि देश के लोगों को नया लक्ष्य दें। इस लिये अपने देश की Constitution के preamble में यह असूल रखा—

WE, THE PEOPLE OF INDIA, having solemnly resolved to constitute India into a SOVEREIGN DEMOCRATIC REPUBLIC and to secure to all its citizens :

JUSTICE, social, economic and political ;

LIBERTY of thought, expression, belief, faith and worship ;

EQUALITY of status and of opportunity ; and to promote among them all ;

FRATERNITY assuring the dignity of the individual and the unity of the Nation..

स्पीकर साहिब ! यह जो विचारधारा और यह जो objective हमारे नेताओं ने हमारी Constitution के दिवाचा में लिखें हैं यह general terms में हैं। सब भारतवासियों के लिये अवसर की बराबरी और सामाजिक, आर्थिक व राजनैतिक न्याय का यकीन दिलाया है। यह 1950 का नज़रिया था हमारे सामने लेकिन हमारे देश की जनता इन विचारों की जड़ तक पहुँचना चाहती थी कि कैसे सामाजिक और आर्थिक न्याय व अवसर की बराबरी मिलेगी ? इस लिये हमारे देश के नेताओं ने फिर इस लक्ष्य को और साफ किया और एक नये Objective “socialistic pattern of society” को हमारे सामने रखा। लेकिन स्पीकर साहिब, देखना यह है कि अगर यह नया objective जो हमारे देश के लोगों के सामने रखा गया है अगर इसे हासिल न किया गया तो क्या इस से हमारे देश की तरक्की को खतरा हो सकता है, क्या इस से हमारे देश के अमन और शान्ति को खतरा हो सकता है ? और क्या इस से हमारे देश की आज़ादी को भी खतरा हो सकता है ? अभी तक बहुत से लोगों में यह बात साफ नहीं हुई कि अगर हमारा जो नया objective है इस को हासिल न किया गया तो हमारे देश की आज़ादी और तरक्की खतरा में पड़ सकती है। अगर इस ईवान के मैम्बरान की और देश के लोगों की तसल्ली इस बात के लिये न हुई कि जो नया लक्ष्य हमारे देश ने अपनाया है हम उस की तरफ नहीं बढ़ें तो इस से हमारे देश की आज़ादी खतरे में पड़ सकती है। तो क्यों देश के लोग इस लक्ष्य को हासिल करने की कोशिश करेंगे ? गवर्नर साहिब ने जगह जगह पर अपने Address में इस बात का जिक्र किया है कि हम देश के लोगों को homogeneous nation बनाना चाहते हैं। Homogeneous society के बगैर रूसी समाज के बगैर जहाँ बराबरी है ऊँच नीच नहीं, एक integrated nation नहीं बन सकती। इस बात को जानने के लिये हमें अपने देश के पिछले इतिहास पर नज़र डालनी होगी कि क्यों हमारा देश गुलाम हुआ है और क्यों सैंकड़ों वर्षों तक गुलाम रहा ? क्या वह लोग जो भारत में हमलाआवरों के तौर पर आते रहे हमारे बुज़ुर्गों से ज्यादा बहादुर थे ? क्या उन के पास हम से ज्यादा धन और दिमागी ताकत थी जो बड़ी दूर से आकर हमारे बुज़ुर्गों को हराया और यहाँ हम पर हुकूमत करते रहे ? जहाँ तक बहादुरी का सम्बन्ध है या धनी होने का ताल्लुक है या ज्ञान का सवाल है इस ईवान के मैम्बरान इतफाक करेंगे कि इन चीजों में हमारा देश उन से कभी कम न था लेकिन इन गुणों के बावजूद भी हमारा देश गुलाम हुआ और इस देश में सैंकड़ों वर्ष गुलामी रही तो हमें इस का कारण ढूँढ़ना होगा। और इसे ढूँढ़ने पर यही पता चलता है कि हमारी गुलामी का कारण हमारी “ना इतफाकी” रही है। क्या यह कहना काफ़ी है कि यहाँ पर नाइतफाकी रही और क्या यह कहने से कि इस नाइतफाकी को दूर करना है यह नाइतफाकी दूर हो जायेगी ? हरगिज नहीं। हमें यह सोचना होगा कि नाइतफाकी हमारे देश में क्यों है ? दूसरे देशों में क्यों नहीं ! और यह चीन में क्यों नहीं, रूस में क्यों नहीं और अमेरिका में क्यों नहीं, और यह इसी देश के हिस्से में क्यों आई है ? आज जब कि हमारा देश 8 वर्ष से आज़ाद है और हम इस को खुशहाल बनाना चाहते हैं और एक well integrated nation बनाना चाहते हैं तो कुदरती तौर पर यह हमारा कर्तव्य हो जाता है कि हम अपने देश के लोगों में नाइतफाकी की वजूहात ढूँढ़ें। इस मसला पर गहराई से विचार करें तो हमारे पास सिवाए इस बात के और कोई जवाब नहीं है कि हमारे सारे देश की समाज की रचना बराबरी की

[श्री मूल चन्द जैन]

बुनियादों पर नहीं है। सामाजिक तौर पर इस देश के लोग अलग अलग खानों में बटे हुए हैं। एक के ऊपर दूसरा—एक खाने का दूसरे से कोई सम्बन्ध नहीं। स्पीकर साहिब, यह बांट केवल सामाजिक ऊंच नीच की बिना पर ही नहीं हुई हुई बल्कि धन और धरती के लिहाज से भी हुई हुई है। जो लोग सामाजिक तौर पर सब से नीचे थे, उन्हें धन और धरती के लिहाज से भी महरूम रखा गया है। यही नहीं करोड़ों लोगों को किस्मत की अफीम खिला कर चुप रखा गया। अगर एक चमार गरीबी और नादारी की हालत में है चाहे वह बड़ी मेहनत से काम करता है तो उसे यही कह कर चुप करा दिया जाता है कि बिचारे की किस्मत खोटी है। साहिबे सदर ! मेरे पास time नहीं वरना मैं इन चीजों की तफसील हाऊस के सामने रखता। मैं आप की इजाजत से हाऊस को यह बताना चाहता हूँ कि यह जो किस्मत का ढकौं सला समाज में कायम रखा गया है यह भी सामाजिक और आर्थिक ना बराबरी को कायम रखने के लिये किया गया है ताकि दबे हुए लोगों में उठने की तड़प पैदा न हो और वह किस्मत के चक्कर में उलझे रहें। मैं कहता हूँ कि जिस देश में इतनी विषमता होती है और जिस देश में सामाजिक ऊंच नीच इतनी होती है जितनी हमारे देश में धर्म के आधार पर है उस देश में इतफाक कभी नहीं हो सकता। कुदरत उस देश को सजा देती है और उस देश के लोग आपस में लड़ते रहते हैं। यही कारण है कि हमारे देश में फूट है क्योंकि यहां सामाजिक और आर्थिक बराबरी नहीं। सवाल हो सकता है कि ना बराबरी का और नाइतफाकी का क्या सम्बन्ध ? स्पीकर साहिब, अगर आप इजाजत दें तो मैं एक मिसाल हाऊस के सामने इसी सिलसिले में रखना चाहता हूँ। इस ईवान के बहुत से मैम्बरान ने tournament देखे होंगे। जब वहां दौड़ों का मुकाबला होता है तो स्पीकर साहिब क्या होता है ? सोचिये कि चालीस लड़के दौड़ में हिस्सा लेते हैं। उन को एक line में खड़ा किया जाता है और उन्हें एक साथ दौड़ाया जाता है। जिस के पांवों में ताकत होती है वही आगे जाकर रस्सी को चूमता है। देखने की बात यह है कि 40 के 40 लड़कों को एक ही लाइन में खड़ा कर के दौड़ाया जाता है, और अगर एक लाइन की बजाए दस लड़कों को एक लाइन में खड़ा किया जाए और फिर और दस लड़कों को दस गज उन से आगे दूसरी लाइन में खड़ा किया जाए और इसी तरह से दस लड़कों को और दस गज आगे तीसरी लाइन में और बाकी के दस को चौथी लाइन में और दस गज आगे खड़ा किया जाए और फिर उन्हें कहा जाए कि जब घंटी बजे तो वह सब दौड़ें तो इस पर दौड़ने वाले लड़के कहेंगे कि यह अन्याय की दौड़ है वह इस में हिस्सा न लेंगे। लेकिन स्पीकर साहिब, यदि दौड़ दौड़ाने वाले के हाथ में डंडा हो तो वह लड़कों को जबरदस्ती ऐसी दौड़ में हिस्सा लेने के लिये मजबूर करे तो क्या पहली सफ में खड़े लड़कों का दूसरी, तीसरी और चौथी सफ में खड़े लड़कों से कोई प्रेम हो सकता है ? इसी तरह दूसरी लाइन में खड़े लड़कों को तीसरी चौथी सफ में खड़े लड़कों से द्वेष हो जावेगा। प्रेम तभी हो सकेगा अगर उन्हें एक ही line में खड़ा किया जाए। यदि उन्हें एक लाइन में खड़ा नहीं किया जाएगा तो वह एक दूसरे से द्वेष रखेंगे। यही हालत आज हमारे समाज की है। सब से पहली लाइन में हरिजन और गरीब किसान और मजदूर करोड़ों की तादाद में खड़े हैं जिन के पास एक इंच जमीन नहीं और एक पैसा नहीं। रात दिन मेहनत करते

हैं फिर भी बाल बच्चों के गुजारे का हर वक्त फिक्र रहता है । इस से अगली लाइन में वह छोटे छोटे जमींदार और छोटे दुकानदार व छोटे सरकारी मुलाजिम खड़े हैं और इसी तरह तीसरी और चौथी लाइन में पूँजीपति और सरमायादार खड़े हैं । इस तरीका से हमारे देश का समाज सामाजिक और आर्थिक तौर पर बटा हुआ है । जिस देश का समाज इस तरीका से बटा हुआ हो वह आपस में एक दूसरे से द्वेष क्यों न करें ? यह नामुमकिन है कि ऐसे देश की ऐसे हालात में integration हो सके । ऐसा सोचना भी गलत होगा । आज से हजारों वर्ष पहले हमारे देश के ऋषियों ने सोचा था कि यह हालत बदली जावे ।

आज से 400 साल पहले गुरु नानक हुए, गुरु गोबिन्द सिंह और दूसरे गुरु हुए, फिर स्वामी दयानन्द और गांधी जी हुए । इन नेताओं ने भी ऊंच नीच की इस बीमारी को खत्म करने की कोशिश की । मगर इस बीमारी को दूर करने के लिये यह जरूरी है कि धन और धरती को सब लोगों में न्याय की बिना पर तक्सीम किया जाए । आज हमारा यह फैसला है, हमारा और हमारे देश और जनता का यह लक्ष्य है । अब हमने इस को हासिल करना है और इसी लिये आज हमारी समाज के जो लोग अलहदा अलहदा सफों में खड़े हुए हैं उन को एक सफ में खड़ा करना है । सरकार इस को पूरा करने के लिये अपना काम कर रही है । मैंने पंजाब सरकार के मुख्तलिफ काम गिनाए । यह सब इस लिये है कि जो मुख्तलिफ सफों में खड़े हैं उन को एक सफ में खड़ा किया जाए । आगे खड़े होने वालों को जरा पीछे किया जावे और पीछे वालों को जरा आगे । यह सरकार इस बात की कोशिश कर रही है (घंटी) स्पीकर साहिब मुझे दो मिनट और दें । मगर मैं यह कहता हूँ कि सरकार की अपनी ही कोशिश इस काम के लिये काफी नहीं है । गैर-सरकारी कोशिशें ज्यादा मायने रखती हैं । गवर्नर साहिब के Address में इस का जिक्र किया गया है । इस देश की उन्नति के लिये, मजबूती के लिये, देश की एकजुती के लिये, जो लोग मुख्तलिफ lines में खड़े हैं उन को एक line में खड़ा करना हमारा धर्म है । तब हमारा मकसद पूरा होगा जब सभी लोग इस में मदद दें । इस तरह जितनी जल्दी हम यह काम करना चाहते हैं उस से भी ज्यादा तेजी से होगा । अगर भारत के लोग इस नये लक्ष्य की जरूरत को समझ जावें । मैं समझता हूँ कि भूदान, सम्पत्तिदान और दूसरे गैर-सरकारी आन्दोलन जो चलाए जा रहे हैं, जिन का indirectly इस Address में जिक्र आया है इस लक्ष्य की पूर्ति के लिये बड़े शानदार आन्दोलन हैं और उन के कारण हमारी विचारधारा बदल जायेगी और हमारे ख्यालात जो कभी कभी भाषा की बिना पर, कभी जातपात की बिना पर या किसी और बिना पर मुन्तशिर हो जाते हैं, वह अपने बड़े आदर्श के सामने छोटे, छोटे सवाल नजर आवेंगे और बड़े सवालों का हल करने की तरफ ही हमारी तवज्जुह होगी । मैं कहना चाहता हूँ कि हमें इस लक्ष्य पर पहुंचना है । इस से हमारे देश का नक्शा बदल जायेगा और अपनी उन्नति के लिये सामाजिक और आर्थिक inequality हम दूर करेंगे ।

हमारी नाम Socialistic Pattern of Society कायम करना है । सच्चे मायनों में इसी लिये हम ने अपनी विचारधारा जो पूँजीवाद ढांच पर चली आती है बदलना है । इसी लिये मैं साहिब के Address में इस चौथी कसौटी पर बहुत ज्यादा जोर दिया है । इस शब्द के साथ मैं इस तजवीज को पेश करता हूँ ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਨੂਰਮਹਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਜੇ ਮਤਾ ਸ਼੍ਰੀ ਜੈਨ ਜੀ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਜੈਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ Address ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਵੰਗ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ law and order ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦਸਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਲਿਆਣੀ ਅਤੇ ਅਵਾਦੀ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ, ਉਸ ਜਮਾਤ ਨੇ ਜੋ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਰਹੀ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਕ resolution ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਨਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪੈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਅੰਗ ਹੈ, ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਵੰਗ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਿ ਇਹ socialistic ਨਜ਼ਾਮ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਸਕੇ। ਇਸੇ ਲਈ development ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕੰਮ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ education ਵਲ ਜਾਂ health ਵਲ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਹਨ ਉਹ, ਸਾਰੇ ਢੁਕਵੇਂ ਹਨ ਜੋ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ, ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਸਜ਼ਣ, dignitaries ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਰੂਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨੇਤਾ ਖੁਰਸ਼ੇਵ ਅਤੇ ਬੁਲਗਾਨਿਨ ਨੇ ਨੰਗਲ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਸਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "India is in the making।" ਭਾਰਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਪੰਜਾਬ ਹੈ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਭਾਖੜੇ ਅਤੇ ਨੰਗਲ ਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਹਿੰਦ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਖੜੇ ਆਦਿ project ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਦੁਖਿਆ ਅਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਈਰਾਨ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਜੋ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮੈਂ law and order ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਜੇ crime ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਬਾਰੇ figures ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ law and order ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ sessions ਹਨ। ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਗਿਆਰਾਂ ਤਰੀਕ ਨੂੰ processions ਨਿਕਲੇ ਬੜੇ ਵੱਡੇ, ਅਤੇ All-India Congress ਦੀ conference ਵੀ ਸੀ। ਇਹ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ incident ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ unpleasantness ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਰਾਬ ਹੋਈ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ law and order ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਦਾ ਸਾਰਾ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਸਰਾਹਨ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਹੱਥ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ control room ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਬੁਰਾ incident ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਮਨ ਭੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਕਠਿਆਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ lecture ਦਿਤਾ ਕਿ politeness ਅਤੇ discipline ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ policemen ਅਤੇ constabulary ਦੇ incharge public ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ behave ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਦੂਸ਼ਨ ਨਾ ਲਗੇ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਗਮ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਸੀ, ਅਕਾਲੀਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਮਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਮਤੀ ਦਾ ਜਲੂਸ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਕਤ, ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ agrarian reforms ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਦੇਸ਼ ਦੀ development ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਜੋ agriculturists ਹੋਣ ਉਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ reforms ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। Tenants ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ production ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਤਦ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ Ejectments ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ laws ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਰੂਸੀਅਤ ਦੇ ਹਕੂਕ ਇਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਉਹ development ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਅਦਾ ਕਰਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ landlord ਸਨ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਖਾਲੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਮਗਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ production ਵਿਚ ਕਸਰ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੋ President ਪਾਸੋਂ Abolition of Jagirdari ਬਾਰੇ ਇਲ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਦੀ abolition ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਯਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਖਤਮ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਾ ਪਕੜਾ ਕੇ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਇਨਾਮ cash ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ, ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ holdings ਦੀ consolidation ਮੁਰੱਬਾ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ production ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਜੋ ਜੇਕਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ corruption ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਿਖਰੀ ਪਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ consolidate ਕਰਕੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ co-operative movement ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ socialistic pattern ਦੀ society

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਲਿਆਉਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ co-operative ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਿਆਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ movement ਦੀ membership 812,499 ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, 16,040 Societies ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Capital ਵਿਚ 4 ਕਰੋੜ ਦੀ increase ਹੋਈ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ voluntarily ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਬਾਇਸ ਹੋਵੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ 68 ਵੀਸਦੀ ਪਿੰਡ ਯਾਨੀ 30 ਵੀਸਦੀ population ਇਸ movement ਨਾਲ cover ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ co-operative sentiment ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ co-operatively ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਖੇਤੀ, industry ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜੋ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਇਕਠੇ ਹੋਕੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਭ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇਗਾ । ਤਿੰਨ sugar factories—ਇਕ ਭੋਗਪੁਰ, ਦੂਜੀ ਪਾਨੀਪਤ ਅਤੇ ਤੀਸਰੀ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ—ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੁਪਿਆ co-operators ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ urge ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ development ਲਈ ਇਸ movement ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ co-operative ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । 5 cold storage ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । Consolidation ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ large scale farming ਅਤੇ co-operative ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਵਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਥੋੜਾ ਵਕਤ ਲਗਾ ਕੇ ਬਾਹਲੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇੰਡਸਟਰੀਜ਼ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵੇਕਟਰੀਆਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਸਪੋਰਟਸ ਦਾ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਦਸਤਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਸੀ । ਇਸ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦਾ ਹਰ ਸਾਲ 75 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮਾਲ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਸਤਕਾਰ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਨੀਪਤ ਵਿਚ ਸਾਈਕਲਾਂ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਇਕ ਲੱਖ ਸਾਈਕਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਹੋੜਦੀ ਦੀ ਸਨਅਤ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅੰਕੜੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਥੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੋੜਦੀ ਲਈ 873 ਕਾਰਖਾਨੇ ਹਨ ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ 813 ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਨਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜੋ ਪਾਵਰ ਹੈ ਉਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਪਾਵਰ ਛੋਟੇ ਹੀਮਾਂ ਤੇ ਲਗਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਹ ਪਾਵਰ ਵਧ ਰਹੀ ਇਨਫਲੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਇਕ ਰਸਾ ਸਾਧਨ ਹੈ । ਬਿਜਲੀ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਇੰਡਸਟਰੀ ਘੱਟ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਜ਼ੀ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੀ ਖੋਜ਼ੀ ਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵਾਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੇਹਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਲਗਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ।

ਹੁਣ ਪਾਵਰ ਅਤੇ ਮਿੰਚਾਈ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਤੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੰਗਵਾਲ ਅਤੇ ਨੰਗਲ ਵਿਖੇ ਬਿਜਲੀ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਬਣਾਏ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 75 ਹਜ਼ਾਰ ਹਿਲੋਵਾਟ ਬਿਜਲੀ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਪਾਵਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਧੰਦਿਆਂ ਲਈ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭਰਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸਾਡੀ 80 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਉਪਜ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਨਿਰਖਾਂ ਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੰਡੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਹ ਮਾਰਕਿਟਾਂ ਨਹਿਰੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਵਧਣ ਦੀ ਛੋਟੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ, ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਰੀਜ਼ਰਵ ਬੈਂਕ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਰੁਰਲ ਸਰਵੇ ਕਰਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਕਿਥੇ ੨ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ । ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸੋਚ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਖੁਦ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਆਪਣੀ ਉਪਜ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਵੇਚਣ ਲਈ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ, ਉਪਜ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮੱਲ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਲਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਸਟੋਰਜ਼ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਫੂਡਗ੍ਰੇਨਜ਼ ਦੇ ਤੁਲ ਕਰਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਉਪਜ ਨੂੰ ਵਪਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਲੋੜੀਂਦੀ ਚੀਜ਼ ਖਾਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਫਰਟੇਲਾਈਜ਼ਰ ਫੈਕਟਰੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਨੰਗਲ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਬਹੁਤ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਇਸ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੀ ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧੇਗੀ। ਇਹ ਕਾਰਖਾਨਾ ਨੰਗਲ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਦੇ ਨਵੀਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਕੁਝ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਹੋਣ ਪਰ ਜੇ ਅੰਕੜੇ ਮੈਂ ਦੇਣ ਲਗਾ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਾਸ ਕੁਲ 63,172 ਕੇਸ ਆਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਮੁਣ ਕੇ ਹੇਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ 35,198 ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸੁਲਾਹਨਾਮੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਥੇ ਮੁਕਦਮੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਰਾਹੀਂ 50 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਮੁਕਦਮੇ ਰਾਜ਼ੀਨਾਮਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਨਜਿਠੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਦਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਅਤੇ ਵਕਤ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਲਈ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ 10 ਫੀ ਸਦੀ ਮਾਲੀਏ ਦਾ ਹਿਸਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਹੁਣ ਇਸ ਹਿਸੇ ਨੂੰ 20 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਵਧਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮਿਟਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਣ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। 1437 ਮੀਲ ਸੜਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਕਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਵੀ ਹਿਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਤੇ ਨੈਸ਼ਨਲ ਐਕਸਟੈਂਸ਼ਨ ਸਕੀਮਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਪਕਿਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਲਿਆ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਾਡੀ ਜੋ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਨਵੀਂ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਹਰੀਜਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਐਨ. ਸੀ. ਸੀ. ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਯੁਵਨਾਂ ਵਿਚ ਡਿਸਿਪਲਨ ਅਤੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਬੀਅਤ ਅਤੇ ਯੋਗਤਾ ਸਿਖਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੇਲਾਂ ਅਤੇ ਡਰਾਮੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਕਈ ਕਲਚਰਲ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਂਡੂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਉਚੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਸੋਟ ਅਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੱਤਰ ਉਚਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਐਨ. ਸੀ. ਸੀ. ਲਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਪਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਾਦਾਦ ਭਰਤੀ ਹੋ

ਚਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਡਿਸਿਪਲਨ ਭਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਹਰੀਜਨ ਅਤੇ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁਢਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਾਰੀ ਨਬੂਲ ਲੈਂਡ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਿਤਰੀ ਲਈ 25 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਰਾਖਵੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੀਕੇ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਸਕਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਖਾਸ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਵਿਰ 5422 ਹਰੀਜਨ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਟਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਤਕ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਤੋਂ ਵਧ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਆਪਰੇਟਿਵ ਫਾਰਮਿੰਗ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਟੇ ਤੇ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਟੀਲਾਇਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਂਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੰਬਰ ਵੈਲਫੇਅਰ ਦਾ ਸਬਧ ਹੈ, 4 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰਾਖਵੀਂ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਲੰਬਰ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ 7 ਸੈਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। ਲੰਬਰ ਲਈ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਸਾਵੇਂ ਰਖਦੇ ਹੋਏ 200 ਮਕਾਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਅਤੇ 124 ਲੁਧਿਆਨੇ ਵਿਚ ਬਣਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਲੰਬਰ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਾਵੀਡੇਂਟ ਫੰਡ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਨਸ਼ੋਰੈਂਸ ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਰੁਫੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੇ ਧਨ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਣ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਰਾਜਸੀ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਧਰਮ ਦੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਦੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹਿੰਨੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾਈ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜੇ ਹੀ ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ ਅਸਾਡੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਚੋਜ, ਓਵਰ (ਪਰੀਵਰਤਨ) ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਤੇ ਨਿਪੁਣਤਾ ਨੂੰ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਝੂਟਲਾ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਹਿਤਰੀ ਲਈ 9 ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੁਕਤਿਆਂ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੌਰ ਤੇ ਵਜ਼ਾਹਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਮਿਊਨਲ ਹਾਰਮਨੀ ਦੇਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਭੇਦ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਅਤੇ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਭਾਵਨਾ ਦੇਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਰਵਸਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮੰਪਰਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਰੈਡ ਟੋਪ (ਲਾਲ ਫੀਤੇ ਦੀ ਦੇਰੀ) ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਡੀ ਖੋਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਵੇਖੀ ਜਾਵੇ ਉਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਿਭਾਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ। ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਕੋਈ ਰੋਰਮੇਂਟ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕੁੰਡਾਂ ਸਿਰ ਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜਨਤਕ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜਨਤਾ ਲਈ ਅਥਾਹ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਮੋਢਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਗਵਾਈ ਲੈਣ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬਿਨੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ ਜੀ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦੇਣ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਪੋਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਉਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਲ ਹਾਰਮਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ reorganisation of States ਦੇ ਮਸਲੇ ਉੱਤੇ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਝਗੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ political parties ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਫੀ restraint ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਇਸ ਦੰਗ ਦਾ stand ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਝਗੜੇ ਦੰਗੇ ਤੋਂ ਬਚਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ reorganisation ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੜਕਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਨ ਉਥੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ Government of India ਅਤੇ ਆਪਣੇ leaders ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਜ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ reorganisation ਦਾ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਸਲਾ High Command ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਜੋ resolution ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸਦੀ ਪੂਰ ਚੋਰ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਾਉਸ ਇਸ ਨੂੰ adopt ਕਰੇਗਾ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That the Members of this House assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the address he has been pleased to deliver to both the Houses assembled together.

I have received notices of the following amendments to this motion from various hon. Members. Their number is so large that it would not be possible to state them even in one hour. Therefore these amendments will be deemed to have been moved and can be discussed along with this motion.

1. Maulvi Abdul Ghani Dar :

That at the end of motion, the following be added—

“but regret that—

- (i) the Government has miserably failed in rehabilitating the displaced muslims and could not give them facilities as could give to refugees ;
- (ii) the Government has failed in recognising the most popular language, Urdu, as a regional language of the State .”

2. Shri Babu Dayal Sharma :

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention is made by the Governor in his address to start a military college at Gurgaon, the great historic place of Guru Dronacharya to commemorate the memory of the great General and the then Commander-in-Chief of the Maha Bharat, the greatest War of the then world .”

3. Shri Babu Dayal Sharma :

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention is made by the Governor in his address, regarding Re-organisation of Haryana State and Rehabilitation of Meos and other Muslims of the Gurgaon District.”

4. Sardar Ajmer Singh :

5. Sardar Shamsheer Singh :

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that his Government has not taken suitable steps to propagate Punjabi culture and Punjabi language and remove the backwardness of the rural people in all their spheres and bring them to the level of the urbanites.”

6. Pandit Mohan Lal Datta :

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (a) the Governor has not in his address suggested any concrete steps to achieve ideal of socialistic pattern of society by immediate removal of inequality of income and status existing between the high and low in the administration and the society as a whole ;
- (b) the address does not contain any programme of moral and spiritual regeneration ;
- (c) the address does not make reference to and emphasise the importance of Khadi and Cottage Industries in the economic uplift of the people and does not suggest any measures to encourage these ;
- (d) the address does not make mention of substantial and special measures for the development of backward hilly areas in the State ;
- (e) the Governor has not in his address made mention of the rise in prices of foodgrains and fodder in the State especially in unirrigated areas due to lack of rains resulting in the damage to wheat crops ”.

7. Shri Kasturi Lal Goel : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention has been made therein of —

- (i) growing unemployment and underemployment ;
- (ii) removing the disparity between the high and low-paid Government servants and other income groups ;
- (iii) housing problem of the landless and its solution ;
- (iv) land hunger of the landless poor and distribution of Government lands to them ;
- (v) construction of more roads, more technical and professional institutions especially in the Haryana Prant ”.

8. Shri Teg Ram : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that there is no mention about the practical steps to be taken in connection with the establishment of socialistic pattern of State Administration”.

9. Shri Dharam Vir Vasisht : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention has been made therein of—

- (a) roads development ;
- (b) growing unemployment ;
- (c) concrete steps taken to achieve the socialistic conception of State ;
- (d) re-organisation of separate Haryana Prant ;
- (e) the rehabilitation of Gurgaon Meos and other Muslims.”

10. Chaudhri Sri Chand : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that nothing has been mentioned about the growing unemployment of the educated and the uneducated.”

11. Principal Harbhajan Singh : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that no mention is made by the Governor in his address of the extent to which corruption in the various departments has been eradicated and delays in the disposal of petitions minimised .”

12. Comrade Ram Chandra : That at the end of the motion, the following added—

“but regret that—

- (a) the Address includes no reference to any concrete steps on the part of the Government for the removal of huge disparity in the salaries of the high and low paid servants of the Government and incomes of people of different classes in the society which is the real test of a socialistic pattern of society ;
- (b) the Address makes no mention of any measures or schemes for the quick development of the backward areas and hilly tracts ;
- (c) the Address does not envisage any active and effective solution of the difficulties and sorrows of the growing labour population.”

13. Shri Daulat Ram Sharma : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that his Government has taken no steps for the development of backward hilly areas of Punjab especially District Kangra .”

14. Principal Rala Ram : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (a) his Government has taken no steps and given no financial aid so far for the spread of Hindi language in the State of the Punjab ;
- (b) his Government has decided arbitrarily to constitute linguistic zones in the State and thus divide it into two, thereby destroying its integrity. whereas, the Punjab is bilingual all over, and hence Hindi in Devnagri and Punjabi in Gurmukhi script should be the officially recognised languages all over the State.”

15. Sardar Gopal Singh Khalsa :

16. Principal Iqbal Singh :

17. Sardar Wazir Singh :

18. Sardar Sarup Singh :

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (1) no satisfactory solution has been offered in the Address concerning the injustices done in the Government services to the minorities in general and Sikhs in particular ;
- (2) no mention has been made about the long due elections of the District Boards in the State ;
- (3) the Government has miserably failed to remain impartial in the matters concerning the administration of the Sikh Gurdwaras ;
- (4) no mention has been made to redress the grievances arising out of the discriminatory treatment meted out to those Sikh Arms Licence holders, Lambardars, Panches and Sarpanches who participated in the recent struggle put up by the Shiromani Akali Dal against the imposition of the ban on certain slogans.”

19. Rao Gajraj Singh : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (i) the Address does not contain any assurance of definite programme and policy for the speedy development of the backward areas of the State specially Gurgaon District and other undeveloped areas of Haryana Prant ;
- (ii) no mention is made about the Local-Self Government in rural areas of the State. i.e., District Boards, their constitution, elections and continuation ;
- (iii) no mention is made about the lack of technical education and industrial development of Gurgaon District.”

20. Shri Chand Ram Ahlawat : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (a) the Governor has not, in his address, laid down concrete and solid steps to improve the social, economic and housing conditions of the scheduled castes, scheduled tribes, other artisans and landless labourers and in fact to rehabilitate them on land, in cottage and medium scale industries, transport, trade services and other ways ;
- (b) no mention has been made to raise the basic salaries of low-paid staff and to confirm a large number of the temporary staff with long service.”

21. Shri Ram Kumar Bidhat : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that the Governor did not mention any specific measures for—

- (1) development of the backward areas of the State ;
- (2) improving the conditions of the industrial workers.”

22. Sardar Harkishan Singh Surjit :

23. Sardar Darshan Singh :

24. Shri Wadhawa Ram :

25. Sardar Bachan Singh :

26. Sardar Achhar Singh Chhina :

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (a) the failure of the Government to curb communalism and encouragement which its policies have given to communal forces and which have led to accentuation of communal division and tension have not been mentioned ;
- (b) the Police excesses, the policy of repression and denial of civil liberties which Government has followed have not been mentioned ;
- (c) the failure of Government to uproot corruption has not been mentioned ;
- (d) the failure of the Government to develop democracy and initiative in Panchayats and attempts to curb them and transform them into parts of bureaucratic machinery have not been mentioned ;
- (e) failure to undertake comprehensive agrarian reforms and failure to implement whatever measures of reform have been introduced have not been mentioned ;
- (f) failure to undertake bold steps for industrialisation of State and the neglect and indifference towards industrial development have not been mentioned ;
- (g) the anti-working class policy of the Government and its failure to enforce and prevent violation by capitalists of the labour laws have not been mentioned ;
- (h) the failure of the Government to distribute waste land to agricultural labourers and failure to give help to those who have been given some land on lease have not been mentioned ;
- (i) failure to stabilise the prices of agricultural produce and prevent their rise and fall which hit the peasantry and general consumer have not been mentioned ;
- (j) the failure of the Government to improve the living conditions of masses, workers, peasants and middle classes and take measures to stop increase in unemployment has not been mentioned ;
- (k) failure to solve the problem of re-organisation of the boundaries of State on the basis of democratic principle of linguistic and cultural unity has not been mentioned.”

27. Professor Mota Singh Anandpuri : That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that—

- (1) the Governor has not suggested anything to allay the fears of the Services, created by the Report of the Re-organisation Commission as well as by the Press Reports on the discussion of the Central Cabinet Sub-Committee, as regards the merger of two or three Northern Zones ;
- (2) nothing has been said to check the axe of retrenchment which has become a permanent feature on the occasion of Budget Session and which affects the efficiency of the Services most adversely ;

- (3) the Government has miserably failed to rehabilitate the displaced persons ;
- (4) no new practical suggestion has been made to solve the tangled skein of the linguistic as well as cultural problems of the State ;
- (5) the Governor has not suggested any concrete steps to achieve the ideal of socialistic pattern of Society."

28. Master Daulat Ram : That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no mention has been made therein of—

- (1) putting a stop to beggary in the State ;
- (2) checking effectively export of livestock from the State ;
- (3) introduction of free and compulsory primary education ;
- (4) satisfaction of legitimate demands of the classical and vernacular teachers ;
- (5) raising the scales of salaries of very low-paid employees of the Government and private bodies ;
- (6) providing of sufficiently huge funds for the political sufferers."

29. Shri Benarsi Das Gupta : That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that no mention has been made therein—

- (i) for abolition of the beggary in the State ;
- (ii) to open Apahaj Ashram, Leper Asylum and destitute homes in the State ;
- (iii) to abolish dowry system in the State ;
- (iv) for free and compulsory education for the males and females up to matric standard ;
- (v) for protection of cows and start dairies in the State ;
- (vi) to research into the Ayurvedic and Yunani systems of treatment and to open Government Pharmacies to supply trustworthy medicines on the above systems ;
- (vii) to discourage communal institutions for education and replace them with the Government run institutions ;
- (viii) to abandon the publishing of the naked pictures of women in the magazines published in the State and their display in public ;
- (ix) for water supply in Thanesar town during solar eclipse fair days as the entry of the town was opened for the pilgrims in the last fair days ;
- (x) for lessening the rates of the electricity in the State for the domestic and industrial purposes ;
- (xi) to increase the pay scale of low-paid chaprasis, sepoy, patwaris and others up to one hundred rupees ;
- (xii) to raise the standard of living of the common man and about unemployment in the State ."

30. Shri Lajpat Rai : That at the end of the motion, the following be added "but regret that—

- (i) the Government has miserably failed in protecting the tenants settled on lands more than fifty years past which are now called evacuee lands, i.e., the tenants of muslim landlords who have gone to Pakistan ;

[Shri Lajpat Ra i]

(ii) no mention is made by the Governor in his Address regarding the raising of Primary Education up to fifth class as free and compulsory."

31. **Shri Mehar Singh** : That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that—

- (i) no steps have been taken to remove the backwardness of hilly area of the Punjab specially Kangra District ;
- (ii) no steps have been taken to remove unemployment in the Punjab ;
- (iii) no steps have been taken to achieve the ideal of socialistic pattern of society in the State ;
- (iv) no mention has been made to reorganise a strong and united Punjab with special reference to the report of S. R. C."

32. **Shri Baloo Ram** : That at the end of the motion, the following be added—

"but regret that—

- (i) there is no reference in the speech regarding controlling the Chos of Hoshiarpur District ;
- (ii) the Government has failed to instal the exploratory tube-wells as were promised so many times since long ;
- (iii) the Government has failed in bringing the backward hilly and sub-mountainous tracts of Hoshiarpur District to the level of developed areas of the rest of the State."

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਨਾ ਟਾਈਮ ਮਿਲੇਗਾ? ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅਧਾ ਘੰਟਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

अध्यक्ष सहोदय : आपको 15 मिनट मिलेंगे । (You will get fifteen minutes.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ । ਕੁਝ ਥੋੜਾ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿਉ ।

अध्यक्ष सहोदय : पहले आप चलें तो सही । (The hon. Member should please first proceed with his speech.)

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir, क्या मैं दर्जियाप्त कर सकता हूँ कि क्या कोई इस तरह की convention नहीं है कि Opposition की तरफ से जो पहला मैम्बर बोले उसे भी उसी proportion से टाईम मिले जितना कि motion के support में तकरीर करने वाले ने लिया है ?

ਸ਼ਬਦ ਸਹੋਦਯ : ਅਗਰ ਆਪ ਕਹਿੰਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸੇ ਪਹਿਲੀ speech ਹੀ Opposition ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੇ treat ਕਰ ਲੇਵਾਂ ਹਾਂ । (If the hon. Member so desires then I would treat it as the first speech from the Opposition.)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਅਗਰ ਜਨਾਬ ਦੀ ਤਰਫ਼ਿਯਤ ਦੀ ਨਾਗਵਾਰ ਗੁਜ਼ਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਗਾ ।
(Laughter)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜਿਹੀ ministry ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਉੱਤੇ comment ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਦੀ ਉਮਰ ਅਜੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੋਵੇ ਇਕ ਬੜਾ ਕਠਨ ਕੰਮ ਹੈ । ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ministry ਉੱਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਬਰਸਾਂ ਦੇ ਪਰੋਗਰਾਮ ਤੋਂ ਇਕ ਵਖਰਾ ਪਰੋਗਰਾਮ announce ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਉਹ programme ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ । ਮੇਰਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਉਸ 9 ਨੁਕਤਾ programme ਵਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ announce ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਸ programme ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨਵੀਂ ministry ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ministry ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਫਰਕ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਆਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ 9 ਨੁਕਤਾ programme ਦੀ ਵਲ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 9 ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਠੋਸ ਬਣਾ ਦਿਉ ਅਤੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਮਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ministry ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਫਰਕ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਦਮ ਇਸ ਨਵੀਂ ministry ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ relief ਅਤੇ remission in *abiana* ਦੇਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ, political ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਾਪਸ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਲਏ ਹਨ ਉਹ ਕੁਝ ਚਾਰਸ ਬਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ, ਸਪੀਕਰ, ਸਾਹਿਬ ਕਲ ਪਰਸੋਂ ਜਿਹੜਾ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ Address ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਸੀਂ ਆਸਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ Address ਅਤੇ ਇਸ Nine Points Programme ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਤਾਬਕ ਗਲਾਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਨਕਸ਼ੇ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਲਗਾਤਾਰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । Address ਦੇ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸੋਹਣੇ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਨਕਸ਼ੇ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਵੀਂ ministry ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਾਲਿਸੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਨਵੀਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਜੇ ਦੋ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁੱਠੇ ਹੁੱਠੇ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਸ਼ਕ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਤਕਰੀਰਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਹ motion ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਕੁਝ ਹੋਰ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਅਤੇ ਸਮਰਿਧਸ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ rules ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਦੋ ਸੱਜਣ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਜੋ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜ਼ਰਈ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਵਗੇਰਾ ਵਗੇਰਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਲਕੁਲ Address ਵਾਲੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਦੇਹਰਾ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਵਜ਼ੀਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਕ complacency ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ administration ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ communal ਫਸਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ vigilant administration ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ administration ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਨ ਮਨ ਦੇ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਹੀ ਸੁੱਖ ਹੋਇਆ ਹੈ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦੁੱਖ ਤਕਲੀਫ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਵਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ District Board Teachers ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਿੱਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਛੇਤੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਬੜ੍ਹੇਤਰੀ ਕਰੋ, ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸ਼ੋਰ ਅਤੇ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਨਫਰੈਂਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਚ 53 ਜਗ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੜਤਾਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਜੁਦਾ ਬੇਚੈਨ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਹੀ ਸੁੱਖ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਸੁਣ ਹੀ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਇਜਲਾਸ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਤਸਵੀਰ ਖਿੱਚੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਖ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਸੁੱਖ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ Government ਜਿਹੜੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀਆਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ ਫਹਿਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ complacency ਕਿਸੇ ਵੀ Government ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ complacency ਦੇ ਨਾਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ

ਚੇਕਸ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਚੇਕਸ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ।

ਹੁਣ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਲੈ ਲਵੋ । ਐਂਡਰਸ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਬੜਾ ਮਾਨ ਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਿਛਲੇ ਇਜਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਗੋਸ਼ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀਆਂ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹ ਵਕਤ ਪਾ ਕੇ ਸਹੀ ਮਿਥ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਰੇਹਤਕ ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਦਿਵਾਇਆ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਏ ਪਰ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਅਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ remarks ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹਕ ਬਜਾਨਬ ਸਨ । ਬੇਹੜਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦੌਲੀਕੇ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਿਨਟੈਂਡੈਂਟ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰਾਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦਿਆਂ ਸਪਾਹੀਆਂ ਤੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਨੇ ਬੜਾ ਕੁਟਿਆ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਵੇਲਾ ਦਿਤੀ ਔਰਤਾਂ ਤੇ ਆਦਮੀ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਬੁਢੇ ਤੇ ਬੱਚੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਸਰਦਾਰ ਤਰਲੋਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਨਾ ਕੁਟਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨਹੀਂ । ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਤੋਂ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਨਾਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਿਆਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਹੈ ? ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਅਰਥਾਤ 16, 17 ਤੇ 18 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਧਾੜ ਉਥੇ ਬੈਠੀ ਰਹੀ । ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਲਾ ਐਂਡ ਆਰਡਰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਮੇਟੀ ਬਿਤਾਏ ਤੇ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰੇ । ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਬੜਾ harass ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਬੁਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ comment ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਫੇਰ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਨਿਕਲਣਗੀਆਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਐਨਾਂ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਿਆਨ ਕਰ ਸਕਾਂ ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ socialistic pattern of society ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ । ਹੁਣ ਵੇਖਣ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ socialistic pattern of society ਦਾ aim ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਾਂਝੀ ਹੈ । ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਢਾਂਚੇ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ—

- (i) ਦੇਲਤ ਦੀ ਤਕਸੀਮ,
- (ii) ਦੇਲਤ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ, ਤੇ
- (iii) ਬਾਹੁ ਬਲ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ।

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਸਾਨੂੰ socialistic pattern of society ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ socialistic pattern of society ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ socialistic pattern of society ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ aim ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡ੍ਰੇਸ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਤਕ ਨਹੀਂ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਪਤਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਹੜੇ ਦੌਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਥੇ ਕੀ ਬੀਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਾਕਿਆਤ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। 1948 ਵਿਚ ਜਿਥੇ Textile mills ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ -/4/6 ਗਜ਼ ਬਣਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੁਣ 1956 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ -/1/6 ਫੀ ਗਜ਼ ਬਣਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ close ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਬੋਰਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। 1954 ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੀ ਸਦਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ Textile Conference ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਬੰਦ ਹੋਏ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 16 ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 12 ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 12 ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸਾਲ 1956 ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਕ Socialistic pattern of society ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਹੋਇਆ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮਹੀਨਾ ਦੇ ਮਹਿਨੇ ਭੁਖੇ ਰਹਿ ਕੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ case Labour Tribunal ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿੰਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਉਜੜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੀ Jagadhri Mill ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮਿਲ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾ ਮਹੀਨਾ ਤਕਲੇ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੁਣ Tribunal ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਏੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ Metal Works ਦੇ 600 ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦੋਹਾਈ ਮਚਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮਾਲਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰ piece work ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਤਰਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਨਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ Jagadhri Sugar Factory ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਦਬਾ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਰਹੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ Socialistic pattern of society ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ pattern ਤਾਂ ਮਿਲ-ਮਾਲਕਾਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਂ ਚੁਕੱਟ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! Socialism ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਕੇਵਲ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਾਫੀ ਵਧਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਦਾਬਾ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Socialism ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ Industry ਦੀ development ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਬੜੇ ਮਾਨ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਖੇਤੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੇ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਾਣ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਹਾਨੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਸਨਅਤੀ ਸੂਬਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸੋਨੀਪਤ ਵਿਚ cycle industry ਹੈ ਤੇ ਫਰੀਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਲਾਲਟੋਨਾਂ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਤੇ ਬੜੀ complacent ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹੋਰ ਸਨਅਤੀ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਸਦਾ ਲਈ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੂਬਾ ਨ ਰਹੇ ਬਲਕਿ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਬਣੇ । ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ man power ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਥੇ ਅਤੁਣ man power ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਕਾਰਜ, ਮੀਮੈਂਟ ਤੇ ਕਪੜੇ ਲਈ ਕਾਫੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ raw material ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ technique ਅਤੇ skill ਵੀ ਕਾਫੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਮਸ਼ੀਨ ਦੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

Cycle parts ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਖਰਾਦ ਲਗਾ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਈਕਲ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਵਰ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, raw material ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਕਪੜੇ ਵਾਸਤੇ ਕਪਾਹ ਮੌਜੂਦ ਹੈ । ਸੀਮੈਂਟ ਦਾ ਪੱਥਰ ਅਤੇ ਕਾਰਜ ਵਾਸਤੇ material ਬਹੁਤ ਲੱਭ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਰੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ industry ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਦੇਲਤ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 150 million yards ਕਪੜਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਏਥੇ ਖਪਤ 300 million yards ਕਪੜੇ ਦੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦਾ ਕਪੜਾ ਸਾਰਾ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੰਗਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਪਾਹ ਬਾਹਰ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦੀ completion ਨਾਲ ਕਪਾਹ ਦੀ production ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਲੇਕਿਨ industry ਦੀ development ਤਾਂ ਤਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਇਥੇ industry ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਤਾਂ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਭਾਵੇਂ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇ ਲੇਕਿਨ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਭਾਖੜੇ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਲੇਕਿਨ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਹੁਣ ਉਹ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਬੰਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਿਸਾਰ ਤੱਕ ਚਲੇ ਜਾਉ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਘੱਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਧ ਗਈ ਹੈ? ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Address ਵਿਚ complacency ਦੀ picture ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। Communalism, ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ, ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹਾਂ ਜਾਂ ਕੋਣ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ administration ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ control ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਨੂੰ ਹਵਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਅਪਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਇਕ ਵਕਤ ਐਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਮਿਲ ਕੇ ਬਚਾ ਕੀਤਾ। ਉਸਦੇ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ ਬਜਾ ਤੌਰ ਉਪਰ ਮੁਬਾਰਕ-ਬਾਦ ਦੇ ਮੁਸਤਹਕ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1947 ਦੇ ਵਾਕਿਆਤ ਯਾਦ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਲਖੀ ਅਤੇ provocation ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿਣ। ਇਹੋ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫਸਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੀ ਲੈ ਲਉ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰਲ ਕਿਸੇ ਬੰਨੇ ਨਹੀਂ ਲਾਈ। Bilingual regions ਦਾ ਕੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ areas ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਰਿਹਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਧ ਹੋ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਵੱਧ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਣ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ S. R. C. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ lead ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਪਣੀ ਹੀ ਫਿਕਰ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਅਪਣੇ ਮਸਲੇ ਜੋਗੇ ਤਾਂ ਰਹਿ ਜਾਉ। ਜੇ ਕਰ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਪੁਠੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਕਰੋਗੇ। ਸਿੱਧੇ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਕਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਤਹਾਦ ਵਧੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਪਣੀ co-operation ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਉਪਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦੇ ਅਪਣੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ areas ਵੰਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਵਧ ਜਾਣ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਵਧ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ communalism ਦਾ ਮਸਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ complicated ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਲੀਸੀਆਂ languages ਉਪਰ ਅਤੇ census ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਧੇ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ communalism ਕਿਉਂ ਨਾ ਵਧੇਗਾ। ਦੂਸਰੀ community ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ majority ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ minority ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਵਕਤ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਇਥੇ opposition ਨਾਲ discrimination ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮਸ਼ਾਵਰਤੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਣੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ। Opposition ਨੂੰ confidence ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ industry ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਅਤੇ Law and Order ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ Advisory Committees ਬਣਾਉਣ ਵੇਲੇ Opposition ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਰੱਖੀਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ development ਵਾਸਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਕੁਝ ਸੋਚੀਏ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ administration ਵੱਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ official party ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ administration ਵਿੱਚ ਇਤਨਾ ਦਖਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ administration ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ administration ਦਾ prestige ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ State ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਕਮਰਾਨ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ Administration ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦਖਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਇਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ co-operate ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਸੂਬੇ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਭਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ complacency ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰੇ ਛੱਡ ਦੇਣ। ਜਦ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਦਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਥਾਂ ਉਪਰ ਬੈਠਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ (ਡੇਹਲੋਂ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਜਿਹੜਾ Address ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਕਾਪੀ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ thanks ਦੇਣ ਦਾ resolution ਪੇਸ਼ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਵੀ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਕਤ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ Address ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤਾਂ State ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ thanks ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਔਛਾ ਹੈ, ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਰੰਗੀਨ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਅਸਫ਼ੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। 'ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ problems ਹੁਕੂਮਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ intricate problems ਹਨ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਲ ਨਾ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਭ ਔਛਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ civil liberties ਦਾ ਕਿੱਡਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾਂ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਲੋਂ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ civil liberties,

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

democracy ਅਤੇ communal harmony ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ problems ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਕੁਝ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ credit ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।

ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ slogans ਤੇ ban ਕਿਉਂ ਲਾਇਆ — ਉਨ੍ਹਾਂ slogans ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ inoffensive ਸਨ ? ਉਹ ਕਿਹੜੇ slogans ਸਨ ? ਉਹ ਸਨ—“ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ” “ਹਿੰਦੂ ਸਿਖ ਇਤਹਾਦ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ” “ਹਰਿਆਨਾ ਪਰਾਂਤ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ”। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ slogans ਨਾਲ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅਮਨ ਉਤੇ ਕਿਹੜਾ ਪਹਾੜ ਟੁਟ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ 11, 12 ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ? ਕੀ ਇਹ civil liberties ਦਾ ਨਸ਼ੂਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ resolution ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ credit ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਕੀ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ communal harmony ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ? ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਅਗੇ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਝਗੜਾ create ਕਰ ਦਿਤਾ। States Reorganisation Commission ਵੀ ਰੀਪੋਰਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦੇ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੇਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ “ਮਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਫਰੰਟ” ਨਾਮੀ ਧੜੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਉਕਸਾਇਆ ਕਿ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਹਾਲਾਤ ਪੇਦਾ ਹੋਏ ਉਥੋਂ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ agitation ਪਹਿਲੀ cabinet ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਮਿਨਿਸਟਰਜ਼ ਸਨ—ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮਿਨਿਸਟਰਜ਼—ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਈਮਾ ਤੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਜਿਹੜਾ language ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਉਹ ਕਿਸ ਤੋਂ ਗੁਝਾ ਹੈ ? ਅੱਜ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਨ ਅਤੇ ਬਾਈ—ਲਿੰਗੁਅਲ ਬੋਨਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ ਉਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਹੈ ? ਸਚੋਂ ਫਾਰਮੂਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ—ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਛਾਤੀ ਮਤਲਬ ਸੀ—ਇਸ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਨਤੀਜਾ ਨਿਕਲਿਆ ? ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਬੜੇ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਲ

ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਇਥੇ ਬੜੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਸੂਰਤ ਪੈਂਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ communal harmony ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ resolution ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ democracy ਦਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ democracy ਵਿਚ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸੰਨ 1885 ਤੋਂ ਬਣੇ ਹੋਏ ਸਨ — ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਇਹ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮੁਲਕ ਗੁਲਾਮ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਥੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਕੂਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੁੱਟ ਕੇ ਖਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ — ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 85 ਫੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹਨ ਇਹ ਹੱਕ ਦਿੱਤਾ ਵੇਟ ਦਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮਸਲੇ ਹੋਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸੁਲਝਾਓ; ਅੱਜ ਤੋਂ ਦੋ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੋੜ ਦਿਤੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦੇਰ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ? ਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ, D.C., ਅਫਸਰ ਮਾਲ, ਸਿਵਲ ਸਰਜਨ ਅਤੇ A.D.M. ਹਨ ਉਹ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ? ਆਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ replace ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਰਡਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਵੀਆਂ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਾ ਸਕਦੀ ਜੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ? ਪਰ ਨਹੀਂ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਇਹ ਮਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ bodies ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਚਲਾਉਣ। ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਇਸ ਸਵਾਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖੂਬ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਥਰੂ ਪ੍ਰਭੂਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ voters constituencies ਬਣਾਈਆਂ, ਪੋਲਿੰਗ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਏ ਪਰ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਇਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਇਕ ਹੁਕਮ ਚਲਾ ਗਿਆ ਕਿ ਚੋਣਾਂ ਮੁਲਤਵੀ। ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਸ ਮੁਲਤਵੀ। ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦ democracy ਦੀ ਵੀ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ? ਵੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਵੇਰ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰਜੇ ਚੰਗੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਅੰਧੇਰਗਰਦੀ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸ੍ਰੀ ਬਾਜਵਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਸਰਕਾਰੀ ਮਾਸਟਰਾਂ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜਾ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਮੁੱਦੇ ਵਿਚ ਅਜੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਨੂੰ ਪਰੈਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਸਭੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਕਿਹੜੇ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਕੌਣ ਹਨ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ district officers ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਖੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ ? ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆਂ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਲੁਧਿਆਣਾ District Board ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਇਕ Rest House ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਫੈਲਘਰ' ਹੈ। ਉਹ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਦੇ ਫੰਡਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਠੇਹਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਫੈਲ ਘਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਫੈਲਘਰ ਇਸ ਲਈ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤਾਮੀਰ ਵਾਸਤੇ ਲਿਫਟਾਂ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕੀ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਹ ਅਰਮ ਨਾਲ ਠਹਿਰ ਸਕਨ, ਇਧਰ ਉਧਰ ਭਟਕਦੇ ਨ ਫਿਰਨ। ਹੁਣ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬਰਾਤ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਥੇ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਫੈਲਘਰ ਉਸ ਦੇ ਲਈ reserve ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੇ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਦਾ ਆਦਮੀ ਉਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਇਹ ਉਸ Rest House ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ D.C. ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਦਮੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫੁਲਾਣਾ cinema ਵਾਲਾ ਹੈ; ਉਹ ਬੜਾ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਤ ਠਹਿਰਾਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਿਤਨੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬਰਾਤ ਠਹਿਰਾਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਤਾਂ ਉਸ ਫੈਲਘਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 20 ਜਾਂ 30 ਮੀਲਾਂ ਤੋਂ ਚੱਲਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਇਥੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸ ਠਹਿਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਖੁਦ ਚੰਦਾ ਦੇ ਕੇ ਬਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਇਸ ਫੈਲਘਰ ਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਮਾਸਟਰਾਂ, ਮਾਸਟਰਾਣੀਆਂ, ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ action ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ democracy ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਕੁਲਹਾੜਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਹੁਣ ਬੋਲਿਆਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ Upper House ਦੇ ਕੁੱਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ । ਲੋਕਲ ਬਾਡੀਜ਼ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਜਾਣੇ ਹਨ । ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਿਸਟਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਤੋੜ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਗੇ ? ਉਹ ਹੋਣਗੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਗ ਯਾਨੀ ਮਿਊਨਿਸਪਲ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ democracy ਦਾ ਮਸਲਾ, civil liberties ਦਾ ਮਸਲਾ, communal harmony ਦਾ ਮਸਲਾ “ਸਭ ਔਛਾ” ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

ਫਿਰ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ Address ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਰ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ election manifesto ਹੈ । ਕਿਉਂ ਜੋ ਚੋਣਾਂ ਵੀ ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇੰਝ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ruling party ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਚਿੱਠਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੇ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜਨਤਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਵਿਉਰਾ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਨ, 1952 ਵਿਚ ਸਨ 1953 ਅਤੇ 1954-55 ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ no-party man ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ Address ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੁੰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ problems ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਸੂਬਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਛਸਿਆ ਰਿਹਾ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪਾਸ ਤਾਂ ਆਪਣਾ propaganda ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੀ ਭਾਰੀ machinery ਹੈ, Public Relations Department ਹੈ, Press ਹੈ, ਅਖਬਾਰਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਰੀਏ ਇਹ ਆਪਣੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵਿਉਰਾ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜਿਹੜੀ communal tension ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ । ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਮੋਰਚੇ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ 11, 12, ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ । ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ Preventive Detention ਅਤੇ Security of the State Acts ਹੇਠ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਿਰਫਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਪਿਛਲੇ 30 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ law and order ਦੀ position ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਸੀ ? ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ, ਕੋਈ ਰੋਲਾ ਨਹੀਂ ਪੇਣ ਦਿਤਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ administration ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਰੋਲਾ ਨ ਪਵੇ ।

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਤੇ ਛੱਡ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਮੁਮਕਿਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਜੋ ਹਾਲਾਤ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ਼ੌਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ solution ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹਨ ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਬੇਹਤਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ (ਮੁਕੇਰਿਆਂ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ ! ਰਾਜਪਾਲ ਮਹੋਦਯ ਕ ਅਭਿਭਾਸ਼ਣ ਕੋ ਹਮ ਸਬ ਨੇ ਸੁਨਾ। ਇਸ ਕੇ ਸੁਤਾਲਿਕ ਕੋਈ ਦੋ ਰਾਏਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਜਿਤਨੀ ਚੀਜ਼ੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਨ੍ਤ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਮੇਂ ਟਰਕਕੀ ਵਾਲੀ ਕੀ ਹੈ, ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਜੋ ਟਸਵੀਰੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਹੈਂ ਵਹ ਸਬ ਬਜਾ ਹੈਂ ਆਰ ਏਸਾ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਕੁਝ ਬੁਰਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਯਹ ਕੇਵਲ electioneering ਕੇ ਲਿਯੇ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ। ਕਯੋਂਕਿ ਇਸ Assembly ਕੀ ਉਮਰ ਕਾ period ਖਤਮ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਆਰ ਯਹ ਥੋੜੇ ਅਰਸੇ ਮੇਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਯੇਗੀ ਤੋ ਯਹ ਵਾਜਬ ਹੀ ਥਾ ਕਿ ਵਹ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕੀ ਟਰਕਕੀ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਅਪਨੇ Address ਮੇਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਤੇ। ਯਹ ਬਾਤ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਕਾ propaganda ਕਰਨੇ ਕਾ ਯਾ ਕਿਸੀ ਟਰਹ ਕਿਸੀ ਕੀ ਬੁਰਾਈ ਕਰਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਅਭੀ ਕਈ ਸਦਸ੍ਯੋਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਯਹ ਵਾਜਬ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ law and order ਕੇ ਸੁਪ੍ਰਬੰਧ ਕੇ ਲਿਯੇ ਖਾਸ ਕਰ ਜੋ ਅਮ੍ਰਤਸਰ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਅਧਿਵੇਸ਼ਨ ਕੇ ਮੌਕੇ ਪਰ ਹਮਾਰੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਹੁਆ ਹੈ ਆਰ ਹਮਾਰੇ ਅਫਸਰਾਨ ਜੋ ਵਹਾਂ ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਥੇ ਕੀ vigilance ਆਰ ਸਾਵਧਾਨੀ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਹੁਆ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮ ਸਬ ਕਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਨ ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰੇਂ। ਯਹ ਕਹਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਵਹਾਂ ਪਰ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਬੜਾ ਅਚਲਾ ਰਹਾ ਆਰ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਨਾਕ ਬਚਾ ਲੀ ਹੈ। ਯਦਿ ਵਹਾਂ ਪਰ ਕਿਸੀ ਟਰਹ ਕੀ ਕੋਈ ਗਡਬਡ ਹੋ ਜਾਤੀ ਤੋ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਬਦਨਾਮ ਹੋਤਾ। ਇਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯਹ ਕਹਨਾ ਕਿ ਇਸ ਅਚਲ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕੇ ਲਿਯੇ ਆਰ ਇਸ vigilance ਕੇ ਲਿਯੇ ਹਮ ਅਪਨੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਰ ਅਪਨੇ ਅਫਸਰਾਨ ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵਾਜਿਬ ਹੈ ਆਰ ਮੈਂ ਭੀ ਉਨ ਕੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਕੀ ਜੋ ਇਸ ਵਕਤ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ।

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਮੇਂ ਲੋਗੋਂ ਕੀ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਬੜੀ ਚੀਜ਼ੇ ਕੀ ਹੈਂ ਜੈਸੇ ਕਿ co-operative movement ਮੇਂ ਇਨ ਕੋ ਆਗੇ ਲੇ ਜਾਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਟਰਹ ਸੇ industries ਕੋ ਭੀ ਆਗੇ ਲੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ co-operative mills ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਾਨ੍ਤ ਮੇਂ ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਭੀ ਟਕਰੀਬਨ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਅਭੀ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਮੇਂ ਵੇ ਜਾਰੀ ਹੋ ਜਾਯੇਗੀ। ਯਹ ਬੜੀ ਚੀਜ਼ੇ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹਮੇਂ ਅਪਨੇ ਮੰਤ੍ਰਿਮੰਡਲ ਕੀ ਬਜਾ ਟੌਰ ਪਰ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਯੇ। ਇਸ ਸਮਯ ਮੇਂ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ : ਕੌਨ ਸੇ ਮੰਤ੍ਰਿ ਮੰਡਲ ਕੀ, ਇਸ ਕੀ ਯਾ ਪਹਲ ਕੀ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ : ਹਮੇਂ ਮੰਤ੍ਰਿਮੰਡਲ ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਯੇ। ਹਾਂ ਯਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਗਵਰਨਰ ਮਹੋਦਯ ਨੇ ਸਦਨ ਮੇਂ ਰਖੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਯਹ ਬਾਤ ਕਿਸੀ ਸੇ ਛਿਪੀ ਹੁਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਯਹ ਵਿਚਾਰ ਮੰਤ੍ਰਿਮੰਡਲ ਕੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਜਿਨ੍ਹੇਂ ਗਵਰਨਰ ਮਹੋਦਯ ਕੀ ਟਰਫ ਸੇ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ਆਰ ਜੋ ਕਾਮ ਮੰਤ੍ਰਿਮੰਡਲ ਨੇ ਕਿਯੇ ਹੈਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਗਵਰਨਰ ਮਹੋਦਯ ਨੇ review ਕਿਆ ਹੈ ਉਸ ਕੀ ਇਸ ਮੌਕੇ

पर सराहना करना बिल्कुल वाजिब है। तो एक बात जिस की तरफ, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा इस हाऊस का ध्यान आकर्षित करना चाहता हूँ वह यह है कि जो गवर्नर महोदय ने अपने Address के अन्त की तरफ कही है और वह इस तरह से है:—

“We have talked much, in the past, in terms of majority and minority communities I must confess I hate a majority or minority which is based on language, or caste, or religion. These terms are perfectly intelligible on lines of an economic or social programme, for whosoever has a better programme with more appeal to the people will eventually constitute the majority.”

यह बात ठीक है कि यह भाव गवर्नर महोदय के हैं पर इस से कोई इनकार नहीं कर सकता कि इन भावों में हमारा जो अब का मंत्रिमंडल है उन के विचारों की गूंज है। यह उन के विचारों को represent करते हैं और मैं यह समझता हूँ कि पंजाब के वातावरण में जो फिरकाप्रस्ती इस वक्त छाई हुई है और इस वातावरण में यह जो भाव रखे गए हैं वे इन घनघोर साम्प्रदायिक घटनाओं में एक silver lining हैं। यह इस बात को जाहर करते हैं कि हमारा मंत्रिमंडल और हमारी सरकार अब सही lines पर आगे बढ़ने का प्रयत्न कर रही है। अभी कहा गया है कि communal harmony के मुतालिक कुछ भी इस अभिभाषण में कहा नहीं गया। यह बात कुछ हद तक ठीक भी है कि सीधे तरीके से इस बारे में बहुत कुछ नहीं कहा गया लेकिन इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि हमारा मंत्रिमंडल इस बात को अनुभव कर रहा है कि जो फिरकाप्रस्ती का वातावरण कुछ लोगों ने कई दिलों में पंजाब के अन्दर पैदा किया है उसे अब खत्म करने का सच्चे तरीके से और सही lines पर प्रयत्न करना चाहिये। अभी अभी मेरे एक भाई ने कहा है कि वह पंजाबी सूबे में हिंदू सिख इतहाद चाहते हैं और वह हमेशा हिंदू सिख इतहाद के नारे लगाते हैं। मैं यह कहता हूँ कि यह बिल्कुल hypocrisy है। यह लोगों को धोखा देने की कोशिश है और इन के इस नारे के पीछे sincerity नहीं है। यह अब किसी को धोखा में नहीं डाल सकते.....

सरदार अजमेर सिंह : On a point of order, Sir. बी hon. Member within rights ਹਨ ਜਦ ਉਹ hypocrisy ਦਾ ਲਫਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

अध्यक्ष महोदय : उन के लिये यह बेहतर होगा कि यह लफ्ज न इस्तेमाल करें। (It would be proper for the hon. Member not to use this word.)

श्री रत्ना राम : अध्यक्ष महोदय ! यदि यह नाभुनासिब है तो मैं इसे वापिस लेता हूँ। तो यह जो धोखा की बात थी मैं कहता हूँ कि आज किसी को धोखा नहीं दिया जा सकता। जिस वक्त पंजाब के अन्दर सब से ज्यादा एक फिरकादाराना organised community और उस के लीडर ने कई बार कहा है कि पंजाब के हिंदुओं में मुझे बिल्कुल विश्वास नहीं है। यह नहीं हो सकता है कि.....

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ : ਜਲਤ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ : On a point of order, Sir. ਮੈਂ यह कहना चाहता हूँ कि किसी community पर हमला करना मुनासिब नहीं है। वह पार्टी के लीडर हैं उन्होंने अगर कोई चीज कही है तो इस पर यह कहना कि सारी community की community ही ऐसी है नामुनासिब है और unparliamentary है और अगर आज सिखों के बारे में कहा जाए तो कल हिंदुओं के बारे में भी कहा जा सकता है।

अध्यक्ष महोदय: मैं चाहता हूँ कि माननीय मੈम्बर ऐसे reference को avoid करें।
(I wish the hon. Member should avoid such references.)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਮ : यह जो एक organised फिरका है या पार्टी है उस के जो नेता हैं वह यह बात बार बार कहते हैं कि मुझे पंजाब के हिंदुओं पर विश्वास नहीं है। एक तरफ तो वह यह कहते हैं कि 'हिंदू सिख इतहाद जिन्दा बाद' और दूसरी तरफ यह बात कहते हैं। हां हिंदू सिख इतहाद हो जाए तो बड़ी खुशी की बात है और हम भी यही चाहते हैं पर यह तो धोखा देते हैं जब यह हिंदू सिख इतहाद का नारा लगाते हैं। यह चीजें वातावरण को सही नहीं करवा सकतीं, जब एक तरफ तो हिंदू सिख इतहाद का नारा लगाते हैं और दूसरी तरफ उन की पार्टी के नेता यह कहें कि पंजाब के हिंदुओं पर कोई विश्वास नहीं हो सकता तो मैं बजा तौर पर पूछ सकता हूँ कि क्या यह ऐसी चीज है जिस की मुजम्मत ही नहीं करनी चाहिये? मैं कहता हूँ कि अगर इस वातावरण में ऐसी चीजों की मुजम्मत न की जाए तो हम इस को बेहतर नहीं बना सकते।

हम यह जानते हैं कि पंजाब के अंदर जो फिरकादाराना फ़िज़ा है, यह ठीक नहीं है। आज जो सब से ज़्यादा फिरकादाराना lines पर organised party है, उस के leader जो हैं वह एक community को as a community यह कहते हैं कि हमें उस के अंदर विश्वास नहीं है। मैं तो समझता हूँ कि गवर्नर महोदय ने यह बात हमारे सामने रख कर कि वह उस अकसरियत को घृणा की दृष्टि से देखते हैं जो धर्म के आधार पर, मज़हब की बिना पर या ज्ञात की बिना पर कायम की जाए, हमारे इस प्रान्त की बड़ी भारी सेवा की है और अगर इस पर अमल किया गया तो मैं समझता हूँ कि सच्चे अर्थों में इस प्रान्त की फ़िज़ा को बेहतर बना सकेंगे। मैं, अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा, यह जो फिरकादाराना lines पर अकसरियत बनाने का प्रयत्न किया जाता है, इस के कितने बुरे परिणाम होते हैं और यह अन्त में किस तरह से काम करते हैं, इस की एक झलक आप को हुशियारपुर के एक वाक़े से बताना चाहता हूँ। जो भी अकसरियत मज़हब की बिना पर होगी वह कभी प्रान्त के वातावरण को बेहतर नहीं बना सकती। जब पिछली बज़ारत थी तो उस में जो अकाली पार्टी है उस के नेता के एक बड़े भारी लैफ़्टीनेंट शिक्षा मंत्री बने। और हुशियारपुर ज़िले को यह मान प्राप्त हुआ कि वे वहां पर पधारें और पधारने के साथ ही एक अमृत छकाओ conference का सिलसिला शुरू हो गया। मुझे अच्छी तरह से याद है कि वहां से बीसियों telegrams

देनी पड़ीं कि गवर्नमेंट के मिनिस्टर साहिब किस काम पर उतारू हो गए हैं। ऐसी बातें होती हैं और यह जहूनियत होती है उस अकसरियत की जो मजहबी बिना पर हो। इस का यह परिणाम होगा कि वह 'मजहबी लड़ाई झगड़ों के लिये मौका पैदा करेगी। तो मैं समझता हूँ कि इन भावों की जो गवर्नर महोदय ने इन लफजों के अन्दर प्रकट किये हैं, जितनी भी प्रशंसा की जाए थोड़ी है। यह वह भाव है जो देश को आगे ले जाने में सफल होंगे, न कि वह political जमात जो जाहिरा तो कहती हो 'हिंदू सिख इतहाद जिन्दाबाद' और हरेक तकरीर में यह कहती हो कि हमें पंजाब के हिंदुओं पर विश्वास नहीं वह देश के अन्दर अमन का जो वातावरण है उसको नुक्सान पहुंचा सकती है। तो मैं इन शब्दों के लिये जो कि गवर्नर महोदय ने यहां रखे हैं और जो मैं समझता हूँ हमारे मंत्रिमंडल के विचार हैं, उन के लिये मैं उन का धन्यवाद ही नहीं करता बल्कि उन की सराहना करता हूँ। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा मंत्रिमंडल तक यह बात पहुंचाना चाहता हूँ कि जहां तक भाषा का प्रश्न है हम में से कोई भी पंजाबी भाषा के विरुद्ध नहीं है और न ही होना चाहिये। हम इस की उन्नति देखना चाहते हैं। पंजाबी तो क्या अभी कल एक भाई ने कहा था कि उर्दू को रखना चाहिये। हम उर्दू की भी पंजाब के अन्दर तरक्की देखना चाहते हैं। यह चीज हमें चुभती नहीं है। अगर कुछ भाई उर्दू चाहते हैं तो उन्हें यह पढ़ने का पूरा मौका मिलना चाहिये। लेकिन अगर ज़बान की आड़ के पीछे किसी तरह से फिरकादाराना अकसरियत पैदा करने का प्रयत्न किया जाता है तो हमें इस की पूरे जोर से मुखालिफत करनी चाहिये। मुझे यह देख कर हैरानी भी हुई कि जिन lingual zones का गवर्नर महोदय ने अपनी speech में जिक्र किया है वह भी arbitrary तरीके से बनाए गये हैं और उन में communal majority का ध्यान रखा गया है। हम ऐसे lingual zones को, जो इस नुक्ता निगाह से बनाए गए हों कि वहां किसी की communal majority हो, ठीक नहीं समझते। ज़बान की आड़ में फिरकाप्रस्ती को फैलाने की हम मुखालिफत करते हैं। पंजाबी भाषा तरक्की करे यह हमें चुभती नहीं है, प्यारी भाषा है, उस का पढ़ना हमारा कर्तव्य है, इस बात से किसी को इनकार नहीं है; लेकिन, अध्यक्ष महोदय, जो सब से ज्यादा इस बात के लिये जोर लगाते हैं, दरअसल पंजाबी भाषा की उन्नति देखना नहीं चाहते, वह तो अपना political आधिपत्य, political राज और अपनी फिरकाप्रस्ती का राज्य इस देश में देखना चाहते हैं। इसी लिये lingual zones की मुखालिफत है वरना पंजाबी बढ़े, फूले, तरक्की करे, हिंदी भी तरक्की करे। यह चीज किसी को अखरती नहीं। मैं फ़खर के साथ कह सकता हूँ कि इस वक्त ज्यादा हिंदू हैं जो गुरुमुखी लिपि में पंजाबी पढ़ रहे हैं। पंजाबी दिन दूनी रात चौगुनी तरक्की कर रही है। इस से किसी को खतरा नहीं। खतरा फिरकादाराना राज से है जिस के लिये भाषा की आड़ लेकर इन lingual zones को बनाने का प्रयत्न किया जा रहा है। वरना अगर सारा पंजाब bilingual हो, उस में पंजाबी गुरुमुखी लिपि में और हिंदी देवनागरी लिपि में पढ़ाई जाए और यह दोनों ज़बानें कचहरी की ज़बानें हों तो इस में क्या अड़चन हो सकती है? क्या खतरा हो सकता है? लेकिन यह जो बात है कि भाषा की आड़ लेकर फिरकादाराना राज कायम किया जाए यह चीज लोगों को चौकसा करती है वरना यह कोई ऐसी बात नहीं है कि इससे किसी किस्म की घबराहट हो। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा यह कहना चाहता हूँ कि हम यह चाहते हैं कि पंजाबी तरक्की

[श्री रत्ना राम]

करे। इस के लिये हमारी गवर्नमेंट ने कुछ grant दी है, थोड़ी दी है और देनी चाहिये। लेकिन मैं मंत्रिमंडल तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि वे यह भूल जाते हैं कि हिंदी के लिये पंजाब गवर्नमेंट ने कुछ नहीं किया। पंजाबी साहित्य एकैडमी को ग्रांट मिली है। यह थोड़ी है और बढ़नी चाहिये। लेकिन इस का यह मतलब नहीं कि आज पंजाब गवर्नमेंट यह समझे कि इस का हिंदी की तरफ कोई कर्तव्य ही नहीं है। लेकिन पीछे जो कुछ हुआ है उसे देख कर प्रतीत होता है कि हिंदी की तरक्की के लिये पंजाब गवर्नमेंट की तरफ से कोई कदम नहीं उठाया गया। तो मैं यह चाहता हूं कि अगर पंजाबी पीछे है हिंदी की निसबत तो यह तरक्की करे और इसे बेशक ज्यादा grant मिले लेकिन हिंदी की तरक्की के लिये भी पंजाब गवर्नमेंट को कोशिश होना चाहिये। उस को ग्रांट देनी चाहिये और उस की मदद करनी चाहिये जो पहले किसी तरह भी हिंदी को नहीं मिली। अध्यक्ष महोदय, मैं इन भावों को आप के द्वारा मंत्रिमंडल तक पहुंचाना चाहता हूं और जो प्रस्ताव श्री मूलचन्द जी जैन ने पेश किया है उस का अनुमोदन करता हूं और गवर्नर महोदय को धन्यवाद देता हूं।

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : स्पीकर साहिब, ग्राम तौर पर गवर्नर साहिब का जो Address होता है, उस में पिछले एक साल में गवर्नमेंट जो काम करे, खिदमत करे, कारगुजारी करे, इस का नक्शा पेश किया जाता है मगर इस मरतबा हमारे गवर्नर साहिब ने यह मुनासिब समझा कि पिछले 4 सालों में जो तरक्की हुई है, और जो कुछ इस हकूमत ने इन कामों में चार चांद लगाये हैं वह सारे ही अपने Address के अन्दर गिना दें। यह इतने शानदार काम जो Address के अन्दर बयान किये गये हैं इन पर सोने पर सुहागा हमारे मित्र फेर रहे हैं जो धन्यवाद के प्रस्ताव पर बोल रहे हैं। मैं एक ही बात हैरानी से देखाता हूं कि इतने बड़े काम जो administration के मुताल्लिक

5 P. M. | अहम समझे जाते थे ऐसे काम करने वालों की क्या कदर की गई है ?
किस किस ने इस को किस किस light में लिया है और किस तरीके पर देखा है यह सब को पता है।

जहां तक सूबे की ग्राम हालत का ताल्लूक है यह कहा गया है कि अमृतसर के अन्दर हमारी पुलिस ने अहम काम किया है और बहुत उमदा काम किया है। मगर इस बात का जिक्र करते वक़्त इस बात को बिल्कुल नज़र अंदाज़ कर दिया गया है कि लोगों की spirit बड़ी शानदार है और काबले कदर हैं। इस सारे अमन और शान्ति की हालत को बनाये रखने के लिये मैं तो कहूंगा कि सब से बड़ा credit हमारे अकाली दोस्तों को है और उस पार्टी के लीडर को पहुंचता है। जो काम Bombay में न हो सका बावजूद फौज और पुलिस के होते भी न किया जा सका वह यहां पर कर के दिखा दिया गया है। वहां अमन न रखा जा सका मगर यहां पंजाब में सब पार्टियों ने मिल कर इस अमन को कायम रखा। अगर यहां पर पार्टियों की नियत में कोई फर्क होता तो कैरों साहिब अपने Control Room में बैठे अमन कभी कायम न रख सकते। अमन कायम रखने के लिये हमें लोगों और पार्टियों की तारीफ करनी चाहिये न कि सरकार की—पुलिस के इन्तज़ाम की। यह तो लोगों में ऐसे मौकों पर discipline को कायम रखने का सबूत था।

दूसरी बात यह है कि देश भर में कांग्रेस का यह सब से बड़ा इजलास होता है और पंजाब ने जो सेवाएं की हैं और कांग्रेस ने जो खिदमात की हैं उन के बारे में यह कांग्रेस का ६१ वां इजलास था। यह इजलास हिंदुस्तान की तारीख में पहला है जहां कि अवाम ने कांग्रेस के इजलास के मुकाबले में, कांग्रेस के बड़े २ लीडरों के मुकाबले में इजलास किया, कान्फ्रेंसों की और जलूस निकाले। अकालियों का सब से भारी जलूस निकला और यह दिखा दिया कि अवाम किस के साथ है। (Akali Benches की तरफ से hear, hear)। पंजाब की गवर्नमेंट इतना ही अच्छा काम करती है कि कांग्रेस को अपनी हिस्ट्री के अन्दर यह दिन देखना नसीब हुआ कि जब अवाम की तरफ से इजलास किये गये। यह कांग्रेस के लिये एक सवाल था कि क्यों कांग्रेस के इजलास और जलूस में इतनी गिनती में लोग नहीं थे जितने कि अकालियों के जलूस में थे।

अब मैं यह जानना चाहता हूं कि किस Ministry की तारीफ की जा रही है। राज्यपाल साहिब ने पिछले चार सालों से पालिसी के ख्याल से, administration के ख्याल से और इस तरह के ख्याल से अपना Address दिया है पर इन कामों की तारीफ का पता तो अवाम को elections में सफलता से लग जाता है और यही अवाम के पास सरकार को देखने का पैमाना है। जो काम सरकार ने पिछले चार सालों में किया और जिस की तारीफ राज्यपाल साहिब और मेंबर कर रहे हैं क्या वही गवर्नमेंट थी जिस के लिये इस Legislature में मेंबर कहते रहे कि हम तबदीली चाहते हैं? मेंबरों ने मुतालिबा किया कि इन्हें हटा दिया जाए। क्या यह वही गवर्नमेंट है जिसे कांग्रेस हाई कमांड ने बहुत काबिल समझा और चार साल खूब मेहनत से काम करते देखा? इन्हें बहुत काबिल समझ कर और पंजाब के लोगों को इन पर मुतमियन देख कर इन को अपने वक्त से पहिले ही, आराम देने के लिये, भेज दिया। (हंसी) राज्यपाल साहिब ने अपने ऐड्रेस के पहले फिकरे में यह कहा कि पिछले चार साल में जो मेरी गवर्नमेंट ने काम किया है वह बतलाता हूं और इस के अगले ही फिकरा में यह लिख दिया कि नई Ministry बना दी गई है। मैं पूछता हूं कि अब किस Ministry की कदर की जाए? यहां पर सिवाए तकरीरों के और मेंबरों की तारीफ करने के कुछ नहीं किया जाता रहा। आखिरकार इस Ministry के कारनामों को देख कर कांग्रेस की highest authority और Tribunal जो है उस ने क्या फैसला दिया? फिर पिछले चार सालों से काम करने वाली Ministry के कामों की तारीफ क्यों की जा रही है इस लिये कि कांग्रेस हाई कमांड इनके कामों से खुश न थी?

फिर हमें यह कहा जाता है कि सरकार की पिछले चार सालों की कारवाई को पढ़ कर खुश हुआ जाए। लेकिन मैं बता दूं कि आज लोग बहुत समझदार हो गए हैं। इन्हें हकूमत का पूरा पता है। मैं इन के बारे में कोई बात नहीं कहना चाहता और कहनी भी नहीं चाहिये लेकिन एक बात मैं तरदीद के खतरा के बगैर कह सकता हूं कि हमारी पिछली Ministry ने क नामी से वापस नहीं गई बल्कि उन्हें वापस जाने के लिये मजबूर किया गया।

अध्यक्ष महोदय : यह घरलू मामला है। (This is a domestic affair).

Sardar Ajmer Singh : Sir, It is not a domestic affair. It concerns us and the House.

पंडित श्री राम शर्मा : और फिर यह बड़े तमतराक से बातें करते हैं कि हम ने यह किया वह किया। अगर इन्होंने अच्छा काम किया होता तो इन्हें वापस चले जाने को न कहा जाता।

अध्यक्ष महोदय : यह तो उन्होंने शायद आपके आने के लिये रास्ता साफ किया है। (हंसी)
(They have done it perhaps to facilitate your entry.) (Laughter)

पंडित श्री राम शर्मा : यहां तो आप ही इस कुरसी पर जीनत बखश सकते थे जैसा कि दिल्ली स्टेट में हुआ है।

आखिर लोग काम में लगे हुए हैं और अच्छा काम हो रहा है तो फिर सर्विसों में बेचैनी कैसी ? पंजाब के अन्दर कहा जाता है कि यहां communalism है और फिरकाप्रस्ती का नाम लिया जाता है। देश के लिये अन्देशे की फजा कायम है और ऐसी बातें कही जाती हैं। मैं पूछता हूं कि ऐसी हालत किस ने पैदा की ? क्या इस के लिये गवर्नमेंट जिम्मेदार हैं या नहीं ? यह बतलाया जाता है कि सूबे में ला ऐंड आर्डर की अच्छी हालत है मगर ऐसी हालत नहीं। यहां पर democracy बुरी तरह fail हुई है। मैं बगैर तरदीद के डर के कह सकता हूं कि तमाम देश में किसी और सूबे के अन्दर पुलिस ने इतनी ताकत, जबरदस्ती और जोर से काम नहीं लिया और लोगों पर इस तरह के जुलम नहीं किये। यहां पर लोगों को घरों से जा कर पकड़ा जाता है। गिरफ्तारियां होती हैं। उन पर मुकद्दमे चलाए जाते हैं। इस तरह की गिरफ्तारियां किसी और सूबे में नहीं हुईं। और कहीं भी लोगों को तंग नहीं किया जाता।

ऐड्रेस में लिखा गया है कि 28 डाकू encounters में मारे गए। मैं कहता हूं कि उन में से 14 तो केवल रोहतक जिले के थे और इन का पुलिस से कोई encounter नहीं हुआ। इन को इन के घरों से निकाल कर मारा गया, मामूली चोरी के इलजाम में पकड़ लिया गया और मार दिया गया और कागजात में दर्ज कर दिया गया कि encounter हुआ। क्या यह है वह democracy का तरीका जिस पर गवर्नमेंट फखर कर सकती है ? थानों के अन्दर third degree methods अब तक इस्तेमाल किये जाते हैं। मुलजमों को मारा जाता है, तंग किया जाता है। यह है हमारी law & order की हालत। जब कोई report लिखवाने थाने में जाता है तो तीन २ चार २ दिन उस की रिपोर्ट नहीं लिखी जाती और जो दिल में आता है वह किया जाता है। फिर हमारे सामने figures दिये जाते हैं उन को भी बदला जाता है। मैं तो यह कहता हूं कि जब किसी कतल या और किसी संगीन जुर्म के बारे में report दी जाए तो हफ्ता हफ्ता तक report नहीं लिखी जाती। यह हमारे law and order की हालत है।

फिर पंचायतों का जिक्र किया गया है कि यह बहुत आला काम कर रही हैं लेकिन आप पंचों की हालत को देखो। मैं तो कहूंगा कि जिन लोगों को पंच बनाया गया है उन्हें पुलिस परेशान कर रही है। तंग करती है और high level से जो हुक्म दिये जाते हैं उन के मुताबिक पंचों को काम करना पड़ता है। उन की administration में कोई इज्जत नहीं और कोई हैसियत नहीं। पहिले जब नम्बरदार थे, तो यह कहा जाता था कि वह D.C's. के आदमी होते थे और पंचों को अख्तियारात देकर administration और इलाकों के प्रबन्ध में हिस्सा दिया जायेगा लेकिन अब क्या देखा जा रहा है कि यह पंच Deputy

Commissioners के पुराने नम्बरदारों से ज्यादा हैसियत नहीं रखते ।

फिर कहा गया है कि हम socialistic pattern of society बनाने जा रहे हैं । यह Pattern तो तब कायम किया जा सकता है जब प्रजातन्त्र राज कायम हो जाये । लेकिन यहां क्या देखा जा रहा है कि जहां मुआफिक हुआ एक ही कलम से District Boards को हटा दिया और फिर जहां दरखास्तों की गई कि 13-14 साल से District Board के मेंबर चले आ रहे हैं, कई जगह बस्सों के पुराने चले आ रहे हैं और जिन की लोगों की नुमाइन्दगी की हैसियत नहीं, वहां elections करवाए जाएं तो कोई सुनता नहीं । Deputy Commissioners को ही सारे अख्तियारात सौंपे गए हैं । और दूसरी तरफ कई जगहों पर इन बोर्डों को बरखास्त कर दिया गया है ।

(आवाजें : यह बोर्ड तो आप की हकूमत में ही बरखास्त किये गये थे ।)

मैंने इन्हें बरखास्त नहीं किया था । मेरे वक्त में ऐसी नामाकूलियत नहीं हो सकती थी । (हंसी) ।

फिर एलान किया गया कि elections करवाए जा रहे हैं मगर हिसार में और सोनीपत में अठारा २ और बीस २ सालों से मेंबर चले आ रहे हैं । वह लोगों के नुमाइन्दे नहीं रहे । उनकी हैसियत नहीं रही लेकिन अभी तक कुछ नहीं किया गया । District Boards के अन्दर एक आदमी भी इन्हें राय देने को नहीं रहा । क्या यह गणतन्त्र राज्य है ? मैं कहता हूं कि socialistic pattern of society का इस तरीके से elections न करवा कर दिवाला निकाला जा रहा है ।

स्पीकर साहिब, फिर कहते हैं कि सूबा में हमने इतना रुपया खर्च कर दिया है और वहां पर इतनी मालगुजारी कम कर दी, इतना आबियाना कम कर दिया, यह कर दिया वह कर दिया मगर यह नहीं बताया कि पिछले चार साल में कितने टैक्स बढ़ा दिये हैं । यह कोई नहीं बतलाता कि मालगुजारी, आबियाना, Professional Tax वगैरा वगैरा न जाने कितने टैक्स हैं । अगर अंग्रेज के जमाने में एक आदमी 20 रुपया टैक्स देता था तो आज 40 रुपये देने के बाद भी पीछा नहीं छोड़ा जाता है । इस चीज का बड़ा ढोल पीटते हैं कि इतने floods आए, हमने इतना रुपया लोगों में बांटा है, इतनी remissions दी हैं । बड़ी हैरानी है कि किस तरह से लोगों को बहकाया कि किस तरह लोगों को एक तरफा नकशा दिखाने से तमाम चीजों को छिपाया जाता है । मगर मैं कहता हूं कि इन सब दावों का test यह है कि जो चार सालों में तरक्की की है, जो काम किया है वह दिखलाया जावे । यह दिखाया जावे कि लोग खाह शहरी हों या देहाती, Jullundur Division के हों या Ambala Division के, कहां तक मुतमयन है ।

फिर language का मसला है और इस के बारे में कई बातें कही जा रही हैं । मैं कहता हूं कि ऐसा कोई भी मसला नहीं है । अगर मसला है तो political bungling का है । मगर कोई कहे कि हिंदू दबाते हैं तो मैं कहता हूं कि हम भी हिंदू ही हैं, हमारी 55 लाख के करीब आबादी है और अम्बाला और देहली के बीच बसते हैं । मगर हम कहते हैं कि हमें बिल्कुल बुरी हालत को पहुंचा दिया गया है । हम अंग्रेज के जमाना से-1857 से लड़ते रहे हैं । हमने कांग्रेस का हमेशा साथ दिया, फिर इस हकूमत का साथ देते रहे हैं । मगर आज

[पंडित श्री राम शर्मा]

यहां तक नौबत आ चुकी है कि अगर मैं मुगलता में नहीं हूं तो पंडित जवाहर लाल नेहरू जी ने खुद यहां Chief Minister साहिब को चिट्ठी लिखी कि हम हैरान रह गये हैं कि क्या हरियाणा के बारे में जो figures बताई गई हैं ठीक हैं ? इन की Upper House के अन्दर, Services और Ministry के अन्दर कितनी representation है ? इस लिये मैं कहता हूं कि हिंदू हों या सिख हों जब उन को दबाया जाता है और ignore किया जाता है तो चिल्लाते हैं। मैं कभी नहीं मानता कि यहां कोई language का मसला है या कोई हिंदू सिख का सवाल है। मैं यह कहना चाहता हूं कि यह सब चीजें गलत हैं। यह सब political power की बातें हैं जो political power रखने के लिये मुखालिफ कहते हैं। आप सरदार अजमेर सिंह और सरदार वजीर सिंह को कहें कि communal हैं। मगर हमें आप लोग क्या कहते हैं ? क्या मैं और चौधरी श्री चन्द भी communal हैं ? हम आप लोगों के साथ रहे हैं और आप का साथ दिया है मगर अब हम से पूछो तो हम एक मिनट के लिये भी आप के साथ रहने के लिये तैयार नहीं हैं। (Cheers from the Opposition Benches)

अगर हमारा बस चले तो हम अपना रुख तक इधर न करें और दूसरी तरफ चले जायें। यह कांगड़ा के लोग, यह पहाड़ी लोग क्या खुश हैं ? क्या इन को सब कुछ मिल रहा है जो इन को मिलना चाहिये ? मैं कहता हूं कि यह जो चीजें हो रही हैं इन के लिये Government जिम्मेदार है। यह कहते हैं कि लोग communal हैं मगर मैं कहता हूं वज्जारत खुद communal है। आप वज्जारत बनाते हैं तो क्या merit के लिहाज से बनाते हैं ? इतने हिंदू होंगे, इतने सिख होंगे, parity जरूर होगी। अगर Chairman वहां का है तो Speaker वहां का होगा वगैरा २। जब इन सब चीजों का असर आम लोगों पर पड़ता है तो दूसरों में नुक्स क्यों निकालते हैं। मैं कहता हूं कि political तौर पर इस Ministry ने, इस Government ने जिस की कारगुजारी का गवर्नर साहिब ने अपने Address में नक्शा खींचा है पंजाब का बंड़ा गरक कर दिया है। Political तौर पर पंजाब की हालत बिगाड़ दी गई है administrative तौर पर अंधेर गरदी मचा रखी है। गरीब जनता मुजारे और मजदूर तंग हैं। Law and Order का दीवाला निकल चुका है और निहायत ही खराब हालत है।

फिर, जनाबे वाला, यह रट लगाते फिरते हैं कि हम ने इतने मदरसे खोल दिये हैं और इतने हस्पताल खोल दिये हैं। मगर जरा आप इन hospitals में जाकर तो देखिये। खाली पानी से भरी हुई बोटलें पड़ी हैं और कुछ नहीं। आखिर बात क्या है ? दरअसल बात यह है कि Democracy की जो spirit है उस को मार दिया गया है। अगर एक side में 90 आदमी बैठ गए हैं और मुकाबले में 30 हैं तो समझते हैं कि जो जी में आए करो, कोई रोकने वाला है नहीं। मगर मैं कहता हूं कि यह spirit Democracy के खिलाफ है। Democracy यह सिखाती है कि Opposition को और minorities को मुतमयन रख कर अपने साथ रखा जाए न कि उन को crush किया जाए। अंग्रेज के वक्त में कई मौके ऐसे भी आए जब कि Government की तरफ 500 और Opposition की तरफ 50 मैम्बर रह गए। मगर Government

ने हमेशा Opposition की कदर की और उस की dignity को कायम रखा। मगर यहाँ तो यह हाल है कि 51 की majority 49 की minority को crush करने के लिये सरगर्म है। हमारी Government, हमारी यह ministry democracy इसी बात को समझ रही है कि अगर 100 में से 91 आपके साथ आ गये हैं तो बाकी नौ से कोई वास्ता नहीं है। जो जी में आए करते चले जाओ। मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि पंजाब के अन्दर जो भी आज हालात हैं, जो मुश्किलों में पड़े हैं वे सब इस गवर्नमेंट की गलत पालिसी का नतीजा है। लोग फिर भी सब्र और तहम्मूल से काम ले रहे हैं। मगर इस का नतीजा यह है कि इनके हौसले बढ़े जा रहे हैं। मैं पूछता हूँ कि यह three zonal scheme क्या है? यह पंजाब के अन्दर जो three zones कायम किये जा रहे हैं क्या चीज है? यह इस Government की पहिले चार साल की कारगुजारी का नतीजा है। यह इस Congress Government की political bungling का नतीजा है। मेरा वह इलाका है जहाँ से कि इस Government को form करने के लिये इन Treasury Benches को भरने के लिये 100 में से 85 आदमी आए। लेकिन पिछले चार साल के अन्दर इस Government की political आपा धापी और exploitation, इस Ministry की गलत पालिसी और इस के administration की बुरी हालत का यह नतीजा हो रहा है कि जिन लोगों ने इस Government को सब से ज्यादा support दी है वे सब से ज्यादा तंग हैं। कोई भी आदमी यह कहने वाला नहीं, मैं तो खैर Opposition का हूँ मगर मैं कहता हूँ कि Treasury Benches का भी कोई आदमी ऐसा न होगा जो यह कह दे कि उस के इलाके के साथ अच्छा सलूक हो रहा है। मैं कहना चाहता हूँ कि अब भी यह Government जिस का सिलसिला पांच साल तक बना रहा है और जिस में से चार साल गुजर चुके हैं होश में आए और जो गलतियाँ इस ने की हैं उन को दूर करे। यह complacency और अपनी आप ही तारीफ कर लेने और करवा लेने से कोई तरक्की नहीं हो सकती है और न ही कोई तरक्की में मदद मिलती है। जरूरत इस बात की है कि पिछले चार साल में जो blunders इस ने की हैं उन को ठीक किया जाए। अब वक्त आया है कि जो bungling, जो गलतियाँ और जो गलत कदम इस Government ने उठाए हैं उन को दुरुस्त किया जावे। मैं कहता हूँ कि महज कागज पर nine point लिख देने से कुछ नहीं बनता है। यह अमल है जिसे लोग देखते हैं, यह अमल है जिसे दुनिया देखती है और यह अमली काम ही है जिस का नतीजा निकलना है। जनावे आली, मैं गुजारिश करना चाहता हूँ कि अब भी वक्त है कि जितने हालात इस Government की गलत पालिसी की वजह से और इस के administration की खामियों की वजह से आज पैदा हो रहे हैं उन पर निगाह रखी जाये।

स्पीकर साहिब, आपने कभी यह बात नहीं सुनी होगी कि कोई आदमी चार साल Ministry में रहने के बाद घर जाए और घर भी बीमारी की हालत में जाए तो वह नए Chief Minister को कहे कि उस की जान को खतरा है, इस लिये चार पांच सिपाही उसे दिये जाएं जो उस के घर के बाहर बैठ रहें और उस की जान की हिफाजत करें.....

अध्यक्ष महोदय : आप के इधर से जाने के बाद और इस तरफ आने के बाद ही यह सब कुछ हुआ है। (हंसी)।

(All this happened after you left this side and went to the other side.) (Laughter).

पंडित श्री राम शर्मा : अगर जनाब मेरे जाने के बाद ऐसा हुआ होता तो न जाने इस 2½ साल के अरसे में कितने कहां से कहां चले गये होते। हां तो, स्पीकर साहिब, दुनिया की तो मैं जानता नहीं मगर हिंदुस्तान के अन्दर तो मेरा ख्याल है कि आज तक कोई ऐसा वज़ीर नहीं गया जिस ने कि अपनी term खत्म हो जाने के बाद कहा हो कि उस की जान को खतरा है और उस के कत्ल होने का डर है। मगर दरअसल बात यह है कि जब एक दफा वज़ारत में बैठ गए तो बस फिर समझते हैं कि इस जन्म में तो क्या वह अगले जन्म में भी इसी तरह Minister ही बने रहेंगे। यह निहायत ही अफसोस की बात है कि एक जनता का नुमाइन्दा ऐसी protection मांगे। ज़िला रोहतक में जो हालात हुए हैं उन के बारे में मैं Central Government तक पहुंचा हूं और Home Minister साहिब से कहा है कि क्या यह law and order की तसवीर है? इस लिये, जनाब, मैं कहता हूं कि मेहरबानी करके यह Government इस पहलू की तरफ भी निगाह रखे और जो bungling और गलतियां इस ने की हैं उन का सुधार हो ताकि इन गलतियों का कफारा हो वरना इस तरह अपने आप ही तारीफें करने और करवा लेने से क्या फायदा।

श्री बालू (फतेहाबाद) : स्पीकर साहिब ! कल इस हाऊस में गवर्नर साहिब ने अपना ऐड्रेस पेश किया और आज कुछ मैम्बर साहिबान ने उस पर अपने विचार जाहिर किये हैं। गवर्नर साहिब का ऐड्रेस देखने और पढ़ने में बड़ा अच्छा मालूम होता है लेकिन मेरे दोस्तों ने जिस ढंग से उसे बयान किया है असल में वह ऐसा नहीं है। मैं इस ऐड्रेस के बारे में अपने नुकता निगाह से अपने ख्यालात जाहिर करना चाहता हूं। इस ऐड्रेस में ज़िक्र किया गया है कि पंजाब में एक साल से बेदखलियां बन्द हैं और किसी मुज़ारे को ज़मीन से उखाड़ा नहीं जाता और मुज़ारों का झगड़ा हमेशा के लिये खत्म कर दिया है। मैं समझता हूं कि किसी हद तक यह बात ठीक नहीं है। मैं कहूंगा कि इस के मुतअल्लिक enquiry कीजिए और इस तरीके से बात का पता लगाइये कि पंजाब के हर डिस्ट्रिक्ट में क्या कुछ हो रहा है। कितने मुज़ारे बेदखल किये जाते हैं? मैं हैरान हूं कि मुज़ारों की बेदखलियां रोकने के सिलसिले में कानून होने के बावजूद मुज़ारों की बेदखलियां जारी हैं। मैं हिसार ज़िला के मुतअल्लिक कह सकता हूं कि अगर वहां के डिप्टी कमिश्नर के नोटिस में ऐसे वाक्यात लाए जायें तो वह ध्यान तक नहीं देता हालांकि इस के मुतअल्लिक कानून मौजूद है।

इस के इलावा आगे चल कर ऐड्रेस में ज़िक्र आता है कि पंजाब के अन्दर फिरकाप्रस्ती को खत्म करना चाहते हैं और अपोजीशन पार्टी फिरकाप्रस्ती पैदा करके पंजाब को तबाह करना चाहती है। लेकिन मुझे समझ नहीं आती कि आया अपोजीशन पार्टी फिरकाप्रस्ती पैदा करती है या हमारी गवर्नमेंट खुद फिरकाप्रस्ती करती है। कहा गया है कि पंजाब के अंदर जितने political prisoners पिछले साल के थे उन सब को रिहा कर दिया

गया है। मैं समझ नहीं सका कि यहां क्यों झूठ बोला जा रहा है। मैं गवर्नमेंट से कहूंगा कि Socialist Party के कितने आदमियों के cases अदालतों में चल रहे हैं और कितने आदमियों को जुर्माने की सजा दी गई है। मैं हैरान हूं कि क्यों सोच विचार किये बिना ऐसी बातें हाऊस में की जाती हैं। मैं पूछता हूं कि हिसार जिला में Socialist Party से ताल्लुक रखने वाले लोगों के खिलाफ कितने cases गवर्नमेंट ने वापस लिये हैं—मैं कहूंगा कि एक भी नहीं। इन लोगों पर ज्यादातियां की जाती हैं और उन्हें दबाने की हर मुमकिन कोशिश की जाती है। (*At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair*) जमहूरियत के जमाने में हमारी सरकार ने पोलिटिकल आदमियों पर इस किस्म की पाबन्दी लगा दी है कि वह अपने दुःख, दिल के विचार और भावनाएं जनता के सामने प्रकट नहीं कर सकते। हमारी सरकार ने कई किस्म की पाबन्दियां आयद करने वाले कानून लोगों पर लागू कर दिये हैं और इस पर भी वह कहती है कि हमारा पंजाब तरक्की कर रहा है। जहां पर जो आदमी तरक्की की बातें करते हैं या प्रान्त को तरक्की के रास्ता पर ले जाना चाहते हैं उन की ज़बान पर ताले लगाये जाते हैं।

आगे चल कर शामलात का जिक्र आता है। यह कहा गया है कि पंजाब के अंदर शामलातें हरिजनों में तकसीम की गई हैं और इस तरह से उन्हें तरक्की के रास्ता पर लाया जा रहा है। यह बात मेरी समझ में नहीं आई। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से पूछना चाहता हूं कि कितने ऐसे गांव हैं, कितनी ऐसी तहसीलें हैं और कितने ऐसे जिले हैं जिन के अंदर पंचायतों में हरिजनों को हक हासिल नहीं हैं। हाई कोर्ट में हरिजनों की तरफ से cases चल रहे हैं जिन में शिकायत की गई है कि उन्हें सरकार पंचायतों का मੈम्बर बनने का हक नहीं दे रही। उन्हें सिर्फ एक ही तरक्की का रास्ता दिखाया गया है और वह आसान रास्ता यह है कि हरिजनों को लम्बरदार बना दिया जाये। मेरे दोस्त श्री मूल चन्द जैन ने बताया था कि हरिजनों को लम्बरदार बना कर तरक्की का रास्ता दिखाया गया है। हालांकि मैं समझता हूं कि उन्हें लम्बरदार बना कर तबाही के रास्ते पर डाला जा रहा है। गांव के अंदर जब कभी कोई पुलिस का सिपाही या और कोई छोटा सरकारी अफसर जाता है तो वह लम्बरदार को बुलाता है और उसे हुक्म देता है कि फलां चीज़ हाज़िर करो। जाहिरा तौर पर तो गवर्नमेंट ने बेगार लेना कानूनन बन्द कर दिया हुआ है मगर खुफिया तौर पर लोगों को जबरदस्ती पकड़ कर उन से बेगार ली जाती है। कभी उन से कहा जाता है कि चारपाई लाओ या कुर्सी लाओ या दो मील तक हमारे साथ चलो। अगर कोई समझदार हरिजन बेगार करने से इनकार कर दे तो उस के खिलाफ झूठा case चलाया जाता है। मैं गवर्नमेंट से कहूंगा कि वह इस बात की enquiry करे कि कितने हरिजन लम्बरदार जेलों में ठोंसे गये हैं और उन की क्या वजूहत हैं? मैं 15 तारीख को डिस्ट्रिक्ट जेल में गया, वहां मैंने हरिजन लम्बरदारों से पूछा कि तुम यहां कैसे आ गये हो तो उन्होंने मुझे बताया कि देहात के अंदर पुलिस अफसरों के बेगार के काम न करने पर उन्होंने हमारे खिलाफ झूठे मुकदमे चला कर हमें जेल में ठोंस दिया है। मैंने उन्हें कहा कि तुम यहां उल्टे रास्ते आए हो, दरअसल सरकार के साथ लड़ाई झगड़ा कर के जेल में आना एक सीधा रास्ता है। इन

[श्री बालू]

सब बातों के बावजूद गवर्नमेंट इस बात का दावा करती है कि हरिजनों को लम्बरदार बना कर उन्हें तरक्की के रास्ते पर लाया जा रहा है। मैं मानता हूँ कि यहां उन की तरक्की होती है मगर वह सीधी नहीं बल्कि उल्टी तरक्की होती है। पंजाब सरकार को अगर कह दिया जाये कि इस रास्ते से चलो तो वह उस रास्ते से नहीं जायेगी बल्कि दूसरे रास्ते से जायेगी। इस सिलसिले में मुझे एक मिसाल याद आ गई है जो मैं आपको सुनाना चाहता हूँ। एक जमींदार की औरत थी जो कमबख्त उस का कहना नहीं मानती थी। जमींदार घर से बाहर जाकर दोस्तों से उस का जिक्र करता और कहता कि वह उस से इस कदर तंग आ गया है कि न जाने क्या करे। वह सोचता कि अगर उस से रिहाई पाने के लिये वह उसे मार दे तो उस के खिलाफ दफा 302 के तहत case बन जायेगा। एक सज्जन पुरुष ने उसे सलाह दी कि उसे हरिद्वार ले जाओ और स्नान वगैरा करा कर ऋषि मुनि से कथा सुनाओ तो वह सीधे रास्ते पर आ जायेगी। उस को यह बात पसन्द आई और दिल में ही कहने लगा कि जब हरिद्वार पहुंचूंगा तो उसे गंगा में धक्का दे दूंगा और लोगों को भी पता नहीं लगेगा और वह समझेंगे कि वह डूब कर मर गई है। साथ ही उसे ख्याल आया कि इस वक्त फसल का मौका है इस लिये हरिद्वार जाना मुश्किल है। उस मुसीबत से छुटकारा पाने के लिये उस ने झट कहा जहन्नम में जाये सारी फसल में जरूर हरिद्वार जाऊंगा। उस ने अपनी औरत से हरिद्वार जाने का जिक्र किया और वह रजामंद हो गई लेकिन इस शर्त पर कि वह अपनी चक्की जरूर साथ ले जायेगी ताकि रास्ते में वह अपनी रोटी पका सके। चुनांचि उस ने डेढ़ मन पक्के की चक्की सिर पर रखी और हरिद्वार पहुंची। उस के पति ने कहा कि किनारे पर बैठ कर नहा लेना, आगे मत जाना और चक्की किनारे पर रख लेना। लेकिन उस स्त्री ने कहा कि तू कौन है मुझे रोकने वाला? मैं चक्की अपने साथ रखूंगी और गहरे पानी में छलांग लगाऊंगी और अच्छी तरह नहाऊंगी। चुनांचि उस ने ऐसा ही किया और हरिद्वार के अंदर वह औरत डूब गई और हिली तक नहीं। उस आदमी ने दुहाई दी कि मेरे घर वाली डूब गई, दौड़ो। उस का शोर सुन कर मल्लाह लोग कस्ती ले कर भागे आए। उन्होंने पूछा कि वह कहां पर डूबी है और इस तरह अंदाजा लगाया कि पानी उस तरफ जा रहा है वह बह कर फलां जगह पर चली गई होगी और वहां जाकर वे ढूँढने लगे। लेकिन वह आदमी बोला कि वह यहां नहीं मिलेगी बल्कि उस ने दूसरी तरफ इशारा किया कि वह वहां होगी। तो मल्लाह कहने लगा कि बेवकूफ आदमी है, पानी इतनी तेजी से इधर जा रहा है और यह उल्टी तरफ इशारा कर रहा है। इस पर वह आदमी बोला कि भाई बात यह है कि जब वह ज़िन्दा थी तो वह कभी सीधी नहीं चली, तो मरने के बाद वह कैसे सीधी राह चलेगी। (laughter) डिप्टी स्पीकर साहिब मेरे कहने का मतलब यह है कि जायज हो या नाजायज लेकिन इन लोगों ने प्रण कर रखा है कि Opposition की बात को नहीं मानेंगे। चाहिये तो यह कि हिंदुस्तान की किसी पार्टी का कोई आदमी जनता की भलाई की बात कहे तो उसे मान लेना चाहिये। मेरे दोस्त शायद यह ख्याल करते हैं कि सब अच्छी बातें हम ही जानते हैं और कोई नहीं जानता। जब हम लोग कोई बात जनता के भले की करते हैं तो यह कहते हैं कि हम बग़ावत

ਕੈਲਾਤੇ ਹੈ। ਉਨ ਕੋ ਏਸਾ ਨਹੀਂ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਹਮ ਲੋਗ ਭੀ ਜਨਤਾ ਕੀ ਮਲਾਓ ਚਾਹਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਆਰ ਦੇਸ਼ ਭਵਿੱਤ ਹਮਾਰਾ ਕਰਤਬ ਹੈ। (interruption)

ਫਿਰ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਧਹ ਕਿਤਨੀ ਝੂਠੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਧਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਮੇਂ ਜਿਤਨੀ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਬਢੀ ਹੈ ਕਿਸੀ ਆਰ ਜਗਹ ਦੇਖਨੇ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਆਤੀ। ਬਡੇ ਬਡੇ ਸਰਮਾਯਾਦਾਰ ਲੋਗ, ਜਿਨ ਕੀ ਮਿਲ਼ੀਓਂ ਆਰ ਕਾਰਖ਼ਾਨੋਂ ਮੇਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਗ ਕਾਮ ਕਿਆ ਕਰਤੇ ਥੇ, ਉਨ ਗਰੀਬੋਂ ਕੋ ਛਾਂਟੀ ਕਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਬੇਚਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਰਬਦਰ ਠੋਕਰੇਂ ਖਾਤੇ ਫਿਰਤੇ ਹੈਂ, ਉਨਕੋ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ਼ਤੀ। ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਤਰਕਕੀ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ, ਧਹ ਭੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਯੋਂਕਿ ਜਹਾਂ ਪਹਲੇ ਏਕ ਲਾਖ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਥਾ ਵਹਾਂ ਅਬ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਧਹ ਤਰਕਕੀ ਤੋ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਲਟੀ ਤਰਕਕੀ ਹੈ। ਸਰਮਾਯਾਦਾਰੋਂ ਕੀ ਤਰਕਕੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਆਰ ਗਰੀਬੋਂ ਮੇਂ ਭੂਖ ਆਰ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਬਡ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ 29 ਤਾਰੀਖ ਕੋ ਛੁੱਕਰੀ ਗਯਾ ਥਾ। ਵਹਾਂ ਪਟਵਾਰਿਯੋਂ ਕਾ ਸਕੂਲ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੁਝੇਂ ਬਤਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹਾਂ ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਫੁਕਸ ਹੈ ਕਿ 1954-55 ਕੇ ਲੜਕੇ ਲਿਯੇ ਜਾਯੋਂਗੇ ਆਰ 1955-56 ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਯੇ ਜਾਯੋਂਗੇ। ਉਨ ਗਰੀਬ ਲੜਕੋਂ ਨੇ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਿਯੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਅਬ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ ਕੋ ਨਹੀਂ ਲਿਯਾ ਜਾਯੇਗਾ। ਕੇ ਬੇਚਾਰੇ ਭੂਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹੈਂ, ਸਰਕਾਰ ਪਰ ਕੁਝ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ। ਅਗਰ ਹਮ ਏਸੀ ਬਾਤੋਂ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਹ ਲੋਗ ਅਚਛੀ ਬਾਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ। ਏਸੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੇਂ ਮੈਂ ਧਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਮੇਰਾ ਏਕ ਤਾਰ ਆਯਾ ਹੈ। ਵਹ ਮੁਝੇਂ ਮਿਲਾ ਤੋ ਨਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਤਾਰ ਛੁੱਕਰੀਲੀ ਸੇ ਹੀ ਆਯਾ ਹੋਗਾ ਆਰ ਏਸੀ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੇਂ ਹੋਗਾ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਸੇ ਮੁਤਾਲਬਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਾ ਤੋ ਉਨ ਲੜਕੋਂ ਕੋ ਲਿਯਾ ਜਾਯੇ ਧਾ ਕੋਈ ਆਰ ਸਕੂਲ ਪਟਵਾਰ ਕਾ ਖੋਲਾ ਜਾਏ ਜਹਾਂ ਵਹ ਲੜਕੇ ਕਾਮ ਸੀਖੋਂ ਆਰ ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਸਕੋਂ।

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ (ਸਮਰਾਲਾ): ਮਾਨਯੋਗ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਦੇ Address ਉਪਰ ਅਜ ਜਿਹੜੀ ਬਹਿਸ ਹੋਵੇਗੀ ਉਹ ਕੁਝ ਮੁਖਤਲਿਫ਼ ਪਹਿਲੂ ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਦੁਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਈ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ, ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ hon. Members ਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਣਾ ਰੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਥੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੈਨਿਆਂ ਵਿਚ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਪਣੇ Address ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਤਨੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਫਲਾਨੇ ਕੰਮ ਉਪਰ ਖਰਚ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਤਨੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਫਲਾਨੇ ਕੰਮ ਉਪਰ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ। Flood relief ਦੇਣ ਉਪਰ ਵੀ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਦਾਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਉਪਰ ਵੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹੀ ਕੁ ਬੋਲੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਪਿਛੇ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕ ਦੇਣਾ ਬਹੁਤ ਅੱਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ National Government—ਸੁਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ—ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇਸ਼ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਰੇ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖੇ। ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਇਹ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਕਿ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕੱਢਕੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜ਼ਮਾਨਾ ਐਨਾ ਅਗੇ ਵਧ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਭਾਰੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। 1947 ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਸਾਡਾ ਬਜਟ 8 ਕਰੋੜ ਰੁਪੇ ਦਾ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਉਹ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿੰਨੇ indirect ਟੈਕਸ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਕੋਲੋਂ, Middle Class ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ Professional Taxes ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਅਮੀਰ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਬੜਾ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਆਏਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। Congress ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਮੈਹਨੇ National Government ਹੋਣ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼, ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਯਾ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਅੱਛੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।

ਮਾਇਕ ਹਾਲਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ। ਲੋਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ, ਗ਼ਰੀਬ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਚੰਦ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ, ਆਮ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਬੀ. ਏ. ਪਾਸ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ employment ਦੇਣ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਦਰਬਦਰ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਦਸਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਲਈ vacancies ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਸਲ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ future ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ future ਬਿਲਕੁਲ dark ਹੈ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ flood relief ਦਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੰਮ ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਸਾਡਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸੋਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ future bright ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਇਸ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਤੋਂ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਿਤਨਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੁਬਾਰਕ-ਬਾਦ ਦੀ ਮੁਸਤਹੱਕ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਕ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ? ਦੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਅਜਿਹਾ ਵਾਧੂ ਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਮੁੱਚੀ ਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਮੰਡਲ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਰਟੀ

੩ ਦੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਥੇ ਇਸ ਨੂੰ defeat ਹੋਣ ਦਾ ਡਰ
 ੫ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਆਮ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
 ੧ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਲਾਘਾ ਯੋਗ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਅਫਸੋਸ
 ੨ feel ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ authority ਦਾ misuse ਕੀਤਾ।
 ੩ ਇਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਅਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਲਫ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ
 ੪ ਨੇ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ policies ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
 ੫ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਲਕਿ ਜਨਤਾ ਦੇ ਇਕ
 ੬ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਤਬਕੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
 ੭ ਇਥੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤਬਕਿਆਂ-ਅਕਸਰੀਅਤ ਨੂੰ ਅਕਲੀਅਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
 ੮ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੈ? ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ੯ ਚੰਦ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਹੈ—ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬੜੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ
 ੧੦ ਤਾਕਤ ਹੈ; ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਹਨ, worst type of ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਵੇਲਾ ਰਹੇ
 ੧੧ ਹਨ। ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਉਹ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮੋਚਣ ਅਤੇ
 ੧੨ ਬੁਰਾ ਕਰਨ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ
 ੧੩ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਫੇਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ
 ੧੪ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਚਾਹਿਆ ਜਾਵੇ।
 ੧੫ ਪਰ ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ? ਅਕਸਰੀਅਤ ਵਿਚ ਇਥੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਟੋਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਖੁਦ
 ੧੬ ਮਜ਼ਹਬ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ organised ਹੈ। ਉਹ ਤਬਕਾ capitalists ਦਾ ਹੈ,
 ੧੭ ਉਹੀ ਅੱਵਲ ਦਰਜੇ ਦਾ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਥੇ
 ੧੮ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਦੀ communal ਵਿਸ਼ਾ ਵਿਗੜ
 ੧੯ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ
 ੨੦ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਜੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਹਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਚੰਗੇ ਕਦਮ
 ੨੧ ਉਠਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ
 ੨੨ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਥਾਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਪਰਲੇ ਤਬਕੇ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਕੇ ਦਸਿਆ
 ੨੩ ਕਿ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨ ਕਰੋ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਮੁਠ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਅੱਜ ਇਹ
 ੨੪ ਸਾਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਹਿ ਕੇ ਬਦਨਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜੀ! ਇਹ ਤਾਂ
 ੨੫ ਇਕ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਕੰਬਲ ਵਿਚ ਵੀ ਮੂੰਹ ਪਾ ਕੇ ਵੇਖਨ।
 ੨੬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕ ਮੂੰਹੋਂ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਪਰ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ
 ੨੭ feel ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ community ਨਾਲ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ
 ੨੮ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ hypocritic ਹੋ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ
 ੨੯ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ। ਮੁਜਰਮ ਉਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਜੁਰਮ ਕਰੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ੩੦ ਹੁਣ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਆ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਇੰਝ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਚੋਰ ਕਹੇ ਕਿ
 ੩੧ ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਪਾਪ ਹੈ ਜਾਂ ਕਾਤਲ ਕਹੇ ਕਿ ਕਤਲ ਕਰਨਾ ਜੁਰਮ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਖੁਦ ਹੀ
 ੩੨ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਭੰਡਣ ਕਿਤਨਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਸਪੀਕਰ
 ੩੩ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਖੁਦ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਲੋਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਹ
 ੩੪ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੜਾ ਵਾਵੇਲਾ ਮਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਣ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਹੈ ? ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਸਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੁਟ ਕੇ census ਦੇ ਦੇਰਾਨ ਹਿੰਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਲਖਾਈ ? ਕੀ ਇਹ ਘੋਰ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਹੀਂ ? ਸੱਚਰ ਫਾਰਮੂਲੇ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਵਿਚ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਈਆਂ ? ਕੀ ਜਿਹੜੇ ਵਜ਼ੀਰ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਥੇ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ services ਵਿਚ ਅਕਲੀਅਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ—ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵੱਡੇ ਤੀਕਰ—ਕਾਫ਼ੀਆ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਅਕਲੀਅਤ ਦੀ community ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਅਮਲ ਨਾਲ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਏਥੇ nationalist ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਅੰਧਰ ਮਚਾ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਫਲਤ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਡੀ ਅੰਧਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਹ ਹਾਲਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੱਜ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲੀਅਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਹੀ ਸਚ ਮੁਚ ਵੇਸ਼, ਕੌਮ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਲਈ ਅਵੱਲ ਦਰਜੇ ਦੇ nationalists ਹਨ । ਇਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਉਹ ਲੋਗ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਪਾਵਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਨੂੰ misuse ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ worst type of communalists ਹਨ । ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਲੜਾਂ ਹਲਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਓ ; ਤੁਸੀਂ unfit ਹੋ । ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੱਡਣ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ । ਅਤੇ Centre ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ confidence ਹਾਸਲ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਣੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬੜੇ ਬੁਰੇ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣਗੇ ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਇੰਝ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਨਿਸ਼ੰਗ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਅਕਲੀਅਤਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਫਟਕਣ ਦਿੰਦੇ । ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਯਕੀਨਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਕਲੀਅਤ organised ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਦੱਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਕਲੀਅਤ organised ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾ ਕਰ ਸਕੇ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖੂਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਕਸਦ ਨਾਲ organised ਨਹੀਂ । ਉਹ ਇਸ ਲਈ organised ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਸਕੇ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਦਤਰ ਆਦਮੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹਕੂਕ ਤੇ ਛਾਪਾ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦਾ । ਪਰ ਇਥੇ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ? ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਸਾ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ, ਕੋਈ ਵੀ ਵੱਡੀ appointment ਤੋਂ ਛੋਟੀ appointment ਵੇਖੋ, ਅਕਲੀਅਤ ਨਾਲ ਅਨਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । Civil service ਵਾਸਤੇ recommendations ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਕਲੀਅਤ ਨੂੰ ਨਬਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । Lawyers ਵਿਚੋਂ ਅਕਲੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Sachar Formula ਵਿਚ, ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ, services ਵਿਚ ਅਕਲੀਅਤ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਵਜੂਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਚੈਨ ਤੇ ਅਮਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਉਸ community-ਅਕਲੀਅਤ ਨੇ ਬੜੇ ਸਬਰ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹੱਥ ਵੰਡਾਇਆ ਹੈ? ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਫ਼ਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਖੁਦ ਸਖਤ ਫ਼ਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਿਵਾਇ ਫ਼ਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਲਭਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ? ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਖੈਰ, ਮੈਂ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਇਹ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਇਹੀ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਰਹੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹੀ ਰਵੇਈਆ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਕੋਈ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਦੀ ਜਿਹੜੀ line ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਕੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਇਕ ਬੜਾ ਭਾਰੀ issue ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ unconsciously ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ condemn ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ hate ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੱਡ ਕੇ ਅਤੇ dislike ਕਰਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਖੁਦ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਹ line ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਲਾਈਨ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਲੀਅਤ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ organised ਹੈ ਉਸ ਦੇ religion ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ religion ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਲੋੜ ਸਿਰਫ਼ ਸਮਝਣ ਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਲਫ਼ਜ਼ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ ਹੇਠ ਸੋਟੀ ਮਾਰ ਕੇ ਤੇ ਵੇਖਣ। ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿਚ move ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ Ministers address ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ inflammable speeches ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ? ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ Treasury Benches ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ Ministers ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਬੜੀ ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਹਬ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫ਼ਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਕਿਸੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਕਰਨ ਦੇ ਹਕਬਜਾਨਬ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ duty ਤੇ official work ਵਿਚ interfere ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ condemn ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਕ national ਚੀਜ਼ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਰਫ ਉਹ ਲੋਕੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ jaundice ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਬੀਅਤ ਹੀ ਫਿਰਕਾਦਾਰੀ ਦੇ atmosphere ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਬਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ..... ਇਹ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਵਲ ਦਰਜੇ ਦੇ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ warn ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ Central Government ਨੂੰ ਵੀ ਕਹੇ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਬਰ ਵਕਤ ਕਰੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਕਸਰੀਅਤ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਅਕਸਰੀਅਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਕਲੀਅਤ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਥੇ ਦੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਵਿਚ ਅਕਲੀਅਤ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫੇਰ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ steps ਲਏ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਹਾੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖਿੱਚ ਕੇ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋਏਗੀ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਮਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦਾ ਹਾਲ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਤਅਨ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਮੁਸਤਹਿਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰੀਏ। ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਚਾਰ ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕ ਬਗੜੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅਹਿਦ ਵਿਚ ਜਲਸਿਆਂ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਜਲੂਸਾਂ ਉੱਤੇ ਇਹੀ ਲੋਕੀਂ ਇੱਟਾਂ ਸੁਟਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਇਸ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਅਹਿਦ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਜਲੂਸਾਂ ਵਿਚ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਵੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਂ ਨਾਅਰਾ ਲਗਾਵੇ ਤੇ ਫਲਾਂ ਨਾਅਰਾ ਨ ਲਗਾਵੇ। ਇਹ ਹੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸੇ ਗਲ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੇਕਸੂਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਬਗੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਨੇ ਲਗਾ ਕੇ ਪਕੜ ਲੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਜਗੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਪਕੜ ਕੇ ਹਬਕੜੀਆਂ ਲਗਾ ਕੇ ਭਰੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਖੜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ। ਇਸੇ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਜਦੋਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲਗੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ

ਹੁਣਾ ਕੇ ਖੁਦ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਜੇਕਰ ਆਪਣੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨਾਰੇ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ provocative ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਐਸਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕੇ । ਕੀ ਇਸ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ provocative ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ? ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ contradict ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਦਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਨਾਅਰੇ ਨਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ provocative ਹੋਣ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਬਗ਼ੌਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ? ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੁਰਦਾਬਾਦ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਅਰੇ ਨਾ ਹੋਣ । ਲੇਕਿਨ ਜਦ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤਾਕਤ ਆਜ਼ਮਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਸਾਰੀ machinery ਨੇ ਇਸ ਅਕਲੀਅਤ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਅਕਲੀਅਤ ਦੀ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਪਕੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਇਥੇ ਦੀ ਸਾਰੀ machinery paralyse ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਆਖਰ ਵਿਚ ਇਹ ਨਤੀਜਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਅਕਲੀਅਤ ਦੇ ਉਸ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ । ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰੀ ਕੌਮ ਤੜਪ ਉਠੀ । ਇਸ ਤੇ ਇਸ ਕੌਮ ਦਾ ਤੜਪਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਲਈ ਸਬ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਪਿਆਰੀ ਚੀਜ਼ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਉਸਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤੇ ਵੀ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕੌਮ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੀ ਇਹ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੁਸਤਹਿਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਈਏ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ Address ਵਿਚ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ reaction ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਰਹੇ । ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ । ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਬੜੇ ਇਕ ਅਕਲੀਅਤ ਦੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਨਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ community ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਹੈ ਗਲਤ ਹੈ । ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਤਾਂ ਇਹ ਹਨ । ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦ ਅਸਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੂ-ਸਿੱਖ ਇਤਹਾਦ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ । ਜਿਸ ਲੀਡਰ ਨੂੰ condemn ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਤਮਾਦ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਇਤਹਾਦ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ । ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਮਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਮਲ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ power ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ power

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ power ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਜਪਾਲ ਮਹੋਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇਕਨੀਤੀ ਚਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਹਰ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜੇਕਰ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਤੜਫਦਾ ਰਹੇਗਾ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਦਮੀ ਤੜਫਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੁੱਝ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅਕਸਰੀਅਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ਇਥੇ ਇੱਕਠੇ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁਸ਼ਤਹਿਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਦੇ ਹੱਥ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਆਖਰ ਇਹ ਹੀ ਲੋਕ ਇਥੇ ਪਾਵਰ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਕ vital, important ਤੇ burning question of the day ਹੈ ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਗਲਤ step ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਸੀਂ ਬਤੌਰ ਇਕ ਕੌਮ ਦੇ

6 P. M.

ਜਾਂ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਗਲਤ step ਨਹੀਂ ਲਵਾਂਗੇ, ਮਗਰ ਜੇਕਰ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸਿਉਂ ਠੀਕ ਗਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਇਨਸਾਫ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਹਰਿਆਨਾ ਪ੍ਰਾਂਤ, ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਅਤੇ ਪਹਾੜੀ ਸੂਬਾ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿੱਖਤ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਵਕਤ ਸਿਰ ਆਪਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਇਹ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ power ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਭੈੜੇ ਹੋਣਗੇ । (ਘੰਟੀ) ਸਿਰਫ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਕਹਾਂਗਾ ।

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ Judiciary ਅਤੇ Executive ਨੂੰ separate ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਹਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਸ਼ਾਇਦ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਲਾ Magistrate, Deputy Commissioner ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਫਸਰ ਜੋ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰਨ । ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ separation ਦਾ ਇਕ farce ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 5 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ Executive ਤੇ Judiciary ਨੂੰ ਜੁਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ । PEPSU ਵਿਚ Executive ਅਤੇ Judiciary separate ਸੀ । ਜਦ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ । ਅੱਜ ਇਕ Sub-Inspector ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਕ double graduate ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 120/- ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਉਪਰ S.P. ਦਾ ਡੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਜਦ ਉਥੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਗਰ ਜਦ ਤੱਕ ਇਨਸਾਫ ਲੈਣ ਜਾਂ ਦੇਣ ਲਈ Executive ਅਤੇ Judiciary ਨੂੰ separate ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ

ਇਹ ਖਰਾਬੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ confidence ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਜ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਵਲ ਤਵੱਜੂਹ ਦਿਵਾਉਣੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਵੀਂ Ministry ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ steps ਜਲਦ ਤੋਂ ਜਲਦ ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ Executive ਅਤੇ Judiciary ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਜੁਦਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮਾ Judiciary ਤੇ ਦਬਾਉ ਨਾ ਪਾਵੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਤਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ (ਕਾਨਗ੍ਰੇਸ਼ਨ) : ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕਈ ਲਾਯਕ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਸ Address ਪਰ ਧੁਕਿਆ ਘਰਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਆ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆ ਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ Address ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ Address ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਆਪਣੇ Headmaster ਦੀ report ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕੇ ਦਾਖਿਲ ਹੋਏ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕੇ Matric ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਮੈਂ ਮੇਰੇ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੇਲ ਹੋਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀ ਫੀਸ ਮਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜੇ ਇਸ Address ਮੈਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਵਾਂਗ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨੇ ਮੈਂ ਕਿਸੀ ਨੂੰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਖਿੱਲਰੀ ਕੁਝ ਵਾਤਾਂ ਲੇਕਰ ਆਪਣੇ ਮੁੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਬਣਾਕਰ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਹ ਪੜ੍ਹਨ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪੜ੍ਹਨੇ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮੈਂ ਕਈ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀਆਂ।

ਸਾਹਿਬ ਸਦਰ, ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਲਾਯਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਇਸ Address ਪਰ ਧੁਕਿਆ ਘਰਾ ਕਰਨੇ ਹੋਏ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ Ministry ਨੂੰ ਧੁਕਿਆ ਘਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਲਫਜ਼ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਤਿਮਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਨਾ ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨਾ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਵਾਤ ਇਹ ਆਪਣੇ—

“We have talked much in the past in terms of the majority and minority communities. I must confess I hate (in fact, the Governor uttered the word “dislike”) a majority or minority which is based on language, or caste, or religion”

ਇਹ ਵਾਤ ਅਗਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਕਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀ, ਆਪਣੇ ਸਮਾਜੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਾਲਿਜ ਦੇ Principal ਨੇ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁੜੇ ਆਪਣੇ ਹੋਏ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹੈ ਜੋ ਇਸ Address ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਮਾਰਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਗਰ caste, religion ਆਪਣੇ language ਪਰ ਕੋਈ ਵਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੌਧਰੀ ਸੁਨਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਫੀਸ ਮਾਫ਼ ਹੈ ਇਸ ਲਿਖੇ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। (ਆਪਣੇ : ਉਸ ਦੀ ਫੀਸ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ) ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਗਰੀਬ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਫੀਸ ਇਸ ਲਿਖੇ ਲੇਖੇ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ। ਮੁੜੇ ਬਤਾਏ ਕਿ ਜੋ ਜਾਤ ਪਾਤ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹੈ ਇਹ ਅਤੇ ਕੌਨ ਆਪਣੇ ? ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਕੁਝ ਜਾਤਿਆਂ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ service ਮੈਂ ਇਸ ਲਿਖੇ ਲੇਖੇ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਜਾਤ ਮੈਂ ਜਨਮ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਵਾਤਾਂ ਕਾਂਗ੍ਰੇਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ Address ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ।

“I must confess I hate a majority or minority which is based on language, or caste or religion.”

[श्री श्री चन्द]

यह किस लिये इन्होंने शुरू कर रखा है। यह महत्त्व इस लिये कि राये चाहते हैं। Economics को देखें तो पता चलेगा कि जो लड़का गरीब होगा उस की फीस माफ होगी अमीर होगा तो नहीं होगी। यह गरीब और अमीर नहीं देखते। यह तो बस कहते हैं कि फलां पर tax लगाया जायेगा। बड़े reformer बनते हैं। Tenants के मसले हल करते हैं, शामिलता दे दी है। मगर मैं पूछता हूं कि क्या सारे Address में एक लफ्ज़ भी है शहरी सरमाएदारों की बाबत कि उन का सरमाया जो ज्यादा है छीन कर गरीबों को दे देंगे, गरीबों को बांट देंगे। कहते हैं Socialist pattern करते हैं। गरीबों का pattern है। एक आदमी भूखा है, नंगा है, उस के पास साफा है, धोती है उस को आधा कर के दूसरे को दे दो। Socialistic pattern बनायेंगे!! क्या शहरियों का नाम भी आया। जिस दिन शहरियों का नाम आएगा यही मैम्बर साहिबान ज़मीन से 10 फुट ऊंचा खड़े हो कर बोलेंगे। आज कहते हैं पंजाबी से बड़ा प्यार है। देख लो record इन का लिखा है कि पंजाबी तो हमारी mother language ही नहीं है। इन्होंने चन्द दिन पहले census के वक्त लिखवाया था कि पंजाबी से तो हमारा ताल्लुक ही नहीं। मेरी तो mother language हिंदी है। आज पंजाबी से प्यार करने लगे। बड़ा प्यार है पंजाबी से इन को। कहते हैं यह पंजाबी तरक्की करे। तो रंज किस चीज़ का है। साहिब अगर पंजाबी से प्यार है तो लड़ाई किस बात की। है लेकिन साथ ही कहते हैं कि इस पंजाब गवर्नमेंट ने, जिस के आप इतने खैर खाह हैं और तारीफ करने खड़े हुए थे, तो याद आया कि हिन्दी को रुपया नहीं दिया। यह गवर्नमेंट बड़ी खराब है हिन्दी को पैसा नहीं दिया। फिर वही हिन्दी आ गई। इस के साथ कहते हैं कि minority community फिरकादाराना lines पर अपनी तनज़ीम करती है। क्यों साहिब आप majority किस बोते पर बन गए। अगर अम्बाला डिवीज़न के हिंदू अलग निकाल दें तो आप की हैसियत और कदर क्या है। जब वक्त आता है तो गिनती करने के लिये 70 फीसदी हिंदुओं को साथ मिला देते हैं। मैं challenge करता हूं कि अम्बाला डिवीज़न का एक एक आदमी, वहां के 98 फीसदी लोग चाहते हैं कि पंजाब से अलग हो जाएं और यह पंजाबी बोलने वाले अलग हो जाएं। लेकिन कहते हैं नहीं साहिब पंजाब के 70 फीसदी हिंदू इस के खिलाफ हैं। क्या हम हिंदू नहीं? यह हमें बताएं कि क्या हम communal हैं? जब हम कहते हैं कि आप जालम हैं, आप ने हमारे हकूक खाए हैं, आप हमें exploit करते हैं तो बताएं कि पंजाब के वह 70 फीसदी हिंदू कहां हैं जो आप कहते हैं कि महा पंजाब चाहते हैं, वह कहां है? हम अम्बाला डिवीज़न के लोग यह चाहते हैं कि पंजाब के साथ न रहें, ऐसे डाकुओं के साथ जो 100 साल से हमें खा रहे हैं और अब भी इन में रहम नहीं है। अगर हम कहते हैं कि हमारे हकूक दे दो तो कहते हैं क्या छोटी छोटी बातें आप करते हैं, services की। हमारे लोगों को समझाते हैं कि क्या है तुम्हारे leader नौकरियों के पीछे पड़ रहे हैं और नौकरियों के लिये अलग होना चाहते हैं। इस तरह हिंदू कौम मिट जायेगी, हम हैं हिंदू कौम के ठेकेदार, इसे बचाने के लिये! जब बच जायेंगे तब देखा जाएगा। हम आप के साथ नहीं रहना चाहते। इस में क्या फिरकादारी है? आप हमारे हक हमें दे दो। कहते हैं हिंदुस्तान में unity नहीं रहेगी, हिंदुस्तान तबाह हो जाएगा। कैसे हो जायेगा? छोटे भाई को, जिस की ज़मीन आप ने दबाई हुई है,

उस के जमीन मांगने पर आप कहते हैं कि यह घर तबाह हो जायेगा, यह गांव तबाह हो जाएगा अगर तु जमीन मांगेगा ।

हम अपने हकूक मांगते हैं तो कह दिया जाता है कि पंजाब तबाह होता है हिंदुस्तान तबाह हो जायेगा । मैं आप से कह रहा था कि यह बहाने बाजी अब नहीं चलेगी । कुछ न कुछ जरूर करना पड़ेगा । आज जालन्धर का हिंदू हम पर असर डालना चाहता है । उस ने हमारे हकूक छीन रखे थे । मगर जब यह देखा गया है कि कुछ बन नहीं पड़ता तो अब वह मुंह बनाये फिरते हैं । मैं पूछता हूं कि अगर हरियाना के भाई को कुछ दे दिया गया तो क्या गजब आ जाएगा ? आपने majority के नाम पर सब सहूलतें ले लीं । आप क्यों लूसे फिरते हैं ? बहुतेरे दिन आप ने राज कर लिया है । अब आप और किसी को भी मौका दो । हम अपने हकूक मांगते हैं मगर इस के लिये तकरार नहीं करते । हम तो आजादी से पहले जैसे गुलाम थे अब भी वैसे ही हैं । हमें गलत समझाया जाता है । हमारे प्रान्त के सात मेंबर पार्लियामेंट में गए हुए हैं इन सात में से आप देखें कि कोई कहीं का है और कोई कहीं का है । एक सुभद्रा जी हैं जो दिल्ली की हैं । श्री बांसल साहिब गुजरात के हैं और श्री अचित राम जी जालन्धर के हैं फिर एक और पाकिस्तान से मुसलमान आए हैं और कहा गया है कि यह सत्यवादी साहिब हैं । कांग्रेस को कहा जाये तो यह जवाब दिया जाता है कि आपके यहां जालन्धर के हिंदू महाशयों ने सब हकूक ले रखे हैं । President भी आप का है, हरियाना का नहीं । तीन मिनिस्टर हैं और तीनों ही जालन्धर के हैं एक भी अम्बाले का नहीं है ।

(आवाज : अभी और मंत्री बनाये जाएंगे) पहले यह कहा जाता था कि मन्त्रिमंडल मैं आधे आधे जालन्धर और अम्बाला से लिये जायेंगे पर यह अभी तक नहीं किया गया । अगर गरदासपुर से या जालन्धर से कोई मंत्रिमंडल में लिया जा सकता है तो अम्बाला वालों को भी हक है । क्या यही है आप की हुकूमत की मन्तक ? फिर आप खड़े हो कर कह देते हैं कि हम socialist pattern बनाने जा रहे हैं ।

यह गवर्नमेंट फिर फहर करती है कि हमने law and order कायम कर दिया है और पुलिस के encounter में 28 डाकू मारे गये । मगर मैं जानता हूं कि इन लोगों को रात के वक्त अपने घरों से उठा कर द्रखतों से बांध कर गोली से उड़ा दिया गया । यह है हमारी पुलिस की बहादुरी । क्या यही है पुलिस के साथ encounter ? मैं तो यहां तक कहूंगा कि पुलिस कोई इन्तजाम नहीं कर सकती । अगर पुलिस वाले इन्तजाम करने वाले होते तो Bombay में अमन कायम करने के लिये गड़बड़ की रोकथाम क्यों न कर सके । और मुझे यकीन है कि यह सरकार जिस पुलिस की अपने एड्रेस में तारीफ कर रही है, यह पुलिस अमृतसर में गड़बड़ को कभी न रोक सकती । इस से साफ जाहिर है कि पंजाब के लोग अब सियाने हो चुके हैं और इसी लिये law and order की हालत बेहतर है । कांग्रेस मैशन के दिनों में अमृतसर में अकाली और महा पंजाब की जो कान्फ्रेंसें हुईं अगर इन पर कोई गड़बड़ हो जाती और हमारी पुलिस उसे रोक लेती तो मैं समझता कि पुलिस तारीफ के काबल होती । यह किसी तरह भी पुलिस या law and order की मजबूती नहीं यह तो लोगों के ख्यालों की मजबूती है वह नहीं चाहते कि लड़ा जाए । हम से कहते हैं कि हम लड़ना नहीं चाहते, मित्र कहते हैं कि हम लड़ना नहीं चाहते लेकिन हमारे महाशय पुलिस

[श्री श्री चन्द]

की तारीफ करते हैं। यह नहीं कहते कि पंजाब में बसने वाले समझदार हैं और मौजूदा हालात में बावजूद भड़काने वाले हालात के फसाद नहीं करना चाहते। पुलिस की बन्दूकों ने law and order की हालत अच्छी नहीं बनाई बल्कि लोगों ने बनाई है।

यह कहते सुना गया है कि जब राजा बुरा हो तो प्रजा पर अत्याचार और मुसीबत आती है। इसी कारण floods पंजाब में आए। इन floods का जिक्र राज्यपाल के भाषण में किया गया है। और कहा गया है कि इन को relief दिया जा रहा है, नई सड़कें बनाई जा रही हैं। मैं तो यह कहूंगा कि यह उनकी खुशकिस्मती है कि floods जालन्धर डिवीजन में आए। अगर यह floods अम्बाला डिवीजन में आ जात तो इस इलाके को कोई पूछता तक न। अब जालन्धर डिवीजन में जो गांव हैं जहां floods आए हैं और जहां फसल तबाह हो गई है सब मालिया मुआफ कर दिया गया है।

(श्री रत्ना राम : हिसार में भी मुआफ किया गया है।)

मुझे इस के बारे में खूब पता है। जो इलाके इस डिवीजन में तबाह हुए उन के लिये कोई मामला माफ नहीं किया गया। इस के उलट जहां पर गरीब किसानों ने अपनी जानों को बचाने के लिये नहर काट कर पानी नहर में डाल दिया तो उन पर मुकदमे बना दिये गए। हमें इस पर खुशी है और रंज नहीं कि floods से दुःखी लोगों की मदद की जा रही है। हमारी खुशकिस्मती है कि हमारा इलाका जालन्धर में नहीं था नहीं तो वहां देखने वाला कोई न होता, सम्भालने वाला कोई न होता।

फिर यह कहा जाता है कि सारे पंजाब के हिंदू महा पंजाब का सूबा बनाने के हक में हैं। लेकिन बात इस तरह की नहीं। आज सिक्ख ही भजहब के नाम पर पंजाबी सूबे की मांग नहीं कर रहे बल्कि पंजाब की 85 प्रतिशत आबादी यह चाहती है कि उन्हें सरमाएदारों के चुंगल से निकाला जाए। इस demand में हिंदू और सिक्ख सब शामिल हैं। इस शहरी सरमाएदार ने पंजाब का बेड़ा गर्क कर दिया है। हर कोई चाहता है कि इन को निकाल दिया जाए। कांगड़े वाले, होशियारपुर वाले और अम्बाला डिवीजन वाले सब ही रोते हैं, अमृतसर, जालन्धर और फिरोजपुर वालों के घरों से तो सतरह 2 Gazetted Officers हैं। उन की ताकत है।

अब अगर zones बनाए जा रहे हैं तो उन्हें दुःख है। दुःख इस लिये नहीं कि इन की हमारे साथ हमदर्दी है बल्कि इस लिये यह अफसोस करते हैं कि इन्हें पहले जो हलवा मांडा मिलता था वह अब छिनता दिखाई दे रहा है। मैं तो कहूंगा कि अगर पाकिस्तान की फौज की तरफ से हमला कर दिया गया तो क्या शहर का हिंदू अपना डंडा लेकर इस के मुकाबले में आ खड़ा होगा? नहीं? मुकाबला के लिये हिसार का जाट ही जाएगा। फिर कहा जाता है कि अगर border पर Punjabi-speaking State बना दी गई और zone बना दिये गये तो सारा हिंदुस्तान खत्म हो जायेगा। क्या मुकाबला एक आदमी ने करना है या जालन्धर के शहरी ने। मुकाबला तो फौज ने करना है। फिर लोगों को अच्छी तरह पता है कि शान्ति क्या है और लड़ाई क्या। यह हिंदूपने का stunt है। पंजाब की defence का सवाल लोगों को गुमराह नहीं कर सकता। हमें अफसोस

है कि जब हमने जालन्धर के हिंदू को कहा कि सरविसों में हरियाना के लोगों से बदसलूकी न करो तो हमारे लीडरों ने जो कुछ कहा वह न किया। हमारे यह मैबर जो सरकार की गदियों को संभाले बैठे हैं इन में और आज से दो सो साल पहले से गदियों को संभालने वाले अंग्रेजों में कोई फर्क नहीं। यह तो सिर्फ चोला ही बदला गया है और सूट की जगह टोपी ने ले ली है लेकिन इस तरह चोला बदलने से काम नहीं चलेगा। हम तो बाबा आप को सरदार मानते हैं हम कोई झगड़ा नहीं चाहते हम तो चाहते हैं कि हमें 50 प्रतिशत हक दे दें और 50 प्रतिशत आप ले लें। लेकिन कहा जाता है कि चौधरी साहिब छोड़ो इन बातों को। जब सरविसों का जिक्र करता हूं तो भी यही जवाब दिया जाता है। फिर यह कहा गया है, इस एड्रेस में, कि administration अच्छी है और सब बातें अच्छी हैं। सरकार ने जो चाहा लिख कर गवर्नर साहिब से पढ़वा लिया।

(श्री चंदन लाल जैड़ा : चेपरी जी बोधी चंगी गल वी है इस ऐड्रेस विच कि नही)

श्री श्री चन्द : आप अच्छी बात का जिक्र करते हैं मैं तो यहां तक कहूंगा कि इस एड्रेस कागज भी अच्छा नहीं कागज भी गंदा है (हंसी) यह तो एक झूठ का पलन्दा है।

अब मिनिस्ट्री के बारे में अर्ज करना चाहता हूं कि हम सरदार प्रताप सिंह की तारीफ करते हैं। पहले हम कहते थे कि डंडे के जोर से पहले Chief Minister बने हुए थे, वह अगर चार साल रहे तो डंडे के जोर से। यह बात अब आप सब ने महसूस की है। हम तो इस के बारे में कब से कह रहे थे। अब हमारे महाशय की तसल्ली हो गई है। हम भी कहते हैं कि अब चीफ मिनिस्टर ठीक है। पहले तो वह स्वप्नों की बातें करते थे। इस Address, में कोई भी ऐसी बात नहीं जिस की तारीफ की जाए।

श्री वधावा राम (ढांल्लका): ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ! ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਗਲ ਬੜੀ ਪਿਆਰੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ—ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪੇਟਰਨ। ਜੇਕਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪੇਟਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸੁਸਾਈਟੀ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਜੋ ਨਮੂਨਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਐਡਰੇਸ ਦੇ ਪੈਰਾਗਰਾਫ 14 ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੁਣ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਬਟਾਈ ਦੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਕੀ ਦੇ ਹਕ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਗਏ। ਆਪ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੁਛ ਲਵੋ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਨਫੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਟਾਈ ਲਿਖ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਐਡਰੇਸ ਵਿਚ ਇਲਾਨ ਤਾਂ ਬਣ ਕਰ ਦਿਤਾ ਪਰ ਇਹ ਇਲਾਨ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੇ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜਾਂ 150 ਰੁਪਿਆ ਮਿਲ ਗਿਆ ਉਥੇ ਤਾਂ ਹਕ ਮਿਲ ਗਏ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਦੋ ਸੌ ਤੋਂ ਉਤੇ ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਫਿਰ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਰਲੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੁੰਜ ਇਧਰ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵਖੀ ਉਪਰ ਹੈ।

ਫਿਰ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜ਼ੀ ਮੌਗੇ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਗ਼ਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਜੋ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ ਕਿ ਤੋਬਾ ਹੀ ਭਲੀ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਮਲ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਬੜਾ ਮਾਰਕਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਰਕਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਲਿਖ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਲੇਖੇ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਭਲੇਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਦੀ ਆਪ ਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਗਲ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਆਮ ਵਾਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਬੇਦਖਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਅਜ ਮੇਰੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਦਖਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਦਖਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਬੇਦਖਲ ਕਰਨ ਤੇ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧੀਨ ਕੋਈ rules ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਫਿਰ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਨੂੰਨ ਤੇ 20 ਮਈ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ਟਰ ਪਤੀ ਨੇ ਦਸਖਤ ਕੀਤੇ ਪਰ ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਅਧੀਨ ਰੂਲਜ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਸਭ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਅਧੀਨ ਕੀ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਸੀਲ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਅਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਚ ਮਨਸੂਖ ਹੋਏ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਵੀ ਮੁਕਦਮੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਥੋਂ ਦੇ S.D.O ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕੇਸ ਚਲਾਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਕਿ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਤਾਂ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਤੇ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਦਮੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਤਾਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਨਾ। ਫਿਰ ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵਗੈਰਾ ਲੈ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਲ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਉਪ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜ਼ੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਜਗੀਰਾਂ ਦਾ ਤਲੁਕ ਹੈ ਅਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੋ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਤਰਫਦਾਰ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਕੌਮ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਅਸਾਡੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਿਹਾ। ਕੀ ਇਹ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਗੀਰਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਸਕੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੌਮ ਲਈ ਕਰ ਸਕੇ ? ਫਿਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਹਨ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ੋਭਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਗੀਰਾਂ ਬਦਲੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਧਾਰਾ 31 ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਕੀ ਇਹ ਕੌਮ ਦੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗ਼ਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਲਈ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਤਲਬ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਗ ਤੁਹਾਡੀ ਫੰਡੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪੈਸਾ ਦੇ ਪੈਸੇ ਕਿੱਲਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦੇਵੋ । ਪਰ ਇਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ਼ਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਕਮਾਈ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ।

ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਗਲ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ floods ਬਾਰੇ ਹੈ । ਬੜੇ ਗੌਰਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਹੀ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਮਦਦ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਉਤਨੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਜਿਨੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਗਲ ਵੇਖੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਣ ਕਿ ਜੋ ਪਿੰਡ ਬੇਟ ਦੇ area ਵਿਚ ਢਹਿ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਥੇ ਦਿਆਂ ਚੈਕੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਥਾਣੇ ਦੇ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਲਿਖਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੇਗਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਬਗ਼ੀਚਾ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵੀ ਦੇਵੇ ਕੁਝ ਸਬਜ਼ੀ ਭਾਜੀ ਵੀ ਓਥੇ ਬੀਜੇ ਅਤੇ ਓਸਦੇ ਘੋੜੇ, ਕੁਤੇ, ਬਿੱਲੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰੇ । ਕਈ ਥਾਣੇਦਾਰ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਤਾਂ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਡੰਡਾ ਵੀ ਵਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਫ਼ਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦਾ ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੈ । ਉਥੇ ਚੈਕੀਦਾਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਮ ਸ਼ਰਹ ਕੰਮ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਚਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਤਨਖਾਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ S. D. O. ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਅਰਜ਼ ਮਰੂਜ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਨ ਕਤਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ । Floods ਆਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ remissions ਬਗ਼ੈਰਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ fund ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਧਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਬਗ਼ੀਚੇ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਵੇਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਤਾਂ ਉਧਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕੀ ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ socialistic pattern ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ socialistic pattern ਚਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਨਾਉਣ ਵੇਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਪੈਂਡੂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਇਖਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ । ਬੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਭਾਵੇਸਲੇ ਇਹ ਕਰਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਪੰਚਾਂ, ਪੰਚਾਂ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇਜ਼ਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਦਾ ਕੋਈ ਲੇਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੜੇ ੨ ਜ਼ਮੀਨਦਾਰ ਹਨ । ਉਥੇ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਪੁਲਿਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ local ਥਾਨੇਦਾਰ, ਬਗੈਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਪਰਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੀ ਸਾਮਗਰੀ ਆਟਾ, ਦਾਣਾ, ਘਾ ਪਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੋਰੇ ਵਗੈਰਾ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਚੋਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਪੰਚ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਣਾਈ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਪਟ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਪੁਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਮਾਰਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਨਮਕ ਹਲਾਲੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਪੰਚਾਂ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਜਿਹੜੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਚਾਇਤ ਰਾਜ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ।

6. 30. p. m.

(The Sabha then adjourned till 2 p.m. on Monday, the 5th March, 1956)

Punjab Vidhan Sabha Debates

5th March, 1956

Vol. I—No. 3

OFFICIAL REPORT

CONTENTS.

Monday, 5th March, 1956

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	1—35
Papers laid on the Table ..	35
Resumption of Discussion on Governor's Address .	35—94

CHANDIGARH

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1957

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, 5th March, 1956.

The Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

ENQUIRY BY THE DIVISIONAL FOREST OFFICER, RUPAR

s
I
o
j
*6069. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any enquiry was held on 7th July, 1954, by the Divisional Forest Officer, Rupar, District Ambala against one of his subordinates for his having made a false statement for securing the job, if so, the result thereof ?

ft
L
n
Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *First Part.*—An enquiry was held by the Divisional Forest Officer, Rupar, Forest Division, though not on 7th July, 1954, against a clerk of his office for his having made a false statement for securing the job.

ft
L
3
Second Part.—The Chief Conservator of Forests, Punjab, was asked to deal with the matter departmentally. He is being asked to expedite the action in the case.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब को इस बात का इल्म है कि क्या वह statement false थी जिस की वजह से enquiry हो रही है ?

मंत्री : जहां तक मुझे इल्म है वह यह है कि इस शख्स ने यह कह कर कि वह matriculate है मुलाजमत हासल की थी। बाद में शिकायत मिली कि वह matric नहीं है और कि उस ने गलत बयान दिया है। जब इस चीज के बारे में दरियाफत किया गया कि क्या बात है तो उस शख्स ने कहा कि मेरे पास certificate है। वह certificate उस ने produce किया। उस के बाद D. F. O. ने enquiry की। उस ने उस स्कूल के हैडमास्टर से दरियाफत किया जिस से कि वह appear हुआ बताता था। लेकिन हैडमास्टर ने बताया कि मेरे स्कूल से ऐसा कोई आदमी appear ही नहीं हुआ और कहा कि इस शख्स ने यह statement गलत दी है। इस के बाद उसे कहा गया कि उस के खिलाफ क्यों न action लिया जाए। लेकिन बाद में वह शख्स फिर Development Minister साहिब से मिला और certificate produce किया। चूनांचि वह मामला फिर D.F.O. को refer किया गया। वह उस को फिर बुला कर पता कर रहे हैं कि क्या मामला है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या इन हालात में गवर्नमेंट यह मुनासिब नहीं समझती कि यह मामला पुलिस के सुपुर्द कर दिया जाए जहां पर कि एक certificate के genuine होने या न होने का शक है ? इस चीज को departmental level पर क्यों take up किया जा रहा है ?

मंत्री : enquiry के बाद अगर हम इस राए पर पहुंचे कि certificate वाकई जाली है तो फिर बेशक उसे पुलिस के हवाले कर दिया जाएगा। अभी हम यह नहीं कह सकते कि यह बात हो या न हो।

श्री देव राज सेठी : यह enquiry कितनी देर से चली हुई है ?

मंत्री : कोई एक या डेढ़ साल हो गया है। क्योंकि यह एक बड़ा लम्बा सिलसिला बन गया। Enquiry शुरू हुई। Action लिया। उस ने कहा कि मेरे पास certificate है। फिर enquiry शुरू हुई। Case C. C. F. के पास गया, D.F.O. के पास गया। इस तरह करते कुछ देर हो गई। और अब भी केस चल रहा है।

श्री देव राज सेठी : मगर इस केस का जल्दी फैसला करने के लिए इस 1½ साल के अरसे में क्या क्या steps लिए गए ?

मंत्री : मैंने तो आगे ही बताया है कि इसका फैसला हो चुका होता मगर इस सारी चीज की तीन चार दफा सारी पड़ताल करनी पड़ी। पहले enquiry की तो पता लगा कि certificate है; शिकायत गलत थी। फिर शिकायत हुई कि नहीं, उसका certificate गलत है। हैडमास्टर से पता किया और पता लगा कि इस certificate में सचाई नहीं। आखिर इस सारी चीज की तह तक पहुंचने में जो enquiry होनी है या हुई है उस पर वक्त तो लग ही जाता है। हां, मैंने पहले भी बताया कि जब उस के certificate के genuine न होने पर शक किया गया तो वह Development Minister साहिब से मिला और कहा कि मेरे पास certificate है और शिकायत की कि सारी चीज गलत हुई है। तब इन्होंने लिखा कि जब certificate है तो इसे क्यों निकाल रहे हो। सो, enquiry हो रही है जिसके लिए वक्त का लग जाना लाजमी है।

PRIMARY SCHOOLS IN BHIWANI, DISTRICT HISSAR

***6117. Shri Ram Kumar Bidhat :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of Municipal and Government aided primary schools in the town of Bhiwani, District Hissar, at present ;
- (b) the average number of pupils on the rolls of each primary school referred to in part (a) above ;
- (c) the average area of roofed sitting space per school ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 24.

(b) and (c) The information is being collected and will be supplied to the member.

COLLECTION OF RENT FROM DISPLACED LANDHOLDERS IN HOSHIARPUR DISTRICT

***6063. Sardar Amar Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state the total amount of rent (other than Land Revenue) so far collected from the displaced landholders settled in Hoshiarpur District ?

Shri Mohan Lal : The total amount of rent (other than Land Revenue) so far collected in Hoshiarpur District is Rs 25,74,953-12-6.

DISPLACED NON-PROPRIETOR PEASANTS IN THE STATE

***6082. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state the total number of displaced non-proprietor peasants, who have so far been allotted houses or residential plots district-wise in the State ?

Shri Mohan Lal : A statement showing the necessary information is placed on the Table.

STATEMENT SHOWING THE TOTAL NUMBER OF DISPLACED NON-PROPRIETOR PEASANTS, WHO HAVE SO FAR BEEN ALLOTTED HOUSES OR RESIDENTIAL PLOTS DISTRICT-WISE IN THE STATE

Serial No.	District	Number of displaced non-proprietor peasants allotted houses or residential plots.
1	Gurdaspur ..	18,655
2	Amritsar ..	1,789
3	Ferozepore ..	6,356
4	Ludhiana ..	3,362
5	Jullundur ..	6,432
6	Hoshiarpur ..	6,062
7	Kangra ..	44
8	Hissar ..	9,819
9	Rohtak ..	1,144
10	Gurgaon ..	64
11	Karnal ..	1,210
12	Ambala ..	5,917
13	Simla
	Total ...	60,854

LEASING OF EVACUEE LAND TO HARIJANS AND LANDLESS PERSONS

***6100. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- the total area of evacuee land so far leased out for cultivation, district-wise, to Harijans and other landless persons in the State ;
- the periods for which, and the terms on which leases referred to in part (a) above have been given ;
- the material aid, if any, given to the Harijans for the cultivation of the said lands ;
- the total acreage of evacuee reserve land still available for being leased out ?

Shri Mohan Lal : (a, b, c & d) A statement showing the necessary information and the conditions of lease is placed on the Table.

STATEMENT SHOWING THE AREAS OF EVACUEE LAND LEASED OUT FOR CULTIVATION TO HARIJANS AND OTHER LANDLESS PERSONS IN THE STATE

Serial No.	District	A	B	C	D
		The total area of evacuee land so far leased out for cultivation, district-wise, to Harijans and other landless persons in the State	The periods for which, and the terms on which leases referred to in part (a) above have been given	The material aid, if any, given to the Harijans for the cultivation of the said lands	The total acreage of evacuee reserve land still available for being leased out
1	Gurdaspur ..	Acres 1,415	10 years	Nil	Acres 749
2	Amritsar ..	2,572	1,838 acres for 20 years 734 acres for 10 years	Nil	3,551
3	Ferozepore ..	14,279	10 to 15 years	Nil	2,364
4	Ludhiana ..	10,004	4 to 10 years	Nil	4,252
5	Jullundur ..	4,187	15 years	Taccavi loans have been given by the Community Project Department	7,945
6	Hoshiarpur ..	2,438	One year to 10 years	Nil	1,787
7	Kangra ..	6	One year	Nil	14
8	Hissar ..	1,641	One year	Nil	20,737
9	Rohtak	Nil	Nil	..
10	Gurgaon ..	895	655 acres for one year 240 acres for 10 years	Nil	521
11	Karnal
12	Ambala ..	3,274	One year on open auction	Nil	2,199
13	Simla ..	36	One year on open auction	Nil	Nil
	Total ..	40,747	44,119

Note.—The conditions on which this area has ben leased out are given in the lease deed form placed on the Table.

STATEMENT OF CONDITIONS ON WHICH THE CUSTODIAN, EVACUEE PROPERTY, IS PREPARED TO GRANT LEASE FOR TEMPORARY CULTIVATION OF EVACUEE LANDS

1. This statement of conditions is issued under the provision of Rule 24 of Administration of Evacuee Property (Central) Rules, 1950.

2. The Custodian is prepared to grant lease of evacuee land for temporary cultivation in the Punjab State on the condition that the lessee shall execute a lease deed in the form attached.

FORM OF LEASE

A lease made between the Custodian, Evacuee property, Punjab, (hereinafter called the Custodian) of the one part and _____, son of _____, resident of village _____, tehsil _____, in the _____ district of the Punjab (hereinafter called the lessee) of the other part.

Whereas the lessee has agreed to take from the Custodian a lease of the land hereinafter described on the terms and conditions hereinafter contained.

Recital.

And whereas the lessee has in furtherance of the said agreement paid by way of advance of sum of Rs _____, (hereinafter referred to as the advance) in cash for the purpose sanctioned hereinafter.

NOW THIS LEASE WITNESSTH AS FOLLOWS (Consideration)

TERMS OF THE LEASE

1. Custodian hereby leases to the lessee all the plots measuring _____ acres more or less, and more particularly described in the schedule I hereto Area leased out. subject to the exceptions and reservations and on the terms and conditions hereinafter appearing.

(b) (i) The land is leased for purposes of agriculture only.

Purpose of the lease.

The lessee may construct such water-courses and temporary buildings, sink wells, tube-wells, and instal pumping set or make similar improvements as may be necessary for the purpose of reclaiming and cultivating the land.

Provided in case of land irrigated by canal, no water-course or drainage channel will be constructed and no alteration in existing watercourses or drainage channel will be made by the lessee unless he has obtained written permission of the Canal Officer and had paid the whole or such proportion of the cost of any water-course from which supply of water is available as the canal officer may determine in accordance with the general or special orders of Government, whether such water-course may have already been constructed or may be constructed after the commencement of the lease.

(c) The lease shall, unless sooner terminated in accordance with the provision herein contained, be for the term of _____ years commencing from _____ Period of lease. the beginning of the Kharif/Rabi season of _____ and to have concluded with the Rabi/Kharif season of _____.

(d) The lessee shall pay to the Custodian on the 15th day of January each year rent at the rate of Rs _____ per acre per annum. The Rent and other first of such payment to be made on the 15th of January _____ amounts payable by the lessee.

(e) In addition to the rent (which will include land revenue payable in respect of the land demised) reserved above, the lessee shall during the currency of the lease pay on demand to the Custodian or to such person as he shall direct.

(i) All rates and cesses which are or may hereafter become payable in respect of the demised land or by the owner in respect thereof; and

(ii) All the other rates (including occupier rates) taxes, charges (other than land revenue) and outgoings now payable or hereafter to become payable in respect of the demised land or by the owner or occupier of tenant in respect thereof.

[Minister for Finance]

(f) The Custodian shall have the right to retain the advance as security for the due observance and performance of the conditions and the covenants herein contained to be observed and performed by the lessee. The advance will unless forfeited during the currency of the lease, be refunded to the lessee on the termination of the lease only if the lessee shall have duly observed all the conditions thereof.

OBLIGATIONS OF THE LESSEE

2. The lessee covenants with Custodian as follows :—

- (a) To pay to the Custodian the rent and any other payments which may become due under these presents at the time and place and in the manner specified herein and in the absence of any provision to that effect at such time and place and in such manner as may be specified by the order of _____
 _____(here insert the name of the Officer).
- (b) To use the whole or any part of the demised land possession whereof has been given to the lessee for no purpose other than that of agriculture, and break up, level and cultivate at least one-tenth of the total area hereby demised during each harvest and to keep the same under proper cultivation during the term of the lease and not to use, cultivate or manage the land in any way liable to harm it or lessen its value or utility.
- (c) At his own cost, when so required by the Collector to erect permanent marks on the land hereby leased, demarcating the boundaries and limits thereof and at all times to maintain the same in good repair in accordance with any directions from time to time issued in that behalf by the Collector.
- (d) To surrender the whole or any part of the land which may be found to have been allotted or demised to any other person.
- (e) Not to interfere with the lawful use by the public of any thoroughfares on the land or with the exercise of any existing rights and easements thereon by any third person.
- (f) Without the permission in writing of the Custodian first obtained, not to assign, sublet or transfer by mortgage, sale, gift, exchange or otherwise, or part on assignment, with the land or any part thereof or any of his right or interest therein under these presents.
- (g) On the expiry or earlier terminations, of the lease, to leave the land and surrender, it peaceably to Custodian, or the person appointed by him.
- (i) Not to cut without the previous permission, in writing of the Custodian, any trees standing on the land at the commencement of this lease and which have been mentioned in the Schedule II attached hereto. He will, however, be permitted to remove bushes and the trees not mentioned in schedule II.

PROVISOS

3. Provided always and it is mutually agreed that—

- (a) If the tenant commits any breach of or fails to perform, any of the terms or conditions of this lease, or suffers or permits such breach or non-performance the Custodian may at any time without notice re-enter upon the land and determine this lease.

But such termination of the tenancy shall not prejudice any right of action or remedy of Custodian in respect of any antecedent breach of this agreement by the lessee.

- (b) (i) If the whole or any part of the land demised is surrendered under clause (2) (d) the Custodian shall not claim rent on the land surrendered for the season in which such surrender takes place and for any area surrendered by the lessee under clause 2 (d) such reduction of the rent and any other charges levied according to area shall be made as the Deputy Custodian considers to be equitable.
- (c) No compensation or claim for improvement shall be payable by the Custodian to the lessee in respect of the exercise of any of the rights reserved in this lease or on the expiry of the termination of the lease or on the surrender of any part of the land, except as provided hereunder :—

The lessee will be deemed to have been compensated for all kinds of improvements such as sinking of well, tube-well, clearing of jungle, construction of water-courses and raising embankment from the yield of land and the lessee agrees that no compensation will be payable to him for these improvements at the expiry of the lease for the improvements shall vest in the Custodian provided that if lease is terminated before the expiry of the stipulated period lessee will be entitled to compensation for well or tube-well which he may sink in the land and also for the clearance of the land. The amount of compensation will be determined by the Deputy Custodian of the district whose orders will be appealable to the Custodian. The orders of the Deputy Custodian or Custodian, as the case may be in respect of the amount of compensation payable will be final.

(d) The powers of the Custodian under this lease may be exercised by the Deputy Custodian acting subject always to the control of the Custodian.
Exercise of powers.

(e) In these presents, unless the context otherwise require :—

Interpretation.

- (i) The Canal Officer means such officer of irrigation branch of the Public Works Department, Punjab, as may be competent to deal with any of the matters mentioned herein.
- (ii) The Deputy Custodian means the Deputy Custodian of the district for the time being and includes any other person duly authorised by general or special order to act on behalf of Custodian in this behalf.
- (iii) Kharif crop and rabi crop mean the crops generally sown and harvested in the kharif and rabi seasons respectively and the demand for water rate in respect of which is included in the khataunis of the Irrigation Branch of the Public Works Department for these seasons and should any question arise whether any crop is kharif or a rabi crop, the question shall be decided by the Canal Officer under whose orders the khataunis of the Irrigation Branch are prepared in the area in which the land is situated.
- (iv) The kharif season and the rabi season mean the season of approximately six months each generally known as the kharif and rabi seasons ending with 15th January and 1st May, respectively,
- (v) "the land" means the land hereby demised,
- (vi) the Custodian includes the successors and assigns of the lessor,
- (vii) the rent means the rent hereby reserved, and
- (viii) the lessee includes the heirs, legal representatives and permitted assignees of the lessee, and if the said term includes co-sharers, liability imposed by this deed shall be the joint and several liability of each co-sharer,
- (ix) the Collector means the Collector of the district in which the demised land is situated.

STAMPING AND REGISTRATION

4. The stamp on this lease shall be borne by the lessee and the lessee shall at his own expense register this instrument within sixty days after execution thereof on behalf of the Custodian failing which the Custodian shall be entitled to rescind and cancel the same without any compensation whatever.

In witness thereof the said parties have hereunto set their hands at the places and on the dates hereinafter in each case specified.

Signature of
executants and
witnesses.

Signed for and on behalf of the Custodian, Evacuee Property, by—
Officer of— Office action under the orders of the
Custodian in the presence of—Address of—
(description) on the—day of— in the
year one thousand nine hundred and— signed by the
aid— in the presence of—
Address)—(description) on the—day of
— in the year one thousand nine hundred and—

[Minister for Finance]

SCHEDULE

Description and boundaries of the land.

_____acres_____kanals and_____
 marlas of land in village_____tehsil_____, in the
 district of_____comprising.

And bounded—

On the north by :
 On the east by :
 On the south by :
 On the west by :

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਪਾਰਟ 'ਮੀ' ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ 'Nil' ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਮਦਦ ਕੀਤੇ ਉਹ ਲੋਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ਤ ਹੇਠ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਜ਼ਾਲੰਧਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਦੀ information ਦਾ ਮੁਲਾਹਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਫਰਮਾਇਆ । ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ 'Nil' ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਾਲੰਧਰ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਵਿਚ ਤਕਾਵੀ ਕਰਕੇ Community Projects ਵਿਚੋਂ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਉਥੇ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ circumstances ਤੇ depend ਕਰਦਾ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਦਦ ਨਾ ਮੰਗੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਮਹਿਸੂਸ ਨ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਕਿਸੇ particular ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ information collect ਕਰ ਕੇ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪੁਣ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਗਲ ਤਾਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਕਿੰਨੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਲਹਿਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਾਰ information ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਦੱਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਾਰਟ 'D' ਵਿਚ reserve ਰੱਖੀ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਦੇਣ ਦਾ ਕਦ ਤੀਕਰ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ?

ਪੰਡਿਤ ਸੋਹਨ ਲਾਲ ਵਜ਼ : ਜੋ unculturable evacuee land ਧੜੀ ਹੈ ਤਸ ਕੀ lease ਪਰ ਦਿਯਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਸੰਤੀ : ਕੀ ਨਹੀਂ ।

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : ਧੜ ਸਵਾਲ ਇਸ ਸੇ ਸੇ ਕੈਸੇ ਤਠਗਾ ਹੈ ? (How does this arise out of this question?)

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਜਿਹੜੀ 44,119 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ reserve ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਦ ਤੀਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ dispose of ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਬਾਕੀ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ time limit ਮੁਕਰਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ।

COLD STORAGE PLANT AT JULLUNDUR

***6046. Thakore Balwant Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to refer to replies to Starred Assembly Questions No. 5468 and 5469 put in October, 1955 in regard to the loan of Rs 35,000, advanced to a Cold Storage at Jullundur Cantt. in 1953 and state (i) whether a notice under section 23 of the State Aid to Industries Act, 1935 has so far been issued for the recovery of the remaining amount due from the loanee; if not, the reasons therefor, (ii) whether the loanee has produced and the Government has approved the detailed expenditure of the loan for the development of the Cold Storage ; if so, a copy thereof be laid on the Table ; (iii) whether the Government has recently received any complaint that no development was made in the said cold storage by the loanee ; (iv) whether it is a fact that the District Industries Officer, Jullundur has reported to the Government that the said loan has not been properly used ; if so, the action taken by the Government in the matter ?

Shri Mohan Lal : (i) No. Two loans amounting to Rs. 20,000, and Rs. 15,000, were advanced to the Cold Storage. The party has already paid 1st instalment along with interest of the 1st loan. The party was asked to pay the second instalment along with interest on the 1st loan by the 29th February, 1956 and interest on the second loan by the same date, and the department would give extension in payment of 1st instalment on the second loan for a year, failing which notice under section 23 of the Act would be issued for the recovery of Government dues.

(ii) No. The loanee has not so far produced the detailed expenditure of the loan.

(iii) No.

(iv) The District Industries Officer reported in May, 1955, that as the loanee had not maintained any records he presumed that the loan had not been properly utilised. The party has been cautioned to maintain proper records and accounts, and the District Industries Officer has been instructed to report whether the records have now been properly maintained and the amount has been utilised for the purpose for which it was advanced.

RESERVATION FOR HARIJANS

***6104. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether 21 per cent reservation for Harijans in services under the Government also applies to services under the Municipal Committees and District Boards in the State ?

(b) whether the said reservation for Harijans in services under the Government applies to all categories of employees taken together or to each category separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Government instructions for reservation of 21 per cent vacancies for Harijans in Government services do not *ipso facto*, apply to the services under Local Bodies, but they have been instructed from time to time to follow Government instructions issued in this behalf.

(b) The reservation for Harijans in Government services applies to each category separately and not to categories of employees taken together.

ਪਛਿਤ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : यह 21 % Scheduled Castes के लिए है या इस में Backward Classes भी शामिल हैं ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : 19 % ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਤੇ ਬਾਕੀ 2 % Backward Classes ਲਈ (*interruptions*) ਇੰਜ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 2 % ਵਿਚ Scheduled Tribes ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ Backward Classes ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਸ਼ਰੀ ਧਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि जो District Boards और Municipal Committees को गवर्नमेंट यह directions देती है कि वह 21 प्रतिशत उन के लिए reserve रखें; अगर वह न मानें तो क्या गवर्नमेंट उन का कुछ कर सकती है ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਪੰਚਾਇਤੀ ਢੰਗ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼ਰੀ ਧਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : उन की grants को रोकना तो सरकार के अपने हाथ में है ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ grants ਰੋਕਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਗਰੀਬ ਦਿਹਾਤੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸ਼ਰੀ ਬਾਲੂ : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि यह जो हरिजनों को 21 per cent सरकारी नौकरियों में हिस्सा देने का फैसला किया गया है तो पंजाब की कुल आबादी में हरिजनों की और backward classes की percentage क्या है ?

ਅਧਿਕ ਮਹੋਦਯ : यह एक अलहदा सवाल है । इस सवाल के साथ जो पूछा गया है इस का कोई ताल्लुक नहीं है । [This is a separate question. It has no connection with the original question.]

DACOITY IN THE HOUSE OF S. MADHO SINGH OF TARN TARAN,
DISTRICT AMRITSAR

***6074. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state with reference to part (a) Starred Question No. 5930, whether any clue has so far been found in the case registered under section 460, I.P.C., on 6th December, 1954, relating to dacoity in the house of S. Madho Singh of Tarn Taran, District Amritsar, if not, the steps proposed to be taken by the Government to trace out the case ?

Sardar Partap Singh Kairon : A note giving the necessary information is laid on the Table.

NOTE

No clue about the culprits or the property stolen has so far been found in the case under reference. The investigation of this case was vigorously conducted by the Deputy Superintendent of Police, Tarn Taran, who with the assistance of the local police carried out raids at several places and also deputed informers for obtaining some clue, but without any success. The case was later investigated by an Inspector and the C.I.A. staff under the Deputy Superintendent of Police's supervision. The Senior Superintendent of Police, Amritsar, is taking personal interest in the investigation of this case and a C.I.D. officer has also been deputed to help in tracing the culprits.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਇਸ dacoity ਮੇਂ murder ਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ ਅਸਾਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਪੂਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਲਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਯਹ ਕੇਸ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨੌਇਟਿਕਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜੀਂ ਤੱਕ ਮੁਲ-ਜ਼ਿਮ ਪਕੜਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੁਝ clue ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ । ਅਸਾਂ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਸ ਦੇ ਫੁੰਡਨ ਲਈ ਪੁਰਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਂਨੂੰ ਹਾਲਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗਲ ਕਹਿਣੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਜਦ ਤਕ ਇਸ case ਦੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਯਹ ਬਾਤ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ Superintendent Police, ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਏਕ press conference ਮੇਂ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮੇਂ ਕੋਈ dacoity ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਥੀ ?

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਸੇ ਯਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ । ਇਸ ਲਿਏ ਇਸ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੀ ਜਾ ਸਕਤੀ ।

[This supplementary cannot be allowed because it does not arise out of the original question.]

ABDUCTION OF A HARIJAN GIRL

***6119. Shri Wadhawa Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Government is aware of the fact that a fourteen year old Harijan girl, Sitan, of Purana Village near Jullundur was abducted in the month of November, 1955;

(b) whether the said girl has so far been recovered by the police; if not, the steps taken by the Government for her recovery?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Shidan (not Sitan) of village Varyana (not Purana) was kidnapped in September, 1955 (not November, 1955). Case F.I.R. No. 617, was registered at Police Station City Jullundur, on 17th September, 1955, under section 363, I.P.C. Chani, a Tonga Driver, who is reported to have had previous intimacy with this girl, kidnapped her and is alleged to be keeping her somewhere in U.P.

[Chief Minister]

(b) The girl has not been recovered so far in spite of the vigorous efforts made. Raids were carried out at different places, and wide publicity was also given to trace her whereabouts. Chani, the accused, has since been declared a Proclaimed Offender and proceedings under section 88, Cr.P.C., have also been taken against him.

POLICE RAID ON VILLAGE DOLEKE, DISTRICT JULLUNDUR

***6120. Shri Wadhawa Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Superintendent of Police, Jullundur, accompanied by 40 constables raided village Doleke, District Jullundur, on 10th January, 1956 ; if so, the reasons therefor, together with the number of persons arrested or interrogated in this connection ;
- (b) whether he is aware of the fact that allegations of torture and molestation of women during the said raid have been made against the police; if so, the action, if any, taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) There was no raid by the Superintendent of Police, Jullundur, on 10th January, 1956, at village Doleke. The village was, however, visited by Deputy Superintendent of Police, Jullundur, on 16th January, 1956, accompanied by 1 Inspector, 1 Sub-Inspector, 2 Head-Constables and 25 Foot Constables in connection with an enquiry into an alleged assault on A.S.I. Sohne Shah of Police Station Adampur, while he was discharging his official duties. In all 11 persons were arrested and about two dozens interrogated.

(b) Yes ; enquiries were made and the allegations were found to be incorrect and baseless.

DEATH OF LALA RAM CHANDER OF PALWAL, DISTRICT
GURGAON IN A CAR ACCIDENT

***6121. Shri Wadhawa Ram, :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that one Lala Ram Chander of Palwal, District Gurgaon was recently killed in an accident in which the car of Shri Mohan Lal, Tehsildar, Balabgarh, was involved ; if so, the action taken by the police in the matter ;
- (b) whether any post-mortem of the deceased was performed and his dying declaration recorded; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes; Government are aware that Shri Ram Chander of Palwal was killed in an accident with a vehicle which was being driven by one Rachhpal, son of Jawala Ram, Jat of village Charkhi, Police Station Dadri, District Mohindergarh (Pepsu); the vehicle did not belong to Tehsildar, Ballabgarh, but the latter along with the members of his family was travelling therein. The Police registered case F.I.R. No. 125, dated 29th August, 1955, under section 304-A., I.P.C., Police Station Palwal, and after proper investigation, sent up the case against Rachhpal Singh, accused. The case is still pending in court and charge under section 304-A, I.P.C., has since been framed against the accused.

(b) The *post-mortem* of the deceased was undertaken and it showed that the death was due to shock and haemorrhage (cerebral) and rupture of right lung. The dying declaration of the deceased could not, however, be recorded because he was not in a fit condition to make a statement.

ਸ਼੍ਰੀ ਥਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਮਾਨਨੀਯ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਧਨ ਬਤਾਨੇ ਕੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਮੇਂ ਜੋ dying declaration ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਪੁੱਛਾ ਗਏ ਥਾ ਤਸ ਕਾ ਕੀਯਾ ਉਤਰ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਾਮ ਰਛਪਾਲ ਮੇਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਬਿਆਨ ਦੇ ਸਕੇ ।

ਪਛਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਧਨ ਬਾਤ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਮਾਨਨੀਯ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜਕ Development ਮਿਨਿਸਟਰ ਥੇ ਤੋ ਧਨ ਮਾਮਲਾ ਤਨ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਲਾਯਾ ਗਏ ਥਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ notice ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦਾ ਕੁਝ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਡਰ ਕੇ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਮੇਟਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛੇ ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਇਹ ਗਲ ਦਸਨ ਤੋਂ ਝਿੜਕਦਾ ਸੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਥਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਾਓਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ ਕੇ ਖਿਲਾਫ ਏਸਾ ਇਲਜ਼ਾਮ ਹੋ ਤਸੇ ਕੀਯਾ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ case ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਕਸੂਰ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਕਸੂਰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ driver ਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਡਰ ਦੇ ਮਾਰੇ ਮੁਕਰ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਥਰਮ ਵੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਅਗਰ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਿਮ ਏਸੇ ਕੀਸੀ case ਮੇਂ ਕਸੂਰਵਾਰ ਹੋ ਤੋ ਤਸੇ ਕੀਯਾ ਸੁਰਖਾ ਦੀ ਜਾਏਗੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਘਟ ਸਜ਼ਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

ਪਛਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਧਨ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕਹ ਡਰਤੇ ਹੁਏ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਗਏ ਥਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ ।

ELECTIONS TO PANCHAYATS

*6014. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Chief Minister be pleased to state the dates, if any, fixed by the Government for the General Elections to Panchayats in the State together with the nature of preliminary steps, if any, taken for the holding of such elections ?

Sardar Partap Singh Kairon : Elections to Gram Panchayats, due in August/September, 1956, have been postponed till the question of reorganisation of the present boundaries of Punjab has been finally settled. Necessary steps for holding the elections will be taken at the appropriate time.

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि पंजाब का खाका चाहे कुछ भी हो, यह छोटा बने या बड़ा बने बावजूद इस बात के पंचायतों की elections तो जरूरी होनी हैं तो क्या elections की तैयारी करानी शुरू की गई है या नहीं ?

मुख्य मंत्री : मेरी अरज़ है कि असां इस सिलसिले ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री जी बतायेंगे कि इस बात के पेशेनज़र कि भारत-सरकार सारे elections का इन्तज़ाम बाकायदा तौर पर करती रहती है, चाहे States Reorganisation का फैसला कुछ भी हो, पंजाब गवर्नमेंट ने भी क्या इस बारे में कोई इकदाम उठाए हैं ?

मुख्य मंत्री : ਇਹ ਤਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ election ਵਿਚ ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । It is not on all fours with the General Elections. ਹਾਲਾਂ ਤਾਈਂ ਇਥੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਠਾਲ ਪੇਪਸ਼ੂ ਜਾਂ ਹਿਮਾਚਲ ਵੀ ਮਿਲਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਪੰਚਾਇਤ ਦੀਆਂ elections ਦਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ States ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ।

GOVERNMENT BUSES PLYING ON VARIOUS ROUTES IN THE STATE

***5992. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of State owned buses plying on various routes as on 1st January, 1956.
- (b) the total investment made by Government on State Transport, together with the total profits earned therefrom as on 1st January, 1956.
- (c) the total amount of taxes paid by State Transport Services under separate heads as on 1st January, 1956.

Sardar Partap Singh Kairon: (a) 271.

(b) total investment up to 1st January, 1956, amounts to Rs. 75,03,791, and total profit earned till then works out to Rs. 74,99,966.

	Rs.	A.	P.
(c) (i) Passenger and Goods-tax	..	24,44,498	11 0
(ii) Toll Tax at Tarn Taran, Kurukshetra and Motor Tax in U.P.	..	1,60,965	12 9
(iii) House Tax	..	1,567	9 0
(iv) Registration Fee	..	16,923	0 0
(v) Other Miscellaneous Taxes	..	3,582	8 6
Total	..	26,27,537	9 3

ਸ੍ਰੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਬਤਾਇਆ ਹੈ ਕਿ 75 ਲਾਖ ਰੁਪਯਾ ਦੀ investment ਹੈ ਅਤੇ 74 ਲਾਖ ਰੁਪਯਾ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ 95 per cent profit earn ਕਰਦੀ ਹੈ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇ ਕੁਝ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦੇ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾ ਲਵੋ।

ACQUISITION OF WASTE LAND BY GOVERNMENT

***6088. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total area of waste land acquired by the Government and leased out to Harijans or landless tenants and cultivators in each district of the State under the East Punjab Utilization of Lands Act, 1949 during the year 1955-56 ;
- (b) the area of Nazul or Government land under the control of different Departments in the state at present ;
- (c) the total area of land referred to in part (b) above which has been leased out to landless tenants and cultivators and Harijans in each district of the State ;
- (d) whether the Government has issued any instructions to different departments to lease out lands referred to in parts (a) and (b) above to Harijans, backward classes and landless cultivators; if so, the extent to which these instructions have been followed during 1955-56 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it is ready.

RECLAMATION OF WASTE LAND IN THE STATE

***6089. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether the Government had provided any fund for reclamation of waste lands in the State ; if so, the total amount sanctioned during the year 1955-56 for this purpose together with the total area reclaimed ;
- (b) the steps Government has taken or intends to take for the reclamation of waste lands in the Sub-Division of Una, District Hoshiarpur ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it is ready.

LEASES OF LAND FOR CULTIVATION TO HARIJANS

***6105. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of applications so far received by Government from Harijans for the grant of leases of land for cultivation, district-wise ;
- (b) the total number of applications referred to in part (a) above so far sanctioned, and the number of cases in which possession of the land leased has been handed over ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it is ready.

CASES OF CORRUPTION IN BHAKRA CANALS

***5938. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of cases of corruption that have so far been detected in connection with the works in hand under the Bhakra Canals Scheme together with the names of the places where these were detected ;
- (b) the names of the persons arrested in this connection and the dates thereof in each case ;
- (c) the total number of cases referred to above that have been decided so far, and the number of those which are still pending ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 76.

These were detected in Nangal, Narwana and Patiala Circles of Bhakra Main Line.

(b) It is not in public interest to disclose the names of public servants who were arrested in this connection.

They were arrested on different dates between 3rd February, 1953 and 27th April, 1955.

(c) None.

श्री देव राज सेठी : अगर उन के नाम नहीं बताए जा सकते तो उन के designation ही बता दें। इस में क्या दिक्कत है ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਲਿਖ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ । ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ।

ARRESTS FOR EMBEZZLEMENT RELATING TO BHAKRA-NANGAL PROJECT

***5947. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of arrests so far made in connection with the embezzlement cases in the Bhakra-Nangal-Project ;
- (b) the total number of cases of embezzlement detected in the Bhakra-Nangal Project up to 31st December, 1955 ;
- (c) whether Government intend to take away the cases referred to in part (b) above from the purview of the police and entrust the same to some Committee appointed by the Government ; if so, the reasons therefor ;
- (d) the total number of police officers employed at Bhakra-Nangal for vigilance ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(a) Government servants	..	31
Contractors	..	16
(b)	..	58

(c) There is no such intention at present.

(d) The required information is being collected and will be placed on the Table of the House when received.

IRRIGATION FACILITIES IN GURGAON DISTRICT

***5949. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the steps, if any, taken by the Government for providing irrigation facilities to Gurgaon District during the year 1955-56 (up to 31st January, 1956) together with the amount of expenditure incurred thereon and the total acreage of land irrigated as a result thereof?

Professor Sher Singh : (1) The scheme known as Gurgaon Canal Project was finalized during the year 1955-56. It has been accepted in the Second Five-Year Plan. It will provide irrigation facilities to a culturable commanded area of 156,646 acres. The estimated cost of the scheme is Rs. 1.15 crores.

(2) Another proposal to extend the flood irrigation from Western Jumna Canal to an area of about 100,000 acres of Rewari Tehsil with a lift of about 80 feet is under investigation. This scheme has also been accepted for the Second Five-Year Plan.

(3) Out of the 46 exploratory tube-wells allotted by the Government of India for the Punjab State, 18 exploratory bores will be made in Gurgaon District.

During the year 1955-56, all these three schemes have been under investigation and the expenditure incurred thereon during the year under review was Rs. 8,000 only.

(4) The only other source of irrigation is construction of small storage bunds, a number of which at a total cost of about Rs. 14 lakhs have been constructed up to 31st January, 1956. This work has now been transferred from the Irrigation Branch to the District Authorities at the instance of an M.L.A. from Gurgaon District. An area of about 15,000 acres shall be irrigated from these new bunds annually.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या माननीय मन्त्री बताने की कृपा करेंगे कि जब माननीय मुख्य मंत्री और सिंचाई मन्त्री गुड़गांव गए तो यह ऐलान कर के आए थे कि गुड़गांव प्राजैक्ट स्कीम के लिए 2½ करोड़ रुपया मन्जूर हुआ है, मगर आज माननीय मन्त्री ने 1.3 करोड़ रुपये की स्कीम बताई है। इस की क्या वजह है ?

मन्त्री : मैं ने आप को तीन स्कीमें बताई हैं। एक तो है एक करोड़ 15 लाख रुपये की जिस का नाम Gurgaon Canal Project है; दूसरी है Western Jamuna Canal और इस का अलग खर्च है और इस के इलावा Tube-wells हैं इन का खर्च अलग है। इन सब का खर्च मिला कर उतना हो जाएगा।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या माननीय मन्त्री बताने की कृपा करेंगे कि पहली स्कीम गुड़गांव प्राजैक्ट जिस के मुताल्लिक मुख्य मंत्री और सिंचाई मन्त्री ने गुड़गांव में ऐलान किया था कि उस पर 2½ करोड़ रुपया खर्च होगा तो क्या उस में से आधा 1.3 करोड़ अब मन्जूर हुआ है और आधा नामन्जूर हो गया है ?

मन्त्री : जी नहीं, नामन्जूर कुछ नहीं हुआ। काम Second Plan में होगा।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मन्त्री महोदय ने बताया था कि 1.3 करोड़ रुपया flow irrigation के लिए और 1.3 करोड़ रुपया lift irrigation के लिए था.....

Mr. Speaker : It does not arise. The hon. Member is giving information.

BHAKRA NANGAL CORRUPTION CASES

***6064. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any Special Police Squad was recently constituted by the Government to conduct investigation into the cases of corruption relating to the Bhakra-Nangal Project ; if so, its personnel and the terms of reference ;
- (b) the designations of officers of the said Irrigation Projects so far suspended or arrested ;
- (c) whether any high powered commission has been appointed to enquire into the alleged cases of corruption in the said Project; if so, its terms of reference ;
- (d) the total estimated loss so far suffered by Government as a result of alleged acts of corruption in the said Project ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) *Part (i)* Yes.

Part (ii) A special C.I.D. staff consisting of one Deputy Superintendent of Police, one Inspector, two Sub-Inspectors, 4 Assistant Sub-Inspectors and 12 Foot Constables were appointed and posted at Nangal in September, 1952 to investigate cases of corruption arising out of Bhakra-Nangal Projects. The strength of this staff was increased by one Inspector, 4 Sub-Inspectors, 2 Head Constables and 10 Foot Constables in August, 1954 to cope with the increased work. Towards the middle of year 1955 the special staff was further augmented by two Inspectors, 2, Sub-Inspectors and 4 Foot Constables. The total strength of this Special Staff now is one Deputy Superintendent of Police 4 Inspectors, one Prosecuting Inspector, two Sub-Inspectors, 4 Assistant Sub-Inspectors, 2 Head-Constables and 26 Foot Constables.

Part (iii) As stated above, this Special C.I.D. Staff was entrusted with the investigation of cases of corruption arising out of Bhakra-Nangal Projects.

(b) *Part (i) Officers placed under suspension :—*One Chief Engineer and one S.D.O.

*Part (ii) Officers arrested.—*One Superintending Engineers, 4 Executive Engineers, 10 S.D.Os, 12 Overseers and 4 Sub-Divisional Clerks.

(c) No.

(d) No correct estimate of the loss suffered by the Government has been prepared.

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या उस Chief Engineer के केस के मुताल्लिक Enquiry Squad ने कहा है कि इस केस को पुलिस के हवाले किया जाए ?

Mr. Speaker : It does not arise. The hon. Member is giving information.

Shri Dev Raj Sethi : No, Sir. I want to know what action has been taken by the Government on the report submitted by the Deputy Superintendent of Police about the Chief Engineer, who, as stated by the Chief Minister, has been placed under suspension.

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਸਵਾਲ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਹਿਸੇ 'ਚ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

Shri Dev Raj Sethi : It does arise out of the main question.

A Deputy Superintendent of Police has been appointed. He must have submitted some reports to the Government about the Chief Engineer, who has been placed under suspension. Apparently, the Chief Engineer has been suspended as a result of the investigations conducted by that Deputy Superintendent of Police. I want to know from the Chief Minister what further action has been taken on his reports or recommendations about that Chief Engineer ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕੀ ਇਹ supplementary main question ਤੋਂ arise

ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : Yes, it arises out of the main question. It is a relevant question.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇਕਰ action ਦਸ ਕੇ case ਖਰਾਬ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੱਲ ਜੁਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਦਫ਼ਤਰੀ ਖੀਰ ਹੀ ਚੰਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ corruption ਦੇ cases ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੀ ਟੋ police ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ investigation ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਦੀ departmentally। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ basis ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ cases department ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ?

ਅਧਿਕਾਰ ਸਹਾਇਕ : ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

(This supplementary question does not arise.)

ਪੰਡਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਇਸ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕੁਝ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਤੇ report ਕੀ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸੁਪਰਡ ਕੀਏ ਜਾਣ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

ਆਪ ਇਤਲਾਹ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। (You are giving information.)

ਪੰਡਿਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਬਤਾਨੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ.....

Mr. Speaker : I am sorry.

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਸੁਕਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Does the Government contemplate the appointment of such a high-powered Commission under advice from the Central Government ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਦੋਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਉਤਰ ਦੇ ਭਾਗ (d) 'ਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ loss ਦਾ estimate ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ। ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਹ ਬਤਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਖਾਂ 'ਚ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰੋੜਾਂ 'ਚ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਆਪ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ।

PURCHASE OF CONSTRUCTION EQUIPMENT FOR BHAKRA-NANGAL
PROJECT

***6065. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any Construction Equipment for Bhakra-Nangal Project was purchased without inviting any tenders ; if so, the approximate value of such equipment and the circumstances under which it was purchased ;
- (b) whether any timber was bought from abroad for this Project ; if so, the details thereof and the amount spent on its purchase ;
- (c) whether any efforts were made to purchase the timber referred to in part (b) above from within India ; if so, with what results ;
- (d) whether any purchases for this Project were made in Washington without the knowledge of the India Supply Mission ; if so, the circumstances under which it was done and the value of the purchases thus made ?

Professor Sher Singh : The requisite information is being collected and will be supplied to the Member when ready.

DEVASTATION CAUSED BY STREAMS, RIVERS AND CHOS
IN THE STATE

***6087. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the measures adopted or intended to be adopted by the Government to check devastation caused by the streams, rivers and chos in the State ;
- (b) whether the Government has devised any scheme to check devastation caused by Swan Nadi and chos flowing in the Sub-Division of Una, District Hoshiarpur ?

Professor Sher Singh : (a) Government proposed to undertake the following measures to check devastation caused by the streams, rivers and chos in the State —

- (1) Afforestation of hills on extensive scale.
- (2) Construction of embankment to stop spills.
- (3) Construction of a number of low dams and check dams in hill catchments of rivers.
- (4) Provision of additional water way under roads, railways and canals on the recommendation of a committee of experts.
- (5) Construction of additional drains.

(b) Yes, individual schemes are under preparation. Contour and aerial survey of the area is being carried out for preparation of a complete scheme for Swan Nandi.

RECRUITMENT OF ACCOUNTS CLERKS AND SUB-DIVISIONAL CLERKS
IN THE IRRIGATION DEPARTMENT

***6093. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of persons directly recruited in the years 1953-54 and 1954-55 to the posts of Accounts Clerks and Sub-Divisional Clerks in the Irrigation Department and the number among them of those who were retrenched from the Civil Supplies Department ;

- (b) whether it is a fact that the appointments referred to in part (a) above were made on a temporary basis ;
- (c) whether it is also a fact that orders were passed from time to time to the effect that the appointments referred to above would not effect the seniority of those already in the service of the Irrigation Department ;
- (d) whether he is aware of the fact that by virtue of letter No. 9651-66/Z/264/53, dated 22nd October, 1955, of the Chief Engineer, Irrigation Works, Punjab, the procedure for fixing the *inter se* seniority of those referred to in part (a) above and those already in service has been changed ; if so, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) The following number of Accounts Clerks and Sub-Divisional Clerks were recruited direct :—

	Accounts Clerks	Sub-Divisional Clerks
1953-54	20	42
1954-55	1	2

Out of these, 15 Accounts Clerks and 21 Sub-Divisional Clerks have been taken from the Civil Supplies Department.

- (b) Yes.
- (c) Yes. These orders relate to permanent appointments only.
- (d) *First part.* No.
Second part. Does not arise.

RECRUITMENT OF CLERKS IN THE IRRIGATION DEPARTMENT

***6094. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of persons recruited in the clerical establishment in the Irrigation Department without reference to the Subordinate Services Selection Board since the decision to exclude certain posts in the Department from the purview of the Board was taken ?

Professor Sher Singh : Three hundred and fifteen.

RESERVATION OF LAND IN VILLAGES FOR PANCHAYATS DURING CONSOLIDATION OF HOLDINGS

***6103. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total area of land so far reserved in villages for use by Panchayats during the consolidation of land holdings in the State and the area of land handed over to the Panchayats ; .
- (b) the total area of the land, referred to in part (a) above, which the Panchayats have leased out for cultivation or other purposes and the area so given to Harijans separately ;
- (c) the terms on which the land referred to in part (b) above has been given on lease ?

Professor Sher Singh : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as possible.

ENQUIRY INTO THE AFFAIRS OF MUNICIPAL COMMITTEE, ABOHAR, DISTRICT FEROZEPUR

***6095. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

[Sardar Achhar Singh Chhina]

(a) whether any enquiry was conducted in the year 1954 by the Ilaqa Magistrate, Abohar, District Ferozepore into the affairs of Abohar Municipality; if so, the number of witnesses examined in this connection ;

(b) whether the enquiry referred to in part (a) above has been completed ; if so, with what result ?

Professor Sher Singh : (a) Yes. Two enquiries as below :—

(i) One against Sh. Mool Chand, Member, Municipal Committee, Abohar, in which four witnesses were examined.

(ii) The second against the staff of the Municipal Committee, Abohar, wherein two witnesses were examined.

(b) Yes. In the case No. (i) above, the allegations were found to be baseless and the papers were filed.

In the second case, it was decided to retrench the posts of whole-time peons of the President and the Secretary, Municipal Committee. Other allegations were found to be baseless.

REPRESENTATION FROM PUNJAB BOARD TEACHERS' UNION,
JULLUNDUR

***6144. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state, whether any memorandum from the Punjab Board Teachers' Union has recently been received by the Government to the effect that the teachers of the District Board, Jullundur are not paid their salaries and allowances regularly; if so, the action taken thereon ?

Professor Sher Singh : *Part I.* No.

Part II. Does not arise.

STRIKE BY DISTRICT BOARD TEACHERS' UNION,
FEROZEPORE

***6146. Professor Mota Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state, whether he is aware of the fact that the District Board Teachers' Union, Ferozepore have decided to start a General Strike from March 7, if their minimum demands for the payment of their past arrears and regularity in the payment of their salaries in future are not sympathetically considered ; if so, the action taken or proposed to be taken by Government in the matter ?

Professor Sher Singh : *Part I.*—No.

Part II.—Arrears were due to a new system of preparation of pay bills etc., insisted upon by Audit. Efforts are being made now to clear off arrears and to ensure regular monthly payment of salaries.

ELECTRIC RATES OF ENERGY FOR AGRICULTURAL PURPOSES
IN GURGAON DISTRICT

***6043. Shri Babu Dyal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether he has received representation from the peasants of Gurgaon District, regarding the high rates of electric energy for agricultural purposes; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken in the matter ?

Professor Sher Singh : A representation was received from the residents of Gurgaon District in September, 1955. At that time the power was purchased by the Electricity Branch from M.E.S., Gurgaon, and accordingly the rates were higher than those applicable to supply of power from Nangal. The Nangal power was made available in Gurgaon District by the end of 1955, since when Nangal rates are being charged from all the consumers.

श्री बाबू दयाल : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि agricultural purposes के लिए electric energy के जो rates मुकरर किए गए हैं वह क्या हैं ?

अध्यक्ष महोदय : आप इसके लिए अलहदा सवाल करें। (The hon. Member may please ask a separate question.)

श्री बाबू दयाल : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि इन electric rates में rental charges भी शामिल होंगे ?

मन्त्री : इस बात को examine किया जा रहा है।

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल तो representation के बारे में है। यह rental charges का सवाल कैसे पैदा हो सकता है। (Your question relates to a representation. How can the question regarding rental charges arise ?)

श्री बाबू दयाल : जनाब मेरे सवाल में दर्ज है कि "regarding the high rates of electric energy" तो इसी के अन्दर सब किस्म के rates आ जाते हैं और यह rental charges भी इसी में आते हैं।

अध्यक्ष महोदय : इसके बारे में तो गवर्नमेंट की पोजीशन मिनिस्टर साहिब ने बता दी है। (The Minister has already stated the position of the Government in this respect.)

श्री बाबू दयाल : वह rate क्या है ?

मन्त्री : अभी फैसला नहीं किया गया। इस पर शौर किया जा रहा है।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या सिंचाई मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि गुड़गांव में जो Nangal Tariff लगा हुआ है और वहां पर सिंचाई की अभी तक कोई facilities नहीं दी गई है क्या इस टैरिफ को कम किया जाएगा ?

मन्त्री : सरकार को इस बात का पता है और वह इस को consider करने का ख्याल कर रही है।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि वह consideration किस stage पर है ?

मन्त्री : वह consideration stage पर ही है।

AMBALA-HISSAR ROAD

***6062. Shri Jagdish Chander :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the period by which the Ambala-Hissar Road between miles 10 to 14 from Ambala City is expected to be completed ?

Shri Gurbachan Singh Bajwa : The work of constructing Ambala-Hissar Road between miles 10 to 14 is likely to be completed by 31st March, 1956.

CONSTRUCTION OF BUILDINGS AT CHANDIGARH

***6016. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the progress so far made in connection with the construction of public and private buildings at Chandigarh and whether it is going on according to schedule ; if not, the reasons for the same, together with the steps taken by the Government to augment the progress of work ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Most of the public buildings, including High Court, Provisional Secretariat, Administrator's Office-Block, Officers' Hostel, Houses for Advocates and their staff, M.L.As' Flats, M.L.As' Hostel, High School in Sector 23, four Nursery Schools, six Junior Secondary Schools, Primary School, Health Centre, Maternity Hospital, 600 Cheap Houses, Government Press Building, Offices for the Senior Architect and Engineering Organisation of the Capital Project, 3,028 residential houses of various categories and shopping centres in sectors 16, 22 and 23 have already been completed, and the Main Secretariat Building, Circuit House, one Junior Secondary School, Colleges for Men and Women and 702 additional residential houses for staff are under various stages of construction. The progress so far made in connection with the construction of public buildings is according to schedule. Steps have, however, been taken to accelerate the progress.

On the private construction side, 193 residential houses and 190 business premises have been completed and 225 residential and 55 commercial buildings are under construction. The plans of 944 buildings have been sanctioned. The work on private construction has not been proceeding according to expectations. The reason, for this is the lack of funds for building purposes with the plot-holders a majority of whom are displaced persons. Government have started advancing House-building Loans against verified claims of immovable property left in Pakistan and under the High-Income Group and Low-Income Group Housing Schemes to augment the progress of work. This will certainly give an impetus to the private construction activity at Chandigarh.

Shri Dev Raj Sethi : When does the Government contemplate to build the Assembly Chamber ?

Minister : The plans have been completed and I think the work is being let out to the contractors.

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : मैंने अपने सवाल में यह पूछा था कि चंडीगढ़ में buildings की construction का जो schedule बनाया गया है क्या उस के मुताबिक काम हो रहा है और क्या असैम्बली चेंबर schedule के मुताबिक इस साल शुरू हो जाना था ?

मन्त्री : जहां तक buildings की construction का ताल्लुक है वह schedule के मुताबिक शुरू की गई है। इन buildings के लिए पहले नक्शे तैयार किए जाते हैं फिर कई बार नक्शे वापस करने पड़ते हैं और इस तरह देर हो जाती है लेकिन फिर भी construction schedule के मुताबिक शुरू कर दी गई है। Plans के आने में कहीं देर हो जाती है।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि मैंने एक definite building—Assembly Chamber के बारे में पूछा था क्या यह building construction Schedule के मुताबिक शुरू कर दी गई है ?

मन्त्री : Building की construction तो उसी वक्त से शुरू समझी जाती है जब से नक्शे बन जाएं और प्लान तैयार कर दिया जाए। बाकी मौके पर शुरू करना और खत्म करने का काम इस साल के Schedule में नहीं था।

अध्यक्ष महोदय : अगर आप मेरे चेम्बर में आ जाते तो मैं आप को असेम्बली चेंबर के बारे में बता देता। मैं नहीं समझता कि यह ठीक होगा कि मैं यहां पर आप के सवालों का जवाब देता जाऊं। फिर भी आप को बता दूं कि **Assembly Chamber** के बारे में नक्शे मेरे पास आए थे लेकिन **States** के **merge** होने के पेशेनजर उन में **accommodation** का फैसला न हो सका कि कितनी हो इस लिए वह नक्शे वापिस कर दिए गये थे इस लिए वह **finalise** नहीं हो सके थे। (I. would have given information to the hon. Member regarding the construction of Assembly Chamber, had he been pleased to come to my Chamber. I do not think it would be proper for me to give answers to the questions put by the hon. Member in the House myself. However, I want to inform the hon. Member that the plans for the Assembly Chamber Buildings were received by me but were returned as no final decision has so far been taken regarding the accommodation required in the Chamber in view of the proposed merger of States.)

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपया बताएंगे कि जैसे **Assembly Hall** की **construction** का काम **according to schedule** हो रहा है—कभी नक्शे आते हैं तो कभी वापस जाते हैं—तो क्या बाकी **Buildings** में भी ऐसा ही है ?

मंत्री : मैं ने कह दिया है कि जितनी **Buildings** बनने वाली थीं वह **according to schedule** बन गई हैं और बन रही हैं। जो अभी शुरू नहीं हुई हैं उन के बारे में क्या कहा जा सकता है। लेकिन जहां तक **Public** की **Buildings** का ताल्लुक है वह भी उनके मुताबिक ठीक ही चल रही हैं।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय को पता है कि **Public** को **Buildings** की **construction** के बारे में ईंटों की बड़ी दिक्कत पेश आ रही है ? क्या सरकार के पास ऐसी शिकायतें आई हैं ?

मंत्री : अभी तक तो हमारे **notice** में ऐसी कोई शिकायत नहीं लाई गई है।

SOCIAL TRAINING CENTRES IN THE STATE

***5937. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- the total number of Social Training Centres so far opened in each district of the State ;
- the names of places in Fazilka Tahsil of District Ferozepore, where these Social Training Centres are situated ;
- the total expenditure incurred annually and the manner thereof on each of the said Social Training Centres since their establishment ;
- whether the Government proposes to open any more such Social Training Centres every year; if so, how ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a), (b), (c) and (d). The reply is in the negative. However, if the intention of the Member is to get information regarding Social Education Centres, a statement giving the required information is laid on the Table.

INFORMATION REGARDING SOCIAL EDUCATION CENTRES

(a) 144 Social Education Centres have so far been opened in the State. A list showing the distribution district-wise is enclosed. The Centres have been started under the scheme of Educational programme to relieve educated unemployment and are limited to urban areas only.

(b) Fazilka.

	Rs	A.	P.
(c) 1954-55	..	96,640	15 0
1955-56 (Up to November, 1955)	..	1,04,485	8 6

The centres are being run on contributory basis and their expenditure is shared by the Central Government, State Government and Local Body concerned. Each centre is run by a whole-time Social Education Worker (man or woman) who is in the grade of Rs 50—3—80/4—100 with allowances. A men's centre is sanctioned Rs 180 and a women's centre Rs 130 on account of contingencies for the maintenance of the centre.

(d) It is proposed to open 60 Social Education Centres during the Second Five-Year Plan at the rate of 12 centres a year. The procedure for the selection of places where these centres should be opened has not so far been prescribed.

LIST OF SOCIAL EDUCATION CENTRES FUNCTIONING IN EACH DISTRICT OF THE STATE

Serial No.	District	Number of Social Education Centres		
		Male	Female	Total
1	Hissar	6	4	10
2	Rohtak	7	6	13
3	Gurgaon	6	6	12
4	Karnal	7	1	8
5	Ambala	5	6	11
6	Gurdaspur	5	5	10
7	Amritsar	12	8	20
8	Ferozepore	7	4	11
9	Jullundur	14	8	22
10	Ludhiana	11	11	22
11	Hoshiarpur	4	..	4
12	Kangra	1	..	1
	Total	85	59	144

REVISION OF PAY-SCALES OF LOCAL BODIES' TEACHERS

***5997. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) whether Government made any commitment with the District Boards' Teachers to revise the pay-scales of Vernacular and English Teachers working in the various local bodies after the last General Strike ;
- (b) the names of the local bodies, if any, which have revised the grades of English Teachers to bring them at par with the pay-scales of teachers in Government schools ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) The necessary information is being collected and will be communicated to the Member when ready.

RULES REGARDING MODEL AND MECHANISED FARMS

***5936. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) whether the Government has formulated any rules in respect of the Model as well as the Mechanised farms ;
- (b) if so, a copy thereof be laid on the Table ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No.

(b) Does not arise.

MEMORANDUM FROM THE UNION OF VETERINARY SURGEONS

***6015. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Government has recently received any memorandum from the State Union of the Veterinary Surgeons for a revision of their pay scales ; if so, the action, if any, taken by the Government thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (i) Yes.

(ii) The matter is under consideration of Government.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि कितने दिन से matter under consideration है ?

मुख्य मंत्री : ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ Veterinary Surgeons ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : मंत्री महोदय ने बताया है कि यह under consideration हैं । क्या यह पिछले साल से ज़ेरे गौर है ? पिछले साल तो उन की तनखाहें बढ़ गई थीं यह ठीक है मगर अब भी तो उन की demands pay के सिलसिले में ही हैं ।

मुख्य मंत्री : तनखाहों का सिलसिला रोज़ रोज़ नहीं होता है । हम ने काफी सोच विचार के बाद जितनी बढ़ानी थी उतनी बढ़ा दी है । आप उन को कहें कि वह अपने काम में भी जी लगाएं तनखाहों की तरफ ही न लगे ।

REPRESENTATION ON BEHALF OF ERSTWHILE DISTRICT BOARD
MEDICAL OFFICERS

***6145. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any representations on behalf of those District Boards Medical Officers who have been taken in

[Professor Mota Singh Anandpuri]

Government Service in connection with their conditions of service have been received by the Government; if so, the action, if any taken or proposed to be taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. Government have already given the employees of the Provincialized Rural Dispensaries the benefit of their service under local bodies for the purpose of leave, fixation of pay and pension/Contributory Provident Fund with effect from 1st April, 1954. Further representations received on behalf of these employees are under examination.

ਧਰਿੰਦਰ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या इस के इलावा भी कोई representation है ?

ਸੰਤੀ : जी हां । Seniority, juniority के बारे में है ।

GRANT OF RELIEF IN FEROZEPUR DISTRICT

***5998. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state the total amount of grant disbursed in District Ferozepur among Harijans and others separately after the last rains and floods in October, 1955 ?

Professor Sher Singh :

	Rs
(a) Among Harijans ..	6,57,743
(b) Among others ..	26,74,714
Total .	33,32,457

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਗਰਾਂਟਾਂ ਵੰਡਣ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ particular ਦਰਜੇ ਤੋਂ ਘਟ ਦੇ ਅਫਸਰ grants ਨਹੀਂ ਵੰਡ ਸਕਣਗੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕੋਈ instructions ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ grants ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੰਡਣੀਆਂ ਸਨ । ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਅਫਸਰ ਇਸ ਕੰਮ ਉੱਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਸਨ । ਮੈਂਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਬਹਰਹਾਲ ਨਾਇਬ-ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ, co-operative ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ incharge ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵੰਡ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਲੰਬਰਦਾਰ ਅਤੇ ਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ list ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਕਰਨੀ ਸੀ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਫਸਰ ਕਾਨੂੰਗੋ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਪਰ ਹੀ ਸਨ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਜਿਥੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਗਲਤ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ grants ਦਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਤਹਿਕ ਲੋਕੀ ਬਗੈਰ grants ਤੋਂ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ enquiry ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ action ਲਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਤ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਥੇ enquiry ਕਰਕੇ ਰੁਪਈਏ ਵਾਪਸ ਕਰਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਵੀ ਲਿਆ ਹੈ ।

OILSEEDS AND TOBACCO INDUSTRIES IN GURGAON DISTRICT

***6044. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government to develop the oilseeds and tobacco industries of Gurgaon District in the Second Five-Year Plan ?

Shri Mohan Lal : There is, at present, no proposal under consideration of Government for development of oilseeds and tobacco industries in Gurgaon District during the Second Five-Year Plan.

SUGAR MILL IN TEHSIL PALWAL, DISTRICT GURGAON

***6045. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any Sugar Mill is being set up by the Government in Tehsil Palwal, District Gurgaon ; if so, the estimate of skilled and unskilled labour likely to be employed therein ?

Shri Mohan Lal : No sugar mill is being set up by the Punjab Government in Tehsil Palwal, District Gurgaon.

श्री बाबू दयाल : यह जो अगला Five Year Plan है क्या उसमें वहां कोई sugar mill start होगी ? क्या ऐसी कोई scheme जेरे गौर है ?

मंत्री : Decision लिया हुआ है पांच मिल लगाने का। जिन में से तीन तो शुरू हो चुकी हैं और जो बाकी दो हैं वे जिला गुड़गांव से ताल्लुक नहीं रखती हैं। इसलिए for the present ऐसी कोई स्कीम जेरे गौर नहीं है।

श्री बाबू दयाल : क्या वजीर साहिब के इल्म में है कि जिला गुड़गांव के रून्धी area का इस बारे में survey कराया था ?

मंत्री : यह तो आप अगर नोटिस देंगे तो पता कर लेंगे।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताएंगे कि जो State की Planning Committee है उस की तरफ से.....

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल में से यह supplementary कैसे उठता है ?

(How does this supplementary arise out of the main question?)

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : जनाब मैं अर्ज करना चाहता हूं कि क्या State Planning Board ने तहसील पलवल, जिला गुड़गांव में Sugar Mill लगाने की हिदायत की थी ?

मंत्री : अगर आप notice देंगे तो मालूम कर लिया जाएगा।

TRIPARTITE BOARD TO SETTLE INDUSTRIAL DISPUTES AT AMRITSAR

***6072. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether a Tripartite Board has recently been constituted at Amritsar to settle industrial disputes; if so, the basis on which the Members are nominated on it ?

Shri Mohan Lal : Part (a)—Yes.

Part (b)—Besides the Deputy Commissioner, Amritsar, the Labour Commissioner, Punjab, and the District Industries Officer, Amritsar, as Chairman, Secretary and Member, respectively, six representatives each of Industry and Labour have been taken on the Board.

पंडित श्री राम शर्मा : यह जो छः नुमाइंदे Deputy Commissioner और दूसरे official मेम्बरज के इलावा हैं वे कौन २ हैं और वे किस class को represent करते हैं ?

मन्त्री : छः का तो आप को पता लग गया है कि वे employers के हैं बाकी जो छः labour के हैं उन में से तीन independent persons हैं और बाकी तीन A.I.T.U.C. और I.N.T.U.C. के हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : आप नाम बता सकते हैं कि I.N.T.U.C. के कौन २ हैं और A.I.T.U.C. के कौन २ हैं ?

अध्यक्ष महोदय : आपने सवाल में नाम तो नहीं पूछे हैं ।

(You have not asked the names in your question.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूं कि क्या जितनी labourers की unions अमृतसर में हैं उन को इस में नुमाइंदगी मिल गई है ?

मन्त्री : देखिए जनाब सारी unions को representation मिलना मुमकिन नहीं है । मैं ने अर्ज कर दिया है कि तीन independent persons जिन को कि हम निहायत काबिल और वेलाग समझते थे उन को रखा है । बाकी तीन नुमाइंदे उन Associations के हैं जिन को कि हम समझते हैं कि वे बड़ी effectively represent करती हैं । हरेक की representation होना मुमकिन नहीं है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं वजीर साहिब से पूछ सकता हूं कि अमृतसर में membership के लिहाज से सब से बड़ी union कौन सी है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा ही नहीं होता । (This question does not arise).

पंडित श्री राम शर्मा : जनाबे वाला मेरा सवाल यह है कि अमृतसर में सब से बड़ी मजदूरों की union कौन सी है और क्या इस union को नुमायंदगी इस बोर्ड में मिल गई है ?

मन्त्री : मुझे 'बड़ी' की definition पूछनी पड़ेगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : जिस की membership सब से ज्यादा हो और दूसरों के मुकाबले में duration भी ज्यादा हो ।

मन्त्री : इस के लिये नोटिस चाहिये । आप मुझ से तबक्को नहीं कर सकते कि में membership के बारे में जवानी इतलाह दे सकूं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं वजीर साहिब से यह ज़बानी पूछने की तवक्को कर सकता हूँ कि union को representation देते वक्त political considerations का भी लिहाज़ रखा गया क्योंकि मेरे ख्याल में Communists को representation नहीं दी गई ।

मन्त्री : माननीय मੈम्बर की यह information दुस्त नहीं है । इस Board में Communists की representation है । जिस वक्त यह बोर्ड constitute हुआ था तो political considerations का कोई लिहाज़ नहीं रखा गया था । इस मामले पर साबका लेबर मिनिस्टर ने और फाईनेन्स मिनिस्टर दोनों ने अपनी पूरी तवज्जो दी थी और यह बोर्ड constitute किया था ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरियाफ्त कर सकता हूँ कि कम्युनिस्ट ख्याल का मੈम्बर कौन है और कौन सी यूनियन को represent करता है ?

मन्त्री : A.I.T.U.C. को और उस का नाम है Mr. Dang.

अध्यक्ष महोदय : आप इस सवाल के मुतअल्लिक नोटिस दें ।

(The hon. Member should give a fresh notice for this question.)

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूँ कि कौन Communist मੈम्बर है और किस union को represent करता है ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ union ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

REPRESENTATION FROM TEXTILE MAZDOOR EKTA UNION,
AMRITSAR

***6073. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any representation or resolution of the Textile Mazdoor Ekta Union, Amritsar has recently been received by the Government to the effect that Mill-owners had started the chain of closures with a view to dispense with the services of old workers and to employ new ones on temporary basis ; if so, the action, if any, taken by the Government thereon ?

Shri Mohan Lal : *First part:*—Yes. A complaint to this effect was received on the 22nd February, 1956.

Second Part.—The matter is under consideration.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि इस मामले के मुतअल्लिक चीफ मिनिस्टर साहिब एक दफा खुद enquiry करा चुके हैं । उन्होंने डिप्टी कमिश्नर, अमृतसर को हिदायत की थी कि वह इस बात की जांच करें कि क्या मिलों के मालिकान ने अपने कारखानों इस गरज़ के लिये बन्द किये थे कि पुराने मज़दूरों को हटा कर नये रखे जा सकें ?

Mr. Speaker: The hon. Member is giving information and not asking a question.

मन्त्री : वहां एक meeting हुई थी चीफ मिनिस्टर साहिब की सदारत में जिस में सब representatives मौजूद थे। उस में डिप्टी कमिश्नर को enquiry करने के लिये depute किया गया। उन्होंने enquiry की और report भी की, गवर्नमेंट को पूरे facts का इल्म है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब को इस बारे में इल्म है कि डिप्टी कमिश्नर ने क्या रिपोर्ट दी और उस रिपोर्ट पर क्या action लिया गया?

मन्त्री : जी हां पता है जो action लिया गया।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of Order, Sir. Is it a proper reply. मिनिस्टर साहिब कहते हैं "मुझे पता है"। मैं उन्हें कहूंगा that the House wants to know about it.

मन्त्री : आप ने पूछा कि क्या आप को इल्म है। मैं ने जवाब दिया कि हां मुझे इल्म है।

Chief Minister: May I request the hon. Member that he should put the question in a polite and sweet language.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूं कि इस मामले में डिप्टी कमिश्नर ने क्या रिपोर्ट दी थी ?

वित्त मन्त्री : वह रिपोर्ट बहुत लम्बी चौड़ी है। माननीय मैम्बर अगर किसी खास point के मुतअल्लिक information लेना चाहते हैं तो वह उन्हें दी जायेगी। अगर वह सारी रिपोर्ट पढ़ना चाहते हैं तो मैं उन्हें वह रिपोर्ट दे सकता हूं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह मालूम कर सकता हूं कि डिप्टी कमिश्नर को किस मामले के मुतअल्लिक रिपोर्ट करने के लिये कहा गया था ?

मन्त्री : डिप्टी कमिश्नर को यह enquire करने के लिये depute किया गया था कि वह देखें कि कौन से industrial concerns genuine reasons की बिना पर split up किये गये थे और कितने concerns की split genuine reasons पर नहीं की गई थी।

पंडित श्री राम शर्मा : तो डिप्टी कमिश्नर ने क्या रिपोर्ट की ?

मन्त्री : अभी तक 16 cases refer हुए थे।

Mr. Speaker : Next question please.

AGREEMENTS BETWEEN PUNJAB GOVERNMENT AND PUNJAB BEOPAR MANDAL

***5948. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the nature and dates of agreements so far effected between the Government and the Punjab Beopar Mandal and the extent of their implementation ;
- (b) the main points of differences between the Government and the Punjab Beopar Mandal at present and the steps, if any, taken by the Government in this connection;

(c) whether the Chairman, Punjab Beopar Mandal, resorted to hunger-strike ; if so, the action taken by the Government in this respect ?

Shri Mohan Lal : (a) The nature and dates of agreements so far effected between the Government and the Punjab Beopar Mandal and the extent of their implementation is as follows :—

Serial No.	Date of meeting	Nature of agreement	Extent of implementation
1	3rd March, 1954	It was agreed to levy sales tax on the basis of purchases plus $7\frac{1}{2}$ per cent as margin of profit, thus saving the dealers the rigours of maintaining accounts. This system was agreed to subject to the condition that there will be no loss of revenue to Government and further that satisfactory arrangements will be made with the Railway and Road Transport authorities not to release the goods without the relevant documents having been counter-signed by the Sales Tax Authorities.	The new system of sales tax on purchase basis was introduced on 1st April, 1955.
2	13th May, 1955	The agreement of the previous meetings was discussed, particularly the question of inclusion of incidental charges, e.g., freight, octroi, handling charges, etc., in the face value of the invoice of the dealer paying tax on purchase basis. After discussion it was made clear that where the face value of the invoice included freight, etc., even though separately shown therein that would be the value to which the agreed margin of $7\frac{1}{2}$ is to be added. The counter-signature of the purchase documents before taking delivery of the goods was the <i>sine quo non</i> of the effective workability of the purchase basis system and there was no going back on that.	Section 2 of the Punjab Sales Tax Act, 1948, was amended,— <i>vide</i> Act No. IV of 1955, which was considered to have come into force from 17th March, 1955.

[Minister for Finance]

Serial No.	Date of meeting	Nature of agreement	Extent of implementation
3	22nd December, 1954	The Railway Authorities did not agree to the arrangement of counter-signatures suggested by the Punjab Government. The Mandal suggested an alternative that Government should post clerks at every Railway Station to check the railway receipts of the dealers opting to pay tax on purchase basis. Government agreed to this proposal on temporary basis, although it involved additional expenditure. The question of exemption from Sales Tax of certain commodities was also considered. Government informed the Mandal that each case for exemption will be examined on its merits.	The new system was introduced from 1st April, 1955.

(b) The Beopar Mandal contended that according to the decisions of the meetings held in March and May, 1954, incidental charges like freight, octroi and handling charges, etc., are not to be included in the purchase price of goods to which a profit of $7\frac{1}{2}$ per cent is to be added and that the system would bring in more revenue. The Government was of the view that incidental charges were to be included in the price of goods as per invoice before the margin of $7\frac{1}{2}$ per cent was added as profits. This interpretation was also necessary as otherwise there would be discrimination amongst the dealers in addition to loss of revenue to Government, as the dealers, while charging tax on incidentals themselves, would not make it over to Government if the interpretation of the Beopar Mandal was accepted. In addition to this the Beoparis contended that the system was accepted on a permanent basis, whereas the view of Government was that it was accepted only on a temporary basis and subject to the two conditions that there would be no loss and there would be satisfactory arrangements for counter-signatures before delivery of goods by the Railway Authorities. Several meetings were held to resolve the differences of interpretation, etc. In the final meeting, which was held on the 29th December, 1955, Government, in order to win the goodwill of the Beoparis, agreed to exclude incidental charges on account of freight, octroi and handling charges, etc., from addition to the face value of the goods up to 31st March, 1956, whereafter Government desired to review the position, after watching the financial implications.

(c) Yes. The Chairman went on hunger-strike with effect from 1st January, 1956. The Government issued a number of Press Notes explaining the correct position with regard to the agreement with the Beopar Mandal.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि ब्योपार मण्डल और गवर्न-
मेंट के दरमियान झगड़ा क्यों रहा ?

मंत्री : मैं details में नहीं जाना चाहता । Invoices की face value में incidental charges add करने हैं इस मामले में हमारा और उन का झगड़ा है । आपस में पूरी negotiations के बाद इस नतीजा पर पहुंचे थे कि 7½ per cent incidental charges face value में add कर लिये जायें । परन्तु फिर झगड़ा इस बात पर ही है कि incidental charges add करने हैं या नहीं ।

Mr. Speaker : The Question Hour is over.

PAPERS LAID ON THE TABLE

3 p.m.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the amendments made in the Capital of Punjab (Development and Regulation) Building Rules, 1952, as required under section 22(3) of the Capital of Punjab (Development and Regulation) Act, 1952. ७-

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Annual Report on the working of the Punjab Public Service Commission for the period from 1st April, 1954 to the 31st March, 1955, as presented to the Governor under Article 323(2) of the Constitution.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Punjab Public Service Commission (Limitation of Functions) Regulations, 1955, as required under clause (5) of Article 320 of the Constitution.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the amendments made in the Punjab Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Rules, 1954, as required under section 22(3) of the Punjab Requisitioning and Acquisition of Immovable Property Act, 1953.

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table the Rules made under the Motor Vehicles Act, 1939, as required by section 133(3) of the said Act.

Mr. Speaker : Now the Secretary will lay some papers on the Table of the House.

Secretary : I have the honour to lay on the Table of the House a *statement showing action taken against corrupt officials in the State during the period from the 1st of January, 1954 to the 31st of December, 1954, and a review of the action taken against corrupt officials and other measures adopted in the State to root out corruption during the year 1954.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

Mr. Speaker : To-day I have received notice of one more amendment to the motion which was moved by Shri Mool Chand Jain and seconded by Sardar Darbara Singh on the 3rd March, 1956. It will be deemed to have been moved and can be discussed along with that motion.

33. Sardar Khem Singh :

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made therein of the following :—

(i) allotment of culturable land to the Scheduled Castes ;

* K 11 in the library

[Sardar Khem Singh]

- (ii) failure of Government in giving grant of Rs. 100 to each family of Scheduled Castes for repairs or construction of the houses affected by the recent floods in the State ;
- (iii) allotment of land at least 10 marlas free of cost to the Scheduled Castes families at the time of consolidation of holdings for construction of their houses ;
- (iv) opening of cottage industries in villages where the members of the Scheduled Castes may get training ;
- (v) failure of Government to check the excesses still being made by the landlords on the members of the Scheduled Castes ”.

Mr. Speaker : On the 3rd March, 1956, when the House adjourned, Shri Wadhawa Ram was still on his legs. He may resume his speech.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਛਾਬਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਗਵਰਨਰ ਦੇ Address ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਕੀਕਤ ਕੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੈਦੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਵਗੇਰਾ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਲੋ ਦਾ ਦੋ ਦੋ ਸੈਂ ਰੁਪੈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਕਰਨਾਲ ਅਤੇ ਮਰਸੇ ਵਿਚ ਅੱਛੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਹੋ ਮੁੱਲ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਹਾ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਭਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਦੂਸਰੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਦਖਲੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ੨ landlords ਨੇ modern farms ਅਤੇ fruit farms ਦੇ ਬੋਰਡ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕੋਈ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਹੈ ਤਰੱਕੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਗੱਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁੱਝ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਾਂਗੇ। Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ Chief Minister ਨਹੀਂ ਸਨ, ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਖੁਸ਼ੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਈ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਲ ਆਇਆ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵੇਸੀ ਦੀ ਵੇਸੀ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ। ਹੁਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਪੈਸਾ ਘੁਮਾਂ ਜਾਂ ਦੋ ਪੈਸੇ ਘੁਮਾਂ ਦੇ ਕੇ ਵੇਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਫਿਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ flood-stricken areas ਨੂੰ grants ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ grants ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਂਟਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਕ ਹੋਰ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਜਿਸ ਵੱਲ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰਿਆਜ਼ਮ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਚੈਕੀਦਾਰ ਥਾਣੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਬਗੀਚੇ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਐਨੀ ਵੇਗਾਰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪੈਸਾ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਬੱਲੇ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ S. D. Os ਨੂੰ ਅਤੇ Deputy Commissioner ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਦਿਉ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੱਥੋਂ ਦੇਈਏ ? ਕੋਈ ਕਾਨੂੰਨ ਹੀ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਤਨਖਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਕੰਮ

ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਪੈਸਾ ਇਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ socialism। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ socialism ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਜ਼ਮੀਨ reserve ਕਰਵਾ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਹੀ ਨਿਲਾਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੀਜਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਦ ਵੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਲੈ ਲਵੇ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਅਗਲੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 8 ਗੁਣਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ 1954-55 ਸਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰਸੀਦਾਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੁਣ ਹੋਰ ਪਰਚੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਦਿਉ। ਨਾ ਤੇ ਕੋਈ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਢੰਡਰਾ ਪਿੱਟਿਆ ਹੈ। ਬਗੈਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਪੈਸੇ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ socialism ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਨ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਹਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮਰਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵੀ ਘਰਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਖਾਨਾ-ਬਦੋਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਦਰ ਬਦਰ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁੱਕੋ ਆਪਣੀ ਜੁੱਲੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੁਣ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਨਾਲ ਸੁਣਨ। 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ Deputy Commissioner ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡੇਢ ਰੁਪਿਆ ਰੋਜ਼ ਮਿਲੇਗਾ ਲੇਕਿਨ ਵਜ਼ੀਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਗੰਗਾ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਨੇ ਫੂਨਾਨ ਵਿਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਲ ਅਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਲੇਕਿਨ ਉਥੋਂ ਦੇ executive ਅਫਸਰ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਤੇ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਓ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਖੁਦ ਪਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਨਾ ਛੁਡਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਰ ਹੀ ਛੱਡਦੇ। Socialism ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ prestige ਹੈ !

(ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਛੁਡਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ।) (interruptions) ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਫਸਰ ਇਹ ਟੁੱਝ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਣ ਟੁੱਝ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। (interruptions) ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ ਇਕ ਤਾਰ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ fatally attacked by an executive officer ਅੱਗੇ ਹੋਰ, ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂਕੇ ਤੇ ਗਰਦੇਰੀ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਇਕ circular ਆਇਆ ਹੈ। ਚਿਠੀ ਦਾ ਨੰਬਰ 514 ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਹ ਸਰਕੂਲਰ ਕਿਸ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ issue ਹੋਇਆ ਹੈ ? (By whom has this circular letter been issued and to whom?)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਹ ਇਤਲਾਹ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੈ ।

ਅਧਿਕ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਾ source of information ਕਿਆ ਹੈ ? (What is the source of your information.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਨੰਬਰ 514 ਹੈ ਅਤੇ 7.1.56 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ.....

ਅਧਿਕ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਨੇ ਪਹਲੇ ਭੀ ਰੋਕਾ ਥਾ । ਅਗਰ ਏਸੇ circulars ਕੀ refer ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆਪ ਕੀ source of information ਬਤਾਨਾ ਪਏਗਾ । (Does not the hon. Member know that I had already objected to it. If the hon. Member wishes to refer to such circulars he shall have to disclose his source of information.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜਨਾਬ, ਮੈਨੂੰ ਚੇਤਾ ਭੁਲ ਗਿਆ ਹੈ (ਹਾਸ) ।

ਅਧਿਕ ਸਹੋਦਯ : ਜੀ ਕੁਝ ਆਪ ਨੇ ਹਾਊਸ ਮੈਂ quote ਕਿਆ ਹੈ, ਇਸਕੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਆਪ ਕੀ ਲੈਣੀ ਹੋਗੀ, ਯਹ ਆਪ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ । (The hon. Member should know that he will have to take full responsibility for what he has stated in the House.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਹ ਤਾਂ ਖੋਰ ਮੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ (ਹਾਸ) । ਅਗਲੀ ਗਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੱਲ ਇੱਥੇ ਮੈਜਾਰੀਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੀਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ । ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਮਿਹਨਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ majority ਹੈ । ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੱਫ਼ੜ ਤੇ ਰੱਫ਼ੜ ਪਾਇਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੁਨਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਅਸੀਂ ਟੈਕਸ ਘਟਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕੰਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬੇਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ ਸਸਤੇ ਅਨਾਜ ਦੇ ਡਿਪੋ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਦਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਸਾਡੀ ਇਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 10 ਤੋਂ 8 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਖਰੀਦੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸੂਦ ਖੋਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸੇ ਨੂੰ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ 14½ ਤੋਂ 14¼ ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸਦਾ ਇਹ ਸਾਫ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ । ਐਵੇਂ ਹੀ ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ ਪਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾ ਦੇਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰਿਆਬਾਦ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਹਨ । ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ; ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੋਲੀ ਬਹੁਤ ਆਸ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਇਆਨ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਾਗਜ਼ੀ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਨ ਰਹਿਣ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ

ਨੂੰ ਪੁਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮੋਹਨਤੀ ਟੋਲੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਚੂੜਿਆਂ ਦੀ ਸਲਾਮ ਪ੍ਰਭੂਆਂ ਦੇ ਰੋਲੇ ਵਿਚ ਬਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਚੂਹੜੇ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਾਬਲੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ withdraw ਕਰੋ ।

[The word 'chuhra' (sweeper) is objectionable. The hon. Member should withdraw it.]

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ । (You cannot use it even for yourself.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ; ਚੰਗਾ ਜੀ ਮੈਂ ਇਹ withdraw ਕਰਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਬਿਘਾਟ (ਭਿਵਾਨੀ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਲਾਲਾ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੀ ਜੈਨ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਮਹੋਦਯ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰਿਆ ਅਦਾ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਜੋ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਸਾਥ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਮੋਦਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਲੇਕਿਨ ਇਸਦੇ ਸਾਥ ਹੀ ਇਕ ਦੋ ਏਸੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ Address ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸਲਿਏ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਵੱਲ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮਸਲਨ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹਮਨੇ ਯਹਾਂ 'ਤੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਜੋ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਤਾਲੀਮ, ਪਾਣੀ, ਸੜਕਾਂ ਵਗੇਰਾ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਦੇ ਲਿਏ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ steps ਲਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ Centre ਦੇ ਵੀ ਰੂਪ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ । ਲੇਕਿਨ ਮੁੜੇ ਨਿਹਾਯਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਅਜੇ ਤਕ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜੇ ਤਕ ਕੋਈ ਕਾਰਜਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ । ਇਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਦਸ਼ਾ ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਭਿਵਾਨੀ ਤਹਸੀਲ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਿਛੜਾ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ । ਯਹਾਂ ਨ ਸੜਕਾਂ ਹਨ—ਸੜਕਾਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪਰ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪੀਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਵੀ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਸਕੂਲ ਵਗੇਰਾ ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੈ । ਹਰ ਦੂਜੇ ਜਾਂ ਤੀਸਰੇ ਸਾਲ ਯਹਾਂ ਕਹਿਤ ਪੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸਦੀ development ਦੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਤਵਜ਼ੁਹ ਨਹੀਂ ਦੇੀ ਗਈ । ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹਾਰੂ ਵਿੱਚ National Extension Service Block ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਉਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿਤ ਪੜਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਲਿਏ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਤਵਕੀਫ਼ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ development ਦੇ ਲਿਏ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਅਦਾ ਕਰਨ । ਲੋਹਾਰੂ ਅਤੇ ਭਿਵਾਨੀ ਤਹਸੀਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਉਹ ਹਿੱਸਾ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਸਲਿਏ ਮੈਂ ਹਰਦਿਲ ਅਜੀਜ਼ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਤਜ਼ਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਖਾਸ ਤਵਜ਼ੁਹ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਇਸ ਸਾਲ ਅਤੇ ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ।

[श्री राम कुमार बिधाट]

दूसरी चीज़ जो मैं अपने चीफ़ मिनिस्टर साहिब के नोटिस में लाना चाहता हूँ वह यह है कि हमने अपने मुल्क की दौलत को बढ़ाना है। हमारे प्राइम मिनिस्टर साहिब भी कई बार इस चीज़ को कह चुके हैं कि दौलत या तो खेतों में पैदा होती है या कारखानों में। जहाँ तक खेती का ताल्लुक है अगरचि हम देखते हैं कि हमारे बनाए कानूनों पर पूरा अमल नहीं होता और उन पर ज़्यादा सख्ती से अमल होना चाहिए। फिर मुज़ारों के लिए उन की ज़मीनों के सम्बन्ध में security दी गई है और उन की मेहनत का मुआवज़ा पूरा दिलाने का इन्तज़ाम किया गया है। उसी तरह कारखानों में काम करने वाले मज़दूरों की मुलाज़मत की security और उन की मेहनत की पूरी उजरत मिलने का प्रबन्ध करना चाहिए ताकि वह लोग कारखानों को चला सकें और अधिक से अधिक माल पैदा करें।

खेती के अलावा दूसरी जगह दौलत बढ़ाने की कारखानों की ही है। लेकिन वहाँ इस समय मज़दूरों को अपनी मेहनत का पूरा मुआवज़ा नहीं मिलता। वहाँ उन्हें कारखानेदारों के रहम पर काम करना पड़ता है; उन की इच्छा के मुताबिक काम करते हैं तो रखा जाता है और ज़रा भी अपने हक़ के लिए मांग की जाती है तो उन्हें नौकरी से बाहर निकाल दिया जाता है। हमें इन मज़दूरों की दोनों तकलीफों को भी सामने रखना चाहिए और इन्हें अपने काम और उजरत का यकीन दिलाना चाहिए। बेशक कानून कुछ ऐसे हैं कि जिन की रू से काम पर लगे मज़दूरों को नहीं निकाला जा सकता और उन्हें काम का पूरा मुआवज़ा मिलने का प्रबन्ध है, लेकिन हमारे कुछ कारखानेदार इस तरह का रवैया इस्तिथार किए हुए हैं कि वह इन सब कानूनों को बालाए ताक रखे हुए हैं। मसलन मैं अर्ज़ करूँ कि पंजाब की स्टेट में दो बड़ी Textile Mills भिवानी में हैं जहाँ पांच हजार के करीब मज़दूर इन कारखानों में काम करते हैं। मगर उन्हें उन मज़दूरों से भी कम मज़दूरी मिलती है जो कि उन के आस पास के इलाकों वाली कपड़े की मिलों में मिलती है। लेकिन जब वह बेचारे गरीब लोग शोर करते हैं, यूनियन बनाते हैं तो उन की यूनियन को तोड़ने के लिए कारखानेदारों की तरफ़ से हर तरह के नाजायज़ और unlawful हर्खे इस्तेमाल किए जाते हैं। इस सिलसिले में कई बातें सरकार के ध्यान में लाई जा सकती हैं। मसलन जब मज़दूर अपने हक़ की हिफाज़त करने के लिए अपना संगठन करते हैं तो उस को तोड़ने के लिए “puppet unions” बनाई जाती हैं। इस पर कारखानेदारों की तरफ़ से बहुत रुपया खर्च किया जाता है ताकि मज़दूरों के इस संगठन को तोड़ा जाए और मज़दूर अपनी मांगें मनवा न सकें। इसी तरह Factories Act की खिलाफवर्ज़ी होती है। वक्त से ज़्यादा काम लिया जाता है। जहाँ कानून इस बात की इजाज़त देता है कि तुम अपनी unions बना सकते हो वहाँ अगर गरीब लोग कानूनी तौर पर भी जद्दोज़हद करते हैं तो उन के नेताओं को काम से निकाल दिया जाता है। मैं निहायत ज़िम्मेदारी के साथ यह बातें कह रहा हूँ। अगर इन के बारे में कोई enquiry हो तो मैं साबित करने के लिए तैयार हूँ। झूठे मुकद्दमे बना कर मज़दूरों के नेताओं को तंग करने की कोशिश की जाती है। मुझे विश्वास है कि इस ज़रूरी

एक और बात हमारे गवर्नर ताहिब ने अपने भाषण में कही है। उन्होंने हमारी स्टेट में linguistic policy यानी भाषा की नीति के मुतअल्लिक कुछ कहा है। मैं समझता हूँ कि इसमें घबराहट की कोई बात नहीं थी। लेकिन इस हाऊस में कल से जो speeches हुई हैं और आज जो अखबारात में तिलमिलाहट नज़र आई है और यहां तक कि धमकी भी दी गई है कि हम इस चीज़ को कबूल नहीं करेंगे; और दूसरी पार्टी के नेताओं को, “हिन्दू-सिख एकता ज़िन्दाबाद” के नारों को hypocrisy करार दिया गया है यह बिल्कुल नावाज़ब बात मालूम होती है। मैं इस वक़्त यह चेतावनी देना चाहता हूँ कि अगर हम इसी तरीके से चलते रहे तो यकीनन पंजाब का कोई मसला भी हल होने वाला नहीं है। मैं समझता हूँ कि hypocrite वह तो शायद न हों जिन को कहा गया है, लेकिन वह जरूर हैं जिन की तरफ़ से यह लफज़ इस्तेमाल किया गया है। क्या यह hypocrisy नहीं है कि मरदुमशुमारी के दौरान में उन्होंने अपनी ज़बान हिन्दी लिखवाई जब कि वह अपने घरों में पंजाबी बोलते हैं और अखबारात उर्दू की निकालते और पढ़ते हैं? (*Cheers from Opposition Benches.*) क्या यह hypocrisy नहीं?

यह अपने आप को 70 per cent हिन्दुओं का नुमायंदा बता कर यह कहते हैं कि हिन्दू इस चीज़ के खिलाफ हैं। वह पंजाबी के खिलाफ हैं। उन से कोई पूछे कि हरियाना के 50 लाख हिन्दू कब उन को अपना नुमायंदा मानते हैं। यह अपने आप को क्यों उन का नुमायंदा कहते हैं जब वह इन्हें अपना नुमायंदा मानते ही नहीं। क्या यह hypocrisy नहीं है ? फिर उन का कोई आदमी फौज में भरती तक नहीं होता लेकिन फिर भी यह मुल्क की defence की बातें बना रहे हैं और कह रहे हैं कि यदि यह सूबा छोटा हो गया तो वह मुल्क की defence के लिए किसी काम का न होगा इस लिए सूबा बड़ा होना चाहिए। क्या यह भी hypocrisy नहीं है ? यह लोग धर्म के नाम पर घबराहट पैदा कर रहे हैं। हमें आशा है कि सरकार इस तरह इन से दबेगी नहीं। अब हरियाना प्रान्त वालों को उतना ही मिलेगा जिस के वह हकदार हैं। सिख भाइयों की भी तमिली की जाएगी।

ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! Address ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੰਮ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ। ਮਗਰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ Address ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਹਮੀਅਤ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹੈ Socialistic Pattern of Society ਦਾ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ (objective), ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਲੀਡਰ ਜਿਸ ਦਾ Address ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਨੂੰ ਮੋਹਨਤੀ, ਇਮਾਨਦਾਰ, ਅਣਥੱਕ ਅਤੇ ਅਵਾਮ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਲੀਡਰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਣ ਵਾਲੇ ਲੀਡਰ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। (*thumping*) ਇਸ ਨਵੇਂ ਲੀਡਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਇਕ 9 point programme ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ programme ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਹ ਚੱਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ programme ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਮੀਦਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਨਾਲ ਪਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਕੀ ਹਨ ? ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ change ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੁਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਾ ਬਣਾਏ ਜਾਣ, ਕੈਰੇ ਦੇਰ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਾ ਚੱਲੇ, police ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾ ਕਰੇ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲੇ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਜਿਹੜੇ ਮੋਹਨਤ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ middleman exploit ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਇਥੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ ਇਹ ਘੱਟ ਹੋਏ। ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਘੱਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਦੇਹਾਤ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ 83 ਫੀ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਵਸਦੀ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਫਿਰਕਾ ਪਰੱਸਤੀ ਅਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅੱਗੇ ਨਾ ਬੁਕੇ। ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਗਲ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਫਿਰਕਾ ਧਮਕੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਦਬਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾ ਝਿਜਕੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਲੀਡਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ Address ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਮੁਸੱਮਮ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣਗੇ। ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਹੀ ਉਮੀਦਾਂ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਦਰੀ ਬ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ 9 point programme ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਤੇ ਪਰਖ ਕਰਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਤਰਮੀਮ ਕਰਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੀਡਰ of the House ਬਣਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਰ ਖਿਆਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੋਣ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦਿਨ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਆਪਣਾ Address ਪੜ੍ਹਨ ਆਏ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਥੇ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪਹਿਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੋਰ ਸੀ ਤੇ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਏਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ।

ਇਹ ਜਿਹੜਾ 9 point ਦਾ programme ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਸਾਡਾ Socialistic Pattern of Society ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡਾ ਨਵਾਂ ਅਵਾਮੀ ਲੀਡਰ ਕੀ ਰਸਤਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਛੇਤੀ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੰਗਾ ਤਰੀਕਾ ਹੀ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨਗੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ

ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਰਥ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ change ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੰਗਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੀਡਰ ਬਣੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ public ਵਿਚ statements ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਇਕ Socialistic Pattern of Society ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਅਮੀਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਫਰਕ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਘਟਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਬੋਝ ਸਹਿਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਇੰਨੀਆਂ ਸ਼ਾਹਾਨਾ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਪੜਾਸੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਨਾਮੁਨਾਸਿਬ ਫਰਕ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਐਸ ਅਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਫਰਕ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ੋਹਨੀਅਤ ਵੀ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀ ਜ਼ੋਹਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੁਣ Socialistic Pattern ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਅੱਗੇ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Political workers ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਕਰਾਨ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਕਾਂਗਰਸ ਕਮੇਟੀ ਦਾ President ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਮੌਜੂਦ ਸਾਂ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਮੇਜ਼ ਉਥੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ ਉਹ ਕੁੱਝ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੇ ਰੋਬ ਨਾਲ ਕਿਹਾ 'ਯੇਹ ਮੇਜ਼ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਇਸ ਕੋ ਉਠਾ ਲੋ, ਐਰ ਕੋਈ ਬੜੀ ਮੇਜ਼ ਲਾਉ'। ਜਦ ਉਹ ਛੋਟੀ ਮੇਜ਼ ਉਥੇ ਚੁੱਕ ਲੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਵੱਡੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਜਿਹੜੇ political sufferers ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਗੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਕੋਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਹੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਤੁਮ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਖਿਲਾਫ ਕਿਆ ਕਾਮ ਕੀਆ ਥਾ'। ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ political sufferers ਕੋਲੋਂ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਸਵਾਲ ਪੁਛਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਹਾਤੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ, ਹਾਕਮਾਨਾ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ, ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਚਪੜਾਸੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਬਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਹਾਲਾਤ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ, ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਨਮਾਨ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ

[ਸਰਦਾਰ ਭਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਹੀ ਚਪੜਾਸੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਾਂ ਜਾਂ ਮੱਝ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਸਤਰਾ ਵੀ ਕਰ ਕੇ ਦੇ ਆਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਬੀਮਾਰੀ ਕੇਵਲ ਮੇਜਸਟਰੇਟਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਮਹਿਦੂਦ ਨਹੀਂ ਇਹ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਲੀਡਰ ਨੇ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਵਾਲੀ ਉਸ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਹਿਲੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੋਟੀ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਮੁਲ ਮਿਲੇ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਮਿਲਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ। ਮੰਡੀ ਦਾ ਆੜ੍ਹਤੀ ਉਸ ਦੀ helplessness ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਰੂਰਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਦੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਬੋੜੂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਫਸਲ ਦੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਉਹ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਡੀ ਵਾਲਾ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਫਸਲ ਨੂੰ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਖਰੀਦ ਕੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਸਟਾਕ ਕਰਕੇ 16 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ middleman ਬਿਨਾਂ ਹੱਥ ਹਲਾਏ ਬੈਠੇ ਬਠਾਏ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਰੋਈ ਇਲਾਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ monopoly system ਵੀ ਖਤਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੇ 18 ਭੱਠੇ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ co-operative society ਭੱਠਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਭੱਠਾ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ co-operative lines ਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ commission shops ਖੋਲ੍ਹਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿਸਾਨ ਕਿਸੇ ਆੜ੍ਹਤੀ ਦੀ ਫੁਰੀ ਹੋਣੀ ਹਲਾਲ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਉੱਥੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲ 1,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜਾਂ ਲਈ 500 ਰੁਪਏ advance ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਦ rate ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਉਸਦਾ ਮਾਲ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ co-operative stores ਵੀ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਉਹ ਭਾ ਸਿਰ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕੇ ਤੇ ਚੋਰ ਬਾਜ਼ਾਰੀ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੇ। ਅੱਜ ਉਹ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ exploit ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੋ, ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਜੋ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨ ਹੈ ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਇਤਨੀ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਭੁੱਖਾ ਮਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 5, 10 ਅਜਿਹੇ ਛੋਟੀ ਮਾਲਕੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ

ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ co-operative lines ਤੇ farming ਕਰਾਈ ਜਾਏ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ better ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਏਕੜਾਂ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਦਵਾਈ ਜਾਵੇ। ਅੱਜ ਕਹੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਵਾਹੁੰਦਾ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜੱਟ ਕਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਤਰਸ-ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਦਾ ਇਲਾਜ, ਗਰੀਬੀ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਵਾਹੀ co-operative farming ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਅਜ ਦੇ ਨਵੇਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਦ ਵੀ ਮਿਲੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਫਿਰ ਟੈਕਸਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟੈਕਸ ਜੇਕਰ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇ ਉਸੇ ਰੇਟ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਜੋ ਇਕ ਕਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਨੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵੱਲ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਵਧਾ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਘਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੋ ਚਾਰ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਜਿਸ ਦੀ ਆਮਦਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵਧਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਮਿਲੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ : ਧੰਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ, ਸਾਫ਼ ਜਹੀਂ ਕਰੋਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਘਟਾ ਵੀ ਦਿਆਂਗੇ।

ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ : ਅੱਜ ਜੋ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਉਸ ਤੇ Professional Tax ਇਕ ਜੁਲਮ ਹੈ। ਇਸ tax system ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਜੋ Leadership ਦੀ ਹੁਣ ਤਬਦੀਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਇਹ ਜੰਤਕ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਾਂਗਰਸ leader ਅਤੇ socialist pattern ਦੇ propaganda ਦਾ ਇਕ ਬੜਾ ਸਾਧਨ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇਹ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ healthy society ਬਣਾਉਣੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਨੀਚ ਘੱਟ ਹੋਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਦੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣ। ਅੱਜ ਕੀ ਪੁੱਜੀਸ਼ਨ ਹੈ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿੰਨੇ ਝਗੜੇ ਅੱਜ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਇਹ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਦੇ ਝਗੜੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ, ਅਮੀਰ, ਸਰਮਾਇਦਾਰ, ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਗਰੀਬ ਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਤਬਕਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ political, economic ਅਤੇ propaganda ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅੱਜ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਜਸੀ ਤਾਕਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਹਿੰਦੂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਨਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਹੈ। ਅੱਜ services ਕਿਸ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ? Merit ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ? ਮੈਂ ਬੜੀ ਨਿਮਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ 8 ਸਾਲ ਤੋਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸਿਆਣਾ ਸਿੱਖ ਜੋ ਇਕ ਖਾਸ class ਹੈ। ਅੱਜ ਦਿਹਾਤੀ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਭਾਵੇਂ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਦੇਵੀ ਲਾਲ ਜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ? (Are you referring to Shri Devi Lal ?)

ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਜੇਕਰ merit ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਭ ਨੂੰ ਵਿੱਦਿਆ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਮੌਕਾ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ ਦੌੜ ਲਗਵਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਸਾਰੇ ਦੌੜਨ ਵਾਲੇ ਇਕ line ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋਣ। ਸੀਟੀ ਵੱਜੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨੱਠਣ, ਫਿਰ ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਵੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਈ। ਮਗਰ ਜੇਕਰ ਇਕ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਮੋਹਰਲੀ ਸਫ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀ line ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘ। ਇਹ ਹੈ ਅੱਜ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ। ਅੱਜ ਪਹਲੀ ਸਫ ਹੈ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਾਲੀਮ ਆਦਿ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ 17 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਹੱਥ ਸਾਰੀ leadership, services ਆਦਿ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪੈਂਡੂ ਮਹਿਰੂਮ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ socialist society ਕਹਿਲਾਵੇਗੀ? ਇਸ ਨੁਕਸ ਤੇ ਨਿਰਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਹੱਲ ਵੀ ਆਪਣੇ leader ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ post ਲਈ ਕੁਝ ਲੋਕ apply ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦਾ ਅੱਡ ੨ test ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ merit ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ 83 ਅਤੇ 17 ਦੀ ratio ਵਿਚ ਨੌਕਰੀਆਂ ਪੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਡਾ socialistic pattern ਦੀ ਸੋਸਾਈਟੀ ਦਾ ਖਾਬ ਅਧੂਰਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਛੇਤੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਵਜ਼ੇਸ਼ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬਾਰੇ Address ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 11 ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਦਿਨ ਜਲੂਸ ਅਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦੇ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ credit ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਕੁੱਝ ਮੁਖਤਲਿਫ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਈ ਛੋਟੇ ੨ ਜਲੂਸ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਪੱਥਰ ਚਲਦੇ ਰਹੇ।

ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਥਲੀ ਤੇ ਸੰਘੀ ਲੀਡਰ, ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅਫਸਰ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਮਗਰ ਵਿਰ ਵੀ ਅਮਨ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਅਸਰ ਸੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਫਸਾਦਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਕਰਾ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਗਲ ਬਾਤ ਹੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਕੁਝ ਕਹੇ ਮੇਰੀ ਸਾਫ਼ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਬੜੀ ਵਡੀ ਸ਼ਾਨ ਰਖੀ ਗਈ। ਦੂਸਰਿਆਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਮੁਖਾਲਫ਼ ਖਿਆਲ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਖਾਲਫ਼ ਰਾਏ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਿਤ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਬੜੇ ਪੁਰਅਮਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਕਨਵਿਕਸ਼ਨ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਫਸਾਦ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੁਲਸ ਦੇ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀ ਨਾ ਕਰਾਣ। (ਵਿਰੋਧੀ ਪੱਖ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ) ਉਸ ਦਿਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੰਗਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਅਫਸਰ ਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਰੀਲਾਇਬਲ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਡਿਊਟੀਆਂ ਸੌਂਪੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਚੁਕੰਨੇ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਦਾ ਕਰੈਡਿਟ ਅਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕੋਰੋਂ ਜੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਪਿਰਟ ਨੇ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਨੇਤਾ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸੂਲ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਖਿਆਲ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਵਾਈਟ ਕੀਤਾ (ਸੱਦਿਆ) ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੜਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ। ਜੋ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵਕਤ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ ਕਾਂਗਰਸ ਸੈਸ਼ਨ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਅਜਲਾਸ ਵਿਚ ਬੋਲਦਿਆਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵਕਤ ਹਰ ਜਾਇਜ਼ ਗਲ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਾਲ ਅਤੇ ਡਰਾਵੇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮੇਲਾਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਝੁਕੇਗੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਂਤ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਅਸਾਡੀ ਮਸ਼ਬੂਤ ਕੇਂਦਰੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੇ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਹੀ ਪਰ ਇਹ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਸਾਡੀ ਹਾਈ ਕਮਾਂਡ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਰ ਐਕੜ ਵੱਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਜਿਸਦਾ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਸੈਲਾਬ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਮੁਸੀਬਤ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਇਸ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਉਕਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਆਮਦਨੀ ਸਿਰਫ 22 ਕਰੋੜ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਆਮਦਨੀ ਵਿਚੋਂ 12-13 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰੀਲੀਫ ਲਈ ਕਿਉਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਠੱਸ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਰੀਲੀਫ ਦੇਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਐਨੀ ਦਫ਼ੇਰੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਤੇ ਜੰਦਰਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਅਰਥਾਤ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜ ਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਅਗੇ ਕਰਨ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਠੀਕ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਾੜ੍ਹ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਭਿਕ ਕਸਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਪਾਸੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ : ਔਕਾਲਾ ਡਿਕੀਜ਼ਨ ਕੀ ਸਕਦ ਨਹੀਂ ਦੀ ਗੜ੍ਹ।

ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਦੋਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਸੀ ਸ਼ਿਕਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ 5-6 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਵਹਿ ਗਏ ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਬੀਜ, ਬੈਲ ਅਤੇ ਚਾਰਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਣ। ਪਰ ਆਬਿਆਨਾ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਬਾਰੇ ਜਿਥੇ ਅਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਹਾਕਮ ਅਸਾਨੂੰ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਅਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ 50 % ਤੋਂ ਵਧ ਫਸਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਲੀਆ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਲਈ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹਨ। ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਫੇਰੀ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ।

ਇਕ ਗੱਲ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਹਿ ਕੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਹੈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ। ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੰਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ (ਮੁਰੱਬੇ-ਬੰਦੀ) ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਅਸਾਡੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਢੀ ਖੋਰੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਿਜਕ ਦੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਜ਼ੀਰ ਪਾਸ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਲੁੱਟੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਢਾਰਸ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਅਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਕਦਮ ਉਠਾਉਣ

ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚੋਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹੇਠ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਂ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇ, ਉਸ ਵਲ ਲਿਵ ਲਗਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਪਾਠ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਜਾਂ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿ “ਜੇਬ ਕੁਤਰੇ ਸੇ ਬਚੇ” ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮੀ ਦਾ ਇਕ ਹੱਥ ਗੁਣਕੇ ਵਲ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਕ ਜੇਬ ਵਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨੇਤਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਨਤੀ ਦੇ ਰਾਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਤੋਂ ਬਚਾਓ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕਈ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਖਰਚ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਕੇ ਕੌਮ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਗਰੀਬਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਅਫਸਰ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ cement ਚੋਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਰੇਤਲੀ ਮਿਟੀ ਨੂੰ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਖਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵਢੀ ਖੋਰੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾਕਸ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਅਫਸਰ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਦਲੇਰ ਮੁਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਕੌਮੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਭਾਰੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੀਅਤ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਭਾਵੇਂ ਜਮਹੂਰੀ ਦੇਸ਼ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰੀ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਮਹਿਕਮਾ ਹੀ ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਗਿਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਬਾਕੀ ਸਭ ਮਹਿਕਮੇ, ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਇਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਨਟਰਨੇਸ਼ਨਲ ਸ਼ੁਹਰਤ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਕਾਇਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਸਾਵੇਂ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਵੀ ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਲੀਡਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਉਤਰਨ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੰਬਈ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਡੀਸਾਈ, ਸੀ. ਪੀ.

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ੁਕਲਾ ਅਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਏ ਵਾਂਗ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਲੰਬੇ ਅਰਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਸਤੂਰੀ ਲਾਲ (ਅਸਾਦ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਯਹ ਜੋ ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਨੇ Address ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ ਯਹ 23 ਸਫ਼ੀਂ ਪਰ ਮੁਸ਼ਤਮਿਲ ਹੈ । ਇਸ ਮੇਂ ਤਕਰੀਬਨ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲੀਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰੰਵਾਈ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਯਹ ਸਬ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਮੇਂ ਕੁਝ ਏਸੀ ਚੀਜ਼ੋਂ ਹੈਂ ਐਸੀ ਕਮਿਆਂ ਰਹ ਗਈ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੇਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ । ਇਸ Address ਮੇਂ ਮੂਦਾਨ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਤੋ ਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਸੰਪਤਿ ਦਾਨ, ਕੋਠੀ ਦਾਨ ਐਰ ਕਾਰ ਦਾਨ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਯਹ ਮਸਲਾ ਹੀ ਗਰੀਬੀ ਕੋ ਦੇਸ਼ ਸੇ ਨਿਕਾਲ ਸਕਤਾ ਹੈ ।

ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋਨੇ ਦੀ ਵਜਹ ਹੀ ਅੰਚ ਨੀਚ ਥੀ । ਵਹ ਅਬ ਭੀ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਹਾ ਹੈ । ਜਬ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰਲਾਲ ਜੀ ਪਿਛਲੀ ਬਾਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ ਥੇ ਤੋ ਅਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਯਹ ਸ਼ਹਰ ਪਿਛਲੀ ਤਮਾਮ ਰਵਾਧੀਓਂ ਸੇ ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਹਰ ਹੋਗਾ ਐਰ ਯਹਾਂ ਪਰ ਅੰਚ ਨੀਚ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ । ਲੇਕਿਨ ਮੇਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਹਰ ਇਮਾਰਤ ਸੇ ਅੰਚ ਨੀਚ ਟਪਕਤੀ ਹੈ । ਯਹਾਂ ਪਰ ਚਪੜਾਸੀ ਕੇ ਸਕਾਨ ਮੇਂ ਐਰ ਅਫਸਰੀਓਂ ਦੀ ਕੋਠੀਓਂ ਮੇਂ ਬੜਾ ਅਨੁਤਰ ਹੈ । ਕਿਆ ਇਸੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਫਾਂਚਾ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ; ਕਿਆ ਇਸੇ ਸਾਮਾਜਿਕ ਸਮਾਜ ਕਹਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ? ਜਹਾਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮ-ਚਾਰੀਓਂ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਏਕ ਤੋ ਆਸਮਾਨ ਪਰ ਹੈ ਐਰ ਦੂਸਰੇ ਕੁਏਂ ਮੇਂ ; ਕਿਆ ਇਸ ਤਰਹ ਕੇ ਅਨੁਤਰ ਮੇਂ ਹਮ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਕਾਯਮ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ? ਜਹਾਂ ਤਕ ਤਨਖਾਹੀਓਂ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਕਰਮਚਾਰੀਓਂ ਐਰ ਬੜੇ ਕਰਮਚਾਰੀਓਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹੀਓਂ ਮੇਂ ਭਾਰੀ ਅਨੁਤਰ ਹੈ । ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਇਨ ਚੀਜ਼ੀਂ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ Address ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਹਾ ਗਿਆ ਥਾ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿਸੀ ਦੀ ਭੀ ਤਨਖਾਹ 150 ਰੁਪਏ ਸੇ ਕਮ ਨ ਹੋਗੀ ਐਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਕਿਸੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੀ ਤੀਨ ਸੌ ਰੁਪਏ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ ਮਗਰ ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਤਰਹ ਸਿਫ਼ ਕਹਨੇ ਸੇ ਹੀ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਚਲਤਾ ਹੈ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕਾ ਅਸਕੇ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੀ ਕਾਮ ਚਲਤਾ ਹੈ । ਆਬਿਯਾਨਾ ਦੀ ਬਾਬਤ ਭੀ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਓਂ ਨੇ ਬਤਾਯਾ ਹੈ । ਯਹ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਕਹਾ ਹੈ । ਆਬਿਯਾਨਾ ਐਰ ਮਾਲਿਆ ਮਾਫ਼ ਕਰਕੇ Government ਨੇ ਵਾਕਈਂ ਬੜਾ credit ਲਿਆ ਹੈ । ਯਹਾਂ Professional Tax ਕਾ ਭੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਨਾਬ ਯਹ ਟੈਕਸ ਜੋ ਹੈ ਇਸ ਕਾ ਬੋਝ ਬਿਲਕੁਲ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਪਰ ਹੈ । ਮੇਂ ਯਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਟੈਕਸ ਕੋ ਲਗਾਨੇ ਐਰ ਵਸੂਲ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਜਿਤਨਾ ਰੁਪਯਾ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਖਰਚ ਆਤਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰਹ ਵਹ ਮਾਮੂਲੀ ਸਾ ਹੀ Government ਕੋ ਯਾਨੀ District Boards ਕੋ ਬਚਤਾ ਹੋਗਾ ਤੋ ਫਿਰ ਕੀਓਂ ਇਸ ਕੋ ਲਗਾ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਬਦਨਾਮ ਹੋਤੀ ਹੈ । ਇਸਲਿਏ ਯਹ ਬੋਝ Government ਕੋ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਸੇ ਉਤਾਰ ਕਰ credit ਲੇਨਾ ਚਾਹਿਏ ।

ਇਸਕੇ ਇਲਾਵਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਕਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਮਗਰ ਇਸਕਾ ਯਹਾਂ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜਬ ਤਕ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ, ਜਬ ਤਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸੇ ਅੰਚ ਨੀਚ ਕਾ ਭੇਦ ਭਾਵ ਭੀ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਗਾ, ਮੁਲਕ ਤਰਕਕੀ ਭੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਐਰ ਇਸਕੋ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ Government ਦੀ ਹੈ । ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਜਿਤਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ

वह स्कूलों में होती है। मैं भी जनाब यह कहूंगा कि स्कूल जो हिन्दुस्तान में हैं वे बेरोजगारी के अड्डे हैं। गांधी जी ने 31-7-37 के अखबार में लिखा था कि आज़ाद हिन्दुस्तान में तालीम का नकशा बदल जाएगा मगर जनाब आज तक वह नकशा नहीं बदला है। मैं तो तालीम, गांधी जी के लफ्जों में, उसे समझता हूं जो लड़के को, पढ़ कर, स्कूल से बाहर निकलते ही खुद ही रोज़ी कमाने के काबिल बना सके; स्वावलम्बी बना सके। लड़का किसी के मुंह की तरफ न देख कर अपनी रोज़ी खुद हासिल कर सकता हो। इसके इलावा गवर्नमेंट सन्मती व पेशावाराना अदारे खोलने का इन्तज़ाम करे। इसलिए ऐसी बातें कर के Government को बेरोजगारी खत्म कर देनी चाहिए और यह इसकी ज़िम्मेदारी है। फिर स्पीकर साहिब जो भी backward इलाके थे उन का इस Address में ज़िक्र तक नहीं आया है। उन का नाम भी नहीं लिया गया है कि वह backward हैं। मुझे आशा थी कि हरियाना की development के बारे में ज़रूर कुछ होगा। मगर जैसे चूना होता है और उसके जीभ पर लगने से ज़बान फट जाती है उसी तरह हरियाना का नाम भी ज़बान पर नहीं आया है कि इसकी भी development की जाए।

इस Address में भ्रष्टाचार नाशक महकमे का भी ज़िक्र किया गया है। मैं इस के बनाने के लिए सरकार को मुबारकबाद देता हूं लेकिन क्या ही अच्छा होता कि अगर इस के साथ इस बात का ज़िक्र भी आता कि इतने अफसरान को बरखास्त कर दिया गया है, इतनों को सख्त सज़ा मिली है। इसका यह असर होता कि दूसरों के कान खुल जाते और उनको इबरत हो जाती ताकि उन्हें आइंदा रिश्त लेने कि जुरत न होती। इस के साथ साथ ट्रांसपोर्ट के बारे में भी कहा गया है। लेकिन जनाब सड़कों पर इस से भी ज्यादा खर्च होना चाहिए था ताकि मुल्क की ज्यादा से ज्यादा development हो सके। आज हमारे मुल्क में एक अमीर में और गरीब में बड़ा फर्क है। जिस तरह बेरोजगारी, गुरबत और मुफलसी दिहात में है उस तरह की शहरों में नहीं है। एक शहरी को दिहात की ज़िन्दगी का अनुभव नहीं हो सकता है। वह उन की ज़िन्दगी की कशमकश का अंदाज़ा नहीं लगा सकता है। बड़े बड़े ज़िमींदार, कारखानादार और सरमायेदार गरीब मज़दूरों और किसानों की मुसीबतों को नहीं समझ सकते। जब तक किसी ने मीठा न खाया हो वह उस का मज़ा कैसे बता सकता है। जिन लोगों ने गुरबत नहीं देखी है, जिन लोगों ने मुफलसी नहीं देखी है, जिन लोगों ने मज़दूरी नहीं की है वह इन बातों को कैसे समझ सकते हैं और कैसे उन का अनुभव कर सकते हैं।

स्पीकर साहिब, एक दो बातें मैं चंडीगढ़ के बारे में भी कहना चाहता हूं। यहां बताया गया है कि पिछले पांच साल में इस पर 3 करोड़ 55 लाख रुपया खर्च किया गया है और आइंदा पांच सालों में 5 करोड़ 55 लाख रुपया खर्च होगा। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या इस रुपये में से कुछ उन मज़दूरों पर भी खर्च हुआ है या होगा जिन का कि इस चंडीगढ़ के बनाने में हिस्सा है। मुझे याद है कि अभी चंद ही रोज़ हुए कई मज़दूर मिले हैं और मैं ने उन की तकलीफें सुनी हैं। उन विचारों के लिए मामूली तौर का भी कोई मकान नहीं बनाया गया है जिस में कि वह ठहर सकें और इस Capital की तामीर कर सकें। इस चंडीगढ़ में जनाब कोई भी ऐसी जगह नहीं, कोई भी सराए नहीं

[श्री कस्तूरी लाल]

जिस में कि मुसाफिर लोग आ कर ठहर सकें। मैं आप के द्वारा यह कह देना चाहता हूं कि कोई building सराए की शकल की जरूर बनानी चाहिए जो कि आज कल मजदूरों के लिए जो बिचारे यहां मजदूरी करते हैं काम आ सकती है और बाद में अनजान मुसाफिरों के काम में आ सकेगी। (घंटी)। इन अलफाज के साथ मैं उम्मीद करता हूं कि सरकार जरूर इस तरफ कोई अमली कदम उठाएगी। यह जो Professional tax है इस को हटाने पर जरूर गौर किया जाएगा। पिछले साल भी मैं ने 50 M.L.As. के दस्तखत करवा दिये थे कि यह टैक्स मुआफ किया जावे। मगर कुछ नहीं बना है। मैं उम्मीद करता हूं कि गरीब मजदूरों के लिए चंडीगढ़ में जरूर किसी न किसी मामूली मकान का इन्तजाम किया जावेगा और जो छोटे कर्मचारी हैं उन की तनखाह पर भी गौर किया जाएगा। इन अलफाज के साथ मैं राज्यपाल महोदय के अभिभाषण की तारीफ करता हूं और उम्मीद करता हूं कि सरकार जरूर इन बातों की तरफ ध्यान देगी।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, मैं सरदार दरबारा सिंह जी के इस ख्याल से बिल्कुल मुत्तफिक हूं कि हमारे Leader of the House जो हमारे पंजाब के चीफ मिनिस्टर हैं वह एक किसान family और एक गरीब घराने से ताल्लुक रखते हैं और एक worker के नाते से उन्हें पंजाब की तरफकी करने और आज उन्हें इस पंजाब की खिदमत करने का मौका मिला है। उन्हें गरीब workers का पूरा पूरा एहसास है। अल्लामा इक्कबाल ने क्या ही खूब कहा है कि :—

“आफताब ताजा पैदा बतने गीती से हुआ

आसमां डूबे हुए तारों का मातम कब तलक”

अच्छा होता कि हमारे राज्यपाल जी इन डूबे हुए सितारों का जिक्र न करते। स्पीकर साहिब, पिछले चार साल के कारनामों और कार्रवाईयों का राज्यपाल जी ने खूब जिक्र किया है और काफी कुछ फरमाया है। श्री मूल चन्द जैन जी ने भी कुछ कसौटियां मुकर्रर की हैं और शायद उन के ख्याल में ठीक हो सकती हैं। इस देश की उन्नति के बारे में बड़े बड़े असूलों के बारे में राज्यपाल जी ने बड़ा ध्यान दिया। काश कि वह यह भी फरमाते कि इस पिछली मिनिस्टरी ने क्या क्या गुल खिलाए हैं और कौन कौन सी कलाबाजियां मारी हैं। अगर इस ने वाकई इतना शानदार और काबिले तारीफ काम किया होता जिन चार बरसों का राज्यपाल जी ने जिक्र किया है तो जनाब मैं आप की विसातत से कहना चाहता हूं कि इस हाऊस के सामने 55 के करीब तरमीमें official party की तरफ से न आतीं जिन में कि रिश्तत का, लाल फीते का, चोरबाजारी का, छोटे बड़े के इमतियाज का और किसानों मजदूरों की दिक्कतों वगैरा का वर्णन है। मैं Opposition की बात नहीं कहता official party की तरफ से ही फिर भी पहिले चार साल की कारगुजारियों, कार्रवाईयों और कारनामों को इतना सराहा गया है कि बहुत ही खूब ! बड़े बड़े सयाने मैम्बर साहिबान ने तरमीमें की हैं। स्पीकर साहिब, यह भी एक कसौटी है कि जिस के देखने से पता चलता है कि पिछले चार साल में कितना काम हुआ है और कितनी तरक्की हुई है। मैं पंडित श्री राम शर्मा जी के अलफाज में तो नहीं कहता कि खुद ही आफ्ती-शल पारटी ने और High Command ने किस खूबसूरत तरीके से सच्चर मिनिस्टरी

की खिदमात को सराहा है। मैं उन के अलफाज़ में यह भी नहीं कहता कि अमृतसर के कांग्रेस सेशन में जो चार चांद लगे यानी नाकामी हुई वह सारी साबिका मिनिस्टरी की पिछले चार बरसों की खिदमात, खलूस दिली, हिकमत अमली और दानिशमन्दाना इकदाम की वजह से ही थी। जनाब क्या ही अच्छा होता कि नए सूरज चढ़ने पर नई बातें ही कही जातीं।

स्पीकर साहिब, अब कुछ पुरानी बातें हैं जो मैं आप के द्वारा लीडर 4 p. m. आफ दी हाऊस के नोटिस में लाना चाहता हूं। 9 वर्ष गुज़र चुके हैं कि लाखों मुसलमान भाई थे जो उजाड़े गये। उन्हें किसने उजाड़ा? मुझे इस पर बहस नहीं। मैं कहूंगा कि वह भी हमारी स्टेट के रुकन हैं—फर्द हैं जो यहां बस्ते हैं। जब से मैं इस ऊंचे और शानदार हाऊस में आया हूं मेरे कानों में कभी यह आवाज़ नहीं आई कि राज्यपाल की तरफ से या अपनी सरकार की तरफ से उन बेचारे उजड़े हुए मुसलमानों के लिए कुछ कार्रवाई की गई हो। राज्यपाल के इस ऐड्रेस में इन मुसलमानों के लिए दो हमदर्दी के अलफाज़ भी नहीं कहे गये। उन के दिमाग में यह बात समा गई है और वह कहते हैं कि—

किस किस तरह सताते हैं यह बुत हमें नज़ाम।

हम ऐसे हैं कि जैसे किसी का खुदा न हो।।

बेशक मेरे मोहतरिम दोस्त सच्चर साहिब, साबिका चीफ मिनिस्टर, ने मगरमच्छ के आंसू बहाए मगर उन के अहद में चार बार गवर्नर साहिब ने ऐड्रेस पेश किया मगर उन में एक कल्मा भी ऐसा नहीं था जिस पर मैं कह सकूं कि इन उजड़े हुए मुसलमानों का ख्याल उन के दिमाग में आया था अगर आया भी तो उन्होंने इस तरफ कोई कदम उठाया हो।

दूसरी बात, स्पीकर साहिब, जो मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट के नोटिस में लाना चाहता हूं वह एक तलख हकीकत है। कौन नहीं जानता कि पंजाब स्टेट की हमगीर ज़बान जिस का रिकार्ड सैकड़ों वर्षों से ज़वाने हाल से कह रहा है वह उर्दू ज़बान थी। मैं मानता हूं कि कायदे आजम मि० जिन्नाह ने मुल्क के दो हिस्से कराए। मैं यह भी मानता हूं कि लाखों मुसलमान बहकाए गए और मुल्क के दो अलहदा अलहदा हिस्से हो गये। लेकिन यह कहां की अकलमंदी है कि इस गुस्से में यहां पर मुसलमानों को बसाया न जाये और उन के मज़हबी मुकद्दस मुकाम, जहां वह बसते हैं, वह उन को न दिये जायें। उन का तो ज़िक्र ही नहीं करता जहां मुसलमान नहीं बस्ते लेकिन यह कहां का इन्साफ है कि ऐसी ज़बान जो हिन्दुओं, सिखों, ईसाइयों और मुसलमानों ने मुश्तरका अपनाई और बनाई हो जिसे रखेता कहते हैं या जिसे उर्दू कहते हैं उस को बिल्कुल तर्क कर दिया जाये। मुझे पंजाबी ज़बान पर फख्र है क्योंकि मैं यहां पैदा हुआ मेरे बच्चे पंजाबी हैं। मुझे हिन्दी ज़बान पर भी फख्र है क्योंकि वह भारत की सरकारी ज़बान है लेकिन मुझे इस बात का अफसोस है कि हमारी मिनिस्टरी ने उर्दू के मुताल्लिक अपनी आंखें मूंद ली हैं और राज्यपाल के ऐड्रेस में इस बात का ज़िक्र नहीं आया कि इसे अलाकाई ज़बान तसलीम कर लिया है। स्पीकर साहिब, यह एक तलख हकीकत है इसलिये मुझे यह अर्ज

[मौलवी अब्दुल ग़नी डार]

करनी पड़ी है क्योंकि इतने बड़े रिकार्ड को अगर हम बदलना चाहें तो वह बदल नहीं पाएंगे। मुझे खुशी है कि मैंने लीडर आफ दी हाऊस को खुश आमदेद कहा। मुझे यकीन है कि उन का दिल बसीह है वह सोचेंगे और अगर नहीं सोचेंगे तो मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से कहना चाहता हूं कि पंजाब का भारी नुकसान होगा और वह उस की तलाफी नहीं कर पाएंगे। जब हिन्दुस्तान में अंग्रेज आये तो मुसलमान मौलवियों ने फतवा दिया कि अंग्रेजी पढ़ना कुफ़र है और इस तरह से मुसलमानों को बहकाया। नतीजा यह हुआ कि मुसलमान पीछे रह गये। हिन्दू और सिख आज बहुत आगे निकल गये हैं। क्या वह अपना रिकार्ड रद्दी की टोकरी में डाल कर समझेंगे कि उन्होंने एक बड़ा काम किया है। उन को कलचर का फिक्र है। मैं पंजाब में पंजाबी को देखना चाहता हूं कि वह तरक्की करे, मैं यह भी देखना चाहता हूं कि वह हिन्दुओं, मुसलमानों, हरिजनों और ईसाइयों—सब की ज़बान हो मगर मैं यह भी कहूंगा कि यह बड़ी बेइन्साफी होगी अगर उर्दू ज़बान को पसे पर्दा डाल दिया जाये। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगा कि वह इस तरफ तवज्जुह दें।

स्पीकर साहिब, अब मैं मुख्तसर तौर पर कुछ बातें आप से अर्ज करना चाहता हूं। आज जगह जगह लोग श्री रफी अहमद साहिब किदवाई को याद करते हैं। मैं इस बारे में चीफ मिनिस्टर साहिब का ध्यान इस तरफ मबज़ूल करना चाहता हूं कि आज कल गंदम का भाव बढ़ गया है और इस का फायदा किसान को नहीं पहुंचता। इस का फायदा मुट्ठी भर सरमायादारों को पहुंचता है। इसलिये मुझे यकीन है कि किदवाई साहिब मरहूम की रूह चीफ मिनिस्टर साहिब में आयेगी और वह ग़रीबों की बात सुनेंगे और अनाज सस्ता कराएंगे।

इस के इलावा, स्पीकर साहिब, बदकिस्मती की बात यह है कि इस दफा फिर राज्यपाल ने सब से ज़्यादा पुलिस का ज़िक्र किया। मैं भी पुलिस पर फख्र करता हूं और मानता हूं कि पुलिस में पहले के मुकाबले में काफी तबदीली आ गई है। मेरे दोस्त सरदार वर्याम सिंह और अप्पोजीशन के लीडरों ने पुलिस को credit नहीं दिया मगर मैं उसे credit देता हूं क्योंकि उसने बतौर पब्लिक सेवक के अमृतसर में तीन सैशनों का काम निहायत खुशअसलूबी और शान से निभाया है। उन की ज़हनियत का बदल जाना और उन के रवैय्या में नुमायां तबदीली आ जाना एक credit की बात है मगर मैं उन दोस्तों से भी कतई इत्तफाक रखता हूं जो यह कहते हैं कि पार्टियों को भी बड़ा credit जाता है कि अमन है। बिन बटे पंजाब में भी मैं भूला नहीं जब कुछ लोग पंजाब को credit देते थे। सारे हिन्दुस्तान में फिरकादाराना आग लगी हुई थी और ख्याल यह था कि मलिक खिज़र हयात खां ने निहायत अच्छे ढंग से पंजाब को सम्भाला हुआ है। लेकिन जब फिरकादाराना आग भड़की तो हकीकत आशकार हुई और दुनिया ने देखा कि वह एक कयामत थी या कि प्रलय आ गई थी। उस वक्त इतनी बड़ी तबाही हुई कि कई मासूम और बेगुनाह लोग कत्ल हो गये। तो मैं हस्ब साबक चीफ मिनिस्टर साहिब की तवज्जुह इस तरफ हर वक्त दिलाता हूं कि इस वक्त पार्टियां

पुरश्चमन हैं क्योंकि हर एक पार्टी के दिमाग में यह बात बैठी हुई है कि उस का मुतालबा मान लिया जायेगा। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब को मुबारकबाद देता हूँ कि वह बहुत **vigilant** हैं और जानते हैं कि वह कौन से अफसर हैं जिन की फिरकादाराना जहिनियत है। उन्होंने हर जगह पर अपनी नज़र रखी हुई है। मैं उन्हें यह ज़रूर अर्ज करूंगा कि वह जाहिरा अमन की भूलभुलइयों में न पड़ें क्योंकि हकीकत यह है कि हर पार्टी अपने **goal** को **achieve** करने के लिये कोशां है।

एक और बात है जिस की तरफ मैं चीफ मिनिस्टर साहिब का ध्यान मबज़ूल कराना चाहता हूँ। उन के अपने साथियों ने पुलिस की रिश्वत खोरी का चर्चा किया है और कहा है कि रिश्वत खोरों को पकड़ा जाये लेकिन, स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करूंगा कि आज रिश्वत **top** पर पहुंच गई है। आज **red-tapism top** पर पहुंच गया है। मैं जानता हूँ कि हमारे पब्लिक वर्कर चीफ मिनिस्टर साहिब ही इस को दूर करेंगे। लाखों का जिक्र ही नहीं भाकड़ा डैम में रिश्वत का करोड़ों रुपये का चर्चा है। काश कि राज्यपाल ने इस का जिक्र एंड्रेस में भी किया होता। अगर भाकड़ा डैम में इस कदर तबाही और बरबादी हुई तो मैं कहूंगा कि जो भी अफसर इस में **involve** हो खाह वह बड़े से बड़ा हो या कोई मिनिस्टर हो उसे सज़ा मिलनी चाहिये। मैं हैरान हूँ कि लाखों रुपये की रिश्वत हो, करोड़ों रुपये ज़ाया किये गये हों और उस पर तुरा यह कि रुपया बगैर मनज़ूरी के खर्च किया गया हो यह तो ऐसी बात है जैसे—

हलवाई की दुकान और नाना जी का फातया।

इसके अलावा, स्पीकर साहिब, यह कितनी बदकिस्मती की बात है कि एक साहिब जो चार दफा मिनिस्टर बने वह चार दफा मिनिस्टर बनने के बाद चीफ मिनिस्टर साहिब से कहें कि उन्हें ज़िन्दगी का खतरा है। मैं तो अकेला सारे पंजाब में घूमता फिरता हूँ और मुझे कभी किसी किस्म का खतरा महसूस नहीं होता। देखने की बात यह है कि साबक वज़ीर साहिब को क्यों खतरा महसूस होता है। अगर हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने उन की हिफाज़त के लिए पुलिस बगैर पैसे लिये वहां तईनात की है तो मैं नहीं जानता कि कानून कहां तक इसकी इजाज़त देता है मगर अगर बाद में इस के मुताल्लिक **enquiry** हुई और वह मुजरिम पाए गए तो वह चाहे क्यों न बड़े से बड़े हों या मिनिस्टर रह चुके हों कोई उन्हें माफ नहीं करेगा।

दूसरी बात जो मैं अर्ज करना चाहता हूँ, स्पीकर साहिब, वह यह है कि हमारी पुलिस जहां अच्छे काम करती है वहां बुरे काम भी करती है। आप हैरान होंगे कि थाना सोहना के एक थानेदार साहब हैं, उन्होंने शहर के एक मुअज़्जिज शख्स लाला बेदराम को पकड़ लिया और सात दिन तक बन्द रखा। पकड़ने पर मैं एतराज़ नहीं करता। अगर चाहें तो मुझे भी पकड़ लें और अगर बुरा न मानें तो बेशक चीफ मिनिस्टर साहिब को भी पकड़ लें, लेकिन कानून के मुताबिक पकड़ा जाए। अगर उसे हरास्त में रखना था तो उस के लिए अदालत से **remand** लेते। लेकिन रीमांड भी नहीं लिया गया और उन को ऐसे ही कानून में रखा जैसे कोई पूछने वाला नहीं। मेरा यकीन है कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ऐसी गलत कार्यवाइयों को नहीं होने देंगे। बार्डर पुलिस शानदार काम करती है लेकिन

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

smuggling अभी जारी है। खैर मैं एक बात और हाऊस के नोटिस में लाना चाहता हूँ। मेरी अहिलिया मोहतरिमा मरहूमा के भाई का साला यानी मेरे साले का साला था जिस का नाम अब्दुल रशीद था, उसके बाप का नाम अब्दुल हमीद था, बार्डर कास करता हुआ बार्डर पुलिस ने पकड़ लिया। यू.पी. की पुलिस को किसी ऐसे आदमी की जरूरत थी जिस का नाम अब्दुल रशीद था, और उस के बाप का नाम अब्दुल हमीद था। उस को फौरन गिरफ्तार कर लिया गया। उस ने पूछा कि मेरा कसूर क्या है। तो उन्होंने कहा कि कसूर तो यू.पी. की पुलिस को मालूम है, उन को तो एक ऐसे आदमी की, जिस का नाम अब्दुल रशीद वल्द अब्दुल हमीद है, जरूरत है, उसने कहा कि कोई और निशानी भी होगी तो वे कहने लगे कि उस के मुंह पर चेचक के दाग हैं, रंग सांवला है और उस का बीजा बी है। वह बोला मेरे मुंह पर चेचक के दाग नहीं हैं, रंग मेरा गोरा है मेरा बीजा सी है। लेकिन वह कहने लगे कि यह बात तो यू.पी. की पुलिस जाने हमें तो अब्दुल रशीद वल्द अब्दुल हमीद को पकड़ना है खाह कोई हो। मैं ने अपने मोहतरिम दोस्त श्री भीम सेन सचवर को तार दिया कि यह क्या हो रहा है। S. P. और S.S.P. को तार दिया फून किया कि अगर वाकई वह मुजरिम है तो खूब सजा दो, अगर 302 का मुकदमा है तो फांसी दो लेकिन उस का जब कोई वास्ता नहीं है, वह दूसरा अब्दुल रशीद है तो उस को क्यों पकड़ा हुआ है। लेकिन हमारी पुलिस ने शुनवाई न की। वह एक माह जेल में रहने के बाद रिहा हुआ। और उस का तीन हजार रुपया खर्च आया। वह दूसरी गवर्नमेंट जो कि जिन्नाह साहिब की मेहरबानी से बनी है, का आदमी था, पाकिस्तान का फर्द था। वह क्या impression लेकर गया होगा। इस के बाद मैं पहली सरकार और मौजूदा सरकार को बधाई देता हूँ कि अगर उन्होंने वाकई उन गुन्डों और डाकुओं को जिन्होंने कुहराम मचा रखा था, अमन और शान्ति को भंग कर रखा था, गोली से उड़ा दिया, तो बहुत अच्छा काम किया। मैं उन को बधाई देता हूँ लेकिन मैं यकीन करता हूँ कि सब एक भाव नहीं विकेंगे। पता चलता है कि कुछ लोगों को घर से बुलवा कर गोली मार दी गई, बाज को सियासी रकार्बत का शिकार होना पड़ा और पुलिस ने नाजायज गोली मार दी। उम्मीद है कि हमारे नये चीफ मिनिस्टर साहिब जरूर इस बात का ख्याल रखेंगे (इस वक्त लाल बत्ती जली)। स्पीकर साहिब, अब मैं जल्दी २ दो चार बातें कह कर खत्म करूंगा। पहले मैं मजे मजे कह रहा था। खैर, तो मैं अर्ज कर रहा था कि वजीरे आजम साहब इस बात का ख्याल रखेंगे कि किसी को जाती अदावत या पार्टीबार्जी की बिना पर घर से बुला कर गोली नहीं मारी जाएगी। और ऐसा मौका नहीं पैदा होगा।

स्पीकर साहिब, ट्रांसपोर्ट का जिक्र किया गया है। इतना रुपया खर्च किया गया और इतना फायदा हुआ लेकिन मैं अर्ज करूँ कि गुड़गांवा का बदनसीब जिला है, पसमांदा भी है और गरीब भी है। अगर पानीपत और दिल्ली के दरमियान कम अर्ज कम किराया 5 पाई है और चार्ज उस से भी कम किया जाता है तो दिल्ली और गुड़गांवा तक बल्कि फिरोजपुर झिरका तक सात पाई ज्यादा से ज्यादा वाजब किराया से भी ज्यादा चार्ज किया जाता है। आखिर यह अर्जाब मेहरबानी क्यों? मैं ने सवाल पूछा और सवाल के जवाब में बताया गया

कि 7 माह या 9 माह में करीबन 2 लाख रुपये की आमदनी हुई है। इतनी आमदनी जब कि तीन बसें अलवर से आती हैं और तीन बसें अलवर को जाती हैं। वहीं बात हुई कि चोरो के कपड़े और डांगों के गज। जिला भर में प्राइवेट कम्पनियां भी हर रूट पर लूट मचा रही हैं। गुड़गावां जिला में हमारी सरकार ने सैलाबजदों के लिए बहुत कुछ किया। पहली सरकार ने भी और मौजूदा सरकार ने भी। हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने तो शान रख ली अपनी भी और अपने सूबा की भी, सूबा की डूबती हुई पार्टी को बचाने के लिए खास अहम कदम उठाए। लेकिन जिस तरह कोई वबा फैलती है, ताऊन फूटती है या हैजा फैलता है तो बहुत से लोग कफन चोरी कर के ले जाते हैं क्योंकि दबाने वाले मुर्दा को अच्छी तरह से नहीं दबा सकते, हर एक को अपनी अपनी पड़ी होती है, ठीक वहीं बात हुई। सरकारी पार्टी ने बहुत ज्यादा रुपया अपनी अपनी सीट बनाने पर खर्च किया (*interruptions*) यानी जो रुपया खर्च हुआ इस में गुड़गावां का बहुत कम ख्याल रखा गया। (घंटी बजती है)। स्पीकर साहिब, अगर तीन चार मिनट और मिल जाते तो अपनी बात कह लेता। राज्यपाल ने स्कूलों का जिक्र किया है कि लड़के भी बढ़ गये हैं, स्कूल भी बढ़ गये हैं लेकिन मैं पूछता हूं कि डाक्टर कितने बढ़े हैं, इन्जीनियर कितने बढ़े हैं और इन्डस्ट्री के माहिर कितने बढ़े हैं। एक शिकायत है कि हमारी स्टेट के प्रोफैसरों और कालिज टीचरों के साथ बहुत अन्याय हो रहा है। मेरा यकीन है कि चीफ मिनिस्टर साहिब और दूसरे मिनिस्टर साहिबान भी इस तरफ ख्याल करेंगे। एक बात और जो मैं अर्ज करना चाहता हूं और जरूर करना चाहता हूं वह यह है कि इस वक्त चीफ मिनिस्टर साहिब का बड़ा इमतिहान है कि आया वे अपनी स्टेट को ज्यादा मजबूत करते हैं, ज्यादा विशाल करते हैं या इसके टुकड़े २ होने देते हैं। मेरा यकीन है कि चीफ मिनिस्टर साहिब इस तरफ मजबूत इरादे से मजबूत कदम उठाएंगे। ऐसा न हो कि पहले चीफ मिनिस्टर की तरह करें। पहले तो "पंजाबी सूबा जिन्दाबाद" नारा पर बैन लगा दिया जो बिल्कुल innocent नारा था। अगर बैन लगाया था तो लगाया होता। लेकिन जिस बुरी तरह जिल्लत से बैन वापस उठाया उस से जिन लोगों को फिरकाप्रस्त कहते हैं उन को तकवीयत मिली। स्पीकर साहिब, मेरा यकीन है कि चीफ मिनिस्टर साहिब बड़ी मजबूती से कदम उठाएंगे।

पिंसीपल ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਗੜ੍ਹ ਸ਼ੰਕਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ Resolution ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੀ ਪ੍ਰੇਰਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਬਿਆਦਾ ਗੱਲਾਂ ਸਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਦਲੀਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੁੱਢਲੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ Five Year Plan ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜਿਹੜੇ ਠਕਸ਼ੇ ਖਿਚੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ideologies ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਵਲੋਂ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਬਲੇ-ਤਾਰੀਫ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਹੋਵੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ corruption ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

red tapism ਦੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ corruption ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕੰਮੀ ਹੋਈ ਹੈ। Ministry ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ corruption ਬੰਦ ਹੋਵੇ ਲੇਕਿਨ ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ corruption ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਹਾਲ red tapism ਦਾ ਹੈ। ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਜ਼ਾਂ ਉਪਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਜਵਾਬ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ Anti-Corruption Department ਵੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਉਪਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਉਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਉਪਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਦਫ਼ਾ Joint Punjab ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਤਫ਼ਾਕ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਜਿਹੜਾ Head ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਉਹ ਬੜਾ corrupt ਅਫਸਰ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਆਦਮੀ ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਚੁਣ ਕੇ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ duty ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਨ ਕਰਨ ਸਗੋਂ missionary spirit ਨਾਲ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਮੁਸੱਮਮ ਹੋਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹੋ ਲਗਨ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਸੁਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਕੇ ਵਖਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਨ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੌਭਾ ਹੋਵੇਗੀ ਬਲਕਿ ਮੁਲਕ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਉਸ ਵਲੋਂ ਸਿਰਫ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਜਿਹੜੇ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰਨ। ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਜਿਹੜੀ C.I.D. ਹੈ ਜੋ ਇਸੇ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਅਤੇ ਕੰਮ ਰਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਪਰ ਭੇੜੇ ਆਦਮੀ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਵਾਂ ਕਿ ਆਮ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ C.I.D. ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਬਾਲਗ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕਿਸੇ certificate ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਚਾਲਚਲਨ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਸ ਆਮ ਪੁਲਿਸ ਪਾਸ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ C.I.D. ਕੋਲ ਵੀ। C.I.D. ਵਾਲੇ Head Constables ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਿਨਾਂ ਪੈਸੇ ਲਏ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ। ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਇਕ ਫੀਸ ਹੀ ਮੁਕਰਰ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿਓ ਤਾਂ ਹੀ certificate ਤਸਦੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਤਸਦੀਕਾਂ ਹੋਈ ਖਾਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਰਸਮੀ ਗਲ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਲੈ ਜਾਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚਾਲਚਲਨ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਅਤੇ ਫੀਸ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਜਿਹੜਾ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। C.I.D. ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਕਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਦ ਤਕ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੀ duty ਹੈ—ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਕੋਈ ਤਹਿਰੀਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਤਕਰੀਰ ਜਾਂ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ department ਉਸ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ C.I.D. ਦੇ ਆਦਮੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਸ਼ਤੇਮਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੇ ਥਾਨਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਵੇਲੇ C.I.D. ਵਾਲੇ ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਆਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਉਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਿਤਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਸਕੇ reform ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬਾਕੀ Address ਵਿਚ ਸਾਰਿਆਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਨ। ਮਸਲਨ education ਦੀ expansion ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਬੜੀ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਗਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਖੁਲਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ private institutions ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਖੁਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ regulate ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ recognise ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਵਲ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ private institutions ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ੈਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਕ ਮਾੜਾ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਆਪ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਉਸ area ਦੇ ਇਕ ਚੰਗੇ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਡੁਬਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ regulations ਹੋਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ ਇਕ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ 10 ਮੀਲ ਦੇ radius ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

10 ਮੀਲ ਨਹੀਂ, ਪੰਜ, ਚਾਰ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੜਕੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੁਝ ਦੂਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ—ਹੁਣ ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾੜੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੀ generation ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੇ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦੇ। ਹੁਣ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ? ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਤਕ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ buildings ਹੀ ਨਹੀਂ। ਲੜਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ teachers trained ਨਹੀਂ, qualified ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਚਲ ਵੀ ਸਕੇਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਆਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ ਕਈਆਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਕਈ ਬਹੁਤ ਹੋਸ਼ਿਆਰ ਲੜਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿਰਫ ਮਾੜੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ regulate ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮਿਆਰ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਬਜਾਇ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਦੇ ਡਿੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਾਲੀਮ ਨਾਲ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਇਤਫਾਕ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ ਵਲ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੈ ਕਿ standard of education ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਗਿਰਾਵਟ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ deterioration ਨੂੰ ਰੋਕਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਾਏ, ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ educationists, experienced Headmasters ਅਤੇ Principals ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਸੋਚਣ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਲੀਮ ਦੇ standard ਨੂੰ ਜਿਸ ਉਪਰ ਕਿ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਉੱਚਾ ਚੁਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ students ਵਿਚ indiscipline ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏ। ਕਈ ਵਾਰੀ political parties ਵਲੋਂ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ students ਨੂੰ ਮਾਮੂਲੀ-੨ ਮਤਲਬ ਲਈ strikes ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ political parties ਦਾ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਮਤਲਬ ਸਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇਕ fact ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਚਾਲ ਚਲਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ N.C.C. ਅਤੇ A.C.C. ਦੀ training ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਬਚਿਆਂ

ਦੀ life ਕਾਫੀ disciplined ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਲ ਚਲਨ ਦੀ ਕਾਫੀ improvement ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਸੀਹ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਇਹ troops ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ troops ਦੇ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਜਾਂ ਲੋੜ ਹੈ ਉਥੇ ਦੋ, ਤਿੰਨ, ਚਾਰ ਜਿਨੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਵਕਤ ਦੀ ਮੰਗ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ moral ਅਤੇ religious training ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਣਾ ਵੀ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਿਹੜੇ ਕਿ religious societies ਰਾਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਧਾਰਮਕ ਤਾਲੀਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਧਰੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਇਕ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਚਾਲ ਚਲਨ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਤੇ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀ ਲਗਾਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਿਹਾਇਤ ਲਾਇਕ ਆਦਮੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ respect command ਕਰਦੇ ਹੋਣ। ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ ਵੀ ਉਥੇ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਕੰਮਾ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇ ਉਸ ਦਾ ਬਚਿਆਂ ਤੇ ਕੀ ਅਸਰ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਕਿਵੇਂ respect ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਵੀ ਕਾਬਲ ਆਦਮੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਦ ਇਹ ਮਜ਼ਹਬੀ ਤਾਲੀਮ ਸਕੂਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ teacher ਧਾਰਮਿਕ ਸ਼ਿਖਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ grant ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ grant ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦਵਾਈਆਂ ਘਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ dispensaries ਵਿਚ ਕਿਨੇ ਹੀ ਚਿਰ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹਵਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ private practice ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਨਖਾਵਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ।

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ roads ਅਤੇ canals ਦੇ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ Five-Year Plan ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਬੜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ।

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਅਲਿੱਕ ਮੈਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ roads ਦੇ ਮੁਤਅਲਿੱਕ ਇਸ Plan ਵਿਚ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਕਈ roads ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ roads ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਬਣ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚਲਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਪਏਗਾ। ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਚਲਣ ਨਹੀਂ ਲਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ check ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਇਹ slogans ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਜਾਏ ਫਾਇਦੇ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਕ ਵਸੀਹ ਮਹਿਕਮਾ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਤਫਾਕ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਚੰਦ ਇਕ exceptions ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਕੰਮ satisfaction ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਇਕ ਬੜੀ ਨਾਜ਼ੁਕ ਹਾਲਤ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵੇਖਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰਿਆਸਤ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰਖ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਤਰੱਕੀ ਅਸਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਵੱਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਥੇ communal ਫਸਾਦ ਹੋ ਗਏ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗਲ ਬਾਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਸਭ ਖੁਸ਼ੀ, ਨਾਲ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈਏ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਬੜੀ integrity ਤੇ ਕਾਬਲੀਅਤ ਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਹੁਣ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕਾਬਲੀਅਤ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਮਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ ਸੂਬੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਖਰਾਬੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਖਰਾਬੀ

ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਰਾਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਣ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਫੇਰ ਉਸ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਅਸਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਕਾਡੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ blame ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਇਤਫਾਕ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗਲ ਬਾਤ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ attitude ਬੜਾ reasonable ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੋਂ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ 9 ਨੁਕਤਾ programme ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਜਿਹੜਾ Address ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਦੂਜਾ ਨੈਸ਼ਨਲ ਪਲੇਨ ਹੈ ਉਹ ਦਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਤੱਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਆਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤੱਕੀ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸਾਂ ਇਸ Address ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਤੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ Address ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੇਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਬੇਕਾਰੀ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਕਾਰੀ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਬੇਕਾਰੀ ਹਾਲਾਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹੈ। Central Government ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਸ਼ ਮੁਖ ਨੇ ਪਾਰਲੀਆਮੈਂਟ ਵਿਚ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਗਲ ਉਸ ਦਿਨ ਮਨੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਾਲਾਂ ਬੜੀ ਬੇਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੁਝ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਹਾਊਸ ਅਗੇ ਹੁਣੇ ਰਖਣੀਆਂ ਚਾਹਵਾਂਗਾ। ਦੂਜੀ ਗਲ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਬੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ Address ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਅੰਕੜੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 5,422 ਹਰੀਜਨ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਟਬਰਾਂ ਨੂੰ 50,102 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜੇ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦਸੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜ਼ਾਤੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਵਧਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪੁਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਤਰਫੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਟਣ ਲਈ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਉਹ ਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਹਰੀਜਨ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁਟ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੇ ਰਕਬੇ ਵਿਚ ਉਹ ਤਿਨੋਂ ਵਾਰੀ ਗਿਨ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਅੰਕੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਅਲਾਟ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਅਜੀਬ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਜਨਾਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪੱਟੀ ਵਿਚ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਅਬਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਲਾਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹਿਲੇ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹਾਊਸ ਅਗੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ। ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਡੇ ਸੁਧਾੜ ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਫੁਲੜ ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਦੀ ਪਰਚੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਹ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਪਾਸ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂਕੇ ਤੇ ਉਸਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਸ ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ ਵੀ ਪਟਵਾਰੀ ਉਥੇ ਨਾ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ। ਆਖਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਡੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਵਡੀ ਸਾਰੀ ਛਲ ਪੈਂਦੀ ਸੀ, ਉਧਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਉਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਇਹ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇਹੀ ਦਿਤੀ ਸੀ :—

“ਨਕਲ ਮਤਾਬਕ ਅਸਲ ਹੈ

ਦਖਲ ਜੋ ਪਟਵਾਰੀ ਨੇ ਮੈਂਕਾ ਪਰ ਜਾਕਰ ਦੀਆ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ,

ਆਜ ਬਾਹਮਰਾਂਹੀ ਮੁੱਦੀ ਜਵਾਲਾ ਔਰ ਡੋਗਰ ਮਲ ਚੈਕੀਦਾਰ, ਮੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੰਮਬਰਦਾਰ, ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਨੰਮਬਰਦਾਰ, ਗਿਆਨੀ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਵਲਦ

						1977	1984	1983
ਬਿਸਨ ਸਿੰਘ ਕੇ ਮੈਂਕਾ ਪਰ ਪਹੁੰਚਾ। ਨੰਮਬਰਾਨ ਖਸਰਾ						53	53	53
1987	1988	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2005
54	54	54	54	54	54	54	54	55

ਕਿਤਾ ਰਕਬਾ ਕਨਾਲ ਮੈਂਕਾ ਪਰ ਖਾਲੀ ਅਜ਼ ਜਿਨਸ ਹੈ ਔਰ ਟਿਬਾ ਰੇਤ ਦਰਿਆ ਮੇਂ ਮੇਜ਼ੂਦ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਸਾਇਲ ਕੇ ਦੀ ਗਈ ਹੈ, ਮੁਸ਼ਤਹਰੀ ਵ ਮੁਨਾਦੀ ਬਜ਼ਰੀਆ ਪੀਪਾ ਡੋਗਰ ਮਲ ਚੈਕੀਦਾਰ ਸੇ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂਕਾ ਵਜ਼ੀਰ ਭੁੱਲਰ ਮੇਂ ਯਹ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਕਿਆ ਹੈ।

ਡੋਗਰ ਮਲ ਚੈਕੀਦਾਰ, ਮੱਸਾ ਸਿੰਘ ਨੰਮਬਰਦਾਰ, ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਨੰਮਬਰਦਾਰ, ਗਿਆਨੀ ਸੰਤਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ਦੂਰ

ਫੋਟੋ ਜਵਾਲਾ ਮੈਂਬਰ

ਦਸਖਤ ਕੰਸਰਾਜ ਪਟਵਾਰੀ 17-1-56

ਸੁਧਾਰ ਬਾਨਾ ਬਿਆਨ

ਦਸਖਤ ਗਰਦਾਵਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਚੋ ਫੋਟੋ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਜਵਾਲਾ ਪਿੰਡ ਸੁਧਾਰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੈ। ਇਹ ਮੈਂ ਇਥੇ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 50 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ, ਦਰਿਆ ਵਾਲੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ।

(At this stage Shri Wadhawa Ram got up and tried to show that photograph to the Speaker.)

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼੍ਰੀਵਤਸ : ਕਥਾਕਾ ਰਾਮ ਜੀ ਆਪ ਸੁਝੇ ਕਥਾ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋ ਖੁਦ ਹੀ ਦੇਖ ਲੇਵੇ।

(What is the use of showing this photograph to me. The hon. Member should better satisfy himself.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫੋਟੋ ਉਥੇ ਰਖ ਦੇਵਾਂ।

Mr. Speaker : No please.

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਭੇੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮਤਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਖੌਲ ਸਾਡੇ ਨਾਲ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : General Discussion ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ ਪਰਤੂ ਤੁਹਾਡੇ ਰਵੇਯੇ ਤੇ ਮੈਂਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ। ਕਦੇ ਦਰਿਆ ਦੀ ਛਲ ਦੀ ਫੋਟੋ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋ ਕਦੇ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਦਾ Address ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, Address ਨਾਲ ਇਸ ਫੋਟੋ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਤਾਲੁਕ ਹੈ? ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗਲ ਹੈ।

(I have permitted a little latitude for general discussion, but I object to your attitude. Sometime you show a photograph of the waves of the river and refer to things irrelevant to the Address. This is not proper. How is this photograph connected with the Address? It is simply regrettable.)

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਮਿਆਨੀ ਵਿਚ ਇਕ agricultural society ਹੈ ਉਥੇ 80 ਬੀਐ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਬਾਰ ੨ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਥੇ ਦੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਮਗਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ allot ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਉਸੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। 20 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਜੰਗਲਾਤ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਉਥੇ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਉਥੇ ਸ਼ਾਹਕੋਟ ਵਿਚ ਇਕ society ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ, ਮਗਰ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਗਈ। ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਵੀ 90 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਜੰਗਲਾਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮਗਰ ਉਥੇ ਦੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਇਹ ਹਾਲਾਤ ਹਨ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਮੈਂ ਏਸੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀ ਝਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੂੰਗਾ। ਆਪ ਕੇ leader ਨੇ ਕੈਸੀ ਅੱਛੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀ। ਕਥਾ ਆਪ Address ਪਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ ? ਕੁਝੇ ਅਫਸੋਸ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ।

(I will not permit such a speech. Your leader made such a fine speech. Are you speaking on the Address? This is a sad state of affairs)

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਕਥਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਇਤਨੇ low level ਪਰ ਲੇ ਗਏ ਹੋ debate ਕੀ।

(What does the hon. Member mean. He has brought the debate to such a low level.)

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਖੁਰਾਕ ਬਾਰੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਅਗਰ ਖੁਰਾਕ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬੋਲਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪ ਧੜ ਮੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖੋ ਕਿ ਆਪ ਅਸੈਂਬਲੀ ਮੈਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ।

(If you want to say something about food, please keep in your mind that you are addressing the Legislative Assembly.)

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਨਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਹ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਿਵੇਂ ਵਧੀ ਹੈ ? ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। Tractors ਅਤੇ Tube-wells ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾ ਲਈ ਹੈ ਮਗਰ ਅਜ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਪਾਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਆਟਾ 18 ਰੁਪਏ ਮਣ ਬਿਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫਸਲ ਤਾਈਂ ਦਾਣੇ ਉਧਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

ਫਿਰ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਕਿ refugees ਜੋ ਏਧਰ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਇਧਰ ਕੋਈ ਬੰਦੋਬਸਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਹੁਣ ਸ਼ਾਇਦ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਕਰਨ। ਫਿਰ ਜੋ ਰਿਆਇਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਰੋਬਾਬੰਦੀ ਸਮੇਂ ਦਿਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਜਿੰਨੇ ਘਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। 13 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ 15,000 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ 420 ਘਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਬੇਸ਼ਕ ਘਰ ਕਚੇ ਹੀ ਬਣਾਓ ਮਗਰ ਬਣਾਓ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਮਸਲਾ ਹਲ ਹੋਵੇ।

Taxes ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ taxes ਬੜੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ । ਖਾਸਕਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ ਹਨ । ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਟੈਕਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ 26 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਛੋਟੇ 2 ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਇਸ ਇਲਾਨ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਲਾਨ ਲਾਰਾ ਲੱਪਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ 15, 17 ਲੱਖ ਬਕਾਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਚੋਕੀਦਾਰਾ ਟੈਕਸ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਆਪਣੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਹੁਣ ਪੇਪਸੂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ backward classes ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਤੇ ਚੋਕੀਦਾਰਾ ਟੈਕਸ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਇਥੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੋਕੀਦਾਰ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਤਾਲੀਮ ਬਾਰੇ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਲਈ 25 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । 28 ਲੱਖ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 26 ਲੱਖ ਹਰੀਜਨ ਤੇ 2 ਲੱਖ backward classes ਲਈ 25 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਬੜਾ ਵੱਡਾ ਮਾਰਕੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ । ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਰੁਪਿਆ ਬਹੁਤ ਛੋੜਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਵੇਂ ? ਜਦ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਵੀਂ, ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ । ਪਰ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਉਥੇ ਤਕ ਪੁਜਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਜ਼ੀਫੇ ਲੈ ਸਕਣ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਹ ਕਿਸ ਪੇਜ (page) ਤੇ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? (On what page is this given ?)

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : 27 ਤੇ ਜੀ । ਫੀਸ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਵਜ਼ੀਫੇ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਮਿਲਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਕਿਵੇਂ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਛਾਪੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਲੜਕਾ, 12 ਸਾਲ ਦਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ labour society ਵਿਚ ਮੁੱਦੇ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ? ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਮੁਲ ਲੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਿਨਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵਜ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ । ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫੀਸ ਮਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਫੇ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਹੋਣ । ਫਿਰ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਫੀਸ ਵੀ ਲਗ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਨੂੰ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਮੈਂ ਰਖੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਗ਼ੌਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਕਾਮਰੇਡ (ਨੂਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੈਸੀ ਕਿ ਰਸਮ ਹੈ, ਹਰ ਸਾਲ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਸੇ ਪਹਲੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਸੈਂਬਲੀ ਆਰ ਕੌਂਸਿਲ ਕੋ ਮੁਸ਼ਤਰਕਾ ਤੌਰ ਪਰ address ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਸੂਬਾ ਕੇ ਹਾਲਾਤ ਕੇ ਮੁਤਅਲਿਕ ਅਪਨੀ ਰਾਏ ਕਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਬਾਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹੋਂਨੇ ਬਜਾ ਤੌਰ ਪਰ ਫਰਮਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਟਰਹ 4 ਸਾਲੋਂ ਮੇਂ ਹਮਾਰਾ ਸੂਬਾ ਬਹੁਤ ਆਗੇ ਬਢ ਗਯਾ ਹੈ।

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਟਰਹ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬੇ ਮੇਂ ਜਰਾਯਮ ਕੀ ਟਰਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਲੀਮ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਆਗੇ ਬਢ ਗਈ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਯਹ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਟੁਗ਼ਯਾਨੀ ਸੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਸੀ ਮੁਸੀਬਤੋਂ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬੇ ਪਰ ਆਈ ਹੈਂ ਆਰ ਟਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਮੇਂ ਲਾਖੋ ਨਹੀਂ ਕਰੋੜੀਂ ਰੁਪਏ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਦਦ ਕੀ। ਇਤਨੀ ਬੜੀ ਮਦਦ ਏਕ ਅਵਾਮੀ ਹੁਕੂਮਤ ਹੀ ਕਰ ਸਕਤੀ ਹੈ। ਯਹ ਆਰ ਬਾਕੀ ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਆਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸੀ ਚੀਜ਼ੋਂ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਏਡ੍ਰੇਸ ਮੇਂ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਜਿਨ ਮੇਂ ਸਫਲਤਾ ਕੇ ਲਿਏ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਵਹ ਬਾਤੋਂ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਜਿਨ ਕੀ ਟਰਫ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਟਵਯਜ਼ੁਹ ਨਹੀਂ ਦੀ। ਆਰ ਆਪਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਆਰ ਆਪਕੀ ਕਸਾਤਤ ਸੇ ਇਨ ਚੀਜ਼ੋਂ ਕੀ ਟਰਫ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਟਵਯਜ਼ੁਹ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ।

ਪਹਲੀ ਬਾਤ ਜਿਸ ਕੀ ਟਰਫ ਮੈਂ ਟਵਯਜ਼ੁਹ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਵਹ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਪਸਮਾਂਦਾ ਇਲਾਕੋਂ ਕੋ ਆਗੇ ਲੇ ਜਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲੋਂ ਮੇਂ ਟਰਕੀ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਆਰ ਆਗੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਰਾਦਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਯਹਾਂ ਪਰ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਪਰ ਕਾਂਗੜਾ ਜ਼ਿਲੇ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ। ਮੁਝੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਮੇਂ ਲਾਲਟੈਨੋਂ ਤੈਯਾਰ ਕਰਨੇ ਕਾ ਕਾਰ-ਖਾਨਾ ਬਨਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਮੈਂ ਬੜੇ ੨ ਕਾਰਖਾਨੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੈਂ ਆਰ ਏਕ ਲਾਖ ਸਾਇਕਲ ਤੈਯਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਸੋਨੀਪਤ ਮੇਂ ਲਗਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ; ਮਗਰ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਮੇਂ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਪੇਟ ਭਰ ਕਰ ਖਾਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ। ਵਹਾਂ ਪਰ ਬੇਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਵਹਾਂ ਪਰ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਮੈਂ ਨੇ ਆਜ ਸੇ ਪਹਲੇ ਮੈਂ ਕਈ ਬਾਰ ਅਰਜ਼ ਕੀ ਹੈ ਆਰ ਪਿਛਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਜ਼ ਸੇ ਮੈਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਤਾ ਰਹਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕਾਂਗੜਾ ਜ਼ਿਲਾ ਉਨ ਆਰ ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਯਹਾਂ ਸੇ ਯਹ ਦੋ ਚੀਜ਼ੋਂ ਬੜੀ ੨ ਦੂਰ ਜਾ ਕਰ ਬਿਕਤੀ ਥੀ। ਯਹਾਂ ਪਰ ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਆਰ ਉਨ ਸੇ ਤੈਯਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਚੀਜ਼ੋਂ ਕੀ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਟਿਜਾਰਤ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਵਹ ਅਬ ਟਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਟਿਜਾਰਤ ਕੋ ਜਿੰਦਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਟਿਜਾਰਤ ਕੋ ਏਕ ਆਦਮੀ ਅਕੇਲਾ ਜਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ। ਆਰ ਫਿਰ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਕੇ ਲੋਗੋਂ ਮੇਂ ਇਤਨੀ ਹਿੰਮਤ ਆਰ ਟਾਕਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਹ ਇਸ industry ਕੋ ਫਿਰ ਸੇ ਸਵਯੰ ਚਾਲੂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਚਾਰ ਸਾਲੋਂ ਸੇ ਵਜ਼ੀਰ industry ਕੋ ਕਹੁੰਦਾ ਆਯਾ ਹੂੰ ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਟਰਫ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਆ ਗਯਾ। ਜ਼ਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਮੇਂ ਉਨ

की कताई-धुलाई के सेंटर खोले जा सकते हैं। अगर ऐसा किया जाए तो लोगों को काम मिल जाएगा और उन के लिए रोजी कमाने का साधन बन जाएगा। यह हानिकारक बात है कि कांगड़ा से पश्मीने की बरामद की जाती है और ऊन और पश्मीना अमरीका को चला जाता है। इस लिए मौजूदा वजीर साहिब से मेरी दरखास्त है कि पश्मीना की बरामद को रोका जाए। मुझे सरकार की तरफ से बताया गया था कि पश्मीना की बरामद रोक दी गई है लेकिन यह रुकी नहीं। अमृतसर के रास्ते इसकी बरामद होती है। इस लिए मैं यह चाहता हूं कि पंजाब सरकार सेंटर पर जोर दे कि वह पश्मीने की बरामद को रोक दें। हाल ही में फैमला हुआ था कि जिला कांगड़ा की जरूरत के लिए पश्मीना रख कर बाकी का पश्मीना बाहर भेज दिया जाए लेकिन इस का नतीजा यह हुआ कि कांगड़ा में खराब २ पश्मीना रख कर अच्छा माल बरामद करके अमरीका और दूसरे देशों को भेजा जाता है। इसलिए सेंटर पर जोर दिया जाए कि वह इस बरामद पर कड़ी रोक लगा दें। इससे काफी तादाद में लोग काम पर लग सकेंगे और अच्छी किस्म की चीजें अपने जिला में तैयार कर सकेंगे। अगर अच्छी किस्म का पश्मीना बरामद कर दिया जाए तो अच्छी क्वालिटी की चीजें तैयार नहीं की जा सकती। मैं यह चाहता हूं कि इस तरह बरामद को रोक कर कच्चे माल का जखीरा बढ़ाया जाए और उसे **manufacture** कर के बरामद किया जाए ताकि लोग कच्चे माल के मुकाबला में **manufactured** चीजें विदेश में भेज कर ज्यादा लाभ उठा सकें।

दूसरी चीज जिस की तरफ मैं तवज्जुह दिलाना चाहता हूं यह है कि जिला कांगड़ा में सड़कों की कमी है, पीने के पानी की कमी है। यह चीजें ऐसी हैं जिन की तरफ ध्यान देने की जरूरत है। इन छोटी छोटी चीजों से जिला कांगड़ा की हालत को बेहतर बनाया जा सकता है।

इस के बाद मैं आप की तवज्जुह एक बड़ी चीज की तरफ दिलाना चाहता हूं वह यह है कि जिला कांगड़ा में बच्चे अब पढ़ने लगे हैं और क्योंकि यह इलाका **culture** में **backward** है इस लिए यहां से लड़के ज्यादातर II, III डिवीजन में आते हैं। जैसा कि मेरे दोस्त कह रहे थे कि सर्विसों में हरियाना को हिस्सा नहीं मिलता और यह कि जालन्धर वाले हरियाना का ख्याल नहीं करते और हरियाना पिछड़ा हुआ है। इस सम्बन्ध में मेरी भी गुजारिश है कि कांगड़ा जिला के लोगों को खास सहूलतें दी जाएं। बल्कि मैं तो यहां तक कहूंगा कि यह असूल ही सरकार को बना लेना चाहिए कि जो भी इलाके पीछे रह गए हैं वहां, जैसा कि हरिजनों के केस में **reservations** की गई है, ऐसे पसमांदा इलाकों की लिस्ट बना कर उन्हें सहूलतें और **reservations** दी जाएं और **services** में दाखिल होने के लिए उन्हें **concessions** दिए जाएं और अगर किसी **competition** में नंबरों के लिहाज से कुछ कमी रह गई हो तो वहां भी उस कमी का ख्याल न किया जाए और इन इलाकों के लिए सर्विसों में जगहें मखसूस कर दी जाएं। जिला कांगड़ा के लोगों के लिए सर्विसों में दाखिले की उम्र भी ज्यादा कर दी जाए क्योंकि कांगड़ा में बड़ी उम्र तक बच्चे स्कूलों में नहीं भेजे जाते। वे काफी बड़े होकर स्कूलों में पढ़ने जाते हैं इस लिए उन्हें बाद में मुलाजमतों में दिक्कतें पेश आती हैं क्योंकि न तो बेचारों के पास सिफारिश होती है न लोगों की इतनी रिश्ते-दरियां होती हैं। और न ही हमारे **Employment Bureau** इतने **advanced**

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

हैं कि वह उनकी मदद कर सकें और उन्हें बता सकें कि वह किस किस line में जा सकते हैं। कई नौकरियों के बारे में कांगड़ा के लोगों को बहुत बाद में पता लगता है क्योंकि उन के ताल्लुकात और वाकफियतें इतने बड़े हुए नहीं होते। इस लिए मैं सरकार पर जोर दूंगा कि वह ऐसी सहुलतें दे जिस से वह काम पर लग सकें। वैसे आप सब को उन की हालत का पता है कि लोग कहते हैं कि कांगड़ा का मुन्डू ले आओ बरतन साफ करने के लिए। इस हालत को बदलने के लिए सरकार पर लाज़िम आता है कि कांगड़ा के लिए मुलाज़मत reserve करें। (मराठा गुठबल मिय धानवा : छुट्टी की reservation सिव धाम उतुं से बंम छछी उं वर छिंती लछी है) (गम्मा)। Services में उन की reservation कर दी जानी चाहिए और मेरी गुज़ारिश है कि इसे पूरे तरीके से किया जाए।

तीसरी चीज़, स्पीकर साहिब, जिसकी तरफ मैं तबज्जुह दिलाना चाहता हूं वह है मुज़ारों के कानून। इस में कोई शक नहीं कि मौरूसी और दूसरे मुज़ारों को आपने काफी हकूक दे दिए हैं और वे लोग बड़े खुश हैं कि Congress Government की वजह से उन को काफी आसानी व रियायत मिली है। मौजूदा इक्तसादी हालात में यह एक बड़ा आगे बढ़ा हुआ कदम है मगर मुश्किल यह आ जाती है कि मालिक अभी भी उन को dominate करते हैं। मुज़ारे एक कमज़ोर तबका हैं कानून अच्छी तरह से नहीं जानते अगर जानते भी हैं तो कानून का कानून के ज़रिए से फायदा नहीं उठा सकते हैं। उन में मुकदमे करने की हिम्मत नहीं है। उन में इतनी ताकत नहीं है कि किसी अदालत में जा सकें, वकील करें और भागे २ फिर कर पैरवी करें। इसलिए इस कमज़ोर तबका की हिफाज़त सरकार द्वारा होनी चाहिए। सरदार प्रताप सिंह जी कैरों ने, जब हम एक जलसा में गए हुए थे, बड़ी फराखदिली और दलेरी से कहा था कि अगर मेरे पास कोई चीज़ है और मैं ने देनी है तो मैं कमज़ोर को ही दूंगा। मैं कहता हूं कि जब इतने नेक इरादे हैं तो इन को मज़बूती से अमली जामा पहनाएं। ज़मींदार लोग मुज़ारों को रसीदें न पहले देते थे और न अब ही देते हैं। और मुझे ऐसे cases का इल्म है कि जहां ज़मींदारों ने एक दफा वसूली कर के दुबारा दावे कर दिए। यह ज़मींदार लोग बड़े influence वाले होते हैं, सरमायेदार भी होते हैं, झूठे गवाह बना सकते हैं। बड़े समझदार आदमी हैं अफसरों को सच्ची झूठी बातों से कायल कर लेते हैं। नतीजा यह है ऐसे लोगों पर डिगरियां हुई हैं जिन्होंने ने बाकायदा लगान दे दिया हुआ था। अब भी यह हालत है कि रसीदें सब को नहीं दी गई हैं। मैं ने S.D.O. साहिब से भी कहा कि यह किस्सा है उन्होंने भी कह दिया कि रसीदें दो, पर इस पर अमल नहीं हुआ। इसलिए मैं अर्ज करना चाहता हूं कि इस तरफ ज़रूर कोई कदम उठाना चाहिए। यह ठीक है कि बड़े अच्छे और तरक्कीयाफ़्त कानून बने हुए हैं मगर आप यह देखिए कि वह implement भी हों और उन से गरीब आदमी को फायदा पहुंचे।

5 p.m.

अब जनाब मजदूरों का मसला है। मैं इस बारे में भी जरूर कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। मालूम होता है कि चूंकि हमारी Government law and order के मसाले में मसरूफ रही है इसलिए मजदूरों के मसलों का जिक्र यहां इस Address में नहीं आया है। लेकिन मैं आप से अर्ज करना चाहता हूँ कि आज भी स्टेट के अन्दर मजदूरों का मसला निहायत शिद्दत के साथ कायम है। इन बेचारों के कष्ट अभी दूर नहीं हुए हैं। जब हमारी Government कह चुकी है कि हम हिन्दुस्तान में सोशलिस्ट निजाम लाना चाहते हैं। अगर हमारा यह इरादा है तो हमारा फर्ज हो जाता है कि हम जिन लोगों के लिए यह निजाम लाना चाहते हैं उनकी मदद करें। स्पीकर साहिब, अगर मजदूर और मालकान में झगड़े होते हैं तो वह Tribunal को refer ही नहीं किए जाते हैं। जो होते हैं तो उन पर ट्रिब्यूनल जो फैसला दे दे उसकी implementation नहीं होती है और ऐसा न होने पर मालकान के खिलाफ कोई action भी नहीं लिया जाता है। उन पर मुकदमे नहीं चलाए जाते हैं अगर मुकदमा कभी चले भी तो कड़ी सजाएं नहीं दी जाती हैं। अगर कभी किसी पर जुर्माना होता है तो यह मालकान के लिए एक मामूली सी चीज है कि वह एक दफा दस बीस रुपया जुर्माना अदा कर दें। मजदूर साल भर तक तो काम करते हैं मगर किताबों में जिक्र नहीं होता इसलिए अगर एक दफा दस बीस रुपये जुर्माना हो गया तो क्या हुआ। मैं यह कहना चाहता हूँ कि सरकार कोई ऐसा इन्तजाम करे चाहे कोई effective legislation लाए या High Court से हुक्म दिलाए कि अगर एक आदमी को सजा हो जाए तो उसे दुबारा ऐसी हरकत पर सख्त से सख्त सजा दी जाए। अगर ऐसी चीज आप करेंगे तो जरूर मजदूरों के मुफाद की हिफाजत हो सकेगी। फिर जनाब मजदूरों से over-time work लिया जाता है मगर पैसे वक्त पर नहीं दिए जाते। महीना भर तो वह लोग काम करते हैं मगर बाद में पैसे नहीं मिलते हैं। कानून बने हुए हैं कि सात दिन के अन्दर २ पैसे मिल जाने चाहिए मगर ऐसी चीज होती नहीं है। कागज पर तो सब कुछ होता है मगर practically कुछ नहीं होता है। कानून बहुत अच्छे बने हुए हैं, मगर उन को implement कराने के लिए कोई strong machinery होनी चाहिए। अगर लेबर Department के पास शिकायत आए तो वह यह अपना फर्ज समझे कि यह गरीब आदमी जो खुद मालकान से नहीं लड़ सकते हैं उन की मदद करनी और उन को protection देनी है। कानून उन के पास है और सरकार भी उन की तरफ है तो उन्हें जल्दी मामलों का तसफिया कराना चाहिए। जब फैसला हो जाता है और मालकान उसे implement नहीं करते हैं तो उन के खिलाफ सख्त कार्रवाई करनी चाहिए। अगर labour department ऐसा नहीं करता है तो हमें भी मालूम करना चाहिए कि ऐसा क्यों होता है। लोग कहते हैं कि P. W. D. में corruption है पुलिस में corruption है, मगर हैरानी तो इस बात में होती है जब कि लेबर Department जो मजदूरों की हिफाजत के लिए है उसमें भी corruption आ जाती है। महकमा के कई मुलाजिम मालकान से पैसे वगैरा ले कर उनकी ही मदद करते हैं और इन गरीब मजदूरों की नहीं सुनते हैं। Socialistic Pattern of Society वह है जिस में गरीब और अमीर दोनों को बराबर का इन्साफ हासिल करने का मौका मिले। कोई भेदभाव न हो।

[श्री राम चन्द्र कामरेड]

मगर हमारे यहां अभी ऐसा नहीं हुआ है। मैं पूछता हूं कि इस तरह कैसे सोशलिस्ट निज़ाम कायम हो सकता है जब तक कि गरीब labourers को इनसाफ न मिले ? इसी सिलसिला में मैं एक चीज़ और अर्ज़ करना चाहता हूं। गवर्नर साहिब ने अपने Address में यह जिक्र भी किया था कि State में कोई 1,100 मकानात गरीब मजदूरों के लिए बनाए गए हैं जो कि शहरों में labour के रहने के लिए हैं। मैं इल्तमास करना चाहता हूं कि जहां 20, 25 या 40 हजार मजदूर हर बड़े शहर में काम करते हों वहां पर सूबा भर में इन 1,100 मकानों से क्या बनता है। यह कोई बड़ी progress नहीं है और न ही कोई बड़ा कदम है। मेरी यह गुज़ारिश है कि शहरों में खाह मकान छोटे ही हों मगर अच्छे अच्छे और sanitary conditions वाले मकान मजदूरों की रिहायश के लिए जरूर बनाने चाहिए। इन 1,100 से कुछ नहीं बनता है।

आखिर में मैं जनाब चंद बाते दोबारा कांगड़ा के बारे में कहना चाहता हूं।

कांगड़ा में Forest Societies बनी हैं और इन Forest Societies का बहुत रुपया Government के पास जाता है मगर वह रुपया लोगों पर खर्च नहीं होता है। कई बरसों से इस बारे में झगड़ा चला आ रहा है। सरदार प्रताप सिंह कैरों जी से भी कई दफा इस बारे में अर्ज़ किया गया है मगर शायद वह ज़्यादा मसरूफ रहे हैं इसलिए वह इस तरफ ध्यान न दे सके और यह मामला ज्यों का त्यों ही है। मैं अर्ज़ करना चाहता हूं कि कांगड़ा एक बहुत पसमान्दा इलाका है। लोग बहुत पिछड़े हुए और गरीब हैं। इसलिए Forest Societies का फैसला कर के यह लाखों रुपया कांगड़ा की तरक्की के लिए सर्फ कर देना चाहिए। पंजाब ने पिछले सालों में काफी तरक्की की है। अबाम यह कहते हैं कि आपने इस सूबा में पिछले Plan में काफी खर्च किया है। यह जो आप ने खर्च किया है सूबा को इस से फायदा हुआ है, सूबा आगे बढ़ा है। सनअत में आगे गया है, ताल्लिम में आगे गया और ज़रायत में आगे बढ़ा है लेकिन मैं यह कहना चाहता हूं कि जहां तक कांगड़ा की सनअत का ताल्लुक है, ज़रायत का ताल्लुक है और कूहलों या नहरों का सम्बन्ध है वहां कांगड़ा ने जितनी तरक्की करनी चाहिए थी उतनी नहीं की है। यहां कहा गया है कि पिछले Plan में 24 लाख रुपया कांगड़ा की कूहलों पर लगा दिया गया है। मगर, स्पीकर साहिब, जहां करोड़ों रुपये अरबों रुपये खर्च हो जाएं वहां यह कहा जाए कि 24 लाख रुपया चार या पांच सालों में कांगड़ा पर खर्च कर दिया गया है वह कोई तसल्ली बख़्श बात नहीं है। यह कोई बड़े मारके की बात नहीं है (घंटी की आवाज़)। स्पीकर साहिब, मैं आप की इजाज़त से सिर्फ दो मिनट ही और बोलना चाहता हूं। यह ठीक है कि पंजाब की Development के कामों में काफी तरक्की हुई है। मगर ऐसे कामों में जो कमियां रह जाती हैं मैं उनकी तरफ तबज्जुह दिलाना चाहता हूं। फर्ज़ कीजिए किसी इलाका को National Extension Service Block देना है तो आप को staff का बन्दोबस्त पहले करना चाहिए। अगर आप के पास Overseers नहीं होंगे तो निगरानी ठीक न होगी और सड़कें बार बार बनानी पड़ेंगी लोगों की मेहनत भी जाया होगी और funds

जाया जाएंगे। आप को चाहिए कि काफी तादाद में staff को train कर दें और फिर Block दिया जाए। मैं अपनी constituency नूरपुर की बात कह रहा हूँ। हमें वहाँ Development Block पिछले दो साल से मिला हुआ है। मगर उसके बावजूद आज तक Lady Social Organiser वहाँ नहीं गई है और ऐसे ही कई दूसरे अफसर और अमला भी नहीं मिला है। जितना अमला चाहिए उतना नहीं है और न ही कोई co-ordination ही है। मैं आपके सामने एक नमूना रखना चाहता हूँ। बात यह है कि बड़े बड़े अफसरों को भी धोखा दे दिया जाता है। मेरी अपनी तहसील का मामला है। हमारी तहसील में उस वक्त के Commissioner ने एक सड़क का इफ्तताह किया। जिस सड़क का उद्घाटन किया गया वह तैयार ही नहीं थी। राजा तालाब से लेकर घमेटा तक सड़क तैयार नहीं थी कीचड़ ही इतना था कि खुद Public Relations Department वालों की मोटर धँस गई थी। मगर हुआ क्या? सिर्फ एक फरलांग सड़क का टोटा दिखा दिया और जो कि ज़रा अच्छा था इफ्तताह करवा लिया गया। मैं कहता हूँ कि अगर इस तरह के Community Development का काम होगा तो बड़ी खामियां रह जाएंगी। फेर जनाब हमारी तहसील Development Council ने फैसला किया कि एक veterinary hospital बना दिया जाए। खैर वह बन भी गया। मगर एक साल बने हुए हो चुका है और अभी तक वहाँ कोई डाक्टर नहीं गया है। मैंने D. C. साहिब से जब इस बारे में कहा तो वह कहने लगे कि मंजूरी कब ली थी? मैंने कहा मुझे क्या पता है। मैं तो यहाँ था नहीं विदेश में गया हुआ था। मगर मुझे इतना पता है कि पहले फैसला Tehsil Development Council ने किया फिर वह District Development Council के पास गया जिस के आप President हैं और उस ने भी पास किया। फिर आपने ही इसे open किया है (घंटी की आवाज़) मुझे पता नहीं कि आप की इस में मंजूरी है या नहीं। तो, सपीकर साहिब, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि बाकायदा co-ordination होनी चाहिए और.....

(At this stage the bell rang and the hon. Member resumed his seat.)

श्री कन्हैया लाल बुटेल (पालमपुर) : स्पीकर साहिब, मैं राज्यपाल के भाषण पर धाई देने के लिये उपस्थित हुआ हूँ। राज्यपाल ने जो अमन और शान्ति का जिक्र किया वह इस के लिए हमारे धन्यवाद के पात्र है। उन्होंने अपराधों को रोकने के लिये भी पुलिस की सराहना की। मैं उस के लिये भी उन्हें बधाई देता हूँ। साथ ही मैं यह अर्ज कर देना चाहता हूँ कि हमारे जिला कांगड़ा में कभी फिकर्दाराना फसाद नहीं हुए। वह ऐसा इलाका है जहाँ फिकर्दाराना तहरीक का नाम नहीं है। वह ऐसा इलाका है जहाँ पर तल, चोरी, अगवा जैसी वारदातें कम होती हैं। इस वक्त पुलिस कुछ मजबूरियां जाहिर करती क्योंकि कानून उन्हें इजाजत नहीं देता कि वह सुराग लगाने में कामयाब हो सकें। मैं समझता हूँ कि पुलिस को इसके मुतअल्लिक अधिकार होने चाहियें ताकि वह लोगों की हायना और मदद कर सके और उन की तकलीफ़ रफा कर सके।

[श्री कन्हैया लाल बुटेल]

स्पीकर साहिब, यहां जो **projects** बनाए जा रहे हैं उन्हें विदेश के कई महान् व्यक्तियों ने देखा है और उन की सराहना की है। यह एक सच मुच गौरव की बात है और पंजाब सरकार इसके लिए बधाई की मुस्तहक है। गवर्नर साहिब ने अपने ऐड्रेस में कूहलों का जिक्र करते हुए कहा है कि कांगड़ा जिला में कूहलों के बनाने के काम पर बहुत रुपया खर्च आता है। मैं कहूंगा कि उन्हें यह ख्याल बिल्कुल दूर कर देना चाहिये। क्योंकि कूहलों में न सीमेंट की जरूरत है न कारीगर की जरूरत है और न ही इंजीनियरों की जरूरत है। वह तो वहां के लोग मिल जुल कर बना लेते हैं। वह कच्चा होता है इस लिये उस पर बहुत कम खर्च आता है और इस से फायदा बहुत से लोगों को मिल सकता है। यह कूहलें बगैर किसी **survey** और पैमाइश के बनाई जा सकती हैं। जब सरकार सारे पंजाब में अरबों रुपये खर्च कर रही है तो मैं हैरान हूं कि वह कांगड़ा जिला में कूहलों पर सैकड़ों रुपये खर्च करने से क्यों घबराती है। इस के लिये बहाने ढूँढना उचित मालूम नहीं देता। मैं सरकार से प्रार्थना करूंगा कि कूहलों के मामले पर वह जरूर ध्यान दे और हमारी इस छोटी सी मांग को जरूर स्वीकार करे। मैं समझता हूं कि कांगड़ा जिला के लोग सरकार पर गिला करने के लिए हकबजानब हैं। कांगड़ा वालों को पहले यह गिला था कि सारे पंजाब में जल कूप हज़ारों की संख्या में लगाए गए हैं पर कांगड़ा जिला को इन से बिल्कुल वंचित रखा गया है। पांच साला योजना में कांगड़ा को अपना भाग नहीं मिला। स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से प्रार्थना करूंगा कि दूसरी पांच साला योजना में कांगड़ा को उस का भाग जरूर मिलना चाहिये। जहां हमारे पड़ोस में हिमाचल प्रदेश है हमारा जिला उस के बराबर है। हमारे जिले में सिर्फ चार गवर्नमेंट हाई स्कूल हैं और इसके मुकाबले में हिमाचल प्रदेश में 27 हाई स्कूल हैं। हमारे जिले में सिर्फ एक कालेज है और हिमाचल में 5 colleges हैं हालांकि दोनों इलाके बराबर हैं और एक जैसी स्थिति है। इन दोनों इलाकों में इतना बड़ा अंतर होने की वजह मालूम नहीं होती। ऐसा होना पंजाब सरकार पर गिले की बात है। यह सरकार को खुद ही सोच लेना चाहिये।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, कांगड़ा में शामिलियों को जो पंचायतों के हवाले करने का जिक्र किया गया है उस के मुताल्लिक मैं अर्ज करना चाहता हूं कि शामिलीय देह के मुकाबले में टीका शामिलीय वहां ज्यादा है जिन का अधिकार पंचायतों के सुपुर्द नहीं किया गया। इसलिये मैं समझता हूं कि पंचायतें पब्लिक को सही सही फायदा नहीं पहुंचा सकतीं जब तक टीका शामिलीय पंचायतों के सुपुर्द न की जाये। मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट से प्रार्थना करूंगा कि टीका शामिलीय के अधिकार भी पंचायतों को दिये जाने चाहियें। जैसे मेरे माननीय मित्र कामरेड साहिब ने गवर्नमेंट को कारखाने लगाने पर मुबारकबाद दी है इसलिए मैं भी पंजाब सरकार को **sugar mills** जारी करने के लिये और **co-operative basis** पर **cold storage** बनाने के लिये मुबारकबाद देता हूं। इस के अलावा मैं गवर्नमेंट की तवज्जुह इस बात की तरफ दिलाता हूं कि कांगड़ा में कच्चा माल बहुत पैदा होता है अगर इस सम्बन्ध में मुनासिब खोज की जाये तो वहां पर और भी पदार्थ मिल सकते हैं जैसे पेट्रोल, लोहा, कोयला आदि मिल सकते हैं। इस के लिये भारत सरकार से प्रार्थना की जाये की वह इस इलाके में खोज कराए।

लोक कार्य विभाग मन्त्री : यह खोज हो रही है ।

श्री कन्हैया लाल बुटेल : इस के अतिरिक्त वहां पर हरड़, बहेड़ा और आमला बहुत भी मिकदार में मिल सकते हैं । रीठा बड़ी मिकदार में होता है ।

लुधियाना में Agriculture College खोला जा रहा है जिस के लिये सरकार को बधाई देता हूं । इस कालेज को काफी बढ़ाया जा रहा है । लेकिन Agriculture की दो ब्रांचें पालमपुर में थीं बटवारा के बाद टी फार्म का नामो-नशान नहीं रहा । वहां पर Potatoes Farm, Vegetable Farm भी थीं वह भी 1955 में हटा दी गई । ऐसा करने से वहां की जनता यह समझती है कि उन के साथ बड़ा अन्याय किया गया है । मैं नहीं समझता कि एक तरफ तो पंजाब में समकसद को बढ़ावा दिया जा रहा है और दूसरी तरफ पालमपुर के साथ अन्याय हो रहा है । वहां पर कालेज के विद्यार्थियों की तरह शिक्षा ग्रहण करने के लिये जो Experimental Farm थी उस पर बहुत कम खर्च आता था । वहां के लोग उस से बड़ा लाभ उठाते थे सब्जियों की पैदावार में उन्होंने काफी इजाफा किया । उस Farm से उन को वंचित कर देना हमारी सरकार के लिये उचित नहीं था । लोग समझते हैं कि पालमपुर के साथ बहुत बेइंसाफी हुई है । पालमपुर में न कोई लड़कों के लिए हाई स्कूल है और न लड़कियों के लिये । गवर्नमेंट को इस तरफ ध्यान देना चाहिये ।

इस के अलावा वहां हस्पताल में X-Ray का प्रबन्ध नहीं है और न वहां कोई Lady Doctor है । जहां पंजाब के दूसरे हिस्सों में Sub-Divisions जगह जगह खोले जा रहे हैं लेकिन पालमपुर को इस से वंचित रखा जा रहा है हालांकि वहां पर इस सम्बन्ध में खर्च करने की ज्यादा जरूरत नहीं क्योंकि बिल्डिंग्स किराये पर मिल सकती हैं । अगर वहां पर यह तजरूबा किया जाये तो पालमपुर में Sub-Division निहायत अच्छे और शानदार तरीके से चल सकता है ।

स्पीकर साहिब, वहां बटवारे से पहले एक Magistrate होता था जिस के पास काफी cases आया करते थे । लेकिन बटवारे के बाद उस को हटा दिया गया । पालमपुर की तहसील एक बहुत बड़ी तहसील है उस की हद एक तरफ तो चम्बे से लगती है और दूसरी तरफ कुल्लू से लगती है । इतने दूर दराज इलाके में से पब्लिक को Headquarters में आने में बहुत तकलीफ होती है । अगर पालमपुर में एक Sub-Division बना दी जाए तो सरकार की बड़ी कृपा होगी लोगों की तकलीफ दूर हो जाएगी ।

अगली बात, स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज करती चाहता हूं कि पालमपुर के सरकारी कर्म-चारियों को Compensatory Allowance नहीं मिलता उन को दूसरे पहाड़ी इलाकों—कुल्लू और धर्मशाला के सरकारी कर्मचारियों की भांति Compensatory Allowance मिलना चाहिये ।

गवर्नर महोदय ने अपने भाषण में लिखा है कि सरकार जंगलों और बनों की रक्षा के लिये आवश्यक प्रबन्ध कर रही है । इस सम्बन्ध में मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि सन् 1937 में गार्वेट साहिब के साथ एक अर्तनामा हुआ था जिस के मुताबिक वहां

[श्री कन्हैया लाल बुटल]

Forest Societies बनाई गई थीं। उस से पहले वहां शामलात में लोग ढोर चराया करते थे और दरख्त नहीं उगाते थे। गारबेट साहिब ने कहा कि तुम लोग डंगर चराना बन्द करो और वहां दरख्त उगाओ। दरख्तों से जो मुनाफा होगा वह तुम लोगों को दिया जाया करेगा। उन लोगों ने कुर्बानी की। डंगर चराने बन्द किये और दरख्तों की रक्षा की लेकिन अब वह मुनाफा सरकार खा रही है और लोगों को नहीं देती।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

वह मुनाफा **Societies** के हवाले कर देना चाहिये ताकि बनों की रक्षा के लिए वह लोग वैसे ही यत्न करते रहें।

डिप्टी स्पीकर साहिब, चकबन्दी के सिलसिले में भी पालमपुर के साथ सोतीली मां का सा सलूक हो रहा है। कई बार प्रार्थना की गई है कि वहां पर चकबन्दी की जाए क्योंकि वहां पर चाय के छोटे २ किते हैं तो चकबन्दी चाय वालों को खास तौर पर मुफीद रहेगी। चाय की **industry** इस वक्त तबाह हो रही है। वह **industry** चकबन्दी के जरिए ही बच सकती है। इसलिये मैं आप के द्वारा सरकार की फौरी तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि चकबन्दी का काम ज़िला कांगड़ा में बहुत तेजी से खत्म होना चाहिये।

इस से आगे मैं सड़कों के बारे में अर्ज करूंगा कि अब्बल तो कांगड़ा में सरकार सड़कें बनाना ही फजूल खर्ची में शामिल समझती है लेकिन जहां कहीं कुछ थोड़ी बहुत सड़कें बनाई हुई हैं वहां लोगों को **route** नहीं मिलते। और सड़कें इस्तेमाल न की जाने की वजह से बरबाद हो रही हैं। इसलिये मेरी प्रार्थना है कि सरकार को जल्दी से जल्दी **route** देने चाहियें ताकि सड़कें चालू हों।

अगली बात गवर्नर साहिब ने चन्डीगढ़ को आबाद करने के बारे में की है। इस सम्बन्ध में मेरी अर्ज है कि अगर चन्डीगढ़ में कारखाने और हर प्रकार के कालेज बना दिये जाएं तो चन्डीगढ़ बहुत आसानी से आबाद हो सकता है। आबादी बढ़ाने के लिये सरकार को चाहिए कि वह **privately** मकान बनाने वालों को **facilities afford** करे। मसलन उन को कहा जाए कि इतने असें तक तुम से **Property, Tax** नहीं लिया जाएगा वगैरह वगैरह। अगर ऐसी सहुलतें लोगों को दी जाएं तो मैं समझता हूं कि चन्डीगढ़ बहुत जल्दी आबाद हो सकता है।

अनाज के बारे में भी गवर्नर महोदय ने अपने भाषण में जिक्र किया है। मैं समझता हूं कि जहां तक अनाज की पैदावार का ताल्लुक है सरकार सचमुच बधाई की पात्र है। वह इस लिये कि इस वर्ष अनाज बहुत पैदा हुआ था और अगर सरकार उस वक्त 10 रुपये मन के हिसाब से गन्दम खरीदती तो गन्दम का भाव निस्सन्देह 5, 6 रुपये मन हो जाता। यह कदम सरकार का वाकई सराहनीय था। इसी तरह अगर सरकार इस समय अपने **stocks** न खोलती तो गन्दम का भाव जो इस वक्त 18, 20 रुपये प्रति मन है 40, 50 रुपए मन तक पहुंच जाता इस लिए सरकार वाकई बधाई की पात्र है। लेकिन इस के साथ साथ मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि कुल्लू में गन्दम सरकार के **stock** में मौजूद है लेकिन लोगों को नहीं दी गई जिस के फलस्वरूप लोगों को बहुत तकलीफ हो रही है।

मैं अर्ज करूंगा कि वहां पर गन्दम का stock कर देना चाहिये ताकि पब्लिक को तकलीफ न हो ।

इसके उपरान्त गवर्नर महोदय ने अपने भाषण में गरीब हरिजनों को जमीन देने के बारे में जिक्र किया है । मेरी अर्ज है कि और स्थानों पर तो चाहे हरिजनों को जमीनें मिल गई होंगी लेकिन कांगड़ा के लोगों को तो सिफर के बराबर भी जमीन नहीं मिली उन को जरूर जमीन देनी चाहिये । कई और बहुत सी ऐसी जातियां हैं जिन को सरकार ने हरिजन करार नहीं दिया । उन्होंने कई बार मांग की है कि उन को हरिजन करार दिया जाए और जो सहुलतें हरिजनों को दी जा रही हैं वे उन को भी दी जाएं लेकिन अभी तक उन की मांग को पूरा नहीं किया गया । मेरी प्रार्थना है कि जो जातियां हरिजनों का काम करती रही हैं उन को उन के हक से क्यों वंचित रखा जा रहा है ? ये केवल चन्द सालों की बात है फिर तो यह सहुलतें बन्द हो जाएंगी इस लिये उन को जल्दी हरिजन करार दे कर आवश्यक सहुलतें देनी चाहियें ।

अब मैं political sufferers के बारे में, जिन को राष्ट्रीय सहायता दी गई है, अर्ज करना चाहता हूं कि बहुत से लोग ऐसे हैं जिन को अभी तक कुछ सहायता नहीं दी गई । मिसाल के तौर पर मैं अमरनाथ, अन्धरेटा और बदरीनाथ पाड़ा का नाम लेता हूं इन को अभी तक ऐसी सहायता से बिल्कुल वंचित रखा गया है । इस बात की छान बीन होनी चाहिये कि जिन लोगों ने कांग्रेस की आज्ञा मान कर इतनी कुर्बानियां कीं, जेलों के कष्टों को झेला उन को अभी तक क्यों ऐसी सहायता से वंचित रखा गया है । इसी तरह श्री बसन्तलाल वधवा जोकि चरखा संघ (All-India Spinners Association) के Assistant Secretary थे और जिन की मृत्यु भी इसी काम में हुई, उनकी स्त्री श्रीमती संतोषवती को अभी तक कोई सहायता नहीं दी गई । मैं अर्ज करता हूं कि सरकार को शीघ्र ही उन को सहायता दे कर उन के आशीर्वाद का पात्र बनना चाहिये ।

डिप्टी स्पीकर साहिब, पहली पंच वर्षीय योजना के सम्बन्ध में मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि कांगड़ा के जिला को उस का ठीक ठीक हिस्सा नहीं मिला । पालमपुर की तहसील में, जिस का मैं नुमाइंदा हूं और जिस में बख्शी जी और प्रार्थी जी का भी हिस्सा है, बहुत सी पिछड़ी हुई जातियां रहती हैं जैसे गद्दी वगैरह । उन की तादाद 70,000 के करीब है । उस इलाके में न कोई Middle School है, न ही कोई हाई स्कूल है और न ही कोई सड़क है, न कोई अस्पताल और न ही कोई dispensary है । ऐसे पिछड़े हुए इलाके के साथ अन्याय नहीं होना चाहिए । खास तौर पर पिछड़ी हुई जातियों को उन के अधिकार से वंचित नहीं रखना चाहिये । उन को भी यथार्थ सहायता दी जाए ताकि वे तरक्की करें । इन शब्दों के साथ मैं गवर्नर महोदय को उन के भाषण पर बधाई देता हूं ।

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : डिप्टी स्पीकर साहिब, किमी हुकूमत की खूबियां जांचने के लिए एक acid test होता है, वह है मुल्क की prosperity

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

और मुल्क की happiness. मुल्क के अन्दर अगर खुशहाली और खुशी हो तो मेरा ख्याल है कि वह हुकूमत और उसके actions सचमुच ही acid test के अन्दर आ जाते हैं। इस वास्ते इस हुकूमत की जितनी भी achievements का जिक्र किया गया है, मैं मानता हूँ कि उन में से कुछ factual हैं, realities हैं लेकिन वह बहुत थोड़ी हैं। अगर सचमुच ही हमने Socialist Pattern of Society का तसव्वर कायम करना है और इसे अमली जामा पहनाना है—मैं Socialist कहता हूँ, Socialistic नहीं कहता—तो हमें बहुत कुछ करना है। Socialist Pattern of Society का तसव्वर बहुत अच्छा है। इस पर मैं हुकूमत को congratulate करता हूँ। जब से यह तसव्वर आया है मैं देख रहा हूँ कि इस को पायाए तकमील तक पहुंचाने के लिए क्या इकदाम नुमाई की गई है। यह मैं समझता हूँ कि मुल्क जितना बड़ा है, जितनी बड़ी आबादी है, इसके अन्दर, उसको देखते हुए किसी भी नए तसव्वर को जल्दी अमल में नहीं लाया जा सकता। इसको मैं मानता हूँ। साथ ही मैं यह भी समझता हूँ कि श्री नेहरू जो progressive ideology के मालिक हैं वही इसके मुसव्वर हैं। उन्होंने Chambers of Commerce के सामने जो तकरीर की वह बहुत ही शानदार तकरीर उन्होंने की। उन्होंने dogmatic lines को condemn किया है। Static life को उन्होंने condemn किया है। उन्होंने माना है कि revolutionary life को अगर dogmatic किया जाए तो तरक्की ठीक तरह से और पूरी तरह से नहीं हो सकती। इस हालत में, उन्होंने कहा कि हमें ऐसा atmosphere पैदा करना है, ऐसे हालात पैदा करने हैं जो कि मुल्क की तरक्की को accelerate करने के लिए conducive हों। मैं उन के विचारों की कदर करता हूँ। वह best type of statesman हैं; वह एक ऊंचे दर्जे के politician और administrator हैं। मेरे दिल में भी सचमुच यही बात है। Socialist Pattern of Society को कायम करने के लिए जल्दी और तेज़ी से कदम उठाए जाने चाहिए; मैं भी इसी बात का स्वाहिशमन्द हूँ। मैं अब भी यही कहता हूँ कि कोई चीज़ जब करनी हो तो उसकी speed को ज़रा accelerate करना चाहिए। मैं मानता हूँ कि कई दूसरे मामलात की तरफ हमारी हुकूमत का इस वक़्त ध्यान है। होना भी चाहिए। Foreign Policy के मुताल्लिक, मैं देखता हूँ कि इतनी पेचीदगियाँ हैं, इतनी जबरस्त international complications हैं कि हुकूमत की तबज्जुह बहुत ज्यादा उस तरफ़ है। इसलिए, मैं चाहूँगा कि आज एक बोर्ड कायम किया जाए जो देश के objective—Socialist Pattern of Society की कोई picture तैयार करे और उसकी achievement को speed up करने के लिए, step up करने के लिए कदम उठाए। हर एक चीज़ पं. नेहरू जी पर ही नहीं होनी चाहिए कि वही एक ख्याल पेश करें और हम उनकी तरफ़ देखते रहे। इस लिए मैं अपनी हुकूमत से भी यह इल्तजा करूँगा। मेरी इस वक़्त की मौजूदा हुकूमत पहली हुकूमत से ज़रा progressive ख्यालात रखने वाली है। जितने मैंबर इस Cabinet के मैं इस वक़्त देख रहा हूँ सचमुच वह पहले मैंबरान से इल्तलाफ़ रखते हैं। मैं उन की काबलियत के

मुताल्लिक कहना नहीं चाहता और न ही उन को कुछ कह कर discourage करना चाहता हूं। मगर इतना जरूर कहूंगा कि मौजूदा चीफ़ मिनिस्टर एक progressive ideology के मालिक हैं। उन्होंने 9 points की एक स्कीम हमारे सामने रखी है। मैं उन से यह चाहूंगा कि वह जल्दी से जल्दी उसे अमली जामा पहनाएं। Theories में बहुत चीजें आया करती हैं। उनकी भी जो बातें हैं अभी तक तो वह भी theory में हैं। मैं उम्मीद करता हूं कि वह इसे मुकम्मल तौर पर अमली जामा पहनाएं। बल्कि मैं तो कहूंगा कि वह जल्द अज जल्द यह सब कुछ करें। क्यों? इस वक्त मुल्क के अन्दर बेचैनी है। Public के अन्दर dissatisfaction है, discontentment है। जिन लोगों ने आप की policies को implement करना है; जिन आदमियों के सहारे आप की हुकूमत ने आगे तरक्की करनी है उन अराकान की परेशानी को दूर किया जाए। इस परेशानी की सबसे बड़ी वजह क्या है? वह है disparity in our economic life हमारी इकतसादी जिन्दगी के अन्दर यह जो कमी बेशी है, abnormalities हैं, sub-normalities हैं यह तभी ठीक होंगी जब हम इस existing disparity को दूर करेंगे। Services के अन्दर बेचैनी है। मुलाजमतों के अन्दर discontentment है। उन्हें कोई security नहीं। वह बहुत घबराहट में हैं। Subordinate Services की हालत बड़ी नाजुक है। मैं तो कहूंगा कि दूसरे मुल्कों के मुकाबला में हमारे मुल्क में services की हालत बहुत बुरी है। उन्हें हर वक्त यह खदशा रहता है कि कहीं हमारे कान पकड़ कर हमें बाहर न निकाल दिया जाए। अगर security न हो तो services में efficiency नहीं आ सकती। और जिस हुकूमत में efficiency न हो वह हुकूमत कभी भी कायम नहीं रह सकती। उसका कोई प्रोग्राम पूरा नहीं हो सकता। इसलिए किसी भी गवर्नमेंट के लिए यह जरूरी है कि वह services की satisfaction का खास ख्याल रखे। आप की सारी मशीनरी को चलाने वाली कोई चीज है तो वह है services लेकिन यहां पर क्या हालात हैं? दस-दस, बारह-बारह साल से लोग temporary के temporary चले आ रहे हैं। उन्हें permanent नहीं किया जाता। और जो permanent हैं उन को भी कोई security नहीं। पिछले साल जब गवर्नर साहिब का Address हुआ तो उसमें उनके लिए भी कुल्हाड़ा तैयार किया गया और कहा गया कि अगर गवर्नमेंट चाहे तो उन को भी कान से पकड़ कर बाहर निकाल सकती है।

दूसरी चीज है, स्पीकर साहिब, liberty और autonomy। अगर मुल्क को progressive ideology की मदद से आगे ले जाना है तो मुल्क के अन्दर autonomy जरूर होनी चाहिए। हम को बड़ी परेशानी इस बात की है कि जहां दूसरे मुल्कों में autonomous republics बनाई जा रही हैं, छोटे २ regions को autonomy दी जा रही है, छोटी २ States में autonomous republics कायम की जा रही हैं, यहां पर दो दो States की एक State बनाई जा रही है; उसके अन्दर zones बनाए जा रहे हैं मगर उन्हें function करने के लिए एक

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

full-fledged Assembly भी नहीं दी जा रही। दुनिया decentralisation की तरफ जा रही है और हमारे यहां centralisation हो रही है। मैं तो इस से इत्तफाक नहीं रखता (Bell rings) माफ़ कीजिए, मैंने तो अभी बहुत कुछ बोलना है। सो, डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि हमारे मुल्क के अन्दर liberty नहीं है, civil liberty नहीं। हम पूरी आज़ादी से बोल नहीं सकते। Innocent slogans पर ban लगाए जाते हैं। जेलों में डाल दिया जाता है मगर अदालत में केस पेश कर के साबित भी नहीं किया जाता। मैं खुद जेल में गया, मैंने कहा मेरे खिलाफ़ केस चलाओ। केस नहीं चलाया गया, withdraw कर लिया गया, लेकिन बावजूद इसके सज़ा भी दी गई—मेरा allowance जबत कर लिया गया (Laughter) यह है हमारी हुकूमत का अच्छा इन्तज़ाम !! और मैं आगे जाना चाहता हूँ। जब कोई आदमी आज़ादी से progressive ख्यालात को पेश करता है तो उसे कहा जाता है कि “he holds communistic leanings” मैं कहता हूँ कि वह वक्त दूर नहीं जब चीफ़ मिनिस्टर और प्राइम-मिनिस्टर खुद इस मुल्क में Communism और Socialism लाएंगे क्योंकि उन के अपने ख्यालात तरक्कीपसन्द हैं। लेकिन अभी वह पुराने बोसीदा निज़ाम के दबाव के नीचे हैं। उस निज़ाम को बाहर निकालने की तरफ़ तवज्जुह नहीं देते। स्कूल के अन्दर कहीं कोई strike हुई तो कह दिया “he holds communistic leanings” इसी बिना पर President या Vice-President of the Union को बाहर निकाल दिया। यह चीज़ मेरे इल्म में है (interruptions) पर यह कैरोंजी ने नहीं निकाले। यह हमारे सिस्टम की ही बात है। हमारा जो Education Code है, वही पुराना rotten Education Code है जो अभी तक लागू है। उसी पर अमल हो रहा है। इसी तरह अगर कोई passport हासिल करना चाहता है तो C.I.D. का अफ़सर जैसा कि प्रि: हरभजन सिंह जी ने बताया—हमारा moral character verify करता है। अगर एक Head Constable भी आकर कह देता है कि “he holds communistic leanings” तो उसे passport नहीं दिया जाता। मुझे उम्मीद है कि सरदार प्रताप सिंह जी हमारे चीफ़ मिनिस्टर जो हैं, वह इस तरफ़ भी तवज्जुह देंगे। मैं चाहूंगा कि अगर मुल्क को सचमुच आगे ले जाना है तो यह पुराने rotten system के जो relics हैं उन को जल्दी दूर किया जाए। फिर Socialistic Pattern of Society की नई economy है और जब हमारा मुल्क इस economy की तरफ़ जा रहा है तो हमें इस तरफ़ तेज़ी से move करते हुए जाना चाहिए। अभी हमारी चाल static है इस का dynamic phase नहीं। संसार इस तरफ़ बड़ी तेज़ी के साथ move कर रहा है। अगर आप भी इस तरफ़ बढ़ना चाहते हैं तो यह जो हमारे देश के लोगों में disparity पाई जाती है इसे जल्द से जल्द दूर करना चाहिए। आप छोटी तनखाहों को बढ़ाएं और बड़ी को कम करें। इस के लिए गरीब आदमियों के standard of living को ऊंचा करने की बड़ी ज़रूरत है। फिर यह disparity सिर्फ़ अमीर और गरीब में ही नहीं पाई जाती

बल्कि जो देश की agricultural economy है और industrial economy है उसमें भी बड़ी disparity है। आज यहां agricultural products और industrial products की prices में बड़ा फर्क है। Industrial products की prices बड़ी हाई हैं; यह कम होनी चाहिए। अगर agricultural products की prices कम की जाएं तो बेचारे किसान मारे जाते हैं और अगर वह ज्यादा कर दी जाएं तो इस का लेबर पर बुरा असर पड़ता है। इस का मतलब यह है कि हमें *via media* अख्तियार करना चाहिए। Agricultural class और industrial labour class दोनों का ख्याल रखना चाहिए; यह एक economics की theory है। अगर socialisation की तरफ move करना है तो socialisation इसी चीज़ में है। Socialisation सिर्फ इसी चीज़ का नाम नहीं है कि insurance companies को nationalise कर दिया या banks को nationalise कर दिया या कुछ industries को या कुछ बड़ी बड़ी factories को nationalise कर दिया। हां यह भी होना है। जब तक यह नहीं हो जाता तब तक socialisation भी नहीं हो सकती। पर यह जो prices का conflict होता है इन को balance करना चाहिए। इन को ठीक तरह से adjust करना economics का एक बड़ा भारी मसला है जिस को समझने की जरूरत है। मैं Finance Minister साहिब से कहूंगा कि वह इस तरफ खास तौर पर ध्यान दें। जब तक हमारी exports को step up नहीं किया जाएगा, हमारे मुल्क में धन और दौलत नहीं बढ़ेगी। मुल्क को जितनी चीज़ों की जरूरत है पहले वह पूरी होनी चाहिए। हम देखते हैं कि जहां हमारे मुल्क में 150 million गज के करीब कपड़ा तैयार होता है वहां हमारे मुल्क में कपड़े की जरूरत 300 million गज है तो 150 million गज कपड़े की हमें और जरूरत है। यह जरूरत पहले पूरी होनी चाहिए। इस जरूरत को पूरा करने के लिए खड्डियां लगानी चाहिए या और कपड़े की factories खोलनी चाहिए ताकि कम से कम पहले हमारी जरूरत तो पूरी हो और बाद में हमें यह export करने के लिए तैयार करना चाहिए।

अगली चीज़ मैं ने बेचैनी का जिक्र किया है। Unemployment के मुतअल्लिक मैं खास तौर पर कहना चाहता हूं। बेकारी बढ़ रही है। हजारों और लाखों से बेकारों की गिनती अब करोड़ों तक पहुंच गई है। हिन्दुस्तान में बेकारों की गिनती बहुत बढ़ी है और बेरोजगारी बढ़ी है और इस में हर साल हजारों आदमियों का इजाफा Universities से निकले Graduates, Under-Graduates और Matriculates में होता है। जब Graduates college से पास होकर निकलते हैं तो नौकरी की तलाश में इधर उधर घूमते हैं और जगह जगह पर दरवाजे खटखटाते हैं। अब जो हमारा Second Five Year Plan आ रहा है इस के लिए पहले से ही इन लोगों की lists तैयार कर लेनी चाहिए। इस साल भी 85 हजार लड़के हमारे सूबे में Matriculation Examination में बैठे हैं। यह कहां नौकर होंगे? हालात बुरे हैं। मैं कहूंगा कि पढ़े लिखों में, मुज्जारों में, मजदूरों में बड़ी बेकारी है।

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

अब मैं Education के मुतअल्लिक कुछ कहना चाहता हूं। दिल्ली में एक प्रोफ़ेसर की salary 200 रुपया से start होती है और हमारे सूबे में 180 रुपया से नहीं बढ़ी। दिल्ली में यह अब 230 होने वाली है लेकिन यहां अभी इस तरफ ध्यान ही नहीं दिया जा रहा। जो grants private colleges को दी जाती हैं वह इतनी थोड़ी हैं कि वह Professors को ज्यादा तनखाहें दे ही नहीं सकते। यह grants बिल्कुल insignificant हैं। हमारे पंजाब के अन्दर कुल 442 लाख रुपया की grants दी जाती है। यह बहुत थोड़ी है इस लिए मैं कहूंगा कि इन कालेजों को जो grants-in-aid दी जाती हैं यह बढ़ा दी जाएं। प्रोफ़ेसरों की तनखाहें बढ़ाई जाएं और साथ ही यह जो कई colleges में mismanagement पाई जाती है इस को ठीक किया जाए। इस वक्त University को कोई अख्तियार नहीं कि वह इन की mismanagement के खिलाफ कोई action ले ले। मेरे पास Jain College फिरोज़पुर की reports आई हैं। वहां तमाम के तमाम प्रोफ़ेसर वहां की Managing Committee ने निकाल दिए हैं और उनका students के सामने अपमान किया गया है। लेकिन University Act में इस बात की कोई provision नहीं की हुई कि वह कोई appeal भी कर सकें। University law में कोई appeal कर के अपनी शिकायत दूर नहीं करा सकता। यह कितनी फजूल सी बात है। हमें हर तरफ देखने से पता लगता है कि छोटी छोटी चीजों की तरफ ध्यान नहीं दिया जा रहा। जहां यह हालात हों तो हम क्या कर सकेंगे और फिर education तो एक बुनियादी चीज है। इस की तरफ अगर ध्यान न दिया गया तो हम क्या कर सकेंगे? किताबों की दुगुनी कीमतें हो गई हैं और फीस चौगुनी हो गई हैं तो बच्चों को लोग तालीम किस तरह दिला सकते हैं? एक आज़ाद मुल्क में तालीम मुफ्त दी जानी चाहिए। नेपाल जो कि एक छोटी सी रियासत है वहां बच्चों को मुफ्त तालीम दी जाती है। इसलिए मैं कहूंगा कि free education के लिए हमें जरूर funds निकालने चाहिए। यह एक बुनियादी चीज है।

फिर Education का system बड़ा बोसीदा है। इस को बदलने के लिए Central Government ने एक कमेटी कायम की है और उम्मीद है कि इस से यह system ठीक हो जाएगा। Basic Education का जो हमारा मौजूदा तरीका है उस से मुझे इत्तफाक नहीं है। यहां पर Basic Education का जापान का, रूस का या जर्मनी का तरीका लागू किया जाना चाहिए था। हमारा मौजूदा तरीका Gandhian System का है यह इस वक्त हमारे मुल्क को सूट नहीं कर सकता जब कि हमारे मुल्क को दूसरे मुल्कों के साथ compete करना पड़ता है। यह Gandhian System तब मुल्क को suit कर सकता है जब कि संसार के अन्दर foreign competition न हो। लेकिन अब तो इतना competition है कि सिवाए factories कायम कर के industries को फरोग दे कर किसी मुल्क का गुज़ारा नहीं हो सकता। हमें इस वक्त industries से पैदावार बढ़ानी चाहिए और हमारा country इतना industrialize हो जाए कि हमें बाहर से कोई चीज न मंगानी पड़े। इस वक्त हम देखते हैं कि हमारे मुल्क में रंग बाहर के मुल्कों से

प्राता है हालांकि यहां रंगने वाले ललारी बहुत हैं। इसी तरह यहां मिस्टरी तो बहुत हैं। इस जन-के लिए ऐसा और आरी वगैरह सब बाहर से आते हैं। जब तक यह सब चीजें हम अपने देश में पैदा नहीं करते तब तक हमारी **economy** बेहतर नहीं हो सकती। हमें यह चीजें यहां इतनी तैयार करनी चाहिए ताकि हम इन्हें **export** कर सकें और अपनी **economy** बेहतर बना सकें।

अगली चीज जो मैं कहना चाहता हूं निहायत जरूरी है। गवर्नर साहिब ने **Reorganisation of States** के मुतालिक **hint** किया है। **Address** में लिखा है :—

I must confess that I hate a majority or a minority on the basis of language or caste or religion.

यह उन के लफज हैं। यह ठीक है कि यह चीज पुरानी है, **casteism** खत्म हो चुकी है और होनी चाहिए। इस को अगर **hate** करें तो ठीक है। लेकिन **religion** को **hate** नहीं किया जा सकता, यह बहुत पुरानी चीज है। यहां अगर **religion, theology** में **degenerate** हो जाए तो बात ख़ुदी है।

Chief Minister : If that is prevalent every where, what will you do ?

Professor Mota Singh Anandpuri : I am advocating the cause of progressive religions and not the theologian religions. I must say that the Governor should have said that he hated majority and minority on the basis of caste and language but should not have said that he hated this on the basis of religion. He has no right to condemn the people who believe in a religion which raises them spiritually and helps them in building the State on progressive lines. There are so many good religions. I am reminded of a shaloka.

धर्मेण पापं पुनन्ति,

धर्मेण सर्वं प्रतिष्ठं ।

यह है **religion** यह सर्वत को **maintain** करने की शिक्षा देता है। **Religion और Politics** में फर्क क्या है ? **Religion** इतनी ज्यादा बुरी चीज नहीं है। इस वास्ते में गवर्नर साहिब से कहूंगा कि यह लफज **hate** का इस्तेमाल नहीं करना चाहिये था। आखिर **love** पर तो दुनिया कायम है। **Love और hate** दो ही तो चीजें हैं। **Religion** तो **love** पैदा करने वाली चीज है। इस को **hate** के लफज से **condemn** करना ठीक नहीं। मैं **dogmatism** में **believe** नहीं करता लेकिन जो **progressive** चीज है उस का सहारा जरूर लेना चाहिए। इस चीज से इत्तफाक न करते हुए आगे मैं कहता हूं कि आप चाहे **bilingual** को छोड़ कर **trilingual** सूबा बनाएं लेकिन उस के अन्दर जितने **zones** बनाए जाएं वहां **full-fledged Assemblies** हों। **There must be autonomous republics** ।

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

अगर हमें ऐसा **zone** दे दिया, जिस में पूरी चीज़ न दी, **Health** दे दी, **Education** दे दी कि जाओ बच्चों को पढ़ाओ, **Sanitation** दे दी कि सड़कें साफ़ करो, तो यह ठीक नहीं। हम चाहते हैं कि **full-fledged Assemblies to the Zones** हों। बाकी अगर आप कहें कि हम **communalism** में **believe** करते हैं तो **India** है, **Centre** है। आप तो आज **disagreements** पैदा कर रहे हैं, खामखाह के झगड़े पैदा कर रहे हैं। हिन्दी और गुरमुखी का झगड़ा पैदा कर दिया गया। हिन्दी के बगैर हम जी नहीं सकते और गुरमुखी में पंजाबी ज़बान के बगैर हमारा गुज़ारा नहीं। दोनों **natural** चीज़ें हैं, दोनों की आजमायश करनी है, अगर कोई और हो तो उस की भी करनी है। इस लिए उन को **political power** से महरूम न करो। ऐसी चीज़ करो जिस से परेशानी न बढ़े। इस लिए मैं कहूंगा कि बेशक सूबा **bilingual** हो, **trilingual** हो **but each Zone must enjoy full-fledged autonomy** और अगर **commonalty** रखनी है तो इस के लिए **Upper House** काफी होगा। गवर्नर, **University** और **Service Commission** एक रख लें। इस वक्त एक ऐसे **politician** की ज़रूरत है जो **mass psychology** को समझे। आज मैं फिर कहूंगा कि आप **communalism** और **communism** के **slogan** को **brush aside** करें, इसे बन्द करें, लोगों को समझें, उन की **economic** हालत को ठीक करें, हालात को ठीक करें। मैं कहता हूँ वह वक्त दूर नहीं जब जनसंघ और अकाली भी कांग्रेस में मिलेंगे क्योंकि इन के धकीन **progressive** हैं। बाकी जो एक खास अनासर होते हैं, **anti-social elements** होते हैं जो यह चीज़ें पैदा करते हैं, कांग्रेस ने ही उन को ऊंचा करना है। उन को अपने नज़दीक लाओ, यह **communal** और **communist** का नारा छोड़ो। जो अच्छे आदमी हैं वह **sedateness** के साथ सोचें तो यह चीज़ हल हो जाएगी। **Hate** करने की ज़रूरत नहीं। इस लफ़्ज़ से मैं इत्तफ़ाक नहीं करता।

अब **corruption** के मुताल्लिक कहूंगा कि हकूमत ने यह सचमुच अच्छा काम किया है कि एक **Anti-Corruption Department** कायम किया है। पहले एक कमेटी थी। इस तरह शौक तो है, कोशिश है, और यह कोशिशें फल लाएं तो अच्छा है क्योंकि यह चीज़ आज **administration** को बदनाम कर रही है। मुझे पता है कि मौजूदा **Chief Minister** को जब मैंने **consolidation** के अन्दर एक **report** की तो उन्होंने फौरन ऐक्शन लिया और उस आदमी को सज़ा मिली। इसके लिए ज़रूरी है कि **C.I.D.** के अन्दर अच्छे २ आदमी हों, उन में **integrity** की ज़रूरत है, वह सही **report** करें, जो **corrupt** आदमी है, **scandalous** हैं, उन को **terrify** करें। इस लिए मुझे खुशी है कि इन्होंने यह अच्छा कदम उठाया है। आप के 9 **points** में और भी अच्छी बातें हैं, लेकिन आज उन को पूरा करने की ज़रूरत है। लोग आज आप की **achievements** का बड़ा ख्याल कर

रहे हैं। इस लिए आप ने जिन अच्छी चीजों का जिक्र Address में किया है, उन achievements को पूरा करने में मैं आप का साथ दूंगा, जब आप ऐसा करेंगे। मेरा party line पर ख्याल नहीं होता और न होगा। जो चीज अच्छी हो वह मैं कह देने वाला हूँ। इस लिए जो भी ख्याल progressive हो उस से हमें जरूर अपने इस सूबे को ऊँचा करना चाहिए। यह border का सूबा है। मैं अपने साथियों से कहूँगा चाहे वह हिन्दू हों, सिख हों, कांग्रेस वाले या कोई हों उन्हें तंग दिल नहीं होना चाहिए। अगर वह casteism को दूर करना चाहते हैं तो elections के वक्त करना चाहिए। यह नहीं कि जाटों में जाट और ब्राह्मणों में ब्राह्मण को खड़ा कर दिया जाए। इस तरह आप casteism को encourage करते हैं, blunder करते हैं, सरदार जी! इस चीज को काम में नहीं लेना चाहिए। तब कांग्रेस के 20 आदमी भी लाखों पर भारी होंगे अगर उन को इस ख्याल से वोट न मिले हों कि वह ब्राह्मण हैं या जाट। इस लिए अगर casteism को hate करते हैं तो अमली तौर पर कर के दिखा दें। तो दुनिया देखेगी पंजाब की तरफ कि पंजाब ने एक नई चीज पैदा कर दी है।

फिर पसमांदा कौमें हैं। उन के लिए आप ने अच्छे कदम उठाए हैं, ज्यादा ध्यान दिया उन की तरफ। लेकिन मैं कहता हूँ कि इस से भी ज्यादा की जरूरत है। फिर आपने यह कहा है कि हम ने इन को इतने एकड़ जमीन दी है। तो मैं यह कहूँगा कि इतने एकड़ जमीन नहीं दी गई जितनी का जिक्र किया गया है। जैसा कि मेरे एक दोस्त ने कहा था यह ambiguous figures हैं और exaggerated भी हैं। इसी लिए लोगों में बेचैनी है; इस को दूर किया जाए और उन्हें अच्छी जमीनें दी जाएं। उन की शिकायत है कि उन्हें जमीनें वह दी गई हैं जहां पानी खड़ा है। उन्होंने तसवीरें भी पेश की हैं। इसका क्या फायदा? हमारे चीफ मिनिस्टर ने दोलतपुर में तकरीर की। वहां पर कांग्रेस President श्री डेवर भी थे। उन्होंने कहा था कि दान करते समय खोटा पैसा चढ़ाना अच्छा नहीं। बहुत खूब बात कही थी उन्होंने !! यही हाल यहां है कि उन्हें कल्लर वाली जमीन देने से क्या लाभ। उन्हें जमीन अच्छी दी जाए।

फिर भूमिदान का सवाल है। यह काबिले तारीफ है। आज जो अच्छी चीजें हैं इन के साथ हमारा इस्तेलाफ नहीं। हमें तो इकट्ठे हो कर और मिल कर अपनी ideologies का ख्याल छोड़ कर अच्छे cause के लिए united front बनाना चाहिए ताकि अपने मुल्क को आगे ले जा सकें। इन इलफाज के साथ मैं अपनी तकरीर को खत्म करता हूँ।

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ): ਮਾਨਯੋਗ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ,

ਮਾਨਯੋਗ ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਜੋ ਐਡਰੈਸ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ

6. P. M.

ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਛੜੀਆਂ

ਜਾਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ

ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪਛੜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਐਮ. ਏ. ਤਕ ਮੁਫਤ

ਤਾਲੀਮ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ।

[ਫਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ]

ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤਰ ਬੁਟੇਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਕ ਠੋਸ ਕਦਮ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦਾ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਤਾਪ ਅਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਹੁਣ ਹਰੀਜਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਵਖਰ ਨਾਲ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਹਰੀਜਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅਸਾਨੂੰ ਇਕ ਤਕਲੀਫ਼ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੇ ਜਿੱਥੇ ਤਾਲੀਮ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਫਤ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਸਾਡੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਇਹ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਲੜਕਾ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਐਮ. ਏ. ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਫੀਸ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਿਤਾ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਨੇਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੜਕਾ ਨੇਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੇਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਲੜਕੇ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਨਜ਼ਰਾ ਵਿਚਾਰੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਲੜਕੇ ਦੀ ਫੀਸ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੱਚੇ ਦੀ ਨੇ ਸਾਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛਾਇਆ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਬੱਚੇ ਤੇ ਮਾਪੇ ਉਮੀਦਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਸਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਚਰਚਾ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਕ ਸਾਲ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਫੀਸ ਮਾਫ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਉਸੇ ਹੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਵੇਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ ਫੀਸ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਦੂਜੀ ਰੁਕਾਵਟ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਵੇਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ 150 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਪੂਰੀ ਫੀਸ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਰੀਜਨ 150 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ੨ ਚਾਰ ੨ ਬੱਚੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜੋ ਤਕਲੀਫ਼ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਹੋ

ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰਿਜਨ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਸਾਸ਼ਰਤਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਹਰਿਜਨ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਕ ਗਲ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰੈਸ ਗੈਲਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਸੋ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਫੀਸ ਮਾਫ਼ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ ਕੇਵਲ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜਕੇ ਦੀ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਹਰਿਜਨ ਐਮ. ਐਲ. ਏਸ਼ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਫੀਸ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਦੇ ਸਫਾ 8 ਦੇ ਕਾਲਮ 4 ਵਿਚ ਚੌਧਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦੇ ਲੜਕੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤਕਰੀਰ ਦਾ ਇਕ ਲਫਜ਼ ਵੀ ਪਾਇਆ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸਾਰੀ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਗੱਲ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਕਹੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਛਾਪਿਆ ਜਾਵੇ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜੋ ਕਿਸੇ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਨਾ ਕਹੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਭਾਖੜਾ ਯੋਜਨਾ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਲਈ ਵੀ ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੀ ਅਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਰੂਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਮਾਰਸ਼ਲ ਬਲਾਡਨਿਨ ਅਤੇ ਕਰੂਸ਼ਚੇਵ ਆਦਿ ਸਨ, ਮਾਰਸ਼ਲ ਟੀਟੋ, ਸੋਈ ਅਰਬੀਆ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਨਿਪਾਲ ਦੇ ਨਰੇਸ਼ ਆਦਿ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਵਿਖਾਈ ਗਈ। ਅਜੇ ਕੱਲ ਸ਼ਾਹ ਈਰਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਲਕਾ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਖੜਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿਖਾਈ ਗਈ। ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਵੱਡੀ ਵਿਕਾਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕੇ। ਅਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨੇਤਾ ਪੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਜਿੱਥੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਸਕੀਮ ਹੈ ਉਥੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਕ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੂਰਲ ਵ ਤੋਂ ਯਾਤਰੀ ਆਏ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨਾਲ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਫਿਲੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੱਡਾ ਕਿਸੇ ਈਰਖਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਧਰਤੀ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ

[ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਵਾਸ ਹੋਸ]

ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਖੜਾ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਜਿਤਨੀ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਇਕ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਬਹਾਦਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ ਸੀ ਉਥੇ ਹੁਣ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਟਯੂਬ ਵੈਲ ਪੁੱਟੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਤੀਜੇ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਬੇਹਦ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤਬਾਹੀ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਦੌਰ ਸੀ, ਪੀੜਤਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਦਦ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਜਾਂ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਅਹਿਸਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਰਜਾ ਦੁਖ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਇਸ ਮਦਦ ਵਿਚ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਲਈ ਮਾਮਲਾ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਜੋ ਹੜਾਂ ਵਿਚ ਤਬਾਹ ਹੋਏ ਸਨ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਤਿਆਰ ਸੀ ਪਰ ਹੜਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਮੇਹਨਤ ਲਈ ਜਿਸ ਲਈ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਆਸਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੜਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਚੌਆਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਟੁੱਟ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਚਾਰ ਫੁਟ ਰੇਤ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਅਗਲੇ ਦਸ ਸਾਲ ਤੱਕ ਫਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਨੰਦਾ ਚੈਰ, ਮਾਣਕ ਦੇਰੀ, ਸੂਲਾ ਵਗੇਰਾ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੌਆਂ ਨੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਖਾਸਤੋਰ ਤੇ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਕਿ ਉਹ ਲੋਕੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ।

ਇਥੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਬਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਵਾਕਈ ਇਕ ਚੰਗੇ ਨਮੂਨੇ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਵਸ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ session ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਸਰਾਹਨਾ ਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ Address ਦੇ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਸ਼ਕ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਪਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਨਾਸ਼ਕ ਕਮੇਟੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਕਮੇਟੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਗਰ ਉਸਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ failure ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜੀ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ enquiry ਹੋਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦੀ enquiry ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਨਾਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖੋਰ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ; ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਚੋਰਾਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਓਸ ਤੋਂ ਓਥੇ ਸਾਰੀ ਜੰਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲਈ ਹੋ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਗ਼ੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੋਬਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਫੇਰ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜੁਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।

ਹੁਣ ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ capital ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ। ਇਥੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤਾਰੀਫ਼ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਦੋ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ ਕਮਰੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਗਰੀਬ sweepers ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 30, 40 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਜਗਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕੀ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਠਹੀਂ ਪੁਛਦਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ sweeper ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਡਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਆਦਮੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 1947 ਦੇ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ ਦੇ ਬਾਦ ਕਈ ਲੋਕ ਇੱਧਰ ਆਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਾਂਡਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਾਰਬਰ

[ਸ਼ੁਭਗਤ: ਗੁਰਮਤਿਵਾਸ ਯੰਸ]

ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੁਕਾਨ ਖੋਲ੍ਹ ਲਈ ਹੈ ਅਖਰ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸਨੇ ਕਿ sweeper ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਚਾਰਿਆਂ sweepers ਨੂੰ 40 ਰੁਪਏ ਤਲਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ 8 ਘੰਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨੀ ਦੇ। ਇਹ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਲ 40 ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਕੱਲੇ ਦੇ ਭਾਰ ਭੰਦ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜ਼ਾ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਫਿਡ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਆਖਾ ਤੇ ਭੋਜਨ ਕੰਮ ਕਰਾ ਕੇ ਸਮਾਜ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗਾਥੀ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਰਾਮ ਰਾਜ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਉ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰੋ। ਅੱਜ ਇਕ ਆਦਮੀ ਫੇਬਰੀ ਸੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਕੇ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਪੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਆਦ-ਧਰਮੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਕੋਈ ਇਸਨੂੰ ਬਲਮੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਅੱਜ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚਾਹ ਪੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਡੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਸਮਾਜ ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮਿਫਲੇ ਸ਼ਾਲ Government ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ sweepers ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ licence ਲੈਣ ਦੀ ਸ਼ਰੁਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦਾ licence ਸ਼ਰੁਤ ਲੈਣ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ sweeper ਤਾਂ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਅਖਰ Town Committees ਦੇ sweepers ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲ ਉਨਾ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠਾਕਾ ਬੰਦੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ licence ਲਉ ਅਤੇ ਵੇਰ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਫੀਸ ਦੇਣੀ ਪਈ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਗਰੀਬ 5 ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੇ licence ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੇ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਗੈਰ licence ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਾਰੋਗਾ ਬੈਂਟ ਬੈਂਟ ਚਲਾਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਦਫਾ ਮੈਂ Health ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ licence ਦੇ ਰੁਪਏ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁੱਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡਾ ਦੇਸ਼ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (ਬੰਟੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਬੈਠ ਗਏ)

ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ (ਸ਼ਾਹਾਬਾਦ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ Address ਪੜ੍ਹਨੇ ਕੇ ਬਾਦ ਮੁੜੇ ਜੋ ਮਾਲੂਮ ਹੁਆ ਕਹਿ ਯਹੀ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਜਾਨਦਾਰ ਕਾਮ ਕੀਯਾ ਹੈ ਐਵਰ ਪੰਜਾਬ ਏਕ ਤਰਕਕੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਸੂਬਾ ਬਨ ਗਯਾ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਮੈਂ ਨੇ ਏਕ ਐਵਰ ਬਾਤ ਮੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ਜਿਸੇ ਪੜ੍ਹ ਕਰ ਮੁੜੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਕਾ ਅਵਿਧਿਯ ਉਯਯਵਲ ਮਾਲਮ

होता है। वह यह कि सरकार ने एक भ्रष्टाचार नाशक विभाग कायम किया है। अध्यक्ष महोदय, हरेक का अपना २ नुकता निगाह होता है। मगर मेरी दृष्टि में तो यह जो भ्रष्टाचार नाशक विभाग का जिक्र इस **Address** में आया है मैं इस को सब से ज्यादा महत्वपूर्ण समझता हूँ। इस समय जहां तक सरकार का सम्बन्ध है मैं पूर्ण दावे के साथ कह सकता हूँ कि पंजाब की पब्लिक का **faith Government** के अन्दर दिनो दिन बढ़ रहा है। सरकार ने जो काम किए हैं जैसे नहरों के जाल, सड़कों के जाल और आसमान पर जो बिजली की तारों के जाल हैं इन सब कामों को पब्लिक देखती है और सराहना करती है। मैं कहता हूँ कि सरकार चाहे नई हो या पुरानी सब की एक जैसी जिम्मेदारी होती है कि लोक भलाई के काम करें। हां तो, स्पीकर साहिब, मैं कह रहा था कि मैं इस भ्रष्टाचार नाशक विभाग को महत्व देता हूँ। यह भ्रष्टाचार नाशक कमेटी पहले भी कायम थी और यह पहले भी काम करती रही है मगर वह असफल रही है बावजूद इसके कि उस पर कई हजार रुपए बजट में रख कर खर्च किए गए। इस की वजह थी कि उस को कोई अख्तियार नहीं थे—वह इसलिए सफल न हुई। मगर अब मैं समझता हूँ कि यह जो **Department** कायम हुआ है इसको बाकायदा अख्तियारात होंगे और इसे **files** वगैरह देखने की भी **powers** होंगी और **Gazetted Officers** को भी **check** करने की ताकत होगी। जो काम यह विभाग करेगा उसे देख कर सारी बेचैनी जो पब्लिक में है वह दूर हो जाएगी। पब्लिक के अन्दर आजकल जो बेचैनी है वह सरकार की तरफ से नहीं है बल्कि सरकारी अफसरों की वजह से है। सरकारी अफसरों ने अपने कर्तव्य पालन करने में जो शिथिलता दिखाई है उसकी वजह से है। आज, जनाब, जब मैं अम्बाला से बस में चला आ रहा था तो मैं ने दो किसम की बातें सुनीं। बस में बैठे हुए कुछ हरियाने के लोग मौजूदा चीफ मिनिस्टर के बारे में अपनी राय दे रहे थे। कह रहे थे कि बड़ी देर के बाद चौधरी छोटू राम के दिनों का समां बंधा है और यह दिन आए हैं। बस की अगली **seat** पर दो सिख सरदार आपस में कह रहे थे कि बड़ी मुद्दत के बाद महाराजा रणजीत सिंह के दिनों का नज़ारा जो हम सुनते थे नज़र आया है। (*Cheers and loud Cheers*) मैं बड़ा खुश हो रहा था कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब की तारीफ हो रही है और लोगों के दिलों में इनके और सरकार के प्रति इतना विश्वास है। स्पीकर साहिब, जिस तरह हमारे मुख्य मंत्री जी ने **Consolidation** के अन्दर बड़ी सख्त निगरानी कर के अफसरों की शिथिलता दूर की थी और **inefficiency** खत्म की थी, मैं समझता हूँ कि यह जो भ्रष्टाचार नाशक विभाग कायम हुआ है अगर इसी तरह तमाम अफसरों के अन्दर जो **corruption** है, जो शिथिलता है उसको दूर करें और **check** कर के काबू पाया जाए तो कोई बेचैनी पब्लिक के अन्दर नहीं रहेगी और रामराज का स्वप्न जो गांधी जी देखा करते थे और हम देख रहे हैं वह पूरा हो जाएगा। इस लिए मैं इस विभाग को ज्यादा महत्व देता हूँ।

फिर, स्पीकर साहिब, गवर्नर महोदय ने अपने **Address** पैरा (6) में पुलिस के कारनामों का जिक्र करते हुए फरमाया है और बताया है कि हमारा सूबा ऐसे सूबों में हो गया है जिन में कि जुर्म बहुत घट गए हैं। डाकुओं का जिक्र करते हुए उन्होंने कहा कि “वर्ष

[श्री जगदीश चन्द्र]

1955 के दौरान पुलिस बहुत से डाकुओं को नष्ट करने अथवा उन्हें गिरफ्तार करने में सफल हुई। सशस्त्र मुकाबिलों में 28 डाकू गोली का निशाना बना कर मार दिये गये और 33 गिरफ्तार कर लिए गए। इस के सम्बन्ध में मैं बताना चाहता हूँ कि किस तरह हमारे अफसर इन अधिकारों का दुरुपयोग करते हैं जो गवर्नमेंट ने उन्हें दिये हैं। आप देखें कि 28 dacoits जो गोली का निशाना बनाए गए हैं वह सारे पंजाब की तादाद है लेकिन जहाँ तक ज़िला करनाल का ताल्लुक है वहाँ जितने dacoits गोली का निशाना बनाए गए हैं मैं कई एक के बारे में बता सकता हूँ कि वह dacoits नहीं थे। सांगरी गांव (कैथल तहसील) में एक dacoity का case हुआ और रिपोर्ट दर्ज होने पर वहाँ के उस आदमी ने जिस के घर डकैती हुई थी अपने दुश्मन भाला सिंह का नाम लिखवा दिया। भाला सिंह को गिरफ्तार कर के जेरे तफतीश दिन भर चौपाल में रखा गया लेकिन रात को भाला सिंह के दुश्मन से मिल कर पुलिस न जाने कैसे खा गई—उस आदमी के घर भाला सिंह को ले गये जिस के घर डाका पड़ा था और वहाँ उसे पुलिस ने shoot कर दिया। इस से सारे गांव में दहशत फैल गई और मौका पर enquiry के लिए गये हुए S.D.O. कैथल, के सामने एक भी गवाह गांव में से पुलिस ने न होने दिया। और इस तरह पुलिस ने भाला सिंह के कत्ल को सशस्त्र-मुकाबिला केस की झूठी कहानी बना कर दर्ज किया। इसी तरह त्रावड़ी गांव में पांच सिखों को पुलिस ने shoot कर दिया था। और इस case को भी सशस्त्र मुकाबिले की false story बना कर दर्ज किया गया। जब तक गवर्नमेंट अपने अधिकारों का दुरुपयोग करने वाले अफसरों को check नहीं करती तब तक प्रांत से बेचैनी दूर नहीं हो सकती। अब वहाँ के थानेदार को इन्स्पेक्टर बना दिया गया है।

गवर्नर साहिब के एंड्रेस के paragraph 10 में पंचायतों के सम्बन्ध में जिक्र आया है कि पंचायतें बड़ी तरक्की कर गई हैं। उन्होंने बताया है कि पंचायतों की तादाद 9,000 हो गई है लेकिन पंचायतों की तादाद बढ़ जाने से उन की तरक्की नहीं होती। इस वक्त अगर हम पंचायतों की हालत देखें तो हमें मालूम होगा कि वे तनज़ली की तरफ जा रही हैं। असल में Panchayat System से गावों को नुकसान पहुंच रहा है। वहाँ इलैक्शन धड़ेबन्दी पैदा करती हैं और पंचायतों को जो असल काम करना चाहिये वह नहीं हो रहा बल्कि आपस के विरोध निकालने के लिये पंचायतें अपना सारा time लगाती हैं। गवर्नर साहिब ने paragraph 10 में जिक्र किया है कि Land Revenue का 10 फीसदी हिस्सा उन्हें बतौर grant के दिया गया है। स्पीकर साहिब, मैं आप को बताना चाहता हूँ कि बहुत से गावों में यह ग्रांट कम की गई है और कई जगह यह ग्रांट बिल्कुल बन्द कर दी गई है। इस लिए अगर हम इस ग्रांट को बन्द कर दें तो बिना finances के पंचायतों की कैसे तरक्की हो सकती है ?

इस के अलावा चूल्हा टैक्स लगाना पंचायतों के अस्तित्थार में है लेकिन जहाँ तक इस की वसूली का सवाल है पंचायतें तहसीलदार या Revenue Officers के पास भेज देती हैं और मामला वहाँ खटाई में पड़ जाता है। इस तरह से जो रुपया वसूल हो जाना चाहिये था वह वसूल नहीं हुआ। पंचायतें बेकार हो गई हैं इस लिए इन में सुधार लाने की ज़रूरत है। अगर Revenue Officers या तहसीलदारों को ज्यादा काम है और

वे पंचायतों के काम में **co-operation** नहीं दे सकते तो वसूली के अख्तियारात पंचायत अफसरों को दिये जायें। मैं समझता हूँ कि जब तक **adequate finances** पंचायतों के हवाले नहीं किये जाते वह तरक्की नहीं कर सकेंगी। इस तरह यूँ ही राग अलापने से कोई फायदा नहीं होगा।

स्पीकर साहिब, इस के अलावा ऐंड्रेस के **paragraph 18** में चकबन्दी का जिक्र किया गया है। इस में कोई शक नहीं कि चकबन्दी से पब्लिक को काफी फायदा हुआ है लेकिन जिस बात की तरफ मैं गवर्नमेंट का ध्यान दिलाना चाहता हूँ वह यह है कि जिन गांव में या तहसीलों में चकबन्दी हो गई है वहाँ के **appeal** के **cases** चार चार साल तक **pending** रहते हैं। जब चकबन्दी हो जाती है तो ज़मींदार यह समझ कर कि अब वह मुस्तकिल तौर पर वहीं रहेगा कुएं लगाता है, ट्यूबवेल लगाता है, लेकिन चार साल बाद अपील का फैसला होने पर ज़मीन की पोजीशन बदल जाती है और इस तरह से कुएं और ट्यूबवेल बेकार हो जाते हैं। इसलिए मैं गवर्नमेंट से गुज़ारिश करूँगा कि ऐसी अपीलों का फैसला जल्द हो जाना चाहिये क्योंकि इस से ज़मींदारों को बहुत तकलीफ पेश आती है।

इस से आगे चल कर **paragraph 19** में ज़मीनों के सुधार के मुतअल्लिक बहुत कुछ कहा गया है और **Utilization of Lands Act** का जिक्र करते हुए बताया गया है कि जो ज़मीनें बेकार थीं उन्हें खेती योग्य बनाया गया है। अगर आप देखें तो कई जगहों पर इस का बुरा प्रभाव पड़ा है अर्थात् ज़िला करनाल जहाँ बहुत जंगल थे, कैथल **division** और पेहोवा, गुल्ला थाना के 100 गांव की ज़मीन की **position** अजीब किस्म की है। आप हैरान होंगे कि इन तमाम गावों में से हर गांव में कुल रकबे का 85 फीसदी रकबा शामिल है और 15 फीसदी मलकियत है। **Utilization of Lands Act** के तहत ऊपर कहे 15 फीसदी मलकियत में से 5 फीसदी ज़मीन उन लोगों को चली गई जो वहाँ पर बैठाए गए और जो बाकी रह गई 85 फीसदी शामिल है वह पंचायत ऐक्ट की रू से पंचायतों को मिल गई। इस तरह से मालिकान ज़मीन के पास 10 फीसदी ज़मीन कुल रकबे का रह गई है। इस लिए वे बेकार (बेरोज़गार) हो गये हैं। और वहाँ के **local landless** हरिजन और गांव के हरिजन वैसे ही खाली बैठे हैं। दूसरी जगहों के हरिजनों को अर्थात् अमृतसर, जालन्धर के हरिजनों को ला कर ज़मीन **allot** कर दी गई है लेकिन वहाँ के **local** हरिजन बेकार हैं। इस पर गवर्नमेंट को खास तौर पर ध्यान देना चाहिये कि जिस गांव में **landless** हरिजन बैठे हैं, अगर ज़मीन है तो उन्हें पहले दी जाये। यह नहीं देखना चाहिये कि उन्होंने दरखास्त नहीं दी। वह सरकार के कानूनों से बेखबर रहते हैं और पसमांदा होने की वजह से उन्हें गवर्नमेंट के **circulars** का पता नहीं लगता जो वक्तन फवक्तन जारी होते रहते हैं। इसलिए गवर्नमेंट को हिदायत जारी करनी चाहिये कि जो हरिजन बेकार बैठे हुए हैं उन्हें ज़मीनें जल्दी **allot** की जानी चाहियें। जो मालिकान ज़मीन सिर्फ 10 फीसदी के मालिक रह गये हैं और जो ज़मीन (शामलात) **Panchayat Act** के मातहत पंचायतों को चली गई है उन मालिकान ज़मीन को ऐसी शामिल का **legislation** के जरिए मालिक करार दिया जाये वरना वह घर पर बैठे ही **refugee** हो जायेंगे।

[श्री जगदीश चन्द्र]

इस के बाद paragraph 21 में सड़कों के—यातायात के मुतअल्लिक जिक्र किया गया है। इसमें सब से बड़ी तरक्की यह बतलाई है कि 1954-55 में 246 buses थीं, अब उन की तादाद 270 हो जाने से यातायात में तरक्की हो गई है। महज buses की तादाद में मामूली सा इजाफा हो जाने से यातायात में तरक्की नहीं कही जा सकती। अगर उस route पर timing बढ़ा दिया गया है तो कुदरती तौर पर buses ज्यादा हो जायेंगी। देखने की बात यह है कि सूबे का जो पसमांदा इलाका है, जहां कच्चे routes हैं और लोगों को तीन तीन दिन Headquarters में पहुंचने में लग जाते हैं वहां यातायात का कोई नया प्रबन्ध हुआ है या नहीं। जिला करनाल एक ऐसा पसमांदा जिला है जहां सड़कें हैं ही नहीं। सरकार ने जो इस तरह की यातायात की तरक्की बतलाई है में उस से इत्तफाक नहीं करता। गवर्नमेंट को चाहिये कि कच्चे routes दे कर 80 फीसदी आबादी जो देहातों में रहती है उन्हें सहूलियतें दे।

6. 30. p.m.

The Assembly then adjourned till 2 p. m. on Tuesday, the 6th March, 1956.

Punjab Vidhan Sabha Debates

6th March, 1956

VOL. I—No. 4

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

PAGES

Tuesday, the 6th March, 1956

Starred Questions and Answers	..	1—39
Unstarred Questions and Answers	..	39—46
Resumption of Discussion on Governor's Address	..	47—104

CHANDIGARH :

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1957

Price:

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. 1, NO. 4,
DATED 6TH MARCH, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
ਉੱਤੇ	ਉਹ	(4)6	24
Division	Divisiou	(4)43	27
ਸਰਕਾਰ	ਸਰਕਾਰੀ	(4)72	5
ਲਈ	ਲਏ	(4)85	23
ਮੀਸ	ਮੀਜ	(4)86	6
ਸਿੰਘ	ਰਿੰਘ	(4)86	7
ਹਾਸਾ	ਹਾਰਾ	(4)86	9
ਹੋਣ	ਹੋ	(4)86	10
ਅਤੇ	ਕੇ	(4)86	10
ਪਾਸੇ	ਪਾ	(4)87	31
ਰੂਸ	ਸ	(4)87	33
ਮੁਕਾ	ਮੁਕਾ	(4)95	25
ਸਹਿਗਲ	ਸਿਹ ਗਲ	(4)96	25
red-tapism	red-ta ism	(4)97	12

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 6th March, 1956.

The Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2 p.m. of the Clock, Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

[SUPPLEMENTARIES TO STARRED QUESTION NO. 5948]

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरयाफ्त कर सकता हूं कि गवर्नमेंट के साथ व्यापार-मण्डल की जो बातचीत चल रही थी और जिस की चर्चा अखबारों में भी होती रही है उस के बारे में क्या उनके साथ कोई फैसला हो गया है या नहीं ? अब position क्या है ?

वित्त मंत्री : इस मामले की position यह है कि दो points पर व्यापारियों और गवर्नमेंट में झगड़ा था और उन points में गवर्नमेंट ने maximum extent तक, जितना कि हो सकता था उन्हें accommodate किया है और उन की जो demands थीं उन को out of the way भी जा कर accede किया है। लेकिन unfortunately वह अब भी महसूस कर रहे हैं कि उन की demands अभी नहीं मानी गई। वह चाहते हैं कि invoices जो हों उन में incidental charges शामिल न कर के $7\frac{1}{2}$ per cent profit लगा कर sales tax वसूल किया जाए। लेकिन सरकार का यह ख्याल है कि व्यापारी साहिबान जब माल बेचते हैं तो उस की कीमत में incidental charges शामिल कर के sales tax लगा कर उसे issue करते हैं इस लिए यह मुनासिब नहीं है कि sales tax जो व्यापारी साहिबान sale करते वक्त हासिल करते हैं वह सरकारी खजाने में न जाए। लेकिन वह इस पर satisfied नहीं होते। दूसरी बात जिस पर अभी फैसला नहीं हो सका है वह यह है कि गवर्नमेंट ने यह जो concession उन्हें दिया है वह अभी तीन महीने के लिए दिया है जिस के मुताबिक invoices में $7\frac{1}{2}$ per cent profit के और incidentals को मिलाकर sales tax वसूल कर लिया जाएगा ताकि इस के reactions को देख सके और पता लगा सके कि इस से इस के finances पर कोई बुरा असर तो नहीं पड़ा। लेकिन वह insist करते हैं कि हम यह चीज temporary basis पर न रखें बल्कि इसे permanent basis पर कर दें।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री जी बताएं कि क्या यही position उस वक्त भी थी जब कि अमृतसर में व्यापार मण्डल के President ने भूख हड़ताल की हुई थी और जिस में स्पीकर साहिब ने भी दखल दिया था या अब कुछ बदल गई है ?

मंत्री : वही position है और अभी तक इस में कोई फर्क नहीं आया।

श्री देव राज सेठी : क्या गवर्नमेंट ने यह मंजूर कर लिया था कि purchase price पर profit $7\frac{1}{2}$ per cent गिन कर sales tax लिया जाएगा ?

मंत्री : हां, यह तो गवर्नमेंट ने agree कर लिया था कि for the time being sales tax purchase price में incidentals और $7\frac{1}{2}$ per cent मुनाफे को मिला कर लिया जाएगा। पहले गवर्नमेंट मुनाफे की percentage $12\frac{1}{2}$ गिनना चाहती थी लेकिन पिछले Finance Minister ने यह पहले 10 per cent किया था और बाद में यह $7\frac{1}{2}$ per cent temporary basis पर मान लिया था ताकि यह देखा जा सके कि इस तरह गवर्नमेंट को नुकसान तो नहीं रहता। अब झगड़ा तो incidentals को शामिल करने और न करने का है। गवर्नमेंट की तरफ से यह आखरी फैसला है कि वह बीच में शामिल कर लिए जाएंगे। लेकिन उन की तरफ से यह demand बाकी है।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि क्या इस झगड़े का फैसला गवर्नमेंट के अपने ही कार्यकर्ता knowingly नहीं होने देते ?

Mr. Speaker : It does not arise out of the main question.

श्री देव राज सेठी : जो assurances स्पीकर साहिब ने व्यापार मण्डल के President को दी थीं क्या वह पूरी की गई हैं ?

मंत्री : इस के लिए नोटिस चाहिए।

GRANT OF FREE RATIONS IN FLOOD-AFFECTED AREAS IN THE STATE

***5999. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state the total quantity of wheat given as free rationing in the various Districts of the State after the last rains and floods in October, 1955 ?

Shri Mohan Lal : Total quantity of 2491.5 tons wheat was distributed free of cost in Punjab State after the last rains and floods in October, 1955.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਤਗੇ ਕਿ ਕੀ ਫਰੀ ਰੇਸ਼ਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਅਮੇਰਿਕਾ ਤੋਂ ਆਈ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ ਸੀ ?

अध्यक्ष महोदय : इस से यह सवाल पैदा ही नहीं होता। (This supplementary does not arise from this question.)

पंडित श्री राम शर्मा : वजीर साहिब ने जवाब में कुल गंदम बताई है जोकि सारे पंजाब में बांटी गई थी हालांकि सवाल में सब districts की अलग २ पूछी गई थी।

अध्यक्ष महोदय : इस तरह सवाल की नौईयत बदल जाती है। (In this way the nature of the question changes.)

मंत्री : इस बारे में मेरे पास तो information district-wise है पर मुझे पता नहीं कि जो जवाब table of the House पर रखा गया है

***NOTE.** - The reply to Starred Question No. 5948 appears in the debate Vol. I No. 3 dated 5th March, 1956.

उस में यह information district-wise दी गई है या कि नहीं। फिर भी मैं इसे पढ़ देता हूँ।

	मन
(1) अम्बाला	10
(2) करनाल	87.4
(3) लुधियाना	3.31
(4) फिरोज़पुर	551
(5) जालंधर	435
(6) अमृतसर	465
(7) गुरदासपुर	440
(8) होशियारपुर	200
(9) रोहतक	90
(10) कांगड़ा	27.5

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि गंदम जो free दी गई थी वह किन लोगों को दी गई थी और किन किन हालात में दी गई थी ? इस बारे में गवर्नमेंट ने क्या basis मुकर्रर किए थे ?

मंत्री : यह उन लोगों को दी गई थी जिन को deserving समझा गया था और इस बात के लिए local authorities ने मौका पर देख कर फैसला किया था।

पंडित श्री राम शर्मा : गवर्नमेंट के पास क्या criteria था जिस को देख कर उसे पता चल जाता था कि फलां आदमी deserving है और फलां नहीं है ?

मंत्री : free गंदम उसी को दी गई थी जिस को उस की जरूरत समझी जाती थी। जिस के पास खाने को अनाज न था और वह खरीद भी नहीं सकता था उसे यह free दी जाती थी।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट ने इस बात को नहीं देखा था कि जो कर्मी उन लोगों को अनाज की हुई थी वह floods की वजह से ही हुई थी या और किसी वजह से तो नहीं हुई थी ? क्या उन लोगों के मकान, फसलें और आमदनी का भी कोई ख्याल रखा गया था ?

मंत्री : Floods की वजह एक जरूरी चीज रखी गई थी।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब फरमाएंगे कि ज़िला गुड़गांव में पलवल, होडल और नूह में लोगों को free राशन क्यों नहीं दिया गया था जब कि वहां भी बारिशों की वजह से तबाही हुई थी ?

मंत्री : माननीय मैम्बर इस सवाल का नोटिस दे दें तो जवाब दे दिया जाएगा।

मौलवी अब्दुल गनी डार : सवाल में district-wise information मांगी गई थी तो फिर जवाब में गुड़गांव का ज़िला क्यों omit हो गया है ?

RESIGNATION OF CHIEF PARLIAMENTARY SECRETARY

***5951. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the reasons, if any, that led to the resignation of the Chief Parliamentary Secretary from his office ;
- (b) whether any correspondence took place in connection with the said resignation between him and the former Chief Parliamentary Secretary, if so, that may be placed on the Table?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) and (b) The House is already aware of everything. I would not say any more.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरियाफ्त कर सकता हूँ कि Chief Parliamentary Secretary ने जो इस्तीफा दिया था उस में क्या वजह दी गई थी ?

Chief Minister : Everything is known to the hon. Member.

Mr. Speaker : Nothing beyond that.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि उन्होंने इस्तीफा कब दिया था और मंजूर कब किया गया था ?

मुख्य मंत्री : ਇਹ ਆਪ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ।

TOURS BY MINISTERS

***5952. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total mileage covered in tours undertaken by each Minister of the State during the year, 1955-56 (up to 31st December, 1955);
- (b) the total amount of daily allowance drawn by each of the Ministers during the said period ;
- (c) the total mileage covered in tours by the Chief Parliamentary Secretary during the period mentioned in part (a) above and the total amount of daily allowance drawn by him ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the total mileage covered in tours undertaken by the Ministers and the Chief Parliamentary Secretary during the year, 1955-56 (up to 31st December, 1955) and the total amount of daily allowance drawn by them during the said period.

Minister	Mileage covered in tours	Daily Allowance drawn
	Miles	Rs A. P.
Shri Bhim Sen Sachar, Ex-Chief Minister ..	28,132	2,145 0 0
S. Partap Singh Kairon, Chief Minister ..	36,710	3,661 13 0
Ch. Lahri Singh, Ex-Irrigation and Power Minister	20,519 (up to 25th November, 1955)	2,559 10 0

Minister	Mileage covered in tours	Daily Allowance drawn		
		Miles	Rs.	A. P.
S. Ujjal Singh, Ex-Finance Minister ..	9,109 (From 1st April, 1955 to 5th August, 1955 Log Book thereafter is not readily available).		2,805	0 0
Shri Jagat Narain, Ex-Education Minister	31,728		3,075	0 0
S. Gurbachan Singh Bajwa, Public Works and Education Minister	7,301 (From 16th September, 1955 to 31st December, 1955. Log Book for the rest of the period is not readily available).		3,013	2 0
Shri Sunder Singh, Ex-Labour Minister ..	25,677		2,666	4 0
Shri Parbodh Chandra, Ex-Chief Parliamentary Secretary	21,485		470	0 0

पंडित श्री राम शर्मा : पार्ट 'C' के जवाब में बताया गया है कि Chief Parliamentary Secretary ने इतनी mileage का सफर किया। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या यह सरकारी कार में किया गया या अपनी कार engage कर के ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। (This supplementary question does not arise).

पंडित श्री राम शर्मा : पैदा होता है। यह जो mileage सरकार की तरफ से दी गई है क्या यह सरकारी कार में की गई थी या कोई और कार engage कर के गवर्नमेंट से पैसे वसूल कर लिए गए ?

मुख्य मंत्री : पुढे वे सॅम लिखेंगे।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि जो कार Chief Parliamentary Secretary को मिली हुई थी उस का उन्हें हक था ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब पहले दिया जा चुका है (This has already been answered.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : On a point of Order, Sir. यह एक बुनियादी मसला है कि आया Chief Parliamentary Secretary कार ले सकता है या नहीं ? अगर ले सकता है तो क्या उन्हें दी हुई थी कि नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : इसी House में इस सवाल का जवाब दिया जा चुका है। (This question has already been replied to on the floor of this very House.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : अगर आप मौका दें तो Chief Minister साहिब इस बात पर रौशनी डाल देंगे।

Chief Minister : Everything is known to the hon. Member.

CONGRESS SESSION AT AMRITSAR

***6017. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state the expenses, if any, so far, incurred by the Government in connection with the Annual Congress Session being held at Amritsar in February, 1956 ?

Sardar Partap Singh Kairon : No amount was incurred by the State Government in connection with the Annual Congress Session as such.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि जिन दिनों अमृतसर में कांग्रेस का सालाना इजलास हुआ, उन दिनों इस सिलसिले में किसी महकमे का खर्च हुआ जो ordinary खर्च से अलग हो ?

Mr. Speaker : This question does not arise. इन्होंने तो कह दिया है कि कांग्रेस सेशन पर स्टेट गवर्नमेंट का कोई खर्च नहीं हुआ।

(The question does not arise. He has already stated that the State Government has not incurred any expenditure on the Congress Session.)

पंडित श्री राम शर्मा : इसी लिए मैं पूछता हूँ क्योंकि इन्होंने तो एक technical सा जवाब दिया है।

अध्यक्ष महोदय : नहीं, यह सवाल पैदा नहीं होता।

(No please, this question does not arise.)

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : वजीर साहिब ने जवाब में बताया है कि expenditure as such नहीं हुआ। मैं पूछना चाहता हूँ कि महकमाना या किसी और तरह पर खर्च हुआ है ?

मुख मंत्री : Expenditure नुमाइश बिच stall ਉਹ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਖਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਡਾਂਗਰਸ ਸੈਸ਼ਨ ਤੇ ਕੋਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

पंडित श्री राम शर्मा : खर्च कांग्रेस सेशन पर तो नहीं हुआ मगर कांग्रेस सेशन के सम्बन्ध में Police arrangements और stall वगैरह लगाने पर पंजाब गवर्नमेंट का खर्च हुआ होगा ?

मुख मंत्री : चरु।

पंडित श्री राम शर्मा : कितना खर्च हुआ ?

मुख मंत्री : नोटिस दिओ।

GOVERNMENT SERVANTS DISMISSED, SUSPENDED ETC., SINCE MAY, 1955

***6174. Shri Rala Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of Government servants dismissed, suspended or demoted separately on charges of corruption since May, 1955 ?

Sardar Partap Singh Kairon : Government servants dismissed	34
Government Servants Suspended	126
Government Servants demoted	12

ARRESTS IN CONNECTION WITH STRIKES IN MEHRA AND NIEMLA MILLS, AMRITSAR

***6097. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total number of workers and their leaders arrested in connection with strikes in Mehra Mills and Niemla Mills, Amritsar and the General strike in Amritsar during the year 1955 ;
- the total number of cases challaned in the courts and the number of those discharged or convicted in connection with the strikes mentioned in part (a) above together with the total number of persons against whom prosecutions are still pending ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No worker but two leaders were arrested in connection with the strike in Mehra Mills, 173 workers and 20 leaders were arrested in connection with the strike in Niemla Mills and 427 workers and 5 leaders were arrested in connection with general strike in Amritsar during the year 1955.

(b) In all 46 cases were challaned of which 38 were discharged (withdrawn), 5 convicted and 3 are still pending in courts. 36 persons in these three cases are standing trial in courts.

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਇੱਕ worker ਅਤੇ leader ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਫਰਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ

ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ leader ਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਹਾਸਾ)

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਆਰ ਫਿਰ ਵੱਡੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਮੈਂ ਆਕਰ ਸਵਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । (ਹੰਸੀ) ।

ARRESTS OF LABOURERS AT FARIDABAD TOWNSHIP

***6123. Shri Wadhawa Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- the number of labourers arrested in Faridabad township in November, 1955 ;
- whether the labourers mentioned in part (a) above resorted to hunger-strike in the jail ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) 12.

(b) Two of the three labourers admitted in jail resorted to hunger-strike ; the hunger-strikers stated that they had been on hunger-strike before

[Minister for Finance]

their admission in the jail for pressing the demands of the Faridabad Industrial Workers' Union relating to payment of wages on monthly basis, increase in pay, increase in holidays with pay and leave with pay etc.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : यह strike गवर्नमेंट के खिलाफ थी या मालिकान के खिलाफ ?

मन्त्री : कारखाने वालों के खिलाफ यह strike तो पहले ही जारी थी जेल में उनके दाखिल होने से पहले ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : Strike ਬੰਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਦਾ ਝਗੜਾ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖੰਸ਼ ਵੀਰ ਕਾਸਿਠ : यह जो 12 आदमी थे क्या यह एक ही factory में थे ?

मन्त्री : इस बारे में आप नोटिस दें ।

SECOND FIVE-YEAR PLAN

*6111. **Shri Mohan Lal Datta :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government proposes to construct any Bridges and Roads in Tehsil Una, District Hoshiarpur during the Second Five-Year Plan ; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes.

In accordance with availability of funds the following roads and bridges are proposed to be constructed during the Second Five-Year Plan :—

<i>Name of work</i>	<i>Total estimated cost</i>
	Rs
(1) Una-Aghar Mandi Road	.. 44.81 lacs
(2) Una-Choki Maniar Road	.. 11.495 lacs
(3) Garh Shanker-Jaijon-Una Road	.. 13.766 lacs
(4) Una-Amb-Mubarakpur Road	.. 6.900 lacs
(5) Kirapur-Bilaspur Road	.. 7.000 lacs
(6) Swan Bridge	.. 20.000 lacs
(7) Anandpur Ferry Approach Road	.. 3.000 lacs
Total	.. <u>66.642 lacs</u>

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री सहोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह जो नक्शा बनाया गया है इस में अभी कांट छांट होने वाली है या यह final है ?

मुख मंत्री : हाले नही किहा जा सकदा बिउ'कि Planning Commission दीआ हदाइत' हाले आउ'टीआ हन । उस दे म'ताबक कमी जा बियाइती बीडी जाइगी ।

CHAKBANDI IN ROHTAK AND HISSAR DISTRICTS

*5895. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether the latest chakbandi in the tehsils of Rohtak and in Hansi, District Hissar has been completed ; if so, whether it has been made on the basis of the chakbandi of 1920 ;
- (b) whether the changes which occurred during the last 35 years and in the recent consolidation operations have been incorporated in the latest chakbandi ; if not, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) The chakbandi has been completed in 105 villages out of 109 villages in Tehsil Rohtak, and in 74 villages out of 110 villages in Hansi Tehsil. The new chankbandi is based on killabandi, whereas 1920 chakbandi was based on Shajra Kistwar.

(b) Yes.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मन्त्री सहोदय बताएंगे कि चकबन्दी का काम कब से शुरू हुआ ?

मुख मंत्री : पहिला 1920 तें सुरू होइआ । सरकारी बरमचारी पिंडा बिच चले जादे सी जद लेव चकबंदी नू रजामंद हुंदे सन तां कंम सुरू होइआ करदा सी । जे हुन कंम हो रिग हो एह पिडले तिन चार सालां तें हो ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या कोई वक्त मुकर्रर होता है इस बात के लिए कि जहां एक बार चकबन्दी कर दी जाए उसे दुबारा check किया जाए ?

मुख्य मंत्री : मेरा ख्याल है आप Co-operative Act के नीचे जो चकबन्दी हुई उस का जिक्र कर रहे हैं । तो इस के बारे में मैं आपको बताना चाहता हूं कि अगर लोग दुबारा चकबन्दी करवाना चाहें तो हमें कोई एतराज नहीं । आम तौर पर दुबारा चकबन्दी बाद में की जाती है । हमें पता है कि कई जगह दस, बारह या पन्द्रह साल हो चुके हैं चकबन्दी को । अगर वहां के लोगों की खाहिश न हो तो चकबन्दी को कुछ देर के लिए postpone कर दिया जाता है और अगर यह सहसूस किया जाए कि उस इलाका में नुकसान हो रहा है तो उस इलाके में चकबन्दी जल्दी कर दी जाती है ।

ENQUIRY AGAINST CERTAIN REVENUE OFFICIALS OF ROHTAK DISTRICT

***5897. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any enquiry is pending before the Sub-Divisional Magistrate, Jhajjar (Rohtak), against the former Tehsildars at Dujana (Jhajjar) ; if so, since when, together with the nature of complaints against them ?

Professor Sher Singh : No such enquiry is pending.

WATER-LOGGING IN TEHSIL FAZILKA, DISTRICT FEROZEPURE

***5939. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any investigation has been carried out by the Government in connection with water-logging in certain villages of Tehsil Fazilka, District Ferozepore ; if so, the names of villages in the said Tehsil where water-logging is on the increase ;
- (b) the steps taken by the Government to check water logging in the said villages and the names of the villages where water-logging has been checked. ?

Professor Sher Singh : (a) Investigation about the increase in water-logging in certain villages of Fazilka Tehsil was carried out in 1951. A list giving the names of such villages is laid on the Table.

(b) Water-logging has been checked in these villages by excavating the following drains at a cost of Rs 9,94,000 :—

- (i) Salimashah Drain ;
- (ii) Turkanwali Drain ;
- (iii) Mauzzam Drain ;
- (iv) Jalalabad Main Drain (Part)

List of villages in Tehsil Fazilka where drains have been provided and water-logging checked

1. Ghulam Rasulwala	23. Jaushi Kankar wala
2. Miani Basti	24. Shaman Khanekawala
3. Qili	25. Bahak Khas
4. Badha	26. Depulana
5. Ghariani	27. Chak Banwala
6. Ram Nagar	28. Ahal
7. Panchanwali	29. Ghanwali
8. Lalanwala	30. Ghimnewala
9. Naulan	31. Akhtrabad
10. Saidoke Hithar	32. Chak Pakhi
11. Theh Kalander	33. Hauz
12. Gaginke	34. Abhun
13. Ganguana	35. Lakheka Uttar
14. Mohd. Amira Mohd. Aslam	36. Lakheka Hitthar
15. Salimshah	37. Behk Hasta Uttar
16. Gulshah	38. Jamalka
17. Alamshah	39. Kiryanwala
18. Chand Mari	40. Lakhewali Asli
19. Bakh Hasta Uttar	41. Ladhuka
20. Rain	42. Tarobri
21. Mauzam	43. Bharola
22. Hauz Gandi	

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या सिंचाई मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि जो steps सरकार ने लिए हैं उसके बाद water-logging के बारे में कोई शिकायत मौसूल हुई ?

मंत्री : कोई शिकायत नहीं मिली ।

श्री दयादा राम : की वजीर साहिब दसठगे कि जिन drains का निचर सिन न आपडे जवाब दिच कीता हे उह सारीआं मुकमल हे गयीआं हन ?

मंत्री : जी बाकी सब मुकम्मल हो चुकी है । जलालाबाद वाली अभी बन रही है ।

श्री दयादा राम : की वजीर साहिब दसठगे कि बहुत सारीआं drains अजे ना मुकमल पयीआं हन ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । (This question does not arise.)

CONFIRMATION OF REVENUE KANUNGOS IN AMBALA DISTRICT

*6019. Shri Dharam Vir Vasisht : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the revenue Kanungos in Ambala District recruited in 1951 have not yet been confirmed ; if so, the reasons therefor ;
- (b) whether any cases of delayed confirmation of Kanungos have come to the notice of the Government from any other districts in the State ; if so, where ?

Professor Sher Singh : (a) *First part.*—Yes.

Second part.—Confirmation is made only when any vacancy arises and on the average there is one vacancy per year, while the number of Kanungo candidates is 18 in the District. Confirmation is made when a candidate becomes due for it.

(b) No.

RESOLUTION PASSED BY THE PUNJAB VIDHAN SABHA

*6108. Sardar Harkishan Singh Surjit : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the action, if any, taken by the Government on the resolution passed by the Punjab Vidhan Sabha during the last Budget Session to the effect that landowners paying Rs 5 or less as land revenue be exempted from payment of land revenue ?

Professor Sher Singh : The matter is under the consideration of Government.

सरदार हरकिशन सिंह सुरजीत : क्या यह अमरेवाकया नहीं है कि गवर्नमेंट ने इस असेम्बली के floor पर यह वादा किया था कि इस resolution को लागू किया जाएगा ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੀ ਹਾਂ । ਬਿਲਕੁਲ । ਲੇਕਿਨ second five-year plan ਕੀ ਸਾਮਨੇ ਰਖਤੇ ਹੁਏ Planning Commission ਨੇ ਹਮਾਰੇ ਸਾਥ ਬੈਠ ਕਰ ਜੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਹੈਂ ਤੁਨ੍ਹੇਂ ਆਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਤਰਕਕੀ ਕੇ ਸਵਾਲ ਕੀ ਸਾਮਨੇ ਰਖਤੇ ਹੁਏ ਇਸ resolution ਪਰ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਗਯਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਰੈਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣਾ ਸੀ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਮੀ : ਕੀ ਜਦ ਧਰੁ ਤਰਕਕੀ ਕਾ resolution ਪਾਸ ਕਿਆ ਗਯਾ ਤੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਕੇ ਹੁਕ ਮੇਂ ਥੀ ਯਾ ਖਿਲਾਫ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸਕੇ ਹੁਕ ਮੇਂ ਥੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਂ Planning Commission ਸੇ ਹਮ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ।

ਅਧਿਕ ਸਹੋਦਯ : ਧਰੁ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੀਤਾ । ਆਪ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਭੀ ਇਸਕੇ ਹੁਕ ਮੇਂ ਥੀ ਯਾ ਨਹੀਂ ਤੀ ਧਰੁ resolution ਤੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ ਪਾਸ ਕਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਮੇਂ ਹੁਕ ਕਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੀਤਾ. (This question does not arise. The hon. Member has asked whether the Government was in favour of the Resolution or not. The Resolution was passed by the House and hence the question of being in favour or otherwise of it does not arise.)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਮੀ : ਕੀ ਧਰੁ Resolution ਇਨਕੀ ਸਜ਼ੀ ਸੇ ਯਾ ਬੇਸਜ਼ੀ ਸੇ ਪਾਸ ਹੁਆ ?

ਅਧਿਕ ਸਹੋਦਯ : ਧਰੁ ਸਜ਼ੀ ਆਰ ਬੇਸਜ਼ੀ ਕਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੀਤਾ । (Here the question of willingness or unwillingness does not arise.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਦੇਂ ਤਕ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਗਲ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਏਗੀ ?

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਸਿਆਣੇ ਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਲੈਕਚਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੈਸਾ ਪੈਸਾ ਜੋੜੋ । ਸੋ ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੋਝੀ ਕੋਝੀ ਜੋੜ ਕੇ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਿਝੇ ਵੀ sabotage ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ : ਕੀ ਹਕੂਮਤ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਫਿਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਪਾਸ refer ਕਰੇਗੀ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि क्या financial stringencies के इलावा कोई और कारण भी हैं ?

अध्यक्ष महोदय : जवाब से यह सवाल पैदा नहीं होता । (This question does not arise out of the answer.)

CENTRAL WORKSHOP, AMRITSAR

***6068. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether the Central Workshop, Amritsar has been transferred to the Government of India; if so, since when and on what terms, together with the circumstances under which it was transferred ;
- (b) whether the State Government had explored possibilities of utilizing the said Workshop for manufacturing cheap tractors; if so, with what results;
- (c) whether any officer was sent abroad to seek advice in regard to (b) above; if so, with what results and the total expenditure incurred on his deputation abroad ?

Professor Sher Singh : (a) No. It will be transferred from 1st April, 1956. The terms of transfer are yet to be decided. It is being transferred in the best interests of the nation as decided by the Government of India and Punjab Government after thorough consideration.

(b) Yes. The scheme was given up due to the proposed transfer of the Workshop.

(c) Yes. The scheme could not mature due to proposed transfer. Rs. 12,000 which includes Rs 4,900 as salary of the Officer which he would have drawn even if he had not proceeded abroad.

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि cheap tractors के manufacture करने की स्कीम को क्यों drop कर दिया गया ? इसकी क्या वजूहात थीं ?

मन्त्री : हमने इस workshop को Government of India को देने का फैसला कर लिया था इस लिए ।

श्री देव राज सेठी : इसको Govt. of India को देने की क्या वजूहात थीं जबकि इस workshop का यहां पंजाब में बेहतरीन इस्तेमाल होता था ?

मन्त्री : राष्ट्र का हित हमारी स्टेट के हित से बड़ा है, इस लिए हमने उसके हित को सामने रखकर यह workshop Govt. of India को दे दी है ।

श्री देव राज सेठी : राष्ट्र के हित में तो स्टेट का हित भी शामिल है । तो फिर इस workshop को क्यों गवर्नमेंट आफ इण्डिया को दिया गया है ?

Mr. Speaker : It does not arise.

Shri Dev Raj Sethi : Sir, this question relates to the most important workshop.....

Mr. Speaker : It is an expression of opinion and not a supplementary question.

Shri Dev Raj Sethi : Sir, if the Government does not give any satisfactory reply, we have to ask supplementary questions.....

Mr. Speaker : For how long will you go on arguing with the Government ?

Shri Dev Raj Sethi : Until it gives some satisfactory reply.

राष्ट्र के हित में स्टेट का हित भी शामिल है । यह workshop हमारी स्टेट को अच्छा काम दे रही थी फिर इसे क्यों बन्द कर दिया है ?

मंत्री : मैं यह नहीं कहता कि राष्ट्र के हित और स्टेट के हित में कोई झगड़ा है । हमने तो राष्ट्र के हित को भी देखना है और अगर राष्ट्र के हित में कोई काम बनता हो तो स्टेट को भी लाभ होता है ।

Shri Ranjit Singh Captain : Was this Workshop originally started by the Government of India or the Punjab Government ?

Chief Minister : Government of India.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਨੂੰ ਸੈਂਟਰਲ ਗੇਰਮੈਂਟ ਪਾਸ ਦੇਣ ਲਗਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਰਕਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ।

DEMONSTRATION BY KISANS OF AMRITSAR AGAINST ENHANCED WATER RATES

***6124. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that Kisans of Amritsar and Gurdaspur Districts demonstrated in front of the Irrigation Office, Amritsar, on 26th September, 1955, against the enhanced water rate ;
- (b) whether any Memorandum containing their demands was received by the department concerned ; if so, the contents thereof and the action taken thereon ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) Yes. A copy of the Memorandum is laid on the Table. The demands were considered and rejected.

**DEMANDS' CHARTER PRESENTED TO THE PUNJAB GOVERNMENT
THROUGH S. E., U. B. D. CANAL, AMRITSAR**

We, the Kisans of Amritsar and Gurdaspur Districts whose fields are irrigated by the U. B. D. Canals are holding a demonstration in Amritsar today the 26th September, 1955. We are hereby expressing the acute discontent prevalent in the Kisans on account of significant fall in water supply, untimely closures, ever rising burden of irrigation charges and corruption. The policy followed by the government and the canal department is one of fleecing the Kisans, which have made canal irrigation unhelpful to our agricultural economy.

We demand that :—

- (1) In general supply one cusec foot water to irrigate 250 Acres of land. In paddy giving areas and areas with deeper sub-soil water-level one cusec foot of water should be supplied for every 165 acres of land.
- (2) To remove water scarcity, tube-wells should be constructed and with their help the present non-perennial canals and distributaries should also be made perennial.

IMMEDIATE DEMANDS

- (3) (i) Stop remodelling of the Distributaries and the water out-lets ,
(ii) End with untimely and illegal closures of canals.
- (4) Water-rate should be charged on actual supply of water. To make this feasible meter system should be erected.
- (5) (i) Withdraw increase in the water rates (Abiana) ;
(ii) Do not levy water-Advantage rates till new land settlement is carried out ;
(iii) Do not mix up (Khalet-Malet). Wad-Watter with Raoni. No charges should be levied on Wad-Watter ;
(iv) End system of levying punishment fines for breaches of Canal banks. Kisans should be compensated for the damages to their crops or land which occur on account of the negligence of the canal department. If any one makes cuts in the banks he should be tried in an open court and given necessary punishment.
- (v) To keep the Girdawaries correct, the girdawari registers should be kept in the custody of the Panchayats and should be made open to inspection by the Kisans, Kachi girdawari chits should be issued to the Kisans when the crops are still standing and the appeals against wrong entries should be heard by the Panchayats ;
- (vi) Withdrew Nakasu-tax (Acreage rate) ;
- (vii) Reduce Electricity rates for tube-wells and realise the charges twice according to crops.

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ਼ਟਰੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਕੀ ਬਜ਼ੁਰਗਤ ਸਨ ?

ਸੰਤੀ : यह तो बहुत से मुतालबे हैं। आप किसी एक particular मुतालबे की बात पूछना चाहें तो पूछ लें क्योंकि अगर सारे मुतालबात के बारे में बताने लगेंगे तो यह काम बहुत लम्बा हो जाता है।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਪੁਛ ਲਓ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੇਘ ਛੋਟੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਾਣੀ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ rates ਕਿਉਂ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸਦੀ ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : Rates ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਤੋਂ ਆਪਕੋ ਮਾਲੂਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਰ ਜਗ੍ਹਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ rates ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਮ ਹਨ । ਸਗੋਂ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਚ ਗੈਰ ਕਰ ਦੇ ਕੁਝ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ rates ਕਮ ਕਰ ਦਿਓ ਏ ਆਰ ਕੁਝ ਫਸਲਾਂ ਵਿਚ ਤੋਂ ਮੈਂ ਨੇ 25 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤਕ ਕਮ ਕਰ ਦਿਓ ਹਨ ।

REPRESENTATION FROM CANAL PATWARIS

***6147. Professor Mota Singh (Anandpuri):** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any representation from the Canal Patwaris has recently been received by the Government containing the following demands—
 - (i) that their bonus be amalgamated into their basic pay ;
 - (ii) that their grades of pay be revised in a new scale of Rs 50—3—80/4—100 ;
 - (iii) that the disparity between the scales of pay of Patwaris and clerical staff having similar qualification be removed, and,
 - (iv) that the commitments (made with their association) such as increase in conveyance allowance, payment of house-rent, payment of arrears of salaries and fixation of pay, be implemented ;
- (b) if the answer to part (a) be in the affirmative, the action taken or proposed to be taken by Government thereon ?

Professor Sher Singh : (a) (i) to (iv). Yes.

(b) (i) *Bonus*.—Bonus is given as a reward and incentive for good work to the individuals and not to the class as a whole and the amount varies. The question of its amalgamation in the pay, therefore, does not arise.

(ii) to (iv). The matter is under consideration.

GRANT OF FODDER AND SEEDS TACCAVI IN THE STATE

***6000. Sardar Gurcharan Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total amount of fodder and seeds given as taccavi in each District of the State separately after the last rains and floods in October, 1955 ?

Professor Sher Singh : A statement giving the required information is laid on the Table.

List of grant of Fodder and Seeds Taccavi in the State

Name of District	TACCAVI		
	Fodder	Seed	Total
	Rs	Rs	Rs
1. Amritsar	.. 24,89,170	13,675	25,02,845
2. Gurdaspur	.. 17,28,541	3,23,492	20,52,033
3. Ferozepore	.. 2,71,696	16,49,969	19,21,665
4. Hoshiarpur	.. Separate figures not supplied		14,00,000 (including taccavi for bullocks)
5. Jullundur	.. Information not received		
6. Ludhiana	.. 4,62,343	4,79,704	9,42,047
7. Kangra	.. Information not received.		
8. Ambala	.. 1,61,000	53,000	2,14,000
9. Karnal	.. 1,41,735	2,13,490	3,55,225
10. Rohtak	.. 1,36,598	1,09,000	2,45,598
11. Hissar	.. Separate figures not supplied		2,11,177 (including taccavi for bullocks)
12. Gurgaon	.. 1,00,740	1,31,735	2,32,475

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਥ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਵੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਤਕਾਵੀ ਹਮ ਸਬ ਤਕਸੀਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ।

LAND FOR HARIJANS IN VILLAGE MATWALI PADDI, TEHSIL NAWANSHAHR, DISTRICT JULLUNDUR

***6107. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the area of land reserved for the construction of houses and other common purposes of Harijans in village Matwali Paddi, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur, at the time of consolidation of holdings ;

[Sardar Harkishan Singh Surjit]

- (b) whether the area of land referred to in part (a) above has been demarcated; if so, the extent of the area of which possession has been handed over to the beneficiaries ?

Professor Sher Singh : (a) 24 Kanals and 16 marlas were reserved for the common purposes of the Harijans. No area was, however, reserved for their houses.

(b) *First Part.*—Yes.

Second Part.—Possession of the entire area reserved has been given.

CASES OF URBAN CO-OPERATIVE SOCIETIES IN HOSHIARPUR REFERRED FOR ARBITRATION

***6098. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of cases of Urban Co-operative Societies in Hoshiarpur District which were referred for arbitration during the last five years and the names of those who were appointed arbitrators in each case ?

Professor Sher Singh : A statement is laid on the Table.

List of cases of Urban Co-operative Societies in Hoshiarpur referred for arbitration during the last five years

Serial No.	Name of Debtor	Amount involved	Date of arbitration	Name of the Arbitrator
I—THE HOSHIARPUR MERCANTILE CO-OPERATIVE URBAN BANK LTD., HOSHIARPUR				
		Rs A. P.		
1	Sh. Mast Ram Aggarwal	4,665 1 6	7-8-51	S. Amar Singh Lehal, B. A. LL. B., Hoshiarpur
2	Sh. Surrinder Nath Sud	1,377 12 9	7-8-51	Ditto
3	Sh. Dharrinder Nath Sud	14,734 1 0	7-8-51	Ditto
4	Sh. Sujjan Singh ..	32,220 7 0	1-6-53	Sh. Chaman Lal, President, the Hoshiarpur Bakhshi Ram Urban Co-operative Thrift and Credit Society
5	Sh. Baboo Ram ..	1,215 3 3	11-2-52	S. Chanan Singh, Talib, Managing Director, Co-operative Printing Press, Jullundur
6	Sh. Kishan Singh ..	18,236 15 1	11-2-52	Ditto
7	Sh. Ram Chand Sud	16,308 3 6	11-2-52	Ditto

Serial No.	Name of Debtor	Amount involved	Date of arbitration	Name of the Arbitrator
8	Sh. Sadhu Ram Panda	Rs 121 0 9	11-2-52	S. Chanan Singh, Talib, Managing Director, Co-operative Printing Press Jullundur
9	Sh. Som Raj B.A. LL.B.	3,649 3 3	11-2-52	Ditto
10	Sh. Dharam Singh ..	2,359 14 0	11-2-52	Ditto
11	Sh. Baldev Parshad ..	5,088 9 6	11-2-52	Ditto
12	Hoshiarpur Development Corporation Limited, Hoshiarpur through Sh. Gurran Ditta Mal Malhotra, Liquidator	51,216 11 0	11-2-52	Ditto
13	Sh. Shambu Nath Sud	2,537 3 0	12-5-54	Sh. Mul Raj, Manager, the Central Co-operative Bank, Limited, Hoshiarpur
14	Sh. Rikhi Singh ..	4,049 0 6	13-3-54	Ditto
II—THE NATIONAL URBAN CO-OPERATIVE BANK LIMITED, HOSHIARPUR				
15	Sh. Chaman Lal ..	588 0 3	21-1-51	Sh. Amrik Singh, President, the Hoshiarpur Mahanbir Co-operative Urban and Thrift Society
16	Sh. Harbans Lal Marwaha	10,738 7 6	14-11-50	
17	Sh. Balkishan ..	3,334 8 3	25-8-51	S. Sohan Singh, President, the Hoshiarpur Moti Co-operative Multipurpose Society
18	Sh. Karam Chand ..	1,341 7 3	24-7-53	Sh. Mul Raj, Manager, the Central Co-operative Bank, Hoshiarpur
19	Sh. Dev Raj Puri ..	10,300 12 0	1-10-52	Ditto
20	Shri Madusudan Joshi	1,712 15 0	27-9-54	Sh. Mul Raj, Manager, the Central Co-operative Bank, Hoshiarpur
21	Sh. Amar Nath Jain ..	894 13 3	19-9-55	Ditto
22	Sh. Shiv Dass deceased	2,004 13 9	18-2-56	Ditto
23	Sh. Jagdish Rai ..	428 11 3	26-7-55	Ditto
III—THE HOSHIARPUR CO-OPERATIVE TRANSPORT WORKERS THRIFT AND CREDIT SOCIETY				
24	Sh. Bakhshi Ram ..	2,389 15 3	21-9-54	Sh. Gian Chand, Secretary, Premgarh Co-operative Thrift and Credit Society
25	Sh. Ved Parkash ..	589 0 0	31-8-54	Ditto
26	Sh. Lakhbir Singh ..	540 3 6	31-8-54	Ditto
27	Sh. Maya Singh ..	577 0 0	31-8-54	Ditto
28	Sh. Surrinder Pal ..	603 0 0	31-8-54	Ditto

[Minister for Revenue and Irrigation]

Serial No.	Name of Debtor	Amount involved	Date of arbitration	Name of the Arbitrator
29	Sh. Sham Lal ..	584 0 0	31-8-54	Shri Gian Chand Secretary, Premgarh Co-operative Thrift and Credit Society Ditto
30	Sh. Nanak Chand ..	584 0 0	31-8-54	
31	Sh. Fazir Singh ..	664 0 0	31-8-54	
32	Sh. Banarsi Dass ..	663 12 0	31-8-54	
33	Sh. Charanjit Lal ..	663 12 0	31-8-54	
34	Sh. Hari Singh ..	663 12 0	31-8-54	

IV—THE BAHADERPUR PREM CO-OPERATIVE URBAN THRIFT AND CREDIT SOCIETY, LIMITED

35	Sh. Sita Singh ..	309 8 0	12-9-51	Sh. Amrik Singh, President, the Mahabir Urban Thrift and Credit Society, Hoshiarpur
36	Bakhshi Chhajju Ram	1,158 0 0	2-9-52	Sh. Mul Raj, Manager, the Central Co-operative Bank, Limited, Hoshiarpur
37	Sh. Sita Ram ..	935 5 6	13-11-52	Ditto
38	Sh. Manohar Lal ..	822 4 9	15-3-55	Ditto
39	Sh. Hari Ram ..	649 11 0	14-5-55	Ditto

V—THE BAHADERPUR SIRI RAM CO-OPERATIVE URBAN THRIFT AND CREDIT SOCIETY, LTD.

40	Sh. Ram Dass ..	596 0 0	17-2-53	Sh. Chaman Lal, President, the Bakhshi Ram Urban Co- operative Thrift and Credit Society, Hoshiarpur
41	Sh. Basant Ram ..	342 0 0	17-2-53	Ditto
42	Sh. Bhagwant Kishan	309 0 0	17-2-53	Ditto
43	Sh. Payara Lal ..	277 0 0	17-2-53	Ditto

VI—THE HOSHIARPUR MILKMEN CO-OPERATIVE MULTIPURPOSE SOCIETY, LIMITED, HOSHIARPUR

		Rs	A.	P.		
44	Sh. Mangal Dass ..	110	0	0	20-4-51	Sh. Amrik Singh, President, the Mahabir Co-operative Urban Thrift and Credit Society Limited, Hoshiar- pur
45	Sh. Kartara ..	55	0	0	25-3-52	Ditto
46	Sh. Balwant Singh ..	96	0	0	14-3-51	Ditto
47	Sh. Massa Singh ..	90	0	0	25-6-52	Ditto
48	Sh. Bishan Dass ..	60	0	0	2-9-52	Ditto

Serial No.	Name of Debtor	Amount involved	Date of arbitration	Name of the Arbitrator
49	Sh. Rama ..	33 0 0	4-9-52	Sh. Amrik Singh, President, the Mahabir Co-operative Urban Thrift and Credit Society, Limited, Hoshiarpur
50	Sh. Ved Parkash ..	88 0 0	25-6-52	Ditto
51	Sh. Bishan Dass ..	37 0 0	4-9-52	Ditto
52	Sh. Nasib Chand ..	50 0 0	1-9-52	Ditto
53	Sh. Jaswant Singh ..	119 0 0	1-9-52	Ditto
54	Sh. Narinjan Singh ..	118 0 0	25-6-52	Sh. Amrik Singh, President, The Mahabir Co-operative Urban Thrift and Credit Society, Limited, Hoshiarpur
55	Sh. Ranga Singh ..	90 0 0	25-11-52	Sh. Chaman Lal, President, Bakhshi Ram Urban Co-operative Thrift and Credit Society, Limited, Hoshiarpur
56	Sh. Ranga Singh ..	50 0 0	25-11-52	Ditto
VII—THE HOSHIARPUR COMMITTEE BAZAR CO-OPERATIVE MULTIPURPOSE SOCIETY, LTD.				
57	Sh. Balkishan ..	14,316 8 9	23-7-54	Sh. Chaman Lal, President, The Bakhshi Ram Co-operative Urban Thrift and Credit Society, Ltd, Hoshiarpur
THE BAHADERPUR PREM CO-OPERATIVE URBAN THRIFT AND CREDIT SOCIETY, LTD., (IV)				
58	Sh. Bhagat Ram ..	947 4 9	17-2-56	Sh. Jarnail Singh, President, Attowal Co-operative Thrift and Credit Society
THE NATIONAL URBAN CO-OPERATIVE BANK LTD, HOSHIARPUR (I)				
59	Shri Bal Gopal ..	14,471 13 0	5-11-55	Sh. Mul Raj, Manager, the Central Co-operative Bank, Limited, Hoshiarpur
60	Sh. Jagat Singh ..	280 9 9	23-6-55	Ditto
VIII—THE BAZAR VAKILAN CO-OPERATIVE URBAN THRIFT AND CREDIT SOCIETY LIMITED, HOSHIARPUR				
61	Sh. Harish Chander ..	480 15 0	23-4-54	Sh. Mul Raj, Manager, the Central Co-operative Bank limited, Hoshiarpur
IX—THE PREMGARH CO-OPERATIVE URBAN THRIFT AND CREDIT SOCIETY, LIMITED, HOSHIARPUR				
62	Sh. Harbans Singh ..	518 0 0	4-12-52	Sh. Chaman Lal President, the Hoshiarpur Bakhshi Ram Co-operative Urban Thrift and Credit Society, Limited

FIXATION OF PAY SCALES OF LOCAL BODIES EMPLOYEES

***5898. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any proposal for fixing a uniform scale of pay for the different categories of employees of Local Bodies in the State has ever been considered by Government ; if so, with what result ?

Professor Sher Singh : Yes. This proposal was an integral part of the general proposal for the provincialisation of certain categories of Local Bodies Services. (The latter proposal). It has been given up because it runs counter to the policy of decentralisation of Government.

 ENQUIRY AGAINST MUNICIPAL COMMITTEE, GURDASPUR

***6096. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether it is a fact that A.D.M., Gurdaspur was deputed to conduct an enquiry into the affairs of the Municipal Committee, Gurdaspur, as a result of allegations made in a representation by the Secretary, Praja Socialist Party, Gurdaspur, against the President of the said Committee ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the result of the enquiry, and the action, if any, taken thereon ?

Professor Sher Singh : (a) and (b) The required information is being collected and shall be supplied to the member when ready.

 SWEEPERS OF KARNAL MUNICIPALITY

***6122. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that sweepers of the Karnal Municipality went on a strike in November last as a protest against the objectionable behaviour of the police authorities ;

(b) whether he is further aware of the fact that the sweepers referred to in part (a) above were summoned to the Police Station and beaten; if so, the action, if any, taken in the matter ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) Some of the sweeper bhishtis were summoned by the Police and interrogated but none of them was beaten and maltreated.

श्री बधावा राम : उन में से किस को पीटा गया और किस के साथ बदसलूकी हुई है ?

मंत्री : किसी को भी नहीं पीटा गया है ।

श्री वधावा राम : आप के पास क्या सबूत है कि उनको नहीं पीटा गया ?

मंत्री : आपके पास क्या सबूत है कि उनको पीटा गया है ?

Mr. Speaker : Order, order.

COTTAGE INDUSTRIES RURAL WORKERS AND PROFESSIONAL TAX

*6148. **Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Government has under consideration any proposal to exempt Cottage Industries Rural Workers from the payment of Professional Tax ?

Professor Sher Singh : Yes.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : यह विचार कब तक हो चुकेगा ?

मंत्री : हम बहुत जल्दी ही करना चाहते हैं शायद एक हफ्ता तक ही हो जाए ।

CONSTRUCTION OF ROADS IN DISTRICT GURGAON

*5950. **Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) whether any road has been constructed by Government in Gurgaon District during the year 1955-56 (up to 31st January, 1956) ; if so, the amount of expenditure incurred thereon;
- (b) the roads which the Government proposes to construct in Gurgaon District during the year 1956-57 and the amount of expenditure likely to be incurred thereon;
- (c) the amount of expenditure likely to be incurred by the Government district-wise in the State on the construction of roads, during the year 1956-57?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

- (a) The roads under construction in Gurgaon District during 1955-56 and the expenditure incurred up to 31st January, 1956, are detailed in statement No. 1, attached.
- (b) The roads proposed to be constructed in 1956-57 in Gurgaon District and expenditure likely to be incurred on them are mentioned in statement No. 2, attached.
- (c) The expenditure likely to be incurred in the State on the construction of roads during 1956-57 is given district-wise in statement No. 3, attached.

[Minister for Public Works and Education]

STATEMENT No. 1

Name of road	Expenditure (up to 31st January, 1956)
	Rs
1. Constructing Rewari-Narnual-Nizampur Road ..	3,43,381
2. Constructing Bye-pass at Ferozepore-Jhirka ..	21,081
3. Constructing Bye-pass at Nuh ..	40,645
4. Constructing unmetalled road from Kund to Majra-Bhalki Nanda Khol ..	15,434
5. Constructing metalled road from Gurgaon to Daulatabad ..	18,190
6. Constructing Gurgaon-Jharsa Road ..	17,097
7. Constructing Bye-pass at Hodal ..	1,34,069
8. Constructing Bye-pass at Palwal ..	1,54,120
9. Constructing dual carriage way on Delhi-Mathura Road mile 11/5 to 19/3 ..	12,543
Total ..	7,56,560
COMMUNITY PROJECT ROADS	
1. Constructing Pali-Ballabgarh-Chhainsa Road ..	3,56,489
2. Constructing Ballabgarh-Tigaon-Majhauili Road ..	1,58,645
3. Constructing Chhainsa-Mohna Road ..	19,813
Total ..	5,34,947
STATEMENT No. II	
1. Construction of Sohna-Dhauj Road in Gurgaon District .. (Proposal to replace the road by Hodal-Hassanpur and Palwal-Mohna Road is already with the Government)	1,00,000
2. Construction of Hodal-Nuh -Pautaudi Road ..	1,00,000
3. Construction of Hodal-Pinhana-Nagina Road ..	1,00,000
4. Construction of approaches to important towns and Railway Stations ..	66,000
5. Reconditioning Pali-Faridabad Road ..	1,00,000
6. Construction of Rewari-Narnual-Nizampur Road ..	1,18,000
7. Construction of a Bye-pass at Palwal ..	1,00,000
8. Construction of a Bye-pass at Hodal ..	1,24,000
9. Construction of a Bye-pass at Ferozepore-Jhirka ..	1,10,000
10. Construction of a Bye-pass at Nuh ..	77,000
11. Construction of a Bye-pass at Sohna ..	2,60,000
Total ..	12,55,000

STATEMENT No. III

Name of district	Expenditure likely to be incurred during 1956-57
	Rs
1. Gurgaon ..	12,55,000
2. Karnal ..	19,85,000
3. Ambala ..	29,14,000
4. Hissar ..	37,85,000
5. Rohtak ..	6,70,000
6. Jullundur ..	25,01,000
7. Ludhiana ..	14,05,000
8. Amritsar ..	10,18,000
9. Hoshiarpur ..	18,31,000
10. Gurdaspur ..	6,60,000
11. Kangra ..	22,10,000
12. Ferozepore ..	27,86,000

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मंत्री जी बताएंगे कि यह जो उन्होंने list दी है different Districts में खर्च के बारे में और बताया है कि गुड़गांव में 12 लाख 55 हजार खर्च होगा, अम्बाला में 29 लाख 14 हजार होगा, हिसार में 37 लाख बल्कि 38 लाख ही समझें और फीरोजपुर में 28 लाख के करीब तो आप गुड़गांव के मुकाबले में दूसरे जिलों में दुगना तिगना खर्च क्यों कर रहे हैं ? आप next Five-Year Plan में इस जिला में सड़कों पर दूसरों के मुकाबले में इतना कम खर्च क्यों कर रहे हैं ? क्या सड़कों पर रुपया जिला वार allocate नहीं होता है ?

मंत्री : आपको जो statement दी गई है उस में आप देखेंगे कि रोहतक को 6 लाख 70 हजार, गुरदासपुर को 6 लाख 60 हजार और अमृतसर को दस लाख के करीब दे रहे हैं। यह तो सड़कों की लम्बाई पर depend करता है। जितनी सड़क लम्बी है उम्मी के मुताबिक ही रुपया दिया गया है।

पंडित श्री राम शर्मा : अगर रुपया जिलावार नहीं रखा जाता है तो किस ख्याल को सामने रखकर सड़कें बनाई जाती हैं ?

मंत्री : सड़कों की length का ख्याल रख कर रुपया दिया जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Government इस चीज को देखती है कि जिन जिलों में सड़कें कम हैं उनमें ज्यादा सड़कें बनाई जाएं और जिन में ज्यादा हैं उन में कम बनाई जाएं ?

मंत्री : कोशिश तो यही की जाती है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Government को इस बात का यकीन है कि ज़िले गुड़गांव के अन्दर पहले ही बहुत ज्यादा सड़कें हैं और इसीलिए यह वहां पर सड़कों के लिए कम से कम खर्च कर रही है ?

मंत्री : ऐसी कोई चीज नहीं है ; अगर और सड़कों की जरूरत होती है तो और भी बनेंगे मगर जो २ सड़कें अब ली गई हैं उनके बारे में statement आपको दे दी गई है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : वज़ीर साहिब ने जवाब देते हुए फरमाया है कि होडल-नूह पटोदी सड़क पर एक लाख और एक लाख रुपया होडल-पिनहाना-नगीना सड़क पर खर्च किया जा रहा है । क्या मैं पूछ सकता हूं कि जो कुल खर्च होने वाला है यह उसका 2 प्रतिशत है ?

मंत्री : मैं नहीं कह सकता कि कितने per cent है मगर जितना इस साल खर्च होने वाला है वह मैं ने बता दिया है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : अगली पांच साला योजना में जो यह दो सड़कें रखी गई हैं और जिन को आप पांच सालों में खत्म करना चाहते हैं वह जनाब कैसे खत्म होंगी ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि गुड़गांव के अन्दर कम सड़कें क्यों बनाई जाती हैं ?

Mr. Speaker : No, this does not arise.

EX-MILITARY MEN IN THE PUBLIC WORKS DEPARTMENT

***6149. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- whether it is a fact that the previous service of the ex-military men employed in the Buildings and Roads Branch of the Public Works Department of the State in 1946 has been taken into account for purposes of pay and pension, but not for seniority ;
- whether it is a fact that in 1948, it was decided that the previous service referred to in part (a) above shall count for seniority also ;
- whether it is also a fact that in 1949 the decision referred to in part (b) above was reversed ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b). The ex-service men employed in the Buildings and Roads Branch of the Public Works Department of the State in 1946, have been given all the concessions admissible to them under the orders issued by the State Government from time to time regarding fixation of their pay, seniority and pension on appointment to Civil posts.

(c) Does not arise, as such general orders are issued by the Government in the General Administration and are given effect to by the Public Works Department, Buildings and Roads Branch.

Professor Mota Singh Anandpuri : While giving concession in case of seniority, may I ask in how many cases the officials have enjoyed the privilege pension on the basis of seniority ?

लोक कार्य विभाग तथा शिक्षा मंत्री : इस के लिये नोटिस चाहिये ।

CESS ON SUGARCANE IN THE STATE

***6066. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the rate of cess on sugarcane in the State during the years 1953, 1954 and 1955 respectively and the amount actually realised as cess during each of these years ;
- (b) whether the cess rate on sugarcane has been revised by the State Government in January-February, 1956 ; if so, the rate of cess now in force, and the terms of realisation of this cess ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The requisite information is given below :—

Rate of cess on sugarcane in—

	<i>Amount of cess realised</i>		
	Rs	A.	P.
(i) 1953-54 season at anna 1 per maund ..	1,99,599	9	9
(ii) 1954-55 season at anna 1 per maund ..	2,58,326	2	0
(iii) 1955-56 season at anna 1 per maund ..	82,831	5	3
	(up to end of January, 1956)		

(b) The matter is under consideration of Government.

OPENING OF VETERINARY DISPENSARIES IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***6112. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the number of Veterinary dispensaries in each tehsil of the State separately ;
- (b) whether there is any proposal under the consideration of Government to start new Veterinary dispensaries in tehsil Una, District Hoshiarpur during the next two years ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) A statement is laid on the Table.

(b) The possibility of starting a dispensary in tehsil Una, district Hoshiarpur, will be considered under the Second Five-Year Plan.

[Minister for Public Works and Education]

LIST OF VETERINARY HOSPITALS AND PERMANENT OUTLYING DISPENSARIES IN EACH TEHSIL OF THE STATE

District	Tehsil	Place of Veterinary Hospital	Permanent Outlying Dispensaries
1	2	3	4
1. Ferozepore	1. Ferozepore	1. Ferozepore ..	Bhucho Mandi
		2. Mamdot	
	2. Moga ..	3. Phoola	Doda-Fatehgarh-Jhok Tehlsingh
		4. Sodhi Nagar	
		5. Moga	
		6. Baghapurana ..	
	3. Zira ..	7. Daroli Bhai	Danewal, Kot Isa Khan
		8. Bandi Kanan	
		9. Zira ..	
	4. Fazilka ..	10. Dharamkot	Lambi, Mudki, Patto Hira Singh, Chak Sharewal
		11. Mokhu	
		12. Fazilka ..	
		13. Jalalabad	
		14. Abohar	
		15. Malout	
	5. Muktsar ..	16. Ram Nagar	Satto Ganno, Kot Bhai
		17. Muktsar ..	
		18. Guru Har Sahai	
2. Ludhiana* ..	6. Ludhiana	19. Gidderbaha	Bhaini Sahib, Machhiwara
		20. Ludhiana	
		21. Dehlon	
		22. Sahnewal	
		23. Katni Kalan	
	7. Jagraon ..	24. Dakha	Issru Malaud, Sidhas
		25. Gujarwal ..	
		26. Jagraon ..	
		27. Raikot	
		28. Sidhwan Bet	
3. Gurdaspur ..	8. Samrala ..	29. Samrala	Galib Kalan, Bhundri
		30. Khanna	
	9. Gurdaspur	31. Gurdaspur ..	Chhala, Ghurata
		32. Kahnuwan	
		33. Kalanaur	
		34. Dhariwal	
		35. Dina Nagar	
		36. Dorangla	
	10. Batala ..	37. Batala ..	Ghanike, Banjar
		38. Dehra Baba Nanak	
		39. Fatehgarh Churian	
		40. Villa Bajju	
		41. Bham ..	
	11. Pathankot	42. Pathankot ..	Narot Jaimal Singh
		43. Dalhousie	

District	Tehsil	Place of Veterinary Hospital	Permanent Outlying Dispensaries
1	2	3	4
4. Amritsar ..	12. Amritsar ..	44. Amritsar .. 45. Chatiwind Gate (Amritsar) 46. Kathu Nangal 47. Tahli Sahib via Batala 48. Jandiala 49. Tarsikka 50. Rayya 51. Butala via Beas	Buchar Kalan, Majitha
	13. Tarn Taran	52. Tarn Taran .. 53. Fatehabad 54. Chola Sahib .. 55. Kasail 56. Attari	Jalalabad, Sabran, Panjwar Kala Minhala
	14. Patti ..	57. Patti .. 58. Valtoha	Rujoke
	15. Ajnala ..	59. Ajnala .. 60. Raja Sansi 61. Ramdass 62. Chogawan via Attari 63. Chetanpur	Bhikiwind, Bhindar, Kakkar Kairon, Jasraur
5. Kangra ..	16. Kangra ..	64. Dharmsala	
	17. Nurpur ..	65. Kangra 66. Nurpur 67. Indora	
	18. Dehra ..	68. Dehra Gopipur .. 69. Daroka	Garley, Jowali
	19. Palampur ..	70. Palampur .. 71. Paprola 72. Lamba Graon	Rajeh
	20. Hamirpur ..	73. Hamirpur .. 74. Barsar 75. Nadaun 76. Sujanpur	Fatehpur
	21. Kulu ..	77. Kulu .. 78. Banjar 79. Nirmand 80. Hanali 81. Keylong (Lahaul)	Dadeh
6. Hoshiarpur	22. Hoshiarpur	82. Hoshiarpur .. 83. Hariana 84. Gardhiwala	Ahrana Kalan, Dalewal, Behala, Santokhgarh, Bullowal
	23. Garh Shankar ..	85. Garh Shankar .. 86. Balachaur 87. Mahilpur 88. Una 89. Anandpur Sahib	Bhangli Basdera
	24. Dasuya ..	90. Nurpur Bedi 91. Gagret 92. Dasuya 93. Mukerian 94. Miani 95. Hajipur 96. Tanda Urmar	

[Minister for Public Works and Education]

District	Tehsil	Place of Veterinary Hospital	Permanent Outlying Dispensaries
1	2	3	4
7. Jullundur	25. Jullundur ..	97. Jullundur 98. Bhogpur 99. Kartarpur 100. Jamsheer 101. Adampur	
	26. Phillaur ..	102. Phillaur 103. Goraya 104. Bundala 105. Bilga	
	27. Nakodar ..	106. Nakodar .. 107. Shahkot	Shankar
	28. Nawanshahr	108. Nawanshahr 109. Garpadhana 110. Banga	
8. Ambala ..	29. Ambala ..	111. Ambala City .. 112. Barara	Naggal
	30. Naraingarh	113. Naraingarh 114. Sadhaura	Raipur Ravi
	31. Rupar ..	115. Rupar .. 116. Morinda 117. Chamkaur Sahib	Bharatgarh
	32. Jagadhri ..	118. Jagadhri 119. Chhachhrauli	Bilaspur
	33. Kharar ..	120. Kharar .. 121. Mani Majra 122. Kurali 123. Kalka	Manali
	34. Karnal ..	124. Karnal 125. Nissang 126. Nilokheri 127. Balla .. 128. Thanesar 129. Shahabad 130. Thaska Miranji 131. Ladwa 132. Indri	Gharaunda
9. Karnal ..	35. Kaithal ..	133. Kaithal .. 134. Ghula 135. Pehowa 136. Pundri	Keorak Kaul
	36. Panipat ..	137. Panipat 138. Samalkha .. 139. Idyana	Naultha
	37. Kaithal ..	140. Rajaund	

District	Tehsil	Place of Veterinary Hospital	Permanent Outlying Dispensaries
1	2	3	4
10. Hissar ..	38. Hissar ..	141. Farm Hissar 142. Hissar .. 143. Barwala 144. Tohana 145. Hansi 146. Loharu Jatu 147. Fatehabad 148. Ratia .. 149. Bhiwani 150. Kairu 151. Tosham 152. Sirsa .. 153. Mandi Dabwali 154. Siwani 155. Loharu 156. Narnaund	Bhuttu Kalan Bahuna Rani, Kalanwal Mirchpur
11. Rohtak ..	43. Rohtak ..	157. Rohtak 158. Kalanaur 159. Saughi 160. Siswana 161. Bhainswal 162. Sampla 163. Gohana 164. Gangana 165. Mehm 166. Jhajjar 167. Beri 168. Badli .. 169. Bahadurgarh 170. Matanhail 171. Salwas 172. Sonepat 173. Mandaura .. 174. Ganour 175. Jauan 176. Khewra	Kahnour Madina Chhra Machrauli
12. Gurgaon ..	47. Gurgaon ..	177. Gurgaon .. 178. Farrukhnagar 179. Sohana 180. Rewari 181. Dharuhera 182. Nuh .. 183. Hathin .. 184. Ferozepur-Jhirka 185. Panahana 186. Ballabgarh 187. Chhainsa 188. Palwal .. 189. Hodel .. 190. Tappa Bilochpur 191. Chandot 192. Pataudi 193. Bawal ..	Jatusana-Siha-Gurawra Mandkula Aurangabad Khol
13. Simla ..	53. Simla ..	194. Simla	

PRIMARY BASIC SCHOOLS IN THE STATE

***6018. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of Primary Basic Schools district-wise in the State at present together with the number of those run by lady teachers ;
- (b) the steps; if any, taken by the Government to remove the numerical disparity between teachers of both sexes in the schools referred to in part (a) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: The information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is complete.

DISPOSAL OF DAMAGED WHEAT AT KASUBEGU, DISTRICT
FEROZEPURE

***6067. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether 60,000 maunds of wheat damaged by recent floods and stocked at Kasubegu, District Ferozepore was disposed of ; if so, on what terms ;
- (b) whether any tenders were invited for the disposal of the said wheat; if so, the manner in which publicity was given and the details of offers received from the tenderers in this connection ?

Shri Mohan Lal : (a) Totally damaged stocks of imported wheat belonging to the Central Government have been disposed of to one Shri Kashmiri Lal Gupta of Ferozepore at annas 4, annas 5 and annas 6 per maund for three different lots on acceptance of his tender by the Central Government. An approximate quantity of 58,000 maunds was offered in the first instance, but after retrieving partially damaged stocks which are being disposed of separately, the actual deliveries of Shri Gupta may be less.

(b) Yes. Tender notice was sent to all the starch manufacturers in the country as per list supplied by the Government of India.

An advertisement was also published in three newspapers viz:—

- (i) The Tribune (Ambala)—7th December, 1955.
- (ii) The Milap (Jullundur)—8th December, 1955.
- (iii) The Indian Express (Bombay, Delhi and Madras)—7th December, 1955.

In addition to this copies of the Press advertisement were also sent to all the Deputy Commissioners, Food Supply Officers and Assistant Food Controllers in the State for giving local publicity.

The details of offers received are as follows :—

<i>Name of the firm</i>	<i>Rate per maund offered</i>
1. Shri Kashmiri Lal Gupta of Ferozepore.	Annas 4, annas 5 and annas 6 for three different lots.
2. Shri N. C. Parik of New Delhi ..	Anna 1½ for the entire quantity.
3. Messrs Jhandu Mal-Mohan Lal of.. Bombay	Annas 4 for the stocks of one Barrack only. (He did not tender for the remaining stocks).

श्री देव राज सेठी : क्या 2 रुपये का कोई tender मौसूल हुआ था ? क्या बजह है कि -/4/- या -/5/- वाले tenderer को यह काम दिया गया ?

वित्त मंत्री : 2/-/ का कोई tender मौसूल नहीं हुआ ।

SHORTAGE OF CEMENT IN GURGAON DISTRICT

***6128. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether Government is aware of shortage in the supply of cement in Gurgaon District ; if so, the action proposed to be taken by Government to make good this shortage ?

Shri Mohan Lal : Government are fully alive to the shortage of cement prevailing in the State as also in the Gurgaon District. This is due to the inadequate production of cement in the country as a whole as compared to the demand for it. However, the Union Government have been requested to increase the quota of the State both from the indigenous production and imports from abroad. Besides, every endeavour is being made to have supplies from factories accelerated.

श्री बाबू दयाल : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि सीमेंट की कितनी कम supply हुई है ?

मंत्री : गुड़गांव डिस्ट्रिक्ट के मुतअल्लिक में separately नहीं बता सकता । मेरे पास कुछ States की figures हैं; for example हम ने flood के लिए 30,000 टन की demand Central Government से की थी लेकिन उन्होंने सिर्फ 8,000 टन की allotment की है । हम जो demand करते रहे हैं उस के मुतअल्लिक अगर आप figures जानना चाहें तो मैं बता सकता हूं । जो latest position है वह इस तरह से है कि क्योंकि Government of India import soft currency से कर रही है इसलिए उन्होंने ने States को 15,000 टन भेजा है । अगर इसी तरह से मिल जाये तो situation ease हो जायेगी ।

श्री बाबू दयाल : क्या गवर्नमेंट बताएगी कि जब 30,000 टन की demand पर गवर्नमेंट ने 8,000 टन दिये तो क्या ज्यादा quota हासिल करने के लिए भारत सरकार से कोई correspondence हो रही है ?

मंत्री : बात यह है कि हम press करते हैं। यह shortage State level पर ही नहीं All-India basis पर है इस लिए वह हमारी जरूरत के मुताबिक सीमेंट नहीं दे सकते। इसी तरह दूसरी States को भी नहीं दिया जा रहा। हम ज्यादा से ज्यादा quota हासिल करने की कोशिश करते हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : पंजाब में shortage की percentage क्या है? क्या गुड़गांव में उतनी ही है या उस से कम या ज्यादा ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बता सकते हैं कि गवर्नमेंट को कितना सीमेंट चाहिये ?

अध्यक्ष महोदय : वह इस सवाल का जवाब off-hand कैसे दे सकते हैं ? (How can he reply to this question off-hand?).

पंडित श्री राम शर्मा : पूछा यह गया था कि गुड़गांव में क्या shortage है ? मिनिस्टर साहिब ने जवाब दिया कि shortage उसी level पर है जो सारी States में है। मैं दरियाफ्त करना चाहता हूं कि यह shortage दूसरी States के मुकाबिले में कम है या ज्यादा ?

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल का जवाब वह एक मिनट में कैसे दे सकते हैं ? (How can he answer this question in a minute ?).

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मैं दरियाफ्त करना चाहता हूं कि गुड़गांव में सीमेंट की shortage को पूरा करने के लिए सरकार क्या steps ले रही है ?

Mr. Speaker : Reply to this question has already been given.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : मैं पूछना चाहता हूं कि क्या गुड़गांव में particularly shortage ज्यादा है ?

अध्यक्ष महोदय : गुड़गांव का सवाल नहीं। आप इसे खाह मखाह ले आते हैं। (The hon. member is unnecessarily bringing in Gurgaon. This question does not pertain to that District).

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मैं ने पूछा है कि गुड़गांव में काफी shortage है। इस कमी को पूरा करने के लिये.....

Mr. Speaker : Answer to this question has already been given.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : यह बताया गया था कि States level पर shortage है। मैं गुड़गांव की shortage के मुताबिक पूछना चाहता हूं कि उसे पूरा करने के लिये क्या steps लिये गये हैं।

मंत्री : आप जरा अपने सवाल का मुलाहजा फरमा लें और जवाब भी सुन लें। गुड़गांव डिस्ट्रिक्ट के मुताबिक पूछा गया है कि गवर्नमेंट इस shortage को make good करने के लिए क्या steps लेने का इरादा रखती है। हमें इस बात का इल्म

है कि गुड़गांव में shortage है। यह shortage किसी खास जिला में नहीं बल्कि पंजाब के सारे जिलों में है। हम ने Government of India को अर्ज करती है सारी shortage को पूरा करने के लिये। जितना quota मिलेगा वह सारे जिलों में जिन में गुड़गांव भी शामिल है तकसीम किया जायेगा। हम shortage पूरी करने के लिये कोशिश करेंगे।

पंडित श्री राम शर्मा : वजीर साहिब ने जवाब में यह फरमाया है कि सिर्फ गुड़गांव जिले में ही shortage नहीं है बल्कि सारे पंजाब में ही है। तो क्या मैं मालूम कर सकता हूं कि गुड़गांव में सारे पंजाब के मुकाबले में shortage ज्यादा है या नहीं ?

Mr. Speaker : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this supplementary question arise ?)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब वजीर साहिब ने जवाब दिया है कि सारे पंजाब में shortage है और गुड़गांव में भी shortage है और वे उसे पूरा कर रहे हैं। तो मैं पूछता हूं कि अगर गुड़गांव का special case हो तो क्या वे उस का ज्यादा ख्याल नहीं रखेंगे ?

Mr. Speaker : No please. Not allowed.

LICENSEES OF KILN

***6129. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether it is a fact that the licensees of kilns in the flood relief areas in the State were required to pay Rs 100 for the flood relief fund in addition to the licence fee ; if so, the reasons thereof ?

Shri Mohan Lal : (i) No.

(ii) Question does not arise.

STARTING OF A SPINNING AND WEAVING CENTRE IN THANA NURPUR, DISTRICT HOSHIARPUR

***6110. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether Government proposes to take any steps during the 2nd Five-Year Plan to set up and encourage industries in the backward area of tehsil Una, District Hoshiarpur ; if so, the details thereof ;
- (b) whether the Government has recently received representation for starting spinning and weaving centre in the flood affected area of thana Nurpur Bedi in tehsil Una ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) The schemes, a statement regarding which is laid on the Table, are proposed to be taken up during the Second Five-Year Plan for the development of industries in the Hoshiarpur District. Tehsil-wise plan has not been prepared as yet. However, it is contemplated to spend Rs 12 lacs in Una Tehsil out of Rs 37,55,930 provided for the Hoshiarpur District as shown in the said statement.

[Minister for Finance]

(b) A representation was received for starting a Spinning and Weaving Centre in the flood affected area of Thana Nurpur Bedi, in Tehsil Una. According to Government decision relief Spinning and Weaving Centres were proposed to be organised on the pattern of schemes formulated by the All-India Khadi and Village Industries Board by the Central Relief Committee and Gram Udyog Sangh, Adampur Doaba, at a total cost of Rs 96,000 and 12 Centres were to be opened by these organisations. The representation has been forwarded to the Central Relief Committee and the Gram Udyog Sangh, Adampur Doaba.

STATEMENT SHOWING THE PARTICULARS OF THE SCHEMES INCLUDED
IN THE SECOND FIVE YEAR PLAN FOR THE DEVELOPMENT
OF INDUSTRIES IN THE HOSHIARPUR DISTRICT

Serial No.	Name of Scheme	Total gross cost for Hoshiarpur District	Amount expected to be spent in Una Tehsil
		Rs	Rs
1	Participation in the Establishment of Factories ..	66,000	..
2	Development of Khadi and Village Industries ..	20,61,845	10,00,000
3	Design Centres for improvement of handicrafts ..	205,000	..
4	Establishment of Dye-house for handloom industry	1,15,000	..
5	Establishment of Sales-Depots for handloom cloth	50,000	20,000
6	Loans for the development of Small Scale Industries in the Punjab ..	7,50,000	1,50,000
7	Grant of Subsidies ..	25,000	6,000
8	Grant-in-aid to educated youngmen ..	12,500	4,000
9	Supply of improved handloom and equipment to weavers ..	1,15,000	20,000
10	Additional Class in the Government Industrial School, Hoshiarpur for imparting training in artistic handicrafts ..	56,000	..
11	Establishment of a Mulberry Nursery ..	10,000	..
12	Establishment of a Basic Nursery of Japanese Mulberry Crafts ..	5,000	..
13	Opening of Junior Technical School and Re-organisation of the existing Industrial School ..	48,745	..
14	Opening of Diploma Industrial School, and certificate school for girls ..	72,000	..
15	Aid to private institutions for boys ..	1,32,500	..
16	Special scholarships/stipends to Government Industrial Schools for boys and girls ..	22,000	..
17	Financial assistance to students for training abroad	9,340	..
	Total ..	37,55,930	12,00,000

श्री मोहन लाल बत्त : मन्त्री महोदय ने उत्तर में कहा है कि इस सम्बन्ध में district-wise survey हो रहा है। क्या वह कृपा कर के बताएंगे कि चूंकि हर एक तहसील के जुदा जुदा हालात होते हैं राज्य में Tehsil-wise survey किया जाएगा या नहीं ?

मन्त्री : जब allocation होगी तो हर एक तहसील की needs को consider किया जाएगा।

CLOSURE OF MILLS IN AMRITSAR

***6106. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that in the tri-partite Conference of labour mill-owners and Government representatives held in July, 1954 under the presidentship of the then Chief Minister, it was decided that the Deputy Commissioner, Amritsar, will investigate into cases of closures of mills in Amritsar, and that where the closures were found to be non-genuine, ex-employees would be employed in the new concerns started after the closures on old rates of pay and terms of service;
- (b) whether it is also a fact that out of 16 cases investigated by the Deputy Commissioner, Amritsar 12 were found to be cases of non-genuine closures ;
- (c) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative whether the ex-employees have been employed by the Mills referred to in part (b) above ; if not, the action taken by Government in the matter ;
- (d) whether Government is aware of the fact that 11 more mills in Amritsar served notices for closures in the month of December, 1955; if so, the action taken or proposed to be taken by the Government in the matter to safeguard the interests of workers ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Nine out of the 16 cases were reported to be of non-genuine split up.

(c) In the case of six mills, out of the nine mentioned in (b) above all the ex-employees do not appear to have been employed by the Mills. The cases of three mills, out of these six, are subjudice before the Industrial Tribunal. As for the remaining three mills, the workers formerly employed therein became unemployed due to the closure of the Mills ; and the Labour Commissioner, Punjab, has been directed to utilize the good offices of the Tri-partite Board, Amritsar, for effecting conciliation.

(d) *First point*—Yes. A complaint to this effect has been received on the 22nd February, 1956.

Second point—The matter is under consideration.

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਕਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਤਨ੍ਹੋਨੇ ਬਤਾਯਾ ਹੈ ਕਿ investigation ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। (He has stated that the investigation is going on.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਡੇਢ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ question ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ Deputy Commissioner ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ non-genuine ਕੇਸ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਿਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ step ਲਿਆ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : 9 ਮਿਲੀਓਨਾਂ ਦੇ ਸੁਤਅਲਲਿਕ ਹਮੇਂ report ਮਿਲੀ ਥੀ ਕਿ ਵਹ non-genuine cases ਹੈ। Deputy Commissioner ਨੇ District Organiser ਦੀ ਮਾਰਫਤ enquiry ਕਰਵਾਈ ਥੀ ਐਰਿ ਰਿਪੋਰਟ ਕੋ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਭੇਜਾ ਥਾ। 9 ਵੇਂ ਸੇ ਤੀਨ ਏਸੇ ਕੇਸ ਹੈਂ ਜਿਨ ਦੀ settlement ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਤੀਨ ਮਿਲੇਂ ਏਸੀ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਸਾਰੇ references Industrial Tribunal ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈਂ। ਵਹ sub-judice matter ਹੈ। ਤਸ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੀ। ਬਾਕੀ ਤੀਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਨੇ ਅਪਨੇ Labour Commissioner ਕੋ direct ਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਹ Tri-partite Board ਅਮ੍ਰਤਸਰ ਕੇ good offices ਸੇ ਸਮਜ਼ਾਊਤਾ ਕਰਾਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਅਗਰ ਕੁਝ ਫੈਸਲਾ ਨ ਹੁਆ ਤੋ ਫਿਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਖੁਦ ਕੋਈ ਕਦਮ ਤਠਾਏਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ਹੈ ? ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅਗਲਾ step ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਸੰਤੀ : ਮੈਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ ਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਹਾਂ ਤਕ Government ਦੀ liability ਕਾ procedure ਹੈ ਤਸੀਂ ਕੇ ਸੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਅਮਲ ਕਿਆ ਗਯਾ ਥਾ। ਜਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਪਾਸ ਰਿਪੋਰਟ ਆਈ ਤੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਤਨ ਕੇ ਸਾਲਿਕਾਂ ਕੋ ਐਰਿ Textile Manufacturers Association ਕੇ General Secretary ਕੋ call upon ਕਿਆ ਕਿ ਫੈਸਲੇ ਕਾ implementation ਕਰੇ। ਤੀਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਤੋ understanding ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਐਰਿ ਤੀਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਮੇਂਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਆ ਕਿ ਤੀਨ ਏਸੀ ਮਿਲੇਂ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕਾ reference Industrial Tribunal ਕੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਤਨਮੇਂ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਬਾਕੀ 3 ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ Labour Commissioner ਕੋ Tri-partite Board ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ reconciliation ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕਹਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਨ ਹੁਆ ਤੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਪਨਾ ਅਕ੍ਰਿਤਧਾਰ ਬਰਤੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ : Reconciliation ਦਾ ਤੇ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਅਲਬੱਤਾ ਹੁਣ restoration ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ।

Mr. Speaker : The question has already been answered. It has been stated that the Government has fully considered the matter. It is doing all that it can possibly do under the rules.

Three cases are sub-judice. They are before the Industrial Tribunal. The Government is following the normal procedure in the remaining three cases. What else does the hon. Member want ?

ਸ਼੍ਰੀ ਬਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦਾ ਬੋਰਡ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ।

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜੋ non-genuine cases ਹੁਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੋ ਮਜ਼ਦੂਰ out of employment ਹੁਏ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ reconciliation ਦੇ ਬਾਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਉਨ ਦੀ employ ਕਰਨ ਦੀ authority ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਪਹਿਲੇ procedure reconciliation ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲਈ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਪਾਸ agency ਹੈ ਉਹ ਹੈ Labour Commissioner ਦੀ। ਪਹਿਲੇ ਯਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਮੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਝਗੜੇ ਲੜਨ ਦੇ ਬਜਾਏ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂ। ਅਗਰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਮੇ ਬਾਦ ਮੈਂ Industrial Tribunal ਦੀ refer ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਯਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ, ਯਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਪਾਵਰ ਹੈ ਅਤੇ ਯਹੀ procedure ਹੈ।

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

RELIEF TO FLOOD AFFECTED PEOPLE

792. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the nature of relief given or proposed to be given by the Government to such individuals or families whose kharif crops of 1955 were damaged by the recent floods in the State and whose Rabi crops could not be sown due to water-logging ?

Professor Sher Singh : No special relief measures have been taken by Government for such individuals or families. However, they received relief in the following forms along with other flood sufferers :—

(I) Remission of land revenue, Abiana and Local rate for khari crops at the following scale according to the category of damage, e.g. :—

(i) Areas where damage to crops is 50 per cent or more	Full remission (except for Abiana on sugarcane where the remission is 50 per cent in this category).
--	--

(ii) Areas where damage to crops is between 25 per cent and 50 per cent, 75 per cent remission of land revenue and Abiana, except for sugarcane. Full remission is to be given for crops of Til, Mash, Chillies and Maize sown in August, 1955.

[Minister for Revenue, Irrigation and Power]

- (iii) Remission according to normal rules in areas where damage is less than 25 per cent.
- (2) Suspension of recovery of taccavi loans for a period of 6 to 12 months according to the classification of the area on the basis of damage, the penal interest having been waived on the taccavis so suspended.
- (3) Seed, fodder and bullock taccavis.
- (4) Wheat at subsidized rate through cheap grain shops.

INTEREST CHARGED FROM RURAL CO-OPERATIVE SOCIETIES
AND INDUSTRIAL ORGANISATIONS

793. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state the rate of interest at present being charged by the Government on the loans advanced to Rural Co-operative Societies and Industrial Organisations, respectively in the State together with the reasons for disparity; if any, in these rates ?

Professor Sher Singh : No loan has been advanced by Government to the Rural Co-operative Societies. Loans are advanced to these Societies by the Central Co-operative Banks at an interest of 4—5 per cent per annum. Industrial Co-operative Societies are being advanced loans by Government under the State Aid to Industries Act, 1935, at 2½ per cent while other Industrial Organisations are given loan under the said Act at 3 per cent. There is disparity in the rates of interest on loans advanced by Government to Industrial Co-operative Societies and Industrial Organisations and that is due to the fact that the Co-operative movement has to be encouraged. Lower rates to Industrial Co-operatives and Industrial Organisations are allowed with the help of subsidy given by the Central Government.

RECENT FLOODS IN THE STATE

794. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that the havoc caused by floods recently in 1955 was due to either there being no syphons under the roads and canals or where such syphons did exist, those being too small ; if so, the steps taken or intended to be taken by Government to prevent the recurrence of such calamities ?

Professor Sher Singh : Syphons under canals and roads were constructed for disposal of storm water resulting from normal rainfall. The rains in October, 1955 were abnormal and some of the syphons could not cope with the accumulated discharge. All these cases are being examined and, where necessary, discharging capacities of existing syphons will be increased and new syphons provided where called for.

CONSTRUCTION OF ZIRA DHARAM KOT PACCA ROAD

795. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the date on which contract for the construction of Zira-Dharam-kot Pucca Road in Ferozepore District was given together with the value of the contract ;

- (b) whether the contract mentioned in part (a) above was given before or after the survey of the road was undertaken ;
- (c) the total number of blocks into which the said road has been divided for earthwork, together with the names of the contractors who have been given these contracts and the value of each such contract ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The contracts for earthwork on Zira Dharamkot Road were given on the 11th January, 1956. The amount of the contracts is Rs 1 lac.

(b) The existing District Board road from Zira to Kot Isa Khan is being followed and therefore the question of any survey in this section does not arise. for the rest of the road from Kot-Isa Khan to Dharamkot survey work was in hand at the time of calling tenders.

(c) The road has been divided into 5 blocks for carrying out earthwork and the amount of work in each block is Rs 20,000. First 3 blocks for miles 1 to 9 have been allotted to the Krishna Co-operative and Labour and Construction Society, Muktsar and the last 2 blocks for miles 10 to 15 have been given to the Roranwala Co-operative Labour and Construction Society, Ltd.

COMPENSATION FOR LANDS COMING UNDER SIDHWAN BRANCH

796. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the rate at which compensation has been paid for the lands coming under Sidhwan Branch and its Sub-Branches and the old Grey Canals ;
- (b) the names of the persons who have so far been paid compensation for the land coming under the canal passing by village Atwal Rohi, Tehsil Zira, district Ferozepore ?

Professor Sher Singh : (a) The rates of compensation paid for different classes of land on Sidhwan Branch and its distributaries are—

Chahi area	.. Rs 1,250 to Rs 1,800 per acre.
Barani area	.. Rs 500 to Rs 1,400 per acre.
Banjar area	.. Rs 200 per acre.
Old Grey Canal	.. Rs 12-8-0 per acre.

- (b) There is no such village in the village Directory of Zira Tehsil.

PROTECTION OF WATER-LOGGED AREAS IN THE STATE

797. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the steps so far taken by Government to protect the waterlogged areas in the State from waterlogging ;

[Sardar Bachan Singh]

- (b) whether any scheme for granting long term loans at low rates for the installation of pumps in water-logged areas is under the consideration of Government ; if so, the details thereof?

Professor Sher Singh : (a) Government have under investigation and consideration various schemes like construction of drains and tube-wells and lining of channels to check water-logging. In some areas some drains have already been constructed.

(b) There is no such scheme.

CONSTRUCTION OF PUCCA REGULATORS AND ESCAPES AT SOURCE OF CANALS

798. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any pucca regulators and escapes have been built at the sources of the canals to save the area commanded by the Grey Canals from the floods in the River Sutlej ; if not the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : Yes, the reply is in the affirmative.

DISTRIBUTION OF WATER FROM GREY CANALS

799. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the steps, if any, taken by the Government for the proper distribution of water from the Grey Canals, especially at the tails ?

Professor Sher Singh : The Grey Canals are being remodelled and proper Head Regulators and distributors are being constructed to ensure proper distribution of supply at the tails of the channels.

REMISSION IN LAND REVENUE AND ABIANA

800. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that the Government have decided to remit the land revenue and abiana in respect of the crops which were damaged by floods in 1955 ; if so, whether this decision has so far been implemented, if not, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : *First Part.*—Yes.

Second Part.—Yes.

Third Part.—Does not arise.

REMISSION IN LAND REVENUE AND ABIANA

801. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the basis on which land revenue and abiana in respect of the crops damaged by the floods during 1955 has been remitted ?

Professor Sher Singh : Remissions of Land Revenue and Abiana have been ordered according to the classification of damage as under :—

- (a) Full remission of Land Revenue and abiana is to be granted in areas where the damage to crops exceeds 50 per cent, except in the case of abiana on sugarcane crop in which case, 50 per cent remission is to be granted.

- (b) 75 per cent remission of Land Revenue and abiana is to be granted in areas where the damage to crops is between 25 per cent and 50 per cent except in the case of abiana on the crops of Til, Chillies, Mash and Maize sown in August, 1955, in which cases full remission is to be allowed. No remission is to be given in the case of abiana on sugarcane crop in these areas.
- (c) In areas where the damage to crops is upto 25 per cent, the remission will be according to the normal rules of the Revenue and Irrigation Departments.

LEVY OF WATER ADVANTAGE RATE IN SIDHWAN DIVISION

802. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether any water advantage rate has been levied by the Government in addition to the Betterment Tax in Sidhwan Division and Grey Canals area ; if so, the reasons there for ;
- (b) whether the Betterment Tax mentioned in part (a) above is proposed to be enhanced ; if so, the extent thereof and the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) Yes, so far as new areas to which canal irrigation has been extended in Sidhwan Division are concerned. This levy is admissible under sections 37 and 38 of the Canal Act. As regards old areas of Grey Canals, no fresh rate has been levied. The old Khush Hasiyati rate as in force when under control of District Authorities is being continued.

- (b) No betterment fee has yet been levied in areas in Sidhwan Division.

SCHEDULE OF ABIANA RATES ON SIDHWAN DIVISION AND GREY CANALS

803. Sardar Bachan Singh : Will the Minister for Revenue, Irrigation and Power be pleased to state —

- (a) the schedule of abiana rates at present in the Sidhwan Division and the Grey Canal areas respectively ;
- (b) whether it is a fact that the Grey Canals supply rain water in the rainy season only ; if so, the reasons for charging abiana at the half yearly permanent supply rates in respect thereof ?

Professor Sher Singh : (a) The copies of the Schedule of occupier's rate and miscellaneous rates applicable to areas in Sidhwan Division and the Grey Canals are placed on the Table of the House. Irrigation on Grey Canals since merged with Sidhwan Branch is charged at rates notified for Sidhwan Branch.

- (b) The Grey Canals supply water for irrigation even before and after rainy season.

Further question, regarding abiana charges, does not arise.

[Minister for Revenue, Irrigation and Power]

Schedule of Occupiers' Rates on Sidhwan Branch and Mudki, Golewala, Phidi and Jit Distributaries.

Authority	Class	Crops	RATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
I. B. Notification No. 2151-Rev., dated 12th November, 1951	I	Sugarcane (except on Kharif channels)	Rs. A. P. 16 8 0	Rs. A. P. 8 4 0	Crop
	II	Sugarcane on Kharif channels	13 8 0	6 12 0	Do
	III	Waternuts	11 4 0	5 10 0	Do
	III-A	Rice	9 12 0	4 14 0	Do
	IV	Indigo and other dyes, tobacco, spices and drugs	8 4 0	4 2 0	Do
	IV-A	Cotton	6 12 0	3 6 0	Do
		Gardens and orchards except turnips	8 4 0	4 2 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	V	<i>Deleted</i>
	VI-A	Barley and oats (except on Kharif channels)	6 6 0	3 3 0	Crop
	VI-B	Wheat (except on Kharif channels)	5 13 6	2 14 0	Do
No. 4443-R/1397/48, dated 13th November, 1953	VII	Melons, fibres (other than cotton and all crops not otherwise specified)	7 8 0	3 12 0	Do
	VII-A	Maize	6 6 0	3 3 0	Do
	VIII	Oilseeds (except on Kharif channels)	6 6 0	3 3 0	Do

Authority	Class	Crops	RATE PER ACRE		Per
			Flow	Lift	
No. 4443-R/1397/48, dated 13th November, 1953	IX	• All rabi crops (except wheat and gram on Kharif channels) including gardens, orchards, vegetables and fodder)	Rs. A. P. 3 0 0	Rs. A. P. 1 8 0	Gardens and orchards per half year, the rest per crop
	IX-A	Wheat and gram except other Rabi Crops on Kharif channels	2 12 0	1 6 0	Crop
	X	Bajra, Masur and pulses	4 14 0	2 7 0	Crop
	X-A	Gram	4 7 6	2 3 9	Do
	XI	Jowar, Cheena, grass which has received two or more waterings and all fodder crops, including turnips	3 12 0	1 14 0	Grass per half year the rest per crop
No. 4443-R/1397/48, dated 13th November, 1953	XII	(a) Watering for ploughing not followed by a crop in the same or succeeding harvest	1 8 0	0 12 0	Acre
		(b) Village and district board plantations—			
		(i) Any number of waterings in Kharif	1 8 0	0 12 0	Half year
		(ii) One watering in rabi	1 8 0	0 12 0	Do
		(iii) Two or more waterings in Rabi	3 0 0	1 8 0	Do
		Grass:—A single watering in Kharif or Rabi Grass given two or more waterings falls under Class XI	1 8 0	0 12 0	Do

Note:—(1) Hemp, indigo, Guara, Jantar and Arhar ploughed in as green manure before 15th September are not assessed to water rates.
 Note:—(2) An additional charge specified in the table below will be levied with effect from Rabi 1952-53, if an extra watering is allowed after the 31st October on Kharif channels.

Flow	Lift
1 2 0 0 9 0	Except for fodder crops including turnips.
0 9 0 0 4 6	For fodder crops including turnips only.

[Minister for Revenue, Irrigation and Power]

SCHEDULE OF MISCELLANEOUS RATES

Purpose for which supplied	Rate	
	Rs. A. P.	
Brick-making and pise wall building	0 4 6	Per 100 cubic feet
Laying concrete and brick or stone masonry	0 3 0	Ditto
Metalling roads	15 0 0	Per mile
Consolidation of kacha service roads	45 0 0	Per mile per annum for a maximum of 8 waterings, in the 10 months—December to September
Water supplied in bulk	1 8 0	Per 2,500 cubic feet
Manufacture of charcoal	2 4 0	Per kiln per season (crop) provided kiln is in use.
Watering roadside or avenue trees	3 12 0	Per canal mile of 5,000 feet for Kharif crop
	7 8 0	Per canal mile of 5,000 feet for Rabi crop.
Sprinkling water on roads in the Kharif season	7 8 0	Per mile
Sprinkling water on roads in the Rabi Season	15 0 0	Per mile.

Proviso— Except within the limits of Civil Stations, Cantonments and Municipalities, no charge shall be made for water used for the manufacture of bricks not subsequently burnt in a kiln or for pise wall building, if taken from a watercourse or tank lawfully supplied from a canal.

No charge additional to Rs 45 for flooding per mile should be levied for sprinkling water on kacha service roads.

No charge will in practice be levied for sprinkling water on roads where the amount of water used is negligible.

Water supplied in bulk to Municipalities (including Notified Area and Small Town Committees) and other public bodies for use by the public in general for drinking and washing purposes (but not for commercial purposes) is to be charged at the rate of 6,000 cubic feet per Rs 1-8-0.

No charge shall be made for water used for watering avenue or roadside trees grown by villagers alongside watercourses, fields and village roads and within the village abadi.

RESUMPTION OF DISCUSSION ON GOVERNOR'S ADDRESS

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਰ ਇਕ ਗਲ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮੈਂ 3 p. m. ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ address ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਆਏ, ਜਿਸ ਠਾਠ ਨਾਲ ਉਹ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ address ਕੀਤਾ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ Address ਪਾਸਕੂ ਵੀ ਨਹੀਂ। Problems ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ problems ਦਾ ਕੀ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਸ ਉਹ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਦੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਪਾਣੀ store ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਇਲਾਕਾ ਸੈਰਾਬ ਹੋਵੇਗਾ, ਵਗੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਰਸਮੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਆਖਿਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ guidance ਮਿਲੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ Address ਨੂੰ ਬੜੇ ਗੌਰ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ Address ਤੇ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੇ ਮੈਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ? ਜੇ ਅਸੀਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਪਾਈਏ ਤਾਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਟਾ ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹਿੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਚਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀਆਤ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। Red tape ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਵੀ ਮਸਲਾ ਆ ਜਾਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਤੇ ਭਟਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਕੋਲ files ਆਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ਾਕਸਮਤੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਬੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਹਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛਾਈਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸਜਨ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੂਜੀ ਕਸੇਟੀ ਮੇਰੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, services ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਸੋਚੀ ਸਮਝੀ ਹੋਈ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਉਤੇ ਤੇ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਕੰਟਰੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ lower services ਦੀ ਹਾਲਤ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਬੜੀ ਨਾਗੁਫਤਾ ਬਹ ਹੈ। States reorganisation ਹੇਠ ਇਥੇ ਦੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀਆਂ services ਨੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ attitude ਇਤਨਾ ਤੰਗ ਨਜ਼ਰ ਵਾਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਲ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਸਲਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, irrigation ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ 225 ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਜਿਹੜੇ temporary engineers ਕਹਿਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਅਫਸਰ ਹੈ—ਮੈਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਛਾਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਾਲੁਕ ਨਹੀਂ—ਮੈਂ civil list ਤੋਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਸਨ 1904 ਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ service ਵਿਚੋਂ retire ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। 17 ਸਾਲ ਉਸ ਨੇ service ਕੀਤੀ ਹੈ, 830 ਰੁਪਏ ਉਸ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਹੈ, permanent post ਦੇ against ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ temporary engineer ਕਹਿਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕਿਉਂ ਗਫਲਤ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਸੋ ਰਹੀ ਹੈ? ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਯਥੇ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਉਹ ਨਿਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਛੋਟੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ states ਦੇ reorganisation ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਦੂਜੀ states ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਜਿਹੇ cases ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਹੈ ਨਿਚਲੇ ਤਬਕੇ ਦੀਆਂ services ਦੀ। ਉਪਰਲਾ ਤਬਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਟਰੋਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। Irrigation ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਤਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜਾਂ ਖਾਨਦਾਨਾਂ ਦਾ vested interest, family interest ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, joint family ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਮਾਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕੀ ਇਸ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ probe ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ? ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਨੁਕਸ ਕਿਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਇਲਾਜ ਹੈ? ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਛਾਨਬੀਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਹਨੇਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਵਈਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਖਲਾਕ ਨਿਹਾਇਤ ਅਫਸੋਸ ਨਾਕ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ conduct ਦੇ ਬਾਰੇ ਜਿੰਨਾ ਬੋਲਾ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਿਰਫ ਇਤਨਾ ਹੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਭਾਖੜਾ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਲ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ 6,7 ਸਾਲਾਂ ਦੇ conduct ਦੀ enquiry ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਸੰਤੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਉਪਰ ਦੇ ਹੀ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਪਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੀ ਇਸ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਿ ਸਾਡੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਅਜ ਜਿਹੜੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਰਵ੍ਹੇਗੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ

ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਪਬਲਕ ਵਲੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ enquiry ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹੀ engineers ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਪਰ ਥਲੇ ਦੇ ਕੋਈ ਬੰਦੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ enquiry ਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਠੰਡਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਸ file ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਹ duty ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰੀਏ ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਫਿਰ ਅਸੀਂ public ਨੂੰ ਜਵਾਬਦੇਹ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੁਰਾ ਕੋਣ ਹੈ ਤੇ ਭਲਾ ਕੋਣ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਹ ਗਲਾਂ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਦ ਤੀਕਰ services ਦਾ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਹਤਮਾਦ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਤਦ ਤੀਕਰ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦ ਤੋਂ ਬਦਤਰ ਅਤੇ ਬਦਤਰ ਤੋਂ ਬਦਤਰੀਨ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹੀ ਮੈਂਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਬਚਾਈਏ। ਖੁਦ services ਵਿਚ ਕਈਆਂ quarters ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਫਰਤ ਹੈ, ਬਦ ਇਖਲਾਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ record ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਹੀ ਹਾਲ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਇਹ ਯਕੀਨਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਦਿਨ ਆਇਗਾ ਜਦੋਂ ਇਸ State ਵਿਚ chaos ਹੀ chaos ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੀਜੀ ਕਸੌਟੀ ਮੇਰੀ ਇਸ Address ਪਰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਣ ਦੀ ਜਾਂ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਰਾਏ ਹਨ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜਿਹੜਾ raw material ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੇ ਸਾਬਕ ਵਜ਼ੀਰ industry ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਇਸ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕਢ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਬਨਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਵਖਾਉਣਗੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ National Extension Schemes ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ implement ਕਰਨ ਲਈ cement ਦੀ ਵੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਪਰ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ cement ਦੀ ਕੋਈ factory ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ? ਪਹਿਲੋਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਾਇਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ cement factory ਲਗਾਈ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਇਥੇ ਚੰਦ ਅਜਿਹੇ interested ਆਦਮੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਦੇ interests ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਥੇ cement factory ਨਹੀਂ ਬਨਣ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਸਾਡੇ ਪਾਸ raw material ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ avail of ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ cement ਦੀ ਭਾਰੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਥੇ ਕੋਈ factory ਖੋਲ੍ਹੀਏ? ਪਰ ਇਥੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਿਰਫ਼ ਕੁਝ ਇਕ industries ਵਿਚ workers ਨੂੰ trained ਕਰਨ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦੇ ਕਿ Industries Department ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਥੇ paper industry, match industry ਬੜੇ ਵਸੀਹ ਪੇਸ਼ਾਨੇ ਤੇ ਲਗਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ heavy industries ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਬੜਾ scope ਹੈ। ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਉਜਲ ਸਿੰਘ ਜੀ spindles ਤਕ ਵੀ ਲੈਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ industrial progress ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪੈਪਸੂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਸ਼ਰਮ ਦੇ ਮਾਰੇ ਝੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੈਪਸੂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਸਟੇਟ ਹੈ—Excise State ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਵੀ ਬੜੀ heavy industries ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਹੈ। ਬਠਿੰਡੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਵਡੀ cotton ਮਿੱਲ ਲਗੀ ਹੈ।

ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ loans ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ industries ਨੂੰ ਵਰੋਗ ਦੇਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ position ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸ industrial loan ਲਈ ਆਪਣੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਮੁਲ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ loan ਦੇ ਮੁਤੱਲਕਾ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਪਹਿਲੇ L. R. ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਏ ਲਈ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਜਾਂਚਪੜਤਾਲ ਕਰਾਣ ਲਈ ਉਹ P. W. D. ਨੂੰ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੜੀ ਦਿਲ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਬੜੇ bottle necked departments ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਖਾਹਮਖਾਹ ਦਿਲ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ loans ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਨ੍ਹੀਆਂ ਸਖਤ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਸ loan ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਵੇ। ਮੈਂਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਫੇਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, education ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਕੜੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ students ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਵਾਕਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਹਾਤ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੇਹਾਤ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ literacy camps ਤੋਂ ਵਧ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਨਾ ਉਥੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕੋਈ benches ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਾਮਾਨ ਹੈ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਪਾਸ untrained teacher ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਰਡ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੇ ਇਕ ਦੇਹਾਤ ਦੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਲੜਕਾ ਇਕ ਲੰਦਨ ਪਾਸ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਘੋੜ ਦੋੜ ਵਿਚ ਵੀ ਜੇਕਰ ਇਕ ਘੋੜਾ ਭਾਰਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਹਲਕਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹਲਕੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਵਜ਼ਨ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦੋਨੋਂ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਘੋੜ ਦੋੜ ਵਿਚ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀ ਦੋੜ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਕਰਨ ਨੂੰ

ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ? ਇਹ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਕੋਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਜਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਗੱਲ ਬਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ? ਜੇਕਰ ਇਹ ਵਾਕਈ ਦੇਹਾਤਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸਾਵਾਤ ਦੇ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਲਈ ਸਰਾਹਣਾ ਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ M. L. A's Hostel ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ M. L. As ਠਹਿਰਦੇ ਹਨ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਂ Minister-in-charge ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਥੇ ਅਸੇਂਬਲੀ ਦੀ canteen ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਗੰਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੈ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਏਕ ਵਾਤ ਮੇਂ time ਕੇ ਸੁਤਅਲਲਿਕ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਨੀ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ। ਪਰਾਜ ਏਕ ਘੰਟੇ ਕੇ ਲਿਏ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬੋਲੇਂਗੇ ਐਰ ਪਨ੍ਦਰਹ ਯਾ ਕੀਸ ਮਿਨਟ ਚਾਹਿਏਂ ਹੋਂਗੇ amendments ਕੋ dispose of ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਐਰ ਅਗਰ ਆਪ ਨੇ division ਕਰਾਨੇ ਕੀ ਠਾਨੀ ਹੋ ਤੋ ਉਸ ਕੇ ਲਿਏ ਐਰ time ਚਾਹਿਏ। ਪਹਲੇ ਦਿਨ ਤੋ ਬੋਲਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਕੋਈ ਉਠਤਾ ਥਾ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਕਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਠ ਰਹੇ ਹਨ ਐਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ 20 ਯਾ 25 ਨਾਮੋਂ ਕੀ list ਆ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਏ ਸੁਝੇ ਉਸਮੀਦ ਹੈਂ ਕਿ ਆਪ ਬੋਲਨੇ ਕੇ ਲਿਏ time ਸੁਕਰਰ ਕਰ ਦੇਂਗੇ।

[I would like to say something about fixing of time limit for speeches to-day. The Chief Minister will speak for one hour and it will take about 15 or 20 minutes to dispose of the amendments. If you have any intention to call for a division then it will take longer. On the first day, very few members rose to make a speech but to-day a good many of them are anxious to speak and I have received a list of 20 or 25 members who intend to take part in the discussion. I, therefore, think that you would agree to some time limit being fixed for speeches to day.]

ਸ਼੍ਰੀ ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਗਲ : ਧਹ ਨਾਮ ਕਿਸ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਆਏ ਹਨ ? ਉਸ ਦਿਨ lists ਕੇ ਸੁਤਅਲਲਿਕ ਆਪ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਥਾ ਥਾ ਕਿ ਆਪ ਇਨ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਕੋ ਆਪ ਕੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਗੀ ਆਪ ਬੋਲਨੇ ਕੋ ਕਹੇਂਗੇ ਲੇਕਿਨ ਅਜ ਫਿਰ ਧਹ ਲਿਸਟ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ (ਹਮੀਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ Address ਕੋ ਪੜ੍ਹ ਕਰ ਸਮਝ ਮੇਂ ਆਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਹ Address ਵਹੈਸੀਯਤੇ ਮਜਮੂਏ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਤਰਕਕੀ ਕਾ ਖਾਕਾ ਹੈ ਐਰ ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਏਸੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਤੀ ਕਿ ਜਿਸ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਸ਼ੁਕਰਿਯਾ ਅਦਾ ਨ ਕੀਥਾ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਚੰਦ ਸਾਲੋਂ ਮੇਂ ਹੈਰਤ ਅੰਗੇਜ਼ ਤਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ। Industry ਜੋ ਹਮਾਰੀ individuals ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਤੀ ਥੀ ਅਬ ਹਮ ਉਸੇ co-operative societies ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਧਹੀ ਨਹੀਂ agriculture ਮੇਂ ਭੀ ਹਮ ਨੇ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਤਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜਹਾਂ ਪਹਲੇ ਧਹਾਂ 24 ਲਾਖ ਟਨ food-grains ਏਕ ਸਾਲ ਮੇਂ ਹੋਤੇ ਥੇ ਅਬ ਧਹਾਂ 37.9 ਲਾਖ ਟਨ ਅਨਾਜ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਤੋ ਸਚਮੁਚ ਹਮਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਕੀ economy ਨੇ agricultural produce ਕੇ ਨਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਖਾਸ ਤਰਕਕੀ ਕੀ ਹੈ।

[श्री मेहर सिंह]

लेकिन स्पीकर साहिब, कल मुझे यह सुन कर बड़ी हैरानी हुई जब मेरे एक साथी ने कह दिया था कि चौधरी सुन्दर सिंह के लड़के की फीस मुआफ़ है और उन के बच्चों की नहीं। मुझे उन की poor knowledge पर बड़ा अफ़सोस है। वह इतने भारी जिम्मेदार आदमी होकर ऐसी बात कह दें कि चौधरी सुन्दर सिंह के लड़के की फीस मुआफ़ है तो इस से ज़्यादा बे-इल्मी क्या हो सकती है। उन्हें पता होना चाहिए कि हरिजनों के बच्चों के लिये भी 150 रुपया से कम आमदनी की हद मुकर्रर हुई है। फिर उन लोगों के पास तो जायदादें हैं, कारखाने हैं और उन के business चलते हैं लेकिन हरिजनों के पास सिवाए गरीबी और नादानी के कुछ नहीं होता तो उन्हें यह बात कहने की कैसे ज़रूरत पड़ी। मुझे उन की इस बात पर बड़ा अफ़सोस हुआ है। फिर एक मैम्बर ने कहा कि जी पंजाब.....

अध्यक्ष महोदय : आप मैम्बरों की तरदीद में अपना वक्त ज़ाया न करें। (Please do not waste your time in replying to the criticism of other Members.)

श्री मेहर सिंह : स्पीकर साहिब, मैं यह तरदीद नहीं कर रहा। जो बातें हरिजनों के बारे में यहां कही गई थीं उन का जवाब दे रहा हूं।

फिर यहां states reorganisation के बारे में यह कहा गया है कि अगर पंजाब को एक linguistic सूबा न बनाया गया तो इस की defence को बड़ा भारी खतरा होगा और हिन्द की defence को खतरा होगा। लेकिन मैं इन से पूछता हूं कि जब यहां इतनी देर तक अंग्रेज़ों की हुकूमत रही थी तो उस वक्त न देश को खतरा था और न पंजाबी वालों को खतरा था और न ही हिन्दी वालों को था। असल बात और है। असल बात यह है कि यह linguistic सूबा के बहाने से एक अलहदा sovereign state बनाना चाहते हैं। यह जो sovereign state बनाई जा रही है इस की पहली बुनियाद उस वक्त रखी गई थी जब कि ज्ञानी-सच्चर फारमूला ज़हर में आया था। बोली का तो सिर्फ बहाना ही है। पंजाबी बोली के साथ जब पहाड़ी इलाके की बोली मिलती है और वह भी पंजाबी ही है तो यह हिमाचल को क्यों नहीं उस linguistic state में मिलाना चाहते। अगर वह इस तरह कर लें तो उन की यह सारी की सारी स्कीम fail हो जाती है और उन की यह बात पूरी नहीं होती। लेकिन यहां कुछ पहाड़ी इलाके ऐसे भी हैं जिन की ज़बान समझी भी नहीं जा सकती और उन की तहज़ीब और रहने सहने का ढंग बिल्कुल जुदा है। यह linguistic zones की आड़ ले कर एक separate state बनाना चाहते हैं। पर मैं इन्हें पूछना चाहता हूं कि क्या वह 1947 के दिन भूल गए जब इनसान ने इनसान को गाजर मूली की तरह काटा था। शायद यह अब फिर वही नज़ारे पंजाब में लाना चाहते हैं। मुझे इस सिलसिले में एक बात याद आई है और वह यह है—पिछली मर्दमशुमारी में पंजाब में हमारे जिन हरिजन भाइयों ने पंजाबी को अपनी ज़बान लिखाने से इनकार किया उन पर हमले हुए और यह नहीं कि फसाद इस लिए नहीं हुए क्योंकि गवर्नमेंट ने नहीं होने दिए बल्कि इस लिए कि उन के नेता नहीं चाहते थे। ऐसी बातें होती हैं हमारे साथ।

कांगड़ा एक पहाड़ी region है और बहुत बड़ा है। गुरबत का हिसाब नहीं। इस असैम्बली ने एक resolution पास किया था कि कांगड़ा के लोग backward हैं इन की मदद होनी चाहिए। इन को कुछ माफ़ी मिलनी चाहिए। पिछली सरकार ने कुछ नहीं किया। मुझे कोई practical चीज़ नज़र नहीं आती और आयंदा जब यह बातें सुनेंगे तो तबस्सरा करेंगे। अभी तक उस पर अमल दरामद नहीं हुआ। आज कांगड़ा की हालत यह है कि जो बच्चे स्कूल और कालिज में नज़र आने चाहिए, बरतन साफ़ कर के रोटी का गुज़ारा करते हैं। यह इस लिए नहीं कि कांगड़ा के पास कुछ नहीं, सब कुछ है उन के पास। मगर कांगड़ा वालों में एक feeling है कि मुल्क ताकतवर हो, इस की unity और एकजुती बढ़े, इसलिए वह चुप कर रहते हैं मगर जब वह अपने पड़ोस, हिमाचल को देखते हैं कि वहां सड़कें, हस्पताल, स्कूल कालिज खुल रहे हैं, बेकारी को दूर करने की कोशिश हो रही है तो उन्हें अपनी हालत पर दुःख होता है। मगर इन बातों के होते हुए (घंटी) वह कोई zone नहीं देखते, जालन्धर और अम्बाला Divisions की बिना पर नहीं सोचते, उन्हें ख्याल तो अपने मुल्क का होता है। इस लिए अपने मुफ़ाद को न्यौछावर कर के भी, वह पंजाब के साथ रहना चाहते हैं, उन्हें अपने देश की unity का ख्याल है। मगर उन के साथ यह सलूक किया जा रहा है, Legislature में 12, 13 ओहदेदार हैं, services हैं और Gazetted Officers हैं मगर उन में कोई भी कांगड़े का नहीं। यह बेइन्साफी है, मगर फिर भी एक strong पंजाब बनाने के हक में अपने आप की कुर्बानी देने के लिए तैयार हैं।

खान अब्दुल ग़फ़्फ़ार खां (अम्बाला शहर) : जनाबे सदर, मैं इस लिए खड़ा हुआ हूँ कि उस प्रस्ताव की तारीफ़ कर सकूँ जो गवर्नर साहिब को ऐंज्रेस के सिलसिले में और उनकी खिदमत पर शुक्रिया के लिए पेश किया गया है। जनाब को इल्म है कि गवर्नर साहिब ने उन कामों के ऊपर तबस्सरा किया है जो हम ने गुज़स्ता दिनों में किए और जो आयंदा करने के इरादे हैं।

मैं कल से तकरीरें सुनता आया हूँ और मैं समझता हूँ (Interruptions) चलो ऐसे ही सही। भियां क्या फ़र्क पड़ता है। फ़र्क दिल में नहीं पड़ना चाहिए। जनाब, मैं अर्ज़ कर रहा था कि उन की तकारीर को सुनकर मुझे बहुत अफ़सोस और रंज हुआ। बदकिस्मती से हमारे आपोज़ीशन के दोस्तों ने कैबिनेट के बदल जाने पर बहुत ज़हर उगला है और यह इस तरीक़े से चाहते हैं—डायरेक्टली नहीं इनडायरेक्टली कि कांग्रेस और कांग्रेस का काम करने वालों में कांग्रेस की चार साला हकूमत को बदनाम से बदनाम किया जाए। मगर मैं उनकी खिदमत में गुज़ारिश करता हूँ कि आप की यह चाल, यह होशियारी हमारी पार्टी में किसी किस्म की क्लीवेज डालने में कामयाब नहीं हो सकती। (विघ्न) मैं आप को बताना चाहता हूँ कि आज के चीफ़ मिनिस्टर उस मिनिस्ट्री के मैम्बर थे जिस के काम पर तबस्सरा किया गया है। (विघ्न)।

अध्यक्ष महोदय : आर्डर प्लीज। इन्टरप्शन न करें। वह तो अच्छी बातें कर रहे हैं। (Order please. Do not cause interruptions. He is talking of good things.)

खान अब्दुल ग़फ़ार खां : यह तो अच्छी बातें भी नहीं सुनते । मैं अर्ज करता हूँ कि पिछली कैबिनेट थी उस के अच्छे काम भी इसका विरसा हैं और बुराइयों के लिए भी यह जवाब देह हैं । हमारी पार्टी का आज एक २ मੈम्बर इस बात के लिए तैयार है और होना भी चाहिए । जो कुछ गुजस्ता कैबिनेट ने किया वह यह गवर्नमेंट अपनाए और अपनाती है । अगर वह समझते हैं कि इस तरीके से कोई ऐसी बात हो सकती है कि जिस से हमारी पार्टी में इंतशार पैदा हो या कोई पिछले जो काम हैं उनको कोई कंडेम करेगा तो मैं साफ़ कह देना चाहता हूँ कि वह इस में कामयाब नहीं हो सकते, नहीं हो सकते, नहीं हो सकते ।

अध्यक्ष महोदय : अब ऐंड्रेस पर भी बोलिए । (Now please say something, about the Address also.)

खान अब्दुल ग़फ़ार खां : उनकी तकरीरों में जो ज़हर उगला गया है उसका जवाब दे रहा हूँ । मैं सब से पहले कह देना चाहता हूँ कि मौजूदा चीफ़ मिनिस्टर खुद इस बात के लिए तैयार हैं और होना भी चाहिए कि जो कुछ भी पिछली कैबिनेट ने किया उसकी बुराइयों और अच्छाइयों के वह वारिस हैं और मैं आपोजीशन के मेम्बर साहिबान को यकीन दिलाता हूँ (विघ्न) ।

Mr. Speaker : Order, order.

खान अब्दुल ग़फ़ार खां : मैं यह बार बार इस लिए कह रहा हूँ क्योंकि ऐसी बातें की गई हैं ।

गवर्नर साहिब के ऐंड्रेस में पुलिस, मैजिस्ट्रेसी और जुडीशरी की तारीफ़ की गई है । आप कहते हैं कि इसमें पुलिस की तारीफ़ की क्या बात है । वह तो यूँ कहिए कि इस सूबा के हिन्दू मुसलमान और सिख आपस में लड़ना नहीं चाहते । इसलिए पुलिस ने इसमें क्या किया है । मैं उन से कहना चाहता हूँ और पहले भी कहता रहा हूँ कि पब्लिक का हैड और हार्ट साऊंड है मगर उनके दिल में ज़वान से ज़हर इंजेक्ट किया जाता है । वरना सब लोग आपस में प्रेम और मुहब्बत से रहना चाहते हैं और हमेशा के लिए रहेंगे भी ।

अब सवाल पैदा होता है कि तारीफ़ की कौन सी बात है । तारीफ़ की यह बात है कि हमारे चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने काबले तारीफ़ काम किया है जिनकी मैं मुबारकबाद पेश करता हूँ । उन्होंने अमृतसर में कांफ़्रेंसों के मौके पर कन्ट्रोल रूम में बैठ कर पुलिस को हिदायात जारी कीं, तलकीन की और इस बात पर आमादा किया कि किसी तरह का नुक़स अमन अमृतसर में न होने पाए । उन्होंने पुलिस को लोगों के साथ नमी से पेश आने को कहा । उन्होंने बताया कि अपने अख्तियारात कहां पर इस्तेमाल करने हैं और कोई ऐसी बात नहीं करनी जिस से झगड़ा हो और फिर जहां पर किसी किस्म का शुबा था वहां पर खुद बैठ कर सब कन्ट्रोल किया । कौन नहीं जानता कि अमृतसर में एक पुल पर दोनों पार्टियों के जलूस मिल गए थे और ऐन मुमकिन था कि झगड़ा हो जाता लेकिन पुलिस का इन्तज़ाम और हमारे चीफ़ मिनिस्टर साहिब की नसीहत के मुताबिक़ काम करने पर कोई झगड़ा न होने पाया । लोगों को ठण्डा किया और झगड़ा करने की इजाज़त न दी । फिर अगर पुलिस की तारीफ़ की गई है या हमारे चीफ़ मिनिस्टर साहिब की तारीफ़ की गई है तो हमारे भाइयों को क्यों तकलीफ़ महसूस हो रही है । इस में क्या ग़ज़ब आ गया है ?

इसके बाद मैं एक अर्ज यह करनी चाहता हूँ कि मुझे सख्त अफसोस है कि कल इस ईवान में मेरे करीबुल करीब दोस्त मौलाना साहिब श्री अब्दुल गनी डार ने यह लफ्ज कहे कि इन्होंने डूबती पार्टी को बचा लिया है। मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि यह पार्टी डूब नहीं रही तैर रही है और जल्द ही परवाज भी करने लग पड़ेगी (हियर हियर)।

हनारी पार्टी ने बुरे अमालों पर अमल नहीं किया इसलिए यह अब भी जिन्दा है और जिन्दा रहेगी। मौलाना साहिब की बातों से इस पार्टी की ताकत कमजोर नहीं हो सकती इनकी बेजा मुखालिफत के होते हुए भी हमारा पार्टी हरेक कदम आगे बढ़ा रही है और तरक्की की तरफ जा रही है। इस तरह की बातों से कोई फर्क नहीं पड़ता यह तो आज एतराज करने की गर्ज से कहा गया है।

फिर जनाबे आली, मुझे अजहद अफसोस इस बात का है कि गवर्नर साहिब के एड्रेस को इस मुअजिज ईवान में एक hon. Member ने यह कह दिया है कि “यह झूठ का पुलन्दा है।” मेरी समझ में नहीं आता कि यह कौन से इखलाक का मुजाहरा है और इस में कौनसी पार्लियामेंट्री जवान बर्ती गई है। मैं तो कहूँगा कि इस तरह की बिगड़ी हुई जवानदानी के इस्तेमाल से मुंह भी बिगड़ जाने का अंदेशा है और इस तरह की जवानदानी से हमारी पार्टी को बदनाम नहीं कर सकते। आप चाहे कुछ भी कहें हमारी पार्टी मजबूत है और रहेगी।

मौलवी अब्दुल गनी डार : On a point of Order, Sir. क्या इस वक्त पार्टी जेरे बहस है या गवर्नर साहिब का एड्रेस ?

खान अब्दुल गफ्फार खान : आपको पार्टी का नाम सुनते दर्द क्यों उठ खड़ा होता है ? मैं तो गवर्नर साहिब के एड्रेस का ही जिक्र करने वाला हूँ।

अध्यक्ष महोदय : आप तो किसी और सीट पर बैठे हुए हैं। किसी और सीट से आप point of Order कैसे raise कर सकते हैं ? (The hon. Member is not in his seat. How can he raise a point of Order ?)

Maulvi Abdul Ghani Dar : I am sorry, Sir.

खान अब्दुल गफ्फार खान : जनाबे आली, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि हमारी गवर्नमेंट किसी पार्टी के आगे नहीं झुकी और हमारी पार्टी किसी भी पार्टी के सामने, जनता के सामने, खुदा के सामने या जमीर के सामने अपने किसी अमाल के लिए शरमिन्दा नहीं है।

अध्यक्ष महोदय : खान साहिब, आप पार्टी के बारे में आगे भी कह चुके हैं; अब आप अपनी स्पीच को खत्म करें। (The hon. Member has already spoken about his party. He should please wind up his speech now.)

खान अब्दुल गफ्फार खान : जनाबे आली, मैं दो तीन मिनट में अपनी तकरीर को खत्म करता हूँ। मैं यह अर्ज कर रहा था कि गवर्नर साहिब के एड्रेस पर एतराज किया गया है, Administration पर एतराज किया गया है। यह कहा गया है कि भाखड़ा नंगल में जो लेबर काम कर रही थी वह अब बेकार हो गई है। इस में अब्बल तो यह देखने की बात

[खान अब्दुल ग़फ़ार खां]

है कि वह लेबर कितनी है और दूसरे यह कि वह लेबर पंजाब की नहीं दूसरी जगहों की थी। कोई राजस्थान की और कोई कहीं की। लेकिन एतराज करने वाले ऐतराज करने की गर्ज से एतराज करते हैं।

फिर अम्बाला डिवीजन के बारे में मैं अर्ज करनी चाहता हूँ। गवर्नर साहिब के ऐड्रेस में अम्बाला डिवीजन के बारे में कुछ नहीं कहा गया। यहां तक कि अम्बाला जिला को ignore ही किया जा रहा है। मैं इस सिलसिला में बताना चाहता हूँ कि भाखड़ा प्राजैक्ट से इस जिला को पानी नहीं पहुंचता। नंगल और भाखड़ा से तैयार की गई बिजली से भी इस जिला को कोई फायदा नहीं पहुंचता। मैं यह भी अर्ज करना चाहता हूँ और मेरा ख्याल है कि किसी को भी इस बात से इनकार न होगा कि न तो अम्बाला डिवीजन का ख्याल पिछले पांच साला प्लान में किया गया है और न ही आथन्दा Five-Year Plan में इसके लिए कुछ किया गया है। इस की तरफ जरूर ध्यान दिया जाना चाहिए।

फिर जनाबे आली, मैं अर्ज करूँ कि हम एक सोशलिस्ट society बनाना चाहते हैं, मगर मैं जनाब आपके द्वारा अपने चीफ मिनिस्टर साहिब को यह बात बताना चाहता हूँ कि बावजूद nationalisation के ट्रांसपोर्ट के महकमा में जो महकमा कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब के पास है गरीब ड्राइवर और conductor कोई गुरदासपुर से आता है और कोई देहली से, उनके लिए यहां पर रहने के लिए कोई इन्तजाम नहीं है, कोई जगह नहीं है, इस लिए इसका इन्तजाम होना चाहिए।

जनाब थोड़ी सी अर्ज मैं जबान के बारे में भी कर दूँ। मुझे अफसोस है कि जहां गवर्नर साहिब ने अपने ऐड्रेस में हिन्दी और गुरुमुखी का जिक्र किया है उर्दू का बिल्कुल जिक्र नहीं किया गया। उर्दू जबान को ignore कर दिया गया है। उर्दू जबान एक तरह का शार्टहेण्ड है और इसके लिखने में आसानी बहुत है। इस जबान को आसानी से सीखा जा सकता है। अब मैं लिपी की तरफ आता हूँ। बच्चों को उर्दू पढ़ाई जाती है तो पहले अलिफ का हिज्जा आता है वह बिल्कुल सीधा एक डण्डा है (हंसी)।

Mr. Speaker. Please wind up.

खान अब्दुल ग़फ़ार खां : जनाब मैं एक अर्ज यह करना चाहता हूँ कि अभी तक मस्जिदों को खाली नहीं करवाया गया और इबादत के लिए खुर्चा नहीं छोड़ा गई है। यहां तक कि कबरस्तान भी दूसरों के कब्जा में है। इस बात पर भी सरकार को ध्यान देना चाहिए।

श्री केदार नाथ सहगल (बल्लभ गढ़) : स्पीकर साहिब, मैं आपका इजाजत से गवर्नर साहिब के Address के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। गवर्नर साहिब ने जो यह Address हाऊस के सामने पढ़ा है उसे सुन कर तर्बियत खुश हो गई है। क्योंकि उसके एक एक item में जादू भरा हुआ है और उस में उस Government की कारकरदर्गी, जो Government कि dismiss हो चुकी है, उसके मुतअल्लिक बहुत ही तारीफ़ हुई है.....

Mr. Speaker. No question of dismissal. Please do not make such references.

श्री केदार नाथ सहगल : अच्छा मैं dismissal नहीं कहता मगर खत्म तो हुई है। जनाब इस Ministry के मुतअल्लिक जो कि खत्म हुई है लोगों को यह suggestion नहीं मिली वरना वह यौमे निजात पंजाब भर में बड़ी धूम धाम के साथ मनाते, उन कारनामों की याद में जो कि पिछली Ministry ने पंजाब में किए हैं। लेकिन जनाब फिर भी मैं गवर्नर साहिब के Address की तारीफ किए बिना नहीं रह सकता हूँ। क्या ही अच्छा होता अगर वह इस खत्म शुदा मिनिस्ट्री के बारे में चार चीजें जो निहायत ही तरक्की पजीर हुई हैं उनका जिक्र कर देते ताकि यह Address मुकम्मल हो जाता। वह चीजें यह हैं कि पिछले चार सालों में हिन्दू और सिखों के बीच इस सरकार ने वह तफरकी बाजी पैदा की कि इसके साथ कोई मुकाबला नहीं कर सकता है। यह भी जनाब एक बड़ी तारीफ की बात है कि हजारों नहीं लाखों लोगों के दिलों को एक दूसरे से अलहदा कर दिया। यह बड़ा भारी कारनामा है जोकि इस Government ने पिछले चार सालों में किया है। अगर गवर्नर साहिब अपने Address में यह भी कह देते कि अभी तक पंजाब में काफी गरीबी है और यह सरकार जो चार साल तक हुकूमत करती रही है वह बेरोजगारी को मिटा न सकी, लूले लंगडों के लिये अपाहिज खाने न बना सकी, वह मंगतों को और जो छोटे २ बच्चे भीख मांगते फिरते हैं उनका मसला खत्म न कर सकी तो मैं समझता कि पिछली सरकार ने काफी तरक्की की है। हां अगर हम ने तरक्की की है तो यह कि गदगरी आगे से भी ज्यादा बढ़ गई है। मेरे मुअजिज दोस्त खान साहिब ने बड़े श्रद्धोमद से कहा, मैं उनकी इज्जत करता हूँ और उनके कहने पर यकीन भी करता हूँ मगर आज जो उन्होंने कहा कि हम में कोई split नहीं है और न ही कोई ऐसी चीज है उसे सुनकर हैरानी हुई। मैं नाम बता सकता हूँ कि कितने दर्जन इनके झगड़े High Command के पास गए और कैसे एक दूसरे पर कोढ़ उछाला गया लेकिन आज खान साहिब कहते हैं कि उन में कोई split नहीं है। अगर नहीं है तो बड़ा मुबारकबाद की बात है मगर मैं कहूंगा कि उन्होंने गलत ब्यानी की है कि पार्टी में कोई split नहीं है। मैं कहता हूँ कि परमात्मा करे, गुरु महाराज करे कि उन में split न हो और यह आपस में इकट्ठे हो जाएं ताकि पंजाब का भला हो जाए और जनता सुख का सांस ले।

श्री रिजक राम : आप भी हो जाएं और उन से फिर मिल जाएं।

श्री केदार नाथ सहगल : मेरे दोस्त कहते हैं कि हम भी मिल जाएं, मगर मैं कहता हूँ कि हम तो निकले ही नहीं हैं हमें तो निकाला गया है और बड़ी सोच विचार के बाद, गौर कर के निकाला गया है। इनके जितने भी आप जैसे साथी थे उन्होंने इसकी तारीफ की और हमें बाहर निकाला गया।

गवर्नर साहिब ने फरमाया है कि हमारे मुल्क में बड़े बादशाह आए। अरब के बादशाह आए, ईरान के बादशाह आए, रूस के बादशाह आए और दुनिया के तमाम बादशाह यहां पधारे और उनकी खूब खातिर हुई जिस में कि रुपया पानी की तरह बहाया गया। मगर जनाब मैं अर्ज करता हूँ, कि यहां की जनता तो लंगोटी में फाग खेलती है। बादशाहों की खातिर में लाखों

[श्री केदार नाथ सहगल]

रुपये चंडीगढ़ में भी खर्च किए गए। मगर इस में क्या बढ़ाई है सिवाए इस के कि गरीबों का जो रुपया था वह.....

Mr. Speaker: You will please avoid such references. This expenditure was incurred by way of hospitality.

श्री केदार नाथ सहगल : स्पीकर साहिब, मैं तो समझता हूं कि अगर किसी को प्रेम और श्रद्धा से कोई सूखा हुआ नान भी दे दे तो वह भी hospitality में शामिल है।

Mr. Speaker. Please do not bring into discussion the heads of the foreign states. Better avoid such references.

श्री केदार नाथ सहगल : अच्छा जनाब, अगर आप कहते हैं तो मैं avoid करता हूं। मैं इस Ministry से जो यह मौजूदा Ministry है से अर्ज करनी चाहता हूं कि—

बड़े बड़े हंकारिया नानक गर्ब गले

घड़े घड़े पंवालीਆ ਠਾਠਕ ਗਰਬ ਗਲੇ ।

जनाब पिछली Ministry ने वह अहंकार किया कि हिटलर को भी मात कर दिया और वह ऊंचे २ दावे किए कि यह कर देंगे वह कर देंगे मगर आखिर में जो हुआ वह सब आपके सामने है। मैं अब इस नई सरकार से भी अर्ज करूंगा कि वह इन चीजों को भूल न जाए कि यह जो public है यह जो अवाम हैं इनकी आवाज परमात्मा की आवाज है, गुरु महाराज की आवाज है। जो इस आवाज के खिलाफ जाएगा वह दुनिया में कभी कामयाब नहीं हो सकता है। वह भी ऐसे कारनामे न करे और बादशाहों की खातिर-दारी में ही न रहे और गरीबों का भी ख्याल करे। वह यह भी ख्याल करे कि यह जो काम करने वाले हैं और मातहत हैं वह बेचारे डेढ़ सौ और पौने दो सौ रुपए में गुजारा नहीं कर सकते हैं। जो हजारों रुपया तनखाह पाते हैं वह बड़े ऐशोआराम से कोठियों में रहते हैं। मैं खुश हूं कि ज्यादा से ज्यादा आराम मिलना चाहिए मगर एक गरीब आदमी को भी आराम मिलना चाहिए। उस बेचारे के भी बाल बच्चे हैं। वह इतनी थोड़ी तनखाह से कैसे उनका पेट भर सकता है ? और यह भी नहीं होना चाहिए कि छः वर्जिएर तो एक जगह इकट्ठे कोठियों में रहें, मगर सातवां चीफ़ मिनिस्टर दूर चला जाए क्योंकि उनको आम आदमियों से बू आती है। कहने को तो बड़ी २ कहते हैं कि जी लंगर वाली दाल रोटी खाएंगे, संत मुनी बन जाएंगे यह करेंगे वह करेंगे मगर बाद में अंगूठा दिखाते हैं। (हंसी)।

गवर्नर साहिब ने अपने Address में भाखड़ा नंगल की भी बड़ी तारीफ की है। मैं कहता हूं कि यह तो सोलह साल तक होती चली जाएगी और शायद आने वाले और दस-पन्द्रह साल तक होती रहेगी। मगर मुझे तो वहीं मिसाल याद आती है कि :—

मामें कर्मा बरबलियां भनेवा आकड़िया फिरे

ਮਾਮੇ ਕੱਠੀ ਬੀਰਬਲੀਆਂ ਭਣੇਵਾ ਆਕੜਿਆ ਫਿਰੇ

रुपया तो Centre से आता है और यह तारीफें करते नहीं थकते । Centre से करोड़ों रुपए आते रहेंगे और इनका काम चलता रहेगा । 10 साल तक और हर साल एक ही बात कही जाएगी कि हम ने भाखड़ा नंगल बनाया है । रुपया तो Central Government दे रही है मगर मैं पूछता हूं कि आप क्या कर रहे हैं ?

श्री रिजक राम : Centre भी तो आपका ही है ।

श्री कंदार नाथ सहगल : आप हरियाणा वालों की बात तो कोई सुनता नहीं है और यह ऐसे ही खाह मखाह बातें करते जाते हैं ।

स्वीकर साहिब, गवर्नर साहिब ने तो वही बात की कि—

आपे में रज्जी कज्जी आपे मेरे बच्चे जीण

आपे में रंजी बंजी आपे मेरे बच्चे जीण ।

गवर्नर साहिब ने Address में पुलिस की बड़ी तारीफ की है कि पुलिस ने यह किया पुलिस ने वह किया । पुलिस ने वह कारनामे किए कि तमाम दुनिया को पिछाड़ दिया है । मगर जनाब यह कुछ नहीं बताया गया कि वह बेचारी दो लड़कियां कहां गईं जो इतने अरसे से लापता हैं । क्या उन लड़कियों ने खुदकशी कर ली है, उनको अगुवा कर लिया गया है, या कतल कर दिया गया है ? पुलिस ने उनका कुछ सुराश नहीं लगाया । फिर अमृतसर में एक पुलिस अफसर का 16, 17 बरस का पोता गुम है । पुलिस उसका कुछ पता नहीं लगा सकी कि वह कहां है । दो आदमी आते कुछ कह जाते हैं दो और आकर मुखबरी कर जाते हैं मगर और कुछ नहीं होता है । मैं पूछता हूं कि पुलिस क्या कर रही है । फिर कहा गया है कि पुलिस ने इतने डाकू मार दिए, इतनों को ज़िन्दा पकड़ लिया । यह तो खुशी की बात है मगर उन दो लड़कियों के बारे में तो कोई फैसला नहीं हुआ है । अच्छा था अगर गवर्नर साहिब तारीफों के इतने पुल न बांधते । इस Address में 23, 24 के करीब items दिए हैं ।

गवर्नर साहिब ने अपने ऐड्रेस में यह तारीफ की है कि पंजाब (पाकिस्तान) और पंजाब (भारत) में काफ़ी मेल मिलाप शुरू हो गया है । यह मेल मिलाप तो पहले ही था । यह तो गवर्नमेंटों ने आपस में लड़ाई कराई और तबाही और बरबादी भी गवर्नमेंटों ने की । आज अगर आप रास्ता खोल दें तो पाकिस्तानी और हिन्दुस्तानी झट आपस में मिल जायें । लेकिन गवर्नर साहिब ने बड़ी तारीफ की है कि दोनों मुल्कों के आपसी तारुलुकात बहुत बेहतर हो रहे हैं और cricket match खेले जा रहे हैं । उन्होंने बड़ी irrelevant बात की है ।

मेरे एक दोस्त ने फरमाया कि इस वक्त services में बड़ी अफरा-तफरी फैली हुई है । इस की दो वजूहात हैं । एक वजह तो यह है कि सरकारी मुलाजम कई ऐसे हैं जिन्हें 20 साल मुलाजमत करते हो गये हैं लेकिन वह अभी तक temporary हैं । उन्हें पता नहीं कि वह कब तक permanent हो जायेंगे और पैनशन के हकदार होंगे । मैं चीफ मिनिस्टर से प्राइवेट तौर पर अर्ज करूंगा कि ऐसे गरीब मुलाजमों को permanent कीजिए ।

[श्री केदार नाथ सहगल]

अगर आप ने उन्हें **permanent** नहीं करना तो उन को बताइए कि उन्हें **permanent** नहीं किया जायेगा ताकि वह दाल आटे की दुकान खोल लें। इस के अलावा **services** में पार्टीबार्जी चल रही है। कुछ अफसर ऐसे हैं जो **Minister** के इशारे पर काम करते हैं। जब वह मिनिस्टर हट जाता है तो उन को कोई पूछने वाला नहीं होता। मैं कहूंगा कि **services** को यकीन होना चाहिये कि उन के हकूक महफूज रहेंगे। इन अलफ़ाज़ के साथ मैं अपनी तक्रार को खत्म करता हूँ।

श्री देवी लाल (सिरसा) : स्पीकर साहिब, आज मैं गवर्नर साहिब के ऐंड्रेस पर **motion of thanks** पर मुबारकबाद देने के लिए खड़ा हुआ हूँ। इस वास्ते कि यह ऐंड्रेस पेश करने से पहले हम को एक अच्छा और अवामी लीडर मिला है। इस के साथ ही इस बात के लिये मुबारकबाद देनी पड़ेगी कि अमृतसर में तीन पोलिटिकल पार्टियों के जो इजलास हुए थे वह भी बड़े अमनो अमान से सरअंजाम हुए। इस के साथ साथ गवर्नर साहिब ने अपने ऐंड्रेस में **zonal scheme** और भाषाई प्रांत का जिक्र किया है इस पर भी मुबारकबाद देना होगी क्योंकि हमारे हरियाणा की बहुत पुरानी मांग कुछ हद तक **zonal scheme** से मंजूर होती दिखाई देती है। इस में कुछ खामियां हैं क्योंकि हमारे अकाली दोस्तों ने हरियाणा में से कुछ एक हिस्से का मुतालबा किया है जो सही मायनों में हरियाणा कहा जा सकता है। इस के अलावा काम के लिहाज से मुबारकबाद देनी पड़ेगी चाहे इस में कुछ खामियां रह गई हों। पिछली गवर्नमेंट हो या मौजूदा गवर्नमेंट, पंजाब सरकार भाखड़ा के सम्बन्ध में, तालीम के लिहाज से, **development** के लिहाज से, हिफज़ाने सेहत के बारे में, ट्रांसपोर्ट के बारे में हमारी मुबारकबाद की मुस्तहिक है। मुजारों को काफी **relief** मिला है। इस के साथ साथ पंचायतें बना कर के लोगों को अपना इन्तज़ाम खुद करने का अधिकार दिया है। **Electricity**, अनाज की पैदावार की बहुतायत और **political sufferers** को जो इमदाद दी गई है और इस के अलावा जो जुर्माने माफ़ किये गये हैं, **Community Extension Block**, रिश्त खोरी बन्द करने के लिये जो **department** खोला गया है उस के लिए भी मुबारकबाद देनी पड़ेगी। लेकिन सारी मुबारकबाद देने के बाद दरमियान में 'but' भी पड़ जाता है उस के मुतअल्लिक में कुछ कहना चाहता हूँ। जहां तक सड़कों का ताल्लुक है सड़कें बहुत ज्यादा हैं लेकिन अम्बाला डिवाइजन और जालन्धर डिवाइजन का मुकाबला किया जाये तो सिवाए उन बड़ी सड़कों के जो देहली को पेशावर से मिलती है या देहली को लाहौर से मिलती है बाकी सड़कों पर कोई खास इन्तज़ाम नहीं हुआ। तालीम के सिलसिले में आदादो-शुमार को देखें तो मालूम होगा कि हज़ारों की तादाद में **primary schools** खोले गये हैं, सैंकड़ों की तादाद में **high schools** खोले गये हैं, कालेज भी बहुत ज्यादा खोले गये हैं। मेरे मोहतरिम बृजुर्ग प्रिंसिपल हरभजन सिंह ने कहा था कि दो-दो मील के फासले पर एक हाई स्कूल होना चाहिये। रोना तो इस बात का है कि अगर हिसार और गुड़गांव जिला की तरफ नज़र दौड़ाएं तो 40-40 मील तक कोई स्कूल दिखाई नहीं देगा। इन स्कूलों को जो **grants** दी जा रही है अगर मैं उन की **figures** बताऊं जो

कुदरतन आज ही पेश की गई हैं तो स्पीकर साहिब, आप हैरान होंगे कि काफी इमत्याजी सलूक हरियाने के साथ बरता जा रहा है। 1954-55 में जो ग्रंटें दी गई हैं वह इस तरह से हैं :

हरियाना को 72,810 रुपये ।

जालंधर डिवीजन 2,34,966 रुपये ।

इस के साथ साथ स्कूलों की तादाद और कितने स्कूलों को मदद दी गई है—अम्बाला डिवीजन में 34 स्कूल, हिसार डिस्ट्रिक्ट में 14 हाई स्कूल हैं। इस के अलावा बाकी मदद जो सरकार की तरफ से दी गई है उस से इनकार नहीं करता कि पंजाब सरकार ने तालीम की तरफ बहुत ज्यादा ध्यान दिया है लेकिन वह ध्यान अम्बाला और फिरोजपुर के आगे गया ही नहीं बल्कि अमृतसर, लुधियाना, होशियारपुर और जालंधर की हदों तक महदूद रह जाता है। इस के अलावा अम्बाला डिवीजन में 78,763 रुपये और जालंधर डिवीजन में 2,70,607 रुपये की special grants दी गई हैं। हमारे कुल 74 स्कूलों को special grants मिली हैं। Hoshiarpur District में 55 स्कूलों को grant मिली है। मैं स्कूलों के बारे में कुछ और figures भी आप के सामने रखना चाहता हूँ जिन से मैं आप की माफ़त इस नई सरकार की तबज्जुह इस तरफ दिला सकूँ जिस पर हरियाना वालों ने काफी उर्मिदें बांध रखी हैं।

इस के आगे, स्पीकर साहिब, maintenance grants sanction की गई हैं उसमें हरियाने के लिये यानी अम्बाला डिवीजन के लिये तो 12,648 रुपये रखे गए हैं और 4 p. m. जालंधर डिवीजन के लिए 96,465 रुपये earmark किये गए हैं। और भी इसी किस्म की इमदाद जो हमारी सरकार दे रही है उस में भी हमारे साथ इमत्याजी सलूक किया जा रहा है। मैं आशा करता हूँ कि नई Ministry जिस के साथ हरियाने के लोगों की उर्मिदें वाबस्ता हैं इस ओर ध्यान देंगी। तालीम ही नहीं बल्कि भाखड़े के मुतअल्लिक भी मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि कहने को तो भाखड़ा हरियाने को सरसब्ज शादाब कर देगा लेकिन अगर सही मानों में देखा जाए तो भाखड़ा नहर इस शकल में बनाई गई है, उस इलाके में बनाई गई है कि जिस की demand पंजाब सूबे में की जा रही है। वह नहर टोहाना से होती हुई राजस्थान को निकल जाती है। हैरान की बात है कि उस का मुतालबा पंजाब सूबे में किया जा रहा है। वहाँ की 75 फीसदी आबादी हिन्दी बोलती है। इसी तरह फिरोजपुर जिला की फाजिलका तहसील में 70 फीसदी हिन्दी बोलने वाले रहते हैं, सिवाए मलोट ग्राम के सब लोग हिन्दी बोलते हैं। मैं अपनी सरकार का ध्यान आप के द्वारा इस ओर दिलाना चाहता हूँ कि कहीं इस इलाके को हरियाने से काट कर पंजाब सूबे में न मिला दिया जाए। फाजिलका और सिरसा के बारे में तो यह भी स्थल नहीं किया जा सकता कि इस को वाइलिंगुअल ही करार दिया जाए। इन सब बातों से मुझे तो यह मालूम होता है कि जब तक services में उस इलाके को, जिस को हरियाने के नाम से मनसूब किया जाता है, पूरी नुमाइन्दगी नहीं मिलती उस वक्त तक स्कीमें इसी ढंग से बनती रहेंगी जिस से कि जालंधर डिवीजन के पंजाबी हिस्से को ज्यादा से ज्यादा फायदा पहुँचे। इस के इलावा और भी हमारे साथ इमत्याजी सलूक किया जाता है; उस का जिक्र मैं अभी नहीं करना चाहता। इस से आगे Transport की बहुत तारीफ की गई है। मैं भी इनकार नहीं करता कि ट्रांसपोर्ट का इन्तजाम

[श्री देवी लाल]

पंजाब में अच्छा है। अमृतसर सेशन में ट्रान्सपोर्ट वालों ने जो काम किया वह काबले तारीफ था। बाहर से आए हुए visitors और delegates बहुत खुश थे। सेशन खत्म होने के बाद मैं भी ट्रान्सपोर्ट के आफिस में गया और पूछने लगा कि क्या सिरसे और डभवाली की तरफ भी कोई बस पंजाब रोडवेज की जाएगी तो पता लगा कि कोई नहीं जाएगी। नक्शा देखने से पता लगा कि डभवाली से दिल्ली, दिल्ली से अम्बाला और सोनीपत से रोहतक सिर्फ यही तीन लाइनें हैं। लेकिन इधर 20, 20 मील के टुकड़े में पंजाब रोडवेज चल रही है। कहने का मतलब है कि हर काम में और हर कदम पर हमारी डिवीजन के साथ ऐसी गालिसी बरती जा रही है कि जैसे हरियाणा प्रान्त पंजाब का कोई हिस्सा ही नहीं है। स्पीकर साहिब, यही नहीं, मैं electricity के बारे में कहना चाहता हूँ कि electricity की तरक्की तो भाखड़े के नाम से है लेकिन उस का फायदा जालंधर डिवीजन को ही पहुंचता है। मैं इस के बारे में एक कहानी सुनाता लेकिन वक्त की पाबन्दी के कारण मजबूर हूँ। बिजली जालंधर से होती हुई अमृतसर पहुंचती है और डभवाली जाकर खत्म हो जाती है। दूसरी तरफ हिसार तक पहुंचती है और उस से आगे बिजली नहीं है। यही नहीं बल्कि Community Projects के सम्बन्ध में भी यही हाल है। साथ ही मैं अपनी सरकार का ध्यान Tenancy Act की ओर, जो कि पंजाब गवर्नमेंट ने पिछले साल पास किया था, दिलाना चाहता हूँ। गो यह Act काफी अच्छा है लेकिन इस पर सही तरीके से अमल दरामद नहीं हो रहा। नतीजा यह होता है कि मुजारों की बजाए मालिकों को ज्यादा फायदा पहुंचता है। उस का कारण यह है कि जितने भी बड़े बड़े अफसर 10, 20 साल पहले के भरती हुए हैं वे चूँकि बड़े 2 land lords और सरमायादारों से ताल्लुक रखते हैं इसलिए उन का झुकाव कुदरती तौर पर जमींदारों की तरफ होता है।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

वावजूद Act के अच्छे होने के उस पर अमल दरामद नहीं किया जा रहा। अगर इस वक्त मेरे पास नक्शे होते तो मैं अर्ज करता कि किस तरह से 20, 20 साल के पुराने मुजारे बंदखल कर दिये गए हैं। उन को अदालत से कोई नोटिस वगैरह भी जारी नहीं किया गया। रामपुर और किशनोई का केस चीफ मिनिस्टर साहिब जानते हैं जहां वे खुद गए थे। अब उन मुजारों को निकाल दिया गया है। यह मैं ने एक मिसाल दी है गांव गांव में ऐसा हो रहा है। साथ ही मैं कहना चाहता हूँ कि एक साल का अरसा गुजर चुका है लेकिन अभी तक surplus areas ejected tenants को वापस नहीं किये गए। इस पर फौरी अमल होना चाहिए।

स्पीकर साहिब, इनसदाद रिश्तत स्तानी का जिक्र किया गया है। हमारे साथियों ने भी और Opposition के मैम्बरों ने भी इस का जिक्र बार बार किया है। असलियत यह है कि रिश्ततस्तानी काफी ज़ोरों से बढ़ी हुई है। सरकार को चाहिये कि इसे ख़तरा से दबाए। जहां तक भाखड़ा का ताल्लुक है, स्पीकर साहिब, आप हैरान होंगे कि जितनी भी नहरें निकाली गई हैं वह सब एक एक season में 10, 10 और 15, 15 बार टूट चुकी हैं।

कारण यह है कि **engineers** ने ठेकेदारों के साथ मिल कर **estimates** के मुताबिक उन पर मिट्टी नहीं डलवाई और कहा यह जाता है कि मिट्टी अन्धेरी से उड़ गई। जब तक नए सिरे से **estimates** तैयार कर के नहरों पर मिट्टी नहीं डाली जाएगी तब तक मेरा दावा है कि यह नहरें कामयाब नहीं होंगी। सरकार को यकीन कर लेना चाहिए कि इस किस्म की **corruption** हुई है और नए सिरे से उन पर मिट्टी डलवानी चाहिए। इस के बाद **political sufferers** का भी **Address** में जिक्र है। इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि पंजाब सरकार ने उन को **grants** भी दी हैं, पैशननें भी मुकर्रर की हैं, और उन को जुर्माने भी वापस किये हैं। लेकिन एक बात की तरफ मैं सरकार का खास ध्यान दिलाना चाहता हूँ। गांधी इरविन पैक्ट के मुताबिक पुलिस चौकियां उठा लीं जानी चाहियें थीं लेकिन जिन गावों (चुटाला और नौशहरा पनुआं) से तार्जारी चौकियां (**punitive police posts**) बैठा कर जुर्माने वसूल किये गए थे अभी तक वह उन को वापस नहीं किये गए। वह भी जल्दी वापस किये जाने चाहियें।

स्पीकर साहिब, इस के इलावा मैं थोड़ी सी **zonal schemes** पर, जिस का जिक्र गवर्नर महोदय के अभिभाषण में है, रोशनी डालनी चाहता हूँ। पहले एक तरफ हरियाने की डिमांड थी, एक तरफ पंजाबी सूबे की मांग थी और दूसरी तरफ महापंजाब का शोर शराबा था और अभी तक वैसे ही चल रहा है। अब अखबारों से मालूम हुआ है कि **zonal schemes** का चर्चा है। हम समझते हैं कि अगर अलग २ **zones** बन जाएं और असैम्बली एक ही रहे तो हम पंजाबी शहरी हिन्दू के गलबे से छूटकारा पा सकते हैं। गो आबादी की हैसियत से हरियाने की ताकत ज्यादा है लेकिन हरियाने के नाम पर पंजाबी शहरी हिन्दू डोमिनेट और रूल करना चाहता है। इसी सिलसिले में पिछले छः सात महीनों से हम काफी जद्दोजहद करते आये हैं और सही मानों में तो यह लड़ाई बहुत पुरानी है। जैसे मैं मज्जाक के तौर पर कहा करता हूँ कि हरियाना प्रांत में 80, 90 साल पहले डाका पड़ा। उस डाके का कोई सुराग न लगा। हम ने ऊपर हार्ड कमांड के पास फरियाद की। चुनावि उन्होंने सुराग लगाने के लिए तीन सुरागरसां श्री कुंजरू, श्री पण्डितकर और फजल अली साहिब को मुकर्रर किया। वे लोग तलाश करते करते जालंधर के जंगलों में पहुंचे और सिख लोगों को कहने लगे कि हम तुम पर शुबह करते हैं, तुम ने हरियाना प्रांत में डाका डाला है। तो इस पर वे लोग कहने लगे कि ठीक है डाका हम ने जरूर मारा था लेकिन हम तो बाहर मकान पर खड़े थे डाका मारने वाले तो तुम्हारी शकल के और ही आदमी थे। उन्होंने कहा कि तुम डाके में क्यों शामिल हुए तो वे बोले कि साथियों के साथ हमारा भी आधा हिस्सा था। उन्होंने हमें आधा माल नहीं दिया इसी लिये हम ने बता दिया है और अगर आधा माल हमें मिल जाता तो डाके का 50 वर्ष तक भी पता न लगता। पंजाबी शहरी हिन्दू सब माल खुद ही हजम कर लेना चाहता है। तो मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि हमारी तमाम शिकायतों का इलाज जोनल स्कीम में है। मैं चाहता हूँ कि पंजाब सरकार हमें जोनल स्कीम के द्वारा ज्यादा से ज्यादा पावर्ज दिलाए। ताकि हम जो जालन्धर डिवीजन से 50 साल पीछे हैं उनके बराबर रह कर दूसरे पंजाबियों के साथ तरक्की करते हुए अपनी किस्मत को बना सकें। यह कह कर मैं गवर्नर महोदय के Add-

[ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵੀ ਲਾਲ]

ress ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਭਾਰਕਾਫ਼ਾਦ ਦੇਵਾਂ ਹਾਂ ਐਂਡ ਮੈਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਲੀਡਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਹੋਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਮੇਂ ਮੀ ਝਖ਼ਾਫ਼ਾ ਸੁਭਾਰਕਾਫ਼ਾਦ ਦੇ ਸਕੇ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ Address ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੂਬਾ ਆਪਣਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤਾਂ ਚਿਹਰਾ ਸਾਫ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਪੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਕਾਲਾ ਦਾਗ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਧੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਰੰਗ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਹੀ ਸਾਫ਼ ਚਿਹਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਧੱਬਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੋ ਸਾਰੇ departments ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ—ਕਾਮਿਆਬੀ ਹੀ ਕਾਮਿਆਬੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣਾ 9 ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਨਤਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਪਾਲੀਸੀ ਤੋਂ ਕੋਈ departure ਹੋਵੇਗਾ—ਉਸ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨਾਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਇਸ Address ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ 'ਬੜੀ ਬੜੀ ਕਾਮਿਆਬੀ' ਦੇ ਰਾਗ ਗਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਿਛਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ Address ਲਿਖ ਕੇ ਰੱਖ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ 9 ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਾਲੀ ਪਾਲੀਸੀ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ departments ਨੂੰ ਤਾਂ ਲੈ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਦੋ departments ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਕਹਾਂਗਾ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ Industries Department ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ department ਦੀ progress ਦੱਸਣ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ number ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, quality ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ cycles ਬਣੇ ਹਨ। ਠੀਕ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ cycles ਬਣੇ, ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ। ਪਰ ਦੂਜਾ ਪਾਸਾ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਤਅੱਲੁਕਾਤ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ capitalists ਅਤੇ labour class ਦੇ ਹਨ; ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਇਹ ਬੜੇ strained ਰਹੇ। ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ? ਉਸ ਵਜ੍ਹਾ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਵਿਚ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ੋਰ industry ਵੱਲ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ capitalists ਅਤੇ labour ਦੇ relations ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਨਾ ਹੀ ਇਹ number ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾ ਸਕਾਂਗੇ। ਪਹਿਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ capitalists ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਨੂੰ ਭਾਗੀ

ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਕੀਤੀਆਂ । ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੀਂ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਪਣਾ Address ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ 9 ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਲਫਜ਼ ਸਿਰਫ 'agrarian reforms' ਦੇ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲ ਬੜੇ ਪਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਬਿਨਾ ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । Surplus land ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਬਾਰੇ ਇਥੇ Act ਵੀ ਪਾਸ ਹੋਇਆ—surplus land ਹੈ ਵੀ—ਪਰ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਫਿਰ ਵੀ ਬਿਨਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ unemployment ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਹਨ । Psychology ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਹ ਇਲਾਨਨਾਮੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਲੇ ਪਾਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਵੀ ਕਰਨ । ਪਹਿਲੇ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਵਾਇਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕਈ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਰਾ ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਣੇ ਹਨ ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਸਤ ਹਨ ਪਰ ਲਾਰੇ ਬੜੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰੀ ਇਹ ਲਾਰੇ ਬੇਸ਼ਕ landlords ਅਤੇ capitalists ਵੱਲ ਲਾ ਲੈਣਾ । ਇਸ ਵਾਰੀ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਲਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੇ ਕਰਨਾ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਥੇ 5 ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਏ ਦੇ ਮਾਫ ਕਰਨ ਦਾ resolution ਆਇਆ । ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ financial position ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ । ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ । ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਸੀ । ਕੀ ਇਹ financial stringency ਇਕ ਦਮ ਆ ਪਈ ? ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਿਸਨੇ ਕਿ land revenue structure ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਸੋਚਣਾ ਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸੀ । ਪਰ ਕਿਤਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਵੀ ਮੀਟਿੰਗ ਅੱਜ ਤੀਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਇਸ ਲਈ ਪਿਛਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਕਿਉਂ ਢਹਿ ਪਈ ? ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਲਾਨਨਾਮਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਮਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਵੇਖੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਿਰਫ ਇਹੋ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰੀ ਸਿਰਫ ਉਸ ਵੇਲੇ ਡਿਗਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ Opposition strong ਹੋ ਜਾਵੇ । ਪਰ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੰਗਲ ਤਾਰਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਆਪਣੇ ਭਾਰ, ਆਪਣੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਭਾਰਗੋ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵੀ ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਿੱਗ ਗਈ । ਸੋਚਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਮੀਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨਵੀਂ ਮਨਿਸਟਰੀ ਜਿਹੜੀ ਆਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇਗੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਨਨਾਮੇ ਇਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਏਗੀ ।

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

Corruption ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ corruption ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧੂਰੇ measures ਨਾਲ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਫਸ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇਕ ਆਦਮੀ ਆਇਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਫਸਦਾ ਹੀ ਫਸਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਮੈਂ ਖੁਦ ਫਸ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ? ਸੋ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ half-hearted measures ਲੈਣ ਨਾਲ corruption ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੜੇ stern measures ਲੈਣੇ ਪੈਣਗੇ।

ਫਿਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ Address ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ 9,000 ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣੀਆਂ। ਇਸ department ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ number ਜ਼ਰੂਰ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ quality ਨਹੀਂ ਚੰਗੀ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸੋਚਰ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬੜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਘਟਦਾ ਗਿਆ। ਕੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ? ਇਹ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬੜਾ interfere ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਪਰ ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ function ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ taxes ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਂ ਲਗਾਵਾਂਗੇ ਪਰ ਉਗਰਾਹੋ ਤੁਸੀਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਕੇਸ ਦਸਦਾ ਹਾਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਨੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਕ ਕੇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ source of information ਕੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਸ information ਦਾ source ਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਮਰੇਡ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ information ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਚਾਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ suspend ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਚੰਦਪੁਰਾ ਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ discrimination ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ discrimination ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਪੰਚ ਰੱਖਾ ਸਿੰਘ, ਤੁਲਸਾ ਸਿੰਘ, ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ suspend ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ untouchability ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਕੱਲ੍ਹ ਇਥੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਚੂੜੇ ਦਾ ਲਫ਼ਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਲਫ਼ਜ਼ withdraw ਕਰਵਾਇਆ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ untouchability ਦੀ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ Director ਤੇ ਮੁਕਦਮੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ untouchability ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ

ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ । (ਇਕ ਆਵਾਜ਼ : ਇਸ ਦੇ ਗਲਤ ਮਾਅਨੇ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹੋ) ਇਸ ਦੇ ਮਾਅਨੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ untouchability ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । (ਹਾਸਾ)

ਫੇਰ ਮੈਂ District Boards ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ Development Minister ਸਨ ਤਦ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ district boards ਦੇ elections ਕਦ ਕਰਾਉਣੇ ਹਨ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ election ਨਹੀਂ ਕਰਾਏ ਗਏ ਸੀ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੇਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਹਥਿਆਰ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਵੀ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ Address ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ control ਦੀ ਗੱਲ ਜਿਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਇਹ ਕੀਮਤਾਂ ਬਜ਼ੀਆਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਨਾਜ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਡਾਇਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਕੰਟਰੋਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਘਟ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਹ half-heartedly ਕੀਤਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਨਵੀਂ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ 9-points programme ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਥੀਰ ਬਾਸਿਠ (ਹੁਸਨਪੁਰ) : ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਦੋ ਦਿਨ ਗਵਰਨਰ ਸਹੋਦਯ ਦੇ Address ਦੀ motion of thanks ਪਰ ਬਹੁਤ ਫੁੱਲ ਹੈ ; ਤਸੇ ਸੁਨਨੇ ਕਾ ਸੁਝੇ ਇਤਫਾਕ ਹੁਆ ਹੈ । ਧਹ ਗਵਰਨਰ ਕਾ Address ਕਈ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਏਤਿਹਾਸਿਕ ਹੈ, historical ਹੈ । ਏਕ ਤੋ ਇਸ ਲਿਏ ਧਹ historical ਹੈ ਕਥੋਂਕਿ ਧਹ ਇਸ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਤਮਰ ਮੇਂ ਆਮ ਕਾਯਦੇ ਮੇਂ ਆਖਰੀ Address ਹੈ ਅਗਰ ਕੋਈ ਆਰ ਹਾਲਾਤ ਨ ਹੁਏ ਤੋ । ਫ਼ੁਸਰਾ ਧਹ ਇਸ ਲਿਏ ਭੀ historical ਹੈ ਕਿ ਧਹ ਪੰਜਾਬ ਅਬ ਖੁਦ ਏਕ ਏਸੇ ਦੌਰ ਮੇਂ ਆਯਾ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ ਨ ਜਾਨੇ ਇਸ ਦੀ ਬਡੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਕਥਾ ਸ਼ਕਲ ਹੋਗੀ ਆਰ ਤੀਸਰਾ ਇਸ ਲਿਏ ਭੀ ਕਿ ਜੋ ਗਵਰਨਰ ਸਹੋਦਯ ਤਸ ਵਕਤ ਥੇ ਜਬ ਕਿ ਧਹ ਸਭਾ ਚੁਨੀ ਹੁਈ ਆਈ ਥੀ ਆਰ ਜਬ ਤਨ੍ਹੋਨੇ ਅਪਨਾ ਪਹਿਲਾ Address ਇਸ ਸਭਾ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਥਾ ਆਰ ਅਬ ਇਨ ਗਵਰਨਰ ਸਹੋਦਯ ਨੇ ਆਖਰੀ Address ਇਸ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਿਆ ਹੈ । ਤਨ ਕੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਆਰ ਅਬ ਕੇ ਭਾਸ਼ਣ ਕੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਮੇਂ ਆਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਆਰ ਆਪ ਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਇਸ ਭਵਨ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਰਖਤਾ ਹੂੰ । ਤਸ ਵਕਤ 1952 ਮੇਂ ਧਹ ਬਾਤ ਕਹੀ ਗਈ ਥੀ—

“Ever since this State came into existence over four and a half years ago, our people have faced boldly many difficult problems. They have shown courage, perseverance and patience and now we see before our eyes a new Punjab taking shape. I hope that you, the Members of the Legislative Assembly and Legislative Council, will not only succeed in accomplishing the various plans already launched but also face successfully any new problems that may arise in the future, so that when your term is over in 1957, the Punjab of our dreams will have very largely materialized.”

(At this stage, Shrimati Dr. Parkash Kaur, a Member of the Panel of Chairmen occupied the Chair)

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

उस समय यह उम्मीद जाहिर की गई थी कि 1957 में जब आप लोग अपनी term पूरी करेंगे तो पंजाब का स्वप्न जो इस समय दिखाई दे रहा है वह materialise हो गया होगा। अब मैं 1955 के Address के आखरी लफ्ज़ भी आप के सामने रखता हूँ।

“No progress can be achieved by a State or a people divided in itself. It is, therefore, of utmost importance that all separatist and fissiparous tendencies should be checked and every attempt at impairing the solidarity of the State put down with a strong hand.”

अब मैं आप के सामने इस भाषण के आखरी शब्द भी पढ़ दूँ।

“Let us so conduct ourselves that we give a true lead to the rest of the country in making India a united, strong and dynamic nation.”

इस के साथ साथ अपने नए Leader of the House यानी चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने जो लफ्ज़ 4-3-1956 को एक convocation के सिलसिले में लड़कों के सामने कहे थे वे भी कह देता हूँ। वह यह हैं—

“Punjab divided against itself cannot provide a strong defence to the country. It is only a resolute, united and progressive Punjab which can take its due place in the scheme of nation's existence.”

तो मैं अर्ज कर रहा था, अध्यक्ष महोदय कि इन चार बातों को अगर ग़ौर से पढ़ा जाए तो इन से दो बातें साफ़ जाहिर होती हैं। एक यह जैसा कि पिछले Address में बड़े जोर से कहा गया था कि State की solidarity का खास ख्याल रखा जाएगा और अगर कोई disruptive tendencies या fissiparous tendencies सर उठाएंगी तो उन्हें सख़्ती के साथ दबाया जाएगा। परन्तु अब के Address में हिन्दुस्तान भर की unity को सामने रखा जा रहा है, पंजाब का शब्द नहीं है। और ऐसा करने का इरादा हम सब लोगों का है। दूसरी बात जो socialistic pattern of society की है उस के बारे में हम ने देखना है कि यह चीज़ किस हद तक यहां achieve हो चुकी है। कई असहाब ने unity के सिलसिले में कहा कि यह चीज़ अमृतसर के सेशन में लाई गई थी और उन्होंने अमृतसर के बारे में यहां हाऊस में उन की तारीफ़ की, सरकार की तारीफ़ की, कुछ parties की तारीफ़ की और दिल के साथ तारीफ़ की और यह सारे भवन के सामने कहा गया कि अच्छा हुआ। अमृतसर के सेशन से महीना बीस दिन पहले कुछ ऐसी चीज़ें नई दिल्ली में शुरू हुई थीं और मुहब्बत और प्यार का नया वातावरण पंजाब में पैदा करने के इरादा से हुई थी जोकि लोगों की राय से मुताबकत रखता था। यह बातें जो वहां शुरू हुईं अमृतसर में इन्हें जरूर कामयाबी हुई, क्योंकि वहां वायुमण्डल अच्छा रहा। इस सिलसिले में मैं एक शेर अर्ज करता हूँ :—

नहीं है यह वक्त तलात्म नहीं है
यह आवाज़ दे कर किनारों से कह दो।

आगे कहा है—

कोई आने वाला है सहने चमन में
यह पिछले पहर की बहारों से कह दो।

जो आने वाले आदमी हैं इधर के सारे नहीं बल्कि उसी पार्टी के, वह इस के खिलाफ क्यों बन गए हैं ? इस से आगे कहा है—

इन्हें देख कर फिर किसी को न देखें

यह शर्तेवफा वेकरारों से कह दो ।

काम को रोकने के लिए कह रहे थे और काम रुका नहीं पर सफलता जरूर हुई है और इस में उन असहाब को भी समझा दिया गया है जिन्हें stability पसन्द नहीं आई । इस लिए आगे कहा है—

दुःखे कौम पर अब शफक छा चुकी है ।

कदम चूम लें लालाजारों से कह दो ।

बहरहाल कुछ मुसकराना पड़ेगा

निगाहे मुहब्बत के मारों से कह दो ।

तो मैं यह आप के सामने अर्ज कर रहा था कि अमृतसर का सेशन socialist state के नए दौर का पैगाम लाने वाला था । बाज़ लोग कहते हैं कि अमृतसर के कांग्रेस सेशन में लोगों के दिलों में दण्ड पड़ गया । मैं कहता हूं कि आप को पता नहीं कि अमृतसर में क्या क्या चला होगा । वहां जितनी तबलीग और शुद्धि हुई है इतनी कभी नहीं हुई होगी । कितने ही लोगों ने कांग्रेस के लिए अपने दिल बदले होंगे, यह बात शायद आप के नोटिस में नहीं आई है । वहां कांग्रेस के पण्डाल में वह आदमी उन से कम थे जितने बाहर थे जो जवाहर लाल को अपना नेता अपनाने के लिए तैयार थे या तैयार किए जा रहे थे ।

मेंटरल गवर्नमेंट, जवाहर लाल जी और कांग्रेस की यह बड़ी भारी जीत है । जैसे गवा की पालिसी है । गवा जो हम आज तक नहीं ले पाए हैं तो इस से हमारे पड़ोसी देशों बर्मा, नेपाल, थाइलैंड, अफगानिस्तान इत्यादि को विश्वास हो गया है कि हम किसी को दबाना नहीं चाहते बल्कि socialist समाज बनाने का हमारा मतलब है । इसी तरह पंडाल में आप को जो नज़र आया उस ने बाहर सब पार्टीज़ को धकीन दिला दिया कि जमहूरियत में सब को आज़ादी है कि अपने २ ख्यालात रखे । अमृतसर की यह चीज़ कांग्रेस की शानदार फतह है जिस पर हरेक को नाज़ है ।

राज्यपाल महोदय ने पहले चार साल का काम आप के सामने रखा है ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair).

आप इसे अच्छा कहें या बुरा यह आपके सामने है । मगर मैं फखर से कहता हूं कि यह काम भी हालात के मुताबिक काफी अच्छा है । अब सरदार कैरों leader मुन्तखिब हुए हैं । वह एक man of the masses हैं इस लिए उन से इस से भी ज्यादा तबक्कुह रख सकते हैं (घंटी) । दो भिन्ट में wind up कर दूंगा । अब यह जो zones के मुताल्लिक कदम उठाया गया है—यह काम पहले भी शुरू था—बहुत माकूल है । माकूल इस शकल में कि जो लोग सारे पंजाब को एक bilingual state बनाकर यहां एक जहर पैदा करना चाहते थे, यह जहर अब सिर्फ 4, 5 शहरों, दो एक तहसीलों तक ही महदूद रहेगा, बाकी सब को उस से आज़ाद कर दिया गया है । हरियाने के लोग खुश हैं कि ज़िले और उस से नीचे हिन्दी भाषा होगी और इसी तरह दूसरी तरफ पंजाबी होगी । जहां bilingual है वहां पर एक experts committee देखेगी, उन

[श्री धर्मवीर वासिष्ठ]

लोगों की राए लेगी। यह समाजवाद की तरफ पहला कदम है। पंजाब इस रास्ते पर चलेगा। जो लोग centralised economy चाहते थे, S.R.C. के महापंजाब के ख्याल में थे वह अब नहीं बनेगा। आप को पता है कि हमारे Communists या जनसंघ वाले यह चाहते हैं कि unitary type of economy, centralised economy हो, मगर अब पंजाब में zones के बन जाने से economy decentralise हो जाएगी, zones की अलग २ Councils होंगी और यह तरक्की करेंगे। तो यह socialism की तरफ पहला काम होगा और यह बड़ी कामयाबी और जोर से चलेगा।

इधर के जो साथी हैं उन के दिल में किसी के लिए या हम हरियाने वालों के लिए कोई खास soft corner नहीं है। हरियाने वाले पंजाबी हिन्दू हों या सिख सब को यक्सों समझते हैं। उन का आपस में कोई झगड़ा हो तो वह अपना मफाद जानें, हमें कोई ताल्लुक नहीं। हम सब जानते हैं कि पिछले दिनों बड़ा शोर हुआ, हम ने भी किया। पोजीशन क्या है? Council of States में इस बार यहां से दो मैम्बर भेजे गए। जो पहले भी वहां थे उन्हें को भेज दिया गया। एक भाई पंजाबी हिन्दू हैं और एक सिख। मैं किसी और ख्याल से नहीं कहता लेकिन 8 मैम्बरों में से हरियाना का एक भी नहीं था। अब के सोच रहे थे कि शायद एक आध हरियाने वाले को भेजा जाएगा। तो मैं अर्ज करता हूं कि यह चीज इस तरह से चल रही है। इधर से एक भाई ने खड़े हो कर बड़े जोर से कहा कि खून खराबा होगा, फांगड़ा कुर्बानी देने को तैयार है महापंजाब के लिए। इस के लिए मैं गुजारिश कर दूं कि चन्द ही दिनों में S.R.C का बिल इस भवन में आ रहा है। तब पता चलेगा कि यह कितनी अकसरियत से पास होगा और कि zonal division कितनी ताकत से कायम होगा। बाकी रही खून खराबे की बात। यह तो यह भी जानते हैं कि लोगों के दिलों के मुताबिक जो socialist समाज बनेगा, उस से ज्यादा खून खराबा होगा या कि अगर उन के दिलों के खिलाफ कोई बात होगी तो होगा। आज जब पंजाब गवर्नमेंट और हिन्द सरकार लोगों को मनाने की तरफ चल रही है तो कोई झगड़ा न होगा। झगड़े की बिना ही खत्म होनी चाहिए। जब यह socialist economy अलग २ zones जो autonomous होंगे—, में develop होगी तो सारे झगड़े खत्म हो जाएंगे।

पिंसीपल ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ (ਜਗਰਾਓ): ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਰਫੋਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ Address ਬਾਰੇ ਕਹਿਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ Address ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਨਾ ਦੇ ਸਕਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ House ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿ ਸਕੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਸਕੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਕੋਈ strong personality at the helm of affairs ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਏਕਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਪੰਡਤ ਨਹਿਰੂ Centre ਵਿਚ affairs ਦੀ helms ਤੇ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਹ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਆਖਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੋ ਨਵੇਂ Chief Minister ਹਨ ਉਹ ਇਕ strong personality ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਦਿਲ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਣ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ 9 points ਦਾ programme ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ talks ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਭਰਾ ਭਰਾ ਵਾਂਗ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਸੋਚ ਸਕਾਂਗੇ।

ਮਗਰ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜੋ Address ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੀ picture ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ bright points ਦਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, black spots ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਵੀ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਬਹੁਤਾ ਅਰਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ administration ਬਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਦਖਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਦੀ administration ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ policy ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਤੜਪਦਾ ਹੋਇਆ ਹਿਰਦਾ Congress Session ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਕ procession ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਰਿਆ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵਾਂਗੂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ *। ਮੈਂ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ administration ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਕੋਈ ਹਾਦਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ future ਤੇ ਇਕ ਬਦਨੁਮਾ ਧੱਬਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ, ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 9 points ਤੇ ਵੀ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਸਕੀਏ।

ਮਗਰ ਇਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਧਾਰਮਕ procession ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖਿਸਤਬਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਲੁਧਿਆਣੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਬੰਧੀ ਕੱਢੇ ਗਏ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਿਨਾ ਤਰਦੀਦ ਦੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਲੂਸ ਪੁਰਅਮਨ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਚਾਹੁਣ ਲੰਘ ਜਾਣ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਬਜ਼ਿੱਦ ਸਨ ਕਿ ਜਲੂਸ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਰਸਤਾ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰੋਵੋਕੇਟਿਵ ਨਾਹਰੇ ਨਾ ਲਗਾਏ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਜਲੂਸ ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸਾਡੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਉ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਗਲਗੀਰ ਹੋਕੇ ਮਿਲਾਂਗੇ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਭੜਕਾਊ ਨਾਹਰਾ ਨਾ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਹੋਇਆ ਥੀ ਕਿ ਖਿਸਤ ਬਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਸਤ ਬਾਰੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਇੱਟ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਲੱਗੀ।

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ]

ਫਿਰ ਟੀਅਰ ਗੈਸ ਛੱਡੀ ਗਈ । ਇਹ ਗੈਸ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੰਦਰ ਛੱਡੀ ਗਈ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਕ ਸ਼ੈਲ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਕੇ ਡਿੱਗਾ । ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਐਡਰਸ ਲਈ ਵਧਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ । ਇਸ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਨੂੰ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸੈਂਟਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਮਈ ਬਣਾਉਣ ਅਤੇ ਨਜ਼ਿਠਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਯਤਨ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੀ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਅਸਾਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਮੈਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ ਕੰਪਲਸਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਉਹ ਵਿੱਦਿਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਆਊਟ-ਲੁਕ ਬਣਾਵਾਂਗੇ, ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਆਪ ਕਮਾ ਸਕਣ ; ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬੇਸਿਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ । ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਬੇਸਿਕ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ? ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਹਨ । ਪਰ ਕੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੈਂਟਲ ਆਊਟਲੁਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੇਲਥ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਅਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਆਪ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜੇ ਵੀ ਮਾਸਕੀਟੋ ਬਰੀਡਿੰਗ ਥਾਵਾਂ ਹਨ । ਕਈ ਥਾਈਂ ਡਰੇਨੇਜ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਡ੍ਰੇਨਾਂ ਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ।

ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਕੀਮਾਂ ਅਧੀਨ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਥੇ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ।

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ ਐਸੋਸੀਏਟ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ । ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਬੈਗਰੀ—ਭਿੱਖ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ

ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਹਾਊਸ ਕਿਥੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਥੇ ਕਿ ਇਹ ਵਿਚਾਰੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਲੁਕਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲਟਰ ਲੈ ਸਕਣ। ਜਿਥੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਲੂਨੈਟਿਕ ਐਸਾਈਲਮ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਥੇ ਬੈਗਰ ਐਸਾਈਲਮ ਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੂਰਾ ਇੰਡਸ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਕਾਹੀਦਾ ਸੀ।

ਫਿਰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੀਲੀਜ਼ਸ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਅਸੂਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਹੋਵੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਹੇਟਰਿਡ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਰੀਲੀਜ਼ਸ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੂਰਜ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਰੀਲੀਜ਼ਸ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਨੂੰ ਮੁਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਸਦਾ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਅਤੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਊਟਲੁਕ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮਲਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਖੋਰੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਇਕ ਐਂਟੀ-ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਿਚੋਂ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਜਦ ਤੱਕ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਪੁਰਾਣਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਭੇਜ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂਟਲ ਆਊਟਲੁਕ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ (ਕੁਟਾਨਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਪਰ ਸੁਭਾਰਕ-ਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰਫ ਦੇਖਦੇ ਹੋ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਤਰਕਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹੋ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਹਮੇਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਗਹ ਜਗਹ ਪਰ ਨਦੀ ੨ ਨਹਿਰੇਂ ਨਿਕਾਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਜਗਹੋਂ ਪਰ ਨਹਿਰੇਂ ਨੂੰ ਚੌੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ; ਜਿਨ ਨਹਿਰੇਂ ਮੇਂ ਪਾਨੀ ਨਹੀਂ ਥਾ ਤਨਮੇਂ ਅਬ ਪਾਨੀ ਆ ਗਯਾ ਹੈ। ਕਈ ਪਰ ਬਿਜਲੀ ਕੇ ਪੋਲ ਲਗਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਕਈ ਪਰ ਸੜਕੋਂ ਚੌੜੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਨਦੀ ਸੜਕੋਂ ਬਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਹੁਰੇਕ ਆਦਮੀ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਹੀ ਰਹਨੁਮਾਈ ਕੀ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੇਂ ਅਚਲੀ ਕੀ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਹਰ ਕਸਬਾ ਧਰ ਸੋਚ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤਰਕਕੀ ਕਰ ਰਹਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਮੇਂ ਕੁਝ ਆਖੋਂ ਕੇ ਅਨਥੇ ਲੋਗ ਮੇਂ ਹੋ ਜੋ ਧਰ ਕਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਕੋਈ ਤਰਕਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਵਰ੍ਹੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾ propaganda ਕੀਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਗਲਤ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਸੇ ਤਨਕਾ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਬਨ ਸਕਦਾ।

[श्री राम सरूप]

गवर्नर साहिब ने जो ऐड्रेस दिया है इस में बहुत सी बातों का जिक्र किया गया है लेकिन इसके साथ ही मैं समझता हूँ कि बहुत सी चीजें ऐसी हैं जो गवर्नर साहिब को कहनी चाहिए थीं मगर वह नहीं कही गई हैं। हमारे पंजाब के अन्दर जो यह हकूमत है यह लोगों की हकूमत है और जहां पहली हकूमत में पंजाब की फिज़ा को बिगाड़ दिया था और फिरकाप्रसूती इस हद तक बढ़ गई थी जिस तरह कि हिन्दू मुसलमानों में हो लेकिन इस फिज़ा को जिस ढंग से हमारे नए चीफ मिनिस्टर साहिब ने अच्छा किया, जिस का सबूत हमें हाल ही में अमृतसर में हुई कानफ्रेंस के दौरान अमन कायम रखने से मिलता है, उस की जितनी सराहना की जाए बजा है।

स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज़ कर दूँ कि हमारी कांग्रेस सरकार ही एक ऐसी जमात है जो दो फिरकाप्रसूत जमातों के दरमियान खड़ी है—एक अकाली पार्टी है और दूसरे जनसंघ; जो आपसी नफरत का प्रचार करते हैं और उन्होंने लोगो में भेद भाव बहुत हद तक बढ़ा दिए हैं और देश में बदअमनी फैलाने का कारण यह जमातें ही हैं और इन्होंने प्रांत की फिज़ा को बिगाड़ दिया था। यह हमारी गवर्नमेंट ही है जिस ने इस फिज़ा को ठीक किया है और लोगों को अहसास कराया है कि वह फिरकाप्रसूतों की बातों में न आएँ। इस लिए मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि हमारी हकूमत जो इस वक्त नई बनी है इसने लोगों में विश्वास भर दिया है और हर तरफ तरक्की की जा रही है और लोगों की भावनाओं को तबदील किया है। इस सरकार पर प्रांत के सब लोगों की आशाएं बन्धी हुई हैं।

स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि पिछली दफा जो floods आए; इन floods की वजह से सारा पंजाब बरबाद हो गया। पिछले दिनों जब दरिया जमुना में तुगियानी आई तो उस से ज़िला करनाल में 300 के करीब गांव बरबाद हो गए। मगर मुझे अफसोस है और दुःख है कि ज़िला करनाल के कर्मचारियों ने केवल 34 गांव ही मेरे हलका के लिखे, मगर बाद में मालूम हुआ कि यह सब गलत चीज़ थी और नुकसान तो बहुत गांव में हुआ है और सिर्फ 34 में ही नहीं हुआ है। मेरे हलके में बहुत कम relief दी गई है। ज़िला करनाल में बेट के area में दरिया जमुना हर चौथे साल तुगियानी लाता है और बहुत नुकसान होता है। पिछले साल भी जठलाना के पास चोगावां गांव और बहुत से गांव ज़ेरे आब हो गए थे और तमाम मकानात चोगावां गांव के गिर गए थे। यह दरिया ज़िला करनाल में यू. पी. की छोड़ता हुआ पंजाब की तरफ आ रहा है और हर साल हज़ारों बीघे ज़मीन पंजाब की U. P. की तरफ जा रही है। उसका इन्तज़ाम होना बहुत ज़रूरी था मगर उसकी तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया है। पिछले साल सरदार प्रताप सिंह कैरों जी, जो कि उस वक्त Development Minister थे, ने कई एक गांव को तकावी दिया था और वहां लोगों को बीज और मकान वगैरह बनाने के लिए मदद दी थी। मकान भी कई गांव के अन्दर नए बनाए गए थे मगर वह तमाम गांव दोबारा गिर कर बिल्कुल बरबाद हो गए हैं। और चोगाव गांवों में तो एक भी मकान न बचा। मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि ज़िला करनाल के अन्दर बहुत सी खराबियां हैं जिनका कि जिक्र गवर्नर साहिब ने अपने Address में नहीं किया है। ज़िला करनाल के अन्दर लाखों बीघे ज़मीन बेकार पड़ी हुई है और उसे Jullundur Division और दूसरे जिलों के हरिजन और बिसवेदारों को अलाट कर रहे हैं मगर ज़िला करनाल के बहुत से refugees और दूसरे लोग हरिजन वगैरह हैं जोकि

बगैर जमीन के फिरते हैं और वह इस के लिए अपनी आवाज़ बुलंद कर रहे हैं मगर कोई नहीं सुनता है। कल भी एक *deputation* यहां आया था और इस बारे में मिला है मगर प्रोफ़ेसर शेर सिंह जी ने कह दिया कि यह जमीन तो हरिजनों के लिए ही मिलेगी। लेकिन मैं पूछता हूं कि क्या कोई ऐसा कानून है जिस के तहत इन लोगों को नहीं मिल सकती है जो ज़िला करनाल में रहते हों चाहे वह हरिजन हों या बेजमीन गरीब। गरीब लोगों को पता नहीं होता है कि किस और कब दरखास्त देनी है, किस गांव में जमीन बकाया पड़ी है। बाज़ औकात तो यह होता है कि अफसर तो इन लोगों की दरखास्तें फेंक देते हैं और उनको जाया कर देते हैं। मैं यह कहना चाहता हूं कि ज़िला करनाल में जो लाखों बीघे जमीन अभी तक बेकार पड़ी है उसे पहले ज़िला करनाल के गरीब और *landless* लोगों में तकसीम किया जाए और जो उन से बच जाए वह बाद में दूसरों को दी जाए। पहले करनाल ज़िला के लोगों को ही मिलनी चाहिए।

एक अर्ज में और करना चाहता हूं। यहां कहा गया है कि पुलिस ने बहुत अच्छा काम किया है और कर रही है मगर मैं कहता हूं कि ज़िला करनाल में तो पुलिस ने कुछ नहीं किया है। मैं बताना चाहता हूं कि ज़िला करनाल में *refugee* भाई काफी तादाद में आ गए हैं। मैं, जनाब, हिन्दू, सिख और *local* का सवाल नहीं उठाता हूं, मगर मैं यह जरूर कहूंगा कि शेखुपुरा से जो सिख भाई आए हैं उन में कुछ बदमाश सिखों ने ज़िला करनाल में बद-अमनी फैला रखी है। कई चौकियां भी बिठा रखी थीं जो अब बन्द हैं मगर फिर भी लोग बहुत तंग हैं। कभी किसी की भैंस पकड़ ले जाते हैं और कभी किसी की घोड़ी। अगर कोई *report* करता है तो कोई शुनवाई नहीं होती है। एक केस पकड़ा भी गया था और चोर पकड़ लिया गया था; चोर ने मान भी लिया कि उसने घोड़ी चुराई है मगर अभी तक हुआ कुछ नहीं है। मैं मानता हूं कि जो सिख *refugee* भाई हैं वह सारे के सारे चोर नहीं हैं और खराब नहीं हैं मगर मैं कहता हूं कि शेखुपुरा और गुजरांवाला से जो डकैत और बदमाश आए थे वे अभी तक दुरुस्त नहीं पकड़े गए हैं। उनका इन्तजाम जरूर करना चाहिए।

आखिर में मैं यह कहना चाहता हूं कि गवर्नर साहिब ने जो तकरीर की है वह बहुत अच्छी तकरीर की है और हमारी सरकार ने बहुत कुछ किया है मगर जो खामियां रहती हैं उनको जरूर दूर किया जाए। मैं अपने *leader* सरदार प्रताप सिंह जी कैरों से अर्ज करना चाहता हूं और आशा रखता हूं कि वह जल्दी से जल्दी अपनी *Cabinet* की *strength* को पूरा कर के सातों के सात वज़ीर मुकर्रर करेंगे (*Cheers from the Opposition Benches*)।

मैं कहता हूं कि वह जल्दी ऐसा करें ताकि जो गलतफहमी लोगों को हो रही है वह दूर हो जाए और काम भी ज्यादा जल्दी से हो जिस से आप की इज्जत हो और पंजाब तरक्की करे।

श्री रिजक राम (राये) : स्पीकर साहिब, आज दो रोज़ से गवर्नर साहिब के *Address* पर बहस चल रही है और मैं भी गवर्नर साहिब ने जो *Address* इस सदन में पेश किया है उस पर मुबारकवाद देने के लिए खड़ा हुआ हूं। स्पीकर साहिब, इस *Address* को मैं ने बड़े गौर से पढ़ा है और दो रोज़ से जो बहस सुनी है उस से यही अन्दाज़ा लगता है कि

[श्री रिजक राम]

जहां तक चार साल का पिछला record जो इस पंजाब के सूबे में Government ने कायम किया है वह गवर्नर साहिब ने अपने Address में पेश किया है और एक लासानी record पेश किया है । Law and Order, Education और जितने भी दूसरे महकमे हैं उनके बारे में जितनी भी चीदा चीदा बातें थीं वह गवर्नर साहिब ने इस Address में पेश की हैं । किसी तरफ भी हम नज़र दौड़ाएं तो हमें यही पता लगता है कि चार साल की जो Government की कारक़रदगी है वह लासानी है और काबले-तारीफ है । जो बहस मैं ने पिछले दो दिनों में सुनी है जोकि इस हाऊस में हुई है उस में मैं ने देखा है कि बाज़ भाइयों ने कहा है कि इस Address में तो कुछ भी नहीं है, इस Address की तो इतनी कीमत भी नहीं है जितनी कि इस कागज़ की है जिस पर कि यह लिखा गया है । कहने को तो यह लोग कुछ भी क्यों न कहें । Opposition के और दूसरे भाई खाह कुछ भी इखतलाफ क्यों न रखते हों और नुकताचीनी करें मगर मैं कहता हूं कि कोई बात उनको ऐसी नहीं मिली है जिस में वह कह सकें कि Government ने जो काम किया है उस में यह कमी रह गई है ।

स्पीकर साहिब, आप सब को मालूम है कि पिछले साल पंजाब में बरबादी के लिए बड़े सामान पैदा हुए । वह floods आए जो बहुत मुद्त पहले आए हों तो आए हों मगर हम ने नहीं देखे । इतनी भारी तुगियानी आई कि मकानात और फसलें तो क्या हजारों की तादाद में आदमी और मवेशी तक बरबाद हुए । हमारे इलाके में इन से भारी क्षति हुई है । स्पीकर साहिब, हमारे इलाके में तो पहले भी floods आते रहे हैं । Unionist सरकार भी रही और मैं ने अंग्रेज़ की हकूमत भी देखी जबकि मेरे सामने भारी floods और तुगियानी आई मगर कोई Government भी टस से मस न हुई थी । पिछले साल आप सब ने देखा है कि floods के दिनों में क्या अफसरान, क्या Government और क्या पब्लिक वर्करज़ सब काम में जुट गए । जब पानी सिर के ऊपर से जाता था तो यह सब के सब लोगों को निकालने के लिए, मवेशियों को बचाने के लिए जाते थे । इतनी मेवा पब्लिक की की गई है और इतनी इमदाद दी गई है कि जिसकी मिसाल तारीख में मिलनी मुश्किल है । जहां तक इस इमदाद का सम्बन्ध है मैं समझता हूं कि जितनी भी तारीफ Government की जाए, जितनी भी मुबारकबाद इसे दी जाए वह थोड़ी है । लेकिन मैं कहना चाहता हूं कि जहां तक मालिया और Land Revenue का ताल्लुक है कुछ कायदे Government ने माफी देने के बनाए । पिछली सरकार ने भी बनाए और इस ने भी उन पर नज़र सानी की है और उनकी रू से जहां 40, 50, 75 या 90 फीसदी तक नुकसान हुए थे उसके मुताबिक इमदाद दी गई है और लोगों को बड़ा relief मिला है । मगर एक बात मैं यह कहना चाहता हूं कि जैसे कि press reports में आया है और वैसे भी मालूम हुआ है कि पंजाब के दो ज़िलों गुरदासपुर और अमृतसर के लिए तो यह हुकम जारी कर दिया गया है और Government ने फैसला किया है कि उनमें नुकसान का हिसाब न रखते हुए खाह किसी गांव को नुकसान पहुंचा हो या न, थोड़ा हुआ हो या ज्यादा, उन जिलों में मालगुज़ारी और आवधाना जो है वह सब के सब का माफ किया जाएगा ।

लेकिन मैं इस इमत्याज को नहीं समझ सका । जहां तक करनाल ज़िला और अम्बाला डिवीजन के दूसरे इज़ला का ताल्लुक है, सोनीपत तहसील में भी ऐसे **floods** आये और तुगयानी से नुकसान हुआ । बहुत से मकानात गिर गये । बहुत से गांव की फसलें तबाह हो गईं मगर उन लोगों से इमत्याजो सलूक क्यों किया गया ? क्यों न वह हुक्म जो गुरदासपुर और अमृतसर के लिये जारी हुआ बाकी के लोगों के लिये भी जारी किया गया ? यह बात मैं नहीं समझ सका । मैं गवर्नमेंट से और चीफ मिनिस्टर साहिब से अपील करूंगा कि यह ठीक है कि जहां तक तुगयानी की वजह से लोगों को मदद देने का सवाल है इस से इनकार नहीं किया जा सकता कि आज तक इस से पहले किसी गवर्नमेंट ने लोगों की इतनी मदद नहीं की । लेकिन जहां तक **remission** का सवाल है, आबयाना की माफी का सवाल है, मैं समझता हूं कि जो **flood affected** लोग हैं, जिन्हें बारिश की वजह से तकलीफ पहुंची है उन सब के साथ यकसां सलूक किया जाना चाहिये । इस **flood** के सिलसिले में मैं अर्ज करना चाहता हूं कि आप साहिबान को मालूम है कि **floods** की वजह से लोगों की फसलें तबाह हुईं और बहुत से लोग मजदूर थे, उन को सर्दी के मौसम में काम न मिला, मजदूर के पास जमीन न रही, इसलिए गवर्नमेंट ने **relief works** जारी किये । **Rohtak** के लिये एक लाख रुपये की ग्रांट इस गर्ज के लिये भेजी गई ताकि **relief works** जारी कर दिये जायें और मजदूरों को काम मिल सके । यह एक लाख रुपये की रकम एक डेढ़ महीने से पहुंची हुई है और मैं चीफ मिनिस्टर साहिब और दूसरे अरकान के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि इस रकम में से मुश्किल से दो चार हजार रुपए अभी तक खर्च हुए होंगे और कोई मुश्किल कदम अभी तक नहीं उठाया गया । ऐन मुमकिन है कि यह महीना खत्म होने पर यह रकम **unspent** वापस कर दी जाये । मैं कहूंगा कि जहां गवर्नमेंट मजदूरों को रोजगार देने के लिए रुपया डिप्टी कमिशनर साहिबान की **disposal** पर रखती है वहां साथ साथ यह भी सोचने की जरूरत है कि आया उन के पास **staff** है जिस के जरिए वे रुपया **distribute** कर सकें । जब डिप्टी कमिशनर साहिब से बात चीत की कि **roads** के लिये रुपया खर्च करो तो उन्होंने कहा कि हमारे पास **Overseers** नहीं इसलिए मामला गवर्नमेंट के पास **refer** किया गया है कि **P.W.D.** के **S.D.Os.** की मदद से यह रुपया खर्च करने का इंतजाम किया जाये मगर गवर्नमेंट ने कहा है कि उन के पास **staff** ही नहीं । यह रुपया **emergency** के लिये मंजूर किया गया था, भूकों को रोजगार देने के लिये यह रुपया मंजूर किया गया था । तो अगर इसे किसी **plan** के बगैर वापस कर दिया जाये तो यह कोई अच्छी बात नहीं होगी । मैं गवर्नमेंट से दरखास्त करूंगा कि वह इस तरफ ध्यान दे ।

स्पीकर साहिब, मैं एक और गुज़ारिश करना चाहता हूं कि जहां गवर्नर साहिब ने अपने एंड्रेस में बहुत सी अच्छी-अच्छी बातें की हैं गवर्नमेंट की कारकंदगी के मुताल्लिक वहां एक बात का इशारा नहीं किया कि गवर्नमेंट **low-paid employees** को **relief** देने के मुताल्लिक क्या कार्रवाई करने का इरादा रखती है । उन में इस वक्त बहुत बेचैनी पाई जाती है क्योंकि, स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि इन लोगों को 50, 60 या 100 रुपये माहवार मे बमर आकात होना मुश्किल है । इस की तरफ पिछली गवर्नमेंट ने कोई ध्यान नहीं दिया । जब कांग्रेस गवर्नमेंट ने 1952 में हकूमत की बागडोर अपने हाथ

[ਸ਼੍ਰੀ ਰਿਝਕ ਰਾਮ]

ਮੈਂ ਸੁਸ਼ਮਾਲੀਂ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ relief ਉਨ ਕੋ ਦਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ ਹਸ socialist pattern ਕੀਂ ਤਰਫ ਕਦਮ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹੂੰ ਐਰ ਹਮਾਰੀਂ ਪਾਲਿਸੀਂ ਕਾ ਨਸਬੁਲਏਨ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਠਾਂਠਾ ਕਾਯਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੋਂ ਬਡੇ ਐਰ ਛੋਟੇ ਸਰਕਾਰੀਂ ਸੁਲਾਜ਼ਮੀਂ ਕੀਂ ਤਨਖਾਹੀਂ ਮੈਂ ਇਤਨੀਂ disparity ਨਹੀਂ ਹੋਨੀਂ ਚਾਹਿਏ । ਅਗਰ ਧਹ disparity ਕਾਯਮ ਰਹੇ ਤੋਂ ਧਹ ਹਮਾਰੇ ਉਸ ਨਸਬੁਲਏਨ ਕੇ ਕਿਲਾਫ ਬਾਤ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸਮੰਦ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮਾਰੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰਫ ਜਲਦੀਂ ਸੇ ਜਲਦੀਂ ਅਪਨਾ ਕਦਮ ਉਠਾਏਗੀਂ । ਇਨ ਅਲਫਾਜ਼ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਐਂਡਰੇਸ ਐਰ Resolution ਕੀਂ ਤਾਇਦ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਜਿਨ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਐਂਡਰੇਸ ਪਰ ਬੋਲਨੇ ਕਾ ਸੀਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ ਉਨ੍ਹੇਂ Budget ਕੀਂ general discussion ਕੇ ਸੀਕਾ ਪਰ time ਦਿਆ ਜਾਏਗਾ ।

(Those hon. Members who have not been able to speak on the Governor's Address, will be given an opportunity at the time of general discussion of the Budget.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਕਰਤਾਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਂਡਰੇਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲਿਆਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ achievements ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ limitations ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਠਾਲ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੁਝ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ। ਕਈ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ achievements ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਰਾਇ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ achievements ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲਿਆਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ achievements ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕਾਫੀ ਹਨ । ਪਰ ਇਸ ਮੁਆਮਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਂਡਰੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਫਿਕਰੇ ਦੀ ਮਹਤਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕਿ ਇਸ ਸਭਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ Opposition ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਮੱਤ ਭੇਦ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਬਰਾਂਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਐਂਡਰੇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ sentences ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।

Before I take this subject, I would like to mention one very significant fact which has taken place only recently, and it is, that I have a new Council of Ministers headed by Sardar Partap Singh Kairon. I have no doubt that the new Ministry will enjoy your confidence to the fullest and that with his determination and your unstinted support, Sardar Partap Singh Kairon will be able to carry out his, now well known, nine-point programme.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ *prima facie* there does not seem anything significant in the change । ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਦਸਤੂਰ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

The King is dead. Long live the King.

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਵੀ ਕੇਵਲ Ministry ਹੀ change ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਪਾਰਟੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ achievements ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, specially in many fields and not in one field, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਾਫੀ ਹਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ Ministry ਦੀ ਬਦਲਤ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਮੁਲਕ ਦਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਨਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਐਡਰੈਸ ਵਿਚ ਪਿਛਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਾਰਨਾਮੇ ਬਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਆਦਮੀ ਹੀਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ what was the necessity for the change of Ministry at this juncture. ਮੈਂ ਇਸ point ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ 20th century ਵਿਚ atomic age ਦਾ ਦੌਰ ਦੌਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ especially in the political field ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਵਾਅਦੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ they should be fulfilled with lightening rapidity.

ਅਘਾਤ ਸਹੀਦਯ : ਆਪ concrete ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੋਈ suggestion ਦੇਵੋ। ਫਿਰ Chief Minister ਜਾਹਿਕ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਹੈ।

(The hon. Member may make some concrete suggestion. Thereafter the Chief Minister has to reply to the debate.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ change ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਆਰਬਰ ਦੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ Lord Tennyson ਨੇ ਇਕ ਬੰਦ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹੇ ਹਨ—

“Old order changeth yielding place to new for God fulfils himself in many ways
lest one good custom should corrupt the world.”

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ex-Ministers ਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ blank faces ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ feelings accentuate ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ Shakespeare ਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ—

“They that stand high have many winds to shake them ; and if they fall, they dash themselves to pieces.”

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕੋਈ ex-Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ reflection ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ personal ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ lean necks ਅਤੇ loose collar ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ—

ਮਨ ਨਾ ਕਰਦਮ ਸੁਮਾ ਹਜ਼ਰ ਬਕੁਨੇਦ

It is an advice to the effect that ਅਸੀਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਟਾਈਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕੇ।

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

It is not personal. ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ article ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਮ public ਦੀਆਂ feelings ਹਨ ਕਿ our leaders want to stick to offices. Western countries ਵਿਚ ਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ

“Though they are teetotallers yet they are intoxicated by the concentration of executive power in their hands. While in office they behave as masters and not as servants of the people and when they quit office they become prematurely old. Bereft of power they redouble their efforts to regain their lost glory and thus outwardly on behalf of the public whose champion they become overnight, they try to pinprick and puncture the new incumbent in office.”

Mr. Speaker: I cannot allow the speech to be read.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਉਪਰ personal attack ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ public ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਾਲਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਹੈ.... Sir, the public feels that we in Punjab lack greatness and hanker after and try to grab political offices.

Mr. Speaker: How is it relevant ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ personal ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

Mr. Speaker: There is no question of any person or party. We are discussing the Governor's Address.

Sardar Gurdial Singh : Now I wish to quote some passages from Conwell's lecture "Acres of Diamonds". I may mention here that this lecture has been delivered by him over 7,000 times.

Now I will read out those passages. They are like this :—

“The greatest error in judging great men is that we think that they always hold an office. It is not necessary that they should hold an office and yet that is the popular idea. We must teach that men are great only on their intrinsic value and not on the position that they may incidentally happen to occupy.”

“This is a Government of the people and by the people and for the people and not for the office holder and if the people in this country rule as they always should rule, then the office holder is only the servant of the people. The Bible says....

Mr. Speaker : The hon. Member is quoting scriptures (*Laugther*).

Sardar Gurdial Singh : The Bible says—

“the servant cannot be greater than the master.”

Again the Bible says—

“He that is sent cannot be greater than him who sent him”.

“In this country, the people are masters and the office holders can never be greater than the people. They should be honest servants of the people but they are not our greatest men.

Young men should remember that they never heard of a great man holding any political office in this country unless he took that office at the expense of himself. It is a loss to every great man to take a public office in our country. Young men should bear in mind that they cannot be made great by a political election."

Mr. Speaker : I must confess that I am utterly unable to understand what the hon. Member is saying. I have lost my patience even. (*Laughter*)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਇਹ especially ਸਾਡੀਆਂ conditions ਉਪਰ applicable ਹੈ । (*Interruptions*)

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਨੇ 10 ਮਿਨਟ ਆਪਨੇ ਮੰਨ ਲੇ ਲਿਏ ਹੁੰਦੇ ਐਂਡ 5 ਮਿਨਟ ਆਪ ਕੋ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੰਨ ਦਿਏ ਹੁੰਦੇ ਲੇਕਿਨ ਆਪਨੇ ਅਮੀਂ ਤਕ ਕੋਈ relevant ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕੀਂ ।

(You have utilized your own ten minutes and the Chief Minister has also allowed you five minutes from his own time, but so far you have not said anything relevant.)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ) ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਉਪਰ ਆਪਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਵੀ ਬੜੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਿਆਖਿਆਨਾ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਕੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਮਿਤ੍ਰ ਜਿਹੜੇ Opposition ਵਿਚ ਹਨ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਅਜ ਦੀ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਫਰਕ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ । ਜੇ ਉਹ ਸਵਾਦ ਲੈਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਇਤਨੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਪਾ ਦੇਣਗੇ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਆਉਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕੀ ਪਹਿਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਵਿਚ ਸਨ ਉਹ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਹੁਣ ਆਈ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਅਸਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਹਿ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਇਹ ਸਾਡਾ ਘਰੇਲੀ ਮਸਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਂ, ਕੋਈ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕੀਤਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਵੀ ਕੰਮ ਪਿਛਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਕੀਤੇ ਉਹ ਉਸੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂ ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਇਕੋ ਸਾਲ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਸ ਪਿਛਲੇ ਚੋਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਛੀਨਾ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਮਿਤਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ psychology ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਲਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਾਅਦੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਹਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਪਹਿਚਾਣਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਅਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਚੰਗਾ ਨਬਜ਼ ਪਹਿਚਾਣਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਮਨਿਸਟਰੀ ਜਾਂ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਆਈ ਨਵੀਂ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹ ਸਚ ਮੁਚ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਸੋਭਾ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਝਕ ਝਕ ਕੇ ਤੇ ਵੰਡ ਵੰਡ ਕੇ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇੰਜ ਕਰੋ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕੇਵਲ ਤਾਰੀਫ਼ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਚੰਗੀ ਸੰਸਥਾ ਆਪਣੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਾਕੇ ਨਹੀਂ ਜਿਉਂਦੀ—ਉਹ ਜਿਉਂਦੀ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਨਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਐਮ. ਐਲ. ਏ.ਜ਼. ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਪਾਸਿਉਂ ਬੋਲੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬੋਲੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਕੋਈ grievances ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ self-introspection ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇ ਦੋਸਤ ਇਹ ਨ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਸਾਰੇ ਖਰਬੂਜ਼ਿਆਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਪਕੜ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Address ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ socialistic pattern of society ਵਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਜੇ ਇਹੀ ਗੱਲ ਕੋਈ ਦੂਜੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ socialism ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ philosophy ਨੂੰ ਚੰਗਾ progressive ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਹੀ ਉਠ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ socialistic pattern ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਚ ਜਾਣਿਓ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚ socialistic pattern of society ਲਿਆ ਸਕਿਆ ਹੈ? ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਮੁਲਕ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਇਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰੇ ਤੇ ਭਲਕੇ ਉਸ pattern ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇ? ਸਾਡੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਵਿਚ socialistic pattern ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ objective ਨੂੰ achieve ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਹੜੇ measures ਅਸੀਂ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਇਹ ਵੀਰ ਇਹੋ ਕਹੀ ਜਾਣ ਕਿ ਸਾਨੂੰ socialist pattern ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਸ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੈ? ਇਹ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਜਾਂਚ ਲਓ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਿਆਰ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਵੇ ਇਹ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਖਿਰ ਵਕਤ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ beggars—ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਕਾਰਨ। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਘਟੀ ਹੀ ਹੈ ਵਧੀ ਨਹੀਂ। ਆਖਿਰ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ socialistic pattern

ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਫਰਕ ਘਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਰੂਸ ਦੇ ਦੋ ਨੇਤਾ---ਕਾਮਰੇਡ ਖਰੁਸ਼ਚੇਵ ਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਬੁਲਗਾਨਿਨ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਨਹੀਂ ਗਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ socialistic pattern ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ? ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਆਦਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਹਾਂ ? ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ? ਪਰ ਸ਼੍ਰੀ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਲਮ ਹੀ ਇਹੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੰਨੀ ਨਾ ਕਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਸੱਚੀ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਆਖਿਰ Death Duty ਕੀ ਹੈ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਮੀਸ਼ ਸੇਨ ਸਰਕਾਰ : ਕੜ੍ਹ ਫ਼ਨ ਜੀ ਆਖੀ death ਹੈ। (Laughter)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਬੜੇ ਪੁਰ ਮਾਅਨੇ ਲਫ਼ਜ਼ ਕਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਂਜ ਹੀ ਹੱਸ ਪਏ ਹੋ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਗਨੀ ਸਾਹਿਬ joke ਦਾ ਸਵਾਦ ਲੈਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹਸਣ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ Death Duty ਦੇ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਵੀ ਜਿਹੜੇ socialistic pattern ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ death ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ; ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ceiling। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਕੀ ਮੇਰੇ ਭਰਾ socialistic pattern of society ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ? 48 ਸੌ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਲੈਕੇ, ਕਰੜੇ ਲੈ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ੨ ਲੋਕਾਂ ਤੇ taxes ਲਗਾ ਕੇ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਲਾਨ ਨੂੰ implement ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਖਿਆਲਾਤ ਦੇ ਹਾਮੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ? ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹ ਵਾਹ ਬਹਾਦੁਰੋ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ 48 ਸੌ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਹ ਰੁਪਿਆ Death Duty ਲਗਾ ਕੇ, ceilings ਲਗਾ ਕੇ, ਵੱਡੇ ੨ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ incomes ਤੇ drastic cuts ਲਗਾ ਕੇ, Income Tax ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ taxes ਲਗਾ ਕੇ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ Insurance Companies ਦੀ nationalisation ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ managers ਤੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਹਸਦਿਆਂ ੨ ਆਪਣਾ ਭਾਗ ਲਿਆ ਹੈ ? [Interruptions]. ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਚ ਮੁਚ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਕੱਪਿਆ ਕਿਸੇ ਦਾ ਗਲਾ, ਨਹੀਂ ਤੋੜੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿਲਵਰਤਨ--- ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਹਸਦਿਆਂ ੨ ਖੋਲ੍ਹਦਿਆਂ ੨ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ game ਖੇਲ੍ਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ game ਖੇਲ੍ਹੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਲਈ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਖੂਨ ਖਰਾਬੇ ਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹਾਸੇ ਹਾਸੇ ਵਿਚ, ਪਿਆਰ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਨੀਵੇਂ ਲਿਆਉਣਾ, ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਚੁੱਕਣਾ, ਤੇ ਫਿਰ ਦੋਨਾਂ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। (ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਵਸਾਏ ਜੇ ?) ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨੀ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿੱਤੀ ਜੇ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੀ ਕਦੇ ਹੋਇਆ ? ਮੈਂ ਹੋਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅੱਜ ਦੀ position ਨੂੰ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਕਿਸ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਕੱਢੇ ? ਬਲਕਿ tenants ਦੀ ejectment ਨੂੰ ਸਮੁੱਚਾ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਵਿਹਲੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠੇ ਹੋਏ । ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ tenancies ਉਪਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ cases ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਉਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਮੰਨੋ ਭਾਵੇਂ ਨ ਮੰਨੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ । ਕੋਈ ਇਕ ਅੱਧ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਨੁਕਤੇ ਥੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ socialistic pattern of society ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ capital ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇੰਨਾ capital ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਰਹੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਥੇ socialist economy ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਥੇ socialistic pattern of society ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ socialist pattern of society put ਕਰੋ ਭਾਵੇਂ socialistic pattern of society ਕਰੋ । ਮੇਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਾਥੀ ਸੋਚਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਸੇ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤੇ ਅਸਾਂ ਇਹ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਧਾਰ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹਵਾਂ ਸੇ ਰੁਪਏ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਸਹਿਗਲ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਸੇ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਜਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 30 ਜਾਂ 35 ਰੁਪਏ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਬੜੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਪਰ ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ । ਅਸਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਪਰ ਲੈ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 200 ਰੁਪਏ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ ? ਇਹ socialistic pattern of society ਦਾ ਹੀ ਨਤੀਜਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ deny ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਅਸਾਂ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਿਰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਮਹਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨੁਕਸ ਕੱਢਣਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ।

ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬੜੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਦ ਫਿਕਰੇ ਕਹੇ ਹਨ ਅਤੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਦੇਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ । ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦਸਣ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਮਾਲੀਆ ਛੱਡਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਇਹ ਬੋੜਾ ਛੱਡਿਆ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਰੁਪਏ ਦੇ ਆਨੇ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਗੱਲ ਨਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਜਾਂ ਬੋੜੀ ਤਨਖਾਹ ਵਾਲੇ Government Servants ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਸੁਝਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦਸੋ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਾਂਗੇ ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇਖੋਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਜੇ ਕਰ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਪੱਕੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬਣਾ ਕੇ ਦਿਓ । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕਿ ਪਿਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ establishment ਤੇ ਖਰਚ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ establishment ਤੇ ਖਰਚ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਠਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਤੋਂ ਸੰਗਾਂਗੇ । ਆਪ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਕ ਆਪਣਾ ਟੱਬਰ ਸਮਝੋ । ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨੀ ਵਿਚੋਂ । ਜੇ ਕਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ M. A. ਪਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੋ ਅਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ B. A. ਪਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੋ ਤਾਂ ਸੋਚੋ ਕਿ ਕੀ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀ ਆਪਣੀ ਐਲਾਦ ਨੂੰ M. A. ਪਾਸ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਰ ਕੋਈ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਚਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨੀ ਦੇਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਆਪ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ socialistic pattern of society ਇਕ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਏ ਇਹ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਬਣ ਜਾਏ । ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਾਂ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਪਸੀਨਾ ਬਹਾ ਕੇ ਮੋਹਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਨਾ ਖਾਵਾਂਗੇ, ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਐਲਾਦ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਾਂਗੇ । (ਪਰਸੰਸਾ) ਇਥੇ ਕਈ ਸਜਨ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਥੇ ਇਹ socialistic pattern of society ਛੱਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ ਪਰ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਕਾਇਮ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਮੇਰੇ ਕਈ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਥੇ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ extreme leftist ਖਿਆਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ extreme leftism ਸਦਾ ਹੀ ਇਨਕਾਲਾਬ ਵਿਰੋਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜਾ Second Five-Year Plan ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਜਦੋਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਦ socialistic pattern of society ਆਪਣੇ ਆਪ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਏਗੀ । ਇਹ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਸਾਲ ਮੋਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਆਪ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੈ ਜਾਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਦੇਵੋ। ਜੇਕਰ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੋ ਜਿਹੜੇ socialism ਅਤੇ anarchism ਦੇ ਵੱਡੇ ਮਾਹਿਰ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਡੇ progressive ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਇਹ society ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇੰਨੀ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਸਮਾਜ ਦੀ ਖਾਤਰ ਅਤੇ communism ਦੀ ਖਾਤਰ ਸਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਹੀ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਰੋ। (ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ : ਧਨ ਆਪਣੀ ਕੀ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਆਪ ਕੀ ਕੰਮ ਸਮਝਦੇ) (ਹਾਸ) ਨਹੀਂ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਸਰਦਾਰ ਐਫਰਮਿੰਗ ਫੀਨਾ ਹੁਣੇ ਜਦੋਂ ਇਕ ਫਿਕਰਾ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਬੁਠ ਮੂਠ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। (ਹਾਸ) ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਨੀਅਤ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸਚਾਈ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਇਥੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ socialistic pattern of society ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਇਹ socialistic pattern of society ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਇੰਨੇ ਬੰਜਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਉਦਮ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਉਦਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਕ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਈਏ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਜਿਹੜੇ ਇਥੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ 52 per cent ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਫੇਰ 10 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ 70 ਫੀਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏਗਾ? ਕੀ ਇਹ socialistic pattern of society ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਫੇਰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ electricity ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਇਕ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏ, ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਏ। ਆਪ ਅਗਲੇ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖ ਕੇ ਵੇਖੋ। ਕੀ ਇਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਇਕ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ Leader of the House ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਲੀਡਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਮੁਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਇਹ ਜਿਹੜੀ electrification large scale ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ communications ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਨਵੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, Community Projects ਦੇ ਬੱਲੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਕੱਚੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫੇਰ ਮੀਂਹ ਨਾਲ ਰੁੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਲੋਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਹਟਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਚਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ। ਜਿਹੜੀ consolidation ਦਾ ਕੰਮ ਇੰਨੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾ build ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਸੀਂ Socialist Pattern ਦੀ ਕਿਆਮੀ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । Production ਵਿਚ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਇਹ ਵਧਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ distribution ਵੀ ਠੀਕ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ Income Tax ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਕਈ ਚੋਰੀ ਛਿਪੇ ਬੱਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ 20 ਜਾਂ 30 ਗੁਣਾ penalty ਲਗਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਖੈਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਤਲੱਕ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ production ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਖਾਣਾ, ਚੰਗਾ ਕੋਠਾ ਅਤੇ ਚੰਗੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਮਿਲੇ । ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਕਰਾਂਗੇ । ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਲਿਖਣਾ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਕਹਿ ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਤੁਰ ਪਏ ਹਾਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ । ਹਰੇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ compulsory education ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਹਾਲੇ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ । ਜਿਥੇ 3,3 ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਇਕ ੨ ਪੰਚਾਇਤ ਹੈ ਉਥੇ ਵੀ ਸਕੂਲ ਕਾਇਮ ਕਰਾਂਗੇ, ਮਾਸਟਰ ਲਭਾਂਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚਲਾਵਾਂਗੇ । ਫਿਰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਹੱਥ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਹਾਲੇ ਸਥਾਵਰ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ । (ਆਵਾਜ਼ਾਂ : ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ) ਜੇਕਰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । (ਇਕ ਮੈਂਬਰ : Double Unit ਕਰ ਦਿਉ ।) ਤੁਹਾਡਾ unit ਨਹੀਂ ਵਧਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । (ਹਾਸਾ) ਅਜ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅਸਰ ਵੇਖੋ । ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਘਰ ਵਿਚ ਗਾਂ ਜਾਂ ਮਝ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਭਾਵੇਂ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਠੇ ਪਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਖਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਅਜ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ, matric ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ, ਝੋਨੇ ਦੀ ਪਠੀਰੀ ਲੰਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ basic ਸਿਖਲਾਈ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ । ਜਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਲ ਭਜਦੇ ਸਨ, ਸੂਟ ਟਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪਤਲੂਨਾਂ ਦੀ ਚਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਅਜ ਪਜਾਮੇ ਅਤੇ ਚਾਦਰ ਦਾ ਮਾਣ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ । Basic School ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸਕੂਲ ਥੋੜੇ ਹਨ । ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਇਹ ਇਕ ਰਾਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੇ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਾਂ ਕਈ ਸਕੂਲ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ commercial basis ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਹਾਸਾ) 10,10 ਅਤੇ 15,15 ਰੁਪਏ ਫੀਸ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ methodically ਕਰਨੀ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਰੂਸ, ਅਮਰੀਕਾ, ਜਾਪਾਨ ਆਦਿ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਬਣੇ । ਜਰਮਨੀ-- ਇਹ ਤਾਂ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਵਿਗੜ ਚੁਕਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ । ਫਰਾਂਸ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਤਵਕੁਹ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖੋ ਕਿ ਅਸੀਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਉਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਕਦਮ ਪੁਟ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪੁਟ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗਿਲਾ ਕਿਉਂ ? ਜੇਕਰ ਮਾਪੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਮਿਲੇ ਉਹ ਤਬੱਕੀ ਕਰਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਮਗਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਰੂਪਿਆ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆਵੇ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਕੋਡੀ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਮਜਬੂਰ ਹਾਂ । ਇਕ ਵੀਰ ਦਾ lecture ਸੁਣਿਆ ਕਿ teachers ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦਿਉ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਫੀਸਾਂ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਉ । (ਹਾਸ) ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੈ ? ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਹਾਲੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੁਣੇ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਨਿਕਲਦੇ ਪਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਦਿਮਾਗ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਪੁਸ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ suggestions ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਆਖੋਗੇ ਮੰਨਾਂਗੇ । ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਜੀ ਦੀ suggestion ਮੈਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਸਮਝੀ ਹੈ ਕਿ industries ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ ਮਗਰ ਨਾਲ ਹੀ 15 ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਆਖ ਗਏ । ਦਸਤਕਾਰੀ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਬਿਨਾ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੀ । ਪਰ ਇਹ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਰਾ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ ਕਿ surplus land ਦੇ ਦਿਉ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ । Rules ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਾਂਗੇ ਮਗਰ ਨਰਮੀ ਨਾਲ, ਪੁਰਅਮਨ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਦਮ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦੇਵੀਏ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ 30 ਏਕੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਉ ਅਤੇ ਵਾਧੂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਲਓ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ । ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਝਗੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਹੁਣ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਝਗੜੇ ਹਦਬੰਦੀ ਨੇ ਪਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਮਗਰ ਅਸੀਂ ਜੋ reforms ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ ਉਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਖਿਸਕਨਾ ਹੈ । ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣਾ ਹੈ । ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ capital ਅਤੇ labour ਵਿਚ ਸੁਲਾਹ ਨਾ ਕਰਾਈ ਤਾਂ production ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਵੇਗੀ । ਉਂਜ ਤਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਜੋ ਮਿਲਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਰਵੇ ਮਿਲ ਕੇ ਨਾ ਚਲਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਾਡੀ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ production ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਾ ਪਵੇ । ਅਸੀਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ, ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਹ ਫਲਸਫਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਚਲਾਉਣਾ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਚਲਾਉਣਾ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ production ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਨਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਦਿਮਾਗ ਲਾਵੋ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਾ ਪਵੇ । ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਜੋ ਹਿੰਦੂਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰਹੇ, ਦੁਖੀ ਕਿਉਂ ਰਹੇ । ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਮੰਨ ਲਓ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ socialistic pattern ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਮੈਂ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ । ਰਾਜਪਾਲ ਨੇ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ੨ dislike ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਰ

ਭਾਵੇਂ ਉਹ hate ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜੋ ਛਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜ਼ਰਾ ਫਿਕਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖੋ—

“I must confess I hate a majority or minority which is based on language, or caste, or religion.”

ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ hate ਦੀ ਥਾਂ dislike ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ hate ਲਫਜ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚੰਗਾ ਸੀ, ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਵਾਦਲਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਵੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ religion ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। (interruption) ਜ਼ਰਾ ਸਮਝੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ religion ਨਾਲ hate ਹੈ ਜਾਂ minority and majority based on religion। ਉਹ ਧਰਮ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ minority ਨੂੰ perpetually minority ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਵੇ। ਧਰਮ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, all embracing ਹੈ। ਧਰਮ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ majority ਅਤੇ minority ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਇਹ conception ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਧਰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। (ਤਾਲੀਆਂ) ਧਰਮ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਲਈ ਹੈ? ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਨੂੰ ਇਕ universal ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ? ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ majority ਅਤੇ minority ਕਿਥੇ ਤਕ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ? ਰਾਜਪਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕੁਝ ਨਰਮ ਕਰਨ ਲਈ hate ਦੀ ਥਾਂ dislike ਪੜ੍ਹਿਆ। ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਨਰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਨਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ hate ਦੀ ਬਜਾਏ strongly hate ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। (ਤਾਲੀਆਂ)

ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਪਾਰਟੀ ਕਹਿ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਨਵਾਂ ਖਿਆਲ ਆਪਣੇ ਐਡਰਸ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਾਸਟ ਕ੍ਰੀਡ, ਰੀਲੀਜਨ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਈਆਂ ਮੈਜਾਰੇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਾਧਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਿਗਲ ਵੀ ਇਤਫਾਕ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਦਾ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਝਕਦੇ ਹਨ। ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਅਸੂਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਭ ਪੁਛੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਅਸੂਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਬਾਰੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਕਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਧਰਮ ਹੀ ਕੀ ਹੈ ਜੋ ਸਦਾ ਲਈ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ?

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪਰਪੈਚੂਅਲ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਸਦਾ ਲਈ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਜਾਂ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਰਹੇ ।

Professor Mota Singh Anandpuri : Your interpretation of religion is wrong.

Chief Minister : My interpretation may be wrong because I have known religion from a close range. I have lived up to it and not preached it just as my brother has done.

ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਨਟਰਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਗਲਤ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇੰਨਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰੀਚਿੰਗ ਵਿਚ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਦਾ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਨਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਦਾ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਜਾਂ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਧਰਮ ਸਰਬ ਵਿਆਪੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਅਸਾਡਾ ਧਰਮ ਅਸਾਡੇ ਅਮਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਅਮਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਇਸ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤਫਰਕਾਤ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਘ੍ਰਿਣਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੋ । ਅਸਾਨੂੰ ਕੀ ਹਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ਕਿ ਈਸਾਈ ਸਦਾ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਸਿਖ ਸਦਾ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਪਾਰਸੀ ਸਦਾ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਸਦਾ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ । ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਲ ਸੋਚੋ । ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਚ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਹੀ ਕਮੂਨਿਲਿਜ਼ਮ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਜੇ । ਇਥੋਂ ਹੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਉਪਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹੋ ਹੀ ਅਸਲੀ ਪੁਆੜਾ ਜੇ । ਇਸ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਟੋ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੋ । ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਧਰਮ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ, ਵਿਰੋਧ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ, ਕਰੋਧ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਨਿਮ੍ਰਤਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਨੇਹ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਦਸਦਾ ਹੈ । ਧਰਮ ਆਪਸੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਸਮਾਨ ਧਰਮ ਨੂੰ ਅਪਨਾਓ । ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਖੜਾ ਨਾ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਰਾਜਪਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਅਠ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਲੀਹਾਂ ਤੇ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਬਾਰੇ ਨਾ ਸੋਚੀਏ । ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਨਾਰਟੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਧਰਮ ਦੀ ਅਪੀਲ

ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹਰ ਪਖ ਨੂੰ ਲੋਕ ਚੰਗਾ ਸਮਝ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਅਤੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਧਰਮ ਵੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਆਓ ਅਤੇ ਇਸ ਪੁਰਾਣੀ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਦਸੋ ਤਾਂ ਸਵਾਦ ਹੈ। ਫਿਰ ਲੋਕੀਂ ਕਿਸੇ ਮੈਜਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਵੈਸਟਿਡ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਮਾਈਨਾਰੇਟੀ ਵਿਚ ਨਾਟ ਵੈਸਟਿਡ ਹਿਤ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿਤਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਛਿੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ majority based on religion is a wrong conception. ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਪਖ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸੈਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਵਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਨਾਜ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਢੀਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਸਰ ਭਾ ਚੜ੍ਹ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਕੋਈ ਉਪਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਲ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਫਸਲ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਕਣਕ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅਨਾਜਾਂ ਦੇ ਭਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਾ ਉਪਰੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਕਣਕ ਇਕ ਵੇਰ ਅਤੇ 2,500 ਟਨ ਕਣਕ ਜੋ ਅਮਰੀਕਾ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲੀ ਸੀ ਮੁਢਤ ਵੰਡੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਕਣਕ ਮਿਲਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਰੀਲੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ ਨਾ ਵਧੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ 7,000 ਟਨ ਇਕ ਤੇ 4-5 ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਇਕ ਕਣਕ ਹੋਰ ਝਬਦੇ ਹੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਸੂਟੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਕਣਕ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਨਾ ਰਹੇ ਕਿ ਕਣਕ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਭਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ। ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹੋਗੇ ਕਿ ਯਕਲਖਤ ਭਾ ਹੇਠਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਭਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਹੇਠਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 13 ਫਿਰ 12 ਤੇ ਫਿਰ 10 ਜੇਕਰ ਅਜ ਕਣਕ ਦੇ ਭਾ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਹੇਠਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਗਲੀਆਂ ਵਾਢੀਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਫਸਲ ਦਾ ਮੁਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਵਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਹੁਣ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ 16 ਜਾਂ 17 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਫਸਲ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਡਿਗੇਗਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ 11 ਜਾਂ 12 ਰੁਪਏ ਤੇ ਖਲੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਕਣਕ ਸੁਟ ਕੇ ਭਾ ਨੂੰ 10 ਰੁਪਏ ਤਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਫਸਲ ਤੇ ਇਹ ਭਾ ਇਸ ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਡਿਗਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਗਲੀ ਫਸਲ ਤੇ ਕੀਮਤਾਂ ਘੱਟ ਜਾਣ। ਮੈਥੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ (ਪ੍ਰਸੰਸਾ) ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਚਰਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਘੱਟ ਕੀਮਤਾਂ ਤੇ ਅਨਾਜ ਲੈ ਸਕਣ ਪਰ ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਬੇਠੇ ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਕੀਮਤਾਂ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਾਜ ਉਗਾਣ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਵਾਲਿਆਂ ਵਾ ਲਕ ਤੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਅਗੇ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਨਾਜ ਉਗਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹਿਤ ਹਰ ਵਕਤ ਸਾਹਮਣੇ ਦਿਸਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਗੱਲਤ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਜੋ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋਵੇ। ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮੋਹਰੀ ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੱਲਤ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਬੋਰ ਲਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਣਕ ਆਪ ਤਾਂ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਮੁਨਾਫੇ ਤੇ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਕਣਕ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਖਰੀਦੀ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਵਧ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਅਸਾਡਾ ਕੰਮ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਣ ਕਣਕ ਦੇ ਕੁਝ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਈਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਆਨੇ ਮਣ ਪਿਛੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਘੱਟ ਕੀਮਤਾਂ ਰਖਣ ਲਈ ਕਣਕ ਦੇਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਰੈਡਿਟ ਲੈਣ ਦੀ ਇਛਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖਿਆਲ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸਦਾ ਖਿਆਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ (ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ) ਕੀਮਤਾਂ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖਿਆਲ ਹੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਰਚ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦੇ ਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਹੁਚਕਾ ਵਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਕੀਮਤਾਂ ਘਟਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੁਆਪ੍ਰੋਟਿਵ ਸਟੋਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਐਡਵਾਂਸ ਲੈਕੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਅੱਧਾ ਢੇਢਾ ਅਤੇ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿਸਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਖਿਦਮਤਗਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਹੈ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਕੀਆਂ ਨਿਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੈਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਨਾ ਲਾਈਏ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ ਦਾ ਬਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਨਾ ਦੇਵੋ, ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਨਾ ਦੇਵੋ ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ੋਭਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੋਭਾ ਲਵੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ, ਤੁਹਾਡੀ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਪੋਲੀਟੀਕਲ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਲੀਡਰਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਸੁਚੱਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਮ੍ਰਤਸਰ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੋਰ ਦੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਵਿਚ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਰਖਣਾ ਕਾਫੀ ਕਠਨ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸੁਚੱਜਾ ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਤੇ ਪਛਮੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੋ ਇਹ ਖਿਆਲ ਲੈਕੇ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਟਾਲਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਲੋਕੀਂ ਲੜਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਜਲੂਸ ਕਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਲੂਸਾਂ ਵਿਚ ਗੜਬੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਯੂਸੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ

ਪੁਲਿਸ, ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਪਛਮੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। (ਪ੍ਰਸੰਸਾ)

ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ toleration ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਪਰੇਮ, ਪਿਆਰ, ਸਮਝ ਅਤੇ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ ਮੇਰੀ ਇਹ ਤਮੱਨਾ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਇਹ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀ toleration ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੈਂ ਸਾਰਾ credit ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਇਥੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ area ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰੜੇ ਸ਼ਬਦ ਆਖੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਚੁਭੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣਾ ਵੀ ਗੁਨਾਹ ਸੀ ਉਸ ਅੱਖੇ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਲੋਕੀਂ ਸਨ, ਇਹੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਟਿਮਟਿਮਾਂਦੇ ਰਖਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮੰਗਣਾ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਉਹੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਨੂੰ ਸਿੰਜਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਤੇਲ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਮੰਦਾ ਆਖੋ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਸ ਕਰੜੇ ਅਤੇ ਖੂਨ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਗੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਹੋਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਲੈਣ ਦੇ ਹਕਦਾਰ ਨੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਝਗੜਾ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਝਖੜ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚੰਦ ਖੁਦ ਗਰਜ਼ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਚਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹਕਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ criticise ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਉਸਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਫਲਾਂ ਧਰਮ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੀ ਫਲਾਂ community ਨੇ ਭੇੜਾ ਕੰਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰੀਏ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਫੈਲਾਈ ਅਤੇ ਫੈਲਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਕਹਿ ਕੇ ਨਿੰਦਦੇ ਹੋ ਦੂਰ ਕੀਤਾ। ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਨਾਲ private school ਅਤੇ colleges ਖੋਲ੍ਹੇ, ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਝਲਕ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੈ ਇਹ ਉਹੀ ਲੋਕ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਵਿਦਿਆ ਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹਿੰਦੂ ਨੇ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਅਡੰਬਰ ਚੰਦ ਛੀਡਰੀ ਦੇ ਭੁਖਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖੜਾ ਕੀਤਾ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕੀ ਭਜ ਕੇ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇ ਲਗਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਲਵਾ ਮਾਂਡਾ ਚਲੇ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸੁਚਜੇ ਲੀਡਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚੋ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿਉ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਹਾੜਾ ਆਰਾਮ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀ ਲੈਣ ਦਿਉ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ guidance ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਉਠੇ ਉਹ ਉਠ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਆਮ ਭੋਲੀ ਭਾਲੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਿੰਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ । ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਚਾਰ ਆਦਮੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਪਾਏ ਹਨ ਖਾਹ ਉਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਖਾਹ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹੋ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਦਿਹਾਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ ਕੇ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਠ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸਭ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਇਹ ਗੰਦਾ politics ਨਿਕਲ ਜਾਵੇਗਾ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝ ਆਵੇਗੀ ਕਿ ਹਾਂ ਵਾਕਈ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੀ ਔਲਾਦ ਇਹ ਸਾਡੀ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਿਹੜੀ ਛਪੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਪੜ੍ਹੇਗੀ ਅਤੇ ਕਹੇਗੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਡਾਰੂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ।

ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਸਲੂਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨਾਲ ਮਾੜਾ । ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਨੂੰ ਘੱਟ ਅਤੇ ਇਕੋ ਜਿਹਾ treatment ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਸਭ ਦੀ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ; ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਤਕਲੀਫ਼ ਨੂੰ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਮਲੇਰੀਏ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪੁਟ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੁਟਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਛਪੜਾਂ ਦੇ ਮਛੌਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਹਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਭਗਾਇਆ ਹੈ । ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਜੇਕਰ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਓ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਓ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਮਰੀਜ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ । ਤੁਸੀਂ ਮਲੇਰੀਆ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ (ਹਾਸਾ) ਅਸੀਂ ਹੱਥ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਮਛੌਰ ਹਨ ਇਹ ਮਲੇਰੀਆ ਬੁਖਾਰ ਦੀ ਮਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਬੁਖਾਰ ਦਾ ਘਰ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬੁਖਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਖਾਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ । ਜੇਕਰ ਚੜ੍ਹਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਜੇਕਰ 10, 15 ਵੀਸਦੀ ਚੜ੍ਹ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਘਟਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਮੁਕਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਅਸੀਂ 60 ਲੱਖ population ਨੂੰ protection ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਬਾਕੀ population ਰਹਿ ਗਈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਬੁਖਾਰ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵਾਂਗੇ । ਸਹਿਗਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸੇ ਤਾਂ Centre ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰਾ credit ਅਸੀਂ ਹੀ ਲੈ ਰਿਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ credit ਕੀ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਜਿਹੜਾ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਂਦਾ

ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਉਤੇ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਪੈਟ ਕਟ ਕੇ ਤੇ ਪੈਸੇ ਬਚਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਲਾ ਕੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕਮਾ ਕੇ ਹੀ ਮੋੜਦਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਲ ਬੇਤੇ ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈ ਕੇ ਲੱਖਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਆਰਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ credit ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਇਹ ਦਲੇਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜ 60 ਲੱਖ ਲੋਕ ਮਛਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਇਸ ਮਲੇਰੀਆ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ D. D. T. ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤੁਸੀਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਤੋਂ ਲਵੋ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਗੇ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਧਰ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗੇ ਆਉ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ M. L. As. ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ constituencies ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਓ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦਸੋ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਛੱਪੜ ਪੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੰਮੇ ਹੀ ਛੱਪੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਸੋ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਗੰਦਗੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮੱਛਰਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੋ ਤਾਂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਝਲਕ ਵਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਹਲ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗੇ ਆਓ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਓ ਲੋਕ ਬਨ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਓ। ਗੱਲਾਂ ਘਟ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਧ ਕਰੋ। ਅਗੇ ਆਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਾ ਦਿਓ।

ਇਥੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਹਟਾ ਦਿਆਂਗੇ; ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਰਹਾਂਗੇ ਜਾਂ ਇਹ ਰਹੇਗੀ। ਇਥੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਮੂਕਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਵਿਚ ਦਬ ਕੇ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜੋਸ਼ ਆਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਹਨੀਅਤ ਬਦਲੇ। ਮੈਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਦੇਖੇ ਹਨ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਟੀਆਂ ਬਨ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੁਰਬਾਬੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਰਿਸ਼ਵਤ root out ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਆਪ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕੱਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਵੀ ਜਿਹੜੇ 2, 4 ਮਹਿਕਮੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਅਤੇ ਨੁਕਸ ਹਨ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਮੈਂ ਉਹ ਦਿਨ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਦੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਇਕ ਚਿਠੀ ਪਾਇਆਂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਾ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ spirit ਅਤੇ ਜੋਸ਼ Consolidation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖਤਮ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਖਤਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਅਸੀਂ ਉੱਚ ਨੀਚ ਨੂੰ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦੇ ਫਰਕ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਚੋਰ ਲਾਕੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਜਿਸ nine point programme ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ full emphasis ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪੂਰੇ ਯਤਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਜਿਸ ਅੱਗ ਨੇ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚੋ। ਇਸ ਫਿਰਕੇਦਾਰੀ ਅਤੇ communalism ਦੀ ਅਗ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਕੇ ਪਰੇਮ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਓ ਅਤੇ ਤਾਂ ਹੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਭਲਾ ਅਤੇ ਉਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ, ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਹ nine-point programme ਮੇਰਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪਰੋਗਰਾਮ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਰਾ ਹਾਊਸ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਵਤ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮੁਕਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਸੀਂ ਚਾਰ ਹੀ ਵਜ਼ੀਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਵਾਂਗੇ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ।

ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ government service man ਅਤੇ public man ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਾ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਲਫਜ਼ 'ਜਨਾਬ ਵਾਲਾ' ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਕੀਂ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜਨਾਬ ਨਾ ਕਹਿਣ। ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਨਾਬ ਨਾ ਕਹਿਣ। ਇਕ ਚਪੜਾਸੀ ਜਿਹੜਾ ਬਾਹਰ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਜਨਾਬ ੨ ਕਹਿ ਕੇ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਫੇਵਲ economic ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਫਰਕ ਹੀ ਕਢ ਦਿਆਂਗੇ। ਛੁਟਾਈ ਬੜਾਈ ਦੇ ਸਭ ਭੇਦ ਭਾਵ ਕਢਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਾਂਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਿਹਗਲ : ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਭੇਦ ਭਾਵ ਹੈ। ਚਪੜਾਸੀ ਜੁਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਕਲਰਕ ਅਤੇ ਅਫਸਰ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਸਿਹਗਲ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਹਾਇਤਾ

ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਘਸਰ ਪਸਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਜਿੰਨੀ ਤੁਸੀਂ ਮੁਲਕ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉੰਨੀ ਤੁਸੀਂ ਇਧਰ ਵੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉੰਨਾ

ਧਿਆਨ ਤੁਸੀਂ ਇਧਰ ਵੀ ਲਾਓ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਦੇ ਵਿਚ ਜੋ ਭੇਦ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਨਾ ਰਹੇ । ਲੋਕ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਡਰ ਤੋਂ ਸਿੱਧੇ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਸਕਣ । ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਨਾ ਆਉਣ । ਅਫਸਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਨਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਉਣ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਸਾਡਾ nine-point programme ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ emphasis ਹੋਰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੇ emphasis ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ । ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਵੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੈ ਚਲੇ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਹਿਲਾਇਆਂ ਕੰਘਨੀ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਬਝੇਗੀ । (ਹਾਸਾ)

ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ emphasis ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ Ministry ਨੇ, ਮੇਰੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ, ਤੇ ਜਾਂ ਐਉਂ ਕਹੋ ਕਿ ਇਸ ਹਾਊਸ ਨੇ nine-point programme ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ red-ta. ism ਨੂੰ ਹਟਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਵੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਦਫਤਰ ਦੀ ਕਿਹੜੀ branch ਵਿਚ file ਅਟਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਕੰਮ ਜਲਦੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਤੋਂ ਹੈਡਕੁਆਰਟਰ ਵਿਚ cases ਆਉਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਮੈਂ ਨੂੰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ । ਉਹ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗਾ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਪਰ ਇਹ ਦਿਨ ਤਾਂ ਹੀ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ co-operation ਦਿਓਗੇ । ਆਪ ਦੇ ਬਲ ਬੇਤੇ ਤੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਲਾਓ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਐਡਰੈਸ ਤੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵਧਾਈ ਦਿਓ ।

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (i) the government has miserably failed in rehabilitating the displaced Muslims and could not give them facilities as could give to refugees;
- (ii) the government has failed in recognising the most popular language, Urdu, as a regional language of the State.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention is made by the Governor in his address to start military college at Gurgaon, the Great historic place of Guru Dronacharya to commemorate the memory of the great General and the then Commander-in-Chief of the Maha Bharat the greatest war of the then world.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added:—

“but regret that no mention is made by the Governor in his address regarding Re-organisation of Haryana State and Rehabilitation of Meos and other Muslims of the Gurgaon District.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that his Government has not taken suitable steps to propagate Punjabi culture and Punjabi language and remove the backwardness of the rural people in all their spheres and bring them to the level of the urbanites.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added—

“but regret that”—

- (a) the Governor has not in his address suggested any concrete steps to achieve ideal of socialistic pattern of society by immediate removal of inequality of income and status existing between the high and low in the administration and the society as a whole ;
- (b) the address does not contain any programme of moral and spiritual regeneration ;
- (c) the address does not make reference to and emphasise the importance of Khadi and Cottage industries in the economic uplift of the people and does not suggest any measures to encourage these ;
- (d) the address does not make mention of substantive and special measures for the development of backward hilly areas in the State ;
- (e) the Governor has not in his address made mention of the rise in prices of foodgrains and fodder in the State especially in unirrigated areas due to lack of rains resulting in the damage to wheat crops.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added.—

“but regret that no mention has been made therein of—

- (i) growing unemployment and under-employment ;
- (ii) removing the disparity between the high and low-paid government servants and other income groups ;
- (iii) housing problem of the landless and its solution ;
- (iv) land hunger of the landless poor and distribution of government lands to them ;
- (v) construction of more roads, more technical and professional institutions especially in the Haryana Prant.”

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that there is no mention about the practical steps to be taken in connection with the establishment of socialistic pattern of State Administration.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made therein of—

- (a) roads development ;
- (b) growing unemployment ;
- (c) concrete steps taken to achieve the socialistic conception of State ;
- (d) reorganisation of separate Haryana Prant ;
- (e) the rehabilitation of Gurgaon Meos and other Muslims.”

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that nothing has been mentioned about the growing unemployment of the educated and the uneducated.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention is made by the Governor in his address of the extent to which corruption in the various departments has been eradicated and delays in the disposal of petitions minimised.”

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (a) the Address includes no reference to any concrete steps on the part of the Government for the removal of huge disparity in the salaries of the high and low-paid servants of the government and incomes of people of different classes in the society which is the real test of a socialistic pattern of society ;
- (b) the Address makes no mention of any measures or schemes for the quick development of the backward areas and hilly tracts ;
- (c) the Address does not envisage any active and effective solution of the difficulties and sorrows of the growing labour population.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that his government has taken no steps for the development of backward hilly areas of Punjab, especially District Kangra.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (a) his government has taken no steps and given no financial aid so far for the spread of Hindi language in the State of the Punjab ;
- (b) his government have decided arbitrarily to constitute linguistic zones in the State and thus divided it into two, thereby destroying its integrity, whereas the Punjab is bilingual all over, and hence Hindi in Devnagri and Punjabi in Gurmukhi script should be the officially recognised languages all over the State.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (1) no satisfactory solution has been offered in the Address concerning the injustices done in the government services to the minorities in general and Sikhs in particulars ;
- (2) no mention has been made about the long due elections of the District Boards in the State ;
- (3) the Government has miserably failed to remain impartial in the matters concerning the administration of the Sikh Gurdwaras ;
- (4) no mention has been made to redress the grievances arising out of the discriminatory treatment meted out to those Sikh Arms Licence holders, Lambardars, Panches and Sarpanches who participated in the recent struggle put up by the Shromani Akali Dal against the imposition of the ban on certain slogans.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (i) the Address does not contain any assurance of definite programme and policy for the speedy development of the backward areas of the State, especially Gurgaon District and other undeveloped areas of Haryana Prant.
- (ii) no mention is made about the Local Self-Government in rural areas of the State, i.e., District Boards, their constitution, elections and continuation;
- (iii) no mention is made about the lack of technical education and industrial development of Gurgaon District.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (a) the Governor has not, in his address, laid down concrete and solid steps to improve the social, economic and housing conditions of the scheduled castes, scheduled tribes, other artisans and landless labourers and in fact to rehabilitate them on land, in cottage and medium scale industries, transport, trade services and other ways ;
- (b) no mention has been made to raise the basic salaries of low paid staff and to confirm a large number of the temporary staff with long service ;”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that the Governor did not mention any specific measures for—

- (1) development of the backward areas of the State ;
- (2) improving the condition of the industrial workers”.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (a) the failure of the Government to curb communalism and encouragement which its policies have given to communal forces and which have led to accentuation of communal division and tension have not been mentioned ;
- (b) the Police excesses, the policy of repression and denial of civil liberties which Government has followed have not been mentioned ;
- (c) the failure of Government to up-root corruption has not been mentioned ;
- (d) the failure of the Government to develop democracy and initiative in Panchayats and attempts to curb them and transform them into parts of bureaucratic machinery have not been mentioned ;
- (e) failure to undertake comprehensive agrarian reforms and failure to implement whatever measures of reform have been introduced have not been mentioned ;
- (f) failure to undertake bold steps for industrialisation of state and the neglect and indifference towards industrial development have not been mentioned ;
- (g) the anti-working class policy of the Government and its failure to enforce and prevent violation by capitalists of the labour laws have not been mentioned ;
- (h) the failure of the Government to distribute waste land to agricultural labourers and failure to give help to those who have been given some land on lease have not been mentioned ;
- (i) failure to stabilise the prices of agricultural produce and prevent their rise and fall which hit the peasantry and general consumer have not been mentioned ;

[Mr. Speaker]

- (j) the failure of the Government to improve the living conditions of masses—workers, peasants and middle classes and take measures to stop increase in unemployment has not been mentioned ;
- (k) failure to solve the problem of re-organisation of the boundaries of State on the basis of democratic principle of linguistic and cultural unity has not been mentioned."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (1) the Governor has not suggested anything to allay the fears of the services, created by the Report of the Reorganization Commission as well as by the Press reports on the discussion of the Central Cabinet Sub-Committee, as regards the merger of two or three Northern Zones ;
- (2) nothing has been said to check the axe of retrenchment which has become a permanent feature on the occasion of Budget Session and which affects the efficiency of the services most adversely ;
- (3) the Government has miserably failed to rehabilitate the displaced persons ;
- (4) no new practical suggestion has been made to solve the tangled skein of the linguistic as well as cultural problems of the State ;
- (5) the Governor has not suggested any concrete steps to achieve the ideal of socialistic pattern of society."

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made therein of—

- (1) putting a stop to beggary in the State ;
- (2) checking effectively export of livestock from the State ;
- (3) introduction of free and compulsory primary education ;
- (4) satisfaction of legitimate demands of the classical and vernacular teachers ;
- (5) raising the scales of salaries of very low paid employees of the government and private bodies ;
- (6) providing of sufficiently huge funds for the political sufferers."

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that no mention has been made therein—

- (i) for abolition of the beggary in the State ;
- (ii) to open Apahaj Ashram, Leper Asylum and destitute homes in the State;

- (iii) to abolish dowry system in the State ;
- (iv) for free and compulsory education for the males and females up to matric standard ;
- (v) for protection of cows and start dairies in the State ;
- (vi) to research into the Ayurvedic and Yunani system of treatment and to open government pharmacies to supply trustworthy medicines of the above system ;
- (vii) to discourage communal institutions for education and replace them with the Government-run institutions ;
- (viii) to abandon the publishing of the naked pictures of women in the magazines published in the State and display in public ;
- (ix) for water-supply in Thanesar Town during solar eclipse fair days as the entry of the town was opened for the pilgrims in the last fair days;
- (x) for lessening the rates of the electricity in the State for the domestic and industrial purposes ;
- (xi) to increase the pay scale of low paid chaprasis, sepoy, patwaris and others up to one hundred rupees ;
- (xii) to raise the standard of living of the common man and about unemployment in the State."

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (i) the Government has miserably failed in protecting the tenants settled on lands more than fifty years past which are now called evacuee lands, i.e., the tenants of muslim landlords who have gone to Pakistan ;
- (ii) no mention is made by the Governor in his Address regarding the raising of Primary Education up to fifth class as free and compulsory."

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

"but regret that—

- (i) no steps have been taken to remove the backwardness of hilly area of the Punjab specially Kangra District ;
- (ii) no steps have been taken to remove unemployment in the Punjab ;
- (iii) no steps have been taken to achieve the ideal of socialistic pattern of society in the State ;
- (iv) no mention has been made to reorganise a strong and united Punjab with special reference to the report of S.R.C."

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that—

- (i) there is no reference in the speech regarding controlling the Chos of Hoshiarpur District ;
- (ii) the government has failed to instal the exploratory tube-wells as were promised so many times since long ;
- (iii) the government has failed in bringing the backward hilly and sub-mountainous tracts of Hoshiarpur District to the level of developed areas of the rest of the State.”

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That at the end of the motion, the following be added :—

“but regret that no mention has been made therein of the following :—

- (i) allotment of culturable land to the Scheduled Castes ;
- (ii) failure of Government in giving grant of Rs 100 to each family of Scheduled Castes for repairs or construction of the houses affected by the recent floods in the State ;
- (iii) allotment of land at least 10 marlas free of cost to the Scheduled Castes families at the time of consolidation of holdings for construction of their houses ;
- (iv) opening of cottage industries in villages where the members of the Scheduled Castes may get training ;
- (v) failure of Government to check the excesses still being made by the landlords on the members of the Scheduled Castes.”

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the members of this House assembled in this Session are deeply grateful to the Governor for the Address he has been pleased to deliver to both the Houses assembled together.

The motion was carried.

(Loud Cheers)

(The Sabha then adjourned till 2 p. m., on Wednesday, the 7th March, 1956)

Punjab Vidhan Sabha Debates

7th March, 1956

VOL. I—No. 5.

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

<i>Wednesday, the 7th March, 1956</i>	Pages
Starred Questions and Answers ..	1—61
Unstarred Question and Answer ..	61-62
Transaction of Government business on Thursday, the 8th March, 1956 ..	62-63
Supplementary Estimates (Second Instalment) 1955-56	
(i) Charged items ..	63
(ii) Demands for Supplementary Grants—	
Stamps ..	63
Forests ..	64

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1957

Price: Re. 3.90

P.T.O.

Irrigation	..	64
Miscellaneous Departments	..	78
Education	..	87
Civil Works	..	103
Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes	..	103
Working Expenses (other than Establishment)	..	104
Famine	..	104
Superannuation Allowances and Pensions	..	117
Stationery and Printing	..	118
Miscellaneous	..	118
Capital Outlay On Industrial Development outside the Revenue Account		118
Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading	..	118
Advances Repayable	..	118
Public Health	..	118
Agriculture	..	119
Veterinary	..	119
Co-operation	..	119
Industries	..	119
Capital Account of Civil Works outside the Revenue Account		119
Capital Outlay on Electricity Schemes outside the Revenue Account	..	119

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, Vol. 1, No. 5

Dated 7-3-1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
information	nformation	(5)35	last line
giving	going	(5)38	21
therein	in there	(5)45	25
ਮਨੰਦਾ	ਮੰਦਾ	(5)80	4th from below
order	orde	(5)88	9
ਚੀਜ਼ਾਂ	ਚ ਜਾਂ	(5)88	5th from below
ਦੇਣਾ	ਚੇਣਾ	(5)112	27

THE JOINT CHIEFS OF STAFF, THE POLICY CENTER
FOR STRATEGIC STUDIES

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 7th March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS.

SUSPENSION OF SECRETARIES TO GOVERNMENT

***5953. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether any Secretaries to Government were suspended during the year 1955-56, if so, their names together with the reasons for their suspension;
- (b) whether any inquiry has been ordered into any of the suspension cases referred to above; if so, the stage at which each of the inquiries is ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Shri R. P. Kapur, I.C.S., was suspended from service with effect from the 28th April, 1955 (afternoon) when he was working as Officer on Special Duty in the Civil Secretariat, on charges of unauthorised disclosure, vindictiveness and breach of discipline, etc. Shri L. S. Gupta, I.S.E., Chief Engineer and Secretary to Government, Punjab, P.W.D., Irrigation Branch (Northern Administration) was placed under suspension with effect from the 10th October, 1955 (afternoon) as there were the following charges against him:—

- (i) Misclassification of earthwork and inflation of quantities.
- (ii) Misclassification of earthwork done 3 years prior to the date of sanction and sanction of blasting rates for items of earth work.

(b) Yes. The enquiry against Shri R. P. Kapur, I.C.S., has reached its concluding stages and the report is likely to be submitted by the Enquiry Officer by the second or third week of March, 1956. As regards Shri Gupta an enquiry is being conducted by the Anti-Corruption Department and charge-sheets have recently been served on this Officer.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि Mr. Kapur के खिलाफ जो enquiry हो रही है, वह किस stage पर है ?

मुख मंत्री : आधारी stage पे ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि गवर्नमेंट ने जो इलज़ामात लगाए थे उन में से कुछ वापिस ले लिए हैं ?

मुख मंत्री : हाँ जी ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि वह कुछ इलज़ामात क्या हैं जो वापिस लिए गए हैं ?

मुख मंत्री : इस वेल्ले मेरे पास नहीं रहन ।

श्री देव राज सेठी : श्री गुप्ता का मुकद्दमा किस stage पर है ?

मुख मंत्री : Primary stage पर ।

श्री देव राज सेठी : उन के बारे D.S.P. ने जो report दी है, वह क्या है ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੱਸਣੀ ਨਹੀਂ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਖਾਸ ਵੀ ਹੋਵੇ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : On a point of order, Sir. क्या यह भाई २ कहना parliamentary है ?

अध्यक्ष महोदय : आप सब भाई भाई हैं। (हंसी)।

(You are all brothers) (Laughter.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह ठीक है कि गवर्नमेंट ने जो कुछ गवाह पेश किये उन में से कुछ withdraw कर लिए गए और कुछ ने गवाही देने से इनकार कर दिया।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੇਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या उन्हें पता है कि इस केस में पहले मुख्य मंत्री भी गवाह थे और उन्होंने गवाही नहीं दी ?

अध्यक्ष महोदय : This question does not arise. आप को जिन चीजों का पता होता है, उन के मुतालिक क्यों पूछते हैं ? (This question does not arise. Why do you ask for the information that you already possess?)

पंडित श्री राम शर्मा : क्योंकि अखबारों की खबरें बाज़ औकात गलत हो जाती हैं।

श्री देव राज सेठी : श्रीगुप्ता को किन allegations की बिना पर मुअत्तल किया गया ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वज़ीर साहिब फरमाएंगे कि जिन को suspend किया गया है अगर वह बेगुनाह साबत हुए तो क्या उन्हें मुआवज़ा दिया जाएगा ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

TRAVELLING ALLOWANCE DRAWN BY MINISTERS

*6022. **Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state the amount of travelling allowance drawn by each of the Ministers while on tour during the last four years ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

Statement showing the amount of travelling allowance drawn by the Ministers while on tour during the last four years, i.e., from 1952 to 1955.

	Amount of travelling allowance drawn		
	Rs	A.	P.
Shri Bhim Sen Sachar, Ex-Chief, Minister	.. 9,409	0	0
S. Partap Singh Kairon, Chief Minister	.. 12,829	8	0
Ch. Lehri Singh, Ex-Irrigation & Power Minister	.. 11,000	9	0
S. Ujjal Singh, Ex-Finance Minister	.. 11,810	2	6 (up to 20-1-56)
Shri Jagat Narain, Ex-Education Minister	.. 14,983	14	0
S. Gurbachan Singh Bajwa, Public Works and Education Minister	.. 11,723	3	0 (up to 20-1-56)
Shri Sunder Singh, Ex-Labour Minister	.. 10,575	8	0

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो statement मुझे दी गई है उस में Finance Minister और Public Works Minister के मुताल्लिक expenses 20-1-56 तक के दिए गए हैं, बाकी मिनिस्टर साहिबान के मुताल्लिक date क्यों नहीं बताई गई है ? यह कब तक के होंगे ?

मुख मंत्री : उं सभ लउ कि एह up-to-date रहेगे ।

RE-EMPLOYMENT OF RETRENCHED GOVERNMENT EMPLOYEES

***6151. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of Government employees retrenched in various departments in the State during the years 1955 and 1956 up-to-date together with the number of those from amongst them who have been re-employed and are expected to be re-employed during the current year respectively ?

Sardar Partap Singh Kairon : The required information is being collected and will be laid on the Table of the House, when received.

PAYMENT OF SHARE OF LAND REVENUE TO PANCHAYATS

***6020. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there are any Panchayats in the State which have not so far received the benefit of share of land revenue ; if so, their names, district-wise, together with the reasons therefor in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : Under the provisions of the Punjab Gram Panchayat Act, 1952, all the Panchayats receive grant-in-aid equal to 10 per cent land revenue paid by a Panchayat area to the Government. The Panchayat areas where a portion or whole of the land revenue is reduced on account of Jagirs or Muafis, the Panchayats lose their share of the land revenue proportionately. A district-wise list of such Panchayats is laid on the Table of the House. To make up for this loss to these Panchayats Government sanctioned a special grant of Rs. one lakh for each of the years 1953-54 and 1955-56, which was proportionately distributed among all the Panchayats concerned.

List of Panchayats which have received nothing as share of 10 per cent of Land Revenue on account of Jagir or Muafis.

DISTRICT KARNAL TEHSIL THANESAR

Name of Panchayat

Ajrana Khurd
Gogpur
Mohri No. 217
Thol
Tharka Miranji

TEHSIL KARNAL

Name of Panchayat

Daha
Bijna
Baldhi
Shahpur
Budhanpur Abad
Samalkha

[Chief Minister]

DISTRICT KARNAL—CONCLD

TEHSIL KARNAL—concl'd

Name of Panchayat

Jani
Jhinwar Heri
Basdhera
Kalheri
Goli
Rasin
Tharwa Mazra

Name of Panchayat

Gunana
Jalmana
Alaola

TEHSIL KAITHAL

Dhander Heri

DISTRICT HOSHIARPUR

Baoi Kalan
Datarpur
Beetan
Bhadurri

Dharampur
Gondpur Tarf Bulla
Chandpur

DISTRICT KANGRA

Tihra Mandli
Dhingli
Lithiani
Tika Sapahal
Gangal
Chauru
Gathol
Barapur
Bhallan
Chong-cum-Ratocha
Diyar
Jalu
Kothi Harkandi
Kothi Kanawar
Malana
Manjhli
Parli
Rela
Rote
Sansae
Shibhar
Tipri
Bathra
Dada Siba (Kasba Jagir)
Kotla
Jamal
Garnwar
Dada
Rail

Bari
Garnawar
Sansarpur
Nandpur Bhaloti
Upli Badhopal
Bachohlar
Bhatoli Khas
Bir
Bara-Bhangal
Bandahu
Bhawana
Chadhiar
Durag
Dagoh
Draman
Gandar
Jalag
Kothi Koher
Kotlu
Kosrai
Khaira-Bahala
Khaira Uprela
Lahat
Lambagaon Buhela
Lambagaon Uperla
Multhan
Rakkar
Branda Gandwal

AMBALA DISTRICT

Jagadhauli
Talakaur
Daulatpur Malian
Kulbur
Sialba
Gudlaon
Masihal Hiduan
Habitour
Mahalanwali
Sasauli
Harnoul
Dudhla
Hafizpur
Dhan rang
Mahar Majra
Kakru

Salarheri
Chhapra
Phusiala
Dukheri
Manka Manki
Dhin
Haldari
Lotan
Rampur (Had Bast No. 113)
Bhagwala
Kalal Majri
Salawala
Bhud
Firozpur
Bhoj Rajpura
Khaipurali

AMBALA DISTRICT—CONCLD

<i>Name of Panchayat</i>	<i>Name of Panchayat</i>
Samalheri	Naneola
Bihla	Tasrauli
Sultanpur	Bichpari
Tandwal	Barkhari
Harbon	Todarpur
Dandlawar	Kot
Bhoj Nangal	Morni
Bhoj Kundana	Bhoj Ralasra
Samtu	Toka
Kakar Mazra	Kheri
Shahzadpur	Shahpur
Bada Gaon	Paturi
Bahloli	Bheron
Rajoli	Nangal Moginand
Raipur	Bhoj Koti
Ramgarh	Bhoj Dharti
Rampur	Bhoj Motor
Kotapagarhi	Mankan
Kazimpur	Paterhari
Sawara	Makandpur
Khanpur Behlan	Khanpur Brahmanan
Giga Majra	Siyan Majra
Tangauri	Ratewali
Dadhi	Khatauli
Bari Jhakhian	Manak Tabera
Ghanauli	Bunga
Thali	Dhandaru
Raje Majra	Kherwali Palwala
Thauna	Badala Naya Shahr
Dallah	Kambala
Bazidpur	Mote Majra
Alewal	Lady Trevi di Refugee Camp, Mubarikpur
Hirdepur	Bharatgarh
Bada Khera	Asrpur
Mustafabad	Ballamgarh Urf Mundwar
Saran	Mianpur
Uncha Chandna	Zindanpur
Akbarpur	Taprian Amar Singh
Chandpur	Katlaur
Masibal Musalmanan	Magror
Arnauli-i	Bindrak
Sudhail	Rurki
Mandebur	Panjaula
Golanpur	Jatana
Damla	Hafizabad
Rattangarh	Atari
Ghoron	Naggal
Mali Majra	Rashidpur
Kalarheri	Ghanauli
Dhakaula	Akalgarh
Dinapur	Bela
Kesri	Oind
Aliour	Barapind
Khan Ahmadpur	Howara
Talheri Rangharan	
Langar	

LUDHIANA DISTRICT

Saharan Mazra	Lehal
Kheri Bhandar	Kartarpur
Rosiana	Kuhli Khurd
Daul Kalan	Kulhi Kalan
Dhaul Khurd	Ber Khurd
Siahar	Ber Kalan
Zirak	Gosal

[Chief Minister]

LUDHIANA DISTRICT—CONCLD

<i>Name of Panchayat</i>	<i>Name of Panchayat</i>
Ramgarh Sardaran	Poonian
Jogi Mazra	Nilon Kalan
Sohian	Ladhran
Sekha	Chahlan
Maloud	Bharthla
Kheri Sumel	Balion
Chomon	Bhagwanpur
Babarpur	Diwala
Rabon Unchi	Dhindsa
Rabbon Nichi	Khatran
Daulatpur	Kulhal
Uksi	Madpur
Dadhal	Kotla Bhari
Kishanpura	Kotla Badla
Daud Unchi	Badla
Kalahar	Jolajan
Takhran	Talwandi Kalan

FEROZEPUR DISTRICT

Said Mohd.	Changa Mahtam Uttar
Hazara Singh Wala	Bajeke
Jama Rakhyia Hithar	Saidke Mohan
Betu Qaudim	Tirpalke
Theh Gujjar	Qutabpur
Gudder Dhandi	Kuti
Dhandi Ahmad	Mahmun Joya
Mehma	Nau Baramad Sher
Khan Garh	Singh Wala
Jang	Chak Mahantanwala
Mohre	Chak Arainwala
Hamad	Lakhowali
Dod	Chak Lakhowali
Malhowala	Singhewala
Mattar Uttar	Paliwala
Chhanga Khurd	Chak Kherewala
Tibbi Kalan	Chak Domal
Tara Singh Wala	Ghobia
Chak Mabain	Chak Tahliwala
Hardo Dhandhi	Chak Arainwala
Raoke Hithar	Mohar Singhwala
Mehga Mahatam	Chak Surghuri
Sham Singh Wala	Chak Sohan Sundar
Jhoke Tehl Singh	Parbhat Singhwala Uttar
Mamdot	Baghe Ke Uttar
Khamba	Lamochar Kalan
Koir Singh Wala	Dhab Khushal Joya
Keri Kalan	Chak Balochan Wala
Chak Kande Shah	Chak Kathgarh
Wadi	Sawahwala
Husen Shah Wala	Chak Lamochar
Lodhran	Chak Sukhera
Wahgke	Lamochar Khurd Uttar
Tibbi Khurd	Alamke Uttar
Bhor Kalan	Kahanewala
Suba Jadid	Araianwala
Mahantanwala	Dhaban Koryal
Thatheranwala	Chak Dhab Khushal Joya
Sawaya Mahtam Utter	Chak Jandwala
Jiwan Arain	

FEROZEPUR DISTRICT—CONCLD

<i>Name of Panchayat</i>	<i>Name of Panchayat</i>
Arian	Theh Qualander
Chak Singhewala	Saidke Uttar Urf Chandmari
Chak Totianwala	Ojhanwali
Chak Bhama Wattu	Sham Khangarh Urf Pharwanwala
Banwala	Jora Jand
Chak Rakh Amir	Hauz Khas
Pir Bakhshah Chohan	Hauz alias Gandri
Amir Khas	Depualana
Sher Mohmad Mahigir	Behak Khas
Pirke Uttar	Chilan Wali
Rukne Kasim	Chak Kheowali
Hamid Saidke	Korianwali
Jamagarh	Jorhi
Bahmaniawala	Taro Bari
Kathgarh	Ahal alias Jhoh
Chak Pakhi	Mohkam Arain

JULLUNDUR DISTRICT

Dhirpur	Dosanjh Khurd
Ghataron	

AMRITSAR DISTRICT

Chainpur.	Raneywáli.
Harsa Chhina.	Malhu Nangal.
Kotli Sakka.	Barar.
Chak Kamal Khan.	

GURDASPUR DISTRICT

Shahpur Kandhi.	Dhianpur.
-----------------	-----------

List of Panchayats whose share of Land Revenue is partly reduced on account of Jagirs and Muafies.

AMBALA DISTRICT

Chaharwala.	Badhi Majra.
Lawana.	Dadupur Jattan.
Lawani.	Kapoori Kalan.
Nagla Jagir.	Tajewala.
Sabilpur Jatan.	Raiyanwala.
Chhapar Mansurpur.	Kalesar.
Sultanpur.	Naggal Patti Malik.
Fatehpur (Had Bast No. 77)	Chhoti Mazafat.
Chhoti Kanheri.	Kathgarh.
Jatheri.	Safilpur.
Kail.	Mangalaur.
Landhaura.	Bansewala.
Kotar Khana.	Butgarh.
Paonti.	Fatehgarh Tombi.
Mandhar. Balchhapar.	Azizpur Kalan.
Pabni Kalan.	Sarawin.
Gianawala.	Bada Marwa.
Panjiton.	Machhraul.
Balachaur.	Milk Khas.
Kharwan.	Piruwala.
Udhamgarh	Changauli.
Telipura.	Dharamkot.
Jarauda.	Daryapur.
Ratauli.	Sankhera.
Darwa.	Jaidheri.
Gadhi Mundo.	Shergarh.
Jaurain.	Kishenpura.
Aurangabad.	Khizrabad.
Shadipur.	Badi Mazafat.
Chhota Karhera.	Chhoti Mazafat.
Kot.	Thiman.

[Chief Minister]

AMBALA DISTRICT—CONTD

Name of Panchayat

Karkauli.
 Yaqubpur.
 Damauli.
 Harauli.
 Chholi.
 Basantainwala.
 Dadupur Jattan.
 Pirthipur.
 Ranipur.
 Chuaharpur Kalan.
 Nahar Tabarpur.
 Sahjehonpur.
 Balawali.
 Tugalpur.
 Banket.
 Kot Mustarka.
 Kot Bawa Singh.
 Dhakwala.
 Bakarwala.
 Bhagpat.
 Mamli.
 Bherthal.
 Marwa Khurd.
 Ganaula.
 Malikpur Bangar.
 Nangli (P.S. Bilaspur)
 Nugalwali.
 Dhingdekri.
 Mohra.
 Shahpur.
 Khuda Kalan.
 Spehra.
 Saha.
 Mahmudpur.
 Sherpur.
 Nagla.
 Khanpur.
 Chudyali.
 Toba.
 Bikonpur.
 Sirasgarh.
 Harra.
 Bhurangpur.
 Batronhan.
 Khana Majra.
 Mohri.
 Dhanora.
 Rattenharri.
 Bari Rasor.
 Banaudhi.
 Panjalasa.
 Baghwali.
 Mughal Majra.
 Bharag.
 Chhota Karwa.
 Kalal Majra.
 Baktuha.
 Islam Nagar.
 Kotla.
 Muhri.
 Khanpur Labana.
 Salahpur.
 Sadiqpur.
 Santokhi.
 Ismailpur.

Name of Panchayat

Karasan.
 Badi Basi.
 Kharki Jattan.
 Nagla Jattan.
 Paharainpur.
 Ratonwala.
 Kalyanpur Atari.
 Rajpura.
 Haweli.
 Haripur.
 Naraingarh.
 Khanpur Jattan.
 Bada Gaon.
 Barhari Kalan.
 Mahmudpur.
 Ambli.
 Saranwan.
 Shampur.
 Saunti.
 Shahpur .
 Panjeton.
 Gharauli.
 Lakhnaura.
 Joeli.
 Shakarpura.
 Kanepla.
 Rasulpura.
 Sedupur.
 Palheri.
 Bhagat Majra.
 Manana.
 Behlolpur.
 Mohali.
 Maloia.
 Raipur.
 Daon.
 Hoshiarpur
 Dosarna.
 Bhagowal.
 Dhianpura.
 Chetamali.
 Kalewal.
 Singhpura.
 Mundhoan Sangtian.
 Bhoop Nagar.
 Thana Gobindgarh.
 Jhingran.
 Lakhanaur.
 Shahpur.
 Ghataur.
 Bada Cholta.
 Namin.
 Basian.
 Bada Dharak.
 Badi Chunt.
 Chhoti Chunt.
 Majat.
 Tadar Majra.
 Majjatri.
 Ghabey Majra.
 Desu Majra.
 Babail.
 Rurki Purkhta.
 Bajheri.

AMBALA DISTRICT—CONTD

Name of Panchayat

Shakrullapur.
 Rudhiala.
 Abheypur.
 Badali.
 Jhungian.
 Jandpur.
 Jandpur.
 Rurki Khan.
 Sohali.
 Tewar.
 Santeh Majra.
 Khuni Majra.
 Maggar.
 Jhanjheri.
 Lakhnaur.
 Laundran.
 Bhago Majra.
 Kujheri.
 Daddu Majra.
 Palsaura.
 Sohana.
 Mataur.
 Landiali.
 Lambey.
 Sambhalki.
 Baqapur.
 Kurri.
 Rai Pur Khurd.
 Manauli.
 Saneta.
 Raipur Kalan.
 Shyanpur.
 Gobindgarh.
 Gudana.
 Bathlana.
 Bari.
 Chao Majra.
 Chudiala.
 Jalauli.
 Bharially.
 Alipur Naggal.
 Daffarpur.
 Kami.
 Barwala.
 Batawar.
 Burail.
 Chak Karman.
 Patial.
 Hussainpur.
 Kotla Nihang.
 Papeula.
 Lakhmipur.
 Rangilpur.
 Charrian.
 Bhago Mazra.
 Brahman Mazra.
 Seho Mazra.
 Chhota Phul.
 Samrala.
 Bara Banda Mahal.
 Lutheri.
 Bur Majra.
 Arnoli.
 Dhangrali.
 Man dauli Khurd.
 Rattangarh.

Name of Panchayat

Bahbulpur.
 Sadhri Majra.
 Charrian.
 Sidhupur Kalan.
 Guggarwal.
 Mansuha Kalan.
 Behrampur Bet.
 Bhairon Mazra.
 Dehar.
 Chuhar Mazra.
 Dhanaula.
 Bhurra.
 Lohgarh.
 Dakala.
 Bada Badechha.
 Laodi Mazra.
 Khawaspur.
 Kheri.
 Bardar.
 Solkhian.
 Saifalpur.
 Chhoti Haveli.
 Chutamla.
 Chalki.
 Luthera.
 Mehtal.
 Khanpur.
 Raipur.
 Gaggon.
 Rampur (Had Bast No. 382).
 Jhallian Simbal.
 Khabra.
 Badi Haveli.
 Rasulpur.
 Dhemaaur.
 Kakrali.
 Bamnara.
 Hathnalpur.
 Kainam.
 Saberi.
 Rargean.
 Badwali.
 B. Mandauli.
 Mundia.
 B. Rauni.
 Doomeheri.
 Punj Kala.
 Amrali.
 Chaklan.
 Domana.
 Chhota Sawatia.
 Samana Kalan.
 B. Makrauna.
 Salimpur.
 Chhota Makrauna.
 Bhoje Majra.
 Bhallyan.
 Chamkaur.
 Tolanpur.
 Bhukoo Majra.
 Balsanda.
 Jhallian Kalan.
 Pipal Majra.
 Bursailpur.
 Sindhwan.

[Chief Minister]

AMBALA DISTRICT—CONCLD

Name of Panchayat

Rattangarh.
Mandian.
Hanwarif.
Mukhpur.
Akbarpur.
Bhadhel.
Darkhah.
Kishanpur.
Singh.
Palhreri Jattan .
Bari.
Goslan.

Name of Panchayat

Kajali.
Todarupur.
Khuni.
Sarhana.
Mahlan.
Kheri Subhaipur.
Assarpur.
Ferozepur.
Sheikhupur.
Kotli.
Raulu Majra.
Behrampur Dhaya.

LUDHIANA DISTRICT.

Junewal.
Dheri.
Meharban.
Kakowal.
Ladian Kalan.
Nurpur.
Isewal.
Dewatwal.
Tharika.
Juwaddi.
Dholewal.
Kullianwal.
Mundian Kalan.
Mehlon.
Kum Kalan.
Raian.
Panjetha.
Katani Kalan.
Loton Joga.
Chak Sarwan Nath.
Barwala.
Bharo Munna.
Kohara.
Sahnewal Kalan.
Umedpur.
Dharour.
Nandpur.
Khakat.
Pangli Unchi.
Pawah.
Tibba.
Paddi.
Bhutta.
Khanpur.
Jassar.
Jaspal Banger.
Ghiaspur.
Daba
Gill.
Ranian.
Jarkhar.
Dhandra.
Phullanwal.
Kheri.
Bila.
Akalgarh alias Lalton Khurd.
Jhande. Banohar.
Hassanpur.
Lalton Kalan.

Ballowal.
Gujjarwal.
Raipur.
Gurm.
Dhoda.
Khatra Chahrmi.
Bhiki Khatra.
Hans.
Butahir.
Dehlon.
Chhapar.
Ghungrana.
Dangon.
Sarabha.
Pakhawal.
Rajgarh.
Machhiwara.
Ranwan.
Garhi Takhran.
Harion Kalan.
Gahlewal.
Boundli.
Kotla Shamaspur.
Heldon.
Barwali Kalan.
Rajewal.
Otaln.
Shamaspur.
Ropalon.
Mandiala Kalan.
Jatana.
Jaspalon.
Bija.
Dehru.
Purba.
Gagra.
Salaudi.
Seh.
Goh.
Manupur.
Hargnan.
Sohawi.
Saidpura.
Ajner.
Kola Ajner.
Jallanpur.
Malakpur.
Harion Kalan.
Rattan Heri.

LUDHIANA DISTRICT—CONCLD

<i>Name of Panchayat</i>	<i>Name of Panchayat</i>
Bhamaddi.	Bassian.
Chakohi.	Sattowal.
Narain Garh.	Nathowal.
Rajewal (Khanna).	Ramgarh Sibian.
Daud Majra.	Lakha.
Isru.	Hathur.
Walipur Khurd.	Machhiwara.
Humbran.	Khanpur.
Bhatta Dhua.	Salana.
Bhundri.	Hiatpura.
Kotmanan.	Gausgarh.
Bhamal.	Raipur.
Salempura.	Akalgarh.
Sidhwan Khas.	Haidon.
Kakar.	Loharian.
Janetpura.	Garhi Sainian.
Fatehgarh Sibian.	Bhurla.
Lilan.	Sharian.
Ramgrah.	Majri Sikhan.
Jandi.	Chhanrian.
Buzrag.	Serwat Garh.
Pona.	Bahu Majra
Sidhwan Kalan.	Kauri.
Sidhwan Khurd.	Bhatian.
Birsal.	Libera.
Swaddi Khass.	Ikolahi.
Sangatpura.	Jarag.
Bharrowal Kalan.	Dhanda.
Raqba.	Kotla.
Jangpur.	Kiri Afghana.
Hissowal.	Dolran.
Mohi.	Bassi Gujran.
Rurka.	Shamaspur.
Khandoor.	Amargarh.
Sahauli.	Mansurpur.
Ghaman.	Jatana Uncha.
Boparai Kalan.	Khammanon Kamli
Jassowal.	Khamanon Kalan.
Sudhar.	Faraur.
Halwara.	Maheshpura.
Kotla.	Raunia.
Rajoana Kalan.	Balaspur.
Hiran.	Thikriwal.
Tughal.	Bhambri.
Baraich.	Bhathan Kalan.
Sujanpur.	Sanghol.
Chhajewal.	Bhathan Khurd.
Hans.	Bhota.
Pabian.	Chari.
Kular.	Bhamian.
Sheikhupura.	Jhadiala.
Gure.	Dalwan.
Man.	Mohan Majra.
Sohian.	Panichan.
Dholan.	Khera.
Gagra.	Raipur Rainan.
Malak.	Ramgrah.
Sherpur Kalan.	Lakhanpur.
Ghalib Kalan.	Jatana Newan.
Agwarpona.	Manderan.
Dalla.	Khamanon Khurd.
Akhara.	Amrala.
Roomi.	Dhiano Majra.
Kamalpura.	Kalewal.
Lamma.	Palomajra.
Siloani.	Naglan.
Talwandi Rai.	Raia.
Burj Hari Singh.	Bir Ramgarh.

[Chief Minister]
DISTRICT FEROZEPUR

<i>Name of Panchayat</i>	<i>Name of Panchayat</i>
Dharm Singh Wala.	Pandi.
Shadiwala.	Mandiwal.
Attari.	Wasil Mohanke.
Raowali.	Chak Changa Mahtam.
Kishanpur Kalan.	Dona Muttar.
Bhinder Khurd.	Tur.
Indar Garh.	Chak Mahmudewala.
Loh Garh.	Sohana Sundar.
Bhinder Kalan.	Fatuwala.
Fateh Garh Korotana.	Khereke Uttar.
Talwandi Mahllan.	Karni Khera.
Munawan.	Mukerian.
Talwandi Mange Khan.	Sidhuana Bodla.
Zira Khas.	Halim Wala.
Mansur Wala.	Aliana.
Sodhi Wala.	Chak Banwala.
Mehr Singh Wala.	Lakheke Uttar.
Kassuana.	Ladhuka.
Saliana.	Hasta Kalan.
Nidhan Wala.	Hamidwala Hithar.
Muderan Wala.	Mandi Chhuri Maran.
Karma.	Qutabpur.
Jodhpore.	Wanjoke.
Alfuke.	Thuthgarh.
Lakhoke Behram.	Mallanwala.
Chak Sadhu Wala.	Kohla.
Lakha Singh Wala.	Mano Chahil.
Rahimeke Uttar.	Rode Jallewala.
Dila Ram.	Sarhali.
Rahimeke Uttar.	Walayat Shah Wala.
Burj Makhan Singh.	Makhu.
Khundar Uttar.	Kot Kaim Khan
Pojuke Uttar.	Sudhan.
Bhabra Asam Shah.	Behak Gujran.
Talwandhi Bhai.	Fatehgarh Panjtoor.
Lakhmirke Uttar.	Pir Mohd.
Thethar Kalan.	Chanb.
Sulhani.	Malloke.
Kerian Pahlwan.	Awan.
Machhi Bugra.	Kamalgarh Kalan.
Hakumat Singh Wala.	Shahadbubakar.
Ghall Khurd.	Jaspura.
Rukna Begu.	Daulewala.
Wazid pur.	Masitan.
Dhira Patra.	Mahal.
Bholu Wala.	Qadarwala.
Haste Wala.	Mandarpur Kalan.
Shahzadi.	Singhpura.
Nadra Khilchi.	Rehrwan.
Rukne Wala.	Dholewala.
Raji Wala.	Brahmke.
Piru Wala.	Kot Sadar Khan.
Kahi.	Kaila.
Naurangke Lelli.	Pandori Arain.
Kot Karor Khurd.	Kot Mohd. Khan.
Kot Karor Kalan.	Kishan Pura Khurd.
Phidde.	Daya Purana.
Mudki.	Kokri Vehniwal.
Qabar Bachha.	Jallabad.
Patli.	Data.
Tumbar Bhan.	Chuga Kalan.
Sher Khan Wala.	Karyal.
Pharu Wala.	Janer.
Kamal Wala Khurd.	Khosa Randhir.

DISTRICT FEROZEPUR—CONCLD.

Name of Panchayat
 Khosa Kotla.
 Galhoti.
 Kot Ise Khan.
 Datewal.
 Raniwal.
 Chuhan Chak.
 Longa Deva.
 Ramgarh.
 Talwandi Jalle Khan.
 Sukhwala.
 Mansur Deva.
 Pandori Khatrian.

Name of Panchayat
 Wara Mansurwal.
 Dhana Shaheed.
 Gadriwala.
 Pheroke.
 Santoowala.
 Alipur.
 Bharana.
 Mankianwali.
 Piewala.
 Buianwali.
 Sekhwan.

DISTRICT HISSAR

TEHSIL FATEHABAD

Karnoli.
 Dhanger.
 Bhattu Kalan.
 Sadalpur.
 Kharampur.
 Sarangpur.
 Sidhanwali.
 Hijrawan Kalan.
 Bangaran.
 Bighar.
 Badopal.
 Mohamadpur Rohi.
 Khajuri Jati.
 Gorakhpur.
 Mirpur.
 Kulari.
 Chaubara.
 Basti Bhiwan.
 Birdhana.

TEHSIL HISSAR

Hirata.
 Balasamand.
 Daroli.
 Kalirawan.
 Jakhod.
 Malapur.
 Kurri.
 Dhansu.
 Juglan.
 Bahbalpur.
 Mangali.
 Hansawala.
 Pirbhuwala.
 Landhri.
 Sukhlambaran.
 Nayana.
 Satroad Kalan.
 Kemri.
 Gangwa.
 Dhehar.

TEHSIL SIRSA

Ding.
 Madail Khera.
 Kherpur.
 Sirsa.
 Khejakhera.
 Talwara Khurd.
 Rania.
 Rori.
 Odhan.
 Cheth.

Lakhuana.
 Ashihar.
 Kalanwali.
 Pacca.
 Dadu.
 Kewal.
 Dharampur.
 Rampura.
 Singhpura.

TEHSIL BHIWANI.

Sai.
 Chang.
 Mithathal.
 Tigrana.
 Bamla.
 Naurangabad.
 Phulpura.
 Bapora.
 Kharkari Sohan.
 Kharkar Makhwan.
 Dhani Mahu.
 Kohar.
 Kacro.
 Saherwala.
 Badala.
 Garanpura.
 Miran.
 Bhera.
 Ketwar.
 Madhan.
 Isharwal.
 Jhonpa Kalan.
 Lela.
 Shiwani.

SUB-TEHSIL LOHARU

Mandholi.
 Haryawa.
 Shehryarpur.
 Bidhoni.
 Chehr Kalan.
 Miran.
 Barhoo Jogi.
 Luthetira.
 Mohd Nagar.
 Sora Jadid.
 Garanpura.
 Dhani Jogi.
 Budhshali.
 Singhani.
 Kushalpur.
 Gothra.

[Chief Minister]

DISTRICT HISSAR—CONCLD.

SUB-TEHSIL LOHARU—concl'd.

Name of Panchayat

Jhonpa Kalan.
 Bharivas.
 Ahemedwas.
 Bisalwas.
 Gagarwas.
 Phurtia Khera.
 Sawan Sara.
 Akbarpur.
 Rahimpur.
 Dhani Shaman.
 Barsola.
 Narha.
 Gornana.
 Khokha.
 Kanwari.
 Balawas.
 Nalwa.
 Bhurtana.
 Bawani Khera.

Name of Panchayat

Baliali.
 Soli.
 Loharu Jatu.
 Sowara.
 Shanana.
 Badesra.
 Mandhal Khurd.
 Khanda Kheri.
 Rajthal.
 Mirchpur.
 Data.
 Aurangshahpur.
 Badala.
 Sai Kalirawan.
 Dipal.
 Sheikhpura.
 Mehanda.
 Kunger.
 Barsi.

DISTRICT ROHTAK.

TEHSIL SONEPAT

Fazilpur.
 Garhi Brahmanan.
 Jamalpur Khurd.
 Kabirpur.
 Ahmedpur.
 Bandepur.
 Shadipur.
 Lawanspur.
 Bahelgarh.
 Joshi Jat.
 Jatheri.
 Liwan.
 Murthal.
 Sudal Kalan.
 Barwassi.
 Mandaura.
 Akbarpur Barota.

TEHSIL ROHTAK.

Nazaimpir Majra.
 Sampla.
 Ismaila-9-Biswa
 Chuliana.
 Kahrawar.
 Karor.
 Kheri Sadh.
 Kansala.
 Rurki.
 Mungan.
 Asan.
 Bahlot.
 Singhpura.
 Farmana.
 Sehri.
 Nilauthi.
 Barona.
 Rohna.
 Kaloi Khas.
 Dhamar.
 Bohar.
 Karauntha.
 Shimli.
 Maina.

Kanehli.
 Bahu Akbarpur.
 Sunari Kalan.
 Sunari Khurd.
 Garbauthi.
 Baland.
 Sundana.
 Masudpur.
 Ballab.
 Pilana.
 Kalanaur Khurd.
 Kalanaur Kalan.
 Kailangar.
 Kharak Khurd.
 Kharak Kalan.
 Chamarain.
 Sasrauli.
 Sarai Ahmed.
 Nazirpur.
 Bhambewa Dujana Circle.
 Gochhi.
 Dighal.
 Niman.
 Raipur Wiran.
 Seria.
 Barhana.
 Gudah.
 Achhej.
 Palra.
 Jaundhi.
 Godhri.
 Jehazgarh.
 Birdhana.
 Mahrana.
 Dhaur.
 Kheri Khumar.
 Khatiwas.
 Gawalison.
 Wazirpur.
 Thomaspora.
 Fortpura.
 Bisan.
 Dhubaldhan.

DISTRICT ROHTAK—CONCLD.

TEHSIL SONEPAT—concl'd.

<i>Name of Panchayat</i>	<i>Name of Panchayat</i>
Bidhan.	Badli.
Chimni.	Daryapur.
Majra Dubaldhan.	Yaqubpur.
Paharipur.	Sondhi.
Khachrauli.	Kalikpur.
Bawala.	Fatehpur.
Rankhanda.	Nimana.
Matan Hail.	Kheri Patauda.
Surakhpur Tapa.	Lohari.
Kosli.	Salauda.
Ruriwas.	Babra.
Sadipur.	Gisaraud.
Ahmudpur Partel.	Surah.
Mohan Bari.	Kiloi.
Jhamari.	Duriana.
Sasrauli.	Sheojipura.
Jhanswa.	Kutani.
Sundarathi.	Nangla.
I adain.	Zahidpur.
Hamayunpur.	Silanipana Kesho.
Marct.	Shamaspur Majra.
Iftkhar Nagar.	Hassanpur Fatehpur.
Dhalianwas.	Surahiti.
Maliawas.	Dadanpur.
Malkawas.	Chhapar.
Jharli.	Ahri.
Bazidpur Tapa.	Kheri Jat.
Wiran.	Habibpur Wiran.
Nawadh.	Kasni.
Kohindrawali.	Chandual.
Ridhowas.	Surakhpur.
Akheri Madanpur.	Wiran.
Madal Shahpur.	Dhakla.
Bahu.	Girdharpur.
Chak Khargi.	Subana.
Khera Bheru.	Kabalana.
Chahara.	Chhudani.
Agarpur.	Bhadana.
Matan.	Nangli Wiran.
Khanaunda.	Bir Sananoda.
Sare Aurangavad.	Surakhpur Tappa Kosli.
Kharkha Muslman.	Akmadpur Partal.
Kheri Asra.	Ruriwas.
Rewari Khera.	Sadipur.
Kharar.	Bhadani.
Rohad.	Gamelgarh.
Lohri Heri.	Kosli.
Asauda Todran.	Guryani.
Asauda Sewan.	Jakala.
Bahmanauli.	Barimpur.
Barahi.	Mubarikpur.
Jakhauda.	Malesiawas.
Muna Majra.	Lula.
Lowa Khurd.	Kahnarwas.
Mandauthi.	Gugad.
Kharman.	Tathanthal.
Kherka Gujar.	Jhal.
Goela Kalan.	Chawa.
Baponia.	Dhana.
Sidipur.	Jitpore.
Majri.	Babepur.
Birbarkatabad.	Jabwara.
Lowa Kalan.	
Gubhana.	

[Chief Minister]

DISTRICT GURGAON.

TEHSIL BALLABGARH.

Name of Panchayat

Ajraunda.
 Ankhir.
 Arwan.
 Atali.
 Badkhal.
 Bahbalpur.
 Bhanakpur.
 Bhopani.
 Bhupur.
 Budina.
 Chandaoli.
 Chandpur.
 Chhainsa.
 Daultabad.
 Deeg.
 Dayalpur.
 Etmadpur.
 Faridpur.
 Fatehpur Chandela.
 Fatehpur Taja.
 Garh Khera.
 Caunchhi.
 Jasana.
 Jharsaintly.
 Kurali.
 Ladhaoli.
 Machhgar.
 Manjhaoli.
 Meola Maharajpur.
 Mohina.
 Mujeri.
 Nawadah Koh.
 Nimka.
 Palla.
 Narahauli.
 Paila.
 Rajpur.
 Saran.
 Sarurupr.
 Shahjahanpur.
 Shahpur Kalan.
 Sahupura.
 Sihi.
 Sikri.
 Tigaon.
 Unchagaon.
 Taoru.
 Baghanki.
 Mandarka.
 Nizampur.
 Jatuwas.
 Punsika.
 Teent.
 Rajiaka.
 Mandhia Khurd.
 Bhudpur.
 Gindokhar.
 Chandawas.
 Gokalpur.
 Kutabpur.
 Rampura.
 Nangli Godha.
 Chilhar.
 Ghirkewas.
 Raliawas.

Name of Panchayat

Jaitpur Istamrar.
 Kharkhara.
 Raipur.

TEHSIL REWARI

Nangal Sahabazpur.
 Jhabua.
 Subasheri.
 Karnawas.
 Kathuwas.
 Kasaula.
 Umla.
 Majra Sheoraj.
 Baler Kalan.
 Hansaka.
 Phidairi.
 Budana.
 Ramgarh.
 Gokalpur.

TEHSIL GURGAON

Sewari.
 Musaidpur.
 Baboda.
 Karaula.
 Mohchana.
 Khurmumpur.
 Jataula.
 Fazilpur Badli.
 Jaralpur.
 Khawaspur.
 Taj Nagar.
 Patli Hajipur.
 Janaula.
 Lakhnaula.
 Nawan Fatehpur.
 Badha.
 Manesar.
 Tikli.
 Bhadsi.
 Rithauj.
 Sahjawas.
 Garhi Harsaru.
 Basai.
 Daulatpur Nasirabad.
 Molahera.
 Badshapur.
 Jharsa.
 Palra.
 Sidhraoli.
 Rathiwas.
 Patharheri.
 Abhepur.
 Kherla.
 Alipur.
 Raisina.
 Mohd Gujar.
 Daula.
 Harchandpur.
 Sialani.

TEHSIL FEROZEPUR-JHIRKA.

Pathkchori.
 Mahaoli.
 Mandi Khera.
 Bichhore.
 Pinangwan.
 Singar.
 Bism.

DISTRICT GURGAON—CONCLD.
TEHSIL BALLABGARH—Concl'd.

Name of Panchayat
PATAUDI-REWARI TEHSIL
Jatauli.
Khorl.
Kanwali.
Siha.
Musepur.
Dahina.
Rauhri.
Aroli.
Mustafapur.
Gumaora.
Dadoli.

Name of Panchayat
Khol.
Asiaki Gorawas.
Tankri.
Dhamlawas
Kaulana.
Manehthi.
Mandela.
Balwari.
Mayan.
Mundi.
Pithrawas.

DISTRICT KARNAL

TEHSIL THANESAR

Babain.
Tatka.
Kasithal.
Bhagwanpur.
Yara.
Klal Mazra.
Rupaoli.
Bir Balsuha.
Hartan.
Lakhmari.
Ishar Heri.
Gumthala Rao.
Barheri.
Palewala.
Sandhali.
Badarpur.
Khurd Ban.
Dholra.
Alahar.
Jathala.
Dhanaura.
Unheri.
Bhuda.
Bakana.
Bhogpur.
Topra Kalan.
Bhagu Majra.
Daulatpur.
Mansurpur.
Nawarsi.
Jalal-udin-Majra.
Dhoda.
Sirsla.
Morthala.
Bodla.
Adhaun.
Dhaurla.
Gobind Mazra.
Bachgawan.
Dah Kheri.
Bahari.
Josar.
Alampur.
Chander Bhanpur.
Sirsma.
Mirzapur.
Umri.
Khanpur Kalyan.

Kheri Markanda.
Kolapur.
Ahmadpur.
Ajrana Kalan.
Azrawar.
Azmatpur.
Atwan.
Bakan. (Sharifgarh)
Baram.
Bhustala.
Bhokar Mazra.
Bibipur.
Chamon.
Chanal Heri.
Chanarthal.
Charhooni Jatan.
Demli.
Dao Mazra.
Deeg.
Dhantori.
Fatehgarh Chamon.
Daakala.
Goomti.
Golpura.
Habana.
Halda Heri.
Ismail Abad.
Jalbehra.
Jandheri.
Jharauli Khurd.
Jhansa.
Kalsana.
Kalsani.
Kathwa.
Kotla Heri.
Kalyana.
Kishan Garh.
Kheri Shahidan.
Kurri.
Landhi.
Lukhi.
Lotni.
Madanpur.
Majri Kalan.
Mandheri.
Nagla.
Nalvi.
Rawa.
Ratangarh.
Rohti.

[Chief Minister]

DISTRICT KARNAL—CONTD.

TEHSIL THANESAR—concl'd.

Name of Panchayat

Salpani Kalan.
Sambhalki.
Sudhpur.
Sulakhni.
Sher Garh.
Tangaur.
Teora.
Thaska Ali.
Tharauti.
Urnae.
Yari.
Zainpur. (Shahabad)

TEHSIL KARNAL

Staundi.
Pundark.
Dadupur Reran.
Jundla.
Kheri Naru.
Ghoghri Pur.
Barota.
Pichaulia.
Kunjpura.
Mohdpur.
Sheikhpura Sunana.
Amratpur Kalan.
Kairwali.
Bazida Jatan.
Kalampura.
Kachhwa.
Salarn.
Sirsi.
Chirao.
Budha Khera.
Phus Garh.
Ranwar.
Lalupura.
Mohayuddinpur.
Mughal Majra.
Bara Gaon.
Ghiyar.
Dabri.
Birachpur.
Nagla Mehga.
Nabipur.
Subhri.
Chhapra Jagir.
Taprana.
Niwal.
Nalvi Khurd.
Kalwa Heri.
Raipur.
Sheikhpura Khalsa.
Bala.
Panauri.
Jamalpur.
Dinger Mazra.
Khot Pura.
Phurlak.
Padha.
Kaimla.
Bazida Jatan.
Balu.
Singhra.
Ramana Ramani.

Name of Panchayat

Agondh.
Gularpur.
Pewant.
Bansa.
Behlolpur Mushtarka.
Chakda.
Modhi.
Sheikhpura Machari.
Baras.
Sanbhli.
Koer.
Majra Roran.
Karsa Char.
Aminpur.
Bastali.
Nisang.
Gonder.
Hathlana.
Kotla Heri.
Dachaur.
Majaura.
Barsalu Mushterka.
Bansal.
Samana Bhao.
Saidpur.
Gorgarh.
Sandir.
Ramba.
Shamgarh.
Bheni Khurd.
Sultanpur.
Taraori.
Anjan Thali.
Parwala.
Abhla.
Panjokhera.
Darar.
Sonkhera.
Sagga.
Gomton.
Mukhali.
Musapur.
Dhano Kheri.
Budhanpur Khalsa.
Gudha.
Santri.
Dhumsi Jagir.
Khanpur.
Gadhi Jatan.
Sarwan Majra.
Urrana.
Sanghoa.
Dhanaura Jagir.
Kalri Jagir.
Nandi Khalsa.
Khera.
Labkari.
Biana.
Chand Samand.
Randaoli.
Gadhi-Birhal.
Fazalpur.
Muradgarh.
Indri.
Zainpur Sadhan.
Chonra.

DISTRICT KARNAL—CONCLD.

TEHSIL KARNAL—concl'd.

Name of Panchayat

Garhi Gujran.
Kheri Man Singh.
Garhi Sadhan.

TEHSIL PANIPAT

Riselu.
Chhajpur Kalan.
Dadola.
Asan Kalan.
Rishpur.
Chhajpur Khurd.
Pasina Khurd.
Ugra Kheri.
Seemla Mauslana.
Mohdpur.
Kabri.
Paoti.
Bursham.
Madlauda.
Palri.
Mandi.
Waisar.
Ahar.
Machhraoli.
Badhwal Majri.

TEHSIL KAITHAL

Dawal.
Chandana.
Guhana.
Faranswala.
Ladana Baha.
Kultaran.
Deohra.
Geong.
Dhod Kheri.
Keorak.
Narar.
Rajund.
Rataoli.
Dhatrat.
Kheri Sharaf Ali.
Asandh.
Salwan.
Rugsana.
Phaphrana.
Bahri.

Name of Panchayat

Thal.
Rohera.
Sandil.
Pai.
Malakpur.
Siwan.
Kheri Ghulam Ali.
Nangal.
Kaul.
Tharaonta.
Pilni.
Habri.
Sanch.
Sirsal.
Karora.
Sarsa.
Pabnawa.
Dosain.
Pehowa.
Gumthala Garhu.
Rasulpur.
Bichhian.
Bhagal.
Sandhala.
Bodhni.
Bharak.
Sonsar.
Ishaq.
Bakhli.
Jitpura.
Sair.
Kasaor.
Pidal.
Chihka.
Tatiana.
Hansu Mazra.
Agondh.
Guhla.
Sehon Mazra.
Dosairpur.
Garhi Nazir.
Shadipur.
Gagrpur.
Bhosalan.
Bibipur Kalan.
Murtazapur.
Badsul.
Karah.
Bhor.

DISTRICT JULLUNDUR

Rastgo.
Bhundian.
Dugri.
Ali Chak.
Dialpur.
Kuddowal.
Laroya.
Tandi.
Laroyi.
Bhogpur.
Madhopur.
Waryana.
Pattar Khurd.
Pattar Kalan.

Dalli.
Sitalpur.
Gopalpur.
Kishangarh.
Bal.
Naugaja.
Salempur Musalmana.
Basti Baba Khel.
Basti Pir Dad.
Sarai Khas.
Kahalwan.
Chakrala.
Bahram Saraishita.
Dhurial.

[Chief Minister]

DISTRICT JULLUNDUR—CONTD.

Name of Panchayat

Kotli Arayan.
 Khojkipur.
 Salala.
 Dingrian.
 Pandori Nijhran.
 Mehadipur Jattan.
 Jalbhe.
 Dhepur.
 Masanian.
 Chomon.
 Chukhiara.
 Gurial.
 Manko.
 Haripur.
 Daruli.
 Bhadiana.
 Kalra.
 Luteria Kalan.
 Jalpot.
 Ghorewahi.
 Biaspind.
 Kala Bakra.
 Kishanpur.
 Dolike Sundarpur.
 Duhre.
 Dhirowal.
 Lesriwala.
 Dhogri.
 Jandu Singha.
 Madar.
 Jethpur.
 Talhan.
 Chandpur.
 Patara.
 Budhiana (P.S. Sadar).
 Jaitewali.
 Bolina.
 Reru.
 Choghitti.
 Bambyanwali.
 Salarpur.
 Saprai.
 Jamsher.
 Khusropur.
 Garh Wehdan.
 Thabalke.
 Dhaliwal.
 Syaniwal.
 Maheru.
 Bhullar.
 Karah Rajputan.
 Dhandowal.
 Shahkot.
 Dherian Mushtarka.
 Salaich.
 Parjian Khurd.
 Muridwal.
 Mulewal Arayan.
 Nihaluwal.
 Malsian.
 Nawan Kila Kakra.
 Akalpur.
 Bara Jagir.
 Sidhupur.
 Manak.

Name of Panchayat

Bara Budh Singh.
 Punian.
 Kohar Khurd.
 Bahmanian.
 Sarangwal.
 Bajwa Kalan.
 Sandanwala.
 Bajwa Khurd.
 Nangal Ambia.
 Kanian Kalan.
 Sohal Jagir.
 Akbarpur Kalan.
 Khera Mushtarka.
 Baloki.
 Pasarian.
 Singhpur.
 Bulanda.
 Chuaharpur.
 Barwa.
 Mirpur Lakha.
 Sodhian.
 Sheikhupur Bag.
 Karyam.
 Khurd.
 Mahalon.
 Barnala Kalan.
 Jathu Mazara.
 Baghoran.
 Jadla.
 Bairsyan.
 Garcha.
 Mala Bedian.
 Bajjon.
 Laroya.
 Sheikhupur.
 Bakhlaur.
 Garhi Ajit Singh.
 Ladhana Uncha.
 Kaleran.
 Sarhal Qazian.
 Jagatpur.
 Khanpur.
 Beharwal.
 Gosal.
 Thandian.
 Khatkar Kalan.
 Bhut.
 Naura.
 Kahma.
 Manguwal.
 Jhingran.
 Mukandpur.
 Talwand Fattu.
 Langeri.
 Herian.
 Mandhali.
 Sarhala.
 Jasso Muzara'a
 Maqsoodpur.
 Sandhwan.
 Rampur.
 Gobindpur.
 Paddi Matwali.
 Kajla.
 Bhara Muzara'a

DISTRICT JULLUNDUR—CONCLD.

Name of Panchayat

Chak Ramoon.
Nurpur.
Lodhar Kalan.
Mahrampur.
Bhaura.
Ghurka.
Rurka Kalan.
Palqadin.
Katpalon.
Landara.
Thalla.
Jaja Khurd.
Kariana.
Raipur Arayan.
Dialpur.
Sultanpur.

Name of Panchayat

Chak Sahibu.
Muzara.
Moran.
Samrari.
Chak Des Raj.
Sargundi.
Sailkiana.
Jhungian.
Kang Jagir.
Gura.
Sarhali.
Bundala.
Dhosian Kahna.
Jandiala.
Talwan.

DISTRICT AMRITSAR

Butala.
Bhalaipur.
Buttar Sivia.
Bhinder.
Budha Theh.
Baba Bakala.
Badadpur.
Bal Sarai.
Bule Nangal.
Bhaini Ram Diyal.
Chandanke.
Dhardev.
Daulo Nangal.
Dharmo Chak.
Dand.
Gaggar Bhana.
Jalooopur Khera.
Jamalpur.
Jadah.
Kaler Ghuman.
Khanpur.
Khabba Rajputan.
Khalchian.
Mehta.
Kot Mehtab.
Nangli.
Pheroman.
Rayya.
Sudhar.
Shahpur.
Sathiala.
Sheron Langa.
Thathian.
Usman.
Udo Nangal.
Vadala Khurd.
Vadala Kalan.
Wazir Bhullar.
Borewal Kang.
Bhangali.
Burj Nau Abad.
Budha Theh.
Bal Khurd.
Bhangwan.
Bal Kalan.
Chande.

Dhing Nangal.
Dadu Pura.
Gosal Zimindaran.
Jajyani.
Jhangir.
Kotla Gujran.
Kaler Mangat.
Ludhar.
Lohar Ka Kalan.
Marari Khurd.
Nag.
Nangal Panwan.
Pandher.
Rakh Nag.
Sham Nagar.
Sohian Khurd.
Sohian Kalan.
Thiriewal.
Tarpai.
Wadala Viran.
Bundala.
But.
Bhangwan.
Bhorchi Rajputan.
Chhajjalwadi.
Chohan.
Fatehpur Rajputan.
Gehri.
Jhita Kalan.
Jodha Nagri.
Kot Khera.
Lolah.
Mehrbanpura.
Manawala.
Malikpur.
Mahoka.
Mallian.
Makhanwindi.
Nijjarpura.
Nawanpind.
Nizampura.
Rakh Jhita.
Raipur Kalan.
Rasulpur Kalan.
Ramana Chak.
Ranan Wala.

[Chief Minister]

DISTRICT AMRITSAR—CONTD.

Name of Panchayat

Sarja.
 Thathi.
 Tara Grah.
 Tangra.
 Timmowal.
 Tarsika.
 Vadala Johal.
 Bharariwal.
 Bal Suchander.
 Chak Mokand.
 Chabba.
 Chatti Wind.
 Dhaul Kalan.
 Fatehgarh Sukerchak.
 Guman Pura.
 Gumtala.
 Gilwali.
 Her.
 Hamidpur.
 Iban Kalan.
 Khappar Kheri.
 Kathanian.
 Kotli Nasir Khan.
 Kalan Ghanupur.
 Khairabad.
 Kambo.
 Mandiala.
 Mahal.
 Mudhal.
 Miran Kot Khurd.
 Nangli.
 Naushera.
 Pandori Waraich.
 Rakh Shikargarh.
 Ram Pura.
 Tang Paian.
 Vidalah Bhattewal.
 Verka.
 Wallah.
 Ajaibwali.
 Bagga.
 Bhilowal.
 Chogawan Rupowali.
 Begewal.
 Chowinda Devi.
 Dadhala.
 Dharike.
 Dhadde.
 Jethuwal.
 Jhambke.
 Kathu Nangal.
 Kotla Khurd.
 Kotli Mallian.
 Mattewal.
 Udhoke Khurd.
 Ram Dewali Musalmanan.
 Sadhpur.
 Sailka.
 Shahzada.
 Takarpura.
 Talwandi Ghuman.
 Uchoke Kalan.
 Sheikh Chak.
 Khela.
 Dara Pur.

Name of Panchayat

Kahanwan.
 Manak De Ke.
 Khan Rajada.
 Dugri.
 Dugal Wala.
 Sange.
 Raishiana.
 Jhander.
 Pindian.
 Kiri Shai.
 Goindwal.
 Khan Shapri.
 Bhathal Sahja Singh.
 Tanda.
 Mal Mohri.
 Dhota.
 Dodey.
 Kot Dharam Chand Khurd.
 Mallian Mahna.
 Dhanoo Kalan.
 Ranike.
 Dandey.
 Rangar.
 Attari.
 Kals.
 Fateh Chak.
 Mughal Chak.
 Durga Pur Garbi.
 Sarali Mandan.
 Gandhiwind.
 Dudher.
 Jaura.
 Kairon.
 Laukha.
 Mahrana.
 Nathu Chak.
 Nathupur Toda.
 Nadohar.
 Ruriwala.
 Raipur Balim.
 Thathian Mohantan.
 Manak Pura.
 Kalsian Kalan.
 Makhi Khurd.
 Thatta.
 Ghariala.
 Valtoha.
 Munahwan.
 Burj Puhla.
 Bahmaniwala.
 Bopa Rai.
 Buh.
 Nabipur.
 Saidpur.
 Talwandi Sobha Singh.
 Thathian Khurd.
 Sabrai.
 Barwala.
 Ajnala.
 Riyar.
 Nangal Wanjanwala.
 Kamirpur.
 Dhariwal.
 Balharwal.
 Sarang Dev.
 Raipur Kalan.

DISTRICT AMRITSAR—CONCLD.

Name of Panchayat

Jagdev Khurd.
Tera Rajputan.
Fatehwal.
Sheikh Bhatti.
Radala.
Balaggan.
Bhitteywad.
Jhanjoti.
Nangal Tola.
Bagga.
Dhariwal.
Tira Kalan.
Chaniari.
Bath.
Rokhe.
Kamal Pura.
Bhakha Hari Singh.
Raipur Khurd.
Othian.
Dudrai.
Isa Pur.
Chima Karam Singh.
Bohlian.
Jastarwal.
Umarpur.
Khanowal.
Pachadeh.
Kotla Sadar.
Nizampur.
Thoba.
Pairsiwal.
Pandori.
Machhiwala.
Nangal Sahwal.
Urdhan.
Dial Bharang.
Bhurey Gil.
Vachhoa.
Harar Khurd.
Chak Sikkandar.
Bal Bawa.
Nawan Pind.
Talwandi Nahar.
Mohan Bhandari.
Madu Chhanga.
Gore Nangal.
Chaharpur.
Sufian.
Sultan Mahal.
Kalho Mahal.

Name of Panchayat

Laugo Mahal.
Nanokey.
Sidhar.
Makowal.
Gaggo Mahal.
Hardo Putli.
Awan. (Ramdas)
Panj Girain.
Jyander.
Adliwala.
Ghokewali.
Sahansra.
Khutra Khurd.
Khutra Kalan.
Mahlanwal
Jagdev Kalan
Saktu Nangal.
Chetan Pura.
Sangat Pura.
Ranian.
Kakkar.
Shahura.
Dhariwal.
Pandori.
Kohala.
Choganwan.
Lo Poke.
Bhindisayadan.
Bhaggupur Bet.
Awan Lakha Singh.
Talla.
Miadi Kalan.
Nepal.
Kohali.
Bopa Rai Baj Singh.
Motli.
Mananwala.
Khiala Kalan.
Kaulo Wala.
Vainake.
Chawinda Kalan.
Cheley Key.
Kaler.
Modokey.
Maureh.
Saurian.
Mudh Bhilowal.
Mohley Key.
Hetam Pur.
Rokhey.

DISTRICT HOSHIARPUR

Khun Khun Gobindpur.
Chandpur.
Randhawa Barota.
Talwandi Qanungoin.
Dhoda Majra.
Badala Mahi.
Megholwal.
Powal.
Taragarh.
Hargarh.
Sherpur Gobind.

Charial.
Sukhiabad.
Dogana Kalan.
Chak Gajran.
Khanpur.
Ajram.
Sahri.
Singhriwala.
Khawaspur.
Satehri.
Pur Hiran.

[Chief Minister]

DISTRICT HOSHIARPUR—CONTD.

Name of Panchayat

Atalgarh.
 Man.
 Bhathian Brahmanan.
 Harkhowal.
 Attowal.
 Ahrana.
 Marnian Kalan.
 Khanaura.
 Mehtiana.
 Phuglana.
 Mona Kalan.
 Pandori Bibi.
 Bhungari.
 Bhatrana.
 Bohan.
 Bihala.
 Bajrawar.
 Chabewal.
 Jain.
 Saido Patti.
 Jatpur.
 Manan.
 Mahlan Wali.
 Nangal Shahid.
 Bhuthgarh.
 Chhaoni Kalan.
 Jahar Kalan.
 Bajwara.
 Basi Ghulam Hassian.
 Adanwal.
 Abowal.
 Argowal.
 Ambala.
 Adamwali Garhi.
 Adh'kara.
 Badala Tagur.
 Balins Taniwala.
 Babla.
 Bare Khurd.
 Bassi Bazid.
 Bhagowal.
 Bhambra.
 Bhanowal.
 Bhulana.
 Bullowal.
 Chak Zadian.
 Bhunga.
 Chohak.
 Chotala.
 Dadupur Groa.
 Daffar.
 Dhada Fateh Singh.
 Dhakki.
 Dhamian.
 Dandoh.
 Dholbaha.
 Dhoot Kalan.
 Dhugga Kalan.
 Gaj.
 Ghasipur.
 Gondpur.
 Jai Sahota Kalan.
 Jamsher Chathial.
 Janauri.
 Kalra.
 Kalu Wahir.

Name of Panchayat

Kesopur.
 Kangwari.
 Khanpur.
 Khepran.
 Kookanet.
 Kadiana.
 Lehal.
 Lit.
 Machhian.
 Manakdheri.
 Manjgarh.
 Mastawal.
 Mehngarwal.
 Mirzapur.
 Muradpur Narial.
 Moosa.
 Nainowal Bed.
 Nangal Mauraf.
 Nangal Thathal.
 Naushehra.
 Nurpur.
 Pakhowal.
 Pandori Khajor.
 Pandori Khanguran.
 Pathralian.
 Patian.
 Sandhra.
 Sarhala H.B. 41.
 Sarhala 104.
 Sus.
 Talwandi Arain.
 Thinda Clupra.
 Zarbdial.
 Data.
 Dugal Dwakhari.
 Dehriwala.
 Ghorewala.
 Ghogra.
 Jhawan.
 Jaja.
 Jhingar Khurd.
 Jhangar Kalan.
 Kharl Khurd.
 Kandhiala Jattan.
 Kaloa.
 Kandhali Naurangpur.
 Kahlwan.
 Khun Khun H.B. 103.
 Khun Khun Khurd.
 Kalowal.
 Kotli Gill.
 Littar.
 Lodi Chak.
 Masit Palkot.
 Mangal Khunga.
 Bassi Bait.
 Safdarapur.
 Saidupur.
 Tahli.
 Zahura.
 Badla.
 Barnala.
 Batwara.
 Bhamnaur.
 Datarpur.
 Chinour.

DISTRICT HOSHIARPUR—CONTD.

Name of Panchayat

Changawan.
 Depur.
 Dhade Kutwal.
 Gera.
 Hajipur.
 Harsonak Nama.
 Harse Mansar.
 Handwal.
 Jandwal.
 Kallowal.
 Namoli.
 Rajwal.
 Purika.
 Sahwwara Taluke.
 Kandi.
 Talwara.
 Achharwal.
 Ajnoha.
 Akalgarh.
 Baderson.
 Baddon.
 Bahbelpur.
 Bhajjal.
 Bham.
 Bharowal.
 Binjon.
 Bhullewal Rathan.
 Bilron.
 Chahilpur.
 Chela.
 Dandian.
 Dansiewal.
 Data.
 Dhragam.
 Dihana.
 Fatehpur.
 Gajar.
 Golian.
 Hakumatpur.
 Halluwal.
 Haveli.
 Jalwera.
 Jandoli.
 Janghiana.
 Jassowal.
 Jatpur.
 Jaijon.
 Kalewal (L).
 Kharandi.
 Khera.
 Kukran.
 Laksian.
 Langeri.
 Mohil Bal totian.
 Maili.
 Manolia.
 Mohanwal.
 Moranwali.
 Mugowal.
 Nadalon.
 Nangal Kalan.
 Nangal Thandal.
 Pach Nangal.
 Paddi Sura Singh.
 Padrana.
 Pakhowal.
 Paldi.

Name of Panchayat

Pandori Ganga Singh.
 Panjaur.
 Parowal.
 Possi.
 Rahali.
 Rampur.
 Rasulpur.
 Rahila.
 Dadulpur Badhwan.
 Singhpur.
 Sadpur.
 Sarhale Khurd.
 Soni.
 Thakarwal.
 Thaoana.
 Tuto Mzara.
 Wahidpur.
 Mahilpur.
 Akilana.
 Bachhohi.
 Bagwain.
 Bakopur.
 Balchaur.
 Bhadiar.
 Bhawanipur.
 Binewal.
 Birampur.
 Chahal.
 Chahudo.
 Chele Hajipur.
 Dhamai.
 Fatehgarh.
 Garlon.
 Gogon.
 Gulpur.
 Haibiowal.
 Haitpur Rurki.
 Ibrahimpur.
 Jaitpur.
 Jamaitgarh.
 Kathgarh.
 Khoja.
 Kot.
 Kokowal.
 Mahtpur.
 Mandliani.
 Mangupur.
 Mansowal.
 Mazara Utal.
 Mutton.
 Nainwan.
 Nawanpind.
 Nighi.
 Phirni Mazara.
 Rajo Majra.
 Rakran.
 Ratewal.
 Rel.
 Rurki Khas.
 Sadjowal.
 Saroa.
 Sekhowal.
 Shahbazpur.
 Shimli.
 Siana.
 Takrala.
 Taprian Khurd.

[Chief Minister]

DISTRICT HOSHIARPUR—CONCLD.

Name of Panchayat

Thana.
Tiba.
Uldani.
Guglehar.
Haroli.
Ispur.
Jadla.
Katanhar Khurd.
Kathiari.
Khud.
Kotla Kalan.
Kungrat.
Kulgraon.
Kuthar (Beet).
Kuthera Jaswalan.
Kuthera Khairla.
Ladoli.
Lalohri.
Imalehra.
Mawa Kaholan.
Melwan.
Mubarikpur.
Magnauli.
Nangal Jarialan.
Nangal Khurd.
Oel.
Palkwah.
Pandoga.
Panjavar.
Polan Parohitan.
Salangra.
Saloh.
Sainsowal.
Santolhgarh.
Sinnghan alias Surkaian.
Singhnhai.
Takrala.
Teuri.
Bathri.
Bahdala.
Bahar Jaswan.
Bhonadarkali.
Bhadsali.

Name of Panchayat

Bhambour.
Bhangal.
Bharolian.
Bhera.
Bangarh.
Chlet.
Dangoh Khas.
Dangoli.
Daulatpur.
Dharamsal.
Dulehar.
Ghanari.
Gondpur Banera.
Gondpur Tarf Jaichand.
Agampur.
Bajrur.
Bassowal.
Bandhlehari.
Bhanopli.
Bhaini.
Belaq Ram Garh.
Bikapur.
Buthgarh.
Chanderar.
Chikna.
Ganguwal.
Ghanirpur.
Hamewal.
Haripur.
Jandbari.
Jhamera.
Kiratpur.
Kotla.
Lodiput.
Mahayan.
Mataur.
Mangewar.
Mianpur.
Mothapur.
Nurpur Kalan.
Saskaur.
Surewal.
Talwara.

DISTRICT GURDASPUR

Abdul Khair.
Adhi.
Aghiwan.
Allo Nangal.
Alowal.
Allarpindi.
Aminpur.
Athwal near Kala Gurj.
Aujili.
Awankha.
Babehali.
Babowal.
Babriwal Jiwanwal.
Bahmni.
Bakhashiwala.
Bahadur.
Bala Pindi.

Ballgan Allma.
Barnala.
Bangowani.
Bathwala Hardo.
Banthanwala.
Barsola.
Banjar.
Buzargwal.
Behrampur.
Bhadal.
Bhangwan near Pindi Sanjdar.
Bhakhariwal.
Bhagwan near Ram Nagar.
Bharat Qazi Chak.
Bhatoa.
Bhopar.
Bhulla.

DISTRICT GURDASPUR— CONTD.

Name of Panchayat

Bhullo Chak.
 Bhun.
 Bhoj Raj.
 Bianpur.
 Bishan Kot.
 Boharwoalo.
 Bucho Nangal.
 Chak Dipewal.
 Chandu Wadala.
 Chander Bhan.
 Chaunto.
 Chaura.
 Chuhar Chak.
 Chuguwala.
 Chhawala.
 Chhani Hardo.
 Chhma Bet.
 Chhitti.
 Chhod.
 Chhohan.
 Chhotepur.
 Daburi.
 Dakhla.
 Dalla inclusive of Khudadadpur.
 Dehriwala near Dostpur.
 Dhamrai.
 Dida.
 Doburji Sham Singh.
 Dodwan.
 Dorangala.
 Dospur.
 Dugri.
 Dula Nangal.
 Fadipur.
 Galri.
 Gandhian.
 Ganja.
 Gazikot.
 Gaznipur.
 Ghosal.
 Ghorala.
 Gurdaspur Khas.
 Gurdaspur Nangal.
 Guniyan.
 Ghot Pokar.
 Halla.
 Hakimpur.
 Hiyat Nagar.
 Hemrajpur.
 Jogowal near Andi Saidan.
 Jakria.
 Japuwal.
 Jandir.
 Jatuwal.
 Jaura Chatran.
 Jhabkara.
 Jhabar.
 Jharoli.
 Jiwan Chak.
 Jogan.
 Kaira.
 Kalanaur.
 Kala Nangal.
 Kath Garh.
 Kalichpur.
 Khera Kotli.

Name of Panchayat

Kharal Guraya.
 Khichian.
 Khushipur near Dalepur.
 Khushipur.
 Khokhar near Sidhwan.
 Khuta.
 Khojpur.
 Kohlian.
 Katowal.
 Kot Santokh Rai.
 Kotli Nangal.
 Kot Mian Sahib.
 Langah.
 Lakhan Kalan.
 Lakhowal.
 Litter.
 Maddepur.
 Majithi.
 Mami Chakranga.
 Makaura.
 Maur.
 Maghian.
 Mirzapur.
 Mir Kachna.
 Mokhe.
 Morara.
 Mustafabad Sayadan.
 Munnawali.
 Mudhsalo.
 Nabipur.
 Naharpur.
 Nano Nangal.
 Nano Harni.
 Hard.
 Nawanpind.
 Niamta.
 Niwan Dhakala.
 Noshehra near Gahlri.
 Noshehra near Gazikot.
 Pahra.
 Pakhowal.
 Pakiwan.
 Pandori Bainsan.
 Panwan.
 Puniyar.
 Pindi Rangran.
 Purrowal Arayan.
 Purrowal Jattan.
 Kila Nathu Singh.
 Raipur.
 Radhan.
 Raowal.
 Rasulpur Gagrotian.
 Rose.
 Sadhana.
 Sahari.
 Saleh Chak.
 Sahowal.
 Sahari.
 Salimpur Afganana.
 Salimpur Arayan.
 Samun Chak.
 Sanger.
 Sangatpur.
 Shahpura.
 Shukhupura.

[Chief Minister]

DISTRICT GURDASPUR—CONTD.

Name of Panchayat

Shahpur.
 Shahpur Afgana.
 Sheikh Kabir.
 Shaikha.
 Siri Rampur.
 Sidhwan Chor.
 Sidhwan Jamilo.
 Sultani.
 Surja Chak.
 Talabpur Pandori.
 Talwandi near Dinanagar.
 Thanewal.
 Thundi.
 Theh Tikha.
 Tibri.
 Tung.
 Uncha Dhakalo.
 Wazirpur Afgana.
 Wirk.
 Wadala Bangan.
 Alowalpur.
 Athwal.
 Babri Nangal.
 Bagarian.
 Bagol.
 Bakhatpur.
 Ball.
 Kalla Bala.
 Wazir Chak.
 Beri.
 Bhami Bangar.
 Bhami Mian Khan.
 Bhani Milwan.
 Paswal.
 Bhangwan.
 Bhangwan near Salahpur.
 Bhattian.
 Bhakowali.
 Bhittehwad Sulehar.
 Bhumbli.
 Biddipur.
 Bullewal.
 Bajar.
 Buttar Kalan.
 Sharif.
 Chawa.
 Chhina near Suchanian.
 Chopra.
 Dadwan.
 Daniawali.
 Darapur.
 Datarpur.
 Dheriwala near Khan Malik.
 Dhandal.
 Dhariwal near Danewali.
 Dhariwal.
 Faizullah Chak.
 Fateh Nangal.
 Gadarian.
 Gagowali.
 Gajju Gazi.
 Ghorewah.
 Ghuman Khurd.
 Ghuman Kalan.
 Gunopura.

Name of Panchayat

Jaggowal.
 Jaggowal near Jagatpur.
 Jhanda Labana.
 Jindar.
 Jogi Chima.
 Johal Nangal.
 Kahnuwan.
 Kaila Kalan.
 Kaler Kalan.
 Kaler Khurd.
 Kalianpur.
 Kalu Sohae.
 Kang.
 Karah.
 Kaunt.
 Khanda.
 Chanowal.
 Khundi.
 Kiri Afganana.
 Kohar.
 Kot Yog Raj.
 Kot Khan Mohd.
 Kotla Chahillan.
 Kotli Harchandan.
 Kotli Sainian.
 Kot Todar Mal.
 Kanjar.
 Ladupur.
 Lakhanpur.
 Lamin.
 Lehal.
 Lodipur.
 Mallian near Gilmanj.
 Man Chopra.
 Mulianwala.
 Mustafabad Jattan.
 Mustafapur.
 Nainokot.
 Nanowal Kalan.
 Nanowal Khurd.
 Nawanpind.
 Noshera Majha Singh.
 Passanawala.
 Phero Khechni.
 Rajada.
 Raja Bela.
 Raniyan.
 Rora Wala.
 Saidowal Kalan.
 Saidowal Khurd.
 Salahpur.
 Salohpur.
 Sangar.
 Sathiali.
 Satkoha.
 Shikhwani.
 Sidhwan near Zaffarwal.
 Singhpura.
 Sochetgarh.
 Sohal.
 Sochanian.
 Talwandi Rattowal.
 Toleh near Thakar Sandhu.
 Tekriwala.
 Tibber.

DISTRICT GURDASPUR—CONTD.

Name of Panchayat

Tugalwala.
 Warach near Gajju Gazi.
 Waraich near Jogi Chima.
 Zaffarwal.
 Tara Garh.
 Jalalpur.
 Bhullar.
 Kala Nangal.
 Kotla Sahya.
 Talwandi Jhiran.
 Jaura Singhan.
 Bakhewal.
 Kotla Nawab.
 Windhwan.
 Balewal.
 Ahmadabad.
 Dharamkot Bagga.
 Kot Khan Chand.
 Khan Fatta.
 Saidpur.
 Gokhowal Khas.
 Dabanwala.
 Taragarh.
 Kastiwal.
 Qutbi Nangal.
 Qila Lal Singh.
 Mirza Jan.
 Kot Majlis.
 Dhawan.
 Darodar.
 Bijwali.
 Akarpura.
 Chandu Manj.
 Bhagowal.
 Sangerha.
 Chatha.
 Nawanpind Barqiwala.
 Kotli Surat Malli.
 Gillanwali.
 Khaira Sultan.
 Raowal.
 Gazi Nangal.
 Dher.
 Athwal.
 Gawara.
 Doburji.
 Dharowali.
 Dhidayal Nat.
 Shankarpur.
 Dhaulpur.
 Aliwal Arraiyan.
 Talwandi Lal Singh.
 Mullianwali.
 Bullowal.
 Suniyah.
 Dhir.
 Ghasupur.
 Ghoga.
 Morar.
 Sarwali.
 Dalam.
 Nangal.
 Ogrewal.
 Chainewal.
 Rai Chak.
 Maman.
 Bhagwanpur.

Name of Panchayat

Durgabad.
 Basant Kot.
 Willa Teja.
 Teja Kalan.
 Pabbarli.
 Chhichharyala.
 Malikwala.
 Kot Khazanah.
 Dogar.
 Malewal.
 Lodhi Nangal.
 Kala Afgananan.
 Paracha.
 Samrai.
 Chattar Garh.
 Baddowal Kalan.
 Sharf Kot.
 Jhinjian Kalan.
 Dadu Jodh.
 Muridke.
 Buddowal Khurd Awan.
 Manjian Wali.
 Khaira.
 Mansandwal.
 Bhadowali.
 Thatha.
 Qila Desa Singh.
 Parowal.
 Sarehor.
 Kotli Dhandian.
 Kotli Jahlan.
 Khokhar.
 Nasarke.
 Langerwal.
 Gujjarpura.
 Talwandi Bharath.
 Rabib Kalan.
 Rabib Khurd.
 Bharathwal.
 Jangla.
 Ghani Ke Banger.
 Sehre.
 Dult.
 Doburji.
 Talwandi Raman.
 Niko Sarai.
 Shahpur Jajan.
 Rupowali.
 Bholeki.
 Khodi Banger.
 Chak Mahman.
 Mohlowali.
 Uddowali.
 Uddowali Khurd.
 Dharam Kot Randhawa.
 Shahzadah.
 Gur Chak.
 Mujhan.
 Thakkar Ke East.
 Khoode.
 Dharamabad.
 Singhpura.
 Shampura.
 Rattar Chattar.
 Pakhoke.
 Rahimabad.
 Kehlanwali.

[Chief Minister]

DISTRICT GURDASPUR—CONTD.

Name of Panchayat

Talwandi Goraya.
 Shahpur Guraya.
 Bhagthana Tulianwala.
 Harawal.
 Pakhoke Dera Baba Nanak.
 Jaurian Kalan.
 Qadian.
 Samrai.
 Ransiketilla.
 Ratta.
 Abdal.
 Padda.
 Dallah Chak.
 Shikar.
 Katha.
 Arli Bhan.
 Khushi pur.
 Raur Khera.
 Fazalabad.
 Chaura.
 Khawja Wardak.
 Dhesian.
 Kuthiala.
 Hardo Rawal.
 Aino Kot.
 Ammon Nangal.
 Atta Pur.
 Aulakh.
 Buddowal.
 Bagha.
 Bahadur Pura.
 Bahadur Hussain.
 Bahlawal.
 Bajjuman.
 Balarwal.
 Bal.
 Baqi Abadi Symbal.
 Basarpur.
 Basra.
 Bhagian.
 Bhagtupur.
 Barvar.
 Bham.
 Bhamboi.
 Bhambri.
 Bharath.
 Bhattiwal.
 Bhamra.
 Bhoja.
 Bolewal.
 Bure Nangal.
 Chahal.
 Chander Wali.
 Chaura Madra.
 Chhit.
 Chiman.
 Chhina Khurd.
 Chonne.
 Chichewal.
 Dudiala.
 Dala.
 Darrewali.
 Dhandoi.
 Dapai.
 Dirah.
 Dial Garh.
 Diwaniwal.

Name of Panchayat

Bowli Inder Jit.
 Dakoha.
 Faizpur.
 Fazlabad.
 Gandeke.
 Granthgarh.
 Ghass.
 Ghuman.
 Gauspura.
 Harchowal.
 Hardo Jhanda.
 Harpura.
 Harsian.
 Hassanpur Kalan.
 Hassanpur Khurd.
 Jaito Sarja.
 Kahlwan.
 Kaler.
 Kolian.
 Kapura.
 Kaura.
 Qazampur.
 Khokharwal.
 Khojla.
 Kiri Afganana.
 Kohali.
 Kotla Sharif.
 Khojewal.
 Kotla Sukha Singh.
 Kotli Dakoha.
 Lada Munda.
 Kandela.
 Lalla.
 Langowal.
 Lil Kalan.
 Machrai.
 Mahesh Dagara.
 Mitle.
 Malikpur.
 Mand.
 Mandiala.
 Manesh.
 Manoharpur.
 Marianwala.
 Mari Buchian.
 Mari Panwan.
 Massayiana.
 Mathola.
 Mirpur.
 Missarpur.
 Mahlowali.
 Mokal.
 Nangal Bagbanan.
 Nangal Buttar.
 Nasirpur.
 Nathpur.
 Nathu Khaira.
 Nathwala.
 Nangal Jhawar.
 Nat near Chal.
 Nawanpind Mehmewala.
 Padde.
 Panjgrain.
 Pejo Chak.
 Pinda Rori.
 Pandori.
 Pind Purana.

DISTRICT GURDASPUR—CONTD.

Name of Panchayat

Pirowali.
 Purian Kalan.
 Qila Desa Singh.
 Qila Tek Singh.
 Radhan.
 Rajwah.
 Rampur.
 Rangar Nangal.
 Rangulpur.
 Rasulpur.
 Refugee Camp.
 Sada Rang.
 Sagarpura.
 Saleh Chak.
 Sarup Wali.
 Sangrah.
 Shanabad.
 Shahpura.
 Sheikhupura.
 Sheikhwan.
 Sokala.
 Sukkeowal.
 Talwandi Bhindran.
 Talwandi Jeram.
 Tulwara.
 Thriewal.
 Uddowal.
 Uddhanwal.
 Umarpura.
 Vaira Nangal.
 Wadala Granthianan.
 Wila Bajju.
 Widhwan.
 Zahadpur.
 Ajma Gujran.
 Akhrota.
 Anture.
 Anyal.
 Attapur.
 Bahadur Lahri.
 Baknaur.
 Ballawar.
 Balsua.
 Bamial.
 Bani Lodhi.
 Basau Barwan.
 Basrup.
 Begowal.
 Bhakri Janial.
 Bhamlada.
 Bhanguri.
 Bharoli Kalan.
 Bharual inclusive of Lahri.
 Bhatoia.
 Bhoa.
 Bungal.
 Chak Cnimna.
 Chashma.
 Chhatwal.
 Dahriwala.
 Dhar Khurd.
 Dhobra.
 Dholowal.
 Dunera.

Name of Panchayat

Farida Nagar.
 Fatehgarh.
 Firozpur Kalan.
 Gajju Jagir.
 Gharota Kalan.
 Ghiala.
 Ghoh.
 Gol.
 Gugran.
 Gurah Kalan.
 Gurdaspura.
 Baiyat Pindi.
 Jandwal.
 Jangal.
 Jasswan.
 Jhako Lahri.
 Jhela Amda Shakargarh.
 Jogar.
 Jugil.
 Kahanpur.
 Karoli.
 Kataru Chak.
 Kathalour.
 Kauntarpur.
 Khadawar.
 Khojki Chak.
 Kiri Khurd.
 Kot.
 Kouli Mughlan.
 Ladi Palwan.
 Lahri Bawayan.
 Lahri Gujran.
 Lahri Sarmen.
 Lahrun.
 Madhopur Chhawani.
 Majrah.
 Makhanpur.
 Malikpur.
 Manum.
 Mangyal.
 Manwal.
 Mirthal.
 Mirzapur.
 Mahaiyuddinpur.
 Murthi.
 Najo Chak.
 Najowal.
 Nangal.
 Narot Mehra.
 Naushara Nalbandan.
 Pakho.
 Panjor.
 Panwal.
 Jhela Amda Gurdaspura.
 Parmanand.
 Pharwal.
 Phul Piyara.
 Pola.
 Ram Kalwan.
 Ranipur.
 Ratangarh.
 Saharanpur.
 Saidipur.
 Sarna.

[Chief Minister]

DISTRICT GURDASPUR—CONCLD.

Name of Panchayat

Sarti.
 Tar garh.
 Shahr.
 Sheikhu Chak.
 Sheikhupur Majiri.
 Sherpur Giddarpur.
 Sherpur near Narot Mehra.
 Siyonti.
 Sohawara Kalan.
 Sohawara Khurd.

Name of Panchayat

Sokalgargh.
 Sunder Chak.
 Taharpur.
 Talaur.
 Taragarh.
 Tarhari.
 Thuryal.
 Tungu Shah.
 Thara.

DISTRICT KANGRA

Kothar.
 Danoda.
 Jasai.
 Salotri.
 Pathyar.
 Kiwari Khas.
 Amtrar.
 Kothi Jhikli.
 Tharu.
 Basnur Khas.
 Bhanala.
 Bandi Khas.
 Chari
 Manjhgran.
 Dareeni.
 Dodunb.
 Kajlota.
 Rajol.
 Gharo.
 Shahpur.
 Ghaniara Khas.
 Dari.
 Mundla.
 Nerti.
 Ichhi.
 Sidhbari.
 Kohla.
 Baldhar.
 Sukkar.
 Rehlu.
 Dughwar.
 Beerta.
 Badhiara.
 Tiyyarah.
 Jadrangal.
 Khas Chetru.
 Khas Daulatpur.
 Dogiari.
 Zamanabad.
 Sarah.
 Sehorah.
 Shamirpur.
 Kaled.
 Uprer.
 Narwana.
 Salol.
 Ghalian.
 Asapuri.
 Agojar.
 Alampur.
 Bhagotala.
 Bhattu Sansal.

Bundla.
 Bhaura.
 Bahi.
 Bawarna.
 Banari.
 Baijnath.
 Bandian.
 Bharanta.
 Bachhwai.
 Bari.
 Boda.
 Chachian.
 Chandar.
 Chobin.
 Dhira.
 Davol.
 Daroh.
 Dehan.
 Garh Jamula.
 Ghuger.
 Gadiara.
 Garla.
 Holta.
 Jandpur.
 Jauna.
 Jia.
 Kothi Sower.
 Kandi.
 Karan Ghat.
 Kandral.
 Khalet.
 Lahala.
 Ladoh.
 Lanand.
 Majheran.
 Maranda.
 Mahalpat.
 Nan.
 Punner.
 Pahra.
 Purha Balmta.
 Paprola.
 Padhiarkar.
 Rajehr.
 Raipur.
 Rajhun.
 Sidhpur Rani.
 Sidhpur Sirkari.
 Saloh.
 Saliana.
 Sangohle.
 Sansai.

DISTRICT KANGRA— CONTD

Name of Panchayat

Sakri.
 Sullah.
 Tikkri.
 Thandole.
 Tikker.
 Thural.
 Chanaur.
 Indpur.
 Kathgarh.
 Madoli.
 Olahrian.
 Surdwan.
 Sheikhupura.
 Surajpur.
 Riali.
 Dol.
 Sunet Khas.
 Bagroli.
 Bhadwar.
 Chhatroli.
 Chhattar.
 Dhasoli.
 Gagwal.
 Gangatha.
 Guryal.
 Hatli.
 Kandor.
 Kehrian.
 Kopra.
 Ladori.
 Larhun.
 Milk.
 Suliali.
 Panjahra.
 Sadwan.
 Sunet Khas.
 Mangwal.
 Sukhar Chodharian.
 Makroli.
 Bhadpur.
 Nangal.
 Nadholi.
 Bhali.
 Harsar.
 Jangal.
 Sohlda.
 Pundar.
 Tilokpur.
 Kher Khas.
 Hitara Khas.
 Batrahan.
 Hatpang.
 Tohara Bhaloon.
 Khanni.
 Basa Waziran.
 Bhalakh.
 Fatehpur.
 Jhumb Khas.
 Ther.
 Rehan.
 Lodhwan.
 Jawali.
 Palauhra.
 Re.
 Sirat.
 Jhakara.

Name of Panchayat

Mamun Gurchal.
 Gobin Lagor.
 Barbog.
 Ghoshal.
 Gondhla.
 Gumrang.
 Jahlman.
 Jobrang.
 Kardang.
 Khokhtar.
 Kolang.
 Ranika.
 Shansha.
 Sissu.
 Tandi.
 Warpa.
 Birji.
 Chholi.
 Pin.
 Sham.
 Totpa.
 Taimal.
 Bag.
 Gandhwar.
 Khundian.
 Sihl.
 Dhanote.
 Jawala Mukhi.
 Gumber.
 Bauhan.
 Gagrahi.
 Bharoli.
 Kopra.
 Khabli.
 Nashehra.
 Tatahan Kalan.
 Dehra.
 Jarote.
 Dhameta.
 Barla.
 Khatiahar.
 Narihana.
 Samaralian.
 Katnor.
 Nagrota.
 Sothal.
 Kandhi.
 Anur.
 Tripal.
 Haripur.
 Bilaspur.
 Guler.
 Mohara.
 Dola.
 Shangarh.
 Sahogi.
 Dhaugi.
 Kotla.
 Chakurtha.
 Gopalpur II.
 Gopalpur I.
 Manglore.
 Shikari.
 Talokpur.
 Khabal.
 Kharagarh.

[Chief Minister]

DISTRICT KANGRA—CONCLD.

Name of Panchayat

Kothi Chehni.
 Palach.
 Sharchi.
 Nohanda.
 Tung.
 Barangarh.
 Kote.
 Dhole.
 Kandhi.
 Tunan.
 Nirmand.
 Ghathu.
 Garet.
 Nithar.
 Palehi.
 Dalash.
 Ani.
 Chowai.
 Janja.
 Bishla Dhar.
 Karshai Gad.
 Jalori.
 Kohila.
 Darla.
 Rangar Khas.
 Majhog Sultani.
 Tika Majhog Samulshi.
 Matti Tihra.
 Arlu Khas.
 Barsar.
 Thara.
 Dhar Chamukha.
 Chambiari.
 Dhundhla.
 Mominar.
 Uhal.
 Utpur.
 Guarau.
 Bagera Uperla.
 Bagwara.
 Barain.
 Ladyoh.
 Sarkar.
 Kodana.
 Bhulwani.
 Chmboh.
 Tal.
 Bhota.
 Bijhar.
 Dhaned.
 Larha.
 Lohdar Khas.
 Bara.
 Chehrari.
 Baldahak.
 Ransarh.
 Phahal Khas.
 Jasai Khas.

Name of Panchayat

Bhonpal.
 Jalari.
 Saproh.
 Kohla Khas.
 Kamlah.
 Nadaun.
 Nauhangi.
 Basaral.
 Dhaneta.
 Bahal.
 Bajaura.
 Baran.
 Choporsa.
 Dughi Log.
 Halan.
 Halwa Baragran.
 Halqa Duwara.
 Hurang.
 Jagat Sukh.
 Jaura.
 Kais.
 Karjan.
 Kharahal.
 Khokhan.
 Kothi Mandal Garh.
 Kothi Sari.
 Mohal-cum-Bholang.
 Mangarh.
 Naggar.
 Narogi.
 Nathan.
 Niul.
 Pangan.
 Peg.
 Phallan.
 Pini.
 Raison.
 Shamshi.
 Shili Rajgiri.
 Tarapur.
 Vashishat.
 Bani.
 Kaloha Khas.
 Santla.
 Bharoli Jadid.
 Rakar.
 Garli.
 Garh.
 Nalsuha Khas.
 Samnoli.
 Sunhet.
 Bara.
 Dhaliara.
 Karoa Khurd.
 Bassi.
 Sawana.
 Chanaur.
 Chaplah.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि क्या किसी पचायत को 10 per cent से ज्यादा भी दिया गया ?

मुख मंत्री : 'ਇਸ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ' । ਕੋਈ ਖਾਸ ਕੇਸ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਦਸੋ ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बात ठीक है कि गवर्नमेंट ने इसे 10 प्रतिशत से बढ़ाने का फैसला कर लिया है ?

मुख मंत्री : 'ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ' । ਵਕਤ ਸਿਰ ਦਸਾਂਗਾ ।

EXPENDITURE INCURRED ON THE CARS OF THE MINISTERS

***6021. Shri Dharam Vir Vasisht M.L.A. :** Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure incurred by the Government on each Minister during the last four years on the purchase, replacement, repairs, maintenance, fuel, servicing etc., of their cars ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the Table.

[Chief Minister]

Statement showing the total expenditure incurred upto 30th-November 1955 by the Government on each Minister on the purchase, replacement, repairs, maintenance, fuel, servicing etc. of their cars

Serial No.	Registered No. of car	Name of Minister	Cost of Chevrolet cars purchased in 1952		Cost of Dodge cars purchased in 1955		Expenditure on repairs, servicing etc.		Expenditure on petrol and lubricant		Expenditure on staff		Total expenditure	REMARKS
			Rs	A. P.	Rs	A. P.	Rs	A. P.	Rs	A. P.	Rs	A. P.		
1	PN-1	Sh. Bhim Sen Sachar	18,971	3,655	3 9	16,558	15 0	9,163	3 0	48,168 5 0	The original car was exchanged with Civil Secretariat Staff Car (new Dodge) in 1954
2	PNS-433	Additional car of Chief Minister	18,836	5,806	7 6	17,262	9 0	9,202	5 0	51,107 5 6	This car was used by Chief Parliamentary Secretary
3	PN-2	Sh. Partap Singh Kairon	18,791	16,645	11 0	12,107	8 0	22,456	6 6	9,300	0 0	79,300	9 6	
4	PN-3	Sh. Lehri Singh	18,791	16,645	11 0	5,945	15 3	19,307	4 3	9,227	0 0	69,916	14 6	
5	PN-4	Sh. Ujjal Singh	18,791	16,645	11 0	4,334	6 6	15,875	12 0	9,258	13 0	64,905	10 6	The log book is not available for the period from 5th August, 1955 to 30th November 1955. The same is with vehicle.
							up to 5-8-55	up to 5-8-55	up to 5-8-55	up to 30-11-55				
6	PN-5	Sh. Jagat Narain	18,836	16,645	11 0	4,991	8 3	20,868	5 0	9,260	4 0	70,601	12 3	
7	PN-6	Sh. Gurbachan Singh Bajwa	18,836	16,645	11 0	6,789	11 3	19,555	0 9	9,192	12 0	71,019	3 0	
8	PN-7	Sh. Sunder Singh	18,836	16,645	11 0	4,998	11 3	12,620	6 9	9,168	10 0	62,269	7 0	

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि सावक मुख्य मंत्री को अपनी कार बदलने का मौका क्यों आया ?

Chief Minister : Not to my knowledge.

OCTROI MOHARRIRS AND PEONS IN SIRSA MUNICIPAL COMMITTEE, DISTRICT HISSAR

***5913. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether the proposal of the Municipal Committee, Sirsa, district Hissar to employ octroi moharrirs and peons to work in three shifts has been disallowed by the higher authorities ; if so, the reasons therefor ;

(b) whether any representation in connection with the rejection of the proposal referred to above has been received by the local authorities and Government from the Municipal Employees Union, Sirsa ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Professor Sher Singh : (a) Yes, in view of the weak financial position of the Committee and because this practice has not yet been introduced in other Municipal Committees.

(b) Yes. The representation was considered and the Committee's request for the appointment of four additional peons to enable it to comply with the provision of minimum wages Act has been allowed.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वज़ीर साहिब यह बताएंगे कि एक दो shifts ज्यादा करने से कितना खर्च ज्यादा बढ़ता था जिस की बिना पर गवर्नमेंट ने सोचा कि कमेटी नहीं उठा सकेगी ?

मंत्री : इस के मुताल्लिक तो आप को नोटिस देना पड़ेगा । तो भी गवर्नमेंट ने उन को कहा है कि वह अपना काम चलाएं । उन्होंने चार peons रख भी लिए हैं

श्री राम शर्मा : सवाल यह है कि आपने बताया है कि खर्च बढ़ जाएगा जो कि बरदाश्त नहीं हो सकेगा इस लिये उन की तज़वीज़ नहीं मानी कि तीन shifts के अन्दर काम करें । मैं पूछना चाहता हूं कि गवर्नमेंट के पास क्या figures थी कि कितना खर्च बढ़ जाएगा ?

अध्यक्ष महोदय : यह information, original question में नहीं मांगी गई । पूछा नहीं गया । (This information has not been asked for in the original question.)

श्री राम शर्मा : जनाब मैं ने part 'a' में पूछा है

“whether the proposal of the Municipal Committee, Sirsa, district Hissar to employ Octroi Moharrirs and peons to work in three shifts has been disallowed....”

अध्यक्ष महोदय : मगर आपने figures तो नहीं मांगी । (But you did not ask for the figures.)

पण्डित श्री राम शर्मा : कमेटी चाहती थी कि ३ shifts के अन्दर काम करें, मुहर्ररों और चपरासियों से ८, ८ घंटे काम लें लेकिन गवर्नमेंट ने कहा कि खर्च बढ़ता है। इस का फिक्र तो कमेटी को होना चाहिए था मगर गवर्नमेंट यहां बैठी फिक्र में सूख गई। मैं पूछना चाहता हूं कि वह क्या figures थी.....

अध्यक्ष महोदय : Main सवाल में figures नहीं पूछी गई। (Figures have not been asked for in the main question.)

पण्डित श्री राम शर्मा : गवर्नमेंट कहतो हैं कि और जगह practice नहीं है। तो क्या कोई नई बात नहीं हो सकती ?

मंत्री : ऐसी चीजों का प्रभाव दूसरों पर भी होता है। हमें सारे प्रान्त की बात सोचनी पड़ती है।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब यह बताएं कि म्यूनिसिपल कमेटियों में ग्राम तौर पर मुहर्ररों को दस २ बारह २ घंटे काम करना पड़ता है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। (This question does not arise.)

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतलाएं कि इन्हें इस बात का इल्म है कि कमेटियों के अन्दर मुहर्रर और चपरासियों को दस बारह घंटे लगातार काम करना पड़ता है या इस से भी अधिक ?

मंत्री : ऐसी कोई बात नहीं।

अध्यक्ष महोदय : आप जवाब देते वक्त मेरी तरफ देख लिया करें। कई सवाल पैदा ही नहीं होते। (The hon. Minister should look towards the Chair while going replies to supplementaries. Certain supplementaries do not arise.)

मंत्री : बहुत बेहतर जनाब।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वजीर साहिब बताएं कि उन्हें कोई शिकायत मौसूल हुई है कि लोकल बाडीज़ की तरफ से मुहर्ररों से ज्यादा काम लिया जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। इस के लिये आप अलहदा नोटिस दें। (This question does not arise. The hon. Member may give a separate notice for this.)

—————
 REPRESENTATIONS BY RESIDENTS OF PATEL NAGAR AND JAWAHAR NAGAR
 BASTIS OF ABOHAR

***5942. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

(a) whether the residents of new colonies, Patel Nagar and Jawahar Nagar, near Abohar in Ferozepore District have represented to the Government for the inclusion of their colonies in the Municipal Committee, Abohar ;

(b) if so, when together with the action, if any, taken thereon ?

Professor Sher Singh : (a) Residents of Patel Nagar and Jawahar Nagar Bastis have been representing to Government for the inclusion of their Bastis within the Municipal Committee, Abohar from time to time.

(b) Their last representation was dated 16th January, 1954. The Provincial Town Planner, Punjab, visited these Bastis and advised that he did not favour their inclusion because of an expected expenditure of Rs. 20 lakhs on planning and development of these Bastis and a recurring expenditure of Rs one lakh per annum. The district authorities also did not favour inclusion then because the question regarding allotment of evacuee property was yet in a fluid state. There was also opposition from some of the residents of these very colonies because they were afraid of losing house property allotted to them as ruralities. As soon as the finalization of allotments of evacuee property was in sight, the question was again taken up by the district authorities. Efforts are being made to persuade the Committee to accept these Bastis within Municipal limits.

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय यह बताएंगे कि क्या वहां के शरणार्थियों ने एतना ज़ किया है कि यह बस्तियां **Municipal Boards** में शामिल कर दी जाएं ?

मन्त्री : इस के लिए आप नोटिस दें तो बता दिया जाएगा ।

श्री तेग राम : क्या सरकार ने कोई हद नियत की हुई है कि इस हद के, यानी पांच गज़ दस गज़ की हद के अंदर २ जो इलाके हों वह म्युनिसिपल कमेटियों में शामिल किए जा सकते हैं ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता (This question does not arise.)

श्री तेग राम : क्या इन बस्तियों में कोई ग्राम पंचायतें बनी हुई हैं ?

अध्यक्ष महोदय : आपने अपने सवाल में यह पूछा ही नहीं था, अब यह कैसे पैदा हो सकता है ? (The hon. Member never asked for such information in his original question. How does it arise now ?)

EXECUTIVE OFFICER, SONEPAT, DISTRICT ROHTAK

***6130. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

(a) whether any decision has been taken by the Government in the case of the Executive Officer, Municipal Committee, Sonapat, district Rohtak, if so, what and the date on which it was taken ;

(b) the reasons for the delay in communicating the decision referred to in part (a) above to the local authority for compliance ?

Professor Sher Singh : (a) Yes. Government have decided to remove Shri Mangal Sain Marwah, Executive Officer, Municipal Committee, Sonapat, under subsection (7) of section 3 of the Punjab Municipal (Executive Officer) Act, 1931, and orders to this effect issued on the 28th February, 1956.

(b) The case required a thorough inquiry.

पंडित श्री राम शर्मा : यह order कब जारी किए गए ?

मन्त्री : 28-2-56 को ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं दरयाफ्त कर सकता हूं कि इस Executive Officer के खिलाफ शिकायतें गवर्नमेंट को कब मौसूल हुई और इनकी जांच पर कितना वक्त लगा ?

मन्त्री : बहुत दिन हुए शिकायतें मौसूल हुई थीं । और फिर काफी वक्त enquiry पर लगा । कई बार नीचे से reports मांगी गईं । फिर जो शिकायतें आईं उनमें *malafides* भी देखनी थीं । फिर पता लगा कि लोगों पर टैक्स वगैरह लगाए गए थे इस लिए लोग इस अफसर से नाराज़ हैं और शिकायतें कर रहे हैं । इस तरह की बातें दोनों तर्फ से चल रही थीं । तो गवर्नमेंट को इस तरह से जांच करवानी पड़ती है और समय लग जाता है । सारी जांच हो जाने के बाद orders कर दिए गए ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह मालूम कर सकता हूं कि गवर्नमेंट ने किस किस point पर दुबारा जांच करवाई और इस के लिए क्या वजह पैदा हो गई थी, क्या नीचे से जो reports आई थीं वह ठीक न थीं ?

मन्त्री : आपको इन सब बातों का पता है ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या यह ठीक है कि यह काम C.I.D. के.....

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है । यह सवाल तो पूछा नहीं गया । पहले आपने order की तारीख पूछी, फिर delay के reasons पर आए और अब C.I.D. तक पहुंच गए । (How does this question arise? This was not asked for in the main question. At first the hon. Member enquired about the date of issue of the order, then about the reasons for the delay and now he has brought in the C.I.D.)

पण्डित श्री राम शर्मा : जनाब वज़ीर साहिब तो जवाब दे रहे हैं ।

अध्यक्ष महोदय : वज़ीर साहिब तो बड़े फराख दिल हैं मैं नहीं हूं । (The hon. Minister is very liberal whereas I am not.)

श्री बाबू दयाल : मन्त्री महोदय ने अभी एक जवाब में बताया था कि काफी अरसा हुआ तो क्या उन शिकायतों पर तारीख न डाली हुई थी और क्या सरकार के इस महकमे के अंदर कोई despatch register नहीं रखा जाता ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this question arise ?)

पण्डित श्री राम शर्मा : यह हुकम कब जारी हुआ था ?

मन्त्री : अठारह फरवरी को ।

पण्डित श्री राम शर्मा : तो इस पर इतनी देर तक अमल क्यों नहीं हुआ ?

मन्त्री : पण्डित जी, अभी तो एक हफ्ता भी order issue किए नहीं हुआ और इस हफ्ते में ही इन orders पर अमल हो गया है ।

DEARNESS ALLOWANCE TO DISTRICT BOARD TEACHERS, HOSHIARPUR

***6177. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the District Board, Hoshiarpur has started paying dearness allowance to its teachers at the rates sanctioned by the Government ; if not, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : Part I.— Yes.

Part II.— Does not arise.

PROPERTY TAX AND HOUSE TAX

***6210. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

(a) the total amount of Property Tax and House Tax levied and realized separately district-wise in the State during the years 1954 and 1955 ;

(b) whether the Government have received any instructions from the Government of India to discontinue the levy of House Tax; if so, the action taken thereon ?

Professor Sher Singh : (a) The information is being collected and will be supplied when ready.

(b) No.

ELECTIONS TO DISTRICT BOARDS

***6211. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

(a) whether it is a fact that Government announced that Elections to District Boards in the State would be held during the month of January/February, 1956 ;

(b) whether it is also a fact that the said elections were postponed; if so, the reasons therefor and the period for which they have been postponed ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) *Part (I).*— Yes. Due to the impending reorganisation of the boundaries of the State.

Part (II).— Till the question of reorganisation of the said boundaries has been finally determined.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतला सकते हैं कि मुख्य मंत्री से बातें कम करके और मशवरा करके कि प्रांतों के पुनर्गठन का District Boards की elections से क्या ताल्लुक ?

मन्त्री : इस का ताल्लुक यह है कि शायद पुनर्गठन के बाद Pepsu का इलाका पंजाब में शामिल कर दिया जाए तो पैप्सू में District Boards नहीं हैं इस लिए अगर एक हिस्सा में elections हो और दूसरे में न हो तो यह ठीक नहीं । फिर यह elections इस लिए भी postpone किए गए कि boundaries भी तबदील होंगी शायद रोहतक, गुड़गांवा की कुछ हद्दें दिल्ली में चली जाएं इस लिए कई मसले आ खड़े हुए हैं जिन के कारण elections को postpone करना पड़ा ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या हमारी गवर्नमेंट के सामने यह मसला भी आया कि इलाके मिल जाने के बाद कौसलें बनेंगी तो हलकों में changes होंगी ?

मन्त्री : पैप्सू में तो डिस्ट्रिक्ट बोर्ड ही नहीं हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : अगर वहां पर District Boards नहीं हैं तो फिर यहां पर गवर्नमेंट को elections करवाने में क्या दिक्कत है ?

मुख्य मंत्री : दिक्कत यह है कि हम इतनी जल्दी काम नहीं कर पाएंगे । तरीके से चलेंगे ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि सवाल में खास तौर पर पूछा गया था कि कितनी देर के लिये यह elections मुलतबी किए गए हैं ?

मन्त्री : पुनर्गठन के निश्चित हो जाने के बाद तक ।

अध्यक्ष महोदय : यह पुनर्गठन का ही झगड़ा है । (हंसी) (The trouble is about 'punargathan') (laughter).

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह पुनर्गठन कब तक हो जाएगा ? (हंसी)

मन्त्री : जल्द ही ।

अध्यक्ष महोदय : पुनर्गठन से क्या मुराद है ? (What is meant by Punargathan ?)

मन्त्री : जी इस से मुराद है integration.

श्री दयादा राम : कौ वहीर साहिब दसठगे कि जेदे हलकेबंदी कीती गयी सी ते ठेठे दीआं उरीकां नौअउ कीतीआं गयीआं सन उां कौ पुनरगठन दा सवाल उस समे सगमठे नही सी ।

मन्त्री : ख्याल नहीं आया ।

श्री दयादा राम : नेकर उदे धिआल नही सी आदिया उां गुठ बिघे आ गिआ ?

मन्त्री : जब भी नेक ख्याल आ जाए अच्छा है । और यह ख्याल तो आप की तकरीरों और लेक्चरों से आया ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि जब Government ने पहले तारीख मुकर्रर की तो उस के बाद elections क्यों मुलतवी कीं ? मैं पूछता हूं कि वे नई बातें क्या पैदा हो गई हैं ?

मन्त्री : बात यह है कि मैम्बरान की बहुत बड़ी तादाद ने यह कहा कि चूंकि S. R. C. की समस्या इस समय आ खड़ी हुई इसलिये इन्हें अभी टाल दिया जाए । तो जब members की majority इस चीज के करने की ताईद में कहदे तो हमें भी मानना ही पड़ता है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि कौन से महीने में अन्दाज़न इस बारे में order होंगे ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो पहले ही पूछा जा चुका है । (This question has already been asked.)

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : तो क्या मंत्री जी कृपया बतायेंगे कि यह जो कहा गया कि बहुत से members ने request की कि elections postpone कर दिए जाएं मैं पूछना चाहता हूं कि किस महीने में ऐसा कहा गया ?

मुख्य मंत्री : याद नहीं है । अगर लिख कर पूछेंगे तो बता देंगे ।

चौधरी सरूप सिंह : क्या आप official member हटा कर non-official लेंगे ?

मुख्य मंत्री : पूरे तौर से नहीं थोड़े से साथ ही मिला देंगे ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि वे कौन members हैं जिन्होंने दरखास्त की कि अब elections न किये जाएं ?

मन्त्री : बहुत members हैं। Opposition के भी हैं जिन में चौधरी सिरि चन्द शामिल हैं।

अध्यक्ष महोदय : मालूम होता है कि Member supplementary सवाल कटने के लिये और वजीर साहिब जवाब देने के लिये बहुत anxious हैं और मेरी सुनते नहीं हैं कि मैं क्या कहता हूँ। मैं यह बता देना चाहता हूँ कि यह सवाल relevant नहीं है।

(Both the Member and the Minister appear to be very anxious, the former in asking supplementaries and the latter in giving replies, and they do not pay heed to what I say. I would like to point out that this question is irrelevant.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब गुज्जारिंस यह है कि बताया गया है कि यह बहुत से मैम्बरों के कहने से मुलतवी किए गए हैं तो इस जवाब से यह naturally arise होता है कि यह कौन २ से members हैं? उन में से एक का तो नाम भी बता दिया गया है। बाकी कौन २ हैं?

मन्त्री : हाऊस के, आपको पता है, १२६ members हैं। उन में से majority ने ऐसा कहा है।

पंडित श्री राम शर्मा : तो क्या एक ही नाम थाद रहा है और बाकी के भूल गए हैं?

श्री रन्जीत सिंह कैपटन : क्यों, पंडित जी, गुरु से चेला बढ़ गया है। (हंसी)।

PAYMENT OF LAND REVENUE TO PANCHAYATS

***5954. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total amount so far paid by the Government to the Panchayats in each District of the State out of the total land revenue and the manner in which it was spent by them ;
- whether the Government proposes to pay more than 10 per cent of its revenue to the Panchayats ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement containing the information is laid on the Table of the House.

(b) It has not yet been decided finally.

(a) *First part.*—The amounts noted below against each District were given to the panchayats as grant-in-aid on the basis of 10 per cent Land Revenue paid by the Panchayat areas to Government.

Serial No.	Name of District	Amount paid to Panchayats					
		1953-54			1954-55		
		Rs	As.	P.	Rs.	As.	P.
1	Hissar	73,779	0	0	93,648	0	0
2	Rohtak	1,59,243	13	3	1,58,710	0	0
3	Gurgaon	1,07,151	0	0	1,02,770	0	0
4	Karnal	1,07,046	15	6	1,02,288	0	0
5	Ambala	87,811	2	6	81,747	0	0
6	Kangra	81,013	3	0	78,528	0	0
7	Hoshiarpur	1,66,171	9	6	1,63,600	0	0
8	Jullundur	1,88,478	6	3	1,77,294	0	0
9	Ludhiana	1,21,619	0	0	1,19,152	0	0
10	Ferozepore	1,57,023	0	0	1,40,820	0	0
11	Amritsar	1,78,178	0	0	1,71,082	0	0
12	Gurdaspur	1,32,484	14	0	1,32,855	0	0
Total		15,30,000	0	0	15,22,500	0	0

[Chief Minister]

In order to compensate the Panchayats which do not get this grant on account of Jagirs and Muafis sanctioned in their areas, a special grant of Rs. one lakh was sanctioned by Government during the year 1953-54 and 1954-55 to augment the 10 per cent of Land Revenue grant. District-wise disbursement of this grant to such Panchayats is as under :—

Serial No.	Name of District	Amount paid to the Panchayats		
		1953-54		
		Rs.	A.	P.
1	Hissar	8,333	5	3
2	Rohtak	8,333	5	3
3	Gurgaon	8,333	5	3
4	Karnal	8,333	5	3
5	Ambala	8,333	5	3
6	Kangra	8,333	5	3
7	Hoshiarpur	8,333	5	3
8	Jullundur	8,333	5	3
9	Ludhiana	8,333	5	3
10	Ferozepore	8,333	5	3
11	Amritsar	8,333	5	3
12	Gurdaspur	8,333	5	3
Total		1,00,000	0	0

Second Part.—The main items of expenditure out of these grants are :—

- (i) Promotion of Education.
- (ii) Pay of Circle Secretaries of Panchayats.
- (iii) Games and sports including Young Farmers Clubs and holding of tournaments.
- (iv) Expenditure on books, periodicals, publicity journals, newspapers, etc.
- (v) Maintenance of First Aid Centres, dispensaries, public health, etc., etc.
- (vi) Purchase of stationery, forms, registers, etc.
- (vii) Radio License fees etc.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि उन्होंने जो इलाकों में माफी दी उस में अम्बाला को तो 27 हजार रुपया दिया मगर उस के मुकाबले में गुड़गांव को डेढ़ हजार क्यों दिया गया है ?

मुख्य मंत्री : वहां माफी वाले कम होंगे और अम्बाला में ज्यादा होंगे ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : आपने यह बताया है कि 10 प्रतिशत दी गई है और वह सात कामों के लिये है जिन में अखबारों का जारी करना भी है । मैं पूछता हूं कि क्या उस में किसी खास paper का खयाल रखा गया है और क्या उन्हें हिदायतें की गई थीं कि वह किसी खास परचे को खरीदें ?

मुख्य मंत्री : जब funds पंचायत वालों को दे दिये तो वह तो उन का काम है कि कौन सा परचा खरीदना है ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमाएंगे कि उन का audit कितनी देर के बाद होता है ?

अध्यक्ष महोदय : आप इसका नोटिस अलहिदा दें । (The hon. Member may give a separate notice for this question.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जनाब अर्ज यह है कि जवाब में बताया गया है कि इन items पर 10 प्रतिशत खर्च होता है मगर मैं जानना चाहता हूँ कि आया वह गांव की देख भाल और तरक्की

अध्यक्ष महोदय : आप का question तो यह है कि....(His question is....)

“whether the Government proposes to pay more than 10 per cent of its revenue to the Panchayats.”

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : यह तो जनाब part (b) है । मैं तो part (a) के बारे में कह रहा हूँ जिस का जवाब यहां मेज़ पर रखा गया है ।

श्री बाबू दयाल : बज़ीर साहिब ने बताया है कि सारी Panchayats का audit होता है । मैं पूछता हूँ कि 500 से कम जिनके funds होते हैं क्या उन का भी होता है ?

Mr. Speaker : Not Allowed.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या Government की तरफ से किसी बज़ीर ने ऐलान किया है कि 10 प्रतिशत की बजाए 20 प्रतिशत Land Revenue का Government Panchayats को देना चाहती है ?

मुख्य मंत्री : Finally decide नहीं हुआ है इस लिये कुछ नहीं कह सकते हैं ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : यह जो 10 प्रतिशत दिया जाता है आया यह गांव की सफाई करने, नालियां बनाने और गांव में जो रास्ते या सड़कें होती हैं उन पर खर्च किया जायेगा ? क्या कोई ऐसी हिदायतें Government की तरफ से दी गई हैं ?

अध्यक्ष महोदय : यही तो जवाब में दिया गया है; इस में सब कुछ लिखा हुआ है । (This is what has been stated in the answer. Every thing is given in there)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या इस में से गांव की खूबसूरती बढ़ाने के लिये भी खर्च किया जायेगा ? Radio वगैरा की तो बाद में देखी जायेगी ।

अध्यक्ष महोदय : यह पैदा ही नहीं होता । (This does not arise.)

PRINTING OF NATIONALISED TEXT BOOKS

***5955. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total number of Nationalised Text Books entrusted to private presses for printing ;
- the total number of pages of the books referred to in part (a) above and the average number of printed lines on each page of the said books ;
- the names of the Presses referred to in part (a) above ; and the total amount paid to each of them for printing during 1955-56;
- the total number of mistakes, if any, in each of the books referred to in part (a) above ?

Professor Sher Singh : (a) 142.

(b) (i) 20220.

(ii) 22.

(c) (i) and (ii). A statement is laid on the Table (which is given below.)

(d) It will be a long time before the complete information is collected.

	Rs.	A.	P.
1. Indian National Press, Jullundur	..	10,000	9 0
2. Lahore Press, Ludhiana	..	3,961	15 3
3. Janta Press, Jullundur	..	17,346	1 0
4. Bhushan Power Press, Jagadhri	..	6,063	7 0
5. Mahesh Printing Press, Jullundur	..	11,056	10 0
6. Chopra Printing Press, Jullundur	..	19,782	12 0
7. Bharat Printing Press, Jullundur	..	25,939	9 9
8. Vir Milap Press, Jullundur	..	23,463	11 9
9. Raj Rattan Press, Jullundur	..	1,331	12 0
10. Liberty Press, Jullundur	..	4,622	0 0
11. Naya Yug Printing Press, Jullundur	..	13,794	5 6
12. Bharat Press, Rupar	..	448	7 9
13. Guru Nanak Press, Ludhiana	..	710	7 0
14. Union Electric Press, Delhi	..	4,706	14 6
15. Kishen Steam Press, Jullundur	..	13,107	7 0
16. Bagh Electric Press, Ludhiana	..	7,205	8 0
17. Mahadevi Onkar Press, Jullundur	..	20,203	13 0
18. V. V. Research Institute, Hoshiarpur	..	5,365	8 0
19. Coronation Printing Press, Faridabad	..	10,437	3 0
20. Vishal Printing Press, Amritsar	..	2,256	8 6
21. Gurdwara Printing Press, Amritsar	..	4,511	11 0
22. Imperial Printing Press, Jullundur	..	9,527	4 0
23. Arvind Press, Jullundur	..	2,958	4 9
24. Pindi Art Press, Jullundur	..	11,674	4 6
25. Temple Press, Jullundur	..	6,131	5 0
26. Jai Hind Press, Jullundur	..	11,890	11 0
27. M. Gulab Singh and Sons, Delhi	..	12,759	11 0
28. East Punjab Printing Press, Jullundur	..	4,866	2 0
29. Hind Press, Ambala	..	3,385	7 6
30. Co-operative Press, Ambala	..	477	11 0
31. Universal Press, Jullundur	..	4,032	15 3
32. Rai's Art Electric Press, Ludhiana	..	10,693	8 3
33. Kumar Press, Jullundur	..	6,588	2 0
34. Nawin Press, Jullundur	..	16,021	0 0
35. Sunrise Printing Press, Jullundur	..	14,394	3 0
36. Punjab National Press, Jullundur	..	18,651	6 6
37. Amarjit Press, Jullundur	..	2,492	1 0
38. Printers Ltd., Ambala	..	5,757	1 3
39. Hind Samachar Press, Jullundur	..	17,991	3 0
40. Quami Press, Jullundur	..	13,293	8 0
41. New Krishna Press, Jullundur	..	9,570	1 0

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि एक वज़ीर के presses को 50 हजार का काम क्यों दिया गया है और बाकी को क्यों कम दिया गया है ? मैं उस वज़ीर की बात करता हूँ जो पहले थे अब नहीं हैं ।

अध्यक्ष महोदय : आप ने नाम तो लिया नहीं कि कौन सा press है। (You have not mentioned the name of the press.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जवाब में बताया गया है कि चोपड़ा प्रैस को 19,782-12-0 पिंडी प्रैस को 11,674-0-6, हिंद प्रैस को 3,385-7-6 मगर जनाये वाला हिंद समाचार को दिया गया है 17,991-3-0 तो मैं पूछता हूं कि क्या वजह थी कि उस वक्त क बज़ीर के presses को तो इतना ज्यादा काम दिया गया है मगर बाकी को थोड़ा दिया गया है ?

मंत्री : यह तो बहुत से presses को बहुत मिला है। किसी को 14 हजार किसी को 15 हजार और किसी को 17 हजार।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वह नहीं जानते कि एक ही आदमी ने different नामों के कई कई press बना रखे हैं ?

मंत्री : व्यापारियों के नाम तो आप ही जान सकते हैं कि वह कैस और क्या करते हैं ?

अध्यक्ष महोदय : आप खुल कर बात क्यों नहीं करते हैं ? आप नाम लेने से क्यों डरते हैं ? (Why don't you tell things frankly ? Why are you afraid of mentioning the name of the press ?)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जनाब हमारे साबिका Education Minister साहिब के कई press हैं। एक उन का अपना है, एक उन के लड़के का और एक उन के दामाद का press है। इस लिये मैंने पूछा था कि क्या सरकार ने कोई ऐसी consideration तो नहीं रखी कि चूंकि उन के ज्यादा press हैं इस लिय उन को ज्यादा काम दिया जाए ?

Mr. Speaker : No. This does not arise.

CHOS FLOWING AROUND CHANDIGARH CAPITAL

***6125. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- whether Government is aware of the fact that chos flowing around and near the Chandigarh Capital have rendered thousands of acres of land unfit for cultivation ;
- whether the Government received a copy of the resolution passed in a Conference held on 31st August, 1955, at village Manoli, tehsil Kharar, district Ambala, demanding effective control of these chos ; if so, the steps taken or proposed to be taken by the Government in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member concerned as soon as possible.

DAMAGE CAUSED BY CHOS IN THE STATE

***6126. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total area of cultivable and waste land rendered unfit for cultivation by Chos, district-wise, in the State during the years 1952, 1953, 1954 and 1955, respectively and the steps taken by the Government to control them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member concerned as soon as possible.

BREACH IN ALAWALPUR DISTRIBUTARY IN DISTRICT JULLUNDUR

***6150 Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether there was a breach in the Alawalpur distributary near the village of Parasrampur, tehsil and district Jullundur in August, 1955, causing havoc to the people and destroying their standing crops of cotton, corns etc. ;
- (b) whether it is a fact that the Canal officials concerned did not take notice of the breach mentioned in part (a) above for more than seven hours and did not help the villagers engaged in trying to stop the said breach ;
- (c) whether any representation was received by the Deputy Commissioner, Jullundur, under registered cover containing detailed facts of the said breach demanding an enquiry into the matter and requesting for payment of compensation to the cultivators whose crops were damaged and unsown fields rendered unfit for tilling purposes ;
- (d) if the answers to parts (a), (b) and (c) be in the affirmative, the action taken by Government in the matter ?

Professor Sher Singh : (a) The member probably refers to a breach which occurred at R. D. 43000 L of Jandusingh Distributary on the night between 26th August, 1955 and 27th August, 1955 near village Parasrampur and was closed on the morning of 27th August, 1955. No damage was caused to the crops.

(b) Timely action was taken by the Canal Department officials without any delay and the breach was closed at the earliest possible opportunity on 27th August, 1955 morning. No villager turned up for help in the closing of the breach.

(c) Only a press cutting from Naya Zamana was received from the Deputy Commissioner, Jullundur, which was duly investigated and Zamindars were informed of the results of the investigation in writing through Shri Mohan Singh, Lambardar of village Parasrampur. There was no damage of any sort for which compensation could be due and the lands on the contrary benefited by the canal water.

(d) Does not arise.

Professor Mota Singh Anandpuri: May I know whether any enquiry was held on the representation made to the Deputy Commissioner, Jullundur, by the villagers for the damage of the crops ?

Minister : No such representation was made as said already. It was only a news cutting from "New Zamana" on which action was taken. There was no such representation from the villagers.

KHALASIS ATTACHED TO OFFICERS IN THE IRRIGATION DEPARTMENT

***6157. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of Khalasis attached to the officers from the rank of an Overseer up to the rank of Chief Engineer in the Irrigation Department at present ;
- (b) the nature of work entrusted to such Khalasis ;
- (c) whether any complaints have been received that these Khalasis are utilized by the Officers for their domestic work ?

Professor Sher Singh : (a) 1,294 Khalasis.

(b) Irrigation Branch Officers/Officials on account of the very nature of their duties have to be available at all hours. They have to attend to field work and can hardly find time to do any office work there and this work has to be done at residence outside office hours. Khalasis attached to these Officers/Officials have, therefore, to be available for the performance of odd duties of an orderly at all hours at headquarters or on tour. Particular work is conveying of canal telegrams and regulation messages at all odd hours.

(c) No general complaint has been received. Individual complaints when received are dealt with on merits.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि क्या इन से domestic work अर्थात् रोटी पकवाने, कपड़े धोने का काम लेने की सरकार की तरफ से इजाजत है?

मंत्री : ऐसी अजाजत नहीं है। अगर माननीय मੈम्बर को इस सम्बन्ध में कोई शिकायत है तो कोई particular case मेरे नोटिस में लाएं मैं उस के मुताल्लिक enquiry करूंगा।

HARIJAN STUDENTS

***6099. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total number of Harijan students, girls and boys separately studying in recognised schools and colleges district-wise in the State and the total amount spent by Government on them during the years 1954 and 1955 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A Statement giving the required information in respect of Harijan and other Backward class students is laid on the Table. Separate information about Harijan students is not available.

I. Number of Harijan students in the affiliated colleges and recognised schools in the State is :—

District	1953-54				1954-55			
	Colleges		Schools		Colleges		Schools	
	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls	Boys	Girls
1. Ambala including Simla ..	73	3	7,231	827	114	3	3,810	705
2. Gurgaon ..	37	..	6,479	216	58	..	7,697	69
3. Hissar ..	21	..	5,207	32	20	..	4,616	281
4. Karnal ..	10	1	3,800	231	16	1	5,607	122
5. Rohtak ..	55	..	8,164	450	63	1	10,822	513
6. Amritsar ..	47	1	5,800	812	65	1	8,245	1,295
7. Ferozepore	26	..	5,316	58	31	..	9,608	652
8. Gurdaspur	19	..	4,763	421	27	..	6,126	902
9. Hoshiarpur	205	..	17,355	1,156	327	4	18,862	1,398
10. Jullundur	240	..	17,665	885	305	..	19,486	1,402
11. Kangra ..	7	..	5,012	220	29	..	16,096	1,312
12. Ludhiana	84	3	9,313	907	134	3	10,431	1,161
Total ..	824	8	96,105	6,015	1,189	13	121,406	9,812

[Minister for Public Works and Education]

II. Amount spent by Government in awarding stipends and granting freeships to Harijan and other Backward classes students :—

Year	Amount Rs.
1953-54	.. 7,79,568
1954-55	. 20,15,352

SALARIES OF TEACHERS OF BASIC SCHOOLS IN GURDASPUR DISTRICT

***6202. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the teachers employed in the basic schools in district Gurdaspur have been paid their salaries for the last four months ; if not, the reasons therefor ?

Shri Gurbachan Singh Bajwa : Yes.

RETRENCHMENT IN THE AGRICULTURE DEPARTMENT

***6152. Professor Mota Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- the total number of clerks retrenched in the Agriculture Department during 1955-56 (up-to-date) and the reasons therefor ;
- whether there is any proposal under consideration of the Government to absorb the persons referred to in part (a) above in the Community Projects or other Development Projects proposed to be started under the Second Five-Year Plan ?

Shri Gurbachan Singh Bajwa : (a) No retrenchment was made in the clerical cadre of the Department of Agriculture during the year 1955-56.

(b) Does not arise.

FIXATION OF MINIMUM WAGES FOR AGRICULTURAL LABOURERS

***5943. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- whether any minimum wages have been fixed for the Agricultural Labourers in the State ; if so, since when ;
- the total number of complaints received during the year 1955 from Agricultural Labourers against the low fixation of their wages together with the action taken by the Government thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) *Part I.*—Yes.

Part II.—March, 1951.

(b) *Part I.*—None.

Part II.—Question does not arise.

श्री तेग राम : गवर्नमेंट ने मजदूरों के लिये कम से कम वेतन-मुकरर किया हुआ है क्या मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि उन के क्या rates हैं ?

मंत्री : अगर आप इस सवाल का नोटिस दें तो बता दूंगा ।

श्री तेग राम : क्या मजदूरों की मजदूरी के मुतअल्लिक शिकायत दूर करने के लिये कोई अलग अमला मुकरर किया हुआ है ?

मंत्री : दरअसल Labour Department में कुछ मुश्किलात हैं । यह काम तो Labour Department के पास होना चाहिये लेकिन वहां इतना अमला नहीं जो इस काम पर लगाया जा सके । अब तो यह काम पटवारियों और गिरदावरों की मार्फत लिया

जाता है और लिया जा रहा है । अभी तक तो यह काम तसल्ली बरूश नहीं हुआ है । Labour Department में काम ज्यादा हो गया है ताहम कोशिश की जा रही है कि कुछ establishment इस काम के लिये लगा दी जाये ।

श्री तेग राम : क्या खेती मजदूरों को बता दिया गया है कि उन को मजदूरी पटवारियों या गिरदावरों की मार्फत मिल जायेगी ।

मंत्री : उन को इल्म है । कानून का इल्म हर एक को होना चाहिये । इस बारे में उन को जानकारी देने का प्रबन्ध भी किया जाता है ।

PROHIBITION IN THE STATE

***5993. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state the names of districts in the State, along with the dates in each case where prohibition has been enforced ?

Shri Mohan Lal : *First Part.*—Rohtak District.

Second Part.—2nd October, 1948.

श्री तेग राम : क्या सरकार की कोई ऐसी योजना है कि सारे पंजाब भर में मद्य निषेध किया जायेगा ?

मंत्री : अगर माननीय मैम्बर इस सवाल का नोटिस दें तो definite जवाब दिया जा सकता है ।

श्री तेग राम : रोहतक में शराब बन्दी का कानून लागू किया गया था । यह किस योजना के मातहत किया गया था ?

मंत्री : General policy के मातहत trial के तौर पर किया गया है ।

श्री तेग राम : मद्य निषेध के बारे में general policy क्या है ?

मंत्री : माननीय मैम्बर को पता है कि हम आहिस्ता आहिस्ता मद्य निषेध लागू कर रहे हैं ।

श्री तेग राम : कितने दिनों में मद्य निषेध हो जायेगा ?

मंत्री : इस सम्बन्ध में कोई दिन मुकरर नहीं किया जा सकता ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि इस का असर क्या हुआ है । इस में कामयाबी हुई है या नहीं ?

मंत्री : इस के मुतअलिक न तो कहा जा सकता है कि कामयाबी हुई है और न ही कहा जा सकता है कि कामयाबी नहीं हुई क्योंकि हम ने जो trial किया है उस में कुछ दिक्कतें हैं । इसके बावजूद भी कामयाबी कुछ encouraging है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि इस से पहले 8 माल तो तजरुबा हो चुका है अब एक और माल ऐसा तजरुबा करने से क्या फायदा होगा ?

मंत्री : यह हालात बताएंगे ।

श्री गोपी चन्द गुप्ता : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जो तजरुबा अर्भी तक हो रहा है उसका असर अच्छा हुआ है या बुरा ?

मंत्री : इसके मुतअल्लिक मैंने अर्भी जवाब दिया है ।

भगत गुरां दास हंस : बी ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹਨ ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता. (This question does not arise.)

पण्डित श्री राम शर्मा : रोहतक जिले में तजरुबा किया गया है तो क्या गवर्नमेंट इस तजरुबे की बिना पर और जिलों में भी prohibition शुरू करेगी ?

मुख मंत्री : Prohibition ਦੀ policy ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਾਈ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਉਸ ਤਜਰਬੇ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਉਠਾਵਾਂਗੇ ਜਿਹੜਾ ਰੋਹਤਕ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जब यह काम सारे देश में ही होने वाला है तो गवर्नमेंट रोहतक की हद में ही क्यों बैठी है ?

मुख मंत्री : ਇਹ ਤਾਂ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि prohibition की enforcement के मुतअल्लिक गवर्नमेंट ने क्या ways and means adopt किये हैं जिन से कि prohibition effective हो जाए ?

अध्यक्ष महोदय : सवाल में सिर्फ जिलों के नाम ही पूछे गए हैं । (Only the names of districts have been asked for in the question.)

श्री गोपी चन्द गुप्ता : क्या वजीर साहिब कृपा कर के फरमायेंगे कि रोहतक के जिला में यह तजरुबा करने के लिये कोई तारीख गवर्नमेंट ने मुकर्रर की है ?

वित्त मंत्री : मैंने जवाब अर्ज कर दिया है आपने गौर नहीं फरमाया ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि रोहतक के तजरुबे की बिना पर अगली पांच साला प्लान में स्टेट बेसज पर prohibition की कोई पालिसी बनाई है ?

मंत्री : आप नोटिस दें तो जवाब दिया जा सकता है ।

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जब मद्य निषेध की योजना को बड़े जोर से सारे देश में लागू करना है तो बाकी के पंजाब प्रदेश में कब लागू की जाएगी ?

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल का जवाब पहले दे दिया गया है (This question has already been replied to.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब मेहरबानी कर के बताएंगे कि अगर प्रोहिबशन की जरूरत सारे देश में है और उसको करने के लिये दिक्कतें पेश आ रही हैं तो रोहतक के इरदगिरद के कम अज़ कम तीन जिलों में शराब बन्दी की पालिसी को क्यों लागू नहीं किया जाता ताकि उन दिक्कतों पर अबूर हासिल हो ?

Mr. Speaker No please. It does not arise.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸ਼ਰਾਬ ਨੋਸ਼ੀ ਉਪਰ ਰੁਕਾਵਟ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਉਸ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਕੁੱਝ ਦੂਸਰੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker : No please. It is not a supplementary question.

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : क्या मन्त्री महोदय कृपया बताएंगे कि रोहतक के तजरुबे की बिना पर prohibition की पालिसी को Five Year Plan में भी extend किया जाएगा ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : मैं ने अभी अभी इस का जवाब दिया है ।

REVISION PETITIONS AGAINST PROPERTY TAX

***6131. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Excise and Taxation Commissioner, Punjab, has fixed any time-limit for purposes of entertaining revision petitions against property tax : if so, since when and under what provision of law ?

Shri Mohan Lal : Under the Punjab Urban Immovable Property Tax Act, 1940, no time limit has been fixed. However, on the basis of Financial Commissioner's ruling given under the Land Revenue Act and Tenancy Act. Excise and Taxation Commissioner, Punjab, has considered a period of 2 years reasonable for this purpose and this practice has been in vogue since July, 1953.

REPRESENTATION FROM NON-DISPLACED BUSINESSMEN OF HOSHIARPUR

***6178. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether he has received any representation from the non-displaced businessmen of Hoshiarpur to the effect that they should be given priority to purchase evacuee plots, of land or evacuee shops which they held even before partition ; if so, the action ; if any, taken or proposed to be taken, by the Government thereon ?

Shri Mohan Lal : A representation was received from the non-displaced businessmen of Hoshiarpur to the effect that they should be given priority to purchase evacuee plots of land or evacuee shops which they held even before partition.

2. No action has been taken or is proposed to be taken on this representation as the Displaced Persons (Compensation and Rehabilitation) Rules, 1955, require that evacuee properties in possession of local persons should be disposed of by auction and not offered to old tenants at the assessed value.

CONSTITUTION OF A COMMITTEE TO ENQUIRE INTO THE CONDITIONS OF TEXTILE INDUSTRY

***6109. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether it is a fact that the Government has constituted a Committee to enquire into the conditions of Textile Industry in the Punjab ; if so, the names and designations of the members of the Committee along with the names of the representatives of the workers on the Committee ?

Shri Mohan Lal : *First Part.*—Yes.

Second Part.—A statement is laid on the Table.

STATEMENT SHOWING THE PERSONNEL OF THE TEXTILE ENQUIRY COMMITTEE

1. Shri M. R. Kohli, Managing Director, The New Bank of India, New Delhi,—*Chairman.*

Government Representatives

2. The Labour Commissioner, Punjab,—*Secretary.*
3. The Director of Industries, Punjab,—*Member.*
4. The Marketing Officer (Textiles) Amritsar,—*Member.*
5. The Economic and Statistical Adviser to Government, Punjab,—*Member.*

Employers Representatives

6. Shri P. D. Mukheria, General Manager, Technological Institute of Textiles, Bhiwani,—*Member.*
7. Shri Brij Lal Khanna, Managing Director, Khanna Silk Mills, Ltd., Amritsar,—*Member.*
8. Shri G. R. Sethi, President, Punjab Textile Manufacturers Association, Amritsar,—*Member.*

Employees Representatives

9. Shri Amar Nath Vidyalankar, M. P., New Delhi,—*Member.*
10. Shri Nur Muhammad Hassanbhai Shekh Secretary Textile Mazdoor Union, Majoor Sevalaya, Bhadra, Ahmedabad,—*Member.*
11. Shri Ram Kumar Bidhat, M.L.A., Bhiwani,—*Member.*

MANUFACTURE OF WEIGHTS AND MEASURES

***6179. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether Government receive any revenue from the licences issued to various firms in the State for the manufacture of weights and measures ;
- (b) the criteria, if any, laid down for the selection of the firms allowed to manufacture weights and measures and for the fixation of their prices ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) The firm applying for the issue of a licence for the manufacture of particular weights and measures and weighing and measuring instruments, is issued a licence after conducting enquiries as to the existence of necessary workshop facilities at its premises and its competency to manufacture them.

The prices of weights and measures and weighing and measuring instruments are fixed keeping in view the cost involved in their manufacture, etc. plus the verification and stamping fees laid down in Tables XXX to XXXII annexed to the Punjab Weights and Measures Rules, 1943.

INDUSTRIAL DISPUTES AT AMRITSAR

***6127. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total number of industrial disputes at Amritsar referred to the Punjab Industrial Tribunal during the years 1953, 1954 and 1955, respectively, along with the number of factories involved ;
- (b) the total number of awards given in the disputes referred to in part (a) above by the Tribunal during these years and the number of cases in which the employers implemented the decision ;
- (c) whether it is a fact that certain disputes involving 35 Textile Factories in Amritsar have been withdrawn from the said Tribunal during the month of November, 1955; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal :

(a) Year	No. of disputes referred.	No. of factories involved.
(1) 1953	.. Nil ..	As the Industrial Tribunal, Amritsar, was constituted in February, 1954 and started functioning some time in April, 1954.
(2) 1954	.. 24	21
(3) 1955	.. 11	10

(b) 1st Part :—

Year	Total number of awards given in main reference
1953	.. Nil
1954	.. 22
1955	.. 3

Second Part.—None, except in the case of M/s Muni Lal Charan Dass Textile Mills, Amritsar, in which case on the refusal of the management to implement the award of the Tribunal, the Labour Commissioner, Punjab, has recommended prosecution of the firm, on 27th February, 1956.

(c) *First Part.*—Yes.

Second Part.—As the workers and managements of these 35 Textile Factories filed their Memorandum of settlement on the issues referred to the Tribunal.

श्री बाबू दयाल : वजीर साहिब ने फरमाया है कि 1953 में कोई award नहीं दिया गया, 1954 में 22 और 1955 में 3 award दिये गये। तो क्या मैं पूछ सकता हूं कि 1953 में कोई शिकायत ही नहीं हुई ?

मंत्री : मैं ने अर्ज कर दी है कि Industrial Tribunal ने 1954 में काम शुरू किया था। इस लिये 1953 में award देने का सवाल ही पैदा नहीं होता।

GRANT OF RELIEF TO POLITICAL SUFFERERS IN THE STATE

***6134. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether any political sufferers in the State were granted land or pension on the basis of statements which were later found to be false ; if so, their number ;
- (b) whether the political sufferers who have been granted land or pensions fulfil the conditions laid down for such grants ; and the manner in which this fact was ascertained ;
- (c) the total number of political sufferers in the State who have so far been granted land and pensions, district-wise ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. 5.

(b) Yes. Affidavits were obtained from them.

(c) A statement containing the required information is laid on the Table.

Statement showing the number of political sufferers district-wise who have been granted pension and land.

Name of the District	Number of political sufferers who have been granted.	
	Pension	Land
1. Kangra	.. 59	..
2. Hoshiarpur	.. 253	46
3. Jullundur	.. 247	74
4. Ludhiana	.. 198	33
5. Ferozepore	.. 87	14
6. Amritsar	.. 533	92
7. Gurdaspur	.. 78	6
8. Hissar	.. 95	4
9. Rohtak	.. 256	32
10. Gurgaon	.. 35	4
11. Karnal	.. 122	24
12. Ambala	.. 121	18
13* Simla	.. 1	..
14. Outside Punjab	.. 257	78
Total	.. 2,342	425

पण्डित श्री राम शर्मा : जो statement दी गई है इसमें बताया गया है कि अमृतसर में 533 आदमियों को pensions मिलीं और 92 को ज़मीनें। रोहतक और हरियाना प्रान्त के सारे ज़िलों को अगर मिला कर भी देखा जाए तो इतनी तादाद नहीं बनती। क्या बताया जा सकता है कि अमृतसर में लोगों ने political movements में ज्यादा हिस्सा लिया और ज्यादा कैद में गए और ज्यादा गरीब हैं ?

मुख्य मंत्री : जहां जहां जिन लोगों ने अज़ियां दीं उन को यह grants दी गईं। जिस ज़िले में ज्यादा अज़ियां आईं वहां ज्यादा और जहां कम आईं वहां कम दी गई होंगी। इसका मतलब यह है कि जिन लोगों ने कुरबानियां की जिन्होंने कैद काटी उन सब को कुछ न कुछ दिया गया। तो जो रोहतक और हरियाना प्रान्त का नाम आप लेते हो वहां लोगों ने अज़ियां कम दी होंगी।

पण्डित श्री राम शर्मा : होंगी का सवाल नहीं है। क्या गवर्नमेंट को इस बात का इल्म है कि अमृतसर की तादाद इसलिए ज्यादा है कि वहां से जितनी अज़ियां आईं वह सारी की सारी मंजूर हो गईं और हरियाना से एक तो दरखास्तें ही कम आईं और अगर आईं तो सारी मंजूर नहीं हुईं।

मुख्य मंत्री : ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

पण्डित श्री राम शर्मा : तो क्या इन figures से यह अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि इसी proportion से इन इलाकों के लोगों ने कुरबानियां की होंगी ?

मुख्य मंत्री : ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ।

श्री कस्तूरी लाल : क्या इस बात के लिए कोई notification भी की गई थी कि यह अज़ियां कितनी देर तक दी जा सकती हैं ?

मुख्य मंत्री : ਸਾਢੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਖੁਲ੍ਹੀ ਰਹੀ।

TRANSLATION OF BOOKS ON SCIENCE FROM ENGLISH TO HINDI

***6226. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government for the translation of Books on Science from English into Hindi ; if so, the details thereof together with the amount of funds, if any, provided for the purpose under the Second Five-Year Plan

Sardar Partap Singh Kairon : Yes. The details of the scheme for the translation of books on science from English into Hindi are being worked out. No provision for the Scheme has been made in the Second Five-Year Plan, and if it is finally decided to implement it, this will have to be done by making an adjustment in the Plan.

RECRUITMENT IN POLICE DEPARTMENT

***6243. Sardar Darshan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of persons recruited to various posts in the Police Department during the year 1955 category-wise together with the number of Harijans amongst them ?

Shri Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table of the House.

Statement

I. (i) Direct recruitment is made in the Police Department in the ranks of Foot Constables, Assistant Sub-Inspectors, Prosecuting Sub-Inspectors, Inspectors, Deputy Superintendent of Police and Assistant Superintendents of Police.

(ii) 781 Constables were recruited in the regular force from 1st January, 1955 to 31st December, 1955. Of these 303 were Harijans.

(iii) Twenty Prosecuting Sub-Inspectors were recruited during the same period. Of these 1 was Harijan.

(iv) One Deputy Superintendent of Police was recruited. He did not belong to the Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes.

(v) Four persons were recruited to the I.P.S. Assistant Superintendent of Police—by the Government of India and allotted to this State. None of them belongs to the Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes.

(vi) No direct recruitment was made in the ranks of Inspector and Assistant Sub-Inspector.

2. In addition to the recruitment to the regular Police mentioned above, a Temporary Emergency Force was also raised at a very short notice mainly from ex-servicemen. 2,574 persons were recruited in the rank of Foot Constables in this Temporary Force. These included 697 Harijans. Besides, one Civilian Radio Mechanic, who was non-Harijan, was enlisted.

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 20 P.S.I.s' ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਸੀ। ਕੀ ਮੈਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ reservation ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿਤਨੇ ਕੁ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਰੀਜਨ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਣਗੇ। ਕਿਨੀਆਂ ਅਰਬੀਆਂ ਆਈਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਵਿੱਦਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਵਕਤ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ਤਾਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਤੇ ਜਿਹੜੀ reservation ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Reservation ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਵਕੀਲ ਨ ਲੱਭਣ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਖਾਲੀ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ।

EXPENDITURE INCURRED ON JAGADHRI COMMUNITY PROJECT AREA

*6242. **Sardar Darshan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the Community Projects Department in Jagadhri, district Ambala, undertook to contribute half the expenditure incurred by Panchayats on the sinking of wells, laying of streets, etc., in the Jagadhri Community Project Area; if so, the total expenditure incurred by the Panchayats for this purpose in 1955 and the amount contributed thereto by the Community Project Department as its share ?

Sardar Partap Singh Kairon : In the Community Project, Jagadhri, like other Projects undertook the execution of sanitation works like the sinking of wells, pavement of streets, etc., with villagers participation. In the case of Harijans and other than Harijans, Government share of contribution was 75 per cent and 50 per cent, respectively, of the total cost involved. During 1954-55 total expenditure incurred on these works amounted to Rs. 3,52,898-1-9 out of which Government contributed Rs. 187,382-6-3.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਹਰੀਜਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ $\frac{1}{4}$ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣ। ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੈਸੇ ਹੀ ਨ ਹੋਣ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਮਦਦ ਦੇਵੇਗੀ।

Mr. Speaker : It does not arise.

FINES IMPOSED BY PANCHAYATS OF FAZILKA, DISTRICT FEROZEPUR

***6003. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total amount of fine imposed by the Panchayats of tehsil Fazilka in district Ferozepore, during the year 1955 ;
- (b) whether the entire amount of fine mentioned in part (a) above has been realised ; if not, the amount still due and the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Rs. 616.

(b) Fines amounting to Rs. 284 are still outstanding. Under the law, the Panchayats cannot recover fines direct. They have to move for recovery through Magistrates, which is a lengthy process and results in delay.

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਇਸ ਕੋ ਠੀਕ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੜ ਤਕ ਕਾਰਜਵਾਹੀ ਅਮਲ ਮੈਂ ਲਾਏ ਜਾਏਗੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਦੋਂ ਧਿਆਨ ਫਿਰ ਆ ਗਿਆ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਧਰ ਜੋ ਜੁਮਾਨੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਕੋ ਕਸੂਲ ਨਹੀਂ ਹੋਤੇ ਤਸਕੇ ਲਿਏ ਤਨ੍ਹੇਂ ਕੌਨ ਸੀ ਕਾਰੰਵਾਏ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ ਜਿਸ ਸੇ ਕੇ ਜਲਦੀ ਕਸੂਲ ਹੋ ਜਾਏਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰੂਲਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਕੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

UNSTARRED QUESTION AND ANSWER

INVESTIGATION INTO CASES OF CORRUPTION RELATING TO BHAKRA NANGAL PROJECT

804. Sardar Mohan Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) total expenditure incurred up to 31st January, 1956, on Special Enquiry Agency appointed in 1952 to investigate into cases of corruption relating to Bhakra-Nangal Project ;

[Sardar Mohan Singh]

- (b) total number of cases investigated by said Agency which were put to court for trial as on 31st January, 1956, and total amount involved therein ;
- (c) total expenditure incurred on conduct of cases which were still under trial in Courts up to 31st January, 1956 ;
- (d) dates of registration of First Information Reports and dates when challans were put in Courts in respect of each case relating to Bhakra Dam, Nangal, Bhakra Main Line and Narwana Circles separately up to 31st January, 1956.
- (e) number of officers suspended in cases under investigation and their periods of suspension in each case up to the dates when their cases were put up in courts for trial ;
- (f) total number of officers and officials involved in cases referred to in part (e) above ;
- (g) total emoluments paid up-to-date to all the officials under suspension along with their present total monthly emoluments ;
- (h) total number of cases so far decided by Courts and with what result ;
- (i) total number of cases of corruption related to Nangal Circle investigated by Police and total number put up for trial during period from 1952 to 31st January, 1956 together with the total expenditure incurred on their investigation and conduct in Courts ?

Professor Sher Singh : The reply is not ready. The information is being collected and will be supplied to the member in due course.

TRANSACTION OF GOVERNMENT BUSINESS ON THURSDAY, THE 8TH MARCH, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move —

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 8th March, 1956.

ਇਹ motion ਮੇਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਪਈ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਕ ਤਾਂ States Reorganisation Bill ਦਾ draft ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਦੂਜਾ ਬਜਟ ਵੀ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਟ ਤੇ discussion ਲਈ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ । ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਬਜਟ ਲਈ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਬੜਾ ਬੁੱਟ ਬੁੱਟ ਕੇ ਬਜਟ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਇਸ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਹੈ ।

Mr. Speaker : Motion moved :—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 8th March, 1956.

Mr. Speaker : Question is—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 8th March, 1956.

The motion was carried.

SUPPLEMENTARY ESTIMATES (SECOND INSTALMENT) 1955-56

(Charged items.)

अध्यक्ष महोदय : अगर कोई मੈबर चार्ज्ड आईटम्स पर बोलना चाहे तो वह बोल सकता है। [If any hon. Member wishes to speak on the charged items he may do so.]

(No member rose to speak.)

VOTING OF THE DEMANDS FOR SUPPLEMENTARY GRANTS

Mr. Speaker : The House will now proceed with the next item on the Agenda, viz., voting of the demands for Supplementary Grants. Supplementary Demands पर आप general discussion नहीं कर सकते। आप सिर्फ उन items पर बोल सकते हैं जो इन डिमांड्स में स्पेसिफाई की गई हैं। मेरे पास कट मोशन्स के नोटिस आए हैं। उन में से कुछ डिमांड्स पर जैनेरल डिस्कशन करने के मुतअल्लिक है। यह डिसअलाऊ कर दी जाएंगी। आप इन आईटम्स के मुतअल्लिक जैनेरल ओबजरवेशन्स मैन् बजट की डिस्कशन के समय पर कर सकते हैं और सप्लीमेंटरी डिमांड्स पर यह चीज़ नहीं कर सकते।

(The House will now proceed with the next item on the Agenda, viz., voting of the demands for Supplementary Grants. The hon. Members cannot raise a general discussion on the Supplementary Demands but can discuss only the items specified in the demands. I have received notices of cut motions. Some seek to raise general discussion on these demands. These would be disallowed. The hon. Members may make general observations in regard to these items at the time of discussion of the main Budget and not on Supplementary Demands.)

STAMPS

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 33,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 9—Stamps.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 33,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 9—Stamps.

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 33,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 9—Stamps.

The motion was carried.

FORESTS

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 1,30,590 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 10—Forests.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 1,30,590 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 10—Forests.

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 1,30,590 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 10—Forests.

The motion was carried.

IRRIGATION

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 47,35,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of XVII—Irrigation Working Expenses and 18—Irrigation.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 47,35,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of XVII—Irrigation Working Expenses and 18—Irrigation.

I have received notices of several cut motions in respect of this demand. Cut motions Nos. 1, 2, 3 and 4 standing in the names of Shri Wadhawa Ram, Sardar Darshan Singh, Sardar Bachan Singh and Sardar Achhar Singh ; cut motions Nos. 32 and 33 in the name of Shri Mool Chand Jain ; cut motion No. 41 in the name of Shri Kasturi Lal Goel and cut motion No. 50 in the name of Sardar Partap Singh are ruled out of order on the ground that they are either vague or are of a general character and do not specifically relate to the items included in this demand. The following cut motions are in order and will be deemed to have been moved. They can be discussed along with this Demand.

5. Maulvi Abdul Ghani Dar :

That part of the demand on account of XVII—Irrigation Working Expenses be reduced by Re. 1.

6. Shri Wadhawa Ram :

7. Sardar Darshan Singh :

8. Sardar Bachan Singh :

9. Sardar Achhar Singh :

That part of the demand on account of XVII—Irrigation Working expenses be reduced by Re. 1.

10. Maulvi Abdul Ghani Dar :

That part of the demand on account of 18—Irrigation be reduced by Re. 1.

28. Shri Babu Dayal :

That the demand be reduced by Rs. 100.

44. Shrimati Dr. Parkash Kaur :

That the demand be reduced by Re. 1.

(Shri Wadhawa Ram wanted to speak.)

अध्यक्ष महोदय : आप की cut motion in order नहीं है । आप कैसे demand पर बोल सकते हैं । [Your cut motion is not in order. You can, however, speak on the Demand.]

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਵਾਸਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਇਹ ਜਿਹੜੀ 42,04,600 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਹੈ

अध्यक्ष महोदय : आप अपनी cut motion को move नहीं कर सकते क्योंकि यह in order नहीं है । कैसे इस पर बोल सकते हैं ।

(You cannot move your cut motion because it is out of order. You can, however, speak on the Demand.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ move ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਕੰਮ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਪਿਛੇ ਜਿਹੜੇ floods ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਟੁਟ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ । ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹੇ ਵੱਡੇ floods ਜਾਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਫੇਰ ਕਦੇ ਆਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਦਿਨ ਫੇਰ ਨਾ ਦੇਖਣਾ ਪਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਾਰ ਟੁਟਣ ਨਾਲ ਦੇਖਣਾ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ ।

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਰਿਆ ਰਾਵੀ ਦਾ ਤਾਂ ਬਨ੍ਹ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਹਾਲਾਂ ਤਾਈਂ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਵਾਸਲਕਾ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਕੁਲ 2 ਜਾਂ ਢਾਈ ਮੀਲ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਦਰਿਆ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਨਾ ਆ ਜਾਏ । ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਰਿਆ ਬੱਲੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦੇ ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਕਦਮ ਨਾ ਉਠਾਏ ਗਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਡਰ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ

[ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਅਤੇ engineers ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਕੰਧੇ ਉੱਤੇ spur ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਾ ਵਧ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ।

ਅਗਲੀ ਗਲ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੰਗੀਆਂ ਗਈਆਂ ਦੋ ਰਕਮਾਂ 44,670 ਰੁਪਏ ਤੇ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। 44,670 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ Irrigation ਅਤੇ Power Exhibition ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ Congress Session ਵਿਚ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ ਉੱਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਲਗਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨੁਮਾਇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੁਮਾਇਸ਼ Congress Session ਤੇ ਤਾਂ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਮੋਢੇ ਵਿਚ conference ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਥੇ industrial ਨੁਮਾਇਸ਼ ਰਖੀ ਜਾਏ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਰਖਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹ demand ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 1955 ਮੇਂ ਹਮਾਰੇ ਮੁਲਕ ਮੇਂ unprecedented floods ਆਏ ਥੇ ਜਿਨ ਸੇ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕ ਮੇਂ ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁਈ ਹੈ ਐਂਡ ਖਾਸਕਰ canals, headworks, distributaries ਐਂਡ general minors ਸੇ ਹਰ ਜਗਹ ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਹੁਈ ਥੀ।

ਇਸ ਕਾ ਸਬਬ ਯਹੀ ਹੈ—ਜਿਤਨੀ ਜਗਹ ਮੈਂ ਨੇ ਜਾ ਕਰ ਦੇਖਾ ਹੈ ਯਹੀ ਪਤਾ ਚਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ ਪੁਲਾਂ ਵਗੈਰਾ ਕੋ ਬਨਾਤੇ ਵਕਤ ਪੂਰੀ ਏਹਤਿਆਤ ਸੇ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਏ, ਠੀਕ supervision ਨਹੀਂ ਹੁਈ ਐਂਡ ਜੋ material ਲਗਾਏ ਗਏ ਵਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਟਿਆ ਕਿਸਮ ਕਾ ਥਾ। ਮੈਂ ਨੇ ਖੁਦ ਜਾਕਰ ਦੇਖਾ ਹੈ ਕਿ damage ਇਤਨਾ ਨ ਹੋਤਾ ਅਗਰ ਵਹ ਸੀਮੈਂਟ ਲਗਾ ਦਿਆ ਜਾਤਾ ਜੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਦਿਆ ਥਾ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਯਹ ਕੌਨ ਸੀ ਜਗਹ ਪਰ ਹੁਆ ਹੈ ? (At which place has this happened ?)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੋਮਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : Damage ਕਯੋਂ ਹੁਆ ? ਯਹ ਨ ਹੋਤਾ ਅਗਰ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਰਤੇ ਵਕਤ ਏਹਤਿਆਤ ਸੇ ਕਾਮ ਲਿਆ ਜਾਤਾ। ਜੋ ਠੇਕੇਦਾਰ ਥੇ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਸੀਮੈਂਟ ਲੋਗਾਂ ਕੋ ਫਰੋਕਤ ਕਰ ਦਿਆ ਐਂਡ bridges ਵਗੈਰਾ ਪਰ ਠੀਕ ਕਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਿਸ ਸੇ ਵਹ ਟੂਟ ਗਏ ਐਂਡ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁਆ। ਇਸਮੇਂ officers ਕਾ ਹਾਥ ਥਾ। ਕੌਏ ਦਫ਼ਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਯਹ ਬਾਤ ਲਾਓ ਗਈ ਹੈ। ਕਯੋਂ ਨਹੀਂ ਇਸ scandal ਐਂਡ corruption ਕੀ ਟਰਫ਼ ਟਵਜ਼੍ਜ਼ੁਹ ਦੀ ਗਈ ? ਇਸ corruption ਮੇਂ ਸਬ ਅਫਸਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈਂ। ਏਕ ਸਵਾਲ ਕੇ ਜਵਾਬ ਮੇਂ ਮੁਝੇ ਏਕ list ਮਿਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇਂ Canal Department ਕੇ ਉਨ officers ਕੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਬਤਾਏ ਗਏ ਹੈ ਜਿਨ ਕੋ Department ਕੀ ਟਰਫ਼ ਸੇ ਸਜ਼ਾ ਹੁਈ ਯਾ ਜਿਨ ਕੋ Court ਸੇ ਸਜ਼ਾ ਹੁਈ ਐਂਡ ਬਾਦ ਮੇਂ acquit ਕਿਆ ਗਏ। ਅਗਰ ਇਨ ਅਫਸਰਾਂ ਕੋ ਸਬਕ ਸਿਖਾਏ ਜਾਤਾ ਤੋ ਮੁਲਕ ਕਾ ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨ ਹੋਤਾ।

इतनी तबाही न होती जो floods में हुई । इसलिए मैं कहूंगा कि यह spurs खास कर बयास के spurs बहुत ही मजबूत बनाए जाएं और बई का जो पुल टूटा है तो उस से बहुत नुकसान हुआ है खास कर शामचौरासी में तो बड़ा भारी नुकसान हुआ है । सारे Ministers और अफसर, Executive Engineers वगैरह वहां गए और assurance दिलाई गई कि दो, तीन साल में बान्ध बन जाएगा, मगर अभी तक इस का निशान तक नहीं, blueprint में भी नहीं है । इसलिए जब भी public का पैसा खर्च किया जाता है तो अफसरों को कहा जाए कि यह public के मुफाद के लिए हो, public की जरूरत पूरी करने के लिए हो । इस किस्म के damages से मुल्क में तबाही आती है । इसलिए कहूंगा कि Irrigation Department के जिम्मेदार अफसरान और खास कर वजीर साहिब को इस तरफ ध्यान देना चाहिए कि इस किस्म की तबाही फिर न आए, precautionary measures लिए जाएं ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Irrigation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਆਦਤ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ emergency declare ਕਰਕੇ, minor rules ਨੂੰ observe ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ ਮਠ ਮਾਨੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਮਾਧੋਪੁਰ ਹੈਡ ਵਰਕਸ 1865 ਵਿਚ ਬਣਿਆ । ਇਹ ਇਕ regulator ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ Headworks ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਦਰਿਆ ਦੇ across ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਪੂਰਾ ਪਾਣੀ regulate ਹੋ ਸਕੇ । ਜਦ ਇਹ ਸਕੀਮ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ regulator ਉਪਰ 33 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਕਿਉਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਸ ਹੈ ਕਿ Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ । ਇਹ ਜੋ item ਹੈ 'Repair to Madhopur Headworks and diversion of the River to the weir' ਇਹ ਬਣਾ ਕੇ, ਇਸ ਵਿਚ repair ਅਤੇ diversion ਦਾ ਖਰਚ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਬੰਨੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਹੁਣੇ ਹਾਲੇ 20 ਦਿਨ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚੋਂ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ Madhopur Headworks ਤੇ ਜੋ ਵੀ construction ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਰੁਕ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਜੋ ਧੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹ ਤੇ ਜੋ spurs ਦਰਿਆ ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਉਹ ਤਿੰਨ ਦਫਾ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਰੁਕ ਗਏ, ਆਏ ਸਾਲ ਰੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੱਠਾ ਹੋ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਡੋਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਬਦ ਇੰਤਜ਼ਾਮੀ ਕਰਕੇ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਫਿਰ emergency declare ਕਰ ਕੇ ਪੈਸਾ sanction ਕਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ control ਕਰਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ position clear ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਖਰਚ ਦੇਣ ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ।

ਸੀਲਕੀ ਅਫ਼ਡਲ ਗੁਜੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ estimate ਮੈਂ ਜੋ ਸਾਂਗ

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

की गई है मैं इसके खिलाफ कुछ अर्ज करने के लिए खड़ा हुआ हूँ। स्पीकर साहिब, सैलाब आया कुदरती तौर पर बारिश हुई और साथ साथ तबाही आई ! मगर इस बात से कोई इनकार नहीं कर सकता कि अमृतसर में जो पानी आया वह नहर का पानी था और तब ही यह तबाही हुई। इस तरह इस महकमें की तानाशाही लोगों के सामने आई। अभी अभी मेरे फाज़िल दोस्त ने बताया कि माधोपुर का Headworks बना पीछे बह पहले गया। लाखों, करोड़ों रुपया इस तरह जाया होता है आखिर लोगों के साथ यह मज़ाक कब तक होता रहेगा। लोगों का लाखों रुपया अफसरों की भूल या बेनियाज़ी से खराब हुआ। मैं समझता हूँ कि तबाही को मज़ीद तबाही में इन अफसरों ने बदला। जहाँ पर breaches हुई या और नुकसान हुआ जिस के लिए कि अब रुपया मांग रहे हैं वह जिन अफसरान की वजह से हुआ उन के खिलाफ मुनासिब कार्रवाई होनी चाहिए। और मैं उम्मीद करता हूँ कि हमारे नए वज़ीर साहिब, चाहे चीफ मिनिस्टर साहिब ने तो कह दिया कि पुरानी शराब नई बोतलों में है, इस तरह ध्यान देंगे क्योंकि पहले पुलिस का महकमा बदनाम था फिर जेल का महकमा बदनाम हुआ और फिर P.W.D. जिन के मुतअल्लिक तो कहते हैं कि उनके fixed rates होते हैं चाहे हमारे वज़ीर साहिब बड़े नेक आदमी हैं अब तो Irrigation के महकमें के मुतअल्लिक ऐसी हालत होती जा रही है कि यह मामे, भानजों का महकमा बनता जा रहा है इसकी बुराइयां तब नज़र आती हैं जब कोई बन्ध टूट जाता है। बाकी हाऊस में अपनी अकसरीयत के बल बोते यह उस के लिए रुपया तो मन्ज़ूर करा ही लेते हैं !

अध्यक्ष महोदय : कुछ Nature पर भी गिला होना चाहिए। सारा बोझ अफसरों पर न डालें। (Nature is also to be blamed partly. Please don't place all the blame at the door of the officers.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : Nature पर गिला तो हो सकता है मगर उस ने resources भी तो दिए हैं और इन से फायदा हम उठाते हैं। इस सूबे में लाखों लोग अपने घर बार छोड़ कर आए नए सिरे से आबाद हुए, कितनी मुश्किलात का मुकाबला किया और अपनी मेहनत से इस deficit सूबे को surplus बनाया मगर इस महकमा के अफसरों को किसी चीज़ का ख्याल ही नहीं। वजट सेशन में फिर मौका मिलेगा तो हम आप द्वारा अर्ज करेंगे कि लोगों पर कितनी ज़्यादातियां होती हैं और किस तरह बेदरदी से करोड़ों रुपया तबाह किया जाता है आज लोगों के लाखों रुपए के खर्च की मन्ज़ूरी ले रहे हैं।

मैं समझता हूँ कि यह बिल बहुत बड़ा गुनाह है। जिन अफसरों का गुनाह है चाहिए तो यह कि उन पर डाला जाए जैसा कि अगर कोई Municipality का अफसर गलत तौर पर खर्च करे तो वह उस पर लागू हो जाता है। इस तरह हमें उम्मीद है कि इन बड़ी बड़ी तनख्वाह लेने वाले अफसरों पर यह खर्च डाला जाएगा जिनकी वजह से यह तबाही हुई है। मैं इस खर्च की मन्ज़ूरी के हक में नहीं हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਿਬ ਸਿੰਘ (ਰਾਨੀਆਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਝ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਹੀ ਮਹਿਕਮੇ ਲਈ ਮਹੀਨਾ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਵਕਤ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਖਰਾਬੀਆਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਹੁਣ ਬੜੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ Ministry ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕਿਰਨ ਨਾਲਾ ਅਤੇ ਹੰਸਲੀ ਨਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕਿਰਨ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਕੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਵੀ ਦਾ ਬੰਧ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਿਆ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਸਦ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਪਾਣੀ ਇਤਨਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਾਲੇ ਨਾਲ ਕੱਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਵਸਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਰ ਲੋਕ ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਕਮਾਲਪੁਰ ਅਤੇ ਕਲਾਨੌਰ ਤੋਂ ਜਦੋਂ ਨਹਿਰ ਟੁਟ ਕੇ ਆ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੋਕ ਕਿਥੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੀ ਕੋਈ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਕਦੀ ਇਥੇ ਸੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਰ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਚਲਾ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਬੰਨ੍ਹ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਨਰੋਟ ਜੇਮਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਏਇਨਤਹਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹ ਹਰ ਬਾਰਸ਼ ਵਿਚ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਣ ਲਈ ਵੱਡੇ ਛੋਟੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮਦਦ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਬੰਨ੍ਹ ਹਰ ਵੇਰ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਬੰਧ ਵਿਚ ਜੋ ਜਾਲੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਵਧੇਰੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿਚ ਜੋ ਵੱਟੇ ਟਕਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੰਧ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਸ਼ਬ ਮਾੜਾ ਕਹੋ ਪਰ ਨੀਅਤ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਨੀਅਤ ਮਾੜੀ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਇੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਲਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਦੀ ਨੀਅਤ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕਿਤੇ ਲਾਂਭੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰ ਯਾਦ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਚੋਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਐਕਸ. ਈ. ਐਨ. ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਤੇ ਭਰਾ ਉਸ ਪਾਸ। ਜਦ ਉਹ ਠੇਕੇਦਾਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ਜੀ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਐਕਸ. ਈ. ਐਨ. ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਠਿਆ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

[ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ]

ਫਿਰ ਕਿਰਨ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਪੁਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਡਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਵਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਪਾਣੀ ਦੇ ਯਕਲਖਤ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਵੇਰ ਜਦੋਂ ਪਾਣੀ ਇਕਦਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਫਿਲਵਲੀ ਸੜਕ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਐਮ. ਐਲ. ਏਸ਼. ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹੋਣ ਆਪਣੀ ਕੰਸਟੀਚੂਐਨਸੀ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਫਿਕਰ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚੋਂ ਵੱਢੀ ਖੋਰੀ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਸਨ 1948 ਦਾ ਸ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜਦੋਂਦਾਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਕਰਪੁਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਐਂਟੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਜ਼ੀਡੈਂਟ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਿਵ ਸਿੰਘ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੂਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ, ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਰਨ ਦੇ ਪੁਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਬਣ ਸਕਣ ਪੁਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਕਿਰਨ ਦੇ ਏਧਰ ਓਧਰ ਜੋ ਪੋਚ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਡੇਹਰਾ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਤੋਂ ਅਜਨਾਢਾ ਤੱਕ ਧੁੱਸੀ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ Supplementary Estimates ਦੀ ਜਨਰਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹੋ। ਅਜ ਆਮ ਬਹਿਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਸਪਲੀਮੈਂਟਰੀ ਡੀਮਾਂਡਸ ਤੇ ਹੀ ਬੋਲੋ। (You have started general discussion of the supplementary estimates. There is no such discussion today. Please confine your remarks to the Supplementary Demands.)

ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ (ਦਸੂਆ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ ਬੇਈਂ ਬੰਧ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਬ੍ਰੀਚਿਜ਼ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦਾ ਰੁਖ ਇਸ ਪਾਸੇ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੀਰਬਲ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਪਠਾਨਕੋਟ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਪੁਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਲੋਕੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਧੁੱਸੀ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਇਹ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਗੋਂ ਪੈਪਸੂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ। ਇਸ ਧੁੱਸੀ ਨੂੰ ਇਸ ਬਰਸਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਚਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਦਾ ਤੋਖਲਾ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਐਗਜ਼ਾਮਿਨ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਮੀਰਥਲ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦਿਲਵਾਂ ਰੇਲ ਦੇ ਪੁਲ ਤਕ ਇਸ ਧੁੱਸੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਫਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਪੇਸ਼ੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ (ਸਮਭਾਲਕਾ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, Demand No. 3 ਕੇ ਲਿਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਮਾਂਗ ਕੀ ਹੈ ਇਸ ਕੋ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਸ ਕਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਇਸ ਮੇਂ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮ ਕਾ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਤਾ। ਲੇਕਿਨ ਜੋ cut motions ਮੈਂ ਨੇ ਦੀ ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਜ਼ਰਿਏ ਐਰ ਆਪਕੀ ਵਸਾਤਤ ਸੇ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਟਵਯਜ਼ਹੁ ਕੇ ਲਿਏ ਯਹ ਬਾਤ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਆਖਰ ਯਹ ਜੋ ਨਹਰੀਂ ਪਰ ਪੁਲ ਬਨਾਏ ਗਏ ਹਨ ਯਹ ਪਿਛਲੇ ਸੈਲਾਬ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਸਾਰੇ ਬਹ ਗਏ ਹਨ ਐਰ ਕਈ ਪੁਲ ਟੂਟ ਗਏ ਹਨ।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਆਪਕੀ cut motions ਕਾ ਨੰਬਰ ਕਯਾ ਹੈ ? (What is the number of your cut motions?)

ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ : ਮੇਰੀ cut motions ਕੇ ਨੰਬਰ ਹਨ 32 ਐਰ 33।

ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ : ਯਹਾਂ ਪਰ ਆਪ general discussion ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੇ। ਆਪਕੀ ਯਹ cut motions out of order ਹਨ। (The hon. Member cannot enter into general discusssion at this stage. His cut motions are out of order.)

ਸ਼੍ਰੀ ਮੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ : ਜਨਾਬ, ਇਸ Demand ਮੇਂ ਜਹਾਂ ਨਹਰੀਂ ਕੇ ਲਿਏ ਰੁਪਯਾ ਰਖਾ ਗਯਾ ਹੈ, ਪੁਲੀਂ ਕੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੇ ਲਿਏ ਰੁਪਯਾ ਰਖਾ ਗਯਾ ਹੈ ਤੋ ਇਸੀ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਕੁਝ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ। ਇਤਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁਆ ਹੈ ਤੋ ਇਸ ਕਾ ਏਕ ਕਾਰਣ ਯਹ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਭੀ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ natural calamity ਹੈ ਐਰ ਦੂਸਰਾ ਯਹ ਕਿ ਇਨ ਪੁਲੀਂ ਕੋ ਬਨਾਨੇ ਮੇਂ ਜੋ material ਲਗਾਯਾ ਗਯਾ ਵਹ ਨਿਕੰਮਾ ਥਾ। ਆਖਰ ਬਾਕੀ ਕੇ ਪੁਲ ਕਯੀਂ ਨਹੀਂ ਬਹ ਜਾਤੇ। ਸਰਸਵਤੀ ਐਰ ਬਗਰ ਨਦੀਯੀਂ ਪਰ ਭੀ ਪੁਲ ਬਨੇ ਹੁਏ ਹਨ ਐਰ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਨੇ ਹਨ। ਇਨ ਪੁਲੀਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਸੇ ਪਹਲੇ ਭੀ ਕਈ calamities ਕਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਯਾ ਹੈ ਮਗਰ ਇਨ ਪੁਲੀਂ ਕੋ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ। ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀ ਟਰਫ ਯਹ ਪੁਲ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਨਾਏ ਗਏ ਤੋ ਏਕ ਹੀ ਬਾਰਿਸ਼ ਸੇ ਇਨ ਕੋ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ। ਅਬ ਯਹ ਸੋਚਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸਕੇ ਕਯਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੋ ਯਹ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਬ ਤਕ ਯਹ enquiry ਨਹੀਂ ਕਰਾਈ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਕਯਾ ਇਨ ਪਰ prescribed material ਲਗਾਯਾ ਗਯਾ ਥਾ ਯਾ ਨਹੀਂ ਤਬ ਤਕ ਇਸਕੇ ਕਾਰਣੀਂ ਕਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ। ਯਹ ਕਹਨਾ ਹੀਂ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਕਿ natural calamity

[श्री मूल चन्द जैन]

थी। पब्लिक की यह मांग है कि हुकूमत की तरफ से enquiry कराई जाए और जांचपड़ताल की जाए कि क्या prescribed material लगाया गया था। इस तरह ही पब्लिक को संतुष्ट किया जा सकता है।

दूसरी बात मैं यह कहना चाहता हूँ कि drainage के लिए Supplementary Demand में जो रकम रखी गई है वह नाकाफी है। हमें यह भी मालूम हुआ है कि एक Superintending Engineer भी मुकर्रर किया गया है कि वह examine करे कि पंजाब में Drainage का जाल कैसे बिछाया जाए। इस सिलसिले में मैं यह कहूँगा कि Superintending Engineer पहले examine करेंगे और फिर Report आएगी तो इस में काफी वक्त लग जाएगा लेकिन जिन इलाकों के बारे में रिपोर्ट आ चुकी है और बहुत पहले से विचार हो चुकी है जैसे कि करनाल का जिला है वहां तो फौरी कार्रवाई शुरू कर देनी चाहिए और देर नहीं करनी चाहिए। आखर में मैं फिर गुजारिश करूँगा कि मेरी तरफ से जो तजवीजें रखी गई हैं उन पर गौर किया जाए।

श्री बाबू दयाल शर्मा (सोहना) : स्पीकर साहिब.....

अध्यक्ष महोदय : आप की कौनसी cut motion है ?

(Which is your cut motion ?)

श्री बाबू दयाल : 28 नम्बर की है। जनाब, यह जो मैं ने cut motion दी है यह उस Demand पर है जिस में कि Government ने 47 लाख 35 हजार मांगा है और.....

अध्यक्ष महोदय : These cut motions are deemed to have been moved. इस तरह से वक्त बच जाएगा। जो जो out of order है मैं साथ २ कह रहा हूँ।

(These cut motions are deemed to have been moved. This will save time. I am pointing out the motions which are out of order.)

श्री बाबू दयाल : मैं इस Demand के बारे में तीन बातें कहना चाहता हूँ। पहली बात यह है कि पिछले साल जो हमारे इतने floods आए हैं उनके बारे में जिक्र करते हुए कहा गया है कि इतने बांध टूटे और इतने पुल वगैरह टूटे हैं। जिन पर कि लाखों रुपए खर्च हुए हैं। मैं पूछता हूँ कि क्या Government इस बात को महसूस नहीं करती कि यह जो बांध हैं और यह जो पुल हैं इन में जो material लगता है वह इतनी तादाद में नहीं लगता जितना कि लगना चाहिए। फिर यह भी आप जानते हैं कि P.W.D. का जो Department है उस में बेतहाशा रिश्वत चलती है और यह आम बात मशहूर है। यहां भी जो members masses की तरफ से आते हैं उन को पता है कि masses बार बार चिल्लाते हैं कि इसे दूर करो। यह बात खुली है कि इस महकमे के अन्दर कमीशन चलती है जोकि इसके अफसर लेते हैं। पहले भी Anti-Corruption Committee बनाई गई

थी और यह Anti-Corruption Department बनाया गया मगर यह कमीशन आज तक चली आ रही है। यह नीचे से लेकर ऊपर तक चलती है। Overseer, Executive Engineer, Superintending Engineer वगैरा तक चलती है और लेते हैं। मैं ने सुना है भगवान जाने कैसे लेते और देते हैं। मुझे तो कभी देने का वास्ता नहीं पड़ा है। लोग आम कहते हैं कि ऊपर से नीचे तक बाकायदा चोरी छुपे नहीं बल्कि साफ तौर पर लेते देते रहते हैं मगर आज तक इतनी कमेटियां और Department बनने के बावजूद भी नहीं रोकी जा सकी है या नहीं रोकी गई है। मैं कहता हूं कि National Government इस बंधी हुई कमीशन का खास इन्तजाम रोकने का करे। यह जो कमीशन इतनी बंधी हुई है और जिसको यह खाते हैं और फिर इसे खा कर भी अच्छा २ material तो इधर उधर कर देते हैं और ऐसा वैसा पुलों बांधों पर लगा देते हैं तो मैं पूछता हूं कि क्यों न फिर पुल टूटें और बहें? आपको याद ही होगा कि Central Government में जब नेता जी के बड़े भाई मिनिस्टर थे तो उन्होंने उस वक्त Government की कुछ इमारतें dismantle करवा कर तहकीकात करवाई थीं और material निहायत ही घटिया और निकम्मा निकला था। वह इसे देख कर इतने दुखी हुए कि उन्हें इस्तीफा देना पड़ा। तो मैं कहता हूं कि अगर यह कमीशन बंद करे तो मैं समझूँ कि National Government है।

अध्यक्ष महोदय : आप किस item के नीचे यह बोल रहे हैं ?

(Under what item are you discussing this matter ?)

श्री बाबू दयाल : इसी 47 लाख की demand पर और यह जो रुपया खर्च हुआ है या हो रहा है या होने वाला है। कहीं पर पुल टूट गए, कहीं पर बांध बह गए। मैं कहता हूं कि इसकी सब से बड़ी वजह यह है.....

अध्यक्ष महोदय : आप इस Demand पर यह बातें न कहें। (Please do not discuss such matters under this demand.)

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, यह छोटी तो नहीं है। इस में तो 47 लाख का मुतालबा कर रखा है। यह रुपया उस public का है जिसका पेट भूका है और नन पर कपड़ा नहीं है और जिसकी average income चार आना की है। उस public का रुपया इस तरह से बरबाद हुआ है।

दूसरी बात यह है कि इस 47 लाख से जितना भी काम किया वह दूसरे इलाकों में। यहां भी हरियाना के साथ बेइनसाफी जैसे पहले होती आई है यहां भी हुई है। जिला गुड़गांव में हर साल floods आते हैं मगर वहां एक छोटा सा पुल नहीं बन सका है। मैं अरज करना चाहता हूं कि यह जो 47 लाख खर्च हुआ है वह हम पर नहीं हुआ है। यहां देखने से मालूम देता है कि वह सारे का सारा Jullundur Division में ही हुआ है। हमारे इलाके की तरफ ख्याल नहीं किया गया है। Government को पता है कि वहां water logging हो रही है और दिनों से नहीं महीनों से हो रही है। पाने का मीठा पानी गांव से बाहर है। औरतें जब पानी लाने जाती हैं तो उनको बहुत तकलीफ होती है जो मैं बतला नहीं सकता। वहां नहरें ऐसी हैं जो टूटी पड़ी हैं मगर आज तक ठीक नहीं हुई हैं। वहां पानी भरा हुआ है। जहां और जगह इतना

[श्री बाबू दयाल]

रुपया लगाया गया है वहां का भी कुछ इन्तजाम किया जाना चाहिए। मैं Government के नोटिस में लाना चाहता हूं कि अगर मेरी बातों का यकीन न आए तो खुद पलवल में जाकर देखें। एक दो मेम्बर और भी वहां के बैठे हैं उन को भी पता है कि आज तक water logging का इन्तजाम नहीं हुआ है।

तीसरी गुजारिश यह है कि इस सरकार ने अपनी पार्टी के propaganda के लिये 5 हजार रुपया खर्च कर डाला है। हालांकि आप सब जानते हैं कि देहली में बड़ा भारी Industrial Exhibition हुआ है और उस में तमाम National कामों और भाकड़ा नंगल का भी खूब propaganda किया गया है। मैं कहता हूं कि यह ठीक है और अपने कामों का propaganda होना ही चाहिए मगर इस तरह इतना बार बार propaganda करने से देश की बदनामी ही होती है कि इस डैम में 45 करोड़ का स्कैंडल हुआ। चीफ इंजीनियर तक इस स्कैंडल में शामिल पाए गए। काम की देख भाल करने की नीबत आई वगैरा २। तो मैं कहता हूं कि आपने propaganda भाकड़ा का नहीं बल्कि कांग्रेस पार्टी का प्रचार भाकड़ा के नाम पर किया गया है।

अध्यक्ष महोदय : Engineers को तनखाह देने से भी क्या propaganda हो जाता है ?

(What propaganda is there in the salaries of the Engineers ?)

श्री बाबू दयाल : जनाब, अर्ज यह है कि जब देहली में Industrial Exhibition हो चुकी और सब दुनिया ने देख लिया तो फिर क्यों Congress Session में इस पर 5 हजार जाया किया। अगर सरकार को करना ही था तो कांग्रेस से फंड लेकर करती। मगर इन्होंने समझा कि चलो 47 लाख आ ही जाएगा खर्च कर लो, जहां से मिले पार्टी का प्रापेगंडा करना चाहिये।

अध्यक्ष महोदय : आप बताएं इस का इस Demand में कहां जिक्र है।

(Please tell me where is it stated under this Demand ?)

श्री बाबू दयाल : जनाब, इस में साफ तौर पर जिक्र है कि पांच हजार रुपया Amritsar Congress Session के मौके पर exhibition पर खर्च हुआ है।

अध्यक्ष महोदय : आप कह सकते हैं कि नुमाइश की जरूरत नहीं थी। खर्च शलत तौर पर किया गया, ठीक नहीं किया गया वगैरा २ मगर आप चाह मचाह दूसरी तरफ क्यों चले जाते हैं ?

(You can say that there was no necessity of such an exhibition; that the amount was not well spent; it was not correct expenditure; why do you go off into other matters ?)

श्री बाबू दयाल : अच्छा जनाब, मैं कहता हूं कि उन्हें इस तरह पांच हजार रुपया खर्च नहीं करना चाहिए था। उस रुपये से अगर यह किसी नदी पर जिला गुड़गांव में पुल बांध देते तो बेहतर होता। मैं यह अर्ज करनी चाहता हूं कि यह जो amount मांगी गई है इसकी मंजूरी नहीं होनी चाहिए और कम से कम सौ रुपया तो जरूर ही deduct कर लिया जाए।

मास्टर दौलत राम (कैथल) : स्पीकर साहिब, आज जो चन्द मैम्बर साहिबान इस हाऊस में महकमा आवपाशी के बारे इलजामात आयद कर रहे हैं मैं समझता हूँ कि यह इलजामात इनसानी ताकत के खिलाफ नहीं बल्कि यह कुदरत की ताकत के खिलाफ हैं। अगर मैं यूँ कहूँ और अर्ज करूँ कि यह जो बारशें थीं यह इस कदर जोर की थीं और इतनी अनटूट और unprecedented थीं कि इन से जो नुकसान महकमा आवपाशी के बनाए हुए कामों को पहुंचा है अगर उसका मुकाबला हम उन मकानों और बड़ी-2 buildings से करें जो पत्थर, ईंटों और अच्छे से अच्छे किसम के material से लोगों ने बनाई थीं और जो सैकड़ों साल से बारशों और सैलाबों का सामना करती आई थीं वे भी इन पिछली बारशों में तहेजमीन हो गईं। तो यह साबत होता है कि यह सब कुदरती बात थीं। इनसान का इसमें कोई कसूर नहीं था। मैं, जनाब, यहां यह भी अर्ज कर देना चाहता हूँ कि हमारी पंजाब सरकार ने मकानों के मिसमार होने वाले लोगों को तकरीबन छः करोड़ रुपया बतौर grant के दिया है और घर-घर में पहुंचाया है। उसका तो इन्होंने ने जिक्र नहीं किया, मगर यहां पर यह बतलाया जा रहा है कि महकमा आवपाशी ने लोगों का रुपया बरबाद कर दिया और जाया कर दिया और उन्होंने ने मसाला अच्छा नहीं लगाया वगैरा २, और यह कि उनके काम में efficiency नहीं थी। तो मैं, जनाब, इन बातों की तरदीद इस तरह करना चाहता हूँ कि यह जो इलजाम लगाए गए हैं कोई माकूल इलजाम नहीं हैं। मैं इन के जवाब में यह कहना चाहता हूँ कि इस हिन्दुस्तान के अन्दर मुस्तलिफ सूबों के अन्दर जो बड़े बड़े बांध बनाए गए थे, दरियाओं को रोकने के लिए बड़ी बड़ी चीजें की गई थीं और पुल बनाए थे बावजूद इस बात के कि वहां इतने भारी सैलाब नहीं आए मगर वह भी बह गए।

इसलिए कुदरत के जबर के मुकाबले में अगर हम थोड़ी सी इनसानियत का इस्तेमाल करें तो हम महसूस कर सकते हैं कि किस कदर हम इस महकमे को मोरदेइलजाम उठरा रहे हैं। महकमे के खिलाफ जो नुकताचीनी की जा रही है वह ठीक नहीं। मैं यह कहे बगैर नहीं रह सकता कि इन लोगों ने अपनी अक्ल के जरिए, होशियारी के जरिए, तजुबे के जरिए Engineering के फन की वह करामात दिखाई है कि लोग अश अश करते हैं। जो माहरीन हिन्दुस्तान की सरे जमीन पर आये हैं उन्होंने यह काम देख कर ईमानदारी का सर्टिफिकेट दिया है। दूसरे, मैं यह बता देना चाहता हूँ कि वगैर मोचे समझे किसी महकमे के खिलाफ इलजामात लगाना उसे demoralise करने के बराबर होता है। मैं हाऊस के मैम्बरान की खिदमत में यह अर्ज कर देना चाहता हूँ कि जब हम नुकताचीनी करने के लिये खड़े हों तो हमें गैर-महदूद तरीके से नुकताचीनी कर के किसी महकमे को बदनाम नहीं करना चाहिये।

चौधरी सरूप सिंह (नरनौद) : डीमांड नं. 3 के जरिए सरकार ने जो रुपया मांगा है वह floods की वजह से टूटे हुए बांधों की मुरम्मत के लिये दरकार है। मैं समझता हूँ कि यह रुपया हमें खुर्जी से मनजूर करना चाहिये। मैं वजीर सिचाई से दरखास्त करूंगा कि वह इस इन्तजार में न रहें कि किस वक्त flood आता है और किस वक्त बारिशें हाती हैं जिस से नुकसान हो। हम इस से पहले भी वजीर सिचाई का ध्यान इस बात की

[चौधरी सरूप सिंह]

तरफ दिलाते रहे हैं कि पंजाब प्रांत में बहुत सी ऐसी जगहें हैं कि जहां बरसात का पानी खड़ा हो जाता है और जमींदारों की फसलें तबाह हो जाती हैं, खास तौर पर हांसी तहसील में और जिला करनाल की कैथल तहसील में। बावजूद इस बात के कि **drainage** की **schemes** तैयार होती रहीं हैं लेकिन कागजात चीफ इंजीनियर या एगजैक्टिव इंजीनियर के पास पड़े रहते हैं और चार साल से कोई स्कीम मनजूर नहीं हुई और इस बारे में कोई काम हुआ ही नहीं। स्पीकर साहिब, हमारी सरकार ने **Irrigation** पर काफी रुपया खर्च किया है और यह बांध जो बनाए जाने हैं उन से जमींदारों के नुकसान को रोकना मकसूद है। यह बड़ा अच्छा काम है। इस के साथ साथ मैं जानता हूं कि **drainage system** को ठीक कर के जो नुकसान जमींदारों को बरसात का पानी खड़ा हो जाने से होता है रोका जा सकेगा। पंजाब में और भी बहुत से इलाके हैं जो पानी की ज्यादाती की वजह से खराब हो रहे हैं और वहां पर जमींदारों को कोई फसल हाथ नहीं लगती। उन की हालत ऐसी है कि वह गांव छोड़ने के लिए तैयार बैठे हैं। इसलिए मैं वजीर सिंचाई से दरखास्त करूंगा कि वह चार साल से पड़ी हुई स्कीमों पर गौर कर के काम शुरू करने के एहकाम जारी करें। हमें इस रकम को खुशी से मनजूर करना चाहिये।

माल तथा सिंचाई मंत्री (प्रोफेसर शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, अब इस डीमांड नं. 3 पर बहस हुई। उस के लिये पहले तो मैं अपने साथियों का धन्यवाद करता हूं कि सभी ने इस **Demand** के जरिए जिस पैसे की मांग की है उस का समर्थन किया है। कुछ नुक्ताचीनी जो इस सिलसिले में हुई है उस के सम्बन्ध में भी मैं जवाब देना अपना कर्तव्य समझता हूं। **Drainage** के सिलसिले में मेरे कुछ भाइयों ने सुझाव दिये हैं ताकि **floods** की वजह से आयंदा हमारे प्रांत के जमींदारों को नुकसान न पहुंचे। यह बहुत जरूरी चीज है और इस की तरफ सरकार का ध्यान भी है। **Drainage** के सिलसिले में पहले सरकार की यह नीति थी कि जिन लोगों को इन कामों से लाभ पहुंचता है वह लोग आधा रुपया अपनी तरफ से चाहे मेहनत कर के, चाहे नकद या जमीन की शकल में दें और आधा रुपया सरकार मदद के तौर पर देगी और इस तरह से **drainage** का काम चलेगा। परन्तु लोगों की तरफ से इतनी मदद मिलने की उम्मीद नहीं। इस का कारण यह है कि जिन अलाकों में तबाही होती है और पानी खड़ा हो जाता है उन लोगों की ज़बानी उन में इतनी हिम्मत नहीं है, दम नहीं है कि वह इतना बोझ बरदाश्त कर सकें। इस लिये गवर्नमेंट ने गौर कर के फैसला किया है कि आठवां हिस्सा यानी 12½ फीसदी लोग दें और बाकी हिस्सा सरकार खर्च करे। इस लिये, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा अपने मित्रों और साथियों से निवेदन करूंगा कि वह जनता के अन्दर इस चीज के लिये जाग्रति पैदा करें और आठवां हिस्सा जनता से प्राप्त करने का यत्न करें इस के लिए मैं उन का मझूर हूंगा।

दूसरी बात यह है कि आम तौर पर इस महकमे के काम पर नुक्ताचीनी की जाती है और कहा जाता है कि इस महकमे में रिश्तत है, गड़बड़ है और सामान धर उधर चला जाता है। मेरे साथियों ने इस बात को माना है कि पिछले सात सालों के अन्दर कभी बाढ़ आ जाने से इतनी तबाही और बरबादी नहीं हुई जितनी इस दफा हुई है। मैं समझता हूं कि

यह भगवान का कोप था कि इतनी बड़ी तबाही इस प्रदेश की हुई कि उस का मुकाबला करना कठिन था। तबाही के कारण जो नुकसान हुए अगर उन को देखा जाये तो मालूम होगा कि masonry work के नुकसान कम हैं और उस के मुकाबले में earth work के नुकसानात ज्यादा हैं। मेरे बहुत से साथियों ने मेरा ध्यान इस बात की तरफ दिलाया है कि इस मामले में जांच कराई जाये और देखा जाये कि इस खराबी के लिये कौन कौन अफसर जिम्मेदार हैं। मैं उन्हें बताना चाहता हूं कि सरकार एक कमेटी मुकर्र करेगी जो इस मामले की जांच करेगी। जो आदमी इस खराबी के जिम्मेदार होंगे उन्हें मुनासिब सजा दी जायेगी। इस के साथ साथ हमारे इंजीनियरों ने प्रशंसनीय काम किये हैं उनको credit मिलना चाहिये। मैं कहूंगा कि हमारे इंजीनियर दूसरे प्रांतों के इंजीनियरों के मुकाबले में योग्यता में सब से आगे हैं। लेकिन अगर कोई इंजीनियर काम खराब करता है, या रिश्वत लेता है तो हमारा फर्ज हो जाता है कि हम तर्कीकात करें और अगर उस के खिलाफ इलजामात साबत हो जायें तो उसे सजा दी जाये। ऐसा करने में आप की सरकार कभी पीछे नहीं रहेगी।

इस के अलावा मेरे कुछ दोस्तों ने कहा कि कांग्रेस का सेशन अमृतसर में हुआ और वहां पर गवर्नमेंट का 44,000 रुपया खर्च आ गया। इस के साथ ही उन्होंने नुमायशों की सराहना भी की और उनकी जरूरत का अनुभव किया। हमारे इस प्रदेश में स्वतंत्रता के बाद जितने बड़े बड़े काम हुए हैं उन्हें देखने के लिए दूसरे मुल्कों के लोग यहां आते हैं। मैं जरूरी समझता हूं कि यहां कभी कभी अच्छी अच्छी चीजों का प्रदर्शन किया जाय ताकि लोग लाखों की तादाद में इकट्ठे हों और उन को नुमायश द्वारा उन का प्रदर्शन हो और वह इस से लाभ उठायें। इस तरह से उन कामों का नकशा जो इस प्रांत में हो रहे हैं उन के सामने आ जाता है। और इस से किसी भी पार्टी या और किसी को घबराने की जरूरत नहीं है। यह चीज करनी चाहिए, इस में प्रदेश का लाभ है और इज्जत है इस देश में भी और देश के बाहर भी। मेरे एक भाई ने इस मामले में हरियाना प्रान्त का जिक्र किया है। मैं समझता हूं कि हरियाना प्रान्त का सौभाग्य था कि जब पिछली बार बाढ़ आई तो हरियाना प्रान्त पर भगवान का प्रकोप नहीं पड़ा। भगवान ने हरियाना को इस चीज से बचा दिया। तो मेरे साथियों को इस से असंतुष्ट नहीं होना चाहिये कि बाढ़ से उनका बचाव क्यों हुआ है और उन पर रुपया खर्च क्यों न हुआ। और आखिर में मेरे मित्र ने जो मांग की वह बहुत छोटी मांग थी। अगर उन्होंने मांग करनी ही थी तो अच्छी मांग करते। उन्होंने मांग जोर 5 हजार पर ही लगा दिया कि क्यों खर्च किया, बचाया जा सकता था, कहीं गुड़गांव में पुल बनाने पर खर्च किया जा सकता था। उन्होंने मांग जोर 5 हजार पर लगा दिया। यह हमारे हरियाना प्रान्त की पसमानदगी का सबूत है कि हमारे नुमाइंदों की मांग भी 5,000 तक ही पहुंचती है। मेरा उन से निवेदन है कि वे लाखों और करोड़ों रुपयों की मांग किया करें तब उस प्रदेश का भला होने वाला है। 5,000 से उस प्रदेश का कल्याण नहीं होगा।

[माल तथा सिंचाई मंत्री]

अन्त में, मैं आप सब का धन्यवाद करता हूँ कि आप सब ने उन मांगों का समर्थन किया है और सुझाव भी दिये हैं। जो सुझाव आप लोगों ने दिये हैं बांधों और ड्रेनेज के बारे में मैं उनको ध्यान में रखूंगा। इन शब्दों के साथ मैं फिर आप लोगों का धन्यवाद करता हूँ।

Mr. Speaker : Question is —

That part of the demand on account of XVII—Irrigation Working Expenses be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That part of the demand on account of XVII—Irrigation Working Expenses be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That part of the demand on account of 18—Irrigation be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is —

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 47,35,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of XVII—Irrigation Working Expenses and 18—Irrigation.

The motion was carried.

DEMAND NO. 4

(47—Miscellaneous Departments)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 14,760 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 47—Miscellaneous Departments.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 14,760 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 47—Miscellaneous Departments.

I have received notices of 4 cut motions regarding this demand. They are all out of order. These are Nos. 11, 12, 13 and 14 standing in the names of Shri Wadhawa Ram, Sardar Darshan Singh, Sardar Bachan Singh and Sardar Achhar Singh, respectively.

The Members can speak in favour of the demand as a whole or oppose it.

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਬੋਲੀ ਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ । ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 2 Industrial Tribunals ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ Tribunals ਦੀ membership dual ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ Tribunals ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਅਲਗ ਅਲਗ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕੋ ਵਕਤ function ਕਰ ਸਕਣ । ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਇਕ Tribunal function ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਸਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ personnel to that extent ਬਦਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰੀ amendment ਬਜ਼ੀ in order ਹੈ....

Mr. Speaker : So far as the discussion of the Supplementary Demand is concerned it is perfectly relevant but no motion which raises general discussion can be allowed to be discussed. This cut motion seeks to discuss failure of the department to enforce labour laws and settle industrial disputes. Please confine yourself to the Demand. The cut motion is out of order.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, dispute ਲਈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹਨ....

Mr. Speaker : I have already said that no general discussion can be held on the Supplementary Demands. ਆਪ ਕੈਸੇ ਬਤਾਓ ਕਿ ਪੈਸਾ ਜੋ ਮਾਂਗਾ ਗਿਆ ਹੈ ਝਰੂਰੀ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ਆਪ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏ । (I have already said that no general discussion can be held on the supplementary Demands. The hon. Member can say whether the money demanded is essential or otherwise and in what manner it should be spent.)

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ Labour Minister ਸਨ—with due respect to him—ਉਹ law ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਵਾਰ ਗਲ ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ “ਕੀ ਗਲ ਹੈ? ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ? ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰੋ” । ਹੁਣ ਅੱਛਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰ lawyer ਆਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਹੁਣ ਚਿਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Labour Department ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਐਨੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹਨ ? ਇਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਬੜੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਹਨ, ਬੜੇ disputes ਹਨ । ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੱਬ ਨਾ ਲਭਿਆ ਜਾਵੇਗਾ reason ਨਾ ਦੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਦੋਂ ਤਕ ਚਾਹੇ ਕਿਤਨੇ ਹੀ Labour Commissioners ਅਤੇ Labour officers ਰਖੀ ਜਾਉ ਉਨ੍ਹਾਂ disputes ਦਾ ਕੋਈ ਹਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਗ਼ਾੜੇ ਘਟਣਗੇ । ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ Labourers ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ Laws ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ । ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Laws ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ mill owners ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ । Labour Department ਦਾ ਕੀ role ਹੈ ? ਉਸ ਦਾ role ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ Laws ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਏ

[ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਲੇਕਿਨ ਹੁੰਦਾ ਕੀ ਹੈ ? ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਜ਼ੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ Labour Commissioner mill ਮਾਲਕ ਦੇ ਬਮਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋੜੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਪਿਛੇ ਐਨਾ ਰੋਛਾ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ Labour Commissioner ਅਰਜ਼ੀ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਮੁੜ ਕੇ ਪੁਛਦੀ। ਪਹਿਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਉਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ soda ਪੀ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਕੋਈ stronger ਚੀਜ਼ ਪੀ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

Mr. Speaker : No such remarks please.

ਸਰਦਾਰ ਅਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : Labour Commissioner ਉਥੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਵਿਚਾਰੇ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਉਡੀਕਦੇ ਹਨ, ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਉਡੀਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੁਣਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ Law and Order ਅਤੇ Labour ਵਾਲੇ Minister ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “Law and Order ਖਤਰੇ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਦੱਬੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜੋ” ਉਥੇ tear gas ਅਤੇ ਸਬ ਰੁੜ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। Labour Department ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੀ communists ਖਰਾਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖੈਰ ਹੋਸ਼ Tribunal ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਉ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ act ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਲੇਬਰ ਅਫਸਰ ਤੁਸੀਂ ਮੰਗਦੇ 4 p. m. ਹੋ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਮੰਗ ਲਉ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਮਨਿਸਟਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ rules ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੀ। ਹੁਣ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? Tribunal ਜਿਹੜਾ ਵੇਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ implement ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੀਆਂ factories ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ Tribunal ਨੇ award ਦਿਤੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ labour ਦੇ ਹਕ ਵਿਚ implement ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਕਲ ਵੀ ਨਵੇਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ 1954 ਵਿਚ Tripartite Conference ਹੋਈ। Closures ਬਾਰੇ ਇਹ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ genuine ਸਨ ਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ non-genuine। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਦਸਿਆ ਕਿ 6 non-genuine ਸਨ ਅਤੇ 6 ਵਿਚੋਂ 3 factories ਨੇ ਆਪਣੀ labour ਨੂੰ re-employ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ mill owners ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੀ action ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਰੁੜ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। Conciliation Board ਵੀ ਆਪਣੇ capitalist ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜਦ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੰਗ ਆਕੇ strike ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ Law and Order ਦੇ portfolio ਵਾਲੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਡੰਡਾ ਪੁਲਿਸ ਸਾਰੀ ਉਥੇ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਵਾਲ Law and Order ਦਾ ਸਵਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਮੈਂ ਸਾਨਜੀਯ ਮੈਂਬਰ ਸੇ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਕਹੁ ਇਸ Demand ਕੇ strictly relevant ਹੋਂ (I would request the hon. Member to be strictly relevant to the Demand).

ਸਰਦਾਰ ਔਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਮੇਂ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਮੇਂ industrial dispute ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਜੀ general discussion ਮੇਂ ਪੜ ਗਏ ਹੋ । ਆਪ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਧਰ Supplementary Demand ਹੈ । ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਰ ਧਰ ਇਕ specific item ਹੈ ਜੋ under discussion ਹੈ । ਆਪ ਇਸ ਤਕ ਹੀ ਸਹਿਯੋਗ ਰਹੋ । (You have again started general discussion. You should know that this is Supplementary Demand and it is a specific item which is under discussion. You should confine yourself strictly to it.)

ਸਰਦਾਰ ਔਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਂ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅਫਸਰ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਇਹ ਪੈਸੇ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । With due respect ਅਸੀਂ ਆਖਿਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਦਸਣਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਦੇ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਪਰ ਮੇਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ laws ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਲ enforce ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ capitalists ਦੀ favour ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ Labour Commissioner ਦੀ ਥਾਂ "Capital Commissioner" ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ । ਫਿਰ ਏਸ਼ਕ ਉਹ ਖੁਲਮ ਖੁਲਾ capitalists ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਸਭਨੀ ਪਾਸੀਂ unrest ਹੈ । ਕਿਉਂ ? ਇਸੇ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ duty ਨੂੰ duty ਸਮਝ ਕੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਦਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਾਵੇਂ ਮੇਂ ਲਗਾ ਦਿਉ ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਟੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ prescribed ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਆਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਉਪਰ Commissioner ਨੂੰ ਕੀ action ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ disputes ਨੂੰ settle ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ strike ਹੋਈ ਤਾਂ ਕੇਸ Conciliation Board ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂ Tribunal ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿਤਾ । ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ rules ਹਨ ਇਹ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰੇ ਸੁਟ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਬਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਲ ਲੇਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਨਤੋਸ਼ ਹੋਵੇ । ਨਵੇਂ ਰੂਲਜ਼ ਬਨਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ Law ਨੂੰ enforce ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਲੇਬਰ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ Law enforce ਕੀਤਾ

[ਸਰਦਾਰ ਔਡਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਜਾਵੇ। Capitalists ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਸ਼ਰ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੂੰ ਵਧਾ ਲਉ ਪਰ ਇਹ ਵੇਖੋ ਕਿ decisions implement ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਤੇ ਲੇਬਰ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਤੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼ੀਤਾ ਦੇਵੀ (ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਦੱਖਿਣਪੂਰਵ) : ਅਧਿਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਮੈਂਨੇ ਸੋਚਾ ਥਾ ਕਿ ਲੇਬਰ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਜਬ general discussion ਹੋਗੀ ਤਭੀ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰੂੰਗੀ। ਲੇਕਿਨ ਚੂੰਕਿ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਕਾ ਬਯਾਨ ਦਿਯਾ ਹੈ—ਲੋਗੋਂ ਮੇਂ ਕੋਈ misrepresentation ਨਹੀ—ਉਸੇ ਦੇਖਤੇ ਹੁਏ ਮੈਂ ਭੀ ਚੰਦ ਮਿਨਟੋਂ ਮੇਂ ਏਕ ਦੋ ਬਾਤੋਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੂੰ। ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਰੁਪਏ ਕੀ ਚਾਹੇ ਕਿਤਨੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇ ਦੇਂ, ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਅਫਸਰ ਰਖ ਲੇਂ, ਯਹ problem solve ਨਹੀਂ ਹੋਗੀ। ਇਨ੍ਹੋਂਨੇ ਯਹ ਭੀ ਕਹਾ ਕਿ ਜੋ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੈਂ ਵਹ ਵਹਾਂ ਪਰ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਮਾਲਕੋਂ ਸੇ ਸੋਡਾ ਪੀ ਕਰ ਚਲੇ ਆਤੇ ਹੈਂ। ਆਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ। ਯਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਬਾਤ ਹੈ। ਇਨ ਕੀ ਬਾਤੋਂ ਮੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਕੋਈ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ। ਹਕੀਕਤ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸਿਰਫ਼ communist ਪਾਰਟੀ ਹੀ labour ਕੋ represent ਨਹੀਂ ਕਰਤੀ ਬਲਕਿ Indian National Trade Union Congress ਭੀ ਉਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਿ ਹੈ। ਯਹ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਲੇਬਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਇਸ ਕਾਮ ਕੋ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ, ਕਰਤਾ ਹੈ। ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਲੇਬਰ ਅਫਸਰ ਵਹਾਂ ਜਾਤੇ ਹੈਂ; ਵਹ ਪਾਰਟੀਓਂ ਮੇਂ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਾਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। Conciliation ਕਰਾਤੇ ਹੈਂ। ਆਰ ਜਹਾਂ ਪਰ ਵਹ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਯਤਨੋਂ ਮੇਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਤੋ ਮਾਮਲਾ Tribunal ਕੇ ਪਾਸ ਭੇਜਾ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਮੇਂ ਯਹ ਜੋ 14,760 ਰੁਪਏ ਕੀ ਰਕਮ ਮਾਂਗੀ ਗਈ ਹੈ ਯਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਯ ਹਮਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ industrial ਆਰ textile labour ਕੀ problems ਇਤਨੀ ਬਢ ਗਈ ਹੈਂ ਕਿ ਇਸ ਸਮਯ ਇਸ ਪਰ ਆਰ ਭੀ ਜ਼ਯਾਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜਹਾਂ ਪਰ ਲੇਬਰ disputes ਕਾ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਵਹਾਂ ਯਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੇਬਰ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ ਯਾ ਲੇਬਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ ਜੋ ਛੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਯਾ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਇਸ ਕਾ ਕਾਰਨ ਯਹ ਹੈ ਕਿ disputes ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਉਸਕੇ ਲਿਏ staff ਕਮ ਹੈ। ਇਸ ਵਕਤ ਦੋ Labour Commissioner ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਮੇਂ ਏਕ ਜਾਲੰਧਰ ਆਰ ਦੂਸਰਾ ਅੰਮਬਾਲਾ division ਕੇ ਲਿਏ ਹੈ। Problems ਆਰ disputes ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਢਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ ਉਸ ਕੇ ਲਿਏ ਜ਼ਯਾਦਾ staff ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸਲਿਏ ਇਸ ਕੇ ਲਿਏ ਜ਼ਯਾਦਾ ਰੁਪਏ ਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਯਾ ਜਾਨਾ ਆਵਸ਼ਯਕ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਲੇਬਰ ਅਫਸਰ ਦੋ ਸੇ ਜ਼ਯਾਦਾ ਹੋਨੇ ਚਾਹਿਏਂ। ਦੂਸਰੀ ਜੋ ਕਠਿਨਾਈ ਹੈ ਆਰ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਕਾਮ ਕੋ ਆਗੇ ਨਹੀਂ ਬਢਨੇ ਦੇਤੀ ਵਹ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ Labour Department ਕੇ ਪਾਸ powers ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਅਬ ਹਾਲਤ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਪੈਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋ ਵਹ conciliation ਕਰਵਾਤੇ ਹੈਂ। ਏਕ ਫੈਸਲਾ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਦੋਨੋਂ parties ਕੇ ਉਸ ਪਰ ਦਸਤਖਤ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਬਾਦ ਮੇਂ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਕੋ ਮਾਲਿਕ ਨਹੀਂ ਮਾਨਤੇ। ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸਿਰਫ਼ ਯਹ ਹੈ ਕਿ Labour Department ਕੇ ਪਾਸ ਇਤਨੀ powers ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਕਿ ਵਹ ਉਸ ਫੈਸਲੇ ਕੋ ਮਨਵਾ ਸਕੇ। ਕੇਸ ਫਿਰ Tribunal ਕੇ ਪਾਸ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸੇ instances ਏਸੇ ਹੈਂ ਜਹਾਂ

वर्करो के हक में फैसला हुआ । लेकिन मालिक फिर भी नहीं मानते । वह Tribunal के आगे अपनी अपील करते हैं । वहां भी अगर फैसला वर्करो के हक में जाता है तो भी मालिक टालमटोल करते फिरते हैं । खालसा निर्भय ट्रांसपोर्ट हमारे लुधियाने में बहुत बड़ी कम्पनी है । इस सम्बन्ध में भी बड़ी fight हुई । Industrial Tribunal ने हमारे हक में फैसला दे दिया और कहा कि 27 हजार रुपया वर्करो को दिया जाए । लेकिन यह आज तक नहीं दिया गया । बार बार request भी की गई । Labour Commissioner, Labour Inspector, Deputy Commissioner के पास जाते हैं । फिर भी वहां मालिक आ जाते हैं और influence चल जाता है । असल मुसीबत मैं समझती हूं कि Tribunal के decisions को implement करने के लिए Labour Department के पास ताकत नहीं, powers नहीं । उन को जरूरत इस वक्त powers देने की है ताकि जो conciliations वह कराते हैं, जो फैसले Tribunal देते हैं उन को implement करा सकें । मालिक जो फैसलों को नहीं मानते; उन्हें मनवा सकें । इसी तरह Indian Transport Company करनाल है । इसके लिए भी हमें तीन दफा लड़ाई करनी पड़ी । पिछले साल Tribunal का फैसला हमारे हक में हुआ । आप को सुनकर हैरानी होगी कि साल भर हम request करते रहे लेकिन फैसला implement नहीं हुआ और साल के बाद वह तारीख lapse हो गई और वर्कर बेचारे बाहर बैठे हैं । इसी तरह मोगा ट्रांसपोर्ट कम्पनी है Tribunal ने हमारे हक में फैसला दिया कि 21 सौ रुपया वर्करो को दिया जाए लेकिन मालिक कहते हैं कि 21 सौ नहीं 17 सौ ले लो । उस के लिए हम ने फिर नोटिस दिया है । जैसा कि मैंने पहले कहा असल जरूरत किसी सख्त legislation लाने की है । मैंने Labour Advisory Committee की meeting में भी यही कहा था कि हमें Law में तरमीम करनी चाहिए । जैसा कि उत्तर प्रदेश में है । Labour Department को वहां पर काफ़ी powers हैं । उस के अनुसार वह फौरन मालिक को कह सकते हैं; उसे मनवा सकते हैं । इसलिए मैं समझती हूं कि इस में Labour Department का कोई नुकस नहीं ।

उन के पास कोई भी powers नहीं कोई ऐसा कानून नहीं जिस के तहत वह Conciliation Board या Tribunal के फैसले को implement करवा सकें । (interruption) आप Labour Code study कर के देख लें उन के पास ऐसी कोई powers नहीं है । तो मैं अर्ज करना चाहती हूं कि यह देखने की जरूरत है कि यह बीमारी यहां क्यों है । इतनी बड़ी लेबर पंजाब में तो है नहीं जैसा कि अहमदाबाद या बम्बई में है । यहां कोई इतनी बड़ी factories और mills तो हैं नहीं लेकिन यहां labour trouble बहुत है । यहां कोई बड़ा industrial town नहीं है लेकिन labour trouble बहुत है । आप transport में देखें वहां trouble है और textile industry में देखें वहां भी trouble है । मेरा रोज़ ही Labour Department के साथ dealing रहता है और मैं जानती

[श्रीमती सीता देवी]

हूं कि वहां काम ज्यादा है लेकिन staff कम है । इसलिए मैं वजीर साहिब से अर्ज करती हूं कि एक तो उन्हें staff ज्यादा दें और दूसरा उन्हें कुछ powers दें चाहे इस मतलब के लिए कोई नई legislation ही क्यों न पास करनी पड़े । मैंने बम्बई और उत्तर प्रदेश के लेबर कानूनों को study किया है । मैं इस सिलसिले में यह कहना चाहूंगी कि आप दोनों को देखें और दोनों में से जिस में powers ज्यादा दी गई हों उस के मुताबिक यहां भी legislation पास कराएं तो उस से पंजाब को फायदा होगा ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, यह जो 14,760 रुपये की demand है यह बड़ी meagre सी है कोई बड़ी demand नहीं है इसलिए इस के हक में राए देने को दिल करता है और जी कहता है कि इस पर क्यों बहस की जाए लेकिन जिस काम के लिए यह demand है वह बड़ा भारी है । स्पीकर साहिब, मैं इस demand के अन्दर ही बोलूंगा और general discussion में नहीं पड़ूंगा जैसा कि आपने फरमया है । इस सिलसिले में मेरी अर्ज है कि 1949 से लेकर 1954 तक के समय में labour disputes की तादाद बड़ी बढ़ गई है । जहां 1949 में कुल 54 disputes हुए थे वहां 1954 में 351 हो गए थे । इतने disputes जो बढ़े हैं इनका कोई cause है और इस की कोई radical remedy होनी चाहिए और मैं समझता हूं कि additional staff इस काम को cope with नहीं कर सके गा । इन का जो यह ख्याल है कि यह काम additional staff कर सकेगा यह गलत है । हमें इस मामले को गौर से समझने की कोशिश करनी चाहिए । मुझे उम्मीद है कि मिनिस्टर साहिब इस मामले पर गौर करेंगे । जैसा कि मेरी sister ने अभी कहा है कि इस सिलसिले में law नहीं है, Labour Law की कमी है पर मैं कहता हूं कि यह काफी से भी ज्यादा है लेकिन इन laws की execution करानी Labour Department के हाथ में भी नहीं है । उन्हें हर एक मामले को Conciliation Board की मार्फत हल करने की जरूरत पड़ती है और ultimately हर एक dispute Labour Tribunal के पास जाता है । इस लिए Tribunal का काम इतना बढ़ गया है कि वह इस काम को निपटा नहीं सकता । इस का basic cause यह है जैसा कि आप ने देखा है कि general consciousness लेबर workers में इतनी बढ़ गई है कि वे अपने rights के लिए लड़ने को तैयार रहते हैं । वे अब इतने आगे आ गए हैं कि अब उन्हें कोई पहले की तरह दबाए नहीं रख सकता । अभी पांच दिन की बात है कि मैं ने Finance Minister के सामने एक case पेश किया था । Factory Law में यह लिखा हुआ है कि जो भी आदमी किसी factory में काम करता है वह factory worker होगा । लेकिन जब factories के कई मालिक उन के मुतालबात पूरे नहीं करते तो इस के लिए disputes हो जाते हैं । जो हक उन्हें Factory Act के मातहत हासल हैं यानी leave का है या और ऐसी चीजें हैं वह उन्हें नहीं देते । और इसी के लिए यहां

Assembly Hall के बाहर उस दिन मुज़ाहरा हुआ था । Factories में दो तरह के आदमी काम करते हैं एक तो workers होते हैं और दूसरे contractors, लेकिन Factory Act के मुताबिक वे सब के सब workers होते हैं और सब एक जैसी facilities के हकदार होते हैं । इसी बात पर खाह मखाह का झगड़ा पैदा कर दिया जाता है । मेरा ख्याल है कि उस दिन मिनिस्टर साहिब ने उन की तसल्ली कराई थी कि वह इस पर अच्छी तरह से गौर करेंगे और इस चीज़ को गौर से देखेंगे । लेकिन अब सवाल यह है कि यह मामले जो रोज़बरोज़ बढ़ते जा रहे हैं इन का cause क्या है । मैं समझता हूँ कि workers को जब तक सब amenities of life नहीं दी जातीं तब तक यह खत्म नहीं हो सकते । यह जो 14,760 रुपया additional staff के लिए रखा गया है इससे यह समस्या हल न होगी । इस के लिए तो आप radical remedies तलाश करने की कोशिश करें । Socialistic Pattern of Society जो हमारा aim है उस तरफ बढ़ने के लिए हमें अपनी कार्यवाही को speed up करने की ज़रूरत है ।

ਅਰਬ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਜਿਹੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਹਿਮ ਹੈ general discussion of the budget ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ discuss ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿਹੜੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ detailed policy ਹੈ ਉਹ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਜੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਲੇਕਿਨ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਹੀ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁਣ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ । ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ 2 ਜਾਂ 3 points raise ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਵਿਸਤਾਰ ਪੂਰਵਕ ਆਪਣੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ policy ਦਸ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਉਹ points ਇਹ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਇਕ tribunal ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ ਉਹ ਦੂਜੇ tribunal ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ । ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹ difficulty ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਕਈ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ difficulty ਆਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਦੂਜਾ ਸਵਾਲ ਜਿਹੜਾ ਛੀਨਾ ਜੀ ਨੇ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਕਾਫੀ important ਸਵਾਲ ਹੈ । ਅਜ ਜਿਹੜੇ labour ਦੇ ਮਸਲੇ ਹਨ ਜਾਂ Labour Tribunal ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ study ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ policy ਵਜ਼ੇ ਤੋਰ ਤੇ ਹਾਊਸ ਅਗੇ ਰਖਾਂਗਾ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ policy

[ਅਰਥ ਮੰਤਰੀ]

ਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ industries ਦੀ development ਨੂੰ ਬੜੀ importance ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਬੜੀ importance ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ labour ਦੀ welfare ਅਤੇ industries ਦੀ welfare ਦੋਵੇਂ ਗਲਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੋ ਤਵੱਜ਼ੋ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਵੱਜ਼ੋ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ policy ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ conciliation ਨਾਲ ਹਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਅਸੀਂ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ agency ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਾਉਣ। ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਇਹ strikes ਅਤੇ lockouts ਹੋਣ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਡੀ policy ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹਨ। ਸਾਡੀ ਤੇ conciliation ਦੀ policy ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਵੱਜ਼ੋ ਇਸੇ ਗਲ ਵਲ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਵਜ਼ਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ industrial tribunal ਜਾਂ labour tribunal ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਇਹੀ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ conciliation ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਝਗੜੇ ਮਿਟਾ ਲੈਣ। ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਨੂੰ protection ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ protection ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਥੇ labour ਨੂੰ protection ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡਟ ਕੇ protect ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਹੈ policy ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ।

ਇਹ ਹੈ ਸਾਡੀ ਪਾਲਿਸੀ ਜਿਸਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ difficulties ਨਾ ਵਧਣ, ਸਗੋਂ ਘਟ ਹੋਣ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਦਦ ਵਾਲੀ spirit ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਿਹਾ। ਜਿੰਨੇ strikes ਦੇ ਕੇਸ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ। Atlas Works, ਸੋਨੀਪਤ ਵਿਚ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ, metal ਵਰਕਰਜ਼ ਦੀ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ movement ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ। ਮਗਰ ਮੈਨੂੰ ਅਵਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਸ case ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ labour ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ problem ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਜ਼ਹ ਕਰਕੇ ਲੇਬਰ ਨੇ ਅਗੇ ਹੋਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਵੱਜ਼ੋ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ metal workers ਨੂੰ refer ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਢੋੜਾ ਜਿਹਾ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ। ਉਥੇ ਜੋ ਝਗੜਾ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਝਗੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਰੋਜ਼ ਅਤੇ ਪੂਰਾ time ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ workmen ਤਸੱਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਏ ਸਾਨੂੰ ਇਹ

ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵਿਚ ਵਜ਼ਨ ਹੈ। Labour ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ arguments ਵਜ਼ਨਦਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਚੰਗਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ tribunal ਨੂੰ refer ਕਰ ਦਿਉ। ਉਹ ਮਾਮਲਾ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। File ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਇਕ ਦੋ ਰੋਜ਼ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਮੇਰਾ ਵਾਸਤਾ ਹੈ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨਾਲ, ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ trouble ਵਧੇ ਨਾ। ਸਾਰੀ labour machinery ਨੂੰ re-conciliation purposes ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਾਂਗਾ।

ਭੇਣ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ ਜੀ ਨੇ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੇਸਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ Supplementary Demand ਹੈ ਅਤੇ general budget ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੇਸਾ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਹੁਣ ਜ਼ਰੂਰਤ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੇਸਾ ਆਪ ਤੋਂ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਆਰਜ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਲਈ। ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਵੇਂ ਬਜਟ ਵਿਚ ਦੇਖਾਂਗੇ ਜਦ general discussion ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਜੋ department ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ personnel ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਤਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੰਮ ਚਲਾ ਸਕੇ। ਅਜ ਹੀ ਮੈਂ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਸਾਡੀ agricultural labour ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਉਹ Labour Department ਪਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਇਹ ਕੰਮ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗਿਰਦਾਵਰਾਂ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਤਨੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕਿ ਇਸ department ਨੂੰ expand ਕਰਨ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ expansion ਕੀਤੀ ਵੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ Labour Officer ਅਤੇ ਕੁਝ Factory Inspectors ਦੀ sanction ਦਿਤੀ ਹੈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ। Deputy Labour Officers ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ appoint ਕਰਨੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ department ਨੂੰ expand ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬਜਟ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਵੀ ਤਫਸੀਲ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਹਾਲੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ demand ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਉ।

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 14,760 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 47—Miscellaneous Departments.

The motion was carried.

EDUCATION

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 77,90,790 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 37—Education.

Mr. Speaker : Motion moved :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 77,90,790 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 37—Education.

[Mr. Speaker]

I have received notices of several cut motions in respect of this demand. Cut motions Nos. 15, 16, 17 and 18 standing in the names of Shri Wadhawa Ram, Sardar Darshan Singh, Sardar Bachan Singh and Sardar Achhar Singh ; cut motion No. 34 in the name of Shri Mool Chand Jain, cut motion No. 35 in the name of Master Daulat Ram, cut motion No. 37 in the name of Sardar Khem Singh and cut motion No. 42 in the name of Shri Kasturi Lal Goel are ruled out of order on the ground that they are of a general character and do not specifically relate to the items included in this demand. The following cut motions are in order and will be deemed to have been moved. They can be discussed along with this demand—

29. **Shri Babu Dayal :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

45. **Shrimati Dr. Parkash Kaur :**

That the demand be reduced by Re. 1.

49. **Principal Harbhajan Singh :**

That the demand be reduced by Re. 1.

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 31 ਮਾਰਚ, 1956 ਤਕ 77, 90, 670 ਰੁਪਿਆ.....

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਦੀ cut-motion out of order ਹੈ ।
ਕੈਸੇ ਆਪ ਬੋਲ ਲੈਂ । (Your cut motion is out of order. However, you may speak.)

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਰਕਮ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੇਸ਼ education ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਹੁਤ backward ਹੈ । ਜਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ education ਘਟ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ Demand ਨੂੰ ਵਧਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ scheduled castes students ਲਈ 25 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟ ਸੀ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ students ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤਕ stipends ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ, । ਇਹ ਲੋਕ floods ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗਰੀਬ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ students ਨੂੰ stipends ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ, ਵਜ਼ੀਫੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਜਲਦੀ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਾਲੀਮ ਜਾਰੀ ਰਖ ਸਕਣ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸਮੇਂ Scheduled Castes Students ਨੂੰ ਨੇਵੀਂ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਜ਼ੀਫੇ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : Demand No. 5 ਦੇ ਕਿਸ item ਬਲੇ ਤੁਸੀਂ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਸ demand ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੁਸੀਂ Budget ਦੀ General Discussion ਵੇਲੇ ਦਸ ਲੈਣਾ । (Under which item of Demand No. 5 are you speaking? These matters are not relevant to this demand. You may mention these things at the time of General Discussion of the Budget).

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ families ਦੀ income 100 ਰੁਪਏ ਹੋਵੇਗੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਫੀਸ ਲਗ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਗਰ Scheduled Castes ਗਰੀਬ ਹਨ, ਫੀਸਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਫੀਸਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : यह चीजें किस item के नीचे आती हैं ? आप Budget की General Discussion के वक़्त यह बातें कह लें। अब आप बैठ जाएँ (Under which item do these things fall ? You may say these things at the time of the general discussion of the Budget. Now, please resume your seat.)

श्री रिजक राम (राए) : स्पीकर साहिब, Demand No. 5 के तहत जो स्कूल Multipurpose Schools जारी करने के लिए पेश की गई है, इस के सम्बन्ध में मैं एक दो बातें अर्ज करना चाहता हूँ। इस में कोई शुबा नहीं कि जहाँ तक उस तालीम का ताल्लुक है जो मौजूदा स्कूलों में दी जा रही है, उस में बड़ी तरमीम और संशोधन की जरूरत है। इस लिए इस चीज़ के मुताल्लिक दो राए नहीं हो सकतीं कि गवर्नमेंट ने Multipurpose Schools जारी करके जो step लिया है, यह एक बहुत आवश्यक step है। इन स्कूलों में science और technical education का प्रबन्ध बड़ा सराहना योग्य कदम है और जो रुपया हम आज इस की उन्नति के लिए मांग रहे हैं, यह भी जायज़ है बल्कि इस से ज्यादा की भी मांग करें तो वह भी बिल्कुल उचित होगा। लेकिन वज़ीर मुताल्लिका का ध्यान मैं इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि schools की selection करते वक़्त हमारे इलाके की तरफ ध्यान नहीं दिया गया। हम ने बार २ दरखास्तें दीं, यह भी लिखा कि जो खर्चा हम पर सरकार डालेगी हम उसे चन्दे या किसी दूसरी शकल में देने के लिए तैयार होंगे, मगर न मालूम किन वजूहात की बिना पर हमारी दरखास्त मन्ज़ूर नहीं की गई। फिर जहाँ selection हो गई है वहाँ क्या considerations सामने आई और इस तरह की और बहुत सी बातें भी सामने आ गई होंगी। जहाँ तक science के लिए या दूसरी सिखलाई के लिए और Training स्क्रीमों के लिए Institutions की selection की गई है वहाँ मेरे इलाके सोनीपत का कोई भी स्कूल नहीं select किया गया न ही यह selection इस बार की गई है और न ही यह अगली बार में दिखाई गई है। यह बड़े दुःख की बात है। इसके मुताल्लिक मैं यह बताना चाहता कि इन दो तकलीफों के बारे में मैं ने खास तौर पर Education Minister साहिब और महकमा तालीम के बड़े २ अफसरों से दरखास्त की है और उन दरखास्तों पर मिफारिशें भी की हैं कि जहाँ दिहातों में स्कूल आबाद हैं और जहाँ लोगों ने लाखों रुपए चन्दा दिया है और ज़मीनें देकर स्कूलों को चलाया है वहाँ दिहाती इलाकों में सब से ज्यादा इस बात की जरूरत है कि लोगों को technical side पर training देने का इन्तज़ाम किया जाए। मैं इस बात को समझने में कामसर हूँ कि इस तरफ़ क्यों ध्यान नहीं दिया गया। मैं वज़ीर

[श्री रिजक राम]

मुताल्लिका से निवेदन करता हूँ कि अगर स्कूलों की selection हो चुकी है और उस में तरसीम हो सकती है और इसकी गुंजायश हो तो इसे कर दिया जाए अगर नहीं तो आईन्दा selection के वक्त इस बात का ख्याल रखा जाए। क्योंकि दिहातों में कमीर रकम जमा कर के स्कूल चलाए जाते हैं तो वहां भी multipurpose स्कूल जारी करने की ज़रूरत है। Science और दूसरी Technical Training का इन्तज़ाम करने की कृपा की जाए। मुझे उम्मीद है कि वजीर साहिब इस बात का तरफ ध्यान देंगे।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਮਲਟੀ ਪਰਪਜ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਜੇ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਮਿਤਰ ਚੌਧਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਸੇ ਇਕ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਪਰ ਸਭ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਨਹੀਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਇਹ ਮਲਟੀ ਪਰਪਜ਼ ਦੀ ਸਕੀਮ ਸੈਂਟਰਲ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੈਂਟਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਜੋ ਗਰਾਂਟ ਆਈ ਹੈ ਸਾਡਾ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਸਾਡੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਹੋਈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕੁਝ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਕੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਰੁਪਿਆ ਫੜ ਕੇ ਇਹ ਸਕੀਮ ਲੈ ਲਈ। ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਣ ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਲਈ ਸ਼ਾਇਦ ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਪਰ ਹਰ ਥਾਂ ਇਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਬਾਰੇ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਹਿੱਸੇ ਸੈਂਟਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਸਟੇਟ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇਣ। ਇਹ ਸਕੀਮ ਤਾਂ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇਣ ਦੀ ਥਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਲੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਵੇਨਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਸਕੂਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਣ। ਫਿਰ ਇਕ ਅਧ ਸਕੀਮ ਤਾਂ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਕਿਤੇ ਫੜ ਕੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਪਰ ਬਾਕੀ ਸਕੀਮਾਂ ਲੈਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੂ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਸਕੂਲ ਤਾਕਤ ਰਖਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਹੋਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਕੀਮਾਂ ਆ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲਗਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵੇਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰਕਮ ਰਖੇ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਸਕੀਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਲਟੀ ਪਰਪਜ਼ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਦਾ ਪਰਪਜ਼ ਡੀਫੀਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਮੈਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਈ ਵੇਰ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ ਵਲੋਂ ਰੀਪਰੀਜ਼ੈਨਟੇਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਡੈਪੂਟੇਸ਼ਨ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਜੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੌਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਹੀ ਗੌਰ ਹੋਈਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਰ ਗਰਾਂਟ ਜੋ ਇਕ ਸਾਲ ਦਿਤੀ ਗਈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਡਬਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਰਾਂਟ ਨੂੰ ਡਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਭਾਰੀ ਖਾਟਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਗਰਾਂਟਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਨੂਅਲ ਡੇਵੀਸਿਟ ਦੇ - 0 ਜਾਂ 33 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਤਕ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਬਾਕੀ 70 ਵੀਂ ਸਦੀ ਖਾਟਾ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਮੀਟ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖਾਟਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਜੋਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਆਦਿਕ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਰੁਪਿਆ ਕਾਫੀ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਦਾਨੀ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਰ ਸਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜੋ ਖਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਦਾਨ ਅਤੇ ਚੰਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਜੇਕਰ ਚੰਦਾ ਉਗਰਾਹਣ ਜਾਓ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਈ ਹੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਕਾਬਿਜ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਚੰਦਾ ਲੈਣ ਦੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜੋ ਫਾਰਨ ਡੋਨਰਜ਼ ਹਨ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚੰਦੇ ਲਈ ਅਪੀਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੋਰਸਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋੜ ਸੀ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸ ਸੋਰਸਿਜ਼ ਘਟ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਹੁਣ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਲਜ ਵੀ ਤਾਂ ਰੋਰਮੀਟ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਵੀ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਜ ਕਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਲਜ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਲਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਕੰਮਿਊਨਿਟੀ ਨੇ ਜੇਕਰ ਇਕ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਨਾ ਕਰ ਲਏ ਇਸ ਲਈ ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਵੀ ਕਾਲਜ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਅਪਣੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਨਾ ਕਰ ਜਾਣ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮਿਊਨਿਟੀ ਦਾ ਕੋਈ

ਮਿਸ਼ੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਕੇਵਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਗੈਰਮੈਂਟ ਦਾ ਹਥ ਵਟਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਜੋ ਕਾਲਜ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿਤੇ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਕਈ ਵੇਰ ਬੈਠਤੀ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਅਪਣਾ ਖਰਚ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹੀ ਗਰੇਡ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਜੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੇਡਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਗਰੇਡ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਖਿਚ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲ ਆਉਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਅਗੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਜਾਂ ਸੀਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਐਟ੍ਰੈਕਟਿਵ ਮੈਲਰੀਜ਼ ਰਖੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਹੋ ਰਹੇ ਘਾਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ 80 ਜਾਂ 90 ਪਰਤੀਸ਼ਤ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਐਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗਰੇਡ ਦੇਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨੂੰ ਵੀ ਹਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰੇ।

ਮਾਸਟਰ ਫੈਲਿਟ ਰਾਮ (ਕੈਥਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ Demand ਪਰ ਜੋਕਿ multipurpose Schools ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਹੈਂ ਐਂਡ ਇਸ ਮੈਂ ਐਂਡ 3, 4 ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਹੈਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨੇ ਦੇਖਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਭੀ ਸਕੂਲ ਲਿਏ ਗਏ ਹੈਂ ਵੇ ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਸਕੂਲ ਲਿਏ ਹੈਂ। ਅਗਰ ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੋ ਧਨ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਇਨ multi-purpose schools ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੈ, ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਇਨਕੀ ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਉਤਨੀ ਸ਼ਹਰੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ demand ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਇਨ schools ਦੀ ਜੋ ਕਾਰਜਕਰਮ ਬਤਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਹਿ ਠੀਕ ਹੈ। ਸ਼ਹਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਦਿਹਾਤ ਦੇ ਅੰਦਰ Commerce ਵਗੇਰਾ ਛੋੜ ਕਰ ਬਾਕੀ ਮਜ਼ਾਮੀਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਤੋ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋ ਜ਼ਿਆਦਾ multi-purpose schools ਜਾਰੀ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਸਕੇ ਲਿਏ ਦੋ ਬੜੀਂ ਕੜ੍ਹਾਤ ਹੈਂ। ਪਹਿਲੀ ਤੋ ਧਨ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਹਮ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਤੋ ਦਿਹਾਤੀ ਐਂਡ ਸ਼ਹਰੀ ਕਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰੋਂ ਤਾਂ ਹਮ ਮਹਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੈਂ ਕਿ ਦਿਹਾਤ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਤੋ ਪੀਛੇ ਹੈਂ। ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਕਹਿ ਸਹੂਲਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ਜੋਕਿ ਸ਼ਹਰੀ ਮੈਂ ਰਹਨੇ ਵਾਲੀਂ ਦੀ ਹੈਂ। ਸ਼ਹਰੀ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਕਿਸੀ ਨ ਕਿਸੀ ਤਰ੍ਹਾ ਐਂਡ ਕਹੀਂ ਨ ਕਹੀਂ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮਿਲ ਰਹਾ ਹੈ, ਕਯੋਂਕਿ ਉਨਕੇ resources ਕਸੀਹ ਹੈਂ ਸ਼ਹਰ

दिहात में रहने वालों को यह सहुलतें नहीं हैं और न ही उनकी कोई recommendation होती है। दिहात ही ऐसी जगह है जहां कि हम ने रोजगार मुहय्या करना है और करने की जरूरत है। इस रोजगार को मुहय्या करने के लिए Government को सब साधन इस्तेमाल में लाने चाहिए जिन में से कि एक यह है। दूसरी बात यह है कि दिहात बहुत पिछड़े हुए हैं, वहां के लोग बहुत पिछड़े हुए हैं और तालीम बहुत कम है। इसलिए इस किस्म की नई तालीम का वहां जाना जरूरी है। शहर में तो पहले भी इस किस्म की सहुलतें मिल जाती हैं मगर दिहात में ऐसा कोई इन्तजाम नहीं है। अगर आप चाहते हैं कि दिहाती भी रौशन दिमाग हों, लायक हों बड़े Scientist हों तो वहां की तरफ पहले ज्यादा ध्यान दें और इनको शहरों से पीछे न रखें। इसलिए वहां ज्यादा से ज्यादा स्कूल खोलने की जरूरत है।

इसके साथ ही मैं यह भी कह देना चाहता हूं कि यह जो multi-purpose schools अब खोले जा रहे हैं बहुत देर पहले खोल देने चाहिए थे। जब से हमारी मौजूदा सरकार, मेरे कहने का मतलब है हमारी यह Assembly, वजूद में आई है उसी समय ऐसा कदम लिया जाना चाहिए था। मैं समझता हूं कि हमारी सरकार ने यह कदम चार साल बाद उठाया है। यह काम जो आज कर रही है चार साल पहले ही कर देना चाहिए था। मगर अब इस कमी को पूरा करने के लिए हमारे महकमे को बड़ी होशियारी, जानफशानी और काबलियत के साथ कम से कम समय के अन्दर इन स्कूलों की तरफ जो अब खोले जा रहे हैं, ध्यान देना चाहिए ताकि हम आगे बढ़ सकें। दूसरी बात यह है कि तालीम की quality को बढ़ाना चाहिए। इन स्कूलों के अन्दर education की quality को बेहतर बनाना चाहिए। इस quality को बेहतर बनाने के लिए मैं दो बातें अर्ज करना चाहता हूं। पहली बात यह है कि यह जो स्कूल वजूद में आए हैं उन में जितने अच्छे से अच्छे highly qualified teachers हैं वे भेजे जाएं ताकि वे तालीम का standard ऊंचा करें। इसके माने यह नहीं है कि हम पिछली तालीम को खराब कर के ignore कर के इसकी तरफ रजूह करें मगर मैं चाहता हूं कि यह जो नया तजरुबा हम शुरू करने वाले हैं अगर हम इसे कामयाब बनाना चाहते हैं तो अच्छे और qualified teachers ही वहां भेजे जाएं और अगर मुमकिन हो सकें तो उन teachers साहिबान के लिए, जिस तरह कि आप ने पहले किया है और qualifications के लिहाज से high और low grade दिए हैं, उसी तरह मैं समझता हूं कि इन teachers को भी enhanced grade दिए जाएं। मैं समझता हूं कि जब तक एक टीचर इक्तसादी मसलों से मुबर्री नहीं है, उसकी माली हालत ठीक नहीं है तो कैसे अच्छा काम कर सकता है। जब एक टीचर का पेट भर रहा है, उसकी family को खाने को रोटी और पहनने को कपड़ा मिलता है तो वह बहुत कुछ कर सकता है जैसा कि आज मगरवी ममालिक में टीचर कर रहे हैं और teachers का वहां standard of living भी काफी ऊंचा है। उसी तरह यहां भी होना चाहिए। इसलिए

[मास्टर दौलत राम]

मैं अरज करता हूँ कि अच्छे से अच्छे टीचर्स को ज्यादा तनखाह दे कर . खाह उनके ग्रेडों में qualifications के लिहाज से फर्क डाल कर इन स्कूलों में भेजा जाए ।

दूसरी बात मैं inspecting staff के बारे में कहना चाहता हूँ । चूँकि यह स्कूल नई किस्म के होंगे, इसलिए इन के लिए inspecting staff भी खास होना चाहिए । पहला जो staff है वह मेरा ख्याल है कि वह इस नई तालीम के मुताबिक trained नहीं है । उन लोगों को हम चाहते हैं कि वे अपनी तालीम का मियार बढ़ाएं । यह तो हो नहीं सकता कि वह सब training के लिए जाएं मगर मैं यह जरूर कहूंगा कि इस inspecting staff के लिए इन मजामीन के लिये Refresher Course होना चाहिए और इस का इन्तजाम किया जाना चाहिए चाहे हमें इसके लिए और भी खर्च करना पड़े । Inspecting staff के लिये जैसे कि A.D.I., D.I. वगैराह हैं या जिन्हें महकमा समझे उनको refresher course के जरिए इस नए तालीमी ढांचे के बारे में training का जरूर इन्तजाम कर दिया जाए ।

तीसरी बात मैं यह अरज कर देना चाहता हूँ कि यह Multi-purpose Schools तभी कामयाबी से चल सकते हैं अगर उन में काम करने वाले छोटी तनखाह पाने वालों का भी ख्याल रखा जाए । जो छोटे २ teachers हैं उनकी हालत बहुत खराब है । मसलन J.V. teachers की हालत बुरी है । फिर S.V. teachers को देखिए, oriental classes वालों को देखिए और बिचारे P.T.Is को देखिए, कितनी बुरी हालत में हैं । मैं नहीं समझता कि जिसकी तनखाह 50 और 25 रुपए से शुरू होती है वह कैसे अच्छा काम कर सकता है जबकि उसे और उसके बाल बच्चों को दो समय पेट भर कर रोटी भी नहीं मिलती है । इसलिए मैं अरज करना चाहता हूँ कि जो टीचर्स छोटी २ classes को पढ़ाने के लिए और इन में काम करने के लिये भेजे जाएं उनकी तरफ इस बारे में ख्याल किया जाए । अगर ऐसा न हुआ तो यह तजरुबा जो हम कर रहे हैं, अधूरा ही रहेगा और मुमकिन है कि यह नाकामियाब ही हो । यहां improvement in teaching के बारे में भी कहा गया है । मैं देखता हूँ कि Government Schools और उसके बाद चंद District Board स्कूलों के सिवा बाकी हमारे private schools में तालीमी हालत निहायत खस्ता है । इसकी वजह हम तो यह महसूस करते हैं कि वहां के teachers बिल्कुल बेबस हैं । मुझे खुद जाती तजरुबा है और मैं ने वहां देखा है कि managements इस तरह की बनी हुई हैं कि जिस वक्त उनकी मर्जी होती है teachers को रख लेती है और जब चाहती है निकाल देती है । सब से बड़ी बात तो यह है कि उनकी service में गैर महफूजियत है और insecurity है । उनको यह डर लगा रहता है कि आज निकाल दें या कल निकाल देंगे और यह efficiency के impair होने की बड़ी वजह है । यह बिदत हमारे सूत्र में बहुत है । मैं चाहता हूँ कि यह जल्दी से जल्दी खत्म हो ।

इसके इलावा यहां libraries और science के मुतल्लिक भी जिकर किया गया है। Libraries के बारे में मैं यह कहना चाहता हूं कि जो दिहातों को दी जाएं उनकी बाकायदा checking हुआ करे। वहां जो librarians भेजे जाएं वे ऐसे वैसे न हों बल्कि properly qualified हों। गांव में जो भी libraries दी जाएं उनमें यह जरूरी कर दिया जाए कि उनमें पूरे qualified आदमी रखे जाएं। अगर ऐसा काम न किया गया और अगर qualified और wholetime workers न रखे गए तो जो हजारों रुपया हम खर्च कर रहे हैं वे राएगां जाएगा। फिर जनाब science का जो सामान स्कूलों में लिया जाता है मुझे पता है कि जितना सामान होना चाहिए उतना नहीं होता है। अगर गौर से जांच पड़ताल की जाए तो मालूम होगा कि funds इस सामान पर खर्च ही नहीं किए जाते हैं और लड़के suffer करते हैं। इसलिए इस के बारे में Director साहिब और सहकमे को पूरी तवज्जुह करनी चाहिए कि स्कूलों में पूरा पूरा सामान हो।

सरदार सरूप सिंह (अमृतसर शहिर पुरख) : सपीकर साहिब, यह जिहज़ी सक्तीम साडे साहमटे आਈ है अਤੇ जिस ਉਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਕ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ fund ਹੈ ਇਹ ਇਕ Special Development Fund ਦੇ ਵਿਚ transfer ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਉਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰਮੀਮ ਵੀ suggest ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ Demand ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ item ਇਹ ਹੈ ਕਿ 100 ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਇਆ ਫੀ ਸਕੂਲ ਇਮਦਾਦ ਦੇਣੀ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਰਾਇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਸਕੂਲ ਅਗੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਪਿਛੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ finances meagre ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਲੋੜਮੰਦ ਹਨ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ Government of India ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ move ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਇਆ ਫੀ ਸਕੂਲ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਫੀ ਸਕੂਲ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ 100 ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਜਾਏ 300 ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਧ ਛਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਮੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਿਕਦਾਰ ਬੇਸ਼ਕ ਘਟ ਹੀ ਹੋ ਜਾਏ ਪਰ ਇਹ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ figure ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਫੀ ਸਕੂਲ ਕਰ ਦਿਉ।

Multi-purpose ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ। ਇਨ੍ਹੀ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਤਾਂ ਘਟ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਉਤੇ ਅਸੀਂ ਏਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਖੁਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ 15 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਈਆ ਫ਼ੀ ਸਕੂਲ ਵਧ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ amount ਨੂੰ ਘਟਾ ਕੇ 5 ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ੀ ਸਕੂਲ ਕਰ ਦਿਓ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ grant 100 ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ 300 ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਜਾ ਸਕੇਗੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ uprooted ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਾ ਤੇ ਲਾਈਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ apparatus ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ funds ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰੁਕ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਰਖਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਤਰਨ ਤਾਰਨ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, Education ਦੀ ਮਦ ਹੇਠ ਜਿਹੜੀ demand multi-purpose schools ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਲਿਖਣਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 66 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ 33 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਸਕੂਲ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲ 33 ਫੀ ਸਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਉਹ ਇਸ ਗ੍ਰਾਂਟ ਤੋਂ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲ 33 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗ੍ਰਾਂਟ ਦਿਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬੇੜੇ ਦਿਨ ਹੋਏ ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ teachers ਦੀ conference ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲਾਂ 66 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਹ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਹਿੱਸਾ ਦੇਣ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਕੂਲ ਖੁਦ ਪਾਉਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲ ਸਕਣਗੇ। ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਲਬਾਰੇਟਰੀ ਲਈ ਲੋੜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ teachers ਵੀ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਣ।

ਸੀਲਕੀ ਅਫ਼ਤੂਲ ਗਜ਼ੀ ਭਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਕਸ਼ ਐਂਡ ਤਸਕਾ ਏਕ ਕੁਝ ਬੇਹਤਰੀ ਕੀ ਰਾਫ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। Multi-purpose

schools जो बनाये जा रहे हैं उन में कैसा ही अच्छा हो कि ऐसी जगहों का इन्तखाब किया जाये जो बहुत ही पसमांदा अलाका से ताल्लुक रखती हैं। मेरे हलके में **Prem Meo High School** है जिस की बिल्डिंग इतनी बसीह है जिस में **Industrial College, Engineering College, Medical College** या **Multi-purpose School** कोई भी बन सकता है। लेकिन हमारी सरकार की ऐनक कुछ ऐसी है जिस का एक शीशा तो साफ है और एक में खराबी है। वह इस ढंग से चलती है और इस गर्ज से खास खास इलाकों में काम करती है ताकि आयंदा अलैक्शन में किसी मिनिस्टर की सीट महफूज हो जाये। स्पीकर साहिब, मैं जानता हूं कि हमारे नये शिक्षा मन्त्री बहुत नेक आदमी हैं और मुझे उम्मीद है कि वह इस तरफ जरूर ध्यान देंगे।

दूसरी बात जो मैं अर्ज करना चाहता हूं वह है प्राईवेट कालेजों में अंधेरगर्दी। मेरे मोहतरिम दोस्त प्रिंसिपल हरभजन सिंह ने अपनी तकरीर में प्राईवेट कालेजों का जिक्र किया है। मैं मानता हूं कि बाज प्राईवेट कालेज अच्छे हैं और अपना काम अच्छी तरह से सरअंजाम दे रहे हैं लेकिन कई कालेज अपना नजाम इस तरीके से चला रहे हैं कि वहां प्रोफेसरो को बिला नोटिस दिये बरतर्फ किया जाता है। दरअसल इस की वजह यह है कि उन्हें ग्रांट सरकार की तरफ से कम मिलती है। स्पीकर साहिब, तालीम के सिलसिले में जो खिदमात इन कालेजों ने सरअंजाम दी हैं उन से इनकार नहीं किया जा सकता। मगर मैं तो ग्रांटों का जिक्र करता हूं जिस का जिक्र मेरे मोहतरिम दोस्त प्रिंसिपल हरभजन सिंह जी ने अपनी तकरीर में किया है। स्पीकर साहिब, रौशनी के मीनार से ही रौशनी ली जाती है। देहातियों ने मिल कर करोड़ों रुपये इक्ठे कर के स्कूलों की बिल्डिंग बनवाई लेकिन अभी तक वहां हमारी सरकार **benches** और **teachers** नहीं भेज सकी। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि सरकार ने जो **late** कदम उठाया है उस का फायदा सब को पहुंचना चाहिये। हमारे वजीरे तालीम बाजवा साहिब अगर इस बात का **credit** लेना चाहते हैं तो वह बेशक लें।

अध्यक्ष महोदय : आप की बात बन नहीं रही। (The hon. Member is not speaking to the point.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाबे आली, मैं मिनिस्टर साहिब की तबज्जुह अपने हलका नूह की तरफ दिलाता हूं वरना यह जाट और खाट और तेली और कोहलू वाली बात होगी। अगर वह यह इशारा समझ लें तो उन के लिये बहुत काफी है।

श्री बाबू दयाल (सोहना) : स्पीकर साहिब, मेरी गुजारिश यह है कि जिस ढंग से इस **demand** का हिसाब किताब दिया गया है वह मेरी समझ में नहीं आता। पहले तो गवर्नमेंट ने यह मांग की है कि 98,07,340 रुपये की मन्जूरी दी जाये, फिर उन्होंने बताया है कि 20,16,550 रुपये की पहली **grant** में से **saving** हो जायेगी जिस का मतलब यह हुआ कि उन्होंने 77,90,790 रुपये की **net**

[श्री बाबू दयाल]

demand पेश की है। यहां जो **figures** दी हैं उन **figures** से अब तो यह पता नहीं लगता कि यह इस रकम की **distribution** किस तरह से होगी और हाऊस उस के मुताल्लिक किस तरह से अन्दाज़ा लगाए। मैं गवर्नमेंट से कहूंगा कि वह देख भाल कर काम किया करे क्योंकि हमें यह पता नहीं कि कौन कौन से यह **high schools** होंगे जिन्हें **multi-purpose type** में तबदील किया जायेगा। जब तक हमें इस बात का इल्म न हो तो हम इस पर कैसे अपनी राय दे सकते हैं। उन्होंने बताया है **conversion of high schools into multi-purpose type by introducing 80 courses** इस के मुताल्लिक यहां कोई **details** नहीं दी गई।

अध्यक्ष महोदय : “80 courses” के आगे एक छोटा सा लफज़ है “viz.” उस को भी देख लें। उस के बाद यूँ तफसील दी गई है कि 20 Science, 20 Technical, 12 Commerce, 12 Agriculture, 8 Home Science and 8 Fine Arts Courses होंगे।

[After the word “80 Courses” there is a small word “viz.” which the hon. Member may see. After that the detail has been given that it would include 20 Science, 20 Technical, 12 Commerce, 12 Agriculture, 8 Home Science and 8 Fine Arts Courses.]

श्री बाबू दयाल : अब मैं गुज़ारिश करूंगा कि उन्होंने नीचे **estimate** बनाया है कि **financial assistance to 20 other high schools to improve the existing facilities for the teaching of Science at Rs. 50,000 per school.**

इस का मतलब यह हुआ कि यह खर्च 15,00,000 के करीब होगा। अब तीसरी **item** को देखिए। 40 **multi-purpose schools** की **libraries** के लिये जिन में 5,000 रुपये की स्कूल के हिसाब से दिये जायेंगे तो इस को समझ लीजिए हो जायेगा 2,00,000। इस लिए मैं समझ नहीं सका कि 98,07,340 रुपये की किस तरह से **calculation** की गई है। इस हाऊस के 126 मैम्बरों में से कोई भी बता दे कि यह रकम किस तरह से **calculate** की गई है।

Mr. Speaker : On the recommendation made by the Secondary Education Commission.

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करता हूं कि इसमें लिखा है कि **Government of India** 2 हिस्से यानी 64,72,845 रुपये **contribute** करेगी और $\frac{1}{3}$ हिस्सा जो है वह **private schools** की **management** देगी जिन को कि इस स्कीम से सहायता मिलनी है। इस तरह से प्राइवेट स्कूल 32 लाख रुपये के करीब देंगे। यह **Multi-purpose Scheme** के लिये गवर्नमेंट **grants** दे रही है। मेरी गुज़ारिश यह है कि अब तो इन्होंने

हिसाब किताब ही गलत किया है और दूसरे इन्होंने यह नहीं बताया कि **multi-purpose** कौन कौन सी जगह ऐसे स्कूल बनाये जायेंगे और हरियाने में कितनी जगह होंगे। प्रतीत ऐसा होता है कि हरियाने के लिये तो बहुत कम खर्च किया जावेगा क्योंकि सरकार ने कोई तफसील जान बूझ कर नहीं दी क्योंकि सब पैसे जालन्धर डिवीजन पर ही खर्च किये जायेंगे। मैं पूछता हूँ कि इन के पास इस खर्च की क्या **justification** है? स्पीकर साहिब, यह लोग कहते कुछ हैं और करते कुछ हैं क्योंकि हिसाब सरकार ने केवल 61,86,845 का दिया है और मांग की है 77,90,790 जो **net demand** है।

अध्यक्ष महोदय : पैंतालीस मिनट बाकी रह गए हैं और अभी 5 **demands** discuss करनी हैं। (Forty-five minutes are left and yet five demands are to be discussed.)

श्री बाबू दयाल : ऐसी गवर्नमेंट की हिमायत नहीं करनी चाहिये जोकि हिसाब किताब गलत दे और रुपया राज्य की नीति (**policy of the State**) के खिलाफ खर्च करे। गवर्नमेंट की पालिसी तो यह है कि जो इलाके राज्य के पसमान्दा हैं उन पर रुपया खर्च किया जाए। लेकिन ये रुपया वहां खर्च करते हैं जहां जरूरत न हो। जालन्धर डिवीजन पहले ही मालदार है और उस की पोजीशन अच्छी है लेकिन हमारी हुकूमत उस पर रुपया खर्च किये जा रही है। इसलिए मुझे इस बात में सख्त इख्तलाफ है। जब तक इस का तफसील के साथ पूरी सूची का चिट्ठा पेश न करें और पूरा हिसाब किताब पेश न करें इस डीमांड पर गवर्नमेंट को एक पैसा भी मंजूर करके नहीं देना चाहिए। अगर मेरी बात हाऊस माने तो इस मांग को पास नहीं करना चाहिये।

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, यह **item** बड़ी अहम है। **Education** के मुतल्लिक हमें बड़ी शिकायात थी। लेकिन गवर्नमेंट ने 5 p.m. उन शिकायात के दूर करने के लिए एक अच्छी स्कीम हमारे आगे पेश कर दी है। उस पर मैं गवर्नमेंट को **congratulate** करता हूँ क्योंकि **Multi-purpose Scheme** हर एक जिला में जारी हो रही है—**industrial** हिस्सों में भी और दूसरों में भी—हर काम में। लेकिन **education** के अन्दर इस का जारी करना सचमुच हमारी स्टेट के लोगों पर एक अहसान करना है। **Multi-purpose** को शुरू करने के लिए इतना रुपया हमारे पास नहीं है। 98 लाख के करीब जो रुपया रखा गया है बहुत थोड़ा है क्योंकि अभी बहुत थोड़े स्कूल इस से फायदा उठा सकेंगे। सारे 80 **courses** रखे गए हैं जिन में 20 साइंस के, 20 **Technical** के, 12 **Commerce** के, 12 **Agriculture** के, 8 **Home Science** के और 8 **Fine Arts** के रखे गए हैं। यह जो 80 **courses** रखे गए हैं यह सचमुच बड़ी अच्छी चीज की गई है लेकिन एक चीज जिस के मुतल्लिक सब मैम्बर साहिबान ने शिकायत की है वह यह है कि स्कूलों की **selection** अन्धेरे में हुई है। कुछ नहीं कहा जा सकता कि वह **selection** किन स्कूलों की की है, देहाती स्कूलों की की है, कस्बाती स्कूलों की हुई है,

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

जो ज्यादा **deserve** करते हैं उनकी हुई है या कि ऐसे स्कूल रह गए हैं और दूसरों की **selection** कर ली गई है। इस के सम्बन्ध में मैं आप की विसातत से एक तजवीज़ हाऊस के सामने रखना चाहता हूँ। **Schools** की **selection** के लिये एक **Board** बनाया जाए। ऐसा बोर्ड जिस को कि सब ज़िलों या **Divisions** के स्कूलों के मुतल्लिक पूरा इल्म हो, कि किस स्कूल की हालत क्या है, **record** क्या है, उसकी हिस्ट्री क्या है और उस के **finances** क्या हैं। उसी तरह जिस तरह कि **Principal Harbhajan Singh** जी ने कहा कि वह एक **ideal** स्कूल है हमारे इलाके के अन्दर। **University** की परीक्षा में **first** वहां का **student** आया, **2nd** वहां का आया, **3rd** वहां का आया, **4th D. A. V.** स्कूल, लाहौर, का आया, फिर **5th** वहां का और **6th** वहां का आया, लेकिन वह स्कूल **finances** कमज़ोर होने की वजह से पीछे पड़ा हुआ है। ऐसे स्कूल जो दिहातों में काम कर रहे हैं उन को पूरी तरह **finance** करने की ज़रूरत है। हो सकता है कि महकमा तालीम ने बड़ी नेक नीयत और संजीदगी से इस स्कीम को कामयाब बनाने की कोशिश की हो लेकिन फिर भी उन की मदद के लिये कोई बोर्ड हो तो वह आसानी से काम कर सकेगा। **Sixty six per cent** के करीब तो **Government** contribute करेगी और बाकी **33 प्रतिशत** के करीब उस **management** को **contribute** करना है जिस के स्कूलों को मदद मिलनी है। हमारे देश में तालीमी स्कूलों की हालत और खास कर दिहाती स्कूलों की **finance** की हालत इतनी मज़बूत नहीं कि वह $\frac{1}{3}$ हिस्सा भी **contribute** कर सकें। इसलिये वह इस मदद से महरूम रह जाएंगे। वहां पर **80 कॉर्सेज** में से **12 Agriculture** के कॉर्सेज ज़रूर कामयाब होने चाहियें। लेकिन वे $\frac{1}{3}$ नहीं दे सकेंगे और इसलिये बिल्कुल ही महरूम रह जाएंगे। इस लिये मेरी तजवीज़ है कि दिहाती स्कूलों को ज़रूर ही **concession** होना चाहिये कि वह $\frac{1}{3}$ की बजाए $\frac{1}{10}$ हिस्सा अदा करें। मैं इस हक में नहीं हूँ कि वह बिल्कुल ही कुछ अदा न करें। अदा ज़रूर करें लेकिन $\frac{1}{10}$ हिस्सा करें। अगर कुछ न अदा करेंगे तो झगड़ा हो जाएगा—कोई कहेगा कि हमें इतने रुपये दो और कोई कहेगा कि हमें इतने रुपये दो। इसलिए उन को अगर $\frac{1}{10}$ पे करने पड़े तो यह स्कीम शुरू हो जाएगी। यह दो बातें खास कर गवर्नमेंट की तवज्जुह देने के काबल हैं। तीसरी बात जो मेरे साथियों ने कही वह **teaching** की **improvement** है। इस के बारे में मेरे काबिल दोस्त मास्टर दौलत राम ने जो कहा वह ठीक था। उस वक्त तक **teaching** की **improvement** नहीं हो सकती जब तक कि **teachers** का **status** ऊंचा न हो और **teachers** की **anxieties** और **worries** दूर न हों। **Teaching** को **improve** करने के लिये ज़रूरी है कि यह जो रकम है बहुत सारे स्कूलों को दी जाती। जैसा कि सरदार सरूप सिंह जी ने कहा है कि बजाए **15,000** के अगर **5,000** रुपया एक एक स्कूल को दिया जाता तो इस से **300** स्कूलों को फायदा पहुंच सकता था। जब तक **teachers** का **status** और **standard of living** ऊंचा नहीं होगा, जब तक उन की **worries** और **anxieties** दूर नहीं होंगी वह कैसे काम कर सकते

ਹੈਂ। ਇਸਲਿਯੇ ਇਸ ਦੀ ਤਰਫ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਜ਼ੁਹ ਦੇਣੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਬਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕੁਹਰਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜੋਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਥਿਯੋਂ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਚੰਦ ਬਾਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਮੈਂ ਨੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਆਗੇ ਰਖੀ ਹੈਂ। ਤਸਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਨ ਦੀ ਤਰਫ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਜ਼ੁਹ ਦੇਂਗੇ।

ਲੋਕ ਕਰਮ ਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਮੈਂ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਬਾਬੁ ਦਿਆਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਲੂਮ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਲਾ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ multi-purpose ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ M.L.A.s ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਜਾਂ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦਸਣ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹਿਸਾਬ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ primary ਸਕੂਲ ਦੇ teacher ਫੈਲੋਂ ਵੀ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਦਸ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀ ਦੱਸਾਂ। ਗਲ ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Central Government ਨੇ ਇਕ Secondary Education Commission ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ Secondary Education ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ education ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਸੀ ਉਹ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਲਰਕ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਮੋਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਦਸਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਿਲਸਲਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ life ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਣ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਅਜਿਹੇ ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਚਣ ਲਈ ਇਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਮੁਕਰਰ ਹੋਇਆ ਜਿਸਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ Centre ਅਤੇ State Governments ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ details work out ਕਰਨ ਲਈ Central Advisory Board ਬਣਿਆ, ਸਪੈਸ਼ਲ ਕਮੇਟੀ ਬਣੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਫਿਲਹਾਲ Multi-purpose Schools ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਫ਼ੈਰਨ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਫਿਲਹਾਲ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 5% ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਪਿਛਲਿਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ 10% ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ implement ਕਰਨ ਲਈ Central Government ਨੇ ਇਹ ਵੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ finance ਕਰਨ ਲਈ ਸਹੀ cost ਦਾ 66% ਉਹ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ 34% State Governments ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਦੇਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਦੇਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ 78 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕਰੀਬ ਖਰਚ ਦਾ estimate ਹੈ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ distribution ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਜਾਲੰਧਰ, ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਘਟ ਜਾਂ ਵਧ ਹੋਈ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁੜਗਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ distribution ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਹਰ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨੂੰ ਇਕੋ

[ਲੋਕ ਕਰਮ ਤੇ ਸ਼ਿਕਸਾ ਮੰਤਰੀ]

ਜਿਹਾ ਰੁਪਿਆ recommend ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅੰਬਾਲੇ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਜਾਲੰਧਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਛੇ ਛੇ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ selected schools ਨੂੰ ਇਹ grant ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। D.P.I. ਅਤੇ D.D.P.I. ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾਲ District Inspectors of Schools ਨੇ ਆਪਣੇ ੨ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਚੁਣੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਕੋਲੋਂ ਮਦਦ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ 50% ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ 34% ਦਾ share contribute ਕਰੇਗੀ। ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ 50% ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਜਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ 34% ਦਾ share ਪਾ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣਗੇ।

ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਅਛੇ standard ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹ finances ਨੂੰ share ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਸ ਮਦਦ ਤੋਂ ਵੰਚਿਤ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ feel ਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ cent per cent ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੇ ਤੀਕਰ Central ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇ 66% ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਤਨੇ funds ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਲਈ ਵਾਜਬ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ Centre ਕੋਲੋਂ ਜਿਹੜਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲੈ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦਾ 34% ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾ ਕੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ। ਬਹੁਤ ਹਾਲ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਇਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ equipment, libraries, laboratories ਵਗੇਰਾ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਸ Supplementary Budget ਵਿਚ 98 ਲੱਖ ਦੀ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ 20 ਲੱਖ ਬੱਚਤ ਦਾ ਘਟਾਕੇ 78 ਲੱਖ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਤਾਂ Centre ਪਾਸੋਂ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸਾਂ ਇਹ ਗਲ ਬਾਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਤਾਂ ਪੈਸਾ ਹੁਣ ਲੈ ਲਈਏ ਤੇ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਰਕਮ ਹਾਊਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ 34% ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀਆਂ ਆਮ ਗਰਾਂਟਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, teachers ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਤੇ trained teachers ਭੇਜਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਆਂਗਾ ਜਦ general discussion ਹੋਵੇਗੀ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ Education ਦੀ demand ਵੀ general discussion ਲਈ

ਚੁਣ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਰਕਮ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਖਾਸ special purpose ਲਈ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੌਧਰੀ ਰਿਜ਼ਕ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸੋਨੀਪਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂ ? ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ Inspector ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਚੁਣਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਸਕੂਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦੇ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਕੀ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਜਿਹੜਾ ਪੈਸਾ ਆਵੇਗਾ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਕੂਲ ਢਾਇਦਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੀਏ।

Mr. Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker: Question is :—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 77,90,790 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 37—Education.

The motion was carried.

CIVIL WORKS

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 50—Civil Works.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 50—Civil Works.

Mr. Speaker : Question is —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 50—Civil Works.

The motion was carried.

MULTI-PURPOSE RIVER SCHEMES

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 4,66,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multi-purpose River Schemes.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 4,66,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes.

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 4,66,110 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes.

The motion was carried.

RECEIPTS FROM ELECTRICITY SCHEMES—*Deduct*—WORKING EXPENSES OTHER THAN ESTABLISHMENT

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 26,33,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of XLI—Receipts from Electricity Schemes—*Deduct*—Working Expenses other than Establishment.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 26,33,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of XLI—Receipts from Electricity Schemes—*Deduct*—Working Expenses other than Establishment.

Mr. Speaker : Question is —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 26,33,300 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of XLI—Receipts from Electricity Schemes—*Deduct*—Working Expenses other than Establishment.

The motion was carried.

FAMINE

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 2,69,95,980 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 54—Famine.

Mr. Speaker : Motion moved —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 2,69,95,980 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 54—Famine.

I have received notices of several cut motions in respect of this demand. The following cut motions are in order and will be deemed to have been moved. These cut motions can be discussed along with this demand.

19. **Maulvi Abdul Ghani Dar :**

That the demand be reduced by Re. 1.

20. **Shri Wadhawa Ram :**

21. **Sardar Darshan Singh :**

22. **Sardar Bachan Singh :**

23. **Sardar Achhar Singh :**

That the demand be reduced by Re. 1.

24. Shri Ram Kishan :

That the demand be reduced by Re. 1.

36. Shri Mool Chand Jain :

That the demand be reduced by Re. 1.

46. Shrimati Dr. Parkash Kaur :

That the demand be reduced by Re. 1.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡਾਕਟਰ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ (ਰਮਦਾਸ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਚਨਚੇਤ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਬਿਲਕੁਲ ਤੀਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਗਾਏ ਸੀ ਉਸੇ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੋਸਿਆਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਗਾ ਦਿਤੇ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੌਕੇ ਸਿਰ relief ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਉਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ । ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈੜੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੁੱਲੀ ਰਹੀਂ ਸੀ ਨਾ ਕੁੱਲੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁੱਲੀ ਰਹੀ ਸੀ । 6 ਜਾਂ 7 ਦਿਨ ਤਾਂ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਭੁਖੇ ਤਿਹਾਏ ਬਗੈਰ ਕਾਫੀ ਕਪੜੇ ਦੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਢੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਈਆਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਨਾ ਸਿਰ ਛਿਪਾਣ ਨੂੰ ਕੋਠੇ ਰਹੇ, ਨਾ ਤਨ ਢੱਕਣ ਨੂੰ ਕਪੜੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਖਾਣ ਨੂੰ ਅਨਾਜ ਹੀ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਹੜ੍ਹ ਵਿਚ ਦੁੜ੍ਹ ਗਏ ਅਤੇ ਫਸਲਾਂ ਅਰ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਪੁਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦੇ ਵਕਤ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਗਈ ਸੀ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ 1947 ਤੋਂ ਦੇਖ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਿਲੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਤਹਿਸੀਲ ਅਜਨਾਲਾ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤਕ ਚਾਰ ਪੰਜ ਵਾਰੇ ਹੜ੍ਹ ਆ ਚੁਕੇ ਹਨ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ machinery ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਲੇਕਿਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਇਸ ਵਫ਼ਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਅਤੇ ਫੇਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਹੜਾ relief ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਵਾਕਈ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਹੈ । ਇਹ ਗਲ ਫੇਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਬੀਮਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਦਾ ਦਾਰੂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਬਿਛੂ ਬੂਟੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇ ਲਗ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਬੜਾ ਤੜਫਾ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੋੜੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਦਵਾ ਪਾਲਕ ਦਾ ਬੂਟਾ ਉਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਪੱਤਾ ਮਲਣ ਨਾਲ ਆਰਾਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਉਥੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰੀ ਅਤੇ ਘਰ ਘਰ relief ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁਖ ਵੰਡਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਉਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਏਡੇ ਹਮਦਰਦ ਭੇਜੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief

[ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡਾਕਟਰ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ]

ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਲਗ ਕੇ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਭੁਖਿਆਂ ਨੰਗਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ। ਜਿਥੇ ਕਈ ਕਈ ਮੀਲਾਂ ਤਕ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਡਰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਉਥੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਪਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਮਾਲ ਅਫਸਰ, ਸਰਦਾਰ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ, ਨੇ ਬੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬੜਾ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਅਤੇ ਉਥੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ਼੍ਰੀ ਛਿੱਬਰ ਦੀ ਵੱਡੀ planning ਬੈਠੇ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜਾ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। Transport Department ਤੇ Co-operative ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਾਬਲੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਸੀ। Indian Medical Association ਅਤੇ Medical College ਦੇ students ਨੇ ਤੇ ਹੋਰ ਬੜੀਆਂ private ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬੜਾ ਸਹਾਯਨਯੋਗ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਦੇ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਇਮਦਾਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਹ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌ ੨ ਰੁਪਏ ਗਰਾਂਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਤ ਜਾਣ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਹੜਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵੱਡੇ ਸੌਖੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੋ ਕੋਠਿਆਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕਮ ਹੋ ਸਨ, ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਹਵੇਲੀਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇ ਇਕ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਠਾ ਬਚਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਜਮਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ; ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਵਿਹ ਪਏ, ਅਨਾਜ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਖੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰ ਤੋਂ ਹੈ ਸਹੀ ਮਹਨਿਆਂ ਵਿਚ relief ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ relief ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਲੀਆ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਦ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਜੜੇ ਅਰ ਦੁਖੀ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰੀ ਰੀਲੀਫ਼ ਪਹੁੰਚਾ ਕੇ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਮਲਾ ਅਰ ਆਬਿਆਨਾ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਕੇ ਜੋ ਮੱਦਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਤਵਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਅਗੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਰ ਵਾਕਈ ਮਸਾਲ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਕਈ relief measures ਵੇਖੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹੋ ਜਿਹੇ relief measures ਕਈ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇ। ਇਸ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨੇ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ relief measures ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ relief ਦੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਤਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ relief ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਬਾਰੇ

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਇਹ ਵੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ 6 ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੇ ਪਾ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੜੀ ਭੈੜੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਤਾਂ ਫਸਲਾਂ ਬੀਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤਕ ਉਹ ਗਿਲੀਆਂ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਬੀਜ ਸਕੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੇ ਸਕਣ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਅਨਾਜ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਨਾਜ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਪਾਲ ਸਕਣ। ; ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲੈ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਉਮੀਦ ਰਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਵਸੂਲ ਕਰ ਸਕੇਗੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਸਭ ਤੋਂ worst affected ਸੀ ਅਤੇ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ refugees ਵਸੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਥੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹੜ੍ਹ ਆਣ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ request ਕਰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਸਨੇ relief measures ਤੇ ਲੱਖਾਂ ਤੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਥੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਵੀ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਰ ਪਿਛੇ ਪਾ ਦੇਵੇ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਆਪ ਜੀ general discussion ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਗਏ ਹੋ ਜੋ ਕਿ ਫਸ ਕਰਤ allowed ਨਹੀਂ ਹੈ। (You have entered into a general discussion which is not allowed at this stage.)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡਾਕਟਰ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ : ਮੈਂ flood relief ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ demand ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ।

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਫਿਰ ਮੀ ਆਪ general discussion ਮੈਂ ਨ ਪੜ੍ਹੋ। (Even then you should avoid a general discussion.)

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡਾਕਟਰ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ : ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਸ demand ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਇਕ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਦਾ ਖੁਦ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਵੀ suffer ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ relief ਪਹੁੰਚਾਣ ਵਿਚ ਲਗੇ ਰਹੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ relief ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਹਾਲਾਂ ਕਿ Central Government ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ employees ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ flood ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਸਨ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਵਾਂ ਪੇਸ਼ਗੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ

[ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਡਾਕਟਰ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ]

ਛੱਡ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਾਂ ਕਰ ਕੇ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ relief ਦੇਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ, ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੇਰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਕੇ, ਖਤਮ ਕਰਦੀ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ (ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਉਤਰ ਪਸ਼ਚਿਮ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, partition ਦੇ ਬਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਜੋ ਜ਼ਬਰਦਸਤ floods ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਕਰਨਾ ਪड़ा था उसी सम्बन्ध में यह 2,69,95,980 रुपया की supplementary demand अब विधान सभा के सामने आई है। मैं इस के बारे में इत्फ़ਾक करूंगा कि पंजाब गवर्नमेंट ने अपनी machinery की मदद से एक बड़ा शानदार काम किया था।

सरकारी कर्मचारियों ने भी निहायत काबिलेतारीफ काम किया। इस demand के सम्बन्ध में मैं सरकार की तवज्जुह दो-तीन बातों की तरफ दिलाना चाहता हूँ।

जालन्धर शहर, जो कि flood की ज़द में बहुत बुरी तरह से आया, मैं partition के बाद से गांधी नगर कैम्प कायम हुआ। इस में 272 के करीब families रहती थीं। वह सारी की सारी बेआसरा हो गई। पंजाब के गवर्नर और मिनिस्ट्रों ने उन का हाल अपनी आंखों से देखा और Chief Minister साहिब और बाकी के मिनिस्ट्रों ने एक definite assurance दी कि alternative जगह दी जाएगी और दूसरी flood relief मुताल्लिका इमदाद भी दी जाएगी। मगर अफसोस से कहना पड़ता है कि आज पिछले 5 महीने से यह 272 families tents के अन्दर, छोट २ तम्बूओं के अन्दर पड़ी हुई है। पिछली सर्दी के अन्दर उन के बच्चे और बच्चियां सर्दी की वजह से मृत्यु का शिकार हो गई। मैं यह नहीं कहता कि District Authorities ने कोई ध्यान नहीं दिया। उन्होंने पूरी कोशिश की है मगर मैं Chief Minister साहिब का ध्यान खास तौर पर इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि आखिर वह जो flood relief का पैसा है वह किन को देना है। जो जगह अब बरबाद हो गई है उस के मुकाबिले में उनको जगह दे दो। Partition के बाद से उन के पास 1 $\frac{3}{4}$ मरले जगह थी। District Authorities ने कहा है कि इतनी ही ज़मीन देंगे। पंजाब और केन्द्रीय सरकार की यह पालिसी है कि slums कायम न की जाएं। मगर 1 $\frac{3}{4}$ मरले में और क्या बनेगा। और फिर अभी वह जगह भी नहीं मिली। मैं इन से दरखास्त करूंगा कि इस सारी चीज़ को human level पर देखें। आखिर पंजाब सरकार ने एलान किया था कि alternative जगह देंगे। अब तीन चार महीनों में फिर बारिशें शुरू होंगी। इसलिए अच्छा होगा अगर आने वाले एक दो महीनों में उन्हें कोई alternative जगह मिल जाए। वह उस के लिए पैसे देने को तैयार हैं। अब तो सिर्फ सरकार की तरफ से sympathy और urge की ज़रूरत है।

दूसरी बात जिस की तरफ मैं गवर्नमेंट की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ वह यह है कि शायद यह हालत सारे जालन्धर डिवीज़न के अन्दर हो मगर मुझे सिर्फ जालन्धर शहर का इल्म है। वहां करीबन 7,700 मकानात गिरे थे। इन में से 5,000 के करीब

ऐसे थे जिन में एक या दो से ज्यादा **families** बैठी हुई थी । गवर्नमेंट ने उन्हें **relief** और इमदाद दी है मगर बावजूद इसके, स्पीकर साहिब, पोजीशन यह है कि करीब ढाई हजार **families** ऐसी हैं जो या तो मसजिदों में बैठी हैं या ऐसी जगहों पर बैठी हैं जो बिल्कुल ठीक जगहें नहीं हैं । इस तरफ गवर्नमेंट को जल्दी **steps** लेने की ज़रूरत है । यह बात ठीक है कि वहां पर मकानात की कमी है । इस सिलसिले में **District Authorities** और **Improvement Trust** ने गवर्नमेंट को एक **scheme** भेजी थी कि जालन्धर शहर में जितनी भी **evacuee land** है, वह **market value** पर उन्हें दे दी जाए और वह 'no-profit no-loss basis' पर उन लोगों को बेच देंगे जिन पर **floods** की वजह से **affect** पड़ा है या जिन के पास जगह नहीं । लेकिन देखने में आया है कि **Government of India** का **Regional Settlement** का महकमा उस कीमत पर यह जगह देने को तैयार नहीं । मेरी अर्ज है कि पंजाब गवर्नमेंट को यह चीज़ **Rehabilitation Ministry** से **Government level** पर तै करनी चाहिए । उन्हें **Improvement Trust** रुपया देने को तैयार है, **Government of India** की **Housing Ministry** रुपया देने को तैयार है मगर अभी तक इस तरफ गवर्नमेंट **level** पर कुछ नहीं हुआ । आज जालन्धर शहर, जोकि पंजाब का दूसरा **capital** है, में उन लोगों का कोई ठिकाना नहीं । उन में से तीन चार सौ **families** गवर्नमेंट के **quarters** के अन्दर पड़ी हैं जहां उन्हें 24 घंटे के अन्दर २ निकल जाने को कहा जा सकता है । हर 24 या 48 घंटे के बाद कोई अफसर आता है और उन्हें निकल जाने को कहा जाता है । इसे असरो रसूख कहिए या कुछ भी कहिए अभी तक उन को निकलने नहीं दिया । मैं अर्ज करूंगा कि इस मामले में **human level** पर काम होना चाहिए, नहीं तो कहीं हम **floods** में हासिल की हुई हमदर्दी खो न बैठे ।

तीसरी बात जो मैं अर्ज करना चाहता हूं वह यह है कि **Government of India** ने इस देश के अन्दर, दूसरे कई मुल्कों की तरह **famines, epidemics** और दूसरी मुसीबतों का मुकाबला करने के लिए एक **relief department** **propose** किया है ताकि ऐसे हालात के मौके पर उन पर काबू पाने के लिए हर बार नए सिरे से काम न करना पड़े । इसलिए उन्होंने फैसला किया है कि यह **department** कायम किया जाए जिससे **officials** और **non-officials** दोनों को सम्बन्धित किया जाए । मैं आशा रखता हूं कि जहां तक पंजाब का ताल्लुक है, यह सरकार ऊंचे **level** पर एक कमेटी बनाएगी जो पिछले तजर्बे को, कि कोई बन्ध कैसे टूटा, कब क्या हुआ, सारी बातों को मद्देनजर रखेगी । **Government of India** ने हिदायात दी हैं कि कुछ अफसरान और **non-officials** को इस तरह से पूरी **training** दी जाए जो ऐसी हंगामी मूरते हाल में उन का मुकाबला कर सकें । मैं आशा रखता हूं कि पंजाब सरकार इस तरफ पूरी तवज्जुह देगी ।

[ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ]

ਚੀਥੀ ਬਾਤ ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ Government of India ਨੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ District level ਪਰ ਭੀ ਕਾਯਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਆਸ਼ਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ non-official organisations ਜੈਸੇ ਮਾਰਕਾਡੀ Relief Committee ਜਾਂ Christian Council ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂਨੇ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ, ਦੀ services ਨੂੰ appreciate ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ steps ਲੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਫ ਮੈਂ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਅਮਲ ਕਰੇਗੀ।

ਭਗਤ ਗੁਰਾਂ ਦਾਸ ਹੰਸ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਬੋਲੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ floods ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਬਾਰੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਹੜ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਡੀਮਾਂਡ ਰਖੀ ਗਈ ਉਸ ਅਧੀਨ ਕੁਝ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਦੋ ਆਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਤਬਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਦੋ ਆਂ ਨਾਲ ਘੇਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਹਰ ਸਾਲ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਚਿਰ ਲਈ ਵਾਹੀ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਇਥੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਡਗਣੇ ਵਿਚ ਬੰਧ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਬੰਧ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਫਿਰ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪ ਵੀ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੌਧਰੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹੋਰਾਂ ਤਕਰੀਰ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੰਧ ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਵੀ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਖਲਵਾਣਾ, ਦੇਓ ਵਾਲ ਆਦਿ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸਦਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਜੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਮਕਾਨ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਦਸ਼ੂਆ ਵਿਚ ਧੁਸੀ ਟੁਟਣ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਵਸਲਾਂ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਈ ੨ ਦਿਨ ਦਰਖਤਾਂ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪਹੁੰਚਾਈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਇਕ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਾਬਲੇ ਰਹਿਮ ਹੈ ਇਸ ਵਲ ਜੋ ਧਿਆਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਲਾਘਾ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ

ਹੜ੍ਹ ਆਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਪਟੇ ਤੇ ਲੈਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਢਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਫਸਲ ਤੇ ਕਈ ਆਸ਼ਾਵਾਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਖੜੀ ਦੀ ਖੜੀ ਹੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਉੱਚਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਇਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਅਰਬ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਜ਼ਿਲਾ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਸਕੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ (ਨਰੋਟ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ): ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜੇ ਆਂਕੜੇ famine ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਖਰਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਸਾਰਾ ਹਾਉਸ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਕਦਮ ਹੈ ਅਤੇ ਗੋਰਮੇਂਟ ਨੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਈ ਤਬਾਹੀ ਸਮੇਂ ਢੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮੁਸ਼ੀਬਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਲੋਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ। ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵੀ ਮਸ਼ੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਧੂਸੀ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਹੋਰ famine relief ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਇਹ ਮਾਸ਼ੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹਰ ਮੁਸ਼ੀਬਤ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ calamity ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਕਿ 1943 ਵਿਚ ਵੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਰੂਸ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਨ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ famine ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਕੋਈ floods ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਹੀ ਕਾਰਨ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਠੀਕ ਅੰਕੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਖੇ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗ ਸਕਿਆ ਕਿ ਸਟਾਕ ਕਿਤਨਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਹੈ। ਬੰਗਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਹਤ ਨੇ ਬਹੁਤ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਹਤ ਸਟਾਕ ਦੀ ਮੈਜ਼ੂਦਗੀ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰੇਲਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੂੜ੍ਹ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਇਸ famine ਤੋਂ ਸਬਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਅਗਵਾਹੀ ਲਈ। ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੂਟ ਨੀਤੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਜੋ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵੀਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਕਾਫੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਰਵਾੜੀ ਗੀਲੀਫ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੰਗਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ

[ਸ੍ਰੀ ਗੋਰਖ ਨਾਥ]

ਇੰਨਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਲੰਗਰ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਰੱਜ ਗਏ । ਇਥੇ ਇਹ ਰੀਲੀਫ ਸੁਸਾਇਟੀ ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮੇਂ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਥੇ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ । ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਹਿਤ ਪਿਆ ਤਾਂ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਫੇਰੀ ਯਤਨ ਕੀਤੇ । ਇਸ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ । ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਲੰਘੇ ਹਾਂ । ਜਦੋਂ floods ਆਏ ਤਾਂ ਪਿਛਲਾ ਸਟਾਫ ਸਾਰਾ ਗਲ ਸੜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਫਸਲਾਂ ਜੋ ਪੱਕਣ ਤੇ ਆਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਲਹਿ ਲਹਾਂਦੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਆਸਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ ਇਕੋ ਹੀ ਵੇਰ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦੇ ਭਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਪਰ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਣਕ ਦੇ ਰੇਟ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫੇਰੀ ਯਤਨ ਕਰਕੇ ਭਾ ਨਾ ਵਧਨ ਦਿਤੇ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਬਲੇ ਹੋਰ ਰੁਪਏ ਵੀ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਇਸ ਡੀਮਾਂਡ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ।

ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਰਿਆ ਦੇ ਢਾਵਾਂ ਬੱਲੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ ਪੰਜ ੨ ਛੇ ੨ ਫੁਟ ਰੇਤ ਜਮਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਧੁਸਾਂ ਟੁਟ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲ ਰੁੜ ਗਏ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ੨ ਤਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਅਸਾਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸੀ ਕਿ ਐਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਨੁਕਸਾਨ ਮੇਰੀ constituency ਵਿਚ ਹੋਇਆ । ਅਜਿਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਮੇਰੀ ਕਾਂਸਟੀਚੂਐਂਸੀ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਫਸਰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬੇਵਸ ਹੋ ਗਏ ਪਰ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ । ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਚਾਰਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੁਕ ਚੁਕੇ ਸਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ੇ ਵੰਡੇ ਗਏ, ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਰਕਮ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਦਦ ਘਟ ਮਿਲੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ । ਹੁਣ ਅਗੇਂ ਫਿਰ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜੇ ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਪਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਹਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਹਨ ਉਹ ਸਰਾਹਨਾ ਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਹਨ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਦਦ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਝੂਠ ਸਚ ਬੋਲ ਕੇ ਢਿਅਾਦਾ ਮਦਦ ਜਾਂ ਗਰਾਂਟ ਲੈ ਲਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਮਦਦ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਾਜ਼ਿਆ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਰਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਵਧਾਈ ਭਰਿਆ ਕਦਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰ ਚੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ (ਸਮਭਾਲਕਾ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਜੋ ਬਾਤੋਂ ਮੈਂ ਨੇ ਪਹਲੇ ਕਹੀ ਹੈਂ ਮੈਂ ਤਨ੍ਹੋਂ ਫੁਹਰਾਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਇਤਨਾ ਯਕੂਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ.....

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਦੇਖਿਓ, ਮੈਂ ਨੇ ਐਰ ਪਾਂਚ ਮਿਨਟ ਤਕ ਗਿਲੋਟੀਨ apply ਕਰਨੀ ਹੈ ਇਸਲਿਓ ਆਪ briefly ਅਪਨੇ suggestions ਦੇਵੋ । (I am going to apply the guillotine after five minutes. The hon. Member should please give his suggestions in brief.)

ਸ਼੍ਰੀ ਸੂਲ ਚੰਦ ਜੈਨ : ਮੇਰਾ ਏਕ suggestion ਤੋਂ floods ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ relief ਦੇਨੇ ਕਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਨੇ ਇਸ ਸੇ ਪਹਲੇ ਭੀ suggestion ਦੀ ਥੀ ਐਰ ਮੈਂ ਤਸੇ ਫਿਰ ਫੁਹਰਾਨਾ

हैं कि इस Demand में पंजाब में सैलाब के आ जाने से जो तबाही हुई है उस से गरीब लोगों की इमदाद की जाए। जहां गरीब लोगों की बहुत मदद की जा रही है वहां पर जिन District Boards में लोगों पर Professional Tax लगा हुआ था वह न तो मुआफ किया गया है और न ही suspend किया गया है। जो इलाके सैलाबज्दा इलाके की हद के अन्दर आते हैं और जहां लोगों को बहुत नुकसान हुआ है वहां पर Professional Tax को हटा देना चाहिए। मैं ने इस के बारे में कई बार वजीर साहिब को लिखा भी है लेकिन अभी तक कोई अमल नहीं हुआ। इस की तरफ फौरी ध्यान देने की जरूरत है।

अध्यक्ष महोदय : आपने इस बात को कैसे इस Demand से connect कर लिया। (How has the hon. Member connected this with the Demand under consideration ?)

श्री मूल चन्द जैन : जनाब यह भी सैलाब ज्दा इलाके में लोगों को टैक्स देना पड़ता है।

अध्यक्ष महोदय : आप कैसे Professional Tax के जिक्र को इस Demand से relevant समझते हैं। (How do you consider the mention of Professional Tax relevant to the demand ?)

श्री मूल चन्द जैन : जनाब जहां हम ने लोगों की मालगुजारी माफ की और टैक्स माफ किए और गरीब लोगों का जिक्र किया वहां इस टैक्स से भी गरीब लोगों को परेशानी उठानी पड़ रही है।

अध्यक्ष महोदय : आप इस को Budget की General discussion के समय पर discuss कर सकते हैं, अब नहीं कर सकते। (The hon. Member can discuss it at the time of General Discussion of the Budget but not at this stage.)

श्री मूल चन्द जैन : खैर जनाब मैं इस बात को छोड़ता हूं। मैं तो इतनी अर्ज करना चाहता हूं कि आखिर यह तीन चार करोड़ रुपया लोगों को relief देने के लिए मांगा गया है ताकि तबाह हुए लोगों को इमदाद दी जा सके। इसलिए हमें देखना चाहिए कि मुसीबत ज्दा लोगों को पूरी इमदाद मिल सके। आज हम socialistic pattern of society बनाना चाहते हैं तो Professional Tax की वसूली के लिए सैलाब ज्दा लोगों के खिलाफ वसूली के वारन्ट जारी न किए जाएं। गवर्नमेंट को जरूर ख्याल करना चाहिए कि यह तबाह हाल है इसलिए उन्हें मजबूर न किया जाए कि वह Professional Tax अदा करें। मुझे उम्मीद है कि मेरी इस suggestion को मान लिया जाएगा।

श्री रिजक राम (राए) : स्पीकर साहिब पिछले साल बहुत ज्यादा बारिशें हुईं और बड़े भारी floods और तुगियानी आई। इस सिलसिले में जो इमदाद गवर्नमेंट की तरफ से मुसीबत ज्दा लोगों को दी गई वह काबिले तारीफ है और मैं इस पर और कुछ कहने की जरूरत नहीं समझता। मगर मैं एक दो suggestions सरकार के सामने रखना चाहता हूं। पिछले floods के दिनों जहां लोगों को तकावी दिए गए,

[श्री रिजक राम]

राशन दिया, कपड़े और दूसरी चीजें दी गई और लोगों की जानें बचाने की भी कोशिश की, वहां एक दो **difficulties** भी जिस की तरफ किसी का ध्यान नहीं गया है, पेश आईं, वह मैं यहां बयान करना चाहता हूं। लोगों को यानी ज़मींदारों को और काश्तकारों को **fodder** तकावीं दिए गए हैं मगर कुछ शख्स ऐसे थे जो ज़मीन बगैरह नहीं रखते थे और अपना गुजारा माल मुवैशी पाल कर और उन का दूध फरोख्त कर के करते थे। उन बिचारों के पास चार २ पांच २ मुवैशी थे। जब **floods** आए तो जहां और लोगों का नुकसान हुआ वहां इनका भी बहुत नुकसान हुआ। उनके पास चारा नहीं था जिस से कि वह मुवैशियों का पेट भर सकते। फसलें तबाह हो चुकी थीं और उस वक्त अच्छे २ ज़मींदारों के पास चारे की मुश्किल थी। उन लोगों ने भी **fodder** तकावीं के लिए दरखास्ते दीं कि उन्हें भी मिलना चाहिए मगर कानून की एक छोटी सी **technical difficulty** ने उनको यह नहीं मिलने दिया और **fodder** की तकावीं सिवाए ज़मींदारों के और किसी ऐसे गरीब आदमी को, जो कि **deserve** करते थे, नहीं मिल सकी। **Government** को भी **refer** किया कि इन लोगों को भी **fodder** तकावीं मिले मगर कहा गया कि 1887 का जो ऐक्ट है उस के तहत सिर्फ ज़मींदारों को ही दिया जा सकता है और इसके अन्दर कोई ऐसा **provision** नहीं है जिस की रू से गैर-बिस्वे-दारों, मजदूरों और **landless** लोगों को भी **fodder** तकावीं दिया जा सके। यह एक ऐसी हकीकत है जिसकी वजह से बहुत से ऐसे आदमी जो मजदूरी करते थे और जिन्होंने अपनी मेहनत से माल मुवैशी पाले हुए थे और उन पर ही गुजारा करते थे उनको **relief** नहीं मिल सका जिस से कि वे अपने पशुओं का चारा खरीद लेते। इसका नतीजा यह हुआ कि उन को अपने पशु खुले छोड़ने पड़े और ज़बर-दस्ती कम कीमत पर फरोख्त करने पड़े। मैं अर्ज करनी चाहता हूं कि 1887 का **Act** तो अंग्रेज की हुकूमत का है मगर आज तक भी **operation** में है। मैं चाहता हूं कि सरकार इस को **amend** करे और यह भेदभाव खत्म करे ताकि इन गरीब लोगों को कष्ट न हो। इसलिए यह जो **technical** छोटी सी **hitch** है इसे जल्दी से जल्दी दूर करना चाहिए (घंटी)। जनाब मैं सिर्फ एक दो बातें कहना चाहता हूं और 2 मिनट से ज्यादा नहीं लूंगा। एक **suggestion** मैं और देना चाहता हूं। सरकार ने पिछले **floods** में बड़ी फराखदिली और दरियादिली से **relief** तकसीम किया और बहुत रुपया बांटा मगर मैं ने देखा है कि उस वक्त **staff** की कमी की वजह से बहुत से लोगों को जिनके मकानों को नुकसान पहुंचा था रुपया नहीं मिल सका और सरकार ने कोई **additional staff** नहीं रखा जोकि **quick disposal** करता। दूसरे **measures Government** यह ले कि सड़कों पर जल्दी काम जारी हो ताकि जो लोग बेरोज़गार हैं उनको काम मिल सके। मैं दावे से कह सकता हूं कि सरकार ने ज़िला रोहतक में काफी रुपया **relief** के लिए बांटा है और इसमें कोई शक नहीं है कि सरकार ने पूरी कोशिश के साथ जल्द से जल्द **relief** दिया है। मगर मैं यह **suggestion** देना चाहता हूं कि सरकार का एक दो हजार रुपया बेशक खर्च हो जाए मगर यह न हो कि **staff**

की कमी की वजह से यह रुपया ही वापस हो जाए। **Additional staff Overseers, S. D. Os., Engineers** बगैरह लगा कर जो **relief works** जारी करने से देना है उसे दे और साल के खत्म होने से पहले २ खर्च करने की कोशिश करे। अगर ऐसा न किया गया (घंटी) तो जो रुपया मांगा जा रहा है उस में से बहुत से का वापस होने का इमकान है।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पिकर साहिब, सरकार जो आबियाना बगैरह छोड़ रही है उस बारे में कहता हूं कि जब उसकी **assessment** होगी तो उस में रिश्तत जोरों पर चलेगी इसलिए इस का भी कोई इलाज करना चाहिए और सरकार करे।

दूसरी बात मैं यह कहना चाहता हूं कि कई ऐसे इलाके भी हैं जहाँकि बीमारियों बगैरह से भी बहुत तबाही मची है। यह जो रुपया आप खर्च कर रहे हैं और जो 31 मार्च तक खर्च करने वाले हैं उसे इस तरफ भी किया जावे और लोगों की जान इन बीमारियों से बचाई जावे। जिला गुड़गांव में बल्लबगढ़, पलवल बगैरह में जो भारी नुकसान हुआ है उनकी भी जिस कदर इमदाद हो सके करनी चाहिए वैसे तो सरकार ने बड़ी फराखदिली से लोगों को मकान बनाने के लिए पन्द्रह पन्द्रह रुपए दिए हैं और ऐसा कर के मजाक किया है (घंटी)। चूंकि मुझे एक ही मिनट मिला है इसलिए थोड़ा कुछ ही कह सका हूं।

श्रीमती सीता देवी (जालंधर शहर दक्षिण पूर्व) : स्पिकर साहिब, मैं सिर्फ एक दो मिनट ही लेना चाहती हूं और एक दो **suggestions** सरकार को देना चाहती हूं। सरकार ने जो **flood measures** लिए हैं, जितने **prompt actions** इस सम्बन्ध में लिए हैं और जो इमदाद **flood sufferers** को दी है वह सराहनीय है। मगर एक बात मैं आप के नोटिस में लाना चाहती हूं। गांव में रहने वालों को तकार्व दिए गए, शहर वाले लोगों को जिन के मकान बगैरह गिरे उनको **aid** दी गई मगर वह लोग जो शहरों के नजदीक ठेका के ऊपर जमीन ले कर काश्तकारी करते हैं उनको कुछ नहीं मिला। उन्होंने ठेका तो ठेकेदार को दे दिया और पहले पेशगी दे दिया मगर सारी खेती इन **floods** में जाया हो गई, सारा बीज जाया हो गया और उनका हजारां रुपए का नुकसान माल मुवैशी का हुआ मगर न तो उनको जमीन के लिए इमदाद मिली और न ही मकानों के लिए कुछ मिला। कुछ **cases** जालंधर **district** के थे इसलिए मैं **D.C.** साहिब से मिली और उनके **notice** में यह चीज लाई मगर उन्होंने कहा मेरे पास तो कोई कानून नहीं, अगर ऊपर से **instructions** आ जाएं तो हम तय्यार हैं।

अध्यक्ष महोदय : यह **suggestions** तो नहीं है।

(These are not the suggestions.)

श्रीमती सीता देवी : जनाब मैं कह रही हूं कि उनकी मदद के लिए कुछ नहीं किया गया है। मैं **Finance Minister** जी से प्रार्थना करूंगी कि यह रुपया जो आप खर्च करेंगे इस से उन शरीब लोगों की भी इमदाद की जाए जोकि अब तक आप की करोड़ों रुपए की इमदाद से महरूम रह गए हैं।

(At this stage Shrimati Doctor Parkash Kaur rose and started speaking but she was interrupted by the Speaker and asked to resume her seat as she had already spoken.)

श्री राम नरूप (बुढाना) : सर्पिकर साहिब, मैं तो आध मिनट में यहीं कहूंगा कि जिस तरह **famine rules** बने हुए हैं उसी तरह यह **floods rules** भी जरूर बनने चाहिए ताकि महकमा ईमानदारी के साथ काम कर सके।

श्रीमती सीता देवी : **Rules** तो सब के बन गए हैं और इस के भी बन गए हुए हैं।

माल तथा सिचाई मंत्री (प्रोफेसर शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, पिछले दिनों जब यह आपत्ति आई सारे प्रदेश में तो आपको मालूम है कि सरकार ने एक **Emergency Committee** स्थापित करके जितने कदम सरकार ले सकती थी वे सारे लिए हैं। लोगों को बीज के लिए मदद दी, मकानों में इमदाद दी, राशन बांटा, कपड़े भी बांटे और हवाई जहाजों से **flood-stricken areas** में अनाज और रोटियां भी फैकी हैं। इन कामों के लिए आपने सरकार की काफी प्रशंसा की है और हम इसके लिए आपका धन्यवाद करते हैं और इसके लिए भी कि आपने इस काम के लिए सरकार से **co-operation** भी की है। मैं इस पर और कुछ नहीं कहना चाहता हूं मगर कुछ सदस्य गणों ने सुझाव दिए हैं और मैं उनके सम्बन्ध में दो चार शब्द कहना जरूरी समझता हूं। तकावी और **loan** के सिलसिले में तो **suspension orders** हो गए हैं और सरकार ने फैसला किया है कि यह आगे चल कर **instalments** में लेना है। अगर लोग देरी से भी दें तो **penal interest** उन से चार्ज नहीं किया जाएगा। जो सुझाव श्री राम किशन जी ने दिए हैं उन पर गौर किया जाएगा और मैं अनुभव करता हूं कि वे वाकई गौर करने योग्य बातें हैं। बाकी जो **non-cultivators** के लिए कहा गया है कि 1887 के ऐक्ट में तरमीम करने की जरूरत है क्योंकि इसकी वजह से उनको तकावी नहीं मिल सके हैं, इस पर हम गौर करेंगे। मुझे भी यह महसूस होता है कि गैर-काश्तकार लोगों के साथ जिन के पास माल मुवैशी थे और कुछ ठेके पर काम करते थे मगर उनको तकावी नहीं मिल सके हैं वाकई बहुत **hardship** हुई है। सरकार इस ऐक्ट में तरमीम करने के बारे में गौर करेगी, ताकि, मैं तो कहता हूं कि आगे को ऐसी विपत्त न आए, मगर अगर आए भी तो सरकार उन की भी इमदाद कर सके।

एक बात और जिस की तरफ मेरा ध्यान दिलाया गया है, उस के मुतअल्लिक में अर्ज करना चाहता हूं कि बहुत सारा रुपया गवर्नमेंट ने इस काम के लिये मंजूर किया, लोगों की **relief** के लिये बहुत **relief works** शुरू किये। चूंकि इस के लिये **technical staff** नहीं था इसलिये सरकार इस के मुतअल्लिक गौर कर रही है और **Technical Panchayat Officers** मुकरर करने का विचार हो रहा है ताकि पंचायतों द्वारा काम किया जाये। डिस्ट्रिक्ट बोर्ड का **staff** नाकाफी है। इसी तरह से **relief** के दूसरे काम बहुत चालू हुए हैं उन के

लिए गवर्नमेंट जरूरी समझती है कि Technical Panchayat Officers इस काम पर लगाए जायें जो sanitation का काम, सड़कें बनाने का काम करने में मददगार साबित हो सकें। मैं अपने सब साथियों का धन्यवाद करता हूँ कि उन्होंने सरकार की प्रशंसा की है। मैं उन्हें बता दूँ कि यह सरकार का फर्ज था और उस ने ऐसा करते हुए अपने फर्ज की अदायगी की है। जिन यहां की संस्थाओं और पंजाब से बाहिर की गैर-सरकारी संस्थाओं ने बाढ़ पीड़ित जनता की मदद की है मैं इस मौका पर उन का भी धन्यवाद करता हूँ। इन शब्दों के साथ मैं हाऊस के मੈम्बरोँ से आशा करता हूँ कि वह इस demand को पास करेंगे।

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is :—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 2,69,95,980 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 54—Famine.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Now the guillotine will be applied. There will be no discussion on the remaining demands. They will be put to the vote of the House from the Chair.

SUPERANNUATION ALLOWANCES AND PENSIONS

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 3,73,920 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 55—Superannuation Allowances and Pensions.

The motion was carried.

STATIONERY AND PRINTING

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 6,17,390 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 56—Stationery and Printing.

The motion was carried.

MISCELLANEOUS

Mr. Speaker : Question is —

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 57—Miscellaneous.

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON INDUSTRIAL DEVELOPMENT OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 96,410 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 72—Capital Outlay on Industrial Development outside the Revenue Account.

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON PROVINCIAL SCHEMES OF STATE TRADING

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 94,24,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 85-A—Capital Outlay on Provincial Schemes of State Trading.

The motion was carried.

ADVANCES REPAYABLE

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 5,33,870 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of Advances Repayable.

The motion was carried.

PUBLIC HEALTH

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 39—Public Health.

The motion was carried.

AGRICULTURE

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 40—Agriculture.

The motion was carried.

VETERINARY

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 41—Veterinary.

The motion was carried.

CO-OPERATION

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 42—Co-operation.

The motion was carried.

INDUSTRIES

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 43—Industries.

The motion was carried.

CAPITAL ACCOUNT OF CIVIL WORKS OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956, in respect of 81—Capital Account of Civil Works Outside the Revenue Account.

The motion was carried.

CAPITAL OUTLAY ON ELECTRICITY SCHEMES OUTSIDE THE REVENUE ACCOUNT

Mr. Speaker : Question is :—

That a supplementary sum not exceeding Rs. 10 be granted to the Governor to defray the charges that will come in course of payment for the year ending 31st March, 1956 in respect of 81-A-Capital Outlay on Electricity Schemes outside the Revenue Account.

The motion was carried.

(The Assembly then adjourned till 9.30 a.m. on Thursday, the 8th March 1956.)

1. Ushakov, V. A. (1910). "The Role of the State in the Development of the Economy."
 2. Ushakov, V. A. (1915). "The Role of the State in the Development of the Economy."
 3. Ushakov, V. A. (1920). "The Role of the State in the Development of the Economy."

[illegible]

1. The first step is to identify the problem. This involves understanding the situation and the goals that need to be achieved.

1. The first of these is the fact that the Commission has not yet received any information from the Government of the Democratic Republic of the Congo regarding the situation in the country.

[illegible]

CONFIDENTIAL

10-10-68

CONFIDENTIAL

10.11.2014 14:00:00

520

Punjab Vidhan Sabha Debates

8th March, 1956

Vol. I—No. 6

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

	PAGES
Starred Questions and Answers ..	1—57
Bill—	
The Punjab Appropriation (No. 1),—1956 ..	57—86

CHANDIGARH:

Controller, Printing and Stationery, Punjab

1957

Price : Rs. 3.30 N.P.

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I. NO. 6,
DATED 8TH MARCH, 1956.

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>On page</i>	<i>Line</i>
Separate	Separ te	(6)4	14th from below
will	ill	(6)7	22
Kassi	K si	(6)7	24
above	bove	(6)7	32
officer	officers	(6)13	16
हिन्दी	हिदी	(6)13	22
electrified	elecricified	(6)15	22
will	wil	(6)24	Serial No. 3 line 6
Tribunal	Tribuna	(6)24	Serial No. 3 line 7
freight	frieght	(6)25	15
Rohtak	Rotak	(6)30	Serial No. 5
godown	gomdown	(6)33	2
ने	न	(6)34	6
होती	होत	(6)34	22
इस	स	(6)34	26
थी	थ	(6)35	3
की	क	(6)35	15
ही	ह	(6)35	22
स्पीकर	स्पीक	(6)36	20
जो	जा	(6)36	23
होती	हाती	(6)36	28
Jullundur	Jullndur	(6)38	30
Ludhiana	Ldhiana	(6)38	32

ਦੇ	ਕੇ	(6)39	1
ਹੋਵੇਗਾ	ਹੋਵੇਗਾ	(6)39	9
and	a d	(6)39	17
ਮੰਤਰੀ	ਮੰਤਰ	(6)39	22
ਕਿਤਨੀ	ਕਿਤਾ	(6)39	23
ਕਿਨ੍ਹ	ਕਿਨ੍ਹ	(6)39	3rd from below
ਮੁਖ	ਮੁਖ	(6)39	Last line
Cusecs	Cusees	(6)48	in column No. 5 1st line
tributary	tribntary	(6)48	serial No. 5, 2nd item
normal	no mal	(6)50	2nd from below
ਦੀ	ਦਿ	(6)79	19

PUNJAB VIDHAN SABHA

Thursday, 8th March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 9-30 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

NATIONALISATION OF TRANSPORT

***6212. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the Government has decided to stop further nationalisation of road transport; if so, the reasons therefor ;
- (b) the total number of transport routes nationalised during the years, 1954, 1955 and 1956 ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) The number of routes on which Government operation was extended during the years 1954, 1955 and 1956 is given below year-wise:—

1954	..	7
1955	..	19
1956	..	Nil

NATIONALISATION OF TRANSPORT IN THE STATE

***6227. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has under consideration any scheme as an alternative to the nationalisation of transport in the State ; if so, the details thereof ?

Sardar Partap Singh Kairon : No. A proposal for the levy of one pie per anna on gross booking was, however, discussed in the State Advisory Committee on Planning.

श्री देव राज सेठी: क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि Advisory Committee on Planning Commission की जो सिफारिशें थीं इन पर गवर्नमेंट ने क्या action लिया है ?

मुख्य मंत्री : अभी तक नहीं लिया ।

BRANCHES OF BHAKRA-NANGAL CANAL

***5958. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total mileage of the branches of the Nangal Canal and the depth thereof together with the amount of expenditure so far incurred on each branch ;

[Maulvi Abdul Ghani Dar]

- (b) the names of the Superintending Engineers-in-charge of each Branch ;
- (c) the total number of bricks and the quantity of cement used for the branches referred to in part (a) above ;
- (d) whether any of the branches referred to above required any repairs due to inadequate quantity of cement originally used ; if so, the amount of expenditure incurred on such repairs ;
- (e) whether on any of the said branches, wages were paid for earth work at the rate of digging for stony land ; if so when, and the reasons therefor together with the action taken by Government in this connection ?

Professor Sher Singh : The reply is laid on the Table of the House.

(a) Total mileage and expenditure on Branches is as below —

Name of Branch		Length in miles	Depth	Expenditure
				Rs
(i)	Bhakra Main Line ..	108	18.6 ft.	10,53,51,000
(ii)	Narwana Branch ..	64	14.9 „	4,81,21,000
(iii)	Bhakra Main Branch (Lined) ..	89.9	17.9 „	4,48,03,757
(iv)	Fatehabad Branch (Unlined) ..	80.3	6.7 „	50,23,891
(v)	Ratia Branch (Unlined) ..	14.6	4.9 „	19,98,432
(vi)	Rori Branch (Unlined) ..	21.9	5.2 „	15,34,194
(vii)	Ottu Feeder (Unlined) ..	14.4	4.55 „	8,49,891
(viii)	Barwala Branch ..	27.9	5.15 „	23,76,391

(b) Bhakra Main Line Narwana Branch .. Shri B. S. Talwani

Bhakra Main Branch
Fatehabad Branch
Ratia Branch
Rori Branch
Ottu Feeder
Barwala Branch

} Shri A. S. Kalha

Brick Nos. Cement

(c) (i) Bhakra Main Line ..	36.25 Crores	141,300 tons
(ii) Narwana Branch ..	15.31 „	80,000 tons
(iii) Bhakra Main Branch ..	20.23 „	83,840 tons

(d) No. Usual repairs required for normal damages on first opening and running of channels had to be carried out.

(e) Rates for excavation were paid according to the nature of soil strata met during the execution of the work. In certain reaches of very hard soil, high rates were paid as "Pick and Jumper work", "Jumper work" and even "blasting", as the work could not be done with the ordinary hardness rates and within the scheduled time. Wherever it is found later on that any wrong classification was done, suitable action is being taken against the staff at fault or responsible for proved misclassification.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि भाकड़ा मेन लाईन जो 108 मील लम्बी और 18'—6" गहरी है और नरवाना ब्रांच जो 64 मील लम्बी और 14'-9" गहरी है तो क्या वजह है कि नरवाना ब्रांच पर खर्च 33 प्रतिशत ज्यादा आया है हालांकि कम आना चाहिये था ?

मंत्री : खर्च के बारे में कई चीजें देखनी होती हैं। किसी जगह मिट्टी संकट होती है किसी जगह नर्म तो soil का खर्च भी ज्यादा हो जाता है।

पंडित श्री राम शर्मा : दरयाफत यह किया गया था कि आखिर क्या definite वजह है कि इस पर खर्च ज्यादा आया हालांकि बजाहर काम कम था। आखिर इतना ज्यादा खर्च होने की भी कोई वजूहात होगी ?

मुख्य मंत्री : यह सब गौर करने वाली चीजें हैं। दरयाफत करके बता दिया जायगा।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या किसी सरकारी ओवरसियर ने यह शिकायत की थी कि earth work को stony work दिखा कर ज्यादा charge कर रहे हैं ?

Mr. Speaker This is information.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि इस सिलसिले में गवर्नमेंट को कुछ शिकायतें मौसूल हुई हैं ?

विद्युत तथा सिंचाई मंत्री : शिकायतें मिली हैं। Enquiry हो रही है और classification वगैरह के बारे में तहकीकात हो रही है।

मौलवी अब्दुल गनी डार : अभी वजीर साहिब ने इतलाह दी है कि नरवाना ब्रांच जो 64 मील लम्बी और 14'-9" गहरी है पर 15 करोड़ 31 लाख ईंटें खर्च आई और इस के मुकाबले में जो भाकड़ा मेन ब्रांच हैं और जो 89.9 मील लम्बी और 17'—9" गहरी है पर 20 करोड़ 23 लाख ईंटें लगी हैं। इस हिसाब से तो इस नहर पर ज्यादा ईंटें लगनी चाहिये थीं और नरवाना पर कम।

मुख्य मंत्री : यह मामला जेरे गौर है।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतलायेंगे कि उन्होंने अभी बताया कि नरवाना ब्रांच पर 80 हजार टन सीमिट खर्च आया और भाकड़ा मेन लाईन पर 1 लाख 41 हजार टन सीमिट खर्च आया है तो क्या वजह है कि काम तो कम था और सीमिट का खर्च इतना क्यों हुआ ?

मुख्य मंत्री : मे' आपਣੇ ਮਿਤਰ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਪਾਸ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗਲਤੀ ਬਾਰੇ ਗਲਤ ਜਵਾਬ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਕਰਨ।

मौलवी अब्दुल गनी : बहुत अच्छा जनाब।

CASES OF CORRUPTION IN BHAKRA-NANGAL PROJECT

*6132. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the number of cases of corruption found in the Bhakra-Nangal Project and the names of the persons involved ;
- the number of cases referred to above which are still under investigation and the number of those which have been challan- ed ;

[Pandit Shri Ram Sharma]

- (c) the number of persons referred to in part (a) above who have been suspended and are facing departmental enquiries and the number of those who have been discharged or acquitted by the courts ?

Professor Sher Singh : I regret the answer to this question is not yet ready and will be given as soon as the necessary information is available.

FUNCTIONS FOR FOREIGN VISITORS AT BHAKRA-NANGAL

***6159. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total amount spent by Government during the year 1955-56 (up to date) on the functions organised in connection with the visits of the foreign dignitaries to Bhakra-Nangal Projects?

Professor Sher Singh: Nil. All such expenditure is borne by the Government of India.

श्री देव राज सेठी : क्या मंत्री महोदय बतायेंगे कि स्टेट गवर्नमेंट के द्वारा कितना खर्च किया गया है ?

मंत्री : इस के लिये आप नोटिस दें ।

श्री देव राज सेठी : क्या foreign visitors के आने पर सारा खर्च Central Government करती है या कोई खर्च State Government भी करती है और वह खर्च कितना है जो स्टेट ने किया है ?

मंत्री : इस के लिये आप नोटिस दें ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह यकीन किया जा सकता है कि foreign visitors के आने पर State Government एक पैसा भी खर्च नहीं करती और सारा खर्च Central Government को बरदाश्त करना पड़ता है ?

मुख्य मंत्री : मेरा भी यही ख्याल है कि State का खर्च नहीं होता । बाकी जो अफसरान वगैरह मिलते हैं उन का टाईम जरूर खर्च होता है ।

श्री देव राज सेठी : क्या मिनिस्टर और अफसर ऐसे मौकों पर T.A. charge करते हैं ?

मुख्य मंत्री : यह off hand नहीं कहा जा सकता ।

अध्यक्ष महोदय : आप इस के लिये अलहदा सवाल करें ।

(The hon Member should give a separte notice for the question.)

श्री देव राज सेठी : यह तो इसी सवाल में आ जाता है ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल तो functions के बारे में है । आप मिनिस्टर्स के T. A. के बारे में separte notice दें । (This questions relates to functions. The hon. Member may ask a separte question about the T. A. charged by the Ministers.)

Shri Dev Raj Sethi : Mr. Speaker, the question reads like this—

“Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total amount spent by Government during the year 1955-56”.
So, the question is already there. It is a very clear question.

Mr. Speaker: The hon. Member should also read out the remaining part of the question. It runs like this—

“On the functions organised in connection with the visits of foreign dignitaries to Bhakra Nangal Projects.”

How does the hon. Member's supplementary question about the T. A. of Ministers arise out of this question? The hon. Member should give a separate notice for this question.

Shri Dev Raj Sethi : Sir, the Ministers go to such functions. They attend such functions. All their expenses are borne by the State Government.

WIDENING OF TAILS OF MINORS IN DISTRICT KARNAL

***6237. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Revenue, Irrigation and Power be pleased to state—

- (a) the number of canal minors in district Karnal whose tails are being widened together with the number of such minors in Asandh area ;
- (b) the total number of canal minors situated in Hissar and Karnal Division ?

Professor Sher Singh : The information is not ready and is being collected. As soon as the same is received, it will be supplied to the Member.

LABOUR CO-OPERATIVE SOCIETIES

***6005. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the rates at which wages for earthwork are being paid to the Labour Co-operative Societies by the Government;
- (b) whether the rates mentioned in part (a) above for earth work are being paid by the Government to the contractors ; if so, the details thereof ?

Professor Sher Singh : (a) and (b). The reply in respect of each Branch of the P.W.D. is as under :—

Buildings and Roads Branch

- (a) Rate Rs 4 per hundred cft. Premium varies from 285 per cent to 300 per cent. However, in certain cases work has been allotted at 250 per cent premium.
- (b) Yes. But the rate of premium is usually round about 240 per cent.

Irrigation Branch

- (a) and (b) The schedule of rates for Labour Co-operative Societies and contractors are the same. A copy of the schedule of rates for earthwork is enclosed. Co-operative Societies are given preference, work being given to contractors only when it is beyond the capacity of Co-operative Society or when the Societies want rates higher than the ceiling rates fixed by the Department.

Electricity Branch

- (a) and (b) Earth work as separate item is not carried out in this department. It is always included, if there is any, in the main electrical and building work.

I—EARTHWORK

[Minister for Revenue and Irrigation]

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
			Rs A. P.		
1	Earthwork of silt clearance of channels—				
	(a) Kassi work undressed	Per thousand c.ft.	3 8 0	100 per cent	For converting lift to lead, see article 2.13(7) of I.M.O.
	(b) Basket work with combined lead up to 25 ft. undressed	Ditto	4 4 0	Ditto	Lead equal square of the lift up to 25 ft. lift and above 25 ft. 1' lift=25 lead. Thus 24' lift=24 × 24=576 cft.
	(c) Dressing for (a) and (b) <i>supra</i>	Ditto	0 11 0	Ditto	Horizontal lead and 27' lift=27 × 25 H.L.
	(d) Extra for every 25 feet additional lead	Ditto	0 3 6	Ditto	
2	Earthwork excavation for main canals and branches—	Ditto			<i>Vide</i> No. 13931-52/ WG/110/19, dated 8th July, 1955.

Note.—For work on running canals rates of premium will be 10 per cent less.

(a) Kassi work undressed	Ditto	5 8 0	Ditto	Berm cutting is to be treated as earthwork. Closure work can be given even on Rs 6-15-0 at 100 per cent minus 10 per cent.
(b) With combined lead up to 50 undressed	Ditto	6 8 0	Ditto	Carried to place in baskets or on donkeys
(c) Extra for every 25 feet additional lead	Ditto	0 4 0	Ditto	Ditto
(d) (i) Extra for wet earthwork	Ditto	2 0 0 to 4 0 0	Ditto	From spring level to one to two feet above spring level depending on nature of soil.
(ii) Extra for slush or Daldal	Ditto	4 0 0 to 8 0 0	Ditto	That will not support a man's weight.
(iii) Extra for hard soil	Ditto	2 0 0 to 4 0 0	Ditto	Requiring repeated blows of Kassi to break it. Depending on the nature of the soil.

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
	Earthwork excavation for main canals and branches— <i>concl'd</i>		Rs A. P.		
	(iv) Extra for puddling	per thousand c.ft.	6 0 0 to 8 0 0	100 per cent	Depending on distance from which water has to be brought.
	(v) Extra for admixture of shingle or kan-kar up to—				
	10 per cent ..	Ditto	Nil	Ditto	For Bhakra Canals and Bhakra Dam Administration only. The rates and the rates of old premium as allowed in their respective circles will apply and <i>status quo</i> should remain every where (C.E.'s letter No. 16084/10-G/110/19, dated 19th August, 1953.
	10 per cent to 20 per cent	Ditto	1 8 0	Ditto	
	20 per cent to 30 per cent	Ditto	3 0 0	Ditto	
	30 per cent to 40 per cent	Ditto	4 8 0	Ditto	
3	Earthwork excavating (distributaries and minors)—				
	<i>Note.</i> —For work on running canals rates will be 10 per cent less.				
	(a) Kassi work undressed	Ditto	5 3 0	Ditto	
	(b) With combined lead up to 50 ft. undressed	Ditto	6 2 0	Ditto	Closure work can be given even on Rs 6-8-0 +100 per cent minus 10 per cent.
	(c) Extra for every 25 ft. additional lead	Ditto	0 4 0	Ditto	Carried to place in baskets or on donkeys.
	(d) (i) Extra for wet earthwork	Ditto	1 14 0 to 3 12 0	Ditto	From spring level to 1 to 2' above spring level depending on nature of soil.
	(ii) Extra for slush or for Daldal	Ditto	3 12 0 to 7 8 0	Ditto	That will not support a man's weight.
	(iii) Extra for hard soil	Ditto	1 14 0 to 3 12 0	Ditto	Requiring repeated blows of kassi to break it. Depending on the nature of the soil.

[Minister for Revenue and Irrigation]

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
	Earthwork excavating (distributaries and minors— <i>concl'd</i>)		Rs. A. P.		
	(iv) Extra for puddling	per thousand c.ft.	5 10 0 to 7 8 0	100 per cent	Depending on the distance from which water has to be brought.
	(v) Extra for admixture of Shingle or kan-kar up to—				
	10 per cent ..	Ditto	Nil	Ditto	
	10 per cent to 20 per cent	Ditto	1 7 0	Ditto	
	20 per cent to 30 per cent	Ditto	2 13 0	Ditto	
	30 per cent to 40 per cent	Ditto	4 4 0	Ditto	
4	Earthwork compaction—				
	(i) Laying 6" layers dressing and watering as per specification	Ditto	2 0 0	Ditto	Water to be made available by Department at natural surface level opposite the site of the work. Dressing being included in this item, no dressing to be provided for corresponding excavation.
	(ii) Rolling to specification—				
	(a) Sandy soil ..	Ditto	3 0 0	Ditto	} Motive power for the rollers to be supplied and worked by contractor at his own cost.
	(b) Loamy soil ..	Ditto	3 8 0	Ditto	
	(c) Clay ..	Ditto	4 0 0	Ditto	
5	Earthwork on drains	Ditto	4 0 0	Ditto	
6	Earthwork of foundations for buildings with combined lead up to 50 ft.	Ditto	8 8 0	Ditto	Including dressing of bed and sides of the pit.
7	Earthwork of foundations for masonry work with combined lead up to 60 ft.	Ditto	8 0 0	Ditto	Ditto
8	Earthwork over roof dressed	Ditto	15 0 0	Ditto	Includes horizontal lead up to within one chain from the building. Re. 1 extra be given for every next storey.

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
			Rs A. P.		
9	Earthwork rehandling undressed—				
	(a) Kassi work ..	Per thousand c.ft.	3 0 0	100 per cent	Not involving use of baskets.
	(b) With combined lead up to 50 ft.	Ditto	4 8 0	Ditto	Involving use of baskets.
10	Gravel work—				
	(a) Undressed with combined lead up to 50 ft.—				
	(i) with percentage of gravel or kankar 40 per cent to 60 per cent	Ditto	11 8 0	Ditto	
	(ii) with percentage of gravel or kankar 60 per cent to 80 per cent.	Ditto	14 0 0	Ditto	
	(iii) with percentage of gravel or kankar 80 per cent to 100 per cent	Ditto	16 8 0	Ditto	
	(b) Extra for additional 25 ft.	Ditto	0 5 0	Ditto	
	(c) Extra for wet work	Ditto	4 0 0	Ditto	
	(d) Extra for work under standing water	Ditto	8 0 0	Ditto	
	(e) Extra for work under flowing water	Ditto	12 0 0	Ditto	Where water is depressed by pumping, rate shall be for wet gravel work, if actually wet and not for work under standing or flowing water.
	(f) Rehandling within 50 ft.	Ditto	10 0 0	Ditto	
	(g) Dressing, new work	Ditto	1 0 0	Ditto	
	(h) Dressing repair work	Ditto	1 4 0	Ditto	
11	Earthwork undressed by boats including hire of boats—				
	(a) Digging and loading in boats within 50 lead	Ditto	6 4 0	Ditto	

[Minister for Revenue and Irrigation]

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
	Earthwork undressed by boats including hire of boats—		Rs A. P.		
	(b) Carriage by boats 0 to 10 chains	Per thousand c.ft.	5 0 0	100 per cent	
	(c) Extra for distance beyond 10 chains	Per thousand c.ft. per chain	0 5 0	Ditto	
	(d) Unloading earth from boats	Per thousand c.ft.	4 0 0	Ditto	
12	Earth work undressed by tramway or rail—				
	(a) Digging and loading of trucks within 50' lead	Ditto	6 4 0	Ditto	
	(b) Hand Shunting of N.G. trucks	Per thousand cft. per chain	0 6 0	Ditto	1 ft. lift 50' lead.
	(c) Unloading earth from N.G. trucks and clearing within 10' from rail	Per thousand C.ft.	2 0 0	Ditto	
	(d) Unloading earth from B. G. trucks and clearing 5 ft. from rail	Ditto	4 0 0	Ditto	
	(e) Unloading earth from B. G. trucks and spreading 15' from rail	Ditto	5 6 0	Ditto	
	(f) Unloading earth from B. G. trucks and spreading up to 1 chain from rail	Ditto	6 8 0	Ditto	
13	Dressing of earth-work—				
	(a) New work ..	Ditto	0 12 0	Ditto	
	(b) Repair work ..	Ditto	1 0 0	Ditto	
	(c) Sand only ..	Ditto	0 8 0	Ditto	
14	Dressing dowels ..	Per chain	0 8 0	Ditto	This rate is in addition to payment for dressed earthwork
15	Dressing Boundary Road Drains	Ditto	0 6 0	Ditto	

Serial No.	Description	Unit	Rate	Premium	REMARKS
			Rs A. P.		
16	Making new boundary roads including level-ling and dressing 10' to 15' wide—				
	(a) in unploughed land	Per chain	1 0 0	100 per cent	This rate is to be paid only in reaches where no earthwork for boundary is paid for.
	(b) in ploughed land..	Ditto	2 0 0	Ditto	
17	(a) Covering boundary road with 3' deep sarkanda and jungle up to 10 chain lead includes cutting and supplying of sarkanda or jungle	Ditto	1 0 0	Ditto	
	(b) Covering boundary road with 3' deep sarkanda or jungle lead 11 chain to 1 mile includes cutting and supplying of sarkanda or jungle	Ditto	2 8 0	Ditto	
	(c) Extra carriage of sarkanda—				
	(i) 2nd mile ..	Per thou- sand C.ft.	1 8 0	100 per cent	
	(ii) 3rd mile ..	Ditto	1 4 0	Ditto	
	(iii) 4th mile ..	Ditto	1 0 0	Ditto	
	(iv) 5th and sub-sequent miles per each mile	Ditto	0 12 0	Ditto	
18	Ploughing or levelling burrow pits	Acre	5 0 0	Ditto	Area ploughed to be measured.
19	Berm trimming both sides—				
	(a) Channels up to 3.5 ft. depth	Mile	16 0 0	Ditto	
	(b) Channels from 3.6' to 5.0' depth	Ditto	23 0 0	Ditto	
	(c) Channels from 5.1' to 8.0' depth	Ditto	35 0 0	Ditto	

[Minister for Revenue and Irrigation]

Serial No.	Description	Unit	Rate			Premium	REMARKS
			Rs.	A.	P.		
20	Dagbelling—						
	(a) 3" deep ..	Mile	3	0	0	100 per cent	Dagbelling for layout of borrow pit to be done by contractor at his own cost.
	(b) 6" deep ..	Ditto	8	0	0	Ditto	
21	Turfing slopes of banks with grass sods including supplying, laying, setting and watering (turf got from within a distance of 5 chains)	1,000 sq. ft.	4	0	0	Ditto	
22	Pilchi revetment including carriage up to one mile	100 sq. ft.	5	4	0	Ditto	
23	Surface protection with Pilchi mattress lead up to one mile	Ditto	3	8	0	Ditto	
24	Laying Kahi mattress lead up to one mile	Ditto	3	8	0	Ditto	
25	Special Kahi revetment double lead up to 1 mile	Ditto	7	0	0	Ditto	
26	Fitting hume pipe watercourse culvert and puddling	L.ft.	0	2	0	Ditto	

Note. 1.—The progress bonus in sub-head earthwork will be calculated and paid to the Contractor in any one Division during each quarter, i.e.—

1st January to 31st March,
1st April, to 30th June,
1st July to 30th September and
1st October to 31st December;

and will be on the following scale :—

- (i) If average monthly payment made in the quarter is less than Rs 7,000 Nil
- (ii) Between Rs. 7,000 and Rs 15,000 .. 4 per cent.
- (iii) Between Rs 15,000 and 50,000 .. 4 per cent + 1/6 per thousand.
- (iv) Above Rs 50,000 .. 10 per cent + 1/12 per thousand

(2) No progress bonus is to be paid on earthwork done on distributaries and minors.

(3) No progress bonus is to be paid for earthwork done on masonry works i. e. Bridges, Syphons, Aqueducts, Falls, etc., etc., whether on main canal and branches or distributaries and minors unless specifically authorised by the Chief Engineer.

- (4) Bonus for earthwork and gravel work is to be worked out on the cost of work booked in each quarter. No matter when the payment is actually made (up-to-date account of works done by each contractor and machine must be made towards the close of every quarter).

Note. 2.—Distributaries earth work rates should apply to drains also up to a discharge of 300 cs. and main canal and Branch rates to drains of over 300 cs. discharge.

Note. 3.—Construction rates will apply to new channels as well as to all remodeling works on Running Canals. Of course tenders will be invited in every case.

COMPLAINTS AGAINST CONSOLIDATION OFFICERS, KHARAR,
DISTRICT AMBALA

***6241. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Government has recently received any complaints against the Consolidation Officers, Kharar, District Ambala; if so, the nature of the complaints and the action taken in the matter ?

Professor Sher Singh : *First part.*—Yes.

Second part.—The complaint contained allegations of dishonesty and less payment of office rent. It was, however, filed as on enquiries nothing substantial was found against the officer.

कुछ माननीय सदस्य : अंग्रेजी में हमारी समझ में नहीं आता है, आप हिंदी में बताएं।

मंत्री : जो अभियोग लगाये गये थे उन की छानबीन की गयी मगर कोई तत्व नहीं निकला इस लिये अस्वीकृत कर के file कर दिया गया है।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕੀ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਗਏ ਸਨ ?

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : On a point of Order, Sir. ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਤਤਾ' ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਤ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਈ।

अध्यक्ष महोदय : इस का मतलब गरम नहीं है (हंसी) । (This does not mean hot.) (Laughter).

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਤਤ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਹਾਸ)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि वे क्या २ इलज़ामात थे और किस २ के खिलाफ थे ?

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब तो सीधा सवाल में ही है।

(The reply to this supplementary is contained in the question itself).

पंडित श्री राम शर्मा : मिनिस्टर साहिब ने कहा है कि कोई तत्व नहीं निकला; मैं पूछता हूँ कि यह तत्व कहां से नहीं निकला है ? क्या इन्होंने ने यह तत्व निकाल कर देखा है ?

मंत्री : Consolidation Officer के खिलाफ तहकीकात हम करवा चुके हैं मगर allegations साबित नहीं हुई इस लिये file कर दी गई हैं ।

पंडित श्रीराम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूँ कि वे शिकायतें क्या थीं और किस २ के खिलाफ थीं ?

मंत्री : मैंने पहले ही बता दिया है कि Consolidation अफसरों के खिलाफ थीं ।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल तो पैदा ही नहीं होता था जिस का कि आपने जवाब दिया है ।

(The supplementary to which you have replied did not arise at all).

श्रीमती सीता देवी : मंत्री महोदय ने बताया है कि जब enquiry कराई गई तो उस में से कोई तत्व नहीं निकला मगर मैं पूछना चाहती हूँ कि क्या अफसरों की report से ही तत्व नहीं निकला या दूसरी तरफ वालों को भी सुना गया है और फिर तत्व नहीं निकला ?

मंत्री : उन को सुन कर ही निकाला गया है ।

श्रीमती सीता देवी : क्या दोनों पार्टियों को सुन कर भी कोई तत्व नहीं निकला है ?

मंत्री : जी हां, सब को पूछा है, फिर भी नहीं निकला ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि यह अफसर कितने थे ? दो थे तीन, चार थे कितने थे जिन के खिलाफ शिकायतें थीं ?

मंत्री : यह आप नोटिस दे दें फिर बता देंगे ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या, स्पीकर साहिब, इन को सिवाए तत्व के और कुछ पता नहीं है ?
(Laughter)

ELECTRIFICATION OF VILLAGES FROM GANGUWAL POWER HOUSE

*6004. Shri Teg Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of villages, district-wise, in the State which were proposed to be electrified with the energy from the Ganguwal Power House during the year 1955, and the number which thus received electricity up to the end of 1955, if none the reasons therefor ;
- (b) the number of villages in Fazilka Tehsil which have been electrified up to 31st December, 1955, together with the number of those where survey for the purpose has already taken place ;
- (c) the number of villages in Fazilka Tehsil scheduled to be electrified during the year 1956 ?

Professor Sher Singh :

(a) (i) Hoshiarpur District	.. 6 Nos.
Jullundur District	.. 6 Nos.
Ludhiana District	.. 42 Nos.

Ferozepore District	.. 4 Nos
Ambala District	.. 25 Nos.
Karnal District	.. 25 Nos.
Rohtak District	.. 15 Nos.
Gurgaon District	.. 18 Nos.
Hissar District

(ii) Ninety-two villages received electricity by the end of 1955 as detailed below :—

Hoshiarpur District	.. 4 Nos.
Jullundur District	.. 6 Nos.
Ludhiana District	.. 5 Nos.
Ferozepore District	.. 4 Nos.
Ambala District	.. 15 Nos.
Karnal District	.. 22 Nos.
Rohtak District	.. 13 Nos.
Gurgaon District	.. 16 Nos.
Hissar District

(b) (i) Nil.

(ii) Eleven villages in Fazilka Tehsil have been surveyed for electrification.

(c) Twenty-five villages are scheduled to be electrified during 1956.

श्री तेग राम : मेरे सवाल के जवाब में जो हिसाब किताब दिया गया है उस में बताया गया है कि किसी ज़िला में 40, किसी में 42 और किसी में 30 या 35 गांव हैं। मैं पूछना चाहता हूं कि क्या हर ज़िला का कोटा मुक़र्रर कर रखा था कि इतनों को जरूर बिजली मिलेगी ?

मंत्री : इसमें कोटा बगैरह कोई नहीं होता। जहां यह जा सकती है वहां पहुंचाने की पूरी कोशिश करते हैं और इस मामले में हर ज़िला का ख्याल रखते हैं।

श्री तेग राम : इस सदन में पिछले साल भी मैंने इसी तरह का सवाल पूछा था तो बताया गया था कि 1955 में तहसील फाज़िलका में 11 गांव को देंगे मगर अब बताया है कि अभी नहीं दी गई है और कि survey ही हुआ है। इस की क्या वजह है ?

मंत्री : 11 गांव का survey हो चुका है और जल्दी देने का प्रबन्ध करेंगे, 25 गांव को 1956 में दे देंगे।

मंत्री : पिछले साल भी बताया गया था कि 1955 में 11 गांव को दे देंगे मगर अभी तो मिली नहीं है।

मंत्री : इस साल आप की सारी कसर निकाल देंगे और पूरी कर देंगे।

KHALASIS ATTACHED TO OFFICERS IN THE ELECTRICITY DEPARTMENT

***615 Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total number of Khalasis attached to the officers from the rank of an Overseer up to the rank of Chief Engineer in the Electricity Department ;
- the nature of the work entrusted to such Khalasis ;
- whether any complaints have been received that these Khalasis are utilised by the officers for their domestic work ?

Professor Sher Singh : (a) Nil.

(b) Does not arise.

(c) Does not arise.

PROVINCIALIZATION OF HOSPITALS IN THE STATE

***5957. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

(a) the total number of hospitals provincialized during the year 1955-56 up to date, along with the names of the places where they are situated and the amount of expenditure incurred thereon ;

(b) whether any of the hospitals mentioned in part (a) above has again been deprovincialized, if so, the reasons therefor, together with the names of the persons responsible for incurring expenditure thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Eighty-three hospitals and dispensaries at an approximate expenditure of Rs 6,01,060 .

A list is laid on the Table of the House.

(b) None.

Statement showing the names of the dispensaries/Hospitals which were provincialized during the year 1955-56.

GURGAON DISTRICT

1. Tigaon
2. Bhangrula
3. Ganghula
4. Ujina
5. Guraura
6. Biwan
7. Dhauj
8. Solhra
9. Tappa Bilochpur
10. Dahina
11. Rasulpur
12. Aurangabad

19. Chhattar
20. Matlauda

LUDHIANA DISTRICT

1. Gujjarwal
2. Kum Kalan
3. Katni Kalan
4. Halwara
5. Isru
6. Nurpur Bet

FEROZEPUR DISTRICT

KARNAL DISTRICT

1. Radaur
2. Taraori
3. Gharaunda
4. Naultha
5. Nissang
6. Rajaundh
7. Smalkha
8. Bhaggal
9. Siwan
10. Dhatrat
11. Balan
12. Indri
13. Jundla
14. Babain
15. Bapauli
16. Thaska Mirauji
17. Ahar
18. Kaula

1. Ferozeshah
2. Majlanwala
3. Ma khu
4. Malaut
5. Sarawan
6. Lambi
7. Nathana
8. Sohanganh
9. Kot Isa Khan
10. Doda
11. Lakhewali
12. Jandwala Bimshah
13. Laduka
14. Ram Nagar
15. Sittoganne
16. Khui Khera
17. Panjkosi
18. Mudki
19. Kahnawali

20. Karoli Bhai
21. Kokri Kalan
22. Patto Hira Singh
23. Chak Sher Wala

AMRITSAR DISTRICT

1. Butala
2. Chawinda Devi
3. Tarsikka
4. Mianwind
5. Jalalabad
6. Lopoki
7. Vachhoa
8. Jasraur
9. Kairon
10. Algon

11. Sursingh
12. Ghariala
13. Sabhra
14. Khem Karan
15. Raja Sansi
16. Janian
17. Kasal
18. Baba Bakala
19. Rajoke
20. Female Dispensary, Mari Mega

1. Civil Hospital, Nar aingarh, District Ambala
2. Civil Hospital, Kaithal, District Karnal.

Grand Total .. 83

मौलवी अब्दुल गनी डार : में ने तो यह पूछा था कि हरेक पर कितना कितना खर्च हुआ है ?

मंत्री : अलहदा २ तो नहीं है सारा total जो हुआ है वह में ने बता दिया है ।

और आपने अलहदा तो पूछा भी नहीं है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : आप ने बताया है कि कोई ऐसा हस्पताल नहीं है जिस की पहले मंजूरी दी गई हो और बाद में उसे deprovincialise कर दिया गया हो । में पूछना चाहता हूं कि क्या कोई गुड़गांव में ऐसा हस्पताल था जिस की पहले मंजूरी दी गई हो और फिर बाद में deprovincialise कर दिया गया हो ?

मंत्री : मेरे पास तो कोई ऐसी इत्तलाह नहीं है कि 1955-56 में वहां पहले मंजूरी दी गई हो और बाद में वापस ले ली हो । अगर आप के पास ऐसी कोई इत्तलाह है तो बता दें, दरियाफत कर लेंगे ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या Government के पास इस चीज को इत्तलाह है कि फीरोज़पुर-झिरका में हस्पताल को मंजूरी दी गई और 20 हजार के करीब रुपया भी खर्च किया गया, फिर उसे deprovincialise किया गया ?

मंत्री : फीरोज़पुर-झिरका की तो मेरे पास कोई इत्तलाह नहीं है; अगर कहेंगे तो फिर पूछ कर बता देंगे ।

DAREHRA ILAQA NATIONAL WATER-SUPPLY AND SANITATION
SCHEME

*6182. **Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state with reference to the reply to starred question No. 4488 put in March, 1955—

- (a) the steps so far taken by the Government to implement the National Water-supply and Sanitation Scheme in respect of Darehra Ilaqa of Hoshiarpur ;
- (b) the time by which the said scheme is likely to be completed ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The answer is laid on the Table.

- (a) The Darehra Water-supply Scheme has been sanctioned by Government and work will be taken in hand as soon as private contributions of the villagers have been collected by the Panchayats concerned.

[Minister for Public Works and Education]

While carrying out further investigation for the preparation of the detailed estimate it has transpired that the source of water-supply proposed in the original scheme is not entirely dependable and that serious shortage of water-supply may be experienced during the dry weather. A little distant but more dependable source has, therefore, been located and the detailed estimate is now being prepared on the basis of the new source. It is anticipated that this estimate will be ready by the time the private contributions are collected. In the meantime large quantities of pipe have been reserved for this work.

- (b) The scheme is expected to be completed within two years provided funds from private contributions are made available. The grant-in-aid of Rs 6,02,380 is being paid direct to the P.W.D., Public Health Branch, to enable them to go ahead with the scheme.

EXPENDITURE ON THE RESIDENCES OF MINISTERS

***6023. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the expenditure incurred by Government on the furnishing of residences of Ministers inclusive of electricity and water charges and rent, etc., during the last four years.

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

	Rs
1951-52	.. 62,637
1952-53	.. 37,800
1953-54	.. 15,739
1954-55	.. 91,535

ROAD BETWEEN ASANDH AND PANIPAT IN DISTRICT
KARNAL

***6238. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the road between Asandh and Panipat in district Karnal is being constructed according to the sanctioned plan, if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : In some reaches of Panipat-Asandh road the sanctioned plans were varied at certain places as the marked alignment was disturbed by some interested persons.

REPRESENTATION FROM JUNIOR TEACHERS UNION

***6154. Professor Mota Singh Anandpuri:** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Government has recently received any representation from the Junior Teachers Union for an increase in their scales of pay, if so, the action, if any taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : There is no Junior Teachers Union in the State. However, several teachers unions have made representations for an increase in their grades of pay. The matter is under the consideration of Government.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : क्या आप को मालूम है कि Junior Teachers Unions भी कायम हुई हुई हैं और आप ने उन में से recognise कितनी की हैं?

मंत्री : मेरे पास जो इत्तलाह है उस के मुताबिक तो Junior Teachers Unions मेरे notice में नहीं आई हैं।

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : क्या किसी Teachers Union की भी कोई representation नहीं आई है ?

मंत्री : Teachers Unions तो हैं और उनकी तरफ से representations भी आती रही हैं मगर Junior Teachers Union तो नहीं है और न ही मेरे नोटिस में हैं।

ASANDH MIDDLE SCHOOL, DISTRICT KARNAL

***6236. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether Government proposes to convert the middle school at Asandh, in tehsil Kaithal, District Karnal, into a high school, if so, when ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No such proposal is under consideration.

NATIONALISATION OF TEXT-BOOKS

***6204. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Chief Minister made any announcement on January 28, 1956, at Jullundur that irregularities in respect of nationalisation of Text-books in the State would be investigated ; if so, the steps, if any, so far taken in this connection ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No such statement was ever made by the Chief Minister.

LABOURERS WORKING IN BRICK-KILNS

***6155. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the labourers working in Government brick-kilns have given notice of going on strike as a protest against the failure of the Government in providing certain amenities to them ;
- (b) whether it is a fact that the said labourers have served a 10-point ultimatum, demanding 40 hours working week, adequate medical and drinking water arrangements, residential accommodation, bonus, special facilities for the education of their children and the nationalisation of brick-kiln industry ;
- (c) if the answers to parts (a) and (b) be in the affirmative, the action, if any, taken or proposed to be taken in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) and (b) No.

(c) Question does not arise.

STRIKE BY METAL WORKERS OF JULLUNDUR CITY

***6166. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that the metal workers of Jullundur City have been on strike since the last week of January, 1956 ; if so, the reasons for the strike and the number of workers involved ;
- (b) whether the representatives of workers referred to in part (a) above recently approached the Labour Commissioner, Punjab, to intervene and give his award in the dispute as a result of which the strike mentioned above, took place ; if so, the action taken by him in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) *First Part.*—Yes.

Second part.—Non-acceptance of the demands of the workers regarding leave, bonus, confirmation of workers after three months of service, fixation of minimum quota of work for piece-rated workers, etc.

Third part.—420 workers.

(b) *First part.*—Yes.

Second part.—The Labour Commissioner held enquiries at spot and there after sought clarification as to whether the labour in question should be held to be “workmen” as claimed by the labour, or contractors as claimed by the employers. Government were advised that it was a matter within the competence of the Industrial Tribunal to decide. The Labour Commissioner is holding further conciliation proceedings which are yet in progress. In the event of failure of conciliation, the dispute will be referred for adjudication to an Industrial Tribunal.

 STRIKES AND LOCK-OUTS

***6167. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total number of strikes declared by labourers in factories and mills in the State during the years 1955 and 1956 alongwith the number of labourers involved therein ;
- (b) the reasons for the strikes in each case and the number of man-days lost as a result thereof ;
- (c) the total number of lock-outs declared by owners of factories and mills in the State during the period referred to in part (a) above alongwith the number of labourers involved therein ;
- (d) the number of man-days lost as a result of the said lock-outs in each case ?

Shri Mohan Lal :

(a) Year		Number of strikes	Number of workers involved
1955	..	149	12,315
1956	..	18	1,587

(b) A statement showing the requisite information is laid on the Table.

(c) Year		Number of lock-outs	Number of labourers involved
1955	..	2	45
1956	..	1	1,188

(d) Year		Total number of man- days lost
1955	..	1,332
1956	..	9,504

STATEMENT

Serial No.	Name of Factory	Reasons of strike	No. of man-days lost
1	Coronation Textile Mills, Ludhiana	Refusal of management to allow one worker to resume his duty on expiry of leave on the ground that the worker had worked in another factory during the period of leave	42
2	Metal Works at Jagadhri	Increase in rate of wages ..	400
3	Metal Works at Jagadhri ..	Ditto ..	4,200
4	Ram Saran-Lal Chand Weaving Mills, Amritsar	Dispute over rates of wages ..	18
5	Bal Krishan-Sewal Ram Weaving Factory, Amritsar	Ditto ..	18
6	General strike in 131 Textile—other mills of Amritsar and Chheharta	In sympathy with the retrenched workers of Niemla Textile Finishing Mills, New India Embroidry Mills, Chheharta, and Mehra Textile Mills, Amritsar	1,22,919
7	Oriental Engineering Works, Jagadhri	Demands of Yamna Nagar Mazdoor Committee regarding withdrawal of discharge notices served on workers, grant of annual increments, etc.	210
8	Poundawala Metal Works, Jagadhri	Demands put forth by Jagadhri Metal Mazdoor Sabha, Jagadhri, regarding reinstatement of dismissed workers, compensation for lay-off, etc.	23
9	Swastika Metal Works, Jagadhri	In sympathy with the striking workers of Jagadhri	137
10	Koh-i-noor Paint Varnish Works, Amritsar	Central Excise Inspector working in the factory alleged to have abused some workers of the staff of the factory	90
11	East Indian Cotton Manufacturing Co., Faridabad	Increase of wages ..	912

[Minister for Finance]

Serial No.	Name of factory	Reasons of strike	No. of man-days lost
12	Wah Stone and Lime Quarry Co., Ltd., Pathankot	Increase of wages ..	24
13	Raj Woollen Industries, Panipat	Termination of services of 2 sweepers	270
14	Punjab Cloth Mills, Bhiwani	Refusal of management to allow workers to resume duty on late arrival	37
15	Punjab Durree Factory, Ambala City	Increase in the rate of wages ..	80
16	Saraswati Engineering Works, Yamna Nagar	Retrenchment of workers by management	17,553
17	Bhaskar Lantern Factory, Faridabad	Retrenchment of workers by management	5,658
18	Bohra Oil Mills, Ballabgarh	Retrenchment of workers ..	552
19	Poundawala Metal Works, Jagadhri	Ditto ..	270

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ strike ਦੀਆਂ ਵਜੂਹਾਤ ਦੱਸੀਆਂ ਨੇ ਕਿ management ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਨਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ (the Central Excise Inspector working in the factory is alleged to have abused some workers, ਕਈ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਿਲ ਮਾਲਕਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ strike ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ। ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਕਦਮ ਮੁਨਾਸਬ ਸਮਝੇ ਉਹ ਉਠਾਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Excise Inspector ਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਮੈਂ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

CLOSURE OF MILLS AT AMRITSAR

***6205. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any representation has been received by the

Government to the effect that the managements of Prabhu Woollen Mills, Ram Lal-Guran Mal Weaving Mills, Bharat Udhar Cloth Manufacturing Company and twelve other Textile Mills in Amritsar have served notices of closure of their respective mills on their employees ; if so, the details thereof together with the number of workers likely to be rendered unemployed as a result of the said closure ?

Shri Mohan Lal : *First part.*—Yes.

Second part.—The reasons for closure reported by all the managements are unfavourable market conditions and continued losses.

Third part.—412 workers.

CLOSING DOWN OF DAYAL BAGH SPINNING AND WEAVING MILLS, AMRITSAR

***6206. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the Dayal Bagh Spinning and Weaving Mills, Amritsar, was closed down in 1954 ; if so, the reasons therefor and the total number of workers rendered jobless as a result thereof ;
- (b) whether any compensation under the Industrial Disputes (Amendment) Act, 1953, has so far been paid to the workers of the Mill referred to in part (a) above, if not, the reasons therefor and the action, if any, taken by the Government in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) *First part.*—Yes.

Second part.—Due to genuine trade reasons.

Third part.—195

(b) *First part.*—Yes, in the case of only 28 workers out of 195.

Second part.—The remaining workers were not paid compensation by the management as they had gone on strike prior to the closure of the Mills.

Third part.—The matter was considered by Government and it was decided that the remaining workers were not legally entitled to the compensation benefit under the Act.

INDUSTRIAL DISPUTES IN TEXTILE MILLS OF AMRITSAR

***6213. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that certain disputes between the workmen and employers of textile mills of Amritsar were referred to the Punjab Industrial Tribunal for adjudication in the year 1952 ;
- (b) whether it is a fact that the Tribunal has not so far given its awards in the disputes referred to in part (a) above ; if so, the reasons therefor ;
- (c) whether it is a fact that disputes concerning Oriental Carpet Manufacturers and Amritsar Rayon and Silk Mills, Ltd., were not referred to the said Tribunal along with other disputes referred to in part (a) above ; if so, the reasons therefor ;

[Sardar Harkishan Singh Surjit]

(d) whether it is a fact that the Government has decided to withdraw all cases referred to in part (a) above from the Industrial Tribunal ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) *First part.*—No. The Tribunal has given part awards in 44 cases.
Second part.—Does not arise.

(c) *First part.*—No. These disputes were referred but were subsequently withdrawn from the Tribunal.
Second part.—Does not arise.

(d) *First part.*—No.
Second part.—Does not arise.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜਿਹੜੇ cases Industrial Tribunal ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ । ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ cases ਵਾਪਸ ਲਏ ਗਏ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ reasons ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਦਰਯਾਫਤ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਆਂਗਾ ।

INDUSTRIAL DISPUTES (AMENDMENT) ACT, 1953

***6214. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any rules under the Industrial Disputes (Amendment) Act, 1953, have so far been framed by the State Government, if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : *Part I.*—No.

Part II.—The draft rules have been prepared and are under consideration.

RATES OF WHEAT AND GRAM IN THE STATE

***5956. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the rates per maund of wheat and gram that prevailed in each district of the State during each month of the year 1955-56 up-to-date ;
- (b) the steps, if any, taken by the Government to bring the prices of the said commodities down ;
- (c) the total stock of wheat and gram that was lying with the Government during the period mentioned in part (a) above together with the rates at which it was purchased ;
- (d) the amount of expenditure per maund incurred by Government on storing the wheat and gram in the godowns ;
- (e) the rates at which the wheat and gram was sold by the Government this year ;

- (f) the names of the agencies through which the stock released by the Government was sold or distributed during the period mentioned in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement giving the required information is laid on the Table.

(b) Government have released nearly 13,000 tons of wheat for distribution through Fair Price Shops with a view to arresting the abnormal rise in prices. No stocks of gram were available for distribution.

(c) A statement giving the required information is laid on the Table. Wheat was purchased at Rs 10 per maund and gram at Rs 6 per maund.

(d) The expenditure per maund incurred by Government of India up to October-November, 1955, on storing wheat and gram in godowns in Punjab was annas 13 per maund in case of wheat and annas 14 in case of gram. In addition, the State Government is incurring incidental expenses of approximately annas 14 per maund on Railway freight, handling charges both at the stations of despatch and destination, godown rents and establishment costs, etc. etc.

(e) Wheat has been issued to the State Government by the Government of India at Rs 13-8-0 per maund (inclusive of cost of gunny bags) up to 5th December, 1955 and at Rs 14 per maund, thereafter. The State Government fixed issue-rate of Rs 13-8-0 per maund for naked grain when distribution through Fair Price Shops was started. This rate has been increased to Rs 14 per maund with effect from 1st March, 1956. The State Government is actually subsidizing the issue-rate to the extent of nearly annas 10 per maund.

(f) The stocks of wheat purchased on behalf of the Government of India during 1955-56 were disposed of as under :—

(1) To the Punjab Jail Department	..	734.6 tons	} against free gift quota from U.S.A.
(2) To the Ministry of Defence, Government of India	..	1,982.5 tons,	
(3) Free distribution in flood-affected areas of Punjab		2,491.5 tons	
(4) Free distribution in flood-affected areas of Pepsu		1,500 tons	
(5) Punjab Agriculture Department—For seed taccavi.		9,293 tons	
(6) Punjab Civil Supplies Department—For distribution through Fair Price Shops		3,665 tons	

The stocks of gram were disposed of as under :—

(1) The Punjab Jail Department	..	106 tons
(2) Bihar State	..	918 tons
(3) Orissa State	..	166 tons

The allocation of wheat and gram to the Punjab Jail Department, wheat to the Ministry of Defence and gram to Bihar and Orissa States had been made before the floods of October, 1955, in this State.

[Minister for Finance]

**STATEMENT SHOWING RATES PER MAUND IN RUPEES OF WHEAT AND
GRAM THAT PREVAILED IN EACH DISTRICT OF THE STATE
DURING EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56
UPTO DATE**

S. No.	Name of District	APRIL, 1955		MAY, 1955		JUNE, 1955	
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	Wheat	Gram
		Rs A. P.	Rs. A. P.	Rs A. P.	Rs. A. P.	Rs. A. P.	Rs A. P.
1	Simla ..	13 0 0	7 4 0	12 8 0	7 8 0	14 8 0	9 12 0
2	Ambala ..	9 0 0 to 9 12 0	5 8 0 to 5 12 0	9 0 0 to 10 8 0	6 0 0 to 6 2 0	9 0 0 to 12 0 0	7 10 0 to 7 12 0
3	Karnal ..	11 12 0 to 13 12 0	5 8 0 to 5 9 0	9 4 0 to 11 4 0	5 8 0 to 5 14 0	9 7 0 to 11 8 0	6 4 0 to 6 8 0
4	Hissar ..	10 0 0 to 12 8 0	5 4 3 to 6 6 6	10 2 0 to 11 12 0	5 7 6 to 5 9 6	10 0 0 to 11 12 0	5 7 0 to 6 0 0
5	Rohtak ..	9 2 0 to 12 2 0	5 11 0 to 6 0 0	8 8 0 to 12 0 0	5 14 0 to 6 0 0	9 0 0 to 12 0 0	5 13 0 to 6 0 0
6	Gurgaon ..	11 0 0 to 13 8 0	6 8 0	9 0 0 to 12 0 0	5 15 0	10 0 0 to 12 0 0	6 0 0
7	Ludhiana ..	12 4 0 to 12 12 0	6 2 0 to 6 6 0	9 15 0 to 10 4 0	5 14 0 to 6 2 0	9 15 0 to 10 12 0	6 4 0 to 6 10 0
8	Jullundur ..	9 8 0 to 11 4 0	5 4 0 to 5 6 0	9 5 0 to 11 1 0	6 0 0 to 6 12 0	10 2 0 to 11 6 0	6 10 0 to 7 2 0
9	Hoshiarpur..	9 12 0 to 11 4 0	5 8 0 to 6 1 0	9 8 0 to 11 8 0	6 0 0 to 6 12 0	10 4 0 to 11 8 0	6 4 0 to 7 2 0
10	Ferozepore	9 2 0 to 14 15 0	5 0 0 to 6 10 0	8 0 0 to 11 15 0	5 0 0 to 6 5 0	8 0 0 to 12 15 0	5 3 0 to 7 4 0
11	Amritsar ..	9 2 0 to 14 8 0	5 3 0 to 6 12 0	9 0 0 to 11 8 0	5 2 0 to 6 0 0	9 0 0 to 12 0 0	5 7 0 to 7 2 0
12	Gurdaspur ..	10 0 0 to 12 0 0	6 4 0	9 12 0	5 7 0	10 8 0	5 10 0
13	Kangra ..	16 8 0	11 0 0	16 8 0	11 4 0	16 4 0	11 0 0

**STATEMENT SHOWING RATES PER MAUND IN RUPEES OF WHEAT AND
GRAM THAT PREVAILED IN EACH DISTRICT OF THE STATE
DURING EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56
UP-TO-DATE—(CONTINUED)**

S. No.	Name of District	July, 1955		August, 1955		September, 1955	
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	Wheat	Gram
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs. A. P.	Rs A. P.
1	Simla ..	14 8 0	9 12 0	14 4 0	9 4 0	13 12 0	8 4 0
2	A.nbala ..	9 4 0 to 12 9 0	7 8 0 to 7 12 0	10 8 0 to 12 6 0	6 8 0 to 6 12 0	10 8 0 to 12 0 0	6 6 0 to 7 0 0
3	Karnal ..	11 0 0 to 13 4 0	7 14 0 to 8 8 0	12 4 0 to 13 8 0	7 4 0 to 7 8 0	11 8 0 to 13 8 0	7 4 0 to 7 8 0
4	Hissar ..	12 8 0 to 14 0 0	7 6 6 to 7 8 0	13 0 0 to 14 0 0	7 8 6 to 7 9 6	12 8 0 to 13 8 0	7 5 0 to 7 6 0
5	Rohtak ..	10 6 0 to 14 2 0	7 4 0 to 8 8 0	10 8 0 to 13 14 0	7 2 0 to 7 8 0	11 0 0 to 14 0 0	6 11 0 to 7 4 0
6	Gurgaon ..	11 0 0 to 14 0 0	7 14 0	11 12 0 to 14 8 0	8 0 0	12 0 0 to 14 8 0	7 0 0
7	Ludhiana ..	11 5 0 to 11 12 0	7 4 0 to 7 8 0	12 0 0 to 12 8 0	7 0 0 to 7 12 0	11 7 0 to 11 12 0	6 4 0 to 6 10 0
8	Jullundur ..	10 2 6 to 12 4 0	6 2 0 to 7 9 6	11 8 0 to 12 8 0	6 15 0 to 7 4 0	10 8 0 to 11 6 0	7 8 0 to 8 12 0
9	Hoshiarpur..	10 8 0 to 12 0 0	6 0 0 to 7 2 0	11 4 0 to 12 8 0	7 0 0 to 7 6 0	11 4 0 to 12 8 0	6 2 0 to 8 8 0
10	Ferozepore	10 4 0 to 13 8 0	6 0 0 to 8 10 0	10 0 0 to 13 10 0	6 0 0 to 7 10 0	10 4 0 to 13 0 0	5 14 0 to 7 3 0
11	Amritsar ..	10 10 0 to 13 0 0	7 0 0 to 8 4 0	11 0 0 to 13 0 0	6 8 0 to 7 4 0	10 12 0 to 12 8 0	6 3 0 to 6 10 0
12	Gurdaspur ..	10 6 0	6 14 0	12 4 0	6 7 0 to 7 5 0	12 2 0	6 7 0
13	Kangra ..	16 12 0	11 8 0	16 12 0	11 8 0	16 6 0	11 0 0

[Minister for Finance]

**STATEMENT SHOWING RATES PER MAUND IN RUPEES OF WHEAT AND
GRAM THAT PREVAILED IN EACH DISTRICT OF THE STATE DURING
EACH MONTH OF THE YEAR, 1955-56 UP TO DATE—CONTINUED**

S. No.	Name of District	OCTOBER, 1955		NOVEMBER, 1955		DECEMBER, 1955	
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	Wheat	Gram
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.
1	Simla ..	14 4 0	9 0 0	15 0 0	9 8 0	16 0 0	10 8 0
2	Ambala ..	12 4 0 to 13 12 0	7 4 0 to 7 12 0	12 4 0 to 14 0 0	7 12 0 to 8 9 0	13 0 0 to 14 12 0	9 0 0 to 10 6 0
3	Karnal ..	12 4 0 to 13 8 0	7 4 0 to 8 2 0	12 8 0 to 14 12 0	7 8 0 to 8 6 0	14 0 0 to 15 8 0	7 8 0 to 8 12 0
4	Hissar ..	13 0 0 to 14 0 0	7 7 0 to 7 10 0	13 8 0 to 15 2 0	7 12 0 to 7 15 0	15 0 0 to 17 0 0	9 3 0 to 9 4 0
5	Rohtak ..	11 0 0 to 14 6 0	6 6 0 to 7 0 0	11 6 0 to 14 8 0	7 4 0 to 7 14 0	12 7 0 to 16 8 0	7 8 0 to 8 14 0
6	Gurgaon ..	13 0 0 to 15 0 0	7 12 0	13 8 0 to 14 8 0	7 11 0	13 8 0 to 15 0 0	9 4 0
7	Ludhiana ..	12 0 0 to 12 6 0	7 0 0 to 7 4 0	12 12 0 to 13 6 0	8 4 0 to 8 10 0	14 7 0 to 14 8 0	9 10 0 to 9 12 0
8	Jullundur ..	12 0 0 to 13 8 0	7 8 0 to 8 12 0	12 4 0 to 13 12 0	7 12 0 to 8 6 0	13 6 0 to 14 12 0	7 8 0 to 7 12 0
9	Hoshiarpur..	11 0 0 to 11 12 0	7 10 0 to 8 8 0	12 0 0 to 13 12 0	7 14 0 to 8 6 0	12 0 0 to 14 0 0	7 8 0 to 7 12 0
10	Ferozepore	10 4 0 to 15 0 0	5 14 0 to 7 10 0	10 2 0 to 14 8 0	7 0 0 to 8 8 0	10 0 0 to 15 12 0	7 0 0 to 10 5 0
11	Amritsar ..	10 12 0 to 13 12 0	6 4 0 to 7 14 0	12 8 0 to 14 4 0	8 0 0 to 8 8 0	13 0 0 to 15 4 0	8 8 0 to 10 6 0
12	Gurdaspur ..	12 7 0 to 12 8 0	7 0 0	9 0 0 to 13 8 0	7 4 0	10 0 0 to 14 4 0	8 12 0
13	Kangra ..	16 6 0	11 2 0	16 8 0	11 4 0	17 0 0	11 12 0

**STATEMENT SHOWING RATES PER MAUND IN RUPEES OF WHEAT AND
GRAM THAT PREVAILED IN EACH DISTRICT OF THE
STATE DURING EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56
UP TO DATE—CONCI UDED**

S. No.	Name of District	JANUARY, 1956		FEBRUARY, 1956		REMARKS
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	
		Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	
1	Simla ..	16 0 0	12 8 0	16 0 0	11 8 0	
2	Ambala ..	14 10 0 to 15 8 0	9 12 0 to 10 4 0	14 8 0 to 15 12 0	10 0 0 to 10 8 0	
3	Karnal ..	14 14 0 to 16 7 6	9 2 0 to 10 12 0	15 1 0 to 16 9 0	9 8 0 to 10 12 0	
4	Hissar ..	14 6 0 to 15 12 0	9 4 0 to 9 6 0	14 0 0 to 15 8 0	9 7 0 to 9 9 0	
5	Rohtak ..	14 8 0 to 15 8 0	9 0 0 to 9 6 0	14 4 0 to 17 2 0	9 7 0 to 10 0 0	
6	Gurgaon ..	15 0 0 to 17 0 0	10 12 0	15 4 0 to 16 12 0	10 8 0	
7	Ludhiana ..	14 4 0 to 14 12 0	9 12 0 to 10 0 0	15 0 0 to 16 8 0	9 8 0 to 10 0 0	
8	Jullundur ..	14 0 0 to 15 0 0	9 2 0 to 9 8 0	14 12 0 to 15 8 0	10 2 0 to 10 4 0	
9	Hoshiarpur ..	14 0 0 to 15 4 0	10 4 0 to 10 11 0	15 0 0 to 16 4 0	10 4 0 to 10 12 0	
10	Ferozepore ..	12 8 0 to 16 2 0	8 0 0 to 10 0 0	12 8 0 to 16 0 0	8 0 0 to 9 11 0	
11	Amritsar ..	14 4 0 to 15 8 0	9 12 0 to 10 4 0	14 15 0 to 15 8 0	10 0 0 to 10 4 0	
12	Gurdaspur ..	14 0 0 to 15 0 0	10 0 0	15 0 0	10 0 0	
13	Kangra ..	17 8 0	12 0 0	17 8 0	12 0 0	

[Minister for Finance]

STATEMENT SHOWING THE TOTAL STOCK OF WHEAT AND GRAM (PURCHASED ON BEHALF OF GOVERNMENT OF INDIA UNDER PRICE SUPPORT POLICY) LYING IN THE PUNJAB GOVERNMENT'S GODOWNS IN EACH DISTRICT OF THE STATE AT THE CLOSE OF EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56 UP-TO-DATE

(Figures in maunds)

Serial No.	Name of District	APRIL, 1955		MAY, 1955		JUNE, 1955	
		Wheat Md. Sr. Ch.	Gram Md. Sr. Ch.	Wheat Md. Sr. Ch.	Gram Md. Sr. Ch.	Wheat Md. Sr. Ch.	Gram Md. Sr. Ch.
1	Simla
2	Ambala	1,866 39 15	..	13,849 20 11	..
3	Karnal	10,981 17 5	..	23,239 23 14	4,113 29 8
4	Hissar	1,474 15 4	..	4,035 7 4	25,727 27 9
5	Rotak	3,606 31 8	..	6,554 31 8	..
6	Gurgaon
7	Ludhiana	31,915 0 6	..	75,949 29 8	339 32 4
8	Jullundur	11,006 38 2	..	49,027 3 8	78 29 4
9	Hoshiarpur	429 34 4	..	1,917 35 14	..
10	Ferozepore	57,200 32 5	..	293,882 2 2	444 0 0
11	Amritsar	3,396 18 8	..	12,865 34 10	375 15 0
12	Gurdaspur	1,072 0 0	..	11,068 29 7	1,311 20 0
13	Kangra

STATEMENT SHOWING THE TOTAL STOCK OF WHEAT AND GRAM (PURCHASED ON BEHALF OF GOVERNMENT OF INDIA UNDER PRICE SUPPORT POLICY) LYING IN THE PUNJAB GOVERNMENT'S GODOWNS IN EACH DISTRICT OF THE STATE AT THE CLOSE OF EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56 UP-TO-DATE—CONTINUED

(Figures in maunds)

Serial No.	Name of District	JULY, 1955		AUGUST, 1955		SEPTEMBER, 1955	
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	Wheat	Gram
		Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.
1	Simla
2	Ambala	8,439 2 15	..	2,125 37 10	..	2,125 37 10	..
3	Karnal	22,755 1 13	4,113 29 8	22,757 30 11	47 39 8	22,757 30 11	47 39 8
4	Hissar	4,035 7 4	25,727 27 9	2,551 24 9	3,946 24 12	2,551 24 9	118 5 0
5	Rohtak	4,559 31 4	..	4,559 31 4	..	4,559 31 4	..
6	Gurgaon
7	Ludhiana	107,864 21 14	339 32 4	101,261 38 3	339 32 4	91,858 4 7	339 32 4
8	Jullundur	48,527 3 4	78 29 4	34,006 22 8	78 29 4	14,564 14 0	78 29 4
9	Hoshiarpur	1,917 35 14	..	1,917 35 14	..	1,927 25 14	..
10	Ferozepore	291,390 1 6	..	291,399 7 2	..	291,399 7 2	..
11	Amritsar	10,865 3 8	1 4 10	10,370 20 11	1 4 10	10,370 20 11	1 4 10
12	Gurdaspur	9,071 8 11	836 20 0	9,071 8 11	686 20 0	9,071 8 11	64 26 10
13	Kangra

[Minister for Finance]

STATEMENT SHOWING THE TOTAL STOCK OF WHEAT AND GRAM (PURCHASED ON BEHALF OF GOVERNMENT OF INDIA UNDER PRICE SUPPORT POLICY) LYING IN THE PUNJAB GOVERNMENT'S GODOWNS IN EACH DISTRICT OF THE STATE AT THE CLOSE OF EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56 UP-TO-DATE— CONTINUED

(Figures in maunds)

Serial No.	Name of District	OCTOBER, 1955		NOVEMBER, 1955		DECEMBER, 1955	
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	Wheat	Gram
		Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.
1	Simla
2	Ambala	853 30 2	..	853 30 2	..	853 30 2	..
3	Karnal	10,918 32 13	47 39 8	3,645 1 5	25 10 0	76 8 11	..
4	Hissar	2,551 24 9	118 5 0	2,551 24 9	118 5 0	2,551 24 9	..
5	Rohtak	2,923 34 10	..	2,828 31 2	..	2,516 31 2	..
6	Gurgaon
7	Ludhiana	66,132 27 3	339 32 4	18,596 27 8	339 32 4	17,683 26 13	..
8	Jullundur	5,466 8 6	78 29 4	2,080 33 0	78 29 4	321 21 2	78 29 4
9	Hoshiarpur	928 38 8	..	106 23 4	..	41 7 6	..
10	Ferozepore	280,570 39 2	..	103,204 31 4	..	75,324 32 15	..
11	Amritsar	3,781 6 12	1 4 10	280 20 4	1 4 10	280 20 4	1 4 10
12	Gurdaspur	6,362 8 4	64 26 10	524 10 14	64 26 10	7 29 10	0 8 6
13	Kangra

STATEMENT SHOWING THE TOTAL STOCK OF WHEAT AND GRAM (PURCHASED ON BEHALF OF GOVERNMENT OF INDIA UNDER PRICE SUPPORT POLICY) LYING IN THE PUNJAB GOVERNMENT'S GOWDOWNS IN EACH DISTRICT OF THE STATE AT THE CLOSE OF EACH MONTH OF THE YEAR 1955-56 UP-TO-DATE— CONCLUDED

(Figures in maunds)

Serial No.	Name of District	JANUARY, 1956		FEBRUARY, 1956		REMARKS, IF ANY
		Wheat	Gram	Wheat	Gram	
		Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	Md. Sr. Ch.	
1	Simla	Wheat was purchased at the rate of Rs 10 per maund and Gram at the rate of Rs 6 per maund as fixed by the Government of India under the "Price Support Scheme".
2	Ambala	200 20 2	..	14 14 8	..	
3	Karnal	5 17 12	..	5 17 12	..	
4	Hissar	1,552 6 12	..	1,552 6 12	..	
5	Rohtak	1,067 16 9	..	1,067 16 9	..	
6	Gurgaon	
7	Ludhiana	14,903 0 0	..	12,748 25 10	..	
8	Jullundur	21 21 2	..	21 21 2	..	
9	Hoshiarpur	41 7 6	..	41 7 6	..	
10	Ferozepore	73,316 5 7	..	73,316 5 7	..	
11	Amritsar	280 20 4	..	280 20 4	..	
12	Gurdaspur	6 12 14	0 8 6	6 12 14	0 8 6	
13	Kangra	

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ ਗੰਦਮ ਦਸ ਰੁਪਏ ਕੁਝ ਆਨੇ ਫੰ ਮਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਖਰੀਦੀ ਉਸੇ 13 ਰੁਪਏ ਫੀ ਮਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਬੇਚਾ । ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਦਰਿਆਫਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਮਤ ਲੇਨੇ ਕਾ ਕਿਆ ਕਾਰਣ ਹੈ ?

ਸੰਤਰੀ : ਯਹ ਕੀਮਤ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਈ ਬਲਕਿ Central Government ਨੇ ਲਗਾਈ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਖੀ ਮੁਖੀ : ਕਿਆ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ protest ਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨੁਕਾ ਕੀਤਾ ਕਮਾਤੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੇ ਛੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਰਾਇਆ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ storage ਵਗੇਰਾ ਤੇ ਵੀ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਨਹਾ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਦੇਵੇਗੀ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਚੰਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨਾ ਖਰਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

10 a. m.

ਕਿਆ ਯਹ ਦੁਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ wheat ਕੰ storage ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ੩ ਰੁਪਏ ਕੁਝ ਆਨੇ ਫੰ ਮਨ ਖਰਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਇਕ ਹੀ ਫਿਕਰਾ ਲੇ ਲਿਆ ਹੈ । ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ storage ਉਪਰ ਹੀ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਬਲਕਿ ਕਣਕ ਖਰਾਬ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਰੱਲਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । Government of India ਲੱਖਾਂ ਕੋਟਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਅਪਣਾ account ਭੀ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਬਾਵਜੂਦ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ fair price shop ਖੋਲਨੇ ਦੇ ਗੰਦਮ ਕੀ ਕੀਮਤ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਬਢ ਰਹੀ ਹੈ । ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਕਿ ਅਗਲੇ ੨ ਮਹੀਨੇ ਮੈਂ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਨਵੀਂ ਫਸਲ ਤੈਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਿਤਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਟਨ ਗੰਦਮ ਬੇਚਨੇ ਕਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ?

Mr. Speaker : This supplementary question does not arise out of the main question.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਿਆ ਚੰਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰਕੇ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਸ ਸੀਂਦੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਖੋਧਾ ਹੈ ਯਾ ਕਿ ਕੁਝ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਮਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਮਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਮੈਂ ਕਿਆ ਗੰਵਾਇਆ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਕ ਮਨ ਪਿਛੇ 10 ਆਨੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਗਵਾਏ ਹਨ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਖੀ ਮੁਖੀ : ਕਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਮੇਹਰਬਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਉਨ ਦੇ ਪਾਸ ਖਰਾਬ ਗੰਦਮ ਦੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਮੈਂ ਸ਼ਿਕਾਯਤੋਂ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਲਾਂਗੀਂ ਕੀ ਗੰਦਮ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਲੁਧਿਆਣਾ ਸੇ ਭੀ ਏਸੀ ਹੈ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਆਈ ਹੈ ।

मंत्री : आप नोटिस दो तो बताया जा सकता है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : च'फ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि गंदम खराब हो गई थी ।

मुख मंत्री : आपनू बूझ छिलम होवेगा कि बिसें धराब बटव धरीसी छडी सी ।

श्री बाबू बयाल : मिनिस्टर साहिब ने बताया है कि गंदम का भाव 10 रुपये से 13 रुपये कुछ आने हो गया है तो क्या वे यह भी कर्म : ख्याल करते हैं कि गंदम की कीमतें इतनी क्यों बढ़ रही हैं ?

मुख मंत्री : आप समझदे ही नहीं हैं । कही बात जवाब छिँटा गਿਆ है ।

श्री गोपी चंद गुप्ता : वजीर साहिब ने यह फरमाया है कि 13 रुपये और कुछ आने गंदम की कीमत Government of India के कहने पर ल' गई है । तो क्या मैं पूछ सकता हूँ कि गवर्नमेंट आफ इंडिया ने इस से कम कीमत पर गंदम को फरॉख्त करने के लिये मना किया है ?

वित्त मंत्री : मेरे दोस्त को गलत फहम' हुई है । 13 रुपये 8 आने की म'न जो कीमत मुकरर' है वह हम ने नहीं की बल्कि Government of India ने की है । हम तो Government of India के behalf पर काम करते हैं । हम उन के agent हैं ।

श्री गोपी चंद गुप्ता : वजीर साहिब ने फ'माया है कि Government of India कीमत मुकरर' करत' है और पंजाब गवर्नमेंट गंदम को store करत' है । तो क्या मैं जान सकता हूँ कि मुनाफे या नुकसान की जिम्मेवार Government of India होती या कि Punjab Government ?

मंत्री : इन में हमें थोड़ा बहुत घाटा हो' रहता है । वह ऐसे कि गवर्नमेंट ने पहले कीमत 13 रुपये आठ 8 आने की म'न मुकरर' की और उस के बाद 14 रुपये कर दीं लेकिन हमारा खर्च उस से भी ज्यादा आ जाता है । च'फ मिनिस्टर साहिब ने अर्थ' फरमाया है कि हमें 10 आने की म'न घाटा हो रहा है । सारा घाटा 3 लाख रुपये के कर'ब होगा वह हमने घर से देना है ।

श्री बाबू बयाल : क्या मैं जान सकता हूँ कि 3 लाख रुपये का घाटा कहां से पूरा किया जायगा ।

मुख मंत्री : उ'गडी जेब दिसें पुरा वीडा नखेगा ।

Mr. Speaker : No more supplementary please.

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब, यह सवाल बड़ा अहम है । इस लिये एक और supplementary पूछने की इजाजत दी जाए । इस की छः आईटमज हैं ।

Mr. Speaker : Yes.

वित्त मंत्री : हमने fair price shop खोल' थीं । उन के जरिये गंदम बेची गई थी । अर्थ' और खोलने का विचार है ।

STATEMENT OF CLAIMS OF DISPLACED PERSONS

***6153. Professor Mota Singh Anandpuri:** Will the Minister for Finance be pleased to state :—

- (a) the number of the displaced persons tehsil-wise and district-wise in the State whose cases of claims for compensation in lieu of land left by them in Pakistan have not been settled so far ;
- (b) the area of land in acres claimed by each one of the persons mentioned in para (a) above ;
- (c) the cultivable area of land available for purpose of allotment to such claimants ;
- (d) the total number of persons who have applied for the cancellation of their allotments on the ground of the lands allotted to them being stony, sandy and subject to erosion and therefore unfit for cultivation ;
- (e) the total number of persons referred to in para (d) above whose cases have been rejected and the reasons therefor in each case ?

Shri Mohan Lal : The information desired is not readily available. It is being collected and will be supplied when it is ready.

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : स्पीक साहिब, गवर्नमेंट से सवाल का जवाब ही नहीं मिलता। किसी के जवाब में कहते हैं कि it does not arise और किसी के जवाब में कह देते हैं कि information collect हो रही है।

मंत्री : आपने जो information मांगी है वह तहसील-wise मांगी है। तो यह information collect करने में आप जानते हैं कि कितना लगेगा।

अध्यक्ष महोदय : मेरा विचार यह है कि जिन सवालों में मੈम्बर साहिबान को लम्बे facts and figures चाहिये उन के लिये notice की time limit भी बड़ा होनी चाहिये। जिन सवालों में ग्रामों के या गांवों के सम्बन्ध में facts and figures की जरूरत होती है और मੈम्बर साहिबान चाहते हैं कि 10 दिन में वह तमाम information मिल जाए तो गवर्नमेंट को बहुत मुश्किल बन जाती है।

(I think that the time limit regarding those questions which involve the collection of lengthy facts and figures, should be increased. The questions requiring facts and figures about villages and police stations and the fact that the hon. Members want the information to be supplied to them within ten days obviously cause much difficulty to the Government to give the information in time.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : उर्स: हिसाब से आप छोटे सवालों के लिये नोटिस का टाइम भी थोड़ा रख दें।

BACKWARD AREAS OF TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***6160. Shri Mohan Lal Datta:** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether any survey of the backward areas of tehsil Una, district Hoshiarpur, for exploring the possibilities of industrial expansion in that area has recently been made by the Government ;

cts

- (b) if the answer to part (a) above be in the negative, whether Government intends to take any steps to start any industries in the said backward areas ?

Shri Mohan Lal: (a) A comprehensive industrial survey is being carried out by the Industries Department to assess the entire economic resources in respect of cottage and small-scale industries in the State including the area of tehsil Una, district Hoshiarpur.

(b) The possibilities of industrial expansion in the above-mentioned area will be assessed as soon as survey is completed.

REPRESENTATION FROM WORKERS IN SPORTS FACTORIES AT
JULLUNDUR

***6165. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether Government have recently received any representation from the workers in the Sports Goods Factories in Jullundur against the reduction of their wages by the owners of these factories ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : *First part.*—Yes.

Second part.—Through the mediation of the field staff of the Labour Department an agreement was arrived at whereby the proposed wage cut of annas 2 per football was reduced to anna 1 and the management agreed that the workers dismissed on account of strike would be reinstated with continuity of service.

REPRESENTATIONS AGAINST THE USE OF SCALES WITH IRON
DANDIS

***6181. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government has received any representations from the dealers in the State to the effect that the scales with iron 'dandis' cause injuries to their hands or feet ; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Shri Mohan Lal : *First part.*—No.

Second part.—Does not arise.

CLOTH PURCHASED BY GOVERNMENT FROM KHADDAR BHANDARS

***6244. Sardar Darshan Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state the total quantity of cloth purchased by Government for use in various offices from Khaddar Bhandars during the years 1953, 1954 and 1955, respectively, along with the total value of such cloth ?

Shri Mohan Lal :

<i>Year</i>	<i>Quantity of Khadi sold in yards</i>	<i>Value of Khadi sold (in rupees)</i>
1953	.. 45,927	95,044
1954	.. 40,050	70,910
1955	.. 50,500	85,813

NATIONAL DEVELOPMENT BLOCKS IN THE STATE

***5960. Maulvi Abdul Ghani Dar:** Will the Chief Minister be pleased to state the number of National Development Blocks started in the State in the year 1955-56 up-to-date together with the names of the places where they are located ?

Sardar Partap Singh Kairon : Five. They are located at Rewari, Gohana, Laharu, Kangra and Dehra Gopipur.

PERMITS FOR KACHA ROUTES

***6007. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the total number of Kacha routes in the State, district-wise, so far sanctioned by Government ;
- (b) the dates when buses are likely to commence plying on the Kacha routes referred to in part (a) above ;
- (c) whether Government has decided to grant the permits for the said Kacha routes to Transport Companies or individuals ; if so, the names of the Transport Companies or individuals to whom permits have been granted in tehsil Fazilka, district Ferozepore ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement showing the number of routes district-wise so far sanctioned by Government is laid on the Table of the House.

(b) No definite dates can yet be indicated.

(c) *First part.*—The matter is under consideration of Government.

Second part.—Does not arise.

<i>Name of District</i>	<i>Number of routes sanctioned</i>
Amritsar	12
Gurdaspur	16
Kangra	17
Hoshiarpur	14
Jullundur	15
Ferozepore	24
Ludhiana	14
Ambala	36
Karnal	46
Rohtak	27
Hissar	27
Gurgaon	24
Simla	Nil
Total	272

श्री तेग राम : मंत्री महोदय ने जो जवाब मेज़ पर रखा है उस में बताया है कि 272 को इजाज़त मिली। क्या वह बतायेंगे कि यह उन को दिये गये हैं जो पहले चला रहे हैं या नए आदमियों को permits दिये गये हैं ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਧੜਕੇ ਰੂਟਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸ ਤਾਰੀਖ ਤੋਂ ਹੈ ?

ਅਧਿਕਾਰੀ : ਆਪਣੇ ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ ਸੀ । (You did not ask about the date).

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਉਨ ਦੇ ਚਲਣ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਕਦੇ ਤਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਇਹ ਕਾਚੇ ਰੂਟਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਕਦੇ ਤਕ ਗੈਰ ਕਰੇਗੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ ।

ROUTE PERMITS ON KACHA ROADS

***6228. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the Government has finalised the policy for issuing route permits on kacha roads in the State ; if so, the details of the same and the probable date by which the Government expect to implement it ?

Sardar Partap Singh Kairon: The policy for issuing route permits on kacha roads in the State has not so far been finalised. As such the question of giving its details and the probable date by which the Government expect to implement it, does not arise.

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਖੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪਾਲਿਸੀ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੇਰੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੁਣ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਖੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਕੁਝ ਕਰਕੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ Transport ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੇ ਪਾਸ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Transport ਮਿਨਿਸਟਰ ਤਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ । ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਹੁਣ ਹੀ ਆਈ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਖੀਰ ਵਾਸਿਠ : ਕੀ ਆਪ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੁਝ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਟ੍ਰਾਂਸਪੋਰਟ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਪਾਲਿਸੀ ਕਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਮੈਂ off hand ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਲਿਖ ਕੇ ਪਤਾ ਕਰ ਲਵੋ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ : ਕੀ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਚੇ routes ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਦੇ ਤਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗੀ ?

ਅਧਿਕਾਰੀ : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । (This question cannot be replied).

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਕਾਚੇ routes ਬਾਰੇ ਦੀ recommendation ਤੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : This question does not arise.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या यह दुस्त है कि एक दफा political sufferers के लिये भी कोई policy तैयार की गई थी ?

मुख्य मंत्री : पुरानी बातें सा मेरे ब्रह्म ही नहीं पडा ।

श्री बाबू दयाल : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि पहले मिनिस्टर साहिब ने इस सिलसिले में file पर कुछ नहीं लिखा ?

Mr. Speaker : Please do not waste time of the House.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री जी इस सिलसिले में हाऊस को थोड़ा बहुत अपना मन बतायेंगे ।

अध्यक्ष महोदय : मेहरबानी करके ऐसे सवाल न करें जिन से हाऊस का time waste हो । (Please do not ask such questions as waste the time of the House.)

PROMOTIONS TO EXECUTIVE AND SUPERINTENDING ENGINEERS

*5959. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the names of the Executive and Superintending Engineers who have been given promotions during the period from 1952 to 1956 ;
- (b) whether the officers referred to in part (a) above were given promotions on the basis of seniority ; if not, the names of those who were superseded and the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) The following Superintending Engineers and Executive Engineers were given promotions during the period from 1952 to 1956 :—

Serial No. Name of officer

1. Shri K. R. Sud, I.S.E.
2. Shri R. R. Handa, I.S.E.
3. Shri R. K. Gupta, I.S.E.
4. Shri S. L. Malhotra, I.S.E.
5. Shri H. L. Vadera, I.S.E.
6. Shri A. C. Malhotra, I.S.E.
7. Shri L. S. Gupta, I.S.E.
8. Shri M. L. Batra, I.S.E.
9. Shri N. D. Gulhati, I.S.E.
10. Shri A. N. Malhotra, P.S.E.I.
11. Shri B. S. Talwani, P.S.E.
12. Shri H. C. Kalra, P.S.E.I.
13. Shri N. P. Mahesh, I.S.E.
14. Shri G. L. Bhandari, P.S.E.I.
15. Shri P. L. Malhotra, P.S.E.I.
16. Shri A. R. Talwar, P.S.E.I.
17. Shri G. R. Chopra, P.S.E.I.

Serial No.	Name Officer
18.	Shri V. R. Gorawara, P.S.E.I.
19.	Shri S. N. Ravikant, P.S.E.I.
20.	Shri G. S. Sidhu, P.S.E.I.
21.	Shri P. R. Ahuja, P.S.E.I.
22.	Shri B. R. Palta, P.S.E.I.
23.	Shri Jatindra Singh, P.S.E.I.
24.	Shri K. L. Bhatia, P.S.E.I.
25.	Shri R. S. Gill, P.S.E.I.
26.	Shri S. C. Katoch, P.S.E.I.
27.	Shri Madan Lal, P.S.E.I.

(b) Promotions to officers referred to in part (a) above were given in accordance with seniority subject to fitness and the following officers were passed over as they were not considered fit for promotions at that time :—

Serial No.	Name of officer
1.	Shri N. P. Mahesh, I.S.E.
2.	Shri V. P. Goyal, P.S.E.I.
3.	Shri J. R. Tandon, P.S.E.I.
4.	Shri B. S. Dina, P.S.E.I.

मौलवी अब्दुल गनी डार : जो जवाब वजीर साहिब ने दिया है उस में नम्बर सात पर श्री ऐल. एस. गुप्ता और आठ पर ऐम. ऐल. बतरा के नाम हैं। अगर seniority के लिहाज से promotions दी गई हैं तो क्या सरदार अजीत सिंह काल्हा जिन्होंने भाखड़ा में लाईन को construct करवाया, इन से senior नहीं थे ? उनको क्यों मौका नहीं दिया गया ?

मंत्री : इस का तो मुझे पता नहीं। देख कर बता सकूंगा। मगर आजकल वह junior हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. क्या कोई मिनिस्टर इस बात की plea ले सकता है कि यह बात पहली गवर्नमेंट या पहली मिनिस्टर ने की थी, इस का मुझे इल्म नहीं ? क्या यह गवर्नमेंट की continuity नहीं है ?

मंत्री : है तो जरूर। लेकिन कुछ ही दिनों में सभी चीजों का पता नहीं लग सकता।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब यह बता सकेंगे कि अगर वाकई एक senior आदमी का हक मारा गया होगा तो उस का हक उस को दिलाया जायेगा ?

मुख्य मंत्री : ऐसे इकरार तो floor of the House पर नहीं दिये जा सकते। जब आप ध्यान में लायेंगे तो उस पर विचार किया जायेगा।

CANAL OUTLETS IN ROHTAK DISTRICT

***6137. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any outlets for irrigation of areas less than those prescribed for such purposes have been granted by the Irrigation Department in Rohtak District ; if so, the reasons therefor in each case ?

Professor Sher Singh : Yes. 149 outlets with capacity less than one Cusec exist. Broadly speaking, the reasons for sanction of smaller outlets are :—

- (i) non-availability of additional lands due to depressions intervening.
- (ii) Reluctance of zamindars of one village to have a combined outlet with another village.

[Minister for Revenue Irrigation]

- (iii) Interception of outlet chaks by the roads.
- (iv) High lands.
- (v) Party factions and village feuds.

पंडित श्री राम शर्मा : मेरे सवाल में यह बात मौजूद है कि अगर किसी वजह से prescribed से कम मोरियां (outlets) दी गई हैं तो " reasons therefor in each case " बताए जाएं। क्या वजीर साहिब इस का जवाब देंगे ?

अध्यक्ष महोदय : अगर आप हर एक case के reasons पूछें तो सवाल का जवाब बहुत लम्बा हो जाएगा (The reply will become very lengthy if you begin to ask reasons in each case.)

मंत्री : 149 outlets हैं। हरेक के सम्बन्ध में reasons कैसे बताए जा सकते हैं ?

पंडित श्री राम शर्मा : क्या अकेले रोहतक जिले में 149 मोरियां (outlets) हैं ?

मंत्री : जी हां। एक cusec से कम वाली 149।

पंडित श्री राम शर्मा : तो क्या आप कुछ के मुतअल्लिक भी नहीं बता सकते ?

मुख्य मंत्री : आखिर यह क्या तमाशा है ? नहीं बतला सकते।

RETRENCHMENT OF LABOURERS AT NANGAL

*6163. Shri Mohan Lal Datta : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) total number of labourers working at Nangal retrenched from service during past two years 1954-55 and 1955-56, respectively ;
- (b) number of Overseers, S.D.Os, XENs and S.Es retrenched during the period referred to in part (a) above ?

Professor Sher Singh :

	1954-55	1955-56
(a)	Nil	821
(b)	Nil	Nil

अध्यक्ष महोदय : मैं मिनिस्टर साहिबान से एक बात कहूंगा कि जिन सवालों का जवाब लम्बा हो वह बजाए हाऊस में पढ़ कर सुनाने के Table of the House पर lay कर दिया करें क्योंकि उस तरह हाऊस का वक्त बड़ा जाया होता है।

(I would request the hon. Ministers to lay the replies of those questions on the Table which are very lengthy and avoid reading them out before the House as much time of the House is wasted in doing so.)

COMPENSATION TO ERSTWHILE OWNERS OF SHAH NAHAR

*6184. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the compensation due from the Government to the erstwhile owners of the Shah Nahar has been paid to them ; if not, the reasons therefor ; and when it is proposed to pay up the balance ?

Professor Sher Singh : Not so far because the owners did not accept the amounts offered but instead went to a court of law. The case has since been decided and action is being taken according to the decision of the court. The owners are, however, free to approach the Deputy Commissioner for this purpose.

FLOOD CONTROL BOARD IN THE STATE

***6230. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any plans have been prepared by the State Flood Control Board ; if so, the nature and details thereof together with the estimated cost for major schemes ?

Professor Sher Singh : A number of schemes for the Second Five-Year Plan are under examination and detailed investigations of these schemes are in hand. Broadly the schemes are :—

	Rs in lacs
(1) Training chos in Hoshiarpur District including surveys, etc. ..	85.00
(2) Dams on Somb and other Nadis in Ambala District ..	25.00
(3) River training works including flood protection works in Punjab ..	81.47
(4) Drainage Schemes in Punjab (Statement enclosed) ..	7,58.00
Total ..	<u>9,49.47</u>

STATEMENT SHOWING AMOUNT IN THE 2nd FIVE-YEAR PLAN FOR THE CONSTRUCTION OF DRAINS IN THE PUNJAB AND PHASED REQUIREMENTS OF FUNDS FOR THE SAME

DRAINAGE SCHEMES IN THE PUNJAB		Rs
1. Upper Bari Doab—		
310 miles canalising existing Nallahs at Rs 1 lac per mile ..		3,10,00,000
Connecting Rudiara Nallah with Kasur Nallah ..		45,00,000
900 miles New Drains ..		75,00,000
	Total ..	<u>4,30,00,000</u>
Establishment ..		70,00,000
	Total ..	<u>5,00,00,000</u>
2. Western Jumna Canal, East Circle ..		<u>46,06,602</u>
3. Western Jumna Canal, West Circle ..		<u>61,68,012</u>
4. Nangal Circle ..		<u>12,00,000</u>

[Minister for Revenue and Irrigation]

5. Sirhind Canal Circle	Rs 78,00,000
6. Ferozepore Circle—	
Drainage schemes for the Eastern Canal Fint	16,96,408
Sukar Nallah Drainage System	17,08,000
Degru Drain	4,00,000
Talwandi Nai Palan Drain	5,10,000
Sallanwali Drain	2,80,000
Manjigarh Drain	2,00,000
Total	47,94,408
7. First Bhakra Main Line Circle—	
Widening and extending Surusti Drain	8,00,000
Total	7,53,69,022
Say 7.58 crores of rupees	

(Rs in crores)

Requirement of funds	Amount required during				
Total amount required	1956-57	1957-58	1958-59	1959-60	1960-61
7.58	1.58	1.5	1.5	1.5	1.5

UPPER BARI DOAB CIRCLE

STATEMENT SHOWING APPROXIMATE COST OF PROPOSED DRAINS IN UPPER BARI DOAB CIRCLE

1. 310 miles	Canalizing existing Nallahs @ Rs 1 lac per mile	Rs 3,10,00,000
	Connecting Hudaira Nallah with Kasur Nallah	45,00,000
2. 900 miles	New Drains	75,00,000
Total		4,30,00,000
Establishment @ 7 per cent		70,00,000
Grand Total		5,00,00,000

STATEMENT SHOWING PROPOSED DRAINS IN WEST JAMNA CANAL, EAST CIRCLE

Serial No.	Name of drain	Length of drain in miles	Catchment area in sq. miles	Discharge of drain at 2/4 cus. per sq. mile	Estimated cost
1	2	3	4	5	6
1	Panjuana drain	6	18.05	Cusecs 36.1	Rs 58,000
2	Indri drain	33.4	91.75	72.2 183.5	
3	Sandhir drain	2.2	3.25	367.0 6.5	
4	Sham Garh drain	3.6	12.5	13 25	
					10,14,012
					50

Serial No.	Name of drain	Length of drain miles	Catchment area in sq. miles	Discharge of drain at 2/4 cus. per sq. mile	Estimated cost
1	2	3	4	5	6
				Cusecs	Rs
5a	Nai Nalla Drain (in Karnal Division)	9.0	25.0	50	1,02,070
				100	
5b	Remodelling Nai Nalla drain in Delhi Division	21.0	203.32	360	8,47,778
				460	
6	Drain No. G	6.0	16.0	32	
				64	
7	Drain No. H	6.0	18.0	36	
				72	
8	Drain No. K	3.7	1.0	2	
				4	
9	Drain No. L	3.0	3.5	7	
				14	2,88,255
10	Drain No. M	2.5	6.5	13	
				26	
11	Drain No. N	2.0	1.5	3	
				6	
12	Drain No. P	5.0	7.5	15	
				30	
13	Main drain No. 2 (to be canalized)	20.0	31.3	62.6	6,83,559
				125.2	
14	New Sardhana drain	2.4	3.0	6	12,928
				12	
15	New drains with syphons in the area along main line lower from Dadapur to Indri	..	38.60	77.20	8,00,000
				154.40	
16	Drainage of Palwal area, Gurgaon District, under Agra Canal of U.P.	11.2	35.2	70.4	6,00,000
				140.8	
17	Drains round Ambala Cantt and City	2,00,000
	Total	..			46,06,602

[Minister for Revenue and Irrigation]

STATEMENT SHOWING DATA OF PROPOSED NEW DRAINS IN WEST JAMNA CANAL, WEST CIRCLE

Serial No.	Name of drain	Length of drain in miles	Catchment area in sq. miles	Discharge of drain at 2/4 cus. per sq. mile	Estimated cost	REMARKS
1	2	3	4	5	6	7
1	Jasia drain ..	10	32.8	cusecs 65.6	Rs 1,75,690	
				131.2		
2	Kahni drain ..	13	19.2	38.4	2,84,771	
				76.8		
3	Bhola drain ..	9	5.6	11.2	1,28,454	
				22.4		
4	Tehra drain ..	11	20.4	40.8	1,93,532	
				81.6		
5	Dobetta drain ..	20	47.82	95.64	3,05,340	
				191.28		
6	Kheri Dhamkan drain	2	12.4	24.8	22,177	
				49.6		
7	Extending drain No. 8	39	187.2	374.4	14,14,400	This excludes the C. A. and discharge of the existing drain No. 8
				748.8		
8	Narnaud drain ..	6	90.4	180.8	32,110	
				361.6		
9	Nai Nalla drain	6	25.0	100	2,18,837	Includes the discharge of the existing drain
				200		
10	Remodelling West Jua drain	33	368	736	3,92,702	This includes the tributaries drain Dobetta, Tehar and Bhola.
				1472		
11	Canalization and extension on of Chautang Nalla drain	{ new 60 existing 37 }	868.08	1,736.16	20,00,000	This discharge and C. A. is excluding the existing drain but it includes the C. A. and discharge of Pundri drain.
				3,472.32		
12	Pundri drain ..	46	138.0	276	10,00,000	
				552		
	Total				61,68,012	

STATEMENT SHOWING NAMES OF DRAINS PROPOSED TO BE EXECUTED
IN NAWANSHAHR TEHSIL OF JULLUNDUR DISTRICT

(NANGAL CIRCLE)

Serial No.	Name of drain	Length in feet	Length in miles
1	Kail Nallah ..	164,000	32.8
2	Begumpur ..	15,000	3.0
3	Musapur ..	7,000	1.4
4	Gunachaur ..	21,000	4.2
5	Bisla ..	15,000	3.0
6	Mukandpur ..	41,000	8.2
7	Auakharwal ..	11,000	2.2
8	Pharala ..	7,000	1.4
9	Khalwara ..	20,000	4.0
10	East or White Bein ..	4,12,000	82.4
11	Daulatpur ..	35,000	7.0
12	Simli ..	40,000	8.0
13	Garhshankar ..	35,000	7.0
14	Sajjoh ..	25,000	5.0
15	Moranwali ..	22,000	4.5
16	Nurpur ..	33,000	6.6
17	Naura ..	19,000	3.8
18	Ludhiana Jhikka ..	11,000	2.2
19	Gobindpur ..	10,000	2.0
20	Gopalpur ..	25,000	5.0
21	Manak ..	19,000	3.8
22	Garcha ..	28,000	5.6
23	Sodhian ..	1,45,000	29.0
24	Bharta Khurd ..	3,000	0.6
	Total ..		151.2+82.4

As one-third length of East or White Bein lies in the Nawanshahr Tehsil hence total length= $151.2+27.5=178.7$, say 180 miles.

Total cost =12,00,000

[Minister for Revenue and Irrigation]

SIRHIND CANAL CIRCLE
STATEMENT SHOWING APPROXIMATE COST OF PROPOSED DRAINS IN
SIRHIND CANAL CIRCLE

Serial No.	Name of proposed drain	Length in miles	Rate	Approximate cost in rupees	Length in miles in Pepsu Territory	Approximate cost of drain in Pepsu Territory
			Rs	Rs		Rs
1	Jaghera and its tributaries	18	15,000	2,70,000
2	Lajgarh ..	15	10,000	1,50,000	15	1,50,000
3	Maholi ..	8	10,000	80,000	8	80,000
4	Bassian and its tributary	27	15,000	4,05,000
5	Talewal and its tributary	9	10,000	90,000	9	90,000
6	Sehna and its tributary	15	15,000	2,25,000	15	2,25,000
7	Dialpura ..	35	15,000	5,25,000
8	Chand Bhan and its tributaries	55	20,000	11,00,000	26	5,20,000
9	Jassowal ..	36	20,000	7,20,000
10	Ajitwal ..	18	15,000	2,70,000
11	Moga ..	12	10,000	1,20,000
12	Dagru ..	13	20,000	2,60,000
13	Wodni and its tributaries	31	15,000	4,65,000
14	Drain between Golewala and Mudki Distributary	32	20,000	6,40,000	16	3,20,000
15	Akalgarh ..	11	10,000	1,10,000
16	Gholia ..	7	10,000	70,000
17	Phidda ..	40	25,000	10,00,000
18	Shifting existing Bhawani Drain	6	..	1,00,000	6	1,00,000
	Total ..	385		66,00,000	95	14,85,000
	Total cost of drains			..	66,00,000	
	Part cost of drains lying in Pepsu Territory			..	14,85,000	

Serial No.	Name of proposed drain	Approximate cost in rupees
II	B. F. ..	Rs. 66,00,000
	Widening existing drains ..	1,00,000
	Drainage Syphon (2) under Abohar Branch and 1 under Sidhwan Branch.	3,00,000
	Constructing Drainage inlets in Sirhind Canal, Abohar Branch and Bhatinda Branch and Syphons under Disty	(2,50,000 1,00,000
	Total ..	73,50,000
	Establishment Charges ..	5,38,000
	Total ..	78,88,000
	SAY	79 lakhs

FEROZEPUR CIRCLE

STATEMENT SHOWING DRAINAGE PROGRAMME IN FEROZEPUR CIRCLE

Serial No.	Name of scheme	Estimated amount
		Rs
1	Drainage Schemes for the Eastern Canal Tract ..	16,96,408
2	Sukkar Nallah Drainage System ..	17,08,000
3	Dagru Drain ..	4,00,000
4	Talwandi-Naipalan Drain ..	5,10,000
5	Jattanwali Drain ..	2,80,000
6	Maujgarh Drain ..	2,00,000
	Total ..	47,94,408

श्री धर्म वीर वसिष्ठ : क्या माननीय वजीर यह बताने की कृपा करेंगे कि इन में से जो major स्कीमें बनाई गई हैं उन की अलग २ cost क्या है क्योंकि मेरे सवाल में भी यही पूछा गया था ? आप ने इन सब की इकट्ठी cost बताई है ।

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने इस सवाल के जवाब में कह तो दिया है कि अभी बहुत सारी स्कीमें under consideration हैं ।

(He has stated in reply to the main question that most of the schemes are still under consideration.)

श्री धर्म वीर वसिष्ठ : तीन चार तो उन्होंने बताई हैं लेकिन मैं सब major schemes और उन की costs के बारे में जानना चाहता हूं जैसा कि सवाल में पूछा गया है ।

मंत्री : कुछ तो मैं ने बता दी हैं और बाकी की बहुत बड़ी statement है । अगर आप चाहेंगे तो बाद में आप को दे दूंगा । इस को यहां पढ़ने में बहुत देर लग जायेगी ।

CONSOLIDATION WORK IN VILLAGE, JHARAUT, DISTRICT ROHTAK

***6135. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state with reference to reply to starred question No. 5707, the action, if any, taken against the official found at fault in the consolidation work of village Jharaut, tehsil Sonapat, district Rohtak. ?

Professor Sher Singh : The officials at fault have been charge-sheeted.

LAND UNDER THE OCCUPATION OF SHOPKEEPERS AT HARI-KA-PATTAN,
DISTRICT AMRITSAR

***6263. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that a large area of land at present under the occupation of Shopkeepers at Hari-ka-Pattan, tehsil Patti, district Amritsar, near the Bus Stand, is being given over for construction of a Petrol Pump, if so, the number of shops likely to be affected thereby ;
- (b) whether he is aware of the fact that the land referred to in part (a) above was made habitable by the shopkeepers themselves who have been running their small businesses for the last five years ;
- (c) whether it is a fact that instructions were issued by the Government during the consolidation work in the area that 5½ marlas of land be permanently allotted for each shop; if so, the reasons why the area referred to in part (a) above is proposed to be given over for the construction of a petrol pump ?

Professor Sher Singh :

(a) *First part.*—Yes.

Second part.—One.

(b) No.

(c) *First part.*—No.

Second part.—Does not arise.

GRANT OF REMISSION IN LAND REVENUE IN THE FLOOD-
AFFECTED AREAS

***6156. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether Government have decided to grant a remission in Land Revenue to those whose crops were damaged during the recent floods in the State ; if so, the basis of the assessment of the remission ?

Professor Sher Singh : *First part.*—Yes.

Second part.—According to the classification of damage as under :—

- (a) Full remission of land revenue for areas where the damage to crops exceeds 50 per cent.
- (b) Seventy-five per cent remission of land revenue for areas where the damage to crops is between 25 per cent and 50 per cent.
- (c) Remission admissible under the normal rules for areas where the damage ranges up to 25 per cent.

Professor Mota Singh Anandpuri : May I know what percentage of the land revenue has been remitted for those areas where crops have been totally damaged?

मंत्री : गवर्नमेंट ने इस बारे में यह instructions दी थीं कि जहां बारशों तथा बाढ़ों से फसलों को नुकसान हुआ है वहां वहां जिला के Deputy Commissioner और Executive Engineer दोनों मिल कर मौका पर फसलों को देख कर assess करें कि कितनी फसलें तबाह हुई हैं और उस के मुताबिक remission दें। जहां पर वह आपस में फैसला न कर सकें तो वहां Commissioner से सलाह करने के बाद फैसला कर लें।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि जहां २ गावों के गांव तबाह हो गये थे और फसलों का कुछ नहीं रहा था वहां यह remissions किन basis पर की गई थी ?

मंत्री : यह तो मैं ने बता दिया है कि जहां २ पचास फीसदी से अधिक फसलें तबाह हुई थीं वहां यह full remission की गई थी और जहां फसलें बिल्कुल ही तबाह हो गई हों तो कुदरती बात है कि remissions भी पूरी की पूरी की जानी थीं।

DAMAGE BY FLOODS IN VILLAGES SAINSOWAL, ETC., IN HOSHIARPUR DISTRICT

***6161. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total number of small landowners in villages Sainsowal, Sohara, Bhera, Haboli and Saluri in tehsil Una, district Hoshiarpur whose lands have been washed away by recent floods ;
- the area of land of each landowner mentioned in part (a) above which was washed away by floods ;
- the total area of cultivable land owned by each landowner referred to in part (a) above ;
- the relief if any intended to be given by the Government to such landowners ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The lands of the villages Sainsowal, Bhera, Haboli and Saluri have not been washed away by the recent floods. There is no village Sohara in Una Tehsil.

(b), (c) and (d). Does not arise.

LEASE OF LAND TO HARIJANS FOR CULTIVATION PURPOSES

***6169. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total area of land in the State leased out to Harijans for cultivation purposes under various schemes, separately, during the years 1954 and 1955 district-wise ;
- the total financial assistance given to the Harijans under the schemes referred to in part (a) above during the said period, district-wise ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it is ready.

RELIEF TO FLOOD-AFFECTED PEOPLE

***6185. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total amount distributed as relief to flood-affected people of the State during the year 1955-56 (up-to-date) ?

Professor Sher Singh : Relief to sufferers of floods of October, 1955, has been given in the following forms and to the extent noted against each :—

Rs

1. Gratuitous—Distributed	..	2,95,35,920	
Anticipated	..	22,44,800	
2. Loans Taccavi	..	1,71,82,320	
3. Relief Work	..	29,25,000	(Local Development Works).

TRANSFER OF SHAMILATS DEH TO GRAM PANCHAYATS

***6240. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total number of village Panchayats in the State which have so far been given possession of the Shamilats Deh ;
- the total number together with the names of Panchayats referred to in part (a) above in district Karnal and Asandh area, respectively ;
- the total number of Village Panchayats in the State which have not so far been given possession of Shamilats Deh together with the reasons therefor ;
- the date by which possession is likely to be handed over to the Panchayats mentioned in part (b) above ?

Professor Sher Singh : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it is available.

RESERVATION OF LAND FOR HARIJANS IN VILLAGE RAMGARH, MOHALLA RANDASPUR, DISTRICT JULLUNDUR

***6246. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any area of land for use of Harijans has been reserved in village Ramgarh, mohalla Randaspur, tehsil Phillaur, district Jullundur ; if so, the total area so reserved ?

Professor Sher Singh : Yes ; one Kanal.

PROFESSIONAL TAX

***6170. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total amount of professional tax levied and realised in the State during the years 1953-54 and 1955, respectively and the amount levied on and realised from the Harijans ;

- (b) whether it is a fact that the Government has decided to grant a remission of professional tax to the Harijans and flood sufferers in the State during the year, 1955; if so, the total amount likely to be remitted ?

Professor Sher Singh : (a) The information is being collected and will be communicated to the Member as soon as ready.

(b) *Part I*—No.

Part II.—Does not arise.

COMPENSATION TO ZAMINDARS FOR EARTHWORK ON
ROADS IN DISTRICT KARNAL

***6239. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any compensation has been paid to the zamindars in lieu of the earth dug from their fields for purposes of earthwork on the roads from (i) Karnal to Asandh, (ii) Kaithal to Rajond, and (iii) Assandh to Panipat; if so, the amount thereof, if not, the time by which such compensation is likely to be paid to the zamindars concerned and the amount thereof ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No. The rate allowed by this Department to contractors for earthwork includes compensation payable for taking earth from private land and therefore, compensation is paid by the contractors to zamindars by mutual agreement.

MULTI-PURPOSE EDUCATION

***6183. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) whether any curriculum or scheme of studies for the multi-purpose type of education has been drawn up by Government and circulated to the schools selected for the purpose ; if so, when and the time by which it is proposed to be put into effect ;
- (b) the percentage of aid for multi-purpose education borne by (i) the Central Government ; (ii) the State Government ; and (iii) the Schools concerned ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No. The curriculum will be drawn by the School Board. The University has been requested to take up this matter at an early date. It is hoped to give effect to the new curricula from April, 1957.

(b) Aid from Central Government .. 66 per cent.

Contribution from State Government/
School Management .. 34 per cent

DISPUTE BETWEEN THE WORKERS AND MANAGEMENT OF
GOHANA BUS SERVICE, ROHTAK

***6168. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that the dispute between the workers and the management of the Gohana Bus Service, Rohtak, was referred in 1955 for adjudication to an Industrial Tribunal; if so, the award given by the Tribunal in the dispute ;
- (b) whether the award referred to in part (a) above has been implemented ; if not, the action taken by Government in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) *First part*—Yes.

Second part.—No award has been given by the Industrial Tribunal so far.

(b) Does not arise.

DISPUTE BETWEEN THE WORKERS AND MANAGEMENT OF
ORIENTAL CARPET MANUFACTURERS, CHHEHARTA,
AMRITSAR

***6207. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any dispute between the workers and management of the Oriental Carpet Manufacturers, Chheharta, Amritsar, referred to the Industrial Tribunal was withdrawn by the Government on August 16, 1954 ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : *First part*.—Yes.

Second part.—The conciliation proceedings held before referring the dispute to the Tribunal were found to be legally defective.

COMPLAINTS FROM TEXTILE MAZDOOR EKTA UNION,
AMRITSAR

***6208. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government has received any complaints from the Textile Mazdoor Ekta Union, Amritsar, against the managements of the Indian Textile Finishing Mills and Kashyap Silk Mills, Chheharta, Amritsar, for their refusal to implement the awards of the Industrial Tribunal ; if so, the action taken by Government in the matter ?

Shri Mohan Lal : No complaint in respect of the Indian Textile Finishing Mills, Amritsar, was received from the Textile Mazdoor Ekta Union, Amritsar. A complaint about non-implementation of an award from the said Union was, however, received, in respect of Keshav (not Kashyap) Silk Mills. The enquiries made in the matter revealed that the award had been fully implemented.

AWARDS GIVEN BY INDUSTRIAL TRIBUNALS

***6215. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total number of awards given by the Industrial Tribunals on disputes referred to them during the years 1954 and 1955, respectively, industry-wise :
- (b) the total number of complaints received by the Government regarding non-implementation of awards during the said period and the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) A statement is laid on the Table.

(b) *First part*—28.

Second part.—In 16 cases awards were implemented through mutual settlements. In 12 cases decisions in terms of agreement, dated 12th July 1954, were given by the Labour Commissioner, Punjab.

STATEMENT

Industry	Industrial Tribunal, Punjab, Jullundur	2nd Industrial Tribunal, Punjab, Amritsar	Total
	1954		
Transport ..	7	3	10
Flour Mills ..	1	..	1
Textile	17 plus 5 part awards in Reference No 30 of 1954	17
Distilling	3	3
Shoes Industry	1	1
Rubber	1	1
	1955		
Transport ..	9	5	14
Flour Mills ..	1	..	1
Petroleum ..	1	1	2
Paper ..	2	..	2
Sugar ..	1	..	1
Buttons	1	1
Metal	1	1
Murabha and Fruit	1	1

[Minister for Finance]

In addition, the following awards were given by the 2nd Industrial Tribunal, Punjab, Amritsar in complaints filed under section 33-A of the Industrial Disputes Act, 1947 :—

		1954	1955
Textile	..	129	412
Transport	..	4	7
Distilling	..	9	1

REPRESENTATION FROM HARIJANS OF VILLAGE CHAMBA,
DISTRICT AMRITSAR

***6245. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government has recently received any representation complaining against forced labour from Harijans of village Chamba, police station Sarhali, tehsil Tarn Taran, district Amritsar; if so, the action taken thereon ?

Shri Mohan Lal : *First part.*—No.

Second part.—Question does not arise.

श्री बाबू दयाल : इस की क्या वजह है कि गुड़गांव, करनाल और कांगड़ा के जिलों में जो यह कर्जे दिये गये हैं कहीं भी तीन या चार लाख की रकम से नहीं बढ़े लेकिन इस के मुकाबला में बाकी जिलों में यह रकम 9 या 10 लाख तक चली गई है ?

मंत्री : जहां जितनी दरखास्ते public की तरफ से आई थीं उन्हीं के मुताबिक यह कर्जे दिये गये थे। इस में किसी खास जिले का सवाल नहीं किया गया था।

श्री बाबू दयाल : क्या यह बात ठीक नहीं है कि वहां जो अफसर इस काम के लिये लगाए गए हैं वह लोगों को.....

Mr. Speaker : It does not arise out of the original question.

LOANS UNDER THE LOW-INCOME GROUP HOUSING SCHEME

***6229. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Finance be pleased to state the total amount of loans advanced under the Low-Income Group Housing Scheme, district-wise, in the State during the year 1955-56 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The amount of loans disbursed in the State during the year 1955-56 up to the 31st January, 1956, district-wise is as follows :—

		Rs
Amritsar	..	9,36,075
Ambala	..	9,81,060
Ferozepore	..	10,32,160
Gurgaon	..	6,29,080
Gurdaspur	..	17,46,260
Hoshiarpur	..	2,38,490

Hissar	..	2,17,300
Jullundur	..	9,21,400
Karnal	..	4,74,626
Kangra	..	3,30,910
Ludhiana	..	18,85,330
Rohtak	..	21,63,010
Simla	..	4,000
Capital Project	..	22,50,950
Total	..	1,38,10,651

REQUEST FROM THE RESIDENTS OF KURALI, DISTRICT
AMBALA

***6209. Sardar Achhar Singh Chhina :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that “Babarr” grass is available in large quantities in areas around Kurali in district Ambala ;
- (b) whether he is further aware of the fact that the grass referred to in part (a) above is fit to be used for the manufacture of paper ;
- (c) whether any request from the residents of the area referred to in part (a) has been received by Government for the setting up of a Co-operative Paper Mill in the said area ; if so, the action, if any, taken by the Government thereon ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes.

(b) Yes.

(c) No.

Mr. Speaker : The Question Hour is over.

THE PUNJAB APPROPRIATION (No. 1) BILL, 1956

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to introduce the Punjab Appropriation (No. 1) Bill.

Minister for Finance : Sir, I beg to move—

- That the Punjab Appropriation (No. 1) Bill be taken into consideration at once.

Mr. Speaker : Motion moved.

That the Punjab Appropriation (No. 1) Bill be taken into consideration at once.

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਕ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਾਊਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਲਾਬੀ ਵਿਚ ਗਲੀਚੇ ਜਾਂ ਟਾਟ ਆਦਿ ਵਛਾਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਫਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਪੌਲਿਸ਼ਡ ਹੋ ਜਿਸ ਪੁਰ ਤੁਰਨ ਵਿਰਨ ਨਾਲ M.L.A.'s ਦੇ ਪੈਰ ਫਿਸਲਨ ਨਾਲ ਸੱਟ ਲਗ ਜਾਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਖਤਰਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਪਹਿਲਾ ਮੇਰੇ ਠੱਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ । ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ । ਇਹ ਕੋਈ public ਜਲਸਾ ਨਹੀਂ । No please. [The hon. member should have brought this to my notice earlier. Urgent matters are not stated in this manner. This is not a public meeting.]

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੋਨੀਪਤ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ Appropriation ਮੈਂ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ 5 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਂਗ ਕੀ ਹੈ । ਇਸ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ items ਏਸੇ ਹਨ ਜਿਨ ਦੀ ਤਰਫ ਮੈਂ House ਦੀ ਤਵਜ਼ੁਹ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਇਕ ਤਾਂ ਖਰਚੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ item ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ floods ਅਤੇ ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਬਤਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਨਿਕਾਲੇ ਅਤੇ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਏ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਹਾਂ ਤੋਂ ਮੰਜੂਰ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ੨ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਹੀ ਖਰਚੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਤਾਮੀਰਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਖਰਚੇ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਖ਼ਾਸ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਮਾਘੜਾ ਡੈਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ । ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ੨ ਆਦਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇੰਨਾ ਭਾਰੀ ਕੰਮ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਸ ਫਲ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕਾਂਟਾ ਵੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਵਕਤ, ਤਕਰੀਬਨ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਏਸੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਬਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ corruption ਦੇ cases ਵਿੱਚ ਵੀ ਤਹੱਸੀਲ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ suspend ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਇਹ action ਲਿਆ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮਗਰ ਵਿੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਸ supplementary demand ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਰਕਮ repairs ਲਈ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹੱਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ, ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਲੂਟ ਮਚਾ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਖ਼ਜਾਨੇ ਤੋਂ ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਅੱਜ ਕਦੀ cement ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਰੇਤਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੱਜ ਕਦੀ ਆਲਾ ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਟੈਂਕ ਲਗਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੂਸਰੇ ਅਤੇ ਤੀਜੇ ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਟੈਂਕ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਬ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ, ਗੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲੇਗਾ । ਮਹੱਕਮਾ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਮੀਸ਼ਨ ਬੈਠੇਗਾ ਏਸੇ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋ । ਮਗਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋਵੇ, ਪਾਣੀ ਆਵੇ ਅਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਕ ਦਮ ਉਠ ਕੇ ਖੜੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨਾ ਸਾਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ 20 ਲੱਖ, 30 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਮੰਜੂਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ । ਮੰਜੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਮਗਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਇਹ 5 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਾਂਗ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ item ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮਹੱਕਮੇ ਲਈ ਜੋ ਰੁਪਏ ਟੁੱਟੇ ਫੁੱਟੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ ਖਰਚੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਹੈ ।

में चाहता हूं कि गवर्नमेंट एक कमेटी या कमीशन मुकर्रर करे जो देखे कि यह जो लाखों रुपया नुकसानों को पूरा करने पर लगा रहे हैं इस के लिये महकमा जिम्मेदार है या सिर्फ परमात्मा को ही जिम्मेदार ठहराया जा सकता है कि साहिब बारिश हो गई, अन्दाजे से ज्यादा हो गई, दरिया भर गये और नुकसान हो गया। मैं कहना चाहता हूं कि यह बात नहीं है। अगर आज से 40, 50 साल पुराने पुलों वगैरह को देखा जाए तो उन के अन्दर आज के मुकाबले 100वां हिस्सा भी नुकसान नहीं हुआ और उन पर नए पुलों वगैरह के मुकाबले में 100वां हिस्सा भी repairs पर खर्च नहीं हो रहा। आज मामूली सी बारिश होती है और लाखों रुपये की repairs के लिये supplementary demand पेश कर दी जाती है। आज नहरें निकालते वक्त सही planning नहीं होती, ऊंची नीची जगह का ख्याल नहीं रखा जाता, वैसे ही इधर से उधर और उधर से इधर कर दी जाती हैं। मैं कहता हूं कि यह रकम बेशक मंजूर करें मगर आए साल सरकार का लाखों करोड़ों का और लोगों का बेहद नुकसान हो जाता है इस का इलाज तो करें। हमने यहां अंग्रेजों को राज करते देखा है और अपने लोगों को भी हकूमत करते देखा है, मगर इतना नुकसान कभी नहीं देखने में आया। मैं 20 साल से असैम्बली का मैम्बर हूं मगर यह नहीं हुआ कि secondary demands आ रही हैं और करोड़ों का इस तरह खर्च हो रहा है। बेचारे लोग जानते नहीं कि यह सब क्या हो रहा है। तामीरात ठीक नहीं होती, सीमेंट तक लगाया नहीं जाता। मैं रोहतक जिले के एक ठेकेदार को जानता हूं। घर के अन्दर पैसे देखने को नहीं थे। किसी की वजह से ठेकेदार बन गए। मुझे मालूम है कि उन को कहा गया कि यह काम है, इस में इतना सीमेंट डालना है। उन्होंने वहीं से रेत उठाया वहीं डाल दिया और लाखों कमा लिये.....

वित्त मंत्री : वह कब से ठेकेदार हैं ?

पंडित श्री राम शर्मा : जब से आज्ञादी आई और हकूमत आप और मेरे जैसों के हाथ में आई। (आवाजें : जब पंडित जी के हाथ में थी) हां उस वक्त खास ज्यादा थी और अब ज्यों २ हकूमत ताजा होती जाती है, उस के साथ २ लूट, रिश्वत, inefficiency और अफसरों में और खास कर P.W.D. के अफसरों में अन्धेर-गर्दी का हिसाब नहीं है।

मैं इस मौका पर गवर्नमेंट से यह कहना चाहता हूं कि कोई होश की दवा करें। करोड़ों रुपए के कामों में लाखों रुपया खाया जा रहा है। रिश्वत और लूट मच रही है। जब लोग बहुत शोर डालते हैं, representations करते हैं, तो कहा जाता है कि enquiry बिठा दी गई है। स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि जब लोगों की इस से तसल्ली नहीं होती तो फिर कमीशन बना दिया जाता है, भ्रष्टाचार नाशक कमेटी बना दी गई पर उन से भी बन न पड़ा। रिश्वत उसी तरह जारी रह गई फिर कहा गया कि एक High-powered Commission मुकर्रर कर दिया गया है मगर बात तो वहीं की वहीं रह गई "मर्ज बढ़ता गया ज्यों ज्यों दवा की" यह खुद ही कमेटियां बना लेते हैं लेकिन रिश्वत फिर भी वहीं की वहीं कायम है।

अध्यक्ष महोदय : Opposition वालों को भी तो मौका देते हैं कमेटियां बनाने का। (हंसी) [But Opposition is also given opportunities to form such committees. (Laughter)]

पंडित श्री-राम शर्मा : जब **Opposition** वालों को कमेटियां बनाने का मौका दिया जाता है तो इसकी **report** का जवाब इन से बन नहीं पाता और फिर यह अदालतों में भागते हैं। इनमें **sportsman spirit** नहीं है।

स्वीकर साहिब, संजीदगी की बात यह है कि अम्बाला डिवीजन में जहां जहां **breaches** हैं वहां गवर्नमेंट इस बात का इन्तजाम करे कि उन की **repairs** हों और होंगी भी। यह खर्च तो इसी लिये दिखाया गया है मगर मैं यह कहना चाहता हूं कि यह रकम तो शुरू की है यह तो एक न टूटने वाला सिलसिला शुरू किया जा रहा है। रकम तो आप बेशक मंजूर कर दें लेकिन **enquiry** कराने से या अफसरों के तबादले से यह रुपये का सिजिलिजा टूटने वाला नहीं। देखने वाली चीज यह है कि आखिर यह खर्च जायज है या नहीं और आगे कौन सा खर्च जायज होगा और कौन सा नहीं। मैं तो स्वीकर साहिब, खुले तौर पर इलजाम लगाता हूं कि महकमा नहर की **construction** के अन्दर इतनी ज्यादा **corruption** है और लूट मचती है कि जिसकी कोई मिसाल नहीं मिलती। पहले भी और आज कल भी इसमें लूट खूब है। इस लिये सब से ज्यादा जोर मैं इस बात पर देना चाहता हूं कि गवर्नमेंट यह देखे कि आखिर यह लाखों रुपया मांगते हैं और खर्च कर रहे हैं कि यह रुपया कैसे खर्च होता है और इसके लिये एक कमेटी मुकरर की जाए जो यह देखे कि खर्च कहां पर और कैसे हो रहा है।

जो **breaches** हुई हैं और जिन के लिये गवर्नमेंट रुपया मांग रहा है कि हमने इनकी मुरम्मत करनी है, यह क्यों हुई हैं। यह **breaches** किस **floods** की वजह से नहीं हुई, पानी ज्यादा आ जाने की वजह से नहीं हुई। यह **breaches** तो लूट और बेईमानी की वजह से हुई हैं एक करोड़ के काम में 20 लाख खर्च होता है और बार्क का पता नहीं। कहीं पर $\frac{1}{2}$ या $\frac{3}{4}$ को खर्च करके बार्क की लूट मचती है। इस लिये अब यह मौका है कि आप की विसातत से गवर्नमेंट से कहा जाए कि वह इस बात का इन्तजाम करे कि कोई लूट न मचाई जाए। लाखों रुपया आप मुरम्मत के लिये ले रहे हैं तो इस मुरम्मत में भी ठेकदारों और दूसरे अफसरों की काबलियत पर है कि वह इस का 50 प्रतिशत या 60 प्रतिशत खा लेंगे और फिर अगले बजट में और रुपया मांगा जाएगा। यह तो सूद दर सूद है। जितना रुपया आप देंगे उस का सूद बढ़ता ही जायेगा। इस लिये एक छोटी कमेटी मुकरर की जाए जो इस रुपये के खर्च होने के बारे में देखे और अगर कोई नुक्स हो तो वजह मालूम करे ताकि इस तरह के खर्च बार 2 न करने पड़ें।

मैं यकीन के साथ कह सकता हूं और मैं उस जगह का रहने वाला हूं जहां यह नहरें चलने की आखरी सीढ़ी है, मैं सब पिछली बातें जानता हूं और आगे अच्छी बातों की उम्मीद सरकार से की जा सकती है, अगर कमेटी मुकरर कर दी जाए तो।

फिर मैं ने एक सवाल पूछा था कि आप ने नहरों में जो मोरियां रखी हैं एक मोरी पर पानी की कितनी मिकदार मुकरर की है और कितने इलाके के लिये एक मोरी होती है मगर कोई जवाब नहीं आया। स्वीकर साहिब, आप हैरान होंगे कि जिला हिसार में 149 मोरियां ऐसी हैं जहां ग्राम कायदा और रिवाज को तोड़ कर कम से कम मिकदार

मुकर्रर की गई है और हर मोर्री पर थोड़ा २ इलाका रखा गया है। ऐसा क्यों किया गया है? इस लिये कि एक खास वजीर साहिब ने अपनी रिश्तेदारी की वजह से और ज़ारती तआलुकात की बिना पर नाजायज़ तौर पर और किसी लिहाज़ में आ कर ऐसा किया है। पहले अंग्रेजों के वक्त में सब मोरियों में कहीं 1-2 exceptions हों तो हों; इतनी बुरी हालत नहीं। स्पीकर साहिब, इस लोक राज में, राम राज में और धर्म राज में 149 मोरियां इस किस्म की हैं जहां मुकर्रर मिक्दार से कम इलाका रखा गया है। यह Mentality है हमारी गवर्नमेंट की।

फिर सब जानते हैं कि किस तरीके से वहाँ के ठेकेदार जाते हैं और अफसर उन की मदद करते हैं और रिश्त तो scandalous हद से भी बढ़ चुकी है। फिर यह कहा जाए कि Bhakra Dam का बहुत बढ़िया काम हो रहा है और इस के लिये रुपया और चाहिये, मैं समझता हूँ कि यह तो हमारे खजाने पर लानत है। इस लिये इस मामले को सर्जिन्स से हाथ में लेना चाहिये। बड़ी अर्ज ब बात है कि 40-50 वर्ष पहले भी यहाँ P.W.D. और नहर का महकमा था और इस के अन्दर काम होता था, उस में भी चूना वगैरह ही लगा होता था मगर इस कदर बेईमानी नहीं। स्पीकर साहिब, आपने करनाल के आगे एक पुल देखा होगा जिसे मुगल पुल कहा जाता है। उस पर ने कई बार पानी गुजरा मगर वह इतना मजबूत है कि यूँ का यूँ खड़ा है पर इस के मुकाबला में क्या है हिंसार के पास bridges हैं। वहाँ पर रेत और ईंट अन्दर भर कर बाहर पलस्तर कर दिया गया है। यह है हमारी गवर्नमेंट के काम।

अध्यक्ष महोदय : उस वक्त की सरकारें भी तो मजबूत होती थीं। [Governments of those times also used to be very strong].

पंडित श्री राम शर्मा : अब तो यह वक्त है बतायेगा कि यह सरकार मजबूत है या नहीं।

फिर स्पीकर साहिब, हिंसार के पास एक नहर बनाई गई उस पर लम्बा चौड़ा पुल बनाया गया। फिर उस में तजरबा के लिये पानी छोड़ा गया उस तजरबे के अन्दर है वह सब कुछ बह गया। अब हमारी गवर्नमेंट ने अपनी कमज़ोरी को छिपाना चाहा और इन के fertile दिमाग ने यह बात सोच ली कि इस पुल के नीचे किसी कम्प्यूनिस्ट ने बम रख दिया था। मुझे हैरानी है कि कम्प्यूनिस्टों को और कौन जगह न मिली। और पुल के नीचे पहुंच गए। फिर मामले पर तहकीकात करवाई गई। कार्फ़: छान बीन के बाद तहकीकात करने वालों ने बताया कि क्या बावले और परेशान हो रहे हो। यह तो सब रिश्त का मामला है और पुल material नाकिस होने की वजह से खराब हुआ। पहले तो आप सब काम नाजायज़ करते हो और फिर दूसरों पर इलज़ाम लगाते हो।

मैं खुद एक वजीर साहिब के बारे में जानता हूँ कि जो अपने पारों को कहते फिरते थे कि भाखड़ा के अन्दर तो हलबे का पहाड़ है। चलो वहाँ पर और खूब खाओ।

अध्यक्ष महोदय : आप वजीर के बारे में बताते वक्त यह भी बता दिया करें कि वह नये वजीर है या पुराने क्योंकि यह तो अभी नये वजीर है [When the hon. Member makes a reference to a Minister, he will please clarify whether he refers to a previous Minister or a new Minister]. (हंसी)

पंडित श्री राम शर्मा : हलवा हो तो मेरे इलाका में और मेरे मुंह पर तो पट्टी बंधी हो और खाने वाले खूब खा रहे हों ।

अध्यक्ष महोदय : इसी लिये आप इन में नहीं रहे ? [That is why the hon. Member is not among them].

पण्डित श्री राम शर्मा : मेरी यह गुज़ारिश है कि गवर्नमेंट इस बात पर खास तौर पर तवज्जुह दे और देखे कि प्रच्छा काम किया जाए । यह काम नहरों की मुरम्मत का हो रहा है नहरों की तामीर का हो रहा है । कच्ची नहरों से सूबे और देश को नुकसान हो रहा है इस लिये देखें कि यह नहरें कहीं टूट न जायें क्योंकि अगर नहरों में breaches आते रहे तो यह रकम और इस से बड़ा रकम Appropriation Bill और Supplementary Budget में आती रहेंगी और इस का बोझ लोगों के कंधों से दूर किया जाए ।

मुझे उम्मीद तो नहीं कि सरकार मेरी suggestions को मानेंगी या इन की तरफ तवज्जुह देंगी लेकिन फिर भी मेरा यह फर्ज है कि सरकार की तवज्जुह इस तरफ दिलाऊँ । खास बात तो यह है कि सरकार ने काफी तामीर का काम करके देख लिया है और नुकसान भी उठा चुकी है इस लिये अब यह ख्याल रखा जाए कि जो काम हो उस में फिर मुरम्मत करवाने की नौबत न आए ।

अध्यक्ष महोदय : कैप्टन रणजीत सिंह आप के सामने अखबार देख रहे हैं । यह चैम्बर में अखबार नहीं पढ़ सकते । चैम्बर के बाहर जाकर इसे देख सकते हैं ।

(Captain Ranjit Singh is reading a newspaper here. The hon. Member cannot read a newspaper while sitting in the Chamber. He can do so outside the Chamber.)

पंडित श्री राम शर्मा : शायद अपनी तकरीर देख रहे हों ।

दूसरी बात जिस की तरफ मैं गवर्नमेंट की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ वह famine item के नीचे पांच करोड़ की रकम है । क्योंकि इस का आधा तो Government of India ने देना है और आधा State Government ने, तो २॥ करोड़ की भी कोई कम रकम नहीं इस लिये इस को बांटने के लिये खास ख्याल रखा जाए आखिर जिम्मेदारी से काम होना चाहिये । जहां तक हरियाणा प्रान्त और अम्बाला डिवीजन का तअल्लुक है इसमें पहले ही ऐसी रकमों की बहुत कम proportion मिलती है और अब floods आए हैं तो भी हरियाणा से बाहर बाहर आए हैं, हालांकि सब जानते हैं कि दरिया जमुना हमारे बराबर से गुजरता है । उस में पानी भी खूब उठा, खेती का भी नुकसान हुआ, जमीन का भी नुकसान हुआ और घरों को भी भारी नुकसान पहुंचा मगर मैं पूछना चाहता हूँ कि आखिर यह जो आप ने २॥ करोड़ रुपया relief के तौर पर दिया है उस में जिला रोहतक, करनाल, हिसार, गुड़गांव का कितना हिस्सा है । कल मैं ने एक सवाल के जवाब में पूछा था कि political sufferers को जो pension या जमीन वगैरह मिलती है उस में इन इजला का भी ख्याल है ? आप के इजला को इतना ज्यादा क्यों और हमारे इजला में कम क्यों ? खैर पानी से जो नुकसान हुआ उस के बारे में

Government ने figures बताई कि २॥ करोड़ रुपया तो उस खजाने से और कुछ इधर उधर से कुल मिला जुला कर तकरीबन पांच छः करोड़ relief में दिया गया है। मगर मैं पूछता हूँ कि इसमें रोहतक वगैरह का क्या हिस्सा है और अगर है तो वह आटे में नमक के बराबर क्यों है। आखिर यह मामला क्या है जो इतना फर्क ! इस का भी कोई इन्तजाम होना चाहिये आखिर यह बात तो नहीं है कि किसी हमारे ज़िला में नुकसान होता नहीं है। मैं अपने दोस्त चौधरी श्री चंद जी की बात दोहराता हूँ कि यह floods ज्यादा उन के इलाकों में आए हैं जिन भाइयों के हाथों में सब कुछ करने कराने की बात है और ताकत है अगर यह मुर्साबत कहीं हरियाणा में आई होती तो लोगों का बच कर निकलना मुश्किल था। जब यह relief दें, रुपया बजट में मंजूर करें तो यह भी देखें कि इसमें जो 126 लाख आदमी बसते हैं और जो यह 13 जिले बने हुए हैं उनमें किस proportion से, किस हिसाब से और किस अन्दाजे से तकरीबन होता है। कोई भी मामला हो चाहे relief बांटने का हो, political sufferers का हो, floods का हो, तो आप देखेंगे कि नीचे के जो इलाके हैं यानी हरियाणा के उन को बहुत ही कम हिस्सा मिलता है। इन दो बातों को कह कर मैं बैठ जाता हूँ और ज्यादा वक्त नहीं लेता।

श्री देव राज सेठी (रोहतक शहर) : अध्यक्ष महोदय, supplementary बजट जो हाऊस के सामने पेश है इस को मैंने बड़ी एहतियात के साथ देखा और इस की बारीकियों और तफसीलात में जाने की कोशिश की है और उसका मेरे दिल पर असर हुआ है। अकसर अफसरान तो ऐसे अच्छे होते हैं जो public funds को ऐसे समझते हैं कि हमारी जिम्मेदारी है और एक मुत्तवरक जिम्मेदारी है, मगर बाज़ अफसरान इन में ऐसे भी हैं जो public funds को बड़ी बेदरदी के साथ इस्तेमाल करते हैं इस में मिसाल के तौर पर demand Nos. 3 और 7 हैं। इन में नुमाइश का जिक्र है जो कि अमृतसर में कांग्रेस के session के मौके पर वहां पर हुई। मैं अध्यक्ष महोदय, आप की विसातत से उस के मुताल्लिक अर्ज करना चाहता हूँ। उस नुमाइश में Irrigation वालों ने, बिजली वालों ने और Multipurpose River Projects वालों ने हिस्सा लिया। यह जो नुमाइश की गई माकूल थी और निहायत ही मुनासिब चीज़ थी। मैं चाहता हूँ कि यह बहुत बढ़ २ कर बढ़िया से बढ़िया चीज़ें पब्लिक को पेश किया करें। लेकिन यह जो सारा सिलसिला खर्च का हुआ उस को देखना है कि क्या यह भी in commensurate with the work done and estimate हुआ और अगर इस से मुताबिकत रखता हो तो तभी यह सारी चीज़ें अच्छी लगती हैं। इन दो demands को देखने से पता चलता है कि एक item पर 5 हजार दूसरी item 44 हजार का और तीसरे item में एक लाख 9 हजार रुपया नुमाइश पर खर्च हुआ। जो नुमाइश इन महकनों ने वहां पर की वे जनाब आपने भी देखी होगी इस हाऊस के मੈम्बरान ने देखी, आम दर्शकों ने भी देखी होगी और मैंने भी बड़े गौर और एहतियात के साथ देखी है। लेकिन जब मैं अख़राजात की details और तफसीलात में जाता हूँ तो एक तरफ तो नुमाइश ख कर खुशी होती है तो दूसरी तरफ खर्च की तफसील देख कर दर्द

[श्री देव राज सेठी]

होता है कि इतना खर्च जो हुआ वह बेदरेगी से हुआ और बेहिसाब हुआ। जो pavillion बना उस पर खर्च का estimate 20 हजार रुपया था। अब जनाब आप जानते हैं कि बीस हजार रुपये के साथ एक अच्छा खासा सौ साल तक चलने वाला पक्का बंगला बनता है, तो अगर जो pavillion गत्ते का plywood और टिन की चादरों का बना था उस पर बीस हजार का estimate बनता है तो जरूरी ख्याल पैदा होता है कि आया इस estimate से जो actual चीज बनी वह इस से out of proportion तो नहीं है, गैरमुतनासब तो नहीं है ?

फिर जनाब वहां माडल भी देखे गए। उन में से किसी एक की कीमत बीस पचास सैकड़ों नहीं 10 हजार तक एक माडल पर खर्च उठा है। एक माडल पर 15 हजार, एक पर 18 हजार एक पर, बीस हजार और एक पर छः हजार खर्च आया है और कुल मिला जुला कर माडलों का खर्च पचास साठ हजार तक जा पहुंचा है इसके इलावा 20, 22 हजार establishment पर भी खर्च उठा होगा। जहां तक मेरी इत्तलाह है अमृतसर में इसतक बालिया कमेटी का लगभग साठ हजार रुपया खर्च आया है, मगर जनाब इन महकमों का नुमाइश पर है एक लाख 59 हजार तक जा पहुंचा है। Superintending Engineer या Chief Engineer जिन के यह बड़े भारी भारी estimates बनाए हुए हैं मैं कहता हूं कि अगर यह पैसा उनकी अपनी जेब से जाना होता, या यह खर्च किसी private concern ने करना होता तो मैं यकीन के साथ कह सकता हूं कि यह सारा खर्च पचास हजार से ज्यादा न बढ़ता जिस का estimate कि इन्होंने एक लाख 59 हजार कर दिया है। मैं Finance Minister साहिब से कहूंगा और सरकार से कहूंगा कि वह देखें कि क्या actual खर्च estimates के बराबर है? वे इस बात की छानबीन करें कि बाकी यह खर्च जिस का जिक्र कि demand Nos. 3 और 7 में किया गया है वह ठीक हुआ है? इसलिये मैं अर्ज करना चाहता हूं कि यह जो public funds हैं, यह गरीब masses से आते हैं जिनको कि पेट भरकर खाना नहीं मिलता है। जब तक हम इसे एक मुतबर्क trust न समझेंगे, अमानत न समझेंगे एक एक पैसा बचाने की फिक्र न करेंगे और इसी तरह Finance Department वाले estimates sanction करते वक्त उन की तफसीलात में न जायेंगे तो हम उन लोगों के साथ, जनता के साथ दगा करेंगे। हां अगर Finance Department वाले कहें कि वह technical experts नहीं हैं और वे ऐसी technical चीजों की छानबीन नहीं कर सकते तो मैं Finance Minister साहिब से अर्ज करूंगा कि जब बिजली वालों का, नहरों या Multipurpose River Projects वालों की स्क्रीमें आएँ और उनकी छानबीन करनी हो तो अच्छे २ गैर-सरकारी experts बुला कर उनसे पूछा जाए और अच्छी तरह छानबीन की जाये। मैं समझता हूं कि Finance Department वाले अपनी जिम्मेदारी महसूस नहीं करते हैं। मैंने बहुत कोशिश की मगर मुझे उन के हक में कोई दलील नहीं मिली है। मैंने जितनी छानबीन की है उस से मैं तो इसी नतीजे पर पहुंचा हूं कि इस में जो खर्च का अन्दाजा किया गया है, जो

estimates आए हैं जो कि मन्जूरी के लिये अब Assembly में आए हैं यह actual खर्च की निम्नत बहुत ज्यादा मालूम होते हैं। मैं उम्मीद करता हूँ कि हकूमत जरूर इन की छान बान करेगी।

श्री गोपी चंद (पुण्डरी) : स्पीकर साहिब, यह Appropriation Bill जो आज हाऊस के सामने पेश है इसमें Government ने 5 करोड़ 40 लाख की मांग की है। Government का जो रुपया है और जो आमदनी है वह इस प्रदेश के रहने वालों से आती है। यह आमदनी taxes के जरिये, मालिये के जरिये या और दूसरे कई जराये से आती है। अभी 2 दो मੈम्बर साहिबान ने यहां बताया है कि हमारी Government किस तरह रुपया खर्च करने का ठीक इन्तजाम नहीं कर पाती है। Public Accounts Committee का मੈम्बर होने के नाते जो चीजें मेरे सामने आईं उन को देख कर बड़ा अफसोस होता है। यह देख कर खेद होता है कि भाखड़ा नंगल project में लाखों रुपये की machinery खरीद की गई है मगर वह unpacked पड़ी है। जब पूछा गया कि क्यों ऐसा हुआ और किन वजूहात से यह unused पड़ी है तो कई वजूहात दे दी गईं। कहा गया कि crane नहीं मिल सके और इस वजह से यह heavy machinery उठाई नहीं जा सकी, वगैरह वगैरह और भी इसी तरह की वजूहात बताई गईं। मैं कहना चाहता हूँ कि इस तरीका से public funds बे रहमी से इस्तेमाल किये जाते हैं। यह estimates बनाए जाते हैं और खर्च किये जाते हैं। इस लिये इन की तरफ Government का ध्यान जाना बहुत जरूरी है।

फिर पांच साला योजना के सम्बन्ध में हम ने अपने ही देश वालों से, अपने ही लोगों से यह रुपया इकट्ठा करना है और यह योजना चलानी है। इस योजना के सम्बन्ध में जहां सेंट्रल गवर्नमेंट की तरफ से कुछ नये टैक्स आयद किये गये हैं वहां पर हो सकता है कि हमारे पेश होने वाले बजट में कुछ टैक्स लगाये जायें। मैं यह बता देना चाहता हूँ कि इस वक्त अराम गवर्नमेंट के टैक्सों के बोझ तले इतने दबे हुए हैं कि वह और टैक्स अदा करने के बिल्कुल नाकाबिल हैं। जहां हम इतना रुपया गवर्नमेंट को देते हैं तो अगर गवर्नमेंट उस रुपये का सही तरीके से इस्तेमाल नहीं करती और 10 रुपये की बजाए 1,000 रुपये खर्च कर देती है तो कुदरती तौर पर यह सवाल पैदा होता है कि ऐसा क्यों? मैं इस सम्बन्ध में एक मिसाल देना चाहता हूँ कि मेरे गांव में तीन चार फलिंग सड़क बनाने के लिये P. W. D. ने 17,000 रुपये का estimate बनाया।

Minister for Finance : Sir, the hon. Member is going much beyond the scope of the supplementary demand.

अध्यक्ष महोदय : जी हां, मैं देख रहा हूँ। (Yes, I have noticed it.)

श्री गोपी चंद गुप्ता : जनाब आली, मैं जानता हूँ कि इस Appropriation Bill में जिन मदों के लिये Supplementary Demands पेश की गई हैं उन्हीं के बारे में कहूँ। जहां तक Government Funds का ताल्लुक है मैं Finance Minister साहिब का ध्यान आप के द्वारा इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि जब वह दोबारा Supplementary Demands पेश करते हैं तो उस का यह मतलब है कि पहले रुपये का ठीक ढंग से इस्तेमाल नहीं किया गया और लाजमी तौर पर.....

अध्यक्ष महोदय : जिस वक्त रुपया ज्यादा खर्च हो जाता है तो गवर्नमेंट की तरफ से supplementary demands पेश की जाती हैं। इस लिये आप अपनी बहस उस खास demand पर ही महदूद रखें जिस का जिक्र इस Appropriation Bill में किया गया है। मैं नहीं समझता कि किस तरह से आप अपने गांव की सड़क बनाने वाले मामले को इस demand से connect करते हैं।

(When the government spends money in excess of the grants, it puts forward supplementary demands before the House. I would, therefore, ask the hon. member to confine his discussion to the particular demand contained in the Appropriation Bill. I fail to understand how the hon. Member is connecting the matter of building of a road in his village with the supplementary demand under discussion.)

श्री गोपी चंद : स्पीकर साहिब, आपने मेरा ध्यान इस सड़क के बनाये जाने की तरफ दिलाया है और फरमाया है कि इस मामले का सम्बन्ध मौजूदा Supplementary demand से नहीं है। मैं तो दर असल P. W. D. के मुतअल्लिक जिक्र कर रहा था।

अध्यक्ष महोदय : यह कब की बात है? (When did it happen?)

श्री गोपी चंद : इस साल मैं ही estimate बना था अब दोबारा बनाया जा रहा है। मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि किस तरह से ठेकेदार.....

अध्यक्ष महोदय : अगर उन्होंने इस डिमांड के मुतअल्लिक कुछ नहीं कहना और general तौर पर इस महकमा के मुतअल्लिक अपने खयालात जाहिर करने हैं तो मैं माननीय मੈਂबर से कहूंगा कि वह इस तरह की बहस बजट के general discussion के मौका पर कर सकते हैं। (If the hon. Member has nothing to say on this particular demand and wants to make general observations in regard to this department then I would ask him to do so at the time of general discussion of the Budget.)

श्री गोपी चंद : बहुत अच्छा, मैं बजट के discussion के मौके पर ही अपने खयालात पेश करूंगा।

11 a.m.

सरदार सरूप ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ Supplementary Demand ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੈ ਇਹ floods ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਉਪਰ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ floods ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬਾੜ ਪੀੜਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ Autumn Session ਵਿਚ ਉਥੇ ਦਿਆਂ M. L. As. ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਆਇਆ ਇਹ floods ਕੁਦਰਤੀ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਆਏ ਹਨ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ Municipal Committee ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਗੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ enquiry ਕਰਾਈ ਜਾਏ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਨੌਂ ਨੌਂ ਫੁਟ ਪਾਣੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਗ਼ੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਤਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੋਈ enquiry ਨਹੀਂ ਕਰਾਈ। ਇਕ Superintending Engineer ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਝਾਵ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ floods ਅਗੇ ਵਾਸਤੇ ਰੋਕੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਐਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ inquiry ਕਰਾਉਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਾਧੋਪੁਰ Headworks ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਲਈ 33,00,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਇਸ Headworks ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਐਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ thorough enquiry ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ inquiry committee ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗਫਲਤ ਕਰੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਟੇਟ ਦੇ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਿਆਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਭਾਗੀ ਬਣੇਗੀ। Enquiry ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਵਾਹਦਿਆਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਸਾਡੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਬਲਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਵਾਹਦਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Enquiry ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੀ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਪਰ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੀ enquiry ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲਗੀ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਵੇਂ Hamlet ਦੇ ਡਰਾਮੇ ਵਿਚੋਂ Prince of Denmark ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ Bhakra Dam ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਈਏ ਤਾਂ ਫੇਰ enquiry ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ? ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਸਚ ਮੁਚ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ enquiry ਕਰਾਉਣ ਲਈ serious ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵੇ ਤੇ ਜੇ ਐਵੇਂ ਦਿਲ ਪਰਚਾਵੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ private ਤੌਰ ਤੇ ਦਸ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਐਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ definite policy ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ Reorganisation ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਕਾਰਨ Junior Officers ਤੇ Temporary Officers ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਧਿਆਨ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Irrigation Department ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ 225 temporary engineers ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ prospects ਇਸ reorganisation ਹੋਣ ਨਾਲ prejudiced ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਹ permanent posts ਦੇ against ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਮੌਜੂਦਾ staff ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤਕ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਆਰਜ਼ੀ ਤੋਰ ਤੇ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਮਲਾ ਵਧਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਤਕਿਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Reorganisation of States ਦੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Omnibus Service ਵਿਚ ਵੀ scandal ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹਦੀ ਕੋਈ ਹਦ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਟੇਟ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਣੇ funds ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਗੇਹਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਨਿਭਾ ਰਹੀ। Petrol ਦੀ consumption ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਵੀ leakages ਉਥੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ Finance Minister ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ State Government ਦੇ pockets ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੋਰੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਵੇਖਣ ਕਿ ਅਗੇਂ ਲਈ State funds ਦੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਗੇਹਬਾਨੀ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ (ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ਼ ਹਾਊਸ ਮੈਂ Appropriation Bill ਦੇ ਝਰਿਓਂ ਹਮਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 5,39,37,510 ਰੁਪਏ ਦੀ ਡਿਮਾਂਡ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਧਿਆਨ ਦੋ ਤਿੰਨ ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਇਸ ਸਾਰੇ Appropriation Bill ਕੋ ਜੋ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈ ਐਂਡ ਕਲ ਦੀ Supplementary demands ਕੋ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਤੋਂ ਹਾਊਸ ਕੋ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਸਾ ਰੁਪਏ ਏਸਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਸੇ ਮਿਲਨਾ ਥਾ; ਲੇਕਿਨ ਹਮਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅੱਜੀਂ ਤਕ ਉਨ ਰਕਮਾਂ ਕੋ ਨਹੀਂ ਲੇ ਪਾਈ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਦੂਸਰੀ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਲੇ ਵਹ ਰੁਪਏ ਲੇ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਏਕ ਵਰ੍ਹੇ ਕੇ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਭੀ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਹ ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀ; ਏਹ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਕਾ ਵਿਸ਼ਯ ਹੈ। Appropriation Bill ਮੈਂ ਏਕ demand education ਦੀ ਭੀ ਥੀ ਜਿਸ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ 7,790 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਸਿੱਖਾ ਕੇ ਲਿਏ ਦਿੱਤਾ ਜਾਨਾ ਥਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਸਾਰਾ ਹਾਊਸ ਜਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ 31 ਮਾਰਚ 1956 ਕੋ ਹਮਾਰੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਖਤਮ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਐਂਡ ਉਸ ਵਕਤ ਤਕ Planning Commission ਐਂਡ Union Ministry ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਜੋ ਭੀ ਰੁਪਏ ਦੇਨਾ ਥਾ ਵੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਰੇ Provinces ਲੇ ਚੁਕੇ ਹੈਂ ਐਂਡ ਜਹਾਂ ਤਕ Five-Year Plan ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ multipurpose schools ਖੋਲ੍ਹਨੇ ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਵੇ ਬਹੁਤ ਆਗੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹੈਂ। ਮੁਝੇ ਅਫਸੋਸ ਸੇ ਕਹਨਾ ਪੜਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਏਹ ਭੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਪਾਈ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਿਸ ਕਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਰ multipurpose schools ਖੋਲੇ ਜਾਨੇ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸੇ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ ਤਾਕਿ 31 ਮਾਰਚ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਪਹਿਲੇ ਵਹ ਸਾਰੇ ਰੁਪਏ ਜੋ ਹਮੇਂ due ਹੈਂ ਲੇ ਲਿਏ ਜਾਏ ਐਂਡ utilise ਕਰ ਲਿਏ ਜਾਏ। ਇਸ ਕੇ ਲਿਏ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਏਕ officer depute ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਜੋ ਕਿ ਦੇਖੇ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਅਮਲ ਦਰ-ਅਮਲ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ। First-Five Year Plan ਕੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਨੇ ਪਰ ਫਿਰ ਕੋਈ

provision नहीं हो सकेगी। मैं नहीं जानता कि इसमें Provincial Government का कसूर है या किसी एक अफसर ने ऐन वक्त पर इस बात पर अमल दरआमद नहीं किया। बहर हाल इस तरफ फौरी तबज्जुह देने की जरूरत है।

स्पीकर साहिब, इस से आगे मैं four-marla colony के बारे में अर्ज करना चाहता हूँ कि पहले 38 लाख रुपये की लागत से 5 हजार के ऊपर tenements बनाई गई थीं। लेकिन उन को अभी तक सारी amenities नहीं provide की गई। पिछले 2 सालों से demand की जा रही है। Districts से खासी तादाद में इस दिशा में recommendations भी आई थीं। लेकिन अभी तक कोई step नहीं लिया गया। अब जो रुपया provide किया जा रहा है इस रुपये में 548 के करीब और नई tenements बनेंगी। मेरी प्रार्थना है कि गवर्नमेंट नई tenements भी बनाए लेकिन जो पहली बनी हुई हैं उन को सब amenities provide की जानी चाहियें।

स्पीकर साहिब, इस से आगे मैं जो बात कहना चाहता हूँ वह handlooms के बारे में है। इस समय हमारे Province में कुल 59,000 के करीब handlooms हैं। लेकिन अगर सारे सिलसिले की जांच की जाए तो तकरीबन आधी handlooms idle पड़ी हुई हैं। इस Appropriation Bill के जरिये गवर्नमेंट handlooms को co-operative basis पर चलाने के लिये 1,13,000 रुपया दे रही है। उसको इस तरफ तबज्जुह देनी चाहिये कि इन Handlooms के idle पड़े रहने की क्या बज्जुहात है। अगर हमारे State की सारी handlooms, power-looms और textile mills सारा साल काम करें तो पंजाब में 310 million yards yarn की जरूरत होती है। लेकिन जो yarn पैदा करती हैं वह एक साल 24 घंटे काम करती रहीं तो कुल 150 million yards yarn पैदा करती हैं। मैं आप की विसातत से पंजाब सरकार का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूँ कि इस disparity की क्या बज्जुहात है। आधी handlooms को क्यों idle पड़ी रहने दिया जाता है?

स्पीकर साहिब, इसी Appropriation Bill में veterinary की demand में एक heading है Scheme on the development of standardisation of methods of detecting adulteration and estimating major constituents of milk उस के मातहत 2,650 रुपये की रकम की demand है। इस सम्बन्ध में मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि पिछले दिनों Government of India ने Pure Food Act पास किया है। उस वक्त से लोगों के दिल में बेचैनी है। दूध का व्यापार करने वाले समझते हैं कि हम को एक Inspector के रहम पर रख दिया गया है। यह आवश्यक है कि लोगों को खालिस दूध पीने के लिये मिले। उस के लिये पंजाब की Milkmen's Association ने कुछ demands गवर्नमेंट के सामने रखी हैं जो कि बहुत reasonable हैं। वे चाहते हैं कि हर एक जिला में Laboratories बनाई जाएं जहाँ पर खालिस दूध separated

[श्री राम किशन]

milk और पानी मिले दूध की परीक्षा की जाए और प्रबन्ध किया जाए कि लोगों को खालिस दूध पीने के लिये मिल सके। गवर्नमेंट को इस ओर फौरी तवज्जुह देने की जरूरत है। Milkman की मुश्किल भी हल हो जायगी और लोगों को भी शुद्ध दूध मिल जायेगा। ग्वाले बेचारे Inspector के रहम पर न रहेंगे।

अध्यक्ष महोदय : आप को यह बातें discuss करने के लिये general discussion के मौके पर काफी वक्त मिलेगा। (The hon. Member will get ample time to discuss these matters at the time of General Discussion of the Budget).

श्री राम किशन : स्पीकर साहिब, मैं एक बात और कह के समाप्त कर दूंगा। Electricity के विषय में मैं ने पहले भी अर्ज किया था कि गवर्नमेंट हर वर्ष रुपया तो ले लेती है लेकिन उसको खर्च नहीं किया जाता। पिछले 2 साल की बात है कि जालन्धर Municipal Committee ने गली और मुहल्लों में street light लगवाने के लिये रुपया मन्जूर करवाया था Electricity rules के मातहत। लेकिन अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि 2 साल गुजर जाने पर भी इस पर अमल दरअमल नहीं हुआ। हर बजट में इस का जिक्र आता है लेकिन मालूम नहीं कि गवर्नमेंट की मशीनरी के किस पुर्जे में नुक्स है कि यह चीजें रह जाती हैं। पंजाब सरकार को इन की तरफ फौरी तवज्जुह देनी चाहिये। वरना बार बार रुपया लेने का क्या फायदा है अगर उसे utilise नहीं करना तो। मैं आशा करता हूं कि सरकार हिदायत करेगी कि जो स्कीमें यहां मन्जूर होती हैं उन पर जल्दी से जल्दी अमल करने की कोशिश की जाए ?

एक बात आखिर में और अर्ज करना चाहता हूं। 31 मार्च को यह financial year खत्म होगा। Appropriation Bill के जरिये हम जो रकमें मन्जूर कर रहे हैं वह इस तारीख से पहले खर्च में लाई जानी चाहियें नहीं तो उन्हें फिर surrender करना पड़ेगा। इसलिये मैं अर्ज करना चाहता हूं कि जिस जिस department की demand यहां मन्जूर की जा रही है उन के मुतअल्लिक district या उस के नीचे के level पर जिस काम के लिये रुपया खर्च किया जाना है, उस की इत्तलाह फौरन उन को कर देनी चाहिये। आम तौर पर देखा गया है कि Supplementary Demands के लिये जो रुपया मन्जूर किया जाता है उस की इत्तलाह उन महकमों को 31 मार्च तक नहीं पहुंचती या उस के भी बाद पहुंचती है जिससे उन्हें वह सारे का सारा रुपया surrender करना पड़ता है। उस के बाद फिर नए सिरे से मन्जूरी लेनी पड़ती है और इस तरह से उन schemes की implementation में छः महीने और यहां तक कि साल भर की delay तक हो जाती है। इसलिये मंत्री महोदय का इस तरफ भी खास ध्यान देना जरूरी है।

मैं आशा करता हूं कि जिन बातों की तरफ मैंने ध्यान दिलाया है उन की तरफ वित्त मंत्री जी जरूर तवज्जुह देंगे और उन पर अमल कराने की कोशिश करेंगे।

ਸਰਦਾਰ ਉਤਮ ਸਿੰਘ (ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜਿਹੜੇ Supplementary Estimates ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਲਈ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਨਾਗਹਨੀ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਖਾਸਕਰ ਮਾਧੋਪੁਰ ਹੇਡਵਰਕਸ ਲਈ ਜਿਹੜੀ demand ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਖੁਦ ਜਾ ਕੇ ਉਥੇ ਮਾਧੋਪੁਰ ਹੇਡਵਰਕਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਵਾਕਈ ਬੜੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੇ ਸਭ ਮੁਢ ਸਰਕਾਰ ਨੇ spurs ਨਾ ਬਣਾਏ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਦੀ diversion ਨੂੰ ਨਾ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਨਾ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਧੋਪੁਰ ਹੇਡ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੀ Demand ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਉਥੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਤ ਦਿਨ ਇਕ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੰਮ ਜੇ ਜਾਰੀ ਨਾ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਜਿਹੜਾ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲਨਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ। ਹੁਣ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਉਪਰ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰ ਬਾਰਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ ਫਿਰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਉਸ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਕਾਫੀ ਹਿੱਸਾ ਰੁੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਹੇਡ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਇਸ ਯੋਗ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਪੂਰਾ ਪਾਣੀ ਲੈ ਕੇ Upper Bari Doab Canal ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੈਰਾਬ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਥੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ demand ਰਖਣੀ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਚੁੱਕਿ ਇਕ ਕਾਇਦਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ supplementary demand ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ (ਹੁਸਨਪੁਰ) : ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, Supplementary estimates ਕੇ ਲਿਯੇ ਜੋ Appropriation Bill ਆਜ਼ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਹੈ ਇਸ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਸੁਝੇ ਦੋ ਤੀਨ suggestions ਕਰਨੀ ਹੈਂ। ਦੋ ਕਰੋਡ਼ ਸੇ ਯਥਾਦਾ ਰਖਯਾ ਇਸ supplementary estimates ਕੇ ਯਤ੍ਰਿਯੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਮੇਂ ਖਰਚ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਬਖਾਇ ਕੀ ਪਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਯਹ ਜੋ ਅਚਾਨਕ ਏਕ ਬੜੀ ਭਯੰਕਰ ਸੁਸੀਕਤ ਆਈ ਇਸ ਕਾ ਬੜੇ ਸਾਕੂਲ ਤੌਰ ਪਰ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਿਆ ਗਯਾ। ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੋ ਆਪ ਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਇਸ ਭਵਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਜ਼ਿਲਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਂ ਬਤਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ। ਯਹ ਹਮਾਰੇ ਖ਼ਾਰੇ ਸੂਬਾ ਮੇਂ ਬਿਲਕੁਲ ਏਕ ਨਯਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਕਹਾਂ ਕੀ S.D.O. ਸਾਹਿਬਾ ਏਕ ਕਹਿਨ ਹੈਂ—ਕੁਮਾਰੀ ਸਰਲਾ ਖੰਨਾ। ਤਨਹੀਂ ਕਹਾਂ ਪਰ ਕੇਸਿਸਲ ਕਾਮ ਕਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਮੈਂ ਇਤਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੁਆ, ਤਨ ਕੇ ਕਾਮ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਲੋਗ ਇਤਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੈਂ ਕਿ ਕਯਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਜਾ ਸਕਤਾ। ਕਾਫ਼ੀ ਕੇ ਦਿਨੀਂ ਮੇਂ ਜਸੁਨਾ ਨਦੀ ਮੇਂ ਕੜਾ ਪਾਨੀ

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

आया हुआ था और दूसरी तरफ एक नाला है जो जमुना से निकला है इस में भी बहुत तुगयानी थी। इस नदी और उस stream के बीच कोई 12 गांवों में पानी ही पानी बिछ गया था। वह पानी में दबे पड़े थे। उन सब लोगों को बचाने के लिये वह S.D.O. साहिब अन्धेरी रात में किश्तियां लेकर गई और उन लोगों के घरों में पहुंची। अध्यक्ष महोदय, हमने फ्लोरेंस नाईटिंगेल का नाम तो सुन रखा है और उसके कारनामों को भी। लेकिन जिस तरह इन S.D.O. साहिब को खुद अपनी आंखों से काम करते देखा, उस के लिये वह सचमुच बधाई की पात्र हैं। लोगों में उन के उस काम से उन के लिये बड़ी मुहब्बत हो गई है, बहुत प्यार हो गया है और गवर्नमेंट में faith कायम हो गया है। इस के अलावा इलाके के लोगों ने भी बड़ा अच्छा काम किया और D. C. साहिब ने भी बहुत अच्छा काम किया। लेकिन मुझे पंजाब सरकार से एक शिकायत करनी है कि इस सिलसिले में एक खास बात के लिये कि उस में उस ने बिल्कुल तुआवन नहीं किया। वह यह है कि जैसा मैं ने बताया उस इलाके के एक तरफ जमुना नदी है और दूसरी तरफ एक stream जिसे नाला कहते हैं। लोगों ने इस के लिये बड़ी representations की कि इस में बांध बंधवाया जाए। पहले सिंचाई मंत्री चौधरी लहरी सिंह साहिब मौके पर गए, उन्होंने वायदा भी किया। इलाके के लोगों ने, M.L.As. ने D.C. के सामने बार बार यह demand रखी कि दो लाख रुपया जो आपने देना है उसे तो ठेकेदार ही खा जायेंगे। मेहरबानी करके उस नाले को cross करने के लिये पुल बन्धा दीजिए, इस से काफी दिक्कत दूर हो जायेगी। यह बारह गांव जो हर बार बाढ़ की वजह से दूसरे इलाके से कट जाते हैं, वहां के लोग मुसीबत के वक्त भाग कर अपनी जान माल बचा सकें। वह लोग कोई gratuitous grant नहीं मांगते। उन की मांग केवल यही है कि पुल बन्धवा दिया जाए। और जगह तो काफी रुपया खर्च किया गया है लेकिन इस साल भी इस के लिये कोई provision नहीं किया गया। इस लिये मैं Finance Minister साहिब का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूं।

दूसरी अर्ज मेरी यह है कि इन से पहिले जो Finance Minister थे वह कुछ ज्यादा अमीर थे और अमीर तबके के साथ ही उन की वाकफियत थी। लेकिन यह मेरे खयाल में कुछ कम अमीर होंगे और इस लिये पैसों की देख भाल ज्यादा अच्छी तरह से करेंगे।

अध्यक्ष महोदय : जिस के पास पैसा हो वह सदा अमीर ही रहता है। (A man who possesses wealth remains always rich.)

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : मेरा मतलब है कि यह जो लाखों रुपयों का बलिक करोड़ों रुपयों का खर्च होने वाला है इस को ठीक ढंग से किया जाए इस के लिये यह बड़ी सावधानी से काम करेंगे। बहुत बड़ी रकमों की planning हो रही है और अगली पंचवर्षीय योजना में होगी। यह बहुत लम्बे चौड़े statistics का काम है। इस पर कड़ी निगरानी रखने की जरूरत है। इस लिये मैं समझता हूं कि इस के लिए एक Reviewing Committee बनाएं जिस में कि इस पार्टी के और आपोजीशन के मੈम्बर्ज भी हों। जो कि इस खर्च

पर watch रखे। यह कमेटी Government level पर constitute हो जो खास तौर पर देखेगी कि जो मांगें supplementary estimates या बजट के जरिये ली जाती हैं वह सही तौर पर खर्च हो रही हैं या नहीं।

मेरी एक अर्ज और है। हमारे साथ—हरियाणा वालों के साथ गवर्नमेंट ने एक दिल्लगी सी की है। वह यह है कि पंजाब सरकार ने एक मुर्गी खाना सारे सूबा को छोड़ कर फरीदाबाद में खोला है जहां के लोग अंडे खाते ही नहीं। जहां इस चीज को कोई खाता नहीं वहां इस चीज की पैदायश को फरीश देने का इन्तजाम किया जा रहा है। क्या यह दिलचस्पी की बात नहीं है। (एक आवाज—आप वह हमारे इलाके में भेज दें) बेशक ले लें। हमें तो कुछ गो पालने के लिये दिया होता, कोई गो सदन खोला होता तो आप की कृपा होती।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह) : स्पीकर साहिब, कल इसी demand पर मेरे भाई श्री गोरख नाथ और आनरेबल लेडी मैम्बर श्रीमती डाक्टर प्रकाश कौर ने कहा कि जब सैलाब आए तो पंजाब सरकार ने उन के इलाके के लोगों की इतनी हिम्मत और रुपये से इमदाद की कि लोग सगझने लग गये कि परमात्मा खुद ही रूप धारण कर के उन की इमदाद के लिये हाजिर हो गया था। यह लोगों ने क्यों महसूस किया? इसी लिये किया क्योंकि उन्हें काफी और जल्दी इमदाद दी गई थी। स्पीकर साहिब, मैं बड़े अदब के साथ अर्ज करता हूं कि इस तबाही के लिये पंजाब सरकार जिस कदर जिम्मेदार है और जिस कदर वह नदामत की मुस्तहिक है उतना और कोई नहीं हो सकता। वहां बारिश हुई तो क्या यह कुदरत के खिलाफ था? कुदरत ने बारिश तो इस लिये की कि हमारी भलाई हो। लेकिन हमारा drainage system इतना निकम्मा था कि उस बारिश को संभाल न सका। यह हमारी मिनिस्टरी का utter failure है कि जो यह तबाही हुई है। हमारी नहरें जो थीं उन के किनारे इतने निकम्मे थे। हमारे जो headworks थे वह इतने निकम्मे बने हुए थे और minors जो थे वह इतने निकम्मे थे कि उन के कटने से सैलाब इस कदर जोर से आया कि इलाकों के इलाके बरबाद हो गये। स्पीकर साहिब, अफसरान में कोई co-ordination न थी इस लिये वह कुछ न कर सकते थे। गांवों के लोगों ने घबरा कर अपने अपने गांवों को बचाने के लिये सड़कें और railway lines काट कर दूसरे गांवों को पानी भेजना शुरू कर दिया था जिस की वजह से गांव के गांव बह गये थे। और इस पर भी हकूमत वाले फखर से कहते हैं कि हम ने public को इतना रुपया दिया और यह किया और वह किया। मैं पूछता हूं कि उन्होंने जो रुपया दिया वह कहां से दिया और वह किस का था? वह पब्लिक का ही रुपया था और अगर पब्लिक का रुपया पब्लिक को ही दे दिया तो उन्होंने क्या किया जिस के लिये वह परमात्मा बन गये। अगर वह परमात्मा होते तो मिनिस्टरी क्यों बदलती। परमात्मा तो सदा होता है और सदा ही रहता है और बदलता नहीं और वह सदा ही रहेगा। जब यह लोगों की अपनी सरकार थी तो इस ने लोगों की इमदाद के लिये रुपया देना ही था। यह कोई विदेशी सरकार थोड़ी थी जिस से हम लड़ते रहे। मेरी बहन बीबी प्रकाश कौर ने जो यह कहा है कि अजनाला तहसील हमेशा सैलाब का शिकार होती रही है और इस साल वहां सब से ज्यादा तबाही हुई है तो मैं पूछता हूं कि जिम्मेवार कौन है क्या हमारी गवर्नमेंट नहीं जिस ने इस तहसील को बचाने के लिये कोई इन्तजाम नहीं किया। एक आदमी अगर एक मोरी में अपनी उंगली देता है और

[मौलवी: अब्दुल गनी डार]

उस की उंगली को कोई जानवर काट लेता है तो वह दोबारा अपनी उंगली उस मोरी में नहीं देगा और अगर वह फिर देता है तो उसे लोग कहते हैं कि यह पागल है, नालायक है और नादान है। तो सरकार को अजनाला तहसील को बचाने का कोई इन्तजाम भी तो करना चाहिये था। यह जो परमात्मा का रूप है इस ने उसे क्यों तबाह होने दिया? इस में परमात्मा की force है तो इसे देखना चाहिये था कि इन floods को कैसे meet किया जाए।

स्पीकर साहिब, अब मैं दूसरी बात अर्ज करूंगा जिस पर पंजाब सरकार को नदामत महसूस करनी चाहिये और वह यह है कि जब यहां से लाखों मुसलमान पाकिस्तान चले गये और वह अपनी सारी जायदाद यहां छोड़ गये और उन जायदादों में हमारे शरणार्थी भाई रहते रहे हैं और वह उस सरकार को बार बार कहते रहे कि इन मकानों की हालत खस्ता होती चली जा रही है इन की मुरम्मत का कोई इन्तजाम करो। लेकिन इस तरफ इस ने कोई ध्यान नहीं दिया। आखिर नतीजा यह हुआ कि हजारों जानें तल्फ हो गईं और अब यह कहते हैं कि उन्होंने परमात्मा का रूप धारण कर के लोगों की इमदाद की। अभी पंडित श्री राम शर्मा जी ने हिसार के बान्ध का जिक्र किया था कि पहले Irrigation Minister साहिब दिल्ली से उसका नक्शा बनवाने के लिए शिमला आये और वह अपने ठेकेदार से बनवाया जो उन के एक अजीज का अजीज था और वह मिनिस्टर साहिब के भाई का अजीज था। इस तरह से वह जगह बन गई और जिन से बनवाई गई वह एक ऐसी community के थे जो उन्हें प्यारे न थे। ताकि अगर उस का कोई इलजाम आए तो इन्हों पर आए और उस की जिम्मेवारी उन पर न आए। हमारे सूबे के Irrigation Department का जो काम है वह एक खासे अफसोस की बात है और पंजाब का नाम इस की वजह से बदनाम हो रहा है। इस में कोई शक नहीं कि भाखड़ा बांध इस के नाम को ऊंचा कर रहा है लेकिन यह बात भी किसी से छिपी नहीं कि इस महकमा में करोड़ों रुपये का गबन हुआ है और करोड़ों रुपये वहां बरबाद हुए हैं। पुलों की मुरम्मत न होने की वजह से वह सैलाब में बह गये और इन की वजह से जगह जगह पर तबाही हुई। इस का नतीजा यह हुआ कि अमृतसर पानी में डूब गया। वहां पानी कहां से आया था वहां कोई नदी नाला तो था नहीं। वहां नहर के पानी से ही इतनी तबाही हुई कि बयान नहीं किया जा सकता। लेकिन यह इस बात पर भी फखर कर रहे हैं। मैं श्री गोरख नाथ से कहूंगा कि इस में गवर्नमेंट का credit नहीं है। इस पर गर्व नहीं करना चाहिये, फखर नहीं करना चाहिये। फिर कहा गया है कि लोगों को करोड़ों रुपये इमदाद की शकल में दिये गये। मैं कहता हूं यह अच्छी बात हुई और यह मुबारिकबाद की बात है लेकिन मैं कहता हूं कि कई इलाकों को बिल्कुल ignore किया गया था। स्पीकर साहिब, पलवल जिला गुडगांव में एक अच्छा खासा कस्बा है। अगर आप को उन दिनों वहां जा कर उसे देखने का मौका मिलता तो आप देखते कि वह किस तरह समुद्र में एक छोटा सा जजीरा बना हुआ था। हमारे साथ के सूबे की गवर्नमेंट ने वहां जितने minors निकाले हैं या वहां जो नाले हैं वह वहां पास के दरिया में गिरते हैं जिस से सैलाब के वक्त हमारे इलाके में पानी भर जाता है। लेकिन हमारी गवर्नमेंट ने इस तरफ कभी ध्यान नहीं दिया जिस की

वजह से हमारा इलाका महफूज़ नहीं रहा। इस का नतीजा यह होता है कि जब पानी आता है तो पलवल एक ज़ज़ीरा बन जाता है और ऐसे मालूम होने लगता है कि उस के इर्द गिर्द एक समुद्र है। उस के पास जो बहुत सारे गांव हैं जिन में कलसाडा, बमनोला जोगी, टीकरी ब्रह्मण, भिनक पुर हथन, बलम गढ़, भिनक पुर के इर्द गिर्द के देहात हैं इस दफा पानी में डूब गये थे और हज़ारों एकड़ जमीन पानी के नीचे आ गई थी और वहां के लोगों को बड़ी परेशानी हुई थी। फसल तबाह हो गई और जमीन पर फलरने कब्जा जमा लिया आखिर यह सब क्यों हुआ। अगर गवर्नमेंट ब्रह्मपुत्र जैसे दरिया को काबू में ला सकती है जो दरिया इतनी तबाही करता था तो यहां क्यों कुछ नहीं किया जा सकता? लेकिन अब यह शायद बहाना करेंगे कि इस वक़्त जो मिनिस्टरी है उस में मिनिस्टर बहुत थोड़े हैं और काम बहुत ज़ादा है लेकिन मैं यह अर्ज़ करनी चाहता हूं कि चाहे यह चार की गिनती में हों लेकिन यही तो करोड़ों रुपये का खर्च करने वाले हैं। इस लिये यह इस जिम्मेदारी से बच नहीं सकते। मैं सरदार उत्तम सिंह की इस बात से इत्फ़ाक रखता हूं कि माधोपुर का बांध बनाना चाहिये। वह पंजाब की भलाई के लिये अच्छा साबित होगा लेकिन वह बांध भी उसी तरीका से न बने जैसे कि हिसार में बनाया गया है। जिस तरह वहां पहले मिनिस्टर साहिब ने अपने रिश्तेदार को काम दिया था और रिश्तेदार ठेकेदारों, engineers और engineers के भी दामादों से ऐसे काम करा कर कुनबा परवरी की थी। मैं इन बातों की तरफ सरकार की तबज़ुह दिलाना चाहता हूं कि वह इन चीजों से बचने की कोशिश करें। मैं यह नहीं कहता कि वह पहली मिनिस्टरी की बुराइयों को कितनी हद तक पकड़ेंगे। मुझे खुशी है कि सरदार प्रताप सिंह कैरों जो हमारे मौजूदा Chief Minister हैं, ने अभी अभी अमृतसर Omnibus Service पर छापा मार कर bogus और duplicate टिकटें काबू में की हैं।

सोफ़र साहिब, ऐसे वक़्तों में यह जो ऐसी चीजें होती हैं तो यह बहुत बुरी बात होती है। खैर यह अच्छा है कि वह छापा मारा करते हैं।

जानब मैं क्या अर्ज़ करूँ कि यह कितनी बड़ी तबाही हुई है इस सैलाब से। सरकार लोगों की मदद कर रही है और खर्च कर रही है। जहां हज़ारों जानवर मारे गये हैं वहां पर सैलाब के बाद भी तबाही कम नहीं हुई। मुझे एक दो गांव का पता है। कलसाडा और बमनोला जोगी में मलेरिया फैला और 150 बच्चों की जानें इस की नज़र हुई। तो आखिर में मैं अर्ज़ करूँगा कि जितना रुपया खर्च हो रहा है इन कामों पर और दूसरे multipurpose स्कूलों पर वह ऐसे ढंग से हो कि सब का भला हो और न सिर्फ उन्हीं लोगों का जहां कि official party का interest हो।

सरदार हरि सिੰਘ (ਦਸੂਆ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ Bill ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ speeches ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਇਤਫਾਕ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਹੜ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੜਾਂ ਨੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ, ਲੋਕਾਂ, ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਸਭ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ (ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ) ਨੇ “ਨਦਾਮਤ” ਦਾ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਨਾ ਸੀ ਜੋ ਵਰਤ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ]

ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਖੁਦਾ ਨੇ ਕਹਿਰ ਨਾਸ਼ਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
(interruption) ਮੈਂ ਦੁਆ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਗੁੜਗਾਂਵਾਂ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਨਾ ਆਵੇ, ਗੁੜਗਾਂਵਾਂ ਵਧੇ ਅਤੇ ਫੁਲੇ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਮੀ ਸਰਕਾਰ ਬੈਠੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਿਝਕ ਨਹੀਂ । ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਮਾਹਿਕਮਾ ਮਾਲ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ, Health ਅਤੇ Agriculture ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗਏ, ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਏ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਿਨਿਸਟਰ, ਪ੍ਰੈਸ ਵਾਲੇ, Financial Commissioner ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਗਰਜ਼ੇ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਚਮੁਚ ਇਹਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਅਤੇ ਦੌਸਤ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਪਿਸ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਉਗਰਾਹੀ ਨੂੰ suspend ਕਰਕੇ, ਅਗਲੀ ਫ਼ਸਲ ਤਾਈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ time ਦਿਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ।

ਫਿਰ ਅਜ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿ ਧੁਸੀ ਬੰਧ 18 ਜਗਹ ਤੋਂ ਟੁਟਾ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਇਆ, ਉਥੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਸੀਂ ਜੋ ਇਥੋਂ ਨਠ ਕੇ ਉਥੇ ਪੁੱਜੇ, ਜਾਂ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਦੇਖਨ, ਉਥੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਰੇਤ ਹੀ ਰੇਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾ ਸਕਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਫ਼ਸਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ । ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਹੋਰ ਰੁਪਿਆ ਕਢ ਸਕੀਏ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਸਿਆ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਸਚਮੁਚ ਕੋਮੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਨ ਕਰ ਸਕਣ ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਬੰਦ ਨੂੰ ਛਿਆਦਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਬਈ ਦੇ bed ਤੋਂ ਦਰਿਆ ਦਾ bed 4 ਫੁਟ ਨੀਵਾਂ ਹੈ । ਦਰਿਆ ਵਿਚ flood ਆਉਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਬਈ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਬਈ ਦਾ ਜੋ ਬੰਧ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਫਿਰ United Punjab ਵੇਲੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਗਹ ਸੀ ਜਿਥੇ ਇਕ ਝੀਲ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਸਕੀਮ ਸੀ । ਉਥੇ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਫ਼ਸਲ ਦਾ revenue ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ

ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਹਦੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਝੀਲ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਥੇ ਬੰਨ੍ਹ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਿਆਇ ਬਿਆਸ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਬਿਲ ਦੀ ਪੁਰ ਜ਼ੋਰ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : 12 ਬਜੇ guillotine apply ਹੋਗੀ । 5, 10 ਮਿਨਟ ਮੈਂ ਜੋ suggestions ਦੇਂਦੀ ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ । ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਕੋ time ਦੁੱਗਾ ।

(Guillotine will be applied at 12 noon. Hon. Members are requested to make their suggestions within 5 or 10 minutes. After that the Finance Minister would be given time to make his speech.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ (ਸੋਹਨਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ bill ਕੇ ਅਨੁਦਰ ਜੋ demand No. 13 ਹੈ ਉਸ ਮੈਂ ਏਕ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਸੀ ਰਕਮ ਹੈ 96,410 ਰੁਪਏ ਦੀ ਜੋ industry ਕੇ ਲਿਏ ਹੈ । ਮੈਂ ਅਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਜ਼ਿਲਾ ਮੈਂ ਏਕ ਏਸਾ ਸਹਕਮਾ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹਰ ਜ਼ਿਲਾ ਮੈਂ ਖੋਲਤੀ ਹੈ । ਸਗਰ ਹਮਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਜੋ District Industries Officer ਹੈ ਕਹ ਏਕ retired Civil Supplies Officer ਲਗਾ ਹੁਆ ਹੈ । House ਕੋ ਧਰਮ ਤੋ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Civil Supplies.....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਇਸੀ ਬਾਤ ਸੇ ਮੈਂ ਡਰਤਾ ਥਾ । ਇਸ ਬਿਲ ਮੈਂ ਇਨ ਬਾਤਾਂ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । (That is what I was afraid of. There is no mention of these things in this Bill.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : Demand No. 13 ਜੋ ਹੈ, ਉਸ ਮੈਂ industries ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ । ਕਹ ਜੋ Industries Officer ਹੈ ਉਸੇ industries ਕੇ ਕਾਮ ਸੇ ਵਾਕਫਿਯਤ ਨਹੀਂ ਐਰ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਗੁਡਗਾਂਵ ਮੈਂ industries develop ਕੀ ਹੈ । ਕਹਾਂ ਕੀ ਜੋ ਸਬ ਸੇ ਕੜੀ industry ਸਰਸੀਂ oil seed ਕੀ ਥੀ, ਜਿਸ ਕੇ ਨੀਚੇ 15 ਲਾਖ ਏਕੜ culturable ਜ਼ਮੀਨ ਥੀ.....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ relevant ਨਹੀਂ ਹੈਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦੁੱਗਾ । (The hon. Member is irrelevant. I will not permit him to be so.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਸਰਸੀਂ ਕੀ industry.....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ relevant ਨਹੀਂ ਹੈਂ । (The hon. Member is not relevant.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : ਇਸ ਮੈਂ industries ਕੇ ਲਿਏ 96,000 ਸੇ ਕੁਝਾਦਾ ਰੁਪਧਾ ਹੈ ।

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : Industries ਕਾ Head ਤੋ ਹੈ ਸਗਰ ਧਰਮ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਧਰਮ ਰੁਪਧਾ ਕਹਾਂ ਕਰਵੇ ਹੋਗਾ । (This is under the Head 'Industries' but the hon. Member does not seem to know where the money is proposed to be spent.)

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ ਸ਼ਰਮਾ : 1,150 ਰੁਪਏ pay of Officers ਹੈ....

अध्यक्ष महोदय : किस के नीचे हैं ? (Under what item?)

“The above supplementary demand has been necessitated as a result of the appointment of an Assistant Director of Industries on a higher salary....”

तो क्या आप pay of officers में सब कुछ ले लेंगे ? [Will he include everything under the Head (pay of Officers) ?]

श्री बाबू दयाल शर्मा : वह अकसर भी तो District Industries Officer के ऊपर ही काम करेगा, उसे ही control करेगा.....

अध्यक्ष महोदय : इस से debate का level नीचा आता है। (This sort of discussion brings down the level of debate.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं यह गुज़ारिश कर रहा था कि हमारे इलाके में industries develop हो सकती हैं। यहाँ पर barley बहुत पैदा होता है।

अध्यक्ष महोदय : आप यह बातें general discussion में कर सकते हैं। (The hon. Member can refer to these matters while speaking on the general discussion of the Budget.)

श्री बाबू दयाल शर्मा : मैं तो यह suggestion देना चाहता था।

Mr. Speaker : Order Please.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਡੀਮਾਂਡ ਨੰਬਰ 3 ਦੇ ਮੇਜਰ ਹੇਡ 17 ਅਤੇ 18 ਲਈ 42 ਲਖ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਛੇ ਸੌ ਅਤੇ 5 ਲਖ 31 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਰਕਮ ਗਈ ਰਕਮ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਰਕਮ ਤੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਉਂ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦੋ ਦਰਿਆ ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਲ ਕੇ ਕਬੱਡੀ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਇਲਾਕਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨਾ ਨੁਕਸਾਨ ਅਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਉਠਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰੀਕੇ ਪਤਨ ਤੇ ਮੰਗੂ ਬਨ੍ਹ ਕਿਉਂ ਟੁਟ ਗਿਆ ਸੀ ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਹਰੀਕੇ ਪਤਨ ਤੇ ਜੋ ਪੁਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਐਨੀ ਥਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਪੂਰੀ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਲੰਘ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਪੁਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਘਟ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਕਈ ਵੇਰ ਪੁਲ ਤੋਂ ਉਪਰੋਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਅਜ ਕਲ ਰਬ ਵੀ ਅਸਾਡੇ ਤੇ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਬ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ 5-6 ਲਖ ਕਯੂਸਕਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਇਥੋਂ ਪਾਣੀ 8--10 ਲਖ ਕਯੂਸਕਸ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਇਸ ਅੰਨੇ ਨਿਕਾਸ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹ ਤੋੜ ਦਿਤਾ। ਫਿਰ ਦਰਿਆ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹਰੀਕੇ ਪਤਨ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਕਈ ਢਾਹ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਥਾਂ ਤਕ ਇਕ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਨੁਕਸਾਨ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੰਗੂ ਵਾਲਾ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁਟਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦੇ ਮੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਢੇਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਦਰਿਆ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਸਕਿਆ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਗਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਤਹਸੀਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਦਰਿਆ ਕਢ ਕਢ ਕੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਲ ਸੁਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਅਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਪਰ ਬਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਰਾਵੀ ਅਤੇ ਬਿਆਸ ਤੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਵੇਂ ਕੇ ਅਸਾਡੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਇਕ ਖੂਹ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਨੁਕਸ ਹਨ ਤਾਂ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਤਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਜਦ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਉਥੇ ਲੋਕ ਨਹਾਉਂਦੇ ਲਈ ਗਏ ਤਾਂ 1 ਆਦਮੀ ਮਰ ਗਿਆ ਅਤੇ 11-12 ਫਟੜ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਵਿਚ ਜੋ ਸਪਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਦਾ ਰੁਖ ਮੋੜ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਹਦ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਿ ਇਹ ਸਪਰ (spur) 20 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਖਰਚ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਏ 20 ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜਰਨਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਜਮੇ ਕਹਿ ਲੈਣੀਆਂ ਹੁਣ ਜੇ ਖਰਚ ਡੀਮਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡੀਟੇਲਜ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

[Does the hon. Member think that this spur would be ready within the next twenty days. This amount is being demanded to cover the expenditure to be incurred within next twenty days. He may refer to those matters during the General Discussion of the Budget. Now there is no need to go into the details of the expenditure shown in the demands.]

ਵਿਜ ਸੰਤੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਸੋਹਨ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕਾ ਸ਼ਕੂਰ ਹੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ demands ਪਰ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਕਾਮ ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਹੈ। ਦਰਹੱਦੀਕਤ ਹੁਣ ਏਸੀ support ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਅਸੀਂ ਮਹਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। democracy ਕੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਮੇਂ ਪਤਾ ਨ ਹੋਂ ਕਹਿ ਹਮੇਂ ਬਤਾਈ ਜਾਏਂ। ਹਰ ਸੰਬਰ ਕਾ ਧੰਨਵਾਦ ਹੈ ਕਿ ਕਹਿ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਖਰਾਬੀਓਂ ਪਰ ਕੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੋਂ ਆਰ ਬੇਸ਼ਕ ਸਕਤ ਇਲਾਜਾਜ਼ ਕਰੋਂ। ਹਮ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁਨਾ ਹੈ ਆਰ ਜਿਨ ਸੰਬਰਾਂ ਨੇ ਹਮਾਰੇ ਕਾਮ ਕੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਹੈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਭ ਕਾ ਸ਼ਕੂਰ ਹੂੰ। ਮੈਂ ਅੱਥਰ ਝਾੜਾ ਇਸ ਬਾਤ ਮੈਂ ਨ ਜਾਤਾ ਹੁਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਦ ਏਕ ਇਤਰਾਜ਼ਾਤ ਕਾ ਜੋ ਕਿ ਧੰਨਵਾਦ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ।

[वित्त मंत्री]

पंडित श्री राम शर्मा जी ने हमारे काम पर काफी नुक्ताचीनी करने की कोशिश की है। खास कर के नहरों के महकमे पर उन्होंने बहुत सख्त इलजामात लगाए। मुझे इस के लिये दुःख है खासतौर पर इसलिये कि जब वह खुद जानते हों कि इस सारे मामले की back-ground क्या है। उन्हें यह भी पता है कि हकूमत इन सब मामलों से काफी वाकफियत रखती है और इस महकमे के नकायस को बखूबी जानती है। और इन्हें दूर करने के लिये जरूरी कदम भी उठाए हैं। जहां कहीं भी नुकस देखा गया है वहां उसे दूर किया गया है। जिन अफसरों की बाबत पंडित जी ने इशारा किया है उन के बारे में हकूमत को पूरी वाकफियत है। उन के बारे में हमें मालूम है और आप सब जानते हैं कि किस बेदरेगी से हकूमत ने ऐसे अफसरों को बरखास्त कर दिया है। उन के खिलाफ enquiries की जा रही हैं। पंडित जी को हाल ही में एक सवाल के जवाब में बताया गया था कि ऐसे अफसरों के खिलाफ न सिर्फ enquiry ही की गई है बल्कि उन के चलान तैयार करके अदालत में दे दिये गये हैं। हमारी हकूमत को यह बताने में फखर है कि अफसर चाहे कितना ही बड़ा या छोटा क्यों न हो किसी को भी नहीं छोड़ा गया और जितने भी ऐसे अफसर थे उन के खिलाफ कार्रवाई की गई है। एक वक्त वह बड़े बड़े अफसर थे और आज उन्हें अदालत में मुलजमों के कटहरे में खड़ा किया गया है। लेकिन फिर हमारे दोस्त कहते हैं कि हम गफलत हैं। यह दुःख की बात है। मैं नहीं मानता कि हमें इस बात की वाकफियत न हो और मैं तक्की रखता हूं और सब को यकीन दिलाता हूं कि जितनी हम से आप को तक्की है वह हम पूरी करेंगे। जहां तक निगरानी की जरूरत है वहां जरूर करेंगे और जहां जहां भी हमें मालूम होगा कि अफसर corrupt हैं वहां enquiry होगी और उन्हें prosecute किया जायेगा और सख्त से सख्त action लेने से गुरेज नहीं किया जायगा।

पंडित जी ने कई ऐसे इलजामात लगाये हैं जिन का मैं जवाब देना मुनासिब नहीं समझता। फिर कई इलजामात तो ऐसे हैं जो आम किस्म के हैं। यह कहा गया है कि इस महकमा में रिश्वत ज्यादा है। पुलों की आम हालत का जिक्र किया गया कि इन पर सीमेंट पूरा नहीं लगाया जाता ईंटें और गारा ठीक नहीं लगाया जाता। इस के साथ ही उन्होंने किसी खास पुलों का और सड़कों का जिक्र किया होता फिर तो बेहतर होता। अगर हम ने इन शिकायतों के मुतालिक enquiry न करवाई होती या गफलत करते तो उन का गिला बजा था। General बातों से न तो पब्लिक को कोई फायदा होता है न गवर्नमेंट को और न ही नुक्ताचीनी करने वाले को।

फिर उन्होंने floods की बाबत बड़ी कड़ी नुक्ताचीनी की है और उन्होंने

12 Noon

यह भी फरमाया कि वह अरसा बीस साल से मैम्बर बने हुए हैं और उन्हें काफी तजर्बा है। मैं कहता हूं कि यह वाकई ठीक है और इस से कोई इनकार नहीं करता है और हम उन के तजर्बा का पूरा पूरा फायदा उठाना चाहते हैं। जैसी भी वह हमारी मदद करेंगे—जैसा कि कल चीफ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया था—हम उन सब की मदद को welcome करते हैं। हम कहते हैं कि वह आगे आएँ और मदद करें और हम उसे welcome

करेंगे। उन्होंने यह भी कहा कि एक कमेटी appoint कर देनी चाहिये या एक कमीशन मुकर्रर कर देना चाहिये जो उस तबाही की जो floods से हुई पड़ताल करे और उस का survey करे; मगर मैं तो समझता हूँ कि इस से कोई फायदा नहीं निकलता है। यह तो मुसल्लमा बात है कि floods आए हैं और तबाही हुई है और भारी नुकसान हुआ है। मैं समझता हूँ कि इस की कोई जांच पड़ताल कराने की जरूरत नहीं है enquiry की जरूरत नहीं है। जो नुकसान पंजाब में हुआ उस में कोई झगड़े की बात नहीं यह तो मुसल्लमा बात है कि नुकसान हुआ। यह floods किसी की गफलत की वजह से नहीं आए और जो नुकसान हुआ वह Government की गफलत से नहीं हुआ। आप सब जानते हैं कि सारी बरबादी का कारण वह बारिशें हैं जो कि उन दिनों हुईं। इतनी बारिशें हुईं और इतने floods पंजाब के अन्दर आए कि जिन की मिसाल नहीं मिलती है। पिछली एक सदी में इतने ferocious floods नहीं आए। Living memory में तो नहीं आए पहले आए हों और किसी ने देखे हों तो कह नहीं सकते। यह मानी हुई बात है कि इस का कारण बारिशें ही थीं। इस लिये इन के बारे में मजीद enquiry कराना कि फलां head क्यों टूटा, फलां पुल क्यों बह गया और फलां बांध में क्या नुकस था। वगैरह २, मैं समझता हूँ कि इन चीजों की enquiry करना केवल public funds के जाया करने की बात होगी और कोई नतीजा नहीं निकलेगा। इस लिये उन की इस suggestions में मुझे कोई खास वजन नहीं मालूम होता। फिर उन्होंने हरियाणा का हवाला देकर फरमाया कि इन floods में भी जो relief दिया गया इस में भी हरियाणा का खयाल नहीं रखा गया और कोई ध्यान नहीं दिया गया। उन के साथ वही सलूक जिस के मुताल्लिक यह आप इशारा किया करते हैं किया गया। मगर मुझे सख्त अफसोस है कि उन्होंने इस चीज की तरफ अच्छी तरह तवज्जुह नहीं दी। जैसा कि मेरे एक साथी वजीर ने कल कहा था कि हरियाणा के लोग बड़े खुशकिस्मत हैं। इन को कुदरत ने भी बाढ़ों के सिलसिला में वही proportion दी जिस के बारे में यह आम शिकायत करते हैं यानी बहुत कम floods आए हैं (हंसी) इस लिये जो वहां बारिशों से नुकसान हुआ है वह Jullundur Division के मुकाबले में बहुत कम था। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि इस में किसी proportion का सवाल नहीं था अगर कोई सवाल था भी तो वह human misery का था। जो रुपया बांटा गया अगर उस में से कहीं ज्यादा दिया गया तो इस लिये नहीं कि वह फलां Division था और अगर कहीं कम दिया गया तो इस वजह से नहीं कि वह फलां Division था। इसी तरह, अगर किसी गांव में ज्यादा मिला तो इस लिये नहीं कि वह फलां Division, जिला या तहसील में था। सवाल सिर्फ यह था कि जो लोग तकलीफ में थे उन को relief देना था। इसका data हमारे पास मौजूद है और मैं आप की information के लिये बता देता हूँ। Jullundur और Ambala Division में relief की तकसीम इस हिसाब से हुई। Jullundur Division में जितने गांव थे जिन में कि नुकसान हुआ उन की तादाद 5,750 है और अम्बाला डिवीजन में ऐसे गांव की तादाद

[वित्त मंत्री]

1,500 है। इस से आप अन्दाज़ा लगा सकते हैं कि जितना नुकसान जिस इलाके में हुआ है उसकी extent के मुताबिक proportion कायम की और इसी basis पर यह work out की और यह proportion एक और चार (1 : 4) के मुकाबले की बनती है। इसी हिसाब से खर्च की allocation की। फिर न सिर्फ हमने Divisions में ही नुकसान की proportion देखी बल्कि ज़िलों में भी इसी हिसाब के साथ allocation की। हमने देखा कि Ambala Division में कौन जिले हैं जिन में ज्यादा नुकसान हुआ और कौन से हैं जिन में कम हुआ और उन की proportion work out की है। मैं आप की वाकफियत के लिये बता दूँ कि यह proportion Ambala Division में इस तरह से है। अम्बाला में 25 फीसदी, करनाल में 25 फीसदी, रोहतक में 20 फीसदी, गुड़गांव में 15 फीसदी और हिसार में 15 फीसदी हैं। यह proportion कहीं कुछ मामूली कम हो या ज्यादा हो यह तो हम कुछ नहीं कह सकते मगर यदि कोई हम पर यह अजाम लगाए कि हमने तबज्जुह नहीं दी तो मैं कहता हूँ कि यह दुस्त नहीं है। जो हमने relief दिया उस में पूरी र कोशिश की है और जो suffering हुई उस की extent के मुताबिक उस की allocation की है। इसलिये अगर यह सवाल पैदा किया जाए कि हरियाणा प्रान्त को relief कम मिला और जालन्धर division को ज्यादा मिला तो मैं समझता हूँ कि यह कोई ऊँचे level की बात नहीं है।

मौलवी अब्दुल गनी डार : कितना रुपया Ambala Division को और कितना Jullundur Division को allocate हुआ ?

वित्त मंत्री : एक बात श्री देव राज सेठी जी ने कही है। मैं देखता हूँ कि वह इस वक्त हाऊस में उस का जवाब सुनने के लिये मौजूद नहीं हैं। मेरा खयाल है कि शायद वह इतने keen भी नहीं थे कि जवाब दिया जाए। चूंकि यह बात उन्होंने यहां पर कह दी है इस लिये मैं जवाब देना जरूरी समझता हूँ। नुमायश के खर्च के बारे में उन्होंने काफी कड़ी नुक्ताचीनी की है। उन्होंने नुमायश पर खर्च के कुछ item quote किये हैं। मसलन एक 5 हजार का, दूसरा 44 हजार का और तीसरा एक लाख नौ हजार का। कुल मिला कर यह सारा खर्च एक लाख 59 हजार रुपये के करीब बनता है। उन्होंने ज्यादा जोर जो दिया है वह एक लाख 59 हजार रुपये के खर्च की बाबत है। कॉर्फ जोर नुक्ताचर्च में लगाया है जो कि भाखड़ा के माडलों की नुमायश के निमित्त में उठा है। मुझे अफसोस के साथ कहना पड़ता है कि उन्होंने वह नुक्ताचर्च की जिस की जरूरत नहीं थी। वह भी वहां पर गये, आप भी सब दोस्त गये और मैं भी गया और सब ने नुमायश देखी। उन को पता होगा कि नुमायश फिर लिये लगाई जाती है। आप को भी पता है कि Exhibition लगाने का फायदा है क्या हुआ जो attractive नहीं जो लोगों को अपनी तरफ न खींचे और जो लोगों में दिलचस्पी पैदा करे। अगर pavillion पर माडल जो बनाए गए उन पर एक डेढ़ लाख रुपया नुमायश की गरज से खर्च हो गया तो मेरी समझ में नहीं आया कि वह कैसे जाया गया। उन चीजों के models की exhibition पर खर्च

क्यों न हो जिन पर कि हम 160 करोड़ रुपया खर्च कर रहे हैं। अगर हम उस पर 160 करोड़ रुपया खर्च करने का इरादा रखते हैं जिस का कि आज सारा दुनिया में नाम है और जिस का नाम न सिर्फ पंजाब, हिंदुस्तान बल्कि तमाम दुनिया में है तो अगर उस का exhibition के लिये एक डेढ़ लाख रुपया खर्च कर दिया है तो मैं पूछता हूँ कि उस पर criticism करने में कितना वजन था। एक बात उन्होंने और कही है जिसे सुन कर कि मुझे बहुत ही हैरानी हुई है उन्होंने कहा कि अगर कोई commercial concern होता तो शायद इस बेदरगी और बेइर्दी के साथ रुपया खर्च न होता। मेरा ख्याल है कि वह जानते होंगे कि commercial concerns कितना खर्च publicity के लिये कर देते हैं। उन को भी पता होगा और मुझे भी पता है कि छोटें commercial concerns भी जो हैं वह कितना राया advertisement के लिये खर्च करते रहते हैं और करते हैं। आने वाले भी और मेरे पास भी कई किस्म का literature आता रहता है। मिनाल के तोर पर एक oil refinery जो Tromby में Bombay के करीब बनी हुई है उस का literature कितना कीमती और खूबसूरत होता है और वह दूसरे तीसरे सप्ताह आता रहता है वह concern जो 160 करोड़ का नहीं है और शायद चंद एक करोड़ का भी बमुश्किल ही हो इतना रुपया advertisement के लिये खर्च कर रहा है और इतने कीमती pamphlets जारी कर रहा है तो अगर हमने एक डेढ़ लाख रुपया भाखड़ा माडल की नुमायश पर कर दिया तो मुझे तो उस के criticism में कोई force नजर नहीं आती। अगर बिजर्ल के महकमे को भी commercial concern ही कहा जाए तो मैं समझता हूँ कि यह ठीक ही होगा। यह भी एक किस्म का commercial concern ही है। वहाँ अगर उन्होंने exhibition के लिये एक डेढ़ लाख खर्च कर दिया तो इस में कोई खान बात नहीं जिन पर नुकार्य भी की जाए। फिर उन्होंने यह भी कहा कि जब बिजर्ल और पानी वाले महकमों के estimates आते हैं तो Finance Department वाले तबजूह नहीं देते हैं और उन को चाहिये कि वह हर मामले में छानबीन किया करें और इस मामले में भी उन को चाहिये था कि अच्छी तरह जांच और छानबीन करते बगैरह र। मैं उन को वाकफियत के लिये अर्ज करूँ कि Finance Department ऐसे मामलों में बहुत चौकस है जहाँ कि एक पैसे का भी खर्च होना हो और ऐसी कड़ी नजर रखते हैं जिस की कि वह तबक्को भी नहीं करते होंगे। जितनी कड़ी नजर के लिये आप कहते हैं और रखने की तबक्को हम से रखते हैं उस से भी कहीं ज्यादा रखी जाती है। हरेक department के जब plan आते हैं तो उन की अच्छी तरह पड़ताल की जाती है और बड़ी कड़ी नजर से देखा जाता है और मुझे यह कहने में बिल्कुल झिझक नहीं है कि अगर दूसरे departments इस department का अच्छा नहीं समझते और उन को यह department अच्छा नहीं लगता तो उस की सिर्फ यही वजह है। हम इतनी कड़ी निगरानी करते हैं। किसी का plan रद्द कर दिया किसी का कम कर दिया, किसी का वापस कर दिया कि दुबारा बनाए बगैरह बगैरह और कई हालात में इस के कारण दूसरे महकमे इस को बुरा मनाते हैं। कई एक Heads of Department तो meetings

[वित्त मंत्री]

मैं ही कह देते हैं कि **F.D.** बहुत सख्ती करता है। मुझे याद है और जो मुझे थोड़ा बहुत तजरुबा हुआ है और वाकफियत हुई है कि हमारा **Finance Department** छाटे से लेकर बड़े से बड़े अफसर तक को नहीं छोड़ता है। जहां वह समझता है कि नुकताचीनी जरूरी है वह पुरे जोर के साथ करता है। और हम भी समझते हैं कि किसी **plan** पर फजूल खर्च न हो और हमारी हमेशा कोशिश यही रहती है। इस लिये मैं आप को यकीन दिलाना चाहता हूं कि आगे के लिये ही नहीं पहले भी हम इन चीजों पर निहायत ही कड़ी नज़र रखते हैं। इतनी कड़ी निगरानी जितनी कि वे हम से तवक्को रखते हैं, मगर मैं तो यह भी कहूंगा कि हम इस से भी ज्यादा ही रखते हैं और रखेंगे।

मेरे माननीय मित्र सरदार सरूप सिंह ने अमृतसर के **floods** के बारे में कहा। वह इस वक्त यहां मौजूद नहीं हैं शायद इस लिये कि वह तवक्को नहीं करते थे कि उन की बात का जवाब दिया जाये लेकिन जो उन्होंने कहा है कि **floods** के मुतअल्लिक **enquiry** की जाए उन्हें खुद इस बारे में पता है कि गवर्नमेंट ने **enquiry** करने के लिये एक **Superintending Engineer** मुकर्रर कर दिया है। वह यह भी जानते हैं कि उस ने **Legislators** को **approach** किया और उन्हें चिट्ठियां लिख कर भी उन की राय मांगी है। उस ने सब **Legislators** को कहा है कि वे अपने **suggestions** दें कि क्या क्या **floods** आने के **causes** हैं और किन तरीकों से वह उन की आयांदा के लिये रोक थाम कर सकते हैं। हम सारे पंजाब के लिये तहकीकात करवा रहे हैं और देखेंगे कि **floods** के क्या क्या कारण हैं और हमें इन को रोकने के लिये क्या क्या कार्रवाई करनी चाहिये।

इस के इलावा कामरेड राम किशन जी ने **tenements** के मुतअल्लिक काफी नुकता चीना की और कहा कि **Central Government** से हमें **aid** मिलती है लेकिन हम तवज्जो से कोशिश नहीं करते कि हमें वक्त पर यह **aid** मिल जाये। हो सकता है कि हम उन को पूरी **information** न दे सके हों या उन्होंने **information** लेने की कोशिश न की हो। मैं उन्हें यकीन दिलाता हूं कि ऐसी बात नहीं हुई और न ही हम होने देंगे। जहां हमें **aid** मिलती है उस के लिये हम हमेशा कोशिश करते हैं कि वह हमें वक्त पर मिल जाये और जिस काम के लिये हमें मिली है उसी काम पर खर्च की जाये। बेहतर होता कि वह ऐसा सुझाव बजट के **general discussion** के मौके पर देते या उस दिन देते जब वह इस का जवाब सुनने के लिये यहां मौजूद भी होते। इस के बाद मेरे माननीय मित्र श्री धर्म वीर वासिष्ठ ने अपने गांव के नाले का जिक्र किया और कहा कि इस की वजह से लोगों को बहुत तकलीफ होती है। इस के बारे में अभी तो मुझे खास पता नहीं। मैं दरियाफत करूंगा कि इस की क्या दिक्कत है और हम इस के सम्बन्ध में क्या कर सकते हैं। इस का जिक्र भी अगर उन्होंने बजट के **discussion** के मौके पर किया होता तो बेहतर होता इस के इलावा मैं साफ तौर पर अर्ज कर देना चाहता हूं कि मुझे सब से ज्यादा दुःख अपने मोहतरिम बुजुर्ग मौलवी अब्दुल गनी के ख्यालात को सुन कर हुआ है जब उन्होंने यह कहा कि पंजाब सरकार **credit** की वजाए नदामत की मुस्तहिक

है। मैं नहीं समझ सका कि हम ने कौन सा काम किया है जिस के लिये हमें नदामत उठानी पड़े और कि उन के इतने सख्त और कड़े अलफाज इस्तेमाल करने की क्या justification थी। उन्होंने ऐसा कह कर दूसरों को उकसाने की कोशिश की। मैं उन से अर्ज करूंगा कि दरहकीकत floods के दिनों में गवर्नमेंट की कार करदगी का अंदाजा श्रीमती प्रकाश कौर, श्री गोरख नाथ, सरदार उत्तम सिंह और सरदार हरि सिंह लगा सकते हैं जिन्होंने उन दिनों floods का नजारा अपनी आंखों से देखा। वह जानते हैं कि बाढ़ आ जाने से किस कदर तबाही और बरबादी हुई, लोगों को किन किन मुसीबतों का सामना करना पड़ा और सरकार ने उन्हें सहायता देने के लिये क्या क्या कदम उठाए। ऐसा मालूम होता है कि मेरे दोस्त ने मुकम्मल वाकफियत न होने की वजह से नुकतार्चीनी की है क्योंकि उन्हें मुसोबतज्जश लोगों को देखने का मौका नहीं मिला। और यही वजह है कि उन्होंने शायद बिना सोचे समझे ऐसे सख्त कलमात मुंह से निकाले जिन के हम कभी मुस्तहिक नहीं थे। उन्होंने यह भी कहा कि पंजाब सरकार इस के लिये इसी लिये जिम्मेदार है क्योंकि इस ने drainage बनाने पर पहले ध्यान नहीं दिया। इस के मुतअल्लिक मैं इतना अर्ज कर दू कि गो इस वक्त मुझे इस बारे में पूरी official information हासिल नहीं लेकिन इस के बावजूद एक शहरी होने की हैसियत से मैं जानता हूँ कि कई बार पहले गवर्नमेंट ने उस की तरफ अपनी तवज्जुह दी। सेंट्रल गवर्नमेंट ने भी इस सिलसिले में कुछ मदद करने की offer की थी। पंजाब गवर्नमेंट ने एक drainage scheme तैयार की थी जिस के मुताबिक Central Government और Punjab Government ने contribution करनी थी और इस के इलावा उन जमींदारों ने जिन को इस स्कीम से फायदा पहुंचता था। उन को कहा गया था कि वह भी अपनी contribution labour की शकल में, cash की शकल में या जमीन देने से करें। लेकिन मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि कुछ political parties ने इस situation को exploit किया और लोगों को उकसाया कि यह सरकार का काम है और वे बिल्कुल इस काम में अपनी contribution न दें। यह स्कीम रह गई—इस लिये नहीं कि हमारी सरकार इसे पायाए तकमील तक पहुंचाना नहीं चाहती थी इस लिये नहीं कि सेंट्रल गवर्नमेंट का मदद देने का इरादा नहीं था बल्कि इस लिये कि लोगों को बहकाया गया कि वे इस काम में अपनी contribution न दें। इस बहकाने का नतीजा यह हुआ कि आज करोड़ों रुपये का नुकसान हुआ है। अगर उस वक्त लोगों को वर्गलाया न जाता और वह अपना सहयोग गवर्नमेंट को देते तो यह drainage का काम उसी वक्त मुकम्मल हो जाना था। और हम ने बहुत हद तक इस तबाही और बरबादी से बच जाना था जो इस वक्त हुई है। इस लिये मैं अर्ज करूंगा कि मौलवी साहिब ने जो कड़े अलफाज में नुकतार्चीनी की है उस की justification मालूम नहीं होती। जो कुछ बाढ़ के सिलसिले में किया गया है उस के मुतअल्लिक मैं कुछ ज्यादा जिक्र नहीं करना चाहता क्योंकि मेरे कुछ दोस्तों ने जो उस इलाके से ताल्लुक रखते हैं पहले ही इस के मुतअल्लिक काफी जिक्र कर दिया है। चन्द बातें जिन की तरफ मेरी तवज्जुह दिलाई गई है जैसा कि Taccavi और Abiana के मुतअल्लिक मैं उस के बारे में अर्ज कर दू कि Taccavi के मुतअल्लिक हम पहले ही फैसला कर चुके हैं और आब्याने की वसूली हम ने

[वित्तमंत्री]

मुलतवी कर दी है। अगर किसी और information के मुतअल्लिक मैम्बर साहिबान interested हों तो वह उन्हें दी जा सकती है। जहां जहां किसी और इलाकें का problem हो मसलन किसी इलाके को सैलाब की वजह से अभी तक दिक्कत हो तो उन problems को हम अलहदा अलहदा examine कर लेंगे। हम तो सब का दाद के मुस्तहिक थे। या कम से कम यह तो कह देते कि जो जिम्मेदारी आप ने हम लोगों पर डाली थी उस को हमने अच्छी तरह निभा दिया और खुश असलूबी से सर अंजाम दिया। मौलवी साहिब को नुक्ताचीनी वैसे तो मैंने मुहब्बत से सुनी है। लेकिन वह बहुत मुनासिब नहीं थी। स्पीकर साहिब, मैं तब तक करता हूँ कि अब हाऊस इस बिल को बगैर किसी मर्जिद बहस के पास कर देगा।

Mr. Speaker : Now guillotine will be applied and no more speeches will be allowed to be made on this Bill.

Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 1) Bill be taken into consideration at once.

The motion was carried.

CLAUSE 2

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 2 stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 3

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 3 stand part of the Bill.

The motion was carried.

SCHEDULE

Mr. Speaker : Question is—

That the Schedule stand part of the Bill.

The motion was carried.

CLAUSE 1

Mr. Speaker : Question is—

That Clause 1 stand part of the Bill.

The motion was carried.

TITLE

Mr. Speaker : Question is—

That Title be the Title of the Bill.

The motion was carried.

Mr. Speaker : Question is—

That the Punjab Appropriation (No. 1) Bill be passed.

The motion was carried.

(The Sabha then adjourned till 10 a.m. on Friday, the 9th March, 1956)

Punjab Vidhan Sabha

Debates

9th March, 1956.

Vol. I —No. 7

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, 9th March, 1956

	Pages
Starred Questions and Answers ..	1—32
Unstarred Questions and Answers ..	32
Presentation of Budget Estimates for the year 1956-57 ..	32—68

CHANDIGARH :

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1957

पंजाब विधानसभा

पंजाब

पंजाब

पंजाब

पंजाब

ERRATA

PUNJAB V DHAN SABHA DEBATE, VOL. I—NO. 7,
DATED 9TH MARCH, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
obtained	oltained	(7)8	6th from below.
if	if if	(7)29	2
1st line be read after the second line on page 38			
burglaries	burgaries	(7)41	25

Page 10

THE PUNJAB VICHAR SABHA
PUNJAB VICHAR SABHA

1. The Punjab Vichar Sabha
2. The Punjab Vichar Sabha
3. The Punjab Vichar Sabha
4. The Punjab Vichar Sabha
5. The Punjab Vichar Sabha
6. The Punjab Vichar Sabha
7. The Punjab Vichar Sabha
8. The Punjab Vichar Sabha
9. The Punjab Vichar Sabha
10. The Punjab Vichar Sabha

PUNJAB VIDHAN SABHA.

Friday, 9th March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 10 a.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS.

ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT.

***6232. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state the progress so far made by the Government in setting up a high power special Anti-Corruption Department, the nature of its functions and the scope of its work?

Sardar Partap Singh Kairon : The Anti-Corruption Department is being provided with staff gradually. At present, out of the seven sections, which the Department will finally have according to the scheme, only two, namely, (1) the Sorting & Follow-up Section, and (2) the Special Inquiry Agency or the Detection and Investigation Section, are working full-fledged. The task of organising the Intelligence Section has, for the time being, been entrusted to the Officer-in-Charge, Special Inquiry Agency. An Executive Engineer of the Irrigation Branch has also been appointed as Officer-on-Special Duty to help in the investigation of cases against Public Works Department officials.

The objective of the Department is to bring about the speedy eradication of corruption. It has been given powers to deal with all matters relating to corruption, and in particular :—

- (1) to locate the root causes of corruption and devise ways and means of eliminating them;
- (2) to direct enquiries through normal departmental channels, call for reports in such cases and take all necessary steps for the speedy disposal of complaints;
- (3) to co-ordinate and direct, where necessary, the action taken by other Departments for the eradication of corruption;
- (4) to call for reports from Heads of all Departments on complaints of suspected corruption and where considered necessary to make confidential enquiries into them;
- (5) to order the registration of cases against corrupt officials;
- (6) to obtain and convey the sanction of Government for their prosecution;
- (7) to decide whether the State should appeal against acquittal or inadequate sentence;
- (8) to call for periodical reports, returns and other information that is considered necessary for the efficient functioning of this Department and is related to its work;
- (9) to issue instructions to all Departments for their guidance in the campaign against corruption.

श्रीदेव राजसेठी : जनाब असली सवाल जो था वह High Power Anti-Corruption Department के बारे में था मगर मुख्यमंत्री जी ने जो तफसील बताई है वह उस Anti-Corruption Department की है जो पहले चलता रहा है। मैं पूछता हूँ कि अब जो High Power Anti Corruption Department बनाया गया है उस पर कब अमल होगा।

मुख्य मंत्री : यह जो सज्जन high powers वाले Department का सवाल पूछन वाले हैं मैं उन से कहता हूँ कि वह यह कहें कि उन के दिल की असली बात क्या है। मैं तो इसे High Power Department ही समझता हूँ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि यह जो high power वाला Department है क्या यह कायम हो चुका है या अभी कायम करने की तैयारी ही की जा रही है ?

मुख्य मंत्री : मेरा ख्याल है कि या तो आप ने जवाब सुना नहीं या आपने उसे समझा नहीं है। मैं ने कहा है कि यह कायम हो चुका है और इस के सात sections में से फिलहाल दो sections पूरी तरह function कर रहे हैं।

श्रीदेव राजसेठी : जवाब में बताया गया है कि एक Executive Engineer of Irrigation Branch रखा है जो कि P.W.D. में corruption के cases की investigation करेगा। मैं जानना चाहता हूँ कि क्या वह Executive Engineer P.W.D. के बड़े बड़े अफसरों जैसे Chief Engineer, Superintending Engineer वगैरह जो हैं उन की निगरानी करेगा ? क्या वह उन की corruption की जांच पड़ताल कर सकेगा ?

मुख्य मंत्री : आप को सब को पता है कि एक Foot Constable या एक A.S.I. बड़े बड़े वज्जियों और अफसरों के cases को पकड़ सकता है तो यह Executive Engineer कैसे investigation नहीं कर सकता है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि इस Department का Secretary कौन है ?

मुख्य मंत्री : At present तो Chief Secretary है।

RECOMMENDATIONS OF GURGAON DISTRICT ANTI-CORRUPTION COMMITTEE.

*6233. **Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether the Gurgaon District Anti-Corruption Committee has made any recommendations to the Government for ensuring effective check on corruption in public services in the said district, if so, the details thereof;

(b) the manner in which the recommendations of District Anti-Corruption Committees are dealt with by Government?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No.

(b) Recommendations of District Anti-Corruption Committees and, for the matter of that, suggestions received from any other

es

quarter whatever are always given due consideration by Government in the Anti-Corruption Department, and are acted upon as far as possible.

पण्डित श्री राम शर्मा : इस सवाल में तो यह पूछा गया है कि क्या गुड़गांव जिला की Anti-Corruption Committee की कोई recommendations आई हैं और उन की detail क्या है ?

मुख्य मंत्री : मेरा ख्याल है आपने जनाब सुना नहीं है । मैं ने कहा है, No.

Shri Dharam Vir Vasisht : Sir, I have not received a copy of the statement referred to by the Chief Minister in his reply.

अध्यक्ष महोदय : फिर यह सवाल postpone ही समझा जाए । (Then this question may be treated as postponed.)

PUBLICITY WORKERS.

***6024. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- the total number of publicity workers district-wise in the State at present, together with the number of those who are posted against temporary and permanent posts respectively;
- the extent of area for which work has been entrusted to each one of them;
- the total number of Harijans amongst the publicity workers referred to in part (a) above?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the table.

(a)			(b)	(c)
1. Kangra	..	10	Kelang, Kulu, Nurpur, Budhal There, Jawala Mukhi, Mahal, Sujampur Tira, Chandiar, Nagrota, Jawala Mukhi	2
2. Gurdaspur	..	7	Pathankot, Qadian, Kalanaur, Batala, Police Station, Batala and part of Shri Hargobindpur, Gurdaspur Police Station and Dina Nagar, Dalam Nangal, Batala (Villages of Police Station Batala)	1
3. Jullundur	..	2	Aur, Nakodar, Thana Adampur, Thana Kartarpur, Thana Shahkot, Thana Sadar of Tehsil Jullundur	1
4. Ludhiana	..	7	Aur, Mullanpur, Tehsil Ludhiana, Jagraon, Samrala Tehsil (West), Samrala Tehsil (East), Khanna and Dehlon Thana	2
5. Amritsar	..	8	China Bidhi Chand, Fatehwal, Amritsar Sadar (Police Station), Jandiala and Kathunangal Police Stations, Ramdas and Majitha Police Station, Tarn Taran City Sadar Police Station, Bhikiwind, Patti and Valtaha Police Stations, Beas and Vairawal Police Stations	1

[Chief Minister]

(a)		(b)	(c)
6. Hoshiarpur ..	8	Hoshiarpur, Nurpur and Anandpur, Talwara Police Station, Hajipur and Mukerian, Police Station Dasuya and Tanda, Police Station Una and Amb in Tehsil Una, Police Station Balachaur, Headquarter Langeri Mahilpur, side of the dividing line Banga, Garhshankar, Santokhgarh Road—Garhshankar	3
7. Ferozepore ..	7	Abohar, Sekha Kalan, Ferozepore, Thana Saddar (2), Dharamkot, Malout, Khuyian Sarwar Police Station	2
8. Karnal ..	5	Nurpur Mughlan, Kaul, Pai, Asandh, Rajaund	1
9. Rohtak ..	7	Sonepat, Karoli, Thana Sampla (E), Sonepat (Police Station), Zail Kasni, Zail Mantan Hail, and Zail Jharli, Police Station Jhajjar, Thana Ganaur Headquarter Chulkana	2
10. Hissar ..	10	Dabwali, Thana Hissar and Barwala, Tehsil Hissar, Chautoli, Hansi, Narnaud, Bhuna and Tohana, Loharu Sub-Tehsil and Headquarter, Bhatla	2
11. Gurgaon ..	9	Jato Sena, Manesar, Atali, Punahaur, Palwal, Bawal, Rewari, Zail Khandeda, Frukhanagar, Sultanpur, Dhankot and Dauatpur-Nazirabad with Headquarters at Gurgaon	2
12. Ambala ..	11	Raipur Rani (2), Naraingarh, Behlolpur, Rupar, Yamna Nagar, Tehsil Ambala, Tehsil Rupar, Sadaura Police Station, Chamkaur Sahib, Police Station area 2	1
Total ..	95*		20

*As all the Rural Publicity Workers are non-officials, question of their being permanent or temporary does not arise.

GOVERNMENT ADVERTISEMENTS IN NEWSPAPERS.

***6139. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of Government advertisements given to different newspapers alongwith the total amount paid to them on this account since 1st July, 1955 up to date ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the requisite information is laid on the table.

Serial No.	Name of Newspaper	No. of Government Advertisements issued upto 31 January, 1956	Total amount of bills received and passed		
			Rs.	A.	P.
1	Tribune, Ambala Cantt. ..	922	52,163	8	0
2	Amrit Bazar Patrika, Allahabad ..	7	119	0	0
3	Amrit Bazar Patrika, Calcutta ..	10	787	12	0
4	Hindu, Madras ..	20	2,288	14	0
5	Bombay Chronicle, Bombay ..	2	390	0	0
6	Free Press Journal, Bombay ..	8	2,262	0	0
7	Hindustan Times, New Delhi ..	367	31,796	2	0
8	Indian Express, Delhi ..	114	12,514	8	0
9	Statesman, New Delhi ..	176	20,444	4	0
10	Hindustan Standard, New Delhi ..	101	8,657	0	0
11	National Herald, Lucknow ..	9	1,130	0	0
12	Times of India, Bombay ..	134	35,384	15	0
13	Controller, Printing and Stationery, Punjab, Chandigarh	3	2	12	0
14	Tej, Delhi ..	102	2,460	8	0
15	Ajit, Jullundur ..	156	5,402	0	0
16	Hind Samachar, Jullundur ..	175	4,901	7	0
17	Milap, Jullundur ..	189	6,770	12	0
18	Partap, Jullundur ..	163	4,555	0	0
19	Vir Bharat, Jullundur ..	161	3,906	8	0
20	Naya Daur, Jullundur ..	168	2,673	0	0
21	Hindustan, Jullundur ..	18	1,426	8	0
22	Sadaquat, Ludhiana ..	6	670	0	0
23	Tarjman, Ludhiana ..	18	1,592	0	0
24	Mewat, Gurgaon ..	32	3,940	0	0
25	Riyasat, Delhi ..	10	472	8	0
26	Preet, Jullundur ..	5	302	3	0
27	Panchayat, Jullundur ..	2	40	0	0
28	Driver, Jullundur ..	54	906	8	0
29	Transport Gazette, Delhi ..	34	829	8	0
30	Rehbar, Gurdaspur ..	8	1,095	8	0

[Chief Minister]

Serial No.	Name of Newspaper	No. of Government Advertisements issued up to 31st January, 1956	Total amount of bills received and passed		
			Rs	A.	P.
31	Vartman, Amritsar ..	58	2,626	6	0
32	Nai Sayasat, Delhi ..	11	308	0	0
33	Reformer, Delhi ..	13	608	8	0
34	Akali Patrika, Jullundur ..	51	3,925	0	0
35	Sikh, Chheharta ..	63	1,903	7	0
36	Hindi Milap, Jullundur ...	144	5,556	0	0
37	Hindi Hindustan, Delhi ..	24	920	8	0
38	Haryana Sandesh, Hissar ..	2	474	0	0
39	Arya Gazette, Jullundur ..	7	603	8	0
40	Janam Bhoomi, Karnal ..	1	30	0	0
41	Jat Gazette, Rohtak ..	3	145	0	0
42	Punjab Transport, Amritsar ..	19	Bill not received		
43	Paigamai-Watan, Gurgaon ..	12	681	8	0
44	Ujala, Jullundur ..	4	258	8	0
45	Quami Awaz, Lucknow ..	7	48	0	0
46	Badalti Duniya, Rohtak ..	3	282	0	0
47	Amarjot, Rohtak ..	2	200	0	0
48	Hindu, Jullundur ..	14	381	4	0
49	Motor Transport Gazette, Jullundur ..	1	Bill not received		
50	Leader, Allahabad ..	2	172	0	0
51	Indian Trade Journal, New Delhi ..	139	Free		
52	Sansar, Delhi ..	2	Bill not received		
53	Dogra Sandesh, Dharamsala ..	1	30	0	0
54	Doaba, Jullundur ..	4	149	0	0
55	S.D. Parcharak, Amritsar ..	7	70	0	0
56	Roshni, Sonapat ..	4	178	0	0
57	Khalsa Advocate, Amritsar ..	5	130	0	0
58	Nav Bharat Times, New Delhi ..	8	117	0	0
59	Arya Jagat, Jullundur ..	1	Bill not received		
60	Vishwa Mitter, Delhi ..	5	Bill not received		
61	Amrit, Karnal ..	1	20	0	0
62	Punjabi Panch, Chheharta ..	1	10	0	0

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं यह दरियाफ्त करना चाहता हूँ कि Government का कौनसा महकमा और कौन २ से अफसर हैं जो अखबारात में यह सरकारी इश्तेहार देते हैं और बांटते हैं ?

मुख्य मंत्री : मैं ने यह तो दरियाफ्त नहीं किया है अगर कहेंगे तो कर लूंगा । बहरहाल मेरा अपना ख्याल है कि Public Relations Department का Director होगा ।

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि क्या district level पर भी कोई अफसर अखबारात में इश्तेहारात देता है ?

मुख्य मंत्री : मैं ने पहले भी बता दिया है कि मैं इस चीज़ की background में नहीं गया हूँ और मैं ने यह दरियाफ्त नहीं किया है मगर मेरा अपना ख्याल है कि District Public Relations Officers नहीं देते होंगे ।

पण्डित श्री राम शर्मा : हैं या होंगे ?

मुख्य मंत्री : होंगे ।

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि Government ने इस महकमा की guidance के लिए कोई political list बनाई है या नहीं ?

Mr. Speaker : No. This does not arise.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : उन्होंने जो जवाब दिया है उस में 62 अखबारात का जिक्र है मगर मैं पूछता हूँ कि यह इश्तेहार हरियाना तिलक को क्यों नहीं दिए जाते ? (हंसी)

ADVERSE ENTRIES IN THE PERSONAL FILES OF OFFICIALS IN THE POLICE DEPARTMENT.

***6138. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the officials in the Police Department are shown the adverse remarks recorded on their personal files by the officials as required in Punjab Government letter No. 9026-G-51/1-6544 dated the 4th December, 1951, if not, the reasons therefor?

Sardar Partap Singh Kairon : No. The gist of the adverse remarks, however, is communicated to the officials concerned.

It is not considered administratively advisable to show the adverse remarks recorded in their confidential reports to the officials concerned in the interest of discipline.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या मैं पूछ सकता हूँ कि जब Punjab Government की तरफ से बाकायदा एक हिदायत समझें या हुकम मौजूद है कि adverse remarks दिखाए जाएं तो यह हुकम किस हुकम से supersede किया जाता है ? जब इस letter में यह लिखा है कि किसी Government मातहत के खिलाफ जो adverse remarks हों वह उसे दिखाए जाएं और तमाम महकमों में दिखाए भी जाते हैं । मगर इस की क्या वजह है कि वह पुलिस के महकमा में सिर्फ communicate ही होते हैं मगर दिखाए नहीं जाते ?

अध्यक्ष महोदय : यह जो आप ने letter No. quote किया है वह कहां से लिया है ? क्या किसी गज़ट से लिया है ? (May I know the source from which the number of the letter quoted by the hon. Member has been taken ? Has he taken it from some Gazette ?) Is it an accessible document ?

पण्डित श्री राम शर्मा : जनाब Government का एक बाकायदा हुकम है और मैं न सवाल में भी कहा है

“Whether the officials in the Police Department are shown the adverse remarks recorded on their personal files by the officials as required in Punjab Government letter No. 9026-CI-51/1-6544 dated the 4th December, 1951.”

इस से तो यही मतलब है कि यह एक तरह का हुकम है ।

अध्यक्ष महोदय : मगर मैं ने तो यह पूछा है कि यह आपने कहां से लिया है ? किसी गज़ट से लिया है, किसी accessible document से लिया है या इसका कोई और source है ? (But what I have asked is where has the hon. Member got it from ? Has he obtained it from some Gazette or some accessible document or from some other source ?)

पण्डित श्री राम शर्मा : यह तो इस वक्त मेरे लिए बताना मुश्किल है । मैं off hand कुछ नहीं कह सकता ।

लोक कार्य तथा शिक्षा मंत्री : मगर supplementary तो आप off hand ही पूछ लेते हैं और हमें भी चाहते हैं कि हम उनका जवाब off hand ही दें ।

अध्यक्ष महोदय : मगर इस का source तो आपको बताना ही पड़ेगा । (The hon. Member shall have to disclose the source of it.)

पण्डित श्री राम शर्मा : Source का तो मुझे कोई इलम नहीं है । हम पब्लिक के नुमाइंदे हैं और इस वजह से हमारे पास बेशुमार लोग आते हैं और बेशुमार बातें हमारे notice में लाई जाती हैं और बेशुमार तर्क-फै बताई जाती हैं । इसलिए हमें बड़ा मुश्किल है कि इतने लोगों के नाम याद रखें । यह भी किसी ने इसी तरह आकर बताया होगा ।

अध्यक्ष महोदय : आप यह बताएं कि क्या आप ने इसे किसी accessible document से लिया है ? जब आप source बताएंगे तभी और supplementary करने allow करूंगा । (The hon. Member may state whether he has obtained it from some accessible document or some other source. He will be permitted to ask further supplementaries only after he has disclosed the source of information.)

पण्डित श्री राम शर्मा : यह तो मैं अभी नहीं बता सकता कि क्या source है । मुझे इस वक्त याद नहीं है ।

Mr. Speaker : It is necessary for the Speaker to find out whether this has been taken from an accessible document like the Gazette or from some other source.

Pandit Shri Ram Sharma : Sir, I do not know that.....
क्या गवर्नमेंट बतलाएगी कि क्या यह गवर्नमेंट की चिह्नी accessible है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : आप मुझे बताएं कि आप का source of information क्या है ? [He should tell me what is his source of information.]

पण्डित श्री राम शर्मा : किसी आदमी ने मुझे बताया जिस का नाम मुझे मालूम नहीं कि कार्रवाई गलत तरीके से हो रही है ।

Mr. Speaker : I cannot allow the question because the parliamentary convention demands that the source of information must be disclosed to me.

पण्डित श्री राम शर्मा : लेकिन यह तो आप मुझे बताएं कि आया गवर्नमेंट का letter accessible है या नहीं । मुझे इस के मुतअल्लिक किसी ने बताया है और मैं इस पोजीशन में नहीं हूँ कि उस का नाम disclose करूँ । यह तो गवर्नमेंट के लिए है कि वह कहे कि ऐसा letter है ही नहीं ।

अध्यक्ष महोदय : आप को यह जरूर पता होगा कि आप को यह information किस ने दी ? [The hon. Member must be knowing the person who gave him this information.]

पण्डित श्री राम शर्मा : मैम्बरों के पास कई लोग जो interested होते हैं आ जाते हैं और जो कुछ मैं पूछ रहा हूँ वह मेरा right है ।

Mr. Speaker : It is highly objectionable if he does not disclose the source of this information.

पण्डित श्री राम शर्मा : Source का पता आप को भी नहीं चल सकता ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : On a point of order, Sir. मैं आप की ruling इस बारे में चाहता हूँ कि जो anonymous information हमें किसी से मिलती है जिस का सम्बन्ध state से होता है क्या हम उस के मुतअल्लिक गवर्नमेंट से मर्जीद वाकफियत हासिल नहीं कर सकते ।

अध्यक्ष महोदय : क्योंकि माननीय मैम्बर ने गवर्नमेंट letter quote किया है इस लिये मैं उस का source दरियाफ्त कर सकता हूँ । [As the hon. Member has referred to a Government letter, I can enquire the source from which he has got this information.]

पण्डित श्री राम शर्मा : आप ने तो मेरा सवाल admit किया हुआ है ।

Mr. Speaker : Please let me know the source first.

DEVELOPMENT SCHEMES UNDER THE FIRST FIVE-YEAR PLAN.

*6271. **Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Development Schemes

[Shri Babu Dayal]

in the State under the 1st Five-Year Plan have been completed, if not, the reasons therefor?

Professor Sher Singh : All the schemes have been completed except the following :—

1. Extending irrigation to new areas on Eastern Canal.
2. Remodelling Shah Nahr Canal.
3. Constructing Ghogripur Distributary.
4. Extension of Burahi Sub-Minor of Jaunti Minor.
5. Chheharata Distributary.
6. Kirn Nallah.

It is expected that these schemes will also be completed during the next year when the necessary funds are placed at the disposal of Irrigation Branch.

श्री बाबू दयाल : क्या गवर्नमेंट बताएंगी कि शाह नहर को गुड़गांव से कितना extend किया जायेगा ?

मन्त्री : शाह नहर का गुड़गांव से कोई ताल्लुक नहीं, शाह नहर तो जालंधर डिवीजन में है (हंसी) ।

श्री बाबू दयाल : मैं ने समझा था कि आप शाहदरा नहर कह रहे हैं । कृपा कर के आप अच्छी तरह से तो बोला करें ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या सिचाई मन्त्री यह बताने की कृपा करेंगे कि जो 4/5 प्राजैक्ट्स जो पांच साल से मुकम्मल नहीं हो सकीं वह कब तक मुकम्मल हो जायेंगी ?

मन्त्री : इस का जवाब दिया जा चुका है । यह अगले साल मुकम्मल हो जायेंगी ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : उन के scheduled time पर मुकम्मल न होने की क्या वजह है ?

मन्त्री : काम हो रहा है अगर आप नोटिस दें तो वज्रहात भी बताई जा सकती है ।

REPRESENTATION FROM SHRI KHARKU RAM AND OTHERS OF
VILLAGE TAGGAR, DISTRICT JULLUNDUR.

*6249. **Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Revenue Officer, District Jullundur, recently received any representation from Shri Kharku Ram, Hari Dass and others of Village Taggar, Tehsil Phil-laur, District Jullundur complaining against the non-payments of their remuneration for the work of measurements done by them during consolidation operations in the year 1955, if so, the action taken thereon ?

Professor Sher Singh : First Part :—Yes.

2nd Part :—Payment has been made to them.

DHARAMKOT RANDHAWA TOWNSHIP, DISTRICT GURDASPUR.

***6275. Sardar Harkishan Singh Surjit:** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether he is aware of the fact that a major portion of Dharamkot Randhawa Township in District Gurdaspur was washed away by the recent floods in river Ravi; if so, the extent of loss that occurred on this account;
- (b) whether he is further aware of the fact that the said township was dismantled and another site was selected to build a new township to settle the displaced inhabitants;
- (c) whether it is a fact that sums of rupees ten thousand for grants and Rs. 3 lakhs for loans were given to the tehsil authorities for distribution in connection with the building of the new township referred to in part (b) above; if so, the total amounts actually disbursed under each of these heads, and the number of persons to whom these were disbursed;
- (d) the number of houses in the abandoned township which were dismantled and the income derived from the sale of the malba of such houses;
- (e) the total number of houses built at the new site referred to above?

Professor Sher Singh: (a) Village Dharamkot Randhawa was not washed away by the recent floods in river Ravi, but by floods of 1950. The estimate of the extent of loss is not readily available.

(b) It is a fact that new Dharamkot Randhawa township has been constructed as the inhabitants of the old village wanted to shift to a safer place because the River Ravi frequently changes its course. A few families are still living in the old abadi, as Government have now built a protective bund.

(c) Yes. These amounts were actually disbursed, the number of beneficiaries being 392 families.

(d) The owners of the houses themselves removed the malba to the new site; hence no income was derived.

(e) Two hundred and fifty-five families have constructed houses on the new site.

LAND REVENUE FOR THE LAND ACQUIRED FOR THE CONSTRUCTION OF
NEW CANALS IN DISTRICT HISSAR.

***6277. Sardar Harkishan Singh Surjit:** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that land revenue for the land acquired in district Hissar for the construction of new canals and distributaries including Bhakra Main Line Canal is still being realised from the former land owners; if so, he reasons therefor?

Professor Sher Singh: *First Part.* Yes, in those cases only where no award has so far been announced.

Second part. The information is being collected and will be supplied as soon as possible.

**ADVANCE OF LOANS TO ROHTAK AND HISSAR DISTRICT ELECTRIC
SUPPLY COMPANIES.**

***6264. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total amount of loans advanced to the Electric Supply Companies, Rohtak and Hissar Districts separately together with the dates on which the loans were advanced, and on what terms;
- (b) the total amounts due from the said companies as on the 31st December, 1955, and the total amounts repaid by them by 31st December, 1955;
- (c) the steps, if any, taken by Government to recover the arrears;
- (d) whether any penalty is imposed for non-payment of such loan or interest due thereon?

Professor Sher Singh : A statement giving answers to each part of the question is placed on the table.

Serial No.	Date on which loan given	Amount
	1. ROHTAK UNDERTAKING	Rs
(i)	28th October, 1949 ..	1,12,685
(ii)	5th January, 1950 ..	2,25,370
(iii)	15th June, 1950 ..	56,945
	Total ..	3,95,000
	Less amount transferred to Hissar Undertaking ..	67,204
	Net ..	3,27,796
	2. HISSAR UNDERTAKING	
(i)	15th June, 1950 ..	1,40,000
	Plus amount transferred from Rohtak Undertaking ..	67,204
	Total ..	2,07,204
	3. HANSI UNDERTAKING	
(i)	15th June, 1950 ..	60,000
	4. BHIWANI UNDERTAKING	
(i)	31st October, 1949 ..	77,042
(ii)	2nd March, 1950 ..	12,958
	Total ..	90,000
	GRAND TOTAL ..	6,85,000

Terms of loans

Salient terms of the loan deeds are as under :—

- (i) Repayable in 12 yearly instalments. First instalment payable after 12 months from the date the Electric Inspector to Government, Punjab, declares the new plant to have been commissioned.
- (ii) Rate of interest 4 per cent per annum, from the date when the new plant is declared by the Electric Inspector to Government, Punjab, to have been commissioned.
- (iii) All the assets of these undertakings are mortgaged with the Punjab Government and are insured in the joint names of the mortgagor and the Punjab Government.
- (iv) The State Government by the appointment of Directors or otherwise can exercise such control over the conduct of the undertakings as shall suffice, in their opinion, to safeguard the interests of the Government.
- (v) In case the mortgagor makes default in compliance of the Terms of the Deed Agreement including the repayment of loan the State Government can take over the control of the undertakings after giving one month's notice to the mortgagor. This action can be taken in addition to any other action that Government may be empowered to take under the law or the deed.

[Minister for Revenue and Irrigation]

(b) Total amounts repaid by licensee by 31st December, 1955 and total amounts due from him as on 31st December, 1955

Name of Undertaking	AMOUNT WHICH FELL DUE UP TO 31ST DECEMBER, 1955			AMOUNT PAID BY 31ST DECEMBER, 1955			BALANCE DUE ON 31ST DECEMBER, 1955	
	Principal	Interest	Total	Principal	Interest	Total	Total principal and interest	Rs A. P.
	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.	Rs A. P.		
1. Rohtak ..	1,31,666 10 8	77,949 8 0	2,09,616 2 8	46,645 0 0	21,587 0 0	68,232 0 0	1,41,384 2 8	
2. Hissar ..	46,666 10 8	26,963 3 0	73,629 13 8	46,666 10 8	20,548 15 3	67,215 9 11	6,414 3 9	
3. Hansi ..	1,25,000 0 0	12,521 15 0	37,521 15 0	10,000 0 0	4,600 0 0	14,600 0 0	22,921 15 0	
4. Bhiwani ..	1,45,000 0 0	19,421 12 0	64,421 12 0	22,500 0 0	9,726 0 0	32,226 0 0	32,195 12 0	
Total ..	2,48,333 5 4	1,36,856 6 0	3,85,189 11 4	1,25,811 10 8	56,461 15 3	1,82,273 9 11	2,02,916 1 5	

- (c) Repeated efforts were made to recover the amounts of loan and ultimately notices were served on the loanee Companies through the Electric Inspector to Government, Punjab, on the 7th November 1955 to pay all the outstanding amounts within a month failing which Government would take over control of the undertakings. Since then a sum of Rs. 1,22,070-15-7 has been paid by the Company being a balance of Rs. 80,846 in respect of the amount in default.

A similar notice was served on the 12th February 1956 on the South Punjab Electricity Corporation Ltd., Hissar (assignees of the undertakings of Rohtak, Hansi, Hissar and Bhiwani) in respect of amounts due from the above companies upto the 12th February 1956. Reply to the notice has been received only recently from the Legal Advisor of the South Punjab Electricity Corporation Ltd. which is receiving attention.

श्री देव राज सेठी : Para (d) का कोई जवाब नहीं दिया गया ।

मंत्री : इस का जवाब पहले भागों में आ जाता है क्योंकि agreement की जो terms हैं अगर वह उन को पूरा नहीं करेंगी तो गवर्नमेंट सारे concern को take over कर सकती है ।

श्री देव राज सेठी : 6,88,000 रुपये के loan में से 3,85,000 रुपया 1955 में due था लेकिन 1,82,000 रुपया वापस दिया गया तो गवर्नमेंट ने वह concerns क्यों नहीं take over किये ?

मंत्री : 12-2-56 को 2,80,846 रुपये और लेने हैं अगर उन्होंने यह रुपया न दिया तो agreement की terms के मुताबिक गवर्नमेंट सारा concern ले लेगी ।

श्री देव राज सेठी : जब वह 3/4 साल से रुपया वापस नहीं दे रहे तो गवर्नमेंट ने वसूली के लिये कदम क्यों नहीं उठाया ?

मंत्री : पहले गलत बात हुई है अब रुपया जरूर वसूल किया जायगा ।

IRREGULARITIES IN LUDHIANA MUNICIPALITY.

***6171. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Auditors have recently brought to the notice of the Government any irregularities involving lakhs of rupees in respect of the Ludhiana Municipality; if so, the nature of the irregularities and the action taken in the matter ?

Professor Sher Singh : Some irregularities have been pointed out by the Audit in respect of this local body. A statement indicating the nature of the irregularities and the action being taken is laid on the Table.

A Statement showing the irregularities embodied in the Annual Report on the working of Resident audit scheme in Ludhiana Municipality, for the year 1954-55, and the action taken by the Municipal Committee with regard thereto.

Irregularities	Action taken by the Committee
1. Accumulation of arrears of Octroi due from various Government Departments	Proper action is being taken to find out the addresses of the defaulters, and reminders are also issued to the District Magistrates concerned to effect recovery.
2. Non-adjustment of temporary advances	Speedy action will be taken to get all these advances adjusted.

[Minister for Revenue and Irrigation]

Irregularities	Action taken by the Committee
3. Irregularity in the issue of receipts in form 0-4, at the Dhuri Octroi barrier in respect of bricks imported within municipal limits	Further enquiry would be made into the matter for necessary action being taken against the person at fault.
4. Allowing unauthorised refunds of Octroi in certain cases	No claim for refund in such cases is being entertained now and it has been noted for future.
5. Defects in water meters	Provisions of Water Works Bye-laws, para 6(ii), will be observed strictly in future and defective meters will either be got repaired or replaced.
6. Incurring of certain avoidable expenditure	The matter is under correspondence with the Government. A statement showing the amount of land revenue paid by the Committee for the lands which are used for public purposes only is being supplied by the Committee to the Deputy Commissioner, Ludhiana, to obtain the sanction of the Financial Commissioner for exemption.
7. Non-receipt of technical sanction in respect of certain works, the cost of which exceeded Rs 10,000 and also making excess payments to contractors	A special Sub-Committee is being formed to enquire into all these cases and suggest suitable action within a month.
8. Irregularity committed by the Committee in making certain purchases	The irregularity pointed out by the Examiner, Local Fund Accounts, will be enquired into to fix the responsibility. Purchases will, however, be made strictly in accordance with the rules in future.
9. Overpayment towards the repairs of certain trucks	In the interest of efficiency and expediency of working of Health Department, the work of repairs was split up and in splitting the work, the Committee has not lost; but on the other hand has gained by having got the trucks repaired earlier, otherwise the hired truck would have resulted in a heavy expenditure. Besides the lowest tenderer, M/s Bharat Motor Works, was not able to carry on simultaneously repairs of all the trucks.
10. Irregular supply of Newspapers to Municipal Reading Rooms	The recoveries have been made from the Managers of Newspapers, who are not supplying their respective papers in the Municipal Reading Rooms regularly, and the requisition has been withdrawn by the R.S.A.
11. Defective supervision by the Accounts Branch over the payments to Municipal Staff	The matter will be enquired into afresh by a special Sub-Committee to be appointed by the Committee for the purpose and adequate and proper action will be taken on the merits of the case.
12. Grant of conveyance allowance of Rs 25 per mensem to certain employees instead of cycle allowance of Rs 4-8-0 per mensem	The Committee,—vide its resolution No. 139, dated the 26th August, 1955, has cancelled the order of the Administrator by virtue of which he had sanctioned Conveyance Allowance to certain Municipal employees.

Irregularities	Action taken by the Committee
13. Revision of scales of pay of certain Municipal employees by the Administrator at the fag end of his tenure	The Committee,— <i>vide</i> its resolution No. 141, dated the 26th August, 1955, has cancelled the order, dated 9th July, 1955, of the Administrator sanctioning or revising the grades of the Municipal employees.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि क्या यह irregularities लाखों रुपये की थी ?

मन्त्री : हर एक के बारे में जो जो action लेना था वह भी suggest किया हुआ है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : Allegations जो थीं कि म्युनिसिपल कमेट्री ने लाखों रुपये की irregularities की हैं क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि क्या तहकीकात करने पर वह लाखों रुपये की पाई गई ?

मन्त्री : कुछ की तो enquiry चल रही है और कुछ का पता लग गया है ।

PRINTING WORK GIVEN TO PRIVATE PRESSES.

***6140. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of orders for printing work given to different private printing presses and the total amount paid on this account since the 1st July, 1955, up to date?

Professor Sher Singh : 1st Part.....430.

2nd Part.....Rs. 2,11,392|7|6.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या आप के पास इस की कोई तफासील भी है ?

मन्त्री : इस वक्त नहीं है । अगर आप पूछना चाहते हैं तो नोटिस दें ।

CORRUPTION CASES RELATING TO NARWANA CIRCLE.

***6164. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- the total number of cases of corruption relating to Narwana Circle of the Punjab Irrigation Department so far handled by the Special Police Inquiry Agency;
- the names of the accused and the dates on which each one of them was arrested by the police;
- the number of cases which have been completed so far;
- whether any of the cases referred to in part (a) above has been put up before a court;
- whether the Government has fixed a time-limit for these cases to be put up for trial and evidence?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Forty-seven cases have been worked out on the basis of four F. I. R.s.

(b) It is not in public interest to disclose the names of the public servants who were arrested. They were arrested on different dates between 3rd February, 1953 to 27th April, 1955.

[Chief Minister]

(c) Investigation in 45 cases have almost been completed.

(d) No.

(e) No time-limit for putting these cases in court has been fixed. In most of these cases, papers in connection with the sanctions of Government required for prosecuting the accused officers are awaited from the Special Inquiry Agency.

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि जो अफसर या अहल-कार corruption के इलजामात की बिना पर पकड़े गए हैं उन के अतिरिक्त भी कुछ अफसर या अहलकार इस circle में थे जिन के खिलाफ शिकायतें थीं और अगर थे तो उन के सम्बन्ध में तहकीकात हुई या नहीं हुई ?

मुख्य मंत्री : जो मैं ने कहना था कह दिया है ।

पंडित श्री राम शर्मा : अगर आप नाम नहीं बताना चाहते तो न बताएं । लेकिन यह तो बताया जा सकता है कि वे अफसर किस किस पोस्ट पर काम करते थे । उन के क्या २ ओहदे थे ।

मुख्य मंत्री : ਮੇਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ designation ਦਸਣ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ information ਨਹੀਂ ਹੈ ।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि इस circle में जो बाकी अफसर या अहलकार थे क्या वे सब ईमानदार थे ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल कैसे पैदा होता है ? (How does this supplementary question arise ?)

मुख्य मंत्री : ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੇਨੂੰ ਦਸ ਦਿਓ । I shall be grateful to you if this information is supplied to me.

श्री देव राज सेठी : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब कृपा कर के बतायेंगे कि यह जो दो दो वर्षों से enquiries चल रही हैं इन को accelerate करने के लिये सरकार क्या इकदाम उठा रही है ?

मुख्य मंत्री : Enquiry ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਐਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । Enquiry ਵਿਚ information by pieces ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਹ ਕੰਮ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मुख्य मंत्री कृपा कर के बतायेंगे कि यह जो enquiry agency बैठाई गई है इस के काम की जांच पड़ताल करने के लिए ऊपर कोई और भी अफसर नियत किए गए हैं जो यह देखें कि आया काम ठीक ढंग से हो रहा है या कि कितनी देर लग रही है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल इस से पैदा नहीं होता (This supplementary question does not arise out of the main question.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब कृपा कर के बताएंगे कि जिन अफसरों के खिलाफ शिकायतें हुई थीं वे सब पुलिस ने पकड़ लिये या कुछ ऐसे भी हैं जिन के खिलाफ शिकायतें थीं लेकिन वह पकड़े नहीं गए और लोग कुछ और तरह की शिकायतें कर रहे हैं ?

मुख्य मंत्री : अगर आप को कुछ इल्म हो कि जिन अफसरों के खिलाफ शिकायतें थीं और उन को छोड़ दिया गया है तो मैं दोबारा छानबीन कर के बताने को तैयार हूँ। इस लिये मैं दोबारा दरखास्त करता हूँ कि आप मुझे अकेले मिलने की तकलीफ करें और इस सम्बन्ध में बात कर लें। मैं कोई काम छिप छिप कर करने वाला नहीं हूँ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : माननीय मुख्य मंत्री ने फरमाया है कि 45 केसिज़ almost complete हैं। क्या इस का मतलब यह लिया जाए कि वह 45 cases complete हैं या incomplete हैं ?

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल का जवाब पहले दिया जा चुका है। (This supplementary question has already been replied to.)

श्री मोहन लाल दत्त : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि नरवाना सरकल में एक Executive Engineer के खिलाफ बहुत सी शिकायतें आई थीं या कि नहीं ? क्या वे file देख कर नहीं आए ?

मुख्य मंत्री : ਮੇਂ ਅਰਬ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ ਉਹ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸ ਦੇਣ ਜਾਂ ਏਥੇ ਦਸ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ?

पंडित श्री राम शर्मा : यह कहते हैं कि बहुत से अफसरों को communal basis पर छोड़ा हुआ है।

मुख्य मंत्री : ਜੇਕਰ communal basis ਉਪਰ ਛੱਡਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪਕੜ ਲਵਾਂਗੇ।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि नरवाना circle में ही corruption के cases की तहकीकात हो रही है या किसी और स्थान पर भी इस बात पर ध्यान दिया जा रहा है ?

Mr. Speaker : No please.

OFF-DAY TO LABOURERS WORKING AT BHAKRA DAM.

***6222. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the labourers working at Bhakra Dam are given any off-day during the course of a week; if not, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : Weekly holidays are being given to all workmen employed on installations registered under the Factories Act on Bhakra Dam Project. Other workmen not employed under the Factories Act are allowed one holiday in a fortnight, but the case of grant of weekly holidays to them also is under consideration of Government.

श्री मोहन लाल दत्त : यह कब से under-consideration है ? उन लोगों को rest नहीं मिल रहा । इस बात का फैसला करने में सरकार कितनी देर लगाएगी ?

मंत्री : इस पर विचार हो रहा है । विचार अभी शुरू हुआ है । जल्दी ही फैसला हो जाएगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या आप के आने से पहले भी विचार हो रहा था ?

मंत्री : हो रहा होगा ।

DISTRIBUTION OF JUMNA WATERS.

***6266. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) whether any new agreement has been arrived at between the Punjab and the U. P. Governments over the distribution of Jumna waters in the Western and Eastern Jumna Canals; if so, the brief particulars thereof;
- (b) whether the Punjab Government under the agreement referred to in part (a) above is required to pay part of the cost of the Eastern Jumna Canal Remodelling Project, if so, the amount thereof and the reasons therefor;
- (c) the manner in which water is proposed to be distributed between the two States during the Summer months ?

Professor Sher Singh : The information is not ready and is being collected. As soon as same is received, it will be supplied to the Member,

* * *

REPRESENTATION FROM THE RESIDENTS OF VILLAGES OF TEHSIL

FAZILKA, DISTRICT FEROZEPUR.

***6009. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any representation from the inhabitants of the villages of Fazilka Tehsil in Ferozepore District situated near the border of Bahawalpur State of Pakistan, has recently been received by the Government for the construction of a pucca road in that area; if so, the action, if any, taken by the Government thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No representation from the inhabitants of the villages of Fazilka Tehsil situated near the border of Pakistan has recently been received.

*****Note :** Due to the late receipt of the official reply to Starred Question No. 6276, the material relating to it has been printed as an annexure at the end of the debate.

REPRESENTATION FROM BELDARS IN AMRITSAR DISTRICT.

***6248. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state :—

- (a) whether he is aware of the fact that one month's wages of Beldars working on Tarn Taran-Jhabhal Road in district Amritsar were not paid in 1954 because their muster-roll was lost;
- (b) whether the Government has received any representation from the said Beldars for payment of their wages referred to in part (a) above;
- (c) if the answers to part (a) and (b) above be in the affirmative, the action, if any, taken by Government in the matter?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes; muster roll was stolen away by Shri Surjan Singh, ex-Beldar.

(b) No; an application for payment of his wages was received from only one Shri Surjan Singh, in April, 1955.

(c) Duplicate of muster roll and affidavits of all the Beldars concerned had to be obtained before payment of wages could be authorised with Finance Department's concurrence. The matter is being pursued.

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕਿੰਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ?

ਸੰਤੀ : ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ । ਉਨ ਕੇ ਆਦਮੀ ਚੋਰੀ ਕਰ ਕੇ ਲੇ ਗਏ ਹਨ । ਹੁਣ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ ।

RENT DUE FOR MOUNT VIEW HOTEL AT CHANDIGARH.

***6265. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

- (a) the total amount of rent due from Messrs Oberoi and Co., for the Mount View Hotel leased out to them by the Government as on the 31st December, 1955, together with the amount of rent actually realised up to that date;
- (b) the steps taken by the Government to realize the arrears of rent, if any?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The total amount of rent of Mount View Hotel due from Messrs Oberoi Hotel Limited up to the 31st December, 1955, was Rs. 50,880, and the rent recovered up to that date amounted to Rs. 2,026-8-0. In addition Rs. 12,990-1-0 have been recovered during the months of January and February, 1956.

(b) Government have served a notice on the management of the hotel that if the amount is not paid within one month, recourse will be taken to legal action

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਰ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਜਦ ਕਿ ਅੱਥਰ ਤਕ ਉਨ ਕੇ ਸਾਥ ਕੋਈ agreement ਹੀ sign ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਤੋ ਕਿਸ ਬਿਨਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹੋਂ legal notice ਦਿਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਿਸ ਬਿਨਾ ਤੇ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ । ਜਿਹੜਾ ਸਵਾਲ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਨਾ ਕਿਰਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ

[ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ]

ਪਾਸ ਬਾਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ recover ਕਰਨ ਲਈ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

Mr. Speaker. The question about the agreement does not arise out of the main question. The hon. Member should give a separate notice of this question.

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਕ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : Lease ਦੀ ਸ਼ਰਾਯਤ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹਰ ਸਾਲ ਕਿਰਾਏ ਤਨਾ ਸੇ ਵਸੂਲ ਕੀਆ ਜਾਨਾ ਥਾ। ਉਸ ਦੇ ਵਸੂਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕੀ steps ਲਿਏ ਗਏ ?

ਮੰਤਰੀ : ਦਸ ਤਾਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਜਿਹੜੀ ਵਸੂਲੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਦਸ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਹੁਣ ਚੁੰਕਿ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਬਾਦ ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਥਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਕ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਮੇਰਾ ਸਵਾਲ ਯਹ ਹੈ ਕਿ agreement ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜੋ ਰਕਮ ਤਨਾ ਸੇ ਕਾਬਲੇ ਵਸੂਲ ਥੀ ਉਸ ਕੋ ਵਸੂਲ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਕੀ action ਲਿਆ ਗਿਆ ? ਤਨਾ ਸ਼ਰਾਯਤ ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੀ ਆਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਆ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੇਬੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਮੰਗਾਂ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਉਸ ਵਿਚ ਬਨਾਉਣੀਆਂ ਸਨ। ਚੁੰਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਲਦੀ ਨਾ ਬਣਵਾ ਸਕੀ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਸਨ। ਹੁਣ ਚੁੰਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਬਣਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਕ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਬੁਲਾ ਕਰ ਕਹਿਣੇ ਦੇ ਆਲਾਵਾ ਜੋ ਸ਼ਰਾਯਤ ਥੀ agreement ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਤਨਾ ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਮਲ ਕੀਏ ਨਹੀਂ ਕੀਆ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਿਉਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਬੁਲਾਕੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਆਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਰਾਇਆ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਪ੍ਰਭਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਕਾਯਦੇ ਦੀ ਰੂ ਸੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਯਹ ਕਿਰਾਏ ਵਸੂਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : L. R. ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬਤੋਰ land revenue ਦੇ arrears ਦੇ ਇਹ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਯਹ ਅਸਰ ਵਾਕਯਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ ਕੋਈ agreement ਤਸ Firm ਦੇ ਸਾਥ ਹੁਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਕਿਰਾਏ ਵਸੂਲ ਕੀਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਮਰ ਵਾਕਿਆ ਦੇ ਬਾਰੇ ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ।

ਪ੍ਰਭਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵਸੂਲੀ ਦੇ ਲਿਏ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤਸ ਕਾ basis ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ agreement ਮੌਜੂਦ ਹੈ ?

ਅਧਿਕ ਸਹੀਦਯ : ਪਹਲੇ ਬਤਾਯਾ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। (This question has already been answered.)

पण्डित श्री राम शर्मा : इन्होंने बताया है कि बकाया की वसूली के लिए.....

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने श्री देवराज सेठी जी के एक ऐसे ही supplementary question का जवाब दिया है। (He has already replied to a similar supplementary question put by Shri Dev Raj Sethi.)

पण्डित श्री राम शर्मा : इन्होंने बताया है कि गवर्नमेंट इसे recover करने के लिए as arrears of land revenue steps ले रही है। मैं पूछना चाहता हूँ कि क्या यह इस बिना पर है कि इस firm का government के साथ कोई agreement था और उस ने उस को तोड़ा ?

Mr. Speaker : This question is substantially the same as the previous one.

Pandit Shri Ram Sharma : Let him repeat the reply which he has given to that question.

श्रीमती सीता देवी : मन्त्री जी ने कहा है कि firm को किराया अदा करने के लिए एक महीने का नोटिस दिया है। मैं जानना चाहती हूँ कि क्या किसी agreement पर उस के दस्तखत हैं जिस की बिना पर यह नोटिस दिया जा सकता है या यूँ ही दे दिया गया है ?

मंजू : नोटिस किछु दिना गिआ है इस दे घारे जवाब दिना जा चुकिया है। बाकी agreement घारे पढा है उाँ इस लखी अलिहदा नोटिस दिछु उाँ दसिआ जावेगा।

पण्डित श्री राम शर्मा : Agreement है भी कोई ?

मंजू : जे तिसी नोटिस दिछुगे उाँ जवाब कुछ न कुछ उाँ बरुत देवागे।

श्री देव राज सेठी : एक महीने का नोटिस किस कानून के मुताबिक उस फर्म को दिया गया है ?

मंजू : कानूनी मसलारे नाल दिना गिआ है। इस लखी मसलारे द मसाल पेदा हो नही हुँदा।

श्री देव राज सेठी : जिन अफसरों ने इस किराये की वसूली में कोताही की क्या उन के खिलाफ कोई action लिया जाएगा ?

मंजू : देख लिया जावेगा। जे बेसी बेताही होखी उाँ मुनासिब action लिया जावेगा।

श्रीमती सीता देवी : अनुपूरक प्रश्न ! क्या.....

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने आप को कमरा देने से इनकार तो नहीं किया ? (हंसी)
(Has he refused to allot a room to the hon. Lady Member.)
[Laughter] ?

श्रीमती सीता देवी : क्या मन्त्री महोदय बता सकते हैं कि agreement में कोई ऐसी क्लॉज है जिस के basis पर होटल खाली कराया जा सकता हो ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। (This question does not arise.)

श्रीमती सीता देवी : तो इस के अलावा और भी कोई शरायत है जिस से building को खाली कराया जा सकता हो ?

ਪ੍ਰਸ਼ਨਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਾਮ : ਕੀ ਕਾਨੂੰਰ ਲਾਹਿਰ ਕਰਾ ਸਕਦੇ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ firm ਕੇ ਸਾਥ ਕੀ agreement ਕੀਆ ਥਾ ਐਰ ਕਿਸ ਅਨੁਸਰ ਕੀ ਸਾਰਫਤ ਕੀਆ ਥਾ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : Agreement ਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ । ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਦਸ ਸਕਾਂਗਾ ।

(Some hon. Members rose).

Mr. Speaker: No more supplementaries please. Next question.

INTRODUCTION OF BASIC TYPE OF EDUCATION IN SCHOOLS.

***6172. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

- (a) the total number of Government schools of various categories in the State in which basic system of education has so far been introduced and the increase in their expenditure as a result thereof;
- (b) whether it is a fact that articles produced by students in the said schools are sold in the open market; if so, the income made as a result of the sale of these articles?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) Basic Primary Schools.	Basic High Schools.	Basic Training Schools.
10	1	10

In the case of Government Basic Schools which were started as such from the very beginning there is no question of increase of expenditure. The J. T. classes at Karnal and Gurdaspur which were converted into Basic pattern, involved an additional expenditure of Rs. 14,400 during the current financial year.

(b) The required information is being collected and will be supplied to the member later on.

CONVERSION OF PRIMARY SCHOOLS INTO FIVE-YEAR PRIMARY SCHOOLS.

***6187. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state :—

- (a) the total number of primary schools at present in the State;
- (b) the total number of schools referred to in part (a) above so far converted into five-year primary schools;
- (c) whether there is any schedule prescribing the period after which a primary school is converted into a five-year primary school; if so, a copy of it may be laid on the Table ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 9,692.

(b) 6,338.

(c) No. It is proposed to convert all four-year Primary Schools to the 5-year primary schools during the 2nd Five-Year-Plan.

FINANCIAL AID TO PUNJAB PRANTIYA HINDI SAMMELAN
AND PUNJABI SAHITYA ACADEMY.

***6188. Shri Rala Ram:** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the amount of financial aid, if any, given by the Government to the Punjab Prantiya Hindi Sammelan and the Punjabi Sahitya Academy separately during the years 1954-55 and 1955-56 (up to date)?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: (a) No financial aid was granted by the Government to the Punjab Prantiya Hindi Sahitya Sammelan, Ambala, during 1954-55 and 1955-56.

(b) A grant of Rs. 2,500 (Rupees two thousand and five hundred only) has been paid by the Government to the Punjabi Sahitya Academy, Ludhiana, during the current financial year.

श्रीमती सीता देवी : क्या माननीय मंत्री कृपा कर के बताएंगे कि जो पंजाब प्रान्तीय हिन्दी सम्मेलन ने, गवर्नमेंट को aid के लिए दरखास्त दी थी वह क्या अभी तक मंजूर नहीं हुई ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 12 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਅਸਾਂ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਕੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਉਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ grants ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ । ਪਰ late stage ਤੇ Government of India ਨੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਨਾਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ।

श्रीमती सीता देवी : जो इमदाद पंजाबी साहित्य Academy को दी गई है क्या वह हमारी पंजाब गवर्नमेंट की तरफ से दी गई है या कि Government of India की तरफ से दी गई है । क्या उन की दरखास्त भी Government of India के पास भेजी गई थी ?

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਿ Punjabi Sahitya Academy ਨੂੰ ਉਹ ਇਮਦਾਦ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਮੁਤਾਲਿਕ ਅਸਾਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਇਮਦਾਦ Government of India ਕੋਲੋਂ ਮਿਲ ਜਾਏ ।

श्रीमती सीता देवी : मैं यह जानना चाहती हूँ कि जब इस किसम की कोई भी संस्था इमदाद के लिए apply करती है तो क्या पंजाब गवर्नमेंट हर ऐसी दरखास्त Government of India को भेज देती है ? यह grants देना क्या पंजाब गवर्नमेंट की power में है या Central Government की power में ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਨੂੰ grant ਦੇਣ ਦੀ powers ਤਾਂ ਦੋਨਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਹੈ ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲਈਏ । ਹਿੰਦੀ ਵਾਸਤੇ Government of India

[ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ]

ਕੋਲੋਂ ਇਮਦਾਦ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅਸਾਂ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਉਥੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ : ਕਥਾ ਮਾਨਨੀਯ ਮੰਤਰੀ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਏ ਬਾਹਰ ਸੇ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਤਾ ਤੋ ਕਥਾ Government ਨੇ ਕੋਈ criterion ਬਨਾ ਰਖਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਂ ਆਥਾ ਕੇ ਲਿਏ ਪੈਸਾ ਮਿਲ ਸਕਤਾ ਹੈ ਆਰ ਫਲਾਂ ਕੇ ਲਿਏ ਨਹੀਂ ?

Mr. Speaker. Order, please. This supplementary question of the hon. Lady Member raises a matter of policy too large to be dealt within the limits of an answer.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੀਤਾ ਦੇਵੀ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੋ supplementary ਸਵਾਲ ਹਮ ਪੁੱਛਤੇ ਹੈਂ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਉਸ ਕਾ ਜਵਾਬ ਤੋ ਦੇ ਦੋਂ। ਵਹ ਜਵਾਬ ਤੋ ਦੇਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

OPENING OF DAIRY FARMS AND GOSADANS.

*5962. Maulvi Abdul Ghani Dar: Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state:—

- (a) the total number of Dairy Farms opened in the State during the year 1955-56 up to date together with the names of places where they have been opened;
- (b) the total number of Gosadans opened in the State during 1955-56 together with the names of places where they have been opened, and the total amount of expenditure incurred thereon?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No Government or Private Dairy Farms were opened in the State during the year 1955-56.

- (b) (i) No Gosadans were opened in the State during 1955-56.
- (ii) The question does not arise.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : ਕਥਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਅਚੱਛਾ ਦੂਧ ਸੁਹਿੰਧਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਕੋਈ ਡੇਰੀ ਫਾਰਮ ਖੋਲਨੇ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰਖਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਦੇ ਮੁਤਅਲਿਕ ਮੇਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : ਕਥਾ ਆਪ ਗਾਏ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤੇ ? ਇਸ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਏ ਗੋ ਸ਼ਦਨ ਕਥੋਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲੇ ਗਏ ?

ਮੰਤਰੀ : ਆਪ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 1955-56 ਵਿਚ ਕਿਨੇ ਕੁ ਗੋਸਦਨ ਇਥੇ ਖੋਲੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਮੇਂ ਇਹ ਦਸ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ 1955-56 ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੋਸਦਨ ਨਹੀਂ ਖੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖੋਲੇ ਗਏ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : ਜਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਫ਼ਤਮਾ ਹੈ ਕਿ ਗਾਏ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕੇ ਲਿਏ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਬਡਾ ਆਨ੍ਹਦੋਲਨ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਤੋ ਫਿਰ ਗਾਏ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕੇ ਲਿਏ ਕਥੋਂ ਧਰਾਂ ਗੋਸ਼ਦਨ ਨਹੀਂ ਖੋਲੇ ਗਏ ?

Mr. Speaker: Questions of policy too large to be dealt within the scope of an answer cannot be raised by supplementaries.

MEWAT AREA, GURGAON DISTRICT AND COW-BREEDING.

***5963. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

- (a) whether Government intend to declare the Mewat area of Gurgaon District as a cow-breeding area;
- (b) if the answer to part (a) be in the affirmative; the steps, if any, so far taken by Government in this connection ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) State Government is providing financial assistance every year to District Boards under the Haryana Breeding Scheme and scheme regarding grant-in-aid to District Boards for subsidising the best selected cows of Haryana breed.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : यह जो मैवात के इलाका को गायपाल इलाका करार देने की खुशखबरी दी गई है, इस सिलसिले में मैं यह पूछना चाहता हूं कि आपने इस इलाका को इस शुभ काम के लिए क्या इमदाद दी है ?

मंत्री : इस ठूं cow-breeding area बरार दे दिता गिआ है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मंत्री जी बताएंगे कि यह जो मैवात area के मुताबिक एक definite question पूछा गया है इस का जवाब क्या है ? सबाल यह नहीं पूछा गया कि Haryana-breeding के लिए कितना रुपया दिया गया है । सबाल तो यह है कि मैवात के cow-breeding area के लिए क्या क्या कदम उठाए गए हैं ?

मंत्री : हरिआणा breeding छठी निगरी grant वही District Boards ठूं दिती जादी है एउ गुरुगांव District बोर्ड ठूं वी दिती छठी है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : District Board गुरुगांव को जो हरियाना breeding scheme के तहत रुपये दिए गए हैं क्या उस में कोई खास रकम मैवात area को cow-breeding area के करार दिए जाने का खास लिहाज रख कर दिया गया है या इसी लिहाज से कोई उसे technical या और कोई मदद दी गई है ?

मंत्री : निचे २ हरिआणा breeding scheme छारु है एउछे दे district boards ठूं रिमदाद दिती जादी है एउ रिमदाद district board गुरुगांव ठूं वी दिती जा रही है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : मेरा सवाल बिल्कुल definite है कि क्या मैवात area को Cow-breeding area करार दिए जाने के पेशेनजर गुरुगांव के District Board को कोई खास aid दी गई है या दूसरे जिलों की तरह उसे भी वही इमदाद दी जा रही है ?

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल का जवाब दिया जा चुका है । (This supplementary has already been replied.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि जिस तरह यहां विदेशी सरकार घोड़ी पाल लोगों को इमदाद देती थी क्या उसी तरह की इमदाद मैवात area के लोगों को गाय पालने के लिए दी जायेगी ?

Mr. Speaker: It does not arise.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि जब गवर्नमेंट ने मैवात के इलाके को cow-breeding area करार दे दिया है तो इस काम के लिए क्या गवर्नमेंट ने District Board गुड़गांव को कोई खास इमदाद दी है ?

मंजू : ਜਿਹੜੀ ਹਿਮਾਯਤ Haryana Breeding Scheme ਥਲੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ district board ਗੁੜਗਾਂਵ ਨੂੰ ਵੀ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਂਡ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਦਦ ਹੋਈ ।

पण्डित श्री राम शर्मा : मेरा सवाल यह है कि जब गवर्नमेंट ने मैवात area को cow breeding area करार दिया है तो क्या District Board गुड़गांव को केवल इसी बात के पेशेनज़र कोई grant दी गई है जो कि उस के अलावा हो जो उसे बाकी District Boards की तरह Haryana Breeding Scheme के नीचे मिलती थी ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने बता तो दिया है कि हरियाना breeding scheme के नीचे उसे इमदाद दी जा रही है । [He has already stated that financial assistance is being given to it under the Haryana Breeding Scheme.]

पण्डित श्री राम शर्मा : मेरा सवाल बिल्कुल साफ है लेकिन मिनिस्टर साहिब जवाब देने में टालमटोल कर रहे हैं ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : जब मैवात के इलाके को cow-breeding area करार दिया गया है तो district board गुड़गांव को गाय पालने के लिए क्या इमदाद दी गई है ?

मंजू : ਮੈਂ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : जब सवाल इतना definite है तो उस का जवाब केवल यह क्यों दिया जा रहा है कि बाकी जिलों की तरह इस district board को भी इमदाद दी गई है । जब मैवात को गाय पालने का इलाका करार दे दिया है तो इस काम के लिए गुड़गांव District Board को क्या इमदाद दी गई है । इस का क्या जवाब है ?

STRIKE BY STUDENTS OF GOVERNMENT WOOD TECHNICAL
INSTITUTE, JULLUNDUR

***6173. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether it is a fact that the students of the Government Wood Technical Institute, Jullundur, went on a strike in

January, 1956, as a protest against the method of training-work and the non-payment of scholarships; if if so, the action taken by the Government in the matter?

Shri Mohan Lal: No.

APPLICATION FROM WEAVERS' SOCIETY, VILLAGE SANGH DHESIAN,
FOR GRANT OR LOAN

***6247. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government has recently received any application from the Weavers' Society of village Sangh Dhesian, tehsil Phillaur, district Jullundur, for a grant and a loan; if so, the action, if any, taken in the matter?

Shri Mohan Lal: No application has been received for grant of industrial loan. An application from this society has, however, been received for the grant of subsidy which is under consideration of Government.

PRICES OF WHEAT IN THE STATE

***6186. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state the extent to which prices of wheat have gone up in the State and steps, if any, so far taken, or proposed to be taken by the Government to arrest the upward trend of these prices?

Shri Mohan Lal: The prices for the best quality wheat have touched Rs. 18 per maund while the maximum price of dara quality recorded so far is Rs. 17-8-0. The maximum for the best quality wheat and dara on the 3rd March, 1956, were Rs. 17-12-0 and Rs. 17 respectively. Punjab Government have already released about 13,000 tons wheat in order to arrest the upward trend of prices and it is proposed to make more releases. Besides, Government of India have been moved to make an immediate allotment of 10,000 tons of wheat to the Roller Flour Mills or to the State Government. They have also been requested that the export of wheat and wheat-atta, outside Punjab should be banned until the arrival of the new crop in the market.

INCOME FROM THE LICENCES ISSUED FOR THE SALE OF LIQUOR,
OPIUM, CHARAS, ETC

***6010. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to lay a statement on the Table showing the income accrued to Government from licences issued for the Sale of intoxicants like liquor, opium, Charas etc., during the last five years?

Shri Mohan Lal : A statement giving the required information is laid on the Table.

[Minister for Finance]

STATEMENT

Showing income accrued, viz. licence fee, from licenses issued for the sale of various intoxicants in Punjab.

S. No.	year	Liquor (Country spirit,) Country fermented liquor, foreign spirit etc. etc.	Beer	Opium	Hemp Drugs (Bhang,) medicinal preparations of hemp drugs	Charas	REMARKS
		Rs.	Rs.	Rs.	Rs.		
1	1950-51	77,78,406	45,826	72,14,721	1,05,963	Possession and sale of Charas has been prohibited in this State	
2	1951-52	86,34,790	48,007	86,26,063	1,00,691		
3	1952-53	80,69,127	53,789	70,76,545	1,21,251		
4	1953-54	79,89,601	53,638	63,56,768	1,16,165		
5	1954-55	92,44,684	79,954	61,48,654	1,33,290		

LICENCES FOR SALE OF LIQUOR

*6223. **Shri Mohan Lal Datta** : Will the Minister for Finance be pleased to state the total number of licences issued for the sale of liquor in the State during the years 1948-49 and 1955-56 respectively ?

Shri Mohan Lal :

Serial No	Financial year	No. of licences for sale of			Total
		Country liquor	Foreign liquor		
			To Civilians	To Military Canteens	
1	1948-49	460	148	60	668
2	1955-56	455	89	131	675

पंडित श्री राम शर्मा : क्या शराब नोशी बढ़ी है या घटी है ?

मन्त्री : इस के लिए नोटिस दें ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह जो 1955-56 में total licences 675 और 1948-49 में 668 जारी हुए तो क्या यह गवर्न-मेंट की prohibition पालिसी के अनुसार है ?

मंत्री : वैसे यह supplementary arise तो नहीं होता तो भी इतना कहूंगा कि यह फर्क इतना थोड़ा है कि policy of prohibition और non-prohibition पर कोई असर नहीं पड़ता ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि यह foreign liquor के licences बढ़ने की वजह क्या है ?

मंत्री : आप इस बारे में नोटिस दें ।

श्री मोहन लाल दत्त : मन्त्री महोदय ने कहा है कि licences ज्यादा नहीं घटे । तो क्या गवर्नमेंट की पालिसी घटाने की नहीं है ?

अध्यक्ष महोदय : This supplementary does not arise. आप ने licences की तादाद पूछी है, पालिसी matters इसमें नहीं आ सकते ।

[This supplementary does not arise. The hon. Member has enquired about the number of licences. There is no question of policy matters here.]

EXPENDITURE INCURRED ON REFUGEES IN THE STATE

***5964. Khan Abdul Ghaffar Khan :** Will the Minister for Finance be pleased to state :—

- (a) the total expenditure incurred by the Government on the rehabilitation of refugees during the years from 1952 to 1956 together with the total amount of loans advanced and the total number of claims paid separately;
- (b) the total expenditure incurred on the displaced Muslims along with the amount of loans advanced and the subsidy granted to them so far;
- (c) the number of muslims who have so far applied for restoration of their property together with the number of those who have been restored their properties and the number of cases in which possession has been given;
- (d) the names of places where properties like mosques, tombs and takias have so far been restored to the Muslims together with the names of those sacred places where income from their properties for the last eight years has been restored to the Muslims ?

Shri Mohan Lal : (a) Total expenditure incurred on the rehabilitation of refugees during the years from 1952-53 to 1955-56 (upto January, 1956) comes to Rs. 3,23,01,834 including Rs. 94,33,184 on account of loans advanced to them for rehabilitation purposes.

Payment of compensation not being a State subject, it is not possible to supply the information required.

(b) A sum of Rs. 3,52,681 was advanced to Muslims by way of loans, but no subsidy was granted to them;

(c) Eighty nine hundred forty-seven Muslims have so far applied for restoration of their properties. Properties have been restored to 6,086 Muslims, while possession has so far been given to 5,954;

[Minister for Finance]

(d) All important mosques, tombs and takias have been restored in Ambala City, Abdullahpur, Amritsar, Buria, Chhachhrauli, Gurgaon; Jagadhri, Jullundur, Kharar, Mamida, Qadian, Rohtak and Sadhaura.

Information relating to the second part of the question is "blank".

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SINKING OF TUBE-WELLS IN GANAUR AREA, DISTRICT ROHTAK

805. Pandit Shri Ram Sharma: Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state :—

- (a) the total number of tube-wells so far sunk in the Ganaur area in district Rohtak for irrigation purposes, together with the total cost incurred on them;
- (b) the total area of land so far irrigated by the tube-wells referred to in para (a) above and the total amount of water rate realised ?

Professor Sher Singh: (a) Twenty Tube-wells at a cost of about Rs. 6.5 Lacs have been sunk in Ganaur Constituency.

(b) One hundred and eighty Acres. Total amount of water rate realized therefrom is Rs. 2,701.

REPRESENTATION FROM LAND-HOLDERS OF VILLAGE GHARAUNDA, DISTRICT KARNAL

806. Pandit Shri Ram Sharma: Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any representation from the land-owners of village Gharaunda, district Karnal complaining against the consolidation staff has recently been received by the Government, if so, the action, if any, taken thereon?

Professor Sher Singh: First part .. Yes.

Second part .. The Consolidation Officer complained against was shifted to another post.

Mr. Speaker: Questions entered in the list for to-day have been exhausted.

Now I call upon the Finance Minister to present the Budget Estimates for the year 1956-57.

PRESENTATION OF BUDGET ESTIMATES FOR THE YEAR 1956-57.

Minister for Finance. [Shri Mohan Lal] : Sir, I rise to introduce the Budget Estimates for the year 1956-57.

The present Budget Session has an importance of its own. This is perhaps going to be the last Budget Session of the present Assembly and as such it would be necessary to review the progress made in the various fields during the period it has served the State. Secondly the 1st Plan period is about to end and in the present Session the Budget for the first year of the 2nd Five-Year Plan is being presented. It is, therefore, necessary that achievements made in the First Plan period should be

d

brought to the notice of the people through this House and the broad outlines on which Punjab is sought to be developed during the 2nd Five-Year Plan period indicated, so that the public can appreciate not only our past performances, but also the future aims and objectives before us. The 2nd Plan will of course be coming before the Legislature separately for a detailed discussion and as such in the course of my speech I shall only indicate in outlines the principles on which the Plan has been framed and the directions in which development is to take place.

2. Some important changes in the classification and accounting procedure were brought to the notice of the House when the current years' Budget was presented. These related to the method of exhibiting the Central Government's contributions on schemes shared by them and depicting revenue receipts and expenditure for Multi-purpose River Schemes. In the next year's Budget further changes in classification are being made on the pattern suggested by the Government of India. This new pattern had been laid down keeping in view the unusually heavy developmental expenditure that is being incurred by all the States and with a view to partially reducing the consequent burden on the Revenue Account. It has now been decided that new works of capital nature the cost of which individually exceeds Rs. 20,000 should be transferred to the Capital Account. As the works are essentially of a capital nature and produce assets, it is but proper that they should no longer figure in the Revenue Account unduly burdening the same. Similarly, provisions for the repayment of loans have been transferred to the Capital Account. These changes are also likely to bring about a uniform system in all the States, in the matter of exhibiting of such expenditures, whereas hitherto the practice had varied from State to State.

3. In the country as a whole, it is indeed heartening to note that, whereas the cost of living has declined to some extent giving relief to the common man, employment has improved considerably as a result of the developmental schemes launched or sponsored by Government. The most significant landmark has been the adoption by the country of the goal of socialistic pattern of society in place of the ideal of mixed economy declared in the Industrial Policy Statement of 1948. Equality of opportunity with reward for merit and work, not for wealth and position, which is the foundation for a socialist faith, may among other measures, have to be secured through nationalization. As a consequence there may have to be a greater role for the Governments to play and it should reduce inequalities in income and wealth. Several steps have already been taken towards achieving this goal and fresh measures may have to be adopted in the future. The system of taxation has been and is being amended drastically with a view to imposing heavier burdens on persons with larger incomes who are in a position to bear the same, so as to finance the social services for the benefit of the poorer classes.

The years since the Partition and particularly since the beginning of the 1st Five-Year Plan, have witnessed a steady growth in agricultural production in the Punjab. The production of wheat has

Changes in classification.

Economic conditions.

[Minister for Finance]

almost gone up by 50 per cent. Similarly, the increase in the production of gram and other foodgrains has been of about the same order. Among commercial crops, cotton has made amazing progress both in quantity as well as quality. Whereas the area under this crop improved from 239,000 acres in 1948-49 to 759,000 in 1954-55, the production jumped from about 78,000 bales to 4.4 lakh bales in 1954-55. A more heartening feature has been the rapid progress under the improved varieties of cotton; the production has multiplied more than 20 times.

Industrial production kept up its pace of improvement in the State except in the field of General Engineering and of late, Sports Goods. While the increase in the production of art silk goods, cotton and woollen textiles and non-ferrous metal industry was encouraging, phenomenal increase came to be noticed in the steel re-rolling industry and in the bicycle and sewing machine production. The production of bicycles during the year was eight-fold and that of sewing machines more than four-fold as compared with 1952. Hosiery Industry with 880 units and an investment of Rs. 3 crores produced goods of the value of Rs. 7 crores, employing 21,000 persons. The General Engineering Industry regressed considerably on account of the unfavourable conditions while the Sports Goods Industry is now facing difficulties on account of keener competition from West Pakistan as a result of the devaluation of their currency.

The year 1955-56 augured well and showed a promise of being probably the best year in every respect since the Partition, but nature willed it otherwise. Heavy and continuous rain from the 2nd to the 5th October, caused widespread damage to crops, houses, roads, canals and bridges practically in all the districts of the State. Crops were damaged on an extensive scale covering an area of about 27 lakh acres in about seven thousand villages. The worst affected districts were Amritsar, Ludhiana, Ferozepore and Hoshiarpur. The total damage in money value caused to crops and houses alone ran into well over Rs. 25 crores. Relief was arranged with the utmost dispatch not only to meet the immediate needs of the situation, but also to provide for long-term resettlement. Immediately rescue operations had to be launched and food supplies rushed to the marooned people. A Flood Control Organisation was set up and a number of aircrafts were requisitioned from the Air Force to drop supplies not only to the flood-affected people in the plains, but also for the snow-bound inhabitants in the valleys of Lahaul and Spiti. In addition to the food supplies, other articles like clothing, blankets, quilts, tents and medicines had to be rushed. Rs. 23 lakhs were sanctioned for immediate relief of this type and Rs. 580 lakhs were sanctioned for giving grants in rural and urban areas for the repair or reconstruction of damaged houses. Rs. 200 lakhs were also sanctioned as taccavi loans for the purchase of bullocks, fodder and seed and for the repair of wells, etc. Special efforts were in addition made to disburse loans under the Low-Income Group Housing Scheme speedily so as to enable afflicted people to construct houses for themselves. Also large-scale remissions of land revenue and abiana had

to be allowed and recoveries of taccavis postponed. Local development works were sanctioned so as to provide employment to the flood sufferers and some of the works included in the 2nd Plan were started earlier for the same reason. Thanks to the help and co-operation rendered by one and all, and particularly the interest evinced by the Prime Minister and the assistance given by the Central Government, the State was able to repair substantially the damage done within a short period.

Year 1954-55.

4. The deficit of Rs. 7 lakhs shown in the Revised Estimate, 1954-55, turned into a surplus of Rs. 228 lakhs as revealed by the Accounts counts compiled by the Accountant-General, Punjab. While the revenue receipts improved to the extent of Rs. 150 lakhs, the expenditure registered a decrease of Rs. 85 lakhs. The important variations resulting in increase in the revenue receipts are mentioned below :—

	<i>In lakhs of rupees.</i>
Land Revenue	.. —17
Other Taxes and Duties	.. +18
Irrigation (net)	.. +26
Education	.. +49
Agriculture	.. —19
Multi-purpose River Schemes	.. —22
Electricity (net)	.. + 65
Miscellaneous	.. +52

The reduction in expenditure of Rs. 85 lakhs has resulted mainly from decreases under Irrigation, Civil Works and Community Development Projects. These variations will be dealt with in the Appropriation Accounts by the Accountant-General and in due course looked into by the Public Accounts Committee.

Year 1955-56

5. In the Budget Estimates, as presented to the legislature, revenue receipts were shown at 2,890 lakhs and revenue expenditure at Rs. 2,967 lakhs, showing a revenue deficit of Rs. 77 lakhs. During the course of the year supplementary grants totalling Rs. 560 lakhs have been obtained or asked for. In the Budget speech last year, it was indicated that as a result of economies in the Police Department, a saving of Rs. 1.57 lakhs had been anticipated but the same had not been incorporated in the schedules. The net position should, therefore, have been a deficit of Rs. 635.43 lakhs. However, according to the revised estimates now framed a deficit of Rs. 268 lakhs only is anticipated. The revenue receipts are now estimated at Rs. 2,808 lakhs and the revenue expenditure at Rs. 3,076 lakhs. The decrease of Rs. 82 lakhs in revenue receipts and increase of Rs. 109 lakhs in expenditure as compared with the original budget, is fully explained in the

[Minister for Finance]

Finance Secretary's memorandum. However, to state briefly, the variations in the revenue receipts are mentioned below :—

	<i>In lakhs of rupees.</i>
Land Revenue (gross)	.. —53
State Excise Duties	.. +17
Registration	.. —17
Irrigation (net)	.. —71
Police	.. —42
Education	.. +41
Agriculture	.. +13
Co-operation	.. —14
Civil Works	.. —32
Multi-purpose River Schemes	.. —57
Miscellaneous including Transport	.. +132

On the expenditure side the increase has resulted mainly from the following important items :—

	<i>In lakhs of rupees.</i>
Irrigation	.. +13
Education	.. +67
Civil Works	.. +24
Famine (Flood Relief)	.. +383

The Capital expenditure provided in the original budget amounted to Rs. 3,423 lakhs. According to the revised estimate, the Capital expenditure is anticipated at Rs. 2,379 lakhs only showing a decrease of Rs. 1,044 lakhs. **Capital Expenditure:** The heavy decrease in expenditure has appeared under heads '68—Construction of Irrigation Works' (—285), '80-A—Capital Outlay on Multi-purpose River Schemes' (—725) and 'Civil Works outside the Revenue Account' (—75). This is partly offset by increase in expenditure on Electricity Schemes and on New Capital at Chandigarh. Details and reasons for these heavy shortfalls in expenditure are given in the Finance Secretary's memorandum.

The Budget Estimate for Advances was Rs. 1,280 lakhs, but according to the revised estimate advances are now estimated at Rs. 815 lakhs only, indicating a net decrease of Rs. 465 lakhs. **Loans and Advances:** The decreases are against items like purchase of chemical fertilizers (68 lakhs), Loans to Industrialists (43 lakhs), Loans under the Low-Income Group Housing Scheme (465 lakhs), Loans under the National Extension Service Scheme (19 lakhs), Purchase of Pumping Sets, Tubewells and Loans for Reclamation of banjar lands (20 lakhs), Rehabilitation Loans (36 lakhs) and Loans to Government Servants (6 lakhs). These decreases have primarily resulted from less demand for loans than originally anticipated or because of smaller

amounts sanctioned by the Government of India in some cases. These decreases are partly offset by larger expenditure under other items like Loans under Agriculturists Loans Act, 1884 (169 lakhs), Community Development Programme (5 lakhs), Loans to Electric Supply Undertakings (7 lakhs) and Loans under the Higher-Income Group Housing Scheme (10 lakhs).

On the Recovery side it is anticipated that the original estimate of Rs. 227 lakhs will go down to Rs. 157 lakhs showing a net decrease of Rs. 70 lakhs. This drop is mainly on account of the postponement of recoveries in some cases necessitated by heavy floods.

Year 1956-57.

6. Having given a brief picture of this year and the last year, I now pass on to the Budget proposals for the coming financial year.

Budget proposals. The estimates are summarised as follows:—

*In lakhs of
rupees.*

1. Opening Balance	..		94
2. Revenue Account—			
(a) Revenue Receipts	..	3,028	
(b) Revenue Expenditure	..	3,075	
Net Deficit	..		—47
3. Capital Expenditure	..	2,748	—2,748
4. Loans and Advances (net)	..	—46	—46
5. Public Debt (net)	..	1,794	+1,794
6. Other Debt, Deposits and Remittance Transactions (net)	..	+379	+379
7. Closing Balance—			
(a) According to Books	..	—574	
(b) Invested in Securities	..	+121	
Total Balance	..		—453

The proposed budget shows revenue receipts at Rs. 3,028 lakhs and revenue expenditure at Rs. 3,075 lakhs showing a deficit of Rs. 47 lakhs. As compared with the revised estimates of the current year it would be seen that there is considerable increase in the receipts though the variation in expenditure is insignificant but the current year is an abnormal year as heavy expenditure had to be incurred on relief works necessitated by the flood havoc.

Revenue Account.

[Minister for Finance]

revised estimate is Rs. 220 lakhs. The important variations head-

The increase in revenue receipts for the next year over the wise are indicated below :—

	<i>In lakhs of rupees.</i>
Land Revenue (gross)	.. +76
Other Taxes and Duties	.. +26
Irrigation (net)	.. +93
Debt Services	.. +16
Education	.. -36
Civil Works	.. +50
Multi-purpose River Schemes	.. +142
Electricity Schemes (net)	.. + 57
Miscellaneous—	
Transport	.. +77
Others	.. -289
Community Projects and Local Development Works	.. -29

The increase under head Land Revenue has mainly resulted from the fact that receipts in the revised estimates had been put at a low figure on account of the heavy remissions necessitated by the floods. Under Other Taxes and Duties the main improvement of Rs. 26 lakhs is to come from higher anticipations from Sales Tax and minor increases under other items. Increase under Irrigation is primarily due to the anticipated realization of past arrears of abiana, and increased receipts from water rates resulting from extensions in irrigation. These increases are partly offset by drop in the receipts from the Government Central Workshop, Amritsar, as the same is proposed to be transferred to Railway Department. The increase under Debt Services has been provided as more recoveries on the loans granted previously are anticipated during the course of the next year. Under Education there is a net decrease of Rs. 36 lakhs. Under the Schemes of Conversion of High Schools into Multi-purpose Schools and Educational Programme to relieve educated unemployment, there is a decrease of Rs. 52 lakhs as there will be lesser contributions from Central Government, local bodies and private organisations as compared with the current year. This heavy decrease is partly offset by larger grants anticipated from the Central Government on new schemes. The increase under Civil Works is likely to result from larger receipts on account of rents and larger contributions from the Government of India towards the construction of buildings in connection with the technical and educational institutions and inter-State roads. The increase under Multi-purpose River Schemes consists of Rs. 58 lakhs on account of realization of betterment fees, Rs. 8 lakhs from water rates and Rs. 64 lakhs on account of the coming into operation of Kotla Power House. The increase of 57 lakhs from Electricity is on account of the extension of supply network to rural and urban areas and the proposed revision of the tariff for domestic supply. A net drop of Rs. 34 lakhs in Working Expenses has also contributed towards it; no provision having been made in the next year's budget for assistance to the Bhakra-Nangal Project. This assistance which was of the order of Rs. 50 lakhs per annum, is no more required, as with the

expansion in the power generating units the electricity portion of the Project has become productive. Part of the increase is offset by larger expenditure on establishment because of the expansion in the distribution schemes. Under the head Transport there is an increase of 77 lakhs on account of the contemplated nationalisation of road transport and an increase of 5 lakhs from the new routes taken up during the current year. Other miscellaneous receipts show a drop of Rs. 289 lakhs because in the current year larger income was anticipated by way of grants from Central Government on account of flood relief. As against a receipt of Rs. 319 lakhs during the current year for flood relief, the same is anticipated during the next year at Rs. 40 lakhs only. The remaining drop of Rs. 10 lakhs has resulted from decreases under other minor items. Lesser income is anticipated from the Government of India under head Community Projects and Local Development Works as there is likely to be less expenditure on them in the next year.

On the expenditure side the revenue expenditure estimated for the next year is Rs. 3 075 lakhs as against the revised estimate of Rs. 3,076 lakhs and original estimate of Rs. 2,967 lakhs. The increase against the original estimate is Rs. 108 lakhs. However, excluding the effect of floods the increase in the next year's budget over the revised estimates comes to Rs. 429 lakhs. This increase mainly results from the following variations :—

	<i>In lakhs of rupees.</i>
Forests	.. +24
Medical	.. +21
Public Health	.. +11
Agriculture	.. +23
Veterinary	.. +18
Co-operation	.. +19
Industries	.. +41
Miscellaneous—	
Transport	.. +61
Others	.. +30
General Administration	.. +31
Multi-purpose River Schemes	.. +94
Debt Charges	.. +34

The reasons for these variations stand fully discussed in the Finance Secretary's memorandum and will also be explained when I deal with the departments later on.

Gross Capital Expenditure during the year 1956-57 is estimated at Rs. 3,980 lakhs. The recoveries are anticipated at Rs. 1,232 lakhs with the result that net Capital Expenditure would be Rs. 2,748 lakhs. The important items are :—

	<i>In lakhs of rupees (gross)</i>
Bhakra-Nangal Project	.. 2,186
Other Irrigation Works	.. 662
Other Electricity Schemes	.. 56
Industrial Development	.. 139

[Minister for Finance]

	<i>In lakhs of rupees (gross)</i>
Chandigarh Capital	.. 350
Civil Works	.. 491
Nationalisation of Transport	.. 63

The amounts for loans and advances budgeted for the next year are Rs. 336 lakhs and recoveries Rs. 290 lakhs, leaving a net expenditure of Rs. 46 lakhs. The main items of advances are :—

Loans and Advances.	<i>In lakhs of rupees</i>
Advances to Cultivators	.. 10
Advances to Electricity Undertakings	.. 7
G. M. F, Loans for pumping-sets, percolation wells and chemical fertilizers	.. 47
Rehabilitation Loans	.. 39
Community Development and N.E.S,	.. 56
Loans to Government servants	.. 14
Loans to Municipalities and Improvement Trusts	.. 18
Loans to Industrialists	.. 34
Low-Income Group Housing Scheme	.. 50
Loans to Municipalities under National Water-supply Schemes	.. 36

7. I have given briefly the picture of the next year's budget along with the comparison with the current year's budget and have mentioned the main items of expenditure under the Capital Heads. I propose now to give a brief description of the varied activities of the Government departments. I shall be doing it with a view to explain to the House the progress made so far and the targets that we have set before ourselves in order to achieve an all-round development of the State on a socialistic pattern.

8. The policy of decentralisation of administration started two years ago, is being pushed forward and along with it the system of recruitment is being brought on a more scientific and sympathetic basis. In order to make available the services of the administration to the man in the village as near his home as possible, 9 Sub-Divisions were set up in the year 1954-55. Earlier, Resident Magistrates had been posted at important tehsil headquarters so as to lessen the hardships both physical and financial, of the litigants. Five more Sub-Divisions were provided in the current year, but as buildings were not ready, only three came to be set up at Una, Patti and Muktsar. In the next year it is hoped that the Sub-Divisions will be established at Hamirpur, Dasuya, Nuh and Naraingarh. The setting up of Sub-Divisions at the remaining tehsil headquarters in the State is awaiting the completion of the required buildings.

In the case of non-gazetted posts, the maximum age for recruitment in the case of scheduled castes, scheduled tribes and other backward classes had been raised by three to five years. This concession has now been extended in respect of gazetted posts also under the State. Similarly, in the case of women who desire to enter Government service in view of the circumstances created by factors beyond their control, like the death of their husbands or desertion by

them and not receiving any maintenance allowance, the maximum age-limit has been raised to 35. (*Voice Hear, hear*) (*Cheers*).

With a view to reducing the categories of Government offices, Government have also decided after thorough consideration to reclassify the offices into three categories instead of the four existing already. (*Cheers*). The new categorisation has been done on a more rational basis and the categories would be (i) Secretariat Offices, (ii) Offices of the Heads of Departments, and (iii) Subordinate Offices. In reclassifying, the nature and importance of work done in the various offices has been kept in view. This is another step in the same direction in which in January, 1955, all the clerical grades came to be merged in one. As a result of the reclassification, the office of the Chief Engineer and Secretary to Government, Punjab, P. W. D., Electricity Branch, will be upgraded from 'B' class to 'A' class, while several other offices of the Heads of Departments which are at present classified as 'C' class, will be raised to 'B' class and all the remaining subordinate offices, most of which are in 'D' class, will be raised to 'C' class. (*Voices : Hear, hear*) (*Cheers*).

9. The current year showed a progressive improvement in the crime situation throughout the State which was achieved as a result of vigorous police activity and by the adoption of firm measures for weeding out criminal elements. As compared with the year 1954 there was an overall fall in crime to the extent of 308 cases. Dacoities went down by 5, robberies by 32, while burglaries by 349. The actual fall in serious crime is larger than indicated by the figure of 308 as the fall therein is offset by an increase of 695 cases under the Excise Act. As a matter of fact serious crime like dacoity, robbery, riots and burglaries has been brought down to below the 1942—46 level and the results achieved are gratifying indeed. The most important feature of the Police activity during the year was the destruction or arrest of a large number of outlaws; 28 were shot dead while 33 were arrested in armed encounters in addition to a large number arrested otherwise. Simultaneously with the campaign against the criminal elements, a social campaign was also launched for the reformation of bad characters in selected Police Stations. Six hundred and forty-four bad characters have taken solemn vows voluntarily to cut themselves off from their criminal past and to lead a peaceful and law-abiding life. (*Voice : Hear, hear*). The flying squad experiment started in Jullundur City continued to work with success. Speed and mobility are the two essential factors for apprehending the criminals and this flying squad is available for duty throughout the 24 hours. The Police Force was subjected to a very rigorous test throughout the State during the current year as a result of the agitation launched by the political parties, the visits of the V.I.Ps., the various large-scale conferences and meals held and above all when the unprecedented havoc caused by heavy rains and floods took place.

The P.A.P. entrusted with the protection of the Indo-Pakistan border, in spite of the shortage in men and the handicap of inadequate and poor transport, continued to guard the border effectively. As against 264 incidents in 1948, 156 in 1949, 69 in 1950, 23 in 1951, 9 in 1952, 2 in 1953 and 9 in 1954, there was only one solitary border incident during 1955 (*Voices : Hear, hear*)

[Minister for Finance]

(Cheers). Organised smuggling is now a thing of the past and illicit trade is confined to individuals only who are tempted by the high profits. Systematic patrolling and organisation of ambush parties by P.A.P. in close co-operation with the District Police and the Customs Preventive Staff, resulted in the death of or injury to 7 smugglers and the arrest of twice that number during the year. Goods worth Rs. 40,000 came to be recovered from them. As a result of the co-operation with the Pakistan Border Police, out of 341 head of cattle which had either been stolen or had strayed across the border during the year, 249 came to be restored to their owners.

10. The problem in respect of accommodation in Jails which was a very acute one soon after the Partition has been and is being effectively tackled. The Jail Industries are Jails. being constantly developed and expanded not only to increase the production, but also to provide for training of prisoners in trades useful to them after their release. The expansion can be judged from the fact that the whereas value of products turned out was Rs. 2.54 in 1948 and Rs. 3.88 in 1951, it was 7.05 in 1954 and in the first six months of 1955 articles valued at Rs. 4.70 lakhs had been manufactured. (Voice : Hear, hear). For the purpose of running Jail Industries on commercial lines and with a view to providing an incentive to prisoners for hard and honest work, a scheme is being introduced with effect from the next financial year for the grant of wages from profits to prisoners. (Voice : Hear, hear). Under this scheme prison labour will be graded as 'skilled', 'semi-skilled' and 'unskilled' with different rates of wages for each category and the wage will be earned on completion of work of prescribed quality and quantity. The cost of maintenance in Jails will be deducted from the wages earned and the balance paid in cash by remittance to dependants at home or on release. Necessary funds to the extent of Rs 4 lakhs have been provided in the Schedules of New Expenditure

In accordance with modern thought the treatment and discipline of prisoners is being regulated with the object of reforming and rehabilitating them. To improve their outlook and understanding special attention is being paid to education: intellectual and moral. A far reaching reform introduced as an experimental measure is the institution of prisoners' panchayats elected by prisoners to deal with arrangements for cooking and distribution of food and cleanliness in jails. The second important step taken in the same direction is in respect of parole and furlough. When any near relation of a long-term prisoner is on death bed, he can obtain parole and for good conduct during the stay a prisoner can be granted a furlough for a fortnight every year. For the habitual offenders a reformatory industrial-cum-agricultural settlement is being established at Bir Thebari in Karnal District, where two hundred acres of land are available. In order to improve the conditions of management and treatment of under-trial prisoners, it has been decided further to place the management of the judicial lock-ups under the direct control of the Jails Department. This will mean that the Watch and Ward will now be done by the Jail officials rather than by the Police. In the

course of the next year six big lock-ups at Moga, Fazilka, Gidderaha, Sirsa, Muktsar and Patti are thus being converted into sub-jails. (*Laughter*).

11. The former Anti-Corruption Committee constituted in 1948, with the Chief Minister as Chairman continued to function till the middle of the current year when a new department, namely the Anti-Corruption Department, came to be created. This department when fully organised, will consist of various sections, like the Intelligence Section, the Legal Section, the Prosecution Section, Detection and Investigation Section and the Technical Section in addition to the Flying squads. It is a High Power Department having jurisdiction to deal with all matters relating to Corruption, so that in dealing with corruption cases effective and expeditious action can be taken. During the year 1955, 340 complaints were received and as a result of the action taken in the case of complaints found true, 9 officials suffered dismissal or termination of service, one was compulsorily retired, the pension was reduced in another case, one was reverted, 3 were censured and one lost his approved service, in addition to others receiving minor punishments. In one case prosecution was launched which resulted in conviction. The special C.I.D. staff investigating Bhakra cases has also been transferred to the Special Inquiry Agency under the Anti-Corruption Department. This staff has already worked out 69 cases out of which 64 are ripe for being put in Court. Departmental enquiries have also been instituted against several of the officers including the highest.

12. The system of Panchayats has now been firmly established as a part of the administrative machinery in the Punjab. The village Panchayats have not only proved useful in carrying out the basic functions of administration in the villages, but have contributed substantially to the development of the rural areas. The time is not far when a village will be the effective starting point in public life and the basic administrative unit in the hierarchy. In the judicial sphere Panchayats decided 61,938 civil and criminal cases, out of which compromises were effected in more than 55 per cent of the cases. The House will be glad to judge the quality of their work from the fact that in respect of 990 cases only their decisions came to be modified or cancelled by the higher authorities. To enable the Panchayats to discharge their functions effectively, Government on its part has already sanctioned grants on the basis of 10 per cent of the land revenue collected from every village, which on an average amounts to about Rs. 18 lakhs a year. In the next year's budget the House will find an additional provision of Rs. 10 lakhs made for assisting the Panchayats in creating revenue yielding institutions (*Voice : Hear, hear*), which will put the Panchayats on a sounder financial footing in the future. It is also proposed to make larger grants in the coming years, totalling up to Rs. one crore in the Second Plan period, for this purpose so that the Panchayats do not have always to look up to Government for financial assistance. With the grants made already, the panchayats have been able to establish 1,706 Panchayat Ghars, 593 First-Aid Centres, 119 Dispensaries, 25 Veterinary Dispensaries and 1,560 Libraries. (*Voice : Hear, hear.*) 200 villages have made provision for street

[Minister for Finance]

lighting while more than 4,000 panchayats have arranged night patrolling. 600 radio sets have also been installed by the panchayats with the assistance made available by Government. In the course of the First Five-Year Plan Rs. 23 lakhs were made available as sanitation grants by Government and about 14 lakhs have been disbursed already. With this assistance the panchayats have been able to construct 19.23 lakh running feet of drainage, to pave 37.95 lakh square feet of streets and in addition conservancy arrangements have been made in 1,340 panchayat areas. 7,675 wells have also been repaired, remodelled or constructed. In the Second Five-Year Plan provision has been made for the training of Panches and for the encouragement of sports through the creation of Young Farmers' Clubs. A monthly journal for the benefit of the Panchayats is also proposed to be started next year and panchayat competitions will become a regular feature. (Cheers).

13. In order to appreciate the steps taken by Government to bring about a welfare-cum-socialistic State, the House would probably be interested in knowing the action taken so far since the present legislature was constituted. In June, 1952, the Punjab Occupancy Tenants (Vesting of Proprietary Rights) Act came into force as a result of which all rights, title and interests of the landlord in the land held by an occupancy tenant were extinguished and the same came to be vested in the occupancy tenant free from all other encumbrances. The landlord was to be paid compensation only. The year 1953 saw the passing of three important Acts, the most significant of which was the Punjab Security of Land Tenures Act. By this Act the ejectment of tenants was stopped till the 30th April, 1954, while for a period of ten years the ejectment of tenants from the land, other than the areas reserved by a land-owner for self-cultivation, was prohibited unless the tenant was guilty of certain lapses like failure to cultivate the land or to pay rent to the land-owner. The upper limit of rent payable to a landlord also was reduced to 1/3rd of the produce or its equivalent value. In addition, tenants of a big land-owner were allowed to purchase land which had been in their occupation for a period of 12 years and a right of pre-emption was also given to them. By the second Act Ala Malkiats were abolished while by the third Act, namely, the Punjab Village Common Lands (Regulation) Act, all rights, title and interests in the Shamlat Deh of a village were vested in the Panchayats. In the enforcement of the last mentioned Act certain difficulties came to be experienced by the Panchayats in the matter of dispossession of unauthorised occupants. To make provision for the same, suitable amendments to the Act are being made and the relevant Bill is being introduced in the present session of the Legislature. It may also be indicated that through the passing of the Punjab Village Common Lands Act, the non-proprietors also, through the Panchayats, came to have an interest in the Shamlat Deh and this served as a boon to the non-proprietors, bulk of whom were down-trodden Harijans, (Cheer).

Unfortunately, the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, did not prove very effective with the result that a large number of tenants came to be ejected. The Act was, therefore, amended in 1955. The amended Act besides introducing many effective

o
taken

provisions for safeguarding the interests of the tenants, had a number of novel features. One of them empowered Government to utilise the surplus areas of both land-owners and tenants for the resettlement of landless and ejected tenants. Under this Act all areas owned by a local owner above 30 standard acres, and by a displaced person above 50 standard acres, would be considered as 'surplus' area. Further a small owner who has up to 30 standard acres cannot eject a tenant from 5 standard acres unless the tenant has been settled by Government on surplus area. Similarly the period of occupation of land by a tenant entitling him to purchase has been reduced from 12 to 6 years. The amended Act has gone a step further in safeguarding the rights of the tenants against all sales, bonafide or otherwise, effected after 1st February, 1955, except in the case of lands acquired by the State Government or by an heir through inheritance. It would thus be seen that through these measures, not only the rights and interests of the landless tenants have been secured and their exploitation stopped, but strong foundations for the setting up of a socialistic pattern of society have been laid. The Punjab has been known to be the land of peasant proprietors who have generally been regarded as responsible for its prosperity and stability. With these steps it is hoped that the landless element will also have an opportunity to contribute towards its prosperity and stability in a self-respecting way and at par with others. The Bhoodan Movement which has not so far made much headway in this State, is likely to receive a fillip when the Bhoodan Yagya Bill is enacted during the present session.

In the same direction, the abolition of Jagirs and Muafis Bill was passed by the Legislature in 1953-54. This Bill did not provide for the payment of compensation to Jagirdars for the extinguishment of their rights, with the result that the Bill needed amending. The amended Bill will now be placed before the Legislature in the present session and by passing the same an end will be put to the unearned incomes of the Jagirdars.

14. In the First Five-Year Plan emphasis was laid on the development of agriculture and irrigation. In a country where **Consolidation of Holdings.** holdings are small and the fields lie scattered, no systematic or large-scale development is possible without consolidation of holdings. It was for this reason that a detailed scheme covering the entire State was drawn up in 1951, and both the Revenue and the Consolidation Departments were merged with top priority being given to Consolidation work. The desired pace could not be achieved for circumstances beyond the control of the department concerned, although no efforts were spared either by the staff or, I am glad to say, by the people. The biggest hurdle was the paucity of experienced and efficient staff and then on the existing staff came the heavy demands from the Rehabilitation and other departments. In spite of these handicaps, it is anticipated that by the end of this year, 57 lakh acres of land will be consolidated and during 1956-57 another 18 lakh acres will be added. It is hoped that by the end of the Second Five-Year Plan period, the work would be complete. So far Tarn Taran, Batala, Narpur, Garh Shankar, Phillaur, Samrala; Rupar, Thanesar; Rohtak, Hansi, and Gurgaon Tehsils have been consolidated and work is nearing completion in Moga, Jagadhri, Karnal

[Minister for Finance]

and Ballabgarh tehsils. The work is proceeding in Nawanshahr, Jullundur, Zira, Ludhiana, Gurdaspur, Hoshirapur, Patti, Narain Garh, Kharar, Ambala, Sonapat, Kaithal, Hissar and Palwal Tehsils. In the course of the next year Pathankot, Ferozepore, Jhajjar and Ferozepore Jhirka tehsils would be taken up. After the consolidation of Nurpur Tehsil, the rest of the Kangra District was given up on account of the area being mountainous, but keeping in view the pressing demands from Kangra District, the work in Dera Gopi Pur Tehsil has now been started.

15. The regular construction work started in Chandigarh late in 1951-52. The measure of progress achieved is evident from the fact that by September, 1953, it became possible for the Government to adopt Chandigarh as the Capital of the State and shift camp offices of almost all the departments. With the construction of the building, the Punjab High Court also moved down to Chandigarh during January, 1955. The main Secretariat building is being constructed rapidly and with its completion all the offices of Government stationed at Simla will be brought down to Chandigarh by about the end of 1956. Among the completed buildings, mention may be made of the High Court, Government Press, Engineering College and Hostel, Engineering and Architect's Offices, M.L.A.s' flats, M.L.A.s' Hostel, Ministers' and Judges' Houses, 3,200 residential houses of various categories for the staff, 580 cheap houses, one High School, 5 junior secondary schools, one swimming pool, 4 nursery schools and one health centre. A maternity hospital and 534 more houses for permanent Government staff are nearing completion while construction of colleges for men and women and 819 more residential houses for Government servants has been taken in hand. The construction of a dam on the Sukhna Cho for eliminating dust nuisance and providing irrigation water to the Capital is progressing satisfactorily. In the Second Plan a provision of Rs. 447 lakhs has been made for completing the Project and it is anticipated that the work would finish by the end of the third year of the Second Plan. The private construction in Chandigarh, considering the various set backs arising out of the political conditions in the region and the general distress resulting from the partition of the country, can be regarded as extremely satisfactory. So far 193 residential, 190 commercial and 3 industrial buildings have been completed and more than 280 are under construction, while the plans of 944 private buildings stand approved. About 8,500 plots of various types have been sold so far and it is anticipated that 2,000 more will be sold next year. With the re-organisation of the States in this region, it can well be anticipated that the private construction will receive a fresh fillip.

16. On the relief side the main concern now is the care of the aged and infirm displaced persons, destitute widows and their dependents and unattached orphan children lodged in the various Homes and Infirmaries. Besides providing educational facilities to the children, training-cum-production centres have also been set up in these institutions so as to enable the inmates in the long run to earn their livelihood. Since 1950-51 Rs. 291.58 lakhs have been spent on the

**Relief and
Rehabilita-
tion**

relief measures and in the current year an expenditure of Rs. 37 lakhs is anticipated. In the next year a provision of Rs. 40.86 lakhs is being made.

On the Rehabilitation side the outstanding feature of the current year has been the launching of the scheme of conferment of permanent rights on the allottees of evacuee land. With the completion of this task the displaced persons will become full-fledged owners of land and would be in a position to develop their lands. The work of rural rehabilitation will thus be over. This work received a set back on account of the heavy floods and rains, but it is hoped that it will be completed soon. Up to date about 12 lakh standard acres of land have been permanently transferred to about 1.55 lakh allottees. 17,889 acres of urban agricultural land which had been acquired by the Government of India are now being sold by auction by the Settlement Organisation. On the urban side, the new townships, cheap housing and mud-hut colonies set up at a total cost of Rs. 440 lakhs have fairly developed and are now humming with life. A number of these townships and colonies have been brought within the Municipal limits and form part of the adjoining towns. The construction of 6,000, 4-marla cheap tenements which was taken in hand during 1953-54 is expected to be completed by the end of this month. It is proposed to construct 600 more tenements during the next year to provide accommodation for the persons to be shifted from the infirmaries and other homes. In the Second Plan period construction of 5,000 additional tenements and development of over 2,000, 8-marla plots is being considered for execution.

Rupees 4.78 crores have up to date been advanced to the land allottees as taccavi for various purposes, and these are now being recovered. Rs. 235 lakhs have been advanced in the shape of business loans while Rs. 115 lakhs as house-building loans. Such loans are now mostly given against verified claims, while the non-claimants are being afforded loan assistance for starting small-scale industries. It is proposed to advance Rs. 7.5 lakhs during the next year for business and Rs. 31 lakhs for house-building. Up till the end of the year 1954-55 a grant of Rs. 7 lakhs was paid to the Punjab University and a sum of Rs. 29.72 lakhs to disrupted educational institutions. From the Rehabilitation side, a sum of Rs. 15 lakhs is expected to be paid during the current year, while during the Second Plan period, a sum of rupees one crore for grant to the Punjab University and rupees one crore to the disrupted educational institutions is proposed to be given.

17. Because of its magnitude and potentialities, this Project occupies an important place in the economy of our State and the country as a whole. It is a symbol of people's will to conquer want and poverty and apart from being a cynosure which we can justifiably be proud of, it is going to be our very life. Irrigation and power that have become available partially, are already changing the face of the countryside. In due course when the fullest benefits are reaped, I should not be wrong in predicting that Bhakra-Nangal would be a synonym for Punjab. (Voices : Hear, hear) (Cheers).

After the opening ceremony of the Nangal Dam by our Prime Minister on 8th July, 1954, the Bhakra canals started flowing and

[Minister for Finance]

in the very first kharif, the area irrigated was over 3 lakh acres. The entire main line and distributary system has been completed and it is hoped that irrigation during the current year will rise to 9 lakh acres. The speedy completion of the Bhakra Dam is now receiving the utmost attention. The coffer-dams have been completed and the river has been successfully canalised through the two diversion tunnels. The plant for the manufacture and placing of concrete covering nearly four miles, has been completed at a cost of about Rs. 5 crores. The excavation for the foundation of the Dam has already been taken to a depth of 180 feet below the river bed and concreting was started with the first bucket having been placed by our Prime Minister on the 17th November, 1955. We have now every reason to believe that the dam will be completed in time and partial storage of water will commence from 1958-59. Perennial irrigation will also start from that year. It can well be hoped that the target of continuous annual irrigation of 22 lakh acres in Punjab will be achieved by the end of the Second Five-Year Plan. Up to date against the total estimated expenditure of Rs. 65 crores on the Bhakra Dam, the House would be glad to know that Rs. 31.5 crores have already been spent.

Concurrently with the concreting of the dam, in which 51 lakh cubic yards of concrete will go, five generating units each of 90,000 kilowatts are being installed on the left side. Provision has been made for a Power Plant with 4 units of 90,000 kW. each on the right side of the river and the foundation will be laid concurrently with the Dam. The erection of these power plants will enable the setting up of the Fertilizer Factory which will further add to the prosperity of this region through the supply of much-needed chemical manure.

18. In order to reap the full benefits in the areas to be served by the Bhakra-Nangal Project, it is but necessary that **Colonization.** proper plans for the development of such areas should be evolved well in time. With this end in view the Colonization Department was established in order to facilitate proper alignment of water-courses, economic use of water and correct booking of irrigation and the laying out of mandies and towns. Killabandi operations were started and these have been carried out in Hissar, Rohtak, Jullundur, Ludhiana and Ferozepore Districts. These operations are likely to be completed very shortly and would also facilitate consolidation of holdings operations. It was also necessary to provide for the marketing and processing of the additional produce likely to result from the Bhakra Irrigation. Twenty sites have been selected for the purpose of establishing mandies with ancillary townships and industrial areas, and these are in areas where marketing facilities are not at present available or are inadequate. Acquisition proceedings have been completed with regard to three, namely, Fatehabad, Bhattu and Bhiwani Khera in Hissar District. Acquisition proceedings elsewhere are likely to be completed in a month or two, involving a total cost of Rs. 15 lakhs. In the Second Five-Year Plan, the House will be glad to know that a provision of Rs. 4.05 crores has been made for the establishment and development of such mandi, townships and factory areas and for the next year, a sum of Rs. 154 lakhs is being provided.

19. I just now mentioned about the power potential resulting from the construction of the Bhakra Dam. Considering the **Electricity.** important role that electricity is to play in the future development particularly of this State, it is but necessary that I should give you a brief picture of the progress made already and the targets before us. Electric power is not only going to be one of the chief factors responsible for the production of wealth in this region in the future, but it is also going to produce a revolutionary change in the way and standard of living. hitherto irrigation has been primarily responsible for the prosperity of the State, through helping the rural areas in the production of more foodgrains or commercial crops and indirectly bringing prosperity to the urban areas also. Plentiful availability of cheap power besides helping the urban and semi-urban areas in developing industries and producing more goods, is also going to provide the much-needed means to the ruralites to earn during their off periods through the development of cottage and small-scale industries. At the time of the partition we had only the Uhl River Electric Supply Scheme to boast of, with a few private Electric Supply Undertakings generating power from thermal plants. With the starting of the construction of the Bhakra Project it became necessary to build up the load in advance and the need came to be felt all the more because of the problem of rehabilitating displaced persons. With these objects in view the local distribution schemes under the Uhl System came to be augmented in addition to the setting up of Thermo Schemes. Whereas the connected load with the Uhl and Thermo Schemes was only 35.661 kW. in 1948-49, the same touched the figure of 107.692 in 1954-55 and of Uhl alone to 101,768 kW. by October, 1955, as the Thermal load came to be transferred to the Nangal Scheme in the current year. Similarly the number of consumers shot up from 27,345 in 1948-49 to 85,375. Under the Nangal Scheme which started operation in 1954-55, the connected load was 13.954 kW. in the first year and the number of consumers 17,345. Up to October, 1955, the connected load shot up to 48,991 and the number of consumers to 40,000. (*Voice : Hear, hear*). In terms of revenue whereas the Uhl Scheme earned 61.48 lakhs in 1948-49, it is likely to yield 153.72 lakhs in the current year and the figure is estimated to go up to 180.58 lakhs in the next year. Similarly under the Nangal Scheme, whereas the revenue was only 6.88 lakhs in 1954-55, and is likely to be 85.56 lakhs in the current year, it is estimated that during the next year Rs. 163.28 lakhs would be realised. This is a picture of the revenues that will accrue to the department, but the benefits to the public, both material and other, can well be visualised than described. While discussing the Bhakra-Nangal Project, I have already stated that 5 units each having a rating of 90,000 kW. and a firm capacity of 53,000 kilowatts are to be installed on the left bank and necessary arrangements for the installation of 4 similar units on the right bank are being made. Tenders for the first five units have already been accepted and orders for the plant placed. The first two sets will be ready for commissioning by September, 1959, and the remaining sets at intervals of three months each thereafter. On the Nangal Canal, two sets of 24,000 kW. each are functioning already at Ganguwal and two more of similar capacity will start generating at Kotla by the middle of 1956. Steps

[Minister for Finance]

are also being taken to order the third generating set for each of the Power Houses at Ganguwal and Kotla. With so much power to be generated, special efforts are being made to extend the supply of electricity to the rural areas. The total number of villages to be electrified up to the end of the current year is estimated to be 1,000 and the House will be glad to know that about 400 to 500 more villages are programmed for electrification every year under the Second Five-Year Plan. (*Voices : Hear, hear*) (*Cheers*). The conditions of supply in rural areas have also been liberalised. The chief difficulty in the rapid electrification of rural and other areas is the immediate shortage of funds and we are trying hard to secure more and more money for early electrification. For the distribution schemes in the Second Five-Year Plan, the House will be glad to know that a sum of Rs. 12.35 crores has been allocated.

To encourage the use of electricity both for domestic and industrial purposes a special tariff came to be enforced based on the recommendations of the Tariff Advisory Committee. The tariff for the domestic supply, however, has turned out to be unduly to the advantage of the richer classes. The new domestic tariff was enforced to eliminate separate circuits for heating purposes, but it has been discovered that the more well-to-do classes have come to reap benefits on the energy consumed for lighting purposes. In order to remove this anomaly Government have decided to set up a Committee, consisting of the Finance Secretary, the Chief Engineers, Punjab P.W.D., Electricity Branch, the Chief Engineer, Pepsu and the Tariff Officer. The Committee has been directed to evolve a system of tariff by which all classes benefit equally and not the richer classes alone. The new tariff to be evolved by it, it is hoped will give an incentive to the poor man also, to utilise energy for cooking and heating purposes and in addition will prevent loss of revenue to Government by curtailing the undue benefits that are available to the richer classes under the present domestic tariff.

20. In the First Five-Year Plan all efforts were made to bring maximum of culturable area under irrigation by launching **Irrigation.** major irrigation schemes including the multi-purpose Bhakra-Nangal Project, the minor irrigation schemes under Grow-More-Food Campaign and the Tube-well schemes. These schemes have been spread over all the districts and special efforts have been made to look to the interests of those districts which are unfavourably placed in respect of irrigation from river canals, namely Kangra and Gurgaon. For the information of the Members, I feel it necessary to dwell on some of the important schemes. Remodelling of the Western Jumna Canal was taken up in 1954-55 at an estimated cost of over Rs. 3 crores as two of the districts served by this canal, namely Rohtak and Hissar were very dry and the existing intensity of irrigation was low, viz., 33 per cent. In addition to the raising of the existing capacity of the channels, new channels for unirrigated areas are being constructed and the Kharif channels are being converted into perennial channels. The remodelling has

reached a fairly advanced stage. By the end of the current financial year, it is estimated that about 2 lakh acres will receive additional irrigation, out of which 1.5 lakh acres will be made perennial by utilising the supplies from the Jagadhri Tube-well Scheme. Ultimately, the scheme will irrigate 5 lakh acres annually. Work on the Madhopur-Beas Link Project was started in 1953-54 and it is estimated to cost Rs. 2.46 crores. It will enable the diversion of surplus supplies from the river Ravi to river Beas for utilising the same on the areas served by the Eastern Canal, Shah Nahar Canal, Makhu Canal and Bhakra Canals. Progress on the work is at a fairly advanced stage now and the work is scheduled to be completed by 1957. Sirhind Feeder Project is estimated to cost Rs. 5.66 crores and will take over about 17 lakh acres of area now receiving irrigation from Bhakra and Sirhind Canal Systems. The Sutlej supplies so released will be utilised for removing shortages elsewhere on the Bhakra System and for further extending irrigation to the remaining dry areas in the State. Work on the Project started in the current year and the tempo will increase in the next. The minor irrigation schemes taken up under the Grow-More-Food Programme were meant to utilise the surplus water supply in the rivers during the kharif months. This has been done by strengthening and raising the banks of channels and by constructing new distributaries and minors. The target fixed in their case was about 1 lakh acres of additional annual irrigation and the same has been achieved. Tube-well Projects were taken up with the dual purpose of supplying irrigation to areas where canal supplies could not reach and for protecting certain areas from water-logging. The schemes undertaken so far, namely Jagadhri Tube-well, Abdulapur-Radaur, Panipat-Munak, T.C.M. 1952-53 and G.M.F. 1954 will ultimately result in sinking of 936 tube-wells. To provide irrigation in the hilly areas of Kangra District, special efforts have been made to repair the existing kuhls and to construct new ones. Through repair work, irrigation facilities have been restored to about 50,000 acres of land already. Construction of new kuhls including Sidharthahar, Sukahar and Tandi Kuhls was also undertaken. Work on Sukahar is complete. About 1/3rd of the work on Baijnath Kuhl has been done and work elsewhere is in progress.

As a result of the efforts made to increase irrigation in the State 10½ lakh acres of new land had been brought under irrigation by the end of the last financial year from the date the present legislature started functioning. The schemes visualised in the Second Five-Year Plan period are expected to add nearly 30 lakh acres more in the area irrigated annually. Storage schemes on Jumna and Beas are under investigation and as soon as any one of these matures, it would be possible to improve supplies on the Western Jumna and provide perennial supplies to Gurgaon Canal. During the course of the coming year, in addition to accelerating work on the schemes mentioned above the important works to be undertaken would be the Gurgaon Canal at a cost of Rs. 57 lakhs and the extension of irrigation facilities to areas around Rewari in addition to other minor irrigation works under the G.M.F. Programme.

[Minister for Finance]

21. A number of flood-control works on the river Ravi and Jumna have been constructed, but the havoc caused by Drainage and Flood Protection Works. the recent floods and rains has necessitated a thorough study of the problem and long-term planning. With these in view a special circle was created a few months ago so as to study the problem for the whole of the State and as soon as the investigations are completed, further schemes would be drawn up to prevent the recurrence of such calamities. At present it is estimated that during the next five years the amount needed for flood protection and drainage works would be Rs. 9.5 crores and we are in correspondence with the Government of India for financial assistance.

22. The most notable achievement of the Agriculture Department in the last few years has been the provision of improved varieties of seed, particularly that of Agriculture. medium-and long-staple cotton. At present 216-F and 320-F varieties of cotton cover large areas of the State. As a result of the spread of these varieties cotton growers in the Punjab have reaped immense monetary advantages through heavier production. Another variety of long-staple American cotton, namely H-14, has also been released for distribution in the drier south-eastern parts of Punjab. It is superior to 216-F in all respects. It yields on an average about 100 lbs. of kapas per acre more, gins 2 per cent higher, has slightly longer staple and matures two weeks earlier and is more resistant to disease. Both H-14 and 320-F enable wheat to be grown immediately after harvesting, thus permitting 200 per cent intensity of cropping. (Voice : Hear, hear). Similarly, better varieties of wheat (C-273, C-281, C-286 C-217 and C-285), gram (C-104) and of barley, bajra, rice, ground-nut; linseed and sugarcane have been evolved and have been given out for general distribution. On the education side, the House will be glad to know that the Government of India have now decided to give us 75 per cent grant for the construction of a college at Ludhiana instead of loan as contemplated earlier. The Extension and Development staff of the department is fully concentrating its attention to giving practical training to the farmers and in making available to them the results of the latest research work done.

Under the Grow-More-Food Campaign, the objective of the scheme was (a) provision of increased irrigation through percolation wells, tube-wells, and other minor irrigation works; (b) land reclamation and mechanical cultivation, and (c) manufacture of compost and destruction of wild animals and pests. Since the coming into being of the present legislature, a sum of Rs. 1.05 crores is likely to be spent on grant-in-aid Schemes and Rs. 7.47 crores on loan schemes up to the end of this month. Bulk of this expenditure has taken place on sinking of percolation wells and tube-wells, and on the purchase of tractors and on the reclamation of waste lands.

The production targets prescribed for the Punjab State for the First Five-Year Plan period were roughly of the order of 32 lakh tons of foodgrains, 3 lakh bales of cotton, 3.7 lakh tons

s co
lary

of gur and 0.77 lakh tons oil-seeds. The House will be glad to know that as against these targets, the achievements by the end of the last financial year were 38 lakh tons, 4.40 lakh bales, 4.07 lakh tons and 1.13 lakh tons, respectively (Voice : Hear, hear) (Cheers). In the current year yields are likely to be less as compared with previous year on account of the havoc caused by heavy floods and rains, but will be appreciably above the targets prescribed under the First Five-Year Plan. As against the low figure of 4,000 tons of chemical fertilizers used earlier, 19,000 tons came to be used during 1954 and the consumption is on the increase. In the Second Five-Year Plan, establishment of a chain of seed farms in the State is contemplated along with the setting up of a seed testing laboratory at Ludhiana. To avoid wastage and seasonal gluts, cold storage and preservation factory will also be set up. An agricultural school will be set up in every district and a fully-equipped agricultural information service will be established for filling up the gap between the scientific knowledge of the experts and the actual practices of the cultivators. For the Second Five-Year Plan period we have set before ourselves the targets of increasing food production to 40.40 lakh tons, cotton to 7 lakh bales, sugarcane to 48 lakh tons and oil-seeds to 1.10 lakh tons. These would be achieved by bringing additional areas under irrigation, reclamation and development of new lands, extended use of manures, fertilizers and of improved seeds and introduction of improved agricultural practices.

23. For an agricultural country, a measure of great importance is the development of live-stock. In this respect India is far behind the other countries and unless effective steps are taken to conserve and improve the cattle wealth, the country as a whole cannot forge ahead. Unfortunately in the First Five-Year Plan not much was contemplated or at least nothing new of any importance was done except the starting of the Key Village Schemes, the opening of Gosadans and starting of a dairy farm at Chandigarh. Satisfactory progress was made under some of these schemes, but a great deal is yet to be done to extend the veterinary aid and to provide live-stock service in the remotest corners of the State. In order to suitably extend these activities a number of schemes have been included in the Second Five-Year Plan, the implementation of which will go a long way in raising the cattle and animal wealth of the State. Adequate arrangements for veterinary education, live-stock research, cattle-breeding and disease control, have been proposed in the Second Five-Year Plan. A suitable college building, with hostel facilities, is being constructed at Hissar at a cost of about Rs. 28 lakhs. It is also planned to put up an adequate laboratory building, with suitable equipment to conduct research work. Under cattle-breeding, it is proposed to increase the herds of Murrah buffaloes and Sahiwal cows from 100 and 50, respectively, to 300 and 250. It is also proposed to increase under the Key Village Scheme, the number of artificial insemination centres in rural and urban areas. For the development of sheep and wool a number of sheep units will be established while a pig-breeding and horse-breeding section will be added to the Hissar Farm. Considerable expansion of

**Animal
Husbandry.**

[Minister for Finance]

the existing poultry farms and the setting up of new poultry sub-stations is also contemplated. Under Disease Control 86 Veterinary Assistant Surgeons and 86 Stock Assistants will be provided to the permanent outlying dispensaries while 18 new dispensaries will also be started.

Under Dairying and Milk Supply, it is proposed to set up one Milk Creamery, two Milk Unions to collect milk from villages and distribute the same under hygienic conditions after processing, and one Milk Powder Factory. These, when fully developed, will be handed over to the Co-operative Societies as growing concerns. It is also proposed to set up a model dairy building with a pasteurising plant at the Government Live-stock Farm, Hissar. To develop the fishing trade, it is proposed to organise co-operative societies of fishermen which will be advanced loans to help the industry. Three cold storage plants are also contemplated to provide assistance to the fishermen.

24. The Community Development Programme covers both the Community Project Schemes and the N. E. S. Schemes.

Community Development Programme.

The programme is in operation at present in five Projects, 9 Community Blocks and 16 National Extension Service Blocks. The progress made can be assessed from the fact that up to 30th September, 1955, Rs. 1.53 crores had been spent under the head "Grants" and Rs. 1.12 crores disbursed by way of "Loans". The Community Development Programme has now come to be regarded as a normal method of work in the rural areas. The most heartening feature of these programmes had been the willing and voluntary contributions made by the public, which up to September, 1955, in terms of money amounted to over Rs. 3.75 crores. In terms of physical progress, it may be stated that up to November, 1955, 3.1 lakh maunds of chemical fertilizers had been distributed in the projects and blocks; 110,000 acres barren land had been reclaimed and over 3,000 irrigation wells, 896 pumping-sets and 610 tube-wells installed. Five artificial insemination centres and 251 dispensaries had been set up till then while the number of health and first-aid centres started was 293. Over 1.1 crore square feet area had been paved and 1.8 million running feet of drains constructed. The work of construction of roads has been most satisfactory. The villages under these programmes now have more than 2,500 miles of kutchha roads and 155 miles of pucca roads. As regards education 664 new schools for children and 1,375 adult literacy centres had been started up to November, 1955. The number of reading-rooms and libraries provided in villages comes to 500.

By the end of this month 1/4th of the State would be benefiting from the community development schemes and the remaining 3/4ths of the area would be covered under the Second Five-Year Plan when 136 new blocks would be started. It is proposed to start 18 blocks in the coming year and the number would progressively increase in the subsequent years. A provision of Rs. 9.3 crores has been made for financing this programme during the Second Five-Year Plan.

25. In the First Five-Year Plan, the co-operative form of organisation was no doubt recognised as an indispensable instrument of planned economic action, but unfortunately there was no proper blue-print of the Co-operative Department for this State, with the result that the schemes included were neither all embracing nor of much significance. Thanks to the large-scale assistance made available by the Reserve Bank in the last two years, the co-operative movement in this truncated State has come to be in a position to effectively finance large-scale agricultural operations. Although not much was contemplated within the first plan, the co-operative movement in the State showed a steady progress in spite of the crippling blows received by it as a result of the Partition, because the Apex Bank and the Punjab Co-operative Union had been left behind in the West Punjab. During the plan period about 6,000 new societies came to be registered and the membership rose from about 7.5 lakhs to about 8.12 lakhs. The working capital of the Co-operative Institutions showed a remarkable increase, namely, from Rs. 12.5 crores to Rs. 20.5 crores. Whereas the share capital of the new Apex Bank and the Central Co-operative Financing Institutions stood at Rs. 1.5 lakhs and 17.5 lakhs, respectively, in the beginning of the First Plan, the same have risen to 31 lakhs and over Rs. 55 lakhs, respectively. The State Government took all possible interest in building up the capital and contributed Rs. 15 lakhs to the share capital of the Apex Bank. The strengthening of the share structure of the Co-operative Institutions has also been accompanied by a considerable increase in the credit operations of the movement. The amount of loans annually advanced increased from about one crore at the commencement of the First Five-Year Plan to nearly 4½ crores now. The House will be glad to know that as a result of this expansion nearly 60 per cent of the Punjab villages have been brought within the fold of Co-operation while 30 per cent of the population is estimated to be represented in the movement as against an All-India figure of 20.2 per cent. With the starting of the Labour and Construction Societies, Co-operation has substantially assisted the State in its large-scale construction projects. These societies were originally organised with a view to protecting labour against exploitation by the middle men, but it is indeed creditable to note that during the last 2½ years or so, these societies have executed works of the value of Rs. 2 crores, thereby helping the State execute its development projects. The number of such societies is now 364 with a membership of over 53,000. Another outstanding development of recent years has been the spread of a network of supply and distribution co-operative agencies. It comprises 13 district wholesale societies with a federation and 1,500 sub-agencies spread all over. Distribution of fertilizers has been exclusively entrusted to these institutions. These societies in the last two years have supplied goods worth Rs. 1.14 crore. Last year a co-operative enterprise which is perhaps unprecedented throughout India was undertaken in the shape of erection of Co-operative Cold Storages in the important potato-growing centres. Two have already been constructed at Karnal and Hoshiarpur, while the third one at Rupar is

[Minister for Finance]

under construction. The societies at Jullundur and Amritsar are also finalising the arrangements for constructing these storages. Perhaps the most outstanding achievement of the movement has been the creation of two societies for setting up Co-operative Sugar Mills at Rohtak and Bhogpur. Each Mill is estimated to cost about Rs. one crore and would have a crushing capacity of 1,000 tons daily. Public response has been most heartening. About 50 lakhs of rupees have so far been contributed as share capital by the co-operatives. A third sugar mill on co-operative basis is being set up at Panipat and two more such co-operative sugar mills are planned for the next year for Ambala and Gurdaspur Districts. It is hoped that the co-operatives will come forth with their contributions and the necessary provision in the budget 1956-57 has been made. The socialistic pattern of economy is our acclaimed goal and for the same it is necessary that co-operation, which combines the ideal of self-help, collective effort and social purpose, should play the most significant role. It is for this reason that an important place has been given for the development of this movement in our Second Five-Year Plan. As against a provision of Rs. 11.77 lakhs only in the First Plan, which was subsequently raised to 34 lakhs, a provision of the order of Rs. 2.5 crores has been made for the co-operatives in the Second Plan. This figure includes only the net cost of the schemes to the State and Central Governments. Besides the Reserve Bank of India is expected to provide about 21.22 crores (gross) in the form of loans and advances for contribution to the share capital of co-operative institutions. In addition there are separate provisions for Co-operative Milk Supply Schemes and Schemes for the development of Village and Cottage Industries on co-operative basis. It is estimated that taken together about Rs. 25 crores will be spent on the development of the Co-operative Movement in the Punjab in the next five years. The target before us is that every family be enabled to become a member of at least one Co-operative Society. In pursuance of this target, it is intended to cover every inhabited village in the Punjab by this movement, and by the end of the Plan, it is programmed that not less than 50 per cent of the population in the State will be represented within the co-operative fold. The principal programme in the Second Five-Year Plan relates to the expansion of co-operative credit. By a substantial Governmental contribution of about Rs. 88 lakhs, the share capital of co-operative financing institutions will be strengthened to enable them to expand the credit facilities. One of the serious inadequacies of co-operative credit in the Punjab had been the absence of arrangements for disbursement of long-term credit on co-operative basis. This deficiency is going to be removed by the establishment of land mortgage banking structure in Punjab and the long-term credit amounting to Rs. 2.18 crores will be made available during the Second Plan. Another feature will be the creation of agricultural credit relief and guarantee funds by the State and Central Governments. These funds will be available to Co-operative Credit Institutions for assistance under exceptional circumstances like famine. It is thus obvious that an integrated and strong co-operative credit structure is proposed to be evolved in the coming years.

Another major programme of Co-operative Development in the coming years relates to the marketing and processing of agri-

cultural produce. It is intended to establish a network of marketing societies at all important Mandi centres. These societies will undertake agricultural marketing on the basis of "pucca arhat", thus ensuring maximum profits to their producer members. Some of these societies will undertake processing of cotton, chillies, rice, etc. It is also intended to establish a State Warehousing Corporation. The State Government is going to contribute Rs. 20 lakhs to this Corporation, provision for which has been made in the budget before you and part of the share capital will come from the All-India Warehousing Corporation which is proposed to be set up by the Central Government. The main functions of this Corporation will be to acquire and build godowns, to run licensed warehouses and to subscribe to the share capital of co-operative societies concerned with storage of agricultural produce. In the next five years particular attention is also intended to be devoted to the organisation of Village and Cottage Industries on co-operative basis. The two industries specially earmarked are handloom and leather.

26. Progress made in the matter of industrial production has already been indicated by me in the beginning of my speech.

Industries.

Even though the emphasis during the First Five-Year Plan period was on the development of agriculture and irrigation, the industrial sphere was not altogether ignored. The emphasis is now shifting on to rapid industrialisation and it is for this reason that the provision made in the Second Plan is Rs. 713 lakhs as against a provision of only Rs. 54.8 lakhs in the First Plan. Hitherto the State activity remained mostly confined to the development of small-scale and handloom industries and particularly to the training of technical personnel, more so with a view to rehabilitating displaced persons. The former was achieved through grants, subsidies and small-scale loans. The time has now come when a start on a larger basis is necessary and members would find from the Budget of the coming year that adequate provisions have been made for an all-round expansion. In the matter of grant of loans, whereas in the previous years the average provision used to be only Rs. 2 lakhs per annum and which came to be increased to Rs. 8 lakhs last year and about 30 lakhs in the current year, the provision to be made during the next five years annually will be of the order of Rs. 34 lakhs. The machinery and procedure for the disbursement of these loans have been suitably overhauled so as to avoid delays. A scheme for the advancement of larger loans up to Rs. 50,000 to the plot purchasers in the Industrial areas, on liberalised conditions, has gone into operation with effect from this year. The scheme relating to the quality marking and standardisation of goods, which is being partly implemented in the current year, is going to have its scope extended very widely in the Second Five Year Plan period. The scheme aims at ensuring the production of quality goods by the various small-scale industries, in order that they may retain and enhance their reputation both in the internal and the external markets. In the current year the scheme will be covering the industries of hosiery and agricultural implements only, while in the next year it is proposed to cover the other industries, like sports goods, bicycle parts, sewing machine parts, scientific instruments, metal utensils, furnishing fabrics, etc.

[Minister for Finance]

In the sphere of village industries on the pattern evolved by the All-India Khadi and Village Industries Board, a great headway is proposed during the next five years. For this an aggregate provision of nearly 2 crores has been made in the Plan and in the coming year it is proposed to spend Rs. 26.59 lakhs on the intensified development of these industries, which comprise Village Pottery, Bee-keeping, Hand-made Paper, Soap-making, Khadi and Woollen Industries and Match Industry. Similarly, in the sphere of handicrafts, it will be seen that provision has been made under various schemes for the intensified development of the existing handicrafts. Design Centres will be established at the places where the handicrafts are localised in order to enable new designs and colour schemes to be evolved and propagated. Some common facility services of the nature of screen printing and wood seasoning would be made available besides the availability of Jacquard Mills on subsidized basis. Handloom Industry continues to be helped from the Cess Fund. As soon as final action on the Karve Committee Report is taken, substantial allocations are likely to be made for the Handloom Industry in the Punjab. In the field of sericulture, production of silk seed has been stepped up in the last five years from 2,413 ounces to 3,200 ounces in 1955-56, while the number of mulberry saplings for distribution has been doubled.

The scheme of Vocational Training Centres has continued to substantially meet the requirements of the industrialists for skilled workers. It has helped to train 11,518 persons up till last year while 1,364 persons are now under training. It is proposed to integrate these vocational training centres with the regular institutions of the department in order to improve the general standard of training. Technical education is now being imparted in 19 institutions for boys, 9 for girls and there are 12 demonstrative training centres for rural areas. In addition there are 8 industrial institutions for boys and 6 for girls run by private bodies under the general guidance, and with the financial assistance of the Department of Industries. Substantial grants-in-aid have been given for the development of Guru Nanak Engineering College, Ludhiana, and National Institute of Engineering, Hoshiarpur. In the Second Five-Year Plan period it is proposed to establish a polytechnic at Chandigarh, in addition to the development and further improvement of the Polytechnic Institution at Nilokheri which is being taken over by the State Government from the Government of India.

27. The Labour Department, in addition to the various labour welfare activities, is also concerned with the implementation of the various Acts passed for amelioration of the conditions under which the labour and trade employees have to work. Under the Industrial Disputes Act, 127 major industrial disputes occurred up to November, 1955. Of these more than two-thirds were settled through the intervention of the department and only a few had to be referred to the Industrial Tribunals for adjudication. The Minimum Wages Act came to be enforced in Punjab in advance of other States and the work of enforcement of the provisions of the Act in respect of all employments, excepting Agriculture, has been entrusted to the

55. C
ventio

Labour Department. From January to November, 1955, 4,370 establishments were visited by the staff and out of 4,354 complaints received under the Payment of Wages Act during the year 1955, as many as 4,190 were settled through the efforts of the field staff. Sixty-two Trade Unions were registered under the Indian Trade Unions Act, during the year 1955, bringing the total number of all such registered Trade Unions to 288. Under the Trade Employees Act, 6,969 prosecutions were launched during the year. Seven Labour Welfare Centres have been functioning at places of industrial concentration and two more are being opened at Chheharta and Bhiwani. Under the Industrial Housing Scheme 324 houses have so far been built at Amritsar and Ludhiana and a provision of Rs. 27.6 lakhs is being made in the next year's budget and it is proposed to construct 800 houses, sites for which are being selected. The Employees' State Insurance Scheme which came into force in 1953 in seven industrial centres, is now proposed to be extended to seven other important places in the State, namely Dhariwal, Khasa, Khanna, Simla, Sonapat, Rewari and Faridabad.

28. Educational institutions of all types have been greatly expanded in the course of the last five years. The number of recognised educational institutions in the State which was 5,376 in 1948 now stands at over 11,000, while the students on rolls have risen from 5 lakhs to about 15 lakhs. The most important activity of the department during the First Plan period has been the expansion of primary education and the gradual introduction of basic education. In the last five years, the number of institutions has multiplied 2½ times, with the result that every village in the Punjab can now boast of a school. The number of high schools has risen from 429 to 766 and arts and science colleges from 39 to 58. Although more educational institutions will be started during the Second Plan period, the main emphasis is going to be on the improvement of existing schools and colleges as quality in education is of the utmost importance. In the field of primary education, it is proposed to give the basic type of education an intensive trial. An area of 100 villages in each district roughly corresponding to an N.E.S. block, will be selected for intensive educational drive. In this area, a Teacher Training Centre will be opened and all schools will be changed to the basic type. For the next year an expenditure of about Rs. 22 lakhs is proposed for the improvement and expansion of basic education and Rs. 26.50 lakhs for the ordinary elementary education. At the level of Secondary Education, it is intended to limit Government efforts so far as expansion is concerned only to girl schools. It is planned to upgrade one Girls Middle School to the high standard in every district per year. Accordingly an expenditure of Rs. 2.93 lakhs has been provided for the next year to raise 12 Girl Middle Schools to high standard and also to improve their buildings. While 200 more Secondary schools are proposed to be brought on the regular grant-in-aid list during the next year, the main stress will be on implementing the scheme of Multi-purpose schools. A start was made in this direction during the current year when large grants were made to selected High Schools for equipping them for the introduction of diversified courses in Agriculture, Commerce, Science, Technology and Fine Arts. The total expenditure on these schemes during

Education.

[Minister for Finance]

the current year is likely to be Rs. 53 lakhs and a provision of Rs. 69 lakhs has been made in the next year's budget to pursue these schemes. The net result of the introduction of these courses would be a re-orientation of our secondary education so as to provide an effective check on the present thoughtless craze for college education which results ultimately in unemployment and discontent.

A separate Women's College is proposed to be started at Chandigarh, during the next year and a sum of Rs. 2.08 lakhs has been provided. Rs. 5 lakhs have been provided for grant to the Punjab University and another sum of Rs. 2 lakhs has been set apart for the proposed Sanskrit University at Kurukshetra. A Central State Library was started at Chandigarh, during the current year and a provision of Rs. 3 lakhs was made for books, periodicals and equipment. The construction of the building will be taken up very soon and the same will cost Rs. 7 lakhs. In the next year three District Libraries also are to be set up at a cost of Rs. 1.20 lakh.

For providing financial aid to brilliant students, who are unable to pursue their studies on account of poverty, a provision in the next year's budget of Rs. 1.06 lakhs has been made for instituting 260 scholarships. Similarly, Rs. 50,000 for grant-in-aid are being provided for the *Pathshalas* imparting instructions in Sanskrit, Hindi and Punjabi, which have hitherto remained neglected. A grant-in-aid of over Rs. 11 lakhs is being provided in the next year's budget for assisting other private educational institutions, both colleges and schools. All these efforts towards improving the facilities for education have naturally resulted in heavy increase in expenditure under the head "Education". Whereas, in the year 1950-51, the expenditure was about Rs. 185 lakhs, the provision made for the next year is estimated at Rs. 583 lakhs (gross), which means an increase of over 300 per cent in six years.

29. The achievements of the Health Department can be assessed from the fact that since the year 1952-53, 65 Government **Medical and Public Health** Ayurvedic Unani Dispensaries, 10 subsidized dispensaries, 17 maternity and child welfare centres, one T.B. Sanatorium, Two Civil Dispensaries and one Health Centre-cum-Hospital at Chandigarh, have been started. In addition three Health Centres of the N. E. S. Blocks are likely to be started before the close of the current year. One hundred and eighty-seven Hospitals and Dispensaries were taken over by Government from the local bodies with a view to providing medical aid to the rural areas of the desired standards. Similarly, 8 district headquarters hospitals and 6 tehsil headquarters hospitals have been upgraded. Substantial grants-in-aid have been given for the maintenance and upgrading of the various T. B. clinics and hospitals. Six reorganised B. C. G. teams are functioning in the State and two have been added in the current year. A new Maternity Hospital at Patto Hira Singh is being constructed and construction of the new building for the hospital at Hoshiarpur is also being started soon.

With a view to meeting shortage of dental surgeons, the Punjab Dental College and Hospital was established during the year 1952-53 and is now being expanded. The women Christian Medical College, Ludhiana, has been upgraded to the M.B.,B.S. standard

and grants-in-aid amounting to Rs. 8.25 lakhs will be paid up till the end of the current year. Similarly, Nursing Training Centres have been established at Jullundur and Bhiwani and nurse-dais, midwives and lady health visitors are also being trained. The biggest achievement of the department has been in respect of malaria control. An assessment of the results in the rural areas indicates substantial improvement in the health of the people and the number of registered malaria cases has gone down from 6.80 lakhs during 1950 to 2.36 lakhs during 1955. So far an expenditure of Rs. 28.60 lakhs has been incurred. Under the Water-supply and Drainage Schemes in the current year's budget a provision of Rs. 75 lakhs for urban works and grant-in-aid of Rs. 21 lakhs for rural works was made. These amounts are under disbursement. An amalgamated institute of vaccine, hygiene and Public Health has been established and so far 1.43 lakh grammes of vaccine lymph has been manufactured.

In the Second Five Year Plan, efforts are being made to have an organisation which will provide a reasonably complete health service for all citizens of the State. Special emphasis is being laid on introducing medical facilities in the rural areas. The organisation will provide health protection for the community on a much larger scale than that exists at present and will have within its scope domiciliary and institutional services—curative and preventive. With this end in view, 92 schemes at a gross expenditure of Rs. 961 lakhs have been included in the 2nd Five-Year Plan. In the next year ten Health Units and 40 Ayurvedic/Unani dispensaries in the rural areas will be started and in addition two more dispensaries will be provincialised. Two more B. C. G. teams will be added to cover the entire population. Two dental clinics are being added to the hospitals at Ferozepore and Rohtak and the Dental College at Amritsar is being expanded. It is also proposed to construct a new building for 100 additional beds at the Punjab Mental Hospital, Amritsar, because the existing arrangements are far too inadequate. In urban areas Schools Health Service Programme is being introduced, and in Chandigarh a State Public Health Laboratory with food, water, chemical drug and bacteriological sections will also be opened.

Transport.
Road and

30. The importance of the transport system in developing the economy of an area cannot be over-emphasized. Without adequate transport facilities, it is neither possible for the raw materials to reach the processing centres, nor for the manufactured goods to reach the consuming areas. The State Government has been fully alive to the need of an adequate transport system and has given fullest attention to the sphere that lay within its purview. At the time of the framing of the First Five-Year Plan, adequate funds could not be allocated to roads, with the result that a provision of Rs. 75 lakhs only was made in a Plan of about Rs. 20 crores. During the last two years only more than seven times that sum has been provided for road construction owing to the urgency of the need. In the First Plan period work on 1,137 miles of road was started under various schemes, and work on 600 miles is likely to be completed. There is a carry forward of 537 miles and in the Second Plan start will be made on additional 1,437 miles of roads involving a total cost of over Rs. 14 crores. In the coming road programme, which

[Minister for Finance]

is more balanced and equated, an attempt has been made to so improve the communication system as to open up areas not provided with transport facilities, to bridge rivers which proved an obstacle to through traffic and to build more roads in areas inaccessible to vehicular traffic and to provide better means of interarterial road communications. It will be seen that all district headquarters and tehsils are connected for administrative considerations and the roads will further link up the existing potential centres of production. The rural roads consisting of district minor roads have been designed to connect all rural areas at present without any means of communications to their Mandi towns, inter-link Mandi towns with each other and to arterial road system, thus enabling the agricultural produce from the rural areas to be moved out for disposal. As required by the basic principles of Planning, all deficient areas are going to be adequately served and for this reason it will be found that the new mileage to be constructed in some of the districts is less than in others.

With the setting up of a network of roads and the further expansion programme, it is but necessary that advantage should be taken to provide more road transport both for passengers and for goods. Whereas the total number of public carriers at the time of the Partition was 324, about 3,000 additional permits came to be issued for public carriers. About 140 new taxi permits have also been sanctioned to cope with the increased public demand and at present taxi cabs are plying in all district headquarters and important places. Other important steps like fixation of fares and freight rates, disinfection of vehicles, provision of first-aid boxes, complaint books and provision of bus stands have also been taken to improve the facilities for the travelling public. The most important achievement in the development of road transport relates to the sphere of nationalised services. Three Government Transport Services are being operated departmentally at present in the State and the financial results in the last three years have been remarkable. After providing for depreciation reserve fund, for interest on capital, working expenses and motor transport reserve fund, the profits on investment for the year 1954-55 worked out to 23.9 per cent. By the close of the current year, Government Transport Services would have repaid almost the entire capital of Rs. 70 lakhs invested up to the end of 1954-55. In achieving these profits, welfare of the workers has not been lost sight of. In addition to the various privileges already extended to them, the benefits of State Employees' Insurance Scheme have been provided and the employees on the whole are enjoying greater facilities as compared to those in the private concerns. In order to provide better transport facilities to the public, to make the existing services more economical and to find revenues for financing the social services, it has been decided to push progressively the process of nationalization.

31. With the increase in the tempo of work, the Welfare Department had to be considerably expanded with the result that there is now a Social Welfare Officer in every district with two Welfare Field Officers. A sum of Rs. 23.34 lakhs was spent last year on the various schemes for welfare of the backward classes, while Rs. 32.24 lakhs are likely to be spent in the current

**Scheduled
Areas and
Backward
Classes.**

year. A provision of Rs. 1.53 crore has been made in the Second Five-Year Plan and it includes the sums earmarked for the spread of education amongst backward classes.

Another important decision taken earlier this year was for the rehabilitation of Harijan cultivators. It was decided that all waste lands acquired under the Utilization of Lands Act, should be allotted to genuine Harijan cultivators who were finding difficulties in permanently settling on land. Five acres were to be given in case the land was of good quality and irrigated and 10 acres if the land was barani. Effective action on this new scheme has already been taken in the districts of Amritsar, Ferozepore, Ludhiana, Karnal, Hissar, Gurgaon and Ambala, where alone waste land was available. So far 5,422 families have been settled and over 50,000 acres have been allotted.

For the development of scheduled areas of Lahaul and Spiti through the various departments, a sum of Rs. 75 lakhs is proposed to be spent during the Second Five-Year Plan as against a sum of Rs. 26.37 lakhs only spent during the first Plan period.

32. The National Workers Relief Fund was started in the year 1951-52 and Government contribution to it has been increasing every year. As against Rs. 30,000 only provided in the year 1951-52 Rs. 5 lakhs were provided in the current year and 3 lakhs in the last year. For the next year a provision of Rs. 8 lakhs is being made. This money is being disbursed in the shape of pensions to political sufferers who are in straitened circumstances. Besides this financial aid, land has been granted to about 454 political sufferers and the Punjab Government has also decided to relax the age-limit for entry into Government service in the case of persons who rendered national or social service before independence, up to and including the age of 45 years. Refund of fines amounting to about Rs. 87,000 has been sanctioned to 336 political sufferers during the last five years.

33. Side by side with the material advancement it is necessary that adequate measures for social welfare should also be taken. In order to improve contacts with the rural masses and for providing them with up-to-date information, drama parties and rural publicity workers were recruited. To these two more darama parties are now being added in the next year. Thousands of leaflets, pamphlets and posters advising the agriculturists how to grow more food and how to have better living conditions, have been distributed and public meetings and rural conferences were in addition organised. The most successful way of reaching the people inhabiting the inaccessible areas is through the medium of the All-India Radio. It was, therefore, decided to instal Community Listening Receivers in every village with a population of 1,000 or above. In the current year alone Government is spending Rs. 5.52 lakhs on the purchase of Community Listening Sets. During the Second Five-Year Plan, it is contemplated to lay greater stress on audio-visual publicity. It is proposed to instal 5,000 more radio sets in rural areas giving thereby one set to every village with a population of 500 or above, and the total cost would be Rs. 15 lakhs. Next year 1,000 radio sets are likely to be distributed.

**Relief to
National
Workers.**

**Social Wel-
fare.**

[Minister for Finance]

In addition, the State Social Welfare Advisory Board, a counterpart of the Central Social Welfare Board, was established about 1½ year ago and its function mainly is to assist voluntary effort in the improvement and development of social welfare activities in the State. About 12 extension projects have already been started by the State Social Welfare Board and the cost of these is being shared by the Central Board, the State Government and the beneficiaries in the ratio of 50 per cent, 25 per cent and 25 per cent respectively. Each project is supposed to cover 10 to 15 villages and is intended to operate multi-purpose centres for the benefit of women and children in rural areas through activities like pre and post-natal care, *Balawadies*, arts and crafts classes, social education programmes and improvement of village sanitation and health services, including midwifery clinics and cultural and recreational activities. By the end of the Second Five-Year Plan, the number of such projects would be about 40 and in the next year 6 more projects are being started. A provision of Rs. 1.05 lakhs has been made in the next year's budget. A Directorate of Social Welfare was also set up this year and a provision of Rs. 2 lakhs for assisting the private voluntary welfare organisations was made. About Rs. 1.86 lakh have already been disbursed. Various long-range and comprehensive schemes have been formulated by this Directorate in order to meet the urgent needs of the common man. These schemes are likely to cost Rs. 40 lakhs in the course of the Second Plan and would result in the establishment of holiday homes for children, homes and colonies for beggars, homes, and vocational centres for the handicapped aged and infirm, workshops for the blind and the starting of new welfare extension projects in addition to encouragement of sports. In the next year a provision of Rs. 3.25 lakhs has been made for this Directorate so as to make a start with the schemes mentioned just now.

To improve the housing conditions, up to the end of this month Rs. 300 lakhs are likely to be advanced under the Low-Income Group Housing Scheme. A provision of Rs. 50 lakhs under the same scheme is being made in the budget before you. The provision may prove to be inadequate, particularly in view of the damage done by the heavy rains of last year and the commitments made therein and we are trying for more funds.

34. I have already given a brief account of the developmental activities departmentwise. As the development is proceeding on the plans framed, it is necessary to dwell on the Five-Year Plans so as to get a co-ordinated picture. The First Plan originally contemplated an expenditure of Rs. 20.21 crores only, but subsequently was expanded and involved an expenditure of Rs. 33.06 crores (gross). In addition, there were a number of schemes sponsored by the Central Government during this period, including the Bhakra-Nangal Project the total cost of which now stands at about Rs. 88.17 crores. The then existing development schemes also were continued or expanded, with the result that an additional expenditure of Rs. 12.28 crores was spent during the First Five-Year Plan period. In the First Plan of the country primary attention was given to the production of foodgrains and raw materials. Schemes connected therewith thus involved an expenditure of roughly 75 per cent of the total development outlay for the State. The next important scheme in our Plan related to

**Five-Year
Plans**

the Chandigarh Capital on which Rs. 12.2 crores have been spent during the period, i.e., 9 per cent of the total outlay. The expenditure on social services remained very low, the total figures being Rs. 9.38 crores or in other words 6.85 per cent of the entire expenditure. As stated already, the targets relating to the production of foodgrains and raw materials have already been exceeded and the House will be glad to know that the First Plan has been more than implemented, i.e., whereas the total outlay for the First Five-Year Plan was 33.06 crores only, an expenditure of Rs. 33.34 crores has taken place.

The preparation of Second Plan was taken in hand towards the close of 1954 and proposals were invited from the people themselves through Panchayats, Local Bodies and other local organisations and from the Government Departments. The revised Plan, as emerging after discussions with the Planning Commission, has already been distributed to the Members of this House and would be discussed soon. The Second Five-Year Plan has been drawn up to ensure an all-round economic and overall betterment of the people; development of small-scale and cottage industries, an all-round improvement in agriculture, development of areas suffering from special disabilities; the utilization of power in both rural and urban areas; the maximum development and use of co-operative agencies and above all the expansion of employment.

Pay Scales. 35. During the last four years *ad hoc* increases in the pay of low-paid Government servants have been made and in the case of several categories, pay scales were revised. Some of the offices have also been upgraded and are going to be upgraded with resultant benefits to the employees. Government have now decided to set up a committee consisting of the Financial Commissioner, Revenue, the Chief Secretary, the Planning and Development Commissioner and the Finance Secretary to examine the existing pay scales and the representations received from the various departments and Government Servants' Associations. The intention is not to evolve a new pay structure, as present is hardly the time for the same, but to examine as to which of the pay scales need a revision, keeping in view the revisions done in the past. The committee is expected to submit its report within two or three months and on the receipt of the same orders separately will be issued.

Debt Liability. 36. Total debt liability likely to be outstanding at the end of current year would be Rs. 159.78 crores and it mainly consists of Rs. 106.69 crores for Bhakra-Nangal Project, Rs. 7.29 crores for the Harike Project, Rs. 13.01 crores for G.M.F. Schemes, Rs. 7.21 crores for Chandigarh Capital and Rs. 9.44 crores for Rehabilitation Loans. For the next year loans of the order of Rs. 24.8 crores will have to be obtained against Rs. 21 crores provided for in the Budget and accounting for the repayments of the past loans the net liability outstanding at the end of the next year would be Rs. 181.52 crores. This figure includes a portion of the share of Pepsu and Rajasthan in the loans obtained for Bhakra-Nangal Project. The Government of India have kindly agreed to give us a subsidy of Rs. one crore for the Capital Project at Chandigarh, but considering the amounts that we have to spend on important governmental buildings, necessitated by the loss of the same

[Minister for Finance]

owing to the Partition, this amount is totally insufficient to reduce the burden on our shoulders. We hope the Government of India would kindly reconsider and give us grants for the erection of all such buildings.

37. As indicated already, the deficit in the Revenue Account is Rs. 47 lakhs only. By itself the amount being insignificant should not cause any worry. However, we have to keep in view that the changes in classification have reduced the figure of deficit to Rs. 47 lakhs only. Prudence also requires that our future requirements should not be lost sight of. The need for resources is therefore all the more in case we have to develop the State according to the objectives before us. In the words of Artha Shastra

Resources to Finance.

12 Noon.

‘कोश-पूर्वास् सर्वारम्भा :

तस्मात् पूर्वं कोशमवेक्षेत ।’

“All undertakings depend upon finance. Hence foremost attention should be paid to the Treasury.” Before I come to the proposals themselves, I should like to make it clear through this House to the people that our objective is to tax those only who are in a position to pay and this is in line with the socialistic pattern as determined. (*Voice: Hear, hear*) (*Cheers*). We have decided to levy a sales tax at double the rate on luxury goods. (*Voice: Hear, hear*) (*Cheers*). In a socialistic State it is but proper that luxury article should not be taxed on the same basis as other articles and those who can afford to buy luxury goods should not grudge paying the tax at double the rate, namely Rs. 6-4-0 per cent. Levy of income-tax on a graded basis on agricultural incomes has already been decided upon and announced by Government. As the decision was taken very recently the receipts could not be incorporated in the Budget proposals. Similarly a professional tax is proposed to be levied on non-agricultural professions. In levying both these taxes, our intention is to tax higher incomes only and not to inflict any burden on the low-income groups (*Voice: Hear, hear*), (*Cheers*). Keeping in view the fact that it will not be possible for the agriculturists to maintain regular accounts of their incomes, it has been decided to levy the Agricultural Income-Tax in terms of percentage of land revenue. In the case of owners having lands which have not been assessed to land revenue for special reasons, but are yielding incomes, the tax will be levied on the basis of the prevailing rates of land revenue in the adjoining areas. In the case of Professional Tax all incomes of Rs. 6,000 and below would be exempted (*Cheers*) and incomes between Rs. 6,001 and Rs. 8,500 will be taxed at Rs. 120 per annum, between Rs. 8,501 and Rs. 13,500 at Rs. 150, between Rs. 13,501 and Rs. 25,000 at Rs. 200; and above Rs. 25,000 at Rs. 250 per annum. We have also decided to increase the Passengers Tax by 50 per cent and the Entertainment Tax by 25 per cent. The rates of Vehicles Tax, both in respect of Goods Vehicles and State Carriages, are proposed to be revised upwards within the ceilings already allowed. From these measures it is anticipated that a revenue of Rs. 73 lakhs would be raised; thereby converting our deficit of Rs. 47 lakhs into a surplus of Rs. 26 lakhs (*Cheers*).

On the Capital side it would be seen that whereas an expenditure of Rs. 2,748 lakhs has been budgeted, the resources immediately available to us on the basis of our own balances and on the basis of loans to be made available by the Government of India, regarding which indications have been received, and by the Reserve Bank and from Revenue surplus come to Rs. 2,247 lakhs. This, therefore, leaves a gap of Rs. 501 lakhs. This gap on the Capital account is likely to be covered by additional loans which may become available from the Central Government in the course of the year or through floating a loan and I may also add that we have with us securities of the value of Rs. 121 lakhs.

38. In the short time available I have tried to give you as **Conclusion.** complete a picture as possible of the progress made by this State during the course of the last five years and our proposals for the Second Five Year Plan with special emphasis on the schemes to be undertaken during the course of the coming year. Members must have particularly noticed the large expenditure which we are proposing to incur during the next year on developmental activities. We have more than fulfilled our First Plan and are now launching our Second Plan. We can indeed be proud of our past achievements having more than fulfilled all the targets that had been prescribed. Foundations of our economic prosperity have been laid already and now we have to make a start with the superstructure. In the matter of social services no doubt we had to go slow but the deficiency will be made up in the Second Plan. We are now surplus in raw materials and foodgrains and would be devoting our attention to the industrial field so as to have an all round development in the State. (Voice: Hear, hear), With courage and hope we can now look to the future.

I shall be failing in my duty if I do not apprise the House of the efforts made by us to effect economies. The House is already aware that a special officer was appointed to go into the working of the important departments so as to effect economies without impairing the efficiency. Most of the departments have been reviewed and economies wherever possible have been and are being effected. With the increase in the tempo of development, expansions in staff have no doubt been necessitated, but these have been kept to the barest minimum keeping in view the requirements and the need for efficiency. The proposals for staff asked for by the departments have been zealously examined by the Finance Department as well as by the Special Officer appointed and retrenchments have been made and expansions allowed only where absolutely necessary. So as to keep the burden on the tax-payer as low as possible I can assure the House that no pains will be spared in effecting economies in the future wherever possible. (Voice: Hear, hear).

Our debt liability is no doubt on the increase and as stated earlier the same will stand at a figure of Rs. 181.52 crores at the end of the next year. For a State of the size of Punjab, this figure may appear disproportionately large; but on this rest the foundations of the future prosperity. (Voice: Hear, hear) Bulk of this liability has been incurred on the productive projects like the Bhakra-Nangal, the Harike, other Irrigation and Electricity Projects and Roads. Most of these projects will not only be yielding revenues directly, but will help augment the revenues from other sources by

[Minister for Finance]

bringing about prosperity in the areas served. Without incurring loans it would have been well-nigh impossible to launch such huge developmental projects, without which the Punjab would not have been what it is to-day and would not be what we want it to be to-morrow. It is, however, gratifying that under the Revenue Account a surplus budget is being presented, which means that the State is in a position to meet with its current liabilities and thus should have no cause for anxiety. This, of course, has necessitated a larger burden on the shoulders of the people but we have fully tried to ensure that the burden of additional taxation does not fall upon the shoulders of the weak and the already down-trodden. (Voice: Hear, hear), (Cheers). We are placing it on the broad shoulders of those who can muster adequate strength to bear it. Nevertheless we are conscious that it necessitates an element of sacrifice but we can hope, with our past experience during our struggle for independence, that this sacrifice would be coming forth in ample measures to enable the State to uplift its poorer sections (Cheers). Punjab to-day when entering upon its Second Plan calls upon every one to do his or her duty for its economic emancipation. Let us rise up to its expectations and contribute our mite in whatever way is possible for us. Let those who have enough to spare contribute generously and willingly to the common pool to bridge the gaping gulf that lies between the rich and the poor. Therein lies the good of the country and the State. (Cheers).

39. In the end I feel it my pleasant duty to acknowledge before the House my appreciation of the work done by the Officers and men of the Finance Department. The heavy increase in work on account of the large scale expansion in the developmental activities no doubt threw unprecedented burden on them, but all of them performed the highly responsible and onerous duties willingly and zealously. I invariably feel hesitant to single out or name individuals in making acknowledgement of appreciation, yet on this occasion I cannot help mentioning in this respect the name of Shri N. N. Kashyap, my Finance Secretary, (Cheers) upon whose shoulders lay the entire burden, including mine, of the preparation of budget. But for his ability and arduous labour it would have been well-nigh impossible for me to shoulder the responsibilities of your finances.

I also wish to record the appreciation of this Government to the Accountant-General, Punjab, and his staff who shared with us the burden of watching the financial interests of the State and who gave us all co-operation and valuable help.

And now, Sir, I request your leave to present the Budget 1956-57.

JAI HIND

(Cheers, Renewed Cheers).

(The Sabha then adjourned till 2 p.m. on Monday, the 12th March, 1956).

[Note : Please see the Annexure on the next page]

* * * ANNEXURE

COMPENSATION FOR LAND ACQUIRED FOR NEW CANALS, ETC, IN DISTRICT
HISSAR

***6276. Sardar Harkishan Singh Sarjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total area of land acquired in district Hissar for the construction of new canals and distributaries including Bhakra Main Line Canal;
- (b) the total amount of compensation paid during the years 1953-54 and 1955 respectively to the owners of land referred to in part (a) above and the amount of compensation which still remains to be paid;
- (c) the total number of persons who have not yet been paid any compensation. ?

Professor Sher Singh : (a) 10,929 acres.

(b) Total amount of compensation paid during the years:—

		Rs.
1953	..	3,05,933
1954	..	2,90,171
1955	..	6,21,191

The amount of compensation which still remains to be paid is about Rs. 10 lakhs.

(c) The number of persons who have not been paid any compensation cannot be worked out till the award statements are prepared.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि 10 लाख रुपये का जो compensation लोगों को नहीं दिया गया उस में उन जमीनों की रकमें भी मौजूद हैं जो कि 2,4 साल पहले acquire की गई थीं लेकिन उन के मालिकों को अभी तक compensation नहीं दिया गया ?

मंत्री : यह दुस्त है । यह चीज पुरानी हो गई है । लोगों को लगान भी देना पड़ता है मुआवजा मिला नहीं है । इस तरह से उन पर बड़ी hardship है । लेकिन मैं इस काम के पीछे लगा हुआ हूँ और चन्द महीनों में इस को खत्म कर दिया जाएगा ।

पंडित श्री राम शर्मा : जिस बात के पीछे मिनिस्टर साहिब लगे हुए हैं क्या उन्होंने मालूम किया कि क्या रुकावटें इस काम में थीं जो कि लाखों रुपयों का compensation लोगों को नहीं दिया गया ?

मंत्री : पटवारियों ने award statement तैयार करने में ढील कर दी थी। अब वह जल्दी ही तैयार करवा लीं जाएगी।

पंडित श्री राम शर्मा : Awards delay करने में जिन अफसरों की जिम्मेदारी रही होगी क्या उन के खिलाफ कोई action लिया जाएगा ?

मंत्री : यही तो मैंने कहा है कि देख रहे हैं और जो भी काम है वह जल्दी करेंगे।

श्री दयादास राय : कुछ उस निगुना मामला लेंका देलें लिया गिआ है बी उस नुं वापिस दी कर दिता जावेगा ?

मंत्री : बिल्कुल, वापस करेंगे, सूद के समेत।

अध्यक्ष महोदय : यह आप की बड़ी भारी achievement है। (That is your great achievement.)

पंडित श्री राम शर्मा : सूद समेत कब तक वापस किया जाएगा ? आखिर कोई time limit भी है उस की दो या चार साल ?

मंत्री : जब हम खुद जल्दी करना चाहते हैं तो देर काहे की लगेगी।

पंडित श्री राम शर्मा : जल्दी का मतलब तो दस साल भी हो सकता है। फिर भी यह तो बताइए कि कितनी देर तक ? क्या दो तीन महीने तक ?

मंत्री : मेरा खयाल है चार महीनों तक।

Punjab Vidhan Sabha Debates

12th March, 1956.

Vol. I—No. 8

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

PAGES

Monday, 12th March, 1956.

Starred Questions and Answers	.. 1—19
Unstarred Question and Answer	.. 20
Committee on Privileges	.. ib
Leave of Absence	.. 20-21
Announcement by Secretary re. certain Bills	.. 21
General Discussion on the Budget	.. 21—29
Question of Privilege re. alleged leakage of the Budget	.. 29-30
Resumption of General Discussion on the Budget	.. 30—79

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1956

Price : Re :

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, 12th March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

LANGUAGE DEPARTMENT

***6025. Shri Teg Ram:** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the Government have set up a new department for the development of Hindi and Punjabi languages in the State ; if so, the date when it was set up and its terms of reference ;
- (b) the number of officers proposed to be appointed in this Department together with their grades of pay in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No new department has been set up by the State Government for the development of Hindi and Punjabi languages as such. However, a department known as the Language Department has been set up since September 16, 1955, with the following terms of reference :—

- (i) To translate laws, orders, books, etc., into regional languages within a period of five years at the latest.
- (ii) To ensure training of all staff in Hindi and Punjabi and the training of typists and stenographers in typewriting and shorthand in these languages.
- (iii) To take other steps necessary for the purpose of introducing regional languages for official purposes in the State on the expiry of four years during which period necessary preparation for the change over should be made.

(b) An I. A. S. officer is the Director of this Department. It is proposed to appoint four Assistant Directors in the scale of P. E. S., Class II, and twenty Research Assistants in the Lecturer's scale for the translation work. In addition, a number of teachers would be employed in the grade of Rs 50—3—80/4—120 at Rs 65 *plus* usual allowances for imparting education in the languages.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि इस I.A.S. officer का तजर्बा क्या है ?

मुख मंत्री : बहुत intelligent लड़का है।

पण्डित श्री राम शर्मा : इन का नाम क्या है ?

मुख मंत्री : श्री योश्वर चंदर।

श्री देव राज सेठी : गवर्नमेंट का यह फैसला है कि हिन्दी और पंजाबी को चार साल में introduce कर देंगे। मैं समझता हूँ कि पांच साल का अरसा तो laws वगैरा translate करने में लग जायेगा तो इस तरह के हालात में English और Urdu को किस तरह इस अरसे में हिन्दी और पंजाबी में replace किया जा सकेगा ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸਾਰੇ laws ਇਕ ਦਮ translate ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਇਹ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ introduce ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਖਸ਼ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕਥਾ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਯਹ ਕਹਿਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਸ Department ਨੇ ਕਾਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

PROMOTION OF HINDI AND PUNJABI LANGUAGES

***6189. Shri Rala Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- the steps so far taken by Government to promote the study of Hindi and Punjabi in the State so that they may replace English at an early date;
- the percentage of official correspondence being carried on in the State at present in (i) Hindi, and (ii) in Punjabi?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) Besides the implementation of the "Sachar Formula" a Language Department has recently been created. This Department is charged with the task of translating into Hindi and Punjabi all the Acts, Rules, etc., and educating all the Government servants in these languages as also imparting training in Hindi/Punjabi typewriting and shorthand systems to the typists and stenographers. All the steps necessary for the gradual switch over from English and Urdu to Hindi and Punjabi are being taken by this Department.

(b) Nil.

ਸ਼੍ਰੀ ਫੇਕ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਕਥਾ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਬਤਾਓ ਕਿ ਕਿਤਨੇ ਅਰਸੇ ਮੈਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਐਂਡ ਓਰੀਐਂਟਲ ਮੁਕਾਮਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਐਂਡ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ replace ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ Central Government ਬੇਹਤਰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ।

T. A. AND D. A. TO POLICE CONSTABLES AND HEAD CONSTABLES

***5965. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state the rates of Travelling Allowance and Dearness Allowance allowed to Police Constables and Head Constables, together with their grades of pay at present ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table.

Rank	T.A. when travelling by Rail	T. A. WHEN TRAVELLING BY ROAD			Daily Allowance	Scale
		By taking a single seat in a Motor Omnibus or Lorry	By other means of conveyance	Ordinary cycle		
1	2	3	4	5	6	7
Head Constables— (i) Drawing pay more than Rs 80 p.m.	II Class plus incidentals at 0-0-4 pies per mile	Rs per mile 0 1 6	Rs per mile 0 2 6	Rs per mile 0 1 6	Rs per day 1 8 0	Rs 55—3—85

1	2	3	4	5	6	7
(ii) Drawing pay up to Rs 80 p.m.	III Class <i>plus</i> incidentals at 0-0-4 pies per mile	0 1 6	0 2 6	0 1 6	1 8 0	55—3—85
Foot Constables— (i) Selection Grade	III Class fare <i>plus</i> incidentals at the rate of $\frac{1}{2}$ III Class fare by passenger train	0 1 0	0 1 6	0 1 6	0 10 0	47 $\frac{1}{2}$ —1—57 $\frac{1}{2}$
(ii) Time scale	Ditto ..	0 1 0	0 1 6	0 1 6	0 10 0	42 $\frac{1}{2}$ —1—45 $\frac{1}{2}$ —4/7—49 $\frac{1}{2}$ /5/7—54 $\frac{1}{2}$

Note.—(i) The rates of daily allowance are subject to increase in expensive localities.

(ii) Head Constables and Foot Constables are not entitled to T. A. for journeys within their sphere of duty (The boundary of the tehsil of their posting) except in case of journeys performed by them by Motor Omnibus or other road vehicles when the Superintendent of Police concerned certifies that the journey undertaken by the Head Constable or Foot Constable by Omnibus was necessary in the public interest.

(iii) Head Constables and Foot Constables draw mileage for rail journeys within their sphere of duty, but they do not draw incidentals.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि कानेस्टेबलों को जो 0-10-0 रोजाना allowance दिया गया है यह उन की मांग के पेशे नज़र कब तक बढ़ाया जायगा ?

मुख मंत्री : ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਵਧਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੰਨ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ financial ਪੋਲੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ it is so only for the time being.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट को इस बात की शिकायत पहुंच गई है कि Police Constables जिन को T.A. कम मिलता है सवारी और खाना मुफ्त हासिल करते हैं जिस की वजह से administration पर बुरा असर पड़ता है ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

CHOWKIDARA TAX

***6272. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the rates of Chowkidara Tax in different districts at present together with the fundamental basis of assessment in each case and the total collection made in each district separately during the years 1953-54 and 1954-55 ;

[Shri Dharam Vir Vasisht]

- (b) whether Harijans or any others have been exempted from the payment of Chowkidara Tax; if so, the names of places and the castes of Harijans so exempted ?

Sardar Partap Singh Kairon : The requisite information is being collected and will be supplied to the Member when ready.

ARMS LICENCES IN AMRITSAR DISTRICT

***6321. Sardar Khem Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of arms licences issued in Amritsar District during the period from 1st April, 1955 to 15th February, 1956 together with the number of licences issued to persons belonging to Scheduled Castes ?

Sardar Partap Singh Kairon : It is not in the public interest to disclose the information asked for. However any specific case needing Government's attention may be brought to its notice, when it will be duly looked into.

EXPENDITURE ON MINISTERS' CARS

***6319. Sardar Khem Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total quantity of petrol in gallons consumed by each of the Ministers' cars for their journeys during the period from 1st April, 1955 to 15th February, 1956;
- the amount of daily allowance drawn by each Minister separately during the period referred to in part (a) above;
- the mileage covered by the car of each Minister during the period referred to in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement containing the required information is laid on the Table :—

Statement showing the total quantity of petrol in gallons consumed by each of the Ministers' cars for their journeys, the mileage covered by each car and the amount of daily allowance drawn by each Minister during the period from 1st April, 1955 to 15th February, 1956

Regist- ration No. of car	Name of Minister	Petrol in gallons consumed	Mileage covered	Total Daily Allowance drawn
				Rs
P.N.I.	(i) Shri Bhim Sen Sachar, Ex-Chief Minister	1,731 up to 15th January, 1956	29,432 up to 15th January, 1956	2,325-0-0 up to 23rd January, 1956
	(ii) Sardar Partap Singh Kairon, Chief Minis- ter	..	Log Book not readily avail- able for the period from 16-1-56 to 15-2-56	3,813-11-0

Registration No. of car	Name of Minister	Petrol in gallons consumed	Mileage covered	Total Daily Allowance drawn
PNS 433	Additional car of Ex-Chief Minister	1,400	23,806 (this car was used by the Chief Parliamentary Secretary up to 31 December, 1955)	Rs ..
PN2	(i) Sardar Partap Singh Kairon	2,299 up to 23rd January, 1956	39,079 up to 23rd January, 1956	
	(ii) Professor Sher Singh, Revenue, Irrigation and Power Minister	199 up to 15th February, 1956	3,387 up to 15th February, 1956	240-0-0 up to 17th February, 1956
PN3	(i) Shri Lahri Singh, Ex-Irrigation and Power Minister	1,517 up to 11th January, 1956	25,786 up to 11th January, 1956	2,874-10-0 up to 22nd January, 1956
	(ii) Sardar Gurbachan Singh Bajwa, Public Works and Education Minister	116 up to 15th February, 1956	1,975 up to 15th February, 1956	3,828-2-0
PN4	(i) Sardar Ujjal Singh, Ex-Finance Minister	1,524 up to 24th January, 1956	25,908 up to 24th January, 1956	3,000-0-0 (23rd January, 1956)
	(ii) Shri Mohan Lal, Finance Minister	116 up to 15th February, 1956	1,964 up to 15th February, 1956	210-0-0
PN5	Shri Jagat Narain, Ex-Education Minister	2,044 up to 24th January, 1956	34,750 up to 24th January, 1956	3,300-0-0 up to 15th January, 1956
PN6	Sardar Gurbachan Singh Bajwa	1,630 up to 27th January, 1956	27,717 up to 27th January, 1956	..
PN7	Shri Sundar Singh, Ex-Labour Minister	1,700 up to 24th January, 1956	28,895 up to 24th January, 1956	2,808-12-0 up to 23rd January, 1956

EXPENDITURE INCURRED ON MINISTERS' CARS

***6320. Sardar Khem Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether the staff cars of the Ministers have been replaced; if so, the cost incurred on the replacement ;
- the total cost incurred on the previous staff cars, the period of their service and the mileage covered by each ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, Rs 99,874-2-0.

(b) A statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

[Chief Minister]

Statement showing the total cost of the previous Chev. Staff Cars of Ministers, the period of their service and the mileage covered by each

Serial No.	Registration No. of Car	Cost of previous Chev. staff cars purchased in 1952	Period of their service	Mileage covered	REMARKS
1	PNI (PNS 437) PNI (PNE 4213)	Rs 18,791 ..	April, 1952 to October, 1954 October, 1954 to 15th January, 1956	58,203 39,662	PNS 437 was exchanged with Civil Secretariat staff car No. PNE 4213 in October, 1954
2	PN2 (PNS 435)	18,791	April, 1952 to 16th August, 1955	119,423	
3	PN3 (PNS 434)	18,791	April, 1952 to 1st October, 1955	98,477	
4	PN4 (PNS 431)	18,791	April, 1952 to 5th August, 1955	77,845	
5	PN5 (PNJ 90)	18,836	April, 1952 to 23rd January, 1956	101,670	
6	PN6 (PNS 444)	18,836	April, 1952 to 18th September, 1955	128,851	
7	PN7 (PNS 432)	18,836	April, 1952 to 30th November, 1955	96,472	
8	PNS 433	18,836	April, 1952 to 15th February, 1956	120,951	

DISTRICT PANCHAYAT OFFICERS

***5967. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether the District Panchayat Officers have been provided with jeeps ;
- the number of officials working under each District Panchayat Officer at present ;
- the details of the staff working under a Tehsil Panchayat Officer ?

Sardar Partap Singh Kairon : The answer is laid on the Table.

(a) No.

(b)

Serial No.	Name of the District	No. of officials working under the District Panchayat Officer inclusive of clerks
1	Hissar ..	10
2	Rohtak ..	7
3	Gurgaon ..	9
4	Karnal ..	9
5	Ambala ..	9
6	Jullundur ..	10
7	Ludhiana ..	7
8	Ferozepore ..	10
9	Kangra ..	10
10	Hoshiarpur ..	10
11	Amritsar ..	7
12	Gurdaspur ..	7

(c) There is no clerical staff attached to any Tehsil Panchayat Officer.

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੀ District Panchayat Officers ਨੂੰ jeeps ਮੁਹੱਯਾ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਦਰਿਆਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ Jeeps ਕੀ ਮੁਹੱਯਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 600/700 ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਅਫਸਰ ਨੂੰ jeep ਮੁਹੱਯਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ resources limited ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਵਾਲ ਦੇ ਪਾਟੇ (c) ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤਹਸੀਲ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਪਾਸ staff ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਉਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ।

GURGAON CANAL PROJECT

***6234. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) the final plan of the Gurgaon Canal Project as approved by the Planning Commission ;
- (b) whether the Plan referred to in part (a) above is intended to be taken up for implementation during the next year, if not, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) Total five years' cost of the Plan for the Gurgaon Canal Project as sent to the Planning Commission, in September, 1955 was Rs 154 lacs. After applying 5 per cent cut, as advised by the Planning Commission, final provision for this scheme is Rs 146.30 lacs.

(b) A sum of Rs 60 lacs has been provided in the State Budget for the year 1956-57 and the work will be taken up at the commencement of the next year.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मैं जनाब आप के द्वारा यह पूछना चाहता था कि जो 60 लाख रुपया इस स्कीम के लिये provide किया गया है उस में कोई ऐसी शर्त तो नहीं है कि U.P. सरकार के फैसले के बाद काम शुरू होगा ?

मंत्री : मैंने अर्ज किया है कि अगले साल काम शुरू हो जाएगा ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : उस के लिए किसी किसम की कोई शर्त तो नहीं है ?

मंत्री : नहीं अभी कोई शर्त नहीं है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मैं आप के द्वारा यह अर्ज कर रहा था कि इन्होंने फरमाया है कि final scheme 3 लाख एकड़ की सिंचाई के लिये बनी है तो जो पहली स्कीम भेजी गई थी.

Mr. Speaker : The first part of the hon. Member's question reads like this—

“the final Plan of the Gurgaon Canal Project as approved by the Planning Commission ; ”

and the second part of his question runs thus:—

“whether the plan referred to in part (a) above is intended to be taken for implementation during the next year; if not, the reasons therefor.”

यह तीसरा सवाल आप कहां से पूछ रहे हैं ? (How does the third question of the hon. Member arise ?)

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मन्त्री महोदय ने यह कहा है कि योजना substantially मंजूर हो गई है । क्या यह दुरुस्त है कि जब सिंचाई मन्त्री और मुख्य मन्त्री इलाका में गए थे तो यह एलान कर के आये थे.

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मैं अर्ज कर रहा था कि.

Mr. Speaker : As a matter of fact, that question was not very relevant. The hon. Minister has, however, answered it. But this does not mean that supplementary questions can spring out of that answer given by him.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय कृपा कर के बताएंगे कि **Gurgaon Project** की जो स्कीम **Planning Commission** ने मंजूर की है उस में और **original scheme** में जो पंजाब गवर्नमेंट ने भेजी थी, कुछ फर्क है ?

मन्त्री : हां, कुछ फर्क है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : कुछ **substantial** फर्क है या मामूली ?

मन्त्री : बहुत मामूली फर्क है । उस में बल्लभगढ़, पलवल, गुड़गावां तहसील और नूह, फिरोजपुर झिरका को ओखला आदि से पानी देने का सवाल था । वह स्कीम **substantially** मंजूर कर ली गई है । अगले साल काम शुरू हो जाएगा और 3 लाख एकड़ के करीब ज़मीन को पानी दिया जाएगा ।

राश्री गजराज सिंह : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि इस सम्बन्ध में उत्तर प्रदेश सरकार के साथ मुकम्मल समझौता हो गया है ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

COMMUNITY PROJECT GRANT FOR VILLAGE BAKHTAWARPUR, TEHSIL SONEPAT, DISTRICT ROHTAK

***6217. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the lanes of village Bakhtawarpur, Tehsil Sonapat, District Rohtak, were bricked under the Community Project Scheme ;
- (b) whether the entire amount of grant sanctioned by the Government on this account has been paid ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) Rs 879 have already been given as grant-in-aid for the pavement of streets to village Bakhtawarpur. Rs 421 for which bill has been received in the office of the Project Executive Officer, Sonapat on 31st January, 1956, have not yet been paid as the work has not been completed according to specifications. The Village Sarpanch has been requested to expedite completion.

PAYMENT OF T.A. AND D.A. TO PATWARIS AND GIRDAWARS

***5966. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the rates of T.A. and D.A. allowed to Patwaris and Girdawars together with their grades of pay at present ?

Professor Sher Singh : A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

Serial No.	Name of post	Grade of pay	Travelling allowance admissible	Dearness allowance admissible
1	Maal Patwaris ..	Rs. 39½—1—49½/1—59½	Ordinary Travelling Allowance admissible under the rules	Rs. 30 per mensem up to Rs. 50 and Rs. 40 per mensem above Rs. 50.
2	Consolidation Patwaris	Ditto	Ditto	Ditto
3	Girdawars (Field Kanungos)	Rs. 60—4—100/5—120	Rs. 31-8-0 per mensem	Rs. 40 per mensem.
4	Consolidation Kanungos	Ditto	Rs. 20 per mensem without the obligation of keeping a house.	Ditto

ALLOTMENT OF LAND TO HARIJANS IN THE STATE

***6027. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- the total number of Harijan families along with the area of land allotted to each one of them, district-wise during the year 1955 ;
- the periods for which land has been given to the harijan families referred to in part (a) above and the rate of land revenue being charged from them ;
- the area of Government land and the area of land belonging to land-owners which has been given to Harijans mentioned in part (a) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) A statement is laid on the Table.

(b) The waste land is leased out for a period of twenty years and the rate of land revenue is according to the rate assessed in the last settlement of the plaqa.

(c) So far land belonging to land-owners and acquired under the Utilization of Lands Act has been leased out to Harijans.

District	No. of families to whom allotment has been made.	Area per family	Total area allotted
1. Amritsar	1,151	Ranging from 5 to 10 acres per family	11,440 acres
2. Karnal	2,365	Ditto	23,650 acres

District	No. of families to whom allotment has been made.	Area per family	Total area allotted
Hissar	291	Ranging from 5 to 10 acres per family	2,300 acres
Ferozepore	470	Ditto	4,589 acres
Ludhiana	497	Ditto	4,654 acres
Gurgaon	601	Ditto	2,999 acres
Ambala	47	Ditto	470 acres
Total	5,422		50,102 acres

No waste land acquired under Utilization of Lands Act is available in the remaining districts of the State.

GIVING OF GRANT AND LOAN TO FLOOD-AFFECTED PERSONS IN TEHSIL SONEPAT, DISTRICT ROHTAK

***6216. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total amount, separately, of grant and loan so far given to the people of tehsil Sonapat, district Rohtak whose crops and houses were damaged by the recent rains and flood in river Jamuna ;
- whether any resolution passed in the conference of the flood-stricken people held on 23rd October, 1955 at Bakhtawarpur, tehsil Sonapat, district Rohtak, came to the notice of the Government; if so, the action if any taken in the matter ?

Professor Sher Singh : (a) (i) Grant .. Rs. 66,339-3-0.
(ii) Loan Taccavi for the purchase of seeds and fodder. Rs. 2,25,595-0-0.
Under the Low Income Group Housing Scheme. Rs. 2,29,400-0-0.

(b) (i) No.

(ii) Does not arise.

APPLICATIONS FROM THE TENANTS IN TEHSIL PALAMPUR, DISTRICT KANGRA AGAINST THEIR LANDLORDS.

***6252. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that over 200 applications have been received by the tehsildar of Palampur, district Kangra, from the tenants under section 14-A of the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955 against the refusal of their landlords to receive rent and give proper receipts therefor ; if so, the number of notices so far served by the said tehsildar on landlords under the provisions of the said Act ?

Professor Sher Singh : *First part.* Only 116 such applications were received which have since been decided.

Second part. Does not arise.

APPLICATION FOR EJECTMENT OF TENANTS IN FAZILKA

***6255. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of applications filed by the landowners in the court of Sub-Divisional Magistrate, Fazilka, district Ferozepore, for the ejectment of their tenants during the period from 1st October, 1955 to 15th February, 1956 ?

Professor Sher Singh : 210.

RELIEF TO FLOOD-SUFFERERS IN RURAL AND URBAN AREAS.

***6279. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of houses which collapsed or were damaged in the State as a result of the rains and floods last year in rural and urban areas, separately ;
- (b) the total amount of grants and loans given for purposes of house-building or repairs to the flood-sufferers in urban and rural areas separately, along with the number of persons who received such grants or loans ;
- (c) the basis, if any, on which grants and loans referred to in para (a) above were given.

Professor Sher Singh : (a) 645,689 houses in both rural and urban areas; separate figures for each category are not readily available.

	Rural area Rs.	Urban area Rs.
(b) (i) Grants for purposes of house repairs ..	2,30,23,929	34,76,475
(ii) House building loans ..	Nil. Out of funds provided by Government for relief to flood-sufferers, loans have been advanced under the Low Income Group Housing Schemes to flood-sufferers, as well as others.	
(iii) The number of recipients of grants is not yet available.		
(c) Grants were distributed for repairs to houses as follows :—		
(i) Urban Areas—		

	RELIEF ADMISSIBLE	
	Per kacha house	Per pucca house
	Up to Rs.	Up to Rs.
For each house destroyed ..	100	200
For each house substantially destroyed ..	75	150
For each house damaged ..	50	100

} depending on the extent of damage or loss.

Provided that in no case a family with one habitable *kotha* left will get any gratuitous relief.

(ii) Rural areas—

	Relief admissible Up to Rs.	
For each house destroyed ..	100	} depending on the extent of damage or loss.
For each house substantially destroyed ..	75	
For each house damaged ...	50	

Provided that in no case a family with one habitable *kotha* left will get any gratuitous relief.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि **figures** को अलग अलग जमा करने में क्या दिक्कत पेश आई है ? उन्होंने फरमाया है कि रूरल और अरबन **figures** अलग अलग **available** नहीं हैं ?

मन्त्री : मेरा मतलब है कि अभी **figures** जमा हो रही हैं जब इकट्ठी हो जाएंगी तो बता दी जाएंगी ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या उन के नोटिस में ऐसी शिकायात भी आई हैं कि जहाँ सी, सी और पचास पचास रुपये मंजूर हुए थे वहाँ लोगों को सिर्फ पन्द्रह २ और बीस बीस रुपए दिये गए हैं ?

Mr. Speaker : It does not arise.

RELIEF TO FLOOD SUFFERERS.

***6280. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total estimated value of the crops destroyed or damaged due to rains and floods in the State last year ;
- the total amount of Taccavi loans and other relief given to peasants and agricultural labourers who suffered from floods separately ;
- the total estimated amount of land revenue, abiana and electricity charges in respect of tube-wells which has so far been remitted or is likely to be remitted along with the total area of land covered by such remissions ;
- the total number of cultivators who have been granted or are likely to be granted remission of land revenue and abiana, in full or partially ?

Professor Sher Singh : (a) Rs. 11,86,46,153.

(b) Separate figures of amounts of Taccavi loan and other relief given to peasants and agricultural labourers are not available readily. The total amounts of Taccavi loans and other relief distributed are as follows :—

	Rs.
(1) Taccavi loans to agriculturists ..	1,71,82,320
(2) Gratuitous relief for repairs to houses ..	2,95,35,920
(3) Relief Works sanctioned ..	29,25,000
(4) Other relief —	

Recovery of Taccavi loans was suspended for a period of six to twelve months and the penal interest was waived. Remission of land revenue and Abiana for Kharif crops was sanctioned at the following scale :—

(i) Areas where damage to crop is 50 per cent or more	Full remission (except for Abiana on sugarcane where the remission is 50 per cent in this category).
(ii) Areas where damage to crop is between 25 per cent and 50 per cent	75 per cent remission of land revenue and Abiana, except for sugarcane. Full remission is to be given for crops of Til, Mash, Chillies and Maize sown in August, 1955.
(iii) Areas where damage is less than 25 per cent	Remission under normal rules.

(c) and (d) Information is not readily available and will be supplied to the Member as soon as possible.

REPRESENTATION FROM THE PUNJAB PATWARIS UNION.

***6318. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any representation from the Punjab Patwaris Union regarding revision of their pay scales and exemption from the payment of Professional Tax, etc., has recently been received by the Government; if so, the action, if any, taken or proposed to be taken thereon ?

Professor Sher Singh : *First part.* Yes.

Second part. The matter is receiving the attention of Government.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : इस सवाल के दो हिस्से हैं—एक pay के बारे में और दूसरा Professional Tax के सम्बन्ध में। क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि दोनों के सम्बन्ध में consideration हो रही है ?

मन्त्री : जी हां। दोनों बातों के बारे में।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि यह जो consideration हो रही है उस में कोई proposal सामने रखी गई है ?

मन्त्री : अभी तक तो कोई ऐसी चीज नहीं जो मैं आप के सामने रख सकूं। फैसला हो जाने पर आप को बता सकूंगा।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब के नोटिस में आया है कि पटवारियों से उन की तनखाह के मुकाबले में बहुत ज्यादा professional tax लिया जाता है ?

अध्यक्ष महोदय : उन्होंने बताया तो है कि सोच विचार हो रही है। (The Minister has replied that the matter is under consideration).

मौलवी अब्दुल गनी डार : उन्होंने जो बताया है वह तो यह है कि छोड़ने के लिए सोच विचार हो रही है। मैं यह पूछना चाहता हूं कि क्या कम करने पर भी और किया जा रहा है ?

मन्त्री : इस पर विचार करते करते शायद यही हो जाए कि कम कर दें।

मुख्य मन्त्री : या ज्यादा कर दें।

श्री देव राज सेठी : यह revision of pay कितनी देर से जेरे गौर है ?

मन्त्री : आप को बजट स्पीच में बतलाया गया है कि यह सवाल जेरे गौर है—Secretaries की एक कमेटी बना दी गई है और दो ही महीनों तक वह रिपोर्ट कर देंगे।

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल में तो सिर्फ यही पूछा गया है कि आया कोई representation आई। इस लिये ऐसा सवाल इस से पैदा नहीं होता।

[The only thing which has been asked is whether any representation has been received and therefore no such question as the one asked by the hon. Member arises out of it.]

APPOINTMENT OF HARIJANS TO THE POSTS OF LAMBARDARS.

***6350. Thakur Mehar Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of Harijans appointed to the posts of Lambardars in tehsil Dehra, District Kangra since the issue of Government instructions in this connection ?

Professor Sher Singh : Nil.

DAMAGE BY WILD COWS IN DISTRICT HOSHIARPUR.

***6224. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether the Government is aware of the fact that the crops of a number of villages situated on the bank of river Sutlej in the thanas of Anandpur and Nurpur Bedi in Tehsil Una, District Hoshiarpur are devastated by a large number of wild cows concentrated in that area ;
- (b) whether the Government recently received any representation in connection with the menace referred to in part (a) above; if so, the steps proposed to be taken in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Yes.

(b) Yes. The representation is being looked into.

LEASE OF LAND TO AGRICULTURAL SOCIETY OF VILLAGE MIANAI, DISTRICT AMRITSAR.

***6250. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total area of land leased to Agricultural Society of village Mianai, District Amritsar and the total amount of loan given to them ;
- (b) the names of the members of the society referred to in part (a) above, and the names of Harijans amongst them ?

Professor Sher Singh : (a) Six members of the Mianai Co-operative Farming Societies took 570 acres of land on lease and subsequently transferred it to the Society. No loan was advanced to any member individually. A loan of Rs. 19,500 was advanced to the Society by the Central Co-operative Bank, Tarn Taran.

(b) The names of the members are as follows :—

- (1) S. Sardul Singh.
 - (2) S. Sardul Singh.
 - (3) Shri Madan Lal.
 - (4) S. Hardip Singh.
 - (5) S. Darshan Singh.
 - (6) S. Santokh Singh.
 - (7) S. Gurbux Singh.
 - (8) Shri Charanji Lal.
 - (9) Shri Hari Ram.
 - (10) Shrimati Manjit Kaur.
 - (11) Shrimati Harbans Kaur.
- None of them is a Harijan.

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਸਾਇਟੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨਾ ਹੀ ਹਰੀਜਨ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਰੇ ?

Mr. Speaker : This is not a supplementary question.

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਆਦਿਮ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਛੇ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ?

ਸ਼ਰੀ : ਕੋਈ ਏਸੀ ਦਰਖਾਸਤ ਨਹੀਂ ਘਾੜੀ।

CONSOLIDATION OPERATIONS IN TEHSIL HANSI, DISTRICT HISSAR.

***6278. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that work connected with the consolidation of land has been completed in tehsil Hansi, district Hissar, if so, the total amount realised as consolidation fees from the owners and the total expenditure incurred by the Government on the consolidation operations ?

Professor Sher Singh : *First Part.*—No.

Second and third parts.—The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as possible.

CONSOLIDATION WORK IN VILLAGES DHANANA, ETC., IN DISTRICT HISSAR.

***6316. Shri Mam Raj :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether the consolidation work in villages Dhanana, Mundhal, Sorkhi, Jamaodi, Dhana Kalan, Dhani Khushal, Bas, Kharar, Bhatla, Kumbha and Thwana, tehsil Hansi, district Hissar has been completed ;

(b) whether any area of land in the said villages has been reserved for Harijans for their residential houses; if not, the alternative arrangements that have been made in this connection ?

Professor Sher Singh : (a) Yes.

(b) *First part.*—Yes.

Second part.—Does not arise. _____

SUPPLY OF WATER TO LANDS GIVEN TO POLITICAL SUFFERERS.

***6218. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any complaints have been received by Government from political sufferers who have been granted lands about the paucity of the supply of canal water to such lands and the damage caused to crops for want of water ; if so, the action taken thereon ?

Professor Sher Singh : Complaints regarding paucity of canal water were received from political sufferers orally by me, and these are being looked into.

SHIFTING OF CENTRAL WORKSHOP, AMRITSAR.

***6225. Shri Mohan Lal Datta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether the Government proposes to shift the Central Workshop, Amritsar to some other place in the State ;

(b) whether the Government has selected any place for locating the said workshop ; if so, the names of places surveyed and inspected for this purpose and the comparative merits of each place ;

(c) whether Kotla in tehsil Una, district Hoshiarpur, was one of the places surveyed and inspected ?

Professor Sher Singh : (a) No.

(b) and (c) Do not arise. _____

CONSTRUCTION OF A BRIDGE NEAR GHORI IN TEHSIL PALWAL, DISTRICT GURGAON.

***6235. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any representation from the residents of the villages in tehsil Palwal, district Gurgaon who were marooned

between the two streams of the Jumna river in the said Tehsil during the recent floods in the State was received by Government for the construction of bridge near village Ghōri on the Palwal Solhra Kacha Road ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Professor Sher Singh : No such representation has so far been received by Government.

HOSPITAL AT PRAGPUR, DISTRICT KANGRA.

***6352. Thakar Mehar Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether public contribution amounted to Rs. 35 thousand towards the hospital at Pragpur, district Kangra has been deposited ; the date by which the staff for the said hospital is likely to be entertained ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : A cheque for Rs. 20,000, and not Rs. 35,000, was received from the Lala Jagan Nath Kuthiala Trust for this purpose, and Government were asked to put up a building. It was found that it was not possible to do so with the restricted funds placed at our disposal. Moreover, the original offer was that a building would be provided by the public or the Trust. The cheque has, therefore, been returned to the Trust and they have been asked to put up a building, in the planning of which the Civil Surgeon and the Executive Engineer, Buildings and Roads, Kangra, have been asked to help them. The Trust has also been asked to provide equipment worth about Rs. 5,000 for the dispensary. Meanwhile, the Director of Health Services, Punjab, has been asked to open a civil dispensary in the building of the Sanatan Dharam Sabha, Pragpur, as a temporary measure and the necessary staff sanctioned for that.

APPLICATIONS FOR LOANS UNDER THE CHEAP HOUSING SCHEME.

***6251. Sardar Darshan Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of applications for loans so far received from Harijans under the Cheap Housing Scheme.
- (b) the total number of applications sanctioned and amount actually advanced so far ;
- (c) the total number of houses so far built by Harijans under the said scheme ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a), (b) and (c) : No loans are granted under the Cheap Housing Scheme.

PRIZES TO BREEDERS OF GOOD SHEEP

***6253. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total value of prizes distributed by the Government during the period from December, 1954 to December, 1955 amongst the breeders of good stocks of sheep in the State ;
- (b) the total number of persons to whom the said prizes were distributed district-wise, along with total number of farmers and Harijans, respectively amongst them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied as soon as possible.

INDO-AMERICAN FARMER YOUTH EXCHANGE PROGRAMME.

***6317. Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the number of youth farmers recommended by the Government to the Union Government for selection under the "Indo-American

[Shri Babu Dayal]

Youth Farmers Exchange Programme" ; and the number among them of those belonging to Gurgaon, Rohtak, Karnal and Hissar Districts ;

- (c) the number of youth farmers referred to in part (a) above who were selected by the Union Government under the said exchange programme and the number among them of those belonging to the aforementioned districts ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a)—

(1) Number of youth farmers recommended to Union Government with effect from 1953 up to date ..	21
(2) Number belonging to Gurgaon, Rohtak, Karnal and Hissar Districts ..	4
(b)—	
(1) Number selected by Union Government ..	3
(2) Number belonging to Gurgaon, Rohtak, Karnal and Hissar Districts ..	1

STARTING OF A PAPER FACTORY IN HOSHIARPUR DISTRICT.

***6190. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether any survey is being made at present in connection with the starting of a Paper or Card-Board Factory in Hoshiarpur District on Mukerian-Pathankot side ?

Shri Mohan Lal : No.

EMPLOYEES IN WEIGHTS AND MEASURES DEPARTMENT AND P.C.S./I.A.S. EXAMINATIONS.

***6191. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether Government employees working in the Weights and Measures Department are allowed to appear in P.C.S. and I.A.S. Examinations; if not, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : *First part.*—Yes.

Second part.—Question does not arise.

TEXTILE MILL AT MALOT MANDI, DISTRICT FEROZEPURE.

***6254. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether he has recently received any representation from the residents of Malot Mandi, tehsil Fazilka, district Ferozepore requesting the Government to establish a Textile Mill there; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : *First part.*—No.

Second part.—Does not arise.

AGREEMENT BETWEEN BEOPARIES AND GOVERNMENT.

***6369. Shri Dev Raj Sethi :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- whether any agreement was reached between the Beoparies and the Government in December, 1954 in respect of levy of Sales Tax on purchase basis ; if so, the terms thereof ;
- whether the said agreement has been implemented ; if so, the details thereof ;
- whether any part of the agreement has not so far been implemented ; if so, the reasons therefor ;

- (d) whether Government has received any complaints in connection with the implementation of the said agreement from the Punjab Beopar Mandal ; if so, the steps taken by Government to remove those complaints ?

Shri Mohan Lal : Part (a) Yes. The terms of the agreement were as follows :—

- (i) As satisfactory arrangements had not been made with the Railway and Road Transport Authorities regarding the release of goods without the relevant documents having been countersigned by the Sales Tax authorities before delivery, the Government accepted, as a gesture of good-will, the alternative proposal of the Punjab Beopar Mandal that officials should be posted at such of the Railway Stations in the territory of the Punjab as they considered advisable. Government arrangements were to be completed by 1st April, 1955.
 - (ii) No tax would be levied on the stock in hand of a dealer when he changes over from sales basis to purchase basis, but tax shall be levied on all his sales, if a dealer changes over again, from purchase basis to sales basis, notwithstanding the fact that he has paid tax on the goods in hand, at the time they were purchased.
 - (iii) Government agreed to reconsider the question of exemption of tax on certain controversial commodities, if the Beopar Mandal made out a case for exemption of any commodity.
- (b) Yes.
- (c) The agreement referred to in clause (a) was implemented in full.
- (d) No complaint was received about the agreement referred to in clause (a) of the Assembly Question.

श्री देव राज सेठी : मिनिस्टर साहिब ने सवाल के जवाब में यह कहा है कि सवाल के Part A को implement किया गया है लेकिन बाकी को नहीं किया गया। तो मुझे यह पूछना है कि 'the reasons therefor' वह क्या वजूहात हैं जिन के कारण agreement के बाकी हिस्से को implement नहीं किया गया ?

मंत्री : मैम्बर साहिब ने दुरुस्त नहीं समझा। मैं ने जवाब में कहा है कि कुल agreement की implementation हो गई है। मैं ने यह कहा कहा है कि उस के कुछ हिस्से की implementation नहीं हुई।

श्री देव राज सेठी : व्यापार मण्डल की जो यह शिकायत है कि बीचक को देख कर उस में $7\frac{1}{2}$ per cent मुनाफे को शामिल कर के उस पर sales tax के वसूल करने का जो फैसला हुआ था उसे क्यों implement नहीं किया जा रहा ?

मंत्री : यह कैसे position arise हुई है। उन की तरफ से या हमारी तरफ से इस के implement न करने का मौका ही नहीं arise हुआ।

UNSTARRED QUESTION AND ANSWER

CONFIRMATION OF CLERKS IN DEPUTY COMMISSIONERS' OFFICES.

807. Master Partap Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the length of continuous service after which clerks in the Deputy Commissioners' Offices in the State are confirmed ;
- (b) whether the posts of clerks mentioned in part (a) above are filled during the year in which they fall vacant ; if not, the reasons therefor ;
- (c) whether clerks in the Deputy Commissioner's Office, Ambala, with more than eight years' service have not yet been confirmed ; if so, the reasons therefor ?

Professor Sher Singh : (a) A minimum period of two years.

(b) Yes, generally.

(c) *First part.*—Yes.

Second part. Some clerks were overlooked for confirmation in view of their bad record and others are working against temporary posts.

COMMITTEE ON PRIVILEGES

Mr. Speaker : Under rule 274(1) of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly, I nominate the following Members as Members of the Committee on Privileges.

- (1) Chaudhri Sarup Singh, Deputy Speaker,—*Ex-officio* Chairman.
- (2) Shri Ranjit Singh Captain.
- (3) Sardar Rajinder Singh Gyani.
- (4) Shri D.D. Puri.
- (5) Dewan Jagdish Chandra.
- (6) Rao Abhai Singh.
- (7) Shrimati Shanno Devi.
- (8) Shri Hari Ram.
- (9) Sardar Harkishan Singh Surjit.
- (10) Sardar Sarup Singh.

LEAVE OF ABSENCE

प्रध्यक्ष महोदय : चौधरी लहरी सिंह जो हमारे साबक वज़ीर थे उन की चिट्ठी आई है कि वह accident हो जाने की वजह से अभी बीमार हैं और इस सेशन में Assembly की meetings attend नहीं कर सकते। मैं उन की यह चिट्ठी पढ़ कर सुनाता हूँ।

(I have received a letter from Chaudhri Lahri Singh, our ex-Minister, to the effect that he is confined to bed as a result of an accident and is unable to attend the current session of the Sabha. I will read out his letter.)

"I have been advised by the Civil Surgeon, Jullundur, not to attend the session. A certificate is hereby attached. I shall be thankful if I am granted leave of absence from attending the budget session of the Punjab Legislative Assembly."

The medical certificate that he has sent with this letter has been issued by Col. H.A. Bali, Civil Surgeon, Jullundur.

Question is—

That the leave asked for be granted.

The leave was granted.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY RE. CERTAIN BILLS.

Mr. Speaker : Now the Secretary will make an announcement.

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, 1952, I have to inform the House that the Kuruksetra University Bill, 1956, the Punjab Registration Validating Bill, 1956, the Punjab Debtors' Protection (Amendment) Bill, 1956 and the Punjab Instruments (Control of Noises) Bill, 1956, passed by the Punjab Legislative Council on the 8th March, 1956, have been received.

I also lay a copy each of the above Bills on the Table of the Assembly.

GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET

Mr. Speaker : Now the House will discuss the Budget.

पण्डित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : स्पीकर साहिब ! हमारे माननीय वित्त मंत्री महोदय ने जो पहली बजट स्पीच इस हाऊस में की है वह खास तौर पर **Opposition** के मेम्बरों ने बड़ी तवज्जुह और गौर से सुनी है, इस से अन्दाज़ा लगता है कि हमारे पिछले सालों में और अगले वर्ष में क्या हालात हमारे राज्य में रहे हैं और क्या रहेंगे। जाहिर है कि काम हुआ है और काफी हुआ है और इस में अच्छी बातें भी हैं लेकिन मैं डरता हूँ कि अच्छी बातों की बढ़ा-चढ़ा कर तारीफ़ करना और मुबारकवाद देना हमारे दूसरे दोस्तों का काम है और उनकी हद में हम पांव रखते हुए डरते हैं कि कहीं हमारे सामने बैठने वाले दोस्तों की हक तल्फी न हो जाए। जब पंजाब में हर साल तकरीबन एक अरब रुपया खर्च होता है, उस में एक साल की आमदनी भी इस सूबा की शामिल है और वह कर्ज भी जो **centre** से लिया जाता है तो यह नहीं कहा जा सकता कि अन्दाज़न एक अरब रुपए एक साल में पंजाब में खर्च होने पर भी कुछ काम नहीं हुआ और नहीं हो सकता। मगर देखना यह होता है कि जितना रुपया खर्च हुआ उस के हिसाब से काम क्या हुआ और इस लिए **Opposition** का यह फर्ज है कि वह गवर्नमेंट के कामों की सही तस्वीर उस के सामने रखे और दिखाए जो आम तौर पर गवर्नमेंट देखना पसन्द नहीं करती और अपनी तारीफ़ सुनना चाहती है जैसा कि हर आदमी को अपनी तारीफ़ सुनना अच्छा लगता है इसी तरह हर गवर्नमेंट भी ऐसी बातों को पसन्द करती है और चाहती है कि जो अच्छी बातें हों उन को बड़े अच्छे पैराये पर तारीफ़ के तौर पर कहा जाए। इस बजट में सब से पहली बात तो यह है कि 73 लाख रुपये के **tax** पंजाब के लोगों पर और लगाए गए हैं। पिछले सालों में जो बजट पेश हुए उन में बार बार यही कहा जाता था कि काम इतना किया और इतना होगा लेकिन हम लोगों पर **tax** का बोझ नहीं बढ़ा रहे हैं या बहुत कम बढ़ा रहे हैं। मुझे सरदार उज्जल सिंह की दो तीन ऐसी तकरीरें याद हैं जिन में इस बात का दावा था कि हम लोगों पर और बोझ नहीं डालेंगे और मज़ीद बोझ डाले बगैर

[पंडित श्री राम शर्मा]

इतना काम कर सके हैं और करेंगे। लेकिन इस बजट में यह बात नहीं है। इस में तो संस्कृत का अर्थ शास्त्र का एक मंत्र भी देकर यह लिख दिया है कि खजाना हर बात की जड़ है उस से ही सब काम चलता है। चुनाव 73 लाख रुपये के और टैक्स लगा कर रख दिए हैं और इस के साथ यह कह दिया है कि इन टैक्सों का बोझ उन लोगों पर डाला गया है जो यह बड़ी आसानी से दे सकते हैं। चुनाव इन की नजरों में 5 सौ रुपये की आमदनी वाले लोग बड़ी अच्छी हैसियत के लोग हैं उन पर 120 रुपए से लेकर 250 रुपए तक tax लागू कर दिया गया है। फिर जो खेती ब्यारी करते हैं, जो मालगुजारी देते हैं और आबियाना देते हैं, और वह भी पहले से बढ़ा हुआ है, देते हैं उन की अब agricultural income पर tax शुरू किया जा रहा है और यह भी उस मुख्य मंत्री के वक्त में जिन्होंने गालबन पिछले general elections इसी बात पर बहुत जोर देकर जीते थे कि 50 per cent आबियाने का rate बढ़ा कर जमींदारों पर नकाबले बरदाश्त बोझ पड़ा हुआ है इस लिए वह पिछली मिनिस्टरी खराब थी और जो नई मिनिस्टरी अब उनकी आएगी वह सब से पहला काम यह करेगी कि उस बढ़े हुए rate को घटा कर पहले जैसा करेगी। लेकिन, स्पीकर साहिब, इस ने क्या किया? इस ने चन्द एक फसलों के उस बढ़े हुए rate के $1\frac{1}{4}$ हिस्से को कम करने का फैसला किया लेकिन इस के अन्दर यह भी कर दिया कि अगर गंदम के साथ सरसों किसी खेत में बीजी होगी तो उस का आबियाना सरसों के आबियाने के rate से लिया जाएगा जो घटोया नहीं गया था। इस तरह यह बहुत सारी कमी फिर पूरी कर ली जो कि आबियाने को घटा कर जाहर की गई थी और अब 73 लाख रुपए की एक बहुत बड़ी रकम उन्हीं लोगों पर डाल दी गई है जिन की हमदर्दी में कहा गया कि आबियाना मुआफ होना चाहिए। जो लोग कोई पेशा या कारोबार करते हैं और उन की आमदनी 500 रुपए से ज्यादा है उन पर Professional Tax लगा दिया है। असूलन double tax नहीं होना चाहिए। शायद यह बात बेकानूनी तो न हो लेकिन सरासर नावाजिब है कि कसबात के अन्दर कमेटियां भी टैक्स लेती हैं। इस तरह जगह 2 double tax है। Professional Tax और Agricultural Tax कि जिन की इतनी income है उन पर इस तरीके से डालना यह कोई अच्छी बात नहीं है। यही नहीं Sales Tax भी एक हद तक double कर दिया गया है। इस के अन्दर luxury goods रखे गए हैं मगर पता नहीं यह क्या 2 उस में ले आते हैं। इस का बोझ भी आम तौर पर दरमियाना दर्जे और गरीब लोगों पर ही पड़ेगा। मुझे याद है कि शुरू में जब पंजाब सरकार ने बिक्री टैक्स चार आने बढ़ाया तो पंजाब के अन्दर एक हेजान पैदा हो गया, हड़तालें और सत्याग्रह हुए और व्यापारी और कारोबारी लोगों ने कहा कि यह जुल्म कर रहे हैं। आज यह 3-2-0 रुपये पहले ही मौजूद है और उसे अब 6-4-0 ह. यानी double कर दिया गया है। मैं नहीं जानता कि उन लोगों के दिलों पर क्या गुजर रही होगी जिन्होंने 100 रुपये पर 0-4-0 की मुखालिफत में इतनी हिम्मत दिखाई और दुःख प्रकट किया और गवर्नमेंट से टक्कर ली। फिर Entertainment Tax और बढ़ा दिया गया है। आप पसन्द करें या न करें यह सिनेमा वगैरा आम तौर पर निचली middle class के लोग और गरीब लोग ही ज्यादा देखते हैं। इस लिए यह टैक्स इन लोगों पर पड़ेगा। फिर Passenger Tax के

मुतअल्लिक भी आप जानते हैं कि सफर भी ज्यादा गरीब लोग ही करते हैं । बड़े आदमियों का सफर करने का तरीका और ही होता है । इस तरह यह 73 लाख रुपया आम आदमियों से ही वसूल किया जाना है । हां टैक्स का कुछ हिस्सा ऐसा भी है जो 500 रुपए से ज्यादा आमदन वालों पर डाला गया है । सरकार इन लोगों को बहुत आसूदा हाल समझती है । हालांकि सभी जानते हैं कि आज की economic हालत में, जो भाव वगैरा हैं उन को देखते हुए चार, पांच सौ रुपया कमाने वाला आदमी मामूली तरीके से ही रह सकता है, गुजर चला सकता है । खैर बजट के अच्छे काम या बुरे काम मेंबर साहिब देखेंगे, समझेंगे और भुगतेंगे भी लेकिन इस असमंजस को जो पांच साल मिले तो उस में आखिरी साल चलते २ लोगों पर 73 लाख रुपए के अन्दाजा का बोझ डाल रहे हैं । और यह अन्दाजा बढ़ भी सकता है । पता नहीं एक करोड़ से भी ज्यादा वसूली हो जाए । बजट एक हिसाब किताब है । मामूली आदमी के अपने हिसाब में फर्क पड़ जाना एक मामूली बात है मगर जहां बड़े २ experts हों, काबिल लोग हों जिन्होंने पिछले बजट देखे हों, उन के अन्दाजे का गलत होना मामूली बात नहीं हो सकती और ऐसे हिसाब किताब के लिए वित्त मन्त्री को मुबारकबाद का दिया जाना ज़रा मुश्किल हो जाता है । अन्दाजा था कि 1954-55 में 7 लाख रुपए का खसारा रहेगा । अब देखिए इन के अन्दाजे की तारीफ । यह 7 लाख का घाटा 2 करोड़ 28 लाख रुपये के नफे में बदल गया । फिर साल 1955-56 को लीजिए । (सिचाई मन्त्री: फिर तो दाद देनी चाहिए।) हां दाद तो दी ही जानी चाहिए । मैं तो कहूंगा कि 7 लाख के घाटे के अन्दाजे को बदल कर 2 करोड़ 28 लाख का नफा दिखाने वालों की तो पैशन कर देनी चाहिए । (वित्त मन्त्री: आप के वक्त की figures होंगी।) गवर्नमेंट में continuity होती है । वही वज़ीर, वही Finance Secretary और अमला होता है । अगर पहले कामों की दाद लेते हैं तो ज़रा यह भी सुन लीजिए । तबदीली तो बहुत थोड़ी सी हुई है, एक ही पार्टी की हुकूमत रही है । आज गवर्नमेंट के सिर पर जो बैठा है वह 5, 4 साल से गवर्नमेंट में चला आ रहा है । तो मैं बता रहा था कि इस गवर्नमेंट का अन्दाजा कितना सही होता है । अगर बजट का यही मतलब है कि कुछ ही बटला दो और कुछ ही निकल आए तो मेरे ख्याल में एक मामूली अनपढ़ जाट से यह काम करवाया जा सकता है । तकरीरों और पढ़ाई लिखाई की ज़रूरत नहीं । फिर 1955-56 के साल को लीजिए पहले ख्याल था कि 77 लाख रुपए का नुकसान होगा । मगर हुआ क्या ? 77 लाख का नुकसान नहीं बल्कि दो करोड़ 68 लाख का नुकसान का अन्दाजा है यानी..... (आवाज़: Floods की वजह से ऐसा है) हां वह तो मौलवी साहिब ने कहा है कि सैलाबों की वजह से हुआ है । मालूम होता है कि सैलाब पर सारा रुपया मौलवी साहिब की मारपट ही खर्च हुआ है । हमें बड़ी खुशी हुई कि हमारे बजट वाले 7 लाख रुपये के नुकसान को दो करोड़ 28 लाख के नफे में बदल सकते हैं और साथ ही 77 लाख के नुकसान को 2 करोड़ 68 लाख का नुकसान भी बना सकते हैं । तो जहां पिछले दो सालों में यह अन्दाजा रहा इन का, तो अगले साल का क्या कहा जा सकता है । यह 73 लाख कहीं 2 करोड़ ही न बन जाए । और अगर यह कुछ और होता तो बात और थी मगर यह तो टैक्स है जो लोगों पर लगाया गया है और लोगों को अपनी जान पर भुगतना पड़ेगा । इस में कोई शक नहीं कि जिस बजट के अन्दर बहुत सारी चीज़ें ली गई हों, मैं मानता हूँ कि जहां एक अरब का खर्च

[पण्डित श्री राम शर्मा]

हो तो कुछ ऐसी बात हो सकती है मगर यह नहीं कि सारी की सारी रकम या आधी रकम छूमन्त्र की तरह उड़ा दी जाए। मैं क्या कहूँ लेकिन एक मसले का जिक्र करूँगा। बजट का एक **political aspect** जरूर आप के नोटिस में लाना चाहता हूँ। वह यह है कि गवर्नर साहिब के **Address** पर बहुत सारी तकरीरें हुईं और उन में उन की तारीफों के पुल बांधे गए और चूँकि यह एक आम रसम है इस लिए मुझे कोई शिकायत भी नहीं है। लेकिन मैं अपने नए मुख्य मन्त्री और पुराने दोस्त से यह कहना चाहता हूँ कि यह जो तारीफों के पुल असम्बलियों के अन्दर बैठकर बांधे और सुने जाते हैं, भाखड़े की नहरों की तरह इन की तामीर मजबूत नहीं है। जिस तरह मामूली से **flood** से वह तामीरें और पुल बैठ जाते हैं ऐसे ही इन तारीफों का हाल है। यह किसी आदमी, किसी शखसीयत और किसी मिनिस्टरी की नहीं होती। जो भी इस कुर्सी पर बैठता है उसी की तारीफें होनी शुरू हो जाती हैं। यही तारीफें डाक्टर गोपीचन्द और श्री भीम सैन सच्चर की होती रही हैं जब वह इस कुर्सी पर बैठते थे। आज भी वही तारीफें सुनने में आ रही हैं। मुझे एक मज्जेदार किस्सा याद आ गया। कांग्रेस के दो बड़े **Leader Indian National Congress** की **Presidentship** के लिए खड़े हुए। एक साहिब हार गए और एक जीत गए। इत्तिफाक से एक बार दोनों मिलकर किसी तकरीब में गए तो **President** साहिब को एक बड़ा शानदार और बढ़िया **Address** पेश किया गया कि आप ऐसे हैं और आप ने यह कर के दिखाया वगैरा २। **President** साहिब भी बड़े मज्जेदार और मसखरे आदमी थे वह कहने लगे कि लोग खड़े हो कर तारीफों के पुल बांधने लग जाते हैं। ऐसे मौकों पर एड्रेस पढ़े जाते हैं और हर तरह से तारीफ की जाती है। और कहा जाता है कि यह **President** या वह चीफ मिनिस्टर **elect** हुए हैं। बहुत अच्छे हैं मगर किसी दूसरे के इस तरह **elect** हो जाने पर यही **Address** उस के लिए भी पढ़ा जाता है और यही तारीफें उस के लिए कही जाएंगी। इन तारीफों के क्या कहने। मैं तो यह कहूँगा कि इन रसमी तारीफों में हमें नहीं जाना चाहिए। यह तारीफें तो **set** और बनी बनाई होती हैं यह तो कुर्सी की तारीफें हैं।

अब हम ने देखना यह है कि पंजाब की हालत क्या है। एक अरब 81 करोड़ रुपया का कर्जा हमारी सरकार पर है। हमारा बजट बड़ी मुश्किल से हर साल तकरीबन बराबर दिखाया जाता है। कभी 2 करोड़ ज्यादा नफा कभी 2 करोड़ कम खसारा भी मालूम हो जाता है।

यह ठीक है कि बहुत सारा रुपया तामीरी कामों पर सरकार की तरफ से लगाया गया है। नहरें बनाई जा रही हैं। सड़कें बन रही हैं। **Community Project** पर काम हो रहा है लेकिन मैं अपनी वज्जहत की तबज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि इन तामीरी कामों में बड़ी भारी लूट का बाजार गर्म है। रिश्वत जोरों पर है। ग़बन खूब है और भारी बेदर्री के साथ लोगों के रुपया को तलफ किया जा रहा है। गवर्नमेंट को इस बात का ख्याल रखना जरूरी है इस में कोई शक नहीं कि यह एक अच्छा काम किया गया है कि रकम तामीरी कामों के लिए मंजूर की गई है लेकिन यह लूट में ही सरफ होगा। यह ठीक है कि यह रकम काफी नहीं लेकिन जो रकम रखी गई है वह लूट और रिश्वत में खर्च नहीं होनी

चाहिए। यह रकम लोगों के खून-पसीने की कमाई है फिर अगर यह कहा जाए कि तामीरी कामों पर Central Government को रुपया देना है तो वह भी लोगों से कमा कर गवर्नमेंट ने देना है इस के लिए जो खर्च हो वह सख्ती से देखा जाए। जो काम तामीरी किए जा रहे हैं वहां पर लूट होती है खसूट होती है। इस लूट को हर कीमत पर दूर करना जरूरी है। फिर शाऊस को बताने के लिए अखबारों में खबरें दी जाती हैं और कहा जाता है कि एक Chief Engineer को suspend कर दिया गया। इतने S.Es. को गिरफ्तार कर के जमानतें लीं और इतने Overseers और S.D.Os. को गिरफ्तार किया और सरकार ने कई ऐसे अफसरों पर मुकदमें चलाए मगर यहां ऐसी गिरफ्तारियों से क्या बन सकता है। यहां पर तो मैं कहूंगा कि रिश्वत और लूट का सैलाब आया हुआ है। मैं उस flood का जिक्र नहीं करता जो आसमान से पानी टपकता हो मैं तो इस flood का जिक्र करता हूँ जो रिश्वत की शक्ल में आया हुआ है। किस बेदरदी के साथ लूट मची हुई है।

दूसरी बात यह है कि चीफ मिनिस्टर साहिब ने गालबन जालन्धर में एक तकरीर के दौरान में बताया कि वह रिश्वत और लूट को सख्ती और जोर से खत्म कर देंगे। उनका यह इरादा तो कई सालों से है यह ख्याल हुकूमत का बहुत पुराना है। पिछली मिनिस्टरी में भी और Independence के पहले भी और इस से पहली मिनिस्टरी में भी अहां डाक्टर गोपीचन्द भार्गव की मिनिस्टरी में भी लूट और रिश्वत को खत्म करने और इनका कलाकमा करने का सेंहरा सरदार प्रताप सिंह के सिर पर है। इन का कहना था कि रिश्वत को खत्म करने के लिए जरूरी इक्दाम उठाए जाएंगे और पंजाब के अन्दर रिश्वत नहीं रहेगी, बेईमानी नहीं रहेगी कोई ऐसा काम नहीं जिसे बेईमानी के साथ मनसूब न किया जाए। इस बेईमानी को दूर करने के लिए आज से 7-8 साल पहले भी Anti-Corruption Committee बनाई गई थी। भ्रष्टाचार नाशक कमेटी बनाई गई और इसके इलावा High Powered Committee बनाई गई और आखर में यह Anti-Corruption Department बनाया गया लेकिन मैं यह कहना चाहता हूँ कि गवर्नमेंट को और सब बातों से तवज्जुह हटा कर इस बात का ध्यान रखना चाहिए कि आखर यह लूट क्यों है इतनी खसूट क्यों है। आज की गवर्नमेंट में भी यह लूट खसूट और रिश्वत कोई कम नहीं। मैं तो यह कहूंगा कि आज की गवर्नमेंट में भी ना अहलियत और न काबलियत की अफरात है। आज की गवर्नमेंट में Government के top level से लेकर सरकारी अफसरों तक communalism और खिरकादारी का जर्म अभी मरा नहीं है। यहां जो corruption है और जो inefficiency और communalism है वह बाहर से नहीं गवर्नमेंट के अन्दर से निकलती है। 'यथा राजा तथा प्रजा' वाली बात है। यह बात हर जमाने में सही रही है और अब भी है। अगर गवर्नमेंट के अपने top level पर और बड़े २ अफसरों के level पर यह corruption हो तो नामुमकिन बात है कि 'पटवारी और हवालदार रिश्वत न लें'। लेकिन यहां तो यह हालत है कि corruption और ऐसी सब बुराइयों के लिए बड़े बड़े अफसरों को सब कुछ मुआफ होता है और छोटों के लिए यह Anti-Corruption Department और दूसरी कमेटियां बनी हुई हैं।

[पण्डित श्री राम शर्मा]

फिर हमें यह बताया गया कि इस साल 365 cases corruption के आए इन सब में रिश्तत और बेईमानी की शिकायतें थीं लेकिन आप सुन कर हैरान होंगे कि इन सब केसों में में केवल 9 को dismiss किया गया, 2-4 की increment बन्द कर दी और 2-4 की promotions रोक दी गई। क्या यह है वह progress जो corruption और लूट को रोकने के लिए की गई है। फिर आप कह देते हैं कि लोगों ने तो शिकायतें करने का ठेका लिया हुआ है। मगर मैं तो कहूंगा कि लोग तो डरते शिकायतें ही नहीं करते, क्योंकि उन शिकायतों का कोई नतीजा नहीं निकलता और लोगों को ह्याल ही नहीं यकीम है कि जो शिकायतें करता है वह रगड़ा जाता है। हो सकता है कि कोई शिकायतें frivolous हो या किसी जाती दुश्मनी की बिना पर हो लेकिन आम तौर पर ऐसी शिकायतें करने वालों को डिप्टी कमिश्नरों की नाराजगी बरदाश्त करनी पड़ती है पटवारी और एस.डी.ओ. के सामने बुरा बनना पड़ता है। अगर लोग शिकायत करें तो वह जानते हैं कि सिवाए उनकी victimization के और कुछ नहीं होगा। ऐसे department के बनाने से तो कोई फर्क नहीं पड़ा।

“मज्रें बढ़ता गया जूँ जूँ दवा की”।

Corruption को रोकने के लिए जो department बनाया गया है क्या कोई भी कह सकता है कि भ्रष्टाचार कम होगा, रिश्तत नहीं होगी मैं तो कहूंगा कि वह लूट बढ़ रही है और इस की वजह यह है कि Government level के ऊपर यह सब बातें किसी न किसी form या shape के अन्दर मौजूद हैं। मैं तो, स्पीकर साहिब, अर्ज करूंगा कि यहां पर तो सब से ज्यादा corruption political type की है जिस से सारे का सारा ऊपर से नीचे तक काम बिगड़ा हुआ है। हमारे मिनिस्टर लोग आम तौर पर छोटी २ बातों में दखल देते हैं। मैंने देखा है, सुना है और खुद जानता हूँ, मुझे न किसी के साथ दुश्मनी है और न ही मैं किसी का नाम लेना चाहता हूँ, मैं मजमूई तौर पर कह सकता हूँ और तजर्बे की बिना पर भी कि हमारे मिनिस्टरों ने रोजमरा के कामों में interfere करना इस हद तक पहुंच गया है कि सारी की सारी Administration पर पानी फिर गया। धानेदार, चपड़ासी और पटवारी जैसी मुलाज्जमतों के लिए ऊपर से इशारे और टेलीफोन धुमाये जाते हैं। सारे के सारे बज्जीर छोटे से छोटे आदमी के लिए कहते हैं और इस तरह लूट जारी है। इस तरह department बना देने से और anti-corruption day मनाने से वहां corruption कैसे रुक सकती है। अगर मिनिस्टर के इशारे पर कोई अफसर दो नाजायज बातें करता है तो वह इसी basis पर दस नाजायज काम अपने करवा लेता है। इस लिए मैं यह कहना चाहता हूँ कि अगर पंजाब के अन्दर corruption बन्द करनी हो तो सब से पहले चीफ मिनिस्टर और उन के साथी मिनिस्टरों को यह अहद करना होगा कि वह कभी भी day-to-day Administration के अन्दर किसी भी बात में दखल नहीं देंगे और हर हुक्म को लिख कर और कायदे और जाबते के अन्दर देंगे। टेलीफोनों पर और इशारों से हुक्म नहीं देंगे। और जो भी अफसर इस हुक्मत के खैरखाह है वह अपने कामों को जाबते के मुताबिक करें। यही लूट और रिश्तत मचा रहे हैं। यह बात वज्जीरों तक ही नहीं बल्कि बरसरे बज्जदार पार्टी के मेम्बर जिन का वज्जीरों से ताल्लुक है और जो वज्जीरों के घरों

में ठहरते हैं, वजीरों की कारों में बैठते हैं, जो वजीरों को खाना खिलाते हैं और जो बजाहर कह सकते हैं कि हमारा ताल्लुक मिनिस्ट्रों से है, उन्होंने ने services में अन्धेर मचाया हुआ है।

सीकर साहिब, services में जो पहले थोड़ा बहुत दम भी था अब इस का

3 P. M.

दम टूट चुका है। अभी आज आप ने देखा है और पढ़ा है कि Mr. Mukerjee ने report पेश की है। इस Government ने जो यह सामने बैठी हुई है यह कहने से फर्क नहीं पड़ेगा कि गाए आई और आगे जो दूसरी बात है वह बहुत बुरी है मैं उसे नहीं कहता मगर मैं यह जरूर कहूंगा कि changes से इस मामला में फर्क नहीं पड़ेगा। हां तो यह Government जो सामने बैठी है इस ने एक बहुत बड़े I.C.S. अफसर पर निहायत संगीन इलजाम लगाए। जनाब इन इलजामात की बुनियाद वह थी जो शायद किसी और शकल में देहली तक और हाई कोर्ट तक जा पहुंची है या पहुंचने वाली है। मैं मुख्य मंत्री जी से कहना चाहता हूं कि यह जो Mr. Mukerjee ने report पेश की है उसे public किया जाये ताकि दुनिया देखे कि Government ने क्या किया है। मैं यह भी यहां कह दूं कि हमें इस अफसर के साथ दोस्ती नहीं, कोई हमदर्दी नहीं और न ही Government के साथ कोई दुश्मनी है लेकिन हम यह कहना चाहते हैं कि services के morale को गिराने के बाद कोई Government नहीं चल सकती है। इस Government ने services के morale को इतना गिरा दिया है कि मैं कहता हूं कि एक बड़े से बड़े, अच्छे से अच्छे और ज्यादा से ज्यादा तजरुबाकार अफसर जितने थे उन्होंने इसी में बेहतरी समझी है कि वह pension ले कर अपने घर को चले जाएं।

आज पंजाब के अन्दर एक भी अच्छा अफसर ऐसा नहीं जो पंजाब में रहने के लिए तैयार हो। अगर उसे Government of India या और किसी State के अन्दर जगह मिल जाए तो वह फौरन यहां को खैरबाद कह कर चला जाए। इस की बजह यह है कि इन वुजरा साहिबान ने और मैं यह भी कहूंगा कि हम लोगों ने भी जिन को कि हुकूमत करने का तजरुबा नहीं था इन Treasury Benches पर बैठ कर इस तरह के काम कर के सारी Government का बकार और prestige मिट्टी में मिला और गिरा दिया। इसी तरह, मैं कहता हूं कि यह जो corruption का सवाल आज यहां मौजूद है वह पटवारियों, तहसीलदारों, थानेदारों वगैरा वगैरा के आगे पीछे फिरने से हल नहीं होगा, यह squads मुकर्रर करने से हल नहीं होगा। Consolidation के अन्दर जो आदमी इस काम के लिए जाता है उस की खुद reputation यह है कि वह एक बड़ा भारी political आदमी है और political बातों के अन्दर पड़ता है। इस लिए अगर पंजाब के अन्दर corruption बन्द करनी है और इस पांच साल के आखरी अरसे में कोई नई turn देनी है तो इन वजीरों को अहद करना चाहिए और खुले अजलाम में पब्लिक को यकीन दिलाना चाहिए कि वह Administration के अन्दर कतई किसी बात में दखल नहीं देंगे। दूसरी तरफ मैं इन मैम्बरान साहिबान से कहना चाहता हूं कि मैं खुद मैम्बर हूं और मैम्बर होते हुए यह बात बहुत मख्त है मगर मैं यह कहे बिना नहीं रह सकता कि कोई ऐसा ला हो और कोई ऐसा ordinance होना चाहिए कि मैम्बर साहिबान सरकारी दफातर से कम से कम 500 गज के

[पंडित श्री राम शर्मा]

फासले पर रहा करें (हंसी) । उसकी वजह यह है कि यह आम बात बन गई है कि इस काम के लिए किसी M. L. A. ने कह दिया और किसी वजीर ने कह दिया है और अफसर हैं बिचारे कि करें तो क्या करें । उन पर pressure जो पड़ता है । आप बताएं कि किस तरह से यह Administration इन हालात में चल सकता है । मेरे कहने का मतलब यह है कि अगर आप चाहते हैं कि corruption खत्म हो तो पहले इस चीज को खत्म करें । Corruption इस तरीका से ही खत्म होगी और इसी तरह होनी चाहिए । इस के इलावा दो चार बातें मैं और कहना चाहता हूँ । बातें तो और बहुत हैं मगर मैंने ठेका नहीं लिया हुआ है कि सभी मैं ही कहूँ । मगर फिर भी सरसरी तौर पर कुछ बातें कह देना चाहता हूँ । Political sufferers के मुतअल्लिक 8 लाख रुपया मंजूर किया गया । पहले यह रकम तीन लाख थी । फिर यह पांच लाख बनी और बाद में फिर यह 8 लाख तक गई । मैं खुद political आदमी हूँ और मुझे यह बात नापसंद नहीं है कि जिन लोगों ने मुलक की आजादी की जंग में और जद्दोजहद के अन्दर बहुत कुरबानियाँ की हैं और अब उन के हालात ऐसे हो गए हैं कि वह बेसहारा और ऐसी तंगी की हालत में हों कि गुजारा चलाना मुश्किल हो रहा हो तो उन को सहारा दें । मैं कहता हूँ कि उन की हर मुमकिन मदद होनी चाहिए । मगर जनाब मैं कहना चाहता हूँ कि जिस तरीका से यह पांच और आठ रुपए की रकम लुटाई जा रही है उसकी कोई मिसाल नहीं मिलती और न मिल सकती है । नाम तो ऐसी बातों में नहीं लिए जा सकते मगर मैं इतना जरूर कहूँ कि किसी को पन्द्रह, किसी को बीस, किसी को तीस, किसी को पचास, किसी को ज़मीन और किसी को pension जिस basis पर दी जाती है इसकी अगर enquiry की जाए तो आप को मालूम होगा कि यह पांच, आठ लाख की रकम में से 2/3 बिल्कुल waste जा रही है, बरबाद हो रही हैं और political purposes के लिए इस्तेमाल हो रही है । इन में से बहुत लोग ऐसे हैं जो तीन सौ रुपया तक माहवार कमाते हैं मगर फिर भी pension ले रहे हैं । जो लोग बीस बीस और पच्चीस 2 रुपए तक तो मालिया देते हैं मगर फिर भी झूठ कहते हैं कि उन की 75 रुपए से ज्यादा आमदन नहीं है । इस में दो बातें हैं । एक तो यह है कि कोई देखने वाला नहीं है कि कौन sufferer है और कौन नहीं है । आंखें बन्द कर के अंधाधुंध कागज़ात पर दस्तखत कर दिए जाते हैं मगर पूछता कोई नहीं है । दूसरी बात यह है कि यह अपने हवारियों को बखशीश होती है और उसी के तौर पर दी जाती है । यह Moghul period की तरह की एक चीज बहुत बुरी शकल में मौजूद है (घंटी) लाल बत्ती तो दिखा दी गई है मगर मैं एक बात कहना जरूरी समझता हूँ और वह यह कि हमारी वुज़ारत और बरसरेइक्तदार पार्टी की बदौलत आज पंजाब की यह हालत हो गई है कि एक पंजाबी Zone बन रहा है और एक हिन्दी Zone बन रहा है । अगर 1937 के अन्दर Congress Party यह गलती न करती कि जो Muslim League को अपने साथ Government में शामिल न किया तो उस की सज़ा यह न भुगतनी पड़ती और आखिर में मुलक की तकसीम न होती और यह खून खराबा न होता । इस बरसरेइक्तदार पार्टी की वजह से पंजाब आज आधा बट चुका है और अब फिर यह वही हालात पैदा कर रही है । मैं कहता हूँ कि अब भी यह सम्भलें तो यह पंजाबी सूबा और हिन्दी Zone एक हो सकते हैं और इकट्ठे मिल कर चल सकते हैं । मगर अगर इस की यही

पालिसी रही कि वज्जरात में वह सिख वजीर लिए जाएं जिन से कोई सिख खुश न हो; जाटों में से वह वजीर बना दिया जाए जिसके कोई पीछे न हो, स्वर्ण हिन्दुओं में से उसे लिया जाए जिस की कोई majority न हो और हरिजनों में से उसे वज्जरात की गद्दी दी जाए जिसे कोई हरिजन पसन्द न करता हो तो इस का नतीजा यह होगा कि *ostrangement* बढ़ती जाएगी। इसलिए मैं अब भी इसे कहता हूँ कि यह सम्भले और सही कदम उठाए।

QUESTION OF PRIVILEGE REGARDING ALLEGED LEAKAGE OF BUDGET.

श्री बालू : On a point of Order, Sir. जनाब बात यह है कि इस साल का बजट नौ मार्च को 11 बजे हाऊस में पेश हुआ है लेकिन यह बजट हाऊस में पेश होने से पहले *leak out* हो चुका था। हम ने 9 मार्च की सुबह के 'Tribune' में सफा छः पर यह पढ़ा है। मैं अंग्रेजी तो नहीं जानता हूँ मगर मैं फिर भी आप को सब बात समझा दूंगा।

"Electricity consumers in Punjab will pay uniform rates from April.

Lobby sources indicated that electricity rates would be annas five per unit all over the State from April 1.

Private electricity companies had also been asked to charge the same rate as fixed by the Government and not higher rates as charging at present.

Cinema goers will be hit hard by the proposal to enhance excise duty on cinema tickets from annas four to annas five in a rupee."

अध्यक्ष महोदय : Order, order. मुझे समझ नहीं आ रही है कि आप क्या कह रहे हैं (Order, order; I am not following what the hon. Member is saying.)

श्री बालू : जनाब मेरे कहने का मतलब यह है कि बजट out हुआ है इसलिए मैं question of privilege raise करना चाहता हूँ। (noise).

अध्यक्ष महोदय : Order, order. अगर आपने यह question raise करना था तो यह question hour के फौरन बाद लाना चाहिए था। मगर Question Hour के बाद तो एक मੈम्बर भी बोल चुका है। मेरा ख्याल है आपने Rules नहीं देखे कि question of privilege रेज किया कैसे जाता है।

(Order, order. If the hon. Member wanted to raise this question, he should have done so immediately after the Question Hour. But now even one hon. Member has already spoken after the question hour. I think he has not consulted the relevant rules as to how a question of privilege is to be raised.)

I would not allow this. The hon. Member should have raised the point immediately after the Question Hour.

क्या आप अंग्रेजी समझते हैं ? (Does the hon. Member understand English ?)

Shri Balu : No Sir. (laughter).

अध्यक्ष महोदय : देखिए, जब सवालात का वक्त खत्म हो जाए तो उसके बाद यह question raise किया जाना चाहिए। अब जब कि एक मैम्बर भी बोल चुका है तब आप इसे ले आए हैं। यह पहले raise करना चाहिए था।

(This motion should be brought immediately after the question hour is over. The hon. Member has brought it when an hon. Member has already spoken. He should have brought it earlier.)

श्री बालू : यह कब करना चाहिए था।

अध्यक्ष महोदय : Question hour के बाद। (After the Question Hour.)

श्री बालू : अच्छा जनाब तो कल सही (हंसी)।

अध्यक्ष महोदय : आप मेरे कमरे में आएँ मैं आप को सब बात समझाऊँगा।

(He may please come to my Chamber and I will explain the procedure to him there).

श्री बालू : मैं तो जनाब यहीं पर यह समझना चाहता हूँ (हंसी)।

अध्यक्ष महोदय : हाऊस के अन्दर तो आप समझे नहीं हैं इसलिए कमरे में ही आपको समझाना पड़ेगा।

(Since he has not followed it in the House. I shall have to explain it to him in my Chamber).

RESUMPTION OF GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET

श्री देव राज सेठी (रोहतक शहर) : अध्यक्ष महोदय, मैं इस वज्जारत को और नये वित्त मन्त्री को दिल से मुबारक देता हूँ जिन्होंने इस बजट की तकरीर बड़ी मुफस्सल और जामह इस एवान द्वारा पंजाब के लोगों के सामने पेश की है। इस में पंजाब के पिछले चार सालों के जितने भी कारेनुमायां थे और जो स्कीमें थीं और जो उन की अमली रूप रेखा थी वह भी पब्लिक के सामने रखी है। यह बजट एक से ज्यादा वजूहात की बिना पर बहुत अहम है। क्योंकि यह इस एवान को जिन्दगी का आखरी साल है इसलिए इस की ज्यादा अहमीयत है। इस के अलावा इस की अहमियत इस वजह से भी है कि पहली पंच वर्षीय योजना खत्म हो गई है और दूसरी शुरू हुई है। पंच वर्षीय योजना के साथ ही पंजाब का मुस्तकबिल और उस की तरक्की वाबस्ता है। यह बजट एक तरह से पंच वर्षीय योजना के पहले साल की एक अंदरूनी तसबीर है। इस बजट की तकरीर सुनने के बाद हम जब यहां से दो दिन के लिये बाहर गये तो हमें गांव में और शहर में भी जाने का मौका मिला। हम ने देखा कि लोग इस साल के बजट पर अपनी राये जाहिर कर रहे थे। आम लोगों की ज़बान पर सरकार के पिछले चार साल के कारे नुमायां नहीं थे बल्कि वे सरकार की तरफ से लगाए गए नये टैक्सों के खिलाफ आवाज बुलंद कर रहे थे। अकसर लोगों ने सरकार की इस पालिसी को पसंदीदा निगाहों से नहीं देखा। 47 लाख रुपये का घाटा मैं समझता हूँ कि किसी भी स्टेट के लिये कोई ऐसा घाटा नहीं जो गवर्नमेंट को नये टैक्स लगाने पर मजबूर कर दे जिन की वजह से पब्लिक में नाहक गवर्नमेंट के खिलाफ एक चर्चा सा शुरू हो जाये। न ही यह हकीकत है कि यह टैक्स socialistic pattern of society के असूल

के मुताबिक लगाए जा रहे हैं। जब लोग यह सुनते हैं कि **Passenger Tax 99** कीसदी गरीब आदमियों पर लगाया जा रहा है और उन्हें दो आना की बजाए तीन आना टैक्स देना पड़ेगा तो वह यकीनी तौर पर ऐसा बजट पेश करने पर गवर्नमेंट को मुबारकबाद नहीं देते।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, पब्लिक का एक **vocal section** है जो वकील है। यह लोग **public life** और **politics** में बड़ा हिस्सा लेते हैं। मुझे इस की मसलित समझ नहीं आई कि 10 रुपए माहवार वकीलों से टैक्स ले कर कितनी वसूली सरकार को हो जायेगी। मैं समझता हूँ कि सरकार ने उन पर यह टैक्स लगा कर गुनाह बेसज्जत किया है। मुझे समझ नहीं आई कि यह जो 73 लाख रुपए की वसूली की आशा की जाती है शायद बिक्री टैक्स के बढ़ने से हो सकती थी। इसी तरह से **Entertainment Tax** के बढ़ने से गवर्नमेंट की आमदनी में कितना इजाफा हो जायेगा। मैं मुख्य मन्त्री और वित्त मन्त्री से निहायत संजीदगी के साथ गुजारिश करूँगा कि वह इस मामले पर दोबारा गौर करें कि इस किस्म का **irritating** टैक्स जिस की वसूली भी न हो सके उन पर न लगाया जाये। इस बारे में वह यह भी दलील देते हैं कि इस से पहले वह गवर्नमेंट आफ इण्डिया को यह टैक्स **Income Tax** की शक्ल में अदा कर रहे हैं। **Passenger Tax** में जो इजाफा कर दिया गया है वह गरीब लोग नहीं दे सकेंगे। इसी तरह **Entertainment Tax** है। लोग **cinema** में दिल बहलाने के लिये जाते हैं। पहले उन्हें एक रुपये पर चार आने देने पड़ते थे अब उन को एक आना और देना पड़ेगा जो उन्हें नागवार मालूम हो रहा है। मैं कहूँगा कि किसी स्टेट का बजट **deficit** होना कोई बुरी बात नहीं बशर्तकि **deficit** माकूल हद तक हो और उस से बढ़ा हुआ न हो। यह जो **estimates deficit** के है वह साल खातमा पर **revised estimate** में लाखों का घाट करोड़ों की बचत की शक्ल में हो सकता है। इसी लिये **political expediency** के ख्याल से आने वाली इलैक्शनों को मद्देनजर रखते हुए अज्जरत ने 47 लाख रुपए के **deficit** को कम करने की कोशिश की है। इन नये टैक्सों के लगाए जाने से गवर्नमेंट की खूबियां पसे पर्दा पड़ गई हैं। इस लिये मैं कहूँगा कि इन नये **taxes** की **proposal** दोबारा गौर की मुस्तहक है।

अध्यक्ष महोदय, जैसे मैंने शुरू में कहा था कि यह बजट एक खास अहमियत रखता है क्योंकि हमारी पहली पांच वर्षीय योजना खत्म हो रही है और दूसरी को हम पहली अप्रैल से शुरू करने वाले हैं। पंडित जवाहर लाल नेहरू इस को बजा तौर पर अहमियत देते हैं कि इस **plan** के साथ हिन्दुस्तान का और हमारे पंजाब का जो एक सरहद्दी सूबा है मुस्तकबिल बाबस्ता है। पहली पांच साला योजना एक **experiment** और **rehearsal** के तौर पर थी और उस से पंजाब को काफी कामयाबी हुई गो बहुत सी बातें जो होनी चाहिये थीं वह न हो सकीं। इस तजरुबा की बिना पर हमें चाहिये कि हम देखें कि अगली पांच साला योजना जो हम शुरू कर रहे हैं उस में मुकम्मल तौर पर कामयाबी हो। इस के लिए जरूरी है कि हम पिछला **post-mortem** कर के देखें कि कहां कहां कमी रह गई थी। अध्यक्ष महोदय, हमारी **services** का ढांचा उस वक्त बनाया गया था जब इस पंजाब को एक **Police State** या **law and order State** के नाम से पुकारा जाता था। वह किसी खास मकसद की तकमील के लिये बनाई गई थी। इस में जब तक इनकलाबी तबदीलियां, बुनियादी तबदीलियां न हो जायें तब तक इस पांच साला योजना में उतनी सफलता न हो सकेगी

[श्री देव राज सेठी]

धितनी कि हम चाहते हैं। मैं कहूंगा कि इन **Steel frame services** में बहुत अच्छे २ अफसरान भी हैं। अंग्रेजों के वक्त **Centralised administration** थी और बेएतबारी था उस का मूल मन्त्र। अब भी जब तक **Secretariat** की इजाजत न ली जाये तब तक कुछ नहीं होता। **Secretariat** का **working** इतना ढीला और लम्बा है कि हर **file** को हर मरहले पर जब तक धक्का न दिया जाये तब तक किसी का काम निकलता नहीं।

अध्यक्ष महोदय, लोग बहुत आशाएं लगाए बैठे हैं। वे चिट्ठियां भेजते हैं। वे समझते हैं कि जो उन की हकीकी जरूरतें हैं वे जल्दी पूरी होनी चाहियें। वे समझते हैं कि अब अंग्रेज बीच में नहीं रहा जिस को उन की जरूरतों का दर्द नहीं था लेकिन उनकी जरूरतों को उस वक्त तक नहीं पूरा किया जा सकता जब तक कि हम अपने **Secretariat** का **working** न बदलें और **services** की **personel** के अन्दर मौजूदा माहौल को न बदला जाए। वे लोग पुराने माहौल में पले हुए हैं; उस माहौल को बहुत जल्दी बदलने की जरूरत है। **Mr. Fletcher** की अध्यक्षता में **District Reorganisation Committee** ने अच्छी

तबदोलियां **suggest** की थीं; उन को और आगे बढ़ाया जाए। **Secretariat** के **working** को बिल्कुल **overhaul** करने के लिये एक कमेटी मुकर्रर की जाए। वर्तमान समय में काग-जात को बीसियों हाथों में से गुजरना पड़ता है। **Secretaries** अपनी जिम्मेदारी नहीं लेते। असल हुकम **Assistants** और **Clerks** का ही चलता है। जब कोई **file** आती है या कोई **paper** आता है तो **Secretary** अपने **Superintendent** या **Assistant** को भेजता है। बाजदफा **file** को दफतरी के हाथों में से गुजरना पड़ता है। राए होती है और **draft for approval put up** होता है। इस तरह से एक **file** को 20 हाथों में से गुजरना पड़ता है और अगर उस को **Finance Minister** के पास जाना हो तो दुगना समय, 6 महीने और साल लग जाते हैं। मेरी अर्ज है कि इस **working** को **quick** और **cheap** करने की अशद जरूरत है। **Personnel** के बारे में भी लोगों को शिकायतें हैं कि वे भी अच्छी तरह दिल लगा कर काम नहीं करती हैं। उस का कारण, अध्यक्ष महोदय, यह है कि **personnel** के अन्दर भी **frustration** है। **P.C.S. steel frame** है। **I.C.S.** की जगह पर जो नया ढांचा **I.A.S.** का आया है उस के बारे में लोगों की आम **feeling** है कि **District Heads** की जो **efficiency** होती थी वह **rapidly deteriorate** हो रही है और जिम्मेदार आदमी महसूस करत हैं कि अगर 10, 15 वर्ष तक यही हाल रहा तो **efficiency** बिल्कुल गिर जाएगी। अध्यक्ष महोदय, पंजाब में 200 के ऊपर **P.C.S.** अफसरों की संख्या है लेकिन **I.A.S.** थोड़े से अफसर हैं। जब कोई **selection grade** की पोस्ट होती है तो उन 15, 15 और 20, 20 साल के तजरुबा वाले **P.C.S.** अफसरों के छोड़ कर नातजरुबाकार **I.A.S.** अफसरों को लगा दिया जाता है। **I. A. S. Officers** की **percentage P.C.S. officers** से **selection grade** के लिये ज्यादा **fix** की हुई है। **P.C.S.** वाले ज्यादा तजरुबाकार और लायक होते हैं इस लिये उन के दिल में **frustration** पैदा होती है।

इस के इलावा दिल्ली की **services** में पंजाब को 50% representation मिलती थी **Deputy Commissioner** और **Chief Commissioner** में एक जरूर पंजाबी

होता था। लेकिन अब वह बात नहीं है। न मालूम अब क्या कारण है कि यू. पी. के नए नए नौजवान अफसरों को **Selection Boards** में और दूसरे आहदों पर लगा दिया जाता है और पंजाबी अफसर जिन को 20, 20 साल और 25, 25 साल का तजरुबा होता है उन को नहीं लिया जाता। **Senior** अफसरों को छोड़ दिया जाता है। अब हालत यह है कि सिवाए 2, 3 **Magistrates** के आहिस्ता आहिस्ता सारे पंजाबी अफसरों को वहाँ से निकाल दिया गया है। तब अफसर यू. पी. और दूसरे राज्यों के हैं। नतीजा यह होता है कि हमारे लायक अफसरों को अपनी लियाकत दिखाने का मौका नहीं मिलता। इस सम्बन्ध में मैं किसी को उलाहना नहीं देना चाहता लेकिन यह हकीकत है कि **services** की यह **feeling** हो जाती है कि **merits** का कोई ध्यान नहीं रखा जाता और लियाकत की कोई कदर नहीं की जाती। जिस की सिफारिश है, जिस की पहुंच है और जो ऊपर पहुंच सकता है, उसी की कदर होती है, उसी की तरक्की होती है और वह अपने लिये अच्छा स्टेशन **select** करवा सकता है। ऐसा रिवाज, ऐसा संस्कार **services** में पड़ा हुआ है। नतीजा यह हो रहा है कि **services** में **efficiency** बहुत कम हो गई है। वह समझते हैं कि ज्यादा कलम घिसाने का क्या फायदा है। यह सिर दर्द मोल लेने का क्या फायदा है, अपनी तरक्की के लिये अपनी सिफारिश ढूँढो और ऊपर तक पहुंच बनाओ। मैं अपने वित्त मंत्री की खास तवज्जुह इस ओर दिलाना चाहता हूँ कि यह रूहजान हमारी **services** में आज पैदा हो गई है। इन हालात में हमारी स्टेट, हमारे शासन और स्टील फ्रेम का भविष्य कैसे सन्तोषजनक हो सकता है। एक शिकायत **services** को और है। अध्यक्ष महोदय, यदि आप **New Expenditure** के **Budget** को देखें तो मालूम होगा कि हमारी जो **permanent establishment** है उस से कहीं ज्यादा 20, 20 साल के **temporary government servants** चले आते हैं। जब तक एक **Government servant** अपने आप को **safe** और **secure** नहीं समझेगा तो उस में काम का उत्साह कैसे पैदा होगा। उस के मन में यही चिन्ता बनी रहती है कि अगर आज वह **retrench** हो जाए तो उस के बच्चों का क्या बनेगा। मैं मंत्री महोदय से प्रार्थना करना चाहता हूँ कि **temporary servants** की **item** को समाप्त किया जाना चाहिये। इस जमाना में हम और हमारी सरकार इस सम्बन्ध में मुजरिम हैं। दिल्ली, पेंसू और हिमाचल राज्यों ने अपने आदमियों को **permanent** कर दिया है। जो मुलाजिम रियास्तों में 100, 100 रुपये लेते थे वही लोग 200, 200 रुपये पर **confirm** कर दिये गये हैं। उन राज्यों की वज्रात्तें ज्यादा होशियार निकली हैं। हमारी सरकार को वह ख्याल पहले नहीं आया कि आने वाले **merger** में **services** में **retrenchment** होगी, **responsible posts** को **fill in** किया जाएगा। इस का **credit** उन लोगों को मिल जाएगा। पंजाब वाले **Central Government** के भरोसे पर बैठे हुए हैं। उनका आश्रय छाड़ कर हमारी सरकार को इस ओर फोरी कदम उठाना चाहिये। मुझे कोई बजह नज़र नहीं आती कि जो मुलाजिम 10, 15 वर्ष से **Government service** में हैं उन को क्यों पकका न किया जाए। वे लोग बजा तौर पर आशा लगाए बैठे हैं कि सरकार उन की उचित मदद करेगी। अगर सरकार ने इस ओर कोई कदम न उठाया तो **services** के अन्दर **frustration** और बढ़ेगी। पंच-वर्षीय योजना को कामयाब बनाने के लिये **services** जोकि इस काम में **instrumental** हैं, में उत्साह होना

[श्री देव राज सेठी]

ज़रूरी है। जब तक उन में उत्साह नहीं होगा तब तक वे ठीक तवज्जुह काम में नहीं देंगे। जब तक उन की co-operation नहीं होगी तब तक पंच-वर्षीय योजना में सफलता वठिन होगी।

अध्यक्ष महोदय, corruption का चर्चा किया जाता है। भाखड़ा में जितना काम हुआ है शानदार काम हुआ है। लेकिन उस में corruption का ग्रहण लग गया। Chief Engineer मुअत्तिल हुआ है, एक Superintending Engineer गिरफ्तार हुआ है। लेकिन इन्सानी फितरत है। लोगों को बजा तौर पर बातें करने का मौका मिलता है। Ministry vigilance करना चाहती है। कोशिश भी करती है। उस में बाज़ दफा कामयाबी होती है और बाज़ दफा नहीं होती। बात समझ में नहीं आती कि corruption के cases में इतनी देर क्यों की जा रही है।

अध्यक्ष महोदय, आप को सुन कर हैरानी होगी कि 1949-50 में Controller, Printing and Stationery के department के मुतअल्लिक A. G. ने 37 items रिपोर्ट की थी और लाखों रुपयों की हेराफेरी बताई गई। लेकिन अब 1956 आ गया है। सात साल का अरसा गुज़र जाने पर भी सरकार अभी तक कोई मुकदमा नहीं चला सकी, अदालत में कोई कार्रवाई नहीं कर सकी। जिन services को पता है वह समझती हैं कि इतना अहम मामला है उस में भी कुछ नहीं किया गया। इरादे नेक हैं — Even the Hell is pale with good intentions. यही हाल भाखड़े का है। 1949 से केस चल रहा है। 45 केस मुकम्मल हो चुके हैं। परसों सवाल भी पूछा गया। नामालूम क्या मजबूरियां हैं। ज़ान्ते की मजबूरियां हैं या कुछ और चीज़ है। मैं आशा करता हूं कि पंजाब ने जहां और बातों में lead ली है वहां इस काम में भी lead लेगा। हमारे Chief Minister साहिब ने अभी कल परसों ही जालन्धर में तकरीर की है कि मेरा इरादा है कि 6 महीने के अन्दर में पंजाब से corruption निकाल फेंकूंगा। बहुत नेक इरादा है। लेकिन इन की तकर्म ख़तभी हो सकती है जब कि Government की machinery अच्छा काम करे। उस की full co-operation हो। (At this stage the bell rang)। स्पीकर साहिब, जब तक मैं कोई repetition नहीं करता था irrelevant नहीं होता मुझे बोलने दें।

अध्यक्ष महोदय : आप को काफी समय दिया गया है। अब आप wind up करें। (The hon. Member has had enough time. He should now wind up.)

श्री देव राज सेठी : तो मैं अर्ज कर रहा था कि इस के लिए special legislation हो, special officers हों। आगे एक High Powered Committee बनी थी जिस के प्रधान मुख्य मन्त्री थे। क्यों अब उस को हटा कर एक मामूली Departmental Committee बनाई गई है? यह मेरी समझ में नहीं आया।

स्पीकर साहिब, मैं समझता हूँ कि अगर इन चीजों को ठीक तरह से किया जाए तो सोने पर सुहागा का काम करेंगी। नहीं तो सरकार की बड़ी भारी बदनामी होगी।

श्री वेदावनाथ मरिगल : मुण्डे उ मदाग वाली गल रहेगी।

श्री देव राज सेठी : पंजाब की जो स्कीमें हैं उन को यू. पी. के सिर पर छोड़ दिया जाता है। इसके अलावा जो भी बड़ी बड़ी योजनाएं होती हैं वह यू. पी., बम्बई में दी जाती हैं। शायद इसलिए कि उन की pull ज्यादा है। Military institutions, Engineering institutions सब वहां कायम की जाती हैं। यहां हमारे पंजाब में एक ही Central Workshop थी जो सारे देश को lead करती थी, सस्ते tractors बनाने में। उसे भी Centre के हवाले किया जा रहा है। इस सिलसिले में हमारी Ministry ने जितनी भी कोशिश की वह निहायत मायूसकुन थी। Railway वाले और Workshop बना सकते हैं। यहां निहायत बेहतर machinery तैयार होती है। यहां हमारी जरायती जरूरतें सस्ती और जल्दी मुहैया हो सकती हैं बजाए इसके कि हम बाहर से विदेश से, अपनी इन जरूरतों को पूरा करें। शायद हमारी सरकार दबाने से दबना ही चाहती है; लेकिन सेंट्रल गवर्नमेंट से इस किस्म का मुआहिदा किया। क्या यह हमारी नाग्रहलियत का सबूत नहीं? हमें इस के लिए fight करना चाहिए था लेकिन ऐसा न कर के हमारी गवर्नमेंट ने अच्छा नहीं किया।

में inefficiency की एक उमिसाल देता हूँ। Mount View Hotel—Oberoi Hotel की मिसाल है। सन् 1953 में यह होटल lease पर दिया गया। लेकिन अब तक उस के बारे में सरकार और lessee के दरमिथान कोई agreement नहीं हुआ। इस से बड़ी inefficiency की क्या और कोई मिसाल हो सकती है? 50,000 रुपया बाकी था। बड़ी मुश्किल से 15,000 रुपया किराये का वसूल किया गया है। अब बताया गया है कि उस के खिलाफ नोटिस दिया गया है और फिर अदालत में दावा किया जाएगा। मैं पूछता हूँ कि अदालत में दावा किस बिना पर दायर किया जा सकता है जबकि कोई agreement ही नहीं—कोई शरायत ही नहीं? क्या अब आप उस अफसर को सजा देंगे जो इस सारी चीज के न करने का जिम्मेदार है?.....

पंडित श्री राम शर्मा : वह चला गया है गवर्नमेंट आफ इंडिया में।

श्री देव राज सेठी : अध्यक्ष महोदय, पहली मार्च को वर्मा साहिब की तकरीर को सुना। वहां हमारे वजीर साहिबान भी मौजूद थे और शायद आप भी थे, चीफ मिनिस्टर भी थे। उन्होंने अपने Capital Project के वजीर साहिब की सदारत में बताया कि Capital पर जो काम हो रहा है वह बड़ा half-heartedly हो रहा है। अधूरे तरीके से हो रहा है—उस तरीके से नहीं हो रहा जिस पर होना चाहिए था। यह बात मैं अपने पास से नहीं कह रहा। यह उसी महकमा के incharge अफसर के अलफाज हैं। सो, अध्यक्ष महोदय, यह सब बातें ऐसी हैं जो हम सब के लिए शान की बातें नहीं हैं।

मैं इन बातों को अर्ज करता हुआ कहता हूँ कि पंजाब का काम बहुत अच्छा है लेकिन यह जो fundamental और बुनियादी बातें हैं अगर आप उन बातों पर तबज्जुह नहीं देते तो आप मुबारकबाद हासिल नहीं कर सकते।

① राओ गजराज सिंह (गुड़गांव) अध्यक्ष महोदय, मैंने बजट के बारे में अभी अभी दो मैम्बरों की तकरीरों को सुना है और Finance Minister की बजट speech को भी बड़े ध्यान से सुना था। मैं एक मामूली आदमी के नुक्ता-निगाह से और नज़रिए से इस बजट को देखता हूँ। इन चार पांच सालों में इस पार्टी ने जो काम किए हैं, इस गवर्नमेंट ने जो काम किए हैं—यह ठीक है कि पंडित जी ने फरमाया कि उस को छोड़कर दूसरी तरफ़ ज्यादा निगाह रखनी चाहिए, नहीं, काम वह भी है और काम उस के साथ दूसरे जो नहीं भी हुए वह भी हैं, या जो गलत हुए, वह भी हैं—उन को मदेनज़र रख कर ही हमें देखना है कि आया यह अपने तामीर के काम में आगे बढ़ी है। जहां तक तामीर के कामों का ताल्लुक है मजमूई तौर पर अगर उसके पूरा करने के लिए और रुपयों की भी जरूरत हो—73 लाख की बजाए और भी ज्यादा अगर हों तो कोई शिकायत नहीं हो सकती। लेकिन, मैं जिस नज़रिए को आप के सामने पेश करता हूँ वह यह है कि आया एक development के बजट में—जिस को तरक्की का बजट कहा जाता है—उन इलाकों को जिन्हें सालों से महरूम रखा गया इन पिछले सालों में ऊपर उठाने के लिए भी कुछ किया गया है ? या आगे आने वाले वक्त के लिए उसमें उन इलाकों के development के लिए कोई प्रबन्ध किए गए हैं, funds provide किए गए हैं ? या कि वज़ीर साहिबान को उन्हीं पांच छः जिलों का खयाल है जिन्हें पहिले खयाल में रखा जाता था—अब भी रखा जा रहा है। स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि चाहे आप अब से चार गुना ज्यादा taxes लगा लें लेकिन अगर पंजाब को तरक्की करनी है तो ज्यादा रकम उन इलाकों पर सरफ़ करनी चाहिए जिन को हमेशा से नज़र अन्दाज़ किया जाता रहा है। कहा जाएगा कि गवर्नर साहिब के Address में भी था और इस बजट में भी दिया गया है कि 50 लाख रुपया गुड़गांव कैनाल प्राजैक्ट के लिए उस जिले को दिया गया है। पेशतर इस के कि मैं इस सिलसिले में कुछ कहूँ मैं बता देना चाहता हूँ कि मैं इस लिए नहीं कहता कि मैं इस जिले का रहने वाला हूँ बल्कि यह कहना चाहता हूँ कि अगर और किसी जिले—कांगड़े वगैरा के साथ या और इलाकों के साथ भी इस किस्म का सलूक हो रहा है तो मैं उन को भी लेना चाहता हूँ। हम ने अगर तरक्की का बजट बनाना है, अगर लोगों की बेइतमीनानी को दूर करना है तो सब से बड़ा और अहम पहलू बजट के अन्दर यह होना चाहिए कि यह तहैया कर लिया जाए कि ख्वाह चार पांच जिले नाराज़ भी हो जाएं यह रकम ज्यादातर उन जिलों की development के लिए लगानी है जो पिछड़े हुए हैं—पसमान्दा हैं। अगर इस नज़रिए से रुपया खर्च किया जाए तो सचमुच एक सही बजट का तसव्वर होगा।

सो मैं अर्ज कर रहा था कि 50 लाख रुपया गुड़गांव प्राजैक्ट पर लगाए जाने का provision किया गया है। स्पीकर साहिब, अगर आप इसकी हिस्ट्री को देखें तो सही तसवीर आपके सामने आ जाएगी। भाखड़ा डैम जिस वक्त शुरू हुआ, मिस्टर खोमला की तकरीर हुई तो मिनिस्टर साहिब ने—उस वक्त के वज़ीर साहिब ने declare किया था कि चूंकि भाखड़ा से गुड़गांव को कोई फायदा नहीं होने वाला इस लिए उसे गुड़गांव प्राजैक्ट दिया जाएगा ताकि उस जिला की जमीनों को भी कुछ पानी मिल सके। भाखड़ा पर कुछ काम भी हो गया, महरें भी शुरू हो गईं लेकिन जब गुड़गांव की बात हुई तो आज कहा जाता है कि 50 लाख रुपए की रियायत उसके साथ की गई है। मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि यह जो खैरात दी गई है

यह भी बिल्कुल **illusory** है। जिन की नहर है—यू. पी. वाले—पिछले 25, 26 सालों से उन के साथ कोई समझौता नहीं हो सका। अब भी यह **implement** नहीं होने वाला है। तो इस रकम के लिए पंडित जी को या दूसरे लोगों को खामखाह क्यों नाराज किया जाता है। यह रकम तो पहले से ही निकलती आई है। यह 50 लाख की रकम भी खर्च होने वाली नहीं।

स्पीकर साहिब, क्या आप को कोई जिला मिल सकता है जहां गवर्नमेंट का कालेज न हो? अभी दो एक दिन हुए हम एक **function** में गए। वहां **Centre** के भी मिनिस्टर मौजूद थे। वह कहने लगे कि **Easic Training, Government** के कवायद पर हर जगह चलेगी। उन्हें बताया कि साधु लोग चन्दा इकट्ठा करके लड़कियों का **Basic Training School** चलाएंगे? सवाल हुआ कि क्या गवर्नमेंट से कोई **grant** मिलती है? वह कहने लगे कि नहीं मिलती—कतई नहीं मिलती। क्यों नहीं मिलती? मैंने कहा कि गुड़गांव जिला जो है इस लिए नहीं मिलती। एक भाई बहुत मनचले थे, कहने लगे “पंजाब है”। तो क्या कहीं ऐसा हो सकता है कि 17 सौ गांव की तहसीलों के तमाम रकबा में—लड़कियों का कोई मिडल स्कूल भी न हो? एक साधु ने मिडल स्कूल खोला। उसे वह बन्द करने के लिए नोटिस दिया जा रहा है। वहां के लोगों ने अपने आप हाई स्कूल खोला। इमारत का इन्तजाम किया। एक साल के लिए खर्चा इकट्ठा किया। लेकिन मुझे हैरत है कि पांच छः स्कूलों के नाम नोटिस चले गए हैं कि तुम्हारे स्कूल बन्द कर दिये जायेंगे। इसलिए मैं पूछता हूं कि क्या यही गवर्नमेंट की **backward** इलाकों को ऊपर उठाने की पालिसी है? सन् 1947 में जो पालिसी अंग्रेज अपनी विरासत में यहां छोड़ गए थे वही बराबर चल रही है। स्पीकर साहिब, आप **records** का मुलाहिजा फरमाएं तो आप को पता चलेगा कि दूसरे जिलों वाले हमारे भाइयों ने हमारे पिछड़े हुए जिलों का हमेशा से मजाक उड़ाया है। यहां तक कि पुलिस वाले यह कहते हैं कि यहां के लोग बड़े नामाबूल हैं—सरासर मलामें करते जाते हैं। तो मैं अर्ज करूंगा कि उस इलाके की तरक्की के लिए किसी चीज की **provision** इस बजट में नहीं की गई है। मैं पूछता हूं कि कहां है ऐसी कोई **provision**। अगर उस इलाके के लोगों को पंजाब के साथ रहने से कोई फायदा की उमीद नहीं हो सकती तो मैं कहूंगा कि बेहतर होता जब पण्डित जी इस सूबे का बंटवारा करा रहे थे तो इस जिले को कहीं इधर उधर कर दिया होता। (पण्डित श्री राम शर्मा : इसे राजस्थान में चला जाना चाहिए था)। मैं तो खुद समझता हूं कि यह अच्छा होता। अगर आप ने **District Boards** को तोड़ कर अफसरान के हवाले कर दिया क्योंकि मैम्बरान बड़ा गलत चलते थे तो उस का क्या यह मतलब है कि गावों के लोगों के आप स्कूल बन्द कर दीजिए और उन के अस्पताल बन्द कर दीजिये। एक तरफ तो **Finance Minister** साहिब ने जो बजट स्पीच की है वह बड़ी अच्छी तकरीर है। उन्होंने कहा है कि यह आम लोगों की सब बातें हो जाएंगी और गावों के लोगों की सब चीजें हो जाएंगी लेकिन अब इधर लोगों के स्कूल बन्द हो रहे हैं, उन के अस्पताल बन्द हो रहे हैं।

अब मैं **Irrigation** के सवाल पर गुड़गांव **canal** के बारे में बड़ी आजजी के साथ अपनी मिनिस्टरी से यह अर्ज करूंगा कि वह इस बात की **assurance** दिलाए कि यह नहर

[राओ गजराज सिंह]

अब जरूर तैयार की जाएगी और इन से मैं पूछता हूँ कि इस के बारे में क्या उन्होंने उत्तर प्रदेश की गवर्नमेंट से बातचीत कर के फैसला कर लिया है कि नहीं और उनकी रजामन्दी हासिल कर ली है कि नहीं क्योंकि यह नहर उन की है। इस पर उन के साथ कोई मुआहिदा हो गया है कि नहीं क्योंकि हमारे इलाके के लोगों को इस बारे में अभी तक तसल्ली नहीं हो सकी है क्योंकि इस कैनाल के बनाने का किस्सा 26 या 27 सालों से चला आ रहा है और यह अब तक सिरे नहीं चढ़ पाई है। इस बारे में हमारी जरूर तसल्ली कराई जाए कि यह इस बार जरूर बना दी जाएगी। रिवाड़ी तहसील में पानी की बड़ी कमी है और वह इलाका खारी पानी का है। उस खारी पानी के इलाके को सिवाए इस बात के कि वहाँ नहर का पानी जा सके और कुछ भी नहीं हो सकता। बाकी इलाके को आबपाशी के लिए बिजली की जरूर दी जाए। इस बात का भी हमें डर रहता है कि कहीं वह भी हमें न दी जाए क्योंकि वह रास्ते में दिल्ली आती है..... (Interruptions)

अध्यक्ष महोदय : आप बातें न कीजिए। उन्हें बोलने दें। [Please do not interrupt and let him proceed with his speech.]

राओ गजराज सिंह : रिश्त के मुतअल्लिक मैं यह अर्ज कर रहा था कि मैं इस बात से सहमत हूँ कि यह बढ़ती जा रही है। इस तरफ ज्यादा जोर दिया जाना चाहिए जैसा कि बजट स्पीच में दिया गया है। इस रिश्त को रोकने के लिए महज मीटिंग करने से कुछ नहीं होगा। इस की तरफ बड़ी तवज्जुह देने की जरूरत है। यह बहुत बड़ी अच्छी बात है जो चीफ मिनिस्टर साहिब ने अपना इरादा किया है कि हम लोगों को भी इस को दूर करने के लिए तैयार होना चाहिए। हम उन के साथ सहमत हैं कि इस लानत को पंजाब से दूर किया जाए। आजकल गवर्नमेंट के इतना काम करने के बावजूद भी आम लोगों में यह इसी की वजह से बदनाम हुई हुई है। कामों के बावजूद रिश्त की वजह से लोग यह सब भूल जाते हैं। रिश्त के मुतअल्लिक जो कुछ कहा गया है उस पर पूरी तरह अमल होना चाहिए। पण्डित जी ने जो फरमाया है मैं उन्हें कहूंगा कि मैम्बरान में कोई भी ऐसा नहीं होगा जो चाहेगा कि यह दूर न हो। इस लिए जो अच्छे मैम्बर साहिबान हैं मैं उन से अर्ज करूंगा कि उन्हें मिसाल कायम करनी चाहिए कि वह सरकारी काम में दखल न दे कर इस को नहीं बढ़ाएं।

मैं फिर अर्ज करूंगा कि मुझे इस बात पर बड़ी मायूसी हुई है कि जबकि यह मजमूई तौर पर यह तरक्की का बजट है जो कि बहुत अच्छी बात है लेकिन backward areas (पसमान्दा इलाकों) के लिए बहुत कम provisions इस में की गई हैं। अब तो है ही नहीं - और अगर है तो बराए नाम है वह उन लोगों की आंखों में धूल डालती है ताकि उन का भी नाम हो जाए। उन को बराबरी के level पर जैसा कि मैं ने उस रोज भी कहा था, लाने के लिए गवर्नमेंट को अपनी तमाम machinery, अपने तमाम मिनिस्टर और अपने तमाम resources को इस काम के लिए दलेरी के साथ इस्तेमाल में लाने की जरूरत है। दलेरी मैं इस लिए कहता हूँ क्योंकि यह चीज करने के लिए मिनिस्टरी के रास्ते में कई मुश्किलें पेश आएंगी। जो इलाके ज्यादा आगे बढ़े हुए हैं उन के मैम्बरान भी ज्यादा जोर वाले हैं और वे चाहते हैं कि वही और

प्रागे बढ़ते रहें। यह मिनिस्टरी के लिए ऐसी मुश्किल है जिस का मुकाबला दलेरी के साथ किया जा सकता है। अगर यह काम दलेरी के साथ किया गया तब ही हमें तसल्ली हो सकती है। बजट में पसमान्दा इलाकों के लोगों को आगे ले जाने के लिए ज्यादा रुपया रखा जाना चाहिए ताकि वह भी develop हों। मैंने इस सिलसिले में हाऊस के सामने दो तीन मेसालें रख कर आप को बताया है कि किस तरह उस इलाके के लिए कुछ नहीं किया गया है। मैं एक और मिसाल हाऊस के सामने रखता हूँ। वहाँ गुड़गावां में road material अब से ज्यादा मिलता है। दिल्ली और कई जगहों पर वहाँ से पत्थर तोड़ तोड़ कर ले जाया जाता है लेकिन यह कह कर कि वहाँ की सड़कें बहुत खराब हैं, जिन का जिक्र इस बजट में कहीं नहीं किया गया, वहाँ जो transport company काम कर रही है उस को ज्यादा पहुंचाने के लिए 6 पाई फी मील के किराये की बजाए 7 या 7½ पाई फी मील charge करने की इजाजत दे दी गई है। आप मुलाहजा फरमायें यह है development उस इलाके की। यह मिनिस्टर साहिबान अक्सर गुड़गावां गए हुए हैं। उनसे पूछता हूँ कौन सी सड़कें वहाँ बहुत खराब हैं? यह इस लिए किया गया है कि न मोटर वालों को ज्यादा से ज्यादा पैसा दिया जाए। क्या इस के लिए किसी जगह पर कोई तहरीक हुई जो यह गरीब लोगों पर इस तरह से tax बढ़ा दिया गया है। वहाँ आम लोग (men in the street) तो यही महसूस करते हैं कि यह गुड़गावां में पुरतगेजी प्रा गए हैं जिन के लिए यह rate 6 पाई मील से बढ़ा कर 7½ पाई मील कर दिया गया है। फेर वहाँ 32 routes हैं और वह सब एक ही आदमी को दिये गए हैं। मैं उस का नाम यहाँ नहीं लेना चाहता। यह सब एक ही शर्क को दिए हुए हैं जो वहाँ के रहने वाला नहीं है। हमारे साबिका चीफ मिनिस्टर साहिब भी वहाँ तशरीफ ले गए थे। वहाँ लोगों ने 11 या 12 लाख रुपये का श्रमदान कर के सड़क बनाई थीं तो उन्होंने उन लोगों से वादा किया था कि वह खुद co-operative basis पर एक transport company बना लें तो उन को वह कम्पनी दे दी जाएगी। उन्होंने एक एक गांव के पांच पांच आदमी मिला कर एक Co-operative Society बनाई थी पर उन्हें यह काम नहीं दिया गया क्योंकि उस में एक सरमायेदार फंसा हुआ था। वह सड़क अब टूट जाएगी और लोगों के लिए वह टूट गई है उस को उन्होंने 12 लाख रुपये के श्रमदान की contribution की थी लेकिन उन्हें वहाँ मोटर चलाने का permit नहीं दिया गया बल्कि अब उन लोगों पर tax बढ़ा दिया गया। वह लोग चुप हैं लेकिन इस के खिलाफ sales tax की वसूली के तरीके के खिलाफ बड़े तरीके जलसे होते हैं हालांकि sales tax वसूल कर के रसीद भी दी जाती है पर गवर्नमेंट को उस पर भी अदा नहीं किया जाता। अब Entertainment Tax का जो rate बढ़ाया जा रहा है यह भी गरीब आदमियों से वसूल किया जाएगा। अगर यह Cinema के मालिकों से वसूल किया जाना होता तो हमें बड़ी खुशी होती लेकिन यह हर टिकट पर लगा दिया जाएगा और हर गरीब आदमी को यह duty देनी पड़ेगी। यह tax दो आने वाले मजदूरों से सारे का सारा वसूल किया जाएगा। यह tax मालिकान सिनेमाओं से लिया जाना चाहिए न कि दो आने वाले गरीब लोगों से। इस लिए मैं अर्ज करूंगा कि अगर उन लोगों को भलाई के लिए उन की तरक्की के लिए यह tax लगाएं तो यह कुछ भी नहीं है। वह

[ਰਾਮੋ ਗਜਰਾਜ ਸਿੰਘ]

ਤੀ ਲਾਖੀਂ ਰੁਪਏ ਕਾ ਕਾਮ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ **backward areas** ਮੇਂ ਕਰਨੇ ਕੀ ਤੈਧਾਰ ਹੈਂ ਘੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਯਹੁ ਤਨ ਕੇ ਕਾਮ ਮੇਂ ਆਏ, ਇਸਤੇਮਾਲ ਮੇਂ ਆਏ ਤੀ ਵਹੁ ਦੇਨੇ ਕੀ ਤੈਧਾਰ ਹੀ ਸਕਤੇ ਹੈਂ । ਮੈਨੇ ਆਪ ਕੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੇ ਏਕ ਦੋ ਚੀਜ਼ੇ ਆਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਰਖੀ ਹੈਂ । ਮੇਰਾ ਮਕਸਦ ਕੁਝੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ । ਅਗਰ ਪਸਮਾਂਦਾ ਇਲਾਕੇ ਕੀ ਦੂਸਰੇ ਇਲਾਕੀਂ ਕੇ **level** ਪਰ ਨ ਲਾਧਾ ਗਧਾ ਤੀ ਧਹੁ ਹੁਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਕੇ ਮੈਂਬਰੀਂ ਕਾ ਜੁਰਮ ਹੋਗਾ । ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਕੁਝੀਰ ਸਾਹਿਬ ਹੁਮੇਂ ਧਕੀਨ ਦਿਲਾਏਂਗੇ ਕਿ **Socialistic Pattern of Society** ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਜਿਤਨੇ ਟੈਕਸ ਕੁਝੇ ਆਦਮਿਯੀਂ ਪਰ ਲਗਾਏ ਜਾਏਂਗੇ ਵਹੁ ਰੁਪਧਾ ਛੋਟੇ ਆਦਮਿਯੀਂ ਪਰ ਸਰਫ ਕੀਧਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਬਜਟ ਵਿਚ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਇਹ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਬੋਝ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਇਤਨੀਆਂ ਬੁਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜੇਕਰ ਇਹ ਰਕਮਾਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲਗਣ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਆਦਿ ਵੱਡੇ ੨ ਕੰਮ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਹਨੇਰਗਰਦੀ ਤੇ ਲੁਟ ਮਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਿਤੇ ਉਲਟੇ ਨਾ ਪੈਣ । ਅਜ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ੨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਾਇਦ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਨਾ ਲਈਏ । ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਤਰੁਟੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਖਾਸਕਰ ਵਜ਼ੀਰਆਲਮ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤਕੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਤਰੱਕੀ ਪਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਵਜਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਸੜਕਾਂ, ਪੁਲ ਅਤੇ, ਨਹਿਰਾਂ ਜੋ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਤਰੱਕੀ ਹੀ ਤਾਂ ਹਨ । ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਖਰਚ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਈਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਾਂਡਾ ਪਿੱਲਾ ਹੈ ਜਾਂ ਪੱਕਾ । ਘਮਿਆਰੀ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਣਾ ਹੀ ਹੈ ਮਗਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਗਾਹਕ ਨੇ ਵੇਖਣੀ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਅਜ ਗਾਹਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਦੇਖਣੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਕੁਦਰਤ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਂਡੇ ਦੀ ਪਕਿਆਈ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਜ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ retired engineer ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 6 ਮਹੀਨਿਆਂ ਅੰਦਰ ਠਾਂਹ ਆਈ ਲਉ । ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੱਲ ਲੈਕੇ ਅਸੀਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਖਾਤਰ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮਗਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਣੀ ਸਸਤਾ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਮਿਲੇ, ਪੁਲ ਪਾਇਦਾਰ ਬਣਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਇਸ ਲੁਟ ਦੇ ਉਲਟੇ ਨਭੀਜੇ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਤੇ ਖਰਚ ਘਟਿਆ ਨਹੀਂ । ਖਰਚ ਵਧੇ, ਚੰਗਿਆ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਵਧੇ ਮਗਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ । ਮਗਰ ਫਿਰ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਫੀਸਦੀ ਵੱਧੇ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਹੈ । ਮਗਰ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਥੇ ਬਜਟ 15, 16 ਜਾਂ 20, 22 ਕਰੋੜ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਜ 30-35 ਕਰੋੜ ਦਾ ਬਜਟ ਹੈ, ਇਹ ਫੀਸਦੀ ਤਾਂ ਘਟਣੀ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਖਰਚ ਘਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਟੈਕਸਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜੋ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ 70 ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। 6,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਾਨਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਨੀਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਕਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਪੰਜ ਚੌਰ ਗੰਨੇ ਭੰਨਦੇ ਫੜ ਲਏ ਤਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਭੰਨੇ ਗੰਨਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸਤਰਾਂ ਉਹ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗਲ ਕਹਿ ਕੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਡਿਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਹਨ। ਮਗਰ ਇਹ ਸਿਰਫ ਖ਼ਾਹਿਰ ਹੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 70 ਰੁਪਏ ਮਾਲੀਏ ਵਾਲੇ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ 5, 7 ਰੁਪਏ ਵਾਲੇ ਜਾਂ 4, 5 ਕਿਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਛੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁਆਫ਼ੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਵਡਿਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਬੇਝ ਘਟ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ।

ਫਿਰ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਾਨਾ ਟੈਕਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਤਨੇ ਲੋਗ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਛੋਟੀ ਮੋਟੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਟੀ ਕਢਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਪੇਸ਼ਾਵਾਰਾਨਾ ਟੈਕਸ ਲਾਇਆ ਹੈ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਾਂਗੂ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਹੱਥ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੁਟੀ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਸੀ। ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਆਖੀ ਕਿ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖੇਗੀ। ਇਸ ਟੈਕਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਗਰੀਬ ਪਟਵਾਰੀ ਆਦਿ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਲਗਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥ ਇੰਤਜ਼ਾਮੀਆ control ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਹੋਣ। ਇਹ ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਬਜਟ ਬਨਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਟੈਕਸ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚੁਭਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।

ਫਿਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, Plan ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, Dam 1960 ਤਕ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਪੁਲ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਸੋਂ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਲਬ ਬਜਟ ਤਕਰੀਰ ਦੇ ਸਫੇ 19 ਤੇ agrarian reforms ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਰੂਸੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਅਜ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਰੁਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਦਲਵੇਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਰੀ ਟ੍ਰੈਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਵਾਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ

[ਸ਼੍ਰੀ ਬਧਾਵਾ ਰਾਮ]

agrarian reforms ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਇਹ ਕਿਸ ਕੰਮ ਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਧੀ ਵਸੋਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਸ਼ਾਰੇ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਕਿਰਸਾਨ ਹਨ। ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰੇ। ਜੇ ਆਖੋ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਠੀਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਦੋ ਘਮਾਂ ਤੇ 10 ਬੰਦੇ ਲਾ ਕੇ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਜਿਨੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਠੀਕ ਵਕਤ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਕਤ ਮੰਗਵਾਣਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ Heavy Industry ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਗ ਸਨਅਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਅਗੇ ਲੰਘ ਚੁਕੇ ਹੋਣ। ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਨਅਤੀ ਵਿਕਾਸ ਸਮਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟ੍ਰੈਕਟਰ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਜਾੜਾ ਪਵਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਟ੍ਰੈਕਟਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਨਅਤੀ ਕਰਦੇ ੨ ਉਸ ਲਈ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ।

4 P. M.

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਸਨਅਤੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ 25 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਸਨਅਤ ਲਈ ਰਖੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕੇਵਲ 7 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਤ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਾਰੀ ਸਨਅਤ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲਫਾ ਸਕਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੀਂ ਸੀਮਿੰਟ ਫੈਕਟਰੀ ਦੇ ਲਗਾਨ ਲਈ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਇਸ ਲਈ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬਹੁਤ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਸੀਮਿੰਟ ਫੈਕਟਰੀ ਨਹੀਂ ਲਾ ਰਹੇ।

ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ 1-2 ਸ਼ੂਗਰ ਮਿਲਾਂ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਡਗੇ ਤੇ ਡਗਾ ਲਾਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਨਅਤੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਕੰਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। 4½ ਕਰੋੜ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਕੈਪੀਟਲ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ 7 ਕਰੋੜ ਸਾਰੀ ਸਨਅਤ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੂਬਾ ਉਜੜਿਆ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਡੀ ਇੰਡਸਟਰੀ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਹੋਣੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਹ ਵੇਖੋ ਕਿਨੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਹਨ ਇਸੇ ਗਲ ਲਈ ਕਿ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ D. C. ਪਾਸ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਕੋਲ ਜਾਓ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੁਣਵਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਲੈ ਆਏ ਹੋ (ਹਾਸ) (Have you brought these last year's old applications ?) [*Laughter*]

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਲਰਕ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਫਤ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਟਾਇਪ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਆਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਬੱਤ (ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) : ਅਧ്യਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 4 ਸਾਲਾਂ ਮੈਂ ਮੌਲਿਕ ਸਮ੍ਰੱਧਿ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਂ ਸਨ੍ਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਮਾਰਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਟਰਕਕੀ ਕੇ ਪਥ ਪਰ ਕਾਫੀ ਬਢਾ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਵਿੱਤ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮਹੋਦਯ ਨੇ ਆਇੰਦਾ ਮਾਲੀ ਸਾਲ ਕੇ ਲਿਏ ਏਕ ਨਿਹਾਯਤ ਉਸਦਾ ਆਰ ਕਲ੍ਯਾਣਕਾਰੀ ਕਾਰ੍ਯਕ੍ਰਮ ਹਮਾਰੇ ਸਾਮਨੇ ਰਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਸੂਬਾ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਟਰਕਕੀ ਹੋਗੀ ਆਰ ਪੰਜਾਬ ਆਗੇ ਕੀ ਆਰ ਜਾਏਗਾ।

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਕਾਮੀਂ ਕੀ ਝਯਾਦਾ ਸ਼ੁੱਤਿ ਨ ਕਰਤੇ ਹੂਏ ਝੇਸੇਂ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਕੁਝ ਟਾਮੀਰੀ ਆਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਬਾਤੋਂ ਰਖੂੰਗਾ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਸੇ ਹਮ ਪਹਲੇ ਸੇ ਬਹੁਤ ਅਧਿਕ ਟਰਕਕੀ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ ਯਦਿ ਹਮਾਰੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਖਾਮਿਯਾਂ ਹੈਂ ਵਹ ਫੂਰ ਹੋ ਜਾਏਂ। ਮੈਂ ਤੋ ਯਹ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮੇਂ self-criticism ਕਰਨੀ ਚਾਹਿਏ ਟਾਕਿ ਹਮ ਟਾਮੀਰ ਕੇ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਸੇ ਝਯਾਦਾ ਸੇ ਝਯਾਦਾ ਪੂਰਨਤਾ ਕੀ ਆਰ ਬਢੇਂ।

ਆਜ਼ ਹਮ ਅਪਨੀ Administration ਮੈਂ ਨੁਕਸ ਪਾਤੇ ਹੈਂ ਤੋ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਯਹ ਸਬ power ਕੇ ਲਿਏ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਤਾ ਕੀ ਆਕਾਂਸ਼ਾ ਮੈਂ ਹਮਾਰੇ ਅੰਦਰ ਰਸ਼ਾਕਸ਼ੀ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਆਰ ਯਹੀ ਪੰਜਾਬ ਕੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੈ। Power ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਆਪਸ ਮੈਂ ਰਸ਼ਾਕਸ਼ੀ ਚਲਨੇ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ ਉਜ਼ਤਿ ਕੇ ਕਾਮੀਂ ਕੀ ਆਰ ਇਨ ਕੀ ਟਰਕਕੀ ਕਮ ਹੋਗੀ ਇਸ ਲਿਏ ਇਨ੍ਹੇਂ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਜਬ ਹਮ ਟਰਕਕੀ ਕੀ ਟਰਫ ਬਢ ਰਹੇ ਹੈਂ ਤੋ ਇਸ power ਕੀ ਲਾਲਸਾ ਕੋ ਛੋਡ ਦੇਂ ਆਰ ਪੰਜਾਬ ਕੇ ਅੰਦਰ ਏਕ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਲੇ ਆਏਂ। ਏਕ ਇਨਕਲਾਬ ਲਾਏਂ। ਇਸ ਟਰਹ ਆਰਥਿਕ ਆਰ ਸਾਮਾਜਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਲਾਨੇ ਸੇ ਅਪਨੇ ਆਰ ਅਪਨੇ ਕਾਮੀਂ ਕੇ ਲਿਏ ਯੋਭਾ ਲਾ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਆਰ ਯਹ ਕਾਮ ਹਮ ਸੇ—ਮਾਨਨੀਯ ਮੈਂਬਰੀਂ ਸੇ ਆਰ ਮੰਤ੍ਰਿਯੀਂ ਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਮੈਂ ਆਪਕੇ ਫ਼ਾਰਾ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਨਿਵੇਦਨ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਯਹ ਆਲੋਚਨਾ ਯਾ ਕਟਾਖ਼ ਨਹੀਂ, ਯਹ ਏਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਮੀ ਆਗੇ ਬਢ ਸਕੇਗਾ ਯਦਿ ਹਮਾਰੇ ਅੰਦਰ spiritual greatness ਹੋ, moral greatness ਹੋ। ਹਮਾਰੇ ਆਚਰਣ ਕਾ ਫ਼ੂਸਰੀਂ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਏਗਾ ਆਰ ਇਸ ਟਰਹ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਕਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋਗਾ।

ਆਜ਼ corruption ਕੀ ਬਾਤ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਯਹ ਫ਼ਾਵਾ ਕੀਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਆਰ ਮਾਨਨੀਯ ਮੁਖ੍ਯ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਜੋਰ ਜੋਰ ਸੇ ਕਹਾ ਹੈ ਕਿ ਯਹ ਏਕ ਸਾਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਯਹ ਘੋਸ਼ਣਾ ਅਚੱਝੀ ਹੈ ਆਰ ਮੈਂ ਆਸ਼ਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਵਹ ਇਸ ਕਾਮ ਕੋ ਜੋਰ ਲਗਾ ਕਰ ਕਰੇਂਗੇ ਮਗਰ, ਅਧ੍ਯਕਸ਼ ਮਹੋਦਯ, ਮੈਂ

[पण्डित मोहन लाल दत्त]

आपके द्वारा निवेदन करूंगा कि हमें जड़ तक पहुंचना चाहिए, हमें **corruption** की बजूहात को और कारणों को जानना चाहिए और जब तक वह कारण दूर नहीं होंगे चाहे कितने ही **punitive measures** क्यों न इस्तिस्ते किए जाएं और सख्ती की जाए यह दूर नहीं हो सकती। **Corruption** की बुनियाद में क्या है इसे दूर करना जरूरी है। बड़े २ अफसर बड़ी बड़ी तनखाहें लेते हैं, बड़े बड़े सरमायादार हैं, जागीरदार हैं, हमें ऐसे हालात में भौतिकवाद से मुतासिर होकर जीवन स्तर को ऊंचा करने की आवश्यकता है। हमारे जीवन में पैसा हासिल करने और नफस को पूरा करने की इच्छा प्रबल है और हम पैसा कमाने के लिए नए नए राह ढूँढ रहे हैं। हमारे जीवन की **approach** में बड़े परिवर्तन की जरूरत है। इस वर्तमान भोगवाद और भौतिकवाद को दूर करने की जरूरत है। हमारा दृष्टिकोण **materialistic approach to life** है। इस की जगह अध्यात्मवादी दृष्टिकोण बनाने की आवश्यकता है। **Spiritual approach to life** की जरूरत है। हमारे मादी नजरिए के कारण **corruption** ज्यादा बढ़ चुकी है यह हमारे दृष्टिकोण के ही कारण है। इस लिए नैतिक उत्थान के लिए चरित्र निर्माण की बड़ी आवश्यकता है। इस में शक नहीं कि कुछ साल हुए हमारी मिनिस्ट्री बनी है और लोगों को ऊपर उठाना है तो लोगोंको ऊपर नहीं उठाया जा सकता और उन के जीवन स्तर को ऊंचा नहीं किया जा सकता जब तक कि हमारा चरित्र ऊंचा न हो। हमारा तो यही सुझाव है कि हमारे लोगों का चरित्र-निर्माण किया जाए। यह काम हकूमत का होता है इस में लोगों का भी हाथ होता है परन्तु सरकार का यह कर्तव्य है कि वह लोगों के चरित्र को शुद्ध करे। दिया दिए से जलता है। ज्योति से ज्योति का प्रकाश होता है। और जब हमारा अपना चरित्र ऊंचा होगा तो हम लोगों के हृदयों को जागृत कर सकेंगे।

दूसरी बात जिस की ओर मैं संकेत करना चाहता हूं वह यह है कि यह एक तरक्की का युग है इस में बलिदान की जरूरत है। बलिदान का मार्ग हमें श्री विनोबाजी ने दिखाया है और यह मार्ग आज की **modern age** में एक कल्याणकारी मार्ग है। इस में भूदान, श्रम दान, संपत्ति दान और कई अन्य किस्म की बातें चल रही हैं। हमें इन में ज्यादा से ज्यादा भाग लेना चाहिए। मैं यह तसलीम करता हूं कि सरकारी कोष में इतना पैसा नहीं कि वह ज्यादा से ज्यादा तरक्की के कामों में रुपया लगा सकें मगर मैं एक अर्ज करूंगा कि इस सरकार के कामों में फजूलखर्ची बहुत है। **Administration** में फजूलखर्ची है और यह आदत हमारी सरकार ने अपने से पहली सरकारों से ली है। इस फजूलखर्ची को जब तक दूर न किया जाए हम कोष को तरक्की के कामों पर नहीं लगा सकते। इस के लिए मेरा सुझाव यह है कि एक **Resources and Retrenchment Committee** बनाई जाए और इस हाऊस में जो मेम्बर समाजवादी दृष्टिकोण के हैं उन्हें इस कमेटी पर रखा जाए ताकि वह जांच पड़ताल कर के एक **report** तैयार करें और वह **report** इस हाऊस में पेश करे कि कौन २ से कामों में खर्च की बचत की जा सकती है और कहां २ **retrenchment** की जा सकती है। इस तरह बचत कर के तरक्की के कामों पर रुपया लगा दिया जाता है। जो कम तनखाहें लेते हैं वहां तनखाहें ज्यादा हों और जो बड़ी २ तनखाहें लेते हैं वहां पर बचत की जाए। इस तरह हम इस विषमतापूर्ण समाज के ढांचे को बदल सकते हैं और इस तरह लोगों को आराम मिल सकेगा और असमानता के भाव दूर हो सकेंगे और देश तरक्की के मार्ग पर चलेगा।

इस बारे में, स्पीकर साहिब, मैं एक और जमाइत की तरफ आपकी तबज्जुह दिलाना चाहता हूं और वह जमाइत है **low-paid Government servants**। कोई साठ हजार के करीब इस **administrative machinery** में **Government servants** हैं। जिन की तनखाह सौ रुपए से कम है। इस बजट को देख कर इन साठ हजार लोगों को बेहद मायूसी हुई है। इस बजट में उनकी तनखाह में जरा भी इजाफा करने की तजवीज तक नहीं पेश की गई है। इन हालात में मैं समझता हूं कि यह जो हमारा नारा है कि हम ने **socialist** निजाम कायम करना है वह निजाम बनने वाला नहीं है। जब यह सामने हालात आते हैं तो हमारी उम्मीदें इस बारे में खत्म हो जाती हैं। जब हम देखते हैं कि साठ हजार की बड़ी भारी सरकारी मुलाजमों की तादाद सौ रुपया भी तनखाह नहीं पाती है और इस बजट में उन के लिए सिर्फ यही तजवीज किया गया है कि एक **committee** बनेगी जो इस पर गौर करेगी। मुझे डर है कि वह वैसी ही कमेटी होगी जैसी कि आम तौर पर किसी बात को टालने के लिए बनाई जाती है। सरकार कई **committees** इस लिए बना छोड़ती है ताकि मामला खटाई में पड़ा रहे। इस कमेटी के सुपुर्द भी जो बात होगी वह यह नहीं कि नए **scales of pay** बनाए जाएंगे मगर यह स्कीम है कि जो पुराने **scales of pay** हैं उन में **revision** करने के लिए गौर करेगी। इजाफा की कोई तजवीज नहीं होगी। इसी तरह एक और तबका भी पंजाब के अन्दर लोगों का है। वह हैं मजदूर लोग। मैं जनाब आप के जरिए भाकड़ा डैम के मजदूरों की तरफ अपनी **Government** की तबज्जुह दिलाना चाहता हूं। जो भाकड़ा डैम है जिसकी यहां इतनी सब तारीफें कर रहे हैं और बड़े राग गाये जा रहे हैं कि यह होगा, वह होगा यह कर देंगे और वह कर देंगे बगैरा २, मगर कभी आपने वहां के मजदूरों की तरफ भी देखा है जोकि उस के असली मैमार हैं। वह वहां के मजदूर हैं जोकि बहुत सख्त काम कर रहे हैं और जो पचास साठ रुपया ले कर सर्दी गर्मी में मर रहे हैं। पिछले दो साल के अरसे में स्पीकर साहिब, कोई सात सौ के करीब **accidents** हुए हैं जिन में से 160 के करीब **fatal** साबित हुए। इन मरने वालों में कोई अफसर नहीं मरा है सिर्फ गरीब मजदूर जो **pit** में काम करते हैं वही मरे हैं। इस के इलावा 690 के करीब भाकड़ा डैम पर मरे हैं बावजूद इस बात के कि वह निहायत सख्त और खतरनाक काम करते हैं जहां कि हर वक्त मौत का खतरा है वहां तनखाह उन बिचारे मजदूरों को कितनी मिलती है कुल साठ रुपया। इस बारे में कितनी दफा कहा गया और **representation** भी करते हैं कि तनखाह में इजाफा किया जाए मगर कहते हैं कि पैसे ही नहीं हैं। मगर मैं पूछता हूं कि बड़े बड़े अफसरों को बड़ी भारी भारी तनखाहें और भत्ते देने के लिए यह पैसे कहां से निकल आते हैं? मगर जब गरीब की बारी आती है तो इन के पैसे खत्म हो जाते हैं। मैं कहता हूं कि अगर देश गरीब है तो गरीबी भी सब को आपस में बांटनी चाहिए अगर यह नहीं होता है तो **socialistic pattern of society** बनाने की मुंह जबानी रट लगाने से क्या फायदा। इस तरह गरीबों को गरीब करने से तो **Socialist** निजाम कायम नहीं होता है। मैं जनाब आप के जरिए मंत्री-मंडल से प्रार्थना करूंगा कि यह मजदूर जो भाकड़ा डैम पर काम कर रहे हैं और जो असली मायनों में इस के मैमार हैं और जहां कि इतने मजदूरों ने शहादत दी है और जिन्दगी से हाथ धोए हैं वहां के मजदूरों की तरफ भी ध्यान दें और उन की हालत को बेहतर बनाने के लिए तबज्जुह दें। उन को **weekly rest** जो आम तौर पर दिया जाता है उन्हें वह भी नहीं है।

[पण्डित मोहन लाल दत्त]

जब यहां असेम्बली में मैंने इस बारे में एक सवाल पूछा तो जवाब दिया गया कि मामला जेरे गौर है। मुझे पता नहीं कि कब तक यह मामला जेरे गौर रहेगा। मेरा ख्याल है कि जब यह डेम बन कर खत्म हो जाए तब तक यह जेरे गौर ही रहेगा।

अब मैं चंद बातें अपने मैम्बरान भाईयों की सेवा में अर्ज करनी चाहता हूं। मैं कहता हूं कि हम लोग जब जहां नुक्ता-चीनी करते हैं तो दुनियांभर की करते हैं मगर क्या हम ने कभी अपनी तरफ भी देखा है? दूसरों का criticism करने के लिए तो हम बड़े तेज हैं मगर अपनी तरफ नहीं देखते। मुझे एक बड़े दुःख की बात मालूम होती है। वह यह कि हमारे भी भत्ते बहुत ज्यादा बने हैं। इस तरह के बने हुए हैं कि ज्यादा वसूल किए जाते हैं। आते तो हैं 3rd क्लास में मगर किराया charge करते हैं 1st क्लास का। मैं कहता हूं कि यह कितनी बुरी बात है। मेरी राय में तो किराया देना ही 3rd क्लास का चाहिए खाह कोई किसी दर्जे में आए। इस के इलावा allowance भी घटा देना चाहिए क्योंकि यह बहुत ज्यादा है। इतने भत्ते मैम्बरान को देना ठीक बात नहीं है। अगर हम समाजवादी निजाम यहां मुल्क में लाना चाहते हैं तो हमें भी चाहिए कि हम भी समाजवादी बनें केवल बातें ही न करें। कितनी बुरी बात है कि लोग तो भूखों मर रहे हैं और हम 3rd क्लास में आकर 1st क्लास का किराया charge करते हैं। मैं इसी सिलसिले में मंत्रियों के बारे में भी एक-दो बातें कहना चाहता हूं। कारों में petrol जो खर्च किया जाता है वह बहुत बेदर्री के साथ खर्च किया जाता है। इन कारों पर निजी कामों के लिए, political सरगमियों के लिए पेट्रोल खर्च किया जाता है। हमें इस बात का जरूर अहसास होना चाहिए। मुझे तो इस लिए एहसास है कि मैं खुद सही असूल पर चलता हूं।

इसके इलावा मैं एक और बात अर्ज करता हूं और वह है शारीरिक श्रम के बारे में (घंटी)। अगर कोई आदमी रुपया पैसा न दे सके तो वह शारीरिक श्रम दे सकता है यह एक किसम का self help का प्रोग्राम है। हमारे लोगों के पास पैसा नहीं तो शारीरिक श्रम जरूर है। बेशुमार जिसमानी दालित है और जफाकश पंजाबी हैं। शारीरिक श्रम से बहुत सारे काम हो सकते हैं। जब कभी शारीरिक श्रम का काम होता है तो हमारे वजीर साहिबान क्या करते हैं। यह जाते हैं और एक टोकरी उठाई और आहिस्ता से फेंकी और lunch खा कर कार में बैठ कर घर वापस आ गए। क्या इस तरह से लोगों में शारीरिक श्रम का शौक पैदा होगा? मैं कहता हूं कि इस तरह करने से कुछ नहीं बनता है। वह वहां कम से कम पांच छः दिन तक रहें और बाकायदा camp लगा कर रहें और तमाम मैम्बरान को भी साथ लगाएं और लोगों का उत्साह बढ़ाएं ताकि उन के अन्दर शारीरिक श्रम की भावना पैदा हो। शारीरिक श्रम के बारे में हमें बापू जी ने बताया है कि अगर और कुछ नहीं कर सकते तो शारीरिक श्रम के लिए एक आध घंटा चरखा ही कातना चाहिए। हम बापू की बातों को तो बिल्कुल ही भूल गए हैं और आरामोआसाइश में पड़ गए हैं। गांधी जी का नाम तो हम बात बात में लेते हैं मगर बातें तमाम हम Anti-Gandhi ही करते हैं (घंटी)। [The hon. Member resumed his seat.]

अध्यक्ष महोदय : देखिए आज बजट की **General discussion** है और इस में काफी हद तक बोलने में खुल और **latitude** है। मैं जानता हूं कि **repetition** हो रही है और मैं यह भी जानता हूं कि नसीहत की भी बातें हो रही हैं। लेकिन **spiritualism** की ऐसी बातें बजट की **general discussion** से ताल्लुक नहीं रखतीं। आप बेशक करते जाएं मेरा हर्ज नहीं मगर फिर भी आप जितना इन बातों से गुरेज करेंगे हाऊस का **time** बच जाएगा और ज्यादा मेम्बर साहिबान **discussion** में हिस्सा ले सकेंगे।

(Hon. Members, today we are having a general discussion on the Budget. Considerable freedom and latitude are permitted while making speeches. I am aware that repetition is being made and also advice is being given about morals. But any talk of spiritualism has no connection with the general discussion on the Budget. I do not mind but you must avoid such references. That way a good deal of the time of the House would be saved and many more hon. Members would be able to speak.)

श्री बाबू दयाल (सोहना) : अध्यक्ष महोदय, यह जो बजट तैयार किया गया है मैं ख्याल करता हूं, कि इस में बहुत सुन्दर और बड़े बड़े खर्च करने के लिए आंकड़े ही आंकड़े हैं मगर उस की असली सूरत निहायत भद्दी और इस में लोगों की भलाई नहीं होती। समय की कमी के कारण बजट में खराबियां बहुत हैं। वे सारी यहां **discuss** नहीं की जा सकती और न ही बताई जा सकती हैं। मगर मैं **industries** को ही सब से पहले लेता हूं। **Industries** के बारे में यहां लिखा हुआ है—

"Progress made in the matter of industrial production has already been indicated by me."

वहां क्या उन्नति हुई है वह मैं वर्णन करूंगा.....

कहते हैं कि जो **industries** की **progress** हुई वह बेहद हुई है। मगर मैं इस सिलसिले में एक बात बताना चाहता हूं। सारे पंजाब का तो मुझे तजरुबा नहीं है मगर जो मेरे अपने जिला में मुझे ज्ञात है वह मैं बताना चाहता हूं। मेरे जिला गुड़गांव में 15 लाख एकड़ जमीन **culturable** है यानी जिस में पैदावार हो सकती है। उस में से $2\frac{1}{2}$ लाख एकड़ जमीन में सरसों बोई जाती है। मेरा अपना अन्दाज़ा है कि वहां $2\frac{1}{2}$ लाख एकड़ जमीन में जो पैदावार होती है वह करोड़ों रुपये की होती होगी। मगर आज जहां जमीन पर सरसों की काश्त और **production** होती है वहां **oil seeds industry** की क्या हालत है? वहां करोड़ों रुपये की लाखों मन सरसों पैदा होती है मगर **oil seeds industry** की हालत यह है कि वहां पर तीन चार कारखाने लगे मगर वह सारे के सारे नाकामयाब और बेकार पड़े हुए हैं। आज तक इस **Government** ने वहां की उस **industry** की तरफ कोई तवज्जुह नहीं दी है। और ताज्जुब की बात तो यह है और आप को भी सुन कर हैरत होगी कि जहां जो **District Industries Officers** लगे हुए हैं.....

वित्त मन्त्री : यह बात तो आप पहले भी कह चुके हुए हैं अब कोई और बात करें।

श्री बाबू दयाल : अभी तो आप बहुत बड़ी बड़ी बातें मुर्नेंगे। आगे २ देखिए होता है क्या।

[श्री बाबू दयाल]

मेरी गुजारिश यह है कि Civil Supplies का महकमा corruption के लिये पुलिस से भी ज्यादा बदनाम हो चुका था और उस महकमा के अफसरान ने लाखों रुपया लोगों से रिश्वत ले कर अपनी आने वाली पुस्तों को भी महफूज कर दिया था। उन्हीं अफसरों को जिला उद्योग धन्धों का जिला अफसर लगा दिया है। अर्थात् District Industries Officer लगा दिये हैं।

अध्यक्ष महोदय : आज आप को बोलने की आजादी है। (Today you have the freedom of expression.)

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, मैं industries के मुतअल्लिक कुछ अर्ज करना चाहता हूं कि किस तरह से industry यहां develop हो रही है। जिस तरह Civil Supplies का महकमा बदनाम तबका था उसी तरह यह महकमा बदनाम हो गया है। क्योंकि "जैसी तेरी बाकली वैसे तेरे गीत" जैसे District Industries Officers लग् हुए हैं जिन्हें सिधाए रिश्वत लेने के और कोई तजरुबा नहीं। वह technicians नहीं और न ही उन बेचारों को industries के मुतअल्लिक कोई वाक्फीयत है। जिला गुड़गांव में लाखों मन सरसों पका होती है और बाहर export की जाती है लेकिन आज तक गवर्नमेंट ने कोई industry वहां कायम नहीं की। यहां से हर साल करीब 10 लाख टन सरसों दूसरे प्रांतों में खास कर बंगाल को भेजी जाती है—हो सकता है कि शायद इस में थोड़ा बहुत मुबालगा हो मगर फिर भी इतनी पैदावार के होते हुए यहां एक बड़ी भारी industry develop हो सकती है। सारे हिन्दुस्तान में Rewari तहसील का खास कर और जिला गुड़गांवा का आम तौर पर "जौ" Barley मशहूर है और बड़ी तादाद में वहां पर अभी तक यहां कोई Barley industry नहीं develop की गई। गुड़गांव जिला से टैक्स और जिलों से भी अधिक लिये जाते हैं परन्तु खर्च बहुत कम किया जाता है। जिले के या तो नौजवानों को बेकार रहना पड़ता है या भूखा मरना पड़ता है। अंग्रेज तो जिला के नौजवानों को तोप का ईन्धन बनाने के लिए इस जिला को पछड़ा रखना चाहता था। इस कारण इस की तरक्की रोकी जाती रही और इस इलाके की industry को न पनपनाया गया अर्थात् ignore किया गया है।

अध्यक्ष महोदय : Industry की demand के लिये एक खास दिन allot किया हुआ है आप यह discussion उस रोज कीजिए तो बेहतर होगा।

(A day has been specifically allotted for the Industries Demand. It would be better if the hon. Member makes these remarks on that day.)

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, हमारे जिले में जहां बेशुमार industry के resources हैं और जो industry के लिहाज से बड़ा backward है उसे बिल्कुल नजर अंदाज किया जा रहा है। मैं गवर्नमेंट को बताना चाहता हूं कि रिवाड़ी, सोना और नूह में इतने पहाड़ हैं कि करोड़ों मन concrete और बजरी तैयार हो सकती है। यहां crusher industry चालू कर के हजारों गरीबों को रोजी दी जा सकती है। लेकिन अफसोस का मुकाम है कि अभी गवर्नमेंट के कानों तक जूं नहीं रींगी। और सरकार की लापरवाही इस सीमा तक जा पहुंची है कि प्रदेश की Finance Corporation की मीटिंग गुड़गांवा में होती है परन्तु लोगों को तो क्या M.L.A.s को भी

इस की इतलाह नहीं दी जाती। गुड़गांव में Finance Corporation की ओर से किसी को आज तक कोई कर्जा किसी industry के लिए नहीं दिया गया। वहां का staff दफ्तर में बेकार सारा दिन कुर्सियों पर बैठकर दिन गज़ारता है। था गप शप मार कर लंच (lunch) खा कर वापस घर चले जाते हैं।

वित्त मन्त्री : क्या वहां के किसी आदमी ने loan हासिल करने के लिये कोई दर-खास्त भी दी थी ?

श्री बाबू दयाल : स्पीकर साहिब, इस ज़िला के Industries Officers Finance Corporation की meeting की, किसी को इतलाह नहीं देते वह कर्जा किस को देने वाले हैं। क्या उन का फर्ज नहीं कि वह लोगों को उद्योग-धन्धों के लिए कर्जा लेने के कव्वायद पब्लिक को बतावें। मैं पूछता हूं कि उनका यह फर्ज नहीं कि वह लोगों को कर्जों की सहूलियात हासिल करने के लिये persuade करें। इस के इलावा अगर गवर्नमेंट तबज्जुह दे तो यहां पर बेकारी दूर की जा सकती है और कितने ही उद्योगधन्धे चालू किए जा सकते हैं जैसे Oil Seeds Industry यानी तेल के कारखाने, जौ साफ करने के कारखाने, तिजारती नमक बनाने के धन्धे, बाण बांटने के धन्धे, पत्थर कूटने के कारखाने, सलेट बनाने के कारखाने Cottage industry की शक्ल में चल सकते हैं। जितना मूँज और बान इस जगह पैदा होता है उतना किसी और इलाके में पैदा नहीं होता। कई refugee भाई वहां गए हैं सैकड़ों आदमी मूँज का बान बाट कर, अपना दो-चार माह पेट पालते हैं क्योंकि साल भरके वास्ते मूँज का स्टॉक करने के लिए उन के पास सरमाया नहीं होता कि वह साल भर काम कर सकें। वह बेचारे दो महीने काम करते हैं और दस महीने बाहर देहली में जा कर कोई काम तलाश करते हैं। इस ज़िला में industry की यह हालत है कि बावजूद इतने resources और raw-material होने के यहां कोई industry कायम नहीं की गई। इस के बाद में कुछ education और health के बारे में अर्ज करना चाहता हूं।

अध्यक्ष महोदय : आप यह बहस उस रोज़ करें जब education की demand ज़ेर-गौर होगी। अब आप का वक़्त ख़त्म हो चुका है इस लिए मेहरबानी कर के तशरीफ़ रखिए।

[You may discuss this matter when Education demand is under consideration. Your time is up now and you may therefore resume your seat.]

श्री दीलत राम शर्मा (हमीरपुर) : स्पीकर साहिब, यह जो बजट पेश किया गया है इस को तमाम लोगों ने इस तरह महसूस किया है कि जैसे यह टैक्सों का बजट है। इस में गवर्नमेंट ने लोगों की भलाई की तरफ कोई ख्याल नहीं किया। सारे हिंदुस्तान में सिर्फ पंजाब का प्रान्त ही ऐसा है जहां middle class ज्यादा तादाद में बसती है और middle class टैक्सों के बोझ से इतनी दबी हुई है कि वह बोझ उन के लिये नाकाबिले बरदाश्त साबत हो रहा है। बजट में 47 लाख रुपये के घाटे को पूरा करने के लिये कई किस्म के नये taxes लगाये गये हैं। Entertainment Taxes में अज़ाफा किया गया है। बिजली की चीज़ों और रेडियो खरीदने पर टैक्स अदा करना पड़ेगा। इस के अलावा Passengers Tax का पहले ही गरीब लोगों पर काफी बोझ है खास कर उन इलाकों में जहां मोटरों के

[श्री दौलत राम शर्मा]

अलावा और कोई transport का जरिया नहीं। वह लोग backward और गरीब हैं। उन लोगों पर ज्यादा बोझ डालना जो उनकी हिम्मत के बाहर हो बहुत नावाजब बात है। मेरे जिला के लोग ऐसे टैक्सों की खबर सुन कर बहुत तलमला रहे हैं क्योंकि उन्हें सिर्फ मोटरों पर ही दूर दराज का सफर तै करना पड़ता है।

यह ठीक है कि कुछ अमीरों पर भी टैक्स लगाये गये हैं। लेकिन अमीर हमारे राज्य में बहुत थोड़े हैं। ज्यादातर middle class ही है। बाकी टैक्सों का बोझ भी उन्हीं लोगों पर है। पंजाब की prosperity इसी क्लास पर depend करती है। इस लिये इस क्लास को जीवित रखना जरूरी है। अगर middle class नहीं रहेगी तो हमारी स्टेट Welfare State नहीं बन सकेगी हम अपने उद्देश्य को प्राप्त नहीं कर सकेंगे। अगर हमारा बजट पिछले साल की तरह इस साल भी deficit रह जाता तो कोई हर्ज नहीं था। पिछले साल भी revised estimates के समय आमदनी surplus हो गई थी। इस समय Taxes का बोझ बढ़ाना political point of view से भी ठीक नहीं है।

स्पीकर साहिब, backward areas के बारे में मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि गुड़गावां, कांगड़ा और तहसील ऊना के इलाके ज्यादातर backward समझे जाते हैं। इन इलाकों की development के लिये Budget में कुछ नहीं रखा गया। हर बार कहा जाता है कि कांगड़ा में Irrigation के जराए को develop करने के लिये रुपया रखा जाए। लोगों ने हिम्मत करके खुद कूहलें बनाई थीं। उन में पानी बड़ी खूबी से जाता था। अब उन की मुरम्मत की गई है। पम्पिक का लाखों रुपया खर्च हो गया है लेकिन अब वहां पर पानी ही नहीं पहुंचता। बजाए फायदे के नुकसान हुआ है। मैं समझता हूँ कि इस का कारण यह है कि काम करने वालों की निगरानी ठीक तरह नहीं की गई। निगरानी अच्छी होती और material अच्छा लगता तो मुरम्मत करने का फायदा होता। कूहल के gradients इस तरह से रखे जाते कि पानी पहले से भी ज्यादा आता तो फायदा होता।

स्पीकर साहिब, कांगड़ा जिला में रेल थोड़े से area को ही connect करती है। बाकी सारा इलाका roads के जरिये से ही connected है और Communication का यही एक साधन है। पंजाब में कोई ऐसा area नहीं होगा जहां पर metalled road न हो। खराब से खराब इलाके में भी सड़कें बनी हुई हैं। लेकिन तहसील हमीरपुर में जो कि रकबे में लुधियाना जिले के बराबर है एक भी metalled road नहीं है। बरसात आती है तो हमीरपुर का इलाका बाकी की दुनिया से कट जाता है। चार महीनों तक न हमें बाकी के पंजाब की खबर होती है और न ही पंजाब वालों को हमारी खबर होती है। इस लिये मैं आप के द्वारा सरकार से प्रार्थना करना चाहता हूँ कि हमीरपुर में all weather road बनाई जानी चाहिये जिस से कि जनता को तकलीफ न हो। रानी ताल से लेकर हमीरपुर वाली सड़क पर ज्वाला जी तक 12 मील का टोटा है। हालांकि वह इलाका plain है खास पहाड़ी नहीं है। लेकिन वह सड़क 2 साल से complete नहीं हो रही। अगर यही Progress रही तो सारी सड़क 50 साल में भी complete नहीं हो सकेगी। बाकी जिलों में हर जगह metalled roads बनी हुई हैं। मैं आप की मार्फत मंत्री महोदय का ध्यान

इस तरफ दिलाना चाहता हूँ और कहना चाहता हूँ कि उस सड़क के टोटे पर काम जल्दी होना चाहिये। लारियों का किराया तो पहले ही ज्यादा है लेकिन नया टैक्स लगाने की वजह से और भी ज्यादा हो जायेगा और उस का **burden** गरीब लोगों पर पड़ेगा। वह इलाका बहुत गरीब है। लारियों की हालत यह है कि वह जब पास कराने के लिये जाती है तो वह ऊपर से तो अच्छी रंग रोगन हुई होती है लेकिन आए दिन रास्ते में खराब हो जाती है। गवर्नमेंट ने **Inspector** साहिबान तो **check** करने के लिये मुकदर कर रखे हैं लेकिन न मालूम **Transport Companies** उन को कुछ मुकदर रकम **pay** करती हैं जो इतनी गन्दी हालत में भी उन को पास कर दिया जाता है और उन के **engines** का कुछ ख्याल नहीं रखा जाता। लारियां राह में खराब हो जाती हैं। लोगों को रात जंगल में रहना पड़ता है। आठ आठ मील तक वहां आबादी नहीं मिलती। अभी पिछले दिनों सर्दी के मौसम में खड में लारी फेल हो गई। एक रात और एक दिन मुसाफिरों को वहां रहना पड़ा। उन को किसी अच्छी जगह पर न पहुंचाया गया ताकि वे आराम से रह सकते। न विचारे वे खुद अपना सामान उठा कर ले जा सकते थे और न ही वे सामान छोड़ कर जा सकते थे। मैं मंत्री महोदय का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि वह **Transport Companies** के मुतअल्लिक सोचे। उन कम्पनियों में जो मजदूर काम करते हैं उन की तनखाह वगैरा के मुतअल्लिक कोई **Rules** नहीं बने हुए कि इतनी तनखाह होनी चाहिये, इतना अलाऊंस होना चाहिये। गवर्नमेंट ने **Labour Commissioner** वगैरा भी **appoint** किये। न मालूम **Transport Companies** वाले उन को मानते क्यों नहीं हैं? मुझे समझ नहीं आती कि जब कानून बने हुए हैं कि मजदूरों को वक्त पर तनखाह दी जाए, समय पर उन को मजदूरी दी जाए तो उन कानूनों पर अमल क्यों नहीं किया जाता। अगर उन को तनखाह ठीक वक्त पर मिले तो वे अच्छा काम कर सकते हैं। मंत्री महोदय का ध्यान मैं इस तरफ भी दिलाना चाहता हूँ।

स्पीकर साहिब, अगली बात में यह कहना चाहता हूँ कि काफी देर से लिखा पढ़ी हो रही है कि हमीरपुर और डेहरा में **Consolidation of Holdings** का काम जल्दी होना चाहिये। मंत्री महोदय ने फरमाया है कि डेहरा में तो **consolidation** का काम बह करने जा रहे हैं। लेकिन मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि तहसिल हमीरपुर के सम्बन्ध में भी बहुत देर से लिखा पढ़ी हो रही है वहां भी **consolidation operations** बहुत तेजी से किये जाने चाहिये। पहले कुछ गांवों में लोगों ने खुद कोशिश करके **Consolidation** का काम किया है। हमारे मुख्य मंत्री साहिब वहां तशरीफ ले गये थे। उन को **memoranda** पेश किये गये, **Resolutions** पास किये गये जिन में प्रार्थना की गई कि **Consolidation** का काम जल्दी से जल्दी जारी करें। वहां लोगों की थोड़ी थोड़ी जमीनें हैं और वे खेत बाड़ी का काम अच्छी तरह से नहीं कर सकते।

इस के इलावा एक और बात यह है कि हमारे इस बजट में यह कोशिश नहीं की गई है कि जो **low-paid** अमला हैं उन की तनखाहों को इतना माकूल किया जाये कि वह अपना गुजारा कर सकें। उन की तनखाहें निहायत कम हैं। लेकिन उन के सिर पर काम का इतना बोझ है कि मैं हैरान होता हूँ। आप पटवारियों को ही ले लें जिन पर **Government** के सारे **revenues** का दारोमदार है उन के काम में

[श्री दौलत राम शर्मा]

मकाबले में तनखाहों को देखा जाए तो वह बहुत थोड़ी है। हमें छोटे छोटे मास्टर्स की तनखाहों को बढ़ाने की तरफ भी ध्यान देना चाहिये। जब तक **Teachers** की तनखाहें नहीं बढ़ती वह अच्छी तरह से दिल लगा कर प्यार और लगन से काम नहीं कर सकेंगे। **Teachers** ही कौम को बनाने वाले होते हैं। अगर हमने आने वाली औलादों को अच्छा बनाना है तो हमें उस्तादों की हालत को सुधारने की तरफ ध्यान देना जरूरी है।

अध्यक्ष महोदय : आपने काफी वक्त ले लिया है। अब खत्म करें। (The hon. Member has taken enough time. He should now wind up.)

श्री दौलत राम शर्मा : जनाब, मैं दो मिनट में खत्म करने वाला हूं। एक और बात कह कर खत्म कर दूंगा। हमारे यहां **National Extension Service** खोला गया है। बहुत अच्छा काम है। लेकिन मेरा ख्याल है कि आप चाहे कितने ही **Blocks** इस तरह के खोलते चले जायें, लोग उस वक्त तक तरक्की महसूस नहीं करेंगे जब तक उन की आमदनी में अजाफा नहीं होता। उन लोगों का जो देहातों में रहते हैं। ज्यादातर गुजारा घरेलू उद्योग पर होता है। लेकिन इन **National Extension Blocks** में कोई रकम इन **Cottage Industries** को बढ़ाने के लिये **provide** नहीं की गई है। इस के लिये मैं मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूंगा कि वह बेशक इस के लिये **Central Government** को लिखें कि **Cottage Industries** की मदद के लिये कुछ रकम रखी जाए। **Cottage Industries** एक ऐसा जरिया है जिन से ज्यादा से ज्यादा देहाती लोग फायदा उठा सकते हैं। और इस से **unemployment** का मसला जो इतना नाजुक हो चुका है उस की भी इस तरीके से हम रोकथाम कर सकेंगे। इस लिये घरेलू उद्योग को ज्यादा से ज्यादा रायज करना देहातियों के मयार को ऊंचा करने के नुबता निगाह से निहायत जरूरी है।

श्री बालू राम (बलाचौर) : प्रधान जी, साल 1956-57 का बजट हमारे सामने है। इस विषय पर हमारे वित्त मंत्री महोदय ने अपनी जो स्पीच पढ़ी और जिस की कापी हमारे पास मौजूद है, इस को पढ़ने से साफ मालूम होता है कि बजट **on the whole** बहुत अच्छा है और पंजाब तरक्की कर रहा है। हर लिहाज से यह आगे जा रहा है। इस में सड़कें बन रही हैं, नहरें खुल रही हैं, स्कूल जगह २ पर खोले जा रहे हैं और हर पहलू में तरक्की का काम हो रहा है। पंजाब में पैदावार बहुत बढ़ गई है और आमदनी भी। लेकिन मैं अपने मंत्री महोदय का ध्यान आप के जरिये अपने एक पिछड़े हुए इलाके की तरफ दिलाना चाहता हूं जो यहां से बिल्कुल नजदीक है।

हमेशा यहां पर गुड़गांव जिले का जिक्र चलता है, कांगड़ा का भी और जब होशियारपुर का जिक्र आता है तो ऊना तहसील का भी जिक्र किया जाता है। लेकिन मैं यह अर्ज करता हूं कि चंडीगढ़ के बिल्कुल नजदीक अम्बाला की रोपड़ तहसील का, तहसील गढ़शंकर क साथ का एक इलाका है। वह इलाका जो मैंने जिक्र किया है गुड़गांव, कांगड़ा या होशियारपुर की ऊना तहसील के इलाके से किसी हालत में भी अच्छा नहीं है। बल्कि कहीं कहीं तो इस की हालत उन से भी ज्यादा खराब है। लोग यहां पर नहरों के पानी का जिक्र करते हैं। और भी बहुत

से तरक्की के कामों का जिक्र करते हैं। कोई कहता है कि मालिया बढ़ाया गया है, कोई कहता है घटाया गया है—ऐसी २ बातों का जिक्र करते हैं। लेकिन मुझे यह कहने में शर्म महसूस हो रही है कि हमारे इलाके में पीने के लिये भी पानी मुयस्सर नहीं है। Irrigation तो एक तरफ रहा पीने के लिये पानी दस्तयाब नहीं। मैं कई दफा इस बात की ओर वजीर साहिबान—पहले वजीर साहिबान का ध्यान दिला चुका हूँ कि ऊना और गढ़शंकर तहसीलों में water-supply schemes पहले ही चालू हैं। यहां किमी नई स्क्रीम पर खर्च करने की कोई जरूरत नहीं सिर्फ pipe line extend कर दीजिये। इस से उस इलाके के 15,20 गांवों को पीने के लिये पानी मिल सकेगा। लेकिन लोगों की इस मुश्किल की तरफ किसी ने कोई ध्यान नहीं दिया।

दूसरी बात जो मैं वजीर साहिबान से अर्ज करना चाहता हूँ वह यह है कि आप public के नुमाइन्दे हैं। और इस बात की सहूलतें भी हैं कि public की grievances को सुन लेते हैं। लेकिन अफसोस इस बात का है कि grievances सुन लेने के बाद बहुत सी बातें ऐसी होती हैं जो वहीं तक महदूद रहती हैं और अगर मिनिस्टर साहिब ने ज़्यादा मेहरबानी की तो उस पर remark लिख दिए कि फलां अफसर इसे सुने या इसकी तकलीफ दूर करने की कोशिश करे। इस तरह से वह चीजें घूमती फिरती रहती हैं और उन में बहुत कम पर कोई action होता है। मिसाल के तौर पर एक पुल का केस था। उस की बाबत बहुत कहा सुनी हुई। जो पहिले वजीर मुतअल्लिका को बड़ी दफा इस बारे में उन्हें ज़हननिशीं कराने की कोशिश की। यह कहा गया कि यह पुल किसी ऐसी जगह बनवा दीजिये जिस से दोनों तरफ के गांव को फायदा हो। इस से इन का जो आपसी झगड़ा है वह भी मिट सकता है। यह मामला कभी S.E. के पास जाता रहा कभी Xen के पास कि वे इस बारे में रिपोर्ट करें। मैंने कहा कि साहिब! मैं वहां का रहने वाला हूँ—मैं हररोज वहां रहता हूँ मेरी बात पर एतबार कीजिये या कहिये कि यह जो M.L.As reports देते हैं यह बिल्कुल ब्रेवुनियान या गलत होती है। अगर आप खुद तस्दीक करना चाहते हैं तो वह भी कर लीजिये। गो देना तो वह चाहते होंगे लेकिन उन्होंने इस तरफ ध्यान नहीं दिया क्योंकि वह अफसरों के कहे मुताबिक काम करना चाहते थे। और अफसरों की रिपोर्ट ही मांगते रहते थे। लेकिन क्या मैं जान सकता हूँ कि अफसर जो रिपोर्ट दे दें उन के मुकाबला में M.L.As की रिपोर्टें कुछ भी नहीं होती, कोई वज़न नहीं रखती? आखिर बड़ी मुश्किल से इस बात में 1½ साल के बाद कामयाब हुआ कि वहां पुल बने।

अब मैं अपने मिनिस्टर सरदार बाजवा साहिब का ध्यान एक मुश्किल की तरफ दिलाना चाहता हूँ। बड़ी सदियों के बाद हमारे इलाके के लोगों को भी पक्की सड़क पर चलने का मौका मिलने वाला है अगर बन गई तो। इस विषय में हमारा निवेदन यह है कि बलाचौर की पहली सड़क को ही पक्का किया जाए ताकि पहाड़ के साथ वाले लोग भी फायदा उठा सकें। लेकिन सुनते हैं कि बलाचौर से दो अढ़ाई मील दूर सड़क को नहर के साथ साथ लाने की तजवीज़ है। उस से जो इलाके पहले ही backward हैं उन से वह सड़क और भी दूर हो जायेगी। किसी को एक मील, किसी को दो मील, किसी को डेढ़ मील पहले से और दूर हो जाएगी। जहां से वह सड़क जाएगी उस के साथ कोई इलाका फायदा नहीं उठा सकेगा।

[श्री बालू राम]

क्योंकि नहर की परली तरफ बहुत थोड़े गांव हैं। इस के अलावा जहां से सड़क को हटाया जा रहा है उसी के साथ सारे इलाके के गांव अधिकतर बसे हुए हैं। इस से उन को और ज्यादा तकलीफ पैदा की जा रही है।

बलाचौर एक **central** जगह है। वहां कई (चार) सड़कें इकट्ठी होती हैं। एक होशियारपुर से आती है, एक नवां शहर से आती है, एक नूरपुर से आती है और एक रोपड़ से आती है। वैसे भी अच्छी **important** जगह है। वहां कई **offices** भी मौजूद हैं। और कारोबार भी काफी है इस लिये इस पर गौर किया जाये और इस शहर को **ignore** कर के वहां की जो रौनक है उस को न उजाड़ा जाए। वह काफी **developed** जगह है और तरक्की कर रही है। इस लिये मिनिस्टर साहिब से मैं फिर प्रार्थना करता हूं कि वह इस बात पर फिर गौर करें और बलाचौर की अहमियत को कायम रखने की कोशिश की जाए न कि उस को उजाड़ दिया जाए।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, मैं **irrigation** के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं। होशियारपुर जिले से भाखड़ा नहर निकली है लेकिन होशियारपुर को उस नहर से एक बून्द पानी भी नमीब नहीं हो रहा। हां अलबत्ता थोड़े से इलाके में जब बिजली आ जाएगी तो **lift system** के जरिये पानी दिया जायेगा। ऐसी स्कीम सुनने में आती है लेकिन वह भी उस इलाके में दिये जाने की उम्मीद है जहां पहले कूपों से आबपाशी होती है। फिर सुनने में यह बात आई है कि **lift system of irrigation** से जो पानी आबपाशी के लिये मिलेगा उस के आबियाने का **rate** बाकी नहरी आबियाने के **rate** से वही दुगना या तिगुना या इन से भी ज्यादा होगा तो इस पर यह बात भी साफ नहीं है कि लोग वह पानी आबपाशी के लिये ले भी सकेंगे या नहीं ले सकेंगे क्योंकि उन के लिये इतना ज्यादा आबियाना दे सकना एक मुश्किल बात होगी।

फिर स्पीकर साहिब, कहा गया था कि होशियारपुर जिले में कुछ **exploratory tube-wells** लगाये जायेंगे और यदि यह तजरुबा कामयाब रहा तो और बहुत सारे **tube-wells** लगाये जायेंगे लेकिन वह अभी तक नहीं लगाए गए। यह बात की बात ही रह गई है। जब बजट स्पीच की जाती है तो उस में कई तरह के कामों के **estimate** लगाये गये बताए जाते हैं और इस तरह लोगों के दिलों में उम्मीदें पैदा की जाती हैं लेकिन वह उम्मीदें पूरी होने में नहीं आती और नए साल के बजट में फिर इसी तरह के **estimate** दिखा कर नई उम्मीदें पैदा की जाती हैं लेकिन उन पर भी अमल नहीं होता।

हमारे होशियारपुर जिले के लिये **provide** किया गया था कि एक करोड़ रुपया वहां के चोओं को **train** करने के लिये खर्च किया जायेगा लेकिन उस का अभी तक हमें पता ही नहीं कि कब और कहां वह ठीक किये जाते हैं। इस सिलसिले में मैं ने एक **question** भी पूछा था कि वह रुपया कहां और कैसे खर्च होने वाला है। तो यह बताया गया था कि होशियारपुर के चोओं पर खर्च होगा। मगर ज्यादा से ज्यादा जो हुआ वह यह था कि होशियारपुर के पास एक नस्सराला चो कहलाता है उसे रोकने के लिये एक बांध बनाया जोकि फिर टूट भी गया। स्पीकर साहिब, यह बांध भी स्कूलों के बच्चों से और आस पास के लोगों से बनवाया गया और कहा जाता है कि होशियारपुर के चोओं को **train**

किया जा रहा है। वास्तव में यह कह दिया जाता है कि होशियारपुर के चोथों को **train** कर रहे हैं वह कहां कर रहे हैं और कैसे कर रहे हैं यह हमें तो पता नहीं लगता। इस सिलसिले में मैं इन्हें बताना चाहता हूं कि उन चोथों को **control** करने के लिये इन के जो **technical** जानकार हैं वह शायद इस काम को उतनी अच्छी तरह से नहीं कर सकेंगे जितना कि वहां के लोकल लोग कर सकेंगे। क्योंकि इन चोथों में जो पानी आता है वह बड़ा अचानक, बड़ी तेज रफ्तार में और बहुत ज्यादा मिकदार में आ जाता है जिस की वजह से इन के बनाए हुए बांध उस के आगे ठहर नहीं सकते। इस लिये यह वहां के रहने वाले लोगों की राय लेकर बनाने चाहिये। हमें यकीन दिलाया गया था कि वहां के रहने वाले आदिमियों की राय लेकर बनाये जायेंगे और उन्हें इस काम में **confidence** में लिया जायेगा लेकिन ऐसा नहीं किया गया।

मेरी **constituency** में एक ही कच्चा **route motor transport** के लिये मंजूर हुआ था इस पर लोगों को खुशी हुई कि वहां **bus service** चलनी शुरू हो जायेगी। इस बारे में उन्हें यकीन दिलाया जाता रहा था कि जल्दी ही आप के यहां बस चलनी शुरू हो जायेगी और लोगों को फायदा हो जायेगा। वह **route** मिनिस्टर साहिब ने मंजूर तो कर दिया लेकिन दो तीन साल हो गए हैं वहां अभी तक किसी न किसी वाहन से बस नहीं चल सकी। इस बारे में जब पूछा जाता है तो हमें यही जवाब मिलता है कि अभी **Transport** की **nationalization** का झगड़ा चल रहा है इस का फैसला हो ले तो आप के हां जरूर **bus service** चलाई जायेगी। जब उन से यह कहा गया कि पहले वहां दो **bus services** एक **Onkar Bus Service** और दूसरी **The Hoshiarpur Transport Company** चल रही है तो यह **route** भी उनमें से किसी को दे दो। और अगर आप कोई **co-operative society** बना कर उसे यह **route** देना चाहें या किसी **individual** को दें तो वह यहां बस चला नहीं सकेंगे क्योंकि यह कुल 8 मील का कच्चा **route** ही तो है उस को इतने छोटे **route** पर बस चलाने से कोई फायदा नहीं होगा। आखिरकार यह **route** एक ऐसी **company** को दिया गया जिस का **route** एक दूसरी **company** के **route** को **cross** करता था। तो उन का आपस में झगड़ा हो रहा है और वहां अभी तक बस नहीं चली। हमें इस से कोई ताल्लुक नहीं कि उस **route** का **permit** किस **Company** को दिया जाए हम तो सिर्फ यह चाहते हैं कि वहां बस **service** चले।

आखिर में, स्पीकर साहिब, मैं फिर मिनिस्टर साहिब से यह गुजारिश करना चाहता हूं कि हमें जिन जिन बातों का यकीन दिलाया जाता रहा है वह पूरी होनी चाहिए। होशियारपुर के चोथों को **train** करने के बारे में मैंने अर्ज की है, **tube-wells** के बारे में अर्ज की है और सड़कों के बारे में कहा है कि इन के बारे में मैं फिर मिनिस्टर साहिब का ध्यान इस तरफ खींचता हूं कि इन सड़कों से बलाचौर को महरूम न रखा जाए। एक होशियारपुर से जो आती है और दूसरी नवांशहर को जो जाती है इन्हीं को **original** पर **route** जरूर पक्का किया जाए। इतना कह कर मैं अपनी स्पीच को खत्म करता हूं।

बखशी प्रताप सिंह (सुजानपुर) : प्रधान जी, जिस मुल्क के अन्दर जमूहरीयत हो और वह देश तरक्की कर चुका हो, वहां के अवाम यह चाहते हैं कि जब भी गवर्नमेंट का बजट आए तो उस में नए taxes का नामोनिशान न हो। परन्तु जहां मुल्क की तरक्की का सवाल हो और जहां खास तौर पर तबाह और बरबाद शुदा पंजाब की तरक्की का मसला हो वहां टैक्सों का लगाया जाना जो है वह निहायत जरूरी है। जो बजट अब Finance Minister साहिब की तरफ से पेश हुआ है उस के लिये मैं उन्हें मुबारकबाद पेश करता हूं। स्पीकर साहिब, जहां तक बजट में की गई provisions की बांट का सवाल है मुझे उसके मताल्लिक शिकायतें हैं और मैं आप की विसातत से अपने Finance मिनिस्टर साहिब की खिदमत में कुछ अर्ज करना चाहता हूं। स्पीकर साहिब, आप बेहतर जानते हैं कि पिछले साल इसी बजट सेशन के अन्दर इस एवान में जिला कांगड़ा की पसमान्दगी का एक resolution पास हुआ था। उस resolution के पेशेज्जर वहां के अवाम की तमाम उम्मीदें इसी बजट पर बाबस्ता थी और वह पूरी तरह से उम्मीद लगाए हुए थे कि इस बजट में उन की पसमान्दगी को दूर करने के लिये इन्तजाम किये गये होंगे लेकिन अब उन की हैरानगी की कोई इन्तहा नहीं रही जब उन्होंने देखा कि इस बजट में जिला कांगड़ा के मुताल्लिक किसी किस्म की तरक्की की चीजों का जिक्र तक नहीं किया गया। स्पीकर साहिब, इस बजट को देखा जाए तो पता चलता है कि इस में जिला कांगड़ा के कुहलों का जिक्र किया गया है कि उन के लिये लाखों रुपये खर्च हुए हैं और इन के लिये मखसूस किये गये हैं।

5 p. m. | परन्तु स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से कहना चाहता हूं कि जो भी स्कीमें बनीं खास तौर पर सुधार और वैजनाथ बगैरा के मुताल्लिक जो पहली पांच साला योजना के तहत बनीं वह सब धरी की धरी रह गई और अगर यही रफ्तार रही तो हमें खदशा है कि कहीं दूसरी योजना की स्कीमें भी कभी पाया तकमील को पहुंच सकें।

फिर electricity का सवाल है। बड़ी हैरानी की बात है कि पिछले दो सालों से बराबर सुजानपुर टीरा electricity Project के लिये बजट में allotment होती आ रही है। इस मिलसिले में मैं ने एक सवाल भी किया था और on the floor of House मुझे जवाब भी मिला कि इस साल के खातमे तक यह Project मुकम्मल कर दिया जायेगा। मौजूदा साल तो खैर खत्म हो रहा है मगर आप सुन कर हैरान होंगे कि Project का काम अभी शुरू भी नहीं हुआ।

स्पीकर साहिब, अभी दो, चार ही दिन हुए हैं कि कांगड़ा के M.L.As. अपने नए Chief Minister से मिले तो उन्होंने अपनी जबाने मुबारिक से बताया कि कांगड़ा को उस की पसमान्दगी के resolution की रोशनी में तालीम के लिये मौजूदा ग्रांट से 25 फीसदी ज्यादा रुपया कांगड़ा के लिये मखसूस कर दिया गया है और यह भी बताया कि यह गवर्नमेंट कोशिश कर रही है कि कांगड़ा के लोगों के लिये services में ratio मुकर्रर कर दी जाए। तो जब दो दिन पहले मैं अपने हल्के में गया तो लोगों की काफी तसल्ली हुई। कांगड़ा, जिसे भूखा बाँहिशत कहा जाता है, के मुताल्लिक मैं अपने Finance Minister साहिब से अर्ज करता चाहता हूं कि वहां की भूख इसे थोड़ी बहुत grant दे देने से दूर नहीं हो सकती। वहां तो एक मुकम्मल scheme के तहत survey हो और हर लिहाज से तरक्की हो, तब जाकर कुछ हो सकता है। तो भी Education की grant और services

में लिये जाने के मुताल्लिक **Chief Minister** साहिब को बधाई पेश करता हूं।
At this stage Mr. Speaker left the Chair and it was occupied by the Deputy Speaker)

डिप्टी स्पीकर साहिब, अब मैं कुछ **transport** के मुताल्लिक अर्ज करना चाहता हूं। इस बजट में यह पढ़ कर हमें खुशी हुई है कि गवर्नमेंट अपनी पूरी कोशिश कर रही है कि बड़े २ गांवों को तहसील **Headquarters** से मिला दिया जाए। लेकिन आप को यह सुन कर हैरानी होगी कि पिछले दो सालों से चाहे फौजी ज़िला होने के नाते **postwar reconstruction fund** से रुपया मिलने से कुछ सड़कें मुकम्मल की गई हैं—आज तक कच्चे **routes** नहीं चल सके। हमारे साबिका मिनिस्टर तो **routes** चलाते २ खुद ही चले गए लेकिन मैं इस गवर्नमेंट से गुजारिश करूंगा कि ज़िला कांगड़ा में ज्यादा तर मुज़ारे हैं और उन को भी अनाज खरीदना पड़ता है। सड़कें न होने की वजह से उन्हें बड़ी दिक्कतें हैं और इलाका से पसमन्दगी है। इस लिये इस पसमान्दगी को जल्द से जल्द दूर किया जाये।

जहां कांगड़ा में गुरबत का मसला है उसी के साथ २ गवर्नमेंट के दर्जा चहारम के मुलाजमीन का भी सवाल आता है। बजट तकरीर में कहा गया है कि एक कमेटी मुकर्रर की जानी है मगर यह मसला इस कमेटी की तकरीर से हल नहीं हो सकता। इन लोगों की **union** ने जगह जगह अपने जल्से किये हैं और अपने मतलिबात पेश किये हैं और मैं समझता हूं कि जब तक उन की भूख दूर नहीं की जाती यह मसला हल नहीं होगा। इस लिये चपड़ासी धगैरा की तनखाह लगभग 100 रु. मुकर्रर की जानी चाहिये। वरना उन की तसल्ली नहीं होगी और यह बात हमारी गवर्नमेंट के ऊपर एक बदनुमा धब्बा भी हो सकती है। इन छोटे मुलाजमीन की तनखाहें बढ़ाना **socialist** नज़ाम को अपनी **state** में आगे ले जाना है। इस लिये गवर्नमेंट इस तरफ तवज्जुह दे कर उन की तनखाहों में इजाफा करे। फिर स्पीकर साहिब आज से चार, पांच साल पहले तक पालमपुर के सरकारी मुलाजमीन को **Hill Allowance** मिला करता था, मगर अब बन्द है। मैं समझता हूं कि पालमपुर धर्मसाला और कुल्लू के मुकाबले में किसी तरह कम नहीं बल्कि धर्मसाला की निसबत पालमपुर से पहलू ज्यादा नजदीक है। इस लिये उन का **Hill Allowance** बन्द किया जाना उन के साथ एक बेइन्साफी है, जिस को हटाना निहायत जरूरी है।

प्रधान जी, पहले गवर्नमेंट ने कांगड़े में इश्तेमाल अराजी का काम बन्द कर दिया था मगर इस बजट के बीच में बताया गया है कि गवर्नमेंट ने यह बात मान ली है कि जिला कांगड़ा के अन्दर भी **consolidation of holdings** की जाएगी और तहसील देहरा में काम शुरू हो गया है। मैं अर्ज करूंगा कि तहसील पालमपुर जिस का बहुत सारा इलाका हमवार है, मैं भी इश्तेमाल अराजी का काम शुरू किया जाये।

स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से **Finance Minister** साहिब से कहूंगा कि जो आमदनी गवर्नमेंट को टैक्सों से होती है उस का ज्यादा से ज्यादा हिस्सा कांगड़े जैसे पिछड़े हुए इलाकों पर खर्च होना चाहिये। इस तरफ गवर्नमेंट को ज्यादा से ज्यादा ध्यान देना चाहिए ताकि वहां की भूख काफी हद तक दूर हो। इन शब्दों के साथ मैं बैठता हूं।

श्री बनारसी दास गुप्ता (थानेसर) : स्पीकर साहिब, मैं इस साल के बजट के लिये **Finance Minister** साहिब को बधाई देने के लिय खड़ा हुआ हूं। मैं समझता हूं कि

[श्री बनारसी दास गुप्ता]

यह बजट हमारे सूबे के लिये खासी तरक्की का बजट है। मैं ऐसी बातों का जिक्र न करते हुए जो बजट में कही गई हैं, या जो **socialistic pattern of society** के लिये मुफीद हैं, मैं ऐसी बातों का जिक्र करना चाहता हूँ जो सूबे के लिये जनरल तौर पर और मेरे इलाके के लिये खास तौर पर मुफीद हों, मैं समझता हूँ कि बजट में जो बातें हों वह ऐसी हों जो सूबे को आगे ले जाने वाली हों और जो लोगों के मयारे ज़िन्दगी को ऊँचा करने वाली हों और लोग यह महसूस करें कि सजमूई तौर पर हमारी एक निगहवान गवर्नमेंट है, अच्छी तरफ ले जाने वाली गवर्नमेंट है मैं स्पीकर साहिब, आप के रास्ते अपने **Finance Minister** साहिब को कुछ **suggestions** देना चाहता हूँ और चाहता हूँ कि वह उन्हें **note** कर लें और अमल में लाने की कोशिश करें।

एक तो मेरी गुजारिश यह है कि **House** में हम बहुत सारे **non-official resolutions** लाते हैं। मुझे अपना पता है कि मेरे **resolution** की तादाद 50 के करीब होगी। इनमें से बहुत से **resolution** तो ऐसे होते हैं कि जिनमें किसी किस्म का खर्च नहीं होता अगर सिर्फ़ जबानी जमा खर्च के तौर पर पेश ही हो जाए तो सूबे का बहुत सारा भला होगा मगर चूँकि अब वह **non-official** होते हैं इसलिये अब तो उन के लिये **time** ही नहीं मिलता और अगर मिल जाये तो पास नहीं होते।

हमें यह कोशिश करनी चाहिये कि जो **resolution** हम भेजते हैं उन्हें हमारी सरकार सोच-लिया करे और ऐसे **resolutions** जिन्हें सरकार ज़रूरी समझे और जिन की लोगों को ज्यादा ज़रूरत हो अपनी तरफ से पेश कर दिया करें। कई ऐसे **resolution** होते हैं जिन पर खर्च चाहे ज्यादा हो सूबे के मयार को ऊपर उठाने वाले होते हैं। ऐसे **resolutions** को **official** बना लिया जाना चाहिये और नोटिस पेपर पर लाना चाहिये ताकि इस से सूबे की भलाई हो।

दूसरी अज़ मैं यह करना चाहता हूँ कि हमारे देश में गदागरी की भारी समस्या है, यह केवल पंजाब में ही नहीं बल्कि सारे भारत की है। और इस का सारे भारत में शोर मचा हुआ है इस को दूर करने के लिये लोगों को जो इस काम में लगे हुए हैं किसी अच्छे काम पर लगाया जाए। या इस तरह किया जाए कि ऐसे कामों के करने वालों के लिये गदागरी के **asylums** बनाए जाएँ और इन्हें इन **asylums** में रखा जाए जहाँ वह अपने आपको दुरुस्त कर सकें और अपने लिये इज़्जत की रोटी कमा सकें। गदागरों की कई किस्में हैं। चार पाँच किस्में तो आम मिलती हैं। इस बात की बहुत ज़रूरत है कि **social society** को ऊँचा उठाया जाए। ऊँचा उठाने के लिये उन्हें खाने के लिये रोज़ी की ज़रूरत है। जहाँ प्रचार से उन्हें ऊँचा उठाने वाला तरीका खत्म हो जाए वहाँ दूसरा तरीका यही है कि उन्हें **asylums** में रख कर और उन्हें रोज़ी कमाने के बेहतर तरीका बता कर उन के मयार को ऊँचा किया जाये। इस की बहुत ज़रूरत है ताकि उन के जीवन को खामखाह देश के लिये हानिकारक न बनाया जाए। एक किस्म के गदागर वह हैं जो काम कर सकते हैं उन्हें रोटी दे कर काम पर लगाया जा सकता है। दूसरी किस्म के

बीमार हैं जिन का इलाज करने से वह ठीक हो सकते हैं और इस तरह उन्हें काम पर लगाया जा सकता है। मेरा यह ख्याल है कि इस तरह काम करने से हमारे मुल्क से यह nuisance दूर हो सकती है। एक किस्म के गदागर वह हैं जो काम कर सकते हैं मगर मजबूर हैं हमें इस लाअनत को दूर करना चाहिये।

इसके बाद मेरे पास तरतीबवार 20-30 तजवीजें हैं (हंसी) उन के बारे में अर्ज करना चाहता हूँ।

सब से पहले गाए की protection की बात है। यह सवाल आज सारे सूबे में फैला हुआ है। फिर कहा जाता है कि कांग्रेस की सरकार गाए की हिफाजत नहीं चाहती क्योंकि यह secular हकूमत है। मैं समझता हूँ कि गाए की बढ़ोत्तरी पर इस लिये जोर नहीं दिया जा रहा है कि यह हिंदुओं का पुजनीक पशु है बल्कि इस लिये कि यह स्टेट के लिये फायदे और ताकत का साधन है। गाए के दूध से सूबे में बसने वालों में बल और ताकत आ सकती है। इस के लिये protection जरूर होनी चाहिये।

दूसरे जो pasture land गांवों के अन्दर रखी गई है वह थोड़ी है। यह land ज्यादा छोड़नी चाहिये यह कम छोड़ी गई है। और फिर जहां छोड़ी भी गई थी वहां पर allot कर दी गई है। इस पर ही गाए की रक्षा की जा सकती है, और मैं तो कहूंगा कि यह गाय के साथ ही अन्याय नहीं बल्कि सारे देश के साथ अन्याय है भारत के साथ अन्याय है इस लिये मैं वज्जारत को कहना चाहता है कि वह इस चीज को सोचे।

अगली बात आयुर्वेदिक Dispensaries के बारे में है। यह ठीक है कि Ayurvedic Dispensaries खोली गई हैं लेकिन वहां पर जो दवाईयां रखी गई हैं वह अच्छी नहीं। कहा जाता है कि दवाईयां खराब हो जाती हैं अगर एक साल के बाद तक रखी जाएं। मगर इन Dispensaries में यह दवाईयां बहुत पुरानी हैं और खराब हैं। इस की एक और वजह यह भी है कि यहां पर research के कोई जराए नहीं। नई दवाईयों की research के लिये कोई pharmacy नहीं और जो हैं वह विश्वासनीय नहीं हैं इस लिये यहां गवर्नमेंट को dispensaries में दवाईयां अच्छी रखनी चाहियें वहां बड़ी बड़ी pharmacies अपनी तरफ से खोलनी चाहियें इस से न केवल लोगों को लाभ होगा बल्कि लाखों रुपया की आमदन भी सरकार को हो सकती है।

इस के साथ ही मैं यह समझता हूँ कि गवर्नमेंट को हर तहसील में और हर गांव में चलते फिरते अस्पताल खोलने चाहियें। यह इन्तजाम दिहातों में किये जाने चाहियें जहां कि दिहाती शहरों में नहीं जा सकते और इलाज नहीं करवा सकते। इन चलते फिरते अस्पतालों से दिहाती इलाके को बहुत फायदा पहुंच सकता है।

इस के आगे तालीम का मसला है। आमतौर पर जितने स्कूल खोले गये हैं वह फिरकादारी की बिना पर मबनी हैं। किसी का नाम वैश स्कूल, आर्या स्कूल, जाट स्कूल और ब्राह्मण स्कूल और खालसा स्कूल बने हुए हैं। इन स्कूलों में फिरकादारी की भावना घुस आई है इस को दूर करना चाहिये। सरकार को यह ultimatum इन को देना चाहिये कि अगर वह स्कूल फिरकादारी की भावना पैदा करेंगे तो उनकी ग्रांट को बन्द कर दिया जायगा। आज हमारे स्कूल हैं तो वह किसी Communal पार्टी के और एक एक स्कूल में 12-12

[श्री बनारसी दास गुप्ता]

सौ लड़के पढ़ते हैं। अगर सरकार इस कार्य को यकीनी तौर पर करे तो यह स्कूल अपना नाम **change** कर देंगे क्योंकि **secularism** में **sectarianism** की भावना नहीं होनी चाहिये। **Nationalism** की भावना होनी चाहिये। अकाली पार्टी और ब्राह्मण जाति की भावना दूर हो जायेगी, क्योंकि यह देश की उन्नति के लिये हानिकारक है।

इस के बाद मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि इन स्कूलों में बहुत सारे ऐसे माहवारी रसाले जाते हैं जिन में नंगी औरतों की तसवीरें होती हैं। इन्हें फौरन बन्द कर देना चाहिये। इस से **nuisance** पैदा होती है। मैं तो यहां तक कहूंगा कि स्टेट के अन्दर ऐसे रसाले छपवाने की मनाही कर दी जाए।

फिर इस के बाद **Property Tax** है जो मकानों में रहते हैं और 240 रुपया तक किराया की माफी उस को **Property Tax** के लिये पहले जारी किये गये हुक्म के मातहत दी जाती है। मैं यह कहूंगा कि जो 240 रुपये किराये का मकान रखता है इस पर **Property Tax** बेशक लिया जाये लेकिन जिस का मकान अपना हो और वह खुद उस में रहता हो उस पर टैक्स नहीं होना चाहिये, चाहे वह गरीब हो या अमीर। अगर खुद मालिक मकान ही अपने मकान में रह कर **Property Tax** दे तो ऐसा मालूम होता है कि वह करायदार ही है। इस लिये इस पर **Tax** नहीं होना चाहिये।

इस के बाद मेलों पर हमारे यहां 60 साल से पाबन्दी थी। अब मेलों से पाबन्दी हट गई है और हमारे यहां लाखों आदमी मेलों पर आते हैं। वहां पर इस लिये **water-supply** और **sanitation** का पूरा इन्तजाम होना चाहिये।

फिर **electricity** के **rates** हैं जिन्हें घटाया जाए। हमारे सूबे में जहां **rates** बहुत ज्यादा है इन के घटाने से बिजली की खपत ज्यादा होगी जिस से सरकार को फायदा होगा क्योंकि यहां पर बिजली बहुत है इस से सरकार के **revenue** में कमी नहीं होगी बल्कि बढ़ेगी। क्योंकि बिजली की हमें बहुत जरूरत है।

फिर मेरा मुझावयह है कि हरतहसील में **Degree College** और **Girls School** होने चाहियें। इन स्कूलों और कालेजों के बिना दिहाती इलाके के बच्चों को बहुत तकलीफ होती है।

मारकंडा, डूंगरा नाकशी और नादन में बांध बनाये जायें और उन्हें मजबूत किया जाये। इस से फसल बच जायेगी और हमारे जिला की तहसील थानेसर को बहुत फायदा होगा क्योंकि कि **floods** आ जाने से इस इलाके को नुकसान बहुत होता है। इस इलाके में पहले ही साल में एक फसल मारी जाती है।

फिर **Union Government** ने अगले बरसों में नई रेलें बनाने का फैसला किया है और जो नई रेल कुरुक्षेत्र में बनाई जा रही है उस को जगाधरी तक मिला दिया जाये और पटियाला तक मिला दिया जाए। मैं समझता हूँ कि किसी स्टेट में किसी रेल को बिछाने से पहले वहां की सरकार को पूछा जाता है। इस लिये मैं पंजाब सरकार का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूँ और यह भी चाहूंगा कि हमारे चीफ मिनिस्टर इस को नोट कर लें और **Central Government** से इस तजवीज की सिफारिश करें।

फिर बस स्टैंड हर जगह पर नहीं बने हुए इस से मुसाफरों को बहुत तकलीफ होती है। बरसात और धूप में उन्हें बाहर खड़ा होना पड़ता है। पिपली और थानेसर में कोई बस स्टैंड नहीं है। इस लिये गवर्नमेंट का फर्ज है कि वहां पर bus stand बनाए। एक बात और अर्ज करना चाहता हूं कि करनाल शहर में जो बस स्टैंड है इसे कहीं शहर के बाहर बना दिया जाए। उसी सड़क से जहां कि बस स्टैंड है स्कूल जाने वाले लड़के, लड़कियां गुजरते हैं और वह बहुत crowded आबादी है। इस से शहर के लोगों को बहुत तकलीफ का सामना करना पड़ता है। इस bus stand को बाहर बनाने से बच्चों की और लोगों का मुश्किल दूर हो जायेगी।

फिर जो दरख्त सड़कों के दोनों तरफ सूख जाते हैं वह पांच सात साल तक वहां ही पड़े रहते हैं न तो उन्हें बेचा जाता है और न ही उन्हें सरकारी तौर पर काटा जाता है। जब वह खंगर बन जाते हैं तो उन्हें नीलाम कर दिया जाता है और एक दो रुपया में बेच दिया जाता है। आम तौर पर 100-150 रुपया की कीमत का पेड़ पांच रुपया में नीलाम किया जाता है। इस तरह हमारी स्टेट की wealth को जाया किया जा रहा है। दरख्त के सूख जाने से लोग ऊपर से उसे काट कर बेच लेते हैं। यह काम जब जंगलात के महकमे वाले या पी. डब्ल्यू. डी. वाले खुद करते हैं तो उन की देखा देखी आम लोग भी ऐसा करते हैं। यह चीज भी नोटिस में लेनी चाहिये।

इस के बाद स्कूलों के अन्दर military training का इंतजाम होना चाहिये और बच्चों की मिडल तक की फीस मुआफ होनी चाहिये।

फिर दस्तकारी की सिखलाई के लिये इन्तजाम करना जरूरी है क्योंकि यहां पर हर साल एक लाख लड़का entrance का इम्तहान पास करता है और इस साल तो $1\frac{1}{4}$ लाख लड़का है। जब यह इम्तहान से निकलते हैं तो क्लर्क बनने के लिये M.L.As. के पीछे फिरना शुरू कर देते हैं मगर नौकरी नहीं मिलती। इस समस्या का भी हल सोचना चाहिये ताकि educated unemployment दूर हो।

स्पीकर साहिब, हमारे सूबे में जो कीकर की लकड़ी होती है उस चीज के बारे में Finance Minister साहिब ने पहले भी सुन लिया है मगर मैं फिर यह कहना चाहता हूं कि इस की खपत पंजाब में नहीं होती। यहां पर कीकर की लकड़ी जलाई जाती है। मैं चाहता हूं कि इसे देहली भेजने के लिये मुकम्मल तौर पर पाबन्दी उठाई जाए। इस व्यापार में आज 99 फीसदी व्यापारी लगे हुए हैं जो कि refugees हैं और वह सैंकड़ों की तादाद में हैं। उन को अब इस बारे में काफी दिक्कत होती है। जितने चौकीदार गांव में हैं वह आज तक पुलिस के मातहत ही चले आते हैं। उन को 15 दिन के बाद थाने में जाकर जीने मरने की report देनी पड़ती है। मेरा ख्याल है कि अगर यह काम पंचायतों को दे दिया जाए तो बहुत effectively हो सकता है। यह चौकीदार बिचारे थाने में जब report देने जाते हैं तो वहां सारा सारा दिन उन से काम कराया जाता है। थानों में पानी भरते हैं और थानेदारों का काम करते हैं। इस लिये इस तरफ ध्यान जरूर देना चाहिये। अब मैं Land Mortgage Banks के बारे में अर्ज करता हूं। मैंने इस बारे में पहले भी कहा था कि ऐसे बैंक जरूर होने चाहिये जो लोगों को ज़मीन के खरीदने में मदद दें। मसलन

[श्री बनारसी दास गुप्ता]

जो लोग जमीन खरीदना चाहें और वह आधे पैसे अपने पास से लगा दें तो बाकी आधी रकम सरकार उन को कर्ज में दे दे और वह कर्जा वह लोग 30, 35 सालाना किस्तों में अदा कर दें। इस का फायदा यह होगा कि जमीन बड़े बड़े हाथों से निकल कर छोटे छोटे हाथों में भी चली जायेगी और ऐसा हो जाने से मैं समझता हूँ कि Socialist निज़ाम को भी तकवीअत पहुंचती है। फिर जनाब यहां पर Trade Employees Act लागू है। मैं कहता हूँ कि यह ठीक है और होना चाहिये मगर जो दूकानदार मुलाज़िम नहीं रखते उन पर यह लागू नहीं होना चाहिये। क्योंकि जब वह मुलाज़िम रखते ही नहीं तो क्यों खामखाह उन को तंग किया जाता है। उन को इस से बहुत तकलीफ हो रही है और बिला वजह झगड़े करने पड़ते हैं। मेरे ज़िला में जो महकमा नहर है मैं उस के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूँ। महकमा नहर का वहां पर बहुत सामान मसलन सीमेंट, सरिया, लकड़ी बगैरा जगह २ पड़ा है और लगातार तीन चार साल से पड़ा है। मगर कोई उसे नहीं पूछता है। सीमेंट तो पत्थर बन गया है। न तो यह नीलाम किया जाता है न किसी को दिया जाता है और न ही यह कहीं पर खर्च ही किया जाता है। वैसे का वैसे पड़ा है और लाखों रुपये का इसी तरह जाया हो चुका है। जिन मकानों में यह रखा है उन का किराया भी सरकार दे रही है मगर उस का फायदा कोई नहीं है और लाखों रुपये इसी तरह बरबाद हो रहे हैं। मैं यह कहना चाहता हूँ कि इस की जांच के लिये एक High Powered Committee बनाई जाये जो कि उन तमाम चीजों की enquiry करे। मैं कहता हूँ कि कम से कम उन चीजों की disposal तो ज़रूर करनी चाहिये। इस लिये मैं अर्ज करूंगा कि इस सारे मामला की जांच के लिये एक कमेटी ज़रूर बनाई जाए। रादौर के इलाके में एक जगह कांजनू है। दो साल पहले भी मैं ने Chaudhri Lahri Singh का ध्यान कांजनू पुल की तरफ दिलाया था और उन्होंने आश्वासन भी दिलाया था कि यह काम हो जायेगा दो साल गुज़र चुके हैं मगर आज तक वह काम शुरू नहीं हुआ है। इस लिये मैं अब नए मंत्री मंडल से भी गुज़ारिश करता हूँ कि इस को शुरू किया जाये। इस के अलावा खास रादौर शहर में नहर का पानी आ जाता है और खासतौर पर बरसात के दिनों में तो यहां की आबादी का बहुत हिस्सा जेर आब रहता है और लोगों को बहुत तकलीफ होती है। कई बार इस बारे में अर्ज की जा चुकी है और मेरा ख्याल है कि कई बार उस का survey भी हो चुका है मगर वह चीज़ अभी तक वैसे की वैसे ही पड़ी हुई है उस पर काम कुछ नहीं हुआ है। उस की तरफ जल्दी तवज़ुह देने की ज़रूरत है। मैं कसबों में consolidation के बारे में भी अर्ज करनी चाहता हूँ। कसबों में consolidation का काम बन्द हो चुका है मगर कसबों का बहुत सारा रुपया भी खर्च हो गया, consolidation fee भी दी गई मगर काम आज तक नहीं हुआ मुझे पता नहीं कि वह सारे के सारे कागज़ात कहां चले गये हैं (घंटी)। आखिर मैं मैं सिर्फ एक ही बात कहना चाहता हूँ। वह यह है कि English और हिंदी की तालीम का एक ही मयार होना चाहिये। एक शास्त्री पास का मयार एक B. A. पास के बराबर होना चाहिये। यह ज़रूर करना चाहिये।

श्री रत्ना राम (मुकेरिया) : अध्यक्ष महोदय, जो बजट वित्त मंत्री जी ने इस साल का पेश किया है और जिस योग्यता के साथ उन्होंने यह बनाया और पेश किया है उस के लिये

मैं उनको हार्दिक बधाई देता हूँ। उन्होंने हमारा जो पिछले पांच साल का चित्र है वह बड़ी खूबी के साथ हमारे सामने रखा है और यह ऐसा रखना मुनासिब भी था क्योंकि जैसा कि उन्होंने अपने भाषण में फरमाया कि यह इस सदन का शायद आखरी बजट हो। इस लिये यह बात आवश्यक थी कि जितनी तरक्की इस Government ने या कांग्रेस पार्टी की Government ने करने का प्रयत्न किया है उसका एक चित्र इस सदन में, इस हाऊस में रखा जाए। मैं समझता हूँ कि जिस काबलियत के साथ उन्होंने यह चित्र खींचा है और यह तस्वीर बना कर हमारे सामने रखी उस के लिये मैं उनको, वित्त मंत्री जी को हार्दिक बधाई देता हूँ और वह इस बधाई के पात्र है। इस बजट में दोतीन बातें ऐसी हैं जिनसे कि यह साफ प्रकट होता है कि हमारा शासन हर तरफ सुधार की ओर जाने का प्रयत्न कर रहा है। मिसाल के तौर पर जेलों के अन्दर ऐसे reforms किये गये हैं कि जब उन पर अमल होगा तब सारी बात समझ में आ जायेगी। मैं समझता हूँ कि यह एक बड़ा उन्नतिशील कदम है और एक बड़ी उन्नतिशील बात है। हम यह चाहते हैं कि वह experiment जो जेलों में और जेलों में रहने वालों के साथ होगा वह सफल हो ताकि इस वक्त जेलें जो हैं वह सिर्फ सजा का घर ही न रहें बल्कि वह criminals के सुधार के घर भी बनें। यह एक ऐसा कदम है जिस पर कि अपने शासन को खुले तौर पर बधाई दी जा सकती है और देनी चाहिये।

अब मैं, अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा चंद बातें General Administration के बारे में मंत्री मंडल तक पहुंचाना चाहता हूँ। इस वक्त यह ठीक है और पंजाब इस मामले में गान कर सकता है कि हमारे law and order की जो स्थिति है उसे बड़े उच्च पाया तक पहुंचाने के लिये हमारे शासन ने बड़ा प्रयत्न किया है और अगर आज उस का मुकाबला दूसरे प्रान्तों के साथ और दूसरे प्रदेशों के साथ किया जाए तो हम किसी से पीछे नहीं रहते। परन्तु फिर भी पंजाब का अपना standard खास ऊंचा है और यह होना भी चाहिए। मैं समझता हूँ कि General Administration के अन्दर तीन बातें हैं जिनको कि दूर करने की आवश्यकता है ताकि हमारा यह पंजाब दूसरों के लिये पथ प्रदर्शक गानी रास्ता दिखाने वाला बने। अध्यक्ष महोदय, इस समय तीन बातें हैं जो General Administration की बड़ी भारी शत्रू हैं। वह हैं communalism, corruption और red tapism भ्रष्टाचार तो है ही। मैं यह अक्सर समझता था, जब से कि मेरा बतौर एक M.L.A. के politics से सम्बन्ध है, कि जो भ्रष्टाचार से रहित बड़े अफसर हैं उन की संख्या लगभग 70 फीसदी की है। मगर अब मुझे बड़े शोक से कहना पड़ता है कि मैं ने अपनी यह सम्मति और राय बदल दी है। मेरे ख्याल में जब मैं दूसरे सज्जनों के साथ जिन्हें कि उनके साथ अधिक मिलने का अवसर मिलता है मैं उन के साथ बात चीत करता हूँ तो मैं समझता हूँ कि ऐसे अफसरों की एक खास महदूद संख्या है जिनको अपने कर्तव्य पालन और sense of duty का एहसास है जो कि निहायत इमानदारी के साथ अपने कर्तव्य का पालन करते हैं और जहां तक भ्रष्टाचार का ताल्लुक है वह above suspicion हैं। इनकी जितनी प्रशंसा की जाए उतनी थोड़ी है। मैं अब समझता हूँ कि हमारे Administration का जो ऐसा तबका है उन में उन की और ऐसे दयानतदार अफसरों की संख्या

[श्री रत्ना राम]

40 फी सदी है। हम लोगों को अक्सर यह कहते सुनते हैं कि भ्रष्टाचार के लिये जितने छोटे दर्जे के हैं वह मुलाजिम ज्यादातर जिम्मेदार हैं। मुझे इन लोगों से जो इन दोनों तबकों के मलाजमीन के साथ मिलते हैं उन से वाकफियत हासिल करने के बाद जो पता चला है और जो मुझे अपना अनुभव हुआ है उस के लिहाज से मैं कह सकता हूँ कि यह बात ठीक है। जो छोटे सरकारी मुलाजिम हैं उन के अन्दर भ्रष्टाचार काफी मात्रा में है। मुझे जानकार सज्जनों ने बताया है कि भ्रष्टाचार मौजूद है और कहीं कहीं बढ़ रहा है मगर अब रिश्वत लेने के ढंग बदल गये हैं और नये तरीके रिश्वत लेने के चल पड़े हैं। मैं समझता हूँ कि यह बिल्कुल ठीक है कि कई अफसर ऐसे हैं जो सीधे तौर पर रिश्वत नहीं लेते हैं मगर उनके घर का जो राशन का खर्च है, घी का खर्च है, लकड़ी का खर्च है और घास भूसे का खर्च है वह सारे का सारा छोटे मुलाजमीन के द्वारा अथवा उनकी बदौलत ही चलता है। जो अफसर इस तरीके से रिश्वत लेते हैं उन की तादाद बड़ी काफी है। हमारे जो मुख्य मंत्री जी हैं जिन के दिल के अन्दर इस भ्रष्टाचार के दूर करने के लिये बड़ा जज्बा है, अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा उन तक यह अपील पहुंचाना चाहता हूँ कि वह इस चीज को इस तरीके से tackle करें कि यह जो भ्रष्टाचार इस समय बड़ी मात्रा के अन्दर हमारे हाँ मौजूद है वह हमारे General Administration से बिल्कुल निकल जाए ताकि लोग यह महसूस कर सकें कि वाकई वह स्वतंत्रता के राज्य में और स्वतंत्रता के युग में रह रहे हैं।

दूसरी चीज, अध्यक्ष महोदय, जिस का बड़ा भारी खतरा है वह यह है कि दुर्भाग्य से पिछले कुछ सालों से साम्प्रदायिकता से वायु मंडल दूषित हो जाने के कारण फिरकादाराना नजरिया services के अंदर आ गया है। इस बारे में यह कहना कि यह जिम्मेदार है, वह जिम्मेदार है ठीक नहीं। कोई भी है इस बात से इनकार नहीं कर सकता कि इस प्रान्त में बदकिस्मती से फिरकादाराना अनसर काफी देखने में आता है। मुझे अध्यक्ष महोदय, सुन कर बड़ा भारी सदमा पहुंचा और मेरे दिल पर बहुत चोट लगी जब मुझे एक व्यक्ति ने नसराला चो का किस्सा सुनाया जब उस में बारिश की वजह से सैलाब आया था। वह किस्सा सुन कर मैं गवर्नमेंट को मुबारकबाद नहीं दे सकता। उस चो को पार करने के लिये कुलियों की जरूरत होती है। एक बड़े अफसर ने 10/20 आदमियों के सामने कहा कि इस फिरका का कुली नहीं चाहिये इस फिरके का चाहिये। यह कितनी बदकिस्मती की बात है मगर है यह बिल्कुल असलियत। मैं आप के द्वारा मुख्य मंत्री तक यह बात पहुंचाना चाहता हूँ क्योंकि मुझे उनकी जात पर विश्वास है कि वह इस किस्म की बीमारी को अवश्य दूर करने का प्रयत्न करेंगे। यह communal outlook है जो General Administration को खराब कर रहा है। अगर हम यह चाहते हैं कि इस देश के अन्दर शासन अच्छे तरीके का हो तो यह एक वह बीमारी है जिस का इलाज हमें वक्त पर सोचना होगा और उस तरीके से सोचना होगा कि यह बीमारी मुहलक न बन जाये। यह बीमारी ऐसी है जिस का इलाज करना बड़ा जरूरी है।

इस के अलावा, अध्यक्ष महोदय, लाल फीते का राज्य है। हम सुनते रहते हैं इस सदन में बहुत से ऐसे **hon. members** हैं जिन्होंने इस के खिलाफ समय समय पर अपनी भावाज उठाई लेकिन, अध्यक्ष महोदय, अभी तक **red tapism** की बीमारी काबू में आती नजर नहीं आती। यह एक बुराई है कि अरजी देने वाले को अरजी के पीछे दौड़ना पड़े। इस की वजह से दफ्तर वाले या दूसरे लोग जो हैं वह आज्ञादाना राये प्रकट नहीं कर सकते। इस में **favouritism** आ जाता है। इस में **individual influence** आ जाता है। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा अपने मंत्री मंडल तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं। अगर लोगों के अंदर इस बात का एहसास पैदा करना है कि अब हम उस स्वतंत्रता के युग में रह रहे हैं जिसे महात्मा गांधी लाए थे तो हमें इस लाल फीते के राज्य को, उस के जुल्म को या इस की बुराईयों को दूर करना होगा। गांव के लोग जानते हैं कि 100 फीसदी लोगों की अरजियां कभी मंजूर नहीं हो सकतीं लेकिन उन को यह बात जरूर चुभती है कि अरजी दी जाए मगर उस का जवाब न आए। अगर उस का जवाब जल्दी आ जाये तो लोग **appreciate** करते हैं। यह कौन आशा करता है कि हर एक अफसर हर अरजी को मंजूर कर दे लेकिन जो अरजियां दी जाती हैं उन का जवाब तो जरूर मिलना चाहिये।

इस के बाद मैं एक और बात मंत्री मंडल के नोटिस में लाना चाहता हूं। मुझे वित्त मंत्री का भाषण पढ़ कर बड़ी प्रसन्नता हुई है कि इस वर्ष 260 वजीफे योग्य विद्यार्थियों को शिक्षा प्राप्त करने के लिये दिये जा रहे हैं और इस सम्बन्ध में एक लाख रुपये का **provision** किया गया है। यह पग सरकार की दिशा का ठीक दिशा में है। लेकिन मैं यह कहूंगा कि यह रकम बिल्कुल नाकाफी है। अभी हम ने 15 दिन हुए पढ़ा था कि रूस में **Supreme Soviet** ने एलान किया कि वहां सारी **University Education free** होगी। जब हम अमरीका और इंगलिस्तान का **educational status** देखते हैं तो हमें हैरानी होती है कि अमरीका की **Universities** में 90 फीसदी विद्यार्थी अपने खर्च या वालदेन के खर्च से नहीं पढ़ते बल्कि उन्हें वजीफे मिलते हैं, उन को **Endowment Funds** से मदद मिलती है। अगर आप **Great Britain** की 1954-55 की रिपोर्ट पढ़ें तो आपको मालूम होगा कि **University** के 75 फीसदी विद्यार्थी **Local Boards** या **Corporations** या गवर्नमेंट के **stipends** से पढ़ते हैं। हम भी चाहते हैं कि यहां ऐसा युग आये। यह राशि है तो नाकाफी मगर सही है। मैं आशा करता हूं कि हमारे वित्त मंत्री इस काम के लिये और रुपया निकालने का प्रयत्न करेंगे।

एक बात से, अध्यक्ष महोदय, मुझे निराशा हुई है। हमारी वजारत का यह आखिरी बजट है। इस में कोई ऐसा प्रयत्न नहीं किया गया और न ही यह बात बताई गई है कि शिक्षा को साधारण लोगों तक पहुंचाने के लिये क्या कोई कदम उठाया गया है। हमारी शिक्षा महंगी है। साधारण व्यक्ति उस को प्राप्त नहीं कर सकता। हम कहते तो हैं कि तीन चार कोस तक स्कूल खोल रहे हैं। इस की वजह यह है कि हमारे बालदेन पंजाब में समझते हैं कि लड़का पढ़ कर बेशक भूखा रहे मगर अनपढ़ न रहें। यह ऐसा जजबा है जिस की हमें दाद देनी चाहिये। यदि इस बजट के अंदर हमारे वित्त मंत्री साहस के साथ यह बतायें कि आठवीं श्रेणी तक सारे प्रान्त में

[श्री रत्ना राम]

शिक्षा मुफ्त कर दी गई है तो मैं समझता हूँ कि हमारे पांच साला काम पर ऐसी मोहर लगती जिस पर सारी जनता दाद देती। यह चीज है जिस की तरफ हमें कदम उठाना चाहिये। लोग गांव के अंदर इस बात को महसूस कर रहे हैं कि वह बच्चों को तालीम देना चाहते हैं पर सरकार की तरफ से वह तालीम मुफ्त हो या कम से कम आठवीं श्रेणी तक ऐसा करने का प्रयत्न करना चाहिये। यह एक ऐसा कदम है जो उठाया जाना चाहिये था लेकिन इस बजट को देख कर मुझे निराशा हुई है कि इस तरफ कोई कदम नहीं उठाया गया। जहां तक colleges का प्रश्न है, colleges का standard और Secondary Education का Standard भी गिर रहा है। जो भी तालीम का काम करने वाले हैं वह इस बात की फिक्र कर रहे हैं। उन का standard अगर गिरता जाये तो यह चिन्ताजनक बात है। गवर्नमेंट को उस के रोकने का प्रयत्न करना चाहिये। इसके लिये जरूरी है कि अच्छे अच्छे व्यक्ति colleges में आयें और जो teachers Colleges में काम करते हैं उन्हें ठीक वेतन दिया जाना चाहिये। किन्तु बात यह है कि लोगों से charity आती नहीं 1947 के बाद लोग समझते हैं कि अब हम ज्यादा मात्रा में रुपया क्यों दान दें जितना कि हम पहले दिया करते थे।

गवर्नमेंट को इस तरफ सहायता का हाथ जो है ज्यादा उदारता के साथ और फ्राखदिली से बढ़ाना चाहिये। मुझे इस के लिये प्रसन्नता है और मैं उस के लिये अपने वित्त मंत्री महोदय को बधाई देता हूँ कि जब हम कालेज वाले उन को deputation की शक्ल में मिले तो उस के response में उन्होंने थोड़ी सी grant बढ़ाई। 5½ लाख से 6 लाख कर दी है। उस के लिये मैं उनको बधाई देता हूँ। लेकिन यह grant इतनी थोड़ी है कि आप Education का standard ऊंचा नहीं कर सकते। आज कल के जो विद्यार्थी हैं दो बातों के लिये बिल्कुल सचेत हो गये हैं। वे चाहते हैं कि एक तो उस संस्था का standard जिस में वे पढ़ते हैं, पहले जैसा न रहे, ऊंचा हो। वे चाहते हैं कि उन के लिये अच्छी लायब्रेरी हो, अच्छा reading room हो। जब हम सारे देश का standard ऊंचा करने का प्रयत्न कर रहे हैं तो विद्यार्थियों की यह मांग अनुचित बात नहीं है। उन के लिये private colleges के resources जो हैं व काफी नहीं हैं। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा अपने वित्त मंत्री तक यह बात पहुंचाना चाहता हूँ कि यह सहायता का हाथ privately managed colleges की ओर ज्यादा उदारता के साथ बढ़ाना चाहिये। उनकी मांग यह है कि यह ग्रांट कम से कम दस लाख कर दी जाए। मुझे आशा है कि अगर अब नहीं तो Supplementary Grants के समय वित्त मंत्री और माननीय मुख्य मंत्री जी यह सहायता का हाथ अवश्य बढ़ाएंगे। एक बात विशेषकर जिस का सम्बन्ध मैं समझता हूँ educational institutions के साथ भी है और हम सब के साथ भी है वह यह है कि विद्यार्थियों के अन्दर अनुशासन का standard, discipline का standard ऊंचा हो। हम सभी कहते हैं कि discipline खराब है। ठीक भी है, ऐसा कहना। इस में कोई बुराई नहीं है। लेकिन जब तक विद्यार्थियों में यह भावना पैदा नहीं होगी कि अपनी studies

को खत्म करने के बाद उन के लिये openings मौजूद हैं, जगहें मौजूद हैं, जहां वह अपनी studies को खत्म कर के रोजी कमा सकेंगे तब तक उन के अन्दर seriousness of study नहीं आ सकती। इस लिये unemployment बेरोजगारी को दूर करने के लिये हमारे शासन को ठोस कदम उठाने चाहियें। हमें प्रथम पंच वर्षीय योजना में काफी कामयाबी हुई है। उस के लिये मैं अपने शासन को बधाई देता हूं। यह कहना कि इस सम्बन्ध में कुछ नहीं किया गया ठीक बात नहीं है लेकिन तथ्य यह है कि जो कुछ हमने किया है अभी तक उस से ज्यादा अभी करना बाकी है। यह ठीक है कि हमें काफी कामयाबी हुई है लेकिन हम बेरोजगारी की समस्या को अच्छी तरह से tackle नहीं कर सके। अब दूसरी पंच वर्षीय योजना प्रारम्भ होने वाली है। हम अपने मंत्री महोदय से, अध्यक्ष महोदय आप के द्वारा, यह कहना चाहते हैं कि इस योजना के अन्दर यह प्रयत्न किये जायें कि जो बेरोजगारी का भूत पड़े लिखे नौजवानों के कंधों पर सवार है इस को किसी न किसी योग-मंत्र के द्वारा इस देश से निकाला जाये। यह अभी तक बैठा हुआ है और पक्का हो कर हमारे कंधों के ऊपर बैठा हुआ है। अगर हम यह चाहते हैं कि हमारे नव युवक विद्यार्थी अनुशासन में रहे और उन के अन्दर seriousness of study आए तो जो बेरोजगारी का भयानक चित्र सदा उन के सामने रहता है उस को दूर करने के लिये जरूरी है कि हम ठोस कदम उठाएं। हमारे वित्त मंत्री महोदय ने यह इशारा किया है कि दूसरी पंच वर्षीय योजना में कुटीर उद्योग cottage industries को अमल में लाया जायेगा। यह बहुत अच्छा कदम है। लेकिन इस तरफ अभी तक हम कोई खास ऐसी line chalk out नहीं कर सकें हैं जिस को अपना करफोरन अमल शुरू कर दिया जाए। बेरोजगारी को दूर करने के लिये यह अत्यावश्यक है कि गांव के अन्दर छोटी छोटी cottage industries जारी कर दी जाएं। अभी तक महात्मा गांधी जी की बताई हुई कुटीर उद्योगों में खदर बनाने के सिवाए और कोई उद्योग हम जारी नहीं कर पाए। इस लिये आप के द्वारा मैं मंत्री महोदय का ध्यान इस ओर आकर्षित करना चाहता हूं कि इस के लिये कोई ठोस कदम उठाए जाएं। इलाकों की industrial survey की जाए। उसके मुताबिक जहां जहां भी जो जो कुटीर-उद्योग जारी किया जा सकता हो जारी करके रोजगार के वसीले जुटाए जाएं। जितने ज्यादा वसीले हम बेरोजगारी को दूर करने के जुटावेंगे, अध्यक्ष महोदय, उतना ही ज्यादा हम प्यारे पंजाब से फिरकापरस्ती को दूर कर सकेंगे। लोग चन्द छोटी छोटी नौकरियों के लिये क्यों आपस में लड़ते हैं? इस का कारण यह है कि देश में बेरोजगारी बहुत होने के कारण लोग समझते हैं कि अगर हमें यहां जगह न मिली तो हमारा क्या बनेगा? दूसरे देशों के अन्दर लोग बड़ी २ पोस्टों को छोड़ कर व्यापार में चले जाते हैं। वहां उन को रोजगार नज़र आता है। बेरोजगारी को दूर करना फिरकापरस्ती को मिटाने का बड़ा भारी साधन है। आप के द्वारा मैं अपने वित्त मंत्री महोदय का एक और बात की तरफ ध्यान दिलाना चाहता हूं। वह यह है कि पिछड़े हुये इलाकों की development की तरफ विशेष ध्यान नहीं दिया गया। इस वर्तमान बजट में ऐसी कोई बात नज़र नहीं आई जिस से प्रतीत हो कि उन की दशा को सुधारने की ओर खाम ध्यान दिया गया है। मेरे इलाके में जो पहाड़ी इलाका है उस को पानी सप्लाई करने के लिये हमारे शासन ने एक स्कीम स्वीकार की थी। लेकिन एक भारी अड़चन यह है कि लाखों रुपया वहां के गरीब लोगों से तलब किया जा रहा है। अध्यक्ष महोदय, जिन की

[श्री रत्ना राक]

कमर में कपड़ा नहीं है, जिन के पेट में रोटी नहीं है, जिन के पास वसीले नहीं हैं और जिन का रोजगार यह है कि कल जाकर कहीं बरतन साफ करेंगे, अगर उन के **development** प्रोग्राम के लिये गवर्नमेंट उन से 25 फीसदी **demand** करती है तो उन की **development** कभी नहीं हो सकती। वे गरीब लोग लाखों रुपये कहां से दे सकते हैं। मैं आप के द्वारा मंत्री मंडल तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि जो पिछड़े हुए इलाके हैं उन की **development** के लिये जब कोई स्कीम बनती है तो उन के लिये यह लाजम् करना कि 25 फीसदी हिस्सा वह दें अर्थात् 16 लाख रुपये में से चार लाख रुपया वे लोग अदा करें जैसा कि उन्होंने **Durchra Water-supply** स्कीम में शर्त रखी है, ठीक नहीं है। चार लाख रुपया वहां इकट्ठा नहीं हो सकेगा। मैं अपनी आवाज मंत्री मंडल तक पहुंचाना चाहता हूं कि पानी मुहैया करने की जो स्कीम बनाई गई है उस पर यह शर्त न लागू की जाए। पिछड़े हुए इलाकों की **development** की शरायत को ढीला किया जाना चाहिये। मैं यह नहीं चाहता कि उन से कुछ भी न मांगा जाए, सहायता जरूर ली जाए क्योंकि **self-help is the best help**। यह ठीक है लेकिन जैसी सहायता **plains** के उन्नतिशील इलाकों से मांगी जाती है वैसी उन से न मांगी जाये। वे उतना रुपया नहीं दे सकते।

श्री मूल चन्द जैन (संभालका) : स्पीकर साहिब, यह 1956-57 का जो बजट हमारे हाऊस में पेश हुआ है, उस की तारीफ में और उस की मुखालिफत में मैं ने तकरीरें सुनीं हैं जो इस एवान के मैम्बरान ने की हैं। अगर बजट को परखने के लिये कोई **yard-stick** हमारे पास हो तो फिर बड़ी आसानी हो जाती है। यह जांचने के लिये कि आया यह बजट उस **yard-stick** पर जो हम ने मुकर्रर किया है पूरा उतरता है या कि पूरा उतरने की कोशिश की गई है या नहीं। जो **yard stick** हमारे देश के नेताओं ने, हमारी सरकार ने, पंजाब की सरकार ने और देश की जनता ने मुकर्रर की है कि हम ने अपने देश में **socialistic pattern of society** बनानी है, उस **yard stick** से इस बजट को जांचा जाए कि आया यह बजट अगले साल के लिये कुछ ऐसे कदम उठा रहा है या नहीं जिन से कि हमारा पंजाब **socialistic** नमूने की समाज की ओर बढ़े। दूसरा **yard stick** यह है कि पिछले वर्ष जो रकम इस एवान ने सरकार को खर्च करने के लिये दी थी—मन्जूर की थी—उस रकम को भी इस लिये खर्च किया गया है या नहीं कि जिस से कि हमारा राज्य **socialistic** समाज के नमूने की तरफ बढ़े। साहिबे सदर ! अगर इन दो **yard-sticks** से हम बजट को मापें तो मैं वसूक के साथ कह सकता हूं कि हमारी सरकार ने बहुत हद तक कोशिश की है अपने लक्ष्य को प्राप्त करने की।

मैं वह बातें दुहराना नहीं चाहता जो इस एवान में अब से पहले कही गई हैं लेकिन स्पीकर साहिब, इतने बड़े बजट को न सही **Finance Minister** साहिब की उस मुस्तसर सी स्पीच को ही अगर गौर से पढ़ा जाए तो पता लगता है कि क्या कुछ बेहतरी के इकदाम हमारी गवर्नमेंट ने उठाए हैं। मिसाल के तौर पर बिजली के **rates** हमारे सूबे में ऐसे थे जिस से हम महसूस करते थे कि जो **tariff** मुकर्रर है उस से अमीरों को ही फायदा होता है। गरीबों पर तो एक तरह से वह भारी बोझ डाले हुए हैं। हम ने देखा है कि बजट स्पीच में

हमारे Finance Minister साहिब ने इस चीज पर गौर करते हुए यह विश्वास दिलाया कि **tariff rates** को **revise** किया जाएगा जिस के अनुसार अमीरों को पहुंच रही सहाय्यता को **withdraw** करते हुए गरीबों पर पड़े हुए **burden** को कम किया जाएगा ।

इसके अलावा पिछले साल मुजारों के लिए कानून में तरमीम हुई । मैंने सुना है कि कुछ दोस्तों ने मेरी कुछ **speeches** का हवाला देते हुए कहा है कि पिछले साल तो मुजारों के सवाल पर क्या क्या बातें करते थे और अब की बार गवर्नर के ऐड्रेस पर किस तरीके से स्पीच की है । मैं हैरान हूं कि मेरे वह भाई असलियत को क्यों नज़र अन्दाज़ करते हैं । मैं उनकी याददहानी के लिए बता देना चाहता हूं कि पिछले साल के **Governor's Address** के बाद ही तो मुजारा कानून में वह तरमीम हुई और जिन नुकायस की तरफ मैंने और कई दूसरे मैम्बर साहिबान ने ध्यान दिलाया था ; उन में से अक्सर को तरमीमी बिल के ज़रिए दूर किया गया था । मैं बड़े वसूक के साथ कह सकता हूं कि कोई भी मैम्बर इस एवान में खड़े होकर बताएं कि आया पिछले साल कोई मुजारा बेदखल हुआ है । इस अहम तरमीम की रू से **permissible limit-local** की सूरत में **30 standard acres** और **displaced person** की हालत में **50 standard acres**— के ऊपर के जो मुजारे काम कर रहे हों यानी इस **limit** के अलावा जो फालतू ज़मीन मालिकान के पास थी, उस पर जो मुजारे काम कर रहे हों उन को बिल्कुल बेदखल नहीं किया जा सकता । इन की मयाद 10 साल के लिए नहीं, बल्कि एक तरह से वह मौरूसी हो गए हैं । सिर्फ़ उस हालत में बेदखल किए जाएंगे अगर वह लगान की अदायगी में किसी तरह की कोताही करें ।

दूसरी किस्म के मुजारे वह थे जो **permissible limit** से कम वाली ज़मीनों पर बैठे हुए थे । इस ईवान में उन के लिए भी कानून पास हुआ कि जो छोटे मालिकान के मुजारे हैं वह भी बेदखल नहीं हो सकते जब तक कि उन के लिए कोई **alternate** ज़मीन **surplus land** से गवर्नमेंट मुहैया नहीं करती । इस तरह पांच **standard acres** तक ज़मीन से ये मुजारे बेदखल नहीं हो सकते । मैं तफ़्सील में नहीं जाना चाहता लेकिन उन्हें कुछ **facts** बताना चाहता हूं जिन्होंने मेरी स्पीच का हवाला देते हुए नुकता-चीमी की है ।

इसी तरह **socialistic pattern** की ओर कदम बढ़ाने के उद्देश्य से ही **village Common Lands (Regulation) Act** पास किया । इसी तरह मौरूसी मुजारों को मालिक बनाने का कानून पास हुआ । इसी तरह हमारी एक और **low** तबके की **section** है—सरकारी मुलाज़मीन । हम जानते हैं कि हमारी **State** में छोटे मुलाज़मीन की तनखाह बहुत कम है और हमें कई बार हैरानी होती है कि पच्चास साठ रुपयों में यह किस तरह गुजारा करते होंगे और कैसे बाल बच्चों का पेट पालते होंगे । लेकिन ईवान इस बात को जानता है कि पिछले चार पांच सालों में कोई दो करोड़ रुपए उन की तनखाहों को बढ़ाने के मकसद से बजट में **provide** होते रहे—एक दफ़ा पचास लाख, फिर चालीस-पचास लाख और इसी तरह आये वर्ष गवर्नमेंट ने इन सरकारी मुलाज़मों की तनखाहें बढ़ाने के लिए इकदाम किए । अब की बार भी उम्मीद थी कि इस बजट में उन को **relief** देने के सम्बन्ध में कोई **announcement** होगी । लेकिन यह अच्छा ही किया गया है कि बजाए **individual department** के छोटे मुलाज़मों को **touch** करने के एक ही दफ़ा **Secretariat** के **high officers**

[श्री मूल चन्द जैन]

की एक कमेटी बनाई गई है जो कि existing disproportions in pay पर विचार करेगी और एक तरह के, एक ही status के जो लोग मुस्तलिफ महकमों में काम करते हैं लेकिन तनखाहें उन की कम-ओ-बेश हैं, उन को एक ही level पर लाने पर गौर करेगी और उन के pay-scales को बढ़ाने की सिफारिशों करेगी। हमें खुशी है कि Finance Minister साहिब ने यह यकीन दिलाया है कि वह कमेटी जल्दी ही अपनी रिपोर्ट गवर्नमेंट के पास कर देगी। हमें विश्वास है कि गवर्नमेंट छोटे मुलाजमीन की तकालीफ को दूर करने का यत्न करेगी और उन की रोझमरी की जो आवाज है, पुकार है, demand है उस को पूरा करेगी। मैं जानता हूँ कि इस कमेटी की रिपोर्ट के बावजूद भी अभी उन की उतनी तनखाहें नहीं हो सकेंगी जितनी होनी चाहिए। लेकिन मेरा विश्वास है कि सरकार काफ़ी हद तक उन की मदद कर सकेगी।

इसके साथ ही साहिबे सदर, जो नए taxes लगाए गए हैं वह भी इस बात को जाहिर करते हैं कि सरकार किस तेज़ी से अपने लक्ष्य की ओर बढ़ रही है।

मुझे बड़ी हैरानी हुई जब रोहतक के एक माननीय मੈम्बर ने अपनी तकरीर करते हुए कहा कि यह वकीलों पर tax लगाया गया है, वकील vocal section है। इसी तरह की नुक्ता-चीनी की। मुझे और भी ज्यादा हैरानी इसलिए हुई कि वह हमारी पार्टी के ही आदमी हैं। मैं इस हाऊस का ध्यान श्री डेबर, जो हमारी कांग्रेस संस्था के प्रधान हैं, की उस तकरीर की तरफ़ दिलाना चाहता हूँ जो उन्होंने अमृतसर में कांग्रेस इजलास के मौके पर की। उन्होंने सारे मुल्क को, सारी country को आगाह किया है कि जब हम अपनी दूसरी पंच-वर्षीय योजना पर अमल करने वाले हैं तो हमें उस की implementation के लिए 48 सौ करोड़ रुपए की जरूरत है। जो 48 सौ करोड़ रुपया हम इस योजना पर खर्च करना चाहते हैं उस में से हमारे पास सिर्फ़ साढ़े तीन सौ करोड़ रुपया है। बाकी का रुपया कहां से आएगा? उस में से रुपया हमारी हिन्द सरकार और सूबाई सरकारों ने साढ़े चार सौ करोड़ नए taxes के जरिए इकट्ठा करना है। मैं यह जान कर बहुत हैरान हुआ कि जब हम ने 48 सौ करोड़ रुपए की इतनी बड़ी योजना बनाई तो उसे finance करने के लिए हमारे पास सिर्फ़ 3½ सौ करोड़ रुपया है? यह सन् 1956-57 का बजट दूसरी योजना का पहले साल का बजट है। और हम ने अगर इस में कुछ taxes लगाए हैं तो फिर मैं श्री डेबर साहिब की इस तकरीर की तरफ़ आपका ध्यान आकर्षित करता हूँ। उन्होंने इस दूसरी प्लान की implementation की ओर चेतावनी देते हुए फरमाया था कि इस के लिए नए taxes लगाने में हमें अपनी unpopularity की भी परवाह नहीं करनी होगी। हमारी अब काम करने की यही कसौटी होगी कि हमें इस योजना को पूरा करना है, इसे पाया-ए-तकमील तक पहुंचाना है चाहे हमें कुछ unpopular भी क्यों न हों। इन चीज़ों को मद्देनज़र रखते हुए मैं अपने Finance Minister साहिब को मुबारकबाद पेश करता हूँ कि इन्होंने बड़ी काबलियत के साथ नए taxes की proposals की हैं। इन्होंने पंजाब की उन sections पर tax लगाया है जो ऐसी हैं कि उस को बरदाश्त कर सकें। बल्कि मैं तो यहां तक कहता हूँ कि वह एक ऐसा तबका है जो अब तक इन taxes से बचा

हुआ था। अब तक जितने भी **taxes** हैं वह सभी दूसरे तबके पर लगे हुए थे। वह छोटे लोगों पर लगे हुए थे। जो पांच सौ या इस से ज्यादा माहवार कमाने वाला तबका था— वकील, डाक्टर या बड़े बड़े सरकारी मुलाजिम उन पर **taxes** का कोई खास बोझ नहीं था। वकील और डाक्टर भी अमूमन शहरों में रहते हैं। वह सभी सरकारी सहूलियात का यानी तालीम, सेहत, हस्पताल, वगैरा का पूरा पूरा फायदा उठाते हैं। लेकिन सिवाए **Income-tax** के उन पर गांव वालों की तरह **taxes** का कोई मजीद बोझ नहीं था। इसलिए यह सरकार की हिम्मत की निशानी है कि आज उस ने इस तबके को भी पकड़ा है। मैं जानता हूं कि काफ़ी सरकारी अफसर भी ऐसे हैं जो पांच सौ से ज्यादा तनखाह लेते हैं। उन पर भी यह टैक्स हावी होगा। मैं यह भी जानता हूं कि उन की तरफ से सरकार पर इस **proposal** के खिलाफ़ काफ़ी दबाव पड़ा होगा। लेकिन खुशी इस बात की है कि मिनिस्टर साहिबान ने उस दबाव की परवाह नहीं की। इसके लिए वह हमारी मुबारकबाद के मुस्तहक़ हैं।

किसी भाई ने कहा है कि यह जो 10 रुपए माहवार का टैक्स लगाया है, यह क्या मज़ाक है? उन्हें मैं बताना चाहता हूं कि आखिर हम **Constitution** की कैसी खिलाफ़वर्जी कर सकते हैं? **Constitution** के अनुसार सूबाई सरकार 250 रुपए साल से ज्यादा **professional tax** नहीं लगा सकती थी। इस लिए जितना ज्यादा हो सकता था **sliding scales** पर हमारी सरकार ने यह टैक्स लगाया है। लेकिन इस सम्बन्ध में मैं एक और निवेदन करना चाहता हूं। कई बार आगे भी इस बात का जिक्र किया गया है कि जहां हम उन तबकों पर टैक्स लगा रहे हैं और लगाने भी चाहिएं—जोकि इन का बोझ बर्दाश्त कर सकते हैं वहां उन तबकों पर टैक्स कम करने चाहिएं—जो अब तक नहीं किए और जो अंग्रेजों के जमाने से टैक्सों के बोझ के तले कुचले हुए हैं—जिन के पास इन का भार बर्दाश्त करने की कम शक्ति है। इस सम्बन्ध में उस **Resolution** की तरफ़ इशारा करना चाहता हूं जो कि इस ईवान ने पास किया कि जो बेचारे गरीब किसान पांच रुपए तक मालगुजारी देते हैं, उन को यह माफ़ कर देनी चाहिए। मैं जानता हूं कि गवर्नमेंट की तरफ़ से यह कहा जा सकता है कि जब हमने करोड़ों रुपए अगले पांच वर्षों में टैक्सों के ज़रिए वसूल करने हैं तो फिर किस तरह से पहिले लगे हुए टैक्सों को घटाया जाए? यह ख्याल बिल्कुल दुरुस्त है कि **Planning Commission** की तरफ़ से उसकी मुखालिफ़त हो सकती है लेकिन मैं पूछता हूं कि पांच रुपए तक की जो मालगुजारी देते हैं वह सारा **revenue** कितनी **amount** का बनता है? मैं वसूक के साथ तो नहीं कहता लेकिन जहां तक मुझे पता लगा है 33 लाख रुपया है जो पांच रुपए की मालगुजारी तक वसूल होता है। हो सकता है कि कहा जाए कि यह 33 लाख रुपया कैसे माफ़ हो सकता है, हम सोचेंगे। लेकिन मैं कहना चाहता हूं कि यह बड़ी **hard-hit class** है। इसे ज़रूर **relief** मिलनी चाहिए। इस चीज़ को सोचते काफ़ी समय हो गया है। अब इस दिशा में कोई अमली कदम उठाया जाना चाहिए।

स्पीकर साहिब, इसके साथ ही एक और चीज़ की तरफ़ मैं आपके ज़रिए अपने **Finance Minister** साहिब का ध्यान दिलाना चाहता हूं। मैंने सन् 1954-55, 1955-56, 1956-57 के **revised estimates** और बजट **estimates** को देखा है। उन्हें देखकर मैं हैरान हुआ हूं कि एक साल के **Budget Estimates** और **Revised Estimates** में आमदन

[श्री मूल चन्द जैन]

और खर्च में करोड़ों रुपये की कमी बेशी पाई जाती है। एक साल के शुरू में बजट में करोड़ों रुपयों के खर्च की मन्जूरी दी जाती है लेकिन जब **final accounts** देखते हैं तो लाख नहीं बल्कि करोड़ों तक कमी बेशी होती है। इसी तरह आमदनी की मद में भी है। **Budget** के **Estimates** करोड़ों में **oscillate** करते हैं। तो ऐसी हालत में अगर यह 33 लाख रुपए के करीब जो गरीबों पर टैक्स का बोझ है इस को हटा दें तो कम फर्क पड़ता है ? पिछले साल **flood relief** के लिए चार पांच करोड़ का खर्च किया गया जिसकी मन्जूरी इस ईवान ने दी। तो क्यों न उन बेचारे गरीबों का ख्याल रखा जाए जो पांच रुपए तक मालगुजारी देते हैं। स्पीकर साहिब, आप खुद अन्दाज़ा लगाएं कि जिस किसी के पास दस या पन्द्रह बीघे जमीन है वह कैसे गुजारा कर सकता है ?

इसी तरह **District Board** का लगाया हुआ **Professional Tax** है। यह **Professional Tax** ज्यादातर देहातों के मामूली दस्तकारों से वसूल करते हैं।

6 P.M.

साहिबे सदर, जब हम ने **socialistic pattern of society** कायम करने का फैसला किया हुआ है तो मुझे अफसोस के साथ यह कहना पड़ता है कि देहात के गरीब दस्तकारों की हालत को सुधारने के लिए कुछ नहीं किया गया है। वजीर साहिब इस बात का जवाब दें कि वह देहाती लोग जो खेती-बाड़ी करते हैं उन की तो सैलाबजदा इलाकों में मालगुजारी माफ़ कर दी गई है, उन को आबियाना भी माफ़ कर दिया गया है लेकिन इन लोगों के लिए क्या किया गया है ? उन की हालत यह है कि दो-दो या तीन-तीन रुपये **Professional Tax** के न दे सकने पर **District Boards** के आदमी जा कर इस **tax** की वसूली के लिए उन के कपड़े निलाम कर रहे हैं। सरकार ने जब कई करोड़ की बड़ी रकम मालगुजारी और आबियाने की माफ़ी दे कर छोड़ दी है तो क्या इन लोगों को इस **tax** की मामूली रकम की अदाएगी से मुआफ़ी नहीं दे सकती ? आप जरा अन्दाज़ा लगाएं कि करनाल **District Board** को **Professional Tax** से सालाना आमदनी करीबन 15 हजार की है तो इस **Tax** से सारे **District Boards** की आमदनी मिला कर मुश्किल से एक या दो लाख होती होगी। इस से ज्यादा नहीं होती होगी। यह कोई बड़ी रकम नहीं है जो मुआफ़ नहीं की जा सकती है। तो मैं **Finance Minister** साहिब से कहूंगा कि वह तमाम **State** के उन दस्तकारों को जो उन देहात में रहते हैं जो **floods** की वजह से बिल्कुल तबाह हो गए थे को यह **tax** मुआफ़ कर दें। मुझे विश्वास है कि वह ऐसा कर देंगे।

साहिबे सदर, इस के साथ साथ मैं यह कहना चाहता हूं कि यहां पर **socialist** समाज बनाने के लिए हमारी हकूमत ने अब तक जो जो काम किए हैं उन के बारे में मैंने गवर्नर के **Address** पर बहस के दौरान में जोर दे कर कहा था कि उस ने बहुत काम किए हैं ; यह जो 40 लाख एकड़ से 50 लाख एकड़ जमीन की नहरी पानी से सिंचाई का इन्साम हो जाना और इस तरह से 10 लाख एकड़ जमीन की सिंचाई का बढ़ जाना कोई कम बात नहीं है। फिर इस्लामल आराजी का हो जाना, शमलात जमीनों में हरिजनों का हिस्सा हो जाना, मलेरिया का यहां से बिल्कुल खत्म हो जाना, यह सब थोड़े काम नहीं हैं। लेकिन मैं सरकार का ध्यान उस एक तबका की तरफ़ दिलाना चाहता हूं जो इस **State** में सब से

ज्यादा दबा हुआ है और जो यहां की आबादी का 21 per cent हिस्सा है। वह है यहां की **Backward Classes**। साहिबे सदर, आप भली भांति जानते हैं कि उन लोगों की हालत क्या है। उन लोगों के पास जमीन नहीं, उन के पास पैसा नहीं है और वह सुबह से शाम तक मेहनत करते हैं लेकिन फिर भी उन्हें सोचना पड़ता है कि उन के बाल बच्चों की रोटी पूरी भी होगी कि नहीं। उन की हालत सुधारने के लिए **cottage industries** के शुरू करने के सिवाए और कुछ नहीं हो सकता। साहिबे सदर, यहां जितने **Community Projects** के काम चल रहे हैं उन सब में जो इमदाद देहात के दस्तकारों को दी जाती है उस की मिकदार बहुत कम है। जहां तक **National Extension Service Blocks** का ताल्लुक है उन में देहात के दस्तकारों की इमदाद के लिए एक पैसा भी नहीं रखा गया। मैंने जब पानीपत बलाक में यह चीज देखी तो मैंने गवर्नमेंट को एक चिट्ठी लिखी और उस के जवाब में यह बात मानी गई कि **National Extension Service Blocks** में देहात के दस्तकारों को इमदाद देने के लिए उन की दस्तकारियों को फरोग देने के लिए एक पैसे की भी **provision** नहीं की गई। साहिबे सदर यह क्या नमूना है जो हमारी सरकार ने **National Extension Service Blocks** का बनाया है। यह मैं नहीं जानता कि इस में **policy** हिंद सरकार की है या हमारी सरकार की। अगर इस में **policy** हिंद सरकार की है तो हमारी गवर्नमेंट को इस में **initiative** ले कर दस्तकारों की इमदाद के लिए भी कुछ **provision** करवाना चाहिए। **Community Projects** के तहत भी इन दस्तकारों को ज्यादा इमदाद मिलनी चाहिए। हम **socialist** नमूने का समाज बनाना चाहते हैं और यहां जो अमीर और गरीब लोगों में फर्क पाया जाता है इस को मिटाना चाहते हैं। यह ठीक है कि देहात में जहां एक तबके के लोगों का **standard of living** ऊंचा हो रहा है लेकिन दूसरे का बिल्कुल नहीं हो रहा। आप अगर इन दो तबकों का मुकाबिला कर के देखें तो आप अन्दाजा लगाएंगे कि **Community Projects** के **areas** में और **National Extension Service Blocks** में अमीरी और गरीबी का फर्क कम नहीं हो रहा है बल्कि बढ़ रहा है। इस का कारण यही है कि जो रुपये **Community Projects** में इन दस्तकारों की इमदाद के लिए दिये जाते हैं और जो इस रकम को खर्च करने का ढंग है वह ठीक नहीं है। वह तबका जो कि ज्यादा दबा हुआ है वहां की आबादी का 20 फीसदी है लेकिन उस पर जो रुपया खर्च किया जाता है वह 20 फीसदी तो क्या मुश्किल से दो या चार **per cent** खर्च किया जाता है। (इस बक्त स्पीकर साहिब ने घंटी बजाई।) साहिबे सदर मुझे आप इजाजत दे दें ताकि मैं दस मिनट के अन्दर अपने सारे **points** हाऊस के सामने रख सकूँ।

जहां पसमान्दा तबके का मैं ने जिक्र किया है अब मैं पसमान्दा इलाकों के बारे में कुछ अर्ज करनी चाहता हूँ। इस ऐवान में कांगड़े के कई भाइयों ने और हरियाने के कई भाइयों ने इस बारे में बहुत कुछ कहा है। मैं भी इसी पर कुछ कहता हूँ कि अगर हम पसमान्दा इलाकों का ख्याल न करेंगे तो जो **socialist** समाज हम यहां कायम करना चाहते हैं वह न कायम हो सकेगी। क्योंकि **socialist** समाज कायम करने के लिए यह जरूरी है कि उस के सब हिस्से बराबर हों। जहां तक हरियाना प्रान्त का तालुक है मुझे बड़ा दुःख हुआ जब कि पिछले दिनों में

[श्री मूल चन्द जैन]

गवर्नर साहिब के Address पर भाषण देते हुए हमारे हरियान के एक भाई ने जालंधर Division के हिन्दू भाइयों को सख्त सख्त बातें कहीं लेकिन मुझे खुशी हुई जब कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने अच्छे लफ्जों में इन की तरदीद की। लेकिन उस तरदीद पर हमारे पंजाब के एक अखबार ने जो मजबून लिखने शुरू कर दिए हैं मैं उन का यहां जिक्र करना मुनासिब नहीं समझता लेकिन चन्द बातों की तरफ मैं हाऊस का ध्यान दिलाना चाहता हूं। पिछले दिनों जब हमारे हरियाने के भाइयों ने कुछ शिकायतें कीं तो October और November के दिनों में हमारी सरकार की तरफ से कुछ ऐसा propaganda शुरू हुआ कि हरियाने के लोग यों ही शोर मचाते हैं उन के साथ कोई बेइन्साफी नहीं हुई। November के महीने में मैं ने यहां एक मीटिंग में अपने साबिका चीफ मिनिस्टर श्री सच्चर से पूछताछ की कि क्या हरियाने के लोगों से इमतिyाजी सलूक नहीं होता रहा जो गवर्नमेंट ने यह propaganda शुरू कर दिया है कि हरियाना के लोग यों ही शोर मचाते हैं। अगर आप जानना चाहते हैं तो मैं आप को गिनवा दूँ कि कहां कहां और कैसे कैसे हरियाने के लोगों से इन्साफ नहीं किया गया। आप सड़कों को ही ले लीजिए। आप जालंधर Division की सड़कों का हरियाने के इलाके की सड़कों से मुकाबला कर के देख लें। हरियाने की सड़कों का जालंधर की सड़कों के साथ मीलों में कोई मुकाबला ही नहीं। फिर वहां इस के मुकाबले में आप को बहुत सड़कें मिलेंगी। फिर आप technical colleges और professional institutions को ही देख लें वह तकरीबन तमाम की तमाम जालंधर Division में ही चल रही हैं। आप Medical College देख लें, Law College देख लें, Engineering College देख लें वे सब के सब जालंधर Division में खुले हुए हैं। वहां के ही लड़के ज्यादातर उन Colleges में पढ़ते हैं और फिर कुदरतन उन्हीं को ज्यादा नौकरियां दी जाती हैं। आप College for Agriculture को ही देख लें वह भी उसी Division में है और वहां के ही लड़के उस में ज्यादातर पढ़ते हैं। इस का नतीजा यह है कि अगर आप Agriculture Department को देखें तो आप देखेंगे कि इस में जालंधर division के 90 per cent लोग मुलाज्म होंगे और मुश्किल से दो या चार per cent हरियाने के होंगे। इन techincal colleges की location में हरियाने के साथ बड़ा इमतिyाजी सलूक किया गया है। Colleges की location से बड़ा फर्क पड़ता है। जहां यह college हों वहां के लड़के कुदरती तौर पर ज्यादा दाखल हो जाते हैं क्योंकि उन का खर्चा कम पड़ता है।

तीसरी बात जो मैं हाऊस को इस सिलसिले में बताना चाहता हूं वह है बिजली जो देहातों को अब दी जा रही है। इस में भी हरियाने के देहात के साथ इमतिyाजी सलूक किया जा रहा है। अगर आप facts and figures को देखें तो आप को फौरन पता लग जाएगा कि अगले पांच सालों में जो बिजली देहातों को दी जा रही है जालंधर Division के देहात के मुकाबले में अम्बाला और हरियाने के देहात को तकरीबन एक चौथाई हिस्सा भी नहीं दिया जा रहा है। इस लिए मैं कहूंगा कि Finance Minister साहिब इस बात की पड़ताल कर के देख लें और जहां कहीं इस में गलती हो गई हो उस को ठीक कर दिया जाए। आप को पता होना चाहिए कि हरियाने के लोगों के साथ हर पहलू में इन्साफ नहीं किया गया

है। जहाँ तक कि community project schemes के तहत जो ग्रामसेवक हरियाने में रखे गए हैं वह भी उस इलाके के नहीं रखे गए हैं। आप करनाल, गुड़गावां, रोहतक और हिसार के जिलों में जा कर देखें तो आप को गुरदासपुर और अमृतसर के जिलों के ग्राम-सेवक काम करते मिलेंगे। जो लोग हमारी भाषा नहीं जानते हमारी बातें नहीं समझते वे कैसे हमारा सुधार कर सकेंगे। इस काम के लिए भी जिस के लिए सिर्फ matric पास चाहिए क्या हरियाने के आदमी नहीं मिल सकते थे ?

फिर आप motor nationalization के question को देखें। क्या हरियाने के इलाके में conductors और drivers अम्बाला रोड़वेज या जालन्धर रोड़वेज बगैरा के लिये भी नहीं मिल सकते। मैं challenge करता हूँ अगर हरियाने के लोग इस में 5 फीसदी से ज्यादा हों। क्या ऐसी चीजें काफी नहीं हैं यह बताने के लिए कि हरियाने के लोगों से इम्तियाजी सलूक हो रहा है ? अब नई गवर्नमेंट बनी है; यह पुरानी गवर्नमेंट के भी हिस्सेदार रहे हैं। हम उस वक्त भी असैम्बली और पार्टी के अन्दर यह आवाज उठाते रहे हैं कि हरियाणों वालों के साथ बदसलूकी और इम्तियाजी सलूक खत्म होना चाहिए। (घंटी) स्पीकर साहिब, अब मैं इस प्रकरण को खत्म करता हूँ। सिर्फ एक बात और कह कर बैठ जाऊंगा।

हमारे सूबे में जो सटा चलता है, जिसे दड़ा भी कहते हैं इस का गरीबों पर बड़ा भारी असर है और जो Gambling Act है उस में बड़े नकायस हैं। मैं इस बारे में कई बार हुकूमत को लिख चुका हूँ कि इस में तरमीम होनी चाहिए। जो लोग दो चार लाख रुपया खाते हैं उन को दो, चार रुपए जुमाने से क्या बनता है। और पुलिस भी क्या करे वह खुद तंग है। उस की बदनामी होती है क्यों कि Act में खामियां हैं और वह मुजरमों को ठिकाने नहीं लगा पाती। इस लिए दूसरे हथकंडों पर उतरती है तो बदनाम होती है। इस लिए इस Act में जल्द-अज-जल्द तरमीम की जानी चाहिए। अगर इसी इजलास में draft पेश कर दिया जाए तो बड़ी अच्छी बात होगी। एक तो यह कि जुर्म नाकाबले जमानत हो और सजा बढ़ाई जाए। (घंटी) इतना कह कर खत्म करता हूँ और इस अच्छे बजट पर Finance Minister को मुबारकबाद देता हूँ।

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : स्पीकर साहिब, देश के अन्दर हुकूमत एक ऐसा अन्सर होता है जिस की बड़ी जरूरत है। जब से anarchy खत्म हुई और State की organisation वजूद में आई तो State की development हुई और यह democracy में बदलती गई। एक democratic State के अन्दर जो बजट पेश होता है वह लोगों की मर्जी के मुताबिक होता है। जो बजट लोगों को शांत नहीं करता, लोगों के अन्दर फैली dis-satisfaction को दूर नहीं करता, वह कोई मायने नहीं रखता। बजट बनाने वालों को एक दो चीजों को सामने रखना चाहिए। एक तो लोगों पर ज्यादा taxes न लगे दूसरे उन का standard of living ऊंचा हो जाए। इन चीजों को पूरा करने के लिए financial resources को देखना पड़ता है और देखना पड़ता है कि economic system में complication पैदा न हो। Democratic System में भी complication है। एक तरफ capitalist होता है और दूसरी तरफ labourer

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

वोट दोनों का एक एक ही होता है। यह एक **mixture** होता है **society** में। इस **mixture** को ठीक करने के लिए **socialistic pattern** जरूरी होता है। मुझे खुशी है कि बजट में इस **pattern** का बड़ा चित्र है और इसे वजूद में लाने के लिए कदम नुमायां हैं। चीज तो बड़ी शानदार है मगर रफ्तार इतनी **slow** है कि उम्मीद नहीं कि हम इसे तीसरी 5 साला प्लैन तक भी **accomplish** कर सकें। **Planning** तो है और मैं समझता हूँ कि **planning socialism** के रास्ते पर चलने के लिए जरूरी है, और यह चीज **socialistic system** को आगे ले जानी वाली चीज है। मैं मानता हूँ कि इस तरफ कदम उठाया गया है। **Centre** के बजट और दूसरी **State** के बजटों में, जिन का मैंने मुतालया किया है, मैंने देखा है कि **Private Sector** को माना गया है। हो सकता है कि इस में एक नीति हो कि **capitalist class** को एक-दम नाराज न किया जाए, **agitation** न पैदा हो, कहीं **Law and Order** को **disturb** न कर दें। मगर जब मुल्क को चलाना हो तो इस किस्म का कोई डर नहीं होना चाहिए। हमारे **Statesmen** के अन्दर, **Administration** के अन्दर यह चीज होनी चाहिए कि **principle** पर डट जाए। अगर **agitation** से डर कर कोई चीज न की जाए तो मैं इसे **inferior politics** कहूँगा, हमें इस चीज को, डर को अपनी **statesmanship** से दूर करना चाहिए और **Socialistic Pattern** की तरफ मजबूती से कदम उठाना चाहिए।

स्पीकर साहिब, हमारे मुल्क का दारोमदार **rural economy** और **industrialisation** पर है। अगर यह दोनों चीजें कर ली जाएं तो **taxes** की जरूरत न रहे। **Taxes** के ऊपर बहुत कुछ कहा गया है। जहां **socialist system** होगा वहां **taxes** नहीं होंगे; वहां **conflict** नहीं होगा। वजह यह है कि उन्होंने **margin of cultivation expand** कर दिया है, लोगों का **standard of living** ऊंचा हो गया है, **production** ज्यादा है, ज्यादा **consumer goods** लेते हैं, मुल्क में धन दौलत है। इस लिए **standard of living** को ऊंचा करना निहायत जरूरी है। मैं इस सिलसिले में एक **suggestion** देना चाहता हूँ। **Standard of living** ऊंचा करने के लिए **employment** का होना बड़ा जरूरी है। अगर **commercial depression** होगी तो **unemployment** बढ़ेगी, **factories** से **labourers** निकाले जाते हैं और इस से मुल्क में बेचैनी बढ़ती है। फैक्टरीज का सामान खरीदने वाला कोई न रहा तो लोग बेकार हो गए। **Trade** में **depression** हुई, फैक्टरीज बन्द होंगी और लोगों में परेशानी होगी। उस वक्त **private factories** काम नहीं करती और गवर्नमेंट के काम चलते हैं। **P. W. Programme** के अन्दर, **construction of roads, construction of buildings, communications** और **transport** को **develop** करना एक जरिया है जिस के द्वारा सरकार **unemployment** को कम करती है, लोगों को **State** काम देती है। अच्छी सड़कें बनेंगी **State** में तिजारत बढ़ेगी, मजदूर जो बेकार होंगे उन के लिए काम निकल आएगा। मुझे खुशी है कि हकूमत ने इधर तवज्जुह दी है।

और इस असूल को माना है पर यह है न बराबर। इस को **wilful negligence** होते हैं। **unemployment** इतनी ज्यादा है कि एक करोड़ से ज्यादा आदमी दुस्तान के अंदर बेकार हैं जिन में पंजाब के बेकारों का काफी हिस्सा है। इस लिए मैं कहूंगा **unemployment** की तरफ तबज्जुह दी जाए। यह एक बेसिक चीज है। इस से **overty** पैदा होती है। एक **disease** है, इस के दूर करने की तरफ जल्द से जल्द तबज्जुह देने की जरूरत है।

अब सवाल आता है कि **industrial** लेबर की **wages** क्या हों? **Wage system** के अंदर एक चीज को देखने की बहुत जरूरत है वह यह है कि लेबर को इतनी **wages** दी जाए जिस से वह जिन्दा रह सके। **Subsistence Theory** के अंदर भी इस असूल को माना गया है कि **Body and Soul** के काम करने के लिए जितने **wages** जरूरत हों वह दिए जाएं। इस के इलावा **capitalist** मुलकों के अंदर एक **iron law** है। **Leisle** जर्मन **economist** ने यह कहा है कि मजदूर **daily wages** उसकी **Subsistence** के मुताबिक जरूरी हों। मगर यहां पर मजदूरों की तनखाहे बढ़ाने के जो कानून बनाए गए हैं वह इस बात की **protection** नहीं देते। वह तो मालिकों के हितों का ख्याल रखते हैं। इस लिए मेरा यह निवेदन है कि **factory law** को कुशादा किया जाए। मुझे मौजूदा फाईनैन्स मिनिस्टर से उम्मीद है, क्योंकि वह **progressive** ख्यालात के हैं और वह **State** को **sound** और **stable** **asis** पर कायम करना चाहते हैं, कि वह **State** को आगे ले जाएंगे। इस लिए मेरा **suggestion** है कि **Factory Law** को जल्द से जल्द **progressive** **laws** पर **amend** किया जाए ताकि मजदूरों से जो अन्याय हो रहा है उसे दूर किया जाए और बेकारी दूर हो सके।

फिर जब मजदूरों के साथ अन्याय होता है और मालिकों और मजदूरों में कोई झगड़ा पैदा होता है तो हमारे मिनिस्टर **conciliatory methods** adopt करते हैं। वे से केंसों को **Tribunal** के पास भेजा जाता है। जब केंस **tribunal** के पास ले जाते हैं तो उन की गिनती बढ़ जाने से वह काम नहीं कर सकते फिर उन की तनखाहें बढ़ानी पड़ती हैं और उन्हें और आदमी रखने पड़ते हैं इस से बचने के लिए **Factory Law** को **socialistic ideology** की रोशनी में **remodel** करने से ही **labour class** की हालत सुधर सकेगी। यह तो है **industrial labour** की हालत।

अब **agricultural labour** की हालत देखें। वह बुरी हालत में है। **landlords** इस किस्म की लेबर से बहुत बुरा सलूक करते हैं। इस मुश्किल को हल करने में भी **unemployment** दूर की जा सकती है और लोगों के **standard of living** को उंचा किया जा सकता है। आज मचमुच हमारे सामने **Agrarian problem** बहुत **acute** है। जिस का असर दिहाती इलाकों पर बहुत ज्यादा पड़ रहा है। क्योंकि हमारी 87 % **population** **land** पर गुजारा करती है लेकिन हमारे पास **'tenancy' Act** और **Tenure Act** में इन **tenants** के बचाव के लिए कोई बन्ध नहीं। बेदखलियां जोरों पर हैं। मगर हम **Socialistic pattern** चाहते हैं।

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

तो हमें इन कानूनों को जल्द से जल्द Statute Book से दूर कर देना चाहिए क्योंकि इस से landlords और tenants के झगड़े बढ़ गए हैं। यह ठीक है कि इन को पास करने में सरकार की नीयत अच्छी थी और उन का विचार था कि इस तरह tenants की हालत को बेहतर बनाया जा सकेगा लेकिन इन में चार क्लार्जेस लगा दी हैं tenants को निकालने के लिए। अब बिचारे tenants में cases को fight करने की हिम्मत नहीं होती। इस लिए हमारी सरकार कोशिश करे कि यहां जल्द से जल्द फैक्टरीज का जाल बिछाया जाए और socialise किया जाए, land को socialise किया जाए ताकि landlords और tenants के झगड़े खत्म हो जाएं। चाईना के अन्दर जहां कि socialistic structure है वहां पर labour co-operatives बनी हुई हैं। उन्होंने lands को co-operative basis पर Socialise कर दिया है इस तरह वहां पर landlords और tenants में कोई नाराजगी नहीं रही। इस लिए यहां पर भी Tenancy और Tenures Acts की जगह नए तरीके के laws जो कि चीन और रूस में लागू हैं, जारी कर दिए जाएं।

अगर यह चीज कर दी जाए तो taxes की जरूरत न रहेगी और taxes वाली चीज बेमायने हो जाएगी। इस वक्त 5—7 tax लगे हुए हैं। इन से सरकार को ख्याल होता है कि बड़ी रकम की आमदन होगी लेकिन बावजूद इतनी मेहनत के 73 लाख Land Revenue आया है कई इसे Land Rent भी कह देते हैं। फिर इस बात पर खुशी जाहिर की गई है कि इन टैक्सों से 26 लाख रुपया surplus हो जाएगा। लेकिन मैं समझता हूं कि मुलक इस से जिन्दगी नहीं ले सकता। मुलक के अन्दर production की जरूरत है। और इस से ही यह समझा जा सकता है कि देश की हालत अच्छी है। हम यह नहीं चाहते कि मौजूदा तरीके से poor को poorer और rich को richer बनाया जाए इस को disparity उड़ाने की जरूरत है। मैं ने गवर्नर साहिब की स्पीच पर अपने comments दिए थे तो हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने मेरे मुतअल्लिक कुछ ironical remarks किए थे कि मुझे पुरानी आदत है criticise करने की और यह कहा कि प्रोफेसर मोता सिंह revolutionary हैं। यहां मैं यह बता दूं कि गवर्नर साहिब ने यह कहा था —

“I must confess I hate a majority or minority which is based on language, or caste, or religion”

मैं गवर्नर साहिब को मिला था और उन्होंने मुझे बताया कि मैं ने तो dislike लफज कहा था। मैं भी यह समझता हूं कि यह लफज सख्त थे।

फिर मैं तो कहता हूं कि majority or minority का यह conception तो एक कवाहत है। हमें तो हक धर्म यही सिखाता है परस्पर harmony कायम हो मगर यह लोग conflict पैदा करते हैं। Socialistic pattern में majority और minority को उड़ा देना चाहिए यही मेरा conception है। (विरोधी पक्ष से प्रशंसा) religion वह अच्छा है और ऊंचा माना गया है जो cosmopolitan हो क्योंकि—

“Religion degenerates into a licence if it takes the sense of theology.”

लेकिन जब यह धर्म शरह के सिंहासन से गिर कर **theology** के कीचड़ में चला गए तो अच्छा नहीं। धर्म तो सर्व उत्तम चीज है। यह तो **international** ग्रहमियत का योग है। इस में सर्व जगत के लिए अमल होता है। इस में हर इनसान और हर **majority, minority** के लिए **uniform appeal** होती है। इस वास्ते में **cosmopolitan religion** का **believer** हूँ और धर्म की आड़ में **sectarianism** और **communism** का कायल नहीं हूँ। इस लिए लफज **hatred** की जगह और कोई लफज रखा जा सकता था जैसे “**disagree**” या “**dislike**”। इस वास्ते **Socialistic pattern** जारी कर के **majority** और **minority** की **conception** दूर हो गयी।

फिर **language** का मसला है। इसे मैं कुदरती मानता हूँ। सब स्टेटों में है। सब देशों में **language** का ख्याल रखा जाता है। जहाँ **Communist** और **Socialist** नज़ाम है वहाँ भी **States autonomous** हैं लेकिन ज़बान का ख्याल वहाँ भी पूरा पूरा रखा गया है।

30 p. m.

(The Member was still on his legs.)

(The Sabha then adjourned till 2 p.m. on Tuesday, the 13th March, 1956.)

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY
 540 EAST 58TH STREET
 CHICAGO, ILL. 60637

30-00000

The 2nd was then assigned to the 1st Battalion of the 10th Cavalry.

Punjab Vidhan Sabha Debates

13th March, 1956.

Vol. I—No. 9

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

	PAGES
<i>Tuesday, 13th March, 1956.</i> ..	
Starred Questions and Answers ..	1—27
News Item in the "Milap" ..	27—29
Message from the Governor ..	29
Alleged Leakage of the Budget ..	30—32
Resumption of General discussion on the Budget for 1956-57 ..	32—92

CHANDIGARH:

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab

1957

ice:

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 9, DATED
13TH MARCH, 1956

<i>Read</i>	<i>For</i>	<i>Page</i>	<i>Line</i>
Five	Fives	(9) 6	13
this	this	(9) 6	14
possessing	posssesng	(9) 8	10
Faqir	aqir	(9) 13	at S. No. 4, col. No. 3
Panchayat	Panchyat	(9) 14	3
at	ai	(9) 14	4
तरक्की	त क्की	(9) 22	6th from below
Centres	Cenrets	(9) 25	2nd from below
created	cieated	(9) 28	2nd from below
Gurdial	Gurdia	(9) 29	6
हॅडी	हॅ	(9) 42	2
Security	Sec rity	(9) 42	27
बागीचा	बागीचा	(9) 56	last line
मेहर	महर	(9) 77	3rd from below
बगैरा	बगरा	(9) 79	26
कोई	काइ	(9) 80	22
मेरु	मरु	(9) 85	3rd from below
अफसरों	अफसरी	(9) 90	3rd from below

संख्या

क्र.सं.	विवरण	प्रमाण	अवधि
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 13th March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

OPENING OF FIRE BY LANDLORDS ON THEIR TENANTS IN THANA MALOUT, DISTRICT FEROZEPUR

5257. **Shri Wadhawa Ram** : Will the Chief Minister be pleased to state the number of times the land-owners or their agents resorted to open fire on their tenants in Thana Malout, district Ferozepore, during the month of August, 1955, for purposes of securing their ejectments ?

Sardar Partap Singh Kairon : My information is that only on one occasion land-owners or their agents resorted to open fire on their tenants in Thana Malout, district Ferozepore, during the month of August, 1955, for the purpose of securing their ejectment.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਇਤਲਾਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਤਾ ਲਗੇ ਕਿ ਗੋਲੀ ਚਲਣ ਨਾਲ ਕਿੰਨੇ ਆਦਮੀ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਵਕਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਕਰ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿੰਦੇ ।

EXPENDITURE ON SECURITY MEASURES AT AMRITSAR

6322. **Sardar Khem Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure incurred by the Government on security measures adopted during the last Congress Session held at Amritsar ?

Sardar Partap Singh Kairon : The total expenditure incurred by the Government on the security measures adopted during the last Congress Session held at Amritsar amounted to about Rs 2,72,000. This expenditure, however, does not include the cost of police contingents received from other States, as the expenditure is not known at present and will be known only when the bills are received from the States concerned.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਰਮ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि खर्च की मोटी items इस में दी गई हैं या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : मन्त्रालय में यह बात नहीं पूछी गई । (This information has not been asked for in the question.)

ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : क्या मुख्य मन्त्री साहित्य बताने की कृपा करेंगे कि दूसरी States से कितनी पुलिस मंगवाई गई थी ?

अध्यक्ष महोदय : यह supplementary question कैसे पैदा होता है ? (How does this supplementary question arise ?)

श्री देव राज सेठी : जो पुलिस दूसरी स्टेट्स से मंगवाई गई थी उस का खर्च उन्होंने बताना है तो यह सवाल पैदा होता है कि वहां से कितनी पुलिस मंगवाई गई थी।

मुख्य मंत्री : मैं इस के जवाब में off hand कुछ नहीं कहना चाहता। गालबन 2,000 के करीब होगी।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या माननीय मुख्य मंत्री जी बताने की कृपा करेंगे कि यह जो 2 लाख 72 हजार के करीब पंजाब स्टेट का खर्च बताया गया है इस में सिर्फ police का expenditure ही शामिल है या और भी कोई ?

मुख्य मंत्री : इस में और चाहे कोई नाम ले लीजिए लेकिन M.L.As. का खर्च शामिल नहीं है।

श्री देव राज सेठी : Supplementary Budget के द्वारा 2,000 मज्जीद recruit रखे गए थे इसी point of view से कि Congress session में जरूरत पड़ेगी। उन recruits के होते हुए भी 2,3 हजार के करीब पुलिस बाहर के राज्यों से मंगवाने की क्यों जरूरत पड़ी ?

मुख्य मंत्री : यही तो बात है। जरूरत पड़ी थी तभी तो वहां से पुलिस मंगवाई गई थी।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो पुलिस बाहर से आई उस पर भी पंजाब गवर्नमेंट ने कुछ खर्च किया ?

अध्यक्ष महोदय : यह पहले जवाब दिया जा चुका है कि इस बारे में अभी तक कुछ खर्च नहीं किया गया। (The reply has already been given that so far nothing has been spent in this connection.)

RECRUITMENT IN THE POLICE DEPARTMENT

***6323. Sardar Khem Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of persons recruited in the Police Department cadre-wise during the period from 1st April, 1955 to 15th February, 1956, in each district of the State together with the number of Scheduled Castes amongst them ;
- (b) whether the percentage of Scheduled Castes mentioned above comes to that fixed by the Government ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement is laid on the Table of the House.

(b) During the period 1st April, 1955 to 15th February, 1956, there were two kinds of recruitments—one of the normal type for the permanent police and the other for a Temporary Emergency Force.

Every effort was made to recruit members of the Scheduled Castes-Tribes and Backward Classes up to the special quota fixed by Government. But, this could not be done successfully as suitable candidates were not forthcoming despite the specially lowered standards for them. However, as the table will show in the permanent police, 292 were recruited out of 745 giving an overall percentage of 39.2, which is about 11 per cent less than the special quota of 50 per cent in Foot Constables' rank for the year.

In the Emergency Temporary Force, only 478 could be recruited in a total of 2618, i.e., about 18·3 per cent. This Emergency Temporary Force had to be raised very urgently and mainly from ex-servicemen. For these reasons, though every effort was made to take in members of Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes, suitable recruits could not be found in desired numbers.

STATEMENT SHOWING RECRUITMENT MADE CADRE-WISE IN EACH DISTRICT AND SCHEDULED CASTES AMONGST THEM

FOOT CONSTABLES

District	REGULAR FORCE		EMERGENCY FORCE		TOTAL OF REGULAR AND EMERGENCY FORCES	
	Number recruited	Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes amongst them	Number recruited	Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes	Number recruited	Scheduled Castes/Tribes and Backward Classes
Hissar ..	10	2	234	14	244	16
Rohtak ..	50	13	263	22	313	35
Gurgaon ..	40	22	199	7	239	29
Karnal ..	34	18	209	45	243	63
Ambala ..	80	15	232	42	312	57
Simla ..	34	20	34	20
Kangra ..	15	9	301	100	316	109
Hoshiarpur ..	21	9	300	88	321	97
Jullundur ..	64	30	94	9	158	39
Ludhiana ..	36	18	50	22	86	40
Ferozepore ..	35	13	214	47	249	60
Amritsar ..	92	45	251	54	343	99
Gurdaspur ..	26	14	100	18	126	32
P.T.S. ..	1	1	..
G.R.P. ..	52	12	52	12
P.A.P. ..	154	51	154	51
F. P.B. ..	1	1	1	1
P.R.O.	171	10	171	10
Total ..	745	292	2,618	478	3,363	770

[Chief Minister]

RECRUITMENT MADE ON RANGE-WISE BASIS IN REGULAR FORCE

		Rank	Total number of recruits	Scheduled Castes, etc., among them
Jullundur Range	..	A.S.I.
Ambala Range	..	Do
Government Railway Police	..	Do
Punjab Armed Police	..	Do
Jullundur Range	..	P.S.I.	6	1
Ambala Range	..	Do	1	..

RECRUITMENT MADE ON STATE BASIS IN REGULAR FORCE

Inspector
D.S.P.	4	..
Clerks	6	..
Assistant Supdt. of Police	4	..

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ recruitment ਲਈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਉੱਚਾਈ ਅਤੇ weight ਦਾ standard ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ concession ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਉਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ recruitment ਦਾ 50 per cent quota ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਇਸ ਕਾ ਜਵਾਬ already ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (Reply has already been given.)

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਹਰਿਜਨਾਂ ਦੇ ਲਿਏ ਜੋ percentage ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ recruitment ਦੀ percentage ਕੀਤੀ ਹੈ ?

Chief Minister : It has already been replied to.

ਸ਼੍ਰੀ ਬਾਬੂ ਦਯਾਲ : ਕੀ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਹਰਿਜਨਾਂ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਮੈਂ ਕਿਸ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ seprate notice ਦੇਂ। ਆਪ ਕੀ ਹਰ ਵਕਤ ਏਸੇ supplementary ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਦੇ ਹੋ ਜੋ arise ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੇ ? ਅਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਵਾਰ ਪੁੱਛਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਲਗ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇਂ। (The hon. Member should give a fresh notice of this question. Why does the hon. Member always

ask such supplementary questions which do not arise? If he wants this information district-wise he should give notice of a separate question.)

श्री बाबू दयाल : जनाब उन्होंने फरमाया है कि हरिजनों की बहुत कम तादाद में भरती हुई है। मैं पूछना चाहता हूँ कि कौन से ज़िला से उन की भरती कम हुई है ताकि दूसरे ज़िलों के हरिजनों से कहा जाए कि वहाँ जा कर भरती हो जायें।

Mr. Speaker : This question does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, उन्होंने तो यह सवाल पहले ही कर रखा है... in each district of the State together with the number of Scheduled Castes amongst them. वह तो पहले ही यह पूछ रहे हैं।

श्री बाबू दयाल : जनाब मैं तो एक सवाल भी irrelevant नहीं पूछता।

Chief Minister : Sir, this information is given in the statement which has been laid on the Table of the House.

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब वह आप को दे चुके हैं। (He has already given a reply to this.)

पंडित श्री राम शर्मा : उन को तो पता ही नहीं है और आप जाबते का लिहाज़ करते हैं।

मुख्य मंत्री : एक ही बात नहीं बल्कि उन को किसी बात का भी पता नहीं है।

अध्यक्ष महोदय : आप बार बार जाबते की क्यों बात करते हैं? (Why does the hon. Member talk of procedure again and again?)

पंडित श्री राम शर्मा : इसलिए कि Minister को ज़्यादा से ज़्यादा information देनी चाहिए।

मुख्य मंत्री : ਬਾਰ ਬਾਰ ਇਕ ਹੀ point ਤੇ ਨਹੀਂ।

Sardar Khem Singh : It is stated in the statement under the heading "Recruitment made on range-wise basis in regular force", that 7 persons were appointed as Prosecution Sub-Inspectors for the Jullundur Range. Out of them one belongs to the Scheduled Castes.

ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ? ਕੀ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਖੋਲ੍ਹ ਕਰਕੇ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ quota ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ?

मुख्य मंत्री : ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਆਏ ਸਨ ਉਹ ਉਸ ਮਿਆਰ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

Sardar Khem Singh : It is also stated in the statement under the heading "Recruitment made on State basis in regular force", that four persons were appointed as Deputy Superintendents of Police, six as Clerks and four as Assistant Superintendents of Police. But none of them is a Harijan... ਕੀ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਹਰੀਜਨ gazetted officers ਮਿਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਇਤਨੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ । ਆਪ ਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜੇ ਮਿਲਦੇ ਤਾਂ ਪੂਰਾ quota ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਖਦੇ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜ਼ਰਮੀ : ਕਥਾ ਇਨ posts ਕੇ ਲਿਏ Scheduled Castes ਕੇ ਤੁਸੀਂਦਵਾਰ ਆਏ ਹੀ ਨਹੀਂ ਯਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਉਨਕੀ unfit ਸਮਝ ਕਰ ਰਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ਤਾਂ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜ਼ਰਮੀ : ਕਥਾ ਧਰ information ਉਨ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਹੋ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਨਹੀਂ ਜੀ ।

EXPENDITURE ON INDUSTRY AND EDUCATION IN SECOND FIVE-YEAR PLAN

***6282. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- The total expenditure initially proposed by the Government to the Planning Commission for inclusion in the Second Five Year Plan in the State, along with the expenditure out of this proposed to be incurred on Industry and Education separately;
- the total expenditure for the Second Five-Year Plan in the State as approved by the Planning Commission along with the expenditure approved for being incurred on Industry and Education ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The total expenditure initially proposed by the State Government to the Planning Commission for inclusion in the Punjab Second Five-Year Plan was Rs 32,019 lakhs (gross). Out of this the expenditure proposed for Industries was Rs 2,566 lakhs (gross) and for Education (including technical education) Rs 2,944 lakhs.

(b) The total expenditure for the Punjab Second Five-Year Plan, as finally approved by the Planning Commission, and for Industry and Education, separately, is as under :—

<i>Rupees in lakhs</i>			
		Gross	Net
(i) Total Plan Expenditure	..	14,809	12,620
(ii) Industry	..	743	713
(iii) Education (including technical education)		1,428	1,188

EMPLOYMENT UNDER THE SECOND FIVE-YEAR PLAN

***6283. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether the Government has undertaken any survey for finding out the unemployment situation in the State ;

(b) the total direct and indirect new employment likely to result from the implementation of the Second Five-Year Plan in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No, Government have not undertaken any survey for finding out the unemployment situation in the State.

(b) Direct employment—1,60,213 average per year; indirect employment—64,000.

These figures do not take into account employment that may be generated from Central Schemes directly administered by the Government of India.

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ survey ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਪਣੀ ਸਪੀਚ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰਮਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮੈਂ unemployment ਬਹੁਤ ਕਮ ਹੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ figures ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਧਰਮ ਕੌਣ ਕਹਾ ਗਯਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਕਈ ਅਕਲ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਅਕਲ ਧੁੰ ਹੀ ਚਲਦੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੋ ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਹਰ ਸਾਲ directly ਜਾਂ indirectly ਭਰਤੀ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ—ਸੈਂਟਰਲ ਸਕੀਮਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ—ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸੇ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ ਕਿ unemployment ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਚਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਾ ।

ਅੰਗੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਸਵਾਲ ਦੇ 'ਕੀ' ਪਾਟੇ ਮੈਂ ਬਤਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ directly ਆਰ indirectly ਕੋਈ ਸੱਤਾ ਦੋ ਲਾਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਆਦਮੀ employ ਕੀਏ ਜਾਣਗੇ । ਕਥਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ broad analysis ਬਤਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਕਿਸ industry ਮੈਂ ਕਿਤਨੀ employment ਹੋ ਸਕੇਗੀ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸ ਵੀ ਸਕਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਉਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ estimates ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

ਅੰਗੀ ਧਰਮ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਜਵਾਬ ਮੈਂ direct ਆਰ indirect employment ਦੇ figures ਦਿਏ ਗਏ ਹਨ । ਕਥਾ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਸਹਾਇਯ ਧਰਮ ਬਤਾਨੇ ਦੀ ਕ੍ਰਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਧਰਮ figures ਪੰਜ-ਸਾਲ ਦੀ Plan ਮੈਂ ਬਰਾਬਰ ਏਸੇ ਹੀ ਰਹੇਗੇ ਧਰਮ ਖਰਚੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇਗੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Per year ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ average ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਤੀਸਰੇ ਸਾਲ ਕੋਈ industry ਲਗਾਈ ਹੈ ਉਸਦਾ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਪਹਿਲੇ ਲਗਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ average basis ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟਾ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ।

ਅੰਗੀ ਕਾਕੂ ਦਯਾਲ : ਇਸ employment ਦੇ ਅੰਦਰ Ministers ਅੰਗੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : Ministers ਤਾਂ employed ਹੋ ਚੁਕੇ ਨੇ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਅਜੇ
ਤੀਕਰ unemployed ਹੀ ਹਨ (ਹਾਸ) ।

ALIENATION OF LAND IN VILLAGES JHUMIAN WALI, ETC., IN DISTRICT
FEROZEPORE

***6028. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation
be pleased to state—

- the number of landowners possessing more than 30 standard acres of land in villages Jhumian Wali, Nihal Khera and Gobind-Garh of tehsil Fazilka, district Ferozepore, in the year 1947 ;
- the number of landowners possessing more than thirty standard acres at present in the villages referred to in part (a) above ;
- the names of landowners in the villages referred to in part (a) above who have alienated the ownership (Tamligi Intqal) of their lands along with the names of those to whom it has been alienated during the period from 1947 up-to-date ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 9,11 and 13, respectively.

(b) 46; 31 and 70, respectively.

(c) A statement giving the requisite information is given below:—

THE NAMES OF LANDOWNERS IN VILLAGE JUMIAN WALI, NIHAL KHERA, GOBIND GARH, WHO HAVE ALIE NATED THE OWNERSHIP OF THEIR LAND ALONG WITH THE NAMES OF THOSE TO WHOM IT HAS BEEN ALIENATED DURING THE PERIOD FROM 1947 UP-TO DATE.

(1)	(2)	(3)
Serial No.	Names of land owners who have alienated their ownership during the period from 1947 up-to-date	Names of those to whom it has been alienated
VILLAGE JHUMIAN WALI		
1	Gulab Dass, son of Rattan Dass	Assa Ram, son of Gulab Dass.
2	Ditto ..	Bhani Ram, son of Gulab Dass.
3	Ditto ..	Ditto
4	Ditto ..	Madan Lall, son of Gulab Dass.
5	Hazari Dass, son of Rattan Dass	Mani Ram, son of Hazari Dass.
6	Ditto ..	Daya Ram, son of Hazari Dass.
7	Ditto ..	Dhaunkal, son of Hazari Dass.
8	Ditto ..	Ditto ..
9	Girdhari Dass, son of Rattan Dass	Ginesh Dass, son of Girdhari Dass.
10	Ditto ..	Ditto

(1)	(2)	(3)
Serial No.	Names of landowners who have alienated their ownership during the period from 1947 up-to-date	Names of those to whom it has been alienated
VILLAGE JHUMIAN WALI		
11	Girdhari Dass, son of Rattan Dass	Bhur Dass, son of Hazari Dass.
12	Ditto ..	Ditto
13	Ditto ..	Dongar Dass, son of Girdhari Dass.
14	Ditto ..	Ditto
15	Ditto ..	Ram Parkash, son of Narsing Dass.
16	Ditto ..	Ditto
17	Ditto ..	Pirthee Dass, son of Girdhari Dass.
18	Ditto ..	Ditto
19	Tikam Dass, son of Hanuman Dass	Mohan Dass, son of Tikam Dass.
20	Ditto ..	Ditto
21	Ditto ..	Ditto
22	Seva Dass, son of Hanuman Dass	Ram Kishan, son of Seva Dass
23	Ditto ..	Gaja Nand, son of Seva Dass.
24	Tulsi Dass, son of Hanuman Dass	Ram Gopal, son of Tulsi Dass.
25	Ditto ..	Ditto
26	Ditto ..	Ditto
27	Ditto ..	Sukha Ram, son of Tulsi Dass.
28	Mohan Dass, son of Tikam Dass	Ram Parkash, Udho Ram, sons of Mohan Dass.
29	Jee Sukh, son of Mota ..	Raja Ram, Jai Ram, Ganga Lall, Rameshwar, Harbans Lal, sons of Jee Sukh.
30	Shankar Dass, son of Hari Dass ..	Ganesh, Ghula, sons of Shankar Dass.
31	Pitram Dass, son of Hari Dass ..	Rameshwar, Vija Kumar, sons of Pitram.
32	Balkishen, son of Hari Dass ..	Chokas Dass, Jagdish Rai, sons of Balkishan.
33	Shanker Dass, son of Hari Dass ..	Rajinder Lall, Mani Ram, Nand Kishore, sons of Shankar Dass.
34	Mohan Dass, son of Tikam Dass	Mst. Jai Kaur, w/o Tekam Dass.
35	Ram Gopal Dass, son of Tulsi Dass	Brij mohan, Nand Kishore, sons of Sukhram Dass.
36	Ditto ..	Mst. Sona Devi, w/o Tulsi Dass.
37	Sukhram Dass, son of Tulsi Dass	Ditto

[Minister for Public Works and Education]

(1)	(2)	(3)
Serial No.	Names of landowners who have alienated the ownership during the period from 1947 up-to-date	Names of those to whom it has been alienated
VILLAGE JHUMIAN WALI		
38	Asa Ram, son of Gulab Dass ..	Mst. Tej Wati, w/o Asa Ram.
39	Bhani Ram, son of Gulab Dass ..	Mst. Sona Devi, w/o Bhani Ram.
40	Madan Lall, son of Gulab Dass	Mst. Shila Devi, w/o Madan Lall.
41	Mani Ram, son of Hazari Dass	Mst. Kamla Devi, w/o Mani Ram.
42	Daya Ram, son of Hazari Dass	Mst. Kamla Devi, w/o Hari Ram.
43	Dhaunkal Ram, son of Hazari Dass	Mst. Punan, w/o Dhaunkal.
44	Ganesh Das, son of Girdhari Ram	Mst. Laxmi Devi, w/o Ganesh Dass.
45	Ditto ..	Bhagwan Dass, son of Ganesh Dass.
46	Bhur Dass, son of Girdhari Dass	Mst. Parsin Wati, w/o Bhur Dass.
47	Donger Dass, son of Girdhari Dass	Mst. Muni Devi, w/o Donger Dass.
48	Ram Parkash, son of Nirsing Dass	Mst. Manghi Devi, m/o Om Parkash.
49	Pirithi Ram, son of Girdhari Dass	Mst. Savitri Devi, w/o Pirithi Ram.
50	Girdhari Dass, son of Rattan Dass	Mst. Lakshmi Devi, w/o Ganesh Dass.
51	Ditto ..	Mst. Parsin Wati, w/o Bhur Dass..
52	Ditto ..	Mst. Muni Devi, w/o Donger Dass.
53	Ditto ..	Mst. Manghi Devi, m/o Om Parkash.
54	Ditto ..	Mst. Savitri Devi, w/o Pirithi Ram.
55	Gulab Dass, son of Rattan Dass	Jai Dev, son of Asa Ram.
56	Hazari Dass, son of Rattan Dass	Udmi Dev, D/o of Mani Ram.
57	Ditto ..	Mathra Dass, son of Mani Ram.
58	Ditto ..	Shankuntla Devi, daughter of Daya Ram.
59	Tikam Dass, son of Hanuman Dass	Mst. Jai Kaur, w/o Tikam Dass.
60	Shanker Dass, son of Hari Dass..	Mst. Manan, w/o Shankar Dass.
61	Tikam Dass, son of Hanuman Dass	Mst. Rami, w/o Mohan Dass.
62	Sukhran Dass, son of Tulsi Dass	Om Parkash, son of Sukh Ram.
63	Ram Gopal Dass, son of Tulsi Dass	Mst. Amrit Devi, w/o Ram Gopal Dass.
64	Ditto ..	Mani Ram, son of Ram Gopal Dass.
65	Balkishan Dass, son of Hari Dass	Mst. Jarti Devi, w/o Balkishen Dass.

(1)	(2)	(3)
Serial No.	Names of landowners who have alienated their ownership during the period from 1947 up-to-date	Names of those to whom it has been alienated
VILLAGE JHUMIAN WALI		
66	Pritam Dass, son of Hari Das ..	Mst. Sona Devi, w/o Pit Ram Dass.
67	Gaja Nand, son of Seva Dass ..	Mst. Wirkhan Devi, w/o Gaja Nand.
68	Ram Kishan, son of Seva Dass ..	Mst. Chuni Devi, w/o of Ram Kishen.
69	Ram Kishen, son of Seva Ram	Natha Ram, son of Ram Kishen.
70	Ram Kishen, son of Seva Das ..	Bhagwan Das, son of Ram Kishen.
71	Seva Dass, son of Hanuman Das	Mst. Saghmi Devi, w/o Seva Dass.
72	Tikam Dass, son of Hanuman Das	Sohan Lal, son of Tikam Dass.
73	Ditto ..	Mst. Jai Kaur, w/o Tikam Dass.
74	Ditto ..	Om Parkash, son of Sohan Dass.
75	Bhur Dass, son of Girdhari Dass	Murari Lal, son of Bhur Dass.
76	Parsin Wati, w/o Bhur Dass ..	Ditto
77	Bhur Dass, son of Girdhari Dass	Bhagirath, son of Bhur Dass
78	Parsin Wati, w/o Bhur Dass ..	Ditto
79	Bhur Das, son of Girdhari Dass	Dalip Singh, son of Bhur Dass
80	Parsin Wati, w/o Bhur Dass ..	Ditto
81	Bhur Dass, son of Girdhari Dass	Subesh Chander, son of Bhur Dass.
82	Parsin Wati, w/o Bhur Dass ..	Ditto
83	Ditto ..	Ram Partap, son of Bhur Dass.
84	Bhur Dass, son of Girdhari Dass	Ditto
85	Ditto ..	Ashok Kumar, son of Bhur Dass.
86	Parsin Wati, w/o Bhur Dass ..	Ditto
VILLAGE GOBIND GARH		
1	Mst. As Kaur ..	Pritam Singh, Kartar Singh, sons of Sher Singh.
2	Pritam Singh, son of Sher Singh	Mst. Basant Kaur, w/o Harcharn Singh. Ujagar Singh, Harbans Singh, sons of Pritam Singh (equal shares).
3	Kartar Singh, son of Sher Singh	Mst. Sahib Kaur, w/o Balbir Singh. Mohinder Singh, Mukand Singh, Teja Singh, sons of Kartar Singh.
4	Bachan Singh, son of Dewan Singh	Hari Singh, Inder Singh, Hakam Singh, Jit Singh, sons of Bachan Singh (equal shares).

[Minister for Public Works and Education]

(1)	(2)	(3)
Serial No.	Names of landowners who have alienated their ownership during the period from 1947 up-to-date	Names of those to whom it has been alienated
VILLAGE GOBIND GARH		
5	Narain Singh, son of Waryam Singh	Sher Singh, Jaswant Singh, Balwant Singh, sons of Narain Singh.
6	Chattar Singh, son of Bhajan Singh	Ajaib Singh, Achhar Singh, Chattar Singh, sons of Mukand Singh.
7	Bhup Singh, son of Bahal Singh ..	Hari Singh, Mehar Singh, Swaran Singh, Kalwant Singh, Puran Singh, sons of Bhup Singh.
8	Sunder Singh, son of Kaku Singh	Jugraj Singh, Jagroop Singh, sons of Sunder Singh
9	Inder Singh, son of Kaku Singh ..	Balwant Singh, son of Bagha Singh. Angrez Singh.
10	Sajjan Singh, son of Kaku Singh	Har Kaur, w/o Harcharan Singh. Avtar Singh, son of Sajjan Singh.
11	Gulab Singh, son of Ala Singh ..	Sant Kaur, w/o Gulab Singh. Tara Singh, son of Gulab Singh. Angrez Kaur, w/o Tara Singh.
12	Pritam Singh, son of Sher Singh	Manjit Kaur, Lakhmi Kaur, daughters of Harcharan Singh.
13	Basant Kaur, w/o Prem Singh ..	Sarjit Kaur, Upinder Kaur, daughters of Harcharan Singh.
14	Harcharan Singh, son of Pritam Singh	Gurpal Singh, son of Harcharan Singh. Gopal Kaur, w/o Harcharan Singh.
15	Ujaggar Singh, son of Prem Singh	Bhagwant Kaur, w/o Ujagar Singh. Surinderjit Kaur, daughter of Harcharan Singh.
16	Harbans Singh, son of Prem Singh	Raj Bahal Kaur, Harbans Singh, Lok Raj Kaur, daughters of Harbans Singh.
17	Kartar Singh, son of Sher Singh	Mohinder Kaur, Tej Kaur, daughters of Kartar Singh.
18	Sahib Kaur, w/o Kartar Singh ..	Daljit Kaur, daughter of Balbir Singh.
19	Balbir Singh, son of Kartar Singh	Surjit Kaur, w/o Balbir Singh. Virinder Singh, son of Balbir Singh.
20	Joginder Singh, son of Kartar Singh	Gurcharan Kaur, w/o Joginder Singh. Kanwal Jit Singh, son of Joginder Singh.
21	Harjinder Singh, son of Kartar Singh	Surinder Kaur, w/o Rajinder Singh. Harjinder Kaur, daughter of Rajinder Singh.
22	Mohinder Singh, son of Kartar Singh	Jagir Kaur, w/o Mohinder Singh. Balbir Singh, son of Mohinder Singh. Baljit Kaur, daughter of Mohinder Singh.
23	Teja Singh, son of Kartar Singh	Harpal Singh, son of Balbir Singh. Gurmit Kaur, Sukhjit Kaur, daughters of Mohinder Singh.
24	Bachan Singh, son of Dewan Singh	Panjab Kaur, w/o Bachan Singh.

(1)	(2)	(3)
Serial No.	Names of landowners who have alienated their ownership during the period from 1947 up-to-date	Names of those to whom it has been alienated
VILLAGE NIHAL KHERA		
1	Mam Raj, son of Kheta Ram ..	Tan Sukh, Chenchal Rai, Lal Chand, Tirlok Chand, Pirthi Raj, sons of Mam Raj.
2	Suraj Mall, son of Kheta Ram ..	Gokal Chand, Mukand Lal, Kundan Lal, sons of and Tulsi w/o Suraj Mall.
3	Hari Ram, son of Kheta Ram ..	Ranjit Singh, Baldev Singh, sons of and Mst. Hardevi, w/o Sher Singh.
4	Lakhmi Chand, son of Hari Ram	aqir Chand, Mehar Ditta, and Mst. Udmi, w/o Lakhmi Chand.
5	Amir Chand, son of Hari Ram ..	Diwan Chand, Kishen Chand, sons of and Mst. Jamna, w/o Amir Chand.
6	Jasa Ram, son of Raman ..	Todar Mall, Mani Ram, sons of and Mst. Shagna, w/o Jesa Ram.
7	Todar Mall, son of Jassa Ram ..	Shanpat, Mehar and Mst. Manan, w/o Todar Mall.
8	Mani Ram, son of Jassa Ram ..	Dal Chand, Shiv Karan, sons of and Mst. Jai Kaur, w/o Mani Ram.
9	Raja Ram, son of Raman ..	Mst. Badami, w/o and Ram Partap, Ram Kishen, Ram Sarup, Ram Jas, Ram Parkash, Ram Kumar, Ram Narinjan, Ram Kanwar, sons of Raja Ram.
10	Konbha Ram, son of Ganga Ram	Kewal Kishen, Tara Chand, Hans Raj, Om Parkash, sons of and Mst. Harkaur, w/o Konbha Ram.
11	Babu Ram, son of Ganga Ram ..	Mohan Lal, Sohan Lal, Madan Lal, Roshan Lal, sons of and Mst. Guran, w/o Babu Ram.
12	Nopa Ram, son of Ganga Jal ..	Mst. Rajni, w/o Nopa Ram.

**TRANSFER OF SHAMILAT LAND TO PANCHAYAT IN VILLAGE CHOORIWALA,
DISTRICT FEROZEPURE**

***6029. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the area of shamilat land in village Chooriwala, thana Dhunna, Khuian Sarwar in district Ferozepore ;
- (b) the date on which this shamilat land was transferred to the Gram Panchayat together with the date on which the Village Panchayat was actually given possession thereof ;

[Shri Teg Ram]

(c) the area of the said land under cultivation, banjar and under residential houses, respectively; and

(d) the names of persons to whom the Panchyat has leased out the cultivable land along with the area thereof and the rate at which it has been leased out in each case ?

Professor Sher Singh : The information is being collected and will be supplied to the Member as soon as it becomes available.

ALIENATION OF SURPLUS AREA OF LAND IN THE STATE

***6258. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total area of surplus land sold or alienated Tehsil-wise in the State after the enforcement of the Punjab Security of Land Tenures (Amendment) Act, 1955 ?

Professor Sher Singh : The area of the surplus land has not been determined so far because the procedure for its determination is laid down in the Punjab Security of Land Tenure Rules, 1955, which are being finalized.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕੀ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਨੀਅਮ ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ gazette ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ?

ਸਾਂਝੀ : ਅਜੇ ਗਜ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਕਦੋਂ ਤੀਕਰ ਉਹ ਗਜ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ?

ਸਾਂਝੀ : ਜਲਦੀ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੀਅਮਾਂ ਦੇ ਨ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਪੇਚੀਦਾ ਮਸਲਾ ਸੀ । ਅਸਾਂ ਇਕ ਇਕ ਮਸਲਾ ਹਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਦੇਰ ਲਗ ਗਈ । ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਸਲਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਲਗ ਗਈ ।

REMISSION OF LAND REVENUE AND ABIANA

***6281. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether the Government has decided to grant full remission in respect of Abiana and Land Revenue in cases where loss due to floods was up to 50 per cent instead of 75 per cent and partial remission for losses up to 25 per cent instead of 50 per cent ; if so, the total number of persons covered by full and by partial remission and the total amount remitted or likely to be remitted in each case separately ;

(b) whether the Government has decided to grant remission of Land Revenue and Abiana to flood sufferers on the basis of area of land affected by floods; if so, the areas of land, if any, demarcated for full and partial remission separate ;

- (c) whether the Land Revenue and Abiana has been calculated on the basis of remission for loss up to 75 per cent only and is being realised accordingly ; if so, the action taken to stop such realisations ?

Professor Sher Singh : (a) *First part*—Yes.

Second part—Information is being collected and will be supplied as soon as possible.

(b) *First part*—Yes, the remissions are to be granted over areas classified according to the extent of damage.

Second part—Information is being collected.

(c) *First part*—Full remission of Land Revenue and abiana is to be allowed in the case of areas where the extent of damage is 50 per cent or more.

Second part—No case has come to notice of Government where realisations have been made on the basis of full remission for 75 per cent damage.

GRANT OF LAND TO HARIJANS ON PERMANENT BASIS

***6324. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Government has decided to grant land to the Harijans in the State on a permanent basis ; if so, the total area of land so far granted in each district ?

Professor Sher Singh : *Part I*—No.

Part II—Does not arise.

REMOVAL OF STALL AT MANDI GANNAUR, DISTRICT ROHTAK

***6221. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that in the month of August, 1955 the stall-holders at Mandi Gannaur, district Rohtak were asked by the Municipal Authorities to remove their stalls from the road-side ;

(b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, whether the Government has intervened in the matter ; if so, to what result ?

Professor Sher Singh : (a & b) Not the Municipal Authorities, but the P.W.D., Buildings and Roads Branch asked the stall-holders at Mandi Gannaur to shift their stalls which encroached on the road. Government are, however, trying to give them alternative accommodation before shifting their present sites.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं वजीर मुतालिका से या दूसरे मंत्री से पूछ सकता हूँ कि क्या इस मामले में कोई कार्यवाई की गई थी या नहीं ?

मंत्री : उन्हें अभी उठाया नहीं गया । उन्हें alternative accommodation देने के बाद वह जगह खाली कराई जाएगी ।

पंडित श्री राम शर्मा : मेरा सवाल यह है कि जब दुकानदारों ने यह शिकायत की कि जो लोग उन की दुकानों के आगे stall लगाए बैठे हैं उन के वहां बैठने से उन्हें बहुत नुकसान हो रहा है तो उन्होंने एक representation भेजी। क्या उस representation पर महकमा P.W.D. ने कोई कार्यवाई की थी ?

मंत्री : इस representation के मुताबिक यदि आप कुछ जानना चाहते हैं तो इस के लिए नोटिस दे दें।

अध्यक्ष महोदय : आप उन्हें अपने colleague से पूछ लेने दें ; आप इतनी जल्दी क्यों करते हैं ? (Please let him consult his colleague. Why is the hon. Member so impatient ?)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि 15th August, 1955 को महकमा P.W.D. ने वहां मुनार्दी कराई थी कि वह लोग फौरन वहां से stall उठा लें और इस पर उन्हो ने 15 दिन की मोहलत मांगी थी ?

अध्यक्ष महोदय : यह आप क्यों पूछते हैं ? यह supplementary question नहीं है। (Why does the hon. Member ask this question ? This is not a supplementary question.)

He is giving information and making suggestions. But at the same time, he is trying to elicit answers from the Minister on the basis of that information.

पंडित श्री राम शर्मा : सवाल तो यह पूछा है कि जब यह representation P.W.D. वालों के पास गई तो क्या उन्होंने कोई कार्यवाई की ? लेकिन इस का जवाब देने में माननीय वर्जीर टालमटोल कर रहे हैं।

अध्यक्ष महोदय : इस सवाल का जवाब यह दिया गया है (This is the reply given to this question—)

“The P.W.D. Buildings and Roads Branch asked the stall-holders at Mandi Gannaur to shift their stalls which encroached on the road. Government are, however, trying to give them alternative accommodation before shifting their present sites.”

आप और क्या पूछना चाहते हैं ? वह तो जवाब में आ गया है। (What else does the hon. Member want to know ? This thing is already included in this reply.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं तो यही पूछना चाहता हूं कि उन्होंने कोई कार्यवाही की या नहीं की। क्या यह अमर वाक्या नहीं है कि कार्यवाही जो उन्होंने करनी थी वह अभी नहीं की गई थी। Government ने वह सारे कागजात अपने पास मंगा लिए हैं और अपने पास दबाए बैठी है ?

अध्यक्ष महोदय : यह आप कैसे पूछ सकते हैं ? (How can the hon. Member ask this supplementary ?)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं उन्हें इस की याद ताज़ा कराने के लिए यह पूछता हूं कि क्या गवर्नमेंट को इस का पता है ?

अध्यक्ष महोदय : आप यह खाह मखाह पूछ रहे हैं। (The hon. Member is unnecessarily asking this question.) The answer is very clear.

Pandit Shri Ram Sharma : No, Sir, it is not clear. On the other hand it is very vague and evasive. The Government should not give such answers.

Chief Minister : The hon. Member can have a different opinion.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह दरियाफत करना चाहता हूं कि क्या P.W.D. ने district level पर इस मामले में stalls को उठाने के लिए कोई कार्य-वाही की थी ?

Mr. Speaker : It has already been answered.

Pandit Shri Ram Sharma : No, Sir, it has not been answered. Sir, will you kindly tell me what is his answer ?

लोक कार्य तथा शिक्षा मंत्री : इस का जवाब मैं फिर बता देता हूं और मैं यह इस में से पढ़ कर नहीं बताता बल्कि जबानी जवाब देता हूं।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. क्या मुतअल्लिका महकमा के वजीर की मौजूदगी में दूसरे महकमे के वजीर सवाल का जवाब दे सकते हैं ; और यह जो जवाब दे रहे हैं इस में क्या आप की मंजूरी है ?

लोक कर्म उमे शिक्का मंत्री : ਇਹ ਸਵਾਲ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਅਲੁਕ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਆਪ ਨੇ ਗਲਤ ਵਜ਼ੀਰ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ ।

अध्यक्ष महोदय : ऐसा करने में मेरी मंजूरी है। (This has my permission.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने तो ठीक लिखा था और मैं अब भी कहता हूं कि यह गलत छप गया है।

माल तथा सिंचाई मंत्री : आप ने पूछा है—

“whether he is aware of the fact that in the month of August, 1955, the stall-holders at Mandi Gannaur, District Rohtak, were asked by the Municipal authorities to remove their stalls from the road-side” ?

Pandit Shri Ram Sharma : It is a mis-print.....

Chief Minister : What can we do ?

Pandit Shri Ram Sharma : See the original copy.

आप बता दें कि क्या जवाब है। आप ने जवाब तो दिया नहीं।

मंत्री : P.W.D. वालों ने उन्हें कहा कि आप ने यह जगह encroach की हुई है इसलिए यह जगह उन्हें खाली करनी पड़ेगी। इसके लिए गवर्नमेंट अब यह कर रही है कि पहले उन्हें कोई और जगह दी जाएगी बाद में वह जगह खाली कराई जाएगी।

पंडित श्री राम शर्मा : जिस वक्त लोगों ने representation की और P.W.D. ने stall-holders को वह जगह खाली करने के लिए कहा तो क्या यह बात ठीक नहीं है कि उस वक्त पंजाब गवर्नमेंट ने इस मामले के अन्दर interfere किया ?

Mr. Speaker : It does not arise.

Pandit Shri Ram Sharma : It does arise, Sir.

अध्यक्ष महोदय : आज आप को क्या हो गया है । बड़ा छोटा सा सवाल है और आप बाह मबाह जोश में आ गए हैं । (What has happened to the hon. Member today ? It is an ordinary question. He is unnecessarily getting agitated over it.)

पंडित श्री राम शर्मा : तो मैं पूछता ही नहीं ।

PROTECTION OF VILLAGES KOLIAN, ETC., IN HOSHIARPUR DISTRICT AGAINST FLOODS

*6192. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any steps are being taken to protect the villages of Kolian, Mussahabpur, Kalota, Nowshehra Salhowal and Sanyal, situated on the banks of river Beas in Mukerian Sub-tehsil, district Hoshiarpur from floods ; if so, what ?

Professor Sher Singh : The villages of Kolian, Mussahabpur, Haler Janardhan, Mantabpur, Kalota, Nowshehra Salhowal and Sanyal in Hoshiarpur District, situated on the bank of river Beas are outside the Irrigation Boundary and no complaint has ever been received for protecting these villages from floods.

CONTROL OF CHOS IN HOSHIARPUR DISTRICT

*6193. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any steps have so far been taken to train and control the flow of chos in Hoshiarpur District and whether the preliminary survey in this respect has been completed?

Professor Sher Singh : Yes, the area under "Chos" has been almost completely surveyed and other steps to check the Cho menace are well in hand.

REPRESENTATION FROM ZAMINDARS OF VILLAGE HUMAYUNPUR, DISTRICT ROHTAK

*6220. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any representation from the Zamindars of village Humayunpur, district Rohtak, for extending irrigation to their 6,000 acres of land has recently been received by the Government ; if so, the action, if any, taken thereon?

Professor Sher Singh : No such representation has been received by Government.

PROGRESS ON BHAKRA DAM

***6273. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the progress made in connection with the work relating to Concrete Laying in square feet at Bhakra Dam during the year 1955-56 up-to-date ?

Professor Sher Singh : 81,722 cubic yards (not square feet) of concrete were placed up to the 29th February, 1956.

VISITS TO BHAKRA AND NANGAL DAMS BY PRIME MINISTERS OR HEADS
OF OTHER COUNTRIES

***6274. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the names of Prime Ministers of other countries or their Presidents who visited the Bhakra and Nangal Dams during the years 1953-54, 1954-55 and 1955-56 respectively; together with the total expenses incurred in connection with each such visit ?

Professor Sher Singh : Names of Prime Ministers or Presidents of other countries, who visited Bhakra and Nangal Dams are given below :—

1953-54	Date of Visit
Nil	
1954-55	..
1. His Highness The Maharaja of Bhutan	.. 21st January, 1954
2. Marshal Tito, President, Republic of Yugoslavia	23rd December, 1954
3. His Highness the Maharaja of Sikkim State	.. 31st January, 1955
1955-56	
4. Syed Ismail-di-Azhari, the Prime Minister of Sudan	1st May, 1955
5. His Royal Highness Saif Absslass, the Prime Minister of Yemen	4th June, 1955
6. Dr. Mohd Hatta, Vice-President, Indonesia	.. 30th October, 1955
7. Their Majesties the King and Queen of Nepal	11th November, 1955
8. Mr. Bulganin, Prime Minister of U.S.S.R. and Mr. Khrushchev	22nd November, 1955
9. Their Majesties the Shah and Queen of Iran	.. 20th February, 1956

No expenditure has been incurred in connection with their visits by the Punjab Government.

GRANT-IN-AID TO HIGH SCHOOLS IN THE STATE

***6194. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total number of High Schools in the State and the total amount given to each as grant-in-aid during the years 1953-54, 1954-55 and 1955-56 separately?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The number of recognised High Schools excluding Government Schools in the State is 521. As regards the payment of grant-in-aid to them for the years 1953-54 and 1954-55, the number is referred to the five-yearly printed statement of grants for the year 1950-51 to 1954-55, a copy of which has already been delivered to the hon. Member. Similar information for the year 1955-56 is being compiled.

GRADES OF TRAINED TEACHERS

***6219. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the grades of pay of B.T. and Senior Trained Teachers, respectively, in Government schools at present ;
- (b) the reasons for disparity ; if any, in the pay scales of teachers referred to in part (a) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) B.A., B.T., Senior Masters are recruited in the grade of Rs 110—8—190/10—250. They can rise to the higher grades of the service. The Senior Trained Teachers are recruited in the grade of Rs 50—3—80/4—100 and can rise to the grades of Rs 105—7—140 and Rs 140—10—220.

(b) Masters and Teachers are borne on two different sections of the service and are entitled to different grades of pay on the basis of their educational qualifications and the varying nature of responsibility and the duties entrusted to them.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि इन Senior Trained Teachers के अन्दर Senior Basic Trained Teachers शामिल हैं या नहीं ?

मंत्री : कह नहीं सकता । मुझे ऐसी इत्तलाह नहीं है मगर मेरा ख्याल है कि शामिल हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूँ कि B.T. और Senior Basic Trained Teachers के दाखले और grade में फर्क क्यों है ?

मंत्री : Basic Trained के मुताल्लिक दरियाफ्त करके बताऊंगा । हां अलबत्ता जो Senior Masters हैं उन की qualifications ज्यादा और Senior Trained Teachers की कम होती हैं । इन में से middle pass भी हो सकते हैं । Senior Masters B.T. वगैरह होते हैं । दूसरे S.V. और J. V. होते हैं और छोटी जमातों को पढ़ाते हैं ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं बड़ी जमातों को पढ़ाने वाले Senior Basic Teachers जो B.T. होते हैं के मुताल्लिक पूछता हूँ ?

मंत्री : इस का जवाब इस वक्त मैं नहीं दे सकता ।

अध्यक्ष महोदय : कल दे दें । (The hon. Minister may supply him the reply tomorrow.)

मंत्री : हां कल दे दूंगा ।

WATER-SUPPLY SCHEME FOR KHAROTI, TEHSIL DEHRA, DISTRICT KANGRA

***6353. Thakur Mehar Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the date when work on the water-supply scheme at Kharoti, tehsil Dehra, district Kangra, is likely to be started?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The water-supply scheme for Tikkas, Kharoti, Tappa, Kalohan, etc., of tehsil Dehra, district Kangra, is estimated to cost Rs 96,262 and has been included in the First Five-Year Plan for the National Water-Supply and Sanitation Scheme. 50 per cent of this will be given by the Central Government as subsidy. The Sanitary Board has also decided to give 15 per cent grant-in-aid for this scheme. The execution of the scheme has, however, been held up because the beneficiaries have not yet contributed their share which will amount to at least 20 per cent of the estimated cost.

STARTING OF NEW SUGAR MILLS IN THE STATE

***5968. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Finance be pleased to state the steps taken by the Government to start New Sugar Mills in the State during the year 1955-56?

Professor Sher Singh : Government have decided to set up a Co-operative Sugar Mill at Panipat. The Panipat Co-operative Sugar Mills, Ltd., was registered on the 11th December, 1955, under the Co-operative Societies Act, 1954. The factory is expected to start functioning in January, 1957. Two Sugar Mills on Co-operative basis were registered during the previous year at Bhogpur, District Jullundur and Rohtak. They are expected to go into operation during the next Cane Crushing Season.

पंडित श्री राम शर्मा : वजीर साहिब ने बताया है कि गवर्नमेंट ने यह steps Sugar Mills start करने के लिए उठाए। क्या इन steps में वजीरों और सरकारी अफसरों द्वारा shares का बेचते फिरना भी शामिल है?

मंत्री : हम लोगों से प्रेरणा तो कर सकते हैं। जब हम ने Socialistic Pattern of Society बनाना है तो प्रेरणा करने में क्या हर्ज है?

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब को पता है कि इनके जो predecessors थे बड़ी तेजी के साथ घूम कर लोगों को shares लेने के लिए कहते थे?

मंत्री : यह तो हिम्मत की बात है।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि यह जो सवाल में पूछा गया था 'steps taken by Government' तो यह steps कौन से थे?

मंत्री : मैं ने बताया है कि यह सारा काम Co-operative Department की मारफत हो रहा है। Society को register किया और हर तरह से मदद की है। इसी लिए यह काम हो रहा है।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मन्त्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि Co-operative महकमे ने कौन से steps लिए हैं?

मंत्री : जितना भी काम हुआ है जैसे मशीनें खरीदना, जगह का इन्तजाम करना वगैरह इस तरह का जितना काम था उस में मदद की है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि Industries के महकमों के इलावा दूसरे महकमों के अफसरों जैसे तहसीलदारों और थानेदारों से भी इस काम में मदद लेते हैं ?

मुख्य मंत्री : कोई डर नहीं। Co-operative का काम बढ़ाने के लिए सभी मदद कर सकते हैं, official और non-official भी। जहां भी चाहेंगे इमदाद के लिए जाएंगे।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या दूसरे महकमों के अफसरों की मदद इस लिए ली जा रही है कि जायज़ नाजायज़ दबाव डाल कर मदद करें ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता। (This supplementary does not arise).

पंडित श्री राम शर्मा : वरना इन अफसरों से काम लेने के क्या मायने हैं ?

अध्यक्ष महोदय : अगर मैं ऐसे सवाल पूछने की इजाज़त दे दूँ तो आप इन को और ज्यादा बढ़ा लेते हैं। (If I permit the hon. Member to ask such supplementaries, he goes still further.)

ENCOURAGEMENT OF KHADI

***5969. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Finance be pleased to state the steps taken by the Government to encourage Khadi in the State and the amount of expenditure incurred thereon during the year 1955-56 up-to-date ?

Shri Mohan Lal : To popularise the use of Khadi, all Government Departments have been asked that priority should be given to the purchase of hand-spun and hand-woven cloth over the cloth made out of mill yarn. Besides, the supply of bed sheets, pillow covers, durries, dusters, bastas and towels for use in Hospitals and other Government Departments and summer liveries cloth for the uniform of class IV Government servants is exclusively being arranged by the Punjab Stores Department, with the Controller, Government Spinning and Weaving Centres, Jullundur, which produce pure khadi.

The State Government are running the Cotton Spinning and Weaving Centres Scheme on self-supporting basis with ten centres and ten sub-centres in different districts of the State. The total expenditure incurred on the scheme during the year 1955-56 (upto the 31st January, 1956), is Rs 3,87,027-4-9.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि खादी की production में तरक्की करने के लिए कोई नई technique इस्तेमाल की गई है ? इसको mechanise करने के लिए कोई नई चीज़ introduce की गई है जैसा कि अखबारों में छप रहा है ?

मंत्री : इस का notice दें।

राओ अभय सिंह : क्या मंत्री यह बताएंगे कि खादी की तरक्की के लिए Industries के महकमा की तरफ से loans भी दिए जाते हैं ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता । (This supplementary does not arise.)

मंत्री : यह सवाल पैदा तो नहीं होता मगर जहां तक मुझे याद है लोगों को encourage करने के लिए loans दिए जाते हैं ।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि क्या उन्होंने खादी को प्रोत्साहन देने के लिए सरकारी मुलाजमीन को हिदायात जारी की है कि वह खादी धारण कर के दफ्तर आया करें ? अगर नहीं की तो क्या ऐसी हिदायात जारी की जायेंगी ।

मंत्री : जहां तक आपके सवाल से पहले हिस्से का तात्लुक है उसके लिए आप नोटिस दें । दूसरा हिस्सा एक suggestion है जिसे examine कर लेंगे ।

श्री मोहन लाल दत्त : मंत्री महोदय ने जवाब में बताया है कि महकमों को अपनी जरूरियात पूरी करने के लिए खादी का कपड़ा खरीदने की हिदायत की गई है । क्या इन हिदायात पर अमल भी होता है ?

मंत्री : हां जी, अमल होता है ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या फाइनेंस मिनिस्टर साहिब यह बताने की कृपा करेंगे कि यह जो 3,87,027 रु. 4 आने 9 पाई का खर्च दिखाया गया है क्या यह सारे का सारा खादी की encouragement पर हुआ या खादी की खरीद पर भी ?

मंत्री : इस सवाल में "amount of expenditure" पूछा गया था जो बता दिया गया है । और यह खर्च उन steps पर हुआ है जो हमने खादी की encouragement के लिए उठाए हैं ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : मेरा सवाल यह था कि यह जो steps लिए गए जिनमें इतना खर्च किया गया इन steps में खादी की खरीद भी शामिल है ?

मंत्री : आप इसके लिए separate नोटिस दें तो बता दिया जाएगा कि कितना खर्च हुआ ।

श्री मोहन लाल दत्त : क्या वित्त मंत्री महोदय बताएं कि खादी की इस encouragement का काम मन्त्रियों की कोठियों में भी शुरू किया गया है जैसे कि कौच और परदे आदि, या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : क्या यह सवाल relevant है ? (हंसी) (Is this question relevant ?) (Laughter)

श्री मोहन लाल दत्त : मूल प्रश्न से तो यह सवाल पैदा होता है कि क्या इन के घरों में भी खादी की encouragement का काम शुरू किया गया है ।

अध्यक्ष महोदय : आपने तो इस सवाल के scope को बहुत बर्सीह कर लिया है । यह सवाल कैसे पैदा हो सकता है ? (The hon. Member has enlarged the scope of his question very much. How can this question arise?)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या खादी की encouragement जो की जा रही है इस में यह बात भी शामिल है कि इस को मन्त्रियों के घरों में भी encourage किया जाए ? गवर्नमेंट को इस काम में पहल करनी चाहिए ।

मन्त्री : वह तो आपको मालूम ही है कि हम सब Congressmen हैं और खादी पहनते हैं । गवर्नमेंट में मिनिस्टर भी शामिल हैं ।

COTTAGE INDUSTRIES

***5970. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the steps taken by the Government to encourage Cottage Industries in the State during the year 1955-56 and the expenditure incurred thereon ;
- (b) the names of the main Cottage Industries to which special attention has been paid by the Government together with the details thereof?

Shri Mohan Lal : A note containing the requisite information is laid on the Table.

NOTE

(a) The State Government have taken the following steps to encourage Cottage Industries in the State during the year 1955-56 :—

- (i) *Technical Training*: The task of technical training for filling the gap created by the exodus of Muslim Artisans at the time of partition continued to receive special attention. The Department maintains 28 Industrial Schools and Institutions, 12 peripatetic Demonstration Parties, in addition to Vocational Training Centres. In these Institutions and Centres, technical training is imparted in various industries and crafts.
- (ii) *Financial Assistance*: To help and encourage cottage and small-scale industries, the Industries Department advances loans and subsidies, and also awards grants-in-aid to educated youngmen for the development and expansion of these industries. During the current financial year, it is expected to complete the disbursement of Rs. 30 lakhs provided for in the budget for loans to small-scale industrialists, including the purchasers of plots in the industrial areas. Low rate of 3 per cent interest is being charged on these loans from the individuals and 2½ per cent from the industrial co-operative societies. A sum of Rs 50,000 has been advanced in the form of subsidies for the development of industries. Grants aggregating to Rs 20,000 are expected to be advanced to educated youngmen for starting industries.
- (iii) *Industrial Intelligence*: Technical and commercial information in regard to the important implements and processes of manufacture, names of dealers, importers and exporters, suppliers of raw materials and prospects for the sale of goods in different markets is being supplied by the Information Bureau set up in the Department of Industries. A survey of the cottage and small-scale industries of the entire State is at present being conducted and is expected to be completed during the year 1956-57.
- (iv) *Stores Purchase Organisation*: The Stores Purchase Organisation, functioning as a part of the Department of Industries, has continuously been aiming at the enhancement of the establishment and expansion of the cottage and small-scale industries. The products of these industries of Punjab are being allowed 10 per cent price preference. The aggregate purchases of the Stores Purchase Organisation during the year 1955-56 are expected to amount to about Rs. 2 crores.

- (v) The Department of Industries is now also dealing with the supply of controlled commodities to the small-scale and cottage industries. These controlled commodities include cement, iron and steel and coal. The requirements of new industries as well as the existing industries are continuously being met by the Department within the quotas made available by the Government of India.
- (vi) During the year 1955-56, up to 31st January, 1956, an amount of Rs 25,86,089 has been incurred on various schemes aiming at the development of cottage and small-scale industries in the Punjab.
- (b) The important small-scale and cottage industries which have been developed and are being continuously helped by the State Government are enumerated below:—
 - (a) *Hosiery Industry.*: This industry comprises 880 units employing 21,000 workers. Production of the industry, consisting chiefly of the woollen goods, aggregates to Rs. 7 crores annually. The capital investment in this industry is approximately Rs. 3 crores. A scheme for the standardisation of hosiery goods is being put on the ground at Ludhiana. This scheme will aim at the enhancement of the reputation of the industry of the State.
 - (b) *Cycle parts.*: Manufacture of bicycle-parts and bicycles is a new enterprise which has met with great success in the Punjab. The number of units engaged in this industry is now about 300 giving employment to 6,000 workers. The production of bicycle parts aggregates to Rs 1.65 crores annually. The capital investment on the industry of bicycle-parts is Rs 1.5 crores. The Government Testing and Finishing Centre for the bicycle-parts industry is in the course of being established at Ludhiana. This Centre will provide common facilities of finishing and testing to the small manufacturers who cannot afford to have these facilities in their own units.
 - (c) *Agricultural Implements.*: The Punjab has 250 foundries, majority of which produce chaff-cutters and other agricultural implements. This industry provides employment to 5,000 workers, producing goods of the value of Rs 70 lakhs, annually. A scheme for the standardisation of the agricultural implements is in the course of being established at Batala. This scheme will help to raise the standard and enhance the reputation of this industry.
 - (d) *Sports Goods Industry.*: The sports goods industry which has taken roots at Jullundur and Batala, comprises 150 units, producing goods worth Rs 64 lakhs annually, employing 3,000 workers. This industry is being helped in establishing factories in the Industrial Area located at Jullundur. They are also being assisted in the procurement of raw material.
 - (e) *Sewing Machines and Sewing Machine Parts.*: This industry is now employing 1,200 workers in 160 units and producing goods worth about Rs 60 lakhs annually. The various forms of assistance including loans and the availability of technical know-how are being given to this industry as to the others.
 - (f) The other important small-scale industries of the State include utensil-making at Jagadhri and Rewari, Scientific Instruments at Ambala, Machine tools at Batala and Ludhiana and art-silk weaving and furnishing fabrics. These various industries continue to receive every possible help from the Government, including financial and technical assistance.

PURCHASE OF KHADI CLOTH BY GOVERNMENT.

***6030. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total yardage of Khadi Cloth purchased by the Government for use in its different departments during the year 1955 and the total amount spent thereon ;
- (b) the total expenditure incurred by the Government for the development of Khadi industry in the State during the year 1955 ;
- (c) the total yardage of Khadi produced at the Government Centres during the year referred to in part (a) above ?

- Shri Mohan Lal :** (a) (i) 50,499 yards.
 (ii) Rs 82,202.
 (b) Rs 5,57,640.
 (c) 4,27,748 yards.

PURCHASE AND SALE OF WHEAT BY GOVERNMENT

***6256. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the rates at which the Punjab Government purchased wheat last year and the rates at which it is being sold at present ;
 (b) the total number of cheap grain depots so far opened by the Government in the State for the benefit of rural population ?

Shri Mohan Lal : (a) Wheat was purchased under Price Support Policy on behalf of Government of India at Rs 10 per maund during last year. It has been issued to the State Government by the Central Government at Rs 13-8-0 per maund, ex-godown, inclusive of cost of gunny bags upto 5th December, 1955, and at Rs 14 thereafter. The State Government fixed issue rate of Rs 13-8-0 per maund for naked grain when distribution through Fair Price Shops was started. This rate has been increased to Rs 14 per maund with effect from 1st March, 1956. The State Government is actually subsidizing the issue rate to the extent of nearly As. 0-10-0 per maund ;

(b) 37 cheap grain depots have been opened for the benefit of rural population.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਪਹਿਲਾਂ 13-8 ਮਣ ਤੇ ਵੇਚੀ ਗਈ ਤੇ ਫਿਰ 14 ਰੁਪਏ ਤੇ । ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਰੁਪਏ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ 10 ਆਨੇ ਘਾਟੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੇਚ ਰਹੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਅਸੀਂ ਕਣਕ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ behalf ਤੇ ਖਰੀਦੀ ਸੀ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੇਟ ਜੋ ਮਿਲੇ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ 13-8 ਮਣ ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮੁਨਾਫਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਗੋਂ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਲਿਜਾਣ ਤੇ ਜੋ ਭਾੜਾ ਛਗਿੜਾ ਹੈ ਉਹ ਕੋਲੋਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ (*hear, hear*) ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਤੁਸੀਂ ਕਣਕ ਸਾਢੇ ਤੇਰਾਂ ਰੁਪਏ ਵੇਚ ਕੇ ਅਤੇ 14 ਰੁਪਏ ਵੇਚ ਕੇ ਨਫਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ ਤਾਂ ਘਾਟਾ ਕਿੱਥੇ ਪੈ ਗਿਆ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਕਿੱਨੀ ਗਲਤ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੁਨਾਫਾ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਬੁਠ ਹੈ । (ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਝੂਠਾ ਸ਼ਬਦ *unparliamentary* ਹੈ) —ਚੰਗਾ, *incorrect* ਕਹਿ ਲਵੋ । ਨਫਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਅਸੀਂ ਤਾਂ 10 ਆਨੇ ਮਣ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਸਾਨੂੰ ਸੈਂਟਰ ਨੇ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 13-8 ਤੇ ਵੇਚੋ ਅਸੀਂ 13-8 ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ, ਕਿਰਾਇਆ ਕੋਲੋਂ ਦਿੱਤਾ । ਫਿਰ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 14 ਰੁਪਏ ਵੇਚੋ ਅਸੀਂ 14 ਰੁਪਏ ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ । ਸਾਰੇ ਪੇਸ਼ੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅਤੇ ਭਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਡਰ ਕਰਕੇ ਕਿ ਭਾ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ 10 ਆਨੇ ਮਣ ਕਣਕ ਦੀ ਢੁਆਈ ਦੇ ਪੱਲਿਓਂ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।

श्री देव राज सेठी : क्या मन्त्री महोदय बताएंगे कि नफा तो सारा मर्कजी सरकार ले जाए और नुकसान की जिम्मेदारी पंजाब सरकार पर हो ? क्या इस नुकसान को मर्कजी सरकार से हासिल करने की कोई कोशिश की गई है ?

मुख मंत्री : असीं ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह ठीक है कि Government of India ने पहले एक कीमत मुकरर की और बाद में बढ़ा दी तो क्या पंजाब गवर्नमेन्ट ने कोई representation की ?

मुख मंत्री : ਜਿੰਨਾ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸੀ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਪਰ ਆਖਰ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ ।

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਕੋਲੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਮੁੱਲ ਤੇ ਕਣਕ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਡੇਢਵੇਂ ਮੁੱਲ ਤੇ ਵੇਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ ਹਮਦਰਦੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਉਹ ਹਮਦਰਦੀ ?

मुख मंत्री : ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਜੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਹਮਦਰਦੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਦਸ ਆਨੇ ਮਣ ਪੱਲਿਓਂ ਨਾ ਪਾਉਂਦੇ ।

NEWS ITEM IN "MILAP"

अध्यक्ष महोदय : अब मैं आप सब मੈम्बर साहिबान के सामने एक news item के बारे में कुछ कहना चाहता हूँ । जहाँ तक इस पर कार्रवाई का सम्बन्ध है मैं इसे Press Gallery Committee को पेश कर दूंगा और उस कमेटी की जो रिपोर्ट आएगी वह आपके सामने रख दूंगा ।

यह news item 11 मार्च, 1956 के उर्दू अखबार मिलाप में छपी है । इस में यह लिखा है कि इस हाऊस में एक question किया गया जो पंजाबी साहित्य अकाडमी को माली इमदाद देने के बारे में था । इस पर यह सुर्खी निकाली गई कि—

“पंजाबी साहित्य अकाडमी को माली इमदाद देने के सवाल पर पंजाब असैम्बली में हंगामा हो गया”

फिर आगे चल कर लिखा है—

“श्रीमती सीता देवी और सरदार गुरबचन सिंह बाजवा में झड़पें ।”

पंडित श्री राम शर्मा : फिर तो हंगामा जरूर हुआ होगा । एक warning जरूर देनी चाहिए ।

अध्यक्ष महोदय : फिर उनकी झड़पों में मुझे भी शामिल कर लिया है कि—

“श्रीमती सीता देवी, सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों, सरदार गुरबचन सिंह बाजवा में जबरदस्त झड़पें ।”

[अध्यक्ष महोदय]

मैं ने उस दिन के सवाल को मंगवाया है और उसका जवाब भी मंगवाया है। मुझे तो यहां पर कोई झड़पें नज़र नहीं आईं। श्रीमती सीता देवी ने सवाल किया जिसका जवाब सरदार गुरबचन सिंह बाजवा ने यह दिया :—

I am not fully aware wherefrom the Punjabi Sahitya Academy has received the aid but I can say that we tried to get this aid for Hindi from the Government of India.

Shrimati Sita Devi : I would like to know whether the Punjab Government forwards every application for grant of aid from such like organisations to the Government of India. I would also like to know whether it is in the power of the Punjab Government or Central Government to sanction such grants.

Minister : Both the Governments are competent to give grant to any organisation but when we can get funds from other sources, I see no reason why we should not get them. As the Government of India was giving aid for the propagation of Hindi, we also tried to get it from them.

Shrimati Sita Devi : Will the hon. Minister be pleased to state whether the Government has laid down any policy that if money for such purposes is not available from outside, aid be granted to such and such languages and not to others.

Mr. Speaker : Order please. Questions about policy matters cannot be asked in this House”.

मुझे तो इसमें कोई झड़प नज़र नहीं आई है। मैं यह चाहता हूं कि हमारी जो हाऊस की debate होती है इस की reporting बड़ी honestly and correctly होनी चाहिए और किसी किसम की sensation बाहर public में पैदा नहीं करनी चाहिए। इस से हाऊस की prestige नहीं रहती है। इस से तो बाहर के लोगों को अन्दाज़ा होता है कि हाऊस के अन्दर order नहीं है। आप सब जानते हैं कि कौन सी झड़प इस मसला पर यहां हुई है। मुझे इसका बहुत अफसोस है और इसलिए मैं ने यह चीज़ आपके notice में लाई है। मैं इस मामला को Press Gallery Committee को refer कर दूंगा और.....

पंडित श्री राम शर्मा : इनको सख्त warning होनी चाहिए।

अध्यक्ष महोदय : मैं यह मामला Press Gallery Committee को refer कर दूंगा और उसका सलाह मशवरा लूंगा और अगर सलाह करने के बाद ज़रूरत महसूस हुई तो जैसा आप कहते हैं कि warning होनी चाहिए तो वैसा भी होगा।

(Now I would like to draw the attention of the hon. Members to a news item appearing in a Newspaper. I would refer this matter to the Press Gallery Committee and let the House know about their report.

This news item has appeared in the Urdu daily 'Milap' dated 11th March, 1956. It relates to a question regarding the aid given to the Punjabi Sahitya Academy. The Headlines given to this news item are :—

“Scenes created in the Punjab Assembly on the question of aid given to Punjabi Sahitya Academy”.

and again—.

"Sharp exchanges between Shrimati Sita Devi and Sardar Gurbachan Singh Bajwa".

* * * * *

Then, I, too, have been involved in the exchange of hot words. It adds :—

"Sharp altercations between Shrimati Sita Devi, Sardar Gurdia Singh Dhillon and Sardar Gurbachan Singh Bajwa".

I have looked up the relevant records but I do not find any exchange of hot words in it. Shrimati Sita Devi asked the question to which Sardar Gurbachan Singh Bajwa replied thus :—

"I am not fully aware wherefrom the Punjabi Sahitya Academy has received the aid but I can say that we tried to get this aid for Hindi from the Government of India.

Shrimati Sita Devi : I would like to know whether the Punjab Government forwards every application for grant of aid from such like organisations to the Government of India. I would also like to know whether it is in the power of the Punjab Government or Central Government to sanction such grants.

Minister : Both the Governments are competent to give grant to any organisation but when we can get funds from other sources, I see no reason why we should not get them. As the Government of India was giving aid for the propagation of Hindi, we also tried to get it from them.

Shrimati Sita Devi : Will the hon. Minister be pleased to state whether the Government has laid down any policy that if money for such purposes is not available from outside, aid be granted to such and such languages and not to others ?

Mr. Speaker : Order please. Questions about policy matters cannot be asked in this House."

You will see that there is no indication of any altercation of any kind. What I want is that the proceedings of this House should be reported by the Press honestly and correctly and not with a view to creating sensation among the public. This undermines the prestige of the House and gives an impression to the people outside that no orderliness exists in this House. All of you are aware of the so called "altercation" that took place here on this issue. I am really sorry for all this. I have, therefore, brought it to your notice. I am referring this matter to the Press Gallery Committee and.....

* * * * *

I am referring this matter to the Press Gallery Committee and consult it in this connection. If after consultation it is felt that a warning is needed then it would be done as suggested by the hon. Member.

MESSAGE FROM THE GOVERNOR

Mr. Speaker : I have received a D.O. letter from the Governor of the Punjab in connection with the Motion of Thanks passed by the Punjab Vidhan Sabha on the 6th March, 1956. I will read it out to the hon. Members—

"I have received a copy of the Motion of Thanks passed by the Punjab Vidhan Sabha at its meeting held on the 6th March, 1956, for the address I delivered to both the Houses assembled together on the 1st March, 1956, forwarded by you with your D.O. No. 19-LA-56/5756, dated the 7th March, 1956. I am grateful to the Punjab Vidhan Sabha for their motion of thanks."

ALLEGED LEAKAGE OF THE BUDGET

श्री बालू : मैंने कल जो यहां कहा था और जो लिख कर दिया है मैं इसके बारे में प्रस्ताव पेश करना चाहता हूं मैं आपको पढ़ कर सुनाता हूं कि.....

अध्यक्ष महोदय : आप पहले मेरी बात को सुन लें। अगर आप मेरे कमरे में आ जाते तो आपको यह प्रस्ताव पेश करने की जरूरत न पड़ती। (हंसी)
(Please first listen to me. If you had come to my Chamber for consultation on this matter you would not have felt the necessity of moving this resolution in the House. (Laughter).)

श्री बालू : मैंने तो जनाब कल ही कह दिया था कि मैं यह हाऊस में ही समझना चाहता हूं।

अध्यक्ष महोदय : देखिए इसे प्रस्ताव नहीं कहते हैं। प्रस्ताव और होता है। यह तो सिर्फ Question of Privilege की शकल में ही raise हो सकता है। इनकी तरफ से यह नोटिस मेरे पास आया है (Please listen. This motion cannot be treated as a resolution. That is something else. This matter can be raised only as a Question of Privilege which is not a resolution. He has sent me the following notice):—

“The Speaker, Punjab Vidhan Sabha, Chandigarh. I may submit that the news regarding the increase in Cinema Tax appeared in the morning edition of the Tribune dated the 9th March, 1956. I would like to know the reasons how this news appeared in the Tribune at about 7 a. m. when the Budget was to be presented at 10 a. m. I want to move this Resolution before the House”.

यह resolution की शकल में तो आ नहीं सकता है। इसको तो आप Question of privilege के तौर पर ही पेश कर सकते थे। Question of privilege के लिए एक खास procedure रखा गया है और मैं इसको study करूंगा कि आया मैं इसे Question of privilege treat कर सकता हूं या नहीं। मगर आपने तो इसे Resolution कहा है। यह एक ऐसा मसला है जो Resolution की शकल में नहीं आएगा और यह ज्यादा से ज्यादा Question of privilege ही treat हो सकता है। इस को आज मैं अच्छी तरह study करूंगा और अगर यह in order हुआ तो मैं इसे Privilege Committee के सुपुर्द कर दूंगा। मैंने सरसरी तौर पर इसे देखा है और मुझे इस में कोई शक नहीं कि यह जो आपने बात कही है अगर वह ठीक ही है और इस में leakage हुआ है। यह चीज Question of Privilege के अन्दर आती है। आपकी जो दरखास्त है उस में लिखा है कि “I would like to know how this news appeared in the Tribune...” यह एक ऐसी चीज है कि इस पर मैं अपना mind apply करूंगा और इस के बारे में अपना opinion आपको बतलाऊंगा।

(This matter cannot be brought in the form of a resolution. You can raise it as a Question of Privilege. There is a special procedure for raising Questions of Privilege. I will study whether this notice can be treated as a Question of Privilege. You have put it in as a Resolution. This matter cannot come as a Resolution. This can at best be treated as a Question of Privilege. I will study this matter to-day very carefully. If it is in order

I would refer it to the Committee of Privileges. I have, however, looked into it cursorily and *prima facie* I feel that whatever you have stated, if it is correct, amounts to a leakage. If so, this matter comes within Privilege. You have stated "I would like to know how this news appeared in the Tribune.....". This is a matter on which I want to apply my mind and I would let you know my opinion about it.)

Khan Abdul Ghaffar Khan : Sir, don't you think that it is a serious matter ?

Mr. Speaker : Of course, the matter is quite serious. But it is written in a very light manner.

Khan Abdul Ghaffar Khan : But, Sir, you can consider it seriously

Mr. Speaker : Of course, this is a very serious matter. I have already said so. He himself seems to be quite serious. But his writing is not very serious.

Khan Abdul Ghaffar Khan : Sir, the defective writing of the hon. Member does not make the matter light.

अध्यक्ष महोदय : आप दोनों मिल कर यह मामला हाथ में लें । (You may take up this matter jointly).

खान अब्दुल गफ्फार खां : जनाब, हम दोनों क्या मिलेंगे और मैं क्या मिलूंगा । इसकी तो seriousness ही इस तरह से खत्म की जा रही है । मेरी समझ में नहीं आता कि.....

अध्यक्ष महोदय : समझूँ तो मुझे भी नहीं आया है (हंसी) । (I too have not been able to understand). (laughter)

Khan Abdul Ghaffar Khan : It is a question of the privileges of the House. Sir, you are the custodian of the privileges of the House.

Centre के वाकियात आप के सामने है ।

अध्यक्ष महोदय : मेरे अस्तित्व की कोई बात नहीं है । (It is not a question of my powers).

खान अब्दुल गफ्फार खां : आपके अस्तित्व के तो बहुत हैं । आपके अस्तित्व के आगे अपील, वकील और दलील कोई नहीं है.....

पण्डित श्री राम शर्मा : जनाब, इन्हें भी Chamber में बुला लीजिए (हंसी) ।

Khan Abdul Ghaffar Khan : Don't take it lightly.

Mr. Speaker : No question of taking it lightly..... The hon. Member has asked for my opinion. What I have been able to make out of his letter, even after stretching the meaning of what is written in it to the extreme, is that he has made a very light enquiry from me. He wants to know how a particular thing happened. So, if he wants that information, I shall call him. I shall examine all the aspects of this question and inform the Member before he comes here tomorrow.

फिर इस में एक technical बात है और वह यह कि यह चीज एक regular notice नहीं है । मैं यह नहीं कर सकता कि मैं अब इसके बारे में कोई enquiry किए बगैर इसे Question of Privilege treat

[अध्यक्ष महोदय]

करलू। (There is a technical hitch and it is that this is not a regular notice. I cannot treat it as a question of privilege just now without making enquiries about it.)

RESUMPTION OF DISCUSSION ON THE BUDGET FOR 1956-57

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ (ਮੱਲਾਂਵਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸਾਡੇ Finance

Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ taxes ਵਲ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵਜ੍ਹਾਤ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ taxes ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ taxes ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ

3 p. m. ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਤੇ ਅਸਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਬੋਝ ਨਾਲ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਦੇਹਾਤੀ ਜਨਤਾ ਦੀ ਕਮਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦੁਹਰੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਟੈਕਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ saturation point ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਤੇ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੁਲਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦੇਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਿਹਤ, ਸਫ਼ਾਈ, ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਨਾਲਿਆਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਵਗੇਰਾ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਿਆਦਾ ਭਾਰ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਬਾਅਦ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਟੈਕਸ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਲ ਰੇਟ ਤੇ professional tax ਵਗੇਰਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ State Government ਟੈਕਸਾਂ ਨਾਲ ਦੇਹਾਤੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕਚੂਮਰ ਕੱਢ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਸਾਲ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲੱਗੇ ਪਰ ਇਸ ਸਾਲ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, Central Government ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਮ ਬਿਮੀਂਦਾਰ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਐਂਨੇ ਟੈਕਸ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤੇ ਲਾਉਣੇ, ਦੇਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲਾਉਣੇ ਕੋਈ ਅਕਲਮੰਦੀ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਤੇ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਰੁਪਏ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਬੱਚਤ ਕਰ ਕੇ ਭੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੱਚਤ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ corruption ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਖੁਰਦ ਖੁਰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਕਾਫੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਫੜੂਲ ਖਰਚੀ ਨੂੰ ਖੱਟ ਕਰ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਜਾਏ ਜਾਂ corruption ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਕੇ ਬੱਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜਨਤਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਹਘਾ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ

ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ corruption ਬਹੁਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੱਚਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਨਯੋਗ ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਜਟ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਕੱਢ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਚੱਪਾ ਚਪਾ ਸੈਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਤਾਰੀਕ ਪਹਿਲੂ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਨਾਲ ਸੋਮ ਦਾ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੋਮ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਲੱਖਾਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਸੋਮ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ preventive measures ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸੋਮ ਬਿਲਕੁਲ ਪੈਦਾ ਨ ਹੋਵੇ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਧਾਈ ਜਾਏ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਖਤਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋਮ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ preventive measure ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸੋਮ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ ਉਥੇ electric power ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ tubewells ਲਾਏ ਜਾਣ ਤੇ sub-soil ਦਾ ਪਾਣੀ ਜਿਹੜਾ ਸੋਮ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏ। ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੋਮ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਵੀ ਘਟੇਗਾ। ਪਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ, ਜਿਸ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਨਾਲ ਹਰ ਫਸਲ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵੱਲ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਦੋਹਰਾਈ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂਨੂੰ ਬੜੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ministry ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਤਰਫ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੇ 1878 ਈਸਵੀ ਦੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਕਾਇਮੇ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬੇਸ਼ਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਠੀਕ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਇਸ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮਿਆਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਬੇਨਿਸਾਫੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਕ ਮਸਲਾ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ irrigation ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਵੱਡਾ ਵੱਤਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਾਫੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ irrigation minister ਚੋਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਸਤੇ ਖਤਮ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਸਮਾਹੀ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਖਰੀਫ਼ ਦੀ ਫਸਲ ਵੱਧ ਕੇ ਜੋ ਰੱਬੀ ਦੀ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਜਾਏਗੀ ਉਸ ਉਤੇ ਕੋਈ ਆਬਿਆਨਾ ਨ ਲੱਗੇ। ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਵੱਡਾ ਵੱਤਰ ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪਟਵਾਰੀ-ਨਹਿਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਸਲ ਖਰੀਫ਼ ਤੇ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਵੱਧ ਵਿਚ ਫਸਲ ਰੱਬੀ ਬੀਜੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਟਵਾਰੀ ਉਸ ਨੂੰ

[ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ]

ਵੱਢ ਵੱਤਰ ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਰੋਣੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਆਪਣਿਆਂ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੀਕ ਤੇ ਦਰੁਸਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਢ ਵੱਤਰ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਵਾਬ ਤਲਬੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਉਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਸਾਲ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਘੱਟ ਵਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਵਾਬ ਤਲਬੀ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਟਵਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖੁਸ਼ਾਮਦ ਯਾ ਖਿਦਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਅਤੇ ਜੇ ਨਹਿਰੀ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਖਿਦਮਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੱਢ ਵੱਤਰ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਜਾਏ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਸ਼ਮਾਹੀ ਨਹਿਰਾਂ ਦੀ ਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਦ ਫਸਲ ਖਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਵੱਢ ਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਫਸਲ ਰਬੀ ਬੀਜੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਜਿਹੜੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਇਸ ਕਾਇਦੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਬੇਚਾਰੇ ਬਚ ਜਾਣਗੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਵੱਢ ਵੱਤਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਤਸ਼ਰੀਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਵਕਤ 1953 ਵਿੱਚ ਬਾਰਸ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਦੀ ਵਜਾਹ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਘਟ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਫਸਲਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਧਵਾਂ ਅਤੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਬਰਸਾਤੀ ਨਹਿਰਾਂ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਧਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲਾਕੇ ਫਸਲ ਰੱਬੀ ਬੀਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਰਬੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਣੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ Ministry ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਬਾਬਤ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਪਕਾਵੀਂ ਫਸਲ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧਾ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਬਗੈਰ ਇਕ ਮੱਕੀ ਦੇ ਚਾਰੇ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਫਰਵਰੀ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਬੀਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰਿਆਂ ਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਆਬਿਆਨਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਥੋੜਾ ਵਰਤੇ ਲੇਕਿਨ ਆਬਿਆਨਾ ਪੂਰਾ ਦੇਵੇ ! ਹੋਣਾ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਪਾਣੀ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਫਸਲ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਹੀ ਆਬਿਆਨਾ ਲੱਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਕਾਰਖਾਨੇ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਨਾਂ ਹੀ ਬਿਲ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ industry ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਮਾਲ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿੰਨੀ production ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹੋ ਅਸੂਲ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਉਪਰ ਲਾਗੂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਹੈ। ਜਿੰਨਾਂ ਉਹ ਪਾਣੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਬਿਆਨਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇ। ਹਰ ਇਕ ਹਰਿਆ ਚਾਰਾ—ਗੰਦਮ, ਜੌਂ, ਚਰੀ, ਗਵਾਰਾ ਵਗੈਰਾ, ਪਾਕਵੀਂ ਫਸਲ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧਾ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਆਬਿਆਨਾ ਪਕਾਵੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਅਗਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਸਕੀਮ ਵਿਚ Planning Commission ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਨੂੰ ਬੀਜਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਇਹੋ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਉਪਰ ਸਾਡੇ ਮਵੇਸ਼ੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਣਗੇ, ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਧ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਨਾਲ ਇਹ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹਰੇ ਚਾਰੇ ਦੀ ਹਰ ਇਕ ਫਸਲ ਨੂੰ ਉਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪਕਾਵੀਂ ਫਸਲ ਨਾਲੋਂ ਆਬਿਆਨੇ ਦੀ ਸ਼ਰਹ ਅੱਧੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਮੈਂ ਸਰੋਂ ਅਤੇ ਗੰਦਮ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਇਕੱਠੀ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਉਪਰ ਕੁਝ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕਾਇਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੋੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਕਰ ਕੇ ਗੰਦਮ ਦੀ ਫਸਲ ਵਿੱਚ ਛਿੱਟਾ ਦੇ ਕੇ ਸਰੋਂ ਚਾਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬੀਜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਫਸਲ ਉਪਰ ਆਬਿਆਨਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਸਰੋਂ ਦੇ ਪੌਦੇ ਗੰਦਮ ਨਾਲੋਂ ਚੋਥਾ ਹਿੱਸਾ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਣ ਤਾਂ ਗੰਦਮ ਦਾ ਆਬਿਆਨਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਪੌਦੇ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਆਬਿਆਨਾ ਪੂਰਾ ਸਰੋਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਇਕ ਪਟਵਾਰੀ ਪੌਦੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਜਾਂ ਘੱਟ? ਉਹ ਠੀਕ ਹਸਾਬ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ। ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੋਂ ਪਾਣੀ ਵੀ ਬੋੜਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਪਾਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਕਿ ਗੰਦਮ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਲਹਿਦਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਆਬਿਆਨਾ ਉਸ ਫਸਲ ਉਪਰ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਰੋਂ ਦਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਰੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਖੜ ਕੇ ਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਲਗਦਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਹਰੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਚਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਖਾਲਸ ਸਰੋਂ ਦੀ ਫਸਲ ਜਿਹੜੀ ਬੀਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰੋਂ ਦੀ ਫਸਲ ਰਬੀ ਦੀਆਂ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੀ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਪੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਸਰੋਂ ਦੀ ਫਸਲ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਰਬੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਬਿਆਨਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬੜੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਤਾਂ ਘੱਟ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਲੇਕਿਨ ਆਬਿਆਨਾ ਦੂਸਰੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ, industrialists ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਹਨ ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਜਾਇਜ਼ ਟੈਕਸ ਭੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ agitation ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਮੰਨਵਾ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਮਗਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਜਿਹੜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਭੋਲਾ ਭਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਕੋਈ agitation ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕੋਈ ਹੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਗੋਰਮੈਂਟ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ

[ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰੱਤਾਖੇੜਾ]

ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਨਸਾਫ ਕਰੋ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਤਵੱਕੋ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਹੋ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤਬਕਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ministry ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਖੁਦ ਇਨਸਾਫ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਸੂਲ ਉਪਰ ਚੱਲੇ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਮੈਂ cuts and breaches ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਨਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ cuts ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ breaches ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਆਮ ਤੌਰ ਉਪਰ ਨਹਿਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ, ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ, ਆਪਣੀ lack of supervision ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਣ ਲਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ breaches ਨੂੰ cuts ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਵੀ ਮਹਿਕਮਾ ਨਹਿਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਉਪਰ ਤਾਵਾਨ ਅਤੇ ਜੁਰਮਾਨਾ ਵੀ ਉਹੋ ਮਹਿਕਮਾ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਵੀ investigation ਕਰਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੀ investigation ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ Executive ਅਤੇ Judiciary ਦੋਵੇਂ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਕਤ Judiciary ਨੂੰ Executive ਤੋਂ ਅੱਡ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਲੈ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਤਾਵਾਨ ਲਗਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ Financial Commissioner ਕੋਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਮਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਣਾ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕਿਧਰੇ cut ਜਾਂ ਬਰੀਚ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ enquiry ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ First Class Magistrate ਕਰੇ। ਜੇ ਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ Magistrate ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ appeal ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ District Judge ਕੋਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਨਸਾਫ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਨਸਾਫ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅੱਜ ਕਲ ਦੀ policy ਹੈ ਕਿ public ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਸਸਤਾ ਮਿਲੇ, ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਮਿਲੇ। ਮੈਂ ministry ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿੱਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Judiciary ਅਤੇ Executive ਦੇ ਅਖਤਿਆਰਾਤ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਮਹਿਕਮਾ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੋਲ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। Constitution of India ਦੀ clause 50 ਵਿਚ Directive Principles ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ Provincial Governments Judiciary ਅਤੇ Executive ਨੂੰ ਅਲੱਗ-ਭੱਗ ਕਰਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਲੈ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਪਣੇ Budget ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ facts and figures ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ figures ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਜਨਤਾ ਵੱਲੋਂ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਹਿਲੇ food ਵਿਚ deficit ਸੀ ਹੁਣ surplus ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕੇ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ educate ਕਰੇ ਤਾਕਿ ਉਹ primitive ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ scientific ਅਤੇ up-to-date ਤਰੀਕੇ ਅਖਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ science ਦੀ ਮਦਦ ਹਾਸਲ ਕਰਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਅੱਗੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧਾਉਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਚੋਟੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਵਗਾਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਰਮਾਇਆ ਲਗਾਕੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਖਰੀਦ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਜ਼ਮੀਦਾਰ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੇ ਸਰਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੱਲੋਂ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਤਕਾਵੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਬਜਟ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਸਾਲ ਲਈ ਵੀ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦੀ ਰਕਮ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਜ਼ਰਾਇਤੀ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੜੀ ਹਮਵਾਰ ਅਤੇ ਤਾਕਤਵਰ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਅਤੇ sub-soil ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਬੜਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਕਿਸਾਨ ਬੜਾ ਮਿਹਨਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਡਾਕਸ਼ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ exploit ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਅਨਾਜ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਜ਼ਰਾਇਤੀ productions ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਮੁਲਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ supply ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਮੈਂ ਜੇ ਆਪਣੀ ਆਗੇ ਹੁੰਾਂ ਕਾਫ਼ੀ time ਦਿਯਾ ਹੈ। ਸ਼ਕਤ ਕਰੋ।
(I have already given sufficient time to the hon. Member.
He should now wind up).

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ : ਅੱਛੋ ਜੀ, ਸਿਰਫ ਦੋ ਮਿਨਟ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿਓ।

Mr. Speaker : He is a Member of the House. He must take into consideration the fact that other Members are also equally anxious to speak on the Budget.

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮੈਂ ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰਾ ਮੈਂ ਤਹਿਰੀਰੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਖਿਦਮਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਮੁਤੱਲਿਕਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਢਲਣ ਕਿ ਕਿਸ ਹਦ ਤੀਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਨਹਿਰੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਤੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਹਦ ਤੀਕਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਅਤੇ ਜੇ ਤਰਮੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਜੂਹਾਤ ਕਰਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣ। [ਘੰਟੀ] ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ.....

अध्यक्ष महोदय : Irrigation की Demand अलहदा आ रही है इस लिए आप को इस पर बोलने के लिए उस वक्त काफी मौका होगा। अब मेहरबानी करके बैठ जाइए। [The demand for Irrigation is coming up separately for discussion. The hon. Member will have ample opportunity to discuss it. He should please resume his seat now.]

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਰਤਾਖੇੜਾ: ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦੋ ਮਿਨਟ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿਓ। ਇਕ ਨਿਹਾਇਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਾਮਲਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ।

Mr. Speaker : No please.

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ (ਅਜਨਾਲਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ criticise ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਕਸਦ—ਜਿਹੜਾ ਮਕਸਦ ਕਿ socialistic pattern ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ—ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਆਇਆ ਇਹ ਬਜਟ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਭਾਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ tax ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋਣ ? ਆਇਆ ਇਹ ਬਜਟ ਖਰਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ State ਤਰੱਕੀ ਕਰੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਵਿਚ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਉਹ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਖਰਚ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਹੀ ਖਰਚ ਦਾ item ਮੈਂ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ—Capital Expenditure। ਅਜ ਕਲ ਕੋਈ ਵੀ State ਜਿਸਨੇ socialistic pattern ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਹ Capital Expenditure ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ Expenditure ਲਈ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ। ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 23 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ socialistic pattern ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। Capital Expenditure ਵਿਚੋਂ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਰਖਾਨੇ ਅਤੇ projects ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਜਿਹੜੀ State ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ Cabinet ਇਕ ਨਾਅਹਿਲ Cabinet ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿਥੇ ਇਸ ਲਈ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਵੇਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਿਰਫ 27 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦ 34 ਦਾ 23 ਕਰੋੜ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੁਣ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ 27 ਦਾ ਵੀ 20 ਕਰੋੜ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਾਫ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਰਚ ਜਿਵੇਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸਾਡੀ Cabinet ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕੋਈ socialistic pattern ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ Capital Expenditure ਵਿਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ

ਕਰੇ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ 22 ਸੌ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ 34 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ Capital Expenditure ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਜਦੋਂ 48 ਸੌ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ, Capital Expenditure ਲਈ 27 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਬਜਟ retrogressive ਹੈ, ਪਿਛਾਂਹ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ socialistic pattern ਯਾਨੀ ਤਰੱਕੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਣ ਵਾਲਾ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਕਿਵੇਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਸਾ ਕਿਹੜੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਓਹੀ taxation ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। Productive ਯਾਨੀ ਉਪਜਾਊ ਜ਼ਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕੱਠਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਉਂਕਿ Capital Expenditure ਦੀ ਘਟ investment ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵੱਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਬਜਟ ਨਹੀਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ।

ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 6 taxes ਲਗਾਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ taxes ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਗਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ taxes ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ party ਦੀ position ਕੀ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸਿਉਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮੀਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਛੋਟਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨਾ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਮੰਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ taxes ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਫਹਿਮੀ ਕਿੱਥੋਂ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ਸੋਠੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗੂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ political expediency ਖਾਤਰ—ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ elections ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ taxes ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਇਸ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ taxes ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ taxes ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ socialistic pattern ਵਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੀ un-earned income ਹੈ ਉਸ ਉਪਰ ਭਾਰੀ taxes ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ taxes ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ—ਇਸ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ taxes ਦਾ ਭਾਰ ਸਹਿ ਸਕਣ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਸਾਡੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਇਹ ਅਸੂਲ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਸੂਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ taxes ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵੇਂ ਲਗਾਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਅਸੂਲ ਦੀ light ਵਿਚ ਪਰਖਣਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾ tax Professional Tax ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਠੀਕ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬੜਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ tax ਤੋਂ relief ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਖੈਰ, ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਲਵਾਂਗਾ। ਇਸ tax ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਆਮਦਨ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਨੂੰ ਵੀ ਵਧਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ? 6,001 ਤੋਂ 8,500 ਰੁਪਏ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ 120 ਰੁਪਏ ਸਾਲਾਨਾ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ 25,000 ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ 250 । ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ $2\frac{1}{2}$ % ਦੇ basis ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਪਰ ਵਾਲੀ income ਤੇ ਘਟ ਹੁੰਦਾ ਹੁੰਦਾ 1 % ਤੀਕਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ socialistic pattern ਹੈ । ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ 6,000 ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਇਕ ਫੀ ਸਦੀ ਤੇ 25,000 ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ $2\frac{1}{2}$ ਫੀ ਸਦੀ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਬੇਸ਼ਕ ਨਵੇਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਲੋਕ ਕਰਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ : Rules ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ Professional Tax 250 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਸੂਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਇਸੇ ਲਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਛੇ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਇਕ per cent ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਹ tax ਲਿਆ ਜਾਏ ਪਰ 25,000 ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲੋਂ $2\frac{1}{2}$ per cent ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਏ ।

ਲੋਕ ਕਰਮ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ 250 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਦੂਜਾ ਟੈਕਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ agricultural income ਉਤੇ income-tax ਲਗਾਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ agriculture ਤੋਂ ਹੋਈ ਆਮਦਨ ਤੇ income-tax ਲਗਾਇਆ ਜਾਏ । ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ agriculture ਤੋਂ ਹੋਈ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਤੇ income-tax ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਬੋਝੀ ਆਮਦਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਮਰ ਕੇ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲਿਆ ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ relief ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਇਸ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਵੱਡੀਆਂ ਆਮਦਨੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ tax ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ passenger tax ਲਗਾਇਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ tax ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕੀ ਇਹ ਉਸੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਥੱਲੇ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ tax ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ? ਕੀ ਇਹ tax ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ?

ਅਗਲਾ tax ਇਨ੍ਹਾਂ luxury goods ਤੇ sales tax ਦਾ rate ਵਧਾ ਕੇ ਲਗਾਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ

Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਨ ਲੱਗ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੋਏ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨ ਲਾਈਟ ਸੋਪ ਤੇ ਇਹ tax ਨਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ।

ਕਿੱਜ ਸਕਸ਼ੀ : ਆਪ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਕੀਨ ਕੀਨ ਦੀ ਚੀਜ਼ੋਂ ਆਪ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤਾਂਕਿ ਉਨ ਪਰ ਧਰ tax ਲਾਗੂ ਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ : ਫੇਰ ਜਿਹੜਾ Entertainment Tax ਦਾ rate ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ tax ਵੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ । ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ class ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਨੇਮੇ ਵੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ enjoyment ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ tax ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਏਗਾ । ਜੇ ਕਰ ਇਹ tax ਦੇ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ support ਕਰਦੇ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ support ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਹੁਣ ਇਹ ਦਸ ਦਸ ਆਨੇ ਵਾਲੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ taxation system ਇਹ ਚਾਹਿਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਸ ਅਸੂਲ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ socialist system ਵਲ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ।

ਸਾਡੀ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਨੀਆਂ ਵੀ productive activities ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਨਾਫਾ ਲੈਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ monopoly ਤੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਆਪ Irrigation ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਖ ਲਉ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ company ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਹ ਆਬਿਆਨਾ charge ਕਰਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਣੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਧੂਲ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ transport ਵਿਚੋਂ ਵੀ monopoly ਦਾ profit ਹੈ ਅਤੇ electricity ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਇਹ monopoly ਵਾਲਾ profit ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਚੀਜ਼ nationalization ਦੇ ਅਸੂਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਇੰਨਾ ਵੱਧ ਮੁਨਾਫਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ tax ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਤਰਫ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਫੇਰ books ਦੀ nationalisation ਨੂੰ ਹੀ ਆਪ ਵੇਖੋ । ਦਾਵਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿਛਲੇ Education Minister ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੜਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸਸਤੀਆਂ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 50 per cent ਮੁਨਾਫਾ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ profit ਲੈਣ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ relief ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ socialistic pattern of society ਵਲ ਨਹੀਂ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਲਫਜ਼ ਹੜ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਆਬਿਆਨਾ ਤੇ ਮਾਮਲਾ flood ਜ਼ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਸੀ। ਬੜੇ floods ਆਏ ਸਨ, ਲਖਾਂ ਲੋਕ ਬੇ-ਘਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਅਜਨਾਲਾ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੜ੍ਹ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਵਾਪਸ ਦੇਣ ਦੀ ਹਿੱਸਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਾਵੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ tractors ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਈਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਾਂ ਲਈ, ਬੀਜਾਂ ਲਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। Drainage ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਗੇਰਮੈਂਟ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ 5 ਕਰੋੜ ਰੁਪੈ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਵਿਚ ਥੋੜੇ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਜਲਦੀ ਹੀ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਨਾਇਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਫੇਰ ਬਾਰਸ਼ਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹ ਦਿਨ ਨ ਵੇਖਣੇ ਪੈਣ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅੱਗੇ ਵੇਖਣੇ ਪੈ ਗਏ ਸੀ। ਇਕ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਮਾਮਲਾ ਤੇ ਆਬਿਆਨਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਖੁਸ਼-ਹੋਸੀਅਤੀ tax ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ deputation ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡਲ ਕਲਸੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ tax ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਗੇਰਮੈਂਟ ਨੇ floods ਦੇ sufferers ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਅਫਸਰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਇਹ tax ਵਸੂਲ ਕਰ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਰਿਹਾਈਆਂ ਦਾ ਸਵਾਲ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ general amnesty ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ bureaucracy ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਦੇ ਵੀ ਤਸ਼ੱਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ Security of the State Act ਬੱਲੇ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਜਿਹੜੇ ਆਦਮੀ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਵੀ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ Socialist ਪਾਰਟੀ ਹੋਏ, ਭਾਵੇਂ ਜਨਸੰਘ ਹੋਏ, ਭਾਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨ ਹੋਵੇ। [ਸ਼੍ਰੀ ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਿਗਲ : ਕਥਾ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਕੇ ਆਦਮੀ ਮੀਂ ਕੈਦ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?] ਹਾਂ, ਉਹ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

अध्यक्ष महोदय : मैं तो चाहता था कि कोई खास मुकर्ररा वक्त बोलने के लिए न रखा जाए। लेकिन अब यह मजबूरी आ गई है कि यह वक्त अब मुकर्रर करना पड़ेगा। कांग्रेस बैचिज की तरफ से जो मैम्बर बोले हैं उनके लिय तो मैंने यह मियार रखा था कि उन में से जो मैम्बर Governor's Address पर नहीं बोले थे उन्हें पहले बोलने दिया जाए और जो बोल चुके थे उन्हें बाद में बोलने के लिए थोड़ा time दिया जाए। लेकिन अब पण्डित श्री राम शर्मा जी कहते हैं कि उन्हें भी बराबर वक्त दें और उनके कई मैम्बरों को एक घंटे से कम वक्त न दिया जाए। (पण्डित श्री राम शर्मा : मैंने कहा है कि किसी किसी को।) अगर आपके पास तीन घंटे का time हो और हर एक मैम्बर 15 मिनट बोले तो एक दिन में 12 मैम्बर और 4 दिन में 48 मैम्बर ही बोल सकेंगे जबकि बाकी बैठे रहेंगे। Hon. Members तो ज्यादा time मांगते हैं। मिसाल के तौर पर सरदार प्रतापसिंह जी को आध घंटा मिला। मैंने उन्हें तीन दफा बैठने के लिए कहा, तब भी वह नहीं बैठे। इस तरह नतीजा यह होगा कि बहुत से मैम्बर बोलने के वक्त से महरूम रह जाएंगे। इसलिए अगर आप कहें तो time limit मुकर्रर कर दी जाए और House उस पर अमल करे।

(I wanted that no time limit should be fixed for making speeches but I now feel compelled that this limit will have to be fixed. I had originally thought that those hon. Members occupying Congress Benches who had not taken part in the discussion of the Governor's Address should be allowed to speak first and those who had spoken on that occasion should be given less time afterwards. But now, Pandit Shri Ram Sharma says that the members of the Opposition should also be given equal time and equal to that of the Treasury Benches and some of them should be given not less than one hour.

* * * * *

Now, if the House has 3 hours' time at its disposal and each members speaks for 15 minutes, then only 12 members will be able to get an opportunity to speak in one day or in other words 48 members will be able to speak in 4 days. The other hon. Members will not get any time. But the hon. Members rather want more time. For example, Sardar Partap Singh got half an hour. I requested him thrice to resume his seat yet he did not comply. This will result in depriving quite a number of hon. Members from making speeches. Therefore, if the House desires, a time-limit for speeches may be fixed and it should be strictly followed.)

पण्डित श्री राम शर्मा : मैं यह गुजारिश करूंगा कि इस मामले में आप Leader of the House और Opposition वालों से भी सलाह मशवरा कर लें और फिर जो time Opposition को दिया जाए उस को हम आपस में divide कर लेंगे। इन की तादाद चूंकि ज्यादा है इसलिए यह चाहे दो 2 मिनट ही बोलें।

अध्यक्ष महोदय : पिछले Session में भी यही सवाल खड़ा हुआ था तो मैं ने तमाम State Legislature Secretaries को लिखा कि आप time किस तरह allot करते हैं। उन्होंने लिखा कि इन के लिए कोई set rule नहीं, मगर convention यह है कि तादाद के मुताबिक time दिया जाता है। यहां Opposition के मेम्बर 25 हैं और दूसरे 100

[अध्यक्ष महोदय]

(During the last Session also this question arose and I wrote to all the other State Legislature Secretariats to find out how time was allotted as between the Treasury Benches and the Opposition. They replied that there was no set rule for this purpose. But, however, the convention was to allot time in proportion to the strength of the parties. Here there are 25 members in the Opposition and 100 on the other side)

पण्डित श्री राम शर्मा : Opposition को रियायत होनी चाहिए ।

अध्यक्ष महोदय : यह मेरे पास लिखा हुआ है जो हरेक Legislature Secretariat ने भेजा है । आप कहें तो दिखा दूं । मैं House की sense लेना चाहता हूं ताकि किसी को गिला न रहे । (I have this thing in writing from all the Legislature Secretariats and can show it to you, if you so desire. I want to obtain the sense of the House so that no Member may have any cause of complaint.)

पण्डित श्रीराम शर्मा : इस बात में Opposition को रियायत मिलनी चाहिए ।

अध्यक्ष महोदय : आप एक चौथाई से बढ़ते २ एक तिहाई time पर आ गए हैं । अब भी आप के मुतालबात हैं । (Your time has been increased from one-fourth to one-third of the total time. Still your demands are increasing).

पण्डित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब, बजट का scope बड़ा वर्साह है, 10 या 15 मिनट बोलने के कोई मायने नहीं हैं । आप गोखले की Budget speeches देखें तो वह एक २ किताब हैं ।

अध्यक्ष महोदय : इस जगह वह बात नहीं चलती । जब हरेक मੈम्बर बोलना चाहे तो House को फैसला करना चाहिए कि हरेक मੈम्बर को कितना time दिया जाए । (That carries no weight here. When every member is keen to speak, the House should decide about the time to be allotted to each of them.)

पण्डित श्री राम शर्मा : आप ही फैसला करें ।

अध्यक्ष महोदय : मैं House की राय जानना चाहता हूं कि जो अब वक्त लेना चाहें उन्हें कितना २ वक्त दिया जाए ? (I want to know the sense of the House as to what time should be given to those hon. Members who wish to speak).

श्री कंदार नाथ सहगल : जनाब ने जो वक्त House का लिया है यह कहाँ जाएगा ?

अध्यक्ष महोदय : Speeches का time fix करें या न करें ? (Should we fix any time limit for the speeches or not ?)

श्रीमती सीता देवी : मेरा ख्याल है कि जो Opposition में हैं उनको strength के हिसाब से time दिया जाए । उनमें से पण्डित जी या और जो ज्यादा vocal

हैं वह तो बोल ही चुके हैं, अब strength के हिसाब से उन्हें वक्त दे दें। हमारी Party में से जो Governor's Address पर नहीं बोले उन्हें पहले बोलने दें.....। पंडित श्री राम शर्मा : यह Leader हैं ?)

मैं एक suggestion दे रही हूँ, लीडर का सवाल नहीं। क्या आप समझते हैं कि आप ही को बोलने का हक है और किसी को नहीं? जब भी बोलें interrupt करते हैं.....

अध्यक्ष महोदय : आपस में बहस नहीं होनी चाहिए। अगर sense of the House हो तो वक्त मुकर्रर कर दिया जाए। [There should be no mutual discussion. A time limit may be fixed if that be the sense of the House.]

श्रीमती सीता देवी : 15, 20 मिनट से ज्यादा time नहीं दिया जाना चाहिए। वरना इतने मैम्बर नहीं बोल सकते।

एक मैम्बर : इसी तरह चलने दें।

अध्यक्ष महोदय : फिर किसी को गिला नहीं होना चाहिए कि time नहीं मिला। (Then no Member should have any grievance that he did not get any time.)

पंडित श्री राम शर्मा : कम से कम वक्त मुकर्रर कर लिया जाए। किसी को ज्यादा वक्त देना हुआ तो दोनों पार्टियों..... (interruptions)

श्री माम राज : स्पीकर साहिब, कर्मी हमें भी time दें।

अध्यक्ष महोदय : चलिए आप ही बोलें। मैं आप का नाम ले ही रहा था।

(Very well, the hon. Member may speak. I was about to call him.)

श्री माम राज (भिवानी) : स्पीकर साहिब, इस बजट को देखने से इस के अन्दर लिखी बड़ी २ रकमें दिखाई देती हैं। यह सारी दुनिया के फायदे के लिए लिखी गई हैं मगर जिन मजदूरों ने चण्डीगढ़ बनाया और बना रहे हैं उन के लिए कोई जगह तक नहीं। वह गरीब तबका दूसरों के लिए महल बनाता है मगर उसे शौपड़ ही नसीब होती है और उन के लिए न कोई बस्ती है और न ही किराए या बिना किराए की कोई जगह ही उन्हें मिलती है। उन्हें तो अपनी शौपड़ियों में भी नहीं रहने दिया जाता कि वह अपनी जिन्दगी आगम से बसर कर सकें। यहां पर जितने मैम्बर बोले हैं कोई नहरों पर बोला, कोई जमीन पर बोला और कई सड़कों की बात करते हैं। मगर कोई उन गरीबों के लिए आवाज नहीं उठाता जो इतनी तकलीफ में जिन्दगी बसर कर रहे हैं। उन्हें तो पानी भी नहीं मिलता। आप किसी मजदूर बस्ती के पास पानी का नलका नहीं पाएंगे।

[श्री माम राज]

हरिजनों के मुताल्लिक कहा जाता था कि गांव में जितनी बंजर जमीनें हैं उन्हें दी जाएंगी। मगर अब यह सारी पंचायतों को दे दी गई है और इन बेचारों को तो 100 साल पुराने बाड़ों से भगा दिया गया है। अगर जमीन किसी को चाहिए तो किराए पर ले।

प्रधान जी, हम सुनते आए हैं कि गांवों में जहां मुरब्बाबन्दी होती है, हरिजनों के लिए जमीन छोड़ी जाती है। मगर मैं कहता हूं कि जहां भी मुरब्बाबन्दी हुई क्या वहां की कोई भी भिसाल मिलती है कि जहां हरिजनों को एक मरला भी जमीन मिली हो? वहां तो हालत यह है कि हम लोगों को अपने बाड़ों और झोपड़ियों से भी अलग कर दिया गया है। दूसरे लोगों ने सोच लिया कि जमीन का बटवारा होगा तो यह जो हरिजन बस्तियां हैं इन के लोग जमीन के मालिक हो जाएंगे और हमारे बराबर हो जाएंगे। इस लिए हमें और भी तंग किया जाता है।

फिर देखिए यह circular है गवर्नमेंट का। एलान किया सरकार ने कि एक ही कुएं से इन को पानी भरवाएं, यह इस के अधिकारी हैं। मगर कोई एक भिसाल नहीं दे सकता जहां ऐसा किया गया हो। एलान है मगर भिसाल ऐसी एक भी नहीं। आप हमारे पानी भरने की बात तो छोड़ें! जहां पर पशु पानी पीने जाते हैं वहां के बिसवेदार और जमीनों के मालिक हमें कपड़े तक नहीं धोने देते, इस की भी ममानत है। जब से हिन्दुस्तान पाकिस्तान बना है हम लोगों को जो यहां रह गए हैं यह दुश्मन समझते हैं। आचार्य विनोबा भावे ने भूदान का काम चलाया मगर दूसरे लोग हमें जमीन का मालिक नहीं बनने देना चाहते। वह तो हमें अपनी पुरानी जमीनों से भी नोटिस दे कर भगा रहे हैं। फिर आप जानते हैं, श्रीमान् जी, हम लोगों के पास जमीन तो है नहीं इस लिए कुछ थोड़ी बहुत भेड़ बकरियां पाल लेते हैं। मगर इस बात में भी जमींदार हम पर जुल्म करते हैं। हमारी भेड़ बकरियों को भटका देते हैं और जो कांजी हाऊस में चला जाती है वहां चाहे मर्हाना रहें या एक साल तो वह एक रुपया एक जानवर के पीछे लेते हैं। कई बार तीन चार दिन के बाद नीलाम भी कर देते हैं। ऐसी ही हालत देखते 2 चार पांच साल तो हो गए हैं मगर इस में बेहतर नहीं हुई। हरिजनों की हालत किसी प्रकार नहीं सुधरी, जिस के लिए गवर्नमेंट कोशिश करती है। अब सुनते हैं कि co-operative societies बनाने का फैसला किया है और कहते हैं कि इससे राज्य के अन्दर बराबरी आ जाएगी। यह भी देख लेते हैं। लेकिन मुझे पता है कि जब co-operative societies बनाते हैं तो अपने 50 आदमियों को उस में दाखिल करते हैं और co-operative societies बना लेते हैं।

आप अच्छी तरह जानते हैं कि co-operative societies के नाम से कैसे रुपया कमाया जाता है। यह सोसायटियां एक आदमी की मलकियत होती हैं वह। दस बीस आदमियों के नाम लिख कर भेज देता है और सोसायटी register करवा लेता

है। **Rules** ऐसे बनाए गए हैं कि उनको नाम register करवाने में कोई दिक्कत पेश नहीं आती। रुपया वह अपनी जेब से लगाता है और सारी आमदनी खुद खाता है। जिनके पास पैसे हैं उनके ही **rules** हैं। वह ही काम कर सकता है। आम आदमी को कोई हिस्सा ही नहीं मिलता। इस लिए इन **rules** को ठीक किया जाए ताकि आम आदमी को लाभ हो।

फिर, स्पीकर साहिब, आप और सारा हाऊस जानता है कि आज कल गरीबों की हमदर्द हकूमत है। कांग्रेस राज में, कांग्रेस की हकूमत में गरीब हरिजनों के साथ अच्छा सलूक हो रहा है। यही नहीं कि अच्छा काम हो रहा है बल्कि कांग्रेस सरकार पिछले चार सालों से उन्हें अच्छी निगाह से देखती है और इसने अच्छा काम किया है। मगर bus routes के permits का लाभ सरमायादारों ने उठाया है, हरिजनों ने नहीं।

आखिर में मैं यह कहूंगा कि यह बजट वाकई बहुत अच्छा बजट है और मैं इस को पेश करने पर अपनी सरकार को धन्यवाद देता हूं।

अध्यक्ष महोदय : अच्छा किया कि आखिर में आपने बजट का नाम ले ही लिया। (हंसी) : '(You have done well to have mentioned the name of the Budget.) (Laughter).

श्री माम राज : मैं यह कह दूँ कि यह हरिजनों के नाम से और मजदूरों के नाम से देख सकते हैं कि उनकी बस्तियों के लिए जमीनें छोड़ी गई हैं या नहीं। और इस तरह से गवर्नमेंट ने हरिजनों का भला किया है।

अध्यक्ष महोदय : हरिजन कांफ्रेंस हो रही है, आप हरिजनों के बारे में वहां जिक्र करें। कोशिश करें कि आप बजट के मुतालिक बात करें। (The hon. Member can talk about Harijans in a Harijan conference that is going to be held. He should try to confine his comments to the discussion of the Budget).

श्री माम राज : बहुत अच्छा जनाब, मैं अपनी तकरीर बन्द करता हूँ और बैठ जाता हूँ।

श्री श्री चन्द (बहादुरगढ़) : साहिबे सदर, मेरी तबियत भी यही चाहती है कि इस ईवान की रवायत के मुताबिक मैं पहला फिकरा यह कह दूँ कि मैं बजट पेश करने पर मुबारकवाद पेश करता हूँ और इस तरह एक रस्म पूरी हो जाएगी। यहां जितने भी साहिबान बोलें हैं और इस बजट पर बोलने के लिए खड़े हुए हैं वह पहला और आखरी फिकरा मुबारकवाद से शुरू करते हैं। (पंडित श्री राम शर्मा : यह उधर के लोग करते हैं, इधर के नहीं)। बीच में यह सब साहिबान भी वहीं बातें कहते हैं जो हम कहते हैं। अगर इस सारे बजट को पढ़ा जाए तो मेरा यह ख्याल होता है कि यह किसी Secretary ने जिसे

[श्री श्री चन्द]

इस काम की काफी **practice** है, ने बना कर दे दिया। वजीर साहिब ने दस्तखत कर दिए और पढ़ कर सुना दिया। अगर इस को गौर से पढ़ा जाए तो मालूम होता है कि किसी ने इस पर तकलीफ उठाने की ज़रा सी भी कोशिश नहीं की जैसा कि आपने पिछले 5 सालों के बजटों को देखा है और यह बजट आया है इन सब से मालूम होता है कि कहीं 1 करोड़ की कमी है और कहीं 2 करोड़ की ज्यादाती रखी गई है लेकिन ऐसे आंकड़ों में फर्क हो सकता है। जहां 7 करोड़ का खर्च दिखाया जाता है वहां 5 करोड़ खर्च होता है और 2 करोड़ बच जाता है, 3 करोड़ खर्च हो तो 2 करोड़ बच जाता है फिर मांग पेश कर दी जाती है। जिस जगह 1 करोड़ खर्च होना हो वहां पर 3½ करोड़ कहते हैं। इस से साफ पता चलता है कि बजट बनाने का मतलब यह लिया जा रहा है कि जितना खर्च हो कर लो और अगर कम खर्च हुआ है तो कह दिया कि बजट के **estimates** गलत होंगे और अगर ज्यादा हो गया तो **Supplementary** खर्चों में और रकम मांग ली जाती है। **Exactly** इस किस्म का बजट हमारे सामने है। इस में वे तख्तीने भी गलत हो सकते हैं। इस **deficit** के बजट को **surplus** होते देख चुके हैं। इस बजट में कोई खास बात नहीं देखी गई। आज मैं कहता हूं कि इस बजट में **expenditure** और **income** क्या है। आपको 2 करोड़ या 4 करोड़ का फ़र्क मिल जाएगा।

साहिबे सदर, पेशतर इसके कि मैं इस बजट की और बातों के बारे में कुछ कहूं, मुझे डर है कि कहीं साहिबे सदर का हुक्म हो जाएगा कि मैं बैठ जाऊं, मैं अपने ज़िले के बारे में कुछ कहता हूं।

एक बात यह है कि हमारे ज़िले में **minor** और खाल ज्यादा खुदे हुए हैं जिनमें अभी तक पानी नहीं मिला और न ही पानी मिलने की उम्मीद है। वह पानी के बगैर पानी के **minors** हैं। यहां के लोग यह समझते हैं कि यह **minor** तो सरकार ने शौकिया खुदवाए हैं। एक ऐसा **minor** पूना माजरा **minor** है। इस की खुदाई 4 साल हुए खत्म हो गई थी लेकिन इसमें पानी अभी तक नहीं आया। जब इस इलाके को पानी की ज़रूरत होती है तो पानी नहीं दिया जाता और जब बहुत बरसात होती है और पानी की ज़रूरत नहीं होती तो पानी दिया जाता है। इस से लोगों को फायदा कम होता है। इस के साथ साथ सड़क बहादुरगढ़ से झज्जर को जाती है। सड़क पर जहां **minor** कास करता है और पुल बना हुआ है वहां रुपसर ज़रगर और गडूवाल के गावों को बरसात में नुकसान होता है। इन इलाके वालों ने दरखास्त की कि **minor** खोदा जाए लेकिन जवाब दिया गया कि 14 हजार रुपया दो। यह रुपया भी ले लिया गया मगर अभी तक **minor** में पानी नहीं दिया गया।

इस के इलावा लोगों के साथ गवर्नमेंट का यह **contract** था कि 32 हजार रुपया दे दो और ज़मीन भी दे दो तो **minor** बना देंगे। 32 हजार रुपया भी दे दिया

गया और 11 हजार की जमीन भी। यह दोनों देने पर भी **minor** में पानी नहीं दिया गया। जब यहां के लोग और मैं पिछले **Irrigation Minister** साहिब को मिले और शिकायत की कि यह **minor** अभी तक नहीं खोला गया तो उन्होंने यह जवाब दिया कि अभी तो 30 हजार रुपया और है जो वसूल करना है। वह दे दो तो **minor** को खुला छोड़ेंगे। इस तरह से **minor** से पानी दिया जाता है और अपने वादों को पूरा किया जाता है। मैं निहायत जोर के साथ साहिबे सदर, यह दरखास्त करना चाहता हूं कि हमारी गवर्नमेंट की तरफ से लोगों से इस तरह मज्जाक किया जाता है लेकिन जहां पेट का सवाल हो वहां पर इस तरह का मज्जाक नहीं होना चाहिए।

फिर कहा जाता है कि हमारी गवर्नमेंट बड़ी **liberal** है। **Floods** में जो तबाही हुई उस में लगान मुआफ कर दिया गया है। आबियाना माफ कर दिया गया है लेकिन जहां तक आर्थिक सूरत का तअल्लुक है मुझे मालूम है कि पटवारियों को क्या मुश्किल आ रही है। उन्हें ऊपर से हुक्म है कि वह जमीन के खराबे को ज्यादा न लिखें और यह कोशिश की जाए कि एक पैसा भी लगान और आबियाना का मुआफ न किया जाए। साहिबे सदर, मैं बताना चाहता हूं कि पुलाशी गांव में **floods** आए तो चार महीने तक इस के इर्द गिर्द 8-8 फुट पानी भरा रहा और इस गांव में कोई जमीन भी काश्त नहीं की गई, सारी फसल तबाह हो गई लेकिन इस गांव का एक पैसा भी मुआफ नहीं किया गया।

इसके इलावा बराई गांव है वहां पर लोगों पर जुर्माने किए गए। नहर वालों का कायदा है कि जहां पानी न लिया जाए तो यह कह दिया जाता है कि नहर टूट गई है और यह कहा जाता है कि **cut** हो गई है। इस तरह जब बरसात का मौसम आया तो लोगों ने अपने आपको बचाने के लिए नहर का पानी काट दिया लेकिन उन पर आबियाना लगाया जाता है और यह ख्याल नहीं किया जाता कि लोग डूब रहे हैं और काट करने की जरूरत थी। बल्कि पटवारियों की मार्फत नक्शे तैयार करवा लिए जाते हैं और यह कहा जाता है कि किनारे काटे गए हैं और इस तरह से 30-35 हजार रुपया लोगों से वसूल किया जाता है।

फिर मेरे इलाके में बराही गांव है। यह **tail** पर है जहां कि नहर का खात्मा होता है जब इसको पानी की जरूरत हो तो पानी नहीं दिया जाता बल्कि ऐसा होता है कि मोरियां बन्द कर दी जाती हैं और कहा जाता है कि नहर टूट जाती है। यह गांव बरसात में **flooded** रहता है और जब गांव में पानी की जरूरत नहीं होती तो यह पानी बरसात में दिया जाता है। तो भी इस गांव को कोई मुआफी नहीं दी जाती। अगर आपने देखना हो तो आज बराही के गांव का सारा **record** मंगवा कर देख लें कि यहां पर हमेशा बरसात के समय **cut** होती है, आगे पीछे नहीं होती। तो साहिबे सदर, जहां तक इन पिछले **floods** का ताल्लुक है मेरे जिले में और मेरे हलके में बावजूद इसके कि 4-p.m. बेहरा कुन्दा, कालसी और असाध वगैरह गांव में बेहद फसलों का नुकसान हुआ और उनके चारों तरफ से घर पानी में घिरे रहे मगर आज तक एक पैसा वहां के लोगों को नहीं मिला। पटवारियों की यह **report** आती है कि 50 फी सदी से

[श्री श्री चन्द]

ज्यादा खराबा नहीं है और इस लिए उनको कुछ नहीं मिला। हमारी भी आंखें हैं और हम भी देखते हैं कि अगर यहां पर 50 फीसदी से ज्यादा खराब नहीं है तो मैं कहता हूं कि इस से ज्यादा जालंधर Division में भी नहीं है। तो वहां क्यों इतना रुपया बांटा गया। अगर मरे नहीं तो यह उसे जिन्दा समझते हैं चाहे वह तड़प ही रहा हो। यह दो तीन शिकायतें मेरे जिला की थीं सो मैंने अर्ज कर दी हैं।

साहिबे सदर, जैसा मैंने अभी यहां पर अर्ज किया कि यहां पर मज्जाक किया जाता है। मैंने आज बजट को पढ़ा है और मैंने इसमें देखा है कि **Ministers** पर जो खर्च होगा वह चार लाख से ऊपर ऊपर ही होगा। यह चार लाख रुपया **Ministers** की तनखाहें उनकी कारों वगैरह और उनके दूसरे आराम की खातिर खर्च होगा। पिछले दिनों मेरे एक दोस्त ने यहां एक सवाल में पूछा था कि **Ministers** की कोठियों में **furniture** वगैरह लगाने पर क्या खर्च आया था तो उन्होंने जवाब में लिखा था कि 2 लाख 27 हजार रुपया **Ministers** की कोठियों में **furniture** लगाने के लिए खर्च हुआ है। कल मेरे एक लायक दोस्त ने बड़े हाथ उठा उठा कर बातें कीं और **Socialistic pattern** का जिक्र किया और कहा कि हिन्दुस्तान के अन्दर **Socialistic pattern of society** होगा और इसके लिए जो लोग कम तनखाह पाते हैं उनकी ज्यादा होगी और जो ज्यादा पाते हैं उनकी कम होगी। मगर मैं तो कहता हूं कि अगर आप इस **Socialistic** का सही नमूना देखना चाहें तो यहां चंडीगढ़ में ही देख लें। आप को मालूम हो जाएगा कि यह लोग कितने **sincere** हैं कितने दिल से यह **socialistic pattern of society** चाहते हैं। एक **minister** पर इस बजट में 70 हजार रुपया एक साल में खर्च हुआ है और **public** में जा कर यह **speeches** की जाती हैं कि साहिब हम तो सिर्फ एक हजार रुपया तनखाह लेते हैं। मगर मैं कहता हूं कि अगर इनको तीन हजार रुपए भी तनखाह दे दो तो भी सरकारी खजाने को $\frac{1}{2}$ रकम बच जाएगी। कहने को तो कह दिया कि हम तो जी सिर्फ एक हजार ही लेते हैं। मगर देखें कि कितनी चीजें मुफ्त में उड़ते हैं। मैं कहता हूं कि अगर चार हजार भी दे दिया जाए और बाकी सब सहूलतें बन्द कर दी जाएं तो फिर भी **Government** फायदे में रहेगी। हर साल नई मोटरें आती हैं। सरकारी मोटरें होती हैं और ड्राइवर रख लिए वह जिनको आता जाता कुछ नहीं है मगर जान पहचान के होते हैं। कोई भी ऐसा **Minister** नहीं है जिसकी कार दो महीने चली हो और कोई **accident** न हुआ हो। नई कारें आती हैं और चन्द महीनों के अन्दर ही नाकारा हो जाती हैं और टूट फूट जाते हैं। कारों का तो मैं खैर फिक्र नहीं करता मगर मुझे खुद इन वज्जिर साहिबान की जानें प्यारी हैं। किसी की किसी **accident** में कमर टूटती है किसी की टांग **fracture** होती है और किसी की गर्दन टूटती है। मैं कहता हूं कि अगर इन को चार चार हजार रुपया भी दे दिया और कारें बन्द कर दी जाएं तो एक तो **Government** को फायदा होगा और दूसरे कम से कम इन की जान तो बच जाएगी। आज हालत यह है कि सरकारी मोटरें हैं और एक जगह से दूसरी जगह भागे भागे

फिरते हैं। अगर किसी वजीर से पूछो कि जनाब आज कैसे आए थे, तो जवाब मिलेगा कि अजी आज फ्लां उद्घाटन जो था। हर तरह के उद्घाटन होते हैं कल किसी दुकान का उद्घाटन था, आज गोभी खाने का उद्घाटन था (हंसी) परसों किसी **tea stall** का उद्घाटन था। मुझे समझ में नहीं आता कि यह उद्घाटनों का तांता कितना लम्बा है। अफसरान हैं कि **attendance** के लिए खड़े रहते हैं; तरह तरह के इन्तजाम होते हैं। सड़कें साफ हो रही हैं, तम्बू लग रहे हैं, कुर्सियां बिछ रही हैं और अफसर हैं कि सुबह से इन्तजार में खड़े हैं मगर मिनिस्टर साहिब का पता नहीं कि किस उद्घाटन में उलझे हैं। अंग्रेज तो हैं नहीं कि वक्त पर पहुंचें। अगर **time** नौ बजे का आने का दिया है तो शाम के पांच बजे तशरीफ ले आते हैं और अफसर सारा काम काज छोड़ कर सुबह से शाम तक खड़े रहते हैं कि कब आते हैं। मुकदमों वाले या और सरकारी काम वाले कहां तक ठहरें और इन्तजार करें अपने अपने घरों को चले जाते हैं। न तो यह खुद एक जगह बैठ कर काम करते हैं और नहीं यह अफसरों को दफ्तरों में कोई काम करने देते हैं। इन्होंने उनकी नाक में दम कर रखा है। मैं कहता हूं कि इन से सरकारी मोटरें छीन लो। तनखाह बेशक तीन हजार दे दो या ज्यादा दे दो हमें एतराज नहीं है। मगर अगर मोटरें सरकारी होंगी तो यह और सफर करते हैं और पेट्रोल ज़ाया करते हैं। यहां एक सवाल किया गया था कि जब **Chandigarh** में वजीर साहिब रहते हैं तो उनकी कारों की **average mileage** कितनी होती है तो जवाब मिला कि **72 miles a day**। तो मेरे कहने का मतलब यह है कि इस तरह से इनको **misuse** किया जाता है। मैं कहता हूं कि अगर इन से मोटरें ले लो तो यह शान्ति से अपने घर बैठेंगे और काम करेंगे। घर की कार होगी तो बड़ी एहतियात से रखेंगे और कम तेल फूकेंगे। एक कार कम से कम दस साल तक तो जरूर चलती है मगर यहां पर हर साल के बाद नई लाई जाती है। मैं पूछता हूं कि क्या अगर घर की लेनी हो तो भी ऐसा ही होगा? मैं अर्ज करता हूं कि यह जो एक हजार रुपया कहते हैं कि लेते हैं उन्हें चार हजार दे दो मगर और कुछ न दो। ताकि इनको भी कुछ फायदा हो जाए और इस तरह से कुछ बच भी जाए। अब तो हाल यह है कि जितना इस्तेमाल कर लिया उतना ही अपना है मगर फिर तो यह बचाएंगे भी। मैं समझता हूं कि इस तरह से **Government** को भी फायदा होगा और हर दूसरे महीने कारें खरीदने से बच जाएगी और इन वजीर साहिबान को भी कुछ बच जाएगा। मैं पूछता हूं कि आखिर यह वजीर साहिबान क्या उद्घाटन करते हैं और यह उद्घाटन क्या हैं? किसी ने कोई कैंची निकाली है किसी ने कोई थैला निकाला है और फिर उद्घाटन होता है। बड़ी खूबसूरत चांदी की कैंची होती है। मैं कहता हूं कि जो चीज इनको उद्घाटन में मिलती है वह बीस रुपए से ज्यादा की नहीं होती है मगर पब्लिक का यह साहिब तीन चार सौ का नुकसान कर देते हैं मगर वह कैंची चांदी की भी नहीं होती है। जब बच्चे घर पर देखते हैं तो बाद में पता लगता है कि यह तो चांदी नहीं है यह तो चांदी का झाल फिरा हुआ है और **adulterated** है। फिर देखो कि कहते हैं कि हम एक हजार लेते हैं और **second class** में सफर करते हैं। सैक्रेटरी साहिब तो **1st class** में जा

[श्री श्री चन्द]

रहे हैं और बज्जीर साहिब 2nd class में जा रहे हैं। मगर होता है क्या कि सैक्रेटरी साहिब चपड़ासी से कह देते हैं कि मेरा सामान तो 2nd class में रख दो और बज्जीर साहिब का 1st class के compartment में डाल दो और इस तरह से यह सफर होते हैं। मैं कहता हूँ कि यह एक हजार रुपया तनखाह लेने की बात एक ढोंग है यह तो इस तरीका से जो इन्होंने पकड़ा है और जितनी इनको और facilities मिली हुई है जिसका कि आप लोगों को पता नहीं है उस सारे हिसाब से तो इनकी तनखाह पांच हजार से भी ज्यादा बढ़ जाती है। मुझे बताएं कि यह farce क्या है और यह कब तक खत्म हो जाएगी? आखिर इसकी भी कोई हद होनी चाहिए। मुझे आप यह बताएं कि यह जो कहते हैं कि हम एक हजार लेते हैं और जगह २ उसका ढिंडोरा पीटते हैं। क्या इस एक हजार से इतना standard रखा जा सकता है जितना कि इन का है। इस standard से जिस से यह रहते हैं और एक एक कोठी में छः छः refrigerator लगे हुए हैं क्या यह सारा standard इस एक हजार से कायम रह सकता है। जनाब जगह जगह कारें ले कर खाना खाने चले जाते हैं और...

अध्यक्ष महोदय : आपने यह अच्छा तरीका पकड़ा है। आखिर कुछ तो debate का standard होना चाहिए। आपने एक बात शुरू की और उसी का लुत्फ लेने के लिए अपना सारा time जाया कर दिया है। जब मैं बैठने को कहूंगा तो कहेंगे कि बिठा दिया है और time नहीं दिया है। आपने सिवाए इस एक बात के और कुछ नहीं कहा है। अब कोई और बात कीजिए।

(You have adopted a strange attitude. After all, there should be some standard of debate. You started one thing and were carried away with it and spent all your time on it. When I ask you to resume your seat you would complain that you have not had time to complete your speech. You have not said anything in all this time except this one thing. Now say some thing else.)

श्री श्री चन्द : साहिबे सदर, यहां तो कई लोग जबानी बातें याद करके आते हैं और फराटे भरते चलते हैं। यह नहीं सोचते कि कोई ऐसी बात कहें जो किसी की समझ में भी आए मगर मुझे तो ऐसी आदत नहीं है। अगर आप हुक्म देते हैं तो मैं मिनिस्टर साहिबान के बारे में कुछ नहीं कहता हूँ।

अध्यक्ष महोदय : आप सब कुछ कह कर बाद में मेरा हुक्म मांगते हैं।

(The hon. Member first says what he wishes to say and then asks me for my order)

श्री श्री चन्द : अच्छा जनाब मैं अब इनको कुछ नहीं कहता हूँ। जमींदारों की जो persecution पिछले चार साल से होती रही है मेरा ख्याल था कि अब बंद हो जाएगी। मेरे एक लायक दोस्त ने यहां कहा कि छोटे छोटे लोगों के तो tax माफ कर दिए जाएं और बड़े २ लोगों पर लगाए जाएं। मैं भी कहता हूँ कि ऐसा ही किया जाए मगर यह तो बड़ों २ पर भी लगाते हैं और गरीबों को भी नहीं छोड़ते। हम ने

सोचा था कि नए चीफ मिनिस्टर बने हैं इसलिए ज़मींदारों की जो पिछले चार साल से **persecution** की जा रही है कि आज ज़मीन पर मालिया बढ़ा दिया और कल **surcharge** लगा दिया और फिर आबियाना बढ़ा दिया यह **persecution** अब बन्द हो जाएगी मगर मैं समझता हूँ कि सरदार साहिब ने भी वही रिवाज छोड़ना मुनासिब नहीं समझा है। हम तो आज भी कहते हैं कि **income-tax** के लिहाज से इन लोगों पर **land revenue** लगा दो और बढ़ाना है तो बढ़ा दो। मगर इसका यह मतलब नहीं कि **income-tax** के **basis** पर **land revenue** भी लगा दिया और फिर यह जो दर्जनों **surcharge** हैं वह भी ले लिए। हम तो यह भी कहते हैं कि हम से शहरों से भी तिगुने **taxes** ले लो मगर कोई हिसाब किताब तो हो। हमें भी उसी तरह **income-tax** के **basis** पर **tax** लगा दो और जो जो गरीब हैं उन को छोड़ दो मगर यह नहीं कि बड़ों २ पर भी लगा दिया और गरीबों से भी लिया जा रहा है और उनको माफ नहीं किया। अगर हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब को यह ख्याल हो कि ज़मींदार बड़े अमीर हैं तो मैं कहता हूँ कि यह गलत है। आज पंजाब के अन्दर ज़मींदारों की हालत यह है कि बड़ी मुश्किल से गुज़ारा चल रहा है। चाहे वह बड़े ज़मींदार हैं चाहे वह छोटे ज़मींदार हैं लेकिन इन हमारे **reformers** का मुँह देहात की तरफ हो गया है। उन के ख्याल में शहरों में गरीब बसते हैं उन को पता है कि शहरों में भी अमीर बसते हैं। शहर के गरीब और अमीर में बड़ा फर्क है। कहते हैं कि देहात के लोग गरीब हैं। मैं **challenge** करता हूँ कि आज देहात में कोई आदमी बग़ैर छत के नहीं सोता चाहे वह कितना ही गरीब है। लेकिन शहरों में देख लीजिए लोग पटरियों पर रात को पड़े रहते हैं उन के सोने के लिए और सिर छुपाने के लिए कोई जगह नहीं है जब कि उस के सामने एक महल पर लिखा होता है 'To let'। इस के सामने लोग सर्दियों के मौसम में नंगे पड़े रहते हैं। यह शहरों की हालत है। शहरों में जो हरिजनों से काम लिया जाता है उस से कहीं ज्यादा देहात में लिया जाता है। शहरियों को दूध मिलता है तो वह हरिजनों को लस्सी जरूर देते हैं। यह सब **reforms** हो रही हैं। अब जो **reforms** हैं वह देहात से शुरू हो रही हैं। देहात में **socialistic pattern of society** कायम किया जा रहा है। वहाँ हर आदमी गरीब है हर एक भूखा है कोई अमीर नहीं। पर शहरियों की तरफ नज़र ही नहीं करेंगे। कहते हैं कि **occupancy tenants** का मसला हल कर दिया है और एक भी बेदखली नहीं होने देंगे। शहरियों की बाबत एक लफज़ भी कहा है। बैंकों में बड़े बड़े हिसाब देखे हैं, बड़े बड़े महल बने देखे हैं। फिर कहते हैं कि हम **Socialistic pattern of Society** के असूलों पर चल रहे हैं। सैक्रेटेरियट का दफ़्तर बनाने लगे हैं वह पूरा **socialistic pattern of society** का नमूना है। दूसरे हाई कोर्ट की बिल्डिंग बनी है जिस पर 47 लाख रुपया खर्च कर दिया है। यह सब खर्च नेक नामी के लिये किया गया है लगा 5 या 10 लाख होगा। वह एक अजीब नमूने की बिल्डिंग है और निहायत खूबसूरत है। यहाँ तो कहते हैं कि **socialistic pattern of society** बनाने वाले हैं और

[श्री श्री चन्द]

अमीरों और गरीबों में फर्क हटा रहे हैं (स्पीकर की घंटी की आवाज़) मुझे स्पीकर साहिब, पांच मिनट और दीजिए। साहिबे सदर, यह जो **Community Projects** हैं अगर मैं उनकी **details** में जाऊं तो शायद आप नाराज़ हों जायें।

अध्यक्ष महोदय : नाराज़गी की कोई बात नहीं।

(There is no question of my getting angry with you.)

श्री श्री चन्द : साहिबे सदर, यह खुशकिस्मती की बात है कि हमारा गांव देहली से दूर नहीं। जितने **delegation** बाहर से आते हैं गवर्नमेंट उन्हें यहां **Community Project** का काम दिखलाने के लिए लाती है। साहिबे सदर, मैं आप को सच कहता हूं कि सरकार ने सोनीपत में 65 लाख रुपया खर्च कर के कोई ऐसा काम नहीं किया जिस से यह कहा जा सके कि इस ने यहां बाकी की तहसीलों के मुकाबले में ज्यादा काम किया हो। **Village Level Workers** जो जालंधर से गए हुए हैं सारा दिन ताश खेलते रहते हैं। ग्राम सेविकाएं ज्यादा से ज्यादा आसायश में जिन्दगी बसर कर रही हैं और वह चोटी कर के सुरमा और बिन्दी लगा कर गांव से निकलती हैं तो लोग तमाशा समझते हैं। यह ग्राम सेविकाएं भी जालंधर से गई हैं। इस के अलावा, साहिबे सदर, मैं आप को बताऊं कि मेरी बहन श्रीमती शत्रोदेवी देहली के कालेज की लड़कियों का काफला लिये हुए मुझे सोनीपत में मिलीं। मैंने उन से पूछा कि इधर कैसे आना हुआ तो वह कहने लगीं कि देहली की महिलाएं **Community Project** देखने आई हैं। मैंने उन से कहा कि क्या यह **experts** हैं—**Road Experts** हैं, **Agriculture** की **experts** हैं तो पता चला कि यह सारी की सारी सैर करने के लिए वहां आई हैं। **Community Project** के डाक बंगले में उन्होंने चाय पी और बिस्कुट और पेस्टरी वगैरह खा कर वापस चली गईं। यह **Community Project** का काम हो रहा है। **Community Project** का सारा रुपया आप मुझे **believe** करें—जाया हो रहा है। सब रिवाज अंग्रेज वाले हैं। रात को किसी गांव में 5,6 केले के बूटे लगा दिये और फिर फ़खर से कहा कि केले लगा दिये हैं ताकि गंदगी न हो। और यह केले जब किसी **delegation** ने आना हो तो एक रात पहले लगाए जाते हैं। कभी कोई **delegation** **Czechoslovakia** से आ जाता है.....

अध्यक्ष महोदय : आप तो कहानियों में पड़ गए हैं।

(You are going to narrate stories.)

श्री श्री चन्द : साहिबे सदर, मैं तो **facts** बता रहा हूं। **Community Project** का सारा रुपया **waste** हो रहा है। फिर हमारे वज़ीर साहिबान पंचायतों की तारीफ़ करते हैं। साहिबे सदर, अगर आप 95 फीसदी देहात के लोगों की राय लें तो वह कहेंगे कि पंचायतों को तोड़ दें यह सब से बड़ी लानत है। (स्पीकर की घंटी की आवाज़) साहिबे सदर, अगला बजट सेशन तो आयेगा ही नहीं। अब आप बोलने नहीं

ਦੇਂਦੇ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਬੋਲ ਜ਼ਰੂਰ ।
 ਖੈਰ ਇਹ ਅਲਫਾਜ਼ ਕੇ ਸਾਥ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਦੀ ਆਪ ਕੇ ਹੁਕਮ ਕੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਖਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਨ ਲਾਲ ਜੋੜਾ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਉੱਤਰ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸਾਲ ਦੇ ਸਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਟ ਤਕਰੀਰ ਅਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ । ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਇਸ ਤੇ ਕਈ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਮਾਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਆਰ ਚੰਦ : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ ਮੈਂ, ਧੰਨਵਾਦ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਖਰਚਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ [ਹੱਸ] ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਨ ਲਾਲ ਜੋੜਾ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ 50 ਫੀਸਦੀ ਬੁਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ exaggeration ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਪਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਬੜਾ ਫਖਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਾਂਗਰਸ ਬੈਂਚਾਂ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ opposition ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਫੇਰ ਇਕ ਦੋ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਲਾਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਖੈਰ ਸੱਲਾ । ਪਰ ਕੰਮ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਜ ਕਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਬੋਰ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਹੈ । ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਅਸੀਂ point out ਕਰਦੇ ਹਾਂ :—

- (i) Corruption.
- (ii) Favouritism and nepotism.
- (iii) Red tapism.

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ ਹਾਂ, ਐਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਲੈਕਚਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੂਰ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ । ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਯਾਦ ਆਈ ਹੈ । ਇਕ ਮਾਈ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਗੁੜ ਖਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਸੰਤ ਕੋਲ ਲੈ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੀ “ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਇਹ ਬੱਚਾ ਗੁੜ ਖਾਂਦਾ ਹੈ” ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਆਉਣਾ । ਪਰਸੋਂ ਜਦੋਂ ਮਾਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕੋਲ ਲੈ ਕੇ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਬੱਚਾ ਗੁੜ ਨਾ ਖਾਇਆ ਕਰ । ਮਾਈ ਪੁਛਣ ਲਗੀ ਕਿ ਸਵਾਮੀ ਜੀ ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ । ਉਹ ਸੰਤ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਗਾ ਕਿ ਪਰਸੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਗੁੜ ਖਾਂਦਾ ਸਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ।

ਮੈਂ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਹੀ ਘਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੀਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁੜ ਨਾ ਖਾਓ ਕੀ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਗੁੜ ਖਾਣਾ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਖੁਦ nepotism, favouritism ਅਤੇ corruption ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ nation ਦਾ character ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ nation ਦਾ character ਐਨਾ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਕੌਮਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ character ਉੱਚਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸਦੇ ਰਹੀਏ

[ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਨ ਲਾਲ ਜੋੜਾ]

ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੋਭਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਅਫਸਰ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਹਨ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਰਟ ਅਤੇ ਪਾਰਸਲ ਹਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਜਾਏ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ਟ ਦੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ morale ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮੰਜੀ ਹੇਠਾਂ ਡੰਗੋਰੀ ਫੇਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ 126 ਮੈਂਬਰ ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ character ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ represent ਕਰਦੇ ਹਾਂ, nation ਨੂੰ represent ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਸਾਡਾ ਆਪਣਾ character ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੂ ਵਲੋਂ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ Example is better than precept.

ਕਿਸੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ—

ਨਾ ਬੀ ਹਾਲ ਕੀ ਜਬ ਹਮੇਂ ਅਪਨੇ ਖਬਰ,

ਰਹੇ ਦੇਖਤੇ ਔਰੋਂ ਕੇ ਔਬੋ ਹੁਨਰ।

ਪੜੀ ਅਪਨੀ ਬੁਰਾਈਓਂ ਪੇ ਜੁਹੀ ਨਜ਼ਰ

ਤੇ ਨਿਗਾਹ ਮੇਂ ਕੋਈ ਬੁਰਾ ਨਾ ਰਹਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਐਨੀ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਦ ਮੈਂ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ਼ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਵਕਤ ਥੋੜਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਬੜੇ ਅੱਛੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਇਸ ਉਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਬਾਦ ਅਸੀਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਸਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਲਕ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਹਰ ਇਕ ਬੱਚਾ ਇਹ ਗੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਕੀ ਹਨ? ਉਹ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਹੈ ਝਟ ਪਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ receive ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਜਿਹੜੀ ਚਿੱਠੀ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜਵਾਬ ਉਸ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮਾਮੂਲੀ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ 2, 3 ਮਹੀਨੇ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਲਰਕਾਂ ਕੋਲ 2, 2 ਅਤੇ 3, 3 ਮਹੀਨੇ ਦਾ arrears ਜਮਾਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਲਰਕ ਆਪਣਾ 2 arrears ਅਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਲ, ਕਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਰਸੋਂ ਜ਼ਰੂਰ clear ਕਰ ਦੇਣ ਕੋਈ ਕਲਰਕ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਵੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਅਪਣਾ ਕੰਮ ਨਾ ਖਤਮ ਕਰ ਲਵੇ ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜ ਜਾਣ, ਬਾਰਾਂ ਵਜ ਜਾਣ। ਜਿਹੜੀ ਚਿੱਠੀ ਅੱਜ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜਵਾਬ next day ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਹੈ । ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣਾ gun licence renew ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਫਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਰ ੨ ਦਫਤਰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਉਪਰ ਪੁਰਾਣਾ system ਬਦਲਨਾ ਪਵੇਗਾ । Red-tapism ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਅਫਸਰ ਫਲਰਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਅਖਬਾਰ ਪੜ੍ਹਨੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ desk ਉਪਰ ਕਾਗਜ਼ ਨਾ ਪਿਆ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ । ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਡੈਸਕ ਉਪਰ ਕਾਗਜ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤਕ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ corrupt ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ inefficient ਹੈ । ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ tolerate ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆਪਣੀ attention divert ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੈ । ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਵਪਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵਪਾਰੀ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ straightforward ਨਾ ਹੋਵੇ, honest ਨਾ ਹੋਵੇ, prompt ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ courteous ਨਾ ਹੋਵੇ । ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਕਦੇ treasury benches ਉਪਰ ਬੈਠਣ ਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਵੀ business ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਉਪਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ । ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਵਪਾਰੀ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੋਵੇ, courteous ਹੋਵੇ, prompt ਹੋਵੇ ਅਤੇ punctual ਹੋਵੇ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵੀ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਵਪਾਰੀ ਹੈ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦੇ ਹਨ government servants ਅਤੇ ਲੋਕ ਗਾਹਕ ਹਨ । ਜਿਹੜੇ ਕਿ tax ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਲੋਂ ਸੌਦਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸੌਦਾ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਵੇਲੇ courteous ਜਵਾਬ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤਕ government ਨੂੰ business line ਉਪਰ ਨਹੀਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਤਦ ਤਕ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ । ਜਦ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ courtesy ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਹ promptness ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਦ ਮੈਂ industry ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਡੀ industry ਅਜੇ ਬਿਲਕੁਲ infancy ਵਿਚ ਹੈ । ਅਸੀਂ industry ਵਿਚ ਉਹ efficiency ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੋਂ ਤਕ industry department ਦਾ ਤੱਲਕ ਹੈ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ industry ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਵੇ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ instructions ਵੀ issue ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦਣ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ industry ਨੂੰ preference ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਉਪਰ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ instructions ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ issue

[ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਨ ਲਾਲ ਜੋੜਾ]

ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਹ implement ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ । ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ orders ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਬਣਿਆ ਬੈਠਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Government of India ਨੇ Indian standard of specification ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸੇ standard ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ । ਲੇਕਿਨ ਜਦ ਤਕ clear instructions ਨਹੀਂ issue ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਅਫਸਰ ਇਨ੍ਹਾਂ instructions ਨੂੰ violate ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ strict action ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਦ ਤਕ violation ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ instructions ਰਦੀ ਦੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਰਹਿਣ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਆਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ਜੇਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਖਰੀਦਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ sanction ਲੈਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ Taxes ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ Welfare State ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਬਣੀ ਹੈ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਨਿਹਾਇਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ । ਕੋਈ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਟੈਕਸਾਂ ਦੇ ਬਗੈਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ । ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ amenities ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸ ਵੀ ਨਾ ਦੇਵੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ । ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ sales-tax enhance ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਰੁਪਏ ਦੋ ਆਨੇ ਸੈਂਕੜਾ ਸੀ ਹੁਣ ਉਸ ਤੋਂ ਡਬਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟੈਕਸ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਵਸੂਲੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ । ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਈਮਾਨਦਾਰ ਵਪਾਰੀ suffer ਨਾ ਕਰਨ । ਅਗੇ ਜੁਦੋਂ ਵੀ ਟੈਕਸ ਦਾ ਗ਼ਬਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬੇਈਮਾਨ ਵਪਾਰੀ ਬਚ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਫਰ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਮਾਸਟਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ (ਰੋਪੜ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਜਟ ਉਪਰ general discussion ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਇਹ ਬਜਟ ਬੇਸ਼ਕ ਇਕ ਘਾਟੇ ਦਾ ਬਜਟ ਵਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰ ਇਕ department ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਹਰ department ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਪਿਛਲੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਬਿਨਾ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋ ਚਾਰ departments ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਜੇਲ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਜੇਲਾਂ ਲਈ ਸਾਮਾਨ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਇਹ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਸਾਮਾਨ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਬੈਂਚ, ਸਟੂਲ, ਮੰਜੀਆਂ ਤੇ ਪਲੰਗ ਬੜੀ ਸ਼ਕਸਤ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ। ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੈਸੇ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਕਰਵਾਇਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਹੜਾ ਇਨਸਾਨ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਕਰਕੇ ਜੇਲ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਉਥੇ ਸਾਲ, ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਜਾਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੁਝ ਸਿਖੇ ਤਾਂ ਜੋ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਢੰਗ ਹੋਵੇ; ਕੋਈ ਗੁਣ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ warder ਜਾਂ jailer ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਾਹੇ ਖਾਣ ਪੀਣ ਵਾਲੀ ਉਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਆਟਾ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਸਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਖਰਚਾ ਵੀ ਠੀਕ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੀ ਦੁਰਸਤ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਬੜੀ ਬਦਤਰ ਹਾਲਤ ਹੈ।

ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਰੁਪਿਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਮਦਦ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਵੀ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੁਰਸਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਾਹੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ ਪਿੰਡ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਰੁਪਿਆ ਲਗਾਇ ਪਰ ਉਹ ਰੁਪਿਆ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਅਮੀਰ ਤਬਕਾ ਵਸਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਗਰੀਬ ਤਬਕਾ ਵਸਦਾ ਹੋਵੇ ਉਥੇ ਭਾਵੇਂ ਗੜੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਹੋਣ ਉਥੇ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਮਾੜੀ ਹੋਵੇ, ponds ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ education ਲਈ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ Scheduled Castes ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਰਿਆਇਤਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ ਵਜ਼ੀਫ਼ਿਆਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—Lower Classes ਵਾਲੇ students ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਦਿਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਲ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ—ਜਾਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਰਕਮ ਘਟ ਹੈ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ। ਬਹਰਹਾਲ ਮੈਂ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੀਸਾਂ ਅਤੇ ਵਜ਼ੀਫ਼ਿਆਂ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

[ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦਨ ਲਾਲ ਜੋੜਾ]

ਹੁਣ ਮੈਂ ਟੈਕਸਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ agriculturists ਅਤੇ ਦੀਗਰ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਉਪਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਟੈਕਸ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਨ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਪੈਸਾ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ taxes ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਗੁਰਬਤ ਦਾ ਖਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਹਨ ਜਾਂ ਛੋਟੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਜਾਂ ਦੂਜੀ labour ਕਲਾਸ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਭਾਰ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਟੀ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਵੀ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਭਾਰ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤਾਂ, ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਸੁਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਲਗੇ ਹੋਏ ਕਈ ਟੈਕਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਬਸਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ tax ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ ਭਾਰੀ ਬੋਝ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

Loans ਜਿਹੜੇ ਅਜਕਲ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦਿਤੇ ਜਾ ਰਿਹੇ ਹਨ ਉਹ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਵੀ ਚੰਗੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਸਕਣ। ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਇਹ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਲੋਕ ਦੇ ਸਦਰਮੁਕਾਮ ਜਾਂ ਸਬ-ਡਿਵੀਜਨ ਵਿਚ ਇਹ loans ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ figures ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਗਰੀਬ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ loan ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ loan ਦਾ ਛਾਇਦਾ ਵੀ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਹੀ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ratio proportion ਦੇ ਅਸੂਲ ਨੂੰ ਸਾਮਨੇ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਐਸਤ ਦਰਜੇ ਜਾਂ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ratio ਨਾਲ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ratio ਇਨ੍ਹਾਂ loans ਦੀ ਮੁਕੱਰਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੋਕ ਹੁਣ ਤੀਕਰ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਰੁਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ loans ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਮੈਂ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਰਿਸ਼ਵਤ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਈ ਕਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਨਸਾਨ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਅਜ ਵੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਹਰ ਪਾਸੇ ਗਰਮ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਿਸੇ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਖੂਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸਲੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਖੂਨ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ “ਪੈਸਿਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਖੂਨ ਕਢਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ”। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਖੂਨ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਹੀ ਜੁਰਮਾਨਾ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਰਾਇਮ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। Figures ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਰਾਇਮ ਘਟ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ; ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਬਜਟ ਵਿਚ ਜਾਂ ਵੇਸੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ backward ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਖਰਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੜਕਾਂ ਹਨ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ backward ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਬਣਾਈਆ ਜਾਣ। ਪਰ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬਣਾਈਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੜੇ ਚੰਗੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ industry ਲਈ ਖਰਚ ਮੰਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਦ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਹੜਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Village industries ਵਲ ਬਹੁਤ ਘਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਲ ਜ਼ਰੂਰ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਛੋਟੀ industry ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਚੰਗਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਜੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ 10 ਕੁਨਬੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ industry ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲੇਗੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੋਈ industry ਖੋਲਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਗੇ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪੈਸਾ ਲਗਾ ਕੇ ਕਰਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਮਦਦ ਲੈਕੇ। ਇਸ ਲਈ village industries ਵਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਵੈਟਰਨਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹਸਪਤਾਲ ਔਠ ਔਠ ਜਾਂ ਦਸ ਦਸ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪੈਸਾ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। Medical Department ਲਈ ਬੜਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਫੇਰ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਡੰਗਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ medical ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੈਟਰਨਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਹਸਪਤਾਲ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਆਇੰਦਾ ਲਈ ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੋਲੇ ਜਾਣ।

ਅਗਲੀ ਗਲ ਮੈਂ community projects ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਕੰਮ ਮੈਂ ਦੋ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਹੈ—ਇਕ ਖਰੜ ਤੇ ਦੂਜਾ ਜਗਾਧਰੀ। ਇਥੇ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਹਸ਼ਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਰੁਪਿਆ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਤਰਫੋਂ community projects ਹੇਠ ਰੁਪਿਆ ਮਿਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਹ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਲਈ approach ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਵਖਰੀ ਵਖਰੀ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ list ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਹਿਸੇ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਅਤੇ approach ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਜਾਇਜ਼ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਰਾਮ (ਨਕੋਦਰ): ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕੱਲ ਤੋਂ ਬਜਟ ਉਤੇ discussion ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਵਾਂ ਹਾਂ ਕਿਉਂਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਬਜਟ ਬੜੇ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤੱਕੀ ਦਸੀ ਹੈ, ਸੜਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਹਿਰਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਕਾਫੀ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ provision ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ development ਦੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਨੇ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਦੇ ਵਕਤ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ education ਲਈ 8 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ 15 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਫੇਰ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ 25 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਸੀ ਉਥੇ ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ 25 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖਿਆ show ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਯੋਜਨਾ ਬਲੇ ਇਸ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ 9 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਚੰਦ ਇਕ ਹਰੀਜਨ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ? ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪੰਜ ਜਾਂ ਸੱਤ magistrates ਬਣ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, ਕੁਝ clerk ਲਗ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਤਾਦਾਦ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਤਾਦਾਦ ਉਹ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੈ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾ ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨੇ ਹੀ ਹਨ। ਮੈਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਬਜਟ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ education ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿਛੜੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਰਿਹਾ। ਕੀ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ education ਲਈ ਰਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ socialist ਨਿਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ? ਜਦ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾਈ ਜਾਏ, ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁਕਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਜਿਹੜੇ Government Benches ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸੀਟਾਂ ਤੇ ਹਰੀਜਨ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਹੀ ਬੈਠ ਸਕੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ 24 ਜਾਂ 25 ਲਖ ਹਰੀਜਨ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕਪੜਾ ਹਾਸਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਜ ਕੇ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਦ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਈ ਜਾਂ ਨਾ ਆਈ ਦਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ

ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਛੁਆਛੁਤ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜੁਗਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਹਟਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨੀ ਦਰਜਾ ਦਿਲਾਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੇ elections ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕੇਗੀ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ ਹੁਣ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਰ ਸਕੇ ਸਿਵਾਏ ਇਸ 126 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਲਈ ਰਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ 19 ਵੀਂ ਸਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿਫਰ ਬਰਾਬਰ ਆਏਗਾ। ਅਸਾਂ ਪਿਛਲੇ 8 ਜਾਂ 9 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਦੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੀ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ 9 ਜਾਂ 10 magistrates ਹਰੀਜਨ ਨਵੇਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, 10 ਦੇ ਕਰੀਬ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਲਰਕ ਭਰਤੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ। ਹਰੀਜਨ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ transport ਵਿਚ driver ਤੇ conductor ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿੰਨੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਉਹ ਖੋਹ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਰੀਜਨ conductor ਜਾਂ driver ਹਨ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 126 ਕਰੋੜ ਦੀ ਰਕਮ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਗਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ ਰਖੀ ਗਈ ਹੈ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ aid ਲਈ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਖਰਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ aid ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਿੱਤ ਹੋਇਆ 25 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਗਿਣ ਲਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ 25 ਲਖ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਵਿਚੇ ਗਿਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ 7 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਹਰ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ 31 ਜਾਂ 32 ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸਾਰਾ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ education ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਕੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਨਾਲ ਸੁਧਰ ਜਾਏਗੀ? ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੰਜਰ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਪਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ allot ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਪੁੱਟੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਈਆਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਾਹਕੋਟ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਜਿਹੜੀ conference ਹੋਈ ਸੀ। ਉਥੇ ਵੀ ਇਹ ਮੰਗ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਦਰਿਆ ਬਿਆਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਪਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ Muslim Evacuee Property ਹੈ; ਉਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਕਿਸੇ ਨੂੰ allot ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈਣ ਤੇ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਇਕਤਸਾਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਪਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਫਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ

[ਸ੍ਰੀ ਸੰਤ ਰਾਮ]

ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਜਿਥੇ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਨ। ਦਸ ਜਾਂ ਵੀਹ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਹਰੀਜਨ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਸਕਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ percentage ਸਿਫਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਲ ਇਥੇ ਇਤਨਾ ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਨੇਰੀ ਆਈ ਸੀ। ਮੈਂਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ 24 sector ਵਿਚ ਬੜਾ ਟੋਹ ਟੋਹ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਗੀ ਹੋਈ। ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਗੀ ਹੋਈ ਕਿਉਂਜੋ ਉਥੇ ਹਰੀਜਨ ਬਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਜਿੱਥੇ ਪਿਛਲੇ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਦੇ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦਫਤਰ ਸ਼ਿਮਲ ਤੋਂ ਇਥੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰ ਕਿਥੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਕਲਰਕ ਕਿਥੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਚਪੜਾਸੀ ਕਿਥੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਾਈ ਕਰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ deputation ਇਥੇ ਦੇ ਐਸਟੇਟ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਮੰਗ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਸ deputation ਦੀ ਗਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਆਪ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥਾ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਵਰਨਾ ਫਿਰ ਇਹ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਰਖੀ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। Refugees ਆਏ; ਉਧਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕੰਮ ਸਨ। ਇਧਰ ਆ ਕੇ ਭੁੱਖੇ ਤਾਂ ਰਹਿ ਲਿਆ, ਛੋਲੇ ਤਾਂ ਵੇਚ ਲਏ, ਮੰਗ ਖਾਹਦਾ ਪਰ ਸਵੀਪਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਜ ਸਵੀਪਰ ਸਾਰੇ ਮੁਤਹਿਦ ਹਨ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬੋੜਾ ਬਹੁਤ ਉੱਪਰ ਉਠਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਛੀਨੇ ਦਾ ਦਾਅ ਲਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੜਤਾਲ ਹੋਈ ਲਵੇ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵੀਪਰ ਯੂਨੀਅਨ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਤਰੀਕ ਤਕ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਚੁੱਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ Union ਨੂੰ organise ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਥੇ ਬੈਠੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ; ਸਮਝੋਤਾ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗੇ ਤੁਸੀਂ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਕ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਖਾਤਰ ਇਤਨੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਮਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਨ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਓ ਅਤੇ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦਿਓ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਅਤੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਜਟ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਖੀਰ ਤਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ State ਦੀ ਛਲਾਈ ਲਈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਤਬਕੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਾਰੀ ਵੱਡੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਹੈ ? [Has the hon. Member gone through the whole of this big volume?]

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ ਜੀ; ਪੜ੍ਹੀ ਹੈ ।

Sardar Ajmer Singh : They are taken as read.

Mr. Speaker : It seems to be so.

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚ ਦਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਰਫ ਇਕੋ ਹੀ ਨੇਕ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ poor classes, scheduled castes ਜਾਂ backward classes ਤੋਂ Professional Tax ਹਟਾਇਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜੋ Professional Tax ਹੈ ਇਹ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਪਹਿਲੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ । ਹੁਣ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ Professional Tax ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਵਧਾਈ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੈਨਰਲ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਸਮਾਂ ਥੋੜਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ poor classes ਅਤੇ ਖਾਸਕਰ ਹਰੀਜਨ ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਸੀ ਅਤੇ ਨਵੀਂ general election ਵਿਚ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਨਾਲ ਵੋਟਾਂ ਲੈ ਸਕਾਂਗੇ ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਬਾਰਿਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਈ ਤੇ floods ਆਏ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ speech ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ ? [Are you reading your speech ?]

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਜੀ ਨਹੀਂ; ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । Floods ਸਮੇਂ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਸੈਸ਼ਨ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਉਸ session ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 100/- ਰੁਪਏ grants ਦੇਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਕੱਚੇ ਸਨ ਅਤੇ ਢਹਿ ਗਏ ਸਨ । ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ instructions ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ 100/- ਰੁਪਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਢਹਿ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡੇ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਲਗਣ ਲਗੇ । ਇਸ ਲਈ ਇਹ grants ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਣ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਿਛੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਦੂਸਰੀ ਬਾਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਇਹ ਗਲ move ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਾਫੀ ਸਖਤ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਹੋਈਆਂ ਮਗਰ ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹ ਹਿਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਮਕਾਨ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ

[ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ]

ਉਸ ਨੂੰ 100/- ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 15/- ਰੁਪਏ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ 20/- ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਹਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ 50/- ਰੁਪਏ ਦੀ payment ਕਰਵਾਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਨ, ਥੱਮੀਆਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚਨ ਦਾ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਉਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਕੇ Professional Tax ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਚੁਲ੍ਹਾ ਟੈਕਸ ਵੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਟੈਕਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਚੌਕੀਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੌਕੀਦਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੰਬਰਦਾਰਾਂ, ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਆਦਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਜੋ 20/-, 30/- ਜਾਂ 40/- ਰੁਪਏ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਚੁਲ੍ਹਾ ਟੈਕਸ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਅਤੇ ਕੰਬਲ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ (flood sufferers) ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਲਈ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਪਾਸ stores ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰਾਂ ਜਾਂ D. C. ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਦੀ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਆਦਿ ਛੇਤੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਤਾਈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੱਸੋਂ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਹੈ, ਜੋ ਹਰੀਜਨ ਵਗੈਰਾ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਦਿਹਾੜੀ ਵਿਚ $1\frac{1}{2}$ ਜਾਂ $1\frac{3}{4}$ ਰੁਪਏ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ 15, 20 ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੱਬਰ ਤੇ $2\frac{1}{2}$ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਰਵਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਨਾ ਦੇ ਕੇ store ਵਿਚ ਰਖ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ instructions ਜਾਰੀ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਰਜ਼ਾਈਆਂ ਜਾਂ ਕੰਬਲ ਵਗੈਰਾ store ਵਿਚ ਪਏ ਹਨ ਉਹ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ backward classes ਨੂੰ 31-3-56 ਤੱਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਸਰਦੀ ਸਮੇਂ ਪੂਰ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ।

ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ 26 ਲਖ ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ 2 ਲਖ backward classes ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ 21 ਵੀਂ ਸਦੀ reservation ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਗਰ ਜਿਸ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ 21 ਵੀਂ ਸਦੀ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀ ਤਿੰਨ ਵੀਂ ਸਦੀ ਵੀ reservation ਨਹੀਂ ਹੈ। Finance

Minister ਅਤੇ Chief Minister ਹਰ ਸਾਲ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ 21 ਫੀ ਸਦੀ

5 P. M.

ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਜ ਵੀ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਤਾਂ 21 ਫੀ ਸਦੀ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕਈ ਬੀ. ਏ. ਅਤੇ ਐਮ. ਏ., ਬੀ. ਟੀ. ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਕਿ ਕਿਉਂ ਕੁਝ ਅਫਸਰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਬਣਾਣ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਯਤਨ ਕਰੇ ਕਿ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਗਜ਼ਟਿਡ ਅਫਸਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਸ਼ੁਰੂਲ ਕਾਸਟਾਂ ਲਈ ਇਹ ਐਲਾਨ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਾਤੀਆਂ ਲਈ 21 ਫੀ ਸਦੀ ਸੀਟਾਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਹਿਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਗਜ਼ੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਜਾਮਾ ਨਹੀਂ ਪਹਿਨਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਦੁਬਾਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇਕਰ 21 ਫੀ ਸਦੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਰੀਜ਼ਰਵ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਕੋਟੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਨਵੀਆਂ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਜਲਦੀ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ general elections ਸਮੇਂ ਲੈ ਸਕਾਂਗੇ।

ਫਿਰ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਲਈ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਜ ਇਕ ਸਵਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤਾਂ ਇਹ 7 ਫੀ ਸਦੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ 6 ਫੀ ਸਦੀ ਹੈ। 50 ਫੀ ਸਦੀ ਦਾ ਕੋਟਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਡੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਿਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। 'ਨੋ ਵਕੋਂਸੀ' ਦਾ ਜਵਾਬ ਹਰ ਥਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਥਾਂ ਭੇਜੇਗੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵਾਂਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਭਰਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ; ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਰੀਕਰੂਟਮੈਂਟ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੀ ਜਦੋਂ ਤਕ ਕੋਈ ਸਿਪਾਹੀ ਮਰੇ ਨਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਰੀਟਾਇਰ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਗਾਹ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੈਂਪਰੇਰੀ ਰੀਕਰੂਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਪਛੜੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੋਟਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਦ ਪੰਜ ਫੁਟ 7 ਇੰਚ ਦੀ ਥਾਂ 5 ਫੁਟ 6 ਇੰਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਛਾਤੀ 34-36 ਦੀ ਥਾਂ 31-1/2 ਅਤੇ ਵਜ਼ਨ 1 ਮਣ 20 ਸੇਰ ਦੀ ਥਾਂ 1 ਮਣ 10 ਸੇਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦਾ ਕੋਟਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਖਾਲੀ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ]

(ਲਾਲ ਬਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਕੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜੇ । (ਹਾਸਾ)
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਟ ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨਾਂ ਰਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ
ਮਦਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਅਫਸਰ ਬਣ ਸਕਣ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਕੇ ਆਪਣੀ
ਸਭਿਤਾ ਨੂੰ ਉਢਿਆ ਰਖ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਧਾਰ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਤਰੱਕੀ
ਕਰੇ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ 10 ਫੀਸਦੀ ਮਾਲੀ ਇਮਦਾਦ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ
ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਵਰਤਨ ਨਹੀਂ
ਦਿੱਤੀ । ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੇ
ਜ਼ੁਰਮਾਨੇ ਕਰਕੇ ਜਾਂ ਬੋਤਲ ਪੀਣ ਲਈ ਕਈ ਗਲਾਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ
ਵੇਰੀ ਤਾਂ ਏਵੇਂ ਹੀ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ
ਮੇਰੇ ਪੱਠੇ ਵਢ ਲਏ ਹਨ, ਸੋਨਾ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੰਦਰਾ ਭੰਨ ਲਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂਲਡ ਕਾਸਟਸ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ
ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪੰਚਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਬੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਕਈ ਸਿਰ ਨਾ ਚੁਕ ਸਕਣ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਜਦੋਂ
ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤਾਂ ਹਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਇਕੱਠਾ ਰਹਿਣਾ
ਹੈ ਪਰ ਅਜ ਜਦੋਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਵਖ ਵਖ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਇਹ
ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤਾਂ ਭਰਾ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਸ਼ੁਰੂਲਡ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨੀਵੇਂ
ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪੰਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤ ਐਕਟ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਵੇ । (ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼)

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਠੀਕ ਹਨ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਪਾਲਸੀ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ
ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ ਔਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ Professional Tax ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਮੁਸੀਬਤ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਪਰ
ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ 30 ਸਟੈਂਡਰਡ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ
ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ grants ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ
ਅਨਾਜ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕੇ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਚੰਗੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਆਪ ਘੰਟੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ? (Is the hon.
Member not hearing the Bell?)

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਜੀ ਸੁਣ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਸਾਂ ਕਿ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਹਿ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਆਪ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਰਖੋ। (The hon. Member has had his say. Now, he may please resume his seat.)

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਜਨਾਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਈ ਗਲਾਂ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਯੂਟੀਲਾਇਜ਼ੇਸ਼ਨ ਲੈਂਡਜ਼ ਐਕਟ ਰਾਹੀਂ.....

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਆਪ ਬੈਠੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਅਰ ਨਾਲ ਆਰਗੂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। (The hon. Member may please resume his seat. He should not argue with the Chair like this.)

ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ (ਸਮਰਾਲਾ) : ਅਸੀਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਜਟ ਤੇ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਆਇਆ ਪਿਛਲਾ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿਥੋਂ ਤਕ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਬਜਟ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਗਿਣੇ ਮਿਥੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਦੇਣੀ ਅਤੇ ਜਬਾਨੀ ਜਮ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਹੀ ਜਾਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਇਹ ਖਿਆਲੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਇਸ ਵਿਚ ਠੋਸ ਚੀਜ਼ ਬਿਲਕੁਲ ਘਟ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋ ਫਿਗਰਜ਼ ਵਰਕ ਆਉਂਦੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਐਕਸਟੇਨਸ਼ਨ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਮੰਬਲੀ ਮੀਟਿੰਗਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜੋ ਫਿਗਰਜ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਲਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਕਰਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰੀਫਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਐਕਸਟੇਨਸ਼ਨ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੇਖਣ ਕਿ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਗਲਤ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜ਼ਾਤੀ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਕ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅੰਕੜੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਇਸ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਦੀ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ 8 ਗੁਣਾ ਆਮਦਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਗਲਤ ਅੰਕੜੇ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੰਨਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਚਾਈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਾ ਵਿਖਾਵਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰ ਲੋਕ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਕਰੈਡਿਟ ਲੈਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕੰਮ ਇਹ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 25 ਫੀ ਸਦੀ ਕੰਮ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਗਲਤ। ਅਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 1/10 ਤਕ ਹੀ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਕੜੇ ਠੀਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਥੇ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਲਗਾਏ ਜਾਣਗੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ 30-30 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਅਜੇ ਤਕ ਚਾਲੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਿਚ ਅਜੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਹੈ ਸ਼ਾਇਦ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾਏ ਗਏ? ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਰੇਟ ਦਾ ਝਗੜਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ 6-7 ਆਨ ਤੋਂ 5 ਆਨਿਆਂ ਤੇ ਆ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਬੜਾ ਮਹਿੰਗਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਰੇਟ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੇਟ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੇਟ ਕਨਾਲਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਮੁਨਾਸਿਬ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਚੀਪ ਰੇਟਸ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਣਗੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਬੰਦ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿੱਕਤ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਾਣੀ ਦਾ ਰੇਟ ਸਾਧਾਰਨ ਲੈ ਲਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਫੇਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵੇਖੇ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਰੇਟਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਂ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਬਿੱਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਪਿਛਲੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਸਾਲ ਹੀ ਬੇਕਾਰ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਓਵਰਫਲੋ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸੀ ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਹਾੜ੍ਹੀ ਦੀ ਫਸਲ ਬਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਉਣੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇ ਸਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਾੜ੍ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਨਾ ਹਾੜ੍ਹੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਉਣੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜੇ ਕਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ floods ਦੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਸਾਰੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ total ਲਗਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਕਰੋੜ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਸਭ ਮੁੱਢ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ flood sufferers ਨੂੰ ਇਮਦਾਦ ਵੀ ਦੇਣੀ ਪਈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਦੇ ਕਰੋੜ ਦੀ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡਣੇ ਪਏ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦਫ਼ਾ ਹੀ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੋ। ਇਕੋ ਦਫ਼ਾ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਈ ਵੀ ਰੋਕੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਤੋਂ ਬਚਾਓ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ floods ਅੱਗੇ ਲਈ ਰੁਕ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਇਕੋ ਦਵਾ ਹੀ ਪੱਕਾ ਇਲਾਜ ਕਰੇ। ਪਿਛਲੇ floods ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਨੂੰ ਇਕ Superintending Engineer ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਥੇ ਆਵਾਂਗਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਾਂਗਾ ਅਤੇ ਰਾਏ ਲਵਾਂਗਾ। ਪਰ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ, ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਥੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੀ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਵਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ overflow ਹੋ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਬੇਟ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਪਾਣੀ ਦੇ overflow ਹੋਣ ਨਾਲ ਬੇਟ ਬਰਬਾਦ ਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਤਲੁਜ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਵੀ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਬੰਨ੍ਹ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ floods ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਬੇਟ ਦੇ area ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਹਰ ਸਾਲ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ suggestion ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਬੁੱਢਾ ਨਾਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੇਮ ਦੀ ਨਦੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਸਾਲਹਾ ਸਾਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਫਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਗਿੱਦੜ ਗਾਰਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਸਫਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਪੁਲ ਬਜ਼ੈਰਾ ਦੀ ਵੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਸ ਵੱਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਉਧਰ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਫਾਈ ਅਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਵਗੈਰਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਫਸਰ ਵੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਫਸਰ ਭੀ ਉਥੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸੜਕਾਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਵੀ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਨਾਂ ਹੋਣ। ਜੇ ਕਰ ਕਦੇ ਜਾਣਾ ਪੈ ਵੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਕ ਅੱਧ ਮੀਲ ਵਿਚ ਸੜਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਇਕ ਗੱਡੇ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਫੋਟੋ ਖਿਚਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਿੱਡਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਬੈਠ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵੱਲ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਬਲਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਇਸ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ permanent ਇਲਾਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੇਮ ਦੇ ਨਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਰਾ ਗਾਰਾ ਵਗੈਰਾ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਦੇ ਬੱਲੇ ਬੈਠਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਸੇਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖਿੱਚਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ dispensaries ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ medical aid ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁੰਮਾਂ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਦਸ ਦਸ ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ੨

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਮੀਲ ਤੱਕ ਕੋਈ dispensary ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਵਫ਼ਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੋ ਤਾਂ Civil Surgeon ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਤਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਖੋਲ੍ਹੀਏ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਬੋਝੀ ਤਨਖਾਹ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦਵਾਈ ਦੇਣੀ ਤਾਂ ਦਰਕਨਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਦਰਾਂ ਮੀਲ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ੨ ਉਹ ਰਸਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮੌਤਾਂ medical aid ਨਾਂ ਹੋਣ ਦੀ ਵਜਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੇਟ ਵਿਚ ਦਰਦ ਵੀ ਹੋ ਉਠਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਦੇ ਅੰਦਰ ੨ ਹੀ medical aid ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ dispensaries ਨਹੀਂ ਉਧਰ ਤਵੱਜੂਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ? ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹੇ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ, ਇਖਲਾਕੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਤੌਰ ਤੇ, humanitarian grounds ਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਤਵੱਜੂਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਮ ਸੇ ਕਮ ਪੰਜ ਮੀਲ ਦੇ area ਵਿਚ ਇਕ dispensary ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ survey ਕਰੋ ਅਤੇ ਦੇਖੋ, ਕਿਥੇ ੨ dispensary ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਖੋਲ੍ਹੋ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ dispensaries ਹੋ ਵੀ ਨੇ ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਡਾਕਟਰ ਅਤੇ ਦੂਜੇ staff ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਨਾਲੋਂ ਦਵਾਈਆਂ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾ ਹੀ case ਦਸਦਾ ਹੈ। ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਸਪਤਾਲ ਨੂੰ ਕੁੱਲ 700 ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਦਵਾਈਆਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ Tehsil Headquarter ਦੀ dispensary ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ, ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਸਮਝਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Tehsil Headquarter ਦੀ dispensary ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦਵਾਈ ਦਾ ਸਾਰਾ indent 700 ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਬਿਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਵਾਈ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ speeches ਨੂੰ ਸੁਣੋ ਤਾਂ ਨਾਹਰਾ ਇਹ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 'back to the villages'। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਨਾਹਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਿਹਤ ਦੀ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਇਹ 'back to the villages' ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ਬਿਲਕੁਲ ਫ਼ਸੂਲ ਅਤੇ ਬੇਮਾਅਨੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੁਝ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਹਤ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਮੈਂ ਕੁਝ ਇਨ੍ਹਾਂ taxes ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ taxes ਲਗਾਉਣਾ ਹਰ ਸਾਲ ਦਾ routine ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ tax ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਭੁਲਦੀ। ਪਹਿਲਾਂ land revenue ਉਤੇ ਲੱਗਾ, ਫੇਰ surcharge ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਖੁਸ਼ ਹੋਸੀਅਤੀ tax ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਲੱਗਾ। ਕੋਈ tax ਹੋਵੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ in the form of gross production ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ producers ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਪਰ in the form of net produce ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ objective ਇਸ ਬਾਰੇ attain ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਗਲਤ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ net production ਨਹੀਂ ਵਧੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਸ tax ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ ਕਿਉਂਕਿ taxes ਤਾਂ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ net production ਨਹੀਂ ਵਧੀ। ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਬਜਟ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਸੋਚ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਖਰਚ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ tax ਲਾਕੇ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਕੀ ਲੋਕ ਇਹ taxes ਦੇ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਫ target ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਉਤੇ taxes ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਕਿ ਇਹ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ cinema owners ਤੇ ਵੀ Cinema Shows tax ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Finance Minister ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੰਨ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਵੀ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ entertainment tax ਲਗਾਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ cinema goers ਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਲ ਵੀ luxury tax ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ luxury taxes ਲੱਗਣੇ ਵੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿਨੇਮੇ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਉਤੇ ਕਿਉਂ tax ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦੇ? ਮੈਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਵਜਾਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਨੇਮੇ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ tax ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ? ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਿਨੇਮਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ total ਆਮਦਨੀ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੇਰਾਨ ਹੋ ਜਾਉਗੇ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰਕਮ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ cinema owners ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰੱਖੋ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਰਕਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਕਿ ਉਹ ਤਵੱਜ਼ਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ cinemas ਨੂੰ nationalise ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ nationalise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵਜਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚੰਦ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ taxes ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇੱਥੇ Socialist Pattern of Society ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਰੇ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

cinemas nationalise ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ heavy taxes ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜਿਹੜੇ film Distributors ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ tax ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਇਸ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ Headquarters ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੇ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ tax ਲਾਉ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਕੋਈ ਸਿਨਮਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਕੋਈ ਤਵੱਜੁਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ cinema ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੇ ਛੇਤੀ ਖਿਆਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਮੰਨੀ ਕਿ factories ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ cinema owners ਦਾ ਇਥੇ ਕੌਣ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ? ਇਹ ਸਿਨਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਹਨ ਇਹ ਬੜੇ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਆਦਮੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਫਾ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਛਿਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਕਰੋ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਕੁੱਝ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਫੇਰ electricity ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਬੜਾ ਲਾਡਲਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ । ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੱਲ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬੜਾ ਆਕੜ ਵਾਲਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ ਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਫਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਨਿਆ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ । ਜੇ ਕਦੀ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਕੋਲੋਂ ਬਿਜਲੀ ਦਾ connection ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਮਗਰ ਫਿਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੀ assessment ਕਰਨੀ ਹੈ, ਫਲਾਣਾ estimate ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ, ਫਲਾਣੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਈ । ਲੋਕ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਲੂਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਨੂੰ commercial department ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ beneficiary department ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫਾਈਨੈਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੀ ਬੜੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਐਨੀ electricity produce ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ what to us ਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕ tube-wells ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਘਰਾਂ ਜਾਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ? ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ small-scale industries ਲਈ electricity ਦੇਣ ਦਾ ਕੀ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ? ਇਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਤੋਂ ਲੋਕ ਸਖਤ ਨਾਲਾਂ ਹਨ ਤੇ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਰਾਹੀਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ।

ਦੂਜਾ Excise Department ਹੈ । ਇਸ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇ ਤੇ ਅਫੀਮ ਦੇ ਠੇਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਫੀਮ ਐਨੀ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਇਲਾਮ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਦਿੱਸਾ ਦੇ ਕੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਗਰਮ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ International agreement ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ opium ਦੀ consumption ਘਟਾ ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Excise ਦਾ ਠੇਕਾ ਜਿਹੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਘਟਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। Consumption ਘਟਦੀ ਥੋੜੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਘਟੀ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਠੇਕਾ ਉਨੇ ਰੁਪਏ ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾਜਾਇਜ਼ opium ਦੇ cases ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਛਾਪਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈ ਕੇ ਕੇਸ ਨੂੰ ਠੱਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ corruption ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ 70 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਸਰਕਾਰ, ਭਾਖੜਾ ਫੈਮ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ corruption ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਇਕ Anti-Corruption Department ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਬੱਚਤ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ corruption ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਨੇ corruption ਦੀ monopoly ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਕੰਮ ਵਿਚ favouritism ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਡੀਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ corruption ਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿੰਨੇ ਆਦਮੀ positions of vantage ਤੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਭਾਰੀ ਅਸਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਤਲਿਕ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਤਾਰੀਫ ਕਰੋ। ਲੱਖਾਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਸਿਰ ਐਨਾ ਭਾਰੀ ਕਰਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ corruption ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ judiciary ਨੂੰ executive ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਹ separation ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਦ ਤੱਕ ਪਬਲਿਕ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਛੋਟੇ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਹਨ ਜਿੱਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ magistrate ਡਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ convictions ਦੀ percentage ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਿੰਨੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ magistrate ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਕਿ convictions ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ 80 per cent ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸ ਲਈ ਬੁਠੇ cases ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ cases P.S.I. ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਧਾ Superintendent of Police ਅੱਗੇ responsible ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾ

[ਸਰਦਾਰ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ]

ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ Judiciary ਨੂੰ Executive ਤੋਂ ਅਲਹਿਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਦੌਰਾ ਹੈ। ਇਹ system ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਾਇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। Constitution ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਲਦੀ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਮੰਨਿਆਵ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦਿਆਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕੱਢ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ administration ਛੱਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ merits ਨਾਲ ਤੇ ਚੰਗਿਆਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜਦੋਂ ਬਜਟ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ normal ਹਾਲਾਤ ਹੋਣਗੇ। ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ abnormal ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਜਟ ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ upset ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। Floods ਆ ਜਾਣੇ ਜਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਾਰਿਸ਼ ਹੋ ਜਾਣੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਿਸਮਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ Budget Estimates change ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਸਾਲ ਵਿਚ 50 ਲੱਖ ਦਾ estimate ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖਰਚ ਕਰੋੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹਾਲ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰਹੇ। ਅਮਨ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਛੱਡੇ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤ੍ਰ ਚੌਧਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਐਨਾ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ terror ਵੇਲਾ ਕੇ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਅਮਨ ਅਮਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਬਰਸਤਾਨ ਦਾ ਅਮਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਮਨ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਿਆਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਦਿਆਂ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੋਵੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਦੂਜਾ ਕਾਰਨ ਅਮਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਜਨਤਾ ਵਸਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ—ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੋ ਫਿਰਕੇ ਵਸਦੇ ਹਨ—ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਸਿੱਖ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਅੱਲੁਕਾਤ ਆਪਸ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਮਾਨ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਭਰਾਤ੍ਰੀ ਭਾਵ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅਮਨ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਰਾਹ ਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ separatist tendency ਹੈ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁੱਝ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਤਸ਼ੱਦਦ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ

ਆਪ ਨੂੰ ਕੌਮ ਪ੍ਰਸਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੌਮ ਪ੍ਰਸਤ ਨਹੀਂ ਦਰਅਸਲ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਹਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਕ ਮੰਗ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਨੂੰ ਰਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਐਸੀ State ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ speaking ਹੋਵੇ—language ਦੇ basis ਉਪਰ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਮੰਗ democratic principles ਉਪਰ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮੰਗ ਅਮਨ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਨਕਸ਼ਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। S.R.C. ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੀ ਇਖਤਲਾਫ਼ ਰਾਏ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ democratic ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀਆਂ। ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਜ ਐਸੀ ਸ਼ਕਲ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਦੋ Regional Councils ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 2 Regions ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਗਰਚੇ ਸਾਡੀ ਉਸ ਮੰਗ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਅਮਨ ਲਈ, ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਲਈ, international circumstances ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀ bona fides ਨੂੰ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸਾਡੇ ਲੀਡਰ ਨੇ sacrifice ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ sacrifice ਨੂੰ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਤਰਮੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹੋ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ nationalist ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿਚ ਐਸੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ expose ਕਰ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ agitation ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਜੇ ਕਰ ਐਸੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਫੇਅਲ ਦੇ ਸ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਣਗੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰਫ਼ ਵੇਰੀ ਤਵੱਜੂਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ large-heartedness ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ Leader ਵੱਲੋਂ show ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਇਹੋ ਜਿਹੀ large-heartedness ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ show ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਅਮਨ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਜਾ ਸਕਾਂਗੇ।

ਠਾਕੁਰ ਸ਼ਹਰ ਸਿੰਘ (ਫ਼ਰਿਦਕੋਟ) : ਸਰਕਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਪਨੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਕੋ 1956-57 ਕੇ ਬਜਟ ਕੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਰ ਬਖਾਈ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਖੜਾ ਹੁਆ ਹੂੰ। ਇਸ ਬਜਟ ਮੇਂ ਕਹੂਤ ਸੇ ਕਦਮ ਅਕਾਸ਼ ਕੀ ਕੇਹਤਰੀ ਆਰ ਕਹਕੂਦੀ ਕੇ ਲਿਏ ਤਠਾਏ ਗਏ ਹੈਂ

[ठाकुर मेहर सिंह]

और काफी रुपया रफाहे आम के कामों के लिये—सड़कों, आबपाशी, बिजली, health और तालीम पर खर्च करने के लिये रखा गया है। इस के लिये मैं माननीय वित्त मन्त्री को बधाई देता हूँ।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

वजीरे खजाना ने अपनी तकरीर में फरमाया है कि जो छोटे मुलाजमीन हैं उन की तनखाह बढ़ाने के लिये एक कमेटी मुकर्रर की जाएगी। हमारी सरकार का यह कदम भी **socialistic pattern of society** की तरफ एक कदम है। ऐसे कदमों से अवाम को सामाजिक तौर पर बहुत फायदा पहुंचता है। उन्होंने यह भी फरमाया है कि जेलों के अन्दर जो भी कैदी बन्द हैं उन को सन्नती काम सिखाया जाएगा जिस से कि वह बाहर आकर अपनी रोजी कमा सकें। इन सब बातों के लिए मैं वजीर खजाना को बधाई देता हूँ। इस के साथ ही पहले वक्तों में हमारी पुलिस जो अपने काम करवाने के लिए अपना मतलब निकालने के लिये दस नम्बर के बदमाश बनाया करती थी आज हमारी सरकार उस **practice** को भी बन्द कर रही है। इस के लिए भी हमारी सरकार बधाई की हकदार है। स्पीकर साहिब, इस के साथ ही मैं अपने जिले के बारे में जो थोड़ी बहुत तक्रालीफ है वह आप के द्वारा वजीर साहिबान की खिदमत में अर्ज करना चाहता हूँ। हमारी सरकार 1953 से ले कर डेरा गोपीपुर का पुल बनाने के लिए हर बजट में 30 लाख रुपया मंजूर करवाती है। लेकिन इतने वर्ष गुजर जाने पर भी पुल का काम अभी तक शुरू नहीं हुआ। पता नहीं कि वह 30 लाख रुपया कहां पर खर्च हो जाता है। बड़े अफसोस की बात है कि बिजली हमारे जिले में पैदा की जाती है लेकिन वहां के अवाम बिजली से कतई महरूम हैं। 6 जून, 1953 को धर्मशाला के अन्दर एक **meeting** बुलाई गई थी जिस में कि साबका चीफ मिनिस्टर साहिब और **Irrigation Minister** साहिब भी तशरीफ लाये थे। बड़े तमतराक से यह स्कीम पास की गई थी कि जिला कांगड़ा को जल्दी से जल्दी बिजली दे दी जाएगी। उसी के अन्दर डेहरा की स्कीम भी थी। लेकिन उस स्कीम को **unproductive** स्कीम करार दिया गया और न मालूम वह कहीं दफतरो में धूम रही होगी। मैं आपके द्वारा मौजूदा **Ministry** की तबज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि आज कांगड़ा जिला का सब **raw material waste** जा रहा है। **Timber** का द्रुत जोकि हमें 200 रुपये से ऊपर कीमत दिला सकता है बिजली न होने के कारण केवल 5,6 रुपये में बिकता है। उस का कारण यह है कि बिजली के न होने से हमारे जिले में आरे नहीं हैं। **Timber** को चिरवाने के लिए पहले नीचे के शहरों में लाया जाता है उस पर खर्च पड़ता है। उस को दोबारा वापस ले जाया जाता है तो उस पर और खर्च पड़ जाता है। अगर हमारे हां बिजली हो तो हम आरे लगा सकते हैं और भी बहुत सी **cottage industry develop** कर सकते हैं। लकड़ी को शहरों और कस्बों में आरों पर चीरा जा सकता है और इस्तेमाल में लाया जा सकता है।

बिजली द्वारा ज्यादा से ज्यादा घरेलू industry जारी की जा सकती है। इस लिये बिजली जरूर हमारे जिले को supply की जानी चाहिये।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं अपने फर्ज से कोताही नहीं करूंगा। मैंने काफी वक्त राजस्थान में गुजारा है। मैंने देखा है कि अगर वहां के rulers दिन के समय कहते थे कि मुझे एक तारा नजर आता है तो उनके दरबारी भी हां में हां मिलाते थे। कि हां जनाब हमें भी तारा नजर आता है। ऐसी चीजें हमारी गवर्नमेंट को मजबूत नहीं करतीं। मैं आप का ध्यान Health Department की तरफ दिलाना चाहता हूं। मैं सब डाक्टरों के बारे में तो नहीं कहता लेकिन आम तौर पर देखा गया है कि जो दवाईयां हस्पतालों में सप्लाई की जाती हैं वह बजाए मरीजों को देने के chemists के हां बेची जाती हैं। मैं तो कभी बीमार नहीं हुआ और न ही कभी दवाई लेने के लिए अस्पताल जाने की जरूरत ही पड़ी है। लेकिन पिछले दिनों 25 जनवरी को एक ऐसा मौका पड़ गया। लड़की को fitness certificate की जरूरत थी। मैं जिला के Civil Surgeon साहिब को मिला। उन्होंने लड़की का urine और blood वगैरा test करवाया और उसके बाद मुझ से कहने लगे कि आप Lady Doctor के पास ले जाएं वे इस certificate पर दस्तखत कर देंगी। लेकिन चूंकि Lady Doctor मुझे जानती नहीं थी कि मैं M.L.A. हूं इसलिए वह certificate के पेश करने पर लड़की को बोली कि यह काम इतनी जल्दी नहीं हो सकता; इस के लिए तो कम अज कम 6 दिन लग जाएंगे। यह certificate कहां से लाई हो? मैंने लड़की को कहा कि बेटी उस से पूछो कि किसी तरीके से हो भी सकता है कि नहीं? तो उसके पूछने पर Lady Doctor बोली कि कम अज कम कुछ रुपये तो खर्च करो तब यह काम होगा। यह मेरे अपने देखने की बातें हैं। आज हमें इस चीज को सुधारने की जरूरत है। आज हम गिराऊ पालिसी पर नहीं उसारू पालिसी पर काम कर रहे हैं। वह पालिसी तभी कामयाब हो सकती है जबकि हमारी इन्तजामिया मशीनरी में ईमानदारी हो। मैं एक और मिसाल देता हूं। एक चपड़ासी की लड़की गिर पड़ी। उसकी टांग टूट गई थी। वह भी मुझे हस्पताल में मिला। कहने लगा कि मेरी लड़की का इलाज करने के लिए जितनी दवाईयां वगैरा हैं वह बाहर से मंगवाई जाती हैं। मैंने उसे कहा कि बाहर से लेते जाओ और जो उनके cash memo होंगे वह इन को दिखा देना। वह इसी तरीके से करता रहा। उस चपड़ासी का नाम सालगराम है। वह Education Department में काम करता है। पहले तो हस्पताल वाले उसे कहते गए कि तुम बाजार से चीजें लेते आओ क्योंकि उन्हें पता नहीं था कि वह सरकारी मुलाजम है। लेकिन जब उस बेचारे ने बिल दिए तो उन्होंने उस पर दस्तखत करने से इनकार कर दिया। क्या यही तरीका है? मैं आपके जरिये अपने मिनिस्टर साहिब को यह suggestion देता हूं कि इस महकमा के इन्चार्ज जो Director साहिब हैं वह वहां पर visit करें और इस तरह की जो कोताहियां होती हैं उनकी दुरुस्ती की जाए। इसके अलावा आज जो dispensaries खोली जा रही हैं मैं उनके बारे में भी बताना चाहता हूं। वहां पर जो नर्सों और बहिनें लगाई जाती हैं उन की इज्जत उन डाक्टरों और हकीमों के हाथ

[ठाकुर मेहर सिंह]

महफूज नहीं होती। इसीलिए मैं आप के द्वारा मिनिस्टर साहिब को तबज्जुह इस तरफ़ दिलाना चाहता हूँ। इस मामले में सख्त से सख्त हिदायात जारी की जाएं ताकि आज का समाज कमज़ोर न होता चला जाए। आज हम सनअती और स्यासी तौर पर तरक्की कर रहे हैं। लेकिन अगर सामाजिक तौर पर तरक्की न होगी तो कभी भी मुल्क को ऊंचा नहीं ले जाया जा सकेगा। इसके इलावा और भी कई चीज़ें हैं जो मैं बतलाना चाहता हूँ। कोई फौजी आदमी छुट्टी पर घर जाता है। वह है तो तन्दरुस्त लेकिन कुछ दिन और छुट्टी पर रहना चाहता है। क्या करे ? डाक्टर लोग उस से बीस बीस रुपए लेकर बीमारी का सर्टिफिकेट दे देते हैं। यहां तक डाक्टरों की **mentality** आज पहुंच गई है। इस बात का मुझे बड़ा दुःख और अफसोस होता है। आशा है कि मन्त्री इस ओर भी अपना ध्यान देंगे और उन्हें सही रास्ते पर लाने का इन्तज़ाम करेंगे।

अगली बात में तालीम के सिलसिले में कहना चाहता हूँ। यह ठीक है कि वहां हमारे इलाकों में डिस्ट्रिक्ट बोर्ड ने मिडल के हाई स्कूल बना दिये हैं लेकिन स्कूलों के अन्दर **staff** मुकम्मल नहीं। नहीं हमारे ज़िला के अन्दर कोई **J.V. Training** स्कूल खोला गया है, न कोई **B.T.** की क्लासिज़ दी गई हैं। हां दी गई हैं एक प्राइवेट अदारे को। वह अदारा ऐसा है जहां दिन दिहाड़े डाका डाला जाता है। सनातन धर्म के नाम पर, धर्म के नाम पर दान और चन्दे मांगे जाते हैं उन लड़कों से जो दाखिल होना चाहते हैं। इसके अलावा **admission** भी दिसम्बर और जनवरी तक जारी रहती है। जो लोग दिसम्बर में दाखिल होते हैं उन्हें मार्च में सनद मिल जाती है। मैं हैरान हूँ कि इस तरह के सनदयाफता लोग लड़कों और लड़कियों को कामयाबी के साथ किस तरह पढ़ा सकते होंगे। (घंटी) स्पीकर साहिब, मेरी अर्ज़ है कि मुझे दो चार मिनट और दिए जाएं।

इस बजट में खज़ानचियों का कोई ज़िक्र नहीं आया जोकि हकूमत के खज़ाना के साथ खासा ताल्लुक रखते हैं। इनकी तनखाह सिर्फ पच्चास या साठ रुपए के करीब है जोकि अंग्रेज़ों के ज़माने से सेठों के नीचे काम करते चले आ रहे हैं। अगर कोई खज़ानची पच्चीस साल की नौकरी कर रहा होता है और सेठ की उस से नाराज़गी हो जाती है तो वह उसे कान से पकड़ कर बाहर निकाल देता है। या अगर वह मर जाता है तो उसकी बीबी बच्चों के लिए रोटी का कोई ज़रिया नहीं रहता और वे बेचारे भी फ़ाकों मरते रहते हैं। इसलिए मैं अर्ज़ करना चाहता हूँ कि उन की **services** को **provincialise** किया जाए।

Social workers का ज़िक्र करना भी मैं ज़रूरी समझता हूँ। कई देहातों के लिए एक ही **social worker** होता है जिसकी तनखाह पच्चास रुपए माहवार होती है। उस पच्चास रुपए लेने वाले **worker** को सारे साल में एक दिन की भी छुट्टी नहीं मिलती लेकिन उसका इस बजट में कोई ज़िक्र नहीं आया। पहले बीस हजार रुपया पंजाब की तरफ से और बीस हजार **Centre** की तरफ से था लेकिन इस बार इसका कोई ज़िक्र नहीं किया गया। यह **social worker** निहायत मुफ़ीद काम करते हैं।

पंद्रह पंद्रह मील तक वह पुराने फौजियों और उनकी विधवाओं और बच्चों को पेंशन, वर्जीफे वगैरह पहुंचाने में मदद देते हैं और उनकी जरूरतों को पूरा करते हैं। इसलिए आज इस महकमे को तोड़ा गया तो इसका मतलब यह होगा कि यह सारी चीज तहसीलदारों के मातहत आ जाएगी। विधवाएं बेचारी 15, 15 या बीस बीस मील से वहां पर नहीं पहुंच सकेंगी। इस महकमे पर कोई खास लम्बा चौड़ा रुपया खर्च भी नहीं होता। इस लिए मैं आशा करता हूं कि इसे रहने दिया जाएगा क्योंकि इसका असर 46 लाख फौजियों और उनके रिश्तेदारों पर पड़ता है।

मेरे दो भाइयों ने कहा कि यह चीजें इसलिए की जा रही हैं क्योंकि जैनरल इलैक्शनज नजदीक आ रही हैं। मैं कहना चाहता हूं कि अगर हमारी **mentality** इसी तरह की रही तो हम कभी भी तरक्की नहीं कर सकते और देश की भलाई नहीं हो सकती (घंटी)। स्पीकर साहिब, इतना कह कर मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं कि आपने मुझे बोलने का मौका दिया।

श्री फगू राम (बुटाना) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं इस बजट के पेश करने पर अपने खजाना मिनिस्टर और कांग्रेस सरकार को बधाई देता हूं। बजट का हिसाब किताब देख कर बड़ी खुशी होती है। पिछले बजटों में भी और अब के बजट में भी हरिजनों के लिये रकमें रखी गई हैं। कभी 25 लाख बताई गई कभी 30 लाख और अब की बार 32 लाख रकम इस हरिजन जमात के फायदे के लिये रखी गई बताई गई है। स्पीकर साहिब, इस सिलसिले में मैं कुछ अर्ज करना चाहता हूं। हरिजनों के स्कूल जाने वाले बच्चों के लिये ग्रांटों की सूरत में मदद दी जाती है। मैं बताना चाहता हूं कि ग्रांट देनी तो अलहदा रही उन से फीस भी ली जाती है। फीस की वजह यह है कि हमारी गवर्नमेंट ने यह हिदायत जारी की है कि जिन हरिजनों की आमदनी 150 रुपये माहवार या इस से ज्यादा है उन के बच्चों से फीस ली जावे। हमारे कई भाइयों ने बताया है कि गांव में सरपंच और पंच ऐसे ही कह देते हैं कि फलां हरिजन की आमदनी तो 150 क्या दो सौ है जब कि जनाबेवाला उन की आमदनी 30 रुपये भी नहीं। इस तरह से पंचों और सरपंचों के कहने पर उन के बच्चों से फीस लेने का हुक्म कर दिया जाता है। इन हालात में आप खुद ही सोचें कि वह कैसे अपने बच्चों को स्कूल भेज सकते हैं और सरकार द्वारा दी गई मदद का कैसे फायदा उठा सकते हैं। ऐसे गरीब लोग बहुत हैं। मैं अर्ज करता हूं कि यह जो 150 रुपये माहवार वाली कड़ी शर्त है इसको जरूर खत्म किया जाना चाहिये ताकि हरिजनों के बच्चों का भी मुधार हो सके।

एक चीज और है। मैं **Professional Tax** के मुतअल्लिक अपनी गवर्नमेंट को बधाई देता हूं। यह हरिजनों पर बहुत भारी विपत्ता थी। जो पांच पांच रुपये नहीं दे सकते थे, उन से बीस बीस रुपये **Professional Tax** वसूल किया जाता था। अब यह जानकर खुशी हुई कि उन पर यह **Professional Tax** खत्म हो गया है.....

एक माननीय मंत्री : कहां खत्म हुआ है ? आपने गलत समझा है।

श्री फगू राम : खैर अगर नहीं हुआ तो खत्म होना चाहिये ताकि हरिजनों और पसमान्दा भाइयों की जिन्दगी अच्छी बन सके ।

स्पीकर साहिब, अब एक और नई बीमारी यहां पैदा हो गई है जिस के लिये हम चार साल से पुकार कर रहे हैं । बरतानवी गवर्नमेंट के राज्य में मुजारों और जमींदारों को कितनी सहूलतें दी जाती थीं और वह आपस में कितने प्रेम से रहते थे । लेकिन उन के दिलों में यह चाह थी कि हम आज़ाद हों ताकि और भी सुखी हों । लेकिन हम देखते हैं कि पिछले चार साल के दौरान में जमीन के तीन मसले खड़े हो गये हैं और यह तीनों किस तरह से बन गये हैं यह देखने की बात है । पहले जमींदारों को कुछ सहूलतें दी गई कि वह जंगलात काट कर सारी की सारी नई जमीनें तोड़ लें और काश्त कर लें । बाद में वही जमीनें मुजारों को दे देने का फैसला किया गया और उन्हें वह दे दी गई । फिर इस के बाद वही जमीनें पंचायतों को दिये जाने का फैसला किया गया और उन्हें दी गई । अब तोनों में फसाद हो रहे हैं । पंचायतें कहती हैं कि वह जमीनें हमारी हैं, मुजारे कहते हैं कि यह हमारी जमीनें हैं और जमींदार कहते हैं कि हमारी हैं । इस तरह जमींदार खत्म हो रहे हैं और मुजारे खत्म हो रहे हैं और उन के पंचायतों से मुकदमे चल रहे हैं । कम से कम हमारी सरकार को इन्हें इस बिपता से बचाना चाहिये । फिर स्पीकर साहिब, यहां जो बिल पास हुआ था जिस के मुताबिक एक **local** जमींदार **30 standard** एकड़ से ज्यादा धरती अपने पास नहीं रख सकता और एक **refugee** जमींदार **50 standard** एकड़ से ज्यादा नहीं रख सकता यह अभी तक लागू नहीं किया गया । यह जल्दी लागू हो जाना चाहिये ताकि गरीब मुजारों की जिंदगी अच्छी बन जाए ।

हमारी **Government of India** ने मकान बनाने के लिये जो कर्ज मंजूर किये हैं उस में हमारे हां बहुत सारे ऐसे **case** हुए हैं कि **P.W.D.** के **S.D.O.** और उस के आदमियों ने किसी को दस हजार किसी को पन्द्रह हजार और 8 हजार मंजूर करा दिये हैं लेकिन गरीब हरिजनों को कहीं भी एक हजार से ज्यादा नहीं दिये गये । आप इस बारे में दरिथाफत कर सकते हैं, उनके **register** मंगवा कर देख सकते हैं कि हरिजनों को इन कर्जों का **5 per cent** हिस्सा भी नहीं दिया गया । उन बिचारों को यह कर्ज लेने में कितनी बिपता उठानी पड़ रही है । उन को एक हजार रुपये का कर्ज मंजूर होता है तो उस को हासिल करने के लिये उन्हें पहले एक सौ रुपये के करीब अपने पास से खर्च करना पड़ता है । दस रुपये का अशटाम्प उन्हें जमानत के लिये लगाना पड़ता है । फिर दस रुपये की हजार के हिसाब से उन्हें एक और अशटाम्प लेना पड़ता है और फिर उस की **registration** का खर्च करना पड़ता है । फिर उन्हें यह सब कुछ करने पर भी एक हजार रुपये इकट्ठे नहीं दिये जाते । पहिले दो सौ रुपये दिये जाते हैं, फिर 300 और फिर 500 सौ और यह सारी बिपता इन गरीबों को उठानी पड़ रही है । कितने अफसोस की बात है कि कांग्रेस गवर्नमेंट को बनाने वाले हरिजन भाई हैं और इस के राज्य में इन्हें इतनी तकलीफें उठानी पड़ रही हैं । अगर उन के मसले हल न किये गये तो आने वाले **elections** में वह हमें पूछेंगे कि हम ने उन के लिये क्या क्या किया । अब मैं थोड़ी सी बात **Industries Department** के बारे में कहना चाहता हूं जिस के

मातहत co-operative societies बनाई जाती हैं। हमारे हरिजन और पसमान्दा भाइयों की societies बनाने के कागजात छे छे महीने यों ही पड़े रहते हैं। इस Department के Inspector जब गांवों में जाते हैं तो वे वहां लम्बरदार के पास या गांव के सरपंच के पास जाकर ठहरते हैं और वह लम्बरदार या सरपंच उस Inspector को कह देता है कि इन की society न बनने दो और उन्हें 6 महीने के लिये टरखा दो। इस पर वह इन्स्पेक्टर कहता है कि 6 महीने तो क्या वह एक साल टरखा देगा। इस पर वह Inspector किसी न किसी बहाने से वह दरखास्त टरखा ही देता है। हरिजनों की दरखास्तें वैसे की वैसे पड़ी रहती हैं। आप देख सकते हैं यह Inspector हरिजनों के साथ नाजायज सलूक कर रहे हैं। स्पीकर साहिब, मैं आप की मारफत वजीर साहिब की तवज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूं।

एक और बड़ी जाबर बिपता है जिस की तरफ भी मैं आप की मारफत वजीर साहिब का ध्यान दिलाना चाहता हूं। वह यह कि अभी तक हरिजन मुजारों को ज़मीनें नहीं दी गईं हालांकि गवर्नर साहिब ने भी अपने भाषण में इस का जिक्र किया है। उन्होंने उस में लिखा है कि मारुसी मुजारों को उन ज़मीनों का मालिक बना दिया गया है और यह भी कहा है कि हर एक हरिजन मुजारे को पांच एकड़ ज़मीन दी जा रही है। पर मैं कहता हूं कि यह अभी तक उन्हें दी नहीं गई। मैं कहता हूं कि जब तक हरिजनों को ज़मीन न दी गई तब तक उन की ज़िन्दगी नहीं सुधर सकती। आप कहते हैं कि हरिजनों को पांच पांच एकड़ ज़मीन दी गई है पर मैं कहता हूं कि उन्हें एक भी एकड़ ज़मीन नहीं दी गई। पिछले चार सालों में इस तरफ तवज्जुह नहीं दी गई।

जैसा कि मेरे भाई चौधरी सन्त राम ने कहा है आप Transport के महकमे को देख लें। उस में बहुत कम हरिजनों को conductor या driver रखा गया है। पंजाब की आबादी का 21 per cent जो हरिजन हैं उन्हें इस ratio से यह नौकरियां बिल्कुल नहीं दी गईं। आप बेशक उन की फ़ैहरिस्तें मंगवा कर देख लें। बहुत कम हरिजन इन नौकरियों में भरती किये गये हैं।

अब malaria बुखार को रोकने के लिये जो आदमी मच्छर मारने के लिये भरती किये जा रहे हैं उन में भी गरीब हरिजनों को नहीं भरती किया जा रहा। गरीब हरिजन जिन का खेती बाड़ी के काम से गुज़ारा नहीं होता वह चाहते हैं कि उन्हें चार महीने के लिये इस काम पर लगा लिया जाये लेकिन उन्हें भरती नहीं किया जाता। मेरे सामने एक बड़ा ज़मींदार चार आदमियों को लाया था। वह नौकर कर लिये गये लेकिन मेरे कहने पर एक हरिजन लड़के को भी नहीं रखा गया।

फिर हमारे ज़िले में जो Employment Exchange का दफ़तर है वह भी हरिजनों के नाम register नहीं करता। मैं एक लड़के को ले कर उस दफ़तर में उस का नाम register कराने गया था लेकिन वह अफसर दफ़तर में नहीं मिला था। फिर मैं ने उसे इसी काम के लिये telephone किया। पर जब वह लड़का फिर उस के पास नाम register कराने गया तो उसे वह अफसर कहने लगा कि इस तरह तुम

[ਸ਼੍ਰੀ ਫਗੂ ਰਾਮ]

ਕਥਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਏਕ ਟੋਪੀ ਵਾਲੇ M.L.A. ਨੇ ਕਹ ਦਿਯਾ ਹੈ ਤੋ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ register ਹੋ ਜਾਏਗਾ ? ਅਬ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜਿਸ constituency ਤੋ ਚੁਨਾ ਗਯਾ ਹਾਂ ਉਸ ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਏਕ ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਨਦਰ ਲਾਲ ਖੜੇ ਹੁਏ ਥੇ । ਉਨ ਦੀ ਕਿਤਨੀ ਮੋਟਰ ਗਾਡੀਆਂ ਦੌੜ ਰਹੀਂ ਥੀਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ party ਦੀ ਸਿਫ ਦੋ ਥੀਂ । ਲੇਕਿਨ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਭੀ ਅਪਨੇ ਵੋਟ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਭਰੀ ਖ਼ਿਆਲ ਤੋ ਦਿਏ ਥੇ ਕਿ ਧਰ ਉਨ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ੋਂ ਦੂਰ ਕਰੇਗੀ, ਹਰਿਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ਼ੋਂ ਦੂਰ ਕਰੇਗੀ ਲੇਕਿਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਅਰਸੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੇ ਧਰ ਵਾਦੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਕੀਏ । ਇਸ ਲਿਏ ਆਨੇ ਵਾਲੇ elections ਮੈਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਗ ਹਮ ਤੋ ਜਵਾਬ ਪੁੱਛੇਗੇ । ਉਸ ਵਕਤ ਧਰ ਭੀ ਕਹਾ ਗਯਾ ਥਾ ਕਿ ਹਰ ਹਰਿਜਨ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਦੀ ਪਾਂਚ ਬਿਸਵੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹੇ ਧਰ ਉਨ ਦੇ ਗਾਂਵਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਦੀ ਜਾਏਗੀ ਲੇਕਿਨ ਪਾਂਚ ਬਿਸਵੇ ਤੋ ਕਥਾ ਉਨ ਦੀ ਏਕ ਬਿਸਵਾ ਜ਼ਮੀਨ ਭੀ ਉਨ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਤੋ ਜੁੜੀ ਹੁੰਦੀ ਨਹੀਂ ਦੀ ਗਈ । ਪਾਂਚ ਪਾਂਚ ਬਿਸਵੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲਿਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦਰਖਾਸਤੋਂ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੇ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦੀ ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹੇ ਧਰ ਜ਼ਮੀਨੋਂ ਅਭੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਂ । ਆਪ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਉਨ੍ਹੇ ਏਕ ਸਰਲਾ ਭੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ ਦੀ ਗਈ । ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਨਵੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਤੋ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰਿਜਨਾਂ ਦੀ ਜਲਦੀ ਸੈਕੇ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਨ ਦੇ ਸਾਥ ਹੋ ਰਹੀ ਸੁਕਦਮੇ-ਬਾਜ਼ੀ ਖਤਮ ਦੀ ਜਾਏ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ (ਰੋਪੜ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਸਾਲ ਦਾ ਬਜਟ House ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ । ਸਾਡੇ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ

6 p. m.

ਬਜਟ speech ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ 4 ਸਾਲ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜੋ ਜੋ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਨ, House ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ । ਚੁੰਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਬਜਟ ਇਸ House ਦਾ ਆਖਰੀ ਬਜਟ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਇਹ ਕਿ 1952 ਵਿਚ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤਰੱਕੀ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰਫ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਜਾਤੀ ਖਿਆਲਾਤ ਦਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ silent revolution ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ radical change ਨਹੀਂ ਆਈ । ਨਾ ਗੋਰਮੈਂਟ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵਿਚ, ਨਾ policy ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਦੇ procedure ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ change ਨਹੀਂ ਆਈ । ਜਿਸ ਵਕਤ ਇਕ bloody revolution ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ traditions ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਹਿਲੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਅਤੇ ਖਿਆਲਾਤ ਸਭ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਪਿਛਲੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਏਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਪਿਛਲਾ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਮ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖਤਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਮਗਰ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਥੇ ਇਕ bloody revolution ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ evolution ਸੀ । ਇਸ silent revolution ਦਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਬੜਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਇਆ । ਮਗਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਛਲਾ

ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਾਮ, ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਮਾਗ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ bureaucracy ਵਕਤ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਥੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਦਿਮਾਗ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਪਿਛਲੇ ਬਜਟ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜੇਕਰ ਕਦੇ ਸਾਡੀ ਆਮਦਨੀ 28 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਹੈ ਤਾਂ ਖਰਚ 29 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਲੱਖ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਬਜਟ ਵਿਚ 30 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਲੱਖ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਖਰਚ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਵਜਾਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਜਟ ਪਿੱਛੇ ਜੋ ਦਿਮਾਗ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਲਈ ਸਾਡੀ Ministry ਜਾਂ Chief Minister ਦਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਇਥੇ silent revolution ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਮਾਗ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ expect ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮਗਰ, Deputy Speaker ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਪਿਛਲੇ 4 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ Ministry ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸੀ, ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਲਿਸੀ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਮਗਰ ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਸਾਡੇ leaders ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਸਾਡੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜ਼ਾਤ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਅਤੇ programme ਬਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਾਲ ਨਵੇਂ ਬਜਟ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ masses ਦੇ leader ਹਨ, ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ leader ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਹਨ, ਪੇਂਡੂ ਹਨ, ਥੋੜੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ leader ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ। ਮਗਰ ਇਸ ਨੁਕਤਾ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬਜਟ ਤੋਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਬੜੀ ਮਾਯੂਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੋੜੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਤਨਾ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ departments ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ economy ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਅਫਸਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਹਰੇਕ department ਦੀ survey ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਦੀ report ਆਵੇਗੀ ਤਾਂ economy ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। deputy Speaker ਸਾਹਿਬ, socialistic pattern ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੇ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ aspect ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਗੌਰਮੈਂਟ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਜਾਂ administration ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਨੁਮਾਇਆਂ ਫਰਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਗੌਰਮੈਂਟ ਅਤੇ Finance Minister ਦੀ limitations ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ I. A. S. ਅਤੇ I. C. S. ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ touch ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਸੋਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਲੇਕਿਨ ਇਤਨਾ ਜੋ ਫਰਕ ਹੈ ਇਕ low-paid employee ਵਿਚ ਅਤੇ highly-paid employee ਵਿਚ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ Financial Commissioner ਨੂੰ 3500 ਰੁਪਏ ਮਾਹਵਾਰ ਤਨਖਾਹ

[ਸਰਦਾਰ ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ]

ਮਿਲਦੀ ਹੈ, allowance; ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ amenities of life ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸੇ ਦੀ car ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਅਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਪੜਾਸੀ ਨੂੰ 20 ਜਾਂ 25 ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਕਿੱਥੇ 3,500 ਤੇ ਕਿੱਥੇ 20। ਇਤਨਾ ਫਰਕ tolerate ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ socialistic ਨਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਦਮ ਚੁਕਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਇਸ administration ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ratio ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ 100 ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਨਖਾਹ 1,000 ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ 2000 ਰੁਪਏ ਤਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਨਖਾਹ 200 ਰੁਪਏ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ disparity tolerate ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ socialistic pattern ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਪਾਸ income ਦੇ ਸਾਧਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਉਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ income ਦੇ 10 ਗੁਣਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ income ਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ income ਘੱਟ ਹੈ ਉਸ ਦੀ income ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ income ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਜਦ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਜਟਾਂ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ development ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ State ਵਿਚ development ਦੇ ਬੜੇ ਕੰਮ ਹੋਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। Electricity ਵਿਚ development ਹੋਈ ਹੈ, consolidation of holdings ਦਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜਿੰਨੇ ਦਿਹਾਤ State ਵਿਚ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੰਮ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦਿਹਾਤੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧੇਗੀ ਅਤੇ State ਤਰੱਕੀ ਕਰੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੀ development ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪੁੱਜਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ material gain ਹੋਇਆ ਹੈ, foodgrains ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ target ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, cotton sugarcane ਦੀਆਂ varieties ਵਿਚ ਚੰਗਾ ਫਰਕ ਪਿਆ ਹੈ, production, ਵਧੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਮਗਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਰੁਪਿਆ development ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਆਇਆ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬਿਹਤਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਇਸ ਵਿਚ economy ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ? ਮੈਂ, Deputy Speaker ਸਾਹਿਬ, House ਦੇ floor ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਲਾਇਕ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ Irrigation Department ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਥੇ ਤਕ ਗੌਰਮੈਂਟ ਨੂੰ challenge ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਫਲਾਨਾ ਕੰਮ ਜਾਂ ਭਾਖੜੇ ਦਾ control ਦੇ ਦਿਉ

ਤਾਂ ਅਸੀਂ 30 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਥਾਂ 6 ਵੀਂ ਸਦੀ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਦਸਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ 4-5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਚਤ establishment ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਰੀ economy ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਲਈ ਕੂਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ, ਨੈਪੋਟਿਜ਼ਮ ਤੇ favouritism ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਨੀ ਕਾਇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਨਵੇਂ ਢੰਗ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। Religion ਦੇ basis ਤੇ ਅਤੇ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ officers ਅਤੇ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਕਲਿੱਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਕੱਤ੍ਰੇਤ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਰ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਚਿਰ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ honest ਅਫਸਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ integrity ਦਾ ਖਾਨਾ ਸੀ, ਲੋਕ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ integrity ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਕਲਿੱਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ integrity doubtful ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ warning ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਰਵਿਸ ਬੁਕਾਂ ਵਿਚ entry ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਿਕੰਮੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਪਰ ਈਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਸਲੂਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅੱਜ ਸਕੱਤ੍ਰੇਤ level ਤੇ ਕਲਿੱਕ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਫਸਰ dishonest ਅਤੇ corrupt ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਮਿਲੀ ਭਗਤ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਲਿੱਕ ਨੂੰ ਤੋੜੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ dishonest ਹਨ ਤੇ honest ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ dishonest ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰੇ। ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ honest ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ dishonest ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੇਸ ਚਲਾਏ ਗਏ। ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤਾ ਹੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ dishonest ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਜੇ ਤੱਕ ਪੈਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ suspend ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਵਿਸਾਂ ਨੂੰ demoralise ਅਤੇ victimise ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕਈ actions ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਕਾਰ ਡਿਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਕਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵਕਾਰ ਬਨਾਉਣ ਵਾਲੇ actions ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਚੰਗੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ credit ਦੇਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼੍ਰੀ ਆਰ. ਪੀ. ਕਪੂਰ ਦਾ ਕੇਸ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ suspend ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ 13 ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਗਾਏ ਗਏ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ exonerate ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਨਿਪੁੰਨ ਅਤੇ ਯੋਗ ਅਫਸਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਅਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਇਸ ਅਫਸਰ ਦੇ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ]

ਵਿਰੁਧ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਕੋਈ ਮਨਿਸਟਰੀ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀ ਤੇ ਕੋਈ ਹਕੂਮਤ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਜੇਕਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ demoralise ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਤੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਕਿਸੇ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ 2 ਲੱਖ ਵੱਧ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੇ 2 ਲੱਖ ਘੱਟ ਖਰਚ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਜਾਂ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ administration ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਕ ਉੱਚੇ ਸਟੈਂਡਰਡ ਦੀ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕੀ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ administration ਵਿਚ efficiency ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਮੈਂ floor of the House ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ application ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ action ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸ ਨੂੰ ਠਿਕਾਨੇ ਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ inefficiency ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਇਲਾਜ ਕਰੇ ਅਤੇ lethargy ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੇ ਜੋ administration ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ regularly ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਨੂੰ attend ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਆਖਿਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਹੋਵੇਗੀ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਚੋਂ inefficiency ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲ ਹੀ ਜੈ ਜੈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰੀ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ।

ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ luxury goods ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ।

Passengers tax ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪਟਰੋਲ ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਨਾਲੇ ਇਸ ਨਾਲ transport companies ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੋਟਰ ਵਹੀਕਲ ਅਤੇ spare ਮੋਟਰ ਪਾਰਟਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਸਿਨਮਾ owners ਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਟੈਕਸ justifiable ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਟੈਕਸਾਂ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ betterment ਸਕੀਮਾਂ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦੀਆਂ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਚੂਨੋ ਲਾਲ (ਰਿਕਾਡੀ) : ਸਾਨਜੀਧ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਏਕਾਨ ਕਾ ਧੁਹ ਪਾਂਚਕਾਂ ਐਰ ਆਖਰੀ ਬਜਟ Session ਹੈ। ਸੇਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਧਹਾਂ ਪਰ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਤਕਲੀਫ਼ੋਂ

और अपने अपने इलाके की तकलीफें और इलाके के लोगों की तकलीफें बयान करते रहते हैं। मैं समझता हूँ कि यहां पर सिवाए इस के कि उन मेंबर साहिबान की तकलीफें record हो जाएं और कोई ख्याल उन तकलीफों को दूर करने पर नहीं किया जाता; कोई गौर भी नहीं किया जाता। इन तकलीफों को दूर करने के लिये कभी सोचा नहीं जाता। हम भी, जैसा कि system बन गया है अपनी २ बातें यहां कह देते हैं लेकिन मैं समझता हूँ कि बातें कह देने से कुछ नहीं बनता जब तक कि जो बात भी यहां पर कही जाये और जनता की जिस तकलीफ का यहां जिक्र किया जाए उस पर officer साहिबान और मिनिस्टर साहिबान पूरा पूरा गौर न करें और दूसरे Session में जब जनता की तकलीफें पेश की जाएं तो देखा जाये कि क्या पिछले साल की कही जाने वाली ही तकलीफें मैम्बरान को दुबारा तो पेश नहीं करनी पड़ रही। बार बार उन्हीं तकलीफों का हर सेशन में जिक्र होना सरकार के लिये शोभा की बात नहीं है। इस लिये सरकार को चाहिये कि एक बार पेश की गई तकलीफों को गौर से देखा जाये और उन को हल करने की पूरी कोशिश की जाये ताकि बार बार यहां पर दोहराई न जाएं।

डिप्टी स्पीकर साहिब, इस बार भी जो बजट पेश किया गया है मैं समझता हूँ कि इस में भी backward districts का ख्याल नहीं रखा गया है। हमारी सरकार backward districts से जो वायदे करती रही है वे पूरे नहीं किये जाते। पिछले hon. Irrigation Minister साहिब ने हमारे जिला गुड़गांव के लिये यह एलान किया था कि वहां पर करोड़ों रुपया खर्च किया जायेगा लेकिन एलान कागजों पर ही रह गया। Tube-wells के लगवाने के वायदे किये थे लेकिन tube-wells की स्कीम भी पूरी नहीं की गई हालांकि जल्दी से जल्दी यह चीज की जानी चाहिए थी। बिजली की facilities हैं; पानी देने का इन्तजाम हो सकता है लेकिन कोरे वायदे ही वायदे रहे और अब जब कि हम आखरी सेशन कर रहे हैं यह वायदे पूरे होने की उम्मीद नजर नहीं आती।

डिप्टी स्पीकर साहिब, हमारे district की हालत यह है कि इतने बड़े जिले में Government की तरफ से कोई educational college नहीं, कोई agricultural college नहीं, medical और technical colleges नहीं हैं और न ही किसी किस्म की और सहुलत नजर आ रही है।

इस के इलावा डिप्टी स्पीकर साहिब, irrigation के सिलसिले में देखिये। वहां न तो कोई नहर बनी है और न ही कोई नहर निकालने की वहां अभी अमली स्कीम है। बिजली तो रेवाड़ी शहर तक पहुंच गई है मगर rural areas में irrigation purposes के लिये कोई भी सिलसिला अभी तक नहीं बना है। जहां तक रेवाड़ी शहर का ताल्लुक है वहां भी बिजली अभी तक नहीं मिली है। इसके मुकाबले में दूसरी जगहें हैं जहां कई तरह के colleges हैं, schools हैं, training centres हैं। लेकिन जो backward areas हैं उन की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया जाता है। हमारे जैसे जो backward इलाके हैं उन को backward ही रहने दिया जाता है और जो पहले ही बढ़े हुए हैं उन को और आगे बढ़ाया जाता है। मैं कहता हूँ कि यह बात किसी Government को शोभा नहीं देती है। Government

[श्री चूनी लाल]

का फर्ज यह है कि जो इलाके पिछड़े हुए हैं उन को आगे बढ़ाना चाहिये और जो पहले ही आगे बढ़े हुए हैं उन की तरफ ज़रा कम ध्यान देना चाहिये ताकि जो पीछे हैं वह भी आगे बढ़ सकें। मगर यहां पर उलटी बात होती है।

इस के बाद मैं सड़कों की **development** की तरफ आता हूं। वहां भी हमारा खाना खाली है। मैं **State Communication Board** का मੈम्बर भी हूं। मगर मैंने देखा है कि वहां भी हमारी सड़कें नहीं आती हैं और हमारे **backward district** में सड़कें बनाने की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया जाता है। हमारे यहां एक पुल साहबी नदी पर बनाने की ज़रूरत रही है जिस के लिये कई दफा मिनिस्टर साहिब का ध्यान दिलाया गया। छोटी सी नदी पड़ती है उस के पुल का भी कोई इन्तज़ाम नहीं किया गया। कई बार इस बारे में **request** की जा चुकी है मगर आज तक वह छोटा सा पुल नहीं बन सका है और पता नहीं कि बनेगा भी या नहीं और अगर बनेगा तो कब बनेगा। वायदे तो बहुत होते रहे हैं मगर अभी तक तो कोई पूरा नहीं हुआ है।

आप सब जानते हैं कि हमारा रेवाड़ी शहर कांसी पीतल के बर्तनों के लिये बहुत मशहूर है। वहां पर कांसी पीतल के बर्तनों की बहुत बड़ी **industry** है और वह बर्तन **industry** का पंजाब भर में सब से बड़ा **industrial town** था। मगर वहां चूँकि बिजली बहुत महंगी थी इस लिये आज वह **industry** वहां से आहिस्ता २ खत्म होती चली जा रही है। जहां पहले घर घर में काम होता था वहां आज बहुत बुरी हालत है। अगर **Government** ज़रा भी उस की तरफ तवज़्जुह देती तो मैं समझता हूं कि वह **industry** वहां पर तरक्की करती। आज भी यह हालत है कि मद्रास तक से लोग वहां से कांसी पीतल के बर्तन मंगाते हैं। **Government** को चाहिए था कि उस **industry** को फ़रोग देती। मगर इस की ग़फलत है और हमारे **district** की तरफ से तो यह बहुत ही ग़फलत है जो कि पहले ही काफी **backward** है।

इस के इलावा हमारे यहां जो पीने का पानी है वह बड़ा नमकीन है। शहर में भी और देहात में भी पीने का पानी बहुत मुश्किल से मिलता है और वह भी ख़ारी। हम तो समझते हैं कि जो सरकार पीने के लिये पानी नहीं दे सकती वह और सहुलतें क्या देने का इरादा कर सकती है? मुझे बड़ी उम्मीद थी कि हम लोग जो बहुत **backward** हैं और पिछड़े हुए इलाके के हैं, नई सरकार उन को ज़रूर सहुलतें देगी मगर मैंने देखा है कि यह तो वहीं पुरानी ज़ाल है जो पहले से ही चली जाती रही है। हम महसूस करते हैं कि यह पांच साल वैसे के वैसे ही चले गये। हमें लोगों ने भेजा और हम पांच साल तक यहां पर रहे, मगर **backward** इलाकों का कुछ न हो सका। हमारी कोई तरक्की न हो सकी और हमारा इलाका किसी तरह भी **develop** न हो सका।

जनाब **services** में भी देखें। मैं तो कहता हूं कि अफसरों की बात तो छोड़ो मगर गुड़गांवा और दूसरे **backward** इलाके का चपड़ासी भी हमें कहीं नहीं मिलता है। यह सारी चीज़ें बनाने का मेरा मतलब यह है कि मैं आप के ध्यान में इन को लाऊं और इसी लिये यह

यहां कह रहा हूं। मेरा मनशा यह नहीं है कि Government ने जो अच्छे काम भी किये हैं में उनको criticise करूं। मगर मेरी खाहिश यह है कि Government को हमारे जैसे backward इलाकों की तरफ ध्यान देना चाहिये और उन की development की तरफ पूरा पूरा ध्यान देना चाहिये। यह जो आप administration को decentralise कर रहे हैं बहुत अच्छा कर रहे हैं। मगर मैं कहना चाहता हूं कि जो facilities हैं उन को भी decentralise करें। यह नहीं होना चाहिये कि एक जगह तो बहुत से colleges हों और दींगर सहुलतें हों और दूसरी जगह पानी पीने की भी सहुलत न हो। मैं यह चाहता हूं कि यह सहुलतें भी सब को मिलनी चाहिए और backward इलाकों का तो खास तौर से ध्यान रखना चाहिये। मैं चंद बातें backward classes के बारे में भी कहना चाहता हूं। मैं यह कहना चाहता हूं कि अभी तक भी हरिजनों की हालत कोई खास अच्छी नहीं हुई है। यह ठीक है कि उन को काफी सहुलतें दी गई हैं। वजीफे मिलते हैं और fees भी माफ हैं वगैरह वगैरह। मगर मेरा विचार है कि इस तरह से उन की उन्नति नहीं हो सकती है। आप देखते हैं कि refugee लोग यहां पर आए और उन के लिये करोड़ों रुपये उन को बसाने के लिये, तालीम देने के लिये और दूसरी दस्तकारियां वगैरह सिखाने के लिये खर्च किये गये और जहां तक हो सका उन की मदद की गई। लेकिन वह हरिजन जो हमेशा से ही उजड़े हुए हैं और बुरी हालत में हैं उन की भी इसी तरह की मदद होनी चाहिये। उन लोगों के पास मकान बनाने के लिये और रहने के लिये जमीन का एक टुकड़ा तक भी नहीं था। मगर मैं समझता हूं कि Government ने बड़ी मेहरबानी की है कि उन को बसने और रहने को जो थोड़ी जगह उस के पास थी दे दी है। लेकिन बात यह है कि अभी भी बड़े २ जमींदार लोग उन को तंग करते हैं और उन से जमीन छीन लेते हैं वह बेचारे गरीब हैं। झगड़ा करने के लिये उन के पास पैसा नहीं है कि वह अदालतों में जा कर लड़ सकें और अपने हकूक को हासिल कर सकें। मेरे अपने इलाके में ला तादाद वंजर जमीन पड़ी है। अगर उसे इन लोगों को दे दिया जाये तो यह काश्त हो सकती है और इन गरीब लोगों का भी काम चल सकता है और production भी बढ़ जायेगी। मगर अब भी बड़े २ जो जमींदार हैं वह काफी जमीनें दबाए बैठे हैं और किसी को नहीं देते हैं। न तो वह खुद उस में कुछ बोते हैं और न किसी को बोने देते हैं और जमीन बेकार ही पड़ी रहती है। मैं चाहता हूं कि उसे उन लोगों से ले कर उन को दे दिया जाए। इस के इलावा, यह ठीक है कि services में भी उन को काफी सहुलतें दी गई हैं मगर मैं समझता हूं कि इस से इन का मसला हल नहीं हो सकेगा। जरूरत इस बात की है कि हम अपना तंग नजरिया बदलें जो कि अभी भी हमारे में उन के बारे में है। अगर हमारा जो नजरिया है वह बदल जाए तो सारा मसला हल हो सकता है। जैसे महात्मा गांधी जी ने कहा छूत छात को दूर करने के लिये लोगों के नजरिए को बदलना है इसी तरह से जरूरत इस बात की है कि हम अपना नजरिया उनके लिये बदलें। इस लिये मैं आप से गुरजोर अपील करता हूं कि इस नजरिये के बदलने की सख्त जरूरत है और अगर यह नजरिया बदल जाए तो मैं समझता हूं कि सब काम ठीक हो सकता है (घंटी)। मैं जनाब एक बात और अर्ज करना चाहता हूं।

यहां काफी कुछ कहा जा चुका है कि हम socialistic pattern of society की तरफ जाना चाहते हैं मगर मैं पूछता हूं कि आपने low-paid Govern-

[श्री बूनी लाल]

ment servants की तरफ कितना ध्यान दिया है? उनको हम ने कितना relief दिया है? क्या उन की तरफ ध्यान दिये बिना socialistic pattern of society की तरफ कैसे जाया जा सकता है? मेरी समझ में यह बात नहीं आई कि यह कैसे हो सकेगा। जब कि high and low में फर्क दूर करने के लिये कुछ नहीं किया गया। मैंने यहां देखा है कि Police और पटवारी के सिलसिले में यहां पर काफी नुकताचीनी होती है और पुलिस को काफी बुरा भला कहा जाता है मगर ज़रा आप यह देखिये कि एक सिपाही को कितनी तनखाह मिलती है। उसको इसी तनखाह में अपनी health भी maintain रखनी पड़ती है और अपने आप को neat and clean और smart भी रखना पड़ता है। मगर क्या आप समझते हैं कि वह इतनी कलील तनखाह में यह सब कुछ कर सकता है। दूसरे मुलाजिम हैं उन को ज़रूरी नहीं कि वह अपने को neat and clean और smart रखें और health को maintain रखें। मगर इन को तो सब कुछ करना पड़ता है तो फिर इन की तनखाह क्यों इतनी कम रखी गई है। दूसरे जो हैं उन को रहने के लिये quarter भी हैं मगर इन के लिये वह भी नहीं हैं (घंटी)। मैं जनाब आखिर में एक बात और कहना चाहता हूं जो मैं Governor साहिब के address पर नहीं कह सका। कहता भी कैसे मुझे time ही नहीं मिला है। गवर्नर साहिब ने अपने address में कहा है कि जात पात, भाषा और धर्म के नाम पर जो मेजोरिटी और मेनोरिटी बनती है उन को बे नफरत करते हैं। यह उन्होंने बहुत ठीक कहा है यह सब बुराइयों और झगड़ों की जड़ है। इन्हीं के नाम पर भाई भाई आपस में झगड़ रहे हैं। यह नफरत और आपसी भाई चारे को खत्म करने वाली बीमारी है। इसको दूर करना है। मैं समझता हूं कि यह बात सब से ज़्यादा ज़रूरी है कि हमारी सरकार को आपसी नफरत दूर करने की तरफ पूरा पूरा ध्यान देना चाहिये। हमें आपसी प्यार, संगठन और देश हित के लिये यह नज़रिया बदलना होगा। आज हिंदू सिखों से सिख हिंदुओं से और हिंदू हिंदू आपस में भी उसी तंग नज़रिये के कारण अलग अलग और बिखरते जा रहे हैं। इस लिये इस को बदलने की भारी ज़रूरत है और इस का बदलना बहुत ज़रूरी है। अगर यह Government इस नज़रिए को जो जात पात, धर्म और भाषा के नाम पर मेजोरिटी और मेनोरिटी के तंग नज़रिये को बदल दे तो मुझे यकीन है कि हम बहुत आगे बढ़ सकते हैं और ऐसा करने से हमारा प्रान्त और देश मजबूत होगा और हम लोग तरक्की के रास्ते पर बहुत तेजी से बढ़ने चले जायेंगे।

6.30 p. m.

The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Wednesday, the 14th March, 1956.

892/PVS—290—7-9-57 C P and S., Punjab Chandigarh

Punjab Vidhan Sabha

Debates

14th March, 1956

Vol I—No. 10

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

	<i>Wednesday, 14th March, 1956</i>	PAGES
Starred Questions and Answers	..	1—18
Unstarred Questions and Answers	..	18—28
News Item in "Milap"	..	28
Question of Privilege re. alleged Leakage of Budget	..	29-30
Transaction of Government Business on Thursday the 15th March, 1956	..	30—32
Resumption of General Discussion on the Budget	..	32—95

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1957

Price : Re

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 14th March, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

RAISING THE MORALE OF THE POLICE

***5972. Maulvi Abdul Ghani Dar:** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total strength of police in the State at present along with their strength in the Towns and Villages respectively ;
- (b) the total strength of National Volunteer Corps in the State together with the names of places where it is stationed ;
- (c) whether the State Government deputed some Constables to foreign countries like Great Britain, Russia and America for training and widening their outlook ;
- (d) whether the Government has started any weekly or monthly magazine for the police ?

Sardar Partap Singh Kairon: A statement is placed on the table of the House.

(a) The total strength of Police in the State is divided into three categories :—

- (i) Punjab Armed Police.
- (ii) Special Temporary Emergency Force.
- (iii) Regular Police.

(i) The P.A.P. is specifically sanctioned for certain duties of security nature and it is not in public interest to disclose its strength and distribution.

(ii) The Temporary Emergency Force has been raised with the specific object of dealing with certain anticipated emergencies. It consists of 2,500 officers and men who are, at present, concentrated in District Headquarters and will be deployed as and when the necessity arises.

(iii) The Regular Police consists of 14,700 officers and men and distributed as under :—

- (a) Towns.—11,120 (Out of this strength, 7,290 is posted at Headquarters for miscellaneous duties which cover work relating both to the towns as well as the rural areas).
- (b) Villages.—3,580 (Note.—No Police strength is posted in particular villages, but they are posted in rural Police Stations which cover a large number of villages).
- (b) Nil.
- (c) No.
- (d) No.

पंडित श्री राम शर्मा : जैसा इस सवाल में पूछा गया है कि गवर्नमेंट ने constables भेजे या नहीं, क्या मैं पूछ सकता हूँ कि आया constables ही भेजे गये या और ऊपर के grades के अफसर भी ?

Chief Minister: The reply has been laid on the Table.

SCHEDULED CASTES EMPLOYEES IN THE JAILS DEPARTMENT

*6327. **Sardar Khem Singh** : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the total number of persons employed cadre-wise and district-wise in the Jails Department at present and the number of persons belonging to the Scheduled Castes amongst them along with their percentage ;
- (b) whether the percentage of Scheduled Castes mentioned in part (a) above comes to that fixed by the Government ; if not, the reasons therefor.

Shri Mohan Lal : The information is not available at present. It will be supplied to the member when ready.

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਕਦ ਤੀਕਰ ਉਤਰ ਆਵੇਗਾ ?

वित्त मंत्री : जल्दी ही। कोशिश कर रहे हैं।

BANNING ANNOUNCEMENTS OF PUBLIC MEETINGS THROUGH LOUD-SPEAKERS

*6268. **Pandit Shri Ram Sharma** : Will the Chief Minister be pleased to state the reasons that led to the banning of announcements of public meetings through loud-speakers in the State and the procedure required to be adopted to secure the permission of the district authorities concerned, for making such announcements ?

Sardar Partap Singh Kairon : The restriction on the use of loud-speakers for making announcement in bazars and streets has been imposed (where orders exist under section 144 Cr. P. C. for the regulation thereof) in the public interest, because loud-speakers were being misused so much everywhere, and it was considered that such announcements could be easily made without loud-speakers to achieve the object in view. It is, however, always pointed out to the organisers of public meetings that no permission is necessary where the sound of the loud-speaker is controlled to be heard within the precincts or premises of the place of the public meeting only.

As regards the procedure for securing permission, the district authorities concerned should be approached by making application with a court-fee stamp of Re 1 as required by article 1 (b) of Schedule II to the Court-fees Act, 1870.

पंडित श्री राम शर्मा : Religious गुरुद्वारों और मन्दिरों में सुबह व शाम जो आरती होती है उसमें loud-speakers की आवाज़ काफी तेज़ होती है और दूर तक जाती है। लेकिन दोपहर के वक्त जब कि लोग कारोबार में लगे होते हैं loud-speakers से जो announcements की जाती हैं उन से कौन सी दिक्कत या nuisance होती है,

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਤੁਸਾਂ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ । ਮੰਦਰਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ loud-speakers ਖੂਬ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਮੰਨ ਤੋਂ ਇਰਾਦਾ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਉਸ ਲਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਆਪਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਬਿਲ ਲਿਆ ਕੇ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਉਤਨੀ ਦੇਰ

ਕਿਸਾਨ ਸੰਗੀ : ਕੌਂਸਿਲ ਮੈਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਬਿਲ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕੌਂਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਬਿਲ ਲਿਆਵਾਂਗੇ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਦੀ ਇਹੋ spirit ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹੀ ਮਦਦ ਕਰਨ । ਜਦ ਤਕ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਬਿਲ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਕਿ ਮਜ਼ਹਬ ਵਿਚ ਐਵੇਂ ਦਖਲ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸੋ ਜੋ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਕਰਾਂਗੇ । ਹੌਲੀ ੨ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ control ਕਰਾਂਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ nuisance ਵੇਲ ਉਂਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਹੋਣਗੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਕਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜੈਸਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਮਾਲੂਮ ਹੈ, public meetings ਦੀ ਜੋ announcements ਹੋਤੀ ਹੈਂ ਵਹ ਦੋਪਹਰ ਕੇ ਬਾਦ ਹੁਆ ਕਰਤੀ ਹੈਂ ਜਿਨ ਸੇ ਕੋਈ nuisance ਯਾ disturbance ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ । ਤੋ ਕਯਾ ਕਯਹ ਹੈ ਕਿ ਤਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਭੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਧਰਮ ਸਮਝਾ ਕਿ ਇਨ ਪਰ ਭੀ ban ਲਗਾਯਾ ਜਾਯੇ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਦਫ਼ਾ 144 ਹੇਠ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਹੁਣ ਕੋਈ ban ਨਹੀਂ ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਅਕ ਤਕ ਭੀ ਹੈ—ਰੋਹਤਕ ਐਂਡ ਹਿਸਾਰ ਮੈਂ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਏਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਦਸੋ, ਮੈਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗਾ । ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਿਲ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੋਹੀ ਮਦਦ ਕਰਨਗੇ ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਲੇਕਿਨ ਵਹਤੋ religious institutions ਕੇ ਲਿਯੇ ਹੋਗਾ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਦਫ਼ਾ 144 ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ provision ਇਹ ਹੈ ।

“The restriction on the use of loud speakers for making announcement in bazars and streets has been imposed (where orders exist under section 144 Cr. P. C. for the regulation thereof) in the public interest.”

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਮੈਂ ਤੋਂ ਧਰਮ ਦਰਿਆਫ਼ਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਮੈਂ ਕਯਾ public interest serve ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਬ ਸਾਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਚਲ ਰਹਾ ਹੋ ਤੋ loud speakers ਕੇ ਝਰਿਏ public meetings ਦੀ announcement ਪਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਜਾਏ ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ nuisance ਵੇਲ ਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਧਾ ਸੁਖਯ ਸਨ੍ਰੀ ਜੀ ਕਤਾਯੋਂਗੇ ਕਿ loud-speakers ਕੇ ਯਾਰਿਏ announcements ਕਰਨੇ ਸੇ ਧਹ nuisance ਆਂਗੇਯੋਂ ਕੇ ਕਕਤ ਸੋਂ ਸਹਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਤੀ ਥੀ ਆਰ ਆਕ ਹੋਨੇ ਲਗ ਪਡੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ western country ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋਗੇ ਕਿ ਉਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ loud-speakers ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜਦੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਰਾਜ ਸੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਘਟ loud-speakers ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਕ ਹੋਟਲ ਵਾਲੇ ਨੇ ਵੀ loud-speaker ਲਗਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਕਵਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੀ public ਨੂੰ train ਕਰਨ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਮੇਕਾ ਦੇਣ, ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਘਟ nuisance ਪੈਦਾ ਕਰਨ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਧਾ ਸਨ੍ਰੀ ਸਹੋਦਯ ਕਤਾਯੋਂਗੇ ਕਿ ਜੋ ਦਰਖਾਸਤ ਦੀ ਯਾਤੀ ਹੈ ਤਸ ਧਰ ਕੋਈ stamp ਆੀ ਲਗਾਨੀ ਪਡਤੀ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਉਹ ਤਾਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ loud-speakers ਨਾਲ ਸ਼ੋਰ ਸ਼ਰਾਬਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਮਹੱਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਖਲਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਦਸਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੀੜੀਆਂ ਵੇਚਨ ਵਾਲੇ ਪੰਦਰਹਾਂ ਤੇ ਵੀਹ ਵੀਹ ਆਂਦਮੀ ਅਤੇ cinemas ਵਾਲੇ ਢੇਲ ਦਮੱਕਾ ਵਜਾ ਕੇ ਸ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਖਲਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਇ ਨਾਲ ਬਿਲਕੁਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ।

GOVERNMENT ADVERTISEMENTS

*5971. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the names of the monthly Magazines being published by the Government and the names of the presses where these are printed together with the printing charges being paid therefor ;

(b) the total number of moving Libraries established in the State up to 31st January, 1956 and the total number of Radio Sets and Loud-Speakers installed therein ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Advance (English), Jagriti (Hindi), Jagriti (Punjabi), and Pasban (Urdu). The first three are published at the Tribune Press, Ambala, and the fourth is being printed at the Government Press since February, 1956. Before this it used to be printed at the Hind Samachar Press, Jullundur. As regards the printing charges of the magazines, a statement is laid on the Table of the House.

(b) Information is being collected.

Statement showing the details of expenditure in respect of Advance, Jagriti (Hindi) and Jagriti (Punjabi) and Pasban (Urdu) during the current year up to date. —

Serial No.	Issue No.	Printing charges	REMARKS
------------	-----------	------------------	---------

(I) Advance, Jagriti (Hindi) and Jagriti (Punjabi)

Rs. A. P.

1	10/54	1,516	5	0
2	11/54	1,532	2	0
3	12/54	1,532	2	0
4	1/55	1,740	9	0
5	2/55	1,579	12	0
6	3/55	1,595	9	0
7	4/55	1,625	0	0
8	5/55	1,673	0	0
9	6/55	1,673	0	0
10	7/55	1,641	0	0
11	8/55	1,971	8	0
12	9/55	1,689	0	0
13	10/55	1,625	0	0
14	11/55	1,609	0	0
15	12/55	1,561	0	0

Total	..	24,563	15	0
-------	----	--------	----	---

II Pasban (Urdu)

1	9 & 10/54	229	6	0
2	11/54	229	6	0
3	12/54	225	3	0
4	1/55	239	7	0
5	Poster for Pasban	40	7	0
6	4/55	304	5	6
7	5/55	331	0	0
8	6/55	330	2	0
9	7/55	357	12	0
10	8/55	488	10	9
11	9/55	332	12	0

Total	..	3,108	7	3
-------	----	-------	---	---

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि जब गवर्नमेंट की अपनी Printing Press है तो उसमें इनको छापने का इन्तजाम क्यों नहीं किया जाता ?

मुख मंत्री : Off hand ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਸ ਸਕਦਾ । ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਇਥੇ ਅਜਿਹੇ arrangements ਨਹੀਂ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

GRANT OF LAND TO HARIJANS FOR RELIGIOUS INSTITUTIONS CONTROLLED BY THEM

***6326. Sardar Khem Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state whether Government has taken any decision to grant lands in villages for Gurdwaras and Mandirs for persons belonging to the Scheduled Castes ; if so, the extent to which this decision has been implemented ?

Professor Sher Singh :

First part.—Reservation of land, temples and Gurdwaras is optional and is made only on local requisition for the use of entire village community and not for the Scheduled Castes exclusively.

Second part.—The information is being collected and will be supplied to the member as soon as possible.

श्री देव राज सेठी : जो मन्दिर हरिजनों के अलहदा होते हैं उन के लिये अगर उन्हें ज़मीन न मिले तो क्या उन के लिये गवर्नमेंट खुद कोई ज़मीन मखसूस करने का ख्याल रखती है ?

मंत्री : वह सभी मंदिरों में आ जा सकते हैं। अलहदा मन्दिरों का सवाल ही पैदा नहीं होता।

CONSTRUCTION OF PUCCA ROAD FROM VILLAGE NAURI TO JHARAUT, ROHTAK DISTRICT

***6269. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) whether it is proposed to construct a pacca road from village Nauri to village Jharaut, Tehsil Sonapat, district Rohtak under the Community Project Scheme ;
- (b) the name of the officer who made the alignment of the said road ;
- (c) whether any representation was recently received by the local authorities to change the alignment of the said road with a view to save the land under crops ; if so, the details thereof and the action taken thereon ;
- (d) whether any enquiry regarding the representation referred to in part (c) above was made ; if so, by whom ;
- (e) whether the Deputy Commissioner of Rohtak visited the spot where the alignment had been asked to be changed, and had required the persons making the said representation to be present ; if so, the decision, if any, taken by him. ?

Sardar Partap Singh Kairon : The statement containing the requisite information is laid on the Table.

(a) and (b).—No. However, the alignment of a kacha road from Kawali to Nahra and of a pucca road from Nahra to Nahri was done by Thakur Pardhna Ram, Sub-Divisional Officer (Community Projects), Sonapat.

(c) and (d).—Yes. Two representations from the villagers of Turkpur and Thana Khurd were received for considering the desirability of changing the present alignment of the road from village Nahri to Jharaut with a view to saving culturable land. The Sub-Divisional Officer, Sonapat, was asked to visit the area along with the Project Executive Officer, Sonapat personally and to submit a report. The Sub-Divisional Officer visited the area covered the road from Kawali to Turkpur and met the people of Thana Khurd who had represented against the proposed alignment. The Sub-Divisional Officer also consulted the Consolidation Officer and technical Engineering staff and reported that the change in the alignment done in consultation with the villagers involved two insurmountable difficulties. Firstly, it involved many curves which the P. W. D. was not prepared to accept and secondly, land for road according to these alignment had already been left out in the consolidation proceedings of the villages involved and, therefore the alignment could not be changed except by affecting the consolidation schemes of the concerned villagers materially. Hence it was decided that no change in the alignment was possible.

(e) No. The Deputy Commissioner did not consider it necessary to visit the spot since he was satisfied that the enquiry made by the Sub-Divisional Officer on the spot was thorough and needed no further action on his part.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह दरियाफ्त कर सकता हूँ कि गांव के लोगों ने जो representation की थी कि alignment इस तरह से बदली जाए कि culturable land बच जाए वह कितनी land का अन्दाज़ा था ।

मुख मंत्री : ਜਿਹੜੀ information ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇ ਦਿਓ । ਮੈਂ ਪੁਛਕੇ ਜਲਦੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मन्त्री बता सकेंगे कि enquiry के दौरान उन लोगों को मौके पर बुला कर पूछा गया या नहीं जिन्होंने यह representation की थी ? या बिना उन से बातचीत किये ही enquiry मुकम्मल हो गई ।

Mr. Speaker : It is given in the statement that the Sub-Divisional Officer met the people of Thana Khurd who had represented against the proposed alignment.

पंडित श्री राम शर्मा : लेकिन इस से यह मालूम नहीं होता कि उस ने उन्हें मौके पर बुलाकर उन की बात को सुना ।

Mr. Speaker : It is written in the statement that the Sub-Divisional Officer visited the area covered by the road from Kawali Turkpur.....

Chief Minister : And met the people of Thana Khurd who had represented against the proposed alignment..

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या उन को बुलाया भी ? इसमें लिखा है कि—

“Two representations from the villagers of Turkpur and Thana Khurd were received for considering the desirability of changing the present alignment of the road from village Nahri to Jharaut with a view to saving culturable land. The Sub-Divisional Officer, Sonapat, was asked to visit the area along with the Project Executive Officer, Sonapat, personally and to submit a report.”

ਮੈਂ यह दरियाफ्त करना चाहता हूँ कि वह अक्सर जब मौके पर दरियाफ्त करने के लिये गया तो क्या उसने उन आदमियों को जिन की तरफ से यह representation दी गई थी कुछ कहने का मौका दिया था या उन से कुछ पूछा गया था ?

अध्यक्ष महोदय : जी जवाब दिया गया है उस में तो कहा गया है कि उन लोगों से मिला था । [It is given in the reply that he had met those persons.]

पण्डित श्री राम शर्मा : अगर यह बात दी गई है तो यह गलत है ।

क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि यह जो दो मुश्किलें बताई गई हैं—एक यह कि alignment from engineering point of view से change नहीं हो सकती थी और दूसरा यह कि उस ज़मीन की consolidation हो गई थी । क्या इस बात को भी consider किया गया है कि अगर वह alignment change कर दी जाए तो सैकड़ों बीघे culturable land तबाह होने से बचाई जा सकती है ?

मुख मंत्री : ਕਿਸੇ ਸੜਕ ਦੀ alignment ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਮੋਦੇਨਬਰ ਰਖ ਕੇ ਉਸ ਵੇਲੇ change ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦ ਅਸੀਂ ਜਾ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ acquire ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਈਏ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ ਕਿ culturable ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਜੋ ਕਰ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਚਾਈਆ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ consolidation ਨਾ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਵੇ ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ alignment change ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਕ ਔਧ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਸ ਨੂੰ Unanimously ਮਨਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ consolidation ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੋਣੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਜੋ ਕਰ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਅਸਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੋ ਕਰ ਇਕ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਪੈਨਗੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਨਗੇ । ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹਲ ਇਸ ਦਾ ਦਸਣ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕੀ ਚਾਹੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ engineering difficulties ਵੀ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਬਚਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਵੀ consider ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ।

ਪੰਡਿਤ श्री राम शर्मा : क्या यह बात मुख्य मन्त्री के इल्म में है कि जिस ज़मीन में से गावों के लोग उस सड़क की alignment कराना चाहते हैं वह ज्यादातर बंजर ज़मीन है और उस के मुताबिक मौजूदा alignment को change करने में कोई दिक्कत भी नहीं आएगी । इस बात के पेशे नज़र क्या वह इस पर फिर गौर करने के लिये तैयार हैं ?

Chief Minister : Why not ? If you send that thing to me, I will certainly forward the same to the officer concerned for appropriate action.

REMISSION OF LAND REVENUE AND ABIANA ON KHARIF CROPS
DAMAGED BY FLOODS

***6261. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Government has decided to remit land revenue and abiana in respect of Kharif crops which were damaged by floods in 1955; if so, the total amount district-wise likely to be ~~refused~~ to the zamindars concerned ?

Professor Sher Singh :

refunded

First part.—Yes.

*Second part.—*The demand of land revenue and abiana was remitted in almost all cases before recovery and, therefore, refunds were not necessary

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜਿਹੜੀ ਰਕਮ ਆਪ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ ਮੈਂ ਉਹ ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਰ ਪੁੱਛੀ ਸੀ । ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਜ਼ਿਲੇ-ਵਾਰ ਦਸਣਗੇ ?

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਆਬਿਆਨਾ ਆਰ ਮਾਲਿਆ ਤਨ ਕੋ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿਆ ਗਯਾ ਥਾ ਆਰ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕਿਆ ਗਯਾ ਤੋ ਮੈਂ ਧਹ ਜ਼ਿਲੇ-ਵਾਰ ਕਥਾ ਕਤਾਓਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵਸੂਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ।

ਸੰਤ੍ਰੀ : ਆਗਰ ਕੋਈ case ਆਪ ਕੇ notice ਮੈਂ ਏਸਾ ਹੈ ਜਹਾਂ ਧਹ ਲਿਆ ਗਯਾ ਹੋ ਤੋ ਕਹ ਆਪ ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਮੈਂ ਲਾਏਂ ਕਹ ਵਾਪਿਸ ਕਰਕਾ ਦਿਆ ਜਾਏਗਾ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਫੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਸੀ । ਲੋਕਾਂ ਵੇਲ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਸੀਦਾਂ ਹਨ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਧ : ਆਪ ਅਪਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸਵਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਆਰ ਆਪ ਹੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ । (The hon. Member is putting a question and also replying it himself.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ । ਆਪ ਦੇ ਮੰਮਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ ਗਲ ਹੋਰ ਹੈ ਬਾਕੀ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਦ ਵਿਚ ਮੁਆਫ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ।

LAND FOR SCHEDULED CASTES FAMILIES DURING CONSOLIDATION

***6325. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether Government has taken any decision to allot five marlas of land free of charge to each Scheduled Caste family in the State during the Consolidation of land holdings ; if so, the details thereof ?

Professor Sher Singh : Land is reserved for those deserving Harijan families only who are dependent on agricultural labour at a scale of 5 kacha biswas in Ambala Division and 5 marlas in Jullundur Division per family.

श्री देव राज सेठी : क्या माननीय मंत्री बतायेंगे कि जहां इश्तमाल मुकम्मल हो चुका है वहां पर भी यह हुक्म लागू होता है ?

मुख मंत्री : आप पुराने अਤੇ अकलमंद मैबर है। आप चंगी उरुं जाटदे हो कि जद consolidation हो चुकी होवे तं इन्तुं नू देठ लली बिबे जमीन आयेगी। हां इह अलग गल्ल है कि रसूख नाल कोसी जमीन इन्तुं लली दे देवे तं दे देवे उस उरुं तं नगीं दिती जा सकदी।

सरदार धेम सिंघ : की इह जमीन उरीजनं नू free of cost दिती जा रगी है ?

मंत्री : हां उन्हें सुपत दी जा रही है।

GANAUR MINOR

*6227. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) the total cost incurred by the Government on the construction of Ganaur Minor together with date of its completion ;
- (b) whether the water has reached the tail of the Minor referred to in para (a) above; if so, the extent of area of land irrigated as well as the amount of water rate realised so far ?

Professor Sher Singh :

	Rs
(a) The cost of constructing Ghanaur Minor ..	77,217
Cost of extension of Ghanaur Distributary from R. D. 34334 to 48750 ..	17,340
Total ..	94,557

The distributary was completed in the year 1954 and opened for irrigation on 20th July, 1954.

(b) The water reached at the old tail of Ghanaur distributary R.D. 34334 during Kharif 1955. The Ghanaur distributary was extended up to R. D. 48750 during 1955, but no irrigation was done in this extended reach. The total area irrigated so far is 389 acres and the total amount of water rate realised is Rs. 1,581. The irrigation on this channel is expected to develop in due course.

पण्डित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बतायेंगे कि इस Extension के end तक पानी पहुंचाने में क्या दिक्कतें पेश आ रही हैं और इन को दूर करने के लिये गवर्नमेंट क्या steps ले रही है जिन से वहां आखीर तक पानी पहुंच जाये ?

मंत्री : यह extension अभी इसी साल तैयार हुई है। खरीफ की फसल तक जहां तक यह तैयार हो गई थी वहां अब पानी पहुंच गया है और उस से आगे पहुंचाने की कोशिश कर रहे हैं।

IMPORT AND EXPORT OF CATTLE HEADS

***5973. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

(a) the total number of cattle heads imported in and exported from the State during the year 1955-56 up to 31st January, 1956 ;

(b) the total number of cows tehsil-wise in the State at present

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) & (b) . The information is being collected and will be supplied as soon as possible.

GRAIN MARKETS IN FAZILKA, DISTRICT FEROZEPURE

***6259. Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total number of Grain Markets at present in Fazilka, District Ferozepore and the amenities provided by the Market Committee to the farmers bringing their grains for sale to the said Markets?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : *First part.*—There are no regular enclosed grain markets in Fazilka at present, but the transactions are conducted in the bazars of the town. The question of establishment of an enclosed market at Fazilka is, however, under the consideration of Government.

Second part.—The Market Committee has decided to build a rest-house and a library for growers, and a cattle shed for animals. It also proposes to instal a tube-well after the new market has been set up.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਨਗੇ ਕਿ Marketing Committee ਦੇ ਜਿਹੜੇ funds ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

Mr. Speaker : How does it arise ?

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਠਵੀਂ ਮੰਡੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਗੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਕੀ ਉਹ ਦਸਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਅਰਸੇ ਤੋਂ ਇਸ ਤੇ ਗੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਅਸਾਂ ਇਸ ਤੇ ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਗੈਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ ਇਕ representation ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਕਿਸੇ ਮਸਲੇ ਤੇ ਅਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੋਚਣਾ ਹੁੰਦਾ । ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁੱਜਾਇਸ਼ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਏ ਸੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਕਪਾਹ ਰਖਣ ਲਈ ਥਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੱਨੀ ਹੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਪਛਿਤਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : क्या यह बताया जा सकता है कि यह जो amenities Marketing Committee की तरफ से दी जाती हैं, उनमें वह amenities भी शामिल हैं जो लोगों को उन के गांवों में पहुंचाई जाती हैं ?

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸਾ ਮੰਤਰੀ : ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰ ਇਹ amenities Marketing Committees ਦੇ area ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਉਸ area ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਣੀ ਹਾਂ ਜਿਸ ਮੈਂ ਕਿ ਧਰ Marketing Committee ਹੋਵੇਗੀ ਹੈ ਯਾ ਇਸ area ਮੈਂ ਦੇਹਾਤ ਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਵੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਹਰ Marketing Committee ਦਾ area ਮੁਕੱਰਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ area ਵਿਚ ਇਹ amenities ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਡਿਤ ਅੰਗੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਧਰ ਜੋ ਰੋਹਤਕ ਦੀ Marketing Committee ਹੈ...
(Interruptions)

ਮੰਤਰੀ : ਤੁਸੀਂ ਫਾਇਲਕਾ ਤੋਂ ਰੋਹਤਕ ਜਾ ਪਹੁੰਚੋ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਉਥੇ Rest House ਵਰਗਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਤਕ ਜੋ ਇਹ Marketing Committee ਨੇ tax ਦਾ ਲਖਾ ਰੁਪਿਆ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਧਿਕ ਸਹਾਇਕ : ਧਰ ਸਕਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ।

(This question does not arise.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸਣਗੇ ਕਿ Notified Area Committee ਦਾ area ਅਤੇ Marketing Committee ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ area ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਲਈ ਨੋਟਿਸ ਦਿਉ।

(At this stage the Minister and some Opposition Members started addressing each other.)

ਅਧਿਕ ਸਹਾਇਕ : Order please, ਆਪ ਆਪਸ ਮੈਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਆਪ ਏਸਾ ਨ ਕੀਜੀਏ।

(Order please. Why are they addressing each other ? They should not do so.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ Marketing Committees ਦੇ ਜੋ funds ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ Municipal Committees ਨੂੰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਹੈ ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਲਭ ਹੈ।

ਅਧਿਕ ਸਹਾਇਕ : ਧਰ supplementary ਸਕਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। Suggestive ਯਾ information ਦੇਣੇ ਵਾਲੇ ਯਾ general policy ਦੇ ਸਕਾਲ supplementary ਨਹੀਂ ਬਨ ਸਕਦੇ। (This is not a supplementary question. Questions giving suggestions or information or dealing with general policy cannot be treated as supplementary questions.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ 4, 5 ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਡੇਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਬੈਠੋ, ਪਤਾ ਨ ਦੋ। (Please resume your seat. Do'nt give information.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੈਂ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ.....

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ। ਆਪ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਵਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਬਾਰ ੨ ਕਹਨਾ ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ। ਸਵਾਲ ਕਰਨੇ ਦਾ procedure ਤੋ ਦੇਖੋ।

(I am very sorry that I have to point out time and again that the hon. Member is not putting proper supplementaries. He should study the procedure relating to this matter.)

FOOD GRAINS IN THE STATE

***6284. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

- (a) the total production of foodgrains in the State during the years 1949, 1951, 1953 and 1955 along with the production of wheat, rice and gram separately ;
- (b) the production of commercial crops in the State during the period mentioned in part (a) above along with the production of sugar-cane, cotton and oilseeds separately ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b) A statement is laid on the table. The crop statistics are maintained according to agricultural years ending 30th June and as such the accounting periods shown in the statement are slightly different from those mentioned in the question. Information for the year 1955-56 is not available yet.

(Production of all other commodities except cotton in tons)

Name of commodities	1949-50	1951-52	1953-54	1955-56
	Rs	Rs	Rs	Rs
(a) 1. Total production of Foodgrains (wheat, jowar, bajra, barley, maize, gram, rice (unhusked))	26,81,700	24,15,000	36,96,600	..
(a) Wheat ..	11,96,300	11,74,700	12,98,800	..
(b) Rice (unhusked) ..	2,19,900	2,62,300	3,64,500	..
(c) Gram ..	4,94,700	4,49,000	9,89,700	..
2. Commercial Crops (oilseeds, Sugar-cane, Tobacco, Potatoes excluding cotton)	4,18,300	6,37,100	5,34,000	..
(a) Cotton (in Bales of 392 lbs each)	1,56,000	2,47,500	3,69,500	..
(b) Sugarcane (Gur) ..	3,02,100	4,53,700	3,66,900	..
(c) Oilseeds ..	72,900	1,41,800	93,000	..
(Sesamum, Groundnut, Toria, Rapeseeds and Linseed)				

DEATHS DUE TO JAUNDICE

***6033. Shri Teg Ram:** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of deaths that occurred in the State recently due to jaundice and the name of the towns affected thereby;
- (b) the causes of the outbreak of Jaundice in an epidemic form;
- (c) the steps, if any, taken by the Government to prevent the spread of the said disease?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa: (a) (i) 15. (1 at Panipat, 1 at Ferozepore and 13 at Amritsar).

(ii) A list showing the names of the towns recently effected by Jaundice is laid on the table.

(b) The disease did not assume an epidemic form in the Punjab State. The occurrence of scattered cases in different parts of the State was mainly attributable to the presence in epidemic form of the disease, in Delhi wherefrom the infection spread to the Punjab.

- (c) (i) Disinfection of water supplies.
- (ii) Disinfection of houses with D.D.T.
- (iii) Injecting with Gama Globulin of the contacts of cases.
- (iv) Taking of Anti-fly measures.
- (v) Spraying of Community feeding places with Gammexane P.520.
- (vi) Prohibition of the sale and consumption of food exposed to dust and flies.
- (vii) Isolation of cases.
- (viii) Distribution in affected localities of pamphlets containing the precautionary measures to be taken by the people to escape the disease.

LIST SHOWING THE NAMES OF TOWNS INFECTED BY (JAUNDICE) INFECTIOUS
HEPATITIS

HISSAR DISTRICT

- 1. Hissar.
- 2. Bhiwani.
- 3. Sirsa.

KARNAL DISTRICT

- 1. Karnal.
- 2. Panipat.
- 3. Thanesar.
- 4. Shahbad.
- 5. Kaithal.
- 6. Pundri.
- 7. Ladwa.

AMBALA DISTRICT

- 1. Ambala.
- 2. Jagadhri.

HOSHIARPUR DISTRICT

- 1. Hoshiarpur.
- 2. Anandpur Sahib.

JULLUNDUR DISTRICT

1. Jullundur.
2. Nakodar.
3. Nawanshehr.

FEROZEPUR DISTRICT

1. Ferozepore.
2. Moga.
3. Muktsar.
4. Abohar.
5. Bhuch Mandi.
6. Giddarbaha.
7. Guru Har Sahai.
8. Fazilka.
9. Dharamkot.

LUDHIANA DISTRICT

1. Ludhiana.
2. Khanna.

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या मंत्री सहोदय बतायेंगे कि यह जो 3 मौतें बताई गई हैं क्या सरकार ने जो measures लिये वह इन मौतों से पहले या बाद में लिये ?

मंज़ी : ਇਹ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। Precautions ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਤਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਿਵੇਂ ਲਈਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ ?

T. B. SANITORIA

*6260. **Shri Wadhawa Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total number of T. B. Sanitoria in the State at present and the extent of accommodation available in them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (i) Total number 4.

(ii) Accommodation available 473 beds.

श्रीमती सीता देवी : मंत्री सहोदय ने बताया है कि 473 beds हैं तो क्या यह सारे प्रान्त के लिये काफी हैं ?

मंज़ी : ਇਥੇ beds ਦੇ ਕਾਫੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

श्रीमती सीता देवी : वज़ीर साहिब ने बताया है कि गवर्नमेंट गौर कर ही है। क्या इन beds को बढ़ाने पर भी विचार किया जा रहा है ?

मुख मंज़ी : ਬਜਟ ਵੇਖੋ।

मंज़ी : ਸਵਾਲ ਪੇਸ਼ ਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਨਾ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਤਨਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

GRANT OF STIPENDS TO STUDENTS IN THE STATE.

*6195. **Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total number of stipends awarded by the Government to deserving students in the State during the years 1953-54, 1954-55 and 1955-56 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

1953-54	..	3,099
1954-55	..	5,139
1955-56	..	7,673

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब फरमायेंगे कि यह जो कालिजों को रक्म दी गई है, क्या इन कालिजों में Technical और Professional Colleges भी शामिल हैं ?

मंत्री : नॉट्स दिटु ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह रक्म सिर्फ Arts Colleges को ही दी गई है या इन में सभी कालिज शामिल हैं ?

मंत्री : यह सभी के लिये है ।

CONVERSION OF SINGLE-TEACHER SCHOOLS INTO DOUBLE-TEACHER PRIMARY SCHOOLS

***6196. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of single-teacher primary schools converted into double-teacher primary schools in the State during the years, 1954-55 and 1955-56 (up-to-date) ;
- (b) the total number of single-teacher primary Schools in the State at present ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) 1954-55	..	561
1955-56 (up-to-date)	..	686
(b)	..	4230

COTTAGE INDUSTRIES

***6031. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total expenditure incurred by the Government during the year 1955 for the development of cottage industries in the State and the names of the industries on which such expenditure was incurred ;
- (b) the amount of expenditure proposed to be incurred by the Government on the development of cottage industries in the State during the year 1956 and the names of the industries on which such expenditure is proposed to be incurred?

Shri Mohan Lal : (a) The State Government incurred an expenditure, of Rs. 25,86,089 for development of cottage and small-scale industries viz Hosiery Industry, cycle parts, agricultural implements, machine tools, sewing machines and parts, utensil making, scientific instruments, leather goods and sports goods etc. during the year 1955-56 (upto 31st January, 1956).

(b) The State Government propose to spend about Rs. two crores on development of cottage and small-scale industries in the State during the year 1956-57. This amount includes Rs. 1.95 crores to be incurred on schemes pertaining to small-scale and cottage industries included in the Second Five-Year Plan and are to be implemented in the year 1956-57. The industries which are to be benefited are hosiery, utensil making, non-stretchable leather, sports goods, agricultural implements, machine tools, scientific instruments, textiles, dyeing and calico printing, handloom weaving, cycle and cycle parts, sewing machine and parts, black smithy, Carpentry, Cutlery, Surgical Instruments, Khadi, Village Oil, Khandsari, Handmade paper, Soap Manufacture with non-edible oils.

REGISTERED FACTORIES IN THE STATE

***6285. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state the number of registered factories in the State during the years 1949, 1951, 1953 and 1955, along with the number of textile factories, hosiery factories and light engineering factories separately ?

Shri Mohan Lal : The requisite information is as under :—

	1949	1951	1953	1955
1. No. of registered factories ..	744	1,270	1,688	2,120
2. No. of textile factories ..	89	157	247	356
3. No. of Hosiery factories ..	49	75	84	72
4. No. of light (general) engineering factories ..	99	88	117	111

WORKERS IN REGISTERED FACTORIES IN THE STATE

***6286. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state that total number of workers employed in the registered factories in the State during the years, 1949, 1951, 1953 and 1955 along with the number of those amongst them employed in Textile, light engineering and Hosiery Industries separately ?

Shri Mohan Lal : The requisite information is placed on the Table of the House :—

	1949	1951	1953	1955
1. No. of workers employed in all the registered factories in the State	39,364	48,175	44,324	45,250
2. No. of workers employed in Textile Factories	12,755	15,522	16,058	16,556
3. No. of workers employed in light Engineering Factories	3,948	2,929	2,829	3,439
4. No. of workers employed in Hosiery Factories	1,327	1,454	1,499	1,096

श्रीमती सीता देवी : On a point of information, Sir. अगर वज्जीर साहिब वह figures पढ़ दें तो अच्छा हो। मैं इस सवाल में interested हूँ।

अध्यक्ष महोदय : Information मेज़ पर रखी जा चुकी है। इस लिये इस को पढ़ा नहीं जाना चाहिये। हमें ऐसी practice develop नहीं करनी चाहिये।

[The information has already been laid on the table. It should not be read. We should not develop a contrary practice.]

पंडित श्री राम शर्मा : Time तो काफी है।

अध्यक्ष महोदय : टाइम काफी है लेकिन यह practice ठीक नहीं। इस लिये मैं इस की इजाज़त नहीं देता।

(Even though there is enough time yet it is not a desirable practice and I, therefore do not permit it)

PERMANENT ALLOTMENT OF LAND TO DISPLACED PERSONS FROM BAHAWALPUR

***6032. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government have decided to allot lands on a permanent basis to the displaced persons originally belonging to Bahawalpur State, after verification of their claims in respect of land left by them in Pakistan ; if so, the steps so far taken in the matter ?

Shri Mohan Lal : Consequent on the issue of directions by the Central Government, the State Government have decided to make allotment of acquired (evacuee) land to Non-Punjabi claimants from Bahawalpur State. Out of 817 cases of Non-Punjabi claimants from Bahawalpur so far listed 417 cases have been approved and Parchis Numberan Khasras are being issued to them. The rest have been returned to the Central Government for further verification in the light of defects pointed out in each case.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

MEASURES TO CONTROL FLOODS IN THE STATE

808. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to State the measures, if any, adopted or proposed to be adopted by the Government to control the flood menace in the State together with the steps taken to protect the villages in the Bet areas of Beas in District Gurdaspur ?

Professor Sher Singh : An officer of the rank of Superintending Engineer has been appointed to investigate causes of floods and to propose measures to prevent such floods in future. Necessary flood control works will be carried out when the schemes are finalized.

The Scheme will include protection of Bet areas in District Gurdaspur also.

DAMAGE TO UPPER BARI DOAB CANAL SYSTEM BY RECENT FLOODS

809. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the extent of damage caused to the Upper Bari Doab Canal System by the recent rains and floods in the State together with the time by which the breaches, if any, are likely to be repaired and normal running of water restored ?

Professor Sher Singh : The extent of damage caused on Upper Bari Doab Canal System was as below :—

Number of cuts and breaches—

On Branch Canal	..	162
On Distributaries	..	1,150

In addition training works at Madhopur were outflanked and the Head-works and Weir were damaged.

The most essential breaches were repaired by end of November, 1955, and the remaining work except at Headworks is expected to be finished by 15th April, 1956.

DISTRIBUTION OF CANAL WATER IN UPPER BARI DOAB CANAL CIRCLE

810. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) the manner in which distribution of water from the Upper Bari Doab to different Rajbahas and Distributaries is made ;
- (b) whether any of the areas receiving perennial irrigation from the said canal system is developing "Sem" ; if so, which ;
- (c) whether the supply of water to the areas referred to in part (b) above is intended to be reduced ;
- (d) if the answer to part (c) above be in the affirmative, the areas to which the surplus water is proposed to be given?

Professor Sher Singh : (a) The water from the Upper Bari Doab Canal to various rajbahas is distributed by fixing water allowances for each distributary. In fixation of this water allowance the entire tract has been demarcated into various zones and the water allowances are as below :—

Perennial channels of Lahore Branch and Perennial channels taking off from Aliwal (Aliwal and Majitha distributaries)	.. 3.5 Cs per thousand acres
Perennial channels on M. B. L. and Kasur Branch and Subraon Branch	.. 3 Cs per thousand acres.
Non-perennial channels taking off between Aliwal and Madhopur and which existed before 1947	.. 5.5 Cs per thousand acres.
Jethuwal perennial distributary serving Amritsar	.6 Cs per thousand acres.
Non-perennial channels taken off after 1947	.. 3.5 Cs per thousand acres.

(b) The water level in the areas served by the channels of Lahore Branch taking off from Aliwal and by Wala and Jethuwal Distributaries has been rising and is fairly high?

(c) There is no intention to reduce the water allowances in the above area at present.

(d) Does not arise.

COMMUNITY PROJECTS WORK IN TEHSIL BATALA, DISTRICT GURDASPUR

811. Sardar Uttam Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the progress so far made in the Community Project, Batala;
- (b) whether the Members of the Advisory Board for the Community Projects are supplied regularly with monthly reports about the progress made in the Community Projects ; if not, the reasons therefor ;
- (c) whether the post of Assistant Project Officer, Sri Hargobind Pur, district Gurdaspur is lying vacant; if so, since when and why ?

Sardar Partap Singh Kairon: A statement giving the requisite information is enclosed.

[Chief Minister]

(a) Progress made under major schemes in the Batala Project up to the end of 31st January, 1956.

<i>Schemes</i>	<i>Achievements</i>
I. Agriculture—	
(1) Improved seeds distributed (Mds.)	.. 25,887
(2) Fertilizers distributed (Mds.)	.. 43,081
(3) Improved implements distributed	.. 2,633
(4) Compost pits dug	.. 26,347
(5) Model farms laid out	.. 79
(6) Demonstrations held	.. 22,154
(7) Fruit trees planted	.. 3,224
(8) Timber trees planted	.. 175,599
(9) Area reclaimed (acres)	.. 7,606
(10) Area cleared of weeds (acres)	.. 128,417
II. Irrigation—	
(1) Wells constructed	.. 160
(2) Pumping sets installed	.. 360
(3) Tube-wells sunk	.. 33
III. Health—	
(1) Health and First-Aid Centres	.. 9
(2) Maternity cases attended	.. 5,821
(3) Dais trained	.. 209
IV. Rural Sanitation—	
(1) Drains constructed (sq. ft.)	.. 262,650
(2) Streets paved (sq. feet.)	.. 1,065,105
(3) Model cattle sheds	.. 107
(4) Wells purified	.. 381
(5) Model public laterines	.. 24
(6) Remodelling of wells	.. 257
V. Animal Husbandry—	
(1) Artificial insemination Centre	.. 1
(2) Animals vaccinated or inoculated	.. 356,442
(3) Animals castrated	.. 9,371
(4) Pedigree bulls supplied	.. 36
(5) Improved poultry birds supplied	.. 1,877

<i>Schemes</i>	<i>Achievements</i>
(6) Eggs for hatching supplied ..	2,942
VI. Communications—	
(1) Culverts built ..	338
(2) Kacha roads constructed (miles) ..	569
(3) Pacca roads constructed (miles) ..	22½
VII. Education (including Social Education)—	
(1) Schools for children ..	58
(2) Adult literacy centres ..	152
(3) Reading Rooms ..	52
(4) Child welfare centres ..	46
(5) Young Farmers' clubs ..	64
(6) Women's organisations ..	66
VIII. Co-operation—	
No. of Co-operative Societies started ..	199
IX. Industries—	
No. of Centres started ..	7

Part (b)—No Monthly progress reports are, however, brought to the notice of members at the time of the meetings of the Project/Block Advisory Committees.

Part (c)—Shri Sher Singh was transferred from Sri Hargobindpur and he took over at Sonapat on the 28th October, 1955. Since then the post of Assistant Project Officer, Sri Hargobindpur has been kept in abeyance due to shortage of funds.

TACCAVI LOANS FOR PURCHASE OF TRACTORS

812. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of persons granted taccavi loans for the purchase of Tractors before 1953 together with the amount granted in each case and the steps that are being taken to recover such loans ?

Master Gurbanta Singh : 341 persons were granted taccavi loans for the purchase of tractors before 1953. Generally a loan of not more than Rs 10,000 for light tractors and not more than Rs 20,000 for heavy tractors is granted in each case. The rate of loan in the cases of 341 persons varied between Rs 7,000 and Rs 20,000. However, a total amount of Rs 25,72,314 was granted as loan before 1953 in the State. This loan is recoverable in eight half-yearly instalments along with the interest after a grace period of one year in accordance with the provisions of Land Improvement Loans Act XIX of 1883. The recovery of the loan is being effected as arrears of Land Revenue through the Revenue Agency in each District.

HEALTH CENTRE, MUND, DISTRICT GURDASPUR

813. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total amount provided for the Health Centre at Mund, in Batala Sub-Division, district Gurdaspur, during the year 1955-56, together with the amount so far spent in this connection ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

Provision for 1955-56 .. Rs 26,390.

Amount spent up-to-date .. Rs 17,421.

CASES OF GRIEVOUS INJURIES AND MURDERS IN GURDASPUR DISTRICT

814. Sardar Uttam Singh : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases of grievous injuries and murders in Gurdaspur District during the years 1953, 1954 and 1955 together with the nature of weapons used ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is laid on the Table.

STATEMENT

Sixty-four cases of grievous injuries were reported in Gurdaspur District in 1953, 72 in 1954 and 82 in 1955. A statement showing the nature of weapons, and the number of cases in which each type of weapon was used, in each year is given below :—

Nature of weapons	1953 cases	1954 cases	1955 cases
Kirpans ..	9	6	10
Spears ..	4	9	7
Darat ..	1	6	6
Takwa ..	10	8	10
Spade ..	1	3	1
Scissors ..	1
Dangs ..	33	25	30
Fist-blow ..	5	10	13
Chhavi	1	..
Razor	1	..
Ramba	1	..
Tooth bite	1	..
Brick bats	1	2
Toka	1
Kandhali	1
Sangha	1	1
Total ..	64	73	82

32 cases of murder were reported in Gurdaspur District in 1953, 31 in 1954 and 29 in 1955. The sub-joined statement shows the nature of weapons used and the number of cases in which each type of weapon was used, year-wise :—

Nature of weapons	1953 cases	1954 cases	1955 cases
Fire-arms ..	5	..	3
Kirpans ..	12	6	4
Spears ..	3	10	9
Darat ..	3	2	3
Dangs ..	2	2	..
Strangulation ..	6	2	2
Unknown ..	1	2	4
Explosives	1	..
Poison	5	..
Takwa	3
Toka	1
Kulhari	1	..
Total ..	32	31	29

NATIONALISATION OF TRANSPORT ROUTES

815. Sardar Uttam Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- the total number of new routes taken over by Government during the year 1955 under the Nationalisation of Road Transport Scheme in the State ;
- the total number of new routes proposed to be nationalised during 1956 ;
- whether the Amritsar-Pathankot route is proposed to be nationalised ; if so, when ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) No new route was taken over by Government during the year 1955 under the nationalisation scheme of Road Transport. Government operation was, however, extended on 19 new routes during the year 1955.

(b) Not yet decided.

(c) No final decision has been taken so far.

INSTITUTIONS WITH B. T. SENIOR BASIC, JUNIOR BASIC, ETC., CLASSES IN THE STATE

816. Sardar Uttam Singh : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the names of institutions together with their location in the State where B.T., Senior Basic, Junior Basic, Junior T.T., S.V. and J.A.V. Classes have been started ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The requisite information is laid on the Table.

[Minister for Public Works and Education]

Up-to-date list of Training Institutions in the State during 1955-56

Name of the District	Name of the Training Institution	Sanctioned strength of the institution
<i>B. T. Classes for Women</i>		
Simla ..	1. Government Training College for Women, Simla ..	50
Ferozepore ..	2. Dev Samaj College for Women, Ferozepore ..	120
Ludhiana ..	3. Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd ..	60
Ambala ..	4. Sohan Lal Training College (Lahore), Ambala City ..	60
Total		290
<i>B. T. Classes for Men</i>		
Jullundur ..	1. Government Training College for Men, Jullundur ..	205
Do ..	2. R. K. Arya College, Nawanshahr ..	60
Rohtak ..	3. A. I. Jat Heroes Memorial College, Rohtak ..	120
Do ..	4. Vaish College, Rohtak ..	120
Gurgaon ..	5. Ahir College, Rewari ..	100
Ferozepore ..	6. D. M. College, Moga ..	120
Ambala ..	7. Sohan Lal Training College, Ambala City ..	120
Hissar ..	8. Dayanand College, Hissar ..	120
Do ..	9. Vaish College, Bhiwani ..	120
Amritsar ..	10. Khalsa College, Amritsar ..	120
Ludhiana ..	11. Khalsa Malwa Training College, Ludhiana ..	180
Do ..	12. Khalsa College, Gurusar Sudhar ..	60
Total		1,445
<i>J. S. T. Classes for Women</i>		
Simla ..	1. Government Training College for Women, Simla ..	60
Ferozepore ..	2. Dev Samaj College for Women, Ferozepore ..	30
Gurdaspur ..	3. Avalon Mission Girls High School, Pathankot ..	20
Ludhiana ..	4. Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd ..	30
Karnal ..	5. Dayanand Training College for Women, Karnal ..	30
Amritsar ..	6. Saraswati Girls High School, Amritsar ..	30
Total		200
<i>S. T. Classes for Women</i>		
Hoshiarpur ..	1. Government Girls High and Normal School, Hoshiarpur ..	100
<i>S. T. Classes for Men</i>		
Karnal ..	1. Government Normal School, Karnal ..	45
Ambala ..	2. Christian High and Normal School, Kharar ..	40
Total		85

Name of the District	Name of the Training Institute	Sanctioned strength of the institution
----------------------	--------------------------------	--

J. T. Classes for Men

Karnal	1. Government Normal School, Karnal. (Being converted into Junior Basic Training Class)	90
--------	---	----

J. T. Classes for Women

Rohtak	1. Government Girls High and Normal School, Rohtak	45
Karnal	2. Government Girls High and Normal School, Karnal	45
Jullundur	3. Government Girls High and Normal School, Jullundur	45
Ferozepore	4. Government Girls High and Normal School, Fazilka	30
Gurdaspur	5. Government Girls High and Normal School, Gurdaspur (Being converted into Junior Basic Training Class)	90
Ambala	6. M. E. Pratt Mission Girls Middle School, Ambala City	45
Amritsar	7. Sacred Heart High School, Amritsar	45
Jullundur	8. Gandhi Vanita Ashram, Jullundur	90
Jullundur	9. J. T. Class for Girls at Shankar	45
Kangra	10. S. D. Girls Middle School at Ghuggar (Palampur)	90
Total		570

Senior Basic Training Class

1. Government Post-Graduate Basic Training College, Chandigarh	100
2. Vaish College, Bhiwani	100
3. D. M. College, Moga	50
4. Khalsa College for Women, Sidhwan Khurd	50
5. Dev Samaj College for Women, Ferozepore	50
6. Montgomery Guru Nanak Basic Training College, Jullundur	100
7. A. I. Jat Heroes Memorial College, Rohtak	50
8. S. D. Senior Basic Teachers Training Class, Baij Nath (Kangra)	100
Total	600

O. T. and Mil. Training Class

1. O.T. and Mil. teachers training class attached to Government Post-Graduate Basic Training College, Chandigarh	100
2. A. I. Jat Heroes Memorial College, Rohtak	50
Total	150

Physical Training

1. Punjab Government College of Physical Education, Rupar

[Minister for Public Works and Education]

List of Junior Basic Teachers Training Classes in the Punjab during 1955-56

Serial No.	District	Government institutions for men	Sanctioned strength
1	2	3	4
1	Ludhiana ..	Government Basic Training School, Jagraon	.. 90
2	Ferozepore ..	Government High School, Ferozepore	.. 45
3	Do ..	Government High School, Fazilka	.. 45
4	Hoshiarpur ..	Government Basic Training Centre, Dholbaha	.. 90
5	Hissar ..	Government Basic Training School, Pabra	.. 90
6	Rohtak ..	Government High School, Dujana	.. 145
7	Karnal ..	Government Normal School, Karnal	.. 45
Total			450

Privately managed institutions

1	Ferozepore	Basic Training School for Village Teachers, Moga	.. 90
2	Do ..	Bhupindra Khalsa Basic Training School, Moga	.. 45
3	Do ..	S. D. High School, Fazilka	.. 45
4	Do ..	Khalsa High School, Muktsar	.. 45
5	Hoshiarpur ..	Dr. Hari Ram High School, Datarpur	.. 45
6	Do ..	Rajput High School, Binjon	.. 45
7	Do ..	D. A. V. High School, Una	.. 90
8	Do ..	S.G.G.S. Khalsa High School, Anandpur Sahib	.. 90
9	Do ..	G. H. Khalsa High School, Khawaspur Hiran	.. 90
10	Kangra ..	S. M. Rajput High School, Indaura	.. 45
11	Do ..	S. D. Teachers Training Institute, Baijnath	.. 135
12	Amritsar ..	S.G.G.S. Khalsa High School, Sarhali	.. 45
13	Do ..	S.I.S. Trust High School, Verka	.. 45
14	Do ..	S.G.G.S. Khalsa High School, Kairon	.. 45
15	Gurdaspur ..	S.K.D. High School, Tughalwala	.. 45
16	Do ..	S.D. High School, Fatehgarh Churian	.. 45
17	Jullundur ..	Khalsa High School, Shankar	.. 45
18	Do ..	S.D. High School, Shankar	.. 45
19	Do ..	Khalsa High School, Samrai Jandiala	.. 45
20	Do ..	Arya High School, Nawanshahr Doaba	.. 90

Serial No.	District	Government institutions for men	Sanctioned strength
1	2	3	4
21	Jullundur	.. National High School, Lambra ..	45
22	Do	.. Montgomery G. N. Basic Training School for Boys, Jullundur ..	90
23	Do	.. Doaba Khalsa High School, Jullundur ..	45
24	Do	.. Daya Nand Normal School, Jullundur ..	180
24(a)	Ludhiana	.. S. G. G. S. Khalsa Basic Training School, Gurusar Sadhar ..	45
Total			1,620
(Ambala Division)			
25	Ambala	.. Christian High and Basic Training School, Kharar ..	90
26	Do	.. Khalsa High and Basic Training School, Kurali ..	90
27	Do	.. Khalsa High School, Kharar ..	45
28	Do	.. S. D. Basic Training School, Jagadhri ..	45
29	Rohtak	.. Vaish High School, Rohtak ..	90
30	Do	.. Gaur Brahman High and Basic Training School, Rohtak ..	90
31	Do	.. Basic Training Institute, Matindu ..	45
32	Do	.. V. S. High and Basic Training School, Rajlugarhi ..	90
33	Do	.. Janta High and Basic Training School, Butana ..	90
34	Do	.. S. M. Hindu High School, Sonapat ..	90
35	Do	.. J.A.V. High School, Mandaura ..	45
36	Hissar	.. Jat High School, Hissar ..	90
37	Gurgaon	.. Janta High School, Kund ..	45
38	Do	.. B. L. High School, Khol ..	45
39	Do	.. B.S. Ahir High and Basic Training School, Rewari ..	90
40	Karnal	.. D.A.V. High School, Shahabad ..	45
41	Do	.. Gita High School, Kurukshetra ..	45
42	Do	.. S. D. High School, Pundri ..	45
43	Do	.. Gandhi Memorial High School, Naraina ..	45
44	Do	.. Bharatri High School, Panipat ..	45
45	Do	.. D. B. High School, Adyana ..	45
Total			1,350
<i>Government institutions for women</i>			
1	..	Government Girls High School, Ferozepore ..	90
2	..	Government Girls High School, Ludhiana ..	45
3	..	Government Girls High School, Hissar ..	45
Total			180

[Minister for Public Works and Education]

Serial No.	District	Government institutions for men	Sanctioned strength
<i>Privately managed institutions for Women</i>			
1	Ludhiana	Sikh Girls High School, Sidhwan Khurd	90
2	Ferozepore	Basic Training School for Village Teachers, Moga	45
3	Do	Sikh Kanya Mahavidyalya, Ferozepore	90
4	Jullundur	Montgomery G. N. Khalsa High and Basic Training School, Jullundur City	90
5	Do	Basic Training Class, Naura	45
6	Do	Arya Girls High School, Rahon	45
7	Amritsar	M.S.K. Girls High School, Kairon	90
8	Ambala	Baba F. S.J.S. Khalsa Girls High School, Morinda	45
9	Rohtak	Jat Heroes Memorial High and Basic Training School, Rohtak	180
10	Do	Basic Training School, Gurukul, Khanpur Kalan	45
11	Gurgaon	Bhagwat Bhakti Ashram, Rampura, Rewari	45
Total			810

NEWS ITEM IN THE "MILAP"

अध्यक्ष महोदय : कल मिलाप अखबार में जो खबर निकली थी इस अखबार का नामानिगर मुझे मिला है और मेरी उस ने काफी तसल्ली करवा दी है। Correspondent को सुनने के बाद मैं ने इस मामला को drop कर दिया है और छोड़ दिया है। He has explained the whole position and I have accepted his explanation.

(In regard to the News item which appeared in the "Milap" yesterday, the correspondent concerned met me and satisfied me. After hearing him I have dropped the matter. He has explained the whole position and I have accepted his explanation.)

QUESTION OF PRIVILEGE. RE. ALLEGED LEAKAGE OF BUDGET

अध्यक्ष महोदय : दूसरी बात यह है कि आज श्री बालू ने 2 questions of privilege raise करने के लिये नोटिस दिए हैं। पहला notice कुछ doubtful था उसको उन्होंने ने amend भी कर दिया है। इन दोनों में से एक 'प्रताप' के खिलाफ था और दूसरी Tribune के। लेकिन इन दोनों में Subject matter तकरीबन एक ही है। पहला इस तरह है :—

"I hereby give notice under Rule 268 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly to raise a question of privilege on the leakage of the Budget for the year 1956-57. The news item regarding enhancement of the Entertainment Duty appeared in Tribune in its issue dated the 9th March, 1956 whereas the Budget for the year 1956-57 was presented in the House at 11 a.m. the same day."

यह उन्होंने amend करके दे दिया है। ऐसा ही 'प्रताप' के बारे में भी है और साथ ही cuttings भी रख दी है। जहां तक इन notices का तात्लुक है यह rules के मुताबिक हैं और ठीक हैं। इस के लिये हाऊस की इजाजत लेनी पड़ेगी। मैं इसे in order declare करता हूं।

(The next thing is that Shri Balu has given notices to raise two questions of Privilege. The wording of the first one was somewhat doubtful but the hon. Member has amended it. Out of these two notices one is against the daily 'Partap' and the other is against the 'Tribune' but the subject matter of both the notices is the same.

One reads as—

"I hereby give notice under Rule 268 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly to raise a question of privilege on the leakage of the Budget for the year 1956-57. The news item regarding enhancement of the Entertainment Duty appeared in Tribune in its issue dated the 9th March, 1956, whereas the Budget for the year 1956-57 was presented in the House at 11 a.m. the same day."

This notice has been submitted to me duly amended. The same is the case with the second notice which is against the daily "Partap". He has attached cuttings from these newspapers to the notices. Now so far as this motion is concerned it is in order and in accordance with the Rules of Procedure. The hon. Member will have to seek the leave of the House to move it. I declare it in order.)

श्री बालू : वह इजाजत कब लेनी पड़ेगी ?

अध्यक्ष महोदय : अभी ! आपको मैं ने बता दिया है कि आप हाऊस से इस question of privilege को उठाने की इजाजत लें। मैं आपके behalf पर इजाजत नहीं ले सकता।

(I have just now told the hon. Member to ask the leave of the House to raise a question of privilege. I can not ask for this leave on his behalf.)

पंडित श्री राम शर्मा : आप इजाज़त दिला दें ।

Shri Balu : I beg to ask for leave to raise this question.

अध्यक्ष महोदय : क्या इस question of privilege को raise करने की हाऊस को इजाज़त है ? (Has the hon. Member the leave of the House to raise this question of privilege?)

(The Speaker requested those members who were in favour of the leave being granted to rise in their places. Only one member, Shri Balu stood up.)

The leave was refused.

अध्यक्ष महोदय : आपको हाऊस की इजाज़त नहीं मिली इस लिए यह motion drop हो गई । मुझे अफसोस है कि आप ने इस motion को लाने में मेहनत बहुत की थी ।

(The House has refused the leave asked for by the hon. Member. So this motion is dropped. I am sorry he had to put in a lot of labour to bring forward this motion).

TRANSACTION OF GOVERNMENT BUSINESS ON THURSDAY, THE 15TH MARCH 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 15th March, 1956.

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀਰਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਲਵਾਂ ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਵੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਜਟ ਆਖਰੀ ਬਜਟ ਹੈ ਇਸ ਸਭਾ ਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਆਖਰੀ ਸੈਸ਼ਨ ਹੈ ਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਨਸਚੂਐਂਸੀਆਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਨਾ ਰਹੇ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ । ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਤੇ ਬਹਿਸ ਲਈ ਤਿਨ ਦਿਨ ਰਖੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਬਜਟ ਤੇ ਆਮ ਬਹਿਸ ਲਈ 4 ਦਿਨ ਰਖ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਮੇਰੀ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਪਾਵਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਮਾਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਬਜਟ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਥਾ ਦਿਨ ਵੀ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਸ ਲਈ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਗੇ ।

Mr. Speaker : Motion moved—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday the 15th March, 1956.

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਲਕਾ): ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਅਸਾਡੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਅਸਾਡੇ ਲਈ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਦਿਨ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਲੈ ਲੈਣ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਦਿਨ ਲੈਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬੜੇ ਮਿਠੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਠਤ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਆਦਮੀ ਕਿਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖੜੇ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਹ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਖੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ ਲਾਹ ਦੇਵੋ। ਆਪਣਾ ਕੁਝਤਾ ਲਾਹ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਹੈ ਸਭ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੋ। ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਕਪੜੇ ਰਹਿਣ। (ਹਾਸ) ਉਹੋ ਗਲ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਪਰੋਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬੜੀ ਹਮਦਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਦਿਨ ਵੀ ਖੋਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਸੀ ਕਿ 'ਗੁਰਬਾ ਕੁਸ਼ਤਨ ਬਰੋਜ਼ੇ ਅਵਲ' ਅਤੇ ਇਹ ਡਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਹਿਲ ਗਈ ਤਾਂ ਖਰਾਬ ਕਰੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਅਜ ਇਹ ਦਿਨ ਵੀ ਦੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਲਏਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਿਤੇ ਵਾਢੀਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਫਸਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੜਨਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਢੀ ਪਾਉਣੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਵੀਰਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਜਲਾਸ ਨੂੰ 5, 7 ਦਿਨ ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਹਮਦਰਦੀ ਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਦਮ ਭਰਦੇ ਹਨ ਖੁਲਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈਣ ਜੇਕਰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਘਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਮੋਹਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਪਾਸ ਤਾਂ ਰਖੋ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਵੋ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਲ ਅਤੇ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ (ਬਹਾਦੁਰਗੜ੍ਹ): ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਖ਼ਿਆਲ ਤੋਂ ਧਨ ਥਾ ਕਿ ਜੋ ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਾਨੇ ੨ ਖਰਾਬ ਰਿਵਾਜ ਥੇ ਕਹ ਜਾਏਦ ਅਰਬ ਕੰਦ ਹੀ ਜਾਏਂ ਆਰ ਹਮੇਂ ਕਮੀ ਤਮੀਦ ਨਹੀਂ ਥੀ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹੀ ਪੁਰਾਨੀ ਰਟ ਜਿਸਕੀ ਬਾਬਤ ਕਿ ਆਮ **Opposition** ਕੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਹੋਤੀ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਬ ਹੁਪਤਾ ਕੇ ਅਨਦਰ ਏਕ ਦਿਨ ਤੋ ਏਸਾ ਆਤਾ ਹੈ ਤਸੇ ਤੋ ਕਚਾ ਦਿਯਾ ਕਰੇ ਸਗਰ ਸੁਝੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕਹ ਪਿਛਲੇ ਰਿਵਾਜ ਕਯੋਂ ਨਹੀਂ ਛੋਡੇਂ ਹੈਂ। ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ! ਜੋ ਕਜਹ ਧਹਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਕੋ ਲੇਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਕਹ ਕਾਕਈ ਕੈਸੀ ਹੀ ਹੈ ਜੈਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਕਥਾਵਾਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਅਮੀ ੨ ਬਤਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੋ ਕਹੂੰਗਾ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਨ ਕੋ ਇਸ ਸੇ ਯਯਾਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਹ ਅਪਨੇ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਖ਼ਿਆਲਾਤ ਕਾ, ਜ਼ਰੂਰੀਆਤ ਕਾ ਆਰ ਤਕਫੀਫੋਂ ਕਾ ਧਹਾਂ ਪਰ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰੋਂ ਆਰ ਜੋ ਦੂਸਰਾ legislature ਕਾ ਕਾਮ ਹੈ ਤਸੇ ਕਹ ਕਰੋਂ। ਲੇਕਿਨ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਾ ਖ਼ਿਆਲ ਧਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂਬਰਾਨ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ constituencies ਸੇ ਅਗਰ ਕਾਹਰ ਰਹੁ ਜਾਯੋਂ ਤੋ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਇਨ ਕੇ ਪਧਾਰ ਸੇ ਜੋ ਧਹ ਧਹਾਂ ਚਲੇ ਆਯੇ ਹੈਂ ਕਛੀ ਤਕਲੀਫ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਧਹ ਤੋ constituencies ਮੇਂ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਆਗੇ ਆਗੇ ਫਿਰੋਂਗੇ ਆਰ ਏਸੇ ਆਗੋਂਗੇ ਕਿ ਕਹਾਂ ਸੇ ਨਿਕਲਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲੋਂਗੇ ਆਰ ਦੇਖਨਾ

[श्री श्री चन्द]

कि निकाले नहीं निकलेंगे। मगर अब कोई जल्दी वाली बात नहीं है। तो अगर सिर्फ यही वजह है कि हमारा ख्याल करके कि हम ने अपनी constituencies में जाना है और इस लिये यह दिन लेना चाहते हैं मेरे ख्याल में यह कोई माकूल वजह नहीं है।

मुख्य मंत्री : मैं ने तो ऐसा नहीं कहा है ।

श्री श्री चन्द : यह ठीक है कि आपने वजह तो कोई बताई नहीं है कि इसे क्यों ले रहे हैं (हंसी)। इस लिये मैं दरखास्त करूंगा कि इस दिन को छोड़ दें और कोई दिन काट लेना। आगे और कई दिन आयेंगे demands पर discussion होगी उन में से कोई ले लेना। एक non-official day कभी कभी होता है और उस दिन मੈम्बर समझते हैं कि आज Government का जूआ कंधे पर नहीं है और खुल कर बात करते हैं इस लिये आज इस चीज़ को न करें।

मुख्य मंत्री (सरदार प्रताप सिंह) : मेरी अर्ज भी यह है कि अगर ballot की गुंजाइश होती तो इसी वक्त मान लेता मगर अब तो वह भी वक्त गुज़र गया है। आप की यह दलील कि और कोई दिन ले लेना मैं इस को बहुत कदर से देखता था। मगर मुश्किल यह है कि ऐसा होना मुश्किल है और हो नहीं सकता। Ballot को भरने के बाद जब कोई दिन भी दिया जाए तो उस में भी इन ही बातों का repetition होता है लेकिन repetition से आनन्द जाता रहता है। वैसे भी आज मेरे लिये कोई चारा नहीं है और दिन लेना पड़ रहा है। फिर अगले दिनों आपका कोई दिन नहीं लेंगे और कभी जरूरत हुई भी तो Session लम्बा करते जायेंगे आप को भी दिन देते जायेंगे और भी जो काम आएगा करेंगे। आप देखेंगे कि हम ज्यादा दिन आप के लिये रखेंगे और लेने की कोशिश नहीं करेंगे।

Mr. Speaker : Question is—

That rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 15th March, 1956.

The motion was carried.

RESUMPTION OF GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET

सरदार अमर ਸਿੰਘ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਸਾਲ ਦਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਇਸ ਹਾਊਸ ਅੱਗੇ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਤਕ budgetary items ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਭ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ taxes ਵੀ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਤਕ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੇ agriculturists ਅਤੇ land lords ਉਤੇ tax ਲਗਾਉਣ ਦਾ

ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰਜ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ Passengers tax ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਅਵਾਮ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਹਾਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਗਾਉਂਦੀ, ਗਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਬੜੇ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਕਿ transport ਉੱਤੇ tax ਲਗਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਸ tax ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਗੋਂ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਉੱਤੇ ਲਗਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਗੌਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ road transport ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ tax ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ, 1947 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਦੋਂ ਦੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਕੌਮੀ ਸਰਕਾਰ ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ transport ਉੱਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ taxes ਲਗੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਗੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ tax ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇੰਨਾ ਵਧਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। Passengers tax ਅਜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਵਧਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਹ ਲਾਰੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੋਟਰਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸਨੇ ਹੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। Government Transport Department ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸੇ ਬਜਟ ਵਿਚ show ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਨਾਫਾ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਜਿਥੋਂ ਤਕ Transport Department ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ Government Buses ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ lines ਉੱਤੇ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਮੁਨਾਫਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਵੇ। ਘਾਟੇ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ Government ਦਾ ਇਸ transport ਨੂੰ nationalise ਕਰਨ ਦਾ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ Routes ਉੱਤੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ Buses ਚਲਾਵੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਕੱਚੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਡੇ ਵਡੇ ਕਸਬੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ transport ਦੇ ਨਾਲ connect ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੱਚੇ routes ਉੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਾਂ ਚਲਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਾਹੀਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮੁਨਾਫਾ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ show ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਢ ਸਕਦਾ। ਮੁਨਾਫੇ ਦਾ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲਗੇ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੱਚੇ routes ਉੱਤੇ ਵੀ Buses ਸਰਕਾਰ ਚਲਾਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਇਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੱਚੇ routes ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ Buses ਚਲਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਵਾਮ ਨੂੰ Co-operative Societies ਨੂੰ routes ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਇਹ ਖੁਦ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ Buses ਉਨ੍ਹਾਂ routes ਉੱਤੇ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਨਾਫਾ ਹੋਵੇ।

[ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ]

ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਮਹਿਕਮਾਂ ਨਹਿਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਨਹਿਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹਿਰਾਂ ਕਵੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਦਰਿਆ ਸਤਲੁਜ ਉੱਤੇ ਡੈਮ ਬਣਾ ਕੇ ਨੰਗਲ ਤੋਂ ਨਹਿਰ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਜ਼ਿਲੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕੱਢੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੌਆਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਲੋਕ ਬੜੇ ਗਰੀਬ ਹਨ। ਲੋਕ ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਹਿਰ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਨਹਿਰ ਦਾ level ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ lift system ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ Irrigation Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸਿਆ, ਤੇ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਦਮ ਪੁਰ ਤੇ ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਤਕ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਮੁਆਇਨਾ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਨਹਿਰ ਆਦਮ ਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਹਿਰ ਦੇ ਟੁਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਈ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਸਾਈਵਨ ਟੁਟੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਲੀਆਂ ਵੀ ਟੁਟ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਖੇਰ ਹੁਣ ਬਣਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆਂ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਵਗੈਰਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਸੇਰਾਬ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਆਬਪਾਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹਨ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ਕ ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ Lift channels ਬਣਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਦਿਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਿ ਕੰਡੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਜਿਹੜਾ ਪਹਾੜ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਾਣੀ 200 ਫੁਟ ਨੀਵਾਂ ਹੈ ਉਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਮੁਯੱਸਰ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਮੁਯੱਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਡੈਮ ਦਾ ਪਾਣੀ ਉਸ ਤਰਫ ਖਿਚਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ chos ਨਾਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ cho menace ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ survey ਹੋਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਹ survey ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਨਸਰਾਲਾ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚੈ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਬਾਂਧ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਪਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਉਹ ਟੁਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਦੋਂ Irrigation Minister ਤੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਗਏ ਤਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਂਧ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਬੰਨ੍ਹ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਬਜਾਏ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਬੰਨ੍ਹ ਰੇਤ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ floods ਆਏ ਤਾਂ ਉਹ ਟੁਟ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ 6,7 ਪਿੰਡ ਖਲਵਾਨਾ, ਦੇਵ ਵਾਲ, ਢੰਡੋ, ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਆਦਿਕ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਏ। ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਚੋਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ 5 ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਉਥੇ ਚੋਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਬਰਬਾਦ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਬਚਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Survey ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ floods ਨੂੰ ਰੋਕਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਰੁਪਏ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਮਸਲਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਚ ਸ਼ਿਵਾਲਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮਹਿਕਮਾ ਜੰਗਲਾਤ ਨੇ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਕਾਫੀ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਦੀ ਇਹ ਜਵਾਬ ਮਿਲਿਆ ਕਿ Central Government ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਦੀ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿ Muslim property ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਰੀਬ ਹਰੀਜਨਾਂ ਵਿਚ ਤਕਸੀਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, ਸੜਕਾਂ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਹਨ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲਾਚੋਰ ਦੀ ਸੜਕ ਜਿਹੜੀ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਲਾਚੋਰ ਵਲੀ ਸੜਕ ਰੁੜਕੀ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ convert ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸੜਕ ਗੜੀ ਕਾਨੂਨਗੋਆਂ ਜਿਥੇ ਨਹਿਰ ਦੀ ਪਟੜੀ ਹੈ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਾਚੋਰ ਦੇ ਕਸਬੇ ਨੂੰ ਮਹਿਰੂਮ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਾਚੋਰ ਦਾ ਕਸਬਾ ਇਕ ਸੜਕ ਤੋਂ ਦੋ ਮੀਲ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੜਕ ਤੋਂ ਡੇਢ ਮੀਲ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੜਕ ਨੂੰ ਬਲਾਚੋਰ ਦੇ ਕਸਬੇ ਨਾਲ connect ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਤੇ ਜਿਹੜੀ important ਸੜਕ ਮਹਿਲ ਪੁਰ, ਫਗਵਾੜਾ ਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਸ ਸੜਕ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ P.W.D. ਨੂੰ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖਣ ਕਿ ਇਹ ਸੜਕ ਇਸ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ।

Education ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ nation-alisation ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬਚਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ floods ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ stock ਭਿਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹ stock book-sellers ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ

[ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ]

ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਕਿਤਾਬ ਨਿਕਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਜਾਲੰਧਰ ਵਿਚ book-sellers ਕੋਲੋਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਖਰਾਬ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹਕੂਮਤ ਪਾਸ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦਾ ਰੁਪਿਆ bond ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਜਮਾਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਸ ਰੁਪਏ ਦਾ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਸੂਦ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ nationalisation ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਗਲਤ ਸ਼ਬਦ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਕੋਮੀ pension ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ, ਕਾਫੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਹੋ ਜਿਹੇ cases ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਕਈ cases ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਜਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ proposal ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਾਪਸ ਲਈ ਜਾਏ ਤੇ ਜਿਹੜੇ genuine cases ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾਏ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਕਿੰਨਿਆਂ ਸਜਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਹੁਣ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ?

ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੋਈ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਦਸਾਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਰਖਾਸਤ ਦਿਤੀ ਸੀ?

ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਰਜ਼ੀ ਨਾਂ ਦਿਤੀ ਹੋਵੇ।

Mr. Speaker : The hon. members should not address each other, but address the Chair.

ਸਰਦਾਰ ਅਮਰ ਸਿੰਘ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇਣ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਸਜਨਾਂ ਦੀ list ਦੇ ਦਿਆਂਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਜਾਇਬ ਤੌਰ ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਇਹ ਪੈਨਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ cases ਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬਣ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਧੜੇ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਜਾਏ ਫਾਇਦੇ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਕਈ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਧੜੇਬੰਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਨਯੋਗ Irrigation Minister ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਭਾਖੜਾ-ਨੰਗਲ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਗੰਗੂਵਾਲ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੂੰ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮ ਨਾ ਰਹੇ। ਗੰਗੂਵਾਲ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਬਿਜਲੀ ਵੋਟੀ ਛੋਟੀ ਘਰੇਲੂ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਮੁਯੱਸਰ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਤੋਂ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਮੁਯੱਸਰ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦਾ ਤਲੱਕ ਹੈ ਇਹ ਬੜਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਜ਼ਿਹੜਾ ਉਥੇ Civil Hospital ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਬੜੀ ਖਸਤਾ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਕ ਅੱਡਾ ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਰੁਪਏ ਨਾਲ ਉਸ ਹਸਪਤਾਲ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ। ਕਈ ਵਾਰ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹਿ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਤਰਫ ਦਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਐਨੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਛੋਟੀ dispensary ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਢੀ ਦਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿੱਚ ਇਕ up-to-date hospital ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋ ਸਕਣ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਦੇ ਅਗੇ ਜਿਥੋਂ ਤਕ Co-operative Societies ਦਾ ਤਲੱਕ ਹੈ ਮੈਂ ਅਪਣੀ Ministry ਨੂੰ

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜਿਸ ਵਕਤ ਮੈਂ ਸਬਜ਼ ਬੱਤੀ ਵਖਾਵਾਂ, ਉਸ ਵੇਲੇ wind up ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਅਤੇ ਲਾਲ ਬੱਤੀ ਵੇਖਣ ਉਪਰ ਬੈਠ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਬੱਤੀਆਂ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਰਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣਾ ਪਵੇ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਦਖਲ ਦਿਵਾਂਦੇ ਹੋ। (When

[श्री मपीवर]

I show the green light the hon. Members should try to wind up and resume their seats at the sight of the red light.

I have introduced the system of lights so that I may not have to interrupt them in their speeches. But I am sorry that I am forced by the hon. Members to do so.)

श्री बालू (फतेह आबाद) : स्पीकर साहिब, हम अपनी हुकूमत के बारे में अखबारों में बहुत कुछ पढ़ते रहे हैं। पिछली **ministry** की भी और नई बज्जारत की भी बड़ी बड़ी बातें सुनते आये हैं। उन के बारे में ऊंचे ऊंचे ख्यालात सुना करते थे। सुनते थे कि सूबे के लिये वे बहुत कुछ कर रहे हैं। इतनी बड़ी २ स्कीमें तैयार कर रहे हैं कि जिन का कोई हिसाब नहीं। लेकिन हकीकत यह है कि अगर बजट को गौर से देखा जाये तो मालूम होता है कि इस में सिवाए उन बातों के जो कि चन्द मालगुज्जारों सरमायादारों और मिल मालिकों के लिये फायदामन्द साबत होती है और कुछ नहीं है। हमारी सरकार ने गरीब जनता को कुचलने के लिये कितने ही नाजायज कानून पास किये हैं। कितने ही नाजायज टैक्सों का बोझ गरीब जनता पर डाला है। अगर इसी तरह उन गरीबों पर टैक्सों का बोझ पड़ता जायेगा तो जनता न तो ऊपर उठने की कोशिश ही करेगी और नहीं उठ सकेगी। मेरे चन्द एक दोस्तों ने— **Opposition** से भी और **Treasury Benches**—से भी **Taxes** के बारे में जिक्र किया है। लेकिन क्या यह **Taxes** सही मानों में और ठीक तरीके से लगाए गये हैं या नाजायज तौर पर लगाये गये हैं इस के बारे में साफ़ तौर पर किसी मੈम्बर ने नहीं कहा। यह ठीक है कि हमारा **Budget** घाटे का **Budget** है और उस घाटे को पूरा करने के लिये टैक्स लगाने की ज़रूरत पड़ती है वह घाटा बगैर टैक्स के पूरा नहीं होता और स्टेट का काम नहीं चलता। लेकिन सरकार को देखना चाहिये था कि कौन से टैक्स लगाने चाहिये। उन्होंने **Passengers Tax** लगाया है। उन्होंने यह तो देखा कि इस टैक्स से स्टेट को फायदा होता है किंतु यह नहीं देखा कि गरीब लोगों को इस टैक्स से कितना नुकसान पहुंचता है। अगर उन्होंने स्टेट को मुनाफा करना था और टैक्स ज़रूर ही लगाना था तो उन लोगों पर टैक्स क्यों नहीं लगाया जिन की बड़ी २ मिलें हैं और जो बड़े बड़े सरमायादार हैं। इस सम्बन्ध में मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि जगाधरी के अन्दर एक **Sugar Factory** है। वहां पर गन्ना खरीदते वक्त मिल मालिकों को एक आना फी मन टैक्स देना पड़ता है। यही टैक्स यू. पी. में मिल मालिकों को 3 आने फी मन देना पड़ता है। जब यू. पी. में वही **Duty Tax** 3 आने है तो उसी **commodity** पर पंजाब में एक आना क्यों है? आज एक आना टैक्स देने से उन को 7, 8 लाख रुपया मुनाफा होता है। उस मिल के मालिक एक कांग्रेसी **M.L.A.** हैं। मैं जानता हूं बल्कि कौन नहीं जानता कि सात आठ लाख रुपया मुनाफा अकेला आदमी नहीं खा सकता। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब और वित्त मंत्री साहिब का ध्यान इस ओर दिलाना चाहता हूं कि जो **Passengers Tax** हमारे राज्य में लगाया गया है इस को वापस करना चाहिये। और इस की बजाए मिल्लों के मालिकों पर **duty** टैक्स एक आना फी मन के हिसाब की जगह 3 आना फी मन कर दिया

जाये। जब यू.पी. सरकार वही टैक्स 3 आने की मन के हिसाब से चार्ज करती है तो हमारी सरकार क्यों नहीं उतना टैक्स चार्ज करती? इस का क्या कारण है? मैं पूछता हूँ कि इस से बढ़ कर बेईमानी और corruption क्या हो सकती है? हमारे Chief Minister साहिब का इस corruption में पूरा हाथ है। मैं हाऊस के अन्दर यह charges उन पर लगाना चाहता हूँ कि हमारी जनता के साथ गद्दारी की जा रही है। टैक्सों का बोझ गरीब आदमियों पर तो दिन-ब-दिन बढ़ाया जा रहा है और अमीर और सरमायादारों पर टैक्सों को कम किया जा रहा है।

स्पीकर साहिब, पंजाब में लाखों गरीब मजदूर काम करते हैं। मैं चंडीगढ़ की मिसाल देना चाहता हूँ। यहां पर गरीब मजदूरों ने दिन रात काम कर कर के चालीस चालीस लाख रुपये की कोठियां तैयार की हैं। मैं समाजवाद का नारा लगाने वालों से कहना चाहता हूँ कि उन गरीबों के लिये रहने को भी जगह नहीं है। वे बिचारे कड़कती धूप और मूसलाधार वर्षा में सड़कों के किनारे पड़े रहते हैं। मुझे इस समाजवाद की समझ नहीं आती। यह कैसा समाजवाद है? यह टैक्स लगा कर समाजवाद लाना चाहते हैं। मैं आप से अर्ज करता हूँ कि इन का समाजवाद आयेगा तो उल्टा ही आयेगा। सीधा नहीं आयेगा।

स्पीकर साहिब, कहा यह जाता है कि सरकार हमारी स्टेट को ऊंचा ले जाना चाहती है। नई वज्जारत बनी है, नए Finance Minister चुने गये हैं वे हमारे लिये बहुत कुछ करेंगे। लेकिन हकीकत यह है कि नई वज्जारत वैसी ही है जैसी कि पिछले चार सालों में रही है।

उस वज्जारत ने अच्छा किया या बुरा किया। यह वज्जारत उसी method को लेकर आगे जा रही है। इस वज्जारत के गुण गाने का क्या फायदा है? इस को तो बने अभी दो महीने हुए हैं। अच्छा काम किया या बुरा काम किया, पिछली Ministry ने किया है। यह वज्जारत क्या कर रही है मेरी समझ में नहीं आता? (Interruptions.) मौजूदा चीफ मिनिस्टर साहिब क्या कर रहे हैं, कुछ मालूम नहीं हो रहा।

स्पीकर साहिब, पुलिस के बारे में बहुत कुछ हाऊस में कहा गया है। मिनिस्टर साहिब ने पुलिस को शाबाश दी है कि वह बहुत अच्छा काम करती है। हकीकत यह है कि पुलिस गरीब जनता और आम लोगों पर हर वक्त तशद्द करने पर तुली रहती है। चन्द मुअज्जिज और अमीर लोग पुलिस के साथ मिले रहते हैं और लोगों को नाजायज तंग करते रहते हैं उन पर झूठे मुकदमे चलाए जाते हैं। मैं इस सम्बन्ध में अर्ज करना चाहता हूँ कि फतेह आबाद, जिला हिसार में पुलिस वालों ने लोगों की बहूबेटियों की बहुत बेइज्जती की उन के साथ नाजायज हरकतें कीं। उन के मुकदमें अभी अदालत में चल रहे हैं। इस किस्म के झूठे मुकदमे पुलिस लोगों पर बनाती रहती है। झूठे केस बना कर लोगों को तबाह और खराब किया जाता है। जब कोई डाकू आ जाता है, जब कोई चोर आ जाता है तो लोग पुलिस को कहते हैं कि उसे पकड़ा जाए लेकिन पुलिस आगे नहीं आती। उस वक्त वह किसी गरीब आदमी या गांव के लोकल आदमी को कहती है कि तुम पकड़ो। इसी बीच चोर और डाकू भाग जाते हैं और पकड़े नहीं जाते। इसी तरह चौधरी मनीराम बागड़ी के गांव में एक डाकू आ गया। पुलिस

[श्री बालू]

वहां गई। लेकिन उस की हिम्मत न हुई कि उस डाकू को पकड़ने के लिये आगे जाती। एक हरिजन भाई को बुला कर कहा कि तुम जाओ और उस को पकड़ो। वह हरिजन क्या कर सकता था ? उसने कहा कि तनखाहें तो गवर्नमेंट से आप लेते हो, हम डाकू को कैसे पकड़ें। हथियार वगैरा तो तुम्हारे पास हैं तुम जाओ और पकड़ो। लेकिन उस को कैद कर लिया गया। क्या यह भी कोई बात है ? तनखाहें गवर्नमेंट से आप खाते हैं लेकिन जब डाकू आते हैं या मरने वाली जगह होती है तो उस वक्त किसी गरीब को कहा जाता है कि तुम आगे जाओ। इस किसम की वारदातें पुलिस रोज़ किया करती है लेकिन बावजूद इन के उस की प्रशंसा की जाती है और कहा जाता है कि पुलिस ने बहुत अच्छा काम किया है।

अगली बात, स्पीकर साहिब, मैं मुज़ारों की बाबत कहना चाहता हूं। इस बजट के अन्दर भी मुज़ारों के लिये बहुत कुछ कहा गया है। लेकिन उन की बेदखलियां बदस्तूर उसी तरह चल रही हैं। चन्द बड़े बड़े मालकान ने पुलिस वालों से मिल कर बहुत बेदखलियां करवाई हैं। जिन मुज़ारों को ज़मीनें नहीं दी गई या जिन्हें ज़मीन पर नहीं लगाया गया वह भला कैसे अपना गुज़ारा चला सकते हैं, जब कि उन के पास दूसरा कोई ज़रिया नहीं। इस लिये इस कानून को इस तरह पक्का किया जाये कि कोई भी मुज़ारा अपनी ज़मीन से बेदखल न किया जाए और बेज़मीन न रहे।

हरिजनों के बारे में भी बहुत कुछ कहा जाता है। यह कहा जाता है कि उन को पंचायतों में बहुत अच्छी जगहें दी गई हैं, पंच बनाया गया है, गांवों में उन्हें बहुत अधिकार दिये गये हैं। लेकिन असलियत यह है कि गांवों में उन के साथ बड़ा नाजायज़ सलूक किया जाता है। जो ठेकेदार और बिस्वेदार हैं वह कहते हैं कि बस यहां हमारी ही मिलकियत है। मकान बनाने के लिये गांव में उन्हें एक इंच भर ज़मीन भी नहीं दी गई।

स्पीकर साहिब, मैं कहना चाहता हूं और आप के ज़रिये वज़ारत के नोटिस में यह बात लाना चाहता हूं कि शिमला में मेरे पास एक रिपोर्ट आई। वहां म्युनिसिपल कमेट्री का मज़दूरों की तनखाहें बढ़ाने के सिलसिले में एक झगड़ा चलता आ रहा है। मज़दूरों से नाजायज़ duty ली जाती है—24 घंटे लगातार duty ली जाती है मगर अभी तक उस की कोई शुनवाई नहीं हुई। आप के ज़रिये, स्पीकर साहिब, मैं मिनिस्टरी से यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि उन बेचारे गरीब मज़दूरों से 24 की बजाये सिर्फ 6 या 8 घंटे duty ली जाये और इस सारी बात की enquiry करा कर उन की तनखाहें बढ़ाई जाएं। (घंटी)

स्पीकर साहिब, मैं अपनी पार्टी का एक ही तो इस हाऊस में मੈम्बर हूं। मेहरबानी करके मुझे कुछ ज़्यादा वक्त दिया जाये ताकि मैं सारी बातों को अच्छी तरह से आप के सामने बयान कर सकूं। (लाल बत्ती)।

स्पीकर साहिब, बस मैं पांच मिनट में अपनी बात को ख़तम कर देता हूं। पंजाब का बजट leak हुआ। स्पीकर साहिब के नोटिस में यहां यह बात लाई गई। लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है और मेरा सिर शर्म के मारे झुक जाता है कि किसी भी और Cpposition

के मैम्बर ने या Treasury Benches के मैम्बर ने इस बात को नहीं उठाया। क्या जब देश के दूसरे सूबों के अन्दर अखबार जायेगा तो वहाँ के लोग यह न सोचेंगे या पढ़ कर उन लोगों को यह ख्याल पैदा न होगा कि पंजाब का बजट leak हो गया और जब एक मैम्बर ने इस का सवाल उठाया तो किसी दूसरे ने इस का साथ नहीं दिया और कोई enquiry नहीं हुई ?

अध्यक्ष महोदय : इस के मुतालिक अब आप श्री मोहन लाल (मिनिस्टर) जी से अलहदा बात कर लें। (The hon. Member should better talk to the hon. Shri Mohan Lal (Minister) about it separately.)

श्री बालू : Finance Minister साहिब सुनते तो.....

अध्यक्ष महोदय : हाऊस पहले ही इस बात पर अपना फैसला दे चुका है। (The House has already given its decision on this matter.)

श्री बालू : मैं जानता हूँ कि हाऊस ने फैसला दे दिया है और यह भी जानता हूँ कि किस बिना पर दिया है।

अध्यक्ष महोदय : आप हाऊस के फैसले को criticise नहीं कर सकते।

(The hon. Member should not criticise the decision of the House.)

श्री बालू : जनाब, मेरा टाईम जा रहा है (हंसी)।

अध्यक्ष महोदय : आप काफी कुछ कह चुके हैं। अब आप तशरीफ रखिये। (The hon. Member has said a lot. He should now resume his seat.)

श्री बालू : स्पीकर साहिब, मैं गन्ने पर duty की बात कर रहा था। यह नहीं लगाई जाती क्योंकि इस से बड़े २ लोगों पर असर पड़ता है। इस लिये मैं समझता हूँ कि इस के न लगाने में जरूर Finance Minister और Chief Minister साहिब का हाथ है। इस से बढ़ कर बेईमानी और बेइन्साफी और क्या हो सकती है। आप corruption को रोकने की बातें करते हैं। लेकिन जब हमारी मिनिस्टरी के अन्दर खुद इस किस्म की corruption है तो यह उसे बाहर जाकर कैसे रोक सकते हैं ?

अध्यक्ष महोदय : आप को ऐसे अलफाज हाऊस में इस्तेमाल नहीं करने चाहिये। इन्हें आप वापस लें। (The hon. Member should not use such words on the floor of the House. He should withdraw them.)

श्री बालू : Corruption का लफ़्ज़ तो वापस नहीं लेता। बेईमानी का लफ़्ज़ वापस लेता हूँ।

श्रीमती सीता देवी (जालन्धर, दक्षिण-पूर्व) : श्रीमान् स्पीकर साहिब, हमारे नए वित्त मंत्री ने बहुत थोड़े से समय में जो पिछले सालों के गवर्नमेंट के कामों का जिस मेहनत और खूबसूरती के साथ अपनी बजट सपीच में जिक्र किया है और जिस तरह से नई तजवीजों के साथ deficit को surplus budget बनाने की कोशिश की है उन के लिये मैं उन्हें हार्दिक बधाई देती हूँ ।

हमारा जब से अवदी का कांग्रेस सेशन हुआ है, तब से ही देश के अन्दर और हमारे सूबे के अन्दर समाजवाद का एक नया नारा गूँज रहा है और हमारी सरकार उसी समाजवाद के लक्ष्य की ओर बड़ी तेजी से बढ़ने की कोशिश कर रही है । इस के साथ ही हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने अपना औहदा सम्भालते वक्त जो नव सूत्री एक स्कीम जनता को दी उस में भी समाजवाद की बहुत बड़ी झलक दिखाई पड़ती है । लेकिन मैं एक बात अर्ज करना चाहती हूँ । मेरी राय में कोई भी समाज असली मानों में समाजवादी नहीं बन सकता जब तक देश के अन्दर किसान और मजदूर की हालत अच्छी न हो । किसान और मजदूर ही हर देश की रीढ़ की हड्डी हुआ करते हैं । आज हमारे सूबे में बड़े बड़े काम हो रहे हैं । भाकड़ा-नंगल और चंडीगढ़ projects बन रहे हैं जिन्हें देखने के लिये मार्शल बुलगानन, बड़े बड़े राजे महाराजे और बहुत से दूसरे नेता विदेशों से आ रहे हैं । लेकिन, स्पीकर साहिब, आप सुन कर हैरान होंगे कि इन प्राजैक्टों को बनाने वाले जो मजदूर हैं उन की majority उन की है जो work-charged में आते हैं । Work-charged वह बदनसीब मजदूर है जिस की service में एक दिन की भी security नहीं । रात को वह काम करके घर जाता है लेकिन जब सुबह फिर काम पर आता है तो उस को नौकरी से जवाब दिया जाता है । हम बहुत देर से इस बात के लिये fight कर रहे हैं कि कम से कम उन के लिये कुछ तो security हो । उन में से कुछ को तो confirm किया जाये, अगर सब को नहीं । बड़ी जद्दोजेहद के बाद P.W.D. के कुछ वर्कचार्ज मजदूरों को पक्का करने का फैसला हुआ । स्पीकर साहिब, फैसला ही नहीं हुआ बल्कि floor of the House पर हमारे पहले Finance Minister साहिब ने सन् 1954-55 के बजट में 37 और सन् 1955-56 में 378 posts को—P.W.D. के वर्कचार्ज को पक्का करने का एलान भी कर दिया । लेकिन फिर यह मदारी का तमाशा ही बन कर रह गया । मदारी के तमाशे में क्या होता है ? जब वह तमाशा दिखा रहा होता है तो देखने वालों को नोट ही नोट नज़र आते हैं । लेकिन जब मदारी अपना तमाशा दिखा कर चला जाता है तो न नोट रहते हैं और न कुछ और । वही हाल हमारे P.W.D. के वर्कचार्ज मजदूरों का हुआ । दो साल हुए इस सवाल पर बहुत भारी रौला डाला । फैसला हो गया । Chief Engineer को पूछा कि अब उन्हें confirm क्यों नहीं करते । जवाब मिलता है कि Finance Department ने कहा है कि नहीं करना । Finance Department से पूछा जाता है तो वह कहते हैं कि हमने तो नहीं कहा । इसी तरह Irrigation का महकमा है । क्योंकि चौधरी साहिब बड़े धड़ल्लेदार आदमी थे उन्होंने मार धाड़ करके Irrigation की कुछ posts confirm करवा लीं । लेकिन P.W.D. में एक भी आज तक confirm नहीं हुआ । बार बार request करने पर भी कोई सुनवाई नहीं हुई । इसी तरह चंडीगढ़ कैपिटल प्राजैक्ट के मजदूरों का

हाल है जो कि **work-charged** हैं। हमें पता लगा कि उन की कुछ पोस्टें पक्की हुई। लेकिन पूछा तो बताया गया कि वह तो **provincial divisions** की हैं **projects** के **work-charged** की नहीं हो सकती, क्योंकि **project** मुस्तकिल तौर पर चलता रहने वाली चीज नहीं है। हर साल उस के लिये नई मन्जूरी होती है। हमने एक नई **proposal** दी और यह **request** की कि भाखड़ा-नंगल और चंडीगढ़ को एक ही **level** पर **treat** किया जाये और जो बदनसीब **work-charged** मजदूर हैं उन के लिये नए ढांचे के मुताबिक कोई **rules** बनाएं जाएं ताकि इन मजदूरों को कुछ **security** मिले और उन्हें **weekly rest** मिले। आप हैरान होंगे कि हम तीन सालों से **fight** कर रहे हैं और अभी तक इन के लिये कुछ नहीं किया गया।

फिर स्पीकर साहिब, यहां **Capital Allowance** सब **Government employees** को मिलता है लेकिन यह **work-charged labourers** को **Capital Allowance** भी नहीं देते। जब हम इन्हें यह **allowance** देने के लिये कहते हैं तो कहा जाता है कि यह यहां **capital** में नहीं रहते यह तो बाहर गांवों में जा कर रहते हैं। जब हम यह कहते हैं कि इन को आप **capital** में मकान दें, यह यहां रहने को तैयार हैं तब यह इन्हें मकान देने को भी तैयार नहीं और न ही **Capital Allowance** देने को तैयार हैं। यह सलूक उन **workers** के साथ किया जा रहा है जो यहां इतनी इतनी आलीशान इमारतें बना रहे हैं। चंडीगढ़ के लिये बजट में 350 लाख रुपये रखे गए हैं और इस पर पांच साला प्लान में 12.2 करोड़ रुपये खर्च किये गये हैं अर्थात् हमारी जितनी भी विकास योजनाएं हैं जिन पर अब काम हो रहा है उन सब पर हुए खर्च का 9 प्रतिशत खर्च केवल चंडीगढ़ पर किया गया है। स्पीकर साहिब, मैं गवर्नमेंट से जानना चाहती हूं कि चाहे हमारे **Finance Minister** साहिब हों या और कोई आदमी हो क्या वह अपने घर का खर्च बगैर अपनी आमदनी देखे करता है? यहां तो कर्जा बढ़ता चला जा रहा है। हमें पहले यह बताया जाता था कि पांच साल में जब चंडीगढ़ तैयार हो जायेगा तो इस की डेढ़ लाख की आबादी होगी। लेकिन बजट स्पीच में या और कहीं यह नहीं बताया गया कि इस की आबादी कितनी हो गई है लेकिन ख्याल किया जाता है कि यह अभी 25 हजार के करीब ही हुई होगी। इससे अभी तक ज़मीनें बेच कर तकरीबन 2,75 लाख रुपये की आमदनी हुई है। स्पीकर साहिब, मैं बता रही हूं कि चंडीगढ़ पर खर्च बढ़ता चला जा रहा है और यह किसी को पता नहीं कि इस पर कितना खर्च होना है। इस की **planning** ही इस तरीके से की गई है। इस पर व्रेतहाशा खर्च किया जा रहा है। दो कोठियां यहां बनी हैं और चार वहां मिनिस्ट्रों की बनी हैं तो एक कोठी दूर कोने में चीफ मिनिस्टर की बनाई गई है। अजीब तरीके से इस की **planning** की गई है। इस तरह थोड़े ही यह बसने लगा है। यह ठीक है कि **Chandigarh Capital** बन रहा है लेकिन इस को बसाना भी चाहिये। सरकारी मुलाजमों से यह थोड़ा ही बसने लगा है। आप देख कर हैरान होंगे कि अब तक ज्यादातर 22 और 23 सेंक्टर बसे हैं लेकिन किसी में कोई **mill** लगाने की **proposal** नहीं, मंडी बनाने की कोई **proposal** नहीं या

[श्रीमती सीता देवी]

sugar factory या और कोई factory लगाने की कोई proposal नहीं बनाई गई। इस तरह थोड़े ही शहर बसाने लगा है। फिर यहां कितनी महंगाई है। जब 150 रुपये महवार कराये से कम यहां कोई दुकान नहीं मिलती तो महंगाई कैसे घट सकती है। जब हमारे चीफ मिनिस्टर अभी चीफ मिनिस्टर नहीं बने थे तो यह कहते थे कि मैं इस का इस तरह इन्तजाम करूंगा कि यहां पर हर चीज सस्ती बिकेगी। लेकिन अभी तक कुछ किया नहीं गया। यहां दो दुकाने एक सब्जी की और एक meat और दूध की गवर्नमेंट ने अपनी खोली थीं लेकिन दोनों की दोनों न चल सकीं और बन्द कर दी गईं। आप इसे बसाने की तरफ ध्यान दें और ऐसी कोशिश करें कि यहां private लोग आएंगे।

फिर स्पीकर साहिब, चंडीगढ़ समाजवाद का एक अजीब नमूना बनाया गया है और यहां मकानों को 13 किस्म में बांटा गया है। एक तरफ वर्जियों के बंगले हैं, फिर सैक्रेटरियों की कोठियां हैं, फिर दूसरे अफसरों की कोठियां हैं इसी तरह कई दरजे के quarter बने हुए हैं और आखिर में चपड़ासियों के quarter बनाए गए हैं। एक और बात आप देखकर हैरान होंगे कि यहां दस हजार के करीब labour काम करती है लेकिन सब की सब ठेकेदारों के नीचे काम करते हैं उन की कोई Co-operative Society नहीं बनी हुई और जहां यह रहते हैं वह जगह बड़ी unhygienic है कि आप देख कर हैरान हों। मैं गवर्नमेंट से पूछती हूं कि क्या यह उस की liability नहीं है कि जो labour यहां काम करती है उन की सेहत का ख्याल रखा जाये? क्या सारे sanitary laws केवल हमारे लोगों के लिये ही हैं? क्या यह इन ठेकेदारों के लिये नहीं हैं? गवर्नमेंट उन्हें मजबूर क्यों नहीं करती कि वह उन के लिये रहने का अच्छा इन्तजाम करें।

फिर इस का Estate Office ही एक Office है.....

अध्यक्ष महोदय : आप अपना सारा वक्त ही Chandigarh पर लगा रही हैं।

(The hon. Member is devoting the whole of her time in discussing Chandigarh.)

श्रीमती सीता देवी : स्पीकर साहिब, अब मैं इस को छोड़ कर कुछ बातें पुलिस के बारे में कहना चाहती हूं। इस बजट में पुलिस के लिये 3,36,18,730 रुपये रखे गये हैं। पुलिस पर जरूर खर्च होना चाहिये और हमें तो अपनी पुलिस पर बड़ा मान है। हमारी पुलिस ने पिछले चन्द सालों में पंजाब की बड़ी सेवा की है। लेकिन स्पीकर साहिब, अब मैं अपनी गवर्नमेंट का ध्यान जालन्धर के वाकयात की तरफ दिलाना चाहती हूं। कुछ देर से वहां murders होने लगे हैं। पहले वहां एक रिक्शा driver मारा गया और कातल आज तक trace नहीं हुआ हालांकि उस रिक्शा driver को दिन दिहाड़े बाजार में छुरा मार कर मारा गया था। कहते हैं कि police कोई पौना घंटा बाद मौके पर पहुंची थी। हम तो यहां सेशन के लिये आए हुए थे लोगों का कहना

यही है कि पुलिस मौके पर **late** पहुंची थी। इस तरह दिन दिहाड़े कतल हो जाने से और फिर कातल के **trace** न होने से जनता का **law and order** पर **confidence shake** होता जा रहा है। अब तो वहां रिक्शा वाले दिन को भी सोच कर और डर कर अपनी रिक्शा चलाते हैं। रात को तो वह बिचारे कैसे चलाने की हिम्मत कर सकते हैं। मुझे खुशी है कि अभी जब **Chief Minister** साहिब जालन्धर गए थे तो वह उस मौके को भी देखने गये थे जहां कि यह कतल हुआ था। जनता को उम्मीद है कि कातल को जरूर पकड़ा जायेगा और इस **case** में कोई जोड़ तोड़ नहीं होने दी जायेगी, जिस कि वजह से मुलजम की सजा कम हो जाए या सजा से वह बच जाए।

दूसरी चीज जो मैं कहना चाहती हूं वह यह है कि जालन्धर बस्तियों में आजकल नाजायज शराब बड़ी बिक रही है। अगर इस को न रोका गया तो लोगों को यह ख्याल होने लगता है कि जब दिन दिहाड़े कतल हो जाते हैं और मुलजम नहीं पकड़ा जाता या नाजायज शराब बिकती है और बेचने वाले को कोई पकड़ता नहीं तो इस का मतलब है कि पुलिस यह मिल कर कराती है।

फिर स्पीकर साहिब ! बजट में 3,97,830 रुपये की एक रकम कुंजपुरा में खोले गए **Police Training School** के लिये रखी गई है जहां कि लड़कों को **train** किया जाता है। स्पीकर साहिब ! मैं यह कहना चाहती हूं कि इसी तरह का एक **training school** लड़कियों के लिये भी खोला जाये। जो स्त्री **police** हमारी गवर्नमेंट ने रखी हुई है, उसमें केवल चार स्त्रियां अफसरों में लगी हुई हैं। एक **Inspector** है, एक **Sub-Inspector** और दो **Assistant Sub-Inspectors** हैं। इन में से दो दिल्ली में रखी हुई हैं और दो अमृतसर में। मैं कहना चाहती हूं कि जब स्त्री पुलिस रखी हुई है और वह पुरुषों के बराबर काम भी करती हैं तो उन की तादाद बढ़ाई क्यों नहीं जाती और उन्हें पुरुषों की तरह तरक्की क्यों नहीं दी जाती। उन की बाकायदा **reports** मंगवाई जाएं और अगर वह अच्छी हों तो उन की तरक्की भी की जानी चाहिये। यह नहीं होना चाहिये कि एक बिचारी 7 साल से **Sub-Inspector** चली आ रही है तो वह हमेशा **Sub-Inspector** ही लगी रहे। उस का काम देख कर उस की **promotion** की जाए।

स्पीकर साहिब मैं एक और चीज कहना चाहती हूं जो समाजवादी समाज बनाने के लिये बड़ी मूलभूत चीज है और वह है **Co-operative Societies**। उन में हम जो तरक्की कर सके हैं और इन चन्द सालों में हमारी गवर्नमेंट ने **co-operative societies** के लिये जो काम किया है वह वाक्या ही सराहने योग्य है। अब इस बजट के पृष्ठ 25 पर आप देखेंगे कि 2,78,490 रुपये की रकम इन के लिये रखी गई है और पहली पांच साला योजना में इसी काम के लिये 11,77,60,000 रुपये की एक व्यवस्था की गई थी और 34 लाख की एक और व्यवस्था की गई थी। दूसरी पांचसाला योजना में 2.5 करोड़ रुपये इस काम के लिये व्यवस्थित किये जा रहे हैं। मैंने बजट स्पीच में पढ़ा है कि इस

[श्रीमती सीता देवी]

तरह अगली पांच साला योजना के अन्त तक 50 प्रतिशत लोग co-operative movement से फायदा उठावेंगे । इस सिलसिले में मैं एक suggestion देना चाहती हूं अगर उस तरफ ध्यान दिया गया तो वह effective होगा ।

यह procedure हमें बदलना है क्योंकि यह बड़ा lengthy procedure है । सोसाइटियों को register करने में 6, 6 महीने लग जाते हैं, बल्कि मुझे पता है..... (घंटी) 5 मिनट और दें । इस लिये इस व्यवस्था को बदलें फिर यह जितना रुपया है, यह सारा tax-payer का है और उस की बेहतरी के लिये इस्तेमाल होना चाहिए । इस रुपये का सही इस्तेमाल होना चाहिये । अभी काफी corruption और nepotism है, वहां पर जो Manager या Accountant मुकर्रर किये जाते हैं इस में काफी खराबियां होती हैं । कई बार societies इतनी ज्यादा हो जाती हैं कि उन को चलाना मुश्किल हो जाता है । इस लिये मेरी यह suggestion है कि अभी आप जो हमारे पास 364 सोसाइटियां हैं उन को ही ठीक तरह से चलाएं और नई न खोलें ।

फिर हिंदी साहित्य अकाडमी को कोई सहायता नहीं दी गई । उस के लिये कोई रकम नहीं रखी गई । मुझे खुशी है कि पंजाबी साहित्य अकाडमी को 10,000 रुपये दिये गये हैं । अच्छी बात है । Regional भाषा की तरक्की होनी चाहिये; परन्तु उस के साथ ही हिंदी जो कि राष्ट्र भाषा है, उस की भी तरक्की होनी चाहिये ।

Taxes के मुताल्लिक मैं कहना चाहती हूं कि ऐसी कोई गवर्नमेंट नहीं जो टैक्सों के बगैर चल सकती है । इन्हीं taxes के जरिये स्कूल, सड़कें और हस्पताल वगैरा बनते हैं । इस लिये taxes होने तो चाहिये मगर इस तरह के गरीब आमदमी पर उन का बोझ न पड़े । आपने जो Passengers tax लगाया है, इस से सरकार ने इतनी आमदनी शायद नहीं हासिल की जितनी गालियां इस को मिली हैं । बसों में सफर करने वाले जानते हैं कि आमदनी से गालियां सरकार को double मिली हैं । इस tax की वजह से conductors को बड़ी तकलीफ होती है । कहीं टिकट लगाना भूल गए तो Inspector चलान कर देता है । मेरी proposal है कि इस tax को lumpsum Transport Company के मालिकों पर लगा दिया जाए और वह अन्दाजे के मुताबिक मुनासिब किराया बढ़ा ले । तीन साल से आप इस काम को चला रहे हैं और तजरबा हो ही गया है । इस तरह किराये में बढ़ती लोगों को pinch न करेगी और सरकार को गालियां न मिलेंगी ।

फिर Entertainment Tax के मुताल्लिक मेरी proposal है—बेशक मैं सिनमा देखने के विरुद्ध हूं—कि जो गरीब इसे देखते हैं उन पर इस का बोझ नहीं पड़ना चाहिये । अगर आप सिनमाओं के जो बड़े 2 मालिक हैं उन से 4 गुना टैक्स भी वसूल करें तो हमें रत्ती भर रंज नहीं होगा ।

फिर हमारे Finance Minister साहिब ने मन्जूर किया है कि transport की nationalisation कामयाब रही है । उन्होंने माना कि हर किस्म के खर्चे घिसाई, व्याज, नौकरियां वगैरा निकाल कर और जो Transport के depot अम्बाला,

जालन्धर और अमृतसर में कायम किये गये हैं उन सब की वह 70 लाख की पूंजी गवर्नमेंट को वापिस कर दी है और उस के बाद profit दिया है, building वगैरा भी हैं। तो मेरी proposal है कि उस transport corporation scheme को पूरा किया जाए जो पहली मिनिस्ट्री ने बनाई, गजट भी हुई, announce भी हुई, मगर फिर भी न जाने क्यों बीच में ही रह गई। इस बारे में Pepsu जो हम से पीछे था आगे निकल गया है और उस ने यह corporation बना ली है। जहां इस के बनने से income ज्यादा होगी वहां workers को भी फायदा होगा। इन गवर्नमेंट के employees जिन्होंने सरकार को फायदा दिया है, की एक demand है कि उन को confirm किया जाये। वह गवर्नमेंट के शुक्रगुजार हैं कि इस ने उन्हें पिछले तीन चार महीनों से Provident Fund देना शुरू कर दिया है। मगर जो confirmation की file है वह कभी इधर जाती है कभी उधर जाती है। इसलिये मैं Finance Minister साहिब, जो कि Labour Minister भी हैं, से दरखास्त करूंगी कि वह यह काम जल्दी से करें। (घंटी) Only one point more.

अध्यक्ष महोदय : तब तो अच्छा रहता अगर मैं 5 मिनट और पहले घंटी बजाता।

[It would have been better if I had rung the bell five minutes before.]

श्रीमती सीता देवी : मैं एक तजवीज़ पेश करती हूँ जिस से यह deficit बजट surplus बनाया जा सकता है। बड़े २ अफसर कहेंगे कि Legislature में यह कैसी बातें होती हैं? मगर वह तजवीज़ यह है कि जितने भाकड़ा-नंगल, चंडीगढ़ या और हमारे बड़े २ projects हैं जिन पर कि हम कर्जा ले कर भी खर्च कर रहे हैं, उन के मुतालिक एक High-powered Committee बनाएं। अभी पिछले दिनों Central Finance Minister श्री देशमुख ने अपनी speech में कहा कि हम एक ऐसी कमेटी बना रहे हैं जो All-India का tour करेगी और देखेगी कि जितने बड़े बड़े Projects हैं उन पर हो रहे खर्च में कितनी कमी की जा सकती है। सो बजाए इस के कि वह कमेटी ऊपर से आए और सुझाव दे हमें खुद बखुद ही चाहिये कि हम एक High-powered Committee बनाएं जो इन खर्चों को देखे। अगर ऐसी एक Resources and Retrenchment Committee हम ने बनाई तो हमारा deficit बजट surplus हो जायेगा। इतना कह कर मैं आप का धन्यवाद करती हूँ।

ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ : (ਬਾਬਾ ਪੁਰਾਨਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਅਜ ਬਜਟ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲ ਤੱਲਕ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ floods ਬਾਰੇ ਹੈ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ floods ਆਏ, ਬਰਖਾ ਹੋਈ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਬਬ ਬਣੀ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਕਿਹਾ ਇਹ ਗਿਆ ਕਿ ਬਰਖਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਸੀਲ ਮੋਗਾ, ਜਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਹਜ਼

[ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਆਏ । ਇਹ ਹੜ ਨਹਿਰਾਂ, ਰਜਵਾਹਿਆਂ, ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਰੇਲ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਾਣੀ ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ 8, 8 ਅਤੇ 9, 9 ਫੁਟ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਡੁੱਬਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਬਲਿਉਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੜੇ ਘਟ ਨਿਕਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਹੜ ਆਇਆ ਅਤੇ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ । ਹਾਲਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਘਿਰ ਗਏ, ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਟੋਈ ਨਿਕਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਣੀ ਆਇਆ ਕਿਵੇਂ ? ਇਤਨਾ ਪਾਣੀ ਇਕੱਠਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ।

ਦੂਸਰੀ ਗਲ ਮੈਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਜਿਸ ਵਕਤ ਹਾਲਤ ਇਤਨੀ ਭੈੜੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ Deputy Commissioner ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਨ ਬਚਾਉ । ਇਸ ਲਈ ਨਹਿਰਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਜਿਥੇ ਵੀ ਸਰਕੰਡਾ, ਕਾਹੀ ਮਿਲੇ ਲੈ ਆਉ ਤੇ ਹੁੱਲੀਆਂ ਪਾ ਲਉ ਅਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਸੜਕਾਂ ਤੋਂ ਜਿਥੇ ਵੀ ਸਰਕੰਡਾ ਮਿਲਿਆ ਲਿਆਂਦਾ । ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਭੋਲੀ ਦੇ ਪਾਸ ਦੀ ਨਹਿਰ ਸਰਹਿੰਦ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਨਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਰਘੁਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਮੋਟ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਸਰਕੰਡਾ ਕਿਥੋਂ ਪੁੱਟ ਲਿਆਏ ਹਨ । ਉਸ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਨੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣੀ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਥੇ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਇਸ ਮੁਸੀਬਤ ਵੇਲੇ ਪੁੱਟ ਲਿਆਏ ਹਨ । ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਇਹ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਬਿਨਾਂ ਕਿਉਂ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅੱਗ ਲਾ ਦਿਉ । ਚਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਹੈ, ਕਾਨੇ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਵਾ ਦਿਤੀ, 7-11-55 ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ 18 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਅੱਗ ਕਿਸ ਨੇ ਲਾਈ ਹੈ । ਅਪਣੇ Bicycle ਲੈਕੇ ਪਟੜੀ ਤੇ ਬੁਰਜੀ 264, 65, 66 ਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਗ ਲਗੀ ਸੀ । ਮੈਂ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਗ ਕਿਸ ਨੇ ਲਾਈ ਹੈ । ਇਹ ਹਨ ਅਫਸਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ control ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ । ਪਿੰਡ ਵਹਿ ਗਏ, ਪਸ਼ੂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ, ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਆਦਮੀ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕੰਡਾ ਪੁਟਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਫਸਰਾਂ ਅੱਗ ਲਗਵਾ ਦਿਤੀ । ਉਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ, ਕਿਹਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਅੱਗ ਕਿਉਂ ਲਗਵਾਈ । ਕੀ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਕਰਨੀ ਹੈ ? ਕੀ ਇਹ ਅਫਸਰ socialistic pattern ਦੇ ਮਹਿਲ ਦੀਆਂ ਪੇੜੀਆਂ ਲਗਾਉਣਗੇ ?

ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਛਪਰੀ ਵੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਜ਼ਾਮ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਫਿਰ ਇਕ ਗਲ ਇਹ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਈਡਨਾਂ ਬਨਾਣ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਗੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤੇ 9 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਤਾਂ ਲਾਉਣਾ ਜੇ ਕਿ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ

ਛੋਟਾ, ਘੋਲੀਆ ਵਡਾ, ਉਗੇਕੇ, ਨਬੋਕੇ ਅਤੇ ਬੁਧ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ, ਬਸਰਵਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਇਹ ਪਿੰਡ ਹੜਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਇਥੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਐਸਟੀਮੇਟ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਕਦੀ 48 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੀ 40 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਪਰ ਇਹ ਐਸਟੀਮੇਟ ਹੀ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਪਿੰਡ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ। ਜੇਕਰ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਐਸਟੀਮੇਟਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾਉ ਵਿਚ ਹੀ ਲਗ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੀ ਲਾਭ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਸਈਫਨਾ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਨੋਟ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ 20 ਗਡੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਨਾਲ ਕਾਨਿਆਂ ਦੇ ਫੁਕੇ ਗਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਦੁਝ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਅਸੀਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਡਿਗ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਗਰਾਂਟ ਦੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰਕਮ 100 ਰੁਪਿਆ ਰਖੀ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਕ ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਤਕ ਇਹ ਗਰਾਂਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 100 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਵਧ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਾਨ ਦੇ 6 ਜਾਂ 7 ਕਮਰੇ ਮਕਾਨ ਵਿਚ ਸਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰ ਡਿਗ ਗਏ ਹੋਣ ਤੇ ਕਿਤੇ ਡਿਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਸ਼ਤੀਰ ਖਲੋਤੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਤੀਰਾਂ ਬਲੇ ਤੂੜੀ ਪਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਾਬੀਆਂ ਹੋਣ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਕਾਨਾਂ ਲਈ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਇਕ ਪੈਸਾ ਵੀ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਨਾ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੇ ਨਾ 25 ਫੀਸਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਗਰਾਂਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 10 ਜਾਂ 5 ਰੁਪਏ ਗਰਾਂਟ ਲੈ ਲਵੋ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜਾਂ 10 ਰੁਪਏ ਗਰਾਂਟ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਪੰਜ ਰੁਪਿਆ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕਾਰੀਗਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਅਸੀਂ ਆਪੇ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਾ ਲਵਾਂਗੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਆਈ ਤਕਾਵੀ। ਇਹ ਬਲਦਾਂ ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੁਨਿਆਲਾ, ਕਾਲੇਕੋਸ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਪਸ਼ੂ ਮਰ ਗਏ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਬਲਦਾਂ ਲਈ ਤਕਾਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਾਫਲੇ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਤੁਰੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤਕਾਵੀਆਂ ਲਈ ਪਰ ਤਕਾਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਤਸੀਲ ਮੋਗੇ ਦੇ ਕੁਲ 179 ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ 102 ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ, ਢਹਿ ਗਏ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ ਪਰ ਤਕਾਵੀ ਅਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜੇਕਰ ਕਾਫਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਸਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤਕਾਵੀਆਂ ਆਈਆਂ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਬਚਨ ਸਿੰਘ]

ਤਕਾਵੀਆਂ ਨਹੀਂ ਆਈਆਂ। ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਕਾਵੀ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਵੰਡੀ ਵੀ ਗਈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਆਈ ਤੇ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਕਾਵੀ ਕੇਵਲ 8 ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਆਏ। ਜਿਥੇ 102 ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਲਦ ਰੁੜ੍ਹ ਗਏ ਹੋਣ ਉਥੇ 8 ਬਲਦਾਂ ਨਾਲ ਕਿੰਨਾ ਕੰਮ ਸਰੋਗਾ।

ਫਿਰ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਾਈ ਲਈ ਬੀਜ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਤਸੀਲ ਮੋਗੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ ਪੰਜਾਹ ਅਤੇ ਫਿਰ 30 ਤੇ ਫਿਰ 25 ਰੁਪਏ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਬੀਜ ਲੈਣ ਗਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚਾਰ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਮਣ ਬਾਬੂ, ਪਿਆੜੀ, ਰਾੜੀ ਅਤੇ ਰੇਤਾ ਮਿਲਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਥੋਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਦਸਿਆ। ਤਸੀਲਦਾਰ ਕੰਵਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੋੜ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਮਨਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੀਜ ਤਾਂ ਭੈੜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਤਸੀਲ ਮੋਗੇ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁਦਾਮਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ ਇਹੋ ਹਾਲ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਸਟਾਕ ਵਿਚ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾ ਮਿਲਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਕਿਥੋਂ ਆਇਆ। ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਜ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਫਿਰ $3\frac{3}{4}$ ਮਣ ਦਾ ਪਰਮਿਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਪੈਣੇ ਚਾਰ ਮਣ ਦੀ ਤਕਾਵੀ ਤੇ ਅੰਗੂਠਾ ਲਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਬੀਜ ਤੋਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ $3\frac{1}{2}$ ਮਣ ਹੈ। ਇਹ ਘਟ ਜੋਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸ ਕੀਤਾ? ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਘਟ ਤੋਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜੇਲ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੁਗੀਪੁਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੈਣੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਮਣ ਬੀਜ ਲੈਕੇ ਗਏ ਅਤੇ ਵੇਚਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ $3\frac{1}{2}$ ਮਣ ਨਿਕਲਿਆ। ਹਰ ਇਕ ਤਕਾਵੀ ਵਿਚ ਦਸ ਦਸ ਸੇਰ ਰਖ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਬੁਗੀਪੁਰਾ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਪੈਣੇ ਚਾਰ ਮਣ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਤੇ $3\frac{1}{2}$ ਮਣ ਬੀਜ ਦਿਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮਨ ਕੇ ਬੁਗੀਪੁਰਾ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟ ਜੋਖਣ ਬਦਲੇ 25 ਮਣ ਦਾਣੇ ਹੋਰ ਦਿਤੇ।

ਫਿਰ ਘਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰੜੇ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਹੁਣ ਦਫਤਰਾਂ ਬਾਹਰ ਛਟੇ ਲਾ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਕਰੜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਕਰੜੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਸੌ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਵੀਹ ਰੁਪਏ ਲਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰੜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਦਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਠਿਕਾਨਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਲਿਖਤ ਕਰਵਾ ਲਈਆਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕਰ ਲਈਆਂ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਕਰੜੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਪੈਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘਰ ਬਨਾਏ ਸਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ।

ਇਸ ਭਾਈ ਆਖਰ ਇਹ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਬੈਠਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਦਸੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰੇਗੀ।

अध्यक्ष महोदय : मौलवी साहिब कहीं से चोट लगवा लाये हैं इस लिये वह बैठ कर ही बोलेंगे।

[The hon. Member, Maulvi Abdul Ghani, has sustained an injury and, therefore, he would speak sitting.]

मौलवी अब्दुल गनी डार : (नूह) : स्पीकर साहिब, मैंने बजट की तीनों पोथियों को पढ़ा है। गवर्नमेंट के काबिल अफसरों ने इस बजट की तैयारी में जो मेहनत की है इस के लिये मैं अपने फिनांस मिनिस्टर और मिस्टर कश्यप, फिनांस सेक्रेटरी को दाद देता हूँ। स्पीकर साहिब, इस से मुझे जो अच्छी बातें दिखाई देती हैं उन के लिये मैं खुश हूँ कि उन्होंने तालीम और ज़रायत के लिये, हेल्थ और veterinary के लिये ज्यादा से ज्यादा रुपया रखा है। मैंने राज्यपाल जी, मुख्य मंत्री जी और वज़ीर खज़ाना की तकरीरें सुनी हैं। मुझे अफसोस यह है कि सरदार प्रताप सिंह जी अज़राह तकल्लुफ जो यह कह देते हैं कि पुरानी शराब नई बोतलों में है, गलत बयानी करते हैं क्योंकि कई बातें ऐसी हैं जिन के लिये वह बधाई के पात्र हैं।

स्पीकर साहिब, आप देखेंगे कि भाकड़ा डैम के सिलसिले में जो करोड़ों रुपया का खर्च किया जा रहा है इस में करोड़ों रुपया का श्रबन और नज़ाइज़ तौर पर इस्तेमाल हो रहा है। इस काम में रिश्वत बहुत ज़ोरों पर है। हर बच्चा, हर बूढ़ा, हर किसान, हर शहरी और हर अफसर एक ज़बान कह रहा है कि इस काम में रिश्वत बहुत ज़ोरों पर है। यह बात तो काबिले तारीफ है कि सरदार प्रताप सिंह हमारे चीफ मिनिस्टर कई बार कह चुके हैं कि हम सख्त एक्शन लेंगे और आइन्दा पूरी नज़र रखेंगे लेकिन फिर भी वह कहते हैं कि पुरानी शराब नई बोतलों में। टीचर, पटवारी, constable हर एक को दुःख और तकलीफ थी। उन्होंने agitation किये तो क्या नई वज़ारत यह बरदाश्त करेगी कि सब दुखी हों?

पिछली मिनिस्टरी के दौरान में ज़िला गुडगांवा के हज़ारों ऐसे गांव हैं जहां पीने तक के लिये पानी नसीब नहीं होता था। ट्रांसपोर्ट को लीजिये। गवर्नमेंट अपनी बसों का हर जगह पांच से छः पाई तक फी मील किराया लेती है। पानीपत से देहली तक का किराया 5 पाई फी मील है लेकिन गुडगांवा में सात पाई फी मील से भी ज्यादा चार्ज करते हैं। इस फर्क को दूर करना चाहिये।

फिर मुझे बहुत खुशी है कि इस बार नूह के इलाका में National Extension Development Block कायम करने का ऐलान किया है। इस से उस इलाका को तरक्की मिलेगी लेकिन साथ ही मेवात के इलाके में हज़ारों बल्कि लाखों मुसलमान उजड़ गये। यह लोग अपना गुज़ारा नहीं कर सकते। उन के लिये इस बजट में एक पैसा की रकम नहीं रखी गई। मैं इस बात की परवाह न करता अगर राज्यपाल या चीफ मिनिस्टर या फिनांस मिनिस्टर अपनी तकरीरों में उन के लिये हमदर्दी के चन्द इलफाज़ कह देते और मैं समझता हूँ कि मुख्य मंत्री को इस इलाके का एहसास है और उन बेचारों के लिये कुछ कहा जा रहा है। आखिर वह भी

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

अपने ही हैं और हिंदुस्तान के शहरी हैं। उन की culture और तमद्दन भी बाकी लोगों जैसा है। उन के व्याह शादियां हिंदू रस्म के मुताबिक गोत देख कर होती हैं। उन के नाम भी हिंदुओं की तरह हैं—किसी कामेहर सिंह, किसी का चन्द्र भान। और मुहम्मद यासीन खान की तरह नाम बहुत कम मिलते हैं। उनका ख्याल रखा जाना जरूरी था और है। तो जनाब में तबक्को करता हूं कि नई Ministry नए रंग में इस बात की तरफ ध्यान देगी और उन की बढ़ती हुई मुश्किलात को उन की मजहबी मुश्किलात और दींगर मुश्किलात को दूर करने की कोशिश करेगी। मैं मानता हूं कि पंजाब का काफी हिस्सा ऐसा है जहां मुसलमान नहीं हैं। वहां अगर सहूलतें न दी जाएं तो बात समझ में आ सकती है मगर जहां वह बसते हैं वहां मसजिदें और दींगर मजहबी जगहें न दी जाएं और अगर दी जाएं तो उन की जो थोड़ी बहुत जायदादें हैं वह भी छीन ली जाएं तो यह काबिले तारीफ बात नहीं है। पिछली सरकार ने तो ऐसा रवैया इस्तिथार किया था मगर अब नई सरकार को नहीं करना चाहिये। स्पीकर साहिब, पिछली वज्जारत के दिनों एक नई technique रिश्वत लेने और देने की चली। वह यह थी कि रिश्वत लेने और देने के रास्ते ही बदल गये और तमाम तरीके ही बदल गये। रिश्वत तो नहीं ली जाती थी मगर सन लाइट इंड्योरेंस कम्पनी ने खूब तरक्की की। हिंदू समाचार अखबार को Transport के हज्जारों रुपये के इश्तिहारात मिले। जो कोई काम छापा खाना के थे वह हिंदू समाचार प्रैस को, चोपड़ा प्रैस को, पिण्डा प्रैस को गर्जे कि लाखों रुपये के काम scheduled rate पर दिये गये। रिश्वत के जो तरीके हैं वह बदल गये हैं। फिर जनाब वह constable जो 24 घंटे काम करता है—मुझे इस वक्त रफी अहमद किदवई मरहूम की याद आई है—हां तो मैं कह रहा था कि पुलिस वाले जो इतनी मेहनत से काम करते हैं खाह constables हैं या बड़े २ अफसर हैं मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि उन को एक दिन की भी छुट्टी नहीं मिलती है।

मैं अपने पंजाब के मुख्य मंत्री सरदार प्रताप सिंह कैरों जी की तबज्जुह पंजाब में इस बढ़ती हुई अनाज की गिरानी की तरफ दिलाना चाहता हूं और उम्मीद रखता हूं कि वह इसे दूर करेंगे। इस लिये ही नहीं कि आज शहरों में मुसीबत आई हुई है बल्कि इस लिये भी कि इस से किसानों का भी भला नहीं है। मैं यह भी कहता हूं कि काश कि मरहूम रफी अहमद किदवई की रूह इस वक्त इन में आ जावे और यह अनाज का मसला हल करें। यह मसला उसी तरह से हल हो जावे जिस तरह से रफी साहिब ने किया था।

पिछली Ministry ने इस चार साल के अरसा में medical अफसरों यानी डाक्टरों वगैरह की तरफ—जिन का पेशा कि बड़ा noble है उन की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया है। और जगह की बात क्यों करें चंडीगढ़ की ही बात कीजिये। न तो यहां कोई casualty Department है और न ही ऐसे काम के लिये कोई spare डाक्टर ही है। दूसरी जगह तो शायद डाक्टरों को वक्त मिलता हो मगर यहां तो यह हाल है कि आठ घंटे की बजाए बारह घंटे duty देनी पड़ती है। स्टाफ हर लिहाज से कम है। उन को और भी बहुत तरह की मुश्किलात हैं। फिर जनाब पता नहीं कि कौन सा ख्याल फरके इन डाक्टरों की तनखाह का grade दूसरे P.C.S. के मुकाबिला में कम रखा गया है। शायद इस लिहाज से कि इन को कुछ न कुछ private practice करने की इजाजत है। लेकिन कितने अफसोस

की बात है कि इन को T.A. भी P.C.S. अफसरों से कम मिलता है। Grade तो उन के बराबर नहीं दिया मगर T. A. के मामले में भी वह उन के बराबर नहीं हैं। इस लिये वह समझते हैं कि उनकी तौहीन क्यों की जाती है। कम से कम उन को दूसरे P.C.S. अफसरों का दर्जा तो मिलना ही चाहिये। पिछली सरकार ने तो इस तरफ कोई ध्यान नहीं दिया मगर मैं चाहता हूँ कि मौजूदा सरकार जरूर इन की मुश्किलों को दूर करे। स्टाफ की जो कमी है उसे पूरा करना चाहिये। जहाँ सिर्फ चंडीगढ़ में ही नहीं बल्कि हर जगह जहाँ स्टाफ की कमी है वहाँ स्टाफ ज्यादा होना चाहिये। पुलिस को तो समझते हैं कि यह दीवार हिफाजत के लिये है और डाक्टरों को भी समझते हैं कि एक noble पेशा है मगर फिर भी इन दोनों को तंग करते हैं। मैं कहता हूँ कि इन को परेशान नहीं करना चाहिये। रफी अहमद किदवाई मरहम ने postmen और गरीब हरकारों को जो डाक ले कर जाते हैं उन को इतवार की छुट्टी दी और मैं समझता हूँ कि यह डाक खाना वाले उन को ता क्यामत नहीं भूल सकेंगे। जिस तरह उन्होंने मुल्क से food की किल्लत को दूर करके इज्जत हासिल की और नाम पैदा किया मैं चाहता हूँ कि उसी तरह हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब भी वैसे काम करके और उन की हफ्ता में एक दिन की छुट्टी करके नाम पाएं।

जनाब थोड़ी सी बातें मैं ने और भी कहनी हैं। पिछली सरकार ने ऐसा खैया इस्तियार किया कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब जब लुधियाना में तशरीफ लेकर गए तो उन का अपनी constituency में इतना शानदार और जोरदार स्वागत हुआ कि पुलिस बुलानी पड़ी और उस को लाठी चार्ज करना पड़ा। मेरी समझ में नहीं आया कि हमारे नए Chief Minister ने वह क्या बात कही कि पुरानी शराब नई बोतलों में भर दी गई है। मुझे इस का मतलब समझ नहीं आया है। अगर इस से मुराद उन पुराने किस्सों से है जो यहां होते रहे हैं तो मैं कहता हूँ कि यह बात कहना उन के लिये शोभा नहीं देती है। मैं, स्पीकर साहिब, बड़े अदब से अर्ज करूंगा कि हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने Opposition से तुआवन की खाहिश जाहिर की है। मैं दावा के साथ कह सकता हूँ कि Opposition की तरफ से लाला किदार नाथ सहगल, पंडित श्री राम शर्मा, प्रोफेसर मोता सिंह और मैं ने बड़े अच्छे और साफ इलफाज में उन को तुआवन देने का यकीन दिलाया है। मगर तुआवन किन बातों के लिये? अच्छी बातों के लिये और यह कि टैक्सों का रख गरीबों की तरफ न किया जाये। अच्छे कामों के लिये यह यकीन दिलाया है। बुरे काम करने के लिये नहीं दिलाया है। उन्होंने पिछले दिनों एक जगह omnibus पर छापा मारा। बहुत अच्छा किया। उन्होंने आबियाना मालिया वगैरह छोड़ा हम बहुत खुश हुए। उन्होंने सियासी कैदियों के मुकदमे वापस लिये हम ने समझा कि "Well begun is half done"। हम तबक्को करते हैं कि तुआवन जो Opposition ने उन को पेश किया है वह उसे कबूल करेंगे। मगर एक बात और भी है। वह यह कि तुआवन देने और लेने में भी फर्क है। हम बाइज्जत तुआवन देना चाहते हैं, खुशामद करना नहीं चाहते। हम आगे पीछे फिरना नहीं चाहते हैं। हम तो जो बात होगी साफ कहेंगे। चीफ मिनिस्टर साहिब ने तो खूब कहीं मगर किबला खान साहिब ने तो अंधे को अंधेरे में बड़ी दूर की सूझी वाली बात की कहने लगे यह Opposition वाले तो official party में पैदा इन्तशार करना चाहते हैं। हम को आपस में लड़ाना चाहते हैं हालांकि हम ने तो निहायत सिदक दिली से

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

उन को तुआवन पेश किया था। हम तो समझते थे कि इस सरकार में जो पुरानी खूबियां हैं उनमें इजाफा हो और जो बुरियां इसमें मौजूद थीं वह दूर हों। पिछली वज्जारत ने पंजाब को **deficit** से **surplus** किया मगर यह बात भी सब जानते हैं कि हर तरफ हाहाकार मची और हाए तोबा हुई। व्यापारियों की साख इतनी बिगड़ गई कि वह संभल नहीं सकते हैं। फिर यह हुआ कि पिछली मिनिस्टरी ने कुछ ऐसा रवैया इस्तिहार किया कि हमारा प्यारा पंजाब जो पहले ही कट चुका है उस को फिर दो हिस्सों में तकसीम करना शुरू कर दिया। सब ने देख लिया है कि यहां पर कितनी **agitations** हुई हैं। हरियाना के साथ अन्याय किया जाता रहा। आज भी मैं दावा के साथ कह सकता हूं कि इस मौजूदा बजट में भी ऐसी ही बातें हैं मसलन गवर्नमेंट स्कूलों की **buildings** का बनना, **gardens** की तरक्की करना वगैरह वगैरह। यह सब की सब बातें उधर ही हैं इधर कोई नहीं है। फिर कल को कहेंगे कि यह तो जय चन्द थे, गदार थे। मैं कहता हूं कि क्यों पिछली सरकार ने ऐसी पालिसी इस्तिहार की और लोगों को तंग किया? मैं चाहता हूं कि हमारे नए चीफ मिनिस्टर साहिब इस पालिसी को बदलें। जिन लोगों के दिल जुदा जुदा हैं उन को इकट्ठा करें। सिक्ख भाई की जो शिकायतें हैं वह दूर करनी चाहियें ताकि वह अपना घर अलहदा बनाने की कोशिश न करें। मैं, स्पीकर साहिब, उम्मीद करता हूं कि पिछली मिनिस्टरी ने जैसे पंजाबी सूबा वगैरह के नारों पर **ban** लगा कर जो खिचाव पैदा किया और नफरत बढ़ाई और खामखाह लोगों में बदजनी पैदा की ऐसी गलतियां अब नहीं होंगी। एक बात मैं और कहनी चाहता हूं वह यह है कि गुड़गांव के इलाके में तो पहले ही कोई सड़कें नहीं हैं और अब जो रस्ती भी गई है मैं समझता हूं कि वह एक मजाक किया गया है। जिन सड़कों पर कई कई लाख रुपया खर्च आना है उन के लिये पचास हजार रुपया रखा गया है। यह बात सरकार के लिये शोभा नहीं देती है (घंटी)। आखरी बात अब मैं यही कहूंगा कि जहां मैंने पुलिस की हिमायत की है और इसकी शिकायतों का जिक्र किया है वहां मैं यह भी कहूंगा कि इस ने जो कुछ रोहतक में किया और अबला देवियों के साथ जो जो अत्याचार किये हैं उस की बजह से आज पंजाब का सिर नदामत से झुका हुआ है। गुड़गांव में कई पुलिस स्टेशनों में ऐसा हुआ कि इन सज्जनों ने बड़े २ मुअज्जिज आदमियों को बगैर कोई **remand** लिये पकड़े रखा है। फिर इस पुलिस ने कई जगह लाठी चार्ज किये हैं। यह कोई अच्छी बात नहीं थी। सरकार को अब इन बातों की तरफ ध्यान देना चाहिये और आइंदा ऐसी हरकतें नहीं होनी चाहियें। आखिर में मैं यह कहूंगा कि हमारे नए चीफ मिनिस्टर साहिब ने जो तुआवन हम से मांगा है और जो भी तुआवन यह हम से चाहेंगे जो कि एक **healthy opposition** से मांगा जाता है वह हम देंगे मगर हम खुशामद नहीं करेंगे। हम ने कभी खुशामद का रवैया इस्तिहार नहीं किया है और न आइन्दा करेंगे। मैं यह भी कहूंगा कि पिछली बातों को भूल जाना चाहिये। एक बात मैं अपने साबिक चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूं यानी सच्चर साहिब से कहूं कि—

“वाबस्ता मेरी याद से कुछ तलखियां भी थीं”।

श्री राम किशन (जालन्धर शहर-उत्तर पश्चिम) : स्पीकर साहिब, मैं ने पंजाब के

4 p. m.

बजट का पूरे गौर से मुतालया करने की कोशिश की है। पिछले चार साल

की पंजाब के progress की जो रिपोर्ट है उस को भी गौर से पढ़ा है और उस सम्बन्ध में मैं अपने फाईनैंस मिनिस्टर साहिब को मुबारकबाद देता हूं। स्पीकर साहिब, यह एक निहायत important साल है क्योंकि यह मौजूदा Ministry का आखरी साल होगा। आज जब हम इस बजट पर जो हमारे Finance Minister ने पेश किया है गौर करते हैं तो पिछले चार सालों की तसवीर हमारे सामने आ जाती है और सही मायनों में। इस बिना पर भी मैं पंजाब सरकार को मुबारकबाद देता हूं क्योंकि जिस नज़रिये से भी हम देखें यह चार पांच साल हमारे सामने भारी कष्ट के साल थे। जब हमारे देश का partition हुआ और उस के बाद जब हमारे पंजाब सरकार के हाथ में हकूमत की बागडोर आई तो जहां मारे देश के सामने food का एक भारी सवाल था वहां हमारे पंजाब के सामने भी यह सवाल दरपेश था। जहां सही मायनों में Second World War का slogan लगाया था “Food for Victory. Food will win the war and write peace on the wall.” इसी बिना पर जहां भारत सरकार ने इस तर्फ कोशिश की वहां पंजाब की सरकार ने भी इस तरफ अपना कदम उठाया था। इस से बढ़ कर इस बात का कोई सबूत नहीं हो सकता कि United Nations की Economic Commission for Asia and Far East मुकर्रर हुआ है। उस ने जो रिपोर्ट लिखी है उस में हिंदुस्तान को industrial progress और foodgrains की progress में अद्वल करार दिया है। इस में हमारे पंजाब ने एक शानदार पार्ट अदा किया है जिस पर कि वह बजा तौर पर फख्र कर सकता है। जब हमारा पांच साला प्लान शुरू होने पर हमारी सरकार ने एलान किया था कि हम 1956 तक 32 लाख टन foodgrains पैदा कर पायेंगे। इसके बावजूद कि हमारी आधी आबादी—51 लाख आदमी मुसीबत और तकलीफ का शिकार हुए मगर फिर भी हिंदुस्तान में पंजाब इस बात पर गर्व कर सकता है कि states के लिहाज से हमारी state तीसरे नम्बर पर है। हमारी स्टेट ने 32 लाख टन की बजाए 38 लाख टन अनाज पैदा किया है। जहां तक cotton का सवाल है इस में भी हम ने सिर्फ 300 per cent तरक्की ही नहीं की बल्कि जहां हम इस से पहले रूई textile industry के लिये foreign countries से मंगाया करते थे वहां हम ने इस की production में एक मुअस्सर पार्ट अदा किया है। जहां हमें पहले 70,000 bales की जरूरत थी वहां हम 4,70,000 bales पंजाब में पैदा कर पाये हैं। मैं समझता हूं कि इन सालों के अंदर पहली पांच साला योजना में हमारी सारी तबज्जुह इस बात पर रही कि हम agriculture को किस तरह तरक्की दे पाएं। हम ने सारी योजनाओं पर जितना रुपया खर्च किया उस में से 75 फीसदी रुपया अपनी development और agriculture पर खर्च किया। आज हमें इस बात का पूरे तौर से गर्व हासिल है कि करोड़ों रुपये जो पंजाब में पांच साला योजना पर खर्च हुए वह किसी तरह से जाया नहीं हुए। पंजाब आज progress के रास्ते पर चल रहा है। इस में कुछ शक नहीं कि इस में कुछ खामियां हैं। पर मैं समझता हूं कि वह भी हम दूर कर पायेंगे। अगर हम इस नुक्ता निगाह से पिछले चार साल का record देखें तो हर department के अंदर कुछ न कुछ हमारी सरकार ने हतलवस्सा progress करने की कोशिश की है। जहां तक low-paid मुलाज़िमों का सवाल है हमारी सरकार ने पिछले चार सालों के अंदर किसी न किसी शकल में 2 करोड़ रुपया relief के शकल में दिया है। हम जानते हैं कि low-paid मुलाज़िमों को उन की खाहिशात के मुताबिक

[श्री राम किशन]

हम relief नहीं दे सके । हम जो समाज का नक्शा बना रहे हैं और जिस रास्ते पर देश को ले जाना चाहते हैं उस से हमारा मकसद छोटे और बड़े मुलाजिमों में भारी फर्क को दूर करना है । अगर आज हम हिंदुस्तान के statistics लें तो हमें पता लगेगा कि Central Government के अंदर अब जो 1,529,000 मुलाजिम हैं उन में 901,000 ऐसे मुलाजिम हैं जिन्हें 51 रुपये से कम तनखाह मिलती है । जब तक सारा यह ढांचा न बदलेगा तब तक यह थोड़ा बहुत सिलसिला इसी तरह चलता रहेगा । इस का यह मतलब नहीं कि कांग्रेस सरकार जिस ने socialistic pattern of society का आदर्श अपने सामने रखा हुआ है वह उस से कुछ पीछे हट रही है । इसी आदर्श पर हम ने चलना है और रफता रफता हम इस की तरफ अपना कदम बढ़ा रहे हैं । सिर्फ यही नहीं, स्पीकर साहिब, development के लिये जहां irrigation का ताल्लुक है जहां electricity का ताल्लुक है आज हमें इस बात का गर्व है कि आज वह पंजाब नहीं जो पंजाब शुरु में था । Partition के वक्त हम ऊहल नदी से electricity हासिल करते थे । आज 1956 में हमें यह कहने में फखर है कि पंजाब में हर तीन आदमियों में से एक आदमी electricity से फायदा उठा रहा है । जब हमारी Second Five Year Plan 1961 में खत्म होगी तो पंजाब को 16,000 गांव में से सिवाए 5 या 5½ हजार गांव के बाकी हर गांव में बिजली मुहैया की जायेगी । Consolidation के सिलसिले में हमारी State पहले दर्जे पर होगी । इस स्टेट को फख्र हासिल है कि 5,700,000 एकड़ जमीन की consolidation इस साल के आखिर तक हो जाएगी । और दूसरी पांच साला योजना के पूरा होने पर, जिससे हम इस पंजाब की रूप रेखा बदल देना चाहते हैं, सारे पंजाब की consolidation हो चुकी होगी ।

जहां तक हमारी शिक्षा का सवाल है, हमें इस बात का फख्र हासिल है कि Travancore और Cochin को छोड़ कर पंजाब का राज्य सारे हिंदुस्तान में दूसरे दर्जे की State है जिस के एक एक गांव में पिछले चार सालों में स्कूल खोल दिये गये हैं । स्पीकर साहिब, हमें इस बात पर फख्र है और मैं पंजाब सरकार को इस पर मुबारकबाद देता हूं । जब इस पंजाब का राज्य शुरु हुआ था तो पंजाब में school-going age के लड़कों की तादाद 24 per cent थी लेकिन आज 46 per cent लड़कों को तालीम मिलती है । सिर्फ यही नहीं, इस सम्बन्ध में जहां हमारे स्कूलों का ताल्लुक है हमारी गवर्नमेंट ने पिछले चार सालों के अंदर 713 के करीब नये हाई स्कूल खोले हैं । इस के साथ साथ कोई 15 या 16 नये कालेज खोले हैं । हर लिहाज से तरक्की हुई है । लेकिन इस के साथ साथ हमें इस बात का एहसास है कि हमें अभी बहुत कुछ करना बाकी है । अभी हमारी मंजिल बहुत दूर है—दूर ही नहीं बल्कि इस के रास्ते में बहुत सी कठिनाइयां हैं । हर जगह से आवाज उठती है कि हमारे जिले में सड़कों की development की जरूरत है, नये स्कूलों और कालेजों की जरूरत है लेकिन रुपया कहां से आये । स्पीकर साहिब, जब मैं अपने राज्य की हालत देखता हूं, जब मैं सारे हिंदुस्तान की हालत को देखता हूं तो फिर नक्शा हमारे सामने आता है ।

पिछले वर्ष लोक सभा में debate के वक्त Finance Minister साहिब ने इस बात को disclose किया था । Taxation Enquiry Committee की

report को पढ़ें और पिछले पंद्रह सालों के बजट को देखें तो पता चलता है कि जहां तक सारी स्टेट्स का ताल्लुक है, सारे देश का ताल्लुक है इस वक्त तक Taxation Enquiry Commission की report को पढ़ें और पिछले 15 सालों के बजट को देखें तो पता चलता है कि जहां तक सारी स्टेट्स का ताल्लुक है सारे देश का ताल्लुक है, 1941-42 से लेकर 1956-57 तक 15 सालों के, बजट को देखें तो इस वक्त तक 316% की तादाद में direct और 521% की तादाद में indirect taxation सारे देश में लग चुके हैं। आज सारे देश से आवाज उठती है कि taxation नहीं होनी चाहिये, लोगों पर बोझ पड़ता है। लेकिन हम देखते हैं कि अगर टैक्स नहीं लगाते हैं और foreign aid हम लेना नहीं चाहते तो हमारे देश की progress कैसे हो सकती है? जब हम ने इस राज्य को आज से 2, 3 साल पहले self-sufficient state बनाया है और पिछले 2 साल से Police State ही नहीं, एक welfare State ही नहीं, बल्कि हमारी कोशिश इस राज्य को socialistic pattern of society में बदलने की रही है तो जरूरी हो जाता है कि किसी न किसी शकल में रुपया आये। क्योंकि रुपये से ही सारा काम चल सकता है। आखिर यह रुपया आए कहां से? अगर हम Enquiry Committees की रिपोर्ट पढ़ें तो पता चलता है कि हर एक urban आदमी की औस्त दर्जा आमदनी एक हजार रुपया होती है। उस का मतलब यह है कि हर एक आदमी को उस level पर ले जाना चाहिये। Second Five Year Plan आने वाला है और हम ने दावा किया है कि हम इस Plan में 1,20 लाख आदमियों को नई appointments देंगे। इस हिसाब के मुताबिक हमें हर साल 24 लाख आदमियों को नया कारोबार देना होगा। अब अगर हम एक आदमी की औस्त दर्जा की आमदनी 1,000 रुपया भी मानें और उस के मुताबिक ही चल पड़ें तो आज देश के अन्दर 24 लाख आदमियों को रोजगार देने के लिये हमें 2 अरब, 40 करोड़ रुपया invest करना होगा। कहां से आयेगा वह रुपया? आखिर उस के लिये ऐसी बात तो है नहीं कि बार बार कागज छापे जायें, बार बार note छापे जायें। भारत सरकार के पास कागज भी काफी है, स्थाही भी काफी है और Printing Press भी अपना है, सरकार भी अपनी है। लेकिन अगर currency notes छापते चले जाएं तो देश में inflation हो जायेगी। तो इस के दो ही हल हो सकते हैं। या तो हम foreign aid लें या टैक्स लगाएं। आज की foreign aid भी आप जानते हैं। खैर foreign aid लेना भी कोई जुर्म नहीं है। हमें मालूम है कि हमारे राज्य पर 1 अरब, 81 करोड़ रुपया कर्ज हो जायेगा। यह बात है तो चिन्ताजनक लेकिन इस में शर्म महसूस करने का कोई कारण नहीं है। श्रीकर साहिब, परमों मेरे फाजिल दोस्त पंडित श्री राम शर्मा ने अपनी तकरीर में debt की तरफ तवज्जुह दिलाई कि हमारे राज्य पर 1,81 करोड़ रुपये का कर्ज हो गया है। मेरी अर्ज यह है कि मुझे ऐसा कोई राज्य बता दिया जाए, कोई Nation या Country बता दिया जाये जो कि कर्जा लिये बगैर develop हुआ हो। हमारे सामने एक बड़ा और civilised देश है United States of America। अगर उस देश की पिछले 175 वर्षों की economy की हिस्ट्री को देखा जाये तो कौन नहीं जानता कि इस देश को England ने काफी कर्जा दिया। इस के इलावा अमरीका ने Canada और Australia जैसे बड़े बड़े देशों से

[श्री राम किशन]

aid ली तब जा कर कहीं उस की development हुई। जहां तक हमारे देश का ताल्लुक है मैं अर्ज करना चाहता हूं कि हमारी railways की आज से 15, 20 वर्ष पहले क्या हालत थी। उस Department ने कर्ज ले कर अपनी हालत को सुधारा था। आज आप railways में कितनी तबदीली देख रहे हैं? इस के आगे आप दुनिया के बड़े से बड़े देश Russia का केस लें। आप जानते हैं कि जब उस देश की पहली Five-Year Plan चालू हुई थी तो उस में उस देश की industry को develop करने के लिये United States of America ने 52 प्रतिशत help दी थी। America के Expert उस देश में गये थे और उन्होंने जाकर उस देश की industry को develop किया था। जहां तक हमारे अपने देश का सम्बन्ध है आखिर हम ने अपनी तरफ से कहां कमी छोड़ी है? हम आगे बढ़ते जा रहे हैं। हमारे देश के हर किसान ने, मजदूर ने और हर शहरी ने हिम्मत की है और हिंदुस्तान एक एक मंजिल तै करता हुआ अपने लक्ष्य की ओर बढ़ रहा है। स्पीकर साहिब, आखिर जब हम सारे देश को develop करना चाहते हैं, यहां पर socialistic pattern of society कायम करना चाहते हैं तो उस के लिये रुपया कहां से आए। रुपया प्राप्त करने के लिये हमें Tax लगाने पड़ते हैं। जहां तक taxation का ताल्लुक है जब Centre का बजट पेश हुआ taxes लगाये गये तो मालूम हुआ कि पंजाब राज्य से केंद्रीय सरकार Second Five-Year Plan को चलाने के लिये 160 लाख रुपया चाहती है। अगर आप Taxation Enquiry Commission की रिपोर्ट को पढ़ें तो सारी बात बाज़ैह हो जाती है। Planning Commission की यह मांग है। इस के साथ २ हमें taxation system की तरफ भी तवज्जुह देनी होगी। Taxation Enquiry Commission की रिपोर्ट का जो निचोड़ है उस से मालूम हो सकता है कि हम किस हद तक और किस किस चीज़ पर कितना Tax लगा रहे हैं। Taxation की सारी proposal को पढ़ कर मैं आप की तवज्जुह दो तीन बातों की तरफ दिलाना चाहता हूं। उस में एक Professional Tax की तजवीज है और दूसरी Income-tax की proposal है। जहां तक शहरों का ताल्लुक है आज उन की भारत सरकार के बजट के मुताल्लिक यह position है कि जो आदमी दो लाख रुपया कमाता है उस से भारत सरकार taxation की शक्ल में 1 लाख 39 हजार रुपये के करीब ले जाती है और उस के पास केवल 61 हजार रुपया बचने वाला है। इसी प्रकार जिस आदमी की income 5 लाख रुपया बनती है, उस से भारत सरकार taxation के रूप में 4 लाख 9 हजार रुपये के करीब ले जायेगी और उस के पास केवल 91 हजार रुपया बचने वाला है। इसी प्रकार Super Taxes भी लगाए गये हैं। स्पीकर साहिब, Agricultural Income-tax का जिक्र भी आया है। मुझे इस बात का grudge नहीं है। एक तरफ तो Planning Commission की तरफ से मांग की जा रही है और दूसरी तरफ कहा जाता है कि Agricultural Income-tax होना चाहिये। आखिर यह सारी चीज़ पर नये सिरे से गौर करके होगा। स्पीकर साहिब, Passengers Tax लगाया गया है, Entertainment Tax लगाया गया है। इस सिलसिले में मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि Film Industry भारत की Textile Industry से

दूसरे दर्जे की industry है। आज कहा जाता है कि Entertainment Tax लगा रहे हैं, Passengers Tax लगाया जा रहा है इस से आम जनता पर असर पड़ता है। मुझे सुन कर हैरानी होती है। स्पीकर साहिब, Taxation Enquiry Commission की रिपोर्ट की तीन बड़ी 2 volumes थीं उन के मुताबिक ही Tax लगाये जाने हैं। जहां तक गरीब आदमी का ताल्लुक common man का ताल्लुक है कहा जाता है कि उस को taxation से मुसतस्ना करार दिया जाये और सब tax सरमायादारों और मिल मालिकों पर लगाए जाएं। कहा गया है कि Sales Tax लगाने से गरीब आदमी पर बोझ पड़ता है। मैं Finance Minister साहिब की तबज्जुह इस तरफ दिलाना चाहता हूं। मुझे खुशी होती अगर यह proposal आती कि जब एक नये पंजाब की रूप रेखा हमारे सामने आ रही है और जब यह टैक्स लगाया जा रहा है तो उस के माने यह होंगे कि पंजाब और पैप्सू का, पंजाब और दिल्ली का और पैप्सू और दिल्ली के लोगों का आपस में ताल्लुक कायम होगा। जब वे आपस में मिलेंगे तो उस Tax का असर पंजाब के व्यापार पर पड़ेगा। इस लिये स्पीकर साहिब, आप की विसातत से मैं अपने Finance Minister साहिब की तबज्जुह इन बातों की तरफ दिलाना चाहता हूं ताकि वह फ़ौरी तौर पर इन पर गौर फरमाएं।

स्पीकर साहिब, इस के अलावा मैं चार पांच और suggestions देना चाहता हूं। General Administration के सिलमिले में पुलिस का भी जिक्र आया कि उस ने बड़े बड़े कार्रहाए नुमायां किये। लेकिन आप की विसातत से, स्पीकर साहिब, मैं पंजाब सरकार की तबज्जुह जालन्धर के हालात की तरफ दिलाना चाहता हूं। जालन्धर शहर के अन्दर दिन दिहाड़े डाके पड़ते हैं, कत्ल हो जाते हैं लेकिन कोई सुराग नहीं लगाया जाता, कोई कार्यवाही नहीं की जाती (घंटी)।

अध्यक्ष महोदय : आपने आगे ही काफी टाइम ले लिया है। (The hon. Member has already taken much time).

श्री राम किशन : मुझे कुछ वक्त और दिया जाए, स्पीकर साहिब, मैंने तो अभी बहुत ही अहम बातों का जिक्र करना है।

अध्यक्ष महोदय : आप को यह भी देख लेना चाहिये कि वक्त बहुत कम है वरना अगर आप एक घंटा तक भी बोलते जाएं तो मुझे क्या एतराज हो सकता है।

[The hon. Member should bear in mind that the time at our disposal is now very short. Otherwise what objection can I have if he goes on speaking even for an hour ?]

श्री राम किशन : जनाब सिर्फ पांच सात मिनट और

अध्यक्ष महोदय : नहीं। आप दो तीन मिनट तक और ले सकते हैं।

(No. The hon. Member can speak only for two or three minutes more).

श्री राम किशन : जहां तक जालन्धर के कत्ल का ताल्लुक है आप की विसातत से पंजाब सरकार की तबज्जुह इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि वह शख्स जो कि कातिल है उस को

[श्री राम किशन]

पिछले दो सालों में 13 मुकदमात के अंदर सजा हुई लेकिन हर पांच सात दिन के बाद वह शर्ख्स रिहा हो गया। स्पीकर साहिब मैं आपकी विसातत से मिनिस्टर साहिबान की तवज्जुह इस अमर वाक्या की तरफ दिलाना चाहता हूं कि जालन्धर शहर के अन्दर कई बड़े बड़े ग्रुप हैं जिन का दारोमदार **excise** पर चलता है, जो गैर कानूनी तौर पर शराब बनाते हैं, जो औरतों का व्यापार करते हैं। स्पीकर साहिब, मैं जाती इल्म की बिना पर यह कह सकता हूं कि उन्होंने अपने **permanent** वकील रखे हुए हैं जिन्हें तीन तीन सौ रुपया माहवार मिलता है। स्पीकर साहिब ! मैं जाती इल्म की बिना पर आप को और आप की विसातत से मंत्रिमंडल को यह बताना चाहता हूं कि बड़े बड़े लोगों के साथ उन के ताल्लुकात हैं। स्पीकर साहिब, आप सुन कर हैरान होंगे कि उस बेचारे रिक्शा वाले का कातिल कितनी देर तक उस गली में खड़ा रहा। उस ने ललकार कर लोगों से कहा कि जब तक वह शर्ख्स आखरी सांस नहीं ले लेता मैं देखूंगा कि कौन आदमी उस के नज़दीक फटकता है। वह आध घंटा वहां इसी तरह खड़ा रहा जब कि वह बेचारा तड़प २ कर अपने सांस गिन रहा था। उस जगह के सिर्फ सवा सौ गज पर पुलिस की चौकी है लेकिन किसी ने उस का नोटिस तक नहीं लिया। इसी तरह स्पीकर साहिब दो साल हुए जालन्धर शहर के अन्दर सरेबाज़ार हंगामा हुआ, पुलिस के सामने लड़ाई हुई लेकिन कोई पूछने वाला नहीं था। जब भी पुलिस छापे के लिये पहुंचती है तो शराब की बोतल पर बोतल चलती है। सो स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि जालन्धर शहर की यह खतरनाक सूरत हालात सारे पंजाब के लिये, पंजाब की सरकार और जनता के लिये एक बड़ा जबरदस्त **challenge** है। जालन्धर में जो कुछ भी गुंडा गंदी हो रही है यह पंजाब सरकार के लिये एक **eye-opener** है और मैं दावे से कह सकता हूं कि अगर यही हालात वहां पर बरपा रहे तो इस का असर सारे पंजाब पर निहायत बुरा पड़ेगा और एक दिन यह चीज़ सारे **law and order** के लिये **challenge** बन जायेगी। (घंटी) आप की विसातत से, स्पीकर साहिब, एक दो मिनट मे तीन चार बातें और अर्ज़ करना चाहता हूं।

अध्यक्ष महोदय : जो बातें **General administration** की बहस के दौरान हो सकती थीं वह भी आपने यहां कहनी शुरू कर दीं। आप को ऐसी बातों के लिये उस वक्त काफी मौका मिलेगा। इस लिये अब आप तशरीफ़ रखिये।

(The hon. Member has started talking even those things which could be conveniently discussed during the discussion on "General Administration." He would get ample opportunity to discuss such matters then. He should, therefore, resume his seat now.)

श्री राम किशन : मेहरबानी करके.....

मौलवी अब्दुल गनी डार : दूसरों को आप इतना वक्त नहीं देते। इस तरह से आप **time** दे सकते हैं।

अध्यक्ष महोदय : अगर आपने टाइम का ख्याल रखा होता तो मुझे इस तरह की मुश्किल में न डालते। अब मैं और टाइम नहीं दे सकता।

(If the hon. Member had kept his time in mind he would not have put me to such an awkward position. I cannot allow him any more time now).

श्री साधु राम (नारायणगढ़) : स्पीकर साहिब, मैं ने Finance Minister की तरफ से पेश किये गये बजट को पढ़ा है और उस के मुताल्लिक जो तकरीरें हुई हैं उन्हें बड़े गौर से सुना है। इस के पहले गवर्नर महोदय की जो तकरीर हुई थी उस में भी हमारी स्टेट के बजट के बारे में काफ़ी नकशा हमारे सामने आ गया था। पंजाब के अन्दर पिछले चार सालों में मजमूई तौर पर जो तरक्की हुई है और जिस का जिक्र इस हाऊस में किया गया है उस से मैं भी पूरी तरह से सहमत हूँ। यह ठीक है कि मजमूई तौर पर पहली पांच-साला स्कीम के मुताबिक हमने जो निशाने कायम किये थे न सिर्फ वह पूरे हुए हैं बल्कि हर लिहाज से बहुत तरक्की की है। जो किल्लतें हमें पिछले पांच सालों में थी या उस से पहले थीं वह आज नहीं हैं। लेकिन स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से मिनिस्टरी और हाऊस का ध्यान उस नारे की तरफ दिलाना चाहता हूँ जो सारे देश की तवज्जुह, सारे अवाम की तवज्जुह अपनी तरफ खींचे हुए है। आज वह हमारा नारा socialistic pattern of society का है। इस का जिक्र हर जगह होता है। पहले गवर्नर साहिब के Address में और फिर अब Finance Minister साहिब की तकरीर में भी उस का हवाला दिया गया है। स्पीकर साहिब, मैं तो इस सारे बजट को इसी कसौटी पर देखना चाहता हूँ क्योंकि गवर्नर साहिब ने भी कहा है.....

“Ideas are mighty things. They lend charm and meaning to our very existence. They are the precursors of achievement and necessary companions of progress.”

उस के आगे चल कर वह कहते हैं.....

“We must keep the ideal of socialistic society constantly before us and strive seriously to realise it. This should be the acid test of every Governmental activity.”

तो, स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से अर्ज करना चाहता हूँ कि यह socialistic pattern of society आखिर है क्या चीज़? इस सम्बन्ध में मैं Finance Minister साहिब की अपनी तकरीर में से ही चन्द इलाफ़ाज़ आप को सुनाना चाहता हूँ। उन्होंने फरमाया है कि.....

“The most significant landmark has been the adoption by the country of the goal of socialistic pattern of society in place of the ideal of mixed economy declared in the Industrial Policy Statement of 1948. Equality of opportunity with reward for merit and work, not for wealth and position, which is the foundation for a socialist faith, may among other measures, have to be secured through nationalization.

तो इस के लिये मैं आप की इजाज़त से एक चीज़ और अर्ज कर दूँ और फिर उस के बाद कुछ facts and figures के साथ अपने ख्यालात आप के सामने रखूँगा। चन्द दिन हुए हमें एक किताब दूसरी पांच-साला प्लैन के बारे में दी गई थी। उसके सफ़ा १६ पर एक जिक्र आता है जिस की तरफ मैं तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ। उस में लिखा है.....

There is another type of disparities which should be mentioned in this context, namely, disparities in levels of development, as between different regions in the country. In a comprehensive plan of development, the special needs of the less developed areas have to be kept in view, so that the entire pattern of investment is adapted to the securing of balanced regional development in the country.

[श्री साधू राम]

तो स्पीकर साहिब, मैं और ज्यादा कुछ न कहता हुआ आप की विसातत से गवर्नमेंट की तवज्जुह महज उन इलाकों की तरफ दिलाना चाहता हूँ जो हमारे सूबे में निहायत पिछड़े हुए इलाके हैं जिन की तरफ न सिर्फ एक बार बल्कि कई बार मुस्तलिफ तरफ के मेंबर साहिबान की तरफ से ध्यान दिलाया गया। पर उसका नतीजा क्या हुआ? उस सब का नतीजा इस बजट की शकल में हमारे सामने है। वह नतीजा इस शकल में हमारे सामने है कि पहली पांच-साला प्लैन के खत्म होने पर जो दूसरी प्लैन बनाई गई है और जिस में बहुत थोड़ी कमी बेशी की गुंजायश है, उस के अन्दर समाजवादी ढंग के मुताबिक पिछले पांच सालों में क्या हुआ और आयन्दा पांच सालों में मजमूई तौर पर जो तरक्की होने वाली है उसे ध्यान में रखते हुए इन इलाकों के साथ क्या सलूक होने वाला है?

फिर स्पीकर साहिब हम ने साबिका Chief Minister साहिब की खिदमत में अपनी constituency और अपनी तहसील के बारे में एक representation पेश किया था उस का नतीजा आज तक कुछ नहीं निकला। उस का जो नतीजा निकला है वह इस मौजूदा बजट से और अगले पांच साला प्लान से साफ जाहिर है कि हमारी सारी चीजों को नज़र अंदाज किया गया है। मिसाल के तौर पर हमारी कई problems हैं मसलन land erosion का मसला है जिस से हमारी तहसील की तकरीबन 50 फीसदी से भी अधिक ज़मीन नदी नालों की grip के अन्दर आई हुई है बल्कि वह इस से भी बढ़ रही है। दूसरा मसला irrigation का है। आप जानते हैं कि पिछले पांच सालों में भाखड़ा-नंगल की बड़ी project को छोड़ कर अगर हम छोटी छोटी स्कीमों से सैराब हुई ज़मीन को देखें तो वह तकरीबन 10 लाख एकड़ बनती है और इस के इलावा जो आइन्दा पांच सालों में होने वाली हैं इन सब में से हमारी तहसील के हिस्से में बिल्कुल कुछ नहीं आया। हमारी सारी तहसील की ज़मीन का रकबा तकरीबन तीन पौने तीन लाख एकड़ है और उसमें से 1945-46 में दो हजार एकड़ के करीब ज़मीन सैराब होती थी और अब 1955-56 में भी यह उतनी ही सैराब होती है। और अगले पांच साला प्लान को देख कर भी यही कहा जा सकता है कि 1961 में भी इतनी ही होगी। हमारे इलाके की सारी की सारी economy agriculture पर depend करती है और इस के इलावा कोई दूसरा रोज़गार लोगों के पास नहीं है तो इस से यह साफ जाहिर है कि हमारी economy में अगले पांच-साला plan से भी कोई फर्क नहीं आयेगा।

बेरोज़गारी का मसला एक बड़ा भारी मसला है और यह हमारे सूबे और मुल्क के अमन और शान्ति के लिये भी challenge बन रहा है? इसी लिये तो Planning Commission ने बड़ा सोच समझ कर यह कहा है कि जब तक यह मसला हल नहीं होगा तब तक हमारा मुल्क तरक्की नहीं कर सकेगा। हमारी पंजाब सरकार भी बार बार यही कहती है लेकिन backward areas के लिये, पसमान्दा इलाकों के लिये क्या किया गया है वह इस बजट के अन्दर आप के सामने है। Planning Commission ने भी इस बात की हिदायत अपनी report में की हुई है कि जो जो backward areas हैं उन में जिस जिस industry के लिये raw material उन इलाकों में available हो सकता है वहां वैसी वैसी small-scale industries और

large-scale industries लगानी चाहिये। इस सिलसिले में मैं हाऊस को आप की विसातत से बताना चाहता हूँ कि गुजस्ता दो तीन सालों से हमारे हाँ एक बड़ी मिकदार में **limestone** निकला है और आप जानते हैं कि आजकल के जमाने में कौन **cement** की जरूरत महसूस नहीं करता। इस की कमी की वजह से हमारे कितने ही **development** के काम रुके पड़े हैं। इस को तैयार करने के लिये **raw material** हमारे इलाके में बहुत मिलता है लेकिन बावजूद इस बात के वहाँ इस के तैयार करने के लिये कोई **cement factory** नहीं लगाई जाती। हालाँकि हमारी **party meeting** में हमारे साबिका चीफ मिनिस्टर ने इस बात का यकीन दिलाया था कि वह यह चीज करेंगे लेकिन आज तक इस सिलसिले में कुछ भी नहीं किया गया। भाखड़ा-नंगल के लिये लाखों **ton cement** हमारी सरकार को दरकार था लेकिन **development** का सारा काम **cement** के बिना रुका पड़ा है। ज्यादा **cement** के लिये **state** में एक और कारखाने की जरूरत है लेकिन हुआ क्या कि इस सारे पत्थर को एक कम्पनी ने बिल्कुल **nominal rate** पर **lease** पर ले लिया ताकि यहाँ कोई **factory** न लगा ले और उन की **monopoly** कायम रहे। खैर अब हम गवर्नमेंट के मशकूर हैं जो उन्होंने उस का **agreement cancel** कर दिया है लेकिन हमारे बार बार **request** करने पर भी न आज तक हमारे इलाके में इस की कोई **factory** लगाई गई है और न ही अगले पांच-साला योजना में इस के लिये कोई **provision** की गई है।

फिर स्पीकर साहिब, **irrigation** एक निहायत जरूरी चीज है और इस पर **agricultural economy depend** करती है और हमारे सूबे और हमारे मुल्क की **economy** भी इसी **agricultural economy** पर **depend** करती है। 1949 में एक **public meeting** में हमारे उस समय के एक मिनिस्टर ने ऐलान किया था कि हमारे इलाके में, $1\frac{1}{2}$ लाख की रकम से ताल (**Morni Hills**) पर एक बान्ध बनाने की स्कीम की मन्जूरी दे दी गई है और यह भी कहा था कि यह काम जल्दी शुरू हो जायेगा लेकिन कितने अफसोस की बात है कि यह काम आज तक शुरू नहीं किया गया बल्कि इस के कागजात भी नहीं मिल सके। दोबारा हम ने जोर देकर फिर यह स्कीम बनवाई और यह भी मेरे मोहतरिम दोस्त बुजुर्ग खान अब्दुल गफार खान ने साबिका **Minister for Irrigation** को **press** कर के बनवाई और फिर उन्होंने यकीन दिलाया था कि अब यह जरूर बनवा दिया जायेगा लेकिन जब यह पिछला बजट हमारे सामने आया तो हम ने देखा है कि इस में उस का नामोनिशान ही नहीं था और न इस बजट में इस का जिकर है। केवल अगले पांच साला प्लान की किताब में यह लिखा हुआ है कि:— “**Priority will be given to these schemes**” 1949 से आज तक इस बारे में कुछ नहीं किया गया तो स्पीकर साहिब क्या हमें अब इन हालात में इन बातों पर यकीन हो सकता है, क्या हमारे इलाके के लोगों को इन बातों पर यकीन हो सकता है कि यह कोई काम उन के लिये होगा? बाकी जगहों के लिये छोटी छोटी पानी की **storage** की **schemes** की **provision** इस बजट में की गई है; लेकिन हमारे इलाके के लिये बिल्कुल कोई नहीं की गई और अगर यह बांध बनाए जाते तो यह **double purpose serve** करते। एक तरफ यह जमीन के **erosion** को **check** करते और दूसरी तरफ **irrigation** के लिये पानी मुहैया करते। इस बात में हमें

[श्री साधु राम]

खुशी है और कोई grudge नहीं है कि दूसरे इलाकों के लिये ऐसी schemes बनाई गई है लेकिन हम तो कहते हैं कि हमारे इलाके के लिये भी कुछ किया जाये। आप देखें winter rains न होने की वजह से फसलें fail हो गई हैं और पिछली फसलें बिल्कुल हुई ही नहीं थीं। वहां अनाज की कमी हो गई है और गवर्नमेंट ने अभी तक वहां कोई सस्ते अनाज के depot नहीं खोले और लोगों को कोई काम देने का इन्तजाम नहीं किया ताकि वह अपना गुजर इस वक्त कर सकें। उन को permanent basis पर कोई काम देने के लिये इस अगली plan में भी कुछ तजवीज नहीं किया गया। यह हम मानते हैं कि इस plan से देश की मजमूई तौर पर तरक्की होगी और इस में हमारा भी हिस्सा है और उस से हमारी भी economy पर असर पड़ेगा। लेकिन मैं यह चीज इन्हें बताना चाहता हूं कि एक समाजवादी ढंग के समाज में इन चीजों की कोई गुंजायश नहीं होती। शायद अगर कोई दूसरे ढंग का समाज होता तो इन चीजों की गुंजायश हो सकती थी। हम ने तो इस बजट को socialist pattern की कसौटी से परखना है। मेरे पास पिछले सालों के education के बारे में कुछ facts and figures हैं। मैं वह आप की विसातत से हाऊस के सामने रखना चाहता हूं। इन्हें देख कर आप हैरान होंगे कि हमारे साथ कैसा सलूक किया जाता रहा है। मेरे एक साथी चौधरी देवी लाल ने इस बारे में एक बार कुछ figures इस हाऊस में दी थी तो इस चीज की मुखालफत करने के लिये एक और अखबार ने कई बार अपने editorial भरे थे। यह figures Education Department की तरफ से 1951 से लेकर 1954-55 तक जो grants aided schools को दी जाती रही हैं अम्बाला Division और जालन्धर Division की अलहदा अलहदा हैं। जब यह हाऊस में कही गई थी तो कई भाइयों का तरफ से यह कहा गया था कि जालन्धर Division के लोग उद्यमी हैं और वह ज्यादा स्कूल खोलते हैं। इस लिये जालन्धर Division में ज्यादा ग्रांट मिलती है। मैं ने इस statement से औस्त फी स्कूल ग्रांट निकाल देखी है ताकि यह बातें भी देखी जायें कि कहां तक ठीक है। यह इस statement से जाहिर है। यह जो statement है इस पर लिखा है—

“Statement of grants to aided Indian Schools for 1951 to 1954-55.” 1954-55 के figures यह हैं : अम्बाला डिवीजन के स्कूलों को 72,810 रुपये grants के तौर पर दिये गये थे और इस के मुकाबिले में जालन्धर Division के स्कूलों को 2,39,963 रुपये दिये गये थे और जो औस्तन फी स्कूल सरकार की तरफ से दी गई ग्रांट थी वह अम्बाला Division के लिये 3,166 रुपये फी स्कूल है और इस के मुकाबिले में 4,198 रुपये जालन्धर Division के लिये है। और जो जिला वाइज औस्त बैठती है वह मेरे जिला अम्बाला के लिये कुल 2,677 रुपये average फी स्कूल बैठती है। यह जो figures मैं दे रहा हूं यह उन figures की बिना पर है जो कि हमें गवर्नमेंट की तरफ से मिलती हैं। इस से आगे एक और statement है।

अगली statement girl schools के बारे में है। अम्बाला में मिलते हैं एक स्कूल को 2,332 रुपये इस से ज्यादा नहीं और दूसरी तरफ जालन्धर में मिलते हैं 25,868 रुपये यानी 2,668 रु० फी स्कूल।

इस से अगली statement जो है वह है special compensatory grants sanctioned to privately managed school.... इस में 4,200 रु. तो है जालन्धर Division के लिये और 1,284 रु. अम्बाला के लिये। मैं House का ज्यादा वक्त नहीं लेना चाहता। इतना ही बता दूं कि इसी तरह percentage घटती चली जाती है हमारे इलाके की तो सारे अम्बाला डिवीजन के लिये हैं 2,22,691 और जालन्धर डिवीजन के लिये हैं 5,53,823 रु.। इस तरह की हालत है हमारी। तो मैं कहना चाहता हूं कि पहले भी हम लोग आवाज उठाते रहे हैं और आज फिर House के अन्दर आवाज उठाते हैं। हमारी तरफ के लोगों के अन्दर यह जज़बा बढ़ता गया है। लेकिन जब हम यह कहते हैं कि इन हालात को ठीक करने की कोशिश की जाए तो यह नहीं कि इस बात पर ध्यान दिया जाये कि इन लोगों की जायज मांगें पूरी की जाएं, उल्टा उन को tease किया जाता है, editorial लिखे जाते हैं। और चूंकि प्रैस इन के पास है इस लिये इस तरह का और propaganda भी किया जाता है। और हमें अपने लोगों के मुफाद के दुश्मन बताया जाता है। अगर यह लोगों के मुफाद की दुश्मनी है तो ऐसे ही सही। मगर अब तो गवर्नमेंट ने इस नारे को अपना लिया है। मैं इस को लबक कहता हूं। ऐसे फैसले ही होते हैं जो किसी देश को तरक्की की तरफ ले जाते हैं। आप मेरे साथ इत्तफाक करेंगे कि यह चीज़ एक test होती है, एक कसौटी है इस बात की कि गवर्नमेंट की जो organisation है वह ठीक काम कर रही अगर वह अच्छी बातों पर अमल करती है। मैं जानता हूं कि इस गवर्नमेंट के जितने अराकीन हैं उनके दिल में एक जज़बा है कि वह एक welfare state बनाना चाहते हैं और इस के लिये काम कर रहे हैं। इन्होंने हमें यकीन दिलाया कि यह हमारे जज़बात ध्यान में रखेंगे मगर हमें जो पुराना तज़रबा है वह यह है कि जो भी कोई चीज़ इस बारे में लिख कर दी जाती है वह रई की टोकरी में डाल दी जाती है। इसी लिये आज साहस करके हमने आप की विसातत से यह सब कुछ कहा है ताकि record में आ जाये और पहले वाली चीज़ ही न चली आए (घंटी) अब मैं ज्यादा वक्त नहीं लूंगा और आप के हुक्म की तामील करूंगा। कहने का मेरा मतलब यह है कि जो हम ने नारा लगाया है वह ठीक लगाया है और तमाम देश और खास कर हम लोग उर्मीदें बांधे बैठे हैं कि इस पर जल्द अमल किया जायेगा। और कई ऐसी parties हैं जो लोगों को गुमराह कर रही हैं मगर लोगों को यह यकीन हो चुका है कि यह गवर्नमेंट आखिरकार हमें तामीरी तरक्की की तरफ ले जा रही है और मंजिले मकसूद पर पहुंचा देगी। लेकिन अगर उन लोगों को, वक्त के मुताबिक ऊपर न उठाया गया, जो कि पीछे रह गये हैं तो उन लोगों को जिन्होंने हकूमत पर इतनी उर्मीदें बांधी हुई हैं, बड़ा दुख होगा। (घंटी) स्पीकर साहिब, अब मैं बिल्कुल थोड़ा सा taxes और देहाती economy के बारे में कहना चाहता हूं.....

अध्यक्ष महोदय : आप खुद तो छोड़ते नहीं और इस वक्त का फायदा उठाते हैं। आप बैठें।

(The hon. Member does not give way voluntarily and tries to avail of the opportunity. He may please resume his seat.)

श्री केशो दास (पठानकोट) : स्पीकर साहिब, आज जो बजट पेश हुआ है इस में कौन र सी गलतियां हैं, वह मैं अपने Finance Minister साहिब को बताता हूं ताकि वह

[श्री केशो दास]

इन्हें आइंदा के लिये ठीक कर लें । (**Opposition Benches** की तरफ से हंसी) 1947 से लेकर.....

अध्यक्ष महोदय : आप इन की ऐसी हरकतों से जोश में मत आयें । (**The hon. Member need not get agitated over these tactics of theirs.**)

श्री केशो दास : 1947 से लेकर आज तक के जो बजट हैं उन्हें देखें, या पिछले साल के बजट को जब मैंने देखा तो हमारे इलाके के लिये 6 आने के मुताबिक नहीं लगता (**Opposition** की तरफ से हंसी) यह बजट या तो वज़ीर साहिब ने अपनी गदियों के लिये बनाया है या अपने ज़िले के लिये जहां से यह खड़े हुये हैं । पहले जब बजट बनना होता था तो हमें याद कर लिया करते थे मगर इस बार बजट से लोगों की कोई उम्मीदें कायम नहीं हुई और यह इन की अपनी मर्जी का बजट है । (**Opposition** की तरफ से तालियां)

आज जो बजट जारी किया गया है, इस में पिछड़े हुए इलाके को कुछ न कुछ दिया जाना चाहिये था । मेरा इलाका पठानकोट है जहां से राम सिंह वज़ीर हुआ और जो अंग्रेजों के खिलाफ लड़ा । इस वजह से वहां से न भरती हुई और न ही वहां के लोगों को मुलाज्जमत में लिया गया और न ही इस इलाके में कोई **development** की **scheme** जारी की गई । मगर अब भी पिछले 4 साल से वहां पर कोई **scheme** जारी नहीं की गई । पठानकोट से लेकर डलहौजी तक 52 मील का फासला है । लेकिन इतने बड़े इलाके में एक भी **high school** जारी नहीं हुआ । इसी तरह 4, 5 मील के फासले से पानी लाना पड़ता है । शाहपुर कंडी की पानी की **scheme** 1948 से चल रही है, मन्जूरी भी हो गई है मगर जारी नहीं हुई । पता नहीं ऐसा क्यों है । इसी ढंग से हस्पतालों का भी यही हाल है । ऐसी चीजें हमारे इलाके को चाहिये मगर कुछ नहीं होता । पानी की स्कीमें भी काफी देर से इसी तरह चली आ रही हैं ।

फिर छोटे मुलाज्जिमों को लें । सिपाही है, चपड़ासी या **Clerk** भी है, इन की तनखाहें बहुत थोड़ी हैं । अगर किसी के तीन लड़के हों तो उन को पढ़ाने के लिये, **M.A.** या **B.A.** में पढ़ाने के लिये कम से कम 50 रुपये माहवार हरेक पर खर्च करना पड़ेगा । इस तरह 150 रुपये तो यह खर्च हो गया । जब कि उस की तनखाह सारी 60 या 70 रुपये है । इस लिये मैं समझता हूं कि एक आज़ाद मुल्क के अन्दर एक वज़ीर और चपड़ासी में इतना फर्क नहीं होना चाहिये । मैं समझता हूं कि हमें ऐसे बजट पेश करने हैं कि जिस से यहां लोगों में मामूली फर्क ही रह जाए । आज जो **T.A.** मिलता है वह वज़ीर को 15 रु. और अफसरों को 5 से लेकर 12 रु. तक मिलते हैं मगर एक चपड़ासी को सिर्फ 8 आने मिलते हैं । इसी तरह पुलिस के महकमे में तनखाहें बहुत थोड़ी हैं । एक हवलदार को 55 रुपये मिलते हैं और **Sub-Inspector** 80 या 120 से शुरु होता है । इस तरह तीन चार ग्रेड हैं । फिर शहरों में जो किराया मकान मिलता है वह 18 रु. है यह इतना थोड़ा है कि वह किसी अच्छे मकान में रहना **afford** नहीं कर सकते । छोटे शहरों में तो 6 से 9 रुपये तक ही किराया मिलता है । और इस पर एक सिपाही को किराया एक रु. से तीन रुपये तक मिलता है

इस से कैसे कोई मकान किराये पर मिल सकता है ? या तो किराया बढ़ाया जाये या किराए इतने low level पर लाए जायें कि आदमी आजादी की सांस ले सके ।

पिछड़े हुए इलाकों के लिये हस्पतालों वगैरह की बड़ी जरूरत है । कहा जाता है कि देहातों के अन्दर खोलेंगे । मैंने अपने इलाके के अन्दर देखा है कि कितना बुरा हाल है । यह कहते हैं कि दूसरी Plan के मातहत खोलेंगे देहात तरक्की करेंगे । मगर दर असल यह बात गलत है । 90 per cent खर्च शहरों के लिये मुकर्रर है (Opposition की तरफ से तालियां) जितना रुपया बजट में है अगर देहात की सड़कों पर मिट्टी ही डालनी हो तो यह खत्म हो जाए । इन्होंने जो figures दी हैं कि देहात में इतनी ज्यादा आमदन हुई है —10 या 15 per cent बढ़ गई है यह सब धोखा है । यह सिर्फ इस लिये है कि लोग देख कर खुश हों कि हमारे लिये इतना कुछ रखा गया है । दरअसल शहरों के अन्दर सब कुछ किया जाता है ।

आज पन्द्रह २ साल से जो मुलाजिम permanent नहीं किये गये उन्हें permanent किया जाना चाहिये ।

फिर बिजली की lines खींची जाती हैं और सड़कों और नहरों की तरह बना कर फिर गवर्नमेंट रुपया लेती है और इस तरह बिजली से लोगों को फायदा पहुंच सकता है । लेकिन मैं कहूंगा कि बिजली की जितनी स्कीमें चल रही हैं वह सब अधूरी हैं यह बिजली तो केवल शहरों में रहने वाले ले सकते हैं । देहातों के अन्दर यह बिजली नहीं जा रही और इस लिये कारखाने नहीं लगाये जा सकते । पिछले चीफ मिनिस्टर साहिब ने यह लफ्ज कहे थे कि देहातों के अन्दर बिजली नहीं जायेगी मैं समझता हूं यूरोप और दूसरे देशों में अगर तरक्की हुई है तो वह बिजली से और बिजली को देहातों में पहुंचाने से । मैं समझता हूं कि 1911 के इनसानों के दिमाग में भी बिजली लगानी चाहिये ताकि वह जान सकें कि जब तक बिजली से देहात में तरक्की न होगी शहर कैसे तरक्की कर सकते हैं ।

फिर Income tax की बात है । मैं हैरान हूं कि जहां भी चले जाएं गवर्नमेंट कहती है कि यह Income-tax आमदन पर लगाया जाता है पर हम ने मालिया मुआफ कर दिया । वहां जरई टैक्स मुआफ नहीं किया । मैं समझता हूं कि गवर्नमेंट कैसे Income-tax लगा सकती है । जब पैदावार ही नहीं तो टैक्स किस पर और फिर मालिया मुआफ कैसा ?

एक अर्ज मैं यह करना चाहता हूं कि जब स्कूलों से टीचरों का तबादला किया जाये तो इस तरह से किया जाये कि बच्चों की पढ़ाई का नुकसान न हो और यह तबादले मार्च के महीने में किये जायें । और दूसरे अफसरों के अप्रैल में ताकि काम का हर्ज न हो ।

अब टी. ए. का सवाल है । जहां बड़े अफसरों को यह T. A. दिया जाता है वहां छोटे छोटे मुलाजिम महरूम रह जाते हैं । इस लिये छोटे मुलाजिमों को T.A. जल्द मिलना चाहिये क्योंकि उन के पास पैसे नहीं होते उन्हें T.A. advance दे देना चाहिये ।

आज एक नई चीज का जिक्र किया जा रहा है कि रिस्वत जोरों पर है । मैं समझता हूं कि 90 per cent Officers रिस्वत खोर हैं और हमारी गवर्नमेंट ने भी इस को माना है । (सरदार अच्छर सिंह छीना : किस ने कहा है) हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने भी कहा है और भी सब ने कहा है । मैं तो यह भी कहूंगा कि 6 महीनों के अन्दर अन्दर

[श्री केशो दास]

corruption खत्म हो जाये अगर हर वजीर के accounts की checking की जाए और उस के घर के खर्च को देखा जाये। (प्रशंसा विरोधी दल की ओर से) इस तरह वह रिश्वत न ले सकेंगे। नए वजीरों की भी checking हो। लाखों रुपया का गबन हो रहा है इस लिये शायद यह checking न करवाना चाहें।

आज बजट के अन्दर 48 लाख का घाटा दिखाया गया है लेकिन यह घाटा नहीं इस से 1 करोड़ 47 लाख का मुनाफा हो सकता है। अगर corruption दूर की जाय तो जो नहर के महकमें में खाया जाता है सड़कों के अन्दर खाया जा रहा है वह बचाया जाये। Community Projects में रुपया खूब उड़ाया जा रहा है। फिर जो Community Officers हैं वह ही अच्छे नहीं अगर यह निगरानी कर सकें तो इन Community Projects से रिश्वत खत्म हो सकती है।

फिर यहां Chandigarh के अन्दर २ प्रतिशत के करीब work charged मुलाजिम हैं। इस work charged को बाकी की establishment के साथ regular किया जाए ताकि इन में रिश्वत न हो।

फिर M.A. तक तालीम free होनी चाहिये ताकि हर आदमी education हासिल कर सके।

फिर law and order में यह कहा गया है कि बहुत अच्छा है। मैं समझता हूं कि स्टेट के लिये law and order बहुत जरूरी है लेकिन यह अमन कैसे कायम रखा जा सकता है। अगर अमृतसर में अमन कायम रखा गया तो यह चीफ मिनिस्टर से नहीं बल्कि पुलिस से रहा। अगर आज पुलिस और फौज के इन्तजाम से अमन रह सकता है तो यह law and order नहीं। law and order के लिये मुल्क के अन्दर सोचना पड़ता है नहीं तो 1947 के हालात रूनमा हो सकते हैं। फिर अमृतसर में गुरुद्वारे पर छापा मारा गया तो सरकार ने कह दिया कि हम ने कोई order नहीं दिया। मगर देखना यह है कि law and order टूटने न पाये। मुल्क की तरक्की के लिये law and order की जरूरत है।

फिर जो सरकार की C.I.D. है वह ऐसी है कि जब कोई report की जाती है तो वह लफ्ज ही काट देते हैं मुल्क की हिफाजत के लिये C.I.D. की बहुत जरूरत है। लेकिन हमारी C.I.D. बहुत कमजोर है।

फिर इस्तेमाल चल रहा है लोगों की तीन तीन गांव में जमीन है इस लिये इस्तेमाल करते हुए उन्हें दो गांव की जमीनों की कीमत दे दी जाए। ताकि मुख्बे बन्दी ठीक तरह से हो सके।

फिर भाकड़ा-नंगल में जो corrupt अफसर थे उन पर मुकदमे चलाने के लिये enquiry हुई मगर आज तक मुकदमे नहीं चलाये गये। इन मुकदमों के लिये जो जज मुकर्रर करने थे वह अभी तक तैनात नहीं किये गये। और जो enquiry की report थी 15 सफ़ों की वह अभी तक नहीं छपी गई।

ਅਕ ਮੂਦਾਨ ਕਾ ਵਿਥਯ ਹੈ। ਮੂਦਾਨ ਅਚਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੂਦਾਨ ਕੇਵਲ ਜ਼ਮੀਨੀਂ ਪਰ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮੂਦਾਨ ਸਕੂਲੀਂ, ਹਸਪਤਾਲੀਂ ਆਰ technical ਟਾਲੀਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੀਂ ਦਿਯਾ ਜਾਯੇ। [2 ਏਕੜ ਕੇ ਲਿਯੇ ਜਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੀ ਜਾਯੇ ਇਸ ਸੇ ਕੀਓਂ ਫਾਯਦਾ ਨਹੀਂ। ਹੁਝਾਰਪੁਰ ਕੇ ਜ਼ਿਲੇ ਸੇਂ ਏਕ ਏਕ ਦੋ ਦੋ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਬੰਜਰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਏਸੇ ਮੂਦਾਨ ਕਾ ਕਯਾ ਲਾਮ ਹੀ ਸਕਤਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹੂੰ ਕਿ Agriculture Inspector ਸੁਕਰੰਰ ਹੀਨਾ ਚਾਹਿਯੇ ਆਰ ਕਹ ਜ਼ਮੀਨ ਕੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖੇ।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ (ਜਗਰਾਓਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸਾਡੇ ਮੁਹਤਰਿਮ ਫਿਨਾਂਸ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਹਿਮ ਬਜਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਸਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਬਜਟ ਇਸ ਲਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਬਜਟ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਪਲਾਨ ਤਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਬਜਟ ਦੀ ਇਹ ਵੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਡਿਫਿਸਟ ਬਜਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਮਿਰਾਕੁਲਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਹ ਆਖਰ ਵਿਚ ਸਰਪਲਸ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਿਕ ਪੈਟਰਨ ਆਫ ਸੁਸਾਇਟੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਮੋਟੇ ਕੰਧਿਆਂ ਤੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਹਿਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ।

ਬਜਟ ਵਿਚ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰੇ ਮੁਸਾਫਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇ ਗਏ। ਪੇਸ਼ਜਰ ਟੈਕਸ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਨਮਾ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਤਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ 6 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਉਪਰ ਪ੍ਰੋਵੀਜ਼ਨਲ ਟੈਕਸ ਲਗਾਣ ਵਿਚ ਰੀਲੀਫ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾ ਕੇ ਜਾਂ ਆਮਦਨੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਨਾਲੇ 30 ਕਰੋੜ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ 47 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲਗਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਰਾ ਖਰਚ ਮੀਟ ਹੋ ਸਕੇ।

ਫਿਰ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸੁਪਰ ਸਟਰਕਚਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨੀਂਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਜਿਹੜੀ foundation ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਕਿਤੇ ਇਆਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖ ਲਵੋ। ਰਿਕਸ਼ਾ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਲਵੋ।

5 P. M.

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ]

ਮੈਨੂੰ ਕਲ ਰਿਕਸ਼ਾ ਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਕ ਰਿਕਸ਼ਾ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਸਦੀ ਹਾਲਤ ਇਨ੍ਹੀ ਮੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਪਾਣੀ ਹੋਈ ਕਮੀਜ਼ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਧੋਤੀ ਸੀ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਉਸਦਾ ਅਧਾ ਬਦਨ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਧਾ ਬਦਨ ਨਗਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲ ਅਜ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ standard of living ਬੜਾ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ standard of living ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ common man ਦਾ ਵੇਖੋ। standard of living ਦਾ ਪਤਾ ਅਮੀਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਤੁਸੀਂ common man ਵਲ ਵੇਖੋ ਪਿੰਡਾਂ ਵਲ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਲੋਕੀਂ ਕਰੜੇ ਦੇ ਬਲੇ ਦਬੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੇਲੇ ਖਾਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਰ ਢਕਣ ਲਈ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਬੜਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਰੁਪੇਇਆ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਬੜੇ plan ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਰੌੜਾਂ ਅਤੇ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪੇਏ ਖਰਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਰੁਪੇਏ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹੀ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਪੇਇਆ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵਡੇ ਵਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਕਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ official ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਲੋਂ ਹੋਈਆਂ ਦੋ ਤਿਨ speeches ਨੂੰ ਛਡਕੇ ਜੇਕਰ ਬਾਕੀ ਸਜਣਾਂ ਦੀਆਂ speeches ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ speech ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਥੋੜੇ ਜਿਨੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ opposition benches ਦੀ ਵਲੋਂ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ opposition benches ਦੀ speeches ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ speeches ਦੇ ਵਿਚ ਭਰਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ corruption ਦਾ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਹੈ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਅਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਰੀ ਹੈ। paper ਦੇ ਉਤੇ ਜੇਕਰ ਸਕੀਮਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਹੀਆਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ corruption ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਟਾਣ ਲਈ ਬੜੀ ਨੱਠ ਦੇੜ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ Anti-Corruption Committee ਬਣਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਹਟਾ ਕਿ ਹੁਣ ਇਕ ਨਵਾਂ ਵਖਰਾ department ਹੀ ਖੋਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ Anti-Corruption Department ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬੜੇ section ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਤ ਅਠ section ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਮਸਲਨ Intelligence Section, Prosecution Section, Detection Section, Investigation Section, Flying Squad ਵਗੇਰਾ ਸਭ sections ਹਨ। ਇਨ੍ਹੇ sections ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਇਨ੍ਹੇ ਬੜੇ department ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋਇਆਂ ਵੀ government benches

ਦੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ corruption ਘਟੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੋਰ ਅਗੇ ਤੋਂ ਅਗੇ ਵਧਦੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ opposition ਵਾਲੇ ਅਤੇ government benches ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਰਿਸ਼ਵਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਬੂਤ ਲੈਣ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਦੀ ਹੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਫੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਇਕ ਭਾਈ ਚਾਰੇ ਦਾ ਔਡਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਬਡੇ ੨ ਅਫਸਰਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਆਦਮੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਉਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਲਭ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਿਤੇ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਚਲੀ services ਵੀ demoralise ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ corruption ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਰਮ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਉਥੇ ਹੀ ਗਰਮ ਨਹੀਂ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਹੀ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ corruption ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ department ਦੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੀ corruption ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕੁਝ ਅਮਲੀ ਕਦਮ ਉਠਾਓ।

ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾ ਕੇ village administrative unit ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨਸਾਫ ਸਸਤਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਿਸ਼ਵਤ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵਧ ਗਈ ਹੈ, ਝਗੜੇ ਫਸਾਦ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀ development ਕਰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ neglect ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ basis ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ dissatisfaction ਵਧਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਝਗੜੇ ਫਸਾਦ ਵਧਾ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ administration ਨੂੰ decentralise ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਮ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉੱਤੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਨਸਾਫ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ executive ਨੂੰ judiciary ਤੋਂ ਅਲਗ ਕਰੋ। ਕਈ ਦਫਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਬਲਕਿ ਇਹ ਹੁਣ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਵੇਂ executive ਅਤੇ judiciary ਦੇ ਇਖਤਿਆਰ ਦਿੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਬ ਕਾਇਮ ਰਖਨ।

ਮੈਂ political sufferers ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ political sufferers ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਲਖ ਰੁਪਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਅੱਠ ਲਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ fixed date ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ sufferers ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਉਸ date ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ consider ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ political sufferers ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ date ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ]

ਹੈ। ਇਹ political sufferers ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ National Government ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ date ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਸਜਣ ਦਾ case ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ personally ਪਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਦੀ ਅਜ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਰੋਟੀ ਕਪੜੇ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਰਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ ਤਕ ਕੋਈ relief ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ political sufferers ਨੂੰ claims ਕਰਨ ਲਈ time bar ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ date ਨੂੰ extend ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਕਿ ਜਿਹੜੇ claim ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਉਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ relief ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਣ।

Health ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਥੇ ਬੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Medical Colleges ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ dispensaries ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੜੇ ੨ ਅੱਛੇ ੨ ਡਾਕਟਰ ਰਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਥੇ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ। ਉਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਅਜਿਹੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਮਿਲ ਸਕੇ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹਸਪਤਾਲ ਨਹੀਂ ਬੁਰਫ਼ਖਾਨੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ dispensaries ਹਨ ਪਰ ਉਥੇ medicine ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਪਿਲਾ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ medicine ਹੈ ਉਥੇ ਡਾਕਟਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਡਾਕਟਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਕੋਈ medicine ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਇਹ ਹੈ health ਦੀ development ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਮੈਂ education ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ education ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ 1st Five-Year Plan ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ plan ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ draft ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੁਲ 7 % ਰੁਪਏ ਦੀ education ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ 7 % ਰੁਪਿਆ education ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ education ਨੂੰ neglect ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। Education ਹੀ ਇਕ ਐਸਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਉਚਾ ਚੁਕ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਕਪੜਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ education ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਦਿਉ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ education ਚੰਗੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਕਪੜਾ ਖੁਦ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

education ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਮੋਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ socialistic pattern of society ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ education ਦਿਓ। ਫੇਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ electricity ਬਹੁਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ revolutionary change ਲਿਆ ਦੇਵੇਗੀ ਪਰ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ revolutionary change ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਓ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ electricity ਬੜੀ ਆਹਿਸਤਾ ਆਹਿਸਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਂਦੀ change ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਮੈਂ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਹਲਵਾਗਾ Aerodrome ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਜਗਰਾਓਂ ਅਤੇ ਰਾਏ ਕੋਟ ਵਾਲੀ line ਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਪਾਸਿਓਂ ਹਲਵਾਗਾ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਜਾਣੀ ਸੀ ਉਧਰ ਨਹੀਂ ਪੁਜੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਹਲਵਾਗਾ aerodrome ਜੈਸੀ ਜਗਾਹ ਨੂੰ electricity ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਕਿਥੇ expect ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ revolutionary change ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਿਚ revolutionary change ਲਿਆਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ education ਵਲ ਵੀ impetus ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ university ਲਈ ਇਕ healthy feature ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ university ਨੂੰ ਅਗਲੇ plan ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਲਖ ਰੁਪੈਇਆ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ disrupted educational institutions ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਲਖ ਰੁਪੈਇਆ ਮਿਲੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ primary education ਅਜੇ ਤਕ compulsory ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ compulsory ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਣ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਢੂੰਢੇ ਗਏ ਹਨ। Multi-purpose schools ਦਾ ਵੀ ਢਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਚੰਗਾ ਹੀ feature ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ system of education ਨੂੰ change ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ teachers ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ standard ਬਹੁਤ low ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ education ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ standard ਵੀ ਚੰਗਾ ਕਰੋ। ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਅਤੇ colleges ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ schools ਅਤੇ colleges ਦੇ ਵਿਚ Government ਦੇ ਕਿੱਨੇ ਹਨ ਅਤੇ private ਕਿੱਨੇ ਹਨ। Government ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿੰਨਾ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਅਤੇ private enterprise ਕਿੰਨਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ Government ਅਤੇ private ਰੁਪੈਇਆ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ outcome ਦੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਕ opposite ਚੀਜ਼ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ Government ਰੁਪੈਇਆ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ outcome ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ private ਰੁਪੈਇਆ ਛੋੜਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ outcome ਬਹੁਤ ਵਧ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪੈਇਆ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ outcome ਨਿਕਲੇ।

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ Scheduled Castes ਤੇ backward classes ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਸੇ Scheduled Castes ਦੇ ਲੋਕ ਚੀਖ ਪੁਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ interests safe ਨਹੀਂ ਉਧਰ backward classes ਦੇ ਲੋਕ ਉਠ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਨੂੰ neglect ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ constituency ਨੂੰ neglect ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ interests ਵੀ safe ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਸਾਲ 1955-56 ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ 23.34 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਸੀ ਹੁਣ 32.24 ਲੱਖ ਹੈ ਤੇ Second Five Year Plan ਵਿਚ 1,53,00,000 ਰੁਪਏ ਦਾ provision ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਵੀ cry ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ provision ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ satisfied feel ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਇਸ ਬਜਟ ਤਕਰੀਰ ਵਿਚ co-operation ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਰ ਨਹੀਂ ਕਿ co-operative system ਇਕ ਇਹੋ ਜਿਹਾ system ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਉਨਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇ ਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ out-look ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ individualistic out-look ਹੈ। Co-operative societies ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, consolidation ਤੇ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ co-operative basis ਤੇ agriculture ਨੂੰ mechanized ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ landlords ਨੇ tractors ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਪਰ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਸਤੇ improved agricultural implements ਨਹੀਂ। ਜਦ ਤਕ ਸਾਰਾ ਖੇਤੀ ਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ co-operative basis ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਉਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ agriculture ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕਾਂਗੇ। Co-operation ਲਈ 11,77,000 ਰੁਪਿਆ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ 2.5 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ Second Five Year Plan ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੇਕਰ ਅਮਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। Let us hope for the better। ਜੇ ਰੁਪਏ ਦਾ right ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ Government Benches ਦਾ ਤਅਲੁੱਕ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ administration ਵਿਚ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਵਲੋਂ ਮਦਾਖਲਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ interference ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ mental outlook ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਕੋਮ ਤ ਮੁਲਕ ਦੇ ਲੋਕ ਸੱਚੇ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨਹੀਂ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ। ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ Central Government ਕੋਲੋਂ ਉਨਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਕਰੜਾ ਅਸੀਂ ਮੰਡਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਫੰਦਾਂ ਤੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਏ ਨੂੰ lavishly ਤੇ heartlessly ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਲ ਤੋਂ

ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ agriculture ਨੂੰ impetus ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ agriculture ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ Seeds Farms ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ। Seeds Testing Laboratory ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ establish ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਬੜੀਆਂ ਮੋਹਣੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਵੇਖੀਏ ਕਿ ਆਇਆ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦਾ status ਉੱਚਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਤੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪਿੜ ਪੱਲੇ ਰੁਬ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਫਿਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ consolidation ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਬੜਾ ਚਰਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ Second Five Year Plan ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਨਜ਼ਰ ਆਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ consolidation ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਥੇ consolidation ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਥੇ 80 ਕਰਮਾਂ ਤਕ ਜ਼ਮੀਨ landowners ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਔਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਛੱਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਾਕੀ ਦੀ ਔਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ consolidation ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। Consolidation ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਥੱਟ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਂ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਰਸਤੇ ਬਣਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ੬ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਸੜਕ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮਗਰੋਂ 4 ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ consolidation ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੜਕ 6 ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਆਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ mental outlook ਬਦਲਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਈ ਆਦਮੀ communalists of the first order ਹਨ। ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਕਿਸੇ principle ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਖਿਲਾਫ demonstration ਕਰਨੀ ਬੰਦ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ Central Government ਵਲੋਂ offer ਅਈ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰ ਹੇਠ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ international ਹਾਲਾਤ ਕੀ ਹਨ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ border ਦੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸ offer ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਆਪਣੀ co-operation ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਵਯਕਤੀ ਇਸ ਮਿਲ ਵਰਤਨ ਦੀ offer ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੈਣ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਡੇ ਮੰਦੇ ਭਾਗ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਿਤ੍ਰ ਜਿਹੜੇ Government Benches ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ communalism ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਵੀਰ ਇਕਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਇਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ communalism ਇਸ ਪ੍ਰਤ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਰਾਏ ਰਥੂਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਸਿਰਾਜ) : अध्यक्ष महोदय ! यह जो बजट आज यहां discuss हो रहा है इसमें कोई शक नहीं कि यह उन सालों की एक picture है जब से यह हाऊस आलमसे वजूद में आया है।

[राए रघुबीर सिंह]

(At this stage the Deputy Speaker occupied the Chair.)

मैं माननीय वित्त मंत्री को यह बजट पेश करने पर मुबारकबाद देता हूँ। मैं इस के साथ पूरे तौर पर सहमत हूँ। मैं ने देखा है कि इस साल के बजट का रुख किस तरफ है। जिधर इस का रुख रहा है मुझे उस का अच्छी तरह से अनुभव है। मेरी constituency के लोगों को अच्छी तरह से मालूम है कि इस का रुख उन अलाकों की तरफ रहा है जो **under-developed** हैं। मैं जानता हूँ कि हमारी पंजाब सरकार ने प्रान्त में अनाज और रुई का उत्पादन बढ़ाया है। इस उत्पादन के बढ़ने से यहां की जनता का **standard of living** ऊंचा होना लाजमी था। मगर पिछड़े हुए अलाकों की ओर देख कर यह तसल्ली की जा सकती है कि इन का भी **standard** ऊंचा हुआ है।

डिप्टी स्पीकर साहिब, वहां पर तो यह देखा जाये कि आजादी के आने से पहले लोगों की क्या आवाज थी और अब क्या आवाज है। मुझे बहुत हैरानी होती है, कहने को शब्द नहीं मिलते हैं कि वहां पर लोग यह महसूस करते हैं कि आजादी आने के बाद हमारी तरफ वह तवज्जुह नहीं दी गई जिस की बड़ी आशा थी। यह उन पिछड़े हुए लोगों की आवाज है। यह आवाज ऐसी है जो यहां तक नहीं पहुंचती। इस की वजह यह है कि इस आवाज के यहां पहुंचने के जराए ही नहीं हैं, सड़कें ही नहीं हैं। **Minister** साहिब वहां जाते जाते घबराते हैं। सड़कें कम, रास्ते टूटे फूटे, पहाड़ी इलाके, उस पर बारिश आंधी और तूफान! इन कारणों से वहां पहुंचना कोई आसान बात नहीं है। अध्यक्ष महोदय, मैं आप के द्वारा अपने मंत्रीमंडल से यह प्रार्थना करना चाहता हूँ कि अपना रुख उस इलाके की तरफ भी करें। उन जंगलात में रहने वाले लोग इस बात की आशा करते हैं अपनी सरकार से, कि जब वे लोग अपने देश को जंगलात की दौलत का गौरव दे रहे हैं तो उन की तरफ भी सरकार का ध्यान जाना चाहिये। खर्च के **Heads** को देखने से मालूम होता है कि आमदनी का बजट 81,84 हजार का है और खर्चा 74 लाख के करीब है। बड़ी खुशी की बात है कि जंगलात को **develop** करने के लिये इस वर्ष में 34 लाख के करीब रुपया **Development Schemes** पर खर्च किया जा रहा है। इस स्कीम के तहत जो इलाका **develop** किया जा रहा है उस में यह पाया जाता है कि जो **mountainous areas** हैं उन में तो केवल 2 लाख, 20 हजार रुपया खर्च हो रहा है और बाकी का रुपया **sub-mountainous areas** में खर्च हो रहा है। और फिर यह जो 2 लाख, 20 हजार रुपया **mountainous areas** में खर्च हो रहा है वहां के लोग समझते हैं कि हम पर मुसीबत डाली जा रही है। वह मुसीबत यह है कि गांव के साथ वाले रास्ते बन्द किये जा रहे हैं। उन का कदीमी रिवाज है कि वे लोग अपने गांव के नजदीक जंगलों में मवेशी चराते हैं। वहां से घास और घर के लिये लकड़ी फराहम करते हैं। यह तो हो नहीं सकता कि वे लोग 5, 5 और 10, 10 मील सफर करके गांव से दूर वहां पर जाएं जहां की यह चीजें अफरात में मिलती हैं। वे लोग घरों के नजदीक से ही यह चीजें हासिल करते हैं लेकिन अब इन **Development Schemes** के मातहत जो 2 लाख, 20 हजार रुपया खर्च किया जा रहा है। तो वे लोग एक मुसीबत महसूस करते हैं क्योंकि उन के सब रास्ते बन्द किये जा

रहे हैं। मेरा मतलब यह नहीं है कि यह रुपया खर्च न किया जाये और development न की जाए। Development बहुत जरूरी है। क्योंकि वहां पर लोगों की मौजूदा आबादी ही नहीं रहेगी, बल्कि आगे आने वाली नस्लों ने भी वहां पर रहना है। मैं मानता हूं कि इस देश की दौलत के साथ यहां के रहने वाले लोगों की जिन्दगी भी है। इतना जरूर ख्याल आता है कि mountainous और sub-mountainous areas से जो आमदनी हो रही है उस में मेरा अन्दाजा यह है कि 51 लाख में से 47 लाख, 51 हजार—लगभग 47 लाख रुपया revenue का आ रहा है। लेकिन जब खर्च किया जाता है तो मैं बताता हूं कि वहां क्यों इतने ज्यादा खर्च की जरूरत है। यह बात मैं वसूक से कह सकता हूं कि वहां के लोग timber यानी इमारती लकड़ी के लिये तड़प रहे हैं। लेकिन उन्हें इमारती लकड़ी नहीं मिल रही। आप यह बात छोड़ दीजिये कि कसूर किस का है। अंग्रेजी जमाना में यह practice रही कि जो देहाती जंगलात थे, जमींदारों के बरतन थे उन में one way traffic रहा। उन की regeneration नहीं हुई। विदेशी सरकार ने इस ओर ध्यान ही नहीं दिया। लेकिन अब तो अपनी सरकार है इस लिये मैं आप के द्वारा उन तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि Development Schemes की रकम को और बढ़ाएं। अगर वहां के लोगों की timber की मांग को 10 या बीस साल में पूरा नहीं किया जा सकता तो 50 सालों में तो उन की इस मांग को पूरा किया जा सकेगा। इन जंगलात को develop किया जाये जिस से कि मौजूदा लोगों को भी फायदा पहुंचे और आने वाली नस्लें भी फायदा उठा सकें। जब 47 लाख का Revenue इन mountainous और sub-mountainous areas से होता है तो क्या वहां के लोगों का standard of living ऊंचा करने के लिये सारे के सारे बजट की तबज्जुह उधर नहीं होनी चाहिये? लेकिन नहीं है। यह बड़े शोक की बात है। यही कारण है कि वहां के लोग बरमिला कहने के लिये तैयार हैं कि यह आजादी हमारे लिये नहीं आई है। यह बड़ी शर्म की बात है सारे देश के लिये। मेरा मतलब यह है कि अगर वहां के लोगों का standard of living ऊंचा करना है तो सब से लाजमी चीज यह है कि सड़कों की development की जाए। जब तक उस इलाके में आसानी से आया न जायेगा, जाया न जायेगा तब तक वहां की development नहीं हो सकती। उस इलाके में दौलत इतनी भरी पड़ी है कि जहां पर साल में दस, दस महीने बर्फ पड़ी रहती है वहां Minor Produce Forest की है। उस से लोग फायदा उठाते हैं। पिछले साल के बजट में मैंने देखा है कि एक सड़क Lepah से Maraur तक की provision थी। लेकिन उसे मुकम्मल नहीं किया गया वह एक foot path ही है। 1½ या 2 foot के लगभग चौड़ाई होगी। मैं मानता हूं कि सहकमा जंगलात एक व्यापारी सहकमा है, वह हमेशा अपने मुफाद को देखता है और सड़कें बनाता है। लेकिन क्या हर्ज था कि अगर उस रास्ते को बड़ा बना कर मुकम्मल कर दिया जाता और उस को destination तक पहुंचा दिया जाता। शायद उन्होंने बच्चत दिखा दी होगी। उन्होंने सोचा होगा कि आठ, दस हजार रुपया न खर्च करो। वहां पर Working Plan दो, तीन साल तक नहीं होगी। लेकिन उन्होंने यह ख्याल नहीं किया कि वहां के पहाड़ी लोग Forests की Minor Produce—गूगल, पवीस और निहानी वगैरा को कितनी कठिनाई से इकट्ठा करते हैं। और पहाड़ी

[राए रघुवीर सिंह]

रास्ते न होने के कारण उठा कर नहीं ला सकते। बल्कि उठा कर आगे से आगे फेंकते जाते हैं और दूसरे रास्ते से पहुंचाते हैं। फिर दूसरे रास्ते से आगे पहुंचाते हैं। क्या हर्ज या अगर उस सड़क को complete कर दिया जाता? जहां एक वर्ष में 73 लाख रुपया खर्च किया जा रहा है वहां आठ, दस हजार रुपये से क्या फर्क पड़ जाना था। वह पहाड़ के पिछड़े हुए लोग हैं, उन की मदद होनी चाहिये। वे लोग बड़े हिम्मती हैं और अपना हाथ आप की तरफ बढ़ाते हैं उन को सहारा दीजिये। वहां पर plan की कोई exploitation नहीं होती है। (घंटी बजती है) मैं ने बातें बहुत कहनी हैं। मैं ने पहली दफा time मांगा है। मुझे बोल लेने दीजिये।

उपाध्यक्ष महोदय : आप argument repeat न करें (Please do not repeat the argument.)

राए रघुवीर सिंह : मैं argument repeat नहीं करूंगा। जो बात मैं कहूंगा वह हाऊस में किसी hon. Member ने नहीं कही होगी।

Rural funds की बाबत में अर्ज करता हूं कि पिछले साल से पंचायतों के हवाले कर देने का फैसला किया गया था। लेकिन अभी तक hand over नहीं हुआ। इस में कई तरह की delay हो रही है—कई तरह के technical नुकायस हैं। मिसाल के तौर पर notification का न होना, rules वगैरा का मुकम्मल न किया जाना। कोठी फंड, तरीनी टैक्स वगैरा के मुतअल्लिक यह पास किया जाता है कि पंचायतों के हवाले किया जाये मगर बड़े अफसोस की बात है कि तरह तरह की ढील ढाल करके आगे से आगे वक्त निकाला जा रहा है। मैं समझ नहीं सका कि यह क्या मजाक है। मेरी राए में इस तरह से इस House की power को ही ^मक़्लिब किया जा रहा है। पंचायतघरों और स्कूलों वगैरा के लिये कितनी दिक्कतें हैं इस का अंदाजा वहां के हालात के मद्देनजर सही तौर पर लगाया जा सकता है हालांकि स्कूलों और ऐसी दूसरी चीजों की जरूरत लोगों के, जनता के भले के लिये होती हैं। District authorities को सौ रुपये मालिये के देने का भी इस्तिहार नहीं। उस के लिये बहुत लम्बा चौड़ा red-tape का सिलसिला है—D. F. O., C. C. F. और Secretariat तक कागजात भेजने पड़ते हैं। लेकिन फिर भी कई दफे मंजूरी नहीं मिलती। मैं आप को एक छोटी सी मिसाल देता हूं। हमारे हां Community Project Block खुला है। वहां पर एक इलाके में लोगों से चंदा लेकर एक हाई स्कूल खोला जा रहा है। वहां लोगों ने 12,000 रुपया इकट्ठा किया है। यह रुपया उन लोगों ने दिया है जिन से कभी मिलने की उम्मीद ही नहीं हो सकती थी—जिन्हें रोटी और नमक हासिल करना ही एक मुसीबत है। लेकिन उन्होंने दिया इस की जरूरत समझकर। पर, स्पीकर साहिब, उस स्कूल को मुकम्मल करने के लिये लकड़ी की problem भी ऐसी बनी हुई है कि जैसे आसमान का तारा हो जिसे कैसे नीचे लाया जाये।

अब मैं Medical को लेता हूं। यह एक ऐसी demand है जो discussion में नहीं आ रही। देहाती इलाकों में और खास कर पहाड़ी इलाकों में जो कि district या तहसील headquarters से बहुत दूर हैं, वहां पर जो हस्पताल हैं

उन की यह हालत है कि वहां पर doctors नहीं। मुद्दत से वहां पर कोई doctors नहीं। यह ठीक है कि महकमा ने इस तरफ अपनी तौर पर काफी कोशिश की, अखबारात में इश्तिहार दिये, मगर मुश्किल यह है कि डाक्टर सामने नहीं आते। क्यों? इस लिये कि वहां कोई जाना नहीं चाहता। क्योंकि वहां पर उन्हें private practice नहीं मिलेगी लोगों के परोपकार में ही सारा वक्त चला जायेगा। तो फिर यह समस्या कैसे हल हो? इस के लिये मैं कुछ suggestions देना चाहता हूँ। यह जरूरी है कि अगर हमें rural areas में जो dispensaries हैं उन के लिये डाक्टरों को खींचना है तो उन के grades को बढ़ाना पड़ेगा। यह कोई ऐसा सवाल नहीं जिस से बजट पर कोई बहुत बड़ा बोझ पड़ता हो। तीन सालों से rural areas के हस्पतालों के लिये डाक्टरों की vacancies को पुरा करने के लिये advertisements चली आ रही हैं। मुस्तलिफ़ अखबारों के जरिये यह advertisements की जा रही हैं। लेकिन कोई आदमी आगे नहीं आया। फ़र्ज कीजिये कि पहले ही साल उन पर काम करने के लिये आदमी आ जाते तो normally वह अब तक तीन तीन increments gain कर गये होते। मैं नहीं चाहता कि बजट पर कोई नाजाइज बोझ डाला जाए। लेकिन मेरा सुझाव है कि उन लोगों को अगर तीन तीन advance increments देकर employ किया जाए तो मेरा ख्याल है कि इस तरह increased pay पर rural dispensaries के लिये डाक्टर मिल सकेंगे और देहाती लोगों की मुश्किलात काफी हद तक दूर हो जायेंगी। (घंटी)

P.W.D. एक बहुत लम्बा चौड़ा महकमा है। इस पर बहुत कुछ कहा जा सकता है। इतना तो मेरे पास वक्त नहीं क्योंकि घंटी भी बज रही है लेकिन इतना जरूर कहना चाहता हूँ कि इस महकमा में corruption का बहुत जोर है। ऐसे वातावरण में फंसा हुआ इन्सान भूल भी जाता है चाहे उस के इरादे कितने ही नेक हों। मैं यह नहीं कहता कि सभी बुरे हैं। अच्छे भी हैं। लेकिन मैं यह चाहता हूँ कि हमें ऐसे rules बनाने चाहियें जिन से यह corruption का सिलसिला कम होते होते खत्म हो जाये। इस के लिये मेरी एक दो suggestions हैं। पहली suggestion तो यह है कि S. D. O. के rank तक सभी छोटे बड़े engineers की service 'All-India Service' की होनी चाहिये। इस के अलावा Contract और Co-operative Societies के जरिये जो काम हो वह अच्छे standard का होना चाहिये—जो उन की निहायत बुरी हालत है और वह कामयाब साबत नहीं हो रही। फिर भी जो ठेकेदार और Co-operative Societies के द्वारा P. W. D. का काम होता है उस के मुतअल्लिक यह confidence होना चाहिये कि जो पैमायश का काम होता है वह सही है। Co-operative Department को चाहिये कि Engineers नहीं तो Overseer जरूर इस मकसद के लिये रखे ताकि महकमा को पता लग सके कि जो पैमाइश हो रही है वह ठीक है या नहीं। जब तक palm greasing न हो पैमायश में गड़बड़ की जाती है। अगर थोड़ी सी भी मुट्ठी गरम हो जाये तो 10,000 cubic feet earthwork का बीस हजार भी बन सकता है। ऐसी हालत में जहां बड़ी लम्बी २ सड़के बनती हो वहां अगर दो cubic feet भी बढ़ाई या कम की जाये तो हजारों रुपयों का फर्क पड़ जाता है। वह एक ऐसी

[राए रघुबीर सिंह]

भारी corruption है जिस को नहीं रोका जा रहा और जिसे रोकने की निहायत जरूरत है। इस के लिये मैं यह suggestion देना चाहता हूँ कि Chief Engineer के अलावा एक non-technical Secretary भी होना चाहिये जहाँ पर P. W. D. के तमाम Officers का रिकार्ड होना चाहिये। उस के पास जो inefficient और corrupt officers हैं उन का पूरा record होना चाहिये। Confidential reports में अगर किसी अफसर के खिलाफ कोई खराब remarks हों तो उस की उसे पूरी इत्तलाह नहीं देनी चाहिये। उसे सिर्फ़ यही बताया जाना चाहिये कि तुम्हारी कारगुजारी अच्छी नहीं। इस से यह होगा कि उन पर एक भूत सवार रहेगा कि जो कुछ हम कर रहे हैं उसे ऊपर से देखा जा रहा है। इस लिये वह अपने आप को बेहतर बनाने की कोशिश करेंगे। इस लिये जरूरी है कि P.W.D. के अलावा मौके पर checking करने के लिये और कोई agency भी मुकर्रर करनी चाहिये।

श्री समर सिंह (धरौंडा) : माननीय उपाध्यक्ष महोदय, दूसरे सालों की तरह इस साल का बजट भी हमारे सामने आया है। फ़र्क सिर्फ़ इतना है कि इस में पिछले सालों के काम का review कर के आने वाले साल के लिये हर महकमा में कुछ रकम बढ़ा दी गई है और काम की रफ़्तार को तेज़ करने के लिये दिखाया गया है। रिवाज ऐसा पड़ा हुआ है उसी के मुताबिक़ मੈम्बर साबिहबान ने भी कुछ उन को मुबारकबाद दी और जो बजट में कमियाँ उन्हें दिखाई दीं वह बतलाईं। मैं कई सालों से देख रहा हूँ कि बजट तैयार करने का वही पुराना तरीका चला आ रहा है। उस में कोई originality, कोई मौलिकता दिखाई नहीं पड़ती, बस उन्हीं पुरानी लाईनों को repeat करते चले जा रहे हैं। पिछले साल हमें हिदायत पहुंची और ग़ालबन वह Centre की तरफ से थी कि जो भी स्कीमें बनाई जाएं वह नीचे से ज़िले, तहसील व constituency से आनी चाहियें। पिछले साल नीचे के level से स्कीमें मंगवाई भी गईं लेकिन मुझे तो उन स्कीमों का असर इस बजट पर दिखाई नहीं दिया। जो यहां पर speeches होती हैं उन का भी कोई असर नहीं होता। बजट बनाने वालों का अपना तरीका है और यहां पर बोलने वालों का अपना तरीका है। मੈम्बरस तो आए साल अपने विचार प्रकट करके चले जाते हैं पर बजट में उन का कोई असर नहीं होता।

■ जितनी तारीफ़ की गई है, यह ठीक है कि बजट में रुपया भी बढ़ गया है और काम भी। यह ठीक है कि हर department का काम बढ़ रहा है और खासी तेज़ी से बढ़ रहा है। लेकिन इस के बावजूद लोगों में इतनी बेचैनी क्यों है? इस का कारण यह है कि बजट में जो रुपया खर्च होता है वह decentralisation को सामने रख कर नहीं होता। उस को खर्च करने का वही पुराना तरीका है। खास खास इलाकों में या शहरों के आस पास खर्च होता है और अगर मैं करनाल का नाम भी लूँ जो कि मेरा अपना ज़िला है, वहां भी G. T. Road के आस पास पांच छः मील के area में तो आप खूब तरक्की की स्कीमें देखेंगे—Community Projects, tube-wells, electricity कारखाने, सड़कें बगैरा आप को देखने में आयेंगी—वह बहुत शानदार है। लेकिन अगर आप ज़रा दूर देहातों में चले जायें तो वही पुराना नक़शा आप को देखने को मिलेगा। मैं

एक ऐसे इलाके को represent करता हूं जो कि शहर से बहुत दूर है, घरौंडा—proper बेशक G. T. Road पर एक बस्ती है लेकिन मेरी constituency काफी दूर देहातों तक फैली हुई है। जहां कोई नया काम तरक्की का नहीं हुआ। मिसाल के तौर पर आप हमारे गांव की ओर देखें तो आप को कोई बेहतरी नहीं दिखाई देगी। बल्कि पहले से ज्यादा बुरा हाल है जनता को पहले से और भी ज्यादा तकलीफ है। कारण यह कि कोई नया कदम तरक्की की तरफ नहीं उठाया गया। न कोई सड़क है और न बिजली, न हस्पताल न ट्रेनिंग क्लास, न वेटेरिनरी न कृषि सेंटर पांच मील के अन्दर इन में से कुछ भी नहीं है। सारी लम्बी चौड़ी constituency में इत्तफाक से एक सड़क बन रही है और वह भी रेलवे लायन के साथ साथ इस में रेलवे वालों की मेहरबानी समझिये जो रास्ता दिखा दिया। उस से गांव वालों को कोई खास नया फायदा नहीं हुआ। मेरी constituency के गांव 40 या पैंतालीस मील दूर तक फैले हुए हैं। लगभग सभी गांव की यह हालत है। साधारण गांव को छोड़िये। मेरी constituency के दो थानों में से बड़ा थाना उरलाना है। उस गांव में एक Police Station जरूरी है जिस में 56 गांव हैं। उस गांव या पुलिस स्टेशन तक कोई अच्छी सड़क नहीं जाती, न कोई telephone का प्रबन्ध है और न बिजली वहां पहुंचाई गई है। आस पास न कोई चिकित्साला है और न कोई सरकारी dispensary या veterinary हस्पताल है। इन दस सालों में वहां अभी तक कुछ भी नहीं किया गया है। हां, वहां एक पुरानी नहर है और वह भी सैंकड़ों साल पुरानी है आगे के बहुत सारे गांवों को जिस से पानी मिलता है इस से मेरे हलके के बहुत से गांवों को नुकसान है फायदा कुछ कम है क्योंकि उस के दोनों तरफ दो दो तीन तीन मील तक water logging हो जाने की वजह से ज़मीन खराब हो गई है और उन लोगों को इस बजट से किसी किस्म का relief या फायदा नहीं होने वाला है। बल्कि उस नहर की वजह से उन की ज़मीनों में water-logging हो जाने से बहुत नुकसान पहुंच रहा है। “करेला और नीम चढ़ा” वाली कहावत है उन लोगों के साथ बुरी बीत रही है। ज़मीन उन की दिन पर दिन खराब होती जा रही है लेकिन उन पर taxes का बोझ बढ़ता चला जा रहा है। कई साल हुए आबियाने का rate डेढ़ गुणा बढ़ा दिया गया था फिर मालियाने पर surcharge लगा दिया गया था। Local rates भी पहले से कई गुना बढ़ा दिये गये हैं और अब इस बजट के साथ उन लोगों पर जिन के पास कुछ ज्यादा ज़मीनें हैं एक और agricultural tax का बोझ डाला जा रहा है। चाहिये तो यह था कि जिन की ज़मीनें खराब हो गई हैं उन का मालियाना भी छोड़ दिया जाता जैसा कि आशा थी। इस नये tax को income-tax का नाम दिया गया है। जो गलत है! आमदनी की बजाए मालियाने पर टैक्स बढ़ाए जा रहे हैं जब मालियाने पर surcharge लगाया गया था तो मैं ने उस वक्त भी कहा था कि यह नाजायज़ है। बगैर ज़मीनों की देख भाल के मालियाने या टैक्स पर टैक्स लगाना ठीक नहीं। 40 या 45 साल गुज़र जाने पर भी resettlement न कराने की ज़िमेदार तो है गवर्नमेंट और बोझ डाला जा रहा है किसानों पर। गवर्नमेंट की नाअहलीयत की वजह से तो resettlement अब तक नहीं कराया गया। अजीब चीजें हैं। District Boards तो तोड़ दिये क्योंकि यह पुराने हो चुके थे। परन्तु re-election

[श्री समर सिंह]

न करवाए गए जैसे ज़िला बोर्डों के चुनाव न करवाना सरकार की नाअहलियत है परन्तु खमयाज़ा भुगत रही है जनता। जो बोर्डों की नुमाइन्दगी से मरहूम हो रही हैं और एक भाई ने कहा था कि यहां अफसर Central Government के मातहत होने चाहियें। मैं कहता हूं कि वह ज़्यादा गड़बड़ करेंगे। यहां पहले ही गड़बड़ होती है। क्योंकि सीधा checking नहीं होगा। District Boards का ज़िले के बहुत से अफसरों पर सीधा कंट्रोल रहता है तो काम ठीक चलता है जैसे ज़िला बोर्डों के चुनाव नहीं करायेंगे गवर्नमेंट की नाअहलीयत से, लेकिन suffer कर रहे हैं तो देहात के लोग। वैसे ही 40 साल से ऊपर हो चुके हैं और re-settlement नहीं कराया गया और फिर हमारी बदकिस्मती यह है कि पानीपत तहसील में अभी तक consolidation भी नहीं हुई। वह हो गई होती तो भी तस्सली हो जाती। ज़मीनों की हालत का सरकार को ज्ञान हो जाता। मेरे एक भाई ने कहा है कि यह गवर्नमेंट बड़ी अच्छी है मैं कहता हूं कि यह कागज़ी गवर्नमेंट है। केवल कागज़ देख कर फैसला कर देती है। हमारे हां ज़मीनें बहुत पुराने समय से खराब हो चुकी हैं, उस से आमदनी बहुत कम हो चुकी है। इस लिये उस का मालियाना माफ होना चाहिये या कम होना चाहिये। लेकिन इस बात को कोई सोचता ही नहीं। अंधेर नगरी चौपट राजा, टके सेर भाजी, टके सेर खाजा वाली कहावत है। उन ज़मीनों का मालियाना कम करने की बजाये उस पर surcharge बढ़ा दिया गया। लोकल रेट और नया टैक्स लगा दिया गया है इस के विपरीत हालांकि जिन्होंने नई ज़मीनें जंगल तोड़ कर बनाई हैं और उन जंगलात के नीचे ज़मीनें भी ज़्यादा ज़रखेज़ थीं उन की आमदनी बढ़ी है लेकिन मालियाना और surcharge वही पुराना है। दूसरों से कम लगाया गया है। फिर जो नया tax इस बजट में लगाया जा रहा है यह उन लोगों को देना पड़ेगा जिन के पास नाम मात्र की कुछ ज़मीन हिसाब में ज़्यादा होगी। टैक्स लगाने को सारी दुनिया से निराला तरीका हमारी पंजाब सरकार का होता है। आम तौर पर किसी की आमदन को देख कर उस पर tax लगाया जाता है पर यहां तो ज़मीन का मालियाना देख कर tax लगाया जा रहा है। अभी तक तो पता नहीं कि यह कितने मालियाने पर लगाया जायेगा। पर यह मालिये की किसी खास रकम पर लगाया जाना है। यहां उल्टा हिसाब होगा। जिस के पास कुछ ज़मीन ज़्यादा होगी और उस का मालिया किसी खास हद से ज़्यादा देता होगा तो उसे यह tax देना पड़ेगा चाहे उस की ज़मीन खराब हो चुकी हो और बहुत कम पैदावार देती हो और उसे उस से बहुत कम आमदनी होती हो। लेकिन इस के मुकाबले में अगर किसी के पास इतनी ज़मीन हो जिस का मालिया उस हद से कम हो जिस से कि यह नया टैक्स शुरू होना है चाहे वह नई ज़मीन होने की वजह से बहुत ज़्यादा आमदनी देने वाली हो उस पर यह tax नहीं लगेगा। यह वही 'एक करेला दूसरा नीम चढ़ा' वाली बात नहीं तो और क्या है। जिन की ज़मीन खराब हो चुकी है उन पर और बोझ डाला जा रहा है। यह जो बजट पेश किया गया है इस की एक तरफ की तस्वीर तो कई भाईयों को अच्छी लगेगी लेकिन दूसरों को यह बुरी लगेगी। Photo की अच्छी side की तारीफ करने वाले भी यहां बैठे हैं जो उस की तारीफ करेंगे। हमारी सरकार भी उन से तारीफ सुनना चाहती है। जैसा कि मेरे भाई चौधरी सिरि चन्द ने कहा है जब बाहर से कोई

बड़ा आदमी यहां आता है जैसे मार्शल टीटो आए थे या मार्शल बलगानिन आए थे तो उन्हें चन्द एक चीजें दिखाई जाती हैं जो कि खास इसी काम के लिये मखसूस रखी गई होती हैं और वह उन्हें दिखा कर certificate ले लेते हैं कि हां साहिब बड़ी भारी तरक्की हो रही है। लेकिन इस तरक्की की असलीयत का तो तब पता लगे अगर मिस मिश्रो जैसी स्त्री या कोई और visitor छिप कर दूर के देहाती इलाकों की हालत देख जाये। तब इस तस्वीर की dark side सामने आ जायेगी। अभी तक तो यह इस की bright side दिखाते रहे हैं। बजट के सिलसिले में मुझे एक बात और याद आ गई है। एक बनिया था। वह था पक्का हिसाबी। एक बार उस ने एक दरिया अपने बच्चों को लेकर पार करना था। उस ने पहले खुद दरिया में जाकर सारे रास्ते को देखा कि यहां यह 10 फुट गहरा है यहां 8 फुट और यहां 2, 2 फुट। इस तरह से उस ने सारा देख कर हिसाब लगाया कि दरिया की औस्तन गहराई 2½ फुट से ज्यादा नहीं है इस लिये उस का कटुम्ब डूब नहीं सकता। इस लिये उस ने उन्हें दरिया पार करने के लिये कह दिया। लेकिन जब वह सब पानी में डूब गए तो फिर सोचने लगा और हिसाब लगाने लगा कि पानी की गहराई की औस्त तो ठीक कम बैठती है फिर वह डूब क्यों गये। हिसाब ज्यों का त्यों फिर कुनबा डूबा क्यों। बिल्कुल यही हालत हमारी सरकार के बजट की है। यह शहरों और उन के आस पास के इलाकों की तरक्की के लिये हिसाब लगाती है। और बजट में बड़ी रकमें पेश करती है। यह तो कुदरती बात है कि जब बजट बढ़ता जायेगा तो काम भी कुछ न कुछ जरूर बढ़ेगा। बजट के बढ़ने के साथ जब काम बढ़ रहा है तो यहां बेचैनी क्यों बढ़ रही है। इस बेचैनी के बढ़ने का कारण क्या है? यह कि दूर देहात की सुध नहीं ली जाती, यह दूर हो सकती है अगर सारी सरकारी Machinery को और Government के कामों को decentralize कर दिया जाये। देहात का हिस्सा उसे दिया जाये। पिछले दिनों श्री श्री मन नारायण अग्रवाल, सैक्रेटरी A.I.C.C. जब पंजाब में आए तो क्योंकि वह भूदान के सम्बन्ध में पैदल सफर करते हैं इस लिये जब उन्होंने हमारी तहसील का पैदल दौरा किया तो उन्हें वहां के देहात की हालत दिखलाई गई। हरिजनों के तंग वा तारीक घर और गरीबों की बुरी हालत देख कर उन्होंने मुझ से कहा कि चंडीगढ़ की शानदार और आलीशान इमारतों और पौलिशड सड़कों का इन देहातियों को क्या फायदा है। वहां जो इतनी शानदार सड़कें और फर्श बन रहे हैं जिन पर चलते हुए पांवों फिसलते हैं उन से इन गरीब देहातियों को क्या दिलचस्पी। उन्होंने कहा कि अगर मेरे बस में हो तो जितनी यह हमारी मौजूदा services हैं इन सब को शहरों में न रहने दूं और सब को देहातों में रहने को कहूं। और आइन्दा services में शहरियों का दाखिला बन्द कर दूं जब तक यह देहात में जाकर बसते नहीं तब तक इन को देहातियों की तकलीफों का पता नहीं लग सकता और उन के मन में उन के लिये तब तक असली दरद व महानुभूति नहीं हो सकती। इस लिये यह ठीक कहा है—

जा के पैर न फटी बवाई

वह क्या जाने पीड़ पराई

जिस किसी ने देहात के हालात को वहां जा कर देखा नहीं, जिस ने झोंपड़ी में रह कर देखा नहीं उस को वहां के रहने वालों की तकलीफों का क्या पता हो सकता है। अगर एक

[श्री समर सिंह]

जगह एक बड़े शानदार महल के पास एक छोटी सी झोंपड़ी बसी हुई हो और अगर आप उस शानदार महल को और भी चमका दें, पोलिश करके उस में रंग बरंगे बलब लगा दें तो इस से उस झोंपड़े में रहने वालों को क्या फायदा पहुंचेगा। उन के पास अगर वही मिट्टी का दिया भी न जले जो पहले जलता था। आप इन शहरों और आस पास की तरक्की को देख कर कहते हैं कि पंजाब तरक्की कर रहा है। मैं तो दूर देहात की बुरी हालत देख कर कहता हूं कि पंजाब तनजली कर रहा है। यह **disparity** बीमारी है। जैसे मेरी दो भुजाएं हैं। इन में से एक बहुत मोटी और मजबूत हो जाए उसे आप देख कर कहेंगे कि मैं पहलवान बन गया हूं। परन्तु जब आप की नज़र दूसरी भुजा पर पड़ेगी जो कि बिल्कुल सूखी जा रही हो तो आप उसे देख कर मेरी पहली भुजा को भूल जायेंगे और कहेंगे कि यह तो पहलवान बिमार है और कांटे की तरह सूख रहा है, इस को सोके की बीमारी हो गई है। इसी तरह एक देश की तरक्की हुई नहीं गिनी जाती जब तक कि उस के सब अंग मूल देहात तरक्की नहीं करते। इस लिये मैं कहूंगा कि इस बजट को **decentralise** किया जाये और हर एक **constituency** को अपना अपना हिस्सा दिया जाये और वहां आवश्यकतानुसार अस्पताल खोले जाएं, वह आप ही अपने स्कूल खोलें, सड़कें बगैरा बनवायें तब तो यह बेचैनी दूर हो सकती है परन्तु अभी तक देहात के लिये सरकार ने कुछ नहीं किया। जैसा कि **Principal** साहिब ने बताया है कि देहात के लोगों ने आप पैसा अकट्ठा कर के स्कूलों के लिये बड़ी बड़ी **buildings** खड़ी कर दी हैं और वे **District Boards** को सौंप दी हैं लेकिन **teachers** रखने के लिये **District Board** या गवर्नमेंट ने एक पैसा नहीं दिया और न ही टीचरस् भेजने का पूरा प्रबन्ध किया है। मेरे हलके में कुराणा गांव के लोगों ने 50 हजार रुपये नकद इकट्ठा कर के स्कूल के लिये बिल्डिंग बनवाई और १५ हजार रुपये डि. बोर्ड, करनाल को नकद दिये पर वहां के स्कूल की हालत आप देखें तो हैरान होंगे। वहां अगर **English** का **teacher** है तो **Mathematics** का नहीं है और अगर **Mathematics** का है तो **English** या हिन्दी का नहीं है। यह हालत है देहात के स्कूलों की और उस के मुकाबले में आप यहां चंडीगढ़ के स्कूलों को देखें। ज्यों ही शिमले से दफतर यहां आए तो बच्चों के लिये बड़े अच्छे स्कूल खोले हुए मिल गये, **first class staff** है। लेकिन देहात में लोग इतनी मेहनत कर के रुपये भी इकट्ठे करते हैं लेकिन उन के बच्चों को पढ़ाने के लिये **teachers** ही नहीं मिलते। यह तो ठीक है कि हमारी सरकार ने यह फैसला कर दिया है कि **services** में **qualifications** के लिहाज़ से भरती की जायेगी। लेकिन जरा आप सोचें कि क्या देहात के स्कूल का पढ़ा हुआ एक बच्चा चंडीगढ़ के स्कूल में पढ़ने वाले बच्चों का मुकाबिला कर सकता है। वह कभी भी उस का मुकाबिला नहीं कर सकता। इन्साफ यह है कि मुकाबले के लिये पढ़ाई आदि की सुविधा सब को बराबर की मिलनी चाहिये।

यह बजट उसी पुराने ढंग से बना कर हाऊस के सामने पेश कर दिया गया है। इसे **decentralise** करना चाहिये था। हालात के मुताबिक इस में हमें परिवर्तन करने चाहिये न कि पुरानी तरह हम मखी पर मखी मारते चले जाएं।

श्री राम प्रकाश (मोलाना) : डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं Finance Minister साहिब को बधाई देता हूँ कि उन्होंने बड़ी मेहनत से इस बजट को तैयार किया। इस महान एंवान के मुखतलिफ मैम्बरो ने इस के मुताल्लिक अपने ख्यालात रखे। किसी ने कहा कि यह **development** का बजट है किसी ने कहा यह महज देहातों के लिये है शहरों के लिये इस में कुछ नहीं। किसी ने कहा कि यह इस सूबे में **Socialistic Pattern** लाने वाला बजट है वगैरा २। स्पीकर साहिब पांच साला **Plan** में पंजाब के लिये 126 करोड़ और कुछ लाख रुपया रखा गया है और हरिजनों की बेहतरी के लिये सिर्फ 153 लाख रुपया रखा गया है। पिछले बजट में हरिजनों की तरक्की के लिये सिर्फ 23,34,000 रुपये थे। सरकार की मेहरबानी है कि अब इसे बढ़ाकर 32,34,000 कर दिया है। अगर **average** खर्च 30 लाख साल का हरिजनों पर रखें तो अगले पांच सालों में 150 लाख रुपया हरिजनों पर खर्च होगा। और **Plan** में रखा 153 लाख है यानी पांच साला **Plan** में सिर्फ 3 लाख रुपया हरिजनों के लिये **reserve** किया गया है। यह तीन लाख की रकम आटे में नमक के बराबर है। नारा यह लगाते हैं कि देश के अन्दर **Socialistic Pattern** का नजाम कायम करना है, अमीरी गरीबी का इन्तजाम खत्म करना है। तो यह कैसे हो सकता है जब देहात में लोग पिछड़े हुए हैं। इस असेम्बली में कांश्तकारों के मुताल्लिक कानून बना और तरमीमें भी हुई। मगर मज्जारों की बेदखलियां बड़ी बेददी से हुई हैं, उन का रोजगार नहीं रहा। मैं तो यह कहने पर मजबूर हूँ—

मज्र बढ़ता गया ज्यों २ दवा की।

ज्यों २ मज्जारों के लिये कानून बने उन के दुःख और तकलीफें भी बढ़ती गईं। आज यह हालत है कि 90 प्रतिशत मुजारे ज़मीनों से बेदखल हो चुके हैं। हालत यह है कि कुछ तो कानूनी तौर पर बेदखल हुए हैं और कुछ पटवारियों ने कर दिये हैं। आप जानते हैं कि पटवारी मालगुजारों से मिल कर गरदावरियों में इन्द्राज गलत कर देते हैं। इस तरह बेचारे मुजारे बेदखल हो जाते हैं। फिर जो मुजारा हो उसे बटाई की रसीद लेनी पड़ती है। मगर देहातों में ऐसा रिवाज नहीं है। नतीजा यह होता है कि जिस मालगुजार ने किसी मुजारे को बेदखल करना होता है तो तीन साल की बटाई न देने का दावा कर देता है और अदालत मुजारे के खिलाफ **Decree** कर देती है। तो आज यह हालत है पंजाब के अन्दर। हरिजन बेचारे दर २ मारे फिरते हैं। अगर आज मुजारों का, हरिजनों का भला करना है तो मिसाल आपके सामने है जो हमारे **Prime Minister** पं. नेहरू जी और विनोबा भावे जी कहते हैं **the land must go to the tiller**. जब तक ज़मीन किसान के हवाले न की जाएगी उस का भला न होगा। इस लिये मैं अपनी सरकार से निवेदन करूंगा कि **socialist pattern** का नारा बेसूद होगा अगर मुकम्मल तौर पर ऐसे **steps** न लिये गये कि ज़मीन मुजारों को मिले। हमारी सरकार ने ऐलान किया था कि सारी बन्जर ज़मीन हरिजनों के हवाले कर दो। यह ठीक है कि सरकार ने **step** लिया मगर अफसरान और मालगुजार मिले हुए हैं। जब भी कोई ऐसी दरखारत उन के पास जाती है तो वह ध्यान ही नहीं देते। मैं अपनी **constituency** का वाका बयान करता हूँ। आज से एक साल पहले जब गवर्नमेंट का ऐलान हुआ कि जितनी बंजर

[श्री राम प्रकाश]

जमीनें हैं किसानों, हरिजनों को दे दी जाएं तो हमें कह दिया गया कि सरकार की तरफ से कोई आर्डर नहीं है तो कहां गए सारे ऐलान ? मुज्जारों के मसले का एक और भी हल हो सकता है कि जितनी भी **custodian** की जमीनें हैं जिन्हें सरकार **open auction** में देती है, वह जमीनें मुज्जारों को **nominal rate** पर दे दी जाएं। अगर सारी सरकारी जमीन को सरकार सख्ती से इन लोगों को देना चाहे तो कोई बजह नहीं कि मुज्जारों को जमीन न मिले।

आजकल मुरब्बाबन्दी हो रही है। इस सिलसिले में अर्ज करना चाहता हूं कि गो इस वक्त मुरब्बाबन्दी का काम जो पंजाब में हो रहा है इससे बड़े २ जमींदारों को बड़ा फायदा पहुंचा है लेकिन एक बात मैं आप के नोटिस में लाना चाहता हूं और वह यह है कि इस मुरब्बाबन्दी से जितना नुकसान हरिजनों को हुआ है और किसी को नहीं हुआ। जिस वक्त अफसरान मुरब्बाबन्दी के लिये जाते हैं तो बराए नाम स्कीम के वक्त एक दो हरिजनों के उस कमेटी के अन्दर नाम लिख लेते हैं लेकिन जिस वक्त स्कीम बनती है हरिजनों को कोई पूछता तक नहीं। नतीजा यह होता है कि जो फिरनी या लाल लकीर है वह बिल्कुल उन के घरों से मिलती हुई निकाली जाती है और वह बाहर उन खेतों में कदम नहीं रख सकते, जगह बिल्कुल नहीं होती तो **development** कैसे हो ? **Chief Minister** साहिब ने ऐलान किया था कि हरिजनों को बसने के लिये सात, सात मरले जगह दी जाए। मगर वहां तो उन्हें एक मरला भी कदम रखने को जगह नहीं दी जाती उन के कदीमी बाड़ों को उसी में शामिल करके खाना पुरी की जाती है तो **development** भी कैसे हो। महात्मा गांधी ने हरिजनों को ऊपर उठाया और ठीक है कि यह गवर्नमेंट भी कहती है कि ऊपर उठाने की स्कीम में बनाई जायें मगर महज कागजी कारवाई है, अमली तौर पर कुछ नहीं। जब तक गवर्नमेंट अमली तौर पर कुछ नहीं करती हमें ऐसे ऐलानों की जरूरत नहीं। जब तक पंजाब के अन्दर हरिजनों को बसने के लिये जगह न हो, उन के पशुओं के लिये चरागाहें न हों तो यह ऐलान किस काम के हैं। आज जमींदारों को हरिजनों के बेदखल करने की इजाजत नहीं होनी चाहिये। उन्हें बसने के लिये बाड़ें और चरागाहें दिलाई जाएं। अगर जमींदार इन को जमीन देने के लिये तैयार न हों तो गवर्नमेंट **acquire** करके हरिजनों की मुनासिब जरूरत के मुताबिक जमीनें दें।

फिर हमारी सरकार गांव के अन्दर **cottage industry** को फ़रोग देना चाहती है। मैं इस सिलसिले में एक बात आप के जरिये सरकार के नोटिस में लाना चाहता हूं। जो लोग **tanning** यानी चमड़ा रंगने का काम करते हैं उन की कूडियां जहां वह चमड़ा रंगते हैं उन के घरों के अन्दर बनी हुई होती है जिससे वहां इतनी बदबू होती है कि आदमी रह नहीं सकता। इस लिये सरकार से निवेदन है कि वह उन्हें मुरब्बाबन्दी के वक्त घरों से बाहर कुछ जगह दे ताकि यह काम अच्छी तरह चल सके। और इस दस्तकारी को बढ़ाने के लिये तरक्की का मौका मिले। (घंटी)।

सिर्फ दो मिन्ट दें मैं कुछ शामलात देह के मुताल्लिक कहना चाहता हूं। हमारी सरकार ने **announcement** की है कि जो शामलात देह है उस में हरेक आदमी का हक है। लेकिन

शामलात-देह तो सारी खत्म हो चुकी है। जो थोड़ी बहुत है भी वह पंचायतों के हवाले कर दी गई है और पंचायतों में वह आदमी हैं जिन्होंने हरिजनों को दबाया हुआ है। तो बतायें वह हरिजनों को शामलात-देह में कैसे हिस्सा देंगे ? इस लिये मैं निवेदन करूंगा कि जितनी भी नई मुरब्बेबन्दी की जाये उस में शामलात-देह भी रखी जाए।

इस के बाद मैं industry के बारे में कहना चाहता हूं। गवर्नमेंट का ध्यान खास तौर पर इस तरफ दिलाना चाहता हूं कि बहुत थोड़े आदमियों को industrial कर जे दिये जाते हैं। करजों के लिये हरिजनों की ओर से कई दरखास्ते आती हैं और एक या दो जमानती मांगे जाते हैं और फिर जामन वह बन सकता है जिस के पास जायदाद हो या जमीन हो मगर गरीब आदमी जामन कैसे पैदा कर सकता है। उस के लिये इस जामनों वाली शर्त को पूरा करना बहुत मुश्किल होता है; इस लिये आप के द्वारा डिप्टी स्पीकर साहिब, गवर्नमेंट से निवेदन करना चाहता हूं कि वह कर्जों की इस शर्त को नरम कर दें, क्योंकि हरिजनों को तो चार सौ या पांच सौ रुपए के कर्जों की जरूरत होती है, इस लिये उस को जमानत तलाश करने में दिक्कत पेश आती है। उसके भाई को जमानत देने का अधिकार दिया जाए।

6 p. m.

इस के बाद जंगलात के मुताल्लिक अर्ज करना चाहता हूं; मेरे हल्का में 14 या 15 के करीब सरकारी जंगल है वहां पर बघड़ घास बहुत पैदा होती है जो कि जगाधरी पेपर मिल को भेजी जाती है। यह सवा तीन आने मन के हिसाब से पेपर मिल को दी जाती है और वहीं बघड़ बान बाटने को 8 रुपये फी मन के हिसाब से दी जाती है। इस हिसाब से एक मजदूर को 6 आने रोज मजदूरी मिलती है, तो क्या इन 6 आनों से उम्मीद हो सकती है कि वह अपने बाल बच्चों का पेट पाल सकेगा ? इस लिये मैं निवेदन करूंगा कि इन के लिये दो तीन जंगल रख दिये जायें ताकि इन की रोजाना आमदन बढ़ सके।

अब मैं गन्ने के बारे में अर्ज करूंगा। लोग यहां पर गन्ने की काश्त बड़ी तादाद में करते हैं। हमारे यहां जो शूगर मिल है वह यू. पी. से गन्ना मंगवाती है और यहां के गन्ने को नज़रअंदाज़ कर दिया जाता है। या पूरी मिकदार में नहीं लिया जाता। गन्ना की काश्त करने वालों ने शिकायत भी की कि उन का गन्ना मिल में न जाने की वजह से मई और जून के महीनों में सूख जाता है और बेकार हो जाता है। इस लिये मैं अर्ज करूंगा कि यू. पी. से गन्ना मंगवाना बिल्कुल बन्द करवा दिया जाये ताकि हमारे सूबे में जो गन्ना पैदा होता है वह काम में आ सके और काश्तकार को भी लाभ हो।

इस के आगे मैं चंडीगढ़ की Lady Doctor के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं कि वह अफसरों की बीवियों को गौर से देखती है और उन की देख भाल अच्छी तरह करती है, लेकिन गरीब लोगों की बीवियों की तरफ तवज्जुह नहीं। इस से गरीब लोगों को बहुत तकलीफ हो रही है या तो इस को नौकरी से हटा दिया जाये और अगर ऐसा न किया जा सके तो इस को यहां से transfer कर दिया जाए। मैं आशा करता हूं कि सरकार मेरी ओर से दिये गये सुझावों पर विचार करेगी।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਭੁਲਾਨਾ ਭੁਲਾਨਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲਈ ਵਕਤ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਚਲਿਆ ਹੀ ਸਾਂ। ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਆਪ ਦਾ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਮੈਂ ਬਜਟ ਉਪਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰ ਬਜਟ ਤੇ ਬੋਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਵਲੋਂ ਮੈਂਬਰ ਬੋਲੇ ਨੇ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਜਿਸ ਬਜਟ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਬੋਲੇ ਹਨ । ਜਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬੋਲੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਨਵੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਮਹਾਨਤਾ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਬਜਟ ਹੈ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਬਜਟ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਦੂਜੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਆਪਣੇ ਬਜਟ ਨੂੰ ਵੇਲ-ਵੇਅਰ ਸਟੇਟ ਦੇ ਬਜਟ ਦਾ ਨਾਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਸ ਸਾਲ ਇਸ ਬਜਟ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ Pattern ਦਾ ਬਜਟ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜਟ ਦਾ ਨਾਮ ਰਖਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਬਜਟ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ । ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਨਾਮ ਰਖਣ ਨਾਲ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਨਾਲ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ । ਇਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ welfare ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ । ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਬਜਟ ਸਚ ਮੁਚ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਿਉਂ ਹਨ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਜਾਂ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਈਲੈਕਸ਼ਨਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣਾ ਵਕਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਪਰ ਕੁਝ ਕੁ ਚੰਗੇ ਹਨ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਟੈਕਸ ਜ਼ਰਾਈ ਇੰਕਮ ਟੈਕਸ ਹੈ । ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੰਗਾ ਟੈਕਸ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਬੇਸ਼ਕ ਹੋਰ ਲਾ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਟੈਕਸ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਵਸੋਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਆਮਦਨੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤਾਂ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਟੈਕਸ ਬਹੁਤ ਘਟ ਕੀਤੇ ਜਾਨ । ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਕੇ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਕੀ ਆਸ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਛੋਟੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਲੀਆ ਮਾਫ਼ ਕਰ

ਇੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਾਲੀਆ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਰਾਏ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ resolution ਵੀ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜ ਏਕੜ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮਾਲੀਆ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਵਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਇਸ ਰਾਏ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜੇਕਰ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਲਕ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਲੀਆ ਲਗਾਣ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ? ਫਿਰ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸਾਨ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਮਾਮਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਦੂਜਾ ਟੈਕਸ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਟੈਕਸ ਹੈ। ਇਹ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਵਡੀਆਂ ਆਮਦਣੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਲਗੇਗਾ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਹਾਤੀ ਦਸਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਪੇਂਡੂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਤੇ ਵੀ ਲਗੇਗਾ। ਰਾਮਦਾਸੀਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਜੋ ਹੱਥੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖੱਡੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਟੇਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਛੋਟੀਆਂ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਨੂੰ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੀ ਮਾਫੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਸ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਬੋਰਡ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬੇਦਰਦੀ ਨਾਲ ਟੈਕਸ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਾਵਰ ਟੈਕਸ ਦੀ ਛੋਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਆਪਣੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਲਈ ਵਧੀਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਰਹਮੀ ਦਾ ਸਲੂਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜਕੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਦੇ ਬਕਾਇਆ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੁੜਕੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਸਤਾਰਾਂ ਲੱਖ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵਸੂਲੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਵਾਰੀ ਟੈਕਸ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਵਾਰੀ ਟੈਕਸ ਅੱਗੇ ਵੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਗਰੀਬ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਭਾਰ ਪਏਗਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਬਸਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਬੋਝ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਮੀਰ ਤਾਂ ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਟੈਕਸ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਟੈਕਸ ਨਾਲ ਅਮੀਰਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਦੇ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਟੈਕਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਫਿਰ ਸਿਨਮੇ ਤੇ ਟੈਕਸ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਛੋਟੇ ਟਿਕਟਾਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਿਨਮਾ ਅੱਗੇ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਿਨਮੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਟਿਕਟ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਹੋਰ ਟਿਕਟ ਵਧਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਫਿਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਨਜ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਕੀ ਮਸਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਬੇਦਖਲੀ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ ਤੇ ਵੀ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸਾਡੇ ਲੀਡਰ ਵੀ ਖੂਬ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਡਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਵੀ ਤਕਰੀਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬੇਦਖਲ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਹਿਮ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟੈਕਟਰ ਲਗਾਣ ਵਾਸਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬੇਦਖਲੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਛਾਟੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਲੇਬਰ ਮੰਤਰੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਦਾ ਕਿ ਅਜ ਲੇਬਰ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਮੰਗਾਂ ਸਨ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਜਾਇਜ਼ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਅਗੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਪਰ ਉਹ ਮੁਤਾਲਬੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਗਏ। ਫੇਰ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਗਏ ਪਰ ਉਥੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਜਗਾਧਰੀ ਦੇ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਹਲ ਅਜਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਾਲੰਧਰ ਦਾ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਅਜੇ ਤਾਜ਼ਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਥੇ metal workers ਦਾ ਮਸਲਾ ਅਜਕਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ Labour Commissioner ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਗੇ ਮੰਗਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਪਰ ਉਥੇ ਕੁਝ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਗਈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਕੇ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੋਸ਼, ਪ੍ਰੋਵੇਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਨਾ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਮਲਾ ਸੁਲਝਾਵਾਂਗੇ। ਉਹ ਫੇਰ ਇਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਕੇ ਰੋਲੀ ਪਾਈ। ਉਹ ਲੇਬਰ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਏ ਅਤੇ ਸਭ ਗਲ

ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਸੀ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚਲੇ ਜਾਓ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਯਕੀਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਸ ਲਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਉਹ ਪੰਜ ਸਤ ਦਿਨ ਤਕ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਅਤੇ ਅਜ ਤਕ ਵੀ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭੁਖ ਹੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ Labour Commissioner ਦੇ ਪਾਸ ਗਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਫੈਸਲਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਅਜੇ ਕਈ ਦਿਨ ਲਗਣਗੇ। ਇਹ ਹੈ ਸਲੂਕ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਅਜ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੰਡੋਰਾ ਇਹ Socialist ਨਿਸ਼ਾਮ ਦਾ ਪਿਟਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਮ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ Socialist ਨਿਸ਼ਾਮ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਵਲ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦਿਓ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦਿਓ। ਅਜ ਉਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਲੋਗ ਬਹੁਤ ਬੇਕਾਰ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਦਫਾ ਮਤਾ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਅਪਣੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੇਕਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬਨਜਰ ਅਤੇ ਨਾਕਸ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਚਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਹੀ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ ਲਈ ਹਾਂ। ਜਿੰਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੈ ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਕਰਨਾਲ ਦੀ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੇ ਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਆਪਣੀ Co-operative Society ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਥੇ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਬਿਘੇ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੇ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਤਕ ਪੁਟਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ਤ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣਾਇਆ। ਜਦੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਖੋਹ ਕੇ ਨਏ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਦੁਬਾਰਾ ਵਿਰ ਬੋਲੀ ਉਤੇ ਦੋਣ ਲਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਅਸੀਂ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਅਤੇ ਉਹ ਖੋਹ ਲਈ ਗਈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਇਥੇ ਆਏ ਕਿ ਚਲ ਕੇ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਅੱਗੇ ਫਰਿਆਦ ਕਰੀਏ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦਿਨ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹ ਇਥੇ ਆਏ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੱਗੇ ਉਹ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਤਕਲੀਫ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਆਏ ਹੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਗਈ। ਆਖਿਰ ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਪੁਲਿਸ ਆਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲੇ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਜੇਲ ਦੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ]

ਉਹ ਆਪਣੀ ਦੁਖ ਦਰਦ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਮੰਗਣ ਆਏ ਸਨ। ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਪੁਰਾਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਲੈਣ ਆਏ ਸਨ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਕਰਦੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਸੁਣਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਗੈਰ ਪੁਛਿਆਂ ਹੀ ਜੇਲ ਦੇ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਇਹ ਬੜੇ ਦੁਖ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹੋਇਆਂ ਬੜਾ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਔਰਤਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਬੱਚੇ ਜੇਲ ਵਿਚ ਜਣੇ। ਇਹ ਹੈ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਇਕ ਨਮੂਨਾ। ਇਹ ਬਾਹਾਂ ਚੁਕ ਚੁਕ ਕੇ ਸਪੀਚਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੀਜਨਾਂ ਨੂੰ ਉਚਿਆਂ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਥੇ Socialist ਨਿਬਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡੀ Socialist ਨਿਬਾਮ ਦੀ ਤਸਵੀਰ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Socialist ਨਿਬਾਮ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਪਿਛੇ ਜਿਹੜੇ ਸੈਲਾਬ ਆਏ ਹਨ ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਖਾਮੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲਪੇਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਆਪਣੇ ਭੇਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੈਲਾਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਢਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਇੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਅਸੀਂ ਇੰਨਾ relief ਦਿੱਤਾ ਵਗੇਰਾ ਵਗੇਰਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਵੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ floods ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਪਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ 100 ਰੁਪਇਆ ਮਿਲੇਗਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦਸ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੀਹ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਿਥੇ ਅਖ਼ ਭਿੜਦੀ ਸੀ ਉਥੇ ਵਧ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਿਕੋਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਬਲੂਦਾਂ ਦੀ ਤਕਾਵੀ ਦੇਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤਸਦੀਕ ਕਰਾਕੇ ਲਿਆਉ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੋਕੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੇ। ਮਹੀਨਾ ਭਰ ਲੋਕੀਂ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਤਹਸੀਲਦਾਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਪੇਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਕ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਅਸੀਂ Communist members ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਸਰਦਾਰ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹਬਾਜ਼ ਪੁਰੀ ਤੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰਾਕੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕੋਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਰਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨ ਦੇ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਂ ਇਕ ਗੱਲ Labour Co-operative Societies ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਠੇਕੇਦਾਰੀਆਂ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਲੁਟ ਮਰਾਈ

ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੇਹਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਤੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿਨਗੇ। ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕਲ ਤਕ ਲੁਟਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਉਹੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਫ਼ੋਰ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੰਜ ਅਤੇ ਸਤ ਸਤ ਕਰਕੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਅਤੇ ਜਾਅਲੀ member ਬਣਾ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ member ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ societies ਨੂੰ ਲੁਟਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਅਮਿਤਸਰ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ Co-operative Societies ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਸਭ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। Societies ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੰਮ 7½ ਰੁਪਏ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰ ਫੁਟ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੇਕਾ 14 ਰੁਪਏ ਹਜ਼ਾਰ ਫੁਟ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ societies ਨੂੰ ਚਲਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ societies ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਠੇਕੇ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਕਮ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ societies ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਫਿਰਦੇ ਰੰਹਿਦੇ ਹਨ ਪਰ payment ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ payment ਵੀ ਛੇਤੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(At this Stage the hon. Member was asked to resume his seat.)

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਰੂਪ (ਬੁਠਾਨਾ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਪਨੇ Finance Minister Sahib को इस साल का बजट पेश करने पर सुबारक बाद पेश करता हूं। इस बजट में पिछले चार साल में जो कारवाई हुई है वह भी बतलाई गई है और इस साल जो कारवाई होनी है उस के बारे में मैं कुछ कहना चाहता हूं। मुझे खुशी है कि पंजाब ने बहुत अच्छी तरक्की की है और बहुत अच्छे मार्ग पर अब चल रहा है। हम सब को चार साल में जो पंजाब में तरक्की हुई है उसे देख कर बड़ा हर्ष होता है और अब तो जब से यह नई मिनिस्टरी बनी है तमाम जनता को और भी ज़्यादा उम्मीदें हो गई हैं।

ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੀਓਂ ਕੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬਣਨੇ ਪਰ ਖ਼ਿਆਲ ਕਿਆ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਹ worker type ਕਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਰਹਿਨੁਸ਼ਾ ਹੁਆ ਹੈ। ਵਹ ਬਡੇ ਸਕੁਟ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੇ ਜੋ corrupt officers ਹੈ ਜੋ-ਨਾਕਾਬਿਲ ਅਫਸਰ ਹੈਂ ਉਨ ਕੇ ਦਿਲ ਮੇਂ ਭਯ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ। ਉਨ ਕੋ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੀ ਗਲਤੀ ਪਰ ਬਖ਼ਸ਼ਣੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਸੀ ਵਜਹ ਸੇ ਕਈ ਏਕ ਨਾਅਹਲ ਅਫਸਰੀਓਂ ਨੇ ਚੁਟ੍ਰਿਯਾਂ ਲੇਲੀ ਹੈਂ। ਕਈ officers ਤੋ ਡਰ ਕੇ ਮਾਰੇ ਪਾਗਲ ਬਨ ਗਏ ਹੈਂ—ਅਮੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬੋਰਸਿੰਘ ਨੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬਨਤੇ ਹੀ ਕਈ ਏਕ ਮਹਕਮੀਓਂ ਪਰ ਛਾਪੇ ਮਾਰੇ ਹੈਂ। ਮੁਝੇ ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਕੇ ਜੋ ਕਾਮ ਅਧੂਰੇ ਰਹ ਗਏ ਹੈਂ ਉਨ੍ਹੇਂ ਵਹ ਦਰੁਸਤ ਕਰ ਦੇਂਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਹਾਂ ਮੁਝੇ ਇਸ ਬਜਟ ਮੇਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਖ਼ੂਬੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਤੀ ਹੈਂ ਵਹਾਂ ਕਈ ਖ਼ਾਮੀਆਂ ਭੀ ਹੈਂ। ਜਬ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ flood ਆਯਾ ਤੋ ਲੋਗੀਓਂ ਕੋ ਭਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ। ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲਾ ਆਰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲਾਖੀਂ ਰੁਪਯਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਰੋਡੀਂ ਰੁਪਯੇ ਖਰਚ ਕੀਏ। ਲੇਕਿਨ ਕਰਨਾਲ ਜ਼ਿਲੇ ਮੇਂ ਜਬ flood ਆਯਾ ਤੋ ਸਰਕਾਰ ਆਰ ਵਹਾਂ ਕੇ officers ਨੇ ਸਿਰਫ 34 ਰੇਹਾਤ ਕੀ ਹੀ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀ ਕਿ ਇਸ ਜ਼ਿਲੇ ਮੇਂ ਆਰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁਆ ਲੇਕਿਨ ਜਬ ਮਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕੀ ਸੁਆਫੀ ਕਾ ਸਮਯ ਆਯਾ ਤੋ ਉਨ 400 ਗਾਂਵੀਓਂ ਕੋ ਜੋ ਸੇਲਾਬ ਸੇ ਬਰਬਾਦ

[श्री राम सरूप]

हुए थे और तमाम फसलें बरबाद हो चुकी थीं उनको नज़रअंदाज़ कर दिया गया। इस लिये जो इलाका दरिया जमना ने तबाह कर दिया उस के बारे में मैं सुझाव देना चाहता हूं कि जिस तरीके से पंजाब के अंदर floods को आगे रोकने के लिये कई तदाबीर अस्तियार की गई हैं इसी तरह दरिया जमना में बाढ़ को रोकने की तदाबीर भी की जानी चाहिये। इस सिलसिले में एक Superintending Engineer मुकर्रर किया गया है। उसे सख्त हिदायत दी जावे कि दरिया जमना में floods आते हैं उन को रोकने का बन्दोबस्त करे। स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा यह अर्ज़ करना चाहता हूं कि दरिया जमना से गर्बा नहर निकाली गई है जो रोहतक और हिसार जिले की हजारों बीघा जमीन को सैराब करती है। ज़िला करनाल को इस का पानी बरबाद करता चला जा रहा है। गांव ताजा-वाला से अन्दरी तक कई मीलों तक water-logging पैदा हो गई है। इस water-logging को रोकने के लिये जो नये tube-wells लगाये गये हैं यह बरसात के मौसम में जब पानी का जोर होता है चलते नहीं इस लिये नहर दरिया जमन गरबी में जो भाकड़े की वजह से ज्यादा पानी हो जायेगा क्योंकि Sirsa Branch का पानी सारा इस में चलेगा और जब नहर जमन गरबी में पानी raise किया जायेगा तो वह फिर बहुत नुकसान करेगा और water-logging और ज्यादा हो जायेगा इस ट्यूबवैल स्कीम से गवर्नमैण्ट का करोड़ों रुपये का खर्च बिल्कुल बेकार हो जायेगा क्योंकि tube-wells का पानी नीचे रह जायेगा और tube-wells का पानी नहर में नहीं डाला जा सकेगा। बरसात के दिनों में तो वह आजकल भी चलते नहीं। हमारे अलाके के लोग तड़पते हैं, मींदार दुखी हैं। क्योंकि उन लोगों की सारी जमीन water-logged हो गई है या हो जायगी इस लिये मैं कहूंगा कि अगर कुछ भाई कांग्रेसी M.L.As बन गये हैं तो इस का यह मतलब नहीं कि वह जनता की राहनुमाई न करें। मैं वज़ीर साहिब को warning देता हूं कि मेरे अलाके के लोगों ने तहैया किया हुआ है कि नहर जमन गरबी को दुरुस्त किया जाये वरना नहर को बन्द कर देंगे और आगे नहीं जाने देंगे। हमारे अलाके के लोगों ने यह फैसला किया हुआ है। हजारों एकड़ जमीन खराब पड़ी है मगर फिर भी हमारी गवर्नमैण्ट ज़मींदारों से मालगुजारी सालों से वसूल कर रही है। दो तीन फरलांग से गवर्नमैण्ट ज़मींदारों की फसल वाली जमीन से मिट्टी उठा लेती है मगर उन्हें कोई compensation नहीं दिया जाता। चार साल से उन की जमीनों में tube-well लगाये गये हैं मगर उन्हें अभी तक कोई compensation नहीं मिला। यह tube-wells जो बने हुए हैं जिन में अगर कोई मवेशी गिर जाये तो तमाम के तमाम लोग इकट्ठे हो कर रस्सा डाल कर मवेशी को बाहर निकालते हैं। मुवेशियों को बाहर निकालने का कोई और रास्ता नालियों में नहीं रखा गया।

इस के अलावा, स्पीकर साहिब, मैं गवर्नमैण्ट का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूं कि गांव में जो नालियां tube-well की हैं उन्हें पार करने के लिये एक दो मील तक गांव में कोई पुल नहीं। जहां water-logging नहीं थी वहां पर भी tube-well लगा दिये। यह क्यों? मैं आप की खिदमत में अर्ज़ करना चाहता हूं कि हमें इस ministry पर एतमाद है और हमें उम्मीद है कि जहां जहां कमजोरियां हैं वह उन्हें दुरुस्त करने की कोशिश करेंगे। हमें यह भी उम्मीद है कि वह corrupt अफसरों और ठेकेदारों के खिलाफ़

कारवाई करेंगे जो ठीक तौर पर काम नहीं करते और जनता की बात को नहीं सुनते । अब देश आजाद हो चुका है और हर एक आदमी के अंदर जागृति आई हुई है । वह रुपया जो आप पर खर्च हुआ है यह सब गवर्नमेंट का है, जनता का है इस रुपये से आप लोगों ने नालीम हासिल की, training हासिल की । यह सब असासा देश का है—आप देश की सम्पत्ति हो । पंजाब की जनता को, पंजाब के अफसरों को चाहिये कि वह अपने पिछड़े हुए भाईयों को उठाये और यह जनता का रुपया जनता को वापस करें । हम सब भाई हैं—हम ने पंजाब को उठाना है और आगे बढ़ाना है । मैं गवर्नमेंट से उम्मीद करता हूं कि वह water-logged area को दुरुस्त करने की कोशिश करेगी । गांव ताजे वाला से अनदरी तक के रकवे के लिये 70 लाख रुपया मन्जूर हुआ था मगर वह काम नहीं हुआ । Sirsa और Narwana Branch में corruption को दूर करने के लिये गिरफ्तारियां की गई थीं । वहां पर अफसर लोग और ठेकेदार काम नहीं करते । नहरें और minors जारी नहीं करते । वहां पर काम बिल्कुल अधूरा पड़ा है । आमिन minor में अभी तक पानी नहीं आ सका । काम रुका पड़ा है । वह काम जल्दी से जल्दी जारी कराया जाये ।

6-30 p. m.

The Sabha then adjourned till 2 p. m. on Thursday, the 15th March, 1956.

Punjab Vidhan Sabha Debates

15th March, 1956.

VOL. I—No. 11

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Thursday, 15th March, 1956.

Pages

Question Hour (Dispensed with)	..	1
Resumption of General Discussion on the Budget for the year 1956-57	..	1—77

CHANDIGARH

Controller of Printing and Stationery, Punjab,
1957

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 11, DATED
15TH MARCH, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>page</i>	<i>line</i>
नहीं	वहीं	(11)6	28
उन्हें	उन्ह	(11)7	10
Delete the word	(बते)	(11)10	12
between 25 and	'national'	(11)18	1
add 'प्रतिशत'			
Under	unde	(11)31	20
हो तो	हो	(11)34	last line
दी	ी	(11)51	11
Socialistic	ocialistic	(11)69	4th from below
middle	m ddle	(11)72	3

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
 ੧੯੧੧-੧੯੧੨

ਪੰ. ੧	ਪੰ. ੨	ਪੰ. ੩	ਪੰ. ੪
ਪੰ. ੫	ਪੰ. ੬	ਪੰ. ੭	ਪੰ. ੮
ਪੰ. ੯	ਪੰ. ੧੦	ਪੰ. ੧੧	ਪੰ. ੧੨
ਪੰ. ੧੩	ਪੰ. ੧੪	ਪੰ. ੧੫	ਪੰ. ੧੬
ਪੰ. ੧੭	ਪੰ. ੧੮	ਪੰ. ੧੯	ਪੰ. ੨੦
ਪੰ. ੨੧	ਪੰ. ੨੨	ਪੰ. ੨੩	ਪੰ. ੨੪
ਪੰ. ੨੫	ਪੰ. ੨੬	ਪੰ. ੨੭	ਪੰ. ੨੮
ਪੰ. ੨੯	ਪੰ. ੩੦	ਪੰ. ੩੧	ਪੰ. ੩੨
ਪੰ. ੩੩	ਪੰ. ੩੪	ਪੰ. ੩੫	ਪੰ. ੩੬
ਪੰ. ੩੭	ਪੰ. ੩੮	ਪੰ. ੩੯	ਪੰ. ੪੦
ਪੰ. ੪੧	ਪੰ. ੪੨	ਪੰ. ੪੩	ਪੰ. ੪੪
ਪੰ. ੪੫	ਪੰ. ੪੬	ਪੰ. ੪੭	ਪੰ. ੪੮
ਪੰ. ੪੯	ਪੰ. ੫੦	ਪੰ. ੫੧	ਪੰ. ੫੨
ਪੰ. ੫੩	ਪੰ. ੫੪	ਪੰ. ੫੫	ਪੰ. ੫੬
ਪੰ. ੫੭	ਪੰ. ੫੮	ਪੰ. ੫੯	ਪੰ. ੬੦
ਪੰ. ੬੧	ਪੰ. ੬੨	ਪੰ. ੬੩	ਪੰ. ੬੪
ਪੰ. ੬੫	ਪੰ. ੬੬	ਪੰ. ੬੭	ਪੰ. ੬੮
ਪੰ. ੬੯	ਪੰ. ੭੦	ਪੰ. ੭੧	ਪੰ. ੭੨
ਪੰ. ੭੩	ਪੰ. ੭੪	ਪੰ. ੭੫	ਪੰ. ੭੬
ਪੰ. ੭੭	ਪੰ. ੭੮	ਪੰ. ੭੯	ਪੰ. ੮੦
ਪੰ. ੮੧	ਪੰ. ੮੨	ਪੰ. ੮੩	ਪੰ. ੮੪
ਪੰ. ੮੫	ਪੰ. ੮੬	ਪੰ. ੮੭	ਪੰ. ੮੮
ਪੰ. ੮੯	ਪੰ. ੯੦	ਪੰ. ੯੧	ਪੰ. ੯੨
ਪੰ. ੯੩	ਪੰ. ੯੪	ਪੰ. ੯੫	ਪੰ. ੯੬
ਪੰ. ੯੭	ਪੰ. ੯੮	ਪੰ. ੯੯	ਪੰ. ੧੦੦

Punjab Vidhan Sabha

Thursday, 15th March, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh capital at 2 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Phillon) in the Chair.

QUESTION HOUR (DISPENSED WITH).

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : स्पीकर साहिब, मेरी यह गुज़ारिश है कि आज Question Hour को dispense with कर दिया जाए।

अध्यक्ष महोदय : इस बात के पेशेनज़र कि अभी बहुत से मैम्बर साहिबान को बोलने का मौका नहीं मिला मुझे तो कोई एतराज़ नहीं है अगर Question Hour dispense with कर दिया जाए, अगर आप को इस पर एतराज़ न हो। [In view of the fact that a large number of the hon. Members have not been able to get an opportunity to speak, I have no objection to the Question Hour being dispensed with today provided the hon. Members do not object to it.]

(आवाज़ें—हमें कोई एतराज़ नहीं है।)

The Question Hour is dispensed with today.

RESUMPTION OF GENERAL DISCUSSION ON THE BUDGET FOR 1956-57.

Mr. Speaker : Now general discussion on the budget will be resumed.

श्री डी. डी. पुरी (जगाधरी) : स्पीकर साहिब, यह बजट हमारी दूसरी पंचवर्षीय योजना का पहला बजट है। इस लिये इस बजट पर नज़र डालने से पहले यह बात आवश्यक मालूम होती है कि प्रान्त और देश की आर्थिक अवस्था पर नज़र डाली जाये तो उचित होगा। और उन की रोशनी में इस बजट की परीक्षा करनी आवश्यक है। स्पीकर साहिब, मैं समझता हूँ कि हमें देखना है कि इस बजट से तथा आगामी चार बजटों से क्या क्या और कहां कहां मुद्रा फैलाव inflationary tendencies generate होती है ताकि हम सावधान रह सकें। पिछले चन्द दिनों में हम ने देखा है कि गेहूँ और चावल के दाम कुछ हाथ से बाहर जाते मालूम देते हैं। मैं ने अपने तौर पर इस बात की जांच पड़ताल करने की कोशिश की है और मैं बिल्कुल इस परिणाम पर पहुंचा हूँ कि हमारे देश की economic life में inflationary tendencies दिखाई देने लग गई हैं। आप को याद होगा, स्पीकर साहिब, इन्हीं दिनों पिछले वर्ष हमें इस बात का बड़ा फिक्र हो रहा था कि गेहूँ और चावल के दामों को support दी जाए ताकि वह ज्यादा गिर न जायें और हमारी Central Government को भी इस बात की तशवीश हो गई थी। मुझे Parliament की जो उस समय food debate हुई थी सुनने का सौभाग्य प्राप्त हुआ था। उस समय यह विचार प्रकट किया गया था कि support के बिना

[श्री डी. डी. पुरी]

है कि जो loose money है उसे mop up किया जाये और जो inflationary tendencies हैं उन्हें रोका जाए। कर्ज लेने के बारे में मैं कहना चाहता हूँ कि यह वाजिब ही नहीं, इन का हक ही नहीं बल्कि ऐसी अवस्था में जरूरी मालूम होता है कि जितना loose cash हो उसे जरूर mop up करें। लेकिन, स्पीकर साहिब, साथ ही यह ऐसी बात है कि जहां हम ने कर्जा ले कर अपना खर्चा चलाना है वहां यह बात बिल्कुल जरूरी है कि जो जो खर्चा productive नहीं है, उसे या तो बन्द किया जाए या उस का tempo कम किया जाए।

फिर बजट में 63 लाख रुपया transport nationalisation के लिये रखा गया है। स्पीकर साहिब, दो चीजें ऐसी हैं जो करीब 2 हरेक बजट में हम देखते हैं। एक तो यह कि पहले deficit budget पेश किये जाते हैं मगर साल के अन्त में वह surplus में turn हो जाते हैं our deficits have a habit of turning into surpluses. दूसरे हर साल transport की nationalisation के लिये provision पर provision करते हैं मगर कोई न कोई वजह ऐसी हो जाती है कि transport की nationalisation नहीं हो सकती और उस रुपये को saving में दिखा देते हैं। आज हमारे cash balances का यह हाल है कि 94 लाख रुपया opening balance है जो 4½ करोड़ deficit balance हो जायेगा। तो ऐसी चीज को रोकने के लिये हमें measures adopt करने चाहियें। इस लिये जितने ऐसे expenditures हैं जो productive नहीं वह या तो बिल्कुल छोड़ देने चाहियें या मुलतवी तो जरूर ही कर देने चाहियें। आखिर productive expenditure है क्या? वह खर्च जिससे मुल्क को पैदावार बढ़े; चाहे गवर्नमेंट account में बढ़े, private account में बढ़े या किसी और account में बढ़े। Transport में जो नफा नज़र आता है, उस का लालच हम करते हैं, इस से overall पैदावार बढ़ती नहीं और इस लिये nationalisation के लिये हर साल provision करने का कोई फायदा नहीं। मेरा सुझाव यह है कि इस रकम को हमें अपना deficit पूरा करने के लिये काम में लाना चाहिये। इस लिये गवर्नमेंट यह ऐलान कर दे कि वह इस बजट में इस position में नहीं कि transport को nationalise कर सके।

दूसरी बात में यह कहना चाहता हूँ कि हमारे Capital Account में एक बड़ा भारी खर्चा है जो Chandigarh Capital पर ही खर्च किया जा रहा है। यह तो ठीक है कि यह हमारी एक commitment है कि चंडीगढ़ को बनाया जाये और यह बनना भी चाहिये। अब वक्त नहीं कि इस में कोई ढील की जाए। लेकिन मैं यह समझता हूँ कि इस खर्च में से कम से कम 1½ करोड़ रुपया कम कर देना चाहिये और इस से खर्च की tempo कम की जानी चाहिये क्योंकि यह खर्चा मुझे किसी माने में भी economically productive नज़र नहीं आता।

फिर, स्पीकर साहिब, एक दो बातें ऐसी हैं जो मुझे समझ नहीं आईं। मेरा ख्याल है कि Finance Minister साहिब इन points पर रोशनी डालेंगे। एक तो मुझे अमृतसर Workshop का नाम कहीं दिखाई नहीं पड़ा। यह ठीक है कि यह रेलवे को बेची जा रही है। इस का फैसला हो चुका है। मुझे इस बारे में कुछ कहना नहीं। मगर इस के sale proceeds के मुताबिक कुछ पता नहीं कि यह कितने बनेंगे, कब दिये जायेंगे और Central Government किस रूप में देगी। इसका जिक्र मुझे बजट में नज़र नहीं आया। अगर यह किसी तरह रह गया हो तो जो 4½ करोड़ की कमी है उसे पूरा करें। इसी विषय में मुझे यह भी कहना है कि इसी workshop का 14 लाख 61 हजार रुपये का depreciation fund है। मुझे पता नहीं चल सका कि आया यह रकम Revenue Account में आई है या Capital Account में अगर Revenue Account में आई है तो क्या इसे cash balances में adjust करने का ख्याल है ?

इस के बाद, स्पीकर साहिब, मुझे थोड़ा सा जिक्र नए taxes का करना है। इस में कोई शक नहीं और जैसा कि मैं ने पहले कहा है कि inflation का खतरा हमारे सामने है और उस का मुकाबला हमें हर तरह से करना है; loose currency को mop up करना है और भी हर तरह से पूरी vigilance रखनी है। इस के साथ ही यह भी जरूरी है कि कुछ न कुछ taxes लगाए जाएं। लेकिन इन taxes में मुझे तो एक आम tax गुनाहे बेलज्जत मालूम होता है। शोर तो बहुत होगा मगर आमदनी कम। Passengers Tax का motive तो मैं समझता हूं और sales tax का भी, मगर Professional Tax जो लगाया है उस का अनुमान नहीं लगाया गया कि इस से कितना फायदा होगा। मगर मैं समझता हूं कि इस से जितना शोर होने वाला है शायद उतना उस के मुताबिक return न हो। Passengers Tax के मुताबिक में कहना चाहता हूं कि जिस रूप में यह आया है उस से यह सारे का सारा travelling public पर transfer हो जाता है। मुझे ऐसा मालूम होता है। (आवाजें : ऐसा ही है।) इस बारे में मैं कहना चाहता हूं कि deiselisation of passenger transport होने से इस से operators का मुनाफा काफी बढ़ गया है। कइयों का तो अनुमान है कि यह मुनाफा शायद कई गुना बढ़ गया हो। तो मेरा मुझाव है कि यह टैक्स इस तरह लगाया जाए कि इस का आधा बोझ travelling public पर पड़े और आधा अगर गुंजायश हो सके तो उन लोगों पर पड़े जिन्हें deiselisation से फायदा पहुंचा है। इस तरह आप की income बनी रहेगी और travelling public को relief हो जाएगा। उम्मीद है कि Finance Minister साहिब इस पर गौर करेंगे। इतना शुक्र है कि freight पर tax नहीं बढ़ा क्योंकि इस से तिजारत पर बहुत असर पड़ता है। (Interruption.) मैं ने तो बैसे ही जिक्र करना था सो कर दिया है। इन बातों का जिक्र तो Taxation Inquiry Committee ने अपनी report में कर रखा है कि सूबे की हकूमतें कौन २ से टैक्स लगाएं। मैं ने तो बजट पर general light डालने की कोशिश की है।

[श्री डी. डी. पुरी]

स्पीकर साहिब, अब आप की इजाजत से मैं दो चार बातें अपने हल्के के बारे में कहना चाहता हूँ। एक बात तो मैं **Western Jamuna Canal** के बारे में कहना चाहता हूँ, जिस का जिक्र **House** में बार २ आता है। इस बात में कोई भी शक नहीं है कि यह नहर ताजेवाला से इंदौर तक ज़मीन को खराब करती है। मगर जब पानी की ज़रूरत हो तो पानी पम्प करके भी इस्तेमाल करने की इजाजत बड़ी मुश्किल से मिलती है। यानी जिस ज़मीन को यह नहर खराब करती है उस के लिये पानी लेने की इजाजत नहीं मिलती। फिर पिछले कुछ वर्षों में **Western Jamuna Canal** बारे कुछ और स्कीमों में बनीं हैं। इस का **discharge** बढ़ गया। पानी ज्यादा है। पहले बारिश के मौसम में **flood water** नहर में **drain** कर दिया जाता था। अब चूंकि नहर ऊंची हो गई है इस लिये जब कभी पानी की ज्यादाती हो तो नहर के पानी से इलाका **flooded** हो जाता है। मैंने इस तरफ पिछले मिनिस्टर साहिब की तबज़ुह भी दिलाई है और मेरी उन से खतोकिताबत भी होती रही है। प्रसम्बर्ली में बार बार जिक्र किया गया है और अब दुबारा जिक्र करना चाहता हूँ कि जहां सरकार लाखों रुपया खर्च कर रही है **drains** के बनाने पर वहां यह भी देखा जाए कि कहां इन की ज़रूरत नहीं और कहां पर यह सारे इलाका को **flooded** करती हैं और इस का प्रबन्ध होना चाहिये।

फिर, स्पीकर साहिब, मेरे इलाका में **Community Projects** की मदद से **tube-wells** लगाये गये हैं। लगभग 277 ट्यूब-वैल तैयार हो चुके हैं। लेकिन उन ट्यूब-वैलों से आठ या दस ही चल पाए हैं या शायद इतने भी नहीं चल पाए। इन ट्यूब-वैलों को बनाने के लिये **Community Projects** ने कर्ज़ दिया और लोगों ने मेहनत की, मगर अब वहां पर बिजली की तार नहीं। हमारे ज़िला में और बाकी के ज़िलों में भी **Advisory Committee** बनी होती है। **Rural Electrification Committee** है। इन कमेटियों के जरिये भी पिछले 1½ साल से यह कोशिश की जा रही है कि बिजली दी जाए नहीं तो यह ट्यूब-वैल धरे के धरे रह जायेंगे, लोगों का जोश कम हो जायेगा और उनका सारा प्रोग्राम धरे का धरा रह जायेगा अगर बिजली न होगी तो। फिर हमारी सरकार जवाब देती है कि अभी **S.D.O.** मुकर्रर नहीं किया गया और कर्मी यह है और कर्मी वह है। एक चक्कर में पड़ो हुई है। वहां 277 ट्यूब-वैल में से 270 इस लिये वहीं चल पाए कि वहां पर बिजली का इन्तज़ाम नहीं। इधर हम बिजली पैदा करते हैं लेकिन यहां पर बिजली नहीं दी जाती। तो मैं समझ नहीं सका कि एक तरफ तो बिजली इतनी है कि खर्च करने के लिये जगह नहीं और दूसरी तरफ ट्यूब-वैल के लिये दी नहीं गई। इस लिये मैं तो कहूंगा कि इस काम को **top priority** देनी चाहिये। **Rural Electrification** में **Irrigation** को और **Irrigation** में **Tube-wells** को **top priority** दी जाए। **Tube-wells** लोगों ने मेहनत से बनाए हैं और **agriculture** को कामयाब करने के लिये ट्यूब-वैल तैयार किये हैं। इस तरह बिजली के दिये जाने से यह स्कीम तैयार हो जायेगी और **Community Projects** के इलाका के लोगों को फायदा होगा।

अब मैं इस नहर के सिलसिले में कुछ कहूंगा। इस के साथ हमारा खादर का इलाका आता है। इस इलाके में हर साल और हर बरसात में **normal flood** आते हैं। हर साल **normal flood** आने से पहले आग लगती है और फिर **floods** आता है। इस इलाके में बाज गांव ऐसे हैं जो पिछले 25—30 बरसों में तीन जगह अपनी आबादी बदल चुके हैं। खादर के इलाके में **normal flood** आ जाने से बहुत नुकसान होता है। इस लिये जहां इतना ज्यादा खर्च किया जा रहा है **Western Jamuna Canal** पर वहां इसका भी प्रबन्ध होना चाहिये। ताजेवाला से ऊपर लोगों ने बान्ध बनाया था। लोगों ने मेहनत भी की लेकिन एक ही बरसात में वह बह गया। इसी तरह हर साल होता है। इस के लिये रुकावट करना चाहिये और बान्ध बनाया जाये।

फिर हमारे खादर के इलाके को तकावी दी जाती है तो मैं यह सुझाव कहूंगा कि उन्हें टीनों की तकावी की जरूरत है। इस लिये आप उन्हें तकावी **corrugated sheets** के रूप में दें। यह श्री चन्द बाते जिन की तरफ मैं अपने चीफ मिनिस्टर साहिब की तवज्जुह दिलाना चाहता था।

खान अब्दुल गफार खान : जरा सारे अम्बाले जिले के लिये भी कुछ कह दें।

अध्यक्ष महोदय : Order, please. आपने खुद तो कहा नहीं। (Order please, the hon. Member himself did not say anything about this district in his own speech.)

श्री डी. डी. पुरी : मैं यह कहूंगा कि यह एक **imaginative** बजट है और इसे बड़ी सूझ बूझ के साथ बनाया गया है। पिछले पांच बरसों में कोई भी ऐसा बजट नहीं था जिसको चलाने के लिये इतनी **vigilance** की जरूरत होती। इस बजट में **inflation** के खदशात बहुत नुमायां नजर आ रहे हैं। इस लिये मुझे उम्मीद है कि हमारे फिनांस मिनिस्टर साहिब **inflation** को रोकने पर कड़ी नजर आप भी रखेंगे और **Government of India** की तवज्जुह भी दिलाते रहेंगे।

श्री अभय सिंह (रिवार्ड) : स्पीकर साहिब, आज 2-3 रोज से बजट पर बहस हो रही है और बहुत से असहाब ने अपनी राय का इजहार किया है। जहां तक बड़े बड़े **Projects** का ताल्लुक है इस में कोई शक नहीं रहता कि हमारे गवर्नमेंट ने इन **Projects** को कामयाब बनाने के लिये काफी मेहनत से काम किया है। इस से हमारा सूबा काफी आगे पहुंच गया है और अबाम को भी काफी फायदा पहुंचा है। बहुत सारे साहिबान ने **criticise** भी किया है और कहा है कि जितने बड़े बड़े **Projects** चल रहे हैं इन में बहुत बेईमानी है। **Corruption** बहुत है और इस तरह के कई **charges** भी लगाए हैं। यह ठीक है कि जहां अरबों रुपया खर्च किया जा रहा हो वहां **corruption** भी हो सकती है और वहां काम करने वालों में ऐसे लोग और अफसर हो सकते हैं जो बेईमान हों, गन्दे हों और हो सकता है कि उन्होंने ऐसा किया हो लेकिन हमें केवल **dark side of the picture** की तरफ नहीं देखना चाहिये। हमें रोशन पहलू को भी देखना चाहिये कि इस से क्या फायदा होगा। इस में हमें अपने फिनांस मिनिस्टर साहिब की तरफ से पेश किये गये बजट में अच्छी

[श्री अभय सिंह]

बातें भी नज़र आयेंगी। इन्होंने मेरे इलाका के लिये जो रुपया नहर की स्कीम के लिये और एक **Extension Block** के लिये रखा है मैं उस के लिये और एक अच्छा बजट पेश करने के लिये धन्यवाद देता हूँ।

इस के बाद **floods** से पंजाब में नुकसान हुआ। हमारी गवर्नमेंट ने बड़ी तनदेही से और मेहनत से लोगों को आबाद करने में हिस्सा लिया। यह काम भी काबले तारीफ है। करोड़ों रुपया लोगों को मकानों की मुरम्मत के लिये और तकारवी के तौर पर दिया गया। यह काफी अच्छी बात है। मैं तो यह कहूँगा कि अच्छी ही नहीं एक नई बात है। पहले भी **floods** आया करते थे, कहत पड़ा करते थे। आप सब जानते हैं कि बंगाल में कहत पड़ा और लाखों आदमी भूख से मर गये लेकिन यहां इस साल **floods** आए तो हमारी सरकार ने पूरी तनदेही के साथ काम किया। यह बात काबले तारीफ है।

अब मैं अपनी तहरील का जिक्र करता हूँ। इस तहरील में बहुत से ऐसे गांव हैं जहां पर अफसरों की लापरवाही से मकानों की मुरम्मत के लिये ग्रांटें नहीं दी गईं और मकानों के लिये पैसे नहीं दिये गये। इस में मैं समझता हूँ कि कुछ लोगों की अपनी भी लापरवाही है।

इस के बाद **food situation** की बात है। यह ठीक है कि आज से पांच साल पहले हमारा सूबा **food situation** में काफी **deficit** में था लेकिन आज हम कह सकते हैं कि आज इसे **deficit** सूबा नहीं कहा जा सकता। हमने इस बारे में काफी तरक्की की है।

अब मैं एक खास बात की तरफ सरकार की तवज्जुह दिलाना चाहता हूँ। एक काफी बड़ी कमी जो इस बजट में रह गई जिस की तरफ हमारी गवर्नमेंट ने कोई ध्यान नहीं दिया उस का जिक्र करना चाहता हूँ। पिछले बजट सेशन में 24 मार्च को इस हाऊस में एक **Resolution** पास किया था कि जो **backward** इलाका ज्ञात है उन्हें जहां तक सर्विसों का तअल्लुक है, **promotions** का तअल्लुक है, **Development** का तअल्लुक है, इन्हें सरकार खास सहूलतें दे और इन को आगे ले जाने में ज्यादा से ज्यादा कोशिश करे। लेकिन इस बजट को पढ़ने से यह पता चलता है कि इन इलाका ज्ञात की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया गया जो **backward** इलाके हैं। मैं आप की तवज्जुह खास तौर पर **Gurgaon** की तरफ और दूसरे **backward** इलाकों की तरफ दिलाना चाहता हूँ। इन जिलों के लिये कोई खास पैसा नहीं दिया गया। अब मैं **Gurgaon** का जिक्र करना चाहता हूँ।

स्पीकर साहिब, मैं गुड़गांव के बारे में आप के सामने चंद बातें रखनी चाहता हूँ जहां तक **services** का ताल्लुक है वहां के आपको बहुत ही कम आदमी मिलेंगे। यह ठीक है कि **competitions** होते हैं मगर मैं पूछता हूँ कि गुड़गांव के और दूसरे **backward areas** के जो लड़के हैं वह दूसरों के साथ कैसे **compete** कर सकते हैं। मैं **Government** का ध्यान इस बारे में दिलाना चाहता हूँ कि न तो वहां पर **Medical College** है, न कोई **Veterinary College** है, ना कोई

technical institution ही है और न ही कोई **handicrafts** का अदारा है। वहां के लड़कों को वह तमाम **facilities** नहीं मिलती हैं जो कि दूसरे **developed** इलाके के लड़कों को मिलती है। स्पीकर साहिब, आप सुन कर हैरान होंगे कि गुड़गांव जिला का **headquarter** है मगर वहां कालिज तो ब्या लड़कियों के लिये कोई **High School** भी नहीं है। हमारे जिले में **Government College** भी कोई नहीं है तो फिर आप कैसे उम्मीद कर सकते हैं कि वहां के लड़के दूसरे इलाकों के लड़कों से **compete** कर सकेंगे जिनके लिये कि सारी **facilities** हैं। स्पीकर साहिब, हमारा इलाका काफी अरसा से पीछे रहा है और इसकी **development** की तरफ ध्यान नहीं दिया गया है और यह हर लिहाज से **backward** है। मैं यह अपनी सरकार से पुरजोर अपील करना चाहता हूं कि वहां पर भी **technical institutions** खोली जाएं और दूसरी मद्दलियात दी जाएं ताकि वहां के लड़के भी आगे आ सकें और वहां के **students** दूसरों के साथ **services** में **compete** कर सकें उन को भी **facilities** दी जाएं जो कि दूसरे इलाकों के **students** को हासिल हैं। इसी तरह वह आगे आ सकते हैं।

दूसरी बात में **electricity** के बारे में अर्ज करना चाहता हूं। स्पीकर साहिब, हमारे इलाके में न तो कोई नहर है और न ही और कोई आबपाशी का प्रबन्ध है। वहां कोई ऐसे जराए आबपाशी के नहीं हैं, जिनकी वजह से कि लोगों की तरक्की हो सके। मैं मसझता हूं कि बिजली का जो महकमा है अगर यह कुछ कोशिश करता तो इस मसले को हल करने में काफी मदद मिलती। बिजली की जो **line** रिवाड़ी तक **extend** की गई है उस को जल्दी से जल्दी गांव तक **extend** करना चाहिये ताकि लोग बिजली की मदद से **tube-wells** लगा कर आबपाशी के साधन जुटा सकें। मैं आपके जरिए अपनी **Government** के आगे दरखास्त करूंगा कि जो **line** रिवाड़ी तक गई है उसे जल्दी से जल्दी **rural areas** में **extend** किया जाए ताकि लोग अपने छोटे २ **tube-wells** लगा कर आबपाशी कर सकें। इस से लोगों की आमदनी बढ़ेगी और सरकार को भी फायदा होगा।

अब मैं सड़कों के बारे में आपकी तवज्जुह दिलाना चाहता हूं। जहां तक सड़कों का ताल्लुक है रिवाड़ी का इलाका इस लिहाज से बहुत **backward** है और पिछड़ा हुआ है। वहां **communications** के जराए बिल्कुल नहीं हैं और वहां सड़कें बनाने के लिये कोई ध्यान नहीं दिया गया है। मैं आप का ध्यान चंद एक सड़कों की तरफ दिलाना चाहता हूं। यह सड़कें बहुत पुरानी हैं और बड़ी **important** हैं। इन में से एक सड़क हमारे जिला **headquarters** को जिला महेंद्रगढ़ से मिलती है। आजकल तो यह इलाका **PEPSU** में है मगर अक्टूबर तक हमारे पंजाब में ही शामिल हो जायेगा। **P.W.D.** की तरफ से यह काफी अरसे से **approved list** पर है मगर इस की तरफ ध्यान कोई नहीं दिया गया है। मिफं **approve** ही की गई है। पहला पांच-साला

[श्री अभय सिंह]

Plan तो गया। हमने दूसरा पांच-साला Plan भी देखा है मगर उसमें भी यह सड़क नहीं आई है। दूसरी सड़कें जो हैं वह रिवाड़ी-शाजपुर की हैं। यह भी बहुत important और पुरानी सड़कें हैं मगर यह भी पांच-साला प्लान में नहीं आई हैं। मुझे बड़ा अफसोस है कि इन सड़कों के लिये कुछ नहीं किया गया है। मैं पब्लिक वर्क्स मंत्री जी से दरखास्त करूंगा कि इन सड़कों को कम से कम इस Plan के अन्दर तो लाया जाये। वहां का इलाका बहुत रेतिला है और communications की difficulties बहुत हैं। इसलिये इन सड़कों को बनाया जाये ताकि लोग फायदा उठा सकें।

इस के इलावा मैं एक और तकलीफ की तरफ आप का ध्यान दिलाना चाहता हूं। एक साहबी नदी हमारे इलाके में पड़ती है और वह नदी तीनतीन महीने तक सारी transport और communication के सिलसिले को बरसात के मौसम में रोक देती है और सारे इलाके के लोगों को बड़ी तकलीफ का सामना करना पड़ता है। हमने कई दफा कहा है और हम देख रहे हैं कि तीन चार साल से पुल के लिये estimates बने बने आ रहे हैं मगर अभी तक हुआ कुछ नहीं है। जब मिनिस्टर साहिबान वहां पर जाते हैं तो उन को इस तकलीफ के बारे में कहा जाता है और यह भी कह देते हैं कि बस अब जाने के बाद हम कर देंगे और अब की बार बजट में जरूर शामिल कर देंगे और यह जरूर हो जाएगा। तीन साल हो गये और इतने ही बजट भी आ लिये मगर उसका कुछ नहीं बना। जब मिनिस्टर साहिब जाते हैं और खुद तकलीफ होती है तब तो याद हो जाता है और जब वहां से आ जाते हैं तो भूल जाते हैं।

जहां तक education का ताल्लुक है यह ठीक है कि Government ने बहुत से प्राइमरी, हाई स्कूल और कालिज इस सूबे में खोले हैं और इस चार साल के अरसे में जो काम हुआ है वह पहले कभी बीस साल में भी नहीं हुआ था। आप को सुन कर हैरानी होगी कि तीन चार स्कूलों को हमारे इलाके में notices मिल गये हैं कि आप की आमदनी में deficit आ गया है इस लिये क्यों न इन को हाई से मिडल स्कूल बना दिया जाए। इनमें से एक स्कूल जाडोसाना का है। इस स्कूल में 500 के करीब लड़के पढ़ते हैं। हमारे इलाके में वही एक स्कूल है और दस दस मील के फासले पर कोई हाई स्कूल नहीं है। यह बड़े अफसोस की बात है कि वह स्कूल जिससे सारे इलाके को फायदा है, सैकड़ों तुलबा तालीम पाते हैं, उस को ऐसा notice दे दिया जाए। जब यह हालत हो तो हम अपने इलाके में education की तरक्की के लिये और क्या उम्मीद कर सकते हैं। इसलिये मेरी दरखास्त है कि जिन स्कूलों को notice दिये गए हैं उन को cancel किया जाए। अगर उन में deficit भी है तो कोई बड़ी बात नहीं, सरकार को पूरा कर देना चाहिए।

जनाब, मैं यह जो taxes लगाए गए हैं इनके बारे में आप के द्वारा Finance Minister साहिब से चंद बातें कहना चाहता हूं।

अध्यक्ष महोदय : अब time नहीं है आप बैठ जाएं। अभी बहुत से मੈम्बर रह गए हैं जो बोलना चाहते हैं। उनको भी मैंने कुछ time देना है। (The hon. Member may please resume his seat now as the time left is very short. There are still many hon. Members who wish to speak. I have to give time to them also.)

श्री अभय सिंह : मैं सिर्फ़ चन्द ही मिनट लूंगा और एक बात ही अर्ज़ करना चाहता हूँ। जहाँ तक छोटे मुलाज़मीन की तनखाह का सवाल है इस बजट में कुछ नहीं रखा गया है। यह तो ठीक है कि एक कमिशन इस मामले पर गौर करेगा मगर मैं यह चाहता था कि यह काम बजट पेश होने से पहले ही हो जाना चाहिये था। सब से low-paid servants जो हैं वह पटवारी हैं और उसके बाद पुलिस के सिपाही हैं। पटवारी एक ऐसा तबका है जिसको कि बहुत काम करना पड़ता है और हरेक महकमे का काम इसे करना पड़ता है। मगर उन बेचारों की basic तनखाह कुल 39½ रुपये है। पटवारी District Board का काम करता है, Municipalities का काम करता है, Revenue और P.W.D. के महकमों का भी उसे काम करना पड़ता है। गरजे कि सब महकमों का काम इसे करना पड़ता है मगर तनखाह मिलती है 39½ रुपये। मेरी यह दरखास्त है कि इन के Grades में भी revision होनी चाहिये और तनखाह बढ़ानी चाहिये। और भी जो छोटे मुलाज़िम हैं उन की तनखाह भी बढ़नी चाहिये। मैं उम्मीद करता हूँ कि सरकार जरूर ऐसा करेगी।

अध्यक्ष महोदय : आप सब को पता है कि बजट की आज general discussion का चौथा और आखिरी दिन है इस लिये Finance Minister साहिब ने बोलना है और वह पांच बजे बोलेंगे। मगर मैं देखता हूँ कि बहुत से मੈम्बरान बोलने के लिये खड़े हो गये हैं। और इस हिसाब से तो आप सब को accommodate नहीं कर सकूंगा क्योंकि वक्त बहुत थोड़ा है। (Hon. Members are aware that today is the 4th and the last day of the general discussion of the Budget. The hon. Minister for Finance has to give reply to the debate and he will rise to speak at 5 P.M. But I find that the number of members who rise up to speak is large. I am afraid, I may not be able to accommodate them all as the time left is very short.)

सरदार समसेर सिंह (छपिआटा सदर) : सपीकर साहिब, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਬਜਟ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ 73 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹੋਰ ਨਵੇਂ taxes ਲੱਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ session ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਲੰਘਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਉੱਤੇ tax ਨਾ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹੋਣ। ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚੁੰਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਆਖਰੀ ਬਜਟ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਠੁਕੜਾ ਚੀਨੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੋਰ tax ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਕੁਰੋਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ taxes ਦੇ ਬੋਝ ਥੱਲੇ ਦੱਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਜੇ taxes ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਹੀ affect ਕਰਦੇ ਹਨ। Passenger Tax ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਇਹ ਯਾਦੀਬਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ]

ਦੇਹਾਤੀ ਜਨਤਾ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਹਮੇਸ਼ਾ step-motherly ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। flood relief ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੀ ਲੈ ਲਵੋ। floods ਆਏ, ਇਹ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ 250 ਰੁਪਏ relief ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ 100 ਰੁਪਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਫਰਕ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ floods ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵਧ ਗਈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ ਚਲਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਦੇਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਮੁਆਸ਼ ਵੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ relief ਦੇਹਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। Relief ਦੇਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਨੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਇਹ ਕਹਿ ਰੇ ਕਿ ਇਹ ਵਧ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ relief ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ relief ਦੇ ਮੁਸਤਹਿਕ ਸਨ ਉਹ ਮਹਿਰੂਮ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ relief measures ਲਈ sanction ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ rules ਐਸੇ ਬਣਾਏ ਸਨ ਕਿ relief ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਐਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਦੇਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਖੜਾ ਅਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਤੋਂ ਦੇਹਾਤੀ ਆਬਾਦੀ ਨੂੰ ਬੇਹਦ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚੇਗਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਿਸਾਨ ਨੇ ਕਣਕ 9 ਜਾਂ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵੇਚੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ farming ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 9 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਨੇ 9 ਜਾਂ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਬੇਚੀ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਿਆ? ਉਹ ਤਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ। ਜੇ Agriculture ਦੀ development ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਬਿਆਜ 5/4/- ਵੀ ਮੈਂਕੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ industry ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕਰੜੇ ਦਾ ਬਿਆਜ ਕੇਵਲ 3 ਰੁਪਏ ਵੀ ਮੈਂਕੜਾ ਹੈ।

ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ industry ਲਈ safe-guards ਵੀ ਮੁੱਕਰਰ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ ਦੇ ਫਾਇਦੇ ਨੂੰ ਮਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਭੀਜ਼ਾ ਉਹ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਦਰਾਮਦ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਭਾ ਘੱਟ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਨਾਜ ਦਰਾਮਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੇ competition ਦੇ ਕਾਰਨ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ

ਨੂੰ ਰੋਖਾ ਛਾਇਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਇਥੇ ਤਕਰੀਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਟੈਕਸ ਇਸ ਲਈ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਉੱਥਣਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚੋਂ ਗਰੀਬੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਹਾਤੀ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਗਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਵੇਂ ਸੁਧਰੇਗੀ ? ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋਲ ਸਾਇਦ ਜਾਦੂ ਦੇ lift cranes ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਉੱਥ ਲੈਣਗੇ (ਹਾਸ)। ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ—ਜੇ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾੜੇ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਨਿੱਤ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ ਮਾਲੀਆ income tax ਦੀ ਸ਼ਰ੍ਹਾ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਤੇ Betterment Charges, Surcharge ਵਗੇਰਾ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਰਕਾਰ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਤਵੱਜੁਹ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਫ਼ਤ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਭੱਠੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਲੁੱਟਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੱਠਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਰੱਦੀ ਇੱਟਾਂ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹ ਹੀ ਇੱਟਾਂ first class ਵਾਂਗ 30 ਰੁਪਏ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੇਚੀਆਂ। ਮੈਂ ਖੁਦ 26 ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ second class ਖਰੀਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਭੱਠੇ ਵਾਲਾ ਹਾਲੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅਹਿਸਾਨ ਚਾੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਰਿਆਇਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੈ ਵੀ ਰਿਆਇਤ ਸੀ, floods ਕਰਕੇ ਬੁੜ੍ਹ ਜੋ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। Ludhiana Guru Nanak Engineering College ਲਈ ਇਕ firm 19 ਰੁਪਏ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਭਾ ਨਾਲ ਇੱਟਾਂ supply ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। Floods ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੜੇ tender ਮੰਗੇ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵੀ rate 19 ਰੁਪਏ ਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਹੀ supply ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਕਿਉਂ control rate 19 ਰੁਪਏ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ? ਮੈਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਮੁਕੱਦਰ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਭੱਠੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸੀਬਤਗਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਲੁੱਟ ਦੇ rates ਵੇਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭੱਠਿਆਂ ਦੇ licences ਲਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਥੇ ਹੁਣ ਉਹ ਲੋਕ ਬੇਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ site ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂਕਿ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਭੱਠੇ ਲਾ ਸਕਣ। ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ [ਨਵੇਂ] licences ਦੇਣ [ਦਾ] ਅੱਧਾ ਮਤਲਬ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਭੱਠੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ)।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨੇ Community Projects ਦਾ ਵੀ ਬੜਾ ਰੋਲਾ ਰੱਖਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ Mr. Dey ਜਿਹੜੇ Projects ਦੇ Administrator ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਹਤਰਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਾਮਯਾਬੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

[ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ ਜਾਂ ਹਸਪਤਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰੋ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸੜਕ ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਆਪ ਕਰਨ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਪੈਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਗਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰ, ਥਾਨੇਦਾਰ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਪਾਓ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਖਾਦ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਖੱਜਲੂ ਖੁਆਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਗਾਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਚਿਰ ਤੋਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਰਮ ਹੈ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ Hirakud Valley Project ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਬਚ ਸਕਦੇ ਸਨ ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਕੰਮ ਚੰਗੇ control ਤੇ management ਹੇਠ ਹੁੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ suggestions ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਕ Enquiry Committee ਭਾਖੜਾ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਸਤੇ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲਏ ਕਿ ਕਿੱਥੋਂ ਕਿੱਥੋਂ ਰੁਪਿਆ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਦੇ General Manager ਨੇ ਆਪਣਾ ਦਾਮਾਦ R. R. Menhdiratta ਤੇ ਭਟੋਈਏ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ R. K. Menhdiratta ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਗੁਸਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ X.E.N. ਹਨ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤ ਰੱਖਣ ਨਾਲ corruption ਵਧਦੀ ਫੁਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ corruption, nepotism ਤੇ favouritism ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਾਵੇ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਵੱਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਹ ਹੈ foodstuffs ਦੇ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਖੁਰਾਕ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਮਿਲਾਵਟ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ; ਦਵਾਈਆਂ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਤੇ ਆਟੇ ਵਿੱਚ ਰੇਤ ਥੱਟਾ ਰਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਲਦੀ ਆਦਿਕ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੁੱਝ ਬਲਾ ਬੱਤਰ ਰਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖਾਸ ਤਵੱਜੁਹ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਕਾਸ਼ ਹੋਇਆਂ ਕਾਫੀ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਅਪਣੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚੋਂ ਹਲਕਾ ਤੇ ਚੇਚਕ ਦੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕੇ। ਦੂਜਿਆਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Socialistic Pattern of Society ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਬੜਾ ਜੋਸ਼ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਪਣਾ ਅੱਧਾ ਜਿਸਮ ਨੰਗਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸੁੱਕਾ ਸੜਿਆ ਬਦਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ represent ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉਪਰ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ਰਾ ਸਾਹਿਬਾਨ ਐਡੀਆਂ ਐਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ furnished ਕੋਠੀਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, First Class ਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ T. A. ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਫਿਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ Socialistic Pattern of Society ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਅਫਸੋਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਮ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ mechanised farming ਅੱਛੀ ਚੱਲੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ surplus area ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਮੈਂ rules ਪੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ mechanised farming ਛੱਡੀ ਜਾਵੇਗੀ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ 40 ਮਣ ਕਣਕ ਵੀ ਏਕੜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਨਿਕਲੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਖੇਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾਦਾ ਵੀ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ 35 ਮਣ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਦੀ ਵੀ ਇਕ ਏਕੜ ਵਿੱਚੋਂ ਕਣਕ ਨਿਕਲੀ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀ average ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੈ ਉਸ average ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਣ ਦੇ ਮਣ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿਓ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਮਝ ਵਿੱਚ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਕਰ 40 ਮਣ ਇਕ ਏਕੜ ਦੀ ਲੈਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ। ਸਾਫ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਕਹੇਗਾ ਕਿ “ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹਾਂ” ਉਹ ਭਾਵੇਂ 2, 4 ਸਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਲੇਕਿਨ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਅਣਖ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਹ ਬੜੀ ਬੁਰੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਕੌਮ ਦੀ ਖੁਦਦਾਰੀ ਹੀ ਕੌਮ ਦੀ ਬਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫਰਦਨ ਫਰਦਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਦਦਾਰੀ ਜੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਮਗਰ ਸਾਡੇ ਵਜ਼ਰਾ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਂਤ ਜੋ sword arm of India ਕਹਿਲਾਂਦਾ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਕੌਮ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਖੁਦਦਾਰ ਆਦਮੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੀ ਵੀ ਕੌਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਡਿੱਗਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਫਰਦਨ ਫਰਦਨ ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਹੋ ਜਿਹੇ crooked means adopt ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਖੁਦਦਾਰੀ ਨੂੰ ਸੱਟ ਨ ਮਾਰਨ। ਸਾਫ ਆਖਣ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਸੰਤ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ: On a point of order, Sir. ਕਥਾ ‘crooked’ ਸ਼ਬਦ parliamentary ਹੈ ?

ਅਧਯਕਸ ਸਹੋਦਯ : ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਕਹਿਲਾਸ ਮੇਂ budgetary principles ਕੋ ਧਾ ਕੁਝ ਐਂਡ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੋ discuss ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਏ। ਫਿਰ ਕੋ ਅਲਾਕਾ ਕੁਝ demands ਏਸੀ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਕਿ specified days ਪਰ discuss ਹੋਨੀ ਹੁੰਦੀ ਐਂਡ ਬਾਕੀ ਕੀ demands ਸਯਮੂਏਂ ਤੌਰ ਪਰ general discussion ਮੇਂ ਆ ਜਾਤੀ ਹੁੰਦੀ। ਲੇਕਿਨ ਧਰੁ ਜੋ ਕਾਤ

[अध्यक्ष महोदय]

कह रहे हैं यह तो किसी में भी नहीं आती। मੈम्बर साहिबान तो demand से भी बाहर जा रहे हैं। इस लिये crooked कह दें या कुछ और कह दें इन की मर्जी है। कई बार कहा गया है कि ऐसे शब्द न इस्तेमाल किया करें। 'Crooked' शब्द गाली भी नहीं है और अच्छे taste का भी नहीं है। अगर मैं unparliamentary कहूं तो कहा जाएगा कि बाजवा साहिब की रियाइत की गई है।

(During the general discussion of the budget only budgetary principles and some other kindred matters should be discussed. Besides, there are certain specified demands which will be taken up on particular days and the remaining demands as a whole come under general discussion. But what the hon. Member is saying does not come within the purview of any of these things. He is going much beyond the scope of the discussion. Therefore, it is up to him to use the word 'crooked' or not. Many a time I have requested the hon. Members to avoid the use of such words. The word 'crooked' is neither an abuse nor is it in good taste. If I hold it as unparliamentary then this will be considered as a favour to Baiwa Sahib.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : स्पीकर साहिब, कल यहां पर इसी तरह जालन्धर के हिंदुओं के लिये हाकू का लफ्ज़ इस्तेमाल किया गया था, लेकिन किसी ने एतराज़ नहीं किया।

अध्यक्ष महोदय : आप को एतराज़ करना चाहिये था। अगर मैं किसी चीज़ को miss करता हूं तो आप को उसे मेरे नोटिस में लाना चाहिये।

(The hon. Member should have objected to it. In case I miss anything he should bring it to my notice.)

श्री राम चन्द्र कामरेड : मेरा ख्याल था कि आप खुद इस पर एतराज़ करेंगे।

सरदार ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਦਮੀ transport ਦੀ nationalisation ਉਪਰ ਬੋਰ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਪੁਰੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਵੀ transport ਦੀ nationalisation ਉਪਰ ਬੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (interruptions)

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ nationalisation ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। (He has said that transport should not be nationalised.)

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਜਲੀ ਲੈਣ ਵਿਚ ਬੜੀ ਦਿੱਕਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। Minimum consumption guarantee ਵੀ ਹੈ, M. C. G ਐਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 10 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ

minimum consumption guarantee ਵਸੂਲ ਕਰਵਾਈ ਹੈ)। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉਪਰ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਕਰੋ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸਾਨ ਬਿਜਲੀ ਲੈਂਕੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਸਤੀ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਵੇ। M. C. G. 20 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸੂਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

Mr. Speaker : Please wind up your speech.

ਸਰਦਾਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ : ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ Sikh movement ਚੱਲੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ [ਕਰਕੇ ਤਲਖੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੰਬਰਦਾਰ dismiss ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਚ ਸਰ-ਪੰਚ dismiss ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਛੋਕਾਂ ਦੇ arms licences ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਛੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ Jail Act ਹੇਠ ਝੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਚਲਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲੰਬਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪੰਚਾਂ ਆਦਿਕ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਹਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, Arms licences ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ restore ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮੁਕਦਮੇ Jail rules ਦੀ ਪਿਛਾਣ ਵਰਗੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਡਿਓ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸੂਬੇ ਦੀ ਡਿਗਾ ਸੁਧਰੇ।

ਭੀ ਬਸੰਤ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ (ਹੁਜ਼ੂਰਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ ਬਜਟ ਪਰ ਕਹੁਸ ਕਾ ਆਖਿਰੀ ਦਿਨ ਹੈ। ਇਸ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਤੀਨ ਦਿਨ ਸੇ ਕਹੁਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, general discussion ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਕਾ ਤਰੀਕਾ ਅਬ ਕੁਝ ਬਦਲਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਮੈਂ ਕੰਮਬੰਦੀ ਸਟੇਟ ਕਾ ਬਜਟ ਦੇਖ ਰਹਾ ਥਾ ਆਰ ਦੋ ਏਕ ਆਰ ਸਟੇਟਸ ਕਾ ਭੀ ਬਜਟ ਦੇਖਾ। ਮੈਂ ਨੇ ਦੇਖਾ ਕਿ ਕਹੁ ਬਿਲਕੁਲ ਏਕ ਨਯੇ ਨਮੂਨੇ ਕਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਯਾ ਹੁਆ ਬਜਟ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇਂ development expenditure ਰੰਗੀਨ ਤਸਵੀਰੀਂ ਕੇ ਝਰਿਏ ਦਿਕਾਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ—ਕਹਾਂ ਸੇ ਰੁਪਯਾ ਆਤਾ ਹੈ, ਕਹਾਂ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਕਿਤਨਾ non-development ਪਰ, ਕਿਤਨਾ development ਪਰ, ਕਿਤਨਾ law and order ਆਰ peace ਕੇ ਲਿਏ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਮੇਂ ਪੁਲਿਸ ਆਰ law and order ਜੈਸੀ ਸਵੀਂ ਕਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਪਾਯਾ, ਬਲਿਕ ਆਖਿਰ ਮੇਂ ਭੀ administrative services ਕੇ ਨਾਮ ਮੇਂ ਏਕ ਛੋਟਾ ਸਾ column ਮਿਲਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਸੇ ਹੀ ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ, development expenditure, ਤਨ ਪਰ ਕਹੁ ਸੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁਏ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਪਾਲਿਸੀ ਕਾ, ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਇਤਯਾਦਿ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਹਮਾਰਾ ਪੁਰਾਨਾ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਅਭੀ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਨਾਰਾਯਣ ਜੀ ਕਿ ਅਪਨੀ ਕਾਂਗਰੇਸ ਕੇ ਸਹਾ ਮੰਤਰੀ ਹੈਂ ਬਿਨੋਭਾ ਜੀ ਸੇ ਮਿਲਨੇ ਗਏ। ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਭੀ ਤਨ ਸੇ ਮਿਲੇ। ਤਨ੍ਹੋਂਨੇ ਬਿਨੋਭਾ ਜੀ ਕੀ ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਕੀ ਕਾਪੀ ਦੀ ਤੀ ਬਿਨੋਭਾ ਜੀ ਨੇ ਤਨ ਸੇ ਪੂਛਾ ਕਿ ਯਹ ਪਲਾਨ ਕੀ ਕਾਪੀ ਤੀ ਆਪਨੇ ਮੁਝੇ ਦੀ, ਆਪਨੇ ਹੀ ਇਸੇ ਬਨਾਯਾ ਹੈ ਆਪਨੇ ਪੜੀ ਹੋਗੀ। ਕਯਾ ਆਪ ਬਤਾ ਸਕਤੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਮੇਂ 2,000 ਕੀ ਆਵਾਦੀ ਸੇ ਕਮ ਕੇ ਜੀ ਗਾਂਵ ਹੈਂ ਤਨ ਕੀ ਕਯਾ ਮਿਲਾ? ਤਸ ਕੀ ਕਯਾ percentage ਹੈ? ਤੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਯਹ ਤੀ ਮੁਝੇ ਯਾਦ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬੋਲੇ ਕਿ ਯਹ ਬਤਾ ਸਕੋਗੇ ਕਿ ਅੰਗੀ ਜੀ ਸਮਾਜ ਮੇਂ ਸਬ ਸੇ ਛੋਟਾ ਹੈ ਤਸ ਕੀ ਕਯਾ ਮਿਲਾ ਹੈ? ਇਸ ਮੇਂ ਨਾਰਾਯਣ ਜੀ ਬੋਲੇ ਯਹ ਭੀ ਬਤਾਨਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਬਿਨੋਭਾ ਜੀ ਨੇ ਪੂਛਾ ਕਿ ਜੀ ਪਿਛਡੇ ਇਲਾਕੇ ਹੈਂ ਬਤਾ ਸਕੋਗੇ ਕਿ ਤਨ ਕੀ ਕਯਾ ਮਿਲਾ ਹੈ? ਆਖਿਰ ਮੇਂ ਜਬ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀਮਨਾਰਾਯਣ ਜੀ ਨੇ ਯਹ

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

कहा कि इस से 25 national नेशनल income बढ़ जाएगी तो वह बोले कि यह बढ़ौतरी तो केवल 5 प्रतिशत अमीर लोगों की income बढ़ जाने से भी हो सकती है मैं यह देखना चाहता हूँ कि छोटे लोग जो सीढ़ी के आखिरी डंडे पर हैं उन की income अगर 100 प्रतिशत या 200 प्रतिशत बढ़ी है तो अच्छा है और बढ़नी भी चाहिये। जो बड़े अमीर और सरमायेदार हैं, जो सारे देश के एक या दो प्रतिशत हैं उन की income बढ़ने से गरीब जनता को क्या फायदा ? उनकी income 25 प्रतिशत से कहीं कम

3 p. m.

बढ़नी चाहिये। तो मैं बता रहा था बजट का वह तरीका जो कि श्री विनोभा जी ने श्री श्रीमन्नारायण जी से पूछा।

अब चंडीगढ़ में क्या हालत है ? मैं जिस M.L.A.s Hostel में रह रहा हूँ वहाँ मुझ से मिलने के लिये रोज़ आदमी आते हैं। कल एक आदमी यह कहने लगा कि साहब आप का होस्टल देख कर यह बात साफ हो गई है कि वहाँ हिसार, गुड़गांव वगैरह में सड़कें क्यों नहीं बनतीं। जहाँ इस बजट को पेश करने पर दाद दी जा रही है वहाँ मैं यह कहने वाला हूँ कि जो राये देने वाले हैं जब तक उनको झोंपड़ी या मकान तक नसीब नहीं होता तो M.L.A.s का कोई हक नहीं कि वह इतनी आलीशान buildings में क्या करें।

मैं यह कहने वाला हूँ कि मुख्यमंत्री जी को तब किसी घर में रहना चाहिये जब उन के साथी M.L.A.s को जगह मिल जाए और M.L.A.s को तब जब कि आम राये देने वालों को रहने के लिये घर मिलें। मैं कहता हूँ कि इस बिल्डिंग में पास किये हुए असेम्बली के कोई कानून ऐसे नहीं रहे जो दोबारा amendments के रूप में पास न हुए हों। तो फिर दस बीस लाख के लिये अलहदा विधान सभा का भवन

अध्यक्ष महोदय : असेम्बली हाल तो socialistic pattern पर बनाया जा रहा है। (Assembly Hall is being constructed as on a socialistic pattern).

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : खैर, अध्यक्ष महोदय, मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि हम इस बजट को तीन मुस्तलिफ levels पर देखेंगे ; पहला स्टेट लेवल पर, दूसरा कमिश्नरी लेवल पर, और तीसरा district level पर। खर्च के बारे में मैं आगे चल कर अर्ज करूँगा। पहिले मैं per capita taxes और total revenues को लेता हूँ। मैं इस सम्बन्ध में सन् 1953-54 जो कि पहली पाँच-साला प्लान का mean year था, उस की figures आप के

सामने रखता हूँ। दूसरे सूबों के मुकाबला में यह आंकड़े इस प्रकार हैं:—

<i>State</i>	<i>Total Revenue</i>	<i>Per capita Tax Revenue</i>
आसाम	638 लाख	6.69 रुपए
बिहार	1745 लाख	4.21 „
बम्बई	3907 लाख	10.21 „
मध्य प्रदेश	1237 लाख	5.69 „
मद्रास	3734 लाख	6.29 „
उड़ीसा	548 लाख	3.67 „
पंजाब	842 लाख	6.66 „
उत्तर प्रदेश	3909 लाख	5.98 „
बंगाल	2099 लाख	8.14 „

मेरा अर्थ करने का मतलब यह था कि जहाँ तक *per capita taxes* का ताल्लुक है, सारे भारत में पंजाब उन तीन चार स्टेट्स में से है—बम्बई, बंगाल, आसाम, और पंजाब—जहाँ से *per capita revenue* वसूल करने की शरह बहुत ज्यादा है।

अब लीजिये अगली कमीटी कि इस में से कितना रुपया *social services* यानी *development* पर खर्च होता है और कितना पुलिस और *general administration* पर। मैं *administrative services* पर हुए खर्च को लेता हूँ। इस की तकसील इस प्रकार है:—

आसाम	16.7 रुपये <i>per capita</i>
बिहार	25.4 „ „ „
बम्बई	24.2 „ „ „
मध्य प्रदेश	23.1 „ „ „
मद्रास	25.6 „ „ „
उड़ीसा	26.3 „ „ „
पंजाब	29.9 „ „ „
यू.पी.	24.6 „ „ „
बंगाल	25.5 „ „ „

इस लिहाज से *administrative services* पर *expenditure* बाकी सभी *States* के मुकाबला में ज्यादा है। लेकिन जब हम *social services* पर किये गये खर्च की ओर निगाह डालते हैं तो पंजाब का नम्बर बाकी सूबों में नौवें दर्जे पर आता है।

TABLE OF THE STATES

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

इस दिशा में आठ States ऐसी हैं जो इस से आगे हैं। Figures मुलाहिजा फरमाइए :—

मैसूर	6.9 रुपये <i>per capita</i>
बम्बई	6.0 " " "
मध्य भारत	3.9 " " "
बंगाल	3.6 " " "
पैपसू	3.4 " " "
मद्रास	3.3 " " "
यू० पी०	3.2 " " "
आसाम	3.1 " " "
पंजाब	3.1 " " "

तो पंजाब का social services पर development expenditure का यह हाल है।

अब मैं literacy यानी साक्षरता के क्षेत्र की ओर आता हूँ। साक्षरता की percentage:—

ट्रावनकोर कोचीन में	46 प्रतिशत,
बम्बई में	24 प्रतिशत,
बंगाल में	24 प्रतिशत,
मद्रास में	21 प्रतिशत,
मैसूर में	20 प्रतिशत,
आसाम में	18 प्रतिशत, और
पंजाब में	16 प्रतिशत

है। मेरे कहने का अभिप्राय यह है कि जहां तक taxes लगाने का ताल्लुक है, जहां तक revenues को ज्यादा करने का ताल्लुक है वह तो इस बार भी गवर्नमेंट ने 73 लाख रुपये के नए taxes लगा दिये हैं लेकिन उन का खर्चा socialistic pattern पर नहीं। जैसा कि मेरे साथी पुरी साहिब ने फरमाया कि डीज़ल की बसें होने के बावजूद, खर्च कम हो जाने के बावजूद भी यह जो गरीब passengers पर मज्जीद टैक्स लगाया गया है वह बिल्कुल नावाजिब है। मैं इस taxation की तकसील में नहीं जाना चाहता लेकिन मेरे कहने का मतलब यह है कि *per capita* taxation ज्यादा है और social services यानी development पर *per capita* expenditure बहुत कम।

इसी तरह अगर आप कमिशनरी लैवल पर देखें तो आप हैरान होंगे कि पांच वर्षों से कितनी बेइनसाफी हो रही है। मेरा ख्याल था कि यह इस विधान मंडल का आखिरी बजट होने के कारण अब तो लोग सोचेंगे कि अब तो गवर्नमेंट भी कुछ बदल गई होगी

क्योंकि पहली की निसबत यह ज्यादा नज़दीक है जनता के, कैरों साहिब और दूसरे वज़ीर भी जनता के ही लोग हैं लेकिन :

“उम्र सारी तो कटी इसके बुतां में मोमन
आखरी वक्त में क्या खाक मुसलमां होंगे ”

स्पीकर साहिब, एक एक item को आप ले लें । हर तरफ आपको पता लगेगा कि असली हालत क्या है । जालन्धर डिवीज़न के जितने भी जिले हैं—गुरदासपुर को छोड़ कर—सब में literacy का percentage 15 प्रतिशत से ऊंची है । लेकिन जो हिंदी भाषी जिले हैं—करनाल, रोहतक, गुड़गांव, हिसार, कांगड़ा के, वहां की percentage 15 प्रतिशत से बहुत कम है । अगर आप तालीम की तरफ देखें तो हैरानी होती है कि जो aided schools हैं—Indian, privately managed और लड़कियों के, उन की grants की क्या हालत है । समर्थ कम होने के कारण मैं तफसील में नहीं जाता । अभी अभी जो एक छपी हुई किताब तकसीम हुई थी उस में 20 लाख रुपये की यह grants दिखाई गई थीं । उस में मे अगर आप division-wise figures देखें तो पता चलता है कि जालन्धर Division के लिये जहां 15 लाख की रकम रखी गई है वहां अम्बाला Division को इस में से केवल पांच लाख रुपया दिया गया है । इस के अलावा Government Art Colleges और Government Professional Colleges के लिये जो additional grants हैं वह भी इसी में शामिल हैं । Art classes किन कालेजों में हैं ? वह हैं चंडीगढ़, गुरदासपुर, हिसार, टांडा, मुक्तसर में । और जिन कालेजिज़ में professional classes खोली गई हैं वह हैं शिमला, जालन्धर और रोपड़ । इन सभी कालेजों और स्कूलों का खर्च भी इसी रकम में शामिल है । इन के अलावा Post Graduate Training College जो है वह भी लुधियाना, होशियारपुर वगैरह में ही खोले जा रहे हैं । Pilot Project के अन्दर जो छः स्कूल खोले उन में से भी अम्बाला डिवीज़न में एक भी खोलना मुनासिब नहीं समझा गया । एक Central Library यहां चंडीगढ़ में ही बन रही है । सात लाख रुपये की उस के लिए बिल्डिंग बन रही है । लेकिन district libraries के लिये इस प्रकार के विचार को मानने नहीं रखा गया । क्या यह socialistic pattern है कि बीस तीस लाख रुपये की लागत की लाइब्रेरी चंडीगढ़ में हो और district या तहसील headquarters पर छोटी मोटी लाइब्रेरियां हों ? मैं समझता हूं कि हर शहर और तहसील में एक जैसी ही चीज़ें हों तभी हमारा यह socialistic pattern होगा । हर गांव और तहसील को एक जैसी महूलियात हमिल होनी चाहिये । ठीक है कि चंडीगढ़ पंजाब का nerve centre है । लेकिन इसे इस बात का खाम ख्याल रखना होगा कि इसे तभी कुछ खाना चाहिये जब कि बाकियों को कुछ खाने के लिये मिल जाए ।

इसी तरह अब Civil Works की item को लीजिये । सन् 1955-56 में इस के लिए

Revenue Accounts में 121 लाख रुपया,

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

Capital Accounts से 156 लाख, और Community Projects से 32 लाख लिया गया। और इस साल के बजट में भी Revenue Accounts से 106 लाख, Capital Accounts से 91 लाख, और Community Projects से 7 लाख रुपया है। इसकी तफसील भी देखिये।

अब मैं हिंदी speaking और पंजाबी speaking areas के मुतल्लिक कुछ figures दूंगा जो कि Memorandum के सफा 23 पर दर्ज हैं। Revenue Accounts में 106 लाख रुपये में से 16.5 लाख हिंदी speaking area के लिये रखा गया है और 90 लाख पंजाबी speaking area के लिये provide किया गया है। इसी तरह Capital Expenditure में जो कि सफा 27 पर दर्ज है 91 लाख में से 40 लाख रुपये शामिल area के लिये provide किये गये हैं, 14 लाख हिंदी speaking area और 29 लाख पंजाबी speaking area के लिये रखे गये हैं। अब ज़रा आप 1954-55 की figures का मुलाहज़ा फर्माइए। इस में शामिल area के लिये 22 लाख, जालन्धर Division के लिये 177 लाख और अम्बाला Division के लिये 26 लाख रुपये रखे गये थे। इस में अम्बाला Division के लिये जितनी रकम रखी गई है उतनी उसे पांच साल भी मिलती रहे तब भी वह जालन्धर Division के लिये एक साल के लिये रखी गई रकम से कम रहेगी।

1956-57 के बजट में जो रकम बिल्डिंग के लिये रखी गई वह है 84 लाख रुपये। इस में से 66 लाख रुपये शिक्षा की बिल्डिंग के लिए हैं और 9 लाख हैं Engineering College के लिये और मैं अर्ज करूँ कि यह सारे के सारे जालन्धर Division के लिये रखे गये हैं और अम्बाला Division के लिये कुछ नहीं रखा गया। यह जो glaring बेइनसाफी अम्बाला Division के साथ की जा रही है वह भी मैं आप के नोटिस में ला दूँ। अमृतसर में जो Medical College है उस को यह जालन्धर Division में नहीं मानते। उस के लिये तो यह कहते हैं कि वह State College है और जो चंडीगढ़ में जनता College बन रहा है उसे यह अम्बाला Division में गिनते हैं और इस के बदले में यह एक जालन्धर में जनता कालिज बनायेंगे। इस किस्म की बातें यह सोचते हैं।

अब मैं एक बात बिजली के बारे में अर्ज करूँगा। इस के लिये आप बजट में देखिये कि किस तरह रुपये रखे गये हैं—

अमृतसर के लिये	310 हजार
गुरदासपुर के लिये	200 „
लुधियाने के लिये	110 „
कांगड़ और डलहौज़ी के लिये	110 „

आप देखिये Head 80-A और 81-A में सका 584—587 पर Major Works के नीचे 11 schemes बनाई गई हैं जिन पर 17 लाख रुपये खर्च होने हैं और फिर Major Works के बीच 9 और schemes बनाई गई हैं जिन पर 13 लाख रुपये खर्च होने हैं। यह तमाम के तमाम रुपये जालन्धर Division पर खर्च होने वाले हैं और अंबाला Division के लिये कोई scheme नहीं बनाई गई। सका 543 पर local distribution के लिये provision की गई है पर उसमें गुड़गांव जिले का नाम तक नहीं दिया गया। यहां मैं यह अर्ज कर दूँ, स्पीकर साहिब, कि मालूम नहीं कि आप कब तक मुझे यह चीजें बतलाने देंगे और कितना वक्त और देंगे।

अध्यक्ष महोदय : दो मिनट में आप खत्म कर लें। [Please try to finish off in two minutes.)

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : इस के बाद मैं दो मिनटों में अपनी speech wind up कर लेता हूँ। एक pamphlet हरियाणा प्रान्त के बारे में हमारी गवर्नमेंट ने निकाला था जिस का नाम था 'हरियाणा प्रान्त में जिन्दगी की नई लहर'। उस में दिया गया था 'पंजाब की तरक्की में अम्बाला डिवीजन का हिस्सा'। यह pamphlet हमारी गवर्नमेंट की तरफ से तमाम मैबरों में distribute किया गया था। इस में यह लिखा हुआ था कि जब दूसरी पंच-वर्षीय योजना खत्म हो जाएगी तो हरियाणा में 2,960,922 एकड़ जमीन नहरी पानी से सैराब हो जायेगी और 1,860,690 एकड़ कुल बाकी रह जायेगी, जिस की सिंचाई के लिये पानी नहीं दिया जा सका होगा, बाकी सब जमीन की सिंचाई के लिये इन्तजाम हो जाएगा। और खाका में 13.5 per cent अंबाला डिवीजन का हिस्सा है और 46.6 per cent बाकी के जिलों का रह जायेगा। मेरे जिले गुड़गांव में गुड़गांव Project के लिये 57 लाख रुपये की रकम provide की गई है और यह पिछले साल भी provide की गई थी और कई सालों से प्रयत्न तो होता ही रहता है। अब भी कोई यकीनी बात थोड़ी ही है। अभी उत्तर प्रदेश सरकार से कोई फैसला नहीं हुआ और जब तक उस सरकार से फैसला नहीं होता तब तक गुड़गांव Project नहीं चल सकती।

मेरे जिले में दरिया यमुना और एक नाले के दरमियान 12 गांव बसे हुए हैं। बरसात के दिनों में जब सैलाब आता है तो यमुना और यह नाला दोनों मिल जाते हैं और वह सब गांव पानी में डूब जाते हैं। अभी पीछे जब floods आये थे तो उन गांवों के लोगों को जब relief के लिये कुछ facilities offer की गई थीं तो उन्होंने कहा था कि हमें और कुछ नहीं चाहिये, हमें आप इस नाले पर पुल बनवा दें ताकि जब कभी यहां सैलाब आ जाये तो हम इस पुल से नाले को पार करके अपना सब कुछ बचा सकें। लेकिन उन की यह प्रार्थना आज तक मानी नहीं गई हालांकि इस मतलब के लिये उन्होंने कई दरखास्तें डिप्टी कमिश्नर के पास, M.L.A.s के पास और तमाम मिनिस्टर्स के पास भेजी थीं।

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

यह छोटा सा नाला है। आप को वह लोग बड़ी अच्छा खेती और उपज कर के देते हैं। उन की यह बात मान कर उन के लिये यह छोटा सा पुल बनवा दें। इस के लिये मैं आप से बड़े जोर से **request** करता हूँ।

एक सड़क जो हसनपुर और होडल के दरमियान है वह बड़ी **important** सड़क है। उसे छोड़ दिया गया है और कुछ दूसरी सड़क को **include** कर लिया गया है। हालाँकि वह इलाका पंजाब से कट कर दिल्ली को जाने वाला है। इस की तरफ भी ध्यान दिया जाये। फिर जो मियो भाइयों के बसाने की **problem** है वह बराबर कई सालों से लटक रही है। और अब तो यह चीज **Central Government** के पास चली गयी है। वह भी फौरन हल करनी चाहिये। आखिर में, स्पीकर साहिब, मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूँ जो आप ने मुझे बोलने के लिये इतना वक्त दिया है।

दीवान जगदीश चन्द्र (लुधियाना सदर) : माननीय स्पीकर साहिब, हमारे प्रान्त की विधान सभा अपने आखरी बजट पर गौर करने के लिये यहां बैठी है। काफी तकरीरें इस बजट पर हुई, काफी बहस की गई। इस साल के बाद अगले साल के शुरू में उम्मीद है कि इस के फिर **General Elections** होंगे और इस विधान सभा के मैम्बरान फिर अपने अपने हल्कों में जायेंगे। वहां उन्होंने यह बताना होगा कि उन्होंने इस पांच साल के अरसे में क्या क्या किया है और अगले पांच सालों में क्या करना चाहते हैं। बतौर एक कांग्रेसी मैम्बर के मैं इस बात पर फ़ख़र कर सकता हूँ कि काफी काम किये गए हैं जो हम अपने हल्कों में जा कर बता सकें और कह सकें कि क्या सेवा हम कर पाए हैं और क्या हमारे इरादे हैं। स्पीकर साहिब, मैं तो समझता हूँ कि **Opposition** के दोस्त भी अपने अपने हल्कों में जायेंगे और वहां लोगों को कहेंगे कि उन्होंने काफी निगरानी की है और गवर्नमेंट को गलत काम करने नहीं दिये और जो काफी अच्छे काम हुए हैं वह उन की वजह से हुए हैं। स्पीकर साहिब, यह दुस्त है कि हमारा सूबा जो कट कर छोटा रह गया था और काफी पीछे रह गया था इस ने काफी तरक्की कर ली है। हमारा **Capital** बना है, भाखड़ा और नंगल की योजनाएं पूरी होने को आ रही हैं, सड़कें बनाई गई हैं, जगह जगह पर बिजली पहुंच गई है और सब से अच्छी चीज यह की गई है कि हमारे लोगों का **standard** ऊंचा हो गया है और साथ ही हमारी **administration** का **standard** भी ऊंचा हो गया है। देश के बाकी सूबों की **administration** के **standard** से हमारे सूबे की **administration** का **standard** ऊंचा है। फिर, स्पीकर साहिब, **administration** के **standard** को ऊंचा करने के लिये कुरबानी करनी पड़ती है। वह लोग जो ऊंचे **standard** की एक **administration** चलाना चाहते हैं उन्हें अपने रिश्तेदारों की बातें भी सुननी पड़ती हैं, अपने ताल्लुकदारों की बातें भी सुननी पड़ती हैं और सब से बढ़ कर अपने स्यासी साथियों की भी बातें सुननी पड़ती हैं और उन्हें नाराज करना पड़ता है। वह लोग उन को कह देते हैं कि यह कमजोर हैं, कुछ काम नहीं कर सकते। जो लोग इन बातों से ऊपर उठ जाते हैं और किसी की खातिर कुछ नाजायज़ चीजें करने से इनकार कर देते हैं वही **administration** के **standard** को ऊंचा कर सकते हैं।

स्पीकर साहिब, मैं अर्ज कर रहा था कि जहां तक **development** का ताल्लुक है इस में किसी किस्म का शक नहीं हो सकता है कि हमारे सूबे ने काफी तरक्की की है और मुझे इस बात का फख्र है कि गवर्नमेंट पार्टी और जिन **benches** पर मैं बैठता हूं उस में कोई फर्क नहीं। चाहे नई मिनिस्टरी है या पुरानी मिनिस्टरी थी दोनों ही कांग्रेस **party** की वजारतें हैं और इन के कामों पर फख्र किया जा सकता है। यह बजट जो हमारे सामने आया है इस में **socialistic pattern of society** का काफी जिक्र किया गया है और हाऊस में भी इस का काफी जिक्र किया गया है। अब पिछले **mixed economy** के नारे की जगह **socialistic pattern of society** का नारा लगाया जा रहा है और इस नारे के बारे में काफी कुछ कहा गया है। लेकिन इस **socialistic pattern** को कामयाब बनाने के लिये हमें काफी तबदीलियां करनी पड़ेंगी। हमें अपने ख्यालात में, अपने कामों में और काम करने के ढंग में काफी तबदीलियां करनी पड़ेंगी। जिस ढंग से आज हमारा देश चल रहा है, मैं समझता हूं कि इस में अगर काफी तबदीलियां न की जाएं तो यह हमें **socialistic pattern of society** की तरफ नहीं ले जा सकता। खास तौर पर हमारा जो तालीम का ढांचा है जो हमारे सूबे और बाकी देश में चल रहा है उस से समाजवाद आने वाला नजर नहीं आता। मैं अपने **Education Minister** साहिब से अर्ज करूंगा कि वह इस महकमे में काफी तबदीलियां लाएं।

पहली बात तो यह है कि अंग्रेजों के वक्त से **B.A.** और **M.A.** के काफी **students** बनाए जाते रहे हैं। **Arts Colleges** खुलते रहे हैं। आज भी यह **trend** है। कुछ **Vocational** और **Technical Colleges** खोलने की कोशिश की गई है मगर इन की **speed** एक ऐसे आजाद मुल्क के लिये जिस ने समाजवाद की तरफ जाना है, कम है। इस **speed** को तेज किया जाए। आज तालीम बड़ी खर्चीली है। लड़कों को कालिजों में पढ़ाना, खास कर बाहर से भेज कर पढ़ाना, बड़ा मुश्किल है। दो दो सौ रुपया मासिक खर्च आ जाता है और उन बालदेन के लिये जिन की तनखाह कम या आमदनी कम है, उन के लिये यह बहुत मुश्किल हो जाता है। अगर यही तरीका तालीम रहा तो हम समाजवाद की तरफ ज्यादा नहीं चल सकेंगे।

साहिबेसदर, आज **incomes** में बड़ा फर्क है। मैं तो कहता हूं कि **income** पर भी **ceiling** हो। अगर यह नहीं होता तो इस बड़े भारी फर्क को कम करने की जरूरत है। इन छोटी और बड़ी तनखाहों और जराये आमदनी के फर्क को मिटाया जाये। मैं एक बड़े अफसर से बात कर रहा था, **corruption** के सिलसिले में। उस ने मुझे बताया कि वजह यह है कि लोग जब क्लबों में जाते हैं या खास कर जब औरतें जाती हैं तो वह एक दूसरे को देखती हैं कि किस तरह रहते हैं। अगर वह उसी तरह रहें तो काम नहीं चलता। इस लिये नाजायज तरीके से रुपया लेते हैं तो **corruption** बढ़ती है। कई परिवार ऐसे हैं जो **corruption** को अहिंसायत नहीं देते और इस तरह लेन देन का सिलसिला बढ़ता है। हमें **socialistic pattern** बनाना है तो उस के लिये जरूरी है कि हम सब सादा ज़िन्दगी बसर करें। आज मेरे एक साथी ने सादा ज़िन्दगी पर जोर दिया तो इसी विधान सभा में कहा गया कि यह तो उपदेश है। लेकिन मैं अर्ज करूंगा कि हमारा जो नारा है समाजवाद का उस के लिये जरूरी है कि लोग सादा रहें। अगर सादा नहीं रहेंगे, उच्च आदर्श नहीं रखेंगे, अखराजात कम नहीं करेंगे तो यह नारा चलने वाला नहीं है।

[दीवान जगदीश चन्द्र]

एक और बात में यह कहूंगा । हमारा सूबा एक agricultural सूबा है । इस पर लोग निर्भर करते हैं । पिछले 5 सालों में खेती बाड़ी में हम ने बड़ी तरक्की की है । Consolidation हुई है । खुराक की पैदावार बढ़ी है, आमदनी बढ़ी है । इधर देश की, State की, industrialisation हो रही है, कारखाने खुल रहे हैं । इस के साथ 2 labour problems पैदा हो रहे हैं । यह सूबा जो खेती बाड़ी का सूबा रहा है, इस में काफी हड़तालें बगैरह हो रही हैं । आज जब हम अपने अगले 5-साला प्लैन में सनअत बढ़ाने के लिये कोशिश कर रहे हैं तो हमें प्रयत्न इस बात का करना होगा कि मजदूरों को सन्तुष्ट रखा जाए । उन के लिये अच्छे मकान बनवाए जाएं । आज लुधियाना शहर में, जहां कि छोटी 2 और cottage industry काफी है, वहां महसूस किया जाता है कि मजदूरों को ऐसे निकम्मे और बुरे quarters में रहना पड़ता है जहां मेहत ठीक नहीं रह सकती । इस लिये आज हमें इस तरफ तबज्जुह देनी है कि मजदूरों के लिये अच्छे मकान बन सकें । फिर जो सनअत बढ़े इस में उन को पूरा हिस्सा मिल सके ।

आज जहां हम देहात के मुजारों के फायदे के लिये कानून बना रहे हैं वहां हम शहरी किरायेदारों के लिये कुछ ज्यादा नहीं कर पाये हैं । हमें उन लोगों के लिये ऐसे कदम उठाने की जरूरत है जो शहरों में किराये के मकानों में रहते हैं ताकि उन्हें relief मिल सके । फिर हरिजनों का मसला है । कई हरिजन भाइयों ने कुछ बातें कहीं हैं । यह एक पिछड़ा हुआ तबका है और इस की मदद करने की जरूरत है । कुछ मदद की भी गई है मगर अभी तक इन को सूबे में वह रतबा हासिल नहीं जो कि होना चाहिये ।

एक बात में यह कहना चाहता हूं कि पिछले 4, 5 सालों से फिकीप्रिस्ती हमारे सूबे से काफी हद तक कम हुई थी । मगर अब इस साल से फिर कुछ बढ़ रही है । यह हमारी बदकिस्मती है । यह बात अच्छी तो नहीं लगती मगर फिर भी यह बात ठीक है कि इस सूबे की communities और मजहबों में काफी हद तक इखतिलाफ बढ़ गया है और यह आज भी नुमायां है । इस मसले को हल करने की कोशिश करें क्योंकि इसे जल्दी ही सम्भालने की जरूरत है ।

जहां तक law and order का ताल्लुक है facts and figures से यह तो जाहिर होता है कि इस सूबे में crime की तादाद घटी है, मगर कुछ वाकयात ऐसे भी हुए हैं जिन से लोगों में यह विश्वास पैदा हो गया है कि इस मामले में सरकार को कड़ा होने की जरूरत है । कई जगह पर ऐसे वाकयात दिन दिहाड़े हुए हैं । जालन्धर में एक ऐसा वाकया हुआ जिस की तरफ तबज्जुह दी जानी चाहिये ।

फिर जो proposal taxes की बजट में हुई इस के मुताल्लिक भी मैं कुछ कहना चाहता हूं । एक तो यह कि Sales Tax, luxury goods पर दुगना कर दिया है । मगर इस बजट में यह वाजिह नहीं किया गया कि यह luxury goods क्या होंगे और इन्हें किस तरह define किया जायेगा । हो सकता है कि जिसे एक आदमी luxury good समझता हो वही दूसरे के लिये जरूरी हो । जैसे अभी कहा गया कि कहीं Sun Light soap को ही luxury good न समझ लिया जाए । इस में

एहतियात की जरूरत है। इस के इलावा जो शहर हैं Sales Tax की वह आयद दूसरे सूबों के मुताबिक हो मगर हमारे सूबे में इस का बोझ गाहक पर पड़ेगा। दुकानदार यह अपनी गिरह से नहीं देना चाहता। मैं तो समझता हूँ कि सरकार को luxury goods पर tax double करने की बजाए इस तरफ तबज्जुह देनी चाहिये थी कि जो Sales Tax का evasion होता है, दुकानदार और गाहक मिल कर करते हैं वह रोका जाता। इस तरह जहाँ लोगों पर बोझ न पड़ता वहाँ सरकार को आमदनी भी हो जाती। फिर जो Professional Tax लगाया गया है, मैं नहीं जानता कि कोई उसे कानूनी तौर पर challenge करता है या नहीं लेकिन जब हमने समाजवाद कायम करना है तो हमें बड़ी बड़ी जायदादों, unearned income जैसे किराया, व्याज बगैरह पर tax लगाना चाहिये। लेकिन डाक्टर, वकील या दूसरे लोग जो मेहनत कर के कमाते हैं उन पर टैक्स लगाना, जब कि उन पर Income-Tax पहले ही लगाया गया है, ठीक नहीं। यह भी देखने वाली बात है कि आया पंजाब गवर्नमेंट ऐसा कर भी सकती है या नहीं। इसी तरह Passengers Tax भी इसी जद में आ जाता है।

आखिर में मैं यह कहूँगा कि लुधियाना में जो बेट का area है वहाँ पर सड़कों की बड़ी जरूरत है। एक सड़क बननी है। उस के लिये earthwork का provision किया गया है। इस को जल्दी मुकम्मल किया जाए। यह Rahon-Ludhiana Road है। लुधियाना में industry की मदद के लिये बिजली की सूरत में, organisation की सूरत में मदद दी जाए। वहाँ industry काफी है और यह गवर्नमेंट की तबज्जुह से बढ़ सकती है।

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ (ਭੋਹਲੋਂ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਈ ਮਿਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਵਿਚ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਗਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਲਈ ਜਦ ਅਸੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਪਣੀ constituency ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕਾਂਗੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਇਸ ਤਫ਼ਸੀਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਪੰਜ ਸੌ, ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ, ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ। ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਟੀਚਰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਫਿਰ ਜੇਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਖੋ ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੰਗਲ ਟੀਚਰ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਟੀਚਰ ਦੇ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਲਈ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਟੀਚਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਡੀਸ਼ਨਲ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਦਵਾਈ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਦਵਾਈ ਲਿਆਓ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਡਿਸਪੈਨਸਰੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ ਤਾਂ ਡਾਕਟਰ ਤਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਦਵਾਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਫਿਰ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸਰਕਾਰ

[ਸਰਦਾਰ ਬਖ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਫਖਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕਾਰਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਕਟੀਕਡੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਅਤੇ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਬਲਾਕ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਇਹ ਸਕੀਮਾਂ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਖਰਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਨਹੀਂ । ਇਹ ਤਾਂ ਗੇਰਮਿੰਟ ਆਪ ਮੰਨ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰੁਪਏ ਵਿਚੋਂ 70 ਜਾਂ 75 ਫੀ ਸਦੀ ਤਾਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਤਨਖਾਹਾਂ ਬਲਾਕ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਫਸਰਾਂ, ਇਨਸਪੈਕਟਰਾਂ ਅਤੇ ਸੈਸ਼ਲ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਹਨ । ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਮਾਣ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਇਹ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਰੁਪਿਆ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਡੀ. ਸੀ., ਅਫਸਰ ਮਾਡ ਜਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਵੋ ਕਿ 50 ਫੀ ਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ 50 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ 100 ਫੀਸਦੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਅਫਸਰ ਰੁਪਏ ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਹਸੀਲ ਅਫਸਰਾਂ ਅਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਪੰਚਾਇਤ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਨਾ ਕਰੀਏ । ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਰਾਹ ਅਤੇ ਇਕ ਸਕੀਮ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਸਫਲਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸੋਂ ਵੀ 50 ਫੀਸਦੀ ਬਲਾਕ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਛੇ ਲਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਰ ਕਰੇਗੀ । ਇਹ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਜੋ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹਨ ।

ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੁੱਟਿਆ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ । ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਇਹੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਨਾਲ ਪੁਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਤਾਂ ਇਕ ਫਰਾਡ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਹਾਠਾਤ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਹਿਜੇ ਆ ਸਕਣ ਪਰ ਪੇਂਡੂ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਠਾਤ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੜਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ

ਤਾਜ਼ੀਮ ਦਾ ਸਟੇਂਡਰਡ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲੜਕਿਆਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨਾਂ ਵਿਚ ਰੈਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬੈਕਵਰਡ ਕਰਾਸ ਦੇ ਕੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਫਰਕ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਪੈਟੀਸ਼ਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੇਣ ਦੇ ਚਾਹ ਹਨ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲੜਕੇ ਜਾਂ ਲੜਕੀਆਂ ਦਾਖਲ ਕਰਨੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਟੈਸਟ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਐਮ. ਏ. ਪਾਸ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਹਾਈ ਮਾਰਕਸ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਬੈਠਣਾ ਚਾਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ 10 ਰੁਪਏ ਵੀ ਲੜਕਾ ਫੀਸ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ throughout ਇੰਡੀਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਕਮਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾਭ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੈਣਾ ਸੀ ਪਰਚੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂ ਬਾਦ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਰਖ ਲਏ ਅਤੇ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਕਮਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲੂਣ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੈ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ। ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਪਿਛਲੀ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਹਟੀ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਫੀਡ ਮਿਨਿਸਟਰ ਬਣੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੀਲੀਵਡ ਫੀਲ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਕੈਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦੀ ਆਊਟਲੁਕ ਤਾਂ ਰੂਰਲ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਚਾਹੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਪਾਸੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ ਪਰ ਇੰਨਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਪੀਟੀਸ਼ਨ ਇਕ ਢੋਂਗ ਹੈ, ਇਹ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਇਕ ਢੋਂਗ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੀ ਆਊਟਲੁਕ ਰੂਰਲ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰੇਗੀ ਪਰ ਇਸ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 9 ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਨੁਕਤਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੇਂਡੂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਾ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਾਰਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਫਿਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਮੇਨ ਤਕਲੀਫ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ, ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰ ਹੋਵੇ, ਤਰੱਕੀ ਤਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ produce ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਪਹਿਲਾਂ ਡਿਫਿਸਿਟ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਇਕ ਸਰਪਲਸ ਸੂਬਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸਰਪਲਸ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜੋ ਦਿਨ ਰਾਤ ਸਿਆਲ ਹਾੜ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਲੜਕੀ ਅਤੇ ਇਸਤਰੀ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਤੋਂ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਕਣਕ ਦਾ ਭਾ ਨਿਕਲਿਆ 8 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਭਾ ਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਤਕ ਰਖ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਣਕ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਪਾਸੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਵਪਾਰੀ ਪਾਸ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਇਹ ਵਪਾਰੀ ਇਸ ਨੂੰ 17 ਅਤੇ 18 ਰੁਪਏ ਮਣ ਤੇ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਪਾਰੀ ਤਬਕਾ ਜਾਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਡਵੀਜ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦਿਹਾਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਚੋਰ ਨਾਲ 6 ਜਾਂ 7 ਰੁਪਏ ਮਣ ਪਿੱਛੇ ਕਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਠ ਰੁਪਏ ਖਰੀਦ ਕੇ ਸਤਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਮਣ ਕਣਕ ਵੇਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੇ ਨੌਂ ਰੁਪਏ ਮਣ ਪਿੱਛੇ ਖੱਟ ਲਏ।

ਇੱਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਨਰਮਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਫਸਲ ਬੜੀ ਹੋਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਰੈਡਿਟ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਲੈ ਗਈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਰਮੇ ਦੀ ਫਸਲ ਚੰਗੀ ਹੋਈ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨਰਮਾ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਗਾਹਕ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ; ਇਕ ਬਿਰਲਾ ਅਤੇ ਇਕ ਕੋਈ ਹੋਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈ ਕਿ ਅੱਜ ਤੂੰ ਜਗਰਾਉਂ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਜਾਵੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਲੁਧਿਆਨਾ ਮੰਡੀ ਵਿਚ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾ ਨਾ ਥੜ੍ਹ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਐਕਸਪਲਾਇਟ ਕੀਤਾ। ਫਿਰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਦਮ ਭਾ 35 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਭਾ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਮਾਲ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਜਾਓ। ਜਦ ਜਟ ਗੱਡੇ ਲੈਕੇ ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾ ਝੱਟ ਡੇਗ ਕੇ 28 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਨਾ ਤਾਂ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਗਡੇ ਰੱਖਣ ਲਈ ਥਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਲਈ। ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਵਿਚਾਰਾ ਨਾ ਤਾਂ ਮਾਲ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵੇਚਣ ਦਾ ਹੀਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੀ ਕਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਸ ਪਿਆ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਹਰ ਭਾ ਤੇ ਨਰਮਾ ਵੇਚਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਭਾ 28 ਹੋਵੇ, 20 ਰੁਪਏ ਹੋਵੇ ਜਾਂ 10 ਰੁਪਏ ਮਣ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਹੈ ਸਲੂਕ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕਿਵੇਂ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਸਾਡੇ produce ਦੀ ਮਾਰਕਟ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਕੀਮਤ ਨਹੀਂ ਵੱਟੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਮਾਰਕਟਿੰਗ ਤੇ ਕੰਟਰੋਲ ਨਾ ਬਰੇ।

ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਰੱਖਪਸ਼ਨ। ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਇਸ ਕੋਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਅਲਗ ਮਹਿਕਮਾ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਲੇਕਿਨ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਜਾਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਹ ਤਾਂ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਦਮੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਹੈ ? ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਰੋ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹੈ। ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ

Mr. Speaker : No insinuations, please.

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ : ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਹਟੇ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਦੇ ਆਦਮੀ ਅਫਸਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣ। ਹਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਤੇ ਗਰੁਪ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਅਫਸਰ ਫਲਾਂ ਗਰੁਪ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਅਫਸਰ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜਿਥੇ ਇਸ ਗਰੁਪ ਵਾਲੇ ਪਾਸ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਫਸਰ guts ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਝਟ ਵਜ਼ੀਰ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗਾ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਆਦਮੀ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੇਕਰ ਅਫਸਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਪੋਰਟ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਖਤੀ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਸਪੋਰਟ ਕਰੇ ਤਾਂ ਐਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ। ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਇਹੋ ਹਨ।

Mr. Speaker : Please be relevant. It is the Budget that is under discussion.

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ : ਜੇਕਰ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕਰੱਪਸ਼ਨ ਖਤਮ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਗਰੁਪ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਈਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੀ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਹ ਸਰਕਾਰੀ ਧੜੇ ਬੰਦੀ ਦੇ ਜੋ ਆਦਮੀ ਹਨ ਇਹ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ Central Parliament ਦਾ ਜਾਂ State Assembly ਦਾ election ਹੋਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ election ਦੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮੂੰਹ ਲਗਦਾ ਆਦਮੀ ਭੱਜ ਕੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਫਲਾਂ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਉ ਤਾਂ ਮੈਂ election ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੈਂਨੂੰ elect ਕਰਾ ਦਿਉਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਤਬਾਦਲਾ ਮਨਸੂਖ ਕਰਾ ਦਿਆਂਗਾ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ, ਮੈਂਨੂੰ ਜਿੱਤਾ ਦਿਉ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ corruption ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪਕੜੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਰੋ ਸਾਹਿਬ corruption

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਦੂਜੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ Secretaries, Deputy Commissioners ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਮਿਨਿਸਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ Government ਦੀ ਪਾਲੀਸੀ lay ਕਰਨਾ, interference ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਥੇ corruption ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਵਿਚ interference ਨਾ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮਿਨਿਸਟਰ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲੇ ਚਾਟੇ District Administration ਨੂੰ ਤਾਂ ਟਿਕਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਥੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕ ਕੇ ਅਤੇ ਅਮਨ ਚੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਕੋਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਿਹੜਾ nine point programme ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਇਸ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ corruption ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਹਕੂਕ ਦੇ ਦੇਣ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਰੋਂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ, ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਚੌਧਰੀ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਹਾਂਸੀ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਵਜ਼ੀਰੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕੋ ਏਕੁ ਤਰਫ ਸੇ ਮੁਬਾਰਿਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਐਰਿ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਸੇ ਤਨ ਪਰ ਬਡੀ ਭਾਰੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਬ ਮੈਂ ਭੀ ਇਸ ਬਜਟ ਕੋ ਗੌਰ ਸੇ ਦੇਖਤਾ ਹੂੰ ਤੋ ਮੁਝੇ ਭੀ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਧਹ ਬਾਤ ਕੁਝ ਹਦ ਤਕ ਠੀਕ ਭੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਮੇਂ development ਕੇ ਕਾਮੋਂ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਦਿਖਾਧਾ ਗਯਾ ਹੈ ਐਰਿ ਦੂਸਰੀ ਭੀ ਜੋ social services ਹੈ ਤਨ ਕੇ ਲਿਯੇ ਭੀ ਕਾਫੀ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਦਿਖਾਧਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਧਹ ਭੀ ਦਿਖਾਧਾ ਗਯਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਲੇ ਜੋ administration ਪਰ ਜ਼ਯਾਦਾ ਖਰਚ ਹੋਤਾ ਥਾ ਤਸ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਜਹਾਂਤਕ development ਕਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ ਧਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹਰੋਂ, ਬਿਜਲੀ, ਸੜਕੋਂ, ਸਕੂਲੋਂ ਐਰਿ ਹਸਪਤਾਲੋਂ ਪਰੇ ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਕੇ ਅਰਸੇ ਮੇਂ ਕਾਫੀ ਖਰਚ ਕੀਯਾ ਹੈ ਐਰਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਨਤ ਕੇ ਲੋਗੋਂ ਕੋ ਕਾਫੀ ਸਹੂਲਤੋਂ ਸੁਹੰਧਾ ਕੀ ਗਈ ਹੈ; ਜਗਹ ਜਗਹ ਪਰ ਨਹਰੋਂ, ਸੜਕੋਂ, ਬਿਜਲੀ, ਸਕੂਲੋਂ, ਕਾਲਿਜੋਂ ਐਰਿ ਹਸਪਤਾਲੋਂ ਕੇ ਜਾਲ ਬਿਛਾ ਦਿਯੇ ਗਯੇ ਹੈ; ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਧਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹੂੰਗਾ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਹਿਸਾਰ ਕੀ ਤਰਫ ਬਹੁਤ ਕਮ ਧਯਾਨ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਤਰੀ ਮਹੋਦਧ ਕਾ ਧਯਾਨ ਤਨ ਬਾਤੋਂ ਕੀ ਤਰਫ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ। ਏਕੁ ਤਰਫ ਤੋ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਕੀ ਨਹਰੋਂ ਜ਼ਿਲਾ ਹਿਸਾਰ ਕੋ ਸੈਰਾਬ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਨਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਧਹ ਬਾਤ ਠੀਕ ਹੈ। ਮਗਰ ਮੈਂ ਧਹ ਬਤਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਹਿਸਾਰ ਜ਼ਿਲਾ ਕਾ ਕਹ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜੋ ਆਜ ਸੇ ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਲੇ ਬਹੁਤ ਅਚਛਾ ਥਾ ਐਰਿ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਸੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਲਾਧਲ ਪੁਰ ਕਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਤਾ ਥਾ; ਆਜ ਤਸ ਕੀ ਕਹੀ ਹਾਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਆਜ ਸੇ ਪਹਲੇ ਤਨ ਇਲਾਕੋਂ ਕੀ ਥੀ ਜਹਾਂ ਕਿ ਅਬ ਭਾਖੜਾ ਕੀ ਨਹਰੋਂ ਸੇ ਪਾਨੀ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਸ਼ਾਰਾ, ਜਨਾਬ, ਹਾਂਸੀ ਤਹਸੀਲ ਕੀ ਤਰਫ ਹੈ। ਏਕੁ ਤਰਫ ਤੋ ਜ਼ਿਲਾ ਹਿਸਾਰ ਕੋ ਪਾਨੀ ਦਿਯਾ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ ਮਗਰ ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਸੇ ਜੋ ਹਿਸਾਰ ਕਾ ਇਲਾਕਾ ਤਰਕਕੀ ਧਾਫਤਾ ਥਾ, ਜਿਸ ਕੀ ਹਾਲਤ ਕਿ ਪਹਲੇ ਅਚਛੀ ਥੀ, ਤਸ ਕੋ neglect ਕਰ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਧਹ ਬਾਤ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਧਹ ਕਯੋਂ ਏਸਾ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ। ਹਾਂਸੀ ਕਾ ਇਲਾਕਾ ਨਹਰੀ ਇਲਾਕਾ ਥਾ ਐਰਿ ਸਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕੇ ਲਿਹਾਜ਼

से सारे पंजाब भर में मशहूर था। कपास, गेहूं और गन्ना वगैरह की पैदावार के लिहाज से यह लायलपुर का मुकाबला करता था मगर आज अगर आप वहां जाकर देखें तो अजीब ही हालत है। **Waterlogging** की वजह से ऐसी हालत हो गई है कि लोग अपने गांव तक छोड़ने के लिये मजबूर हो गये हैं। तीन चार साल से शोर मचा रहे हैं और कोशिश कर रहे हैं, मगर **red-tapism** का यह हाल है कि जो हालत **administration** की अंग्रेज छोड़ गये थे वही आज है और वही ढांचा आज है। उस वक्त कम से कम यह बात तो थी कि जो अफसर थे और **Head of Departments** थे वह खुद काम तो करते थे मगर आज यह हालत हो गई है कि **Heads of Departments** ने काम करना ही छोड़ दिया है। तीन चार साल से स्कीमें मारी मारी फिरती हैं मगर कोई पूछने वाला नहीं है और कोई अन्दर से निकलती ही नहीं है। मैं तो कहता हूं कि अफसरों ने तो अपने हाथ से काम करना छोड़ ही दिया है और आज हुकूमत क्लर्कों की हो गई है। कितनी दफा कहा गया मगर कोई परवाह ही नहीं करता है। **Opposition** की तरफ से कहा जाता है कि साहिब, सरकारी काम में बड़ा **interference** होता है, मगर मैं यह कह देना चाहता हूं कि अगर यह वजीर साहिबान ताकते रहें और पालिसी के बारे में ही कहें और सारा काम काज अफसरों के हवाले कर के भरोंसे से बैठ जायें फिर तो लोगों का खुदा ही हाफिज है। यह अफसर **demoralise** हो गये हैं। या तो खुद काम नहीं करना चाहते या यह कि **corruption** न समझी जाए इस लिये सारा काम क्लर्कों के हवाले छोड़ रखा है और उन की ही आज हुकूमत हो गई है। मैं मंत्री महोदय का ध्यान दिलाना चाहता हूं कि इस की तरफ भी देखा जाए और जो स्कीमें तीन चार साल से पड़ी हुई हैं उन को आगे चलाया जाए।

जहां तक बिजली का ताल्लुक है मैं समझता हूं कि जितना रुपया इस पर खर्च किया जाता है, वह ज्यादा तर भाखड़े की बिजली पर किया जाता है और इस रुपये का ज्यादा हिस्सा जिला हिसार के लोगों ने ही देना है। मगर मैं इस बजट को देख कर हैरान हो गया हूं कि जिला हिसार में किसी एक गांव को भी बिजली देने का **provision** नहीं किया गया है। उस के मुकाबला में बाकी पंजाब में एक हजार के करीब गांव में बिजली दी गई है। मेरी समझ में नहीं आता कि क्यों ऐसा किया गया है? बाकी चीजों और दूसरी **facilities** से भी इस इलाके को महरूम रखा जा रहा है।

स्कूलों और हस्पतालों के बारे में जिक्र किया गया है। मैं मानता हूं कि काफी तादाद में यह खोले गए हैं मगर **rural dispensaries** की हालत बहुत खराब है। वहां पर डाक्टर लोग **private practice** की तरफ ही ज्यादा ध्यान देते हैं। **Dispensaries** में दवाइयां तो होती नहीं हैं और यह लोग पानी के ही **injection** लगा लगा कर काम चलाते हैं। जो दवाइयां होती भी हैं उन के पैसे लेकर **private practice** में ही इस्तेमाल करते हैं। गांव के लोग गरीब और अनपढ़ हैं। उन को किसी बात का पता नहीं है सिवाए इस बात के कि हस्पताल में आयें, पैसे दें और

[चौधरी सरूप सिंह]

पानी के injection लगवा कर घर चले जायें। और कुछ नहीं कर सकते हैं। मैं चाहता हूँ कि ऐसे काम करने वालों को ठीक किया जाना चाहिये और इन की तरफ ध्यान देने की जरूरत है।

इस के बाद मैं General Administration को लेता हूँ। मैं समझता हूँ कि इस पंजाब प्रान्त के गरीब लोगों और अनपढ़ जनता को अच्छा, साफ और सस्ता administration देने की बहुत जरूरत है। मैं General Administration के बारे में दो तीन suggestions देना चाहता हूँ। एक अच्छे administration के लिये तीन बातों का होना बहुत जरूरी है। एक अच्छा administration होने के लिये जरूरी है कि वह clean हो, quick हो और cheap हो। Clean administration के लिये corruption का हटाया जाना बहुत जरूरी है। हम ने देखा है कि consolidation of land holdings के महकमे में शुरुशुरु में खूब रिश्वत चली लेकिन हमारे एक वजीर साहिब ने जो कि इस के in-charge थे बड़ी दौड़ धूप की। उन्होंने अपनी सेहत की फिक्र तक नहीं की। अगर आज यहां हैं तो कल वहां हैं, गर्जे कि वह सारे पंजाब में गये और फिर और उन्होंने इस महकमे से जो corruption के लिये बड़ा बदनाम था उस 90 या 95 फी सदी तक corruption खत्म कर दी है। मैं कहता हूँ कि जब एक महकमे से यह इस तरह से हटाई जा सकती है, तो दूसरे महकमों से क्यों नहीं हटाई जा सकती? मैं उन से अपील करूंगा कि वह दूसरों से भी जहां कि corruption है हटा दें। फिर पुलिस के महकमे में भी बड़ी रिश्वत है और मैं समझता हूँ कि इस की दो सबसे बड़ी वज्रहात हैं। पहली वज्रहात तो यह है कि इस महकमे में unqualified आदमी बहुत हैं, खास करके constables और Head constables तो बहुत थोड़े हैं जो कि पढ़े लिखे हैं। और इन अनपढ़ पुलिस वालों के हाथ में इस्तिथारात बहुत ज्यादा हैं। खासतौर पर अगर आप C.I.A. के महकमे को देखें तो इस में तो बहुत ही corruption का जोर है। उस के अन्दर आप देखेंगे कि एक constable और Head constable को इतने बड़े इस्तिथार हैं कि वह किसी को भी किसी वक्त पकड़ सकते हैं और लूट सकते हैं। मैं समझता हूँ कि इन के हाथ में इतनी powers नहीं होनी चाहियें और हमारी सरकार को इस तरफ जरूर ध्यान देना चाहिये। कम से कम एक Sub-Inspector of Police से नीचे किसी को भी ज्यादा powers नहीं होनी चाहिएं। दूसरी वज्रहात यह है कि पुलिस के constable, Head constable और A.S.I. बगैरह जो हैं उन के grades बहुत कम हैं, उन को तनखाह बहुत थोड़ी मिलती है। सरकार की यह नीति रही है कि जिन की तनखाह कम है उन की तनखाह बढ़ानी है। इस लिये इन की तरफ भी ध्यान दिया जाना जरूरी है। अगर आप चाहते हैं कि इस महकमे से corruption दूर हो तो इन लोगों की तनखाह बढ़ानी पड़ेगी। दूसरी बात quickness की है। अगर हमने Administration के अन्दर quickness लानी है तो सबसे पहले red-tapism को हटाना पड़ेगा, जो कि आजकल इस की

रग २ में फंसी है। स्पीकर साहिब, एक आदमी, एक गरीब जमींदार जो गांव से किसी काम के लिये आता है और उसने चंडीगढ़ पहुंचना हो तो रास्ते में उसे पचासों रुकावटें पड़ती हैं। उस को दफतरों का पता नहीं। जगह जगह 50 या 100 क्लर्कों से वासता पड़ता है। चंडीगढ़ में आ जायें तो उन्हें पता नहीं लगता कि कहां जाना है। गांव में कई किस्म के अफसर काम कर रहे हैं—चार पांच किस्म के इन्स्पेक्टर, Village level workers, co-operative Inspectors, Development officers और Panchayat officers. यह लोग गांव में भागे भागे फिरते हैं। अगर कोई उन से पूछे कि पंचायतों ने क्या क्या काम किये हैं तो वह figures बता देते हैं। काम पंचायतें करती हैं, लेकिन credit अफसर ले लेते हैं। फिर यह कहा जाता है कि heavy administration को कम किया जाये। अगर आप, स्पीकर साहिब, सैक्रेटेरियट की तरफ नज़र दौड़ायें तो आपको पता लगेगा कि क्लर्कों की कितनी categories हैं। पहले junior clerks, फिर senior clerks, Assistants और Superintendents। इस के बाद सैक्रेटेरियों के चार दर्जे हैं—Private Secretaries, Assistant Secretaries, Deputy Secretaries और Secretaries। इन सब अफसरों के हाथों से कागज़ निकल कर फिर मिनिस्टर साहिब के पास पहुंचते हैं। हमें यह बात सामने रखनी पड़ेगी कि अंग्रेज़ का कायम किया हुआ ढांचा किस तरह बदला जाये और reorganisation of services के मसले की तरफ ध्यान देना पड़ेगा। यह जो top, heavy administration है यह हटानी पड़ेगी ताकि हम गरीब जनता के लिये cheap, quick and clean administration मुहैया कर सकें।

इस के इलावा, स्पीकर साहिब, मैं आप के द्वारा गवर्नमेंट का ध्यान इस बात की तरफ दिलाना चाहता हूँ कि आज कल हम देख रहे हैं कि services इतनी demoralise हो चुकी हैं कि इन में दो किस्म की बीमारी पाई जाती है—एक communalism और दूसरी zonalism। स्पीकर साहिब, जब भी recruitment करने का मौका आता है तो यह देखा जाता है कि वह किस का नज़दीकी है और उस के मुताबिक कहने वाला कौन है। मैं एक मिसाल आप के सामने रखना चाहता हूँ। जिला हिसार में पंचायत के महकमे में एक हरिजन चपड़ासी है। एक तरफ तो गवर्नमेंट की तरफ से यह कहा जाता है कि हरिजनों को ऊपर उठाया जा रहा है, Services में उन के लिये 20 per cent नौकरियां महफूज़ कर रहे हैं। दूसरी तरफ हालात यह हैं कि पंचायत के महकमे में सिर्फ एक हरिजन चपड़ासी है और वह भी एक हरिजन अफसर के पास। बावजूद इसके उसे वहां नहीं रहने दिया जाता और डायरेक्टर साहिब हुक्म देते हैं कि एक चपड़ासी लुधियाने से तब्दील हो कर हिसार जाये और हिसार वाले हरिजन चपड़ासी को नौकरी से हटा दिया जाता है। अगर peons की transfer की यह हालत है तो recruitment की क्या हालत होगी? मैं मंत्रियों से दरखास्त करूंगा कि वह इन बातों की तरफ ध्यान दें। जहां उन्होंने प्रान्त की development के लिये अच्छे काम किये हैं वहां उन्हें administration की खामियों को दूर करने की तरफ भी अपना पूरा पूरा ध्यान देना चाहिये।

श्री लाल चन्द प्रार्थी (कुल्लू) : स्पीकर साहिब, आज बजट discussion का चौथा दिन है और इस मुअज्जिज़ एवान में कई मुअज्जिज़ मैम्बरान ने इस बजट पर तकरीरें की हैं, अपने ख्यालात जाहिर किये हैं। मैं इस बजट को दो पहलुओं से हाऊस में देखता हूँ और, स्पीकर साहिब, आप की विसातत से मैं अर्ज करूंगा कि यह बजट बहुत अच्छा है, जहां तक इस के उस रुख और तसवीर का ताल्लुक है जो गवर्नमेंट ने पिछले चार सालों की कारगुजारियों की पेश की है। मैं कहूंगा कि यह बजट मजमूई तौर पर अच्छा है, गो इस में कुछ खामियां भी हैं। गवर्नमेंट की पिछले चार साल की कारगुजारियों पर तबसरा करते हुए इस मुअज्जिज़ एवान के मैम्बरों ने जहां गवर्नमेंट के कामों की सराहना की है वहां Opposition के मैम्बरों और Treasury Benches के कुछ मैम्बरों ने नुक्ताचीनी भी की है। यह नुक्ताचीनी तामीरी नुक्ता निगाह से हुई। लेकिन जहां तक इस मौजूदा साल का ताल्लुक है मुझे बजट को देख कर काफी मायूसी हुई है। स्पीकर साहिब, बजट पर बार बार नज़र डालने से क्या हासिल—“मुश्क आं अस्त कि खुद बगोयद न कि अत्तार बगोयद”। Treasury Benches पर बैठे हुए मैम्बरान और हमारे Finance Minister साहिब तो जरूर इस की तारीफ करेंगे लेकिन मुश्क तो वह है जो खुद बखुद खुशबू फैलाए। इस बजट का पहला पहलू तो दुखस्त है लेकिन जहां तक दूसरे पहलू का ताल्लुक है उस में मुझे मायूसी के सिवाए कुछ नज़र नहीं आता। मायूसी इस ख्याल से हुई है कि Finance Minister की Speech में यह जिक्र आया कि दूसरी पांच साला प्लान का यह पहला बजट है। पहली पांच साला प्लान में पसमांदा इलाकों के लिये जो कुछ गवर्नमेंट ने किया उस से हम बिल्कुल मुतमयन हैं लेकिन दूसरी पांच साला प्लान का आगाज़ निहायत मायूसकुन है। मैंने इस बजट को गौर से पढ़ा है लेकिन मुझे पसमांदा इलाकों, Backward Classes और Scheduled Castes की बेहतरी के लिये इस में कुछ नज़र नहीं आया। कुछ अरसा हुआ कि इस असेम्बली में पसमांदा इलाकों को ऊपर उठाने के लिये एक resolution पास किया गया था जिस में गवर्नमेंट से सिफारिश की गई थी कि इन इलाकों को मज़ीद रियायात दे कर यहां के लोगों की बेहतरी और बहबूदी के लिये कदम उठाये जायें। हमें ख्याल था कि गवर्नमेंट इस resolution को मद्दे नज़र रखते हुए मौजूदा बजट में ऐसे इलाकों की development के लिये मुनासिब provision करेगी लेकिन ऐसा हुआ नहीं। इस लिये मुझे कहना पड़ रहा है—

क्यों ऐ ग़मे फिराक यह क्या बात हो गई,
हम इन्तज़ार सुबह में थे, रात हो गई ॥

हमें यह बजट देख कर अंधेरा ही अंधेरा नज़र आ रहा है क्योंकि इस रैज़ोल्यूशन की बिना पर हमें ख्याल था कि जिन स्कीमों पर पिछले सालों में गौर नहीं हो सका वह इस साल जरूर अमल में लाई जायेंगी लेकिन हमारी सब उम्मीदों पर पानी फिर गया। स्पीकर साहिब, higher services को ही लीजिये। मेरे साथी फर्र करते हैं और बजा तौर पर कि उन के इलाके से फलां आदमी Head of the Department है। लेकिन जहां तक ज़िला कांगड़े का ताल्लुक है फर्र तो हमें क्या हो सकता है, अलबत्ता नदामत से

जरूर कह सकते हैं कि **Tails of the Departments** बेशक कांगड़ा जिला से मिलेंगे, यानी चपड़ासी बहुत से नजर आर्येंगे जरूर। जब हम ने इस बारे में वावेला किया और वजारत से मांग की कि हमें भी **services** और वजारत में नुमायंदगी दी जाये तो हमें जवाब मिलता है कि कांगड़े वालों को **Public service Commission** में जो नुमायंदगी दे दी गई है वह और क्या चाहते हैं ? मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि हमारे जिले के एक आदमी को **Public Service Commission** में ले कर हमारे लिये बाकी तमाम रास्ते मसद्द कर दिये गये हैं। हमारी जबान-बन्दी की गई है। स्पीकर साहिब, मैं आप की विसातत से अपनी सरकार तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि महज इन बहानों से काम नहीं चलेगा। हरयाण के वाले भाइयों ने जोर और शोर से यह बात साबित करने की कोशिश की है कि इन पिछले दो सालों से उन के साथ बहुत बेइनसाफी की गई है। उन की बात मान ली जाती है लेकिन हमारे जिला कांगड़ा के मैम्बर जो निहायत हलीमी से ऐसी मांग करते हैं उन्हें नजर अंदाज किया जाता है।

तो हम लाजमी तौर पर मायूस हो जाते हैं और जब हमारी कोई फरियाद, कोई पुकार सुनी नहीं जाती तो हमें उस मायूसी के आलम में कहना पड़ता है कि:—

4 p. m.

शायद कि उस पुकार की सूरत बदल गई।

दिल तो सकून में है जिगर इजतराब में।

ऐ हमसफीर हासिले फर्याद क्या कहूं।

अपनी सदा भी आई न वापिस जवाब में।

और साथ ही वित्त मंत्री साहिब का भी इस सिलसिले में शुक्रिया किया चाहता हूं:

है उस हिसाब के लिये भी शुक्रिया जनाब का,

शामिल न हो सका जो हमारे हिसाब में।

स्पीकर साहिब, अर्ज यह है कि जहां तक पसमान्दा इलाकों का ताल्लुक है वह हर हालत में पसमान्दा हैं और उन की हालत नागुफताबिह है। कल श्री राम किशन जी ने एक वाक्या का जिक्र किया। कहने लगे कि जालन्धर में एक रिक्शा ड्राइवर का दिन दहाड़े कत्ल हुआ। जो हमारी **administration** को एक चैलेंज है। ठीक है, क्योंकि वह कत्ल हुआ जालन्धर में और सरेबाजार हुआ, लाखों की आबादी में हुआ और ऐसे लोगों में हुआ जिन के पास **Press** है, अखबार हैं, उन की आवाज है और उन्होंने ने शोर मचा दिया सारे पंजाब में। लेकिन यह किसी ने शायद नहीं सुना कि डेढ़ महीना पहले इसी चंडीगढ़ में कांगड़े का एक कमसिन लड़का मरा हुआ पाया गया। उस के गले में कपड़ा बांध कर उसे पंखे से लटकाया गया था; जहां तक हमें **information** है और वाक्यात का ताल्लुक है वह कत्ल हुआ मालूम पड़ता है। यकीनन यह **murder** हुआ है, उसने **suicide** नहीं की है; लेकिन इस वाक्या की कोई परवाह नहीं की गई। इस मामले को अब आगे ले जाने की कोशिश नहीं की गई है। चूंकि हम लोग पिछड़े हुए हैं, हमारी कोई आवाज नहीं है, हमारे पास प्रेस नहीं है; हमारी कोई सुनवाई नहीं होती। 12 साल का लड़का ऐसे जालमाना तरीके से मारा जाए और किसी ने उस का

[श्री लाल चन्द प्रार्थी]

नोटिस तक नहीं लिया, कोई तफतीश तक नहीं की गई। जहां तक पसमान्दा इलाकों के **General Administration** का ताल्लुक है हालात बहुत अजीब हैं। इसी सिलसिले में मैं एक और वाकया अर्ज किया चाहता हूं। पिछले दिनों कुल्लू में एक ऐसा वाकया हुआ जिस में कुछ व्यापारी लोगों ने लाखों रुपया खोटा चला दिया। वे लोग खोटा रुपया चलाने में कामयाब हो गए। हम ने **Administration** से शिकायत की थी कि कुल्लू के इलाके में खोटा रुपया चल रहा है। खैर कुछ आदमी पकड़े गए, अदालत में भेजे गये। उन पर मुकदमा चलने लगे लेकिन इस बात का सुराग लगाने की कोशिश तक नहीं की गई कि वह खोटा सिक्का आया कहाँ से। लाखों की तादाद से खोटा रुपया कुल्लू के अवाम में बांटा गया है। गरीब जमींदारों का इकतसादी ढांचा दरहम बरहम हो गया है। क्योंकि लोग अब न उस रुपये को निकाल सकते हैं न इस्तेमाल कर सकते हैं। हमारी **Administration** को ऐसी बातों का **serious notice** लेना चाहिये। वह एक पिछड़ा हुआ इलाका है उस इलाके के लोगों की आवाज भी हुकूमत के कानों तक पहुंचनी चाहिये।

स्पीकर साहिब, एक अर्ज और किया चाहता हूं—कुल्लू के लिये एक **Electric Supply Project** मंजूर किया गया था। हमारी गवर्नमेंट ने पिछले साल के बजट में 10,81,544 रुपये की रकम इस के लिये रखी थी। लेकिन बाद में यह कहा गया कि इस रकम की **Justification** नहीं है। 10 सालों में यह **expenses** पूरे नहीं हो सकते हैं। अब बात है स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि पिछली बज्जारत में जिन लोगों की बात चलती थी वह अपने इलाके को बिजली ले जाने के लिये निहायत अच्छे ढंग से **expenses** की **justification** करवा लेते थे। उन की **justification** अब भी हो जाती है लेकिन पसमान्दा इलाकों में **justification** नहीं होती क्योंकि उन की आवाज की शुनवाई नहीं। इन हालात को देख कर मैं लाजमी तौर पर यह कहूंगा कि—

रौशनी लूट ली उभरे हुए मीनारों ने,

पस्त जरी के मुकद्दर में वही रात रही।

इस साल भी बजट में यह रकम रखी गई है, ईश्वर जाने रौशनी होती है या अन्धेरा ही रहता है। जहां तक सारे बजट का ताल्लुक है, मुझे बहुत कुछ कहना था। अब चूंकि वक्त नहीं है महज यही अर्ज करके बैठ जाता हूं—

नहीं उम्मीद कि शादाब हो खेती दिल की,

ओस पड़ जाए तो क्या आस लगाए रखूं।

यूं तो इस बजट से उम्मीद नहीं है कुछ भी,

ताबकें हाथ बहर हाल उठाए रखूं।

श्री निरंजन दास धीमान (फिलौर) : स्पीकर साहिब, जो बजट हमारे सामने **Finance Minister** साहिब ने रखा है इस पर तीन दिन से लगातार बहस हो रही है। मेम्बरान की ज्यादा तादाद ने बड़े जोरों से नुक्ताचीनी की है। मैं समझता हूं कि इस बजट में सिर्फ जो नए टैक्स लगाये गये हैं उन को देखने के बाद ही मेम्बर साहिबान की तकरीरों का रुख ज्यादातर नुक्ताचीनी की तरफ हो गया है। अगर हम इस बजट को गौर से पढ़ें तो हम देखते

हैं कि जहां इस बजट में हमारी गवर्नमेंट ने 73 लाख रुपये के नये टैक्स लगाए हैं वहां उस के मुकाबले में 304 लाख रुपये पिछले साल से ज्यादा **Beneficent Departments** पर खर्च हुए हैं। बजट आप के सामने है, देखने से पता चलता है कि 1 करोड़ 78 लाख रुपया पिछले वर्ष से **Education** पर ज्यादा खर्च हुआ है। इसी तरह 21 लाख रुपया **Medical** पर, और 16 लाख **Health** पर ज्यादा खर्च हुआ, 24 लाख रुपया **Agriculture** पर, 19 लाख रुपया **Veterinary** पर, 19 लाख रुपया **Co-operative Department** पर, और 44 लाख रुपया **Industry** पर ज्यादा खर्च हुआ है। इन सब चीजों को देखते हुए मैं समझता हूं कि उन टैक्सों पर इतना वावेला मचा देना मुनासिब नहीं है। इस में शक नहीं है कि दो टैक्स ऐसे हैं जिन पर हम बजा तौर पर नुक्ताचीनी कर सकते हैं। उन में भी जहां तक **Passengers' Tax** का ताल्लुक है हम उस पर नुक्ताचीनी कर सकते हैं और खास तौर पर इस लिये कर सकते हैं कि उस टैक्स को हम दूसरे ढंग से लगा सकते थे और **income** भी ज्यादा ले सकते थे। यही **Tax** जो हम ने **Passengers** पर लगाया है, अगर **transport** पर लगाया जाता तो किसी को कोई एतराज न होता। हमारे **Finance Minister** साहिब ने अपनी स्पीच में खास तौर पर जिक्र किया है कि हमारी गवर्नमेंट ने 77 लाख रुपया **Transport** पर खर्च किया और 2, 2½ वर्ष के बाद उसी 77 लाख से हम ने उतना ही **Profit** पैदा किया। हिंदुस्तान में कोई **Commercial firm** नहीं है जो कि उतना ही **Profit** इतने थोड़े समय में कमा सके जितना रुपया कि उस ने **invest** किया हो। अगर इतना बड़ा **Profit** गवर्नमेंट को **Transport** के महकमे से हो सकता है तो मैं समझता हूं कि जो **Private Operators** हैं जो **Private companies** हैं उन को लाजमी तौर पर इस से भी ज्यादा **Profit** होता होगा अगर उन को इतना बड़ा **Profit** होता है तो कोई बजह नहीं कि उन पर टैक्स न लगाया जाए। एक तरफ तो **Government Transport** की **nationalisation** कर रही है ताकि लोगों को सहुलतें हों और गवर्नमेंट को ज्यादा से ज्यादा मुनाफा हो। और दूसरी तरफ किराया बढ़ा रही है। इस तरफ कोई ध्यान नहीं देता कि इस **Tax** के बढ़ाने से आम जनता पर बोझ पड़ता है। और जो असल मकसद हमारा है, **Transport** को **nationalise** करने का, वह मफकूद हो जाता है। गरीब लोगों को किराया ज्यादा देना पड़ता है और उन्हें तकलीफ होती है। इस में शक नहीं है कि जो रुपया गवर्नमेंट को इस तरह आएगा वह **Development** पर खर्च किया जाएगा, लेकिन दूसरी तरफ लोगों को मजबूर किया जा रहा है कि वह रुपया जो उन्होंने रोजाना कारोबार में लगाना है ज्यादा किराया अदा करने पर खर्च करें। इस लिये मैं अर्ज करता हूं कि यह रुपया **Transport Companies** पर टैक्स लगाने से **Government** realise कर सकती थी। स्पीकर साहिब, दूसरा टैक्स जो **Cinemas** पर लगाया गया है उस के मुतअल्लिक मेरी अर्ज है और आप जानते हैं कि **Cinemas** के मालिकों को भी इस **industry** में काफी मुनाफा होता है। इस लिये यह टैक्स भी उन के मालिकों पर लगाया जा सकता था।

[श्री निरंजन दास श्रीमान]

जहां तक पिछड़े हुए इलाकों का ताल्लुक है, पिछले चार पांच सालों में जितना ध्यान इस सरकार ने उन की तरफ दिया है, उस पर बजा तौर पर फ़ख़र किया जा सकता है। दर-हकीकत जहां तक पंजाब का ताल्लुक है, तालीमी अंदारे में भी यहां एक बहुत बड़ा इन-किलाब आया है। स्पीकर साहिब, आप जानते ही हैं कि जहां पहले देहातों में कहीं कहीं ही बहुत दूर दराज पर कोई स्कूल हुआ करता था—कोई हाई स्कूल नहीं था, वहां अब यह फ़ख़र की बात है कि आज कोई भी ऐसा गांव नहीं जहां पर पांच सात सौ तक आबादी हो और वहां किसी न किसी शकल में कोई स्कूल न हो। कल प्रिंसिपल साहिब ने फरमाया था कि जितने स्कूल इस वक़्त हमारे सूबे में हैं उन में ज्यादा तादाद उन स्कूलों की है जो कि लोगों ने खुद अपनी तरफ से खोले हुए हैं। लेकिन मैं समझता हूं कि अगर लोगों ने भी खोले हैं तो उसका credit भी गवर्नमेंट को ही जाता है। जिसने उन के दिल में community feelings को पैदा किया है—जिसने उन में यह भावना पैदा की है कि अपनी मदद आप करनी चाहिये। जिसने उन के दिल में यह जज़बा पैदा किया कि अपनी आमदनी को नेक कामों पर लगाना चाहिये। उस के इस इनकिलाबी परिवर्तन का नतीजा हम Community Projects की शकल में देखते हैं। क्या इस चीज़ के पेशे-नज़र यह कहा जा सकता है कि पिछले चार पांच सालों के अंदर कुछ नहीं हुआ? आप पंचायतों को ही ले लें। पिछले सालों के अंदर हमारे सूबे में नौ दस हजार पंचायतें बनीं। इस पर मेरे मोहतरिम साथी चौधरी श्री चन्द जी ने एतराज़ करते हुए फरमाया था कि जनता की आम राय पंचायतों के खिलाफ है। उन्होंने अपनी तकरीर के दौरान यह challenge किया कि इस मामले पर अगर आप इलैक्शनों लड़ें तो 90 फी सदी राय इन के तोड़ने के लिये होगी। इस की सब से बड़ी वजह उन्होंने यह बताई कि पंचायतें आज पार्टीबाज़ी का अखाड़ा बन गई हैं। जहां तक पार्टीबाज़ी का ताल्लुक है, स्पीकर साहिब, मैं समझता हूं कि जिस देश में डेमोक्रेसी का राज है उस में तो पार्टीबाज़ी लाज़मी तौर पर होगी क्योंकि democracy का दूसरा नाम ही पार्टीबाज़ी है। क्या जिन मेंबर साहिबान ने इस दृष्टिकोण से नुक्ताचीनी की है क्या वह खुद पार्टीबाज़ी के आधार पर ही इलैक्शन नहीं लड़ते? उसी पार्टीबाज़ी की बिना पर ही पंचायतों में elections होती हैं। खैर, मैं यह अर्ज़ करने जा रहा था कि पंचायतें निहायत शानदार काम कर रही हैं। उन्होंने 61,938 मुकदमों का फैसला किया है। आप अन्दाज़ा लगाएं कि अगर यही cases लोगों को शहरों में अदालतों में जाकर लड़ने पड़ते तो ख्याल करें कि कौन सा ऐसा मामूली से मामूली case है जिस पर चालीस पच्चास से कम खर्च आता हो। वकील की फीस की शकल में या उन के सफर, रहने का ठिकाना और खाने पीने के खर्च के लिये। इस तरह देहात में रहने वालों की कोई 31 लाख रुपये की बचत हुई। जो रुपया वकीलों की जेबों में जाना था वह उन लोगों के अपने पास रहा। इन चीज़ों को देखते हुए भी अगर मेरे साथी श्री श्री चन्द या सरदार सरूप सिंह यह कहें कि कोई तरक्की का काम नहीं किया था इस पर हंसी उड़ाएं, तो मेरी समझ में नहीं आता। लोग बहुत खुश हैं। इस लिये पार्टीबाज़ी कोई बुरी बात नहीं। मैं तो यह समझता हूं कि अगर पार्टीबाज़ी न हो

तो अच्छे काम हो ही नहीं सकते। किसी भी गवर्नमेंट को efficiently चलाने के लिये जरूरी है कि उस सूबे या मुल्क में पार्टीबाज़ी हो। इस लिये पंचायतों को अच्छे ढंग से चलाने के लिये भी पार्टीबाज़ी का होना लाज़मी है।

Community Projects के सिलसिले में भी opposition की तरफ से बहुत कुछ कहा गया है। जहां तक **Community Projects** की तहरीक का ताल्लुक है, मैं समझता हूं कि इसने हमारे अन्दर एक ऐसा जज़बा पैदा किया है जो किसी भी देश को बनाने के लिये जरूरी होता है। अभी पिछले साल जो floods आए उन में हमने देखा कि जो देहात चारों तरफ से पानी में घिरे हुए थे वहां से लोगों को निकालने के लिये दूसरे देहातों से लोग अपने गड्डे लेकर आए। उन के सामान और उन को अपने गड्डों पर लादकर अपने गांवों में ले गये और तब तक उन्हें अपने पास रखा और उन के चारे, रोटी का इन्तज़ाम किया जब तक कि वह अपने गांव में वापिस जाने के काबल न हुए। क्या इस social service की spirit पर हम बखूबी तौर पर नाज़ नहीं कर सकते? अगर देहातों के अन्दर सड़कें बनती हैं तो हजारों आदमी जाकर voluntary labour करते हैं। यह कोई ऐसी बात नहीं कि कोई यह कहे कि उन से बेगार ली जाती है जैसा कि सरदार शमशेर सिंह जी ने कहा। मैं समझता हूं कि हमारे देश की सब से बड़ी दौलत manual labour है। अगर गवर्नमेंट किसी न किसी ढंग से उसे इस्तेमाल कर रही है तो साफ़ बात है कि ऐसी दौलत को जो बिल्कुल जाया हो रही थी, बरबाद जा रही थी, उस को अपने काम में लाया है और लोगों को यह सोचने का मौका दिया है कि अपनी मदद आप करने से कितना बड़ा फायदा होता है। मुझे नहीं मालूम कि सोनीपत के Community Project का क्या हाल है, मगर मैं यह कह सकता हूं कि जहां तक नवांशहर के प्राजैक्ट का ताल्लुक है जो देहात उस के अंदर आए हैं उन में एक क्रांतिकारी तबदीली आ गई है। जिन देहातों की गलियों में से गुज़रा नहीं जा सकता था वहां अब अच्छे २ पक्के फर्श लगे हुए हैं। हरिजनों के घरों में काफी तबदीली आ गई है; स्कूल हैं और कुएं, नालियां बगैरह खूब अच्छी बनी हुई हैं। इस लिये ऐसे हालात में जब देश आगे बढ़ रहा हो और जब इतनी बड़ी तबदीली मुल्क के अन्दर आ रही हो तो यह कहना कि कुछ नहीं हो रहा मैं समझता हूं कि यह एक सरासर गलत बात है।

जहां तक इस बजट का ताल्लुक है, मैंने जहां इस की तारीफ की वहां इस के taxes की नुक्ताचीनी भी की। एक खास बात इस बजट में नहीं है। और जो पिछले चार सालों से लगातार चली आ रही है वह हमें इस में नज़र नहीं आती। वह यह है कि जब से यह असम्बली बनी है उस वक्त से हमने हर बजट में जो low-paid services के लोग हैं उन को किसी न किमी शकल में कुछ दिया। लेकिन इस बजट में एक बड़े scientific तरीके से उन को टरकाने की कोशिश की गई है। उन के ग्रेडों पर गौर करने के लिये एक कमेटी कायम की गई है। हमेशा यह बात हुआ करती है कि जब बात को लटकाना हो, उस के लिये कोई कमेटी या सब-कमेटी बनाई जाती है। इस चीज़ के लिये भी ऐसा ही किया गया है। अब तो गायद इस लेजिस्लेचर का कोई बजट हमारे सामने न आए।

[श्री निरंजन दास धीमान]

और हमें इस चीज़ पर आवाज़ उठाने का मौका न मिले, लेकिन मैं बैठने से पहले अपने Finance Minister साहिब से अर्ज करूंगा कि वह इस मामले पर अपनी खास तबज्जुह दें।

श्री गोरख नाथ (नरोट जैमल सिंह) : प्रधान जी, मैंने इस बजट को देखा है और मुझे इस पर खुशी है। बजट तो जिस तरह से तैयार होता है वह किसी से छिपी हुई बात नहीं। हम लोगों की खाहिशों के मुताबिक वृजरा साहिबान development की या और जो दूसरी चीज़ों की schemes रखते हैं महकमाजात उन की मदद तैयार करते हैं। लेकिन खुशी इस बात की है कि इस दफ़ा बजट स्पीच में मिनिस्टर साहिब ने उसको scrutinise किया है और पिछले चार सालों की जो scrutiny उन्होंने की है उसमें यह छानबीन की है और दिखाया है कि किस हद तक हमारे सूबे में development हुई है और किस हद तक होनी बाकी है—किस हद तक बड़ी बड़ी स्कीमें चली हैं या उन को आगे चलाना है और किस हद तक हम नई स्कीमें अपने हाथ में ले सकते हैं।

इस बजट पर कई तरफ से नुक्ताचीनी की गई है। ज्यादातर नुक्ताचीनी इस हाऊस में नए taxes के बारे में की गई है। लोग elections से क्यों घबराते हैं? मेरी समझ में तो यह बात नहीं आई है। Treasury benches से भी यह बात सुनने में आई है। किसी सज्जन ने कहा कि यह क्या अकलमन्दी है कि इलैक्शनें सिर पर हैं और नए taxes लगाए जा रहे हैं। यह बात एक बहुत पुराने सज्जन ने कही। उन्होंने फरमाया कि कौन अकलमन्द है जो ऐसे मौके पर नए taxes लगाए! मैं उन्हें यह बात बता देना चाहता हूँ कि किसी भी गवर्नमेंट का काम लोगों को धोका देने से नहीं बल्कि उन के इखलाक को ऊंचा उठाने से जांचा जाता है। किसी भी गवर्नमेंट का जायज़ा इस बात से लगाया जाता है कि उस ने मुल्क को आगे ले जाने के लिये क्या क्या इकदाम उठाए। इस लिये उसे यह देखना है कि किस तरह से रुपया पैसा जुटाए और राज्य को develop करने की स्कीमों पर काम करे। यह खुशी की बात है कि हमारे नए Finance Minister साहिब ने निहायत दलेरी से और बिना झिजके यह बातें की हैं। इलैक्शन की criticism का बिल्कुल ख्याल नहीं किया। गो यह ठीक है कि यह बहुत ज्यादा तादाद में नई schemes को introduce नहीं कर सके क्योंकि पहले ही बड़ी २ स्कीमें चल रही हैं और नई स्कीमों की खातिर पुरानी स्कीमों को गिरा देना कोई अच्छा काम नहीं था। हमें उन को भी चलाना और मुकम्मल करना है। इस लिये Socialistic pattern को हासल करने के लिये जिस दलेरी की ज़रूरत है उस से काम लिया गया है। यह बड़ी खुशी की बात है।

(At this stage, Shrimati Dr. Parkash Kaur, a member of the panel of Chairmen occupied the chair.)

यह हकीकत है कि पंजाब एक औस्त दर्जे की आबादी का सूबा है। यह बड़े बड़े—बम्बई जैसे मिल मालिकों या capitalists का सूबा नहीं। इस लिये इस का मुकाबला यू. पी. या बम्बई जैसों के साथ नहीं किया जा सकता। यू. पी. और पंजाब की आबादी में फर्क है,

उन के रहन सहन में फर्क है। पंजाब के हर आदमी को इस वक्त हम सिर्फ दरमियाना तबके का कह सकते हैं। यह नहीं मुकाबला किया जा सकता कि पंजाब में किसानों की कितनी तादाद है, और मजदूरों की कितनी तादाद है और दूसरे सूबों में कितनी। उन सूबों में middle class है ही नहीं। पंजाब के औसत आदमी की आमदनी 6,000 रुपये तक कहां है? इस लिये 6,000 के ऊपर आमदनी वालों पर Professional tax लगाया गया है। क्या आप नहीं जानते कि यहां पर डिस्ट्रिक्ट बोर्डों की तरफ से गरीब पर Professional tax लगाया हुआ है? वह कौन हैं? वह हैं चमार, मजदूर और छाबड़ी उठाने वाले, छोटे २ मास्टर वगैरह जिन की basic तनखाह 20 या 25 रुपये माहवार तक है।

तो यह जो चीज है, इस से मैं यही समझता हूं कि यह ऐसे ही रह गई है और मैं ख्याल करता हूं कि इस में scrutiny नहीं हुई है। इस लिये मैं Finance Minister साहिब से दरखास्त करूंगा कि वह इस तरफ भी तबज्जुह दें। अब आप taxation का नया मियार जो कायम कर रहे हैं यह ऊपर के दर्जे के लोगों के मियार की बात है। निचले दर्जे के लोगों पर जो taxes लगे हुए हैं आप उन को हटा कर उस मियार को भी ऊंचा करें और जो ऊपर के दर्जे के आदमी हैं अगर आप यह tax उन पर जारी रखें तो यह हमारे लिये खुशी की बात होगी। यह भी बड़ी खुशी की बात है जो इतनी scrutiny अब की गई है। यह इलजाम जो इस सरकार पर लगाया गया है कि यह कागजी गवर्नमेंट है इस में कुछ सचाई भी है। मैं जानता हूं कि इस की administration बहुत सारी कागजी चीजें करती हैं, इन को check किया जाए। मुझे यहां हाऊस में यह चीज बड़े अफसोस के साथ कहनी पड़ती है कि पिछले दिनों में Low-Income-Housing Scheme के नीचे जो लोगों को मकान बनाने के लिये कर्जें दिये गये हैं और जिन का जिक्र इस बजट में भी किया गया है, दरअसल वह मकान बनाए नहीं गए, लेकिन कागजात में वह मकान बनाये जा चुके दिखाये गये हैं। असल में वह अभी तक बनाए नहीं गए, बल्कि कई एक की तो नींव ही नहीं बनाई गई। लेकिन करजाजात हासल कर लिये गये हैं। उन की scrutiny नहीं की गई। अफसरान ने मौके पर जा कर उन की पड़ताल नहीं की। वह तो सिर्फ signing machines बने बैठे हैं और उन्होंने ने लिख दिया है कि उन्होंने ने तस्दीक की है कि मकान बन गये हैं। यह तस्दीक या तो किसी Municipal Commissioner से करा ली गई है या किसी और जिम्मेदार आदमी से जैसे कि लम्बड़दार हुआ या सरपंच हुआ उन से करा कर रख ली गई है। लेकिन किसी case में भी मौके पर verification नहीं की गई। इन में 90 per cent cases ऐसे हैं जहां मकान अभी तक नहीं बने। इसी तरह tube-wells की तकावियां लोगों को दी गई हुई हैं पर tube-well लगाए नहीं गए फिर well की sinking के लिये जो तकावियां लोगों को दी गई थीं पांच पांच और छः छः साल हो गये हैं उन को यह तकावी loans लिये हुए लेकिन अभी तक कोई wells sink नहीं किये गये। इन की scrutiny होनी चाहिये और जो इन की verification करने के जिम्मेदार हैं उन के खिलाफ prosecutions होनी चाहिये और जो उन के मालक हैं, जो Municipal Commissioners हैं या सरपंच हैं

[श्री गोरख नाथ]

जिन्होंने यह गलत reports की हैं, उन के खिलाफ भी कुछ steps उठाने चाहियें। यह मैं मानता हूँ कि आजकल वजीरों को दफतरी काम बहुत है और अगर वजीर साहिबान इस तरफ ध्यान नहीं दे सकते तो अफसरान इन को देख सकते हैं। वह दस per cent या 20 per cent ऐसे cases की पड़ताल जरूर किया करें और देखें नीचे के दफतरों में क्या हो रहा है।

सदरे मोहतरिमा, पिछले दिनों हमारी सरकार ने जो flood protection measures लिये हैं उन्हें देख कर मुझे बड़ी खुशी हुई है लेकिन इन में से कई चीजों को देख कर मुझे बड़ी हैरानी हुई है क्योंकि उन में से कई steps scientifically नहीं उठाए गए। दरिया रावी के पानी को रोकने के लिये जो बांध बनाया गया है जिसे धुस्सी कहते हैं, मैं समझता हूँ कि वह किसी agricultural engineer का मशवरा लिये बगैर बनाया गया है। आखिर इस बांध का हशर जो पिछले floods के दिनों में हुआ था वह किसी से छिपी हुई बात नहीं है। दरियाओं को रोकना कोई आसान बात थोड़ी है। अमेरिका जैसे बड़े देश अपने दरियाओं को बिल्कुल control नहीं कर सके। चाहे कितना भी किया जाए दरिया फिर भी बहा कर ले जाते हैं। जो फायदा जमीनों को दरियाओं की तुलियानी में हो सकता है उतना नुकसान नहीं होता। एक जाट जमींदार ही यह बात अच्छी तरह जान सकता है। हमारे इन मिनिस्ट्रो को शायद वहां मौके पर देखने का मौका नहीं मिला कि किस तरह floods के दिनों में मीलों लम्बे इलाके में पानी ही पानी भरा था। दरियाए रावी और इस धुस्सी के दरमियान लोग भी रहते हैं उन के भवैशी भी वहां रहते हैं उन में भी आखिर जान है। इस धुस्सी की वजह से जब वहां पानी भर जाता है तो उन बिचारों का क्या हाल होता है और पिछले floods में जो उन का हाल हुआ वह आप सब अच्छी तरह से जानते हैं। इस धुस्सी के बनाने का मतलब तो यही है कि वहां से पानी बाहर न जाए लेकिन इस बात की कोई provision नहीं की गई कि उस के अन्दर जो जमीन है और लोग जो वहां बसे हुए हैं उन्हें कैसे बचाया जाये। इस लिये मैं अपनी गवर्नमेंट से प्रार्थना करता हूँ कि माहिरीन की एक कमेटी बनाई जाए जो कि यह देखे कि floods से क्या फायदे होंगे और अगर इन को बन्द कर दिया जाए तो नुकसान क्या होंगे। मैं practical तर्जुबे की बिना पर समझता हूँ कि इन से फायदे ज्यादा हैं और नुकसान कम हैं।

एक अर्ज मैं और करना चाहता हूँ कि मेरी constituency में दरियाए रावी के पार, रावी के सिर्फ पार ही नहीं बल्कि उस से आगे दो तीन नाले पार कर के वहां करीब दस बारह गांव आबाद हैं। 1947-48 में जब पाकिस्तान की तरफ से उन पर हमले होने लगे थे तो उन लोगों को वह गांव खाली करने पड़े थे ? क्योंकि हम उन को security नहीं दे सके थे और जब हम ने उन को security देने की ठानी तब उन की जमीनें पानी की बहुतात से बंजर हो गई और वह इलाका एक बड़ा बेला सा बन गया। कुछ देर के बाद उस सारी जमीन को reclaim कराने का फैसला किया गया था और

इस सिलसिले में हमारे साबिका चीफ मिनिस्टर श्री भीम सेन सचचर वहां जा कर उन लोगों को कह आए थे कि तुम इन्हें दोबारा आबाद करो हम तुम्हें तब तक के लिये उन जमीनों का मालिया माफ कर देंगे जब तक वह आबाद नहीं हो जातीं। वह लोग बड़ी मेहनत कर के और कई मुश्किलात का सामना करते हुए उन जमीनों को दोबारा आबाद कर रहे हैं। लेकिन जब मैं पिछले दिनों वहां फिर गया तो मुझे पता चला कि उन लोगों से मालिया कुली तौर पर जबरदस्ती वसूल किया जा रहा है। Floods आने की वजह से उन लोगों की हालत बहुत खराब हो चुकी है और अब मामला देने की उन में हिम्मत नहीं रही। बावजूद इस बात के अब मैं मामला वसूल करने की कोशिश की जा रही है। उन में से कई तो गिरफ्तार किये गये हैं और कई अभी गिरफ्तार होने से बचे हुए हैं। श्री भीम सेन सचचर साहिब ने जो हमारे साबिका चीफ मिनिस्टर थे, जो मालिये की माफी का हुक्म किया था उस के मुताल्लिका कागजात भी नहीं मिल रहे। इस लिये मैं Finance Minister साहिब से यह दरखास्त करता हूं कि उन लोगों को जिन को हम security नहीं दे सके थे और जो हमेशा floods का शिकार होते रहे हैं उन्हें पिछला सारा मालिया माफ कर दें। मुझे इस बात की खुशी है कि flood-sufferers को हमारी गवर्नमेंट ने उन की तबाह हुई फसलों का मालिया और आबिधाना दोनों माफ कर दिये हैं; लेकिन मुझे इस बात की वजह मालूम नहीं हुई कि उन्हें खुश हैसियती tax क्यों नहीं माफ किया गया जो कि मालिये का ही एक हिस्सा है और उन जमीनों पर लगाया जाता है जिन जमीनों की नहरी पानी मिल जाने से हैसियत बढ़ जाती है। मालिये के साथ यह भी माफ कर देना चाहिये था। मुझे उम्मीद है कि हमारे Finance Minister साहिब अपने साथियों से मशविरा कर के यह खुश हैसियती टेक्स भी जरूर माफ कर देंगे।

श्री केदार नाथ सहगल (बल्लभगढ़) : चैंबरमैन साहिब, वक्त तो बहुत कम है लेकिन मैं चन्द ही बातें कह कर बैठ जाऊंगा। कहा गया है—

मुने होंगे हज़ारों नालाओ फरियाद बुलबुल के,
कलेजा थाम लो कि दिल जले फरियाद करते हैं ॥

हमारे नए Finance Minister साहिब ने बजट एवान के सामने पेश किया। मुझे उन्हें जरूर मुबारकबाद देनी चाहिये क्योंकि अभी वह नए २ तशरीफ लाए हैं और वह कोशिश करते हैं कि किसी हद तक सच बोलें क्योंकि politics कुछ ऐसी बन गई है कि सबाई तकरीबन मफकूद हो गई है। इस लिये मैं उन्हें बहुत २ मुबारकबाद देता हूं मगर सिर्फ बजट की कापियां पेश करने के लिये। वैसे मैं इन्हें मुबारकबाद नहीं दे सकता क्योंकि यह बजट बरखास्तशुदा मिनिस्ट्री का है जो दो महीने हुए बरखास्त हुई। इस लिये मैं बजा तौर पर अर्ज करूंगा कि यह इस मिनिस्ट्री का बजट नहीं है बल्कि उस मिनिस्ट्री का है...

श्री प्रबोध चंद्र : आप को पता है कि गवर्नमेंट एक होती है। Government is a continuous body.

श्री केशर नाथ सहगल : हां जी मुझे भी पता है कि आप बैठे हैं, तशरीफ रखते हैं और आज ही तशरीफ लाए हैं। मेरे दोस्त ने मुझे मेरी बड़ी भारी गलती बतला दी है कि मैंने इसे Ministry का बजट कहा, यह बजट गवर्नमेंट का है और गवर्नमेंट वह जो बरखास्तशुदा है और जिस के यह भी रुकन थे.....

चेयरमैन महोदय (श्रीमती प्रकाश कौर) : आप यह लफ्ज़ इस्तेमाल नहीं कर सकते, बरखास्तशुदा। (You cannot use this word—dismissed.)

श्री प्रबोध चंद्र : यह सब कुछ कह सकते हैं इन्हें सब कुछ माफ है।

श्री केशर नाथ सहगल : इन्होंने मुझे माफ कर दिया यह Chief Minister साहिब के दाएं बाजू थे।

श्री प्रबोध चंद्र : आप भी किसी वक्त थे।

श्री केशर नाथ सहगल : अगर आप मुझे इजाज़त दें तो मैं इन को जवाब देता जाऊं।

Mr. Chairman : No interruption please.

श्री केशर नाथ सहगल : पिछली मिनिस्ट्री ने जो पिछले चार साल में काम किया, मैं उसे मुबारकबाद देता हूं। किस बात पर? कि उन्होंने खालिस्तान का उद्घाटन किया, इस के बनाने के लिये बुनियाद रखी। और उन्होंने चार साल में सिखों और हिंदुओं को, हिंदुओं और हिंदुओं को, सिखों और सिखों को अलग २ कर दिया। मैं समझता था कि partition के बाद हिंदू और सिख शीरोशक्कर हो जायेंगे, घी खिचड़ी बन जायेंगे और Ministry और गवर्नमेंट का काम होगा कि वह इन को ज्यादा से ज्यादा एक दूसरे के नज़दीक लायें। लेकिन हुआ क्या? आज हरियाणा प्रान्त एक तरफ हो रहा है, सिख एक तरफ हो रहे हैं। अगर सिखों को कोई शिकायत थी तो गवर्नमेंट को चाहिये था कि उस की तहकीकात करती, एक कमेटी बैठाती और तमाम शिकायतें उस के सामने आतीं और उन को दूर करने में मदद देती। इस से सिखों और हिंदुओं में मेल मिलाप रहता। दूसरी तरफ हरियाणा के जो 90 फीसदी हिंदू हैं वह भी अलग हो रहे हैं क्योंकि खुदगर्जी ने इन की आंखों पर पट्टी डाल दी थी और उन्होंने न देखा कि हरियाणा प्रान्त जो पंजाब की आबादी का 44 फीसदी या 40 फीसदी है, को उन का हिस्सा देना चाहिये था उन का ख्याल करना चाहिये। इस लिये मैं पिछली मिनिस्ट्री को, जिस का यह बजट है, मुबारकबाद नहीं दे सकता।

दूसरा मसला मुलाज़मान का है। इन के मुताल्लिक मैं कह सकता हूं कि न ही अफसरान खुश रहे और न ही subordinates खुश रहे और न ही उन में efficiency पैदा की गई। यह इस लिये है कि मुलाज़मान की कोई security नहीं है। दस दस सालों से मुलाज़म हैं, मगर अभी तक permanent नहीं हुए। इस लिये वह सोचते हैं कि हमारी security तो है नहीं, कोई permanent मुलाज़मत तो है नहीं, पता नहीं किस वक्त हमारे वज़ीर साहिब या हमारे अफसरान नाराज़ हो जाएं और हमें निकाल दें। इस लिये हमारे अफसरान और subordinates में efficiency नहीं आती।

इस बजट में हम देखते हैं कि करोड़ों रुपया रखा गया है, इस काम के लिये इतना और इस काम के लिये इतना। लेकिन पंजाब से गदागरी दूर करने के लिये कोई रकम नहीं रखी गई कि जो छोटे २ बच्चे या आदमी काम करने के काबिल हैं, उन को training दी जाए या काम पर लगाएं और दूसरों के लिये अपाहज खाने खोले जाएं।

फिर मैं अर्ज करना चाहता हूं कि जबानें आसानो से नहीं बना करतीं। उर्दू हिंदुस्तान की एक खासी अच्छी जबान थी जिस में बड़े २ हिंदू शायर हुए हैं। गवर्नमेंट ने इस जबान को मलिया मेट करने में कोई दकीका फरोगुजास्त नहीं किया। मेरा ख्याल है कि हमें इस जबान को कायम रखने की जरूर कोशिश करना चाहिये। दूसरी तरफ गुहमुखी लिपि के लिये कहा गया है। यह तो अभी सामने नहीं आई। अखबारों में भी उर्दू में निकलते हैं। हाथी के दांत खाने के और दिखाने के और।

जिला गुड़गांव पंजाब का तेरहवां जिला है। इस की तरक्की के लिये कोई खास रकम नहीं रखी गई। अगर आप गुड़गांव जाएं तो आप हैरान होंगे कि यह भी पंजाब का हिस्सा है। आप को एक ऐसा इलाका दिखाई देगा जो बिल्कुल जंगल बियाबां है। जहां पर कोई सड़क नहीं है। अब शायद तजवीज है कि कोई 10, 15 मील सड़क बनाई जाएगी। पिछले दिनों में एक गांव में गया जो बिल्कुल पानी से घिरा हुआ था। वहां पर इतनी इमदाद नहीं दी गई जितनी कि दूसरे इलाकों को दी गई। उस गांव को कुछ नहीं दिया गया। गुड़गांव का जरूर ख्याल किया जाना चाहिये। गुड़गांव जिले में फरीदाबाद इलाका है। वहां हजारों लोग सरहद के बैठे हैं। उन की कोई खबर नहीं लेता। अगरचे फरीदाबाद पंजाब का हिस्सा है; कहा जाता है कि यह Centre के मातहत है इस लिये हम इस में क्या करें। लेकिन मैं कहता हूं कि यह पंजाब का हिस्सा है, इस का ख्याल रखना चाहिये।

फिर मैं दफ्तरों में काम के मुताल्लिक कुछ कहना चाहता हूं। मैं ने देखा है कि जब से आजादी आई है दफ्तरों के लोगों के दिमाग बिगड़ गये हैं। वह किस तरह काम करते हैं? सुबह आते ही मेज पर पांव रख कर बैठ जाते हैं। कुछ politics discuss करते हैं, अखबार देखते हैं और उस के बाद 12 बजे चाय पीते हैं। फिर lunch time हो जाता है। उस के बाद काम शुरू करते हैं। और काम का यह हाल है कि अगर कोई चिट्ठी चली जाये तो दो महीने पता नहीं लगता कि कहां गई। मैं एक मिसाल देता हूं। एक दोस्त किसी के हां गया। U.P. का था; उसके दोस्त ने खातर मदारत की, और अपने नौकर माता दीन से कहा कि बाजार से रबड़ी ले आओ। दोस्त कहने लगा कि रबड़ी की जरूरत नहीं लेकिन घर वाले ने कहा कि उस को बाजार भेज दिया है और अब माता दीन गली में है, अब बाजार में, अब उस ने रबड़ी खरीद ली है। अब वह वापस आ रहा है। अब घर के जीने से ऊपर चढ़ रहा है। इतने में उस ने माता दीन को आवाज दी जिस पर माता दीन हाजिर हो गया और रबड़ी पेश कर दी। इस पर दोस्त कहने लगा कि मैं भी ऐसा ही नौकर रखूंगा। उस ने पंजाब में राम लाल नौकर रख लिया। पांच छः महीने के बाद दोस्त के घर वह महमान बन कर आया तो उस ने कहा कि मैंने भी नौकर रख लिया है। उस ने अपने नौकर को कोई चीज बाजार से लाने को कहा। और दोस्त को कहने लगा

[श्री केदार नाथ सहगल]

कि राम लाल अब बाज़ार में है, अब उस ने चीज़ ले ली है, अब वह वापस आ गया है अब अपने घर की पौड़ियां चढ़ रहा है, फिर उसने नौकर को आवाज़ दी "राम लाल" जी हज़ूर। क्या बाज़ार से चीज़ ले आया? "जी अभी जूती पहन कर जा रहा हूं।" इतनी जल्दी इस को न थी कि वह चीज़ लाई जाए।

मैं अर्ज करना चाहता हूं कि हमारे अफसर भी इसी तरह के हैं; इन पर कड़ी निगरानी रखनी चाहिये क्योंकि यह दफतरी कामों में देर कर देते हैं। लोगों की चिट्ठियों के जवाब देने के लिये एक खास मियाद होनी चाहिये और चीफ मिनिस्टर साहिब और दूसरे मिनिस्टर साहिबान को अपने अपने महकमे के अफसरान को हिदायत करनी चाहिये कि वह कम से कम वक्त में लोगों की चिट्ठियों को deal करें। सरकारी दफतरों में देर हो जाने से गवर्नमेंट बदनाम हो रही है।

अब मैं चंडीगढ़ के बारे में कुछ अर्ज करना चाहता हूं। चंडीगढ़ में जो तरक्की पिछले 8 सालों में की गई है उस से यह अन्दाज़ा लगाया जा सकता है कि इस अर्से में 100 या 200 मकान बनाये गये हैं। मेरे ख्याल में 100 साल में यह शहर शायद बस सके। इस हिसाब से मैं यह देखता हूं कि करोड़ों रुपए इस पर खर्च किये जा रहे हैं लेकिन अभी तक यह हालत है कि एक जगह से दूसरी जगह तक तीन मील के दरमिधान कहीं एक और कहीं दो कोठियां हैं या दो चार मकान हैं। ऐसा लगता है कि खुदा की शान है। बाजवा साहिब का महकमा है। चौक है तो दोपहर को पानी लोगों को नहीं मिलता। इस लिये इस तरफ ध्यान दिया जाए और नलके लगा दिये जाए ताकि राह गुज़रों को पानी मिल सके। (घंटी की आवाज़)

श्री केदार नाथ सहगल : चैयरमैन साहिब, मैंने तो पांच मिनट मांगे थे।

Mr. Chairman (Shrimati Dr. Parkash Kaur): पांच मिनट हो गये हैं।
(Five minutes are over.)

श्री केदार नाथ सहगल : अभी तो दो मिनट ही गुज़रे हैं। आप के मिनट तो बहुत छोटे हैं (हंसी)।

चैयरमैन महोदय : अच्छा जल्दी करें और wind up करने की कोशिश करें।

(All right, please hurry up and try to finish.)

श्री केदार नाथ सहगल : चैयरमैन साहिब, बहुत अच्छा। I would wind up.

एक बात में खास तौर पर कहना चाहता हूं कि यह कहा गया है कि शिमला का इलाका बेशक हिमाचल में चला जाए हमें कोई फर्क नहीं पड़ता। मैं तो यह कहूंगा कि शिमला को अंग्रेज़ों ने बड़ी मेहनत से बनाया था और आप के हवाले किया था। मैं अर्ज करूंगा कि इसे हिमाचल में न जाने दिया जाए।

(आवाज़ें : यह इलाका हिमाचल में नहीं जा रहा)

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਯਹ ਕਹਾ ਗਯਾ ਥਾ ਕਿ ਸ਼ਿਮਲਾ ਪਰ ਇਤਨਾ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਮੇਂ ਲਗਾਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ਉਸੇ capital ਬਨਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਆਜ਼ ਹਮਾਰੇ ਮੁਲਕ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਰ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਅੰਦਰ Simla ਕੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਦੁਨਿਆ ਭਰ ਮੇਂ ਸਬ ਸੇ ਵਡਾ ਹਿਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਇਸ ਕੀ ਹਿਮਾਚਲ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਜਾਨਾ ਚਾਹਿਯੇ।

ਫਿਰ transport ਕਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਇਸ ਮੇਂ ਸੇ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਲਾਖੀਂ ਰੁਪਯੇ ਕੀ ਆਮਦਨੀ ਹੈ। ਆਜ਼ ਇਸ ਮੇਂ ਆਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਯੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ; ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਆਜ਼ ਭੀ ਬਸੀਂ ਮੇਂ ਬੈਠਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਸੀਟੋਂ ਬਹੁਤ ਟੰਗ ਹੈਂ ਬੁਟਨੇ ਸੀਥੇ ਕਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ ਜਾ ਸਕਤਾ। ਤੀਨ ਆਦਮੀਯੋਂ ਕੀ ਜੋ ਸੀਟ ਬਨਾਈ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਮੇਂ 2½ ਆਦਮੀ ਬੈਠ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਦੋ ਆਦਮੀ ਤੋ ਬੈਠ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਆਰ ਤੀਸਰਾ ਆਦਮੀ 2" ਜਗਹ ਪਰ ਹੀ ਬੈਠ ਸਕਤਾ ਹੈ। Transport ਏਕ ਆਮਦਨ ਕਾ ਕਾਮਯਾਬ ਜ਼ਰਿਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਕਈ ਟਰਹ ਕੇ ਜਾਯਜ਼ ਆਰ ਨਜਾਯਜ਼ ਟੈਕਸ ਵਸੂਲ ਕਿਯੇ ਜਾਤੇ ਹੈਂ; ਲੇਕਿਨ ਇਤਨਾ ਭੀ ਆਰਾਮ ਸੁਸਾਫਿਰੀਓਂ ਕੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਯਾ ਜਾਤਾ। ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਕੇ ਕਿ ਬਾਹਰ ਚਾਦਰ ਸਫੈਦ ਚਮਕੀਲੀ ਲਗਾ ਦੀ ਗਈ ਹੈ ਆਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਯਾ ਗਯਾ। ਮੇਂ ਏਕ ਬਾਰ ਬਸ ਮੇਂ ਸਵਾਰ ਹੁਆ ਵਹ ਰਾਸਤੇ ਮੇਂ ਤੀਨ ਜਗਹ ਖਰਾਬ ਹੁਈ। ਫਿਰ ਏਕ ਨਵੀਂ ਬਸ ਮੰਗਵਾਈ ਗਈ ਵਹ ਭੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਮੁਝੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਯਹ ਮਹਕਮਾ ਕਿਸ ਵਜ਼ੀਰ ਕੇ ਮਾਤਹਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੇਂ ਇੰਤਜਾਮ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

ਫਿਰ ਮੇਂ ਅਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੇ ਪਿਛਲੀ Ministry ਕੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀ ਹੈ। ਯਹ ਤਾਰੀਫ ਕਰਨਾ ਸੁਨਾਸਿਬ ਹੈ। ਯਹ ਵਹੀ Ministry ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਡਾ. ਸਤਯਪਾਲ ਜੈਸੇ ਦੇਸ਼ ਭਕਤ, ਜੋ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਵਡੇ ਨੇਤਾ ਥੇ, ਪਰ C.I.D ਲਗਾਈ ਹੁਈ ਥੀ। ਮੇਂ ਆਪ ਕੀ ਏਕ ਬਾਤ ਬਤਾ ਦੂੰ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੀਓਂ ਪਰ ਭੀ C.I.D. ਲਗਾਈ ਹੁਈ ਥੀ। ਮੇਰੇ ਪਰ ਭੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਥੀ। ਵੈਸੇ ਯਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੁਨਾਸਿਬ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ ਕਿ ਨਏ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਪਿਛਲੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਕੇ ਕਾਰਨਾਮੀਓਂ ਕੀ ਤਾਰੀਫ ਨ ਕਰੇਂ। ਯਹ ਤੋ ਮੁੰਹ ਰਖਨੇ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਮੇਂ ਇਨ ਅਲਫਾਜ਼ ਕੇ ਸਾਥ ਅਪਨੇ ਢਯਾਲਾਤ ਕੀ ਖ਼ਤਮ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਆਰ ਸਾਥ ਹੀ ਉਮੀਦ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਜਿਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਾਤੀਓਂ ਕਾ ਮੇਂ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਯਾ ਹੈ ਉਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਗ਼ੌਰ ਕਰੇਗੀ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਨੂਰ ਮਹਿਲ) : ਚੇਅਰਮੈਨ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਅਸਾਡੇ ਫਿਨਾਂਸ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਪੀਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੇ ਜੋ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬਜਟਾਂ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਉਟਲੁਕ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ-ਵਿਚ ਜੋ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਕਰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਲਈ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਕਾਫੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਇਸ ਬਜਟ ਰਾਹੀਂ ਕੁਲ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਰਚਾ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਾਓ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਚਾਹੀਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡਿਪੂਟੇਸ਼ਨ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਲਾਂ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਘਟ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਟੈਕਸ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਜਟ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਲੰਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਚੀਜ਼ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਟੈਕਸ ਨਾ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਗੇਰਮਿੰਟ ਕਿਵੇਂ ਚਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਦੇ ਲੋਕੀਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਵੀ ਉਹ ਭਾਰੀ ਟੈਕਸ ਦੇ ਚਹੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਟੇਟ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹੀ ਟੈਕਸਾਂ ਨਾਲ ਵਧਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨੀ ਤਾਂ ਸੌਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦੇਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦੇਣਾਂ ਤਾਂ ਸੌਖਾ ਹੈ ਪਰ ਬਜਟ ਨੂੰ ਪਰਾਪਰਲੀ ਅਡਜਸਟ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਜੋ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਜੋ ਸਾਧਨ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਅਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਵੀ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਨਹੀਂ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਟੈਕਸ ਲਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਅਤੇ ਪੈਸੇਂਜਰ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਟੈਕਸ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਟੈਕਸ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਸੇਲਜ਼ ਟੈਕਸ ਮਾੜਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸਾਂ ਦੀ ਜੋ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਈ ਕੈਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਨਿਗਰਾਨ ਸੁਝਾਓ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਕਿਵੇਂ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਜ਼ਿਲਾ ਜਾਲੰਧਰ ਬਾਰੇ, ਚੂੰਕਿ ਮੈਂ ਉਥੇ ਦੇ ਹਲਕੇ ਨੂੰ represent ਕਰਦਾ ਹਾਂ, General Administration ਸਬੰਧੀ ਜਿਹੜੀ ਉਥੇ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕੁਝ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਕਲ੍ਹ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹੀ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸੇ ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤਰਸੇਮ ਲਾਲ ਰਿਕਸ਼ਾ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਉਠਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਕਤਲ ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਥ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੋਈ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ ਜਾਵੇ; ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ enquiry ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸ case ਦੀ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਫ਼ਤੀਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ

ਉਹ ਤਰਸੇਮ ਲਾਲ ਦਾ ਕਤਲ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਜਾਲੰਧਰ ਰੈਨਕ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਖਲੋ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਗੁੰਡਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦੇ ਦਿਉ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਗਲ ਆਖੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਨਾਂ ਦਿਉ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੁਟੋ। ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਗੁੰਡੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਕੌਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸਦੀ ਸ਼ਹਿ ਉਤੇ ਬਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ municipal elections ਅਤੇ ਦੂਜੇ elections ਲੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਹਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖੇਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਚੁਕੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਚਾਹੇ ਸਰਾਬ ਕਸ਼ੀਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ support ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ ਉਹ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਹੀ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ Government ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਲਿਆਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ। ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ ਚਾਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਪਕੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹਾਦਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਥੇ ਤੋਂ ਬਦਮਾਸ਼ ਕਿਤੇ ਭਜ ਨਹੀਂ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਕਾਫੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ case ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਹਾਦਸਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ notice ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜ ਅਜਿਹੇ ਹਾਦਸੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦੋ ਜਗ੍ਹਾ ਅਜਿਹੇ case ਹੋਏ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ Government ਦੇ ਬੱਲੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਕਤਲ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਗੁੰਡਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮਰਿਆ ਪਰ ਮਾਸੂਮ ਲੋਕ ਗੋਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਅਤੇ encounter ਵਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਤਕ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ enquiry ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਜਾਂਚ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਸੌਖੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ encounter ਸੀ, ਇਕ ਕਤਲ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸਦੀ ਬੜੀ ਚਰਚਾ ਹੈ ਪਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਨਹੀਂ ਕਈ ਭਲੇ ਆਦਮੀ ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਨ੍ਹ ਬਨ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਬਿਲਾ ਵਜ੍ਹਾ ਹੀ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਜਾਣ ਫੇਰ ਉਸਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਨਾਲ encounter ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ show ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਚਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗੁੰਡੇ ਹਨ ਉਹ ਖਤਮ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਥੇ corruption ਦਾ ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ corruption ਦੂਰ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤਹਿਸੀਲ ਅਤੇ district level ਤੇ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Tehsil ਅਤੇ District ਦੇ

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ passport ਕਲਰਕ ਹਨ ਜਾਂ ਤਕਾਵੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਲਰਕ ਹਨ ਉਹ ਅਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਖਤਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ ਨੇ ਜਿਹੜਾ nine-point programme announce ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ corruption ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਨਵੀਂ Ministry ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰਫ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ tax ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ headquarters ਦੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ delay ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀਹ ਵੀਹ ਗੇੜੇ ਕਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਦੂਰ ਦੂਰ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ red tapism ਹੈ ਇਹ ਖਤਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤਕਲੀਫ ਇਸ red tapism ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਤੋਂ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮੰਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਕਾਇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ time ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾਵੇ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ popular ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਵੇ। ਅਜ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੇ ਨਕਲ ਲੈਣੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ 1½ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕੋਰਟ ਫੀਸ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਦਸ ਗੇੜੇ ਕਲਰਕ ਦੇ ਪਾਸ ਕਢਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਫੇਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਨਾ ਜਾਵੇ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਖਤਮ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਦਫ਼ਾ ਵੀ ਪਿਛਲੀ Ministry ਨੇ ਇਕ Anti-Corruption Committee ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ cases ਕੱਢ ਕੇ Government ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖੇ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੁਝ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ Anti-Corruption Department ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੋ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜੇ department ਬਣਿਆ ਹੈ ਇਸ ਨੇ ਅਜਕਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਵਿਚ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਕਾਵੀ ਕਰਕੇ ਲਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਕਲਰਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਪੈਸੇ ਲੈਕੇ grants ਅਤੇ ਤਕਾਵੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਛਾਪਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ corruption ਨੂੰ control ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸਭ cases ਕਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਬਾਹਰ ਕਢੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅਰਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਖਾਮੀਆਂ district level ਤੇ ਬਹੁਤ ਹਨ। ਉਥੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ corruption ਚਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ red tapism ਦੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਹਦ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ passports ਬਨਵਾਣ ਦੇ ਵਿਚ ਬੜੀ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਤਾਂ passports ਦਾ ਕੰਮ Central Government ਦਾ ਹੈ ਪਰ enquiry ਬਨਾਣ ਲਈ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ report ਵਗੇਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਢੰਗ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ enquiry ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ delay ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ

ਉਸ ਦੀ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਕਲੀਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਫਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੇ passports ਬਨਵਾਣ ਦੀਆਂ ਕੋਈ facilities ਨਹੀਂ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਛੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਅਤੇ ਸਾਲ ੨ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ passports ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਰੁਲਦੇ ਵਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ । ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਅਖੀਰ ਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ passports ਦੀ rejection ਦਾ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ acceptance ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਰੋਕ ਬਾਰੇ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ । ਅਜ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਇਹੋ ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜੀ corruption ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬੀ): ਸਦਰੇ ਮੋਹਤਰਮਾ, ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਇੰਨਤਬਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੇ time ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਬੋਲੇ ਜ਼ਿੰਨੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ ਸਿਰਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਮਿਨਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੰਦ ਇਕ points ਦਸ ਹੀ ਸਕਾਂਗਾ, elaborate ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ । ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਮੋਹਤਰਮ ਦੋਸਤ ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸੋਤੀਲੀ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਚੰਗੀ ਸੋਤੀਲੀ ਮਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਬਜਟ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਦੋ ਹੀ items ਦਸਾਂਗਾ । ਉਹ ਬੇਸ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ note ਕਰ ਲੈਣ । ਇਥੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ 77 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਲਾਭ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ contemplated nationalisation of road transport ਤੋਂ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ estimates ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ । ਦੂਜਾ item 58 ਲਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ betterment fee ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ inflationary figures ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਰੁਪਇਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਜਟ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਬਜਟ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਡੀ budgeting ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਆਮ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਸਿਰਫ Finance Department ਨੂੰ ਹੀ blame ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ administration ਨੂੰ ਅਤੇ Ministry ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਂਦਾ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ estimates ਗਲਤ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਥੇ 1954-55 ਦੇ ਵਿਚ 7 ਲਖ ਦਾ ਘਾਟਾ ਸੀ ਉਥੇ ਉਹ revised estimates ਦੇ ਵਿਚ ਦੋ ਕਰੋੜ 88 ਲਖ surplus ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ revenue receipts ਇਕ ਕਰੋੜ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

50 ਲਖ ਵਧ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਖਰਚ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲੋਂ 85 ਲਖ ਘਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। Capital expenditure ਵੀ estimates ਨਾਲੋਂ 10 ਕਰੋੜ 44 ਲਖ ਘਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ loans ਵਗੈਰਾ advance ਕਰਨੇ ਸੀ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ 12 ਕਰੋੜ 80 ਲਖ ਸਨ ਪਰ ਉਹ 8 ਕਰੋੜ 15 ਲਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜੋ ਰਕਮ ਵਾਪਸ ਆਉਣੀ ਸੀ ਉਹ 2 ਕਰੋੜ 27 ਲਖ ਆਉਣੀ ਸੀ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਲ ਇਕ ਕਰੋੜ 57 ਲਖ ਵਾਪਸ ਆਈ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ figures ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਗਲਤ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਗਾਣੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮੈਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਦੇ ਬਾਰੇ Finance Department ਕਿੰਨੀਆਂ ਵੀ arguments ਦੇਵੇ ਅਤੇ reason ਦਸੇ ਪਰ ਉਹ sound ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਿਸੇ ਵੀ Government ਲਈ ਬਾਇਸੇ ਫਖਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਾਡੀ budgeting sound footing ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਹਰ ਸਾਲ ਗਲਤ ਨਿਕਲਣਗੇ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਆਪਦੀ Administration ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਤੇ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ agency ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਨਿਰਾਗਨੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

5 p.m.

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair.)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਸਦਰੇ ਮੋਹਤਰਿਮਾ, (ਹਾਸਾ)

ਅਧਯਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਬੀਬੀ ਪਰਕਾਸ਼ ਕੌਰ ਨੂੰ 'Sir, ਕਹਿ ਕੇ address ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। (I hope the hon. Member did not address Dr. Prakash Kaur as, 'Sir'.)

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Finance Minister ਸਾਹਿਬ ਦਸਣ ਕਿ inflationary tendency ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ways and means ਸਟੇਟ ਦੇ potentials ਨੂੰ exploit ਕਰਨ ਲਈ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਚੁਕਿਆਂ ਹਾਂ ਕਿ potentials ਤੇ raw-materials ਦੀ exploitation ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ sources ਤੋਂ revenue ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਥੋਂ ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਟੈਕਸਾਂ ਨੂੰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਖਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਮਾੜਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਗਾਰ ਨਾਲ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮਸਲੇ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਬੜੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ heavy electric goods industry ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਫਤ ਬਿਜਲੀ supply ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ।

ਇਸ industry ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। Hissar Cotton Mill ਲਈ ਹਾਲੇ ਤਕ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ spindles ਨਹੀਂ ਮੁਹਈਆ ਕਰ ਸਕੀ ਤੇ ਇਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਠਿੰਡੇ ਵਿਚ ਇਕ cotton mill ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਾਂਗੜੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ mineral resources ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ exploit ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ Road Transport ਉੱਤੇ ਟੈਕਸ ਵਧਾਉਣ ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ Government Central Workshop, Amritsar ਵੀ ਗਵਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ Government of India ਦੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤਿੰਨ shifts ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਪਰ ਉਥੇ ਕੇਵਲ ਇਕ shift ਹੀ ਚਲਦੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਕਸ਼ੇ ਦਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਫਸਰ Germany ਭੇਜਨੇ ਨੇ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਉਥੋਂ ਆਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਅਦ 90 per cent ਸਮਾਨ ਇਥੇ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ Medical College ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਇਕ ਬੜੀ ਭਾਰੀ institution ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਨਾ staff ਕਾਫੀ ਹੈ ਨਾ medicines ਕਾਫੀ ਹਨ ਤੇ ਨਾ beds ਕਾਫੀ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਟੀ. ਬੀ ਦੇ ਮਰੀਜ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸਫਾਰਿਸ਼ ਨਾਲ admission ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ beds ਦੀ ਐਂਨੀ ਤੰਗੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਕਿਸੇ ਮਰੀਜ਼ ਦੀ ਹਾਲਤ dangerous ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਓਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਨੂੰ admit ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਇਸ institution ਨੂੰ ਕੁਝ facilities extend ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਹ institution ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਬੜੇ ਬੜੇ ਲਾਇਕ ਡਾਕਟਰ ਹਨ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਉਪਰਾਂਤ ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Madhopur-Bias Link Project ਤੇ ਸਰਕਾਰ 2,49,00,000 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੈਬਿਨਿਟ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਜ਼ੀਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਣੀ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਤਰਾਸ ਤਰਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਿਆਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ Bhakra Canals ਦੀ shortage ਨੂੰ ਤੇ Sirhind Canal ਦੀ shortage ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇਗਾ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਦਾ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Indo-Pakistan Border ਤੇ ਅਜਕਲ firing ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ P. A. P. ਦੇ ਜਵਾਨ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦੌਰਾ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ border ਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ

[ਸਰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਪੁਲਿਸ ਚੈਕੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ communication system ਬੜਾ ਰੱਦੀ ਹੈ। Telephone link ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪੁਲਿਸ ਚੈਕੀਆਂ ਵੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਉਥੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ expose ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ justified ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ border ਦੀ ਸਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ defence ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ (ਸ਼੍ਰੀ ਮੋਹਨ ਲਾਲ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 9 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨੇ ਜੋ ਬਜਟ ਇਸ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ਾ ਏਵਾਨ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਪਰ ਆਜ਼ ਬਹੁਸ ਕਾ ਚੌਥਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸੇ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਬੈਂਚਿਜ਼ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਆਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਇਸ ਬਹੁਸ ਮੈਂ ਹਿਸ਼ਸਾ ਲਿਆ ਆਰ ਬਜਟ ਕੇ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਪਹਲੂ ਪਰ ਰੌਸ਼ਨੀ ਡਾਲੀ। ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਇਨ benches ਦੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਆਰ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਕੁਝ ਸਰਾਹਨਾ ਭੀ ਕੀ ਉਸ ਕਾਮ ਦੀ ਜੋ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਮੈਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਆਰ ਜੋ ਹਮ ਆਇੰਦਾ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਰਨੇ ਕਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਤੇ ਹੈਂ। ਕਈਯੋਂ ਨੇ ਮੁਹੱਬਤ ਮੇਰੇ ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਮੈਂ ਕੁਝ ਮੇਰੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ, Cabinet ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਆਰ ਉਸ ਸਾਰੇ ਕਾਮ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਜੋ ਹਮ ਆਇੰਦਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਤੇ ਹੈਂ। ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਯਦ ਕੜ੍ਹੇ ਭੀ ਲਫ਼ਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਯੇ ਕੁਝ ਤਨਜ਼ ਮੈਂ। ਲੇਕਿਨ ਮੁਝੇ ਕੋਈ ਏਸੀ ਬਾਤ ਮਾਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੁਈ ਜਿਸੇ ਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝੂੰ ਕਿ ਨੇਕਨੀਯਤੀ ਸੇ ਨ ਕੀ ਗਈ ਹੋ। ਮੈਂ ਤੋ ਧਕੀਨ ਰਖਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਰ ਏਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਖਾਹ ਵਹ ਇਧਰ ਕਾ ਹੋ ਯਾ ਉਧਰ ਕਾ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਾ ਹਮਾਰੀ ਬੇਹਤਰੀ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਹਾ। ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਮਾਰੇ ਕਾਮ ਦੀ ਦਾਦ ਦੀ ਯਾ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀ ਤੋ ਹਮ ਉਨ ਕੇ ਸ਼ਕੂਰ ਹੈਂ। Democracy ਮੈਂ ਜਬ ਤਕ ਕੋਈ proper appreciation ਕਿਸੀ ਕਾਮ ਕੇ ਲਿਯੇ ਨ ਮਿਲੇ ਤੋ ਕਾਮ ਕਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਚੱਝੀ ਤਰ੍ਹ ਸੇ ਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹ ਸਕਤਾ ਮਗਰ ਜਹਾਂ ਹਮੇਂ ਇਸ ਬਾਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਵਹਾਂ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਭੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਏਸੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਦੀ ਹਮ ਕਦਰ ਕਰਤੇ ਹੈਂ। ਯਹ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੇ ਸਕਤਾ ਕਿ ਅਪਨੇ ਮੁਲਕ ਯਾ ਪਰਾਂਤ ਕੇ ਬਨਾਨੇ ਕੋ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਯਾ Treasury Benches ਪਰ ਬੈਠੇ ਹੁਏ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਾਹਿਦ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੈਂ ਆਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਾ ਭੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਹਿਸ਼ਸਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਾ। ਇਸ ਲਿਯੇ ਜੋ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਉਨ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਤਾ ਹੂੰ। ਜੋ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਇਧਰ ਸੇ ਯਾ ਉਧਰ ਸੇ ਹੁਈ ਵਹ ਸਿਰ ਮਾਥੇ ਪਰ। ਜੋ ਭੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਪਰ ਅਚੱਝੀ ਤਰ੍ਹ ਸੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਯੇਗਾ। ਪੇਸ਼ਤਰ ਇਸ ਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ ਸਵਾਲਾਤ ਕਾ ਜੋ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹੈਂ ਜਵਾਬ ਦੂੰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੂੰਗਾ ਕਿ ਇਸ ਬਜਟ ਪਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਬਹੁਸ ਜਾਰੀ ਰਹੀ। ਹਰ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ਾ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਸਵਾਲਾਤ ਅਪਨੀ constituency ਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਆਰ ਮੁਲਹਕਾ ਇਲਾਕੇ ਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਉਠਾਏ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਸ਼ਾਯਦ ਮੇਰੇ ਲਿਯੇ ਇਸ ਥੋਡੇ ਸੇ ਅਰਸੇ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇਨਾ ਮੁਮਕਿਨ ਨ ਹੋ। ਇਸ ਕਾ ਯਹ ਮਤਲਬ ਨ ਸਮਝਾ ਜਾਯੇ ਕਿ ਜੋ ਸਵਾਲਾਤ ਉਠਾਏ ਗਏ ਹੈਂ ਉਨ ਕੋ ਕਿਸੀ ਨੀਯਤ ਸੇ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਕੋ ਧਕੀਨ ਦਿਲਾਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਰ ਸਵਾਲ ਪਰ ਸੰਜੀਦਗੀ ਸੇ ਗੌਰ ਕੀਤਾ ਜਾਯੇਗਾ ਆਰ ਉਸ ਕੇ ਮੁਤਅਲਲਿਕ ਮੁਨਾਸਿਬ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀ ਜਾਯੇਗੀ।

ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਜੋ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਵਹ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੀ ਬੜੀ ਲੰਬੀ debate ਮੈਂ ਮੈਂ ਨੇ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਾ ਹੈ ਕਿ ਚੰਦ ਏਕ points ਜੋ ਕਿ ਹਮਾਰੀ budgetary demands ਸੇ

ताल्लुक रखते हैं उन को इस वक्त न छोड़ूँ क्योंकि उन का मुफस्सल जवाब देने के लिये वक्त इजाजत नहीं देता। और उन का चर्चा demands की बहस पर किया जायेगा। मैं पहले उन सवालात का जवाब देने की कोशिश करूँगा जो कि बहुत important हैं। जिन सवालात का जवाब न दे सकूँ उन के लिये मुआफी चाहूँगा। अर्ज करूँगा कि demands की बहस में कुछ सवालों का जवाब दिया जाएगा। और जिन सवालों का जवाब फिर भी नहीं दिया जा सकेगा उन पर भी मुनासिब गौर करेंगे। अब मैं अर्ज करूँ कि पंडित श्री राम शर्मा जी और दूसरे साथियों ने भी बहस के दौरान में बड़ा माकूल एतराज उठाया है कि 1954-55 के या 1955-56 के बजट के अन्दाजे या estimates जो शुरू में थे अथवा जो हम ने आप के सामने खर्च के अन्दाजे पेश किये उन में और जो दरहकीकत अखराजात हुए, जो actually खर्च हुए उन में बहुत सी variations हैं। मैं मानता हूँ कि variations हैं। बड़ा माकूल एतराज है और इस के लिये हम जवाबदेह हैं। लेकिन पोजीशन बिल्कुल वाजिह है और साफ है। मैं सालों दो का मुस्तसर तौर पर जवाब देता हूँ। तफसील में जाऊँ तो शायद बहुत वक्त लगे जो कि मुनासिब नहीं होगा। पहले साल के बारे में दुरुस्त तौर पर फरमाया गया कि जहाँ 78 लाख का घाटा था वहाँ आखिर में बचत हुई 228 लाख की। काफी फर्क है उस में और 150 लाख की आमदनी में ज्यादाती हुई और 85 लाख का खर्च में घाटा हुआ यह दुरुस्त बात है। इस बारे में जो हमारी मजबूरियाँ हुईं वह मैं अर्ज किया चाहता हूँ। कुछ ऐसी ही बात थी उस वक्त जब बजट मुरत्तब हुआ कि यह आमदनी anticipate नहीं कर सकते थे। इस आमदनी की बहुत बड़ी item है Sales Tax। उस के मुतअल्लिक आप जानते हैं काफी पेचीदगियाँ रही हैं काफी मुश्किलात रही हैं। उस साल Sales Tax की मैशीनरी को काफी तौर पर मजबूत किया गया वह पहले कुछ ढीली थी। आप जानते हैं कैसी हालत में यह सिलसिला शुरू हुआ, क्या २ मुश्किलात गवर्नमेंट के सामने पेश आई। इस साल में Sales Tax की machinery को काफी मजबूत किया गया ताकि वह कमियाँ जो Tax की collection में थीं दूर की जाएँ। इसी तरह से ठेकेदारों के मुतअल्लिक भी कुछ पहले मुश्किलात थी कि वह Sales Tax वसूल किया जा सकता है या नहीं। वह भी फैसला हुआ। उस के बाद जो inter State Sales Tax का झगड़ा था, और Supreme Court में कुछ मुकदमात थे पहले उन का फैसला हुआ कि Sales Tax charge हो सकता है बाद में कि नहीं हो सकता। यह उस दौरान की बात है जब फैसला हुआ हमारे हक में कि inter State Sales Tax charge कर सकते हैं बाहर के माल पर या बाहर के dealers से जो कि पंजाब के नहीं हैं। इस तरह कुछ Sales Tax वह वसूल हुआ जिस का पहले अन्दाजा नहीं था। इस तरह से सब बातें मिल कर इस tax में बढ़ौतरी का कारण बनीं। इस के इलावा Government of India से multipurpose schools के बारे में हमें कुछ आमदनी हुई वह इस तरह की थी कि जिस की हम तबक्को करते थे उन की तरफ से 1955-56 में grant मिलने की। लेकिन उन्होंने 1954-55 में दे दी। यह ऐसी आमदनी थी जो हम पहले anticipate नहीं करते थे। हम anticipate करते थे कि यह ग्रांट 1955-56 में मिलेगी। एक बहुत बड़ी रकम है। दरहकीकत वह

[वित्त मंत्री]

खर्च तो हुई लेकिन technical एतराज की वजह से शामिल नहीं हो सकी। वह था 50 लाख रुपये का खर्च जो Bhakra-Nangal की बिजली से ताल्लुक रखता था और जो कि technical एतराजात Auditor-General की तरफ से होने पर खर्च में नहीं जा सका था। जिस तरह मैंने पहले अर्ज किया इसी तरह कुछ Government of India से rehabilitation के सम्बन्ध में हमें ऐसा हिस्सा मिला जिस की हम तबक्को नहीं करते थे। इसी तरह unclaimed deposit थे। Unclaimed deposit वह होते हैं जिन के मुतअल्लिक कोई भी अन्दाजा नहीं लगाया जा सकता कि कितने क्लेम हो जायेंगे, कितना देना पड़ेगा, कितना नहीं देना पड़ेगा। यह ऐसी चीजें थीं जिन का अन्दाजा नहीं लगाया जा सकता था। इस तरह हमारी आमदनी बाद में अधिक हुई। और 85 लाख रुपये का फर्क खर्च में हुआ। यहां भी हमारी दिक्कतें थीं और हम कसूरवार नहीं हैं। मिसाल के तौर पर कुछ flood control measures हम ने लेने थे। वह खर्च करना था। ऐसा नहीं है कि हम करना नहीं चाहते थे। हमारी कोशिश थी। लेकिन कुछ तो Government of India ने हिस्सा नहीं दिया, जो कि उन्होंने हमें देना था। वह समय पर न दे सके। और कुछ शर्तें थी लोगों की, beneficiaries की contribution की वह भी नहीं मिल सकी। इसलिये वह सारा खर्च जो हम ने करना था रह गया। इसी तरह कुछ civil works के मुतअल्लिक था बहुत सा खर्च जो मसाला न मिलने की वजह से, Government of India की मंजूरी न मिलने की वजह से रह गया। इसलिये जहां तक साल 1954-55 का ताल्लुक है anticipation दुरुस्त की गई थी लेकिन materialise न हुई। इस में बजट की anticipation में नुक्स वाली बात नहीं थी। 1955-56 के मुतअल्लिक फरमाया गया है कि 77 लाख खर्च दिखाया था परन्तु हुआ 268 लाख का। इस के समझने में दिक्कत वाली बात नहीं। आप जानते हैं कि ऐसा क्यों हुआ था; यह floods की वजह से हुआ जो कि anticipate नहीं कर सकते थे। ऐसा बहुत सा खर्च flood relief के लिये करना पड़ा जिस का कि जिक्र supplementary demands में भी आया था जिस का हवाला मेरी स्पीच में भी है। सो यद्यपि इस एतराज में वजन था और मुनासिब तौर पर यह एतराज किया गया लेकिन इस में हमारी मजबूरी थी कोई कसूर नहीं था।

दूसरी बात जिस की तरफ तबज्जुह दिलाई गई जिस का मैं समझता हूं कि जवाब देना बहुत जरूरी है वह है हमारी debt liability के मुतअल्लिक हमारे कर्जों के मुतअल्लिक। दुरुस्त फरमाया गया कि हमारा कर्जा जाहिरा तौर पर बहुत है। इस कदर है कि आदमी उस की रकम को देख कर घबरा जाता है। इस के मुतअल्लिक अर्ज करूं। हमारी मजबूरी है। कर्जों के बगैर काम नहीं चल सका और न ही चल सकता है। आप जानते हैं कि हमें उजड़ा हुआ पंजाब मिला था। पंजाब का वह हिस्सा हमारे हिस्से में आया था जो मगरबी पंजाब के मुकाबले में बिल्कुल undeveloped था। उसे develop करना था। पैसे के बगैर develop करना नामुमकिन था और

development के बगैर पंजाब की हालत सुधर नहीं सकती थी। इस लिये जो कर्जा लिया गया वह development करने के लिये लिया गया। वह Capital Expenditure में ही सारा खर्च किया गया। इसमें घबराने की बात नहीं। लेकिन मैं तफसील बताना चाहूंगा कि किस बांट में हमने कर्जा बरदाश्त किया। Government of India से इस साल के आखिर तक कुल कर्जा जो हमारे ऊपर है 159.78 करोड़ है। इस की तफसील ऐसे है। भाखड़ा-नंगल के सिलसिले में जो कर्जा बरदाश्त किया वह 106.69 करोड़ है, हरिके प्रोजेक्ट के सम्बन्ध में 7.29 करोड़, Grow-More-Food के सिलसिले में 13.01 करोड़, चंडीगढ़ के सिलसिले में 7.21 करोड़, मुतफरक Development स्कीमों के सम्बन्ध में बरदाश्त किया गया कर्जा 16.14 करोड़ है। इसी तरह इस बजट में आइंदा साल में भी हमने जो provision रखी है, कोई 20 करोड़ कर्जा लेने के लिये वह भी इसी तरह की development schemes से ताल्लुक रखती है। मैं इस की तफसील अर्ज कर दूँ कि भाखड़ा-नंगल के लिये 12.81 करोड़ इसी तरह Capital Project वा बिजली के लिये 2.88 करोड़, Grow-More-Food के लिये 58 लाख, Industrial Development के लिये 55 लाख और Community Projects and National Extension Blocks के लिये 48 लाख, और मुतफरक Loans के लिये 2.70 लाख है। इस से आप अंदाज़ा लगा सकते हैं कि जो कुछ भी हमने कर्जा बरदाश्त किया वह development की खातिर किया। मैं मानता हूँ कि इस बात को और इसमें कोई शक की गुंजायश नहीं कि यह जो कर्जों की figures हैं वह हमारे resources के मुकाबला में बहुत ज्यादा हैं। जाहिरा तौर पर एक आदमी यह देख कर घबरा जाता है कि यह सूबा जो पन्द्रह सोलह करोड़ के revenues से शुरू हुआ और जो अभी तीस करोड़ के करीब पहुंचा है, उस के सिर पर 175 करोड़ रुपये का कर्जा है। ठीक है, जाहिरा तौर पर यह है भी घबराने वाली बात। लेकिन मैं अर्ज करूँ कि इस के बगैर हमारे पास और कोई चारा था भी नहीं। अगर हमने पंजाब को बह पंजाब बनाना है जिस के नकशे हम अपने दिमाग में खींचते हैं, अगर हमने पंजाब की आमदनी को बढ़ाना है, अगर हमने पंजाब की आम जनता के standard of living को ऊंचा करना है, अगर हमने किसान और मजदूर के लिये खुशहाली लानी है और आम हालात को बेहतर बनाना है तो इस लक्ष्य को हासिल करने के लिये और चारा ही नहीं सिवाए इस के कि पंजाब को खूब develop करें और development की schemes पर ज्यादा से ज्यादा रुपया खर्च करें। पर वह हो किस तरह, सिवाए इस के कि अगर हमारे पास इतने revenues नहीं तो गवर्नमेंट आफ इंडिया से मदद लें, सिवाए इस के कि हम इस तरह के कर्जों बरदाश्त करें। कर्जों बेशक घबराने वाली बात है। लेकिन जिन schemes पर यह रुपया invest किया जा रहा है, उन से सिर्फ पंजाब में रहने वालों की ही नहीं बल्कि State Government की भी आमदनी बढ़ेगी। हम देखेंगे कि हर पंजाबी खुशहाल होगा, उस की हालत बेहतर होती चली जायगी—ज्यों ज्यों development schemes materialise होती चलेगी त्यों त्यों गवर्नमेंट की आमदनी भी बढ़ती चली

[वित्त मंत्री]

जाएगी। यह बड़े जोर से बतलाने वाली चीज़ नहीं—हर कोई जानता है कि ज्यों ज्यों भाखड़ा कैनालज़ जारी होंगी त्यों त्यों revenue में इज़ाफ़ा होता चला जायेगा। ज्यों २ revenue बढ़ेगा, आप देखेंगे कि जो कर्ज़ आज हम बरदाश्त किये हुए हैं, उसे आहिस्ता २ उतारते जायेंगे। इस वक़्त जो भी गवर्नमेंट की स्कीम में हैं उन का मकसद आमदनी को बढ़ाना और उस कर्ज़ को उतारना है जो कि पंजाब के सिर पर है। जैसा मैं ने पहले भी कहा, मैं तफ़सील में नहीं जाना चाहता लेकिन मैं अर्ज़ कर देना चाहता हूँ कि इस कर्ज़ के बग़ैर कोई भी हमारी development की scheme जारी नहीं हो सकती थी। इस लिये यह ज़रूरी था कि schemes को implement करने के लिये गवर्नमेंट आप इंडिया से कर्ज़ की सूरत में मदद लेते। लिहाज़ा यह घबराहट वाली कोई बात नहीं है।

जहाँ तक बजट का ताल्लुक है यह दुरुस्त है कि कुछ भाइयों ने इसे एक खास कसौटी पर से देखना चाहा। यह ठीक है कि वह यह देखना चाहते हैं कि यह बजट उस कसौटी पर पूरा उतरता है या नहीं—वह कसौटी जिस में शक की कोई गुंजायश ही नहीं। उन्होंने यह देखना चाहा कि जो लक्ष्य हमने अपने सामने रखा है, जो मुस्तकबिल हमने अपने लिये कायम किया हुआ है—जिसे socialistic pattern of society कहें या socialistic structure—क्या हमारा बजट, जो हमने—कैबिनेट ने—आप के सामने पेश किया है उस पर पूरा उतरता है या नहीं। अगर उस पर पूरा उतरा तो ठीक है और अगर यह नहीं उतर सका तो मैं समझता हूँ कि हम अपने काम में fail हुए हैं। इसी लिहाज़ से मैं बजट में किये गये provision पर अर्ज़ करूँगा और इसी नुक़तानिगाह से मैं अपने इस बजट की justification देने की कोशिश करूँगा।

सब से पहली बात जो इस socialistic pattern या socialistic structure में आती है और जिस पर मुनासिब तौर पर इस मुअज़िज़ ईवान में काफ़ी जोर दिया गया है वह यह है कि पंजाब के अन्दर जो backward इलाक़े और backward classes हैं, उन की बेहतरी के लिये इस बजट में क्या किया गया है! मैं जानता हूँ और यह मानने वाली बात है कि कोई भी socialistic structure होनी मुमकिन नहीं जिस में इस बात की तमीज़ रहे कि यह area backward है और यह forward। इसी तरह अगर किसी class के मुतअल्लिक यह कहा जाए कि फ़लां backward है और फ़लां forward तो socialistic structure of society का होना एक नामुमकिन सी बात है। इस लिये मैं मानता हूँ कि आप यह जानना चाहेंगे कि इस वक़्त हमारे सूबे में जो backward areas और backward classes हैं—यह बदकिस्मती है कि वह ऐसी हैं, इस से कोई इनकार नहीं कर सकता—उन के सम्बन्ध में हमने क्या किया? हमने इस बजट में उन के लिये क्या provision किया और आइन्दा पांच-साला प्लैन में उन की तरफ़ मुनासिब तवज्जुह दी या नहीं? स्वीकर साहिब, आप के ज़रिये मैं हाऊस में यह कहने में खुशी महसूस करता हूँ कि हमने उन की तरफ़ फ़ौरी और मुनासिब तवज्जुह दी है। जहाँ तक backward areas का ताल्लुक है बजा तौर पर हमारे गुड़गांव, कांगड़ा के दोस्तों ने काफ़ी जोर

दिया है। दर हकीकत में मानता हूँ कि गुड़गांव और कांगड़ा के ऐसे इलाके हैं जिन्हें बजा तौर पर कहा जा सकता है कि वह कई एक खास वजुहात के कारण backward रहे हैं लेकिन इस के मुताबिक मैं अर्ज करूँ कि यह जो उन का charge है कि हम ने उनकी तरफ कोई तवज्जुह नहीं दी, मुझे इससे इत्फाक नहीं। मैं ने इस सम्बन्ध में figures इकट्ठी की हैं। इन से साफ पता चलता है कि हम इन के लिये क्या कर रहे हैं और आइन्दा सालों में पांच-साला प्लान के मुताबिक हमारा उन के लिये क्या क्या करने का इरादा है। मैं ने वह schemes भी अपने पास इकट्ठी की हैं जो कि हम इस साल में गुड़गांव और कांगड़ा में जारी करने का इरादा रखते हैं। लेकिन वह बहुत सी लम्बी चौड़ी स्कीमें हैं। मैं उन का नाम लेने में आप का वक्त नहीं लेना चाहता। अगर किसी माननीय दोस्त को कोई शक हो तो वह बड़ी खुशी से मुझ से वह schemes देख सकते हैं। उस की copy मैं उन को दिखा सकता हूँ। लेकिन फिर भी मैं हाऊस को यह बताना जरूरी समझता हूँ कि सन् 1956-57 के बजट में किस कदर वह रुपया है जो हम इन individual districts की development schemes पर खर्च करने का इरादा रखते हैं। गुड़गांव पर वह खर्च 98,46,105 रुपये हैं। यह उन तमाम schemes का मजमूई तौर पर यानी total खर्च है जो मैं ने अपने पास इकट्ठी की हैं। इसी तरह कांगड़ा के बारे में मेरे पास जो figures हैं वह हैं 73,95,090 रुपये की। कई साथियों ने फरमाया है कि यह स्कीमें वही हैं जो पुरानी चली आती हैं या वह हैं जिन के मुताबिक पहले ही provision रखा जाता रहा है। यह बात नहीं। शायद उन्होंने बजट को जरा गौर से नहीं देखा। इन में बहुत सी schemes ऐसी हैं जो हम ने बिल्कुल नई रखी हैं। अगर मेरे दोस्त चाहेंगे तो उन्हें नई स्कीमों को अलग करके भी बतलाया जायेगा। हां यह बात आप कह सकते हैं कि गुड़गांव और कांगड़ा के लिये जो भी provision हमने किया वह काफी नहीं। इस से इनकार नहीं किया जा सकता क्योंकि हो सकता है कि इन इलाकों की जरूरतों के पेशेनजर वह काफी नहीं चूँकि वह इलाके जैसा कि मैंने पहले कहा, बदकिस्मती से काफी backward रहे हैं। इस लिये उन का एतराज करना भी जायज है। लेकिन उस के जवाब में मैं अर्ज करूँ कि किसी भी हालत में हम पर यह इलजाम नहीं लगाया जा सकता कि हमने उनकी तरफ तवज्जुह ही नहीं दी। तवज्जुह तो दी है लेकिन हमारी भी अपनी कुछ मजबूरियां हैं। उन के मुताबिक ही हम को चलना है। आप जानते हैं कि हमारी एक planned economy है। उस के मुताबिक हमने schemes बनाई हैं। इस में हमारी कुछ दिक्कतें हैं। हमने जो schemes तैयार की हैं वह Planning Commission से approved हैं। उन के बाहर न जाने की भी हमारी मजबूरियां हैं। वह ऐसी दिक्कतें हैं कि जिन की मौजूदगी में अगर बहुत कुछ भी करना चाहते तो नहीं कर सकते थे। लेकिन नीयत हमारी बिल्कुल साफ है। काम करने की स्वाहिश हमारी जरूर है। हमारी यह स्वाहिश जरूर है कि हम backward areas को जितनी ज्यादा से ज्यादा मदद दे सकते हैं दें।

इसी सम्बन्ध में एक और अर्ज करना चाहता हूँ। मेरे एक दोस्त ने गुड़गांव कैनाल के मिलमिले में कुछ कहा जिस के लिये हमने इस साल के बजट में 57 लाख रुपया रखा हुआ

[वित्त मंत्री]

है। उन्होंने फरमाया कि बेशक रुपया तो रखा है लेकिन हो सकता है कि उस में से पानी न दे सकें क्योंकि जमुना से यू. पी. गवर्नमेंट का ताल्लुक है। हमें पहिले उन से इजाजत ले लेनी चाहिये। मैं उन का शक रफा करने के लिये अर्ज कर दूँ कि अब इस में कोई भी दिक्कत की बात नहीं है। हमने यू. पी. गवर्नमेंट को consult कर लिया हुआ है। मेरे पास एक इत्तलाह है कि कल 16 तारीख को इस सिलसिले में आखिरी meeting होगी। हमें accommodate करने के लिये उस गवर्नमेंट को कोई झिझक नहीं है। इस लिये मैं अर्ज करूँ कि जहां तक गुड़गांव कैनाल का ताल्लुक है, मुझे आप को यह बताने में ज़रा भी झिझक नहीं कि हमें इस project को 1956-57 के बजट में include करने के लिये बड़ी दिक्कत थी। Funds की बड़ी दिक्कत थी और यह एक नई स्कीम थी। लेकिन मैं जानता हूँ कि हमारे चीफ मिनिस्टर और दूसरे साथी वज़ीर इस को इस साल में ही रखने के कितने मुशताक थे, anxious थे। वह इस बात पर एक राय थे कि गुड़गांव कैनाल प्राजैक्ट को top priority दी जाए। इस लिये हमने कुछ और स्कीमें काट दीं लेकिन इस को सब से ऊपर रखा गया। तो इस लिये मैं अर्ज करूँगा कि नीयत हमारी साफ है, इच्छा काम करने की है और हम चाहते हैं कि उन इलाकों में और दूसरों में कोई distinction न रहे और वह महसूस करें कि हमें ignore नहीं किया जा रहा। तो इस तरह से उन की हालत बदलने की हम ने बहुत ज़रूरत महसूस की है। इसी तरह जो बजट इस वक्त आप के सामने है उसमें, बजट स्पीच में, गवर्नर के Address में और मौके मौके पर हम ने बताया है कि हमने backward classes के लिये क्या क्या किया है। दो चार ऐसी बातें मैं कहूँगा जो कि नुमायां हैं। इन से साफ जाहिर है कि हम क्या इरादे रखते हैं। आप को पता है कि हमने हर एक ज़िले के लिये एक Social Welfare Officer रख दिया है जो backward classes की भलाई के काम करेगा फिर उस के साथ जो स्टाफ होगा वह भी काम करेगा। यह क्या कोई मामूली बात है। इस से मालूम होता है कि किस तरह हमें उन की तकलीफों का अहसास है और किस तरह हम उन की भलाई के काम करने में लगे हुए हैं। इस से पहले कितने खर्च किये गये हैं और अब कर रहे हैं इसी से मैं आप अन्दाज़ा लगा सकते हैं कि हमने बैकवर्ड क्लासिज़ के लिये क्या कुछ किया है और क्या कुछ करने का इरादा रखते हैं और हमारी तबज़्जुह इस मामले की तरफ है या नहीं। यह कितनी देर से पिछड़े हुए हैं कोई एक आध या दस बीस साल की बात थोड़े ही है। यह तो सैकड़ों सालों की बात है। इस लिये उन की हालत सुधरने में ज़रूरी है कि वक्त चाहिये। पिछले साल उन के लिये 23.34 लाख रुपये खर्च किये गये थे और इस साल 32.34 लाख रुपये हमने रखे हैं यानी कोई 9 लाख रुपये ज्यादा इस साल रखे गए हैं। इसी तरह आइन्दा पांच-साला प्लान में 1.53 करोड़ रुपये रखे गये हैं। इस से ही आप अन्दाज़ा लगा लें कि हमारे क्या इरादे हैं। जो कुछ हमारी गवर्नमेंट ने बैकवर्ड क्लासिज़ के लिये किया है उस की बहुत तफसील में मैं नहीं जाना चाहता। हमने 5,422 families belonging to backward

classes को 50 हजार एकड़ जमीन दी है। हो सकता है कि उस में कुछ ऐसी जमीन हो जो अच्छी न हो लेकिन उस को भी अच्छा बनाया जा सकता है और अगर कुछ जमीन बंजर है तो वह उसे तोड़ कर हिम्मत से अच्छी बना सकते हैं।

फिर मेरे एक दोस्त ने लंबरदारियों के मुताल्लिक जिक्र किया है कि हरिजनों को लंबरदार तो बना दिया गया है पर उन्हें कोई लंबरदारों के इस्तिथारात हासिल नहीं है। मुझे यह सुन कर बड़ी हैरानी हुई है। इन को यह सुन कर तसल्ली होनी चाहिये कि कोई फर्क नहीं रखा गया हरिजन लंबरदारों में और दूसरे लंबरदारों में मासिवाए इस के कि हरिजन लंबरदार मालिया collect नहीं कर सकते। बाकी सब इस्तिथारात उन्हें हासिल है। (एक आवाज : बड़ा फर्क है) अगर कोई ऐसा फर्क किसी जगह पर किया जाता है तो मेहरबानी करके हमारे नोटिस में लाएं हम उस को दूर करेंगे। इस के अलावा इन के लिये हम ने जो services में reservation की है, पंचायतों में जो इन के लिये reservation की है उस के मुताल्लिक मैं ज्यादा नहीं कहूंगा। मैं ने यह दो चार बातें कही हैं और बहुत कही जा सकती हैं। यह कोई ऐसा मसला नहीं जिस पर सरकार कुछ करने की कोशिश न करती हो। यह मैं जरूर अर्ज किये देता हूं कि हमारे रास्ते में भी मुश्किलें हैं और उन के रास्ते में भी। इस लिए यह चीजें आहिस्ता आहिस्ता ही की जा सकती हैं। हमने जो socialistic pattern of society का लक्ष्य बनाया है और इस लक्ष्य को प्राप्त करने के लिये जो कुछ हम ने इस बजट में किया है उस से ही आप अन्दाजा लगा सकते हैं कि आया हम इस कसौटी पर पूरे उतरते हैं या कि नहीं।

दूसरी बात जिस से हमारे काम को देखा जा सकता है वह यह है कि इस बजट में क्या ऐसे provisions किये गये हैं जिन से कि elementary necessities of life की production ज्यादा से ज्यादा बढ़ सके ? दूसरे लफ्जों में जो जरूरियाते जिन्दगी की अशिया हैं उन की पैदावार ज्यादा से ज्यादा की जाए यानी हमारी State ज्यादा से ज्यादा इन चीजों में self-sufficient बन जाए। यह है एक जरूरी बात। इस के मुताल्लिक मैं बतलाना चाहता हूं कि इस के सम्बन्ध की सारी figures बजट में मौजूद हैं, और बजट स्पीच में भी मौजूद हैं; यही हमारी पहली पांच-साला प्लान का लक्ष्य था और उस में हम ने किस तरह अपनी agricultural production को बढ़ाया है और इस लक्ष्य को पाने में कामयाबी हासिल की है यह सब को मालूम है। खुराक के मसले को हम ने किम तरह हल किया है इस की तफसील में मैं नहीं जाना चाहता। वह तो पहला phase था उस पर हम पूरे उतरे हैं।

एक और बात है जो Principal Mota Singh साहिब ने फरमाई है। उन की मेरे दिल में बड़ी कदर है। उन्होंने जो कुछ फरमाया उस में उन्होंने बड़ी constructive चीजें बताई हैं। उन की बड़ी अच्छी speech थी जो कि सही मानों में एक मुलझे हुए legislator की होनी चाहिये। उन्होंने बड़ी खूबसूरती के साथ सरकार के कामों की नुक्ताचीनी की है। एक चीज उन्होंने फरमाई है कि हमारी तरक्की की जो रफतार है वह बड़ी मुस्त है। यह ठीक है कि हमारी रफतार मुस्त मालूम होती है। यह रफतार

[वित्त मंत्री]

सुस्त होनी लाज़िमी है और मुनासिब भी है। मैं अर्ज़ कर दूँ यह इस लिये ऐसा है क्योंकि हमारा जो उद्देश्य है यानी यहां एक **socialistic pattern of society** कायम करना, उस के लिये जो रास्ता इस्तिथार किया है वह **peaceful democratic methods** का है। वह लोगों को लड़ाने का नहीं। हम इस लक्ष्य को **democratic means** से हासिल करना चाहते हैं। यह चीज़ में समझाने की ज़रूरत नहीं समझता कि **democratic means** से इस में ज़रूर देर लगेगी। यह रफ़्तार बहुत अधिक तेज़ नहीं हो सकेगी। यह रफ़्तार तो कदरे मधम होगी क्योंकि हम ने लोगों को साथ ले कर चलना है। हम लोगों के आगे नहीं भाग सकते और न ही हम जनता के पीछे रह सकते हैं; जितनी तेज़ बनता चल सकती है उतनी तेज़ हम चलेंगे। यह हमारे लिये मजबूरी है और इस मजबूरी के मातहत **democratic** असूलों पर हमें जो चलना है तो ज़रा आहिस्ता २ रफ़्तार से ही चलना होगा। मगर हम जो **steps** उठा रहे हैं वह मजबूत हैं। रफ़्तार के मुताल्लिक जो उन्होंने फरमाया है कि वह सुस्त है मैं अर्ज़ करता हूँ कि वह सुस्त तो नहीं है यह मालूम तो होती है कि सुस्त है लेकिन यह सुस्त है नहीं, क्योंकि जो कदम उठाये जाते हैं वह मजबूती के साथ रखे जाते हैं।

अगला point है **socialistic pattern of society** में **economic** और **political power** की **decentralisation** का। इस के मुताल्लिक मैं ज़्यादा कुछ कहने की ज़रूरत महसूस नहीं करता क्योंकि इस बारे में जो कुछ **legislation** बनाई गई है वह मेरे साथियों के जरिये ही पास कराई गई है और वह बखूबी जानते हैं कि किस तरह **political power** **decentralise** करके पंचायतों को दी गई है। इसी तरह **economic power** को **co-operative societies** के हवाले किया जा रहा है। इस के मुताल्लिक मैं ज़्यादा अर्ज़ करना मुनासिब नहीं समझता। फिर हमारा जो दूसरा पांच-साला प्लान बना है उस में भी हम ने **democratic means** को इस्तेमाल किया है। पहले पंचायतों के छोटे छोटे हल्कों की सलाह ली है, उन के बाद तहसीलों की, फिर **sub-divisions** और ज़िले की और उन के बाद **States** की। इस तरह नीचे से प्लान बन कर **Centre** तक पहुंची। हत्ताकि जो कुछ हम ने किया है वह **decentralisation** की **policy** के मातहत किया है।

एक बात और है जो कि अभी २ फरमाई गई है और वह एक ज़रूरी चीज़ है कि हम लोगों को **full employment** दें। उन्हें पूरा काम दें। मेरे दोस्त ने फरमाया था कि उन को पूरा मौका मिलना चाहिये कि वह अपनी शक्ति के मुताबिक और अपनी रुचि के मुताबिक काम कर सकें। यह ठीक है कि इसके बगैर **socialistic pattern** की **society** कायम नहीं हो सकती। इस लिये हमारी यह कोशिश है और बहुत मजबूत इरादे हैं कि हर एक को पूरी **employment** दें और हर एक को **opportunity** दें कि वह अपनी रुचि के मुताबिक काम करें। लेकिन इस में भी हमारी कुछ मजबूरियां हैं। आप जानते हैं कि नए प्लान में हमारे क्या इरादे हैं। लेकिन इस के बावजूद

ई ऐसी कन्जोरियां हैं। अभी २ प्रिंसिपल साहिब ने फरमाया था कि आबादी काफी ज़ी से बढ़ रही है।

अध्यक्ष महोदय : आप जब प्रिंसिपल कहें तो बता दिया करें कि किन के मुताल्लिक रह रहे हैं। यहां कई प्रिंसिपल हैं।

[When the hon. Minister refers to Principal he should specify which principal he means. There are many here.]

वित्त मंत्री : I am sorry. मुझे प्रोफेसर मोता सिंह साहिब कहना चाहिये था।

प्रोफेसर मोता सिंह : प्रिंसिपल तो मैं भी हूं लेकिन कभी जाहिर नहीं किया।

वित्त मंत्री : तो employment के मुताल्लिक मैं कुछ अर्ज कर रहा था। आप जानते हैं कि आज अपने देश में दो तरह की unemployment है। एक तो वह जो देहात से ताल्लुक रखती है और दूसरी शहरों से। जहां देहात में under-employment वहां शहरों में educated unemployment है। हम सभी बखूबी जानते हैं कि देहात के अन्दर बड़ी under employment है। इस सिलसिले में investigation की गई थी और statistics भी इकट्ठे किये गये थे खासकर agricultural labour के मुताल्लिक। ऐसे काम और आमदनी की figures तो मुझे अभी तक जबानी याद हैं। साल में एक खेत के मजदूर को 189 दिन काम मिलता है। यह All-India figures हैं, पंजाब की figures कुछ ज्यादा हैं। इसी तरह आमदनी 447 रुपये सालाना जब कि खर्च 468 रुपये हैं। तो यह ऐसी figures हैं जो जाहिर करती हैं कि काफी डरावनी शक्ल है under employment। इस सिलसिले में मैं अर्ज करूं कि देहाती under employment को अगर दूर कर सकते हैं तो वह cottage industries के जरिये या small-scale industry के जरिये ही कर सकते हैं। इस के लिये हमने Second Five-Year Plan की कोशिश की है। इस के मुताल्लिक आप ने देखा होगा कि इस गर्ज के लिये दूसरी प्लान में करीबन दो करोड़ रुपया रखा गया है और इस से हम villages में small-scale industries को फरोग देने की कोशिश करेंगे। बिजली वगैरह भी देंगे। जहां तक शहरी नौकारी का ताल्लुक है यह उन नौजवानों में है जिन को हम तालीम याफता कहते हैं। इस का सूर हमारी गवर्नमेंट का नहीं है। आज का education का तरीका हमें पराधीनता के तालमाने से विरासत में मिला है। यह कुछ ऐसी तालीम है जो मैं बिना शिक्षक कह सकता हूं कि यह अकेली ही किसी आजाद देश में नहीं होनी चाहिये। जब हमारे नौजवान तालीम लेकर आते हैं तो वह इतने useful साबित नहीं होते जितने कि एक आजाद देश में होने चाहिये। हरेक की यही चाहिश है कि Administration में किसी नौकरी क्लर्कशिप वगैरह में उन्हें fit किया जाए और वह काबिल भी इसी के आम तौर पर होते हैं। Technical Education की कमी है और हम इस तरफ तबज्जुह दे रहे हैं। दूसरी Plan में हम इस चीज को मद्देनजर रख रहे हैं। हमारी आइंदा स्कीमें multi-

[वित्त मंत्री]

purpose schools और technical education के मुताल्लिक हैं। Industries की schemes भी हमारे सामने हैं जिन की तरफ हम ज्यादा से ज्यादा तबज्जुह दे रहे हैं।

आज जो सब से अहम सवाल है, उस के मुताल्लिक आप जानना चाहेंगे कि हम ने क्या किया है। यह सवाल है सामाजिक और आर्थिक बराबरी का। यह ठीक है कि आज अगर हम देखें तो आर्थिक नाबराबरी एक बहुत भयानक शकल में है। इस तरह से सामाजिक नाबराबरी भी है। जब तक आर्थिक नाबराबरी मौजूद है तब तक यह सामाजिक भेद भाव मौजूद रहेंगे। जब तक यह नाबराबरी खत्म नहीं होती Socialistic Pattern का उचित दावा नहीं होगा। आज एक तरफ तो इतनी अमीरी है कि हम अन्दाज़ा नहीं लगा सकते और दूसरी तरफ बहुत ज्यादा गरीबी है। आज हम इसी फर्क को मिटाने की कोशिश कर रहे हैं। मगर यह एक ऐसी चीज़ है जो कि State level पर ही tackle नहीं की जा सकती, इस के लिये Central level पर भी काम होना चाहिये। इसी तरह सामाजिक नाबराबरी के लिये भी State और Central Government को मिल कर काम करना होगा। आप जानते हैं कि Central Government ने Estate Duty या Death Duty लगा दी है। यह आर्थिक नाबराबरी दूर करने के लिये एक बहुत बड़ा कदम है। इसी तरह से Imperial Bank की और Insurance की nationalisation भी बड़े steps हैं। फिर अधिक income पर अधिक taxes हैं। यह सारी चीज़ें आर्थिक नाबराबरी को दूर करने के लिये हैं। इस तरह Central और State Government की तरफ से आर्थिक नाबराबरी को दूर करने की कोशिश की जा रही है। यहां की सरकार ने आप के सामने agrarian laws पास किये और दूसरे laws पास किये तो नुक्ता नज़र यही था कि इस नाबराबरी को दूर करना है। मगर यह बात यकलख्त नहीं हो सकती। ऐसा नहीं हो सकता कि किसी से जबरदस्ती धन दौलत छीन लें और किसी और को दे दें। हमने जो steps इस्तियार किये हैं वह सारे peaceful तरीके के हैं। इस लिये यह आहिस्ता २ ही दूर करनी है। मैं ने जो taxes तजवीज़ किये हैं उन के असर को इसी तराजू में तोलिये। इन taxes पर काफ़ी नुक्ताचीनी हुई और काफ़ी सख्त अलफ़ाज़ भी इस्तेमाल किये गए। आप इन टैक्सों को इसी नज़रिए से देखें कि जो taxes मैं ने तजवीज़ किये हैं, क्या वह Socialistic Pattern के मुताबिक हैं, इस structure को लाने में मदद करेंगे या नहीं। पेशतर इस के कि मैं हरेक tax को individually examine करूं मैं उस बात का जिक्र करना चाहता हूं जो कुछ दोस्तों ने और खास कर कुछ कांग्रेसी बेंचों के मेरे दोस्तों ने कही कि मैं ने जो tax इस वक़्त तजवीज़ किए हैं, यह बहुत बे मौका किए हैं। उन्होंने फ़रमाया कि आइंदा साल में elections आने वाली है और मैं ने यह नहीं सोचा कि यह जो taxes हैं यह एक vocal class पर पड़ेंगे जो कांग्रेस और गवर्नमेंट के खिलाफ propaganda करेगी जिस से elections पर असर होगा। इस सिलसिले में मैं अर्ज़ करूं कि मैं उन से कतई तौर पर इत्तिफाक नहीं रखता। पहली

बात तो यह है कि मैं समझता हूँ कि यह taxes justifiable हैं और आप के सामने सभी justify करने की कोशिश करूँगा। मगर जिन दोस्तों ने ऐसे फरमाया मैं उन्हें बताना चाहता हूँ कि मुझे पार्टी से प्यार है, मेरे साथी वजीरों को भी Party से प्यार है। जो भी कुर्बानी देनी पड़ेगी हम देने के लिये तैयार हैं लेकिन वह भाई जिनका मैं ने जिक्र किया भूलते हैं इस बात को कि यह जो बजट यहां पेश किया गया है, वह Party का बजट नहीं है, वह गवर्नमेंट का बजट है। यह Finance Minister ने पेश किया है और उस के सामने एक ही चीज है, यही नुक्ता है कि इस से State का हित होता है कि नहीं, देश का हित होता है कि नहीं। मैं अर्ज करूँ कि मेरे दोस्तों ने मुझे निचली level पर लाने की कोशिश की है। मेरे सामने यह बात नहीं थी कि मैं ऐसे tax तजवीज करूँ कि जिस से Party पर नुक्ताचीनी न हो या जिस से Party का कोई नुकसान न हो। पिछले चार सालों में जो कुछ पंजाब सरकार ने किया है उस का credit इसी Party को है। उसी Party की आज गवर्नमेंट है।

मैं यकीन रखता हूँ कि जो काम हम करने का इरादा रखते हैं उस से हमें ताकत मिलेगी। इन नए टैक्सों के जरिए हम को Election जीतने में मदद मिलेगी। मैं इस बात से इत्फाक नहीं करता कि मुझे ऐसे मौके पर ज्यादा टैक्स नहीं लगाना चाहिये। मेरे कुछ दोस्त जिन्होंने इन टैक्सों की criticism की है वह यह समझते हैं कि शायद मैं इस से डर जाऊँगा। लेकिन यह बात नहीं और मुझे पूरा यकीन है कि मैं ने जो टैक्स propose किए हैं वह justifiable हैं और इस लिये मुझे किसी भी criticism को face करने से झिझक नहीं और मैं इस मुअज्जिब ईवान को दिल से कहता हूँ और विश्वास से कहता हूँ कि जो टैक्स लगाए जा रहे हैं इन से पंजाब की बेहतरी होगी और देश की बेहतरी होगी।

इस के इलावा कुछ दोस्तों ने फरमाया कि मैं पंजाब के हित में नहीं हूँ और इस हित को सामने न रख कर अमृतसर की Central Workshop को Central Government को दे दिया है। उन्होंने तो यहां तक कह दिया कि जरा Centre ने आंखें दिखाई तो हम दब गए। उन्होंने inefficiency तक के इल्फाज भी इस्तेमाल किए और कि यह गवर्नमेंट अपने हित को नहीं सोचती। सेंटर की आंखें दिखाने पर और उन की तरफ से झाड़ आ जाने पर मान जाते हैं। मुझे यह सब बातें सुन कर दुख हुआ। मैं यह कहना चाहता हूँ कि हमारे सामने स्टेट का हित हर वक्त रहता है लेकिन अगर सेंटर के हित में और स्टेट के हित में मुकाबला हो तो हमेशा country के हित को सामने रखा जाता है। देश के हित को सामने रखा जाता है। मैं समझता हूँ कि हमारी गवर्नमेंट ऐसे तंग नजरिये में नहीं रह सकती और नही इस को सामने रख सकती है। अगर किसी चीज की सेंटर को ज्यादा जरूरत है तो हम उस के रास्ता में रुकावट नहीं बनना चाहते। हम जानते हैं कि Central Workshop, Amritsar की Central Government को ज्यादा जरूरत है। उन्हें Northern Railway के लिये इस की जरूरत है। और इस बात को देखने के लिये एक expert और technical committee भुकरंर की गई। जिस ने मारी जांच पड़ताल की और फिर यह मुनासिब

[वित्त मंत्री]

लीजिये कि यह कितने आदमियों पर लगेगा। मैं आप की information के लिये बता दूँ कि पंजाब में 24 लाख मालकान हैं इन में 30 हजार के करीब ही ऐसे मालकान हैं जिन पर यह tax लगेगा और जो इस tax की जद में आयेंगे। मैं पूछता हूँ क्या अंधेर हमने कर दिया कि अगर हमने 24 लाख में से सिर्फ 30 हजार से कुछ हिस्सा मांगा है तो क्या यह socialistic structure of society के लिये नहीं है? यह जो 30 हजार बड़े बड़े landlords देंगे वह सिर्फ 24 लाख की बेहतरी के लिये नहीं है या यह उन 30 हजार की ही बेहतरी के लिये नहीं है बल्कि यह सारे 126 लाख लोगों की बेहतरी के लिये है। तो मेरी समझ में यह बात नहीं आई कि इस में कौन सी अंधेर और गजब की बात है जिस से कि इतनी हल चल मची है। यह Tax गरीबों पर तो नहीं है। इस की बजाए यह तो गरीबों पर खर्च ही होगा। यही बात socialistic pattern of society की होती है कि अमीरों से लेकर सब की भलाई पर खर्च किया जाए। इस लिये इस से कोई अंधेर नहीं हुआ है। फिर इसी तरह से Professional Tax है। इस के लिये मेरे एक दोस्त ने फरमाया था कि यह तो poor peoples के ऊपर है। मगर मैं समझता हूँ कि वह इस बात को भूल गए कि हमने limit कितनी मुकर्रर की है। यह tax छः हजार से ऊपर ऊपर income वालों पर ही लगेगा जिन की आमदनी छः हजार से नीचे है उन पर हम नहीं लगा रहे हैं। मुझे यहां सुन कर बड़ी हैरानी हुई कि हम ने इस tax के जरिए तो Middle Class को खत्म करने की कोशिश की है और मेरे बजट के बारे में तो कहा गया है कि यह तो taxation बजट है। मगर मैं कहूंगा कि अगर आप जरा गौर से और ठंडे दिल से देखें तो ऐसा नहीं है। यह middle man को खत्म करने के लिये नहीं बल्कि उस को काइम रखने और जिंदा रखने के लिये है। यह तो middle class को ताकत देने के लिये है। इस के मुताल्लिक मैं एक दो बातें अर्ज कर देना जरूरी समझता हूँ। मेरा ख्याल है कि हमें बहुतों को यह पता नहीं है कि हमारी middle class क्या है। अगर हम ने जानना है कि common man क्या है और हमारी Middle Classes क्या हैं तो हमारी per capita income की तरफ जरा तबज्जुह दीजिये। मेरे पास per capita income का data मौजूद है और मैं इसे आप की बाकफियत के लिये बता देता हूँ। यह 1948-49 से लेकर 1953-54 तक है—

1948-49	... 246.9
1949-50	... 253.6
1950-51	... 265.2
1951-52	... 274.5
1952-53	... 277.4
1953-54	... 283.9

यह जो figures में ने *per capita* income की बताई हैं सालाना हैं। कहते हैं कि हम तो middle classes को खत्म कर रहे हैं और खत्म करना चाहते हैं मगर आप यह देखिये कि यह जो *per capita* income हम सालाना बढ़ाते जा रहे हैं हम इस से middle class को खत्म नहीं कर रहे हैं। इस के इलावा में आपको एक और interesting बात इसी सिलसिले में बताना चाहता हूँ। वह यह है कि Tribune अखबार ने भी इसी सिलसिले में काफी enquiry की है और इस पर काफी रौशनी डाली है और हमारी काफी खिदमत की है। 13 मार्च का पर्चा है इस में जांच पड़ताल कर के बताया गया है कि Middle Classes क्या हैं। वह आदमी एक ही नहीं है जिससे enquiry की गई है बल्कि यह मुस्तलिफ आदमियों की राए हैं। मैं अर्ज कर देना चाहता हूँ कि हम Middle Class किसे कहते हैं और उन की अब हालत क्या है और क्या होती जा रही है वह इस में सब कुछ बताया गया है। इस सिलसिले में एक Professor साहिब से enquiry की गई है उस की opinion जो है वह मैं आपको बताता हूँ और भी राए ली गई हैं वह भी आप की information के लिये बताता हूँ।

"When the professor's salary was eighty rupees per month about eight years ago, he regarded himself a member of the so-called middle class. Now with his income of Rs. 300 per mensem he considers himself fairly high up in the group".

"In the professor's opinion Rs 400 per month is the upper limit of a family in the middle class income group, the lower limit being Rs 100".

"A junior colleague of his in the department of Economics, aged 28 and with two children and a salary of Rs 225, however, regarded the lowest taxable income, Rs 350 per mensem to be the minimum for a family qualifying for the status of the middle class. Below this, he thought are the people whom the government regards too poor to pay the taxes and, therefore, deserving, to be included among the lower classes".

"A book-seller and a druggist were both of the view that any persons earning more than Rs 400 per month should be regarded as a member of the upper classes".

"A Senior Clerk, aged 41, earning a little over Rs 200 and supporting a wife and six children said that a middle class person is any body who feels positively small in the presence of relatives earning more than Rs 400 per month."

A person employed in an organisation conducting socio-economic surveys in New Delhi said that those earnings between Rs 150 and Rs 350 per month were entitled to the special designation of the lower middle class.

"A professor from Jullundur, aged 32 and drawing Rs. 300 per month to support his wife and two children, looked at the classification from the family angle and drew the line at Rs 400 or grudgingly at Rs 500".

इसी तरह कुछ और भी opinions हैं जिन का कि यहां पर हवाला दिया गया है। मैं ने अर्ज किया है कि यह जो मैं ने *per capita* income की figures आप के सामने पेश की हैं वह 1948-49 से लेकर 1953-54 तक की हैं। आप देख सकते हैं कि हम ने standard of earning को बढ़ाया है गिराया नहीं है। और यह जो opinions इकट्ठी की गई हैं यह independent opinions हैं और एक independent agency ने इकट्ठी की हैं। इन में ऐसा कोई नहीं जिस की आमदनी चार

[वित्त मंत्री]

सौ या पांच सौ से ज्यादा हो और उस को हम middle class कहें। तो अब हम से तबको क्यों की जाए कि हम जिन की आमदनी छः हजार रुपया साल से ऊपर है उन को भी middle class कहें और middle class में ही समझें ? इस लिये मैं अर्ज करता हूँ कि हमने जो classification की है इस में कोई बात ऐसी नहीं जिस पर कि नुकताचीनी करने की गुंजाइश हो। हम ने जो यह profession tax लगाया है वह छः हजार से ऊपर की आमदनी पर लगाया है और middle classes को hit नहीं किया है।

आगे Entertainment Tax आता है। इस पर भी यहां काफी नुकताचीनी हुई है। इस सिलसिले में मैं आप को प्रार्थना करूँ कि इस tax का level यू. पी., बम्बई, बिहार और मध्य प्रदेश बगैरह में हमारे level से डचोड़ा है मगर हम ने तो सिर्फ 25 फीसदी ही बढ़ाया है। इस बात से तो आप हम से इतिफाक करते ही होंगे कि जो लोग अच्छी २ classes में ज्यादा पैसे खर्च करके जाते हैं और सिनेमा देखते हैं अगर वह कुछ और tax दे दें तो कोई बड़ी बात नहीं है। मगर कुछ भाई समझते हैं कि हम ने कुछ मजदूर लोगों के हकूक पर छापा मारा है और सस्ती की है। यह बात दुःखद नहीं है हम ने कोई छापा नहीं मारा है। मैं तो कहता हूँ कि आगे ही जब एक मजदूर सिनेमा देखने जाता है तो sacrifice करके जाता है। जो वह मेहनत मजदूरी करके कमाता है और toil से कमाता है उस को sacrifice करके उस में से वहां जाकर खर्च करता है। वह पहले ही अपनी जरूरियात और अपने घर वालों की जरूरियात को कुरबान करके सिनेमा देखने जाता है। तो मैं कहता हूँ कि अगर वहां पर वह आठ या दस आने

आवाजें : यह भी एक उस के लिये जरूरत ही है।

वित्त मंत्री : ठीक है जरूरत होगी। लेकिन मैं समझता हूँ कि अगर वह इस जरूरत के मातहत जाता है और सिनेमा देखने के लिये आठ या दस आने खर्च करता है तो मुल्क को भी कुछ जरूरत है। अगर वह इस में से एक या दो आने मुल्क के लिये दे दे तो इस में कोई बड़ी बात नहीं है।

Passengers Tax के मुतालिक मेरी अर्ज यह है कि हम roads पर बहुत ज्यादा खर्च कर रहे हैं। आप जानते हैं कि roads की maintenance पर कितना खर्च होता है, और हो रहा है। सड़कें भी और बन रही हैं। अगर यह taxes न लगाएं तो यह रुपया कहां से आए और roads को कैसे maintain किया जाए। तो अगर हम passengers से और लोगों से जो इन roads का फाइदा उठाते हैं कुछ contribution इन सड़कों की maintenance के लिये मांग लें तो कोई बड़ी बात नहीं है। इस के साथ ही मैं यह अर्ज भी कर दूँ कि यह tax गरीबों पर ही नहीं लगेगा। यह कहना कि यह tax गरीबों पर ही लगेगा मुझे इस बात से इतिफाक नहीं है। मैं समझता हूँ कि गरीब लोग बहुत से ऐसे हैं जो मोटर कारियों का फायदा ही नहीं उठाते हैं और उन में सफर नहीं करते हैं। पहली बात तो यह है

कि गरीब सफर ही कम करते हैं वह ज्यादा बाहर जाते ही नहीं हैं। अगर वह कहीं जायेंगे भी तो आम हालात में पैदल जायेंगे या टांगों और घोड़ियों पर जायेंगे। मोटरों में वह बहुत कम चलते हैं। यह तो बड़े बड़े लोग या दूसरी अच्छी हालत वाले लोग हैं जो ज्यादा सफर में रहते हैं और मोटरों में जाते आते रहते हैं। बहुत थोड़े गरीब हैं जो इनका इस्तेमाल करते हैं। इसलिये अगर कोई भाई यह कहे कि यह tax गरीबों को ही hit करता है तो यह बात दुस्त नहीं है। बाकी जो motor vehicles tax है यह तो मोटर वालों पर ही लगेगा और उनको इस के बर्दाश्त करने में कोई झिझक नहीं होनी चाहिये। जैसा कि श्री पुरी साहिब ने भी फरमाया था कि उनको काफी फायदा होता है और वह काफी पैसे इकट्ठे करते हैं। मोटरों वाले काफी मुनाफा कमा रहे हैं तो अगर हमने उसमें से कुछ थोड़ा सा हिस्सा पब्लिक के लिये मांग लिया तो कौन सी हर्ज की बात हो गई है।

इस लिये मैं यह अर्ज करूंगा कि यह जो टैक्स है यह एक progressive view से आप के सामने रखे गये हैं। हमने मौजूदा नाबरावरी को दूर करना है और इस वक्त जो अमीर और गरीब के दरमियान एक बर्साह खलीज है उसे कम करने की कोशिश करनी है। मिक इस गर्ज से यह नये टैक्स लगाने की तजवीज आप के सामने रखी है। मैं समझ नहीं सका कि मुअजिज मੈम्बरों ने क्यों इन के खिलाफ सख्त और कड़ी नुक्ताचीनी की है और कहा है कि यह टैक्स बहुत irritating हैं। मैं नहीं समझ सका कि कौन सा टैक्स उन्हें irritation पैदा कर रहा है। दर-असल सच पूछें तो taxes की irritation आम हालात में हुआ ही करती है और हमें टैक्स देने की आदत डालनी ही होगी। यह जो हम ने कुछ टैक्स लगाये हैं वह इस लिये कि हमारा इरादा बजट को surplus करने का है। कई मੈम्बर साहिबान ने मुनासिब तौर पर यहां सवालात उठाये, कुछ तजवीजें भी पेश कीं और कुछ शकूक भी जाहिर किये कि इस तरह के professional taxes डिस्ट्रिक्ट बोर्ड भी small professions पर लगाते हैं। मगर मैं उन्हें बता दूँ कि गांव में रहने वाले जिन की आमदनी 6,000 से कम हो इस टैक्स से मुस्तसना होंगे। मेरे हरिजन भाइयो में भी कुछ गलत फहमी सी थी कि इस tax के लग जाने से District Board वाला tax समाप्त हो गया है लेकिन मैं उन्हें बता दूँ कि यह professional tax 6,000 रुपये से ऊपर की income पर लगेगा इस लिये वह District Board के tax से automatically exempt नहीं होंगे। दरअसल ऐसी बात नहीं थी यह जो taxes हैं यह State की तरफ से हैं और वह taxes District Boards की तरफ से। मैं इस सिलसिले में खुशी के साथ एलान करता हूँ कि हमारी Cabinet ने कल अपनी meeting में फैसला कर दिया है कि जो taxes District Board की तरफ से उन professions पर लगे हुए हैं जो अपने हाथ से काम करते हैं या cottage industry के तौर पर काम करते हैं वह सब माफ कर दिये जायेंगे। यह हम ने cottage industry को फ़ोग देने के लिये और गरीबों को जो टैक्सों के बोझ तले दबे हुए हैं थोड़ी सी सहूलियत देने के लिये फैसला किया है। इस लिये मैं अर्ज करूंगा कि जहां हम चाहते हैं कि उन लोगों से जो टैक्स देने के काबिल हैं कुछ लिया जाये वहां हमारे

[वित्त मंत्री]

दिल में यह भी है, कि गरीबों को इस से छूटकारा दिलाने की कोशिश की जाये। जैसे मेरे एक दोस्त ने फरमाया कि गरीबी भी बांटनी होगी, कि जहां तक हो सके उन्हें relief देने की कोशिश करें। मेरे दोस्त छीना साहिब ने और श्री गोरख नाथ जी ने फरमाया था कि जब आबियाना माफ कर दिया है और मालिया माफ कर दिया है तो **Betterment water advantage rate** जिसे खुश हैसियती टैक्स कहते हैं उस की वसूली क्यों की जा रही है। मैं उस के मुतअल्लिक अर्ज करूंगा कि **Cabinet** ने फैसला किया है कि जहां जहां हम ने आबियाना या मालिया माफ किया है वहां खुश हैसियती टैक्स भी हम ने माफ कर दिया है।

मेरे पास वक्त थोड़ा है इस लिये मैम्बर साहिबान की तरफ से उठाये गये एतराजात का जवाब मैं वज्राहत से नहीं दे सकूंगा। जो जो **points** उन्होंने अपनी तकरीरों में **raise** किये हैं उन का जवाब मुस्तसिर तौर पर दे सकूंगा। मेरे दोस्त शर्मा साहिब ने फरमाया था कि इस वक्त **property** पर **double** टैक्स लगाया जा रहा है एक तो वह टैक्स है जो **Municipal Committee** लगाती है **House Tax** की शकल में। दूसरा **Property Tax** है जो गवर्नमेंट की तरफ से लगाया जाता है। वह समझते हैं कि इस में ज्यादाती है। मैं उन की वाकफियत के लिये अर्ज कर दू कि इस मामले पर पहले ही **Taxation Enquiry Commission** ने जांच पड़ताल करके **recommendation** की हुई है। हम उस **recommendation** के मुताबिक ही काम कर रहे हैं। इस सिलसिले में एक **Target date** मुकर्रर की जा रही है कि कुछ देर के बाद आहिस्ता आहिस्ता **double tax** खत्म कर दिया जाये और जो **House Tax** है वह **Local Bodies** का **concern** बन जाये। इस के मुतअल्लिक मैं अर्ज कर दू कि जहां जहां हम **Taxation Enquiry Commission** की तजवीज पर अमल दरामद करते जायेंगे वहां वहां हम उस के मुतअल्लिक अपने **steps** लेते जायेंगे और आखिर में ऐसा वक्त आयेगा ही यकीनी तौर पर नहीं कह सकता कि कितना अर्सा लगे जब **Property Tax** और **House Tax** एक हो जायेंगे।

इस के अलावा छीना साहिब ने फरमाया था कि **capital expenditure** में हम कुछ कमी कर रहे हैं दरअसल उन्हें इस बात की गलत फहमी हुई है। उन्होंने बजट की **figures** देखी हैं लेकिन उन की **details** में जाने की ज़रा कोशिश नहीं की। साल 1955-56 के बजट में **capital expenditure** का जो कुछ **estimate** था वह 34.23 करोड़ था अब 23. कुछ करोड़ है। 34.23 करोड़ भाखड़ा नंगल का खर्च था जिस में **Pepsu** का हिस्सा भी शामिल था। **ultimately** जो **actuals** होने चाहिये थे वह शामिल नहीं किये गये। इस लिये हमारा खर्च उस अंदाजे के मुताबिक हुआ जो पहले रखा हुआ था। मौजूदा बजट के मुतअल्लिक फरमाया है कि हम ने 27.48 करोड़ **capital expenditure** रखा है और यह पहले सालों के मुकाबले में बहुत कम है। हम इस को घटा रहे हैं हालांकि इसे बढ़ाना चाहिये। मैं कहूंगा कि यह बात ठीक नहीं

है। उन्होंने अच्छी तरह से गौर नहीं फरमाया कि यह जो हमारा अंदाजा है इसमें Pepsu और Rajasthan का share शामिल नहीं किया गया। अगर उसे शामिल कर लें तो वह 34 करोड़ के लगभग बन जाता है। हमारा जो capital expenditure है वह कम नहीं हो रहा बल्कि बढ़ रहा है।

इसके बाद General Administration के expenditure के मुतअल्लिक कुछ फरमाया गया था कि हमारा expenditure बढ़ रहा है। दरअसल यह बात ठीक नहीं है। मैंने expenditure की figures इकट्ठी की हुई हैं।

कई मुअज्जिज मैम्बरों की तरफ से इस बात पर काफी जोर दिया गया कि गवर्नमेंट ने छोटे दर्जे के मुलाज्मों के pay scales बढ़ाने की तरफ कोई कदम नहीं उठाया और यह बताया गया कि हमने इस साल तो खास तौर पर टरखाने की कोशिश की है यह कह कर कि इस मामले की जांच के लिये एक कमेटी मुकर्रर की जायेगी। दर हकीकत यह बात नहीं। आप जानते हैं कि साल 1954 से हम हर साल इस की तरफ तवज्जो देते रहे हैं और जहां मुनासिब समझा उन की तनखाह में बढ़ोत्ती करते रहे हैं। हमारे पास 40 के करीब मुस्तलिफ महकमों के representations मौजूद हैं। अगर हम उन को अलहदा 2 examine करें तो आप समझ सकते हैं कि काफी दिक्कत पेश आयेगी। आज अगर एक representation को examine करते हैं और उन की तनखाहें बढ़ा देते हैं तो कल एक और representation आ जायेगा और उस के बाद फिर एक और इस लिये हम चाहते हैं कि इस बारे में एक ही वक्त फैसला किया जाये। इस नियत से यह कमेटी मुकर्रर की गई है। ताकि जो सारे मामले हैं तनखाहें बढ़ाने के उन पर गौर किया जाए। कोई टरकाने की बात नहीं है। ऐसी नीयत नहीं है। हम चाहेंगे कि जल्दी से जल्दी कमेटी इस प्वाइंट में जाए, और हर एक महकमे के जो थोड़ी pay वाले हैं उन के मुतअल्लिक कमेटी की रिपोर्ट को consider कर के कोई फैसला किया जाए। टरखाने वाली बात नहीं है। नेक नीयत से ही कमेटी मुकर्रर की गई है। Delay के मुतअल्लिक भी जो कि papers की disposal के मुतअल्लिक है Red-tapism के बारे में मेरी speech में जो हम कर रहे हैं मौजूद है। हमारे सामने जो proposal है यह proposal वैसी नहीं है। हमें खुद तशबीश है जितनी देर लग जाती है, file की disposal में हम समझते हैं कि वह justified नहीं है। एक application की जाती है वह कई सीढ़ियों पर चढ़ती है काफी वक्त लग जाता है। हम चाहते हैं कि delay को ज़्यादा से ज़्यादा कम किया जाए। इसी लिये कमेटी मुकर्रर की गई है। इस के साथ ही कुछ proposals हैं। जिन के मुतअल्लिक शुरू कर दिया गया है कि हर एक file पर एक चार्ट लगा दिया जाए जिस पर लिखा जाए कि यह file आज इस महकमा में आई यहां इतने दिन लगे, इस स्टेज पर वहां गई वहां इतने दिन लगे। Secretary के पास इतने दिन लगे। Deputy Secretary के पास इतने दिन लगे। इस के लिये भी कुछ ऐसी तजवीजें हैं वक्त की कमी की वजह से बताने का समय

[वित्त मंत्री]

नहीं है। लेकिन यकीन दिलाता हूँ कि हम को खुद भी खुशी नहीं है इस के मुतअल्लिक। हम चाहते हैं कि जो red-tape है, जो delay होती है उसको कम किया जाए। कुछ Executive और Judiciary के मुतअल्लिक भी कहने को दिल करता था। लेकिन मैं समझता हूँ कि बाद में कहूँगा और ठीक मौके पर details अर्ज कर दूँगा। अब इतना ही अर्ज करूँगा कि 5 जिलों में जो तजर्बा जारी है उसे ज्यादा से ज्यादा बढ़ाने की कोशिश की जा रही है। उसके साथ ही Judicial Magistrate को A. D. M. की माफत District and Sessions Judge के मातहत कर दिया है। उन की confidential report भी District and Sessions Judge ही दिधा करेगा, उन को छट्टी भी वही दिया करेगा और उन के tour programme भी वही approve किया करेगा। इसी तरह यह सारा सिलसिला judiciary को High Court के मातहत लाने के लिये जारी है। इस सम्बन्ध में जो Legislation different States में पास किया गया है वह हम मंगवा रहे हैं। कुछ material आ गया है कुछ आ जायेगा। उन को study करेंगे ज्यों ज्यों study करते जायेंगे त्यों त्यों कोशिश करेंगे कि Judiciary को Executive से separate किया जाए। अब मैं Prosecuting Branch के बारे में अर्ज करूँगा कि Prosecuting Branch का, Judiciary और Executive की separation का आपस में काफी सम्बन्ध है। ज्यों ही हम ने Executive और Judiciary को अलहदा कर दिया यह भी Advocate-General के under लाई जाएगी। इस के आगे Beggars के मुतअल्लिक कहूँ कि यह भी एक problem है जिस के बारे कुछ ज्यादा कहना था। पहले कानून में इस सम्बन्ध में तजवीज नहीं थी सिवाए Municipal Act के। अब एक ऐसी कमेटी बनाई गई है जिस में Officials और Non-officials मैम्बर होंगे, जो कि जांच कर के रिपोर्ट करेंगे। उस पर अमल किया जायेगा। अभी हम ने अम्बाला में एक Beggars Home जारी करने का फैसला कर लिया है। उस पर 50,000 रुपया सालाना की लागत होगी। यह संस्था सीधी Director, Welfare के मातहत होगी। उस में 75 Beggars की गुंजाइश रखी जाएगी। उन को वहां हर किस्म का काम सिखाया जाएगा। Community Projects के मातहत फिलहाल चन्द एक गांव में ही यह तजवीज रायज की जायेगी। यह भी एक ऐसा मसला है जिस की ओर हम अपनी तवज्जुह दे रहे हैं। बाकी अब चंडीगढ़ कैपिटल के मुतअल्लिक कहने के लिए वक्त नहीं है। कहने को दिल चाहता था कि flood, drainage और लेबर के मुतअल्लिक भी कुछ अर्ज करता। गुड़गांव के refugees के मुतअल्लिक कुछ कहना था लेकिन मौलबी साहिब यहां नहीं बैठे हैं फिर अर्ज करूँगा। Foodgrains के बारे में भी फिर अर्ज करूँगा। जैसा कि मैं ने अर्ज किया एक ही नजरिए को सामने रख कर हम ने यह तजवीज आप को पेश की है। वह नजरिया वही है जो कि आप का है। गवर्नमेंट का और आप का कोई मुतअल्लिक नजरिया नहीं है। यह नजरिया वही है जिस को लेकर आप इस राज्य में

socialistic pattern of society कायम करना चाहते हैं, समाजवादी ढंग का समाज कायम करना चाहते हैं। हमने उसी नज़रिए को सामने रखते हुए यह सारी proposals बनाई हैं। सारे अखराजात की तजवीज़ की गई है और इसी लिये सारे taxes propose किये गये हैं। हो सकता है कि हमने कहीं पर गलत सोचा हो। लेकिन नीयत हमारी साफ है। जो हमारे नेताओं का उद्देश्य है उसी को हासिल करने के लिये और उसी के मुताबिक काम कर रहे हैं। मैं अर्ज़ करूंगा कि सब भाई इस काम के करने में ज़्यादा से ज़्यादा हमारी मदद करें ताकि हमारा जो objective है उसको जल्दी से जल्दी प्राप्त करें।

(The Sabha then adjourned till 9.30 a.m. on Friday, the 16th March, 1956)

Punjab Vidhan Sabha Debates

16th March, 1956

Vol. I—No. 12

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Friday, 16th March, 1956	PAGES
Question Hour	.. 1
Starred Questions and Answers	.. 1—35
Demands for Grants—	
25—General Administration	.. 35—37
29—Police	.. 37—85

CHANDIGARH:

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1956

PUNJAB VIDHAN SABHA

Friday, 16th March, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital at 9.30 A.M. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

QUESTION HOUR

Shri Prabodh Chandra: Sir, I suggest that the Question Hour be dispensed with.

आवाजें : क्यों ?

श्री प्रबोध चन्द्र : General Administration पर discussion के लिए ।

अध्यक्ष महोदय: Question hour कल भी dispense with किया था । इस तरह questions बहुत पीछे रह जाएंगे ।

(Question Hour was dispensed with yesterday also. In this way the questions will heavily fall in arrears.)

पंडित श्री राम शर्मा : हैं भी थोड़े से ही ।

अध्यक्ष महोदय : जल्दी ही खत्म हो जाएंगे । (These will not take long.)

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

INAUGURATION CEREMONIES

***5974. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state :—

- (a) the total number of State inauguration ceremonies performed during the year 1955-56 (up to 31st December, 1955);
- (b) the names of the persons performing the said ceremonies and the expenditure incurred on each;
- (c) the names of the persons in-charge of incurring expenditure on the said ceremonies;
- (d) the number of persons invited on each of the said ceremonies?

Sardar Partap Singh Kairon : It will be a long time before the complete information is collected.

CASES OF CATTLE LIFTING AND THEFTS IN BORDER AREAS OF TEHSIL FAZILKA, DISTRICT FEROZEPUR

***6036. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state:—

- (a) the number of cases of cattle lifting and other thefts committed during the year 1955 in the border area of tehsil Fazilka, district Ferozepur adjoining Bahawalpur State;

[Shri Teg Ram]

(b) the number of cattle heads and the value of other articles stolen;

(c) the number of cattle heads and other articles returned by the Pakistan Government to Punjab (India) Government after recovering the same from the culprits?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Four cases of cattle-lifting were committed during the year 1955, in the border area of tehsil Fazilka, district Ferozepore. No other case of theft was reported from the said area. However, four cases were also reported in which cattle were reported to have strayed across the Border into Pakistan.

(b) In the above four cases of cattle-lifting, 8 heads of cattle were stolen, whilst 4 heads of cattle strayed into Pakistan territory.

(c) Five heads of cattle have so far been returned by the Pakistan Government.

— SCALES OF PAYS OF PATWARIS

***5975. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the grades of pay of Revenue and Consolidation Patwaris respectively in the State at present;

(b) whether there exists any provision for the supply of liveries to them;

(c) whether the Government has provided any facilities for the education of the children of the said Patwaris;

(d) whether there is any proposal under the consideration of the Government for increasing the grades of pay of the said Patwaris?

Shri Sher Singh : (a) Rs 39½—1—49½/1—59½. Consolidation Patwaris get in addition a special pay of Rs 5 per month.

(b) No.

(c) No.

(d) Yes.

श्री देवराज सेठी : इन लोगों को liveries और दूसरी चीजें न देने की क्या वजह है ?

मंत्री : इन लोगों को special pay 5 रुपए दी जा रही है । पटवारियों वगैरा को liveries वगैरा नहीं दी जाती ।

— GRANT OF RELIEF TO FLOOD SUFFERERS IN AMRITSAR DISTRICT

***6329. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the total amount allotted for grant of relief to flood sufferers in Amritsar District, Tehsil-wise;

(b) the total number of applications for flood relief disposed of so far in each tehsil of district Amritsar together with the number of those yet to be decided?

Shri Sher Singh:—

(a)	Name of Tehsil	Amount allotted for grants Rs
	Amritsar	.. 17,52,825
	Tarn Taran	.. 12,30,000
	Patti	.. 13,10,000
	Ajnala	.. 16,26,000

(b)	Name of Tehsil.	Total No. of applications dis- posed of together with those yet to be decided.
	Amritsar	.. 1,770, in addition to those who were given gratuitous relief on the spot.
	Tarn Taran	.. 24,631
	Patti	.. Grants were disbursed by the officers on the spot as such number of applications for this tehsil is not available.
	Ajnala	.. Ditto

TACCARI FOR SEED PURPOSES IN AMRITSAR DISTRICT

***6330. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total amount of Taccavi loan reserved for seed purposes as well as for potatoe seeds during the year 1955-56 in Amritsar District;
- the total number of persons to whom the said taccavi was granted during the period referred to in part (a) above and the number of Scheduled Caste persons amongst them?

Shri Sher Singh: The information is being collected and will be supplied to the member as soon as possible.

**DRAINAGE OF RAIN WATER IN VILLAGE SENAK AND ARLANA KALAN,
DISTRICT KARNAL**

***6407. Shri Samar Singh:** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total area of land in village Senak and Arlana Kalan in tehsil Panipat, district Karnal, which is still under flood or rain water;
- whether the Government proposes to take any steps for the drainage of water referred to in part (a) above; if not, the reasons therefor?

Shri Sher Singh : (a) The waterlogged area in village Senak is 88 acres and in village Arlana Kalan 238 acres.

(b) Yes. The scheme is expected to be ready in May, 1956.

CONTROLLER OF PRINTING AND STATIONERY, PUNJAB

***5976. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether the post of the Controller of Printing and Stationery, Punjab, fell vacant at any time during the year 1955-56;
- (b) the name of the person appointed to this post and his qualifications?

Shri Sher Singh: (a) The post did not fall vacant but during the period from 12th December, 1955 to 15th February, 1956 Shri K.C. Kuriyan, Controller of Printing and Stationery, Punjab, was granted earned leave.

(b) No one was appointed in his place but Shri R.B. Handa, Accounts Officer, Office of the Controller of Printing and Stationery, Punjab, was given the additional charge of the current duties of the post of Controller during the absence of Shri K.C. Kuriyan on leave.

Shri Handa is a Matriculate and has passed the London Chamber of Commerce Examination (Higher Standard) and the Subordinate Accounts Service Examination. He was drawing the highest pay from amongst all the officers of the Department, next to the Controller himself.

श्री बाबू दयाल : क्या इन qualifications से ज्यादा qualifications का कोई Senior आदमी available नहीं था ?

मन्त्री : मैंने बताया कि इस से ज्यादा और कोई senior आदमी pay नहीं ले रहा था ।

श्री बाबू दयाल : क्या pay भी कोई academic qualification है ?

अध्यक्ष महोदय : Academic qualification का क्या सवाल है ? (There is no question of academic qualifications.)

श्री बाबू दयाल : गुज़ारिश है कि एक Matriculate को promote किया गया । क्या उस से ज्यादा academic qualifications का कोई आदमी नहीं था ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

Shri Dev Raj Sethi : Was he the senior-most officer in the department after Mr. Kuriyan?

मन्त्री : मैंने बताया कि वह highest pay ले रहा था, इस लिए लगाया गया ।

Shri Dev Raj Sethi : I am asking about his seniority. तमबाह और seniority दो जुदा चीजें हैं । जो senior most हो वही successor होता है । Was he the senior-most officer in the department; if not, why was he appointed ?

मन्त्री : कुछ और भी लोग थे जिन को Deputy Controller बनने का मौका दिया था । लेकिन आप को तो मालूम है, इस महकमे में कुछ गड़बड़ थी । अभी तक तफतीश चल रही है इस लिए शकूक की वजह से मौका नहीं दिया गया ।

श्री बाबू दयाल : क्या यह ठीक नहीं कि हरियाना का एक आदमी इस से ज्यादा qualified था ?

मन्त्री : नाम बताएं तो पता करूं ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताएंगे कि गवर्नमेंट service में seniority नापने का तरीका सिर्फ pay ही है या कोई और चीजें भी हैं ?

मुख मंत्री: ठीक चीजें ही हन। Pay का सिक्का उतारेंगे ही कर दिया है। ठीक चीजें ही हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : इस मामले में तो सिर्फ seniority का ही ख्याल रखा गया है ।

मुख मंत्री: ठीक चीजें ही हैं।

अध्यक्ष महोदय : आप Matriculation का ही जिक्र कर रहे हैं और भी चीजें हैं (You are referring to "Matriculation" only. There are other qualifications also.) For instance he has passed the London Chamber of Commerce Examination (higher standard) and the Subordinate Accounts Service Examination.

PROSECUTION OF OFFICERS OF THE IRRIGATION DEPARTMENT

*6198. Shri Rala Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the number of Overseers, Sub-Divisional Officers, Executive Engineers and Superintending Engineers working in the Irrigation Branch of the Public Works Department who have been prosecuted as a result of charges of corruption against them in 1955-56 up to date ?

Sardar Partap Singh Kairon: None.

श्री देव राज सेठी : यह जो इतनों के खिलाफ inquiry मुकम्मल हो चुकी है, इन के खिलाफ prosecution क्यों नहीं हो रही । इस की क्या वजह है ?

मुख मंत्री: बेसी ना बेसी कसर होवेगी ।

WATERLOGGING DRAINAGE IN FER OZEPORE DISTRICT

*6262. Shri Wadhawa Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total area of land covered by the waterlogging drainage from village Khai to village Beak Khas in district Ferozepore and the manner in which the compensation was given to the land-owners concerned ?

Shri Sher Singh: The total area of land covered by the drainage is approximately 500 acres. very possible effort is being made to expedite payment of compensation to the land-owners concerned.

POPULARISATION OF SANSKRIT LANGUAGE IN THE STATE

*6035. Shri Teg Ram: Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

(a) the total amount spent by the State Government for the development and popularisation of Sanskrit Language in the State during the year 1955;

[Shri Teg Ram].

(b) the total amount of grants given to the Sanskrit Institutions in the State during the year 1955, along with their names?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Rs. 20,000 in addition to providing facilities for the teaching of Sanskrit in almost all High Schools and Colleges in the State.

(b) Rs 20,000 paid to the V. V. R. Institute, Hoshiarpur.

श्रीमती सीता देवी : क्या मन्त्री सहोदय बताएंगे कि क्या होशियारपुर के institution के सिवा किसी और institution ने भी aid के लिए apply किया ?

ਪਬਲਿਕ ਵਰਕਸ ਮੰਤਰੀ : ਕਿਸ ੨ ਨੇ apply ਕੀਤਾ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਪੁਛਿਆ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ।

अध्यक्ष सहोदय : इस में इस बारे तो कुछ नहीं लिखा । (This information has not been sought for in it.)

श्री देव राज सेठी : Part 'A' के जवाब में यह कहा गया है कि 20 हजार रुपया खर्च किया गया है तो यह किस शकल में किया गया ?

ਮੰਤਰੀ : 20 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ institution ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ।

GOVERNMENT ARTS AND SCIENCE COLLEGES IN THE STATE

***6200. Shri Rala Ram:** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

(a) the total number of Government Arts and Science Colleges in the State in 1954-55 and the total expenditure incurred on them by the Government during that year;

(b) the total number of privately managed Arts and Science Colleges in the year 1954-55 and the total amount disbursed as grant-in-aid to them by the Government ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b) A statement given to the required information is laid on the Table of the House.

(a) Total number of Government Arts and Science Colleges in the State in 1954-55. 11

Total expenditure incurred on them by the Government during 1954-55. Rs. 19,11,831/3/11

(b) Total number of privately managed Arts and Science Colleges in the State during 1954-55. 44

Total amount of grant-in-aid to them by the Government during 1954-55. Rs 5,94,000 (Disbursed to 40 colleges which were eligible for the award under the rules).

GRANTS-IN-AID TO SCHOOLS IN THE STATE

***6872. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of recognised and provisionally recognised high schools for boys and girls, separately in the State, district-wise, at present;
- (b) the total number of high schools referred to in part (a) above which were given regular grants-in-aid, district-wise;
- (c) the total number of the schools referred to above which have been given special grants for their conversion into institutions for multipurpose education, district-wise, along with the total grant sanctioned for each such institution?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) and (b). A statement giving the required information regarding boys schools is laid on the Table. The information relating to girls schools asked for in part (a) of the question is being collected and will be supplied to the member as soon as it is complete.

(c) A statement giving the required information is laid on the Table.

Girls High Schools in Ambala and Jullundur Divisions

Name of the District		Provisionally recognised	Permanently recognised	Total
1. Ambala	..	9	5	14
2. Karnal	..	5	1	6
3. Rohtak	..	3	1	4
4. Hissar
5. Gurgaon	..	2	..	2
6. Kangra	..	2	..	2
7. Ludhiana	..	7	6	13
8. Amritsar	..	3	5	8
9. Ferozepore	..	1	6	7
10. Hoshiarpur	..	3	1	4
11. Gurdaspur	..	2	2	4
12. Jullundur	..	9	..	9

[Minister for Public Works and Education]

BOYS SCHOOLS, AMBALA AND JULLUNDUR DIVISIONS

Name of the District	Provisionally recognised	Permanently recognised	Total
1. Ambala ..	23	32	55
2. Gurgaon ..	20	30	50
3. Hissar ..	14	27	41
4. Karnal ..	13	29	42
5. Rohtak ..	19	42	61
6. Amritsar ..	35	34	69
7. Gurdaspur ..	17	31	48
8. Ferozepore ..	22	29	51
9. Hoshiarpur ..	25	62	87
10. Jullundur ..	27	41	68
11. Kangra ..	45	22	67
12. Ludhiana ..	27	30	57
Total ..	287	409	696

Part (b)

Name of the District	Number of privately managed High Schools for Boys and Girls given regular grants-in-aid during 1955-56	
1. Kangra ..	Boys	5
	Girls	Nil
2. Jullundur ..	Boys	6
	Girls	Nil
3. Ludhiana ..	Boys	5
	Girls	Nil
4. Ferozepore ..	Boys	9
	Girls	2
5. Hoshiarpur ..	Boys	12
	Girls	..
6. Amritsar ..	Boys	12
	Girls	1

BOYS SCHOOLS AMBALA AND JULLUNDUR DIVISIONS

Name of the District		Number of privately managed High Schools for Boys and Girls given regular grants-in-aid during 1955-56	
7. Gurdaspur	..	Boys	4
		Girls	1
8. Ambala	..	Boys	10
		Girls	Nil
9. Karnal	..	Boys	4
		Girls	..
10. Rohtak	..	Boys	4
		Girls	..
11. Hissar	..	Boys	2
		Girls	..
12. Gurgaon	..	Boys	1
		Girls	..
Total		Boys	74
		Girls	4
No. of Local Body High Schools for Boys and Girls given regular grants during 1955-56			
1. Kangra	..	Boys	5
		Girls	..
2. Jullundur	..	Boys	8
		Girls	..
3. Ludhiana	..	Boys	2
		Girls	..
4. Ferozepore	..	Boys	4
		Girls	..
5. Hoshiarpur	..	Boys	2
		Girls	..
6. Amritsar	..	Boys	5
		Girls	..
7. Gurdaspur	..	Boys	4
		Girls	..
8. Ambala	..	Boys	1
		Girls	..
9. Karnal	..	Boys	..
		Girls	..
10. Rohtak	..	Boys	1
		Girls	..
11. Hissar	..	Boys	..
		Girls	..
12. Gurgaon	..	Boys	1
		Girls	..
Total		Boys	33
		Girls	..

[Minister for Public Works and Education]

**LIST OF HIGH SCHOOLS (NON-GOVERNMENT SECTOR) WHICH HAVE
BEEN GIVEN GRANTS IN CONNECTION WITH THE IMPLEMENTATION
OF THE RECOMMENDATIONS OF THE SECONDARY EDUCATION
COMMISSION—CONVERSION OF EXISTING HIGH SCHOOLS INTO
MULTIPURPOSE TYPE, ETC.**

Sr. No.	Name of the District (Boys Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
	<i>Amritsar District</i>						
1	M. B. High School, Jandiala Guru	50,000	50,000
2	P.B.N. High School, Amritsar	15,000	2,500	..	17,500
3	D.A.V. High School, Amritsar ..	1,70,000	1,70,000
4	Khalsa Collegiate High School, Amritsar ..	2,73,226	5,000	..	2,78,226
5	D. B. High School, Attari	15,000	2,500	..	17,500
6	M. B. High School, Tarn Taran	50,000	50,000
7	Khalsa High School, Tarn Taran	15,000	2,500	..	17,500
8	G. G. S. Khalsa High School, Sarhali ..	40,000	5,000	..	45,000
9	D. B. High School, Patti	15,000	2,500	..	17,500
10	Khalsa High School, Kairon	2,500	..	2,500
	<i>Ferozepore District</i>						
1	Malwa Khalsa High School, Ferozepore City	40,000	5,000	..	45,000
2	M. L. M. High School, Ferozepore Cantt.	15,000	2,500	..	17,500
3	M. B. High School, Abohar	50,000	50,000
4	D. B. High School, Zira	15,000	2,500	..	17,500
5	A.D. High School, Dharm Kot	3,000	3,000
6	Khalsa High School, Muktsar	15,000	2,500	..	17,500
7	Trust High School, Haripura	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Gurdaspur District</i>						
1	S. K. D. High School, Tughalwala	3,000	3,000

Sr. No.	Name of the District (Boys Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME NO.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
	<i>Gurdaspur District—concl'd</i>	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
2	D. B. High School, Siri Hargobindpur	15,000	2,500	..	17,500
3	D. A. V. High School, Batala	15,000	2,500	..	17,500
4	Khalsa High School, Batala	15,000	2,500	..	17,500
5	S. D. High School, Fatehgarh Churian ..	33,962	5,000	..	38,962
6	M. B. High School, Pathankot	50,000	50,000
7	Sikh National High School, Sultani	3,000	3,000
	<i>Hoshiarpur District</i>						
1	S. D. High School, Hoshiarpur	15,000	2,500	..	17,500
2	Khalsa High School, Khauspur Hiran ..	40,000	2,500	..	42,500
3	Khalsa High School, Garhdiwala	50,000	50,000
4	D. A. V. High School, Dasuya ..	33,962	5,000	..	38,962
5	G. G. S. Khalsa Lobana High School, Miani	15,000	15,000
6	Khalsa High School, Mahilpur ..	33,962	5,000	..	38,962
7	D. A. V. High School, Una	15,000	2,500	..	17,500
8	S. G. S. Khalsa High School, Anandpur Sahib	15,000	2,500	3,000	20,500
	<i>Jullundur District</i>						
1	D. S. S. D. High School, Jullundur	15,000	2,500	..	17,500
2	Lyallpur City Khalsa High School, Jullundur	15,000	2,500	..	17,500
3	N.D. Victor High School, Jullundur Cantt	15,000	2,500	..	17,500
4	G. T. B. Khalsa High School, Hazara	3,000	3,000
5	B. H. Rawalpindi S. D. High School, Shankar	15,000	2,500	..	17,500

[Minister for Public Works and Education]

Serial No.	Name of the District (Boys Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1(ii)	2	3	4	
	<i>Jullundur District—concl'd</i>	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
6	Doaba Arya High School Nawanshahr	50,000	50,000
7	Janta High School, Kotli Than Singh	3,000	3,000
	<i>Kangra District</i>						
1	G. A. V. High School, Kangra ..	33,962	5,000	..	38,962
2	D. B. High School, Nurpur	15,000	15,000
3	S. M. Rajput High School, Indora	15,000	2,500	..	17,500
4	S. A. S. High School, Garli	50,000	50,000
5	S. D. High School, Lidori	3,000	3,000
6	Panchayat Public High School, Kotla	3,000	3,000
7	S. D. High School, Sujanpur Tira	15,000	2,500	..	17,500
8	Mission High School, Palampur	15,000	2,500	..	17,500
9	Z. A. V. High School, Sullah	3,000	3,000
10	S. D. High School, Baijnath	15,000	2,500	..	17,500
11	G. A. V. High School, Saliana	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Ludhiana District</i>						
1	Arya High School, Ludhiana	50,000	50,000
2	Malwa Khalsa High School, Ludhiana	15,000	2,500	..	17,500
3	S. D. P. High School, Ludhiana	15,000	2,500	..	17,500
4	Khalsa High School, Qila Raipur	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Hissar District</i>						
1	D. B. High School, Chautala	15,000	2,500	..	17,500
2	C. A. V. High School, Hissar	15,000	2,500	..	17,500

Serial No.	Name of the District (Boys Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
	<i>Hissar District—concl'd</i>						
3	H. R. High School, Hissar	15,000	2,500	..	17,500
4	P. S. D. High School, Hissar ..	33,962	5,000	..	38,962
5	Vaish High School, Bhiwani	15,000	15,000
6	R. S. D. High School, Sirsa	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Gurgaon District</i>						
1	Rajput High School, Bhundsi	15,000	2,500	..	17,500
2	National High School, Badshahpur	15,000	2,500	..	17,500
3	B. S. A. Ahir High School, Rewari ..	33,962	..	15,000	5,000	..	53,962
4	Hindu High School, Rewari	2,500	..	2,500
5	Jain High School, Rewari	15,000	2,500	..	17,500
6	Janta High School, Kund	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Karnal District</i>						
1	D. A. V. High School, Karnal	50,000	50,000
2	D. B. High School, Gharaunda	50,000	50,000
3	D. B. High School, Samalkha	15,000	2,500	..	17,500
4	D. B. High School, Adyana	15,000	2,500	..	17,500
5	I. B. Leiah Bharati High School, Panipat	40,000	40,000
6	Hindu High School, Kaithal	15,000	2,500	..	17,500
7	C. R. M. Jat High School, Kaithal	15,000	2,500	..	17,500

[Minister for Public Works and Education]

Serial No.	Name of the District (Boys Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
	<i>Karnal District—concl'd</i>	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
8	Khanewal Khalsa High School, Shahabad	15,000	2,500	..	17,500
9	S. M. B. Gita . High School, Kurukshetra	3,000	3,000
	<i>Rohtak District</i>						
1	Arya High School, Rohtak	3,000	3,000
2	D. B. High School, Ismaila	2,500	..	2,500
3	Jat High School, Rohtak	40,000	2,500	..	42,500
4	Jain High School, Rohtak	3,000	3,000
5	Vaish High School, Rohtak	15,000	15,000
6	D. A. V. High School, Hassangarh	15,000	2,500	..	17,500
7	D. B. High School, Murthal	15,000	15,000
8	C. R. Z. High School, Sonapat	50,000	50,000
9	D. B. High School, Madina	15,000	2,500	..	17,500
	<i>- Ambala District</i>						
1	Khalsa High School, Ambala City	..	50,000	50,000
2	S. A. Jain High School, Ambala City	15,000	15,000
3	Armed Forces Children High School, Ambala Cantt.	15,000	2,500	..	17,500
4	S. D. High School, Simla	15,000	2,500	..	17,500
5	D. A. V. High School, Simla	15,000	2,500	..	17,500
6	Harcourt Butler High School, Simla	15,000	2,500	..	17,500
7	Khalsa High School, Chamkaur Sahib	15,000	15,000
8	M. B. High School, Kalka	..	50,000	50,000

Serial No.	Name of the District (Girls Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
	<i>Ambala District—concl'd</i>						
9	Khalsa High School, Kharar ..	40,000	2,500	..	42,500
10	Khalsa High School, Sohana	15,000	2,500	..	17,500
	(GIRLS SCHOOLS)						
	<i>Karnal District</i>						
1	S. D. Girls High School, Palipat	15,000	2,500	..	17,500
2	A. J. Girls High School, Shahabad	15,000	2,500	..	17,500
3	Guru Nanak Girls High School, Karnal	3,000	3,000
4	Daya Nand Arya Girls High School, Karnal	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Ambala District</i>						
1	K. P. Arya Girls High School, Ambala City	15,000	2,500	..	17,500
2	Sikh Girls High School, Ambala Cantt	15,000	2,500	..	17,500
3	Hargolal Girls High School, Ambala Cantt	15,000	2,500	..	17,500
4	Arya Girls School, Simla	2,500	..	2,500
5	F. C. Sikh Girls High School, Simla	2,500	..	2,500
6	Lady Irwin High School, Simla	15,000	2,500	..	17,500
7	Khalsa Girls High School, Morinda	15,000	2,500	3,000	20,500
8	Sohan Lal Girls High School, Ambala Cantt	50,000	50,000
9	Mission Girls High School, Kharar	15,000	15,000
10	Hindu Girls High School, Jagadhri	15,000	2,500	3,000	20,500

[Minister for Public Works and Education]

Serial No.	Name of the District (Girls Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
	<i>Jullundur District</i>						
1	Fentin Ganj Girls High School, Jullundur	15,000	2,500	..	17,500
2	K. L. Arya Girls High School, Jullundur	15,000	2,500	..	17,500
3	Shri Tulsi S. D. Girls High School, Jullundur Cantt.	15,000	15,000
4	Wazir Singh Khalsa Girls High School, Nawan-shahr	15,000	2,500	..	17,500
5	W. L. Arya Girls High School, Nawanshahr Doaba	3,000	3,000
	<i>Kangra District</i>						
1	D. B. Girls High School, Kulu	2,500	..	2,500
	<i>Amritsar District</i>						
1	M. B. Girls High School, Mahan Singh Gate, Amritsar	15,000	15,000
2	Saraswati Girls High School, Amritsar	50,000	15,000	2,500	3,000	70,500
3	S. M. G. Girls High School, Baba Bakala	2,500	..	2,500
4	Gandoo Mal Arya Girls High School, Patti	3,000	3,000
5	M. S. K. Girls High School, Kairon	50,000	15,000	65,000
	<i>Ludhiana District</i>						
1	Jain Girls High School, Ludhiana	15,000	2,500	..	17,500
2	Kundan Vidya Mandir Girls High School, Ludhiana	50,000	50,000
3	Adarsh Kanya Vidyalaya, Jagraon	15,000	2,500	..	17,500
4	Khalsa Girls High School, Sidhwan Khurd	15,000	2,500	..	17,500

Sr. No.	Name of the District (Girls Schools)	GRANT SANCTIONED UNDER SCHEME No.					Total
		1 (i)	1 (ii)	2	3	4	
		Rs	Rs	Rs	Rs	Rs	Rs
	<i>Hoshiarpur District</i>						
1	Arya Girls High School, Mukerian	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Gurdaspur District</i>						
1	M. B. Girls High School, Dina Nagar	15,000	2,500	..	17,500
2	Arya Girls High School, Pathankot	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Ferozepore District</i>						
1	Sikh Kanya Maha Vid-yala, Ferozepore	50,000	50,000
2	Dev Samaj Girls High School, Ferozepore	15,000	2,500	..	17,500
3	Hindu Girls High School, Ferozepore	15,000	2,500	..	17,500
4	Dev Samaj Girls High School, Moga	15,000	2,500	..	17,500
5	M. B. Girls High School, Muktsar	15,000	2,500	..	17,500
	<i>Rohtak District</i>						
1	Bharat Tek Girls High School, Rohtak	15,000	2,500	..	17,500
2	Arya Girls High School, Rohtak	15,000	2,500	3,000	20,500
3	Gurukul Girls School, Khanpur Kalan	15,000	2,500	..	17,500

PROSECUTION OF OFFICERS OF BUILDINGS AND ROADS DEPARTMENT

*6199. **Shri Rala Ram** : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the number of Overseers, Sub-Divisional Officers, Executive Engineers and Superintending Engineers working in the P.W.D. (Buildings and Roads) Branch, who have been prosecuted as a result of charges of corruption against them during the year 1955-56, up to date?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Nil.

APPLICATIONS FOR GRANTS UNDER THE LOW-INCOME GROUP HOUSING SCHEME

*6328. **Sardar Khem Singh** : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

(a) the total amount reserved for grants under the Low-Income Group Housing Scheme in Amritsar District; together with the amount disbursed so far;

[Sardar Khem Singh]

- (b) the total number of applications for the said grants received up to 31st January, 1956, and the number of applications disposed of so far?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (i) and (ii) Since it is not a grant scheme, but exclusively loans, the question of application for grant under the scheme does not arise.

EXPENDITURE ON THE DEVELOPMENT OF ALLOPATHIC, AYURVEDIC,
ETC., SYSTEMS OF MEDICINES

***6034. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the amount spent by the Government for the development of Allopathic, Ayurvedic and Unani systems of medicines and Naturopathy during the year 1955 separately?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The expenditure likely to be incurred on the development of each of the following systems of medicines during the year 1955-56 is given below:—

	Rs
(i) Allopathic ..	2,31,260
(ii) Ayurvedic and Unani ..	42,075
(iii) Naturopathy ..	Nil.

LOANS TO DISPLACED PERSONS

***6370. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) the total number of displaced persons who have so far received loans from the Government (i) up to Rs 300 and (ii) Rs 500, separately;
- (b) the total number of persons who have so far failed to repay the instalments of the loan referred to in part (a) above along with the number amongst them of those who have been prosecuted for the non-repayment of such loans?

Shri Mohan Lal : The information is being collected and will be supplied to the Member when it is ready.

DISPLACED PERSONS IN OCCUPATION OF EVACUEE PROPERTY

***6392. Shrimati Sita Devi :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) the total number of notices issued to Hindu and Sikh displaced persons from West Pakistan settled in Punjab (India) to vacate evacuee houses, lands or shops etc., allotted to them since 1947 ;
- (b) whether any alternative accommodation has been provided to the displaced persons referred to in part (a) above;
- (c) the total number of Muslims who have so far been restored their properties in the State?

Shri Mohan Lal: (a) and (b). The information is not readily available. Its collection will entail considerable labour and time which will not be commensurate with the possible benefit to be obtained.

(c) Restoration of properties has been ordered in 6,086 cases, while actual possession has so far been given in 5,954 cases.

श्रीमती सीता देवी : क्या वज़ीर साहिब बताएंगे कि यह इतलाह कब तक इकट्ठी हो जाएगी ? क्या कोई दिन या महीना सुकरर किया जा सकता है ।

मन्त्री : कोई दिन तो सुकरर नहीं किया जा सकता मगर ज्यों ही यह इतलाह आ जाएगी आप के पास भेज दी जाएगी ।

REPRESENTATION FROM DISPLACED PERSONS SETTLED AT HODAL,
DISTRICT GURGAON

***6393. Shrimati Sita Devi :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Hindu and Sikh displaced persons settled at Hodal, district Gurgaon, have been given notices to vacate the evacuee lands and houses allotted to them since 1947;

(b) whether the Government has recently received any representation from the persons referred to in part (a) above requesting for alternative accommodation ; if so the action taken thereon?

Shri Mohan Lal: (a) Yes. Ejectment notices have been served on the displaced occupants of 150 evacuee houses to be restored to Muslims at Hodal, district Gurgaon.

(b) Yes. The State Government have already submitted a scheme to the Government of India for laying out 200 8-marla plots for the persons referred to in (a) above, and to sanction loans for construction purposes. The Scheme is being pursued actively.

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब यह बताएंगे कि हंडल में जो refugees बसे हुए हैं और उन की representation भी आई है तो क्या उन्हें किसी colony के अन्दर इकट्ठी जगह दी जाएगी ?

मन्त्री : यह सवाल पैदा नहीं होता । अगर आप नोटिस दें तो बता दिया जाएगा ।

श्रीमती सीता देवी : आप ने कहा है कि इस के बारे में Central Government को लिखा है तो plots कब तक दिए जा सकेंगे ?

मन्त्री : इस के मुनप्रदलिक अर्ज करुं कि D. C. Gurgaon, को लिखा गया है कि P.W.D. की consultation के साथ कोई suitable site select करे । जब site select हो जाएगी तो अलाट कर दी जाएगी ।

श्रीमती सीता देवी : क्या इन लोगों को दूसरी site देने से पहल इन के मौजूदा मकान खाली करवा लिए जाएंगे ?

मन्त्री : जी नहीं ।

श्रीमती सीता देवी : क्या इस के बारे में D.Cs. को हिदायतें जारी कर दी जाएंगी?

मन्त्री : हिदायतें तो पहले ही D. Cs. के पास हैं।

श्रीमती सीता देवी : क्या यह बात आप के knowledge में है कि D.C. की तरफ से उन लोगों को नोटिस दिए गए हैं ?

मन्त्री : पहले नोटिस दिए गए थे लेकिन अब उन लोगों की बेदखली नहीं होगी जब तक उन्हें alternate site न दिए जाएं। यह गवर्नमेंट का फैसला है।

ALLOTMENT OF LAND TO DISPLACED PERSONS FROM BAHAWALPUR STATE

***6394. Shrimati Sita Devi:** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) Whether the Government has recently received any representation from the displaced persons from Bahawalpur State for the allotment of land in the State; if so, the action, if any, taken thereon;
- (b) Whether the rules relating to the allotment of land to displaced persons from Bahawalpur State and West Punjab are identical;
- (c) the total number of applications so far received from the persons referred to in part (a) above together with the number of those accepted and rejected separately and the reasons for rejection in each case?

Shri Mohan Lal: (a) No. Non-Punjabis from Bahawalpur State who filed claims from Punjab and are still residing here, are entitled for allotment of rural land in the Punjab according to the instructions of the Government of India.

(b) Yes.

(c) 817 displaced persons from Bahawalpur State have applied for allotment in Punjab so far. Out of them allotment has been made to 417 persons. The cases of the remaining 400 displaced persons have been referred to the Government of India for verification of the area due to them, from their respective claim files and allotment will be made when this information is received.

श्रीमती सीता देवी : मिनिस्टर साहिब ने यह बताया है कि चार सौ के करीब ऐसे हैं जिन्होंने applications दीं और जो ऊपर भेज दी गईं तो मैं यह जानना चाहती हूं कि इन चार सौ में से बहुत से ऐसे भी हैं जिन्होंने सब सबूत दे दिए हैं और कागजात दिखा दिए हैं तो अभी तक ज़मीन अलाट नहीं हुई।

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता आप सूचना दे रही हैं इस पर सवाल कैसे पैदा हो सकता है। (This does not arise. The hon. Lady Member is giving information. How can this question arise?)

HANDLOOM INDUSTRY IN THE STATE

***6287. Sardar Harkishan Singh Surjit :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the total quantity of handloom cloth produced in the State during the years 1949, 1951, 1953 and 1955, respectively and the number of persons employed in the handloom industry in the State;

(b) the total number of handlooms in the State during the said period along with the number of handlooms at present actually operating;

(c) the financial assistance if any, provided by the Government to handloom industry during 1949, 1951, 1953 and 1955, respectively ?

Shri Mohan Lal:

(a) Year	Approximate production of handloom cloth	Persons employed
	Yards	
1949 ..	5,80,00,000	} Figure for 1949-50
1951 ..	3,50,00,000	
1953 ..	2,20,00,000	
1955 ..	3,00,00,000	

(b) Year	Total number of handlooms	Number of handlooms at present actually operating
1949 ..	51,889	} 21,000 handlooms are at present in operation
1951 ..	51,889	
1953 ..	51,889	
1955 ..	51,889	

(c) Year	Loans	Subsidies	Grant-in-aid
	Rs	Rs	Rs
1949-50 ..	16,000	12,855	2,500
1951-52 ..	22,000	10,000	..
1953-54 ..	30,600	1,310	..
1955-56 (till December, 1955)	82,816	..

CHEAP GRAIN DEPOTS IN THE STATE

***6371. Sardar Chanan Singh Dhut:** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that Cheap Grain Depots have been opened by the Government in view of the rise in the prices of food-grains in urban areas of the State; if so, the number of such depots;
- (b) whether any depots referred to in part (a) above have been opened in the rural areas of the State for the benefit of the Harijans and landless persons; if not, the reasons therefor?

Shri Mohan Lal: (a) Yes. 225.

- (b) Cheap grain depots have also been opened in the rural areas for the benefit of the people of those areas, irrespective of their caste or class.

श्री देव राज सेठी : इस बात को देखते हुए कि इन depots के खोलने के बावजूद प्रनाज की कीमतें बहुत बढ़ रही हैं क्या गवर्नमेंट इन के अलावा मर्जीद depots खोलने का इरादा रखती हैं ?

मन्त्री : हमें ज्यों ज्यों महसूस हो रहा है हम rural areas में भी depots खोल रहे हैं । और भी अगर जरूरत महसूस हुई तो मर्जीद depots खोल दिए जाएंगे ।

HARIJAN WELFARE WORK

***6048. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the date from which Harijan Welfare Work was started in the State;
- (b) the number of officers so far appointed for the said work along with their grades of pay and the total monthly pay at present being drawn by them;
- (c) the total amount so far spent by the Government on the welfare of Harijans in the State?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) A separate Department to look after the welfare of Harijans was created in the State with effect from the 1st March, 1954.

(b) Five District Welfare Officers in the grade of Rs 170—10—350, have been appointed while 7 more will be appointed shortly. 4 out of them are drawing Rs 245 per mensem as pay and allowances, while one is drawing Rs 235 per mensem

(c) Rs. 57, 520 during 1954-55 and Rs 1,37,490 during 1955-56 (up to 31st December, 1955).

Besides, a sum of Rs 20 lakhs was spent on the Harijan Education Scheme during 1954-55, while a sum of Rs 25 lakhs is expected to be spent during 1955-56.

COMPLAINTS AGAINST SARPANCHES AND PANCHES IN HISSAR DISTRICT

***6408. Shri Balwant Rai Tayal:** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of complaints against the Sarpanches or Panches received by the District Panchayat Officer, Hissar, village-wise, in Hissar

District during the period from 1st April, 1955 to 31st January, 1956 and the action, if any, taken by him in each case.

Sardar Partap Singh Kairon: The information is being collected and will be communicated to the Member as soon as ready.

VACANT SEATS OF PANCHES AND SARPANCHES IN HISSAR DISTRICT

***6409. Shri Balwant Rai Tayal:** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of seats of Panches and Sarpanches at present lying vacant, village-wise, in Hissar District together with the dates since when these have been lying vacant?

Sardar Partap Singh Kairon: The information is being collected and will be communicated to the Member as soon as ready.

EX-CRIMINAL TRIBES

***6047. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- the names of the ex-criminal tribes in the State together with the number in each such tribe in each district at present;
- the total amount annually spent for the uplift of the above referred to ex-criminal tribes by the State and the Central Governments respectively;
- the number of various ex-criminal tribes residing in village Bahayanwala in Thana Khuyan Sarwar, district Ferozepore at present;
- the steps taken by the Government to ameliorate the lot of ex-criminal tribes referred to in part (c) above and the amount being spent on them annually?

Sardar Partap Singh Kairon: (a) Statements 'A' and 'B' are given below.

(b)	Year	Amount	From state Funds	From Central Government Funds
		Rs	Rs	Rs
	1953-54	.. 71,832	71,832	..
	1954-55	.. 97,707	69,244	28,453
	1955-56	.. 2,04,876	1,02,438	1,02,438

(c) There is no village Bahayanwala, but one known is Bukainwala. Population of adults—161.

Bhedkuts	..	37
Kuchbans	..	23
Baurias	..	43
Nat Sansis	..	29
Mahtams	..	29

(d) 1954-55 .. 11 persons were given subsidy of Rs 100 each for the purchase of bullocks etc.

[Chief Minister]

1955-56

.. 29 persons given subsidies varying from Rs 15 to Rs 100 each for the purchase of seeds, agricultural implements, bullocks etc. Total amount under this head comes to Rs 1,975.

12 persons are being given Rs 600 each as subsidy for construction of houses.

Rs 500 has been sanctioned for remodelling a well. One Nurse Dai to look after females has been provided at an annual expenditure of Rs 1,000.

A primary school has been opened for the children of these tribes, and every child reading in this school is receiving Rs 2 per mensem as stipend.

STATEMENT 'A'

List of erstwhile Criminal Tribes in the Punjab

1. Bhangali,	}	Scheduled Castes
2. Barar,		
3. Bauria,		
4. Nat,		
5. Gandhila,		
6. Sansi (including the following sub-castes):—		

- (i) Kuchband,
- (ii) Bhedkut,
- (iii) Mahesh,
- (iv) Gedri,
- (v) Rachhbana,
- (vi) Kopet,
- (vii) Aheria,
- (viii) Tettulu,
- (ix) Bheria,
- (x) Bhantu,
- (xi) Arhar,
- (xii) Bhattu,
- (xiii) Chattu,
- (xiv) Habura,
- (xv) Kikan,
- (xvi) Harar,
- (xvii) Mahla,
- (xviii) Rehluwala,
- (xix) Biddu,
- (xx) Langah,
- (xxi) Singiwala,
- (xxii) Kanjer,
- (xxiii) Mirshkari,

List of erstwhile Criminal Tribes in the Punjab—concl'd.

- (xxiv) Bhagiarmar,
- (xxv) Singikat,
- (xxvi) Dhe,
- (xxvii) Kalkhar,
- (xxviii) Chaddi or Chhadi,
- (xxix) Birtwan,
- (xxx) Behalia,
- (xxxi) Pakhiwara,
- (xxxii) Baddon,
- (xxxiii) Harni,

7. Tagus of Karnal District,

8. Mahtams of P.S. Sherakpur, district Sheikhpura, police station Atari district Montgomery and police stations Mamdot and Fazilka, district Ferozepore.

9. Dhinwars of Gurgaon District.

10. Minas of Gurgaon District.

11. Bhora Brahmans of District Kangra.

STATEMENT ' B '

District-wise population of Ex-Criminal Tribes.

DISTRICT KANGRA

<i>Name of Caste</i>	<i>Total population</i>	
1. Bangali	..	231
2. Sansi	..	314
		<hr/>
		545

DISTRICT GURDASPUR

1. Sansi	..	4,264	4,264
		<hr/>	

DISTRICT AMRITSAR

1. Bangali	..	6	
2. Barrar	..	427	
3. Sansis	..	6,958	
4. Mehesh	..	8	
5. Aheries	..	35	
6. Baroo	..	189	
7. Dhea	..	442	
8. Mahtam	..	7	8,072
		<hr/>	

DISTRICT JULLUNDUR

1. Bangali	..	63	
2. Barrar	..	203	
3. Bauria	..	71	
4. Ghadhila	..	126	
5. Sansi	..	1,863	2,326
		<hr/>	

[Chief Minister]

*Name of Caste**Total Population*

DISTRICT LUDHIANA

1. Bangali	..	141	
2. Bauria.	..	1,345	
3. Nat	..	88	
4. Ghadhila	..	7	
5. Kuch-band	..	630	
6. Sansi	..	1,708	
7. Dhea	..	791	
8. Birtwan	..	6	
9. Bheria	..	6	4,822

DISTRICT FEROZEPORE

1. Bangali	..	281	
2. Baurias	..	12,327	
3. Nat	..	169	
4. Kuch-band	..	694	
5. Sansis	..	1,092	
6. Bhed-kut	..	43	
7. Rachhana	..	120	
8. Dhea	..	448	
9. Mahtams	..	3,493	13,667

DISTRICT AMBALA

1. Bauria	..	1,114	
2. Kuchband	..	1,351	
3. Dhea	..	1,799	4,264

DISTRICT KARNAL

1. Bangali	..	28	
2. Bauria	..	8	
3. Nat	..	987	
4. Ghadhila	..	50	
5. Kuch-band	..	6	
6. Sansi	..	3,221	
7. Bhed-kut	..	470	
8. Aheri	..	2,766	
9. Dhea	..	1,351	
10. Taga	..	231	9,118

DISTRICT ROHTAK

1. Bauria	..	987	
2. Sansi	..	827	
3. Aheria	..	672	
4. Dhea	..	358	2,844

DISTRICT HISSAR

1. Singhikut	..	133	
2. Bauria	..	6,293	
3. Sansi	..	1,833	
4. Bhed-kut	..	231	
5. Aheria	..	160	
6. Dhea	..	133	8,783

<i>Name of Caste</i>		<i>Total Population</i>	
DISTRICT HOSHIARPUR			
1. Sansi	..	427	427
<hr/>			
DISTRICT GURGAON			
1. Bauria	..	2,486	
2. Nat	..	148	
3. Kuch-band	..	21	
4. Aheria	..	1,076	
5. Dhinwars	..	91	
6. Mina	..	29	3,851
<hr/>			
DISTRICT SIMLA			
Nil			
Grand Total		..	67,983

REPRESENTATIONS FROM HARIJANS AND OTHERS OF VILLAGE BAHAYAN WALA,
DISTRICT FEROZEPORE

***6049. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether any representation from Harijans and persons belonging to the Ex-Criminal Tribes of village Bahayanwala, thana Khuian Sarwar, district Ferozepore, against the District Welfare Officer, Ferozepore, regarding the distribution of Government subsidy to them was recently received; if so, the date on which and the officers by whom it was received ;

(b) the action, if any, taken by the Government on the said representation ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. The complaints were received by the Welfare Officer, Punjab, on the 23rd January, 1956 and 27th January, 1956.

(b) Necessary enquiries were made by the Welfare Officer, Punjab, into the matter and the allegations of corruption contained in the representations, were not substantiated. If the hon. Member would give me any thing specific I would unhesitatingly look again into the matter.

DAMAGE CAUSED BY RECENT RAINS AND STORMS

***5927. Shri Khushi Ram Gupta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the total loss caused by recent heavy rains and storms in the State together with the district-wise details of loss of human lives and cattle and damage to houses and property ;

(b) the total amount disbursed as immediate relief to the sufferers ;

(c) whether the Government has started or intends to start a Flood Relief Fund for extending relief to sufferers in flood-stricken areas of the State ;

(d) whether the Government proposes to carry out a thorough survey to estimate the damage to crops, etc, in the seriously affected areas of the State ;

[Shri Khushi Ram Gupta]

(e) whether the Government also proposes to remit land revenue of Kharif crops in tehsils and districts where all the crops have been totally damaged as a result of recent floods ?

Shri Sher Singh : (a) A statement giving the required information is given below :

	Rs
(b) Grants ..	2,95,35,920
Taccavi Loans ..	1,80,32,320

Relief works worth Rs 29,25,000 have also been sanctioned.

(c) A Flood Relief Fund has been started by the Chief Minister, Punjab, and at the district level, Deputy Commissioners have started this fund.

(d) A survey has since been carried out by the Deputy Commissioners and the Executive Engineers, Irrigation Branch, concerned.

(e) This has already been done.

Serial No.	Name of District	Total loss caused by floods	Loss of human lives	Loss of cattle	Damage caused to houses and property
1	2	3	4	5	6
		Rs			Rs
1	Amritsar ..	8,77,77,445	175	9,396	4,94,41,393
2	Gurdaspur ..	6,50,49,704	108	13,175	5,44,79,704
3	Ferozepore ..	4,13,00,000	56	10,912	1,63,00,000
4	Hoshiarpur ..	2,64,00,000	35	4,287	1,84,00,000
5	Jullundur ..	2,39,00,000	32	3,310	1,52,00,000
6	Ludhiana ..	2,56,18,252	41	3,475	1,12,67,952
7	Kangra ..	1,33,37,865	6	4,085	1,20,30,986
8	Ambala ..	25,05,681	1	43	2,28,787
9	Karnal ..	60,00,000	5	1,704	24,85,000
10	Rohtak ..	31,19,901	8,40,881
11	Hissar ..	42,31,180	3	892	12,31,180
12	Gurgaon ..	21,19,408	8,07,400
	Total ..	*30,13,59,436	462	51,279	18,27,13,283

*(Exclusive of damages to properties of State and Central Governments, Local Bodies, etc., canals, roads, embankments, telegraphs, railways, etc.).

LAND IN VILLAGE SAMUNDRA, DISTRICT HOSHIARPUR, FOR COMMON POOL

*6337. **Shri Rala Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether it is a fact that 26 acres of land in village Samundra, tehsil Garhshankar, district Hoshiarpur, were at first set apart for the future development of a common pool ;

- (b) whether it is also a fact that the land referred to in part (a) above was later distributed amongst the land-owners ;
- (c) if the answers to parts (a) and (b) above be in the affirmative the reasons therefor ?

Shri Sher Singh : (a) No.

(b) Does not arise.

(c) Does not arise.

SPECIAL REVENUE COMMITTEE

***6410. Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total membership of the Special Revenue Committee and the total expenditure so far incurred by Government on the said Committee ?

Shri Sher Singh : There is no committee called Special Revenue Committee. In view of this the question of expenditure does not arise.

WATER-SUPPLY SCHEME OF JULLUNDUR MUNICIPAL COMMITTEE

***6397. Shrimati Sita Devi :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the details of water-supply scheme of the Municipal Committee, Jullundur, together with the time by which the scheme is expected to be completed ;
- (b) whether Sirajganj and Abadpura bastis are also included in the scheme referred to in part (a) above ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) A scheme costing about Rs. 6 $\frac{3}{4}$ lakhs for providing water supply to Jullundur town has been in execution under the charge of the Chief Engineer, Public Health Branch, Punjab. Six tube-wells have been sunk and three out of them have started working. A reservoir has also been completed. About 90 per cent of the work is complete and the balance is awaiting the arrival of more pipes from Burnpur. The Chief Engineer expects to complete the work in about 6 months' time.

(b) No ; Government expects to include them in the 17 lakhs scheme in the Second Five-Year Plan.

श्रीमती सीता देवी : क्या मन्त्री जी बताएंगे कि जिन जिन हिस्सों में नल लगाए जा रहे हैं वहां नलके लगाने का मयार क्या है और किस basis पर वहां पर 1st preference, 2nd preference और 3rd preference दी जा रही है ?

पब्लिक वर्क्स मंत्री : वहन जी जो आप ने सवाल में पूछा है वह आप को बता दिया है। इस बारे में आप नोटिस दें। फिर पूछ कर बता दूँगे।

श्रीमती सीता देवी : मैं यह जानना चाहती हूँ कि यह जो waterworks की सकीमें चलती हैं क्या उस के लिए कोई Government की instructions होती हैं कि नल कैसे लगाए जाएं और पहले पानी किस को दिया जाए, हरिजनों को दिया जाए, गरीबों को दिया जाए या जहां पानी नहीं है वहां दिया जाए या जहां पर already है वहां पर दिया जाए ?

मंत्री : वहन जी यह सारी details तो आप ने पूछी नहीं हैं। आप इन के बारे में लिख कर पूछे फिर पता कर के बता दूँगे।

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. बहन जी क्या आप को address किया जा रहा है ? (हंसी) क्या कोई Minister या मੈम्बर किसी दूसरे मੈम्बर को स्पीकर की बजाए address कर सकता है ?

अध्यक्ष महोदय : मैं कल से सदरे मोहतरिमा हो गया हूं। (*Loud Laughter*)
(I have become 'Sadr-e-Mohtrima since yesterday.) (*Loud Laughter*)

श्रीमती सीता देवी : On a point of order, Sir. पंडित जी को किस ने इजाजत दी है जो वह हर एक के प्रश्न में बोल पड़ते हैं और टांग अड़ाते हैं। (हंसी)। मैं यह जानना चाहती हूं कि जो भी Government की ऐसी स्कीम होती है उस के लिए Government की तरफ से instructions तो होती है कि उसको कैसे लागू करना है और किस लिहाज से preference देनी है या क्या वहां की किसी authority पर ही मुनहसर होता है कि किस तरह से preference दी जानी है ?

मंत्री : इस के बारे में मेरे पास कोई अभी information नहीं है। यह जो क्यों और किस का मसला है कि कहां पहले जाना है और कहां नहीं जाना और किस को पहले देना है और किस को बाद में देना है उस के लिए notice दें। जो काम चल रहा है वह मैं ने आप को बता दिया है।

BASIC TRAINING, MEDICAL AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE STATE

*5979. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of Basic Training Educational and Medical Schools and Colleges opened in each district of the State during the year 1955-56 (up to date) and the expenditure incurred thereon ;
- (b) the steps if any, taken in connection with adult education together with the expenditure incurred thereon during the period referred to in part (a) above ;
- (c) the steps taken by the Government to educate the blind together with the expenditure incurred thereon ;
- (d) the total number of Music and Dance Schools opened during the said period together with the expenditure incurred thereon ;
- (e) the steps, if any, taken in connection with Military Training in Schools and Colleges and the expenditure incurred thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) No Government Basic Training School or College or Medical School or College was opened in the State during 1955-56. However, thirty-four Junior Basic and seven Senior Basic classes as also one O.T. and M.I.L. and one J.S.T. Training class were opened by private organisations in the State.

(b) 143 Social Education Centres have been opened during the year on which Rs. 1,04,485/8/6 have been spent up to November, 1955.

(c) A sum of Rs 12,958 is to be paid during 1955-56 as grant-in-aid to the various institutions for the blind. Twenty stipends of Rs 20 per mensem have also been sanctioned for blind students. Sizeable grant is also being given to the Punjab State Council for Child Welfare for setting up of Homes for handicapped children in the State, and this Council too proposes to impart training to blind inmates to begin with.

(d) None.

(e) The information is given below :—

Under the A.C.C. Scheme, Elementary Military Training is being imparted to both boys and girls in the schools and colleges.

According to the latest figures received from the Circle Commander, H.Q. No. 8 C.C.C., Simla, the strength of A.C.C. in this State is 1,233, A.C.O. Officers and 61,650 A.C.C. Cadets.

The State Government has not sanctioned any funds for the expansion of A.C.C. during the current financial year.

A sum of Rs 10 lacs has been provided in the 2nd Five-Year Plan. It is proposed to raise the strength of A.C.C. in this State to 4,000 A.C.C. Officers and 2,00,000 A.C.C. Cadets by the end of 1960-61

As regards N.C.C. we are maintaining 13 Senior Div. Bn. for boys and girls and 208 Junior Division troops including 5 Junior Division Troops for Girls at an approximate cost of Rs 14 Lacs a year.

BASIC PRIMARY SCHOOLS IN HOSHIARPUR DISTRICT

***6201. Shri Rala Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

(a) the number of basic primary schools in Hoshiarpur District at present and the scales of pay of the teachers in them;

(b) whether the scales of pay of the teachers referred to in part (a) above are lower than those sanctioned by Government ; if so, the action, if any, taken by Government in the matter ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) No. of Basic Primary Schools : 20.

Scales of pay of teachers : Rs. 47½—2—67½—P—2—3—97½—P—3—4—117½

(b) Government has prescribed a higher initial start of Rs 57½ in this grade for matric basic trained teachers, which the District Board, Hoshiarpur, has not been able to adopt due to paucity of funds. Government is looking into the matter.

SCHOLARSHIPS FOR SCHEDULED CASTE STUDENTS

***6331. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total amount reserved for awarding scholarships to scheduled caste students in the State during the year 1955-56 together with the total amount expended so far in this connection ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Rs 8,15,660 and Rs 5,80,848 respectively.

SCHOLARSHIPS FOR THE CHILDREN OF SCHEDULED CASTE PERSONS EARNING MORE THAN Rs. 100 PER MENSEM

***6332. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether it is a fact that those Scheduled Castes students in the State the monthly income of whose parents exceeds Rs 100 are not granted any scholarships ; if so, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No.

FREE SUPPLY OF TEXT-BOOKS TO SCHEDULED CASTE STUDENTS

***6333. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any decision has recently been arrived at by the Government to supply text-books free of charge to the Scheduled caste students in the State ; if so, the total amount reserved for this purpose during 1955-56 and the amount spent so far in this respect?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No.

CHARGES ON MAINTENANCE OF ROADS BY DISTRICT BOARDS OF HOSHIARPUR AND KANGRA

***6412. Shri Khushi Ram Gupta :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the percentage of road maintenance charges paid by the Government annually to the District Boards of Hoshiarpur and Kangra separately together with the reasons for disparity, if any ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The percentage of road maintenance grant paid by the Government to all the District Boards except Kangra is worked out according to the set formula viz :—

$$\frac{\text{Estimated cost of maintenance} \times 100}{\text{Normal Income} \div 5}$$

subject to a minimum and maximum of 30 and 50 respectively. But in the case of Kangra District Board, the minimum percentage of maintenance grant have been/is being fixed at the rate of 50 per cent on account of its lean condition. Moreover the problem of communications in Kangra District is most difficult and the roads require more maintenance expenditure than other District Boards roads to preserve their up-keep.

APPOINTMENT OF S.D.Os. IN THE P.W.D., B. & R. BRANCH

***6373. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of Sub-Divisional Officers including those officiating as such at present in the Public Works Department, Buildings and Roads Branch, along with the number of those amongst them who have been recruited directly and those promoted from the posts of Overseers separately ;
- (b) whether the appointments to the Gazetted posts of S.D.Os. referred to in part (a) above are made through the Public Service Commission ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 42. This includes 9 Overseers officiating as Sub-Divisional Officers and 33 temporary Assistant Engineers recruited directly.

(b) Yes.

REPRESENTATION FROM REFUGEES OF BHARGAVA AND GANDHI CAMPS, JULLUNDUR

***6395. Shrimati Sita Devi :** Will the Minister for Finance be pleased to state whether the Government recently received any representation from the refugees residing in the Bhargava and Gandhi Camps, Jullundur who have built unauthorised mud-huts to the effect that land should be allotted to them at scheduled market rates to enable them to build houses according to Government's plan ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Mohan Lal : Yes. As the vacant sites in the Mud-Hut Colonies have been transferred to the Municipal Committees concerned, it is for the

Municipal Committee, Jullundur, to consider the request of the inmates of the Bhargava and Gandhi Nagar Mud-Hut Colonies for procuring land for purposes of building houses. Government cannot, in the circumstances, interfere in the matter.

श्रीमती सीता देवी : क्या मिनिस्टर साहिब के knowledge में यह बात है कि उन से पहले जो वित्त मन्त्री थे जब वह वहां गए थे तो एक deputation उन्हें मिला था और उन्होंने वायदा किया था कि वह इस मामला पर गौर करेंगे यह नहीं कि वह खुद गौर करेंगे बल्कि गवर्नमेंट गौर करेगी।

मन्त्री : माननीय मैम्बर इस सवाल का अलग नोटिस दें।

श्रीमती सीता देवी : क्या कैम्प वालों की तरफ से गवर्नमेंट के पास कोई representation आया है कि उन की सकीम पर विचार किया जाये ?

मन्त्री : आप का सवाल था कि क्या कोई representation आया हुआ है तो मैंने इस का जवाब दे दिया है कि yes। मैंने यह भी बता दिया है कि गवर्नमेंट किन वजूहात की बिना पर दखल नहीं दे सकती।

DAMAGE TO GANDHI CAMP, JULLUNDUR BY RECENT FLOODS

***6396. Shrimati Sita Devi :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that Gandhi Camp at Jullundur was completely washed away during floods of October, 1955 ;
- (b) whether any proposal to provide alternative accommodation to the inmates of the camp referred to in part (a) above has been under the consideration of Government; if so, the action, if any, taken in this connection ?

Shri Mohan Lal : (a) It is not a fact that the Gandhi Camp at Jullundur was wholly washed away by floods in October, 1955. However, a part of the Camp situated on the north of the Jullundur-Kapurthala Railway line consisting of 272 huts was, completely washed away.

(b) A proposal to provide alternative accommodation was under consideration of the Deputy Commissioner, Jullundur. It has since been dropped in view of fact that the inmates whose huts had been destroyed, have agreed to resettle at the original site of the Camp provided arrangements are made by Government for the clearance of rain water. This proposal is under the active consideration of the Deputy Commissioner, Jullundur.

श्रीमती सीता देवी : मिनिस्टर साहिब ने अपने जवाब में बताया है कि कैम्प completely wash out नहीं हुआ, मैं उन से यह जानना चाहती हूं कि क्या उन्होंने यह बात मौका देख कर कही है कि वह कैम्प रिहायश के काबिल है ?

मन्त्री : मैंने मौका तो जा कर नहीं देखा। Local authorities की रिपोर्ट के basis पर उन्हें जवाब दिया गया है।

श्रीमती सीता देवी : आप न सवाल के पार्ट (b) का जवाब दिया है उस के पेशे नज़र क्या आप बताएंगे कि वह जगह जहां already camp है अगर वहां से पानी निकालने का बन्दोबस्त किया जाए तो रिहायश के काबिल बन सकती है। फिर floods आने से तो affect नहीं होगी ?

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. मेरी गुज़ारिश यह है कि पार्लियामेन्ट्री रिवाज के मुताबिक सिवाए स्पीकर के और किसी को ऐंड्रेस नहीं किया जा सकता लेकिन आपने देखा है कि मिनिस्टर साहिब और मैम्बर साहिबा एक दूसरे से मुखातिब होकर आप आप कर के सवाल जवाब कर रहे हैं। क्या आप ने उन्हें ऐसा करने की इजाज़त दे दी है ?

अध्यक्ष महोदय : इजाज़त देने का कोई सवाल नहीं। जहां तक श्रीमती सीता देवी का ताल्लुक है उन्होंने तो पहले ही मैम्बरों से बराहरे रास्त बोलने का रिवाज पैदा किया हुआ है।

[There is no question of giving permission. So far as Shrimati Sita Devi is concerned, it has already become a habit with her to address the members direct.]

श्री सिरौ चन्द : अगर आप आप न करें तो क्या तू तू करें ?

पंडित श्री राम शर्मा : मेरे कहने का मतलब यह है कि मैम्बर साहिबान को third person में बात करनी चाहिए।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : On a point of order, Sir. क्या आप ने किसी मैम्बर को यह इजाज़त दी है कि दूसरे मैम्बर को कहे कि बैठ जाओ, बैठ जाओ ?

अध्यक्ष महोदय : जब श्रीमती सीता देवी बोलने के लिए खड़ी होती हैं तो मिनिस्टर साहिबान भी ऐसे behave करते हैं और Opposition भी इसी तरह करने लग पड़ी हैं। वह उन से चौंच लड़ा लेते हैं। [When Shrimati Sita Devi rises to speak the Ministers begin to address her direct and so is the case with the members of the Opposition. They take delight in entering into arguments with her.]

श्रीमती सीता देवी : मैं यह कहना चाहती हूं कि “आप” का शब्द सभ्यता में शामिल है। हरयाना प्रांत के मैम्बर तू कर के पुकारते हैं जहां के जालंधर के मैम्बर ‘आप’ कर के address करते हैं।

अध्यक्ष महोदय : सीता देवी और सभ्यता देवी में बहुत कम फर्क है। (There is very little difference between Sita Devi and Sabhayata Devi.)

श्रीमती सीता देवी : मिनिस्टर साहिब ने सवाल के पार्ट (b) का जवाब देते हुए कहा है कि वहां पर उन के रहने के लिए प्रबन्ध किया जायेगा अगर पानी निकालने का प्रबन्ध हो जाये। मैं यह जानना चाहती हूं कि क्या गवर्नमेंट इस बात पर convinced है कि अगर वहां फिर flood आ गया तो क्या वह wash नहीं हो जायेंगे ?

मंत्री : चूंकि मैं खुद मौका पर नहीं गया इस लिए ज़ाती इल्म की बिना पर अर्ज़ नहीं कर सकता लेकिन जैसा कि मैं ने अपने जवाब में अर्ज़ किया था हमारे भाइयों ने अपनी रज़ामंदी जाहिर कर दी है कि अगर गवर्नमेंट वहां से पानी निकालने का प्रबन्ध कर दे तो वह वहां रहना पसंद करेंगे। जहां उन्होंने अपनी रज़ामंदी दे दी है तो मैं समझता हूं कि अगर वहां थोड़ा बहुत इंतज़ाम हो जाये तो वह जगह रिहायश के काबिल हो जायेगी।

श्रीमती सीता देवी : मैं यह जानना चाहती हूँ कि क्या P. W. D. के Engineers की रिपोर्ट लिये बिना गवर्नमेंट उन के वहाँ रहने का फैसला कर देगी या उन की रिपोर्ट को अहमियत दी जायेगी ?

मन्त्री : रिपोर्ट के मुतअल्लिक भी मुझे कोई पता नहीं । अगर आप चाहेंगे—नहीं अगर मैम्बर साहिबा चाहेंगी तो मैं वह information ले कर उन्हें दे दूंगा । अगर उन की अपनी रजामंदी है वहाँ रहने की, अगर गवर्नमेंट कुछ सहूलियात उन्हें मुहैया कर दे तो मैं समझता हूँ कि मज्जीद तहकीकात करने की कोई गुंजाइश नहीं रहती ।

श्रीमती सीता देवी : वहाँ के refugees ने जो रजामंदी दी वह किस बिना पर दी गई है ?

Mr. Speaker : How does this question arise ?

श्रीमती सीता देवी : जो मिनिस्टर साहिब ने जवाब दिया है उस से यह supplementary question पैदा होता है ।

अध्यक्ष महोदय : इस में पानी निकालने का कोई सवाल नहीं है । मिनिस्टर साहिब ने खामखाह यह बात introduce कर दी है ।

[There is no question of pumping out water from that camp. The Minister has un-necessarily introduced this matter into this question.]

Now the Questions are finished. The House will proceed with the next item on the Agenda.

DEMANDS FOR GRANTS.

DEMAND NO. 10.

(25—GENERAL ADMINISTRATION).

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir I beg to move—

That a sum not exceeding Rs. 1,99,49,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 25—General Administration.

Sir, if you permit me, I may move Demand No. 13 also. These can be discussed together.

Mr. Speaker : Yes. You may move it.

DEMAND No. 13

(29—POLICE)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs. 3,36,18,730 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 29—Police.

Mr. Speaker : Motions moved—

That a sum not exceeding Rs. 1,99,49,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 25—General Administration.

That a sum not exceeding Rs. 3,36,18,730 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 29—Police.

[Mr. Speaker]

I have received notices of the following cut motions on these demands. If the House agrees, the same will be deemed to have been moved. These can be discussed along with the Demands.

(Voices : Agreed)

DEMAND No. 10

(25—GENERAL ADMINISTRATION)

1. **Sardar Achhar Singh Chhina :**

2. **Shri Wadhawa Ram :**

3. **Sardar Bachan Singh :**

4. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs. 3,83,730 on account of N-6—Civil Secretariat Anti-Corruption Department be reduced by Re. 1.

5. **Sardar Achhar Singh Chhina :**

6. **Shri Wadhawa Ram :**

7. **Sardar Bachan Singh :**

8. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 61,820 on account of P-1(b)—Economic Inquiry be reduced by Re. 1

9. **Shri Daulat Ram Sharma.**

That the demand be reduced by Rs. 100.

10. **Shri Samar Singh :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

11. **Shri Babu Dayal Sharma :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

12. **Pandit Shri Ram Sharma :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

13. **Shri Banarsi Dass Gupta.**

That the demand be reduced by Rs. 100.

14. **Rao Gajraj Singh :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

15. **Rai Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

16. **Shri Lajpat Rai :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

17. **Shri Lal Chand Prarthi :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

18. **Sardar Achhar Singh Chhina :**

19. **Shri Wadhawa Ram :**

20. **Sardar Bachan Singh :**

21. **Sardar Darshan Singh :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

- 22. Comrade Ram Kishan :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
- 23. Sardar Khem Singh Tung :**
That the demand be reduced by Re. 1.
- 24. Bakshi Partap Singh :**
That the demand be reduced by Re. 1.
- 25. Shri Dharam Vir Vasisht :**
That the demand be reduced by Re. 1.
- 26. Professor Mota Singh :**
That the demand be reduced by Re. 1.
- 27. Shri Sri Chand :**
- 28. Shri Maru Singh Malik :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
- 29. Shri Sadhu Ram :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
- 30. Shri Mehar Singh :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
- 31. Shri Gopi Chand Gupta :**
That the demand be reduced by Rs. 10.
- 32. Shri Mool Chand Jain :**
That the demand be reduced by Re. 1.
- 33. Shri Kasturi Lal Goel :**
That the demand be reduced by Re. 1.

DEMAND No. 13

(29—POLICE)

- 1. Sardar Achhar Singh Chhina :**
- 2. Shri Wadhawa Ram :**
- 3. Sardar Bachan Singh :**
- 4. Sardar Darshan Singh :**
That the demand be reduced by Rs. 1,00,00,000
- 5. Shri Babu Dayal Sharma :**
That the demand be reduced by Rs. 100
- 6. Pandit Shri Ram Sharma :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
- 7. Shri Benarsi Dass Gupta :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
- 8. Rao Gajraj Singh :**
That the demand be reduced by Rs. 100.

9. Shri Lal Chand Prarthi :

That the demand be reduced by Rs. 100.

10. Rai Raghubir Singh :

That the demand be reduced by Rs. 100 .

11. Comrade Ram Kishan :

That the demand be reduced by Rs. 100.

12. Sardar Khem Singh Tung :

That the demand be reduced by Re. 1.

13. Bakhshi Partap Singh :

That the demand be reduced by Re. 1.

14. Shri Dharam Vir Vasisht :

That the demand be reduced by Re. 1.

15. Professor Mota Singh Anandpuri :

That the demand be reduced by Re. 1.

16. Thakur Mehar Singh :

That the demand be reduced by Re. 1.

17. Shri Sri Chand :**18. Shri Maru Singh Malik :**

That the demand be reduced by Rs. 100.

19. Shri Gopi Chand Gupta :

That the demand be reduced by Rs. 10.

20. Shri Mool Chand Jain :

That the demand be reduced by Re. 1.

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : स्पीकर साहिब, General Administration के लिये तकरीबन २ करोड़ रुपए की जरूरत है और इस के लिए यह मुतालबा पेश किया गया है। एक हकूमत का General Administration आहनी ढांचा steel frame होता है जिस पर तमाम गवर्नमेंट चलती है और इस के लिए जो रुपया मांगा गया है वह ऐसे लोगों की तनखाहों और allowances के लिए है जो दरअसल हकूमत की जान होते हैं। सब से पहले गवर्नर साहिब का खर्च इस में शामिल है। मैं यहां अर्ज करना चाहता हूं कि बदले हुए वक्त में और इस जमाने में जबकि Socialistic Pattern of Society का कदम कदम पर और बात बात में जिक्र आता है यह जरूरी है कि इस खर्च को कुछ कम किया जाए। हिन्दुस्तान में शान से और बड़ी पोजीशन में रहने और बहुत ज्यादा खर्च करने का

ताल्लुक नहीं है। गवर्नर साहिब की **dignity** इस से भी ज्यादा हो सकती है और खर्च काफी कम किया जा सकता है। गवर्नमेंट को इस बात पर ध्यान देना चाहिए। महात्मा गांधी बिल्कुल गरीबी की हालत में और सस्ते से सस्ते रहते थे और इस के बावजूद इस मुल्क में ही नहीं बल्कि दुनिया में सब से बड़ी शान उन की समझी जाती थी। अंग्रेजी राज्य और पुराने बादशाहों से हम ने सीख लिया है कि बड़ी पोजीशन के लिए बड़ा खर्च भी जरूरी है। अब वक्त आ गया है कि इस में तबदीली की जाए। मैं यह भी चाहता हूं कि हमारे मुख्य मन्त्री और वजीर साहिबान गवर्नर साहिब से ज्यादा मशविरा किया करें, उस के मुकाबले में जोकि आजकल होता है। यह ठीक है कि गवर्नर हमारा आईनी **Constitutional Head** है, उन्हें अपने तौर पर कोई अस्तिथार हासिल नहीं। लेकिन इस **institution** में जिस वक्त कि हमारी **Republic** चल रही है मेरा विचार है कि सलाह मशविरा के तौर पर गवर्नर साहिब का ज्यादा से ज्यादा हुकूमत के कामों के अन्दर ताल्लुक और असर हुआ है। पिछले दिनों गवर्नरों की **Conference** देहली में हुई। एक सूबे के गवर्नर ने कहा कि हम हकूतों के मुतअल्लिक क्या करें, हम को हमारे चीफ मिनिस्टर बिल्कुल अन्धेरे में रखते हैं और हम को तो उन की उन बातों का पता चलता है जो अखबारों में छप जाती हैं और जिन्हें और लोग भी पढ़ लेते हैं। मैं नहीं जानता कि पंजाब में भी यही हालत है या नहीं। लेकिन आज कम हिन्दुस्तान के एक गवर्नर ने यह एलान किया है। मेरी दर-खास्त है कि पंजाब में हमारे मुख्य मन्त्री और दूसरे वजीर साहिबान गवर्नर साहिब को ज्यादा से ज्यादा बाखबर रखा करें और उन के मशविरा से फायदा उठाया करें। एक बात और है। हमारे वजीरों ने तमाम काम अपने ऊपर ले लिये हैं। रसूमात, **functions**, उद्घाटन वगैरा सब अपने जिम्मे ले लिये हैं। आजाद मुल्कों में यह काम बादशाहों और **Presidents** के लिये होते हैं। वजीर जो होते हैं वे आम तौर पर सीधे और **simple** लोगों की तरह आते, जाते और काम करते हैं। मैंने देखा है कि पंजाब में वजीरों के दौरे के वक्त रास्ते बन्द हो जाते हैं, सिपाही कतारों में खड़े हो जाते हैं और इस तरह से मुजाहरे किए जाते हैं कि जैसे कोई मुगल जमाने का बादशाह आ रहा हो या कहीं लण्डन में अंग्रेजों का जलूस निकाला जा रहा हो। (**Interruptions**) (आवाजें : कहां देखा है ?) मैं रहम करता हूं इन की ला इल्मी पर। वजीर मुझ से पूछते हैं कि यह कहां हुआ। मैं कहता हूं लोग इस को जानते हैं कि बाज बाज वजीर ऐसे हैं जिन का अगर रास्ता बन्द न कर दिया जाए, सिपाहियों को कदम कदम पर खड़ा न कर दिया जाए तो वह अपनी शान नहीं समझते। ऐसा हुआ है, पंजाब में ऐसा होता है। मैं कहता हूं कि यह तमाम बातें शानोशौकत की हैं। गवर्नर साहिब की जात को और उन के आफिस को तो फबती हैं लेकिन वजीरों को विलायत के वजीरों की तरह **simple** तरीके से आना, जाना, उठना और बैठना चाहिये और जो उद्घाटनों का सैलाब आया हुआ है इसे खत्म करना चाहिये। इस तरह के **functions** **President** और गवर्नरों के लिये मखमूस रखने चाहिये। दूसरा खर्च जो हमारी **General Administration** पर होता है वह **Upper House** यानी **Council** का है। पिछले दिनों इस हाऊस में और पंजाब के अन्दर यह आवाज उठी थी कि यह **Upper House** पंजाब जैसे छोटे से सूबे के अन्दर बिल्कुल एक ग़ैर जरूरी **luxury** है। मैं कहता हूं कि

[पंडित श्री राम शर्मा]

अब वक्त आ गया है जब कि आप ने देखा होगा कि अगले पंजाब के नए ढांचे में **Standing Committees Zones** की या **Councils** इस तरह की बातों का भी जिक्र है। मैं चाहता हूँ कि गवर्नमेंट को यकीन दिलाऊँ कि वह न भूलें कि यह अजब तमाशा होगा कि पंजाब के अन्दर एक असेम्बली, एक **Upper House** और तीन **Zonal Standing Committees** हों। वक्त आ गया है कि **Upper House** को खत्म किया जाए। यह तीन चार लाख का खर्च बिल्कुल गैर जरूरी है, पुराने वक्तों की यादगार है और अंग्रेजों का चोंचला है कि हाऊस आफ लार्ड्स बना कर बैठ गए हैं जिस के लिये पंजाब लाखों रुपए खर्च करता चला जाए। मुझे इस की समझ नहीं आती। स्पीकर साहिब, **District Boards** और **Municipal Committees** में नामजदगियों का कोई नामोनिशान नहीं रहा। मैं पूछता हूँ कि क्या जिस को यह **Socialistic Pattern of Society** कहते हैं वह नीचे से शुरू होगी? मैं कहना चाहता हूँ कि खुशामदियों को पीछे पीछे फिरने से बन्द किया जाए और नामजदगियों को खत्म किया जाए। गवर्नर के कोई अख्तियार नहीं हैं, **Municipal Committee** के अख्तियार नहीं हैं और डिस्ट्रिक्ट बोर्डों के कोई अख्तियार नहीं हैं तो मुझे समझ नहीं आती कि लोग मुख्य मंत्री के पीछे २ क्यों फिरते रहें कि साहिब हमें **Council** के अन्दर नामजद कराइये। आजकल एक भारी तादाद ऐसे लोगों की हो गई है जोकि इसी फिक्र में घुलते रहते हैं कि हमारी नामजदगी कर दी जाए **Upper House** के लिये। अब बिल्कुल वक्त आ गया और हालात और भी बदलने वाले हैं कि **Upper House** के चोंचले को खत्म किया जाए। यह ठीक है कि मुझे किसी की जात से कोई वास्ता नहीं है। लेकिन हकीकत यह है कि जो लोग आम तौर पर नामजदगी की मेहरबानी से बनते हैं उन की तबीयत में **toadyism** होता है। वे लोग बरसरे इक्तदार पार्टी और वजीरों की तरफ देखते रहते हैं उन की खुशामद करते रहते हैं। यह सब बातें **Socialistic Pattern of Society** और **Democracy** के खिलाफ हैं। इन की जरूरत नहीं है। अब पहले वाला वक्त नहीं है कि जहां इस बात का डर था कि फिरकाप्रस्ती की वजह से ऐसे हालात न पैदा हो जाएं कि कहीं दूसरी पार्टी बरसरे-इक्तदार आ जाए जिस से कि गवर्नमेंट के लिए मुश्किल हो जाए हकूमत को सम्भालना। अब हालात बदल गए हैं।

अब ऐसे खतरे की बात नहीं है। इस चीज की पहले जरूरत समझी जाती थी जबकि **Upper House** पर लाखों रुपए खर्च किए जाते थे। अब इस खर्च की कोई जरूरत नहीं रही। पिछले दिनों जब पंजाब में यह आवाज उठी कि इसको हटा दिया जाए तो ऊपर से यह कहा गया था कि बीच में इसे हटा देना अच्छी बात नहीं है इस लिए पांच साल की **term** खत्म होने पर इस मसला पर फिर सोचना। इस लिए मैं कहता हूँ कि अब यह सोचने का वक्त आया है। इस लिए मैं यह कहना चाहता हूँ कि हमारे मुख्य मंत्री और बाकी वुजरा **Government of India** पर जोर दें कि जब कभी वह **Constitution** में तबदीली लाने लगे तो हमारे **Upper House** को उड़ा दें और इसे उड़ा कर हमारे हाल पर मेहरबानी करें। अब **Upper House** की कोई जरूरत नहीं है।

तौसरी बात में इस हाऊस के बारे में कहना चाहता हूं क्योंकि इस का खर्च भी **General Administration** में शामिल किया हुआ है। मुझे तो गवर्नमेंट से बड़ी भारी शिकायत है कि इस ने पिछले दस साल या 9 साल के अन्दर इस हाऊस के **Rules of Business** को नए सिरे से बिल्कुल नहीं बनाया है। जो पहले बने हुए थे उन्हीं के अन्दर कुछ थोड़ी बहुत तबदीली कर दी गई है। इस के सिवा कुछ नहीं हुआ।

अध्यक्ष महोदय : इन को **complete** तौर पर तबदील किया गया है। आप ने शायद वह देखे नहीं। एक **Rules Committee** बनाई गई थी उस ने जो **rules** बनाए थे वह हाऊस की मेज पर तीन दिन तक रखे रहे थे। [These rules have been completely changed. Perhaps you have not seen them. A Rules Committee was constituted and the rules which it framed were laid on the Table of the House for a period of three days.]

पंडित श्री राम शर्मा : उन **rules** में जो जो तब्दीलियां लाई गई हैं वह हाऊस और **Opposition** दोनों के खिलाफ हैं।

अध्यक्ष महोदय : वह **rules** यहां हाऊस में पड़े रहे थे और हाऊस के नोटिस में लाए गए थे लेकिन बावजूद इस के आप की तरफ से किसी **amendment** का नोटिस नहीं दिया गया था। हालांकि उन में **amendments** लाने के लिए हर एक मैम्बर को हक हासिल था। अगर किसी **amendment** का **notice** दिया जाता तो वह हाऊस में **discuss** की जा सकती थी।

(Those Rules were laid on the Table and brought to the notice of the House but no notice of any amendment was given from any side despite the fact that every member had a right to do so. If a notice of any amendments had been received, these could have been discussed by the House.)

पंडित श्री राम शर्मा : गवर्नमेंट का फर्ज था कि जब हिन्दुस्तान आजाद हो गया था उस के बाद यहां वज्जारत चलने लगी और यहां नए तरीके की वज्जारत चलने लगी थी और हमारा नया **Constitution** बना तो उसे इस हाऊस के **Rules of Business** को भी नए सिरे से बनाना चाहिए था। हमारी **Constitution** में भी यह लिखा हुआ है कि जब **election** के बाद नई **Legislature** अपना काम शुरू करे तो वह अपने काम को चलाने के लिए अपने **Rules of Business** बनाए, लेकिन जब तक हाऊस ऐसा नहीं कर लेता तब तक के लिए स्पीकर साहिब को यह खास इस्तिथार दिया गया है कि हाऊस का काम चलाने के लिए हालात के मुताबिक वह **Rules** बना सकते हैं। दरअसल स्पीकर साहिब को यह इस्तिथार इस लिए दिये गए हैं कि अगर जल्दी से काम न हो सके तो वह बदले हुए हालात के मुताबिक इस तरह के **rules** बना लें ताकि काम में कोई रुकावट न

[पंडित श्री राम शर्मा]

आये। लेकिन हमारी गवर्नमेंट ने क्या किया। हमारी गवर्नमेंट ने यह किया है कि पुराने rules में जो इस तरह के रूलज़ थे जिन से मैम्बरों को कुछ protection मिलती थी उन्हें निकाल ठिकाने लगाया है और बाकी के rules को मोड़ तोड़ कर रख दिया है। इन rules को नए सिरे से बनाया नहीं गया। फिर स्पीकर साहिब, आप के किसी काम या मर्जी पर नुकताचीनी तो हो ही नहीं सकती।

अध्यक्ष महोदय : कमेटी ने जो rules बनाए थे वह हाऊस में रखे गए थे और मैं हाऊस के इस तरफ (Opposition) और उस तरफ (Treasury Benches) के मैम्बरों के नोटिस में यह चीज़ लाया था लेकिन किसी भी मैम्बर ने इन में कोई भी amendment लाने के लिए नहीं कहा [The rules framed by the Rules Committee were placed on the Table of the House and I had invited the attention of the hon. Members of both the Opposition and Treasury Benches to this. But no notice of any amendment was received from any Member.]

मुख्य मंत्री : यही चीज़ तो हमारे हक में है कि इन्होंने इन में कोई amendment लाने के लिए नहीं कहा।

अध्यक्ष महोदय : इस सिलसिले में मैं ने श्री मावलंकर की सलाह ली थी। उन्होंने मुझे यही राय दी थी कि इस काम के लिए हाऊस के दोनों तरफ के मैम्बरों की एक कमेटी बना लो और जो rules वह कमेटी बनाए वह Table of the House पर रख दो। उन के बारे में जो कोई amendment आये वह हाऊस में discuss की जा सकती है। चुनावि में ऐसे ही किया। जो Rules Committee बनाई गई थी उस में मैम्बर हाऊस की दोनों तरफ से लिए गए थे। इस कमेटी के बनाए हुए rules हाऊस में रखे गए थे और मैं रोज अपने Secretariat से पूछता रहा था कि क्या amendment के नोटिस आए हैं। [I had consulted Shri Mavlankar in this connection and he advised me to constitute a Committee for this purpose consisting of members drawn from both sides of the House and place the rules framed by that Committee on the Table of the House. If notices of any amendments were tabled, the same could be discussed in the House. So I acted accordingly and constituted such a Committee with members, drawn from both sides of the House. The rules framed by that Committee were placed in the House and I daily used to enquire from my Secretariat, if notices of any amendments had been received.]

पंडित श्री राम शर्मा : मेरी राय में तो गवर्नमेंट को यह Rules अज़सिरे नी बनाने चाहिए थे जब कि यह हाऊस नया बना था, Constitution नई बनी थी और यहां नई वज़ारत कांग्रेस पार्टी के नाम पर बनी थी। इतनी तब्दीलियां हो गईं और यह rules वहीं के वही रहे। यह भी नए बनाने चाहिए थे जिस तरह United Punjab में जब Unionist वज़ारत बनी थी उस ने यह सारे rules नए सिरे से बनाए थे। जब यहां कांग्रेस पार्टी की वज़ारत नई आई, हमारी Assembly नई बनी तो इस गवर्नमेंट को चाहिए था कि इन पुराने rules को हटा कर इन्हें नये सिरे से बना कर इन का draft हाऊस के सामने लाती लेकिन इस ने किया क्या ? Constitution में इस बात की गुंजायश जो दी हुई है कि जब तक नये Rules of Business न बनें तब तक नये और पुराने हालात के अन्दर जो कुछ फर्क आया हुआ हो उन के मुताबिक स्पीकर साहिब जैसा चाहें वैसा कर लें। लेकिन इस का मतलब यह नहीं है कि नौ साल तक ऐसे ही चला जाए। मैं नहीं जानता कि यह कमेटी बनी थी या नहीं बनी थी या कोई और बात है मेरा इलज़ाम तो यह है कि इस गवर्नमेंट को चाहिए था कि इस हाऊस के Rules of Business को नए सिरे से बनवाती; यह नहीं कि उन पुराने rules में कुछ अदला बदली कर के इन्हें हाऊस के सामने रखे देती जैसा कि इस ने किया है। मैं कहना चाहता हूं कि United पंजाब के अन्दर जो House को और Opposition को इन rules में जो इस्तियारात मिले हुए थे उन के मुकाबले में मौजूदा rules में यह दसवां हिस्सा भी नहीं दिये गए। अब Opposition के साथ ऐसा सलूक किया जा रहा है कि अब न इस की तरफ से लाई गई कोई adjournment motion admit हो सकती है न कोई privilege motion। इन rules में कोई adjournment motion लाने के लिए, कोई privilege motion लाने के लिए या कोई और बड़ी भारी public importance की चीज़ लाने के लिए मैम्बरों की एक ऐसी गिनती ज़रूरी कर दी गई है जो Opposition के मैम्बरों की कुल गिनती से कहीं ज़्यादा है। यह तादाद 30 रख दी गई है हालांकि Opposition के मैम्बरों की तादाद 30 से कहीं कम है। ऐसा कर के गवर्नमेंट ने spirit of democracy को ही खत्म करने की कोशिश की है। House of Commons के मैम्बरों की कुल तादाद 450 है हालांकि एक दफा वहां Opposition party की strength कुल 52 रह गई थी लेकिन यह कभी सुनने में नहीं आया कि वहां कोई adjournment motion या privilege motion लाने के लिये मैम्बरों की गिनती 60 या कुछ ज़्यादा रख दी गई हो। मैं कहता हूं कि इस गवर्नमेंट ने नाजायज़ फायदा उठा कर इस तरह के Rules of Business बना कर रख दिए हैं। मैं पूछता हूं कि जब से देश आज़ाद हुआ है और यह Assembly बनी है, उस वक्त से आज तक Opposition की तरफ से कोई adjournment motion या privilege motion admit की गई है ? क्या एक socialistic pattern की Assembly के Rules of Business इस तरह के बनाए जाते हैं ? फिर बजट पर discussion के समय ऐसी time की तंगी हो गई है, यहां वक्त के बारे में ऐसा सलूक किया जाता है जैसा म वक्तव में पढ़ने वाले एक बच्चे के साथ किया जाता है। पंडित मदन मोहन मालविया Supreme Council में एक एक demand पर तीन तीन चार चार दिन मतवातर

[पंडित श्री राम शर्मा]

बोलते रहते थे और किसी की क्या मजाल थी कि कोई उन्हें ऐसा करने से रोक सके ।
स्पीकर साहिब, इस के लिए मैं आप को जिम्मेदार नहीं ठहराता ।

अध्यक्ष महोदय : आप General Administration पर बहस करिये । इस में सिर्फ यही चीज नहीं । आप का time भी खत्म हो रहा है इस लिए अपनी speech को wind up करिये । [The hon. Member may please confine his remarks to the discussion on the General Administration. This does not include only this matter. He may please wind up his speech as his time is almost up.]

पंडित श्री राम शर्मा : मैं निहायत अदब के साथ अर्ज करूंगा कि I stand on my right. जब तक मैं अपनी speech में irrelevant न हूं या repetition न करूं तब तक बोलने का हक हासल है ।

अध्यक्ष महोदय : आप फिर वही पिछले साल वाली बात कर रहे हैं । (He is repeating the same old thing of the last year.)

पंडित श्री राम शर्मा : Rules मुझे इस बात की इजाजत देते हैं कि जब तक मैं अपनी speech में irrelevant न हूं या repetition न करूं तब तक मैं बोल सकता हूं ।

अध्यक्ष महोदय : चलो आप बोलते चले जाएं और मैं सुनता जाऊंगा । (Then let the hon. Member go on speaking and I will go on hearing it.)

पंडित श्री राम शर्मा : यह मेरा इस्तिथार है और मैं बोल सकता हूं जब तक कि.....

अध्यक्ष महोदय : मेरे भी इस्तिथारात बहुत हैं । लेकिन दोनों इन का ज्यादा इस्तेमाल न करें तो अच्छा है । (I too have wide powers but it would be better, if neither of us uses them.)

पंडित श्री राम शर्मा : लेकिन अगर बजट की general discussion के मौके पर बोलने का time थोड़ा कर दिया जाए और ज्यादा बोलने का मौका मੈम्बरों को न मिले तो इस का सिवाय इस के और कोई मतलब न हुआ कि वह बजट के पेश करने के लिए गवर्नमेंट को मुबारिकबाद दे कर बैठ जाए । स्पीकर साहिब, यह बड़ी अहम बात है क्योंकि इन demands के जरिये 8 लाख रुपये की रकम मंजूर कराई जा रही है और फिर इस पर discussion के लिए इस के सिवा और कौन सा मौका रह जाता है । इस तरह कम time देकर हाऊस के साथ ज्यादाती की जा रही है और यह Opposition पर जुल्म है । अगर गवर्नमेंट नये rules नहीं बना सकती तो आप इस तरह का रास्ता निकालें जिस से Opposition के rights महफूज हों और वह जो कुछ कहना मुनासिब समझे वह boldly और honestly कह सके । स्पीकर साहिब, आपके इस्तिथारात पर कोई हमला करने की न मेरी कोई नीयत है और न ही हो सकती है ।

इस के आगे मैं दो तीन मसलों के बारे में कुछ बताना चाहता हूं । एक तो यह है कि पंजाब में हालात बहुत बदल गए हैं इस लिए यहां पर administration और गवर्नमेंट को उन के मुताबिक बदलना चाहिए । यह कोई छिपी हुई बात नहीं है कि पंजाब के अन्दर

अध्यक्ष महोदय : अखबारों में तो कुछ का कुछ लिखा जाता है । (Newspapers publish anything in any way they like.)

पंडित श्री राम शर्मा : इस के पढ़ने में मेरे लिए क्या पाबन्दी है ?

अध्यक्ष महोदय : यह strictly relevant नहीं है । (This is not strictly relevant.)

पंडित श्री राम शर्मा : यह बिल्कुल relevant है । आज एक करोड़ रुपया खर्च करने के लिए Finance Minister साहिब ने मांग पेश की है तो वह रुपया जिन पर खर्च होगा, जिन पर हो रहा है, जिस तरीके से होगा, उस में क्या हालात पैदा हो रहे हैं, यह बता रहा हूं ।

अध्यक्ष महोदय : उस का यह तरीका नहीं । आप तो एक article पढ़ रहे हैं जिस में बताया गया है कि किस तरह अकड़ कर चलते हैं, ऐनक लगाते हैं वगैरा । (This is not the way. The hon. Member is reading from an article in which it has been stated that certain persons strut about wearing glasses etc.)

पंडित श्री राम शर्मा : आखिरी जज तो आप हैं मगर मैं नेकनियती से समझता हूं कि यह मेरा right है ।

अध्यक्ष महोदय : Right को right तौर पर इस्तेमाल करें । (He may make the right use of his rights.)

पंडित श्री राम शर्मा : मेरा right है कि मैं quotations House के नोटिस में लाऊं ।

Mr. Speaker : But how is this relevant ?

पंडित श्री राम शर्मा : यह मेरा right है कि यह कहूं कि इस मिनिस्टरी को ऐसे तरीके से formation दी जा रही है कि पंजाब का बेटा गर्क हो रहा है ।

अध्यक्ष महोदय : यह जो Ministry का announce करना है, किसी को रखना न रखना यह बिल्कुल Chief Minister का right है इस पर attack नहीं किया जा सकता । फिर Ministry किसे देनी है, या उन का जो personal conduct है जो इस अखबार में मौजूद है, इस का जैनरल एडमिस्ट्रेशन से कोई सम्बन्ध नहीं है ।

General Administration के साथ इस का कोई सम्बन्ध नहीं कि किस तरह के उम्मीदवार होंगे या किस तरह की कैबिनेट बनाई जाएगी । This is not fair.

इस में आप अचकनें ले आए हैं । यह relevant नहीं है । इस में argument की कोई बात नहीं । You have got nothing to do with it. The only thing you can discuss is the salaries of the Ministers. As for raising discussion on their conduct, there is a regular procedure of which you are well aware.

Announcement regarding formation of the Ministry and inclusion of a certain person in the Cabinet is entirely within the right of the Chief Minister and this cannot be attacked. Then matters relating to the offering of Ministership to a

[अध्यक्ष महोदय]

certain person or his personal conduct, as indicated in this newspaper, are not relevant to the Demand of General Administration. In fact this Demand has no connection with the matter as to what would be the qualifications of the candidates for the Ministership and how the Cabinet would be constituted. This is not fair. The hon. Member has brought *Achkins* in the discussion. This is irrelevant and offers no argument.

You have got nothing to do with it. The only thing you can discuss is the salaries of the Ministers. As for raising discussion on their conduct, there is a regular procedure of which you are well aware.)

पंडित श्री राम शर्मा : तो आप का हुक्म यह है कि मैं इस लिखी हुई बात को न पढ़ूं।

अध्यक्ष महोदय : यह relevant तो है नहीं तो फिर इस को पढ़ने से क्या होगा। आप ने खाह मखाह हाऊस का वक्त जाया कर दिया है। (The matter is not relevant. So what is the use of reading it out. The hon. Member has unnecessarily wasted the time of the House.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब इस बात पर मैं protest करता हूं कि मैंने हाऊस का वक्त जाया कर दिया है। I have not come here to waste the time of the House.

अध्यक्ष महोदय : अच्छा आप ने वक्त जाया नहीं किया लेकिन मैं इन को पढ़ने की इजाजत नहीं दूंगा। This is not relevant. (Very well. The hon. Member has not wasted the time. But I will not allow him to read it out. This is not relevant.)

पंडित श्री राम शर्मा : आपका हुक्म सिर माथे। मैं तो यह कहना चाहता था कि हमारे वजीर किस तरह फिरते हैं और कैसे बनते हैं।

अध्यक्ष महोदय : आप यह कैसे relevant समझते हैं? [How does he consider it relevant?] This is strictly irrelevant.

पंडित श्री राम शर्मा : यह इस तरह relevant है कि मैं यह discuss करता हूं कि आज इस demand के अन्दर चीफ मिनिस्टर और आपकी तनखाह जो मन्जूर की जा रही है और इस मिनिस्टरी के दूसरे वजीरों की भी, तो उन का जिक्र करना relevant है।

अध्यक्ष महोदय : तो आप यह नहीं कह सकते कि यह मिनिस्टर चाहिए या नहीं चाहिए या यह मिनिस्टरी चाहिए या नहीं चाहिए या इस में वजीर थोड़े या ज्यादा हों। यह क्या तरीका है कि वह कपड़े कैसे पहनते हैं ऐनक कैसे लगाते हैं।

All this is not relevant to the motion. Ministry formation is purely the concern of the Chief Minister.

(The hon. Member cannot say that such and such person should be appointed as a Minister or that such and such Ministry was desirable or that the number of Ministers in the Cabinet should be small or large or how they wear clothes or glasses. All this is not relevant to the motion. Ministry formation is purely the concern of the Chief Minister.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं जनाब चीफ मिनिस्टर साहिब जो इस वक्त हाऊस में बैठे हैं और जिन की तनखाहों को आप की तनखाह के साथ ही मन्जूर किया जा रहा है के मुतल्लिक

छ अर्ज करना चाहता हूं क्योंकि यह तरीका General Administration के लिए पंजाब के लिए मुफीद नहीं। मेरा तो फर्ज हो जाता है कि मैं उन्हें मशवरा दूं और आगे न की मर्जी है कि वह मशवरा मानें या न मानें।

अध्यक्ष महोदय : आप इस सिलसिले में मशवरा न दें तो अच्छा रहेगा और शायद इस निस्टरी में मानेगा भी कोई नहीं।

(The hon. Member need not tender his advice in this connection and perhaps nobody in this Ministry would accept it.) (Interruption by comrade Ram Chandra.)

पंडित श्री राम शर्मा : यह जनाब पंडित जवाहर लाल नेहरू के पास पहुंचे थे कि मुझे ज़ोर बना लो तो उन्होंने कहा कि अच्छा वज़ीर बनने आए हो भाग जाओ (हन्सी)।

अध्यक्ष महोदय : आप को कैसे पता चला ? (How did he come to know of it?)

पंडित श्री राम शर्मा : जी आप इन का हलफिया ब्यान ले लें।

अध्यक्ष महोदय : क्या आप वहां पर मौजूद थे।

(Was the hon. Member present there?)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मैं ऐसे दरबार में नहीं जा सकता जहां इन जैसे मुआ-ज आदमी मौजूद हों।

Chief Minister : It appears as if to-day he has nothing to speak upon.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं तो यह बता रहा था कि corruption इस हद तक बढ़ चुकी है और यह मामला कोई मामूली नहीं है। आज मुख्य मंत्री जी यह कह देते हैं कि corruption खत्म हो जाएगी लेकिन कोई कारवाई तो की नहीं गई। General Discussion के मौके पर मैं ने इशारतन एक बात का जिक्र किया था और वह यह कि जो मैं अपने चीफ मिनिस्टर को खास तौर पर सुनाना चाहता हूं कि वज़ारत के दर और वज़ारत के सहारे कायम रहने वाले माननीय मेम्बर जिन में मैं अपने पिप को भी शामिल करता हूं आम मामलों में और day-to-day Administration में अपनी मुदाखलत कम करें। इस से corruption कम होगी और administration पर भी अच्छा effect पड़ेगा क्योंकि इस तरह की मुदाखलत कम न करने से administration ठीक काम नहीं कर सकती। Democratic और independent वर्कों के अन्दर day-to-day administration में और रोजाना के कामों में रत्ती भर भी दखलअन्दाजी नहीं की जाती। मैं यह गुज़ारिश करूंगा कि मिनिस्टर लोग कोई भी हुक्म ज़बानी न दें, लिख कर दें। अगर वह हुक्म गलत हो तो पता लग सके कि किस की गलती है और कहां पर बेजा मुदाखलत है।

आप ने हरी बत्ती दिखा दी है मैंने तो अभी बहुत कुछ और कहना है।

अध्यक्ष महोदय : आप 10 वजे खड़े हुए थे और इस वक़्त 10-45 हैं। मैं तो बड़ा शर्मा हूंगा अगर एक ही मैम्बर को बोलते रहने का मौका दिया जाए लेकिन बाकी के हाऊस का ख्याल रखना है। General discussion में बहुत से मैम्बर साहिबान रह गए हैं।

[अध्यक्ष महोदय]

मन उनसे वायदा किया था कि मैं उन्हें Demands पर Discussion के वक्त accommodate करूंगा। आज की demands हैं फिर Irrigation की demands हैं। तो वह मेम्बर जो कुछ general discussion में कहना चाहते थे कह लें अगर वह demands पर discussion के वक्त भी न बोल सकें तो वह मुझे अपने ख्यालात एक या डेढ़ सफा लिख कर भेज दें, मैं उन्हें debate के आखिर में रख कर छपवा दूंगा और लिख दिया जाएगा कि जिन मेम्बर साहिबान को वक्त की तंगी की वजह से वक्त न मिला उन की तकरीरों को शायी किया जाता है। अगर हाऊस की मन्जूरी हो तो ऐसे किया जाए।

(आवाजें : मन्जूर हैं।)

लेकिन इस का यह मतलब नहीं कि एक ही मेम्बर हाऊस का सारा वक्त ले लें। मैं इस बात को पहले इसी लिए नहीं बताना चाहता था कि कहीं कोई अलतफहमी न पैदा हो जाए। मैंने तो अपोजीशन और Treasury Benches में वक्त का तनासब जरूर रखना है। अगर यह consideration न होती तो मुझे आप के बोलने पर एतराज न होता।

(The hon. Member stood up at 10 a.m. and now it is 10-45 a.m. I would be pleased if only one Member were to be given an opportunity to speak for the whole day but I have to think of the remaining Members of the House also. Quite a large number of Members were left who could not get any opportunity to speak on the General Discussion of the Budget. I promised to accommodate them during the discussion on the Demands for Grants. There are demands for Grants under discussion to-day. Then there is the Demand for Irrigation. Those Members who could not be accommodated at the time of the General Discussion may now be able to express themselves on these demands. In case they do not get an opportunity to participate in the discussion of these demands, they should give me their written views covering a page and a half. I will get them printed at the end of the debate with a remark that these Members were permitted to submit written views for publication as they could not participate in the discussion in the House for lack of time.

Has this suggestion got the approval of the House ?

(Voices. Yes, Sir).

But this does not mean that only one Member should get all the time of the House. I did not want to say anything on this point lest it should create any misunderstanding in the House. I have to keep the proportion in the allocation of time between the Opposition and the Treasury Benches. Had it not been the consideration I would not have objected to the hon. Member continuing his speech.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाव मेरी गुजारिश यह है कि दो बातें हैं। एक तो आप का मशवरा और नेक खाहिश और दूसरे Rules। मैम्बरों को बोलने का हक्क है और Rules में भी यही है इस लिए मुझे बोलने दिया जाए। अगर आप नाराज होते हैं तो मैं बैठ जाता हूं।

अध्यक्ष महोदय : मुझे कोई नाराजगी नहीं। मैंने तो सारी position वाजह कर दी है। मुझे बाकी मेम्बरों का भी ख्याल है और Chair को हक्क है कि वह देखे कि कोई मेम्बर जो अपने अलाट किए वक्त तक बोल चुका हो उस को बिठा दे।

(There is no question of my being displeased. I have explained the whole position. I have to think of other Members' rights also. Besides it is the duty of the Chair to see that if a Member exceeds the time-limit of his speech, he should be made to resume his seat.)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाब मेरा आप से इस बात पर इखतलाफ है। हाऊस के अन्दर मैम्बरों को इस तरीका से जितना चाहें बोलने का हक है कि अपने arguments सही तरीके से दें। अगर आप हर मैम्बर को इस तरीके से थोड़ा थोड़ा time हाऊस के अन्दर देते हैं तो बाहर के लोग मजाक करते हैं कि हमारे हलके के मैम्बर 10-12 मिनट में दो तीन बातें कह कर बैठ जाते हैं। इस लिए जहां तक Opposition का ताल्लुक है हमें खुशी होगी अगर सारे वक्त का $\frac{1}{2}$ या $\frac{1}{3}$ हिस्सा हमें दिया जाए। हम इस में चाहे सब आदमी बोलें या केवल एक आदमी बोले।

(*Voices from Opposition* : यह ठीक है ।)

बरसरेइक्तर पार्टी चाहे जैसे और जितने समय के लिए बोले हमें कोई एतराज नहीं होगा। आज के set up में मैं समझता हूं कि Opposition वालों ने अपना role play करना होता है इस लिए इन्हें काफी वक्त मिलना चाहिए ताकि यह अपने ख्यालात का इजहार कर सकें। इस तरह पार्टी को time अलाट करने से वह अपनी मर्जी से वक्त को बांट कर अपने ख्यालात का इजहार कर सकती है। अगर आप इस तरह का फैसला दे दें तो Opposition और बरसरेइक्तर पार्टी दोनों के लिए बेहतर होगा।

अध्यक्ष महोदय : मैं किसी तरह का यह फैसला नहीं देना चाहता। Chair को हक है कि वह वक्त पर पाबन्दी लगा दे। यह Chair का right है कि वह हाऊस के सामने put कर के time की limit मुकर्रर कर लें।

(I do not want to give any such decision. The Chair has a right to put a restriction on time for speeches. It is within its powers to have the time limit for speeches fixed after taking the sense of the House.)

पंडित श्री राम शर्मा : "अगर गुस्ताखी न हो तो यह स्पीच के दौरान हाऊस से वक्त के बारे ascertain करने का तरीका नहीं। अगर हाऊस से ascertain करवाना है तो मैं बोलता नहीं।

अध्यक्ष महोदय : इस के बारे में Rules में provision है। (It is provided in the Rules.) —

"The Speaker may interrupt a Member who is speaking and ask him to resume his seat if in his opinion the member is taking too much time and thereby depriving other Members of their legitimate right to express their views."

पंडित श्री राम शर्मा : यह तो फिर मक्तब बन गया। आप Opposition को बोलने से रोक कर उसे खत्म करना चाहते हैं और मैम्बरों को right नहीं देना चाहते कि वह अपने ख्यालात का इजहार करें तो मैं as a protest और नहीं बोलता।

अध्यक्ष महोदय : आप ने तकरीबन पौन घण्टा तो बोल लिया है और अब protest करने लगे।

(The hon. Member has already spoken for about three quarters of an hour and now he is making a protest.)

श्री कस्तूरी लाल गोयल (असांध) : स्पीकर साहिब, मुझे पहले भी Budget की general discussion में मौका नहीं मिला है इस लिए कुछ ज्यादा वक्त मिलना चाहिए। आज General Administration की discussion का पहला दिन है और चन्द एक बातें अर्ज करनी चाहता हूं। अगर हम देश में समाजवाद लाना चाहते हैं तो इस के लिए जरूरी है कि हम हरेक इलाके के साथ एक जैसा सलूक करें और हर एक को satisfy करें। वही Administration अच्छा होता है जो सब इलाकों को satisfy करे। समाजवाद लाने के लिए जरूरी था कि जो भी इलाके पसमानदा हैं इन पर ज्यादा से ज्यादा खर्च किया जाता मगर ऐसा नहीं हुआ है। सब ने यहां पर कहा है कि यह इस पंजाब का आखरी बजट है। मैं तो यूँ कहूंगा कि जब दिया बुझता है तो वह ज्यादा रोशनी देता है। मगर अफसोस तो यह है कि यह बुझता हुआ दिया भी हरियाना को ज्यादा रोशनी न दे सका। जो भी backward इलाके हैं उन पर ज्यादा खर्च नहीं किया गया है। अब उन इलाकों में जो बहुत backward हैं मेरा इलाका असांध भी शामिल है। वहां पर 28, 28 और 30, 30 मील तक कोई गवर्नमेंट हाई स्कूल नहीं है।

अध्यक्ष महोदय : हाई स्कूलों का इस demand से क्या ताल्लुक है ? आज General Administration की demand पर debate हो रही है और आप उसी पर बोलें।

(What connection have the high schools got with the demand under discussion? Today the Demand for General Administration is being debated upon, The hon. Member should confine himself to it.)

श्री कस्तूरी लाल गोयल : अच्छा जनाब, मैं यह कहूंगा कि छोटे २ जो मुलाजिम हैं उन की तनखाह बहुत थोड़ी है और इस बजट में उस के बारे में कुछ नहीं किया गया है। जब छोटे मुलाजमीन satisfied न हों और उन को अच्छी अच्छी तनखाहें न मिलें तो Administration ठीक नहीं रह सकता है। मैं कुछ पटवारियों के बारे में भी अर्ज करनी चाहता हूं। माल के पटवारी जो हैं उन्होंने बड़ा अन्धेर मचाया हुआ है और उन की गिरदावरी का तरीका ठीक नहीं है। मैं यह चाहता हूं कि जिस तरह से नहरी पटवारी अपनी गिरदावरी पेश करते हैं माल के पटवारियों को भी उसी तरह से अपनी गिरदावरी पेश करनी चाहिए। मैं इस सिलसिले में कई एक मिसालें आप के सामने पेश कर सकता हूं। कई जमीनों पर तीस तीस साल पहले के मकान बनाए गए हैं और लोग उन में रहते हैं मगर माल के पटवारी मक्खी पर मक्खी मारते चले आ रहे हैं और गिरदावरी में यह बताते चले आ रहे हैं कि वहां जवार बाजरा की काशत की जा रही है।

Mr. Speaker : How is it relevant to the Demand under discussion ?

श्री कस्तूरी लाल गोयल : पटवारी तो जनाब इसी Demand में आते हैं और मैं उन के बारे में ही कह रहा हूं।

अध्यक्ष महोदय : इसका यह मतलब नहीं कि आप general debate करना शुरू कर दें। आप तो बजट को general discussion करने लग पड़े हैं। आप को पता।

होना चाहिए कि आज General Administration की Demand जेरे बहस है और उस के अन्दर जो महकमे आते हैं उन पर ही बोलें। इस Demand के अन्दर District Administration आती है, Financial Commissioner आता है, Elections Commissioner आता है, बगैरा बगैरा। आप अपनी discussion इन महकमों तक ही महदूद रखें।

(This does not mean that the hon. Member should start the general debate. He has in fact started the general discussion on the Budget. He should know that today the Demand for General Administration is under discussion and he should speak only on those Departments which are covered by this Demand. This Demand includes Departments viz, District Administration, Financial Commissioner, Election Commissioner, etc. and he should confine his remarks to these Departments only.)

श्री कस्तूरी लाल गोयल : स्पीकर साहिब, मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि पटवारियों में किस तरह से रिश्त चलती है। मैं इस सिलसिले में यह अर्ज करना चाहता हूं कि.....

Mr. Speaker : I am sorry I am interrupting the hon. Member but I cannot help it.

आप अपनी discussion इसी demand तक महदूद रखें और जो महकमे इस के अन्दर आते हैं उन पर बोलें।

(He should confine his discussion to this demand and speak on such Departments as come under its scope.)

श्री कस्तूरी लाल गोयल : तो क्या जनाब मैं पटवारियों के बारे में नहीं बोल सकता हूं अगर आप कहते हैं तो मैं नहीं कहता। मैं यह कहना चाहता हूं कि corruption बहुत ज्यादा चल रही है। वैसे तो यह सब महकमों में है मगर यह P.W.D के महकमे में तो बहुत ही ज्यादा चल रही है। जमींदारों से जो भी मिट्टी ठेकेदार उन की जमीनों से लेते हैं उस का मुआवजा उन को कुछ नहीं देते हैं और जो होता है वह तमाम का तमाम ठेकेदार और अफसरान मिल कर खा लेते हैं। और P.W.D के जो अफसरान हैं वह.....

अध्यक्ष महोदय : क्या आप relevant हैं? आप मेरा भी कम से कम ख्याल करें कि लोग बाहर क्या कहेंगे कि मैं ऐसी irrelevancy की इजाजत देता रहा हूं। मैंने आप को पहले भी अर्ज किया है कि उन महकमों पर बोलें जो इस Demand के अन्दर आते हैं।

(Is he relevant? He should have some consideration for me. What would the people outside think when they find that I have been allowing irrelevancy to be indulged in. I have already requested him to speak only on those Departments which are covered by this Demand.)

(At this stage the hon. Member resumed his seat.)

सरदार अहतर सिंह ढीन्ना (अजनाला) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, General Administration ਦੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਬੜਾ ਅਤੇ ਅਹਿਮ ਮਸਲਾ corruption ਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ Administration ਦੇ ਵਿਚ corruption, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ, 10 ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਅਜ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ।

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਜਦੋਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਡੀ ਅਸੈਂਬਲੀ ਚੁਣੀ ਗਈ ਹੈ ਹਰ ਦਫ਼ਾ ਇਥੇ corruption ਦਾ ਹੀ ਸਵਾਲ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ corruption ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਾਵੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਏਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਿੱਧਾ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸੇਗਾ ਕਿ ਫੁਲਾਂ ਅਫਸਰ ਫੁਲਾਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰੜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ strong action ਲਵਾਂਗਾ ਪਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ Chief Ministership ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਵੀ corruption ਦਾ case ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਉਸਦੇ ਹੀ ਬਰਖਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਂ ਅਟਕਲ ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਬਲਕਿ ਮੈਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ hard fact ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ Printing Press ਦੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਕਲਰਕ ਨੇ Printing and Stationery ਦਾ case ਲਿਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਇਹ corruption ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਫੁਲਾਂ ਫੁਲਾਂ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ proper channel ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜੀ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਕੁਝ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ action ਕੀ ਲੇਣਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ proper channel ਨੇ ਜਿਸਦੀ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਗਈ ਸੀ ਉਸ ਨੇ action ਲੈ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੂੰ indiscipline ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕਢਿਆ ਗਿਆ। ਅਜ ਉਹ ਗਰੀਬ ਕਲਰਕ ਨੌਕਰੀ ਲਭਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਉਹ ਨੌਕਰਾਂ ਖਾਂਦਾ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ proper channel ਅਤੇ ਉਹ ਅਫਸਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ ਦਣ ਦਣਾਂਦੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਪੁਛਿਆ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ case Amritsar Central Workshop ਦਾ ਸੀ। ਉਥੇ ਵੀ ਇਹੋ ਚੀਜ਼ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਨੇ ਵੀ cases ਸਨ workshop ਦੇ ਰਜਿਸਟਰ ਛਾਪਣ ਦੇ ਅਤੇ electoral rolls ਛਾਪਣ ਦੇ ਇਹ ਸਭ Special Inquiry Agency ਨੂੰ ਤਵਤੀਸ਼ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। Agency ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। Estimates Committee ਅਤੇ Public Accounts Committee ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ Government ਤੋਂ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਜਾਜ਼ਤ ਮੰਗੀ ਗਈ ਪਰ Government ਤੋਂ ਅਜ ਤਕ ਉਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀਆਂ private presses ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ disciplinary actions ਲਏ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਭੁਖੇ ਮਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅਜ ਤਕ ਕੁਝ ਹੋਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੀ Ministry ਤੋਂ ਅਤੇ ਪਿਛਲੇ Chief Minister ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹਤਾਂ

ਸਜਾ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, Estimates Committee, Public Accounts Committee, Anti-Corruption Committee ਅਤੇ Special Inquiry Agency ਵੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰੋ ਪਰ ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੋਈ action ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੇ ਇਹੋ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਐਨੇ ਵੱਡੇ ਦਾਵੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ anti-corruption ਦਾ ਇਕ ਮੁਜੱਸਮ ਹਨ। ਜੇ

11-00 a.m.

ਇਹ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਅਗੇ ਨਾਲੋਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਘਟ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਰਜ਼ੀ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਬਲੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ mark ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਜ਼ੀ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਉਸੇ ਅਫਸਰ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਫੇਰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਸੇ ਅਰਜ਼ੀ ਪਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਟੋਕਰੀ ਵਿਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕੌਨ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬਦਅਨਵਾਨੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਸੁਨਵਾਈ ਹੋਣੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਕਲ ਲੈਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਨਕਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ file ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ Deputy Commissioner ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰੋ ਤਾਂ ਉਹ ਅਰਜ਼ੀ mark ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਦਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਚੀਫ਼ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ red-tapism ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਿਨੀਆਂ ਹੀ ਨੇਕ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ ਉਹ ਇਸ bureaucracy ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਹੇਠ ਦਬ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਪਿਛੇ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਲਿਆਂਦੀ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਲਭੋ ਤਾਂ ਉਹ files ਲਭ ਪਈਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨੁਕਸ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਡਿਫਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਕੌਨ ਅਨਗਹਿਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦਫਤਰ ਥੋੜੀ ਦੂਰ ਹੀ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਖੁਦ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕਰੇ ਤੇ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ action ਲਏ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਦੀ care ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤੇ mark ਕਰਕੇ ਹੇਠ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਕਿਸ ਦਿਨ ਅਰਜ਼ੀ ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਕਲ ਸਾਇਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਵੇਖੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ check ਕਰਨ ਨਾਲ red-tapism ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ Administration ਵਿਚ discrimination ਬੜੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਫਲਾਣਾ communism ਵਿਚ faith ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦਸ ਦੇਵੇ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਆਦਮੀ communist ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ action ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ

[ਸਰਦਾਰ ਅੱਛਰ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ]

ਕਲਰਕ ਜਾਂ ਚਪੜਾਸੀ ਭਰਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਤਹਿਕੀਕਾਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ Communist ਦਾ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੁਖੱਲਾ ਵੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਵਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Communist ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ Communist ਵਿਚਾਰ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਪਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਜਦੋਂ Marshal Bulganin ਤੇ Mr. Khrushchev ਇਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਸਾਫ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਕ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਰੂਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ Socialist country ਇਥੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਰਖਦਾ। ਮੈਂ ਕਹਾਂ ਗਾ ਕਿ ਭੁਲਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਂ ਜਾਣੀਏ ਜਿਹੜਾ ਮੁੜ ਘਰ ਆਏ। ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗੈਸ-ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਾਂ ਹੀ ਇਥੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ socialistic pattern of society ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਹੁਣ ਖੁਦ ਅਪਨਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ! ਮੈਂਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਤਕਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ Labour Committee ਬਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ I. N. T. U. C. ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਵੇ ਤੇ A. I. T. U. C. ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਨ ਲਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ Communist dominated Union ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਨਵੀਂ cabinet ਆਈ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਜਤਨ ਕਰੇਗੀ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਮਲੇ ਵਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਹੈ Judiciary ਤੇ Executive ਦੀ separation ਦਾ ਮਸਲਾ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰਾ faith ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟਾਂ ਤੋਂ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲਨ ਤੋਂ ਉਠ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ directly High Court ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ ਮੇਰਾ case ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ general amnesty ਦੇ ਕੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਸੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਕਦਮਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਥਾਨੇਦਾਰ ਨੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇਂਦਿਆਂ interfere ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਹਰਕਤ ਨੂੰ object ਕੀਤਾ। ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਥਾਨੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ interfere ਨ ਕਰੋ ਪਰ ਉਹ ਬਾਬ ਨ ਆਇਆ। ਇਸ ਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਨੇ ਤਿਨ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿਤਾ ਕਿ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਓ। ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਚਹਿਰੀ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁੱਤੀ ਮਾਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਸਾਰੇ ਵਕੀਲ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋਲ ਗਏ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਵਕਾਲਤ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਥਾਨੇਦਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੁੱਤੀ ਮਾਰਾਂਗਾ ਇਹ ਟਕੇ ਟਕੇ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

a

al

ਉਥੇ Deputy Commissioner ਸਾਹਿਬ ਗਏ, enquiry ਹੋਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕੀਤਾ ਕਿ ਥਾਨੇਦਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਭੇਜ ਦਿਤਾ। ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ faith ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ magistracy ਵਿਚ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਚਲਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਬਨ੍ਹਾਂ ਦੇਣ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਛੁਡਾ ਦੇਣ। ਜਦੋਂ ਤਕ Magistrates directly ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜੀ separation ਤੁਸੀਂ Judiciary ਅਤੇ Executive ਦੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹ ਕੋਈ separation ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ division ਹੈ ਉਸ ਦਾ process ਭੀ ਬੜਾ slow ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਇਆਂ ਸੱਤ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ separation ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਈਰਾਨ ਵਿਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਿਸੇ backward feudal country ਦੇ bureaucrat ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਅਗੇ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ junior employees ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦਸ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ temporary ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਨੀ ਕਿੱਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਡਰ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਲਟਕਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ dismiss ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ probationary period ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਕੋਈ test ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਸ ਕਰਨ ਉਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ Administration ਵੀ tone up ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਉਹ officials ਅਛੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਕਈ ਥਾਨੇਦਾਰ ਵੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ temporary ਹਨ, ਕਈ ਪਟਵਾਰੀ ਵੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਕਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕਿਆ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਇਸ ਦੇ ਅਗੇ ਮੈਂ Local Bodies ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ election ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਸਕੋਗੇ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ, ਕਰਵਾਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ 15 ਜਨਵਰੀ, ਫਰਵਰੀ ਤਕ ਕਰਾਵਾਂਗੇ। ਮੇਰਾ ਬਿਲਕੁਲ faith ਘਟ ਗਿਆ ਹੈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਹ Constitution ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਮੈਨੂੰ comparison ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਢ ਦਿਤਾ ਹੈ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅੱਛੀ ਸੀ ਉਹ Rules ਅਤੇ Constitution ਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਦੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਨਾ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ District Boards ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਤਾਂ Local Government ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

(At this stage Principal Iqbal Singh, a member of the Panel of Chairman, occupied the chair.)

श्री श्री चन्द (बहादुरगढ़) : साहिबे सदर, मैं बोलने से पहले अपने चीफ मिनिस्टर साहिब को विश्वास दिलाना चाहता हूँ कि मैं जो कुछ अर्ज करूँगा वह सिर्फ एतराज के लिए नहीं बल्कि मैं यह चाहूँगा कि जो कुछ मैं कहूँ वह उस पर मेहरबानी कर के गौर करें। सब से पहले मेरी उन से यह प्रार्थना है कि मिनिस्टर साहिबान से वह यह कहें और यह हिदायत करें कि जो कुछ वह कहें जिम्मेदारी के साथ कहें। कल यहां बजट स्पीच के दौरान मैं हमारे फाइनेंस मिनिस्टर साहिब ने एक ऐसी बात कही है जो निहायत काबले एतराज है। उन्होंने कल फरमाया कि लगजरी गुड्ज पर जो टैक्स लगाया गया है इस का फैसला हिमाचल, पैप्सू और पंजाब के मैक्रेटरीज को दिल्ली बुला कर किया गया है। और यह फैसला हुआ कि यह टैक्स तीनों स्टेटों में यूनीफार्म होगा। इस के मायने यह है कि आज तक पटियाला स्टेट का बजट पेश नहीं हुआ है और उस से पहले ही उन्होंने लीकेज कर दी है। एक जो हमारी दोस्त रियास्त है हमारे साथ लगी हुई है उस के बजट को यहां पर लीक किया गया है। यह बजट की जो लीकेज हुई और उस पर जो प्रिविलेज मोशन किया गया अभी वह एतराज भूला भी नहीं था कि हमारे मन्त्री साहिब ने खड़े होकर दूसरी स्टेट का बजट लीक कर दिया। यह निहायत गौर जिम्मेदारी की बात है कि अपना बजट ही नहीं बल्कि एक दूसरी स्टेट का बजट भी लीक कर दिया जाए। अपना जो कुछ होता है उसे भुगत लिया जाता है। लेकिन किसी फाइनेंस मिनिस्टर को यह अस्तित्व नहीं और उसे यह नहीं करना चाहिए।

यह निहायत ही काबले एतराज बात है कि यह पैप्सू स्टेट का बजट पेश होने से पहिले यहां खड़े होकर लीक कर दें। यह निहायत ही काबले एतराज है। दूसरी बात यह है कि जब यह हो गया था तो आप ने उसके आगे डायरेक्टर आफ पब्लिसिटी को हुक्म दिया कि वह पंजाब विधान सभा की यह जो प्रोसीडिंगज हैं अखबार वालों को कहें कि वह पब्लिश न की जाएं। मैं अर्ज करूँगा कि यह हाऊस की कनटेंट है। कोई कायदा नहीं। कोई ऐसा कानून नहीं कि विधान सभा की कार्यवाइयों को अखबारों में छापने से मनाही की जाए। इन दोनों बातों पर मुझे निहायत सख्त एतराज है। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूँगा कि वह मेहरबानी कर के मिनिस्टर साहिबान को यह समझाएं कि जो कोई बात कहें, बड़ी जिम्मेदारी से कहें। ऐसी बातें न कह दिया करें। जब गलती हो गई थी तो न हाऊस की परवाह की और न किसी और की और कह दिया कि हाऊस की प्रोसीडिंगज को छापाना जाए। मैंने दोनों बातों के मुतल्लिक कहना था।

स्पीकर साहिब ! इस के आगे मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से यह अर्ज करना चाहता हूँ कि वह नाबालिग वजीर न मुकर्रर करें। अच्छे घरों का रिवाज है कि जब उन की बहू-बेटियां बाहर जाती हैं उन के साथ बड़ी औरतें जरूर जाती हैं। इसी तरह यहां वजीर ऐसे बनते हैं जिन के साथ 2, 3 मैम्बर हर समय रहते हैं उन के पास हर वक्त बैठे होते हैं, जो कहते रहते हैं कि इस तरफ चलो और उस तरफ चलो। चाहे चीफ मिनिस्टर साहिब न मानें लेकिन वह कायदा है कि अगर कोई शख्स हाईकोर्ट को application देता है कि मेरा मुकदमा

फलां Magistrate के पास है में नहीं चाहता कि वह मेरा केस try करे तो हाई कोर्ट ने यह कानून बनाया है कि उस का केस transfer कर दिया जाए। जहां यह जरूरी है कि वह Magistrate इनसाफ करने वाला हो वहां यह भी जरूरी है कि मुकदमे वाले के दिल में भी ख्याल हो कि वह इनसाफ करेगा। इसी तरह से सिर्फ यह ही जरूरी नहीं है कि वजीर किसी का कहा न मानते हों बल्कि यह भी जरूरी है कि पब्लिक के दिल में ख्याल हो कि मिनिस्टर साहिब जो कुछ करेंगे अपनी मर्जी से करेंगे और उस के साथ इनसाफ होगा। वह किसी के हाथ में नहीं होंगे। यह नहीं होना चाहिए कि उन के guardian बन जाएं और लोग-उन को approach करने की कोशिश करें कि मिनिस्टर साहिब फलां आदमी की guardianship में हैं इस लिए उन को approach कर के काम करवाया जाए।

इस के बाद में चीफ मिनिस्टर साहिब से यह दरखास्त करूंगा कि पंजाब राज्य के हालात हिन्दुस्तान की बाकी स्टेट्स में कुछ मुखतलिफ हैं। हमारी बड़ी जिम्मेदारी है। हमारी एक बार्डर स्टेट है। और बार्डर स्टेट भी एक ऐसे देश के साथ है जिस के साथ हमारे ताल्लुकात कुछ बहुत अच्छे नहीं समझे जाते। कई दिनों से बार्डर पर firing हो रही है और यह firing कई बहुत आगे जाने वाली चीजों का पेशखैमा भी हो सकती है। तूफान आने से पहले, जोर की वारिश आने से पहले थोड़ी सी हवा और बूदाबांदी होती है। अब जो बार्डर पर firing हो रही है मुमकिन है कि यह इस बात को देखने के लिये हो कि दूसरे फरीक के पास किस किस के हथियार हैं, ammunition नया है, या पुराना है और उस के tactics कैसे हैं। तो मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से यह कहूंगा कि बाकी बातें तो चलती रहती हैं। उन को इस बात को सब से ज्यादा priority देनी चाहिये। बार्डर के हालात को उन्हें खुद देखना चाहिये। और अगर मुनासिब समझें तो तमाम हालात Government of India को बताने चाहियें कि बार्डर पर यह हो रहा है। बाकी बातें तो चलती ही रहती हैं जब defence ही मजबूत न हुआ तो बाकी चीजों को क्या करना है।

दूसरी बात में corruption के बारे में कहना चाहता हूं। बहुत कहा जाता है कि corruption बन्द हो गई है लेकिन मैं कहता हूं कि यह अभी बड़ी चल रही है। जितनी corruption अकेले भाखड़ा पर चल रही है शायद सारे पंजाब में उस का सौवां हिस्सा भी न चल रही हो। मैं समझता हूं कि अगर सिर्फ भाखड़ा पर हो रही corruption बन्द हो जाए तो यह पंजाब में बड़ी हद तक बन्द हो जाएगी। इसलिए मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से कहता हूं कि अगर वह खुद भाखड़ा पर जो खर्च हो रहा है उस की निगरानी करें तो यह काफी हद तक रुक सकती है। यही नहीं बड़े जिम्मेदार आदमी, पैप्सू के मिनिस्टर और कई दूसरे आदमी बराबर कहते हैं कि भाखड़ा डैम पर बड़ी corruption है और वहां बड़ा भारी गबन है। इसलिए अगर चीफ मिनिस्टर साहिब खुद इस तरफ ख्याल रखें तो लाखों रुपए बच सकते हैं। पिछले दिनों की बात है कि एक मैम्बर साहिब मुझे मिले जब मैं भाखड़ा से होकर वापस घर जा रहा था। तो उन्होंने मुझ से पूछा कि वहां क्या हाल है। मैंने कहा कि काम हो रहा है। लेकिन जो काम हो रहा है एक रुपए में मे आठ आने काम पर लग रहे हैं और आठ

[श्री श्री चन्द]

आने इधर उधर हो रहे हैं। तो वह कहने लगा कि आप का ख्याल बिल्कुल गलत है। तो मैंने पूछा कि ठीक क्या बात है। इस पर उस ने कहा कि रुपए में से चार आने तो काम पर लगते हैं और 12 आने इधर उधर हो रहे हैं। आज जो इतनी corruption वहां चल रही है और गबन हो रहा है मुझे इस बात का पूरा यकीन है कि इसे हमारे Chief Minister साहिब रोक सकते हैं। Consolidation का जो महकमा है उस में शुरू में बड़ी corruption थी लेकिन चूंकि हमारे चीफ मिनिस्टर उस के incharge थे तो इन्होंने उसे इस तरह से रोका कि अब मैं वसूक से कह सकता हूं कि अब Consolidation Department में अगर corruption है तो बहुत थोड़ी है और जिस stage पर हो सकती है उतनी नहीं है। अगर वह भाखड़े के incharge हों तो मेरा ख्याल नहीं कि वहां इतनी corruption रहे। पैप्सू के एक मिनिस्टर ने कहा कि कई एक करोड़ रुपए का गबन भाखड़े पर हुआ है और इस चीज की मिसालें हमारे सामने पिछले floods के दिनों में आई थीं। जो पुलें इस project के मातहत वहां के engineers ने बनवाई थीं वह सब की सब पिछले floods की वजह से बह गई थीं और कई जगह तो उन का नामोनिशान ही नहीं मिला था और कहीं मिला तो कहीं उन का एक हिस्सा पड़ा मिला तो दूसरा कई फर्लांग उस से दूर। लेकिन इन के मुकाबले में जो पुलें सौ सौ साल पुरानी थीं बरसात से उन का कुछ नहीं बिगड़ा। मैं कहता हूं कि अगर भाखड़ा डैम पर भी उन्होंने ऐसी ही बेवकूफी से काम लिया और यही हालत उस डैम की भी हो गई तो अरबों रुपए के नुकसान के अलावा सूबा पंजाब पर ऐसी मुसीबत आएगी कि यह सारे का सारा तबाह हो जाएगा। इसलिए इस पर हो रहे काम को देखने की ज्यादा जरूरत है। इस चीज के देखने की बड़ी जरूरत है कि जो मसाला उस के बनाने में लग रहा है वह ठीक मिकदार में मिला कर लगाया जा रहा है या नहीं। कहीं वहां पर वही बेईमानी तो नहीं कर रहे जोकि इन पुलों में की गई थी। क्योंकि बेईमानों को सिवा अपने पेट के और कुछ सूझता ही नहीं। इन पुलों के बह जाने पर भी इन्होंने और धोखा किया है। हालांकि कई पुलें बनी ही नहीं थीं लेकिन इन्होंने लिख दिया कि इतनी पुलें बनाई गई थीं और वह पानी के साथ बह गई थीं। इस तरह से वहां होता रहा है। पर उन लोगों के खिलाफ उन ठेकेदारों के खिलाफ और उन engineers के खिलाफ कोई action ही नहीं लिया गया। उन से शायद पूछा तक ही नहीं गया। अगर उन पर रिश्त के मुकदमे नहीं बनाए जा सकते थे तो ऐसे आदमियों को inefficient करार दे कर service से निकाला जा सकता था। उन्हें degrade किया जा सकता था। मेरे ख्याल में गवर्नमेंट ने यह सोचा होगा कि हम किस किस को हटायें और किस को degrade करें वहां तो सारे का सारा आवा ही बिगड़ा पड़ा है। मैं कहता हूं इन engineers को किसी दूसरी State के engineers के साथ बदल लो यह तो आसानी से हो सकेगा। मुझे तो पता चला है कि वहां कुनवे के कुनवे engineers लगे हुए हैं। कोई किसी का रिश्तेदार है तो कोई किसी का और जब कोई किसी की शिकायत भी करता है तो बूढ़ा कह देता है, “जी जाने दो, बच्चा है, इस से गलती हो गई है”। इस तरह उस पर कोई action नहीं लिया जाता। पहली मिनिस्टरी इस बारे में एक बड़ा कमिशन मुकर्रर करना चाहती थी लेकिन महीनों हो गए वह अभी तक मुकर्रर नहीं किया गया। यह ऐसी चीजें हैं जिन को Chief Minister साहिब को खास तौर पर देखने की जरूरत है।

इस के अलावा मैं एक अज्र उन से और कहूंगा कि वह अपने मिनिस्टर साहिबान को कह दें कि मेहरबानी कर के वह मिनिस्टरों के ही काम करें जो मिनिस्टरों की duties हैं वही करें और नायब तहसीलदार की या ज़िलेदार की या पटवारी की duties न दें; यानी वज़ीर साहिब जाते हैं और कहते हैं मोरी यहां लगाओ, वाराबन्दी ऐसी कर दो और उस ज़मीन को यहां से हटा कर वहां बदल दो। यह मिनिस्टरों के काम नहीं। दिल्ली में मुझे यहां के एक साबिका Chief Secretary मिले थे उन का मैं नाम नहीं लेना चाहता। उन्होंने मुझ से पूछा कि क्या हाल है हमारी गवर्नमेंट का? मैंने कहा, अच्छा है चल रही है। उस ने मुझे बताया कि बाकी States में तो पंजाब जैसा हाल नहीं। वहां policy तो बनाते हैं मिनिस्टरज़ और उसे चलाते हैं अफसरान लेकिन पंजाब में अफसरान policy बनाते हैं और मिनिस्टर साहिबान उसे चलाते हैं। मैंने कहा कि ऐसा ही होगा वहां पर। लेकिन यहां का तो मुझे जाती इल्म है कि हमारे मिनिस्टर जिलेदार का काम करते रहे हैं। मोरी उधर की उधर कर दी या वाराबन्दी में अदलाबदली करा दी यही काम वह करते हैं। यहां तक कि यह Sub-Inspectors का काम भी खुद करते रहे हैं। (चौधरी बदलू राम : अब तो जाने दो वह तो मिनिस्टर नहीं रहे)। मैं तो चन्द एक आम बातें कह रहा हूं किसी का नाम ले कर नहीं कह रहा। मैंने देखा है कि एक मिनिस्टर रास्ते में एक लारी को खड़ा कर के सवारियां गिनने लगे थे। मैं कहता हूं कि अगर यह काम मिनिस्टरों ने ही करना है तो Head Constables किस लिए हैं।

फिर मैं एक दरखास्त अपने चीफ मिनिस्टर साहिब से और करता हूं कि वह अपने मिनिस्टरों को कह दें कि वह Convocations पर न जाया करें। यह काम मिनिस्टरों का नहीं है। इन्हें यह हुकमन बन्द कर देना चाहिए। दरअसल Convocations का काम और दूसरे उद्घाटन करने के काम या दूसरी तमाम ceremonies कराना ब्राह्मणों के काम थे जो अब मिनिस्टर करने लग पड़े हैं। यह ब्राह्मणों को ही करने देने चाहिए और उन्हें जो चार पैसे मौकों पर मिल जाते थे वह आप उन्हें लेने दें। फिर स्पीकर साहिब ज़रा आप सांचें, कालेजों वाले इन्हें वहां बुलाते क्यों हैं। यह तो है नहीं कि जब वह मिनिस्टर बन गए हैं तो सारी दुनिया का इल्म इन को हासिल हो गया है। वह लोग इन को इस लिए बुलाते हैं कि अगर वह आए तो उन की institution को कुछ ग्रांट मिल जाएगी। वह अब सोचते हैं कि बाहर से अगर किसी learned professor को convocation के लिए बुलाएं तो वह कुछ खर्च ही कम जाएगा और कुछ नहीं होगा। और अगर एक मिनिस्टर को बुलाएं तो शायद वह कुछ न कुछ institution की ग्रांट ही बढ़ा देगा। इस लिए वह अब उन्हें बुलाते हैं। मैं कहता हूं कि क्या यह corruption नहीं है? जब वह इन्हें ग्रांट के लिए ही बुलाते हैं और यह अपने नाम के लिए जाते हैं तो यह corruption नहीं तो और क्या है? मैं इन्हें यह कहता हूं कि जो इन से आ कर यह कहे कि पंजाब ने बड़ी भारी तरक्की की है वह इन की खुशामद करता है और झूठ बोलता है। जो यह कहता है कि सब अच्छा है उस की बातों पर इन्हें यकीन नहीं करना चाहिए। लेकिन हमारे मिनिस्टर साहिबान इन की ऐसी बातों पर खुश होते हैं। कोई किसी को आ कर यह कहता है कि महाराज आप हमारे प्रभुदाता हैं तो वह अपने आप को अन्नदाता समझने लग जाता है, उस को यह ख्याल होने लगता

[श्री श्री चन्द]

है कि वाकई वह अन्नदाता है। मैं कहूंगा कि इतनी देर गुलाम रहने की वजह से लोगों को खुशामद करने की कुछ आदत सी पड़ी हुई है और वह अफसरान और वजीर साहिबान को कह देते हैं कि महाराज सब अच्छा है और होता हवाता कुछ नहीं। इस लिए इन्हें ऐसे लोगों से बचना चाहिए।

अब मैं कुछ Community projects के बारे में कहना चाहता हूं और मैं यह वसूक से कहता हूं कि जितना रुपया गवर्नमेंट का वहां खर्च हो रहा है उस का 20 per cent ही लोगों पर खर्च होता है, बाकी सब इधर उधर हो जाता है। सुबह Block Development Officer जीपों का caravan लिए निकलते हैं और जीप में बैठे बैठे गांवों के पास से गुजरते हैं और लोगों से पूछते हैं, “क्या मिट्टी डाल दी है?” वह जवाब में कह देते हैं, “जी हां डाल दी है”। इस तरह से वहां काम होता है। दरअसल काम बाम कुछ होता नहीं। आप अन्दाज़ा लगाइये इस बजट में ही लिखा है कि Community Projects के नीचे सारे पंजाब में पिछले पांच सालों में 155 मील पुरुता सड़कें बनी हैं। पंजाब के 12 जिलों में अगर 155 मील सड़कें बनी तो इस के हर एक जिले के हिस्से में तकरीबन 12 मील सड़क आई। पांच सालों में एक जिले में 12 मील सड़क बनी तो एक साल में कुल $2\frac{1}{2}$ मील बन सकी और फिर यह कहते हैं कि Community Project ने पंजाब का नकशा ही बदल दिया है। फिर कहते हैं यह Grow-More-Food Campaign ऐसी चलाई है कि deficit province को surplus बना दिया। क्या यह गवर्नमेंट ने किया है? लोगों ने किया है। Partition हुई। बहुत से मारे गए, इधर उधर भागे। जब शान्ति हुई तो लोगों ने खेती बाड़ी शुरू कर दी और अनाज पैदा किया इस का credit सरकार को नहीं। क्या वजीरों ने हल चलाए या गवर्नमेंट ने tractor चलाए या कुएं चलाए?

Chief Minister साहिब को मैं एक बात याद दिलाना चाहूंगा कि अगर पंजाब में चरागाहें न हुईं तो दूध न होगा, बैल और चमड़ा न होगा। आप यह जो कहते हैं कि गरीबों को ऊपर ला रहे हैं वह भेड़ बकरियां नहीं रख सकेंगे। चरागाहें न होंगी तो क्या वह गाए भैंसों छतों पर रखेंगे? दूध न होगा तो सेहत न होगी। आज आप देहात में देखें बुखार वाले को आध सेर दूध नहीं मिलता, सारा शहर में बिक जाता है। बच्चों के लिए दूध नहीं रहता। घी तो लोगों ने खाना ही छोड़ दिया है। लोग डालडा खाते हैं। जहां कहीं लोग गोश्त खाते हैं वहां तो शायद गुजारा हो जाए मगर हमारे लोग गोश्त नहीं खाते। इस लिए दूध के बिना उन की सेहत नहीं होगी। और जो सेहत का इन्तजाम सरकार ने कर रखा है वह यह है कि हस्पताल में जाओ तो डाक्टर नहीं, डाक्टर है तो compounder नहीं, वह है तो दवाई नहीं। हस्पताल बगैर दवाई के, खाल बिना पानी के और स्कूल बिना teacher के। मैं मानता हूं कि स्कूल तो हो गए लेकिन teacher नहीं। Girls School तो मौजूद है मगर अध्यापिका नहीं मिलती। स्कूलों की जो तादाद यह गिनाते हैं तो मैं पृच्छता हूं कि क्या वह सब इन्होंने खोल दिए? गांव वालों ने building बनाई फिर इन्हें दरखास्त दे दी कि साहिब स्कूल तैयार है teacher भिजवाओ। मगर यह कहते हैं अभी teacher नहीं। यह हालत है। लोगों की सेहत के लिए

मैं इन से दरखास्त करूंगा कि अब भूदान यज्ञ बिल आ रहा है उस में चरागाहों का प्रबन्ध करें। हरियाना के मुतग्रलिक में विश्वास दिलाता हूं कि वहां के लोगों को जो आमदनी मवेशियों से थी वह आज खत्म हो रही है। पहले यह होता था कि पशु rail के डिब्बों में भेजे जाते थे जो कभी मिलते थे तो कभी नहीं मिलते थे मगर आज truck आ जाता है भर के चला जाता है। इस तरह पशु धड़ा धड़ बाहर ले जाए जा रहे हैं। अच्छी गायों और भैंसों की नसल खत्म हो रही है। इस लिए जहां अनाज का ख्याल है वहां चरागाहों का भी ख्याल रखा जाए। अगर यह न हुआ तो मुल्क को भारी नुकसान होगा और खास कर पंजाब को। यहां जितनी आमदनी मवेशियों से है और किसी चीज से नहीं।

फिर पंचायतों की बड़ी तारीफ की जाती है। मैं Chief Minister साहिब से अर्ज करूंगा कि वह एक report मांगें कि इन के 10 नम्बरिए कितने मैम्बर हैं। इन पंचायतों की इलैक्शनज में कोई भला आदमी तो जाता ही नहीं, 10 नम्बरिए ही जाते हैं। इन पंचायतों ने गांव में पार्टीबाजी पैदा कर दी है। मैं यह नहीं कहता कि यह system खराब है मगर जिस तरीके से इन्हें चलाया जा रहा है उस से कोई फायदा नहीं हुआ। पहले कोई मुकदमा होता था तो फैसला हो जाता था मगर अब पंचायत में पार्टीबाजी चलती है। किसी ने चबूतरा बढ़ा लिया। वकील साहिब ने कहा ठीक करा देंगे दरखास्त दे दो। फीस ले ली। उस के बाद फिर दोबारा वकील करते हैं और दोबारा फीस देते हैं। तब निगरानी होती है। फिर मुकदमा दावानी में जाता है। यानी एक मुकदमे के तीन मुकदमे हो गए। यह हो रहा है। वजीर साहिब के पास लोग आते हैं कि साहिब आपने तो राज बांट दिया, बहुत अच्छा किया है। दिल में वह भी जानता है कि बहुत अच्छा नहीं, पंचायतों ने तबाह कर दिया है। Chief Minister साहिब सोचते हैं कि यह लोग ठीक ही कहते होंगे मगर वह इस लिए कहते हैं कि Chief Minister साहिब इस बात को सुन कर खुश होंगे। दरअसल हमें पंचायतों में तबदीली करनी पड़ेगी।

फिर S. D. O. और Resident Magistrates बनाए हैं। यह schemes कागज पर तो बहुत खूबसूरत मालूम पड़ती है। मगर लोगों की तकलीफों का ख्याल नहीं किया जाता। महिम वालों को गोहाना जाना पड़ता है और वह रोहतक से होकर ही जा सकते हैं। बहादुरगढ़ दिल्ली की main road पर है। वहां के लोगों को झंजर जाने के लिए सिर्फ 2 बसें मिलती हैं मगर वहां से रोहतक आने के लिए 40 बसें मिल सकती हैं, rail भी है। मगर उन के मुकदमे झंजर में ही होंगे। यह नहीं देखते कि लोगों की तकलीफ इस तरह बढ़ती है। फिर यह जो Resident Magistrates और S.D.Os. बनाए हैं यह छोटी 2 नवाबियां हैं। S.D.O. को development का काम भी दे दिया है। जीप मिली रहती है। साहिब उस में बैठे, बन्दूक कन्धे पर रखी और तीतर मारते फिरें। शाम को 5 बजे S.D.O. साहिब आए मुकदमे वाले बैठे हैं। पूछा कि साहिब कहां थे। कह दिया दौरे पर थे। Reader को कह दिया बयान लिख लो और आप चाए पीने लगे। इस तरह से S.D.O. की अदालत में इनसाफ का atmosphere नहीं है। वहां तो नवाबी है जो मर्जी होती है इनसाफ करते हैं। आज हमें इनसाफ का atmosphere create करना है लेकिन यह तो नवाबियां कायम हैं। अगर कभी मिनिस्टर साहिब गांव चले आए कि

[श्री श्री चन्द]

चल कर खुद देखें तो वापस आने पर कह दिया कि साहिब मैं तो दौरा कर के आया हूँ, यह काम कर के आया हूँ वह कर के आया हूँ। इस लिए यह चीजें कागज पर उस वक्त तक ही अच्छी लगती हैं जब तक इन का **working** नहीं देखा। तो मैं यह चीजें इस लिए नहीं कहता कि हरेक चीज को **criticise** करना है। यह भी डर नहीं कि वह मेरे से नाराज हो जाएंगे कि मैं हरेक चीज को **criticise** करता हूँ। अब **consolidation** का काम है, बड़ा अच्छा काम है, बड़ा फायदा हो सकता है लेकिन जो पुराने नाले थे, खाल थे बन्द हो गए हैं। कहते हैं नए खोदो। ज़मीन वाला लठ लेकर खड़ा हो जाता है कि यह ज़मीन तो मेरी है। इसी तरह पुराने रास्ते बन्द हो गए हैं। नए रास्ते कागजों पर छोड़ रखे हैं मगर वहां तो खेत होता है। उस का मालिक कहता है यहां से जाने नहीं दूंगा। मगर आप कहते हैं कि यह तो स्कीम में लिखा है, बदला नहीं जा सकता। स्कीम बनाने वालों को पता नहीं होता कि कहां कृत्रिम है और कहां जौहड़ है। वह तो बस लकीर खींच देते हैं। [**मुख भंडू : मवीम बैठ बट्टा छुंदा है**] स्कीम तो गांव वाले ही बनाते हैं (हंसी) मगर उन्हें कुछ पता नहीं होता कि यह **line** कहां खींची जा रही है। और यह जो कमेटी वाले होते हैं यह सब से ज्यादा बदमाश होते हैं। यह अच्छी ज़मीन अपने नाम लिखवा लेते हैं और पटवारी कहता है हां जी यह बिल्कुल ठीक है। कोई गांव ऐसा नहीं जहां यह शिकायत नहीं है कि हर काम में हेरा फेरी होती है। मगर यह कहते हैं कि साहिब जो **schemes** में लिख दिया है, वही बात होगी।

कम से कम सी० ओ० साहिब मौका पर देख तो लें कि यह रास्ता सीधा है। इस रास्ता में कोई पीपल का पेड़ तो नहीं, कोई जौहड़ तो नहीं आ जाता। क्या इस स्कीम के रास्ता में कोई रुकावट तो नहीं आ जाती। अगर कोई रुकावट आती हो तो उस रास्ते को बदला जा सकता है। यह स्कीम में तो अच्छी हैं लेकिन यह अच्छी चीजें भी खराब हो जाती हैं अगर इन के वर्किंग को न देखा जाए। इन पर खर्च भी काफी हो जाता है लेकिन **working** के ठीक न होने से फायदा भी कम होता है इस लिए **Chief Minister** साहिब को चाहिए कि इन स्कीमों की **working** को देख लिया करें।

यहां पर तो चीजों को रसमी तौर पर किया जाता है जैसे बियाह शादियों में छोकरे को लाते हैं। हवन वगैरा होते हैं लागी अपने लाग की ही सिर्फ परवाह करता है। वैसे ही **Community Projects** हैं। वह बातें करते हैं कि यह किया गया वह किया गया। एक बार लोगों को जमा किया और कहा गया कि हम ने खर्च **Community Projects** पर बढ़ा दिया है। मैं चुप सुनता रहा। मेरे से कहने लगे कि आप नहीं बोलते। मैंने कहा कि क्या बोलूँ। आखिर मैंने कहा कि सोनीपत तहसील में 64 लाख रुपया खर्च किया गया और रोहतक में एक धेला भी नहीं खर्च किया। अब इस पर आप देख लें कि न तो रोहतक तहसील में कोई तरक्की हुई है और न सोनीपत तहसील में कोई फर्क पड़ा है। यह **Community Projects** तो एक तरह के बियाह हैं 4 रुपए नाई ले गया 10 रुपए पालिश वाला और जिस के घर में बियाह था उस का कूड़ा हो गया। हमारे पास 32 मदें हैं और इनके

लिए 65 लाख रुपया रखा है अब एक एक मद के अलहदा 2 अफसरों पर यह रुपया खर्च हो जाता है। Officers और Visitors पर रुपया बहुत खर्च होता है ; जो रुपया इन कामों में गांव वाले डालते हैं वह रुपया भी इसी तरह जाया कर दिया जाता है। और गांव से इकट्ठा किया रुपया भी गांव पर खर्च नहीं किया जाता इधर उधर खर्च कर दिया जाता है। Community Projects अच्छी चीज है लेकिन इस की working को देखना बहुत जरूरी है। मैं नहीं कहता कि आपने 65 लाख रुपया क्यों खर्च किया लेकिन आप देख सकते हैं कि किसी मद में 1 लाख किसी में 50 हजार खर्च कर दिया गया इस तरह से क्या नतीजा निकला ? कोई चीज भी पूरी न हो सकी। हम ने एक Block Officer से पूछा कि कितनी पक्की सड़क बनाई गई है तो उस ने कहा कि पिछले 5 साल में रोहतक तहसील में केवल $7\frac{1}{2}$ मील लम्बी सड़क पक्की की गई है। और सोनीपत और दूसरी जगहों पर बनाई जा रही हैं साफ जाहिर है कि एक साल में कितनी सड़क तैयार की गई। बाकी जगहों पर कच्ची मिट्टी भी डलवाई गई है। लेकिन जब बरसात होती है तो यह बैठ जाती है, रास्ता बिलकुल खराब हो जाता है और चलने के काबिल नहीं रहता। लोगों को इकट्ठा कर के इन प्रोजेक्टों पर काम किया जाता है और सड़कों पर मिट्टी डाली जाती है। लेकिन यह मिट्टी बह जाती है और लोगों की मेहनत जाया हो जाती है। इस तरीके से Community Projects पर काम हो रहा है।

फिर मैं यह लाल फीते की देरी के बारे में कहना चाहता हूं। हमारे चीफ मिनिस्टर ने कहा है कि यह लाल फीते की देरी को खत्म कर दिया जाएगा। लेकिन यह red-tapism को खत्म कैसे करेंगे। बड़वा गांव में स्कूल के लिए रास्ता न था। इस के लिए District Board में दरखास्त दी गई। बहुत मुदत के बाद जवाब आया कि 10 हजार रुपया दाखिल कर दिया जाए। इस पर हम चौधरी साहिब से मिले और बाकी अफसरान से मिले कि यहां खम तो दाखिल करवा दी है इन को कई चिट्ठियां लिखीं, representation के लिए लेकिन इस केस को इधर से उधर टालते रहे। कलैक्टर को मिला कि आज छः साल हो गए हैं दरखास्त दिए। D. C. से दरखास्त की लेकिन अभी तक रास्ता नहीं मिला। इस रास्ते के न होने से बच्चों को बहुत तकलीफ है लेकिन लाल फीते की मेहरबानी से रास्ता नहीं दिया गया।

फिर चमारों के घर हैं। उन की तामीर के लिए Resident Magistrate के पास गए और कहा कि चमारों के घरों के इर्द गिर्द पानी खड़ा है और उन के बच्चों को मलेरिया हो जाता है और इलाज का कोई प्रबन्ध नहीं। जब हमारे मिनिस्टर साहिब जाते हैं तो इन्हें इस तरह की बातें नहीं बताई जातीं।

इस लिए मैं अर्ज करूंगा कि जो कुछ मैंने कहा है नेक नियत से कहा है और उम्मीद है कि इन चीजों को हमारे चीफ मिनिस्टर देखेंगे और administration के defects को हटा लेंगे।

श्री देव राज सेठी (रोहतक शहर) : चेयरमैन साहिब, General Administration के तहत पर कि आज बहस हो रही है, इस सारी चीज का hub हमारा Secretariat है। यह Secretariat का ढांचा है। इस लिए देखना यह है कि यह पुराने नसबुल ऐन और मकासद के तहत एग मोजूद थी। यह out moded और out dated है और यह हमारी जरूरियात को

[श्री श्री चन्द]

चल कर खुद देखें तो वापस आने पर कह दिया कि साहिब मैं तो दौरा कर के आया हूँ, यह काम कर के आया हूँ वह कर के आया हूँ। इस लिए यह चीजें कागज़ पर उस वक्त तक ही अच्छी लगती हैं जब तक इन का working नहीं देखा। तो मैं यह चीजें इस लिए नहीं कहता कि हरेक चीज़ को criticise करना है। यह भी डर नहीं कि वह मेरे से नाराज़ हो जाएंगे कि मैं हरेक चीज़ को criticise करता हूँ। अब consolidation का काम है, बड़ा अच्छा काम है, बड़ा फायदा हो सकता है लेकिन जो पुराने नाले थे, खाल थे बन्द हो गए हैं। कहते हैं नए खोदो। ज़मीन वाला लठ लेकर खड़ा हो जाता है कि यह ज़मीन तो मेरी है। इसी तरह पुराने रास्ते बन्द हो गए हैं। नए रास्ते कागज़ों पर छोड़ रखे हैं मगर वहां तो खेत होता है। उस का मालिक कहता है यहां से जाने नहीं दूंगा। मगर आप कहते हैं कि यह तो स्कीम में लिखा है, बदला नहीं जा सकता। स्कीम बनाने वालों को पता नहीं होता कि कहां कूआं है और कहां जौहड़ है। वह तो बस लकीर खींच देते हैं। [**मुख मंजू : प्रवीण वेठ**
ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ] स्कीम तो गांव वाले ही बनाते हैं (हंसी) मगर उन्हें कुछ पता नहीं होता कि यह line कहां खींची जा रही है। और यह जो कमेटी वाले होते हैं यह सब से ज्यादा बदमाश होते हैं। यह अच्छी ज़मीन अपने नाम लिखवा लेते हैं और पटवारी कहता है हां जी यह बिल्कुल ठीक है। कोई गांव ऐसा नहीं जहां यह शिकायत नहीं है कि हर काम में हेरा फेरी होती है। मगर यह कहते हैं कि साहिब जो schemes में लिख दिया है, वही बात होगी।

कम से कम सी० ओ० साहिब मौका पर देख तो लें कि यह रास्ता सीधा है। इस रास्ता में कोई पीपल का पेड़ तो नहीं, कोई जौहड़ तो नहीं आ जाता। क्या इस स्कीम के रास्ता में कोई रुकावट तो नहीं आ जाती। अगर कोई रुकावट आती हो तो उस रास्ते को बदला जा सकता है। यह स्कीम तो अच्छी हैं लेकिन यह अच्छी चीजें भी खराब हो जाती हैं अगर इन के वर्किंग को न देखा जाए। इन पर खर्च भी काफी हो जाता है लेकिन working के ठीक न होने से फायदा भी कम होता है इस लिए Chief Minister साहिब को चाहिए कि इन स्कीमों की working को देख लिया करें।

यहां पर तो चीजों को रसमी तौर पर किया जाता है जैसे बियाह शादियों में छोकरे को लाते हैं। हवन वगैरा होते हैं लागी अपने लाग की ही सिर्फ परवाह करता है। वैसे ही Community Projects हैं। वह बातें करते हैं कि यह किया गया वह किया गया। एक बार लोगों को जमा किया और कहा गया कि हम ने खर्च Community Projects पर बढ़ा दिया है। मैं चुप सुनता रहा। मेरे से कहने लगे कि आप नहीं बोलते। मैंने कहा कि क्या बोलूं। आखिर मैंने कहा कि सोनीपत तहसील में 64 लाख रुपया खर्च किया गया और रोहतक में एक धेला भी नहीं खर्च किया। अब इस पर आप देख लें कि न तो रोहतक तहसील में कोई तरक्की हुई है और न सोनीपत तहसील में कोई फर्क पड़ा है। यह Community Projects तो एक तरह के बियाह हैं 4 रुपए नाई ले गया 10 रुपए पालिश वाला और जिस के घर में बियाह था उस का कूंडा हो गया। हमारे पास 32 मदें हैं और इनके

लिए 65 लाख रुपया रखा है अब एक एक मद के अलहदा 2 अफसरों पर यह रुपया खर्च हो जाता है। Officers और Visitors पर रुपया बहुत खर्च होता है ; जो रुपया इन कामों में गांव वाले डालते हैं वह रुपया भी इसी तरह जाया कर दिया जाता है। और गांव से इकट्ठा किया रुपया भी गांव पर खर्च नहीं किया जाता इधर उधर खर्च कर दिया जाता है। Community Projects अच्छी चीज है लेकिन इस की working को देखना बहुत जरूरी हैं। मैं नहीं कहता कि आपने 65 लाख रुपया क्यों खर्च किया लेकिन आप देख सकते हैं कि किसी मद में 1 लाख किसी में 50 हजार खर्च कर दिया गया इस तरह से क्या नतीजा निकला ? कोई चीज भी पूरी न हो सकी। हम ने एक Block Officer से पूछा कि कितनी पक्की सड़क बनाई गई हैं तो उस ने कहा कि पिछले 5 साल में रोहतक तहसील में केवल $7\frac{1}{2}$ मील लम्बी सड़क पक्की की गई है। और सोनीपत और दूसरी जगहों पर बनाई जा रही हैं साफ जाहिर है कि एक साल में कितनी सड़क तैयार की गई। बाकी जगहों पर कच्ची मिट्टी भी डलवाई गई है। लेकिन जब बरसात होती है तो यह बैठ जाती है, रास्ता बिलकुल खराब हो जाता है और चलने के काबिल नहीं रहता। लोगों को इकट्ठा कर के इन प्रोजेक्टों पर काम किया जाता है और सड़कों पर मिट्टी डाली जाती है। लेकिन यह मिट्टी बह जाती है और लोगों की मेहनत जाया हो जाती है। इस तरीके से Community Projects पर काम हो रहा है।

फिर मैं यह लाल फीते की देरी के बारे में कहना चाहता हूं। हमारे चीफ मिनिस्टर ने कहा है कि यह लाल फीते की देरी को खत्म कर दिया जाएगा। लेकिन यह red-tapism को खत्म कैसे करेंगे। बड़वा गांव में स्कूल के लिए रास्ता न था। इस के लिए District Board में दरखास्त दी गई। बहुत मुदत के बाद जवाब आया कि 10 हजार रुपया दाखिल कर दिया जाए। इस पर हम चौधरी साहिब से मिले और बाकी अफसरान से मिले कि यहां रकम तो दाखिल करवा दी है इन को कई चिट्ठियां लिखीं, representation किए लेकिन इस केस को इधर से उधर टालते रहे। कलैक्टर को मिला कि आज छः साल हो गए हैं दरखास्त दिए। D. C. से दरखास्त की लेकिन अभी तक रास्ता नहीं मिला। इस रास्ते के न होने से बच्चों को बहुत तकलीफ है लेकिन लाल फीते की मेहरबानी से रास्ता नहीं दिया गया।

फिर चमारों के घर हैं। उन की तामीर के लिए Resident Magistrate के पास गए और कहा कि चमारों के घरों के इर्द गिर्द पानी खड़ा है और उन के बच्चों को मलेरिया हो जाता है और इलाज का कोई प्रबन्ध नहीं। जब हमारे मिनिस्टर साहिब जाते हैं तो इन्हें इस तरह की बातें नहीं बताई जातीं।

इस लिए मैं अर्ज करूंगा कि जो कुछ मैंने कहा है नेक नियत से कहा है और उम्मीद है कि इन चीजों को हमारे चीफ मिनिस्टर देखेंगे और administration के defects को हटा लेंगे।

श्री देव राज सेठी (रोहतक शहर) : चेयरमैन साहिब, General Administration जिस पर कि आज बहस हो रही है, इस सारी चीज का hub हमारा Secretariat है। यह secretariat का ढांचा है। इस लिए देखना यह है कि यह पुराने नसबुल ऐन और मकासद के लिए मौजूद थी। यह out moded और out dated है और यह हमारी जरूरियात को

[श्री देव राज सेठी]

किसी तरह से भी पूरी नहीं करती। इस्तिथारात को centralise किया गया है। यह बात केवल secretariat में ही नहीं Secretariat के मातहत जो Commissioner है, फिर जो local bodies उनके मातहत हैं, जो भी चीज हो इन के हाथ से गुजर कर आती है। यह सब पुराने तरीके के कवायद के मुताबिक चलता है। यह पुरानी machinery अभी तक move नहीं हुई।

Secretariat का जो manual है वह 1936 का यानी आज से 20 साल पहले का छपा हुआ है और वैसे का वैसे ही आज तक चला आ रहा है। हमारे Chief Secretary ने और Financial Commissioners ने इस manual को तबदील करने की कोशिश नहीं की। इस लिए मैं माननीय मुख्य मन्त्री जी से कहूंगा कि अगर हम चाहते हैं कि पंजाब वालों का Development का काम हमारे नसबुलैन के मुताबिक और सोशलिस्ट पेट्रन के अनुसार हो तो हमें पुराने तरीका को बदलना होगा। अपने नेक इरादों को अमली जामा पहनाने के लिए यह जरूरी हो गया है कि General Administration के हाथ की कुंजी को बदल दें। जो इस तरीका की है कि Secretary के पास डाक आती है वह आगे एक Assistant Secretary को mark कर देता है और फिर वह आगे Supdt. को फिर Assistant को और इस तरह वह डाक दफतरी तक पहुंच जाती है और फिर दफतरी वापिस Clerk Assistant, Supdt. को भेजता है वह नोटिंग करते हैं और फिर Draft for Approval भेजा जाता है फिर उसे circulation Branch में भेजते हैं। इस तरह से लम्बा चौड़ा सिलसिला है इस में देरी हो सकती है। लेकिन इस से बड़ी २ फर्म भी हैं उनमें डाक का हिस्सा तो Heads of Departments उसी वक्त steno को बुला कर orders dictate करा देते हैं इस तरह काम जल्दी और efficiently होता है। लेकिन हमारे पास किसी किस्म की जिम्मेदारी कोई भी लेने को तैयार नहीं होता। Secretary जिम्मेदारी खुद नहीं लेता दूसरों पर डालता है इस तरह बाकी के अफसर भी नीचे से जो noting आती है उस को support कर देते हैं। Staff जरूरत से बहुत ज्यादा है। इसकी तखफ़ीफ़ के लिए एक आफीसर मुकर्रर भी किया गया है। यह आफीसर एक Assistant Secretary retired है अब वह अफसर क्या तखफ़ीफ़ करेगा। यह क्या जानता है। मैं तो कहूंगा कि सारे Secretariat के overhauling की जरूरत है। अगर हम ने Socialist Pattern of Society का atmosphere लाना है तो पुराने ज़ाबता में तबदीली की बहुत जरूरत है। इस से लोगों में विश्वास पैदा होगा। फिर सारे बजट में से 2 करोड़ का हिस्सा Secretariat को आता है इस लिए इस को ध्यान में रखना जरूरी है। लोग छोटी छोटी बातों में Prime Minister और चीफ़ मिनिस्टर तक जाते हैं और दरखास्तों की कापियां भेजते हैं क्योंकि यह human nature है और आम बेइनसाफी होती है। उस को दूर करने के लिए कोशिश करते हैं। इस लिए आज की Demand पर खास ध्यान देना चाहिए और खास कर के कांग्रेस मिनिस्टरी को। Secretariat की overhauling से हम administration को अच्छा और बेहतर बना सकते हैं। हम आने वाली द्वितीय पंच वर्षीय योजना को सफल बना सकते हैं। लोगों में विश्वास भरा जा सकता है अगर हम administration के पुराने तरीकों को बदल दें।

अब General Administration के बारे निवेदन है कि यह एक picture overdrawn है जो आपके सामने रखी गई है । बजाए पुराने rules और regulation के नए बनाए जाने की जरूरत है और instructions की जरूरत है । पुराने rules को बदला जाए और Secretariat manual को बदला जाए और इनमें तबदीली जमाने के मुताबिक कर दी जाए । तब ही हम State में सोशलिस्ट पैटर्न कायम कर सकते हैं ।

चेयरमैन साहिब, पंजाब में जिसने और सूबों को गेहूं खरीद कर दी, कीमतें बढ़ रही हैं । हमें यह पिछले साल का तजस्वा ही बताता है कि हमारी जो price support scheme है वह defective है । यहां एक सवाल के जवाब में भी बताया गया है कि मुनाफा तो ले गई मरकजी सरकार और दस आने फी मन के हिसाब से हमारे गरीब सूबे के बजट पर बोझ पड़ा वह इस लिए पड़ा है कि गेहूं की जो खरीद थी उस में जो दो ढाई करोड़ की investment लगी वह मरकजी सरकार ने लगाई । जब फसल निकली थी तो उस वक्त गेहूं का आम भाव दस और बारह रुपए था मगर आज हमें वही गेहूं मरकजी सरकार से 15 रुपए में मिल रही है और आम बाजारी भाव 18 रुपए मन तक हो गया है । अगर पंजाब के अपने ही finances से उस वक्त गेहूं खरीदा होता तो जो भी बचत थी वह हमारे पास ही रहती और हमारे पर यह दस या बारह आने फी मन का बोझ भी न पड़ता बल्कि अब साल के आखीर में हम लोगों को और भी ज्यादा गेहूं दे सकते और सस्ता दे सकते । मुमकिन है कि आज जो कीमतें बढ़ रही हैं उनको हम ज्यादा effectively control कर सकते । इस एक साल के तजस्वा की बिना पर अगर सबक सीख लें तो भी बेहतरी ही है । मैं अपनी बज्जारत से कहूंगा कि आने वाले वक्तों के लिए इसी तजस्वा की बिना पर जो price support scheme है उस को revise करे ताकि आयन्दा के लिए हमें यह वक्त देखना न पड़े जोकि आज देखना पड़ रहा है । यहां पर corruption का काफी जिक्र हो चुका है । यहां पर यह भी कहा जा चुका है कि हमारी बज्जारत की कोशिश के होते हुए भी यह जारी है । मैं भी कहता हूं कि यह ठीक है । मैं इस बारे में यह अर्ज करूंगा कि उस को दूर करने के लिए अगर कोई effective और strong machinery कायम की जाए तो यह खत्म हो सकती है जैसा कि हमारे मौजूदा मुख्य मंत्री जी ने अपने इश्तमाल अराजी वाले महकमे में जो कि corruption के लिए मशहूर था, flying squad का experiment चलाया था और वह कुछ कामयाब भी रहा । उस में तो शायद कुछ खामियां रही होंगी मगर फिर भी उसी तरह experiment दूसरे महकमों में भी चलाया जाए । अगर इस तरह की कोई effective machinery कायम की जाए तो यकीनी तौर पर जो आज corruption की शिकायतें आती हैं वह दूर हो सकती हैं । आप बिजली के महकमे की तरफ ही देखिए अभी उन्होंने बिजली के खम्बे लगाए मामूली सी आंधी आई, ज़रा सी हवा चली कि धड़ाम से जमीन पर आ रहे । अभी पिछले दिनों जो main transmission line देहली जाती है उस के आठ खम्बे गिर गए । यह जो खम्बे बनाए गए थे उनकी estimated life कम से कम सौ साल की थी । जोगिन्दर नगर की बिजली के खम्बे 1932 से लगे हुए हैं और बाकायदा खड़े हैं उन को आज तक कुछ नहीं हुआ । मगर यहां आठ महीने के अन्दर

[श्री देव राज सेठी]

आठ खम्बे गिर गए। कोई बड़ा भारी तूफान नहीं आया मगर मामूली सी हवा से ही गिर गए। मगर क्यों ? उन के लिए जितनी foundation मजबूत होनी चाहिए थी उतनी नहीं बनाई गई। जहां cement लगाना चाहिए था वहां रेत ही लगी और अगर लगा भी तो रेत की proportion cement से बहुत ज्यादा थी। बहरहाल यह एक ऐसा मसला है जिस की enquiry होनी चाहिए। हम देख रहे हैं कि मुगलों के वक्तों के जो पुल बने हैं, इमारतें बनी हुई हैं वह वैसी की वैसी खड़ी हैं। सदियां हो गईं, इतने तूफान आए, floods आए, बारिशें हुईं मगर वह नहीं गिरीं। मगर आज जब कि science का जमाना है और science ने इतनी तरक्की कर ली है आठ खम्बे आठ महीने के अन्दर ही गिर पड़े जिसका यह नतीजा हुआ कि देहली में अंधेरा छाया रहा और लोगों ने बद-दुआएं दी हैं। जब रोहतक में जाते हैं तो पता लगता है कि बिजली नहीं है। बच्चों के इम्तेहान के दिन हैं मगर उन को बिजली नहीं मिलती है। यह चीजें ऐसी हैं जो हमारी आंखों देखने की हैं और सबूतों की जरूरत नहीं है। मैं चाहता हूं कि मुख्य मंत्री जी इन चीजों की तरफ ध्यान दें और देखें कि यह क्या माजरा है। जैसा इरादा उन्होंने जाहिर किया है कि छः महीने के अन्दर २ ही corruption को दूर करेंगे वह बहुत नेक है। मगर मैं उनको एक खतरे की घंटी देता हूं और यह एक बांगे दरा है कि आप को मायूसी होगी अगर आप पिछले हथियारों के साथ मौजूदा कानूनों के साथ और मौजूदा माहौल में अगर आप इसे दूर करना चाहेंगे भी तो छः महीने तो क्या छः साल में भी इस लानत को दूर नहीं कर पाएंगे। अगर आप कुछ इस बारे में करना चाहते हैं तो मौजूदा कानूनों को बदलो। आप के पास 1949-50 से Press के cases आए हैं मगर छः साल का लम्बा अरसा गुजर जाने के बाद भी वह वहीं हैं जहां आज से छः साल पहले थे। उनका आज तक कुछ नहीं बना। आप के पास 1953 से Irrigation Department के Chief Engineer, Superintending Engineer के cases आए हैं मगर कुछ नहीं बना है। अगर आज 46, 47 cases की जांच मुकम्मल हो जाने के बाद भी अदालतों में नहीं गए हैं तो यह मालूम होता है कि हुकूमत के इरादे तो नेक हैं मगर करना कुछ नहीं चाहती है। मैं कहता हूं कि इस तरह की टालमटोल करने से सबूत में रुकावटें पड़ती हैं। जितना अरसा होता जाता है उसका यह नतीजा होता है कि डर नहीं रहता है। हमारे मुख्य मंत्री, सब जानते हैं, बड़े मजबूत इरादे के हैं but now he is on trial. उनको चाहिए कि जितना कीचड़ पिछला पड़ा हुआ है उस को निकालें ताकि हमारी Services को आरंभ के लिए warning हो, writing on the wall हो, that we mean business; we will not tolerate corruption under any circumstances, in any form or shape. मैं कहता हूं कि यह एक शोभा की बात होगी। पंजाब इस बात में दूसरों को lead करेगा अगर हम corruption के cases के लिए special rules, special codes बनाएं और कोई वक्त मुकर्रर करें कि इस मियाद के अन्दर, तीन चार महीने या छः महीने के अन्दर, कोई case हो जाएगा खाह special police लगा कर करें या कोई Highest Powered Committee बना कर dispose of करें। जब इस चीज के लिए कोई खास अहमीयत होगी तब ही यह corruption खत्म होगी।

अब मैं कुछ अर्ज private बिजली Companies के बारे में करनी चाहता हूँ। यह जो बिजली कम्पनी वाले हैं उन के लिए पिछले अवतूबर में एक बिल भी आया था। इन companies को nationalise करना अशुद्ध जरूरी है। इस वक्त इन की वजह से, जहां पर यह है, लोगों को बहुत तकलीफ हो रही है। जहां २ Government की बिजली गई है वहां बिजली के rates भी uniform हैं और हर जगह एक जैसे ही लगते हैं और सस्ती भी काफी है। सरकारी बिजली के rates का schedule 5 आने, दो आने और एक आना है। मगर बिजली कम्पनीज वाले इस की बिल्कुल परवाह नहीं करते हैं और अपने मन माने rates लगाते हैं। कहीं कुछ rate है और कहीं कुछ है। जो सरकारी बिजली के लिए जरूरतमानत है वह ज्यादा से ज्यादा दस या पंद्रह रुपए तक है ताकि गरीब लोग भी फायदा उठा सकें मगर इन companies वालों ने तो हद ही तोड़ दी है। यह पच्चास, साठ और सत्तर रुपए तक लेते हैं और मौजूदा कानून इस बारे में कुछ नहीं कर सकता है। जिसकी वजह से गरीबों की बुरी हालत है। गरीबों के लिए जरूरी है कि rates सरकारी बिजली की तरह के लगें। अभी तो शायद मुमकिन न हो कि उनको nationalise किया जाए क्योंकि किसी का licence 1960 तक का है, किसी का 1965 तक का है इस लिए अब इस बजट Session में ही इस के बारे में एक कानून बनाया जाए और उस कानून के मुताबिक जब rates मुकर्रर किए जाएंगे और सरकारी तर्ज के लिए जाएंगे तब ही गरीब लोग बिजली का फायदा उठा सकेंगे। यह तो ठीक है कि सरकारी बिजली इस वक्त सस्ती है मगर जो rates का schedule है वह बड़ा defective है और उस से अमीरों को ही फायदा होता है गरीबों को नहीं होता है यह ठीक है कि सरकार schedule के बारे में एक कमेटी बना रही है। मगर आजकल तो अमीर ही फायदे में हैं। मौजूदा schedule के मुताबिक पहले 15 Unit के लिए पांच आने की Unit है और उस से आगे 40 unit तक दो आने है और आगे एक आना। गरीब लोग ज्यादा से ज्यादा 15 या बीस unit से ज्यादा खर्च नहीं करते हैं उसके लिए उन को पांच आने देने पड़ते हैं। जो relief मिलता है वह ज्यादा बरतने वालों को ही मिलता है। इस लिए मौजूदा schedule को revise किया जाए और नए rates मुकर्रर कर के गरीबों को भी relief दिया जाए। इस तरफ जरूर तवज्जुह देनी चाहिए।

इसी तरह से मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि पंजाब में आये दिन जो borders पर raids होते हैं उन के बार में किसी के दिल में खौफ, किसी के दिल में शिकायत और किसी के दिल में जजबा पैदा होता है। लेकिन हमारी P.A.P. एक ऐसी बहादुरों की मुनज्जम जमात है जो निहायत मजबूती से हमारे बार्डर की defence कर रही है। लेकिन अफसोस से कहना पड़ता

12 noon

है कि हमारे उस पार लोग offence करते जायें और हमारी P.A.P. defence पर रहे। मैं कहूंगा कि हमारे इकदाम ऐसे होने चाहिए कि हमारे पड़ोसियों को पता लग जाए कि वह with impunity कुछ नहीं कर सकेंगे। चैयरमैन साहिब! मैं आप के द्वारा वज्जारत तक यह बात पहुंचाना चाहता हूँ कि हमें उन के दिमाग को ठीक करने की जरूरत है। हम किसी के हकूक छीनने के खाहिशमंद नहीं हैं मगर हम में striking power इतनी होनी चाहिए कि जो कोई हमें नज़रे बंद से देखता है उस की ईंट का जवाब पत्थर से दें। यह प्रभाव हमें अपने पड़ोसियों पर डालना चाहिए तब ही हमारी vindication और justification हो सकती है।

श्री मूल चन्द जैन (संभालका) : चेयरमैन साहिब! यह तकरीबन दो करोड़ रुपए की डिमांड के लिए जो हाऊस में तजवीज पेश हुई है इस डिमांड को मनजूर करने या न करने की दो कसौटियां हैं। यह बात इस से पहले कई बार इस हाऊस की debates में तय हो चुकी है। सब मानते हैं कि कोई भी रुपया सरकार इस एवान से मनजूर कराए तो हमें देखना चाहिए कि आया उस रुपए से जो किसी डिमांड के सिलसिले में खर्च किया जा रहा है उस से हमारे लक्ष्यों की किस हद तक पूर्ति होती है। इस yard strick से हम इसे दो तरीकों से देख सकते हैं। एक यह कि जो यह दूसरी पंच-साला योजना शुरू हो रही है उस योजना को पूरा करने के लिए General Administration में जो जो महकमे आते हैं, जो administration का ढांचा आता है वह इस योजना की मदद करने में किस हद तक मददगार साबित हुआ है। दूसरी कसौटी यह है कि हमारे देश के नेताओं ने जो नई क्रांति लाने का निश्चय किया है उस नई क्रांति को लाने के लिए यह जो General Administration के मातहत set-up है वह उस की पूर्ति के लिए मददगार साबित होगा या नहीं। साहिबेसदर, अगर हम पूरी तफसील से इस डिमांड का मुलाहजा करें तो देखेंगे कि पिछले बजट के मुकाबले में इस बजट में 30/31 लाख रुपया ज्यादा मांगा गया है। जिन जिन मदों के लिए मांगा गया है अगर हम उन की तफसील पर विचार करें तो हर मੈम्बर इस बात से इत्तफाक करेगा कि जो जो लक्ष्य, जो जो objectives हैं, उन के पूरा करने के लिए उन मदों के जरिए भी कोशिश की गई है। मिसाल के तौर पर Planning Committee है उस में Social Welfare Committee भी कायम की जा रही है जिस पर रुपया खर्च किया जाना है। Untouchability को दूर करने के लिए जो steps लिये जाते हैं उन की रकमें भी बढ़ाई गई हैं जैसा कि हरीजनों के लिए घर बनवाने की ग्रांट देना और कूयों को खुदवाने के लिए ग्रांट देना ग़र्ज़े कि जिन जिन चीज़ों की तरफ अब रकम ज्यादा मांगी गई है मालूम होता है कि हमारे लक्ष्यों को पूरा करने की कोशिश की गई है। साहिबे सदर! अगर मैं पूरी तफसील से अर्ज़ करूं तो मैं कहूंगा कि जहां हमारे इस लक्ष्य को पूरा करने की कोशिश की जा रही है वहां उस लक्ष्य को समझने की तरफ भी हमारी administration का ध्यान हो तो हम और भी ज्यादा उस लक्ष्य को हासिल करने की तरफ कदम उठा सकते हैं। अपोजीशन के मੈम्बरों की तकरीरें देखें जैसे रोहतक के अपोजीशन के मੈम्बर ने गवर्नमेंट की पालिसी की तरीफ की लेकिन जब उस पालिसी पर अमल करने का सवाल आया तो उन्होंने उस पर कड़ी नूक्ताचीनी की। मैं उन की बहुत सी बातों से इत्तफाक नहीं रखता मगर उस में कुछ न कुछ सदाकत जरूर है। जहां अमल करने का सवाल आता है तो कसर रह जाती है। इस कसर रह जाने का कारण क्या है? मैं समझता हूं कि कारण यह है कि बहुत से administration के आदमी जो हैं उन के दिमाग में यह लक्ष्य और objectives नहीं उतरे जिस की वजह से पालिसी को अमल में लाने में कसर रह जाती है। इस का सही कारण यह है कि इन objectives को हासिल करने के लिये हमारे दिमाग में धुंधलापन है। हाऊस के मੈम्बरान इस बात से इत्तफाक करेंगे कि जहां तक हमारी general administration का ताल्लुक है, जहां तक हमारी Services का ताल्लुक है वह हमारी सासोइटी की cream है। मासिवाए चन्द nominated persons के बाकी सब Competitive Examination के ज़रीए भरती किए गए हैं बेशक बहुत से अफसर ब्रिटिश राज

के जमाने में भरती किए गए थे लेकिन इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता कि वह सोसाइटी की cream है। Services में society की cream होने के बावजूद अगर general administration पर कड़ी नुक्ताचीनी की जाए तो यह जरूर गौर तलब मामला है। अगर Irrigation Department में जैसा कि भाखड़ा प्रोजेक्ट में यह कहा जाता है कि वहां corruption है—कुछ Revenue officer corrupt हैं, कई Tehsildars corrupt हैं और बाकी के अफसर corrupt हैं तो मैं बड़े जोर से कहता हूँ कि अगर इन अफसरों में जो समाज की cream है कोई नुक्स है तो यह बहुत सोचने की बात है। जब अंग्रेज का राज था तो उस वक्त हमारा objective clear था कि हमने गुलामी की जंजीरों से रिहाई पानी है। अब हमारे सामने एक objective है कि हम ने Socialistic pattern of society कायम करना है और हमारी services के दिमाग में भी यह बात साफ है कि उन्होंने अपनी तबज्जुह इस मकसद के हासिल करने में लगानी है। जो भी मैम्बर इस मुअज्जि एवान में खड़ा होता है वह यही कहता है कि हम ने Socialistic Pattern कायम करना है। इस लिये हमारी services को चाहिये कि वह इस objective की शिद्दत को महसूस करें। पहले पुरानी किस्म का समाज था जिस में मुनाफाखोरी और ऊंच नीच का सिल-सिला था। अगर हम ऐसी चीजों का खात्मा न करें तो कभी हमारा देश मजबूत न होगा, न इस देश की एकता कायम रहेगी, न हमारी पंच-वर्षीय योजना कामयाब होगी। अगर यह तमाम बातें services के दिमाग में बिल्कुल साफ तौर पर जहन नशीन है तो administration में जहां गरीबों के साथ ज्यादातियां होती हैं वह न होंगी। Assemblies में कानून पास होते हैं लेबर की मदद के लिये, मुजारों को ऊपर उठाने के लिए लेकिन बाद में उन पर अमल नहीं किया जाता तो इस का क्या कारण है? इस लिए कि अफसरान में से किसी अफसर ने पूरे तौर पर इस नई क्रांति की जरूरत को नहीं समझा। महज गरीबों की मदद उन्हें अपील नहीं करती। साहिबे सदर! अंग्रेजों के जमाने में या यूँ कहिए कि गुलामी के जमाने में देश भक्त उसे कहा जाता था जो आजादी की जद्दोजहद में अंग्रेजों से लड़ता था। Toady उस को कहते थे जो अंग्रेजों की मदद करता था। आज देश भक्त वह है जो ऊंच नीच को खत्म करने की कोशिश करता है—चाहे वह सरकारी या गैर-सरकारी मुलाजिम है या मैम्बर है। टोडी वह है जो आज की समाज में ऊंच नीच कायम रखना चाहता है—चाहे वह पहले जमाने का कांग्रेसी हो और दस वर्ष तक जेल में मुसीबतें काटता रहा हो। जो इस विचारधारा का हो (उस को समझे और माने क्योंकि लफ्जी तौर पर मानने से काम नहीं चलता) और पुरानी किस्म की ऊंच नीच को कायम रखना चाहता हो तो मैं उसे टोडी कहूँगा।

तो मैं समझता हूँ कि फिर services की तरफ से corruption नहीं होगी और न ही उन की तरफ से गरीबों की मदद न करने की शिकायत होगी। बल्कि सीधा लक्ष्य उन के सामने होगा और वह उस पर पहुंचने की हर वक्त कोशिश करेंगे। साहिबे सदर, जहां तक ताल्लुक है opposition के मैम्बरों का, उन्होंने ऐसा role play किया है जैसा कोई drain Inspector करता है। उस को कोई चीज नजर नहीं आती सिवाए इस के कि वह गन्दी नालियों का मुलाहजा करता फिरे। जब Miss Mayo ने अपनी किताब Mother India में हिन्दुस्तान के खिलाफ काफी ज़हर उगला तो महात्मा गांधी ने उस के जवाब में लिखा था कि यह तो एक Drain Inspector

[श्री मूल चंद जैन]

के नज़रिए से लिखी हुई किताब है। इसी तरह हमारे **Opposition** के भाइयों की नज़र भी ऐसी जगहों पर ही पड़ती है। **Opposition** के एक भाई ने **warning** दी है कि चार साल पहले जीते हुए चुनाव पर घमंड न करें। लेकिन क्या वह भूल गए हैं कि जब पैप्सू में दोबारा **elections** हुए तो उन्होंने जगह जगह जाकर कांग्रेस के खिलाफ प्रचार किया और अपनी तमाम ताकत लगा दी ? मगर नतीजा क्या रहा ? खैर वह तो 2½ वर्ष की बात है, उसे जाने दीजिए। अभी दो तीन महीने की बात है पैप्सू में लोक सभा का ज़िम्मेदार **election** हुआ। एवान के मੈम्बरों को पता है कि **Opposition** के इन मੈम्बरों ने वहां जा कर अपना सारा जोर कांग्रेस की मुखालिफत में लगा दिया। लेकिन फिर भी कांग्रेस का उम्मीदवार बड़ी भारी शान से वहां से कामयाब हुआ। कौन नहीं जानता कि कांग्रेस की पालिसी जनता की भलाई के लिये है, ऊंच नीच को मिटाने के लिए है। वह हमारी पालिसी चल रही है। अभी कल हमारे **Finance Minister** साहिब ने एलान किया है कि **Cottage Industry** को राज्य में कामयाब बनाने के लिये **Professional Tax** से मुसतस्ना करार दिया गया है। यह हमारी सरकार का निहायत ही मुबारक कदम है। मैं उन को इस पर मुबारकबाद देता हूं। साहिबे सदर मैं दो तीन तजवीज़ें पेश करना चाहता हूं। जहां तक **general administration** का ताल्लुक है मुझे पता लगा है कि जब हम कोई कानून असैम्बली में पास करते हैं तो अफसरान उस पर अमल नहीं करते जब तक कि **Head of the Department** उस कानून के मुताबिक उन को हिदायत न जारी करें। आप सुन कर हैरान होंगे कि कई बार एक एक वर्ष तक हिदायत ही जारी नहीं होती कि फलां कानून में फलां **amendment** हो गई है, फलां तबदीली कर दी गई है। जब अमल करने का वक्त आता है और हम थानों और तहसीलों में पहुंचते हैं तो थानेदार और तहसीलदार कहते हैं कि हमें तो पता भी नहीं है। कानून तो वह लोग सुन लेते हैं लेकिन नोटिस सिर्फ हिदायतों का ही लेते हैं। मैं चाहता हूं कि आग्रंदा हिदायतें भेजने में देर न हो।

साहिबे सदर ! अगली बात मैं बंजर ज़मीनों के बारे में कहना चाहता हूं। जहां तक हमारे ज़िला करनाल का ताल्लुक है वहां बंजर ज़मीनें खासी तादाद में पट्टे पर नीलाम कर दी गई हैं। लेकिन जिन गरीबों ने पट्टे पर या बोली पर या नीलामी के ज़रिए ज़मीन ली थी उन में से अक्सर को कब्ज़ा नहीं मिला है। लेकिन तगड़े आदमियों को फौरन कब्ज़ा मिल गया क्योंकि पुलिस भी और दूसरे अफसर भी उन के इशारे पर काम करते हैं। जो गरीब बिचारे अभी तक कब्ज़े नहीं ले सके उन की ज़मानतें भी ज़ब्त हो गई हैं। और दूसरी तरफ चूंकि उन का पट्टा कागज़ी तौर पर मनसूख नहीं हुआ उन को लगान भी देना पड़ रहा है। यह उन के साथ बड़ा भारी जुल्म है। उन की ज़ब्त हुई ज़मानतें भी वापस होनी चाहिए और जो लगान उन से वसूल किया जा रहा है वह भी वापस किया जाए। साहिबे सदर ! एक बात और मैं **corruption** के बारे में कहना चाहता हूं। अभी पिछले दिनों हमारे हाऊस में सवाल पूछा गया था कि **Canal Department** के जिन अफसरों पर मुकदमे चले उन के नाम बताए जाएं। तो मुझे हैरानी हुई कि **Chief Minister** साहिब ने अपने ऐसे अफसरों का नाम बताने से इनकार कर दिया, जिन पर कि **corruption**

के इलजाम में मुकदमें चल रहे हैं। कहा गया कि **public interest** में नहीं है। मैंने इस दौरान में बाकी दोस्तों से भी बात चीत की है। मैं कहना चाहता हूँ कि **corruption** को खत्म करने का यह भी एक तरीका है कि ऐसे **Officers** के नाम बताए जाएं, उन को **expose** किया जाए। फिर मैं नहीं समझ सका कि आखिर ऐसे आदमियों के नाम बताने में क्या आपत्ति हो सकती है। चुनांचि मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि जिस जिस अफसर के खिलाफ **action** लिया जाए उस का नाम बता दिया जाए कि फलां अफसर के खिलाफ **action** लिया गया है ताकि दूसरों के कान खुलें। यह एक **vague** बात है कि यह कह दिया जाए कि चार अफसरों के खिलाफ **action** लिया गया है। उन के नाम बताने चाहियें। यह बात मैंने उन से खास तौर पर कहनी थी।

चेयरमैन साहिब, **Opposition** वालों ने और खास तौर पर **Rohtak** के एक **hon. Member** ने यह बात कही कि पंचायतों में पंच बदमाश आ गए हैं और यह कि **Consolidation** करते हुए मशावरती कमेटियों में निकम्मे आदमी रखे गए हैं। ऐसा मालूम होता है कि उन्होंने देहात के सब लोगों को निकम्मा साबित कर दिया है। हमारे देहात के लोग शानदार ढंग से काम करते हैं बशर्ते कि उन को एक सही रहनुमाई मिले। हम ने जितना काम **First Five-Year Plan** में किया है और जितनी तरक्की हासिल की है यह सब उन के अच्छे कामों का ही नतीजा है। न तो पंचायतों के अफसर या मैम्बर ही बदमाश हैं और न ही मशावरती कमेटियों के मैम्बर निकम्मे हैं। और अगर उन को ऐसा कहा जाता है तो यह निहायत अफसोस की बात है। इन लफजों के साथ, जो **Demand** हाऊस के सामने पेश है, मैं उसे **support** करता हूँ और आशा करता हूँ कि हाऊस उसे जल्दी ही पास करेगा।

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी (आदमपुर) : चेयरमैन साहिब ! आज का विषय बड़ा जरूरी है। इस पहलू से भी जरूरी है कि इस को समझ लेने से हमारी स्टेट का कल्याण हो सकता है। **General Administration** के मुतअल्लिक मैं ज्यादा बजाहत से नहीं कह सकता इस हाऊस के अन्दर क्योंकि वक्त बड़ा कलील है। लेकिन कुछ **principles** की बातें कहना चाहता हूँ। पहली असूली बात यह है कि आज **income** पर बहस करने का मौका नहीं बल्कि **expenditure** को **discuss** करने का है। **Gandhian philosophy** में हमें यकीन है। **Treasury Benches** को और ज्यादा अकसरीयत में **Opposition Benches** को भी पूरा यकीन है, और मेरा ख्याल है कि यकीन है। इस लिए मैं कहता हूँ कि **Gandhian Philosophy** में यह पहली चीज है कि अगर आपने समाज और स्टेट को बुलन्दी की तरफ ले जाना है तो त्याग की **Spirit** पैदा करें; **Self renunciation** और **self sacrifice**—त्याग की बात जब तक नहीं होगी तो स्टेट नहीं चल सकेगी और खास कर जबकि हम ने इस स्टेट को **Socialize** करना है, स्टेट के अन्दर **socialistic spirit** को पैदा करना है। कल हमारे **Finance Minister** साहिब ने कहा था कि इस उद्देश्य की प्राप्ति **slowly** होगी। मैं कहता हूँ कि **slow** ही सही, मेरा यकीन नहीं इस चीज में, मगर **slow** भी हो तो सुबारक है, **evolutionary method** से भी होता तो अच्छा है। लेकिन अगर हम आगे जाने की बजाए पीछे की तरफ जा रहे हों तो सचमुच यह चीज कहने से सन्देह नहीं है कि हमारी हुकूमत जाहरा तौर पर कुछ और कहती है

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

और अन्दरूनी तौर पर उसका अमली जीवन कुछ और है। सब से पहले हमारी हुकूमत के लिये उस spirit का सबूत देना जरूरी है जिस का हमारे स्पीकर साहिब सरदार गुरदयाल सिंह ढिल्लों ने दिया और Legislative Council के Chairman ने दिया। उन्होंने पांच पांच सौ रुपया अपनी तनखाह में से कम कर दिया। मैं कहता हूं उन्होंने त्याग का काफी सबूत दिया है। और precedent कायम किया है, मैं ने यह चीज बजट से ली है। मैं कभी सुनी सुनाई बात नहीं कहा करता। उन्होंने बड़ी अच्छी चीज की है। मैं कहता हूं कि अगर इस तरह से evolutionary method से या अपने जजबे से कोई चीज न होती हो तो उस के लिए कोई constitutional तरीका—कोई आईनी तरीका अस्तित्व में करें। इस सम्बन्ध में मैं तीन या चार तजवीजें पेश करना चाहता हूं। पहली यह कि Finance को control करने के लिये हमारे पास एक High Powered Committee होनी चाहिये जोकि पूरी तरह से इस System को Overhaul करे और ways और method explore करे जिस से कि हम खास असूलों के मुताबिक इस expenditure को कम कर सकें। जब मैं expenditure को कम करने की बात कहता हूं तो मैं उस में economy का यह अंग नहीं लेता कि retrenchment की जाए। मैं इस के खिलाफ हूं। इस से बेकारी बढ़ती है। इस लिये मैं यह चीज नहीं लूंगा। लेकिन मैं अभी बहुत सारी और चीजें बताऊंगा। चार असूल ऐसे हैं जिन से हम expenditure को ठीक रख सकते हैं। वह क्या हैं ?

पहला असूल तो कहा जाता है the principle of maximum social benefit, दूसरा है principle of elasticity, तीसरा है principle of sanction और चौथा है principle of economy। अब मैं इन चार principles के बारे में कुछ कहूंगा। यह जो social maximum benefit का असूल है यह गांधीवाद के मुताबिक है। इस के मुताबिक हमारी Education ठीक नहीं होगी, health ठीक न होगी और बाकी Beneficiary Departments ठीक न होंगे जब तक इन के लिए ज्यादा से ज्यादा खर्च का इन्तजाम हमारी गवर्नमेंट नहीं करती। Education से मेरा मतलब Industrial Education, Education of Technology और Scientific Education जैसी जरूरी चीजें हैं। इस लिए मैं कहता हूं कि इस तरफ ज्यादा खर्च किया जाए ताकि हमारी productive economy अच्छी बन सके। Essential और nonessential चीजों को समझने की right economy की education होनी चाहिए।

जो दूसरा principle elasticity का है, यह क्या चीज है। इस का मतलब है कि जरूरत के मुताबिक और हालात के मुताबिक हम बजट को expand कर लें या कम कर लें। आज कल हमारी पांच साला योजना के मातहत जो इतना बड़ा development का काम चल रहा है इस के लिए हमें बहुत ज्यादा रुपए की जरूरत है तो हमारे लिए जरूरी है कि हम दूसरी तरफ से economy कर के इस के लिए रुपए बचा लें और इस चीज के लिए एक socialistic pattern की सोसाईटी में जरूरी है कि लोगों में spontaneous impulse पैदा हो। लोग त्याग करें। इस के लिए मैं कहूंगा कि हमारे जो

allowances हैं वह बेशक कम कर दिए जाएं। अगर जरूरत के वक्त त्याग की जरूरत हो तो मैं मैम्बर साहिबान से appeal करूंगा कि अगर हमारे allowances कम करने की जरूरत हो तो वह खुशी से ऐसा कर दें। मिनिस्टर साहिबान को खास तौर पर कुछ त्याग करना चाहिए।

तीसरी चीज है principle of sanctions। इस के मातहत sanctions executive के इस्तिथार में नहीं होनी चाहिए और न ही यह Civil officers के हाथ में होनी चाहिए। यह इस्तिथार सिर्फ Legislature को होना चाहिए जो अवाम की नुमायन्दा जमात है यानी यह इस्तिथार यहां Legislative Assembly और Upper House को होना चाहिए। Executive को sanction देने का अव्वल तो कोई इस्तिथार नहीं होना चाहिए और अगर हो भी तो एक limit के अन्दर हो। Executive Officers और Civil Officers को चार या पांच हजार रुपए तक की sanction करने का इस्तिथार हो और अगर इस से ज्यादा रकम की sanction की जरूरत हो तो यह Legislative Assembly से ली जाए। Sanctions देने का इस्तिथार सिर्फ Legislature को ही होना चाहिए।

(इस समय अध्यक्ष महोदय अपनी कुर्सी पर विराजमान हुए)

इस तरह यह न होगा कि रुपए को पहले नष्ट कर के बाद में Supplementary Estimates लाए जाएं। अगर यह चीज न रखी गई तो हमारे जितने National dividend होंगे वह जाया हो जायेंगे। इस लिए sanctions executive के हाथ में नहीं होनी चाहिए।

चौथा जो principle of economy है उस के बारे में मैं कुछ ज्यादा कहूंगा। इस का दारोमदार इस state की income और expenditure पर है और हम देख रहे हैं कि हमारे मिनिस्टर साहिबान को एक menia सा हो गया है। वह मेनीया क्या है? हमारे वजीर साहिबान को और दूसरे अफसरान को touring menia हो गया है। अगर वह आज यहां हैं तो कल दिल्ली जा रहे हैं और परसों और कहीं जा रहे हैं और उस से अगले दिन वह और कहीं जा रहे हैं। उन को tour किये बगैर चैन नहीं आता। यह tours का सिलसिला खुलता चला जा रहा है। मैं कहता हूं कि tours पर तब जाना चाहिए जब वह निहायत ही जरूरी हो। हमारे मिनिस्टरज को ceremonial occasions पर और opening ceremonies पर जाना avoid करना चाहिए। इन कामों के लिए हर एक जिले में बड़े responsible officers मौजूद हैं जो locally इन functions को attend कर सकते हैं। हर जिले में Deputy Commissioners मौजूद हैं वह यह काम बड़ी अच्छी तरह से कर सकते हैं। यह मिनिस्टरों की responsibility नहीं है कि वह जा कर opening ceremonies करते फिरे। इस लिए मैं कहता हूं कि मिनिस्टरों के अन्दर यह मेनिया बढ़ता जा रहा है इस को avoid करना चाहिए। मेरा यह ख्याल है कि जब तक यह हाऊस इन्हें यह बन्द करने के लिए नहीं कहता यह नहीं रुकेंगे। जब मैं इन के allowances को देखता हूं तो पता चलता है कि यह इन की तनखाहों से बढ़ जाते हैं। इन के बढ़ते हुए allowances की देखा-देखी कुछ अफसरान को भी यह touring menia हो गया है वह भी बड़े tour करने लग पड़े हैं। हमारे Financial साहिब

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

भी, नहीं नहीं Financial Commissioner और दूसरे कमिशनर को भी touring menia हो गया है। Financial Commissioner के लिए मेरे दिल में बड़ी इज्जत है। हमारे कमिशनर साहिब अगर आज यहां हैं तो कल जालंधर होंगे परसों किसी और जगह पर होंगे तो उस से अगले रोज फिर जालंधर होंगे। उन्हें चाहिए कि बजाए बार बार आने जाने के एक ही बार जाएं और बेशक 15 दिन जालंधर रह लें। उन के लिए हर चौथे रोज जालंधर दौड़ना अच्छी बात नहीं। वह एक दिन के लिए जालंधर जाते हैं वहां मुगल बादशाहों की तरह दरबार लगाया और अगले रोज यहां वापस आ गए। 150 रुपये जाने का हो गया और 150 आने का हो गया। इस तरह अफसरों को ज्यादा tours नहीं करना चाहिए। वह principle of economy को छोड़ रहे हैं। इस principle of economy के बारे में और कुछ कहूंगा। एक बीमारी हमारी State में और पैदा हो रही है। अब हमारी नई मिनिस्टरी को डिप्टी मिनिस्टर और Parliamentary Secretaries रखने का ख्याल पैदा हो गया है। मैं इस को खास तौर पर मेनिया कहता हूं क्योंकि हमारे पंजाब में बड़ी देर के बाद यह चीज फिर पैदा हो रही है। इन Deputy Ministers और Parliamentary Secretaries की कारों की provision इस बजट में कर दी गई है और इन की तनखाहों का जिक्र भी किया गया है। भारगो वज्जारत में तो Parliamentary Secretaries रखे हुए थे लेकिन खाह हम सच्चर हकूमत के खिलाफ रहे हैं यह चीज फिर भी कहते हैं कि सच्चर हकूमत ने इन चीजों से लाताल्लुकी रखी। मगर आज यह तमाम चीजें फिर बजट में provide की गई हैं। (एक आवाज—बजट में तो यह हमेशा provide किए जाते हैं लेकिन रखे नहीं जाते। अब भी यह नहीं रखे जा रहे।) मैं चाहता हूं कि ऐसा ही हो और अगर ऐसी बात है तो मैं इन्हें इस के लिए बधाई दूंगा।

(At this stage the Speaker occupied the Chair)

एक बीमारी और पैदा हो रही है और वह plague की बीमारी से भी खतरनाक बीमारी है और वह बढ़ती जा रही है। यह करों को replace करने की है। जरा सी हमारे मिनिस्टर साहिबान की कार खराब हुई फट उसे replace किया जाता है। यह नहीं कि उस को ठीक करा लें या उस को repair करा लें, यह उन्हें replace कराने की करते हैं। क्या repairs की हुई कारों में मिनिस्टर बैठ ही नहीं सकते। यह democratic age है और इस democratic age के अन्दर हमें अपने बजट के अन्दर एक दो नहीं, हजारों चीजों को socialise करना चाहिए। अगर हमारी गवर्नमेंट इसी तरह कारों की replacement पर हजारों रुपये खर्च करती रही तो हम किसी चीज को socialize नहीं कर सकते।

हमारे गवर्नर साहिब हमारी State के Head हैं मैं उन के मुताल्लिक कुछ नहीं कहना चाहता लेकिन सिर्फ यही कहना चाहता हूं कि उन्होंने President से दो कारों की replacement के लिए इजाजत मांगी है। एक कार की नहीं दो कारों की replacement की इजाजत उन्होंने मांगी है। एक और चीज है। उन के लिए sumptuous allowance की provision इस बजट में की गई है। क्योंकि आप लोगों को उन्होंने entertain करना होता है इस लिए उन्हें इस allowance की जरूरत होती है। दरअसल मैं मैं कहूंगा कि

आप लोगों में त्याग होना चाहिए। अगर गवर्नर साहिब आप को दावत दें भी तो आप साफ कह दें हम ने कौम का रुपया खर्च नहीं करना। यह आप का त्याग होगा। गवर्नर साहिब को लिख दें कि आप की नवाजिश है और हम आप का शुक्रिया करते हैं लेकिन दावत में नहीं आ सकते क्योंकि हम कौम का रुपया जाया नहीं करना चाहते। यह sumptuous allowance और entertainment allowance ऐसे हैं जिन का हम नाम भी सुनना नहीं चाहते थे। अब Democratic age के अन्दर और Socialist pattern के अन्दर इन चीजों का नाम तक नहीं लेना चाहिए। यह अंग्रेजों के वक्त की चीजें हैं। यह antique, wooden और inelastic चीजें हैं। इन का इस age में जिक्र तक नहीं करना चाहिए। स्पीकर साहिब, इस expenditure को waste से बचाने के लिए एक हाई Powered Committee मुकर्रर करनी चाहिए जो ways and means देखे जिन से public money waste न हो।

एक और चीज में कहना चाहता हूं वह पुलिस के मुतअल्लिक है। General Administration पर खर्च के लिए 199 लाख के करीब रुपए रखे गये हैं, लेकिन पुलिस के लिए तीन करोड़ 36 लाख रुपया है। एक करोड़ और तीन करोड़ का आप मुकाबला करें। लेकिन क्या वह पुलिस बरकत साबत हो रही है। अगर मैं मुबालगा नहीं करता तो House के members मेरे साथ इत्तिफाक करेंगे कि police मुलक के लिए एक जहमत साबत हो रही है। आए दिन गरीब लोगों पर झूठे मुकद्दमे बनाए जाते हैं। अगर किसी के पास से पिस्तौल नहीं निकली, शराब नहीं निकली, तो पुलिस कहती है तुम पुराने टोडी हो, गद्दार हो। क्या हम पुराने टोडी और गद्दार हैं? एक केस है जिसे मैं court में ले जा रहा हूं क्योंकि पुलिस ने एक बेगुनाह आदमी को मारा, terrorise किया। मेरी constituency के अन्दर एक गांव है दोली के दूल्हे। वहां पर पुलिस ने जा कर शराब पी और फिर उस आदमी को कहा लेट जाओ। वह कहने लगा क्यों लेट जाऊं, मेरा कसूर बताओ? उसे कहा गया कि तुम कभी शराब निकाल कर पी लेते हो। इस ने कहा मैंने नहीं पी। उस की तलाशी ली गई। मगर कुछ न निकला तो थानेदार ने कहा इसे लेटाओ और जूते लगाओ। वह आदमी अनख वाला था, गद्दार नहीं था। उस ने कहा तुम मुझे गिरा नहीं सकोगे। इस तरह से उसे मुकाबला पुलिस में धर लिया। यह बातें करती है हमारी पुलिस। ऐसी बातें भी कहती है कि सब के देखते २ एक आदमी को पकड़ कर बाहर ले गए और गोली मार दी। यह क्या हुकूमत है? क्या Socialist pattern बन रहा है? यह पुलिस राज कब तक रहेगा? इस को कब खत्म करेंगे? मैं सरदार प्रताप सिंह से कहूंगा कि इन चीजों की तरफ ध्यान दें।

फिर मैं ने एक सवाल किया। Secretary साहिब बैठे हैं मुझे मुआफ करेंगे। कहते हैं इस में नाम आ गया है, यह नहीं हो सकता। अगर नाम आ गया तो क्या कहर हो गया। मुधे सिंह एक लड़का है। एक जगह लूट हुई, डाकुओं को तो पुलिस ने छोड़ दिया...

अध्यक्ष महोदय : देखिए आप.....

(एक आवाज : आप Secretary साहिब का नाम न लें)

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : बहुत अच्छा में नाम नहीं लेता । अब देखें कि अगर नाम नहीं आ सकता तो यह कैसे हो । मैंने स्पीकर साहिब को जबानी बताया

अध्यक्ष महोदय : आप वजीरों पर आते २ मेरे पर आ गए हैं । आप ने जो rules बनाए हैं उन्हीं के मुताबिक मुझे काम करना होता है । (While discussing the Ministers, the hon. Member has now come down upon me. I have to act in accordance with the rules framed by the House.)

Professor Mota Singh Anandpuri : Mr. Speaker, I quite follow what you say. I entirely agree with you.

Mr. Speaker : Thank you.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : मैं यह कहना चाहता हूं कि हमारे अन्दर त्याग हो, खर्च कम हो, waste बिल्कुल न हो और Police सही रास्ते पर आए । हकूमत अच्छी हो, अफसर और हकूमत, वजीर सब मिल जुल कर हकूमत चलाएं तो हमें खुशी होगी कि हम ने ज़िन्दगी का बेहतरीन हिस्सा एक अच्छी हकूमत बनाने में लगाया । तो हमारे दिल खुश होंगे और हम हकूमत के शुक्रगुज़ार होंगे ।

श्री गोपी चन्द गुप्ता (पुंडरी) : स्पीकर साहिब, जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन और पुलिस की डीमांडज़ पर आज इस एवान में बहस हो रही है । अंग्रेज़ों के ज़माने में जिस तरह से बजट तैयार होता था ठीक उसी ढंग से आज भी वही कापियां हमारे सामने पेश हैं । जनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन के लिए तकरीबन दो करोड़ रुपया की मांग रखी गई है और पुलिस के लिए कोई तीन करोड़ छत्तीस लाख रुपया रखा गया है जिस में से हमारे हिस्से का दो करोड़ और कुछ लाख बनता है । इस ऐडमिनिस्ट्रेशन का ताल्लुक अवाम से है और यह देखना है कि इस से अवाम को कितना रीलीफ मिलता है । आज यह हालत है कि कोई भी आदमी अपने आप को सेफ नहीं समझता न सर्विसिज़ वाला और न ही बाहर वाला । और जहां तक पुलिस ऐडमिनिस्ट्रेशन का ताल्लुक है हालात बिल्कुल ही अजीब हैं । अगर मैं वह फिगरज़ आप को दूँ जोकि बजट में प्रोवाईड हैं तो आप को काफी अजीब बातों का पता चलेगा । गवर्नर साहिब की तनखाह के लिए 66,000 रुपया रखा गया है और इसी तरह सम्पचुरी अलाऊंस टी. ए., सब कुछ जोड़ कर एक काफी बड़ी रकम बन जाती है ।

श्री बाबू दयाल : आन ए प्वाइंट आफ आर्डर सर । क्या गवर्नर साहिब की पे वगैरा डिस्कस हो सकती है ?

अध्यक्ष महोदय : डिस्कस हो सकती है, वोट नहीं हो सकती ।

[It can be discussed but not voted upon.]

श्री गोपी चन्द गुप्ता : मैं अर्ज कर रहा था कि बजट में मिनिस्ट्रों और डिप्टी मिनिस्ट्रों के लिए हम हर साल काफी ज़्यादा रकम शामिल करते हैं, प्रोवाईड करते हैं मगर खर्च नहीं करते । अगर इस रकम को ठीक ढंग से प्रोवाईड किया जाए तो यह रकम हमारे और काम आ सकती है । इस के बाद और आगे चलें । बाकी जितने महकमे हैं वे तो उसी ढंग से चल रहे हैं और उन का बजट उसी तरीके से तैयार होता है जिस तरह से पिछले बजट होते रहे हैं । एक कमेटी बनाई गई इस बात के लिए कि छोटे मुलाज़मों की तनखाहें बढ़ाई जाएं । इस

बात के लिए यहां कोशिश होती है और यहां शोर होता है कि पटवारियों और पुलिस के सिपाहियों आदि की तनखाहें बढ़ाई जाएं। और उन की कम अज्र कम तनखाह सौ रुपया कर दी जाए। इस बात के लिए वावेला किया जाता है। कुछ भी हो, हमें उस के लिए कोई न कोई कमेटी जरूर बनानी चाहिए। जरूरत इस बात की है कि सोशलिस्ट पैटर्न आप सोसाइटी की तरफ जाने के लिए हमें लाजमी तौर पर छोटे आदमियों को रीलीफ देना होगा और बड़े २ आदमियों की बड़ी २ तनखाहों और आमदनियों को चैक करना होगा। और चैक ही नहीं बल्कि सही बात तो यह है कि आजादी हासिल करने के बाद हमें सोचना होगा कि हमारे पड़ोस के अन्दर कौन रहता है? अगर बड़ी २ तनखाहें लेने वाले चाहे वे पब्लिकमैन हों, चाहे वे मिनिस्टर हों या गवर्नमेंट के मुलाजम हों, यह सोचते हैं कि उन का बड़ी २ तनखाहों के बगैर गुजारा नहीं हो सकता तो लाजमी तौर पर हम छोटे आदमियों को रीलीफ नहीं दे सकते। अभी जिस तरह से मेरे दोस्त श्री मूल चन्द ने बताया, कि अगर हमें वाकई तौर पर और सही तरीके से समाजवाद को कायम करना है और यह हकूमत समझती है कि यह चीज होनी ही चाहिए तो मैं समझता हूं कि हमें इस चीज के लिए लाजमी तौर पर एक आरगेनाइजेशन मुकर्रर करनी होगी और बहुत ज्यादा आदमियों को चैक करना होगा। तभी हम अवाम को रीलीफ दे सकेंगे। स्पीकर साहिब, पुलिस के मुतअल्लिक में कुछ बातें कहना चाहता हूं। जब कोई आदमी कोई रिपोर्ट दर्ज कराने के लिए किसी पुलिस स्टेशन में जाता है तो मैं समझता हूं कि पंजाब के अन्दर शायद ऐसा कोई भी पुलिस स्टेशन नहीं जहां कोई रिपोर्ट रिश्वत के बगैर दर्ज होती हो।

यह बात होती है जहां पर corruption हो। अतः मैं इस के बारे में एक मिसाल आप को देना चाहता हूं कि किस तरह पुंडरी के थानेदार ने रिश्वत हासिल करने के लिए अपने लड़के का नामकरण संस्कार करने के लिए और इस दिन के लिए दूध हासिल करने के लिए एक मुकम्मल गांव बरसाना की बेइज्जती की। वह थानेदार एक ए. एस. आई. और चार सिपाहियों को साथ लेकर वहां पर गया और रात को लोगों को एक जगह इकट्ठा कर लिया। अक्टूबर की सूरत सर्दी में उन्हें रात के दो बजे तक चौपाल के चौक में बिठाए रखा। और अगले दिन फिर सबेरे सब को आने को कहा। दूसरे दिन उन्हें अपने खेतों में जाने नहीं दिया। सबेरे सब लोग चौपाल में इकट्ठे हो गए और जिन लोगों से सिपाहियों ने दूध मांगा था और वे लेकर नहीं आये थे उन्हें नंगा कर के थानेदार और सिपाहियों ने बुरी तरह पीटा। इस के अलावा कुछ और आदमियों को पीटा जिन की तादाद दस, बारह के लगभग थी। इस वाक्ये को गांव की औरतें अपने मकानों की छतों से देख रही थीं और उन में दहशत फैल गई और वे सब एक दूसरे के घरों में इकट्ठी हो गईं। लोगों के कहने सुनने पर सरपंच ने दिल कड़ा कर के हाथ जोड़ कर थानेदार से इतने आदमियों को पीटने की बजह पूछी और कहा, दारोगा जी, यदि इन का कोई कसूर है तो आप इन्हें थाने में ले जायें। इस पर थानेदार ने सरपंच को बुरा भला कह कर डांट दिया और कहा बैठ जाओ। सरपंच घबरा कर एक तरफ बैठ गया। इस के पश्चात् डिप्टी सरपंच ने हिम्मत करके दारोगा साहिब को प्रार्थना की कि जनाब हमें कारण तो बता दो; परन्तु उसे डांट कर बिठा दिया गया। उन सरपंचों ने दोबारा कहा लेकिन फिर थानेदार साहिब ने उन्हें डांट दी और कहा कि तुम शरारत करते हो, तुम पर मुकद्दमे बनाए जाएंगे। स्पीकर

[श्री गोपी चन्द गुप्ता]

साहिब, इन सब आदमियों को थाने में लाया गया और कुछ आदमियों को पुलिस के पिट्ठुओं के कहने पर छोड़ दिया गया। तीन किसानों को हवालात में बन्द करा दिया। दूसरे गांव से एक आदमी को बुला कर 6 आदमियों के खिलाफ दफा 109 और 151 के मातहत मुकदमे बना दिये। उन 6 आदमियों में सरपन्च, डिप्टी सरपन्च और कांग्रेस प्रेजीडेंट भी शामिल थे। फर्जी गवाहियां तैयार की गईं; बाहर से आदमी मंगवाये गये और इस प्रकार लोगों को सताया गया। इस के पश्चात् लोगों ने बड़े बड़े अफसरान की शिकायतें भेजीं, परन्तु कोई शुनवाई नहीं हुई। इस वाकया के दस पंद्रह दिन बाद ये लोग मेरे पास पहुंचे और बरसाना गांव में आकर तहकीकात करने को कहा। लोग पुलिस के तशद्द के कारण बहुत भयभीत थे। चुनांचि मैं नवम्बर के पहले सप्ताह में उस गांव में मालूम करने आया। गांव के तमाम लोगों को चौपाल में इकट्ठा करके उन के बयान लिये जिन में तमाम पंचों, लम्बरदारों, ठुलेदारों, चौकीदारों इत्यादि के बयान थे। ये बयान कोई आठ सफों पर मुश्तमिल थे। डी. एस. पी. के न मिलने पर मैं एस. पी. साहिब से कोई दस नवम्बर को मिला और वे तमाम बयान लोगों के उन्हें पढ़ाये। एस. पी. साहिब ने एक एक लफज अच्छी तरह से पढ़ा और मुझे यकीन दिलाया कि एक हफ्ते के अन्दर अन्दर रिपोर्ट पहुंच जाएगी और उस पर फिर कार्रवाई करूंगा। इस बारे में मैं एस. पी. साहिब से खुद मिला और बीसियों दफा टैलीफून किया। मुझे हर बार यही बताया जाता था कि अभी तक report नहीं आई। यह रिपोर्ट 5 जनवरी तक नहीं आई थी हालांकि D. S. P. ने 27 नवम्बर को तहकीकात मुकम्मल कर ली थी। जब हम इस तरह मामलों की तहकीकात कर के अफसरान को देते हैं तो आप अंदाजा लगा सकते हैं हमारी administration और पुलिस का। इस मामला को Deputy Commissioner के नोटिस में लाया गया। उन्होंने investigation के लिए S. D. O. को तार्ईनात कर दिया। इस के कुछ देर बाद D. C. साहिब ने मुझे D. O. लिखी कि मिस्टर गुप्ता, मैं तो खुद काम की वजह से नहीं जा सकता, S. D. O. जायेंगे। कोई 20 रोज के बाद S. D. O. साहिब तशरीफ लाए। उन्होंने enquiry की और मुझे आज दिन तक इल्म नहीं कि उन की तहकीकात का क्या नतीजा निकला। इस तमाम अरसे के अन्दर थानेदार और D.S.P. की ओर से इतनी शरारतें की गईं कि क्या बताऊं। लोगों को demoralise किया गया और मेरे खिलाफ झूठी दरखास्तें दिलवाई गईं। दलालों की मदद से लोगों को दबाने की कोशिश की गई, परन्तु इस के बावजूद पुलिस वाले अपने मकसद में कामयाब नहीं हुए। मैंने enquiry से पहले भी कहा था कि इस थानेदार को तबदील करने के बाद enquiry की जाए। यह enquiry चलती रही। फिर मैं D. C. को मिला तो यह पता लगा कि अभी तक report नहीं आई। अब इस के आगे मालूम नहीं क्या हुआ और क्या नहीं हुआ। ऐसे हालात थे वहां पर। मैं कई बार D. C. और S. P. साहिब से मिला, लेकिन उन्होंने उन झूठे मुकदमों में कोई action नहीं लिया।

आप रादौर थाने के अन्दर के record देख सकते हैं और हालात देख सकते हैं, वहां पर कोई शरीफ और well-to-do आदमी किसी के साथ report दर्ज करवाने जाता है तो उसे तंग किया जाता है, उसे परेशान किया जाता है, उस की बेइज्जती की जाती है।

फिर लाडवा थाना के अन्दर एक शरीफ आदमी गया तो उस को जूतियों से पीटा गया। अगर पुलिस की यही हालत है तो मैं कहूंगा कि कौन शरीफ आदमी है जो वहां जा कर अपनी बेइज्जती करवा सकता है।

आप ने जालन्धर का वाकया सुना है जिस को कामरेड राम किशन ने आप के सामने रखा। यही नहीं सरदार दरबारा सिंह ने भी इस का जिक्र किया। पुलिस administration इतनी demoralise हो चुकी है कि कोई हद नहीं। I. G. के नोटिस में यह बात लाई जा चुकी है। अगर आज M. I. A. जो एक एक लाख आदमी के नुमाइंदे बन कर आए हैं उन के stress करने पर और लोगों की चीखो पुकार करने पर अगर चार चार महीने enquiry पर लग जाते हैं तो आप समझ सकते हैं कि administration कितनी अच्छी चल सकती है।

फिर इस को छोड़ दीजिए। आप किसी जगह चले जायें। दरखास्त दीजिए कोई action नहीं लिया जाएगा। हर जगह और रात दिन यही बातें होती हैं कि फलां चीज नहीं हुई, यह चीज नहीं हुई वह चीज नहीं हुई। अगर स्पीकर साहिब, इस administration से, अवाम का कोई आदमी हो जो गरीब हो, जिस के पास पैसा न हो, जिस के पास पढ़ूँच और रसाई न हो, आखिर उसे कैसे इंसाफ मिल सकता है? उसे तो Executive से इंसाफ नहीं मिलता और न Judiciary से इंसाफ मिल सकता है। आप दीवानी की अदालतों में मुकदमों की हालत को देखें वहां ढेरों के ढेर लग रहे हैं कोई सुनने वाला नहीं। आज जो नए मैजिस्ट्रेट मुकर्रर किए गए हैं अगर इन्हें दीवानी के इस्तिफा रात दे दिए जाएं तो हो सकता है कि गरीब लोगों को जल्दी इंसाफ मिल सके।

जरूरत इस बात की है कि हम देखें कि किस तरह से administration को अच्छा कर सकते हैं? हम यह कोशिश करें कि General Administration के अन्दर भाई चारा पैदा हो। हर अफसर काम के नज़रिए से उन्हें देखें। हमारे सामने अगर कोई तजवीज होती है तो लोग पूछते हैं कि यह क्या है? तो बताया न जाए यह ठीक नहीं? यह administration का तामीरी पहलू नहीं। अगर हम पूछते हैं कि administration के अन्दर यह चीज है तो बताया नहीं जाता। मैं अपने जाती तजरुबे से जानता हूं। मैं Public Accounts Committee का मैम्बर रहा हूं। हमारी तरफ से जवाब तलब किए जाते हैं लेकिन Heads of Departments परवाह नहीं करते। फिर हमारी तरफ से उन्हें reminders दिए जाते हैं। यह तो है हमारी importance उन अफसरों के सामने।

फिर स्पीकर साहिब, आप इस Public Accounts Committee की Report को देखें तो पता लगेगा कि मारे बजट का तकरीबन आधा हिस्सा फरवरी और मार्च के महीने में खर्च होता है। जिस की तमबीर को आप देखें। सड़कों की हालत देखें। सड़कें बनाई जा रही हैं। यह रुपया खर्च हो रहा है। रोड़ी इकट्ठी हो रही है। वास्तव में स्पीकर साहिब, बजट का बेशतर हिस्सा फरवरी-मार्च में खर्च किया जाता है ताकि यह रकम lapse न हो जाए। और

[श्री गोपी चन्द गुप्ता]

फिर यह भी ख्याल रखते हैं कि अगर जल्दी न करेंगे और रुपया खर्च न करेंगे तो Public Accounts Committee वाले पूछेंगे कि रुपया क्यों खर्च नहीं किया गया। इस लिए आपके द्वारा स्पीकर साहिब, मैं यह गुज़ारिश करना चाहता हूँ कि हमें इस पर ध्यान देना चाहिए।

दूसरी चीज़ corruption के बारे में है। स्पीकर साहिब, आपने इस एवान के मुअज़िज़ मैम्बरान की बातों को और ख्यालात को सुना है और आप को पता है कि किस तरह बड़े बड़े फट्टों पर और खदर के टुकड़ों पर लिखा हुआ है कि रिश्वत लेना मनाह है। हर महकमा और हर छोटे बड़े दफ्तर में यह चसपा हैं लेकिन इस तरह corruption बन्द नहीं हो सकती।

(हरी बत्ती देख कर)

स्पीकर साहिब, मैं आप से गुज़ारिश करूंगा कि मैं Governor के Address पर भी नहीं बोल सका और बजट की General Discussion में भी हिस्सा नहीं ले सका इस लिए मुझे 2-4 मिनट और दिए जाएं।

फिर स्पीकर साहिब, हमारे मोहतरिम मुख्य मन्त्री जो पहले Development Minister थे उन को मैंने कहा कि मैं एक corruption का केस उन्हें देता हूँ अगर मुझे यकीन दिलाया जाए कि जो आदमी इस राज को दिखाए उस को किसी किस्म का नुकसान न पहुंचे। क्योंकि राज देने वाला गरीब clerk था। मैंने गुज़ारिश की कि वह गरीब मर जाएगा क्योंकि कोई भी अफसर ऐसे आदमी को बरदाश्त नहीं करता जो ईमानदार हो और corruption को दूर करने का खाहां हो। इन्होंने मुझे यकीन दिलाया कि अगर वह corruption का केस दे दे तो उसे किसी किस्म का नुकसान नहीं पहुंचेगा। स्पीकर साहिब, वह चिट्ठी सरदार प्रताप सिंह कैरों को दी गई जोकि उस समय Development Minister थे और जोकि क्लर्कों ने आपस में लिखी थी। उस चिट्ठी में सरदार आसा सिंह जोकि उस वक्त मिनिस्टर साहिब के P.A. थे उनका हवाला है कि "Sardar Asa Singh has been contacted". सरदार साहिब ने सरदार आसा सिंह को बुलाया और पूछा कि यह क्या मामला है। स्पीकर साहिब, मैं वह तमाम तसवीर आप के सामने नहीं रख सकता। सरदार आसा सिंह थर थर कांप रहे थे और उन्होंने यह जाहिर किया कि मैं कुछ भी नहीं जानता और मुझे इस चीज़ का कोई इल्म नहीं है। सरदार साहिब ने कहा कि जरूरी नहीं है कि आप ही वह आसा सिंह हैं और हो सकता है कि और कोई सरदार आसा सिंह हो और इस तरह की बातें कर के more information हासिल करने की कोशिश की हो। खैर उन क्लर्कों को मुअत्तल कर दिया गया, enquiry हुई और corruption भी साबित हुई कि वाकई corruption हुई थी। मगर स्पीकर साहिब, कुछ interested आदमियों की भाग दौड़ की वजह से वह बहाल हो गए। मैंने सरदार प्रताप सिंह से पूछा कि इस की क्या वजह है? उन्होंने बताया कि उन्होंने जुर्म का इकबाल कर लिया और मुआफी मांग ली है इस लिए उन को बहाल कर दिया गया है। स्पीकर साहिब, किस्सा यहीं पर ही खतम नहीं होता है। उन क्लर्कों ने कहा कि जिस ने यह शिकायत भेजी है वह भी हमारे साथ शामिल है और इस चीज़ में party है। आखिर वही चीज़ हुई जिसका कि मुझे डर था। उस बिचारे को किसी न किसी तरह entangle करके फांस लिया गया और आज वह पिछले डेढ़ साल से अपने घर पर बैठा है, और बिठा दिया गया है।

उसे कहीं नौकरी नहीं मिलती और मारा मारा फिरता है। सरदार प्रताप सिंह कैरों की वह चिट्ठी मेरे पास मौजूद है जो उन्होंने मुझे लिखी। यह चिट्ठी 13 जुलाई 1955 की है और इस का नम्बर 5405-DM-55 है। लिखा है कि

"My dear Gupta Ji,

I could not see your letter dated the 10th June, 1955 earlier. As already told you, I have passed orders regarding the reinstatement of Shri Ram Kanwar, but a technical hitch has arisen in the matter and is being looked up. As soon as this hitch is over, action on the orders already passed will be taken.

With regards."

स्पीकर साहिब, यह चिट्ठी जो मैंने पढ़ी है यह मेरे पास 13 जुलाई 1955 की है मगर आज तक क्या action हुआ है? नदारद। जब corruption के cases देने के बाद यह बातें हों तो कौन इन cases को बताने की जुरअत कर सकता है? और मैं ने भी उस के बाद जुरअत नहीं की। इस लड़के ने लिख कर दिया कि मुझे मुआफ कर दो, रोज़ी का सवाल है और दस साल की नौकरी है। आप बताएं कि जिस आदमी ने दस साल तक नौकरी की है वह अब कहां जा सकता है? उस मुआफी नामे के बाद कुछ नहीं हुआ है। स्पीकर साहिब, मैं जानता हूं कि सरदार प्रताप सिंह कैरों एक बड़ निडर आदमी हैं, जनता के और अवाम के लीडर हैं और अवाम उन पर विश्वास करते हैं लेकिन मैं यह कहूंगा कि अगर हमारे यह ढंग और तरीके इसी तरह से जारी रहे तो हम लाजमी तौर पर corruption को दूर नहीं कर सकेंगे। हमें इस corruption को दूर करने के लिए सही तरीके इस्तिथार करने चाहिए। इस case के बाद मैं कोई corruption का case नहीं दे सका क्योंकि मैंने देखा है कि इस का हशर अकसर बुरा ही होता है।

श्री दौलत राम शर्मा (हमौर पुर) : अध्यक्ष महोदय, आज जिस demand पर हम बहस कर रहे हैं वह General Administration की है। General Administration के अन्दर जो partition के बाद सब से बड़ा नुकस आया है वह यह है कि कोई अर्जी, कोई दरखास्त दफ्तरों के अन्दर चली जाए तो वह साल साल भर बाहर नहीं निकलती। उस के निकलने की तो बात ही छोड़ें मैं तो यह कहता हूं कि अगर कोई साल भर तक जवाब की इन्तज़ार करने के बाद खुद पता करने चला जाए तो उस अर्जी का पता ही नहीं लगता कि वह कहां पर है—आई भी है या नहीं। इस के इलावा अफसर किसी चीज़ पर गौर नहीं करते हैं। जो नीचे से लिखा जाता है उसी पर order पास कर दिए जाते हैं। यह कोई नहीं देखता कि वह अच्छे हैं, गलत हैं या दुस्त हैं। इतनी ज्यादा red-tapism बढ़ गई है कि लोग तकलीफ से चिल्ला रहे हैं और लोगों की सब से बड़ी तकलीफ भी यही है। इसलिए इस red-tapism को किसी तरह खतम किया जाना चाहिए। मैं इस बारे में एक दो suggestions देनी चाहता हूं। हरेक Head of the Department के पास एक register होना चाहिए और जितनी डाक हो वह तमाम उस के पास पहले जाए। इस register में जो भी दरखास्तें वगैरा पब्लिक की तरफ से आती हैं वह दर्ज की जाएं और जिस के पास action लेने के लिए भेजी जाएं और जिस action के लिए भेजी जाएं वह भी उसमें दर्ज हो। फिर उसमें time limit भी हो कि फलां दरखास्त पर फुलां तारीख तक report आनी चाहिए। रोज़ाना देखा जाए कि कितनी progress हुई है। देखा जाए कि काम होता है या

[श्री दौलत राम शर्मा]

नहीं और जो time limit दी गई है उस के अन्दर होता है या नहीं। अगर मालूम होता है कि काम satisfactory नहीं है तो उन के खिलाफ सख्त action लिया जाए। जब यह तरीका इस्तिस्नान किया जायेगा तब ही यह red-tapism खत्म होगी। मगर आजकल क्या होता है ? बागज आते हैं, लोगों की अजियां आती हैं और वह एक मेज से दूसरे मेज पर फिरती रहती हैं। कोई action नहीं लेता। सालों तक दफ्तरों में पड़ी रहती हैं और जब action होता है तो यह कि रद्दी की टोकरी में फेंक दी जाती हैं। लोग जो दरखास्तें भेजते हैं गरीब आदमी हैं। उन को दरखास्तें लिखानी भी पड़ती हैं और फिर भेजने में registration fees वगैरा भी देनी पड़ती हैं, मगर यहां आकर उन को कोई नहीं पूछता है। उनका कोई जवाब नहीं मिलता है। लोग बिचारे मायूस हो जाते हैं और इस तरह से Government के खिलाफ जज्बा पैदा हो जाता है। इस लिए मैं कहता हूं कि इन चीजों को रोकने के लिए इस तरह का एक register हर एक Head of the Department के पास होना चाहिए और दर्जियों को भी register रखना चाहिए।

दूसरी चीज यह है कि खर्च दिन बदिन बढ़ रहा है और इस को पूरा करने के लिए tax भी बढ़ाए जा रहे हैं। पंजाब में लोगों पर जो taxation की figures हैं अगर उनका दूसरे सूबों के लोगों के साथ मुकाबला किया जाए जिनकी कि आमदनी भी बहुत ज्यादा है तो मालूम होता है कि यहां उन से यह बहुत बढ़ती जा रही है। इसकी तरफ भी ध्यान देना चाहिए कि लोगों की उतनी आमदनी नहीं है जितने कि उन पर taxes लग रहे हैं। फिर यहां पर Top-heavy Administration है। जो बड़े बड़े अफसर हैं उन को बड़ी भारी तनखाहें दी जाती हैं। जब कहा जाता है कि उन की तनखाहें कम करो तो कहते हैं कि जो पुराने अफसर हैं उन की हम कम नहीं कर सकते हैं। मैं कहना चाहता हूं कि अगर आप उन की नहीं कर सकते हैं तो जो नये अफसर रखे जाते हैं और आज जिनकी भरती करते हैं उन की ही कम करो। उनके scale और भत्ते कम करो। उनकी तनखाह ऐसे तरीके से मुकर्रर करो कि disparity between the high and low खत्म हो जाए या कम हो जाए। अगर आप इस disparity को जो कि आज तनखाहों में पाई जाती है दूर करेंगे तभी socialism आएगा। जब हम देखते हैं और secretariat level पर तनखाहें देखते हैं तो किसी की 3,500 है और किसी की 3,000 है और भत्ते इसके इलावा हैं और दूसरी तरफ वह बिचारे गरीब हैं जिनको 26 और 27 रुपए मिलते हैं। आप जरा देखें कितनी disparity है। इस disparity को जो इतनी बड़ी है कम करना चाहिए। अगर आप कानून से नहीं कर सकते हैं कि वह अफसर पुराने हैं तो जैसा प्रोफ़ेसर मोता सिंह जी ने कहा है कि त्याग भावना होनी चाहिए तो मैं कहता हूं कि यह भी त्याग भावना से कम कर देनी चाहिए। फिर अभी इस बजट में भी बताया गया है कि आपने और Council के Chairman साहिब और स्पीकर साहिब ने अपनी तनखाह में आधा cut कर दिया है और आधी तनखाह लेंगे। इसी तरह से अगर यह I. C. S. अफसर भी अपनी तनखाहों में voluntary cut कर दें तो क्या ही अच्छी बात हो। अफसरों को भी ऐसा ही करना चाहिए। इस तरह से जो रुपया बचेगा वह

लोगों के welfare के लिए खर्च हो सकता है और इस के इलावा जो बिचारे गरीब छोटे मुलाजिम हैं उन की भी तनखाहें बढ़ सकेंगी।

दूसरी suggestion मैं यह देना चाहता हूं कि यह जो बजट है और जो खर्च होता है और इस बजट में दिखाया जाता है इसकी scrutiny होनी चाहिए। Secretariat में तो होती है मगर मैं चाहता हूं कि जैसा कि दूसरे बहुत से democratic मुल्कों में होता है और वह scrutiny करते हैं उसी तरह की होनी चाहिए। वहां legislature की एक कमेटी बनाई जाती है जो कि finance के resources को देखती है और बजट का अच्छी तरह से मुलाहजा करती है और हर item को scrutinise करती है और फिर बजट एवान में पेश किया जाता है। मैं चाहता हूं कि उसी तरह की एक कमेटी यहां legislature की मुकर्रर होनी चाहिए ताकि जो बजट पेश होता है उस को वह public नुक्ता निगाह से scrutinise करे और यह भी देखा जा सके कि खर्च ठीक होता है या नहीं। हर जगह और हर इलाके को जाइज हक मिला है या नहीं।

1 P. M.

(The hon. Member was still on his legs.)

(The Sabha then adjourned till 2 p.m. on Monday, the 19th March, 1956.)

Punjab Vidhan Sabha Debates

19th March, 1956

VOL. I—No. 13

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

<i>Monday, 19th March, 1956.</i>	.. Pages
Starred Questions and Answers	.. 1—65
Unstarred Questions and Answers	.. 65-66
Statement by the Chief Minister regarding border incidents.	.. 66—68
Resumption of discussion on Demands for Grants— General Administration and Police	.. 68—128

CHANDIGARH

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab.
Price : 1956

PUNJAB VIDHAN SABHA

Monday, the 19th March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p. m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

POLITICAL SUFFERERS IN THE STATE

***6420. Professor Mota Singh Anandpuri :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) the number and names of political sufferers along with their full addresses who have so far been granted relief in the form of land or pension in the State;

(b) the number, names and addresses of political sufferers whose cases are still pending and the reasons therefor in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Necessary information has already been supplied to the member in reply to part (c) of this Vidhan Sabha Question No. 5715 (Starred).

(b) The number of pending applications is 502. The names with addresses and reasons why the applications are pending, are given in the statement given below.

The information in respect of land grant to political sufferers is given in Statement II given below.

No. I
**STATEMENT SHOWING THE NAMES AND ADDRESSES OF POLITICAL
SUFFERERS WHOSE CASES FOR FINANCIAL ASSISTANCE ARE
PENDING**

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
KANGRA DISTRICT		
1	Shri Beli Ram, son of Shri Dayala, Village Bagoli, Tehsil Dehra, District Kangra.	Enquiries are afoot
2	Shri Kangru Ram, son of Pt. Tara Chand, Brahman, Congress Worker, Village and Post Office Bara, Tehsil Hamirpur, District Kangra.	Ditto
3	Shri Lekhu Ram, son of Shri Ghunu, Village and Post Office Achi, Tehsil and District Kangra.	Ditto

Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
KANGRA DISTRICT—CONCLD		
4	Shri Jodhu Ram, son of Pt. Jiwan Ram, Village Maserau, Post Office Didwin, Tehsil Hamirpur, District Kangra.	Enquiries are afoot
5	Shri Rup Chand, son of Shri Chaudhri Ram, Village Piplah Pala Mewa, Tehsil Hamirpur, District Kangra.	Ditto
6	Shri Charan Dass Puri, son of Shri Nanak Chand, Village Bhaurah, Post Office Malaho, Tehsil Palampur, District Kangra.	Ditto
7	Shri Jog Raj, son of Shri Roop Chand, Village Bhaurah, Post Office Malaho, Tehsil Palampur, District Kangra.	Ditto
8	Shri Partap Singh, son of Shri Ram Singh, Village and Post Office Nagrota Surain, District Kangra.	Ditto
9	Shri Chandar Mani Sharma, son of Shri Sukhram Dass, Village Pind Tehar Dakhli, Mauza Baij Nath, Tehsil Palampur, District Kangra.	Ditto
10	Shri Lachhman Singh, son of Shri Mehar Singh, Village and Post Office Bhatoli Phakorian, Tehsil Dehra Gopipur, District Kangra.	Ditto
11	Shri Kanshi Ram, son of Shri Nihalu Ram, Village and Post Office Bhota, Tehsil Hamirpur, District Kangra.	Ditto
12	Shri Moti Ram Sharma, Village Amter, Post Office Nadaun, District Kangra.	Ditto
13	Shri Rikhi Ram, c/o President, Thana Congress Committee, Nadaun, Tehsil Hamirpur, District Kangra.	Ditto
14	Shri Babu Ram, son of Shri Ganga Ram, Village and Post Office Gandran, Tehsil Nurpur, District Kangra.	Ditto
15	Shri Chuni Lal Puri, son of Shri Nand Lal, Village and Post Office Nurpur, District Kangra.	Ditto
16	Swami Vijay Sharma, son of Shri Charanji Lal, Village Rait, District Kangra.	Ditto
17	Shri Dev Raj, son of Shri Maya Dass, Village Sarkapara, Post Office Sothal, Tehsil Dera, District Kangra.	Ditto
18	Shri Badri Das, son of Shri Tulsi Ram Sud, Village Maniara, Post Office Phara, Tehsil Palampur, District Kangra.	Ditto
19	Shri Bodh Raj, son of Shri Hardayal, Bed No. 71, Ward No. II, Government T. B. Sanatorium, Tanda, District Kangra.	Ditto
HOSHIARPUR DISTRICT		
1	Shri Amar Singh, son of S. Ishar Singh, Village Madhiani, Post Office Mohar, District Hoshiarpur, at present Post Office Box No. 215, Mwanza, T. T. (B. E. Africa).	Pending confirmation by the State Board
2	Shri Amar Singh, son of S. Mehar Singh, Village Tanuli, Tehsil and District Hoshiarpur.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
HOSHIARPUR DISTRICT—CONTD		
3	Shri Hari Ram Harijan, son of Shri Mangat Ram, Village and Post Office Dharamsala Mahantan, via Bharwain, District Hoshiarpur.	Pending confirmation by the State Board
4	Shri Harnam Singh Babbar, son of S. Sudha Singh, House No. C/1287, Satehri Road, Hoshiarpur.	Ditto
5	Shri Malkiat Singh, son of S. Karam Singh, Village Mahal Baltaha, Post Office Sarhala Kalan, District Hoshiarpur, at present Unit or Corps 7 Border Set Bu, c/o 56 A. P. O.	Ditto
6	Shri Mansha Singh, son of S. Hari Singh, Village Behloo, Post Office Bhunopli, Police Station Anandpur Sahib, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
7	Shri Tara Chand, Gali Pir Zadgan, Bazar Vakilan, Hoshiarpur.	Enquiries are afoot
8	Shri Karam Singh, son of S. Mangal Singh, Village and Post Office Posi, District Hoshiarpur.	Ditto
9	Shri Bir Singh, son of S. Dehra Singh, Village Posi, District Hoshiarpur.	Ditto
10	Shri Nasib Singh, son of Shri Kalu Ram, Chak Sangha, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur.	Pending confirmation by the State Board
11	Shri Piara Singh Dukhia, Village Panam, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur.	Ditto
12	Shri Prithi Chand, son of Dula, Village and Post Office Beniwal, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur.	Ditto
13	Shri Puran Chand, Secretary, Congress Committee, Mokari, Post Office Nurpur Bedi, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Enquiries are afoot
14	Shri Pritam Singh Karak, Dasuya, District Hoshiarpur.	Ditto
15	Shri Vir Bhan, Congress Worker, Village and Post Office Kaithan, Dasuya, District Hoshiarpur.	Ditto
16	Shri Ram Singh, son of S. Jiwan Singh, Village Rurki, District Hoshiarpur.	Ditto
17	Shrimati Jas Kaur, widow of S. Amar Singh, Village Bhakapur, Post Office Dhami, District Hoshiarpur.	Ditto
18	Master Bakhshi Ram Kailash, Prop. Ram Parcharak Dramatic Club of Delhi, Post Office Shamchaurasi, District Hoshiarpur.	Ditto
19	Shri Harbans Lal, son of Shri Kanshi Ram, Village Mawa, Post Office Nurpur Bedi, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
20	Shri Kirpa Singh, son of Shri Gujar Singh, Village Kharond, Post Office Hakumatpur, District Hoshiarpur.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
	HOSHIRPUR DISTRICT—CONTD	
21	Shri Puran Chand, son of Shri Labh Singh, Village Mikari, Post Office Nurpur Bedi, District Hoshiarpur.	Enquiries are afoot
22	Shri Hans Raj, son of Shri Punjoo Ram, Village and Post Office Bharwain, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
23	Shri Bhagat Ram Azad, son of Shri Lekhu Ram, Village Bhalour, Post Office Bas Bahbour, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
24	Shri Ganga Singh, son of S. Chet Singh, Village and Post Office Bodal, Tehsil Dasuya, District Hoshiarpur.	Ditto
25	Shrimati Mehtab Kaur, widow of S. Puran Singh, Village Bahawal, via Mahalpur, District Hoshiarpur.	Ditto
26	Shri Lahru Ram, son of Shri Moju, Village and Post Office Dooli via Ambota, District Hoshiarpur.	Ditto
27	Shri Shankar Dass, son of Shri Chhaju Ram, Mohalla Kamalpur, near Moga Sokra Pharmacy, Hoshiarpur.	Ditto
28	Shri Roshan Lal, son of Shri Amrit Ram, Village and Post Office Panjo Aldoli, Police Station Amb, District Hoshiarpur.	Ditto
29	Shri Jugal Kishore, son of Shri Sita Ram, Village and Post Office Pur Hiran, District Hoshiarpur.	Ditto
30	Shri Daya Ram, son of Shri Chhaju Ram, Village Lallpur, Post Office Nurpur Bedi, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
31	Shri Gopal Dev Shastri, son of Shri Shankar Dass, Village Hajipur, District Hoshiarpur.	Ditto
32	Shri Hazara Singh, son of S. Jiwan Singh, Village and Post Office Urmar, District Hoshiarpur.	Ditto
33	Shri Garib Dass, son of Shri Tikhu Ram, Village and Post Office Sangnayee, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
34	Shri Ganga Singh alias Naurang Singh, son of Shri Ishar Singh, Village Bhakapur, Post Office Dhami, District Hoshiarpur.	Ditto
35	Shri Bakhshish Singh, son of S. Dhanna Singh, Village Behbalpur, Post Office Kot Fatuhi, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur.	Ditto
36	Shri Jowala Singh, son of S. Hamir Singh, Village Akalgarh, Post Office Mola Wahidpur, District Hoshiarpur.	Ditto
37	Shri Ram Sarup, son of Shri Mukand Lal, Village and Post Office Bassi Kalan, Tehsil and District Hoshiarpur.	Ditto
38	Shri Atma Singh, son of S. Prem Singh, Village and Post Office Rurki Khas, District Hoshiarpur.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
HOSHIARPUR DISTRICT—CONCLD		
39	Shri Bhagat Singh, son of S. Prem Singh, Village Bahla, Post Office Garhdiwala, Tehsil and District Hoshiarpur.	Enquiries are afoot
40	Shri Raja Singh, son of Shri Hazara Singh, Village Bhalri, Police Station Nurpur, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
41	Shri Baldev Parshad Sharma, son of Shri Rala Ram, Village Bhatti Shakarkaur, District Hoshiarpur.	Ditto
42	Shri Gurbachan Singh, son of Shri Chhaja Singh, Village Bakapur, Post Office Dhamai, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur.	Ditto
43	Shrimati Dhan Kaur, widow of Shri Chuhan Singh, Village Rurkee Khas, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur.	Ditto
44	Shrimati Surinder Kaur, widow of S. Lal Singh, Kangwar of Hoshiarpur District.	Ditto
45	Shri Nathu Ram, son of Pt. Babu Ram, Village and Post Office Tara Garh, Tehsil Una, District Hoshiarpur.	Ditto
46	Shrimati Resham Kaur, widowed daughter of late S. Karam Singh, Babar Akali Shahid, Village Bhunon, Post Office Mahilpur, District Hoshiarpur.	Ditto
JULLUNDUR DISTRICT		
1	Shri Bhagat Singh, son of S. Dasundha Singh, Village Chakrala, Tehsil and District Jullundur.	Pending confirmation by the State Board
2	Shrimati Dhankaur, widow of Shri Deva Singh, son of S. Sham Singh, House No. 285, G. T. Road, Islamabad, Jullundur.	Ditto
3	Shri Gurdit Singh, son of Shri Labh Singh, Miss Brown Hospital, Mohalla Dhalewal, House No. 741, Jullundur.	Ditto
4	Shri Harnam Chander, Rajput, Village Sindhwan,, Tehsil Nawanshahr, Police Station Banga, District Jullundur.	Ditto
5	Shri Kartar Singh Bhaura, House No. EH/135 near Lyallpur Khalsa College, Jullundur City.	Ditto
6	Shri Naurang Sahib, son of S. Dalip Singh, Village Sansarpur, Post Office Jullundur Cantt, District Jullundur.	Ditto
7	Shri Rattan Singh, son of S. Bela Singh, Village Bopa Rai, Tehsil Phillaur, District Jullundur.	Ditto
8	Shri Sher Singh Jang, Village Sarai Khas, Tehsil and District Jullundur.	Ditto
9	Shri Sunder Singh 'Bhai', Rajput, Village Daroli Kalan, Police Station Adampur, District Jullundur.	Ditto
10	Shri Sham Dass Malhotra, House No. N. K. 33, Gur Mandi, Basanwala Bazar, Kotwali Bazar, Jullundur City.	Ditto
11	Shri Kabul Singh, son of Kala, Sanghian, District Jullundur.	Ditto

[Chief Minister]

Serlal No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
	JULLUNDUR DISTRICT—CONTD	
12	Shri Chaman Lal, son of Sukh Ram Dass, Congress Worker, c/o District Congress Committee, Jullundur City.	Enquiries are afoot
13	Shri Des Raj Bhardwaj, son of Shri Munshi Ram, c/o School Master D. R. Sharda, Kartarpur, District Jullundur.	Pending confirmation by the State Board
14	Shrimati Maya Devi, widow of Shri Prem Chand, c/o Shri B. L. Sharma, 240/C, New Railway Colony, Jullundur City.	Ditto
15	Shrimati Parmeshwari Devi, House No. N. H. 227, Nila Mahal, Jullundur City.	Enquiries are afoot
16	Shrimati Pritma Kaur, widow of S. Hazoora Singh, Village Mandhali, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Pending confirmation by the State Board
17	Shri Mulkh Raj, Social Worker, V. M. Civil Hospital, Medical Road, Jullundur.	Enquiries are afoot
18	Shri Hukam Chand, son of Shri Babu Ram, Congress Worker, Nawanshahr, Doaba, District Jullundur.	Ditto
19	Shri Arjan Singh, Congress Worker, Village and Post Office Musapur, District Jullundur.	Ditto
20	Vaid Amar Nath, son of Pt. Munshi Ram, Mitha Bazar, Jullundur City.	Ditto
21	Shri Basant Singh, son of S. Arjan Singh, Village and Post Office Kukar Pind, via Jullundur Cantt.	Ditto
22	Shri Basant Kumar, son of Pt. Ram Kishan Dass, 179 Pacca Bagh, Jullundur City.	Ditto
23	Shri Bishan Singh, son of Shri Dalip Singh, Village and Post Office Dosanjh Kalan, District Jullundur.	Ditto
24	Shri Dewan Singh, son of S. Hazara Singh, Village Johal Bolina, Post Office Bolina, District Jullundur.	Ditto
25	Shri Gopal Singh Dhawan, House No. E. D. 7, Mohalla Dhan, Jullundur City.	Ditto
26	Shrimati Goma Devi, c/o Shri Tilak Raj Suri, Chopra Printing Press, Jullundur.	Ditto
27	Shri Hira Lal Hakim, Village and Post Office Kapur Pind, Tehsil and District Jullundur.	Ditto
28	Shri Jaswant Rai, 'Rai' son of Pandit Gurbux Rai, 55-W.A., Chowk Sudan, Jullundur.	Ditto
29	Shri Kartar Singh, son of Shri Dasaundha Singh, Caste Jat, Village Kotla Surajmal, Tehsil Nakodar, District Jullundur.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
JULLUNDUR DISTRICT —CONTD		
30	Shri Maghar Singh, son of Shri Bela Singh, Village Pattar Kalan, Tehsil and District Jullundur.	Enquiries are afoot
31	Shri Pyare Lal son of Shri Bishan Dass, Congress Worker, House No. WM-56, Basti Guzan, Bagh Ahluwalia, Jullundur City.	Ditto
32	Shri Pritam Chand, son of Pt. Sakhi Chand, c/o Praja Socialist Party, Panj Peer, Jullundur.	Ditto
33	Shri Shankar Dass, House No. E.D. 84, Mohalla Dhan, Jullundur City.	Ditto
34	Shri Wipan Dat Joshi, Kultham, District Jullundur.	Ditto
35	Shri Udham Singh, son of Shri Suba Singh, Village and Post Office Khurdpur, Jullundur.	Ditto
36	Shri Tara Singh, son of S. Harnam Singh, Village Mangowal, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Ditto
37	Baba Waryam Singh, son of Shri Jaimal Singh, Village Samraj, Tehsil Phillaur, District Jullundur.	Ditto
38	Shri Naginder Singh, son of S. Dalip Singh, Village and Post Office Sadiqpur, District Jullundur.	Ditto
39	Shri Banta Singh, son of Shri Duni Chand, Village Jhingarh, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Ditto
40	Shri Jodh Singh Bhatia, son of S. Sewa Singh, House No. E.D. 174, Dhan Mohalla, Jullundur City.	Ditto
41	Shri Gurdit Singh, son of S. Kala Singh, Village Kaler, Tehsil Nakodar, District Jullundur.	Ditto
42	Shri Gopal Singh, son of S. Hakam Singh, Village Malpur, Post Office Jhabhal, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Ditto
43	Shri Jagdish Singh Mahendra, son of S. Sadhu Singh, House No. E. K. 231, Phagwara Gate, Jullundur City.	Ditto
44	Shri Vir Singh, son of Shri Bhagat Singh, Village and Post Office Kaler, Tehsil Nakodar, District Jullundur.	Ditto
45	Shrimati Punnan, widow of S. Suchet Singh, Village Sadiqpur, Tehsil Nakodar, District Jullundur.	Ditto
46	Shri Sawan Singh, son of Shri Lakhmi Dass, House No. E.P. 45, Mohalla Khodian, Jullundur City.	Ditto
47	Shrimati Sant Kaur, widow of S. Shiv Singh, Village Asamanpur, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Ditto
48	Shri Kabal Singh, son of S. Basant Singh, Village Mazara Kalan, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
JULLUNDUR DISTRICT—CONCLD		
49	Shri Harnam Singh, son of S. Khana Singh, Village and Post Office Chak Kalan, Tehsil Nakodar, District Jullundur.	Enquiries are afoot
50	Shri Shiv Singh, son of S. Gurdit Singh, Village and Post Office Haripur, District Jullundur.	Ditto
51	Shri Gurdial Singh, son of S. Budh Singh, Village and Post Office Sarhal Qazian, Thana Banga, Tehsil Nawanshahr, District Jullundur.	Ditto
52	Shri Jawala Singh, son of S. Hira Singh, Village and Post Office Khurdpur, Tehsil and District Jullundur.	Ditto
53	Shri Dhian Chand Joshi, son of Pt. Lachman Dass, c/o Friends Dyers and Dry Cleaners near Raj Mahal Hotel, Jullundur City.	Ditto
54	Shrimati Gurdev Kaur, widow of Giani Bhadur Singh, Village and Post Office Lasara, District Jullundur.	Pending confirmation by the State Board
55	Shri Bhagat Ram, son of Shri Nand Lal, Gandhi Nagar, Post Office Banga, District Jullundur.	Ditto
56	Shri Mehar Singh, son of S. Baga Singh, Village Muzara Kalan Post Office Jadla, District Jullundur.	Ditto
LUDHIANA DISTRICT		
1	Shri Amar Singh, son of S. Narain Singh, Village Chonkiman, District Ludhiana.	Enquiries are afoot
2	Shri Gurdev Singh, son of S. Waryam Singh, Village and Post Office Gujarwal, Tehsil and District Ludhiana.	Pending confirmation by the State Board
3	Shrimati Inder Kaur, widow of S. Hari Singh, Village Pona, Tehsil Jagraon, District Ludhiana.	Ditto
4	Shri Lal Singh, son of S. Lehna Singh, Village Chonkiman, Tehsil Jagraon, District Ludhiana.	Enquiries are afoot
5	Shri Hoshiara Singh, son of S. Inder Singh, Village Kular, District Ludhiana.	Ditto
6	Shri Puran Singh, son of S. Bishan Singh, Village Gura, District Ludhiana.	Ditto
7	Shri Ram Singh, son of S. Punjaba Singh, c/o S. Lal Singh, son of Lehna Singh, Village Chonkiman, Tehsil Jagraon, District Ludhiana.	Ditto
8	Shri Bhiwani Shankar, son of Pt. Chhajjo Ram, General Secretary, Town Congress Committee, Jagraon, District Ludhiana.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
LUDHIANA DISTRICT—CONCLD		
9	Shri Ram Singh, son of S. Ajit Singh, Village Todarpur, Post Office Sahala, Tehsil Samrala, District Ludhiana.	Pending confirmation by the State Board
10	Shri Chanan Singh, Sarpanch, House No. 946, Mohalla Harbanspura, Gaushala Road, Ludhiana.	Enquiries are afoot
11	Shri Mansa Singh, son of S. Attar Singh, c/o Sant Nidhan Singh 'Alim' B.V. 63, Ihata Sherjang, Ludhiana.	Ditto
12	Shri Santa Singh, son of Shri Bhagwan Singh, Village Gohar, Tehsil and District Ludhiana.	Ditto
13	Shri Gurbaksh Singh, son of S. Kala Singh, Village Basseian, Tehsil Jagraon, District Ludhiana.	Ditto
14	Shrimati Asa Devi, widow of Shri Bhagat Ram Gupta, c/o Hanuman Hosiery Works, Purani Kotwali, Ludhiana.	Ditto
15	Shri Dhani Ram, son of Shri Sant Ram, Village Ghawaddi, District Ludhiana.	Ditto
16	Shri Mohinder Singh, son of S. Kartar Singh, Village Jassowal Kalan, Tehsil Jagraon, District Ludhiana.	Ditto
17	Shri Naginder Singh, President, District Congress Committee, (Rural), Ludhiana.	Ditto
18	Shri Bachana Ram, son of Shri Thandu Ram, Village Assi Kalan, District Ludhiana.	Ditto
19	Shri Nidhan Singh Alim, son of S. Sohan Singh, Ihata Sherjang, Ludhiana.	Ditto
20	Shrimati Rai Kaur, mother of Giani Pooran Singh, Village Jassowal, District Ludhiana.	Ditto
21	Shri Bishan Singh, son of S. Santa Singh, Village and Post Office Ghawaddi, Tehsil and District Ludhiana.	Ditto
22	Shri Kishan Singh, son of S. Attar Singh, Village and Post Office Phallewal, Tehsil and District Ludhiana.	Ditto
23	Shri Achhar Singh, son of S. Bagha Singh, Village and Post Office Ghawaddi, Tehsil and District Ludhiana.	Ditto
24	Shri Ram Lal Anand, Hamid Manzil, Mohalla Sayadan, Ludhiana.	Pending confirmation by the State Board
25	Shri Naranjan Singh, son of S. Sunder Singh, Village and post Office Chaukiman, Tehsil Jagraon, District Ludhiana.	Ditto
26	Shrimati Jiwan Kaur, widow of S. Karam Singh, Village Jar-tauli, Post Office Qila Rajpur, District Ludhiana.	Enquiries are afoot

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
FEROZEPORE DISTRICT		
1	Shri Arjan Singh, son of S. Buta Singh, Village Moranwala, Post Office Jalalabad, Tehsil Muktsar, District Ferozepore.	Pending confirmation by the State Board
2	Shri Bishan Singh, son of S. Bhan Singh, Village and Post Office Rode, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Enquiries are afoot
3	Shri Dalel Singh alias Sher Singh, son of S. Bishan Singh, Village Alamwala Kalan, Post Office Bagha Purana, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
4	Shri Mehanga Singh, son of L. Krishan Mal, Ward No. 10, Gali Mohan Lal, Muktsar, District Ferozepore.	Pending confirmation by the State Board
5	Shri Pala Singh, son of S. Sadhu Singh, Bazar S. Loharan, c/o Mistri Inder Singh, Ferozepore City.	Enquiries are afoot
6	Shri Sardara Singh Lehari, Village and Post Office Euttar, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
7	Shri Ram Nath, son of Shri Bhagat Ram Sood, National Photo House, Moga, District Ferozepore.	Pending confirmation by the State Board
8	Shri Mangal Singh, son of Shri Rala Ram, Hajan Talwandi Bhai, Tehsil and District Ferozepore.	Enquiries are afoot
9	Shri Amrik Singh, son of S. Bhola Singh, Village Jhamkay, Post Office Zira, Tehsil Zira, District Ferozepore.	Ditto
10	Shri Bawa Bir Singh, son of S. Dullah Singh, Ferozepore City.	Ditto
11	Shri Ishar Singh alias Kesar Singh, son of S. Anokh Singh, Village Rauli, Post Office Kohri Kalan, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
12	Shri Inder Singh, son of S. Waryam Singh, Village and Post Office Nihal Singhwala, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
13	Shri Munshi Ram, son of Shri Ram Chand, c/o Ram Rakha Mal, Hotelwala Chowk Delhi Darwaza, Ferozepore City.	Ditto
14	Shri Ram Lal, son of Shri Gurdial Mal Arora, Kucha Ahalkaran, Basti Mahrianwalai Zira Darwaza, Ferozepore City.	Ditto
15	Shri Sajjan Singh son of S. Ram Singh, Village Sadu Singhwala, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
16	Shri Sadhu Singh, son of S. Lall Singh, Village Jawahar Singhwala, Post Office Patti Hira Singh, District Ferozepore.	Ditto
17	Shri Udho Dass, son of Mukhi Ghuman Ram, c/o Subash Aushdhalya, Tehsil Road, Abohar, District Ferozepore.	Ditto
18	Shri Bhajan Singh, son of S. Santa Singh, Village Rode, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
FEROZEPORE DISTRICT—CONCLD		
19	Shri Chanan Singh, son of S. Bur Singh, Village Langiana Kalan, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Enquiries are afoot
20	Shri Amar Singh, son of S. Inder Singh, Village and Post Office Roade, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
21	Shri Mangal Singh, son of S. Anokh Singh, Village and Post Office Dabwali Dhab, Tehsil Fazilka, District Ferozepore.	Ditto
22	Shri Kirpal Singh, son of S. Rur Singh, Village Langiana Kalan Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
23	Shri Deva Singh, son of S. Bur Singh, Village Langiana Purana, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
24	Shri Bahal Singh, son of S. Surain Singh, Village Jahman, Tehsil Fazilka, District Ferozepore.	Ditto
25	Shri Puran Singh, son of S. Raunaq Singh, Village Ganga Tehsil and District Ferozepore.	Ditto
26	Shri Nihal Chand Baghi, son of Shri Budh Ram, Fruit Merchant, Ram Bara Bazar, Muktsar, District Ferozepore.	Ditto
27	Shri Piara Singh, son of S. Kartar Singh, Village Inda Khera, Tehsil Fazilka, District Ferozepore.	Ditto
28	Shri Surain Singh son of S. Gurmukh Singh, Village Warrah, Post Office Dharamkot, District Ferozepore.	Ditto
29	Shri Munshi Ram, son of Pt. Pars Ram, Village and Post Office Gholia Kalan, Tehsil Moga, District Ferozepore.	Ditto
30	Shri Ram Kanwar son of Shri Ram Chander, Haji Building, Makhu Gate, Ferozepore City.	Pending confirmation by the State Board
AMRITSAR DISTRICT		
1	Shrimati Attar Kaur, widow of S. Amar Singh, Village and Post Office Batala, via Beas, District Amritsar.	Pending confirmation by the State Board
2	Shrimati Asa Kaur, widow of S. Udham Singh, Village Bahmni-wala, Tehsil Patti, District Amritsar.	Ditto
3	Shri Achhar Singh Ghorchara, Village Lidhar, Post Office Pheruman, via Beas (Amritsar).	Ditto
4	Shri Asa Singh, son of S. Pardhan Singh, Village Bhathal, Bhai Key, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
5	Shri Bachan Singh, son of S. Vir Singh, Village and Post office Jathuwal, District Amritsar.	Ditto
6	Shri Bhagwan Singh, son of S. Attar Singh, Village Bhathal Bhai Key, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
AMRITSAR DISTRICT—CONTD		
7	Shri Dalip Singh, son of S. Hazara Singh, of Verowal, at present Nagokey, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Pending confirmation by the State Board
8	Shri Dial Singh, son of S. Jeewan Singh, Village Nawanpind, Tehsil and District Amritsar.	Ditto
9	Shri Ganga Singh, son of S. Mal Singh, Village Naushehra Panuan, District Amritsar.	Ditto
10	Shri Kesar Singh, son of S. Makhan Singh, Village Bhathal Bhai Key, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
11	Shri Kirpa Singh, son of S. Narain Singh, Village and Post Office Verowal, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
12	Shri Lachhman Singh, son of S. Natha Singh, Village Jhajhoti Tehsil Ajnala (Amritsar).	Ditto
13	Shrimati Lachhman Kaur, widow of S. Mula Singh, Village Jondpur, Post Office Mian Wind, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
14	Shri Mehar Singh Sewak, Village Alipur, Post Office Patti, District Amritsar.	Ditto
15	Shri Narain Singh, son of S. Rattan Singh, Bazar Dobian, Tebala Lala Mohan Lal, Amritsar.	Ditto
16	Shri Ranjodh Singh, son of S. Mula Singh, Village Taraska, Police Station Jandiala, Tehsil and District Amritsar.	Ditto
17	Shri Sant Singh Kochhar, Sultanwind Gate, Amritsar.	Enquiries are afoot
18	Shri Sham Singh alias Ram Singh, son of S. Jiwan Singh, Village Jhajhoti, Tehsil Ajnala, District Amritsar.	Pending confirmation by the State Board
19	Shri Sewa Singh Kirti, son of S. Amar Singh, C/o S. Teja Singh, Cycle Repairer, Bazar Karkhana, inside Sultanwind Gate, Amritsar.	Ditto
20	Shri Pritam Singh, and S. Nazir Singh sons of S. Udham Singh, Village Nagokey, District Amritsar.	Ditto
21	Shri Tara Singh, son of S. Gurdit Singh, Village and Post Office Tarasaka, via Jandiala Guru, District Amritsar.	Ditto
22	Shri Ujagar Singh, son of S. Bur Singh, Village and Post Office Bhathal Bhai Key, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
23	Shri Teja Singh, son of S. Ganga Singh, Village Dhowandah, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
24	Shri Shamsher Singh, Khanjar, B. A., son of S. Atam Singh, C/o S. Sarup Singh, Shopkeeper, Chowk Ram Tahi, Amritsar.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
	AMRITSAR DISTRICT—CONTD	
25	Shrimati Basant Kaur, widow of S. Mohan Singh, alias Sarmukh Singh, C/o Shri Natha Singh Akali, Dhilman, District Amritsar.	Pending confirmation by the State Board.
26	Shri Bakhshish Singh, son of S. Partap Singh, Village Lidhar, Post Office Pheruman, Police Station Beas, Tehsil and District Amritsar.	Ditto
27	Shri Chatar Singh, son of Mahna Singh, Village Jondpur, Post Office Mianwind, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
28	Shrimati Chand Kaur, widow of S. Buta Singh, Village Marhana, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
29	Shri Chanan Singh, son of S. Lal Singh Village Bhauray Sheikh, Tehsil Patti (Amritsar).	Ditto
30	Shri Chanan Singh, son of S. Bur Singh, Patti, District Amritsar.	Ditto
31	Shri Gurdit Singh, son of S. Wasawa Singh, Village and Post Office Butala, District Amritsar.	Ditto
32	Shri Harbans Singh, son of S. Mit Singh, Village and Post Office Sarangra, Tehsil Ajnala (Amritsar).	Ditto
33	Shri Hazara Singh, son of S. Khem Singh, Village Bhoewal, Tehsil and District Amritsar.	Ditto
34	Shrimati Harnam Kaur, widow of S. Maghar Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti (Amritsar).	Ditto
35	Shri Inder Singh, son of S. Hazur Singh, House No. 3096/5, Gali Karm Singh, Chowk Karori, Amritsar.	Ditto
36	Shri Kharak Singh, son of S. Hakim Singh, Village Mianpur, Post Office Dhand, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Enquiries are afoot
37	Shri Kharak Singh, son of S. Nand Singh, Village Tipiala, Tehsil Ajnala (Amritsar).	Pending confirmation by the State Board
38	Shri Kishan Singh, son of S. Vir Singh, Village Lidhar, Post Office Pheruman, Police Station Beas, District Amritsar.	Enquiries are afoot
39	Shri Mahel Singh, son of S. Mehtab Singh, Village and Post Office Butala (Amritsar).	Pending confirmation by the State Board
40	Shri Natha Singh, son of S. Jhanda Singh, Village and Post Office Serai Amanat Khan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
41	Shri Mangal Singh Jathedar, son of S. Kishan Singh, Village and Post Office Dhardeo, District Amritsar.	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
	AMRITSAR DISTRICT--CONTD	
42	Shri Narain Singh, son of S. Karam Singh, c/o Dera Sant Bhurjwala, Guru Ka Bagh, Near Guru Ram Das Sarai, Amritsar.	Enquiries are a foot
43	Shri Punjab Singh, son of Shri Nathu Ram, Village and Post Office Chatiwind (Amritsar).	Pending confirmation by the State Board
44	Shri Partap Singh, son of S. Alla Singh, Village Lidhar, Post Office Pheruman, Police Station Beas, Tehsil and District Amritsar.	Enquiries are afoot
45	Shri Ram Singh, son of S. Jeewan Singh, Village Jhanjheti, Tehsil and District Amritsar.	Pending confirmation by the State Board
46	Shri Sohan Singh, son of S. Sunder Singh, Village and Post Office Pheruman, District Amritsar.	Ditto
47	Shri Mangal Singh, son of S. Nihal Singh, Village Chaudhrywala, near Naushera Panuwan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
48	Giani Hari Singh Gargaj, son of S. Ghanda Singh, Mohalla Ajit Garh, Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
49	Shri Jaimal Singh, son of Shri Shibu Ram, Jandiala Guru, District Amritsar.	Enquiries are afoot
50	Shrimati Lachhman Kaur, w/o S. Inder Singh, Gali Lala Sita Ram, Katra Ahluwalian, Amritsar.	Ditto
51	Shri Arjan Singh, son of S. Bishan Singh, Village Hasulpur, via Patti (Amritsar).	Ditto
52	Shri Bihari Lal, son of Pt. Narain Dass, Village Dialpura, Post Office Margindpura, Tehsil Patti, District Amritsar.	Ditto
53	Shri Babu Ram, c/o Bali Studio, Chowk Farid, Amritsar.	Ditto
54	Shri Bishan Singh, son of S. Ram Singh, Village Nagoke, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
55	Shri Baghel Singh Sarpanch, son of Shri Dasaundha Singh, Village Wan, Tehsil Patti, District Amritsar.	Ditto
56	Shri Bhula Ram, son of Shri Taba Ram, House No. 220, Gali No. 1, Nawan Kot, Amritsar.	Ditto
57	Shri Bua Ditta Mal, son of Shri Ram Ditta Mall, House No. 476/7, Kucha Awa, Bhagtanwala Gate, Amritsar.	Ditto
58	Shri Bhagat Singh, son of S. Kala Singh, Village and Post Office Jagdeo Kalan, Amritsar.	Ditto
59	Shri Garib Dass, President, Harijan Welfare Committee, Amritsar.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
AMRITSAR DISTRICT—CONTD		
60	Shri Gurdial Singh, son of Shri Taba Singh, Village Chamba Kala Dhaiwala, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Enquiries are afoot
61	Shri Gurcharan Singh, c/o Prem Electric Works, Putlighar, Amritsar.	Ditto
62	Shri Hazura Singh, son of S. Dayal Singh, Village and Post Office Khalra, District Amritsar.	Ditto
63	Shri Harnam Singh, son of S. Hukam Singh, House No. 2368/XV-18, Gali No. 1, Kot Ghanaya Mal, Sultanwind Road, Amritsar.	Ditto
64	Shri Ishar Singh, son of S. Attar Singh, Village and Post Office Ruriwala, Tehsil Patti, District Amritsar.	Ditto
65	Shri Khushi Ram Sharma, c/o Dr. Parkash Chand, Municipal Commissioner, Jandiala Guru, District Amritsar.	Ditto
66	Shri Labh Singh, son of S. Nand Singh, Village and Post Office Nawan Kot, Khem Karan (Amritsar).	Ditto
67	Shri Mangal Singh, Village Dhun, Post Office Chamba Kala, Tehsil Tarn Taran (Amritsar).	Ditto
68	Shri Niranjana Singh, son of S. Sawan Singh, Shop No. 453, Sharifpura, Amritsar.	Ditto
69	Shri Ran Singh, son of S. Kahan Singh, Village and Post Office Makhan Wind (Amritsar).	Ditto
70	Shri Ram Rakha, House No. 3439, Gali No. 1, Kot Bahadur Nagar, Outside Sultanwind Gate, Amritsar.	Ditto
71	Shri Sahib Daya, son of L. Shiv Ram, Newspaper Hawker, Nimak Mandi, Amritsar.	Ditto
72	Shri Ujagar Singh Jhaman, son of S. Fateh Singh, Village and Post Office Mahdipur, Tehsil Patti (Amritsar).	Ditto
73	Jathedar Veer Singh, son of S. Balwant Singh, Village Ghukewali, Tehsil Ajnala (Amritsar).	Ditto
74	Shri Vir Singh, son of S. Lehna Singh, Village and Post Office Lopoke, Tehsil Ajnala (Amritsar).	Ditto
75	Shri Santa Singh, son of S. Ram Singh, Village and Post Office Vain Poin, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
76	Shri Saudagar Singh, son of S. Dial Singh, Village Dhulka, Tehsil and District Amritsar.	Ditto
77	Shri Sohan Singh, son of Shri Buta Singh, Village Kandowali Post Office Chatanpura, Tehsil Ajnala, District Amritsar.	Ditto
78	Shri Teja Singh, son of S. Narain Singh, Village Rattoke Gurdwara, Tehsil Patti (Amritsar).	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
AMRITSAR DISTRICT—CONTD		
79	Shri Pritam Singh, son of S. Lakha Singh, Village Marhana, Tehsil Tarn Taran (Amritsar).	Enquiries are afoot
80	Shri Puran Singh, son of Shri Harnam Singh, Village Naushera Nangli, Police Station Saqdar, District Amritsar.	Ditto
81	Shri Mangal Singh, son of S. Mula Singh, House No. 409, Gali No. 3, Haripura, Amritsar.	Ditto
82	Shri Dial Singh, son of S. Narain Singh, Village Kakkar, Tehsil Ajnala (Amritsar).	Ditto
83	Shri Madan [Gopal Prasher, Ward No. 8, House No. 59, Patti, District Amritsar.	Ditto
84	Shri Ajaib Singh, son of Shri Bulaza Singh, Village and Post Office Vernala, Tehsil Patti (Amritsar).	Ditto
85	Shri Teja Singh, son of Shri Bela Singh, Village Khadur Sahib, Patti Baloki, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
86	Shri Hazara Singh, son of Dyal Singh, Village and Post Office Khalra (Amritsar).	Ditto
87	Shri Sunder Singh, son of S. Naurang Singh, Village and Post Office Bopa Rai, Tehsil Patti District Amritsar.	Ditto
88	Shri Bachan Singh, son of Shri Santa Singh, Village and Post Office Kalah, Tehsil Tarn Taran (Amritsar).	Ditto
89	Shri Saudagar Singh, son of S. Mahiya Singh, Village and Post Office Raya Khurd, via Beas (Amritsar).	Ditto
90	Shri Gurdit Singh, son of S. Hazara Singh, Village Khan Rajadha, Post Office Fatehabad, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
91	Shri Sohan Singh, son of S. Kahan Singh, Caste Mann, Village Karimpura, near Vanjanwala, District Amritsar.	Ditto
92	Shri Chet Singh, son of S. Hari Singh, Village and Post Office Van, Police Station Khalra (Amritsar).	Ditto
93	Shri Hazara Singh, son of S. Jawala Singh, Village Vain Poin, Patti Thangar, Teshil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto
94	Shri Kishan Singh, son of S. Jawahar Singh, Village and Post Office Timmowal, District Amritsar.	Ditto
95	Shri Shambhu Dayal, son of Shri Lakhmi Dass Islamabad Amritsar.	Ditto
96	Shri Charan Singh, son of S. Harnam Singh, Village and Post Office Kairon, District Amritsar.	Ditto
97	Shri Tara Singh and other two sons of Shri Wadhawa Singh, Patti Bhagian, Village and Post Office Khadur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reasons for pending
AMRITSAR DISTRICT—CONCLD		
98	Shri Diyal Singh, son of S. Lal Singh, Granthgarh, Post Office and Tehsil Ajnala (Amritsar).	Enquiries are afoot
99	Shri Das Mal, son of L. Amin Chand, House No. 268/4, Katra Mohar Singh, Amritsar.	Ditto
100	Shri Nanak Chand Pathak, Ward No. 7, Mohalla Kaurian, Patti (Amritsar).	Ditto
101	Shri Baj Singh, son of Shri Khem Singh, Village and Post Office Sohal (Amritsar).	Ditto
102	Shri Tara Singh, son of Shri Suba Singh, Village and Post Office Verka (Amritsar).	Ditto
103	Shri Hari Singh, Village and Post Office Chabha, District Amritsar.	Ditto
104	Shri Bagga Singh, son of S. Shian Singh, Village Narli, Tehsil Patti (Amritsar).	Ditto
105	Shri Santa Singh, son of Shri Nand Singh, Village and Post Office Aikalgaddah, via Jandiala Guru, District Amritsar.	Ditto
106	Shri Amar Singh, of Chowawan (Amritsar).	Ditto
107	Shri Joginder Singh, son of S. Tehl Singh, Village Nagoke, District Amritsar.	Ditto
108	Shri Bishan Singh, Village and Post Office Barahampur, Tehsil Tarn Taran (Amritsar).	Ditto
109	Shri Harbhajan Singh, son of S. Bishan Singh, Village and Post Office Marhana, Tehsil Patti, District Amritsar.	Ditto
GURDASPUR DISTRICT		
1	Shri Thakar Singh 'Sant', son of S. Raj Singh, Village Hardorawal Khurd, Post Office Hardorawal Kalan, Police Station Fatehgarh Churian, District Gurdaspur.	Enquiries are afoot
2	Shri Sunder Dass Sekhri, son of L. Ram Rakha Mal, Sekhrian Street, Batala, District Gurdaspur.	Pending confirmation by the State Board
3	Shri Tirlok Nath, Village Lehron, Tehsil, Pathankot, District Gurdaspur.	Ditto
4	Shri Dewan Chand, son of Shri Garib Dass, Krishana Gali, Pathankot, District Gurdaspur.	Enquiries are afoot
5	Shri Faqir Chand Malhotra, House No. 166, Mohalla Sheikhan Sujampur, Tehsil Pathankot, District Gurdaspur.	Ditto
6	Shri Jagat Ram, son of Shri Hoshiara Ram, Katra Waris Khan, Chowk Choraba, Ward No. 5, Batala District Gurdaspur.	Ditto
7	Shri Natha Singh, son of Shri Hira Singh, Village and Post Office Ladha Manda and Patti Alhwal, Tehsil Batala, District Gurdaspur.	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
GURDASPUR DISTRICT—CONCLD		
8	Shri Ruldu Ram, son of Shri Sukh Ram Dass, Mohalla Thathiran, Batala, District Gurdaspur.	Enquiries are afoot
9	Shri Sunder Singh and Harnam Singh, sons of S. Nihal Singh, Village Kohali, Post Office Ladha Munda, District Gurdaspur.	Ditto
10	Shrimati Anant Devi, widow of Shri Munshi Ram, Village Ravel Gardriah, Post Office and District Gurdaspur.	Ditto
11	Shri Dwarka Dass, son of L. Hem Raj Bhandari, Mohalla Bataran, Batala, District Gurdaspur.	Ditto
12	Shri Jagat Singh, son of S. Kapur Singh, Village and Post Office Kundah, Tehsil and District Gurdaspur.	Ditto
13	Shri Lachhman Das, Village Jandlan Lari, Tehsil Pathankot, District Gurdaspur.	Ditto
14	Shrimati Jati Bai, widow of Master Uttam Chand, House No. 224, Outside Nehru Gate, Batala, District Gurdaspur.	Ditto
HISSAR DISTRICT		
1	Shri Jagan Nath, son of Pt. Prabhu Dayal c/o J. K. Chowdhry, Talaci Gate, Hissar.	Pending confirmation by the State Board
2	Shrimati Sukhan Devi, widow of Shri Gohala Ram c/o Shri Bigrawat Singh, Goldsmith, Nahuria Bazar, Sirsa, District Hissar.	Ditto
3	Shri Hukma Ram, son of Shri Girdhari, Jat, Village and Post Office Chutala, District Hissar.	Ditto
4	Shri Arjan Chand Monga, c/o Shri U. C. Monga, Town Hall Street, Sirsa, District Hissar.	Enquiries are afoot
5	Shri Narain Rao, c/o Goswami Bansi Lal, Post Office Hissar.	Pending confirmation by the State Board
6	Shri Hardwari Lal Sharma, son of Shri Bal Chander Ji, Sirsa, District Hissar.	Enquiries are afoot
7	Shri Ram Kishan, son of Shri Mithan, Mohalla Bari Gali Lahila, House of Lala Ram Kanwar Lahila Bhiwani, District Hissar.	Ditto
8	Shri Bhagat Boja Ram, son of Shri Jikhu Ram, Village Bisalwas, Tehsil Bhiwani, District Hissar.	Ditto
9	Shri Rup Chand, son of Shri Jodha Ram, Opposite Gurdwara, Sirsa, District Hissar.	Ditto
10	Shri Chhokha Singh, son of Ch. Hanwant Singh, Village Khabra Kalan, Tehsil Fatehabad, District Hissar.	Ditto

Serial No.	Name and address of the political sufferer	Reason for pending
ROHTAK DISTRICT		
1	Shri Ami Lal, son of Ch. Bhagmal, Village and Post Office Rathlal Narwal, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Pending confirmation by the State Board
2	Shrimati Anaro, widow of Dalip Singh, Village and Post Office Boar, Tehsil and District Rohtak.	Ditto
3	Shri Baldev Singh, son of Chot Ram, Village and Post Office Panji Jatan, Tehsil Sonapat District Rohtak.	Ditto
4	Shri Bala Ram son of Shri Shadi Ram, Village and Post Office Kharanti Thana Maham, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
5	Shri Basesar Dyal, son of Shri Buja Ram, Village and Post Office Kharanthi Office Thana Maham, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
6	Shri Chander Bhan, son of L. Rala Ram Mahajan, Rohtak.	Enquiries are afoot
7	Shri Chatar Sain, son of Shri Chiranji Lal, Village and Post Office Kharanthi Thana, Maham, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Pending confirmation by the State Board
8	Shri Dharam Singh son of Ch. Lakhia, Village and Post Office Chamarian, Tehsil and District Rohtak.	Ditto
9	Shri Hardhan, son of Shri Kudre, Village and Post Office Anwli, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
10	Shri Harphul Singh, son of Pt. Nathu Ram, Village Ladhot, Post Office Rohtak.	Ditto
11	Shri Chander Singh, son of Pt. Harphul Singh, Village Ladhot, Post Office Rohtak, District Rohtak.	Ditto
12	Shri Jhaundu Ram, son of Shri Bhag Mal, Village and Post Office Gorad, Thana Sampla, Tehsil Rohtak, District Rohtak.	Ditto
13	Shri Jhabhdu Ram, son of Ch. Jamna Ram, Village and Post Office Babu Akbarpur, Tehsil and District Rohtak.	Ditto
14	Shri Jug Lal, son of Shri Har Nam, Village and Post Office Thana Kalana, Tehsil Sonapat, District Rohtak.	Ditto
15	Shri Kishan Lal, son of Shri Nihal Chand, Village and Post Office Kharanti, Thana Maham, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
16	Shri Kishan Datt, son of Shri Gurdial, Village and Post Office Kahni, Tehsil Gohana (Rohtak).	Ditto
17	Shri Kaniha Singh, son of Shri Ram Chand, Village and Post Office Butana, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
18	Shri Lahri Singh, son of Pt. Fateh Singh, Village Ladrawan Post Office Bahadurgarh, District Rohtak.	Ditto
19	Shri Mussadi Lal, son of Shri Jai Lal, Goldsmith, Village Bhainswal, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
20	Shri Mange Ram, son of Shri Sheoji Ram, Village and Post Office Madina, District Rohtak.	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending.
ROHTAK DISTRICT—CONCLD.		
61	Shri Chhotu Ram, son of Shri Bigray, Village Gadhmohana, Tehsil Sonapat, District Rohtak.	Enquiries are afoot
62	Shri Dharam Singh, son of Shri Brij Lal, Village and Post Office Rohat, District Rohtak.	Ditto
63	Shri Jandu Ram, son of Shri Bhagmal Dhanna, Harijan, Village Gorar, Tehsil Gohana, District Rohtak.	Ditto
64	Shri Nahno Ram, son of Shri Khushi Ram, Village Gochhi, Tehsil Jhajjar, District Rohtak.	Ditto
65	Shri Atma Ram, son of Shri Jot Ram, Chela of Shri Yoga Nand Arya Sadhu, Rohtak.	Ditto
66	Shri Phula, son of Shri Niadar, Village Rohat, District Rohtak.	Ditto
67	Shri Girdhari and Dina, sons of Shri Ramji Lal, Village Kirohli Pehladpur, Tehsil and District Rohtak.	Ditto
68	Shri Puran Singh, son of Shri Sita Ram, Village and Post Office Gord, Tehsil and District Rohtak.	Ditto
69	Shri Karan Singh, son of Ch. Hari Ram, Village and Post Office Bahlot, Tehsil and District Rohtak.	Ditto
GURGAON DISTRICT		
1	Shri Munshi Ram Gupta, General Secretary, Congress Committee, Tigaon, District Gurgaon.	Pending confirmation by the State Board
2	Shri Ram Sarup, son of Shri Tikha Ram, Hodal, District Gurgaon.	Ditto
3	Shri Bal Chand, son of Shri Devi Dass, Village Ghanyae, District Gurgaon.	Enquiries are afoot
4	Shri Kundan Lal, Ex-President, Tehsil Congress Committee, Balabgarh, District Gurgaon.	Ditto
5	Shri Dal Chand, son of Shri Chajju Mal, Village Hathen, Tehsil Nau, District Gurgaon.	Ditto
6	Shri Jagan Nath alias Lotu, son of Shri Bihari Lal, c/o K.L. Mudgal, Education Office, Gurgaon.	Ditto
7	Shrimati Surji, widow of Shri Ammi Lal, Village Dadawas, Post Office Pataudi, District Gurgaon.	Pending confirmation by the State Board
8	Shrimati Santosh Wati, widow of Lala Basant Lal Wadhawa, c/o Shri Jiwan Dass, Teacher, Government High School, Palwal, District Gurgaon.	Enquiries are afoot
KARNAL DISTRICT		
1	Shrimati Balaso Devi, w/o Shri Dwaraka Dass, Village Khokhani, Post Office Indri, District Karnal.	Enquiries are afoot
2	Shrimati Budhwanti, House No. 514, Ward No. 3, Committee Bazar, Shahabad Markanda, District Karnal.	Pending confirmation by the State Board

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
1	2	3
KARNAL DISTRICT—CONTD		
3	Shri Bhag Mal, son of Shri Ram Lal, Village Nigdu, District Karnal.	Pending confirmation by the State Board
4	Shri Gian Chand, son of Pt. Ralia Ram, House No. E/108, Mohalla Mughlan, Karnal.	Ditto
5	Shri Jaimal Singh, son of S. Sada Singh, Village Sonkhara, Tehsil and District Karnal.	Ditto
6	Shri Khazan Singh, son of Todar, Village Theywala, Police Station Samalka, Tehsil Panipat, District Karnal.	Ditto
7	Shri Prabhu Singh, son of S. Mangal Singh, Village Bhawava, Post Office Shahabad, Tehsil Thanesar, District Karnal.	Ditto
8	Shri Pali Ram, Congress Worker, Tarori, District Karnal.	Enquiries are afoot
9	Shri Ram Dhari, Village Dheman, Post Office Kaithal, District Karnal.	Ditto
10	Shri Ram Parshad, Secretary, Congress Committee, Taraori, District Karnal.	Pending confirmation by the State Board
11	Shri Wasawa Singh, son of S. Chanan Singh, c/o Guru Kul Farm, Kurukshetra, District Karnal.	Ditto
12	Shri Dyal Singh, son of S. Gian Singh, c/o Basanti Hotel, G. T. Road, Karnal.	Enquiries are afoot
13	Shri Hazara Singh, son of S. Khushal Singh, Village Jalmana, Tehsil and District Karnal.	Pending confirmation by the State Board
14	Shri Ladha Singh, son of S. Wadhawa Singh, Village and Post Office Darad, Tehsil and District Karnal.	Enquiries are afoot
15	Shri Raja Ram, c/o Secretary, Congress Committee, Pundri, Tehsil Kaithal, District Karnal.	Ditto
16	Shri Gokal, Brahman of Village Narukheri, District Karnal.	Ditto
17	Shri Jiwan Dass, Malhotra, son of L. Hakum Chand, Samalkha Mandi, District Karnal.	Ditto
18	Shrimati Sondhi Bai, widow of Dr. Kanshi Ram, c/o Dr. Parma Nand, 5/A, Model Town, Panipat.	Ditto
19	Shri Tongal Ram, son of Shri Siri Chand, Village Banjho, Tehsil Panipat, District Karnal.	Ditto
20	Shri Narsing Dass, son of L. Tirath Ram, Ex-Municipal Commissioner, Shahabad, District Karnal.	Ditto
21	Shri Thakaria, son of Shri Matu Ram, Chamar, Village and Post Office Dahan, Tehsil Kaithal, District Karnal.	Ditto

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
KARNAL DISTRICT—CONCLD		
22	Shri Rulia Ram, Mohalla Chatar, Kaithal, District Karnal.	Enquiries are afoot Ditto
23	Shri Sunder Singh Giani, son of Shri Chanan Singh, Village and Mauza Kachhwa, Post Office Kachhwa, Tehsil and District Karnal.	
24	Shri Piara Singh, son of S. Jawala Singh, House No. 287, Ward No. 3, Shahabad, Markanda, District Karnal.	Ditto
25	Shri Bishnu Datt, Congress Worker, c/o Shri Hari Ram, President, Congress Committee Puri, Tehsil Kaithal, District Karnal.	Ditto
26	Shri Lachaman, son of Ch. Munshi, Village and Post Office Salwan, Tehsil Kaithal, District Karnal.	Ditto
27	Shri Barn Singh, son of Shri Chetu Singh, Village Kol., Tehsil Kaithal, District Karnal.	Ditto
28	Shri Fauja Singh, son of Sari Sukha Singh, Village Pacca Khera, Post Office and Tehsil Padha, District Karnal.	Ditto
29	Shri Saudagar Singh, son of S. Sudh Singh, Barrack No. 58, Kothi No. 6, Jamuna Camp, Karnal.	Ditto
30	Shri Des Raj, son of Shri Uttam Chand, Sadar Bazar, Karnal.	Ditto
31	Shri Hari Ram, son of Shri Narsi Mal, Village and Post Office Pai, District Karnal.	Ditto
32	Shri Nihal Chand, son of Shri Gurmukh Mal, Village and Post Office Habri, Tehsil Kaithal, District Karnal.	
33	Shri Jagan Nath Goel, son of Shri Datta Ram, Village and Post Office Gharaunda, District Karnal.	Pending confirmation by the State Board
AMBALA DISTRICT		
1	Shri Ram Rakha Mal, c/o Alankar Medical Hall, Ambala Cantt.	Pending confirmation by the State Board
2	Giani Mehar Singh, son of S. Kabal Singh, Village Ratoialah, Post Office Kharar, District Ambala.	Ditto
3	Shri Harbans Lal, son of Shri Bhagat Ram, c/o Shop No. 22 (booth), Sector No 23, Chandigarh, District Ambala.	Ditto
4	Gurcharan Singh, son of S. Chanan Singh, Village Badali, Post Office Kurali, District Ambala.	Enquiries are afoot
5	Shri Atam Ram, son of Shri Ude Ram, Village and Post Office Sohana, Tehsil Kharar, District Ambala.	Ditto
6	Shri Kaviraj Parshu Ram, Vaid Bhushan, Kharar, District Ambala.	Ditto
7	Shri Gurbachan Singh Mathauda, son of S. Niranjana Singh, Village and Post Office Rasanheri, Tehsil Kharar, District Ambala.	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
AMBALA DISTRICT—CONCLD.		
8	Shri Brahma Nand Gautam (Vaidji), c/o Central Relief Committee (Pb.), Ambala City.	Enquiries are afoot
9	Shri Amolak Ram of Village Bataur, Vice-President, Thana Congress Committee, Mubarikpur, District Ambala.	Ditto
10	Shri Jodh Singh, Harijan, Secretary, Congress Committee, Nadah Parcha, Tehsil Kharar, District Ambala.	Ditto
11	Shri Shambhu Nath Gautam, Congress Worker, Village and Post Office Majri (Siyalba), Tehsil Kharar, District Ambala.	Ditto
12	Shri Gian Chand, son of Shri Khan Chand, House No. 3915, Ward No. 2, Ambala City.	Ditto
13	Shri Ishar Singh, son of S. Kishan Singh, Village Manheli, Tehsil Rupar, District Ambala.	Ditto
14	Shrimati Purni Devi, widow of Shri Benarsi Dass, Village and Post Office Sohana, District Ambala.	Ditto
15	Shri Pritam Singh, son of S. Gurbara Singh, Village Chuni Khurd, Post Office Chuni Kalan, Tehsil Kharar, District Ambala.	Ditto
16	Shrimati Phambi Bai, daughter of Shri Atma Ram, House No. 3871, Kacha Bazar, Ambala Cantt.	Pending confirmation by the State Board
SIMLA DISTRICT		
1	Shri Mul Raj, son of Shri Durga Dass, c/o Parkash Provision Store, near Barber Shed, Anaj Mandi, Ganj, Simla.	Enquiries afoot
OUTSIDE PUNJAB		
1	Shri Amar Singh, son of S. Dharam Singh, 15/22, Ramjas, Road, Karol Bagh, Delhi.	Pending confirmation by the State Board
2	Shri Amar Singh, c/o Shri Shiv Nath Chopra, Katra Chopran, No. 114, Kote Gate, Bikaner.	Ditto
3	Shri Amar Singh, son of S. Sunder Singh, Qr. No. 5, Block No. G/14, Malviya Nagar, Delhi.	Ditto
4	Shri Behari Lal Chandan, 9653, Islam Ganj, Pul Bangesh, Delhi-6.	Ditto
5	Shri Basant Lal Taneja, c/o Shri Aya Singh Arya, Usha Sewing Machine, Sir Sri Ram Building, Jawahar Nagar, Sabzi Mandi, Delhi.	Ditto
6	Shri Hira Singh, son of Shri Sher Singh, Village Rai, Tehsil Sirhind (Pepsu).	Ditto
7	Shri Harnam Dass Arora, son of Shri Thakar Singh, c/o Ganpat Ram Halwai, near Arya Samaj, Pul Dalmandi Khalapur, Saharanpur.	Ditto

(Chief Minister)

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
OUT SIDE PUNJAB—CONTD.		
8	Shri Jawand Lal, son of L. Charan Dass, House No. 2257, Gali Dakotan, Turkman Gate, Delhi	Pending confirmation by the State Board Enquiries are afoot
9	Shri Khem Chand Dhingra, c/o Sant Bhikam Singh, Astrologer, Tree No. 150, Company Gardens Near Railway Station, Delhi	
10	Shri Lal Chand, son of late Pt. Milkhi Ram Khanna, District Ludhiana, now at Haldwani, District Naini Tal, U. P.	Pending confirmation by the State Board
11	Shri Mangha Ram Nagpal, c/o Kedar Nath, Ghee Wala Chopla, Shiv Mandir, Ghaziabad	Ditto
12	Shri Murari Lal Nirmal, 9653, Islam Ganj, Library Road, Delhi	Ditto
13	Shri Shiam Lal, Political Worker, 25, Lodhi Market, New Delhi	Ditto
14	Shrimati Parkash Wati Arora, Jai Hind, Chowk Phagwara (Pepsu)	Ditto
15	Yogi Ram Nath Ji Shastri, c/o Shri Mohan Lal Aushadlaya, outside Kucha Ghasi Ram, Chandni Chowk, Delhi	Ditto
16	Shri Dewan Chand, son of Shri Mool Raj, House No. 3092, Gali No. 35, 36, Beadonpura, Karol Bagh, New Delhi	Ditto
17	Shri Ram Labhaya, House No. 5992, Basti Sati Gran, Nabi Karim, New Delhi	Enquiries are afoot
18	Shrimati Shanti Devi Arora of Delhi	Ditto
19	Shri Jagan Nath Saihgal, son of L. Hazari Lal, Refugee, retired teacher of Himachal Pradesh, Post Office Jagjet Nagar, via Sanowar, Simla Hills.	Ditto
20	Shri Ranjit Singh, son of S. Budh Singh, c/o S. Jaskaran Singh, II-L/69, Lajpat Nagar, New Delhi	Ditto
21	Shri Hari Chand Mendiratta, son of Late Shri Menghraj, c/o Messrs Harisons, 35, Madhorao Building, Kennedy Bridge, Bombay-4	Ditto
22	Shri Kandhara Singh, son of S. Mehan Singh, House No. 7112, Loha Mandi, Agra	Ditto
23	Shri Inder Lal Kapur, son of Dr. Sohana Mal Kapur, XV/2867, Sant Gali, Pahar Ganj, New Delhi	Ditto
24	Shri Chander Nath Joshi, Village Dundi Khan, Post Office Ghathara, District Saharanpur	Ditto
25	Shri Sardari Lal, son of L. Nanak Chand, House No. 938, Room No. 7/1500, Kucha Alla Diya, Elahi Bakhsh Road, Karol Bagh, New Delhi	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
OUTSIDE PUNJAB—CONTD		
26	Shri Sohan Singh, son of S. Inder Singh, Chela Ram Building, Khajur Road, Karol Bagh, New Delhi	Enquiries are a foot
27	Shri Girdhari Lal, son of L. Ladha Ram, c/o Faqir Chand Vasudev, Oil Wala, Jamuna Nagar	Ditto
28	Shri Sajan Singh Malik, son of Shri Shiv Ram, 31/1, Patel Nagar, Dehra Dun	Ditto
29	Shri Kishori Lal Babbar, son of Shri Jawanda Ram, 42, Subash Nagar, Saharanpur	Ditto
30	Shri Narinder Kumar, son of Shri Rameshwar Ram, c/o L. Maktaveshver Ram, Mohalla Bangla, Mandi (U. P.)	Ditto
31	Shri Gurdas Mal, son of Shri Ganda Mal, House No. L/1/305, Mohalla Khan Alampur, Saharanpur	Ditto
32	Shri Vinod Kumar, son of Shri T. N. Wadehra, 23 Hari Sadan, Patel Nagar, New Delhi	Ditto
33	Shri Amin Chand Bhagat, son of Shri Nathu Ram, House No. 9085, Ward No. 12, Nawab Ganj, Delhi-6	Ditto
34	Shri Gobind Sahai Kapoor, Village Hadiabad, Purani Haveli, Post Office Satnampur, Tehsil Phagwara, District Kapurthala	Ditto
35	Shri Diwan Chand Midha, c/o Allied Watch Company, Sarafa Bazar, Nagpur	Ditto
36	Shri Jowala Dass Narang, son of Shri Sukhram Dass, 2581, Sir Syed Ahmed Road, Darya Ganj, Delhi	Ditto
37	Shri Sukh Dayal, son of L. Budha Ram, B. 28/51, West Patel Nagar, New Delhi	Ditto
38	Shrimati Lakhshmi Devi, wife of Shri Ganda Mal, 49, Sujan Singh Block A, near Marina Hotel, Cannaught Place, New Delhi	Ditto
39	Shri Jai Singh, son of Shri Chanda Singh, Chak No. 22, Police Station Tehsil Rai Singh, Nagar, District Ganga Nagar	Ditto
40	Shri Brij Mohan Lal, Room No. 6, T. B. Hospital, Sangrur, (Pepsu)	Ditto
41	Shri Haveli Ram, Oma Niwas, Alwar (Rajasthan)	Ditto
42	Shri Munshi Ram Bhalla, son of L. Balli Ram Bhalla, 23 (South) Basti Harphool Singh, Delhi-6	Ditto
43	Shri Chibil Dass Bhatia, No. 3086, Kucha Saidullah Khan, Sir Syed Ahmed Road, Delhi	Ditto
44	Shri Piara Singh Jathadar, son of S. Bela Singh, Village Rampur Sunra, Tehsil Phagwara, District Kapurthala	Ditto

(Chief Minister)

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
OUTSIDE PUNJAB—CONTD		
45	Shri Ladha Ram, Late Editor of Swaraj, Village Qutabpur, Amarpur, Post Office Koriagarh, District Aligarh	Enquiries are afoot
46	Shri Krishan Lal Gulati, Jawalapur, District Saharanpur (U. P.)	Ditto
47	Shri Avtar Singh, son of S. Fula Singh, Haqiqat Nagar, Q. Block, Quarter No. 83, Kutchehry Road, Saharanpur	Ditto
48	Shri Hira Singh, 2/A, Convent Road, Dehra Dun ..	Ditto
49	Shri Mangha Ram Nagpal, son of Shri Parma Nand, c/o Shri Kidar Nath, Gheewala, Chopala Shiv Mandir, Ghaziabad	Ditto
50	Shri Som Datta Khera, Prem Ashram, Ragharpura, Karol Bagh, Delhi	Ditto
51	Shri Harnam Singh, son of S. Dhanna Singh, c/o Shri Guru Singh Sabha, Gurdwara Doana Road, Narela, Delhi State	Ditto
52	Shri Mall Singh Bedi, son of S. Sant Singh, 28/40, Rajinder Nagar, New Delhi-5	Ditto
53	Shri Shiv Raj, c/o Kailash Dairy, Mohalla Kishanpura, behind Tahsil Meerut City	Ditto
54	Shri Gurcharan Dass, son of Shri Sant Ram, Room No. 9, Main Ward, L. L. Sanitorium, Kasauli (Simla Hills)	Ditto
55	Shri Dharam Singh, son of S. Kesar Singh, c/o Shri Suba Singh, Village and Post Office Bagpur, Tehsil Bajpur, District Nainital (U. P.)	Ditto
56	Shri Piara Singh, son of S. Kehar Singh, Gurdwara Bangala Sahib, New Delhi	Ditto
57	Shri Ganda Singh, son of S. Bhagwan Singh, New Kandla Port Gandhi Dham, Kutch	Ditto
58	Shri Jai Ram Singh, son of S. Jiwan Singh, 25, Cantonment Solan (Simla Hills)	Ditto
59	Shri Joginder Jain, c/o Bisakhi Ram Jain, Post Office Road, Jammu Tawi	Ditto
60	Shri Rup Narain Khanna, 12/E4, East Patel Nagar, New Delhi	Ditto
61	Shri Kartar Singh, son of S. Gurdit Singh, Q. 18, Old Dairy Farm, Beach Ka Bazar, Agra Cantt.	Ditto
62	Shrimati Dhan Devi, wife of Pt. Raja Ram, 27/64, Rajinder Nagar, New Delhi-6.	Ditto
63	Shri Shanker Dass, son of Shri Faquir Chand, Village and Post Office Lakhampur, Tehsil and District Kathua (Jammu and Kashmir)	Ditto

Serial No.	Name and address of political sufferer	Reason for pending
OUTSIDE PUNJAB—CONCLD		
64	Shri Tahel Dass Gullati, son of L. Pera Ram, 45, Subhas Nagar, Saharanpur	Pending confirmation by the State Board
65	Shrimati Durgadevi, widow of late S. Tirlok Singh, c/o L. Daulat Ram Gupta, 20, Darya Ganj, Delhi	Ditto
66	Shri Nirmal Singh, nephew of Baba Kharak Singh Ji, 2, Racquet Court Road, Civil Lines, Delhi 8	Ditto

No. II

Statement showing the names and addresses of political sufferers whose cases for the land grant are pending.

S. No.	Name	Address	Reason for pending
--------	------	---------	--------------------

HISSAR DISTRICT

- Shri Ketha Ram, son of Shri Salig Ram Village Chautala, c/o President, District Congress Committee, Hissar The applicants have not filed their applications

ROHTAK DISTRICT

- Shri Bakhtaura Singh, son of Ch. Hira Singh Village Mahlana, Post Office Tehra, District Rohtak
- Ch. Fateh Singh .. Village Beri, District Rohtak
- Shri Hari Ram, son of Shri Tara Chand Village Phabia, Post Office Badli, Tehsil Jhajjar, District Rohtak
- Shri Inder Sen .. Shop No. 59, Nai Handi Bahadurgarh, District Rohtak
- Shri Lekh Ram Sharma .. C/o Comrade Lachhman Dass, Mohalla Babra, Rohtak

(Chief Minister)

S. No.	Name	Address	Reason for pending
ROHTAK DISTRICT—CONCLD			
7.	Shri Mange Ram	.. Village Mandhothi, District Rohtak	
8.	Shri Toli Ram	.. Village Ketwal, District Rohtak	
GURGAON DISTRICT			
9.	Shri Mata Din Pujari, son of Shri Phul Chand	Village Dharuwara, Tahsil Rewari, District Gurgaon	The applicants have not filed their affidavits
10.	Shri Khushi Ram Sharma	.. Jaipur Gate, Rewari, District Gurgaon	
KARNAL DISTRICT			
11.	Shri Jahangir Singh, son of S. Kala Singh	House No. 412, Ward No. 1, Mohalla Majri Shahabad, Tehsil Thanesar, District Karnal	
12.	Shri Kaka Ram, son of L. Narain Dass Aggarwal	C/o M/s Kaka Ram, Ishwar, Chand, Cloth Merchants, Kaithal, Karnal	
13.	Shri Kanti Kumar; son of Late Dr. Kanshi Ram Manuja	C/o Dr. Parma Nanda 5-A, Model Town, Panipat. Karnal District	
14.	Shri Parma Nand Wadhawa, son of L. Uttam Chand Wadhawa	C/o Congress Hospital, Karnal	
15.	Shri Phagu Ram, son of Shri Ajudhia Parshad Aggarwal	C/o M/s Ajudhia Parshad-Phaggu Ram, Halwai, Kaithal, District Karnal	
16.	Shri Ram Sarup, son of Pt. Data Ram, Brahman	Hindustan Press, Karnal	
AMBALA DISTRICT			
17.	Shri Chhota Lal Verma, son of Shri Tokha Ram	Mohalla Rai Purian, Jagadhari, District Ambala	
18.	Shri Gauri Lal, B.A.B.T.	.. Municipal Commissioner, Jandiala Guru, Village Boh, District Ambala	
19.	Shri Hari Ram Suri	.. Rafi Manzil, Sadar Bazar, Ambala Cantt	
20.	Shri Jahangiri Lall, son of Shri Behari Lall	C/o Wadhawan Bros., Jamna Nagar, District Ambala	
21.	Shri Kundan Lal Mehta	.. Incharge Search Service Bureau, Ambala City	
22.	Shrimati Savitiri Devi	.. C/o Master Prem Dass, D.A.V. High School, Mustabad, Tehsil Jagadhari, District Ambala	

S. No.	Name	Address	Reason for pending
SIMLA DISTRICT			
23.	Shri N.L. Varma	.. 8, The Mall, Simla	
KANGRA DISTRICT			
24.	Bhapa Faqir Chand	.. Akhara Bazar, Kulu, District Kangra	
25.	Shri Hari Chand alias Padru Behadur	Newspaper Agent, Hamirpur, District Kangra	The applicants have not filed their affidavits
26.	Shri Kesar Mal Lahoria	.. Village Mahal c/o Postmaster, Kulu, District Kangra	
27.	Shri Hari Singh, son of Shri Ghuloo Ram	Village Amb Lahr Dakhli Paira, Tehsil Dhera, District Kangra	
HOSHIARPUR DISTRICT			
28.	Shri Bhagat Ram Azad, son of Shri Lekhu Ram	Village Bhabbere, Post Office Basdakra, Tehsil Una, District Hoshiarpur	
29.	Shri Hari Singh M.L.A.	.. General Secretary, District Congress Committee Hoshiarpur	
30.	Shri Labh Singh John	.. Qilla Anandgarh Sahib, Anandpur Sahib, District Hoshiarpur	
31.	Shri Lachhman Dass	.. Village Andaura, Post Office Amb, Tahsil Una, District Hoshiarpur	
32.	Jathedar Partap Singh	.. Gurdwara Takhat Sri Kesgarh Sahib, Hoshiarpur	
33.	Mst. Raj Kaur, w/o Jathedar Atma Singh	Rurki Khas, Post Office Garhshankar, District Hoshiarpur	
JULLUNDUR DISTRICT			
34.	Shri Bhag Singh	.. Editor Urdu Phulwari, Jullundur City	
35.	Shri Dev Raj Sharda	.. House No. E.P.240, Pakka Bagh, Jullundur	
36.	S. Dalip Singh, son of S. Hukam Singh	C/o Sardari Lal Bhatia, Jora Gate, Jullundur	
37.	S. Gian Singh, son of Sahib Singh	C/o The State Congress Office, Jullundur	
38.	S. Gurbax Singh, son of S. Mota Singh	Village Usmanpur, Post Office Jadla, Tahsil Nawanshahr, District Jullundur	

(Chief Minister)

S. Number	JULLUNDUR DISTRICT—CONTD.			Reason for pending
	Name	Address		
39.	S. Hari Singh Soondh	.. Village Soondh, Post Office Pharala, Police Station Banga, District Jullundur		
40.	S. Hazara Singh Sant	.. C/o Kanpur Boot House, Jullundur City		
41.	S. Jagtar Singh, son of Sunder Singh	ES/242, Mohalla Makhdumpur, Jullundur		
42.	Shri Jamna Dass Aggarwal, son of Ishwar Dass	Village and Post Office Banga, District Jullundur		
43.	S. Jagjit Singh, son of S. Bhag Singh	N. M. 131, Mohalla Krar Khan, c/o Pioneer Sports Ltd., Jullundur		
44.	Shri Kesar Singh Giani	.. C/o 133, Grand Trunk Road, Jullundur City		
45.	Shri Kashmiri Lall, son of Shri Chint Ram	Village Nur Mahal, Tehsil Phillaur, District Jullundur		The applicants have not filed their affidavits
46.	Shri Krishan Parshad Chopra	Banga, District Jullundur		
47.	S. Karam Singh Kirti	.. C/o G. W.-Belkar and Co., Railway Road, Jullundur		
48.	Shri Mulkh Raj	.. c/o Punjab Pradesh Congress Committee, Jullundur		
49.	Shri Nanak Chand Khosla, son of L. Gurdas Mal	Banga, District Jullundur		
50.	Shrimati Sant Kaur, widow of S. Shiv Singh	Village and Post Office Jarla, Tehsil Nawanshahar, District Jullundur		
51.	Shri Shangara Singh, son of S. Sher Singh	C/o Master Kabul Singh, M.L.A., Jullundur City		
52.	Shri Shiv Singh, son of S. Gurdit Singh	S. Village Haripur, Post Office Adampur, Tehsil and District Jullundur		
53.	Shri Sant Ram	House No. W.M./179, Basti Guzan, Jullundur		
54.	Shri Udham Singh	.. Village and Post Office Nussi, Tehsil and District Jullundur		
55.	Shri Yoginder Nath Tehran	House No. 55, Mohalla 14, Jullundur Cantt.		

LUDHIANA DISTRICT

56. Shrimati Arjan Kaur, widow of S. Prag Singh Village Ahmed Garh, District Ludhiana

S. Number	Name	Address	Reason for pending
LUDHIANA DISTRICT—CONCLD			
57	Shrimati Bachint Kaur, widow of S. Ishar Singh	Village and Post Office Dheru, District Ludhiana.	
58	Shri Dan Singh, son of S. Natha Singh	Village Achharwal, Tehsil Jagraon, District Ludhiana	
59	S. Gurdial Singh, son of S. Sardara Singh	Village and Post Office Chak- kalan, District Ludhiana	
60.	Shri Pyare Lal Joshi ..	Kucha Pt. Beli Ram Joshi, Purana Bazar, Ludhiana	
61	Shri Ram Dhan ..	Near Ghanta Ghar, G.T. Road, Ludhiana	
62	Shri Raghu Nath Sahai Pal	House No. 185/4, Samrala, District Ludhiana	
63	S. Sajjan Singh, son of S. Mewa Singh	Village Narangwal, District Ludhiana	
FEROZEPUR DISTRICT			
64	Bhagat Dhana Mal ..	Proprietor Gandhi Ice Factory, Sikri Bazar, Ferozepore City	
65	Shri Daulat Ram Bedi, son of Anant Ram Bedi	Secretary, Congress Com- mittee, Ferozepore City	
66	Shri Kundan Lall Bhandari	Ferozepore City	
AMRITSAR DISTRICT			
67	Shri Amar Singh Jhabbal, son of S. Gopal Singh	Village Dial Bharang, Post Office Chamari, Tehsil Ajnala, District Amritsar	The applicants have not filed their affidavits
68	S. Nishan Singh, son of S. Boota Singh	Village Jetho Nangal, Tehsil and District Amritsar	
69	S. Budh Singh ..	Village Wadedpur, Post Office Sathiala, District Amritsar	
70	Shri Bahadur Singh, son of Baba Lachhman Singh	Village Marhana, District Amritsar	
71	Shri Bua Ditta Mal, son of Shri Ram Ditta Mal	House No. 476/7, Gate Bhagatan- wala, District Amritsar	
72	S. Bachan Singh, son of S. Ganesh Singh	Village Chandir, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	
73	Shri Behari Lal Hakim ..	Village Dialpura, Post Office Margand via Patti, District Amritsar	
74	S. Chuhhar Singh, son of S. Wasawa Singh	Village Sarhali Kalan, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	

No.	Name	Address	Reason for pending
AMRITSAR DISTRICT—CONCLD.			
75	Shri Harkishan Dass, son of Pola Ram Hakim	Ex-Secretary, Congress Committee, Patti, District Amritsar	
76	Sarvshri Maya Singh and others	Village Khara Dade, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	
77	Shri Panna Lal Kapur ..	President, Congress Panchayat No. 39-Katra Dule, Kucha Chahewala, House No. 3793/40, Amritsar	
78	Pt. Rattan Lal Ex-Hav. ..	Village Chotala, Post Office Tarn Taran, District Amritsar	
79	S. Sohan Singh ..	Secretary, College Council Baba Bakala, Amritsar	
80	S. Sohan Singh, son of Chanda Singh	Village and Post Office Deranwala, Tehsil and District Amritsar	
81	S. Sandhu Singh, son of S. Jewan Singh	Village Sanger Kot, Post Office Kang, Tehsil and District Amritsar	
82	Shri Tej Bhan Randhir ..	Chowk Passian, Amritsar ..	
GURDASPUR DISTRICT			
83	Shri Amolak Ram Sharma..	Pleader and Municipal Commissioner, Batala, District Gurdaspur	The applicants have not filed their affidavits
84	Shri Dewarka Dass, son of Mahant Nimonthak	Congress Worker, Kot Kuljus, Gurdaspur	
85	Shri Kundan Lal Kunj, son of Pt. Tulsi Ram	House No. 728, Mohalla Berian, Khajuri Gate, Batala, District Gurdaspur	
86	S. Teja Singh Akarpuri ..	Village Akarpura, Post Office Mirzapura, Tehsil Batala, District Gurdaspur	
OUTSIDE PUNJAB			
87	Shri Ganga Ram ..	C/o Raj Studio, 13, Hathi Khana, Bahadurgarh Road, Delhi	
88	Shri Gurcharan Singh, son of Giani Rattan Singh	Mohalla Purdilpur, Lalji Quarters, near Gandhi Inter College, Gorakhpur, U.P.	
89	Shri Hari Singh ..	C/o Giani Tara Singh, 6190, Basti Harphool Singh, Saddar Bazar, Delhi	

S. No.	Name	Address	Reason for pending
OUTSIDE PUNJAB—CONCLD			
90	Shri Hari Ram Suri ..	Ferozepore Gate, No. 14-B, Kishan Ganj, Delhi	
91	Shri Hazari Lal Sharma, son of Shri Narain Dass	Mohalla Quzaat, House No. D-5/31, Saharanpur (U.P.)	
92	Shri Inder Singh, son of S. Lehna Singh	House No. 4458, Dariba Pan, Pahar Ganj, Original Road, Delhi	
93	Shri Jamna Dass ..	C/o Raj Studio, 13, Hathi Khanna, Bahadur Garh Road, Delhi	
94	Shri J.K. Mansotra ..	C/o Shri M.L. Sharma Esq., 6., Alipur Road, Delhi	
95	Shri J.N. Wadhera ..	Hari Sadan, House No. 23, Manohar Nagar, Saharanpur (U.P.)	
96	Shrimati Kirpo Devi ..	C/o J.R. Bhandari, House No. 9036, 1st Lake, Multani Dhanda, Pahar Ganj, Delhi	
97	Shri Khushi Ram Mehta ..	3430, Hamdard Buildings, Gali Bajrang Bali, Bazar Sita Ram, Delhi.	
98	Shri Kishori Lall ..	Member, City Congress Committee, 42, Subash Nagar, Ambala Road, Saharanpur	
99	Shri Kuldip Singh, son of Gyani Rattan Singh	C/o M/s Gurbachan Singh-Ujjagar Singh Baxipur, Gorakhpur (U.P.)	
100	Shri Manohar Lal ..	C/o Hakim Daulat Ram, Palang Bazar, Patiala	
101	Shri Niranjana Singh ..	Cam Saproon near Solan	The applicants have not filed their affidavits
102	Shri Ravi Nandan ..	Satya Bhawan, Darya Ganj, Delhi	
103	Shri Waryam Singh ..	C/o M/s Gurbachan Singh-Ujjagar Singh Boaxipur, Gorakhpur (U.P.)	
HISSAR DISTRICT			
104	Shri Arjan ..	Congress worker, c/o Dr. Shiv Narain Gupta, President City Congress Committee, Sirsa	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered
105	Shri Ajran Dass ..	Congress worker delegate, District Hissar and President W. No. 3, Sirsa	

S. No.	Name	Address	Reason for pending
HISSAR DISTRICT—CONCLD			
106	S. Arjan Singh, son of Ram Rattan Gujjar	Congress Worker, Sirsa	
ROHTAK DISTRICT			
107	Shri Chandu, son of Ramkala	Village Mohara, Tehsil Gohana, District Rohtak	
108	Shri Hari Singh, son of Shri Partap Singh	Village Ude Pur, Tehsil Gohana, District Rohtak	
109	Shri Jag Lal, son of Mathu Ram	Village Ladian, Tehsil Jhajjar, District Rohtak	
110	Shri Kewal Ram ..	Jhajjar, District Rohtak	
111	Shri Ram Sarup Bhagat, son of Jawahar Singh	Village Jahara, Tehsil Jhajjar, District Rohtak	
112	Shri Ramji Lal ..	Village Madina Dangi, District Rohtak	
113	Shri Teja Singh, son of Jiwan Dass	Tehsil Gohana, District Rohtak	
114	Late Yag Lal Harijan ..	Village Barohar , Tehsil Jhajjar, District Rohtak	
GURGAON DISTRICT			
115	Shri Ram Singh ..	Village Mehhol, Tehsil Rewari, District Gurgaon	
KARNAL DISTRICT			
116	Shri Abhe Singh Jat ..	Village Gapian, Tehsil and District Karnal	
117	Shri Hari Singh, son of S. Jawala Singh	H. No. 333, Ward No. 5, Mohalla Pathana, Village and Post Office Shajabad, Tehsil Thanesar, District Karnal	
118	Shri Jagan Nath, son of Hem Raj	Village and Post Office Kunj Pura, Tehsil and District Karnal	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered
119	Shri Saudagar Singh, son of S. Sunder Singh	C/o Punjab Adda, Railway Road, Karnal	
120	Shri Singhara Singh, son of Shri Sher Singh Jat	Village Sonkara, Post Office Taroari, Tehsil and District Karnal	
121	Shri Waryam Singh Sharmela	Village Mahmadpur, Tehsil and District Karnal	
AMBALA DISTRICT			
122	Shri Vidya Sagar Gaur ..	C/o Prabu Bishan Chand Sharma, Assistant Station Master, Jagadhari Railway Station, District Ambala	

S.No.	Name	Address	Reason for pending
KANGRA DISTRICT			
123	Shri Ganga Ram Azad ..	Village Vijrot, Post Office Jungle Beri, Tehsil Hamirpur, District Kangra	
HOSHIARPUR DISTRICT			
124	Shri Dewan Singh, son of Shri Guran Ditta	Village Bahawal, Post Office Mahilpur, District Hoshiarpur	
125	Shri Ishar Singh, son of Shri Jai Singh Saini	Village Basala, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	
126	Inder Singh, son of Shri Balwant Singh	Village Masmani, Tehsil Dasuya, District Hoshiarpur	
127	Shri Santa Singh, son of Shri Jai Ram	Village Gurala, Post Office Miani, Tehsil Dasuya, District Hoshiarpur	
128	Shri Vijay Ram, son of Shri Sunder Ram	Village and Post Office Rampur Bilron, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	
JULLUNDUR DISTRICT			
129	S. Bhagat Singh ..	C/o M/s Robinson Sports Works, Nau Basti, Jullundur	
130	Shri Chhabil Dass ..	S/o Sri Ram Chand, office of Socialist Party, Jullundur	
131	Shri Dhian Singh alias Comrade Satnam	Kapurthala Road, Jullundur	
132	Shri Durga Dass, son of Munshi Ram	Gali Hastwali, Mohalla Mahindruan, Jullundur	
133	Shri Gian Chand ..	C/o Shri Ram Lall Kultham, District Jullundur	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered
134	Shri Gurbux Singh, son of Shri Mahal Singh	C/o Jogindar Singh Bagi, H. No. WM/55, Basti Guzan, Jullundur	Ditto
135	Shri Hukam Singh, son of Shri Basant Singh	235, Model Town, Jullundur City	Ditto
136	Shri Hans Raj ..	Son of Kirpa Ram, c/o Kapur and Co.; Railway Road, Jullundur City	Ditto
137	S. Hazara ..	Village Munder, District Jullundur	Ditto

S.No.	Name	Address	Reason for pending
JULLUNDUR DISTRICT—CONCLD.			
138	S. Joginder Singh Bagi ..	House No. 63 WM, Basti Guzan, Jullundur	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered
139	S. Joginder Singh ..	Village Kot Kalan, Post Office Kot Kalan, Tehsil and District Jullundur	Ditto
140	S. Joginder Singh ..	53 W.M., Basti Guzan, Jullundur City	Ditto
141	Shri Ladha Ram ..	E.D./174, Dham Mohalla, Jullundur City	Ditto
142	S. Lakha Singh ..	Son of S. Surain Singh, Village Liddar, Police Station Sadar, Jullundur City	Ditto
143	Shri Man Singh Bedi ..	Prop. Sahaibzada Medical Hall, Kapurthala Road, Jullundur City	Ditto
144	Shri Nahar Singh ..	Son of Beant Singh, Village Daulatpur, Tehsil Nawanshahr, Jullundur	Ditto
145	Shri Piara Lal Sondhi ..	Mohalla Kot, Basti Sheikhan, Jullundur	Ditto
146	Shri Sadhu Ram ..	Village and Post Office Kahma, District Jullundur	Ditto
147	Shri Sardar Singh Gyani ..	Village and Post Office Mahimpur, Police Station Nurmahal, District Jullundur	Ditto
148	Shri Sant Singh ..	A.I.S.A. Punjab Cherkha Sang, Adampur, District Jullundur	Ditto
149	Shri Surain Singh ..	Son of Thapur Singh, Daulatpur, District Jullundur	Ditto
150	S. Amrik Singh, son of Biswa Singh	Mohalla Nila Mohal, House No. 123/N.H., District Jullundur	Ditto
LUDHIANA DISTRICT			
151	S. Ajaib Singh Butar, son of S. Kishan Singh	C/o Dr. Amar Nath Seth, Clock Tower, Ludhiana	Ditto
152	S. Bhagwan Singh ..	Village and Post Office Baddowal, District Ludhiana	Ditto
153	S. Hardit Singh Lamba ..	Village Sehni, Tehsil Jagraon, District Ludhiana	Ditto
154	S. Kishan Singh Ramgarhia, son of S. Attar Singh	C/o Punjab Congress Committee, Jullundur City	Ditto
155	S. Karam Singh, son of S. Isher Singh	Village Jartauli, Post Office Dhillon, District Ludhiana	Ditto

S.No.	Name	Address	Reason for pending
LUDHIANA DISTRICT—CONCLD			
156.	S. Lal Singh ..	C/o S. Hari Singh, Village and Post Office Chak Kallan, Ludhiana	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered.
157	S. Nidhan Singh Man ..	Alim, Ludhiana	Ditto
158	S. Bahadur Singh, son of S. Rur Singh	Village Angian, Police Station Dhillwan, District Ludhiana	Ditto
159	S. Nahar Singh ..	Village and Post Office Gujjarwal, District Ludhiana	Ditto
FEROZEPUR DISTRICT			
160	S. Chandu Singh ..	Son of S. Hari Singh, Jat, Village Maste Beri Wala, Tehsil Zira, District Ferozepore	Ditto
161	Giani Jai Singh ..	Updeshak Gujranwalia, c/o Giani Balwant Singh, Trained Teacher, D.B. High School, Nathana Sub-Tehsil, District Ferozepur	Ditto
162	Shri Ujagar Singh ..	Mohalla Numbrian, Building Hari Mohan, Ferozepore City	Ditto
AMRITSAR DISTRICT			
163	Shri Charan Dass ..	Dhab Khatian, near Dai Gate, Amritsar	Ditto
164	Shri Chanan Singh, son of Boor Singh	Village Vhallar, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	Ditto
165	Shri Dharam Singh, son of Kesar Singh	Village Allowal, Post Office Khalchian, District Amritsar	Ditto
166	Shri Gajinder Singh ..	Village and Post Office Bhullar, Tehsil Ajnala, District Amritsar	Ditto
167	Sarvshri Harbans Singh and others	Village and Post Office Kot Khalsa near Khalsa College, Amritsar	Ditto
168	Shri Harnam Singh, son of S. Jawala Singh	Village Narli, Tehsil Patti, District Amritsar	Ditto
169	Shri Hukam Singh, son of S. Bir Singh	Village Akalgarh, Post Office Takhtu Chak, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	Ditto
170	Shri Joginder Singh, son of S. Teja Singh	Village Padi, Post Office Rasulpur, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	Ditto
171	Shri Jagan Nath ..	Railway Station, Amritsar ..	Ditto

S.No.	Name	Address	Reason for pending
AMRITSAR DISTRICT—CONCLD			
172	Shri Kesar Singh, son of S. Narain Singh, Granthi, Gurdwara	Village and Post Office Jawanda Kalan, Tehsil Ajnala, District Amritsar	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered Ditto
173	Shri Sunder Singh, son of Jawahar Singh	Village Kahdur Sahib, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	
174	Shri Jagir Singh, son of S. Ujagar Singh	Village Mehdiपुर, Tehsil Patti, District Amritsar	
GURDASPUR DISTRICT			
175	Shri Teja Singh, son of Peha Singh	Manawa Gali, Dina Nagar, District Gurdaspur	Ditto
OUTSIDE PUNJAB			
176	Shri Avtar Singh, son of Gyani Rattan Singh	C/o M/s Gurbachan Singh-Ujagar Singh Baxipur, Gorakhpur (U.P.)	Ditto
177	Shri Brij Balab Singh ..	Duraha Mandi, Pepsu ..	Ditto
178	Shri Ishar Singh ..	Stall No. 180, Pachkuian Road, New Delhi	Ditto
179	Shri Jairam Das, son of L. Gopal Dass	Swaraj Ashram, near Radio Colony, Kingsway Road, Delhi-9.	Ditto
180	Shri Jagir Singh Grewal, son of L. Gopal Dass	C/o Gwalior Rice and Oil Mill, Dahra Mandi, Gwalior (Madhya Bharat)	Ditto
181	Shri Jamna Dass ..	C/o Ch. Gita Ram, Nabhagate Mohalla Sekilgu, House No. 38, Sangrur	Ditto
182	Shri J.N. Luthra ..	Ivaj Lodge, Simla-1 ..	Ditto
183	Shri Khushal Chand Bebbar	Mohalla Yaia Shah, House No. C-1/58, Shaharanpur	Ditto
184	Shri Malakh Raj Kapur ..	C/o Kapur Colour and Chain Factory, New Delhi	Ditto
185	Shri Nathu Ram Malik, son of Amir Singh	C/o L. Krishan Lal, Kucha Natwan, Chandni Chowk, Delhi	Ditto
186	Shri Popat Ram Nagia ..	House No. 1526, Pataudi House, Darya Ganj, Delhi	Ditto
187	Shri Ram Lal Nath, son of Late L. Nathu Ram	President of Neoli, District Eteh (U.P.)	Ditto
188	Shri Satya Pal of Lahore ..	Chunia Mandi, Pahar Ganj, New Delhi	Ditto

S.No.	Name	Address	Reason for pending
189	Shri Sheo Ram ..	OUTSIDE PUNJAB—CONCLD C/o Radha Kishan, Vakil, Kanpur	The applicants were asked to file affidavits but letters have been received back undelivered. Ditto Ditto
190	Shri Tirlok Singh Gulshan .	C/o Post Box No. 1326, Delhi	
191	Shri Ved Parkash ..	C/o M/s Om Parkash, Merchant, Moti Bazar, Malerkotla	

List of political sufferers whose cases are pending together with reasons therefor—

S.No.	Name of the political sufferer	Address	Reasons
1	Swami Bedharak <i>alias</i> Hira Nand Virjanand	C/o L. Bhagwan Lal Tayal, M.L.A., Hissar	His case is under enquiry
2	Shri Badri Parshad, son of Shri Siri Ram	Village and Post Office Mahan, Tehsil Gohana, District Rohtak	Ditto
3	S. Harphul Singh, son of Sukh Chain	Village Khanpur Kalan, Tehsil Gohana, District Rohtak	Ditto
4	Shri Ram Singh, son of Shri Shri Ram	Village and Post Office Ladain, Tehsil Jhajjar, District Rohtak	Ditto
5	Shrimati Kapur Devi, daughter of Shri Jai Singh	Village and Post Office Ganaur, Tehsil Gohana, District Rohtak	Ditto
6	Shri Laxmi Chand, son of Topou Dass	Model Town, Q. No. 7, Sonapat, District Rohtak	Ditto
7	Shri Ramji Lal, son of Shri Beg Raj	Village Medina, Tehsil Gohana, District Rohtak	Ditto
8	Shri Karan Singh, son of Shri Mehtab Singh	C/o Pt. Siri Ram, Government Contractor, Gurgaon	Ditto
9	Shri Duni Chand, son of Shri Ram Lal	House No. C/864, Mohalla Koir, Karnal	Ditto
10	Shri Jagan Nath, son of Shri Data Ram .	Village Ghraunda, Tehsil and District Karnal	Ditto
11	S. Gurbachan Singh <i>alias</i> Baga Singh, son of S. Hari Singh	Village and Post Office Baian Kalan, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	Ditto
12	Shri Krishan Gopal, son of Shri Duni Chand	Ditto	Ditto
13	Shri Jagdish Rai, son of Shri Nand Lall	Village and Post Office Kandhala Jatan, Tehsil Dasuya, District Hoshiarpur	Ditto
14	S. Kishan Singh, son of S. Taba Singh	Village Sabhra, Post Office Shām Chaurassi, District Hoshiarpur	Ditto

S.No.	Name of the political sufferer	Address	Reasons
15.	S. Partap Singh, son of Sbri Hako	Village and Post Office Kot Fatuhi via Mahilpur, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	His case is under enquiry
16.	Shri Ram Singh Parcharak, son of Jiwan Singh	Village and Post Office Riski Khos, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	Ditto
17.	S. Ram Singh, son of S. Hikam Singh	Village Shoongro, Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	Ditto
18.	Sarvshri Sansar Singh Teja Singh, sons of S. Arjan Singh	Village and Post Office Jassowal Tehsil Garhshankar, District Hoshiarpur	Ditto
19.	S. Ram Singh Johar ..	Bahadurpur, Hoshiarpur ..	Ditto
20.	Shri Kundan Lal Mehta ..	C/o Shrimati Pushpa Gujral, Badri Nath Road, Jullundur City	Ditto
21.	Shri Ram Rakha Mal, son of Shri Narain Dass	W.E./44, Ali Mohalla Chotta, Jullundur City	Ditto
22.	Shri Harnam Singh, son of S. Charanjit Singh	C/o Sheikhpura Hosiery, Dresi Road, Ludhiana	Ditto
23.	S. Nihal Singh, son of S. Nanak Singh	House No.B-8/554, Kucha Abdul Haq, Nawan Mohalla, Ludhiana	Ditto
24.	S. Kishan Singh, son of S. Sunder Singh	Village Bhuch Chus Khurd, Post Office Nathana, District Ferozepur	Ditto
25.	Dr. Narinder Singh, son of Kishan Singh	President Congress Committee, Zira, District Ferozepur	Ditto
26.	S. Avtar Singh Sidha, son of S. Partap Singh	Village Chhidan, District Amritsar	Ditto
27.	S. Gopal Singh, son of Shri Himmat Singh	Village and Post Office Wadala Kalan, Tehsil and District Amritsar	Ditto
28.	S. Mangal Singh, son of S. Sewa Singh	Village Dhun Dhaiwala, Post Office Chamba, Tehsil and District Amritsar	Ditto
29.	S. Bur Singh, son of Sher Singh	Village and Post Office Harse Chhinna, Tehsil Ajnala, District Amritsar	Ditto
30.	Shri Jagir Mal, son of L. Guranditta Mal	House No. 309, Wadur 3 Patti, Amritsar	Ditto
31.	S. Rattan Singh, son of S. Ram Singh	Kucha Shahudan Chowk Pragdass, Amritsar	Ditto

S.No.	Name of the political sufferer	Address	Reasons
32	Jathedar Shiv Singh	President Gurusar Sultani, Tehsil Tarn Taran, District Amritsar	His case is under enquiry
33	Shri Parkash Singh Bhalla	Railway Road, Batala, District Gurdaspur	Is not prepared to file attested affi- davits
34	Shri Guranditta Mal, son of Shri Dina Nath	Nehru Gate, Batala, Gurdaspur	Under enquiry
35	Shri Brij Lall, son of Shri Dayal Chand	C/o Shri Sita Ram Dayal Chand, Mohalla Toli Hajjaruan, Lakhi Gate, Saharanpur	Ditto
36	Shri Karam Chand, son of L. Jati Ram	House No. 46, Subash Nagar, Ambala Road, Saharanpur	Ditto
37	Shri Ladha Ram, son of L. Sarin Ditta Mal	House No. 136/256, Darilla- pur, Aligarh, U.P.	He has not taken over land
38	Shrimati Mia Kaur, widow of Shri Mangat Sarin	40-D, Sajan Singh Park, Chamery, New Delhi	She has not taken over land

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री बता सकते हैं कि जो रुपया बजट में मंजूर करवाया गया है क्या वह pensions के लिए ही है या pensions और lands दोनों के लिए ?

मुख्य मंत्री : यह दोनों के लिए है । lands वालों को तकावी देने के लिए है ताकि वह cultivation कर सकें ।

RESTRICTION OF MOVEMENTS OF HABITUAL OFFENDERS

*6451. **Shri Kasturi Lal Goel** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of habitual offenders whose movements have been restricted under the Punjab Habitual Offenders (Control and Reforms) Act, 1952, during the year 1955 ?

Shri Mohan Lal : Thirty seven.

COMPLAINTS OF CORRUPTION AGAINST GOVERNMENT OFFICIALS

*6378. **Sardar Chanan Singh Dhut** : Will the Chief Minister be pleased to state the total number of complaints of corruption against Government officials received by the Government during the year 1955 along with the number amongst them found to be correct and the action taken thereon ?

Sardar Partap Singh Kairon : During the year 1955, the Anti-Corruption Department received 340 complaints against Government officials. Of these, 228, were filed or forwarded to the Departments concerned for disposal, as they either did not contain specific allegations or were anonymous or pseudonymous and were found to be of a frivolous nature. Enquiries were instituted on the remaining 112 complaints. Out of these, reports have been received in 41 complaints, which show that the allegations were not substantiated in 40 cases ; and in the one case in which the allegations were proved, the services of the officials concerned were terminated. The remaining 71 cases are being investigated.

PANCHES AND SARPANCHES IN BUNDLE 'B' OF POLICE STATIONS

***6443. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state—

(a) whether he is aware of the fact that there are several Sarpanches in the State whose names are entered in Bundle 'B' of the Police Station ; if so, their number and names in each district ;

(b) whether the question of removal of sarpanches referred to in part (a) above is at present under consideration of the Government ; if so, the time by which action is likely to be taken against them ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A statement is laid on the Table. It is not in the public interest to disclose their names.

(b) *Part I.* No.

Part II. Does not arise.

Statement of Sarpanches whose names are entered in Bundle 'B' of the Police Stations

Name of the District	No. of Sarpanches on Buddle 'B' of Police Stations
1. Hissar	2 One each in two different villages of Hissar District.
2. Rohtak	2 One each in two different villages of Rohtak District.
3. Gurgaon	1 One in one village of Gurgaon District.
4. Karnal	1 One in one village of Karnal District.
5. Simla	..
6. Ambala	..
7. Hoshiarpur	1 One in one village of Hoshiarpur District.
8. Jullundur	..
9. Ludhiana	1 One in one village of Ludhiana District.
10. Kangra	..
11. Ferozepore	..
12. Amritsar	3 One each in three different villages of Amritsar District.
13. Gurdaspur	2 One each in two different villages of Gurdaspur District.
Total	13

METALLING OF ROADS IN COMMUNITY PROJECT AREA, FARIDABAD

***6414. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state the total mileage fixed as target for metalling roads in the Community Project Area of Faridabad, District Gurgaon, together with the total mileage of roads so far metalled ?

Sardar Partap Singh Kairon :

(1) Total mileage fixed as target for metalling roads.	Originally 34 miles and subsequently revised to 30 miles.
(2) Total mileage of roads so far metalled.	17.5 miles.

PERMITS FOR KACHA ROUTES IN THE STATE

***6399. Shrimati Sita Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state the conditions on which permit for plying buses by private transport societies or individuals on the kacha routes in the State would be given ?

Sardar Partap Singh Kairon : Temporary permits for operation of bus services on new and kacha routes would be granted in the following order of preference:—

- (i) Co-operative Societies.
- (ii) Private individuals formed into Public companies, and
- (iii) Private individuals.

Nineteen per cent of the total number of permits have been kept in reserve for the Co-operative Societies formed of Harijans.

These permits would be sanctioned without creating any vested rights till they are required in connection with the Transport Nationalisation Scheme for purposes of Rehabilitation of displaced operators or otherwise. The permits sanctioned would be liable to cancellation without notice and without payment of any compensation or good will, etc., in connection with the Transport Nationalisation Scheme.

NATIONALISATION OF ROAD TRANSPORT IN THE STATE

***6400. Shrimati Sita Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for the nationalisation of road transport in the State under the Second Five-Year Plan.

Sardar Partap Singh Kairon : Yes.

KACHA ROUTES

***6474. Shri Samar Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether the question of running buses on the kacha routes in the State has been under the consideration of the Government, if so, since when ;
- (b) the time by which the question referred to in part (a) above is likely to be discussed ;
- (c) whether the discussion in the matter referred to above is likely to be taken before the next rainy season ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Since 1954.

(b) and (c) Decision has been taken.

BUS-ACCIDENTS ON HISSAR-DELHI ROUTE

***6475. Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the rate of bus-fare per mile on the Hissar-Delhi Road at present ;
- (b) the names of transport companies which are plying their buses on Delhi-Hissar road and the number of permits granted to each one of them ;
- (c) the total number of accidents that occurred on the route mentioned in part (b) above during the years 1951-52, 1952-53, 1953-54, 1954-55, and 1955-56 (up to 31st January, 1956) respectively ;
- (d) the total loss of life and property and the total number of persons injured as a result of the accidents mentioned in part (c) above ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) The rate of bus-fare on Hissar-Delhi route is between six and seven pies per mile per passenger ;

(b, c and d) The information asked for is laid on the Table .

(b) Transport Companies plying their buses on Delhi-Hissar route.

Name of the Transport Company	Name of the route	No. of permits
Krishna Bus Service, Delhi (A Delhi Regd. Company)	Delhi-Hissar ..	12
Punjab Roadways, Ambala City ..	Delhi-Rohtak-Hissar ..	1
Rohtak-Delhi Transport Ltd., Delhi ..	Delhi-Rohtak (part of Delhi-Hissar route)	26
Satnam Transport Co., Rohtak ..	Delhi-Rohtak ..	2
Rohtak-Hissar Transport Co., Rohtak ..	Rohtak-Hissar ..	12
Kapur Bus Service, Hansi ..	(Part of Delhi-Hissar route) Rohtak-Hissar ..	6
Ganji Bar Transport Co., Hansi ..	Rohtak-Hissar ..	4
Rohtak General Transport Co., Rohtak ..	Rohtak-Hissar ..	3
Satnam Transport Co., Rohtak ..	Rohtak-Hissar ..	1

(c) and (d)—

Calendar year	No. of accidents	No. of persons killed	No. of persons injured	Animals killed	Property damaged
1951 ..	11	5	5
1952 ..	17	4	8	2	1 cycle
1953 ..	14	7	11	2	2 cycles
1954 ..	9	7	4	7	..
1955 ..	11	3	7	4	..
1956 up to date ..	2	..	2
Total ..	64	26	37	15	3 cycles

श्री बलवन्त राए तायल : मुझे तो यह इतलाह नहीं दी गई ।

अध्यक्ष महोदय : क्या यह आपके table पर नहीं । (Is it not on the table of the hon. Member ?)

श्री बलवन्त राए तायल : जी नहीं ।

अध्यक्ष महोदय : अच्छा तो यह इतलाह पढ़कर सुनाई जाये । (If that is so, then let this statement be read out to the Member.)

श्री देव राज सेठी : यह जो हर साल एक ही route पर 6-7 आदमी मरते हैं तो इन accidents को कम करने के लिए अब क्या effective steps सरकार की ओर से लिए गए हैं और पहले क्या लिए गये थे ।

मुख्य मंत्री : पहले का तो याद नहीं । अब यह विचार बन रहा है कि जिस के vehicle से accident हो उस का licence cancel कर दिया जाए और जो driver चला रहा हो उसका भी लाईसेन्स मन्सूख कर दिया जाए ।

TRAINING INSTITUTIONS FOR PATWARIS

*5980. Maulvi Abdul Ghani Dar : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of training institutions opened by the Government for Patwaris in each district of the State during 1955-56 up to date and the expenditure incurred thereon ?

Shri Sher Singh : First Part : Only one Patwar School for the whole State has been started at Chhachhrauli in Jagadhri Tehsil of Ambala District.

Second Part: Rs 5,281-2-0 up to the 31st January, 1956.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट का यह ख्याल है कि एक ही training institution की पंजाब के सारे पटवारियों के लिए जरूरत है ?

मंत्री : जी नहीं एक institution काफी नहीं । और institution खोलने के बारे में सोच रहे हैं ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : On a point of order, Sir. ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹਾਇਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ (What does the hon. Member want ?)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜੀ ਮੈਂ ਅਗੇ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਬੈਠਤੀ ਕਰ ਚੁਕਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਸੁਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸਭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : (ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ) ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਸੋ ਜੀ । (The hon. Minister may please give the reply in Hindi or Punjabi.)

TRANSFER OF SHAMILAT LAND TO PANCHAYATS

*6051. Shri Teg Ram : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether Government has experienced any difficulties in the matter of handing over possession of the village shamilat lands to the village Panchayats ;

[Shri Teg Ram]

- (b) if the answer to part (a) above be in the affirmative, the nature of the difficulties and the steps being taken by Government to overcome them ?

Shri Sher Singh : (a) Yes. Some difficulties have been experienced.

(b) Panchayats were unable to obtain possession of those parts of the shamilat which were in the possession of trespassers, co-sharers and tenants of various kinds. Besides, parts of the shamilat had been brought under cultivation many generations ago by certain classes of persons who are generally described as butimars, dolidars, etc. In certain cases, co-sharers had, as a result of private partitions, brought under cultivation their respective shares.

To meet these difficulties and to exempt certain types of possession, such as those of dolidars, butimars, etc., the Punjab Village Common Lands (Regulation) Act, 1953, is being suitably amended. The Amendment Bill was introduced in the current session of the Assembly and has been referred to a Select Committee.

APPLICATIONS FOR EJECTMENT OF TENANTS IN FAZILKA, DISTRICT FEROZEPUR

***6052. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the number of applications filed in the Court of S.D.O., Fazilka, District Ferozepore, under section 14-A of the Punjab Security of Land Tenures Act, 1953, during the period from 1st May, 1955 to 1st December, 1955 in connection with the ejectment of tenants ;
- (b) the total area of land and the number of tenants covered by the applications referred to in part (a) above ;
- (c) the number of cases in which compromises have been effected and the area of land taken away from the tenants ;
- (d) the number of tenants who have been ordered to be ~~re~~ejected immediately and the number who have been ordered to be ejected after 30th April, 1956, separately ?

Shri Sher Singh : (a) 156.

(b) *First Part*—730 $\frac{1}{4}$ acres.

Second Part—230.

(c) *First Part*—19.

Second Part.—215 $\frac{1}{8}$ acres.

(d) *First Part*—16.

Second Part—Nil.

REMISSIONS OF LAND REVENUE AND ABIANA DUE TO OCTOBER, 1955 FLOODS

***6376. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the areas, districtwise, of land affected by the floods and rains in October, 1955, which have been demarcated for full and partial remission separately of abiana and land revenue in the State ;
- (b) the total amount of abiana and land revenue so far remitted and likely to be remitted, districtwise, separately ;

Shri Sher Singh : The information is being collected and will be supplied to the member as soon as it becomes available.

CORRECTION OF WRONG ENTRIES IN GIRDAWRIS

***6413. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total number of applications for correction of Khasra Girdawaris received district-wise in the State during the years 1953-54, 1954-55 and 1955-56, respectively ; together with the number of those accepted and the number of cases in which entries were corrected ;

- (b) the total number of applications referred to in part (a) above rejected together with the status of the revenue authority rejecting the same ;
- (c) the procedure adopted by Government to verify 'Mutnaza Kasht, entries in Khasra Girdawaris ?

Shri Sher Singh : (a) and (b) The required information has not so far been received from the districts. It will be supplied as soon as it is received.

(c) The reply is laid on the Table.

On the assumption that this question relates to verification of applications for correction of entries in khasra girdawaris relating to cultivating possession, the answer is :

The procedure for correction of entries in khasra girdawaris is prescribed in paragraph 9.9(b) of the Land Records Manual. According to this procedure, if the Patwari has to alter the entry once made in the khasra girdawari, he must enter it in his diary, but no such alteration can be made after the *bachh* papers of the current harvest have been prepared or corrected. The Field Kanungo is required to inspect the Patwari's diary and to check carefully the alterations made in the khasra girdawari by the Patwari.

2. This procedure had to be modified in 1952, because of the large number of complaints received from tenants regarding wrong entries, made at the instance of the landowners, in the cultivation column of the khasra girdawari. To begin with, special Assistant Collectors were appointed in certain tahsils for correcting such entries, and where such Assistant Collectors were not appointed, this duty was entrusted to the Local Tehsildar. In 1954, these special Assistant Collectors were withdrawn and the task entrusted to the Tehsildars. In this year, it was also found necessary to make a slight modification in the procedure prescribed in paragraph 9.9(b) *ibid*, in order to enable the correction of wrong entries even after the *bachh* papers had been prepared.

The procedure in all cases is of a summary nature.

पंडित श्री राम शर्मा : यह इतलाह कब से इकट्ठी कर रहे हैं पहले भी यही जवाब दिया गया था कि इतलाह अभी तक मौजूद नहीं हुई ।

मन्त्री : पहले का तो यत्ना नहीं, इस दफा इतलाह अभी तक नहीं आई ।

अध्यक्ष महोदय : क्या आप को इत्तम है कि पहले भी इस सवाल का जवाब यही था ?

(Does the hon. Member know that this was the answer to this question previously ?)

पंडित श्री राम शर्मा : जनाव मेरा ख्याल यही है कि पिछले session में यह सवाल में ने पूछा था और यही जवाब दिया गया था कि अभी इतलाह इकट्ठी की जा रही है ।

मुख्य मंत्री : अगर पिछले सेशन की बात है तो देख लेंगे ।

GRANT OF GRATUITOUS RELIEF TO FLOOD SUFFERERS IN THE STATE

*6442. **Shri Babu Dayal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the names of the districts where gratuitous relief to flood sufferers has been granted by the Government with the amount thereof together with the amount still to be distributed in each district separately ?

Shri Sher Singh : (a) A statement, giving the names of districts and the amounts allotted to each for gratuitous relief to flood sufferers, is laid on the Table.

(b) As regards the amounts that are still to be distributed, information is, at present, not available.

Statement showing details of grants distributed district-wise

<i>Name of District</i>		<i>Amount of grant</i>
		Rs
1. Amritsar	..	69,24,302
2. Gurdaspur	..	36,33,750
3. Ferozepore	..	35,64,000
4. Hoshiarpur	..	25,55,000
5. Jullundur	..	50,00,000
6. Ludhiana	..	23,00,000
7. Kangra	..	8,02,279
8. Ambala	..	13,39,000
9. Karnal	..	11,82,737
10. Rohtak	..	1,29,400
11. Hissar	..	1,52,000
12. Gurgaon	..	5,58,452
Total		2,81,40,920

REPRESENTATION FROM HARIJANS IN TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON

***6464. Shri Chuni Lal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether he received any application from the Harijans of Mohalla Muftiwara, Rewari, District Gurgaon, in the month of July, 1955, requesting for the grant of land on which they had been living for hundreds of years free or at a nominal price ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Sher Singh : *Part I :* No such application has been received.

Part II. Does not arise.

ALLOTMENT OF BANJAR LAND TO HARIJANS OF TEHSIL REWARI, DISTRICT GURGAON

***6465. Shri Chuni Lal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) whether it is a fact that the Tehsildar of Rewari, District Gurgaon, invited applications from Harijans of Tehsil Rewari for allotment of Banjar land ; if so, the total number of applications received by him and disposed of separately ;

(b) the number of cases in which land has been allotted to Harijans and the area thereof ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is being collected and will be supplied to the member as soon as it is ready.

WATER-LOGGED AREA IN VILLAGES URLANA KALAN AND SEENK, TEHSIL PANIPAT, DISTRICT KARNAL

***6473. Shri Samar Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the total area of the land of villages Urlana Kalan and Seenk on the border of Tehsil Panipat, District Karnal, which has been rendered unfit for cultivation on account of water-logging and flood ;

(b) whether the Government proposes to take any steps to reclaim the land referred to in para (a) above, if so, the particulars thereof and the date by which action in the matter is expected to be taken ?

Shri Sher Singh : (a) Total area rendered unfit on account of water-logging and flooding in village Seenk is 88 acres and in village Urlana Kalan 238 acres.

(b) Yes, scheme for village Seenk is under preparation and is likely to be ready by end of May, 1956.

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order Sir. क्या यह मुनासिब नहीं होगा कि हर दफा जवाब अंग्रेजी में पढ़ने के बाद हिन्दी या पंजाबी में भी दिए जायें। कई दफा मैम्बरान को कहना पड़ता है कि हमें समझ नहीं आई है। मैं आप की इस बारे में ruling चाहता हूँ कि या तो शुरू से ही हिन्दी या पंजाबी में बोल दें या फिर अंग्रेजी में पढ़ने के बाद हिन्दी या पंजाबी में बता दिया करें।

अध्यक्ष महोदय : इस में ruling देने की क्या बात है जब कोई मैम्बर कहेगा तो ऐसा हो जाएगा और तरजमा सुना दिया जाएगा।

(There is no question of giving any ruling in this matter. If any hon. Member asks for the translation it would be done.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या जब कोई कहेगा तब ही तरजमा किया जाएगा ? मेरा ख्याल है कि पहले भी इस तरह की ruling हो चुकी है कि जवाबात हिन्दी या पंजाबी में बताए जाया करें।

अध्यक्ष महोदय : मैं तो ruling दे दूंगा मगर वह यह न कहें कि Assembly Secretariat से सवाल ऐसे ही बन कर आए हैं और मेरे पास इतना staff नहीं है कि इन का तरजमा करवा सकूँ।

(I have no hesitation in giving the ruling but they may not say that they have received the questions in this form from the Assembly Secretariat and my difficulty is that I have not sufficient staff to get them translated.)

पंडित श्री राम शर्मा : स्पीकर साहिब मेरा ख्याल है कि इस किस्म की ruling पहले डाक्टर सत्य पाल दे चुके हैं कि जब मिनिस्टर साहिबान सवालात के जवाब दें तो हिन्दी या पंजाबी में बोलें।

अध्यक्ष महोदय : अगर मैं ruling दे दूंगा तो वह कहेंगे कि जैसे सवाल उन के पास आते हैं वैसे ही वह जवाब दे देते हैं।

(I would give my ruling but they would say that they give replies in the language in which they receive the questions.)

RETRENCHMENT IN PUNJAB IRRIGATION AND POWER INSTITUTE, AMRITSAR

***6377. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether the Government has recently decided to retrench a number of employees at present working in the Punjab Irrigation and Power Institute, Amritsar ; if so, the total number likely to be retrenched and the reasons therefor ?

Shri Sher Singh : Due to anticipated completion of certain works notices were served on certain temporary employees for termination of their services, but on account of other works taken in hand, there is no likelihood of any retrenchment.

SWAN NADI IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***6471. Shri Khushi Ram Gupta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the total length of Swan Nadi running through Tehsil Una, District Hoshiarpur, together with the names of villages affected on their banks during the flood of October, 1955 and the proportion of the area of each village washed away to the total area of the village ;
- (b) the names of villages in Tehsil Una, District Hoshiarpur, which have been divided into two parts by the Swan Nadi ;
- (c) the minimum and maximum breadth of the said Nadi together with the names of rivulets (Khads) which are the tributaries of the major portion of the Swan Nadi ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 44½ miles. No village on its bank was affected during the 1955 floods.

(b) Village Nangran Kulmote only.

(c) The minimum and maximum breadth of Swan Nadi is 2 furlongs and 3 miles, respectively. Following khads are the tributaries of Swan Nadi:—

- (1) Garni, (2) Jaswan Khad, (3) Basal Khad, (4) Lal Singhi Khad, (5) Rampur Khad, (6) Bathu Khad, (7) Kalrohi Khad, (8) Palkwah Khad, (9) Saloh Khad, (10) Haroli Khad, and (11) Bhalola Khad.

CONSOLIDATION WORK IN ASANDH AND TEHSIL KAITHAL, DISTRICT KARNAL

***6449. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the date by which the work of consolidation of holdings is likely to be commenced in Asandh area and Tehsil Kaithal, District Karnal, respectively ;
- (b) the procedure proposed to be adopted in regard to consolidation work in those evacuee villages in district Karnal where displaced persons have been allotted land on a permanent basis ;
- (c) whether any area of land in the evacuee villages in Tehsil Kaithal, District Karnal, is likely to be reserved for religious institutions at the time of consolidation of holdings ?

Shri Sher Singh : (a) Asandh area—Early 1958.

Sub-tehsil Gulla of Kaithal Tehsil.—Work was started in October, 1955.

(b) No distinction is to be made between a local landowner and an evacuee landowner during consolidation with effect from the 1st January, 1956, provided the scheme has not been published by the 31st December, 1955, under Section 19 of the East Punjab Holdings (Consolidation and Prevention of Fragmentation) Act, 1948.

(c) Yes, but in those villages only where the villagers will feel the necessity for doing so.

श्री देव राज सेठी : 31 दिसम्बर से पहले जो स्कीम जेरे गौर थी अगर वह publish हो गई है तो क्या उस पर नए क्वाइट लगेंगे या पुराने ही लगेंगे ?

मंत्री : मैंने स्पष्ट कर दिया है कि जो स्कीम publish हो गई है और जिस का प्रकाशन हो गया है उस के अन्दर तो कोई तबदीली नहीं होगी और जो नहीं की गई है उन के अन्दर जरूर तबदीली हो जाएगी और उन के अन्दर local और displaced persons में फर्क नहीं रहेगा ।

REVISION OF GRADES FOR HINDI, SANSKRIT AND GIANI TEACHERS IN
THE LOCAL BODIES

***6453. Shri Benarsi Dass Gupta :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Local Bodies in the State have revised the grades of pay of Hindi, Sanskrit and Giani Teachers in their Schools to bring them at par with those obtaining in the Government Schools ; if so, whether the revised grades are proposed to be made applicable to the teachers already in the service of the Local Bodies ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No. The matter is still under the consideration of Government.

“श्री देव राज सेठी : दूसरा हिस्सा जेरे गौर है या पहला भी जिस में मैं ने पूछा है “whether the Local Bodies in the State have revised the grades of pay of Hindi, Sanskrit and Giani Teachers in their schools, etc.” और क्या दूसरा ही जेरे गौर है ?

मंत्री : Government ने तो revise कर दिए हैं और जो Local Bodies के हैं उन के उन्होंने ही करने हैं । दूसरी बात कि उन्हें कहा जाए या न कहा जाए यह बात गवर्नमेंट के जेरे गौर है ।

श्री देव राज सेठी : दूसरे हिस्से का क्या जवाब है और उसका क्या किया गया है ?

अध्यक्ष महोदय : यह उसी में ही आ जाता है (This is also covered by that.)

श्री देव राज सेठी : क्या future के लिए यह फैसला किया गया है या जो existing है उन के लिए भी किया गया है ?

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? (How does it arise ?)

DEVELOPMENT SCHEMES FRAMED BY JULLUNDUR IMPROVEMENT TRUST

***6455. Sardar Gurdial Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

(a) the total number of development schemes so far framed by the Jullundur Improvement Trust together with the total area covered by these schemes ;

(b) the details of areas for which town-planning schemes have already been framed by the Provincial Town Planner and which are now covered under the schemes referred to in part (a) above ?

Shri Sher Singh : (a) 44, covering a total area of approximately 640 acres.

(b) none.

Sardar Gurdial Singh : Will the hon. Minister be pleased to state as to why the schemes of the Town Planner are being adopted by the Jullundur Improvement Trust ?

अध्यक्ष महोदय : मैं तो कल कह रहा था कि हमारे हाउस में अंग्रेजी कोई नहीं बोलता है (हंसी) (Yesterday I was saying that nobody speaks in English in this House.) (*Laughter.*)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜਾ ਹੈ ਕਿ Town Planner ਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ schemes ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ Improvement Trust ਵਾਲੇ adopt ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। Are they unable to frame schemes themselves? Why are they copying the schemes framed by the Town Planner?

ਜੇ ਕਰ ਉਹ inefficient ਹਨ then why they are being kept?

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? (How does it arise?)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਹੈ ਕਿ “The total number of development schemes so far framed by the Jullundur Improvement Trust.....”

अध्यक्ष महोदय : वह तो आपको बता दिया गया है। (The hon. Member has already been informed of this.)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਦੂਜਾ ਹਿਸਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ—

“The details of the areas for which town-planning schemes have already been framed by the Provincial Town Planner and which are now covered under the schemes referred to in part (a) above?”

Mr. Speaker. He says “None”.

Sardar Gurdial Singh : The answer supplied by the honourable Minister is incorrect.

ACQUISITION OF LAND UNDER VARIOUS DEVELOPMENT SCHEMES AT JULLUNDUR CITY

*6456. **Sardar Gurdial Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the rate per marla at which the areas under the following schemes in Jullundur City have been acquired by Government and disposed of separately : (i) development scheme of 2.44 acres on the Circular Road, opposite the Sub-Judges Courts, Jullundur City, (ii) development scheme of 79 acres on the Bastiat Road, Jullundur City, and (iii) development scheme of 3.65 acres on Ladowali Road, Jullundur City?

Shri Sher Singh : A statement is laid on the Table of the House.

Name of the Scheme	Cost of acquisition per marla	Sale price per marla
(i) Development Scheme of 2.44 acres on the Circular Road, opposite Sub-Judges' Courts, Jullundur City.	Rs. 56 exclusive of cost awarded for wells, trees, structures, etc.	Ranging from Rs. 250 to Rs. 750.
(ii) Development Scheme of 79 acres on the Bastiat Road, Jullundur City.	Ranging from Rs. 5 to Rs. 50 exclusive of cost awarded for wells, trees, structures, etc.	Ranging from Rs. 110 to Rs. 165.
(iii) Development Scheme of 3.65 acres on Ladowali Road, Jullundur City.	Rs. 25 exclusive of cost awarded for wells, trees, structures, etc.	Ranging from Rs. 250 to Rs. 555.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕਿ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ prices ਜਿਹੜੀਆਂ owners ਕੋਲੋਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਉਹ confiscating ਹਨ ਤੇ ਐਨਾ ਨਵਾ ਕਿਉਂ Improvement Trust ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਵਿਜ ਸੰਤੀ : जनता की भलाई के लिये करता है।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਨਵਾ Improvement Trust ਨੂੰ ਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ?

Minister : This profit does not come to the Government.

DEVELOPMENT SCHEMES IN JULLUNDUR CITY

***6457. Sardar Gurdial Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- the total number of development schemes and street schemes in Jullundur City which are still pending together with the total number of development schemes and street schemes so far completed ;
- the average time which a development scheme normally takes to mature ?

Shri Sher Singh :

	Pending	Completed
(a) Development Schemes	29	Nil
Street Schemes	8	Nil

(b) About two years.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਇਲਮ ਹੈ ਕਿ ਗੁਡਗਾਂਵ ਐਂਡ ਰਿਵਾੜੀ ਕੇ ਦਰਮਿਆਨ ਬਰਸਾਤ ਮੇਂ ਇਸ ਪੁਲ ਕੇ ਬਗੈਰ ਰਾਸ਼ਟਾ ਰੁਕ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਲਮ ਤਾਂ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਕੋਸ਼ਿਸ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਪੰਜ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਪਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਬੁੜ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕਥਾ ਇਸ ਕੇ ਅਲਾਵਾ ਐਂਡ ਕੋਈ ਝਯਾਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੁਲ ਭੀ ਥੇ ਜਿਨ ਕੇ ਨ ਬਨਨੇ ਕੀ ਵਜਹ ਸੇ traffic ਰੁਕਤਾ ਥਾ ?

Mr. Speaker: This question does not arise.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਯਹ ਸਵਾਲ ਇਸ ਲਿਯੇ ਪੈਦਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲੀ ਪਾਂਚ-ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਮੇਂ ਗੁਡਗਾਂਵ ਕੋ ਕਤੌਰ ਨਜ਼ਰ ਅਨੁਦਾਤ ਕਰ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਹੈ ।

Mr. Speaker : This does not arise.

STAFF OF DISTRICT INSPECTOR OF SCHOOLS, AMRITSAR

*6335. **Sardar Khem Singh** : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the total number of persons employed cadre-wise in the office of the District Inspector of Schools, Amritsar, together with the number of Scheduled Castes amongst them ;
- (b) whether the percentage of the Scheduled Castes in the posts referred to in part (a) above is less than the prescribed limit; if so, the reasons thereof ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) (i) District Inspector of Schools in P. E. S., Class II .. One

(ii) Clerks .. Five

(iii) Peons .. Three

None of them belongs to a Scheduled Caste.

(b) Only the Peons can be recruited by the District Inspector himself on local basis. The question of appointment of a Harijan can be considered when there is a vacancy.

The appointment of District Inspectors and Clerks is made on provincial basis and as such it is not possible to maintain the prescribed limit of representation of Scheduled Castes in a particular office.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜ਼ਿਲਾ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾ ਜਾਤਾ ਤੋ ਕਿਸ consideration ਕੀ ਬਿਨਾ ਪਰ ਰੱਖਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜਦੋਂ recruitment ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀ percentage ਅਲਹਿਦਾ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ percentage ਜ਼ਿਲੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ province-wise ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

SCHEDULED CASTE TEACHERS AND TEACHERSSES IN SCHOOLS IN AMRITSAR DISTRICT

*6336. **Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the total number of teachers and teachersses at present employed in various Government Schools in District Amritsar separately, together with the total number and percentage of Scheduled Castes amongst them ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The information is laid on the table.

Serial No.	Name of the institution	Number of teachers/teachersses employed	Number of Scheduled Caste teachers/teachersses	Total number of teachers/teachersses	Percentage of Scheduled Caste teachers/teachersses
1	Government High School, Amritsar.	24	..	24	..
2	Government High School, Ajnala	16	..	16	..
3	Government Girls High School, Amritsar.	29	1	30	3 1/3 per cent
4	Government Girls Middle School, Attari.	5	..	5	..
5	Government Girls Middle School, Butala.	6	..	6	..
6	Government Girls Middle School, Jalalabad.	3	..	3	..
7	Government Basic Primary School, Dhunda.	5	..	5	..

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮਿਨਿਸਟਰ concerned ਨੇ ਜਿਹੜੀ statement ਦਿਤੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ Scheduled Castes ਦੀ percentage ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ।

Government High School, Amritsar, Total number = 24
Scheduled Caste = Nil

ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਆਪ statement ਪੜ੍ਹਨੇ ਲਗ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਆਪ ਕਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ । (The hon. Member has started reading out the statement. What is his question ?)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ 21 per cent ਨੌਕਰੀਆਂ ਰਹੀਜਨਾਂ ਲਈ reserve ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਹ percentage ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ।

ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਿਲਾ ਵਾਰ percentage ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। Province-wise ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਵਾਰ।

ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ : On a point of Order, Sir. ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਵਾਰ ਇਹ percentage ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ.....

ਅਧਿਕਸ਼ ਸ਼ਹੋਦਯ : यह कोई point of order नहीं है। माननीय ਮੈਂਬਰ को ऐसा गलत point of order उठा कर हाऊस की proceedings को interrupt नहीं करना चाहिये। ('This is no point of order. The hon. Member should not interrupt the proceedings of the House by raising a wrong point of order.)

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ : ਜਦੋਂ ਨਵੀਂ vacancy ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ 21 per cent ਤਨਾਸਬ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਮੰਤਰੀ : ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

SCHOOLS AND COLLEGES IN HISSAR DISTRICT

***6476. Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- the total number of Primary, Middle and High Schools and Colleges in Hissar District before the 15th August, 1947 and as on 31st January, 1956, respectively ;
- whether the buildings of the schools and colleges mentioned in part (a) above are Government owned or public donated ;
- the number of buildings for schools and colleges referred to above owned by Government before the 15th August, 1947, and as on 31st January, 1956 ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa :

(a) Number of Institutions—

		On August, 1947			On 31st January, 1956
Primary Schools	..	358	Primary Schools	..	871
Middle Schools	..	70	Middle Schools	..	64
High Schools	..	11	High Schools	..	45
College	..	1	Colleges	..	3
Total	..	440	Total	..	983

(b) and (c) Colleges:—The building of the Government College, Hissar, which was started after the partition (the only Government College in the Hissar District) is a Government building.

The information relating to schools being not readily available will be supplied to the member later on.

— — — — —
GRADES OF PAY FOR TRAINED SHASTRI, GIANI AND PRABHAKAR
TEACHERS

***6452. Shri Benarsi Dass Gupta :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state the grades of pay for (i) trained graduates, (ii) trained Shastri, Giani and Prabhakar Teachers in Government Schools in the State together with the reasons for the disparity, if any, in their grades of pay ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : B.A., B.T. masters are recruited in the grade of Rs 110—8—190 /10—250 and can rise to the higher grade of Rs 250—10—300, Trained Shastri teachers are recruited in the grade of Rs 70—3—100/4—120 ; trained Gianis and Prabhakars are given a start of Rs 65 in the grade of Rs 50—3—80/4—100 and they can rise to the higher grade of Rs 105—7—140 and Rs 140—10—220.

Masters and teachers are borne on two different sections of the service and are entitled to different grades of pay on the basis of their educational qualifications and the varying nature of responsibility and the duties entrusted to them.

ਪ੍ਰਭਾਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵੱਜੀਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਵਰਗ ਦੇ ਫਰਮਾਏ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ trained teachers ਦੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਜ਼ਾਨੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ trained teachers ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪ੍ਰੀਓਰਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਅੱਜ ਤਾਂ ਹਮਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ।

ਮੰਤਰੀ : ਹੁਣ ਤਕ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ ਪ੍ਰਚੱਲਿਤ ਰਹੀ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਕਰਨਾ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।

ਪ੍ਰਭਾਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਅੱਜ ਚੌਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ 15 ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਹੱਦ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਇਸ ਪਹਿਲੂ 'ਤੇ ਵੀ ਗੌਰ ਕਰੇਗੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ trained teachers ਦਾ status ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ trained teachers ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇਗੀ ।

— — — — —
PURCHASE OF ELECTRIC FANS

***6454. Shri Lajpat Rai :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Government has recently purchased any electric fans from a firm at Amritsar ; if so, their respective prices and the average consumption of electricity of each type ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Order for some 56" A. C. fans has been placed with a firm at Amritsar, against the Controller of Stores, Punjab Rate

[Minister for Public Works and Education]
Contract No. Cont/ER/3/7920, dated 5th May, 1955. The price of this fan is Rs. 150 delivered at destination and its consumption at full load as given in the Rate Contract is 49 watts.

ਸ਼੍ਰੀ ਦੇਵ ਰਾਜ ਸੇਠੀ : ਕਥਾ ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੁਪਾ ਕਰਕੇ ਕਤਾਏਂਗੇ ਕਿ ਇਨ ਪੰਖੀਂ ਕੋ ਖਰੀਦਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ tenders invite ਕਰਿਯੇ ਗਏ ਥੇ ਯਾ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ demands Stores Purchase Officer ਨੂੰ ਦਸਦੇ ਹਾਂ। ਅਗੇ tenders ਵਗੇਰਾ ਵੇਖਣਾ ਉਸ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ : ਕਥਾ ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਕੁਪਾ ਕਰਕੇ ਕਤਾਏਂਗੇ ਕਿ ਧਹ ਜੋ ਪੰਖੇ ਯਾ ਕੋਈ machinery ਬਾਹਰ ਸੇ ਯਾ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਾਵਿਸ ਮੇਂ ਸੇ ਖਰੀਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਇਸ ਮੇਂ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਾਵਿਸ ਕੀ ਕਨੀ ਟ੍ਰੇਡ ਚੀਜ਼ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਈਸ ਮੇਂ latitude ਦਿਯਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : Price ਵਿਚ latitude ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਲਬਤਾ ਆਪਣੇ Province ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Price ਕੁਝ percentage ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਵੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ : ਕਹ percentage ਕਥਾ ਹੈ ?

ਮੰਤ੍ਰੀ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ off hand ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ।

SANATORIUM AT SOHANA HOT WATER SPRING

*6444. Shri Babu Dayal : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state with reference to the reply given to Starred Question No. 4517 on 9th March, 1955, whether any scheme for setting up a sanatorium at Sohana Hot Water Springs in district Gurgaon is at present under the consideration of Government; if so, the time by which the said scheme is expected to materialise ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No such scheme is at present under the consideration of Government.

CONFIRMATION OF STAFF IN THE CIVIL SUPPLIES DEPARTMENT

*6411. Shri Balwant Rai Tayal : Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) whether some staff of the Civil Supplies Department has recently been confirmed; if so, whether the confirmation of the staff has been made on merits or on the basis of seniority ;
- (b) the total number of persons confirmed ;
- (c) whether any persons holding liens in other Departments have also been confirmed ; if so, the reasons therefor ;
- (d) whether any persons working in the Civil Supplies Department since its formation have not been confirmed so far ; if so, the reasons therefor ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, these confirmations have been made on the basis of seniority-cum-merit judged by length of service, experience, efficiency, and integrity in consultation with the Punjab Public Service Commission or the Subordinate Services Selection Board, whichever was concerned.

(b) 94, including 17 on Secretariat Cadre, against 338 posts made permanent.

(c) Yes. Persons holding liens in other Departments were also eligible for confirmation in the Civil Supplies Department and as such suitable officers/officials having liens in other Departments have been selected for confirmation.

(d) Yes. A few persons working in the Civil Supplies Department since its formation have not been confirmed on considerations of seniority-cum-merit.

PRICES OF PACCA BRICKS

***6450. Shri Kasturi Lal Goel :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the Government has fixed any price for the pacca bricks; if so, what ; and the basis on which it has been fixed ;
- (b) whether the rate of bricks mentioned in part (a) above is the same for the rural and the urban areas in the State ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes. The ceiling price of bricks of 1st class, 2nd class and 3rd class has been fixed as under :—

1st class	.. Rs 26 per thousand.
2nd class	.. Rs 20 per thousand.
3rd class	.. Rs 18 per thousand.

The following factors were taken into consideration while fixing the ceiling prices :—

- (1) Cost of coal, railway freight on coal, unloading charges, transport charges from station to kiln up to 3 miles and cost of firewood for ignition purposes.
- (2) Cost of sand, earth, and water and moulding charges.
- (3) Transport charges of kacha bricks to kilns.
- (4) Wages of beldar for arranging bricks in bhatta, mistry, munshi and chaukidar and of labour for firing kilns.
- (5) Cost of labour huts.
- (6) Repair charges for chimneys, etc., and charges for stacking burnt bricks.

(b) Yes. However, for kilns situated at distances beyond 5 miles from rail heads, extra margin at annas 2 per mile has been allowed subject to a maximum of Rs 2 for 1,000 bricks.

INDUSTRIAL TRAINING INSTITUTIONS IN THE STATE

***5981. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Finance be pleased to state that total number of industrial training institutions opened by the Government in each district of the State during the year 1955-56 up to date and expenditure incurred thereon ?

Shri Mohan Lal : During the year 1955-56, Government opened only one Industrial School, which is meant for girls and was started at Chandigarh in the Ambala District. Up to date expenditure on this school, since its inception in July, 1955, has been Rs. 8,611.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वजीर साहिब मेहरबानी कर के बताएंगे कि जब गवर्न-मेंट ने हज़ारों की तादाद में दूसरे स्कूल खोले हैं तो **industry** के लिये क्यों ज्यादा स्कूल नहीं खोले ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल नहीं है यह तो आप का suggestion है ।
(This is not a supplementary question but a suggestion.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या वह बताएंगे कि बजट में इतनी थोड़ी रकम रखी गई थी कि इस से सिर्फ एक ही इण्डस्ट्री का स्कूल खुल सका ?

अध्यक्ष महोदय : यह कैसे पैदा होता है ? (How does this arise?)

श्री कस्तूरी लाल गोयल : क्या सरकार का विचार चण्डीगढ़ में भी industrial school खोलने का है या नहीं ?

अध्यक्ष महोदय : यह supplementary कैसे पैदा होता है ?
(How does this supplementary arise ?)

NON-OFFICIAL VISITORS OF JAILS

***6334. Sardar Khem Singh :** Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) the nature of duties of a non-official visitor of a Jail appointed as such by Government;
- (b) whether a non-official visitor referred to in part (a) above can visit all the Jails in the district concerned ?

Shri Mohan Lal : Part (a) A non-official visitor is expected to interest himself in and visit the Jail of which he is a visitor, once a month, and oftener, if possible. The details of his duties have been given in paras 53, 53-A, 53-B and 53-F of the Punjab Jail Manual and an extract thereof is laid on the Table.

Part (b) No.

EXTRACTS FROM PUNJAB JAIL MANUAL

Duties of all Visitors—

53. All visitors shall be afforded every facility for observing the state of the jail, and the management thereof, and shall be allowed access under proper regulations, to all parts of the jail and to every prisoner confined therein.

Every visitor should have the power to call for and inspect any book or other record in the jail unless the Superintendent for reasons to be recorded in writing, declines on the ground that its production is undesirable. Similarly, every visitor should have the right to see any prisoner and to put any questions to him out of the hearing of any jail officer. There should be one visitors' book for both classes of visitors, their remarks should in both cases be forwarded to the Inspector-General who should pass such orders as he thinks necessary, and a copy of the Inspector-General's order should be sent to the visitor concerned.

Board of Visitors—

- 53-A. Once in every quarter not less than two *ex officio* and one non-official visitors, of which one, unless prevented by unavoidable cause, shall be the District Magistrate, shall constitute a Board and visit the jail of which they are visitors. District Magistrate shall be the *ex officio* Chairman of the Board. The Board should meet at the jail on such days as the District Magistrate may determine, and will inspect all buildings and prisoners, hear any complaints and petitions that may be preferred, inspect the prisoners' food and see that it is of good quality and properly cooked, inspect the punishment book and satisfy themselves that it is kept up to date.

Duties of Visitors—

53-B. All visitors, official and non-official, at every visit shall —

- (a) inspect the barracks, cells, wards, worksheds and others.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS**CONFIRMATION OF STAFF IN CIVIL SUPPLIES DEPARTMENT**

817. Shri Lajpat Rai : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that some officials in the Civil Supplies Department who had previously been reverted due to adverse entries in their personal files have been confirmed or promoted to higher posts and those already working on such higher posts have not been so confirmed ; if so, the number of such cases together with the reasons therefor ;
- (b) whether all cases of confirmations referred to in para (a) above were referred to the Public Service Commission or Subordinate Services Selection Board, as the case may be, if not, the reasons therefor and the action proposed to be taken in the matter ?

Shri Mohan Lal : (a) Yes, two officials who were previously reverted from higher to lower ranks on account of some adverse entries in their personal files have subsequently been confirmed, as their record was not bad enough to warrant their exclusion from confirmation altogether in the ranks to which they were reverted or in still lower ranks. They have not been confirmed in a rank higher than that to which they were reverted on account of adverse entries.

(b) Yes, these cases were referred to the Public Service Commission and their concurrence obtained before confirmation.

DECLARING OF MALOUT MANDI AS URBAN AREA

818. Sardar Darshan Singh : Will the Minister for Finance be pleased to state—

- (a) whether the Government has declared the locality of Malout Mandi, tehsil Fazilka, district Ferozepore, as an urban area for purposes of allotment of evacuee houses to displaced persons ;
- (b) if the reply to part (a) above be in the affirmative, a copy of the notification declaring Malout Mandi as an urban area be placed on the Table ;
- (c) the total number of evacuee houses within the locality of the Mandi referred to in part (a) above ?

Shri Mohan Lal : (a) No.

(b) Question does not arise.

(c) 312.

REPRESENTATION REGARDING DEFECTS IN OUTLET NO. 2902 ON GANGASAR CANAL IN ROHTAK DIVISION

819. Shri Samar Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether any representations from the cultivators of the area concerned for removing the defects of outlet No. 2902 on Gangasari Canal in Rohtak Division have recently been received by the Government ; if so, the action, if any, taken thereon ?

Shri Sher Singh : Yes. The matter is under investigation, which will be completed within a month.

NAIB-TEHSILDARS IN DISTRICT GURGAON

820. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of Naib-Tehsildars at present working in district Gurgaon who have not so far been vested with third class magisterial powers ?

Shri Sher Singh : Four.

ACCUMULATION OF RAIN WATER AROUND PALWAL TOWN,
DISTRICT GURGAON

821. Pandit Shri Ram Sharma : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether he is aware of the fact that Palwal town in district Gurgaon and certain villages surrounding it are encircled by rain water almost throughout the year ; if so, whether the Government is taking any steps for draining this water ?

Shri Sher Singh : Yes. Palwal Town and certain adjoining villages in Gurgaon District remain surrounded by rain water during the rainy season only, and not throughout the year. The question of improving drainage facilities is under active consideration of the U.P. Government (Irrigation Authorities) and Gurgaon District (Civil Authorities).

Mr. Speaker : Now the hon. Chief Minister will make a statement in the House.

STATEMENT BY THE CHIEF MINISTER REGARDING BORDER
INCIDENTS

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I wish to make a statement on the border incidents.

There had been peace on the Border during 1955, except for one serious incident in March, 1955, in which fire was exchanged between the two Border Police Forces. Since then peace prevailed which was unfortunately again broken by a series of serious incidents early this month, which I shall describe now.

There is a very small piece of land near village Mianwala Uttar, Police Station Valtaha, Amritsar, which is in our possession but Pakistan Police also lay claim to it. Tension had mounted and a series of meetings between Border Police officials had been held in the first week of March which did not prove successful. On the 8th March at about 1 p.m. when our Patrol had gone on its usual duty on this land, they were challenged by the Pakistan Border Police. Our Patrol maintained their stand. The Pak Police then opened fire on them and they also replied. Reinforcements arrived from both sides and firing was exchanged for about 9 hours. Early on the 9th March at about 6 a.m. the Pak Police again opened fire and exchange of fire was resumed. At about 11 a.m., the two Border Commandants held a meeting and cease-fire was enforced from about 12 noon. The two sides withdrew their reinforcements and the Indian stand was accepted.

There was no casualty on our side and, as far as we know, none on the other side.

There is another small piece of land in village Muthianwala, Police Station Valtaha, Amritsar, which is in our possession, but is disputed by Pakistan. Our P.A.P. had sown fodder on this land. When they went to cut it at about 6 p.m. on the 10th, the Pak Border Police objected and when our men did not give in, they opened fire. Our men replied. Fire was exchanged for over 6 hours. Firing stopped by about 1 a.m. on 11th. On the 11th morning, S.P.,

Border, Amritsar, and the Assistant Commandant, Pak Border Police, held a meeting. Cease-fire was enforced. Reinforcements were withdrawn and the Indian point was accepted. There was no casualty on our side and, as far as we know, none on the other side.

Despite the earlier agreement at Muthianwala, on the 14th at about 2 p.m., the Pak Border Police again challenged and opened fire on our P.A.P. Patrol which was on its normal patrol duties in the same area near Muthianwala village. Our P.A.P. returned the fire. This firing gradually extended and by 5 p.m. it spread up to Khem Karan, a distance of about 14 miles. There are a number of disputed points, along this Sector, e.g., Jhuggian Noor Mohd, Rattoke, Mianwala Uttar, Gajjal and Khem Karan itself. These points formed centres of conflagration. Heavy firing continued from both sides, but by 10 p.m. while the five mile Section between Muthianwala and Gajjal remained unchanged, fire on the remaining Sector started subsiding and by 1 a.m. it had become very sporadic. On the Muthianwala-Gajjal Section, quite heavy firing continued throughout the 15th, while on the Gajjal-Khem Karan Section it was sporadic. After some difficulty Commandant, P.A.P., was able to arrange a meeting with the D.I.G., Pak Border Police, at the Khem Karan barrier at about 2.30 p.m. on the 15th. This meeting continued till about 8.30 p.m. when it was agreed to enforce cease-fire along the entire 14-mile section and to withdraw reinforcements. The Indian stand was again accepted for all the disputed points.

There were no casualties on our side and, as far as we know, none on the other side.

The Punjab Chief Secretary contacted Mr. Fida Hussain, Additional Chief Secretary, West Pakistan, on telephone on the 14th night and conveyed to him that this State Government took strong exception to the high-handed action of the Pak Border Police.

The Punjab Government has already intimated the facts of these incidents to the Government of India so that a strong protest be lodged with the Government of Pakistan.

Hussainiwala Headworks and the Canal Works in its vicinity are under the protection of the Military. For some time Pakistan has been objecting to our Engineers visiting the Right Guide Bund for repair and other work. This Bund had been damaged in the last floods and had to be repaired. The earth for it had to be taken from a small "Bela" near it. The Pak Border Police objected to our men taking earth from there. On 5th March, 1956, a meeting was held between the Brigadier, Ferozepore and his Pakistan counterpart. No agreed amicable solution was found, but our Brigadier made it quite plain that since the area concerned was our territory, we would take earth from it whenever we needed. The work for repairing the Bund started on the morning of 9th March under the protection of the Military. It continued without any incident up to 17th. However, on the 17th, the Pak Border Police objected to our labour going on to the Bund in the afternoon and scared them away. Later, under cover of darkness, the Pak Army stole right up to the Bund at about 9 p.m. Our Army was on this side of the Bund. This tense situation remained till about 1 a.m. when both sides withdrew. On the 18th also, this stalemate continued. At about 9.30 p.m. on 18th (i.e. yesterday) the Pak Army opened fire on our Army units in the area with Mortars and automatic weapons. Our Army replied. At about 11 p.m., Pak Brigadier contacted our Brigadier at Ferozepore and asked for a cease-fire. However, Pak continued to fire and we also had to reply though on a restricted scale. After about

[Chief Minister]

5 a.m. on 19th morning (i.e. today), exchange of fire was intensified and up to the time of latest information about (10 a.m.), heavy fire is being exchanged. It is reported that a meeting has been arranged between our Brigadier and his counterpart for 12 noon today.

Sardar Sarup Singh : Sir, I wish to say something in this connection.

Mr. Speaker : There can be no debate on this statement.

DEMANDS FOR GRANTS

GENERAL ADMINISTRATION AND POLICE

(RESUMPTION OF DISCUSSION)

अध्यक्ष महोदय : देखिए मैम्बर साहिबान ! पेशतर इस के कि बहिस शुरू हो, मैं यह चाहूंगा कि आप यह देख लीजिए कि हमारे पास टाईम बहुत थोड़ा है। चीफ मिनिस्टर साहिब बहस का जवाब देने के लिए एक घंटे का वक्त लेंगे। कोई पंद्रह बीस मिनट लग जाएंगे उन cut motions को dispose of करने में जो move हुई हुई हैं। तो यह बहस 5.15 तक चलेगी। उतने वक्त में अगर मैम्बर साहिबान थोड़ा टाईम लेंगे तो ज्यादा मैम्बर साहिबान बोल सकेंगे और अगर वे ज्यादा वक्त लेंगे तो कूदरती तौर पर थोड़े से मैम्बर साहिबान बहस में हिस्सा ले सकेंगे।

(Before we resume discussion, I would like the hon. Members to remember that the time at our disposal is very short. The Chief Minister will take one hour to reply. About fifteen to twenty minutes will be required to dispose of the cut motions that have been moved. The discussion can, therefore, go on only till 5. 15. P.M. If the hon. Members take only a short time each, then it will be possible to accommodate a larger number of Members. But if they take more time, then naturally very few of them will be able to participate in the discussion.)

Yesterday, when the House adjourned Shri Daulat Ram Sharma was on his legs. He may resume his speech.

श्री दौलत राम शर्मा (हमीरपुर) : अध्यक्ष महोदय ! मैं उस दिन कह रहा था कि किस तरह red-tapism से खराबी होती है और किस तरह से काम में delay करने से खराबी होती है। इस मिलसिले में मैं हाऊस को एक वाक्या बता दूँ। पिछले साल यह बताया गया था कि अप्रैल के महीने से Registration Validating Act पंजाब में लागू हो जाएगा और यह तमाम देहात में एक साथ हावी हो जाएगा। यह पहली अप्रैल से लागू होना था लेकिन कुल्लू area में और हमीरपुर तहसील में यह order ही अगस्त के महीने में पहुंचा था। अप्रैल से लेकर अगस्त तक mutation का वह पुराना तरीका चलता रहा यानी तहसीलदार साहिब जबानी बयानात सुन कर इन्तकाल मन्जूर करते रहे थे। लेकिन जब यह order वहां अगस्त के महीने में पहुंचा तो क्योंकि यह Act असल में अप्रैल के महीने से लागू हो चुका हुआ था और वहां late पहुंचा था तो इस लिए अप्रैल से लेकर अगस्त तक जितने mutations मन्जूर हो चुके थे वे सब के सब खार्ज कर दिये गए। इस तरह से लोगों को बहुत तकलीफ हो रही है। बहुत सारे transactions उस अर्थ हो चुके थे और उन में से कई लोग तो दूर चले गए हैं, या कई तो मर भी गए होंगे अब उन लोगों को फिर दोबारा इन्तकाल मन्जूर कराने के लिए खर्च करना पड़ेगा। इन transactions में मुजारों ने बहुत सारी जमीन ली थी लेकिन अफसरान की

गलती से उन गरीब लोगों को हजारों रुपए फिर खाह मखाह खर्च करने पड़ेंगे। अगर यह order वहां ठीक समय पर पहुंच जाता तो उन के यह हजारों रुपए जाया न जाते और इस में उन बिचारों का कोई कसूर नहीं है। इस लिए मैं अपने मुख्य मंत्री से अर्ज करूंगा कि वहां जो दाखल खार्ज उस अर्से में पुराने तरीके से हो चुके थे उन को **validate** कर दिया जाए और वह नया order अगस्त से लागू समझा जाए।

दूसरी बात में यह अर्ज करूंगा कि हमारा जो बजट बनाया जाता है उस में कई **expenses** को **provision** कर दी जाती है लेकिन वे खर्च किए नहीं जाते। हर साल इस तरह वे बजट में दर्ज कर दिए जाते हैं लेकिन खर्च नहीं किए जाते। वह **sanctions lapse** हो जाती हैं और अगले साल फिर वे **sanctions** कराई जाती हैं लेकिन फिर भी खर्च नहीं की जाती। हमारे इलाके सुजानपुर टीरा को **electricity** देने के लिए एक **scheme** के लिए बजट में कुछ रकम की **provision** की गई थी वह खर्च नहीं की गई थी, इस लिए **lapse** हो गई थी, फिर दूसरे साल के बजट में उस की फिर **provision** की गई थी लेकिन वह फिर खर्च न किये जाने की वजह से **lapse** हो गई। और इसी तरह तीसरे साल हुआ। यह अजीब तमाशा है। क्या इन चीजों की **provision** सिर्फ दिखाने के लिए की जाती है? यह अजीब **budgeting** का तरीका है। मैं सरकार से कहूंगा कि अगर कोई स्कीम चालू नहीं करनी होती तो उसे खाह मखाह बजट में लाने की क्या जरूरत होती है। अगर कोई order किया जाता है तो कम अज्र कम उस की **implementation** होनी चाहिए। लेकिन मैं देखता हूं कि **administration** में बड़ी **irresponsibility** का मादा आ गया है। यहां जो order होता है उस पर अमलदरामद तो किया नहीं जाता। पिछले साल हमारी पंजाब गवर्नमेंट ने order किया था कि लोग गांव में जोकि तहसील हमीरपुर में है एक स्कूल खोला जाएगा और इस के लिए दो सालों से बजट में खर्च की **provision** भी की जाती रही है लेकिन वहां आज तक कोई स्कूल नहीं खुला। लोगों ने आठ हजार रुपये इकट्ठे कर के स्कूल के लिए **building** तैयार की है लेकिन उस को चलाने के लिए गवर्नमेंट ने कुछ इन्तजाम नहीं किया। मुझे पता लगा है कि वह स्कूल बजाए उस जगह पर खोलने के डलहौजी में खोला गया है हालांकि **education authorities** की खनोकिताबत मेरे साथ चल रही थी। उन्होंने लिखा था कि उस **building** के साथ कितनी जमीन दोगे। मैंने लिख दिया था कि हम उस के साथ जमीन भी देने को तैयार हैं। दो एकड़ चाहिए, तीन एकड़ चाहिए या चार एकड़ चाहिए हम देने को तैयार हैं। लेकिन इन सब बातों के बावजूद वह स्कूल उस जगह नहीं खोला गया। मैं कहता हूं कि इस तरह से गवर्नमेंट का **prestige** नहीं रहता। **Legislature** ने एक चीज को एक खाम जगह के लिए मन्जूरी दी हुई होती है लेकिन **Head of the Department** उसे उस जगह से हटा कर दूसरी जगह कर देता है। मैं पूछता हूं कि इस तरह क्यों किया जाता है? अभी जिन तरह **Junior Basic Training Schools** खोलने के लिए इस बजट में रुपये **provide** किये गए हैं। तहसील हमीरपुर में एक **Junior Basic Training School** खोलने की मन्जूरी दे दी गई थी और यह पहली अप्रैल को वहां खुल जाना था इस के लिए जमीन भी दे दी गई थी लेकिन

[श्री बोलत राम शर्मा]

अब पता लगा है कि वह स्कूल धर्मशाला में खोला जाएगा। यह हमें पता नहीं लग सका कि अब आकर यह फैसला क्यों बदल दिया गया है। शायद डिप्टी कमिश्नर ने यह फैसला बदला है। मैं मिनिस्टर साहिब से अर्ज करूंगा कि इस तरह से फैसले बदलने से लोगों में बदगुमानी पैदा हो जाती है। जिस काम का हुक्म एक बार कर दिया जाता है उसे जरूर implement कराना चाहिए और orders को बार बार नहीं बदलना चाहिए। मिनिस्टरी को चाहिए कि वह अपने अफसरान को instructions भेजे कि वे administration को ठीक तरह चलाएं और बार बार हुक्म न बदला करें। इस तरह orders बदलने से लोगों को administration पर faith नहीं रहता।

एक चीज में और वजीर साहिबान के नोटिस में लाना चाहता हूं कि जो military awards जागीरों के मंजूर हो चुके हैं वह आज तक लोगों को नहीं मिले। वह लोगों को जल्दी मिल जाने चाहिए क्योंकि इन चीजों से लोगों को बदगुमानी हो जाती है जिस की वजह से वह सरकार के खिलाफ हो जाते हैं।

अब मैं पुलिस के बारे में कुछ कहूंगा। इस का काम बड़ा अच्छा रहा है। इस लिए मैं सरकार को इस के लिए बधाई देता हूं। मैंने अमृतसर में देखा है कि इस ने बड़ी efficiency और काबलियत के साथ काम किया है। वहां तीन conferences हो रही थीं लेकिन इस ने बड़े अच्छे तरीके से Law and Order को control किया और खास तौर पर लोगों के साथ इस का behaviour बड़ा काबले तारीफ था।

पुलिस की मद में P.A.P. पर हमारी सरकार को बड़ा खर्च करना पड़ रहा है। बार्डर की हिफाजत करना Centre का काम है; इस पर हो रहा सारे का सारा खर्च Central Government को देना चाहिए। इतने बड़े खर्च की वजह से हमारी गवर्नमेंट को बड़े टैक्स लगाने पड़ते हैं क्योंकि हमारा बजट हमेशा घाटे का बजट होता है। इस लिए बार्डर पुलिस का सारे का सारा खर्च Central Government से लिया जाए। बार्डर पर जिस तरीके से हिफाजत की है वह उस के मामले में बरकबाद की हकदार है।

हमारी हाई कोर्ट में छः छः सात सात साल के पुराने cases pending पड़े हैं क्योंकि number of judges थोड़ा है। कई दफा उन्होंने लिखा है कि दो और judges लगाने चाहिए। अगर दो judges और हो जाएं तो बहुत सारा काम निकल सकता है। इस वक्त लोगों के मुकदमात बहुत सालों से फंसे हुए हैं। फैसलों में बड़ी delay हो जाती है और इस delay की वजह से गवर्नमेंट का वकार नहीं रह सकता क्योंकि justice जो होना चाहिए बड़ा आसान होना चाहिए और speedy भी होना चाहिए। Speedy justice दिलाने के लिए दो और judges जल्दी मुकरर किए जाएं। आम तौर पर हमारी गवर्नमेंट की तरफ से यह कहा जाता है कि फलां जगह पुर न कर के बचत कर ली है और फुलां अफसर नियुक्त करने थे वह बचत करने के लिए नहीं किए। ऐसा नहीं करना चाहिए।

3.00 P.M.

पिछले साल हमारे पहले मुख्य मंत्री ने announce किया था कि 6 जिलों में judiciary को executive से separate कर दिया जाएगा और उन 6

जिलों में जिला कांस्टेबल का नाम भी था लेकिन अब

4 जिलों में जिला कांस्टेबल का नाम भी था लेकिन अब

ਕਾਨ੍ਹਾ ਹੁਆ ਜਿਲਾ ਕਾਂਗੜਾ ਕਾ ਨਾਮ ਤਸ list ਮੇਂ ਸੇ ਤਡਾ ਦਿਯਾ ਗਯਾ, ਬਾਕੀ ਕੇ 5 ਹੀ ਜ਼ਿਲੇ ਰਹ ਗਏ ।
ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰਗਾ ਕਿ ਜਬ ਆਪਨੇ announce ਕਿਆ, posts ਦਿਲਾਏ ਗਏ ਫਿਰ ਕਾਂਗੜੇ ਕਾ ਨਾਮ
ਕੀਯੋਂ ਨਿਕਾਲਾ ਗਯਾ separation of judiciary from executive ਕੀ scheme
ਸੇ ?

ਇਸ ਕੇ ਬਾਦ ਮੁਝੇ ਯਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ orders ਪਾਸ ਹੋਤੇ ਹੈਂ, ਜੈਸੇ ਮੈਂਨੇ ਪਹਲੇ ਕਹਾ,
ਤਨ ਕੀ ਨੀਚੇ ਕੇ ਅਫਸਰਾਨ ਝਰਾ ਭੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ । ਅਭੀ ੨ ਏਕ ਵਾਕਯਾ ਪੇਸ਼ ਆਯਾ ਹੈ ।
ਮੇਂ ਤੋ ਕਹੁੰਗਾ ਕਿ ਏਸੇ ਅਫਸਰਾਨ ਰਹਨੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਨੇ ਚਾਹਿਓਂ । ਆਜ ਹਮਾਰੀ ਤਰਫ ਅਨਾਜ ਕੀ
ਕਿਲਲਤ ਹੈ, ਵਹਾਂ ਗਨ੍ਦਮ 30 ਰੁਪਏ ਮਨ ਤਿਕ ਰਹੀ ਹੈ ਆਰ ਇਸ ਭਾਵ ਪਰ ਭੀ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ ।
ਹਮ ਤਾਰੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈਂ Deputy Commissioner ਕੋ । ਭਵਰ ਮੁਖਯ ਮਨ੍ਤਰੀ ਜੀ ਮੇ
ਮਿਲੇ ਤੋ ਤਨ੍ਹੋਨੇ ਫੌਰਨ orders ਕਰਵਾਏ ਕਿ ਧਨ੍ਹਾਂ ਸੇ ਭੇਜੋ । Chief Secretary
ਨੇ Deputy Commissioner ਕੋ telephone ਕਿਆ । ਸਬ ਕੁਝ ਹੁਆ
ਮਗਰ ਅਭੀ D.C. ਸਾਹਿਬ ਖਤੋਕਿਤਾਬਤ ਹੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ । ਆਰ ਅਗਰ ਕਭੀ ਕੋਈ ਤਦ੍ਰਾਟਨ
ਕਰਨਾ ਹੋਤਾ ਹੈ ਤੋ 200 ਮੀਲ ਭੀ ਚਲੇ ਜਾਓਂਗੇ ਜੈਸੇ ਆਰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹੇਂ ਕਾਮ ਹੀ ਨ ਰਹ ਗਯਾ
ਹੋ । ਮੇਂ ਅਰਜ਼ ਕਰੁੰ ਕਿ ਅਭੀ ਤੋ ਲੋਗੋਂ ਕੇ ਪਾਸ ਪੈਸੇ ਹੈਂ ਕੀਮਤ ਭੀ ਦੇ ਦੇਂਗੇ ਮਗਰ ਚਨ੍ਦ ਦਿਨੋਂ ਮੇਂ ਤਨ ਕੇ
ਪਾਸ ਕੀਮਤ ਅਦਾ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪੈਸੇ ਭੀ ਨਹੀਂ ਰਹੁੰਗੇ । ਸ਼ਹਰੀਂ ਮੇਂ ਅਸੂਤਸਰ ਧਾ ਜਾਲਨ੍ਵਰ ਕਗੈਰਾ ਮੇਂ ਤੋ
depot ਭਟ ਖੁਲ ਜਾਤੇ ਹੈਂ ਮਗਰ ਹਮਾਰੇ ਦੇਹਾਤ ਕਾ ਨਾਮ ਤਕ ਭੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਤਾ ।

ਹਮਾਰਾ ਇਲਾਕਾ ਏਕ backward area ਹੈ । ਵਹਾਂ ਅਫਸਰਾਨ ਜਾਨਾ ਪਸਨ੍ਦ
ਨਹੀਂ ਕਰਤੇ । ਸਡਕੋਂ ਪਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀ ਜਾ ਰਹੀਂ । ਯਹ ਬਡੇ ਦੁਖ ਕੀ ਬਾਤ ਹੈ । (ਬੰਟੀ) (ਲਾਲ-
ਬੱਤੀ) ਦੋ ਮਿਨਟ ਆਰ ਦੇਂ ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਕਸ ਕੀਜਿਏ, ਆਪ ਨੇ ਕਾਫੀ time ਲਿਆ ਹੈ । ਯਹ ਆਦਤ
ਅਚਛੀ ਨਹੀਂ । (The hon. Member may stop now. He has
already taken enough time. Insisting on more time is not
a good habit.)

ਸਰਦਾਰ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ (ਭੀ ਜੋਬਿੰਦਪੁਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇੱਥੇ ਅੱਜ ਜੋ
ਦੇ demands House ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹਨ ਇਕ Administration ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ
ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਰਕਮ ਮੰਨਚੁਰ ਕਰਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਮੇਨੂੰ ਪੁਰਾਇਤਨਾਬ
ਹੈ ਮਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਜੋ ਤੁਰੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹੀਂ
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਝ advice ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੇ Sub-Divisions ਖੋਲ੍ਹੇ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
development ਦਾ ਕੰਮ, Community Project ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ Admi-
nistration ਦਾ ਕੰਮ ਇਕੋ ਹੀ ਅਫਸਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਜੋ
Development Officers ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਂ ਵਿਚ ਘੁਸ ਕੇ ਛੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇਕ
ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਾਬਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਪਿਛਾਂ ਦੇ ਛੋਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਪਿਛਾਂ ਵਿਚ development ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਸਜ਼ਕਾਂ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ
ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਖੁੱਲੀ-ਵਾਕਫੀਅਤ ਹੋ
ਜਾਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ

[ਸਰਦਾਰ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ]

S.D.O. ਤਾਈਂ approach ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ approach ਸੋਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਥਾਣਿਆਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਵਕਤ ਇਹ ਥਾਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਬਹੁਤ ਚੋਕੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ 20,25 ਹਜ਼ਾਰ ਸੀ ਅੱਜ ਉਹ 1½, 2 ਲੱਖ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮਗਰ ਥਾਣਿਆਂ ਦੇ ਅਮਲੇ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਉਤਨੀ ਹੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਆਬਾਦੀ ਇਤਨੀ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ addition ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ।

ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ ਮੇਰੇ ਇਕ hon. ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ border ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਖਰਚ ਬਾਰੇ Centre ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ request ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਖਰਚ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਸਾਨੂੰ ਦੇਵੇ। ਫਿਰ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ Armoured Police ਅਤੇ Railway Police ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਰਚ ਜਿਸ ਦਾ Centre ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਸਬੰਧ ਹੈ, ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਖਰਚ ਦਾ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਜੋ safety ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਹੈ, ਜੋ Border ਦੀ Police ਹੈ, ਇਹ State ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ country ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖਰਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ Centre ਤੋਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Railways ਤੋਂ Centre ਨੂੰ income ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Armoured Police ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀ Central Government ਨੇ ਤਾਜ਼ੀਰਾਤ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਐਕਟ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ staff ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਨਾਹ ਦੀ ਕਾਪੀ ਜੋ ਦੋਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਾਈ ਜਾਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਸਾਡੇ Chief Minister ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ services ਨੂੰ 'clear the table' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਇਸ ਤੇ ਅਮਲਦਰਾਮਦ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ passports, licenses ਆਦਿ ਦੇ ਕੇਸ ਦੇ, ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ, ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋ ਕੰਮ ਹੋਵੇ ਉਹ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਸਿਰ passport ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ। ਹਾਲੇ ਤੱਕ 1954-55 ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਖੁਮ ਫਹੀਆਂ ਹਨ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਾਡੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ instructions ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਵੰਡ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਿਕਮਾ ਇਕ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਹਫ਼ਤਾ ਮਨਾਉਂਦਾ

ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਪਕੜ ਧਕੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤੱਕ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦਾ ਤੱਥਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਮਗਰ ਹੁੰਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਥਾਣੇ ਦਾ Sub-Inspector ਆਪਣੇ ਅਮਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੇਸ show ਕਰਨ। ਜਿਸ ਵਕਤ ਇਸ ਅਮਲੇ ਨੂੰ ਉਤਨੇ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਲਭਦੇ ਤਾਂ Sub-Inspector ਦੀ ਖੁਸ਼ਨੂਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੁਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਕੇਸ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਰੀਕੁਐਸਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ-ਬੰਦੀ ਦਾ ਹਫਤਾ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਨਾਲ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੱਸ਼ਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵੇਰ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਨਾਰਮਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ਕ ਪੁਲਿਸ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਰੋਕ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜੇ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਕੜਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਕਲੀਫ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੱਸ਼ਦਦ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਨਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਅਸਲੇ ਦੀ ਖਰਾਮਦ ਲਈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਲਈ ਹਫਤਾ ਮਨਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਨਾਰਮਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਸਕੇ ਜੋ ਸ਼ਰਾਬ ਬੰਦੀ ਵਿਰੁਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਜਾਂ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਖਣ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜਿਸ ਵੱਲ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਉਸ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰਚ ਅਤੇ ਬੇਅਰਾਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਇਨਸਾਫ ਮਿਲ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਕੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰੋਚ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟਾਂ ਤੱਕ ਰਸਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤ ਸਬੂਤ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਫੈਸਲੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਪਾਣੀ ਖੁਆ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਹ ਰੀਕੁਐਸਟ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਟੀ. ਏ. ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਬੱਚਤ ਕਰਕੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਸਬੂਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕੋਈ ਪਾਬੰਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਬਾਰੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਇਕ ਕਾਬਲ ਦੇਸਤ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਮੁੱਕਦਮਿਆਂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਕੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਕਈ ਦੀਵਾਨੀ ਦੇ ਕੇਸ

[ਸਰਦਾਰ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ]

ਤਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਛੇ ਛੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਕਈ ਕੇਸ ਪੈਂਡਿੰਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਫਸਾਦਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਵੇਜ਼ਦਾਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਦਖਲਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜਲਦੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਦਾ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਜੋ ਤੁਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਦੋਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਲਈ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਬੁਝ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੱਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਢਿੱਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਰ ਤਾਂ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਰੇ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਕ ਬੇਨਤੀ ਮੈਂ ਜੁਨੀਅਰ ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਲੈਣੇ।

(The hon. Member may express his views on this point at the time of the discussion on the Demand for Education.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ (ਫਾਜ਼ਲਕਾ) : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਜੈਨਰਲ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤੀ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਨਾਂ ਮੰਨੇ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਕੁਰੱਪਟ ਹੋਵੇ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੀ ਅਫਸਰ ਤੇ ਕੀ ਛੋਟੇ ਮਾਤਹਿਤ ਕਰਮਚਾਰੀ ਜਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੇਲਦੀਆਂ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਹਿਕਮੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਅਫਸਰ ਜੋ ਇਸ ਕੁਰੱਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਬਾਝੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੁਛਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਮਰਜ਼ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦੋ ਭਾਰੀਆਂ ਰਕਮਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਇਕ ਕਰੋੜ 99 ਲੱਖ 49 ਹਜ਼ਾਰ 6 ਸੌ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ 3 ਕਰੋੜ 36 ਲੱਖ 18 ਹਜ਼ਾਰ 730 ਰੁਪਏ ਦੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਭਾਰੀ ਰਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਰੱਵਈਏ ਵਿਚ ਹੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਹੋਰ ਵੱਧ ਖਰਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਦੇ ਰੱਵਈਏ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੱਕ ਖਰਾਬ ਹਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਵੀ ਆਦਮੀ ਹਨ। ਅਸਾਡੇ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧੜੇ

ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪਬਲਿਕ ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੇਠ . ਜੋ ਅਫਸਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਨੀ ਅੰਤ ਚੁੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਇਥੇ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸਭ ਦੇ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀਆਂ ਤਰੀਕਾਂ ਤੱਕ ਲਿਖ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ਹਾਂ ਤਾਂਜੇ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਆਪ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਫਾਜ਼ਲਕਾ ਦਾ ਐਸ. ਐਚ. ਓ. ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੋਲ ਹੁੱਜਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਸੱਦ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਕਈ ਦਿਨ ਬਾਣੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਛੱਡਦਾ ਹੈ। ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੱਟਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲੋਂ ਰੋਟੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਗਾਰ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਖੂਹ ਗਿੜਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਥਕੜੀਆਂ ਮੰਜਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਸਲੇ ਖਾਨੇ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਸਾਫ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਬੂਟ ਹੀ ਬੜਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਮਾਰ ਕੁਟਾਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਕੀ ਆਪ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਜੈਨਰਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਜਾਂ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕੇਸ ਵੀ ਆਪ ਪਾਸ ਹਨ ? ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕੇਸ ਹਨ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ quote ਕਰੋ। (Is the hon. Member referring to it generally or has he got some specific cases ? If he has any specific cases in view, he may quote them.)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਖਾਸ ਕੇਸ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ।

ਹਵਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਜੂਆਂ ਪੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਜਿਹੀ ਗੰਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਟੱਟੀ ਪਿਸ਼ਾਬ ਲਈ ਕੋਈ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਭੰਗੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਗੰਦ ਫੇਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਫਾਈ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੁਝ ਇਕ ਠੋਸ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੁਣੇ ਹੀ 10 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਟਾਹਲੀਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਦੋਹਾਂ ਬਾਰਡਰਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਬਾਣੇਦਾਰ ਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਤੇ ਜੋ ਮਾਲ ਇਕ ਪਾਸਿਉਂ ਚੋਰੀ ਜਾਂ ਸਮਗਲ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦੀ ਸਨਾਖਤ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬਲੂਦ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਮਾਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਬਲੂਦ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਸਾਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਸੱਦ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਖੱਜਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਸ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਹਸਰ ਕੀਤਾ ਉਹ ਬਿਆਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਹ ਹਸਰ ਫੇਰ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਸਲੂਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਫ ਉਫ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਸਿਕੰਦਰ ਖਾਨ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਖਾਨ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇੰਨ੍ਹਾ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤਾਂ ਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਰਮ ਕਰੋ ਪਰ ਕਿਸੇ ਪਰਵਾਹ ਨ ਕੀਤੀ।

ਫੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, 3-3-56 ਨੂੰ ਕੋਈ ਟੋਕ ਚੰਦ ਆਕੇ ਕਿਸੇ ਫਤਿਹ ਚੰਦ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਤਿਹ ਚੰਦ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਖੂਬ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।

ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਢਾਹਣੀ ਪ੍ਰਭ ਦਿਆਲ ਵਿਚ 24-2-56 ਨੂੰ ਸੇਠ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰੇ ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਵਗਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਮੇਰੇ ਪੱਠੇ ਨਹੀਂ ਵਢਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਸਰਪੰਚ ਮੇਰੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਬੁਲਵਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਤਾੜਨਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾਂਦਾ। ਇਹ ਸੇਠ ਦੇ ਪੱਠੇ ਨਹੀਂ ਸੁਟਦੇ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝਾਇਆ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਮੁਰੱਮਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਫਿਰ 28-2-1956 ਨੂੰ ਕਰਮ ਚੰਦ, ਟੋਡੂ ਰਾਮ, ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੱਜਨ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਦਵਾ ਕੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਵਗਾਰ ਨਿਠ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।

ਫੇਰ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਸੈਦੋਕੇ ਇਕ ਪਿੰਡ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਕ ਵਹੁਤਵੱਡਾ ਅਲਾਟੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਬਹਾਦੁਰ ਸਿੰਘ। ਇਹ, ਜਨਾਬ, ਇਸੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ 12 ਤਾਰੀਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਸ ਅਲਾਟੀ ਨੇ ਥਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮੇਰੇ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁੱਝ ਝੰਡ ਮਾਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਹ ਕੁਟਾਪਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਲੋਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬ ਕੇ ਕੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਵੀ ਹੈ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਐਲਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਅਮਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੀਤੇ ਕਰਾਏ ਉੱਤੇ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਾਂ ਗਾ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਬੜੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫਸਰ ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ੋਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰੇ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਾਕੀ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਹ ਕਿਸੇ ਭਲੇ ਮਾਨਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ। ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੁਟਾਪਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਜਲਸੇ ਵਗੇਰਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਝੱਟ ਪੱਟ ਉਥੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਚੋਰ ਉੱਚਕਾ ਤੇ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਪਰ ਪਤਾ ਹੈ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਗਿਰਫਤਾਰ ਕਰਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਫੇਰ ਮੁੜ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਕੁੱਟਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ M.L.A. ਅਤੇ Minister । ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਉਹ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡੀ ਬਾਣੇਦਾਰੀ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਲਗੀ । ਇਹ ਵਜ਼ੀਰ ਅਤੇ M.L.A. ਸਾਡਾ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ । ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਇਹ ਰੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਈ ਅਫਸਰ D.C. ਵਰਗੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਈ ਮਤਿਹਤ ਅਫਸਰ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਵੀ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਬੁਰੇ ਹਨ । ਚੰਗੇ ਵੀ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਅਫਸਰ ਹਨ, ਅੱਜ ਹੀ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹੀ ਸਨ । ਪਰ ਕਈ ਬਹੁਤ ਬੁਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ । ਉਥੇ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਚੰਗਾ ਅਫਸਰ ਹੈ . . .

ਅਧ്യਕਸ਼ ਸ਼ਹੀਦਯ : Order order ! ਆਪ ਧਰਮਾਂ ਕਿਸੀ ਕੋ by name mention ਨ ਕਰੋ । ਆਪ S.H.O., S.D.O. ਆਰ D. C. ਕਹੇਗਾ ਕਹ ਸਕਦੇ ਹੋ, but not by name. (Order order ! Please do not mention anybody by name. The hon. Member can say S. H. O. S. D. O. and D. C. etc. but not refer to them by name.)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੁਖਾਲਫਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ Opposition ਦਾ member ਹਾਂ । ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਅਫਸਰ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਭੇੜਾ ਅਤੇ ਮੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਹ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਕ S. D. O. ਸਾਹਿਬ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਥੇ ਕੀ ਕੁਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਫਾਇਲਕਾ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਵਿਚ ਫੰਗੜ ਵਗੇਰਾ ਤਿੰਨਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਦਾ ਬਗੜਾ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਚੰਗੇ ਭਾਂਗੇ ਭਾਂਗੀ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ । ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਹਾੜੀ ਦੀ ਫਸਲ ਬੀਜੀ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਆਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ ਅਪਣੀ ਫਸਲ ਬੀਜ ਗਏ ਅਤੇ ਵਾਢੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਆਕੇ ਤੀਜੇ ਵੱਢ ਕੇ ਲੈ ਗਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਫੀ ਸਿਰ ਪਾਟੇ, ਬਗੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪੋ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹੇ । ਖੈਰ, ਜਦੋਂ ਮਾਮਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੋਈ-ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਆਦਮੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਗਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਂਗੇ ਭਾਂਗੀ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਬਗੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਹੱਦ ਕਢਾ ਦਿਉ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸੁਝਾ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ । ਉਹ ਲੋਕ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਗਏ । ਮੈਂ ਵੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਕੱਢ ਦਿਉ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਚਾਯੜ ਮੁਕ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਇਕਰਾਰ ਨਾਮਾ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ 1. 12. 55 ਨੂੰ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸੇ ਹੀ ਦਿਨ S. D. O. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਦਰਖਾਸਤ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਆਪਣੀ

[ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਕੱਢਾ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਰੱਫ਼ਤ ਮੁੱਕੇ। ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਵਸਦੇ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਨਾਂ ਪਾਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਉ। ਪਰ ਉਸਦਾ ਹੋਇਆ ਕੀ? ਅੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰਸੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਰੀਕਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ ਤਹਸੀਲਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਪਏ ਰਹੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਹੱਦ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਕਾਨੂੰਗੋ ਸਾਹਿਬ ਕੱਢ ਆਏ ਸੀ। ਕਾਨੂੰਗੋ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪੈਸੇ ਛਕ ਛਕ ਕੇ ਉਹ ਹੱਦ ਵੱਢੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਦਰਖਾਸਤ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਝੱਟ ਉਸ ਨੂੰ ਰੁੱਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਉਪਰ ਤੱਕ ਅਪੜਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਤੱਕ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾਇਆ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਦਰਖਾਸਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਤਾਰੀਖਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਨਾਜ਼ਰ ਨੇ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਜਾਓ 22 ਤਾਰੀਖ ਪਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ੨੨ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਆ ਜਾਣਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅੱਜ ਤੱਕ ਤਰੀਕਾਂ ਹੀ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅਜਾਂ ਤੱਕ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਆਖ਼ਿਰ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿਉ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਾਰ ਕੁਟਾਪਾ ਕਰਦੇ ਹੀ ਵੈਸਲਾ ਕਰ ਲਈਏ। ਮੈਂ ਕਈ ਦਫ਼ਾ ਕਹਿ ਚੁਕਿਆ ਹਾਂ ਪਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਿਲੇ ਦਾ D. C. ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬੱਲੇ ਦਾ ਅਮਲਾ ਫੇਲਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਰਾਬ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਤਾਰੀਖ ਹੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਕੁਝ ਅਲਾਟ ਹੋਈ ਹੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਉਤੇ ਛੇ ਗੁਣਾ ਕਣਕੂਤਨਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ allotment 8-2-53 ਨੂੰ cancel ਹੋਈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਚ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ reserve ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ unallot ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸਾਨ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ 1954 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1955 ਤਕ ਕਣਕੂਤੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਦੇਵੇ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : ਫ਼ਸ unallotted land ਕਾ ਫ਼ਸ demand ਸੇ ਕਧਾ ਤਾਲਲੁਕ ਹੈ। (How is this unallotted land connected with this Demand ?)

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਜਨਾਬ, ਜੋ Under Secretary ਇਸ department ਦੇ ਹਨ, ਉਹ General Administration ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ concern ਹੈ।

ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੀਦਯ : ਆਪ ਏਸੇ ਨ ਕਰੋ। (The hon. Member should not do this.)

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਅੱਛਾ ਜੀ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ। ਫੇਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਟਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਪਵੇਗੀ ਉਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਨ ਤੱਤਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਬੂਠੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੀ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਕੁਟਾਪਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਅਫਸਰ ਦੇ ਕੋਲ ਫਰਿਆਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦਰਖਾਸਤ ਉਸੇ ਅਫਸਰ ਦੇ ਕੋਲ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਫਸਰ ਉਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਛਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੀ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕੀ ਸਲੂਕ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰਾਂ? ਕੀ ਹੋਰ ਕੁਟਾਪਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ? ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਡਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਰ ਇਥੇ ਹੋਰ ਮੁਸੀਬਤ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਨਹੀਂ, ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰ ਬੈਠਿਆ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ।

ਅਧਯਕਸ਼-ਸਹੋਦਯ : ਆਪ ਜੀ ਏਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋ ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਜੀ ਹੀ ਏਸਾ ਕਿਆ ਹੋਗਾ ਹੈ (ਹੁੱਸੀ) (The hon. Member is saying all this as if it was his own experience.) (Laughter).

ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ : ਨਹੀਂ, ਜਨਾਬ, ਮੈਂ ਮੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਫੇਰ, ਜਨਾਬ ਟਾਹਲੀ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਦੇ ਇਕ ਆਦਮੀ, ਖੇਮ ਚੰਦ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕਿਸੇ ਬੂਠੇ case ਦੇ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਰਖ ਦਿਤੀ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੱਚੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈ ਉਸਨੇ ਉਸਦਾ ਦੱਬ ਕੇ ਕੁਟਾਪਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕੁਟ ਫਾਂਟ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਾ ਘਰ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰ ਲਏਂਗਾ ਸਾਡਾ। ਉਸ ਨੇ ਡਾਕਟਰੀ certificate ਲਿਆ ਕੇ ਇਸਤਗਾਸਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਸੁਣਵਾਈ ਹੋਈ? ਇਕ Gazetted ਅਫਸਰ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਸਰਸਰੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਹੋਈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜਾ ਇਹ case ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਇਸਤਗਾਸਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਵਾਜ ਰੁਕ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੈਂ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ, ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣੋ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ corruption ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤੁਆਵਨ ਹਾਸਲ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣੋ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਤੁਆਵਨ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ members ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਕੋਣੇ ਅਫਸਰ ਭੈੜਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਅਫਸਰ

[ਸ੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ]

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੇ ਅਫਸਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਚਾਹੇ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਹੈ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੀ report ਕਰ ਸਕਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ reports ਨੂੰ ਰੁਝ ਵਜ਼ਨ ਦਿਉ। ਤਦ ਹੀ ਇਹ ਮਾੜੇ ਅਫਸਰ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਬੋਲੇ ਉਹੀ ਕੁੰਡਾ ਖੋਲ੍ਹੇ। ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਰਗੜਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਛਦਾ। ਜਿੜਾ ਇਕ ਦਫਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਲਈ ਕੰਨ ਫੜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਂ ਮਰ ਜਾਏ ਮੈਂ ਅਗੇ ਲਈ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਬੜਾ ਰੋਲਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੇਖੋ ਲੋਕ ਰਾਜ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਨਤਾ ਦਾ ਅਪਣਾ ਰਾਜ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਹੁਣ Socialism ਲਿਆਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਨਸਾਫ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਪਰ ਦਰਅਮਲ ਉਹੀ ਰਾਗ ਵੰਗ ਦਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਰਾਜ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕਰੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਿਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਜੁਰਅਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ respect ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜ ਇਥੇ ਕਾਇਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ (ਜਾਲੰਧਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਉਤਰ ਪਰਿਚਮ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ ਹਮ ਪੁਲਿਸ ਐਂਡ ਜਨੈਰਲ ਐਂਡਮਿਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ 5, 35, 68, 330 ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮੰਜੂਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਲਿਏ ਧੜ੍ਹਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨੇ 16 ਤਾਰੀਖ ਕੋ ਅਪਨੇ ਭਾਈਓਂ ਕੀ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕੋ ਸੁਨਾ ਐਂਡ ਉਸ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਥੀਓਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਕੀ demand ਪਰ ਕੁਝ ਏਤਰਾਜ਼ ਉਠਾਏ ਥੇ ਐਂਡ ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਸ ਮੈਂ ਪੁਲਿਸ ਕਾ ਖਰਚ ਇਤਨਾ ਜ਼ਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਚਾਹਿਏ ਐਂਡ ਇਸ ਮੈਂ ਕਮੀ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਏ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਧੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੁਲਿਸ ਕੀ demand ਕਾ ਟਾਲਲੁਕ ਹੈ ਇਸੇ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਪਰ ਪਾਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ। ਇਸ ਲਿਏ ਮੈਂ ਸਮਝਤਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਹਾਂ ਤਕ ਪੰਜਾਬ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਅਸੀਂ ਹਮ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੇ ਵਾਰਡ ਦੇ incidents ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਏਕ statement ਸੁਨੀ ਐਂਡ ਆਗਰ ਹਮ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਦੇਖੋ—ਮੈਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਦੋਸਤੋਂ ਕੀ amendments ਕੋ ਭੀ ਪੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਕਹਾ ਕਿ ਹਮ socialist state ਬਨਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅੜ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਗਰ ਹਮ ਇਸ ਸਾਰੇ ਨਕਸ਼ੇ ਕੋ ਦੇਖੋਂ ਤੋ ਹਮਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਮੈਂ ਇਸ ਕਦਰ ਪੁਲਿਸ ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੇ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਯਾ ਜਾਏ ਤੋ ਕੋਈ ਗੈਰ-ਮਾਮੂਲੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਤੀਨ-ਚਾਰ ਮਿਸਾਲੇਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਕੋਂ ਸਾਮਨੇ ਰਖਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। Union of Soviet Socialist Republics ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ Moscow ਮੈਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸ ਕੀ ਆਬਾਦੀ 40 ਲਾਖ ਕੇ ਕਰੀਬ ਹੈ ਵਹਾਂ State Police ਕਾ ਬਜਟ 19 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਾ ਹੈ। London ਮੈਂ 85 ਥਾ 89 ਲਾਖ ਕੀ ਆਬਾਦੀ ਹੈ ਐਂਡ ਉਸੇ Democratic Welfare State ਕਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਵਹਾਂ ਕੀ State Police ਕਾ ਬਜਟ 24 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਾ ਹੈ। Tokyo ਜੋ ਜਾਪਾਨ ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਹੈ ਵਹਾਂ ਕੀ ਆਬਾਦੀ 8 ਲਾਖ ਕੀ ਹੈ ਐਂਡ Police ਕਾ ਬਜਟ 20 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਕਾ ਹੈ। New York ਮੈਂ 80 ਲਾਖ ਕੀ ਆਬਾਦੀ

है और वहां 25 करोड़ रुपया का पुलिस का बजट है। London जो 700 मुरब्बा मील का इलाका है वहां 35,000 के लगभग पुलिस की नफरी है और यहां हमारा 13,000 मुरब्बा मील का इलाका है इस जगह सारी की सारी 21,000 पुलिस की नफरी है। मैं बड़े अदब से अर्ज करना चाहता हूं कि पुलिस के actions को हम criticise कर सकते हैं लेकिन जहां तक पुलिस की demand का ताल्लुक है इस सम्बन्ध में मैं अर्ज करना चाहता हूं कि पंजाब की स्थिति को देख कर और आम हालत के मुताबिक पुलिस में कमी नहीं की जा सकती। एक बात में जरूर कहूंगा कि अप्पोजीशन की तरफ से पुलिस के खिलाफ शिकायत की जाती है और हमें भी कई बार शिकायत होती है तो आखिर इस की वजह क्या है। इस सारी चीज की तरफ तवज्जुह दें तो पता लगता है कि हिन्दुस्तान में पहले मुगलिया राज्य था। जब ब्रिटिश राज्य आया तो उस ने मुगलिया राज्य का ही Structure अपनाया और इसी तरह से सिलसिला चलता रहा। स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करना चाहता हूं कि वक्त आ गया है कि आज पंजाब इस बात में सारे हिन्दुस्तान को lead दे। पंजाब की गवर्नमेंट को इस बारे में Police Commission बिठानी चाहिये और इस बात का अंदाजा लगाना चाहिये। हम ने तीन साल हुए District Reorganisation Committee बिठाई और General Administration में हम ने कुछ कमेटियां बिठाईं उन्होंने जो जो सिफारिशें कीं उन पर अमल इरामद हो रहा है। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि वक्त आ गया है कि जहां पुलिस का ताल्लुक है हमारा पंजाब सारे हिन्दुस्तान को lead दे। एक पुलिस कमिशन बनाया जाये जो enquiry करे कि सारे पंजाब के अन्दर पुलिस की training और recruitment किस तरह से होनी चाहिये। स्पीकर साहिब, अब जब कि हम समाजवाद की रूप-रेखा कायम करना चाहते हैं तो जरूरी है कि हम educated unemployed young men को इस बात के लिए दावत दें कि पुलिस में भरती हों। पुलिस कमिशन इस बात का फैसला करे कि recruitment का तरीका किस तरह से होना चाहिये। इस बात का भी Police Commission फैसला करे कि 1829 में जो पंजाब के अन्दर और हिन्दुस्तान के अन्दर Criminal Law Amendment Act, Indian Penal Code और पुलिस के सारे laws बने थे बदले हुए हालात में इन कानूनों में पुलिस को क्या difficulties पेश आ रही हैं और पब्लिक को क्या difficulties पेश आ रही हैं। पुलिस और पब्लिक के दरमियान क्यों co-operation नहीं है। आज हम देखते हैं कि Police Constable की basic pay चपड़ासी की तनखाह से मिलती है लेकिन चपड़ासी के मुकाबले में हमने Police के Constable को बहुत भारी इस्तिथारात दे रखे हैं। इसलिये आज जरूरी हो जाता है कि हम इस बात का फैसला करें कि Police Constable की जहां तक तनखाह का ताल्लुक है, जहां तक इस की powers का ताल्लुक है किस हद तक हमने उन्हें इस तरह रखना है। पुलिस के 90 फीसदी आदमी Constable के तौर पर retire होते हैं। क्या हम ने इन को इसी हालत में रखना है? Police के personnel को, उन की Services को, उन की वर्दी को, उन की accommodation को, उन की तनखाह को, उन की retirement के तमाम rules को किस हद तक बदलना है। यह जो police laws की working हो रही है उन में

[श्री राम किशन]

किस हद तक कमी है। स्पीकर साहिब, 1949 में Great Britain में एक Royal Commission on Police, Lord Oaksey की सदारत में मुक़र्रर किया गया था। Royal Police Commission ने रिपोर्ट शाया की और इस रिपोर्ट की अहमियत यह है कि दूसरे बड़े बड़े मुल्कों में इस रिपोर्ट के मुताबिक़ अमल-दरामद हो रहा है। हमारे हिन्दुस्तान में भी U.P. के Sir Sita Ram की सदारत में एक कमेटी बिठाई गई थी और उस पर कुछ अमल दरामद हुआ। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि पंजाब को चाहिये कि वह इस मामले में lead दे और जहाँ तक पुलिस का ताल्लुक है इस में पूरी तरह से तबदीली ले आये। जो पुलिस के Service Rules हैं उन के मुताबिक़ accommodation के लिये उन्हें एक रुपया, 1½ रुपया या दो रुपये माहवार मिलते हैं। क्या इस थोड़ी सी रकम पर उन्हें मकान रिहायश के लिए मिल सकता है? पिछले साल हमारे भारत के राष्ट्रपति ने Governors Conference और Home Ministers Conference बुलाई थी। उस में इन मामलात पर गौर हुआ था। मैं नहीं कह सकता कि पंजाब गवर्नमेंट ने किस हद तक उन फैसलों पर अमल किया है या नहीं लेकिन मैं अदब से कहना चाहता हूँ कि पंजाब गवर्नमेंट के लिए वक्त आ गया है कि उसे इस मामले पर जल्द से जल्द अमल करना चाहिये।

स्पीकर साहिब, P. A. P. का जिक्र आया है। चीफ़ मिनिस्टर साहिब न बारडर incident का जिक्र किया कि हमारे नौजवानों ने, बहादुर सिपाहियों ने 36 घण्टे गोलियों की बूछाड़ में मुकाबला किया। उन्होंने बताया है कि किस शान से हमारे बहादुर नौजवानों ने स्थिति पर काबू पाया। लेकिन स्थिति बहुत critical होती जा रही है। अभी हमारे Chief Minister साहिब ने बताया है कि उन की तरफ़ से modern weapons—एक नई ब्रेनगन का इस्तेमाल किया गया है। मैंने खुद पाकिस्तान के बड़े बड़े अख़बारों—Dawn, Pakistan Times और Civil and Military Gazette को पढ़ा है। उन को पढ़ने से पता चलता है कि उन का trend किस तरफ़ जाने वाला है। इस सम्बन्ध में मैं आप की विसातत से पंजाब गवर्नमेंट को यह कहना चाहता हूँ कि हमें मालूम है कि हमारे P.A.P. के नौजवान बार्डर पर हर एक स्थिति का मुकाबला करने के लिये तैयार हैं। लेकिन मैं चाहता हूँ कि Chief Minister साहिब खुद बार्डर पर तशरीफ़ ले जाएं और उन नौजवानों को मुबारकबाद दें जिन्होंने बारिश के दिनों में लगातार 36 घण्टे मुकाबला किया है। उन को शाबाश दें। दो वर्ष हुए पहिले भी पुलकंजरी के नजदीक बार्डर पर incidents हुए थे। उस वक़्त के West Punjab के Chief Minister Mr. Feroze Khan Noon वहां गए थे और उन्होंने अपने सिपाहियों को प्रोत्साहन दिया था। मैं नहीं कह सकता कि आया हम ऐसा कर सकते हैं या नहीं लेकिन मैं यह कहता हूँ कि चीफ़ मिनिस्टर साहिब को इन बातों के लिए उन का साहस बढ़ाना चाहिए उन को प्रोत्साहन देना चाहिये। ताकि वह बार बार होने वाले हमलों का मुकाबला कर सकें। मालूम ऐसा होता है कि यह जो Bren Guns इस्तेमाल हो रही है यह किसी अहम स्थिति का पेश खेमा है। उन नौजवानों को पूरी हिम्मत से उस स्थिति का मुकाबला करने के लिए तैयार रहना चाहिये। मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि

जहाँ तक General Administration का ताल्लुक है हमारे देश के अन्दर बड़ी बड़ी Committees बनी हैं और उन्होंने बड़ी २ reports दीं। उन में से एक Report of the Economy Committee, 1948, दूसरी Report on the re-organisation of the machinery of the Government by Shri N. Gopalaswami Ayyangar along with the recommendations of Mr. A.D. Gorawala to Planning Commission हैं। अब Second Five-Year Plan आने वाली है, उस के अन्दर जहाँ हम ने अपने राज्य को develop करना है, अपने देश को develop करना है वहाँ अपनी General Administration को और Public Services को भी tone up करना है। उस सिलसिले में हम को तीनों Reports को पढ़ना चाहिये। और उन तीनों Reports के निचोड़ के मुताबिक ही अपनी General Administration को develop करना चाहिये। अगर उन Reports को पढ़ा जाए, तो, स्पीकर महोदय, पता लगता है कि आज जो Public Administration है, Secretariat के अन्दर officers हैं, District Headquarters के अन्दर जो अफसर हैं और दूसरी जगह जो अफसर हैं आज उन के masters real मायनों में Chief Minister साहिब नहीं हैं। आज उन के master हैं tillers of the soil, labour in the factory और man in the street उन का master है। अगर जनता उन अफसरों के खैये से आज मुतमइन है उन की co-operation से खुश है तो इस का मतलब यह है कि हमारी सरकार का राज्य अच्छे तरीके से चल रहा है। मुझे आशा है कि जहाँ हमारे अफसरों ने दूसरी जगहों पर नेकनामी हासिल की है मुझे विश्वास है कि बाकी स्थानों पर भी public administration में भी उन Reports को scrutinize कर के उन के मुताबिक ही अमल करने की कोशिश करेंगे ताकि लोगों को मालूम हो जाए कि आज real मायनों में हिन्दुस्तान में लोकराज्य कायम है। स्पीकर साहिब, बार बार corruption का जिक्र आया है। मैं इनकार नहीं करता कि हमारे देश में corruption है लेकिन मेरे उस को बार बार condemn करते रहने से corruption जाने वाली नहीं है। मैं यह कहना चाहता हूँ कि corruption किस तरह से हमारे देश से चली जाएगी? मार्शल बुलगानिन ने 38 साल के तजुर्बे की बिना पर एक statement दी है। रूस आज जो हमारे लिये एक महान देश है उस में से corruption को कैसे root out किया गया और अब भी किया जा रहा है। मार्शल बुलगानिन के 38 वर्ष के experience की बिना पर दी गई statement से पता चलता है। वह statement रूस के अखबार Pravda में हाल ही में छपी थी और उन की Embassy में circulate की गई थी। मार्शल बुलगानिन ने कहा—

We must make further improvements on the State apparatus and reduce its maintenance charges thereby rooting out arm-chair bureaucratic method of guidance.

स्पीकर महोदय, मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि जो वसायल हम ने corruption को root out करने के लिये इस्तेमाल किये हैं उन को और भी ज्यादा forcefully

[श्री राम किशन]

enforce करना चाहिये । इस सम्बन्ध में मैं चीफ मिनिस्टर साहिब की तवज्जुह इस ओर दिलाना चाहता हूं । हम ने पढ़ा कि **Anti-Corruption Committee** ने कुछ **officers** को **suspend** किया लेकिन मुझे इस बात का अफसोस है कि कई अफसर ऐसे हैं कि जिन्हें डेढ़, डेढ़ दो दो साल **suspend** हुए हो गए हैं लेकिन उन को अभी तक चार्जशीट भी नहीं दिया गया । उन को कब चार्जशीट दिया जाएगा और कब उन पर केस चलेंगे ? मैं उन से यह अर्ज करना चाहता हूं कि **Government** की **machinery** को इस तरह से **overhaul** करें कि जब आदमी को **suspend** किया जाता है उस के साथ-साथ ही चार्जशीट दे दी जाए । और अगर अफसरों के खिलाफ कोई चीज नहीं होती तो **services** को बगैर कसूर के **suspend** कर के **demoralize** नहीं करना चाहिये । **Public** की **co-operation** से ही इस देश का राज चल सकता है । **Anti-corruption measures** के सम्बन्ध में मैं एक बात और अर्ज करना चाहता हूं कि पिछले वर्ष **Government of India** ने कुछ एक **procedure** **lay** किये थे कि **services** को अपनी **property** खरीदते वक्त उस की रिपोर्ट सरकार से करनी चाहिये । अपनी जायदाद के **account** की रिपोर्ट सरकार से करते रहना चाहिये । मैं नहीं कह सकता कि जो बात **Government of India** ने पास की है आया वह **orders** हमारी सरकार ने भी जारी किये हैं या नहीं लेकिन मेरी यह चाहिश है कि हमारी सरकार भी ऐसे ही **measures** ले तो यह कम अज्र कम रिश्वत को कम करने का पेशखीम जरूर होगा । **General Administration** के अन्दर एक **demand National Income Committee** की रिपोर्ट के सम्बन्ध में आई है । यह बड़ी खुशी की बात है कि पंजाब के बजट में एक रकम इस लिए रखी गई है जिस से कि **National Income Committee** कायम की जाएगी । इस से पंजाब राज्य की कौमी आमदनी का हिसाब किताब तैयार रहेगा कि हमारी कौमी आमदनी इतनी है । उस के मातहत 13 मद्धें रखी गई हैं ताकि हमारे जो **plans** बनने वाले हैं उस के मुकाबले में पता लगे कि पंजाब कहां खड़ा है । फिर फैक्टरियों की कितनी आमदनी है, **agriculture** की कितनी आमदनी है और लेबर से कितनी आमदनी है वगैरा, वगैरा । इस सम्बन्ध में मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से अर्ज करना चाहता हूं कि जब **National Income Committee** की रिपोर्ट आए तो ज्यादा से ज्यादा कोशिश उस को सुलझाने की की जानी चाहिये । जल्दी से जल्दी उस के मुताबिक अमल होना चाहिये । स्पीकर महोदय, एक बात और कहना चाहता हूं कि हम अपने राज्य को **decentralize** करने जा रहे हैं । लेकिन मैंने बजट में पढ़ा है कि 63,000 रुपया हम इस लिए मंजूर कर रहे हैं कि यहां पर एक **Treasury and Accounts Branch** खोली जा रही है जोकि **offices** के **accounts** की **checking** का काम किया करेगी । पहले हमारे पास **Local Fund Accounts** के **Examiner** का दफ्तर है जोकि **checking** वगैरा का काम करता है । उस के होते हुए हमें इस नई ब्रांच को खोलने की क्या जरूरत है ।

अध्यक्ष महोदय : जब सब्ज बत्ती दिखाई जाती है तो उस वक्त अपनी तकरीर में नई आईटम न शुरू कर दिया करें । और अगर आप नई आईटम शुरू कर देते हैं तो इस का मतलब

है कि आप सब्ज बत्ती को नहीं मानते। अब आप अपनी तकरीर को wind up करें।

(When green light is shown the hon. Member should wind up his speech and not introduce a new point and if he introduces a new item it means that the green light is being ignored. Now please wind up.)

श्री राम किशन : जनाब मैं अर्ज कर रहा था कि जब हम decentralize करने जा रहे हैं और एक नई ब्रांच Treasury and Accounts की यहां पर खोली जा रही है उस के लिये नया staff रखा जाएगा। तो हमारे पास जो पहले Examiner, Local Fund Accounts है उस का staff checking का काम करता है।। आखिर उस के क्या माने हैं? उस की क्या ज़रूरत है? स्पीकर साहिब एक बात और है। मैंने बजट के सफा 186, 189 और 191 को पढ़ा है, बड़ा serious defect है एक रकम जो कि 1956-57 में खर्च होनी है वह छपी नहीं है। या तो printing में गलती हुई है या किसी और बजट से रह गई है। उस की तरफ भी मैं चीफ मिनिस्टर साहिब की तबज़ुह दिलाना चाहता हूं।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ (ਕਰਤਾਰਪੁਰ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਇਸ ਕਟ ਮੋਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ General Administration ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਨਾਮੁਨਾਸਿਬ ਤੌਰ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੁਝ ਇਕ ਗਲਾਂ ਵਲ ਦਿਵਾਂਦਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ban on slogans ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਕਾਰ ਜਾਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਸਰਦਾਰ ਉਮਰਾਓ ਸਿੰਘ ਜਿਹੜੇ ਕਿ S.G.P.C. ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ arrest ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ abscond ਕਰ ਗਏ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਲਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਕੁਰਕ ਕਰ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ S.P. under direction of the Chief Minister ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ public money ਨੂੰ democratic set up ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ waste ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ public ਦੀ movement ਨੂੰ suppress ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੇ sympathisers ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ sympathy ਨੂੰ alienate ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ: ਬੜੀ ਦੇਰ ਨਾਲ ਸੁਝੀ ਹੈ ਇਹ ਗਲ ਤੁਹਾਨੂੰ। [The idea has struck the hon. Member too late.]

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ: ਮੇਰਾ ਸਿਰਫ ਇਹ ਗਲ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ times ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ੨ ਗਲਾਂ ਦਾ ਇਤਨਾ effect ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਸੀ ਕਿ “ਸੱਚਾ ਸ਼ਾਹੀ” ਤਾਂ “ਗੋਰਾ ਸ਼ਾਹੀ” ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਬੁਰੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ Constitution ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬੜੇ safeguards ਹਨ। ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਸੀ ਕਿ Constitution ਵਿਚ provided

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

citizens ਦੇ rights ਨੂੰ safeguard ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਨਾਂ ਹੋਇਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ times ਵੇਖੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ uncertainty ਦਾ time ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਕਾਰਨ ਕੀ ਸੀ? ਇਹ ਕਿ administration ਵਿਚ proper check up ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਅਗੇ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕੋਈ ਵੀ orders ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਤੇ ਜੇ subordinates ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗਲ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ proper check ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਿਤਨਾ ਵੀ official ਤਬਕਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕੁ ਖਾਸੇ ਬੜੇ ਹਿਮਤੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ administration alienate ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੜੀ ਔਛੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ Mr. Kapur ਨੂੰ reinstate ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। It is good that he is being reinstated. ਪਰ ਕਈ ਬੜੀਆਂ genuine complaints ਵੀ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ case ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ Shiv Nath ਹੈ, ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ superior officer ਦੇ ਖਿਲਾਫ corruption ਦਾ ਇਕ case ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਸਨਿਆਸੀ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਤਵੱਕੋਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹ case ਤਾਂ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਵੀ pending ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ enquiry ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਵਿਚਾਰੇ ਗਰੀਬ ਨੂੰ dismiss ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਤੁਸੀਂ individual cases ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਕੀ General Administration ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ? (The hon. Member is talking of individual cases. Has he nothing to speak on the General Administration?)

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ General Administration ਬਾਰੇ ਹੀ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀਆਂ ੨ ਗਲਾਂ ਦਾ ਹੀ public mind ਤੇ ਬੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖੁਦ ਹੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ Secretariat ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਿਖ ਕੇ ਇਹ ਬੋਰਡ ਲਗਾਏ ਕਿ “clear the desk campaign ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਪਣਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ case ਦੋ ਸਾਲ ਤੀਕਰ ਵੀ decide ਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਵੇਲੇ he handed it over to the next Chief Minister for disposal. ਇਹ ਉਹੀ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ “ਐਰੋਂ ਕੇ ਨਸੀਹਤ ਤੇ ਖੁਦ ਮੀਆਂ ਫਸੀਹਤ”। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਅਸਰ subordinates ਤੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇਗਾ? ਉਹ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੀ ਇੰਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕੀ ਲੇਣਾ ਹੈ। (Interruptions)

“ਚੂੰ ਕੁਛਰ ਅਜ ਕਾਬਾ ਬਰ ਖੇੜਦ ਕੁਜਾ ਮਾਨਦ ਮੁਸਲਮਾਨੀ”

ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ brief ਜਹੀ ਗਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ quotations ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੀ ਇਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ brevity ਵਿਚ ਹੀ ਅਪਣਾ point ਦਸ ਸਕਾਂ।

ਸੀਲਕੀ ਅਫ਼ਕੂਲ ਹੁਨੀ ਭਾਰ : ਗਾਕਿ ਝਗਾਰੋਂ ਸੇ ਹੀ ਸਮਝ ਆਜਾਏ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ: ਤਾਂਜੇ ਗਲ ਕੰਨ ਵਿਚ ਜਲਦੀ ਪੈ ਜਾਏ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜਾ watchful ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ। ਪੁਰਾਣੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸੀ ਜ਼ੇਬ ਉਲਨਸਾ। ਉਹ poet ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਰ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਆਕਲ ਖਾਂ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜਾ ਵਡਾ ਕਵੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ੇਅਰ ਲਿਖਕੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੇਅਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਆਖਿਰ ਤੰਗ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ ਜਦ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਅਰ ਦਾ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਆਪਣਾ desk clear ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੋਣੀ। (ਹਾਸਾ)
(Perhaps she could not clear her desk).

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਮਹੀਨਾ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਗੁਜ਼ਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਰ ਭੁਖਾ ਮਰਨ ਲਗਾ ਹੋਣੀਉਂ ਵੀ ਭੁਖਾ ਮਰਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਫੇਖ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਹਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—

“ਸ਼ਨੀਦਮ ਤਰਕੇ ਖਿਦਮਤ ਕਰਦ ਆਕਲ ਖਾਂ ਬ ਨਾਦਾਨੀ”

ਮੈਂ ਸੁਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਕਲ ਖਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਾਵਾਨੀ ਨਾਲ, ਵੇਛੂਛੀ ਨਾਲ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

“ਚਿਰਾ ਕਾਰੇ ਕੁਨਦ ਆਕਿਲ ਕਿ ਬਾਜ਼ ਆਇਦ ਪਸ਼ਿਮਾਨੀ”

ਕੋਈ ਵੀ ਅਕਲਮੰਦ ਆਦਮੀ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਕਰੇ ਕਿ ਬਾਦ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਸ਼ਿਮਾਨ ਹੋਣਾ ਪਵੇ।

ਖੈਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਬੜੀ analytical study ਕੀਤੀ ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਈ ਦੋਸਤ ਇਹ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ personal attack ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਨਵੇਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ office assume ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ impression ਪਬਲਿਕ ਤੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡਾ step ਇਹ ਸੀ ਕਿ law and order situation at Amritsar ਨੂੰ ਖੁਬ

[ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ]

control ਵਿਚ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਢਾਬਲੇ ਵਿਚ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਇਆ। On flimsy grounds ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਐਵੇਂ ਹੀ ਬਗੜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜਾ atmosphere set ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ ਲਈ ਮੈਂ ਨਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਨੇ ਐਥੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ law and order ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : तो क्या वह फारसी का शेअर उतके लिए नहीं था ?

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਨਹੀਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਭੀਮ ਸੇਨ ਸੱਚਰ ਲਈ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਵਿੱਲੀ ਵੀ ਗਏ ਤੇ ਬਜਾਏ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕਰਨਦੇ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਛਾਜ ਛਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਏ।

ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਯਾਨੀ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਮ ਪਬਲਿਕ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ contact ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ public ਲਈ accessible ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ ਪਰ ਨਵੇਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ public ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਕੇ ਆਪਣੀ grievances ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਰਵਈਆ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ helpful ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ embrace ਤਾਂ proverbial ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਜਿਵੇਂ Napoleon ਦਾ grey coat ਸੀ। ਅਪੋਜੀਸਮ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਕਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸੇ ਗਲ ਤੋਂ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਥੇ ਐਨੇ walk out ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਇਸਵਾਰੀ ਕੋਈ walk out ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਸੀਲਕੀ ਅਕਬੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ : वह तो स्पीकर साहब को credit जाता है।

Pandit Shri Ram Sharma : This is an embrace of death.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਮੈਂ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ praise ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

4:00 P. M.

ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਦਸਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ public ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਕਰਕੇ ਬੜੀ appreciation ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ time ਨ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਸਪੀਚ ਨੂੰ wind up ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਜਿਹੜਾ action ਲੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਜਿਹੜਾ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ action ਲੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ specially Chief Minister ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਲੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸਦਾ public ਤੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ impression ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ actions ਨੂੰ continue ਕਰਨ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ actions ਨੂੰ continue ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ future ਵਿਚ historians ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਿਖਨਗੇ—

ਦਰਖਸ਼ਾਂ ਹੈ ਤਾਰੀਖ ਕੇ ਬਾਬ ਮੇਂ ਸਿਤਾਰਾ ਯੇਹ ਚਮਕਾ ਥਾ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ।

ਇਹ ਜਿਹੜੇ good actions ਹਨ ਇਹ continue ਕਰਨ । ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪਣੇ
ਭੀਡਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਇਸ ਵੱਧ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ :—

I touch my heart as you
my revered leader do,
May the peace of Allah
abide with you,
Wherever you come
Wherever you go,
May the beautiful palms
of Allah grow,
Through days of Labour
and Nights of Rest,
May the Love of Allah
make you blest ;
I touch my heart as you
my revered Leader do ;
May the peace of Allah
abide with you.

ਮੈਂ ਕਰ ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗਨੀ ਡਾਰ (ਨੂਹ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Administration ਜੋ
ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਕਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿੱਤਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਾਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੀ
ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਵਿੱਚ Administration ਵਿੱਚ ਜਿਤਨੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ਉਤਨੀ ਹੀ ਉਹ
ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਤਨੀ ਹੀ ਉਹ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਉੱਚੀ, ਬੁਲੰਦ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੂਬਾ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ।
Administration ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਖਰਚੇ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਜੋ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਮੰਜੂਰ ਕਰ
ਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਸ ਰਕਮ ਦੇ ਸਾਥ ਇਤਫ਼ਾਕ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਲੇਕਿਨ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ,
ਮੇਰੀ ਹੈਰਤ ਦੀ ਹੱਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Administration
ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਆਪ ਨੂੰ ਯਾਦ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ Administration
ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਤਨਾ demoralize ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਮੇਰੇ ਮੋਹਤਰਿਮ ਦੋਸਤ hon.
member ਸ਼੍ਰੀ ਕਿਦਾਰ ਨਾਥ ਸਹਗਲ ਨੇ ਇਥੇ 16 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਹ ਕਿ
ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ censorship ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ Opposition ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ censorship ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਬਲਕਿ ਇਥੇ ਤੱਕ ਇਹ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੋ
ਅੱਗੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਵਕਤ Development Minister ਸਨ ਉਹ ਵੀ
ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬਚ ਸਕੇ । ਇਹ ਵੱਡੇ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ Administration
ਨੂੰ tone up ਕਰਨ ਦੇ ਉਸ ਨੂੰ demoralise ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ । ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ
ਕੋਈ ਨਾਦਾਨ ਕੋਈ ਐਸਾ case ਬਣਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ।
ਮਗਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਮ ਸਕੱਟਰੀ ਨੂੰ
ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਸਕੱਟਰੀ ਨੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆ
ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਾ ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਠੀਕ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕੀਤਾ ।
ਹੋਮ ਸਕੱਟਰੀ ਦੇ ਉੱਪਰ ਜਿਤਨੇ charges ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਐਸੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋਮ ਸਕੱਟਰੀ ਨੇ
ਉਨ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ । ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਨ charges ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬੋਧਾ
ਸਮਝਦੇ ਹਨ । ਅਖੀਰ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਫ਼ਾਈ ਦੇਣ ਦੇ ਬਗੈਰ ਵੀ ਮੁਜਰਿਮ ਕਰਾਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

सके। बल्कि वाइज्जत बेगुनाह करार दे दिए गए। अगर इस तरह की चीजों की जाएं तो क्या, स्पीकर साहिब, **Administration tone up** हो सकती है। हमारे पहले चीफ मिनिस्टर साहिब ने एक पब्लिक जलसा में जाते ही कह दिया कि मुझे पब्लिक से 5 सौ नौजवान ऐसे चाहिए जो **C.I.D.** का काम कर सकें और वह पंजाब में उन की मदद से तहलका मचा देंगे। आप जरा देखें कि हमारी सरकार तो करोड़ों रुपये पुलिस पर खर्च कर रही है लेकिन उन्हें जो नौजवान चाहिए थे उन्हें वह सौ सौ रुपये माहवार देने को तैयार थे और उन की मदद से वह सारे सूबे की **Administration** को पाक साफ़ कर के रख देंगे। लेकिन इस का नतीजा क्या हुआ है। उस का बुरा असर पड़ा और बुरा असर यहां तक पड़ा कि बात बढ़ती बढ़ती यहां तक पहुंची कि मुझे, श्री किदार नाथ सहगल और श्रीमती शन्नो देवी को हमारे मुल्क के नेता, मुल्क ही के नेता नहीं बल्कि सारी दुनिया के नेता जो, हमारे वज़ीर आजम हैं को मिलना पड़ा और जिस के लिए यह कहा गया कि हम बगावत करते हैं और यह बगावत की साजिश डाक्टर सत्यपाल आंजहानी की कोठी पर की गई।

अध्यक्ष महोदय : देखिए, इस का इस **demand** के साथ क्या ताल्लुक है ?

(Has it got any connection with this demand?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मुझे आने वाले चीफ मिनिस्टर से डर है क्योंकि कहा जाता है कि 'दूध का जला छाछ फूंक फूंक कर पीता है' मुझे डर है कि वह पुरानी शराब कहीं नई बोतलों में न भर दें और हमारी दावत का सारा मज़ा भंग कर दें।

अध्यक्ष महोदय : आप नई शराब चाहते हैं ?

(Does he want new wine?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : हां, स्पीकर साहिब, मेरे दोस्त श्री केदार नाथ सहगल ने यह सारी बात कही थी और यह कहा था कि अगर यह बात सच्ची न हो तो मैं कांग्रेस पार्टी को छोड़ दूंगा, एम. एल. ए.शिप को छोड़ दूंगा और **public life** से **retire** हो जाऊंगा।

अध्यक्ष महोदय : इन **private** बातों का इस **demand** के साथ क्या ताल्लुक है ?

(What connection have these private things got with this demand?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : इस गलत बयानी का नतीजा यह हुआ कि हमें इन **benches** पर बैठना पड़ा। वरना हम ने गुनाह ही क्या किया था। पहले चीफ मिनिस्टर साहिब को इस के लिए पशेमान होना पड़ा और उन्होंने पण्डित जवाहर लाल जी से माफी मांगी।

अध्यक्ष महोदय : पण्डित जी का इस **demand** के साथ क्या ताल्लुक है ?

(How is Pandit Ji connected with this demand?)

मौलवी अब्दुल गनी डार : चीफ मिनिस्टर और पुलिस का जिक्र इस **demand** में है।

अध्यक्ष महोदय : आप इन चीजों को छोड़िये।

(Please leave aside these matters.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : स्पीकर साहिब, जिस पुलिस पर हम तीन करोड़ रुपये खर्च करते हैं क्या उस का काम यह रह गया है कि वह हमारे मौजूदा चीफ मिनिस्टर जो उस वक्त **Development Minister** थे की कोठी पर **C.I.D.** छोड़ कर के रिपोर्ट करें और देखे कि उन की car में कौन कौन आता है और कौन कौन जाता है। अगर यही **function** पुलिस का है तो मुझे माफ कीजिये कि जिस रकम की मंजूरी देने पर सहमत हो गया था वह मंजूरी उस हालत में देने की भी तैयार नहीं हो सकता। अगर उस का यही **function** है कि वह मिनिस्टर्स की कोठियों पर **C.I.D.** का काम करे और उन के जो **telephones** आते हैं उन्हें वह **interrupt** कर के देखे कि क्या बात हो रही है। इस लिए तो मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से कहता हूं कि वह नई बोटलों में वही पुरानी शराब न भरें। वह नई बोटलों में नई शराब भरें। मैं अर्ज कर रहा था कि वह तो बात थी मैं ने कह दी। आप हंरान होंगे स्पीकर साहिब, कभी मैंने यहां पर कहा था कि सरकारी इशायत ज्यादातर अंग्रेजी अखबारात को क्यों भेजे जाते हैं बाकी जबानों के अखबारात को क्यों नहीं भेजे जाते। लेकिन मेरी समझ में यह बात आ गई जब मैं ने देखा कि जो इतनी अहम बात सहगल साहिब ने कही थी वह यहां के अंग्रेजी पत्रचा **Tribune** के **reporter** को सुनाई ही नहीं दी थी और उस ने इरादतन यह छापी ही नहीं थी। लेकिन जब किसी और भाई ने अपने तौर पर छापने को भेजी तो तब यह दूसरे अखबारों में छापी गई थी कि श्री केदारनाथ सहगल ने यह बात एक पब्लिक जलसा में कही थी। बल्कि इस हाऊस में कही थी जो **Tribune** के **reporter** को न सुनाई दी।

बहरहाल मैं अर्ज कर रहा था कि पुलिस को और **Administration** को **tone up** करने की बजाए इन्हें **demoralize** किया गया था। उस हकूमत ने होम सेक्रेटरी को **suspend** कर दिया। अगर ऐसी ही कोई हरकत किसी देहात की पंचायत करती तो हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब उस के खिलाफ कोई सख्त कार्यवाही करते।

अब मैं चन्द एक चीजें जोकि **Administration** वाले भाइयों से ताल्लुक रखती हैं कहना चाहता हूं।

Red-tapism बहुत ज्यादा है। मैं समझता हूं कि वह इतने इतने भत्ते लेते हैं, इतनी इतनी तनखाहें लेते हैं अगर उन की इन से भी तस्सली नहीं हुई तो अगर सरकार इन को और देने के लिए कहे तो हम उस पर भी सहमत हो जायेंगे क्योंकि वह मुल्क की रीढ़ की हड्डी हैं। स्पीकर साहिब, यह **red-tapism** इतना बढ़ गया है कि पब्लिक का आम आदमी तो क्या एक **M/L.A.** भी कोई चीज इस से लिख कर पूछता है तो उसे भी जवाब नहीं दिया जाता। मैं ने खुद **Transport Department** से पूछा था कि मेरे जिले गुड़गावां में बस के किराये का **rate** पांच पाई से बढ़ा कर सात पाई से भी ज्यादा क्यों कर दिया गया है तो मुझे उस का जवाब नहीं दिया गया जो तस्सली बखश हो। गुड़गांव से सात पाई चार्ज की जाती है। जबकि वह इतना बैकवर्ड है। सरकार ने कोई कदम नहीं लिया। ऐक्शन तो क्या लेना था गुड़गांव वालों की सुनी भी नहीं गई। क्या कहूं कि कैसा सलूक हो रहा है। एक ऐम. ऐच. ओ. साहिब थे। उन्होंने फिरोजपुर-झिरका में ज्यादातियां कीं। ऐस. पी. ने उसे ट्रांसफर कर दिया और दो-तीन महीनों के बाद

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

ही हमारे डी. आई. जी, अम्बाला डिवीजन ने उन को उसी थाना में रीऐम्पायंट कर दिया। मैंने हैरत का इज़हार किया। मैंने उन्हें लिखा। वह कहते हैं बड़ा इन्तज़ाम है। ग़लत बात है। कोई इन्तज़ाम नहीं। मैं समझता हूँ कि अगर एक डी. आई. जी. जैसा बड़ा और जिम्मेदार अफसर इस हाऊस के एक मैम्बर के खत का जवाब नहीं देता तो क्या चारा हो। खैर मैं शिकवा नहीं करता। हमारी ऐडमिनिस्ट्रेशन को एक ऊँची जगह मिली हुई है। मगर काम तो करें। हाँ एक खतरा भी है वह है कानस्टेबल से जिसकी बुरी हालत है, हैड-कानस्टेबल से जिसकी बुरी हालत है और उन जिम्मेदार पुलिस अफसरान से जो पुलिस की नौकरी से भाग रहे हैं। जहाँ बाकी सब ने बड़े २ भत्ते लिए हैं, वहाँ पुलिस के सिपाही को कन्धे पर बिसतर उठा कर भागना पड़ता है। उसे दस आने ही मिलते हैं। वह क्या करे इस को? तनखाह कम है तो अगर वह छीना साहिब की लाल झंडी को देखना शुरू कर दें तो चीफ मिनिस्टर साहिब को हैरान नहीं होना चाहिए। आज हलवाई का नौकर आराम चाहता है। क्लर्क तो आराम चाहता है मगर कमाल है हमारी गवर्नमेंट का जब कि इतने बड़े २ जिम्मेदार लोग कहते हैं कि सोशलिज्म की तरफ चल रहे हैं। पुलिस के सिपाही को छुट्टी नहीं मिलती। जब सारी ऐडमिनिस्ट्रेशन को छुट्टी होती है तो इन लोगों के इम्तिहान का वक्त होता है। लोग कहते हैं हमारा प्रिविलिज है, हमारी फिक्क करो। 12 घंटे के बाद भी छुट्टी नहीं मिलती। इसलिए मैं हुकूमत से कहूँगा कि पुरानी शराब ही न रहने दें। कल के हिन्द समाचार में एक आनरेबल मैम्बर और साबक वज़ीर लाला जगत नारायण का आर्टिकल चीफ मिनिस्टर साहिब के ऐलान के बारे में पढ़ा कि पटवारी मेरे वालन्टीयर होंगे मेरी फौज होंगे जो बड़े २ अफसरों की शिकायतें लाया करेंगे। मुझे नहीं पता कि वह ऐलान क्या है और मैं लाला जगत नारायण जी ने जो भक्त कबीर, गुरु नानक या गुरु ग्रंथ साहिब के हवाले दिए हैं वह भी इतने ठीक नहीं मानता। उन्होंने कहा है कि वधावा राम जी और सरदार प्रताप सिंह जी की बातों से पता चलता है कि पटवारी की क्या हालत है। लेकिन अगर हिन्द समाचार के लीडिंग आर्टिकल में सचाई है तो मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से कहूँगा कि जिस तरह की बातें सच्चे साहिब करते थे कि 500 नौजवान चाहिए, 100 रुपया दूँगा। इन बातों से काम नहीं सम्भलेगा। पटवारी से अच्छा काम लो मगर उस की भी वही मुसीबत है जो बेचारे सिपाही की है। तनखाह बहुत कम है। फिर अगर कहें कि रिश्तत है तो यह कुदरती बात है। लाला जगत नारायण ने यह सवाल उठाया कि इस का नतीजा होगा कि रिश्तत होगी, कुरप्शन बढ़ेगी। मुझे यकीन है कि हमारे चीफ मिनिस्टर, साहिब जिन्होंने 9 नुकाती प्रोग्राम दिया है, हिम्मत से छापे मारे हैं, भाग दौड़ की है और जिन्हें सरदार गुरदयाल सिंह ने कहा कि अमृतसर का इंतज़ाम करने पर बैस्ट ऐडमिनिस्ट्रेटर होने का उन्होंने सबूत दिया है वह ऐडमिनिस्ट्रेशन को नीचे न ले जाएं। स्पीकर साहिब इतनी बुरी हालत थी उन दिनों जब कि पुरानी शराब थी जिस की यह बातें करते हैं। एक इनशोरेंस कम्पनी के जेनरल मैनेजर थे। जब किसी ज़िले में जाते थे तो यह कहते थे कि ऐस.पी. आया। वह एक सुखे झंडी थी। मुराद शायद सालिग राम पुरी से थी। मायनी यह थे कि खबरदार हो जाओ। इस से ऐडमिनिस्ट्रेशन बजाए ऊपर जाने के नीचे जाती थी। यकीनन ऐसी पुरानी शराब से काम खराब होगा। मेरा ख्याल है कि जो ज़रूरी चीज़ें हैं वह मिलनी

चाहिए। मगर हस्बे साबक अब भी डिप्टी मिनिस्टर्ज की तनखाहों और कारों वगैरा के लिए रुपया रखा गया है। मगर यह शायद अभी नए २ आए हैं ज्यादा अच्छी तरह से इन चीजों को न देख पाए हों। लेकिन अगर यह मंजूर हो जाए तो इन का फायदा उठाएं वरना वोल्-टैरीली यह कहें कि यह प्रोविजन तो वैसे ही हो गया और इसे निकाल दें। आज जब कि तमाम मुल्क में सोशललिज्म का चर्चा है और मैं समझता हूँ कि जितने कदम इस तरफ हम उठाएंगे उतना ही बेहतर होगा लेकिन सोशललिज्म के क्या मायने हैं। मेरे एक दोस्त स्वीडन में सफर कर रहे थे। दूसरे शख्स ने बताया कि आप जिस शख्स से बातें कर रहे थे यह स्वीडन के वजीरआजम है। मेरे दोस्त ने उन से वजह पूछी तो उस ने बताया कि मैं प्राई-वेट काम पर जा रहा हूँ। सरकारी कार इस्तेमाल नहीं कर सकता। अपनी कार रख नहीं सकता इस लिए गाड़ी में सफर कर रहा हूँ। उस की वजह उस ने बताई कि यहां 1:3 का फर्क है आमदनी में। हो सकता है कि इस में मुबालगा हो और हम भी एक दम राज्यपाल की तनखाह और चपड़ासी की तनखाह बराबर नहीं कर सकते। मगर यहां तो अजीब ही तरह की शिकायत है। बेचारे कालिज के प्रोफेसर, वैट्रनरी के डाक्टर....

अध्यक्ष महोदय : हर बात तो इस डिमांड में न करें। जब इस का मौका आए तब करें। (Please do not introduce all of these matters under this demand. You may do so at the proper time.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : मैं सिर्फ यह कह रहा हूँ कि जिस तरह आज भी शिकायत है कि उन के ग्रेड ज और दूसरे ग्रेडज में क्यों इतना फर्क है।

अध्यक्ष महोदय : इस में वैट्रनरी का कहां जिक्र है ? (There is no mention of 'Veterinary' under this demand.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : जनाब मैं यह कह रहा हूँ कि यह बद दिली क्यों है ?

अध्यक्ष महोदय : और मैं यह कह रहा हूँ कि बद दिली का बात का जब मौका आए तब कह लें। (And I am pointing out that you may bring in this topic of dissatisfaction at the proper time.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : यह शीक है। मगर यह बात शायद आप के दिमाग से निकल गई है कि सब मिनिस्टर्ज की तनखाहें इस में हैं और दूसरे मुलाजमीन की तनखाह भी शामिल है और उन में इतना फर्क है.....

अध्यक्ष महोदय : स्वीडन की कहानी आपने ऐसे ही बना ली। इस डिमांड के मुताबिक चले। (You have made that story about Sweden for no reason. Please be relevant to this demand.)

मौलवी अब्दुल गनी डार : वह बात तो ऐसे ही कह दी है। और वह इस डर के मारे कह दी है कि यह आज भी ऐसी ही बातें करते हैं। खैर मैं आप द्वारा चीफ मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि वह पहले चीफ मिनिस्टर की तरह बातें न करें और गलती न करें। पब्लिक सर्विस कमिशन का मजाक न उड़ाने दें क्योंकि यह देखा गया है कि जो सिफारिशें पब्लिक सर्विस कमिशन करता है उन पर अमल नहीं किया जाता। इस तरफ चीफ मिनिस्टर साहिब को ध्यान देना चाहिए। आखिर में, फिर स्पीकर साहिब, मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूँ कि आप ने मुझे बोलने की इजाजत दी है।

राओ गजराज सिंह (गुड़गांव) : जनाब स्पीकर साहिब, **General Administration** के मुताल्लिक आज सारे पंजाब के लिए करोड़ों रुपये का जिक्र किया जा रहा है। मैं इस तशवीश में हूँ कि यह सवाल हमारे दिमाग में आ जाए कि पिछले छः सालों में हमारे जिला के लिए क्या रखा गया है और अब क्या रखा जा रहा है। क्या इस तरक्की के प्रोग्राम में हमारा जिला भी है या नहीं। मैं यह बात चीफ मिनिस्टर साहिब के नोटिस में लाना चाहता हूँ कि लोग आम तौर पर कोशिश करते हैं कि इस गुड़गांव जिले के मुतालिक सवाल करें। पंडित जी के सवाल के जवाब में बताया गया कि इस इलाके की तरफ हम ख्याल करेंगे। और फिर जहां तक गुड़गांव जिले का तआलुक है लोग यह समझते हैं, और लोगों को यकीन भी है कि यहां के लोगों का **Administration** में कोई हाथ नहीं और न ही गुड़गांव का किसी को ख्याल है। मैं तो यह कहूंगा कि खास तौर पर गुड़गांव का इलाका एक **colony** की हैसियत रखता है। यहां पर **colonial rule** है और यह कालोनियल रूल की हकूमत पुरतगेजी हकूमत से बुरी हकूमत है। यहां पर रवायतें बना दी गई हैं कोई कायदे नहीं। यह अफसरान की लियाकत पर **depend** करता है कि वह ऊंच नीच या ऐसी वैसी बातें कर दें, तजावज्ज कर दें या तबदीली कर दें। जब कोई अच्छा अफसर खुश-किसमती या बद-किसमती से इस जिला को मिल जाए तो उसे तबदील कर दिया जाता है। इतफाक से भलेमानस अफसर चाहे बड़े हों या छोटे औहदों पर लगे हुए हों उन्हें गुड़गांव में नहीं रहने दिया जाता। जब किसी अफसर की या और किसी की नालायकी से वहां पर अच्छा अफसर चला जाए तो उसे फौरन वहां से तबदील कर दिया जाता है और लोगों को कहा जाता है कि किसी अफसर को जो अच्छा काम करता हो क्यों न उसे और किसी जिला में भेज दिया जाए। अब वहां पर जो **Deputy Commissioner** है वह बहुत अच्छा काम करता है। इस ने लोगों को सहूलतें देने के लिए अच्छा काम किया है। इस ने जिला की **development** के काम को ऊंचा ले जाने में मदद दी है। कोई आदमी नहीं था जो इन के कामों की तारीफ न करता हो लेकिन जब इन्हें तबदील किया जाता है तो यह जवाब दिया जाता है कि अच्छे आदमी को क्यों न दूसरे जिला में भेजा जाए क्योंकि वहां भी जरूरत है अच्छे अफसरों की। कितना ही अच्छा जवाब है गुड़गांव के बारे में ! यहां पर स्पीकर साहिब, रिश्वत इस कदर बढ़ चुकी है कि इस का कोई अन्त नहीं और ध्यान से बाहर है।

मैं तो यह समझता हूँ कि गुड़गांव में जो रिश्वत है उसे रिश्वत नहीं बल्कि अपना हक समझा जाता है और वहां के अफसर इसे **rightful dues** समझते हैं। हमारे कई भाइयों ने तनज़न कहा है कि गुड़गांव तो एक शिकारगाह है और गवर्नमेंट के जो अफसर यहां पर आते हैं वह हमारे महमान बन कर आते हैं और खूब जी खोल कर लोगों का शिकार करते हैं और रिश्वत लेते हैं।

फिर, स्पीकर साहिब, गुड़गांव जिले के साथ बराबरी का सलूक नहीं किया जाता। दूसरी जगहों पर टैक्स 5 पाई है। लेकिन हमारे ऊपर यह टैक्स 5 पाई नहीं। यहां पर तो 8 पाई है। यह जो तफरका है यह **colonial race** से किया जाता है। और **colonial race** से रिश्वत लेना मामूली बात समझी जाती है और यह हक समझा जाता है। अगर इस तरह की रिश्वत के बारे में शिकायत की जाती है तो यह उलझ कर रह जाते हैं।

हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने 9 points का एक programme दिया है मैं इस को welcome करता हूँ। उन्होंने फरमाया है कि वह हर तरह से कुरपशन को दूर करने के लिए यत्न करेंगे और छः महीने के अन्दर अन्दर सब महकमों में से corruption खत्म हो जाएगी। मेरा सुझाव यह है कि अगर 10वां point नहीं तो 9½वां point यह भी रख दिया जाए कि backward areas पर जो जुल्म और सख्ती की जा रही है इसे भी दूर किया जाएगा। अफसर अपनी मनमानी करते हैं इनको जब तक सख्ती से दबाया नहीं जायेगा तब तक administration अच्छी नहीं होगी। यहां हमारे इलाके में लोग कैदियों की तरह रह रहे हैं। उन के साथ इन्सानियत का सलूक नहीं किया जाता। वहां पर इस तरह की बातें की जाती हैं कि कोई परवाह नहीं करता। जब किसी ज्यादाती के बारे में शिकायत की जाती है तो अफसर कह देते हैं कि यह हिन्दुस्तानी है, यह बागड़ी है। मैं तो हैरान हूँ कि इस तरह का सलूक तो अंग्रेजी हुकूमत में भी हमारे साथ नहीं किया गया था। दूसरी हुकूमतें भी हमारे साथ ऐसी बातें न करती थी। जो लोग इस तरह की बातें करते हैं उन्हें यह समझ लेना चाहिए कि लोगों में जागृति आ रही है। उन्हें दुरुस्त तरीके पर काम करना चाहिए। अफसरों को अब अपना नज़रिया बदलना चाहिए। और पब्लिक के साथ मिल कर काम चलाना चाहिए। पब्लिक के साथ हमदर्दी का सलूक करना चाहिए। इस तरह से ही सर्विस में से कुरपशन दूर की जा सकती है और हमारे इलाके के लोगों को बचाया जा सकता है।

अब मैं थोड़ा सा पुलिस के मुतालिक कहना चाहता हूँ। मैं आप के सामने अपने जिला की दो चार मिसालें रखना चाहता हूँ। यहां लोगों के साथ बहुत बुरा सलूक किया जाता है। जब बातें पता लगती हैं तो लोग हैरान होते हैं कि इतना जुल्म किया जा रहा है। पुलिस वाले तरह तरह की रिश्वत लेते थे। किसी के मुकदमा की खातिर 10-20 रुपए ले लिए, अनाज या और कोई चीज ले ली और बातें इधर से उधर कर दीं—बहुत सी ऐसी चीजें होती थीं। यह बातें बाकी जिलों में भी थीं। मुझे अपने जिला की मिसालें याद हैं कि किस तरह रिश्वत ली जाती है।

वह खुले बन्दों बातें करते हैं कि फलां शख्स को कत्ल करना है। अब हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब यहां पर बैठे हुए नहीं। मैं उन्हें बताना चाहता था कि वहां पर क्या होता है। मैं उन के नोटिस में लाना चाहता था कि कोई आकर कहता है कि फलां आदमी झगड़ा करता है और फौजान पिस्तौल निकाल लेता है। फिर यह रिपोर्ट दी जाती है कि वह आदमी पिस्तौल लिए खड़ा था इस पर झूठी शहादतें तैयार कर ली जाती हैं। और दो आदमियों से लिख कर बयान ले लिया जाता है कि वह आदमी तो वहां पर था ही नहीं और आया ही नहीं था गोया वहां पर आकर उस ने हाजरी देनी थी। लोगों की शिकायतों की परवाह नहीं की जाती। इस तरह की हरकतें वहां पर की जाती हैं।

अब हाल ही में, स्पीकर साहिब, वहां पर एक शदीद किसम का कत्ल हुआ। इस लाश के एक-दो नहीं हजारों टुकड़े कर दिए गए थे। इस बात पर गुड़गावां के लोगों में बहुत चर्चा हुई। और सख्त गुम्मा और दहशत की लहर दौड़ गई लेकिन दूसरे ही दिन लोगों ने देखा कि कत्ल करने वाले थाने में बैठे हुए पुलिस की मदद से defence तैयार कर रहे थे और

[राधो गजराज सिंह]

कहानी यह बना ली गई कि यह आदमी रेल के नीचे आ कर कट गया। वहां का थानेदार कातिलों से मिला हुआ था। मैंने चीफ मिनिस्टर साहिब से मिल कर दरखास्त की थी कि वहां का थानेदार इस तरह की बातें करता है। इन्होंने उन लोगों के कामों में तरीके से और बहुत सख्ती से कदम उठाया और जिस चीज को वह थानेदार और दूसरे लोग छिपाना चाहते थे वह निकल आई और पता लगा कि उस कत्ल में थानेदार और उन सब लोगों का हाथ था जो थाने में **defence** तैयार कर रहे थे। यह सब चीफ मिनिस्टर साहिब के **personal interest** लेने से हुआ।

फिर एक नायब तहसीलदार के मकान में चोरी हुई और चोर धोती और कमीज के इलावा सब कुछ ले गए। मगर थाने वालों को कोई पता न चला हालांकि यह मकान थाने से आठ कदम के फासले पर था। चोरों का पता लगने पर भी कोई कार्रवाई नहीं की गई।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह मामला **sub judice** तो नहीं ?

राधो गजराज सिंह : सब बातों का इल्म होते हुए भी कोई कार्रवाई नहीं की गई। यह हालात तभी ठीक हो सकते हैं अगर सख्त से सख्त कार्रवाई की जाए थानेदार को **dismiss** कर देने से इस तरह की बातों को रोका नहीं जा सकता।

स्पीकर साहिब, मैं क्या अर्ज करूं कि **administration** की क्या हालत है। मुझे तो जाती तौर पर केसों का पता है। हमारे एक **M.L.A.** गुड़गावां जिले के हैं। वह यहां पर ही रहते हैं और **unopposed** मेम्बर चुने गए हैं लेकिन उन के मकान को **evacuee property declare** कर रखा है जिस के लिए कोई **justification** नहीं। यह सब किस लिए ? इस लिए कि वहां पर **colonial rule** है। यह बात चीफ मिनिस्टर और दूसरे मुताल्लिका वजीर के नोटिस में लाई गई लेकिन कोई कार्रवाई नहीं की गई। इस तरह की बातें अगर एक **M.L.A.** से की जा सकती हैं और **Evacuee Property Act** के मातहत उन्हें लाकर उन को मकान नहीं दिया जाता तो उन **Meos** से क्या सलूक किया जा सकता है जो वहां पर ही रह रहे हैं।

अध्यक्ष महोदय : **Evacuee Property Act** का जिक्र **General Administration** में कैसे आ सकता है ? इस से तो पंजाब गवर्नमेंट का भी सम्बन्ध नहीं। **Demand** से क्या सम्बन्ध हो सकता है ? अगर इस को भी जड़ना हो तो जड़ दें वरना यह **relevant** नहीं।

(How can the hon. Member refer to the **Evacuee Property Act** under the demand for **General Administration**. What to talk of the demand, the Act is beyond the purview of the Punjab Government. He seems to be just throwing it in. It has no connection with the demand.)

राधो गजराज सिंह : जनाब मैं तो अर्ज कर रहा था कि उस **M.L.A.** के मकान को **evacuee property declare** कर दिया गया था और अभी तक पंजाब सरकार ने कब्जा नहीं दिलवाया। अगर आप का हुक्म है तो मैं इस बात को छोड़ देता हूं। तो मैं अर्ज कर रहा था कि इस तरह के वाकियात हुए हैं कि कुछ औरतों को नंगा कर के पीटा गया। उन की बेइज्जती की गई। लोगों को बुरा भला कहा गया। जब मुकदमा

किया गया तो बरी कर दिया गया। जब ज्यादाती की शिकायत की गई तो पुलिस ने action न लिया। इस लिए जरूरत इस बात की है कि कोई action लिया जाए और पुलिस में से ~~स्वतंत्र~~ और इस तरह की भावना को खत्म किया जाए।

मैं अर्ज करूंगा कि जब यह चीजें गवर्नमेंट के नोटिस में लाई जाती हैं तो उसका जवाब यह मिलता है कि यह जिला गुड़गांव है और यह पंजाब है। यह दो जवाब मिलते हैं।

अब दूसरी अर्ज भी सुनिए। हाई कोर्ट का एक फैसला होता है पहले यह होता था कि अगर किसी case के खिलाफ magistrate के remarks आते थे तो उसका बड़ा डर होता था, बड़ी भाग दौड़ होती थी, बड़े बड़े सोच सोच कर explanation दिए जाते थे मगर अब उन को कोई नहीं पूछता। उनकी अब कोई परवाह नहीं करता सिवाए इस के कि remarks आए क्लर्क फाइल में नोट कर दें कि फलां फैसला हाई कोर्ट से आया है और दस्तखत होने के लिए चला जाता है कि हाई कोर्ट के remarks पहुंच गए मगर यह पता नहीं लगता कि उस का क्या action हुआ और क्या नहीं हुआ। ऐसी ऐसी मिसालें मौजूद हैं। एक दिन एक report कर दी कि फलां अराजी पर फलां शख्स ने नाजायज कब्जा किया हुआ है। लेकिन जब दूसरा दिन होता है और लोग आ कर कहते हैं कि नहीं साहिब यह चीज गलत है तो वही अफसर report कर देता है कि यह जायज है। मैं मानता हूं कि चीफ मिनिस्टर साहिब का nine-point programme बहुत अच्छा है लेकिन इस के साथ साथ मैं यह बातें भी उन्हीं के notice में लाने के लिए कह रहा हूं। मुझे उम्मीद है कि वह इनकी तरफ जरूर ध्यान देंगे और इस किसम की चीजें करने वालों के खिलाफ सख्त action लिया जाएगा। मैं उन से अर्ज करूंगा कि पब्लिक में एतमाद कायम किया जाए और लोगों के दिलों में जो शकूक हैं उन को दूर किया जाए। हमारे हां अमले फैले की कमी नहीं है। Intelligence की कमी नहीं है मगर कमी यह है कि यह administration का मामला दरहम बरहम हो गया है। मैं आप को इस सिलसिले में एक मिसाल देता हूं। एक magistrate साहिब थे उन के पास दफा 30 के इख्तियारात नहीं थे। इस बारे में कोई Gazette notification नहीं कि उन को दफा 30 की powers है मगर फिर भी वह लगातार दो साल तक इन इख्तियारात को बरतते रहे। जिन लोगों को सजाएं हुई हैं अगर वह तमाम के तमाम हरजाना का दावा कर दें तो लाखों रुपए Punjab Government को देने पड़ जाएं। वह गलत तौर से दो साल तक इन इख्तियारात को बराबर बरतता रहा मगर यह किसी ने नहीं देखा और पूछा कि वह क्यों ऐसा करता रहा। इसी लिए मैं अर्ज कर रहा था कि administration को चलाने के लिए यह जरूरी है कि उन तमाम बातों और गलतियों को जो notice में लाई जाती हैं और notice में आती हैं उन पर सख्ती से अमल किया जाए और stern action लिया जाए। मेरे दोस्तों ने बताया है कि जहां constables को तो दो रुपए house-rent allowance दिया वहां पटवारियों को दिया ही नहीं। अगर आप ऐसा करेंगे तो कैसे efficiency बढ़ेगी? अगर आप ऐसा करेंगे तो आपको दूसरी चीजों को नज़रअंदाज़ करना पड़ेगा। Socialistic pattern of society आप लाएं या न लाएं मगर इन बातों से चशमपोशी न करें। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगा कि आप ने कई और दोस्तों की तकरीरों को सुना और दूसरे

[रात्रो गजराज सिंह]

मैम्बरान ने भी सुना। आप एक दफा अपने निज़ाम के लिहाज़ से अपने चीफ मिनिस्टर होने की हैसियत से फैसला करें कि आया यह हमारे ज़िले पंजाब में है या नहीं। आप इन की **administration** के ज़िम्मेदार हैं या नहीं और क्या यह **Portuguese colony** है या नहीं और यह **Portuguese colonial rule** हटेगा या नहीं अगर यह हटेगा तो आप इन **colonial mentality** के अफसरान को हिदायत कर दें कि इन के साथ बराबर का सलूक करें इन को बराबर के भाई समझें और बराबर का बरताव करें (घंटी)। यह बात नहीं है कि लोग **respond** नहीं करते हैं। लोग खुद **respond** करेंगे। आप ने **development** के काम किए और इतनी स्कीमें चलाई, लोगों ने खुले दिल से **respond** किया। लेकिन यह कहना कि यह इलाके गैर हैं, इन में से रिस्वत लेना जायज़ है और खूब जेबें भरो में कहता हूं यह चीज़ बरदाश्त नहीं हो सकती है और न ही होनी चाहिए और सब से पहले तो खुद **Chief Minister** साहिब को नहीं करनी चाहिए (घंटी) **red light**) में जनाब **wind up** करते हुए यह अर्ज़ करूंगा कि **corruption** का मामला हाथ में पहले लें। अगर आप दो चार जगह अच्छी तरह तहकीकात करें तो आपको मालूम हो जाएगा कि क्या हो रहा है और अफसर क्या कुछ कर रहे हैं। अगर आप एक जगह पर ही सही तौर पर कदम उठाएं तो दस जगह यह खुद ही बन्द हो जाएगी।

श्री राम चन्द्र कामरेड (नूरपुर) : स्पीकर साहिब, यह इस **Assembly** का पांचवां साल **election** के बाद से गुज़र रहा है। हम चार बजट पेश कर चुके हैं और अब हम इस का पांचवां और शायद आखरी बजट **discuss** कर रहे हैं। हम ने **Laissez faire** अर्थनीति से आरम्भ किया फिर **mixed economy** से गुज़रे और **theoratically** यदि **practically** नहीं **mixed economy** से **socialistic economy** की तरफ बढ़ रहे हैं। अगर इस बजट को देखा जाए तो मालूम होगा कि यह बजट एक **conventional** बजट ही है कोई नई चीज़ नहीं है। नई बज़ारत बनने की वजह से भी इस में नुमायां ताज़गी नहीं आई है। मैं इस सिलसिले में अर्ज़ करना चाहता हूं कि **the proof of the pudding is in the eating thereof**. मीठे का सबूत उस के खाने में ही है और **socialism** का सबूत अपने कारनामों से ही देना पड़ेगा। **Socialism** में सब से पहली चीज़ जो देखने वाली है वह यह है कि लोगों की **income** में कितनी **disparity** है **distribution of wealth** कैसी है, लोगों की तनखाहों में जो फर्क है वह कितना है और इस को कैसे ठीक किया जा रहा है। जब हम इस चीज़ को देखते हैं तो हमें पता लगता है कि इस साल भी हमारे **Governor** साहिब की तनखाह के लिए 66 हजार रुपया रखा गया है और उन के **staff** और **household** के लिए 92 हजार रुपये की भारी रकम रखी गई है। यह बहुत ज्यादा तनखाह है और बड़े भारी अखराजात हैं। इस के अलावा मैं यह कहता हूं कि कहने को तो हमारे बुज़रा साहिबान की तनखाह एक हजार रुपए है लेकिन अगर सारी दूसरी चीज़ें जो इन को मुफ्त मिलती हैं उन को देखा जाए तब बात साफ़ होती है। मोटरें मुफ्त हैं, बंगले मुफ्त हैं, बिजली पानी

मुफ्त है दवाएं और दूसरी बहुत सी सारी सेवाएं मुफ्त हैं। अगर इन सब का हिसाब लगाया जाए तो पता लगेगा कि बहुत ही ज्यादा इन पर खर्च किया जा रहा है। फिर अगर आप देखें तो आप को पता लगेगा कि गुजरात चार सालों में Deputy Ministers बनाने की जरूरत नहीं पड़ी और न ही मेरा ख्याल है आयंदा पड़ेगी। मगर इस बजट में Deputy Ministers के लिए भी गुंजाइश रखी गई है। इन की जरूरत नहीं है। कहा जा सकता है कि शायद emergency के लिए यह provision है मगर मैं कहना चाहता हूं कि अगर कोई emergency होती तो पिछले चार सालों में भी हो सकती थी। मगर अब इन सात आठ महीनों में क्या हो सकती है? इस लिए यह provision अनावश्यक किया गया है।

इस के बाद मैं आप की तबज्जुह Deputy Speaker और Deputy Chairman की तनखाहों की तरफ दिलाना चाहता हूं। आम तौर पर इन को allowance मिलता है। अगर यह allowance पचास या सौ रुपया होता तब तो बात समझ में आ सकती थी लेकिन अगर किसी काम के बिना एक बड़ा भारी allowance 700 रुपए का दिया जाए तो यह पब्लिक पर एक गैर-जरूरी बोझ हो जाता है। यह ठीक नहीं है। हमें चाहिए कि अपने मुल्क पर वही बोझ डालें जो जरूरी है जो काम में efficiency के लिए जरूरी है। जब हम अपना खर्च पहले कम करेंगे तब ही हम इस बारे में दूसरे अफसरों को कह सकेंगे। इस के बाद जनाब मैं यह कहना चाहता हूं कि शुरू २ में जब हमारी यह Assembly बनी थी तो उस वक्त भी Chief Minister साहिब ने कहा था कि हम बड़े २ अफसरों के जो allowances हैं उन को आहिस्ता २ खत्म कर देंगे। मगर हम देखते हैं कि ऐसा नहीं हुआ है और उन में कोई कमी नहीं हुई है। कई special allowances अभी तक बैसे के बैसे चले आ रहे हैं। अब वक्त आ गया है कि हम इन बड़े २ अफसरों को इतनी भारी तनखाहों और allowances का हकदार न समझें। इन बदलते हुए हालात में हम इन अफसरों को leaders का दर्जा दें और तनखाहों से नहीं बल्कि इज्जत से इनकी हौसला-अफजाई करें। अफसरों में काफी ईमानदार भी हैं और हमारी Government भी उन की बदौलत ही चल रही है और काफी अच्छे और काबिल अफसर हैं। मगर इस का यह मतलब नहीं है कि लाजमी तौर पर लोगों की गरदन और पीठ पर इन की भारी तनखाहों का ज्यादा बोझ पड़े। इस लिए मैं चाहता हूं कि अब भारी तनखाहों और अलाओंसों में जरूरी तौर पर कमी होनी चाहिए चाहे इस के लिए Government of India को ही क्यों न कहना पड़े। हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब जो बड़े फराख दिल और रोशन दिमाग हैं और जिन्होंने बाहर के मुमालिक का भी दौरा किया हुआ है, मैं चाहता हूं कि वह इस सिलसिले में कोई कदम उठाएं। लेकिन सब से पहले जरूरत इस बात की है कि charity begins at home. Deputy Speaker और Deputy Chairman की तनखाहों को कम कर के गवर्नमेंट के इखराजात को कम करने का कदम उठाया जाए।

अध्यक्ष महोदय : हमारी स्टेट में Deputy Speaker की दूसरी स्टेट्स के Deputy Speakers के मुकाबले में कम तनखाह है। अब Speakers' Conference में यह फैसला किया गया है कि उन्हें lawyer के तौर पर अपनी practice

[अध्यक्ष महोदय]

छोड़नी होगी। [The salary of the Deputy Speaker in our State is less than that in other States. Now a decision has been taken in the Speakers' Conference that being office holders they will have to give up their practice as lawyers.]

श्री राम चन्द्र कामरेड : यह नुस्ख पहले दूर होना चाहिए था। यह अच्छी बात है कि आप के नोटिस में यह बात आ गई है और आप ने फरमाया कि इस के मुताबिक **Speakers' Conference** में फैसला किया गया है। लेकिन अगर यह कहा जाए कि यहाँ के **Deputy Speaker** की तनखाह दूसरे सूबों के मुकाबिले में कम है कोई **convincing** बात नहीं है। सवाल यह है कि वे क्या काम करते हैं जिस के लिए इतनी तनखाह दी जाए। इस के अलावा, स्पीकर साहिब, मैं आप की विसायत से गवर्नमेंट का ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि **Class IV** मुलाजमों की तनखाहों में अजाफा किया जाये और ऊपर के अफसरों की तनखाहों में कमी की जाये। यह एक अहम मामला है जिस की तरफ सरकार को जरूर ध्यान देना चाहिए। आप देखते हैं कि पटवारियों, कानूंगोओ, **teachers** और खजानाचियों को कितना ज्यादा काम करना पड़ता है और इस के मुकाबिले में उनकी तनखाहें इतनी कम हैं जिस से वह अपना और अपने बाल बच्चों का पेट नहीं भर सकते। इसकी तरफ भी तबज़ूह देना लाज़मी है ताकि **distribution of wealth equitable basis** पर हो। और **socialistic Pattern of society** जो कि हम कायम करना चाहते हैं उस में कामयाब हो सकें।

मोशलजिज़म की दूसरी कसबटी यह है कि हम ने देखना है कि आया रियाया के मामलात—उन की शिकायतें और दरयास्तें जल्दी **dispose of** होती हैं या नहीं। इस सिलसिला में मैं अर्ज करूंगा कि हमारा **record** निहायत अफसोसनाक और मायूसकुन है। पब्लिक के मामलात महीने नहीं बल्कि साल साल लटकते रहते हैं। इस सिलसिले में मैं आप के नोटिस में अपने एक स्कूल का मामला लाता हूँ। दो साल हुए मैं ने अपने **Finance Minister** से और **Education Minister** से अर्ज की कि एक **backward** इलाके के स्कूल की इमारत के लिये कुछ रुपया तो लोगों ने दिया है और कुछ रुपया गवर्नमेंट को देना चाहिए। उन्होंने फरमाया कि आधा रुपया आप दें तो **50 per cent** शीयद हम दे दें। दो साल हुए फैसला हुआ कि **grant** मिलेगी। मैं ने **District Board** को लिखा कि इस तरह से फैसला हुआ है केश बनाओ। मैं ने **8,000** रुपया **contribute** किया और अगर बोर्ड **4,000** रुपया **contribute** करे तो **12,000** रुपया सरकार से मिल जायगा। लेकिन अफसोस से कहना पड़ता है कि दो साल से **case** मुकम्मल नहीं हुआ और मामला यूँ ही लटकता चला आ रहा है।

अध्यक्ष महोदय : मैं माननीय मੈम्बर को बता दूँ कि इस हाऊस का यह **convention** है कि वह **Upper House** के **Deputy Chairman** का **reference** नहीं कर सकते। क्योंकि माननीय मੈम्बर ने **Deputy Chairman, Upper House** की तनखाह पर हमला किया था इस लिये मुझे ऐसा कहना पड़ा है।

[I may inform the hon. Member that according to the conventions of this House he cannot refer to the Deputy Chairman of the Upper House. I had to bring this fact to his notice because he had attacked the salary of the Deputy Chairman of the Upper House.]

श्री राम चन्द्र कामरेड : मैं वह remarks withdraw करता हूँ । अगर इस के मुतालिक convention है तो let us abide by that convention. जाती तौर पर तो मुझे किसी किस्म की शिकायत नहीं । स्पीकर साहिब, मैं जिक्र कर रहा था कि मामलात जल्दी से dispose of नहीं होते । इसलिये गवर्नमेंट को इस तरह का इन्तजाम करना चाहिये कि बजाए cases के महीनों लटकते रहने के उन का तसफिया जल्दी हो जाये ।

दूसरी मिसाल स्पीकर साहिब मैं M. L. As. के बिलों की देता हूँ । कई कमेटियां बनी हुई हैं । नये Accountant-General साहिब आये तो इन्होंने एतराज किया कि M.L.As. को जो 18 कमेटियों के मेम्बर हैं T. A. बिल नहीं मिल सकते जब तक कानून न बूझा जाए । अक्टूबर, 1954 से इन के बिलों की अदायगी बन्द हुई और मामला लटकता जा रहा है । इस बारे में अक्टूबर 1955 में एक साल के बाद एक बिल पास हुआ था जिस के मुताबिक M.L.As. को allowance देने की व्यवस्था की गई थी । अक्टूबर में यह बिल पास हुआ और अब मार्च का महीना आ गया है मगर इन बिलों की अभी तक अदायगी नहीं हुई ।

अध्यक्ष महोदय : क्या आप कोई ऐसा case मेरे नोटिस में ला सकते हैं ? [Can the hon. Member bring any such case to my notice?]

श्री राम चन्द्र कामरेड : Provincial Transport Authority और Regional Transport Authority की meetings हुईं लेकिन वह बिल, स्पीकर साहिब, अभी तक पास नहीं हो सके । कई मेम्बर मुझ से इस बारे में दरियाफत करते रहते हैं क्योंकि मैं R. T. A. का प्रधान हूँ ।

अध्यक्ष महोदय : Regional Transport Authority की meeting से मेरे सैक्रेटिरियट का कोई ताल्लुक नहीं है ।

[My Secretariat has nothing to do with the meetings of the Regional Transport Authority.]

श्री राम चन्द्र कामरेड : मेरे कहने का मतलब यह है कि असेम्बली के दफतर में जहाँ बिल गवर्नमेंट सैक्रेटिरियट में देर होती है और कि यह मामलात जल्दी ब्रय होने चाहिये । मेरी एक और शिकायत है वह यह है कि इस में कोई शक नहीं कि कई अफसर काफी progressive हैं, हमदर्द हैं लेकिन कई अफसर मातहतों के साथ हमदर्दी से पेश नहीं आते । हमें अफसरों को अपना पुराना खैया बद्लना चाहिए और मातहतों से खुशखुलकी और हमदर्दी से पेश आना चाहिए । मुझे लेबर से वास्ता पड़ता रहता है इस लिए मैं जानता हूँ कि जब मातहत अपने अफसरों से बात करते हैं तो वह बहुत नाराज होते हैं । जब हमारा लक्ष्य यहाँ

[श्री राम चंद्र कामरेड]

socialistic Pattern of society कायम करना है तो हमें लोगों को बताना चाहिये कि हम इनसानियत के मियार को बलन्द कर रहे हैं। हर आदमी को अपनी शिकायत पेश करने का हक है और ऐसी शिकायत पर अफसरान की तरफ से हमदर्दानी गौर होना चाहिए।

थोड़ी देर हुई कि यहां पर पुलिस के मुताल्लिक कुछ जिक्र आया। मैं **P. A. P.** को मुबारकबाद देना चाहता हूं कि उन्होंने गुजस्ता दिनों में एक शानदार पार्टी अदा किया है। ऐसे स्टाफ की जरूरत होसला अफजाई की जानी चाहिए। इस सम्बन्ध में मैं यह बात आपकी तबज्जुह में लाना चाहता हूं कि यह आम शिकायत है कि पुलिस और पटवारी बड़ी रिश्तत लेते हैं लेकिन देखने की बात है कि वे रिश्तत क्यों लेते हैं। वह इस लिए ऐसा करते हैं कि हम उन्हें मजबूर करते हैं। क्योंकि इन की तनखाहें इतनी कम हैं कि वह अपना गुजारा मुश्किल में कर सकते हैं। गवर्नमेंट को उन की तनखाहें बढ़ाने की तरफ अपनी तबज्जुह देनी चाहिये।

आखरी बात जिस का मैं जिक्र करना चाहता हूं वह यह है कि बाज अफसर रिश्तत बन्द करना नहीं चाहते। मैं एक दफा **bus** पर सफर कर रहा था तो एक जगह **police barrier** पर वह **bus** खड़ी हो गई। मैं ने दरियाफ्त किया कि उस के यहां पर ठहरने का क्या बाइस है तो हवालदार ने जवाब दिया कि इस में एक बच्चा ज्यादा है। मैं ने कहा कि अगर तादाद की यह ज्यादाती बच्चे के कारण हो गई है तो मामले को न बढ़ाया जाए। हवालदार ने जोरदार लहजे में कहा कि अगर हम इस तरह से छोड़ दें तो लारियों वाले हम से बातें कैसे करेंगे। इस तरह से रिश्तत लेने के लिये **buses** की **barriers** पर खड़ा किया जाता है। मैं ने उस हवालदार की शिकायत की, तो जवाब मिला कि उस को तबदील कर दिया गया है। जब मैं ने उस के मुताल्लिक मज्जीद दरियाफ्त किया तो पता चला कि उसे तरक्की दे दी गई है।

श्री रिजक राम (राए) : स्पीकर साहिब, कुछ अरसे से हमारे बाडर पर हमारे जो झगड़े पाकिस्तान के साथ चल रहे हैं उन के बारे में पब्लिक में काफी तशवीश पैदा हो रही है।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

इस सिलसिले में आज इस हाऊस में हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने काफी रोशनी डाली है और उस से सही वाक्यात रोशनी में आए हैं। लेकिन एक बात जो इस झगड़े से जाहिर होती है वह यह है कि जहां पर हमारी **P.A.P.** और दूसरी पुलिस इस झगड़े का मुकाबिला करने के लिये सारी कार्रवाई में भुखरू हुई है वहां फिर भी हालत तशवीशनाक है कि उस तरफ जो रोज रोज झगड़े पैदा होते रहते हैं वह कोई खास अहमियत और खास मायने रखते हैं। अखबारों में भी हम ने पढ़ा है और सुना भी है कि हमारी **P.A.P.** के **Commandant** की कार पर भी गोलियां चलाई गई हैं। रोजाना झगड़े होते हैं, रोजाना लड़ाई होती है। इस तरफ हमारी गवर्नमेंट ने जो कदम अब तक उठाए हैं उन से मालूम होता है कि गवर्नमेंट की निगाह में यह काफी है। लेकिन मैं फिर भी यह अर्ज करना चाहता हूं कि बाडर पर जो आए दिन **firing** होती रहती है वह बहुत ज्यादा अहमियत रखती है। और इस तरफ पंजाब गवर्नमेंट को बल्कि हिन्द सरकार को भी ज्यादा से ज्यादा तबज्जुह देनी चाहिये। लोग ऐसा महसूस करते हैं कि जब से **American**

Military Aid पाकिस्तान को मिलनी शुरू हुई है वह अपनी ताकत का मुजाहिरा किसी न किसी बहाने से करना चाहता है। जहां ऐसी पोजीशन हो तो हमारी स्टेट के लिये यह मामला बहुत **important** हो जाता है और बहुत ही तशवीशनाक बन जाता है। जहां इस मामले की तरफ दूसरे मैम्बर साहिबान ने भी तबज्जुह दिलाई है और उस की तरफ इशारा किया है वहां में भी इस बात पर जोर देना चाहता हूं कि इस मामले पर सरकार हिन्द की तबज्जुह जल्दी से जल्दी दिलाई जाए।

डिप्टी स्पीकर साहिब, कुछ अरसे से हमारी स्टेट में **Judiciary** को **Executive** से अलग करने के मुताल्लिक कार्रवाई की जा रही है। और यहां भी हर साल यकीन दिलाया जाता है कि सरकार **Judiciary** को **Executive** से अलहदा कर रही है; सरकार कदम उठा रही है। पिछले वर्ष में कुछ तबदीलियां भी की गई हैं कि **District Magistrate** की बजाए **A.D.M** को इत्तियारात दे दिये गए हैं कि वह **Magistrates** की सालाना रिपोर्ट लिखा करेगा, **appeals** को सुनेगा और इसी तरह **District and Sessions Judge** उन के काम के सम्बन्ध में रिपोर्ट करेगा। लेकिन जहां तक मेरा ज्ञाती तजरुबा है और पब्लिक से वास्ता पड़ता है मैं यह कह सकता हूं कि इन तबदीलियों से कुछ खाम फर्क **administration of justice** में नहीं पड़ा। **D. M.** की जगह पर **A.D.M.** कर दिया गया है इस से कुछ फर्क नहीं पड़ा। मैं अपने जिला में देखता हूं और दूसरे जिलों का भी मुझे तजरुबा है कि **District Magistrates** दूसरे **Magistrates** को हिदायतें जारी करते हैं। **Magistrates and Police** की **joint meetings** होती हैं जिस में **District Magistrates** होते हैं और **S. P.** भी बैठने हैं। **Magistrates** की जवाब तलबी होती है कि तुम ने फलों केस में जमानत क्यों ले ली? फलों आदमी को क्यों छोड़ दिया और फलों को क्यों थोड़ी सजा दी है उस को ज्यादा सजा दी जानी चाहिए थी। मेरा कहने का मतलब है कि यह जो थोड़ी बहुत तरमीम की गई है उस से इन्तजाम में कोई खास फर्क नहीं पड़ा। इस से लोगों को कोई खास रियायत मिलने वाली नहीं है। मैं आप की विसातत से चीफ मिनिस्टर साहिब को कहना चाहता हूं कि अगर हमारी सरकार वाकई लोगों को कुछ फायदा पहुंचाना चाहती है तो कुछ ऐसे कदम उठाए जिस से कि **real** मायनों में **Judiciary** और **Executive** को अलग किया जाए ताकि लोगों को जो **impression** है कि पुलिस ही अदालतों में लोगों को सजा दिलाती है और पुलिस ही लोगों को छड़ाती है गजेंकि जो चाहती है करवा लेती है; पुलिस की मर्जी से ही 110 में जमानतें होती हैं या सजा दी जाती है, वह दूर हो। ठोस और सही कदम उठाने से ही इस में तबदीली आ सकती है। गवर्नमेंट की **half-hearted policy** से इस में कोई तबदीली नहीं आ सकती।

डिप्टी स्पीकर साहिब, इस के आगे **decentralization** का सवाल आता है। मैं यह समझता हूं कि गवर्नमेंट ने इस सम्बन्ध में कुछ कदम उठाए हैं। पंचायतें भी कायम की गई हैं, तहसीलों में **S. D. Os.** रखे गए हैं और **Resident Magistrates** भी **appoint** किये गये हैं। मैं यह कहना चाहता हूं कि जिला **headquarters** में

[श्री रिजक राम]

और तहसील headquarters में Magistrates की तादाद बढ़ाने से लोगों की मांग पूरी नहीं होती। आज लोगों की यह मांग है कि जो इस्तिथारात गवर्नमेंट ने अपने हाथ में रखे हुए हैं उन को लोगों में तकसीम कर दिया जाए। आज चारों ओर से यह आवाज़ उठाई जा रही है। यह कहा जाता है कि लोक राज्य है, जनता का राज है। आम आदमी को राए देने का हक है, वोट देने का हक है। लोग राए देते हैं 50 हजार या एक लाख की आबादी से एक मੈम्बर असैम्बली में आता है, Cabinet बनती है, मंत्रिमंडल बनता है। लेकिन जो राए देने वाला है उस के rights क्या हैं? सरकारी कर्मचारियों का उस के साथ क्या सलूक है? जो आदमी सरकार बनाते हैं उन के साथ क्या बर्ताव होता है? अगर वह तीन पैसे का कार्ड डाकखाने से लेने के लिए जाता है तो उसे धक्के दे कर अलग कर दिया जाता है। अगर कोई कहे कि पंजाब में पंचायतें कायम कर दी हैं, अगर कोई यह कहे कि यहां पर लोक राज्य कायम हो गया है, अगर कोई यह कहे कि यहां पर decentralisation कर दी गई है और S. D. O. मुकर्रर कर दिये हैं तो यह सब नाकाफी है। इस से कोई तबदीली नहीं आई।

जहां तक services में recruitment का ताल्लुक है इस में आम आदमी को बिल्कुल सही representation नहीं मिलता। कहने को तो कहा जाता है कि Public Service Commission कायम की गई है, Subordinate Services Selection Board बनाया गया है और कहा जाता है कि उस में मुकाबिले से नौकरियां दी जाती हैं। लेकिन यह एक अमरे वाकया है कि इस वक्त जो मुकाबिले किये जाते हैं देहातियों और शहरियों के, उन में देहाती लोग मुकाबिला नहीं कर सकते। देहाती आबादी और शहरी आबादी में लियाकत का बड़ा भारी फर्क है। देहात के कुछ लोग चाहे सहुलतें हासल कर के आला तालीम पा लेते हैं लेकिन जिस atmosphere में आम लोग रहते हैं और उन के लड़के पढ़ते हैं वह बिल्कुल मुस्तलिफ है। बहुत से ऐसे गरीब लड़के हैं जिन को रोजाना स्कूल जाने के लिए कितने मील का सफ़र तै करना पड़ता है। वे बड़ी मुश्किल से तालीम हासिल करते हैं। यह सब कहने की बातें हैं कि आम आदमियों को services में पूरा representation हासिल है। अगर आप ने Public Service Commission और Subordinate Services Selection Board में पूरा competition कराना है तो उन गरीब लड़कों को बराबर की सहुलतें पहुंचानी चाहियें। असली मायनों में उन को सहुलतें देने की तरफ ध्यान देने की ज़रूरत है ताकि वे लोग real sense में उन रियायतों से फायदा उठा सकें।

S. P. M. उन को रिजर्वेशन की सहुलतें ज़रूर देनी चाहिए वरना यह एक हकीकत बनी हुई है कि जो आम मासिज हैं और गरीब आदमी हैं उन की सर्विसिज में जो रिप्रेजेंटेशन है वह बिल्कुल नहीं के बराबर है, सिफर के बराबर है। आज अगर इसी तरह का सिलसिला जारी रहा या इसी तरह कम्पीटीशन के ज़रिए सर्विसिज में रिक्लूटमेंट जारी रही तो आम लोगों का रिप्रेजेंटेशन इन में बिल्कुल खत्म हो जाएगा जिस से उन की आगे के लिए कोई तरक्की नहीं होगी।

इस के अलावा मैं चीफ मिनिस्टर साहिब के नोटिस में एक और चीज लाना चाहता हूं। 11 दिनों कुछ लाइयर मैजिस्ट्रेट्स लगाए गए। वह पब्लिक सर्विस कमिशन की मार्फत

सिलेक्ट किए गए। उन की तनखाह तीन सौ रुपया माहवार रखी गई। सिलेक्शन का मियार क्या था? पता नहीं कि आया यह गवर्नमेंट की हिदायत पर था या कि पब्लिक सर्विस कमिशन ने खुद ही यह मियार रखा था कि जितने साल ही किसी वकील की प्रैक्टिस रही होगी उसे उसी हिसाब से एक साल के लिए दो नम्बर मिलेंगे। यानी जिस आदमी की प्रैक्टिस पन्द्रह साल की थी उसे तीस नम्बर इसी हिसाब से ज्यादा मिल गए। और जिन की पांच या छः साल की थी उन को भी दस या बारह नम्बर सिर्फ इसी बिना पर ज्यादा मिल गए। मैं हैरान हूँ कि इतनी रिथायत नम्बरों में क्यों इन पुराने वकीलों को दी गई। साथ ही जो वकील पन्द्रह साल से प्रैक्टिस कर रहा हो और अब आकर अगर वह तीन सौ रुपए की नौकरी करने पर तैयार हो जाता है तो जाहिरा तौर पर साबित होता है कि वह अपनी प्रैक्टिस में नाकामयाब रहा है। उसके दिमाग में कोई खराबी है या काम करने के नाकाबिल है। लेकिन बजाए इस का डिमिक्वाऊंट देने के उस के लिए यह एक बवाली-फीकेशन रख दी गई। जाहिर है कि उन को ही लाइथर मैजिस्ट्रेट लगाया गया जोकि अपनी प्रैक्टिस में नाकामयाब रहे। इस लिए मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से दरखास्त करूंगा कि जो रिक्लूटमेंट इस बेसिज पर हुई उस की अच्छी तरह से जांच-पड़ताल करेंगे कि यह तजरबा कहां तक कामयाब साबित हुआ है। मैं समझता हूँ कि इस के लिए कुछ आदमियों को पहिले से ही ध्यान में रखा गया था। यह ख्यान किया गया कि फलां आदमी हैं और चूंकि वह अपनी प्रैक्टिस में इतने सालों से कामयाब नहीं हुए इस लिए उन्हें किसी न किसी तरह से accommodate करना है। और शायद इसी बात के लिए इस तरह की शरायत रखी गई। मैं नहीं कह सकता कि यह गवर्नमेंट की instructions पर हुआ था खुद पब्लिक सर्विस कमिशन ने यह शरायत रखी। बहर हाल उन्हें इस पर गौर करना चाहिए।

जहां तक सर्विसिज में रिक्लूटमेंट का सवाल है या उन की तरक्की वगैरा का सवाल है मैं देख रहा हूँ कि इस वकन बहुत सी बड़ी से बड़ी और छोटी से छोटी सर्विसिज में भी कम्प्यूनल लाईज पर सोच विचार किया जा रहा है। इस नुक्ता निगाह से आफिसर्स को विक्टीमाईज किया जा रहा है, मातहतों को विक्टीमाईज किया जा रहा है। वह इस लिए कि वह फलां बिरादरी का या फलां जात पांत का है। मुझे अपने इलाके के कुछ अफसरों का जाती तौर पर इल्म है कि जब तक वह इस इलाके में रहें, उन की honesty और दूसरी बातों के मुतालिक बहुत तारीफ होती रही। वह पी. सी. एस. के आदमी हैं। लेकिन हैरानी की बात है कि शायद वह किसी खास जात बिरादरी से ताल्लुक रखते थे कि उन की पर्सनल फाईल्ज को खराब किया गया। और यकीनन इसी वजह से खराब किया गया होगा कि आगे जाकर अगर कोई तरक्की हो तो वह किसी और के रास्ते में रोड़ा न बनें, किन्हीं खास आदमियों के मुकाबिले में रुकावट पैदा न करें। इसी तरह से जात-बिरादरी को सामने रख कर तरक्की मिलती है। इसी बिना पर अगर किसी का कोई केस चल रहा हो उस की इक्वाथरी नहीं होती। मेरा ख्याल है कि चीफ मिनिस्टर पर यह एक बड़ी जिम्मेदारी आ जाती है कि वह इस कम्प्यूनल tendency को फौरी तौर पर रोकने का यत्न करें। हम यह देखेंगे कि वह इस tendency को जो कि गवर्नमेंट offices में और services में आ गई है, दूर करने में किस हद तक कामयाब होते हैं।

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : (ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਪੂਰਬੀ) ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ P.A.P. ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਫੌਜ ਦੇ ਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਾਰਡਰ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਸਲਾ ਅਫਜ਼ਾਈ ਕਰਾਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਂ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਫਰਜ਼ ਤੋਂ ਕੋਤਾਹੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਧਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ border incident ਬਾਰੇ House ਵਿਚ statement ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਕਿ House adjourn ਹੋਵੇਗਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੀਕਰ ਦੀ latest position ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਆਗਾਹ ਕਰਨਗੇ।

ਜਿਥੋਂ ਤੀਕਰ General Administration ਦਾ ਤਅਲੁਕ ਹੈ ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਮੇਰੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਮੁਤਫਿਕ ਹੋਨਗੇ ਕਿ ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨੁਕਸ ਹੀ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਮੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਦੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ administration ਨੂੰ judge ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਚਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਸੇਟੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਖਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਸੇਟੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ administration ਕਿੰਨੀ ਹਦ ਤੀਕਰ ਡਰ ਜਾਂ ਰਿਆਇਤ ਦੇ ਬਗ਼ੈਰ ਚਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਡਰ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤ ਹੋਣ। ਇਸ ਕਸੇਟੀ ਤੋਂ ਜੇ administration ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਬਗ਼ੈਰ ਖੋਫ਼ੇ ਤਰਦੀਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਡਰ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਿਆਇਤ ਨਾਲ ਵੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਵੇਰ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ ਕੋਈ ਸ਼ਖਸ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ administration ਤਮੱਲੀ ਬਖਸ਼ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜ ਸਰਕਾਰ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ experiment ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਹੁਪਿਆ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਾਇਆ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਲਕਿ ਇਥੋਂ ਤੀਕਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ administration ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ policy ਨੂੰ revise ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹ ਕੋਈ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦਾ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਰਤਨ ਧੀਰ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। ਇਹ 3 ਜਨਵਰੀ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਕਿ ਇਹ repetition ਨਹੀਂ ?

ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ : ਮੇਰੇ knowledge ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਿਨ ਅਦਾਲਤ ਦਾ Reader ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਹੋਇਆ। ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਦਾ S. H. O. ਆ ਕੇ ਉਥੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਮੁਲਜ਼ਮ ਦੇ ਵਕੀਲ ਨੇ ਆਕੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਸ S. H. O. ਨੂੰ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਦਾਲਤ ਨੇ S. H. O. ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਚਲਾ ਜਾਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਛਿੱਤਰ ਮਾਰਨਾ ਆਪਣੀ ਹਤਕ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦੁਹੜਿਆਂ

ਕੋਲੋਂ ਛਿੱਤਰ ਮਰਵਾਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ decentralisation ਦੇ experiment ਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਬਿਹਤਰੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਕੋਈ steps ਉਠਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਕਮੇਟੀ ਜਿਸਦਾ ਮੈਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਵਿਹਾਤੀ ਆਪਣੇ ਚਲਾਨ ਦਾ ਇਕ ਰੁਪਿਆ treasury ਵਿਚ ਜਮਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਲੰਬੀ ਚੌੜੀ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ treasury ਕਲਰਕ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸ ਨੂੰ Bank ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। Bank ਵਾਲੇ payment ਲੈ ਲੈਣ ਤਾਂ ਗਨੀਮਤ ਤੇ ਜੇ ਬੈਂਕ ਵੀ ਖੰਭ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਰੁਪਿਏ ਨੂੰ ਜਮਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਰਾਤ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਰੁਪਿਆ ਜਮਾ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਸਦੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਰੁਪਿਏ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦਿਕਤ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ Heads ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ।

ਮੇਰੀ ਤੀਜੀ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਲੇਕਨ ਇਹ ਬੜੀ ਦੁਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵੁੰਦਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ bed ਮਿਲ ਜਾਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਦਰਦਨਾਕ ਹਾਲਤ ਤਪੇਦਿਕ ਦੇ ਬਿਮਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕਿੰਨੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ bed ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਅਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਾਰ ਚਾਰ ਜਾਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਸੌ ਬਿਮਾਰ waiting list ਤੇ pending ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਵਿਚਾਰੋ ਕਈ ਬਿਮਾਰਾਂ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਇਲਾਜ ਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਫਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਸਾਡੀ State ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ 181 ਕਰੋੜ ਦੇ ਨੌੜੇ ਤੋੜੇ ਕਰਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ 40 ਜਾਂ 50 ਲਖ ਹੋਰ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਕੇ ਹੋਰ ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਇਨਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਹੋ ਸਕੇ।

ਅਗਲੀ ਗਲ ਮੈਂ arms licences ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਰਮਜ਼ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦੀ policy ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਈਸੈਂਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਬੜੀ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਢਿਲੇ ਲਈ ਕੋਟੇ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਟੇ ਵੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ licence ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੇਕਰ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਿੱਕਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੈਂ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਸੂਬਾ ਇਕ ਸਰਹਦੀ ਸੂਬਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਆਰਮਜ਼ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੇ ਮਾੜੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ smuggle ਕਰਕੇ ਅਰਮਜ਼ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ policy ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਲੈ ਆਉਣ।

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਅਗਲੀ ਗਲ ਮੈਂ services ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਗਲ ਆਮ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ services ਵਿਚ ਕਈ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਢਣ ਦੀ ਖਾਤਰ manoeuvring ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ record ਖਰਾਬ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਚੀਫ਼ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਣ। Services ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ States ਦੀ integration ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦੇ ਹੋਏ temporary services ਵਿਚੋਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ posts permanent ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹੋਣ ਉਹ permanent ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ।

ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਗਲ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ rural indebtedness ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਵੇਰ ਬੜੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

Low Income Housing Scheme ਦੇ ਬੱਲੇ ਜਿਹੜੇ ਕਰਜ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਕਾਨ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਦਿਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਰਜ਼ੇ ਮਕਾਨ ਬਨਾਉਣ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੀ rural indebtedness ਬੜ੍ਹ ਗਈ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕਲ Government of India ਦਾ ਬਜਟ deficit ਹੋਣ ਨਾਲ inflationary trend ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵੇਰ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਕਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ inflation ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਦਾ ਇਮਕਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਵੀ ਅਸਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਚੇਕਨੀ ਰਹੇ।

ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਇਹ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੋਲੋਂ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪਿਆਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹਾਲੇ ਵੀ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਵੰਗ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਦੇਖਦੇ ਸਾਂ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਲਾਰੀਆਂ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਤਲਾਸ਼ੀਆਂ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ illegal ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ harass ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਲਾਂ ਵੀ Frankistine ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਬੁਨੇ ਮੁਕਦਮੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੁਨੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। Police Lock-ups ਦੀ ਬੜੀ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਉਹ ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਬੜੇ ਗੰਦੇ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਬੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਫੇਰ visit ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਧਾਰਨ।

ਆਖਰੀ ਗਲ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜਿਹੜੀ Prosecution Branch ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਮਾੜਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਉਥੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਬੋੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ chances ਘਟ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਖੇਮ ਸਿੰਘ: On a point of Order, Sir. ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ Leader of the House ਅਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ speech $5\frac{1}{4}$ ਬਜੇ ਦੀ ਬਜਾਏ $5\frac{1}{2}$ ਬਜੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤਾਂ ਜੋ 15 ਮਿੰਟ ਮੈਂਬਰ ਹੋਰ ਬੋਲ ਲੈਣ ਕਿਉਂਕਿ General Administration ਪਰ ਦੋ ਦਿਨ discussion ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹਰੀਜਨ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਪਰ ਆਪਣੀ ਸਹੀ ਰਾਇ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਪਰ ਹੀ ਵਧੀਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

Mr. Deputy Speaker : Order, order. This is not a point of Order.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I have to make one submission. The discussion on the demand relating to 'General Administration' should be extended by one day because quite a number of Members want to speak on it.

Mr. Deputy Speaker : Order please.....

Shri Prabodh Chandra : Sir, I have made a definite request. I want your ruling on that request.....

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Mr. Deputy Speaker, I think it cannot be done because the number of days allotted for the Budget is small.

My Chief Whip should have consulted me and I would have assured him.....

(At this stage the Speaker occupied the Chair).

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ! ਸਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹਾਊਸ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਮਿਲੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਸਲਾਹ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਜਿਥੇ ਤਕ ਅਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅਮਲ ਵਿਚ ਲਿਆਈ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਤਿਆਰੀ ਕਰਕੇ ਬੋਲਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ੋਭਾ ਵੀ ਵਧੇਗੀ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਤਿਆਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਫੇਰ ਵੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ suggestions ਆਏ ਹਨ। ਚੰਗੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ suggestions ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅਧ ਹੀ suggestion ਆਈ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਵਿਚ criticism ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕੋਈ ਸ਼ੋਭਾ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ।

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲਵਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਗੁਪਤਾ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਨੂੰ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮੇਰੇ P. S. ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੀ ਤਕਰੀਰ ਦੀ ਕਾਪੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਲਦੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਸਚ ਕੀ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ:—

“Sardar Asa Singh has been contacted.”

ਉਹ ਜਦੋਂ Private Secretary ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸੀ ਇਹ ਤਦ ਦੀ ਗਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਚਿਠੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਕਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ:—

“Has Sardar Asa Singh been contacted?”

ਇਹ ਇਕ clerk ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ clerk ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ contact ਕਰ ਲਵੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ contact ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ P. S. ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ contact ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ contact ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸਾਂਗਾ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਸ District Agriculture Officer ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਤਾਂ transfer ਕੀਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਸਮਰਥਤਾ ਦੇਖ ਕੇ ਬਦਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕਰਨਾਲ ਬਦਲ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਇਕ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਸਤਾ ਜਿਹਾ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਤੋਂ truck ਭੇਜੋ। ਇਹ ਚਿਠੀ ਪਕੜੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਟਰੱਕ ਭੇਜੋ, ਜਲਦੀ ਭੇਜੋ ਤਾਂ ਜੋ ਵਲਾਨੀ ਤਰੀਕ ਤਕ ਮਿਲ ਜਾਏ। ਮਗਰ enquiry ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਰਹਿ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿਠੀ ਹਥ ਆਈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਟਰੱਕ ਨਾ ਭੇਜੋ। ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸਸਤਾ ਟਰੱਕ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ—ਮੈਂ ਇਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਗੁੜਗਾਵਾਂ ਪਹੁੰਚਾਂਗਾ। ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਗਲ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦੇ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਲਏ, ਕੋਈ ਰਸੀਦ ਦਿਤੀ ਆਦਿ। ਮਗਰ ਇਹ ਤਫਤੀਸ਼ ਰਹਿ ਗਈ। ਤੁਸੀਂ ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਕਿ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਛੱਡਦੇ ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਉਸ D.A.O. ਨੂੰ ਮੈਂ revert ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਗਰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, general inefficiency ਤੇ revert ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਦੋ ਦਫ਼ਾ ਜ਼ਿਲੇ ਦੀ inspection ਕੀਤੀ ਸੀ। D. A. O. ਦਾ ਕੰਮ ਵੇਖਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਉਹ inefficient ਲੱਗਾ ਇਸ ਲਈ revert ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ । ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਭੱਠੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ । ਇਹ ਲੋਕ ਮਹਿਕਮਾਂ ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੋਂ ਕੋਲੇ ਦਾ ਕੋਟਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ Agriculture Officer ਬੜਾ corrupt ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਬੁਵਲਾਡੇ ਹੈ ਜਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿਓ । ਇਹ ਕੋਲੇ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹਨ ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ permit ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਦੀ transfer ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ enquiry ਕਰਾਉ । ਮੈਂ ਉਸ ਅਰਜ਼ੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ।

May be transferred immediately and D.A. (Director of Agriculture) should himself make enquiries into the allegation.

ਉਸ ਨੂੰ transfer ਕਰ ਦਿਉ ਅਤੇ enquiry ਕਰੋ । ਦਫਤਰ ਦੀ file ਤੇ ਇਹ ਮੈਂ orders ਕੀਤੇ 9-5-54 ਨੂੰ । ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਦਸਿਆ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ transfer ਕਰਾ ਆਏ ਹਾਂ । ਉਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਹ ਜੋ ਠੇਕੇਦਾਰ ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆਏ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 6,56,530 ਇੰਚਾਂ ਇਕ ਅਤੇ 7 ਲਖ ਇੰਚਾਂ ਇਕ black market ਵਿਚ ਵੇਚੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੱਠੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਾਇਤ ਤੇ transfer ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਖੈਰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ । ਮਗਰ ਮੈਂ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ black ਪਕੜੀ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਪਰਮਿਟ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋ ਇੰਚਾਂ ਵੇਚੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕੇਸ ਕੌਨ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇਗਾ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਥੋਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ । ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ M.L.A. ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਸੀ । ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਤੇ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ transfer ਰੋਕ ਦਿਉ । ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ, ਦੋਹਾਂ ਦੀ enquiry ਕਰੋ ਤੇ ਜੇਕਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਕਸੂਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ action ਲਵੋ । ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਤਾਂ ਬਦਲੀ ਰੁਕ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਇਹ ਬਦਲੀ ਰੋਕ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤੀ । ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਉਸ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕੀਤਾ, ਮਗਰ ਹੁਣ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਠੇਕੇਦਾਰ ਛੋਟੇ size ਦੀਆਂ ਇੰਚਾਂ ਵੇਚਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਸੋ ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲਦਾ, ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਣੀਆਂ ਹਨ । ਸੋ ਹੁਣ ਦੋਵਾਂ ਦੀ enquiry ਹੋਵੇਗੀ, ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਣਗੇ, ਤਾਂ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰਗੜਾ ਲਾਵਾਂ ? ਇਹ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਮਿਲੇ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਸਕਦਾ, ਆਪ ਦੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਲਈ ਮੈਂ ਦਸ ਵੇਵਾਂ । ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ D. A. O. ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਲਰਕ ਸਨ । ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਵਿਸ਼ਵਾ ਨਾਥ, ਦੂਸਰਾ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਤੀਸਰਾ ਹੈ ਕੰਵਰ ਸੇਨ । ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਦੋਸਤ ਸਨ । ਜਿੰਨਾਂ ਕੁ ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ 1954-55 ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਬਦਲ ਕੇ ਸ਼ਿਮਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਸ਼ਵਾ ਨਾਥ,

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਹਾਲੇ ਉਹ ਭਠਿਆਂ ਵਾਲਾ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਕਿ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕੰਵਰ ਸੈਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਸੀ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾਲ ਤੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਏਕ ਆਕਾਸ਼ : ਆਪ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਰੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ।)

ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੱਜ ਹਾਂ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਉ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖਰਾਬ ਹਨ । ਲੁਧਿਆਣੇ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਲੜਕੇ ਨੇ England ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ corruption ਬੰਦ ਕਰਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦਾ ਸੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਨਾਲੋਂ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਚਿਠੀਆਂ ਮੈਨੂੰ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਹ file ਵਿਚ ਹਨ। ਵਿਸ਼ਵਾ ਨਾਥ ਨੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ Agriculture office ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਵਲਾਨਾ ੨ job ਖਾਲੀ ਹੈ, ਕਾਰਜ ਚੱਲ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ੨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ suspend ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ information ਦੀ leakage ਕੀਤੀ ਹੈ ! ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨਾਲ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ inefficiently ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਖਬਰਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਦਫਤਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦਾ ਹੈਂ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਚਿਠੀ ਵਜ਼ੀ ਗਈ ਹੈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ। ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਜੀ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਗਲਤੀ ਮਾਫ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੇਹ। ਜੋ enquiry ਕਰਵਾਈ ਉਸ ਵਿਚ ਦੋ ਆਦਮੀ ਸਨ। ਇਕ Director ਦਾ P. A. ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ Assistant Director। ਦੋਵਾਂ ਨੇ enquiry ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੰਵਰ ਸੈਨ ਹੈ ਇਹ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ enquiry ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਲੇ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕੋਲੇ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਏਜੰਟ ਹਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਏਜੰਟਾਂ ਨੂੰ slack coal ਦੇ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੱਠੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭੱਠੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਜੰਟਾਂ ਪਾਸੋਂ ਲੋ ਲਵੋ। ਮੈਂ ਕੰਵਰ ਸੈਨ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਸਪੈਂਡ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਜ਼ਾਈ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵਜ਼ਾਈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਸ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕੁਰਪਟ ਕਲਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਵਜ਼ਾਈਆਂ ਪਰ ਆਪਣੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਲੁਕਾ ਲਈ। ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨਕੁਇਰੀ ਕਰਵਾਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵਜ਼ਾਈ ਪਿਛੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਲੁਕਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਜ਼ਾਈ ਸੀ ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਇਸ ਕੇਸ ਨੂੰ ਵਜ਼ਾਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਣੀ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਕੁਸ਼ਾਂ

ਕਰਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਫਿਰ ਇਹ ਦੋ ਕਲਰਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਕੰਵਰ ਸੈਨ ਨੇ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆਂ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਭੁਲ ਗਏ ਹਾਂ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੜੇ ਸਖ਼ਤ ਹੋ । ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਲਾਇਆ ਅਤੇ ਮੈਂ ਕਸਮਾਂ ਵੀ ਚੁਕਾਈਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਢਾਈ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਫਿਰ ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਏ ਅਤੇ ਗਿਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਛੱਡਿਆ । ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕੰਵਰ ਸੈਨ ਨੇ ਫੜਾਈ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਗਲ ਦਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਜੇਕਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜੇਕਰ ਕੰਵਰ ਸੈਨ ਨੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦਾ ਕੇਸ ਫੜਾ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ਸੱਚੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਕੀਮਤ ਤੇ ਰੀਝਾਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਂ ਮੰਨੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁਲਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਹੋਰੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਖਰਕਾਰ ਇਸ ਟੱਲ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ । ਤਾਂ ਉਹੀ ਲੜਕਾ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਮਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਮੈਂ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਤੋੜਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਜੋ ਆਖਰ ਕਾਰ ਉਸ ਨੇ ਅਸਾਨੂੰ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਸਾਬਤ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਏਜੰਟਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਭੱਠਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ । ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਨਾ ਲਿਖੇ ਤਾਂ ! ਇਸ ਤੇ ਮੇਰਾ ਜਵਾਬ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਆਖਰ ਕਾਰ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਲਿਆਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਸ ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਲਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਗੁਨਾਹ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਇਕ ਚੰਗੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਾਂਗ ਕੰਮ ਕਰੇਗਾ, ਈਮਾਨਦਾਰ ਰਹੇਗਾ । ਹੁਣ ਪੋਸ਼ੀਸ਼ਨ ਇਹ ਬਣ ਗਈ ਕਿ ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਅਰਸਾ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸ ਭੇਜਣੇ ਪਏ ਕਿਉਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਐਪਰੂਵ ਨਾ ਕਰਨ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੀਇਨਸਟੇਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ । ਅਤੇ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹੀ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਰਾਏ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਸਪੈਂਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਹੀ ਗਏ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁਡੀਸ਼ਲ ਨੇਚਰ ਦੀ ਰਾਏ ਲੈ ਲੈਣੀ ਠੀਕ ਸੀ । ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਰਾਏ ਨੂੰ ਉਲਟਣ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਮੈਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਜਦੋਂ ਕੇਸ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂਜੋ ਇਹ ਕਲਰਕ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮਨਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਕੇਸ ਤੇ ਲੀਨੀਏਂਟ ਵਿਯੂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਇਕ ਟੈਕਨੀਕਲ ਹਿਚ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵੇਰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੇਸ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸੋਂ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੀਇਨਸਟੇਟ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪਾਸ ਨੌਂ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਲਗ ਗਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇਰ ਕਾਰਨ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਜੀ ਗਿਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜੇਕਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸ ਦੱਸੀਏ ਤਾਂ ਉਹ ਉਲਟਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗਲਤੀ ਫੜਾਵੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੜਤਾਲ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸ ਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਫੜਾਨ ਵਾਲਾ ਆਪ ਹੀ ਕੁਰਪਟ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਫੜਾਨ ਬਦਲੇ ਛਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮੰਨ ਲਏ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰੇ ਕਿ ਉਹ ਅਗੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਖਾਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਗਲਤ ਆਦਮੀ ਫੜਾਏ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁਲਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾਦੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਅਗੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਭ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤਕ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਐਡਮਨਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਕੇਸ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਬਹਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਲਾ ਭਾਰੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਕਿਉਂ ਲੱਗ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਬਹਾਲੀ ਕੇਵਲ ਪਬਲਿਕ ਸਰਵਿਸ ਕਮਿਸ਼ਨ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਐਲੀਗੇਸ਼ਨਜ਼ ਮੇਰੇ ਤੇ ਲਾਏ ਜਾਣ ਕਿ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਸ ਕੇ ਅਤੇ ਚਿਠੀਆਂ ਫੜਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣ ਸਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਕੋਈ ਬਾਹਰੇ ਤਾਂ ਦੁਧ ਪੁਤਰ ਬਣੇ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੋਇਲ ਦੇ ਦੰਬਣਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਉਸ ਦੀ ਗਲਤੀ ਫੜ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਇਹ ਇਮਪ੍ਰੈਸ਼ਨ ਦੇਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ

ਕਰ ਰਿਹਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਅਜਿਹੀ ਗਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੋਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ । ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਪਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਅਫਸਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਬਾਵ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਰੈਗੂਲੈਰੇਟੀਜ਼ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਅਫਸਰ ਕਿਸੇ ਦਬਾਵ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਨੇਕਨੀਯਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ—I will go to the fullest extent to give protection to that officer and see that he is not harmed. ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਲੀਸੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਕੇ ਇਹ ਵੇਖ ਲਵੇ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਤਾਂ ਕਦੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਸੋ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਕ ਬਾਰੇ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਟੈਕਟ ਕਰਾਂ ਪਰ ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗ਼ਲਤੀ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ I will give him the fullest protection.

ਫਿਰ ਕਈ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਸਰਵਿਸਾਂ ਵਿਚ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਖਬਰ ਨਾ ਦੇਵੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ । ਇਸ ਲਈ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਤਕੜਾ ਮਨ ਕਦੀ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਮਾੜੇ ਮਨ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੀ ਵੀ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਉਹ ਦਲੇਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਧੜਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੇਲ ਜਾਂ ਛਲਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਭੈੜੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਭੈੜੀ ਗਲ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਗਲ ਕਰਕੇ । ਚੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪਲਿਤਣ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਲੈਕਚਰ ਨਾ ਦਿਉ ਕਿ ਡੀਮਾਰੇਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਆ ਰਹੀ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਨੈਨ ਜੇ । ਇਸ ਨੂੰ ਸਹਿ ਲਵੋ । ਇਹ ਨਾਂ ਖਿਆਲ ਕਰੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸ ਦਸਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੇਸ ਦਸਣ ਵਾਲੇ ਆਪ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਡ ਸਕਦਾ ਹਾਂ । ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤੋਖਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਓ ਗਜਾਰਜ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਕੇਸ ਦਿੱਤੇ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਕੇਸ ਦੱਸਣਗੇ । ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਦੋ ਨਹੀਂ ਚਾਲੀ ਕੇਸ ਲੈ ਆਓ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਐਵੇਂ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਧਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਗ਼ਲਤੀ ਫੜੀ ਚਿਰਾਕੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੱਸੇ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤੀ ਵਜ਼ਾਏ ਅਤੇ ਆਪ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿਰੀ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਬਾਰੇ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕੀ ਉਹ ਵੀ ਕਰਾਂਗਾ ।

[ਮੁਖਮੰਤਰੀ]

ਇਕ ਹੋਰ ਕੇਸ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਇਕ ਕਨਸਾਲੀਡੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਇਕ ਅਫਸਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਇਆ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਐਕਸ਼ਨ ਕਿਉਂ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤੇਰਾ ਰੀਕਾਰਡ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਤੂੰ ਗਲਤ ਮਯੂਟੇਸ਼ਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਲ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗਲਤ ਇੰਦਰਾਜ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕੜਿੱਕੀ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਂਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਵੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਗਾਂਹ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਮੇਰੇ ਪਾਸ 10 ਕੇਸ ਆਏ ਹਨ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਸਚੇ ਸਚ ਦੱਸ ਕਿ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਕਦੋਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਸ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ 10 ਹੀ ਸਗੋਂ 30 ਹੋਰ ਕੇਸ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਰਗੜੇ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਇਤਨੀ ਉਚੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਵਿਰੁਧ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਆਵਸਥੀਆਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਟ੍ਰਾਂਸਫਰ ਦੇ ਆਰਡਰ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਉਹ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਰੋਇਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਰਪਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇਸ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੂਜੇ subject ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਂ ਉਧਰ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰ ਕਹਿਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਥੇ ਮੌਲਵੀ ਜੀ ਨੇ quote ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ quote ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਿਸੇ ਦੋਸਤ ਨੇ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਵਿਚ ਫਲਾਂ ਗਲ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਖਾਂ ਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ bad taste ਦੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ bad taste ਵਾਲੀ ਗਲ ਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਿਕਰ ਇਥੇ ਨਾਂ ਕਰੋ। ਜੇ bad taste ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਅਜਿਹਿਆਂ ਹਿੱਟਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ bad taste ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹਿੱਟਾਂ ਮਾਰਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਯੂਸੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹਿੱਟਾਂ ਮਾਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ bad taste ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਖਾਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਉਹ ਇਥੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ quote ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। Bad taste ਦੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਆਪਣਾ bad taste ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਥੇ ਮੇਰੇ

ਦੋਸਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ case ਦੇ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਚਾਲਾਨ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਟਕਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ corruption ਦੇ cases ਦਾ ਚਾਲਾਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਸੌਖਾ ਜਿਹਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ forces ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਅਸੀਂ fight ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। Corruption ਦੇ cases ਕੋਈ ਛੋਟੀ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਜਾਣ ਕੇ cases ਨੂੰ pending ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ cases ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ enquiry ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਾਰਨਾ ਹੈ। ਸਬੂਤਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਬਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਗਲਤ ਹੈ ਜਾਂ ਸਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਅਫਸਰ ਪੰਜਾਂ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਖਾਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਛੋਟੀ ਨਹੀਂ ਕਵਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਫਸਰ demoralise ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਅਫਸਰ ਨੇ demoralise ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਰਗੜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ demoralise ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ demoralise ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਹੀ demoralise ਕਰ ਦਿਉ। ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਹੀ demoralise ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਅਫਸਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਗੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਪਣੇ ਭੈੜੇ ਕੰਮ ਕਰਕੇ demoralise ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਆਣੇ member ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ corruption ਦਾ ਵੱਡਾ case ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਵੇਸ਼ਲਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਦੋ ਸਾਲ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਦੋ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਵਧ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸਦੀ investigation ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਵਾਲ ਪੁਛ ਪੁਛ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਫਲਤ ਰਹੀਂ ਨਾ ਪਾਉ। ਇਹ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ case ਅਧੂਰਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸਿਰੇ ਹੀ ਨ ਚੜ੍ਹੇ। ਮੈਂ ਉਹ ਕਦਮ ਚੁਕਣਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਪੱਕਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਵੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੱਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ prosecution story ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਵੀ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਲੈਣੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਲੋਂ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਥੋਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜਲਦੀ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰੋ। ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਇਥੇ ਅਜਿਹੇ ਸਵਾਲ ਪੁਛ ਪੁਛ ਕੇ ਗਲਤ ਰਾਹੀਂ ਪਾਉ ਅਤੇ ਸਾਥੋਂ ਗਲਤ ਕੰਮ ਕਰਾਓ। ਸਾਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਬੜ ਲੈਣ ਦਿਉ। ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜ਼ਾਤ ਪਾਤ ਅਤੇ communal basis ਤੇ ਵੀ ਇਥੇ ਬਚਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਅਫਸਰ ਪਕੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ investigating officer ਸਿਖ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਇਕ ਸਿਖ ਪਕੜਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਖ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਫਸਰ ਹਿੰਦੂ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਰਗੜਾ ਲਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ protection ਲਈ ਜਾਂਦੀ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਹੈ। ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕਈ M. L. As. ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਭ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਾੜ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨਾ corrupt ਅਫਸਰ ਸਿਖ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹਿੰਦੂ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮਰਨ ਦਿਉ, protection ਨਾ ਦਿਉ। ਫੇਰ ਇਥੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ cases communal basis ਤੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ decide ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ case ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਵੀ communal basis ਦੇ cases ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਡਰਦੇ ਹੋ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੀ ਆਉਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ court ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਣੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਛੁਟ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ court ਹੀ ਛੱਡੇਗੀ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ। ਜੇਕਰ court ਵਿਚੋਂ ਉਸਦੀ ਖੁਲਾਸੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਜ ਨੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਕੀ remarks ਹਨ ? ਕੀ ਸਬੂਤ ਹੀ ਨਿਕੰਮੇ ਮਨ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਵੀ ਨਿਕੰਮਾ ਸੀ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਇਮਾਨਦਾਰ ਅਫਸਰ ਹੀ ਤਾਂ ਰਗੜਾ ਨਹੀਂ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣ ਲਗਾ। ਮੈਂ ਮਾੜੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਧਰ ਕੇ ਰਗੜਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਬਹੁਰ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਕੁਝ quote ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਗਲਤ ਰਾਹੇ ਨਾ ਪਾਇਆ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਮੈਲਵੀ ਜੀ corruption ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਵੀ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਇਧਰ ਖਿਚਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੇ ਕਰ ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅਪਣਾ ਯਕੀਨ ਕਿਉਂ ਖਤਮ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਬਤ ਕਰਕੇ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ; ਫੇਰ ਇਥੇ ਮੇਰੀ ਇਕ speech quote ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ corruption ਹਟਾ ਦਿਆਂਗਾ ਬਾਹਰ ਵੀ propaganda ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ corruption ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ corruption ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਉਸ lecture ਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ exploit ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ corruption ਹਟਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਸ mission ਦੇ ਵਿਚ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਵਾਂ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਘਰ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਬਨ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਣਗੇ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣਗੇ। ਮੈਂ ਇਹ experiment Consolidation Department ਦੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਥੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਜ ਉਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰ ਤਹਸੀਲਦਾਰ, ਕਾਨੂੰਗੋ, ਮਾਲ ਅਫਸਰ ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ 95 ਵੀਂ ਸਦੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਰੋਟੀ ਪਕਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਦੂਜਿਆਂ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜਿੰਨੀ

ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਿਚ corruption ਘਟਾ ਦਿਆਂਗਾ ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਫਿਰੋਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਹੋਈ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਜ ਇਹ corruption ਖਤਮ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਮਿਲੇਗੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਚਾਰ cases quote ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੂਜੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ ਜੀ ਕੀ ਇਹ ਦਿਨ ਅਜ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਸਭ ਚੀਜ਼ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਸੀ ਜੇਕਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਦੋ ਪੈਸੇ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਥੇ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲਾਂ ਫਲਾਂ ਕੰਮ ਮੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹਾਊਸ ਦੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਕ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਅਤ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਹੈ; ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨਸ਼ਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦਾ ਬਣੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆ ਕੇ ਇਥੇ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੀਏ ਤਾਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਮਦਰਦ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣ।

ਸ਼੍ਰੀ ਵਧਾਵਾ ਰਾਮ: ਹੁਣ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰੋ ਜੇਕਰ ਇਤਬਾਰ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ: ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ concrete ਚੀਜ਼ ਦਿਉ। ਜੇਕਰ ਪਹਿਲਿਆਂ ਹੀ ਪਾਉ ਠੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਕੀਆਂ ਫੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਕੁਝ ਛਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੋਈ case ਲਿਆਉ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੀਏ ਕਿ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰ ਗਨੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸਹਿਗਲ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੋਜ਼ ਰੋਜ਼ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਜਿਹੜੇ ਸਨ ਉਹ ਕੱਢੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ dismiss ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਬਿਆਨ ਸੱਚਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ doubt ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਕਰਨੀਆਂ ਅਤੇ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਕਹਿਣੀਆਂ ਅਨੰਦ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ taste ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸੰਤ ਤੂੰ ਵੀ ਗੁੱਸਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਉ। ਕੋਈ ਚਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗੇ। ਫੇਰ ਗਨੀ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਪੁਰਾਣੀ ਸ਼ਰਾਬ ਨਵੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾ ਫਿਕਰਾ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰ ਲਿਆ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪਿਛਲਾ ਮੀ ਉਸਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਬਿਆਦਾ ਹਲਾਉਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਜਿਆਦਾ ਬੁਲਬੁਲੇ ਉਠਣਗੇ (ਹਾਸ) ਫੇਰ ਸ਼ਿਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਵੀ ਬੋਲੇ। ਸ਼ਿਰੀ ਰਾਮ ਜੀ ਤਾਂ Rules ਉਤੇ ਹੀ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ Governor ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖਰਾੜਾਤ ਘਟਾ ਦਿਉ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਘਟਾਉਣ। ਇਹ ਕਰੋ, ਉਹ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਬੋਲਣ ਲਈ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ (ਹਾਸ)। ਉਹ ਇਧਰ ਉਪਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਵਕਤ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਮਜ਼ਮੂਨ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿਸ ਉਤੇ ਕਰਨ। ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਵੇਖੋ ਜੀ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ 155 ਮੀਲ ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 12 ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ 13, 13 ਮੀਲ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਦੇਖ ਕੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਜਾਣ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਯਮਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ Community areas ਹਨ ਉਹ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ cover ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕੇਵਲ ਚੋਥਾ ਹਿੱਸਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿ extension blocks ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜਿਹੜਾ 3/4 ਪੰਜਾਬ ਹੈ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ cover ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਖਿਰਦ $\frac{1}{4}$ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ blocks ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜਿਹੜੀ 155 ਮੀਲ ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ figure ਹੈ ਉਹ $\frac{1}{4}$ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਧਾ ਚੜ੍ਹਾਕੇ 3/4 ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ 155 ਮੀਲ ਸੜਕ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਦੋ ਤੇ ਦੀਆਂ ਆਖਾਂ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਐਵੇਂ ਯਮਲੇ ਕਿਉਂ ਬਣਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਮਾਨ ਯੋਗ ਮਿੱਤ੍ਰ ਚੌਧਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ ਨੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਉਮੰਗ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਮਰਬੇ ਬੰਦੀ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ Advisory Committee ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦੇਂਦੀ। ਇਹ Advisory Committee ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੇਣ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਦੌਸਤ ਭੁਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਜ਼ਮੀਨ ਪਿੱਛੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਾ ਕਹੋ। ਉਥੇ ਮਾੜੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਵਸਦੇ। ਜੇ ਲੋਕ ਖਰਾਬੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਪੰਡਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸੀ Rules ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ। Rules ਦਾ ਮਸਲਾ ਹਾਊਸ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਦੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਸੀ ਜੋ ਹਾਊਸ ਦੇ Rules ਬਣਾਵੇ।

1. ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ
2. ਚੌਧਰੀ ਲਹਿਰੀ ਸਿੰਘ
3. ਸਰਦਾਰ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ

4. ਸ੍ਰੀ ਡੀ. ਡੀ ਪੁਰੀ
5. ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ
6. ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ
7. ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਕਿਸ਼ਨ

ਇਹ ਸਾਰੇ ਖੜਬ ਆਦਮੀ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਰਮ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਸੱਜਣ ਹਾਊਸ ਦੇ ਹਕੂਕ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਾਖੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਪੰਡਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ ਹਾਊਸ ਦੀ debate ਵਿਚ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ amendment ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕੋਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ Rules ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ request ਕਰੀਏ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਹ ਨਾ attack ਕਰਿਆ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੜਾਕੇ ਹੋ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ parliamentary ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਮਕਾਨ ਲੈਂਦੇ ਨੇ ਤੇ ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ। ਜੇ ਕਰਾਇਆ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਬਰੂਰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਵਾਰਟਰ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕਣ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਵਜ਼ਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਗੇ ਹੀ 180 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੇਂਟਰ ਕੋਲੋਂ ਹੋਰ ਰੁਪਿਆ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਾਹ ਲੱਭ ਦਿਉ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ ਤਾਂ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਕਰਜ਼ਾ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ buildings ਢੇ ਪੈਸੇ ਨਾ ਲਾਉ, productive ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਐਂਵੇ ਪੈਸੇ sink ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹਾਂ ਤੇ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਫੀਨਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਨਕਲਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਕਿੰਨੀ ਛੋਟੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮੁੱਤਲਕ ਮੇਰੇ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਨਕਲਾਂ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੇ ਉਹ criticism ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲਗੇ ?

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤ੍ਰ ਕਾਮਰੇਡ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਬੜੇ ਬੀਬੇ, ਸਿਆਣੇ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਤੇ ਧੁਨ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ criticism ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ Deputy Speaker ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਤੇ Deputy Chairman, Council

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਘਟ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਨਖਾਹ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਜਟ ਵਿਚ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿਤ੍ਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਅਸੰਬਲੀ ਦਾ ਇਹ ਅਖਰੀ ਬਜਟ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ Constructive criticism ਹੈ? ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ! ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀ ਦੂਜੀਆਂ ਸਟੇਟਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਜਿਹੜੇ labour ਦੇ laws ਉੱਤੇ ਚਾਨਣ ਪਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ Strikes ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਸੱਵਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਤ੍ਰਾਂਹ ਚੁਕਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਸਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਜ ਪੁਰਾਣੇ ਕਸੀਦੇ ਕਢਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਵਸਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚ ਘਟ ਕਰੋ। ਮੈਂ criticism ਨੂੰ welcome ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ criticism ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਧਸਦੀ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲਗਾ ਪਰ ਸੰਕੋਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰ ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਬੋਧ ਚੰਦਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਕ ਦਿਹਾੜੀ ਵਧਾ ਦਿਉ। ਕਿਹੜੀ ਗਲ ਨਿਕਮੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਬਜਟ ਦੀ discussion ਲਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰਿਆਂ ਸਜਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਲੋਕਚਰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਬੜਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਖੈਰ ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨੇ ਬਾਰਡਰ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ। ਤੇ crimes ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਗਲਾਂ ਬਜਟ ਸਪੀਚ ਵਿਚ ਸੁਣੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਪਣਿਆਂ ਸਜਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਕ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ constructive criticism ਤੇ ਦਾਵ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਉਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਡੀਮਾਂਡ ਪੁਲਿਸ ਤੇ General Administration ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਕੋਈ deny ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ ਖਰਾਬੀਆਂ ਹਨ। ਜਿੰਨੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਉਨੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਬਲਕਿ ਰੱਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਵੀ ਅਸਾਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ constituency ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣ ਲਗੇ। ਇਸ ਹਾਉਸ ਦੇ 126 ਮੈਂਬਰ ਇਹ ਹੀ ਸਮਝਣ ਕਿ ਉਹ Chief Ministers ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 126 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰੋਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਗਲ ਦੀ ਸੰਗ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਉ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ

6.00 p.m.

ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਨੂੰ ਚਲਾਈਏ, ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ workers ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜੇ ਕੋਈ ਗਲ ਛਪਾਵਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਜੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ spirit ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਨਾਂ ਭੱਜਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ, ਐਨਾ ਤੰਗ ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਧਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬੜੀ corruption ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਲੇਕਿਨ ਮੇਰਾ ਇਹ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹਾਲਤ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਤਾਂ ਐਨੀ ਵੀ ਖਰਾਬੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ਜੇਕਰ ਪੰਡਤ ਰਾਮ ਚੰਦ ਹੋਰੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ corruption ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਰੇਲ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਹਿਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਕੇਵਾਰ ਨਾਥ ਸਹਗਲ : ਹਮਾਰੀ ministry ਦੂਸਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ministry ਦੇ ਕਰਾਕ ਥੀ।

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਲੇ ਕਪੜੇ ਲਾਹ ਦੇਣ ਅਤੇ ਚਿੱਟੇ ਕਪੜੇ ਖੰਦਰ ਦੇ ਪਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਰੱਲਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Subconscious mind ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੱਢਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਦੱਸ ਦੇਣ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੱਢਾਂ? ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਸ਼ੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਉਹ ਰਾਸ਼ੀ ਹੋਗਏ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੀ public ਵੀ ਰਾਸ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹਨ, ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ, ਮੈਂ ਨਾ ਮਾਨੂੰ। ਮੈਂ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਖਰਾਬ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹੁਣ ਉਹ ਤਸ਼ਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਬੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ practice ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਅਪਣਾ ਟਿਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਨਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਥਾਂ ਚੰਗਾ Magistrate ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ 34 ਬੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਚੱਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵੀ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਭ ਇਹੋ ਕਹਿਣ ਕਿ ਖੌਫ਼ ਪਾਸੇ ਪਸਤੋਲ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਮੌਜੇ ਪਾਸੇ ਵਾ ਹੋਈ ਨਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਂਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਸਬ ਬੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਚੌਤੀਆਂ ਦੇ ਚੌਤੀ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਬੂਠੇ ਮੁਕਦਮੇ ਉਸ ਦੇ ਫੌਲ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ। ਜਿਹੜਾ magistrate ਅੱਛਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਦਾਦ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਕਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਲੋਗ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖ਼ੁਫ਼ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਾਪੀ ਦੇਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਵੱਖਰੇ ਵਿਚੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਕਈ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਮਨਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੰਡਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ, ਕੋਈ ਫਾਂਸੀ ਦਾ ਰਸ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਨਿਯਮ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖੰਮਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ maximum ਤੋਂ maximum ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਕੰਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ministry ਵਿਚ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀ ministry ਵਿਚ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਮੂੰਹ ਮੀਆਂ ਮਿੱਠੂ ਨਹੀਂ

[ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ]

ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਲੇਕਿਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਸੀ ਉਹ ਔਛਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਔਛਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਗਾਰੀਬ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੰਗੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ਤਾਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਬਾਰਡਰ ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁੱਢੇ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸ਼ਿਆਦਾ ਸਵਾਦੀ ਅਤੇ ਔਛੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲੋਂ ਜੋ ਕੁੱਝ ਹੋਵੇਗਾ ਕਰੇਗੀ। ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ taxes ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਬਾਰਡਰ ਨੂੰ ਸੰਤਾਲਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਖਰਚ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਸ਼ਿਆਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਉਥੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਔਛੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗੇ, ਉਥੇ ਖਰਚ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਹਿਲੇ voters ਦਾ limited ਨੰਬਰ ਸੀ, ਹੁਣ voters ਦਾ unlimited ਨੰਬਰ ਹੈ। ਕਈ ਗੁਣਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਚੋਖੇ ਦਿਨ ਫਿਰ ਆ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਪੁੱਛਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਅਰਜ਼ੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਮਦਦ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਗ਼ਨੀ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵਧ ਕੇ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਰਾਂ ਲੇਕਿਨ ਸ਼ਰਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ। ਅਵਸਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ cases ਵਿਚ delay ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਜਤਨ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾ delay ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਢਿੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਮੈਂ ਅਤੇ ਆਪ ਦੋਨੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਆਕ ਕਿਤਨੇ per cent corrupt ਆਫਸਰ ਹਨ ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋਗੇ ਤਾਂ ਮਾੜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ system ਦੀ ਦਰੁਸਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮੁਰੱਬਾ ਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਕੜੇ ਠੀਕ ਰਹੇ ਸਨ ਲੇਕਿਨ ਤੁਹਾਡੇ ਆਦਮੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਈਆਂ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਮੁਰੱਬਾ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਔਛਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਯੂਮ ਕੇ ਵੇਖ ਲਉ ਅਤੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਕੋਲ Administration ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ staff ਦੀ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤਹਿਸੀਲ ਵਿਚ ਜਾਂ ਜ਼ਿਲਾ headquarters ਵਿਚ ਕੰਮ ਔਛਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਬਜਾਏ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਤੇ ਮਹੀਨਾ ਦੇ ਮਹੀਨਾ ਉਡੀਕਣ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲਿਖੋ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਨੁਕਸ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਰਲ ਕੇ ਚਲਾਣਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਰ ਲਉ ਤਾਂ ਵੇਖ ਲਵੋਗੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ

ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾ ਦਿਓ ਕਿ ਜੇ ਕਹਿੰਗੇ
 ਅੱਛਾ ਕਹਿੰਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੰਨ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ Chief Minister
 ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਕਿ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ exclude ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ Chief Minister
 ਸਮਝਾਂ। ਮੈਂ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ include ਕਰ ਕੇ Chief Minister ਬਣਨ ਵਾਲਾ
 ਹਾਂ। Administration ਉਪਰ ਜਿਹੜੀ ੨ ਨੁਕਤਾ ਚੀਨੀ ਹੋਈ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ
 ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੋਰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਵਾਂਗਾ ਜੇਕਰ ਜਿਹੜੀਆਂ ੨ ਅੱਛੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੇ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਸੁਭ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਖੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਕਿ ਫਲਾਣੀ
 ਗੱਲ ਸੁਭ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ full
 co-operation ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਤੁਸਾਂ ਅਪਣੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚੰਗਿਆਈ ਨਹੀਂ
 ਕੀਤੀ ਲੇਕਿਨ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਕਈ
 ਸੁਭ ਕੰਮ ਹੋਏ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਬੋਲਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ।
 ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ elections ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

अध्यक्ष महोदय : इस से पहले कि मैं हाऊस के सामने cut motions पेश करूं मैं
 आप को बताना चाहता हूं कि States Reorganisation Bill की कापियां हमारे
 पास पहुंच गई हैं। मेरा ख्याल है कि आप साहिबान को मिल गई होंगी। जिन को नहीं
 मिलीं वह मेहरबानी कर के हमारे दफ्तर से ले कर जाएं। इस से आप को study करने
 का काफी मौका मिल जाएगा। [Before I put the cut motions before
 the House I would like to inform the Members that
 copies of the States Reorganisation Bill have been received.
 I hope all of them have received it. Any Member who has
 not got it may please now get it from my Secretariat. This
 will give them ample time to study it.]

DEMAND No. 10

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs. 3,83,730 on account of N-6-Civil Secretariat, Anti-Corruption
 Department be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs. 61,820 on account of P-1 (b) Economic Inquiry be reduced by
 Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 10.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 1,99,49,600 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 25-General Administration.

The motion was carried.

(DEMAND NO. 13)

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 1,00,00,000

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 10.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—
That the demand be reduced by Re. 1.

The motion was by leave withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs. 3,36,18,730 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 29-Police.

The motion was carried.

The Sabha then adjourned till 2 P.M. on Tuesday, the 20th March, 1956.

Punjab Vidhan Sabha Debates

20th March, 1956

VOL. I—No. 14

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Tuesday, 20th March, 1956		PAGES
Starred Questions and Answers	..	1—33
Short Notice Question and Answer	..	33—35
Personal Explanation	..	35—37
Announcement by Secretary regarding certain Bills	..	37
Demands for Grants—		
(1) 80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes— Bhakra-Nangal Project	..	37—93
(2) 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes	..	do

CHANDIGARH :

Printed by the Controller, Printing and Stationery, Punjab
1957

Price :

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I—NO. 14,
DATED 20TH MARCH, 1956.

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>on page</i>	<i>line</i>
expenditure	expediture	(14)5	13
ਜਵਾਬ	ਜਵਾਬ	(14)22	20
ਗਵਰਨਮੈਂਟ	ਗਵਰਨਮੈਂਟ	(14)26	3 from below
emoluments	emluments	(14)28	29
ਪਾਰਟ	ਚਾਰਟ	(14)29	14
ਹੁੰਦਾ	ਹੁੰਦਾ	(14)34	16
ਆਨੰਦਪੁਰੀ	ਆਨੰਦਪੁਰੀ	(14)34	5 from below
ਵਰਤੀ	ਰਤੀ	(14)53	24
ਸ਼੍ਰੀ	ਸੀ	(14)56	13
ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ	ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ	(14)60	1
ਕੋ	ਕੀ	(14)81	15 1st para
1956	195	(14)82	top
ਚੀਜ਼	ਚਜ਼ਿ	(14)85	15

PUNJAB VIDHAN SABHA

Tuesday, 20th March, 1956

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SLAUGHTER OF COWS, BULLS, CALVES AND HEIFERS IN THE STATE

***6054. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of persons in the State, if any, awarded punishment for the slaughter of cows, bulls, calves, or heifers during the year 1955 ?

Sardar Partap Singh Kairon : 15 persons.

श्री तेग राम : यहां बताया गया है कि 15 आदमियों को सजा हुई मगर में जानना चाहता हूं कि किस कानून और उसकी किस धारा के मुताबिक हुई ?

Chief Minister : Under section 43 of the Punjab Laws Act, 1872, I believe.

श्री तेग राम : पंजाब में यह जो कानून बनाया गया था कि बैलों, बछड़ों वगैरह का कत्ल न किया जाए वह कब बनाया गया था ?

अध्यक्ष महोदय : यह एक accessible document है, आप इसे देख सकते हैं। (This is an accessible document and you can see it for yourself.)

पंडित श्री राम शर्मा : जिस कानून के मातहत सजा हुई है क्या यह वही कानून है जिस के बारे में Deputy Commissioners को अख्तियारात Punjab Government ने दिये थे कि इस मामले का notification कर दें और अगर खिलाफ-वरजी हो तो सजा कर दें ?

मुख्य मंत्री : अगर कोई और कानून नहीं है तो यही होगा।

SCALES OF PAY OF CONSTABLES, ASSISTANT SUB-INSPECTORS IN POLICE DEPARTMENT

***6467. Shri Chuni Lal :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the present scales of pay of the Foot Constables, Head Constables, Assistant Sub-Inspectors, Sub-Inspectors and Prosecuting Sub-Inspectors in the Police Department separately ;
- (b) whether the Government provides any family quarters to the employees referred to in part (a) above at their respective headquarters ;
- (c) whether it is a fact that the employees referred to in part (a) above except the Prosecuting Sub-Inspectors are not given any weekly holiday: if so, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement is given below:—

STATEMENT

	Rs
(a) Foot Constable (Time Scale) ..	42½—45½—4/7—49½—5/7—54½
Foot Constable (Selection Grade) ..	47½—1—57½
Head Constable ..	55—3—85
Assistant Sub-Inspector ..	80—2—90/2—100
Sub-Inspector (Time Scale) ..	120—5—160/5—180
Sub-Inspector (Selection Grade) :—	
1st ..	210
2nd ..	200
3rd ..	190
4th ..	180

The Prosecuting Sub-Inspectors are allowed the pay scales of Sub-Inspectors of Police plus Rs 30 per mensem as special pay.

(b) Government is under no obligation to supply free accommodation for the families of Police Officers of any rank. It is the policy of Government, however, to provide married quarters for non-gazetted officers and other ranks in headquarters, lines and police stations to the extent which funds permit and up to such proportion of the total establishment as may, from time to time, be fixed as reasonable. At present married quarters are provided in lines for the reserve inspector (where sanctioned), prosecuting inspector, district inspector at headquarters, lines officer and, as far as possible, for sub-inspectors on the sanctioned strength of the lines and office establishment. The provision for assistant sub-inspectors and other ranks is approximately 10 per cent of the establishment of those ranks permanently posted to duties at headquarters other than head-quarter police stations. At police stations, married quarters are being provided as funds permit for the officer-in-charge, the assistant sub-inspectors permanently sanctioned for the station and 2/5ths of the sanctioned establishment of head constables and constables. House rents in lieu of quarters are admissible to the following extent provided the sanctioned number of allowances is not exceeded:—

(1) Sub-Inspectors and Prosecuting Sub-Inspectors :—

(a) At headquarters or cantonments of Delhi in respect of Government Railway Police, Amritsar, Simla, Dalhousie and at the Cantonment of Ambala.	Rs 18 per mensem
(b) At the headquarters or cantonments of Jullundur, Karnal, Ferozepore, Headquarters of Ambala excluding the Cantonments and any hill station other than Simla and Dalhousie.	Rs 10 per mensem

(c) Any other place in the Punjab. .. Rs 6 per mensem

(2) Probationary Sub-Inspectors .. Half the above rates for Sub-Inspectors

(3) Assistant Sub-Inspectors, Probationary Assistant Sub-Inspectors and Head Constables at :—

(a) The headquarters or cantonments of Delhi in respect of Government Railway only, Amritsar, Simla and Dalhousie,	Rs 5 per mensem
(b) The headquarters or cantonments of Ambala, Jullundur, Karnal, Ferozepore and any hill station other than Simla and Dalhousie.	Rs 3-8-0 per mensem

- (c) any other place in the Punjab.— ... Rs 2-8-0 per mensem
- (4) Foot Constables—
- (1) In the headquarters or cantonments of—
- (a) Simla. ... Up to Rs 4 per mensem for married constables
- (b) Ferozepore. ... Up to Rs 3 per mensem for married constables
- (c) Delhi in respect of Government Railway Police only, Hissar, Rohtak, Gurgaon, Karnal, Ambala, Hoshiarpur, Jullundur, Kangra, Ludhiana, Gurdaspur and Amritsar. ... Up to Rs 2 per mensem for married constables
- (2) Elsewhere. ... Up to Rs 1 per mensem for married constables

(c) Yes, Police Officers enumerated at (a) above except the Prosecuting Sub-Inspectors, and those posted on office and court duties are not able to get regular weekly holidays. Police duties are of such a nature that it is not possible to have a day off for all persons employed in the Department. In cases where it is possible, the Police personnel are allowed to have a day off in a week for example, those who are employed in the District Police Offices or on court duties at District Headquarters get their weekly Sunday. Similarly, there are provisions in the Police Rules that except in cases of emergency, no Policeman shall be employed continuously on point or beat duty for more than five hours or more than eight in 24 hours, and shall be given at least one complete night off duty in each week. As regards other duties, their very nature is such that it is not possible to foresee unexpected requirements. Thus police personnel on those duties cannot be given a day off regularly in the week. Whenever, however, pressure of work is light or there is a slack period, these persons have their periods of rest.

POLICE PROTECTION FOR EX-MINISTER

***6478. Pandit Shri Ram Sharma :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that an ex-Minister has been provided police protection at Government expense; if-so, the reasons therefor :
- (b) whether any other ex-Minister had been given such protection previously ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. Police protection was provided keeping in view danger to the life of an ex-Minister, which had arisen on account of his share in the policy of the Administration to deal firmly with turbulent elements in Rohtak District.

(b) No.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बतलाया जा सकता है कि उस ex-Minister साहिब ने अपनी protection के लिये जो दरखास्त Government को दी तो क्या उसमें उन्होंने detail के साथ बतलाया था कि किन वजूहात की बिना पर और किन २ लोगों से खतरा होने की वजह से उन्हें यह protection की जरूरत पड़ी ?

मुख्य मंत्री : यह चीजें तो हमें नहीं बतलाई गई हैं जो आप ने पूछी हैं, वैसे सारी बातें आप भी समझते हैं और मैं भी समझता हूँ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह मालूम कर सकता हूँ कि Government ने कौन से कवायद की रू से यह protection दी? क्या कोई Police Act था और कोई कवायद है कि अगर कोई आदमी apply करे तो Government अपने खर्च पर उस को ऐसी protection दे दे?

मुख्य मंत्री : मेरे ख्याल में कवायद तो कोई नहीं है। Commonsense की बात है कि अगर किसी की जान को खतरा हो common policy की वजह से तो उस की हिफाजत की जाए। This will not be treated as a precedent.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह protection उन के लिये ही है जो खास खास आदमी हैं या आम आदमियों के लिये भी है?

मुख्य मंत्री : इस में खास और आम आदमी की बात नहीं है मगर इस किस्म की protection उन के लिये ही है। वैसे तो सब की ही protection होती है और सरकार करती है।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूँ कि इस ex-Minister साहिब ने जो protection मांगी कि जान का खतरा हो गया है तो क्या यह खतरा किसी official responsibility और official duty के discharge करने की वजह से हो गया है?

मुख्य मंत्री : आप को भी पता है और आप भी lecture देते ही रहे हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं जानना चाहता हूँ कि क्या यह खतरा मेरे लैक्चरों की वजह से हुआ है? (हंसी)।

Mr. Speaker : Order, order.

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताएंगे कि अगर इस हाऊस के किसी मेम्बर या मेम्बर साहिबा को अपनी जिन्दगी का खतरा हो जाए तो क्या उस को भी protection देंगे या नहीं?

मुख्य मंत्री : अगर यह खतरा कोई अच्छा काम करने की वजह से होगा तो जरूर सोचेंगे मगर हम कोई precedent नहीं बनाना चाहते हैं।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या दरखास्त देने वाले ex-Minister साहिब ने तफसील के साथ बतलाया था कि उन्हें किन २ लोगों से जान का खतरा है?

मुख्य मंत्री : उन्होंने यह तो नहीं बतलाया। अगर बतलाते भी तो यहां पर हम न बतलाते।

पंडित श्री राम शर्मा : यह जो dacoits की liquidation हुई और पुलिस ने छापे मारे और यह जो सारा किस्सा हुआ क्या इस protection का ताल्लुक उस चीज से है?

अध्यक्ष महोदय : यह पैदा नहीं होता है। (This does not arise.)

श्री बर्म बीर वासिष्ठ : क्या अगर किसी और ex-Minister ने ऐसी protection चाही तो दी जा सकेगी?

मुख्य मंत्री : मेरा ख्याल है कि नहीं।

EXPENDITURE ON INDUSTRIES IN SECOND FIVE-YEAR PLAN

***6380. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Chief Minister be pleased to state the total expenditure for industries originally proposed by the Government to the Planning Commission for inclusion in the Second Five-Year Plan in the State and the expenditure actually sanctioned by the Planning Commission for the purpose together with the details thereof?

Sardar Partap Singh Kairon : The statement containing the requisite information is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) The total expenditure for Industries, originally proposed by the Government to the Planning Commission for inclusion in the Second Five-Year Plan in the State, was Rs 2·566 lakhs (gross).

(b) The total expenditure actually sanctioned by the Planning Commission for the purpose was Rs 713 lakhs (net).

(c) The details of the major Groups of Industries covered by this amount are given below :—

(Figures in thousands).

(i) Heavy Industries	.. 1,24,25
(ii) Small Scale Industries	.. 3,31,72
(iii) Handloom Industry	.. 16,78
(iv) Handicrafts	.. 16,65
(v) Khadi and Village Industries	.. 2,06,96
(vi) Sericulture Industry	.. 5,48
(vii) Miscellaneous	.. 10,66

Total	7,12,50
	or
	say, 7,13 lakhs

WORK DONE BY TEHSIL GRAM PANCHAYATS

***5983. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state the number of Gram Panchayats in each Tehsil of the State who made arrangements in connection with the making of street drainage, paths and day-to-day cleanliness of their villages?

Sardar Partap Singh Kairon : A statement giving information in respect of each Tehsil of the State except those in Gurgaon and Ambala Districts is laid on the Table.

2. The *information regarding Tehsils in Gurgaon and Ambala Districts is being collected and will be communicated to the Member as soon as ready.

*The requisite information has since been received and included in continuation of the reply to this question.

[Chief Minister]

Serial No.	Name of Tehsil	No. of Panchayats having constructed drains	No. of Panchayats with paved lanes	No. of Panchayats with conservancy arrangements
HISSAR DISTRICT				
1	Hissar	5	11
2	Hansi ..	2	26	73
3	Bhiwani	49
4	Fatehabad	1	..
5	Sirsa	3
ROHTAK DISTRICT				
1	Sonepat ..	11	149	28
2	Rohtak ..	42	51	4
3	Gohana	24	..
4	Jhajjar ..	12	18	12
KARNAL DISTRICT				
1	Karnal ..	100	106	80
2	Panipat ..	53	60	40
3	Kaithal ..	65	120	83
4	Thanesar ..	38	50	70
KANGRA DISTRICT				
1	Kangra ..	55	44	..
2	Palampur ..	5	3	..
3	Dehra ..	5	10	2
4	Nurpur
5	Hamirpur	110
6	Kulu	3
7	Seraj
HOSHIARPUR DISTRICT				
1	Hoshiarpur ..	24	14	8
2	Dasuya ..	76	67	37
3	Una ..	17	29	5
4	Garhshankar ..	106	61	9

Serial No.	Name of Tehsil	No. of Panchayats having constructed drains	No. of Panchayats with paved lanes	No. of Panchayats with conservancy arrangements
JULLUNDUR DISTRICT				
1	Jullundur ..	76	76	49
2	Nawan Shahr ..	72	72	49
3	Phyllaur ..	74	74	21
4	Nakodar ..	110	110	77
LUDHIANA DISTRICT				
1	Ludhiana ..	66	56	80
2	Jagraon ..	20	20	7
3	Samrala ..	110	121	..
FEROZEPUR DISTRICT				
1	Moga ..	55	25	7
2	Fazilka ..	2	..	7
3	Muktsar
4	Zira ..	33	..	7
5	Ferozepur ..	3	..	15
AMRITSAR DISTRICT				
1	Amritsar ..	10	45	5
2	Tarn Taran ..	27	27	105
3	Patti ..	10	8	2
4	Ajnala ..	6	4	35
GURDASPUR DISTRICT				
1	Gurdaspur ..	12	4	110
2	Pathankot ..	26	26	85
3	Batala ..	184	207	135

[Chief Minister]

The information regarding Tehsils in Gurgaon and Ambala Districts is given below :—

Serial No.	Name of Tehsil	No. of Panchayats having constructed drains	No. of Panchayats with paved lanes	No. of Panchayats with conservancy arrangements
GURGAON DISTRICT				
1	Gurgaon ..	1	3	1
2	Nuh ..	20	4	4
3	Ballabgarh ..	30	30	5
4	Palwal ..	6	6	46
5	Ferozepur-Jhirka ..	3	7	6
6	Rewari ..	17	17	113
AMBALA DISTRICT				
1	Ambala ..	76	65	14
2	Naraingarh ..	12	32	4
3	Rupar ..	35	35	6
4	Jagadhri ..	87	87	61
5	Kharar ..	82	117	19

INQUIRY AGAINST PANCHAYAT OF VILLAGE PADDI JAGIR, DISTRICT JULLUNDUR

***6379. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- whether any enquiry was instituted by the Government into the working of the Panchayat of village Paddi Jagir, Tehsil Phillaur, district Jullundur, last year; if so, the result thereof ?
- whether it is a fact that a sum of Rs 5,000 belonging to the Panchayat referred to in part (a) above was found to have been embezzled by the Sarpanch of the said Panchayat : if so, the action, if any, taken in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) *Part I.*—Yes.

Part II.—The enquiry held by the Assistant Director of Panchayats, Rohtak, revealed that Shri Jaswant Singh, ex-Sarpanch, besides committing other serious irregularities, had embezzled Gram fund by cheating and making bogus entries in the Panchayat accounts.

(b) According to the enquiry report, the net amount alleged to have been embezzled by Shri Jaswant Singh was Rs. 1,221-5-0. A case under section 409/420, I. P. C., has been registered against him and is under investigation by the Police.

CASES TAKEN BY THE ANTI-CORRUPTION DEPARTMENT

***6402. Shrimati Sita Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases so far taken by the Anti-Corruption Department together with the number of those against Gazetted Officers and non-Gazetted Officials separately and the nature of action taken or punishments awarded in each case ?

Sardar Partap Singh Kairon : The reply is laid on the Table.

REPLY

Part (i)—506 cases (341 complaints received during the period from 24th June 1955, the date on which the Anti-Corruption Department came into existence to 29th February, 1956 plus 89 cases inherited from the erstwhile Anti-corruption Committee plus 76 cases being worked out by the C.I.D. Staff under D.S.P., Jai Singh, now merged with Special Inquiry Agency) involving 163 Gazetted and 356 non-Gazetted Government servants.

Part (ii)—(a) 221 complaints were either filed or forwarded to the departments concerned for disposal, as they were either anonymous or pseudonymous or of a frivolous nature.

(b) 59 complaints were found to be false or baseless as a result of enquiries made by the departments concerned or the Special Inquiry Agency.

(c) In 16 cases action was taken as under :—

Gazetted

(1) One Deputy Transport Controller.. Censured and allowed 90 per cent of his pay and dearness allowance for the period of suspension. The period of suspension was not to be treated as period spent on duty for purposes of leave.

(2) One Deputy Superintendent of Police Censured and confirmation withheld.

(3) One Executive Engineer .. Censured.

(4) One P.C.S. Officer .. Not to be appointed to a post carrying special pay or compensatory allowance until further orders.

(5) One Sub-Divisional Officer .. Warned.

(6) One Executive Engineer .. Displeasure of Government conveyed.

Non-Gazetted

(1) One Naib-Tehsildar .. Dismissed.

(2) One Storekeeper ..

(3) One Overseer .. } Services terminated.

(4) One Head Clerk .. Retired compulsorily.

(5) One Excise Sub-Inspector .. Pension reduced.

(6) One Sub-Divisional Clerk .. Warned.

(7) One Reader .. Adverse entry made in Character Roll.

(8) One Civil Supplies Sub-Inspector .. Convicted.

(9) One Sub-Inspector, Police .. Approved service forfeited.

(10) One Overseer .. Annual increment stopped.

(d) There are 76 cases with the C.I.D. Staff under D.S.P. Jai Singh, that has now been merged with the Special Inquiry Agency. In 64 of these cases, investigations have been completed and the cases are ripe for being put in court. Investigations are still proceeding in about half a dozen cases. In the other cases, the following officers are being prosecuted :—

Gazetted .. 6

Non-Gazetted .. 5

[Chief Minister]

(e) The position in regard to the remaining 134 cases involving 72 Gazetted and 92 non-Gazetted Government servants is as under :—

	Gazetted	Non-Gazetted
(i) Pending preliminary enquiries with departmental officers, Special Inquiry Agency or O.S.D./A.C.D.	42	71
(ii) Pending departmental enquiries ..	26	16
(iii) Pending in Courts of Law ..	2	3
(iv) Pending with Police ..	2	2
Total ..	72	92

CLAIMS FOR DAMAGES RELATING TO FLOODS IN OCTOBER, 1955

*6403. **Shrimati Sita Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state the total number of cases which came to the notice of the Government relating to the floods in October, 1955, in which wrong or exaggerated claims for damages were filed together with the action, if any, taken by Government against persons filing such claims ?

Shri Sher Singh : *First Part:*—241 (exclusive of Ferozepore and Hoshiarpur Districts from which replies have not yet been received).

Second Part:—Orders for the refund of such wrong or exaggerated claims have since been issued and recoveries are being effected.

श्रीमती सीता देवी : आपने फरमाया है कि पैसे वापिस लिये जा रहे हैं। मगर मैं जानना चाहती हूं कि जिन लोगों ने ग़लत claim करके पैसे लिये हैं क्या उन को Government सज़ा भी देगी या नहीं ?

मंत्री : वे बेचारे तो flood-sufferers हैं तो क्या आप चाहते हैं कि उन को सज़ा दी जाए ?

श्रीमती सीता देवी : अगर कोई आदमी बेईमानी और corruption करता है तो क्या Government का फर्ज नहीं है कि उस को सज़ा दे ?

मंत्री : अगर कोई इस किस्म का case होगा तो देख लेंगे।

श्री प्रबोध चंद्र : वज़ीर साहिब ने फरमाया है कि 241 cases ऐसे हैं कि जिन में लोगों ने ग़लत claim करके पैसे लिये। तो सवाल यह है कि क्या उन लोगों के खिलाफ़ action लिया जाएगा ?

मंत्री : मैंने कहा है कि हम उन लोगों के साथ sufferers होने की वजह से sympathetically पेश आ रहे हैं और रकमों वापस ले रहे हैं। अगर कोई संगीन case हुआ तो action भी लेंगे।

श्री प्रबोध चंद्र : मैं यह जानना चाहता हूं कि वज़ीर साहिब का मतलब संगीन से क्या है ? जवाब में बतलाया गया है कि 241 cases ऐसे हैं जहां लोगों ने ग़लत claim दिये और धोके से पैसे लिये। तो इसमें संगीन का क्या सवाल है ? बेईमानी चाहे एक रुपये की हो या एक लाख की हो। आप की संगीन की क्या definition है ?

अध्यक्ष महोदय : संगीन का मतलब है serious । ("Sangeen" means serious.)

पंडित श्री राम शर्मा : आप का संगीन से मतलब रकम से है या फरेब से है ? Government इस का क्या मतलब लेगी ? रकम ज्यादा हो या किसी ने फरेब ज्यादा किया हो ?

मंत्री : आपने खुद ही बात साफ कर दी है । जैसे जब किसी चीज का नुकसान होता है और वह चीज पांच सौ या सात सौ की है अगर तो वह चीज मौजूद है और वापस हो सकती है तब तो वह ज्यादा फिक्र की बात नहीं है पर अगर नुकसान भी होता है, चीज भी नहीं है और फरेब भी है तो वह case संगीन बन जाता है ।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट को इस बात का इल्म है कि सारे cases मामूली हैं या एक आध संगीन भी है ?

वित्त मंत्री : गौर हो रहा है ।

श्रीमती सीता देवी : मिनिस्टर साहिब ने इस का जवाब नहीं दिया कि क्या action लिया गया है ।

मंत्री : उन से रुपया वापस लिया जाये, यह भी action है ।

पंडित श्री राम शर्मा : माफ कर दिया जाये तो क्या यह भी action है ?

मंत्री : नहीं ।

COMMUNITY PROJECTS AND NATIONAL EXTENSION SERVICE BLOCKS IN THE STATE

***6055. Shri Teg Ram :** Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the date from which the community project work was started in the State ;
- (b) the particulars of Community Projects and National Extension Service Blocks in the State functioning as on 31st December, 1955 ;
- (c) the number of villages included in each of the Community Projects and the amount of expenditure incurred on each one of them till 31st December, 1955 ;
- (d) the number of schools, dispensaries and clubs opened, the number of wells dug, the number of panchayat-ghars built, the length of kacha and pacca roads constructed in the areas of the said Projects and Blocks along with the nature of other public utility work done in each of them up to 31st December, 1955 ;
- (e) the number of villages in the State in which development work has been completed through Community Projects and National Extension Service Blocks up to 31st December, 1955 ?

Sardar Partap Singh Kairon : The requisite information in respect of all Community Project and National Extension Service Blocks except Moga, Outer Seraj and Hamirpur Blocks, is laid on the Table.

The *information regarding these three Blocks will be supplied to the member when received.

*The requisite information has since been received and has been included in continuation of the reply to this question.

[Chief Minister]

PART (a)	PART (b)		PART (c)			PART (d) (a)	
The date from which the Community Project work was started in the State	<i>Particulars of Community Projects and National Extension Blocks in the State functioning as on 31st December, 1955</i>		Number of villages included in each	Amount of expenditure incurred on each one of them till 31st December 1955	Schools	Dispensaries	Clubs
	Name	Date of opening					
1	2	3	4	5	6	7	8
2nd October, 1952	<i>Community Projects</i>			Rs A. P.			
	1. Batala ..	2-10-52	487	38,08,900 0 0	58	2 (one more under construction)	96
	2. Jagadhri ..	2-10-52	594	53,01,680 0 0	98	2 (Vety.)	102
	3. Nawanshahr ..	2-10-52	384	18,50,747 (Grants) 0 0 22,58,400 (Loan) 0 0	75	1	148
	4. Sonapat ..	2-10-52	265	30,40,677 0 0	45	..	128
	5. Faridabad ..	16-12-52	206	1,79,237 0 0	41†	..	40
	<i>Community Development Blocks</i>						
	6. Nilokheri ..	2-10-52	135	10,20,134 0 0	27	..	30
	7. Tarn Taran ..	2-10-53	115	6,63,179 0 0	(11 new 9 up-graded)	1	..
	8. Naraingarh ..	2-10-53	163	4,42,952 0 0	15	2*	33
	9. Thanesar ..	2-10-53	167	8,01,000 0 0	45	..	58
	10 Kulu ..	2-10-53	130	4,74,372 2 6	10	4	..
	11. Nurpur ..	2-10-53	91	1,81,723 0 0	28	..	24

*One Human and one Veterinary.

†This includes 10 new schools of basic type, 27 Primary Schools converted into

(b)					PART (e)
Wells dug	Panchayat Ghars built	Roads(in miles)		Nature of other public utility work done	
		Kacha	Pacca		
9	10	11	12	13	14
368	50	554 $\frac{5}{8}$	22 $\frac{1}{2}$	Pumping sets and tube-wells installed, culverts, pavement of streets, etc.	The work of development is a continuous process and it cannot be definitely stated that this work has been completed in a particular village.
91	4	154 $\frac{1}{2}$	43.83	Artificial insemination centres, pavement of streets, literacy centres and reading rooms opened, parks.	
105	57	201 $\frac{1}{2}$	8	Distribution of seeds, fertilizers, adult education centres, loans for pumping sets, pavement of streets, etc.	
462	..	179	17		
836	25	224	15.5		
170	2	105	13.8	Distribution of seeds and fertilizers, opening of recreation centres, adult education centres, loans for pumping sets, training to dais, pavement of streets.	
2	11	Dai training, training in shoe-making, soap-making, tailoring and spinning, supply of seeds, fertilizers, improved birds and bulls.	
37	..	63 $\frac{1}{2}$	6 (under construction)	Pavement of streets, construction of drains, supply of improved birds and bulls, opening of child welfare, women home-craft, adult literacy, ban making centres	
295	3	90	..	Pavement of streets, sanitation of wells, culverts and school buildings built, pumping sets and tube-wells installed etc.	
..	..	17	..	Foot-paths repaired, dai centres started, aid to panchayats for improvement of water-supply	
1	1	84	..	Pavement of streets, reading rooms and libraries, veterinary first aid centres, repair of wells, culverts built, etc.	

basic type, one Middle School improved, 3 Middle Schools converted into High Schools.

[Chief Minister]

1	2	3	4	5	6	7	8	
2nd October, 1952— concl'd.	<i>Community Development Blocks—concl'd</i>			Rs A. P.				
	12. Hansi ..	2-10-53	65	2,75,105 0 0	13	2(Vety.)	37	
	13. Moga ..	2-10-53	Information to be supplied later					
	14. Una ..	2-10-53	104	2,33,325 0 0	12	..	41	
	<i>National Extension Service Blocks</i>							
	15. Samrala ..	2-10-53	107	2,24,481 15 8	100	1	24	
	16. Gurgaon ..	2-10-53	104	2,63,973 0 0	6	2*	20	
	17. Guhla ..	2-10-53	133	1,94,700 0 0	31	..	20	
	18. Palampur ..	2-10-54	54	1,01,419 0 0	10	..	24	
	19. Hamirpur ..	2-10-54	156	Information to be supplied later				
	20. Outer Seraj	2-10-54						
	21. Kharar ..	2-10-54		2	..	38 Ladies clubs- 8		
	22. Rohtak ..	2-10-54	39	1,07,297 6 9	6	
	23. Garhshankar..	2-10-54	125	1,31,889 2 9	
	24. Ludhiana ..	2-10-54	100	81,330 0 0	6	..	10	
	25. Panipat ..	2-10-54	93	1,32,356 0 0	9	..	7	
	26. Loharu ..	1-4-55	84	14,892 0 0	1	..	16	
	27. Gohana ..	1-4-55	50	14,022 0 0	
	28. Kangra ..	1-4-55	81	14,597 1 0	
	29. Dehra Gopipur	1-4-55	70	1,350 0 0	
30. Rewari ..	1-4-55	110	2,326 0 0	4	..	5		

*One Human and

9	10	11	12	13	14
51	2	42	..	Pavement of streets, culverts, adult literacy centres, sewing centres.	
39	..	52	
..	10	72.4	..	75 existing wells have been remodelled and 10 first aid centres opened.	
446	3	46½	25	..	
19	..	51 miles	..	Pavement of streets, veterinary first aid centres, remodelling of wells, construction of bunds, libraries, parks, etc.	
46	4	6 miles and 2 furlongs	..	Distribution of seeds and fertilizers, fruit and timber trees planted, repair to kuhls, veterinary first aid centres, children parks etc.	
63 wells remodelled	Adult literacy centres, libraries, parks, welfare centres, model villages, pumping sets installed, etc.	
138	One is under construction	17.7	
88	..	109½	..	115 old wells sanitated and 9 pumping sets installed, construction of drains, pavement of streets etc.	
30	4	46¾	2
12	14	2 miles and 1½ furlong
10	..	21 miles (62½ miles repaired)	..	Adult education centres opened.	
7	..	1½	..	Development work has started recently in this block. As such no other works of public utility have been taken up.	
1	3 (2 under construction)	8	..	School buildings, culverts, construction and remodelling of baulies and wells.	
..	Work started recently. The amount of Rs. 1,350 has been spent for supplying seeds and giving adult education.	
4	1	1½	..	11 buildings have been donated by the public for schools, community centres and play centres, etc.	

one Veterinary,

[Chief Minister]

INFORMATION IN RESPECT OF MCGA, OUTER SERAJ AND HAMIRPUR
BLOCKS

Moga Block

- (a) 2nd October, 1953.
 (b) Community Development Block, Moga, District Ferozepur.
 (c) 100. Rs 2,17,348-8-0.
 (d) Schools opened .. 36
 Dispensaries opened .. 1
 Clubs started .. 22
 Panchayat Ghars built
 Wells dug .. 74
 Kacha Roads constructed .. 159 miles, 7 furlongs
 176 yds.
 Pacca Roads constructed
- (e) Nil.

Outer Seraj Block

- (a) 13th July, 1954.
 (b) Outer Seraj N.E.S. Block.
 (c) 41 (Revenue Estates). Rs 1,17,231.
 (d) I. (1) Upgraded schools from Primary to Middle School .. 1
 (2) Upgraded schools from Middle to High standard .. 2
 II. (1) Veterinary Dispensary opened .. 1
 (2) Veterinary First-Aid Boxes supplied .. 9
 III. Miscellaneous Clubs (6 Dramatic Clubs and 2
 Young Farmers' Clubs) .. 8
 IV. (1) Baulies constructed .. 48 (Drinking water)
 (2) Kuhls repaired .. 3
 V. Panchayat-ghars built .. 7
 VI. Length of Kacha road constructed .. Jeepable 8½ miles
 foot paths 76½ miles
- VII. Other Public Utility Work—
 (1) One fruit nursery started.
 (2) 30 Adult Literacy Centres started and 13 Women Welfare
 Centres opened.
 (3) 10 Recreation Centres-cum-Libraries opened.
 (4) Trees planted .. 27,041
 (5) Trees sprayed .. 5,674
 (6) Seeds supplied .. 217½ maunds
 (7) Deratting done .. 965 acres
 (8) Two rope binding machines supplied
 (9) A stream stocked with 20,800 trout fish Ova.
 (10) Area reclaimed .. 397½ acres
 (11) Area cleared of weeds .. 4,801 acres
 (12) Improved implements supplied for demon-
 stration :—
 Hand Hoes .. 10
 Meston Plough .. 1
 Rice Weeders .. 4

Hamirpur Block

- (a) Date on which the work was started .. 2nd October, 1954
 (b) Particulars .. N.E.S. Block, Hamirpur
 (District Kangra)
 (c) Number of villages included .. 783. Rs 42,292/11/0
 (d) Work done up to 31st December, 1955—

I. Agricultural Programme

(i) Compost pits dug (No.)	..	2,267
(ii) Compost pits repaired	..	788
(iii) Fertilizers distributed	..	1,320 maunds
(iv) Seeds distributed	..	434 maunds
(v) Improved implements distributed (No.)	..	99
(vi) Demonstration farms started (No.)	..	286
(vii) Demonstration plots laid (No.)	..	920
(viii) Agricultural Demonstrations held (No.)	..	445
(ix) Fruit plants planted (No.)	..	1,860
(x) Other plants planted	..	3,236

II. Animal Husbandry

1. Number of bulls castrated	..	1,386
2. Number of cattle treated	..	1,312
3. Pedigree birds supplied	..	320
4. Improved eggs supplied	..	270
5. Poultry farms started	..	4
6. Ponds stocked with fish	..	1
7. First-Aid Centres started	..	10

III. Irrigation

1. Wells constructed (No.)	..	6
2. Additional area brought under irrigation	..	45½ acres
3. Wells repaired (No.)	..	5

IV. Silk Rearing and Cottage Industries

1. Silk seed distributed	..	45 ozs.
2. Silk produced	..	24 seers

In addition to above the following Co-operative Industrial Societies have been organised for the encouragement of cottage industries :—

1. Shoe-makers	..	6
2. Poultry	..	1
3. Women Embroidery Societies	..	4
4. Ban-making	..	1
5. Lac	..	1
6. Silk-worm	..	1

V. Reclamation

1. Area reclaimed	..	118 acres
-------------------	----	-----------

[Chief Minister]

VI. Communication

1. Roads constructed ..	24 miles
2. Roads repaired ..	21½ miles

VII. Education

1. New Primary Schools started ..	4
2. Primary Schools aided ..	25
3. Middle Schools aided ..	5
4. High Schools aided ..	5
5. Number of school buildings donated or constructed ..	15

VIII. Social Education

1. Number of new buildings constructed for Community Centres ..	2
2. Number of Panchayats aided for construction of buildings ..	5
3. Number of children parks set up ..	4
4. Number of Young Farmers' Clubs started ..	15
5. Number of cultural clubs organised ..	2
6. Number of ladies clubs started ..	10
7. Number of Community Centres opened ..	5
8. Number of radio sets installed ..	5
9. Number of Information Centres set up ..	1
10. Number of libraries opened ..	1
11. Number of adult literacy centres opened ..	18
12. Number of adults attending the centres—	
Men ..	255
Women ..	117
Total ..	372

13. Number of melas and variety shows organised ..	24
14. Number of kitchen gardening started ..	238

IX. Health and Sanitation

1. Number of soakage pits constructed ..	102
2. Rural latrines constructed ..	7
3. Smokeless chimneys constructed ..	63
4. Model cattle sheds constructed ..	51
5. Mangers constructed ..	294
6. Model houses constructed ..	137
7. Ventilators installed ..	549
8. Drains constructed ..	5,131 cw. ft.
9. Pavement of streets ..	17,844 sq. ft.
10. Drinking water wells and baulis constructed ..	35
11. Drinking water wells and baulis repaired ..	20
12. Number of wells and baulis sanitated ..	869
13. First-Aid Centres started ..	10
14. Number of persons treated against small-pox ..	642
15. Number of maternity and child welfare centres opened ..	2
16. Dai centres opened ..	5
17. Number of dais on roll ..	47
18. Number of maternity cases attended ..	22

j) (e) In all the villages in the Block area the development programme is in progress.

VILLAGE COMPETITIONS

*6416. **Shri Dharam Vir Vasisht** : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) the nature of village competitions, if any, so far organized in the various Community Project areas in the State together with the composition of competition sub-committees formed by the Government for selecting best villages ;
- (b) the amount of prizes for awards so far sanctioned in each case in connection with the competition referred to in part (a) above ;
- (c) the steps proposed to be taken to maintain the standards achieved by competing villages after the expiry of the project period ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Village competitions have been organised in Community Project areas of Jagadhri and Faridabad only for selecting best villages for awarding prizes in recognition of most outstanding performance in connection with the implementation of Community Project Programme. No sub-committee has been formed by Government for this purpose but the villages are selected with the approval of Project Advisory Committee/Deputy Commissioner/Development Commissioner.

(b) *Jagadhri Project—*

1st Prize	.. Rs 3,000	.. Village Sabepur
2nd Prize	.. Rs 2,000	.. Village Kesri
3rd Prize	.. Rs 1,000	.. Village Mandkpur

Faridabad Project—

The selection of villages and the distribution of prizes in Faridabad Project has not yet been finally approved by Government.

(c) After the project period the Community Projects/Blocks will be converted into National Extension Service and the facilities available under National Extension Service programme will be admissible. It will be the function of the village panchayat to maintain the standard achieved.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री सहोदय बताने की कृपा करेंगे कि Faridabad Project में जो गांव की list आई थी और जिस के मुतअल्लिक जबाब में बताया गया है कि अभी तक गवर्नमेंट ने approve नहीं किये उस की क्या वजह है ?

मुख मंत्री : ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਦੀਆਂ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ recommend ਕੀਤਾ ਹੈ 6,000 ਰੁਪਏ; ਅਸੀਂ 5,000 ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਰਥਾਤ 3,000, ਤੇ 2,000 ਤੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ 1,000 ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਪਾ ਦਿਓ। ਦੂਜੇ ਮੈਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਇਨਾਮਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਉਥੇ ਦੀਆਂ ਅਫਸਰਾਂ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਂ ਇਕ sub-committee ਦੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ recommendations ਨੂੰ ਵੇਖੇ ਤੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री बताने की कृपा करेंगे कि Jagadhri Project में जहां इनाम बटे थे क्या पालिसी या procedure adopt किया गया था ? क्या दो आदमी बैठ गये थे और उन्होंने फैसला किया ?

मुख मंत्री : ਇਹ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਬਾਕੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मुख्य मंत्री बताने की कृपा करेंगे कि क्या यह ठीक है कि गुड़गांव से जो recommendation आई थी.....

Mr. Speaker : This question does not arise.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : मुख्य मंत्री जी ने बताया है कि 11,000 रुपये की recommendation थी तो क्या यह बाकई इतने रुपये की थी ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि जिन रकमों के इनामों की recommendation आई थी तो उसी proportion में तकसीम करने में गवर्नमेंट को क्या दिक्कत पेश आई ?

मुख मंत्री : 5,000 ਦੀ ਚਾਹੁਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨੀ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ । ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਲਗੀ । ਅਸੀਂ ਦੁਰੁਸਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਹੀ ਸਹੀ।

TRANSPORT CORPORATION

*6401. Shrimati Sita Devi : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any proposal at present under consideration of Government to form a State Transport Corporation, ; if so, the time by which it is expected to be formed ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First Part.*—The question whether nationalisation of road transport should be continued as a departmental undertaking or a State Transport Corporation be formed, is under consideration of Government.

Second Part.—Does not arise.

NATIONALISATION OF ROAD TRANSPORT IN THE STATE

*6447. Shri Babu Dayal Sharma : Will the Chief Minister be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of Government for the nationalisation of road transport in the State ; if so, the time by which the said scheme is expected to materialise ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First Part.*—Yes.

Second Part.—The scheme of nationalisation of passenger transport has been included in the Second Five-Year Plan of the State Government. Its implementation will be proceeded with after it has been finally approved by the Planning Commission. The probable time by which it will materialise cannot, it is regretted, be indicated at present.

श्री प्रबोध चंद्र : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि आया Planning Commission की तरफ से State Government को कोई हिदायत आई है that they should go slow with the scheme of nationalisation of road transport ?

Mr. Speaker : What is your question ?

श्री प्रबोध चंद्र : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब फरमायेंगे कि क्या Planning Commission की final approval के बाद फैसला करना है कि कितने अरसे में इस स्कीम को implement किया जाये ? मेरा सवाल यह है कि आया Planning Commission की तरफ से कोई हिदायत आई है कि State Government आहिस्ता २ nationalisation करे ?

Chief Minister : The hon. Member should give fresh notice of this question, as it does not arise out of the original question.

Shri Prabodh Chandra : Sir, I want your ruling on this point. Does it arise out of the reply or not ?

Mr. Speaker : It is up to him to answer the question.....

Shri Prabodh Chandra : He has given the verdict that it does not arise out of the reply.....

Chief Minister : Mr. Speaker, I would submit that either you, Sir, or my Chief Whip cannot expect me to give the details of the correspondence that has already passed between the State Government and the Planning Commission, when they have not been asked for in the main question. The Chief Whip should give a fresh notice of this question.

श्री प्रबोध चंद्र : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब की तबज्जुह एक बयान की तरफ जो चीफ मिनिस्टर के नाम से अखबारों में निकाला गया था दिलाई गई है कि गवर्नमेंट यह सोच रही है कि nationalisation of books and nationalisation of transport की पालिसी पर अमल न किया जाये ? क्या यह दुरुस्त है या गलत ?

Mr. Speaker : This question does not arise.

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਇਤਬਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ।

पंडित श्री राम शर्मा : Transport की nationalisation के मुतअल्लिक Government of India ने भी कोई अपनी राये पंजाब गवर्नमेंट को दी है ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਮੈਂ ਅਰਬ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਲਹਿਦਾ ਸਵਾਲ ਦਿਓ ।

Mr. Speaker : It will be implemented after it has been approved.

पंडित श्री राम शर्मा : मैं यह पूछना चाहता हूं कि transport की nationalisation के मुतअल्लिक गवर्नमेंट आफ इंडिया ने भी हमारी गवर्नमेंट को सलाह मशवरा दिया है ?

ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ : ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਜੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੇਖ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या चीफ मिनिस्टर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि जो scheme nationalisation of transport की है वह इस समय State Government के पास है या कि Government of India के पास है ?

Chief Minister : I cannot reply to this supplementary question without looking into the papers.

श्रीमती सीता देवी : चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने यह बताया है कि Central Government की final approval होने के बाद स्क्रीम को implement किया जाएगा। तो क्या वह कृपा कर के बतायेंगे कि इस में कितना अरसा लगेगा ?

अध्यक्ष सहोदय : यह सवाल पैदा नहीं होता।

(This supplementary does not arise.)

शौलवी अब्दुल ग़नी डार : इस बजट में जो लाखों रुपये nationalisation के लिये रखे गए हैं उन से nationalisation की जाएगी या नहीं ?

मुख मंत्री : सपीकर साहिब, में जवाब दे चुका हूँ।

श्री देव राज सेठी : जो रुपया बजट में इस काम के लिये रखा गया है और पिछले साल भी रखा गया था क्या वह रुपया Planning Commission की मंजूरी लेने के बाद नहीं रखा जाता ?

मुख मंत्री : कौ तूमीं समझदे हों कि Planning Commission अजिगीआं मन्तूरुआं नहीं दिया करेदा ? जेकर असीं फैसला nationalization करन दा कर लीये उं पैसा बिबे लिआयीये इस कर के कोਈ alternative decide करन हूँदा है।

श्री देव राज सेठी : जो notification हुआ क्या वह nationalization की आखरी मंजूरी के बाद हुआ था या पहले ही हो गया था ?

मुख मंत्री : इसदा जवाब में इस वक़्त नहीं दस सकदा। इस ली notice चाहीदा है।

श्री देव राज सेठी : इन्होंने कहा है कि आखरी मन्जूरी नहीं ली। हम पूछते हैं.....

Mr. Speaker : Order please. जवाब दे चुके हैं (Order please. He has already given a reply.)

COMPLAINTS AGAINST KRISHNA BUS SERVICE LIMITED

*6477. **Shri Balwant Rai Tayal :** Will the Chief Minister be pleased to state whether the Regional Transport Authority, Ambala, received any complaints from the public and the staff of the Krishna Bus Service, Ltd running on Delhi-Hissar Road against the management of the said bus service during the years 1954-55 and 1955-56 (up to 31st January, 1956); if so, the action, if any, taken by the authorities concerned in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : *First Part.*—Yes.

Second Part.—As a result of enquiries made by the Motor Mobile Patrol Inspector, Ambala, the matter was considered in a meeting of the Regional Transport Authority, Ambala, on 17th March, 1956, and it was decided that the countersignatures of the Krishna Bus Service Limited, which were normally to be granted for a period of three years, should be allowed temporarily for four months, and during this period the working of the company should be further watched.

श्री देव राज सेठी : इन रिपोर्टों के पेशेनजर कि किसी बस की वजह से कई मौतें या accidents होते हैं, इन को रोकने के लिये या उन आदमियों को सजा देने के लिये गवर्नमेंट ने क्या इकदाम किये हैं ?

Mr. Speaker : How does this supplementary question arise ?

श्री देव राज सेठी : शिकायतों की बिना पर

Mr. Speaker : No please.

PAYMENT OF TRAVELLING AND DAILY ALLOWANCES TO TEHSILDARS

***5984. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) whether the Tehsildars are paid any Travelling Allowance or Daily Allowance for attending monthly meetings at the District Headquarters ;
- (b) whether they are also paid any Travelling Allowance or Daily Allowance when they go to the District Headquarters or outside the District for appearing as witnesses ?

Shri Sher Singh : (a) and (b). The Tehsildars are given only Travelling Allowance and no Daily Allowance.

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : उन को भत्ता क्या मिलता है ?

मंत्री : उन को आने जाने का किराया मिलता है, दैनिक उपवेतन नहीं मिलता ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : डिस्ट्रिक्ट के अन्दर घूमने का क्या रेट है और डिस्ट्रिक्ट के बाहर जाने का क्या रेट मिलता है ?

मंत्री : दोनों हालतों में किराया मिलता है, Daily Allowance नहीं मिलता ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : जब कभी तहसीलदार मीटिंग attend करने के लिये हैडक्वार्टर से बाहर घड़े पर जाते हैं तो क्या उस के लिये उन को कुछ T.A. मिलता है ?

अध्यक्ष महोदय : इस का उस से सम्बन्ध नहीं है । तफसील के लिये नोटिस दें ।

(It has got no connection with the main question. The hon. Member should give a separate notice for these details.)

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : उन्होंने बताया है कि तहसीलदारों को किराया मिलता है, मैं पूछता हूं कि तहसील हैड क्वार्टर से ले कर जहां तक वह जाते हैं उन को पूरा किराया मिलता है या कुछ काट छांट की जाती है ? उन की शिकायत है कि हम मारे जाते हैं ।

अध्यक्ष महोदय : काट छांट का सवाल कैसे आता है ? (How does the question of deduction come in ?)

पंडित श्री राम शर्मा : अगर वह तहसील या ज़िला से बाहर जाते हैं तो जिस जगह जाते हैं वहां का T.A. मिलता है या.....

अध्यक्ष महोदय : इस का जवाब दे दिया गया है । (It has been already replied to.)

पंडित श्री राम शर्मा : मैं पूछना चाहता हूं कि जिस जगह पर वे जाते हैं वहां का पूरा किराया मिलता है या कम ?

मंत्री : जब वे सरकारी काम पर जाते हैं तो मार्ग व्यय वहां का मिलता है जहां वे जाते हैं

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय बताने की कृपा करेंगे कि जो तहसीलदार जिला हैड क्वार्टर से तहसील में जाते हैं उन का rate क्या है और जो तहसील हैडक्वार्टर से जिला में जाते हैं उन को क्या rate मिलता है ?

मंत्री : जब वह मार्ग तै ही नहीं करते तो उन को मार्ग व्यय क्या मिलेगा ?

पंडित श्री राम शर्मा : क्या तहसीलदारों के लिये गवर्नमेंट ने ऐसा कोई कानून बना रखा है कि meeting में जाओ तो 20 मील अपने घोड़े पर जाओ और बाकी के लिये किराया charge करो ?

Mr. Speaker : It is not a supplementary question.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट को इस बात का इल्म है कि तहसीलदारों को यह orders हैं कि जब वे बाहर जाएं तो 20 मील तो घोड़े पर सवारी करें और बाकी का किराया चार्ज करें ? अगर ऐसा कोई कानून है तो क्या ऐसे लग्गव कानून को छोड़ने के लिये गवर्नमेंट तैयार है ?

मंत्री : मेरी जानकारी में ऐसा नहीं है कि जब घोड़े पर जाओगे तो पैसे नहीं मिलेंगे ।

ALLOTMENT OF LAND TO HARIJANS

***6053. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state :—

- the area of land allotted by the Government to the Harijans in each district during the year 1955 together with the terms on which it has been allotted ;
- whether the area referred to in part (a) above belongs to Government ;
- whether there is any area still remaining unallotted, if so, the area district-wise and the quality of such land ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a), (b) and (c). A statement containing the requisite information is laid on the Table.

District	The area of land allotted by Government to the Harijans in each district during the year 1955 together with the terms on which it has been allotted	Whether the area referred to in part (a) above belongs to Government	Whether there is any area still remaining unallotted; if so, the area district-wise and the quality of such land
	(a)	(b)	(c)
Hissar ..	Acres 1,918	No ..	1,421 Acres. This is extremely inferior and unfit for cultivation.
Rohtak ..	Nil	Does not arise	Nil
Gurgaon ..	2,999	No ..	1,265 Acres. Some area has been reclaimed by the owners. The land is barani.

District	The area of land allotted by Government to the Harijans in each district during the year 1955 together with the terms on which it has been allotted	Whether the area referred to in part (a) above belongs to Government	Whether there is any area still remaining unallotted, if so, the area district-wise and the quality of such land
	(a)	(b)	(c)
Karnal ..	23,950	No ..	793 Acres. This culturable land has been reserved for making good deficiencies of earlier Harijan allottees on account of their inability to get possession of original allotments for one reason or the other.
Ambala ..	10	No ..	About 753 Acres. Most of this land is river bed.
Jullundur ..	Nil ..	Does not arise	5,671 Acres. 'D' Class waste land.
Ludhiana ..	8,474	No ..	Nil
Ferozepur ..	5,024	38 acres of land belongs to Government	Information is being collected
Amritsar ..	10,680	No ..	1,165 Acres. The land is banjar.
Kangra ..	Information relating to these districts is being collected and will be supplied later.		
Hoshiarpur ..			
Gurdaspur ..			

(a) *Second Part.*—Salient terms are as under :—

- (1) The leases are for 20 years. 50 per cent of the area leased to be brought under cultivation within 6—10 months, according to the season as fixed by the Collector.
- (2) The last two years rent shall be paid by the lessee in advance.
- (3) The lessee shall deposit the rent on or before the due date with the Collector.
- (4) The lessee shall, during the currency of the lease, pay and discharge all revenue, abiana, rates, cesses, taxes and other charges which are now or may at any time hereafter become payable in respect of the land hereby demised. If at any future date, Betterment Fee is levied in respect of the land, the lessee shall pay such proportion of the Betterment Fee or its instalments as the State Government may, by special or general order, fix.
- (5) The lessee shall not assign, transfer, mortgage or sub-let the land leased or premises thereon or any part thereof.
- (6) The lessee shall use the land only for the purpose of sowing food and fodder crops and for no other purpose.

[Minister for Public Works and Education]

- (7) The lessee shall for the aforesaid purpose be entitled to erect buildings, sink wells and install tube-wells on the land leased hereby but shall not, except in cases provided for in the said Act or expressly hereunder, have any right to claim compensation for the improvement effected by him. Nor shall he be entitled to remove, without the previous consent in writing of the Collector, any material or equipment or machinery attached by him to the land.
- (8) In case of any breach by the lessee of any of the conditions to be observed and performed, by him, the Collector shall, without prejudice to other rights and remedies, be entitled to determine the lease and to take possession of the land. In that case the lessee shall not be entitled to any compensation.

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਜੋ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਮੇਜ਼ ਪਰ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਇਸ ਮੇਂ ਲਿਖਾ ਹੁਆ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਜ਼ਿਲਾ ਮੇਂ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੂੰ 38 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਨਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਪਾਸ ਆਰ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਯਾ ਉਨ ਨੂੰ ਕੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਚ 5,024 ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ 38 ਏਕੜ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਸੀ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ Land Utilization Act ਦੇ ਮਾਤਹਿਤ requisition ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ information ਤੁਸੀਂ ਮੰਗੀ ਸੀ ਉਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਹੋਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਯਹ ਜੋ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਮੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਗਈ ਯਹ ਬੰਜਰ ਥੀ ਯਾ ਉਪਜਾਝ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਮੇਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਤੇਗ ਰਾਮ : ਜੋ ਜ਼ਮੀਨ ਅੱਜੀਂ ਤੱਕ allot ਨਹੀਂ ਕੀ ਗਈ ਉਸੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਜਿਥੇ 2 ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਯਹ ਬਤਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਆਈ ਤਾਂ ਕੀ 2 ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਖਰੀਦ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਲਈਆਂ ਸਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਮੁਲਕੀ ਅਹਮਦੁਲ ਹਕੀਮ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹਨਾਂ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜ਼ਮੀਨ ਆਰ ਮੀ ਦੀ ਗਈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਪਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਜਿੱਥੇ ਨਹੀਂ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਜਿਹਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਹਰਿਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕੀ ਉਨ ਨੇ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਯਾ ਆਰ ਮੀ ਕੀ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਦਿਓ ਤਾਂ ਦੱਸ ਸਕਾਂਗਾ।

श्री मोहन लाल बत्त : यह जो ज़मीनें दी जा रही हैं यह permanent basis पर दी जा रही हैं या साल-ब-साल इन की lease होती है ।

मंत्री : सारीਆਂ conditions ਸਟੇਟਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਦਸ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ।

श्री तेग राम : जब बीस साल के लिए ठेके पर दी गई है तो फिर उन पर यह Betterment Fee क्यों लगाई जाती है ?

अध्यक्ष महोदय : सवाल पैदा नहीं होता । (The question does not arise.)

श्री तेग राम : क्या मन्त्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि गवर्नमेंट का ऐसा विचार है कि जब यह ज़मीन बीस साल के लिए दी गई है और जब Betterment Fee भी लगाई गई है तो यह ज़मीन वह समय बीत जाने के बाद उन हरिजनों को ही सदा के लिए दे दी जाएगी ?

अध्यक्ष महोदय : इस के लिए आप अलग नोटिस दें । (Please give a separate notice for this.)

CONVERSION OF MUNICIPAL COMMITTEE, AMRITSAR INTO CORPORATION

*6340. Sardar Khem Singh : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- whether the Government has decided to convert the Municipal Committee, Amritsar, into Corporation ;
- whether any report in connection with the conversion referred to in part (a) above was invited from the Municipal Committee, Amritsar ;
- the steps so far taken by Government to implement the decision mentioned in part (a) above ?

Shri Sher Singh : Part (a) No decision has yet been taken in the matter Part (b).—Yes.

Part (c).—The proposal received from the Committee was incomplete. The Deputy Commissioner, Amritsar, has been asked to supply the remaining information on receipt of which the proposal will be examined by Government.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह बताया जा सकता है कि उस में जो अधूरापन रह गया था उस की मोटी २ बातें क्या थीं ? वह कौन सी बातें हैं जिन्हें गवर्नमेंट पूरा कराना चाहती हैं ?

मंत्री : या कुछ अधूरापन ।

पंडित श्री राम शर्मा : मैं ने तो यह पूछा है कि उस रिपोर्ट में जो कि अमृतसर की म्युनिसिपल कमिटी ने की कि इसे कारपोरेशन में तब्दील कर दिया जाए ; कौन कौन बातें अधूरी रह गई थीं. . .

मंत्री : Details तो इस वक्त नहीं बता सकता । नोटिस दें तो पता करके बता सकता हूं । लेकिन कमियां थीं इसी लिये वापस भेजा गया । उन के पूरा होने पर आगे विचार करेंगे ।

TOWN PLANNING SCHEMES IN THE MUNICIPAL LIMITS OF
JULLUNDUR CITY

***6458. Sardar Gurdial Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the total number of Town Planning Schemes so far prepared by the Provincial Town Planner for execution within the Municipal Limits of Jullundur City, together with the number of those in which changes have been made by the Improvement Trust, Jullundur City ?

Shri Sher Singh : Fourteen. The question of any changes being made by the Improvement Trust, Jullundur, in the Town Planning Schemes framed under Section 192 of the Punjab Municipal Act does not arise. However, an Improvement Trust is competent to frame a development or any other scheme under the provisions of the Punjab Town Improvement Act, 1922, in respect of any area for which a Town Planning Scheme has been prepared under Section 192 of the Punjab Municipal Act.

SCHEMES FRAMED BY JULLUNDUR IMPROVEMENT TRUST

***6459. Sardar Gurdial Singh :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state —

- (a) the number of times the schemes about the Kapurthala House, Jullundur City, were framed by the Jullundur Improvement Trust ;
- (b) the date since when the schemes referred to in part (a) above are lying pending ;
- (c) the total amount received by the Improvement Trust from the Municipal Committee, Jullundur City, during the last 8 years ;
- (d) the annual expenses of the Jullundur Improvement Trust during the period referred to in part (c) above ;
- (e) the name of the Town Planner engaged by the Jullundur Improvement Trust for framing their schemes, his annual emoluments and the number of schemes so far prepared by him and executed by the Trust?

Shri Sher Singh : A statement is laid on the Table of the House.

STATEMENT

(a) Twice.

(b) The Development Scheme was abandoned on 28th November, 1954. On the 19th February, 1956, a Street Scheme was framed for improving the existing roads and the Chowks at the junction of G.T. Road, Empress Garden Road, opposite Kapurthala House in which a small portion of the compound of Kapurthala House is involved.

(c) Rs 1,82,989.

(d) 1948-49	..	Nil
1949-50	..	27,847
1950-51	..	48,964
1951-52	..	37,255

1952-53	80,794
1953-54	1,82,228
1954-55	3,32,648
1955-56	2,23,156
(up to 31st December, 1956 only)	
Total	9,33,892

(c) None at present. Previously, a part-time Town Planner was engaged on a consolidated salary of Rs 350 per mensem, for fifteen months. The Trust has prepared 44 Schemes, out of which one Scheme has been completely executed. A large number of Schemes are still in the preliminary stages.

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਜਿਸ improvement trust ਨੇ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਸਕੀਮ ਬਣਾਈ—ਤੇ ਛਪਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ Town Planner ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਰਖਿਆ, ਉਸਦੇ ਖਿਲਾਫ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹੋਰ ਕੋਈ action ਲੈਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਰਖਦੀ ਹੈ ?

ਸੰਤੀ : ਯਹੀ ਪਰ ਏਕ ਚਾਰਟ ਟਾਫਸ Town Planner ਲਗਾਯਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਮ ਕੀ ਪੂਰਾ ਕਰਵਾਨੇ ਕਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈ ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ : ਕੀ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਦਸ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਕਪੂਰਥਲਾ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸਕੀਮ ਤਿੰਨ ਦਫਾ ਬਣਾਈ ਗਈ—ਦੋ ਵਾਰੀ development schemes ਤੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ street scheme. Why this development scheme was converted to street scheme ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ owners ਨੂੰ harass ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ?

ਸ਼ਰਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ : ਯਹੁ ਤੀ ਆਪ ਰਾਏ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈ । ਸੰਬਾਲ ਤੀ ਬਜਤਾ ਨਹੀਂ । (The hon. Member is expressing an opinion. This is not a supplementary question.)

LATE PAYMENT OF SALARIES TO DISTRICT BOARD TEACHERS, GURGAON

*6466. **Shri Chuni Lal :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state whether it is a fact that the teachers of the District Board, Gurgaon, were paid their salaries three to four months late in the year 1955-56 ; if so, the reasons therefor ?

Shri Sher Singh : Yes, once only, due to temporary shortage of funds.

ਸ਼ਰੀ ਬਸੰਤ ਕੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕਥਾ ਸੰਤੀ ਸਹੋਦਯ ਬਜਾਨੇ ਕੀ ਕੁਪਾ ਕਰੋਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਮੀ ਕੀ ਨਿਪਟਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਮੀ ਕੋਈ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾਯੋਗੇ ?

ਸੰਤੀ : ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਹੇ ਹੈ ਕਿ ਯਹੁ ਕਮੀ ਨ ਹੋਨੇ ਪਾਏ ।

CONSTRUCTION OF OFFICERS QUARTERS IN THE STATE

***5985. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether there is any scheme under the consideration of the Government for constructing Officers Quarters or Bungalows at the headquarters of every Police Station, Tehsil or District in the State ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : No.

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਮੇਂ ਧਰੁ ਬਾਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਕੋ ਤਬਾਦਲੇ ਦੇ ਬਾਦ ਸਕਾਨ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਮੇਂ ਕੁਝੀ ਦਿਕੁਤ ਆਤੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਕਾਫੀ ਟਿੱਕਤ ਆਈ ਹੈ ।

ਮੌਲਵੀ ਅਬਦੁਲ ਗ਼ਨੀ ਡਾਰ : ਤੋ ਕੀ ਇਸ ਕਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਭੀ ਕੀਯਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪੇਸ਼ ਦੀ ਗਲ ਹੈ । ਜਿੰਨਾ ੨ ਪੇਸ਼ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਏਗੇ ਉਨ੍ਹੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ ।

WAGES TO LABOURERS FOR CONSTRUCTION OF ROADS IN TEHSIL PATHANKOT

***6381. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state —

- (a) whether it is a fact that Government has fixed Rs 1-12-0 per day as the minimum wage for an unskilled worker ;
- (b) whether the labourers working on the construction of village roads near Karoli and Memoon in tehsil Pathankot, district Gurdaspur, were engaged by the P.W.D. authorities at Rs 1-8-0 per day ;
- (c) whether the labourers referred to in part (b) above are actually being asked to accept Re 1 as their daily wage ;
- (d) if the answers to parts (a), (b) and (c) above be in the affirmative the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) The matter is under consideration of Government in the Finance Department.

(b) Village roads near Karoli and Memoon in tehsil Pathankot, district Gurdaspur, are not P.W.D. roads. The question regarding employment of labourers by the P.W.D. on these roads at Rs 1-8-0 per day, therefore does not arise.

(c) Does not arise.

(d) Does not arise.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਧਰੁ ਬਤਾਯਾ ਜਾ ਸਕਤਾ ਹੈ ਕਿ P.W.D. authorities ਤੋ ਬੇਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀਂ ਲੇਕਿਨ ਧਰੁ ਜੋ ਸੜਕਾਂ ਬਨੀ ਹੈ, ਇਨ ਪਰ ਕੋਈ ਸਥਾਨ ਲਗੇ ਧਾ ਫੜੀਂ ਬਾਠੇ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

ECONOMY IN EXPENDITURE OF CAPITAL PROJECT

***6417. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state with reference to the reply given to Starred Question No. 5884 in November, 1955, whether any decision on the

suggestions made by the Advisory Committee of the Finance Department to effect economy in the future expenditure of the Capital Project at Chandigarh has so far been taken by Government ; if so, the details thereof ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The proposals of the Capital Administration for effecting economy on certain items of expenditure, as provided in the Revised Project Estimate, are under the consideration of Government.

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : क्या Public Works के मन्त्री सहोदय बता सकेंगे कि जो Advisory Body बनाई गई उस की कोई recommendations थीं ?

मंउी : बिगड़ी ?

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : मैं ने पूछा है कि Finance Department ने जो Advisory Committee बनाई थी Capital पर expenditure में economy करने के लिए, उस की recommendations पर कोई decision हुआ ? वह recommendations क्या थीं ?

मंउी : Advisory Committee का त' मेंनें डिलम ठगी' । पर Capital Administration ने निगड़ी उत्तरीय पेस बीती है उस का डिलम है ।

MEMORANDUM FROM GOVERNMENT CLASSICAL AND VERNACULAR
TEACHERS' UNION, PUNJAB

*6418. **Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Government recently received any Memorandum from the Government Classical and Vernacular Teachers' Union, Punjab, for the revision of their scales of pay ; if so, the details thereof together with the action, if any, taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. The Union has demanded that the existing grades of pay of Government Classical and Vernacular Teachers may be merged into one grade, viz., Rs 80—5—110/8—190/10—250 and also a benefit of Rs 30 per mensem to all these teachers be given. The question of giving better grades of pay to these teachers has been engaging the attention of Government. Some increase in pay was given to them last year as announced in Finance Minister's budget speech of 11th March, 1955. The question of giving further relief to these teachers is under consideration.

श्री धर्म बीर वासिष्ठ : यह जो मन्त्री सहोदय ने फरमाया है कि पिछली दफा भी कुछ teachers को दिया गया था और अब भी देने के लिये विचार हो रहा है तो क्या वह बताने की कृपा करेंगे कि अब जो चीज उन्हें देने के लिये ज़ोर गौर है क्या यह उसी कमेटी के ज़ोर गौर है जो तमाम छोटी services के grade revise करने के लिये मुक़रर की गई है या और किसी कमेटी के ज़ोर गौर है ?

मंउी : ਉਹ ਹੀ ਕਮੇਟੀ ਸਾਰੇ grades ਦੇ revision ਬਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਰਹੀ ਹੈ ।

SLACK COAL QUOTA FOR GURGAON DISTRICT

***6446. Shri Babu Dayal Sharma :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) the whole slack coal quota (in maunds) allotted to the State by the Central Government together with the quota allotted to each district by the State Government ;
- (b) the detail of slack coal quota allotted in Gurgaon District for flood relief purposes, agricultural purposes, Civil Supplies purposes, development schemes purposes, local bodies purposes and industrial purposes, separately?

Shri Mohan Lal : (a) The whole slack coal quota allotted to the State by the Central Government is 21,642 wagons (about 1,29,85,200 maunds) during the year 1995. The district-wise allotment in wagons is detailed below :—

Kangra	29
Gurgaon	575
Hissar	739
Gurdaspur	1,429
Rohtak	1,586
Ambala	1,582
Amritsar	1,826
Ferozepore	1,730
Hoshiarpur	1,889
Jullundur	2,145
Karnal	1,403
Ludhiana	1,883

(b) The quota of slack coal allotted to the Gurgaon District is as under :—

	Wagons
(i) Flood relief purposes	159
(ii) Agricultural purposes	Nil
(iii) Civil Supplies purposes	416 (including industrial purposes)
(iv) Development Scheme purposes	82
(v) Local Bodies purposes	Nil

श्री बाबू दयाल : मिनिस्टर साहिब ने सवाल के जवाब में बताया है कि जिला गुड़गांव को agricultural purposes के लिये कोटा नहीं दिया गया तो क्या वह इस जिले को यह कोटा न देने की वजह बतायेंगे ?

मंत्री : इस सवाल में तो आपने यह चीज पूछी नहीं हुई। अगर आप फिर पूछेंगे तो दरिथापत कर के बता दिया जाएगा।

श्री बाबू दयाल : यह जो मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि जिला गुड़गांव को कतई तौर पर यह कोटा नहीं दिया गया मैं पूछता हूँ कि इस की वजह क्या है ?

अध्यक्ष महोदय : आप इस सवाल का नोटिस दे दें आप को जवाब मिल जायेगा।
[Please give a separate notice for this question, you will get the reply.]

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मैं यह पूछ सकता हूँ कि और जिलों के मुकाबले में जिला गुड़गांव को slack coal इतना कम क्यों दिया गया है ? क्या लोगों की demand कम थी या किमी और वजह से इस जिले की जरूरत कम समझी गई है ?

मंत्री : यह चीज़ सवाल में पूछी ही नहीं गई थी। इस के लिये नोटिस चाहिये।

GRANT OF SMALL INDUSTRIAL LOANS IN GURGAON DISTRICT

lc. *6445. **Shri Babu Dayal Sharma** : Will the Minister for Finance be
 97 pleased to state whether the Government has recently received any
 ii. representations from small industrialists in Gurgaon District regarding delay
 37 in the grant of Small Industrial Loans to them; if so, the action, if any taken
 thereon ?

Shri Mohan Lal : No.

SHORT NOTICE QUESTION AND ANSWER

MURDER OF RICKSHAW DRIVER RATTAN CHAND AT JULLUNDUR

*6545. **Shri Ram Kishan** : Will the Chief Minister be pleased to state whether any news about the daylight murder of a rickshaw driver, Rattan Chand in Jullundur City on 7th March, 1956, has come to his notice ; if so, the details thereof and the steps taken by Government to arrest the culprits ?

Sardar Partap Singh Kairon : Yes ; the facts of the case are as follows :—

Rattan Lal, a rickshaw-puller of Basti Babakhel, Jullundur, was standing by his rickshaw in Rainak Bazar on 7th March, 1956, at about noon. His rickshaw was already booked by a passenger who had gone for shopping in the bazar. Meanwhile, Balwant Singh, a bad character on Register No. X, of Jullundur City, forcibly occupied the rickshaw and insisted that Rattan Lal should carry him. On the latter's refusal, Balwant Singh whipped out his knife and stabbed Rattan Lal, who died at the spot. The accused made good his escape by threatening the onlookers, none of whom dared to intervene, or arrest the accused. An eye-witness reported the incident to S.-I. Iqbal Singh, in-charge Police Post No. 4, at 1 p.m., when the latter came to the vicinity on patrol duty. Prompt and vigorous action was taken by the Police for rounding up the accused. As a result, the accused was apprehended by A.S.I. Sher Singh, the same day after a hot chase, near the railway crossing at Ladowali. The blood-stained knife used in this murder was also recovered from the accused. The investigation of the case has since been completed and a challan was put in court on 13th March, 1956.

श्री राम किशन : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब बतायेंगे कि यह जो day light में murder हुआ था उस के जाए वकूह पर पुलिस murder होने के बाद कितनी देर में पहुँची थी ?

मुख मंत्री : मेरा खिआल है कि ਉਹ murder ਹੋਣ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ।

ਪੰਡਿਤ श्री राम शर्मा : क्या यह मिनिस्टर साहिब का खयाल हीं है या वाकया हीं यही है ?

मुख मंत्री : वाकਿਆ ਹੀ ਇਹ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ।

श्री राम किशन : क्या मुख्य मंत्री जी बतायेंगे कि Police post इस जाए बकूहा से कितनी दूरी पर बाकया है ?

मुख मंत्री : यह सवाल उत पेटा हुंदा है नेकर किसे ने ज़ा के एडललर दिंती होए ते पुलिस ना पहुँची होवे । पुलिस नुं आपे किस तरुं पता लग सकदा है ।

श्री राम किशन : चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने फरमाया है कि मुलजम को लाडोवाली पुल के पास से पुलिस ने पकड़ा था । क्या यह उन के इल्म में नहीं है कि मुलजम को खालसा college के लड़कों ने पकड़ा था लेकिन पुलिस ने अपना नाम लिख लिया है ?

मुख मंत्री : मेरे पास जे लिखा आया है, उस विंच यह दिंता है कि उस नुं पुलिस ने पकड़ा है पर अगर आप नुं उमली है कि होर किसे ने पकड़ा सी उत मेँ इस बारे में पुछ लवाँगा ।

श्री राम किशन : बलवंता जिस को इस murder case में पकड़ा गया है क्या उस के मुतल्लिक पिछले तीन चार सालों में किसी तरह की कुछ reports पुलिस के पास आई थीं ? अगर आई थीं तो police ने उस के खिलाफ क्या action लिया था ?

मुख मंत्री : मेनुं उत अडमोस है कि यह सवाल इस उत किस तरुं पेटा हुंदा है जिहड़ा मानजेग मैबर पुछ रहे हन ।

Mr. Speaker : The steps taken by the Government to arrest the culprit, have been enquired in the question.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या मुख्य मंत्री जी बतायेंगे कि इस murder में पुलिस ने किसी किसम की अपने फर्ज में कोताही की थी ? इस बारे में उन के पास कोई शिकायतें पहुँची हैं ?

मुख मंत्री : मेरा धिआल है कि मेरे पास इस तरुं दी कौसी शिकायत नही आयी ।

श्री राम किशन : क्या मुख्य मंत्री जी बतायेंगे कि इन बाकयात के पेरोनजर आइन्दा इन चीजों को रोकने के लिये क्या क्या इन्तज़ामात गवर्नमेंट कर रही है ?

अध्यक्ष महोदय : आप का सवाल day light murder के बारे में था उस का जवाब दे दिया गया । इस के लिये अलहदा नोटिस दें । [The hon. Member's question related to murder committed in broad day light and that has been replied to. Please give a fresh notice for this question.]

प्रोफ़ेसर मोता सिंह आन्दपुरी : क्या यह असर बाकया है कि इस case को तैयार करने के लिये आज तक पुलिस ने कोई गवाह तैयार ही नहीं किये और न ही कोई गवाह पास हो रहा है और अगर किया है तो.....

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा ही नहीं होता । (This question does not arise.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वजीर साहिब बताने की कृपा करेंगे कि इस case का चालान court में पेश करने से पहले क्या पुलिस ने गवाह तैयार कर लिये थे ?

मुख मंत्री : इस चीज़ की मेरे पास information नहीं है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब फ़रमायेंगे कि क्या कोई ऐसा terror बरपा हो गया है जिस से इस case में कुछ रुकावटें पैदा हो रही हों ?

अध्यक्ष महोदय : सवाल में जो information पूछी गई थी वह उन्होंने बता दी है । (He has given the information that was asked for in the question.)

श्री राम किशन : क्या मुख्य मंत्री बतायेंगे कि इस सम्बन्ध में उन्हें जालन्धर में कोई deputation भी मिला था और उस ने कहा था कि कई ऐसी चीज़ें हैं जो ऐसे आदमियों को arrest करने में रोड़ा अटकाती हैं ?

मुख मंत्री : यह गलत है । मैंने कभी आदमी ਉਥੇ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ । मैंने ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

श्रीमती सीता देवी : क्या मुख्य मंत्री जी बताएंगे कि जब पिछले दिनों वह जालन्धर गये थे और उन्होंने मौका भी जा कर देखा था और बाज़ार के लोगों ने उन से यह कहा था...

अध्यक्ष महोदय : यह तो आपस में एक दूसरे को suggestions दिये जा रहे हैं ।
(The hon. Members are giving suggestions to each other.)

श्रीमती सीता देवी : इन को कई deputations मिले थे लेकिन वह न बताएं तो इस का क्या इलाज है ।

मौलवी अब्दुल गनी डार : क्या चीफ़ मिनिस्टर साहिब के नोटिस में यह बात आई है कि इस क़त्ल में किसी साविका मिनिस्टर के लड़के का हाथ है ?

Mr. Speaker : It does not arise.

PERSONAL EXPLANATION

श्री गोपी चंद गुप्ता : On a point of personal explanation, Sir. कल चीफ़ मिनिस्टर साहिब ने तबील बहल करते हुए श्री राम कंवर के मामले पर रौशनी डाली । चूंकि यह चीज़ मेरी ज्ञात से सम्बन्ध रखती है इसलिये मैं इस चीज़ की clarification House की information के लिये करना चाहता हूं । उन्होंने कहा कि मैं दो तीन भट्ठे वालों को लेकर उन से मिला । सरदार जी को या तो information दफ़्तर से गलत मिली है या जो उन की याद है यह गलत है । मैं उन को याद दिलाना चाहता हूं कि अगस्त, 1954 के महीने में जब कि वह एक महीने के लिये दौरे पर गए हुए थे और श्री राम कंवर जी suspend हो चुके थे तो मैं उन से गालबन जालन्धर या लुधियाना के rest-house में मिला । सरदार दरबारा सिंह वहां मौजूद थे.....

अध्यक्ष महोदय : आप categorical बात करें कि जो कुछ उन्होंने कहा वह right है या wrong speech नहीं हो सकती । Personal explanation में

[अध्यक्ष महोदय]

लम्बी बात नहीं होती। (The hon. Member should categorically state that whatever the Chief Minister said was right or wrong. He cannot make a speech. Personal explanation does not admit of lengthy argument.)

श्री गोपी चंद गुप्ता: मैं यह कहना चाहता हूँ कि मैं भट्ठे वालों को लेकर इन से कभी नहीं मिला। हाँ मैं कह रहा था कि वहाँ पर सरदार दरबारा सिंह जी भी थे। वहाँ कुछ भट्ठे वाले अपनी grievances लेकर मौजूद थे। हो सकता है कि सरदार जी को उन का ख्याल हो। लेकिन मैं आज तक किसी भट्ठे वाले को लेकर उन से नहीं मिला।

Mr. Speaker : This is sufficient. The hon. Member has said that he did not go with the contractors to see the Chief Minister.

Personal explanation में speech नहीं की जाती। (Personal explanation does not admit of a speech).

श्री गोपी चंद गुप्ता: मैं यह अर्ज करना चाहता हूँ कि मैं उन से किसी भट्ठे वाले को साथ लेकर नहीं मिला बल्कि Director, Mr. Saini से मिला.....

अध्यक्ष महोदय : आप Director से मिले या उन से मिले इसे छोड़िये। आपने कह दिया कि आप इन से नहीं मिले। (Whether you met the Director or whether you met him, this is beside the point. You have already said that you did not see the Chief Minister.)

श्री गोपी चंद गुप्ता : वह केस श्री राम कंवर का है। चूँकि इन्होंने कहा कि मैं भट्ठे वालों को लेकर इन से मिला तो मुझ पर reflection किया गया है। इसलिये मैं clarification के लिये कुछ detail में कहना चाहता हूँ क्योंकि House के अन्दर यह बात detail में हुई है। अगर आप इजाजत दें.....

Mr. Speaker : No speech, please. The hon. Member can say that this is a misunderstanding. He can say that he was there or was not there. He should give a personal explanation and not make a speech.

श्री गोपी चंद गुप्ता: उस से आगे भी एक बात है, जो उन्होंने कारनाल से एक ऐग्रीकल्चर अफसर श्री मिर्हांस को ट्रांसफर करने के बारे में कही। स्पीकर साहिब, इन्होंने उस को रिवर्ट किया और वह आज भी ऐग्रीकल्चर इन्स्पेक्टर हैं। सरदार साहिब ने कहा है उसे ट्रांसफर कर दो, मैं ने इस सम्बन्ध में इतना कहा था कि उसे ट्रांसफर करके ऐनक्वाथरी करें। ऐनक्वाथरी के समय सरदार प्रीतम सिंह डचोल, डिप्टी डायरेक्टर आफ ऐग्रीकल्चर ने श्री राम कंवर के हाथ से उस के प्राइवेट कागज़ छीन कर पढ़ लिये और उसे धमकाया, मैं ने एक चिट्ठी सरदार प्रताप सिंह जी को इस बारे में लिखी। अच्छा होता अगर उस चिट्ठी को पढ़ कर सरदार साहिब यहां सुना देते। उस चिट्ठी को देखने के बाद इन्होंने डायरेक्टर को कन्सल्ट किया और उस के बाद इन्होंने कहा कि आप विश्वास रखें मैं इंडिपेंडेंट ऐनक्वाथरी कराऊंगा परन्तु आजादाना तफ़्तीश नहीं की गई। आप की इत्तलाह के लिये मैं बताऊँ कि पब्लिक सर्विस कमिशन का फैसला कि राम कंवर रीइन्स्टेट हो गया है गवर्नमेंट सैक्रेटेरियेट में आज से एक सप्ताह पहले यह खबर नहीं आई थी।

Mr. Speaker : The Chief Minister simply gave this information.

उस में आप पर कोई allegation नहीं। Public Service Commission की reference देने की जरूरत नहीं। (This does not contain any allegation against the hon Member. He need not refer to the Public Service Commission.)

पंडित श्री राम शर्मा : किस की बात को सही मानें।

अध्यक्ष महोदय : जो आप कहें वही सही होगी। [Whatever you say would be right.]

Mr. Speaker : Now the Secretary will make an announcement.

ANNOUNCEMENT BY SECRETARY REGARDING CERTAIN BILLS

Secretary : Under Rule 2 of the Punjab State Legislature (Communications) Rules, I have to inform the House that the Punjab Appropriation (No. 1) Bill passed by this Sabha on the 8th of March and transmitted to the Punjab Legislative Council on the same day has been agreed to by the said Council without any recommendation on the 19th of March, 1956.

(DEMANDS FOR GRANTS)

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, if there be no objection, I may be permitted to move both the demands, i.e., Nos. 24 and 27, so that these may be discussed together. Since these demands are inter-linked, their simultaneous discussion will save time and avoid repetition.

अध्यक्ष महोदय : अगर आप इजाजत दें तो इन पर बहस इस तरह हो कि दोनों डिमांड्स पर डिस्कशन हो जाए। कल यह point उठा था तो शर्मा जी ने-ठीक प्वाइंट आउट किया था और मेहरबानी करके इस बात को ऐक्सेप्ट किया कि जब दो डिमांड्स हाउस में पेश हों तो किसी को भी बोलने का मौका दो दफा मिल सकता है। अगर आप की मर्जी हो तो एक ही स्पीच में दोनों पर डिस्कशन हो जाए।

(If the House agrees, both the demands may be taken up simultaneously. Yesterday, when this point arose, Sharmaji had rightly pointed out and also admitted the fact that if there were two separate demands before the House, any hon. Member could get a chance to speak twice. If the House agrees, both the demands may be discussed together and covered in a single speech.)

The House agreed

Demand No. 27

CAPITAL OUTLAY ON MULTIPURPOSE RIVER SCHEMES—BHAKRA-NANGAL PROJECT

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs 17,19,52,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57, in respect of 80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes—Bhakra-Nangal Project.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a sum not exceeding Rs 17,19,52,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57, in respect of 80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes—Bhakra-Nangal Project.

Demand No. 24

OTHER REVENUE EXPENDITURE CONNECTED WITH MULTI-PURPOSE RIVER SCHEMES

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs 2,23,33,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57, in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes.

Mr. Speaker : Motion moved—

That a sum not exceeding Rs 2,23,33,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57, in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes.

Mr. Speaker : इन पर मेरे पास बहुत cut motions आई हैं। अगर आप इजाजत तो यह सब moved सभजी जाएं।

(I have received quite a number of cut motions to these demands. If the House agrees, these may be taken as moved.)

The House agreed.

Demand No. 27

1. Sardar Achhar Singh Chhina :
2. Shri Wadhawa Ram :
3. Sardar Bachan Singh :
4. Sardar Darshan Singh :

That the item of Rs 1,27,17,100 on account of Bhakra Dam Establishment including Pensionary Charges be reduced by Re. 1.

5. Sardar Achhar Singh Chhina :
6. Shri Wadhawa Ram :
7. Sardar Bachan Singh :
8. Sardar Darshan Singh :

That item of Rs 1,02,85,900 on account of B-3(iii)—Directorate of Construction and Plant Design be reduced by Rs 10.

9. Sardar Achhar Singh Chhina :
10. Shri Wadhawa Ram :
11. Sardar Bachan Singh :
12. Sardar Darshan Singh :

That item of Rs 5,37,900 on account of B-4(ii)—Executive—Land Acquisition Officer and his staff be reduced by Re 1.

13. Pandit Shri Ram Sharma :

That the demand be reduced by Rs 100.

14. Rai Raghuvir Singh :

That the demand be reduced by Rs 100.

15. Shri Sri Chand :**16. Shri Maru Singh Malik :**

That the demand be reduced by Rs 100.

17. Shri Benarsi Dass Gupta :

That the demand be reduced by Rs 10.

18. Shri Babu Dayal Sharma :

That the demand be reduced by Re 1.

19. Shri Dharam Vir Vasisht :

That the demand be reduced by Re 1.

20. Professor Mota Singh Anandpuri :

That the demand be reduced by Re 1.

21. Sardar Achhar Singh Chhina :**22. Shri Wadhawa Ram :****23. Sardar Bachan Singh :****24. Sardar Darshan Singh :**

That the demand be reduced by Re 1.

25. Shri Mool Chand Jain :

That the demand be reduced by Re 1.

26. Shri Kasturi Lal Goel :

That the demand be reduced by Re 1.

27. Sardar Partap Singh Rattakhera :

That the demand be reduced by Re 1.

28. Shri Gopi Chand Gupta :

That the demand be reduced by Re 1.

29. Shri Daulat Ram :

That the demand be reduced by Rs 100.

Demand No. 24**1. Sardar Achhar Singh Chhina :****2. Shri Wadhawa Ram :****3. Sardar Bachan Singh :****4. Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 29,24,940 on account of E—Maintenance and Repairs be reduced by Re 1.

5. Shri Babu Dayal Sharma :

That the demand be reduced by Rs 100.

6. Rao Gajraj Singh :

That the demand be reduced by Rs 100.

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਤੇ ਖਰਚ ਬੜੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ ਆਪ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਸਾ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੈਸਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ, ਵਾਟਰ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਅਤੇ ਈਲੈਕਟ੍ਰਿਕ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਆਦਿਕ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵਸੂਲ ਕਰੋਗੇ। ਇਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਹਰ ਵੇਰ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਹਰ ਵੇਰ ਉਤਰ ਇਹ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਇਹ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਇਕੋ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਸਸਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਥੋਂ ਸਵੱਲੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਖੜਾ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਦਿਵਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪੌਲ ਗੇਟ ਆਦਿਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਮਾਇਆ ਗਿਆ ਧਨ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫਿਰ ਭਾਖੜਾ ਦੀ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਕੋਰਪਸ਼ਨ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਾਰੇ, ਕੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਕੀ ਮੈਂਬਰ, ਅਤੇ ਕੀ ਆਮ ਪਬਲਿਕ, ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਕੋਰਪਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ, ਕੋਰਪਸ਼ਨ ਦੀ ਗਲ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬੁਟਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਉਖੇੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਕੋਰਪਸ਼ਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗਲਾਂ ਪਬਲਿਕ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗਲਤ ਹੈ। ਅਸਾਡੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਗਲ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦਸੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਵਿਚ 67 ਅਫਸਰਾਂ ਵਿਰੁਧ ਕੋਰਪਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਦਰਖਾਸਤਾਂ ਆਈਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 63 ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਚਾਰਜਿਜ਼ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਤਹਿਤ ਅਫਸਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਆਖਰ ਪੂਰੇ ਜ਼ਾਇਏ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਗਲ ਸਹਿਲੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀ ਰਿਸ਼ਵਤ ਹੈ। ਪਬਲਿਕ ਅਕਾਊਂਟਸ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਲੱਖ ਨਹੀਂ, ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਇਸ ਸਕੀਮ ਵਿਚ ਕੋਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਾਰਨ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਬਰਬਾਦ ਕਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਪੁਛ ਪੜਤਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਹਨ ਕਮਾਈ ਤੇ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਇਸ ਖਰਚ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਕਰੋੜ ਨਹੀਂ ੨੦, ੩੦ ਕਰੋੜ ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਹੈ ਬੈਟਰਮੈਂਟ ਲੋਵੀ ਅਤੇ ਵਾਟਰ ਰੇਟਸ ਅਤੇ ਇਲੈਕਟ੍ਰਿਸਿਟੀ ਚਾਰਜਜ਼ ਆਦਿਕ। ਕੀ ਇਹ ਘਟ ਤੋਖਲੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਹੈ? ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕੀ ਕਰਕੇ ਇਕਤਰ ਕੀਤਾ ਰੁਪਿਆ ਵੱਢੀ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਚਾਹੀਂ ਅਜਾਈਂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਯਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਰੁਪਿਆ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਦ ਲਾ ਦੇਵੇ।

ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਵੀ, ਜ਼ਬਾਨੀ ਵੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਘਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਰਕਸ਼ਾਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹੈ ਜੋ ਇਥੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿਧੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾਵੇ, ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਭਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਜਿਥੋਂ ਸਵੱਲੀ ਮਿਲ ਸਕੇ ਉਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਈ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਖਾਸ ਮਾਲ ਕੇਵਲ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਮੁਲਕ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਿਥੋਂ ਚੀਜ਼ ਸਵੱਲੀ ਮਿਲੇ ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਤੇ ਇਹ ਪਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਚਲ ਪਏ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਅਸਾਡੇ ਇਨਜੀਨੀਅਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਰੁਕੇ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਆਸ ਹੈ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਬਜਟ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਕੁਝ ਅੰਕੜਿਆਂ ਵਲ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਜੋ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਸੂਦ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਗੋਰਮਿੰਟ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਪਾਸ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਸੂਦ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਇਹ ਸੂਦ 1948-49 ਵਿਚ $2\frac{7}{8}$ ਫੀ ਸਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਰ ਤੇ ਅਸਾਨੂੰ ਰੁਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਹੁਣ ਇਹੀ ਸੂਦ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ $4\frac{1}{4}$ ਰੁ : ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੂਦ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਟੋਕ ਅਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਦ ਵਾਜਬ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਹਰ ਸਾਲ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੂਰਜੀਤ]

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਦੀ ਸੂਦ ਦਾ ਵਧ ਜਾਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫੋਰੀ ਧਿਆਨ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਪਖ ਅਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਰੁਪਿਆ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੌਖਲਾ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਲਈ ਬੈਂਕਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਅਤੇ ਜੋ ਹੋਰ ਵਾਟਰ ਐਡਵਾਂਟਿਜ ਰੇਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵਸੂਲੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਵਸੂਲੀ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਹੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਉਗਰਾਹ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੀ ਪਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਕੁਲ ਖਰਚ 158 ਕਰੋੜ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਬੈਂਕਰਮੈਂਟ ਲੈਵੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ 12,345 ਲਖ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਇਰੀਗੇਸ਼ਨ ਰੇਟਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ੨ ਕਰੋੜ ਦੇ ਲਗਭਗ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਕ ਕਰੋੜ ਵਾਟਰ ਐਡਵਾਂਟਿਜ ਰੇਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਪਾ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਨਹੀਂ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਡਕਟਿਵ ਬਣਾਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਮਦਨੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਵਧ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸਕਿੱਲ ਅਤੇ ਰਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਕਮਾਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦਸੇ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਹ ਭਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰ ਨਾ ਜਾਪੇ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਸਟੇਟ ਸੈਕਟਰ ਵਿਚ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਲਗਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵੀ ਸਟੇਟ ਸੈਕਟਰ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੂਨੀਨਿਸਟ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਟੈਕਸ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁਣ ਵੀ ਟੈਕਸ ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵਿਚਾਰੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਬਿਜਲੀ ਆਦਿਕ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੈਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਅਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਆਊਟ ਲੁਕ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਜੋ ਰੀਸੋਰਸਿਜ਼ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਪਿਛਲੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਈ ਚਲੇ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰ ਪਾਸ ਕਰਜ਼ਾ ਲੈਣ। ਕਿਸਾਨ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਪਲਾਨਿੰਗ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੀ ਆਮਦਨੀ ਵਧੇ। ਆਮਦਨੀ ਨੂੰ ਵਧਾਨ ਲਈ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਵੀ ਕੱਢੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਜ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਜਿਹੜਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਹੈ ਉਹ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ science ਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਜ਼ਰੀਏ ਢੂੰਡੋ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤਰੀਕੇ ਟੋਲੋ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ ਭਾਰ ਘਟ ਪਵੇ ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਹੁਤ ਦਬੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਤੁਸੀਂ electric charges ਦਾ ਹੀ ਹਿਸਾਬ ਲਾ ਲਵੋ । ਇਸ ਡੈਮ ਉੱਤੇ 158 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਣਾ ਹੈ, ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਥੇ ਬੜੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਰਤੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਨੇ ਹੈ, ਕਿੰਨੇ ਲੋਕ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ । ਜਦੋਂ tube-well ਲਾਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 800 ਰੁਪਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਜਮਾਂ ਕਰਾਉ ਪੰਜ ਸੌ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਦਿਉ, 200 ਰੁਪਿਆ line ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਦਿਉ ਅਤੇ ਫੇਰ ਘਟੋ ਘਟ ਇੰਨੀ ਬਿਜਲੀ ਵਰਤੋ । ਜੇਕਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕੋਈ ਗਰੀਬ ਆਦਮੀ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਛੋਟੀ land holdings ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਵਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ । Tube-wells ਉੱਤੇ ਬਿਜਲੀ 5 per cent ਤੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ planning ਰਹੀ ਤਾਂ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਮੀਰ ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਨਗੇ । ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਜ ਇਸ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਬਹੁਤ ਵਧ ਹੈ, $1\frac{3}{4}$ ਆਨੇ agricultural purpose ਲਈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਆਨੇ ਘਰਾਂ ਲਈ ਇਸ rate ਉੱਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਬਿਜਲੀ ਬਾਲੇਗਾ । ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੇਲ ਦੇ ਦੀਵੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਲਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਲਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਉ ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਜਲੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ । ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਅਸੀਂ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਇਹ ਵੇਖੋ ਕਿ common man ਨੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਖਰਚ ਘਟਾਣਾ ਪਵੇਗਾ । ਇਥੇ ਇਕ ਸਵਾਲ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੇ ਹਜ਼ਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਦੇ ਕਿੰਨੇ per cent ਲੋਕ ਨੇ । ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਟੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਪਰ ਇਹ ਦਸੋ ਕਿ ਹਰੀਜਨ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਕਿੰਨੀ ਬਿਜਲੀ ਲਗੀ ਹੈ । ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬੜੇ ਬੜੇ power house ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ? ਉਹ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੀ ਬਾਲ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਲਈ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਇਸ electricity ਨੂੰ economic ਬਣਾਉ ਤਾਕਿ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਵੀ ਉਸਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣ । ਜਿਸ socialistic pattern ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਦੁਹਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਜੇਕਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਬਾਲੋ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਅਤੇ ਹਰੀਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅੰਧੇਰਾ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ socialistic pattern ਉਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਮਹਿਦੂਦ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਭਾਕੜਾ ਸਕੀਮ ਵਰਗੀ ਅਜ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਕੀਮ ਸਾਡੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਬੜੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ ਉਥੇ ਤੁਸੀਂ ਬੜੀਆਂ 2 productive ਸਕੀਮਾਂ ਵੀ ਬਣਾਉ । Industries ਖੋਲੋ ਅਤੇ ਉਥੇ ਬਿਜਲੀ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਨੂੰ ਵਰਤੋ ਤਾਕਿ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਹੀ taxation ਦਾ ਭਾਰ ਨਾ ਪਵੇ। ਅਜਿਹੀਆਂ productive ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਓ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਪੈਸੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਲੋਕ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਨਾ ਲਾਉਣ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਹੀ ਭਾਰ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁਣਨੇ ਨਾ ਪੈਣ। ਫੇਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ common man ਨੂੰ ਸਸਤੀ ਬਿਜਲੀ ਦਿਓ ਬੜੇ ਘਟ ਅਤੇ nominal rate ਤੇ ਦਿਉ ਤਾਕਿ ਹਰ ਘਰ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਠੀਕ ਹੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਸਤੀ ਬਿਜਲੀ ਬਲੇ ਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਮਝਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਖੜੇ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਇਹ ਸੋਚਣਗੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਅਸੀਂ taxes ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਹੀ ਖਰਚ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ tube-wells ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਸਸਤੀ electric ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਣਗੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ 158 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਜਿਹੜਾ ਅਸੀਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਉਹ ਸਾਡੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹੀ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਖੜੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੀ ਤਰੱਕੀ ਹੈ। ਅਜ ਬਾਹਰ ਦੇ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਆ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਕਿ ਪੈਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ middle classes ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਪਰ ਦੀਆਂ classes ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਆ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਤਾਂ 100 ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਮਦਰਾਸ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗਰੀਬ ਜਨਤਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬ ਹਰੀਜਨ ਵੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਚੰਗਾ ਹੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਉਹ ਇਹ ਸੋਚਣ ਅਤੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ, ਬਣਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਾ ਦਿਓ ਕਿ ਸਾਡੀ ਹੀ ਭਲਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਇਹ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਕ ਗਲ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਗਲ ਕਾਫੀ ਦਿਨਾਂ ਦੀ, ਪਰ ਬੜੀ important ਹੈ। ਇਹ ਗਲ ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਜੀ ਭਾਖੜੇ ਆਏ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗਲ ਚੀਨ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਆਖੀ ਸੀ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸਿਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਬਕ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਦਰਅਸਲ ਇਹ ਗਲ ਉਹ ਸਿਖਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੂਤ ਬੈਠਦੀ ਹੈ। ਵੇਸੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਹਰ ਗਲ ਦੇ ਵਿਚ ਦਸ ਦਫਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਿਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵਲ ਘਟ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਇਥੇ ਦੀ construction ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਕਾਬਲਾ ਚੀਨ ਦੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਇਥੇ ਘਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ। ਉਥੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ ਓਨਾ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ

ਇਥੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ lecture ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਥੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਚੀਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਹਕੀਕਤ ਹੈ। ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਓ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀ feelings ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ socialistic pattern of society ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੋ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਨ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰੋ ਤਾਕਿ ਉਹ ਦੁਗਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਉਜਰਤ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Service ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਨਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ Service ਦੀ ਕੋਈ Security ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗਾਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਹੁਨਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਉਸ ਨੂੰ utilise ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਮਜ਼ਦੂਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਮੁਕੇਗਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹ ਅਗੇ ਦਾ ਡਰ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਇੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ 2 Planning ਦੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਬਣਾਏ ਹੋ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ Planning ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਕ ਕੰਮ ਤੋਂ ਹਟਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਜਗ੍ਹਾ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ? ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ Planning ਵੀ ਕਰੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਾ ਹੈ ਬਜਟ ਦੀ ਬਹਿਸ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਇਥੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮੋਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਮੋਤਾਂ ਦੀ ਤਾਵਾਦ ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ member ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਦੱਸਿਆ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ 600 ਦੇ ਕਰੀਬ ਮੋਤਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਇਕ ਜਾਨ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਮੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਬੜੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਜਾਨ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤਹਿਲਕਾ ਮਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੜਾ ਭਾਰੀ loss ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜੇ ਆਦਮੀ ਦਾ loss ਵੀ ਬੜਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਥੇ ਦੇਖੋ ਕਿ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਆਦਮੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਉ ਅਤੇ ਹਲ ਸੋਚੋ। ਕੀ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ Ministry ਜਿਹੜੀ ਅਜ socialistic pattern of society ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਇਕ ਕਮੇਟੀ ਇਸ Assembly ਦੀ ਮੁਕਰਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਅਜ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਦੇਖੇ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੀ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਪੁਛਣਾ ਹੈ ਉਸਦੀ skill ਅਤੇ ਹੁਨਰ ਨੇ waste ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਅਜ ਗੰਗੁਵਾਲ Power

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

House complete ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਹੁਨਰ ਹਾਸਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਛੁਟੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਕੋਟਲਾ Power House ਦੀ ਵੀ skilled labour ਨੂੰ ਕੋਈ surety ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਮਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ request ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ surety ਦੇਣ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਕੰਮ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਖਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਨਰ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ । public co-operation ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਸਮਝਣ । ਜਿਥੇ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ corruption ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਢਲੇ ਗਏ ਜਿਥੇ ਏਨੀ ਕੀਮਤੀ machinery ਸਖਤ ਛਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਵਰਤੀ ਗਈ ਉਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਖਰਚ ਕਰੋ । ਬੜੀ ਬੜੀ ਕੀਮਤੀ machinery ਦੇ order ਦਿੱਤੇ ਗਏ । ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੰਗਾਈ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਵਰਤੀ ਨਹੀਂ ਗਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵਰਤਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹਟ ਗਈ ਤੇ ਉਹ machinery ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਈ ਗਈ । ਜਿਥੇ ਏਨਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉਥੇ ਕੁਝ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਜੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਜਾ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਦੇ । ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ Service ਦੀ guarantee ਹੋਵੇ, ਜੀਵਨ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਦੂਣਾ ਕੰਮ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮਾਣ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾ ਦਿਓ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਉਸਾਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਗਲ ਵਜ਼ਾਰਤ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਰਚਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਇਸ ਸਕੀਮ ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸਕੀਮ ਕਿ ਮੁਢ ਬਣਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਮੁਢ ਤੇ ਖੇਤੀ, ਸਨਅਤ ਨੇ ਵਧਣਾ ਫੁਲਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਚੰਗਾ ਭਵਿੱਖ ਬਣਨਾ ਹੈ ਉਸ ਸਕੀਮ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਗਵਰਨਮਿੰਟ ਮੰਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਊਸ ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਸੰਕੋਚ ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੇਵੇਗਾ । ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੁਪਿਆ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਲ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ corruption ਬੰਦ ਹੈ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਪਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ corruption ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਬਚਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮਿੰਟ ਇਹ ਚੰਗੀਆਂ ਗਲਾਂ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਏਗੀ ।

ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ (ਰੋਪੜ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਬ, ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਵਾਸ਼ਲ ਦੇਸ਼ਤ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਨੰਗਲ ਭਾਖੜਾ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਹਾਊਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ੨ ਨਹਿਰਾਂ ਹੋਣ, ਜਿਥੇ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾ ਜਾ ਸਕੇ ਉਥੇ ਪਾਣੀ tube-wells ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਏ । Tube-wells ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਿਜਲੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੋ States ਦੀਆਂ crops ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ industries ਨੂੰ develop ਕੀਤਾ ਜਾਏ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ State Government ਨੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਵਲ ਬੜਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਲਖੋਂ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ Nangal Bhakra ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹੇਠ ਜ਼ੋਰੇ ਆਬ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬਿਜਲੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ Ganguwal Power House ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ Power House ਵੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ State ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ industry ਵੀ ਵਧੇਗੀ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਆਨਰੇਬਲ ਮੈਂਬਰ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੇ ਅਸੀਂ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਆਏ ਸਾਲ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ, ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ, ਬਿਜਲੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਤਲਕ ਅਸੀਂ ਆਏ ਸਾਲ ਇਸ ਮੁਅਜ਼ਿਜ਼ ਏਵਾਨ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਅਸੀਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਏਵਾਨ ਵਿਚ corruption ਦਾ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਿਆ ਅਸੀਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਹ ਐਂਵੇ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹਿਰ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ corruption ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਦਨਾਮ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧ ਇਸ State ਵਿਚ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮਹਿਕਮਾ ਬਦਨਾਮ ਨਹੀਂ। ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਵਿਚ corruption ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਲ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਵਡੇ ਤੋਂ ਵਡੇ ਤੇ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ action ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ C.I.D. ਨੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ shadow ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ cases ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਚਲਾਏ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਹਾਲੇ ਤਕ ਜਿਹੜਾ ਮਾਹੋਲ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ corruption ਨਹਿਰ ਦੇ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ ਹੈ ਉਨੀਂ ਹੋਰ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹਦ ਤਕ ਠੀਕ ਹੈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਤਲਕ ਠੀਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਪਰ ਜਨਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਜਾਂ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਦਿਆਂ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣਾ State Government ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਿਹੜੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਲਾਘਾ ਜੋਗ ਹਨ। ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਆਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਸਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਏ ਸਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੈਂਟ੍ਰਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਹੋਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿਆਲ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸਟੇਟ ਜਿਹੜੀ 183 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮਕਰੂਜ਼ ਹੈ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ productive schemes ਤੇ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਾਲੇ ਤਕ ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਵਿਚ inefficiency ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹੋ ਜਿਹੇ case ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜਿਥੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ acquire ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ ਤੇ ਭਾਖੜਾ ਨਹਿਰ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਚਾਰ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਕਣਜ਼ਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਜਾਂ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ]

ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ case represent ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ compensation ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ inefficiency ਇਸ department ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਹੈ ਪਰ land revenue ਮਾਲਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਨਾਲ ਬਦਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸਾਲਾਂ ਪਹਿਲੇ ਉਸ ਨਹਿਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ, compensation ਦੇਣ ਦਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰਫ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੰਗਵਾਲ ਦਾ ਇਕ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ complete ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕੋਟਲੇ ਦਾ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ complete ਹੈ। ਇਕ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਫਖਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਭਾ Indian ਇੰਜੀਨੀਅਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਹੈ। ਉਥੇ foreign Engineers ਦੀ ਮਦਦ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਲਈ ਗਈ। Construction ਦਾ ਕੰਮ ਥਲੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਪਰ ਤਕ ਮੁਕੰਮਲ ਉਸਾਰੀ ਤਕ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ engineers ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ engineers ਦੋਹਾਂ ਜਗ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਨਵੇਂ ਪਾਵਰ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ Foreign engineers ਦੀ ਪਲਟਨ ਰਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। Mr. Slocum ਤਾਂ dam expert ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ engineers ਐਨੇ ਰਖੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਉਪਰ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਹਾਰ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ engineer S. D. O. ਅਤੇ overseer ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ Slocum ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਪਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ engineers ਉਪਰ ਰੁਪਿਆ waste ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ engineers ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ ਉਹੋ ਕੰਮ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਜਰਬੇ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ foreigners ਰਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ criminal waste of money ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ economy ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। Foreign engineers ਨਾਲੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ experience ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ engineers ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਰ ਤਕ ਨਹੀਂ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਡੇ engineers ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਲਗਾ ਕੇ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ engineers ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਨੰਗਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨਿਹਾਇਤ

ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਇਥੇ ਵੀ ਤਿਆਰ ਸਨ। ਸਾਡੀ establishment ਉਪਰ 25 ਜਾਂ 27 Per cent ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਕੰਮ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਬਲਕਿ foreigners ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ foreigners ਉਥੇ dominate ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਵਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ। ਸਾਡੇ Engineers ਦੇ ਅੰਦਰ initiative ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਮਾਗ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ demoralize ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ independently ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ spirit ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੋਂ foreigners ਨੂੰ ਕਢ ਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ Engineers ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਗਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਥਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੂਸਰੀ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰਨ।

ਜੇਕਰ foreigners ਨਿਕੰਮਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ State Government ਉਪਰ ਕੋਈ binding ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਗਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਉਪਰ contract ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਦੂਸਰੀ ਨਵੀਂ ਸਕੀਮ ਚਾਲੂ ਹੋਣ ਉਪਰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ।

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਨੰਗਲ ਭਾਖੜੇ ਉਪਰ ਜਿੰਨਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਸਭ work charge ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। Permanent Establishment ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਬੇੜੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ੨ ਅਫਸਰ S. E., X. E. N., S. D. O., ਜਾਂ Overseer ਹੀ permanent ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਭ ਲੋਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ chargeman, foreman, fitter, ਖਰਾਦੀਏ ਅਤੇ ਕੁਲੀ ਸਭ work-charge ਹੀ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਉਹ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਔਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਡਰ ਲਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਬਾਹਰ ਕਢੇ ਜਾਈਏ। ਕਈ ਆਦਮੀ ਕਿੰਨੇ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ efficiently ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ immediate ਅਫਸਰ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਲੇਕਿਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਕਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ promotion ਦਾ ਵਕਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ demotion ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ corruption ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰ Irrigation Department ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਖਿਆਲ ਰਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿਹੜੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਹਨ ਚੰਦ ਇਕ ਜਿਹੜੇ key posts ਉਪਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ clique ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਵੱਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ, ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਲਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛਾਇਦਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਖਤਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

[ਸਰਦਾਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ]

promotion ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ; ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਵਜ੍ਹਾ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ warning issue ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। Annual reports ਵਿਚ adverse entries ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ honesty ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਅਕਿੱਕੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜਿੰਨੇ dictionary ਦੇ ਵਿਚ ਬੁਰੇ ਸ਼ਬਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, dishonest, corrupt ਵਗੈਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ service-book ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ integrity ਅਤੇ honesty ਨੂੰ doubtful ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ career ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਗਲ Hon. Minister ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ honest ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ।

ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਲੋਕ ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਪਾਪ ਧੋ ਸਕਣ। ਹੁਣ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬਦਲਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਗ਼ਰੀਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਮੰਦਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਾਪ ਧੁਲ ਸਕੇ। ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਮੰਦਰ ਬਨਾਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ਹਾਲ ਹੋ ਸਕਣ। ਭਾਖੜੇ ਦੀ ਇਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਉਰਾ ਪਿਛਲੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਜਟਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਿਵੇਂ ਪਾਈ ੨ ਇਕਠੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇਵੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣਾ ਖੂਨ ਇਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਇਆ ਇਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਗੁਝਾ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲੀ ਪਲਾਨ ਬਨਣ ਵੇਲੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣ ਕੇ ਇਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਉਪਰ 60 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਰਜ਼ਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ 160 ਕਰੋੜ ਤੀਕਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਜਦੋਂ ਮੈਂਬਰ ਬਣੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਜਟ 17 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ ਹੁਣ 30 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਕਰਜ਼ਾ ਵਧਿਆ ਇਹ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਉਸ ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕੋ ਤਸੱਲੀ ਵਾਲੀ ਗਲ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਕਿ ਜਦ ਭਾਖੜਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਤੁਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਆਦਿ ਲਾਜ਼ਮੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚਿਆ ਗਿਆ ਉਥੇ ਭਾਖੜੇ ਤੇ ਦਸ ਕਰੋੜ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਪਲਾਨ ਵਿਚ 126 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਭਾਖੜਾ ਨੰਗਲ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਤੇ ਸਾਥਾ ਰਲਾ ਕੇ 63 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੇ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਸਿਹਤ ਆਦਿ ਲਈ ਅੰਕੜੇ ਜੋੜੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਿਰਫ਼ 17 ਕਰੋੜ ਰੁਪਿਆ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾ ਪਲਾਨ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ 1956-57 ਦਾ ਬਜਟ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਉਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿ ਹੁਣ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਭਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ 73 ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2nd Five-Year Plan ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ plan provision ਸੀ ਤਾਲੀਮ, ਸਿਹਤ, ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਗ਼ੈਰਾ ਤੇ ਖਰਚ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਮਜ਼ੀਦ ਕਟੌਤੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਾਇਆ ਰੁਪਿਆ ਭਾਖੜੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕੁਲ ਅੰਕੜੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਟੌਤੀ ਕਿੰਨੀ ੨ ਰਕਮ ਦੀ ਹੈ। ਇੰਡਸਟਰੀ ਵਿਚ ਦਸ ਲਖ, education ਵਿਚ ੨੧ ਲਖ Health ਵਿਚ 88 ਲਖ roads ਵਿਚ 117 ਲਖ ਅਤੇ labour welfare ਵਿਚ 25 ਲਖ, ਦੇ ਖਰਚ ਦੀ ਕਮੀ ਕਰਕੇ ਜਿੰਨੀ ਰਕਮ ਬਣਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਭਾਖੜੇ ਦੀ ਦੇਵੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਣੀ ਹੈ। ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਕਾਟੀ ਛਾਂਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਇਕ ਹੀ ਪਾਸੇ ਲਾਉਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਇਹ ਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਖੜੇ ਦੀ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ, ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਉਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਪੁਜਾਰੀ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਉਸ ਸਾਰੇ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਨੂੰ ਦੇਵੀ ਤੀਕਰ ਪਹੁੰਚਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਪੁਜਾਰੀ ਕੌਣ ਹਨ ? ਉਹ ਹਨ ਅਫ਼ਸਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਾਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਗਰਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਕਦੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇਵੀ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਤੇ ਪਰਸੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੀ ਜੇ ਇਹ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਜੰਨਤ ਨਸੀਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਜੰਨਤ ਨਸੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਉਸ ਜੰਨਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਲਾਲੀ ਭਖਦੀ ਪਈ ਹੈ। ਉਹ ਲਾਲੀ ਕਾਹਦੀ ਹੈ ? ਉਹ ਲਾਲੀ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਤੋਂ ਟੈਕਸਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਚੋੜੇ ਖੂਨ ਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਦੇਵੀ ਨੂੰ ਪਰਸੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਖਰਚਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪਬਲਿਕ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ਮੰਦ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਡੈਮ ਤੇ ਖਰਚ ਹੋ ਰਹੀ ਇਕ ੨ ਪਾਈ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਕਿ ਫਲਾਨਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਫਲਾਨਾ ਚੀਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪਕੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਯਕੀਨਨ ਆਮ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਇਹ ਤੋਖਲਾ, ਇਹ ਅੰਦੋਸ਼ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੂਨ ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਇਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਲੁਟਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਖੜਾ ਨਹੀਂ ਬਣੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਖੜੇ ਲਈ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਰਜ਼ਾ ਵਧਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਹਿਲੇ 117 ਸੀ ਹੁਣ ਇਹ ਵਧ ਕੇ 160 ਕਰੋੜ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਨਣ ਨਾਲ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਸੀ ਉਹ ਇਹ ਅਫ਼ਸਰ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਲਓ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਇਸ Project ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ

[ਸਰਦਾਰ ਚਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਉਤੇ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚਾ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ acre ਦੀ Betterment Fee 180 ਰੁਪਏ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਹਿਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸੇ ਰਕਮ ਵਿਚ ਇਕ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਮੁਲ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਇਹੋ ਹਾਲ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਹੈ । Tube-wells ਲਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਬਿਜਲੀ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ rate 18 ਪਾਈ per unit ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਯੂ. ਪੀ ਨੂੰ 8 ਪਾਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨੂੰ 9 ਪਾਈ ਅਤੇ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ 12 ਪਾਈ ਦੀ ਦਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਗਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਇਸ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਬਿਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ ਲਾਭ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਸਾਡੇ socialistic pattern of society ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਤਕਵੀਅਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਕਿਵੇਂ ਸੁਧਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਅਜ ਸਾਡੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ? ਅਜ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਚ ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ ਕੌਣ ਹੈ ? ਅਜ ਅਸਲੀ ਮਾਲਕ ਆਮ ਜਨਤਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟੀ ਹੈ । ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬੜਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬੇਬਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਸਦੇ ਕਾਰਿੰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਹਿਕ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਟ ਲੁਟ ਕੇ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਲਉ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਇਕ ਦੇ ਉਪਰ ਦੂਜਾ, ਦੂਜੇ ਉਪਰ ਤੀਜਾ ਤੇ ਤੀਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਲਈ ਵਡਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਡਾ ਅਫਸਰ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਨਿਗਰਾਨੀ ਵੀ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਆਵਾਹੀ ਉਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਗਲ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਉਹੀ ਹਿਸਾਬ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਸੇਠ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਦੁਧ ਪਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਨੌਕਰ ਰਖਿਆ । ਉਸ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਕ ਪਿਆ । ਉਹ ਅੱਧਾ ਦੁਧ ਆਪ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ । ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨੌਕਰ ਰਖ ਲਿਆ । ਉਹ ਵੀ ਪਹਿਲੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿਸਾ ਲੈਣ ਲਗ ਪਿਆ । ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨੌਕਰ ਰਖ ਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਹਿਸਾ ਮੰਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵੀਏ ? ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ । ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਇੰਤਜਾਮ ਆਪ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ । ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ? ਉਸ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਦੁਧ ਨਹੀਂ ਪਿਆਇਆ । ਖੈਰ ਉਹ ਬਿਨਾ ਦੁਧ ਪੀਤੇ ਹੀ ਸੌ ਗਿਆ । ਜਦ ਉਹ ਸੌ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੌਕਰ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਧ ਆਪ ਪੀ ਲਿਆ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸੁਤਿਆਂ ਸੁਤਿਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਮੁਛਾਂ ਉਤੇ ਥੜੀ ਜਿਹੀ ਮਲਾਈ ਲਾ ਦਿਤੀ । ਸਵੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੁਧ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਿਆਇਆ, ਚਲਾਕ ਨੌਕਰ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਪਿਆਇਆ ਸੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਹੋਣਾ ; ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮੁਛਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਦੁਧ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਹਾਲ ਸਾਡੇ ਭਾਖੜੇ ਦਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਉਤੇ ਸਖਤ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਤਕ ਕਾਫ਼ੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦਸ ਲਖ ਏਕੜ ਜ਼ਮੀਨ ਸੈਰਾਬ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਚਲੀ ਗਈ ਹੈ । ਅਨਾਜ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ 32 ਲੱਖ ਤੋਂ 38 ਲੱਖ ਟਨ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਇਸ

ਨਾਲ ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਅਸਾਮੀ ਵਾਲਾ ਹਿਸਾਬ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਣ ਕਣਕ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਔਠ ਰੁਪਏ ਮਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਖਰੀਦੀ। ਉਹੀ ਹੁਣ 14 ਰੁਪਏ ਮਣ ਵੇਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਚਣੀ ਪਈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਇਸ ਤਾ ਖਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਹੀ ਤੌਰ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਖੇਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਤਾਮੀਰਾਤ ਦੀ ਗਲ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤਾਮੀਰਾਤ ਇਤਨੀਆਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ maintenance ਤੇ ਵੀ ਲਖਾਂ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਕੰਮੀਆਂ, ਪੁਲ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ, ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਖੰਬੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਹਨੇਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਬੜੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਖੁਰਦਬੁਰਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਟੈਕਸ ਲਾ ਕੇ ਹੋਰ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਉਸਾਰੂ ਕੰਮ ਜਲਦੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹੇ ਪਰ ਇਹ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੁਣ ਲਉ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਰਕਾਰੀ estimate ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਨੇ ਕੰਮ ਲਈ actual estimate ਇਤਨਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੰਮ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ਜਿਹੜਾ ਕਿ 10% less ਉਪਰ ਲਵੇਗਾ। ਜਿਥੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਕ ਲੱਖ ਦਾ ਸੀ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ 10% less ਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਿਆ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ Engineers ਦਾ 10% ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਉਸ ਕਲਰਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜਿਸ ਨੇ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਬਿਲ ਨਹੀਂ ਕਢਣਾ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਉਸ ਦਾ ਹਥ ਗਰਮ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਿ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਖੁਦ ਵੀ ਆਪਣਾ profit ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕਢਣਾ ਹੈ ਕੰਮ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਲਾਗੀਆਂ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਲਾਗ ਲੈ ਲੈਣਾ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੀ ਰੰਡੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਏ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਅੰਗੂਠਾ ਲਗਵਾ ਲਿਆ ਕਿ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਪੂਰੇ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਰੁਪਏ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਇਸ 73 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਟੈਕਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਣਾ ਪੈਣਾ। ਸਗੋਂ ਲਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੀ ਤਾਂ ਨਿਰੇ ਭਾਖੜੇ ਦੇ ਖਰਚ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਬਚਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਲੁਟ ਖਸੂਟ ਤੇ ਪਰਦਾਪੋਸ਼ੀ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਪਰਦਾ ਪੋਸ਼ੀ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਪਹਿਲੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਜੋ ਇਸ ਪਰਦਾ ਪੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਿਸ਼ਵਤ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ਕ

[ਸਰਦਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ]

ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਲ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਪੱਕਾ ਹੈ । ਇਹ ਕੰਮ ਕੁਰਬਾਨੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਜਨਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪਿਛਲੀ ਪਰਦਾ ਪੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪਬਲਿਕ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜਾ Bhakra Control Board ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਚੇਅਰ ਮੈਨ ਹਨ ਸਾਡੇ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਇਸ board ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਪੰਜਾਬ ਪੇਪਰ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ Chief Engineers ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ Engineers ਨੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ limited concern ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕੰਮ ਉਥੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਉਹ ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਪਬਲਿਕ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਨਹੀਂ । ਇਕ ਵੀ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦਾ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਨਹੀਂ ਇਸ board ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਵੇਲੇ ਜਿਹੜੇ ਮੁਕਦਮੇ ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼ਰਮਾ Superintending Engineer ਅਤੇ ਸੀ ਗੁਪਤਾ Chief Engineer ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤੇਖਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਭਾਖੜਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਜਲਦੀ ਮੁਕਰਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ Board ਵਿਚ public ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਜੋ public ਉਤੇ tax ਲਗਾ ਲਗਾ ਕੇ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੁਝ ਗਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਲਕੇ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹਿਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਕਰ ਜਾਣ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਚੁਕੀ ਸੀ ਇਥੇ ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੈਲਾਬ ਨਾਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਫਸਲਾਂ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ tube-wells ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਸੈਰਾਬ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਿਲ ਮੁਆਫ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣਗੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਆਫ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿਉਂਜੋ ਉਹ ਤਾਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦਿਤੇ ਜਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਲੀਏ ਜਾਂ ਆਬਿਆਨੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੇਈਂ ਮਹੀਨੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਬਿਲਾਂ ਵਿਚ adjust ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ । ਇਹ ਗਲ ਮੈਂ ਹੁਣ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਗਲ ਉਹ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਮਿਨਿਸਟਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਜੇਕਰ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮੁਆਫ ਕਰ ਕੇ ਅਗਲਿਆਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਬਿਲਾਂ ਵਿਚ adjust ਕਰ ਲੈਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਵੇਰ decentralisation ਦੇ ਬਾਰੇ ਬੜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਤੇ ਹਨ ਪਰ ਜਿਥੇ decentralisation ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਉਲਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਬੁਟਾਰੀ ਵਿਚ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਤੁਸਾਂ ਬੁਟਾਰੀ sub-station ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕੀਤਾ ਸੀ

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ division ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ division ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਜਾਲੰਧਰ division ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਮੌਟੇ ਕੰਮ ਲਈ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਵਾਂ connection ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਜਾਲੰਧਰ ਨਾਲੋਂ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਖਪਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਵੀ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਦੋ division ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਜਾਲੰਧਰ ਜਿਥੇ ਖਪਤ ਘਟ ਹੈ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ division ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ Butari sub-station ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ division ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ division ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਲੰਧਰ ਨਾ ਜਾਣਾ ਪਵੇ ਅਤੇ ਜਾਲੰਧਰ division ਵਿਚ ਕਪੂਰਥਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਪਾ ਲੈਣ ਜਿਹੜਾ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਕ Superintending Engineer ਨੂੰ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਦਾ estimate sanction ਕਰਨ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਕ Executive Engineer ਨੂੰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਤਕ ਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਹੈ ਪਰ S. D. O. ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਖਤਿਆਰ ਦਿਤੇ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਖਤਿਆਰ ਘਟ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਇਹ ਰੁਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਬਿਜਲੀ ਲੈਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਉਡੀਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਭਾਖੜੇ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਾਇਆ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਚੀਫ ਮਿਨਿਸਟਰ ਕੋਲੋਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਗੇ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ (ਬਫ਼ਾਵੁਰਗੜ੍ਹ) : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, ਆਪ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਬਹੁਤ ਸੇ ਦੋਸਤੀਂ ਨੇ ਬਤਾਯਾ ਕਿ ਆਖੜਾ ਕਾ ਖਰਚ ਕਹਾਂ ਸੇ ਚਲਾ ਐਰ ਕਹਾਂ ਪਰ ਪਹੁੰਚ ਗਯਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਮੈਂ 23 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਸਕੀਮ ਬਨਾਈ ਗਈ ਥੀ ਤਕ ਧੜ੍ਹ ਬਫ਼ਾ ਐਰ 42 ਕਰੋੜ ਬਨ ਗਯਾ, ਆਗੇ ਚਲ ਕਰ 42 ਕਰੋੜ ਸੇ 66 ਕਰੋੜ ਹੋ ਗਯਾ ਐਰ ਉਸ ਕੇ ਬਾਦ ਧੜ੍ਹ 87 ਕਰੋੜ ਪਰ ਪਹੁੰਚ ਗਯਾ ਐਰ ਅੱਧ ਏਕ ਅਰਬ ਸੇ ਕੁਝ ਝਪਾਦਾ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇ ਸਾਥ ਸਾਥ ਜਬ ਕਮੀ ਦਰਯਾਫਤ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਤੋ ਬਤਾਯਾ ਗਯਾ ਕਿ ਪਹਲੀ ਸਕੀਮਾਂ ਕੇ ਸੁਤਾਬਿਕ ਜੋ ਬਾਂਧ ਬਨਾਯਾ ਜਾਨਾ ਥਾ ਵਹ ਇਤਨਾ ਅੰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋਨਾ ਥਾ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਅੱਧ ਹਸ ਬਨਾ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਕਧੀਂਕਿ ਬਾਂਧ ਅੰਚਾ ਹੋਨਾ ਜਾਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਖਰਚ ਭੀ ਬਫ਼ਤਾ ਜਾਨਾ ਹੈ। ਆਗਰ ਉਸੀ proportion ਸੇ ਖਰਚ ਬਫ਼ਤਾ ਤੋ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਯਤ ਨ ਥੀ। ਆਗਰ ਧੜ੍ਹ ਅੱਧੇਲਾ ਅੰਚਾ ਹੋਨੇ ਦੀ ਵਜਹ ਸੇ ਇਸ ਪਰ ਖਰਚ ਬਫ਼ਤਾ ਤੋ ਹਮੇਂ ਖੁਸ਼ੀ ਥੀ ਲੇਕਿਨ ਹੁਆ ਧੜ੍ਹ ਕਿ America ਸੇ engineers ਬੁਲਾ ਲਿਯੇ ਫਿਰ ਉਨ ਕਾ ਅਪਨੇ ਸਾਥਿਯੋਂ ਬਗੈਰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਲਗਤਾ ਥਾ ਤੋ ਉਨਹੀਂ ਨੇ ਅਪਨੀ ਤਾਦਾਦ ਬਫ਼ਾਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀ। ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਜੋ ਧਹਾਂ ਕੇ engineer ਸਾਹਿਬਾਨ ਥੇ ਉਨਹੀਂ ਨੇ ਉਨ ਕੇ ਸੁਕਾਬਲੇ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਪੀਛੇ ਰਖਨਾ ਸੁਨਾਸਿਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ। ਇਤਨਾ ਬਫ਼ਾ staff ਆਖੜਾ ਪਰ ਇਨਹੀਂ ਨੇ ਬਨਾ ਲਿਯਾ ਹੈ ਐਰ ਇਨੀਂ ਬਫ਼ੀ ਤਨਖਾਹੇਂ American engineers ਕੋ ਦੀ ਜਾਤੀ ਹੈਂ ਜਿਨ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ

[श्री श्री चन्द]

यहाँ हाऊस में कई दफा कहा जा चुका है। इसी सिलसिले में मैं ने पिछले बजट सेशन में Hindustan Civil Engineers का एक memorandum पढ़ कर सुनाया था जिस में उन्होंने अमेरिका के engineers की निसूबत लिखा था कि उन से बहुत qualified हिंदुस्तान के engineers हैं। उनको दूसरे मुल्कों में भेज कर trained करा लिया गया है लेकिन फिर भी उन्हें मामूली खालें खुदाने पर लगाया गया है। फिर American engineers की गिनती कम करने की बजाए बढ़ रही है। हमारे पहले Minister for Irrigation को कुछ बड़ा ही शौक था कि बाहर से आदमी बुला लिये जाएं। मैं आप की मारफत अपने नए मिनिस्टर साहिब से यह दरखास्त करूंगा कि जहां २ आज उन की जरूरत नहीं है उन्हें वापस भेज दिया जाए। इस के अलावा साहिबे सदर, ज्यों ज्यों मकसूज पर कर्जा बढ़ता जाता है त्यों २ उस पर सूद का दर भी बढ़ा दिया जाता है। आज हमारे सूबे पर 2 अरब से ज्यादा कर्जा हो गया है। दो अरब दस करोड़ रुपये के करीब पंजाब पर कर्ज है। उस का सूद पहिले तीन फीसदी के करीब था अब चार फीसदी से कुछ ज्यादा है। आठ करोड़ रुपये से कुछ ज्यादा ही इस पर सालाना सूद बैठता है। अगर इस तरह पंजाब को गिरवी रख कर इस की स्कीमें चलाई जाएं तो एक वक्त ऐसा आयेगा कि इस का सारा बजट शायद वह सूद ही न चुका सकेगा। जिस सूबे में इस तरह का खर्च किया जा रहा हो उस का future अच्छा नहीं हो सकता। और जैसा कि मेरे दोस्त ने बताया था लोगों को इस बात का विश्वास दिलाया जाये कि यह हमारी मुक्ति का एक ही रास्ता है। लोग पेट पर पट्टी बांध कर इस को tax pay करते हैं तो यह फर्ज है हमारी गवर्नमेंट का कि वह देखे कि रुपये को जाया न किया जाए। लेकिन भाखड़ा की बाबत में ही नहीं, साहिबे सदर, बड़े बड़े जिम्मेदार आदमियों ने यह कहा है। पैप्सू के एक मिनिस्टर साहिब ने कहा था कि भाखड़ा पर 40 करोड़ रुपये के करीब गबन हुआ है। नन्दा साहिब जो हिंदुस्तान के सब से बड़े जिम्मेदार मिनिस्टर हैं उन्होंने तसलीम किया है कि भाखड़ा पर गबन है। हमारे मिनिस्टर साहिब पहले तो नहीं मानते थे लेकिन अब ख्याल है कि इन गिरफ्तारियों को देख कर जिन में 70 के करीब बड़े बड़े अफसरान हैं अब वह शायद ऐसा न कहेंगे कि इस में गबन नहीं है। गबन है और यह उस रुपये के अलावा है साहिबे सदर, जो हसब मामूल रिवाजन नहर के अफसर दस फीसदी के हिसाब से लेते हैं जिस पर कोई शिकायत ही नहीं करता। सब समझते हैं कि जो अफसर ठेका देता है उस का दस फीसदी हिस्सा तो होता ही है। जब भी ठेकेदार को रुपया पे किया जाता है तो वह जानता है कि दस फीसदी तो अफसर का हक है उस पर कोई एतराज नहीं किया जाता। मगर भाखड़ा में तो 1955-56 के बजट के प्रोविजन से दो करोड़ के करीब रुपया ज्यादा खर्च आया और इस का ऐक्सप्लेनेशन यह है कि नहरें वह गईं, इस लिये दो करोड़ ज्यादा खर्च हो गया। साहिबे सदर, जहां दो करोड़ रुपया नहरों के बह जाने पर खर्च हो जाए वहां पंजाब की गरीब जनता इस चीज को कैसे बरदाश्त कर सकती है। दरअसल बात यह है कि नहरें वहीं नहीं बल्कि कायदा यह है कि जब बरसात करीब होती है तो ऐस्टीमेट तैयार किये जाते हैं, लिख दिया जाता

है कि ठेका फलों को दिया गया है, अब नहर खुद कर तैयार है, तब तक बरसात आ जाती है और वह कागज पर लिख दिया जाता है। मैं वजीर साहिब से दरखास्त करूंगा कि वह बरसात के दिनों में देखें कि कितनी ऐसी नहरें हैं जो कागज पर बन कर तैयार होती हैं और कागज पर ही बह जाती हैं। इस के इलावा भाखड़ा पर सीमेंट की बड़ी जबरदस्त ब्लैक मार्किट हुई, सीमेंट खा गए! वहां लोहा खा गए! इंटें चुराई गई। कौन सी चीज है जो भाखड़ा नहर पर नहीं हुई? इस के बावजूद हमारे इंजीनियर साहिबान की तारीफ होती है। मैं वसूक से कह सकता हूं कि अगर कोई ऐसा महकमा मुकर्रर कर दिया जाए जो भाखड़ा डैम शुरू होने से पहले और बाद का इन का हिसाब देखे तो किसी और सबूत की जरूरत ही नहीं रहेगी, वही इन को हवालात में देने के लिये काफी है। एक इंजीनियर अपनी मामूली तनखाह में सात, सात लड़कों को सनावर स्कूल, शिमले वगैरह कैसे भेज सकता है जब कि मुझे जाती तजरुबा है, कि एक लड़के पर तीन तीन सौ और चार चार सौ रुपया खर्च होता है। लेकिन हमारी गवर्नमेंट यह देखती है कि कोई शिकायत करे, कोई गवाह मिले, कोई आकर कहे। अब कहने वाले या तो वजीर साहिब हैं, या कोई मैनबर या कोई पब्लिक का आदमी मगर रुपया तो गवर्नमेंट का है किसी को कोई जाती गर्ज नहीं होती, कोई इल्म भी नहीं होता। जैसा कि अभी बयान किया गया एक कलिक बना हुआ है। कुनवों और फैमिलीज में अफसरियां बंटी हुई हैं। कोई मामा है तो कोई अफसर भानजा, कोई सभुर है तो कोई साला। गवर्नमेंट का रुपया है, पकड़े तो कौन पकड़े? अगर पकड़ा भी तो केस को अदालतें दो दो साल लटका देती हैं तब तक शहादतें खुर्दबुर्द हो जाती हैं। आज तक बताया जाता है कि 60,70 अफसरों को पकड़ा मगर क्या महकमा नहर के एक भी अफसर को सजा हुई। इस की वजह यह है कि एक तरफ रिश्वत देने वाला है और दूसरी तरफ लेने वाले; सारे घर के आदमी हैं तो बताए कौन। कहा गया कि एक कमीशन मुकर्रर होगा : उस में एक हैदराबाद का इंजीनियर होगा। मगर वह सब कागज पर हुआ। नई मिनिस्टरी आई तो वह कागज भी खो गये। इस तरह काम नहीं चलेगा। मैं ने अर्ज किया कि गवन बरदाश्त हो जाएगा, रुपया जो जाया होता है वह भी बरदाश्त हो जाएगा मगर तब कोई क्या करेगा अगर वह बान्ध बनने के बाद जब पानी रोकेंगे, पहले ही धमाके में बह गया तो पंजाब का क्या बनेगा। मैं कहता हूं कि इन्हीं अफसरों के बनाए हुए पुल बह गए। क्या पानी में जहर था कि जिस पुल को लगा बह गया? किसी ने देखा नहीं कि सीमेंट लगाया गया था या रेत, या क्या कमजोरी थी, दोबारा उठा कर ठेका दे दिया और अपना 10 फीसदी हिस्सा ले लिया। अब कौन बताये कि क्या हुआ। मैं अर्ज करूंगा कि मिनिस्टर साहिब सारा काम छोड़ कर यह देखें कि ठीक मसाला लगाया जा रहा है कि नहीं। अगर कहीं कच्चा मसाला लगा दिया तो यह तबाही का बाइस होगा।

फिर कहते हैं इतने गांवों को बिजली दी गई। मगर वह गांव को नहीं दी जाती; गांव के पास से खेतों का एक हिस्सा खराब कर के पोल्ट्र लगा दिये जाते हैं। कोई जाकर देखे कि उस

4 p. m.

गांव में किसी एक घर में, किसी कुएं पर बिजली लगी है। हां स्क्रीम में लिखा है कि वहां पर पोल्ट्र गाड़ दिये गये हैं। एक बिजली का कारखाना है जिस से शहरों को बिजली जाती है और अब दिल्ली को सप्लाई का इन्तजाम किया जा रहा है। इस के लिये गरीब किसानों से पहली दफा 10 करोड़ रुपया वसूल किया गया; शहरों में नहीं गरीब किसानों से जिन के

[श्री श्री चन्द]

नाम ज़मीन थी। लेकिन जब गांव में, जैसे अभी करनाल में मुझे बताया गया, एक ट्यूबवैल का साल का बिजली का खर्च 1400, 1500 रुपया है तो कौन सा ऐसा किसान या ज़मींदार है जो 1500 रुपया खेती में से बचा ले? इस लिये लोगों ने बन्द कर दी बिजली लेनी। मगर इस के बावजूद जाया लगाते हैं। जैसे पानी ज़मींदार नहर से ले या न ले मगर कभी टूट कर पानी आ गया तो जाया के दाम उस से लिये जाते हैं। इसी तरह अगर किसी ने एक बार ट्यूबवैल के लिये कह दिया फिर वह बिजली ले न ले, दाम उस से लिये जायेंगे। तो यह कौन सा तरीका है काम चलाने का?

फिर मैं भाखड़ा के सिलसिले में कुछ अपने इलाके की बाबत कहता हूं। जो कर्जा लिया गया है इस पर अंगूठा पंजाब के सारे लोगों ने लगाया है लेकिन इस से पानी हमारे इलाके को बहुत थोड़ा मिलता है। अब तक तो मिला ही नहीं और जो मिलेगा वह बहुत कम होगा। उम्मीद है कि चौधरी साहिब, इस बात को जरूर ख्याल में रखेंगे। साहिबे सदर, आज चौधरी साहिब बैठे हैं तो मैं दो माइनर की बात कहना चाहता हूं जिन में न पानी गया न जाने की उम्मीद है। एक माइनर तो मूने माजरे का है जहां पर लोगों ने रुपया लगाया, ज़मीन दी और कुछ खुदाई भी की। सिवाए चंद गांवों के बाकी सब गांवों में जिन्होंने न पैसा लगाया, तीन साल हो गए पानी नहीं पहुंचा। एक दूसरा माइनर भराई का है। हमारे पहले वज़ीर साहिब इकरार करने में बड़े तेज़ थे तो वह लोगों से कहते आए कि यह माइनर मुस्तकिल हो जायगा तुम ज़मीन बोवो। लोगों ने विश्वास किया और बो दी। मगर वहां की 90 प्रतिशत फसल सूख गई पानी न मिलने की वजह से। और दूसरी तरफ इसी भराई गांव को देखें। जो पुरानी नहर है, जब नहर वालों को पानी की जरूरत नहीं होती, तो इतना पानी आता है कि गांव डूब जाता है। उन से कहें कि जरूरत के मुताबिक पानी पहुंचाएं इतना नहीं कि एक तरफ को तो कतई डुबो दें और दूसरी तरफ सूखा रहे।

चौधरी सरूप सिंह (नारनौन्द) : स्पीकर साहिब, यह जो रुपया पंजाब की नहरों के सिलसिला में पिछले तीन चार साल से खर्च हो रहा है इस का पिछले तीन चार सालों के बजट में काफी हिस्सा है। हमने नहरों को देखा है। जहां लोगों के खेतों में पानी जाता है और जहां नहरें तैयार हो चुकी हैं और पंजाब के लोगों को फायदा पहुंचने लग गया है वहां पर लोग बहुत खुश हैं।

जहां तक भाखड़ा की नहरों का सम्बन्ध है इस का चर्चा आज से 20—25 साल पहले से चला आता था। पहले यह कांगड़ी स्कीम में थीं अब पब्लिक के सामने आ गई हैं। नहरें खुद गई हैं, तैयार हो गई हैं और खेतों में पानी जा रहा है। लेकिन इस के साथ साथ भाखड़ा की नहरों पर हो रहे सरकार के करोड़ों रुपए के खर्च की ज़िम्मेदारी भी सरकार पर आती है कि वह देखें कि आया यह रुपया इतना किस तरह आता है। और किस तरह इस रुपया को पूरा करना है? क्या यह उन लोगों ने देना है जिन के खेतों में पानी जा रहा है? और आज से पहले जो नहरें खोदी गई थीं उन से रुपया किस तरह वसूल करना है या क्या यह रुपया betterment levy और water advantage rates या इस तरह के अन्य टैक्सों

को लगा कर वसूल करना है। इस तरह सरकार पर और भी जिम्मेदारी आयद होती है कि वह इस सारे काम की अच्छी तरह देख भाल करे।

फिर स्पीकर साहिब, इस रकम का काफी हिस्सा बिजली की स्कीमों पर खर्च हो रहा है। जहां तक बिजली का सम्बन्ध है, आप सुन कर हैरान होंगे और साथ ही वजीर साहिब भी कि जिन इलाकों के लोगों से यह रुपया वसूल किया जा रहा है या किया जायेगा उन इलाकों में tube-well लगाने के लिये बिजली अभी तक नहीं दी गई और न ही आगे देने के लिये कोई इन्तजाम किया गया है। जैसा कि मैं ने पहले भी कहा था कि जमींदार चाहते हैं कि उन्हें भी सस्ती बिजली मिल सके ताकि वह तरक्की कर सकें लेकिन हमारे बिजली के महकमा के अफसर तरह तरह की बजूहात पेश कर देते हैं। कहते हैं कि यहां पर बिजली देना productive नहीं इस लिये बिजली सस्ते दामों नहीं दी जा सकती। परन्तु मैं समझता हूं कि सस्ते दामों बिजली देकर खेतों में जो tube-well लगाने की स्कीम चलू हैं उन्हें पूरा करना चाहिये। अफसरान कहते हैं कि यह productive नहीं। ज्यादा गिनती में किसान इसे लेने को तैयार नहीं इस लिये जो बिजली लेना चाहें उन्हें महंगे भाव पर बिजली दी जा सकती है। इस लिये मैं यह अर्ज करना चाहता हूं कि वजीर साहिब हमारे नौजवान साथी हैं, उन्हें वजीर बने अभी दो ही महीने हुए हैं और इन्होंने इस महकमे का charge संभाला है। मैं उनसे उम्मीद करता हूं, केवल मैं ही नहीं सारे प्रान्त के लोग इन से आशा करते हैं कि यह इस मामले में हमारी मदद करेंगे। इन के दिल में पंजाब के किसानों के लिये हमदर्दी है, काम करने और सेवा करने का शौक है जैसा कि इन के उस note से जाहिर होता है जो इन्होंने अभी अभी हाऊस में circulate करवाया है। इस note में लिखा है कि इन दो महीनों के अरसा के अन्दर अन्दर महकमा नहर के अन्दर जो बीमारी थी उस का कुछ हद तक इलाज निकाला गया है। इस के साथ ही मैं आशा करता हूं कि जो इलाका पानी की वजह से खराब हो गया है उस इलाके को बिजली की supply जल्दी दी जाए और सब से पहले दी जाए ताकि उनकी हालत को बेहतर बनाया जा सके और उस इलाके को productive बनाया जा सके। जिन इलाकों से बिजली के कारखाने लगाने के लिये कर्ज लिये जाते हैं और भाखड़ा की नहरों को गुज़ारना चाहते हैं उन इलाकों की आज यह हालत हो रही है कि यह इलाका water logging से खराब हो गया है। यहां पर tube-wells की बहुत जरूरत है लेकिन tube-wells लगाए नहीं जा सकते क्योंकि बिजली नहीं है। अफसरान भी अपनी मजबूरी जाहिर करते हैं कि बिजली के बिना tube-wells कैसे लगाए जाएं। इस की तरफ मैं अपने नए वजीर साहिब का खास तौर पर ध्यान दिलाना चाहता हूं। इस इलाके को top priority दी जाए जहां पर बिजली देने की जरूरत है। यह ऐसी जमीन है जो पानी के न होने से ज्यादा खराब हो रही है; इस को ठीक करने के लिये tube-wells की ज्यादा जरूरत है। यह इलाका करनाल, हांसी और नारनौन्द का है। इस इलाके के लिये स्पीकर साहिब, तीन चार सालों से स्कीमें चली आ रही हैं drainage और tube-wells लगाने की, लेकिन यह सब कागजी स्कीमें ही हैं। इन पर आज तक अमल नहीं किया गया। मुझे आशा है कि हमारे नए वजीर साहिब इस तरफ ध्यान देंगे।

[चौधरी सरूप सिंह]

प्रबन्ध वक्त थोड़ा है इस लिये मैं दो चार सुझाव और मुस्तसिर रूप में वजीर साहिब के सामने पेश करना चाहता हूँ।

पहली बात तो यह है कि नहर के महकमे में जैसा कि आम तौर पर शिकायत है, और जिस का वास्ता पंजाब के देहाती इलाके से ज्यादा पड़ता है मैं एक मोटी बीमारी यह है कि procedure बहुत मुश्किल है। भोले भाले जमींदारों को यह पता नहीं कि अर्जियाँ कब देनी हैं और किसे देनी हैं। बड़ी २ दूर से लोग आते हैं और भटकते रहते हैं। उन की कोई सुनवाई नहीं होती और फिर procedure के पता न होने से उन के कामों में देर भी हो जाती है। इस का कुछ प्रबन्ध होना चाहिये। जो note आज हमें circulate किया गया है उस में वजीर साहिब ने कोशिश की है कि delay के कारण पता किये जाएं। इस में शक नहीं कि इस में दो चार बातें अच्छी भी हैं। लेकिन ज्यादातर procedure ऐसा है जो गरीब किसानों को और जमींदारों को पता नहीं। वह फिर क्या करते हैं; अर्जियाँ गलत देते हैं। इस किस्म की बातें मैं आगे भी सरकार के नोटिस में लाना चाहता था लेकिन आज अपने नए वजीर साहिब से कहना चाहता हूँ कि देर का कारण लाइनमी है। इसका कसूर न सरकार का है और न जमींदार का लेकिन सरकार की जिम्मेदारी जरूर है कि वह देखे कि कहां पर procedure मुश्किल है। गरीब किसान कभी अर्जी इधर फेंकता है और कभी उधर। इस का वक्त और धन जाया हो जाता है। यह रास्ता complicated है और जमींदारों की समझ में नहीं आता। सरकार को चाहिये कि वह इस procedure को साधारण बना दे। मुझे आशा है कि वजीर साहिब मेरे इस सुझाव को स्वीकार करेंगे और इस procedure को सादे से सादा बना देंगे। तीन तीन चार चार महीने एक मोरी के सिलसिला में लग जाते हैं और काम करना मुश्किल हो जाता है।

दूसरी मिसाल यह है कि अगर हम पिछले तीन चार सालों के बजटों को देखें तो पता चलता है कि कई रकमें सालहा साल रखी जाती हैं लेकिन खर्च नहीं की जाती। हमारे इलाके में मोर minor है। इस के लिये पिछले तीन सालों के बजटों में लगातार रुपया रखा जाता रहा है लेकिन मेरी समझ में नहीं आता कि इसे खर्च क्यों नहीं किया जाता। जहां बजट में रुपया रखा जाता है और development पर खर्च होता है नहरें बनती हैं और जिन के लिये मैं अपनी सरकार को बधाई देता हूँ वहां पर यह बात भी बताना चाहता हूँ कि इस तरह minors पर रखा गया रुपया खर्च नहीं किया जाता और अगले साल फिर आ जाता है। इस तरह का यही एक केस नहीं और भी केस हैं जहां स्कीम में मंजूर हो जाती हैं और साल भर काम नहीं होता और कहीं स्कीम ही मंजूर नहीं की जाती। इस लिये मेरा सुझाव है कि इस किस्म की anomalies न रखी जाएं जो स्कीम मंजूर करनी हो वह मंजूर कर दी जाए और उस के लिये रखी गई रकम को खर्च कर दिया जाए और जो स्कीम मंजूर न करनी हो उस की रकम बजट में न रखी जाए और अगर provision कर दिया हो तो ज्यादा से ज्यादा छः महीने तक के लिये बजट में provision हो। वह नहीं कि सालहा साल वह खर्च दिखा दिया जाये और किया न जाए। इस

तरह की इन्तजार बजट में नहीं होनी चाहिए कि लोग स्कीम के चालू करने का इन्तजार करते रहें और साल के आखिर में वह रकम फिर अगले साल के बजट में show कर दी जाए ।

स्पीकर साहिब, आप ने हरी बत्ती दिखा दी है मैं अभी चार पांच मिनट और लेना चाहता था ।

(पंडित श्री राम शर्मा : आप भी तो हमें 'हरी बत्ती' दिखाते हैं जब आप स्पीकर होते हैं ।) (हंसी) ।

यह महकमा बहुत important है और इस का ताल्लुक उस इलाका से है जहां से नई स्कीमों ने गुजरना है । इस वास्ते यह जरूरी है कि उन इलाकों की तकलीफों और मुश्किलों को आपके सामने रखा जाए । स्पीकर साहिब, मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि दूसरी बीमारी जिस का सामना जमींदारों को करना पड़ता है वह यह है कि जब किसान S.D.O. के पास जाता है तो कहा जाता है कि Executive Engineer के पास जाओ और फिर Executive Engineer कहता है Superintending Engineer के पास आप जाएं । इस तरह स्कीमों के और दूसरे इन्तजामिया इस्तिथारात में कड़ों मील दूर बैठे अफसरान को दे रखे हैं । अब वह कैसे वहां से दूर बैठे लोगों की मुश्किलों को अनुभव कर सकते हैं । यह इस्तिथारात तो अंग्रेजों के वक़्त में जान बूझ कर इनने दूर बैठे अफसरों को दिये गये थे क्योंकि वह चाहते थे कि power को concentrate किया जाए और centralise किया जाए । लेकिन आज के हालात में इन पुराने rules को बदलने की जरूरत है और इस्तिथारात मौके पर बैठे अफसरान को दिये जाने चाहिये ताकि लोगों की तकलीफ न हो ।

स्पीकर साहिब, यहां यह हालत है कि पिछले दो सालों में कोई 8 Superintending Engineers तबदील किये गये । अब इन जल्दी जल्दी की तबदीलियों में कोई स्कीम किस तरह चल सकती है । एक स्कीम मंजूर कर के एक Superintending Engineer के पास भेजी जाती है तो वह वापस कर देता है फिर उसे नए Superintending Engineer के पास भेजा जाता है तो वहां से भी वापस आ जाती है और वही routine पिछले तीन सालों से चल रही है । इस तरह कई स्कीमों के बारे में पता करवाने में काफी मुश्किल पेश आती है । जमींदार को कैसे पता चल सकता है कि उस की दरखास्त पर क्या हुकम हुआ । इस लिये मैं अपने नए वर्जीर साहिब से आशा करता हूँ कि वह इस तरफ ध्यान देंगे और इस पुराने system को बदलने की कोशिश करेंगे ।

अब मैं कुछ मोर्टा मोर्टा चीजों का जिक्र करता हूँ । Cuts and breaches हमारे इलाके के canal area में आते हैं । यह नहरें 60—70 साल पहले की बनी हुई हैं तो इन breaches की सजा भी जमींदारों को दी जाती है । नहरों के अफसर यहां तो रहते नहीं और उन्हें ठीक पता नहीं लग सकता कि breaches कैसे हुई । आखिर देखना तो यह है कि नहरों के किनारे जहां कहीं कमजोर हो जाते हैं वहां बरसात में पानी के ज्यादा बहाव से नहरों के किनारे टूट जाते हैं लेकिन इस की जिम्मेदारी उन लोगों पर डाली जाती है जिन की वहां पर जमीनें हैं । उन से तावान और जुर्माने की शकल में रुपया वसूल किया जाता है और land revenue के बकाया के रूप में वसूल किया

[चौधरी सरूप सिंह]

जाता है हालांकि बरसात से नहर के किनारे टूट जाते हैं अब यह देखना है कि जमींदार कहां जाएं। कोई सुनवाई नहीं।

फिर अपील के इस्तिथार Ambala Division के Commissioner को दिये हुये हैं। इस से लोगों को बहुत परेशानी उठानी पड़ती है। इस लिये मेरा यह सुझाव है कि अपीलों के फैसले करने का अधिकार हर जिला के Deputy Commissioner को होना चाहिये ताकि लोगों को परेशानी न उठानी पड़े।

इस के साथ ही breaches के लिये तावान लगाने का ढंग ठीक नहीं। पहले इस बात का निर्णय कर लिया जाए कि क्या breaches और cuts किसी जमींदार ने जानबूझ कर किये हैं या नहीं क्योंकि आम तौर पर breaches बरसात के मौसम में होती हैं तो बरसात में पहले ही पानी ज्यादा होता है, cuts की जरूरत जमींदार को नहीं पड़ती। तावान से जमींदारों को जो तंगी होती है उस से लोगों को बचाया जाये। अब अंग्रेजों का राज नहीं, लोक राज है और इस जमहूरियत के युग में इस तरह का सलूक जमींदारों से नहीं होना चाहिये। हम जमहूरियत के दौर से गुजर रहे हैं। हमारे सूबे में नहरों का जाल बिछाया जा रहा है और बिजली की तार के खंभे लगाये जा रहे हैं लेकिन इस के साथ ही इस बात को देखने की भी जरूरत है कि आया इस से जमींदार को फायदा पहुंच रहा है या नहीं।

मैं अपने नए वजीर साहिब से आखिर में आशा करता हूं कि वह हिम्मत से काम लेंगे और इस महकमा को सुधारने की कोशिश करेंगे और उम्मीद है कि इस तरह सूबा को कामयाबी होगी और तरक्की के रास्ता पर सारा सूबा आगे बढ़ेगा।

श्री दौलत राम (कैथल) : स्पीकर साहिब, इस में शक नहीं है कि किसी मामला को माकूलियत और गैर माकूलियत

(At this stage there was some noise in the galleries)

Mr. Speaker : Order, order.

श्री दौलत राम : मैं समझता हूं कि जैसी तकरीरें इस ऐवान के अन्दर हुई हैं और जिस तरीके से इस महकमा की नुक्ता चीनी की गई है और की जा रही है उस नुक्ता चीनी को इस वक्त देखा जाए तो वह हकीकत पर मबनी नहीं है। यह जो demand पेश हुई है इसके अन्दर तीन चीजें हैं। पहली भाखड़ा डैम दूसरी बिजली और तीसरी Irrigation। भाखड़ा डैम के बारे में मैं यह अर्ज कर देना चाहता हूं कि इस काम की नौयत की बिना पर जिस तरीके से और खुश असलूबी से वहां काम चल रहा है और मौजूदा General Manager जिस तरीके से काम ले रहे हैं मैं उस की तारीफ करने के लिये नहीं खड़ा हुआ हूं मगर यह बता देना चाहता हूं कि हम लोगों को मानना पड़ता है जब हम देखते हैं कि बैरूनी मुमालिक के लोग बड़े शौक से देखने आते हैं और किस तरह यहां पर हो रहे काम की तारीफ और सराहना करते चले जाते हैं।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

मुझे यकीनन कहना पड़ता है कि जिस दयानतदारी, सरगमी और खुश असलूबी से काम हो रहा है वह काबिले तारीफ है। आज यह Dam बड़ी तेजी के साथ तकमील की तरफ बढ़ता आ रहा है और दो तीन साल के अन्दर मुकम्मल हो जायेगा। इस डैम पर जो 160 करोड़ रुपया खर्च होना था उसमें से 25 फीसदी खर्च हो चुका है। Tunnels जो जरूरी थीं तैयार हो चुकी हैं और काम कर रही हैं। Concreting हो रही है और जो काम भी बाकी है वह भी जल्दी खत्म हो जाएंगे। एक साल के बाद जो पानी storage किया जाना है उस का कुछ हिस्सा irrigation के कामों के लिये इस्तेमाल होना शुरू हो जाएगा। आप अन्दाजा लगा सकते हैं कि इतना बड़ा काम इतने थोड़े अरसे के अन्दर कर दिया गया है और जो भी बाकी है वह भी मुकम्मल होने को है। इसके इलावा बड़े-बड़े लोग और बड़े-बड़े माहरीन जो दूसरे देशों से आते हैं उन की तरफ से जो यहां पर हो रहे काम की तारीफ की गई है वह इस बात का यकीन दिलाती है कि यहां पर जो काम हो रहा है वह बड़ी नेक नीयत, जुरअत, हौसला और दयानतदारी से हो रहा है। दुनिया के माहरीने फन जो हैं और engineers हैं अगर उनका मुकाबला पंजाब के engineers ने जो काम किया है उस से करें तो हम इस की दाद न दें तो और क्या करें। उन्होंने जो अपने फन का मुजाहरा किया है काबिले तारीफ है।

अब मैं बिजली के महकमे के बारे में अर्ज कर दूँ। जब partition हुआ तो यहां हमारे हिस्से वाले पंजाब में उहल दरिया की बिजली की ही स्कीम थीं या और दूसरी thermal schemes के सिवाए हमारे पास बिजली का कोई प्रबन्ध नहीं था। उस वक्त हमारे पास बहुत ही कर्लील बिजली थी। सारी की सारी तीस बत्तीस हजार K. W. के करीब ही बिजली थी जो हमारे लिये बहुत कम थी। मगर हमारे इन engineers ने ऐसी स्कीमों तैयार कीं और हम चार पांच साल के कर्लील अरसे में जब से कि हमारी मौजूदा Government बनी है और Legislature बनी है इतनी तनदही से काम किया कि आज बिजली की यह हालत है कि यहां पहले हमारे पास सिर्फ जोगिन्दर नगर वाली 35 हजार K. W. ही थीं वहां आज एक लाख दो हजार K. W. उसी जगह से हासिल हो रही है। आप देखें कि भाखड़ा डैम scheme के वजूद में आ जाने से जहां पर कितने power house तैयार होंगे। आज एक power house गंगूवाल का तो चल ही रहा है और कोटला वाला power house मुकम्मल हो रहा है। इन में और भी दो 2 और तीन 2 sets लग सकते हैं। यही नहीं बल्कि डैम के पास ही दरिया के दायें और बायें दोनों तरफ अगर और तीन चार units लगा दिये जायें तो इतनी बिजली पैदा होगी कि वह पंजाब की काया पलट देगी। जैसा कि Governor साहिब के Address और बजट स्पीच में भी बतलाया गया है कि अभी तो बिजली थोड़ी ही पैदा हुई है। आने वाले पांच सालों के बाद जब कि हमारा Second Five-Year Plan खत्म हो जाएगा तो पंजाब के अन्दर कोई ऐसा देहात न होगा जिस में बिजली न होगी। 50 फीसदी लोग बिजली से काम किया करेंगे। सनअत के काम हैं, काशतकारी के काम हैं और tube-wells हैं। तो इस तरह 50 फीसदी लोगों के पास बिजली पहुंच जाएगी और लोगों की माली हालत को सुधारने में मदद देगी। हम लोगों की जिस तरह आज इक्तासी हालत है वह इस से हम दस गुना बेहतर बना सकेंगे। यह बिजली जो हगी

[श्री दीलत राम]

वह सनअती दुनिया में भी एक इनकलाब बरपा कर देगी। आज हमारे सूबे को जरायती सूबा कहा जाता है मगर इस की वजह से सनअती सूबा भी बन जायेगा।

तीसरा department Irrigation का है। मैं समझता हूँ कि First Five-Year Plan के अन्दर इस महकमा ने जो तरक्की की है वह हैरत अंगेज है। इस पांच साल के अरसे के अन्दर इस ने 10½ लाख एकड़ जमीन और जेरे आबपाशी ला दी। जब partition हुआ था तो इधर बहुत मामूली हिस्सा जमीन का जेरे काश्त था। हम लोग हैरान थे कि क्या बनेगा क्योंकि नहरी इलाका तो तमाम का तमाम उधर ही रह गया था। हमें समझ नहीं आता था कि किस तरह से हम लोगों की इक्तसादी हालत ठीक हो सकेगी। मगर मैं कहता हूँ कि इस महकमा के लोगों की सरगमियों और दिन रात और सबो रोज की अनथक कोशिशों की वजह से 10½ लाख एकड़ जमीन और जेरे काश्त ला सके हैं और इन लोगों की ही वजह से उम्मीद है कि अगली पांच-साला योजना के बाद तीस लाख एकड़ जमीन और जेरे काश्त आयेगी। आप अंदाजा लगा सकते हैं कि जो लोग इतना काम करते हैं उन पर कहां तक इतनी कड़ी नुक्ता चीनी करना जायज है। हमें इन लोगों को इस तरह की बे बुनियाद नुक्ता चीनी करके हैरान नहीं करना चाहिये, उन को demoralise नहीं करना चाहिये। दूसरी बात corruption की है। आम तौर पर यह कहा जा रहा है कि जितनी इस महकमा के अन्दर corruption है उतनी किसी में नहीं है। मैं आप लोगों की तबज्जुह के लिये कह देना चाहता हूँ कि अगर आप इस महकमे के बजट की औराक गरदानी करके देखें तो आप को मालूम होगा कि इसका बजट मिल मिला कर अरबों का बन जाता है। अगर आप बाकी सब महकमों की रकम को इकट्ठा कर के इस महकमे के बजट की रकम से उस का मुकाबला करें तो आप को पता लगेगा कि इस का बजट दूसरे सब महकमों से दस गुना है और शायद ज्यादा भी हो। Corruption तो हर महकमे में है; थोड़ी बहुत हरेक में ही पाई जाती है। मगर यह नहीं समझना चाहिये कि यह हमारी हकूमत के आने के बाद ही बढ़ी है। अगर बढ़ी है तो जिस तरह बढ़ी है वह मैं बताता हूँ। यह बढ़ी नहीं मगर शोर मचा मचा कर ही बढ़ी है, असल में नहीं बढ़ी है। वह किस तरह, आज लोग आज़ाद हैं थोड़ी भी मामूली बात हुई तो दो पैसे का कार्ड लेकर बैठ गए और जो दिल में आया लिखा और पांच कापियां पंडित जवाहर लाल जी को भेज दीं, दो कहीं भेज दीं और चार कहीं भेज दीं और ऐसा अकसर होता है। हकीकत उस में चाहे हो या न हो मगर इन चिट्ठियों का असर तो जरूर होगा और जैसा कि यह democratic set-up है सरकार को भी उन लोगों की शिकायतें सुनने के लिये मजबूर होना पड़ता है और मजबूर हो जाती है।

जैसा कि मैं कह रहा था कि महकमा में corruption है लेकिन इस महकमा को इस लिहाज से गर्दनजदनी करना कि सिर्फ इसी महकमे में corruption है दुरुस्त बात नहीं। इस का यह मतलब नहीं कि अगर इस महकमा में corruption है तो अच्छी बात है क्योंकि रिश्तत का किसी महकमा में होना कोई अच्छी बात नहीं होती। लेकिन मैं इस तरीके से सोच रहा हूँ कि यह एक transitional period है।

यह ऐसा जमाना नहीं कि हम लोग stable हो चुके हैं। हम लोग तजस्वा कर रहे हैं, नई नई स्कीमें चला रहे हैं, नई नई पाबन्धियां लगा रहे हैं। और transitional stage में से गुजर रहे हैं कि हम लोगों को गलतियां करनी पड़ती हैं। इनसान गलतियों का पुतला है। तफ्तील तब आती है जब तजस्वा की भट्ठी से गुजर कर इनसान आगे बढ़ता है। इस लिये मैं यह कहने पर मजबूर हूं कि इस महकमे को इस कदर demoralise न कीजिये। ऐसा मालूम होता है कि मंजिल अभी बहुत दूर है। मैं कहूंगा कि जो case चलाए गए हैं उन में से कई केस ऐसे हैं जो दो दो साल से चल रहे हैं। क्या यह बात हैरानकुन नहीं है? इन इंजीनियरों को suspend कर दिया गया है—एक ऐसा इंजीनियर है जिस का मैं यहां पर नाम नहीं लेना चाहता उस के मुतअल्लिक मैं जाती इल्म की बिना पर कह सकता हूं कि उस ने कई गिनाबें लिखी हैं। उसे पुलिस के कहने पर arrest किया जाता है और suspend कर दिया जाता है। गवर्नमेंट इस चीज को नहीं जानती कि लाइल्मी की वजह से पुलिस अफसर के कहने पर इतने बड़े आदमी को पकड़ा गया है। कसूर करने वाला आदमी कोई और होता है और इस तरह से समझ लीजिये कि ऐसे आदमियों की सरगर्मी, काबलियत और आगे बढ़ने वाली ताकत को कितना जबरदस्त धक्का लगता है। जो cases चल रहे हैं उन को काफी देर हो गई है। इस लिये दुबारा उन का फैसला कीजिये। अगर आप बुरा न समझें तो मैं इशारा करना चाहता हूं कि यह case जिस तरह पुलिस के हाथों चल रहा है इसी तरह जारी रहा तो मैं यकीन से कह सकता हूं कि इस के फैसला होने में दो साल और लग जायेंगे। अगर इन cases को अदालत में लाया जाये तो वह इंजीनियर बिल्कुल बरी हो जायें। इन cases को बेहतर होगा कि department के हवाले कर दिया जाये और उस पर यह पाबन्दी लगाई जाये कि इन का फैसला कर के सजा दें या बरी करें।

इस के अलावा मैं suggestion के तौर पर एक अर्ज करना चाहता हूं। मैं ने सुना है कि बिजली और irrigation के महकमों के जो head हैं यानी Chief Engineer वह इस वक्त बतौर सेक्रेटरी के काम कर रहे हैं। मुझे पता लगा है कि उन्हें Secretary के ओहदे से अलग किया जा रहा है। मुझे समझ में नहीं आता कि इस कदर technical minded officer को दूसरे शस्स की लीडरी कबूल करने पर मजबूर किया जाये। मैं जाती तौर पर इस सिलसिले के हक में नहीं हूं। मैं समझता हूं कि अगर ऐसा किया गया तो यह काम जो बिजली और development का हो रहा है इस को नुकसान पहुंचेगा। मैं चीफ मिनिस्टर साहिब की खिदमत में अर्ज करूंगा कि अगर कोई ऐसी तजवीज है तो उसे मुअतल कर दिया जाये। अगर वह चाहते हैं कि काम इसी तरीके से चले तो इस तजवीज को छोड़ दिया जाये और इस सिलसिले में जैसे मौजूदा इंतजाम है उसे जारी रहने दिया जाये। इस महकमे में चार पांच इंजीनियर ऐसे हैं कि जिन के काम की जितनी तारीफ करें उतनी कम है।

Mr. Deputy Speaker : Please wind up your speech.

श्री बोलत राम : ऐसे इंजीनियर जिन की retirement नज़दीक आ रही है, यह बात वज़ीर मुतअल्लिका के लिये काबिले गौर होगी कि उन की मुलाजमत में तीसीह

[श्री दौलत राम]

करके पब्लिक को मौका दिया जाये कि वह उन की खिदमत से पूरा पूरा फायदा उठाये और इस तरह से तामीरी स्कीमों को आगे ले जाने में कामयाब हों।

मौलवी अब्दुल गनी डार (नूह): डिप्टी स्पीकर साहिब, इस मामले में दो रायें नहीं हो सकतीं कि भाखड़ा हमारी उम्मीदों, हमारी खुशहाली, हमारी बेहतरी और स्टेट की इज्जत का बहुत बड़ा ज़ामन है। स्पीकर साहिब, भाखड़ा हमें नहरें देगा, बिजली देगा, ट्यूब वेल चलेंगे, उन से पानी मिलेगा, हमारी industry की तरक्की होगी और हमारी स्टेट की तरक्की के लिये हजारों अच्छे २ सामान होंगे; इस मामला में दो रायें नहीं हो सकतीं। हमने बचपन में पढ़ा था—

तारीफ उस खुदा की जिन्होंने जहां बनाया।

कैसी ज़मीं बनाई क्या आसमां बनाया ॥

फिर पढ़ते थे “अंग्रेज़ी राज्य की बरकतें”। अंग्रेज़ी राज्य में स्पीकर साहिब, नहरें चलीं, रेलवे स्टेशन बने, उन्होंने यह किया वह किया लेकिन जब मैं गौर करता हूं कि अंग्रेज़ों का राज तो यहां हिंदुस्तान में डेढ़ सौ वर्ष दो सौ वर्ष तक रहा। उस के सब से बड़े मैमर Lord Hastings और Lord Clive थे। मैं मानता हूं कि इस भाखड़ा में काबलतरीन इंजीनियर काम कर रहे हैं और उन्होंने ऐसे बड़े काम में बड़ा नाम पैदा किया है। वह भी Lord Hastings और Lord Clive की तरह इस भाखड़ा डैम के मैमर हैं। जब अंग्रेज के राज्य में Lord Hastings के खिलाफ पार्लियामेंट में सवाल उठा कि कौम का मैमर ग़बन करता है उस पर कुछ ज़रादतियों के इलज़ामात हैं तो स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि उस के खिलाफ मुकद्दमा चलाया गया जिस का सारी दुनिया में चर्चा हुआ। मेरे मुअज़्ज़ि दोस्त मास्टर दौलत राम ने अपनी तकरीर में जो कुछ कहा मैं उस से इतफाक रखता हूं कि इन इंजीनियरों ने बड़ा आला काम किया है लेकिन स्पीकर साहिब, हम कई वर्षों से कहते चले आये हैं भाखड़ा कंट्रोल बोर्ड से, अपनी सरकार से, मरकज़ी सरकार से, डिप्टी स्पीकर साहिब हम हमेशा कहते चले आए हैं लेकिन कोई शुनवाई नहीं होती क्यों नहीं होती थी? मैं ने इस के मुतमल्लिक गौर किया है और इस सिलसिले में मुझे एक शेअर याद आ गया है।

राम तेरा गोरख धंधा मैं क्या जानूं।

यह अजीब गोरख धंधा है। यह न तो सेंटर के मातहत है और न पंजाब गवर्नमेंट के मातहत; यह एक अनोखा बोर्ड है। जब भगवान राम चन्द्र वनों को जा रहे थे तो बहुत से स्त्री और पुरुष उन को अलविदा करने के लिये उन के साथ गये। जब कुछ दूर गये तो भगवान राम ने कहा कि सब स्त्री और पुरुष चले जायें तो कुछ आदमी वहां रह गये तो उन्होंने पूछा कि तुम क्यों नहीं वापस गये तो वह बोले कि हम न स्त्री हैं और न पुरुष। इसी तरह से डिप्टी स्पीकर साहिब, यह कंट्रोल बोर्ड भी इस किस्म का है। हमारे मिनिस्टर एक नौजवान मिनिस्टर हैं जिन पर अब बहुत भारी ज़िम्मेदारी आ गई है। ज़िम्मेदारी इस लिये कि नकशे दिखाने वाले जो मिनिस्टर थे वह चले गये हैं और यह गोरख धंधा अब इन के सुपुर्द हो गया है।

डिप्टी स्पीकर साहिब, जैसा कि मेरे मोहतरिम दोस्त ज्ञानी राजिन्दर सिंह और सरदार वरियाम सिंह ने जिक्र किया है कि आपस में मिला हुआ यह एक ग्रुप है। अफसरों का एक clique है। लोग इसे प्राइवेट कंपनी कहते हैं। इन का रमूख न सिर्फ यहाँ पर ही है बल्कि भाखड़ा कंट्रोल बोर्ड में भी है। न सिर्फ ये लोग यहाँ पर ही आपस में मिले होते हैं बल्कि इन्होंने अपने रिश्तादार श्री गुलजारी लाल नन्दा जो कि सेंट्रल कैबिनेट में मिनिस्टर हैं के साथ भी लगवा रखे थे। उन के personal assistant क्या, सैक्रेटरी क्या सब अपने भतीजे भांजे लगवा रखे थे। हमें बड़ी हैरानी होती थी कि क्या तमाशा है। हम इतना शोर मचाते हैं लेकिन वहाँ तक हमारी शुनवाई नहीं होती थी। यह क्या गोरख धंधा है। भाखड़ा-नंगल प्राजैक्ट में आप चीफ इंजीनियर कहिए, सुपरिन्टेण्डिंग इंजीनियर कहिए और इंजीनियर कहिए सारे अफसरों ने एक clique बना रखा है। सब मिल कर कमिशन खाते हैं। करोड़ों रुपयों की मशीनरी बाहर के मुल्कों से आ रही है। यह तो कोई पूछने वाला नहीं कि खरीदने वालों को कितनी कमिशन मिलती रहती है। लेकिन यह जो कहा जाता है कि मशीनरी खरीदने वाले कुंवर सैन जी के साहिब जादे हैं और करोड़ों रुपये वगैर इजाजत के खर्च होते रहे हैं। करोड़ों रुपये का गबन हुआ है, भाखड़ा मेन है, भाखड़ा मेन ब्रांच है, और नरवाना ब्रांच है। डिप्टी स्पीकर साहिब, अगर आप गौर करें तो पता चलेगा नरवाना ब्रांच और दूसरी ब्रांचों में जो खर्च हुआ है वहाँ जमीन आसमान का फर्क है। अगर हम कहते हैं तो जवाब मिलता है कि वहाँ पर कुछ ऐसा काम था जिसे earth work नहीं कहा जा सकता। कुछ और था। जब हम एतराज करते हैं तो उस का यह मतलब है कि हम लार्ड वारन हेस्टिंग्स की खिदमत की तारीफ नहीं करते। यहाँ के काम करने वालों के खुंगड़, मल्होतरा और खोसला जो हैं तारीफ नहीं करते या कोई और है तो उस की खिदमत का एतराज नहीं करते लेकिन उनका दामन पाक नहीं है। करोड़ों रुपये का गबन हुआ। बढ़िया किस्म की लकड़ी यहाँ पर पैदा होती है। लेकिन वह अमरीका से आती रही है। ज्ञानी राजिन्दर सिंह ने कहा कि जो चीजें हमारी घरेलू दस्तकारी में बनती हैं या अमृतसर वर्कशाप में बढ़िया किस्म की तैयार हो सकती हैं और वह रुपया यहाँ पर ही रह सकता था। लेकिन वही सब सामान वहाँ से आता रहा है खरीदने वाले भी यह और लेने वाले भी ये लोग। हम कहते हैं कि भाखड़ा को इज्जत की निगाह से देखते हैं। जहाँ हम अपने मंदिर की पूजा करते हैं वहाँ में यह भी अपना मज़हबी फर्ज समझ लूंगा कि भाखड़ा की ताज़ीम की जाए। बल्कि मैं तो सरकार से कहूंगा कि वहाँ हर साल मेला लगा करे ताकि सारी दुनिया देखे भाखड़ा को। शाहजहाँ ने ताज महल बनाया था तो आज तक उस को दुनिया के लोग देखने को आते हैं। भाखड़ा में मुझे कई ताजमहल पिनहां दिखाई देते हैं। डिप्टी स्पीकर साहिब, मेरी अर्ज है कि वहाँ पर इनक्यारी होने वाली है लेकिन वहाँ पर इस चीज को मालूम करने के लिये क्या कसौटी होगी कि इतने करोड़ टन सीमेंट वाकई खर्च हुआ है, या नहीं। इतने टन लोहा कहाँ गया कहाँ पर खर्च हुआ इस बात को कोई देखने वाला नहीं। अगर हम एतराज करते हैं कि फ्लां इंजीनियर या तमाम इंजीनियर जिन का नाम मुझे नहीं आता था उन का नाम कोई भी नहीं जानता जिन की अनथक कोशिशों से भाखड़ा डैम शुरू किया गया। तैयार चाहे 1965 में होगा उस में ऐसे इंजीनियरों का हाथ है जिन को कोई नहीं जानता तो इस से बढ़ कर कितनी हैरानी की बात है। हमारे

[मौलवी अब्दुल गनी डार]

लिये कितनी परेशानी की बात है कि आज यहां पर लोग साबका वजीर साहब को भी मुआफ नहीं करते। उन पर भी **corruption** का चार्ज लगाया जाता है। कहा जाता है कि वह खुद भी रिश्वत लेते रहे हैं। इस लिये हम आने वाले नौजवान **Irrigation Minister** से कहते हैं कि **public enquiry** होनी चाहिये।

आपोजीशन करने वालों का काम तो आपोजीशन करना ही है लेकिन मैं तो कहता हूं कि **public** इनक्यूरी की जाए और जिन लोगों का दामन पाक है उनको ज्यादा से ज्यादा तरक्की दी जाए। हिस्ट्री में उनका नाम रोशन रहे कि उन्होंने पंजाब स्टेट की खिदमत की थी। मैं कहता हूं डिप्टी स्पीकर साहिब, कि **public enquiry** हो, इस लिये हो ताकि लोगों की तसल्ली हो। उन गरीब किसानों की तसल्ली हो जिन्होंने यह रुपया देना है। उस किसान की जितनी तारीफ की जाए थोड़ी है जिस ने हमारी स्टेट को **deficit** से **surplus** बना दिया है; ऐसे किसान ने सरकार को **betterment fee** भी देनी है। और हमारी सरकार लेती कुछ है देती कुछ है। किसानों से 10 रुपया मन गंदम खरीदती है और आगे 14 रुपये मन बेचती है फिर भी कहती है कि 10 आने मन नुकसान हुआ है। ऐसी बनिया सरकार है हमारी डिप्टी स्पीकर साहिब, और अगर कोई बनिया इस तरह करे तो खुदा ही हाफिज है वह तो एक पैसे पर रुपये का वाणिज्य करता है।

डिप्टी स्पीकर साहिब, भाखड़ा इतना बड़ा डैम बनाया गया है कि अगर सारी स्टेट को पानी नहीं मिल सकता तो उम्मीद थी कि बिजली तो पहुंचेगी। लेकिन यह बात मैं अपने मिनिस्टर साहिब को कहना चाहता हूं कि बिजली देते वक्त भी यह कहा जाता है कि यह फायदा मन्द सौदा नहीं है। गवर्नमेंट को नुकसान होगा फलां फलां जगह पर बिजली देने में बिजली की ज्यादा **consumption** नहीं होगी; वहां लाइन कैसे ले जायी जा सकती है। मुझे हैरानी होती है यह देख कर कि अगर हमारी सरकार चाहती है कि स्टेट आगे जाए तरक्की करे, तो **backward areas** को क्यों **ignore** किया जा रहा है? सब जानते हैं कि बिजली इतनी पैदा होगी कि अमृतसर और दिल्ली के दरमियान बिजली से गाड़ी चलेगी। चंडीगढ़ में भी बिजली के साथ गाड़ी चलेगी। लेकिन मैं बड़े अदब से दरखास्त करता हूं कि बिजली के मुतअल्लिक हजारों शिकायतें मेरे पास आती हैं। इस सिलसिले में मैं ने नन्दा साहिब से भी अर्ज की थी। उन्होंने ऐकशन भी लिया था था गालबन और भी कार्रवाई करेंगे। लेकिन मैं आप के द्वारा अपने नौजवान मिनिस्टर से कहना चाहता हूं कि अगर वह चाहते हैं कि उनका नाम क्रयामत तक ज़िन्दा रहे तो उन को चाहिये कि **corruption** को मिटाने के लिये एक ऐसी **enquiry** करवाएं जिस में **public** के नुमाइंदे हों ताकि पंजाब के लोगों को तसल्ली हो सके। डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं आप का शुक्र गुज़ार हूं आप ने मुझे वक्त दिया है। लेकिन मैं अर्ज करना चाहता हूं कि **Bhakra Control Board** भी अजीब अदारा है। अगर श्री खोसला ने विलायत जाना है और वह अपनी बीबी को साथ ले जाना चाहते हैं तो उन को गवर्नमेंट के खर्च पर इजाज़त दी जाती है। “हलवाई की दुकान और नाना जी का फातिह” मेरा मतलब यह है अर्ज करने का कि इस पर बड़ी कड़ी निगरानी रखने की ज़रूरत है। अगर आने वाले नए मिनिस्टर साहिब सही

मानों में action लेना चाहते हैं तो उन को इस बात से बेनियाज़ होना चाहिये कि फलां फलां engineer ने कितना अच्छा काम किया है जिस तरह वार्न हेस्टिंग्स के मामले में किया गया था।

श्री हरि राम (धर्म साला) : उपाध्यक्ष महोदय, समय देने के लिये आप का शुक्रिया प्रदा करता हूँ। इस सदन में भाखड़ा नंगल प्राजैक्ट के बारे में बहुत कुछ कहा गया है। मुझे भी Estimates Committee का मੈम्बर होने के नाते वहाँ जाने का इत्तफाक हुआ है। मैं ने खुद देखा है कि वहाँ पर जो काम हुआ है उस की जितनी तारीफ की जाए कम है। जो काम हमारे engineers ने irrigation के सम्बन्ध में और बिजली के सम्बन्ध में किया है, मुल्क और कौम को इस पर बड़ा फखर है। और मुझे तो इस बात का और भी ज्यादा फखर है कि भाकड़ा डैम की बुनियाद मेरे ज़िला कांगड़ा में रखी गई है। इसी प्राजैक्ट की बुनियाद पर बिजली के दो बड़े पावर हाऊस बनाए गए हैं। हमारे ज़िले की एक और स्पेशल फीचर है। अनपढ़ किसान इंजीनियरों ने दूर दूर से दुश्वार गुज़ार रास्तों से अपनी ही मदद से प्राइवेट तौर पर बड़ी बड़ी कुहलें निकलवाईं जिन को देख कर अकल हैरान रह जाती है। लेकिन बड़ी दिक्कत जो पेश आती है वह यह है कि जब बाढ़ आते हैं तो यह सारा सिलसिला दरहम बरहम हो जाता है। उस के लिये कुछ करना जरूरी है। मामूली नुक्सान तो ठीक कर लिया जा सकता है लेकिन major breaches का ठीक किया जाना इन गरीबों की हिम्मत के बाहर हो जाता है।

आज इरीगेशन के मुतअल्लिक सूबे में हर तरफ रीमार्कबल इम्प्रूवमेंट हो रही है। लेकिन हमारे ज़िले में इस तरफ ज्यादा गौर नहीं हुआ। यहां सिंचाई को तरक्की देने का एक ही तरीका है। वह यह कि यहां बहुत छोटे छोटे नदी नाले हैं। उन को बांध लगा कर और बिजली के लिफ्ट के जरिये इरीगेशन का काम हो सकता है। इस तरह बहुत सी ज़मीन का रक्बा आबपाश हो सकता है। इस के बारे में हम लोग बहुत जोर से गवर्नमेंट को धाद दिलाते रहे हैं लेकिन अभी इस बांध लगाने के काम था बिजली की लिफ्ट से आबपाशी करने के काम की तरफ कोई तवज्जुह नहीं दी गई।

हमारे ज़िला में कुहलों की सब-डिविज़न खोली गई है। लेकिन इलाका पहाड़ी होने की वजह से और बाढ़ों की वजह से काम बड़ी आहिस्ता होता है। इस के अलावा वहां जो कुहले बड़ी मेहनत के साथ निकलवाई हुई हैं वह कामयाब इसलिए नहीं होती कि हमारे ज़िले की ज़मीन पर वही आबयाना लगाया है जो कि मैदानों में है। कांगड़ा की ज़मीन की प्रोडक्टिव वैल्यू पलेन्ज की निस्बत आधी है। जहां पलेन्ज में एक कनाल में चार मन अनाज पैदा होता है वहां इस ज़मीन पर दो मन से ज्यादा नहीं होता। चूंकि लोगों को इस महंगी आबपाशी से फायदा नहीं होता इस लिये वह इन कुहलों से पानी लेने से इनकार कर देते हैं। पिछले साल भी मैं ने बड़े जोर के साथ अर्ज किया था कि इस आबधाने की शरह को कम किया जाये ताकि इन कुहलों से लोग फायदा उठा सकें। मुझे कहा गया था कि मामला जेरे गोर है। आज फिर मैं अपने निगिस्टर राहिव से अर्ज करूंगा कि आबधाने की शरह को कम करने की तरफ ज़रूर ध्यान दें। आबधाना की शरह पलेन्ज के मुकामले में निम्न होनी चाहिए और इस निम्न-डिविज़न के मुकामले में कम होना चाहिए।

[श्री हरि राम]

यह बड़ी अच्छी बात सरकार ने की हुई है कि जब बाढ़ की वजह से कांगड़ा में जो कूहलों का बड़ा नुकसान हुआ था तो गवर्नमेंट की तरफ से कांगड़ा और मालमपुर की तहसीलों के लिये 60,000 रुपये की रकम बतौर मदद दी गई कि जो कूहलें टूट गई हैं उन को बना दिया जाए। लेकिन वह सारे का सारा रुपया तकरीबन एक ही तहसील में बांट कर दिया गया। मैंने फिर गवर्नमेंट से मांग की क्योंकि उसमें से कांगड़ा की तहसील को कुछ नहीं दिया गया। हमारे वज़ीर खज़ाना ने मेरी दरखास्त पर गौर किया। चुनांचि 20,000 रुपया उन्होंने मेहरबानी करके संकशन कर दिया। कूहलों का सार्वे आफिशली किया गया और ऐस्टीमेट्स भी तैयार किये गये। वह सारी रिपोर्ट पिछले साल गवर्नमेंट के पास चली गई थी। लेकिन एक साल से ज्यादा अरसा हो गया है वह वापस बाद मंजूरी नहीं आई। जमींदारों ने रुपया कर्ज लेकर अपनी टूटी हुई कूहलों की मुरम्मत कर ली अब गवर्नमेंट से मिलने पर कर्ज अदा होगा। कर्ज वगैरह लेकर खुद उन कूहलों को मुरम्मत करवा लिया और करवा रहे हैं। उनको यह उम्मीद थी कि 20,000 रुपये की कमपेंसेशन तो मिल ही जाएगी लेकिन वह अभी तक नहीं मिली। इस लिये मैं मिनिस्टर साहिब से अर्ज करता हूं कि वह इस रकम को जल्दी मंजूर कर दें और कांगड़ा जिला को इरीगेशन की फैसिलीटीज मुहैया करने की ओर खास ध्यान दें। कूहलों की सब-डिविजन भी तभी एक कामयाब ऐक्स्पैरीमेंट साबत होगा जब लोगों से आबयाना कम लिया जाएगा और कूहल डिविजन कांगड़ा में रहने दिया जावे।

श्री धर्म और वासिष्ठ (हसनपुर) : उपाध्यक्ष महोदय, यह जो मल्टीपरपज रिवर स्कीम हैं, आज सदन में इस मद के अन्तर्गत सिचाई और बिजली के सम्बन्ध में बहस हो रही है। कुछ समय हुआ माननीय पंडित जी ने भाखड़ा नहर का उद्घाटन किया था। उस वक्त उन्होंने इस सम्बन्ध में एक शब्द कहा था जिस का दुनिया में भी बहुत जिक्र हुआ और जो पंजाब के लोग वहां बैठे थे उन्हें भी उस में एक नई बात नज़र आई। उन्होंने कहा था कि यह जो भाखड़ा-नंगल की जगह है यह एक मन्दिर है। यह प्रेरण करने की जगह है, एक तीर्थ है। इस प्रकार एक बहुत ही ऊंची पदवी इस डैम को दी गई। मंदिरों में आप जानते हैं लोग प्रार्थना पूजा के लिये जाते हैं। उन से उन्हें बड़ा फायदा होता है, सुख पहुंचता है। हमारे देश की एक प्राचीन धारणा भी यही है कि जल और विद्युत् को देवता माना गया है, इन की काफी कदर और पूजा होती है। इस सिलसिले में मेरे कुछ साथी इस देवता के ऊपर आक्षेप करते रहे। मेरे एक ट्रेयरी बैच के साथी ने भी बताया कि इस में बहुत कुरपशन है, बड़ी रिश्वत चलती है। रिश्वत के सिलसिले में मैंने जो कुछ कहना है वह तो कुछ आगे चल कर कहूंगा लेकिन इस से पहले मैं यह बताना चाहता हूं कि इस दिशा में हमारी स्टेट ने जो तरक्की की है, वह दूसरे राज्यों के साथ किस तरह से कम्पेयर की जा सकती है। उपाध्यक्ष महोदय, जहां तक बिजली की पैदावार का तालुक है, हमारा सूबा सारे देश में चौथे नम्बर पर है। मैं आपको सन् 1954 की फिगर बताता हूं। बम्बई में बिजली की पैदावार 281,194 किल्लोवाट्स थी, मैसूर में 179,200 किल्लोवाट्स, मद्रास में एक लाख 47 हजार से ऊपर और पंजाब में कोई

एक लाख किलोवाट्स के ऊपर थीं। उन स्टेट्स में यह काम बहुत पहले शुरू हुआ था। लेकिन हमने इतनी तेजी से यह काम किया है कि आज हमारा नाम पाठ ए. और बी. राज्यों में चौथे नम्बर पर है। यह बहुत ही शानदार कामयाबी है और मेरा विचार है कि चाहे अप्पोज़िशन के सार्थी हों या सरकारी बैंचों पर बैठने वाले सभी को इस बात का गर्व होना चाहिये। इस के अलावा पर कैपिटल कनजम्पशन में भी हमारा सूबा मारे देश में चौथे नम्बर पर है। सन् 1952 की फिगरें मूलाहजा फरमाइए—

बंगाल	...	46
बम्बई	...	38
मद्रास	...	10.8
पंजाब	...	8.12

किर्सी भी लिहाज से देखिये, पर कैपिटल कनजम्पशन से या पैदावार से, हमारी स्टेट का दर्जा दूसरी स्टेट्स के मुकाबला में बहुत अच्छा है। लेकिन जहां तक बिजली की तकसीम का ताल्लुक है, मालूम नहीं कि सरकार की जो अम्बाला वाला आंख है उस में कोई जाला है या दिखाई नहीं देता या पता नहीं कि क्या कारण है उस की तरफ उसे देखते कोई तकलीफ होती है हालांकि यह जो भाखड़ा नहरों की स्कीम है यह खास तौर से अम्बाला डिवीजन के लिये ही बनाई गई थी और उस का मनशा यह था कि जल्दी जल्दी से इन इलाकों में बिजली और सिंचाई की योजनाओं से विकास किया जाए और गैर सैराब इलाकों को सैराब किया जाए।

गुड़गांव जिला में, जहां का कि मैं तुमायन्दा हूं, भाखड़ा नंगल की नहरों का पानी जाता ही नहीं। हमारे जिले के लिये तो वाहद एक गुड़गांव प्राजक्ट है। उस के बारे में भी हम कह नहीं सकते कि वह materialise होगी या न होगी और होगी तो कब होगी। बिजली के बारे में मैं अपर्न गवर्नमेंट के नोटिस में लाना चाहता हूं कि Planning Committee जो State level पर बनी थी, ने एक बात रखी थी, जिस का गुड़गांव जिले के साथ विशेष सम्बन्ध है और वह यह है कि गुड़गांव और कांगड़े में सिंचाई के साधन अम्बाला को कमोबेश पाये जाते हैं लेकिन इन दोनों जिलों में सिंचाई के साधन नहरें तो हो नहीं सकतीं चाहे वह perennial हों या non-perennial हों। गुड़गांव के लिये गुड़गांव प्राजक्ट के सिवा और कोई नहर सिंचाई का प्रबन्ध नहीं हो सकता। जैसा कि उत्तर प्रदेश में वहां की सरकार ने किया है कि जिन जिन इलाकों को वह नहर पानी नहीं दे सकी वहां उस ने बिजली के जरिये पानी देने के प्रबन्ध किये हैं। वहां tube-wells लगाने के लिये subsidies दी गई हैं। इसी तरह हमारी गवर्नमेंट को भी चाहिये कि इस का electricity का महकमा जितनी भी tube-wells लगाने के लिये subsidies दे वह सब की सब इन दो जिलों को दे। यह जिम्मेदारी उस Planning Committee ने भी हमारी गवर्नमेंट पर डाली थी जो कि state level पर बनाई गई थी। लेकिन सब की सब तो क्या हमारी गवर्नमेंट गुड़गांव जिले को priority भी नहीं दे पाई। यह इस बजट से जाहिर है। Socialistic State का directive भी यही है और गांधीवाद का भी यह कहना है कि जो कम developed

5 p. m.

[श्री धर्म वीर वासिष्ठ]

इलाके हैं उनको ऊपर उठाने का कोशिश का जाए और सब से ज्यादा कोशिश का जाए। गुड़गांव जल और विद्युत का सब से ज्यादा भूखा है। इस का इस भूख को मिटाने का काम सब से पहले हो। इस लिये जब तक बिजली सिंचाई के लिये, पानी निकालने के लिये नहीं दी जाती तब तक यह मांग पूरी नहीं होती।

फिर जो बिजली के rates का sliding scale है जो भाखड़ा tariff के मुताबिक बना हुआ है जिस के अनुसार छोटे consumer से बड़े consumer का निस्वत ज्यादा rate लिया जाता है वह भी मेरी समझ में नहीं आता। वह socialistic pattern में कैसे fit होता है। आखिर बहुत consumers जो हैं वह हम ने छोटे बनाने हैं। इस सिलसिले में विनोबा जी ने भी कहा था कि बिजली से ज्यादा पैदावार हासिल करने की बात तब तक materialise नहीं हो सकती जब तक कि हम इस को villagise नहीं कर लेते। Villagise करने का मतलब यह है कि छोटे छोटे consumers को जिस rate पर आप बिजली देते हैं वह इतना ज्यादा न हो कि वह villages में industries के लिये इसे न ले सकें। एक दो बातें मैं और कहना चाहता हूँ। जैसा कि मेरे मित्र सुरजीत जी ने बड़ी माकूल बात की है कि एक मजदूर और एक engineer के वेतन और काम में बड़ा फर्क पाया जाता है। मैं जानता हूँ कि यह एक बहुत बड़ा field है। मुझे खुशी है कि मजदूर के काम का भी कदर होने लगा है। जैसा कि जब हमारे प्राइम मिनिस्टर साहिब नंगल नहर का उद्घाटन करने गये थे तो उन्होंने मजदूरों को कुछ सन्नद्ध, कुछ certificates और इनामात दिये थे। हम जानते हैं कि किस बड़ी मेहनत से वे वहाँ पर काम कर रहे हैं और जब वहाँ tunnels बन रही थीं तो कितने ही मजदूर उन में पत्थरों के नीचे दब कर मर गये थे। मैं अर्ज करूँ कि यह सवाल बड़ा भारी है, और बड़ा महत्वपूर्ण है। हमने जब Socialist State बनाना है तो हमारे लिये एक मजदूर और engineer और एक विदेशी engineer में जो फर्क पैदा होता जा रहा है इस को कम करने की जरूरत है। इस सिलसिले में मैं हाऊस के सामने हिंदुस्तान की जो तीन सब से ज्यादा progressive States हैं यानी उत्तर प्रदेश, बम्बई और बंगाल इन तीनों States में बड़ी बड़ी तनखाहों और छोटी तनखाहों में जो निस्वत पाई गई है मैं आप के सामने अर्ज करता हूँ। उत्तर प्रदेश के वित्तमंत्री हाफिज इब्राहीम ने बताया है कि वहाँ 308 ऐसे अफसर हैं जिन की एक हजार से ज्यादा तनखाहें हैं और उन्होंने यह भी बताया है कि अगर उन की तनखाहें घटा कर पाँच सौ रुपये तक ले आये जो कि कांग्रेस ने एक मिनिस्टर को देने का फैसला किया था तो 25 लाख रुपये की सारे साल में बचत होगी। इस लिये उन्होंने यह कहा कि यह कोई इतनी बड़ी बात तो है नहीं। ऐसे ही श्री बी. सी. राय बंगाल के मुख्य मंत्री ने अपने प्रान्त का बजट present करते हुए बताया था कि उन के पास दो बड़े अफसर और 19 judges ऐसे हैं जो तीन हजार से ज्यादा तनखाह लेते हैं और अगर इन को कोई संभाल ले तो तीन सौ रुपये वेतन पाने वालों में से प्रति कर्मचारी के वेतन में 1/3/- की वृद्धि हो सकती है। यह कोई material फर्क नहीं

है। ऐसे ही बम्बई में बड़ी और छोटी तनखाह वालों में एक और सौ का फर्क नहीं है बल्कि एक और 38 का फर्क है। डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं ने इन तीनों progressive States की services के बारे बताया है। मैं कहता हूं कि इन चीजों का psychological असर ज्यादा होता है। अगर एक मजदूर और एक Chief Engineer में मसावात हो जाए तो मैं यकीन से कहूंगा कि corruption आधी हो जायेगी। Socialist State का मकसद भी यही है। अगर एक मजदूर और एक engineer के वेतन में इतना फर्क न रहे और उन के status में बड़ा अन्तर न रहे तो engineer किसी आदमी से नाजायज फायदा नहीं उठा सकेगा। इस लिये मैं चाहूंगा कि हमारे नये मंत्री एक तो इन के वेतनों की तरफ विशेष ध्यान दें और और दूसरा गुड़गांव को सिंचाई के लिये पानी निकालने के लिये tube-wells लगा कर बिजली दें।

श्री बाबू दयाल (सोहना) : उपाध्यक्ष महोदय, भाखड़ा डैम के लिये यह जो 17,19,52,000 रुपये की मांग मंजूरी के लिये पेश की गई है यह एक ऐसी मांग है जिस के मुताल्लिक इस हाऊस में हमेशा बड़ी भारी नुक्ताचीनी होती रही है और Opposition की तरफ से ही नहीं बल्कि treasury benches की तरफ से भी बड़ी भारी नुक्ताचीनी होती रही है। इस सिलसिले में घूस खोरी का बराबर जिक्र होता रहा है। भाखड़ा डैम के मुताल्लिक मेरा तो यह ख्याल है कि यह सारे विश्व में आठवीं बड़ी आश्चर्य की वस्तु है। जहां पहले दुनिया में seven wonders of the world मौजूद हैं तो यह आठवीं wonder होगी। कहा जाता है कि सारी दुनिया में सब से बड़ा बांध अमेरिका में है और उस से दूसरे दर्जे पर यह होगा। लेकिन मेरा ख्याल है उस पर उतना खर्च नहीं हुआ होगा जितना कि इस पर हो रहा है; उस पर इतनी घूस खोरी नहीं चली होगी जितनी कि इस पर चली है। जितनी कड़ी नुक्ताचीनी इस dam के मुताल्लिक इस हाऊस के अन्दर treasury benches की तरफ से हुई है उतनी उस डैम के मुताल्लिक अमेरिका की Parliament में वहां के treasury benches की तरफ से नहीं की गई होगी। इस लिहाज से (interruption) तो मैं अर्ज कर रहा था कि यह एक बड़ी भारी आश्चर्य की वस्तु होगी और यही नहीं इस से लोगों को बड़ा लाभ भी पहुंचेगा। बड़ी जमीन सैराब होगी। लेकिन इस के बनाने में जो लोगों के साथ अन्याय हुआ है वह है गबन। वहां पर बहुत ज्यादा रुपये का गबन हुआ है। इस बात के लिये मैं अपने चीफ मिनिस्टर से प्रार्थना करता हूं कि वह निर्धन पंजाब के पैसे की निगरानी करें जो पहले गबन हो चुका है उस के मुताल्लिक पड़ताल करा कर गबन करने वालों को सजा दिलाई जाए और आगे के लिये इस पर खास नज़र रखें।

इस के बाद मैं भाखड़ा को घोंड़े के आगे गाड़ी जोतने वाली बात कहता हूं। अगर आप भाखड़ा Dam की हिस्ट्री मालूम करें तो आप इस नतीजे पर पहुंचेंगे कि यह हरियाणा प्रान्त के लिये बनाया जाना था। उस वक्त की गवर्नमेंट ने गुड़गांव, रोहतक, हिसार और करनाल के जिलों के लोगों से वायदा किया था कि यह डैम बना कर आप को सिंचाई के लिये पानी दिया जायेगा क्योंकि आप के पास सिंचाई के साधन नहीं हैं। लेकिन अब हो क्या रहा है? इस से उन इलाकों को पानी दिया जा रहा है जहां पर तो पहले ही

[श्री बाबू दयाल]

बड़ी बड़ी नहरें हैं और सिंचाई के दूसरे साधन पहले से मौजूद हैं या वहां रेगिस्तान हैं जैसा कि राजस्थान और बीकानेर का इलाका है। और इस के पानी से गुड़गांव और रोहतक जिले को बिल्कुल महरूम किया जा रहा है हालांकि गुड़गांव के चार सौ देहात ऐसे हैं जहां के लोग सिंचाई तो क्या पीने के लिये मीठे पानी को भी तरसते हैं। इस जिले को भाखड़ा की नहरों का एक कतरा पानी भी नहीं दिया गया हालांकि इस डैम पर जो एक अरब रुपया खर्च किया जा रहा है और इस साल भी इस पर 18 करोड़ के करीब रुपये खर्च होने हैं, इस भारी खर्च के बोझ का हिस्सा इस जिले पर भी पड़ रहा है लेकिन उस को इस से एक कतरा पानी नहीं दिया जा रहा यह कितने भारी ताज्जुब की बात है। इस लिये हम हरियाणा वाले आप से प्रार्थना करते हैं कि यह जो आप गुड़गांव के अन्दर सर्वे करा रहे हैं, वहां किसी न किसी शकल में भाखड़े का पानी जरूर पहुंचावें, survey कर के ही लोगों को बहला कर मामला ठप न कर दिया जावे। जब यह पानी बीकानेर के रेगिस्तान में जा सकता है तो क्या वजह है कि यह गुड़गांव तहसील या जिले में नहीं जा सकता।

भाखड़ा क्या है ? यह सेवक का स्वामी पर अधिकार है। यह मिनिस्टरी सोशलिज्म की नींव रखने का दावा करती है वह कहते हैं कि गवर्नमेंट तो जनता की सेवक है जनता यानी स्वामी आदेश देता है कि जिला गुड़गांव और रोहतक वगैरह में पानी ले जाना है और सेवक ऐसा है कि नहरें जालन्धर और अमृतसर को ले जा रहा है और बीकानेर के रेगिस्तान में ले जा रहा है। इस लिये यह सेवक का स्वामी पर अधिकार है। इस लिये प्रार्थना है कि पानी गुड़गांव की गरीब जनता को भी दिया जाए वरना यह पंजाब सरकार के माथे पर हमेशा के लिये कलंक का टीका होगा।

भाखड़ा क्या है ? दरिद्र का धन धनवान में बांटना है। इन्होंने मिस्टर सलोकम और दूसरे इंजीनियर्स को बाहर से बुलाया। यहां के इंजीनियर्स की ऐसोसियेशन बेचारी चिल्लाती रही कि हमने इन से ज्यादा डिग्रीज हासिल की हैं और हमारे कई लोगों की ट्रेनिंग भी अमरीका में हुई है। लेकिन उन को नहीं लिया गया। और इन लोगों के मुताल्लिक सुना जाता है कि अमरीका से लाए हुए यह मामूली लोहार और तरखान हैं। इन्हें बड़ी २ तनखाएँ और रुतबे दिये गये हैं। इस तरह गवर्नमेंट ने जनता के धन को बुरी तरह इस्तेमाल किया है, अमरीका जो इतना धनवान है उस को भारतवासी निर्धन का धन दिया गया है, उन में बांटा है।

भाखड़ा निर्धन को अधिक दरिद्र बनाता है। वह किस तरह ? जब भाखड़ा डैम वालू होगा, और मैदान सरसब्ज होंगे तो पंजाब में हजारों लाखों मन कनक पैदा होगी। मगर गुड़गांव में चार २ कुनबे मिल २ कर कूओं पर सख्त मेहनत करके और चार बैल लगा कर 6 महीने में भी 50 या 100 मन अनाज ही पैदा कर सकेंगे। इस तरह यह लोग उन इलाकों वालों का मंडियों में कैसे मुकाबला करेंगे जो हजारों मन अनाज नहर की मोरी खोल कर पैदा करेंगे। वह अब निर्धन हैं मगर अब और भी निर्धन हो जायेंगे।

भाखड़ा क्या है ? पंजाब के कलाकार और मजदूर को निरुत्साह करता है। क्योंकि यहां के जो इंजीनियर्स थे, या मजदूर थे उन को काम न दिया गया उन बेचारों को बहुत कम

कमाई हुई, उन्हें बहुत कम पैसा मिला है इस काम में। पैसा तो अमरीका के बड़े २ इंजीनियरों को दिया गया है। मजदूरों को तो बहुत कम मजदूरी दी जाती है। अभी एक दोस्त ने बताया कि वहां पर 600 मजदूर मारे गये। उन की सेहत का वहां पर कोई इन्तजाम नहीं, कोई देख भाल नहीं। बल्कि पिछले दिनों पंडित श्री राम शर्मा के पास सैंकड़ों कुम्हार आए कि हमें तो पेमेंट भी पूरी नहीं की गई और भी तरह तरह से मजदूरों को तंग किया जाता है। जब कि इन अफसरों ने अपना एक कलिक बनाया हुआ है और करोड़ों का गबन करते हैं, नौकरियां लेते हैं मगर गरीबों को इस तरह तंग करते हैं। इस लिये यह जो भाखड़ा है इस से पंजाब के कलाकारों और मजदूरों को बड़ा भारी नुकसान पहुंचा है। उन के हाथ खर्च हुआ रुपया नहीं आया बल्कि परेशानी आई है।

(At this stage the hon. Speaker occupied the Chair).

भाखड़ा क्या है ? भाखड़ा घूसखोरी और चरित्र-हीनता की हरी भरी खेती की आधुनिक उपज है जो हमारे सामने लहलहा रही है। दूसरे माननीय सदस्यों, आपोजीशन के ही नहीं बल्कि ट्रेजरी बेंचिज के मੈम्बरों ने भी बताया कि किस तरह से एक कलिक बना हुआ है, और घूसखोरी चल रही है और किस तरह से बरबादी की जा रही है। तो यह जो भाखड़ा का इतना बड़ा काम हो रहा है, इतना बड़ा उद्योग चल रहा है, मैं चीफ मिनिस्टर साहिब से प्रार्थना करूंगा कि वह सब से पहले इस की देख भाल करें और कड़ी निगरानी करें और एक कमेटी मुकरर करें और जिन्होंने इस में घूसखोरी की है उन्हें माकूल सजाएं दी जाएं। (घंटी)।

अब सब से जरूरी चीज जो मैं भाखड़े के मुतालिक कहना चाहता हूं, वह यह है कि भाखड़े का ज्यादा हिस्सा इधर है और जो मेरा इलाका है, जिला गुड़गांव, रोहतक, हिसार और करनाल, उस में बहुत कम है। अब जो आप सर्वे करा रहे हैं उस ने यह बताया है कि नहर फरूखनगर, पटौदी और रिवाड़ी के नजदीक जा सकती है। अगर ऐसा है तो मैं प्रार्थना करूंगा कि वहां नहर जल्दी से जल्दी पहुंचाई जाए वरना यह एक पंजाब के साथे पर कलंक का टीका होगा। जितना रुपया खर्च हुआ, गुड़गांव जो.....

अध्यक्ष महोदय : अगर यह नहर गुड़गांव नहीं जाएगी तो सारे पंजाब पर यह कलंक का टीका कैसे होगा ? (If this canal does not reach Gurgaon how will that be a slur on the whole of the Punjab.)

श्री बाबू दयाल : पंजाब के जिला गुड़गांव में नहीं आएगी बाकी सारे पंजाब में आएगी (हंसी)।

अध्यक्ष महोदय : मगर आप क्यों तुले हुए हैं कलंक का टीका लगाने के लिये ?
(But why is the hon. Member bent upon bringing this slur ?)

श्री बाबू दयाल : वहां पर पानी का प्रबन्ध जरूर कुछ न कुछ किया जाना चाहिये। अगर नहर से नहीं हो सकता तो वहां एक साहबी नदी है उस के किनारे २ ट्यूबवैलज लगा कर जिम तरह कि यू. पी. में किया गया है, नहर को चालू किया जा सकता है। अगर अब भी वहां सर्वे करा कर कोई नहर न लाई गई और पानी न दिया गया तो लोगों को

[श्री बाबू दयाल]

मायूसी होगी और उन क पास इस बात के सिवाए कोई चारा न होगा कि वह हरियाना प्रान्त की अलग मांग करें और अपने जालन्धर डिवीजन के भाइयों से अलग हो जाएं।

अध्यक्ष महोदय : छोड़िए आप । (Please resume your seat..)

माल तथा सिंचाई मंत्री (श्री शेर सिंह) : अध्यक्ष महोदय, इस सदन के हमारे बहुत से साथियों ने इस बहस में हिस्सा लिया है। बड़े बड़े और अच्छे अच्छे सुझाव भी दिये हैं और इस महकमा पर जहां बहुत सी उचित बातें कहीं गई हैं वहां कुछ अनुचित नुक्ताचीनी भी की गई है। यह आलोचना आज ही नहीं बल्कि इस से पहले जैनरल डिस्कशन पर बोलते हुए और जैनरल ऐडमिनिस्ट्रेशन की डिमांड पर बोलते हुए भी इस महकमा का चर्चा किया गया। इस महकमा का चर्चा सदन के अन्दर भी और सदन के बाहर भी काफी दिनों से बड़े जोरोशोर से चल रहा है। इस लिये यह आवश्यक हो जाता है कि जो चीजें जनता के दिमाग में हैं और जनता के जो प्रतिनिधि हैं उन के दिमाग में हैं अगर वह सही हैं तो उन का कोई इन्तजाम किया जाये और जो गलत बातें हैं और जो गलत-फहमियां उन के मन में हैं उन्हें दूर किया जाये। सब से पहला भाखड़ा का प्राजैक्ट है। इस के सम्बन्ध में यह बात कही जा रही है कि यहां पर रिश्तत बहुत है। जहां कुछ माननीय मैम्बरों ने इस काम के लिये बधाई दी है और गौरव का अनुभव किया है और कहा है कि हमारे पंजाब के अन्दर भाखड़ा का डैम सारे संसार में दूसरे नम्बर पर है और यह जो बांध बनाया जा रहा है यह पंजाब का एक शानदार कार्य है और इस काम के पूरा हो जाने से जहां पंजाब का रुतबा ऊंचा होगा वहां बहुत सारे भाइयों ने इस के सम्बन्ध में बहुत कुछ कहा है और बड़े जोर से कहा है कि पहले जब भाखड़ा पर काम शुरू होने लगा तो इस के ऊपर बहुत कम खर्च दिखाया गया और जैसे जैसे समय गुजरता गया इस का खर्च बढ़ता ही गया। लोगों ने आशंका दिखाई कि पहले इस काम पर एक अरब सत्तरह करोड़ रुपया खर्च होने का अनुमान था फिर यह खर्च पौने दो अरब हो गया और अब कहा जाता है कि कहीं दो अरब से भी न बढ़ जाए। फिर यह कहा गया कि इस तरह प्रान्त के ऊपर कर्ज का भार बढ़ रहा है और इस रुपया का सूद भी बढ़ता जाता है। यह सारा रुपया किसानों की जेबों से जाना है।

जहां तक प्रान्त के ऊपर खर्च के बढ़ाने का सम्बन्ध है एक बात मेरे साथियों ने मानी है कि जो ऊंचाई डैम की शुरू में रखी गई थी उस से अब एक सौ फुट ऊंचाई और बढ़ा दी गई है। और अब बांध एक सौ फुट और ऊंचा बनेगा। इस के हिसाब से खर्च का बढ़ जाना जरूरी है। फिर उन्होंने यह आलोचना की कि जितनी ऊंचाई बढ़ गई है उस के हिसाब से खर्च बढ़ना चाहिये था। खर्च बढ़ने का अन्दाज़ा उस निस्वत से नहीं जिस निस्वत से ऊंचाई बढ़ी है। इस के सम्बन्ध में मैं निवेदन कर दूं कि यह बांध जिस की ऊंचाई बढ़ाई गई है इस में कुछ और परिवर्तन भी लाने का विचार है। जहां ऊंचाई बढ़ाई गई है वहां उस के साथ साथ बिजली भी अधिक मात्रा में पैदा करने की तैयारी की जा रही है। इस समय वहां पर पांच यूनिट्स पैनस्टाक बनाये जा रहे हैं। इन के तैयार होने से जितनी बिजली पहले थी अब उस से बहुत ज्यादा लेने का ख्याल है। इन के ऊपर भी खर्च होना है इस लिये खर्च बढ़ गया है।

फिर इस के साथ ही एक और कठिनाई भी अनुभव हो रही है वह है स्टील की कमी। अध्यक्ष महोदय, आज सारे संसार में स्टील की कमी को अनुभव किया जा रहा है। न केवल हमारे देश में बल्कि रूस में भी स्टील की कमी है, जापान में है और अन्य सारे राष्ट्रों में इस बात का चर्चा है कि स्टील कहां से लाया जाये। इस बारे में बहुत कठिनाई है। जो मशीनरी मंगवाई है वह भी किसी मुल्क से कोई, किसी से कोई मशीनरी मंगवाई जा रही है। यह भी देखा जाता है कि बाहर की मंडियों में माल कहां पर सस्ते दामों पर उपलब्ध हो सकता है। जहां भी इस तरह माल मिले हम उसे जल्दी से जल्दी यहां लाने की कोशिश करते हैं। यह सारी कठिनाइयां हैं जिन के कारण भी खर्च का बढ़ जाना स्वाभाविक है। मैं सदन को विश्वास दिलाता हूं कि हम जानबूझ कर खर्च को नहीं बढ़ा रहे।

भाखड़ा डैम के अन्दर जिस ढंग से काम चल रहा है इस में जहां तक डैम का सम्बन्ध है मैं हाऊस की जानकारी के लिये बता दूं कि इस पर कोई भी ठेकेदार काम नहीं कर रहा है। यह सारा काम महकमा की मारफ़्त होता है। इस काम पर जितना सामान इस्तेमाल किया जाता है उस के टेंडर लिये जाते हैं और जिस मुल्क से सस्ते से सस्ता माल मिल सके उस के टेंडर को मंजूर कर लिया जाता है और इस काम पर काफी निगरानी रखी जाती है। यह ठीक है कि जहां इन्सान बैठा हो वहां थोड़ी बहुत कमजोरी आ जाने की संभावना हो जाती है। लेकिन हर तरह से यत्न किया जाता है कि कोई ऐसी कमजोरी न आने पाए। हर बात पर काफी जांच रखी जाती है और समय समय पर देखा जाता है कि किस मामले के अन्दर कोई गलती होने का अंदेश है, कौन आदमी ढिलाई कर रहा है और कहां पर फजूल खर्च हो रहा है। बाहरके मुल्कों के टेंडर में यह देखा जाता है कि सस्ता और अच्छा माल कहां से मिल सकेगा, उस को मशीनरी और स्टील सप्लाय करने को कहा जाता है और इस सारे काम पर कड़ी नज़र रखी जाती है।

फिर मेरे माननीय मित्रों ने यह आलोचना की है कि हमारे पास बाहरी देशों से इंजीनियर आए हुए हैं। इस के सम्बन्ध में मैं कहूंगा कि यह बात ठीक है कि जो इंजीनियर बाहर के देशों से इस काम के लिये मंगवाये गये हैं उन पर सरकार का काफी खर्च आता है। एक इंजीनियर के ऊपर एक साल के अन्दर दो तीन लाख के करीब खर्च आ जाता है। हमारे पास जितने इंजीनियर विदेश से आये हुए हैं उन की तनखाहों और अन्य खर्चों का हिसाब लगा कर देखें तो हमारे देश में रहने वाले इंजीनियरों के खर्चों से कई गुना ज्यादा विदेशी इंजीनियरों पर खर्च आता है। यदि तुलना की जाये तो इन दोनों इंजीनियरों के खर्चों में एक और दो की निस्वत रहती है। यह ठीक है कि विदेशी इंजीनियरों पर खर्च ज्यादा किया जा रहा है और इस का हमें अहसास है। पहले इस प्राजैक्ट पर विदेशी इंजीनियरों की गिनती की अपर लिमिट 65 थी। इस से कोई ज्यादा आदमी नहीं रखे गये बल्कि इन की गिनती को घटा कर अब अपर लिमिट केवल 40 कर दी गई है। जहां जहां हमारे इंजीनियरों ने इन विदेशी इंजीनियरों से काम सीख लिया है और पिक अप कर लिया है वहां पर विदेशी इंजीनियरों की जरूरत नहीं रही। उन के काम की हमने बहुत प्रशंसा की है और उन्हें बड़े आदरपूर्ण ढंग से कहा कि हमें अब आप की आवश्यकता नहीं है। हम जहां अपने इंजीनियरों से काम चला सकते हैं वहां पर हमने विदेशी इंजीनियरों की सेवाएं नहीं लीं। हमें इस चीज का भी पूरा

[माल तथा सिचाई मंत्री]

पूरा ज्ञान है कि एक विदेशी इंजीनियर का खर्च हमारे देश के आठ या दस इंजीनियरों के बराबर पड़ता है। हम तो इसी कोशिश में हैं कि जहां भी विदेशी इंजीनियरों के बगैर काम कर सकें कर लें।

श्री किदारनाथ सहगल : इतने विदेशी इंजीनियरों की क्या जरूरत है ?

माल तथा सिचाई मंत्री : मेरे माननीय मित्र सहगल साहिब ने फरमाया है कि विदेशी इंजीनियरों की क्या आवश्यकता है। मैं उन्हें यह बताना चाहता हूं कि जिस काम को हमारे देश के इंजीनियरों ने अच्छी तरह संभाल लिया है वहां पर कोई विदेशी इंजीनियर नहीं लगाया गया और अपने देश के इंजीनियरों को ही इंचार्ज बना दिया गया है। परन्तु जहां पर हमारे इंजीनियरों ने काम अभी सीखा नहीं वहां पर मैं समझता हूं कि विदेशी इंजीनियरों का लगाना ठीक और उचित है। मैं यहां पर यह बता दू कि हमारे इंजीनियर बड़े होशियार हैं और उन्होंने बहुत जल्दी बहुत सारे काम को पिक अप कर लिया है। यह काम को बहुत जल्दी पकड़ते हैं और फौरन उस के वर्किंग को सीख लेते हैं। हमें इन के कामों की तारीफ करनी पड़ती है। इस तरह से विदेशी इंजीनियरों की आवश्यकता कम होती जा रही है। मैं यहां पर सदन को विश्वास दिलाना चाहता हूं कि जब भी कोई देश का इंजीनियर किसी काम को पिक अप कर ले और उस काम का चार्ज इंडिपेंडेंटली संभाल सके तो हम वहां पर उस को प्रेफ़रेंस देंगे। और विदेशी इंजीनियर को रखने को तैयार न होंगे।

इस के अलावा भाखड़ा के बारे में कुरपशन, घूसखोरी और रिश्वत का चर्चा किया गया है। यह चीज आज ही नहीं पहली बार भी आई थी। इस बात का चर्चा इस से पहले भी इस हाऊस के अन्दर और बाहर किया जाता रहा है। इस के सम्बन्ध में मेरे माननीय मित्रों ने अजीब अजीब से आंकड़े भी दिये कि इतना रुपया खा लिया। किसी ने कहा कि भाखड़ा के काम पर 40 करोड़ रुपया खा लिया गया, किसी ने कहा 10 करोड़, किसी ने कहा पांच करोड़। इस तरह अलग अलग फिगरज दिये गये हैं। जहां तक भाखड़ा की नहरों का सम्बन्ध है जिन में नरवाना कैनाल और भाखड़ा मेन लाइन और नंगल हाइडल चैनल शामिल हैं, इन पर कुल खर्च साढ़े बारह करोड़ रुपया हुआ तो अब अगर इस में से दस करोड़ रुपया रिश्वत में चला गया तो बाकी अढ़ाई करोड़ ही इस काम पर खर्च हुआ होगा तो इस ढाई करोड़ के खर्च से तीन हजार मील लम्बी पक्की नहर बन गई उस में सीमेंट और ईंटें लगाई गई और इन नहरों पर हजारों पुल और पुलियां बनीं और इस तरह यह सारा सामान केवल अढ़ाई करोड़ में ही बन गया और और दस करोड़ रुपया खा लिया यह गलत बात है। मैं यह समझता हूं कि वह लोगों के जिम्मेदार प्रतिनिधि हैं और उन्हें इस तरह के आंकड़े नहीं देने चाहियें। अगर आप कोई ऐसी बातें करें जो दिल को लगे तो वह बातें तो मानी जा सकती हैं। मगर ऐसी बात तो दिल को नहीं लगती है। मैं मानता हूं कि इस सारे काम के अन्दर शायद सोलह आने इमानदारी से काम न हुआ हो मैं इस चीज को भी मानता हूं कि नरवाना branch जो है उस की बाबत तो एक साफ चीज नज़र आती है। इन दोनों के अन्दर Bhakra Main Line और नरवाना line के अन्दर इतना ज्यादा फर्क है कि गड़बड़ नज़र आती है और हम इस की जांच करवा रहे हैं और हम बड़ी सख्ती से जांच करवाना चाहते हैं। इस के अन्दर पिछले दिनों सरकार ने काफी

सख्त कदम उठाये। बड़े से बड़े अफसर को भी spare नहीं किया। एक के लिये तो कहा गया कि किसी पुलिस के आदमी ने अपनी कोई नाराजगी निकालने के लिये उस पर हाथ डाल दिया और यह भी कहा गया है कि बड़ा qualified है और उसने किताबें लिखी हैं, इतनी बातें भी कहीं और यह इलजाम भी लगाया गया। सरकार चाहे कोई बड़े से बड़ा अफसर हो या छोटे से छोटा हो जिस का *prima facie case* नज़र आता है, मालूम हो जाता है कि गड़बड़ हुई है और जब सरकार को धकीन हो जाता है तो वह case पुलिस के पास भेज देती है कि जांच की जाए और जांच करने के बाद अगर कोई मसाला मिले और दिल को लगे कि गड़बड़ हुई है और साबित हो जाए तो उस के बाद अदालत में भेज देती है। अगर गड़बड़ साबित होती है तो अदालत जितनी उचित समझे और जितनी सख्त से सख्त सज़ा दी जा सकती हो देने से सरकार पीछे नहीं हटती है। ऐसे मामलों में 70 के करीब आदमी छोटे और बड़े अफसर पकड़े गये हैं। उन की तहकीकात बड़े जोर शोर से जारी है और उन के cases को तैयार कर रहे हैं। जब तैयार होंगे तो अदालत में जायेंगे और जो अदालत फैसला करेगी और जो सज़ा मिलेगी वह सब को पता लग जायेगा। वह अब कहीं भाग नहीं सकते हैं। हम उन को ऐसे छोड़ने वाले नहीं हैं। किसी के साथ भी इस मामले में रियायत नहीं की जायेगी; चाहे उस ने कोई किताबें लिखी हों या वह बड़े से बड़ा अफसर हो, अगर वह गड़बड़ करता है तो सज़ा पायेगा। मैं तो कहूंगा कि बड़े अफसर पर ज्यादा ज़िम्मेदारी होती है। जितना बड़ा अफसर होता है उस की तनखाह भी ज्यादा होती है, दो तीन हजार लेता है। अगर इतनी बड़ी तनखाह लेकर भी बेईमानी करता है, पैसे खाता है, उस के लिये ज्यादा सख्त सज़ा होनी चाहिये उस मामूली Overseer के मुकाबले में जो गरीब तनखाह थोड़ी लेता है और थोड़े पैसे ले लेता है। इस के मामले में हम काफी सख्त बरतना चाहते हैं। हम यह देखते हैं कि बावजूद यह सारा करने के बाद भी जनता में संतोष नहीं है, चारों तरफ से आवाज़ आती है कि जितनी जल्दी अमल होना चाहिये था और जिन अफसरों के खिलाफ शिकायतें आई थीं जितनी सज़ा मिलनी चाहिये थी, नहीं मिली। गड़बड़ हुई है और estimate कुछ बनाए गए और खर्च कुछ हुआ है। खर्च तो estimate के मुताबिक होना चाहिये था मगर ज्यादा हो गया है जिस इंग से काम होना चाहिये था नहीं हुआ है तो सैकड़ों ऐसी बातें हैं जो कही जाती हैं मगर मैं यकीन दिलाता हूँ कि सरकार एक एक चीज़ की जांच कर रही है और किसी को छोड़ने वाली नहीं है। जो cases चल रहे हैं उन से और का भी पता लगेगा और कई चीज़ें जो छिपी हुई हैं सामने आएंगी। जो case सामने आता है फौरन हम जांच के लिये पुलिस को भेज देते हैं। अभी भी आ रही रहे हैं कोई बन्द नहीं हो गये हैं। जो भी एक आध case आता है फौरन जांच के लिये भेज रहे हैं। इन चीज़ों में सरकार किसी किसम की सुर्ती नहीं करना चाहती है। यह जनता की अपनी सरकार है और जनता की जो आवाज़ है उस को टाल नहीं सकती है मगर यह भी देखना है कि आवाज़ भी सही हो अगर कोई गलत आवाज़ है तो उस से हम ने इन को बचाना भी है, खाह मखाह किसी को मारना नहीं है। अगर सही चीज़ हो, सही आवाज़ हो तो उस में कोई लेना पोती कर दे और कोई action न ले यह चीज़ जनता की सरकार नहीं कर सकती है और न करना चाहती है। सख्त से कदम उठाए जाएं, कसूर को देखा जाये और कसूरवार को सज़ा दी जाए और prompt action लिया जाए; उस के लिये

[माल तथा सिचाई मंत्री]

इस सरकार ने जो अभी डेढ़ दो महीने से ही बना है सारे पहलुओं पर गौर कर के फैसला किया है और मैं वह फैसला सब को सुनाना चाहता हूँ। हमने इस बात का फैसला किया है कि एक **High Powered Committee** एक हफ्ता के अन्दर **appoint** कर देंगे। कौन कौन आदमी उस के अन्दर होंगे उन का भी एक हफ्ता के अन्दर ही एलान कर देंगे। उस **High Powered Committee** में एक हाईकोर्ट का जज, जिसे कि हम समझेंगे कि उसे **Administration** का तजर्बुबा है और इस सारे काम को समझ सकता है, ऐसे जज को भी हम उस में लेना चाहते हैं। हम उस के अन्दर ऐसे **engineers** भी, जो काफी **qualified** और **experienced** भी हों और बाहर के प्रान्त के हों उन को भी लेना चाहते हैं जो कि इस सारी चीज को देखेंगे। यह **Committee** सारी चीज को देखेगी और इस का काम होगा कि सारी चीज की पड़ताल करे और जहाँ खराबी नज़र आए, गड़बड़ नज़र आए उस को फौरन हमारे और जनता के सामने ले आए और कसूरवार आदमी को सज़ा दे।

पंडित श्री राम शर्मा : सज़ा कमेटी देगी या गवर्नमेंट देगी ?

माल तथा सिचाई मंत्री : सज़ा गवर्नमेंट देगी। आखिर जितना रुपया यह भाखड़ा डैम पर खर्च हो रहा है हमारे साथियों ने भी यहां इस सदन में कहा है कि यह तमाम गरीब किसानों की जेबों में से ही आना है। सरकार को भी इस बात का पूरा पूरा एहसास है। यह रुपया 76 करोड़ के करीब बैटरमेंट फंड की शकल में पंजाब के किसानों से वसूल करना है। और मैं कहना चाहता हूँ कि जो रुपया पंजाब के किसानों से वसूल करना हो और फिर वह बेदरदी से खर्च होता नज़र आता हो और फिर गरीब किसानों और मज़दूरों की सरकार ऐक्शन न ले तो यह चीज कभी नहीं हो सकती। बैटरमेंट फंड के बारे में बहुत से भाइयों ने चर्चा की है और कहा है कि यह रुपया सारे का सारा किसानों से ही और गांव के गरीब आदमियों से ही ज़मीन पर जिन का गुज़ारा है उन से ही वसूल करना चाहते हैं। मेरा तो यह विचार है कि एवान के सामने जल्दी यह चीज लाऊं और मेरी खाहिश है कि यह जो लोग खुद काश्त करते हैं उन से ही यह सारे पैसे न लिये जाएं बल्कि उन से भी लिये जाएं जो उन पर निर्भर करते हैं और फायदा उठाते हैं। उसके इलावा जो आस पास मंडियां बनती हैं और जो मंडियां हैं उन के अन्दर ज़मीन की कीमत आज दो या चार आने गज़ है। उस की कीमत फिर भाखड़ा का पानी आ जाने से 10 रुपये गज़ तक हो जाती है। उस रकबा में जहां भाखड़ा और नंगल का पानी जा रहा है वहां मंडियां जो बनती हैं वह इसी भाखड़ा का पानी जाने की वजह से ही बनती है और उस की वजह से कीमत ज़मीन की बढ़ती है। हम चाहते हैं कि उन मंडियों पर भी टैक्स लगाया जाए और इसी हिसाब में डाल दिया जाए, (*cheers*) ताकि किसानों को **relief** मिल सके।

इस के इलावा कुछ बातें विशेष रूप से सुरजीत जी, श्री मोहन लाल जी और पंडित वासिष्ठ जी ने कही हैं कि भाखड़ा में हमारे जो मज़दूर भाई काम कर रहे हैं उन की तरफ कोई ध्यान नहीं दिया जाता है। उन्होंने यह भी कहा है कि इन मज़दूरों की वजह से ही यह चीज आज बन रही है। यह भी बताया गया कि वहां पर छः सौ के करीब मज़दूर जानें दे चुके हैं। उन मज़दूरों की तरफ तो ध्यान नहीं दिया जाता है और बड़े बड़े अफसरों की तरफ

ही ध्यान किया जाता है। उन को भारी भारी तनखाहें दी जाती हैं। मैं मानता हूँ कि यह बात ठीक है कि मजदूरों को जितना मिलना चाहिये और एक सोशलिस्ट स्टेट के अन्दर जिस की तरफ कि अब हम बढ़ रहे हैं। छोटे और बड़े की तनखाहों में ज्यादा अन्तर नहीं रहना चाहिये तो अगर उस हिसाब से देखें तो ठीक है कि अन्तर है। तो भी मैं कहूँगा कि दूसरे प्रान्तों में और इसी प्रान्त में भी दूसरी जगहों में मजदूरों को जो मजदूरी और वेतन मिलता है उस से हम ज्यादा देते हैं और देने की कोशिश की जाती है। वहाँ कोई ऐसा मजदूर नहीं है जिसे 55 रुपये माहवार से कम मिलता हो और दो रुपये रोज से कम मिलता हो। इस के इलावा छुट्टियाँ भी बीच में आती हैं। छुट्टियाँ हम देते हैं कोई तरह के करीब। तहवारों की भी उन्हें छुट्टी होती है। हर हफ्ते उन्हें एक छुट्टी मिलती है। इस के इलावा भी 15 छुट्टियाँ साल में देते हैं। जिन की सर्विस दो साल से ज्यादा है उन को 30 दिन की छुट्टी मिल सकती है और इस अरसे में उन्हें वेतन भी मिलता है। इस के इलावा उन का ग्रेड भी मुकर्रर है और वह उस की कावलियत के मुताबिक 55 रुपये से 500 रुपये तक जाता है। उन्हें उन के स्केल के मुताबिक तनखाह मिलती है। जैसे वह काम सीख लेता है उसे हाई ग्रेड मिल जाता है और इस बात का इन्तज़ार नहीं किया जाता कि वह अपना पहला ग्रेड खत्म कर ले। बहुत सारे मजदूर भाई जब काम सीख जाते हैं और जिस ढंग का काम सीख लेते हैं उसी ढंग के काम पर वे लगाये जाते हैं। जैसे कि यह बांध बन रहा है। ज्यों ज्यों इस बांध की दीवारें बनाते चले जायेंगे और ऊपर जायेंगे तो दीवारें तंग होती चली जायेंगी। जैसे जैसे ऊपर जायेंगे इन दीवारों की चौड़ाई कम होती चली जायेगी। बहुत सारे जो पहाड़ हैं उन पर कई जगह खुदाई का काम हो रहा है। कई जगह मिट्टी का काम, कई जगह पानी का काम हो रहा है। बहुत सारे ढंग के काम हैं। काम न रहने की वजह से बेरोज़गारी आयेगी। इस सिलसिले में पंजाब सरकार सोच रही है और भारत सरकार से निवेदन करना चाहती है ताकि बहुत से मजदूर और इंजीनियर जिन्होंने अच्छी ट्रेनिंग हासिल की हुई है बेरोज़गार न हो जाएं और उन का उपयोग किया जा सके। और दरियाओं में भी बांध बनाये जा सकते हैं। उसके बाद पंजाब का इलाका है और खास तौर पर गुड़गांव को इस बारे में बड़ी शिकायत है, इन सब इलाकों को पानी दिया जा सकता है। दरियाओं को आपस में मिला कर, रावी, व्यास, सतलुज और यमुना पर आहिस्ता २ बांध बना लें और पानी को एक दूसरे दरिया में या नहर में डालते जाएं और लिंक जोड़ लें तो कोई इलाका ऐसा न रहेगा जिसे पानी न मिले। इस काम में अगर भारत सरकार मदद करे और आगे के लिये भी बांध बनाने की इजाज़त और पैसा दे तो इंजीनियर और मजदूर बेरोज़गार नहीं हो सकेंगे और हम उन के तजर्बे से फायदा उठा कर और भी बांध बना सकेंगे। इस हालत में हमें बाहर के आदमियों की जरूरत नहीं रहेगी और यह इंजीनियर यह काम खुद कर सकेंगे।

इस के इलावा, अध्यक्ष महोदय, बिजली के सम्बन्ध में और मजदूरों के सम्बन्ध में बहुत कुछ कहा गया है। माननीय मੈਂबर को गलत खबर दी गई है कि 600 मजदूरों ने हमारे भाखड़ा डैम के निर्माण में अपने प्राणों की आहुतियाँ दीं। इस संख्या के ऊपर कोई झगड़े की बात नहीं है। चाहे एक आदमी ने भी इस काम में प्राणों की आहुति दी हो उस के सामने हमारा सिर झुकना चाहिये। जो लोग राष्ट्र के लिये अपनी जान दें उन को श्रद्धांजलि

[माल तथा सिचाई मन्त्री]

पेश करनी चाहिये । मैं माननीय मੈम्बर को बता दूँ कि 6, 7 साल से जब से काम शुरू हुआ है 102 मजदूर भाइयों ने अपने प्राण निछावर किये हैं । पंजाब सरकार ने जैसा कि सदन के सदस्य जानते हैं उन के परिवारों को उचित मुआवजा दिया है । इस के इलावा अगर किसी मजदूर को कोई चोट आ जाए या वह बीमार हो जाए तो पंजाब सरकार उनका मुफ्त इलाज करती है । अगर इलाज के दौरान में दवाइयों पर खर्च आए तो सारे का सारा सरकार खुद बरदाश्त करती है । उनकी रिहायश के लिये उन्हें पक्के मकान बनाकर दिये हैं । कैंटीन भी बना दी है और वहां नाश्ता करने का भी इंतजाम कर दिया है । जहां उन के लिये मकानों का बन्दोबस्त नहीं वहां उन्हें उचित किराया दिया जाता है । उन की सेफ्टी के लिये बहुत कोशिश की जाती है और उन्हें स्टील हैलमेट्स, गम बूट्स मुहैया किये जाते हैं । अध्यक्ष महोदय, कई सदस्यों को भाखड़ा जाने का इत्फाक हुआ होगा । उन्होंने देखा होगा कि जगह जगह पर ऐसा प्रबन्ध किया गया है कि जब मजदूर पत्थर डालते हैं तो सीटियां बजती हैं और बहुत पहले इस का एलान कर दिया जाता है ताकि किसी को चोट न आये । इस के इलावा ऐसा काम करने के लिये एक खास वक्त मुकर्र किया हुआ है ताकि लोग खबरदार रहें । हर एक प्रीकाशन इस सम्बन्ध में ली जाती है । पहले ज्यादा मौतें हुईं, अब बहुत कम हुईं हैं । भगवान करे कि आने वाले तीन सालों में जब कि यह बांध मुकम्मल होना है, हमारे किसी मजदूर भाई को जो अपना खून और पसीना एक करके वहां काम कर रहा है, अपना जीवन न देना पड़े । इन प्रीकाशज के बावजूद अगर कोई ऐसी दुर्घटना हो भी जाए तो हम चाहते हैं कि जो वीर इस यज्ञ में अपने प्राणों की आहुति दें उन का स्मारक बनायें और उन की सूची वहां लगी हो ताकि आने वाले नसलें देखें कि इन वीरों ने इस बांध के निर्माण में अपने प्राणों की आहुतियां दी हैं । प्रजातन्त्र राज्य में यह नहीं सोचा जाता कि बड़ा इंजीनियर है इस लिये इस का ज्यादा महत्व है लेकिन इस में कोई शक नहीं कि अगर उस की मौत होती है तो उस से ज्यादा नुक्सान होता है क्योंकि उस के दिमाग में सारा नकशा होता है और वह मजदूर की निसबत ज्यादा काम करता है । लेकिन फिर भी मजदूर की बड़ी भारी कंट्रीब्यूशन है और उस की देन को हम छोटा नहीं करना चाहते । इस प्रजा के राज्य में जब कभी भी इतिहास लिखा जाएगा, जब यह डैम बन कर खड़ा हो जायेगा तो हमारा विचार है कि एक परमानेंट जगह पर एक ऐसा पत्थर बनाया जाये, एक यादगार बनाई जाए जिस पर उन सब के नाम लिखे हों जिन्होंने इस काम में अपने प्राणों की आहुतियां दी हैं, चाहे वे इंजीनियर हों, चाहे मजदूर हों, चाहे उन का कोई भी दर्जा हो इसके अन्दर कोई तमीज नहीं रखी जाएगी ।

इस से आगे यह बात कही गई है कि इस महकमे में काम करने में देर बहुत की जाती है और लोगों से रिश्त बहूत ज्यादा ली जाती है । आम आदमियों को अपना काम करवाने के लिये रोज रोज आना पड़ता है । एक दफा आना पड़ता है, दो दफा, चार दफा आना पड़ता है, आखिर वे थक जाते हैं और समझते हैं कि चार पैसे दे के अपना काम करवा लिया जाए तो अच्छा है । यह चर्चा होता रहा है । यह ठीक है कि इस महकमे का जनता के जीवन के साथ और जनता की आमदनी के साथ सीधा संबंध है । किसी किसान को थोड़ा सा पानी मिल जाए अपने खेत के लिये तो उस को एक दौलत मिल जाती है क्योंकि उस की आमदनी बढ़ जाती है इस लिये उस का ध्यान होता है

कि उस से फायदा उठाया जाए, ज्यादा से ज्यादा उपयोग किया जाए और वह जल्दी से जल्दी मिल सके। और इस लिये वह उस की प्राप्ति के लिये यत्न करता है उचित ढंग से भी और कई दफा अनुचित ढंग से भी करता है। कई बार उसे अफसर तंग भी करते हैं, जबरदस्ती पैसा ऐंठने के लिये कोशिश करते हैं। मांग सही होती है। कई बार वे लोग अफसरों से अनुचित बात भी मनवाते हैं उन के साथ मिल कर, दोनों बातें चलती हैं। जनता के जीवन के साथ इस विभाग का घनिष्ठ सम्बन्ध है और आदमी की आमदनी पानी मिलने से एक दम बढ़ जाती है। इस लिये इस महकमे के अन्दर यह कुदरती चीज है। जो आदमी थोड़ा फायदा उठाना चाहता है उस के दिमाग में भी यह चीज रहती है कि पैसा खर्च कर दूं। और जिस के हाथ में वह चीज होती है उस के पास भी मौका होता है पैसा ऐंठने का। इस लिये बहुत ज्यादा संभावना है महकमे के अन्दर रिश्वतखोरी की और पैसा ऐंठने की। जितने भी महकमे ऐसे हैं जिन का ताल्लुक आदमी के जीवन के साथ पड़ता है, उस की आमदनी के साथ पड़ता है, उन में यह कुदरती चीज होती है। इसी तरह रिहैबिलिटेशन का महकमा है जिस का सम्बन्ध जमीनें अलाट करने से है, क्लेम्ज वगैरह लेने से है और पैसे के साथ सम्बन्ध है। इन महकमों में ज्यादा मौका होता है। जो आदमी वहां बैठा हो, जिस के हाथ में कोई पावर है कोई चीज दे सकता है, उस को मौका होता है। कुछ पैसे देकर कोई आदमी उन से काम करवा सकता है चाहे वह काम उचित हो या अनुचित हो। वह सोचता है पैसा देना पड़ता है तो दे दो। मोघा नहीं मिलता तो पैसा खर्च कर दो। सिविल सप्लाइज डिपार्टमेंट में भी यह चीज है। जिन महकमों का आदमी के जीवन के साथ, भरणपोषण के साथ सम्बन्ध होता है उन में यह चीज होती है। आज इस महकमे के बारे में कहा जाता है कि बड़े अफसर तो आनेस्ट हैं, कहीं छोटे मोटे मुलाजिम चाहे रिश्वत ले लेते होंगे। लेकिन यह बात ठीक है कि रिश्वत इस महकमे में भी है और दूसरों में भी है। बहुत खराबी है। इस को दूर करना है। हम सब ने मिल कर दूर करना है। मेरा इस महकमे के साथ किसान के घर जन्म होने से भी और पब्लिक लाइफ में भी आने से बहुत दिनों से सम्बन्ध रहा है। बहुत वास्ता पड़ा है। रोज़ रोज़ का वास्ता पड़ा है इस महकमे के साथ। मैं जानता हूं कि लोगों को बहुत शिकायतें हैं एक एक मोघे को ठीक करवाने के लिये। कहीं नीचा लगा दिया है, कहीं ऊंचा लगा दिया है, कहीं चौड़ा कर दिया है, कहीं तंग कर दिया है। मिट्टी उठा कर दूसरे में डाल दी है जिस से पानी नहीं आ सकता। वारा-बन्दी के सिलसिले में किसी दूसरे आदमी के साथ रियायत कर दी जाती है, किसी के साथ ज्यादा कर दी जाती है। इस प्रकार की सैकड़ों शिकायतें इस महकमे में चलती हैं। ढील भी बहुत होती रही है। यह भी ठीक है। एक काम जो बहुत जल्दी हो सकता है, एक दो महीनों में हो सकता है, उस में दो तीन साल लगते रहे हैं। नाजायज काम भी होते रहे हैं। इन सारी चीजों को दूर करना है। इन पर काबू पाना है। मेरे दिमाग में यह चीज बहुत देर से चल रही है कि कोई ऐसा रास्ता निकाला जाये जिस से उन की तकलीफें दूर हों। देहांत में जाते हैं तो बेनहाशा इस महकमे की शिकायतें आती हैं। एक एक गांव में सौ सौ, डेढ़ डेढ़ सौ शिकायतें आती हैं। कहीं पर वारा-बन्दी की, मोघा बदलने की, आगे करने की, पीछे करने की, सैकड़ों शिकायतें आती हैं। आम किसानों को यह भी कई दफा पता नहीं होता कि कोई अर्जी कहां देनी है, कहां पहुंचानी है, कौन फैसला करेगा। अगर किसी मुहतमिम ने दफा 20 के मातहत बयान लेकर कह दिया कि तुम्हारे

[माल तथा सिंचाई मन्त्री]

गांव में मोघा लगना चाहिये, लग जायेगा। तो इतना कहने से वे लोग समझ लेते हैं कि अफसर ने कह दिया है इस लिये मोघा लग जायेगा। मोघा मन्जूर हो गया है। और जब बड़े अफसर के पास जा कर वह स्कीम नामन्जूर हो जाती है तो वह कहते हैं कि पहले तो मन्जूर हो गई थी अब कैसे ना मन्जूर कर दिया है। उनको ऐसी चीजों का पता नहीं होता, कहां दरखास्त देनी है, किस ने फैसला सुनाना है। कई बार उस ने दरखास्त देनी हो तो उसे पता नहीं लगता कि इस पर एक रुपये का टिकट लगाना है। दरखास्त वैसे ही दे जाता है। दस पंद्रह दिन के बाद पता करने के लिये आता है तो मालूम ही नहीं होता कि दरखास्त कहां गई। उसे कहा जाता है कि और दे दीजिये। वह बेचारा एक और दरखास्त देता है और एक रुपये का टिकट लगाता है। कई बार उसे यह भी पता नहीं होता कि टिकट कहां लगेगा। गलत जगह पर लगा देता है। कई बार बगैर टिकट के दरखास्तें आती हैं तो वह दाखिल दफतर हो जाती हैं। कई बार गलत जगह पर टिकटें लगा लगा कर रुपये बरबाद करता है। कई बार उसे यह भी पता नहीं होता कि टिकट लगानी भी है कि नहीं लगानी। उसे यह जानकारी नहीं होती। कई बार ऐसे होता है कि उस से दरखास्त लेकर रख लेते हैं। रजिस्टर में दर्ज होती हैं, उस के बावजूद भी ले कर बैठ जाते हैं, कोई ऐक्शन नहीं लिया जाता जब तक रुपये हाथ न आएँ। उस को बुलाने की कोशिश की जाती है बल्कि संदेश पहुंचाए जाते हैं कि अगर जल्दी काम करवाना है तो आओ हमारे साथ बात करो। हमारे साथ अलहदा बात करो। यह संदेश पहुंचाये जाते हैं। इस तरह की बहुत सी कठिनाइयाँ हमारे देश में किसान को है। जो लोग अमरीका में गये हैं वह वहां की स्थिति जानते हैं। छीना साहिब वहां गए हैं, उन्हें पता है। लोग ऐसे कहते हैं कि जब कोई किसान किसी नहर के अफसर से मिलने के लिये जाता है तो वह अफसर अपना बाकी का सारा काम छोड़ कर उस की बात पहले सुनता है क्योंकि वह आदमी देश की आमदनी में इजाफा करता है; आमदनी बढ़ाने वाला है। वह सोचता है कि यह अपना काम छोड़ कर आया है इस ने हल चलाना है, खेती करनी है उस का हर्ज न हो। इस लिये उस की बात पहले सुनी जाती है और उस पर जल्दी से जल्दी अमल करने की कोशिश की जाती है। यह बात अमरीका के सम्बन्ध में कही जाती है और दूसरे देशों के सम्बन्ध में भी लोग कहते हैं। लेकिन हमारे देश में यह बात माननी पड़ेगी कि अभी तक किसान सुबह आता है, सारा सारा दिन बैठ कर चला जाता है, उस की सुनवाई नहीं होती। वह दरखास्त देकर जाता है उस का पता नहीं चलता। कई बार जवाब मिलता है कि हम कुछ सुनने के लिये तैयार नहीं हैं; हमारे पास वक्त नहीं है। हमारे देश का किसान बहुत दुखी है इस महकमे के रवैये से। मुझे यह कहने में शर्म आती है कि यह महकमा मेरे पास है। इस के रवैये से जनता बहुत दुखी है। हमने इस रवैये को ठीक करना है ताकि किसान जो काम छोड़ कर आता है, किराया खर्च कर के आता है उस को सुविधा मिल सके, आराम मिल सके। इस का कोई रास्ता निकालना है। मैंने अभी यह नोट सरकुलेट किया है। जितना भी काम होता है उस के बारे में इस में लिखा गया है। इस में यह भी लिखा गया है कि किस जगह पर दरखास्त देनी है; पहले कौन उस का फैसला करेगा किस के पास उस की अपील होगी; अपील का फैसला कितने दिनों के बाद होगा। इस में यह सारी चीजें लिखी गई हैं।

यह नहीं कि बस यह लिख दिया और उस के बाद काम खत्म हो गया। उस के अन्दर यह भी लिखा है कि किस मामले पर किस अधिकारी को दरखास्तें देनी चाहियें ; कौन

6 p. m.

उस पर आखरी आदेश देगा। हम ने यह निश्चय किया है कि उस की बहुत सी कापियां छपवा कर हिंदी, पंजाबी और उर्दू में, क्योंकि उर्दू भी अभी काफी चलता है, पंचायतों को भेजेंगे ताकि वह लोगों को सही मार्ग पर गाइड करें। हम यह चाहते हैं कि इस प्रोफारमा की कापी हर नहर के दफ्तर, जिलादार का हो, एस. डी. ओ. का हो या ऐग्जैक्टिव इंजिनियर का हो, हर दफ्तर के सामने वह लगी रहे।

इस के आगे भी हमने प्रोसीजर बनाया है। जिस दफ्तर के पास वह दरखास्त जानी है उस के लिये भी हमने एक खास किस्म का कार्यक्रम निश्चित किया है। दरखास्त के मिलते ही वह अफसर एक कार्ड पर यह लिखेगा कि वह किस दिन वसूल हुई और फलां तारीख तक उस का आखरी फैसला किया जायेगा। उस कार्ड की एक कापी उसी वक्त दरखास्त देने वाले के हाथ में दे दी जाएगी। इस से उसे पता लग जाएगा कि उसे उस के लिये कितने दिन तक सन्न या इन्तजार करना है। इस प्रकार उस की दरखास्त पर उसी क्षण कार्यवाही होनी आरम्भ हो जाएगी। हां, यदि कोई खास कारण से देरी होना अवश्यम्भावी हो तो उस के लिये भी हमने व्यवस्था की है। उदाहरण के तौर पर पिछले दिनों बाढ़ आई। उस का मुकाबला करने के लिये केवल रेवेन्यू आफिसर्स ही काफी नहीं थे। इस लिये उन की सहायता के लिये दूसरे सभी महकमों के अफसरों को भी लगाना पड़ा। हो सकता है कि किसी समय पर कोई असाधारण स्थिति पैदा हो जाए जब कि हमें अपने अफसरों को भी किसी और काम पर लगाना पड़े। ऐसी अवस्था में स्वाभाविक तौर पर उभी तारीख पर फैसला न हो सकेगा जिस का कि जिक्र दरखास्त देने वाले को दिये गए कार्ड पर होगा। उस के लिये भी हम ने इन्तजाम किया है कि एक और कार्ड होगा। यदि कोई इस प्रकार की असाधारण परिस्थिति पैदा हो तो अफसरों का यह कर्तव्य होगा कि उस दरखास्त देने वाले के पास एक चिट्ठी जाए जिस में यह लिखा जाए कि इन हालात के कारण जो तारीख हमने दी है उस तारीख तक फैसला न हो सकेगा और फलां तारीख तक फैसला कर पायेंगे। इस प्रकार उस फैसले को स्थगित करने की वजह और अगली तारीख साथ साथ होगी। इस के पश्चात् जब उस केस पर फैसला हो जायेगा तो एक चिट्ठी और उस दरखास्त करने वाले को जाएगी जिस से उसे वस्तु स्थिति का ज्ञान हो जाए। आजकल क्या होता है ? कई बार ऐसा होता है कि फैसला तो हो जाता है लेकिन उस की सूचना उस प्रार्थना पत्र भेजने वाले को नहीं दी जाती। बड़ी पूछ ताछ करने के बाद पता चलता है कि उस पर तो चार पांच महीने पहले ही निर्णय दे दिया गया था। लेकिन ऐसी परेशानी को रोकने के लिये हमने यह रास्ता अख्तियार किया है ताकि किसान को मामूली सी भी दिक्कत न हो।

इसी सम्बन्ध में भोले भाले और अनपढ़ किसानों को एक और कष्ट का सामना करना पड़ता है। दरखास्त देते वक्त उन के सामने यह समस्या उत्पन्न होती है कि कैसे लिखें और क्या लिखें। किसान बेचारे को तो इस का पता नहीं। हां, अगर आठ दस जमात पास कोई लड़का गांव में हो भी तो उस को भी उस चीज का कोई ज्ञान नहीं होता। अगर

[माल तथा सिंचाई मन्त्री]

वह किसी तरह दो चार पंक्तियां लिख कर भेज भी देता है तो कई बार दफ्तर वाले उस को समझ ही नहीं पाते। परिणाम यह होता है कि वह लोग उसे उठा कर फेंक देते हैं। उस के लिये भी, पहले हमारे स्थाल में यह आया, कि कोई फार्म छपवाए जाएं। लेकिन छपवाई के सिलसिले में पहले से ही शिकायतें रही हैं, हो सकता है कि एक आने का फार्म हो तो लोग दो दो आने में बेचना शुरू कर दें। इस लिये हम ने कान पकड़े कि हम यह चीजें नहीं करना चाहते। हां, हम यह अवश्य कर रहे हैं कि जितने ढंग की दरखास्तें हो सकती हैं उन सब का एक एक प्रोफारमा बना दें और उन के नमूने के तौर पर कापियां पंचायतों को भेज दें। इस प्रकार गांव के अन्दर जिस किसी को जिस ढंग की दरखास्त लिखनी हो वह उस के नमूने को पंचायत से देख लेगा और किसी पढ़े लिखे से नकल करवा कर दफ्तर में भिजवा देगा ताकि दफ्तर वालों के सामने भी शीशे की तरह साफ चीजें आ जाएं कि क्या मांग की जा रही है और उस पर क्या ऐक्शन लेना दरकार है। इस तरह से मैं समझता हूं कि किसान को कुछ न कुछ रिलीफ जरूर मिलेगी। लेकिन इस के साथ ही साथ मैं यह भी मानता हूं और किसी को भी इस से इनकार नहीं कि फिर भी पूरी तरह से रिश्त खत्म नहीं होगी। किंतु इतना अवश्य होगा कि पहले जो लोग एक एक दरखास्त लेकर इधर उधर मारे मारे भटकते फिरा करते थे उन की दरखास्तों पर इधर या उधर कोई फैसला जरूर हो जाया करेगा। अब तक तो यह होता रहा है कि बेतहाशा दरखास्तें आती हैं। उन पर सिर्फ कोई रिमाक्स लिखने से कोई फायदा नहीं होता। इसी लिये हमने सोचा है कि कोई साइंटिफिक तरीका निकाला जाये जिस से आम जनता के मन में सरकार और उस के कर्म-चारियों के प्रति विश्वास भी पैदा हो और उन्हें भी पता रहे कि हमारे कामों पर गौर के साथ विचार किया जाता है।

मेरी यह हार्दिक इच्छा है कि इस महकमे को जिस का कि सीधा गरीब और देहाती किसानों के साथ सम्बन्ध है, एक आदर्श महकमा बनाऊं। मेरी यह हार्दिक इच्छा है कि इस खराब वर्किंग से जो कठिनाइयां उन्हें पैदा होती हैं वह ज्यादा से ज्यादा कम करने की कोशिश करूं। लेकिन, अध्यक्ष महोदय, आप मेरे साथ सहमत होंगे कि इसे एकदम पूरी तरह से फूल प्रूफ बनाना, बड़ा कठिन है। यह एक बहुत बड़ी समस्या है। यह शिकायतें न्यूनाधिक जारी रहेंगी जब तक हमारा चरित्र ऊंचा नहीं होता। यह रिश्त खोरी और घूस खोरी वगैरह की शिकायतें तभी दूर हो सकती हैं जब हमारा जीवन त्यागमय हो, हमारे विचार बहुत ऊंचे स्तर के हों, हमारे रहन सहन का ढंग बिल्कुल बदल जाए और हमारी सैन्स आफ वैल्यू का ढांचा ही समूल बदल जाये। जब तक यह आमूल परिवर्तन नहीं आता तब तक समाज से और समाज के जीवन से रिश्त, बेईमानी और घूस को पूरी तरह से निकाला नहीं जा सकता। लेकिन फिर भी वर्तमान अवस्था के अनुकूल हमने मुनासिब कदम उठाने का प्रयत्न किया है और आगे भी करेंगे।

मेरे पास समय बहुत कम रह गया है। अगर मैं ज़िलावार वर्णन न करूं तो बहुत से साथी नाराज़ होंगे और कहेंगे कि हमने कांगड़ा, गुड़गांव, होशियारपुर के सम्बन्ध में शिकायतें की थीं लेकिन इस का कोई जवाब नहीं दिया गया। इस प्रकार प्रायः सभी ज़िलों के सदस्यों ने अपनी

अपनी बातें कही हैं और बिजली और पानी के सम्बन्ध में बहुत सी शिकायतें की हैं। यह कहा गया कि देहातों में बिजली नहीं मिलती, बहुत मेंहगी मिलती है। ट्यूबवैल्व का इन्तजाम नहीं, वगैरह वगैरह। समय थोड़ा होने के कारण मैं प्रत्येक उठाई गई शिकायत का जवाब तो नहीं दे सकूंगा फिर भी कुछ मोटी मोटी बातें आप के सामने रखता हूं। बहुत सी बातें अगली पांच साला प्लान में आ जाएंगी। इसके अतिरिक्त जो कुछ हुआ है उस सम्बन्ध में भी कहने का कोई लाभ नहीं होगा। पिछले सालों में विकास की काफी योजनाएं सम्पूर्ण हुई हैं। यह नहीं कहा जा सकता कि कुछ नहीं हुआ। वह तो बार बार आप सुनते आए हैं इस लिये उन के दोहराने का भी कोई फायदा नहीं। फिर भी कुछ आंकड़े मैं आप को बताता हूं। अगले पांच साला प्लान के अन्दर गुरदासपुर के जिले को अप्पर बारी दोआब कैनाल के द्वारा 90,000 एकड़ भूमि को सिंचा जायगा। पैरीनियल इरीगेशन के जरिए अमृतसर में 90,000 एकड़ भूमि की सिंचाई होगी। होशियारपुर में, 7,000 एकड़ स्टोरेज डैम्प या चोज से, 1,20,000 एकड़ प्रोडक्टिव ट्यूबवैल्व से और 1,65,000 एकड़ एक्सप्लोरेटरी ट्यूबवैल्व से सैराब की जायेगी। जालन्धर में 50,000 एकड़ जमीन को शाह नहर के जरिए इरीगेट किया जायेगा। इसी तरह लुधियाना में 32,000 एकड़ पर ट्यूबवैल्व के जरिये पानी मिलेगा। सरहंद फीडर के जरिये फीरोजपुर में 20,000 एकड़ भूमि को सैराब किया जाएगा, अम्बाला में 81,000 एकड़ जमीन को प्रोडक्टिव ट्यूबवैल्व से पानी मिलेगा, 1,35,000 एकड़ को एक्सप्लोरेटरी ट्यूबवैल्व से, 68,000 एकड़ को घग्गर दरिया पर स्टोरेज डैम बना कर सैराब किया जायेगा और 2,000 एकड़ जमीन को मोरनी टैंक स्कीम से पानी की सुविधा मिलेगी। पहली पांच साल योजना में जिला करनाल के लिये ट्यूबवैल्व के जरिये 1,87,250 एकड़ जमीन की सिंचाई के लिये पानी दिया गया है, फलड इरीगेशन आफ वेस्टर्न जमुना कैनाल के जरिये 80,000 एकड़ भूमि को पानी दिया है और भाकड़ा कैनाल के जरिये पांच लाख एकड़ जमीन को पानी दिया है। जिला रोहतक के लिये पहली पांच साला योजना में 2,28,000 एकड़ जमीन के लिये कैनाल के जरिये पानी दिया गया है और ट्यूबवैल्व के जरिये 25,000 एकड़ जमीन को पानी दिया गया है। अगली पांच साला योजना में प्रोडक्टिव ट्यूबवैल्व के जरिये चार हजार एकड़ को और एक्सप्लोरेटरी ट्यूबवैल्व के जरिये 1,05,000 एकड़ जमीन को सैराब किया जायेगा। हिसार जिला को ट्यूबवैल्व के जरिये इरीगेट करने के बारे में हमारे उपाध्यक्ष महोदय ने जिक्र कर दिया है। वहां पहली पांच साला योजना में एक्सप्लोरेटरी ट्यूबवैल्व के जरिये 3,30,000 एकड़ जमीन को सिंचाई के लिये पानी दिया गया है और अगली पांच साला योजना के अन्त तक तमाम जिले को पानी मिल जाने की आशा है।

गुड़गांवा जिले के लिये मेरे मित्र श्री धर्म वीर वासिष्ठ ने कई बातें कहीं हैं और श्री बाबू दयाल तो बड़ी अजीब अजीब बातें कह रहे थे। इस जिले के बारे में मैं अर्ज कर दूं कि अगली पांच साला स्कीम में प्रोडक्टिव ट्यूबवैल्व के जरिये 62 हजार एकड़ को सैराब करने के लिये पानी दिया जायेगा और एक्सप्लोरेटरी ट्यूबवैल्व के जरिये 450,000 एकड़ जमीन को पानी दिया जायेगा। ट्यूबवैल्व के जरिये सबसे ज्यादा इरीगेशन के लिये पानी गुड़गांवा जिला को दिया जायेगा। “एक आवाज : यह कब मिलेगा ?” इस साल अक्टूबर से यह काम शुरू हो जायेगा। अक्टूबर, 1956 में यह शुरू होता है। फिर एक्मटेशन आफ स्माल स्टोरेज

[माल तथा सिचाई मन्त्री]

स्कीम्ज से 30 हजार एकड़ जमीन को और रिवाड़ी तहसील में 60 हजार एकड़ जमीन को वेस्टर्न जमुना कैनल की एक्सटेंशन से दिया जायेगा। फिर कांगड़ा जिला की बाबत भी बहुत कुछ कहा गया है। कुहलों की मुरम्मत पर अब तक 22 या 23 लाख रुपये खर्च किया गया है और इनसे 50 हजार एकड़ जमीन को पानी मिलेगा। अगली पांच साला योजना में तकरीबन 75 हजार रुपये के खर्च से कुछ कुहलों की मुरम्मत कर के 75,000 एकड़ जमीन को सैराब करने का इंतजाम किया जायेगा।

यह जो कुछ मैं कह रहा हूं यह केवल वही बता रहा हूं जिन की मंजूरी हो चुकी है। मैं महज नक्शे दिखाने वाली बात नहीं कर रहा। जो ठीक ठीक पोजीशन है वह मैं ने बतला दी है। अगर आप चाहें तो मैं इसी तरह जिलेवार बिजली के फैक्ट्स भी बता दू लेकिन मुझे डर है कि अध्यक्ष महोदय कहीं घंटी न बजा दें। फिर भी मैं जल्दी से हर एक जिले में जो अलग अलग बिजली की स्कीमों पर 1955-56 और 1956-57 में खर्च किया गया है या किया जाने वाला है आप के सामने रख देता हूं। सब से पहले मैं गुड़गावां जिले के बारे में ही बताता हूं। 1955-56 में गुड़गावां जिले में बिजली की स्कीम्ज पर 22,59,700 रुपये खर्च किया गया था और अगले साल में 15,31,200 रुपये खर्च किये जाने हैं। मेरे कुछ भाइयों ने हरियाणा प्रान्त के बारे में बहुत कुछ कहा है। मैं उन्हें बताता हूं कि मैं ने देखा है कि बिजली के बारे में हरियाणा प्रान्त बहुत पीछे रह गया है। उस को हम ने बराबर लाना है और उस को पीछे नहीं रहने देना। '(तालियां)' जिला हिसार में बिजली के काम पर 1955-56 में 20,42,900 रुपये खर्च हुए हैं और 1956-57 में 17,53,250 रुपये खर्च किये जायेंगे। जिला रोहतक के लिये 1955-56 में 9,53,000 रुपये खर्च हुए और अगले साल 15,29,900 रुपये खर्च किये जायेंगे। सब से कम जिला रोहतक पर खर्च किया गया है। करनाल के लिये 1955-56 में 18,70,200 रुपये खर्च किये गये हैं और 1956-57 में 17,07,327 रुपये खर्च किये जाने हैं। अम्बाला जिले में 1955-56 में 52,28,300 रुपये खर्च किये गये हैं और 1956-57 में 29,96,175 रुपये किये जाने हैं। (एक आवाज: इस में ज्यादा तो चंडीगढ़ के लिये खर्च होगा)। अभी तो चंडीगढ़ अम्बाला जिला में ही है इस लिये आप अभी कुछ नहीं कह सकते और जब यह अलग जिला बन गया तब आप कह सकेंगे। जिला लुधियाना के लिये 1955-56 में 3,66,800 रुपये खर्च किये गये हैं और 1956-57 में 28,68,900 रुपये खर्च किये जायेंगे। बिजली के लिये पिछले साल 16,15,900 रुपये खर्च किये गए हैं और अगले साल 24,23,200 रुपये खर्च किये जायेंगे। जिला फिरोज़पुर में पिछले साल 18,77,400 रुपये खर्च किये गये हैं, और अगले साल 32,30,598 होंगे और जिला अमृतसर में पिछले साल 31,00,600 रुपये खर्च किये गये हैं और अगले साल 32,90,750 रुपये खर्च किये जायेंगे। जिला गुरदासपुर में 1955-56 में 18,89,500 रुपये खर्च किये गये थे और 31,25,700 रुपये अगले साल खर्च किये जायेंगे, 1955-56 में होशियारपुर में 13,10,500 रुपये खर्च किये गये हैं और 1956-57 में 31,53,300 रुपये खर्च होंगे। और जिला कांगड़ा में 1955-56 में 3,28,650 रुपये खर्च किये गये थे और अगले साल 9,55,900 रुपये खर्च किये जायेंगे। रोहतक और जिला कांगड़ा के लिये तकरीबन एक जैसा खर्च किया जा रहा है।

अध्यक्ष महोदय, मैं फिर अपने सब प्रतिनिधि साथियों का धन्यवाद करता हूँ कि उन्होंने जो सुझाव दिये हैं वह बड़े प्रशंसनीय हैं और साथ ही अपने महकमे के इंजीनियरों और दूसरे कर्मचारियों का धन्यवाद करता हूँ जिन्होंने अच्छा काम किया है, क्योंकि बुरे काम करने वालों के साथ अच्छे काम करने वाले भी होते हैं जिन के कारण इस काम की प्रशंसा होती है। जहाँ हमने बुरे काम करने वालों के खिलाफ ऐक्शन लेना है वहाँ अच्छे काम करने वालों की प्रशंसा भी करनी है।

Demand No. 27

Mr. Speaker: Now I will put the cut motions in respect of Demand No: 27 one by one to the vote of the House,

Mr. Speaker : Question is—

That the item of Rs 1,27,17,100 on account of Bhakra Dam Establishment including Pensionary charges be reduced by Re 1.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 1,02,85,900 on account of B-3(iii)—Directorate of Construction and Plant Design be reduced by Rs 10.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 5,37,900 on account of B-4(ii)—Executive—Land Acquisition Officer and his staff be reduced by Re 1.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 10.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 17,19,52,000 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of 80-A—Capital Outlay on Multipurpose River Schemes—Bhakra Nangal Project.

The motion was carried

Demand No. 24

Mr. Speaker : Now, I will put cut motions in respect of Demand No. 24 to the vote of the House.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 29,24,940 on account of E—Maintenance and Repairs be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 100

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 10.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 29,24,940 on account of E—Maintenance and Repairs be reduced by Rs 100.

The motion was by leave withdrawn

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs 10.

The motion was lost

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 2,23,33,500 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment during the year 1956-57 in respect of 51-B—Other Revenue Expenditure connected with Multipurpose River Schemes.

The motion was carried

The Sabha then adjourned till 2 p.m., on Wednesday, the 21st March, 1956

Punjab Vidhan Sabha Debates

21st March, 1956

Vol. I—No. 15

OFFICIAL REPORT

CONTENTS

Wednesday, the 21st March, 1956.

	PAGES
Starred Questions and Answers	.. (15)1
Un starred Questions and Answers	.. (15)24
Adjournment Motion	.. (15)25
Suspension of Rule 30—Transaction of Government Business on Thursday	(15)26 ..
Papers laid on the Table—Draft States Re-organisation Bill	.. (15)31
Demands for Grants— 37—Education	.. (15)31

CHANDIGARH :

Printed by the Controller of Printing and Stationery, Punjab
1957

Price :

ERRATA

PUNJAB VIDHAN SABHA DEBATE, VOL. I, NO. 15, DATED 21ST
MARCH, 1956,

<i>Read</i>	<i>for</i>	<i>page</i>	<i>line</i>
question	qusetion	(15)18	2nd from below
ਅਸੀਂ	ਅਸ	(15)35	4th from below
ਮੁੰਡਿਆਂ	ਮੁੰਡੀਆਂ	(15)36	3
ਚਲਾਉਣਾ	ਚਾਲਉਣਾ	(15)63	last line
ਗਵਰਨਮੈਂਟ	ਗਵਨਮੈਂਟ	(15)72	5
teachers	teacners	(15)83	8
ਇਨ੍ਹਾਂ	ਇਠ੍ਹਾਂ	(15)84	1

PUNJAB VIDHAN SABHA

Wednesday, 21st March, 1956.

The Vidhan Sabha met in the Assembly Hall, Sector 10, Chandigarh Capital, at 2 p.m. of the Clock. Mr. Speaker (Sardar Gurdial Singh Dhillon) in the Chair.

STARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SUSPENSION OF OFFICERS

***5987. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Chief Minister be pleased to state —

(a) the total number of officers in the State suspended or discharged on account of bribery, indiscipline or irregularities during the year 1955-56 up to 31st December, 1955 ;

(b) the final decision, if any, taken in respect of the suspended officers, mentioned in part (a) above ?

Sardar Partap Singh Kairon :—

(a) Suspended	..	392
Discharged	..	70
(b) (i) Convicted	..	8 (1 acquitted on appeal)
(ii) Fined	..	1
(iii) Dismissed	..	40
(iv) Discharged	..	8
(v) Services terminated or discharged	..	9
(vi) Reverted	..	10
(vii) Services forfeited	..	10
(viii) Censured	..	4
(ix) Not allowed full pay for the period of suspension	..	4
(x) Reduction in pay	..	3
(xi) Stoppage of increment	..	14
(xii) Warned	..	2
(xiii) Minor punishments	..	15
(xiv) Acquitted	..	5
(xv) Reinstated on being exonerated	..	86
(xvi) Pending in Courts	..	37
(xvii) Pending with the Departments	..	136
Total	..	392

Reply from Deputy Commissioner, Hoshiarpur, has not yet been received. Information in regard to this district will be supplied as soon as we get it from him.

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : यह जितने भी लोग suspend हुए हैं क्या ये Anti-corruption Department के जरिये हुए हैं या किसी और तरीके से हुए हैं ?

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ definitely ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ । ਇਹ ਸਾਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮਹਿਕਮਾਨਾ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ।

GRANTS FOR HOUSES AND SCHOOL BUILDINGS DAMAGED BY FLOODS IN OCTOBER, 1955

***6422. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Chief Minister be pleased to state the total amount so far given by the Government as free grants for houses and school buildings damaged by floods in October, 1955, in rural and urban areas separately, district-wise in the State ?

Sardar Partap Singh Kairon : (i) A statement giving the required information about grants for repairs to houses is laid on the Table.

(ii) (a) A sum of Rs 10 lakhs has been sanctioned for repairs to rural school buildings on 50 per cent grant basis. District-wise figures are being collected and will be communicated as early as possible.

(b) A similar scheme for giving grants to urban schools and colleges is under the consideration of Government.

(i) *Statement showing details of grants distributed district-wise for repairs to and rebuilding of houses in ruralurban areas*

Name of District		Rural areas	Urban areas
		Rs	Rs
1. Amritsar	--	55,64,890	9,57,000
2. Gurdaspur	..	30,30,000	4,00,000
3. Ferozepore	..	32,74,000	1,40,000
4. Hoshiarpur	..	20,75,000	3,30,000
5. Jullundur	..	40,00,000	8,00,000
6. Ludhiana	..	18,00,000	3,50,000
7. Kangra	..	7,31,454	30,825
8. Ambala	..	9,66,000	2,33,000
9. Karnal	..	10,50,000	35,000
10. Rohtak	..	70,900	21,000
11. Hissar	1,25,000
12. Gurgaon	..	4,61,685	54,650
13. Simla
Total		2,30,23,929	34,76,475

POLITICAL SUFFERERS IN GURGAON DISTRICT

*6468. **Shri Babu Dayal :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether any political sufferers in district Gurgaon have, so far, been granted any relief, if so, their list ;
- (b) whether any list of political sufferers in Gurgaon district has been maintained by the Government, if so, the details thereof ;
- (c) the list of political sufferers in Gurgaon District who have, so far, applied for relief directly and through the Congress Committee, separately ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes. A statement containing the required information is laid on the Table.

(b) No. Cases of only those political sufferers were considered who applied for relief.

(c) A list containing the required information is laid on the Table. Separate information regarding applications received through the Congress Committee is not available.

List showing the names and addresses of political sufferers who have been allotted land

Serial No.	Name and address of political sufferer
1	Shri Deep Chand, son of Shri Ram Chand, Village and Post Office Palwal, District Gurgaon.
2	Shri Gobind Ram, son of Shri Ram Sarup, Mohalla Sarryan, Palwal, District Gurgaon.
3	Shri Janardhan Sharma, son of Pt. Gopal Jiwan, Village and Post Office Sohna, Tehsil and District Gurgaon.
4	Shri Madan Lal Virmani, son of Malik Gehla Ram, House No. E.P. 430, Gurgaon Cantt.

List showing the names and addresses of political sufferers who have applied for the grant of financial assistance from the National Workers' Relief Fund

Serial No.	Name and address of political sufferer (Gurgaon District)
1	Shri Trikha Ram, son of Shri Kani Ram, Village Janoli, Tehsil Palwal, District Gurgaon.
2	Shri Harish Chandra, son of Shri Lal Singh Ji, Village Dighel, Post Office Bamni Khera, Tehsil Palwal (Gurgaon).
3	Shri Karan Singh, Jat, son of Shri Mehtab Singh, c/o Pt. Sri Ram, Contractor, Badri Niwas, Gurgaon Cantt.
4	Dr. Ram Lal Marwah, son of L. Narinjan Dass, Village and Post Office Moonch, District Gurgaon.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer (Gurgaon District)
5	Shri Ram Narain son of Pt. Lalji Mal, Village and Post Office Manu Kalan, Via Pataudi, District Gurgaon.
6	Shri Har Kishan son of Shri Udmi Ram, Post Office Sherpur (Sub-Tehsil Pataudi).
7	Shri Suraj Bhan son of Shri Kallu Mal, Post Office Jailley Mandi (Pataudi).
8	Shri Bala Singh son of Balwant Singh, Rajput, Village Bhaur Kalan, Tehsil Gurgaon.
9	Shrimati Chandri w/o late Pt. Mool Chand, Village Hodal, District Gurgaon.
10	Shrimati Krishna Devi widow of Shri Jessa Ram, c/o Dr. Shanti Sarup, Pathar Bazar, Rewari, District Gurgaon.
11	Shri Tek Chand Kalra Congress Worker, Hodal, District Gurgaon.
12	Shrimati Ishar Kaur c/o Shri Ram Gopal, House No. 5747, Chowk Bazar, Rewari, District Gurgaon.
13	Shri Kanwar Krishna son of Het Ram, Village Sadpura, Post Office Tigaon, District Gurgaon.
14	Shri Pitamber Singh Village Jatauli, Sub-Tehsil Pataudi, District Gurgaon.
15	Shri Ram Gopal, son of Shri Brij Lal, Congress Worker, Tehsil Bazar, Rewari, District Gurgaon.
16	Shri Dev Raj son of Shri Waru Ram, Village and Post Office Faridabad, Tehsil Ballabgarh, District Gurgaon.
17	Shri Gauri Shankar son of Shri Bhola Ram, Village and Post Office Dharuwehra, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
18	Shri Mahabir Parshad Jain son of Lala Roop Chand, Village and Post Office Palwal, District Gurgaon.
19	Shri Mam Chand son of Budhram, Village Dharuwehra, Post Office Dharuwehra, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
20	Shri Rajinder Sen Kapur son of Dr. Sohana Mal Kapur, Village and Post Office Ballabgarh, Tehsil Ballabgarh, District Gurgaon.
21	Shri Roop Lal Mehta son of Mehta Karam Chand, Village Palwal, Post Office Palwal, District Gurgaon.
22	Shrimati Tiloki Bai widow of L. Fateh Chand, Banga, Post Office Hodal, District Gurgaon.
23	Shri Budhi Parkash son of Shri Chiranji Lal, c/o Congress Committee, Hodal, District Gurgaon.
24	Shri Ruchi Ram son of Shri Jaswant Ram, Village and Post Office Mohna, Tehsil Ballabgarh, District Gurgaon.
25	Shri Sohan Lal son of Shri Kanhaya Lal, Village Dharuhera, Tehsil Tewar, District Gurgaon.
26	Shri Prabhu Dayal son of Shri Kanhaya Lal, Village Dharuhera, Tehsil Rewari (Gurgaon).
27	Shri Matadin Pujari son of Pt. Phool Singh, Village Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.

Serial No.	Name and address of political sufferer (Gurgaon District)
28	Shri Daya Ram son of Shri Bheron Pershad, Village Dharuhera, Tehsil Rewari, (Gurgaon).
29	Shri Kidar Nath Nayar, 145 New Colony, Gurgaon.
30	Shri Ammi Lal son of S. Man Singh, Village Dadawas, Post Office Pataudi, District Gurgaon.
31	Shri Dip Chand Satyagrahi son of Pt. Ram Chand, Near Hospital, Palwal (Gurgaon).
32	Shri Janardan Sharma son of Pt. Gopal Jiwan, c/o Pt. Anand Jiwan, Advocate, Gurgaon.
33	Shri Hari Singh son of Shri Bhanu Ram Kharbaz, 134 Mud Hut Colony, Rewari.
34	Shri Sohna Mal Kapur son of Lala Nanak Chand Kapur, c/o New Bharat Salt Petre Refiners, Ballabgarh, District Gurgaon.
35	Shri Jai Nath Singh son of Rao Balwant Singh, Village and Post Office Nangal Pathani, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
36	Shri Sarwan Singh son of Shri Ram Singh, Junior Teacher, D.B. Primary School, Badshahpur, District Gurgaon.
37	Shri Devindra Kumar son of Late Dr. Satya Narain, c/o Shri Wadhawa Ram M.A., Principal, Ahir College, Rewari, District Gurgaon.
38	Shri Sri Ram son of Shri Jhandu Ram, Village and Post Office Jatauli (Pataudi), District Gurgaon.
39	Shri Narinder Nath c/o Shri Chuni Lal M.L.A., Rewari, District Gurgaon.
40	Shri Munshi Ram Gupta General Secretary, Congress, Tigaon, District Gurgaon
41	Shri Ram Sarup son of Shri Tikha Ram, Hodal, District Gurgaon.
42	Shri Bal Chand son of Shri Devi Dass, Village Ghanyae, District Gurgaon.
43	Shri Kundan Lal Ex-President, Tehsil Congress Committee, Ballabgarh, District Gurgaon.
44	Shri Dal Chand son of Shri Chajju Mal, Village Hathen, Tehsil Nuh, District Gurgaon.
45	Shri Jagan Nath alias Lotu, son of Shri Bihari Lal, c/o Shri K.L. Mudgal, Education Office, Gurgaon.
46	Shrimati Surji widow of Shri Ammi Lal, Village Dadawas, Post Office Pataudi, District Gurgaon.
47	Shrimati Santosh Wati widow of Lala Basant Lal Wadhawa, c/o Shri Jiwan Dass, Teacher, Government High School, Palwal, District Gurgaon.
48	Th. Murli Singh Village Pataudi, District Gurgaon.
49	Shri Jag Ram Singh son of Shri Mehar Singh, Village Malpura, Post Office Nand Rampur Bas, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
50	Shri Badlu Ram Shastri c/o Shri Ram Chander, Village and Post Office Pataudi, District Gurgaon.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address of political sufferer (Gurgaon District)
51	Shri Ram Rattan son of Shri Shiksan, Village and Post Office Dharu Hera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
52	Shri Harnarain son of Shri Nathu, Village and Post Office Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
53	Shri Prabhu Dayal Posh son of Shri Boharu, Village and Post Office Dharward, District Gurgaon.
54	Shri Nemi Chand son of L. Bhagwan Dass, Village Bawal, District Gurgaon.

List of political sufferers of Gurgaon District who have applied for land grant (received upto the 10th March, 1956.)

Serial No.	Name and address
1.	Shri Bholu son of Shri Jangli, Village Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
2.	Shri Babu Dial son of Shri Ram Singh, Garhi Alwalpur, Post Office Nand-rampur Bas, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
3.	Shri Budhi Parkash President, Congress Panchayat, Hodal, Gurgaon.
4.	Shri Changa, son of Shri Shib Ram, Village Dharuhera, Tehsil Rewari, Gurgaon.
5.	Shri Deep Chand c/o Congress Committee, Palwal, District Gurgaon.
6.	Shri Dev Raj, Secretary, Advisory Committee, Faridabad, Gurgaon.
7.	Shri Dev Karan and others, President, Thana Congress Committee, Village Saadat Nagar, Post Office Kosili, District Gurgaon.
8.	Shri Daya Ram son of Bhairam Parshad, President, Congress Committee, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
9.	Shri Gauri Shankar son of Shri Bhola Ram, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
10.	Shri Ghissa son of Shri Naunda, Dharuwala, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
11.	Shri Gobind Ram, Congressy, Palwal, District Gurgaon.
12.	(a) Shri Harna son of Nathu, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon (b) Pt. Janardhan Dass, c/o Shri Mohan Lal, Advocate, Gurgaon. (c) Shri Jagannath c/o Rao Gajraj Singh, M.L.A., Gurgaon.
13.	Shri Kallu son of Shri Ram Singh Jat, Garhi Alawalpur, Post Office Nand-rampur Bas, Rewari, District Gurgaon.
14.	Shri Khushi Ram Sharma, Jaipur Gate, Rewari, District Gurgaon.
15.	Shri Karna Singh, son of Shri Siri Ram Bhargwa, Government Contractor, Gurgaon Cantt.
16.	Shri Mahabir Pershad Jain, Ban Seller, Bazar Bazazan, Palwal, District Gurgaon.
17.	Shri Mam Chand son of Ch. Budh Ram, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.

Serial No.	Name and address
18.	Shri Mata Din Pujari, son of Phul Chand, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
19.	Shri Madan Lal Vermani, Ex-President, District Congress Committee, Gurgaon
20.	Shri Mata Devi Bhardwaj, Congress Committee, Bawal, District Gurgaon.
21.	Shri Manohar Lal, Village and Post Office Bangwan, Tehsil Ferozepur-Jhirka, District Gurgaon.
22.	Shri Nemi Chand, President, Tehsil Congress Committee, Bawal, District Gurgaon.
23.	Shri Prabhu Dhaul Posh son of Boharu, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
24.	Shri Prabhu Dayal son of Shri Kanahiya Lal, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
25.	Shri Rajinder Sen Kapur c/o Nav Bharat Salt Petre Refiners, Ballabgarh, District Gurgaon.
26.	Shri Ram Gopal, House No. 5743, Tehsil Bazar Rewari, District Gurgaon.
27.	Shri Ram Rattan son of Shiksan, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
28.	Shri Roshan Lal son of Ram Sarup, Garhi Alawalpur, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
29.	Shri Ramji Lal, son of Jissu, Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
30.	Shri Ruchi Ram Hakim, Village and Post Office Mahna, Tehsil Ballabgarh, District Gurgaon.
31.	(a) Shri Roop Lal Mehta, Hodal, District Gurgaon. (b) Shri Ram Singh, Village Mehbol, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
32.	Shri Sohan Lal son of Kanhaya Lal, Dharuhera, District Gurgaon.
33.	Shri Sukh Ram, Village Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
34.	Shri Shooli Ram son of Shri Maida, Village Dharuhera, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
35.	Shri Shadi Ram son of Ram Sukh, Village Kalri Dass, Tehsil Rewari, District Gurgaon.
36.	Shri Sohan Mal Kapur c/o N.V. Bharat Salt Petre Refiners, Ballabgarh, District Gurgaon.
37.	Shri Sarwan Singh son of S. Ram Singh, D.B. Primary School, Badshahpur, Tehsil and District Gurgaon.
38.	Shri Tej Ram c/o Congress Kisan Workers Organiser, Rewari, District Gurgaon.
39.	Shrimati Tiloki Bai w/o L. Fateh Chand, Village and Post Office Hodal, Tehsil Palwal, District Gurgaon.
40.	Shri Tek Chand, Hodal, Tehsil Palwal, District Gurgaon.
41.	Shri Tek Chand and others, Hodal, Tehsil Palwal, District Gurgaon.
42.	Shri Teja Ram and others, Ferozepur-Jhirka, District Gurgaon.
43.	Shri Rup Lal, General Secretary, Congress Committee, Palwal, District Gurgaon.

[Chief Minister]

Serial No.	Name and address
44.	Shri Hanjol, Village Raidaska, District Gurgaon.
45.	Shri Amar Singh, New Colony, Rewari, District Gurgaon.
46.	Shri Asa Ram, Village Baola, District Gurgaon.
47.	Shri Dharam Singh, Village Mursi, District Gurgaon.
48.	Shri Ram Lal Marwari, S.M.P., Medical Practitioner, Moudi, Via Rewari, District Gurgaon.

CHIEF MINISTER'S RELIEF FUND

***6469. Shri Babu Dayal :** Will the Chief Minister be pleased to state the total amount so far collected district-wise in the State in Chief Minister's Relief Fund, along with the amount so far allotted to each district for relief purposes?

Sardar Partap Singh Kairon : The information is being collected and it will be supplied to the Member as soon as it is ready.

LAND IN VILLAGES FOR PUBLIC UTILITY PURPOSES

***6404. Shrimati Sita Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) whether Government has issued any instructions to village Panchayats in the State to set apart areas of land for public utility purposes ;
- (b) whether it has come to the notice of Government that certain classes of land-owners are disobeying the instructions mentioned in part (a) above ; if so, the action Government proposes to take in the matter ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes.

(b) (i) No.

(ii) Does not arise.

EMPLOYEES IN PUNJAB ROADWAYS, AMRITSAR

***6343. Sardar Khem Singh :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- (a) the total number of persons at present employed in the Punjab Roadways, Amritsar, cadre-wise together with the total number of Scheduled Caste persons amongst them ;
- (b) the total number of persons employed in the Punjab Roadways Amritsar, during the period from 1st April, 1955 to 15th February, 1956, cadre-wise together with the total number of Scheduled Caste persons amongst them ;
- (c) whether the percentage of Scheduled Caste employees referred to in part (a) and (b) above is in accordance with that fixed by the Government ; if not, the reasons therefor ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) A statement is laid on the Table.

(b) 13 Conductors and 6 Class IV employees were employed in the Punjab Roadways, Amritsar, during the period from 1st April, 1955 to 15th February, 1956. Two out of the six persons employed against Class IV posts belong to Scheduled Castes.

(c) No. Except in the case of Class IV employees, suitable Scheduled Caste candidates for other categories of posts were not forthcoming.

Statement

Class of employees	Total number of persons at present employed	Total number of Scheduled Caste persons amongst them
Gazetted Officers	3	..
Clerical and supervisory staff	73	3
Workshop staff	71	..
Drivers	183	8
Conductors	181	8
Class IV	100	21

BUS ACCIDENTS

***6406. Shrimati Sita Devi :** Will the Chief Minister be pleased to state —

- the total number of traffic accidents in which buses of the Punjab Roadways were involved during the year 1953, 1954 and 1955 respectively ;
- the total amount of compensation paid by the Government to persons injured in the accidents referred to in part (a) above ;
- the measures, if any, taken by Government to reduce the chances of accidents ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) 36, 38 and 37 respectively.

(b) Rs. 24,041-9-6.

(c) Speed limit is fixed at 30 miles an hour. Constant efforts are made to maintain the fleet in a sound mechanical condition. Particular attention is paid to brakes and steering mechanism, etc., so that accidents are reduced to the minimum. Drivers are cautioned to remain careful on the road.

ALIENATION OF LAND IN FAVOUR OF MINOR CHILDREN, ETC.

***6057. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the number of alienations of land by land-owners in favour of their minor children, wives and other relatives, district-wise, in the State during each of the years from 1949 to 1955 ?

Shri Sher Singh : A statement is laid on the Table.

Statement

(1) The number of alienations of land made by land-owners in favour of their minor children, wives and other relatives in the following districts is given below for the years :—

District	1949	1950	1951	1952	1953	1954	1955
1. Simla	5	2	13	4	4	..	
2. Jullundur ..	5	16	56	59	64	72	69
3. Rohtak ..	409	354	201	299	170	126	187
4. Ambala ..	109	139	215	206	340	288	322
5. Ludhiana ..	163	215	314	242	529	415	282
6. Gurdaspur ..	23	90	12	7	61	16	11
Total ..	709	819	800	826	1,168	921	871

(2) Information in respect of other districts will be supplied as soon as it becomes available.

श्री तेग राम : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि क्या वजह है कि दूसरे जिलों में जो alienations नाबालग लड़कों और औरतों के नाम पर किये गये उन की सूचना नहीं मिल सकी ?

माल तथा सिंचाई मंत्री : अभी तक सूचना नहीं आई। सूचना इकट्ठी की जा रही है।

श्री तेग राम : सूचना एकत्र होने में कौन सी रुकावट है ?

मंत्री : सूचना इकट्ठी हो रही है।

APPOINTMENT OF SUPERINTENDING ENGINEER TO STUDY THE PROBLEM OF FLOODS AND DRAINAGE

***6421. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the name along with the qualifications of the Superintending Engineer appointed by the Government to make a scientific study of the problem of floods, drainage, etc., in the State together with the details of the staff attached with him ;
- the progress, if any, made in the study of the problem mentioned in part (a) above so far and the time by which the entire work is expected to be completed ?

Shri Sher Singh : (a) Shri Madan Lal, P.S.E. (I), was appointed as Superintending Engineer, Drainage, to make scientific study of the problem of flood and drainage, etc., in the State. He was succeeded by

Shri N.P. Mahesh, I.S.E., on the forenoon of the 28th February, 1956.
The other staff attached with the Superintending Engineer is as under :—

- (1) One Stenographer.
- (2) One Circle Head Draftsman.
- (3) One Tracer.
- (4) One Draftsman.

In addition, one Division with 4 Sub-Divisions has recently been opened for preparation of detailed schemes for drains.

(b) Shri Madan Lal has submitted the preliminary report on the flood and drainage problem which is under action. The entire investigation work is likely to be completed by the end of June, 1956.

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या इस अफसर को flood सम्बन्धी काम का कोई तजर्बा है ?

माल तथा सिंचाई मंत्री : यह महकमा नहर का Superintending Engineer है ।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : क्या उन की ऐसे काम के लिये कोई qualifications हैं ?

मंत्री : Superintending Engineer, P.S.E., Class I, है ।

श्री धर्मवीर वासिष्ठ : मैं मिनिस्टर महोदय से यह बात दरयाफ्त करना चाहता हूं कि क्या उन की इस काम के लिये कोई special qualifications हैं ?

मंत्री : इस के लिये special qualifications की जरूरत नहीं, drains बगैरह बनवाने और खुदवाने का काम नहर के महकमे के सब अफसर कर सकते हैं ।

REMISSION OF LAND REVENUE FOR DAMAGE CAUSED BY RECENT FLOODS IN TAHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***6481. Shri Khushi Ram Gupta :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the names of villages, if any, in Tehsil Una, District Hoshiarpur, constituency-wise, where remission of land revenue and Abiana on account of damage caused to Kharif crops by the floods and rains in October, 1955, was allowed together with the amount remitted?

Shri Sher Singh : A statement, giving the required information in respect of land revenue remission, is laid on the Table. As regards Abiana information is not available at present.

Statement showing remission of land revenue in villages of Una Tehsil, District Hoshiarpur, due to floods and rains in October, 1955.

Name of the constituency	Name of villages	Land revenue remitted
Anandpur ..	1. Chonta	Rs 209
	2. Sarai	504
	3. Sheikhpur	227
	4. Chandpur	749
	5. Chanoli	433
	6. Basi	413
	7. Kheri	446

[Minister for Revenue and Irrigation]

Name of constituency	Name of village	Land revenue remitted
Anandpur—concl'd	8. Gajpur ..	Rs 409
	9. Thana ..	500
	10. Bela Ramgarh ..	651
	11. Lodhipur ..	427
	12. Sawara ..	47
	13. Amarpur ..	139
	14. Shahpur ..	209
	15. Harsa Bel ..	205
Una ..	1. Sanisowal ..	59

**OVERSEERS AND SUB-DIVISIONAL OFFICERS IN P.W.D., IRRIGATION
BRANCH**

***6383. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- the total number of Sub-Divisions in the P.W.D., Irrigation Branch, at present together with the total number of Overseers working in them ;
- the total number of officiating Sub-Divisional Officers in the Sub-Divisions referred to in part (a) above who have been promoted from the posts of Overseers ;
- whether the Sub-Divisional Officers referred to in part (b) above enjoy a gazetted status and are eligible for confirmation and further promotion, if not, the reasons therefor ?

Shri Sher Singh : (a) 1st Part.—425.

2nd Part.—1,044.

(b) 189.

(c) No. Only such of them enjoy gazetted status who are promoted to P.S.E., Class II. These officers are also eligible for further promotion.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या वर्जीर साहेब बतायेंगे कि जो Overseers S.D.O. promote किये जाते हैं वह उन posts पर permanent भी किये जाते हैं या नहीं ? या क्या गवर्नमेंट ने कोई ऐसा कायदा बना रखा है कि उनको confirm न किया जाए ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल पैदा ही नहीं होता। (This question does not arise)

पंडित श्री राम शर्मा : तो मैं यह पूछना चाहता हूँ कि जो Overseers S.D.O. बन जाते हैं उनमें से confirm भी किये जाएं; क्या ऐसा कोई कायदा है ?

मंत्री : इस के लिये आप अलहदा नोटिस दें। वैसे Overseers के ऊपर इस मामले में कुछ पाबन्दियां हैं कि उन्हें permanent करते वक्त consider नहीं

किया जाता। मेरे मन में तो यह है कि जब वह **qualified** हैं और इस काम को ठीक तरह से करते हैं तो उन्हें **permanent** करने पर विचार क्यों न किया जाये। सो इस चीज़ पर गौर हो रहा है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बताया जा सकता है कि जो **S. D. Os. direct** लिये जाते हैं या जो **Overseers S.D.O. promote** किये जाते हैं तो इन दोनों **S. D. Os.** की **categories** में क्या फर्क या तमीज़ है ?

लोक कारन मंत्री : इस का जवाब मैं दिला रहा हूँ। जहाँ यह officiate करता है तब यह Overseer ही रहता है। उस तब जब promotion हो जाती है तब यह क्लास में विभक्त हो जाता है। **Class II** विभक्त selection नाल लिया जाता है। जहाँ **Class II** विभक्त हो जाता है तब यह तब तब confirm की जाती है। फिर उस विभक्त कोई distinction नहीं रहता।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बताया जा सकता है कि इस तरह से कोई **Overseer Class II** में आकर confirm भी हुआ है ? क्या यकीनी तौर से कुछ बताया जा सकता है ?

लोक कारन मंत्री : जहाँ तक **P.W.D., B. & R.** का उल्लेख है, हो रहा है।

पंडित श्री राम शर्मा : क्या **Irrigation Department** में भी कोई **Overseer S.D.O.** confirm हुआ है ?

सिचाई मंत्री : गौर कर रहा हूँ। बाकी अगर सुकम्पल सूचना लेनी हो तो पता करके बता सकता हूँ।

ELECTIONS TO THE DISTRICT BOARDS IN THE STATE

***5986. Maulvi Abdul Ghani Dar :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- whether it is a fact that Government had fixed dates for elections to the District Boards in the State ;
- whether it is also a fact that the dates referred to in part (a) above were cancelled ; if so, the reasons therefor ;
- the manner in which the seats in the District Boards are proposed to be filled and when ?

Shri Sher Singh : (a) Yes.

(b) Yes. On receipt of representations to this effect from several members of the State Legislature and other public men, Government decided to postpone General Elections to District Boards till the question of re-organisation of the present boundaries of Punjab was finally determined.

(c) The question is under the consideration of Government.

पंडित श्री राम शर्मा : यह बताया जा सकता है कि क्या मैम्बरों के कहने पर इन elections को postpone करके गवर्नमेंट ने अपनी राय के खिलाफ काम नहीं किया ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो राय का सवाल है। (This is a question of opinion).

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बताया जा सकता है कि गवर्नमेंट ने सिर्फ इसी लिये elections को postpone किया कि मੈम्बरों और लोगों ने ऐसा करने के लिये कहा था ? क्या अपनी मर्जी से postpone नहीं किया ?

अध्यक्ष महोदय : यह तो सवाल नहीं बनता । आप information दे रहे हैं । (This is no supplementary. The hon. Member is giving information).

पंडित श्री राम शर्मा : क्या गवर्नमेंट ने खुद मੈम्बरों को नहीं कहा था कि वह ऐसी representation दें ? क्या यह representation जान बूझ कर लिखवाई नहीं गई थी ?

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : क्या वज़ीर साहिब बतायेंगे कि जिन मੈम्बरों ने representation किया वह सरकारी पार्टी के ही थे या आपोजीशन से भी ?

मंत्री : आपोजीशन से भी थे ।

मौलवी अब्दुल ग़नी डार : कौन से थे; सिवाए चौधरी सिरी चन्द जी के ?

मंत्री : वह पंडित जी के गहरे मित्र हैं ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि जैसा कि पार्ट सी में पूछा गया है वह कौन सा manner होगा जिसके मुताबिक डिस्ट्रिक्ट बोर्ड बनाये जायेंगे ?

मंत्री : मैंने जवाब दिया है कि इस प्रश्न पर विचार हो रहा है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय यह बताने की कृपा करेंगे कि सरकार की तरफ से rural Government के लिये कोई circular या instructions M.L.A.s को भेजीं ?

मंत्री : तहसील कौंसलज के बारे में ?

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या मंत्री महोदय कृपा करके बतायेंगे कि आया basically उसी ख्याल से विचार हो रहा है या किसी और पर ?

मंत्री : उस पर भी विचार हो रहा है और यदि कोई और alternative हो तो उस पर भी विचार किया जा सकता है । जब विचार की stage पर है तो सभी बातों पर विचार किया जा सकता है ।

श्री धर्म वीर वासिष्ठ : क्या दूसरे किसी विचार पर सोचा जा रहा है ?

अध्यक्ष महोदय : आप तो वह सवाल पूछ रहे हैं जिन का इस मूल सवाल के साथ कोई ताल्लुक ही नहीं । (You are asking questions which have no connection with the main question.)

पंडित श्री राम शर्मा : क्या यह वही circular है जिस की बिना पर मੈम्बरों ने लिखा था कि इलैक्शनों को postpone कर दिया जाए ?

— — —

***6058. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

- (a) the district-wise number of villages in the State where electricity from the Ganguwal Power House has been supplied up to 31st December, 1955 ;
- (b) the district-wise number of villages in which the Government proposes to supply electricity from the said Power House up to the end of year 1956 ?

Shri Sher Singh : (a) and (b) The reply is laid on the Table.

(a) Ninety-two villages received electricity from Ganguwal Power House up to 31st December, 1955 as detailed below :—

(1) Hoshiarpur District	.. 4
(2) Jullundur District	.. 6
(3) Ludhiana District	.. 5
(4) Ferozepore District	.. 4
(5) Ambala District	.. 22
(6) Karnal District	.. 22
(7) Rohtak District	.. 13
(8) Gurgaon District	.. 16
(9) Hissar District

(b) 287 villages are anticipated to receive electricity from the said Power House up to the end of 1956 :—

(1) Hoshiarpur District	.. 23
(2) Jullundur District	.. 20
(3) Ludhiana District	.. 23
(4) Ferozepur District	.. 35
(5) Ambala District	.. 38
(6) Karnal District	.. 41
(7) Rohtak District	.. 39
(8) Gurgaon District	.. 46
(9) Hissar District	.. 22

श्री तेग राम : जो वक्तव्य मेज़ पर रखा गया है उस में बताया गया है कि सन् 1955 में किसी भी गांव को फिरोज़पुर में बिजली नहीं दी गई। मैं मंत्री महोदय को बताना चाहता हूँ कि पिछले साल मैंने एक प्रश्न पूछा था जिस के जवाब में बताया गया था कि फाजिलका के 10 देहातों को सन् 1955 के मार्च तक बिजली दे दी जायेगी। क्या कारण है कि जो पहले दिनों जवाब दिया गया था उसे पूरा नहीं किया गया ? (*Interruptions*)

मंत्री : इस में बताया गया है कि फिरोज़पुर के चार गांव को बिजली दी गई है और औरों के लिये कोशिश हो रही है ।

श्री तेग राम : कितने ज़िलों के कितने गांवों को बिजली दी जाती है क्या इस के लिये पहले से ही कोई योजना बना ली जाती है ?

मंत्री : लोगों की ज्यों-दरखास्तें आती हैं त्यों-त्यों उन को **examine** किया जाता है। उसके बाद जहां जरूरत हो, जहां मुनासिब समझा जाए वहां बिजली दी जाती है। सरवे भी करवा लिया जाता है।

श्री तेग राम : पिछले साल जो दरखास्तें आईं उन में से कितनी मंजूर हुईं और कितनी नामंजूर ?

मंत्री : इस के लिये तो नोटिस दें।

महोदय गुरुचरण सिंह : बी स्त्रीय मण्डल समन्त वि निम पिंड विष
बिजली लगवृष्टी रहे एउ main line उं बिन्नी दूर रहे सगीरा है ?

मंत्री : दो तीन मील तक तो आसानों से दे सकते हैं। ज्यादा दूर हो तो दिक्कत होती है।

OVERSEERS AND SUB-DIVISIONAL OFFICERS IN THE ELECTRICITY DEPARTMENT

***6384. Sardar Chanan Singh Dhut :** Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state—

(a) the total number of Sub-Divisions at present in the P. W. D. Electricity Branch, together with the total number of Overseers working in them ;

(b) the total number of officiating S. D. O.s in the Sub-Divisions referred to in para (a) above who have been promoted from the posts of Overseers ;

(c) whether the S.D.Os. referred to in para (b) above enjoy a gazetted status and are eligible for confirmation and further promotion ; if not, the reasons therefor ?

Shri Sher Singh :

(a) 108. (Electrical—102, Civil—6).

No. of Overseers .. 30

(b) 3.

(c) Yes, only those who are properly qualified.

पंडित श्री राम शर्मा : क्या बतलाया जा सकता है कि बिजली के दफतर का भी वही हाल है जो कि P.W.D., Irrigation के ओवरसियरों का है ? क्या इन की **distinction** को दूर करने का मामला भी जेरे गौर है ?

मंत्री : ठीक है; उसी तरह ही है। **Overseers** के मामले पर काफी गड़बड़ है। मैं इस बात की तरफ काफी जोर के साथ लगा हुआ हूं। मैं भी यही ख्याल करता हूं कि उन के रास्ते में ऐसी **distinction** क्यों खड़ी कर दी जाए। अगर कोई **overseer** **S.D.O.** का काम ठीक कर रहा हो तो उसे **permanent** होने या आगे चलने का क्यों न मौका दिया जाए। यह सब चीजें मेरे जेरे गौर हैं। मैं इन पर विचार कर रहा हूं।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਜਸੀ : क्या साल तथा सिचाई मंत्री को इल्म है कि P.W.D. में जो S.D.O. ओवरसियर्स से promote होते हैं उनमें और दूसरे S.D.Os में distinction रखा जाता है ?

ਲੋਕ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਮੰਤਰੀ : ਇਹ ਚੀਜ਼ ਅਗਲੇ ਸਵਾਲ ਵਿਚ ਦਸੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ।

SUPPLY OF ELECTRICITY IN GURGAON DISTRICT UNDER COMMUNITY PROJECT

*6448. Shri Babu Dayal : Will the Minister for Revenue and Irrigation be pleased to state the period by which electric energy is expected to be supplied to the villages situated in Ballabgarh-Tigaon-Sadpura line in Gurgaon District under the Faridabad Community Project Scheme ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The electric energy to Tigaon and Sadpura villages included in Ballabgarh Sub-Project Estimate is expected to be supplied by the end of March, 1956.

As regards supply of the Electricity to other villages, namely :—

“Ballabgarh, Uncha Gaon, Chandwali, Machhgarh, Diyalpur, Nihali, Phapunda, Atali, Maukpur, Chhaensa, Ganchhi, Nangla, Gujran, Ghazipur, Dabwa, Nawaha Koh, Bajri, Pali, Fatehpur, Baloach, Ladahli, Bahlapur, Sotai,”

covered by the aforesaid Sub-Project, the work is expected to be completed in four months' time. Proposal to electrify additional villages along the line, like Nimka, Murtzapur, Faizpur, and Southern part of Barauli, which fall along the line is being examined.

OVERSEERS AND SUB-DIVISIONAL OFFICERS IN P. W. D., BUILDINGS AND ROADS BRANCH

*6382. Sardar Chanan Singh Dhut : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- the total number of Sub-Divisions in the Buildings and Roads Branch of the P. W. D. at present together with the total number of Overseers working in them ;
- the total number of officiating Sub-Divisional Officers in the Sub-Divisions referred to in part (a) above who have been promoted from the posts of overseers ;
- whether the Sub-Divisional Officers referred to in part (b) above enjoy a gazetted status and are eligible for confirmation and further promotion, if not, the reasons therefor ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) 42 and 183 respectively.

(b) 9.

(c) These Sub-Divisional Officers do not enjoy gazetted status as while Solding charge of the Sub-Divisions they remain members of the Engineering hervice, Class III, and continue to hold their non-gazetted status. They are eligible for promotion to P.S.E. (Class II) and confirmation in that service

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮਾਨਨੀਯ ਮੰਤਰੀ ਅਪਨੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਬਤਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਕੁਝ Overseer P. W. D. ਮੇਂ S.D.O. officiate ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਦ confirm ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਨ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ । ਉਸ case ਵਿਚ ਉਹ S.D.O. confirm ਹੋ ਕੇ Executive Engineer ਵੀ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਕੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ distinctions ਕਾ ਰਕਾ ਜਾਨਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੋਈ distinction ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਹਰ Overseer Public Service Commission ਦੀ ਮਾਰਫਤ promote ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਮੰਤਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਏਗੇ ਕਿ ਕੀ ਹਰ Overseer ਜੋ S.D.O. officiate ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਸੀ ਖਾਸ time limit ਕੇ ਬਾਦ confirm ਹੋ ਜਾਤਾ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਉਹ ਤਦ confirm ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਉਹ class 2 ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ cadre ਵਿਚ ਕੋਈ vacancy ਹੋਵੇਗੀ । Class one ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ confirm ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ।

CONSTRUCTION OF ROAD ON BOTH SIDES OF SWAN NADI

***6479. Shri Khushi Ram Gupta :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether there is any proposal under the consideration of Government for building pucca roads to the north of Una, District Hoshiarpur on both sides of the Swan Nadi?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Provision for the construction of Una-Amb Road only has been made in the Second Five-Year Plan.

COMPENSATION FOR CONSTRUCTION OF ROAD IN TEHSIL UNA, DISTRICT HOSHIARPUR

***6480. Shri Khushi Ram Gupta :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether any compensation has so far been paid by Government to the land-owners whose lands have been acquired by Government for purposes of the construction of roads from Churru to Chauki Maniar and from Una to Amb in Tehsil Una, District Hoshiarpur ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : The road from Churru to Chauki Maniar is being constructed as an unmetalled road under the village road development scheme in which the villagers contribute 1/3rd of the cost in the shape of free land, labour, etc. If the villagers' contribution for this road is made in any form other than free land they will be paid compensation for land. The road from Una to Amb is not under construction and the question of paying land compensation does not arise.

श्री खुशी राम गुप्ता : पिछले दिनों में ऊना और अम्ब के दरम्यान की सड़क की survey शुरू हुई थी वह दो महीने जारी रहने के बाद क्यों अब बन्द करा दी गई है ?

अध्यक्ष महोदय : यह सवाल ही नहीं पैदा होता । (This question does not arise.)

EXPENDITURE ON CONSTRUCTION OF GOVERNMENT BUILDINGS

*5088. **Maulvi Abdul Ghani Dar** : Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- the names of Government buildings constructed or under construction at Chandigarh during 1955-56 up-to-date and the amount of expenditure incurred thereon;
- the total expenditure incurred in Government Buildings in the whole of the Punjab during the period mentioned in part (a) above;
- the total expenditure incurred on the construction of and repairs of roads at Chandigarh during the period mentioned in para (a) above, together with the total expenditure incurred on the construction and repairs of roads in the whole of the Punjab during the same period?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) As per annexure 'A'.

	Rs
(b) Construction of buildings in the Punjab State	79,92,080
(c) Construction of roads at Chandigarh ..	18,28,458
Repairs to roads at Chandigarh ..	1,63,187
Repairs to roads in the whole of the Punjab ..	86,00,000
Construction of roads in the whole of the Punjab ..	2,76,05,950

ANNEXURE 'A'

Statement showing expenditure incurred on Government buildings constructed or under construction during 1955-56

Serial No.	Name of buildings	Expenditure during the year 1955-56
		Rs
1	Constructing Government College for Men in Sector 11 ..	1,33,932
2	Constructing Government College for Women in Sector 11 ..	3,610
3	Carrying out additions and alterations in Mount View Hotel ..	37,334
4	22 Nos. 8 FM type houses in Sector 11 ..	1,82,837
5	14 Nos. 11 JC type houses in Sector 11-B ..	5,782
6	9-FB House in Sector 11 ..	20,955

[Minister for Public works and Education]

Serial No.	Name of building	Expenditure during the year 1955-56
7	Constructing 3 standard shop-cum-flats and 4 small shops and Public Lavatory attached to small shops in Sector 23 ..	49,126
8	Public Lavatory in shopping centre in Sector 16 ..	9,080
9	Lavatory Block attached to shops and flats Sector 16 ..	4,743
10	Lavatory Block attached to shops and flats, Sector 22 ..	6,080
11	Public Lavatory in 8 booths , Sector 9 ..	338
12	Constructing Maternity Hospital in Sector 16 ..	3,04,470
13	Constructing Junior Secondary School in Sector 19 ..	94,642
14	Constructing Junior Secondary School in Sector 21 ..	1,16,359
15	Constructing Junior Secondary School in Sector 8 ..	9,863
16	Constructing Junior Secondary School in Sector 9 ..	1,18,055
17	Constructing Junior Secondary School in Sector 10 ..	1,800
18	Constructing Junior Secondary School in Sector 16 ..	3,595
19	Constructing Primary School in Sector 19 ..	21,780
20	Constructing High School in Sector 23 ..	4,651
21	Constructing Nursery School in Sector 22-D ..	1,854
22	Constructing Police Station, in Sector 17 ..	2,60,706
23	Residential Houses, Sector 17 besides Police Station ..	2,58,520
24	13 Type Houses in Sector 22 ..	1,18,867
25	10 Type Houses in Sector 22 ..	1,357
26	12 Type Houses in Sector 22 ..	2,667
27	9 Type Houses in Sector 22 ..	1,679
28	9 Type Houses in Sector 19 ..	1,10,595
29	11 Type Houses in Sector 19 ..	2,64,911
30	10 Type Houses in Sector 19 ..	1,98,742
31	12 Type Houses in Sector 19 ..	31,225
32	High Court Building ..	2,59,671
33	M.L.A's Hostel ..	3,68,329
34	9 Type Houses in Sector 7 ..	1,39,008
35	7 Type Houses in Sector 7 ..	83,263
36	13 Type Houses in Sector 7 ..	2,50,593

Serial No.	Name of building	Expenditure during the year 1955-56
37	12 Type Houses in Sector 7 ..	8,719
38	Constructing Bus Shelter in Sector 4 ..	260
39	3 Type Houses in Sector 4 ..	8,442
40	13 Type Houses in Sector 10 ..	10,605
41	9 Type Houses in Sector 10 ..	841
42	Chief Minister's residence ..	25,044
43	Circuit House in Sector 6 ..	69,185
44	Main Press Building ..	1,75,044
45	Officer's Hostel ..	12,449
46	Permanent Secretariat Building ..	17,77,107
47	Circuit House, Chandimandir ..	12,796
48	Shop-cum-flats, Sector 22-D ..	8,022
49	Shopping Centre, Sector 9 ..	2,408
50	4 Nos. Booths Shopping Centre, Sector 23 ..	1,296
51	Cheap Houses in Sector 15 and 24 ..	22,916
52	Cheap Houses in Sector 19 ..	23,148
53	Hydrants in Houses type IV to VIII in Sector 5, 11 16 and 23 ..	22,239
54	5 Type Houses in Sector 16 ..	2,689
55	6 Type Houses in Sector 16 ..	10,471
56	7 Type Houses in Sector 16 ..	6,580
57	13 Type Houses in Sector 23 ..	2,135
58	12 Type Houses in Sector 23 ..	1,890
59	M.L.A. Flats ..	1,632
60	8-F Houses in Sector 11, 16 and 23 ..	5,016
61	25 Houses in Sector 2 and 3 ..	801
62	4 Type Houses in Sector 5 ..	5,722
63	3 Type Houses in Sector ..	2,185
BUILDINGS AND ROADS BRANCH		
64	Additional Wing in Punjab Engineering College Hostel, Chandigarh ..	2,30,000
65	Hostel accommodation for Government Basic Training College, Chandigarh ..	1,50,000
	Total ..	61,80,663

REPRESENTATION FROM MANAGEMENT OF AGGARWAL HIGH SCHOOL,
BALLABGARH, DISTRICT GURGAON

***6419. Shri Dharam Vir Vasisht :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state whether the Government received any request from the management of the Aggarwal High School, Ballabgarh, district Gurgaon for requisitioning land for the play-grounds of the said school ; if so, the date when it was received together with the action ; if any taken thereon ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : Yes. The request of the management of the Aggarwal High School, Ballabgarh, district Gurgaon for acquisition of land for school purposes was first received in the year 1949 when the management was directed to get that land by private negotiations. In 1952 the school authorities applied to the department for acquisition of the property under the Land Acquisition Act, 1894, as they failed to get the same by private negotiations. The case could not be taken up then as Government was considering the amendment of certain sections of the said Act. This enactment was made in 1954 and the necessary papers to sanction acquisition of the property for the school were called for. The approval of Government to the acquisition of land measuring 4.28 acres for the school was accorded in April, 1955 and draft notification under sections 4 and 38 of the Land Acquisition Act, 1894, was called for. The school authorities furnished papers regarding the acquisition of the plot measuring 4.16 acres. Fresh approval of Government has now to be accorded to the acquisition of land measuring 4.16 acres for the school for which necessary information and documents have been called for.

ARTIFICIAL INSEMINATION CENTRES

***6056. Shri Teg Ram :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

- (a) the number and places where artificial insemination centres for cattle have so far been started in the State ;
- (b) the number of such artificial inseminations so far done along with the breed of animals thus inseminated during the year 1955 ;
- (c) the expenditure so far incurred by the Government on each artificial insemination and the fees charged from the owners of such animals ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) Six Artificial Insemination Centres are functioning in the State under the Key Village Scheme and are located at the following places :—

- (1) Government Livestock Farm, Hissar.
- (2) Veterinary Hospital, Ludhiana.
- (3) Veterinary Hospital, Phillaur, district Jullundur.
- (4) Khalsa College, Amritsar.
- (5) Chandigarh Capital.
- (6) Gaushala, Rewari, district Gurgaon.

(b) 1,232 cows of Hariana-Sahiwal and mixed breeds and 1,536 buffaloes of Murrah, Nili and Desi breeds were inseminated artificially during the year 1955.

(c) The figures of expenditure incurred on each artificial insemination are not available. However, the total expenditure incurred during 1955, under the Key Village Scheme amounted to Rs 98,147, which includes the amount spent for artificial insemination work, for giving natural services and the development of Animal Husbandry activities in the area covered by the scheme.

No fee is charged from the owners of animals for insemination work.

श्री तेग राम : क्या मंत्री सहोदय बतायेंगे कि यह जो योजना जारी की गई है.....

अध्यक्ष सहोदय : इस योजना का नाम तो बताएं। (हंसी) Please let us know the name of this scheme) (Laughter)।

श्री तेग राम : अप्राकृतिक पशु नसल वृद्धि योजना (हंसी) इस के क्या नतीजे निकले हैं, कौसी सफल हुई है ?

मंत्रि : नतीजा यह हो रहा है कि इस सकीम के नाल 1,200 गाँवों अउ 1,500 मशरूफ कौतीयाँ गयीयाँ हन।

श्री तेग राम : इस योजना से नसल अच्छी बनाने में कैसे नतीजे निकले हैं ?

मंत्रि : एक साल विच नसल विच फरक किसे प्ये सकदा है यह उ आप ही समझ सकदे हें।

श्री कस्तूरी लाल गोयल : इस योजना के अर्धीन हरियाणा के मांड कितने थे ? (हंसी)

मंत्रि : पुडिया सिरफ गाँवों बाँटे सौ। (हासा)

WATER-SUPPLY SCHEME FOR REWARI, DISTRICT GURGAON

***6482. Shri Chuni Lal :** Will the Minister for Public Works and Education be pleased to state—

(a) the time by which the work in connection with the Water-Supply Scheme for the Rewari Town, district Gurgaon, the estimates of which have been duly sanctioned, is likely to start ;

(b) whether the loans and grant-in-aid applied for by the Municipal Committee, Rewari, for the scheme referred to in part (a) above have been sanctioned and advanced to the said Committee; if not, the time by which these are likely to be advanced ?

Sardar Gurbachan Singh Bajwa : (a) In order to secure a far more dependable source of water-supply from canal, instead of the percolation wells provided for at present, the existing scheme is likely to be revised. This is being examined in consultation with the Irrigation Branch and it will take a few months to decide what shape the scheme will eventually take.

(b) A loan of Rs 1 lakh has already been sanctioned, while the question of sanctioning an additional loan of Rs 2 lakhs and a grant-in-aid from the Sanitary Board is under consideration of Government. Every effort is being made to sanction them during the current financial year.

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ : ਕੀ ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਯਹ ਜੋ ਨਹਰ ਸੇ ਪਾਨੀ ਲੇਨੇ ਕੀ scheme ਹੈ ਇਸ ਪਰ ਕਬ ਸੇ ਅਮਲ ਹੋਗਾ ?

ਮੰਤਰੀ : ਤਾਰੀਖ ਮੈਂ ਪੁਛ ਕੇ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਰਮ ਵੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਕੀ ਸੰਤ੍ਰੀ ਸਹੋਦਯ ਬਤਾਯੋਗੇ ਕਿ ਇਨ loans and advances ਕੇ ਦਿਏ ਜਾਨੇ ਕੀ probable date ਕੀ ਹੈ ?

ਮੰਤਰੀ : ਇਕ ਲਖ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਬਾਕੀ ਇਸੇ ਸਾਲ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਬਰਮ ਵੀਰ ਕਾਸਿਠ : ਇਸੀ ਸਾਲ ਸੇ ਸੁਰਾਦ 1955-56 ਹੈ ਯਾ 1956-57 ?

ਮੰਤਰੀ : 1955-56 ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

TRANSPORT DISPUTES REFERRED TO INDUSTRIAL TRIBUNAL

***6405. Shrimati Sita Devi :** Will the Minister for Finance be pleased to state —

- (a) the total number of transport disputes referred to the Industrial Tribunal during the years 1953-1954 and 1955 respectively together with the number of cases decided by it during each of these years ;
- (b) the total number of cases in which awards have been implemented together with the reasons ; if any, for non-implementation of the others ?

Shri Mohan Lal : (a)

Year	No. of cases referred	No. of cases decided
1953	2	2
1954	17	14
1955	29	8

(b) Since awards are directly implemented by the employers, no action on the part of the Labour Department becomes feasible unless the workers concerned report the matter to the Labour Commissioner against the employers for non-implementation of the awards given in their favour by the Tribunal. So far only 12 complaints for non-implementation of the awards concerning transport were received. Of these, 5 were got implemented by the field staff of the Labour Department, in 4 cases prosecutions have been launched against the employers concerned, while in the remaining 3 cases the employers have obtained Stay Orders from either the Appellate Labour Tribunal or the Supreme Court of India.

UNSTARRED QUESTIONS AND ANSWERS

SANITARY GRANTS FOR PANCHAYATS

822. Shri Samar Singh : Will the Chief Minister be pleased to state—

- (a) whether it is a fact that during the year 1951 the Government in the Panchayat Department promised to contribute an amount equal to the contribution voluntarily raised by the public or to give a grant up to 50 per cent of the amount so contributed for improving the sanitary conditions in the villages in the State; if so, the extent to which this promise has been fulfilled by the Government ;

- (b) the total amount of voluntary subscription raised by the Gram Panchayat of Seenkh, Tehsil Panipat, District Karnal, for purposes of improving the sanitation in the villages together with the total amount contributed by the Government for the purpose ?

Sardar Partap Singh Kairon : (a) Yes, Government gave an undertaking to contribute an amount equivalent to the voluntary contributions raised by the Panchayats for improving rural sanitation. But keeping in view the finances of the State they decided to give grant-in-aid to the extent of 75 per cent against the contributions of Rs 50,00,000 stated to have been raised by the Panchayats. Out of Government contribution Rs. 23 lacs were sanctioned as grant-in-aid up to the end of financial year 1954-55. The Government, however, could disburse only Rs 14 lacs up to end of 1954-55, and the balance of Rs 9 lacs was surrendered to State revenues as none of the remaining Panchayats came forward to avail of the grant by showing their actual contributions in Bank deposits.

(b) *Part I*

.. Rs 15,668

Part II .. The information is being collected and will be communicated to the member as soon as ready.

ADJOURNMENT MOTION

(*Shri Wadhawa Ram stood up in his seat to say something.*)

अध्यक्ष महोदय : आप की जो *adjournment motion है, वह admit नहीं की जा सकती क्योंकि जब तक बजट सेशन है तब तक कोई ऐसी motion admit नहीं की जानी। ऐसी बातों के लिये कितने ही मौके आते हैं तो आपने जो बोलना हो उस वक्त बोल लें। 24 तारीख को Appropriation Bill आ रहा है। (The adjournment motion given notice of by the hon. Member cannot be admitted because during the budget Session, this cannot be done. He will have ample opportunities to discuss such matters. He can then speak on this subject. On the 24th instant the Appropriation Bill is going to be discussed.)

श्री वधावा राम : मैं फिर short notice question का नोटिस दित्ता हूँ।

श्री सपीवर : ਉਹ ਮੰਨ ਲਵਾਂਗੇ (That will be admitted).

पंडित श्री राम शर्मा : On a point of order, Sir. यह जो आपने कहा है, क्या यह बजट सेशन 29 मार्च तक चलेगा या 12 अप्रैल तक चलेगा ?

अध्यक्ष महोदय : जिस दिन बजट पास हो जाएगा। (The day the Budget is passed.)

पंडित श्री राम शर्मा : Adjournment motion के सिलसिले में ?

*Shri Wadhawa Ram M.L.A., to ask for leave to make a motion for the adjournment of the business of the House to discuss a definite matter of urgent public importance, namely, vast devastation of crops created by the hailstorm on 15th March, 1956, in the 25 villages in Tehsil Fazilka, District Ferozepore.

अध्यक्ष महोदय : ऐसी बातों के लिये कई मौके आते हैं, जैसे Governor's Address, Supplementary demands, General discussion of the Budget वगैरा और Appropriation Bill आ रहा है।

(Many opportunities will come to the Members for the discussion of such matters, for instance, Governor's Address, Supplementary Demands, General discussion of the Budget etc., and the Appropriation Bill is coming up.)

SUSPENSION OF RULE 30—TRANSACTION OF GOVERNMENT BUSINESS ON THURSDAY, THE 22ND MARCH, 1956

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to move—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 22nd March, 1956.

ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਬੜਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ Thursday ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਖਾਂ, ਮਗਰ ਇਸ day to day programme ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਇਸ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ programme ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਦਿਆਂ ਤਾਂ budget ਪਾਸ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਮੇਰਾ programme ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਦੋ ਵੀਰਵਾਰ ਯਾਨੀ 29 ਮਾਰਚ ਅਤੇ 5 ਅਪਰੈਲ ਮੈਂ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਖੇ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇਕਰ house agree ਕਰੇ ਤਾਂ 29 ਨੂੰ double sitting ਕਰਵਾ ਦਿਉ। (If the House agrees we may have a double sitting on the 29th instant.)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਗਲ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਿਨ council ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੋਨੋਂ ਵਕਤ ਰਖ ਲਵਾਂਗੇ। 22, 23 ਅਤੇ 24 ਨੂੰ ਵੀ double sitting ਹੈ, ਫਿਰ 24 ਨੂੰ Appropriation Bill ਹੈ ਤੇ 25, 26, 27 ਨੂੰ ਛੁਟੀਆਂ ਹਨ। ਫਿਰ 29 ਨੂੰ non-official day ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ 3 ਛੁਟੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ 5 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਵੀ non-official day ਲੈ ਆਏ ਹਾਂ।

ਸ਼੍ਰੀ ਸਪੀਕਰ : ਜੇਕਰ 29 ਤਰੀਕ ਨੂੰ double sitting ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈਣ (If the hon. Members decide to have a double sitting on the 29th, they can do so with pleasure.)

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ : ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਿਨ Upper House ਦੀ sitting ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।

ਚੌਥਰੀ ਸਿਰੀ ਚੰਦ : ਜੈਸੇ ਹੁਸ ਇਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਹ ਰਹੇ ਹੋ।

(*Panait Shri Ram Sharma stood up to speak.*)

अध्यक्ष महोदय : अगर आप इजाज़त दें तो आप का पुरानी तकरीर ही यहां पर दर्ज करा लूँ। (हंसी) (If you agree, your previous speech on this subject may be deemed to have been made here.) (*Laughter*).

Mr. Speaker : Motion moved—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government Business be transacted on Thursday, the 22nd March, 1956.

पंडित श्री राम शर्मा (सोनीपत) : वह बात तो मेरे दोस्त श्री वधावा राम बड़ी अच्छी तरह अदा कर सकते हैं और मैं तो चाहता था कि वह यह काम उसी खास लहजे और उन्हीं खास इल्फाज में अदा करते ।

यह जो बात की जा रही है यह बड़ी नामुनासिब बात है । हम समझते थे कि यह ठीक है कि उसी **Party** की गवर्नमेंट है और **Opposition** भी वही है मगर **changes** से बाज आकात अच्छी और बुरी बातों की उम्मीद बन्धती है लेकिन जहां तक **non-official day** के लेने का तात्पर्य है मैं समझता हूं कि यह बहुत नामुनासिब बात है और आज की मिनिस्टरी इस काम में पिछली मिनिस्टरी से भी बार्जी ले गई है । आज जो लोग इन मिनिस्टरी के **benches** पर बैठे हैं इन में एक तो **common** है । (*a voice* : एक नहीं दो **common** हैं) एक ही **common** समझना चाहिये उन्हें शर्मिन्दगी महसूस हो रही है कि क्यों बार बार **non-official day** को **official** कामों के लिये मांगा जा रहा है । कोई न कोई चीज सामने रख कर और बहाना बना कर खड़े हो जाते हैं कि **non-official day** को **official** काम के लिये दिया जाए । इन्हें कई बार कहा जा चुका है और मेरा ख्याल था कि यह शायद इखलाकी शराफत बरतेंगे और यह दिन मांगने के लिये न खड़े होंगे लेकिन यह **ministry** तो पिछली **ministry** से भी ढीठ साबित हुई है । इन्हें कई बार कहा गया है कि **non-official day** को इस तरह न लिया जाया करे लेकिन यह इस बात को मानते तक नहीं । मैं तो कहूंगा कि यह इस हाऊस के अंदर ऐलान कर दें कि आगे से कोई **non-official day** हुआ ही नहीं करेगा । इन की तादाद ज्यादा है यह इस तरह का फैसला कर भी सकते हैं । लेकिन इस तरह **non-official day** को लेना **democracy**, **collective leadership**, **conventions** और **parliamentary practices** के खिलाफ है । इस तरह से बहाने बना लेना नाजायज है । मुझे समझ नहीं आती कि आखिर क्या मुसीबत आ रही है जो इस दिन को लिया जा रहा है । स्पीकर साहिब, हमारा हाऊस शायद हिंदुस्तान भर में अपनी मिसाल आप है कि जहां असैम्बली इतने कम दिनों के लिये बैठती हो । बजट **session** कम होते हों या दूसरे **session** कम होते हों या **non-official day** कम होते हों । वह कौन सी समस्या है जिसके लिये ज्यादा से ज्यादा **official days** और कम से कम **non-official days** रखे जा रहे हैं । **non-official day** का लेना एक गलत नामुनासिब और **undemocratic** बात है । आप कहते हैं कि हम **Socialistic Pattern** कायम करने जा रहे हैं लेकिन यहां तो **democracy** को पावों के नीचे कुचला जा रहा है । आप की अकमरियत है आप जिस तरह चाहें **legislature** के अन्दर कर सकते हैं, आप **vote** ले सकते हैं आप की **majority** है मगर अगर आप यह ख्याल करें कि **opposition** की तादाद कम है और यहां हाऊस के अन्दर उन की कोई **say** नहीं और उन की कोई बात नहीं चल सकती तो यह गलत बात है ।

[पंडित श्री राम शर्मा]

मैं बड़े जोर से इस motion की मुखालिफत करता हूँ और चेतावनी देना चाहता हूँ कि जिस तरह से गवर्नमेंट opposition के साथ treatment करती है और जिस spirit से वह non-official days को लेती है उसी spirit में opposition भी काम कर सकती है। हमें हर बार गवर्नमेंट की तरफ से कहा जाता है कि हम opposition की पूरी co-operation चाहते हैं लेकिन हाऊस के अन्दर इस तरह का सलूक कर के वह यह साबित कर रहे हैं कि वह हमारी co-operation नहीं चाहते वह हमारी good wishes नहीं चाहते। आज वह तादाद में ज्यादा है तो वह democracy की और rules में दी गई बातों की रत्ती भर भी परवाह नहीं करते। जनाब, मैं तो कहूंगा कि यह parliamentary practice के मुताबिक भी नहीं चल रहे। यह opposition को confidence में नहीं लेना चाहते। अगर इन को opposition का ख्याल आता तो यह कहते कि चलो opposition को consult कर लो या पूछ लो। मैं तो मुसलसल देखता चला आ रहा हूँ कि यह किसी न किसी तरीके से किसी न किसी ढंग से non-official day ले लेते हैं। इस लिये मैं opposition की तरफ से जबर्दस्त protest lodge करता हूँ और चाहता हूँ कि इस पर स्पीकर साहिब घंटी बजा दें और हमें अपनी वोट record करने दें।

श्री सिरि चन्द (बहादुरगढ़) : साहिबे सदर, जहां तक मुझे याद है पिछली दफा भी जब हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब ने non-official day लेने के लिये कहा था तो उन्होंने यह इकरार किया था कि यह दिन हम ले लेते हैं और इस के बाद जो दिन आएगा वह हम नहीं लेंगे लेकिन आज फिर इस दिन को लिया जा रहा है फिर जैसा कि आपने हुक्म दिया है कि कल से double shift हुआ करेगी। और उन्होंने कहा है कि अगर आप चाहते हैं तो 29 तारीख को हम double shift कर लेंगे बशर्तकि उस दिन Council की sitting न हो।

अध्यक्ष महोदय : Shift नहीं sitting होगी। (This will not be a shift but a sitting.)

श्री सिरि चन्द : यह sitting क्या है shift ही तो है। इसका तो यह मतलब है कि हमने या हमारी पार्टी की तरफ से यह मुतालिबा किया गया है कि हमें 29 तारीख को double shift दो। असल में यह बात नहीं है। मैं इस सिलसिला में इन से अर्ज करना चाहता हूँ कि इस session में opposition की तरफ से हम ने ज्यादा से ज्यादा co-operation देने की कोशिश की है।

पंडित सिरि राम शर्मा : लेकिन यह co-operation नहीं चाहते।

श्री सिरि चन्द : हमारे चीफ मिनिस्टर साहिब भले ही यह चाहते हों कि वह इस तरह से काम चला लेंगे लेकिन इस तरह काम नहीं चलने का। मैं मानता हूँ कि opposition थोड़ी है इस की तादाद कम है लेकिन इस तरह का सलूक किया गया तो अपोजीशन

ਮੀ ਪੁਰਾਨੇ ਤਰੀਕੇ ਇਸ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਮ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਹਮਾਰੀ ਤਰਫ਼ ਸੇ ਲੰਬੀ ੨ ਸਪੀਚਾਂ ਕੀ ਜਾਓਂ ਜੈਸਾ ਕਿ ਪੀਲੇ ਧਰਮ ਪਰ ਹੋਤਾ ਰਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮੀਂ ਬਾਹਰ ਚਲੇ ਗਏ ਕਮੀਂ ਫਿਰ ਆ ਗਏ। ਪਰ ਬਾਤੋਂ ਹਮ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਲੇਕਿਨ ਅਗਰ ਹਮੇਂ ਸਜ਼ਬੂਰ ਕਿਆ ਜਾਓਂ ਤੋ ਏਸਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ।

ਫਿਰ ਕਹਾ ਗਏ ਹੈ ਕਿ ਅਗਲਾ ਵੀਰਵਾਰ ਲੇ ਲੋ double shift ਲਗਾ ਲੋ। ਮੈਂ ਕਹੁੰਦਾ ਹੂੰ ਓਸ ਮੇਂ ਕੌਨ ਸਾ ਕਤ ਸਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੋ ਲਿਏ ਤੋ ਆਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਕਹ ਅਪਨੀਂ ਸਪੀਚੋਂ ਤੈਧਾਰ ਕਰ ਸਕੋਂ ਕਧੀਂਕਿ ਓਨਕੇ ਪਾਸ facts and figures ਤੋ ਪਹਲੇ ਹੀ ਸੇ ਹੋਤੇ ਹੈਂ ਲੇਕਿਨ opposition ਕੋ ਸਬ ਬਾਤੋਂ ਪਛ ਕਰ ਖੁਦ ਤੈਧਾਰ ਕਰਨੀ ਪਏਤੀ ਹੈਂ ਓਨਹੋਂ ਤੋ ਝਧਾਦਾ time ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਸੁਝੋ ਬਤਾਓਂ ਕਿ ਅਪ੍ਰੈਲ ਮੇਂ ਕੌਨ ਸੀ ਏਸੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਆ ਪਏਗੀ ਜਹਾਂ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਜਾਨਾ ਹੋਗਾ ਧਾ ਕਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਕੋ ਕਾਮ ਹੋਗਾ। ਹਮ session ਕੋ ਆਰ ਲੰਬਾ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਿਏ ਮੈਂ ਅਪਨੇ ਚੀਫ ਸਿਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਸੇ ਦਰਖਾਸਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੂੰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਕੀ ਸਾਰਫਤ ਕਿ ਕਹ opposition ਕੋ ਸਜ਼ਬੂਰ ਨ ਕਰੋਂ ਕਿ ਹਮ ਕੋਈ ਏਸੀ ਬਾਤ ਕਰੋਂ। ਆਰ ਇਸ motion ਕੋ ਵਾਪਿਸ ਲੇ ਲੋਂ ਕਧੀਂਕਿ non-official day ਕੋ ਨ ਲੇਨੇ ਸੇ ਮੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਮ ਚਲ ਸਕਤਾ ਹੈ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਪਰੋਗਰਾਮ ਇਸ ਹਾਊਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਛਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਦਿਨ ਹੀ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਅਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਵੇਰ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਪਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਡਬਲ ਸਿਟਿੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਤਰਾਜ਼ ਮੈਂ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋ ਚਾਹੁਣ ਆਖਦੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਾਂ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਅਪੋਜੀਸ਼ਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਵਰਨਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਕਤ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹੀ ਵਕਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਬਜਟ ਤੇ ਜਨਰਲ ਡਿਸਕਸ਼ਨ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਵਧ ਸਮਾਂ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਰਖ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਡੀਮਾਂਡਾਂ ਦਾ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਬੰਧ ਹੈ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੋ ਦੋ ਯਾ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਸਬਜਕਟਸ ਰਖ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਸਰਕਾਰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਸਕਣ। ਹੁਣ ਪੋਜੀਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 25, 26 ਅਤੇ 27 ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਫੁਟੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਲ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਲਈ ਪਰਸਤਾਵ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੰਘੜਉਪੁਣੇ ਨਾਲ ਲੱਤ ਉਤੇ ਰਖਣੀ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗਲ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਿਨ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਮਾਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਨਯੋਗ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਜ਼ਬੂਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਡਬਲ ਸਿਟਿੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦਿਨ ਕੇਂਸਲ ਦਾ ਇਜਲਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸਾਡੀ ਵੋਟ ਵਿਰੋਧਤਾ ਲਈ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਬੈਂਚਾਂ ਨੂੰ ਕੁਆਪੇਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ

[ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ]

ਬੱਚਾ ਲਤਾਂ ਵੀ ਮਾਰੇ ਅਤੇ ਦਾੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹਥ ਜਾ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪਿਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨੇ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵਕਤ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਗਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਾਊਸ ਦੀ ਪਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਨਾਲ ਹਾਊਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਉੱਚੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਕਤਾਂ ਦਸ ਹੀ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਂ 29 ਤਰੀਕ ਦੀਆਂ ਦੋ ਸਿਟਿੰਗਜ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਜ਼ੇਸ਼ਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਵੀਰਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਅਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਦਸ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ 126 ਮੈਂਬਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹਕ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਮੈਂਬਰ ਹਨ। ਤੇ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਜੋ ਵੀ ਰੇਜ਼ੋਲਿਊਸ਼ਨ ਅਤੇ ਬਿਲ ਆਉਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਦਸਖਤ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਤੇ ਭੇਜ ਕੇ ਬੈਲਟ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚਾਂਸ $\frac{1}{3}$ ਤਕ ਰੀਡੀਊਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ: ਮੇਰੇ ਭਾਉ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। (ਹਾਸਾ)

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਇਹ “ਭਾਉ” ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ “ਵੀਰ” ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੋਆਪਰੇਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਾਂ।

ਮੁਖ ਮੰਤਰੀ: ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੀਜਨਲ ਬੋਲੀ ਵੀ ਹੁਣ ਸਿਖਣੀ ਪਏਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪਰਸਤਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪੰਡਿਤ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸ਼ਰਮਾ: ਅਗਰ ਆਪ ਕੋ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਦਿਸਾਸ ਮੇਂ ਅੰਤਰੀ ਹਰਕਤ ਹੋ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਹਾਥੋਂ ਮੇਂ ਹੈ ਤੀ ਆਚਲਾ ਰਹੇ।

Mr. Speaker : Question is—

That Rule 30 of the Rules of Procedure and Conduct of Business in the Punjab Legislative Assembly be suspended and Government business be transacted on Thursday, the 22nd March, 1956.

(After ascertaining the votes of the House, by voices, Mr. Speaker said “I think the Ayes have it”. This opinion was challenged and division was claimed. Mr. Speaker, after calling upon those Members who challenged the decision and supported the claim for a division, to rise in their places declared that the division was unnecessarily claimed.)

The motion was declared carried.

(Some Members of the Opposition then staged a walk-out)

PAPERS LAID ON THE TABLE

Chief Minister (Sardar Partap Singh Kairon) : Sir, I beg to lay on the Table of the House a copy of the *Draft States Re-organisation Bill.

DEMANDS FOR GRANTS

(DEMAND 15)

EDUCATION

Minister for Finance (Shri Mohan Lal) : Sir, I beg to move—

That a sum not exceeding Rs 5,83,08,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of "37—Education".

Mr. Speaker : Motion moved—

That a sum not exceeding Rs 5,83,08,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of "37—Education."

I have received notices of the following cut motions in respect of this demand. These cut motions will be deemed to have been moved and can be discussed along with this demand.

1. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
2. **Sardar Darshan Singh :**
3. **Shri Wadhawa Ram :**
4. **Sardar Bachan Singh :**

That item of Rs 1,36,83,290 on account of K--Grants to Local Bodies for Primary Education be reduced by Re 1.

5. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
6. **Shri Wadhawa Ram :**
7. **Sardar Bachan Singh :**
8. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 1,49,330 on account of L-1—Gross Government Special Schools be reduced by Re 1.

9. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
10. **Shri Wadhawa Ram :**
11. **Sardar Bachan Singh :**
12. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 25,00,000 on account of W-(A) (1)—Promotion of Education amongst Educationally Backward Classes be reduced by Re 1.

13. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
14. **Shri Wadhawa Ram :**
15. **Sardar Bachan Singh :**
16. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 6,00,000 on account of W-(A) (17)—Grants-in-aid to Non-Government affiliated Colleges be reduced by Re 1.

*Kept in the library.

17. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
18. **Shri Wadhawa Ram :**
19. **Sardar Bachan Singh :**
20. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 69,330 on account of W-(A) (23)—Staff for the Planning and Basic Education Branches of the office of the Director of Public Instruction, Punjab, be reduced by Re 1.

21. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
22. **Shri Wadhawa Ram :**
23. **Sardar Bachan Singh :**
24. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 68,67,860 on account of W-(A) (28)—Conversion of existing schools into multipurpose type and upgrading of high schools to higher secondary schools and related schemes be reduced by Re 1.

25. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
26. **Shri Wadhawa Ram :**
27. **Sardar Bachan Singh :**
28. **Sardar Darshan Singh :**

That item of Rs 2,39,000 on account of W-(B) (37)—Bringing of new secondary un-aided schools on regular grant-in-aid list be reduced by Re. 1.

29. **Shri Babu Dayal :**

That the demand be reduced by Rs 100.

30. **Rao Gajraj Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

31. **Shri Daulat Ram Sharma :**

That the demand be reduced by Rs 100.

32. **Shri Lajpat Rai :**

That the demand be reduced by Rs 100.

33. **Shri Lal Chand Prarthi :**

That the demand be reduced by Rs 100.

34. **Rai Raghuvir Singh :**

That the demand be reduced by Rs 100.

35. **Comrade Ram Kishen :**

That the demand be reduced by Rs 100.

36. **Chaudhri Sri Chand :**

37. **Chaudhri Maru Singh Malik :**

That the demand be reduced by Rs 100.

38. **Shri Sadhu Ram :**

That the demand be reduced by Rs 100.

39. **Sardar Khem Singh :**

That the demand be reduced by Re. 1.

40. **Bakhshi Partap Singh :**
That the demand be reduced by Re 1.
41. **Shri Dharam Vir Vasisht :**
That the demand be reduced by Re 1.
42. **Shri Benarsi Das Gupta :**
That the demand be reduced by Re 1.
43. **Professor Mota Singh :**
That the demand be reduced by Re 1.
44. **Sardar Achhar Singh Chhina :**
45. **Shri Wadhawa Ram :**
46. **Sardar Bachan Singh :**
47. **Sardar Darshan Singh :**
That the demand be reduced by Re. 1.
48. **Thakur Mehar Singh :**
That the demand be reduced by Re. 1.
49. **Shrimati Sita Devi :**
That the demand be reduced by Re. 1
50. **Shri Mool Chand Jain :**
That the demand be reduced by Re 1.
51. **Sardar Uttam Singh :**
That the demand be reduced by Re. 1.
52. **Pandit Mohan Lal Datta :**
That the demand be reduced by Rs. 100.
53. **Shrimati Dr. Parkash Kaur :**
That the demand be reduced by Rs 10.
54. **Principal Rala Ram :**
That the demand be reduced by Re. 1.
55. **Principal Harbhajan Singh :**
That the demand be reduced by Re. 1.

ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਿੰਘ (ਡਹਿਲੇ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਬਾਰੇ Government Benches ਵਲੋਂ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਥੇ ਬੜੇ ਫਖਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਤਨੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਇਤਨੇ primary schools ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਤਨੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਲੇਕਿਨ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜੇਕਰ practically ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ Government ਨੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕੁਝ ਤਾਲੀਮ ਬਾਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪਿਛਲਾ ਜਿਹੜਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਸੀ ਉਹ ਉਸ foreign Government ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਮਤਲਬ ਲਈ ਹਾਇਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।

[ਸਰਦਾਰ ਬਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਉਹ ਤਾਲੀਮ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੜਕੇ ਦੀ ਸਾਰੀ life ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਿਵਾਏ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਸਿਵਾਏ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ clerical staff ਦੇ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੇ ਮਾਨਯੋਗ ਲੀਡਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਹੈ ਅਤੇ independence ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ stages ਉਤੇ ਜਾਂ ਜਦੋਂ elections ਲੜਨੇ ਸੀ ਤਾਂ election manifesto ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ criticise ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਤਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਮੁਲਕ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਉਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ parties ਨੇ ਬੜਾ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲ ਗਈ ਪਰ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਜੇ ਤਕ ਉਹੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਆਈ ਹੈ। ਇਕ ਲੜਕਾ B.A., M.A. ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੋ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ 50 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਮੁਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਉਸਨੂੰ 50 ਰੁਪਏ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਅਜ ਇਹ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਬਜਟ ਲਈ ਇਸ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਆਪਣੀ ਵੀ ਭਲਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਦਫਤਰਾਂ ਅਤੇ Subordinate Services Selection Board ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਫਿਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਕਮਾ ਸਕਦਾ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਕਿਸੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਕੋਈ Government ਚਾਹੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ ਕਰਉਂ ਨਾ ਕਰੇ ਪਰ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਚਾਹੀਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਜਿਸ ਨਾਲ ਘੱਟੋ ਘੱਟ 80 ਜਾਂ 85 ਵੀਂ ਸਦੀ ਲੜਕੇ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਿਕਲਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਨਾਂ ਟੋਲਦੇ ਫਿਰਨ, ਬਲਕਿ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਨ। ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੀ Government ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਾਲ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਧਰੇ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਲੜਕੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ fashionable ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦਾ ਦੋ ਦੋ ਸੌ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 50 ਰੁਪਏ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਹੈ ਕਿ

3 P.M.

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਬਦਲੇ।

ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਉਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੁਪਿਆ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ

facilities ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਾਂ ਪਿਛਲੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਸਕੂਲ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਪੰਚਾਇਤ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਾ ਰਹੇ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਵਲੋਂ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ। ਪਰ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣਾਕੇ ਦਿਓ, ਉਸ ਵਿਚ furniture ਮੇਰਾ, ਕੁਰਸੀ ਵਗੈਰਾ provide ਕਰੋ ਜਿਸ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਉਹ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਫੇਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਕਰਨ ਲਈ self-help ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਦੁਆਰਾ ਮਨਿਸਟਰ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਇਹ self-help ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਿਰਫ ਪਿੰਡਾਂ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਸੂਲ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੇ furniture ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਲਿਊ ਪੈਸਾ ਦੇਣ। ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸਕੂਲ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ single-teacher schools ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ teacher ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਹੀਨਾ ਮਹੀਨਾ ਉਥੇ ਕੋਈ teacher ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛੀਏ ਤਾਂ ਜਵਾਬ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ funds ਦਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਬਚਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਕੂਲ ਬਣਾਓਣ ਲਈ ਆਪ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਇਕ teacher ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਬੀਮਾਰ ਹੋ ਜਾਏ ਜਾਂ ਛੁਟੀ ਤੇ ਟੁਰ ਜਾਏ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ teacher ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਮੌਜੂਦਾ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ suffer ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਹਾਲਤ ਰਹੀ ਜਿਹੜੀ ਪਿਛਲੇ 5 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਅਵਸੋਸ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰਾਂ ਤੇ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਭਿਖਾਰੀ ਬਣਨਗੇ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਨੌਕਰੀਆਂ ਹਾਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ set up ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਉਹ competi-
tion ਨਾਲ services ਵਿਚ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਮਨਿਸਟਰ ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ single-teacher schools ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਜਿਥੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕੀ ਉਹ ਮੁੰਡੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨੌਕਰੀਆਂ reserve ਕਰ ਦੇਣ। ਜੇ ਕਰ ਅਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਕੜੇ ਵੇਖੀਏ ਜਿਹੜੀਆਂ Public Service Commission ਦੁਆਰਾ ਪੁਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਦੋ ਫੀਸਦੀ ਆਦਮੀ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ competition ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ

[ਸਰਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ]

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬਦਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਮੁੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਵਿਦਿਆ ਸਬੰਧੀ ਕਈ formulae ਮਹਿਕਮਾ ਤਾਲੀਮ ਨੇ ਕਢੇ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਚਰ ਫਾਰਮੂਲਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਹਿਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਵਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਜਿਥੇ ਮੁੰਡੀਆਂ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਉਥੇ ਦੇ teachers ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਬੇਬਹਿਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਇਕ District Board School ਦੇ ਮਾਸਟਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਉਰਦੂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਨੀ ਸੀ। ਚੇਅਰਮੈਨ ਨੇ enquiry ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਚਰ ਫਾਰਮੂਲੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਮਲ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ standard policy ਬਣਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਅੱਜ ਸਚਰ ਫਾਰਮੂਲੇ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਤੇ ਜੇ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਦਬੀ ਹੋਈ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਸ ਫਾਰਮੂਲੇ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਜੇ education ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਰਚ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜੇ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਸੰਬੰਧੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਪੇਂਡੂਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਰੁਪਿਆ ਕਾਫੀ ਹਦ ਤਕ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗਾ।

ਸ਼੍ਰੀ ਰਲਾ ਰਾਏ (ਸੁਕੇਰਿਆਂ) : ਅਧ୍ୟਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਏਕ ਗਲਤੀ ਹੋਗੀ ਕਿ ਸਿਖ਼ਾ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਮੇਂ ਹਮਨੇ ਕੋਈ ਤਰਕਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੈ। ਯਦਿ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਪਾਂਚ ਸਾਲ ਕੇ ਬਜਟਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਸੁਕਾਬਲਾ ਕਿਆ ਜਾਏ ਤੋ ਹਮੇਂ ਯਹ ਬਾਤ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨੀ ਹੋਗੀ ਕਿ ਸਿਖ਼ਾ ਕੇ ਖੇਤਰ ਮੇਂ ਅਬ ਝਯਾਦਾ ਸੇ ਝਯਾਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾ ਸੇ ਦੋ ਕਰੋੜ ਸੇ ਬਢਾ ਕਰ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਪਾਂਚ ਕਰੋੜ 83 ਲਾਖ ਕੇ ਕਰੀਬ ਰੁਪਯਾ ਰਖਾ ਗਯਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਯਹ ਬਾਤ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ਼ਾ ਏਕ ਏਸੀ ਆਵਸ਼ਯਕਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯਹ ਰੁਪਯਾ ਮੀਂ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਾ ਜਾ ਸਕਤਾ। ਯਦਿ ਭਾਰਤ ਮੇਂ ਦੂਸਰੀਂ ਸਟੇਟਸ ਕੇ ਆਰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਕੇ ਬਜਟਾਂ ਕੋ ਦੇਖਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਤਾ ਹੈ ਆਰ ਹਮੇਂ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੇ ਊਪਰ, ਸਿਖ਼ਾ ਕੇ ਊਪਰ, ਹਮਾਰੇ ਸੁਕਾਬਲੇ ਮੇਂ ਕਹਾਂ ਝਯਾਦਾ ਰੁਪਯਾ ਖਰਚ ਕਿਆ ਜਾ ਰਹਾ ਹੈ। ਅਪਨੇ ਇਸ ਬਜਟ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਯਦਪਿ ਹਮ ਯਹ ਮਾਨਤੇ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕੀ ਅਪੇਖਾ ਅਬ ਝਯਾਦਾ ਖਰਚ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਆਗੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਇਸ ਸੇ ਮੀਂ ਝਯਾਦਾ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿੰਤੂ ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਕੋਈ ਮੀਂ ਵਧਿਤ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤਾ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਬਡਾ ਯਹ ਕਾਮ ਹੈ ਉਸ ਕੇ ਲਿਯੇ ਯਹ ਰਕਮ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਆਰ ਦੂਸਰੀਂ ਸਟੇਟਸ ਕੇ ਸੁਕਾਬਲੇ ਮੇਂ ਹਮ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਪੀਛੇ ਹੈ। ਕਹ ਹਮਾਰੀ ਅਪੇਖਾ ਸਿਖ਼ਾ ਕੀ ਸਦ ਪਰ ਅਪਨੇ ਬਜਟ ਕੀ ਝਯਾਦਾ ਪਰਸੈਂਟੇਜ ਖਰਚ ਕਰਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਯੇ, ਅਧਯਕਸ਼ ਸਹੋਦਯ, ਆਪ ਕੇ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਯਹ ਬਾਤ ਅਪਨੇ ਮੰਤਰਿਮੰਡਲ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਸ ਸਦ ਕੇ ਸਹਤਕ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਮੇਂ ਰਖਤੇ ਹੁਏ ਖਰਚ ਕੋ ਬਢਾਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਿਯੇ ਜਾਨੇ ਚਾਹਿਏ। ਜੈਸਾ ਕਿ ਕੌਏ ਦੂਸਰੀਂ ਸਟੇਟਸ ਮੇਂ ਸਿਖ਼ਾ ਪਰ ਅਪਨੇ ਸਾਰੇ ਬਜਟ ਕਾ 25

प्रतिशत, 30 प्रतिशत, 33 प्रतिशत और जैसा कि रूस में 40 प्रतिशत तक रखा जाता है, हमें भी चाहिये कि इस मद के लिये अधिक रुपया निकालें। जितना रुपया हम इस समय खर्च करना चाहते हैं उस में हमारी शिक्षा की समस्या हल नहीं हो सकती।

मेरे कई भाइयों ने यह आक्षेप किया है कि शिक्षा के अन्दर कोई तबदीलियां नहीं हुई। ठीक है कि इस समय तक कोई नुमायां परिवर्तन नहीं आया किंतु यह कहना बिल्कुल अन्याय है कि हमारी सरकार इस दिशा में कुछ सोच रही नहीं रही है। अध्यक्ष महोदय, आप को पता है कि इस बार स्कूलों में मल्टीपरपज स्कीम लाने का प्रयत्न किया गया है। किन्तु मैं यह समझता हूं कि उस के लिये काफी रुपयों की आवश्यकता है। इस समय जो शिक्षा हमारी स्टेट के अन्दर दी जा रही है वह महज किताबी तालीम है, लिटरी एंजुकेशन है। वह ऐसी शिक्षा है जिस के द्वारा बच्चों को हाथ से काम करने की कोई ट्रेनिंग नहीं मिलती। इस समय हमारे पास टेक्नीकल ट्रेनिंग का बहुत कम प्रबन्ध है। उस चीज को लाने के लिये स्टेट के पास ज्यादा रुपया की आवश्यकता है। मुझे आशंका है कि जो मल्टीपरपज स्कूल इस वर्ष खोलने का विचार किया भी गया है वह हम नहीं कर पायेंगे। इस वर्ष तो केवल उस के लिये तैयारी ही कर पायेंगे। और इस टाइप की शिक्षा को अगले वर्ष से ही शुरू कर सकेंगे। फिर भी, अध्यक्ष महोदय, आप के द्वारा मैं एक बात अपने मंत्रिमंडल तक पहुंचाना चाहता हूं। वह यह है कि हमारी स्टेट ने इस दिशा में भी स्कूलों की बहुत कम सहायता की है। आज स्थिति यह है कि कई स्कूल ऐसे हैं जो मल्टीपरपज शिक्षा को जारी करने के लिये मुनासिब रुपया खर्च नहीं कर सकते। यदि आप यह कहें कि जो प्राइवेटली मैनेज्ड स्कूल हैं वह इस शिक्षा के लिये 33 प्रतिशत खर्च अपने पास से दें तो मैं कहूंगा कि ऐसा विचार करना उन से बहुत अधिक आशा रखना ही है। यह ठीक है कि इस समय हमारा दृष्टिकोण यह भी है कि शिक्षा के स्तर को ऊंचा रखा जाए किन्तु उन प्राइवेट स्कूलों की खर्च करने की जो शक्ति है उसे भी अवश्य ध्यान में रखा जाना चाहिये। मुझे पता है कि कई स्कूल ऐसे भी हैं जिन से यह मांग की गई है कि वह लगभग एक लाख रुपया गवर्नमेंट को दें ताकि गवर्नमेंट अपने हिस्से का दो लाख रुपया डाल कर इस मल्टीपरपज स्कीम को जारी कर सके। अध्यक्ष महोदय, मैं पूछता हूं कि कितने स्कूल इस स्टेट के अन्दर ऐसे हैं जो इतनी बड़ी भारी रकम को अदा करके मल्टीपरपज स्कीम को जारी कर सकेंगे? अध्यक्ष महोदय, मुझे पता है कि यदि वह कोई ऐसा प्रयत्न करेंगे भी तो वह भी कर्जा आदि लेकर ही करेंगे। उन के सामने फिर यह समस्या खड़ी होगी कि यह जो कर्जा वह लेंगे उसे किस तरह से उतार सकेंगे। इस लिये आप के द्वारा मैं मंत्रिमंडल तक यह बात पहुंचाना चाहता हूं कि जो प्राइवेट स्कूलों का हिस्सा है वह 33 प्रतिशत की बजाए 10 या 12 प्रतिशत किया जाये ताकि यह स्कीम सारी स्टेट के अन्दर सुविधा से चालू हो सके। यदि हम ने बजट में से रुपया निकाल कर उन की मदद करने का प्रयत्न न किया तो मैं निश्चय के साथ कह सकता हूं कि हम शिक्षा के क्षेत्र में जरूरी तबदीलियां नहीं ला सकेंगे।

दूसरी बात, अध्यक्ष महोदय, जिस के लिये मैं समझता हूं कि हमें मंत्रिमंडल की सराहना करनी चाहिये वह यह है कि उन्होंने इस राज्य के अन्दर शिक्षा के प्रसार को बढ़ाने का यत्न किया है। स्कूलों की संख्या—क्या प्राइमरी, क्या हाई और क्या मिडिल—बहुत बढ़ गई है किन्तु मैं शिक्षा मंत्री महोदय का ध्यान एक विशेष बात की ओर आकर्षित करना चाहता

[श्री रत्ना राम]

हूं और वह यह है कि गांव के अन्दर शिक्षा का जो स्तर है वह बहुत नीचे जा रहा है। चूंकि वह एक बुनियादी स्टेज होती है इस लिये जो कमजोरी वहां रह जाती है उसे सैकंडरी स्टेज पर आकर दूर करना बड़ा कठिन हो जाता है। आगे चार साल के बाद एक इम्तिहान हुआ करता था। जो अध्यापक प्राइमरी स्कूलों में काम किया करते थे उन्हें इस बात का डर रहता था कि वह ठीक तरह से बच्चों को पढ़ाएं ताकि जब इन्स्पेक्टर साहिब आकर इम्तिहान लें तो उन्हें शर्मिन्दगी न उठानी पड़े। किंतु अब इस चीज को खत्म कर दिया हुआ है जिस का नतीजा यह हुआ है कि प्राइमरी शिक्षा का स्टैंडर्ड बहुत नीचे जा रहा है, ऊंचा नहीं हो रहा है। यह एक ऐसी व्यवस्था थी जिस से यह पता लग सकता था कि यह देखा जाए कि अध्यापक लोग क्या काम कर रहे हैं और बच्चे किस प्रकार की शिक्षा को प्राप्त कर सके हैं। इस लिये मैं समझता हूं कि हमें इस चीज को फिर वापस लाना चाहिये। अर्थात् डिपार्टमेंट की तरफ से प्राइमरी स्टेज पर जो इम्तिहान हुआ करता था उस को फिर से शुरू किया जाये।

यही बात, अध्यक्ष महोदय, सैकंडरी शिक्षा की है। हम देख रहे हैं कि कोई अच्छा stuff नहीं आ रहा। आप देखें, कि पिछले साल इन्टरमीडिएट की परीक्षा में केवल 38 प्रतिशत बच्चे पास हुए। इस का मतलब यह है कि सौ में से 62 फेल हुए। यह वालदेन के रुपये और बच्चों के टाइम की कितनी वेस्टेज है। इस को कैसे दूर किया जा सकता है? कालेजिज के अन्दर भी अनेकों दोष हैं। उन्हें भी दूर करना चाहिये उन के लिये मैं अपनी जिम्मेदारी किसी दूसरे पर नहीं फेंकना चाहता। किंतु इस बात से इनकार नहीं किया जा सकता, अध्यक्ष महोदय, कि जब तक सैकंडरी ऐजुकेशन ठीक नहीं होगी और उस का स्टैंडर्ड ऊंचा नहीं होगा उस समय तक हम यह आशा नहीं रख सकते कि हमारी शिक्षा का बाद का स्तर ऊंचा हो। उस के लिये मैं यह तजवीज देना चाहता हूं कि मिडिल स्टैंडर्ड का जो इम्तिहान उड़ा दिया गया है वह आगे के लिये कोई तरक्कीयाफता कदम नहीं है, अगर उसे फिर से जारी कर दिया जाए तो मुझे पूर्ण आशा है कि हम अपनी शिक्षा के स्टैंडर्ड को ऊंचा करने में काफी सहायक हो सकेंगे।

अध्यक्ष महोदय : आप अपने साथियों का स्टैंडर्ड भी तो ऊंचा करें। ऐजुकेशन जैसी जरूरी डिमांड को आप डिसकस कर रहे हैं लेकिन यहां पर 20 मेंबर भी नहीं हैं। मैंने गिनती की है लेकिन मुझे अफसोस से कहना पड़ता है कि आप बीस से कम हैं। आप कितनी अच्छी तकरीर कर रहे हैं और सुनने वाले काफी नहीं। [The hon. Member should raise the standard of his colleagues as well. He is discussing an important demand like the Education Demand but there are not even twenty hon. Members present in the House. I have counted but I am sorry that the number of the hon. Members present is less than twenty. The hon. Member is making a good speech but there are very few Members to hear him]

श्री रत्ना राम : अध्यक्ष महोदय, आज जो बड़ी भारी जरूरत है वह यह है कि देहात में लड़कियों की शिक्षा की तरफ पूरा ध्यान दिया जाना चाहिये। इस समय, अध्यक्ष महोदय,

तहसील के अन्दर एक-आध हाई स्कूल जरूर लड़कियों का होता है लेकिन कई थानों के थाने आप को ऐसे मिलेंगे जिन के अन्दर लड़कियों का कोई मिडिल स्कूल भी नहीं है। अब हम यह चाहते हैं कि लड़कियों की शिक्षा आगे बढ़े और महकमे ने ठीक तौर पर इस बात पर जोर दिया है कि matric से कम standard का कोई teacher नहीं लिया जाना चाहिये। जितनी matric पास लड़कियां होती हैं अक्सर शहर की रहने वाली होती हैं और उन में गांवों की बहुत कम लड़कियां होती हैं और शहर में रहने वाली लड़कियां गांवों में रहना पसन्द नहीं करती और अक्सर वह गांवों के स्कूलों की mistresses मुक़रर होती हैं। चुनांचे वह शहरों में रह कर गांवों में पढ़ाने के लिये जाती हैं। इस लिये वह अक्सर गैर हाज़िर रहती हैं और गांवों के लोगों की यह हमेशा शिकायत रहती है कि या तो वह बहुत late आती हैं या गैर हाज़िर रहती हैं। यही वजह है कि rural areas के अन्दर खास कर लड़कियों की शिक्षा का जो मियार है वह बहुत नीचे चला जा रहा है। हमें इस को ऊंचा करने की कोशिश करनी चाहिये ताकि गांवों की लड़कियां अध्यापिकाएं बन सकें और department ने सही तौर पर जो standard रखा हुआ है उस तक पहुंच सकें। इस के लिये यह जरूरी है कि देहात में हर एक तहसील में एक हाई स्कूल और कम से कम हर थाने के अन्दर लड़कियों के लिये एक मिडिल स्कूल जरूर खोलने चाहियें। जो इस साल का बजट हमारे सामने पेश है उस के अन्दर इस बात का जिक्र किया गया है, लेकिन जितना रुपया इस चीज़ के लिये इस में provide किया गया है उस से कितने स्कूल खोले जा सकेंगे। इस रकम से लड़कियों के लिये स्कूल कहां कहां खोले जा सकेंगे। अगर हम लड़कियों की शिक्षा के मियार को ऊंचा करना चाहते हैं तो हमें उन के लिये स्कूलों की तादाद बढ़ानी चाहिये। चाहे वह लड़कियों के स्कूल हों चाहे वह mixed स्कूल हों वहां (mistresses) अध्यापिकाएं काम करेंगी। इस के लिये यह जरूरी है कि गांवों में काम करने के लिये गांवों की लड़कियां मुयस्सर हो सकें वरना वही गैर हाज़िर रहने वाली बात चलती रहेगी। इस लिये हर थाने में एक मिडिल स्कूल खोलने का प्रोग्राम हमारी सरकार को बनाना चाहिये। मैं देख रहा हूं कि देहात में रहने वाली लड़कियों के लिये अभी पिछले साल जो training institution में दाखिल करने के लिये matric की qualification को घटा कर मिडिल पास कर दिया गया था क्योंकि देहात में मैट्रिक पास लड़कियां मिलती नहीं थी यह हमारी गवर्नमेंट ने अच्छा कदम उठाया है इस से उन की मदद हो गई है लेकिन जब हम साथ ही लड़कियों की शिक्षा का standard ऊंचा करना चाहते हैं तो यह जरूरी है कि देहात में हाई स्कूल खोलने चाहिएं और कम से कम कोई थाना ऐसा न रहे जिस के अन्दर एक मिडिल स्कूल न हो।

अध्यक्ष महोदय, हमारी State के अन्दर लगभग 60 फीसदी education जो है वह privately-managed स्कूल इस वक्त दे रहे हैं। ऐसे privately-managed कालिज भी हैं और स्कूल भी हैं जिन की सहायता गवर्नमेंट को फराखदिली के साथ करनी चाहिये। पंजाब के लोगों ने तो पहले ही शिक्षा का बहुत सा भार अपने ऊपर लिया हुआ है। लेकिन आज़ादी प्राप्त करने के पश्चात् लोगों में आम तौर पर अब यह मनोवृत्ति पैदा हो गई है कि वह अब इन स्कूलों और कालिजों की मदद के लिये रुपया उतनी

[श्री रत्ना राम]

उदारता के साथ नहीं देते जितनी कि वह ब्रिटिश सरकार के समय दिखाते थे। उस समय लोग यह समझते थे कि उनके बच्चों की education के लिये ब्रिटिश सरकार फराखदिली के साथ सहायता नहीं देती। अब नये ज़माने के साथ ज़ह्नियत भी बदल गई है। इस वक्त privately-managed स्कूलों का जो standard है और जो teachers उन के अन्दर काम कर रहे हैं उन का भी standard और status ऊंचा हो यह बड़ा ज़रूरी है। गवर्नमेंट सहायता का हाथ इन के लिये, ज़्यादा बढ़ाए। गवर्नमेंट अपनी institution पर out of proportion खर्च करती है। यह ठीक है कि गवर्नमेंट की institutions model होनी चाहियें। गवर्नमेंट की institutions पर privately-managed institutions के मुकाबले में इतना खर्च होता है कि एक गवर्नमेंट की institution के खर्च से दस privately-managed institutions चल सकती हैं। मैं तो समझता हूँ कि वह लोग यह institutions चला कर गवर्नमेंट का हाथ बटा रहे हैं। क्या लोगों को शिक्षा देना गवर्नमेंट की duty नहीं है? इस लिये जो privately-managed स्कूल और colleges हैं उन की तरफ सहायता का हाथ उदारता के साथ सरकार को बढ़ाना चाहिए।

अध्यक्ष महोदय, यह सब जानते हैं कि अगर teacher स्कूलों के नज़दीक रह सकें तो discipline ज़्यादा improve होता है। इस लिये teachers के quarters educational institutions के नज़दीक होने चाहिएं। लेकिन जो privately-managed संस्थाएं हैं वह अपने teachers के लिये अपने स्कूलों और कालिजों के नज़दीक quarters नहीं बना सकतीं क्योंकि उन के पास पैसे की कमी रहती है। इस लिये महकमे को इस तरफ ध्यान देना चाहिये। अगर अनुशासन को मज़बूत करना है तो teachers को students के ज़्यादा सम्पर्क में रखा जाए। वह स्कूलों और कालिजों के नज़दीक रहें ताकि वह विद्यार्थियों के सम्पर्क में ज़्यादा आ सकें। अगर ऐसी schemes को Education Department अपनाये तो students में discipline मज़बूत हो सकता है जिस के न होने के कारण हमारे मुख्य मंत्री बड़े चिन्तित थे। इस तरफ इन को ध्यान देना चाहिये।

अब भी कई privately-managed schools ऐसे हैं जो 1935 से पहले के चल रहे हैं लेकिन अभी तक उन्हें grant-in-aid list पर लाया नहीं जा सका। इस लिये अध्यक्ष महोदय मैं आप के द्वारा माननीय मंत्री से प्रार्थना करूंगा कि शिक्षा को इस सूबे में बेहतर बनाने के लिये यह ज़रूरी है कि privately-managed स्कूलों और कालिजों की तरफ सहायता का हाथ अधिक उदारता के साथ बढ़ाया जाए।

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ (ਭੜਬੜਕਰ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤਾਲੀਮ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਠਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦਾ ਛੋਕਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਬਹੁਤ ਘਟ ਦਿਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ, education ਦੇ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾਂ

educationists ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜਿਹੜੇ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ suggestions ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾਲੀਮ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਕੁਝ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਹੱਥਾਂ ਦੀ training ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਲੋਕ ਹੱਥ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਬਣ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਗਲ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਉਂ ਵੀ ਦੇਖੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਬੜਾ ਝੋਝ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲੜਕੇ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਖਰਚ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਕਮਾ ਸਕਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮਨਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਾਲੀਮ ਅਜਿਹੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਣਗੇ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਉਹ ਲੜਕੇ ਰਖ ਸਕਣਗੇ ਜੋ ਸਿਰਫ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲ ਲਗੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ basic education ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲੜਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਪਿਛੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹਤਿਆਜ਼ ਨਾਲ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲੜਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਾ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਦੂਸਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ interest ਹੈ ਇਕੱਠੇ ਹੋਕੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਮਾਹਿਕਮਾ ਤਾਲੀਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ meeting organise ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਰਗੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਲਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕੰਮ Centre ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ Centre ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਵਿਚ improvement ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਲੋਕਨ ਹਾਲੇ ਤਕ ਮਾਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ definite ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਆਦਾ ਤੋਂ ਚਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ।

Standards ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੇ standards fall ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵਜ੍ਹਾਤ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਦੱਸੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਵਜ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ primary schools ਵਿਚ supervision ਦੀ ਬੜੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ A. D. I. ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ teachers ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਗਰ ਹੁਣ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਇਤਨੀ ਚਿਆਦਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ inspection ਮੁਮਕਿਨ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ A. D. Is. ਅਤੇ D. Is. ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ interference ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਲਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੇ control ਹੋ ਸਕੇ।

ਫਿਰ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀਆਂ promotions ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜੋ ਲੜਕੇ 5 ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ 7 ਵੀਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੜਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ 9 ਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤਕ ਤਾਂ ਐਂਫੇ ਹੀ promote ਕਰ ਦਿਤੇ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਦੇ ਦਸਵੀ ਵੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਮਗਰ ਲਿਖਣ ਪੜ੍ਹਣ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜੋਗੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ standard low ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਿਖਾਈ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਉਮੀਦ ਰਖ ਸਕੀਏ, ਇਸ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੀ ਵੀ ਕਾਬਲੀਅਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ F. A. ਅਤੇ B. A. ਦੇ standard ਵੀ ਗਿਰ ਗਏ ਹਨ। ਹੁਣੇ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ F. A. ਦਾ ਨਤੀਜਾ 38 ਫੀਸਦੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਵਜ੍ਹਾਤ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ। ਅਜਿਹੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ mood ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜਗਾਹ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਕ ਵਜ੍ਹਾ ਤਾਂ unemployment ਕਰਕੇ frustration ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਕਈ ਅਜਿਹੇ case ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਆਕੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਟੁਰ ਕੇ ਰੁਪਿਆ ਜ਼ਾਇਆ ਕਰਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਲੜਕੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਆਉਣਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੇਕਰ ਕੰਮ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਿਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਗੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣਗੇ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਜ਼ਾਇਆ ਕੀਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ 38 ਫੀਸਦੀ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ colleges ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ professional schools ਅਤੇ colleges ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਉਥੇ ਡਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ overseer ਜਾਂ doctor ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਲਗ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਮਗਰ arts colleges ਜਾਂ schools ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ standards ਗਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੜਕੇ colleges ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ stay ਉਥੇ impossible ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਮ ਅਜ਼ ਕਮ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ। ਭਾਵੇਂ authorities ਵਲੋਂ ਜਾਂ guardian ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ pressure ਪਵੇ ਅਜਿਹੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਰਹਿਣ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਲੜਕਾ first-year ਅਤੇ third-year ਵਿਚ 15-20 number ਨਾ ਲੈ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ second ਜਾਂ fourth year ਵਿਚ promote ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ standard ਕੁਝ rise ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। Colleges ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿੱਕਤ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਤਨੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇਕਰ professor ਚੰਗਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਆਪਣੇ subject ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਵਾਕਫੀਅਤ ਰਖਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੜਕੇ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ। ਮਗਰ ਜੇਕਰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਤਨਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਵੀ ਇਧਰ ਉਧਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ discipline ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਵਜ੍ਹਾਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਫਿਰ ਜੇ discontented teachers ਹਨ,

ਖਾਸਕਰ ਜੋ colleges ਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬੜੇ vocal ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ unions ਹਨ। ਇਹ unions pressure ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ grades ਚੰਗੇ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਨਾਲ ਇਤਫਾਕ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ college Teachers ਦੇ grade ਚੰਗੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ attract ਕਰ ਸਕੀਏ। ਹੁਣ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਾਇਕ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਜਿਧਰ opening ਹੋਵੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਇਥੇ prospects ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਏਧਰ ਨਾ ਆਉਣ। ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਦਮੀ ਲੈਂਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ grades ਦੇ ਕਾਬਲ ਤਾਂ ਹੋਣ ਵਰਨਾ ਲੜਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਬੇ ਇਨਸਾਫੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ grades ਚੰਗੇ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ professors ਦੀਆਂ qualifications ਵਧੇਰਾ ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ ਨਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ put in ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ unions ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਕਿ professors ਨੂੰ college authorities ਕੱਢ ਨਾ ਸਕਣ। ਹੁਣ University Act ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਰਮੀਮ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਰਮੀਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ college teachers ਦੀ stability ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੇਕਰ professors ਬਦਲਦੇ ਰਹਿਣ ਜਾਂ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ uncertainty ਰਹੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਢਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮਗਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ stability ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ expect ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ article ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ।

ਮੇਥੇ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਾਲਜ ਯੂਨੀਅਨ ਜਾਂ ਸਕੂਲ ਯੂਨੀਅਨ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਘਟ ਚੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਟੇਟਸ ਮੰਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਚੇ ਤੋਂ ਉਚਾ ਸਟੇਡਰਡ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਫਿਰ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕਿਤੇ ਕੋਈ 5, 10 ਰੁਪਏ ਵਧ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਲਜ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਥਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਜੇਕਰ ਇਕ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਦੂਜੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਟੀਚਰ ਬਿਨਾਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਰਬੰਧਕਾਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਦੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਪਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਾਰਨ ਦੇ ਨਹੀਂ ਕਢਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਫਰਜ਼ ਕਰੋ ਕਿ ਇਕ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪਰਬੰਧਨ ਪੀਰੀਅਡ 6 ਮਹੀਨੇ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

ਜਾਂ ਇਕ ਸਾਲ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇਕਰ ਅਥਾਰਟੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਉਸ ਪੀਰੀਅਡ ਵਿਚ ਦਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਨਿਕੋਮਾਂ ਟੀਚਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਾਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਿਸਿਪਲਿਨ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਐਡੀਸ਼ਨਲੀ ਪੜ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕਾਲਜ ਅਥਾਰਟੀ ਕੇਸ ਤਿਆਰ ਕਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਲਾਏ ਗਏ ਦੁਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਤ ਕਰੇ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਕਿ ਲੜਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਅਥਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਜੇਕਰ ਚਾਲ ਚਲਣ ਵੀ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜੇਕਰ ਪਰਬੰਧਕ ਉਸ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਨਾ ਕਢ ਸਕਣ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚੁਲਮ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕਢੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹਫ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਲੜਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੇਕਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਜਸਟਿਸ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਅਥਾਰਟੀ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਫ਼ਾਰਾਂ ਲੜਕਿਆਂ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਏਗੀ। ਫਿਰ ਜਿਸ ਟੀਚਰ ਦਾ ਚਾਲ ਚਲਣ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਡਿਨਐਡੀਸ਼ਨ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਲੜਕਿਆਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਟੈਬਲਾਈਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਖਰਾਬ ਮੁੰਡੇ ਵੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਟੀਚਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਕਢਣ ਦਾ ਹਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਵਲ ਮੈਂ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੈ ਜੋ ਸੈਕੰਡ ਕਲਾਸ ਐਮ. ਏ. ਹੈ ਉਹ ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਇਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜ ਕਲ 180 ਰੁਪਏ ਬੇਸਿਕ ਪੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾਈ ਅਲੌਂਸ ਸਰਕਾਰੀ ਰੇਟ ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪਹਿਲੇ ਆਦਮੀ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਯੋਗਤਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਲਾ ਕੇ ਬੀ. ਡੀ. ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ 120 ਰੁਪਏ ਸਟਾਰਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਆਦਮੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਐਨੀ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਲਗ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਗਰੇਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਗੇਨਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਅਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪਰਾਇਮਰੀ ਅਤੇ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਟੀਚਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੀਆਂ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਡਜ਼ ਵੀ ਬਾਕੀ ਟੀਚਰਾਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਅਜ ਇਸ ਡਿਸਪੇਰੀਟੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵਿਤਕਰਾ ਕਾਇਮ ਰਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਤਾਘ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਿਚ ਏਨਾ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਕੁਝੀਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਤਨਖਾਹਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਲਪਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੀ

ਤਰੱਕੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਫਰਕ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਘਟਾ ਸਕੀਏ ਘਟਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਗਰੇਡ ਇਕ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਟੀਚਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਇਕ ਕਰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੋਰ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਪਹਿਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਹੋਣਹਾਰ ਲੜਕਿਆਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਕ ਅਪ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪਰਸਨਲ ਕਾਂਟੈਕਟ ਨਾਲ ਇਹ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਲੜਕੇ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਰੀਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਖਰਚ ਦੀ ਤੰਗੀ ਕਾਰਨ ਉਹ ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਅਗੇ ਤਾਲੀਮ ਪਾਸੀਬਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਦੇ ਖਰਚ ਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਮ ਉਥੇ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕ ਗਲ ਆਪਣੀ ਕਾਂਸਟੀਊਏਂਸੀ ਦੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਮੇਰੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਇਕ ਗੈਰਮੈਂਟ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਹੈ ਜੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋਏ ਮਿਡਲ ਤੋਂ ਹਾਈ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਹਾਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਲੜਕੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਤੇੜੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਇਸ ਹੋਸਟਲ ਨੂੰ ਵਡਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਾਉਂਡਰੀ ਵਾਲ ਵੀ ਬਣਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਲੜਕੀਆਂ ਬਾਹਰ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਯਰਾਉਂਡਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਪਰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਪਰਦਾ ਵਾਲ ਛੋਤੀ ਤੋਂ ਛੋਤੀ ਬਣਾਈ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਅਗੇ ਇਹ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਸਾਇੰਸ ਲਈ ਵੱਖ, ਡਰਾਈਂਗ ਲਈ ਵੱਖ । ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਲਈ ਹੋਰ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਲਈ ਹੋਰ । ਇਹ ਤਜਰਬਾ ਫਿਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਤਜਰਬੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੁਝਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਲਾਇਕ ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਸੀਲ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਣ ਲਈ ਸਲਾਹ ਦੇਣ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਸਕੂਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੁਝ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੰਡਸਟ੍ਰੀਅਲ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ

[ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ]

ਮਸ਼ਵਰਾ ਦੇਣ। ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਬੜੀ ਛੋੜ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਪਬਲਿਕ ਐਂਟਰਪਰਾਇਜ਼ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਲ ਲਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਰੁਚੀ ਡਾਇਵਰਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਸਪੈਕਟਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਰਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇੰਡਸਟੀਅਲ ਅਤੇ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦਿਤੀ ਜਾਂ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਲਰਕ ਨਹੀਂ ਬਣਨਗੇ ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਨੂੰ ਲਭਣ ਲਈ ਇਕ ਚਰੀਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਭਲਾਈ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਜੋ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ।

Mr. Speaker : I call upon Principal Mota Singh to speak.

ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੇਖਿਓ ਆਜ਼ ਆਪ ਕੀ ਹੁਸਨੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲਾਂ ਦੀ ਸਫ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ? (To-day I have included you in the categories of principals)

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ (ਆਦਮਪੁਰ) : ਮੈਂ ਆਪ ਕੇ ਇਸ compliment ਕਾ ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ।

ਲੋਕ ਥਾਰਜ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ : ਪਰ ਰਖਿਆ ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਹੀ ਹੈ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਲਾ ਰਾਮ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਬੋਲ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਤਾ ਸਿੰਘ ਆਨੰਦਪੁਰੀ : ਸਾਹਿਬੇ ਸਦਰ, education ਦੀ ਡਿਮਾਂਡ ਬਜਟ ਮੈਂ ਸਭ ਸੇ ਅਹਮ demand ਹੁਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੁਝੇ ਧਰ ਦੇਖ ਕਰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ education ਦੀ demand ਕੇ ਲਿਏ 1953 ਮੈਂ ਬਜਟ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਰਕਮ ਰਖੀ ਗਈ ਥੀ ਵਹ 22 ਲਾਖ 87 ਹਜ਼ਾਰ ਥੀ ਆਰ ਆਜ਼ ਏਕ ਕਰੋੜ 29 ਲਾਖ 83 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਇਸ demand ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਭਯਾਨਾ ਕਿਆ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਕੋਈ 82 ਲਾਖ ਕਾ ਆਰ ਭਯਾਨਾ ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇ ਲਿਏ ਸਚਮੁਚ ਹਮੇਂ ਉਨ ਕੇ ਇਸ ਕਾਮ ਕੋ appreciate ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਆਰ ਇਸ department ਕੇ ਮੁੱਤਿਜ਼ਮਾਨ ਭੀ ਬਧਾਏ ਕੇ ਯੋਗਯ ਹੇਂ।

ਏਕ ਚੀਜ਼ ਹਮੇਂ ਖਾਸ ਤੀਰ ਪਰ ਦੇਖਨੀ ਚਾਹਿਏ ਕਿ Director of Public Instruction ਕੇ Directorate ਆਰ staff ਨੇ ਜਿਸ ਮੇਹਨਤ ਸੇ Education Department ਕੇ ਮੁੱਤਲਿਕ information ਹਮੇਂ ਦੀ ਹੈ ਵਹ ਕਾਬਿਲੇ ਦਾਦ ਹੈ। ਉਨ੍ਹੋਂ ਨੇ ਹਰ ਏਕ item ਕਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ analysis ਕਿਆ ਹੈ ਆਰ ਛੋਟੀ ਸੇ ਭੋਟੀ ਚੀਜ਼ ਕੋ ਦਿਖਾਯਾ ਹੈ ਜਿਨ ਕੇ ਬਿਨਾ ਭੀ ਕਾਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਥਾ।

ਅਬ ਮੈਂ ਕੁਝ ਬਾਤੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਆਰ ਸ਼ਾਯਦ ਬਹੁ ਮੁਫੀਦ ਸਾਬਿਤ ਹੋਂਗੀ ਆਰ ਇਸ directorate ਕੇ ਕਾਮ ਕੋ ਆਰ ਖੁਸ਼ ਅਸਲੂਬੀ ਸੇ ਚਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਅਚੁੱਕਾ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਨੇਕ ਨਿਯਤੀ ਸੇ ਦਿਯਾ ਗਯਾ ਸਕਿਸਰਾ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਤਾ ਹੈ।

ਏਕ ਚੀਜ਼ ਸਭ ਸੇ ਪਹਿਲੀ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਵਹ ਧਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹੁਕੂਮਤ ਕੇ ਵਕਤ ਮੈਂ ਆਰ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੇ ਭਮਾਨੇ ਮੈਂ free education ਹਰੇਕ ਕੇ ਲਿਏ ਹੋਨੀ ਚਾਹਿਏ। ਆਰ ਅਗਰ free education ਕਾ scope ਹਮਾਰੀ ਸਰਕਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਨ ਹੋ ਭੀ ਮੈਂ

इस बात पर जरूर जोर दूंगा कि जो backward areas हैं, जो poverty की बजह से pestered हो चुके हैं वहां पर स्कूल बनाए जाएं और जो genius इस इलाके में है और जिस के पास पैसे नहीं और अपने तौर पर पढ़ाई नहीं कर सकता इस तरह के ज्यादा से ज्यादा लड़कों को stipends दिए जाएं ताकि यह genius हमारे सूबे के काम आ सके और तरक्की के राह में अच्छे साबित हो सकें।

दूसरा पहलू जिस के मुतलिक मेरे कई दोस्तों ने भी तबज्जुह दिलाई है वह है teacher's salary का, teacher's status का और teacher's respect in society का। Teacher ने society को ऊंचा किया है और अपनी life का बेहतरीन हिस्सा education में लगाया। वह उस ने एक तरह की investment of life की है। उस के पास पैसा नहीं था जिन्दगी लगा दी। graduate होने के बाद और तालीम हासिल करने के बाद उस ने अपनी जिन्दगी में तालीम जो उसने ली थी उस को देने में लगाई। मैं तो टीचर को एक labourer का दर्जा देता हूं। Labourer की कीमत उस commodity से है जो वह पैदा करता है। टीचर ने extraordinary चीजें पैदा की हैं उस ने जो commodities पैदा की हैं वह बेमिसाल हैं, इस टीचर ने ही नेहरू को पैदा किया है इसी टीचर ने गांधी, मार्क्स, लेनिन पैदा किये। इसी टीचर ने बड़े बड़े philosopher और economist पैदा किये। टीचर जो इतनी अच्छी शक्तियतें देता है और society को ऊपर उठाता है तो क्या उसका अपना status ऊंचा नहीं होना चाहिये? मेरे दोस्त Principal हरभजन सिंह जी ने पहले भी कहा है कि टीचर को भी चाहिये कि वह अगर अपना status ऊंचा करना चाहता है तो वह उस के लिये self-efforts करे। वह बताए कि वह क्या काम कर रहा है। अगर एक inspector inspection के लिये जाता है और उस को उस के काम का अच्छा certificate देता है तो यह उस के लिये फल की बात है अगर उस को अच्छे remarks देता है तो वह अपने आपको creditably acquit करता है। मगर उस को शर्म आनी चाहिये। अगर कोई A.D.I. या D.I. ऐसे remarks लिख देता है जो अच्छे न हों और उसकी ऊंचाई को न बताते हों। मैं समझता हूं कि टीचर का अखलाक निहायत बुलन्द होना चाहिए वह एक high moral और integrity का मालिक होना चाहिये। वह जो कहता है उस पर खुद भी सख्ती से अमल करे। मैं कहता हूं कि अगर यह चीज हमारी education के अन्दर आ जाए तो एक नई जिन्दगी society के अन्दर आ जाएगी। मैं देखता हूं कि disparity in salaries भी है। Salaries के अन्दर एक बड़ा gap पैदा हो गया है चाहे थोड़ा है या बहुत ज्यादा। बहुत ज्यादा भी क्या है आप देख लें 180 रुपये मिलते हैं पंजाब State के अन्दर एक professor को। आप की neighbouring State देहली में एक professor की starting salary दो सौ और तीन सौ रुपये है। छोटी सी State है वहां एक professor दो सौ रुपये से start करता है और अगर किसी की first class है तो वह तीन सौ से करता है। आप अपनी

[प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

neighbouring State की तरफ देख कर ही अपने teachers और professors के status को ऊंचा करें। अगर आप ऐसा करें तो निहायत ही अच्छी बात होगी। इस department के बजट में और भी दो एक चीजें देखी हैं। Multi-purpose schools का जिक्र है। अच्छी चीज है। मेरा ख्याल है कि 1955-56 में centre की तरफ से जो contribution मिली है वह खर्च नहीं हुई है और वह रकम 998 लाख रुपये के करीब है। उसको अब special development fund में transfer कर रहे हैं। इस के इलावा एक 18 लाख रुपये की और रकम है जो कि इन को different items में से saving हुई है और वह कौन से है? Removal of unemployment, research, libraries funds, educated underemployment, training of teacher funds वगैरह वगैरह से हुई है। वह 18 लाख की बचत है और इसको भी उसी special fund में transfer कर रहे हैं। अगर यह तमाम रूपया आप teachers की salary बढ़ाने के लिये, stipends का amount बढ़ाने के लिये, unaided schools वगैरह २ के लिये खर्च करें तो मैं कहूंगा और जोर से कहता हूं कि मुल्क के अन्दर एक नई लहर आ जाएगी और यह education department चमकेगा और दुनिया इसे देखेगी। Central Government की तरफ से अभी एक और contribution मिलनी है और वह अगली पांच साला स्कीम के अन्दर देनी है। यह कोई 64 लाख रुपये के करीब expect कर रहे हैं और मेरा ख्याल है कि इस बारे में कोई correspondence भी हो रही होगी और वह contribute करेंगे ही। मैं चाहता हूं कि यह जो रकम development की तरफ लगाने वाले हैं इस पैमाने से खर्च हो कि जैसा कि मैंने कहा है teachers की salary बढ़ाने के लिये और backward classes और scheduled castes के लिये ज्यादा मिले। मैं इन backward लोगों के बारे में एक और इनकशाफ करने लगा हूं कि खास चंद एक स्कूलों कालेजों को छोड़ कर जहां पर कि grants दी जाती हैं बाकी सब में नहीं दी जाती है। इतना तो कर देते हैं कि फीस मुआफ कर दी और उन को कह दिया कि जाओ आप की फीस मुआफ कर दी और grant में से काट ली मगर जो balance होता है वह उन को नहीं देते हैं। उसको दबा लेते हैं। मैं कहता हूं कि इस तरह लाखों रुपये grants के स्कूलों और कालेजों वाले खा जाते हैं। यह एक scandal है जो बाहर निकालना चाहिए। मैं आज secretariat में गया था और Deputy Director साहिब ने मुझ से फंहरिस्त मांगी है ताकि कोई कदम उठाएं और मैं भी वह भेज रहा हूं। इस के इलावा एक difficulty और भी है और वह मैं आप के जरिये पेश करना चाहता हूं। बहुत सारी backward classes ऐसी हैं जो Government ने अभी तक declare नहीं की हैं और declare करने की शायद सोच रही हो। स्कूलों वाले समझते हैं कि उन्हें उन की भी फीस मुआफ करनी पड़ेगी और वह उन की दरखास्तें नहीं लेते हैं अगर महकमा के inspector वगैरह को कोई लिखे तो कहते हैं कि मुझे नहीं पता कि क्या चीज है। मैं आज Director

साहिब के पास जाकर उन के notice में यह बात ले आया। Backward classes के secretary भी आए थे और वह भी मिले हैं और दरखास्त दे दी है। मगर मैं Government का भी ध्यान इस तरफ दिलाना चाहता हूँ कि इस तरफ देखे कि जिन के लिये Government funds जाते हैं वह उन को भी मिलें (घंटी) आखिरी बात में जो कहना चाहता हूँ वह बहुत जरूरी चीज़ है कि Education Code को तबदील कर दिया जाए। पुरानी मैकाले के वक्तों की जो चीज़ थी वही routine system आज भी जारी है। वह क्या है? यह कि हमारे स्कूलों को जल्दी recognition नहीं मिल सकती है जब तक कि चंद एक बोसीदा शर्तें पूरी न हों। शर्तें तो नहीं कहूंगा hurdles हैं। इतने लाख की इमारत हो। आलीशान building हो, इतनी बड़ी library हो, इतना furniture हो, इतने play grounds हों बगैरह बगैरह फिर management पर restrictions लगी हुई हैं। यह communist leaning का है और वह Jan Sangh leaning का है। इस difference of leanings की वजह से manager निकाल दिये जाते हैं। वह भी कहते हैं कि हम क्या करें Education Code के अन्दर मौजूद है। मैं मिनिस्टर साहिब से कहूंगा कि यह एक बड़ा भारी blunt spot होगा अगर Socialistic pattern of society लाने के स्वप्न लेते हुए और इस का बार बार जिक्र करते हुए difference of ideology होने की वजह से किसी को penalise किया जाए और manager को निकाला जाए क्योंकि उस की ideology और है। आज सब से बड़ी जरूरत है कि इस code को overhaul किया जाए। आखिरी चीज़ जो मैं कहूंगा उसके बारे में हर दो principals साहिबान ने भी जिक्र किया है कि failure की गिनती बहुत ज्यादा है। उन्होंने ने यहां intermediate की figures पेश की हैं कि intermediate के result में 62 फीसदी फेल हुए और 38 फीसदी figure पास होने वालों की है। उन्होंने तो ऊपर की ही बात की है मगर मैं उन को primary और secondary standards की figures देता हूँ जिस को सुनकर आप सब के कान खुल जायेंगे। आपने तो failure की figure 62 बताई है मगर मैं भी बताता हूँ कि इन में failure की figure 92 फीसदी है और जो पास भी हुए हैं वह concession से ही पास हुए हैं। Nationalisation हो गई है लेकिन बाज़ार में किताबें नहीं मिलतीं। लड़के क्लास में यूही बेकार बैठे रहते हैं और उन्होंने इस का नाम Text Book Holidays रखा हुआ है। मैं नहीं जानता कि यह किस किस की holidays हैं और यह कब तक जारी रहेंगी और लड़कों के दिमाग कब तक परेशान होते रहेंगे।

4 P. M.

Mr. Speaker : Please wind up your speech.

प्रोफेसर मोता सिंह आनन्दपुरी : Excuse me, please. I am just finishing. स्पीकर साहिब, मैं कहूंगा कि text Books का scandal है

[प्रोफ़ेसर मोता सिंह आनन्दपुरी]

और किताबें ऐसी छप रही हैं जिन में blunders होते हैं। हिसाब की किताबों में छपा है कि 16 Shilling का एक पाऊंड होता है और लड़के इसी की रट लगाते रहते हैं।

स्पीकर साहिब इस के अलावा और बेशुमार गलतियां हैं लेकिन इन किताबों को तबदील नहीं किया जाता। तीन चार साल nationalisation हुए हो गये हैं लेकिन गवर्नमेंट जितनी समझती थी उन में खूबसूरती नहीं आई। मैं, स्पीकर साहिब, आप की विसातत से वजीर तालीम से दरखास्त करूंगा कि वह उन को दुरुस्त करने के लिये अहकाम जारी करें।

श्री लाजपत राय (हांसी) : स्पीकर साहिब, इस में कोई शक नहीं कि education के लिये बजट में काफी रुपया रखा गया है और इस के लिये अगर मैं यह कहूं कि हमारे Education Minister धन्यवाद के मुस्तहिक हैं तो गलती नहीं होगी। लेकिन दूसरी चीजों की जब देखते हैं कि यह बजट 5 करोड़ 83 लाख और कुछ ऊपर का है और इस रकम से हम बाकी के बजट का मुकाबला करें तो काफी हौसला अफजाई होती है कि हमारी सरकार की तालीम की तरफ काफी तवज्जुह है। ऐसा होना भी चाहिये। मनुष्य के लिये अन्न के मुकाबले में दूसरे दर्जे पर शिक्षा का स्थान है। मैंने इस तमाम बजट को अच्छी तरह से पढ़ा है और मेरी समझ में यह आया है कि कहीं तो पूरा ध्यान रखा गया है और इतनी रकमें बढ़ाई गई हैं और कहीं बहुत कमी रह गई है। जहां पहले ज्यादा खर्च होता था वहीं अब ज्यादा खर्च किया गया है और जहां पहले नहीं हुआ वह इलाके वैसे के वैसे ही रह गये हैं। मिसाल के तौर पर, स्पीकर साहिब, Page 64 पर Girls High Standard Schools दूसरी पांच साला प्लान में 60 हैं लेकिन इस साल 12 हैं जिन पर 2,13,000 रुपया खर्च होगा। यह बारह के बारह स्कूल Jullundur Division में अगर कहे जायें तो गलत न होगा। दूसरी तरफ मैं देखता हूं conversion of 50 High Schools to Multi-purpose Schools जिन में 11 यह हैं:—

1. Government High School, Dalhousie.
2. Government High School, Gurdaspur.
3. Government High School, Jullundur.
4. Government High School, Ludhiana.
5. Government High School, Amritsar.
6. Government High School, Hamirpur.
7. Government Girls School, Amritsar.
8. Government Girls School, Jullundur.
9. Government Girls School, Hoshiarpur.
10. Government Girls School, Gurdaspur.
11. Government Training College, Jullundur.

यह ग्यारह के ग्यारह जालन्धर डिवीजन में हैं जहां जरूरत नहीं। बजाये इस के कि तालीम का इंतजाम वहां किया जाये जहां कि कमी हो। मैं एक बात आप की विसातत से मिनिस्टर महोदय को पहुंचाना चाहता हूं कि मैं तीन साल से हांसी में Girls Middle School को हाई स्कूल बनाने की कोशिश कर रहा हूं लेकिन अभी तक वह स्कूल हाई स्कूल नहीं बनाया गया हालांकि वह बहुत important जगह है। इस के अलावा मैं देखता हूं कि बजट के

अंदर हमारी सरकार काफी liberal है काफी फैंड्याज है और काफी खर्च करती है ।
 2. Scholarships काफी तादाद में दिये गये हैं— backward class के लड़कों को दिये गये हैं— Criminal Tribes के लड़कों को भी दिये गये हैं, England में पढ़ने वालों को भी दिये गये हैं । गवर्नमेंट का यह कदम सराहनीय है लेकिन इस में एक column है Scholarships for training in music and dancing । इस के साथ साथ Soldiers' Children के लिये वजीफों की तादाद Nil है । शायद गवर्नमेंट इन के बच्चों को वजीफे देने की जरूरत महसूस नहीं करती । तो इस से मालूम यह होता है कि हमारी सरकार को ऐक्टर और ऐक्ट्रेसिज की ज्यादा जरूरत महसूस हो रही है । उन्हें सिपाहियों को पढ़ाने की क्या जरूरत है । सिपाही देश के लिये किस काम के हैं ? वह नाचना तो जानते नहीं गाना जानते नहीं और न ही उन्हें यह सब कुछ सिखाया जाता है । वह तो देश की फ्रंट पर सिर्फ मरना ही जानते हैं । उन के लिये तालीम की क्या जरूरत है । जो लोग सिनेमा में खेलते कूदते हैं, नाच करते हैं और लोगों की तबियत खुश करते हैं उन की तालीम पर तो जरूर खर्च होना चाहिये । मैंने जब मनिस्टर साहिब की तकरीर को सुना तो बड़ा खुश हुआ कि यह आम लोगों की भलाई की सोच रहे हैं । लेकिन जब मैंने खर्च को देखा तो हैरान हुआ कि इतना unbalanced कि कोई हिसाब नहीं । मैंने बजट को बार बार पढ़ा लेकिन समझने से भी समझ न आई कि यह किस तरह का हिसाब किया गया है कि सारे का सारा रुपया बड़े बड़े अफसरों और शहरियों के फायदे के लिये लगाया जा रहा है । गांव में बच्चों के लिये स्कूलों का क्या हाल है, इस पर जितना थोड़ा कहा जाए अच्छा है । लेकिन आप दूसरी तरफ तो जरा ध्यान दोड़ाइए । आप क्या देखते हैं ? देहली में जो लेडी इविन कालेज है, उस के लिये हर साल ग्रांट की आइटम आती है । ठीक है कि यह जो बड़े बड़े अफसरों के बच्चे हैं जो कानवेंटों और मिशनरी स्कूलों में पढ़ते हैं उन के लिये तो रुपये का इन्तजाम जरूर होना चाहिये और जो गरीब के बच्चे हैं वह गरीब जो अपने शरीर को मिट्टी के साथ मिट्टी कर देते हैं और जमीन में से अनाज का एक एक दाना पैदा करने के लिये अपना खून पसीना एक कर देते हैं उन के बच्चों के लिये तालीम की भी क्या जरूरत है । मैं अपनी गवर्नमेंट से यह पूछता हूँ कि शहरियों और देहातियों के लिये इतना फर्क क्यों रखा गया है ? क्या देहाती लोग आप के खजाने को नहीं भरते ? उन के लिये आप ने क्या सोचा है और क्या करने का इरादा रखते हैं ?

सर्विसिज और मुलाजमतों के लिये आपने कम्पीटीशन और मैरिट का सिलसिला रखा हुआ है । मैं समझता हूँ कि यह तो अब अंग्रेजी के ज़माने में से भी बदतर हो गया है । साफ़ ज़ाहिर है कि कम्पीटीशन में सिर्फ वही लोग आ सकेंगे जिन के पास ऊंची तालीम हासिल करने के लिये पैसे होंगे । तालीम पाने के बाद ही तो वह इन कम्पीटीशंस में हिस्सा ले सकेंगे । यह चीज भी शहर में रहने वाले और वही लोग कर सकते हैं जिन के पास पैसे की कमी नहीं । तो क्या आप यह तबक्कोह कर सकते हैं कि देहात के लोग भी कभी इन कम्पीटीशंस में हिस्सा ले सकेंगे ? तालीम तो दरकिनार उन के पास रोटी खाने के लिये पैसे नहीं होते । जहां पर प्राइमरी ऐजुकेशन का यह हाल है कि वह लोग वक्त पर किताबें भी हासिल नहीं कर सकते तो वह बेचारे कम्पीटीशंस में क्या हिस्सा लेंगे । हां, यह ठीक है कि शायद सरकार के दिमाग में

[श्री लाजपत राय]

यह चीज है कि यह कम्पीटीशन चंद एक फैमिलीज के लिये ही है। अगर यही आप का खयाल है तो मैं समझता हूँ कि यह जो सोशलिस्टिक पैटर्न का हमारा नारा है यह बिल्कुल एक ढोंग ही है। आखिर सोशलिस्टिक पैटर्न का मतलब क्या है? यह कि जो अमीर है उस से ले कर उन लोगों को जो जिन के पास खाने के लिये पैसा नहीं? अगर हम गरीब के लिये सहूलियात पहुँचा करते, फिर तो हम इस चीज का दावा कर सकते थे। लेकिन हम करते क्या हैं? जो गरीब है उस के लिये तो जो कम से कम तालीम है वह भी नहीं दे सकते और जो अमीर हैं उन के लिये सरकार का दरबार हर वक्त खुला है। गवर्नमेंट उन के लिये खर्च कर रही है जो खुद भी खर्च कर सकते हैं। इन कम्पीटीशन के लिये मजमून भी वहीं रखे जाते हैं जिनमें वह खुद होशियार होते हैं। क्यों नहीं आप इन कम्पीटीशन में वह मजमून रखते जो कि हमारे आम आदमी को आते हैं। मैं कहता हूँ रखें आप वज्रन उठाने और खेती करने के मजमून को इन कम्पीटीशन में। आप यह देखें कि एक शहरी और गाँव में रहने वाला आदमी एक दिन में नहर खोदने के लिये कितनी मिट्टी की खुदाई करता है। लेकिन अगर आप डांस और गाने का मुकाबला कराएँ तो मैं समझता हूँ कि गाँव के एक परसेंट लोग भी मुकाबले में नहीं आ सकेंगे। खैर, स्पीकर साहिब, आप के जरिये मैं मंत्रिमंडल को यह कहना चाहता हूँ कि यह जो बजट है यह कोई खुदा की लकीर नहीं है जिस को तबदील नहीं किया जा सकता। हमें जमाने की रफतार को नहीं भूलना है। जिन लोगों के लिये हमने अभी तक कुछ नहीं किया उन को दूसरों के बराबर लाने के लिये हमें कदम उठाने चाहियें। इस लिये आखिर में मैं मंत्रिमंडल से यही कहना चाहता हूँ कि गो अब बजट का खर्चा काफी बढ़ गया है लेकिन अब जरूरत है कि उन लोगों को ऊपर उठाने का प्रबन्ध किया जाये और उन के लिये सहूलतें दी जाएँ जिन को पहले कुछ नहीं मिला।

श्री साधु राम (नारायणगढ़) : स्पीकर साहिब, मैं भी अपने दोस्तों से इस बात में सहमत हूँ कि बजट में ग्रहम पहलुओं की तरफ काफी तबज्जुह दी गई है। यह भी ठीक है कि हमारा बजट साल बसाल बढ़ता जा रहा है। लेकिन जब हम खर्च की तफसील की तरफ देखते हैं तो पता लगता है कि यह उसी तरह से चला आ रहा है। कोई खास तबदीली नहीं हुई। मुझे पिछले बजटों को भी पढ़ने का मौका मिला है और इस को भी मैंने खूब गौर के साथ पढ़ा है। मैं ने पसमान्दा इलाकों और पसमान्दा लोगों के बारे में आदादोशुमार इकट्ठे करने की कोशिश की है। लेकिन मुझे यह देखकर बड़ा रंज हुआ है कि उन की बेहतरी को नज़र अन्दाज़ किया गया है।

गो मुझ से पहले बोलने वालों ने भी इस चीज की ओर काफी हद तक इशारा किया है। चूँकि मेरा ताल्लुक भी एक खास backward इलाके के साथ है इस लिये मैं भी मंत्रिमंडल के नोटिस में उन बातों को लाना चाहता हूँ। हर आदमी जानता है कि गवर्नमेंट के हर काम में, हर महकमा में, हर service में चाहे वह चपड़ासी की नौकरी भी क्यों न हो, competition से काम लिया जाता है। ठीक है, competition एक बहुत अच्छी चीज है। एक आज़ाद मुल्क के अन्दर एक welfare state के अन्दर यह चीज तो होनी ही चाहिये और जो नाकाबिल हैं उन के लिये कोई जगह नहीं होनी चाहिये। लेकिन, स्पीकर

साहिब, आप इस बात से इत्फाक करेंगे कि इन **competitions** के लिये जो शरायत रखी गई होती है वह हर एक आदमी को पूरी करना ही पड़ता है। तो कौन लोग ऐसे **competitions** में हिस्सा ले सकते हैं? यकीनन वहाँ लोग जिन्हें किसी माली मुश्किल का सामना न आ रहा हो। वहाँ लोग उस **standard** की **education** हासिल कर सकते हैं। लेकिन इस के बर-अक्स जिन लोगों को खाने के लिये रोटी भी नसीब नहीं होती वह शिक्षा उस **standard** की ग्रहण नहीं कर सकते तो वह इन **competitions** में कैसे आ सकते हैं? वह तभी उन में हिस्सा ले सकेंगे जब कि वह इस काबिल होंगे। और उन्हें भी दूसरों के मुकाबले में अपने आप को **develop** करने के पुरे मौके मिलेंगे?

यह तो जनाब बिल्कुल वहाँ बात हुई जैसे काश्मीर का मसला है। पाकिस्तान **referendum** का नाम लेता है लेकिन जब भारत यह कहता है कि **referendum** के लिये मुनासिब हालात पैदा करने का मौका दो तो वह चुप साध लेते हैं। इसी प्रकार जब सरकार को कहा जाता है कि **competition** के लिये सबको बराबर के मौके **develop** करने के लिये तो दो वह चुप साध लेती है। इसी तरीके से हमारे साथ होता है। हमारे साथ यह हाल है कि जो **advance** इलाके हैं उन पर तो और ज्यादा खर्च किया जा रहा है लेकिन हम **backward** इलाकों का कोई ख्याल नहीं किया जाता। मैंने इस सिलसिले में थोड़ी सी **figures** इकट्ठी की हैं। पंजाब की 126 लाख की आबादी है उस आबादी के चौदहवें हिस्से के बराबर हमारे जिला अंबाला की आबादी है लेकिन इस बजट में जितनी भी रकमें इस जिले पर खर्च करने के लिये रखी गई हैं वह कुल रकम का 1/22 हिस्सा बनती हैं। हमारे जिले के स्कूलों के लिये बहुत कम रकम रखी गई है। आप हैरान होंगे कि हमारे जिले के हर एक स्कूल के हिस्से में जो गवर्नमेंट की तरफ से इमदाद दी गई है मुश्किल से पांच सौ या चार सौ के करीब आती है। इस से ज्यादा किसी स्कूल को नहीं मिलती। यह तो ठीक है कि हर पंचायत के अंदर एक स्कूल खोल दिया गया है लेकिन उन स्कूलों की हालत सुनिये वहाँ कोई **teacher** नहीं जाता। **Local bodies** के स्कूलों में **teachers** बड़े **competitions** से रखे जाते हैं (**marks** के हिसाब से) जिस की वजह से देहात के लोग नहीं रखे जा सकते और शहरी लोग रखे जाते हैं जो देहात के दूर दराज के स्कूलों में जाना पसन्द नहीं करते। जब वह देहात के स्कूल में लगा दिये जाते हैं तो वह वहाँ ध्यान से काम नहीं करते बल्कि उनकी कोशिश यही होती है कि या तो उनकी तबदीली शहर के नजदीक किसी स्कूल में हो जाए या उन्हें कोई और अच्छी जगह मिल जाए। वह पढ़ाने में ध्यान नहीं देते बल्कि **director** साहिब के इर्द गिर्द इसी कोशिश में घूमते रहते हैं।

अध्यक्ष महोदय : जरा आप माइक से परे हट कर बोलें। (Please speak a little away from the mike.)

श्री साधु राम : स्पीकर साहिब, मैं बता रहा था कि इस वजह से देहात के स्कूलों में न कोई **teacher** होता है और न ही किसी किसम की तालीम होती है। इस लिये मैं वजीर साहिब से अर्ज करूंगा कि देहात के लोगों को इतने सख्त **competitions** में न डाल

[श्री साधु राम]

कर उन्हें वहां मुलाजम होने दें। स्पीकर साहिब, आप फरमायें कि शहरियों के साथ **competitions** में देहात के लोग कैसे कामयाब हो सकते हैं।

फिर आप जरा **local bodies** को गवर्नमेंट की तरफ से स्कूलों के लिये दी गई **grant** को ही देखें। आप हैरान होंगे कि इस मतलब के लिये जिला अंबाला के **District Board** को तो 60 फीसदी यह ग्रांट दी गई है जो कि **minimum** है लेकिन बाकी इजला को 80 फीसदी तक यह ग्रांट दी गई है। इस सिलसिले में गवर्नमेंट को बार बार **representations** भेजे गए हैं और **Local bodies** ने भी बड़ा कहा है लेकिन अभी तक कुछ नहीं किया गया। इस लिये मैं अब फिर इस सिलसिले में गवर्नमेंट की तबज्जुह दिलाना चाहता हूं। क्योंकि अब हालात बड़े बदल रहे हैं। हम ने अपना नारा बदल लिया है इस लिये हमें अपना नजरिया भी बदलना चाहिये। जब तक इस सूबे के पसमान्दा इलाकों को बाकी इलाकों के बराबर नहीं लाया जाता तब तक कैसे वहां के लोग इस नारे पर विश्वास कर सकते हैं। जहां तक हमारे सूबे की **private educational institutions** का ताल्लुक है मैं अर्ज करता हूं कि इन **institutions** की वजह से हमारे सूबे में फिर्कापरस्ती दिन ब दिन सिर उठा रही है। हम देख रहे हैं और कोशिश करते हैं कि यह फिर्कापरस्ती खत्म हो। लेकिन वह खत्म नहीं होती। इसकी वजह यही है कि इन स्कूलों में जहां फिर्कापरस्ती का वातावरण बना हुआ होता है और वहां लड़के 20 या 25 साल की उमर तक पढ़ते रहते हैं तो उन का दिमाग भी उसी **line** पर काम करने लग जाता है। वहां उन को तालीम ही इसी किस्म की दी जाती है और मजहबी गुर सिखाए जाते हैं। अगर एक जगह कोई खालसा स्कूल खुला है वहां चाहे कानूनी तौर पर हिंदू लड़कों के दाखले पर कोई रुकावट नहीं होती लेकिन वहां सिर्फ सिख लड़के ही दाखिल किये जाते हैं। इसी तरह से आर्य समाज स्कूलों में सिर्फ हिंदू लड़के ही दाखिल किये जाते हैं। (श्री रत्ना राम : यह बात गलत है) मेरे सार्थी ने कहा है कि यह बात गलत है। मैं कहता हूं कि यह ठीक है कि कानूनी तौर पर दूसरों के दाखिले पर पाबन्दी नहीं है लेकिन **convention** यहीं चली आ रही है कि खालसा स्कूलों में सिख लड़के ही दाखिल किये जाते हैं और हिंदू स्कूलों में केवल हिंदू लड़के ही दाखिल होते हैं। दूसरे नहीं जाते। जब लड़के 25 या 30 साल की उमर तक इस तरह की **institutions** में पढ़ते रहे हों और जब वह पढ़ कर बाहर निकलें तो उन से **nationalist** ख्यालात की कैसे उम्मीद की जा सकती है। वह इन ख्यालात को कैसे समझ सकते हैं। अगर इस सिलसिले को बदलने की कोशिश की जाए तो बेहतर होगा।

इसके बाद स्पीकर साहिब मैं आप का शुक्रिया अदा करता हूं जो आपने मुझे बोलने के लिये वक्त दिया है।

श्री राम किशन (जालन्धर शहर, उत्तर पश्चिम) : स्पीकर महोदय, मुझे आज इस बात पर खुशी है कि आज जो हमारा बजट पेश हुआ है इस में शिक्षा के लिये 583 लाख रुपये की रकम रखी गई है जब कि आज से चार साल पहले यह 185 लाख थी और यह तर्क बिन उस साल से अठ्ठाई गुना हो गई है।

(At this stage Mr. Deputy Speaker occupied the Chair.)

जहां तक शिक्षा का सम्बन्ध है हम किसी भी पहलू से देखें इस में हर लिहाज से तरक्की हुई है। लेकिन डिप्टी स्पीकर महोदय, जिस बात की तरफ मैं आप की तबज्जुह दिलाना चाहता हूं और आप की विसातत से पंजाब की वज्जहत की तबज्जुह दिलाना चाहता हूं जैसा कि मैंने शुरू में जिक्र किया है कि जहां तक शिक्षा का ताल्लुक है, जहां तक **primary education** का सम्बन्ध है उस में भी हम सारे भारत के अन्दर काफी आगे हैं और हमारे **Second Five-Year Plan** के आखिर तक हम अपने प्रान्त के चार साल से 11 साल की उमर तक के 65 फीसदी स्कूल **going** बच्चों को तालीम याफ़ता बनाने का इरादा रखते हैं। जहां तक हाई स्कूलों से **matric** पास कर के निकलने वाले बच्चों का ताल्लुक है आप इस बात को भी जानते हैं कि आज सारे भारत में पंजाब इस लिहाज से सब से पहले है। यह सब से पहला सूबा है जहां कि एक लाख की आबादी पीछे 145 students हर साल **matric** पास कर के स्कूलों से निकलते हैं और इस के मुकाबले में भारत की कोई और **states** इतने **matric** पास लड़के नहीं निकाल सकी। भारत की तमाम बड़ी **States** जो है यानी बम्बई, बंगाल, द्रावनकोर कोर्चीन या और कई **progressive States** हैं उन सब से हम इस लिहाज से आगे हैं। फिर जहां तक हमारे **graduates** का ताल्लुक है ऐसे हैं पंजाब को बड़े काफी कामयाबी हुई है। और आज हम एक साल में एक लाख की आबादी के पीछे 20 **graduates** निकाल रहे हैं और इस लिहाज से सारे भारत में हमारा सूबा दूसरे दर्जा पर है। लेकिन जिन बातों की तरफ मैं पंजाब मिनिस्टरी की तबज्जुह दिलाना चाहता हूं वह यह है कि यह जो सारा मिलमिला है यह 1832 कालार्ड मकाले के जमाने का चलाया हुआ तालीम का सिस्टम है। इस में काफी हद तक तबदीलियां करने की जरूरत हमारे देश ने महसूस की और बड़े बड़े **commissions** इस के लिये बैठे हैं और उन्होंने ने इन चीजों को देखा है। डिप्टी स्पीकर महोदय, खेर कमेटी रिपोर्ट हमारे सामने है, डाक्टर राधा कृष्णन की रिपोर्ट हमारे सामने आ चुकी है, फिर **Secondary Education Committee** बैठी थी, फिर उस के बाद डाक्टर तारा चन्द की रिपोर्ट हमारे सामने आई, फिर **University Commission Report** आई और अब बेसिक **Education** कमेटी रिपोर्ट आई है। लेकिन जहां तक हम देखते हैं **Basic Education** की तरफ हम आगे बढ़े हैं लेकिन बाकी तरफ हम कुछ नहीं बढ़े। डिप्टी स्पीकर साहिब, अब हम देखते हैं कि संसार **political revolution** के बाद **Socialist revolution** की तरफ बढ़ रहा है। अब दुनिया में सब बड़े बड़े राष्ट्र **industrial revolution** लाने की तरफ लगे हुए हैं। अब हमें भी **political revolution** लाने के बाद **economic** और **socialist revolution** लाने की तरफ तबज्जुह देनी चाहिये और इस के लिये यह जरूरी है कि हमें शिक्षा के **system** के अन्दर **revolutionary spirit** से बुनियादी तबदीलियां लानी चाहिए। दुनिया के बड़े बड़े राष्ट्रों ने यह **revolution** लाने के लिये जो किया है हमें भी उस पर अमल करना होगा। डिप्टी स्पीकर साहिब, आज हम देखते हैं कि दुनिया में सब से बड़ा राष्ट्र **United States of America** है लेकिन **United States of America** अपनी **resources** की **force** पर एक **wealthy State** नहीं बन सका। अगर हम इस के इतिहास का मुताल्फा करें तो हमें यह पता चलता है कि उस ने **resources**

[श्री राम किशन]

के साथ साथ अपने लोगों के mind को बदला था। उस ने सारे लोगों की शिक्षा प्रणाली, technical education और industrial education को बदला है। डिप्टी स्पीकर साहिब, आज हमारे राज में क्या हालत है। जहां तक Matric का ताल्लुक है, हमारी University एक scholar पर 660 रुपये खर्च कर रही है। अभी पिछले दिनों Government of India की तरफ से एक रिसाले 'Monthly Education' के अन्दर Dr. B. K. Rau, ने एक मजमून लिखा था कि सरकार एक University student पर 8,500 रुपये खर्च करती है। लेकिन इतने खर्च का नतीजा क्या है। इन scholars की market value क्या है। आज हम देखते हैं कि हमारे यहां University Graduates की तादाद बढ़ रही है मगर जहां तक technical education का ताल्लुक है हमारी हालत यह है कि जहां हम एक लाख आबादी के पीछे 145 Matriculates पैदा करते हैं और 19 Graduates पैदा करते हैं वहां हमारे राज में एक करोड़ की आबादी के पीछे सिर्फ 437 ऐसे students पैदा करते हैं जो technical या industrial education हासिल करते हैं। तो यह कैसा सिलसिला चल रहा है। आज जब कि हमने एक technical और industrial revolution लाना है, इस के लिये जब तक technical institutions का एक जाल न बिछा दिया जाए यह सिलसिला ठीक नहीं चल सकता। दिल्ली की छोटी सी State हमारे मुकाबले में 1897, students industrial और technical education के पैदा करती है। इसी तरह West Bengal और Bombay की States हम से दुगने, तिगुने students पैदा करती है। इस लिये हमें इस तरह जल्दी ध्यान देना चाहिये।

डिप्टी स्पीकर साहिब अंग्रेजी का एक मशहूर proverb है :—

"The battle of Waterloo was won on the play grounds of Eton and Harrow"

इस के साथ मैं कहना चाहता हूं कि जो आज international हालात हैं या जो हमारे border पर हालात हो रहे हैं इन को देखते हुए हमें बच्चों के लिये military training का प्रबन्ध करना चाहिये। हम जानते हैं कि हमारे यहां Auxiliary Cadet Corps और National Cadet Corps की classes तो सरकार चला रही है लेकिन उस के साथ यह जरूरी है कि इस तरफ ज्यादा तवज्जुह दी जाए।

तीसरी बात जो मैं कहना चाहता हूं कि आज जब military training का जिक्र करते हैं या multipurpose schools बनाने वाले हैं या education के तरीके में एक बुनियादी तबदीली लाने चले हैं तो हमें अपने minds के अन्दर, अपने नौजवानों के minds के अन्दर manual labour के लिये मान पैदा करना है। अभी एक साल हुआ हमारा एक Commission चीन के River Valley Projects देखने गया। उसने चीन में इन चीजों को देखने के बाद गवर्नमेंट आफ इंडिया को एक report भेजी। उस में उस ने बताया कि किस तरह बड़े २ लोग भी manual labour करते हैं। अपनी report में उस Commission ने लिखा है कि वहां पर North Chiangsu में एक नहर बनाई जा रही है जिस से

40 लाख एकड़ जमीन सैराब होगी। आप यह सुन कर हैरान होंगे कि इतनी बड़ी नहर बनाने के लिये **machinery** का इस्तेमाल नहीं किया गया। चीन के बड़े २ लोगों, विद्यार्थियों इत्यादि ने दिन रात काम करके इस सारे काम को किया है। इसी तरह मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि हमारे दिमाग में भी ऐसा ही सिलसिला चलना चाहिये और हमारी तबज्जुह **basic education** और **manual labour** की तरफ जानी चाहिये।

डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं एक बात यह कहना चाहता हूँ कि एक बार **Russia के Builder of the Nation Mr. Lenin** ने कहा था—

“Socialism cannot be built upon the basis of an illiterate population, for the simple reason that an illiterate man is outside politics.”

आज जब हम **Socialist Pattern of Society** बनाना चाहते हैं तो आज हमारे **colleges** के अन्दर, **Universities** के अन्दर इस के मुताबिक तबदीली आनी चाहिये। हमारे स्कूलों और कालिजों में विद्यार्थियों को, जिन्होंने हमारे देश के **future administrators** बनना है, उन्हें यह बातें पता होनी चाहियें कि **Socialistic Pattern of Society** क्या है या **Gandhian Philosophy** क्या है? इस के लिये हमें पंजाब **University** के अन्दर एक **Gandhian Philosophy** की एक **Chair** बढ़ानी चाहिये।

फिर **Planning Commission** ने एक **circular** जारी किया था कि हर **University** में एक **employment bureau** खुलना चाहिए ताकि **students** को, जो वहां से पास हो कर निकलें, उन्हें पता चल सके कि उन्हें कहां २ **employment** मिल सकती है, या कि उस के लिये कौन २ से दरवाजे खुले हैं।

Planning Commission की **Secondary Education Committee** ने कहा था कि जैसे **Denmark** या दूसरे **Scandinavian countries** के अन्दर या **England** और **U.S.A.** के अन्दर **Village Colleges** और **Rural Universities** हैं इसी तरह हमारे देश में भी **Rural Universities** खुलनी चाहियें। **Village life** में **revolution** लाने के लिये यह बड़ी जरूरी है। **Second Five-Year Plan** के under **Rural Universities** खुलने वाली हैं तो पंजाब गवर्नमेंट कोशिश करके एक दो ऐसी **Universities** खोले।

मैं अर्ज करना चाहता कि हमारी **Universities** भी ठीक हैं और **Colleges** भी ठीक हैं, मगर इन में जो **lecturers** हैं उन का **status** ठीक नहीं। पिछले दिनों एक **Convocation** में तकरीर करते हुए डा. राधा कृष्णन ने कहा कि **Colleges** के **lecturers** का **status I.A.S.** के बराबर होना चाहिये। मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि यह लोग **nation builders** हैं, हमें उन की तनखाहों और **security of service** की तरफ तबज्जुह देनी चाहिए।

[श्री राम किशन]

पिछले साल पंजाब University का एक circular gazette हुआ। एक कमेटी बैठाई गई थी जिस ने कहा है पंजाब यूनिवर्सिटी एक्ट में तब्दीली की जाए कि जिस से private colleges को lecturers की security of service मिले और उन की तनखाह का level भी अच्छा हो ताकि उन्हें शिकायत न हो सके। मैं अर्ज करता हूं कि इस बात पर हमारी Education का future सुनहसर है। इस लिये इस तरफ जल्दी तबज्जुह दी जाए।

फिर हमारी libraries हैं। बजट में libraries का जिक्र आया है। मैं अर्ज करना चाहता हूं कि पंजाब के अन्दर पब्लिक libraries हैं लेकिन उन के अन्दर भी हम देखते हैं कि दूसरी states की तरह नहीं। इस के बारे में Planning Commission की रिपोर्ट हमारे सामने है और Standing Committee की Sub-Committee ने भी libraries के बारे में सिफारिश की है कि स्टेट के अन्दर लायब्रेरियों का जाल बिछाना चाहिये। डिप्टी स्पीकर साहिब, आप जानते हैं कि एक वक्त था जब कि बहुत बड़ी बड़ी libraries नालन्दा आदि में थीं जहां दुनिया भर के बड़े बड़े लोग आ कर लाभ उठाते थे लेकिन आज यह लाइब्रेरियां नष्ट हो चुकी हैं इस लिये मैं यह अर्ज करूंगा कि इस की तरफ जल्द से जल्द ध्यान दिया जाए और libraries का जाल बिछा दिया जाए जिस से लोगों को फायदा हो।

इस के बाद डिप्टी स्पीकर साहिब, मैं चंडीगढ़ के Senior Basic Training School के बारे में कुछ कहना चाहता हूं। इस के सम्बन्ध में कहा गया है कि यह जनता के हित के लिये Basic Training ला रहे हैं इस से students को अच्छी तालीम दी जा सकेगी; लेकिन एक बात की तरफ मैं तबज्जुह दिलाना चाहता हूं कि Senior Basic Trained Teachers और B.T. Teachers की तन्खाहों में जो अन्तर रखा गया है वह नहीं होना चाहिये। फिर जो उस्ताद इस स्कूल में हों वह सब Basic Trained हों। लेकिन अफसोस इस बात का है कि Basic Training देने वाले Teachers खुद Basic Trained नहीं हैं और अगर वह Basic Trained न हों तो students को किस तरह पूरी तरह training मिल सकती है। इस लिये मैं आशा करता हूं कि इन तमाम बातों की तरफ मनिस्टर महोदय तबज्जुह देंगे और इस प्रांत की शिक्षा प्रणाली के अन्दर ऐसी तब्दीली लायेंगे जिस से देश और प्रांत का नाम उज्ज्वल और ऊंचा हो सके।

ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ (ਨਕੋਦਰ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦੀ ਡੀਮਾਂਡ ਤੇ ਬਹਿਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਨੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਚਰਚਾ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਡੇ ਵਿਦਿਅਕ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਉਬਦੀਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਅਜ ਅਸੀਂ ਸਤ ਅਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਬਦੀਲੀ ਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਅਕਾਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਉਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਪਲਾਨ ਨਾ ਕਰ

ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬੰਨੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਸਭ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸਾਡਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਕਿਸ ਬੁਨਿਆਦ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪਾਈ ਸੀ ਜੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਝ ਪਰਫੋਸ਼ਨਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਲਰਕ ਬਣ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਰਖੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੁਣ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਅਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਤਕ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਣ ਤਾਂ ਕੀ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਸਤਿਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਜ਼ਬਾਨਦਾਨੀ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖ ਰਹੇ। ਪੰਜਵੀਂ ਛੇਵੀਂ ਤਕ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹਾਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਦਸਵੀਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਰ ਇਹ ਸਿਸਟਮ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਿਧੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਉਚਾ ਕਰੇ। ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ। ਸਾਡਾ ਸਿਸਟਮ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਉਚਾ ਪਧਰ ਕਾਇਮ ਕਰੀਏ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਸਾਇਟਿਫਿਕ ਸਿਸਟਮ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਬੇਦੁਸ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋਣ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਯੂਰਪ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਗੱਲ ਵੇਖੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਸਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਦ ਦੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਸਿਸਟਮ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਆਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਸੂਬੇ ਵਾਂਗ ਤਾਲੀਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਾਲੀਮ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜ ਸਾਨੂੰ ਖੇਤੀ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੰਮ ਮਹਿਕਮਾ ਜ਼ਰਾਇਤ ਤੇ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਛੱਡੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਤੇ ਇਥੇ ਵੀ ਜੇ ਕਿਤੇ ਦਾਣੇ ਬੀਜ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀੜਾ ਲਗ ਜਾਣ ਤੇ ਕੋਈ ਦਸਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਠੀਕ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵੀ ਖੇਤੀ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਸ਼ੇਵੀਅਟ ਯੂਨੀਅਨ, ਜ਼ੈਕੋਸਲਵਾਕੀਆ ਅਤੇ ਫਰਾਂਸ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾਇਤ ਦਾ ਇਲਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਉਪਜਾਊ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਠਵੀਂ ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਕੇ ਬਚੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਜਾਂ ਟੈਕਨੀਕਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ ਲਾਕੇ ਬਾਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਥੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਠਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਖੇਤੀ ਦੀ ਟਰੇਨਿੰਗ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਹਰ ਕੋਈ ਹਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਲਰਕ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਟਬਰ ਦੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਕਮਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਪਲਾਨ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਭੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਉਨਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਸਿੰਗਲ ਟੀਚਰ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਐਨਕੁਆਇਰੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲਵੋ ਇਹ ਸਕੂਲ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਦਸਣ ਲਈ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਐਨੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਰਾ ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੁਛੋ; ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ। ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਤਕ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੀ ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦਾਂ ਪਕੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਨਹੀਂ। ਅਤੇ ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਸਿੰਗਲ ਟੀਚਰ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਐਜੂਕੇਟਿਡ ਅਠਾਇਮਪਲਾਇਮੈਂਟ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਇਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰੋਈ ਵੀ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਤਾਲੀਮ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤਾਲੀਮ ਨਾਲ ਖੋਲਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਜ਼ਾਕ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਤਾਲੀਮ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਪਾਉਣ ਲਈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਅੱਗੇ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਓਵਰਸੀਅਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਟੈਕਨੀਸ਼ਨ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬਗੈਰ ਪੜ੍ਹੇ ਵੀ ਹਨ। ਆਪ ਵੇਖ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਈਕਲ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਅਤੇ ਸਪੇਅਰ ਪਾਰਟਸ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਕੁਝ ਸਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇੰਡਸਟਰੀ ਦੀ ਇੰਟੈਗਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਹੈਲਥ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਡੀਵੈਲਪਮੈਂਟ ਪਲਾਨ ਵਿਚ ਇੰਟੈਗਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਜ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਵਿਦਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਅਸੀਂ ਤਬਦੀਲ ਅਤੇ ਪਕੇਰੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਜ ਤੋਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸਾਡੀਆਂ ਹੈਲਥ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਿਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਐਗਰੀਕਲਚਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਸੋਸ਼ਲ ਵੈਲਫੇਅਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਯੋਗ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਪਲਾਨਿੰਗ ਨੂੰ ਇੰਟੈਗ੍ਰੇਟਿਡ ਨਾ ਬਣਾ ਲਈਏ।

ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਹੈ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਇਹ ਸਕੀਮ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਜੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਤੇ ਉਹ ਕੀ ਸਕੂਲ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ

ਭਰਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਡਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਫਿਲਮਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੁਚੱਜੇ ਬਣਨ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਟੈਂਸਟ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਕਿ ਬਚਾ ਏਨਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਸਕੂਲ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿਖੇ। ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਸੀਂ ਜੋ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਛੁੱਟੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਮਾਸਟਰ ਗ਼ੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੁੰਡਾ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਭਰਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਤਕਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਵਗਾਰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਕਨਸੇਪਸ਼ਨ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਗਾਰ ਦਾ ਇਹਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦਸੋ ਕਿਵੇਂ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੇਸਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਵੀ ਤਰੱਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਹੁਣ ਮਲਟੀ ਪਰਪਜ਼ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਲੜਕੇ ਹੁਨਰਮੰਦ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕਣ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ। ਤਾਂ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜੇ ਤਕ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਅੰਕੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਕੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ 10 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ 10 ਤੋਂ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਤਾਲੀਮ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਅਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 5 ਤੋਂ 10 ਸਾਲ ਦੇ ਬਚੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ 10 ਲਖ ਸਨ ਅਤੇ 5 ਤੋਂ 14 ਤਕ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ 1953 ਵਿਚ ਬਚੇ 7 ਲਖ 43 ਹਜ਼ਾਰ ਸਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 35 ਫੀ ਸਦੀ ਤਕ ਲੜਕੇ ਪੰਜਵੀਂ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਜੇਕਰ ਇਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਿਚ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਤੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਿਹੜੇ multi-purpose ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਤਕ education ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਫੈਲਾਉਣ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਹਥ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ private educational institutions ਹਨ ਉਹ ਸਭ private efforts ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਲੋਕ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਹੀ ਖੈਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ। ਜਿੰਨੀ ਵੀ education ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਧੀ ਹੈ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ efforts ਦੇ ਨਾਲ ਵਧੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਂਕੜੇ ਲੈ ਲਵੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਹੈ। 1947-48 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ 57 ਤੋਂ 80 ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ private High Schools 189 ਤੋਂ 379 ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਏਨੇ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ public ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਬਾਵਜੂਦ ਦੇ ਕਿ ਜਨਤਾ ਨੇ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਇਤਨੀ effort ਕੀਤੀਆਂ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵਈਆ ਉਨ੍ਹਾਂ private institutions ਵਲ ਕੀ ਹੈ। ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਰਵਈਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ committees ਦੇ ਰਹਿਮ ਉੱਤੇ ਹੀ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਵਾਏ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿ ਉਹ ਲੜਕਿਆਂ ਤੋਂ ਫੀਸਾਂ ਕਠਿਆਂ ਕਰ ਲੈਣ ਉਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਰਖੇ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ ਕਿ ਉਥੇ ਤਾਲੀਮ ਚੰਗੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਾੜੀ। ਸਿਰਫ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਗ਼ਰਜ਼ ਹੈ। ਤਾਲੀਮ ਦਾ standard ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਏਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਕੜੇ ਕਠੇ ਕਰ ਕੇ ਦਸ ਦਿਉ ਕਿ ਫ਼ਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਿਚ 200 ਸਕੂਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਫ਼ਲਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ 500 ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ teachers ਵਲ ਵੀ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ managing committees ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਲੂਕ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ। Teachers ਵਿਚਾਰੇ ਮਰਨ ਚਾਹੇ ਜੀਉਣ। ਮੈਂ multi-purpose ਸਕੂਲਾਂ ਬਾਰੇ ਅਰਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਖੁਦ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ private ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਉਦਮ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ 66 ਫੀਸਦੀ ਅਸੀਂ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ 33, 34 ਫੀਸਦੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਉ। ਮੈਂ ਇਹ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜਾ 66 ਫੀਸਦੀ ਵੀ ਦੇਣਾ ਹੈ ਉਹ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਕੋਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸੋਭਾ ਲੈਣ ਲਈ ਇਹ ਅੱਗੇ ਖਲੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 66 ਫੀਸਦੀ ਤਾਂ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦੇਣਾ ਹੈ। 33, 34 ਫੀਸਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਲੇ ਤੋਂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵਾਹ ਵਾਹ ਲੈਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਕੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਕੀ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ? ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿੰਨੀ State ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿੰਦ ਸਰਕਾਰ ਬੇਸ਼ਕ 66 ਫੀਸਦੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 90 ਫੀਸਦੀ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ 10 ਫੀਸਦੀ ਦਿਉ। ਬਾਕੀ ਘਾਟਾ ਅਸੀਂ ਪੂਰਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਸਕੂਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੇਣ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਘਾਟਾ ਪਵੇਗਾ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਆਖੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਮਝੀਏ ਕਿ ਇਹ ਸਰਕਾਰ education ਲਈ ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਲਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੇ ਸਿਰਫ ਸੁੱਕੀ ਅਸ਼ੀਰਬਾਦ ਹੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਦਾਵਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਦਰਸਿਆਂ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਏਨੀ ਦਰਦਨਾਕ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਚਿਆਂ ਨੇ Government ਸਾਂਭਣੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੜੇ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਲੁਕਾਉਣ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਗਿਣਤੀ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਇਹ

ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵੇਖੋ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਧੜਾ ਧੜ primary, middle ਅਤੇ high school ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ ; 100 ਇਥੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, 150 ਉਥੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ । ਪਰ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰਾ ਜਾਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤਾਂ ਵੇਖੋ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਅਗਲੇ ਲੀਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਕੀ standard ਹੈ ਅਤੇ cultural ਤਾਲੀਮ ਵਲ ਕਿੰਨਾਂ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ culture ਵਿਚ ਵੀ ਫਰਕ ਇਸੇ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦਾ ਵੀ ਭੈੜਾ ਹਾਲ ਹੈ । ਇਹ O. T. ਅਤੇ J. V. teachers ਨੂੰ ਛੋਟੇ teachers ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੱਡੇ teachers ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛੋਟੇ ੨ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ teachers ਦਾ grade $47\frac{1}{2}$ —2— $67\frac{1}{2}$ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਰ training ਲਈ ਲਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ $47\frac{1}{2}$ ਰੁਪਏ ਦਾ ਗਰੇਡ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਕਲਰਕ ਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 60 ਰੁਪਏ ਦਾ ਗਰੇਡ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ teachers ਉਤੇ ਭੈੜਾ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਸਕੂਲ ਦੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਦੋ ਤਿਨ ਘੰਟੇ ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਰੋਣਕ ਮੇਲਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਮਾੜਾ ਮੱਟਾ ਕੁੱਝ ਦਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਲਭਦੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹੀ ਤਨਖਾਹ ਦੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਟਬਰ ਦਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਕਰਨ । ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤਕ teachers ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਰਹੇਗੀ ਤਾਲੀਮ ਦੀ quality ਵਧ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ ਬਲਕਿ deteriorate ਹੋਦੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਆਂਕੜੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ਕ ਵਧਾ ਲਵੋਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ education ਦੀ quality ਨਹੀਂ ਵਧੇਗੀ ।

ਇਥੇ ਬੜਾ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਬਿਲਕੁਲ ਗਲਤ ਹੈ । ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਪਰ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਤਾਅਲੁਕ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਧੜੇ ਬੰਦੀ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਖ ਭਿੜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਧੜੇ ਵਾਲਾ favour ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲੋਕ building ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪੈਸੇ ਵੀ ਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਦਾ । ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਵਜੂਦ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ । ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੁਸਾਂਝ ਵਿਚ ਇਕ ਗਰਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ । ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਲੜਕਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋ ਸਕੂਲ ਚਾਲਾਉਣਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਮਾਰਤ ਵੀ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

facilities ਵੀ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਗਰਲ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਖੈਰ ਉਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗਰਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਤਰਫ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ co-operation ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਦੂਜੀ ਤਰਫ ਹਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ co-operation ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਜਨਾਬ communists, ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ management committees ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਗੋਇਆ communists ਲਈ ਸਕੂਲ ਬਨਾਉਣਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ education ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਆਉ; ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ co-operation ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਮਿਆਰ ਮੁਕੱਰਰ ਕਰ ਦਿਉ ਕਿ ਜੇਕਰ primary school ਖੋਲ੍ਹੋਗੇ ਅਤੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਵੇਗੀ; ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ ਲਈ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਅਠ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਲਈ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇਵੇਗੀ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ competition ਤੇ ਆਉ ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ communists ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ communists ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹਣਾ; ਚਲਾਉਣਾ ਅਤੇ managing committees ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਗੁਨਾਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ education ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨਹੀਂ; ਬਲਕਿ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਹੀ ਪਾਲਿਸੀ ਹੈ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਨਖਾਹ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ District Board ਅਤੇ private ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ teachers ਨੂੰ ਕੋਈ security of service ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਅਜ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ teachers ਨੂੰ service ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿਵਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ। ਜਦ ਤਕ ਸਰਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ security of service ਦੀ ਕੋਈ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਕ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੰਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। College teachers ਦੀ ਵੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੜੀ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ college teachers ਦਾ grade 180 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ college ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਉਸਦੀ recognition ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ revision of grade ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਵੀ ਸਿਰਫ 5 ਵੀਸਦੀ teachers ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ 150 ਰੁਪਏ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦੇ 180 ਹੋ ਗਏ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦੀ service ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ ਚਾਹੇ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ। ਜਿਹੜਾ ਨਵਾਂ ਭਰਤੀ ਹੋਇਆ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ 180 ਰੁਪਏ ਹੀ ਮਿਲੇ। ਪਿਛਲੀ service ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਝ benefit ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਰੀ increment grant ਜਿਹੜੀ private colleges ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੀ relief ਦੇਣ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਗਏ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ committees ਹੀ ਖਾ ਗਈਆਂ। Ferozepore ਦੇ ਇਕ ਕਾਲਜ ਦਾ ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ

ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਉਥੋਂ ਦੀ managing committee ਨੇ ਇਸੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਸਾਰਾ staff ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਚਲੇ; ਫੇਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।

5 P.M.

Managing committee ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੰਨੀ ਸੀ ਕਿ University Bill ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਉਹ ਬਿਲ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ college ਦੇ Professors ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਮੈਂ ਤਜਵੀਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ recognised colleges ਨੂੰ grant ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਕਿ professors ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤੇ grant ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relief ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ। ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕਿਉਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਹ ਬਿਲ circulate ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹਾਊਸ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਏ ਕਿ ਇਸ ਇਜਲਾਸ ਵਿਚ University (Amendment) Bill ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ colleges ਵਿਚ favouritism ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਕ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। B.M. College, Simla ਵਿਚ Principal ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਹਟਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ Principal ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ act ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ vacancy Public Service Commission ਨੇ ਭਰਨੀ ਹੈ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਉਸ ਦੀ announcement ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੌਰ ਤੇ ਠੀਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੁਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ education ਦੇ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਆਖਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ education ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣੋ। ਪਰ ਇਹ ਦਾਅਵੇ ਹਕੀਕੀ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅੰਕੜੇ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਐਨਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਵੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਦੀਵੇ 5 per cent ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦਿਲ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿਓ ਭਾਵੇਂ ਛਾਇਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਬਿਨਾਂ ਛਾਇਦੇ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਲੋੜ ਇਸ ਗਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ education ਦੇ ਮੁਤੱਲਿਕ ਇਕ commission ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਹੜਾ over all ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਕਿ education system ਨੂੰ ਇਸਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ Punjabi culture ਨੂੰ, scientific knowledge ਨੂੰ ਤੇ social ਤੇ political life ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੱਲ ਬਣੇਗੀ। ਇਥੇ ਐਲਾਨ ਕਰੋ ਕਿ ਫੋਰਨ girls schools ਖੋਲ੍ਹਾਂਗੇ, ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਸਕੂਲ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦਿਆਂਗੇ ਫੇਰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵਾਕਈ ਕੁੱਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਇਥੇ

[ਸਰਦਾਰ ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਸੁਰਜੀਤ]

ਰੀਫ ਮਨਿਸਟਰ ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਐਂਵੇ ਲਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ clear cut policy ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੇ। ਫੇਰ ਹੀ education ਇਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੀ ਜਗਦੀਸ਼ ਚੰਦਰ (ਸ਼ਾਹੁਆਦ) : ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਆਜ Education ਪਰ ਬਹੁਤ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਧਹ ਤੋ ਸਮੀ ਮੈਂਬਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਮੀਜੂਦਾ ਤਾਲੀਮ ਜਿਸ ਕੀ ਨੀਂਵ Lord Macaulay ਨੇ ਰਖੀ ਥੀ ਕਿਸ ਉਦੇਸ਼ ਧਾ ਇਰਾਦੇ ਕੇ ਸਾਥ ਰਖੀ ਗਈ ਥੀ। ਇਸ ਕਾ ਮਕਸਦ ਮਹਜ਼ ਦੁਆਬਿਯੇ ਕਲਰਕ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਥਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਮੈਂ ਝਧਾਦਾ ਕਹੁਨੇ ਕੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝਤਾ ਕਧੀਕਿ ਧਹ ਏਕ ਕਿਸਮ ਕਾ repetition ਹੋਗਾ। ਹਰ ਪੜਾ ਲਿਖਾ ਆਦਮੀ ਇਸ ਬਾਤ ਸੇ ਇਤਫਾਕ ਮੀ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਹਮਨੇ ਇਸ ਸਕੀਮ ਸੇ ਧਹ ਦੇਖਨੀ ਹੈ ਕਿ ਆਧਾ ਹਮ ਇਸ ਸੇ ਅਚਛੇ ਵਿਦਧਾਰੀ ਧਾ scholars ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਧਾ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕੀ judgment ਹਮਾਰੀ ਤਰਫ ਸੇ ਧਾ Opposition ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ ਕਈ ਬਾਰ ਦੀ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਹਮਾਰੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰ ਪਿਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜਿਨ ਕੇ ਹਮ followers ਹੈਂ, ਨੇ ਏਕ ਦਫਾ ਕਹਾ ਥਾ—

It is better to break stones on the roadside than to study in the modern schools and colleges.

ਇਨ ਇਲਫਾਜ਼ ਸੇ ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਵਹ ਇਸ Education ਕੋ ਕਿਤਨਾ ਵਜ਼ਨ ਦੇਤੇ ਥੇ ਆਰ ਏਸੀ ਤਾਲੀਮ ਕੇ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨੇ ਕੇ ਸੁਕਾਬਲੇ ਮੈਂ ਸੜਕ ਪਰ ਬੈਠ ਕਰ ਰੋੜੀ ਕੂਟ ਕਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨਾ ਬੇਹਤਰ ਸਮਝਤੇ ਥੇ। ਧਹ ਹੈ ਏਕ ਨਿਸ਼ਪਕਸ਼ ਆਦਮੀ—ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਕੀ ਰਾਧ ਇਸ Education ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ। ਇਸ ਬਜਟ ਸੇ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮ ਨੇ Education ਪਰ ਤੀਨ ਗੁਨਾ ਖਰਚ ਜਧਾਦਾ ਕਰ ਦਿਧਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰਹ ਮੇਰੇ ਏਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਹਾ ਥਾ ਕਿ ਪਹਲੇ ਸੇ ਤੀਨ ਗੁਨਾ ਖਰਚ ਜਧਾਦਾ ਦੇਖਨਾ ਹਮਾਰੀ ਤਰਕਕੀ ਕਾ ਬਾਇਸ ਨਹੀਂ। Education ਕਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਬਨਾਨਾ—Knowledge for the sake of knowledge—ਲੇਕਿਨ ਇਸ ਸਿਸ਼ਾ ਕੇ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਸੇ ਹਮ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਬਾਤ ਪਰ ਇਤਫਾਕ ਰਖਤੇ ਹੋਂਗੇ ਕਿ ਮੀਜੂਦਾ ਤਾਲੀਮ ਦੇਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਹਮ ਕਿਤਨੇ ਹੀ ਸਕੂਲ ਆਰ ਕਾਲੇਜ ਖੋਲ ਦੇਂ—ਬੜੀ ਬੜੀ Universities ਬਨਾ ਦੇਂ, ਲੇਕਿਨ ਵਹ ਬੇਕਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰੇਂਗੇ। ਆਜ ਹਮੇਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਿਲ ਕਿਯੇ ਹੁਏ 8 ਸਾਲ ਹੋ ਗਯੇ ਹੈਂ ਆਰ ਹਮ ਉਸ ਕਸ਼ਤ ਸੇ ਚਿਲਲਾਤੇ ਆ ਰਹੇ ਹੈਂ ਆਰ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਤੇ ਹੈਂ ਕਿ ਹਮਾਰੀ Education ਕਾ ਢੰਗ ਦੁਰੁਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਮਗਰ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਅਮੀ ਤਕ ਇਸ ਬਾਤ ਕੀ ਤਰਫ ਧਧਾਨ ਨਹੀਂ ਦਿਧਾ। ਹਮ ਅਮੀ ਤਕ ਉਨ੍ਹੀਂ ਪੁਰਾਨੀ ਲਾਇਨੀਂ ਪਰ ਚਲ ਰਹੇ ਹੈਂ ਜੋ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਕੇ ਕਸ਼ਤ ਮੈਂ ਥੀਂ। ਪਢੇ ਲਿਖੇ ਲੋਗੀਂ ਮੈਂ unemployment ਕਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਧਾ ਹੈ। ਹਕੂਮਤ ਮੀ ਉਨ੍ਹੇਂ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਮੁਹਧਧਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਤੀ। ਏਸੀ ਤਾਲੀਮ ਕੇ ਹੋਤੇ ਹੁਏ ਜੈਸੇ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਨੇਤਾ ਪੰਡਿਤ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨੇਹਰੂ ਆਰ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਕਾ ਖਧਾਲ ਹੈ, ਸਕੂਲ ਆਰ ਕਾਲੇਜ ਕੀ ਬਿਲਡਿੰਗਜ਼ ਬੇਕਾਰ ਹੈਂ। ਦੂਸਰੀ ਤਰਫ ਹਮਾਰੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕੀ ਤਰਫ ਸੇ propaganda ਕਿਧਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਕਿ Socialistic pattern of society ਧਾਨੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਢੰਗ ਕਾ ਢਾਂਚਾ ਕਾਧਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੁਝੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਹਤੀ ਕੁਝ ਹੈ ਆਰ ਕਰਤੀ ਕੁਝ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਪਰ ਪਹੁੰਚਾ ਹੂੰ ਕਿ ਜਿਤਨਾ ਹਮ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਲਗੇ ਹੈਂ ਆਰ ਜਿਸ ਕੀ ਹਮ ਆਜ ਤਾਰੀਫ ਕਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਧਹ ਤਿਗੁਨਾ ਖਰਚ Socialistic pattern of society

को कायम करने में मददगार साबित नहीं होगा। मैं हाऊस का ज्यादा वक्त नहीं लेना चाहता क्योंकि मैं बजट की **copy** अपने साथ लाना भूल गया हूं—मेरा ख्याल था कि शायद मुझे बोलने के लिये वक्त न मिल सके। बजट के अन्दर मैं आप को **Multi-purpose Schools Scheme** की मिसाल देता हूं। बजट मेरे पास होता तो पढ़ कर सुनाता। इस स्कीम के तहत आपने जिन स्कूलों को मदद दी है उस का उद्देश्य उन स्कूलों में **technical education** देना है। इस के अन्दर भी क्या किया गया है? **Educationally** जो बड़े **advanced** इलाके हैं उन्हीं में यह **Multi-purpose Schools** दिये गये हैं। बजट मेरे सामने होता तो और ज्यादा तफसील में बताता। लेकिन अगर आप **Finance Secretary** के **Memo** का सफा 130 देखें तो आप को पता चलेगा कि यह स्कूल तकरीबन सारे के सारे ही जालन्धर डिवीजन के गवर्नमेंट स्कूल हैं। इस के इलावा जो कालेजिज हैं वह भी जालन्धर के। दो गर्ल्स हाई स्कूल भी हैं। मैं अपनी गवर्नमेंट से अर्ज करना चाहता हूं कि वह जरा इस हाऊस में यह बताएं तो सही कि क्या सारे गवर्नमेंट हाई स्कूल एक ही इलाके यानी जालन्धर डिवीजन में हैं? मेरे जालन्धर वाले भाई नाराज नहीं लेकिन मैं पूछता हूं कि आखिर इस के लिये गवर्नमेंट ने क्या सोचा था? क्या आप का यही **Socialistic pattern of society** है? (घंटी) स्पीकर साहिब, आप नाराज तो न होंगे? मैं खरी खरी बातें सुना रहा हूं। मैं पूछता हूं कि क्या यही है आप का आदर्श? क्या आप बड़ी बड़ी छतों वाली बड़ी २ मंजिलों वाली **buildings** बना कर ही खुश होना चाहते हैं या यूरोप वालों को बुला कर यही दिखाना चाहते हैं कि देखा हम तुम्हारे जैसा बनते जा रहे हैं। मैं कहता हूं कि अब तक टाई कोट तो पहिन लिये, अब ज्यादा दूर जाना अच्छा नहीं।

अब मैं **grants** के सवाल पर आता हूं। आप उन स्कूलों की **list** को ही पढ़ कर देख लीजिये जिन को **grants-in-aid** दी जाती हैं। मैं पढ़ कर नहीं सुनाता लेकिन अगर आप उस को देखें तो आप को पता चलेगा कि यह जो **Socialistic pattern** का ढाँग खड़ा किया हुआ है, उसे किस हद तक पूरा किया जा रहा है। एक ही मिसाल देता हूं। अम्बाला छावनी में एक बनारसी दास जैन हाई स्कूल है। लाला बनारसी दास अम्बाला के बड़े भारी रईस हैं। उन के मुकाबले में वहां कोई भी और मालदार आसामी नहीं। उन के नाम पर वह स्कूल है। लड़कों की इतनी भारी तादाद है कि सारा खर्च फ्रीसों से पूरा हो जाता है। **Building** उस की मुकम्मल है, स्टाफ पूरा है लेकिन फिर भी उसे तीन हजार की ग्रांट दी जाती है। इसी तरह और भी जो स्कूल हैं जो आसानी से अपने आप को **manage** कर सकते हैं किसी को छः हजार, किसी का आठ हजार और इसी तरह कमोबेश ग्रांटें दी जा रही हैं। असल जरूरत हमारा इस वक्त देहातों को तालीम देना है जो कि निहायन पिछड़े हुए हैं। मैं पूछता हूं कि उन देहातों के लिये जो चाहे जालन्धर में हों या अम्बाला डिवीजन में, आप क्या कर रहे हैं? आप ने फरमाया कि हमने बहुत सी बड़ी तादाद में देहातों के अन्दर चार जमातों वाले प्राइमरी स्कूल खोल दिये हैं। दस-दस बीस-बीस कोस तक के फासले पर प्राइमरी स्कूल जारी कर दिये हैं। लेकिन मैं हैरान हूं कि वहां दूर दूर तक कोई हाई स्कूल नहीं जहां कि गांव के बच्चे चार जमात के बाद और ज्यादा पढ़ सकें (घंटी)। बस वहां तक यानी चार जमात तक पढ़ लेने के बाद बच्चे घर आ बैठते हैं और

[श्री जगदीश चन्द्र]

वक्त गुज़रने के बाद वह भी भूल जाते हैं जो कि उन्होंने इन जमातों में पढ़ा होता है। ठीक है कि आपने figures दिये कि इतने हजार स्कूल खोल दिये। लेकिन जब quality ही नहीं तो इस से क्या फायदा। इस तरह तो हम अपने आप को धोखा ही दे रहे हैं। इस से आप socialistic pattern के आदर्श को पूरा नहीं कर सकते, इनसान को इनसान बनाने वाले उद्देश्य को पूरा नहीं कर सकते। अगर हम निष्पक्ष रूप से देश की भलाई चाहते हैं तो हमें तीन चीजों का खास ख्याल रखना है जिन का सीधा गांव वालों के साथ सम्बन्ध है और वह हैं शिक्षा, holdings of land और means of communication। आज जो बहस चल रही है वह तालीम पर है। हमारा यह फर्ज है कि शहरों की बजाए देहाती लोगों को अब ज्यादा से ज्यादा तालीम की सहूलियात मुहैया करें। Girl education तो इस वक्त देहातों के अन्दर बिल्कुल सिफर है। मुझे जालन्धर डिवीजन से ज्यादा वाकफियत नहीं लेकिन अन्दाज़ा है कि वहां भी यही हाल होगा। अम्बाला डिवीजन में girl education बिल्कुल नफ़ी के बराबर है। कोई स्कूल नहीं। मैंने कोशिश की कि डिस्ट्रिक्ट बोर्ड के एक पांच जमात वाले girls स्कूल को Middle में convert कराया जाए। लेकिन उस पर कई किस्म की शरायत लगा दी गई। कहा गया कि बीस हजार रुपया deposit करो, building दिखाओ, वगैरह वगैरह। मैं हैरान हूं कि गांव के लोग यह सब कुछ कैसे पूरा कर पायेंगे। यह जो multi purpose स्कूल कायम करने के लिये 66 प्रतिशत की grant सरकार की ओर से दी जा रही है उस के लिये तो यह चाहिये कि education को balanced करने के लिये लड़कियों के स्कूलों और गांव में हाई स्कूलों को खोला जाता। वहां पर यह रुपया खर्च किया जाता। उन स्कूलों को यह grants दी जातीं जो लड़खड़ा कर चल रहे हैं—जिन्हें सहारे की जरूरत है। चाहिये तो यह था कि गवर्नमेंट ऐसे सभी स्कूलों के बारे में, चाहे वह किसी डिवीजन से होते और चाहे लड़कियों के होते या लड़कों के, अपने inspectors से रिपोर्ट मंगवाती जिन की हालत बड़ी नागुफता बेह है, जो लड़खड़ा कर चल रहे हैं। और उन को ऊपर उठाने के लिये उन की मदद की जाती। वरना मैं समझता हूं कि इन ख्याली नक्शों के बनाने का कोई लाभ नहीं। (घंटी)

आखिर में मैं एक बात कहना चाहता हूं। गाड़ी के दो पहिये होते हैं। आज की जो लड़कियां हैं उन्होंने कल की गृहस्थी सम्भालनी है। इस लिये यह बात हमें शोभा नहीं देती कि सिर्फ एक ही हिस्से को develop करें और दूसरे पहिए को बिल्कुल नज़र अन्दाज़ करते जाएं। इस लिये हमारा यह फर्ज है कि girl education को देहातों में शुरू करें और एक हिस्सा जो कमज़ोर रह गया है उस को develop करें। तभी हमारा सिस्टम फायदा मन्द साबत हो सकता है। वरना यह तीन गुना, छः गुना या 10 गुना रुपया खर्च करना बिल्कुल useless होगा।

श्री दौलत राम (कैथल) : डिप्टी स्पीकर साहिब, बिला शुबा कहा जा सकता है कि तालीमी तरक्की जो गुज़रता तीन चार सालों में हुई है वह काबिले तारीफ है। यूँ ही कह देना कि तालीम का इन्तज़ाम अच्छा नहीं, दुरुस्त नहीं, इस बात की कभी पदपोशी नहीं कर सकता कि

तालीम ने तरक्की नहीं की है। आज किसी भी देश के लिये, किसी भी सूबे के लिये जो कि तरक्की के रास्ते पर पेश कदमी करना चाहता है लाइलमी, बीमारी और गरीबी को दूर करना निहायत लाजमी है। तालीम के लिहाज से जब मैं अपने सूबे के बजट को देखता हूँ तो मालूम होता है कि **quantity** और **quality** दोनों लिहाज से निज़ामे तालीम में काफी तबदीलियाँ आई हैं। इसके लिये मैं वज़ीरे तालीम को और डाइरेक्टर साहिब को मुबारकबाद देता हूँ कि उन्होंने बड़ी मेहनत और रौशन दिमागी से काम किया है।

प्राइमरी **education** के सिलसिले में यूँ अर्ज करना चाहता हूँ कि कई एक सूबों में इसे **free** और **compulsory** करार दिया गया है। खास तौर पर बम्बई और मध्यभारत के सूबों में है। पंजाब में भी इस चीज़ की काफी ज़रूरत महसूस हो रही है और मैं यूँ समझता हूँ कि यहां भी **primary education** को **free** और **compulsory** करार दिया जाना चाहिये। उन सूबों के मुकाबले में हमारे यहां यह एक बहुत बड़ा फर्क है और वज़ीर तालीम इस बात को महसूस करते होंगे कि यह एक अहम और दुरुस्त सवाल है। प्राइमरी तालीम पर तो अब भी बिला शुबा काफी खर्च किया जा रहा है। इस लिये अगर उस को इन शरायत पर चलाना शुरू किया जाये तो मैं समझता हूँ कि इस के लिये खर्च में कोई बहुत ज्यादा फर्क नहीं आयेगा। एक करोड़ 36 लाख के करीब तो पहले ही इस मद पर खर्च किया जा रहा है। इस लिये अगर वज़ीर साहिब इस चीज़ का ऐलान कर दें तो मैं समझता हूँ कि यह पंजाब के लिये एक बहुत बड़ा तरक्कीकुन और **education** को बढ़ाने वाला कदम होगा।

दूसरी बात **basic education** के मुताल्लिक है। आम ख्यालात सूबा के अन्दर जो मौजूदा निज़ामे तालीम के मुताल्लिक हैं उस में मैं समझता हूँ कि कोई सदाकत नहीं। **Basic education** को काफी तौर पर हमारे सूबे में रायज किया गया है। जहां पर दूसरे स्कूलों की तादाद में अज़ाफा हुआ है वहां बुनियादी तालीम के स्कूलों में भी काफी अज़ाफा हुआ है। हज़ारों की तादाद में यहां **basic** स्कूल खोले जा रहे हैं। मगर जहां हम लोग यह चाहते हैं कि बच्चों के दिमाग के अन्दर तरक्की हो वहां हमें सूबे से बेरोज़गारी को भी दूर करना है। अब जहां हम लड़कों को तालीम देते हैं वहां पर हम उन के **manual** और **physical** लेबर का भी ध्यान रखते हैं। लेकिन मैं समझता हूँ कि यह काफी नहीं है। मैं यूँ अर्ज करूंगा कि जैसा कि दींगर तरक्कीयाफता मुल्कों में है, बेरोज़गारी को दूर करने के लिये और मोसाइटी के हर फरदोबशर को रोजगार कमाने के काबिल बनाने के लिये उन मुमालक के तालीमी निज़ाम में तबदीलियाँ लाई गईं। इसी तरह यहां भी ज़रूरी है कि उन मजमूनों में भी तालीम दी जाए जिस से कि पहली जमात पास लड़के भी छः महीने के दौरान में कोई काम कर सकें। आज हमें उन के दिमाग की ही तरक्की नहीं करनी बल्कि उन में एक ऐसा हुनर और जौहर भी पैदा करना है जिस से कि वह आगे बढ़ कर रोजगार कमाने के काबिल हो जायें।

[श्री दौलत राम]

जापान के तालीमि निज़ाम को मैंने देखा है। उस को देखने से यही पता लगता है कि वहाँ के तालीमि निज़ाम में एक बच्चा जो मिडल स्कूल में पढ़ता है वह शुरू से अपना खर्च पूरा करता जाता है और जो बच्चा मैट्रिक क्लास में जाता है तो वह इस काबिल हो जाता है कि वह सोसाईटी के अन्दर एक बाइज़्जत जिन्दगी बसर कर सके और जब एक बच्चा स्कूल से तालीम का course पास कर के निकलता है तो वह इस काबिल हो गया होता है कि वह काम करके अपनी family का खर्च निकाल सकता है। हमें भी चाहिये कि हम अपने बच्चों को ऐसी तालीम दें ताकि जब वह तालीम खत्म कर के स्कूल से बाहर निकलें तो वह अपनी ज़रूरियातें जिन्दगी आप काम करके हासल कर सकें। लेकिन हम बजट में देखते हैं कि कुल 60 हजार की रकम इस तरह की तालीम देने पर खर्च करने के लिये रखी गई है जो मैं समझता हूँ बहुत थोड़ी है। इस सिलसिले में मैं सरकार को सुझाव देना चाहता हूँ कि बेसिक स्कूलों और multi-purposes स्कूलों की देख भाल के लिये एक अलग Deputy Director रखा जाए और उस के नीचे inspectorate staff होना चाहिये। Multi-purposes schools के लिए बजट में जो 64 लाख रुपये की रकम का इस्तेमाल सही तरीके से होना चाहिये। इस की देख रेख के लिये एक Deputy Director जरूर मुक़र्रर किया जाना चाहिये जो बेसिक, professional और technical education के निज़ाम को देखे और इन्हें कामयाब बनाने की कोशिश करे। मैं यह अर्थ कहूँगा कि basic और multi-purposes तालीम देने का जो तरीका है इस तरीके को बेहतर ढंग से चलाने से हम socialistic pattern of society कायम कर सकते हैं जिस के लिये यहां बड़ी चर्चा की जाती है। इस के लिये हमें देखना होगा कि तालीम के निज़ाम को हम किस तरह बेहतर कर सकते हैं। अगर हम चाहते हैं कि अमीर और गरीब की तफ़ावत दूर हो तो हमें तालीम के ढाँचे को बदलने के लिये अभी से इन्तज़ाम करना पड़ेगा। मसलन इस वक़्त स्कूलों में लड़कों को scholarships और stipends काबलियत की बिना पर दिये जाते हैं। मैं कहूँगा कि यह अमीरों के बच्चों को देने से कोई फायदा नहीं। मेरे ख्याल में यह सब गरीब बच्चों को दिये जाने चाहियें। स्कूलों में इस वक़्त जो फीस माफ़ी का मियार रखा हुआ है वह है काबलियत और गरीबी। लेकिन मैं कहूँगा कि हर गरीब लड़के की fees माफ़ की जानी चाहियें और काबलियत का ख्याल न रखा जाए। Scholarship और stipend के लिये मैं सिर्फ़ कहूँगा कि इन की अमीर लोगों के बच्चों को ज़रूरत नहीं है। वह गरीब लड़कों तक ही महदूद रखे जाने चाहियें। और teachers जो बेचारे पिस रहे हैं उन को relief देने के लिये उन के लड़कों की फीस college की तालीम तक के लिये माफ़ कर दी जाए। वह अपने आप अपने बच्चों को college की तालीम दिला नहीं सकते। 25 हजार रुपये की रकम जो backward classes के बच्चों की तालीम के लिये मखसूस की गई है वह बहुत थोड़ी है उन में तालीम फैलाने के लिये ज्यादा ध्यान की ज़रूरत है। Socialistic pattern of society हम तब ही कायम कर सकते हैं अगर समाज के सारे अंग एक बराबर उठें। Government Colleges को छोड़ कर Non-Government Colleges की हालत बड़ी नागफ़ताबेह

और दिगर गू हो रही है। उन्हें Government की तरफ से aid बहुत कम मिलती है। गवर्नमेंट या तो उन्हें बन्द कर दे या अच्छी तरह चलाने के लिये माली इमदाद अच्छी दे ताकि वह भी अच्छी तरह से चल सकें। फिर जो J.A.V. और S.A.V. classes के स्कूल खुले हुए हैं और जहां teachers को trained किया जाता है उन की तरफ गवर्नमेंट को खास तबज्जुह देनी चाहिये।

District Inspectors of schools के दफ्तरों में जो clerical staff काम करता है उन की तनखाहों के grade डिप्टी कमिशनर के दफ्तर में काम करने वाले clerks के grade से भी कम हैं हालांकि यह establishment तालीम अदारों को सम्भालने वाली है और उन की रहनुमाई करने वाली है। मैं उन की तरफ मिनिस्टर साहिब का खास ध्यान दिलाना चाहता हूं। फिर female education के लिये ज्यादा स्कूल खोले जाने चाहिये और यह जितने भी स्कूल खुलें वह तमाम के तमाम देहातों हल्कों में खोले जाएं क्योंकि शहरों हल्कों में यह काफी खुल चुके हैं। जब तक देहात में female education की तरफ पूरा ध्यान नहीं दिया जाता तब तक हमारा मुल्क तरक्की नहीं कर सकता।

सरदार सरूप सिੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ, ਪੂਰਬੀ) ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ

ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਇਕ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ—

“The battle of Waterloo was won on the play-grounds of Eton and Harrow”

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀਆਂ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਨੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ control ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਚੰਗੀ ਉਸ ਨੂੰ basic training ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਨੂੰ basic ਤਾਲੀਮ ਚੰਗੀ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਉਸ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਤਾਲੀਮੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਸਲੀ function ਇਹ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕਣ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕਣ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ educational institutions ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਹੋਰ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ Education Minister ਸਾਹਿਬ ਕੋਲੋਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਕ care-taker ਮਿਨਿਸਟਰ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਪੁਛਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ institutions ਦੇ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਜਿਹੜੀ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਤਰਬੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨਾਲ ਉਹ ਬੱਚੇ ਜਿਹੜੇ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਚੰਗੇ ਤੇ ਪੂਰੇ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਪੂਰੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਇਹ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਦਸਣ ਤਾਂ ਇਹ ਇਹੋ ਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਸ education ਨਾਲ ਤਸੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕ Welfare State ਵਿਚ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ education ਵਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇਣ ਦਾ ਪਰਬੰਧ ਕਰੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਮੁਕੰਮਲ ਇਨਸਾਨ ਬਣ ਸਕਣ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

[ਸਰਦਾਰ ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ]

ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਨਾ ਦੇਖਣਾ ਪਏ । ਇਸ 'ਕਸੇਟੀ' ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਲ ਰਹੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ 90 per cent ਕੇਵਲ literacy camps ਹੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਓ,ਅ,ਏ, ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਅਸਲੀ education ਵਿਚ ਉਹ completely lack ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਹੈ ਮੇਰਾ basic ਇਤਰਾਜ਼ ਉਸ education ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਇਸ ਦੇ ਇਲਾਵਾ, ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਥੇ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ private educational institutions ਬੜੇ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ mushrooms ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹਰ ਗਲੀ, ਹਰ ਮਹੱਲੇ, ਹਰ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਹਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਹਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਹਰ ਗਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਰਾ ਲੈ ਕੇ ਕਿਤੇ Cambridge Academy ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ, ਕਿਤੇ Flying Janta ਸਕੂਲ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਤੇ Oxford Academy ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ private ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹ ਗਏ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੱਲਤ ਦੇ ਅੱਡੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਸਾਡਾ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਮਹਿਕਮਾ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਹਰ ਗਲੀ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ educational camps ਦੇ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ । ਉਹ education ਦੇਣ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਗੋਂ ਖਰਾਬੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, Government of India ਵਲੋਂ education ਲਈ ਜਿਹੜੀ aid ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੂੰ evacuee educational institutions ਵਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉਜੜ ਕੇ ਆਈਆਂ ਹਨ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਸ ਮਦਦ ਦਾ ਇਕ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਲਗ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ institutions ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ libraries, apparatus ਜਾਂ ਦੂਸਰਾ ਸਾਮਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਕ ਖਾਸ ਹਿੱਸਾ set apart ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਚਾਰੇ ਇਤਨੇ ਰਸੂਖ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਤੋਂ ਲੈ ਸਕਣ । ਇਸ ਮਦਦ ਦਾ 50 per cent ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ set apart ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਇਹ ਬੜਾ ਨਕ ਕੰਮ ਹੋਵੇਗਾ ।

(At this stage Mr. Speaker occupied the Chair.)

ਫੇਰ books ਦਾ scandal ਹਾਲੇ ਵੀ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਏ ਇਹ ਇਸ House ਵਿਚ ਬਹਿਸ ਮੁਬਤਿਸੇ ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਰਿਹਾ । ਹੁਣ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਸਸਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ । Ministry ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਬਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦੀ ਹਰੇਕ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਜੋ ਇਕ fixed rate ਤੇ ਬੇਚੀਆਂ ਜਾ ਸਕਣਗੀਆਂ । ਕੀ ਇਹ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੀ policy ਹੈ ਜਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਬਿਆਨ ਹੀ ਸੀ ? ਉਮੀਦ ਹੈ ਕਿ ਮਨਿਸਟਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਉਣਗੇ । ਫਿਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਚੰਗੀਆਂ ਅਤੇ standard ਕਿਤਾਬਾਂ

ਰੋਜ਼ ੨ ਨਾ ਤਬਦੀਲ ਹੋਣ। ਜਿਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਇਕ ਬੱਚਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਈ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ 20 ਸਾਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਜੋ ਅਜ ਕਿਸੇ ਜਮਾਤ ਲਈ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਕਿਤਾਬ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਈ ਸਾਲ ਲਗੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ racket ਬੰਦ ਹੋਵੇ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ education ਤਦ ਹੀ improve ਕਰੇਗੀ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹਾਲਾਤ attractive ਹੋਣਗੇ। ਜੇਕਰ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਆਦਮੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇ ਕਿ education ਦਾ ਜੋ profession ਹੈ ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ profession ਵਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗਾ, ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ first rate material ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਦ ਹੀ education ਸਹੀ ਮਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ (ਨੂਰ ਮਹਿਲ): ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਤਾਲੀਮ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ੨ ਖਿਆਲਾਂ ਦਸੇ ਹਨ। ਇਸ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਜੋ provision basic ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿਚ ਮੁਤਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੋ Basic Schools ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਲੇਕਿਨ ਜੋ ਮਨਸ਼ਾ ਹੈ basic ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਉਹ ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਵਲੋਂ ਦਸੇ ਰਸਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ ੨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ handicrafts ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕੰਮ ਦਸਤਕਾਰੀ ਆਦਿ ਵੀ ਸਿਖਾਉਣੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣ ਸਕਣ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਾਲਦੇਨ ਤੋਂ ਬੋਝ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਹ idea Planning Commission ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸੇ idea ਨੂੰ ਪਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਬਜਟ ਵਿਚ provision ਕੀਤਾ ਹੈ, Basic Training Schools ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਾਲਜ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ education ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਅਜ ਰੋਟੀ ਦਾ problem ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹਕੇ ਵੀ ਲੜਕੇ ਬੇਕਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ multi-purpose schools ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਸਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਥੋੜੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਹਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਖੁਲ੍ਹਣਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅੰਗ ਬਣ ਸਕਣ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦਸਤਕਾਰੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਾਇਜ਼ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਨਾ ਸਿਰਫ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਖਤਰਾ ਵੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ inflation ਕਰਕੇ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਸਾਹਮਣੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਟੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਵਿਚ ਜੋ production ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਸ ਦੀ ਖਪਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਫਲਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਦਾ crisis ਦੂਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਸ idea ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ motive ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।

[ਸਰਦਾਰ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ]

ਹਾਂ ਅਲਬੱਤਾ ਇਹ ਗੱਲ ਸਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ education ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਕਈ ਨੁਕਸ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਰਾਏ ਵਿਚ single teachers schools ਬਹੁਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਕ teacher 70 ਜਾਂ 80 ਲੜਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਰਿਹਾ। ਇਤਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅੰਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਜਾਵੇਗੀ। ਮਗਰ ਸਾਨੂੰ practical ਫਾਇਦਾ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿਰਫ ਇਕ ਧੌਖੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਵਾਲਦੇਨ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਅਤੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅਛੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਣ ਸਕਣ ਮਗਰ single teacher schools ਵਿਚ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਸਿਖ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਿਆਦਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Basic Schools ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਫਿਰ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀ Education ਲੜਕੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿਛੇ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ Schools ਨੂੰ up-grading ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਾਂਗੇ ਉਤਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸੂਬੇ ਲਈ ਵੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਵੀ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਚੰਗੇ teachers, primary schools ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਨੀਂਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਗੇ ਉਸਤਾਦ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅੰਦਰ Primary Classes ਵਿਚ ਚੰਗੇ qualified teachers ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਨਖਾਹ ਵੀ ਚੰਗੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। Primary ਦੇ teachers ਵਾਸਤੇ ਬੱਚੇ ਦੀ psychology ਦੀ understanding ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਰਟ ਲਵਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਵੇਖ ਸਕੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਜ਼ਹਿਨ ਕਿਸ ਪਾਸੇ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ teacher ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਮਝਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਕਿਸਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ standard ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੰਮ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲਗਾ ਕੇ ਕਾਮਯਾਬ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਾਡੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ leadership ਨਿਕਲਨੀ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਡਰਾਮੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਡਲ ਅਦਿ ਵਿਖਾ ਕੇ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਟੀਚਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਭਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲਗਾ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਚੰਗਾ ਅਤੇ ਸੁਘੜ ਬਣਾ ਸਕੇ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਭਾਰੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਅਤੇ ਉੱਚੀ ਵਿਦਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਭਾਵਨਾ ਭਰਨਗੇ। ਅਸੀਂ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖਾਸ

ਤਨਖਾਹਾਂ ਦੇਕੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਚੰਗੇ ਟੀਚੇ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਾਧਾਰਣ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਯੋਗ ਉਸਤਾਦ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਟੀਚਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਨਖਾਹ ਦੀ ਫਿਕਰ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨਾ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਚੰਗੇ ਟੀਚੇ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਚਲਾਂਗੇ ਕਿ ਟੀਚਰ ਉੱਚੀਆਂ ਕੁਆਲੀਫਿਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਯੋਗ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਖਾਸ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਨਾ ਵਧ ਸਕੀਏ । ਸਾਨੂੰ ਪਲਾਨਿੰਗ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੇ ਵੀ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਸ ਮੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰੋਤ੍ਸਾਹਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਦਿਤੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਗੀ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਸਕੀਏ ।

ਸ਼੍ਰੀ ਹਰਿ ਰਾਮ (ਧਰਮਸਾਲਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਸਰਕਾਰ ਕੋ ਸੁਭਾਰਕਭਾਵ ਦੇਵਾਂ ਹੂੰ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਕੋ ਟਰਕਕੀ ਦੇਨੇ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਿਆ ਹੈ । ਮੈਂ ਇਸ ਲਿਯੇ ਭੀਂ ਸ਼ੁਕਰਿਆ ਅਦਾ ਕਰਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਇਨ੍ਹੌਂਨੇ ਕਾਂਗਡਾ ਜ਼ਿਲਾ ਮੇਂ ਭੀਂ ਤਾਲੀਮ ਫੈਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਦਮ ਉਠਾਯਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਯਹਾਂ ਕਾਂਗਡਾ ਜ਼ਿਲੇ ਕੀਂ ਨਿਸਬਤ ਕੁਝ ਕਹਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ । ਆਜ ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਸੁਝੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਦੋ multipurpose ਸਕੂਲ ਏਕ ਧਰਮਸਾਲਾ ਆਰ ਏਕ ਹਰਮਿਰਪੁਰ ਮੇਂ ਦਿਏ ਹੂੰ । ਆਰ ਬਜਟ ਮੇਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਨੰਬਰ ਏਕ ਪਰ ਹੈ ਆਰ ਜਾਲੰਧਰ ਨੰਬਰ ਦੋ ਪਰ । ਇਸ ਮੇਂ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ Backward Areas ਮੇਂ ਤਾਲੀਮ ਕੇ ਲਿਯੇ ਕਾਫੀ ਰੁਪਯਾ ਬਜਟ ਮੇਂ ਰਖਾ ਗਯਾ ਹੈ ।

ਅਬ ਮੈਂ ਕਾਂਗਡਾ ਕੇ ਏਕ ਕਾਲੇਜ ਕਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੂੰ ਜੋ ਧਰਮਸਾਲਾ ਮੇਂ ਹੈ । ਇਸ ਕੋ ਲੰਗਡਾ ਕਾਲੇਜ ਕਹਾ ਜਾਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਕਾਲੇਜ ਕੀਂ building ਪੁਰਾਨੇ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀਂ building ਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਮੇਂ ਆਜ ਤਕ ਕੋਈ ਇਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਨਹੀਂ ਇਸ ਮੇਂ ਕੋਈ ਕਮਰੇ ਆਰ ਬਨਾਏ ਗਏ ਹੂੰ ਆਰ ਨਹੀਂ ਕੋਈ additions ਕੀਂ ਗਈ ਹੈ । ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਲੇ ਯਹ ਕਾਲੇਜ inter ਤਕ ਥਾ ਫਿਰ । ਇਸੇ degree classes ਦੀਂ ਗਈਂ । ਅਬ ਇਨ ਕਲਾਸੀਂ ਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਨੇ ਸੇ ਲਾਜ਼ਮੀਂ ਤੌਰ ਪਰ ਕਾਲੇਜ building ਮੇਂ ਟੀਚਰਾਂ ਕੀਂ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਇਸ ਲਿਯੇ ਮੇਰਾ ਸੁਝਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ building ਮੇਂ addition ਕੀਂ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਲੜਕੀਂ ਕੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੇਂ ਦਿਕਕਤ ਨ ਹੋ ।

ਦੂਸਰੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀਂ ਚੀਜ਼ ਇਸ ਇਕਲੌਤੇ ਕਾਜ਼ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮੇਂ ਜੋ hostel building ਹੈ ਵਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਫੀ ਹੈ । ਏਕ ਸੌ ਕੇ ਕਰੀਬ ਲੜਕੇ ਇਸ ਮੇਂ ਪੜ੍ਹਤੇ ਹੂੰ ਆਰ ਜੋ students ਹੈਂ ਵਹ dirty places ਮੇਂ ਬਾਹਰ ਸ਼ਹਰ ਮੇਂ ਰਹਤੇ ਹੂੰ ਇਸ ਸੇ ਉਨ ਕੀਂ ਤਾਲੀਮ ਆਰ ਸੇਹਤ ਪਰ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੜ੍ਹਤਾ ਹੈ । ਏਕ ਹੀਂ ਕਾਲੇਜ ਹੋ ਲੜਕੀਂ ਆਰ girls ਕੇ ਲਿਯੇ ਲੇਕਿਨ girl students ਕੇ ਲਿਯੇ ਕੋਈ separate accommodation ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਹੋਨਾ ਨਿਹਾਯਤ ਹੀਂ ਜ਼ਰੂਰੀਂ ਹੈ । ਇਨ ਕੀਂ ਨਾਦਾਦ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀਂ ਸੇ ਵਧ ਰਹੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਲਿਯੇ ਲੜਕੀਂ ਕੋ ਟੀਂ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਂ ਉਠਾਨੀਂ ਪੜ੍ਹਤੀਂ ਹੈ । ਇਸ ਲਿਯੇ boys hostel ਜੋ ਕਿ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਕਾਫੀ ਹੈ ਮੇਂ addition ਹੋ ਆਰ girls hostel ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਸ ਕਾ ਅਲਗ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਿਆ ਜਾਏ ।

[श्री हरि राम]

पुराने college और hostel buildings की अच्छी हालत नहीं। न ही play-grounds और न ही जिमनेजियम का इन्तजाम लड़कियों के लिये है। न ही हाल अच्छा है। मुझे खुशी है कि महकमा तालीम के डायरेक्टर साहिब धर्मसाला तशरीफ ले गये थे। उन्होंने वहां कालेज और होस्टल की हालत देखी और तमाम हालात का मुलाहिजा किया। हमारी तकलीफ को देखते हुए इमदाद देने के लिये वायदा किया और हमारी बड़ी होसला अफजाई की। उनका मैं मशकूर हूँ। मुझे आशा है कि इस तरफ हमारे शिक्षा मंत्री भी ध्यान देंगे।

स्पीकर साहिब, एक बात और मैं अर्ज करना चाहता हूँ कि इस कालेज में Geology की क्लास शुरू की गई। एक साल इस में students दाखल हुए और तालीम पाई और दूसरे साल हुकम चला गया कि यह Geology की क्लास बन्द कर दी जाए। इस पर बहुत बावला किया गया। पंजाब में और कहीं भी Geology पढ़ाई नहीं जाती। पहला साल पढ़ कर students कहां जाएं? मैं अब महकमा तालीम का मशकूर हूँ कि इस क्लास को जारी रखने की इजाजत दे दी गई है। Geology class बड़ी मुफ़ीद इस पढ़ाई इलाके में होगी।

एक बात यह भी अर्ज करना चाहता हूँ कि Degree क्लासों में B.Sc. (Medical) और B.Sc. with Biology के जारी करने की भी जरूरत है। इस लिये इन क्लासों की भी इजाजत दी जानी चाहिये। और इस के साथ ही इस कालेज को full-fledged कालेज बनाना चाहिये। इस में M.A. की क्लासों को जारी करने की भी sanction दी जानी चाहिये। अगर ज्यादा नहीं तो M.A. Hindi और M.A. Political Science की क्लासें इस कालेज को दी जाएं ताकि जिला कांगड़ा में जो दूर एक कोने में पड़ा है भी लड़कों को ऊंची तालीम हासिल हो सके। फिर बाहर से भी boys and girls students कार्फ तादाद में आने लग पड़ेंगे।

फिर यहां हमारे इस हाऊस में पर साल एक Resolution पास किया गया था कि जिला कांगड़ा backward जिला है और तालीम में पिछड़ा हुआ है इस को education बगैरह में concession दिया जायेगा। तो मैं समझता हूँ कि हमारे जिला की गुरबत का ख्याल रखते हुए और इस की backwardness का ख्याल रखते हुए हर एक गरीब कांगड़ा निवासी के लिए education free कर दी जाए। यही सब से बड़ा concession हमारे लिये होगा।

एक बात यह भी है कि जो concession backward classes को दिया गया है वह यह है कि लड़कों की fees मुआफ कर दी गई हैं और scholarship भी मिले हैं। महकमे की तरफ से साबक arrears of school fees और scholarship उन को देने के लिये मुतअल्लिका स्कूलों में भेजे जाते हैं लेकिन कई स्कूलों वाले लड़कों को वह रकम अदा नहीं करते और दूसरी और जगह खर्च कर देते हैं। इस लिये मेरी अर्ज यह है कि महकमा तालीम की तरफ से कोई हिदायतें जारी हों या और कोई मुनासिब इन्तजाम किया जाए जिस से यह शिकायत दूर हो जाए और ऐसी रकम जो सरकार से स्कूल में जावे उस की distribution

ਫੌਰਨ ਕਰ ਦੀ ਜਾਏ ਆਰ ਜੋ ਲੜਕੇ ਕਹੀਂ ਆਰ ਸਕੂਲਾਂ ਮੇਂ ਚਲੇ ਗਏ ਹੋਂ ਤਨ ਕੀ ਫੌਰਨ ਹੀ ਇਤਲਾਹ ਦੀ ਜਾਏ ਤਾਕਿ ਕੇ ਧਰਮ ਰਕਮ ਲੇ ਸਕੇਂ । **Concession** ਕੀ ਰਕਮ ਕੀ ਤਕਰੀਬ ਮੁਨਾਸਿਬ ਤਰੀਕੇ ਸੇ ਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਬਾਰੇ ਮੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਂ ਸ਼ਿਕਾਯਤੋਂ ਹੈਂ । ਜਿਨ **backward classes** ਲੜਕੀਂ ਕੇ ਨਾਮ ਸਕੂਲ **recommend** ਕਰੇ ਤਨ ਕੀ **higher studies** ਕੇ ਲਿਯੇ ਭੇਜਨੇ ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕੀਯਾ ਜਾਏ ।

ਏਕ ਆਰ ਬਾਤ ਕੀ ਤਰਫ ਮੇਂ ਸਰਕਾਰ ਕਾ ਧਿਆਨ ਦਿਲਾਨਾ ਚਾਹੁਤਾ ਹੂੰ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਧਰਮਸਾਲਾ ਮੇਂ **Govt. High School** ਹੈ । ਇਸ ਮੇਂ **primary** ਕਲਾਸੀਂ ਕੇ ਬੈਠਨੇ ਕਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਸਕੂਲ ਕੀ ਇਸ **section** ਕੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਬੁਰੀ ਹੈ । ਛੋਟੇ ਬੱਚੀਂ ਕੇ ਬੈਠਨੇ ਕੇ ਲਿਯੇ ਚਟ੍ਰਾਇਆਂ ਯਾ ਟਾਟ ਤਕ ਨਹੀਂ । ਬਰਫ ਆਰ ਬਾਰਿਸ਼ ਕੇ ਦਿਨੀਂ ਮੇਂ ਆਂ ਕੀਓਂ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਹੋਤਾ । ਏਕ ਦਿਨ ਬਾਰਿਸ਼ ਆਰ ਬਰਫ ਪੜ ਰਹੀ ਆਂ । ਮੇਂ ਥਹਾਂ ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਚਲਾ ਗਯਾ ਆਰ ਥਹਾਂ ਪਰ ਕਥਾ ਦੇਖਾ ਕਿ ਬੱਚੇ ਠਿਠਰ ਰਹੇ ਹੈਂ ਪਰ **cement** ਕੇ ਫਰਸ਼ ਪਰ ਬੈਠੇ ਹੁਏ ਹੈਂ । ਇਸ ਕੇ ਮੁਕਾਬਿਲੇ ਮੇਂ **District Board** ਕੇ ਸਕੂਲੀਂ ਕੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਸੇ ਆਂ ਬਦਤਰ ਦੇਖੀਂ । ਸਕੂਲ ਕੇ ਬੱਚੀਂ ਕੀ ਆਂ ਧਰਮ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕਰ ਮੇਂ ਨੇ ਦੋ ਦਰਿਯੀਂ ਕਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ **District board** ਕੇ ਦਫਤਰ ਸੇ ਕੀਯਾ । ਆਖਿਰ ਮੇਂ ਮੇਂ ਆਗਾ ਕਰਨਾ ਹੂੰ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸੇਰੀ ਤਰਫ ਸੇ ਦਿਯੇ ਗਏ ਮੁਝਾਬ ਕੀ ਧਿਆਨ ਮੇਂ ਰਖੇਗੀ ਆਰ ਹਮਾਰੇ **backward** ਜ਼ਿਲੇ ਕੀ **education** ਕੀ ਤਰਫ ਖਾਸ ਤਬਜ਼ੁਹ ਦੇਗੀ ਆਰ ਹਰ ਮੁਸਾਹਿਕ ਕਾਂਗਡਾ ਨਿਵਾਸੀ ਕੀ **free education** ਦੇਨੇ ਕਾ ਫੌਰਨ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰੇਗੀ ।

ਲੋਕਕਾਰਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ (ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ) : ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਮੰਗ ਤੇ ਬਹਿਸ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਿਤਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਸਲੀਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰੁਪਿਆ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਇਸ ਮੰਗ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਰਕਮ ਵਧਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ ਮਾਲੀ ਹਾਲਤ ਕੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸੇ ਪਖ ਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਹਰ ਸਾਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਵੀ ਕਈ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਖਰਚ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਖਰਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਹ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿਤਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ । ਕਿਹੜੀ ਸਰਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ ਕੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਟੇਟ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਰੁਪਿਆ ਖਰਚ ਨ ਕਰੇ ਪਰ ਇਹ ਵੇਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਥ ਪੱਲੇ ਕੀ ਹੈ । ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਬੇ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਵਧ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਵਧ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜੋ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ, ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ

[ਲੋਕਰਾਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਹਰ ਵੇਲੇ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇਸ ਮਦ ਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਸ ਸੋਚ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਰੁਪਏ ਦੀ ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਹੋਵੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਵਿਦਿਅਕ ਢੰਗ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਸਾਡੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਨਾਲ ਕਲਰਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਕੇਵਲ ਅਲਫ ਬੇ ਜਾਂ ਉੜਾ ਐੜਾ ਜਾਂ ਏ. ਬੀ. ਸੀ. ਤਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਮਕਸਦਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾਇਜ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੇਖਣ ਦੀ ਅਤੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਦਸ ਦੇਵਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਵਿਦਿਅਕ ਢੰਗ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਗੀ ਪਲੈਨਿੰਗ ਅਤੇ ਮੋਹਨਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਪਖ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਟ੍ਰੇਡ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਮੈਟੀਰੀਅਲ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਪਲਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਇਕ Commission ਵੀ ਮੁਕੱਰਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ recommendations ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ recom-mendations ਉੱਤੇ ਅਮਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਨੂੰ ਰਾਇਜ ਕਰੀਏ ਪਰ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਹੀ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੂਰਾ material ਹੋਵੇ trained personnel ਹੋਵੇ ਤਾਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਕੰਮ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿ ਦੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਾਡਾ ਤਅੱਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਪੁਰਾਣੇ ਤਰੀਕਾ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਕੇ ਤਾਲੀਮ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਬਣਾ ਦੇਈਏ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਕ ਬੱਚਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕਾਬਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਤੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਲਈ ਰੋਟੀ ਕਮਾ ਸਕੇ ਅਤੇ unemployment ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨਾ ਵਧਾਵੇ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਆਸਰਾ ਅਤੇ ਸਰਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਦਸਵੀਂ ਕਲਾਸ ਤਕ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਦੇ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕਈ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਪੜਦੇ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੱਚੇ ਉਤਨੀ ਤਾਲੀਮ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰੋਜ਼ੀ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ

ਵੀ ਇਸ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਕੁਝ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਗੌਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਉਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਈਏ ਕਿ ਜਿਥੋਂ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਲੜਕੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਆਪ ਕਮਾ ਸਕਣ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਕਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕੇ ਵੀ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ basic ਤਾਲੀਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ basic ਤਾਲੀਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਡੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਿਖਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੁਚੀ technical ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਅਤੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕਲਰਕੀ ਹੀ ਨਾ ਟੋਲਦੇ ਫਿਰਨ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਆਪ ਹੀ ਲਭ ਸਕਣ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ teachers ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਅਜੇ ਐਨੇ trained teachers ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵੱਡੇ scale ਉੱਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਈਏ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ training institutions ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ training ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ। Training ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬੜੀ speed ਨਾਲ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ trained personnel ਦੀ ਕਿੱਲਤ ਵੀ ਛੇਤੀ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਹਰ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾ ਸਿਖਾ ਕੇ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ trained personnel ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ basic ਤਾਲੀਮ ਕਾਫੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ recommendation ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ multipurpose schools ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਿੰਨੀ ਸਾਡੀ pocket allow ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਸੀਂ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਅਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਖੋਲ੍ਹ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਿ ਬੱਚੇ ਉਥੋਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੋਈ ਹੁਨਰ ਸਿੱਖਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਲਭ ਸਕਣ। ਪਰ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ multipurpose ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ convert ਕਰਨ ਲਈ ਉਹੀ ਦਿੱਕਤ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸ ਚੁਕਾ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੂਰੇ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੂਰਾ material ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਿੱਖੇ ਹੋਏ ਉਸਤਾਦ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਹਰ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ convert ਕਰ ਦਈਏ। ਜਿਥੋਂ ਤਕ ਸਾਥੋਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿੰਨੀ ਸਾਡੀ ਜੇਬ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ material ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ laboratories ਵੀ ਚੰਗੀਆਂ ਹੋਣ, libraries ਹੋਣ, trained ਉਸਤਾਦ ਹੋਣ, ਵਗੇਰਾ ਵਗੇਰਾ। ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਨ੍ਹਾਂ material ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਕੂਲ ਨੂੰ convert ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਸਾਧਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ material ਦੇ ਕੇ ਅਤੇ

[ਲੋਕਰਾਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ convert ਕਰੀਏ । ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ—66 ਫੀ ਸਦੀ ਤਾਂ Central Government ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 33, 34 ਫੀ ਸਦੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਮਾਲੀਆ ਅਤੇ tax ਹੀ ਵਧਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਪੱਲੇ ਤੋਂ ਕੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪੱਲੇ ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਂ ਸਰਦਾਰ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਡਿਤ ਮੋਹਣ ਲਾਲ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਬੋਝੇ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕੁਝ Government of India ਵੱਲੋਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ tax ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਰੁਪਿਆ ਚਾਹੇ Government of India ਤੋਂ ਆਵੇ ਚਾਹੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਆਵੇ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਰਕਾਰੀ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਕੁਝ ਇਧਰੋਂ ਅਤੇ ਕੁਝ ਉਧਰੋਂ ਕੰਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਠੀਕ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਲ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਇਹ 33, 34 per cent ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸਕੂਲਾਂ ਕੋਲ ਐਨੇ resources ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸਕਣ ਅਤੇ multi-purpose school ਬਣ ਸਕਣ । ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਕਮ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੂੰ ਵੰਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਐਨੀ ਰਕਮ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਸਕੀਏ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ 66 per cent ਰਕਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ 34 per cent ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸਾਧਨ ਹਨ ਉਹ ਤਾਂ ਕਮ ਤੋਂ ਕਮ ਇਸ system ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ convert ਹੋ ਸਕਣ । ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਰੁਪਿਆ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਕੂਲ convert ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ schools ਨੂੰ ਇਹ ਪੈਸੇ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਸਾਧਨ ਹਨ ਤਾਕਿ ਉਹ ਹੀ ਘਣੇ ਘਟ convert ਹੋ ਸਕਣ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਸਿਖੇ ਹੋਏ ਉਸਤਾਦ ਦੂਜਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕਮ ਆ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਤਜਰਬਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਜਰਬੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣਗੇ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੇ ਸਕੂਲ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਲਭਣਗੇ । ਜਿਥੇ ਤਕ ਸਾਡਾ ਤਆਲੁਕ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਚਰਾਏ ਵਧਦੇ ਜਾਣਗੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਰਕਮ ਵਧਾਉਂਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸ 34 ਫੀਸਦੀ ਨੂੰ ਘਟਾਵਾਂਗੇ । ਪਰ ਅਜੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਐਨੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇ ਸਕੀਏ । ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ 90 ਫੀਸਦੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਇਥੇ ਕਿਉਂ ਘਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ? ਆਖਰ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਣ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਸਕੂਲ ਕਿੰਨੇ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਇਹ 90 ਫੀਸਦੀ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਥੇ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ

ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਥੋੜੇ ਜਿੰਨੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬੜੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ 90 ਫੀ ਸਦੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ 66 ਫੀ ਸਦੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਦੇਖਣ ਦੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ? ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਬਜਟ ਵਧਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖੋ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਕੁਝ ਵਧ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਰ ਅਸੀਂ ਵਧਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਧਕੇ ਵਾਲੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਤਾਲੀਮ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਮਸ਼ਕੂਰ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਕੁਝ suggestions ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ suggestions ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੌਰ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਹਦੂਦ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਦੀ ਤਕਸੀਮ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਹੜੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਤਨੀ opportunity ਨਹੀਂ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ opportunity ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ model school ਵੀ ਬਣਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਕਿ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਸਕਣ। ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਵਿਚ equal opportunity ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਹਨ ਉਹ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਹੁਤੀ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਪਜ਼ਦੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਾਰੀ ਗਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਰੋਣਾ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਸਾਡੇ ਚਰਾਏ ਅਤੇ ਸਾਧਨ ਵਧ ਜਾਣਗੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਕਲੀਫ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾ ਹੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ Government ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਾਲੀਮ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਅਪਣੇ ਹੱਥ ਦੇ ਵਿਚ ਲੈ ਲਵੇ। Residential colleges ਅਤੇ schools ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜਦੋਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਹੋਣ ਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਹਾਸਿਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਧਨ ਵੀ ਟੋਲਾਂਗੇ। ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਖ਼ਾਸ ਨੂੰ ਕੁਝ contribute ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। Taxes ਵੀ ਲਗਣ ਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਪੈਸਾ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੇਖਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਕਿੱਥੇ ਤਕ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ tax ਲਗਾਉਣ ਲਈ support ਕਰਦੇ ਹੋ। ਹੁਣ ਵੀ ਜਿੰਨੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਹ ਵੀ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਹਾਂ। Government ਨੇ model school ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦਾ ਲੜਕਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। Government schools ਅਤੇ colleges ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਖਾਸ ਲੜਕੇ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਪੈਸੇ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਥੇ ਤਕ equal opportunity ਦਾ ਤਾਲੂਕ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਹਦ ਤਕ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ equal opportunity ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ

[ਲੋਕਰਾਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ; ਉਸ ਲਈ ਇਸ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ overhaul ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਉੱਤੇ time ਲਗੇਗਾ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਧਨ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਰਾਂਗੇ। ਹੋਰ model ਸਕੂਲ ਖੋਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿੱਥੋਂ ਤਕ ਤਿਆਲੁਕ ਹੈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ Government ਦਾ ਹਰ ਸਕੂਲ ਇਕ model ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਾਰੇ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਣੇ

6 p.m.

ਚਾਹੀਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੈਸੇ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੁਝ ਇਕੱਤ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੇਕਿਨ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਖਿੱਚੋ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਇਸ ਉੱਪਰ ਗਿਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਮੰਨੀ ਹੋਈ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੁੰਡਾ ਸ਼ਿਮਲੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। Matriculation examination ਵਿਚ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਦਸਤੂਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਵਕਤ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚੋ ਹੈ ਤੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾਈਏ। ਮੈਂ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ single-teacher schools ਦਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਚੀਜ਼ ਅਸਾਂ ਖਿੱਚ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਥੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਾਧਨ ਹੋਣ। Single-teacher ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਫਾਇਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਬਜਾਏ ਘਰ ਬੈਠ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਦੇ ਉਥੇ ਜਾਕੇ ਕੁਝ ਸਿਖਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਮੈਂ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਥੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਮੈਂਬਰ ਕਈ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਮਾਸਟਰ ਤੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬੋਝ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਨਯੋਗ ਮਿੱਤਰ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਚੰਗੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ। ਉਸਤਾਦ ਦੀ ਜਿੰਨੀ respect ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਜਦੋਂ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਓਦੋਂ ਤਕ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ facility ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਸਤਾਦਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹ ਛਾਤਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰੀਆਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਜਾਂ protection ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਹ ਦਿੰਦੇ ਨੇ? ਕੀ ਉਹ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਖਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ? ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਏਗਾ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ teachers ਤੇ professors ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁਕ ਲਏ ਤਾਂ

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਪਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਦਾ ਹਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਢੂੰਡਣਾ ਪਏਗਾ। ਅਤੇ ਇਹ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫਾਂ ਹਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਗਲ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ low-paid employees ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬੇਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ relief ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਪੈਸੇ ਤੇ ਹੈ ਤੇ ਜਿੰਨਾ ਭਾਰ ਅਸੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ teachers ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਨੂੰ improve ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਐਨਾ ਪੈਸਾ ਕਿਥੋਂ ਆਵੇ? ਅਸੀਂ local bodies ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਓ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ private managements ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ teachers ਨੂੰ security of service ਦੀ guarantee ਦੇਣ—teachers ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵਧਾਉਣ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੁਝ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਖਸ ਇਨ੍ਹਾਂ institutions ਵਿਚ 3 ਜਾਂ 4 ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੇ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ protection ਆਪ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ M. A. ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ protection ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਸੀਂ University (Amendment) Bill ਇਸ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕੇ। ਇਸ ਬਿਲ ਤੇ ਗ਼ੌਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਬਿਲ ਇਸੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ commit ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਪਰ 99 ਫੀਸਦੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਦੇ ਅਲਾਵਾ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ Education Code ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਮਹਿਕਮਾ communists ਦੀਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਜਿਹੜੇ communists ਦੇ ਸਕੂਲ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸਕੂਲ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਆਪਣਾ propaganda ਕਰਨ ਦਾ ਅੱਡਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਜਿਹੜੀਆਂ educational institutions ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ ਉਹ for propagation of education ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਪਾਸ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਨੇ ਉਹ ਹੀ ਉਸ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਨਕਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਸਕੂਲਾਂ ਉਤੇ ਫੱਟਾ ਲਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ communists ਸਕੂਲ ਹੈ ਜਾਂ akali ਸਕੂਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਪੈਸੇ ਕੌਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਨਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਸਕਦੇ

[ਲੋਕਰਾਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਹੋਣਗੇ । ਪੈਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਭੀਖਦੇ ਹਨ ? ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ 66 ਫੀਸਦੀ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਣਾ ਹੈ ਤੇ 34 ਫੀਸਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਣਾ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ 34% ਦਿਉ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 66% ਬਾਕੀ ਦਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਹਰ ਉਸ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਹੜਾ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗਾ । ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ 34% ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਗਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ।

ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੇ ਕਾਲੇਜ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ advertisement ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ? ਇਹ ਕਾਲੇਜ ਉਥੇ ਦੀ Municipal Committee ਦੇ ਹੇਠ ਹੈ ਉਹ ਉਸ principal ਦੀ post ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ advertise ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ । ਸਾਡਾ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ? ਇਸ ਤੋਂ ਅਲਾਵਾ ਜੇ ਉਹ affiliation ਦੀਆਂ conditions ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ University ਵੇਖੇਗੀ ਕਿ ਇਹ ਕਾਲੇਜ affiliate ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ । ਤੇ ਜੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਖਾਹ ਮਖਾਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ।

ਬੇੜੀ ਜਿਹੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ communalism ਕਵਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕੁਝ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ । ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਇਹ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਸਤ ਬਜਟ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਮਦਦ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਕੰਮ ਹਨ ਕੀ ! ਜਲੰਧਰ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜਾ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਆਂ ਸਕੀਮਾਂ ਨਹੀਂ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਰੁਪਿਆ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਮੁਕੱਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਲਈ ਵਿਚ provision ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਅਜੇ ਤੀਕਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ provision ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਤਕ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਉਥੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ । ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਮਦ ਹੇਠ ਉਤਨਾ provision ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਕੁਦਰਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਕੰਮ ਅਧੂਰੇ ਰਹਿ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਖੈਰ ! ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਜਿਲੇ ਜਾਂ ਹਰਿਆਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਇਕ statement ਆਪ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਸਾਰਿਆਂ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਤਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚ 7 ਜ਼ਿਲੇ ਹਨ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜ । ਇਹ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾਂ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਨ ਤੇ ਇਧਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਬੋੜੇ । ਬੋੜੇ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਹੋਣੇ ਹੋਏ । ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਆਖਿਰ ਸੱਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਪੰਜਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ

ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਦੁੱਖ ਨਾ ਕਰੋ—ਵਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ; ਛੇਵਾਂ ਜ਼ਿਲਾ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਨਵੇਂ ਜ਼ੋਨ ਜਾਂ ਰੀਜਨ ਬਣਨਗੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕਾਂਗੜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਲਾ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪਦੇ ਅੱਗੇ ਉਹ ਅੰਕੜੇ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ multi-purpose type of schools ਤੇ ਸੰਨ 1955-56 ਵਿਚ ਹਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਕਿੰਨਾ ਕਿੰਨਾ ਰੁਪਿਆ ਆਇਆ। ਇਸ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਇੰਜ ਹੈ :—

ਗੁੜਗਾਂਵਾਂ	..	4,39,251	ਰੁਪਏ
ਅੰਬਾਲਾ	..	6,84,085	,,
ਹਿਸਾਰ	..	7,75,300	,,
ਕਰਨਾਲ	..	5,95,699	,,
ਰੋਹਤਕ	..	5,54,149	,,
Total Ambala Division	..	3,04,84,84	,,

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦਾ ਖਰਚ ਵੇਖ ਲਓ :

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ	..	5,95,281	ਰੁਪਏ
ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ	..	5,19,188	,,
ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ	..	4,48,391	,,
ਹੋਸ਼ਿਆਰਪੁਰ	..	2, 72,239	,,
ਜਲੰਧਰ	..	7,08,509	,,
ਕਾਂਗੜਾ	..	4,67,140	,,
ਲੁਧਿਆਨਾ	..	4,50,488	,,
Total Jullundur Division	..	34,61,236	,,

ਜੇ ਦੋ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਵਿਚੋਂ ਰੁਪਿਆ ਘਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਤੇ ਅੰਬਾਲਾ ਕਿਵੇਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ? ਜੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ facts and figure ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਇਹ ਬੜੀਆਂ ੨ ਵਡੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਸਨ। ਪੜ੍ਹਦਾ ਕੌਣ? ਖੈਰ; ਜੇ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਗਰਾਂਟਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਫਿਰ ਉਹੀ ਅੰਬਾਲੇ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦਾ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਲਈ ਫਿਰ ਇਹ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ

[ਲੋਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ]

ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ । ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਿ grant ਦੇਣ ਲਈ ਖਾਸ regulations ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਸਕੂਲ ਦੇ deficit ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ percentage ਗਰਾਂਟ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ deficit ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇ ਜੇ deficit ਘਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ grant ਦੀ amount ਵੀ ਉਸੇ percentage ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਘਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਅੰਬਾਲੇ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ । ਇਹ ਇਕ formula ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ grants ਦੀ allocation ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਜੇ arbitrary ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਫ਼ਿਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਢੰਗ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ formula ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਢੰਗ ਹੋਰ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਛਪਵਾਈ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗਲਤੀਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ nationalisation ਬੜੀ ਖਰਾਬ ਢੰਗ ਹੈ । ਗਲਤੀਆਂ ਵਿਚ nationalisation ਦੇ ਮਾੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਤਾਲੁਕ ? ਗਲਤੀਆਂ ਤਾਂ press ਦੇ ਨੁਕਸ ਕਰਕੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ proof ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ । ਫ਼ਿਰ ਵੀ, ਸਪੀਕਰ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਗਲ ਮਨਣੀ ਪਵੇਗੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੱਥੇ publishers ਜਾਂ printer ਲੋਗ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਇਕ, ਦੂਜੇ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵਖਰੀਆਂ ਕਤਾਬਾਂ ਲਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਉਥੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਾਬਾਂ ਦੀ uniformity ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ? ਜੇ ਇਥੋਂ ਇਕ ਬੱਚਾ ਰੋਹਤਕ ਵਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੋਰਸ ਹੋਰ ਤੇ ਰੋਹਤਕ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਕੋਰਸ ਹੋਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਦੂਜੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਫਾਇਦਾ ਹੋਗਿਆ ਹੈ ਕਿ uniformity ਹੋ ਗਈ ਹੈ । ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਸੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਜਾਵੇ, ਹੁਣ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਥੇ ਹੋਰ ਕਤਾਬਾਂ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੀ ਜਗਾਹ ਹੋਰ । ਕੀਮਤਾਂ ਵੀ ਕਤਾਬਾਂ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਨ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਛਾਪੇ ਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ, ਕਤਾਬਾਂ ਜਲਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਕਤਾਬ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜੀ ਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਬੋਝੀਆਂ ਜਹੀਆਂ ਛਪਵਾਕੇ ਬਹੁਤੇ ਮੁਲ ਤੇ ਵੇਚ ਲਈਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਛਪਵਾ ਲਈਆਂ । ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਫਿਰ ਵੀ ਨੁਕਸ ਤਾਂ ਹਰ ਕੇਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਲੋਂ ਹਰ ਮੁਮਕਿਨ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਨਿਸਬਤ ਹੁਣ ਘਟ defects ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ, uniformity ਹੋਵੇ, standard ਅਤੇ get up ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜੇ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੇਸ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਦਿੱਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੀ । ਏਸੇ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇਣਾ

ਪਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਏਸੇ ਲਈ ਕੁਝ ਗੜਬੜ ਹੋਈ। ਪਰ ਧਿਆਨ ਸਾਡਾ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਲ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਕਿ ਕਮੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ suggestion ਦੇਣ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਦਰ ਨਾਲ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ intention ਸਾਡੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਾਲਦੇਨ ਦਾ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਖਰਚਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਢਲੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਛੇਤੀ ੨ ਕਤਾਬਾਂ ਬਦਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਜੇ ਇਹ ਭਰਾ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੁਜਾ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਖਰਚਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਠੀਕ ਹੈ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਤਰੀਕਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਇਹ suggestion ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਇਕ ਕਤਾਬ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਤ ਸਾਲ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬਦਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਹਾਊਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਕਿਤਾਬਾਂ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਨਾ ਬਦਲੀਆਂ ਜਾਣ।

ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ suggestions ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੀਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਾਲੁਕ ਹੈ ਅਸੀਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਛਾਇਦਾ ਉਠਾਇਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰੀਏ ਤੇ ਤਾਲੀਮ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਤੋਂ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾ ਸਕੀਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਡੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਸਲ ਚੰਗੀ ਤੇ ਲਾਇਕ ਨਿਕਲੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਹ ਡੀਮਾਂਡ ਤੁਹਾਡੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 1,36,83,290 on account of K—Grants to Local Bodies for Primary Education be reduced by Re 1.

The motion was lost,

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 1,49,330 on account of L-1—Gross Government Special Schools be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 25,00,000 on account of W-(A)-(1)—Promotion of Education amongst Educationally Backward Classes be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 6,00,000 on account of W (A) (17)—Grants-in-Aid to Non-Government affiliated Colleges be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 69,330 on account of W (A) (23)—Staff for the Planning and Basic Education Branches of the office of the Director of Public Instruction, Punjab be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 68,67,860 on account of W (A) (28)—Conversion of existing schools into Multi-purpose Type and Upgrading of High Schools to Higher Secondary Schools and related Schemes be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That item of Rs 2,39,000 on account of W (B) (37)—Bringing of new Secondary un-aided Schools on Regular Grant-in-aid list be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 100.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Rs. 10.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was lost.

Mr. Speaker : Question is—

That the demand be reduced by Re 1.

The motion was, by leave, withdrawn.

Mr. Speaker : Question is—

That a sum not exceeding Rs 5,83,08,900 be granted to the Governor to defray the charges that will come in the course of payment for the year 1956-57 in respect of "37—Education."

The motion was carried.

6. 30 p. m.

(The Sabha then adjourned till 9-30 a.m., on Thursday the 22nd March, 1956).

Chief Reporter
Punjab Vidhan Sabha
Chandigarh

